

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE
BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI
AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA

FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SURSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRÀ IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PACINARUM MARGINEN SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA: ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIQUID
UNUSQUIQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO
SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES
ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM
SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

KNITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR: CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANter
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEICENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES SECUNDA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINÆ
A GREGORIO MAGNO AD INNOCENTIIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERJ UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS LXXXVII.

PATRES QUI IN VII SÆCULI SECUNDA PARTE FLORUERUNT.

TOMUS UNICUS.

VENIT 7 FRANCS GALLICIS.

PARISIIS EXCUSUS, VENIT, APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1831

7927

PATROLOGIA

CLASSES COMPLETES

PROFESSOR D'AMBRASIO, PATRISTIQUE, CONCORDANCE, LEXICONS, etc.

AN EVO APOSTOLICO AD INNOCENTIUM III. FEMINIA

RECEIPIO CHIRURGICA

OMNIA DE E. LANTIERO, MEDICINAE, PATRISTIQUE, LEXICONS, etc.

RECEIPIO CHIRURGICA, PATRISTIQUE, LEXICONS, etc.

SERIES SECONDA

RECEIPIO CHIRURGICA, PATRISTIQUE, LEXICONS, etc.

RECEIPIO CHIRURGICA, PATRISTIQUE, LEXICONS, etc.

RECEIPIO CHIRURGICA, PATRISTIQUE, LEXICONS, etc.

RECEIPIO CHIRURGICA, PATRISTIQUE, LEXICONS, etc.

RECEIPIO CHIRURGICA, PATRISTIQUE, LEXICONS, etc.

RECEIPIO CHIRURGICA, PATRISTIQUE, LEXICONS, etc.

RECEIPIO CHIRURGICA, PATRISTIQUE, LEXICONS, etc.

RECEIPIO CHIRURGICA, PATRISTIQUE, LEXICONS, etc.

RECEIPIO CHIRURGICA, PATRISTIQUE, LEXICONS, etc.

RECEIPIO CHIRURGICA, PATRISTIQUE, LEXICONS, etc.

SCRIPTORUM

ECCLESIASTICORUM

QUI

IN VII SÆCULI SECUNDA PARTE

FLORUERUNT

OPERA OMNIA

ORDINE CHRONOLOGICO DIGESTA,

JUXTA MEMORATISSIMAS EDITIÖNES.

D. MABILLONII, GALLANDI, MANSI, ANTONII LORENZA, BROCKIE, ETC.,
RECOGNITA, EXPRESSA ET EMENDATA.

COLLECTIO, SI QUA ALIA, INSIGNIS

NEC MINUS QUAM QUADRAGINTA NUMERO AUCTORES COMPREHENDENS

NEMPE:

S. GALLUM ABRATEM, S. THEODORUM PAPAM, MAURUM RAVENNATENSEM, S. MARTINUM PAPAM I,
S. GALLUM CLAROMONT., S. PAULUM VINDUNENSEM, MAURACUM NIVERNENSEM,
FELICEM LEMOVICENSEM, S. PALLADIUM ANTISSIODORENSEM, CONSTANTINUM ALBIGENSEM,
S. ABBONEM METENSEM, S. DESIDERIUM CADURCENSEM, S. DONATUM VESONTIONENSEM,
S. LANDERICUM PARISIENSEM, S. SIGEBERTUM FR. REG., S. LIVINUM,
S. EUGENIUM TOLETANUM, S. VALERIUM ABRATEM, S. ANNEMUNDUM LUGDUN.,
VERUM RUTHENENSEM, SS. ELIGIUM NOVIOM. ET AUDOENUM ROTHOM.,
CLODOVEUM II REG. FRAN. ET S. BATHILDEN, MARCULFUM, S. CUMMIANUM HIBERNUM,
VITALIANUM PAPAM, JONAM ABB. ELNONENSEM, S. FRUCTUOSUM BRACAR.,
CHRODOBERTUM TURON., S. FARONEM MELDENSEM, S. ADEODATUM PAPAM, DONUM PAPAM,
S. AGATHONEM PAPAM, S. DAMIANUM TICIN., S. AMANDUM TRAJECT.,
S. MANSUETUM MEDIOL., CLOTARIUM III, CHILDERICUM II, S. DAGOBERTUM II,
THEODORICUM III, FRANC. REG., REGES LANGOBARDOS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

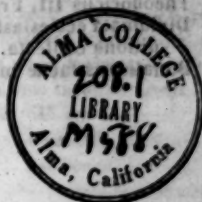
CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS, EDITOR.

TOMUS UNICUS.

VENIT 7 FRANCIS GALLICIS.

PARISIIS EXCUSUS ET VENIT, APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1831

ELENCHUS

HUIUS OCTOGESIMI SEPTIMI TOMI.

Sanctus Gallus, abbas et confessor.	col. 9
Sanctus Theodorus papa I.	71
Maurus, Ravennatensis archiepiscopus.	103
Sanctus Martinus I, Romanus pontifex.	105
Sanctus Gallus, episcopus Claromontanus.	211
Sanctus Paulus, Virdunensis episcopus.	Ibid.
Rauracus, vel Rauracius, Nivernensis episcopus.	213
Felix, Lemovicensis episcopus.	Ibid.
Sanctus Palladius, Antissiodorensis episcopus.	215
Constantius, Albigensis episcopus.	Ibid.
Sanctus Abbo, Metensis episcopus.	217
Sanctus Desiderius, Cadurcensis episcopus, et Herchenefreda mater ejus.	Ibid.
Sanctus Donatus, Vesontionensis episcopus	267
Sanctus Landericus, Parisiensis episcopus.	297
Sanctus Sigebertus, rex Francorum.	301
Sanctus Livinus.	326
Sanctus Eugenius, episcopus Toletanus.	347
Sanctus Valerius, abbas.	417
Sanctus Annemundus, episcopus Lugdunensis.	469
Verus, Ruthenensis episcopus.	473
Sancti Eligius et Audoenus, Noviomensis et Rothomagensis episcopi.	Ibid.
Clodoveus II, rex Francorum, et sancta Bathildis, ejusdem regis uxor.	661
Marculfus, monachus.	691
Sanctus Cummiannus.	969
Vitalianus papa.	997
Jonas, abbas Elnonenis.	1009
Sanctus Fructuosus, Bracarensis episcopus.	1087
Chrodobertus, Turonensis episcopus.	1131
Sanctus Faro, Meldensis episcopus.	Ibid.
Sanctus Adeodatus, pontifex Romanus.	1139
Donus, pontifex Romanus.	1145
Sanctus Agatho, Romanus pontifex.	1153
Damianus, Ticinensis episcopus.	1259
Amandus, Trajectensis episcopus.	1267
Sanctus Mansuetus, Mediolanensis episcopus.	1275
Clotarius III, Francorum rex.	1277
Childericus II, Francorum rex.	1283
Sanctus Dagobertus II, Francorum rex.	1299
Theodoricus III, Francorum rex.	1313
Diplomata ecclesiastica selecta regum Longobardorum, vel sub eorum ditione confecta.	1347
Donationes factæ monasterio Pistoriensi sancti Bartholomæi.	1428

SANCTUS GALLUS,

ABBAS ET CONFESSOR.

NOTITIA HISTORICA IN S. GALLUM.

(Fabric. Bibl. med. et inf. ætat.)

Gallus Hibernus, confessor, sancti Columbani discipulus, abbas apud Arbonam in Germania, defunctus anno Christi 640, ætatis 95 (a), cujus memoria recolitur in martyrologiis 16 Octobris. Ejus Vita, libris duobus a *Walafrido Strabo* scripta, exstat apud Surium 16 Octobris, et in Thomæ Messinghami Florilegio sanctorum Hiberniæ, pag. 235 et 294. Memoria ex Notkero ad 16 octobr. et de translatione ejus 16 novembr. atque Ratperti (b) versus de festivitate sancti Galli, et pag. 415 *sermo* ab eo dictus in templo sancti Stephani in consecratione Joannis episcopi Constantiensis, anno 614. Hunc primus ediderat Canisius, tom. V antiquarum Lectionum, parte II, pag. 896 (*Edit. novæ Basnagiana* tom. I, pag. 784), deinde recusum in Supplemento Bibl. Patrum Paris., tom. I, pag. 678, et in Lugdunensi Bibl., tom. XI, pag. 1046, et separatim cum Casp. Barthii notis Francof. 1623, 8°. *Ecclesiæ vero gubernandæ formam et monita salutaria ad Walmarum presbyterum*, quæ memorat Baleus, intercidisse vel certe edita non esse existimo, certe

(a) Caveus, ex Balei XIV, 14, et Jacob. Waræus de Scriptoribus Hiberniæ, pag. 20.

A inter Galli opuscula a Barthio edita, quod vir præclarus conjiciebat, non exstant, n'hl enim Galli præter sermonem jam memoratum Barthius edidit. Epistolam brevem ad *Desiderium* ab anno 1635 Cadurensensem episcopum, quem dominum se ipse suum et apostolicum Patrem Gallus peccator appellat, volgavit Jacobus Usserius in epistolis Hibernicis, pag. 23. In ea mentio de clade Massiliensi. Hujus *Sancti Galli celebre monasterium* in Suevia ord. Bened., de quo Goldastus in Alemannicis. Vide supra tom. I, pag. 6 seq., atque epigrammata et hymni sacri illustrium virorum illius monasterii in tom. V, parte II, antiquarum Lectionum Henr. Cantii (*Edit. novæ tom. II, parte III, pag. 185 seq.*). Chronicon brevissimum monasterii Sancti Galli ab anno Christi 691 ad 811, apud Baluzium tom. I Misc., pag. 494-495. Denique *Jodoci Mezleri*, cœnobitæ San Gallensis de viris illustribus monasterii Sancti Galli libri duo anno 1606 inscripti et editi, Bernardi Pezii tom. I Anecdotorum, parte III, pag. 555.

(b) Confer Bibl. Patr. Lugdun., tom. XVII, pag. 510 seq.

ALIA NOTITIA IN S. GALLUM.

Galland. Bibl. Patr. tom. XII.)

I. Ex gestis S. Galli abbatis quæ litteris commendavit Walafridus Strabus (a), intelligimus eum circa sæculi VI medium in Hibernia natum, sancti Columbani disciplinæ fuisse a parentibus traditum; quo ductore pietate ac litteris, præsertim divinis, sedulo excultum, monasticum institutum in Banchorensi cœnobio fuisse deinceps amplexum. Magistri sui assessor assiduus, in Britanniam, Galliam et Alemanniam contendit; eique in Italiam quoque pergenti comitem sese adjunxisset, sed gravi febre correptus apud Alemannos remansit; ubi sanitati restitutus, construendæ dedit operam cellæ, quæ postmodum celeberrimum sui nominis monasterium evasit. Inter ea ibi degens cum duodenis monachis quibus mansueticulas circa oratorium a se constructum dispo-

C suerat, sanctum Columbanum in monasterio Bobiensis supremum diem clausisse, etsi longius abesset, divinitus intellexit: qui, morti proximus, baculum suum cum epistola in paternæ benevolentie pignus ad ipsum legasse perhibetur. Hæc aliaque plura de S. Gallo Walafridus modo laudatus. Postquam vero ætatis nonaginta quinque annos vir beatus explesset, demum circa annum 645 aut sequentem, XVII Kal. Novembris, ex hac vita discessit, ut calculis exactius subductis ostendit cl. Mabillonius (b).

II. Porro ex scriptis S. Galli abbatis unus exstat sermo Constantiæ dictus in templo sancti Stephani, quo die Constantiæ antistes consecratus est Joannes; quem quidem sermonem ex ms. Codice bibliothecæ Sangallensis primus evulgavit Canisius (c). De quo

(a) Mabill., Act. SS. Ord. Ben., tom. II, pagg. 215 seqq.

(b) Mabill., l. c., pag. 235, et Annal. Or.

D lib. XIII, § XXXII.

(c) Antiquar. Lect. tom. V, part. I, pag.

hæc Walafridus (a) : « Præmissis ex more divinæ libationis initiis, post lectionem Evangelii rogaverunt venerabilem Gallum ut multitudini quæ aderat verbi officio sacræ instructionis pabulum ministraret. Qui, assumpto Joanne episcopo; gradum ascendit, eo videlicet pacto, ut ipse quidem ædificationis instrumenta colligeret, episcopus vero ad utilitatem barbarorum bene prolata interpretando transfunderet. Cæpit ergo verbum facere de initio creaturarum, et Adæ peccatum pro quo depulsus est de paradiso commemorare. Transiens inde ad diluvium, patriarcharum consequenter tempora perstrinxit et actus. Egressus quoque filiorum Israel de Ægypto, et transitum per mare Rubrum, legisque institutionem per Moysen, et cælestis alimenti miracula replicavit. Regum deinde successiones et tempora prophetarum breviter attingens, adventus Dominici tempus relexuit. Baptismum etiam Salvatoris et mirabilium ejus gloriam commemorans, crucis ignominiam cum impiis insectationum generibus veraci relatione subjunxit. Hæc audientes ecclesie pastores, cum populi multitudine lacrymas fuderunt uberrimas; et ad invicem diserunt : Vere Spiritus sanctus locutus est hodie per os viri istius. Ille vero prædicationem perduxit usque ad resurrectionem Christi, et in commemoratione generalis judicii terminavit. Omnes ergo qui aderant, alacri mentis exsultatione repleti, benedicebant Dominum, et ad sua cum gaudio remeabant. » Hactenus Walafridus, egregii hujus sermonis summaria capita recensens. Estque sane hujusmodi opusculum præclarum et eximium ecclesiasticæ antiquitatis monumentum, ut jure censent eruditi Gallicæ Historiæ litterariæ scriptores (b).

III. In aliam tamen sententiam de hujusce sermonis pretio abiit Basnagius, qui nonnulla in eo castiganda existinavit. Ex his vero quæ huic censori haud præbantur, unum ducimus animadvertendum : reliqua enim nihil moramur, cum in illis sive nodum in scirpo quærat, sive partium studio abreptum se præbeat. Locus autem in primis Basnagio notatus sic se habet (c) : « Duodecimo ætatis anno (Christus) cum in templo parentibus remaneret ignaris,.... et ibi eum post triduum in medio doctorum sapientissime se agentem reperissent, interrogante matre cur eam dolentem reliquisset, respondit : *In his quæ Patris mei sunt, oportet me esse*; utique insinuans templum non minus ad se quam ad Deum Patrem pertinere. » Hæc sanctus Gallus, optimus sane interpret. Quid

A ad hæc Basnagius? « *De templo*, inquit (d), intelligit sanctus Gallus, quæ de rebus a Patre sibi mandatis prædicabat Christus; indeque concludit, siculneo prorsus argumento, *templum ad Christum æque ac Patrem pertinere*. » Sic vir *χρηματώτατος*. Inepte enim vero. « Vulgus quidem interpretum [viri doctissimi verbis utor] (e) huncce locum, in his quæ Patris, sic accipit ut subintelligat *negotia*, scilicet in *Patris negotiis*. Verum etiamsi hæc locutio *esse in negotiis* alicujus non mala sit, nusquam tamen legitur *esse in his*, pro *in negotiis*. Contra vero innumeris exemplis evincere possumus illud, *ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς*, in his quæ Patris sunt, significare paternam domum; sicut herilem, *ἐν τοῖς τοῦ δεσπότου*, in his quæ domini sunt.

B *ἐν τοῖς Ἀμάν*, in domo Aman, ut hanc locutionem interpretatur vulgatus interpret Escher vii, 9, et Syrachides xlii, 10, *ἐν τοῖς πατρικοῖς αὐτοῦ*, in paternis ejus, subintellige ædibus. Sic *ἐν τοῖς τοῦ δαδῆ*, apud Josephum contra Apionem : in his quæ Jovis sunt, id est, in templo Jovis. Templum appellabatur domus Dei. Ita ipse Jesus illud appellat (Joan. ii, 16). Itaque responsio Domini conveniebat querelis matris : Cur alibi me quærebatis quam ubi me esse decebat, nimirum in templo, domo Patris mei? alibi enim non quærendus puer quam in domo paternæ. Quadrabat, inquam, responsio Christi verbis Mariæ, ut eleganter notat Theophylactus : cum enim illa Joseph nominasset patrem; dixit illi : Non hic verus pater meus est, alioqui in domo ejus mansissem : sed Deus est Pater meus, et propterea in domo illius sum; hoc est, in templo illius. » Hactenus V. C. Neque aliter alii eruditissimi viri, Polus nimirum (f), Blackwallus (g), Bosius (h), Ottius (i), Wolfius (j) et Glassius (k), ut alios prætereamus : quorum unum saltem si consulere Basnagius duxisset, non utique *siculneo prorsus*, ut equidem puto, sed valde appposito argumento conclusisse sanctum Gallum pronuntiasset, ex verbis illius, in his quæ Patris mei sunt, templum ad Christum æque ac Patrem pertinere.

Quod superest, advertendum cum viris doctis superius laudatis (l), epistolam ex Canisio desumptam (m) inscriptamque Desiderio episcopo Cadurcensi, quam post Usserium (n) Caveus (o) et Fabricius (p) tribuunt S. Gallo de quo hic sermo, alium S. Gallum agnoscere auctorem, episcopum nempe Claromontensem hujus nominis II de quo auctores Gallix Christianæ consulendi (q).

(a) Walafr., lib. 1 de Vita S. Galli, cap. 25, apud Mabill., l. c., pag. 252.

(b) Hist. littér. de la France, tom. III, pag. 565.

(c) Gall., Serm., § x, infra, pag. 755.

(d) Basnage, Thes. Capis., tom. I, pag. 784, sub fin., num. 4.

(e) Lamy, Comment. in Concilio Evangel., lib. 1, cap. 15, pag. 58 seq., edit. Paris. 1699.

(f) Poli, Synops. Criticor., tom. IV, pag. 857.

(g) Blackw., Auctor. sacr. class. defens. tom. II, part. 1, cap. 4, pag. 404 seq.

(h) Bos., Ellips. Græc., p. 235, edit. Norimb. 1765.

(i) Ottius, Spicil. ex Flav. Joseph., pag. 25 edit. Haverc.

(j) Wolf., Cur. Philol. tom. I, pag. 595.

(k) Glass., Philol. sacr., lib. III, tract. II, pag. 170.

(l) Hist. littér. de la France, tom. III, pag. 565.

(m) Thes. Canis., tom. I, pag. 636.

(n) Usser., Syllog. veter. Epist. Hibern., pag. 22.

(o) Cav., Hist. littér., tom. I, pag. 581.

(p) Fabric., Bibl. med. Lat., tom. III, pag. 41.

(q) Gall. Christ., tom. II, pag. 244.

SANCTI GALLI,

ABBATIS ET CONFESSORIS,

SERMO HABITUS CONSTANTIAE.

(Galland., Bibl. Patr. tom. XII.)

Sempiternus et inestimabilis Deus, cum cœterna sibi sapientia, hoc est, Filio sempiterno, et charitate sibi et Filio suo consempiterna, id est, Spiritu sancto, absque ulla inchoationis vel temporis mutabilitate, vel locorum vel ministeriorum indigentia, semper in semetipso beata et immortalī majestate subsistens. Nequaquam tamen sine congruo sibi a servitorum obsequio solitarius mansisse putandus est, cum manifestissime dicat Apostolus: *Elegit nos in Christo ante constitutionem mundi* (Ephes. 1, 4); prœdestinatione scilicet æterna, non creatione temporaria, sed vocatione gratuita, vel indebita gratia. Sed qui semper omnia futura in sua bonitate, et maxime sanctorum angelorum, et hominum societatem, præsentialiter contuendo quasi facta disponit; aliquando etiam præsцитam et prædestinatam immobili consilio creaturam, ad se laudandum, et ex se, et in se, et per se beate vivendum omnipotentissimo dignatus est opificio creare de nihilo, et super cœlestia quidem beatis spiritibus habitaculum fecit, terram vero futuris hominibus præparavit. Quorum creationis causam nosse nos convenit, fratres Christianissimi, ne, viles vos et abjectos arbitantes, pecudum conversatione dignitatem vestram nullificetis.

II. Deus summe bonus, benevolentia plenus, invidiæ carens, malitiæ nescius, spiritus angelicos exemplo sui rationabiles creare disposuit, ut ipsum Dominum suæ cognoscentes originis auctorem, dilectionis ejus pinguedine relecti, in ipso delectarentur esse beati. Sed cum de illis aliqui, nondum de ejus dulcedine degustata, seipsos sibi esse principium et caput, vitamque et suavitatem, cursu temerario et stultissimo persuadere sibi præsumerent: intus inanes et vacui, superbiæque pondere prægravati, de tranquillissimo cœlorum habitaculo in hujus aeris tempestuosam turbulentiam, usque in diem generalis et sempiterni judicii, repentino sunt casu detrusi. Sed immutabilis benignissimi Creatoris voluntas præninitum beatissimi cœtus numerum supplere disponens, humanum genus in eorum locum substituit. Quos homines ratione præditos, præceptis instructos, minis coercitos, proprio dereliquit arbitrio, ut imitatione Dei prava et iniqua contemnerent, ac recta et æqua retinere cûrarent. Impius autem homicida Satanas, qui nec sibi met

A ipsi pepercit, tantum a Deo terrigenis honorem collatum perdolens, casum quo ipse superbus perit incautus et fallaciæ nescius invidus persuasit; ut videlicet non creatorem sempiternum pro Deo venerari, sed creaturam temporalem, hoc est, seipsos sibi pro diis habere delectatione mortifera consentirent. Quod maximum et immanissimum peccatum tanta flagitia et facinora vel etiam crimina sunt subsecuta, ut justitia divina mundum quem omnimodo decoravit ornatu, cum humano genere quod eidem regendo præfecit, aquis diluvii delere decreverit. Et faceret, nisi multam malitiam nostram ejus immensa bonitas superaret.

III. Ergo nec tanta scelera inulta dereliquit, nec tamen creaturam bene conditam penitus consumpsit. B Ex omnibus hominibus, uno delecto justo, per cuius providentiam, imo suam admonitionem, talis quædam arca construeretur, in qua ipse cum domo sua et reliqua creatura ad resuscitandum semen competente, in supremis licet periculis se quasi defuncti mundi superstitem remanere miraretur. Cumque post totius anni pæne circulum præsgo nomine Noe nuncupatum, quasi consolatorem tantæ, licet justissimæ vindictæ, de claustris illius ergastulo creator miseratus eduxisset, et ipsum cum prole sua, et seminarium cunctæ creaturæ nova benedictione ditavit. Jamque renascentibus filiis Adam, revixit et superbia dudum in radice damnata, adeo ut lutei mortales luteo et bitumine turrim construere molirentur, de cujus cacumine sidereum et immortale habitaculum, C Deo possessore invito, possent invadere. Cujus tam invicti (ut stolidis videbatur) machinamenti conspersionem tam facile omnipotentissima sapientia dissipavit, ut linguis omnium confusione diversissima, vel similitudine dissimilima disparatis, nullus consanguinei vel fratris sui linguam intelligere posset. Et ideoque universi per regiones et loca varia disjecti, ut terris et loquela divisi, ita et religione vel potius furore dispersi; et alii quidem cœlestem naturam hominum ministeriis, Deo auctore provisam, divino cultu et servitute venerati sunt: alii vero mortuis hominibus simulacra facientes, malignos spiritus affidentes eis quasi tutores et fautores animæ vel corporis vivorum, D licet juste mortalium, dementes colere cœperunt. Sed adhuc indefessa pictas immortalis et veræ dei-

* Servitorum. Sic edit. Bibl. PP. Paris. tom. XV, pag. 678. At Canis., Basnag.. servitorum.

tatis creaturam benignè conditam, non usquequaque A sua miseratione privatum dispoluit, sed de medio idololatriæ deditarum gentium Abraham patrem futurorum fidelium, ad se verum et vivum Deum cognoscendum de cælo vocavit.

IV. Qui incomparabili plenius obedientia, divino parens imperio, exiit de terra et cognatione sua, nesciens adhuc quo ire deberet, dummodo Dei jussuonem expleret. Qua de re hujuscemodi desuper accepit oraculum, quod et terram peregrinationis suæ in possessionem esset accepturus: quod factum est in Judæis de carne ejus, mortali propagine descendentibus: et quod in semine ipsius benedicerentur omnes gentes. Quod in nobis ipsis per Christum, ex ejus semine secundum carnem procreatum per Virginem, completum esse gaudemus. Hujus igitur fidei in præputio comprobata quasi quoddam signaculum eidem patri Abraham circumcisionis imposuit signum. Quo tam diu gentem de ejus femore propagatam oportuit insigniri, donec ille veniret qui omnes in se credentes ab omni peccato et circumcisionis injuria, sua passione redimeret. Cum autem populus de illo non modicus exortus, causa famis de terra Chanaan quam incolebant, terram ingrederentur Ægypti, quo Deus unum de ^a pronepotibus ejus, causa multorum salutis, direxit; per ejus providentiam mundus pene totus alimentorum penuria periclitatus aliquatenus conservaretur; et juxta ritum gentis illius milleformia cæpissent monstra venerari, durissimis etiam operibus premerentur ab Ægyptiis: recordatus Deus fidei probitatisque patrum, direxit ad eos servum suum Moysen, qui, per multa signa et plagas intolerabiles domitis Ægyptiis, Dei populum ad terram patriarchæ Abraham dudum promissam, cælesti ducatu directus introduceret. Cumque de terra illa progressi inter oram Rubri maris et vastissimam solitudinem fessi consedissent, rex Ægyptiorum, damno servitutis amissæ stimulatus, congregato exercitu junctisque curribus, eos ita quasi pisces in gurgustio conclusit. Quibus ad Deum verum levantibus vocem, aquæ maris huc atque illuc divisæ, iter siccum vianibus præbuerunt. Quod cernentes cultores simiarum et caniformis Anubis, Neptunum jam supervacue placandum sibi putabant, sic undis in partes divisis. Omnes igitur sequentes vestig ^b comeantium, ^c extremo suorum barathrum ingressi, novissimoque plebis Dei ad naturale litus transgressi, ita sunt montibus aquarum involuti, ut nullus remaneret qui factum domi residentibus referre potuisset.

V. Cum autem expensæ quas de Ægypto secum tulerant Hebræis defecissent (quod nomen populo

Dei idcirco impositum est, quia transierant de gente in gentem, et de regno ad populum alterum), dedit eis Deus panem vel carnes de coelo, aquam vero vel amaram dulcoravit, vel non habitam de petra produxit, et ^e sic eos per desertum quadraginta annos ad terram promissionis circumduxit, donec desuescerent idololatriam de qua erant educti, et quam ubicunque venirent erant inventuri, a qua sicut et de cæteris malis, de cælis illos cavere monuit, et ad se cognoscendum, vel alia bona et justa sectanda diligenter instructos, tandem in terram, sollicitationis suæ memor, miseratus introduxit. Et ut pridem Rubrum mare, ita modo Jordanem fluvium navigabilem sicis pedibus transmare præcepit et fecit. Dumque adhuc qui hæc mirabilia viderunt superstites in carne vixerunt, notitia et cultus veræ Deitatis et divinæ veritatis incontaminata perseveravit. Illis vero ad patres suos repositis, filii de carne ipsorum propagati, non fidei bonum imitati, sed circumpositarum gentium simulacra colendo, sunt in præcipitum idololatriæ devoluti. Pro quo scelere dati sunt in manus inimicorum suorum, circumcirca vel longe positorum. Et cum aliquando pressi justissime, per preces ad Deum patrum suorum fuissent reversi, suscitavit illis aliquem de fratribus eorum, qui eis et salvator contra hostes, et ad concordiam invicem retinendam iudex idoneus existeret. Cumque multo tempore inflectuerent, id est, ut cum aliquando illis prosperitas arderet, ad venerationes idolorum defluerent: cum vero tempestas persecutionum immineret, ad Deum verum, ad tutissimum portum omni adnisi redire conarentur.

VI. Tandem dedit illis regem, nomine David, qui et a finitimarum gentium incursionibus defenderet, et timorem Dei, cujus ipse plenissimus erat, et juxta nomen suum, Manu fortis, continuis retineret habenis. Post cujus mortem, cum propter peccatum filiorum ejus, non amplius de duodecim tribubus filiorum Israel (quod nomen patri eorum, et ipsis idcirco impositum est, quia visione sua Deus eundem dignaretur) quam duæ tantum, Benjamin scilicet et Juda, a qua et Judæi sunt appellati, posteris David cum paucis sacerdotibus et levitis adhærerent (quo nomine omnes divino ministerio mancipandi), reliquæ vero decem, vel potius undecim tribus per regem una subversorem suum Hieroboam nuncupatum, et pessimam ipsius progeniem ad immunditiam ^d idololatriæ fæditatis a gloria sua, Deo scilicet sempiterno immanissima dementia recesserunt. Qui et tradidit eos in manus inimicorum suorum, quibus subjecti, idola sunt etiam qui nollent adorare com-

^a Pronepotibus... per ejus. Hæc improvide omissa in nova *Thesauri Canisiani* editione a Basnagio adornata, tom. I, pag. 786.

^b Extremo suorum. Cotelierius in notis ad *Recognit. Clement.* lib. I, cap. 35, hunc locum ita restituit: *Extremo suorum barathrum ingresso, novissimoque plebis Dei ad naturale litus transgresso, etc.*

^c Sic eos per desertum, etc. Imitatur sanctus Gal-

lus auctorem *Recognitionum Clementinarum*, l. c., apud quem sic legimus: *Per longos eremi plebem ducit anfractus, ut quadraginta annorum exercitiis, mala quæ eis ex Ægyptiorum moribus usu longi temporis inoleverant, innovatione mutata consuetudinis aboleret.*

^d Idololatriæ. Forte idololatriæ fæditatis.

polsi. Sed et fidelissimi David propagatio ad infidelitatis malum non post multum temporis aberravit; adeo ut et ipsi reges et sacerdotes, neglecto unius veri Dei cultu, Saturnos, Junones, turpissimumque Priapum, in ipsa Hierusalem, quam civitatem cum templo in sanctificationem sibi delegit, acti furore venerarentur. Propter quod competenti satis talione impie derelictus ab eis, iuste dereliquit eos Deus in potestatem paganorum, ut impleretur quod eis antea comminabatur: *Sicut servistis diis alienis in terra vestra, sic servietis diis alienis in terra non vestra, qui non dabunt vobis requiem* (Jerem. v, 19; xvi, 13).

VII. Sed et tunc non oblitus fidei Abraham et David, aliquos ex iis, pro reliquiis, in terra sua retinuit, templumque suum in Hierusalem ad tempus aliquantulum conservavit, donec, peccatis eorum crebrescentibus, etiam ipsum cum civibus et civitate mereretur incendi. Sed neque tunc eos usquequaque divina deseruit clementia; quin imo de favillis et ruinis urbis eversæ quosdam reservavit, quibus aptissime propheticum illud conveniret: *Facti estis quasi torris de incendio raptus, et nec sic redistis ad me, dicit Dominus* (Amos iv, 11). Quod quidem in eis quos in terra sua residere fecit, completum cognovimus, ut peccata peccatis addentes et se mutua ræde vastantes, ultima necessitate, ut sibi videbatur, compulsi in Ægyptum quasi reservandi, contra vetitum divini oraculi, vere trucidandi confugissent. Qui vero a rege qui superbiam eorum Dei voluntate domuerat, in captivitatem longinquam fuissent abducti, ibi ad Deum Patrem suorum ex toto corde conversi, ita tribulationis igne decocti sunt, ut nec igne materiali ab ipsis possent amore divelli.

VIII. Tandem ergo misericors et miserator Dominus, tam graves eorum labores miseratus, regum adeo animos qui eosdem in captivitate tenuerunt, ad indulgentiam et relaxationem voluntariam illorum permutavit, ut de publicis redditibus et ærariis plurima impendi præciperent, in adminiculum ad terram suam revertendi, et templum Dei in ea demum restaurandi. Sed heu! prohi dolor! cum legem Dei vel cæremonias, in quantum a finitimis, imo a commixtissimis hostibus impediri non poterant, sedulo curassent observare; quod nullus unquam vel excogitare potuisset, repentino casu rex nefandissimus Græcorum, utputa, prævius et præco a malissimi Antichristi, eos ita oppressit, ut non nisi manu cælestis Imperatoris se illo modo ulterius crederent allevari. Qui et tanto miraculo ab immanissimorum, diversissimorum atque innumerabilium adversariorum eos impetu liberavit, ut paucissimi de Judæis, pluginis eorum interfectis, reliquis qui manere poterant non parum incuterent ubicunque terroris. At cum illi qui talibus flagellis eruditi Dominum patrum suorum metuere nossent, diversis casibus assumpti, morte sua mundum reliquissent orbatum,

A et propter peccata in sæculo remanentium primum viles personæ de successoribus eorum populo Dei præficerentur, postea vero et ipsi alienigenis miscerentur, vel potius servitutis ejus iugo subicerentur, necessarium erat ut ipsa divina Sapientia per quam cuncta sunt facta, reficiendo generi humano per se ipsam consulere dignaretur.

IX. Sed quia in sua incomprehensibili majestate natura illa divina ab infirmis et mortalibus comprehendendi non poterat, mira pietatis dispensatione procuravit, ut nostræ infirmitati mortali, manente tamen incommutabilitatis suæ potentia conformata, de incorruptæ Virginis utero nasceretur, et consueti nobis more usque ad juveniles annos ætate et incrementis, gratia vero et sapientia singulari perveniret. Nec tamen cum carne sua deitas illius esset obumbrata, per totum potuit humanis mentibus abscondi, his duntaxat qui eum cognitum suscipere voluissent. Quando et in hora nativitatis illius angelus Domini cum magna claritate pastoribus gentis ipsius apparuit, et ortum ejus omnibus gentibus profuturum nuntiavit; in quæ verba eidem angelo multitudo cælestis militiæ occinuit. Sed et ipsa hora in remotioribus Orientis partibus, sapientissimis et astrorum gnaris hominibus nova stella inopinato apparens, eos ad ortum novi regis attraxit. Nec non et quadragesimo nativitatis ejus die, cum eum ad templum Dei, pro solemnibus ejus gentis consuetudine, mater Virgo præsentandum deferret, ibidem a sanctis hominibus mundi Salvator est agnitus, et ab eis cæteris fidelibus nuntiatus.

X. Duodecimo quoque ætatis anno, cum in eodem templo parentibus remaneret ignaris, videlicet æstimantibus inter cognatos et notos eum secessisse de urbe, sed eo non invento, regrederentur ad templum, et ibi eum post triduum in medio doctorum sapientissime se agentem reperissent, interrogante matre cur eam dolentem reliquisset, respondit: *In his quæ Patris mei sunt, oportet me esse* (Luc. xi, 49): utique insinuans templum non minus ad se quam ad Deum Patrem pertinere. Trigesimo vero ex quo inter homines conversari cœpit anno, ad baptismum servuli sui properavit, ut ex eo scilicet sequacibus suis exemplum tribueret, ne quis ab inferiori persona baptizari contemneret, quando ipsum Dominum et Deum suum famuli sui manibus baptizatum meminisset. Sed quia non aliqua sui necessitate, sed humilitatis propagandæ gratia voluisset in aqua lavari, ecce Deus Pater cum voce de cælo delata contestatus est, dicens: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est: ipsum audite* (Math. iii, 17. xvi, 5). Et Spiritus sanctus, cujus jam et opere conceptus est, ad declarandam sanctitatis ejus innocentiam, in columbæ super eum specie descendit.

XI. Ita ergo Christus homo glorificatus et confertatus ad prelium cum diabolo conferendum, quadraginta dierum jejuniis exacturus, abiit in desertum. Quibus expletis, callidissimus adversarius, ex

1 Malissimi. Sic citata editio Parisiensis. Easvagianæ vero, maliquissimi, minus recte, ut videtur.

aliquibus, ut creditur, humani corporis gestibus aut habitu, illum esurire persentiscens, et ideo hominem eum tantum esse reputans, sed propter vitam innocentem actam super homines formidans; hac arte illum aggreditur, ut si quidem esuriem suam pane de lapide facio, ut ipse suadebat, consolari potuisset, divina in eo potentia deprehensa, ab ejus injuriis et insectationibus quievisset: si in tanta necessitate nec se ipsum recreare quivisset, puro tamen homine comprobato, non minus eum sibi quam ceteros mortalium obnoxium consideraret. Sed admirabilis magister pietatis ita versutias ejus elusit, ut, nec in panes lapidibus permutatis, divinitatis in eo deprehenderet insignia, nec impossibilitate confessa, ad nostra animaretur infirma, dicens quod vita rationalis animæ non tantum in materiali consistat alimento, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei (Matth. iv, 4).

XII. In hoc ergo conflictu certior factus quam ante fuerat, diabolus per ostentationem inanis gloriæ qua plurimum delectari mortalia mentes agnoverat, divinitatem Christi se explorare posse putabat: assumpto eo et super fastigia celsissimi templi posito, suasque ut inde, si Filius Dei esset, se præcipitem daret, et non læderetur. Ad quem bellator invictus hujusmodi temperavit eloquium, ut nec Filium Dei se negaret, nec diaboli suasionibus consentiendum esse doceret, dicens: quia sanæ mentis non esset ut quisquam Dominum et Deum suum tentare præsumeret. Igitur et in hoc elusus certamine inimicus, per avaritiam qua mundum se peremisse gaudebat, et Christum sibi subjugare non diffidens, ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum, eo pacto ut si pro his accipiendis ipsum prostratus adoraret, talibus ab eo donatus abiret. Quam immanissimam blasphemiam magister humilitatis exhorrescens, turbida indignatione monstrum nefandissimum a se repulit, dicens: religiosi cordis esse, Dominum Deum adorare, et illi soli servire. Cujus vi fulminis attonitus adversarius, et ab eo recessit usque ad tempus (Luc. iv, 43). Victoriosissimum vero Regis nostri triumphum admirantes angeli, debitis eum venerati sunt obsequiis.

XIII. His ergo ita peractis, Christus Dominus ad homines regressus, secundum Scripturam, operatus est salutem in medio terræ (Psalm. lxxiii, 12): cæcis visum restituens, surdis auditum, mutis loquelam, leprosis emundationem; mancis opificia, dæmoniacis mentem, paralyticis vigorem, claudis gressum, et mille sine nomine morbis omnimodam impertiens medelam. Quin et sequentium quatuor millia de septem panibus et paucissimis piscibus saturavit; aliquando vero de quinque panibus et duobus piscibus ita quinque millia virorum, excepta mulierum et parvulorum immensa numerositate, replevit, ut de fragmentis reliquiarum, quæ de his pauculis rebus inter manus et dentes convivantium succreverant

A duodecim corbes ad testimonium tanti miraculi farentur. Mare quoque siccis pedibus ambulavit, et fetentes mortuos de sepulcro suscitavit, et ad convivium vocatus, aquas in vina mutavit. Et super hæc omnia, Pater de cælo, quondam, discipulis audientibus, interdum vero turbis infinitis astantibus pariter et auscultantibus, eum Filium suum commendavit, et se illum jam clarificasse et adhuc clarificaturum promisit.

XIV. De doctrina vero ejus quis aliquid digne commemoret? cum et discipulis suis talia mandata proponeret quæ vix aut nequaquam humana possibilitas, nisi vi valida Dei ipsius adjuta vel attracta, posset exsequi, et omni sexui vel conditioni tam levita et ita salubria ipsa monita intimare curaret, ut nullus omnino, nisi multum ignarus et per omnia divina gratia vel protectione indignus, a regno Dei debeat excludi. Denique ipsis apostolis et eorum sequacibus ita bonum virginitalis arripiendum persuasit, ut hoc scirent non humanæ industriæ, sed muneris esse divini. Abrenuntiationem quoque omnium facultatum et affectionum sic eisdem aggrediendam intumavit, ut se cognoscerent et in hoc sæculo^a multo plura quam reliquerant accepturos, et in futuro vitam æternam possessuros, et in die magni judicii cum ipso iudices esse venturos. Ceteros autem fideles docuit, ut humilitate, mansuetudine, pace, misericordia, justitia vel patientia^b deos suos, et sibi regnum Dei, persecutiones etiam improborum, si ita necessitas incumberet, sustinendo acquirere non lassarentur. In commune autem cunctis præceptum dedit, ne fratribus irati conviciorum maledicta in eos jacularentur, vel his occasionibus non amputatis, ad homicidia laberentur. Et ne quis uxorem proximi sui impuro contueretur oculo, et ideo maculari posset adulterio; et ne temere jurare præsumeret, ne forte perjuraret; nec quisquam obstinate adversario suo resisteret, et inde non solum animæ, sed et corporis periculum incurreret.

XV. Porro autem perfectioris vitæ cupidus, et regnum cælorum avidus, ita nuditatem et contemptum terrenorum indixit, ut tamen nequaquam hæc sibi defutura confiderent; cum ceteros Christianos his abundantes ita ad illorum accenderet obsequium, ut quicumque illorum hæc suis pauperibus ministraret, ipsi Christo et Deo Patri se impendere non dubitaret. Fictos autem Dei cultores, et de generis nobilitate gloriantes, hypocritas et genimina viperarum nuncupavit. Ipsos quoque sacerdotes, qui pietatem nomine prætendebant, et malitiam in corde contegebant, excitationis notavit, et eorum duces redarguit, et multum convenienti comparatione sepulcris dealbatis assimiles devicit, qui a foris quidem apparent hominibus pulchra, intus vero plena sunt omni spurcitia. Nec non et Phariseos qui sibi justi videbantur, et aspernantes ceteros, penitentiam peccatorum recipere noluerunt, ita confutavit, ut se ipsum

^a Multo plura. Canisii editio Basnag., male, multa plura.

^b Deos suos, et sibi regnum Dei. Hæc in mendo cubare videntur.

diceret ideo venisse, non ut justos, sed peccatores et A perditos inquireret et salvos faceret. Et se esse verum Dei Filium, non solum attestatione signorum et incomparabili sapientia manifestavit, sed etiam prophetis litteris ac invictissimis allegationibus approbavit: sed increduli Judæi quoties in sanctis suis Deum contemnere non tinnerunt, nec ab unico Filio ejus malitiæ suæ machinamenta continuerunt, injuriis eum lacessentes et maledictis, insuper et lapidibus eum insectantes. Cum ergo incorrigibiles eos pervideret, cum discipulis suis secedens ab eis seorsum, ruinam miserorum jam jamque incumbere, sed et mundi totius finem non longe post futurum renuntiavit: et se pro salute generis humani cito crucis patibulum subiturum, et die tertia se resurrecturum esse prophetavit.

XVI. Interea gens impia unum de discipulis jam dudum avaritiæ morbo corruptum, promissa pecunia, ad proditorem magistri et Domini sui protrahere curaverat: dum ille diabolo plenus, et jam ultro inimicis eum tradere paratus esset. Captata igitur opportunitate quando sine turbis quæ illum frequentissime sequi solebant, ita ab adversariis capi, ligari, trahique potuisset, ut evadendi vel defendendi facultas ei, sicut illis videbatur, non esset; post orationem quam valde prolixam pro salute nostra Deo Patri profudit, obvium persecutoribus suis processit, et quem quærenter interrogavit. Qui cum se Jesum (quod nomen ejus erat propitium Leg. proprium) quærere dixissent, et ille se esse responderet, iterum atque iterum retroacti abierunt, et ceciderunt in terram. Sed qui ad hoc venerat, ut passione sua nos ab æterna damnatione liberaret, tandem aliquando, majestatis suæ potentia ad tempus abscondita, in potestate furentium se sponte permisit, ut indebita morte sua nos ab omnibus debitis peccatis absolveret. Captum ergo et ligatum impij ministri ad tribunal Pilati præsidis perduxerunt, quod gentem illorum subverteret, et tributa Cæsari dare prohiberet, et Christum regem se esse diceret; et idcirco judex ipse, si amicus Cæsaris esse voluisset, talem vivere in sui condemnationem capitis permittere non deberet. Tum ille, necessitate compulsus, dedit illum militibus suis ad illudendum. Qui irrisoria veste, veluti qui regium sibi nomen usurpare præsumeret, induens (*Foris*, induentes), et corona spinea pro diademate coronatum, quin et arundine pro sceptro imperiali dexteram completum, sputis in faciem illius projectis, et colaphis alapisque creberrimis, ferulisque cædentibus eum injuriantes, et regis nomine salutantes; insuper et singulorum nomina prodere velatum postulantes: quasi vile mancipium (ut interim Dei Filium taceam) maximum prophetam, et tantorum effectorem signorum, sapientissimumque virum turpissime tractare studuerunt; et ita illum, imo castigatum, et ut apertius quidem dicam, mortificatum præfecto suo iterato illum præsentaverunt.

XVII. Judæi vero necdum tantis ejus injuriis sa-

turati, petiverunt præsidem, ut eum crucifigi præciperet. Quod cum ille sæpius abnueret, dicens: *In eo se nihil dignum morte invenire* (Luc. xxiii); tunc impia gens et cunctis abominanda, tali maledicto se damnavit, ut imprecarentur sanguinem ejus venire super se et super filios suos (Matth. xxvii, 25); adjicientes quia ipsi legem habent, et ille secundum legem deberet n.ri qui se Dei Filium presumptuose faceret: sed ne verbo quidem simplici diceret, nisi eo modo ut ipsi ex operibus quæ in nomine Patris sui faciebat metirentur, aut conjectarent, utrum tantorum mirabilium operator Filius Dei dici et credi merito deberet. His igitur præses tremefactus, et maxime propter illud constrictus, quod quasi maximum et intolerabile sibi metuebat objectum: Si B hunc dimittis, non es amicus Cæsaris (Joan. xix, 12), adjudicavit fieri petitionem eorum (Luc. xxiii, 24).

XVIII. Tunc imposuerunt ei crucem quam ad locum usque portaret; sed tamen quasi honorantes et compatiens ei quem tam indigna morte perimere satagerunt, coegerunt quemdam alienigenam crucem ferre post illum. Et cum venisset ad locum qui Calvariæ dicebatur, pro eo quod ibidem ad mortem condemnati truncari solebant, Christum Dominum crucifigentes; ut ex hoc turpissima mors redderetur infamior, latrones unum a dextris, alterum suspenderunt a sinistris, et his verbis irridere gaudebant: *Alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere* (Matth. xxvii, 42). Unus etiam de latronibus, simili C bacchatus insaniam, dixit ad illum: *Si tu es Filius Dei, salvum fac te ipsum et nos* (Luc. xxiii, 39). Alter vero, cujus Deus illuminare dignatus est mentem ad cognoscendam veritatem præsentem, increpabat socium, et obsecravit Dominum pendentem, ut suimet in regno suo meminisse dignaretur. Cujus credulam mentem et os confitens Christus approbans, eodem die secum in paradiso illum spondidit adfuturum. Dum hæc Creator a creatura quam rationabilem condidit, pertulisset, irrationabilia et insensibilia majestatis ejus nutu conterrita, defectum sui mortalibus minabantur: cum et sol in tenebras sit conversus, et terra mota, et petra scissæ, et monumenta aperta, et rerum natura turbata, quæ injuriam Dei ferre non sustinebat. Post hæc vero cum D omnia reliqua quæ fieri oportuerat essent impleta, ut consummaretur Scriptura quod aceto potandus esset, sitire se dixit, et cum accepisset acetum, et suum spiritum in manus Patris commendasset, dixit: *Consummatum est, et sic inclinato capite tradidit spiritum* (Joan. xix, 30). Et honorifice sepultus ab amicis, cautissime servabatur a custodibus, metuentibus videlicet ne die tertia, sicut ante prædixit, resurgere potuisset.

XIX. Sed angelus e coelo veniens, milites sepulcrum evigilantissime custodientes mortuorum instar stupefactos reddidit; et post modicum recreato animo et spiritu, testes gloriose resurrectionis ejus effecit. Porro interim cum ipsi jacerent ut exanimis,

pias cum aromatibus ejus ^a corrumpendi corporis visitatrices idem angelus gratanter affatus, ne timeant hortatus est. Et quia Dominus Jesus Christus devicto mortis imperio resurrexit certo patefecit ^b indicio, et ut locum viderent ubi positus erat Dominus, admonuit. Quo cum intrarent, viderunt duos angelos in albis sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, quondam ibi requiescentis, et modo resurgentis, inde auctoris æternæ vitæ. Cumque pavefactæ cœpissent egredi, aufugere cupientes, occurrit eis ipse Dominus; benignissime salutatas ad discipulos suos devictæ mortis nuntias destinavit. Et eodem die Petro specialiter apparuit. Qui et duobus ambulantiibus, et de se sermocinantibus conviator effectus, de Scripturis asseruit quia sic oportere Christum pati, et resurgere a mortuis, et ita intrare in gloriam suam. A quibus etiam invitatus ad cœnam, in fractione panis est agnitus, cum ob cæcitatem cordis prius videretur ignotus.

XX. Sero quoque cum factum esset, ipsa die apparuit apostolis suis, et eis gaudia pacis mandans insufflavit, et dixit: *Accipite Spiritum sanctum: quorum remisistis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt* (Joan. xx, 22, 23). Ad confirmanda quin etiam corda dubitantium, qui se putarent spiritum potius videre quam corpus, ostendit eis manus et pedes recentissimæ passionis signa retinentes, ut indubie resurrectionis ejus fierent idonei testes. Sed illis adhuc non credentibus et mirantibus præ gaudio, ut per effectum comestionis veritas patesceret carnis, interrogavit si haberent aliquid ad manducandum. Cumque obtulissent ei partem piscis assi et favum mellis, manducans coram illis, reliquias dedit eis, et commemoravit hæc eis esse verba quæ ante passionem suam prædixerat, quomodo necesse est sua morte mortis imperium dissolvi, et in sua resurrectionis agnitione poenitentiam et remissionem peccatorum cunctis gentibus prædicari; nec non et ipsos adhuc gloriosissima Spiritus sancti missione roborari promisit. Nec tamen ita instructos et tali promissione consolatos mox abscessu corporali discedere voluit, sed per quadraginta dies in universis argumentis eos visitavit. Nunc foribus clausis, in medio eorum consistere; nunc vero per totam noctem frustra in piscando laborantibus, ipse stans in littore multitudine piscium rete eorum compleverat; et inter prandendum beato Petro post claves regni cœlorum ac retentiones relaxationesve peccatorum, ovium suarum curam præcepit, et quia pro earumdem cura ovium crucem subiturus esset intimavit. Deinde in montem quemdam secutos in fide solidavit, et præcepit ut irent docere omnes gentes, et baptizare eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti; docentes servare omnia (Matth. xxviii, 19) quæcumque ipse mandaverat illis, et ait illis: *Qui crediderit et baptizatus*

A fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur (Marc. xvi, 16).

XXI. Et quia irritatores Dei et increduli Judæi, et gentes idololatriæ dediti signiserant ad fidem nutriendi, dedit apostolis suis virtutem super omnia dæmonia, et ut languores curarent, cæcos illuminarent, leprosos mundarent, ipsos et mortuos resuscitarent; et præcepit illis ut annuntiarent regnum Dei appropinquare. Et quia cunctis gentibus et linguis novam hanc doctrinam prædicare debuerunt, dedit eis diversarum linguarum agnitionem. Quin etiam ipsis et eorumdem fidei sequaciibus multo majora promisit et concessit, ita ut dum plurimarum linguarum hominibus in una loquerentur, a cunctis intelligerentur, et umbra illorum transeuntium infirmi sanarentur, et sudarii vel cingulorum fimbriis nequam spiritus fugerentur. Sed cum hæc in alia regione, hoc est, in Galilæa, vel ante passionem, vel post resurrectionem suam discipulis edidisset; ut in vicinia ejus loci ad alta cœli conscenderet, ubi crucis ignominiam paulo ante subiit, atque ipso quoque nomine dispensationem incarnationis, passionis, resurrectionis, ascensionis in cœlum fidelibus aperiret: Bethaniam, quæ domus obedientiæ dicitur, unde cœlos peteret, cum apostolis inivit, doctore gentium quid significet exponente: *Jesus Christus factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; propter quod et Deus illum exaltavit* (Philipp. ii, 8, 9). Cumque illum qui convenerant interrogarent si dies iudicii et manifestatio regni Dei jam immineret, dicebat: *Non esse illorum*, vel cujusquam mortalium; sed ne ipsorum quidem angelorum, nosse tempora et momenta, quæ Pater posuit in sua potestate (Act. i, 7 seq.); potiusque in civitate Jerusalem adventum sancti Spiritus eis exspectare præciplebat. Quo spiritu roborati, testes illi essent primum in eadem urbe, deinde in tota Judæa et Samaria, ad postremum vero usque ad ultimum terræ. Et his præmissis, elevatis manibus suis benedixit illis; et cunctis nihil minus opinantibus, quasi pennis columbæ incorruptibile corpus suum libravit ad cœlum. Cujus rei mox duo angeli, hoc est, quia cœlum penetraret, astipulatores assisterunt, et quia in eadem specie qua assumptus est ab illis, ad judicandos vivos et mortuos venturus esset, dixerunt. Tunc ut sibi a dominatore cœli præceptum erat, Jerusalem ingressi, sancti Spiritus adventum suspensi præstolabantur. Qui decima posthæc die venit, et scientiæ perfectione illos edocuit, et linguarum varietate donavit, et adversus rabiem perfidorum roboravit: congruentibus ad hæc signis ostensis, sono videlicet flatus vehementis, et linguis igneis; cujus auctoritate confortati, resurrectionem Domini nostri Jesu Christi auctoritate prophetica comprobantes, mille Judeorum eodem die ad fidem convertuntur. Et insequentibus aliquot

^a Corrumpendi. Exscriptoris mendum. Rescribere inungendi.

^b Indicium. Ita ex contextu rescripsimus. Edit. male, ut videatur, iudicio.

millia. Quamdam vero turbam sacerdotum obedire A fidei persuaserunt.

XXII. Interea vero dum omnia supra dicta fierent, dimisit Dominus omnes gentes ingredi vias suas, et diversissimorum errorum opinionibus impleri; ita ut quidam solem et lunam et stellas, ministeria videlicet humanis usibus attributa, divinis honoribus celebrarent. Alii vero majore dementia capti, non solum aurum et argentum, sed et ligna et lapides, quadrupedia, serpentina seu volatilia, et ipsa terræ virentia, pro Deo auctore venerarent. Tandem ergo pius creator omnium, quando et nos ipsos ad inventionem et pessimorum actuum nostrorum pigere deberet ac tædere, direxit ad nos apostolos suos qui docerent nos ab his vanis converti ad Deum vivum et verum, et expectare Filium B ejus de cælis, et in perceptione Spiritus sancti quem in Christo regenerati percepimus remissionem peccatorum consequi nos crederemus.

XXIII. Hujus igitur legationis nos indigni nostris temporibus vicem gerentes, obsecramus pro Christo, ut sicut quondam in baptismo, ita semper abre-nuntietis diabolo et omnibus operibus ejus, et omnibus pompis ejus; et cognoscatis unum verum Deum Patrem semper in cælo regnantem, et sempiternam Sapientiam ejus in tempore pro nobis incarnatam, et sanctum Spiritum æternæ pignus salutis in hac vobis peregrinatione concessum; atque ita vivere curetis, sicut Dei filios decere cognovistis, devitan-tes gulæ concupiscentiam, et ebrietatis insaniam, fornicationis immunditiam, avaritiæ idololatriam, C iræ vesaniam, tristitiæ nebulam, tædii rancorem, invidiæ rubiginem, inflationis inanitatem, superbiæ subversionem; et nullus cuilibet Christiano furtum

aut homicidium, vel convicium conferre, aut falsum testimonium de qualicunque crimine præsumat inurere; sed sitis invicem benigni, et donantes vobismetipsis, sicut Deus donavit vobis peccata vestra. Et delicta præterita poenitentiae remediis vel eleemosynarum largitate redimentes, imminetia cum Dei adjutorio præcavere studeatis. Scientes et diem generalis judicii jam jamque proximare, et incertam singulis exitus sui horam impendere. Et quidem magni judicii novissima dies cunctis est mortalibus expavescenda, ut pnta in qua nihil incorrectum absque æternali pœna remanebit inultum.

XXIV. Sed non minus cunctis sapientibus quotidianum Dei judicium formidandum est, quo et quosdam probandos dispensatorie reliqui in mundo ad tempus, quosdam vero his juste condemnatos obliviscitur in perpetuum. Alios quoque diu jacentes in criminibus manu misericordiæ suæ levat: alios autem de peracta justitia præsumentes a sœdæ quondam passioni concedit: hos vero quocunque verbere coercitos usque in finem ab omni prorsus scelorum labe custodit. Quocirca sub his Dei judiciis unicuique in hac vita metuendum est, ut in futuro judicio ab omni metu peccatorum et mortis absolvi mereatur. Deus omnipotens, qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire (I Tim. ii, 4), qui hæc per ministerium lingue nostræ auribus vestræ fraternitatis infudit; ipso per gratiam suam eadem in cordibus vestris fructificare faciat, cooperante Domino nostro Jesu Christo, et Spiritui paraceto. Benedictus Deus in sæcula. Amen.

^a Fædæ. Basnag. editio, perperam, fædæ.

APPENDIX.

EPIGRAMMATA SEU HYMNI SACRI

ANTIQUORUM PATRUM MONASTERII S. GALLI,

BERNARDI, COLUMBANI, ECKERARDI, HARTMANNI, NOTKERI BALBULI,
NOTKERI MEDICI, RATPERTI, STRABI GALLI FULDENSIS,
TUTELONIS, WALDRAMMI, ANONYMORUM;

A CANISIO PRIMUM EX VETUSTISSIMIS MS. CODICIBUS SANCTI GALLI EDITA.

CANISIUS AD LECTOREM.

Illustrium virorum monasterii Sancti Galli sacra carmina ubi vidi, digna censui luce, tum ob eruditionem, tum ob pietatem, et vel maxime propter venerandam antiquitatem. Ejusdem judicii fuit nobilissimus Marcus Velserus, qui in litteris quibusdam scribit, hæc sacra carmina sibi apprime placuisse, ita ut interdum pene lacrimas excusserint, antiquam

pietatem cum nostris temporibus conferenti, ita enim loquitur Velserus. Debemus hæc carmina R. P. Jo-
doco Metzlero, monasterii Sancti Galli professo, et
sacrorum canonum doctori, qui misit libellum ms.
quem studio et amore antiquitatis conscripsit, vo-
catque Memoriale illustrium virorum Sancti Galli, in
cujus prima parte illustres sanctosque viros ejusdem

monasterii, in secunda abbatibus compendio describitur ex variis auctoribus, nec non ex ms. antiquis monumentis, cujus libelli beneficio usi, hinc inde quaedam excerptimus, et addidimus, ut quis quisque fuerit, facilius pateret. Tertia vero pars continet sacra carmina, quae quanta fide ex ms. Codicibus deprehensum, patet ex praefatione illius, quam praemisit, ideoque hic eam subjunximus:

IN HYMNOS SACROS DNI GALLI PATRUM PRAEFATIO.
JOUOCI METZLERI.

Minimam hanc et veluti extremam partem, hymnos videlicet sacros, ex innumeris quae antiqui Patres Sancti Galli monachi sapienter dixerunt, et suaviter decantaverunt, vel ideo descripsi, ut et mihi mnemorem aliquod conficerem, et ut quae ob edocem temporis injuriam saltem secundum aliquam sui partem videbantur brevis quasi peritura, ea hac opera mea vel aliquantulum servarem; et demum ut quae adeo erant disiecta et dispersa, in unum quasi corpus redigerem, atque adeo hunc libellum tertium veluti in exemplum statuerem eorum quorum superioribus duobus saepius meminera. Unde nihil penitus huc intromissum est, quod non esset jam plurimam venerationis titulos consecutum, vel ex auctoritate sui fama, vel ex bonitate et antiquitate sua. Certe ipsos Codices, ex quibus descripta

sunt ista, ante annos 530, 603, 700 et 800, esse descriptos scimus, et ex ipsis Codicibus, et ex antiquissimis librorum indicibus seu (ut appellantur), registris, quibus certissimum testimonium tulit magnus ille Tergesinus praesul Aeneas Sylvius, qui postea pontifex maximus renuntiatus, nominatus est Pius II, dum ad Greg. Hamburgensem jurisconsultum epistolam 120, lib. 1, sic scribit: Inveni apud Sanctum Gallum, quod Suevorum est oppidum, in veteri monasterio bibliothecam pervetustam, ubi et libros reperi ornatisime conscriptos, quorum auctores fuerunt Theutones. Haec igitur cum ita sint, non offendetur lector quaedam minus subtilitate levia, cum conspicitur rerum pondere esse gravia ea ipsa tam ubique; mirabitur vero aliquos saltem ex illis in aetate tam barbara tam bene luisse et tam Latine, et ubique meminere idem lector, cum omnia ista ad cultum divinum fuerint a Patribus dictata, magis spectari res quam verba, tantum musicam quantum prosodiam. Etsi vero integra scripserunt aliqui hujus generis volumina, et adant seorsim etiam multi alii et hymni, et epigrammata, illa tamen describere non statui; haec autem, quod nec scirem fuissent auctores ipsorum monachi Sancti Galli nec ne, huic opusculo inferre nolui. Ex Sancto Gallo 1600, die 4 Aug.

Haec Metzlerus.

BASNAGII DE HIS CARMINIBUS OBSERVATIO.

Haec poemata varios habent auctores: priora sunt Hartmanni. Reprehendit Canisium vir eruditus inter Anglos, quod illum Hartmannum, non Hartmutum appellaverit, qui fuit Rodulphi Burgundionum regis conanguineus, abbas Sangallensis post Grimaldum anno 873 electus, quique post undecim annos munere sese abdicavit. Notat vir eruditus non modo carmina quaedam edidisse, sed et Vitam Wiborade sub ejusdem nomine haberi saeculo Benedictino quinto. Sed an haec vera sint dubito.

Primo distingui debet Hartmutus abbas ab Hartmanno monacho. Sic enim Eckerardus in Vita Notkeri (Cap. 15): *Temporibus Grimaldi canonici abbatis et Hartmoti conabbatis ejus*. Hic habes Hartmutum jam conabatem Grimaldi, post cujus obitum factus est abbas secularis, ut fuerat ipse Grimaldus archiepiscopus Ludovici Pii. Ab eo disinguntur eodem capite bini Hartmanni, quorum prior *consilio magnus Litaniarum sanctus humilis prece texuit et Melodiam fecerat*. Ille commonachus Notkeri ab abbate interrogatus circa Salomonem episcopum, qui cappam monachalem indicere volebat quam ad fores claustrum deponeret, responsum fecit: *Regula nostra non similitudinem monachi, sed monachum querit*. Is fuit pro-abbas et tandem abbas post Salomonem. Alter Hartmannus Junior fuit poeta, operaque ediderat in Ecclesia cani solita. Versus qui hic colliguntur sunt Hartmanni Senioris, quamquam et aliqua Hartmanni Junioris potuerint ceteris inseri.

Secundo nec Hartmutus nec Hartmannus ille, de quo nunc agimus, Vitam Wiborade virginis scripsit. Tertius fuit Hartmannus, saeculo decimo desinente vel undecimo scriptor. Facile probatur ex ipsa Wiborade Vita (Sec. Ben. v, p. 60). Eckerhardus ab Udalrico Augustano praesule impulsus, multa quae de Wiborade audierat scribere inchoavit senio jam confectus et gutta, ut loquuntur, hoc est, podagra miris modis vexatus. Illius Eckerhardi qui obiit an. 978 opus confectum aut descripsit Hartmannus. Vixit igitur tertius ille Hartmannus post Eckerhardum, undecimo saeculo, a geminis Hartmannis qui saeculo nono poetice colebant plane diversus.

Quidquid sit, fere in monasterio Sangallensi duo Hartmanni saeculo nono poetae, qui praecipue hymnis et litaniis exarandis studebant; senior Hartmannus ob eam rem praecipue laudatur.

II. Secundus inter poetas Sangallenses recenseri debet Rapertus, quem nescio qua ratione omiserunt litterati omnes qui Bibliothecas Ecclesiasticas his

temporibus ediderunt. Praefuerat ab adolescentia scholis Sangallensibus ita studiosus, ut missas et cursum saepius omitteret, quippe bonas se missas audire dicebat, cum eas agere doceret (Eckerhardus, de Vita Notkeri, c. 21). Languidus circa claustrum ibat, nec tamen docere desinebat, inquit Eckerhardus, a quo Ratpertus appellatur; nunquam ad capitulum nisi vocatus venit; cum puniendi munus ipsi demandatum est, impunitatem labem monasterii nominans, scripsit librum de casibus monasterii Sangallensis a temporibus Columbani ad Salomonem usque, de quo inferius. Dictaverat litanias plurimas, quae canebantur diebus Rogationum; inter eas autem principem locum obtinebat illa saepius laudata: *Ardua spes mundi*, quae hic apud Canisium cum ceteris legitur. Ubi mortem instare sensit, commisit animam quadraginta discipulis, qui tunc presbyteri ad monasterium festi causa adveniant: unusquisque ipsi triginta missas pollicitus est, et laetus obiit.

III. De Notkero cum superius egerimus, nihil hic dicendum sese offert. Distingui debent solummodo gemini Notkeri, quorum alter Balbulus, alter vero Medicus dicitur; amborum enim versus in hac collectione occurrunt.

IV. Poetas Sangallenses enumeramus non secundum temporum seriem, sed eo ordine quo dispositi sunt ipsorum versus in collectione Canisiana. Quintus igitur censeri debet Waldrammus. *Litteris eruditus et egregius Praedicator* dicebatur; quin imo poeseos et Melodiae studiosus varia confecit carmina. Ipsi tribuebantur in Codice ms. versus Salomonis episcopi; errorem deprehendit Canisius, et accurate genuinos Salomonis fetus a versibus Waldrammi distinxit. Litaniae etiam edidit, quae hic leguntur. Dum versaretur in monasterio Sangallensi Wiborade virgini fuit amicissimus ipsique benedictionem per servulum saepius transmutare consueverat (Vita Wiborade, c. 39, p. 51). Hoc muneris compensavit virgo cum benedictum panem servo ministrans, tum ipsum ex agritudine sanans. Waldrammo vero adventum Hungarorum ante annum revelaverat (Vita Notkeri, c. 20). Dum decanatu fungebatur in monasterio Sangallensi, Epistolas canonicas Graecas, a Litwardo Vercellensi sibi praestatas, multo labore descriperat; sed nactus Codicem Syndulphus ipse etiam decanus, quem regulari disciplinae subjecerat, singulas quaternionum cultro excisas discepsit. Transtulerat etiam Waldrammus Psalterium ex lin-

gua Latina in Barbarieam, quæ versio diu servata. A fuit in Armario Sangallensi. Tandem ex monacho factus est episcopus Argenteratus adfuitque concilio Triburiensi præsul anno 895; huic enim subscripsit *Baldrammus Strasburgensis episcopus* (Conc., t. IX, p. 486).

V. Decem monachis in claustrum Sangallensi præfuit Eckerhardus ab eo plane diversus qui scripsit Vitam Notkeri superius memoratam. Scripsit hymnum de simplici confessore et aliquot versus ad Ymmonem fratrem, postea abbatem, qui noni vel decimi sæculi barbariem plane redolent.

VI. Tutilo, inquit, bonus erat et utilis homo musicus, serio et joco festivus. Itinerarius appellabatur, eo quod sæpius e claustris excurrere solitus erat. Itinerarium Tutilonem ut se caveret amplexibus movebat Ratpertus ipsi conjunctissimus. Vixit ad finem sæculi noni. Ferunt ipsi apud Metenses pingenti Virginem ipsam manus et opem adjunxisse. Aliud de ipso narratur quod forsitan lectori risum movebit: Sindulphus episcopo Salomoni devotissimus aures fenestræ noctu admovebat, ut Notkerum, Ratpertum Tutilonemque familiari consortio utentes audiret, et si quid adversus Salomonem, quem odebant, excidisset, ab eo renuntiaretur. Illum cum sibi proximum sensit Tutilo, homo perversus, lacertis-que confusus, Sindulphum capium capillis et ad se attractum violenter tenuit, adhortatus Ratpertum, ut flagello totis viribus increparet et Deum in illo ulcisceretur. Præsto fuit Ratpertus ad disciplinas acutissimus et hominem a dorso totis viribus ingrandinavit. Manibus pedibusque cum reniteretur Sindulphus flagellum Ratperto excussit, qui confestim virgam et proximo sapiens ictus validissimos ei infregit. Exclamavit miser Sindulphus veniam incassum a Tutilone et Ratperto postulans: advolarunt

fratres attoniti, quibus Tutilo diabolum se tenere ingeminabat, lumen adhiberi rogans, ut sub cuius forma vapularet diabolus posset inspicere. Cumque Notkerus et Ratpertus clam fugissent, ipsos diaboli metu abiisse angulumque Dei ictus manu sua Sindulpho impigisse dixerunt. Mirare, lector, monachorum jocos et astutias? Sindulphum flagello caesum ridebunt omnes; sed quis mendacia Tutilonis, eum tanquam dæmonem referentis, angelum ipsum manu propria flagelli et virga castigatum, quod Ratperti fuit opus, asserentem, facile patiat? Sic sæpius angelos et dæmones, qui viri fuerunt, se vidisse et vicisse fingunt monachi. Tutilonem inter beatos recensent et venerantur multi. De eo vide plura apud Eckerhardum in Vita Notkeri, c. 22, 23.

VII. Bernardus Secundus fuit abbas Sangallensis anno 885, nimirum eo tempore quo Hartmutus sese munere abdicavit, ejus vices subire fuit coactus. Præerat illi cœnobio cum Patres per meritum sancti Galli jurare soliti se Salomonem abaque monachali habitu intra claustra non passuros assererent etiam cum sacramento, consiliumque dedit ipsis in capitulo renitentibus, ut Salomonem habitum sancti Galli intra claustra sumere sinerent, ne si quando ipsi subjecerentur, durior foret; saltem satius erat illum abbatem ipsorum fratrem esse: quod bene cessit; postmodum enim abbas, deinde episcopus creatus est Salomon, ut mox patebit. De Bernardo nihil hic legitur præter quasdam breves sententias numero 88 indicatas.

VIII. De Walafrido Strabone superius actum, quippe ante hos omnes nunc memoratos vixerat jamque diu clauserat diem supremum. Ceteri sunt anonymi; inde concludas frequentem tunc temporis fuisse hymnorum usum.

EPIGRAMMATA SEU HYMNI SACRI.

Versus a HARTMANNI monachi Sancti Galli.
Ante Evangelium canendi.

C

Sacrata libri dogmata
Portantur evangelici,
Cunctis stupenda gentibus,
Et præferenda laudibus. Sacrata, etc.
Mundemus omnes corpora,
Sensusque cordis simplici
Purgans conscientia,
Verba pensemus mystica.
Vultu declini pariter,
Clausa tenentes stomata [R., ora]
Stemus intentis auribus,
Ut decet ante Dominum. Sacrata, etc.

Nec sat videtur sonitus
Auditu solo corpore,
Ni cor purgatum teneat
Factisque jussa compleat. Cunctis, etc.
Sic mandat ipse maximus
Magister, Summi Filius,
Sensus nostrorum pectorum
Arvis diversis comparans.
Sunt, ait, rura plurima
Queis semen frugis spargitur:
Censu sed multum dispari
Reddunt accepta fenora. Sacrata etc.
Quædam saxorum stramine
Replentur nimis pessimo:

* Quis fuerit Hartmannus, quem alii Hartmundum vocant, patet ex Trithemio, qui de luminaribus, sive illustribus viris, Germaniæ habet: *Hartmundus monachus ejusdem monasterii Sancti Galli ordinis beati patris nostri Benedicti, Rabani Mauri quondam auditor atque discipulus (ad quem Otfridus Wissenburgensis monachus multis epistolis exercitavit ingenium), vir undeque doctus, ingenio subtilis, eloquio disertus, vita et conversatione devotus, Græcæ, Latine, et Hebraicæ peritus, adde et Arabicæ non ignarus, scripsit tam metro quam prosa multa præclara opuscula, sed nihil eorum ad notitiam nostræ lectionis meminisse pervenisse. Feruntur autem super quibusdam Bibliorum libris commentarii ejus non abiciendi, item epistolarum ad diversos lib. 1, sermones quoque, cantus, hymni, et varii in Scripturis sanctis tractatus, quos studiosus quisque inquirat. Claruit temporibus Lotharii et Ludovici filii ejus imperatorum, anno Domini 870. Ilac*

Trithemius. Ex libro Epistolarum abbatis Caspari, quem Metzlerus ms. legit, item ex Vita sancti Galli quam sanctus Notkerus carmine scripsit, patet Hartmannum fuisse discipulum sancti Notkeri, qui item Hartmannum interlocutorem introducit. Meminit item Hartmanni Eckerhardus Junior monachus Sancti Galli ms. Testatur autem Metzlerus se hunc Hartmanni, cæterosque xiii hymnos transcripsisse ex vetustissimo codice ms. qui fuerit scriptus sub Conrado I, II, vel III, non autem sub quarto. Quoniam jam multis sæculis ante illum (circa annum nimirum 1012) Guido abbas Aretinus, excogitaverat illas quibus hodie utimur notas musicas, quas et Ecclesia ubique receperat: quas tamen ms. Codex noster nondum habet, inquit Metzlerus. De inventis autem notis illis musicis vide Trithemium, de Viris illustribus. Ord. sancti Benedicti, lib. II, cap. 74. CANIS.

Frugemque necat maximus
 Ardor solaris luminis. Cunctis, etc.
 Quædam siecato germine
 Replentur spinis horridis.
 Viarum strata plurimis
 Officiunt seminibus. Sacrata, etc.
 Ast qui felices fertili
 Glebas fecundat germine,
 Illum lætantiæ cumulat
 Fructus laboris centuplex. Cunctis, etc.
 Sic voluntatis integræ
 Perfecta nitent opera,
 Terraque cordis optimi
 Centenum refert numerum. Sacrata, etc.

Ejusdem HARTMANNI de natali Innocentium, ad processionem.

Salve, lacteolo decoratum sanguine festum,
 Salve te, innocua corpora fusa neci.
 Concinit, ecce, Deus, tibi met grex iste pusillus,
 Festivum laude præveniendi diem. Salve, etc.
 In qua morte pia puerorum maxima turba
 Occidit, et victrix regna superna capit. Conci-
 [nit, etc.
 Nam quod terrenum metuit disperdere regnum
 Impius immani rex feritate furit. Salve, etc.
 Audierat regem, quem cuncta oracula dudum
 Spondebant vatum virgine matre satum. Sal-
 [ve, etc.
 Judaicæ gentis quem debita regna manerent,
 Hocque magos stella testificare nova. Conci-
 [nit, etc.
 Nec mora, pestifera succenditur effusus ira,
 Dum sibi præripier regis jura timer. Salve, etc.
 Non jubet innocuam ferro prosternere plebem,
 Destinat atque neci corpora lacteola. Conci-
 [nit, etc.
 Perderet ut Christum, dum nemo evaderet ipsum;
 Inter et innumeros perdere hunc oeverum. Conci-
 [nit, etc.

Ejusdem HARTMANNI de eadem festivitate.

Cum natus esset Dominus,
 Turbatur rex incredulus;
 Magi tulerunt munera,
 Quos stella duxit prævia.
 Herodes rex interrogat,
 Quo Christus nasci debeat,
 Locumque dici flagitat,
 Ut hunc necare valeat.
 Adorant magi Dominum,
 Viamque carpunt aliam,
 Nec sævi regis impiam
 Ultra vident præsentiam.
 Tunc rex Herodes servida
 Succenditur insania,
 Mandatque sterni millia
 Lactentium innumera.
 Completur sæva jussio,

A
 Mactatur omnis pusio,
 Etatis bimæ parvuli,
 Vel infra subduntur neci.
 Mas omnis infans occidit,
 Quem novus partus protulit:
 Scrutatur, ah? cunabula,
 Ac ipsa matrum ubera.
 Quid furis, crudelissime,
 O carnifex et pessime?
 Hic solus qui requiritur,
 Impune Christus tollitur.
 Pectus tenellum rumpitur,
 Matrum sinus perfunditur;
 Sed lactis plus quam sanguinis
 De loco stillat vulneris.
 B
 Salve, lactens exercitus,
 Flores sanctorum martyrum,
 Ad aram summi Numinis,
 Qui læti semper luditis.
 Nos vos laudantes pueros
 Semper juvate precibus,
 Vobiscum uti jugiter
 Possimus læti psallere.

Ejusdem HARTMANNI Litanias*, ad processionem, diebus Dominicis.

Humili prece et sincera devotione
 Ad te clamantes semper exaudi nos.
 Summus et omnipotens Genito qui cuncta creasti.
 Aeternus Christus, Filius atque Deus.
 Nec non sanctificans, dominator, Spiritus almus,
 C
 Unica Majestas, trinaque sola Dei.
 Ipsa tui Genitrix, reparatrix inclita mundi
 Quæ Dominum casto corpore concipiens,
 Perpetua radias cum virginitate pudoris,
 Indignos famulos, virgo Maria, tuos,
 Angelici procures, cælorum exercitus omnis,
 Aeterno semper lumine conspicuus
 Agnune ter trino supero per sidera regno
 Laudibus æternum concelebrans Dominum.
 Petrus cum Paulo, Thomas cum Bartholomæo
 Et Jacobus sanctis nos relevent precibus.
 Andreas, Mathæus, Barnabas, atque Joannes
 Mathias, Lucas, Marcus et altisonus.
 Cætus apostolicus duodeno sidere comptus
 Propitius cunctos protege nos famulos.

D Et quos multiplici lacerant per crimina pestes
 Peccata absolvens, fac bona cuncta sequi,
 Nunc Stephanus, Linus, Clemens, Anacletus et al-
 [mus

Xistus, Alexander, Corneliusque pius,
 Hippolytus, Vitus, Laurentius, atque Modestus,
 Chrysogonusque pius nos miserando juvent.
 O vos martyrio decorati in nomine Christi
 Conspicui testes, purpurei procures.
 Qui bello invicti superastis demonis iras,
 Conspirata manus vincere morte minas.
 Silvester, Damasus, Gregorius, Ambrosius-que,
 Hilarius, Zeno, Maximus, atque Leo.

* Has litanias canonizavit etiam Nicolaus III Pont. Max., et nostri in Rogationum diebus publice canunt, inquit Metzlerus.

Martinus, Proculus, Cæsarius, Eusebiusque
 Orent pro nostris criminibus variis.
 Ordo sacratus confessorum præcipuorum.
 Auxilio tutos undique redde tuos.
 Atque tua nosmet prece, dimittendo reatum,
 Nos fragiles multum cladibus omnigenis.
 Paulus et Antonius, Macharius, Arseniusque,
 Pachomius, Beda, Attala, Pafoutius.
 Bertolfus, Libertinus, Basilius, atque
 Hieronymus doctor, nos miserate precor.
 Galle Dei summi miles fortissimè Christi
 Nobis nunc famulis auxiliare tuis.
 Nil sic perspicuum poterit nos clara referr.,
 Ut decet in tali nunc patris obsequio.
 Hic tibi perpetuis resonant concentibus ædes;
 Ossibus et sacris semper habetur honos.
 Cum laci famuli celebrant hic festa benigni,
 Laudibus instantes nocte, dieque tuis
 Dirige corda pius, et tempora dirige nosstra
 Atque dies lætos ducere da famulos
 Ut semper valeant libet cantare quieti,
 Te quoque celesti cernere luce poli.
 O Dilcte Dei radians virtute corusca,
 Sancte Othmare pater, iunge preces pariter;
 Intercede pius, veniam poscendo misellis,
 Aureque jam blanda carmina percipiens.
 Summe Dei cultor, monachorum rector, et Abba,
 O Benedicte, sacer, atque benigne pater.
 Istud cœnobium, cœtumque tibi famulantum,
 Nostraque sanctificans cuncta tuere simul.
 Felicitas, Fel x, Eulalia, Digna, Verena,
 Petronellaque cum pia Perpetua,
 Agnes, atque Agathes, Christiana, Euprepia, Tecta,
 Euphemia, Regula, Eugenia atque Bona.
 Virginitate chorus resplendens candidularum
 Turba puellarum integritate nitens.
 Quæ geminis gaudes pulchrum decorata coronis
 Laude pudicitie, martyriique simul.
 Omnes nunc sancti nostris succurrite lapsis
 Et veniam cunctis ferte iuvando malis.
 Nam vestris precibus, petitis quæcunque rogantes
 Annuit ipse pius, nilque negat Dominus.
 Pacem perpetuam rogitamus prospice Christe,
 Et sanæ vitæ gaudia longa diu.
 Temperiem cœli tribuens, ut copia frugum
 Omnibus exundet, ubere lætitia.
 Agne Dei patris, qui mundi crimina tollis
 Optata pacis munera dona tuis.

*Carmen Sapphicum cuiusdam monachi Sancti Galli
 anonymi.*

Christus ad nostras veniat camœnas,
 Christus et vocem tribuat salubrem,
 Christus et vitam vehat ad perennem
 Se modulantes.

Audiat nosmet chorus angelorum,
 Protegat nos plebs et apostolorum,
 Patriarchæ Dei, simul et prophetæ
 Vice perenni.

Martyrum turbas petimus serenar,

A Sanguinis palma, pretioque clara,
 Vocis ut nostræ modulis receptis
 Gaudia præsent.

Nunc sacerdotes, monachosque claros
 Ad preces nostras cupidi vocamus,
 Nosmet ut semper foveant, et nostra
 Pace suavi

Virginum dulces, nitidosque flores
 Semper in nostro petimus favore
 Esse præsentis simul et fugantes
 Noxia quæque.

Omnium sane rutilus piorum
 Cœtus ad nostram vigilet salutem,
 Iavidum pellens rabidumque furem,
 Munere Christi.

B Christe, nos servos miserare fidos,
 Ob precem sanctæ nitidæque plebis,
 Inter hos Magni meritum recordans,
 Maxime Iudex.

Per crucem sanctam, moderare nostram
 Conditior vitam, tribuens quietem
 Perditis culpa veniam rependens
 Luminis auctor.

Pacis augmentum tribuas rogamus,
 Uique salvemur pariter precamur,
 Ac remittendi decus exhiberi
 Te miserante.

C Ætheris blandos facilesque motus,
 Frogis et largos remeare quæstus,
 Regibus vitam, populusque pacem
 Da, Pater orbis.

Præsuli nostro dominans faveto,
 Huicque cœlestem tribuens honorem
 Posthumum Petri facito perenni
 Laude beari.

Agne, qui tollis facinus reorum,
 Conditior lucis, miserere nobis,
 Christe, nos audi; Patris alme Fili,
 Kyrie, eleison.

Litanie Anonymi cuiusdam Patris sancti Galli.

Auxilium nostrum,	<u>XRS</u>	Vincit.
Fortitudo nostra,	<u>XRS</u>	Vincit.
D Prudentia et temperantia nostra.	<u>XRS</u>	Vincit.
Liberatio et redemptio nostra,	<u>XRS</u>	Vincit.
Murus noster inexpugnabilis,	<u>XRS</u>	Vincit.
Victoria nostra,	<u>XRS</u>	Vincit.
Defensio et exaltatio nostra,	<u>XRS</u>	Vincit.
Ipsi soli imperium, gloria, et potestas, per infinita sæcula sæculorum. Amen.		
Ipsi soli laus, honor, et jubilatio per infinita sæcula sæculorum. Amen.		
Ipsi soli virtus et fortitudo, et victoria per omnia sæcula sæculorum. Amen.		
XRS vincit, XRS regnat, XRS imperat. (Tribus vi- cibus.)		
Christe, audi nos. (Tribus vicibus.)		
Kyrie, eleison. Christe, eleison. Kyrie, eleison.		

Item etiam anonymi alia.

Hunc diem.	q̃. Multos annos.
Hunc diem.	q̃. Multos annos.
Hunc diem.	q̃. Multos annos.
Istam congregationem	q̃. Deus conservet.
Istam congregationem	q̃. Deus conservet.
Istam congregationem	q̃. Deus conservet.
Annos vite	q̃. Deus multiplicet.
Annos vite	q̃. Deus multiplicet.
Annos vite	q̃. Deus multiplicet.
Feliciter.	Feliciter. Feliciter.

Versus * RAPERTI de festivitate sancti Galli.

Annua, sancto Dei, celebremus festa diei,
Qua pater e terris sidera, Galle, petis.
Ecce dies populis micat hæc sanctissima nostris,
Quorum tu princeps auctor ad astra meas,
Finibus Occiduis abiens, succedis Eois,
Dans lucem plebis dogmatis igne tui.
Quæ tenebrosa fuit fidei nec luce refulsit,

* Placet hic verba Metzleri scribere, quæ de Raperto et sancto Gallo observavit: Rapertus vir undequaque doctissimus, gravis et prudens, scholæ pro-
fuit in multos annos, adeo diligenter, ut nonnunquam missas et cursum negligeret, dicens: Bonas missas facimus, si eas docemus facere. Doctor planus et benevolus, disciplinis asperior. Corrighendi facultatem tenuit in capitulo. Disciplinæ et regularis vite tenax. Tantæ stabilitatis et solitudinis, ut toto anno non nisi unum par calceorum terneret. Excursus mortem, labem maximam claustrum impunitatem vocitans. Raro et præter fratres nunquam claustrum est egressus. Edidit litaniam carmine: *Ardua spes mundi*, quam papa Nicolaus III canonizavit, et nostri patres solemniter in diebus Rogationum non sine affectu cantare conseruerunt. Fecit etiam versus ad processiones, quorum aliquos vidi in bibliotheca. Hymnos de sancto Gallo: *Anne sancte*; de sancto Othmaro: *Festum sacramtum. Laudes, Omnipotens, ferimus*. Dictavit etiam varia ad suscipiendos reges, et alia multa. Scripsit et Chronicon monasterii graviter et erudite, quod a sancto Gallo usque ad Bernardum I, qui præfuit an. 88, sua videlicet tempora perduxit, quod ms. adhuc in bibliotheca quater servatur minimum. Composuit etiam rithmice lingua Germanica Vitam sancti Galli, quam dedit populo publice in Ecclesia cantandam, quæ per Eckerhardum Juniorem translata Latine exstat in vetusto ms. Codice, et a nobis nuper translata est in iambos. His igitur et similibus doctrinæ et virtutum studiis invigilans, tandem et ipse sanctus circa claustrum sancti Galli cum languidus iret, nec tamen docere desineret, xl. discipulis quondam suis canonicis, tunc quidem presbyteris, loco propter festum advenientibus, animam suam singulis commisit: quorum quisque triginta missas obituro promisit. Sicque ille lætissimus Deum ut se diutius morbo coqueret rogans, panis nitidus factus, inter discipulorum manus in p-radium, ut credimus, transiit, anno, ut ego conjicio, 885; eo enim usque scripsit, pro quo Notkerus, cui cognatus fuit, et Tutelo, plus aliis dolentes, multæ fecerunt. Eckerhardus utrobique, Bruschius, Stumpfius. Hunc Rapertum Thurengensem appellant quidam. Fuit alius item hic Rapertus nepos hujus, sancti Notkeri discipulus, et in dialogo de Vita sancti Galli post Hartmannum mortuum ejus interloquitur. Hæc Jodocus Metzlerus, qui de sancto Gallo etiam hæc habet: Sanctus Gallus electus et dilectus Dei famulus, primus terræ hujus et loci incolæ, multorum sanctorum monachorum pater hi-

A Per te cælestem cœpit habere diem
Hic ubi nocte nocte tenere cubilia larvæ,
Ad laudem Christi psallit ubique chorus.
Hic fuit ecce feriis statio gratissima sævis;
Nunc sedes sanctis te resonante manet.
Tu pater huc veniens, fers tecum pacis honores;
Hinc totum pellens quidquid adesse nocet.
Expuleras nocum, complens dulcedine totum,
Quo corpus linquens, spiritus astra petit.
En hodie meritum tu post certamina palmam
Sumpsisti, Galli, proteges nos hodie.
Jam super astra nitens famulorum suscipe laudes,
Qui tibi devoto nunc jubilant modulo.
Aspice propitius venerantes nobile pignus,
Corpus præclarum, Gallo beate, tuum.
B Aspice quæ canimus, expugna corda benignus,
In rebus cunctis rector adesto tuus.
Hinc Domino trino læti pangamus et uno,
Qui nos nunc talem fecit habere patrem.
Amen.

exstitit. Qui adolescens sub obedientia et regula sancti Columbani, in Scotia [in margine hæc etiam ascripsit Metzlerus: *Didici hoc ex nostrorum hominum traditione, et ex quodam viri non illiterato, qui se id audivisse ait, et legisse (Sicut et parentis utriusque nomen) ex illustri et religiosa domina comitissa Montis sancti, Frederici moderni matre. Et tradit cum Walafrido communis opinio*], spretis nobilibus parentibus, mundique pompis, vitam pauperum elegit, et ut ipse fatetur, humilitati et obedientiæ, perfectæque subjectioni indefesse semper studuit. Venit tandem cum magistro suo et undecim aliis fratribus per Britanniam et Galliam in Germaniam, et aliquandiu sub eodem abbate degens, tandem, abeunte illo in Italiam, febre correptus ipse cum duobus sociis in Germania relinquatur: ex qua ut convalescit, in hunc locum, tunc desertum penitus, Deo liberius vacaturus, recessit, quem ubi triduanum jejunio, et multis orationibus consecravit, extructis cellulis et parvo oratorio et olerum horto excitato, cœpit vivere farinula, panibus, oleribus et pisciculis, in magna quidem pauperie, sed multa patientia, et spiritus jucunditate, in jugi orationis et vigiliarum instantia, corpus castigans non modo inedia, æstu et frigore, sed et cilicio et ferro. Ambitionem et vanam gloriam adeo caute declinans et fugiens, ut usque ad obitum ejus nullus discipulorum de cilicio et catena, quibus se affligebat etiam usque ad sanguinem, aliquid cognosceret. Servabat enim ea in capsella ex corio facta, quam quocunque iret, in humero ferebat, clavem ad zonam suam suspendens. Auctor primus D Vite ejus, qui scripsit eam ex ore sanctorum Magni et Theodori, seu, ut ipse ait, Theodeodori. Cum ad principem vocaretur aliquando, clam ad tempus, longius a sua cellula diffugiens, Quid mihi, ait, cum principibus hujus sæcli? Et quia in grammaticis, poeticis, et Scripturis sanctis canonibusque bene instructus fuit, multa cum sapientia et auctoritate oblatum sibi episcopatus Constantiensis honorem, quin et abbatiæ Luxoviensis dignitatem ex suis humeris excussit sancti Columbani, cujus animam cælum petentem vidit super montem sancti Notkeri ubi rivus Steinaha per rupes concava descendit, ut ait Eckerlib. Benedictionum, et Rapertus in cervice. Aliquando a principe multo argento et auro donatus, totum quod accepit, antequam ad cellam rediret, in pauperes distribuit. Cumque aliquando non nisi dimidium sextarium farinæ in promptuario haberet, et sex fratres de Luxovio advenissent, ait cellario quidnam esset ipsis in cibum. Et ut omnem substan-

Noiker Lantberto fratri salutem.

Quid singula * litteræ in superscriptione significant Cantilenæ, p. 5 ut potui juxta tuam petitionem explanare curavi.

A. Ut alius elevetur admonet.

B. Secundum litteras quibus adjungitur, ut bene multum extollatur, vel gravetur, sive teneatur, belgicat.

C. Ut cito, vel ce. erit dicatur, certineat.

D. Ut deprimatur, demonstrat.

E. Ut æqualiter sonetur, eloquitur.

F. Ut cum fragore seu frendore feriat, efflagitat.

G. Ut in gutture gradatim garruletur genuine gratulatur.

H. Ut tantum in scriptura aspirat, ita et in nota adipsum habitat.

I. Jussum vel inferius insinuat, gratitudinemque pro g interdum indicat.

K. Licet apud Latinos nihil valeat, apud nos tamen Alemannos pro x, græca positum chlenge, clange, clamiat.

L. Levare, letatur.

M. Mediocriter, melodiam, moderari, mendicando, memorat.

N. Notare, hoc est, noscitare, notificat.

tiam, quæ præfata tantum farina fuit, indicavit, ait illi ut inde panem coqueret, potens est enim Deus parare mensam in deserto. Et abiens ad gurgitem ad Australem plagam monasterii, cepit piscem in fluviolo xii pedes longum i et iv latum, superveniensque homo quidam devotionis causa obtulit duos cados vini, etc. Latine, Scotice, et Germanice loqui satis doctus. Unde etiam scripsit orationem et gubernanda Ecclesiæ formam. Cum Arbonæ in festo sancti Michaelis post sacrum, ut ait Eck., ubi supra, concionem habuisset, febre ibidem corripitur, quæ etiam eum per dies xiv magis ingravescent, plenum sanctitate, innumeris clarum miraculis, inter discipulorum manus in parochiali domo exstinxit, anno suæ ætatis 95, Christi vero 640, incolatus eremi 40, adventus sui in Germaniam 26, vel, quod magis credo, 13 aut 14. Nec enim lego eum diu hæsisse vel Tuconiz, vel Arbonæ; Brigantiz vero per triennium etc. Habes de eo gravissimum, meo judicio,

A O. Figuram sui in ore cantantis ordinat.

P. Pressionem, vel prensionem, prædicat.

Q. In significationibus notarum cur quæretur? cum etiam in verbis ad nihil aliud scribatur, nisi ut sequens v vim suam amittere quæritur.

R. Rectitudinem vel rasuram non abolitionis, sed crispationis rogitat.

S. Susum vel sursum scandere sibilat.

T. Trahere vel tenere debere testatur.

V. Licet amissa in sua, veluti valde vau Græca, vel Hebræa, velificat.

X. Quamvis Latina verba per se inchoet, tamen expectare expetit.

Y. Apud Latinos nihil hymizat.

Z. Vero licet et ipsa mere Græca, et ob id hand necessaria Romanis, propter prædictam tamen r litteræ occupationem ad alia requirere. In sua lingua zitis require.

Ubiunque autem duæ, vel tres, aut p'ures litteræ ponuntur in uno loco, ex superiore interpretatione, maximeque illa, quam de b dixi, quid sibi velint facile poterit adverti. Salutant te Elinici fratres, monentes te fieri de ratione embolismi triennis, ut absque errore gnarus esse valeas biennis contempto pretio divitiarum Xerxis.

sermonem super Evang. *Ecce nos reliquimus omnia*, qui et humiliter loco legitur in festivitate ejus sub nomine Bedæ; quod tamen vix videretur admittere, nisi dicas eum mutuatum, mutatis mutandis. Beda tamen nequaquam indignus est sermo. Scribunt de eo Hermannus Contractus, sanctus Noikerus in libros; Walafridus Strabo, Augiæ abbas, qui est apud Surium, tom. V; Marcellinus, in Vita Swiberti auctor Vitæ sancti Borchardi; Jonas, in sancto Columbano; Beda, noster Pater Theodorus, in sancto Magno; Raperius item Pater noster et Ekerhardus Junior, lib. Benedictionum, et alibi; Tritheimus, Baronius, Joannes Leslaus, lib. iv, in Cheneto rege. Martyrologia pene omnia. Quem merito Alemanni suum apostolum vocant. Hæc Jodocus Metzlerus.

* Quæ sint illæ litteræ Cantuonæ, non capio ego, fideliter tamen descripta sunt, quæcunque sequebantur, præcedit autem, litaniam *Auzilium. Gan.*

NOTA CANISII.

Ut intelligas quæ hic Noikerus, et quæ sint hæc musicae litteræ, subjungam quæ habet Jodocus Metzlerus: Noikerus vocatus Balbulus, Magni Ottonis nepos, natus in castro Heiligow, abbati Grimaldo oblatas est juvenis, voce balbulus, corpore gracilis, ad repentinam timidulum, solis dæmonibus exceptis, quibus se audacter occulte et manifeste infestantibus opponebat. Auditor studiosus fuit Isonis et Marcelli. In orando, legendo, dictando creber, et, ut verbo dicam, vere sancti Spiritus fuit vasculum, fuit etiam prophetiæ spiritu plenum. Nescias an magis mireris genus, an doctrinam, an virtutem. Primus adinvenit jubilos seu sequentias modulatas, quas ipse ad distinctionem Metensium appellabat Frigidoræ aut Occidentanæ, quas et inter sanctissima mysteria toties Ecclesia repetit. Dilucidavit etiam

D amico cuidam litteras alphabeti, quas quibusdam notulis antiphonarum afflunxerat Romanus quidam, qui ab Adriano papa ad instantiam Caroli Magni cantor Ecclesiæ Galliarum in cantu ad primævum modum Gregorianum reducebat aberrantes. Qui Romanus postea in monasterio morbo primum detentus, omnino etiam jubente Carolo ibi hæsit. Præter illa quæ hic edita sunt, scripsit de expositionibus sacræ Scripturæ lib. i: *Cum prudens*. De musica et symphonia lib. i; epistolarum ad diversos lib. i; de Vita sancti Fridolini abb. lib. i; de Vita sancti Galli, lib. iii, Martyrologium, et alia nonnulla. Ex Græco vertit libros perihermenias Aristotelis. Per litteras seiscitanti abbati Augiensi qualis esset in hac regione terra, respondit:

Dura viris, et dura fide, durissima gleba.

Cum super quibusdam causis imperator nuntium et litteras quadam vice ad eum dedisset, ille, quasi nihil illud reputans, nuntio abiituro noluit regi respondere scripto, sed tantum iuxta dicere ut quod se videbat nuntius facere, idipsum etiam imperator faceret. Laborabat autem in horto, et radicem alias inserebat, alias evelebat. Post multa cum carne, mundo et diabolo, qui eum plerumque visibiliter appelebat, patrata certamina, senio, et, ut creditor, litterarum, et lacrymarum studio cæcus effectus, multa sanctitate obiit in monasterio sancti Galli, sepultus in Ecclesia sancti Petri ad sinistram altaris cornu, uti adhuc videre est. Ubi sicut etiam ante obitum suum, innumeris propemodum claruit miraculis, maxime in variis languoribus et doloribus tollendis. Floruit anno 850, et est canonizatus intra monasterii septa et ejus totam ditionem subjectasque Ecclesias omnes, jussu variorum pontificum, maxime vero Leonis X. ab episcopo Constantiensi, imperante Maximiliano Augusto, et abbate sancti Galli

* *Litania Ratperti ad processionem diebus Dominicis ex Ms.*

Ardua spes mundi, solidator et inclyte celi,
Christe, exaudi nos propitius famulos.
Virgo Dei Genitrix rutilans in honore perennis,
Ora pro famulis, sancta Maria, tuis. XRE.
Ange summe Dei Michael, miseres cito nostri,
Adjuvet et Gabriel, atque pius Raphael. Arduus.
Aspice nos omnes, clemens Baptista Joannes;
Petreque, cum Paulo no rege doctiloquo. X.
Cætus apostolicus sit nobis fautor, et omnis,
Ac patriarcharum, prophetiarum choros, A.
Pascere nunc Stephanum studeamus carmine sum-
[mum. X.
Ut cum martyribus nos juvet ipse pius. X.
Inclyte Laurenti qui flammam exuperasti,
Victor ab ætheréo nos miserate choro. A.
Splendide Silvester, Gregori ac sancte Magister,
Nos quoque cum sociis ferte juvena polis. X.
O Benedicte pater monachorum, Gallegue frater
Cum reliquis sociis nos refove te polis. X.
Maxime de Suevis, superis conjuncte catervis,
Sancte Othmare, tuum lætifica populum. X.
Inclyte Magne, tuam clemens nunc respice plebem,
Auxilios tutos undique redde tuos. A.
Virgineos flores, Agnes Agathesque ferentes
Auxilio vestris addite nos sociis. X.
Innocuos pueros resonemus laude peractos,
Qui modo nos pueros dant resonare melos.
Omnes o sancti, nostræ succurrite vitæ,
Perque crucem sanctam salva nos, Christe redem-
[ptor. X.
Ira deque tua clemens nos eripe, Christe,
Nos peccatores audi, te Christe, rogamus. X.
Ut pacem nobis dones, te Christe, rogamus.
Crimen ut omne tuis solvas, te Christe, rogamus.
Auræ ut temperiem dones, te Christe, rogamus.
Ut fruges terræ dones, te Christe, rogamus.
Ut populum cunctum salves, te Christe, rogamus.
Ecclesiamque tuam firmes, te Christe, rogamus,
Fili celsithroni, nos audi te te rogamus.

* Si opinari liceret, crederem esse Ratperti Junioris interlocutoris et discipuli I. Notkeri, non autem

A Francisco, anno 1514. Cujus festivitas translata est ad Dominicam Jubilate, quotannis solemniter celebranda, licet ipse obdormierit 7 Aprilis anno 912. De Notkero Contractus, Eckerardus Junior, in Casibus monasterii et lib. Benedictionum; Trithemius, Stumphius, Vadianus, Bruschi. Codex noster ante annos pccc descriptus, Stephanus Durantes, de Missa.

Vitam sancti Fridolini scripsit Balterus Seckingenensis, eamque sancto Notkero dedicavit, cujus hoc est initium: *Notkero doctrinæ sophia famosissimo, meritorumque sanctitate beatissimo Balterus infimus servorum Dei servulus.* Fatetur auctor se in monasterio (utar verbis ejus) sancti Galli, juxta pedes Notkeri et cæterorum magistrorum scholasticæ disciplinæ vacasse. Forte hæc una est Vita sancti Fridolini, et non ab ipso Notkero, sed ad Notkerum scripta. Sed veteres et recentiores omnes a Notkero scriptam asserunt, ex quibus etiam Petrus Canisius prologo in eandem vitam. Hæc Jodocus Metzlerus.

B Agne Dei Patris, nobis miserere pusillis.
Christe, exaudi nos, o Kyrieleyson Ελευσόν.

Ejusdem Ratperti ad Eucharistiam sumendam.

Laudes, omnipotens, serinus tibi, dona colentes
Corporis immensi, sanguinis atque tui.
Tangimus ecce tuam, rector sanctissime, mensam
Tu licet indignis propitiare tuis. Laud.
Propitiare pius, peccata absolve benignus,
Possit ut invictis appropriare sacris. Corp.
Angelus æthereis sanctus descendit ab astris
Purificans corpus, cor pariterque pius. L.
Hæc medicina potens cæli nos ducat in arces,
Interea terris dans medicamen opis. C.
Quod colimus fragiles Salvator, respice clemens,
Summeque pascentes, protege, pastor oves. L.
C Protege quas recreas, hostis ne proterat illas,
Consolidans adeo nos sine fine tuo. C.
Nam sumus indigni, quos omnes munere tali
Tu pietate tua, rex, rege castra tua. L.
Hoc, Pater omnipotens, cum Christo perfice cle-
[mens, C.
Spiritus atque potens, trinus et unus apex. C.
Versus ad regem suscipiendum, ut arbitror, ejusdem Ratperti.

Salve, proes regum invictissimorum :

Dominus Deus exercituum memoriale tuum. Salve.
Et tu ad Dominum Deum tuum converteris. Salve.
Misericordiam et judicium custodi. Salve.
Et spera in Domino Deo tuo semper. Salve.

D Salve, proles regum invictissimorum.

Item de Veteri Testamento.

Benedictus eris ingrediens, et benedictus egrediens;
Benedictus in civitate, et benedictus in agro :
Benedictus fructus ventris tui, et fructus terræ tuæ.
Benedicta horrea, et benedicta cellaria tua.
Dabit Dominus hostes tuos corruentes in conspectu tuo.
Faciat te Dominus excelsiorem cunctis gentibus.

Notkeri Magistri.

Ave, beati germinis
Invicte rex et inclyte.
Omnis tibi milita

senioris propter stylum. Et hanc litaniam a Nicolao III esse canonizatam ait Metzlerus.

Occurrat ovals cœlitum.

Intacta Christi genitrix

Mater honora virginum,

Chorum pudicum socians,

Tibi procedat obviam.

Agonothetæ apostoli,

Victoriosi martyres,

Omnesque sancti ordines,

Semper vocent te laudibus

Nos pro statu parvi loci,

Reique modo pauperis,

Lætantes pio Domino

Occurrimus in omnibus.

Hæc ipsa gaudent tempora,

Floresque verno germinant

Adventus omni gaudio,

Quando venit optatior.

Ratperti ad reginam suscipiendam

Aurea lux terræ, dominatrix inelyta, salve,

Quæ domibus nostris nunc benedicta venis.

Larga maneto tuis semper clarissima servis,

Qui tibi mente cœnunt, carmen et ore ferunt. A.

Plus hodie solito radiat sol clarus in alto,

Cumque serena venis nubila cuncta teris. Q.

Floribus arva nitent, quia te nos visere cœnunt,

Fetibus atque solum germinat omne bonum. A.

Gloria magnificæ rutilans celsissima Romæ,

Atque italos radiis comis amœna tuis. Q.

At tibi se famulam præbet Germania fidam,

Sapius et facie te cupit aspicere. A.

Cæsaris ipsa decus, populorum corrigis actus,

Pluribus et validis imperitans populis. Q.

Nunc sine flue vale, miserans et nostra tuere,

Sit tibi magna salus, laus, honor, atque decus.

Ad descensum fontis.

Rex sanctorum angelorum

Totum mundum adjuva.

Ora primum tu pro nobis

Virgo mater germinis;

Et minister Patris summi,

Ordines angelici.

Supplicate Christo Regi,

Cœtus apostolici;

Supplicetque per magnorum

Sanguis susus martyrum

Sancte Galle, Pater alme,

Tuo fac oramine,

Quo dignetur his festivis

Interesse gaudiis.

Imploratæ, confessores,

Consonæque virgines,

Quod donetur magnæ nobis

Tempus indulgentiæ.

Omnes sancti atque just

Vos precamur cernui,

Ut purgetur crimen omne

Vestro sublevamine.

PATROL. LXXXVII.

A

Hujus, Christe rector alme,

Plebis vota suscipe,

Qui plasmasti protoplastum

Ut genus gignentium.

Fac in terra fontis hujus

Sacratum mysterium,

Qui profluxit cum cruore

Sacra Christi corpore.

Mitte sanctum nunc amborum

Spiritum paraclitum

In hanc plebem, quam recentem

Fons baptismi parurit.

Præsta, Patris atque Nati

Compar, sancte Spiritus,

Ut te solum semper omni

Diligamus tempore.

Rex sanctorum angelorum

Totum mundum adjuva.

B

Notkeri Magistri cognomento Balbuli litania rhyth-
mica.

Votis supplicibus voces super astra feramas,

Trinus ut et simplex nos regat omnipotens. Ky.

Sancte Pater, adjuva nos. Sancte Fili, adjuva nos.

Compar his et Spiritus, ungue nos intrinsecus. Vo.

Sancta Virgo virginum, Stella maris, Maria,

Tu pro nobis Dominum Ora Christum Filium. Tr.

C Summæ sedis minister, Quis ut Deus Michael?

Cum supernis civibus, sit nobis propitius K. L. Tr

Præco Christi Joannes, Agni Dei ostensor,

Redemptoris Baptista, Tu nos Deo commenda. Vo.

Sancte Petre, et Paule, cunctique apostoli,

Vos orate pro vestris Christianis populis. Trinus.

Iuncti sancto Stephano, universi martyres,

Estote auxilio populo catholico. V. L. K.

Sancte Galle, succurre; sancte Othmare, subveni,

Nos, cum confessoribus, Adjuvando precibus. Tr.

O martyr Felicitas, Cohors atque virginum,

Postulate pro nobis majestatis Dominum. Votis.

Omnes sancti Domini, Angeli et homines,

Vos ad aures divinas, ferte preces sedulas. Trinus.

Ut nobis remissio peccatorum donetur,

Aeris temperies, Terræque fertilitas. K.

D

Pacem nobis impleret vestra interces-sio,

Sanitatē corporum; Et perenne gaudium. K.

Ut famem et morbi vim, Amovere dignetur

Omnipotens Dominus, obinete precibus. Votis.

Ut sæviens gladius, Et paganus populus,

Depellatur a nobis, Te rogamus, Domine. Trinus.

Ut pastorent tueri. Nostrum velis et clerum,

Omnēs simul oramus, Jesu CHRÊ, audi nos. K.

Ut rex noster Chuonradus, Ejus et exercitus,

Hinc et inde servetur, Oramus CHRÊ, audi nos. Vo.

Ut cruore redemptum Pretioso populum

Conservare digneris, Oramus Christe, audi nos. Tr.

Animas catholicas, In æterna requie

Confoveri jubeas, Oramus Christe, audi nos. K.

Omnes tibi canimus. Universi clamantes,
Vocibus et cordibus, Oramus Christe, audi nos. *Tr.*
Oramus Christe, audi nos, Christe, Christe, audi nos.
Kyrieleyson canimus, Christe eleysen psalli-
[mus. Votis.]

*Hymnus Notheri Magistri cognomento Balbuli de sancto
Columbano ad utrasque Vesperas et ad Laudes.*

Nostrum sollemnis sæculi
Refulget dies incluta,
Quo sacer cælos Columba
Ascendit ferens trophæa.
Sed priusquam cum mater
In auras lucis ederet,
E sinu solem prospexit
Terris lumen diffundere,
Qui post altus hybernica,
Sacro edoctus dogmate,
Gallica arva aliens
Plebi salutem tribuit.
Ægri sanantur oculus,
Nautis [*Ms.*, acutis] producit latices,
Piscis [*Ms.*, priscis] in usum præbetur,
Cedit imber a segete.
Prolem capit sterilis,
Ales rapinam reddidit,
Fanis horrea augentur.
Abscissa caro sospes est.
Tactus vidit, nec cernitur,
Sentit damna ergastulum,
Fugit pestis ab homine,
Quam daemon sævus miscrat,
Ligeri scapham retinet,
Ablato furto prodeunt,
Cæcusque lumen recipit,
Præbendo cibus augetur.
In esca salis veniunt,
Fere jussis obediunt,
Fides patrari conscia.
Novit quod possit omnia.
Deo Patri sit gloria
Ejusque soli Filio,
Cum Spiritu paraclyto
Et nunc et in peræternum.
Amen.

Versus Hartmanni ad suscipiendum regem.

Suscipe clementem, plebs devotissima, regem,
Ducque canens Galli tecta sub alta pii.
Jam benedicte veni, rector dignissime mundi,
Dextera te Christi, protegat arce poli,
Actibus in cunctis tibi prospera cuncta superne
Proveniant, votis et sine fine piis.
Hoc nos instantem rogitamus pectore fido,
Hoc petimus omnes, nocte dieque simul.

^a Ejusdem forte, immediate enim in *Ms.* sequitur.

^b Habemus Vitam sancti Magni ex *Ms.* monasterii sancti Magni in pede pontis Ratisp., scriptam a

A Te nobis blandum dederat dilectio Christi,
Qui nosmet tanta sedulitate foves.
Insita te nobis bonitas et sancta voluntas
Ante dedit charum quam quoque visus eras.
Cernere nunc faciem liceat virtute nitentem,
Optio quod nostra sæpe cupita fuit.
Rex Dominus regum factor, rectorque potentum
Qui de terreno prætulit imperio.
Illic te confortet semper, virtute polorum,
Et secum regno lætificet supero.

Waldrammi, decani.

Rex benedicte, veni, visens habitacula Galli
Othmari tectis accipienda sacris.
Istud sanctorum concludit millia templum,
B Quam subiens ædem, experiaris opem.
Jugiter ista suis se servet turba sub alis,
Cujus reliquias hæc tenet aula piis.
Francia te Suevis, o rex, direxit alendis,
Jam pecuare tuum pascere diu viduum.
Noricus, et Sclavus, Bemanus, Saxo, Torngus,
Corde manent alacri te dominante sui.
Occiduae gentes, Hispania, Gallia triplex,
Se studeant propere sub tua sceptris dare.
Italique populus diverso sanguine mistus
Ad te pigmentis palliolisque ruat.
Ebrus, Thermoodon, Thrax, Nuchal, Bosphorus,
Sumant maxillis jam tua frena suis. [Ufens,
Illos inter populos nostri miserere, monarcha.
Commonitus fido a Salomone tuo.
C Fias placatus nobis, maneatque misertus,
Quos stirps Scottorum suasit in hanc eremum.

Item, de quo supra ^a.

Imperatorum genimen potentum,
Macte regnorum novitate mira,
Semper antiquis famulis, benigne
Rex, miserere.
Franciae regis miscuere, patres
Fulgidi regis Karoli, per orbem
Nec minus matres Alemanna tellus
Misit honoras.
Illic domus, hac et patria creatus
Fautor Othmarus, Benedictus abba,
Gallus e Scottis veniens beavit
Omnia nostra.

D Barbaros terrens, proprios foveto,
Cum quibus omnes Orientis artes
Immo quadrati superabis arvi
Summa vel ima.
Juris et pacis moderator æquus,
Temperas, fortis vigeas per omne
Tempus, hic degens, super astra cœli
Illic abiturus,

Versus Ratperti de sancto Magno ^b.

Mire cunctiorum Deus et creator,

Theodoro socio sancti Galli et sancti Magni, quam
Theodorus in sepulcro sancti Magni ad caput de-
posuit. *CAN.*

Mitis et fortis, solidator orbis,
Vota servorum tibi subditorum
Aspice clemens.

Pangimus clarum cupidi triumphum
Mente gaudentes, simul et precentes,
Sanctus ut præsens super astra gaudens
Nos benedicat.

Ille dum vita fruitur caduca,
Lucis æternæ radios videre,
Visibus cordis studuit sub limis
Fretus ab altis.

Nomen hic Magni reserando plebi
Viribus magnis, colitur celebris,
Auctus a Gallo superis amando
Dogmate largo.

Hostis immitem domuit furorem,
Pacis auctorem comitando suavem.
Omnibus sanctæ placidæque vitæ
Normula factus.

Ille post clarum remanens magistrum,
Ejus exemplis inhians beatis,
Turbidum mundi reprobus honorem,
Terrea spreuit.

Spiritu pauper fuit hic minister,
Hinc et in regno micat ille dexter,
Mitis exstabat, tenet atque terram
Viva gerentem.

Pervido planctu simul hic dolebat
Inde solatum Dominus coronat,
Tristibus spretis, lacrymisque ter-
is Perpetue regno. Mire.

Famis en justæ, pariter sitisque
Damna perpassus, fuit hic beatus,
Unde divinis dapibus repletus
Gaudet in astris. Mire.

Hic fuit clemens, miserans misellos.
Ejus et Iudex miseretur altus
Tota cum mundi species abibit,
Fine sub uno. Mire.

Corde nam mundo fuit atque puro,
Hinc Dēum clare meruit videre,
Filius summi simul et vocari
Pacifer ipse. Mire.

Persecutorem toleravit iste,
Justa dum vovit, Dominoque reddit,
Inde cœlestem merito decorem
Possidet ipse. Mire.

Bis quater summis speciebus ecce
Præditus splendet Pater hic beatus,
Omnibus nobis veniam benignus
Conferat idem. Mire.

Inde nunc cœli rutilans in aula,
Cujus æternæ sociusque turmæ
Nostra placatus pius et benignus
Crimina tergat.

Præstat hoc nobis Genitor perennis,
Natus et plenus Patrii vigoris,
Spiritus sancti moderante nostros
Lumine sensus. Mire.

A Versus ad solemnem per campos et montes processionem de reliquiis sancti Galli, iei tum presentibus, ex eodem.

Jam fidelis turba fratrum voce dulci sonet,
Hymnum dicat, et serena partiatur dragmata,
Dulce pondus et beatum in lectica deferens.
Scandens et descendens inter montium confinia,
Silvarum scrutando loca, valliumque concava,
Nullus expers ut locus sit istius solaminis.

Jamque cœlum, jamque terra, jamque pontus lau-
[dibus]

Plaudat, atque circumquaque vox emissa plebibus,
Auctorem patremque tanti clari luminis.

Hinc exultent astra cœli, lacteusque circuitus,
Signa tum bisseña salient, et corona nobilis

B Ornatusque totus soli Conditori cognitus.

Nos istorum semper clara secuti munia
Sanctitati tantæ cantu personemus bombico,
Exaudire quod delectet cuncti platen sæculi.

His inceptis adsit alma Felix et Theotocus.
Adsit Petrus, hunc sequatur omnis atque apostolus,
Martyr et confessor atque turba sancta virginum.

Nunc Redemptor et Creator, auctor veri gaudii
Largiatur aptam vobis virtutis fiduciam,
Ut sibi volendo digna, capiemus perennia.

Item de quo supra, anonymi, etc.

O rector invictissime,
Regumque sator inclyte,
Nostras preces cum carmine
Intende nunc piissime.

C

Timenda res est denique,
Præsumimus quam tangere,
Arius est horum pangere
Quos tu beasti in æthere.

Absterge nostra, quæsumus,
Peccata, que commisimus.
Ut sancta membra tangere
Non pœna sit, sed præmium
Adest fides promptissima,
Spondens per ista munia
Nos adjuvari certius,
Discedat hinc jam perfidus:

Nam Spiritus ex sidere
Hæc creditur revisere,
Gaudens honorem proveri
Quandoque reddendum sibi.

D

Nunc Magnus iste nomine,
Majorque Christi munere.
Defendat alma gratia,
Plebis vianis pectora.

Portamus ecce cernui
Pignus decoris splendidi,
Nunc plane nunc per ardua
Ad sedis apta culmina.

Hic civium cœlestium
Lux clara splendet obvia,
Ac compares fidissimi
Junguntur ore nobili.

Illinc Parentis gloriam
Summique Nati gratiam
Cum claritate Spiritus,
Lætis canamus vocibus.
Amen.

De sancto Magno.

Carmina nunc festis psallamus rite choreis,
Obvia lætantes pectora qui serimus.
Aurea jam resonent redimitis carmina bombis,
Quæ variis mistim vocibus aura ferat.
Nil sic perspicuum poterit vox clara referre,
Et decet in tali nunc patris obsequio.
Sic devota tamen pandamus ora, canentes,
Pectore de puro hos referendo sonos.
Istuc jam properans Domini delecte propinqua,
Quo tibi condigna corporis aula niset.
Ilic tibi perpetuis resonent concentibus ædes
Ossibus et sacris semper habetur honos.
Dum læti famuli celebrant hic festa benigni
Laudibus instantes nocte, dieque tuis.
Lætus ob hoc nostros blandusque invisito fines,
Atque pius æervis auxiliare tuis.
Jam nunc serviliis famulum consuesce tuorum
Prosper et hunc vultum flecte serene tuum.
Dirige corda pius, et tempora dirige nostra,
Atque dicta lætos ducere da famulos.
Ut semper valeant tibi met cantare quieti,
Te quoque cœlesti cernere luce poli.
Sternere supplicibus isthæc modo patria notis,
Et venerans tanti su-cipe membra viri.
Ipas omnigeno decorans cum flore plateas
Lumina perpulchris obvia lampadibus.
Adveniunt pariter, nec non comitantur eundem
Perspicui fratres, angelici proceros.
Qui sancti fere trum circumvolitando beatum
Alarum expansu undique membra tegunt.
Inde Columbanus noster Pater atque magister
Alpibus excursis æerisque viis.
Ilic aderit præsens, alacrisque ad gaudia tanta
Agmina conjungit consociata simul.
Conjunguntur ei celeres, gressusque fatigant,
Tres quoque Francorum Scotigenæ pariter.
Quos volitans fama asciscens ad gaudia tanta,
Unitos tulerit dulcibus obsequiis.
Obvius hinc proprios Gallus producit alumnos,
Longius occursum appropinquans rapido.
Illic circum medium numero-is cœlibus auctus
Densatur nitidas cœlicolum populus.
Omnes qui pariter sancta de voce salutant,
Et proprios Lares Magne subire rogant,
Ut quos ætherei retinet communio templi,
Ilic quoque consortis jungat honoris amor.
Interea Othmari præstabit cura beati,
Mansio constructa quoque parata fiat.
Ut nihil displiceat venietis hospitii ori,
Omnia splendenti sed niteant facie.

* Incerti auctoris, monachi tamen sancti Galli,
atque ut videtur, Hartmanni, propter quosdam ejus
versus quos habet etiam in Litania Humili prece. CAN.

A

Invitatio sancti Magni, anonymi.

Miles ad castrum properes novellum,
Pridem et notos repetas locellos,
Posside terram tibi præparatam
Jam comes Galli, sociare illi.
Nos sua, Magne,
Miserat ad te Pignora Gallus
Teque venire
Oppido poscit. Miles.
Nunc studet ille Rus laqueusque
Te veniente Comere læte,
Nil remorcris. Miles.
Sexus uterque, Vir mulierque.
Turba pedestris, Cœtus equestris,
Vociferantur. Miles.
Te, Pater, ætas Expetit omnis,
Ut veniendo Cuncta meders;
Et modulantur. Miles.
Quando parata Ingrediaris
Tectâ, Patrone, Nos famulantes
Ipse tuere. Miles.
Ad tua quisquis Limina stratus
Te sibi posteat Sancte faveret,
Esto misertus. Miles.
Igne nocivo, Grandine, morbo,
Dæmonis astu, Marte, fameque
Protege cives. Miles.
Corporis ut qui Reliquiarum
Condere pariem Promeruerit,
Juveris illos. Miles.

B *Notheri physici, seu zationis, hymnus de una virgine.*

Hymnum beatæ virginis
Die turba voce supplici,
Laude Deum per omnia,
Ejus canens miracula.
Infirma mundi eligit,
Et magna spernens projicit,
Infirmitatem idem fortia,
Confortat autem villa.
Quod nunc in alma virgine,
Falam valenus cernere,
Sexum domans quæ labilem,
Vitam gerebat cælibem.
Pomposa mundi gaudia
Contempsit ut ludibria,
Soli Deo se subdidit
Illique totam tradidit.
Deo Patri sit gloria, etc.

C *Eckerardi decani hymnus de simplici confessore.*

Confessor æterni Patris,
Invictæ miles Filii,
Athleta sortis Spiritus,
Nobis fave poscentibus.
Crucem Christi tu bajulas,
Christoque confixus cruci
Jucunda spernens sæculi
Gaudes modo in regno Dei.

* Hactenus ex ms. Codice qui fuit sub Conrado
Cæsare EXCELSUS. CAN.

Nunc ergo nobis, quæsumus,
Præsent adesto cominus.
Omne impetrando commodum.
Atque parente gaudio.
Præsta. p

*De eodem sancto Gallo anonymi. hymnus, quotannis in
ejus solemne cantari solitus.*

Vita sanctorum, via, spes, salusque,
Christe, largitor probitatis, atque
Conditor pacis, tibi voce, sensu
Pangimus hymnum.

Cujus est virtus manifesta, totum
Quod pii possunt, quod habent, quod ore,
Corde vel factis cupiunt amoris
Igne flagrant.

Qui tua sanctum pietate Gallum
Indicem tuis superæ dedisti
Ejus ut docti montis tenebras
Mente fugimus.

Ilic ad exemplum volueris canore
Actibus sese prius excitavit,
Ut quod ingressit vigor instruentia
Vita probaret.

Qui potens verbo, venerandus actu,
Semper æternis inhians lucellis,
Plura virtutis meruit superna
Signa patrare.

Quæsumus, mundi sator et Redemptor,
Ut sacris ejus meritis tueri,
Hanc velis plebem, tribuens quod optat
Corde benigno.

Temporum pacem, fidei tenorem
Languidis curam, veniamque lapsis,
Omnibus præsta pariter beatus
Munera vitæ.

Ne quibus tanti dederas patroni
Prima provisor documenta clemens,
Illius sacram patiaris unquam
Defore curam.

Hujus obtentu licet ætulari,
Iste ne laudem tibi summe rerum
Rector acceptam, locus expedire
Cesset in ævum.

Hoc Patris proles, Pater hoc benigne.
Spiritus præsent, hoc uterque compar,
Nunc et æterno facias perennari
Pariter sacro.

*Nothkeri medici doctoris (ut eum antiquissimus De-
functorum Liber appellat) excellentissimi hymnus
de sancto Othmaro usitatus etiam.*

Rector æterni metuendo sacri,
Auctor et summæ bonitatis ipse,
Quas tibi laudes ferimus canentes,
Accipe clemens.

Festa quæ sanctis colimus tropæis,
Nomen Othmari resonant beati,
Cujus optandis meritis, Creator,
Illa dicasti.

Qui patrum normas imitando sacras,
Victor in duro validus duello,
Hostis atrocis rabiem subegit
Belliger audax.

Principum sævas doluli rapinas,
Inde raptorum studiis gravatus,
Martyris palma meruit superna
Scandere regna.

Ejus ad sanctum tumultum patescit
Quanta splendoris teneat perennis
Dona, cum semper capiant ibidem
Eassâ vigorem.

Cassus auditu, vacuus loquela,
Captus gressu, capiunt salutis
Munus optatum, relevante sancto
Languida quæque.

Quæsumus nobis, Dominator orbis,
Illius obtentu veniam miseritis
Confer indignis, tribuens manentis
Gaudia lucis.

Hoc Pater summus, Patris atque Natus,
Præstet et clemens utriusque Flatus,
Trinitas simplex, et ubique Princeps
Omne per ævum.

*Sancti Nothkeri cognomento Balbuli ad Luitwardum
abbatem Bobianensem, archicapellannum, Cesaris pro-
lectorem (ut ipse loquitur) mitissimi Galli, conclusio
dedicatoria prioris partis sacrarum sequentiarum,
Habentur in ipso opere.*

Pars, Luitward, prior fluitat calce suo arcto,
C Commotam cane post terram, miserumque profun-
[dum,

Lætitiaque melos, sanetique decens habitaclum,
Atque oculos Regi meditare intendere cæli:
Jerusalem donec merearis scandere celsam,
Qua deridebis quondam cedentis flagra,
Et cum Rege tuo gaudebis hic æneisæ,
Posterior pratis reneat cum floribus amplis.

De Spiritu sancto, anonymi, (Ex vetustissimi codice.)

Pneumatis æterni, Deus, adsit gratia nobis,
Et tibi devotos sanctificet famulos.

Purgator idem sordium,
Discretor et ornatum
Cunctis in se sidentibus.

Adsit protector segulus.

Sanctorum cogitatum

Snasor et meditatum;

Unguento tuo, quæsumus,

Unge nos, sancte Spiritus.

Spirando suave sensibus

Infunde lumen cœlitus

Possint ut mere splendidum

Contemplari principium.

Ex præcis quondam valibus,

Diversis ænigmatibus,

Clausurum matris uterum

Promisisti Dei Filium,

Electi gregis principes,

Et bellatores milites,

Donasti forti pectore
Nescio pennis cedere.
Intende votis supplicum
Tibi nunc spirantium,
Per quem devoti gemitus
Parantur Dei auribus.
Dignatus idem hodie
Terrestria inviasere,
Formasti mores hominum
Exemplar ad coelestium.
Splendor, virtus, laus tibi sit,
Cum Patre par et Filio
Sacrato sancte Spiritus
Per saeculorum saecula.
Amen.

Carminis de sancto Stephano fragmentum, anonymi.

Primus init Stephanus mercedem sanguinis imbre
Afflictus lapidum, Christum tamen ille cruentus
Inter saxa rogat, ne sit lapidatio fraudi
Hostibus, o primas pieas miranda coronæ!
En vice nos Stephanum Dominum pulsando canamus.
Agite. Jam sequitur cantus soluta oratione.

Fragmentum carminis sancti Tutelonis.

Rex pie, Rex regum, regnans, o Christe, per ævum.
Qui mare, qui terras, cœli qui sceptrā gubernas,
Noxia depellens, culparum debita solvens,
Qui super astra sedes, Patri deitate coheres,
Es quoque sermo Patris summi, reparator et orbis,
Lux, via, vita, salus, spes, pax, sapientia, virtus,
Hic tibi laus resonet, chorus hic in laude resultet.

* De Epiphania.

Tribus signis Deo dignis
Dies ista collitur,
Tria signa laude digna
Cœtus hic persequitur,
Stella magos duxit vagos
Ad præsepe Domini.
Congaudentes omnes gentes
Ejus psallant nomini,
Novosa mirum, aqua vinum
Factum est ad nuptias,
Mundus credit, Christus dedit
Signorum primitias.

A Joanne in Jordane
Christus baptizatus est,
Unde lotus mundus totus
Et purificatus est;
Lector, lege. A summo rego
Tibi benedictio
Sit; in cœlis plebs fidelis
Psallat cum tripudio.
Amen.

Fragmentum de Nativitate, anonymi.

Laudemus omnes Dominum,
Qui Virginis per uterum
Parvus in mundum venerat
Mundum regens quem fecerat.

A

Aliud de sancta Agnete.

Incluta virgo Dei sancto conjuncta pudori
Agnes accensa studet obvia lampade Christo,
Virginibus comitata piis, queis carmine laudes
Concinit iste chorus recolens pia facta benigne.

Item tropus alius de Resurrectione Domini.

Exsurge, Rector gentium,
Nec moriturus amplius,
Orbeinque totum posside
Tu redemptum sanguine.

Item versus alii vetustissimi de sancto Nothero.

Optans misceri Notherus in æthere plebi,
Cujus dulcisonis nox nunquam cessat ab hymnis,
Gaudia dum licuit cruels hoc in carmine lusi
Quod Domino laudi, Galloque studebat honori.

Et

Florina falsidicis indolsit sens inimicis.
Pluraque pandebat fore quæ ventura videbat.

De sancto Joanne evangelista.

Ad Laudem Regis gloriæ
Vox intonet Ecclesiæ,
Propter Joannis merita
Hæc recitans præconia.
Proclamabat saluberrime
Spiritus sancti carmine,
Quam fideles perpendite.
Ut percipiat gaudia
Conditoris perennia :

Et qui continens est, etc.

Quia dulcis est gratia,
Suavis misericordia,
Mirabilis in gloria.

Cibavit illum pane, etc.

Dum supra pectus Domini
Recumberet altissimi.

Et aqua sapientie, etc.

Ut paradisi fluminis
Totum orbem cœlestibus
Irrigaret dogmatibus.

Et firmabitur, etc.

Ut arce Sion positus
Præmineat virtutibus.

Et exalt. illum, etc.

Cum æquo mundi Iudice
Throno sedentem gloriæ.

In medio Ecclesiæ, etc.

In voce evangelica,
Ad divina præconia.

Et implevit illum Spiritu, etc.

Ut more volans aquilæ,
Solem spectet Justitiæ.

Et stela gloriæ, etc.

Inter sanctorum agmina
Coronis rutilantia,
Et luce solis candida.

C

D

* Metzlerus putat esse Hartmanni, nam in Ms. erant annexi versibus Hartmanni. CAN.

Jucund. et exult.

In angelorum curia

Perfecta immortalia.

Et nomine aeterno.

Quem dilexit prae omnibus

Unicus Dei Filius :

Dominus Deus noster.

O Joannes theologe,

O Christe dilectissime,

Tuis laetos solemnis

Caeli conjunge gaudiis.

Anonymi, de Epiphania exponens lectionem Isaia
Surge illum.

Præsentis festi gaudia,

Æterna luce splendida,

Ita pandit Ecclesia,

Sub Jerusalem specie,

Quæ jacebat in tenebris

Per primi culpam hominis.

Surge, etc., gloria Domini super te orta est

De virginali utero,

Obumbrante Paraclito,

Teste vatum præconio.

Quia ecce tenebrae operient, etc.

Judæa enim perfida,

Peccatis obscurissima,

Contempsit hæc præsentia,

Cœlestis regni lumina.

Super te autem orietur Deus.

Cujus ortu tripudians

Angelorum symphonia,

Sub noctis canticinio

Dulci deprompsit organo.

Et ambulante, etc.

Stella ducente prævia

Ad pueri cunabula,

A

Ubi laetati puerpera

Ipsam qui regit sæcula.

Læta, etc., venerunt tibi.

Ut fidei per gratiam

Provehantur ad gloriam.

Filii tui de longe, etc.

Supremi Regis gratia,

Qui præconum instantia

Ex quadro mundi latere

Intra sinum Ecclesie

Multos in fide colligit,

Ei cœli cives efficit.

Tunc videbis, etc., omnes de Saba venient.

Cum myrrha impotribili

Ad sepulcrum Domini,

Cum Deus et rex gloriæ

Adoratur in homine.

Tropus de Nativitate.

Laudemus omnes Dominum,

Qui Virginis per uerum

Parvus in mundum venerat

Mundum regens quem fecerat.

Alius de sancto Joanne evangelista.

Dilectus iste Domini

Joannes est apostolus,

Scriptis cujus et monitis

Pollet decus Ecclesie.

C

Alius de Epiphania Domini.

Forma speciosissimus,

Manuque potentissimus,

Ex Davidis origine

Natus Maria virgine *.

* Hujusmodi, ut appel'ant, tropus plures dictavit
sanctus Tutelo, quos ubique sequuntur gravissimæ

antiphonæ. Utrum vero etiam hos fecerit, mihi in-
compertum, sed valde credibile est. METZL.

NOTA CANISH.

Quia hos, ut appellant, tropos, Jodocus Metzlerus putat a sancto Tutelone conscriptos, volui, ut sciatur quis Tutelo sit, subiungere quæ Metzlerus habet lib. de illustr. Viris sancti Galli. Beatus Tutelo (qui olim vulgo sancti GUTLI), magnorum et nobilium parentum filius, monachum in sancto Gallo professus, pictor, poeta, orator, musicus et egregius *καρλόπτης*, in utraque lingua potens, promptus natura, serio et joco festivus, voce clarus, cælestura elegans. Pingebat aliquando in Metensium urbe imaginem D. Virginis, et ecce duo angeli ad ipsum in habitu peregrinorum accedentes eleemosynam petunt, quæ accepta ad quemdam clericum sese convertunt, et aiunt illi: Domina illa, quæ illi radios ita ad manum dat, nunquid illius soror est? Stupens clericus (quæ ibi consistens nihil simile viderat) appropinquat, et quod antea latuit, etiam illi fit palam. Unde se exhibere non valens, ait illi: Benedictus tu, Domine pater, qui tali magistra uteris ad opera? Qui cum ipsos quid dicerent nescire assereret, vehementer in illos in-
vectus, ne cui tale quid dicerent interminatus est.

Statim peregrini transeuntes disparuerunt. In crastinum autem cum gloriam talem de se plures audiret dictitare, occulte sese subtrahens, cessit a medio, neque jam ultra in urbe illa operari volebat. In planitie autem ipsa aurea cum reliquisset circulum vacuum, nescio cujus arte tales cælati sunt apices:

Hoc panthema pia cælaverat ipsa Maria.

Et imaginem quidem quasi sedentem cunctis aspicientibus mire venerandam tanquam vivam reliquit. In reditu autem ad monasterium (dicebant Patres) cum signum ad missam daretur, in vîla quadam per invocationem sancti Galli demonium cum ejecisse ex quodam in templo illo tunc debaccante. Erat in publico lætus, in angulis lacrymosus, in choro strenuus, honoris Dei zelator mirus. Et cum egregie doctus esset, edidit non pauca ingenii et devotionis suæ monumenta, ex quibus sunt multi tropi et melodiæ, quarum etiam in sancta missa usus est. Cujus universa dictata singularis et agnoscebiles melodiæ sunt, quia per psalterium, seu per rotam (textus habet rot-

tham); qua potentior ipse erat, nequata inventa dulciora sunt, ut apparet in *Hodie cantanda est et Omnium virtutum gemmis*, quos quidem tropos Carolo regi ad offerendum, quem ipse rex seferat, obtulit canendos. Qui rex etiam, *Viri Galilaei* cum dictasset, Tuteloni versus addere injunxit, ut aliant: *Quoniam Dominus Jesus cum esset, Omnipotens genitor, fons, et origo, cum sequentibus, etc.*, hos enim solos libuit adferre, ut, si musicus sis, quam dispar ejus melodia sit videas. Mortuus est opinione omnium sanctus, et sepultus in monasterio in sacello sanctae Catharinae (quod sicut et cimiterium illi contiguum

sancti Tutelonis vocatur) ad dextrum altaris cornu, hoc epitaphio:

Virginis amicae pictor egregius Tutelo
Excellens meritis et pietate potens.
Nemo tristis abit, qui te colit et veneratur,
Fers cunctis placidam quippe salutis opem.

Floruit tempore sancti Nolkeri, sub Bernardo abbate, circa an. 883. De eo Eckerhardus in libris *Casuum et Benedictionum*, et *Codex* ante mille annos scriptus, Bruschi, etc. Haec Metzlerus, qui diligentissime ex antiquis monumentis collegit.

Versus in Nativitate Domini canendi in processionibus.

Salve mirificum semper Deus in Patre Verbum,
Mirifico partu jam caro carne satum.

Venisti mundo nova gaudia condere mesto,
Et tibi devotis pandere te famulis.

Persultent nostrae tibi, virgo Maria, camoenae,
Quae rutilas tantis congrua mysteriis.

Sed quae condignas tibi lingua rependere laudes

Prævalet, extollens nomen ad astra tuum?

Quem non immensi capiat teres orbita mundi
In tua se clausit viscera factus homo.

Cælum curvavit, sola fecit, et æquora fudit,

Principii princeps, omne quod est faciens.

Excrescens lapis, absque manu de monte revulsus,

Mole sui mundum obtinuit stupidum;

Semper cum Patre cui virtus et gloria, morsque,
Æquiparet regnum, splendor, honor, solum.

In Epiphania.

Salve mirificum semper Deus in Patre Verbum,
Mirifico partu jam caro carne satum.

Hoc fecundata, et coelesti ex rore rigata

Florueras, Virgo in benedicta Deo,

Natum lactasti, gremioque fovendo locasti,

Qui tuus est Auctor, Filius et Dominus.

Ingratus noxæ timor omnis abesto veterne.

Jam novitas regnat, totus et orbis ovat.

En Jesse virgam decorat bene floeculus illam,

Vatis ut exorsa præciperet sacra.

Excrescens lapis, absque manu de monte revulsus

Mole sui mundum obtinuit stupidum.

En nunc implevit quod ea per enigmata clausit,

Pandit et obscura gratia luce nova.

Testatur fidei gregis angelus ipse magistris,

Ejus in exortu luce micans rutilus.

Hoc festum tanti canit hæc pia vota dei,

Siella recens clamat, aucta dies jubilat.

Semper cum Patre cui virtus, etc., ut supra.

In festivitate sancti Othmari,

Versus ad processionem.

Festum sacramentum psallimus,

Christo canentes laudibus,

Qui dat coronam testibus,

Nobis det indulgentiam.

Othmarus abbas vocibus

Orandus est concordibus,

Quem Factor ipse cœlitus

Donavit hic virtutibus.

Ilunc esse patrem patriæ

Lætetur omnis Suevia,

His natus, hos nunc confovet,

Placando Christum plebibus.

Hic dona sancti Spiritus,

Accepit annis parvulus,

Ipsam Datorem munerum

Spargens in oras exteras.

Omnes gradus hic presbyter

Orant beatis moribus,

Patri præces cœlestium

Volis litando munerum.

Communis hic vitæ sator

Seu magnus exstat conditor,

Prælati abbas incolis

Hujus loci prænobilis.

Fit pauper hic pro paupere,

Cunctos egentes confovens,

Dum quod dat eis parvulus,

Christum respectat fratribus.

Nunc gaudet in regno Dei

Functus corona præmii,

Quam Christus illi reddidit,

Pro quo labores sustulit.

Gallo Patri laudabili

Othmarus abbas jungitur,

Istum locum qui fugiter

Tutentur, et nos supplices,

Virtute semet vivere

Demonstrat hic credentibus,

Certum fide quod querimus,

Præbet Pater sanctissimus.

Effunde voces, plebs Dei,

Commissa delle noxia,

Astat rogator gratiæ,

Reddens æquum quod suscepit.

Absolve, elementissime,

Nexu ligatos criminis,

Delens malum quod respicis,

Addens bonum quod respicis,

Laus sempiterno sit Patri

Nec non perenni Filio,

Sanctoque sit Spiramini,

Per sæculorum sæcula.

In susceptione principis.

Salve, festa dies, laudabilis, atque beata,

Qua Deus in servum vidit ab arce suum.

Ecce redit princeps laudandus carmine nostro,

* Habentur, sicut et tres sequentes hymni in vetustissimo Ms. ebore, argento, gemmis auro olim vestito.

Gaudia sint, populo quod redit ille sup.
Vive diu, princeps, post plurima praelia victor,
Undique deficiunt, qui tua damna petunt,
Virtutum meritis tua vita refulget honesta,
Hinc te laude frui fecit in orbe Deus.
Insula sincerum nunc ornet splendida vultum,
Omnipotens tibi laus detur ab inde Deus.
Invidia magna correptus praesul iniquus
Invidet, atque gemit quod Deus ista facit.
Nec quiter intendens te vincere vincitur ille,
Concidit in foveam cuius et auctor erat.
Defensus meritis, in honore manens, bone princeps,
Digne suscipere; psallimus inde tibi:
Nos tuus adventus condigne psallere cogit,
Sit tibi pax requies, sit benedicta dies.

D. P. N. Notkeri Balbuli, hymnus de omnibus sanctis cantari solitus.

Omnem superni ordinem,
Quibus dicitur hic dies,
Mil'e millestis militibus,
Vestros audite supplices.

Primum virtutes ignea
Mox repletae scientia
Exin iuvate nos prece
Sessiones Dominice.

Dum nos coelestes Domini,
Et principes praevallidi,
Potentiaque praediti
Estote nobis placidi.

Hinc ditati virtutibus,
Vosque tremendi notibus
Et fulgurosi vultibus,
Christi favete plebibus.

Omnem quos Dei gratia
Ab hac exemit patria,
Bona donatae coelestia,
Nostra laxata crimina.

Tu pater adsis Abraham,
Claram regens prosapiam,
Cum ipsis necessariam
Nobis precando veniam.

Tandem David hymnidicis
Hinc inde stipatus choris,
Pulcher coronis regis,
Cunctis succurre miseris.

Sacer adesto flagitans
Coetus futura praedicans,
Nobis Christum concilians,
In caelo jam tripudians.

Omnem, dum carnem induit,
Quos Christus praesens docuit,
Quosque absentes imbuat
Erigite, qui corrui.

Nostros, supreme claviger
Et novae pacis legifer,
Omnisique Christi crucifer,
Aetui mundate pariter.

A

Nunc omne sacerdotium,
Primus ordo pontificum,
Clerum ducendo subditum,
Fletum tergite supplicum.

Nunc posce nobis, Genitrix
Omnisque carnis domitrix,
Ut cesset culpa perditrix,
Et plebs salvatur debitor.
Istud concede, Trinitas,
Et indivisa unitas,
Domus regens pacificas
Aetates per interminas.

Amen.

Sequentis lamentationis prosam fecit sanctus Notkerus, cum in Martinsdobel pons in loco praecipiti et periculosissimo edificaretur. Quis autem versus adiecerit, nescio. Descripsi ex vetustissimo Codice, ubi cum modernis etiam notis est:

« Media vita in morte sumus, quem quærimus adiutorem, nisi te, Domine, qui pro peccatis nostris iuste irasceris. »

Ach.

Homo perpende fragilis,
Mortalis, et instabilis,
Quod vitare non poteris
Mortem, quocunque ieris.
Aufert te, expissime,
Dum vivis libentissime.

Sancte Deus,

Ya.

C

Calamitas inedia,
Vermis fremit invidia,
Dum audit stentem animam
Mortalis essem utinam!
Nec Christi fortis gladius,
Transiret, et non alius,
Sancte fortis.

Heu.

Nil valet nobilitas,
Neque tediis sublimitas,
Nil generis potentia,
Nil rerum affluentia,
Plus pura conscientia
Valet mundi scientia.

D Sancte et misericors Salvator, amara morti ne tradas nos.

Ejusdem sancti Notkeri ad Rudbertum * episcopum Met. hymni IV, de vita et miraculis proto-martyris Stephani.

Hymnus primus de passione sancti Stephani.

Primus ex septem niveis columnis,
A Petro electus Stephanus beato,
Voce, vel signis, medicans misellis,
Claret in orbe.

Qui, brevi verbo replicans priora,
Persecutores docuit piorum
Esse Judæos, probitate cassos,
Felleque plenos.

* Ipse Notkerus, in Vita sancti Galli refert hosce versus ad Rupertum episcopum Metensem scripisse.

Nec novum quid, quod Dominum furore
Impio ad pœnam crucis impulerunt,
Cum prophetas vel patriarchas ante
Sæpe necarent.

Hisce prædictis, licet angelorum
Ille fugeret facie decorus,
Ceu profanum mœnibus urbis altæ
Ejiciebant.

Saulis et curæ induvia calentes,
Ne piger forsân furor impeditus
Tardius sanctum lacerare posset,
Deposuerunt.

Tum volant crebri lapides per auras,
Iustar ingentis pluviae, vel imbris,
Vineæ tandem sterili negandi
Atque nocivæ.

Sed tamen sanctus pietate plenus,
Persecutori veniam precatur,
Atque pro crudis lapidum pruinis
Pronus adorât.

Huic ad exemplum Deus ipse magnum
Præstitit sese conspiciendum omni
Sæculo, quod profuerit caput ceu
Martyriorum.

Nam quis audebit dubitare sese
Quod Deus servet pius in futurum?
Quando in præsentî Stephano vivendum
Præbuit ipse.

Ut fides jam conspicue viret,
Visibus nostris propiante cœlo,
Vel Patri summi renitente Noto
Æthere aperto.

Spiritu vel se manifeste in ipso
Esse prodente Stephano benigno,
Talibus signis, pia Trinitatis
Queis bona fulgent.

*Hymnus secundus de Revelatione a corporis sancti
Stephani.*

Cum sanctus Stephanus necis petrina
Multatus misera jacere sort^a
Compertus fuerit Gamalibeli,
Compassus bonus ille non nocenti
Poscit Christicolæ, pia rapina,
Corpus tollere dentibus leonum:
Vectum navicula quod ipse sumit,
Conditumque suo locat sepulcro.
Et planctu nimio sequente curat.
Ac post mortuus, applicatur illi,
Et, post tempora valde mœnia, sese
Pandit presbytero, docetque clausa.
Joanni studet ille nuntiare
Sancto pontifici, simulque sumpum
Thesaurum Stephani, Salem ferebant.
Et tunc arida vel siti perusta^b,
Accepit pluvias diu negatas

A Tellus, germinibus soli creandis.
Hoc testem decuit honore tolli,
Imbrem qui lapidum ferebat ultro,
Orans impla ne manus periret.

Hymnus tertius de miraculis ipsius in Africa ostensis.

Ut revelatus Stephanus micabat,
Ossa sunt ejus celeri meatu
Africanorum steriles per agros
Sparsa serendo.

Flore de quorum mulier medelam,
Dante præjecto, meruit, patrono,
Quos tenebratis oculis propinquans
Vidit aperte.

B Messe de quorum medicina dulcia
Devehenti pontifici fidelis
Venit, ut nec fistula parva morbo
Jam superesset.

Calculi morbus nimius, vetusque,
Quo laborans Eucherius periret,
Temperamento Stephani salubri
Est superatus.

Mortis et sævum Stephanus periculum,
Veste signata ac citius remissa,
Sic repressit, presbyter ut salutis
Munera ferret.

Martialis tu, Stephani gemella
Sospitans cura, Dominum potentem
Mortis et vitæ celebrare Christum
Sæpe solebas.

C Stephanus quondam podagram removit
Cœlitus lais precibus benignis,
Vel revelato medicantis usu
Blandus iatri.

Cum puer, sueto pueris jocandi
More, inter boves tereret terendum;
Stephano, extinctus, medicante.....
Est revocatus.

Nonna desperans reditum de arecta
Fauce mortis, mox tunicam beato
Stephano misit, moritur, reducta
Qua reviviscit.

Bassus et Natam simili medela
Mortuam vitæ revocavit, horis
Stephanum multis lacrymis misertum
Mollificando.

D Filius parvus, patris omne charum,
Spiritus jam jam vacuus calore,
Stephani tactus oleo revixit,
Morte remota.

Hæc Eleusinus Stephanum patrare
Audiens, natum exanimem ferebat,
Martyrum Christi manibus mendendum,
Estque ita factum.

Æmulans Petronia quem misella
Stephanum pernix medicum requirit,

^a De hac revelatione vide sanctum Augustinum,
t. VII Editionis Benedictinorum; ibi epistola Aviti
et narratio Luciani, quam in Historiæ Judaicæ l. vi

subjecimus examini. Bass.

^b Male omnino; nam circa Decembris finem con-
tingit illa revelatio, si vera fuit. Bass.

Fascino spreto, celerique gaudet
Manere sancti.

Paulus autem, Palladia sorore
Se per orbem comitante latum,
Stephani nutu caruit tremore,
Ac soror ipsa.

Hæc mihi doctor retulit peritus,
Nomen Augusti merito retentans,
Quæ tibi, præsul venerande Ruodbrecht,
Pango tenenda.

Hymnus quartus de miraculis ejusdem in Cismarinis partibus.

Ordinis sacri Stephanus honore
Partibus pollens Asiæ calentis
Finibus tandem occiduis rosarum
Sparsit odores.

Quos volens plantare beatus ille
Verna Martini, vigilans in omni,
De sera accepit sine clave, clausit
Et sine clave.

Qui precabatur veniam imperitis
Ipse protervum Stephanus repressit,
Innocentes eripiens, reumque
Fune retentans.

In mari navis propior periculis,
Per manum sancti Stephani retracta,
Aut canes Scyllæ, aut rabiem Charybdis
Salva refugit.

Est Domus Mettis Stephani cruce
Sacra, quæ tantum superesse diris
Posset Hunnorum gladiis, rogisque,
Sanguine tuta.

Quæ ducis natam, medicante Gallo
Liberatam demonio furentem,
Regis abstraxit thalamis, amore
Integritatis.

Fontis Hispani, Stephano patrans,
Munus æternum memorare dignum
Qui lavandis profuit, atque lotis
Conditur alto;

Sed cum hoc baptisterium caballis
Improbis quidam stabulum pararet,
Febre correptus, Dominum præibat
Ad Phlegethonta,

Hoc loco, cultum socio retraxit
Impudens quidam, vacua sed urna
Mente præcepta, Stephano jubente,
Reddidit ipsum.

Æger et a balbus, vitisque plenus,
Ore polluto Stephani triumphos
Notker indignus cecini, volente
Præsule sancto,

Flora Ruodbertus juvenale qui nunc
Cor senum gestans, senium beatus,
Ac piis plenus meritis, videre
Promoveatur.

Pacis optata potiens quiete,
Hostis et diros superans mucrones,

* Hinc patet cur dictus sit Notkerus Balbulus.

A Quem furcus misit Boreas fugandum
Vel perimendum.

Ut Trinitatis benedicta virtus
Ædibus cunctis, domibusque cunctis
Per preces magni Stephani, canatur
Tempore longo.

Amen.

Si mihi non vultis, oculis vel credite vestris.
Vos saltem binas piscis mihi mittite spinas.

Hos duos versus Notkerus Balbulus fratribus Augiensibus misit cum fungo quem moruch vocant, in angulo apud sanctum Gallum fratrum pyralis in hieme nasci aliquot annis solito loco suo. Nam cum ipsi assererent, in Alaspach, piscem quem alandt vocant, xii palmorum apprehensum, loco nomen dedisse, ipse incredibilia narrantibus, etiam de sancti Galli loco se mira esse dicturum respondit, et supra dicti nominis fungum in Januario ibi natum se vidisse subjunxit, idque ipsum illico quasi falso locutum pari voce dicentes, derisui habebant; sed ipse, ut dixi, sequenti anno itidem ibi fungo nato, dicta factis compensavit, fungum mittens, et scribens hoc distichon. Causa tamen erat fungi in angulo illo pyralis nasci soliti, quod aqueductus eundem angulum præterfluens rigavit, et calor pyralis non nimius, sed caumate aquæ mistus, illum attingit, et solum tali parere præcoquam terram fecit, et fungus quidem primitus, mox etiam et gramina quædam virentia, stiris et glacie foris sub divo rigentibus, C vapor idem produxit.

[Bie Casisius habet carmen ad Fedolium quod dedimus inter S. Columbanii carmina, ubi videris tom. LXXX, col. 291.]

Fragmentum Carminis sancti Notkeri de psalmodia.

Si quod voce sonat, fido mens pectore promat,
Nec clamor Domini tantum sublimis ad aures,
Quantum vox humilis placido de corde propinquit.

Memoriale Reverendissimi D. Bernardi abbatis Secundi, quod dedit cuidam fratri monacho, cum eum ad Academiam litterarum causa mitteret.

1. Studium pietatis sit tibi in primis commendatum.

2. Cognitionem Domini Creatoris, Redemptoris ac Servatoris tui ferventissimo animi desiderio appetas; adque eam pervenire, quantum fieri potest, contendas.

3. Te ipsum, atque defectus tuos, et malas consuetudines, diligenter inspicias, et cognoscas, emendareque omni conatu studeas.

4. Habitum virtutis fac acquiras.

5. Difficultates occurrentes viriliter vincas.

6. In bonas litteras sedulo incumbas.

7. A nimio vino, tanquam a veneno, abstineas.

8. Vocationem ac professionem tuam sæpius in animum tuum revoces.

9. Verum amorem monasticæ disciplinæ imbibas, statumque tuum fac optime cognoscas.

10. Omni obedientia patribus ac magistris tibi A
propositis te subiecias.

11. Inobedientium ac irreligiosorum consuetudi-
nem devites.

12. Tempus bene colloces, ac cum senore re-
deas.

Ora pro me.

F. Bernardus abbas sancti Galli.

TABULA INSIGNIORUM MANSIONUM MONASTERII S. GALLI.

Exstat in bibliotheca sancti Galli tabula quædam seu (ut vocant) mappa sane perquam vetusta et ampla ex pergamento ad Gospertum abbatem, in qua etiam totum monasterium secundum omnes etiam abjectissimas officinas descriptum est (ut quidem ego colligo ex eo quod ibi appellat auctor Gosbertum filium) ab episcopo aliquo, qui fuerit vel monachus, vel studiosus, vel certe alias demum

monachis et monasterio familiaris. Eam tabulam index quidam centenarius nominat sancti Martini monasterii, ex eo, ut arbitror, quod aliquid in tergo ipsius est de Vita sancti Martini, sed ut ex titulis et situ manifestum est, non est, nisi sancti Galli monasterii, prout fuit Gosberti temporibus monasterium. Epigraphen insigniorum mansionum sic auctor carminice dicit. CAN.

Oratorium sancti Petri.

Hic Petrus Ecclesie pastor sortitur honorem.

Disticha vii columnarum quæ sunt in externa parte summi templi, quod habet in longum pedes cc, in latum autem xl, quoad interiorem sui partem.

Disenos metire pedes interque columnas,

Ordine quas isto constituisse decet.

Baptisterium.

Ecce renascentes suscepat Christus alumnos.

Altare sancti Salvatoris. Ad crucem.

Crux, via, vita, salus, miserique redemptio mundi.

Analogium Evangelii.

Hic evangelicæ recitatur lectio pacis.

Super cryptam sancti Columbani, altare sanctorum Mariæ et Galli, in quo est sarcophagus sancti Galli.

Sancta super Cryptam sanctorum structa nitebunt.

A tergo altaris.

Hic Pauli dignos magni celebramus honores.

Extra templum, ad Orientem.

Hic sed domatibus paradisi plana parantur.

Ad Occidentem.

Hic paradisi acum sed tecto sternito campum.

In eodem campo disticha vii columnarum.

Has interque pedes denos moderare columnas

Murus.

Hic muro tectum impositum patet, atque columnis.

Porta in muro.

Adveniens aditum populus hic cunctus habebit.

Via ad portam.

Omnibus ad sacrum turibis patet hæc via templum,

Quo sua vota ferant. Unde hilares redeant.

Ad Australem viæ plagam, ovile.

Hic caulas ovium caute dispone tuarum.

Cubile famulorum.

Hic requiem inveniat famulantum turba vicissim.

Stabulum caprarum.

Ista domus cunctas nutrit, servatque capellas.

Stabulum suum.

Iste suus locus enutrit, custodit adultas.

Stabulum armentorum.

Hic armenta tibi lac fetus atque ministrant.

* Inuit dormitorium subtus habens calefactoria ejusdem domus. CAN.

B

Domus equaritie.

Hic fetus servabis equas, tenerosque caballos.

Hæc omnia eis viam versus Orientem magis.

Ibidem porta famulorum ad templum.

Tota monasterio famulantum hic turba subintrat.

Stabulum boum et equorum.

Ista bubus conservandis domus atque caballis.

Hospitium peregrinorum et pauperum.

Hic peregrinorum letatur turba recepta.

Alibi.

Hic habeat fratrum semper sua vota minister.

Porticus ante ecclesiam.

Hic pia consilium pertractet turba salubre.

Porticus * ante domum siet hæc fornace calentem.

Hæc domui adsistit cunctis qua porgitur esca.

Hic porticui potus quoque cella coheret.

Officina variorum artificum ad meridiem.

Hæc sub se teneat fratrum qui tegmina curat,

Ibidem hortum.

Frugibus hic instat cunctis labor executendis.

Item adhuc ad Orientem * agis.

Cæmeterium fratrum, cuius in mediotallo crux.

Inter ligna soli hæc semper sanctissima crux est,

In qua perpetuæ poma salutis olent.

Hanc circum lateant defuncta cadavera fratrum,

Qua radiante iterum regna Poli accipiant.

Paulo exterius, hortus.

Hic plantata olerum pulchre nascentia vernant.

D Pullorum hic cura, et perpes nutritio constat.

Anserum locus.

Anseribus locus hic pariter manet aptus alendis.

Ad orientem templi. Domus novitiorum.

Hoc claustro oblati pulsantibus associantur.

Ibidem versus meridiem, infirmarium.

Fratribus infirmis pariter locus iste paratur.

Est etiam aliud infirmarium pro valde ægrotis, alibi, ad lavam templi seu Aquilonem.

Sæpius in gyrum ductis sic cingitur aula.

Ibi est bibliotheca. Mansio abbatibus, etc., schola cum horto suo.

Hæc quoque septa premunt discentis vota juventæ.

* Aliis valetudinarium; Scriber. n. t. ms. in CAN.

*Ibidem, sed magis ad templum, est susceptio fratrum
supervenientium : magis ad occidentem est hospitium
aliud.*

Hæc domus hospitibus parata est quoque suscipiendis.

*Ibidem ad ipsum templum est ingressus hospitum et
juvenutis.*

Exiit hic hospes, vel templi tecta subibit,

Discentis scholæ pulchra juvenata simul.

*Grimaldo abbati, inquit Jodocus Metzlerus, pri-
mum exstructa abbatia est, quæ jam dicitur die Pfalta.
Eam scribit Eckerhardus et alii elegantissimis tunc
fuisse picturis ornatam, quas quidem picturas fece-
runt divitis Augiæ monachi fratres nostri, et a no-
stris S. Galli Patribus hi qui sequuntur versus dictati,
et infra picturas illas scripti sunt. Qui dum jam cum
ipsa pictura inciperent ob antiquitatem suam aboleri
a Patribus nostris Notkero physico, et aliis descripti,
suisque ipsorum libris commendati sunt (Hæc Metz-
lerus).*

In pariete.

Splendida marmoreis ornata est aula columnis :

En Grimwaldus ovans alto fundamine struxit,

Ornavit, coluit, Ludovici principis almi

Temporibus, multis lætus feliciter annis.

In alio pariete.

Aula palatinæ perfecta est ista magistris,

Insula pictores tramiserat Augia claros.

*Templum sancti Othmari pingi fecit Harmotus abbas,
atque in pariete uno pingebatur Sapientia, cum hoc
Patrum elogio.*

O generosa parens, cunctis gratissima doctis.

O decus imperii, reatrix dignissima mundi,

Soleque splendidior, fulvo pretiosior auro,

Quam præclara nites toto, Sapientia, mundo.

Aspice quam pulchro decorata est ordine mater

Natarum, clare dives Sapientia fulgens.

In pariete altero septem sapientes.

Contineat hic paries veterum monumenta sophorum,

Claro qui totum docuerunt tramite mundum.

In alia parte turba beatorum Deo assistentium.

Agmina sanctorum laudantia voce serena

Ante thronum Domini sistunt per sæcula cuncta.

In pariete super ostium.

Hic Deus est præsens puro poscentibus ore,

Dans miseris veniam, contritis corde medelam.

*Strabi Galli monachi Fuld., discipuli Rabani, dedica-
toria hortuli sui, ad Grimaldum abbatem.*

Hæc tibi servitii munuscula vilia parvi

Strabo tuus, Grimalde Pater doctissime, servus,

Pectore devoto, nullius ponderis offert.

Ut cum conceptu viridis consideris horti,

Subter opacatas frondenti germine malos,

Persicus imparibus crines ubi dividit umbris,

Dum tibi cana legunt tenera sanguine mala

Ludentes pueri, schola lætalunda tuorum,

Atque volis ingentia mala capacibus indunt,

Grandia conantes includere corpora palmis,

Quo monere habeas nostri, Pater alme, laboris,

Dum relegis, quæ dedo volens, interque legendum,

A Ut vitiosa seces deponco, placentia firmes.

Te Deus æterna faciat virtute virentem

Immarcescibilis palmam contingere vite,

Hoc Pater, hoc Natus, hoc Spiritus annuat almus.

*Ymmoni fratri, postea abbati, Eckerhardus; de æge
dictamen ornandi.*

Dictamen verbis assuesce polire superbis,

Quæ sibi cognata, pare fonteque sint generata

Pro binis geminos, pro pulchris pone serenos,

Pro pulchris lætos, pro lætis corde quietos.

Pro justo, gemmam; pro nobile, sit tibi stemma,

Da viti gemmas, botros tibi dicito mammas.

Fructus da segeti : portum simulato quieit,

Remigio alarum volueris secat aera suarum.

Qui pulcher visus locus, effice sit paradisus.

Deliciis plenus locus appelleret amœnus.

Sic etiam prata, silvæ, pomeria, strata,

Hortus et hic rivo propior, fonti quoque vivo.

Verbaque cognata sociabis et ante locata,

Theutonicos mores caveas, nova nullaque ponas.

Donati puras semper memorare figuras,

Rem pulchram non semper dic speciosam.

Sit sale conditum, quidquid dicendo capitum.

Florida vernabunt; fabri et arte polita micabunt.

Pulchra quidem mulier formosa sit, et speciosa.

Aurum sit purum, sit mundum, sit rubicundum.

Illis quoque Germana tamen haud poterunt fore vana,

Quærenti verba florum splendore superba,

Si teneant puram, non degeneremque figuram.

C Sit cibus et potus noster saturatio totus,

Simplex est prorsus, sed currit commodè versus.

Sit fomes vitæ cibus hic, nectarque cupite,

Iste figuratus facundior et mage gratus.

Simplicitas pura, generosior ergo figura.

Neutra spernenda propriisque locis retinenda.

Arte loqui imbutos imitare sapore locutos.

Ore disertorum rape tu quodcunque decorum.

Item alias eidem aliqua.

Cur geminum fratris, valeas, flos splendide matris,

Tecum in floretis liceat m. hi ludere lætis,

Quæ cruce reclusus vernans fundit paradisus,

Sidera per meritum cor, Elysioque petitum.

Te spes atque fides solident, quæ major et his est.

C Si tibi per trinum sit pax, sit vita per unum,

Cum quo ridebis, specie sed quando videbis

Ipsum perfecte, trahe me tecum, prece macte,

Quem nimis optamus, facie simul ut videamus.

In notam capitali versus antiqui.

Præceptor fratres hoc signo convocat omnes,

Exemplo Domini cum lavat unda pedes.

Nec non consilium constat si forte gerendum,

Hoc moniti signo conveniunt subito.

Laudibus et noctis interdum rite peractis,

Captivus somnum, si dederit sonitum.

Cœperit at radiis Phœbus conspergere lucem,

Illoc resonante sopor ociosus omnis ablit.

In Codice Vitæ sanctorum Galli, Oth. et Wib., quem A Herimannus (ut autumo) abbas, vel per se, vel per alium, multo cum auro paravit, habentur hi versus.

Servum, Galle, tuum libri decus hoc Herimannum
Divite cum voto tibi perfecisse memento.

In calce Codicis, sed alia manu sunt sequentes.

Galle, tuos famulos magna pietate reserva.

Turpia verba loqui dominabus, turpia clero,

In laico signum perditionis erit.

Dat probitas speciem, sed non species probitatem,

Qui probitate caret, nil sibi forma valet.

Omnia naturæ præpostera legibus ibunt.

Floribus et linguis quod tam mirabile signum.

In Thesaro Ecclesiæ sunt duo cornua ex eboræ miræ magnitudinis, olim argenteo, gemmis, et auro decorata. Ex quibus uni hi versiculi sunt incisæ.

Munus * Burchardi Patris hoc servetur honori.

Auferat hoc ullus, huic non sit portio Gallus.

Et alteri.

Nothbertus donum dedit hoc tibi, Galle, decorum,
Huic ob mercedem, paradisum da fore sedem.

In quodam vetustissimo opere biblico, quod pinxerat Marcellus monachus, et Gisalbertus subdiaconus, est sermo ad clericos, proverbia, etc., heroico versu, cujus tamen sint, nescio. In eodem bibliorum armario habes itidem heroico versu varios variorum bibliorum partium inscriptione Hartmudi abbatis. In antiquissimo item codice, ubi pictus est Harekerus, supersunt hi versiculi :

Auferat hunc librum nullus hinc omne per ævum

Cum Gallo partem quisquis habere cupit.

Et infra :

Istic perdurans liber hic consistat in ævum.

Præmia patransi sint ut in arce poli.

Olim in quodam clinodio templi hi erant versus :

Tertius hæc ætjip Salomon dat dona Mariæ.

Et

Tertius hæc almo Salomon dat munera Gallo.

Cui subjunxit ex Patribus quidam :

Tantis pro donis sit pax animæ Salomonis.

Rex Carolus per eundem Salomonem capsam aliam reliquiarum misit, cui inscripti erant isti :

En crucis atque piæ cum sanctis capsæ Mariæ,

Hanc Carolus summam delegit habere capellam.

* Burchardus, cognomine Ingenitus, quod ex utero matris excisus, et arvinæ porci, ubi incutesceret, inclusus, filius Ulrici comitis de Linzgois, Buochorn, et Monte fori, Wendelgardæ comitissæ de Buochorn, Henrici A-cupis ex sorore Hedwige pronepos, anno 953, creatur abbas sancti Galli. Imperatori Ottoni Magno ita charus fuit, ut eum filium appellaret. Scripsit Ottoni epistolam pro confirmando Notkero, quem propter disciplinæ severitatem, pipæis granum vocabant, in hæc verba : *Summa post Deum Majestatis dominis meis, Burchard abbas semivivus, annis meis et senio finem mihi vitæ in januis habentibus; ne pastos oves, pat. r filios impropios relinquam, domini mei, privilegium gratiæ vestræ me sollicitavit. Nisi itaque vobis, fiduciam vestri habens, dilectum meum, mihi adhuc vico sufficiens, a viris virtutum optimis moribus assuefactum, sancto Gallo, ut confido, vobisque placiturum. Nisi autem vobis et testes meos ter tres idoneos.*

In opus quoddam sancti Augustini.

Bissenos magni doctoris in ordine libros

Augustini in hoc corpore, lector, habes.

Cum quibus invictum stabili fundamine castrum

Construit, et sanctos sanctus in arce locat.

Item in ejus ipsius volumen de decem chordis sic :

Exsuperat auri pretium seu topaziorum

Hic Augustinus quod parat Aurelius.

Tange decem chordas; Domino tres ^b tange sonoras.

Septem dilecto discrimina tange propinquo.

In aliud sic :

Hunc librum Gallo Notker patravit et anno.

In opus Ambrosii.

Nectaris Ambrosii redolentia carpito mella.

In Ambro.

B Hanc partem Gallo Notker vodalicus et Utto.

In Bedam.

Quam clari abbates Gozpertus et Ymmo operantes.

Alibi leguntur isti.

In mundo duo sunt quæ nil abscondita prosunt :

Fossus humi census, latitans sub pectore census.

Et iterum alibi.

Exitus acta probat, finis, non pugna, coronat.

Et hic in Boetii opere philosophico.

Explicat egregiæ memorandum dogma sapiæ,

Non Jovis hanc tactam generasset barba Minervam.

Hoc opus auctorem gustando sapit meliorem,

Sed rivum clausit qui fontem pneumatis hausit.

Dicamus læti : Requiescas, sancte Boethi,

C Qui bibliothecæ vestisti lumine cæcæ.

Papienses aiunt illum morbo suo obisse in ergastulo.

Idem Codex ms.

In opere Hieremiæ, Abdiæ, Zachariæ, Malachiæ, et Abacuchi leguntur.

Sors signatur in his populi partitio virgis

Cornua regnorum signant hæc vim variorum,

Cives angelici sunt hi sub nomine fabri.

Impietas immersa malis monstratur iniquis.

Gentibus errorum defertur summa malorum,

In quo quæstisti Jacob, quem semper amavi,

Est aries victus, victor supereminet hircus.

Alibi isti.

Rumor de veteri faciet ventura timeri.

D Omnibus omnia non mea somnia dedere primum.

qui sum coram vobis serula mea reddita, et indulgentia mihi petita, singuli eligant. Valeat Regnum vestrum et imperium in Domino dominorum. Amen. Neque enim dubito donum, de quo hic mentio, fuisse Burchardi primi; nisi quis malit referre ad Burchardum II, qui monasterii legitur thesaurum ditasse cappis, casulis, albis, palliis, libris, etc., qui cum Henrico Bavaro contra Saracenos in Campaniam profectus obiit, in Franckenmunster sepultus anno 1054, hoc epitaphio :

Angelicis comitatus orans quæ sidera flammis,
Præsulis vicem flammis Burchard gessit plebi suæ sanctæ,
Celsithronum didicit precibus pulsare tonantem,
Indutur ætheræ felix qua spiritus aulæ
Transit, et alithronum gaudet modo visere regem.

^b Tria prima præcepta Decalogi Deo, septem posteriora proximo servanda.

Dedecus est nulli decies os rodere pulli.

In Hieronymo super Ezechielem.

Bis septem libris Hieronymus Ezechielem
Explanat bis quattuor hic lege posteriores.
Quos te difficile nimis explanasse fatetur.

Ibidem.

Ruben, et Simeon, Levi, Judam, Isacharque
Cum Zabulon, Dinam generat Zio, Zeipha, Gat, Aser,
Benjamin, et Joseph, Rachel, Bala, Neptalin, et Dan.

*De sancta Wyborada sanctimoniali virgine prophetissa,
martyre.*

Festum diem Wiboradæ
Virginis et martyris,
Geminantem tripudium
Cum coronis geminis,
Una omnes veneramur
Vocibus cum consonis.

Isthæc postquam diu vita
Desudavit practica,
Desiderans jam quieta
Vacare theorica,
Sedem sibi eligebat
Clausulæ ergastula.

In qua perfruens sæpe
Visione cœlica,
Divinitus devastandam
Ab Ungeris Alemanniam
Suar quoque passionis
Præcognovit gloriam.

Hujus passionis die
Gratulamur annua,
Postulemus unanimes
Illius suffragia
Mereatur consolari
Ut nostra miseria;

Amissæque diu lumen
Reintrare patriæ,
Quam lilio virginali
Intraverat hodie
Redimita, proprioque
Roseata sanguine.

Quod dignare nobis, simplex
Trinitas, concedere
Ne pretium quod profluxit,
Christe, tuo latere
Annuletur jam redemptis
Ad perenne vivere.

Divus P. N. Notkerus, inquit Metz'erus, edidit
post Walefridum Vitam sancti Galli metricè in li-
bris, de quo opere, quod hactenus non vidi, nisi
pauca hæc, ea subjiciam. Notandum scripsisse Not-
kerum nostrum stylo et modo dialogi, ubi quidem
interlocutore usus est primo Hartmanno Juniore
discipulo suo, sancti Udalrici postea præceptore,
deinde reliquum cum Raperto Juniore patruele suo,
Raiperti autem senioris nepote, quem ipse quoque

A docuit, absolvit. Ut habet liber ms. ex quo sequen-
tia a me sunt descripta (*Hæc Metalerus*).

Ultima sæcli generate meta
Vincis antiquos lyricos poetas,
Pindarum, Flaccum, reliquosque centum
Carmine major.

Tu prophetarum celebres camœnas
David, Isaia, parili decore
Æmulans, a tempus sine laude nudum
Schemate vestis.

Gesta tu Galli domini beati
Pange, decanta, modulare, psalle,
Munus hoc mandat tibi Christus auctor,
Arripe lætus.

B Forsan et lassus titubas, vel erras,
Curro festinans, celerans levabo,
Et pedes firmans teneros præibo
Calle modesto.

Spiritus summi, Patris, atque Nati,
Unctor, adjutor tibimet revolvat
Quidquid est hujus memorare sancti
Carmine dignum.

Chare quid linguam taciturnos abdis,
Laudibus Galli neque lætus inestas
Cujus es victi spoliisque factus

..... Virilis.

Quid prodest temet studiis librorum,
Tam brevis vitæ morulas dicasse,
Corpus ac fractum macerasse tantum
Si nihil audes?

C Sic ocellorum potiaris usu,
Organo vocis careas nec unquam,
Munus et gaudens manuum retentes,
Scribe quod hortor.

Si times solus grave ferre pondus,
Colla nec multum reprimantur areta
Fasce tam magno relevabo temet:
Psalle vicissim.

*Rescripta Hartmanni ad epistolam Notkeri sibi prola-
tam.*

Quid est, Pater dulcissime,
Strictum jubes quod currera
Artis metrorum vinculis,
Laxis timentem grassibus
Instas precum certamine
Jussu perurges jugiter,
Nec passus ullam protinus
Cogis, moram, rescribere.

D Tecum jubes colludere,
Dulci vicissim carmine,
Cum vate tam prænobili
Rudem poetam et rusticum.
Taurum cupis fortissimam
Duelæ tenellæ jungere
Vinumque mite disparis
Gustu saporis tingere.

Si quid tamen tu virium

^a Videtur alludere ad aliquam historiam, quam Hartmannus scripserit, unde forte quod tribuit Hartmanno abbati ipsius.

Tractu pari remiseris,
Uicunque jam subdor jugo,
Nec ferre tamen renuo.
Adsit pii sanctissima
Galli Pairs clementia
Mi jam tuis promptissime
Jussis volenti cedere.

Principium libri secundi de Vita sancti Galli, quod ideo ascribo, quod tantumdem adhuc vidi.

NOTKERUS.

Circuita longo vitans contingere limen
Quo caleat pariter dives, inopsque simul.
Ut cecinit sensu verax Horatius isto,
Cætera vitandus lubricus atque vagus.
Pallida mors æquo pulsans pede, sive tabernas,
Aut regum turres : Vivite, ait, venio.
Ac veluti David sermone probatus et actu,
Quis mortis valvas effligit patulas?
Galle, tuam mœstus congor describere mortem,
Quem cuperem nostris vivere temporibus.

HARTMANNUS.

Posco, magister	Non ego tanta,
Inclute Nouer,	Tam puerilis,
Ultima Galli	Dogmata promam
Verba renarra.	Tam senis alti.

Habes in hoc prototypo, oratione soluta, prolegomena Notheri in Vitam eandem lectu dignissima, et sequentes versiculos :

NOTKERUS.

Sidonius de Constantis quam nomine dicunt
Urbe, volens Gallum pellere sede sua,
Horribili strepitu cunctas gallire coegit
Matres cum pollis, a quoque Galleruis.
E trabe concussa, seu sit qua silva movetur
Ad juvenum tremula, seu tremuli folia.
Infrendens animo Gallus, calcaribus illum
Percutit, ac miseri viscera fudit humi.
Ut pernitem Asabel hasta gravis impulit Abner,
Aut Aoth Eglon interiora tulit.
Gallus ut ad culmen sedit, cantumque peregit,
Huic alacri famulae garrulitate favent.
Ut Salomone pio in solio residente paterno
Nathan cum populis laudibus insonuit.

B Ibidem sequitur origo nominis Constantia et Chronberg, quem Cornelium appellant per fibulas ibi repertas frequentatum, et Githera.

Et NOTKERUS.

Cumque pro Christo patriam, parentes,
Rura, cognatos, genus, et caducam
Gloriam mundi, simul abdicerent,
Pergere certant.
Corde lætantes, alacres et omnes,
Orbe jam toto celebrata sese
Cominus gaudent adiisse lecta
Plena salutis.

Cætera desunt.

ANNO DOMINI DCXLVIII.

SANCTUS THEODORUS,

ROMANUS PONTIFEX.

NOTITIA HISTORICA IN S. THEODORUM.

(Mansi, Conc. Rom. ampl. Collectio.)

* Theodorus natione Græcus, ex patre Theodoro episcopo, de civitate Hierosolyma, b sedit annos sex,

menses quinque, dies decem et octo [viginti]. Ille fuit amator pauperum, largus, benignus super omnes,

NOTÆ SEVERINI BINII.

* Theodorus. Anno Christi redemptoris nostri 644, C vigesima quinta mensis Novembris, Theodorus creatus est pontif. x. Hujus exordio Pyrrhus Constantinopolitanæ urbis episcopus, ut laqueum, quem conscius venlicii Constantino imperatori allati meruerat, subterfugeret, in Africam sponte recessit : Constans imperator in locum hæretici Paulum æque Monothelitam subrogavit. Qui cum Orientalem Ecclesiam gravissime perturbaret, querelis Stephani Dorensis episcopi, aliorumque Orientalium hac de re ad sedem apostolicam interpositis, a Theodoro papa congregata synodo condemnatus est. Pyrrhus delatus in Africam invenit ibi Maximum abbatem et martyrem, habitaque cum eodem disputatione illa famosa, quam infra subjungimus, fidei veritatem et Monothelitarum hæresim et perfidiam cognovit, adeo ut inde Romam profectus, oblato ibidem libello penitentiae, hæresim suam publice abnegarit, et cum titulo patriarchatus Constantinopolitani a Theodoro receptus fuerit. Quod

cum Africanis Ecclesiis innotuisset, habitis ibidem in Africa diversis conciliis, synodales miserunt ad Romanum pontificem, petentes ut is per suos apocrisiarios eisdem ad Paulum Constantinopolitanum episcopum transmitteret. Præstitit id pontifex sanctissimus, suasque addidit, quibus illum in fide orthodoxa instruxit : aliterque sententiam excommunicandum esse minatur. Paulus dum hæc Romani pontificis Africanorum et conciliorum epistolae accepisset, universam Occidentalem Ecclesiam adversus se commotam esse cognovit. Qua occasione magna cum fraude Constanti imperatori hæretico persuasit, ut edictum

(quod
b Sedit annos sex, menses v, dies x. Theodorus papa anno Domini 649, qui est octavus Constantis imperatoris, ex hac vita migravit pridie Idus Maii. Quare oportet asserere eum annis septem, mensibus quinque et 20 diebus sedem apostolicam administrasse. Baronius anno 649, n. 1.

et multum misericors. Hujus temporibus ^a Mauritius chartularius, per quem multa mala operatus est Isacius patritius, cum jam increbuisse peccata ejus, beato Petro apostolo [increvisset contra B. Petrum apostolum], ut eos [eum] hæreditaret ignis inextinguibilis, consilio ductus suprascriptus Mauritius cum ipsis quibus antea devastaverat ecclesiam Dei ^a intartizavit adversus [erexit se, tyrannizavit] Isacium patritium, et misit per omnia castra, quæ erant sub civitate Romana per circuitum, et congregavit eos, et constrinxit se cum ipsis in [secum ipsos per] sacramentum [sacramento], ut deinceps nullus ex ipsis ^a debuisset obedire Isacio, neque hominibus ejus, qui affirmabant eum, quia sibi regnum imponere ^a noluisset [quia affirmabat eum sibi regnum imponere velle]. Audiens hæc Isacius patritius, eo quod Mauritio omnis exercitus Italiæ sacramenta dedisset, misit Donum magistrum militum et sacellarium suum ad civitatem Romam cum exercitu. Qui veniens in civitatem Romanam, omnes judices, seu exercitus Romanus [Romani], qui prius se cum Mauritio sacramento constrinxerant, timore ducti dimittentes Mauritium chartularium, omnes se cum Dono ^a junxerunt [omnes se ad dona verterunt]. Et ingressus eo Romam fugit Mauritius ad beatam Mariam ad Præsepe, quem tollentes de ecclesia miserunt ^b boiam in collum ejus. Similiter et omnes, qui in consilio cum ipso fuerant, imboiatis [bojatos] misit Ravennam per manus Maurini scribonis, et Thomati [Thomasi] chartularii. Qui deducentes eos pervenerunt

A juxta civitatem Ravennatem in locum qui dicitur ^a Ficucias [Ficudas] duodecimo milliario a civitate, et ibi decollaverunt Mauritium, quia sic in mandatis acceperant a suprascripto Isacio, ut vivus civitatem Ravennatem non ingrederetur. Et postquam decollatus est, levantes caput ejus, duxerunt [portarunt] Ravennam. Videns autem Isacius caput Mauriti, gavisus est. Et fecit ad exemplum multorum in circæ Ravennate in supitem poni. Illos autem, qui cum ipso directi fuerant, omnes imboiatis [bojatos] jussit arcta custodia in carcerem mitti, cogitans eos quomodo puniret, sed cum ea agerentur, mox Dei iudicio ipsis diebus percussus divino ictu interiit Isacius et mortuus est. Il autem, qui reclusi erant, exeuntes de carcere, reversi sunt singuli per loca sua. ^a Audiens hoc [Constans] imperator quia defunctus est Isacius, misit Theodorum patritium exarchum, cui cognomen Calliopa, ad regendam omnem Italiam. ^a Ipsi temporibus venit Pyrrhus ex Africa, qui fuerat patriarcha Constantinopolitanus in urbem Romam [Pyrrhus patriarcha Constantinopolitanus venit Romam] ad limina apostolorum. Qui ingressus libellum obtulit cum sua subscriptione apostolica nostræ sedi in præsentia cuncti cleri et populi, condemnans in eodem libello omnia quæ a se, vel a decessoribus suis scripta, vel acta sunt adversus immaculatam nostram fidem. His itaque ab eo peractis, fecit eum munera erogare in populum [populo], et cathedram ei poni juxta altare, honorans eum ut sacerdotem regis civitatis. ^a Postea rursus more

LECTIONES VARIANTES EX COD. LUC. 490.

^a Intatisan'.

^b Obedire Isacio.

^c Voluisset.

^a Fecerunt. Et ornavit. Sede ipse depositione uti-
tione, etc.

NOTE SEVERINI BINI.

(quod Typus appellatur) proponeret, quo significaretur tacendum esse de ea altercatione, quæ de una seu de duabus voluntatibus in Christo vertebatur, ita futurum pollicebatur imperatori, ut omnes Christiani orbis Ecclesiæ in unam eandemque sententiam unirentur. Paruit imperator episcopo, typum edidit, eumque Romano pontifici insinuavit. Pontifex accepto typum synodum convocavit, in qua Patres congregati eundem typum simul cum Paulo Constantinopolitano episcopo condemnarunt: dumque sententiam concilii imperatori et patriarchæ insinuassent, imperator et patriarcha (quod male refertur in Vita sancti Martini papæ) in apocrisiariis Theodori papæ Constantinopoli degentes furore exarserunt, altare eorundem in palatio Placidie, ubi habitabant, subverterunt, sacrificare eosdem non permisit; et, quod pejus est, sacerdotum catholicorum alios in carcerem detruserunt, alios in exilium deportaverunt, alios denique verberibus subjectos gravi cruciatus corporis affecerunt. Hæc ex actis synodalibus concilii Lateranensis secreti, 1, et sancti Maximi Vita apud Surium, et ex Theophane et Anastasio Baronius.

^a Mauritius chartularius. Hic est ille Mauritius qui sub pontificatu Severini Lateranensem Ecclesiam exilavit, ideoque iusta Dei ultione in penam commissi sacrilegii ab ecclesia abstrahatur, quando ad ipsam pro salute confugiens auxilium peteret. Baron., anno 643, n. 5.

^b Boiam. Id est vinculum.

^c Ficucias. Est ecclesia Ficodensis, hodie Cervia nominata. Baronius, anno 645, n. 5.

^a Audiens hoc imperator quia defunctus est Isacius misit Theodorum patritium exarchum. Platonem hæreticum exarchum ante Theodorum Calliopam missum fuisse in Italiam, constat ex epist. 16 Martini papæ, qua dicitur eo tempore, quo Pyrrhus Constantinopolitanus episcopus se Romam contulit, Platonem quemdam exarchum fuisse, suoque ad Pyrrhum Romæ degentem direxisse. Vide Baronium anno 643.

^a Ipsi temporibus venit Pyrrhus ex Africa in urbem Romam. Pyrrhus de initia conjuratione in necem Constantinii imperatoris cum Martina Augusta diffamatus, fugerat in Africam, ut supra dixi, habitaque celeberrima disputatione cum Maximo conviciis sua sponte Romam venit, oblatoque ibidem libello penitentis, et abjurata heresi, fidem professus fuit: præter ea que de eventu disputationis hic apud Anastasium et in ipsa disputatione continentur, hæc scribit Theophanes: «Pyrrhus vero cum pervenisset in Africam mutuis cum sancto Maximo videtur aspectibus, abba videlicet religiosissimo in monasticis correctionibus, necnon et divinarum illic existentium pontificum præsentatur obitibus, hunc redargutum et persuasum Romam ad papam Theodorum direxerunt. Qui, orihodoxo libello tradito papæ, ab eo receptus est.» Hæc Theophanes de prædicta disputatione Pyrrhi cum Maximo habita. His contentans de eadem scribit Photius et Martinus pontifex epistola 26. Baropius, anno 646, n. 4, 2 et seq.

^a Postea rursus more canis ad proprium impletis vomitum repedavit. Accidit illud hac occasione. Cum

canis ad proprium impietatis vomitum repedavit [reversus est]. Tunc sanctissimus Theodorus papa convocans universos sacerdotes et clerum in ecclesia beati Petri apostolorum principis, condemnavit eum sub vinculo anathematis, juxta mercedem ac retributionem propriæ transgressionis, canonicam penam sive depositionem¹ excipiens [decernens].² Qui prædictus Pyrrhus reversus est in partes Orientis.

Eodem tempore revelata sunt corpora sanctorum martyrum Primi et Feliciani, quæ erant in arenario sepulta, via Numentana, et adducta sunt in urbem Romam. Quæ et recondita sunt in basilica beati Stephani protomartyris [in monte Celio], ubi et dona obtulit, gabathas aureas tres, tabulas ex argento ante confessionem, arcus argenteos duos. Fecit ecclesiam beato Valentino, via Flaminia, juxta pontem Milvium a solo, quam ipse dedicavit, et dona multa obtulit. Fecit oratorium beato³ Silvestro intra episcopium Lateranense, ubi et dona largitus

est. Fecit et oratorium beato Euplo martyri foris portam beati Pauli apostoli, quod⁴ etiam ornavit.

Tunc sanctissimus Theodorus papa scripsit Paulo patriarchæ regiæ civitatis tam rogans, quamque regulariter increpans, necnon per apocrisiarios, ut dictum est, pro hoc maxime destinatos præsentialiter admonens, et contestans, quatenus proprium emendaret commentum, atque ad orthodoxam fidem⁵ catholicæ ecclesiæ remearet. Et neque rogantes, neque increpantes potuerunt eum a suo conamine quoquo modo revocare. Propter quod⁶ ab apostolica sede ipse depositionis ultione percussus [percussus] est. Hic fecit ordinationem unam per mensem Decembrem, presbyteros viginti unum, diaconos quatuor, episcopos per diversa loca numero quadraginta sex. Qui etiam sepultus est ad beatum Petrum apostolum sub die secundo Idus Maii, et cessavit episcopatus dies quinquaginta duos [mensem unum, dies xvi].

JACOBI SIRMONDI ADMONITIO AD LECTOREM DE SEQUENTIBUS EPISTOLIS.

Proxima epistola est Theodori papæ ad Paulum patriarcham, qua ejus synodice respondet, arguitque illum duplici de causa. Primum quidem, quod ecthesis Heraclianæ chartam publicis in locis a Pyrrho suspensam non sustulerit. Deinde quod Pyrrhi, qui patriarchatum odio compulsus abdicarat, adhuc superstitis, et nondum damnati sedem occupavit. Quare synodum coram apocrisiariis suis, convocari jubet, ut illius causa examinetur. Quod ipsum etiam in altera epistola scribit ad episcopos qui Paulum consecraverant. Ad decretum vero ectheses anathematizandæ Constantinopolim transmissum, quod inter utramque epistolam insertum est, alludere videntur episcopi Cyprii in epistola ad Theodorum papam, quæ in synodo Romana Martini papæ legitur, secretario 2. At Serici diaconi quem Theodorus in priore epistola nominat, meminisse etiam Honorius in altera ad Sergium epistolâ, cujus pars quædam synodi vi, actione 15, continetur. Ex quo liquet illum perditum et sub diversis pontificibus apocrisiarii munere perfunctum.

EPISTOLA PRIMA SYNODICA

THEODORI PAPÆ I, AD PAULUM PATRIARCHAM CONSTANTINOPOLITANUM.

Synodicas fraternitatis vestræ litteras, datas per Georgium presbyterum et Petrum diaconum, nos suscepisse significamus; quarum percurrentes textum, invenimus eam inter spem et metum, quem-

LECTIONES VARIANTES EX COD. LUC. 490.

¹ Decerpens.

² Sebastiano.

³ Etiam dedicavit.

⁴ Catholicam apostolicam ecclesiam remearet.

⁵ Justa ab apostolica.

NOTÆ SEVERINI BINI.

imperator Pyrrhi conversionem audisset, misit Platoni exarcho successorem Olympium, hæreticum audacissimum, qui ubi Ravennam se contulit, omne adhibuit studium ut perliceret quod imperatori gratum esse sciebat: nimirum, ut Pyrrhum in pristinum errorem revocaret. Quod ut implere posset, elaboravit ut illum ab urbe Ravennam adduceret, cumque illud ex animi sententia consecutus esset, qua pollebat auctoritate ipsum aggressus, nunquam deseruit, quousque desertorem, fidei et assertæ catholicæ confessionis prævaricatorem effecit. Hoc est quod Theophanes anno 29 Heraclii imperatoris ait: «Pyrrhus cum Roma discessisset, et Ravennam pervenisset, ut canis ad vomitum suum reversus est. Quo papa Theodorus comperto, plenitudine convocatæ Ecclesiæ ad sepulcrum verticis apostolorum accessit, et divino calice expostulato, ex vivo sanguine in atramentum stillavit, et ita propria manu depositionem Pyrrhi excommunicati facit.» Eandem de Pyrrho historiam integre recenset summum secretario 1 concilii Lateranensis Martinus papa his verbis: «Pyrrhus denuo, pluribus episcopis terrore et blandimentis dolose ab eo deceptis, hujusmodi

impietatem actis et subscriptionibus propriis eorum, qui ab eo decepti sive vim passi sunt, confirmare studuit. Propter quod antea confusus, festinavit, pro hoc ipso tunc adveniens, emendare proprium commissum, et libellum obtulit cum sua subscriptione apostolicæ nostræ sedi, condemnans in eodem libello omnia, quæ a se vel a decessoribus suis scripta vel acta sunt adversus immaculatam fidem nostram. His itaque ab eo peractis, postea rursus more canis ad proprium impietatis vomitum repedavit, juxta¹ mercedem ac retributionem propriæ transgressionis, canonicam penam sive depositionem decerpens.² Hæc ex Theophane et concilio Lateranensi secret. 1 sub Martino papa. Baron., anno 648, n. 11 et seq.

¹ Qui prædictus Pyrrhus reversus est in partes orientis. Ubi in gratiam imperatoris receptus, loco impiæ promissæ mercedis, Constantinopolitanam sedem post obitum Pauli recepit anno Domini 652, et post menses quatuor ex hac vita ad tremendi judicii Dei tribunal evocatus fuit, subrogato loco illius Petro versutissimo Monotheleta hæretico.

admodum inter fidem gemini littoris portum confidenter pariter et fluctuantem, et non frust a. Nam sacerdotium grave onus est, quod scilicet aliorum vitæ cura fatigat, juxta quod scriptum est : *Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? (11 Cor. xi.)* Et quanto metu sacerdotalis mens concutitur, ne forte per silentium vel immoderatum eloquium maculetur, tanto spe et maxima propriæ fortitudinis penna ad altitudinem subleuatur, quando de subjectorum profectu gratulatur. Scriptum est enim : *Ubi plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo boum (Prov. xiv.)* Hinc et contra metus reverberat. Scriptum namque est : *Fili mi, si sponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam. Illaqueatus es verbis oris tui, et captus propriis sermonibus. Hac ergo quod dico, fili mi, et temetipsum libera, quia incidisti in manum proximi tui. Discurre, festina, suscita amicum tuum, ne dederis somnum oculis tuis, nec dormient palpebræ tuæ. Erue quasi damula de manu, et quasi avis de insidiis aucupis (Ibid.)* Audivimus, dilectissime frater, per timorem periculum nostrum, audiamus per spem reponissimum consolationum solatium. *Ego sum, inquit Deus, pars hæreditatis tuæ (Num. xviii.)* Et iterum : *Sacerdotes tui induant justitiam (Psal. cxxx).* Timor autem conceit, cum alias dicitur : *Cui multum creditur, multum ab eo exigetur (Luc. xii.)* Et iterum : *Potentes potenter tormenta patientur (Sap. vi.)* Et rursus spes nos refovet, ubi ait : *Labis sacerdotis custodient scientiam, et legem exquirent ex ore ejus, quoniam angelus Domini exercituum est (Malach. ii.)* Inter tot ergo procellas atque tranquillos fluctus æstuare profundum, quid aliud est nisi in portu asperimi littoris navim mentis nostræ tempestatibus conceit? Sed quia majorem fiduciam ex longanimitate Dei Evangeliorum habere cognoscimus, spe gaudentes hujusmodi æstuum nullo modo formidamus. Nos ergo quid nisi dispensatores unius pastoris sumus? Ipso enim pascente pascimus, et regente regimus, quoniam omnes sub eodem pastore cum ovibus ipsius oves pascuæ sumus. Neque enim nostris viribus, sed Dei gratiæ deputamus quod sumus. Tantum restat, ut, cum divino auxilio, petendo, querendo, pulsando, fide et opere donum gratiæ irreprehensibiliter exhibere possimus, quo, conculcatis vitiiis, virtutum reposita præmia percipere mereamur. Superbia, quæ est initium omnis peccati, longe a sacerdotum mentibus fiat. Avaritia rursus, quæ est idolorum servitus, atque omnium malorum radix, abscisa, et a turbine pulveris sui procul amota destruat, quæ exerceat etiam oculos sapientum. Dilectionem igitur omnium virtutum matrem, sine qua nihil perficitur, et in qua omnes virtutes pacis completæ vinculo indissolubilibiter continentur, fide recta et spe certa studio indesinenti teneamus. Et quoniam fide hominum corda purgantur, lecti apices dilectionis vestræ limpida fidei fluentia vos de fontibus Salvatoris hausisse, et sicut prædicamus prædicare, et quemadmodum credimus credere, et sicuti docemus indiminue

A docere manifestarunt. His ergo ita se habentibus, cum ea quæ a Pyrrho adversus apostolicam fidem nostram ad subversionem synodaliū decretorum prolata sunt, tam per dogma sedis apostolicæ, quod expositum est a prædecessore nostro, quam per jurisdictionem filii nostri mansuetissimi principis destructa sint : quamobrem fraternitas tua a publicis locis chartam, quæ suspensa pridemque cassata fuerat, non abstulit? quæ scilicet scandalum sanctis Dei ecclesiis non modicum intulit. *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit in salutem (Rom. x.)* Si deiciendum ergo ejusdem Pyrrhi conamen fraternitas vestra ducit, qua pro causa prædictæ chartæ de pariete non deposuit? Nemo quippe quod abominatur colit. Si autem, quod abest, hujusmodi scriptum amplectitur, cujus rei gratia nobis hoc per propria synodica sua minime patefecit? Neutrum enim sine horum alterius dejectione indemniter stare potest. Nam si recta fides, quæ a tot conciliis roborata est, ab Heraclio et Pyrrho cum quadam additione et emendatione corripitur, ergo fides a Patribus subtiliter examinata commoveri cognoscitur, et mortui vacua spe beatitudinis deciderunt, quod avertat Deus a fidelium cordibus. Hi enim qui defuncti sunt minime perierunt : *Pretiosa namque in conspectu Domini mors sanctorum ejus (Psal. cxv.)* Et qui vivunt in hac fide, mundi effecti sunt, Patrumque dogma signata fide verum et pium firmiter est posteris traditum. Restat igitur quod contra fidem promulgatum est irritum fiat, et cum auctore proprio destruat. Porro, mirari sumus quia episcopi, qui fraternitatem tuam consecraverunt, sanctissimum illum in litteris suis dixerunt; sed et quia propter vulgarem turbationem et odium ecclesiæ hunc Constantinopolitanæ abrenuntiassæ significaverunt. Propter quod etiam in ambiguitate positi, quæ a fraternitate vestra scripta sunt judicaveramus ad modicum quid differre, donec jam dictus Pyrrhus ab episcopatu Ecclesiæ Constantinopolitanæ pelleretur. Nam turbatio et odium populi episcopatus gradum nescit auferre. Canonica enim vindicta super eo debuerat provenire quo fraternitatis tuæ consecratio irreprehensibilis et firma consistat. Scriptum est enim : *Si vir ejus mortuus fuerit, soluta est a lege viri. Si autem vir ejus vivit, adultera vocabitur si fuerit cum alio viro (Rom. vii.)* Erunt enim duo in carne una. *Mysterium autem hoc magnum est, ait Apostolus : Ego autem dico in Christo et Ecclesiæ (Ephes. v.)* Etenim licet indigni simus, locum tamen ejus in Ecclesiis adimplemus. Vivente itaque prædicto Pyrrho, et nondum natura vel culpa extincto, ne forte fieret schisma, oportuerat præcaveri. Ut ergo fraternitatis vestræ sacerdotalis robustior ordo permaneat, oportet debitum adversus eum colligi episcoporum ex propinquieribus locis conventum. Præcepimus enim super hoc etiam charissimis filiis nostris Serico archidiacono, et Martino diacono et apocrisiario, quibus et locum nostrum ad hujus rei deliberationem credimus, quatenus cum fraternitate

vestra prædicti Pyrrhi culpa regulariter exquiratur. Non enim præsentia ejus necessaria est, ubi excessus et scripta veritati repugnantis præsto sunt, ut cum de his iudicatur, modis omnibus condemnatur. Primo quidem, quoniam Heraclium, qui anathematizavit inviolabilem orthodoxorum Patrum fidem, diversis laudibus extulit, et sophisticam justificationem ipsius, in qua quasi symbolum fidei composuit, subscribendo firmavit, furtivisque surreptionibus quosdam sacerdotes apud se singulatim prædictam chartam roborare coegit, et in publicis locis suspendere ad destructionem Chalcedonensis concilii audaci transgressionem præsumpsit. Unde non modicum dissensionis scandalum Ecclesiis Dei disseminavit, et obestatione conventus a decessore nostro corrigi parvipendit. His igitur et aliis in synodo fraternitatis vestrae requisitis, canonicæ hunc executioni submitte, ut sacerdotali ordine et episcopali legislatione, ac regulariter eo sacerdotio denudato, non solum fides illibata permaneat, sed et fraternitatis vestrae gradus episcopalis firmior conservetur. At vero, si diligenter fraternitas vestra, dum consiliatur, perspexerit fautores jam dicti Pyrrhi circumspicere, et senseritis crebro, insolenter præsentii negotio quod definiendum est, impedimentum per dilationem afferre, ut proprium compleant quandoque consilium, vobis contradicentes, nisi juxta votum suum quidquam proveniat; et si ob hoc fraternitatem vestram obnoxiam facere, vel etiam schisma de eadem persona tentaverint, possibile est ut abscindatur etiam in hujusmodi capitulo talis versutiarum ipsorum intentio, et obtineatur jussio a domino nostro et filio Christianissimi principis, quoniam de hoc enixius eum per litteras nostras poposcimus, ut scilicet sæpe dictum Pyrrhum ad hanc Romanam urbem jubeat mitti, quatenus conventu synodico a nobis effecto, pro sua temeritate judicetur. Sic enim et fraternitatis vestrae episcopalis dignitas omni futuro contrariorum schismate firmior apparere valebit, et scandalum novitatis ab orthodoxa fide pulsum necabitur, atque Dei Ecclesia continue paci donabitur. Deleri namque ab Ecclesia Dei scandala debent, et extirpari. Multa enim possunt oriri dissensionis zizania contra promotionem fraternitatis tuæ, nisi canonica falce ne proficiant radicibus rescindantur. Siquidem cum patitur unus membrum, compatiuntur reliqua corporis membra. Absit ergo ut schismata et dissensiones proveniant, secundum quod et mansuetissimum dominum et filium nostrum principem per litteras nostras petivimus, quo ab episcopatu fraternitatis vestrae omnia quæ nuper exorta sunt scandala recidantur, et nos quidem veluti fraterna viscera condolentibus providentiæ nostræ medelam afferentes appareamus. Veruntamen prædictam chartam, quæ contra orthodoxam fidem et Chalcedonense concilium sophistice probatur exposita, cunctis viribus irritam esse delibramus, et vinculo anathematis refutatam, atque

A ut a nobis et ab omnibus orthodoxis episcopis abominatam respuimus. Sufficit namque nobis fides, quam sancti apostoli prædicaverunt, concilia firmaverunt, et sancti Patres consignaverunt, per quam renati et docti facti sumus, quamque docemus, nullum augmentum in symbolo fidei, quod a synodis est firmatum, recipientes. Anathema his qui addunt, anathema qui demunt sancto mathemati, id est symbolo, quod in concilio Nicæno definitum, Constantinopolique firmatum, et in Ephesino primo, atque Chalcedone, a sanctis et orthodoxis Patribus, qui in catholica fide floruerunt, gratia sancti est Spiritus stabilitum. Hæc et his similia concordi sensu fraternitas vestra prædicando nobiscum ore et opere confiteatur. Similiter autem anathematizantes omnes hæreses et auctores earum, ut id ipsum dicamus omnes, sicut scriptum est, et schismata nullo modo germinet in Ecclesiis Dei, quæ spirituali jam et his acuto sententiæ gladio sunt recisa. Porro præsentem litterarum latorem fraternitati vestrae in omnibus commendamus, quoniam et mores ejus exigunt ut eum vobis nos commendare debeamus: quia manifeste vestram nobis præsentiam exhibere venerabilis ejus atque perfectio morum dignoscitur.

EXEMPLAR

Propositionis transmissæ Constantinopolim a Theodoro sanctissimo papa Romano.

Dominus ac Salvator noster in Evangelii apostolis suis ita dixit: *Quicumque solverit unum de mandatis istis minimis, et docerit sic homines, minimus vocabitur in regno celorum (Matth. v);* et alia Scriptura dicit: *Ne transferas terminos æternos, quos posuerunt patres tui (Prov. xxi).* His ergo sic se habentibus, ad notitiam fraternitatis vestrae deducimus quia Pyrrhus, qui quondam Ecclesiæ Constantinopolitane episcopatum subripuit, et instar lupi sub pretextu pastoris latitabat, contra orthodoxam fidem, cornu bellico erecto, quardam novitatis figmenta composuit, et chartis a se dictatis, quosdam furtivis ac subreptiis modis subscribere compulit sacerdotes: versute genens, ut hæreticum præsumptionis suæ dogma subreptis aliorum subscriptionibus stabiliret, et veluti novum mathema contra colendum, nobisque traditum a sanctis Patribus symbolum componere conaretur. Et quoniam in Chalcedonensi concilio anathema positum est his qui a liderint vel demperint quid in fide quæ a tot Patribus est roborata, hujus rei gratia dilectionem vestram præmonire consideravimus, ut his quæ a prædicto Pyrrho adversus apostolicam fidem præsumpta sunt, reprobatis, eandem fidem, sicut et fisci sumus, retineatis, quam ex ipso lacte uberum sanctæ Ecclesiæ simul suxistis, universa temerariæ novitatis deliramenta destruentes. Nos enim tam per alias litteras, quam per decretum præsentis propositionis, omnia quæ contra orthodoxam et apostolicam fidem nostram ab ejusdem Pyrrhi nova et temeraria vanitate introducta sunt, abominantes, simulque cum charta, quæ proposita, et in

publicis locis ab eo suspensa est, anathematizantes, A floruerunt, posteris tradita per sancta quinque concilia firmaverunt.
 volumus omnes illa sapere, id est tenere, quæ sancti apostoli tradiderunt. et Patres qui in orthodoxa fide

EPISTOLA II,

AD EPISCOPOS QUI CONSECRAVERUNT PAULUM PATRIARCHAM CONSTANTINOPOLITANUM PROPTER PYRRHUM EX PATRIARCHA.

Litteras fraternitatis vestræ, per quas nobis de B promotione Pauli fratris et coepiscopi nostri significastis, suscepimus, et gavisi quidem super hujus sumus ordinatione. Sed futura mœstitia huic videlicet succedens, propter zizania quæ nascitura fore sperantur, animum nostrum valde concussit, nisi diligentissima manu et cautissima cura, priusquam crescant, et Dominicam messem suffocent, extirpentur. Debuerat igitur Pyrrhus, qui sanctis Dei Ecclesiis scandalum seminavit, canonicæ prius animadversioni submitti, et tum prælatus frater noster Paulus sacrari: ne forte tempore aliquo de ejectione sua quampiam se putet querimoniam objecturum, quod odium sustinuerit populare, et vi pulsus libellum dederit, et suam Ecclesiam refutaverit, si-
 cut nobis fraternitas vestra per litteras suas significavit. Facile quippe mutantur homines, et quidem aliquando ex odio ad dilectionem assurgunt, aliquando vero a dilectione in odium dilabuntur. Qua ergo pro causa, quæ dissimulari futura sunt provido non contemplantur obtutu? ne forte proveniens scandalum variis simulatibus Ecclesiam Dei discindat. Sunt capitula, quibus prædictus Pyrrhus canonicæ potest ab omni sacerdotali ordine pelli. Primum quidem, quia Heraclium, qui anathematizavit catholicam fidem et Patres orthodoxe sentientes, in litteris suis laudibus extulit, et per subreptionem, per quosdam sacerdotes qui subscripserant, sophisticam quoque chartam adversus apostolicam fidem confirmare præsumpsit, et in publicis locis suspendere festinavit, quasi novam fidem et symbolum contra sanctam Chalcedonensem synodum: poenam minime veritus æterni iudicii, et anathema quod positum est in eadem Chalcedonensium synodo, quod nemo unquam sancto mathemati, id est colendo symbolo, quidquam addere vel minuire audere perentet. Prædictus autem Pyrrhus nec protestatione conventus a pravitate sua recedere passus est. Ideo ergo jam memoratam chartam abominantes, et omnia quæ crebro dictus Pyrrhus contra fidem

molitus est, anathematizantes, quin etiam nunc iterum atque iterum anathematizamus: illa tantum amplectentes quæ sancti nobis Patres in synodis tradiderunt, nihil fidei addentes, nec auferentes. Et idcirco quæ in personam prædicti Pyrrhi definierimus, in litteris quas ad jam memoratum fratrem et coepiscopum nostrum misimus, agnoscat. Ut igitur scandalum minime futuro tempore generetur, secundum præfixum modum diligenter sacra providentia extinguere curet. Et res quidem ipsa nos magis ad tribulationem provocavit, et nascitura zizania conjecturis probabilibus informavit, quoniam per litteras vestras prædictum Pyrrhum sanctissimum nominastis. Si enim alia taceamus, et nihil omnino peccavit aut in religionem, aut in doctrinam fidei, et nec una culpa damnavit: quomobrem de propria est ejectus Ecclesia? Sed fortasse quis dixerit, generale hoc odium fecit. Sed vulgaris tumultus jus sacerdotii auferre non potest, nec odium sacro quemquam ordine denudare. Manifestæ quippe sunt canonicæ causæ, quæ jura sacerdotii recidere possunt. Nisi enim naturæ causa præsul extinguatur, Ecclesiam ejus alius non potest irreprehensibiliter apprehendere. Et hæc quidem non contradicentes ordinationi prædicti fratris nostri Pauli scribimus, sed vulnus latens et absconsum medente manu adaperimus, ne in vitalia viscera serpere possit, omnem immunditiam fetidæ putredinis medicinaliter exhaerentes, et quæ possunt fieri diligentia providæ incisionis penetrantes, non ut hæc fiant optantes. Nam sæpe dictum fratrem nostrum in visceribus mentis nostræ compleximur et fovimus: sed ne schismata fiant, fraterna providentia et affectione dilectionis terremur: quatenus episcopatu ejus manus impositio nullomodo maculetur. Denique interemptis et suffocatis schismatibus, et fides quoque orthodoxa, quæ tot spiritualibus paradisi florum odoribus per agricolas Christi Dei nostri, sanctos videlicet apostolos, eluxit, nullatenus aliquibus zizaniarum spinis poterit sauciari.

EPISTOLA III,

ECCLÉSIIARUM AFRICANARUM AD SANCTUM THEODORUM ROMANUM PONTIFICEM.

Domino beatissimo apostolico culmine sublimate, sancto Patri Patrum, Theodoro papæ, et summo

τῷ μακαριωτάτῳ διεπόντῃ, καὶ τῇ ἀποστολικῇ κορυφῇ
 ὑπερίχοντι πατρὶ πατρῶν Θεόδωρῳ τῷ ἀγιωτάτῳ πάτρι

καὶ μεγάλῳ τῶν ἀπανταχῇ προέδρων ἀρχιεπομένων, κο-
λουμβος ἐπίσκοπος τοῦ πρώτου θρόνου, τῶν ἐν τῷ Βυζαν-
τίῳ συνόδου, καὶ Ῥεπαράτος ἐπίσκοπος τοῦ πρώτου θρό-
νου τῶν ἐν Μαυριτανίᾳ συνόδου, καὶ σὺν ἡμῖν οἱ ἐπίσκο-
ποι πάντες τῶν εἰρημένων τριῶν συνόδων τῆς τῶν Ἀφρων
χωῆρας.

Μεγάλῳν καὶ ἀνέκλειπτον θεῖς χάριτος πατρὶν, τοὺς
χριστιανούς ἀπαντας καταπλητίζουσιν, παρὰ τῷ καθ'
ἡμῶν ἀποστολικῷ θρόνῳ τυγχάνειν, οὐχ' οἷον τὰ τινὰ τῶν
πάντων διαφιβάλλειν, ἐξ ἧς ὀχέοι προΐσιν ἀφθόνως,
ἀπαντα τὸν Χριστιανὸν ἀρδεύοντες κόσμον ὄθεν, εἰς τὴν
τοῦ πακαγίου Πέτρου τιμὴν, ὃ πατὴρ πατρῶν, αὐτὸς ὁ
ὑμῶν ἐπὶ ἀποστολικῶς θρόνῳ ἰδοιρόπως ἔτοι μονογενὺς
κατὰ θεῖον κεκλήρωται θέσισμα, τὰ ἱερὰ τῆς Ἐκκλησίας
δόγματι διαρυνάσθαι καὶ ἀναψήλασθαι, ἀπὲρ τῷ ἀληθ. νῷ
παρалаβόντες καρύγματι, διακριθῶσθαι τῶν ἀναγκαί-
ωτάτων ἐστὶν, καὶ τῶν ἀρχιερίων τῆς χύρουαίας καὶ ἀπο-
στολικῆς. Ἀρχῆθεν γὰρ αὐτὰ πέφνην ἡ συνθήκη, ὥστε
παρ' αὐτῶν τὰ φαῦλα μὴ κατακρίνεσθαι, βεβαιῶσθαι δὲ
τὰ προσήκοντα. Ἐπεὶ οὖν οἱ ἐξαρχῆς καὶ οὐκ ἐπισκοποῦσιν,
ἐκποῦντ' ὅν ἐκκλησιαστικὸν πρῶμα κινεῖται, μὴ πρότε-
ρον ψηλαρᾶσθαι καθάπαξ, ἢ προσδέχεσθαι, κἄν ὅτι μά-
λοισι τὰ κινούμενα τύχουν ὄντα ἐν ἀπικισμέναις τισὶ
καὶ πορρώταταις ἐπαρχίαις, ἄχρις ἂν ἐπὶ τὸν ἀποστο-
λικὸν ἀκακοποιηθῇ θρόνον, ἵνα ἐκ τῆς κατ' αὐτὸν αὐθεντίας
τοῦ ζυτομένου δοκιμασθέντος, οἷον καὶ τρανωθέντος, ἐξ
αὐτοῦ καθέπερ ἐκ τινος πηγῆς ἱερᾶς ἡ τοῦ καρύγματος
ἐναρξῆς γέννηται, καὶ οὕτω καθέξῃς αἱ πᾶσαι τοῦ Θεοῦ
προσδεχόμεναι καθολικαὶ πρὸς τὰν κοῦν κόσμον πέριτα
δικαιώματα ἀμεινῶς τὰ τῆς ἀκραυρῶνς μυστήρια πί-
στιως. Ἐπὶ ταύτων ὡμὸν τὴν τῆς προσήρσεως ἔχθαμεν
διαχίστην προσκύνειν, ἥν τινα τῇ ἀποστολικῇ ὡμὸν
ἐκπέμποντες κορυφῇ μετὰ θαρύνων ἀναφέρομεν. Παρα-
συναίπτοι γὰρ οὐ δυνάμεθα διὰ τὴν συνοχὴν τῆς καρδίας
ἡμῶν περιῆλθιν ἐξ ἀκοῆς εἰς ἡμᾶς, ἀγιώτατοι, ὡς πρὸ
χρόνων τινῶν τέχνασμα τι μεμακρμένοι καὶ βίβλων ἐν
Κωνσταντινουπόλει γέννηται, καὶ νομισαντες ὅτι τῇ τοῦ
καθ' ἡμᾶς θρόνον αὐτοπαρίας δικαίως κατακρίνεται καὶ ἐκ-
κρίνεται, μέχρι τοῦ παρόντος ἐσιωπήσαμεν. Ὅσην δὲ
τοῦ κακῶντος προπιτῶς θρασυμένον μεμαθῆκαμεν, ἀνέγνω-
μεν δὲ καὶ τὸν λιβύλλον Πύρριον τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν τοῦ
ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὃν τῷ ὑμῶν τῷ πατρί
θρόνῳ μετακρίσας ἐναγχος ἐπεδίδωκεν, εἰκότως, οἷαν ἡ
ἀνάγκη λοιπὸν ἡμῶς ἀπῆτι, πεποιθήκαμεν ἀναγορὰν πρὸς
Παῦλον τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν τὸν νυνὶ τὴν αὐτὴν ἐν Κωνσταν-
τινουπόλει διακατέχοντα Ἐκκλησίαν, αἰτήσαντες αὐτὸν
ἀγαπητικῶς μετὰ πλειστον θαρύνων ὡς τε τοῦ εἰρημένου
τῆς καινοτομίας σόφισμα, τὸ μὴ ἐξ αὐτοῦ μὲν, ἐκ δὲ τοῦ
προσηγαμένου αὐτὸν ἱερευρεθῆναι, τοῦτο διακρούσασθαι καὶ
πάσης ἐξωθῆσαι δικαίως, ἧς προκαθίσταται Ἐκκλησίας,
ἀποβαλλόμενον τοὺς πρὸ τῶν θυρῶν τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας
ἀνακαίμενους χάρτας, οὓς ἐπὶ σκαυδῶν τοῦ λαοῦ προ-
τείνουσιν, ἵνα, τούτων ἀποβαλλόμενον, ἀταράχως ἡ πί-
στις ἡμῶν τηρηθῇ, καὶ ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς μέχρι τοῦ
παρόντος ἀεικαίᾳ διέμειναι, τῇ ἀποστολικῇ παραδόσει
κρατυνομένη, οὕτω καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἔθλατος διαμείνῃ.
Καυτὶ γὰρ δὴλον καθίσταται, ὡς αἱ τοιαῦται καινοτομίαι
ἐκ τοῦ κακοῦ τῆς κενδοξίας ἀποκρίνεται πάθος. Θέλον-
τες γὰρ ἱκανοὺς ἐκινεῖν ἀπορῆναι καὶ περιφανεῖς καὶ τῶν

A omnium præsulum pontifici, Columbus primæ sedis
episcopus concilii Numidiæ, et Stephanus primæ se-
dis episcopus concilii Byzaceni, et Reparatus episcop-
us primæ sedis concilii Mauritanie, et universi
episcopi de tribus conciliis antedictis Africanæ pro-
vinciæ.

Magnum et indeficientem omnibus Christianis
fluente redundantem, apud apostolicam sedem con-
sistere fontem nullus ambigere possit, de quo rivuli
prodeunt affluenter, universum largissime irrigantes
orbem Christianorum, cui etiam in honore beatis-
simi Petri Patrum decreta peculiarem omnem decre-
vere reverentiam inquirendis Dei rebus, quæ
omnino et sollicite debent, maxime vero justique
ab ipso præsulum examinari vertice apostolico, cu-
jus vetusta sollicitudo est tam mala damnare quam
probare laudanda. Antiquis enim regulis sancitum
est ut quidquid quamvis in remotis vel in longinquo
positis ageretur provinciis, non prius tractandum
vel accipiendum sit, nisi ad notitiam almæ sedis
vestræ fuisset deductum, ut hujus auctoritate, juxta
quæ fuisset pronuntiatio firmaretur, indeque sume-
rent cæteræ Ecclesiæ velut de natali suo fonte præ-
dicationis exordium, et per diversas totius mundi
regiones puritatis incorruptæ maneant fidei sacra-
menta salutis. Quocirca humillimum vestro apostoli-
co culmini persolventes obsequium, cum lacrymis
sugerimus, quod sine cordis gemitu reticere non
valemus, ante hoc temporis spatium exosum apud
C Constantinopolitanam civitatem novitatis commen-
tum ad nos usque opinanter fuisse delatum. Et ut
hactenus siluissimus, putavimus serenissimo exa-
mine vestræ apostolicæ sedis fuisse desectum. Quod
ubi pertinaciter cognovimus invalescere, relegentes,
videlicet, libellum Pyrrhi nostri fratris et coepi-
scopi dudum ejusdem Constantinopolitanæ civitatis,
apud vestram venerabilem sedem prolatis, relation-
em qualem necessitas exegit, fratri Paulo, nunc
Constantinopolitanæ civitatis ecclesiam occupanti,
emisimus, exhortantes cum nimio fletu jam dictum
novitatis commentum, non quidem suis temporibus
adinventum, a suo videlicet auctore confutatum, a
se quoque vel ab omni ecclesia, cui præsidet, repel-
lere, et chartas omnes præ foribus ipsius sanctæ
D Ecclesiæ ad scandalum populorum suspensas projicere,
qualiter fides quæ nunc usque permansit integra,
et apostolica eruditio illibata servetur. Certum
est enim, quod tales sermonum novitates de malo
gloriæ amore nascuntur: dum sibi nonnulli volunt
acui, perspicaces et sapientes videri, quaerunt quid
novi proferant, nescientes quia Deus noster infirma
mundi elegit, ut confundat fortia, et sapientes per
mundi stulta confudit (1 Cor. 1, 27). Ad Timotheum
quippe doctoris gentium sollicite legisset sermones,
quibus ait, ut novitates vitet vocum profanas
(1 Tim. vi): ad impietatem nempte ista proficiunt, quæ
super sp̄nas et tribulos contulerunt [ducent et spi-
nas tribulosque generant]: et Ephesi remanens de-

nuntiet quibusdam, ne quis aliter prædicaret (I Tim. i). Et ut aliqua de veteribus proferamus, Jeremia propheta verba sunt: *Horribilia, inquit, facta sunt super terram, prophetæ iniquitatem prophetant* (Jerem. v). Multa sunt divinæ legis documenta, quæ de largo vestri culminis fonte nostris rivulis infundatur [F. infunduntur]. Quia vero in quamdam suspectionem nostra Africana a malignis hominibus apud memoratam regiam civitatem recitata est provincia, ante dictam relationem memorato fratri Paulo Constantinopolitano antistiti transmissam, vestræ Deo amabili beatitudini direximus, quam rogamus humiliter per vestræ sacratissimæ sedis responsales transmittere, qualiter prospere cognoscamus, si memoratus superius frater a nefanda se novitatis adinventione ad integram reformataverit orthodoxæ fidei prædicationem. Quod si dissimulaverit, auctoritas almæ sedis vestræ juxta patrum sanctiones salubri consilio pertractabit a sano corpore separare vulnus insanum, remotoque morbi ævientis flatu cautius, quæ sunt sincera perdurent, et grex purior ab hac mali contagione, spiritali vestri culminis ferramento purgetur. Novissime hoc, necessitatis eventum quod accidit, in veritate suggerimus, quia nobis specialiter per unamquamque provinciam synodos contrahentibus venerandas, dum ex nostro collegio fratribus electis plenam transmittere nitimur legationem cum nostris relationibus, quædam oborta sunt, quæ nostram intentionem rationabiliter prohiberent. Sed hujus rei quam memoravimus, urgente necessitate, generali Africanæ provincie constituto per legatos diversorum conciliorum inito, generalem hanc prospere vestro culmini demandavimus relationem, postulantes non nobis, sed ipsi quæ evenit, necessitati ascribere.

γὰρ τῆς χώρας προελθούσης ἡμῖν τῆς συνόδου, ἐπελεξάμεθα τινὰς ἀδελφούς ἐκ τοῦ καθ' ἡμῶν συλλόγου μετὰ τῶν οἰκίαν ἀναφορῶν ἐκπέμψαι πρὸς ἐντελεστέραν πρεσβείαν· τοῦτο δὲ βουλευόμενοι ἡμῶν, κοινὴ τις συμφορὰ τῇ καθ' ἡμῶν ἐπελθούσῃ χώρῃ, τὸν ἡμέτερον περὶ τοῦτο σκοπὸν δικώλυσεν, ὅθεν ταῦταίς, ὡς εἴρηται, πρὸς τὴν ὑμέτεραν ὑπεροχὴν ἀνεπέμψαμεν, παρακαλοῦντες μὴ μᾶλλον ἡμῖν ἢ τοῖς ἐξ ἀνάγκης συμβᾶσι καταλογίσασθαι τὴν παραιτήσιν.

Κολοῦμβος ἐπίσκοπος τοῦ πρώτου θρόνου τῆς ἐν Νουμίδιᾳ συνόδου. Εὐχὸν ὑπὲρ ἡμῶν, δέσποτα ἀγιώτατε καὶ μακαριώτατε Πάτερ πατρῶν.

Στέφανος ἐπίσκοπος τοῦ πρώτου θρόνου τῆς ἐν τῇ Βυζακίᾳ συνόδου. Ὁμοίως.

Ῥεπαράτος ἐπίσκοπος τοῦ πρώτου θρόνου τῆς ἐν Μαυριτανίᾳ συνόδου. Ὁμοίως.

Ἄλλων ἀπάντων φρονιμοτρόφος, παντὶ τῷ καθ' ἑαυτῶν ἀνευρίσκοντι καὶ προσφέροντι, ἀγροῦντες ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεός, τὰ ἀσθενή τοῦ κόσμου ἐξέλεγκτο, ἵνα καταργήσῃ τὰ ἰσχυρὰ, καὶ διὰ τῶν ὡρῶν κατωσχόνῃ τοὺς οἰομένους ἵνα σοφοί. Ὅθεν Τιμοθέῳ γράφων ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος παρεγγυᾶται τὰς βεβήλους ἡμᾶς ἐντρέψῃαι καινοφρονίᾳ εἰς ἀσθεῖαν ἀπογυῖσας, καὶ ἀκάνθους καὶ τριβόλους ἐπικοιμίζοντας. Ἀλλὰ καὶ Ἐρεστίους προτάσσει μεθ' αὐτοῦς ἑτεροδιδασκαλεῖν. Συμφάνης δὲ καὶ οἱ τῶν παλαιῶν ἡμᾶς ἐκπαιδεύουσι λόγοι· διακαρῶνται γὰρ ὁ προφάτως ἱερίας οὗτος· φρικτὰ ἐγένοντο ἐπὶ τὴν γῆν. Οἱ προφῆται αὐτῆς ἄνομα προφητεύουσιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ θεὸς νόμος πλείοντι ἡμᾶς ἐξασφαλίζεται παραγγέλλαςιν. ἅπερ ἡμῖν ὁ ὑμέτερος πηγάζουσα κορυφή, τοὺς ὑμέτερους ὀχετοὺς ἀνευρίγει, καὶ διψήλεις ἀπεργάζεται πρὸς εὐσίβειαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ παρὰ τινων κακοθελῶν ἀνθρώπων ἐν ὑπονοίᾳ τῇ βασιλευούσῃ πῶλε γιγνέσθαι πως ἡ καθ' ἡμᾶς χώρα τῶν Ἀρῶν, τὴν εἰρημένην γεγράφθαι καθ' ἡμῶν ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν Παῦλον τὸν ἐπίσκοπον κωνσταντινουπόλεως τῇ ὑμέτερᾳ θεωρεῖ μακαριότητι κατεπέμψαμεν, σὺν εὐλαθείᾳ παρακαλοῦντες, ἵνα διὰ τῶν ἀποκρισιαρίων τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀποστολικοῦ θρόνου ταῦτα πρὸς αὐτῶν ἀποστείλῃ, καὶ μέθωμεν αἰσίως ἐπὶ ὁ προλεχθεὶς ἡμῶν ἀδελφὸς τῆς ἐκταρεθείσης ἀδελφότητος διστάμενος καινοτομίας πρὸς τὸ ἀκαίρινος τῆς ὁρθοδόξου πίστεως ἐπανέρχεται κήρυγμα. Εἰ δὲ τοῦτο παραποιεῖται μὴ μεταβαλλόμενος, δέον ἵσθαι τὴν τοῦ καθ' ἡμῶν ἀποστολικοῦ θρόνου ἀδελφίαν βουλῇ σωτηρίᾳ σφίψασθαι τοῦ ὕμνου σώματος τὸ ἀθιράπεντον νόσημα διαχωρίσαι κατὰ τὴν τῶν ἁγίων πατρῶν διάταξιν. Ἴνα, τοῦ χαλεποῦ διαβρύντος τῆς αἰρέσεως τραύματος, τὰ τῆς ἐνρωστίας ἀσφαλιστέρον ἡμῖν διαμείνωσιν, οἷα τῷ πνευματικῷ σιδηρῷ τῆς ὑμετέρας ὑπεροχῆς τοῦ τοιοῦτου ποτηροῦ μιάσματος τὴν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ πόμην ἐλευθερώσῃς.

Τὸ δὲ συμβᾶν ἐν τέλει χρεὼν ἡμᾶς ἀναγκαῖον. Ἀφ' ὅλης δὲ συμῆς ἐν τέλει χρεὼν ἡμᾶς ἀναγκαῖον. Ἀφ' ὅλης δὲ συμῆς ἐν τέλει χρεὼν ἡμᾶς ἀναγκαῖον.

Columbus episcopus primæ sedis concilii Numidicæ. Ora pro nobis, domine sancte ac beatissime Patrum Pater.

Stephanus episcopus primæ sedis concilii Byzacenti. Ora.

Reparatus episcopus primæ sedis concilii Mauritanicæ. Ora.

EPISTOLA IV,

VICTORIS CARTHAGINENSIS EPISCOPI AD SANCTUM THEODORUM ROMANUM PONTIFICEM.

Domino beatissimo et honorabili sancto fratri, Theodoro papæ, Victor.

Vestræ beatissimæ paternitatis apud Deum acceptabilia opera, et conversatio gloriosa pene mundo toti sunt manifesta. Prædicationibus igitur aposto-

Δεσπότη τὰ πάντα μακαρ. καὶ τιμῷ ἀπὸ ἀδελφῷ Θεοδώρῳ ἀγιωτάτῳ πάπᾳ, Βίκτωρ ἐπίσκοπος.

Τῆς ὑμετέρας πατριτικῆς ἀγιοσύνης αἱ τε θεῖαι τοὶ πράξεις καὶ ἡ ἐνδοξὸς ἀναστροφή, παντὶ τῷ κόσμῳ σαφῶς περαινέσθαι· καὶ γὰρ ὡςπερ διὰ τῶν ἀποστολικῶν κα-

ργμάτων καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῶν παραδόσεις σύμπεσαι
 ἢ γὰρ τὸ τῆς πίστεως κατεπλούτοσε σῶλας, οὕτω καὶ διὰ
 τῆς ὑμετέρας παρακλητικῆς ἄμα καὶ παιδευτικῆς νοουθε-
 σίας τῆς ἐκ τῶν θείων προφητομένων ὑμῶν λογίων ἢ τοῦ
 Θεοῦ καθολικῆς Ἐκκλησίας βεβαίως οἰκοδομεῖται ἢ τοῖς ἀπο-
 στολικοῖς ὁροῖς θεμελιωθείσα, καὶ τοῖς πατρικοῖς δόγμα-
 σιν ἰσχυρῶς κραταιωθείσα, εἰς τὴν ὁμοτίμιον οἱ ἄγιοι
 ἀποστόλοι κατὰ τὴν ἐν κλήρῳ θεῷ δεδορμένην αὐτοῖς
 ἔξουσίαν παρὰ τοῦ Πνεύματος τὰ τῷ Θεῷ προγεγραμμένα
 καὶ πρῶτον μὲν πλῆθη τῶν λαῶν, εὐσεβῶς καὶ ὁτίως
 ἐπίστευσαν, ὥσπερ ἐκ σκότους εἰς φῶς, καὶ ἐκ θανάτου
 πρὸς ζωὴν, καὶ ἐξ ἁλιωθῆρας ὕπτιοι πεπλανημένοι δόξης
 εἰς εὐκαιρίαν καὶ ὁρθόδοξον πίστιν, ταῖς σωτηρίαις αὐτῶν
 προστάξαι καὶ παρακινῆσαι. Ὡς κατ' ἔχονος ἡ ὑμετέρα
 βασινοῦσα θεοτίμιτος ἀδελφότης, καὶ τὸ τῆς αὐτῶν ἀρετῆς
 ἀξίωμα τελείως μεταδιδάκουσα, ταῖς ἀπαρallάκτοις τῶν
 κατορθωμάτων αὐτῶν ἐκπληρώσει τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ
 Ἐκκλησίαν κατακοσμεῖ, τῇ τῶν δοκιμωμάτων αὐτῆς ἐπι-
 βολῇ καὶ τῇ ἀγιότητι τῆς οὐσίας ἀναστροφῆς· ἐπειδὴ
 πράξουσιν οὐσίας ἡ εὐσεβὴς ἡμῶν ἐπιστοραγίζεσθαι πέφυκε
 πίστις. Ὅθεν τὰ εὐάρεστα τῷ Θεῷ καὶ φιλὰ ταῖς ἱερατικαῖς
 αὐτῆς ἀπαύστως ἐνεργῶσα κινήσεις, φύλαξ τῶν τοῦ θείου
 νόμου καθίσταται ἐνταλμάτων, πεποιτημένη σωφῶς, ὡς
 οὐχ' οἱ ἀπαιρεταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ
 ποιεῖται τοῦ νόμου δικαιωθῆσονται, κατὰ τὸν θεῖον ἀπό-
 στολον. Ἐν ᾧ νόμῳ τὴν μέλειαν ἔχει νουθεῖς καὶ ἡμέρας,
 κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἡ ὑμετέρα θεοτίμιτος καὶ ἁγία μα-
 καρίτης, οὐκ ἐν φυλῇ τῇ μόνῃ τυπουμένων ἐκ τῆς ἀνα-
 γνώσεως, ἀλλ' ἐν καθαρῇ τῇ συνειδήσει κρατυνομένην διὰ
 τῆς χάριτος, καὶ οὕτω βεβαίως καὶ ἀμτακινῶτως ἡγάαρ-
 διον ἔχει τὸν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ νόμον,
 ὥστε τὸ ψαλμικὸν ἐρ' ὑμῶν ἐκπληροῦσθαι ᾠδῶν, τὸ φάσκον·
 τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν, καὶ ἡ μέλει τῆς καρδίας
 μου σὺνίσιν. Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ,
 οὐ μὲν γεγραμμένος, ἀλλὰ πνεύματι Θεοῦ ζῶντος, μυστι-
 κῶς ἰσφαρισμένος, οὐ γὰρ ἐν πλαξὶ λεθίσαις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ
 καρδίας σαρκίως, ὡς φησι Κορινθίους γράφων ὁ ἅγιος Παῦ-
 λος. Τούτων οὕτως ἔχοντων, σημαίνοντων τῇ θεωρίᾳ μα-
 καριότητι ὡς τῇ ἑπακιδεκάτῃ τοῦ Ἀγούστου μηνὸς τῆς
 ἐνοσταμένης τετάρτης ἐπομεύσεως, τῆς ἐκ Θεοῦ προκατα-
 λαβούσης ἐκπορεύσεως, διὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοδιδάκτων ὑμῶν
 προσευχῶν, τὴν ἡμῶν διαχριστικὴν εἰς ἀρχιμακτικὴν ἀξίαν
 τῆσδε τῆς καρκαγενησίαν πόλεως χάριτι θεῷ προύγαγον.
 Ἡς τὸ μέγεθος ἀνεγλήτως ἡμᾶς διακύνει, τὸν πανάγαθον
 ἐκτεύσαστε κύριον· ὡς ὅν, αὐτοῦ διακυνδερῶντος ἡμᾶς,
 τῶν [Supple καὶ] ἐλευθερωθεῖσιν πράξεων· πρὸς τὸ μὴ
 ὄνομα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον τῆς ἱεροσύνης κατέχομεν,
 ἐξ αὐτοῦ σπακαζόμενοι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 παρὰ τινων [Ἐπεκατεβέντων] ἡμᾶς αὐτῶ τῶν ἁγίων
 καὶ θεοπεθῶν ὑμῶν προσευχῶν, ἵνα ταῦταις ὀχυρωθῆντες
 καὶ ταῖς χρῆσταις νοουθεσίαις ὑμῶν σπαρχθέντες ἀξιο-
 θώμεν σὺν παντὶ τῷ πιστευθέντι ἡμῶν Χριστιανικωτάτῳ
 λαῷ, τῇ σκέπῃ τῆς χάριτος, ἐκλαβεῖς φυλαχθῆναι μέρι-
 τλους. Ἐκ προσώπου δὲ τῆς ἡμῶν μετρίτητος εἰς προ-
 κίνησιν τῆς ὑμετέρας σεβασμίας, καὶ ἀγιωτάτης ἀδελφό-
 ττος, ἐπεψύχαμεν Μίλλων τὸν πρόσφυγα ἡμῶν, ἀδελ-
 φὸν δὲ, καὶ συνεπίσκοπον ἡμῶν, καὶ Ῥεδέμνον τὸν διά-
 κωνον, καὶ Κρισκέντορον τὸν νοτάριον τοῦ καὶ ἡμᾶς ἁγίου

A leicis et doctrinis dum vere fidei cultura univēsa re-
 pleta sit terra, per divinorum tamen eruditionem
 eloquiorum, vestra instruente admonitione exhorta-
 toria, superædificatur orthodoxa Christi Ecclesia, apo-
 stolica institutione fundata, et a fidelibus Patribus
 firmissime roborata. Ad quam omnes beatissimi
 apostoli, pari honoris et potestatis consortio præditi,
 populorum agmina convertentes, pie et sancte de
 tenebris ad lumen, de lapsu ad veram fidem, de
 morte ad vitam homines divinæ prædestinationis
 gratia præscitos, salutibus præceptis ac monitis
 perduxerunt. Quorum sanctorum apostolorum vestra
 fraternitas honoranda sequens plenius merita, et per-
 fectius implens exempla, Ecclesiam Dei morum pro-
 hibitate et actuum sanctitate condecorat, et fide sacra
 B vel Christianis moribus vicens, quæ fieri Deo placita
 præcepit, studiis pontificalibus indesinenter operatur
 et perficit, servans legis divinæ mandata : *Quia non
 legis auditores justi sunt apud Deum, sicut narrat
 Apostolus, sed factores legis justificabuntur (Rom. ii).*
 In qua lege divina vestra sancta et veneranda sin-
 ceritas, sicut scriptum est, meditatur die ac nocte
 (Psalm. i) : quæ meditatio non lectione per figuram
 litterarum tantum conspecta, sed uberante in vobis
 Christi gratia, in vestra cognoscitur conscientia im-
 mobiliter insita, nullatenus de vestro corde recede-
 nte lege Christi Dei Domini sacrosancta, sicut in
 Psalmis dicit propheta : *Os iusti meditabitur sapien-
 tiam, et lingua ejus loquetur judicium (Psalm. xxxvi).*
 Lex Dei ejus in corde ipsius : non atramento, sed
 C Spiritus Dei vivi vestra in arcana conscripta ; neque
 in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus
 (II Cor. iii), sicut beatissimi apostoli Pauli ad Co-
 rinthios missa nos docet epistola. Quibus præmissis,
 significamus Deo placitæ fraternitati vestræ, die de-
 cimo septimo Kalendarum Augustarum indictionis
 quartæ, nostram humilitatem divina gratia, suo ut
 præcepit munere præveniente, ut vestris sanctis ac
 Deo dignis precibus, in sancta Carthaginensis civi-
 tatis ecclesia pontificalis honoris acceptisse consecra-
 tionem et siolam. In quo dignitatis fastigio, ut a Deo
 omnipotente regamur ab altissimo, et a malis acti-
 bus liberati, sacerdotale non nomen tantum, sed
 Christi Domini Dei nostri protegente auxilio, et
 meritu habeamus, vestris sanctis ac Deo accepta-
 bilibus nos commendantes orationibus, poscimus,
 D quatenus et vestris deprecationibus pro nobis ad
 Deum effusus muniti, et eruditionibus bonis instru-
 cti, digni efficiamur cum omnibus nobis populo Chri-
 stiano commisso illæsi protegi velamento divino.
 Ad salutationem ergo vestræ sanctæ et honorandæ
 fraternitatis, vice nostra Mellosum humilem vestrum
 fratrem, nostrum episcopum, et Redemptum diacono-
 num, * vel Cresciturum notarium sanctæ nostræ
 sedis, vestros famulos destinavimus, quos postula-
 mus celerius nobis a vestra beatitudine persolvi,
 quo possint ad proprias ecclesias ante hiemem Deo
 propitio remeare. Præ omnibus autem fateor, in ipso

* Vel hic, ut passim, pro et. In Græco καὶ. HARDUINUS.

nostræ profectionis exordio cor nostrum non leviter vulneratum fuisse, ut propheticum illud præceptum exoptarem, dicens : *Quis dabit capti meo aquam, aut oculis meis fontem lacrymarum, et sedens plorabo die ac nocte ?* (Jer. ix.) Ecce enim Ecclesiæ Dei non leviter perturbantur, Christianissimorum voces ac gemitus episcoporum non supportamus, querentium et clamantium novitates et concinnationum signa, a Paulo venerabili consacerdote nostro, ut dicitur, contra fidem veracissimam approbata debere repelli. Nos autem temperamentum causis innoctentes, expeditæ putavimus, prædictorum beatissimorum consacerdotum nostrorum licet justissimos questus æquanimiter supportare, et ad auditos venerandos fraternitatis vestræ hoc ipsum pervigili cura deducere. Inquiunt enim, quædam vice epigrammatum, chartarum volumina in sacris ædibus apud regiam civitatem nuper esse suspensa, religioni catholicae et ipsi veræ fidei ac Patrum traditionibus omnino contraria. Quis enim vecors sacrilega voce sudeat prædicare in Domino nostro Jesu Christo aut unam tantummodo voluntatem, aut unam operationem existere, dum manifestissimis Patrum definitionibus liquidius clareat in Domino nostro Jesu Christo duas naturas, et earum duas voluntates, duasque operationes vel proprietates naturales modis omnibus inveniri? Et possumus multiplicibus Patrum documentis nostræ parvitalis intentionem firmare, nisi vestram sanctissimam fraternitatem in omnibus corde ea retinere firmissime teneamus. Ut autem ipsius sedis apostolicæ decretis per omnia confirmemur, Leonis beatissimi prædecessoris vestri apostolicæ memoriz definitionem inseri pervidimus, et continet (Epist. 10) : Agit enim utraque natura cum alterius communione quod proprium est. Nos itaque Patrum in omnibus decreta sequentes, in Christo Domino nostro duas naturas, earumque duas voluntates, duasque operationes firmissime prædicamus, Deum verum atque hominem verum absque delictis humanis veraciter confitemur, repudiantes cunctarum hæresum subsannationes, vanitates et insanias mendaces. Vestrum est itaque, frater sanctissime, canonica discretionē solite contrariis catholicæ fidei obviare, nec permittere noviter dici quod Patrum venerabilium auctoritas omnino non censuit. Nos enim humiles corde, quæ recta sunt adjutore Domino sapientes, uno vinculo charitatis vobiscum sumus constricti, veram fidem ac religionem catholicam in omnibus fortiter defensantes. Studiosius itaque a catholicis improbis posse resistere, imminendum est, ne torpore desidia oppressi, culpæ taciturnitatis teneamur obnoxii, et quasi favorem impendentes judicemur, dum adversa catholicæ fidei propulsare negligimus. A beato namque Felice apostolo^a vestræ sanctitatis prædecessore dictum est : *Negligere quippe, cum possis, deturbare perversos, nihil est aliud quam fovere; nec caret scrupulo societatis ocul-*

θρίνου, τοὺς οἰκίτας ὑμῶν, οὓς τὴν ταχίστην πρὸ χειμῶνος ἐπακλθεῖν πρὸς ἡμᾶς ἀπολομένους ἐκ τῆς ὑμετέρας μακαριότητος παρακαλοῦμεν ἀποκαθισταμένους ταῖς αὐτῶν Ἐκκλησίαις. Ἐκτείνω δὲ διεργάλλω πρὸ πάντων, ὡς ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ τῆς ἡμῶν χειροτονίας, ἰδραύσθησαν οὐ μετρίως ἡμῶν αἱ καρδίαι, ὥστε καὶ τὸ προφητικὸν ἐπαθεῖν βῆτον· « Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὰς δακρύων, καὶ καθήσομαι, καὶ κλαύσομαι νυκτὶ καὶ ἡμέρας; » Ἰδοὺ γὰρ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ μεγάλως συνταράσσονται, ὥστε μῆτε φέρειν ἡμᾶς δύνασθαι τὰς τῶν Χριστιανικῶν λαῶν οἰμωγὰς καὶ τοὺς στεναγμούς πάντων τῶν ἐπισκόπων, ἐγκαλοῦντων καὶ καταβοῶντων, διὰ τὴν τὰς καινοτομίας, καὶ τῶν τεχνασμάτων τὰ πλάσματα, τὰ παρὰ Παύλου, καθόως φασί, τοῦ θεοφιλοῦς ἡμῶν συλλειτουργοῦ κυρωθίντα κατὰ τῆς ἀληθοῦς ἡμῶν πίστεως. Δίον αὐτὸν ὑπάρχει ταῦτα διώσθαι καὶ ἀποβαλεῖν, ἀλλὰ μὴ μέχρι τοῦ νῦν ἐδικαιεῖν. Ἡμεῖς δὲ τοῖς πρῆγμασι τὴν προσήκουσαν ἐπιτιμήν-
 τας διάκρισιν, συμφείρον ἡγοσάμεθα δικαίως οὕτως, πρῶτως μὲν ὑπενηγεῖν, τὰς τῶν ἀγιωτάτων ἡμῶν συλλειτουργῶν αἰτίας ἀνακομιζαίτας ταύτας ἐν ἀργύρῳ φροτίδι πρὸς τὰς σεβασμίους τῆς ὑμετέρας ἀδελφότητος ἀκούας. Λέγουσι γὰρ ὡς ἐναγχοῦς ἐν κοινοῦ κατενοουμένη χάρτι ταῖς ἐπιγραμμάτων δίκαι ἐν τοῖς τῆς ἐκκλησίας ἱεροῖς προκύλοις ἀντιθέσθαι τῇ τι ὁρθοδόξῳ πίστει, καὶ τῇ εὐσεβείᾳ τῶν πατρῶν διδασκαλίᾳ παντελῶς ἀντικείμενοι. Τίς γὰρ ἄρρων οὕτως ἐστὶ καὶ ἀνόητος, ὥστε χαλμύσσεια κερτήσις ἱεροστυλῶ φανῇ, μίαν θίλῃσιν, ἢ μίαν ἐνέργειαν ὑπάρχειν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; καίτοι τῶν πατρῶν ὅρων τηλωνγὼς ἡμεῖν καὶ ἐκδηλῶς παραδολούτων, δύο τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰς φύσεις ὑπάρχειν, καὶ δύο θελήσεις, καὶ δύο ἐνεργείας, καὶ ἰδιώτητας φυσικὰς, ὅπερ πολυτρόπως ἐξ αὐτῶν τῶν ἁγίων πατρῶν ἀποδείξαι δύναμεθα κατὰ τὴν ὑμετέραν δύναμιν, καὶ τὸν ἀληθὴ πρὶ τούτου βεβαιώσασθαι λόγον, εἰ μὴ ὅτι σαρφὲς πεπίεσμεθα ταῦτα τῇ καρδίᾳ κραταιῶς ἐν πᾶσι κατέχειν καὶ περιστῆν τὴν ὑμετέραν ἀδελφικὴν ἀγωνισμένην. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς τοῖς τοῦ καθ' ὑμᾶς ἀποστολικοῦ θρόνου ψαφίσμασι τὴν ὑμετέραν ἐχυρούντας λόγον, λέγοντες τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ προσηγορευμένου ὑμᾶς τῷ ὑμετέρῳ γράμματι τὸν ὅρον συνιμβαλεῖν ἐσπουδάσαμεν, ἔχοντα οὕτως· Ἐνεργῇ ἑκατέρᾳ μορτῇ μετὰ τῆς θατιρῶν κοινωνίας τοῦτο ὅπερ ἰδεῖν ἐσχωσιν. Ἡμεῖς μὲν οὖν τὰ τῶν ἁγίων θεσπίσματα μεταδιδόντες, δύο φύσεις, ὡς εἴρηται, καὶ δύο θελήματα, καὶ δύο ἐνεργείας αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βεβαίως καρύττοντες ὁμολογοῦμεν αὐτὸν Θεὸν ἀληθινόν, καὶ ἄνθρωπον ἀληθινόν χωρὶς ἁμαρτίας, ἀποβαλλόμενοι πάσης αἰρέσεως τοὺς μετὰ ἡμᾶς καὶ τὰ ψεύδα, τὰς τι ματαιότητας καὶ τὰς ἀπορρούνας. Ὑμέτερον δὲ ἐστὶν, ἀγιώτατε ἀδελφε, κρίσει κανονικῇ συνήθει ἀντικαθίστασθαι τοῖς ἀντικειμένοις τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ μὴ συγχωρεῖν ὅλων νόον τι λήγουσιν κατὰ τῆς ἀληθείας, μῆτε μὲν ὁμολογεῖσθαι τὴν καθόλου ὅπερ οὐχ ὥρισεν ἡ ἁγία τῶν ἑγερτίων πατρῶν παράδοσις. Ἡμεῖς γὰρ οἱ ἐλάχιστοι τοῦ κυρίου διακυβερνήτες τὰ ὁρὰ προνοῦντες ἐν τῷ ἀγάπῳ δεσμῷ μεθ' ὑμῶν συναφίγμεθα, τὴν ἀμώμητον πίστιν, ἣν οὖν τὴν ὁρθόδοξον ὁμολογίαν ἰσχυρῶς ἐν πᾶσι διεκδικούντες. Δίον οὖν ἐστὶν ἐπιμα-

^a Ex Græco hic rursum utraque natura in sexto casu. HARD.

^b Lege, apostolico. HARD.

ἄσπερον τοὺς ὀρθοδόξους, ἀδοκίμοις ἀντικαθίστασθαι. καὶ μαθητὰς ἡρεμεῖν. ἵνα μὴ τῇ ναρκώσει τῆς ἀμελείας συννηχθῆντες, τῷ τῆς σωτῆς παραπτώματι, παραπτώματι, καὶ εὐνοίαν ὥσπερ τινὰ κερθόμεν ἐπιδεικνύμενοι πρὸς τὰ τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐναντιούμενα, διακαβαλλόμενοι ταῦτα κατακρίνουν καὶ ἐξωθεῖν. Εἴρηται γὰρ σοφῶς τῷ προσηλασμένῳ τῇν ὑμετέραν ἀποστολικὴν ἀγασσύνην, Φίλκι τῷ ἀποστολικῷ πάπᾳ, ὅτι τὸ ἀμείλιτον τὸν τίως θυνάμινον συ. ταράξαι τοὺς διειστραμμένους, οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν, εἰ μὴ περιποισάσθαι τὴν τούτων ἀσπίδιαν· οὐ γὰρ ἰστίρταται τῆς πρὸς αὐτοὺς κεκρυμμένος ἐγλήσιος τε καὶ ἑταιρίας, ὃ περιστοιλλόμενος τῷ φανερῷ τούτων ἀντιπίπτειν μολύσματι. καὶ μέλιστα προδῆλου τυγχάνοντες, ἀγνώτατοι δέσποτα, καὶ τῆς οἰαστοῦν ἐρμηνείας χωρὶς τῆς τῶν ἰσθῶν ὄφειν πακουρρίας, ἤγουν τῆς τῶν αἰρετικῶν κακουρρίας. Ὡς τῇ ἀναίρεσει τῶν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ φυσικῶν ἰδιωμάτων, αὐτὰς ἐκείνοι τὰς τοῦ Χριστοῦ φύσεις συγχέουσιν, ὅπερ ἐναντίον ὑπάρχει σαφῶς τῷ ὄφει τῶν ἐν Καλαβδόνη συνειλεγμένων πατρῶν, ἐν ᾧ τῆς πίστεως ἡμῶν ἐντέλως ἐστὶν ὁ θεμιλός, καὶ οὐ τοῖς ῥωμαιοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσῃ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Διὸ τούτου χάριν ἐμείλομεν καὶ αὐτῷ τῷ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ ἡμῶν Παύλῳ τῷ ἀγνώτῳ ἐπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως τὰ αὐτὰ γράψαι καὶ ὑπονοῆσαι δίδοντας αὐτὸν, ἀλλ' ἐκώλυτον ἡμᾶς τὸ μαθεῖν, ὥσπερ οἱ κακοὶ τινες ἄνδρες ψευδογροῖς τινὰς ἐκείσε κατὰ τῆς ἡμετέρας τῶν Ἀφρων χώρας ἐκόντηκαν. Ὅθεν δυσωπούμεν ἵνα τὰ πρὸς τὸν Παῦλον τὸν ἀγνώτατον κατιάρρηξιν ἐκ τῶν ἐνθάδε ἐπισκόπων ἡμῶν γραφέντα συνοδικῶς διὰ τῶν τῆς ὑμετέρας μακαριότητος ἐποχρυσιαρίων ἐκπεμφθῇναι τῷ αὐτῷ ἀδελφῷ ἡμῶν Παύλῳ κελύσσει. Ἐρρώμενον καὶ μεμνημένον ἡμῶν χαρίσθαι σε ἡμῖν, δέσποτα, ὁ παντοδύναμος Θεός, ἀγνώτατε ἀδελφέ.

A *ter, qui manifesto facinori desinit obviare* *. Liqueat, doctor sanctissime, venenosa serpentum sine simplicitate astutia, manifesta est dolosa haereticorum fallacia. Quid est enim naturarum in Christo Domino nostro proprietates auferre, nisi earumdem naturarum confusionem inducere? quod catholicæ Ecclesiæ, id est, statutis quam maxime Patrum sancti Chalcedonensis concilii exstat contrarium, ex quo amplius et fundamentum fidei et perfectio indubitate consistit. **B** Possemus vero etiam eidem fratri et coepiscopo nostro Paulo beatissimo regiae civitatis antistiti similia nostris scriptis dirigere, nisi malorum cognosceremus falsis locutionibus dictum fuisse, nostram quasi Africanam provinciam posse aliqua, quæ in vero non consistunt, mala peragere. Sed et hoc nostræ postulationi subjungimus, ut ea quæ epistolaliter a coepiscopis nostris sancti concilii nostri ad beatissimum Paulum patriarcham scripta sunt, per vestrae beatitudinis responsarios eidem fratri nostro Paulo dirigere jubeatis.

EPISTOLA V,

PAULI CONSTANTINOPOLITANI EPISCOPI AD SANCTUM THEODORUM ROMANUM PONTIFICEM.

Τῷ παναγνωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ, κυρίῳ Θεόδωρῳ, Παύλος ἀνάξιος ἐπίσκοπος, χαίρειν.

Ἰδοὺ δὲ τί κάλὸν ἢ τί τερεπὸν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοῦς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, ἐν τῇ πνευματικῇ λέγει κατοικία, τῇ ὁμορροσύνῃ τῆς πρὸς Θεὸν ἐνώσεως τε καὶ πίστεως, τῆς τοιαύτης ἐπιτερεπούς ὡς ἀληθῶς κατασκευάσεως, τῇ Ἀαρὼν ἐμπροσὺς μέλιστα, καὶ τοῖς ἱερατικῇ περιβεβλημένοις ἀξίωσιν, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὰς ἡγεμονικὰς εὐωδιάζον ἐννοίας, καὶ μέχρι τῆς ἡσυχίας αὐτῆς, εἰς τὴν ἐσχάτης κινήσεως. Ἐν τοιοῦτῳ γὰρ ἐνδιετέταμμι, καὶ τὴν εὐλογίαν, καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐντελειᾶτο κύριος. Ταύτης οὖν ἡμεῖς τῆς προσηλαστικῆς ὑπομονῆσεως ἀντεχόμενοι, τὴν παρούσαν ἀδελφικὴν ἰσοποιήσασθα συλλαβὴν, διὰ τὴν ἀγάπην τὰ ἑαυτῶν μὴ ζητήσαντες ἢ ἀξιούντες. Οὐ γὰρ τοῖς λοιδοροῦσιν, ἀντιλοιδορεῖσθαι καλόν, οὐδὲ πατάλλω, κατὰ τὴν θύραθεν παροιμίαν, ἐκρούεσθαι πάτταλον. Ἀπαγε. Οὐ πρὸς ἡμῶν τὰ τοιαῦτα μὴ γένοιτο, οὐχ οὕτω νεκρῶν, οὐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐδιδάχθημεν σχήματος, ἀλλ' ἐν μακροθυμίᾳ ὑπομονῇ καὶ πραότητι πνεύματος. Ὡσπερ γὰρ οὐ σκληρόταται, προσηλαστικῶς εἰπεῖν, καθαίρεται τὸ μέλανθιον, οὐδὲ τῆς εἰρήνης ὁ νόστιμος τῆς διακονίας καρπός, διὰ τραχύτητος ἐμφα-

C Sanctissimo et beatissimo fratri et consacerdoti, domino Theodoro Paulus indignus episcopus in Domino salutem.

Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum (Psal. cxxii): spiritali dico habitaculo, et concordia quæ in Deo est, et unitate fidei, hujus delectabilis secundum veritatem inhabitaculi, quæ videlicet in Aaron magis decorabatur, atque sacerdotalemente induentibus dignitatem, sicut unguentum super caput, principalem intellectum irrigans, et usque ad ipsam extremam scientiam deducens. In hoc enim habitaculo benedictionem et æternam vitam promisit Dominus. Hujus igitur prophetice vaticinationis meritum amplectentes, præsentem fraternam syllabam exposuimus, nostra propter charitatem minime querentes aut quesituri. Nec enim detrahentibus bonum est detrudere, aut palo, secundum vulgarem fabulam, excutere palum. Absit. Non sunt nostra hæc. Avertat Divinitas, non sunt edocti habitus nostri ita vincere, sed in patientia longanimitatis, et spiritu humilitatis, quia sicut minime per duritiam, ut prophetice dicamus, purgatur nigellia, ita nec pacis saporatus fructus intelligentiæ per

* Ex epist. 4 Felicii III ad Acacium CP.

^b Significat motus Gregorianos, de quibus Theophanes anno 5 Constant. Baron., ann. 646.

asperitatem exprimitur. Propter hoc enim et verborum supportavimus colaphos, ut vel paulatim valeamus eum imitari, qui propter nos se humiliare dignatus est, ut extremæ illius ultionis per hanc plagam verbera declinemus. Audiamus igitur et consentiamus Ecclesiæ oratori, qui per linguam Spiritus clara voce exclamat, dicens : *Omnia a vobis in charitate fiant* (II Cor. xvi). Ergo sive querimus, sive tantummodo dicimus, et tantummodo audimus, charitas intercedat, ars aliqua existens ad compositionem concordie boni et conjunctionem. Oportet enim de Deo querentibus nobis, spatio rectitudinis mentis nostræ denumerantes templum, pacifice inhabitare in eo propter Dominum, qui per prophetam locutus est : *Querens quære, et apud me habita* (Isai. xxi, 13, juxta Græc.). Speculum enim dedit Deus populo suo, et oportet eos qui a Deo sunt deputati sacerdotium adipisci, ita in humilitate gressum mentis ad invicem tendere, ut in melius adfiscitur hi qui ad nos respiciunt, quam, quod dicere piget, per nostram discordiam, semitam pedum eorum conculcare. Ad concordiam inclinemus nos ipsos, et unum ad charitatem sapiamus. Humilitatem veneremur, per quam apprehendi solet altitudo Spiritus. Si enim et verbo amplius usque hoc taciturnitatem dileximus, hoc quidem bene habere arbitrati sumus, ne scriptis vestris reciproca respondentibus, injurize fomitem exhortemur, et pusillanimitate dijudicemur ab eo, quia [Forte, qui] omnia ad charitatem diligere [Forte, dirigere] promulgavit. Oravimus vero et tunc ostium circumstantiæ labilis nostris imponi (P. al. cxl), et verbum insonitum concipere potius quam verbum invigile; et tamen hoc mihi donum est a Domino, et factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore ejus argumentationes (Psal. xxxvii); sed quia tempus est loquendi, et tempus tacendi (Eccl. iii), aperio verbum, et claudio ostium per taciturnitatem, competenter exorans : *Domine, labia mea aperies* (Psal. l), ut respondeam exprobrantibus mihi verbum (Psal. cxviii). Licet enim tacuimus, non semper tacebimus, adaperiente nobis Deo claves verbi. Igitur directis in præsentia a beatitudine fraternitatis vestræ apocrisarilis, qui post multas factas inter nos de ecclesiastica requisitione dissonantes sermocinationes, in finem ad hoc pervenerunt, admonentes nos atque adhortantes interpretari unius Christi veri Dei nostri voluntatis intellectum, atque hujusmodi interpretationem destinari vestræ sacratissimæ venerationi. Nos autem acceptam habentes bonæ conscientie prædictorum venerabilium virorum admonitionem, cognoscentes autem et quæ principatus apostolorum summitas docet, paratos esse ad satisfactionem omni poscenti nos verbum de spe quæ in nobis est (I Pet. iii), secundum Dei timorem, mansuetudinem ad bonam scientiam temperantes, super tali tantummodo requisitione mentem nostram per has syllabas exponimus, superfluum excitationem et altercationem verborum propter satietatem et præsentis temporis incongruitatem declinantes ac præ-

Α νίκεται. διὰ τοι τοῦτο καὶ τῶν ἐν λόγοις ἠνεχόμεθα τάχα που ραπισμάτων, ἵνα καὶ ἐν ὁλιγίστοις, τὸν δι' ἡμᾶς ἰαντὸν ταπεινώσαντα μιμησώμεθα, καὶ τὰς ἐσχατὸς ἐκείσις κολάσεως διὰ τὰς ἰνταῦθα πληγὰς τὰς πληγὰς διαφύγωμεν. Ἀκούσωμεν τοιγαροῦν καὶ πισθώμεν τῷ ρήτορι τῆς Ἐκκλησίας, τῇ γλώττῃ τοῦ πνεύματος μεγαλοφώνως ἐκβόσῃ· « Ἀπάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γενέσθω. » Ἐκτε οὖν ζητοῦμεν, εἰτε καὶ μόνον λέγομεν ἢ καὶ μόνον ἀκούομεν, ἀγάπῃ βραβεύειν, τίχνη τις οὕσα πρὸς διευθέτησιν συμφυῶς ἀγαθῆς καὶ συνιδέσεως. Διὲ γὰρ περὶ Θεοῦ ζητοῦντας ἡμᾶς, τῇ σπαρτίῳ τῆς εὐθύτητας τοῦ λογισμοῦ διαμετρούοντας τὸ τίμενος, εἰρηνικῶς ἐν αὐτῷ προσκαλλέσθω διὰ τὸν ἐν τῇ προλήτῃ λαλήσαντα κύριον· « Ζητῶν ζήτει, καὶ παρ' ἐμοὶ οἶκε. » Σκοπὸν γὰρ ὁ Θεὸς τίθειν ἡμᾶς τῇ λαῷ, καὶ πρίπον ἐστὶ τοὺς ἱερατεῖσιν ὑπὸ Θεοῦ τεταγμένους οὕτως ἐν πράττειν τὰ πρὸς ἀλλήλους τοῦ λογισμοῦ τιθέναι διαθήματα, ὥσπερ τὸ κρεῖττον οἰκοδομεῖσθαι τοὺς εἰς ἡμᾶς ἀντιζώντας, ἅπερ διὰ τὰς ἡμετέρας, ὁκνῶ λέγειν, ἐρείθειας τὴν τρίβιν τῶν ποδῶν αὐτῶν ταράττειν. Εἰς ὁμοφυλίαν συνιύσωμεν, τὸ ἐν πρὸς ἀγάπῃ φρονήσωμεν, τὴν ταπεινοφροσύνην τιμήσωμεν δι' ἧς καταλαμβάνεσθαι εὐλαὶ τὸ ὕψος τοῦ πνεύματος. Εἰ γὰρ καὶ τοῦ λόγου πλεον, μέχρι τοῦδε τὴν σιωπὴν ἐτιμύσαμεν. τοῦτο ποιεῖν εὖ ἔχοντος ἰδοκίμασμεν, ἵνα καὶ τοῖς γραφεῖσιν ἀντεγκρίνομεναι, ἡμίλλω ὕβρειω ποιησώμεθα, καὶ μικροφυλίαν κατακρεθώμεν παρὰ τοῦ στίγειν πάντα πρὸς ἀγαπὴν νομοθετήσαντος. Ἡδεῖαμεθα γὰρ ταχυαῦτα καὶ θύραν περιοχῆς προσπειθίσθαι τῷ στόματι, καὶ λόγον ἀφανίσαι ἐνστερνίσασθαι μᾶλλον, ἢ λόγον ἀνυσσύντα· καὶ γε τοῦτο δοτὴν μοι παρὰ κυρίου, καὶ ἐγενήσαν ὥστε ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων, καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ὁλογμούς. Ἀλλ' ἐπεὶ καυρὸς τοῦ λαλεῖν καὶ καυρὸς τοῦ σιωπῆσαι, ἀνοίγω τῷ λόγῳ, καὶ κλείω τὴν θύραν τῇ σιωπῇ προσφύρας αἰτούμενος· « Εὐρίω, τὰ χεῖρά μου ἀνοίξεις, καὶ ἀποκρήσσομαι τοῖς ὀνειδιζούσι μοι λόγον. » Εἰ γὰρ καὶ ἐσχησάμεν, ἀλλ' οὐκ αἰ σιωπήσωμεν ὑπακούοντες ἡμῖν τοῦ Θεοῦ τὰ κλειθρὰ τοῦ λόγου. Τῇ παρουσίᾳ τῶν παρὰ τὰς ἀδελφικῆς ὑμῶν μακαριότητος, σταλέντων ἀποκρισισαρίων εἰς τινεὶς μετὰ πολλὰς ὅσας τὰς πρὸς ἡμᾶς περὶ τῆς ἰσχυροστικῆς ζητήσεως ἀσυμβάτους διαλέξεις, εἰς τοῦτο τέλος ἠέχθησαν, εἰσχησάμενοί τε καὶ προτρίψαντες ἡμᾶς, ἐμνηνεύειν τὴν ἐπὶ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ ἐνὸς θελήματος ἑνωτικῶν, καὶ τὴν τοικῶτον ἐμπνεύειν τῇ ὑμετέρᾳ σταλῶναι πανήρῳ τιμιότητι. Ἡμεῖς οὖν ἀποδιζόμενοι τὴν εὐσυνειδητότην εἰρημνίαν θεωρίων ἀνδρῶν εἰσχηγόντων, ἐπιστάμενοι δὲ καὶ ἅπερ ἡ κορυφαία τῶν ἀποστόλων ἀκρότης διδάσκει, εἰτούμενοι ἢ καὶ πρὸς ἀπολογία παντὶ τῷ αἰτοῦντι ἡμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος πρὸς συνιδέσθαι ἀγαθὴν, τὴν πράττειν τῷ τοῦ Θεοῦ φόβῳ κεραισάντες, τὸ ἡμέτερον περὶ τοῦ τοιούτου καὶ μόνου ζητήματος, διὰ τῶνδε τῶν συλλαβῶν ἐκτιθέμεθα φρόνημα, τὴν περιττὴν ἀδολεσχίαν καὶ παλιλογίαν διὰ τὸ προσκορπεῖν καὶ τῷ παρόντι προσκαλῶν καὶ καρῷ, παρεκκλιναντίς τε καὶ φυλαζόμενοι, οὐκ ἡμέτερον ἐν τούτῳ τι νοοῦντες ἢ δοξάζοντες, ἢ καὶ λίγοντες, ἀλλ' ἅπερ ἠκούσαμεν καὶ ἔγνωμεν παρὰ τῶν ἁγίων οἰκουμένικῶν μεγάλων συνόδων, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήσαντο ἡμῖν· ὁδοὶ γὰρ ζωῆς, δικαιοσύματα συνειτῶν, ὡς τῷ παροικιαστῇ καλῶς καὶ τῷ ἀληθείᾳ θε-

καί. Ἀλλ' ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ καιρὸς ἡμᾶς ἔλκει τὸς ὑποσχέ-
σεις, καὶ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ζητούμενου καλεῖ,
φέρει τῆς ὁρθῆς ἡμῶν διόξεως τὴν μόρφωσιν ταῖς διὰ τοῦ
γράμματος εἰκόσιν ἐντυπωσώμεθα, ὥστε περ θεουποιοῖς
ταῖς χρώμασι ταῖς πατρικαῖς μαρτυρίαῖς ἀκριβῶς ὁρα-
ζόμεναι τὰ λεγόμενα. Ἡμεῖς οὖν, ἄγον τὸς καθ' ἡμᾶς
Ἐκκλησίας ἡ δικαιοδοσία καὶ σύνδοσις, ὁμολογοῦμεν τὸν
ἐκ τῆς ὑπερουσίον καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος τὸν τοῦ
ἀνάρχου Γεννητόρος Υἱὸν τε καὶ Λόγον τὸν Κύριον Ἰησοῦν
Χριστὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ τῆς
ἀχράντου θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας ἀτρέπτως
σπαραχθέντα, τέλειον εἶναι τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι, καὶ τέ-
λειον ἐν ἀνθρωπότητι, ἐν πρόσωπον, μίαν ὑπόστασιν
συνθεῖν ἐν δύο καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν καρῦττοντες φύσει,
τὴν διακρίσιν ἐκτεράς γνωρίζοντες φύσεως κατὰ τὴν
κῆρυξιν ἰδιότητα. Ὡς γὰρ τὴν αὐτὴν ἀκαμίρως διακρίσειν,
ἢ τὴν εἰς ἄλλα τροπὴν ἢ φρυμὸν καὶ ἀνάχυσιν, ἄπαγε,
νοοῦμεν ὧς, ἡ προσέμεθα· ἀλλ' ἐν τῷ ἐνὶ Χριστῷ σωζομέ-
νων ἐκτεράων τὴν φύσιν, θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος,
καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ τῆς οὐσίας ὄρωμεν τὴν καθ' ὑπόστασιν ἀπράστω
τῆς ἀκρας ἰνώσεως συνδῶν φυλαττομένην τε καὶ μενουσάν.
Ἡμεῖς γὰρ ὁ λόγος ὁ ἦν, καὶ γέγονεν ὅπερ οὐκ ἦν. Ὡς
τοῦτο καὶ πάσαις θεωρεῖται καὶ ἀνθρωπορετῇ ἐνέργειαν
ἐξ ἐνὸς τοῦ αὐτοῦ προσείναι σπαραχθέντος Θεοῦ Λόγου
φωμῆν, καὶ εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀναγέρσθαι. Ὅθεν καὶ
τὸ διακρίτον οὐκ εἰσάγεται, καὶ τὸ ἀσύγχυτον σώζεται.
Παυσάσθω τῶν ἀσέβων αἰρετικῶν ἡ πληθὺς, ἐπιστομιζέ-
σθωσαν ὅμοι Νεστορίῳ, Λιδοδῶρι τε καὶ Θεοδοῶρι, Σεβή-
ρῳ, Εὐτυχῇ, καὶ Ἀπολλινάριῳ, οἱ κακόφρονες, ἐξ ἀντι-
θέτου διαφωνίας συμφωνοῦντες πρὸς τὴν ἀσέβειαν, οἱ
μὲν τὴν σύγχυσιν, οἱ δὲ τὴν διαίρεσιν κακῶς ἐνδύ-
μενοι, καὶ καλῶς ὑπὸ τῆς ἀληθείας γυμνοῦμενοι. Ὅθεν
δὲ καὶ αὐτοῦ Θεοῦ Λόγου, σπαραχθέντος, τὰ τε θαύ-
ματα καρῦττονται καὶ τὰ πάθη γνωρίζονται ἅπερ σαρξ
δὲ ἡμᾶς ἔκτιστος ὑπέμεινεν. Ὅθεν καὶ Θεὸς λέ-
γεται παθεῖν, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατελη-
λυθῆναι, διὰ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀδιάσπαστον καθ' ὑπό-
στασιν τὴν δύο φύσεων ἔνωσιν· καὶ διὰ τοῦτο ἐν θλίμματι
τοῦ κυρίου καὶ δισπότητος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ νοοῦμεν,
ἕνα μὴ ἐναντίως ἢ διὰ διαφορὰν θλίμμετον, ἐνὶ καὶ τῷ
αὐτῷ προσώπῳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ περιέ-
φωμεν, ἢ αὐτὸν ἐαυτῷ διαμαχόμενον δογματίζωμεν, ἢ
δύο τοῦ, θλίμμετος εἰσαγόμεθα. Οὐκ ἐπὶ συναλοιγῇ
παντοίας ἡ συγχύσει τῶν δύο φύσεων, τῶν ἐν αὐτῷ θεω-
ρουμένων, τὴν τοιαύτην τοῦ ἐνὸς θλίμματος προσφέροντες
φωνήν, ἢ ἐπ' ἀναιρέσει θεότητος, μόνον τὴν ἑτέραν εἶναι
προσθέντες· ἀλλὰ τοῦτο διὰ τῆς τοιαύτης σημαίνον-
τες φωνῆς ὡς ἡ αὐτοῦ λογικῶς τε καὶ νοητῶς ἐψυχωμένη
σάρξ ἐξ αὐτῆς ἀκρας ἰνώσεως τὰ θεῖα καταπλουτήσασα,
τῷ τοῦ ἑνώσαντος αὐτὴν ἐαυτῷ καθ' ὑπόστασιν Λόγου
θεῖον ἐκείνῳ καὶ ἀδιάφορον θλίμματι ὑπ' αὐτοῦ διὰ παν-
τὸς ἀγομένην τε καὶ κινουμένην, ὡς αὐτὴς ἐν μηδενὶ καιρῷ
πεχωρισμένης καὶ ἐξ οὐκίας ὁρμῆς ἐκκλίνου τῷ πνεύματι
τοῦ ἑνώσαντος αὐτὴν καθ' ὑπόστασιν Θεοῦ Λόγου τὴν φυσικὴν
αὐτῆς ποιεσάμενης κίνησιν, ἀλλ' ὅποτε καὶ οἶον· καὶ
ὅσων αὐτῆς ὁ Θεὸς Λόγος, ἐβούλετο, ἕνα μὴ βλασφημίαν
κατακρεβώμεν, ὅπερ φυκτὴν τε καὶ φρενέως εἰπεῖν. Οἱ-
μοὶ τῆς ἀπορίας, ἀνάγκη φύσεως βλασφῆμην εἰσαάγοντες
καὶ ποινωνοῦσαν τῷ Πάτρι τῆς ἀξίως ἐκείνης ἐπιτιμῆ-

A caventes, nihil nostrum intelligentes, aut proferentes,
vel dicentes, sed quæ audivimus et cognovimus a
sanctis et universalibus magnis conciliis, et Patres
nostri enarraverunt nobis, quoniam viæ veritatis
intellectus est sapientum, sicut proverbiali Salo-
moni atque veritati bene placere dignoscitur. Sed
quia tempus jam trahit nos promissionis, et ad ape-
riendam requisitionem provocat, incipiamus rectam
nostræ fidei formam Scripturæ imaginibus enarrare,
sicuti tinctis aliquibus coloribus paternis testimo-
niis certius decorantes quæ a nobis dicuntur. Nos
igitur, id est, jurisdictioni Ecclesiæ nostræ et synodus,
confitemur unum consubstantialis et auctoris vitam
Trinitatis Filium ac Verbum sine initio Genitoris
Dominum Jesum Christum verum Deum nostrum ex
B Spiritu sancto et immaculata Dei genitrice semperque
virgine Maria inconvertibiliter incarnatum, perfectum
esse eundem deitate, et perfectum humanitate,
nam personam, unam substantiam compositam in
duabus et post unitatem prædicantes naturis, diffe-
rentiam utrarumque naturarum cognoscentes secu-
dum earum proprietatem. Nec enim earum per par-
tem divisionem, aut in alterutram mutationem, aut
commistionem, sive confusionem penitus intelligimus
aut suscipimus; absit: sed in uno Christo salvata
utraque natura divinitatis et humanitatis, et in es-
sentia proprio termino secundum substantiam inen-
arrabilis summæ unitatis convenientia conservatis
et permanentibus. (Mansit enim Verbum quod erat,
et factum est quod non erat.) Propterea et omnem
congruam divinitati et humanitati operationem ab
uno eodemque procedentem incarnato Deo Verbo
dicimus, et in unum eundemque reduci. Ideoque et
divisio non introducitur et inconfusio salvatur. Re-
sipiscat plebs impiorum hæreticorum, sileant cum Ne-
storio, Diodoro, et Theodoro, Severus et Eutyches, et
C Apollinaris execrables, ex alterutra dissonantia con-
sonantes ad impietatem, aliis confusionem, aliis di-
visionem male inducentibus, et bene a veritatis regulis
denudatis. Unius autem et ejusdem Dei Verbi incar-
nati miracula prædicamus, et passiones cognoscimus,
quas secundum carnem propter nos sponte sustinuit.
Ideoque et Deus dicitur pati, et Filius hominis a
celo descendisse propter summam et indissipabilem
secundum substantiam duarum naturarum unitatem.
Unde et unam voluntatem Domini nostri Jesu Christi
intelligimus, ne contrarietatem aut differentiam vo-
luntatum uni eidemque personæ Domini nostri Jesu
Christi applicemus, aut ipsum se expugnantem dog-
matizemus, aut duos volentes introducamus. Non
enim ad conglomerationem omnino aut confusionem
duarum naturarum, quæ in eodem videntur unus
voluntatis, hanc producentes vocem, aut ad inter-
emptionem alterius tantum aliam esse prædicantes, sed
hoc per hujusmodi significantes vocem, quoniam
caro ejus rationabiliter et intellectualiter animata,
ex ipsa summa unitate inenarrabiliter omnibus divinis
ditata, unientis eam sibi secundum substantiam divini
Verbi, divinam habebat indiscretam voluntatem, quæ

ab ipso semper ducebatur ac movebatur, utpote in A
 nullo tempore eadem divise, et ex proprio impetu
 contrarie nutui uniti secundum substantiam Dei Ver-
 bi, naturalem ejus faciens motionem, sed quando, et
 qualem, et quantam ipse Deus Verbum volebat, ne
 (quod absit) in blasphemia dijudicemur, quod uti-
 que cavendum, et terribile dicendum: vix hujusmodi
 pravitati, ut per necessitatem, naturæ violentiam sus-
 tinentem, introducamus ejus humanitatem, et com-
 municantem Petro dignæ ejus increpationi, si uti-
 que per similem recusationem ex verborum signifi-
 catione passioni ejus communicat. Sic et evangelicam
 intelligamus lectionem, ubi dicit: *Non ut faciam vo-*
luntatem meam, sed ejus qui misit me (Joan vi). Sed
 et in recusatione passionis non diversam in unum
 eundemque Christum, et resultantem introducentes
 voluntatem, magis autem recusative et non positive
 hujusmodi suscipimus vocem. Non enim quasi
 existens hoc verbum dictum est, sed ac si non est:
 sicuti: *Inneque peccatum meum, neque iniquitas mea*
 (Psal. LVIII), ut peritissimus in dogmatibus theolo-
 gus Gregorius, sed et omnes doctores, qui passionis
 verba memoraverunt, ex affectione et relatione
 nostræ massæ hanc susceperunt; sicut et magnus
 Ecclesiæ lucifer Athanasius edocuit nos, nostram
 ostendens pronam in hanc vitam naturam sine pas-
 sione nolentem a præsentē vita dirumpi; et non ut
 animatam intellectualiter carnis Verbi impromptam
 existentem ad totius mundi salutiferam passionem,
 aut discordantem Patri et inhabitanti Verbo. Sed et
 hujus intellectui acerbiosissimum [*Id est, diligenti-*
ssimum] expositorem et interpretatorem suscipiamus,
 id est, his acutum pugionem spiritalem Cyrillum, in
 sacerdotibus secundum zelotem Phineas, qui validis-
 simo linguæ ictu percussit optime mereiricem con-
 fusionem (Num. xxv), divisionis intellectum et ver-
 bum pravitatis, in quarto de anathematibus capitu-
 lo, dictis adversum contradictiones duodecim
 capitulorum, factas a Theodorio, atque probatis a
 sancta universali Chalcedonensi et quinta synodo,
 luculentius evangelicam proferens atque adaperiens
 vocem. Sed et omnes pietatis doctores et prædica-
 tores hujusmodi unius voluntatis mente detinentur.
 Quorum, si opus est requisitione proveniente, et
 competenter relegimus testimonia: quibus concor-
 dantes et consonantes facti sunt pax memorie * Ser-
 gius et Honorius, unus quidem novæ, alter autem
 antiquæ Romæ summi sacerdotii sedem decorantes.
 Igitur de his ita nos habemus, sic intelligimus, sic
 prædicamus, in his orthodoxiæ manifestatio, in his
 Ecclesiæ laus, in his salutis nostræ spes. Hæc est
 spiritui germen nutriferum, hæc Patrum salutaris flos,
 hic est rationabilium ovium vivificus veritatis parad-
 isus. Hæc meditari, in his esse, per hæc illuminari et
 illuminare oramus, quoniam hoc facientes, et nos sal-
 vamus et ^b audientes prædicavimus: ad supernam
 vocationem nostrum est studium, ubi pacis compo-

σας, εἴγα καὶ τῆς ὁμοίας αὐτῷ τοῦ πάθους, διὰ τὴν βα-
 μάτων, κοινωνεῖ παραπτώσεως· οὕτω δὲ καὶ τὴν εὐαγγε-
 λικὴν νοήσωμεν ῥῶσιν· «Ὁὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ
 ἐμοῦ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με.» Καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ πάθους
 παραίτησιν, οὐ διάφορον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ καὶ
 ἀντιπίπτου ἀντισφύροντες θέλημα, ἀρνητικῶς δὲ μᾶλλον
 καὶ οὐ θετικῶς, τὴν τοιαύτην παραδοξώμεθα φωνήν.
 Οὐ γὰρ ὡς ὅτως ὁ λόγος, ἀλλ' ὡς οὐκ ὅτως ὡς
 τὸ· «Ὅτε ἡ ἁμαρτία μου οὐτε ἡ ἀνομία μου,»
 κατὰ τὸν ἀκριβὲς τὸν δογματικὸν γνώμονα τὸν θεολό-
 γον Γρηγόριον. Καὶ ὅσοι δὲ τῶν διδασκάλων τῆς ἐν
 τῇ παλαιοῦ ῥήσεως ἐπεμνήσθησαν κατ' οἰκίωσιν ταυτὴν
 καὶ ἀναφορὰν τοῦ ἡμετέρου φυχράματος, ἐξελέγησιν, κα-
 θὼς καὶ ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας φωστὴρ Ἀθανάσιος ἡμᾶς
 ἐκδιδάσκει, τὴν ἡμετέραν περιστῶν φιλόζωνον φύσιν, ἀ-
 θῶς μὴ αἰρουμένην τῆς παρουσίας ἀπορρήγναι ζωῆς,
 οὐχ ὡς τῆς νεκρῆς ἐψυχωμένης τοῦ Θεοῦ λόγου σαρ-
 κὸς, ἀπρὸς τοῦτον καθιστώσας πρὸς τὸ τῷ κόσμῳ σωτή-
 ριον πάθημα, ἢ διχνοούσας πρὸς τὸν Πατέρα καὶ πρὸς
 αὐτὸν δὲ τὸν ἐνοικήσαντα λόγον. Ἀλλὰ γὰρ τῆς τοιαύ-
 τας ἐννοίας ἀκριβέστατον ἐξηγητήν τι καὶ ἱερηνίαν διδά-
 μεθα τὸν ἀμείστομον σειρομάστιον τοῦ πνεύματος κύ-
 ρλλον, τὸν ἐν ἱερύσει δευτέρου ζαλωτὴν φινεί, τὸν τῇ
 ἀλαίμῃ τῆς γλώσσης πληγῇ συνεκκεντήσαντα καλῶς τῇ
 πόρῃ συγχύσει, τὸν τῆς διαίρεσεως νοῦν τι καὶ λόγον
 ἐκδιδάσκον, ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν ἀναθεματισμῶν τῶν κατὰ
 τὸν δώδεκον κεφαλαιὸν ἀντιρόπτικῶς παρὰ Θεοδορίτου πρὸς
 αὐτὰ συγγραφέτην, ὑπερβάντων ἐν παρὰ τι τῇ ἀγίᾳ
 καὶ οἰκουμένην ἐν Χαλκιδόνι, καὶ ἐν τῇ πύμῃ συνόδῳ.
 Τραυλότερον τὴν εὐαγγελικὴν διὰ σχότους τι καὶ ἀναπτύξου-
 το· ῥῶσιν. καὶ πάντες δὲ τῆς εὐσεβείας οἱ διδάσκαλοι τι καὶ
 κήρυκες τῇ τοιαύτῃ τοῦ ἐνὸς θελήματος δόξῃ συμφέρον-
 ται. Ὡς εἰ διέστη ζήτησις τυχόν προέδους, καὶ τὰς
 προσφύρους ὑπαναγνωσόμεθα χρήσεις. Οἷς τισι σύμ-
 φρονες γέγοναι καὶ ἑμρόνους οἱ τὴν μενίαν τῆς εὐσε-
 βείας ἀοιδίμοι Σέργιος καὶ Ὀνώριος, ὁ μὲν τῆς νῆας, ὁ
 δὲ τῆς πρεσβυτείας ῥώμης τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον κω-
 μίσσαντες. Ὅπως ἡμεῖς περὶ τούτων ἔχομεν, οὕτω
 φρονούμεν, οὕτω κηρύττομεν. Ἐν τούτοις τῆς ὁρθόδο-
 ξίας ἡ δόλωσις, ἐν τούτοις τῆς Ἐκκλησίας ἡ καύχη-
 σις, ἐν τούτοις ἡμῶν ἡ τῆς σωτηρίας ἱλιψίς. Αὐτὰ τοῦ
 πνεύματος ἡ τρώμιος πόα, τοῦτο τὸν πατὴρ τὸ σωτήριον
 ἄθος, οὗτος τὸν λογικὸν προβάτων ὁ ζωόντων τῆς ἀλη-
 θείας παραδείτος· ταῦτα μελιτῶν, ἐν τούτοις εἶναι, διὰ
 τούτων φωτίζεσθαι καὶ φωτίζειν εὐχόμεθα. Τοῦτο γὰρ
 ποιοῦντες καὶ ἑαυτοὺς σώζομεν, καὶ τοὺς ἀκούοντας ὡρα-
 λήσομεν ὡς πρὸς τὴν ἁγίαν κλησὶν ἡμῶν ἡ σπουδή, ἐνθα
 τῆς εἰρήνης τὸ σύνθημα, τοῖς ἐν τῇ σταδίῳ τῆς εὐσε-
 βείας καλῶς βραδυόμενοι τὸν ἐνώπιον τῆς δόξης παρά-
 χεται στήφινον Θεῷ πεφανερώμεθα, τῷ κρίνοντι πάντα
 καὶ δοκιμάζοντι. Οὐ φιλονικίως ἱστάμεθα, οὐ πρὸς ἐρι-
 θειαν βλέπομεν, οὐ προσπαθίαν κακὴν ἀσπαζόμεθα.
 Ἀλλ' ἐν λόγῳ Θεοῦ, τὴν τοῦ ζητουμένου προβλήματος
 ἀνάπτυξιν ἐποιήσαμεθα, θαρρόντες ὡς ὁ τῆς εἰρήνης
 διαπότης Θεὸς τὴν πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν ἐνωσὶν τι καὶ
 ἀγάπην συνταράσσει, εἰς δόξαν τῆς αὐτοῦ παναγίας καὶ
 μεγαλειότητος. Πᾶσαν τὴν σὺν τῇ ἡμετέρᾳ μακαριότητι

* Sergius et Honorius quasi ejusdem sententiæ proferuntur; sed notandum est hæreticum esse qui scribit.

^b Forte, audientibus proderimus. HARDEGINS.

ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα ἡμεῖς τε καὶ οἱ σὺν ἡμῖν πλείστα
προσχωροῦμεν. Ἐβρωμένως ἐν Κυρίῳ ὑπερέχου ἡμῶν,
ἀγιώτατε, καὶ μακαριώτατε ἀδελφε.

A sitio, his qui in stadio pietatis bene unica gloriæ intercessor tribuitur corona. Deo manifestati sumus, qui iudicat omnia et comprobat. Non iurgialiter stamus, non ad contradictionem respicimus, non favorem inanem amplectimur, sed in verbo Dei præpositæ huiusmodi requisitionis resolutionem fecisse dignoscimur, confidentes quoniam pacis Dominus Deus ad alterutrum nostrorum unitatem et dilectionem conservabit in gloria ejus benignissimæ Majestatis. Omnem cum vestra beatitudine in Christo existentem fraternitatem, tam nos et qui nobiscum sunt, multum salutamus. Et subscriptio: Incolumes in domino orate pro nobis, sanctissime et beatissime frater.

EPISTOLA VI,

SANCTI THEODORI PONTIFICIS ROMANI AD BOBIENSE MONASTERIUM PRIVILEGIUM.

(Ex Ugello, Italia sacra.)

Theodorus, episcopus servus servorum Dei, vener. Bobuleno presbytero et abbati vener. monasterii beati Petri apostolorum principis, e Bobio constituto, ejusque congregationi in perpetuum.

Quoniam priscæ regulæ decreta nos doceant, quæ oportet perenniter custodiri, et Patrum constituta indiminuta servari, attamen, et nos supra hoc regulariter decernentes vota supplicum, et maxime orthodoxa fide fulgentium, justo in omnibus debent effectui mancipari, quatenus eorum pia devotio apostolicis inviolata permaneat institutis, atque decretis. Dum igitur excellent filius noster Rotharis rex, et gloriosissima filia nostra Gundiberga, regina gentis Longobardorum, pia et religiosa devotione prospicui, nos scriptis postulasse noscuntur, ut apostolicæ sedis privilegium monasterio beatissimorum Petri et Pauli, in loco qui dicitur e Bobio constituto, in quo vir vener. Columbanus, ex partibus Hiberniæ, in quibus ortus fuerat, sanctis studiis servens, cum largitate regia in regno gentis Longobardorum, postquam alia fundavit monasteria, accedens, monasterium construxisse perhibetur. Ubi non parvam congregationem monachorum instituens etiam se cum eis paribus piæ devotionis studiis mancipavit. In quo nunc vir vener. Bobulenus presbyter, et abbas una cum centum quinquaginta monachis conversari videtur, et in Dei laudibus, uno regulæ Spiritu superna inspiratione commotus, ad laudem omnipotentis Dei pium exhibet famulatum, conferre deberemus. In quo monasterio, monachi sub regula sanctæ memoriæ Benedicti, vel prædicti reverendissimi Columbani fundatoris loci illius conversari videntur. Pro qua re supplici expetierunt deprecari, ut privilegium apostolicæ sedis nostræ in eodem mirificæ sanctitatis monasterio concedere deberemus. Quod salubriter annuentes, necnon etiam quia et charitatis debito provocamur, et apostolicæ sedis benignitate ac benevolentia incitatur honorem fratribus exhibere, et specialibus sanctæ Romanæ Ecclesiæ

B filii specialioris prærogativæ gratiam elargiri, ut hominibus spectabiliores appareant, et commissas sibi Ecclesias apostolicæ dilectionis familiaritate suffulti tutius regant, atque ipsorum subditi majorem eis reverentiam et honorem exhibeant, hoc privilegium, perenni auctoritate servandum, ipsi monasterio et ejus ecclesiæ alacriter indulgemus, ut, videlicet, liceat abbati ejusdem vener. loci mitra et aliis pontificalibus uti. Et quia etiam de Beati Petri, et nostræ dilectionis gratia disposuimus ipsum monasterium, et ejus Ecclesiam peramplius honorare, ex apostolicæ sedis liberalitate concedimus ut abbas ejusdem monasterii infra sacra mysteria constitutus signaculo sanctæ crucis valeat præmuniri. Ita quod ad honorem Dei, et ipsius monasterii, et ejus Ecclesiæ supradicta valeat exercere, sicut a prædecessore nostro apostolicæ recordationis Honorio eidem monasterio indultum esse conspicitur. Hæc enim nova postulanti, vel indulgentium est auctoritas privilegium largiendi, dum profecto cunctis apostolicæ sedis non solum sub ditione nostra constitutis, sed etiam in cæteris longius regionibus postulata semper indulgentia sanxerunt, præsertim in vicinitatem nostram, id est in regno Longobardorum, et præcipue gloriosissimæ filię nostræ Gondibergæ reginæ, super hoc litteris expetiti postulata concedimus. Interdicentes omnibus episcopis vicinis, vel procul ab ipso monasterio constitutis, nihil usurpare nihilque præsumere contra hæc, quæ tenor hujus privilegii, et norma decernit, ut, videlicet, episcopus, quem pater monasterii, vel cuncta congregatio voluerit ad celebrandum missarum solemniam, aut consecrationes presbyterorum seu diaconorum, vel etiam tabularum, in quibus missæ debeant celebrari, habeat faciendam in eodem monasterio ingrediendi tantum ad pii opus monasterii. Quo peracto nihil contingens, sed gratis omnia peragens, ad propria mox ingredi non moretur, nihil, sicut diximus, usurpans de rebus monasterii, non de sacris altaribus, non

de paramentis, neque de vasibus, neque de sacris voluminibus, nec quidquam majus, vel exiguum, sed nec concupiscere attentet, quia si privata concupiscere satis est noxium, quanto magis sacra auferre, vel desiderare, et juri suo mancipare Deo est inimicum! Interdicientes etiam episcopo, in cujus parochia esse videtur prædictum monasterium constitutum, ut nihil contra tenorem præsentis decreti pia postulatione indulti, quidquam attentet, neque ullo modo ejus baptismates ecclesias, seu decimas sibi vindicet, nec ipse sui que successores præsumant prohibita contingere. Chrisma igitur, vel quidquid ad sacra ministeria pertinet, si a parte monasterii fuerit postulatum, a quibuscunque præviderit concedimus præsulibus tribuendum; et, ut superius dictum est, et sæpe dicendum est, nullam potestatem habere permittimus episcopos in eodem monasterio neque in rebus, vel in ordinandis personis, sed quod cuncta congregatio elegerit post mortem patris monasterii, ipse debet in eodem monasterio ordinari. Super hoc neque presbyteros, neque diaconos, nec quamlibet personam in eodem monasterio habere ullo modo potestatem immutare quidquam, vel agere. Cognoscentes quod sub apostolica sede, id est, beati Petri apostoli ex prædicti regis, seu reginæ consensu, et postulatione, sub quorum defensione esse videtur. Nostrum præsentis privilegium indulta concedere. Rogatus vero episcopus a Patre monasterii vel a cuncta congregatione suam exhibeat præsentiam, non autem petitus, ad secreta monasterii accedere non præsumat, ne quietam monachorum vitam, qui solitariam propter Deum studia peragere decreverunt, frequens sacerdotum insolentia irrumpat, ut in Dei laudibus conversantes, pro incoluntate sanctæ sedis apostolicæ nostræ, et pro excellentissimis regibus pia postulatione poscentibus assidue Dominum deprecare non cessent. Si autem,

A quod non optamus, monachi in eodem monasterio constituti, tepidi in Dei amore, et in institutis Patrum torpentes, quandoque conspiciantur existere, secundum regulam ab abbate, id est a patre monasterii, corrigi debeant. Si autem, et ipse abbas in ignavia aliqua contra instituta Patrum, et regulæ tenorem fuerit deprehensus, et in aliquam sinistram partem inclinatus, a sede apostolica, sub cujus constitutis consistit, corrigatur. Nec enim cuidam episcopo damus licentiam sub obtemptu reprehensionis aliquam in superscripto monasterio suam extendere potestatem, sed ejus capiti, id est, apostolicæ sedi, si certo zelo Dei et instinctu pietatis innititur, suis epistolis debet suggerere, ut quid pontifici Romanæ sedis apostolicæ placuerit juxta suam prudentiam prævideat respondendum. Quo facto tunc irreprehensibiles videntur existere, constituta sedis apostolicæ inviolabiliter custodiendo si studuerint, quæ contra hunc tenorem agi perspexerit fideliter nuntiare, et non semetipsos, et in eorum machinatione quandoque emergere: quod si quidam calliditate aliqua, vel avaritiæ instigatione, quidquam de prohibitis præsumpserit attentandum, et contra superius decreta quoquomodo obviandum, primum quidem sui ordinis gradu et dignitate privabitur, et ex beati Petri apostoli auctoritate, qui ligandi solvendique in cælo et in terra meruit potestatem, sit a participatione Dom. nostri Jesu Christi corpor. et sanguinis immunis, ac nostro consortio seclusus, et etiam excellentissimi, qui pro tempore fuerit, regis, nihilominus submovendus, quatenus, et quæ statuta sunt perpetua possint definitione manere, et temeratores præsentis decreti de sua temeritate poenis multiplicibus subiacere. Bene valete.

Dat. iv Nonas Maii imperii D. piissimi Augusti, Constantini anno 2, consulatus 1, ind. 1.

MAURUS,

RAVENNATENSIS ARCHIEPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Ughello, Italia sacra.)

Maurus, ex œconomo Ravennatis Ecclesiæ, archiepiscopus ejusdem adlectus est anno 648. Hic ex superbia (a) potentique contra Romanum pontificem nefarie rebellavit, contumaxque fuisse dicitur quoad vixit. Etenim cum Vitellianus pontifex ad dicendam causam illum Romanam vocasset, pontificium contempsit imperium, vicissimque per summam temeritatem, romanum pontificem ad suum citavit tribunal judicandum. Quin moriens tantum abfuit ut contumaciam ejuraret, ut etiam clero suo mandaverit se-

cessionem a papa. Quamobrem Adeodatus pontifex omnem Mauri memoriam in anniversariis inferiis censuit mandavitque abolendam. Itaque Maurus contumax et superbus misere vitam finivit, nactusque suæ contumaciæ par porphyriticum sepulchrum est apud sanctum Appollinarem. Adeo divitiæ instant, adeo potentia mortales transversos agit, ut plerumque se perdere malint, quam aliorum justæ potentiæ subjecti videri.

(a) Anno 649, quo, ut verior calculus ex Oldoino docet, habita est synodus Romana a sancto Martino papa, adhuc obsequentissimum fuisse Romanæ sedi

Maurum Ravennatem constat, cum illi concilio præsto fuerit per Maurum episcopum Cæsensem.

MAURI,

RAVENNATENSIS ARCHIEPISCOPI,

EPISTOLA UNICA,

AD MARTINUM PONTIFICEM ROMANUM ADVERSUS MONOTHELITARUM
HÆRESIM.

(Mansi, Conciliorum Collectio.)

Δισπότῃ ἁγιωτάτῃ καὶ μακαριωτάτῃ ἀποστολικῇ οἰκου-
μενικῇ ἀρχιερεῖ Μαρτίνῳ πάπῃ, Μαῦρος δούλος τῶν
θεούλων τοῦ Θεοῦ.

Μονογενὴς πᾶσι καὶ κυριωτάτῃ θεραπείᾳ δεδωρόταται
παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, τὸ βεβαίως
ἐκείνη κατέχειν ἅπῃ διὰ τοῦ κήρυγματος τῶν ἁγίων ἀπο-
στόλων, καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἁγίων πατρῶν ἡμῶν
παρελάβομεν. Τοιγαροῦν ἐπείπερ διὰ τῶν ἀποστολικῶν
ἡμῶν προστάξεων τὴν ὑμετέραν ἁγιοσύνην ὑπεμνηματί-
σθην καταλαβεῖν ἕνεκεν τῶν συντεθέντων κατὰ τὴν τοῦ
πατρῶν διδασκαλίας, καὶ τῆς καθολικῆς τοῦ Θεοῦ καὶ
ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἵνα μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων
ὀρίσωμεν ἅπῃ οἱ πατέρες περὶ τῶν τοιούτων πρῶτότα-
τους, ἀνεγκλίως πρὸς ταύτην μου τὴν διὰ τῆς ἀνοφοῦς
ἀπολογίαν εἰδὴν ἐσκευάσθαι, γνωρίζων ὡς ἐμοὶ τοῦτο
πράττειν ἐτοιμῶς ἔχοντος, ἐκωλύθη ἕνεκα τοῦ ἑξερπίτου
καὶ τοῦ λαοῦ ταύτης τῆς πόλεως, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Πεντα-
πόλεως, διὰ τὰς ἀδύλους τῶν παρακαμμένων ἐθνῶν ἐπι-
βουλὰς, καὶ τὸ μήποτε ὡς παρίναι τὸν ἐνελείστατον
ἐξαρχὸν παρακαλῶ τοῖνον μὴ ὡς ἀπόντα μάλλον, ἀλλ'
ὡς παρόντα με καταξιώσκει προσδίδασθαι τὴν ὑμετέραν

B Domino sancto et meritis beatissimo, totoque orbe
apostolico et universali pontifici Martino papæ,
Maurus servus servorum Dei episcopus.

Unicum omnibus et singulare est Redemptoris
Dei et Domini nostri Jesu Christi concessum reme-
dium ad animarum nostrarum salutem, ut ea quæ
per apostolorum prædicationem percepimus et Patrum
doctrinam, procul dubio teneamus. Ergo quia apo-
stolatus vestri præceptionibus admonitus ut pro his
quæ adversus eorum doctrinam commentata sunt
debeam ad sanetam et apostolicam Ecclesiam catho-
licam vestramque præsentiam reperiri, et una cum
cæteris episcopis quæ de his Patres præcipiunt de-
beant terminari, neque etiam præparatum, dum ab
exercitu et plebe hujus civitatis, vel etiam Pentapo-
litanorum, delinerer, pro incertis gentilium excu-
sationibus, et non se habentibus præsentia excellen-
tissimi exarchi, ad hanc suggestionis meæ satisfactio-
nem venire compulsus sum, quod cum summo mæ-
rore satisfaciens supplico, ut me non sicut absentem,
sed ut præsentem et festinantem suscipere apostola-
tus vester dignetur. Nam in his quæ moventur, et con-

tra Patrum orthodoxorum decreta proponuntur, me non aliter sentire, nisi quomodo sancta vestra apostolica doctrina et orthodoxa tenet Ecclesia, et omnem novitatem repellens atque respuens, non solum ecthesin, quæ a Pyrrho Constantinopolitano episcopo defendebatur, abjicio, quippe quia ut hæretica doctibus Constantinopolitanæ Ecclesiæ est deposita, seil et quæ ad ejusdem defensionem noviter conscripta sunt, omni modo nec consentio, nec suscipio, sed cum anathemate repello. Sed et duas operationes duasque voluntates profiteor, et Deum et hominem Dominum Jesum Christum per Spiritum sanctum in utero Virginis conceptum et natum, in duabus naturis verum Deum et hominem, in una persona utraque operantem, quæ deitatis et humanitatis sunt, tenere me profiteor, nec aliud quam quod sanctas quatuor universales synodos invenimus prædicasse, et quintam sub piæ memoriæ Justiniano, suscipere, sed solum fidem a Patribus constitutam, per quam verum Deum verumque hominem totum in suis, totum in nostris prædicaverunt, omni constantia profiteri. Ad quod hanc satisfactionis meæ suggestionem, per confamilios meos Maurum Casenatem episcopum et Deusedit presbyterum, dirigere non omisi, eosque vice mea, ut quidquid adversum ecthesios vel alia conscripta ad ejus defensionem noviter commentata descripserint me sine dubio esse conservaturum. Et subscriptio. Ora pro me, Domine sancte et meritis beatissime, totoque orbe apostolice papa.

A ἀποστολικὴν ἀγγελίαν. Περὶ γὰρ τῶν προκειμένων, ἡτοι τῶν προτεθέντων κατὰ τῶν διαπισμάτων τῶν ὁρθοδόξων πατρῶν, οὐκ ἄλλως φρονῶ, εἰ μὴ καθὼς ἡ ἀγία ὑμῶν ἐπιστολικὴ διδασκαλία φρονεῖ. Κατέχειν γὰρ ὁμολογῶ ὡς ἡ ὁρθόδοξος Ἐκκλησία κατέχει, πᾶσαν κακοτορίαν ἐξουθενῶν τὴν καὶ διατρέπτον, ὥστε μὴ μόνον τὴν ὑπὸ Πύρρου, τοῦ γενομένου κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου, διεκδικουμένην εἶδωσιν ἀποβάλλεσθαι, τὴν ἐκ τῶν τειχῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας κατενεχθεῖσαν ὡς αἰρετικὴν, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ πρὸς ἐκδικήσιν αὐτῆς νεωστὶ συγγραφέντα διαπτύειν μετὰ ἀναθήματος, οὐδαμῶς αὐτὰ προσδεχόμενος, ἢ συναικνῶν αὐτοῖς παντελῶς. Δύο γὰρ ἐνεργίαι, καὶ δύο θελήματα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πρεσβεύω, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν ὄντα γινώσκων, καὶ ἐκ τῶν θεμάτων αὐτοῦ ἐν γαστρὶ τῆς Παρθένου συλλεγόμενα, καὶ ἀσπύρας ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα. Δύο γὰρ φύσεις ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προσώπῳ πιστεύομεν ἐκάτερα ἐνεργούντα, τάς τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἄλλο τι μὴ παραδεχόμενοι παρὰ τὰ ἐκ τῶν ἁγίων οἰκουμένων τεσσάρων συνόδων κερυχθέντα, καὶ τῆς πέμπτης τῆς ἐπὶ τοῦ ἐν εὐσεβείᾳ τῇ μνήμῃ γενομένης Ἰουστινιανοῦ. Ἀλλὰ μόνον τὴν ἐκ τῶν ἁγίων πατρῶν παραδοθίσαν κατέχομεν πίστιν, δι' ἧς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον ἀληθινόν, ὅλον ἐν τοῖς ἰδίῳ, ὅλον ἐν τοῖς ἡμετέροις, ἐκάρυξαν μετὰ πάσης ἀκλήτου ὁμολογίας σταθερῶς πιστεύομεν. Οὐ χάριν, ὡς εἴρηται, τὴν τῆς παρούσης ἀπολογίας ἀκαφορὰν ἐσπουδάσα καταπίμπαι διὰ τῶν συνδούλων μου Μακάρου τοῦ Κεσίνης ἐπισκόπου, καὶ Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου, ὅπως τὸ ἑμὸν ἀναπλωρῶσιν πρὸς ὅσον, καὶ πᾶν εἴη κατὰ τῆς εἰρημίνης ἐκδίκσεως, ἢ καὶ κατ' ἐτί-

των ψήφισονται, ταῦτα με ἀναμφιβόλως παραφυλάττειν. Ἡ ὑπογραφή. Ἐξέσθη ὑπὲρ ἡμεῶν, κύριε ἀγαπάται καὶ μακαριώτατε καὶ τοῦ κόσμου παντός ἀποστολικὴ πάπα.

ANNO DOMINI DCCLIX.

SANCTUS MARTINUS I,

ROMANUS PONTIFEX.

NOTITIA HISTORICA

(Mansi, Conciliorum ampl. collectio.)

Martinus, ^a de civitate Tuderina, provincia Tus- ^b ciaz, ^b sedit annos sex, mensem unum, dies viginti

NOTÆ SEVERINI BINI.

^a Martinus. Anno Christi 649, die prima mensis Julii post interregnum unius mensis et sexdecim dierum, Martinus, ex Tuscia oriundus, thronum apostolicum conscendit. Hunc Novatianæ hæreseos sectatorem fuisse calumniantur novatores hæretici, ideo quod in epistola 11, ad Amandum, docuerit non esse dandam veniam presbyteris vel diaconis post ordinationem suam peccantibus. Sed si pontificis epistolam sequestrato omni affectu attente legissent, vel etiamnum legerent, sine dubio ipsos suæ malitiæ et ignorantia pueret. Cum enim Amandus Trajectensis episcopus, pravos mores ecclesiasticorum pertæsus, a Romano pontifice vacationem ab episcopatu per litteras petivisset, Martinus merito id, quod cum incommodo ecclesiæ Trajectensis petiverat, illi ne-

gavit, et ad disciplinam ecclesiasticam ibidem reformandam eundem admonuit, ut presbyteros ac diaconos graviter peccantes a gradu suo deponat; ei, si resipuerint, veniamque petierint, eos quidem absolvat, sed nunquam suis gradibus ac dignitatibus restituat. Unde patet quod Martinus non tam de peccatorum venia, quam de restitutione ad sacra ministeria loquatur. Vide Bellarin. lib. iv de Rom. pontif., cap. 12.

Illic per sanctum Landellinum, Cameracensis ecclesiæ presbyterum, et sanctum Amandum Leodiensem [Trajectensem] episcopum, et sanctum Follianum libernæ apostolum, impetrata ipsis prædicandi facultate, multos infideles ad Ecclesiam perduxit.

^b Sedit annos sex. Baronius, in appendice tom. XI

PATROL. LXXXVII.

sex [B., mens. III, d. XI].^a Hujus temporibus Paulus A Constantinopolitane urbis episcopus, inflatus superbie spiritu adversus rectum sanctae Dei Ecclesiae dogma, audacter praesumpsit, paternis definitionibus contraire.^b Insuper studuit ad cooperimentum [ad operimentum] proprii erroris^c quorundam subreptioni, ut et clementissimo principi suaderet typum exponere, qui [quo] catholicum dogma destrueret. In quo typo omnes omnino voces sanctorum Patrum cum nefandissimorum haereticorum dictionibus [edictionibus] enervavit, scilicet nec unam, nec duas voluntates, aut operationes in Christo Domino nostro definienti confiteri. Qua de re hujusmodi pravitatem suam defendens, quod nunquam nec a prioribus haereticis praesumptum est, ipse^d in lite praesumere studuit in tantum [vero vesaniae prorupit] ut altare^e sanctae nostrae sedis, quod erat in domo Placidiae sacrum in venerabili oraculo, subvertens, diriperet. Prohibens ne adorandam et immaculatam hostiam apocrisarii nostri ibidem Deo offerre valeant, nec communione sacramenta percipiant. Qui videlicet apocrisarii^f ex praecipione apostolicae auctoritatis commoverunt eum, ut de tali haeretico intentu recederet. Nec non et contestari visi [commoverunt] enim, ut ab hujus haeresis intentione recederet. Nec non et contestari eum jussi sunt, persecutionibus diversis cum aliis orthodoxis viris, et venerabilibus sacerdotibus, [at ille] insecutus est eos, quosdam eorum custodiae retrudens, alios in exsilium deportans, alios autem verberibus^g committens. Quibus pene omnem mundum conturbantibus, ex diversis locis querelam contra eos ad apostolicam nostram sedem plurimi orthodoxi detulisse monstrantur. Conjurantes ut totius malitiae tantaque everisionis per apostolicam auctoritatem^h abscedant [ab eundem] commentum, quatenus minime totius [totum] corpus catholicae Ecclesiae nocibilis eorum eccheseos [exsecutionis] languor dirumpere valeat. Tunc Martinus sanctissimus acⁱ beatus episcopus misit, et congregavit episcopos in urbem Romanam numero centum et quinque, et fecit synodum secundum institutum [insitutum] Patrum orthodoxorum in ecclesia Salvatoris juxta episcopium Lateranense. Sedentibus episcopis et presbyteris, assistantibus diaconis et clero universo, condemnaverunt Cyrum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, et Paulum, patriarchas Constantinopolitanos, qui novitates contra immaculatam

A fidem praesumpserunt innectere. Quippe quoniam ipsam excludere properantes, haereticorum dogmatum contra catholicam Dei Ecclesiam confusionem concinnaverunt [continnaverunt], anathematis ultione percussi [perculsi] sunt. Quae synodus hodie archivo ecclesiae continetur. Et faciens exemplaria, per omnes tractus Orientis et Occidentis direxit, et per manus orthodoxorum fidelium disseminavit.^j Ipsi diebus direxit imperator in Italiam Olympium cubicularium et exarchum ad regendam omnem Italiam, praecipiens, et dicens: Oportet gloriam istam, ut sicut nobis suggessit Paulus patriarcha, hujus a Deo conservandae urbis peragere. Et si quidem inveneris provinciam ipsam consentientem in typo a nobis exposito tenere omnes, qui ibi sunt, episcopos et haereticos possessorum, atque habitatorum, et peregrinos,^k et in eodem subscribant [facias tenere omnes qui ibidem sunt, episcopos, et possessores (B., professores) atque habitatores in eodem subscribere]. Si autem quomodo nobis suggessit Platon gloriosus patritius, et Eupraxius gloriosus,^l potueritis suadere exercitui ibidem consistenti, jubemus teneri Martinum, qui hic erat apocrisarius in regia urbe. Et postmodum omnes Ecclesias relegere eum; quia factus est a nobis orthodoxus typus, et omnes episcopi Italiae in ipso subscribant. Si autem inveneritis [inveneris] contrarium in tali causa, exercitum tacitum habetote donec obtinueritis [obtinueris] provinciam, et potueritis vobis exercitum [majorem] aggregare.^m tamen Romanae civitatis, atque Ravennatis [tam et Romanae civitatis, quam et Ravennatis], ut ea quae a nobis praecipita sunt, quantocius experire valeatis [valeas]. Qui praedictus Olympius,ⁿ veniens in civitatem Romanam, invenit sanctam Romanam Ecclesiam coadunatam cum omnibus episcopis Italiae, seu sacerdotibus vel clero. Et volens implere ea quae ei jussa sunt,^o amans secum exercitum virtutis [C., exercitus virtute], voluit schisma sanctae Ecclesiae [in sanctam Ecclesiam] intramittere. Hoc per plurimum tempus actum est. Et non illum omnipotens Deus permisit quae nitelatur perficere. Videns ergo se a sancta Dei catholica atque apostolica Ecclesia superatum, necesse habuit de sua quasi mala intentione declinare, ut quod non potuit per manum armatam facere, sub haeretico [subreptione] modo per missarum sollemnia in ecclesia Dei sanctae genitricis semperque virginis Mariae ad Praesepe perficeret.

VARIANTES LECTIONES EX COD. LUC. 490.

- ^a Et super
- ^b Quibusdam subreptionibus.
- ^c Illicite.
- ^d Sanctae deest.
- ^e Quia ex.
- ^f Submittens.

- ^g Abscindatur.
- ^h Beatissimus.
- ⁱ Ut in.
- ^j Potueris.
- ^k Tum.
- ^l Armatus.

NOTAE SEVERINI BINI.

corrigenz id quod prioribus Editionibus de tempore sedis sancti Martini senserat, ait enim annis quinque, mensibus quatuor atque diebus duodecim, Ecclesiae regimen administrasse.

^a Hujus temporibus Paulus Constantinopolitane urbis episcopus. Hae quae deinceps sequuntur apud Anastasium vere sub pontificatu Theodori contigisse,

ad quae hoc loco male recenseri, supra annotavi, in n. tis ad vitam ejusdem Theodori.

^b Ipsi diebus, etc. Quae hic ab Anastasio enarrantur, contigerunt circa tempora illa quibus, habita in urbe Lateranensi synodo, pontifex Monothelitarum haesim condemnaverat. Vide Baron., ann. 649.

Nam dum communionem ei porrigeret sanctissimus papa, voluit eum ¹ crudeliter interficere, ut demandaret suo spathario. Sed omnipotens Deus, qui solitus est servos suos orthodoxos circumfegere, et ab omni malo eripere, ipse excavit spatharium Olympii exarchi, et non est permissus videre pontificem, quando exarcho communionem porrexit, vel pacem [C., panem] dedit, ut sanguis ejus effunderetur, et catholica Dei Ecclesiae haeresi ² subjungatur [subiiceretur]. Quod postmodum praedictus armiger diversis cum iurejurando professus est. Videns ergo Olympius exarchus, quia manus Dei circumgebant Martinum sanctissimum papam, necesse habuit se cum pontifice concordare, et omnia quae ei jussa fuerant, eidem sanctissimo viro indicare. Qui facta pace cum sancta Dei Ecclesia, colligens exercitum, profectus est Siciliam adversus gentem S racenorum qui ibidem habitabant. Et peccato faciente, major interitus in exercitu Romano pervenit, et post hoc

A isdem exarchus morbo interit. ^a Deinde directus est ab imperatore Theodorus exarchus, qui cognomento Calliopa dicitur, cum Theodoro imperiali eubulario, qui et Pellorius [Pelarius] dicebatur, cum jussione. Qui tollentes sanctissimum Martinum papam de ecclesia Salvatoris, quae et Constantiniana appellatur, perduxerunt Constantinopolim, et ³ nec sic aequievit. Deinde directus est praedictus sanctissimus vir in exilium, in locum qui dicitur Chersona [B., Chersona]. ^b Et ibidem, ut Deo placuit, vitam finivit in pace Christi confessor. Qui et ^c multa mirabilia operatur usque in hodiernum diem. ^d Fecit autem ordinationes duas per mensem Decembrem, prebyteros undecim, diaconos quinque, episcopos per diversa loca, num. 33. Depositus ^e die 16 mensis B Septembris [Depositio ejus celebratur xv Kalendas Octobris (B., xii Novembris)], ^f et cessavit episcopatus dies xviii.

VARIANTES LECTIONES EX COD. LUC. 490.

¹ *Eum interire, et demandaret, etc.*

² *Subjungere.*

³ *Nec sic eis.*

^a *Die 17.*

^b *Desunt reliqua.*

NOTAE SEVERINI PINI.

^a Deinde directus est ab imperatore Theodorus. Cum imperator cognovisset, per Olympium apud sanctum Martinum papam nihil effectum fuisse, ipsamque Monothelitarum haerem una cum typo quem promulgaverat damnatam esse, e fictis in pontificem tribus columnis, quasi fidem a majoribus traditam mutasset, cum Sarracenis conspirasset, atque contra Dei genitricis Mariae cultum nescio quid locutus, illegitime pontificatum occupasset, jussu Heraclii, atque opera Theodori Calliopae exarchi, per vim militarem e basilica Constantiniana pontifex abductus, abstractusque e palatio Lateranensi, et in navim conjectus, asportatus est in Orientem, mandato clericis dato, ne abductum sequeretur. Capto pontifici, quantumvis morbo podagrico affligeretur, inhibuit fuit ne in terram scenderet et navi, omneque humanitatis officium illi negatum est, eo consilio, ut, integro anno inter Cycladas decens, his terminis a constantia solita amoveretur. Post exactum annum unum, tandem adduxerunt illum Constantinopolim, ubi post lapsum xciii dierum, quibus omnium alloquio dedignabatur, in iudicium adductus, accusatus, et per falsos ac perjuros testes convictus, gladio addicitur, pontificalibus ornamentis exuitur, urbis opprobrio exponitur, catenisque oneratus in carcerem retruditur; jamque gloriam martyrii consecutus fuisset, nisi Paulus Constantinopolitanus episcopus morti vicinus obstitisset. Nam cum illi imperator, postridie quam haec gesta fuerant, retulisset quae in sanctissimum pontificem commissa erant, suo seipsum iudicio condemnans, teste Anastasio, in epistola hac de re ad Occidentales scripta, et conversus ad parietem dixit: *Hei mihi!* et hoc ad abundantiam iudiciorum meorum acutum est; nunquidnam, Domine, non est miserabile talia pati pontificem? Tunc attentius adjuravit imperatorem sufficere ei in his quae passus est, nihilque amplius sustinere. ^c Quod cum beatus papa audisset, aere tulit, expectans per gladium consummare martyrium. Post aliquot dies igitur suos jam ante consulatus, navigio in Chersonam transvectus est clanculum, ut ibidem in exilio fame, alisque corporis calamitatibus consumptus, diem extremum claudere cogeretur.

Chersona constitutus, duas postremas scripsit epistolas, quibus indicat, quas ibi aeris injurias, quamque corporis inedia sustineat.

De relegato Martino pontifice Theodorus exarchus Romae certior factus, curavit quod mandaret Constanti imperator, ut quantumvis reluctaretur clerus Romanus, Martino successor designaretur. Ad majus incommodum evitandum, tandem universi cleri consensu electus est Eugenius ista conditione, ut saltem eo tempore, quo vivebat sanctus Martinus, vicaria praefectura Ecclesiae praesset, idque ne inivitis ab imperatore obtruderetur Romanus episcopus, qui ejusdem cum ipso haerens pugnat^r esset. Haec ex epistolis sancti Martini pape et Anastasii bibliothecarii quae est 16 in epistolas Martini, Baronius in annalibus.

^b Et ibidem vitam finivit. Anno Christi 654, duodecimo die mensis Novembris, quando pontificatum annis quinque, mensibus iv, et xiv diebus, administrasset.

^c Multa mirabilia operatur usque in hodiernum diem. Refert de eo Andoenus, in Vita sancti Eligii, apud Surium, i Novembris, quod adhuc vivens, Constantinopoli eisdem per orationem lumen restituerit. Gregorius II ejus nominis pontifex, in epistola ad Leonem Isauricum imperatorem haereticum, haec de sancto Martino post alia subiungit: *et At beatum Martinum esse sanctum testatur civitas Chersonensis et Bosphori, in quam relegatus est; et totus Septentrio atque incolae Septentrionis, qui ad sepulcrum ejus conflunt, et morborum curationes experientur.* ^d Refert Baronius, anno 654, num. 6, se a viro quodam maxime pio et fide integro accepisse quod in hanc usque diem memoria sancti Martini pape a Graecis adhuc frequentetur; quodque populus frequenti coetu ad sepulcrum ejus conflens, gratias curationum accipiat, et alia justa petita impetret. Probabile est quod dum corpus ejus Romam translatum fuit, Chersonenses unam partem, ipsius sibi asservant.

^e Fecit ordinationes duas per mensem Decembrem. Unam tantum ordinationem mense Decembris fecisse potuit, quem primo tantum anno pontificatus sui mense Decembri Romae habitasse ex iis quae supra dixi constat. Anno enim secundo pontificatus sui Roma abductus, reliquos annos exegit in exilio, ut patet supra. Baronius, praedicto anno, num. 2.

^f Cessavit episcopatus ejus dies xviii. Non est probabile quod tam brevi temporis spatio obitus sancti

ALIA NOTITIA HISTORICA.

Ejusdem sancti Martini passio^a excerpta ex cujusdam Christianissimi epistola directa, qui sunt in Occidente seu Romæ et in Africa, orthodoxis Patribus.

Afflictionum mœrores et lacrymas, communemque sine cessatione ac mœstissimam vocem, quæ in dolore ex imo cordis prolata est, puto autem quæ et profertur Deo ab his qui sunt Romæ, adhuc autem et in omni loco dominationis ejus de gentibus sanctis famulis Dei, et fidelibus populis, ex quo facta est persecutio adversus sanctissimum Patrem nostrum, Deo beatissimum et fidelem sacerdotum principem et apostolicum universalem papam, ac per hoc adversus catholicam Ecclesiam; puto autem hæc hunc eundem mœrorem retineri in vobis, et multam sollicitudinem habere vos, scire quomodo peractum est contra eum, quando exsulatus est et per-eutione pulsus a Roma navigio usque Byzantium. Hæc in mente habens ego humilis et peccator famulus vester, quædam quidem exterius sollicitudine multa addiscens; plurimorum autem proprie contemplator factus, indignus ministerii beatissimi et pretiosi sacerdotis nostri, judicavi litteris reminisci, et nota facere, claraque constituere vobis benedictis, atque per vos omnibus fidelibus et zelum habentibus culturæ divinæ, quatenus cognoscentes cum cordis mœstitudine mecum illum propheticum sermonem proferatis: *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, et plorabo die et nocte (Jerem. ix, 10)* contritiones catholicæ Ecclesiæ et omnium Christianorum, imo perditionem, propter ea quæ acta sunt in beatum et Deo plenum ducem veritatis et prædicatorem? Verumtamen Deo gloria, qui dedit ei virtutem et sufferentiam stabilem in tentationibus quæ supervenerunt ei a contrariis virtutibus et viris, in expugnando et viriliter dimicando pro cultu Dei, irrefragabiliter et spe firma usque ad mortem ponens animam suam, ut pote imitator ejus qui eum constituit athletam dominus ejus ad informationem pro veritate dimicare. Ea equidem quæ tibi Romæ gesta sunt in beatum et adamantinum spirituales Patrem, sacerdotumque principem domnum Martinum, et vos scitis, qualibus periculis luctatus est, videns gladios vibratos et acutos confectos ad invicem, tentos a pluribus militibus paratum habentibus indicere enses, et commutare a viâ beatum, in circuitu altaris astantibus, et in toto templo catholicæ Ecclesiæ Romæ, quæ cognominatur Constantiniana, in qua sacerdotio fungens recubabat in foribus et grabato ipse beatus arger; et quomodo, contritus animis, et artubus constrictus, impulsus et expulsus, raptus et extractus ex apostolico throno, in quo Deus eum constituit loco, inspectorem sui

apostolum, et prædicatorem orthodoxum veritatis. Sed vere iste non fecit pretiosior animam suam se, sed posuit eam usque ad mortem, imitans, sicut dictum est, dominum suum dicentem: *Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis (Joan. x, 11)*, quo salvaret ubique errantem et perditam plebem ab insurgentibus nostris temporibus hæreticis. Traditus igitur Romæ de catholica Ecclesia sancti Joannis, a potentibus hujus sæculi his qui hoc erant ministerio digni ministri, atque custodibus, depositus est ad portum, et conjectus est in lembo, et navigantibus, sicut scitis, euntibusque juxta Avidum, in insulam quæ vocatur Naxos, non concesserunt beato illi apostolico viro custodes penitus contingere terram, dolentibus prorsus pedibus ejus, cum ipsi per loca conferrent, et omnino quiescerent. Illi autem qui per loca erant sacerdotes, et cæteri fideles regionis ipsius, dirigebant munera beato illi causa utilitatis ejus, non parvæ multoties quantitatis; quas quidem directas species et quantitates custodes bestiales continuo coram eo diripiebant, improprie et amara plurima congerentes in eum. Eos autem qui munuscula detulissent, injuriis et verberibus afficientes dimittebant, dicentes ad eos: Quoniam quicumque diligit istum, inimici estis reipublicæ. Nunquidnam hoc solum ei non valebat inferre dolorem incomparabilem super infirmitatem quæ eum egre deprimebat? Exinde igitur præmittentes ab Avido quemdam, custodes qui retinebant eum, nuntiaverunt in Byzantio adventum et captionem ejus, proferentes adversus eum plurima mala, hæreticum et rebellem. Denique adversarium proclamantes, et subvertentem universam terram Romanorum. Cumque tandem pervenisset Byzantium beatus ille septimo decimo die^c Septembrii mensis, in portum juxta Euphemiam prope Arcadianon, reliquerunt eum a mane ministri usque in horam decimam recubantem in grabato navis, eratque, sicut scriptum est, spectaculum omnibus angelis et hominibus. Accedebant enim varii homines, quos propter ferales mores lupaces dixerim, et subrogati, ut conjicio, talia contra sanctum papam agebant, qualia Christianis dici non oportet. Morantibus nobis in littore, tota die eram incedens dolore plenus et amaritudine, eo quod viderem talem sanctum virum ita dejectum; non solum autem, sed et talia eloquia a quibusdam ethnicis prolata contra eum, nihil aliud quærebam, nisi ut auferretur anima mea a me. Dehinc circa solis occasum venit quidam scriba nomine Sagoleva cum multis excubitoribus; et aufe-

Martini Romam perferri potuerit. Unde quod in aliis Codicibus abest, huic subrepsisse videtur.

^a Narratio ista in multis variat ab ea quam Romana Editio exhibet, cum tamen multo sit hæc præ-

stantior Romana; ideo hæc retenta variat e Romana, tantum quas potiores judicavi, exscripsi. Maxsi.

^b Forte, non. Haro.

^c Rom. Edit., mense Novembrio.

rentes de lembo posuerunt in gestatorio, duxeruntque in custodiam excubitorii, quæ cognominatur Prandearia; et fecit eum in clausum sub multa custodia, præcipient custodibus ut nullus penitus sciret civitatis quia est in eodem excubitu. Fecit ergo sanctus idem apostolicus clausus, et sine participatione penitus sermonis alicujus, nonaginta tres dies. In ipsa vero nonagesima tertia die, quæ est dies Parasceve, mane tulerunt eum de custodia, constituendum in cella sacellarii, jubentes pridie convenire omnein senatum; quod et factum est. Jussit autem eum introducendum, et introduxerunt in portatoria sella; erat enim penitus æger, præcipue autem illis diebus præ navigatione et afflictione custodiæ per tot dies effectæ. Intendens autem in eum primus, qui præsidebat sacellarius cum reliquis principibus a longe, jussit eum surgere a ferculo, et stare. Aientibus quibusdam ministrorum non valere eum stare, turbatus præ multa ira sacellarius exclamavit, cum eo autem et quidam de custodia, surgere eum et astare censuræ subnixum hinc inde; quod et factum est. Sacellarius autem inquit ad eum: Dic, miser, quid tibi mali intulit imperator? Tulit a te aliquid? oppressit te vi? Ille autem tacebat. Tunc ait ad eum sacellarius imperativa voce: Non respondes? ecce nunc ingredientur accusatores tui. Et continuo cum sermone introducti sunt plurimi accusatorum contra eum. Omnes autem erant mendacii filii, et discipuli eorum qui Dominum nostrum Jesum Christum necaverunt. Contradicebant vero sancto viro, quemadmodum præmoniti fuerant. Erant enim voces eorum præmeditata et præparata. In quibus quidam eorum paulo ante interrogati ut testimonium perhiberent, tentabant dicere veritatem, sicut mos est; et continuo turbati qui prætendebant certamen hoc, incipient validis minis increpare eos, donec suaderent eis proferre quæ erant convenientia in mortem beati et justi viri. Contemplatus sanctus papa introeuntes testificari, subridens dixit: Isti sunt testes? Sic habet ordo. Erant enim primi ingredienti nomine quidam milites, lupaces autem et bestiales sententia; et quidam eorum qui erant Olympii, cum quibus erat et Andreas, qui fuerat ejus notarius. Erant autem inter accusatores infelices Imericus et Therinus, et reliqui numero quasi viginti, primores milites et reliqui accusantes. Jurabant autem ad sancta Evangelia, et sic testificabantur. Primicerius sane omnium accusantium erat Dorotheus patritius^a Ciliciæ, qui jurans dixit quoniam quinquaginta capita si haberet, non oporteret eum vivere, eo quod solus subvertit et perdidit universum Occidentem, et delevit; et re vera unus consilii fuit cum Olympio, et inimicus homicida imperatoris et Romanæ urbanitatis. Videns ergo justus vir introeuntes eos et jurantes sine pietate iustificatores, compassus perditioni animarum eorum, ait ad eos qui præsidebant principes: Obsecro vos per Deum, nolite præparare eos jurare, sed absque sacramento dicant quæcunque volunt, vos-

A que facite quæcunque vultis. Et quid opus est etiam jurando perdere illos animas suas? Ingressus equidem uno testium, et dicente, quoniam conjurationes fecit cum Olympio, et milites præparavit ut jurarent, interrogatus Deo prepositus vir, si hæc ita se haberent, respondit: Si vultis audire veritatem, dico vobis sequentia; et cepit dicere: Quando factus est typus, et directus Romam ab imperatore. Et hoc tantum dicente beato illo, aliud quid non concessum est loqui. Sed continuo ante omnes incipiens cum clamore Troilus, inquit: Non inferas nobis hic de fide, de duello nunc scrutaris, quoniam et Romani, et nos Christiani sumus et orthodoxi. Et respondit idem vir justus: Utinam! Verumtamen invenietis me in illa die tremendi examinis testem etiam in hoc. Denuo inter accensas testes ait ad eum præfectus Troilus: Qualis homo es tu, quoniam cernens et audiens talia contra imperatorem nitentem effodiendum Olympium, non prohibuisti eum, sed e contra consensisti ei? Ad quem continuo dixit ipse beatus apostolicus papa: Dic, domine Troile, quando, sicut scitis etiam vos, et nos audivimus, Georgius a magistratibus, qui erat ex monachis, ingressus est hoc in urbem a castris, et talia verba locutus est, fecitque res tales, ubi eras tu, ei qui sunt tecum, quoniam non restitistis ei, sed e contra concionatus est vobis, et quos voluit palatii exsulavit et prohibuit? Perumque sub Valentiniano, cum præcepto imperatoris indutus est purpura, et concessit ei, quo ieratis vos? non eratis hic? cur ergo non prohibuistis eum dicentes: Non attingas res non opportunas tibi? nonne omnes e contra convenistis ei? Quomodo habebam ego tali viro adversus stare, habenti præcipue brachium universæ militiæ Italiæ? an potius ego illum feci exarchum? Verumtamen denuo obsecro vos per Dominum, quodecunque vultis et definitis fieri in me, citius explete. Novit enim Deus, maxima mihi dona tribuistis, quæcunque me clade jugulaveritis. Percontatus autem quemdam de ministrantibus, Sagolebam, videlicet, sacellarius, si sunt foris alii aliqui qui debeant testificari, respondit scriba: Sunt, domine, plurimi alii. Deficientes autem hi qui præsidebant, sancto et venerabili assistente viro in conspectu eorum, et potissimum Spiritu eum sancto firmante, dixerunt sufficere testes. D Erat quippe interpretis eorum, quæ a sancto dicebantur, verborum Innocentius consul filius Thomæ, qui erat ab Africa; et cum interpretaretur ea quæ a beato viro dicebantur, non ferebat, videns ignita jacula sancti Spiritus a Deo honorabili viro contra eos prolata, ait ad Innocentium cum furore: Cur nobis interpretaris quæ dicit? noli dicere quæ dicit. Surgens ergo continuo sacellarius cum plurimis qui consederant ei, ingressus est nuntiare imperatori quæque ipse voluit. Eduxerunt autem sanctum apostolicum virum de cella judicii, magis autem ex aula Calphæ, in gestatorio sedili sedentem, et statuerunt eum in medio atrii quod erat ante cellam sacellarii,

^a Rom., Prandiarca.

^b Rom., Sicilia.

^c Rom. addit: Præfectus.

et imperialis stabuli, quo consueverat omnis populus convenire et expectare sacellarii ingressum. Circumdederunt eum excubitores, eratque omnibus spectaculum formidabile turbis. Post paululum ergo, jusserunt inferri eum in solarium expositionis, ut esset ibi, quatenus prospiceret imperator per cancellos triclinii sui ea quæ futura erant fieri. Erat itaque multitudo populorum usque ad hippodromium conferta convenientium illuc. Statuerunt ergo reverentissimum virum in medio solarii dispositionis, præsentia totius senatus subnixum hinc et inde. Facta est ergo constipatio subito non minima, et exiens ab imperatore sacellarius apertis januis triclinii in solarium, dividere universum populum jussit. Veniensque ad sanctum ac venerabilem virum Martinum apostolicum, dixit ad eum: Vide quomodo Deus te duxit, et tradidit in manus nostras. Tu nitebaris contra imperatorem, quid tibi spei erat? Ecce dereliquisti Deum, et dereliquit te Deus. Et continuo exclamans sacellarius quemdam astantium excubitorum tonsorem, præcepit sine mora auferre psachnion summi et apostolici atque præcipui pastoris omnium Christianorum, qui orthodoxam sanctorum Patrum et synodorum confessionem, hoc est, fidem, confirmavit, et novi erroris exortos auctores, novos, videlicet, hæreticos, cum impiis dogmatibus eorum canonicæ et synodice anathematizavit. Cum ergo incidisset psachnion beati viri excubitor, et corrigiam compagiorum ejus, statim tradidit eum sacellarius præfecto urbis, dicens: Tolle eum, domine præfecte, et continuo membratim incide illum. Cum his autem omnibus jussit astantibus anathematizare eum, quod et fecerunt. Non responderunt autem hujuscemodi voci viginti virorum animæ. Sed omnes quique hoc ipsum videbant, et sciebant quia est Deus in cælo conspекtor eorum quæ fiebant, demisso vultu cum multa clementia recedebant a tribulati. Suscipientes ergo eum carnifices, exuerunt exterioris ejus pallium sacerdotialis stolæ, et scindentes alas tunicæ, quæ erat interius a summo usque deorsum, circumposuerunt ferrea vincula in sanctam ejus cervicem, et per omne corpus ejus trabentes eum vi, non concesserunt penitus ei alicubi residere, et animam resocillare, sed a palatio duxerunt eum publicantes et dehonestantes per medium civitatis ad prætorium, et gladius coram eo. Erat autem dolor magnus beato illi, et inenarrabilis: oppido enim erat fessus et infirmus, præ tantis incommodis futurus relinquere animam a pressura passionum et tenuitate corporis. Attamen gaudens spe confortabatur in Domino; et quo magis cum afflictione et vi trahebatur, eo genero obtutu ductus cum multa constantia animæ justus, cum uno solummodo indumento a summo discisso in duas partes, et sine cinctorio sequebatur, adeo ut interiora ejus quodammodo nuda panderentur, et multifaria quidem continuo populorum conspectis quæ fiebant, gemebant, ut veritatem dicam,

^a Rom., turbati.

^b Rom. sic legit: *Sequebatur vir tantus, fide et gratia Domini civicus. Hæc, proh dolor! cerneret vi-*

et lacrymabantur. Pauci autem ministrorum Satanæ gaudebant, et subsannabant, et capita transeuntes, sicut scriptum est, movebant, dicentes: Ubi est Deus ejus, et ubi fides ejus, et ubi doctrina ipsius? Qui cum venisset in prætorium dehonestatus, et a carnificibus vinculatus cum gladii, conjecerunt eum in unum carcerum cum homicidis, et post unam quasi horam tulerunt eum inde, et transposuerunt in eam quæ dicitur Diomedis custodia, in prætorio præfecti. Tanta autem instantia et vi trahebant eum vinculis nexum, ut dilaniarentur crura et poplites ejus, et sanguis efflueret per ascensum scalæ ejusdem custodiæ. Sunt enim scopulosi et asperi valde, ac penitus in altum porrecti gradus. Erat autem ipse beatus præsentis vitæ proximus jam eare, supplicis anima deficiente etiam ante gladium, cum jam non valeret conscendere cum se trahentibus. Introducentes ergo eum quomodocumque in custodiam, decidentem sæpius et surgentem, posuerunt in scamno iudutum calibis et catenis. Tunc enim, quando traditus est a Caipha Pilato ut crucifigetur, hoc est, a præfecto, continuo cum exerent eum carnifices, graviter algoribus vexabatur; erat enim intolerabilis hiems. Imposuerunt ei gravissima ferri pondera, et nullus aderat ei hominum ejus proprius, excepto uno solummodo clerico adolescente; quique commanens ei in custodia, et superstans lamentabatur magistrum, sicut Petrus. Erat etiam convictus magister custodiæ eidem beato, quoniam sic erat mos, ut futurus pati per gladium convinceretur magistro custodiæ. Erant ergo duæ mulieres, genitrix et nata, prænominatæ custodiæ claves tenentes, quæque aspicientes importabilem dolorem sancti illius, qui inter tot poenarum genera, quæ aderant, algore quætebatur durissimo, motæ compassionibus, quærebant aliquam exhibere misericordiam cum eo, et coqterere eum, sed non audebant propter convictum et custodientem carnificem. Putabant enim acutum venturam censuram ut trucidaretur. Post quasdam vero horas, cum vocassent quidam ab imo ex ordine militari magistrum vigilæ a carnificibus, descendente eo, una mulierum ergastulorum illorum pietatis viscere ducta, accedens, amplectensque bellatorem Christi et apostolicum Patrem, portansque reclinavit eum in proprio torn suo, contegens utiliter et involvens. Mansit autem usque ad vesperum sine voce. Vespere autem facto, misit ad eum Gregorius præfectus enuchus ex cubiculariis majorem domus suæ, cum parvis cibariis, qui refecit eum, dicens: Ne deficias in tribulationibus, confidimus in Deum, non morieris. In quo magis aggravatus ille beatus ingenuit. Abstulerunt autem ferrea vincula continuo ab eo. Sequenti vero die aliens imperator in patriarchum visendi gratia Paulum patriarcham (proximus enim erat morti) narravit ei quæ consummata sunt in sanctissimum virum. Ingemiscens vero Paulum Deo plenum tanto opprobrio subjectum, ut interiora, etc.

^c Rom., carceralis.

lus, et conversus ad parietem dixit : Hei mihi ! et hoc ad abundantiam iudiciorum meorum actum est. Percontatus autem ab imperatore quamobrem hoc dixerit, respondit : Nunquidnam, domine, non est miserabile talia pati pontifices ? Tunc attentius adjuvavit imperatorem sufficere ei in his quæ passus est, nihilque amplius sustinere. Unde audiens beatus ille ac apostolicus vir, quod non suscepit quod expectabat, non gratum habuit tale promissum, sed penitus mœstus effectus est. Festinabat enim explere bonum certamen, et abire ad eum quem desiderabat. Interea defuncto Paulo, et Pyrrho residere nitente, atque quibusdam ecclesiæ contradicentibus et prohibentibus, libellumque ejus publicantibus in palatio, asserentibusque quoniam et a beatissimo Paulo anathematizatus est, Pyrrhus reprobatum est sacerdotio propter libellum quem fecerat Romæ, et multa commotione facta, post dies octo defuncto Paulo, dirigitur ab imperatore ad Diomedis custodiam ad magnanimum papam Demosthenes rescriptor et collaborator sacellarii, et libellificus cum eo. Intrantes vero dixerunt ad eum : Dominator noster eximius imperator misit nos ad te, dicens : Ecce in quanta gloria prius consistens, in qualem ordinem teipsum duxisti ; nemo tibi fecit hoc, sed tu ipse tibi metipsi. Ipse autem nihil aliud respondit, nisi solum hoc : Gloria et gratiarum actio per omnia soli immortali regi. Dicit ad eum Demosthenes rescriptor. Significavit tibi dominator, dic nobis ea quæ de Pyrrho expatriarcha hic et Romæ subsequenter gesta sunt. Pro qua causa abiit Romam ? jussus, an proprio proposito ? Respondens sanctus papa dixit : Proprio proposito. Ait Demosthenes : Libellum illum quomodo fecit ? compellente aliquo ? Respondit sanctus vir : Nemine, sed propria propositione. Demosthenes inquit : Veniente Pyrrho Romam, quomodo suscepit eum sanctus vir Theodorus decessor tuus papa ? uti episcopum ? Respondit æquanimis papa : Et quomodo non ? qui prius quam veniret Pyrrhus Romam, manifeste scripsit huc, hoc est, beatus Theodorus ad Paulum, ut pote ad eum qui inderens fecerit, et alterius thronum invaserit. Deinde autem sponte sua eodem Pyrrho veniente Romam ad vestigia beati Petri, quomodo non haberet eum suscipere præcessor meus, et honorare, ut pote episcopum ? Respondens Demosthenes dixit : Vere veritas sic se habet. Unde autem sumebat ea quæ ad usum sui corporis erant necessaria ? Dicit beatus : Manifeste de patriarcho Romano. Ait concertator : Quales panis dabatur ei ? Respondit honorabilis vir : Vos, domini mei, nescitis Ecclesiam Romanam ? Dico enim vobis, quia quisquis venit illuc miserabilis homo hospitari, omnia ad usum præbentur ei, et nullum munus spem donis sanctus Petrus repellit venientium illuc, sed panis mundissimus et vina diversa dantur non solum ei, sed et hominibus ei pertinentibus. Si

ergo in miserabilibus hominibus hæc sunt, qui venit etiam honorabilis sicut episcopus, qualem sumpsum habet suscipere ? Dicit ad eum Demosthenes : Nos didicimus, quia vi fecit libellum Pyrrhus Romæ, et quia lignea vincula sustinuit, et multa dolenda passus est. Respondit vir ille beatus, et dixit : Nihil tale factum est. Nam nisi quia, formidine aliqui tenentur, non possunt forte loqui veritatem. Hic sunt Constantinopoli plurimi, qui tunc erant Romæ, et sciunt quæ ibi gesta sunt. Ex quibus interim superest Plato patricius, qui tunc exarchus erat, qui quæ direxit homines suos tunc ad Pyrrhum Romam : percontantur eum de his si mentior. Verumtamen, quid volumus plurima querere ? Ecce in manibus vestris retinetis me, et quodcumque vultis consummate in me, Deo indulgente in vestra est potestate. Utique si membratim inciditis carnes meas, sicuti præfecto jus-istis cum me traderetis, non communio Ecclesiæ Constantinopolitane. Ecce hic sum, examine me, et tentate, et invenietis experimento gratiam Dei, et fidelium servorum ejus. Iterum Pyrrhus in medium venit, qui toties anathematizatus et nudatus est divino honore. Stupefactus autem Demosthenes rescriptor, et admirans super hac voce æquanimis papæ audaciam atque constantiam pro Christo in morte sua, equidem ad hoc positus erat calix passionis. Similiter et hi qui consequentes erant ei stupentes, accepto libellario seriatim cuncta dicta a beato viro conscribentes, recesserunt. Fecit ergo reverentissimus papa in eodem Diomedis ergastulo octoginta quinque dies post primas nonaginta tres, hoc est omnes simul cxxxviii. Venit igitur Sagoleta scriba, dicens : Quia jussus sum auferre te hinc, et transferre in domum meam, et post dies duos dirigere te quo jusserit mihi sacellarius. Interrogante autem papa quo ducendus esset, vel in quem locum, noluit ei dicere. Rogabat ergo sanctus ille ut sineretur in eadem custodia, quousque exsularetur, et ad horam auferretur de custodia, et nec hoc concessum est ei. Sed circa occasum solis dicit venerabilis papa his qui erant in ergastulo : Accedite, fratres, vale faciamus, quia ecce nunc aderit, qui auferat me hinc. Et hæc dicente eo, hauserunt singuli calicem. Et surgens sereno vultu cum multa constantia atque gratiarum actione, dicit ad unum concurrentium sibi dilectum, quia erat ibi : Veni, domine frater, et da mihi pacem. Erant porro præcordia fratri illius, sicut mihi ipse referebat in illa hora, qualia, ut conjicio, discipuli illius contemplantis Dominum in cruce. « Non valeo, ergo, ut aiebat, colibere seipsum, vocante eum beato ad osculum irrugit frater ut leo. Cum eo autem inibi præsentem omnes lamentabantur terribili lamento. Anxiatus in hoc vir beatus flagitabat omnes ne ita facerent, sereno obtutu dicens. Et impositis venerabilibus manibus super verticem ejus, subridens ait : Bona sunt hæc, domine frater, hæc sunt opportuna, et te

nes vero qui aderant, lamentum terribile faciebant. Anxiatus, etc.

* Edit. Rom. sic prosequitur : Cumque osculum præberet sanctissimo papæ præ nimia charitatis abundantia copiosissime inter se lacrymas fuderunt. Om-

oportet ita facere? hæc sunt pacis? cum e contra nunc debeas gaudere super me. Ad quem illico cum contritione cordis respondit frater: Deus novit, famule Christi. Lætor in gloria, qua dignatus est Christus Deus noster propter nomen suum hæc te omnia pati, sed lamentor omnium perditionem. Salutantes ergo omnes eum, recesserunt. Veniens igitur continuo scriba, et auferens eum, intulit in domum suam. Dictum est ergo quia in Chersonam exsulatur; et post dies aliquot cognovimus quia illuc clanculo navigio transvectus est ipse sanctissimus apostolicus vir. Veniens ergo illuc, post dies aliquot scripsit epistolam in Byzantium ad quemdam sibi charissimum, ex illis, videlicet, qui hunc propter Dominum et ob rectam fidem ejus amabant. Cum esset in magna tribulatione et exilio idem sæpe dictus Pater noster sanctissimus constitutus, postulans aliquarum specierum subsidia, propter multas et frequentes gravesque agrimonias corporales, angustiasque omnimodas regionis illius, eo quod nihil ibi inveniretur, præcipue triticum, quod quidem illic nominabatur, non autem inveniebatur. Unde cum iurejurando scripsit, quia navicula illo veniente, et parum tritici habente ad commutationem salis, vix potuerit emergere ex eo unum tritici modium quatuor solidis, cum multis et hoc precibus. Diversas autem angustias scripsit sancta ejus anima pati se ibi, non solum corporalibus angustias, sed etiam habitantium et dominantium ibi malis oppressus, ita ut penitus contritus male pejus moretur, suasionem, videlicet, dominantium in Byzantio. Quamobrem queso vos, ego humilis et peccator famulus vester, a Deo honorabiles Patres, ut quem admodum ego visa mihi et audita diligentissime declaravi vobis, hoc est, imminentes tentationes beatissimo papæ propter rectam confessionem in Christo Domino, et propter anathematismum in novos factum hæreticos, quamquam ex multis, parva tamen quæ potui dirigere scripsi, ita et vos zelum habentibus culturæ Dei, explicate eadem, et hortamini imitari eum, et traditiones sanctorum Pa-

trum retinere secundum imitationem ejus, et non communicare omnino contraria sentientibus. Observantes etiam pro me indigno famulo qui scripsi, quo cum eo et vobiscum inveniam misericordiam a Christo Deo nostro in sæcula, amen. Obiit autem idem sanctissimus ter beatus apostolicus Martinus papa, recens revera confessor et martyr Christi Dei nostri, in eadem exultatione Chersonæ, juxta ejusdem ad Dominum Deum petitionem, quam obtulit ei cum lacrymis, exiens de navi, et calcans terram illam, id est, ut in ea finiret vitam, bonum certamen certans, cursum martyrii consummans, et bonam fidem servans, mense Septembrio, die sexta decima, in qua felicissimæ martyris et fidem custodientis orthodoxam Euphemiæ pretiosissima et beatissima secundum anni circulum celebratur memoria, ¹ in dictione quarta decima. Positus est autem in tumulis sanctorum extra muros Chersonitarum civitatis quasi stadio uno, in pretiosissimo et reverendissimo templo sanctissimæ et præ omnibus sanctis colendæ, castissimæ et immaculatæ, perbenedictæque gloriosissimæ et excellentissimæ omnium creaturarum, gratia plenissimæ, gaudium facientis et tribuentis domine nostræ, proprie natura ac veritate solius Dei genitricis semper virginis Mariæ, quæ cognominatur Blachernes: factus typus imitabilis omnibus qui bene vivere et decertare elegerint et voluerint, pro ea quæ verissime est veritas. Cujus virginis, cujusque confessoris, intercessionibus, Christus verus Deus et Salvator noster, qui ineffabiliter et sine semine ex ea processit propter genus humanum, custodiat et conservet nos, et omnes fideliter audientes, omnemque populum quem acquisivit in sinceritatem fidei et conversationem, in pace et dilectione perfecta, et omni justitia usque in finem. Cui est cum Deo Patre et Spiritu sancto in deitate una substantia, æquus honor, virtus eadem, sine tempore regnum, semper principium, sceptrum jure, gloria perpes, majestas similis, per infinita sæcula. Amen.

^a Hic absolvitur epistola in Editione Romana.

^b Hinc falsi arguuntur quæ vulgo jactantur de hujus sancti obitus tempore.

SANCTI MARTINI, PONTIFICIS ROMANI, EPISTOLÆ.

(Mansi, Conciliorum ampl. Collect.)

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΜΑΡΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑ ΚΑΙ ΣΥΝΟ- ΔΟΥ

Τῆς ἐν Ῥώμῃ πρὸς πάντας Χριστιανούς.
Μαρτίνος δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ κατὰ χάριν ἐπίσκοπος τῆς τῶν Ῥωμαίων ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἅμα τῇ χάριτι ἡμῶν ἀγιωτάτη συνόδῳ τῶν θεοφιλῶν ἱερῶν τῶν ἐκ τῆς καθολικῆς ἡμῶν ἐκκλησιαστικῆς εἰς βελούσσειν τῶν ἐπιστάντων τῆς καθολικῆς

EPISTOLA I ENCYCLICA

MARTINI PAPÆ ET SYNODI ROMANÆ, AD OMNES CHRISTI FIDELES.

Martinus servus servorum Dei, atque per gratiam ejus episcopus sanctæ catholicæ atque apostolicæ Ecclesiæ urbis Romæ, una cum sancto concilio nostro reverendissimorum sacerdotum, regulariter huc nobiscum venientium in confirmatione piissimorum catholicæ

Ecclesiæ dogmatum, his qui cœqualem nobis sortiti sunt fidem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi per lavacrum regenerationis, in omni loco dominationis ejus, qui peregrinantur in sanctitate et justitia, spiritualibus fratribus nostris episcopis, presbyteris, diaconis, abbatibus monasteriorum, monachis, continentibus, atque catholicæ Ecclesiæ universæ, sanctæque plenitudini.

Gratia vobis et pax multiplicetur (Ephes. II) in agnitione et communione sancti Spiritus, in hereditatem incorruptibilem et immarcescibilem, conservatam (I Petr. I) ante constitutionem mundi, nunc autem manifestatam in nobis, qui credimus in Jesu Christo Domino nostro, qui omnia nobis donavit quæ ad vitam et pietatem respiciunt, per salutarem predicationem, ut in hoc permanentes semper et instructi per concordiam sinceritatem superedificemur fundamento sanctorum apostolorum et prophetarum, in ipso summo angulari lapide Christo (Jac. I), qui super omnia Deus existit et Salvator nostrarum animarum, in quo omnis ædificatio constructa crescit in augmentum ejus per architectoniam Spiritus in regale sacerdotium et templum sanctum, qualiter in eo proficientes a gloria in gloriam, virtutes annuntiemus ejus, qui de tenebris nos vocavit in illud admirabile lumen suum, apud quem non est commutatio, nec momenti obumbratio, omnium autem bonorum perfectio: ex quo illuminati, tenemus in eum confessionem immobilem, donec occurramus omnes in unitatem fidei et in agnitionem ejus, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis ejus, ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad machinationem erroris diaboli (Ephes. IV), qui semper propria festinat operari in filios dissidentie (Ephes. II). Itaque notum facimus vobis, dilectissimi fratres, quod et vos sine dubio nobiscum cognoscitis, vigilantem et bene zelantem in Deum habentes proprium [intellectum], quoniam catholica Dei et apostolica Ecclesia in quiete et pace consistente, veluti leones rugientes et querentes quem devorarent (I Petr. V), subintroierunt quidam homines, qui olim præscripti sunt in hoc judicio impietatis sponte procedere (Jud. I), hoc est, Theodorus quondam episcopus Pharanitanus, Cyrus Alexandriæ, Sergius Constantinopolitanus, vel ejus successores, Pyrrhus et Paulus, magni Dei et Salvatoris nostri dispensationem in hereticam novitatem retorquentes, et cum qui emit eos, Christum Dominum denegantes, ex hoc quod in scripto asserunt minime eum habere secundum formam servi, vel secundum quod propter nos factus est homo, voluntatem aut operationem naturalem, sed sine substantia eum sive natura, et non solum sine anima, et irrationabilem, et insensibilem secundum eos existere, quia sicut nos gloriosi Ecclesiæ Patres docuerunt, quidquid ab-que voluntate consistit et operatione ab omni caret substantiali natura: pro qua re ipsum gloriam Deum et Dominum nostrum Jesum Christum per utramque, ex quibus consistit naturis atque apperti-

κῆς Ἐκκλησίας δογματῶν· τοῖς ἰσότημον ἡμῖν λαχούσι πίστιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ λουτροῦ παλινγενεσίας, ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτίας αὐτοῦ παρισκόντων ἐν δούλει τοῦ δικαιοσύνης (Deesse aliq. videtur), πατρικίαις ἡμῶν ἀδελφοῖς, ἐπισκόποις, πρεσβυτέραις, διακόναις, ὑπουργοῖς μοναστηρίων, μοναχοῖς, ἀσκηταῖς, καὶ παντὶ τῷ εὐσεβεῖ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πληρώματι.

Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθεῖ ἐν ἐπιγνώσει καὶ κοινωνίᾳ τοῦ πατρῷου Πνεύματος, εἰς κληρονομίαν θῆρατον καὶ ἀμάρτανον τετηρημένην, πρὸ καταβολῆς κόσμου, νῦν δὲ περικυρωμένην εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν ἐς πάντα ἡμῖν δεδομένην, τὰ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσεβίαν, διὰ τοῦ σωτηρίου κληρύματος, ἵνα τοῦτῃ προσμύνηται ἀεὶ, καὶ συμβιβάζομενοι δι' ὁμονομίας εὐαγγελίου, ἐποικιδωμένοι τῷ θεμελίῳ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὅσως ἀποργωκίαιον αὐτοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ἐν ᾧ πάντα ἡ οἰκοδομὴ συναρμοσσομένη αὐτῷ τὴν αὐξάνειν αὐτοῦ τῇ ἀρχιτεκτονίᾳ τοῦ Πνεύματος, εἰς βασιλείαν ἱεράτευμα καὶ ναὸν ἅγιον, ὅπως καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ προκρίνομεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν τὰς ἀριτάς ἐξαγγέλλομεν αὐτοῦ τοῦ ἐκ σκότητος ἡμᾶς καλέσαντος, εἰς τὸ θαυμαστόν αὐτοῦ φῶς, παρ' ᾧ οὐκ ἔστι παραλλαγή, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα, πάντων δὲ τὸν ἀγαθὸν ἢ τελειώσις. Ἐξ οὗ φωτισθέντες, κρατοῦμεν τὴν εἰς αὐτὸν ὁλοκλήρην ἀπάλαστον, μίχην ἀν' ἀκατανόητον οἱ πάντες, εἰς τὴν ἰσότητα τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἐπιγνώσεως αὐτοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος αὐτοῦ, ἵνα καὶ μηκέτι ὤμεν νήπιον, καὶ κληρονομούμενοι, καὶ περιεφερόμενοι, παντὶ αἰνῶμι τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυδείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὰς μεθοδίας τῆς πλάνης τοῦ διαβόλου, τοῦ πάντοτε τὰ οἰκίας σπουδαζόμενος ἐνεργεῖν ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας. Γνωρίζομεν γάρ ὑμῖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὅπερ καὶ ὑμεῖς ἀκριβῶς συνήπισασθε, διαγρηγοροῦντα κατὰ Θεὸν καὶ εὐχόμενα ἔχοντες τὸν ἴδιον λογισμόν, ὅτι τῆς καὶ οὐλοῦς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἡσύχαζουσας, καὶ εἰρηνεύουσας διχην λεόντων ὀρυμμένων, καὶ ζητούντων τετακταμένους, παρεκτινύσαν τινες ἄνθρωποι, οἱ πόλιν προηγεγεμένους εἰς τοῦτο τὸ κρίμα τῆς ἀσεβείας ἐκοιμήσας ἐξάγεσθαι, τούτῃσι, Θεόδωρος ὁ γινόμενος ἐπίσκοπος τῆς Φαράν, κύρος ὁ Ἀλεξανδρείας, Σέργιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ οἱ τούτου διάδοχοι, Πύρρος καὶ Παῦλος, τὴν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίαν, εἰς αἵρετικὴν μεταστρέφοντες καινοτομίαν, καὶ τὸν ἀγοράσαντα αὐτοὺς διασπῶντα Χριστὸν ἀρνούμενοι, διὰ τοῦτο λέγειν αὐτοῖς ἐγγράφως, μὴ ἔχειν αὐτὸν, κατὰ τὴν τοῦ δούλου μου Πύρρου, ἥτοι καθὼς δι' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, θέλει ἐν ἡμέρᾳ φυσικῇ, ἀλλ' ἀκούσιν αὐτὸν καὶ ἀνύπαρκτον, κατ' αὐτοὺς ὑπάρχειν· ἦτον γὰρ εἰπεῖν ἄψυχον καὶ ἄλογον, καὶ ἀνόητον, ἐπειδὴ, καθὼς ἡμᾶς οἱ περὶδοῦσι τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες διδάσκουσι, τὸ πάσης ἁμοίρου ὑπάρχειν διελήσεως καὶ ἐνεργείας, καὶ πάσης ἐρημὸν ἔστιν οὐσιώδους ὑπάρξεως· ὅθεν αὐτὸν τὸν τῆς δόξης Θεὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καθ' ἑκάστην τῶν ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς συνέστηκε φύσεων, καὶ τῶν προσόντων αὐταῖς φυσικῶν ιδιωμάτων τέλειον ὄντα κατὰ πάντα μόνος διχα τῆς ἁμαρτίας ἐκήρυξαν. Εἰ δὲ τέλειον κατὰ πάντα, πῶς οὐχὶ καὶ ἐν θέλει τῇ καθ' ἡμᾶς φυσικῇ καὶ ἐνεργείᾳ; Διὸ

γάρ οτι ιδιότης φυσική τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας καθίσταται, ἡ οὐσιώδης αὐτῆς ἐνέργεια καὶ θέλησις. Ἡ ἀναιρουμένη, καὶ ἡ φύσις αὐτῆς συναναίρεται πάντως, ὥς οὐκ ἐστὶ γνωρίζουσα διὰ τῆς οὐσιώδους χαρακτηριστούσης αὐτὴν φυσικῆς ιδιότητος. Διὸ καὶ ἱσαριθμούς ταῖς ἡνωμέναις αὐτοῦ καθ' ὑπόστασιν φύσεσι, δύο τε αὐτοῦ θελήσεις καὶ ἐνέργειαι φρονεῖν ἡμῖν παραδεδόκασιν, ἥγουν ἄριστον καὶ κτιστῶν, θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων, συμφυῶς ἡνωμένας, καὶ μαρτυροῦσιν ὅς τούτων λόγῳ τῇ πράξει τῶν ὑπομνημάτων ἡμῶν ἐνταγνῆται. εἰς ἀποδείξιν τῆς ἀληθείας, καὶ πάσης ὑπερλάμποντες ἡλιακῶς ἀκτίνος. Αὐτῶν οὖν τῶν ταύτα διδασκόντων ἡμᾶς ἁγίων Πατρῶν τὴν εὐθεὶαν ἰδὼν, ἥγουν τὴν ἰρρῶδῶς πίστιν ἀποσάμναι τε καὶ ἀπολεπόντες οἱ ῥηδόντες ἀναικάμηναι ἄθροες, ἐπορεύθησαν τῇ ὁδοῦ τοῦ Βαλαάμ, τοῦ Βοσὸρ, τουτίστι τῇ κακοπιστικῇ τῶν αἰρετικῶν, καὶ τῇ αὐτονομίᾳ τῆς πλάνης αὐτῶν ἐξεχούθησαν, καὶ τῇ ἀνιδολογίᾳ τῆς ἀπειθείας αὐτῶν ἐκκληρύνησαν, ἀστέρες ὄντες πλανῆται, καὶ νεφέλαι ἄνδροι, καὶ δινῆρα φθινοπωρινὰ ἄκαρπα, δις ἀποκλονῶντα καὶ ἐκρίζωντα, κύματα ἄγρια θαλάσσης ἀπαφρίζοντα τὸς ἐκκλῶν αἰσχύνας, οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς ἀΐωνα τετήρηται μὴ μεταβαλλομένοις, ἀλλὰ τῇδε κήκαίτε, τὸν μόλοσμον τῆς οἰκίας αἰρέσεως, ἀρβύλλας ἐξακοντίζουσιν, οἷσιν μιτάλλαξαν τὴν ἀληθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ψεύδει, καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ προέκριναν τῶν εὐσεβῶν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, τὰ τῶν αἰρετικῶν ἡκατημῆνα συγγράμματα πρὸς τὸ πᾶσι τρόποις σπουδαῖσιν, ἢ πλανᾶσαι τοὺς ἀκρασιώτερον, ἢ διώξαι τοὺς ἐν Κυρίῳ μονιμωτέρους. Ὅπερ ἦν καὶ εἰς πολλοὺς τῶν εὐσεβῶν ἀνδρῶν ἐξεργάσαντο, σωματικῶς τούτους κακοποιήσαντες, ἐπειδὴ ψυχικῶς οὐκ ἐξίσχυσαν, τῇ πέτρῃ τῆς αὐτῶν προσραγέντες ὀρθοδόξου πίστεως, ἐφ' οἷς διὰ τὰς ἀτόπους αὐτῶν πράξεις καὶ τὸς ἀτοπωτέρους κακνοτομίας σκαρραττόμενοι καὶ τὰ αἰσθητήρια μακροσπόμενοι τῆς καρδίας κατὰ τὸν θεὸν ἱερικῶν, οἱ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ προηγησάμενοι ἡμᾶς ἀρχιερεῖς, οὐκ ἐπαύσαντο μαρτυροῦν καὶ παρακαλοῦντες αὐτοῖς, ἐνδοῦναι τῆς τοικυῆς αὐτῶν αἰρέσεως καὶ προσελθεῖν τῇ ὑμμενοσῇ διδασκαλίᾳ, μήποτε ὀργισθῇ Κύριος, καὶ ἀπολυνταὶ τελείως ἐκ τῆς ὁδοῦ τῶν δικαίων, ἥγουν τῆς εὐσεβοῦς τῶν ἁγίων πατρῶν ὁμολογίας. Τοῦτο δὲ προνοητικῶς οὐ μόνον αὐτοὶ πεποιθήσαν, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι πλείστοι τῶν εἰς διαφόρους ἱεραρχίας περιχοῦντων εὐλαβῶν ἐπισκόπων, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ὀλόκληροι σύνδοι διὰ τῶν οἰκίων γραμμάτων οὐκ ἐκείνους προτρέπομενοι μόνον διορθώσασθαι τὴν οἰκίαν αἵρεσιν, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς, ἥγουν τὸν ἡμέτερον ἀποστολικὸν θρόνον, ἐπευχόμενοι, καὶ παραγγυνόντες διαναστῆναι κανονικῶς, καὶ μὴ μέχρι τείλους παρῆσθαι νιμομένῳ ἐν τοσούτοις χρόνοις τὰς τοῦ Θεοῦ καθολικῆς Ἐκκλησίας τὴν τῶν ἐναντίων κακνοτομίαν. Ὅθεν ἐκ πάντων σχεδὸν ἀναγκητικῶς ὑπομνησκόμενοι τὸν ἱερίον, οὐκ εὐδεναν τὸ οὗς αὐτῶν ἐισακοῦσαι τῆς φωνῆς τῶν παρακαλούντων αὐτοὺς, οὗτε τὴν αὐχένα τῆς κερδίας αὐτῶν ἐμάλμαζαν εἰς τὴν ἐπιστροφῇ πρὸς Κύριον. Ἀλλ' ὅπερ φασὶ περὶ τῶν ἀπειθῶντων ὁ Κύριος, τοῦτο καὶ ἐπὶ τούτοις γένηται. Αἰγὰ γὰρ διὰ τοῦ προφήτου· Ὅτι ἐκπέσσεια πρὸς αὐτοὺς πάντας τοὺς δούλους μου τοὺς προφῆτας ἡμέρας καὶ ὄρθρου, καὶ ἀπίστευτα καὶ οὐκ ἐπίτηδόν μου, καὶ οὐ προσίσχῃ τὸ οὗς αὐτῶν, καὶ

Αντίβους εἰς τὴν naturalibus proprietatibus perfectum esse in omnibus, absque tantummodo peccato, prædicarunt. Si ergo perfectum in omnibus, quomodo non et in voluntate et operatione secundum nostram naturam? Certum est enim, quia proprietas naturalis nostræ substantiæ, consistit essentialis ejus operatio et voluntas; qua proprietate amputata, utique et ipsa natura cum illa perimitur, quia jam cognosci natura nullo modo potest per essentialem designantem eam naturalem proprietatem. Propterea et pari numero unitis substantialiter ei naturis, ejusdem voluntates et operationes sapere nobis tradiderunt, hoc est, increatam et creatam, divinam et humanam, coherentem unitas, ut testantur verba eorum actibus nostris in approbatione veritatis inserta, B et super omnem radium solis nitentia. Igitur eorumdem sanctorum Patrum, qui hæc nos docuerunt, rectam viam, hoc est, orthodoxam confessionem superius dicti contrarii veritatis respuentes ac derelinqentes, ambulaverunt in viam *Balaam de Bosor* (*II Pet. II*), hoc est, in perfidia hæreticorum, et in spontaneo eorum errore effusi sunt, atque in contradictione inobedientiæ suæ obdurati sunt, sidera existentes erroris, et nubes sine aqua, nec non arbores autumnales, infructuosæ, vis mortuæ, eradicatæ fluctus feroces maris, spumantes proprias confusiones, quibus caligo tenebrarum in æternum conservata est minime penitentibus (*Jud. 12, 13*), sed huc illucque maculam propriæ hæreseos absque timore jactantibus: Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt (*Rom. I*), et præposuerunt catholicæ Ecclesiæ piis dogmatibus hæreticorum seductiosa conscripta,] properantes omnibus modis aut decipere simplices, aut persequi eos qui in Domino permanent. Quid [Quod] jam et in plures orthodoxos viros operati sunt, corporaliter eos afficientes, quoniam animam captare non valuerunt, in petra orthodoxæ fidei illorum colli. Ideoque propter pravæ eorum adinventiones, et praviore novitatis commenta, et in interiora cordis, juxta beatum Jeremiam (*Jerem. IV*), conturbati catholicæ recordationis antecessores nostri pontifices, non desisterunt admonentes eos et contestantes recedere a sua hujusmodi hæresi, et sanam doctrinam amplecti, **D** quando irascatur Dominus (*Psal. II*), et percant funditus de via justorum, hoc est, pia sanctorum Patrum confessione. Hoc autem consultissime non solum ipsi effecisse noscuntur, sed et alii plures diversas provincias habitantes reverendissimi episcopi, et majus est dicere, generalitates synodorum per sua scripta non solum invitantes emendare propriam hæresim, sed et nos ipsos, id est, apostolicam nostram sedem conjurantes, et protestantes erigere secundum regularem auctoritatem, et non usque ad finem per tot tempora permittere contrariorum novitatem sanctas Dei catholicas depasci Ecclesias. Ideoque ex omnibus pene sacerdotibus cum charitate admoniti, non inclinauerunt aurem suam ad audiendam vocem postulantium eos, neque cordis

sui cervicem mitigare voluerunt, ut converterentur ad Deum. Sed quod ait Dominus de inobedientibus, hoc et in eis provenire certum est. Dicit enim per prophetam: *Misi ad eos omnes servos meos prophetas, per diem consurgens diluculo, et mandavi, et non audierunt me, nec inclinaverunt aurem suam, sed induraverunt cervicem super petram (Jerem. vii). Quam vilis et facta, nimis iterans vias tuas (Jerem. ii)?* Addere peccata super peccata properaverunt, humanitatem Salvatoris atque deitatem ejus blasphemare ac denegare per impiissimum typum, qui ex maligna investigatione illorum factus est contra immaculatam postquam Christianorum fidem a serenissimo principe, deficientes in eodem typo, nec unam nec duas voluntates aut operationes, hoc est, neque divinam neque humanam voluntatem et operationem in ipso Salvatore nostro quempiam omnino confiteri. Hæc autem prædicaverunt, ut non solum in humana ejus natura, sed etiam in utraque omnino eum sine voluntate et operatione, hoc est, absque natura et essentia esse denuntiarent, quatenus eum perfidis hæreticis et orthodoxos Patres abjiciant, et cum scelerorum virorum vocibus, hoc est, una voluntate et operatione, pariter denegari faciant orthodoxorum doctrinas, id est, duas ejusdem Christi voluntates et operationes, sicuti et naturas unitas inconfuse et indivise, promulgantes illicite, etiam sine reprehensione, vel condemnatione, consistere in suis confessionibus hæreticos, hoc est, in ipsa, quæ ab eis prædicatur, una voluntate et operatione, atque eandem sine periculo libertate perfroi eos, qui in dogmatibus reprehenduntur, hæreticos, cum eis qui in doctrina usque in finem irreprehensibiliter deluceant, sanctis Patribus: quod utique catholicæ Ecclesiæ sacratissimas regulas destruere certum est, magis autem totius a Deo inspiratæ doctrinæ sanctam prædicationem, quæ nullatenus noxios excusat, neque liberat de judicio culpantes cum innoxii, hoc enim pravum et divinæ æquitatis est alienum. Quoniam autem et illud cum cæteris contrarii præsumpserunt, in deceptione simplicium, et cooperimentum suarum pravitatum, in scripto audacter proferre impiissimæ suæ novitatis invalida dogmata, dicentes hæc esse pietatis dogmata, quæ tradiderunt hi qui ab initio speculatores et ministri verbi facti sunt, et sequentes successores eorum a Deo inspirati Ecclesiæ Patres, sanctæ et universales quinque synodi, ideoque consultissime pertractantes terribile esse et divinam provocans indignationem hæc omnia despiciere, quæ oppugnant catholicam Ecclesiam, ut ne condemnemur, utpote imperfectos atque inefficaces habentes intellectus animæ ad discernendum malum et bonum, prompti secundum gratiam Dei convenisse cognoscimur in hac Romana Christianissima civitate, ad confirmationem quidem piissimarum Ecclesiæ prædicationum, condemnationem autem impiissimorum novitatis dogmatum, per similitudinem decessorum nostrorum sanctorum Patrum, quique per sinceram concordiam et in idip-

ισκληρύναν τὸν τράχηλον αὐτῶν ὑπὲρ πέτραν καὶ καταφρόνησάν μου σφόδρα τοῦ δευντρώσαι τὰς ὁδοὺς αὐτῶν καὶ προσεῖναι ἀμαρτίας ἐν ἁμαρτίαις. Ἐποδυσάθη γὰρ αὐτοῖς πρὸς τῇ ἀνθρωπότητι τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὴν αὐτοῦ θεϊότητα βλασφηγήσαι καὶ ἀθετῆσαι, δι' αἰσεθούς τύπου κατὰ πονηρὰν εἰσέγησιν αὐτῶν γενημένου κατὰ τῆς ἁμωμῆτος ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν πίστει, παρὰ τοῦ γαλανοτάτου βασιλέως, διαγορεύσαντες ἐν αὐτῇ τῷ τύπῳ, μὴτε μίαν μὴτε δύο θελήσεις ἢ ἐνεργείας, τουτίστι μὴτε θείαν μὴτε ἀνθρωπίνην θέλῃσιν καὶ ἐνεργείαν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τῶν πάντων ὁμολογῶν. Ἄλλ' ἐν ἐκαστῇ εἴδει λοιπῇ, καὶ οὐχὶ μόνον τῇ κατ' αὐτὴν ἀνθρωπώπῃ, παντοίως ὑπάρχειν αὐτὸν, ἀνεθιλάτον τε καὶ ἀνεύχεγον, ἦγον ἀνοσίειν τε καὶ ἀνυπαρκτον, ἵνα τοῖς κακοδόξοις ἀρετικαῖς συνειβάλλωσι τοὺς ὀρθοδόξους Πατέρας, καὶ ταῖς τῶν βεβύλων ἀνδρῶν φωναῖς, ἦγον τῇ μὴ θελήσει καὶ ἐνεργείᾳ συνεξηραθῆναι ποιήσωσι τὰς τῶν θεολόγων διδασκαλίας, ἧται τὰς δύο τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ θελήσεις καὶ ἐνεργείας, ὥσπερ οὖν καὶ φύσεις ἡνωμένας ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαίρητως, διαπίσαντες παρὰ νόμους, καὶ ἀνιγλήτους, ἦγον ἀκατακρίτους ὑπάρχειν ἐπὶ ταῖς οἰκίαις ὁμολογίας τοὺς αἰρετικούς, τουτίστιν ἐπ' αὐτῇ τῇ πρεσβυτεριᾷ παρ' αὐτῶν μὴ θελήσει καὶ ἐνεργείᾳ, καὶ τὴν αὐτὴν ἐξ ἀνευθύνου ποιῆς ἔχειν ἑλευθερίαν τοὺς ἐν τοῖς δόγμασι διαβεβλημένους αἰρετικούς τοῖς ἐν ἀμέμπτῳ διδασκαλίᾳ διαβεβημένοις ἁγίοις Πατράσιν ὅπερ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τοὺς ἱεροὺς ἀνατρέπῃ κανόνας, μᾶλλον δὲ πάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τὴν ὅσαν διὰ ταῖς, μηδαμῶς ἀδυνατοῦσαν τὸν ἔνοχον, μὴτε μὴν υπερέχουσαν σὺν τῷ ἀνατίρῃ τὸν ὑπαίτιον ἐρίματος. Ἀνάμωλον γὰρ τοῦτο καὶ θείας δικαιοσύνης ἄλλοτριν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων οἱ δι' ἐναντίας ἐτόλμησαν εἰς διέλεον τῶν ἀπλουστέρων καὶ συγκαλῶψιν τὸν ἰδίον ἀστοχημάτων, ἰγνάρως ἀποφύσασθαι καὶ εἰπεῖν τὰς αὐτῶν αἰσεθούς καινοτομίας ἀθέτατα δόγματα, ταῦτα τῆς εὐσεβείας ὑπάρχειν τὰ δόγματα, ἃ παρὰβιάσασιν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπάρται τοῦ Λόγου γινόμενοι, καὶ οἱ καθεῖς τούτων διάδοχοι διεπνεύστοι τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες, καὶ αἱ ἅμει οἰκουμένικαί πίντε σύνοδοι προσπακόντως ἡμῖς λογισμένοι φοβερὸν ὑπάρχειν καὶ θείας ἀγανακτήσεως πρόξενον, τὸ ταῦτα παρὰβῆναι πολυμύνητα τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἵνα μὴ κατακριθώμεν ὡς ἀτελεῖς, καὶ ἀγρύμναστα κηκαμένοι τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς πρὸς διακρίσιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ, προθύμως χῆρετι Θεοῦ συνηλθώμεν ἐν ταύτῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων φιλοχρίστῳ πόλει, πρὸς βεβαίωσιν μὲν τῶν εὐσεβῶν τῆς Ἐκκλησίας κληρυμάτων, ἀνείρσιν δὲ τῶν αἰσεθῶν τῆς καινοτομίας δογμάτων, μιμήσει τῶν προηρησαμένων ἡμᾶς ἁγίων Πατρῶν, οἱ τινες ἐξ ἐλεγκτικῶν ὁμοίων καὶ τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ θεοριλούς συνεισέως, πάσαν κατήργησαν αἵρεσιν, καὶ πάντας ἐτροπώσαντο τοὺς ἀρετιολογῶντες, ἐλευθερώσαντες ἐκ τῆς πλάνης αὐτῶν τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν ἔπειδὴ τὰ ἐκ συνδρομῆς ἱερᾶς, ἧτοι πνευματικῆς γινόμενα συμφωνίας ἁγίων Πατρῶν, ἰσχυρὰν ἔχει καὶ ἀκαταμάχητον κατὰ τῶν ἀνταγμιμένων τὴν δύναμιν. Ἐπὶ στέμματος γὰρ, ἦσθι, δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθίζεται πᾶν ῥῆμα, καὶ τὸ σπαρτίον οὐ ταχίως ἀποφύγεται, καὶ ἡ ἀδελφὸς ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πᾶσις ἰσχυρὰ καὶ ὑψηλὴ ἰσχύει δὲ ὥσπερ τετελειωμένον βασιλεῖον.

Οὐ χάριν, ὡς ἔρται, καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἀδιαίρετον κοινὴν κατὰ πνεύματος ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθόντες, ἐπονομάσαμεν διὰ πρῆξιν ὑπομενημάτων παράλλαθαι θίσθαι κατὰ διαστολὴν εὐκρινῆ, τὰτε τῶν ἁγίων Πατρῶν καὶ τῶν οἰκουμένων πάντε συνῶν ἐν ἁθυσίαις, καὶ τὰ δόγματα τῶν ἀπίστων αἰρετικῶν, τῶν τε παλαιῶν καὶ τῶν νῦν ἀναφύειν κατὰ τῆς πίστεως μετὰ τῆς ἀσεβοῦς αὐτῶν ἐκθίσως, καὶ τοῦ ἀσεβιστοῦ τύπου, πρὸς τὸ δεῖξαι πᾶσι τοῖς ἐντυγχάνουσι τὴν διαφορὰν τοῦ φωτός καὶ τοῦ σκότους, ἥγουν τῆς πατρικῆς ἀληθείας καὶ τῆς αἰρετικῆς κακοδοξίας, καὶ ὡς οὐδεμία κοινότης τοῖς αἰρετικοῖς ὑπάρχει, πρὸς τοὺς ἁγίους Πατέρας, ἀλλὰ καὶ ὅσον ἀπέχουσι ἄνατολαι ἀπὸ δυσμῶν, τοσοῦτον ἀπέχουσι οἱ ἀσεβεῖς αἰρετικοὶ λόγῳ τε καὶ διανοίᾳ τῶν θεολόγων ἀνδρῶν. Ὅθιν τοὺς μὲν ἁγίους Πατέρας ὁριστικῶς ἐκνέσωμεν, μετὰ πάντων τῶν ἱερῶν αὐτῶν κερυγματῶν, καὶ πάντων τῶν ἐν ἡμῖν εὐλακρινῶς αὐτοῦς τε καὶ αὐτὰ προσδιχορίμεν. Τοὺς δὲ δυσσεβεῖς αἰρετικούς ἀνθεματίσωμεν μετὰ πάντων τῶν βεβῶλων αὐτῶν δογματῶν καὶ τῆς ἀσεβοῦς ἐκθίσως καὶ τοῦ ἀσεβιστοῦ τύπου, καὶ πάντων τῶν τούτοις εἰτε τῶν παρ' αὐτῶν ἐκδοθέντων ἢ ἀκρωμένων, ἢ διεκδικούντων, ἢ ὑπεραπολογουμένων πύτων, ἵνα καὶ ἡμεῖς πάντες οἱ κατὰ πάσαν παροικούντες τὴν οἰκουμένην εὐσεβεῖς καὶ ὀρθόδοξοι, ταῦτα παρ' ἡμῶν εὐσεβῶς πρᾶχθῆναι γινώσκοντες, εἰς ἀσφάλειαν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας συμφώνως ἡμῖν τὰ ὅμοια πρῶξτε, καὶ κυρώσατε μὲν πάντας τοὺς ἁγίους Πατέρας, ἐγγράφως συναντιόντες αὐτοῖς τε καὶ ἡμῖν εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ἀνθεματίσατε δὲ καὶ πάντας τοὺς αἰρετικούς τοὺς πάλαι καὶ νῦν, αὐτῶν τὴν ἀγνωτῆσιν ἡμῶν πίστιν ἀναίδως πολεμήσαντας, μετὰ τῆς ἀσεβοῦς ἐκθίσως, καὶ τοῦ ἀσεβιστοῦ τύπου, καὶ τῶν τούτοις, ἥτοι τῶν ἀτόπων ἐκτεθέντων παρ' αὐτῶν προσδιχορίμεν, ἵνα καρπὸν εὐσεβοῦς ὁμολογίας, τὴν τῶν εὐλαίων κληρονομίαντες στερῶνται. διὰ τοῦτο γὰρ τὰ παρ' ἡμῶν ὑπὲρ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας συνδικῶς πρᾶχθῆναι, πανταχοῦ τοῖς πᾶσι ἐπιτάλαμεν, ἵνα τὸ τοῦ σκοποῦ πληρῶσαντες ἔργον, ἡμεῖς μὲν ἱκανοὺς ἀνευθύνοντες ὄντας γινώσκοντες ἐνὸς πνεύματος τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἁγγέλων, ἐφ' ὃν ἡμεῖς αὐτοῦ χρησόμεθα, μετὰ τῶν ταῦτα παρ' ἡμῶν δεχομένων ταῦτα τὴν αὐτοῦ φοβεράν ἐπιφάνειαν, ἀνακαλομένους δὲ τοὺς μὴ πεθομένους ἀποδείξωμεν, ὡς οὐδεμία ἐχούσας πρόφασιν περὶ τῆς ἱκανῶς ἀπιστίας μετὰ τὴν φανέρωσιν τῆς ἀληθείας. Αἰνεῖ γὰρ ὁ Κύριος· Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ὁλόγησα αὐτοῖς, ἁμαρτίας οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν. καὶ ὁ Ἀπόστολος εἶπε· Κατανοώμεν ἄλλοις εἰς παροξυσμὸν ἀγένης καὶ καλῶν ἔργων, μὴ ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἱκανῶν καθὼς ἔθος τῶν, ἀλλὰ παρακαλοῦντες καὶ τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσον βλέπομεν ἐγγίζουσαν τὴν ἡμεῶν. Ἐκουσίως γὰρ ἁμαρτανούντων ἡμῶν, μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκ ἐπὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία· φοβερά δὲ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζήλους ἰσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναγκάστους. Οἴδωμεν γὰρ τὸν ἐπὶ πάντα· Ἐμοὶ ἐδόκησας, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. Οὐ χάριν ἀσφαλίζόμενος ἡμᾶς προστάσσει λέγων· Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, λάλησον τοῖς υἱοῖς τοῦ λαοῦ σου, καὶ εἰπὲς πρὸς αὐτούς· Γὰρ ἐφ' ὃν ἂν ἐπὶ τοῖς ῥομφαῖα ἐπ' αὐτὴν, καὶ λαβοὶ ὁ λαὸς τῆς γῆς ἀνθρώπων ἵνα ἐξ αὐτῶν, καὶ δώσουσιν αὐτὸν αὐτοῖς εἰς

sum Deo amabilem conventionem, destruxerunt, hæræsim, et omnes hæræticos superasse noscuntur, eripientes de errore eorum catholicam Ecclesiam. Quæ enim ex sacra concursione, hoc est, spiritali consonantia sanctorum Patrum exsequuntur, validiorem habent contra adversarios et inexpugnabilem virtutem. In ora enim, inquit, duorum vel trium testium statit omne verbum (Deut. xix; Matth. xvin); et: Funiculus triplex difficile rumpitur (Eccl. iv); et: Frater qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma (Proverb. xviii); prævalebit autem sicuti fundatum imperium. Propterea et nos, ut dictum est, secundum indivisam communionem spiritus in idipsum convenientes, properavimus per gestorum seriem comparationem adinvicem per distinctionem discretam efficere, tam sanctorum Patrum et universalium quinque synodorum sacras promulgationes, et dogmata infidelium hæræticorum, tam anteriorum, quamque nunc emergentium contra fidem, cum impia eorum æthesi, necnon impiissimo typo, proferentes, ut omnibus ostendamus relegendibus differentiam luminis et tenebrarum, hoc est, claræ Patrum doctrinæ, et temulentæ hæræticorum vesaniz, et quia nulla communia hæræticis existunt cum sanctis Patribus, sed quantum distat Oriens ab Occasu, tantumque distant impii hæræτικοὶ verbo et mente a Deo inspiratis viris. Propterea sanctos quidem Patres sententialiter confirmavimus cum omnibus sacris prædicationibus eorum, nec non eis qui nobiscum sincere ipsos et eandem suscipiunt. Impios autem hæræτικούς, cum omnibus pravissimis dogmatibus eorum, et impiam ecthesin vel impiissimum typum, et omnes qui eos vel quidquam de his quæ exposita sunt in eis, suscipiunt aut defendunt, seu verba pro eis faciunt in scripto, anathematizavimus, ut et vos omnes, qui per omnem terrarum inhabitatorem noscimini pii et orthodoxi, hæc pie a nobis gesta cognoscetes pro tuitione catholicæ Ecclesiæ, consonanter nobiscum similia exsequamini, et omnes quidem sanctos Patres confirmetis in scripto, consonantes illis nobisque in orthodoxa fide; anathematizetis autem omnes hæræτικούς qui præsumptive hanc olim et nunc expugnaverunt, una cum scelerosa ecthesi et impiissimo typo, sed et qui eos, aut quiddam de his quæ ab eis implicite exposita sunt, suscepint, quatenus fructum piæ confessionis vestrarum animarum hæreditare valeatis salutem. Propterea enim ea quæ a nobis pro catholica Ecclesia synodally gesta sunt, omnibus direximus, ut nostri studii perficientes opus, nos quidem ipsos innoxios esse a problemus coram Deo et electis angelis, ante quos ab eo iudicandi sumus cum eis qui hæc a nobis suscepint, in terribili ejus adventu; inexcusabiles autem eos qui non obediunt, demonstreremus, ut pote nullam habentes occasionem pro sua perfidia post veritatis ostensionem, Domino dicente: Si non venissem et locutus eis fuisset, peccatum non haberent; nunc autem excusationem non habent de peccato suo (Joan. xv). Sed et Apostolus iterum perhibet: Con-

sideremus invicem in provocatione charitatis et bonorum operum, non descentes collectionem nostram, sicut est consuetudinis quibusdam, sed consolamini, et tanto magis, quanto viderimus appropinquantem diem (Hebr. 1). Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur hostia pro peccatis; terribilis autem quædam expectatio iudicii, et ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios. Scimus enim dicentem: *Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus (Deut. xxxii)*. Propter quod præmoniens nos præcepit, dicens: *Et tu, Fili hominis, loquere ad filios populi tui, et dices ad eos: Terra super quam inductus fuerit gladius, et tulit populus terræ virum unum de notissimis suis, et constituerit eum super se speculatorem, et ille viderit gladium venientem super terram, et cecinerit buccinam, et annuntiaverit populo: audiens autem quisquis ille est sonitus buccinæ, non se observaverit, veneritque gladius, et tulit eum, sanguis illius super caput ipsius erit, quia sonum buccinæ audivit, et non se observavit; sanguis ejus in ipso erit. Si autem se custodierit, animam suam salvabit. Quod si speculator viderit gladium venientem, et non insonnerit buccinam, et populus non se custodierit, veneritque gladius, et tulit de eis animam, ille in iniquitate sua captus est, sanguinem autem ejus de manu speculatoris requiram (Ezech. xxxiii)*. Propter quod testificamur omnibus in hodiernum diem, sicut inquit beatus Paulus, quia mundi sumus a sanguine omnium vestrum (Act. 11). Non enim subtraximus nos non annuntiare omnibus quæ tradita est nobis a sanctis Patribus et synodis, orthodoxam confessionem per ea quæ nuper apud nos synodally gesta sunt. Attendite, itaque vobis et omni gregi, in quo vos Spiritus sanctus constituit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit proprio sanguine (Ibid.), ut non sit qui vos decipiat aut seducat in subtilitate sermonis per philosophiam et inanem fallaciam (Coloss. 1). Apertissime enim Spiritus sanctus per Apostolum dicit: *Quia in novissimis temporibus recedent quidam a fide, attendentes spiritibus seductoribus et doctrinis demoniorum, in hypocrisi mendaciloquorum, cauteriatam habentium suam conscientiam (I Tim. iv)*. Propter quod vigilate et orate, ut non intretis in tentationem (Matth. xxvi): quæ mentis transgressio operatur in his qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati (II Thess. 1), eo quod charitatem veritatis non perceperunt, ut salvi ficerent. Deus enim intentator malorum est, ipse autem neminem tentat. Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus. Deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum; peccatum vero, cum consummatum fuerit, generat mortem (Jac. 1). Nolite itaque errare, fratres mei dilectissimi, doctrinis variis et extraneis (Hebr. xiii) circumdueti: et licet nos, aut angelus de caelo evangelizaverit vobis (Gal. 1), præter quod accepimus tam a sanctis apostolis et probabilibus Patribus, et universalibus quinque synodis, anathema sit. Igitur sicut prædiximus, et nunc iterum dicimus: Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepimus ex

A σκοπῶν, καὶ ἰδὼν τὴν βοήθειαν ἐρχομένην ἐπὶ τὸν γένος, καὶ σάλπιγξι τῇ σάλπιγγι, καὶ σιμῶν τῷ ἁγίῳ, καὶ ἀκούσαι ὁ ἀκούσας τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος, καὶ μὴ φυλάξεται, καὶ ἐπιβῇ ἢ ῥομφαίᾳ, καὶ λάβῃ αὐτὸν, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἔσται, ὅτι τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος ἀκούσας, οὐκ ἐφυλάξατο· τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἔσται. καὶ οὗτος ὅτι ἐφυλάξατο, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐξέσωσεν. καὶ ὁ σκοπὸς ἐστὶν ἰδὼν τὴν βοήθειαν ἐρχομένην, καὶ μὴ σιμῶν τῇ σάλπιγγι, καὶ ὁ λαὸς μὴ φυλάσσεται, καὶ ἰδὼν ἢ ῥομφαίᾳ, καὶ λάβῃ ἐξ αὐτῶν ψυχὴν, αὐτὰ δὲ τὴν ἀνομιάν ἐλάττω, καὶ τὸ αἷμα ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ σκοποῦ ἐκζητήσεται. διὰ μαρτυροῦμεθα πάντες ἐν τῇ σύνοδον ἡμετέραν, καθὼς φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι οἱ θεοὶ ἴσμεν ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων ὑμῶν. Οὐ γὰρ ὑπεστήλυκαμεθα τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι πᾶσι τὴν παραδοξίαν ἡμῶν ἐκ τῶν ἁγίων.

B Πατρῶν τε καὶ συνόδων ὀρθοδόξων ὁμολογίαν, διὰ τῶν ἀρτίως παρ' ἡμῶν συνοδικῶς πεπραγμένων· προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς καὶ παρὶ τῇ ποιμνίᾳ, ἐν ᾗ ἡμεῖς τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου ἔδοτο ἐκτελέσας ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν περιποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος, ἵνα μηδὲς ὑμῶν εἴη ὁ σιμῶν, ἢ παραλογίζομενος ἐν πικρολογία διὰ τῆς φιλοσοφίας, καὶ κενὸς ἀπάτης. Ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα ὀρώμενος λέγει· Ὅτι ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύματι πλάνῳ, καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολογίας κεκαυτηριασμένοι τὴν ἰδίαν συνειδήσιν. Γρηγορεῖτε οὖν καὶ προστρέχετε ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν, ἐν ᾧ προσδοκία τῆς γνώμης ἐργάζεται, τοῖς μὴ πιστεύουσιν τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκοῦσιν ἐν τῇ ἀδικίᾳ, καθ' ἣν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ εἶδαντο, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς. Ὁ γὰρ Θεὸς, ἀπειραστός ἐστι κακῶν, πειράζει δὲ αὐτοὺς οὐδέποτε.

C Ἐκαστος δὲ πειράζεται ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἀποσπώμενος καὶ δειλαζόμενος. Εἴτα ἡ ἐπιθυμία συλλαβούσα, τίκει ἁμαρτίαν· ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκτείνει θάνατον. Μὴ οὖν πλανᾶσθαι, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, διδασκαλίας ποικίλαις καὶ ἑνῆς περιεργόμενοι· ἀλλὰ ἐὼν ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελιστὰς ὑμῶν παρ' ὁ παρελθόμενος ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῶν ἐγκρίτων Πατρῶν, καὶ τῶν οἰκουμένων πάντε συνοδῶν, ἀνάθεμα ἔστω, ὡς προειρήκαμεν. Καὶ πάλιν λέγομεν· Εἰ τις ἡμεῖς εὐαγγελίζεται παρ' ὁ παρελθόμενος ἐξ αὐτῶν, ἀνάθεμα ἔστω. Ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθωμεν, ἢ τὸν Θεόν; ἢ ζητοῦμεν ἀνθρώποις ἀρέσκειν, εἰ ἐπὶ ἀνθρώποις ἤρεσκον, φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἐν ἡμῶν. Ὡς οὖν περιέδεσθε τὸν Χριστὸν ἐκ τῶν χριστοφόρων ἀνδρῶν, οὕτως εἰς αὐτὸν

D πιστεύετε, τὴν καλὴν παρακαταθήκην μέχρι τέλους φυλάξετε, διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ ἐνοικούντος ἐν ὑμῖν, ἐπειδὴ ὁ στερεὸς θεμέλιος τοῦ Θεοῦ ἴστακεν ἔχον τὴν σφαγίδα ταύτην· Ἐγὼ Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ, καὶ ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Κυρίου. Διόπερ, ἀδελφοί, τὰς βεβίλους ἐκτριπόμενοι καινοφροσύνης, μηδενὸς τῶν ἀπὸ γῆς φρονούντων, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου λαλούντων, προσδέξασθε κατὰ τῆς πίστεως τύπους, ἢ νόμους, ἢ ὅρους, ἢ ἐκθίσεις ἀτόπους, γινώσκοντες, ὅτι μέλλει ταῦτα πάντα ζητεῖν καὶ κρίνειν αὐτός· ὁ τῆς δόξης Θεός· καὶ ὅτι οὐδεὶς ἀνθρώπων, ὡν ὅσαί χόρτοι αἱ ἡμέραι αὐτῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐσταυρώθη, οὕτε εἰς τὸ ὄνομα τῶν αὐτῶν ἐβαπτίσθημεν, ἀλλὰ τὸ σταυρωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, μάλιστα σαφῶς κατανοοῦντες, ὅτι καὶ δι' ἐαυτῶν τὰ οἰκτεῖα δόγματα καταλύοντες οἱ δι' ἑαυ-

τίας. Λέγει γὰρ ὁ κύριος· Πᾶσα βασιλεία ἐφ' αὐτῆς με-
ρισθεῖσα, οὐ σταθῆσεται, καὶ πᾶς ὅρος καὶ νόμος, ἐφ'
ἐαυτοῦ μερισθείς, οὐ σταθῆσεται· καὶ εἰ ὁ τύπος ἐκβάλ-
λει τὸν τύπον*, ἢ μὴ λέγουσα μίαν ἔχεν, ὁ δὲ λέγων με-
θεμίαν ἔχεν τὸν κύριον ὀδῶν, ἢ ἐνέργειαν, ἅρα ἐφ'
ἐαυτῶν ἐμερίσθη τούτων ἑκάτερος, πῶς οὖν σταθῆσεται
τῶν ἐκκλήτων ἡ αἰρέσις, ὅφ' ἐαυτῆς καταργηθεῖσα μᾶλλον,
ἢ παρ' ἡμῶν ὡς ἴσως καὶ ἀδίδακτος; Μὴ τοίνυν παρερ-
χόμεν σκία μᾶλλον δι' λυμίνην φθορᾶ τὴν εἰς Χριστὴν τὸν
Θεὸν ὁρῶντες ὡς ἡμεῖς πιστεῖν ἀπεμπολοῦμεθα, θαυμάζοντες
τὰ πρόσωπα ἀφελείας χάριν, ἐπειδὴ ὡς ἄνθος χόρτον
παρελθούσιν· ἀνίσταται γὰρ ὁ ἥλιος ἐν τῇ καύσῳ καὶ
ἐξέρπει τὸν χόρτον, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπισεν, καὶ ἡ
ἐνερπεία τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἀπώλετο. Οὕτως καὶ ὁ
πλοῦτος ἐν ταῖς πορείαις αὐτοῦ μακροθύμειται, ἵνα μὴ τῇ
ἀγάπῃ τοῦ κόσμου προσπασχόντων ἡμῶν, ῥηθῇ καὶ περὶ
ἡμῶν, « Ἠγάπησαν γὰρ τὴν δι᾽ ἐκ τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον
ὑπὲρ τὴν δι᾽ ἐκ τοῦ μόνου Θεοῦ, » καὶ ὑποπέσωμεν αἰωνίῳ
κρίματι. Θεοβρόν, ἀδελφοί, τὸ ἐμπροσθὲν εἰς χεῖρας Θεοῦ
ζῶντος, τοῦ ἀποφανομένου καὶ λέγοντος· Ὅς ἀρνῆσται
με καὶ τοὺς ἐμούς λόγους ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρ-
νήσομαι πρὸς αὐτὸν ἐμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν
τοῖς οὐρανοῖς. Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὁργὴ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ
ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων, τὴν τὴν ἀλό-
γητον ἐν ἀδικίᾳ πολεμούντων, ἢ προῖδόντων αἰρέσει. Διότι
τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, φανερὸν γέγονεν αὐτοῖς. Ὁ Θεὸς
γὰρ αὐτοῖς ἐφανέρωσε διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ
προφητῶν, καὶ διδασκάλων, καὶ τῶν οἰκουμένων πίντες
συνόδῳ, ἐν τῇ δογματῇ νόμος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας
ὑπάρχονσι. Καὶ ὁμως τούτων ἀπάντων, τὴν οὐκίαν
προειρηνα καίνετομίαν. Μηδεὶς οὖν ὑμᾶς ἐκαπατάτω και-
νοῖς λόγοις. Διὰ ταῦτα γὰρ ἐρχεται ἡ ὁργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ
τούς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· μὴ οὖν γίνεσθε συμμέτοχοι
τῶν δογμάτων αὐτῶν, μήτε κοινωνεῖτε τοῖς λόγοις αὐτῶν
τοῖς ἀνάγκοις. Μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε, ἐπειδὴ σύνδοξος
ἀθετούντων εἰσὶ, καὶ ἐνέτειναν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ὥστε
τοῦτον, ψεύδος καὶ οὐ πῶς ἐνίσχυον εἰς αὐτούς, ὅτι
ἐκ κακῶν εἰς κακὰ ἐξηλδοσαν, καὶ ἐπὶ οὐκ ἐγνώσαν, ἥστὶ
κύριος. Ἀλλήθειαν γὰρ οὐ μὴ λαλίσωμι, μεμνημένος ἡ
γλῶσσα αὐτῶν λαλεῖν ψεῦδος, ἠέθισσαν, καὶ οὐ διεκρίνον
τὸν ἐπιστρέφειν, καὶ οὐκ ἠθέλησαν τοῦ εἰδῆναι με, λέγει
κύριος. Στάτε οὖν ὑμεῖς, ἀρεπῆται, ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς, καὶ
ἴδετε καὶ ἰρωτήσατε τρίβους κυρίου αἰωνίως, καὶ ἴδετε
ποία ἐστὶν ἡ ὁδός· ἡ ἀγαθὴ τῶν ἁγίων Πατρῶν, καὶ βαδί-
σασι ἐν αὐτῇ· καὶ εὐρήσατε ἀντηρόν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν,
ἀλλ' εἰ καὶ πᾶσχετε διὰ Χριστὴν, μακάριοι ἐστέ. Τὸν δὲ
φόβον αὐτῶν μὴ φοβεσθῆτε, μὴ δὲ ταραχθῆτε, κύριον δὲ
τὸν Θεὸν ἀγμάτετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. Αὐτοῦ λέγον-
τος, ἐπακούσατε· Μὴ φοβεσθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων τὸ
σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀπαγεῖν αὐ· φοβεσθῆτε
μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἐν γένει
ἀποκτείνει. Οὐχὶ δύο στροβίλοι ἄσπερτον πωλεῖται; καὶ
ἐν εἰς τούτων οὐ πείσεται ἐπὶ τὴν γῆν ὄνεν τοῦ Πατρὸς
ὡμῶν; ὡμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἠριθμη-
μέναι εἰσὶ· μὴ οὖν φοβεσθῆτε αὐτούς, πολλῶν στροβίλων
διαφίρετε ὑμεῖς. Ἀναλογισασθε γὰρ, ἀδελφοί, τὸν ταχύ-
τον ὑπομεινόμενον ὑπὸ τῶν ἁμαρτιῶν εἰς ἐαυτὸν ἀντι-
λογίαν, ἵνα μὴ ἐκκαθῆτε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐκλυόμενοι·
οὕτως μὴ τις αἵματος ἀντικατέστωτε πρὸς τὴν ἁμαρτίαν

A ipsis, anathema sit. *Modo autem hominibus suademus, an Deo (Ibid.)?* aut quærimus hominibus placere? Si adhuc hominibus placere, inquit beatus Paulus, Christi servus non essem (II Tim. I). Sicut ergo accepistis Christum a sanctis prædicatoribus, sic in eum credite, bonum depositum usque in finem custodite per Spiritum sanctum, qui habitat in vobis, quoniam firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: *Novit Dominus qui sunt ejus (II Tim. II)*; et discedat ab iniquitate omnis qui invocat nomen Domini. Propterea, fratres, profanas vocum novitates evitantes, nullatenus eos qui de terra clamant, et non ex ore Domini loquuntur, suscipiatis adversus fidem typos, aut leges, vel definitiones, aut expositiones hæreticas agnoscetes, quoniam hæc omnia requiritur et judicaturus est ipse gloriæ Dominus, et quia nullos hominum, quorum sicut fenum dies illorum, pro nobis crucifixus est, neque in nomine cujusquam eorum baptizati sumus, sed in morte Christi Dei per lavacrum regenerationis renovati dignoscimur, qui crucifixus est pro nobis sub Pontio Pilato: maxime apertissime considerantes quoniam et per se sua dogmata destrunt contrarii. Dicit enim Dominus: *Omne regnum in se divisum non stabit (Matth. XII)*, et omnis sententia, lex, adversum se divisa, non stabit; et si typus destruit ecthesim, sed et ecthesis destruit typum; illa quidem dicens unam habere, hic autem asserens non unam habere Dominum nostrum voluntatem et operationem: ergo in se divisum est utrumque, et quomodo stabit adversariorum hæresis, magis a semetipso invalida et inanis existens, quam a nobis destructa? Ergo nullo modo per transitoriam umbram, potius autem corruptelam dissolutam, Christi Dei vestram orthodoxam fidem amittatis, mirantes personas quæstus causa, quoniam sicut flos fenil transiet. Exortus est enim sol cum ardore, et arefcit fenum, et flos ejus decedit, et decor vultus ejus deperit: ita et dives in itineribus suis marcescit (Jac. I); ut ne pro dilectione mundi compatiens nobis dicatur etiam de nobis: *Dilexerunt gloriam hominum magis quam gloriam solius Dei (Joan. XII)*; et subiaceamus æterno judicio: *Horrendum est, fratres, incidere in manus Dei viventis (Heb. X)*, qui protestatur, dicens: *Quicumque me negaverit et verba mea coram hominibus, non habu et ego eum coram Patre meo qui in cælis est (Matth. X)*. Revelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem et injustitiam hominum, qui veritatem per illicitam hæresim expugnant aut denegant, quia quod notum est Dei, manifestum factum est in illis. Deus enim illis manifestavit (Rom. I) per sanctos apostolos, et prophetas, et doctores, et universales quinque synodos, quorum dogmata lex catholica Ecclesiæ existunt; et tamen his omnibus propriam novitatem præposuerunt: *Nemo ergo vos seducat inanibus verbis (Ephes. V)*. Propterea enim venit ira Dei super filios diffidentie. Nolite ergo effici compatiens dogmatum eorum, neque communicetis infructuosis verbis illorum: magis autem et

* B. est aliquid; legendum: καὶ εἰ ὁ τύπος ἐκβάλλει τὴν ἐκδοτον, καὶ ἡ ἐκδοσις τὸν τύπον. EDIT.

redarguite, quoniam cœles prævaricatorum sunt, et extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii, et non veritatis. Completum est in eis, quia de malo ad malum egressi sunt, et me non cognoverunt, dicit Dominus. Veritatem enim non loquentur, docuerunt autem linguam suam loqui mendacium; ut impie agerent, laboraverunt, et renuerunt scire me, dicit Dominus (Jerem. ix). State ergo vos, dilectissimi, super vias, et videte et interrogate de semitis Domini antiquis, et videte quæ est via bona sanctorum Patrum, et ambulate in ea, et invenietis requiem animabus vestris (Jerem. vi). Sed et si patimini propter Christum, beati eritis; metum autem eorum ne timueritis, neque conturbemini. Dominum autem Deum sanctificate in cordibus vestris (I Petr. iii), ipso dicente: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere; sed potius eum timeite qui potest animam et corpus perdere in gehennam. Nonne duo passeretis asse veniunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? Vestri autem et capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere eos, multis passeribus meliores estis vos (Matth. x). Rememoramini ergo, fratres, eum qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini, animis vestris deficientes, nondum enim usque ad sanguinem certavimus adversus peccatum repugnantes (Hebr. xii). Confidimus autem de vobis, fratres charissimi, meliora et viciniore salutis, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque instantia, neque futura, neque fortitudines, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia, magistro gentium docente, poterit vos separare a charitate Domini nostri Jesu Christi (Rom. viii), et quæ in ipso est, recta fide. Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est (Hebr. x) ad collocationes adversariorum, quatenus fidem intemeratam usque in finem conservantes, repromissionem percipiamus, quam repromisit his qui legitime certare deproperant. Adhuc enim modicum quantulum, qui venturus est veniet, et non tardabit. Ecce enim iudex ante januam assistit, coronas hilariter promittens his qui pro eo passionibus submituntur. Quod si subtraxerit se quis, non placebit animæ meæ (Ibid.), sed cadet de promissione propter negationem. Nos autem non sumus subtractionis in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ (Heb. x). Propter quod assumite arma Dei, ut possitis resistere in die malo adversus omnem hæreticum virum et dogmata, et induite vos loriceam justitiæ, calceati pedes in preparatione Evangelii pacis, in omnibus assumentes scutum fidei, in quo positis omnia jacula nequissimi ignita extinguere; et galeam salutis accipite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei, per omnem orationem et obsecrationem, radicati et fundati (Ephes. vi), ut idipsum nobiscum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata (I Cor. i), dividens bonum et integrum corpus Ecclesiæ in tortuosas novitates; sitis autem perfecti et integri in eodem sensu, et in eadem scientia firmati, ut per eam vias nostras dirigentes, in eundem inflexibiliter occurramus, qui a nobis creditur Dominus: ad quem accedentes lapidem virum, ab hominibus quidem reprobis pro eorum impia hæresi, a Deo autem electum et honorificatum, magis autem Deum

ἀγωνιζόμενοι· πεποισμεθα δὲ περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοί, τὰ κρείσσονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, ὅτι οὐτε θάνατος, οὐτε ζωὴ, οὐτε ἄγγελοι, οὐτε ἄρχαι, οὐτε ἐνεστώτα, οὐτε μέλλοντα, οὐτε δυνάμεις, οὐτε ὑψώματα, οὐτε βάθος, οὐτε τίς τις κτίσις ἰτέρα δυνήσεται ὑμᾶς χωρῖσθαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ὀρθοδόξου πίστεως. Μὴ οὖν ἀποβάλλετε τὴν ἐμπροσθεν ὑμῶν, ὅτις ἔχει μετὰ ἡμῶν μεθοποιοῦσιν· ὑπομονὴς γὰρ ἔχομεν χρειᾶν, πρὸς τὰς προσβολὰς τῶν ἐναντιῶν, ἵνα τὴν πίστιν ἀκραιᾶν μέχρι τέλους τηρήσαντες, ἀπολάβωμεν τὰς ἐπαγγελίας, ἃς ἐπαγγελίατο τοῖς νομίμως ἀβλοῦσιν ὁ Κύριος. Ἐτι γὰρ μικρὸν ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἔξει, καὶ οὐ χρονοί. Ἰδοὺ γὰρ ὁ κριτὴς πρὸ τῶν θυρῶν ἵσταται τοὺς στεγάνους θύρας προτερόμενος, τοῖς δὲ αὐτὸν ὑπομένουσιν. Ἄλλ' ἵνα ὑποστειλῇται τις, φρεσίν, οὐκ εὐδοκᾷ ἢ ψυχῇ μου ἐν αὐτῷ, ἐκπίπτει γὰρ τῆς ἐπαγγελίας, ὃ τὴν εἰς αὐτὸν ἐμπροσθεν· οὐκ ἐπὶ τῶν θυρῶν ἵσταται. Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμέν ὑποστωλὴς εἰς ἀπώλειαν· ἀλλὰ πίστις, εἰς περιπόλιν ψυχῆς. διὰ τοῦτο ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πολεμῇ κατὰ παντός αἰρετικοῦ ἀνδρός· τε καὶ θυμῶν, καὶ ἐνδυσασθε τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας, ἐν ἰστομασίᾳ τοῦ ἐπαγγελίου τῆς εἰρήνης, ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαμβάνοντες τὸν θυρῶν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσασθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πολεμοῦ τὰ πεφυρωμένα σβῆσαι, καὶ τὴν περιετραλίαν τοῦ σπυριτοῦ διέξασθαι, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ, διὰ πίστεως προσευχῆς καὶ διόσεως ἱρρέωμενοι καὶ τετραμνωμένοι, ἵνα τὸ αὐτὸ μετ' ἡμῶν λέγητε πάντες, καὶ μὴ ἢ ἐν ὑμῖν σχίσματα, διακρούοντα τὸ καλὸν καὶ ἄρτιον σώμα τῆς Ἐκκλησίας, εἰς ἀνομιλούς κατηγορίας. Ὅτι δὲ κατηγοριῶμενοι ἐν τῷ αὐτῷ νοί καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ βεβαίως, ἵνα δι' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ ἡμῶν ἐρροτομούμενοι, εἰς αὐτὴν ἀκλόως κατακτῆσωμεν τὸν πιστευόμενον κύριον, πρὸς ἐν προτερηζόμενον, λίθον ζῶντα, ὑπὸ ἀνθρώπων μὴ ἀποδοκιμασμένον διὰ τῆς αὐτῶν ἀπειθεῖς αἰρέσεως, παρὰ δὲ Θεοῦ ἐλεκτὸν ἵναιμον, μᾶλλον ἢ Θεὸν κατὰ φύσιν ὑπάρχοντα καὶ ἐν γένει σὰρξ δι' ἡμᾶς· καὶ αὐτὸν ὡς λίθον ζῶντος οὐλοδομησθαι, εἰως πνευματικῆς, ἱερτοῦμα ἄγιον, ἀνεγέγκαι πνευματικῆς οὐσίας αὐτῷ, εἰς ὁμοῖον εὐωδίας. καὶ τὰ νῦν, ἀδελφοί, παρατίθεμαι πάντας ὑμᾶς τῷ κυρίῳ καὶ τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, τῷ δοκῶμεν τελεῖσθαι καὶ δοῦναι τὴν ὁλοκληρίαν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις πᾶσιν. Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλητικῆς, δὴν ὑμῖν, τὸ αὐτὸ· ροιτὴν ἐν ἀλλήλοις, καὶ ἐν αὐτῷ πάντοτε καὶ ἐν πᾶσιν, ἵνα θεομυκθῶν ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μετὰ καρδίᾳ δοξάζωμεν αὐτὸν, ἐν ὁμοίᾳ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, τὸν δυνάμενον σταθῆναι ὑμᾶς κατὰ τὸ ἐπαγγελίον αὐτοῦ κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου, χρόνους αἰωνίους σιστημένον, φανερωθέντος δὲ διὰ τῶν γραφῶν ἁγίων καὶ πατρῶν, ἥτοι θεοπνευστῶν διδασκαλίων, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ εἰς ὑπακοὴν πίστεως εἰς πάντας ἡμᾶς γνωρισθέντος. Μόνῳ σοφῷ Θεῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, μετ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, τιμὴ, κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cœlesti sæculorum regi Christo Deo qui per carnem
nam etiam cum mente animatam, et ipsi secundum
hypostasim unitam, in terris apparuit, magi terrena
munera prompte obtulerunt, non magis quæ divina
gloria ipsius digna essent (est enim incomparabilis)
quam quæ promptam eorum voluntatem declararent;
illa enim infinita est, hæc singularem Deo amorem
exhibet. Vobis autem, serenissime, qui in terra per
ipsum regnatis et ad eum properatis, cum multa
libertate pretiosa * offerimus dona, qui omnes per
gratiam sacerdotes ejus existimus; salutaria nempe
sanctorum Patrum et synodorum præconia, ad ter-
ram ostensionem internæ erga ipsum Dominum ac
Deum nostrum charitatis, et erga vos, qui sinceri
ejus estis ministri. Et quoniam *omne datum optimum,
et omne donum perfectum desursum est, descendens a
Patre luminum* (Jac. 1, 17), tanquam splendidum
aurum possidemus firmam in eum et sincerissimam
confessionem; theologiam vero, thus purum et exi-
mium et optimi odoris; myrrham conservatricem
honorum, et contrariorum expultricem doctrinam.
Hæc enim stabiliter custodita erunt diuioni vestræ
corona decoris, et diadema gloriæ in manu Domini.
Nam regni ornamentum est veritatis cognitio, splen-
dida et immarcescibilis, quæque invenitur his qui
eam quaerunt: quoniam hæc dignos se circuit qua-
rens, et lis se ostendit, qui eam non tentant. Qua-
propter vobis, optime imperator, ut Dominum qua-
rentibus in simplicitate cordis, et in mentis bonitate
de eo sentire properantibus, studuimus ejus annun-
tiare salutare hac relationis nostræ mediocritate.
Nobis enim per Amos prophetam de se annuntiare
præcepit, dicens: *Sacerdotes audite, et testifica-
mini domui Israel, dicit Dominus Deus omnipotens*
(Am. 2. 11). Edoceamus igitur pium vestrum ac se-
renum imperium, quod in hac Dei amante et cultrice
vestra urbe Roma convenientes nos omnes, qui ad
mansuetudinem vestram confugimus, ex apostolica
et spirituali unanimitate et consensu, in eadem mente
et eadem sententia, piam orthodoxæ fidei definitio-
nem confirmavimus, et congruenter infirmavimus
inconvenientem hæreticorum sermonem, qui quon-
dam quique nunc propriorum sensuum pravitate se
a veritate separarunt, qui, intra seipsos non recte
ratiocinati, dixerunt non habere in humanitatis suæ
natura voluntatem aut operationem naturalem, ipsum
qui propter nos humanatus est, Dominum; sed sine
voluntate ipsum existere, ac sine operatione, intan-
gibilemque et inanimem esse; et quidem, cum Pa-
trum doctrina, testem veritatis propriam habentes
naturam, ad redarguendam eam, quæ de hoc ab iis
dogmatizatur, absurditatem, cum substantiam suam
videant ab ipso Creatore voluntate præditam et ope-
ratoriam factam esse, quomodo igitur a se fabrica-
tam, et propria incarnatione assumptam a natura
voluntate et operatione deminuit, non vere faciens
substantiæ nostræ in se fidem, sed imaginariæ et
fallaciter dispensationem secundum illos perpetrans,

Τῷ ἰπουρανίῳ βασιλεὶ τῶν αἰώνων Χριστῷ τῷ Θεῷ
διὰ σαρκὸς ἐπὶ γῆς φανέντι τῆς νοερῆς ἰψυχωμένης καὶ
ἰνωθείας αὐτῆς καθ' ὑπόστασιν, τὰ ἀπὸ γῆς δῶρα προ-
θύμως οἱ μάγοι προσήγαγον, οὐ μᾶλλον τῶς αὐτοῦ θείας
οὐτὰ δόξης ἀέθλια (ἀσύγκριτος γὰρ), ἢ τῆς αὐτῶν προ-
θυμίας δολωτικά. Ἡ μὲν γὰρ ἔστιν ἀόριστος, ἡ δὲ δια-
φερόντως ἐλπίσις. Ὑμῖν δέ, γαλανότατοι, τοῖς ἐπὶ γῆς δι'
αὐτοῦ βασιλεύουσι, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐπιειγμένοις διὰ τῶν
ἀρετῶν, τὰ ἐξ οὐρανοῦ καὶ εἰς οὐρανὸν ἀνακομιζόντα
τοὺς δεχομένους σὺν παύσεια πολλῇ προσάγονται τιμὰ
δῶρα πάντες ἡμεῖς, οἱ αὐτοῦ κατὰ χάριν ὑπάρχοντες
ἱερεῖς, τοῦτίστι τὰ σωτήρια τῶν ἁγίων πατρῶν τε καὶ
συνόδων καρύματα πρὸς ἐνδείξιν ἀληθείας εἰς αὐτὸν τὸν
κύριον ἡμῶν, καὶ Θεόν, καὶ ἡμᾶς τοὺς αὐτοῦ γνωστοὺς
θεράποντας, ἐνδιαθέτου στοργῆς, ἐπειδὴ πᾶσα δόσις
ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον, ἑνωθὲν ἐστὶν καταβαῖνον
ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φῶτων, χερσὶν ὡς περ δικηγῆ κα-
κταμένων, τὸν στήρᾶν εἰς αὐτὸν καὶ εὐκρινεστάτων
ὁμολογίων, λίθανον δὲ καθαρόν καὶ ὑπερρῶ καὶ εὐδόξῃ
βιολογίαν, καὶ σμύρναν τῆν φυλακτικὴν τῶν καλῶν καὶ
ἀποστολικῶν τῶν ἱκανῶν διδασκαλίων. Ἔσονται γὰρ ταῦτα
παγίως, τῷ ὑμετέρῳ συνταρουμένῳ κράτει, στέφανος
κἀλλους, καὶ διδάσκα δόξης, ἐν χειρὶ Κυρίου. Κόσμος
γὰρ βασιλείας ἐστίν, ἡ τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσις, λαμπρά
καὶ ἀμάραντος οὐσα, καὶ εὐρίσκομένη τοῖς ἐπιζητοῦσιν
αὐτήν, ὅτι τοὺς ἄξιους αὐτῇ περιέρχεται ζητοῦσα καὶ
ἐμφανίζεται τοῖς μὴ πειράζουσιν αὐτήν. Οὐ χάριν ὑμῖν,
κράτιστε βασιλεῶν, ὡς ἐν ἀπλήτῃ καρδίᾳ ἐπιζητοῦσι
τὸν κύριον, καὶ ἐν ἀγαθότητι διανοίας τὰ περὶ αὐτοῦ φρο-
νῶν ἐπιειγμένοις, ἐξαγγέλλειν αὐτοῦ τὸ σωτήριον ἰσπου-
δάσμεν, διὰ τοσδε τῆς μετρίας ἡμῶν ἀναπαράς. Ἡμεῖς
γὰρ παρακαλεῖται διὰ Ἀρῶς τοῦ προφήτου, τὰ περὶ αὐ-
τοῦ διαγγέλλειν, φάσκων Ἰσραὴλ ἀκούσατε, καὶ ἐπιμαρ-
τύρατε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, λέγει κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντο-
κράτωρ. Ἐκδιδάσκοντες οὖν τὸ εὐσεβεῖς ὑμῶν καὶ γελῶ-
νιον κράτες, ὅτι κατὰ τήδε τὴν φιλόχριστον καὶ δουλικὴν
ὑμῶν τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθόντες ἡμεῖς
ἅπαντες οἱ τῆς σὴς ἡμετέροτης πρόσφυγες, ἐξ ἀποστολικῆς,
ἡγοῦν πτευματικῆς ὁμοφυχίας τε καὶ συμφωνίας, ἐν τῷ αὐτῷ
νοῖ καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ, τὸν εὐσεβῆ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως
συνδοτικῆς ἐκυρώσαμεν ὅρον, ἀπεκυρώσαμεν δὲ προσπα-
ντος τὸν τῶν αἰρετικῶν ἀσύμβατον λόγον, τῶντε πάλαι καὶ
τῶν νῦν σχολιζομένων τῶν οἰκίῳ λογισμῶν ἀπὸ τῆς ἀληθείας
ἑαυτοὺς χωρισάντων, οἱ τινες εἶπον ἐν ἑαυτοῖς λογισά-
μενοι οὐκ ὁρθῶς, μὴ ἔχειν θλίψιν ἡ ἐνέργεια φυσικὴν ἐν
τῇ φύσει τῆς κατ' αὐτὸν ἀνθρωπότητος αὐτὸν τὸν δι' ἡμᾶς
ἐνανθρωτήσαντ᾽ κύριον· ἀλλ' ἐνέθλητον ὑπάρχειν αὐτὸν
καὶ ἀνεύρητον, ἄκαπτον τε καὶ ἄψυχον, καὶ τοι σὺν τῇ
πατρικῇ διδασκαλίᾳ, μάρτυρα τῆς ἀληθείας τὴν οἰκίαν
ἔχοντες φύσιν, εἰς ἔλκερον τῆς περὶ τοῦτου δογματιζο-
μένης αὐτοῖς ἀτοπίας, θλιπτικὴν ἱρώνην καὶ ἐνέργει-
κὴν τὴν ἑαυτῶν οὐσίαν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην τοῦ κτίσαν-
τος. Πῶς οὖν τὴν οὕτω δημιουργηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ προ-
ληρθεῖσαν τῇ οἰκίᾳ σαρκώσει κατὰ φυσικὴν ἀπεμείωσι
θλίψιν καὶ ἐνέργειαν, οὐ πιστωσάμενοι ἀληθῶς ἐν ἑαυτοῖς
τὴν ἡμετέραν οὐσίαν, ἀλλὰ φαντάσας ἀκατάλως κατ' ἐκεί-
νους τὴν οἰκονομίαν, οἱ δὴ τούτο καὶ μίαν τῆς θεότητος
αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ὑπάρχειν ἰδογματίσανθαι

* In Græco additur: *Quæ de cæ'o sunt, et ad cælos per 'acunt eos qui hæc suscipiunt.* HARB.

λησιν καὶ ἐνέργειαν. Ἐφ' οἷς ἐκ πάντων σχεδὸν τῶν ἱερέων ἐπαρχίας παροικούντων θεοφιλῶν ἐπισκόπων, καὶ τῶν κατὰ ταύτην ἰδρυμένων τῇν πρεσβυτέρων ῥώμην ἀποστολικῶν ἀρχιερέων ἀγαπητικῶς ὑπομνησκόμενοι καὶ νοθευόμενοι τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἐπιβλαβούς ἀποσχίσθαι κακωτομίας, εἰς διόρθωσιν μὲν οὐκ ἤλθον· ἐπὶ δὲ τὸ χεῖρον προέκοψαν, συνελόντες τῇ κατ' αὐτὸν ἀνθρωπίνῃ, καὶ τὴν θεῖαν αὐτοῦ θέλησιν καὶ ἐνέργειαν ὅλα μὲν καὶ μὴ μὲν ἔχον αὐτὸν ἐν ἑκατέρᾳ τῶν ὧν καὶ ἐν αἷς ἐστὶν ἀποφηνάμενοι φύσεων θέλῃσιν καὶ ἐνέργειαν, ἀλλ' ἀντιθέλῃσιν εἶναι φύσε' καὶ ἀνενέργητον, ὅπερ πάντων τε καὶ πασῶν τῶν ἁγίων πατρῶν καὶ τῶν οἰκουμενικῶν πάντε συνίδων ἀνατρέψει τοὺς ὄρους, κατὰ πάντα τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι, καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι καροῦντάς, μόνως διχα τῆς ἀμαρτίας· οὐ γὰρ ἐν ἀμαρτίᾳ τὸ ἐντελὲς ὁράται τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὸ ἰμπαθὲς τῆς ἡμῶν ἐπιγινώσκεται παραβάσεως· εἰ δὲ τέλειον κατὰ πάντα, δηλονότι καὶ κατὰ θέλησιν καὶ ἐνέργειαν, ὥσπερ καὶ φύσιν ὑναρχόν τε καὶ ἀκτιστον καὶ κατὰ ἀνθρωπίνην θέλῃσιν καὶ ἐνέργειαν, ὥσπερ καὶ φύσιν ἡρμηνίαν καὶ κατὰ κτιστὴν τέλειον οὐκ αὐτοῦ· τὸν γὰρ κατὰ τὰ μυστήρια, ἀθετοῦ προδήλως τὸν τοῦ τελείου λόγον ἐνορῆσθαι μὴ ἀμαρτίας αὐτὸν συγχωρῶν, διὰ τὴν τοῦ κατὰ φύσιν προσήκοντος ἁλλείψιν, ἣν οἱ δὲ ἑκτανίας, φημὶν δὲ, Θεόδορος οὗ τῆς θαρᾶν ἐπίσκοπος γεγονώς, καὶ Κύριος οὗ Ἀλεξανδρείας, Σέργιος οὗ τῆς βασιλίδος, καὶ οἱ τοῦτον διάδοχοι, Πύρρος καὶ Παῦλος, ἐν πρώτῃ τε καὶ δευτέρᾳ συντάξει τῶν οἰκείων δογματικῶν, οὐ μόνον ἐνέργησαν, ἀλλὰ καὶ ἁπολύσαντες, τὴν μὲν δὲ ἐκθέσεις αὐτοῖς κυρωθῆναι, τὴν δὲ κατὰ τὸν βεβαιωθῆναι, κατὰ τῆς πίστεως ὡς φησὶν ἀντιθέτως ἀθετοῦ τῆς τῆς ὑμετέρας γνησιότητος ἀκοῆς, ὥσπερ οὖν καὶ τὰ τοῦ ἐν μακαρίᾳ ἀπλῇ τῇ μνήμῃ πάππου τῆς ὑμῶν ἡμερότατος, ἵνα τὸν ἐκείνων πανούργως ἱερέων προστρίψονται μῶν, καὶ διπλᾶς ἐκ χειρὸς Κυρίου, τοῦτον χάριν, διέχονται τὰς ἐκείνων ἀμαρτίας, ταυτὸν δὲ λέγειν, τὰς ὑπὲρ αὐτῶν δικαίας ἐκτίσεις, ὡς αὐτοὶ τὴν παρανομήσαντες, ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγος ταραχος ἐν τοσούτοις χρόνοις συνέχει τὴν σύμπασαν γῆν· ὅλα μὲν μόνον τῶν εὐσεβῶν σκανδολεζομένων λαῶν, ἀλλ' ἤδη πού καὶ τῶν ἀθέων βαρβάρων τὸ μέγα τῆς ἡμῶν ὁμολογίας διακυμαδούτων μυστήριον, τῷ μὴ τὴν πρώτον μόνον καὶ κυριωτάτην ὑπὸ τῶν ἑκτανίων ἀθετηθῆναι πίστιν, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτῆς ἐπινοηθείσαν ὁρᾶν ὑπ' αὐτῶν καταργηθῆναι τῇ τῆς καινότερας ἀντιστροφῇ κακίστης ἀφίσεως, ὡς μὴ δὲ γινώσκουσιν ἔτι λοιπὸν ἐκείνους, τί τὸ πιστευόμενον ἔστιν αὐτοῖς, ἡ δοξαζόμενον, ἐξ ἀνευδότητος τῶν οἰκείων περὶ τοῦ. Οὐ χάριν ἐκ πάντων σχεδὸν τῶν εὐσεβῶν ἱερέων τε καὶ λαῶν τὰς ἐκθέσεις κατ' αὐτὸν δικαίας οὐκ ἀποστολικῶς ἐκχόμενος θρόνος, ἐνυχομένον αὐτὸν καὶ διαμεινυμένον μὴ μὲν τέλους οὕτως ὑπ' αὐτὸν κενδυνοῦσαν παρθεῖν τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν· ἀλλὰ διακασθῆναι προθύμως, καὶ περισώσασθαι, δι' ἀκριβοῦς τῶν πατρικῶν καὶ συνοδικῶν ὅρων παραφυλαχθεῖς, τὴν ἀμάμωτον ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν πίστιν· πάντας ἡμῶν ἱεραρχικῶς συναγαγόντες πρὸς τὸ παρ' ἡμῶν ἅπαντα ψυλαφθῆναι τε καὶ κρεθῆναι ἀκονουκῶς, διὰ πρῶτον ὑπομνημάτων τῶν ἑκτανίων τὰ δογματικὰ περὶ ὧν καὶ εἰπεῖν ἀπέτλησαν, εἰς ἅπαντων τῶν ἀκραιωτέρων, ταῦτα τῆς εὐσεβείας ὑπάρχον τὰ δογματικὰ, ἃ παραδεδομένα οἱ ἅπ' ἀρχῆς αὐτόνται καὶ ὑπερέκειναι τοῦ λόγου γενόμενοι, καὶ οἱ καλεῖσθαι τοῦτον μαθητὰ καὶ διάδοχοι θεόπνευστοι τῆς καθολικῆς Ἐκκλη-

A qui hoc unam divinitatis ejus atque humanitatis voluntate et operationem esse dogmatizant? Quapropter ab omnibus fere aliarum provinciarum Deo amabilibus episcopis, et ab apostolicis pontificibus in hac seniore Roma constitutis, in dilectione admonitis, ut ab ejusmodi damnabili novitate abstererent, ad correctionem non venerunt, sed in deterius progressi sunt, divinam ejus voluntatem et operationem in humanam contrahentes, ac veluti asserentes nullam ul'o modo eum in utraque earum, ex quibus et in quibus est naturarum, voluntatem et operationem habere, sed absque voluntate naturam esse, et absque operatione: quod omnium tum sanctorum Patrum, tum œcumenicorum quinque conciliorum definitiones evertit, quæ per omnia perfectum eundem in divinitate, et in humanitate perfectum prædicaverunt, tantum absque peccato. Nam in peccato naturæ perfectio non conspicitur, sed vitium agnoscitur nostræ transgressionis. Quod si perfectus est, videlicet perfectus secundum divinam voluntatem et operationem, quemadmodum et juxta naturam principii expertem atque increatam, et secundum humanam quoque tum voluntatem, tum operationem, ut et secundum naturam creatam, et quæ principium habuit. Qui vero in aliquo eum immixuit, manifeste evertit perfecti rationem, eam conspici nullo modo permittens propter ejus quod naturæ convenit defectum: quem adversarii, Theodorus, videlicet, qui Pharan episcopus fuit, et Cyrus qui Alexandriæ, Sergius qui regis urbis, ac eorum successores Pyrrhus et Paulus, in prima et secunda conscriptione dogmatum suorum non solum posuerunt, sed etiam studuerunt, ut sibi illa per expositionem [ecthesim], hæc per formulam [typum] confirmaretur, idque contra fidem: nefarie subrepentes vestræ serenitatis auribus, ut et antea auribus beatæ memoriæ avi mansuetudinis vestræ, ut culpam suam callide aliis aspergerent, deque manu Domini hanc ob causam duplicia peccata sua reciperent, justas, videlicet, pro iis pœnas, utpote qui ea peccaverint, ex quibus non exigua perturbatio tandiu universam terram vexat; quod non solum pl' populi scandalizentur, sed impii etiam barbari magnam confessionis nostræ mysterium traducant, quia non solum prima ac potissima fides ab adversariis labefactetur, sed ea etiam, quam excogitarunt, statim ab iis evacuetur, opposita nova pessimæ hæreseos pravitate, ut de cætero ne illi quidem intelligant, quid ab illis credatur aut existimetur, propter obstinam propriarum opinionum eversionem. Quocirca omnium fere piorum sacerdotum et populorum contra eos clamores apostolica sedes accipiens, orantium atque obstantium, ne usque in finem catholicam Ecclesiam ab ipsis in periculum adductam negligamus, sed exurgamus acriter, et immaculatam Christianam fidem diligenti paternarum et synodicarum traditionum observatione conservemus, nos omnes sacerdotali ordine convocavit, ut a nobis omnia adversariorum dogmata tractentur, et canonice per commentariorum acta judicentur, de quibus

opinionibus suis ad simpliciore fallendos ausi sunt dicere, hæc pietatis esse dogmata, quæ tradiderunt qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis, quique deinceps eorum discipuli et successores fuere, catholicæ Ecclesiæ divinitus inspirati doctores, id est, sanctæ et œcumenicæ quinque synodi. Ad veritatis igitur ostensionem, et denudationem calumniæ adversariorum, absurdam illorum doctrinam, et piam sanctorum Patrum synodorumque prædicationem, adversa dilucide inter se comparantes, nec horum ad illa ullam convenientiam et cognationem inventientes, quemadmodum nec tenebris prorsus ad lucem, hæc, ut diximus, definientes sancivimus, salutaria nempe sanctorum Patrum et synodorum decreta : illa vero omnes, ut piis definitionibus contraria et inimica, una voce damnavimus, ipsosque etiam hæreticos, prædictos nempe homines, una cum ipsorum expositione et præfata formula, orta ex suggestione et pravo eorum dogmate, cumque omnibus, quæ pro iis acta scriptaque sunt, ut vestram in omnibus sine ulla macula felicem conversationem tueamur, quæ adversariorum scriptis gravatur. In quam ausi sunt religiosis Africæ episcopis dicere, scribentes, quod mente consilioque re ve excitati, memoratam piam formulam exposuistis, præcipientem de nimia observatione paulum sine damno remittere. Hæc autem scripserunt sanctis Patribus nullo modo auscultantes, quod in iis quæ ad Deum pertinent, inque divinis prædicationibus, id quod parum abest, paulumque mutatum est, non parvum tamen est ducendum. Sed in eo vel maxime vestræ potestati labem, ut dictum est, inurere properarunt in eo quod illam formulam præter exactam rationem esse testati sunt, et scripto aliis significarunt, Quorum in his nequitiam et fraudem aversantes, cum his ipsis et eorum hæresim canonicè damnavimus, ubique omnibus et ante omnes vestræ divinitus stabilitæ serenitati notum facientes per ea quæ synodice a nobis pro orthodoxa fide in præsentia acta sunt, quod duas ejusdem et unius Christi Dei edicunt theologi naturas sive substantias confiteri, secundum hypostasim unitas inconfuse et indivise : et duas juxta naturam voluntates, duasque juxta naturam operationes, divinam et humanam, increatam et creatam conjuncte unitas, ad veram confirmationem, quod Deus natura perfectus, et homo natura itidem perfectus, idem proprie est, et unus Christus ac filius ; quodque omnes sanctis Patribus contrarantes hæretici, quique confusione, quique divisione propriis dogmatibus depravati sunt, impie unam in eo voluntatem et unam operationem sunt confessi, alii quidem ut per inanem speciem, alii vero ut per nudam nominum similitudinem, sive per puram ambiguitatem, magnum incarnationis Christi mysterium temerarie reprobaurent. Unde nos ad pietatem vestram confugientes, ut utrumque tum patrumque priorumque decretorum, tum impiorum hominum ac dogmatum differentiam ve-

σίας διδάσκαλοι, ταυτὸν δὲ λέγειν, αἱ ἄγναι καὶ οὐκ ἐκ νομοῦ καὶ πάντα σύνοδοι· διὸ πρὸς ἀπὸδείξιν τῆς ἀληθείας καὶ ἀπορύμνωται τῆς τῶν ἐναντίων συκοφαντικῆς, τὰ τούτων ἄτοκα δόγματα, καὶ τὰ τῶν ἁγίων Πατρῶν τε καὶ συνόδων εὐσεβῆ καρύσματα κατὰ διαστολὴν εὐκρινῶς παραθέμενοι, καὶ μηδεμίαν εὐράμενοι τούτων πρὸς ἐκείνα συγγένειαν, ὥσπερ οὐδὲ πάλαιους πατερίδας πρὸς τὸ φῶς· τὰ μὲν, ὡς ἔφαμεν, ὀριστικῶς ἐκυρώσαμεν, ἔχοντα τὰ σωτήρια τῶν ἁγίων Πατρῶν τε καὶ συνόδων διαπιστώματα· τὰ δὲ συμμύσως κατεκρίναμεν ἅπαντες, ὡς ἐναντία τῶν εὐσεβῶν ὄρων ὑπάρχοντα καὶ πολέμια, καὶ αὐτοὺς τε τοὺς αἰρετικούς ἔχοντα τοὺς εἰρημένους ἄνδρας μετὰ τῆς ἐξηγήσεως αὐτῶν, καὶ παρὰ διδαχῆς γνωμίνης ἐκθέσεως καὶ τοῦ ῥηθέντος τύπου καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ αὐτῶν ππραγμένων αὐτοῖς γεγραμμένων, ἵνα τὴν ὑμετέραν ἢ πάντων ἀκαλιώτερον διαφυλάξωμεν ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἐγγράφως βαρυνομένην. Καθ' ἧς καὶ λέγειν ἐτόλμησαν τοῖς κατὰ τὴν Ἀφρικήν ἐλλαβέντι ἐπισκόποις, ἐπιστάλλοντας, βασιλικῇ πρὸς ἀλλήλους ἐρονομάτι τε καὶ βουλευμάτι διακατάστας τὸν εἰρημένον εὐσεβῆ τύπον ἐξίθισαι, τῆς ἁγνῆς ἀκριθείας ἀβλαβῶς ἐκδοῦναι μικρὸν διαγορευόμενα. Ταῦτα δὲ γεγραπέναι, οἱ μακαρίως τῶν ἁγίων Πατρῶν ἐπακούσαντες, ὡς οὐ μικρὸν τὸ παρὰ μικρὸν ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ καὶ θεῶν ὑπάρχει καρύσματι. Ἄλλ' ἔσπουσαν ἢ τοῦτο δὴ μάλιστα τὴν οἰκίαν, ὡς εἴρηται, τῷ ὑμετέρῳ κράτει προστρέψασθαι λόφον, ἐν τῷ παρὰ τὴν ἀκριθείαν ἔχον αὐτῆς τὸν τύπον μαρτύρασθαι, καὶ ἄλλους ἐγγράφως κατασημαίνεν ὡς τὴν ἐπὶ τούτοις αὐτοῖς καὶ τῇ αἵρεσιν αὐτῶν κακονικῶς κατεκρίναμεν· πανταχοῦ τοῖς πᾶσι καὶ πρὸ πάντων τῇ ὑμετέρᾳ θεοσταρικῇ γαλήνῃ γνωρίσαντες διὰ τὸν συνοδικὸν ἡμῶν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἐπὶ τοῦ παρόντος πραχθέντων ὡς δύο τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καρύττουσιν οἱ θεολόγοι τὰς φύσεις, ἔχοντα οὐσίας ὁμολογεῖν, καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένους ἀσυνγχεῖν καὶ ἀδιακρίτους, καὶ δύο τὰς κατὰ φύσιν θεολύσεις καὶ δύο τὰς κατὰ φύσιν ἐνέργειας, θεῖαν καὶ ἀνθρώπιναν, ἄκτιστον καὶ κτιστὴν, συμφῶς ἡνωμένας, εἰς πίστιν σιν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ φύσει τέλειον καὶ ἀνθρώπινον φύσει τέλειον τὸν αὐτὸν κυρίως ὑπάρχοντα, καὶ ἵνα Χριστὸν καὶ τὴν καὶ ἐπὶ πάντας οἱ αἰρετικοὶ τοῖς ἁγίοις ἀντιφρόπως ἰσχυομένους Πατράσιν, οἱ τε τῇ συγχύσει καὶ τῇ διαιρέσει τῶν οὐσιαστικῶν δογμάτων καταβαρύντες, μίαν θέλουν καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπ' αὐτοῦ δυσσεβῶς ὁμολόγησαν· οἱ μὲν, ἵνα διὰ κινῆς φαντασίας, οἱ δὲ ἵνα διὰ ψυχῆς ὁμουνίας, τὸ μέγα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ μυστήριον προκινῶς ἀσέτησαν. Ὅθεν ἡμεῖς, οἱ τῆς ὑμετέρας πρόσφυγες εὐσεβείας, ἵνα τὴν ἐκατέρωθεν, τούτεστι τῶν τῆς εὐσεβείας πατρῶν καὶ ὄρων καὶ τῶν ἀσέβων ἀνδρῶν καὶ δογμάτων τῷ ὑμετέρῳ κράτει τὴν διαφορὰν εὐκρινῶς παραστήσωμεν, αὐτὰ τε παρ' ἡμῶν συνοδικῶς πραχθέντα, μετὰ τῆς τούτων πρὸς τὴν ἑλλάδα φωνῆν ἱερμηνεύς ἀποστείλαμεν, δεόμενοι καὶ παρακαλοῦντες, τούτους ἐπικινῶς ἐντυχῆν ἀξίωσαν τὴν λαίλαπον ἡμῶν γαληνότηκα· νόμοις μὲν εὐσεβείας τοῖς εἰρημένους αἰρετικούς μετὰ τῆς αὐτῶν αἰρέσεως, κατὰ κράτος· λόγοις δὲ θεοσεβείας, μόνον σὺν ἡμῶν κυρῶσιν τοῖς ἑλαχίστοις, τὴν τῶν ἁγίων Πατρῶν τε καὶ συνόδων ὀρθοδόξον ὁμολογίαν· εἰς σύστασιν μὲν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀσφάλειαν δὲ τῆς φιλοχρίστου καὶ δουλεύει

* Lege δὲ ψῆλος, ut recte in Latino, per nudam. HANB.

ἡμῶν πολιτείας. Ἐπειδὴ συνακαμάξιν εἰσὶν πως αἱ τῆς ὁρθοδόξου πίστεως, καὶ ἡ τῆς πολιτείας συντήρησις. ἀνεκ-
πολεμῶσι γὰρ τῷ ἡμετέρῳ κράτει δικαίως τοὺς πολέμιους
ὁ παρὰ τῶν ἡμετέρων γαλήνης ὁρθῶς πιστευόμενος Κύριος,
ἐπλοκοῦν τὴν κτίσιν, εἰς ἀμυναν τῶν ἐχθρῶν. Ἐνδύσει
γὰρ θώρακα δικαιοσύνης τὸ εὐσεβὲς ἡμῶν κράτος, καὶ
περιθήσει αὐτῷ κόρυθα, κρίσιν ἀνυπόκριτον. Παρέξει τε
ἀσπίδα ἀκαταμάχτην ὁσιότητα, πρὸς τὸ ὑποτάξαι ὑπὸ
τοῦς πόδας αὐτοῦ, πάντα τὰ βάρβαρα φύλα, τὰ τοὺς
πολέμους θίλοντα, καὶ νικηφόρον ἀναδείξει ταῖς κατὰ πα-
τρῶν ἡμεῶν καὶ ἀνδρῶν ἀτιθάστων ἀρίσταις ἀνδραγαθίαις,
καὶ γέρας δοίαν καμμάτων τὴν αἰώνιον μετὰ τῶν ἀπ' αἰῶ-
νος ἁγίων κληρουμένων, ἀπόλαυσιν τε καὶ ἀνάγκυσιν. Τὴν
εὐσεβεστάτην τοῦ δεσποτοῦ βασιλείαν, ἡ δυνάμει χάρις
διαφυλάξοι, καὶ πάντων τῶν ἰδῶν τοὺς αὐχίνας αὐτῷ
ὑποτάξοι.

clipeum præbebit, inexpugnabilem religionem, ad subjiciendum pedibus ejus barbaras omnes gentes, quæ
bella volunt, utque victorem efficiat, rebus contra vitia pariter et homines feros præclare gerendis, et
religionum laborum præmium reddat, æternam cum sanctis, qui a sæculo sunt, fruitionem et quietem.
Piissimum Domini imperium superna gratia custodiat, et omnium gentium cervices ei subdat.

Μάξιμος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Ἀκυλίας ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκ-
κλησίας τῇ παρούσῃ ἀναφορᾷ τῇ παρ' ἡμῶν γενομένῃ
ὑπέρ.

Διουσιδίτῃ ἐπίσκοπος Καρράλως, ὁμοίως.

Μαῦρος ἡμαρτωλὸς καὶ ἀνάξιος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Κε-
σινῇ ἁγίας Ἐκκλησίας, τὸν τόπον ἀναπληρῶν Μαύρου τοῦ
ἁγίου ἐπισκόπου τῆς ἐν Ραβέννῃ ἁγίας Ἐκκλησίας τῇ πα-
ρούσῃ ἀναφορᾷ καὶ παρ' ἡμῶν γενομένῃ ὑπέρ.

Διουσιδίτῃ πρεσβύτερος τὸν τόπον ἀναπληρῶν Μαύρου
τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου τῆς ἐν Ραβέννῃ ἁγίας Ἐκκλησίας
τῇ παρούσῃ ἀναφορᾷ καὶ παρ' ἡμῶν γενομένῃ, ὑπέρ.

καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι τῆς συνόδου, ὁμοίως.

Astræ potestati aperte exhiberemus, hæc a nobis sy-
nodice acta una cum eorum Græca interpretatione
misimus, orantes atque hortantes serenitatem ves-
træ divinæ sapientiæ deditam, ut hæc diligenter
legere dignetur, pietatisque legibus memoratos hæ-
reticos una cum eorum hæresi condemnet, ac reli-
gionis divinæ rationibus solam nobiscum, qui mi-
nimi sumus, sanctorum Patrum et synodorum ortho-
doxam confessionem sanciat, ad catholicæ Ecclesiæ
commendationem et laudem, et ad incolomitatem
reipublicæ vestræ, Christum amantis, ipsique ser-
vientis. Solet enim una cum orthodoxa fide status
reipublicæ florere, ac vestræ potestati merito hostes
subjugabit Dominus, a vestra serenitate recte cre-
ditus, ad vindictam inimicorum creaturam armans.

B Induet enim lorica justitiæ pietatem vestram, galea-
que muniet, judicio vero ac simulationis experie, et

Maximus episcopus sanctæ Dei Aquileiensis eccle-
siæ, præsentī a nobis factæ relationi subscripsi.

Deusdedit episcopus Caralitæ, similiter.

Maurus peccator et indignus episcopus sanctæ ec-
clesiæ Cæsennæ, locum implens Mauri sancti episcopi
sanctæ ecclesiæ Ravennæ, præsentī relationi a nobis
factæ subscripsi.

Deusdedit presbyter, locum implens Mauri san-
ctissimi episcopi sanctæ ecclesiæ Ravennæ, præsentī
relationi a nobis factæ subscripsi.

Et cæteri episcopi synodi similiter.

EPISTOLA IV,

AD ECCLESIAM CARTHAGINENSEM.

*Probat fidei confessionem, quam miserant; ad eandem tuendam ipsos excitat: acta concilii
Lateranensis contra Monothelitas exponit.*

Τῷ κατὰ συμφωνίαν πνευματικῇ ἐκλεκτῷ γενομένῳ τῆς
Κυρθαγενησίῳ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐ-
τὸν τελοῦσιν ἐπισκόποις καὶ κληρικοῖς καὶ φιλοχρίστοις
λαοῖς, Μαρτίνος δοῦλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ κατὰ χάριν
αὐτοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ῥωμαίων ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀπο-
στολικῆς Ἐκκλησίας.

Πᾶσα μὲν ἀρετὴ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, συναυξεῖν εἰσὶν
πως τοῖς ἐναρέτοις, τὴν πρὸς ἀλλήλους εὐγενεστάτην
ἐταργόν, οἰκειότατη γνώμης θεοφιλῶς καὶ πολιτείας ἄλ-
την ἐν ἑαυτοῖς συντηροῦσιν αἱ, τὸν τῆς ἀγάπης δεσμὸν.
Ὅ δὲ τῆς πίστεως λόγος, οἷα ῥίζα τις ὑπάρχων καὶ πυθ-
μὴν τῶν ἀρετῶν, ὅλοις καὶ αὐτῷ τῷ ὑπὲρ πάντας Θεῷ,
τοῖς εἰς αὐτὸν ὁρθοδόξως πιστεύουσιν, πνευματικῶς ἀνα-
κίρνησι, καὶ τοσοῦτον ἐνίζει κατὰ τὸν συμφῶνως πρεσ-
βυνομένου αὐτοῖς ὅρον τῆς πίστεως, ὥστε καὶ ἀπ' ἀλλή-
λων μᾶλλον ἢ ἑαυτῶν τούτων ἕκαστον ἐπιγινώσκουσι
παρακαλύξαι κατὰ τὴν ἀδιαίρετον χάριν τοῦ Πνεύματος.
καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ σφραγὶς ἡμῖν ἡ βίβλος τῶν Περσέων,

Electo spirituali consensu catholicæ Carthaginen-
sium ecclesiæ, et omnibus qui ei subsunt, episcopis,
clericis, populisque Christi amantibus, Martinus ser-
vus servorum Dei ejus gratia episcopus sanctæ ca-
tholicæ et apostolicæ Romanæ ecclesiæ.

Omnis quidem virtus, dilecti fratres, bonis viris
inter se conciliare solet generosissimum amorem,
qui necessitudine religiøsæ mentis et conversationis,
indissolubile charitatis vinculum semper in se con-
servant. Fidei vero verbum, sicut radix quædam ac
fundamentum virtutum, universos universis, atque
ipsi, qui super omnes est, Deo, eos qui orthodoxe
in eum credunt, spiritualiter contemperat, eosque
juxta regulam fidei, quæ una voce ab iis prædicatur,
sic unit, ut omnes ab invicem magis quam a seipsis
cognosci faciat, per indivisibilem Spiritus gratiam.
Atque hoc nobis aperte Actorum liber testatur hoc

modo manifeste prædicans : *Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una. Et virtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri, et gratia magna erat in omnibus illis* (Act. iv). Unde his ipsis, id est, fide ac virtute, vinculum charitatis vos quoque, fratres, habere cognoscentes, et erga nos, et ad invicem, atque ad honorum fontem Dominum nostrum ac Deum Jesum Christum quæque præterea confessionis conjunctione, ultro citroque quasi transferendo, facile nobis subministratur, ad declarationem piorum, qui in mentibus nostris sunt, sensuum; vos merito de sincero corde amplectimur, cum maxime, tanquam perennes lucernas, confessionis vestræ characteres nobis expresseritis, sive huic apostolicæ sedi, per synodales litteras vestras, quos ^a in nobis Spiritus sanctus informavit per Ecclesiæ catholicæ oratorem, gloriosum nempe Augustinum; quibusque cum vos patriassare comperimus, et universum in vobis doctioris decus in vestris piissimis dogmatibus efferre atque exprimere, necessario his beati Jeremiæ verbis vos omnes collaudamus : *Recordatus sum misericordiam adolescentiæ tuæ, et dilectionis perfectionis tuæ* (Jerem. ii, juxta LXX). Adolescentiam appellans, misericordiam vigorem, sive fidei radicem, sicuti a sancto Paulo dictum est : *Credere enim primum oportet accedentem ad Deum, quod est, et querentibus se retributor* (Hebr. xi). Dilectionis vero perfectionem, impletionem mandatorum. *Nam qui diligit me, inquit Dominus, mandata mea servabit* (Joan. xv); et : *Ego et Pater ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus*. Unde et in virum perfectum et in mensuram ætatis plenitudinis Christi perveniunt ii qui hæc secundum vos studiose servant. Horum igitur et nos cum virtute conjunctionum insigniumque dogmatum memores, non infructuosum effecimus vestrum æmulandum consensum, sed per spiritualem in altari intercessionem Deo tanquam dona offerentes eorum quæ a vobis synodali ter gesta sunt, manifeste exsultantes, et intercedentes pro salute vestra, ea Domino obtulimus in odorem suavitatis, sive ostensionem sinceræ in ipsum confessionis, ac per utilem eorum recitationem vos præcones veritatis ubique omnibus exhibuimus. Odor erit enim vitæ ex vita iis qui nostram fidem aperte imitantur. Ut autem hujusmodi nostri sacrificii pretiosum opus vobis quoque ipsis penitus certum faceremus, ea quæ in præsentia a nobis gesta sunt, continentia, sicuti dictum est, vestrorum sermonum splendorem et coruscationem una cum nostris encycliciis litteris ad vos misimus per Theodorum et Leontium religiosos monachos sanctæ Lauræ, ut scilicet intuentes nostra dogmata (nostra enim, secundum indivisam Spiritus communionem vestra sunt), id est, apostolicas et paternas Ecclesiæ catholicæ prædicationes, dicatis, et ipsi, in divina agnitione facti, nequaquam in excessu mentis, verum semper mentibus vigilantes : *Hoc nunc ex ossibus nostris, et caro de carne nostra* (Gen. ii);

^a *Gr.*, in vobis, recte. *Hand.*

οὗτω διαβρῆδον καρτέτουσα· τοῦ δὲ πλῆθους τῶν πιστευόντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία, καὶ δυνάμει μεγάλῃ ἀπεδίδουν οἱ ἀπόστολοι τὸ μαρτύριον τοῦ κυρίου Ἰησοῦ τῆς ἀναστάσεως. Χάρις τε μεγάλη ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς. Ὅθεν τοῦτοι αὐτοίς, τοῦτέστι πίστις καὶ ἀρετὴ, τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης καὶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, κεκτημένους γνωσκότας πρὸς ἡμᾶς τε καὶ ἀλλήλους καὶ τὴν πυγαίαν τῶν ἀγαθῶν αἰτίαν τὸν κύριον ἡμῶν καὶ θεὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐστὶ δὲ πρὸς τοὺτους πάλιν τῇ συγγενεῖ τῆς ὁμολογίας πορθοῦ δίκην εὐκόλως ἡμῖν ἐξυμνηροῦμένοις εἰς τὴν τῶν κατὰ ψυχὴν εὐσεβῶν νοημάτων φανέρωσιν, εἰκότως ὑμᾶς ἐγκαρδίως γρησιότερον ἀσπαζόμεθα· μάλιστα καθάπερ λαμπτήρας ἀειφανεῖς τοὺς χαρακτῆρας τῆς ὑμετέρας ὁμολογίας ἐνσημασμένους ἡμῖν, ἦγον· τῇ καθ' ἡμᾶς ἀποστολικῇ θρόνῳ διὰ τῶν ὑμετέρων συνοδικῶν γραμμάτων, οὓς ἐν ὑμῖν ἐμόρφωσι τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου διὰ τοῦ ῥήτορος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας· ἀγρυπνιστίνου λόγου τοῦ περιδούλου. Διὸν πατριώσοντας ὑμᾶς εὐράνιοι καὶ δολοὶ ἐραυτῶν τὸν τοῦ διδασκάλου κόσμον ἐν τοῖς εὐσεβείαις ὑμῶν ἐπικομιζόμενους τε καὶ χαρακτηρίζοντας δόγμασιν, ἀναγκάσις τοῖς τοῦ μακαρίου Ἰεραιμοῦ βήμασι, πάντας ὑμᾶς ἀνευφημοῦντες λέγομεν, Ἐμνήσθην ἰδέους νεότητός σου καὶ ἀγάπης τελειωτός σου· νεότητα λέγων ἰδέους τὴν ἀκαμίαν, ἦγον τὴν βίαν τῆς πίστεως, κατὰ τὸ εἰρημένον τῷ ἁγίῳ Παύλῳ· Πιστεῦσαι γὰρ δεῖ πρῶτον τὸν προερχόμενον τῷ θεῷ, ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐξαποῦσιν αὐτὸν μισταποδότης γίνεται. Ἀγάπην δὲ τελειώσεως, τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐντολῶν. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν με, φησὶν ὁ κύριος, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, λόγῳ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσόμεθα καὶ μόνον παρ' αὐτῷ ποιήσωμεν. Διὸν καὶ εἰς ἄνδρα τελίωσι εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ καταπύσσιν οἱ ταῦτα καθ' ὑμᾶς σπουδαίως φυλάσσοντες. Τούτων τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς τῶν ἐναρίτων ὑμῶν καὶ ἐπιστήμων δογμάτων μνησθῆντες, οὐκ ἄκαρπον ὑμῶν τὴν εὐθύλωτον συνδρομήν ἐποίησκαμεν. Ἄλλ' ὥσπερ δόρα τῷ θεῷ προσκομιζόντες διὰ πνευματικῆς ἐντελέχεις ἐν τῇ θυσιαστροφῇ τῶν παρ' ἡμῖν συνοδικῶν πραχθέντων ἐναργῶς ἐπαγαλλόμενοι καὶ κατατάξαντες ὑπὲρ τῆς ὑμῶν σωτηρίας ταῦτα τῷ κυρίῳ προκομίσασμεν εἰς δόξην εὐδορίας, ἦγον ἀπὸ διείξιν τῆς εἰς αὐτὸν εὐχαριστοῦς ὁμολογίας, κέρουκας ὑμᾶς ἀληθείας πανταχοῦ τοῖς πᾶσι παραστησάμενοι, διὰ τῆς αὐτῶν ἐπωφελοῦς ἀναγκώσεως. Ὁσμὴ γὰρ ἐστὶ καὶ ζωῆς ἐκ ζωῆς τοῖς τὴν ὑμετέραν πίστιν ἐναργῶς μιμουμένοις. Ἰνα δὲ τῆς τοιαύτης ὑμῶν ὑπὲρ ὑμῶν ἰερούργιας τὸ τίμιον ἔργον καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ἐν πληροφορίᾳ πάσῃ ποιήσωμεν, αὐτὰ παρ' ἡμῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος πραχθέντα συνειλημμένον ἔχοντα καθὼς εἴρηται τὸ διανγῆς ἦτοι τὸ μαργαρώδες τῶν ὑμετέρων λόγων, μετὰ τῆς ἐγκυκλίου ὑμῶν ἐπιστολῆς, πρὸς ὑμᾶς ἀπεστειλάμεν διὰ Θεοδώρου καὶ Ἀσυντίου τῶν εὐλαβῶν μοναχῶν τῆς εὐαγούς λαύρας, ἵνα τοῖς ὑμετέροις ἐπισταθμόνως ἐκτακτοῖς δόγμασιν (ὑμῶν γὰρ εἰσι τὰ ὑμέτερα κατὰ τὴν ἀδιαίρετον κοινωνίαν τοῦ Πνεύματος), ταυτὸν δὲ λέγειν, τοῖς ἀποστολικοῖς καὶ πατρικαῖς τῆς κατολικῆς Ἐκκλησίας κυρίως, εἴπητε καὶ ὑμεῖς ἐν ἐπιγνώσει θεῆς γενόμενοι, μὴ ἐκστάντες ὅλος κατὰ ψυχὴν, ἀλλὰ γρηγοροῦντες αἰετῇ τῇ διανοίᾳ· Τοῦτο οὖν ὅσπου ἐκ τῶν ὁσάν ὑμῶν, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν· αἵ δὲ τὴν αὐτὴν ἐν τοῖς ὑπὲρ ἀληθείας νοήμασι τε καὶ βήμασι διὰ πάντων εὐρίσκοντες συγγενίαις τε καὶ

me, et pastores prævaticati sunt in me; et prophetae prophetaverunt in Baal, et inutilia secuti sunt. Propterea adhuc iudicio contendam cum eis, ait Dominus. Considerate enim vehementer, et videte si factum est huiusmodi; si mutavit gens deos suos, et certe ipsi non sunt dii. Populus vero meus mutavit gloriam suam: de quo nihil ei proderit (Jerem. iv). Quocirca obsecramus vos, fratres dilectissimi, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia supportantes invicem in charitate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis: unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae. Unus Dominus, una fides, unum baptisma (Ephes. iv); non deserentes collectionem vestram: perditio eorum non dormitat. Personasi autem sumus de vobis, dilecti fratres, quod facilius putatis, cælum et terram transire, quam iota unum, aut unum apicem, quod est divinitas ejus atque humanitas, mystice in figuram crucis formatæ, iis qui proposita intellectualiter præcipiunt ex tradita nobis a sanctis Patribus et synodis fide, quam vos quoque literis ad nos datis et synodaliter confessi estis: qua pie predicastis, ipsum solum potentem Deum ac Dominum nostrum Jesum Christum duas habere naturas in hypostasi inconfuse et indivise unitas, duasque naturales voluntates, ac duas naturales operationes, increatalem et creatam, divinam et humanam, coherenter unitas, ad demonstrandum eundem et unum Dominum nostrum ac Deum, perfectum in divinitate, et perfectum eundem in humanitate absque solo peccato esse, ut Deo et Patri consubstantiali secundum ejus divinitatem, et perpetuæ Virgini consubstantiali secundum ejus humanitatem, et totum eundem in propriis sempiternæ ac principio, eundemque totum in nostris, in ultimis temporibus, sine diminutione ac sine phantasia. Nam in hac prædicatione divina firmiter fundamentum Ecclesiæ integrum stat, inconsummum signaculum habens veræ Patrum confessionis. Advertite igitur diligenter, fratres, ne quis desit gratiæ Dei, quæ per ipsos sanctos nobis tradita est, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, ac per eam inquinentur multi, scientes quod non ad tractabilem et accensum ignem accessimus, sed ad Sion montem, et civitatem Dei viventis Jerusalem cælestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælis, et iudicem omnium Deum, et spiritus iustorum perfectorum, et testamenti novi mediatorem Jesum, et sanguinem aspersionis melius loquentem quam Abel (Hebr. xii, 18, 22, etc.); et horribiliter ac minaciter redarguentem eos qui orthodoxæ in ipsam fidei prævaricatores sunt. Propter quod remissas manus et soluta genua erigentes, et gressus rectos facientes pedibus nostris, ad braviū supernæ vocationis properemus, obliviscentes quidem hæreticos, qui post sensum suum ambulaverunt; ad Patres vero, qui ante nos in orthodoxa fide consummati

A τὴν δόξαν αὐτοῦ ἔξ ἧς οὐκ ἀφελασθήσεται. διὰ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἀξίως περιπατοῦσαι τῆς κλήσεως, ἧς ἐλάβητε διὰ πάσης ταπεινοροσύνης καὶ πραότητος μετὰ μακροθυμίας ἀνισχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ· σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητά τοῦ πνεύματος, ἐν τῇ συνδύσει τὰς εἰρήνης, ἐν σώμα καὶ ἐν πνεύμα καθὼς καὶ ἐλάβητε ἐν μιᾇ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ἡμῶν, εἰς Κύριον, μίαν πίστιν, ἐν βάπτισμα, μὴ ἑγκαταλείποντες τὴν ἐπισυνάγωγὴν ἑαυτῶν, καθὼς Ἰδὸς τισὶν, οἷς τὸ κρίμα ἔκκαλοι οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπόλαυσις αὐτῶν οὐ ναστάζει. Παρεσιμβὰ δὲ περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὅτι εὐκοπώτερον ἡγεῖσθαι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν περιεῖδεν, ἢ ἰδοὺ ἐν, ἡ μίαν κεφαλήν. Ὅπρι ἐστὶ θεότης τοῦ αὐτοῦ καὶ ἀνθρωπότης, σχήματι σταυροῦ τυποῦμενα μυστικῶς, τοῖς νοσήτοι νοοῦσι τὰ παρακαίματα, ἐν τῇ; παρεδόθησιν ὑμῶν ἐκ τῶν ἁγίων Πατρῶν καὶ συ-δὼν πίστιως, τῆς καὶ παρ' ὑμῶν ἱεργράφως πρὸς ὑμᾶς καὶ συνοδικῶς ὁμολογηθείσης, δι' ἧς εὐσεβῶς ἐκπρῆξατε αὐτὸν τὸν μόνον δυναστὴν Θεὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, δὴ καὶ κατέσθαι φύσις καὶ ὑπόστασις ἡνωμένης ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως, καὶ δὴ φυσικᾶς θεότητος, καὶ δὴ φυσικᾶς ἐνεργείας, ἁπλοῦς καὶ πιστὴν, θεῖαν καὶ ἀνθρωπίνην συμφύως ἡνωμένης, ὡς ἀπέδειξεν ἀληθῆ τοῦ, τὸν αὐτὸν καὶ ἓνα Κύριον ἡμῶν καὶ Θεόν, τέλειον ἐν θεότητι, καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι, μόνος διχὰ τῆς ἀμαρτίας ὑπάρχων, ὡς ἡμοῦσεν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, κατὰ τὴν αὐτοῦ θεότητα, καὶ ἡμοῦσεν τῇ ἀνπαρθένῃ κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀνθρωπότητα, καὶ δλον τὸν αὐτὸν ἐν τοῖς ἰδίοις, ἀνάρχως καὶ αἰδώς, καὶ δλον τὸν αὐτὸν ἐν τοῖς ἡμετέροις ἐπ' ἐσχάτων τῶν αἰώνων ἀμείωτως καὶ ἀνταναστάσιως. Ἐν τούτῳ γὰρ τῇ θεῷ κρηγύμεται βεβαίως ὁ τῆς Ἐκκλησίας θεμελιος ἱστῆκεν ἀρχαῖος, ἀσάλευτος ἔχων τὴν σφραγίδα τῆς ἀληθείας τῶν Πατρῶν ὁμολογίας. Σκοπήσατε οὖν ἀκριβῶς, ἀδελφοί, μὴ τίς ὑστέρῳν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τῆς δι' αὐτῶν τῶν ἁγίων παρεδόθησιν ἡμῶν, μή τις ῥίξα-ειρήας ἄνω φύσους, ἐνοχ-λαί, καὶ δι' αὐτῆς μακροῦς πολλοὶ γινώσκοντες, ὡς οὐ ψευδαρμῶν καὶ κεκαμμένων πυρὶ προσεληλυθότες Σιών ὄρει καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἰπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἁγγέλων ἐν πασηγύρῃ, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀποστεργαμμένων ἐν οὐρανοῖς, καὶ κρητὴ Θεοῦ πάντων καὶ πνεύμασι δικαίων τιτεῖταιμῶν, καὶ διαθήκη νέας, μεστὴ Ἰησοῦ καὶ οἰμκτι ἑντισμοῦ κρητῶν λαλοῦντι πυρὰ τὸν Ἄβελ, καὶ ἐλέγχοντι φοβερῶς καὶ ἀποτόμως τοὺς παραβάτας γινόμενους τῆς εἰς αὐτὸν ὁρθοδόξου πίστιως·

D διὸ τὰς περιμένους χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσαντες, καὶ τροχίας ὁρθῶς ποιήσαντες τοῖς ποσὶν ἡμῶν, ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἁνῶς κλήσεως σπειδόμεν, ἐπιλαυνόμενοι μὲν τῶν ὀπίσω τῆς ἑαυτῶν διανοίας πορευομένων αἰρετικῶν, τοῖς ἐμπροσθεν τετελειωμένοις, ἡμῶν ἐν ὁρθοδόξῃ πίστει Πατρῶσιν ἐπεκτετινόμενοι, οἱ τινες ἡμῶν ἐλάλησαν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ὡς ἀναθεωροῦντες τὴν ἐκδοσὶν τῆς ἀναστροφῆς, μιμνήσθαι τὴν πίστιν, ἧς χάριν ἀνακρίομεν θυσίαν αἰνέσεως διὰ πάντος τῷ Θεῷ, τουτέστι καρπὸν χαλιῶν ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ· τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαριστεῖται ὁ Θεός. Βασιλείαν οὖν ἀπάλευτον παραλαβόντες, ἔχομεν χάριν δι' ἧς λατρεύομεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ μετ' εὐλαστίας καὶ αἰδούς. Καὶ γὰρ ὁ Θεός ἡμῶν πῦρ καταναλίσκων τοὺς ὑπερνωτίους, ὃν ὡς φῶς ὄντα

κατὰ φύσιν ἀπρόσιτον, καὶ ἀκνώστῳ τῆς δόξης καὶ ἁ
 χαρακτὴρ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, ἀξιοῦνται νῦν τε
 καὶ ὕστερον σὺν ἡμῖν κατιδεῖν, ταυτὶ δὲ λέγειν. τοῖς ἀπ'
 αἰῶνος ἁγίοις διὰ τῆς εἰς αὐτὸν εὐαγγελικῆς, καὶ ὁρθοδόξου
 πίστεως κληροδοτούμεναι κατ' ἐπαγγελίαν υἱοῦ, ὁ ὁφθαλμὸς
 οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου
 οὐκ ἀνέβη, ὃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν,
 μὴ οὐ τῷ πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, τιμὴ,
 κράτος, προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

cliamini posterius noisum videre, id est, cum sanctis qui a sæculo fuerunt, per sinceram in ipsum et orthodoxam fidem, sorte secundum promissum vobis distribuente quæ oculis non videt, nec auris audit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligētibz se; cui cum Patre et Spiritu sancto gloria, honor, potestas, adoratio nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

EPISTOLA V,

AD JOANNEM EPISCOPUM PHILADELPHIÆ.

Constituit eum in Oriente vicarium cum potestate constituendi episcopos, et presbyteros, lapsosque ad fidem redeuntes in pristino dignitatis gradu collocandi; improbat Macedonii et Petri electionem ab hæreticis factam; mittit acta concilii publicanda.

Ἰωάννη ἐπισκόπῳ Φιλαδέλφειας Μαρτίνῳ δούλῳ τῶν
 δούλων τοῦ Θεοῦ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἁγίας αὐτοῦ καθολι-
 κῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος.

Πιστός ὁ λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ἐν περὶ οὗ
 κατὰχρησθῆμεν, ἀγαπᾷ ἀδελφεῖ, ἐκ τῆ τῶν πρὸς ἡμᾶς
 παρὰ σοῦ γραγέντων, καὶ ἐκ τῶν ἡδὴ πείραν λαβόντων,
 τῆς πατρικῆς σου κατὰ Θεὸν ἀγωγῆς· τοῦτίστι Σιτανίου
 τοῦ ἀγαπητοῦ συνιπισκόπου ἡμῶν, καὶ συνικδόμου αὐτῶν
 γενομένων, ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ μοναχῶν, τῆς τοῦ ἁγίου Θεο-
 δοσίου μονῆς. Ἐγνώρισαν γὰρ ἡμῖν ἐν ἐκείνῳ ἔχειν σε
 τὴν σπουδὴν, ἐν ᾗ τὸν ἐπίσκοπον ὑπάρχειν ὁ ἀποστο-
 λικὸς ὁρίζεται λόγος, ὑπαλίου, σώφρονος, κόσμου, φιλό-
 ξενου, διδακτικῶν, πρῶτον, ἁμάρτων, ἀφάρτῳ, τῆς θείας
 Ἐκκλησίας καλῶς προϊστάμενον. Ταῦτα τοῖνυν ἀκούσαν-
 τες, χάριν ἔχομεν τῷ Θεῷ, ὃ λατρεύομεν ἐκ νεότητος
 ἡμῶν, τῇ δυναμώσαντι ἡμᾶς, σὺν πᾶσι τοῖς ἀγαπῶσιν
 αὐτόν, εἰς τὸ μέτρον τῆς τοιαύτης καταστάσεως θεοφιλῶς
 ἀρετῆς· ἐπειδὴ τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσι, πάντα
 συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, ὃς ἡμῖν καὶ πάντα τῆς θείας αὐτοῦ
 δυνάμεως, τὰ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσέβειαν δεδωρται, διὰ
 τῆς ἐπεγνώσεως τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς, ἰδίᾳ δόξῃ καὶ
 ἀρετῇ, δι' ὧν τὰ τίμια καὶ μεγάλα ἐπαγγέλματα δεδώ-
 ρηται, ἵνα διὰ τούτων γινώμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως,
 ἀποφυγόντες τὴν ἐν κόσμῳ ἐπιθυμίαν φθορᾶν. Οὕτω τοι-
 γαρ οὖν προβαίνουσιν ἐν Κυρίῳ, καὶ τὰς ἀνάσεις εἰς
 αὐτὸν ποιοῦμένην, ἀπὸ δόξης πρὸς δόξαν, προτρέπομεν
 τὴν σὴν ἀγάπην, εὐλαβίσταται ἀδελφεῖ, τὸν ἡμέτερον αὐτόθι
 τόπον πληρῶσαι, τοῦτέστιν ἐν τοῖς μέρεσι τῆς ἀνατολῆς,
 ἐν πᾶσι τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς κεφαλαῖς· ἵνα ἐν τούτῳ
 μάλιστα δέοντες ἀναζωπυρήσης τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ,
 ὁ ὢσιν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς ἱερατικῆς· ἁγίας, καὶ
 τῆς ἡμετέρας ἀποστολικῆς τοποτηρησίας. Οὐ γὰρ ἴδωκεν
 ἡμῖν ὁ Θεὸς πνεῦμα διελίας, ἀλλὰ δυνάμεως, καὶ ἀγάπης,

B Joanni episcopo Philadelphie Martinus servus ser-
 vorum Dei, sanctæ ejus catholicæ et apostolicæ Ro-
 manorum Ecclesiæ episcopus.

Fidelis sermo, et omni acceptione dignus, quem
 de te accepimus, dilecte frater, et ex his quæ ad nos
 a te scripta sunt, et ab iis qui experimentum jam
 ceperunt spiritualis tuæ secundum Deum conversa-
 tionis, Stephano nempe dilecto coepiscopo nostro,
 et comitibus ejus, monachis mansionis sancti Theo-
 dosii. Nolum enim fecerunt nobis studium te de iis
 habere, in quibus episcopum esse oportere apostoli-
 cus sermo determinat: Sobrium, prudentem, ornatum,
 hospitalem, doctorem, modestum, non litigiosum, non
 cupidum, sive Ecclesiæ bene præpositum (I Tim. iii).
 Hæc igitur audientes, gratiam habemus Deo, cui ser-
 vimus a juventute nostra, qui confortavit vos cum
 omnibus qui cum diligunt, ut ad mensuram pervene-
 ritis hujusmodi Deo amabilis virtutis; quoniam iis qui
 secundum propositum vocati sunt, omnia cooperatur,
 qui nobis etiam omnia divinæ ejus virtutis, quæ ad
 vitam et pietatem pertinent, donavit per cognitio-
 nem ejus qui vocavit nos propria gloria et virtute;
 per quæ pretiosæ magnæque promissiones donatæ
 sunt, ut per hæc simus divinæ consortes naturæ,
 fugientes ejus quæ in mundo est concupiscentiæ cor-
 ruptionem. Sic igitur procedentem in Domino, et
 ascensiones ad eum facientem de gloria in gloriam,
 charitatem tuam exhortamur, religiosissime frater,
 nostram istic vicem implere, id est, in Orientis par-
 tibus, in omnibus ecclesiasticis functionibus atque
 officiis, ut in hoc faciemus, sicut oportet, suscita
 gratiam Dei, quæ in te est per impositionem sacer-
 dotalis dignitatis, et nostræ apostolicæ vicis, Nam

enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed fortitudinis, et dilectionis, et prudentiae (II Tim. i), ad tollendam omnem haeresein, quae verbo fidei adversatur, et ad omne vitium expugnandum, quod virtuti divinae contrarium sit; ut sic prosperans in Domino, ea quae desunt corrigas, et constituas per omnem civitatem earum quae sedi tum Ierosolymitanæ, tum Antiochenæ, subsunt, episcopos et presbyteros, et diaconos: hoc illi omni modo facere præcipientibus nobis ex apostolica auctoritate, quæ data est nobis a Domino per Petrum sanctissimum, et principem apostolorum, propter angustias temporis nostri, et pressuram gentium, ne usque in finem in illis partibus deficiat sacerdotalis decoris eximius ordo, ac ne inde de cætero nostræ religionis magnum et venerandum mysterium ignoretur, si jam non sit sacerdos, et sacrificium aut spirituale libamen, quod juxta Deo in odorem suavitatis pro salute populi offeratur. Nam oportet in hoc maxime tempore pastoribus spiritualibus frequentari ac muniri quæ ubique sunt Dei catholice Ecclesias, quo juxta ipsius Domini prædicationes, tribulationes propter peccata nostra venerunt, quales non fuerunt ab initio mundi usque modo, neque fient, cum quibus et magnæ scandalorum tentationes, ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi (Matth. xxi). Quocirca ne differas omnimodo, dilecte, implere, juxta præceptum nostrum, episcopis, et presbyteris, et diaconis, quæ istis sunt catholice Ecclesias, qui per propriam eorum conversationem in omnibus bonis testimonium habeant. Oportet enim episcopum, sicut beatus Paulus dicit, sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum; sed hospitalem, benignum, prudentem, justum, sanctum, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere; presbyteros sobrios, prudentes, sanos in fide, in dilectione, in patientia; diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes. Hoc enim faciens, et teipsum salvabis, et rationabiles Dei greges, incursum effugientes poporum, hujusmodi sacerdotum diligentia. Dolor enim mihi est magnus, et incessabilis molestia cordi meo, quoadusque per vestrum in Christo studium, hoc opus absolutum videam, quando quidem hoc et prius apostolica hæc sedes fieri præcepit per memoratum Stephanum, dilectum coepiscopum nostrum. Sed hoc salutare propositum ad effectum venire prohibuerunt, qui talia prohibere dignos seipsos præstiterunt; qui pro arbitratu suo ea quæ ædificationis sunt nota ei omnino non fecerunt, nempe præcepta demandata vicis apostolicæ hujus cathedræ, quibus jussus est electiones ibi facere eorum qui ad curam christianissimi populi diligendi sunt; solummodo autem ei significarunt de depositione, timore Domini minime cogitantes, neque in his formidabilem ejus indignationem. Quoniam igitur, ut nosti, dilecte frater, in ædificationem magis quam

καὶ σωφροσύμου πρὸς τὸ πᾶσαν μὲν αἵρεσιν ἑξαγινῆσαι, ἀντικειμέναν τῷ λόγῳ τῆς πίστεως· πᾶσαν δὲ καταπαλάσαι ἐμπόδιον, ἀρετῆς θείας οὖσαν ἀντίπαλον· ὡς ἂν οὕτως ἐν κυρίῳ κατευοδοῦμενος, καὶ τὰ λιπόντων ἐπιδιορρώσῃς, καὶ καταστήσῃς κατὰ πᾶσαν πόλιν, τὴν ὑπὸ τοὺν Ἱεροσολύμων θρόνον τιλουσῶν, καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Ἀντιοχείας, ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους· τοῦτο σοὶ ποιεῖν ἐκ πάντος τρόπου προστασσόντων ἡμῶν, ἕξ ἀποστολικῆς αὐθεντίας τῆς κεχαρισμένης ἐμὴν παρὰ κυρίου διὰ Πέτρου τοῦ παναγίου καὶ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, διὰ τε τὴν στένωσιν τοῦ καθ' ἡμᾶς καιροῦ, καὶ τὴν συνοχὴν τῶν ἐθνῶν· ἵνα μὴ εἰς τέλος ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείναις ἐδιδίψῃ τῆς ἱερατικῆς εὐκρίπειας ὁ ἑξαιρέτως κόσμος, καὶ ἐκ τούτου λοιπὸν ἀρσενθῇ τὸ μέγα τε καὶ σιβάσμιον τῆς ἡμετέρας θρησκείας μυστήριον, οὐκ ὄντος ἱερέως ἐτι καὶ θυσίας, ἢ σπονδῆς εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τῷ θεῷ προσαγομένως ἰνδύεσθαις ὑπὲρ τῆς τοῦ λαοῦ σωτηρίας. Δίον γὰρ ἔστιν ἐπὶ τοῦ παρόντος μάλιστα καιροῦ, σπουδῇ πᾶσιν καταπνευθῆναι ποιμαίνοντι πνευματικῶς τὰς πανταχόθεν τοῦ θεοῦ καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἵνα κατὰ τὰς αὐτοῦ τοῦ κυρίου προβόσεις, αἱ θλίψεις παραγεγόναναι διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, αἱ οὐ γέγοναν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου, ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γίνονται, μεθ' ὧν καὶ αἱ μεγάλοι πειρασμοὶ τῶν σταχυθάλων, ὥστε πλανηθῆναι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Διὸ μὴ ἀναβάλλῃ παντοίως ἀγαπᾶν, πληρῶσαι, κατὰ τὴν ἡμετέραν πρόσταξιν, ἐπισκόπων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων, τὰς αὐτῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς μακαρυνημένων, διὰ τῆς οικίας αὐτῶν ἀναστροφῆς. Διὸ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον, καθὰ φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, ἀνύχλητον εἶναι ὡς θεοῦ οἰκονόμον, μὴ ἀδύδατον, μὴ ὀργιστὴν, μὴ πλῆκτον, μὴ αἰσχροκρινθῆναι, ἀλλὰ φιλόστονον, φιλάγαθον, σώφρονα, δικαῖον, ὅσιον, ἡγρατῆν, ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδασχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς εἴη καὶ παροικεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαίνουσῃ, καὶ τοὺς ἀντιδρόντας ἐλέγχειν· πρεσβυτέρους ὁμοίως, νηφαλίους, σώφρονες, ὑγιαίνοντας τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ· διακόνους ὡσαύτως, σεμνοὺς, μὴ διλόγους, μὴ ὄντες πολλῶν προσέχοντας, μὴ αἰσχροκρινθεῖς. Τοῦτο γὰρ ποιῶν, καὶ σταντὸν ὥσις, καὶ τὰ λογικὰ τοῦ κυρίου ὀφέμματα, τὴν τῶν λύκων ἐκτενέγγοντα καθεδραμὴν, διὰ τῆς τῶν τοιούτων ἱερῶν ἐπιμελείας. Λύπη γὰρ μοί ἐστι μέγιστη, καὶ ἀδιάλειπτος ὁδύνη τῇ καρδίᾳ μου μέχρις ἂν διὰ τῆς ὑμετέρας ἐν κυρίῳ σπουδῆς, τοῦτο τὸ ἔργον ἀκούτως τετελειωμένον· ἐπειδὴ τοῦτο καὶ πρότερον ὁ καθ' ἡμᾶς ἀποστολικὸς γενέσθαι προστάζει θρόνος, διὰ τοῦ ῥηθέντος Στεφάνου, τοῦ ἀγαπαιτοῦ συνειπισκόπου ἡμῶν. Ἀλλ' ἐνυπόδικον εἰς ἔργον προβῆναι, τὴν τοιαύτην σωτήριον πρόβεισιν, οἱ τὰ τοιαῦτα διακωνῶντες ὥστε ἑαυτοὺς παραστήσαντες, ὅπως καθὼς ἠθέλησαν τὰ μὲν τῆς οἰκοδομῆς αὐτῶν παντελῶς οὐκ ἐγνωρίσαν, ἦγον τὰ περὶ τῆς τοποτηρείας πρακτικῆς τῆς καθ' ἡμᾶς ἀποστολικῆς καθίδρας, δι' ὧν προστάγῃ ποιεῖσαι τὰς χειροτονίας αὐτῶν, τῶν ὀφειλόντων χειροτονηθῆναι πρὸς ἐπιμελείαν τοῦ χριστιανικωτάτου λαοῦ· μόνον δὲ τὸ τῆς καθαιρέσεως αὐτῶν κατεμήνησαν, οὐκ ἠνοήσαντες τὸν τοῦ κυρίου φρόν, οὐδὲ τὴν ἐπὶ τούτοις αὐτοῦ φοβερὰν ἀγανάκτησιν. Ἐπειδὴ οὖν, ὡς οἶδας, ἀγαπᾶν ἐδιδίξαι, πρὸς οἰκοδομὴν μέλλον ἡ καθάρεσιν παρὰ τοῦ κυρίου τὴν ἑξουσίαν διέδομεν, σπουδάζον αὐτοὺς ἐὰν τῆς οἰκοδομῆς ἐνεργήσῃ τὴν δέδομ' ἡν σοὶ παρ'

αὐτοῦ δι' ἡμῶν τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἀποστολικῇ προτάξει· καὶ ἔξουσιν· καὶ τοὺς ἀξιους τῆς χάριτος προβάλλουσιν μαθητὰς ἐνδοξούς· πρὸς ἀσφάλειαν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας προτρέποντες, λίαν ἀγαπητικῶς, καὶ τοὺς οὕτως καθαρῶς ἐπιστρέφει πρὸς Κύριον· δύναται γὰρ αὐτοὺς καὶ πάλιν, εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς ἀγαγεῖν, ὃ ποιῶν πάντα καὶ μετασπινύσσων πρὸς τὸ λυσιτελεστέρον. Δὲ καὶ παραινέει λέγων αὐτοῖς· ὁ προφήτης· Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτισθήτε, καὶ τὰ πρόσσωπα ὑμῶν οὐ μὴ κατασχυνοῖ τῷ ἄλλῃθεν φωτὶ σημειούμενα· καὶ ἵαν ὥσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινίκου, ὡς χίονα λευκανῶ· ἵαν δὲ ὥσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον λευκανῶ. Καὶ ἵαν θελήσετε καὶ εἰσακούσῃτε μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς παράσθι. Μόνον λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, ἀφιλεῖτε τὰς κινετομίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀπίναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου· παύσασθε τὴν ἐπιστάσαν τῶν δογμάτων· μὲθιτε καλῶς ὁμολογεῖν, ἐκζητῶσατε τὴν ὀρθόδοξον πίστιν· καὶ δεῦτε καὶ εἰσδέξομαι ὑμᾶς, λέγει Κύριος. Ἰκανὸς οὖν δι' αὐτοὺς ἀπορούμενα, μίχρως ἂν πάλιν μορμυρῇ Χριστὸς ἐν αὐτοῖς διὰ τῆς πίστεως. Ὅθεν καὶ ἀδιέλειπτον ὑπὲρ αὐτῶν ἔχων νυκτὸς καὶ ἡμέρας μετὰ δακρύων τὴν διέσπιν, ἵνα αὐτοὶ ὁ δι' ἡμᾶς σαρκὶ πεπονήθῃς ἰουσιῶς, πάλιν αὐτοὺς τῇ δυνάμει τοῦ ἰδίου καὶ ζωοποιοῦ αἵματος, πρὸς ἑαυτὸν καὶ ἡμᾶς, ἁλῶντες ἐνώση, δι' ὁμονοίας ἡ λεκρινούσας. Εἰδὼς οὖν, ἀγαπήσας, τὴν τοιαύτην ἡμῶν περὶ αὐτῶν ἀδυσίαν, μὴ παύσῃ, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ συντόνως αὐτοὺς παρακαλῶν, καὶ τὸ προφητικὸν αὐτοῖς ὡςπαίρει κατεπέμψαν ῥητὸν τὸ φάσκον· Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται, ὃ ὁ ἀποστρέφων, οὐκ ἐπιστρέφει· ἐγγίσταί μοι καὶ ἐγγυῖ ὡμίν, λέγει Κύριος· ὅτι Θεὸς ἐγγίξων, ἴδω εἰμι, καὶ σὺ Θεὸς πόρρωθεν. Ἐγγὺς γὰρ κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν, ἐν ἀληθείᾳ τῇ καρποτομῇ παρὰ τῶν ἁγίων Πατρῶν. Ἀλλὰ μὴ ἀποκώμῃς τοῦτο ποιῶν. Ἐγγραπται γὰρ· Τὸ καλὸν ποιούντες, μὴ ἐκκακίετε. Μάλιστα δὲ ἀποφύγετε τοῦ λόγοντος· Ἀδελφοί μου, ἵαν τις ἐν ὑμῖν πλανηθῇ ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπιστρέφει τις αὐτόν, γινώσκω, ὅτι ὁ ἐπιστρέφας ἁμαρτιῶν ἐκ πλάνου ὁδοῦ, σώσει ψυχὴν αὐτοῦ ἐν θανάτῳ, καὶ σώσει πλῆθος ἁμαρτιῶν, καὶ πάλιν· Ἐάν ἐξῆρχε τίμιον ἀπὸ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔσῃ· καὶ ἀναστρέψουσιν αὐτοὶ πρὸς σί, καὶ σὺ οὐκ ἀναστρέψεις πρὸς αὐτούς. καὶ δώσω σι τῷ λαῷ τούτῳ, ὡς ταῖχος χαλκοῦν καὶ ὄχυρόν. Τοιγαροῦν ἵαν τῇ δυνάμει τῆς χάριτος εὐάνειν ἔξουσιν τὸν λογισμόν, καὶ τὸ οὖς εὐάκουον εἰς τὸ πεισθῆναι καὶ ἀκοῦσαι φωνῆς κυρίου τοῦ ἐκτενῶντος αὐτὸν δι' ἀληθοῦς ὁμολογίας, κύρωσαν ἔκαστον αὐτῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει βεβαίως, ἐπιδιδόντων αὐτῶν ἐνυπογράφους· λεβίλους περὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, εἰς τὸ καρποπορῆσαι καὶ αὐτοὺς τῷ Θεῷ τὴν ἐτέρων ἐπιστροφήν καὶ βελτίωσιν· ἵνα καρπὸν πλὴν φέρουσιν, μεζόνος ἡλιωθῶσι παρὰ τοῦ Κυρίου τιμῆς. Τοῦτο δὲ σκοποῖσι πάντως ἡ σὺ ἀγάπη, ἐν τοῖς παρ' αὐτῆς κυρουμένοις ἡ χειροτονουμένοις, μήπως πρὸς τῇ κατ' αὐτοὺς αἰρέσει τῇ καταργουμένῃ παρ' αὐτῶν διὰ τοῦ ἐπιδοδομένου λεβίλλου, καὶ ἑτερά τινι παραπονοματῇ τῷ κανόνι ἐσσημιμαμένῳ κωλύει τούτων τὴν ἐπεκύρωσιν ἡ τὴν χειροτονίαν. Ἀδύνατον γὰρ συγκληπτικῆς ἡ παρατρέχειν τὸ μὴ τόπον ἔχοντα προσωπῶντος ἀπολογίας. Ἀλλὰ παρκαίεσθαι παντελῶς ἐν τοῖς φιλεκπετῆμασι τὴν ἐξ οἰκονομίας ἐπὶ τῶν τοιούτων ὁλισθημάτων συγγνώμην, ἵνα μὴ πλὴν αὐτοὶ τε βαρύνονται [ῥαδιόταται] διὰ τὴν καταπρόσθετον τοῦ κανόνος, καὶ ἡμῖς

in destructionem a Domino potestatem accepimus, studio tibi sit ea quæ adificationis sunt operari, dato tibi per nos ejus discipulos apostolicis præcepto et potestate; et gratia dignos promovere nequaquam dubites ad incolumitatem et securitatem Ecclesiam catholicam, cum magna dilectione exhortans eos qui jam depositi sunt, converti ad Dominum; potest enim eos rursum in admirabilem lucem suam adducere, qui hæc facit et immutat, prout vultus est. Quocirca etiam hortatur propheta dicens eis: *Accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestra non confundentur (Isa. i);* quæ vero signantur lumine. Et: *Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabitur; et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erant.* Si volueritis, et audieritis me, bona terra comedetis. Lanamini, mundi estote, auferte novitates cogitationum vestrarum ab oculis meis; quiescite a commentis vestris dogmatibus; discite bene confiteri, querite orthodoxam fidem; et venite, et recipiam vos, dicit Dominus. Quare nimium propter ipsos aprior, donec rursum formetur in iis per fidem Christus. Unde pro ipsis indesinenter diu nocturnæ cum lacrymis obsecrationem facio, ut ipse qui propter nos in carne voluntario passus est, rursum eos virtute proprii et vivifici sanguinis ad seipsum et nos indissolubiler per sinceram concordiam uniat. Cognoscens igitur, dilecte, hujusmodi nostrum de ipsis maerorem, ne cesses per misericordiam Dei continenter eos hortari, et prophetice iis quotidie decantare vocem, quæ dicit: *Numquid qui cadit, non resurgit; et qui aversus est, non revertetur (Jerem. viii)?* Appropinquate mihi, et appropinquabo vobis (Jac. iv), dicit Dominus; quia Deus appropinquans ego sum, et non Deus de longe (Jerem. xxiii, juxta LXX). Prope enim Dominus omnibus invocantibus eum in veritate (Psal. cxliv), quæ a sanctis Patribus prædicatur. Et vero ne defatigeris hoc faciens. Scriptum est enim: *Bonum facientes ne deficiatis.* Optime autem audiens dicentem: *Frates mei, si quis ex vobis erravit a veritate, et convertit quis eum, scire debet, quoniam qui convertere fecerit peccatorem, ab erroris viæ suæ, salvabit animam ejus a morte et operiet multitudinem peccatorum (Jac. v).* Et rursum: *Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris; et convertentur ipsi ad te, et tu non converteris ad eos. Et dabo te populo huic in murum æneum, fortem (Jerem. xv).* Quapropter si virtuti gratiæ mentem obsequentem habebunt, et obedientem aurem, ut persuadeantur, et audiant vocem Domini, ut eum per veram confessionem cognoscant; confirma unumquemque eorum in proprio ordine, scriptos libellos ipsis dantibus de orthodoxa fide, ut fructum Deo ferant, aliorum conversionem et meliorationem, alique ut multum fructum afferentes, majore a Deo honore digni habeantur. Hoc etiam omnino advertet charitas tua, in iis qui ab ipsa confirmantur, aut eliguntur, ne quo modo, præter hæresim quæ ab ipsis dato libello evacuatur, alia quedam peccata, nota canone, eo-rum impediunt vel confirmationem, vel electionem. Impossibile enim est ea contigere, vel prætergrati-

tere, quæ continentem locum defensionis non habent; sed omnino in iis qui libenter peccant et amant peccare, denegare oportet eam veniam quæ in huiusmodi lapsibus ex dispensatione datur, ne et ipsi propter canonis contemptum amplius graventur, et nos in culpa simus, injuste agendi iis licentiam permittentes. Defensores enim divinorum canonum et custodes sumus, non prævaricatores, quandoquidem prævaricationibus conjunctæ manifesto retributiones sunt. Cujus rei gratia, hortamur canonem observari in iis qui præter mentem ac scientiam seipsos elegerunt vel delecti sunt in patriarchia beatæ memoriz Sophronii. Qui sane ante ipsius patriarchiam, vel post decessum in Domino, a quibusdam non convenienter electi sunt, propter angustiam (ut dictum est) temporis, vel quod ejus copia non esset, qui, iudicio adhibito, sive juxta canones eligere deberet, vel permittere, tales datis scriptis libellis confirmari mandamus, nullatenus inde canonis præiudicio facto. Novit enim canon afflictorum temporum persecutionibus veniam tribuere, in quibus contemptus non præcessit, prævaricationem redarguens, sed angustia magis et penuria, quæ propter necessitatem ex misericordia cogit multam diligentiam prætermittere. Sed hæc de istis. Ejus vero qui falsæ episcopatus sibi nomen affinxit, Macedonii dico, importunas litterarum minas, sive protektionem, forlitter despuit, ut rabidi canis et temerarii latratum; auscultans ei qui dicit: *Nolite timere opprobrium hominum, et contemptu eorum ne vincamini* (Isa. LI, juxta LXX). Hunc enim episcopum catholica Ecclesia nullo modo novit, non solum quod is præter canones in externa regione sine consensu, et absque ullo decreto, hanc sibi appellationem usurpavit, sed et quod consentiat hæreticis qui hæresis suæ appendicem, ejus electionem per contemptum tumultuarie fecerunt, quemadmodum et Petri, qui ab iis nominatus est et assimulatus episcopus Alexandriæ, ut per plures et ascriptas personas hæresim suam munitiorem utique reddant, quam una cum ipsis impræsentiarum canonicè hic et synodaliter anathematizavimus, Theodorum, videlicet, qui Pharan episcopus fuit, et Cyrum, qui Alexandriæ, et Sergium, qui Constantinopolis, ejusque successores Pyrrhum et Paulum, et eos qui similia ipsis senserunt, aut sentiunt, vel sentiunt, et usque in finem non penituerint, aut se correxerint: quibuscum et typum * quæ ex suggestionem ipsius Pauli nuper facta est, contra integritatem nostræ Christianæ fidei: definientes, ut ubique omnes orthodoxi pie sentiant et confiteantur, sicut tradiderunt nobis præcipui catholice Ecclesiæ Patres et sanctæ universales quinque synodi, id est, duas ejusdem et unius Domini ac Dei nostri Jesu Christi secundum hypostasim unitas inconfuse et indivise naturas; ex quibus et in quibus constat; duasque juxta naturam operationes, ac duas juxta naturam voluntates, divinam et humanam, in uno et eodem

ὑπὸ μιᾶς γνώμης, τοῦ παρνομένου αὐτοῖς ἐπὶ τὴν αἰδέαν. Ἐδικταται γὰρ καὶ φύλαξις, ἀλλ' οὐ παραβάσει, τῶν θείων κανόνων ὑπάρχοντων, ἐπειδὴ ταῖς παραβάσεσι, σύζυγοι πρὸς οὐδὲν αἱ ἀνταποδοτεῖς τυγχάνουσιν. Οὐ τινος χάριν φυλαχθῆναι τὸν κανόνα παρεγγυῶμεν ἐπὶ τῶν παρὰ γνώμην καὶ εἰσθεν ἀντοχειροτονουμένων ἢ χειροτονουμένων ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ Σωφρονίου. Τοὺς μὲν τοι πρὸ τῆς αὐτοῦ πατριαρχίας, ἢ μετὰ τὴν ἐν κυρίῳ [Supple ἐξοδον] χειροτονουμένους παρὰ τινων οὐ προσποκύντας, διὰ τὴν στήνωσιν, ὡς εἴρηται, τοῦ καιροῦ, καὶ τὴν ἀπορίαν τοῦ χειροτονεῖν ἢ ἐπιτρέπειν ἑαρίτως, ἤτοι κατὰ κανόνας, ὀφειλόντος, τοὺς τοιούτους κυρωθῆναι προστάσσόμεν, διὰ τῆς ἐπιδόσεως τῶν ἐνυπογράφων λαβέλλων, οὐδαμῶς ἐντιθεὶν τοῦ κανόνος προκριματιζομένου τοῦ σύνολον. Οἶδε γὰρ ὁ κανὼν ἀπονήμειν συγγνώμην, τοῖς τῶν θιερείων καιρῶν διωγμοῖς, ἐν οἷς, οὐ προήγεται μὴν καταφρόνησις ἐλέγχουσα τὴν παράβασιν* συνοχῇ δὲ μέλλον καὶ ἀπορία βιαζομένη πως διὰ τὴν ἀνάγκην, ἐξ οὗτου παραχωρεῖν τὴν ἀκρίβειαν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Τοῦ γὰρ μὴν ψευδωνύμου τῶν τῆς ἐπισκοπῆς ἐαυτοῦ περιπλάσαντος ὀνομασίαν, Μακεδονίου λέγω, τὴν διὰ γραμμάτων ἄκαρον ἀπειλήν, ἥτοι διακηρυγίαν συντόμως διάκτυπον ὡς ὕλακὴν λυσώντος καὶ ἀτάκτου κανός, ἀκούου τοῦ λέγοντος: Μὴ φοβέσθι ἐνιδυσμένον ἀνθρώπων, καὶ τῷ φυλισμῷ αὐτῶν μὴ ἠττάσθι. Τούτου γὰρ οὐδαμῶς οἶδεν ἐπισκοπὸν ἢ καθολικὴ Ἐκκλησία, οὐ μόνον διὰ τὸ παρὰ κανόνας αὐτὸν ἐπ' ἀλλοδαπῆς τὴν τοιαύτην ἀσυνάρτων καὶ διχα παντός ἑαρίτου ψηφισματος σφειρίσασθαι προσεγορίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐμάρτυρον τε καὶ ἐμάρτυρον ὑπάρχειν τοῖς αἰρετικοῖς* οἱ τινες καὶ πᾶσι γὰρ τῆς ἰδίας αἰρέσεως τὴν αὐτοῦ φυλισάνας ἐσχεδιάσαν χειροτονίαν* ὥσπερ οὖν καὶ τὴν Πέτρου τοῦ ὀνομασθέντος αὐτοῖς καὶ ἀνακλησθέντος ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας* ἔνα διὰ πλειόνων καὶ παραγράφων προσώπων ὀχυρωτέραν διδόν τὴν ἐαυτῶν ἀπορήνωσιν αἰρέσιν* ἢ τινὰ σὺν αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος κανονικῶς ἐνθάδε καὶ συνοδικῶς ἀνεθιματίσασιν, τούτῃ, Θεόδωρον τὸν τῆς θαρᾶν γινόμενον ἐπισκοπὸν, καὶ κύρον τὸν Ἀλεξανδρείας, καὶ Σέργιον τὸν Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοὺς αὐτοῦ διαδόχους, Πύρρην καὶ Παῦλον, καὶ τοὺς τὰ ὅμοια αὐτοῖς φρονήσαντας, ἢ φρονούντας, ἢ φρονήσαντας, καὶ μέχρι τέλους μὴ μετανοήσαντας, ἢ διορθωσάμενους, μετ' ὧν καὶ τὸν ἀρτίως ἐξ εἰσαγγελίας αὐτοῦ τοῦ Παύλου γινόμενον τύπον κατὰ τῆς ἀνωμότητος ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν πίστει* ὀρίσαντες πανταχοῦ πάντας τοὺς ὀρθοδόξους, εὐσεβῶς φρονεῖν καὶ ὁμολογεῖν, ὡς παρέδωκαν ἡμεῖς οἱ ἑαρίτοι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Πατέρες, καὶ αἱ ἅγια καὶ οἰκουμενικαὶ πάντες σύνοδοι, τούτῃσι δύο τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ὑπόστασις ἡνωμένας, ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως, τὰς φύσεις, ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς συνίσταται* καὶ δύο τὰς κατὰ φύσιν ἐνεργείας, καὶ δύο τὰς κατὰ φύσιν θελήσεις, θείαν καὶ ἀνθρωπίνην, ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ Χριστῷ συμφυῶς ἡνωμένας τε καὶ σωζόμενας. Ὅθεν πρὸς τὸ γνῶναι τὴν σὺν ἐν κυρίῳ πνευματικὴν ἀγάπην, καὶ διὰ σοῦ πάσης τῆς ἀληθείας καθολικῆς Ἐκκλησίας, αὐτὰ τὰ παρ' ἡμῶν ἐνταῦθα συνοδικῶς προκηθέντα πρὸς συστάσιν καὶ ἐνδοκίαν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ καὶ τῆς ἑγκυκλίου ἡμῶν καὶ συνοδικῆς ἐπιστολῆς, ἐστείλαμεν

* Logo, qui factus est. HARR.

διὰ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ἀποκριταρίου ὑμῶν, τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, καὶ τῶν μοναχῶν τῆς τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, καὶ τῶν μοναχῶν τῆς τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου εὐχαριστίας ποιῆς, Ἰωάννου, Στεφάνου, Λεοντίου, τῶν καὶ εὐρεθέντων ἐν τῇ ταύτῃ καθ' ἡμᾶς ἀποστολικῇ συνόδῳ, καὶ δι' αὐτοψίας, χάριτι Θεοῦ, μεμαθηκότων τὰ παρακολουθήσαντα πάντα καὶ ὁρισθέντα κανονικῶς. Ἄπειρ αὐτοῖς βεβαίως φυλάττειν, καὶ πᾶσι παράγγελλε τοῖς ἀλλ' ἐπιστοτατοῖς λαοῖς, ἀπαράβατως κατέχειν, εἰς σωτηρίαν τῶν οἰκίων ψυχῶν. Οὐ χάριν διαμαρτυρόμεται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων ἕκαστα φυλάξαι χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιεῖν κατὰ πρόσκλησιν, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὰ συνειδήσει τὸν Ἐδωγγέλιον τῆς χάριτος παραδίδου πᾶσι, καθὼς παρελάβες, ἔκ τε τῶν ἁγίων Πατρῶν, καὶ ἡμῶν αὐτῶν τῶν τὰ ἐκείνων διαπιστώματα συνοδικῶς κυρωσάντων. Μὴ οὖν ἐπισχυνῇς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐδύνασαι τῇ χάριτι αὐτοῦ καὶ ἡκούσας παρ' ἡμῶν διὰ πολλῶν μαρτύρων, ἧτοι Γραφικῶν καὶ Πατρικῶν ἀποδείξεις, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἱερέους διδάξει. Σὺ κακοπάθησον τῷ Ἐδωγγέλιῳ κατὰ δύναμιν Θεοῦ ὡς καλὸς στρατιώτης* ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, ἐπιδραστὸς τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ἐπειδὴ ὁμολογουμένως, μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, ὡς ἐκτενέως ἐν σαρκὶ, ἰδευμένη ἐν πνεύματι, ὥσθι ἀγγέλοις, ἐκπύρχθη ἐν ἔθνεσι, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήθη ἐν δόξῃ. Διὸ ταῦτα συντόμως διδάσκει [διδάσκει], καὶ παρακαλεῖ [παρακαλεῖ], διαμαρτυρόμενος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, μὴ λογομαχεῖν ἐν οὐδενὶ χρησίμῳ, πρὸς διαστροφήν τῆς πίστεως. Εἰ δέ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προερίχεται: ὑμναίονοι λόγοις τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τεύρονται, μηδὲν ἱπποτάμενος, ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεως καὶ λογομαχίας ἀκαίρους, ἔξ ὧν γίνονται φθόνος, ἔρις, βλασφημία, ὑπόνοιαι πονηραί, διαπαραισθηταὶ ἀνθρώπων διεφθαρμένους τὸν νοῦν, καὶ ἀσπεταρμένους τῆς ἀληθείας, ἀδοκίμων περὶ τὴν πίστιν* ἀλλ' οὐ προκόβουσιν ἐπὶ πλέον. Ἡ γὰρ ἀνομία αὐτῶν ἐκ πολλοῦ ἐστὶ πᾶσιν ὡς καὶ ἡ ἐκείνων ἑρίνη, τοῦτο ἐστὶ τῶν πρὸ αὐτῶν αἰρετικῶν. Οὗς ἐκτενέως, ἀγαπᾷ, μὴν ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστάθης, εὐδὼς παρὰ τίνων ἔμαθες. Μηδεὶς σου τῆς ἱερωσύνης καταρρονεῖτω. Ἀλλὰ τύπος γίνου πᾶσιν ἐν λόγῳ, ἐν ἀνατροπῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, ἐν ἀγνότητι. Πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ διδασκαλίᾳ. Μὴ ἄμελει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοὶ διὰ τῆς ἱερατικῆς ἀξίας, καὶ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν τοποτηρησίας* ἕκαστος ἡ σου ἡ προκοπὴ φανερά, καὶ μαρτυρημένη πᾶσι, καὶ πρὸ πάντων αὐτῷ τῷ Θεῷ, παρ' ᾧ τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας καμάτων, ἀπόκειται τοῖς ἀξίοις ὁ ἔπαινος, καὶ τῆς δικαιοσύνης ὁ στέφανος, ἐν ἀποδόσει σοὶ ὃ δύναις κριτὴς ἐντελὴς αὐτοῦ τὴν ὁρθόδοξον πίστιν ταρρύνει, καὶ προθύμως τὴν ἐντολὴν ἐκπληροῦσάν, κατὰ τὴν ἐνδοξὴν αὐτοῦ καὶ φεδερὰν ἐκτελείων. Ἰδοὺ δὲ πρὸς συναρσιν εἰς τὸ πληρῶσαι σπουδαίως καὶ ἀνεμπόδιστως τὴν σὴν ἀγάπην τὴν ἐμπιστευθεῖσάν σοι παρὰ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν αἰθεντίας διακονίαν προστετραφέμεθα τοῖς θεοπλήκτοις ἐπισκόποις τῶν αὐτῶν, Θεόδωρον λέγω, τὸν Ἀεθούτων, καὶ Ἀντώνιον, τὸν Βακχιδῶν, συνιθεῖν ἐν

* Ἐσθός ἐν Ἀραβίᾳ; Βακχιδᾶ ἐν Παλαιστ. I. HANUL-
MUS.

A connaturaliter unitas et servatas. Quæ ut cognoscant tua in Domino spiritualis dilectio, ac per te omnes quæ istic sunt Ecclesiæ catholicæ, hæc ipsa a nobis hic synodalliter gesta, ad constituendam defendendamque catholicam Ecclesiam, una cum encyclicis nostris et synodalibus litteris misimus per presbyterum et apocrisarium nostrum, abbatem Theodorum, et monachos sancti Theodosii religiosissimæ b mansionis, Joannem, Stephanum, Leonium, qui hujusmodi nostræ apostolicæ synodo interfuerunt, et per gratiam Dei ipso visu didicerunt quæ insecuta sunt omnia, et canonice definita. Quæ ipse firmiter custodiens, denuntia quoque omnibus, qui istic sunt, fidelibus populis inviolabiliter tenere, in propriarum salutem animarum. Quapropter testificor coram Deo B et Jesu Christo et electis angelis, ut hæc custodiens, amoto omni præjudicio, nihilque placendi causa faciens, sed ex pura conscientia, Evangelium gratiæ tradas omnibus sicut accepisti et a saneis Patribus, et a nobis ipsis, qui synodalliter sanctiones eorum confirmavimus. Ne igitur erubescas testimonium Domini nostri Jesu Christi, sed conforteris gratia ipsius; et quæ audisti a nobis per multos testes, sive demonstrationes, ex Scripturis et ex Patribus, ea commenda fidelibus hominibus, qui idonei sint ad alios quoque docendos. Tu collabora Evangelio ex virtute Dei, ut bonus miles. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam. Quandoquidem manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in C spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. Propter quod hæc doce et exhortare, testificans coram Deo, non excitare pugnas verborum obique utilitate, ad subversionem fidei. Si quis autem aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est doctrina; superbus est, nihil sciens, sed lapnens circa questiones et pugnas verborum importunas, ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiae, suspensiones malæ, conficiationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt (I Tim. vi), reprobi circa fidem, sed ultra non proficiunt. Insapientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit: id est illorum, qui ante ipsos fuerunt, hæreticorum, quos devitans, D charissime, permane in iis quæ didicisti, et credita sunt tibi, sciens a quibus didicisti (II Tim. iii). Nemo sacerdotium tuum contemnat, sed forma sis omnibus in sermone, in conversatione, in dilectione, in fide, in sanctitate. Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per sacerdotalem dignitatem, et functionem nostræ apostolicæ vicis, ut profectus tuus manifestus ac testatus sit (I Tim. iv), et ante omnes ipsi Deo, apud quem susceptorum pro virtute et pietate laborum reposita est dignis laus et corona justitiæ, quam reddet tibi justus iudex, qui perfecte serves ejus

b Monaste il. Ilard.

orthodoxam fidem, et mandatum prompto animo A
impleas, in gloriosa ejus ac tremenda apparitione.
Ecce vero in auxilium, ut magno studio, ac sine
ullo impedimento, charitas tua ministerium impleat,
a nostra apostolica auctoritate tibi commissum, hor-
tati sumus Deo amabiles episcopos, ipsum dico
Theodorum Esbuntiorum, et Antonium Bacathorum,
adesse in omnibus, ac pro viribus inservire hujus-
modi spirituali voluntati tuæ; quibuscum et Geor-
gium, dilectum presbyterum et archimandritam, et Petrum Christi amantem, Adraensem nempe, ac om-
nino eos qui in illis partibus fidem Dei verumque zelum habent, quorum merces plurima erit apud Deum,
cum vobis promptitudinem animi studique sui præstiterint in omni obedientia et gratiæ perfectione.

EPISTOLA VI,

AD THEODORUM EPISCOPUM ESBUNTIORUM *.

Ostendit eum sua confessione hærelcorum furorem repressisse, et ad obediendum Joanni Philadelphie episcopo, quem constituerat vicarium, hortatur.

Theodoro episcopo Esbuntiorum, Martinus servus B
servorum Dei, sanctæ ejus catholice et apostolicæ
Romanorum Ecclesiæ episcopus.

Est confusio adducens peccatum, et est confusio ad-
ducens gloriam et gratiam (Eccle. iv). Tu igitur, reli-
giosisimè frater, confusionem vituperabilem cul-
pans, scripta tua secundum Deum satisfactione, glo-
riam tibi et gratiam acquisivisti: gloriam quidem,
orthodoxam de ipso Domino ac Deo nostro confes-
sionem; gratiam vero, splendorem tuorum in vir-
tute illustrium studiorum: quibus non solum nobis
innotuisti in pietate perfectus, sed et ipsi universorum
Salvatori Christo eum multa libertate placitus,
nec in vobis apostolicum illud de sanctis dictum im-
pleatur: Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt
justitiam, adepti sunt repromissiones, obtulerunt ora
leonum, exstinxerunt impetum ignis, comaluerunt de-
feruntur, fortes facti sunt in bello, castra verterunt
exterorum (Hebr. xi). Vicisti enim, religiosissime
frater, adversarii diaboli malum regnum, justitiam
in fidei confirmatione operatus es: cujus gratia ade-
ptus repromissiones Spiritus, hæreticorum ora tan-
quam leonum obturasti, ac exstinxisti eorum impetum
hæreseos, quasi flammam ignis aspiratione gratiæ;
qua ita confortatus imbecillitatem sententiæ illorum
devicisti, fortis in bello contra eos suscepto fuisti,
eorumque infirma adulterinorum dogmatum castra
productus es ad victoriæ auctorem, Salvatorem
omnium Christum, qui idcirco sacerdotalem in te
dignitatem apostolica confirmavit auctoritate. Verum
ne cesses laudationes ejus in gutture perpetuo ha-
bere, eique placitum sacrificium offerre, rationabile
obsequium tuum. Sic enim et supernæ gloriæ præ-
sentia dignaberis, et celestibus Christi muneribus
imbueris. Quæ autem synodali ter a nobis hic gesta
sunt, ad confirmationem defensionemque Ecclesiæ

Theodōρῳ ἐπισκόπῳ Ἐσβούντων, Μαρτίνος δούλος τῶν
δούλων τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας
ἐπίσκοπος.

Ἔστιν αἰσχρὴν ἐπάγουσα ἡμαρτιάν, καὶ ἴσται αἰ-
σχρὴν, δόξαν καὶ χάριν. Τὴν οὖν διαβεβαιώσαν αἰσχρὴν
τοῦ διαβόλου, εὐλαβίσταται ἀδελφε, τῇ κατὰ Θεὸν ἐγγράφῳ
σου πληροφορίᾳ, δόξαν ἑαυτῷ καὶ χάριν περιποιήσω·
δόξαν μὲν τῶν εἰς αὐτὸν τὸν κύριον ἡμῶν καὶ Θεόν, ὁρ-
θοδόξον ἐμολογίαν· χάριν δὲ, τὴν λαμπρότητα τῶν ἐν
ἀρετῇ φρεσίνων αὐτοῦ σπουδασμάτων. Δι' ὧν οὐκ ἡμῶν
μόνον ἠγωνίσθης ὑπάρχων ἐν εὐσεβείᾳ τετελειωμένος,
ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ Ἰωταῖ τῶν ὁλῶν Χριστῷ σὺν παύρῳ
πολλὴν τυγχάνων, εὐάριστος· ὥς καὶ ἐν ὑμῖν τὸ ἀποστολικὸν
περὶ τῶν ἐγγίων πληροῦσθαι ῥητόν το ῥάσκει· Οἱ ἀγαπῶ-
ντες διὰ πίστεως καταγωνίσαντο βασιλείας, ἐργασάμενοι
δικαιοσύνην, ἐπὶ τυχόν ἐπαγγελίῳν, ἔφραξαν στόματα λέον-
των, ἴσθαισαν δύναμιν πυρὸς, ἐνιδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθε-
νείας, ἐγνήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἔλκεται
ἄλλοτερον. Καταγωνίστω γὰρ, εὐλαβίσταται ἀδελφε, τοῦ ἀν-
τικειμένου διαβόλου τὴν πονηρὰν βασιλείαν, ἐργασάμενοι
δικαιοσύνην ἐν τῇ βεβαιώσει τῆς πίστεως· ἥς χάριν τε-
τυγχῶς τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Πνεύματος, ἐνέφραξας ὥσπερ
λέοντων τὰ στόματα τῶν αἰρετικῶν, σέβεις αὐτῶν τὴν δύ-
ναμιν τῆς αἰρέσεως, ὥσπερ φλόγα πυρὸς τῇ ἐπιπνοίᾳ τῆς
χάρεος. Ἐξ ἧς οὕτω δυναμیدهὶς κοτεπάλαισας τὴν τῆς
ἐκείνων διακονίας ἀσθενίαν, ἰσχυρὸς ἐν τῷ κατ' αὐτῶν
πολέμῳ γινόμενος, καὶ τὰς ἀνστάτους παρεμβολὰς τῶν
κεδδῶν αὐτῶν δογματῶν ἱκανῶς κατακλίνεις, νικητὴς
προήχθης δὲ τοῦ οἰκίου γράμματος τῷ νικητοῦ Ἰωταῖ
τῶν ὁλῶν Χριστῷ, ὃς διὰ τοῦτο τὴν ἱερατικὴν ἄξιαν ἐπὶ
D σοὶ διὰ τῆς Ἀποστολικῆς ἱερατικαὶσιν αὐθεντίας· ἀλλὰ
μὴ παύσῃς τὰς αἰτίσεις αὐτῷ ἐν τῷ λάρυγγι φέρων διὰ
παντός, καὶ προσάγων αὐτῷ θυσίαν εὐάρεστον, τὴν λογι-
κὴν λατρείαν. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς ἑνὸς δόξης παραστάτης
γινίσθαι καταξιώσῃς, καὶ μύστις τῶν οὐρανίων τοῦ
Χριστοῦ δωρεῶν· τὶ δὲ συνοδικῶς ἡμῖν ἐνδοξει πραχθέντα
πρὸς σύστασιν καὶ ἐκδικήσιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας,

* Forte Ἄδρασος in Arabia. HARLEUNUS.

ἢ In Arabia. HARLEUNUS.

ταυτὸν δὲ λέγειν, τῶν πατριῶν, καὶ συνοδικῶν αὐτῶν ἔρων καὶ θεσπισμάτων, ἀρτίως ἐστι τιταμεν, τῇ παρ' ἡμῶν κερβληθέντι κακοδικῶς τοποταρτητῇ ἰωάννῃ τῇ ἀγαπῶν ἡμῶν ἀδελφῇ καὶ ἐπισκόπῃ τῆς φιλαδελφείων πόλεως. Ὡς καλῶς ποιεῖτε αὐτοὶ τε συντρέχοντες, καὶ πάντας τοὺς ὀρθοδόξους σὺν ὑμῖν διεγείροντες, εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν εὐσεβῶς ἐπιτραπέντων αὐτῷ κεφαλαίων, εἰς σύστασιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἔσται γὰρ ὑμῖν ὑπὲρ τούτου πολὺς ὁ μισθός, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

EPISTOLA VII,

AD ANTONIUM EPISCOPUM BACATHORUM.

Cum jam resipuerit, ut in fide catholica persistat, et Philadelphie episcopo pareat, eum admonet.

Ἀντωνίῳ ἐπισκόπῳ Βακαθῶν, Μαρτίνος δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος.

Τὸ μὲν κλαπῆναι κοινὸν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἰδίων ἀσθενείας, τὸ δὲ πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβληθῆναι, μόνος τῆς χάριτος, τοὺς καθ' ὑμᾶς ἀξίους ἐν τῇ λόγῳ παντὶ καὶ ἔργῳ τῇ παναγῇ προσοικειώσας Θεῷ, καὶ τὸ πανάγῳ αὐτοῖς ἀμταθέτως παρεχόμενος πνεῦμα τῆς ἀρίστης ἀ κατ' αὐτῶν πολιτείας. Ὅπῃ ἐν πᾶσι πληροφορίᾳ γεγενῶς εἰς ὑμᾶς, εὐλαβίσταται ἀδελφε, τὸ ὑμῖν κτενὴν γράμμα, φέρων εὐνοδιάζουσιν ὑμῶν διὰ τῆς ἀληθείας εἰς τὸν Κύριον ὁμολογίας, τὴν ἐνάρτεον πίστιν ὅς ἀνταδωμένοι πνευματικῶς, καὶ ἐπ' αὐτῇ κατὰ Θεὸν εὐφρανθέντες, ἀντιδωκαμεν αὐτῇ τῆς ἱερατικῆς ἀξίας τὸ μύρον ἐξ ἀποστολικῆς αὐθεντίας ἐσπαρτισμένον προτροπόμενοι διανεκῶς ὑμᾶς, προμνῆναι τῇ λόγῳ τῆς χάριτος, εἰς τὸ, πᾶσαν παρεστῆν ἵνα σπουδῇ, τῇ καθ' ὑμᾶς ὑποδείγματι, καὶ πάντας εὐδελῶς μεταποιήσαι πρὸς τὴν κρεῖττονα γνώμην, ἐν Κυρίῳ διανοσταμένους τοὺς ὀπίσω τῆς ἱπιστάτου κεινοτομίας ἀκολουθήσαντας, ἵνα κηλῆνοι σὺν πᾶσι τοῖς ἀγίοις ὀρθοτομήσῃσι τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, τροχίως ὁρᾶς ποιεσόμενοι τοῖς ποσὶν αὐτῶν, διὰ τὴν εὐσεβείαν τῶν Πατρῶν διδασκαλίας, καὶ τῆς ἐνεργείας τῶν ἐντολῶν ἀκριβείας. Τούτου γὰρ χάριν κἀμπα τὰ γυνάτια μου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πάτερα ἐξ οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον καταβαίνει ἵνα δὴ αὐτοῖς κατὰ τὸ πλοῦτος τῆς δόξης αὐτοῦ, προδύμῳς ἱπιστραφεῖσι κραταιωθῇναι διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, εἰς τὸν ἔσω ἀνθρωπὸν κατοικῆσαι καὶ αὐθὶς τὸν Χριστὸν, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ὀρθοδόξου πίστεως, ἵνα γίνῃται μία ποιμένα καὶ εἰς ποιμῆν, αὐτὸς ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸ μεστότερον τοῦ φραγμοῦ λύσας, καὶ συνάγων τοὺς μακρὰν καὶ τοὺς ἐγγύς, εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν, διὰ λέγον ἡ ἐπιγνώσις, σωτήριον ὁμολογίαν. Ἦν τινα μεθ' ἡμῶν καὶ αὐτοὶ βεβαίως κατέχοντες, βεβαιωθήσονται πάντως ἐν τῇ κλήρῳ τῶν ἀγίων κατεπόμενοι πρὸς ἀπόλαυσιν τῶν ὑπὲρ αἰσῶσιν καὶ νοῦν ἀγαθῶν τὰ δὲ συνοδικῶς ἡμῖν ἐνθάδε πραχθέντα πρὸς σύστασιν, καὶ ἐκδόσιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ταυτὸν δὲ λέγειν, τῶν πατριῶν, καὶ συνοδικῶν

A catholicæ, id est, paternarum ejus ac synodaliū definitionum, nuper misimus ei, qui a nobis vicarius canonicè designatus est, dilecto fratri nostro et episcopo Philadelphensium civitatis: cui benefecitis assentientes, et omnes orthodoxos una vobiscum excitantes ad eorum articulorum implementum, qui ei pie commissi sunt, ad commendationem Ecclesiæ catholicæ. Nam pro eo multa vobis in sempiterno regno merces erit.

B Antonio episcopo Bacathorum Martinus servus servorum Dei, sanctæ ejus catholicæ et apostolicæ Romanæ Ecclesiæ episcopus.

Decipi quidem et falli commune est propriumque humanæ infirmitatis; at in melius commutari, apolius opus est gratiæ: quæ erga eos qui secundum nos in omni sermone et opere digni sunt, perfecte bono Deo convenit, et sanctum eis optima secundum eum conversationis spiritum firmiter præbet. Quod in vobis cum omni satisfactione evenisse, religiosissime frater, vestræ litteræ significarunt, afferentes, per veram de Domino confessionem, bonam vestram bonique odoris fidem, quam in spiritu suscipientes, et secundum Deum ea delectati, sacerdotalis dignitatis unguentum ei retribuimus, ex auctoritate apostolica signatum: vos semper hortantes, ut in verbo gratiæ permanetis, ut exemplo aliis esse studentis, eorum exhortati studio, et vestro zelo ad meliorem mentem omnes convertatis, qui superinductam novitatem seculi, in Domino resurgunt, ut illi cum omnibus sanctis rectas vias suas, gressus rectos facientes pedibus suis, per piam Patrum doctrinam, et efficacem mandatorum observationem. Hujus enim rei gratia flecto genua mea ad Deum et Patrem, a quo omne datum optimum, et omne donum perfectum descendit (Jac. 1), ut det eis, secundum divitiis gloriæ suæ, prompte conversis, confirmari per Spiritum ejus in interiori homine, ut rursus in eis habet Christus per orthodoxam in eam fidem, utque sit unus ovile et unus pastor, is qui super omnes est Deus ac Dominus noster Jesus Christus, medium parietem maceræ solvens, et colligens eos qui longe sunt et qui prope, per lapidem angularem, in unam et eandem salutarem confessionem: quam una nobiscum ipsi quoque firmiter tenentes, omnino confirmabimini, positi in sorte sanctorum, ad ea bona quæ sensum et cogitationem omnem excedunt; perfruenda. Quæ vero synodali-ter a nobis hic gesta sunt ad commendationem definitionemque Ecclesiæ catholicæ, id est, paternarum

^a Forte, καθ' αὐτῶν. HARBUINUS.

^b Lege, ἐπιγνώσις vel ἐπινωσις. HARBUINUS.

et synodaliū ejus definitionū ac decretorū, nuper misimus, canonice designato a nobis vicario, Joanni, dilecto fratri nostro et episcopo Philadelphensium civitatis: cui bene facitis consentientes, et omnes orthodoxos vobiscum excitantes, pro adimplēione eorū, qui pie ipsi commissi sunt, articulorū, in laudem Ecclesiæ catholicæ. Pro eo enim multa vobis merces in regno cælorum est reposita.

αὐτοῖς ὅρων καὶ θεσπισμάτων, ἀρτίως ἐστειλαμέν τῇ παρ' ἡμῶν προβληθῆντι κανονικῶς τοποτηρητῇ Ἰωάννῃ τῷ ἀγαπητῷ ἡμῶν ἀδελφῷ καὶ ἐπισκόπῳ τῆς φιλαδελφείας πόλεως, ᾧ καλῶς ποιεῖτε αὐτοῖ τε συντρέχοντες καὶ πάντας τοὺς ὀρθοδόξους σὺν ὑμῖν διαγίροντες εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν εὐσεβῶς ἐπιτραπέντων αὐτῷ κεφαλαίων, εἰς σύστασιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἔσται γάρ ὑμῖν ὑπὲρ τούτου πολὺς ὁ μισθός, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

EPISTOLA VIII,

AD GEORGIUM ARCHIMANDRITAM MONASTERII SANCTI THEODOSII

Laudat eum ob apostolicæ sedis ministrum defensum, et ut Philadelphorum episcopo obediat.

Georgio archimandritæ Martinus servus servorum Dei, sanctæ ejus catholicæ et apostolicæ Romanæ Ecclesiæ episcopus.

Te spiritu vegeto ac vivido esse, dilectissime, significat virtutis tenor. Effers enim hujusmodi spiritualis roboris apertos characteres, in quibus insigne est atque ezimium charitatis non fictæ studium, quo ostendisti te non verbo, neque lingua, sed opere et veritate diligere, juxta mandatum Domini: qui per proprios monachos nobis eum conservastis qui a nostra apostolica cathedra missus est, Deo amabilissimum Stephanum episcopum civitatis Dorensium, pro quo mercedem a Domino habentes, satagite ad certamina pro pietate studiosius vos extendere, et virtutum reginam, sanctissimam nostram fidem omni bono zelo defendere: ut eos qui ipsi præter rationem adversantur, misericorditer convertas, vel non convertentes se redarguas: ut integrum catholicæ Ecclesiæ verbum conservantes, Christum, rectorem ejus ac sponsum habeatis, in thalamo cælestis regni vos gratia reficientem, cum ei, qui vos ad luctam et pugnam delegit, complaciti fueritis, in spiritualis certaminis ratione. Quæ hic a nobis synodali ter acta sunt ad commendationem et defensionem Ecclesiæ catholicæ, id est, paternarum ac synodaliū ejus definitionū et sanctionū, proxime misimus a nobis canonice dilecto vicario, Joanni dilecto fratri nostro et episcopo Philadelphensium Ecclesiæ: cui recte facitis tum consentientes, tum omnes orthodoxos vobiscum excitantes ad impletionem eorū qui pie ipsi commissi sunt articulorū, in laudem Ecclesiæ catholicæ. Vobis enim pro eo multa merces in regno cælorum retribuetur.

Γεωργίῳ Ἀρχιμανδρίτῃ, Μαρτίνος δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἁγίας αὐτοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος.

Ναύχοντά σε τῷ πνεύματι γνωρίζει τῆς ἀρετῆς ὁ τόπος, ἀγαπημένε. Φέρεις γάρ τῆς τοιαύτης πνευματικῆς ἰσχύος ἐναργεῖς τοὺς χαρακτηριστῆρας, ὧν ἐπισκοπὸς ἵστι καὶ ἑξαιρέτος ὁ τῆς ἀγάπης ἀνυπόκριτος πόθος, δι' οὗ παρίστανται ὅτι οὐκ ἀγαπᾷς λόγῳ, οὔτε γλῶσσῃ, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου· περιωσάμενος ἡμῖν διὰ τῶν οἰκίων μοναχῶν, τὸν ἐκ τῆς ἡμετέρας Ἀποστολικῆς καθίδρας αὐτοῦ σταλέντα Στέφανον, τὸν διορίστικτον ἐπίσκοπον τῆς τῶν Δωρητῶν πόλεως, ὑπὲρ οὗ μισθὸν ἔχοντες παρὰ κυρίου, σπουδάζατε τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνι προθυμότερον ἐπιτείνεισθαι, καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῶν ἀρετῶν, λέγω δὲ τῶν ἁγιωτάτων ἡμῶν πίστιν, εὐχρηστῶς διεκδικεῖν. Ὡστε τοὺς ἀντικαθισταμένους αὐτῇ παραλόγως, συμπαθῶς ἐπιστρέφειν, ἢ μὴ ἐπιστρέφοντας διελίγειν. Ἵνα τὸν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀλώβητον διασωσάμενοι λόγον, σχοίητε τὸν αὐτῆς ἀρμωστὴν καὶ νυμφίον Χριστὸν, τῇ θαλάμῳ τῆς αὐτοῦ κατ' οὐρανῶν βασιλείας ἑνακαπύοντα κατὰ χάριν ἡμᾶς ὡς αὐτῷ τῷ στρατολογήσαντι Χριστῷ, πρὸς πάλιν καὶ μάχην τῶν ἐναντίων ἐπιδιεξιμένους κατὰ λόγον πνευματικῆς ἀθλήσεως, τὸ διὰ πάντων εὐαρεστῶν. Τὰ δὲ συνοδικῶς ἡμῖν ἐνθάδε πραχθέντα πρὸς σύστασιν καὶ ἐκδόχσιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ταυτὸν δὲ λέγειν, τῶν πατρικῶν καὶ συνοδικῶν αὐτῆς ὅρων καὶ θεσπισμάτων ἀρτίως ἐστειλαμέν, τῷ παρ' ἡμῶν προβληθῆντι κανονικῶς τοποτηρητῇ Ἰωάννῃ τῷ ἀγαπητῷ ἡμῶν ἀδελφῷ καὶ ἐπισκόπῳ τῆς φιλαδελφείας πόλεως, ᾧ καλῶς ποιεῖτε, αὐτοῖ τε συντρέχοντες, καὶ πάντας τοὺς ὀρθοδόξους σὺν ὑμῖν διαγίροντες, εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν εὐσεβῶς ἐπιτραπέντων κεφαλαίων, εἰς σύστασιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἔσται γάρ ὑμῖν ὑπὲρ τούτου πολὺς μισθός ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

EPISTOLA IX,

AD PANTALEONEM.

Absolutum fuisse Dorensem episcopum falso ab eo delatum, peccasse illos, per quos actum est quo minus sedis apostolicæ auctoritatem receperit episcopos et presbyteros ordinandi, et quid cum his qui non canonice in patriarchatu Hierosolymitano electi fuerant agendum.

Pantaleoni Martinus servus servorum Dei, sanctæ A
ejus Romanæ catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Semper quidem omnis hominum vita, propter condemnationem ortam e transgressionem Adam primævi patris, non in aliis omnino esse cognoscitur, quam in gemitibus et lacrymis; sed nunc præcipue, propter peccatorum abundantiam, et infliccionem vehementiorum propter ipsa correptionum et pœnarum, quandoquidem error et amentie delicti, castigationis et emendationis medicinam Dei humanitas adjuvit. Quod charitas tua manifeste cognoscens, non debuit ita se gerere adversus eum qui ab apostolica sede missus esset, Stephanum Deo amabilem episcopum Dorensem civitatis, aut ejusmodi de eo ad nos per propriam relationem transmittere, cum B
Salvatoris nostri mandatum id non facere jubeat, sed præcipiat invicem sincere diligere. Ecce enim illa diligenter expendentes, vana prorsus invenimus, nec ullis argumentis demonstrata; atque ideo eum merito ex apostolica justiciam auctoritate; iis autem qui contra eum scriperunt crimen dimissum, rati-nis rigorem misericordia temperantes, et ad resipiscenciam ipsis sufficere existimantes fabule revelationem. Nam aliud talium hominum peccatorum ad remissionem sola indiget Salvatoris nostri bonitate. Scriptum est enim: Si peccaverit vir in virum, placari ei potest Deus: si autem in Dominum peccaverit vir, quis orabit pro eo (I Reg. ii)? Universam enim, quæ istic est, catholicam Ecclesiam clausurunt, quantum in ipsis est, qui vel fecerunt, vel consenserunt, ne memorato episcopo redderentur missa ad eum ab apostolica sede præcepta, quibus ejus vicarius constitutus est, ac jussus, propter temporis angustias, id est, propter pressuram irruentium in nos gentium, canonice instituisse, ad supplementum ecclesiastici ordinis, episcopos et presbyteros et diaconos, quoad potestas nobis defuit ad promovendum patriarcham Hierosolymorum. Oportebat igitur eos qui se zelum habere profitentur hic zeli ardorem exhibere, ut Christianorum augeretur et exaltaretur cornu, incremento sive creatione sacerdotum. Oportuit passionem humanam vinci, propter salutarem Christi Dei passionem. Oportuit humanæ contentioni anteferre catholicæ Ecclesiæ ædificationem, nec violari apostolicam de eo jussionem. Dicit enim ad Samuel Deus: Non te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos (I Reg. vi). Ea enim fecerunt, quæ nec hæretici unquam ausi sunt facere, abscondentes ea quæ ad creationem et institutionem pertinebant,

πανταλίωντι, Μαρτίνος δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἁγίας αὐτοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος.

Ἀεὶ μὲν πᾶς ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, διὰ τὴν ἐκ παραλάσις τοῦ προπάτορος Ἀδάμ καταδίκην, οὐκ ἐν ἱστορίαις ὑπάρχον γνωρίζεται παντελῶς, εἰ μὴ ἐν στεναγμαῖς τε καὶ δακρύοις· ἐξαιτίας δὲ νῦν διὰ τὴν πλημύραν τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ τὴν δι' αὐτῶν σφοδρτέρων ἐπαγωγῶν παιδευμάτων· ἐπιθεῖ τῇ ἀνομίᾳ τοῦ παραπτώματος· τὴν ἱατρικὴν ἡμῶν τοῦ σωφρονιστικοῦ παιδεύματος συνήκοντες φιλοφρόνως ὁ Κύριος. Ὅπου καὶ ἡ σὲ ἀπέστειλε δι' ἀπειρίας γινώσκουσα, οὐκ ὤφειλεν οὕτως ἐνιχνῆσαι πρὸς τὸν ἐκ τῆς Ἀποστολικῆς καθίδρας, αὐτῷ σταλόντα Στέφανον τὸν θεωρεϊστάτον ἐπίσκοπον τῆς Δωριτῶν πόλεως, ἢ τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐκκαλεῖν διὰ τῆς οἰκίας ἀναφοράς, τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐντολῆς μὴ τοῦτο πράττειν παρεγγυμένους, ἀλλ' ἁγῶν ἐλεγκτικῶς ἀλλήλους παρακληνομένους. Ἰδοὺ γὰρ σὺν ἀκριβοῦς τὰ περὶ αὐτοῦ κατετάσσοντες, ὡς πάντας ἐνταῦθα εἶραμεν ὄντα καὶ ἀναπαύοντα. διὰ τοῦτο μὲν, εἰκότως ἐξ Ἀποστολικῆς ἰδικαιώσαμεν αὐθεντίας, τοῖς δὲ κατ' αὐτοῦ γεγραμένοι, τὸ κρίμα παρεχωρήσαμεν, ἵνα συγκιράσαντες τὴν τοῦ κανόνος ἀριστείαν, ἀρετῶν αὐτοῖς ἀγασσάμενοι πρὸς συναίσθησιν τὴν τοῦ δράματος ἀποκάλυψιν. Τὸ γὰρ ἕτερον τῶν τοιούτων πλημμελημάτων, μόνος χρῆζει πρὸς ἔρεσιν τῶς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀγαθότητος, γέγραπται γάρ· Ἐάν ἁμάρτη ἄνθρωπος εἰς ἄνθρωπον, καὶ προστύξονται περὶ αὐτοῦ πρὸς Κύριον· καὶ ἴσθι τὸ Κυρίῳ ἁμάρτη· τίς προστεθῆται περὶ αὐτοῦ; διότι πᾶσιν τὴν αὐτῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅσαι λέγουσιν πινῶσι καὶ δακρύου, συνελκίσαντες, ὅσον τοῖς αὐτοῖς, οἱ τε δρασάμενοι, καὶ οἱ συνυποδράσαντες, μὴ ἀποδοθῆναι τῇ εἰρημένῳ θεωρεϊστάτῃ ἐπισκόπῳ τὰ σταλόντα πρὸς αὐτὸν ἐκ τοῦ Ἀποστολικοῦ θρόνου πρακίπτα, δι' ὃν τοποτηρητὴν αὐτὸν κατέστησεν αὐτοῦ, προστάξας αὐτῷ, διὰ τὴν στενωπὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς καιροῦ, ταυτὸν δὲ λῆγειν, τὴν συνοχὴν τῶν ἐπιλθόντων ἡμῶν ἰδόντων, ἵνα χειροτονήσῃ κανονικῶς αὐτῷ, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, ἐπισκόπους, καὶ προσευτέρους, καὶ διακόνους, ἐν ὅσων πραχθῆναι πατριάρχῃν Ἱεροσολύμων ἐξουρυσσάμεν. Ἐδεῖ τὸν τὸν τοῦτο-ζῶλον ἔχειν ἐπαγγελλομένους, ἐνταῦθα τοῦ ζῆλου παραστήσασθαι τὸ διάπυρον· ἵνα τῶν Χριστιανῶν αὐτῶν τὸ κίρας διὰ τῆς αὐθιγῆς ᾗται χειροτονίας τῶν ἱερέων. Ἐδεῖ τὸ ἀνδρώπινον νικῆθαι πάθος, διὰ τὸ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ σωτῆρος πάθος. Ἐδεῖ προκρίναι τῆς ἀνθρωπίνης φιλοεκίας τὴν οἰκοδομὴν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ μὴ παραβῆναι τὴν ἀποστολικὴν περὶ τούτου παραγγελίαν. Λέγει γὰρ πρὸς τὸν Σαρουὴλ ὁ Θεός· Οὐχὶ σὺ ἔξουθενώσῃ τοῦ μὴ βασίλειον ἐπ' αὐτῶν. Ἐποίησαν γὰρ ὅπου οὔτε αἰρετικοὶ ποῦσαι ποτε τιτολήμνησιν, ἀπο-

προφάσμα μὴ τὰ τῆς τελειώσεως, ἔχειρήσαντες δὲ ἀπο-
μύθουν αὐτὰ τῆς καθαιρέσεως. Ποίαν οὖν ἔξουσιν ἀπο-
λογία, οὐκ οὕτως ἐστὶ δι' αὐτοὺς ἐπισκόπων ἐκείσε καὶ
ἐκείνων ἰδιαιτῶς τῷ θεῷ παραστήσαντες θυσίας καὶ ἀναπο-
ρήσεως εἰς περιστάσεων τῶν ψυχῶν; καίτοι γινώσκοντες
ἑσφαλῶς, ὅτι ἐσχάτῃ ὥρᾳ ἐστὶ, καὶ ὁ τῶν σκανδάλων και-
ρὸς ἐνίσταται. καὶ ἔχρην διὰ τοῦτο προνοητικῶς πλείστον
ἐπισκόπους, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, τὰς Ἐκκλη-
σίας τοῦ Θεοῦ πανταχοῦ καταπικνωθῆναι, καθάπερ καὶ
καὶ ἐν χειμῶνι καὶ πελάγει κλυδωνιζομένην πλείστοι κυ-
βερνήταις καὶ ναύταις. Τοῦτο γὰρ χάριν καὶ ἡμῖς εἰς
οὐδομεῖν προσηγμένους, ἀλλ' οὐκ εἰς καθάρισιν,
παρὰ τοῦ Κυρίου τὴν ἔξουσίαν διάδοσθαι, ἵνα φιλοθνή-
σκωμεν ἐπικουρήσωμεν τοῖς χεῖμαζομένοις λαοῖς. Ὅθεν ὑπὸ
ταύτης τῆς ἔξουσίας ὁ καθ' ἡμᾶς ἀποστολικὸς ὁρμηθὲς
θρόνος παρελθεῖς μὴ οὐδὲν, εἰς τὸ πρεπόντως ἀπολαβεῖν
τὴν ἱερατικὴν αὐτῆς πόσιν διὰ τοῦ βῆθιτος οὐρανίου
ἐπισκόπου τὴν αὐτοῦ καθολικὴν Ἐκκλησίαν· οἱ δὲ τοῦτο
γινώσκοντες καλῶσαντες, ἑαυτοὺς τὸν περὶ τοῦτου καταλογί-
σσονται λόγον. Οὐ χάριν πειθὼν καὶ συνθρησκῶν πο-
ρεύομαι, παρακαλῶν τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, μετὰ δα-
κρύων νυκτὸς καὶ ἡμέρας, μὴ εἰς τέλος ἀπώσασθαι τὴν
ἑαυτοῦ κληρονομίαν, ἀλλ' ἀνοίξει τὴν θύραν, ἣν ἐκείνοι
συνέκλεισαν, ἵνα πάλιν αὐτοῖς τῆς ἱερουσύνης αὐτοῦ διὰ
τῆς συμπληρώσεως τῶν ἐπισκόπων ἀνατελλῇ ὁ κοσμὸς·
τὰ πρόβατα τῆς Ἐκκλησίας ποιμαντικῶς περιποιούμε-
νοι, καὶ τῆς ἐκτελούσης τὸν λόγον ἀγρόντηρ σπουδῇ συν-
τέμνωμεν. Περὶ μέντοι τῶν ἀκανονιστῶν οὐδὲν
χειροτονουμένων ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ
μνήμῃ Σωφρονίου, τὸν ἐπὶ τῶν χειροτονούντων ἡ χειρο-
τονουμένων, καὶ συνεκινούντων, ἢ συγκαλούντων ἐν ἑτέρᾳ
πόλει παρὰ γνώμην καὶ εὐθυσίν τοῦ ἐν τῇ πόλει πρεσβυ-
τέρου ἀρχιερέως κείμενον κανὼνα τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις
καὶ Πατράσιν ἡμῶν, ἀπαρβατῶς ὀρίζομεν φυλαχθῆναι.
Κανόνες γὰρ ἐκκλησιαστικοὺς οὐ δύναμιθα λύειν, ἐκ-
δικᾶται καὶ φυλάσκει, ἀλλ' οὐ παραβάται τῶν κανό-
νων ὑπάρχοντες· εἰ καὶ ἀμφοτέρους ἐκείνοι τοὺς θρό-
νους παρίδωκεν, τὸν τε καθ' ἡμᾶς ἀποστολικὸν θρόνον,
διὰ τὸ μὴ δοῦναι τὰ πρακτικὰ τῆς χειροτονίας, ὡς εἴρη-
ται, καὶ τὸν τοῦ ἁγίου Παύλου θρόνον διὰ τοῦ λα-
θεῖν τὸν ἐν ἁγίοις Σωφρόνιον, ἵνα λοιπὸν αὐτονόμως,
ὡς αὐτοὶ θέλουσιν, ἀλλ' οὐ καθὼς τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον παρακαλεῖται, τὰς χειροτονίας ἑαυτοῖς ἐπι-
τερίκωται. Διὰ τοὺς τοιούτους ὁ κανὼν σωφρονίζει τῆς
Ἐκκλησίας· οὐ γὰρ ἵσται ἀκαταστασίας ὁ Θεός, ἀλλὰ
τάξις καὶ εἰρήνη. Τοὺς μέντοι πρὸ τῆς πατριαρχίας,
ἢ μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ βῆθιτος ἐν ἁγίοις Σωφρονίου
χειροτονουμένους, ἐπεγράψαμεν, καὶ τοῦτο διὰ τὴν τοῦ
καίρου στενωπὴν, τόπον ἀπολογίας τοῖς οὕτως χειρο-
τονουμένοις παρεχόμενῃ, οὐδαμῶς ἐνδεῶς τοῦ ἐκκλησιασ-
τικοῦ προκρίματιζομένου κανόνος· ἵνα λίβλλον εὐδι-
κρινος μετανοίας, ἥγουσιν ὀρθοδόξου πίστεως ἐπιδιδού-
ντας τῷ ἐπὶ τοῦτω παρ' ἡμῶν ἁγίως αὐτοῦ προχειρι-
σθέντι, κυρώσῃ τοὺς ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει βεβαιουμένους,
εἰ μέντοι μὴ ἐξ ἑτέρων καὶ οὕτοι καλῶνται κυρωθῆναι πα-
ραπτωμάτων, ἀπερ τῇ κανὼν ἐσταμεινόμενα καθίσταται.
Περὶ δὲ τῶν σταλάντων δογματικῶν χαρτῶν, οἱ συγ-

ea vero tradentes quæ ad depositionem. Quam igitur
defensionem habebunt, cum jam propter eos non sint ibi
episcopi et sacerdotes, qui jugiter altari insistant, et
sacrificia atque oblationes pro populo ad salutem animarum offerant, quamvis cognoscant
quod ultima hora sit, et scandalorum tempus immineat? Atque
idcirco oportebat pluribus episcopis, et presbyteris, et diaconis,
providenter Ecclesiis Dei ubique increbrescere, quemadmodum
navim, quæ in pelago tempestate jactatur, pluribus gubernatoribus
et nautis; hujus enim rei gratia et nos in ædificationem præcipue,
et non in destructionem a Domino potestatem accepimus, ut populus
fluctuantibus humane ac benigne opitulemur. Unda ob hanc
potestatem mota apostolica sedes nihil prætermisit, quo catholica
istis Ecclesia per memoratum religionis episcopum convenienter
sacerdotalis decus recuperaret, qui vero id prohibuerunt, sibi
de eo imputabunt rationem: cujus causa lugens et contristatus
ingredior, dies noctesque bonitatem Dei cum lacrymis obsecrans,
ne hereditatem suam usque in finem repellat, sed ostium aperiat,
quod illi concluserunt, ut rursum istis sacerdotii ejus, per
supplementum episcoporum, splendor et ornamentum exoriat,
Ecclesie oves cura pastoralis servans, et a luporum insidiis
vigilanti studio eripiens. De his, qui non canonicè istic electi
sunt in patriarchia beati memoris Sophronii, eum canonem
inviolabiliter decernimus custodiri, qui a sanctis apostolis et
Patribus nostris constitutus est de his qui in alia civitate
præter sententiam scientiumque pontificum, qui ei civitati præest,
vel eligunt, vel consentiunt, vel convocant (Lateran. conc. decret. 2).
Canones enim ecclesiasticos solvere non possumus, qui
defensores et custodes canonum sumus, non transgressores,
tametsi utramque sedem illi violant: hanc quidem apostolicam
sedem, quod creationum præcepta non dederint, ut ante dictum
est; sedem vero sancti Jacobi, quod Sophronium celare
studuerint, et cæteri libere, sicut ipsi volunt, non sicut
sanctus Spiritus jubet, electiones sibi arrogarent: tales
propterea Ecclesie canon castigat, non enim confusionis ac
turbationis Deus est, sed ordinis et pacis (I Cor. xiv, 33).
Qui vero ante ipsius patriarchiam, aut post dormitionem memorati
Sophronii creati sunt, de his scripsimus, propter temporis
angustiam, quæ sic creatis defensionis locum præbet,
cum inde ecclesiastico canoni nullo modo præjudicaretur,
ut, cum libellum sinceræ penitentiae sive orthodoxæ fidei
dederint ei, qui nuper a nobis ad id istic delectus est,
eos in proprio ordine confirmet, modo hi ex aliis peccatis non
prohibeantur confirmari, quæ a canone notata sint.
Transmissas autem dogmaticas chartas, sive quæ scripta sunt
ab adversariis, damnamus una cum iis qui scripserunt,
siquidem in propriæ opinionis perversitate maneat,
ut et omnes hæreticos, cum omnibus impiis eorum scriptis
hortantes eos qui ubique or-

* Gr., ut deinde libere. Interpres legit λοιποί. HARRIUS.

thodoxi sunt, ut in Patrum doctrina, et us quæ synodaliter definita sunt, ac nuper a nobis hic per synodum confirmata ad commendationem defensionemque Ecclesiæ catholicæ, quæ brevi nota omnibus faciemus, ea mittentes, firmiter, inviolabiliterque permanent. Nam hæc vos, nobiscum pie servantes, Dominique fidem bono zelo asserentes, res vestras feliciter geretis, ac promissa cœlesti hæreditate tandem dignabimini.

ἐμψέχετε, τὸν τοῦ Κυρίου πίστιν, εὐφελῶς διεκδικούντες, καὶ τὸν κατ' ἐπαγγελίαν ἀποδοχὴν ἀξιούμενοι.

EPISTOLA X,

AD PETRUM ILLUSTREM VIRUM.

Commendatur ejus vitæ integritas, hortaturque ut vicario suo faveat.

Petro illustri Martinus servus servorum Dei, sancte ejus catholicæ et apostolicæ Romanæ Ecclesiæ episcopus.

Cum in timore Domini et charitatis dilectione vestram Christi amantem nobilitatem irreprehensibiliter ambulare a multis fide dignis personis didicissemus, merito ex toto corde ipsum Dominum ac Deum nostrum Jesum Christum glorificavimus; nihil enim æque ad eum collaudandum omnes commovere solet, quam integra vita virtutibus præfulgens: e quibus in imagine petransiens homo similitudinem Conditoris sui exhibet, se ab irrationali septuans: quandoquidem hanc nobis transgressio superinduxit, illam vero dilapsam in nobis rursus gratia reformavit, observatione mandatorum hominem secundum Deum formans, et eum efficiens sancti Spiritus templum: quod te, sordidarum depositione passionum, sapienter te ipsum constituisti, dilecte, ac merito ea sola cogitas, quæ sunt Jesu Christi, ad perfectam salutem festinans, quam tibi ardentem desiderasti nos quoque conciliantes hortamur, ut intentior studio vires tuas conferas Dei amantissimo episcopo Philadelphensium civitatis, quoniam eum vice nostra Deo juvante fungi canonice jussimus, ut catholicas in illis partibus Ecclesiæ decenter ordinet, in iis omnibus episcopos, et presbyteros, et diaconos creans, permissa ei a Domino per nos minimos, sive per auctoritatem sancti et principis apostolorum Petri, spiritali potestate; ne viduati in tam multis temporibus, talique afflictionis pressura, populi in terram squalidam et infrugiferam vertantur, sed ut magis augeantur ac splendant, instantia diligentique sacerdotum, qui ut constituentur, adjuvans vestra Christi amans claritudo per præfatum dilectum nostrum coepiscopum, propriæ matris, nempe catholicæ Ecclesiæ vi-cera reficiet, ad salutem ejus filiorum suum Domino studium ipsis operibus exhibens, a quo juste in illo tribunali audies coram celestibus angelis et omni sanctorum choro: *Enga, serve bons, super pauca fuisti fidelis, super multa*

Ἀγραφέντων παρὰ τῶν δι' ἰκαντίας, κατακρίνομεν αὐτὰ, καὶ τοὺς γεγραφότες, τῇ ἰδίᾳ μέντοι κακοδοσίᾳ προσμένοντας, ὡσπὶρ καὶ πάντας τοὺς ἀρετικούς, μετὰ πάντων τῶν ἀσιδῶν αὐτῶν συγγραμμάτων προτρέποντες πανταχοῦ πάντας τοὺς ὀρθοδόξους τοῖς πατρικαῖς καὶ συνοδικῶς ὁρισθεῖσι, καὶ παρ' ἡμῶν ἀρίτως ἐνταῦθα διὰ συνόδου βεβαιωθεῖσιν, εἰς σύστασιν καὶ ἐθικίσιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἃ καὶ ἐν τάχει πᾶσι γνωρίσωμεν, ἐκτίμουντες αὐτὰ, βεβαίως καὶ ἀπαράβατως ἐμμένειν.

Ταῦτα γὰρ σὺν ἡμῖν καὶ ὑμεῖς εὐσεβῶς φυλάττοντες,

B Πέτρῳ Ἀλουστρίῳ Μαρτίνος δοῦλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, τῆς τῶν Ῥωμαίων ἁγίας αὐτοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος.

Ἐν φόβῳ Κυρίου καὶ τῇ ἀγάπῃ τῆς χάριτος περιπατοῦσαν ἀμύπτως τὴν φιλόχριστον ὑμῶν λαμπρότητα, διὰ πλείονος καὶ ἀξιοπύου μαθητικῆς προσώπου, εὐσεβῶς ἐξ ὅλης καρδίας αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἰδοξάσασιν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως πρὸς δόξαλαίαν αὐτοῦ συγκινεῖν ἔωθεν ἅπαντας, ὥς βίος ἀμώλυτος ταῖς ἀρεταῖς φαεινόμενος. Ἐξ ὧν ἐν ταύτῃ διαπορευόμενος τοῦ κτίσαντος αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος ἀποδίδεται, τῆς ἀλόγου καθάπερ διαχωριζόμενος ὁμοιότητος, ἐπειδὴ ταύτην μὲν ἡμεῖς ἡπαράβασαι παρεστήσαμεν, ἐκείνη διαβόησαν ἐν ἡμῖν ἀνεύγηρέφατε πάλιν ἡ χάρις, τῇ τηροῦσι τῶν ἐντολῶν, κατὰ Θεὸν μορφοῦσα τὸν ἄνθρωπον, καὶ ναὸν αὐτὸν ἀπεργαζομένη τοῦ Πνεύματος ὅπερ τῇ τῶν ἑμπαιόντων ἀποβολῇ παθῶν ἐμπερίως ἐαυτὸν καταστήσας, εὐλογημένη, μόνᾳ μεριμνῇ εὐσεβῶς, τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρὸς τελειότητα ἐπιγόμενος σωτηρίας, ἣν τινε διαπύρως ποθοῦντι σοι, καὶ ἡμεῖς προξενούντες προτρέπομεθα συντονωτέρᾳ σπουδῇ, τὴν ἐαυτοῦ συνιστομένην δύναμιν, τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ τῆς Φιλαδελφείας πόλεως· ἐπειδὴ τοῦτον ἀναπληρῶσαι σὺν Θεῷ τὴν ἡμέτερον τόπον αὐτοῦ κανονικῶς προσετέτακται, ἵνα τὰς ἐν ταῖς μέρεσιν ἐκείνης καθολικῆς Ἐκκλησίας νοσέσσης προπόντως, ἐν πάσαις αὐταῖς χειροτονῶν ἐπισκόπους, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους ἐκ τῆς ἐνδοθείσης αὐτῷ παρὰ Κυρίου δι' ἡμῶν τῶν λαχρίστων, ἧτοι τῆς αὐθεντίας τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου πνευματικῆς ἐξουσίας· ἵνα μὴ διὰ τοῦ χρεῖν ἐν τοσούτοις χρόνοις καὶ τοιαύτῃ

C D συνοχῇ θλίψεως, οἱ πιστοὶ λαοὶ χερσιν ὧσιν, αὐξήσῃσι δὲ μᾶλλον ἐν Κυρίῳ, καὶ λαμπρυνῶσι διὰ τῆς ἐπιστάσεως καὶ ἐπιμελείας τῶν ἱερῶν, οὗς τελειώθηαι συντρέχουσα καὶ ἡ φιλόχριστος ὑμῶν λαμπρότης διὰ τοῦ βεβήτος ἀμύπτου ἡμῶν συνεπισκοποῦ τῆς οἰκίας ματρὸς, ἧτοι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀνακύψει τὰ σπλάγχνα πρὸς περιποίησιν τῶν τέκνων αὐτῆς, τὴν ἐαυτῆς σπουδὴν τῷ Κυρίῳ δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἐπιδείξάμενος, παρ' οὗ δικαίως ἀκούσῃ ἐπὶ τοῦ βήματος αὐτοῦ, ἐμπροσθεν τῶν οὐρανίων ἀγγέλων, καὶ τοῦ χοροῦ πάντων τῶν ἁγίων· *Εὐγε, δοῦλε*

ἡγάθι καὶ πιστὴ, ἐπὶ ἄλλῃ ἢς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σὺ κατα-
στάσῃ· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου.

*A le constantium; intra in gaudium Domini tui (Matth.
xxv).*

EPISTOLA XI,

AD ECCLESIAM JEROSOLYMITANAM ET ANTIOCHENAM.

Nuntiat Monothelitarum hæresim in concilio fuisse damnatam, ordinationemque Macedonii Antiochiæ, et Petri Alexandriae perperam esse actam. Ut in fide catholica persistent, et Joanni vicario, cui dictæ synodi acta misit, obediant.

Τοῖς ὑπὸ τὸν ἁγίαν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πόλιν, ἔχον ὑπὸ τὸν τῶν ἱεροσολύμων θρόνον ἱερατικῶς τελούσιν ἀγκατατοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς, ὀρθοδόξοις ἐπισκόποις, πρεσβυτέροις, διακόνοις, ἡγουμένοις μοναστηρίων, μονάζουσιν, ἀσκηταῖς, καὶ φιλοχρίστοις λαοῖς, ὁμοῖς δὲ καὶ πρὸς τοὺς ὑπὸ τὴν Ἀντιοχείας τελούντας θρόνον, Ματῆνος δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, τῶς τῶν Ῥωμαίων ἁγίας αὐτοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος.

Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι τῷ ἐνοικούντι διὰ τῶν ἀρετῶν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου ἐπὶ πάσῃ τῇ μνηίᾳ ὑμῶν πλὴν τοῦ ἐν πάσῃ διέσσει μοι ὑπὲρ πάντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς τὴν διήσιν μου ποιοῦμενος ἐπὶ τῇ κοινῇ ὑμῖν εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ ἀγάπῃ ἔτι μᾶλλον, καὶ μᾶλλον περισσώτερον ἐπεγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα, ἵνα ᾗτε ἐλευθεροῖτε καὶ ἀπερρώσκοιτο εἰς ἡμέραν Χριστοῦ πεπληρωμένοι καρπῶν δικαιοσύνης, ἵς δέξαν καὶ ἔσταιν αὐτοῦ. Γινώσκουσιν γὰρ ὑμᾶς θέλομεν, ἀδελφοί, τοῦτο ἀκριβῶς ἐπισταμένους ὑπὲρ τῶν νυν, τοῦτίσιν, ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐπανεστάντων κλεπτῶν κατὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, φαμέν δὲ Θεοδώρου τοῦ γενόμενου ἐπισκόπου τῆς Φαράν, καὶ κύρου τοῦ Ἀλεξανδρείας, καὶ Σεργίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῶν αὐτοῦ διαδόχων Πύρρου καὶ Παύλου· ὡς οὗτοι πλείστον ἔμχανήσαντο διὰ τῆς οικίας αἵρέσεως διορύξαι καὶ ἀποσυλῆσαι τὰ κειμήλια, ἔχον τὰ δόγματα τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας· ἀλλ' ἡμεῖς γε, τοῦτίσιν οἱ τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἀποστολικοῦ θρόνου ἀρχιερεῖς, διαγρηγοροῦντες πρὸς φυλάκην τῆς αἰκίας κατὰ τὴν τοῦ κυρίου διάταξιν, οὐκ εἰσάγαμεν οὐτοὺς διορύξαι ταῦτα ἢ τὸν θεσπυρὸν ἀποσυλῆσαι τῆς πίστεως. Ἀλλὰ σπειραῖς τῶν ἀσέβων αὐτῶν καὶ κεδνῶν δογμάτων τοῦτους συνδήσαντες, ἐξ ἀκριβοῦς ἀποδείξαις τε καὶ ἔξετάσεως τῶν παρ' αὐτῶν γεγραμμένων, κατὰ τῆς ἀμωμάτου ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν πίστεως, ὡς περ ζιζάνια πονηρὰ τῷ κυρί τῆς κανονικῆς ἀποράσεως, αὐτούς τε καὶ τὰ παρ' αὐτῶν ἀσέβως δογματισθέντα καταρτίξαντες, συνοδικῶς κατεκρίναμεν, πανταχοῦ τοῖς πᾶσι τὴν ἐκείνων θερμοσεύσαντες αἴρεσιν· ἵνα ταῦτα ἀκριβῶς πάντες γινώσκοντες ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν ἀρίστως πραχθέντων, ἐκείνων ὑπαρχουσιν, καὶ ἀντιπάλων τῶν πατρικῶν καὶ συνοδικῶν ὅροις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, πάντες ὁμοτρόπως ἡμῖν οἱ εὐσεβεῖς καὶ ὀρθόδοξοι ζήλω Θεοῦ κατὰ τῶν εἰρημίων αἰρετικῶν κινηθέντες, τοῦτους τε καὶ τὴν αὐτῶν αἵρεσιν, κατακρίνουσι, καὶ πάντα τὰ ὑπὲρ ταύτης πραχθέντα τε καὶ γραφέντα δυσσεβῶς παρ' αὐτῶν, μετὰ καὶ τῶν ἐξ εἰσηγήσεως αὐτῶν, γεγεννημένων κατὰ τῆς πίστεως, φαμέν δὲ τῆς ἐκείσεως Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως,

Dilectis fratribus, qui sanctæ Christi Dei nostri civitati, nempe Hierosolymitanæ sedi sacerdotaliter subsunt, orthodoxis episcopis, presbyteris, diaconis, præfectis monasteriorum, monachis, ascetis, populis Christum diligentibus: similiter iis qui censentur sub Antiochena sede, Martinus servus servorum Dei, et sanctæ ejus catholicæ et apostolicæ Romanæ Ecclesiæ episcopus.

Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo in Spiritu sancto, qui per virtutes habitat in cordibus vestris. Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis cum gaudio deprecationem faciens super communicatione vestra in Evan. elio Christi, ut charitate magis abundetis in scientia et omni sensu, ut probetis potiora, ut sitis sinceri et sine offensa in diem Christi, repleti fructu justitiæ in gloriam et laudem ejus (Philipp. i). Scire enim vos volo, fratres, de iuibus, qui temporibus nostris insurrexerunt contra orthodoxam fidem, nempe Theodoro, qui fuit episcopus Pharan, et Cyro qui Alexandria, et Sergio qui Constantinopolis, et ejus successoribus Pyrrho et Paulo: quod hi per propriam hæresim valde mollii sunt perfodere, et thesauros sive dogmata Ecclesiæ catholicæ expilare. Nos vero, id est, hujus apostolicæ sedis pontifices, ad custodiam domus pervigiles, juxta præceptum Domini, non permisimus eos hanc effodere, vel fidei surripere thesaurum, sed ipsos cate-nis impæ eorum et adulterinæ doctrine constrin-gentes, accurata demonstratione et examinatione eorum quæ ab ipsis contra integritatem Christianæ fidei scripta sunt, tum ipsos, tum ea quæ imple docuerunt, igne canonicæ sententiæ veluti mala zizania exurentes, synodaliiter condemnâvimus, ubique omnibus eorum hæresim publicantes, ut, cum omnes ex iis quæ a nobis unper gesta sunt, eam contrariam et adversariam Paternis ac synodalibus Ecclesiæ catholicæ definitionibus esse cognoverint, et oribodoxi, simili nobis molo, zelo Dei contra prædictos hereticos moveantur, eosque et ipsorum hæresim damnent, omniaque pro ea ab iis impie acta et scripta, una cum ipsorum suggestione contra fidem facta, nempe expositione Heraclii imperatoris, et formula ejus qui nunc serene imperat, atque omnibus qui similia ipsis senserunt, aut sentiunt, sensurive sunt, et usque in finem in ejusmodi hæresi permanent, nec poenitent; sed unam dementer aut nullam omnino divinitatis atque humanitatis Christi docent voluntatem et operationem, u et na-

turam et tota, nam ex eadem voluntate atque operatione, eadem inducitur substantia, iuxta sanctorum et orthodoxorum doctrinam Patrum. Quorum nos disciplinam inviolabiliter custodientes ac defendentes, eos omnes qui contraria ipsis sentiunt, damnavimus ac damnavimus : atque idcirco prædictos damnavimus viros, ut pote qui ex iis quæ docuerunt declarati sunt aliter quam illi sentire, nec se usque adhuc correxerunt, aut corrigi volunt. Quidam enim ipsorum in hæresi vitam finierunt, alii per suam hæresim etiam nunc vitam admodum perturbant : quamvis multis ac multorum religiosorum sacerdotum, in diversis commorantium locis, non utique solum nostris, sive hujus catholicæ sedis pontificum exhortationibus et obtestationibus admoniti, ut a propria hæresi declinent, et ad Dominum per orthodoxam fidem accurrant ; nec voluerunt intelligere ut bene agerent, sed in proposito suo obstinate perseverarunt, et noluerunt converti ad Dominum. Unde eos, veluti lapides scandalii et petram offensionis e via disieciimus, omnibusque diligentibus Dominum semitam munivimus sinceræ in ipsum confessionis ex sanctorum Patrum et universalium quinque conciliorum doctrina, ut nobiscum juxta sanctissimam illorum traditionem teneant ac prædicent duas ejusdem et unius Christi Dei nostri naturas secundum hypostasim unitas inconfuse, ac duas naturales voluntates, duasque naturales operationes, divinam et humanam, increatam et creatam, connaturaliter unitas ad demonstrationem perfectam, quod Deus natura perfectus, et homo natura perfectus, absque solo peccato, idem vere existit. Quapropter hortamur dilectionem vestram, ut ita nobiscum semper credatis ac teneatis, devitantes omnem hæresim, quæ contra catholicam Ecclesiam et prius et nunc exorta est, insanabilem hæresim auctores, quorum exemplo, una cum vetere et novum, quique temporibus nostris vera doctrina aberravit, Macedonium hæreticum, quem contra canones sibi finxerunt falsum Antiochiæ episcopum prædicti hæretici, quemadmodum et Petrum Alexandriæ tumultuarie creaverunt. Hos enim sibi consentientes nacti, concurrentesque in propriæ hæreseos exitium, et similiter ipsis expositionem novæ doctrinæ formulamque superinductam accipientes, mercedem injustam hujusmodi eorum impie consensionis ac vanitatis, fictam sacerdotii ipsis imposuerunt appellationem ; non ab ullo legitimo suffragio aut ecclesiastica successione ad hoc ducti, sed a prava et hæretica excogitatione, ut per plures et ascriptitias personas, ut quidem putant, constituent inconsistentem suam et damnatam hæresim, Dei vero catholicam et apostolicam Ecclesiam vastent, quam nos edificare properantes in Spiritu sancto, ad majorem ejus stabilitatem convenienter studuimus in presenti præcipere, secundum potestatem nobis a Domino in gratia datam per sanctum Petrum apostolorum principem, Joanni dilecto fratri nostro, episcopo Philadelphensium civitatis, ut locum nostrum in omnibus ecclesiasticis articulis in

A και τοῦ τύπου τοῦ νυν γαλῶνως βασιλευσέντος, καὶ πάντων ἁπλῶς τὸν τὰ ὅμοια αὐτῶν φρονεσέντος, ἡ φρονούντων ἡ φρονεῖν μελλόντων, καὶ μὴ χρεὶ τίλους τῇ τοιαύτῃ προσμένοντων αἰρέσει, καὶ μὴ μετανοούντων, ἀλλὰ μίαν ἀρρώσας, ἡ μηδεμίαν ὁμῶς τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ δογματίζοντων θέλησιν καὶ ἐνεργεῖαν, ὥσπερ οὖν καὶ φύσιν ἐξέκριντος, τῇ γὰρ ταύτῃ τῆς θελήσεως, καὶ τῆς ἐνεργείας, τὸ ταυτὸς εἰσάγεται τῆς οὐσίας κατὰ τὴν τῶν ἁγίων καὶ ὀρθοδόξων Πατρῶν διδασκαλίαν, ὧν τὰ δόγματα φυλάττοντες ἀπαράβατος καὶ διεκδικούντες ἡμεῖς, πάντας τοὺς τέκνα τῆς φρονούντος αὐτοῦ κατακρίνομεν τε καὶ κατακρίνομεν. Οὐ χάριν καὶ τοὺς εἰρημένους κατεδικάσαμεν ἄνδρας, ὡς ἀντίφρονες αὐτοῖς δι' ὧν ἰδογματίσκειν ἀποδείδειμους, καὶ μὴ διορθωσάμενους ἄχρι τοῦ νῦν, ἡ διορθωθῆναι θέλοντας. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν τῇ αἰρέσει, τὸν βίον κατέβλησαν, οἱ δὲ διὰ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν, ἔτι καὶ νῦν τὸν βίον ἱκανῶς ἐκτελεῖσιν· καὶ τοὶ πολλοὶ καὶ ἐκ πολλῶν εὐλαβῶν ἱερέων τῶν ἐν διαφόροις παροικούντων τόποις, οὐ γὰρ δὴ μόνον ἡμῶν, ἤγουν τὸν τῆς καθ' ἡμᾶς καθολικῆς καθάρσεως ἀρχιερίων παραινέσιν τε καὶ διακαρτερταῖς ὑπομνησθεῖς, ἐκκλίνει τῆς οὐσίας αἰρέσεως, καὶ προσδραμεῖν τῷ Κυρίῳ διὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, καὶ οὕτως ἐβουλόθησαν συνέναι, τοῦ ὁραθῆναι, ἀλλ' ἐκραταῖωθον ἐν τῇ προαίρεσει αὐτῶν, καὶ οὐκ ᾔθελον τὸν ἐπιστρέφειν πρὸς Κύριον. Ὅθεν ἡμεῖς καθ' ἑπὶ λήθους σκανδαλὸν καὶ πέτραν προσκίματος, τοὺς ἐκ τῆς οὐδοῦ διαβρίβησαντες, ὡδοποιήσαμεν πᾶσι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον τὴν τρίβον τῆς εἰς αὐτὸν εὐαγγελικῆς ὁμολογίας, διὰ τῆς τῶν ἁγίων Πατρῶν, καὶ τῶν ἐκρίτων καὶ οἰκουμένων πάντε συνόδων διδασκαλίας· ὥστε σὺν ἡμῖν πρεσβεῖν, κατὰ τὴν αὐτῶν ὁσιωτάτην παράδοσιν. Δύο τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τὰς φύσεις καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένας ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως, καὶ δύο τὰς φυσικὰς θελήσεις, καὶ δύο τὰς φυσικὰς ἐνεργείας, θείαν καὶ ἀνθρωπίνην, ὅκτιστον καὶ κτιστὴν, συμφωρῶς ἡνωμένας εἰς ἀπόδειξιν ἐντελῆ τοῦ, Θεὸν φύσει τέλειον καὶ ἀνθρώπον φύσει τέλειον μόνως διχα τῆς ἡμαρτίας τὸν κτὶν ὡς ἀληθὺς ὑπάρχον. Δὲ προτρεπόμεθα τὴν ἀγάπην ὑμῶν οὕτως σὺν ἡμῖν πιστεύειν ἀεὶ καὶ κατέχειν ἐκτελεσμένους πάντας αἵρεσιν πρότερόν τε καὶ νῦν ἀναρῶμεν κατὰ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς τῶν αἰρέσεων ἀνθρώπων, προστάτας, μὴ ὧν σὺν τῇ παλαιᾷ, καὶ τὸν νῦν καὶ ἐφ' ἡμῶν τῶν ὡληθῶν ἐκτελεσθέντα δόγματα, Μακεδόνιον τὸν αἰρετικόν, ὃν τενα παρὰ κανόνας ἑαυτοῖς ἀνέπιδασκετο ψευδώνυμον Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον οἱ ῥήδντες αἰρετικοί, καθ' ἑπὶ οὖν καὶ Πέτρον τῆς Ἀλεξανδρείας ἐσχέδιασαν. Τοὺς γὰρ ὁμοδόξους ἑαυτοῖς ὄντας εὐαμένους, καὶ πρὸς τὸν τῆς οὐσίας αἰρέσεως συντρίχοντα ὄλεθρον, καὶ διὰ τοῦτο παραπλήσιος αὐτοῖς διχομένους τὴν τῆς καινοτομίας ἔχθιστον καὶ τὴν ἐπίστατον τύπον, μισθὸν ἰδικόν τῆς το αὐτῶν αὐτῶν ἀσεβοῦς ὁμοφροσύνης, ἣτοι ματαιοφροσύνης, τῇ ἐπιπλάστον τῆς ἱερωσύνης αὐτοῖς ἐπέθηκαν ὀνομασίαν, οὐκ ἀπὶ τινος ἐνθιςμον ψευδίσματος, ἡ ἐκκλησιαστικῆς ἀπολαύσεως εἰς τοῦτο γε προαχθέντες, ἀλλ' ἐκ φαύλης καὶ αἰρετικῆς ἐπινοίας, ἐφ' ὅτι διὰ πλειόνων καὶ παρεγγράπτων προσώπων, ὧν γε νομίζουσι, συστήσασιν μὲν τὴν ἀσύστατον αὐτῶν κατακρίτον αἵρεσιν, πορθῆσαι δὲ τὴν καθολικὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, ἣν οἰκοδομεῖν ἐπεγγόμενοι ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, προσήκοντος εἰς ἀκριβεστέρων ταύτης ἀσφάλειας ἐσπουδάσαμεν ἐπὶ

τοῦ παρόντος προστάξει κατὰ τὴν ἐν χάριτι παρὰ τοῦ κυρίου δοθεῖσαν ἡμῖν ἐξουσίαν, διὰ Πέτρου τοῦ παναγίου καὶ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, Ἰωάννη τῷ ἀγαπῶν ἡμῶν ἀδελφῷ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς φιλαδελφῆς πόλεως, ἵνα τὸν ἡμέτερον τύπον ἐν πᾶσι τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς κεφαλαῖς, ἐν τοῖς μίσει τοῖς Ἀνατολῆς ἀναπληρώσῃ καὶ χειροτονήσῃ κατὰ πᾶσαν πόλιν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀντιοχείας θρόνου καὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἱεροσολύμων ἱερατικῶς τελουσῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἵνα μὴ, καθὼς φησὶ ὁ προφῆτης, ἐκλείψωσιν ἀπὸ βρώσεως πρόβατα διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν βοῶς ἐπὶ φάντας, τοῦτίστιν πιστοὶ καὶ ὀρθόδοξοι λαοὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἐπισκόπους τὰς καθολικὰς Ἐκκλησίας, τὴν πνευματικὴν τροφὴν γεωργούντας αὐτοῖς καὶ παρέχοντας διὰ τῆς ἐμμελοῦς τῶν καθηκόντων διδασκαλίας καὶ ὑψηλῆς, μάλιστα νῦν ὅτι διὰ τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐκ πάντων τῶν θλιβερῶν συνέληψαμεν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς συγκλησιόντες, ἐν αἷς αἱ τῶν μεγάλων ἐπερραὶ σκανδάλων τυγχάνουσι, ὥς τε εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς κλονεῖσθαι, κατὰ τὰς ἀφηνείας τοῦ κυρίου προβήσας. Οὐ χάριν, ἀγαπῶν, περισσοτέρῃ τε καὶ ἐπιμελειτέρῃ φρονιδὶ τὰ τῶν λογικῶν προσώπων κατασφραλισσάσθαι διὰ τῶν ἱερῶν θεηλῶν· ἐπειδὴ ὁ ἀντιδικὸς ἡμῶν διάβολος, ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ ζῴων τινὰ καταπιεῖ. Ὡς ἀντίστατε στεννῶς τῇ πίστει προσμένοντες· διὸ ἀναρωσάμενοι τὰς δορυὰς ὑμῶν νύροντες τελείως, ἐπιστάτε ἐπὶ τὸν φερόμενον ὑμῖν χάριν ἐν ὑποδοχῇ τῆς ἡμετέρας ἀποστολικῆς περὶ τοῦτου διέσεως τε καὶ παρακλησεως ἵνα ὡς τέκνα ὑπακούς ὁμοθυμαδὸν πάντες κατὰ σπουδὴν ἱερὰν καὶ φιλόδοξον συνάροσθε τῷ προδεδειγμένῳ παρὰ τῆς ἀποστολικῆς αὐθεντίας ἡμετέρῃ τοποτηρητῇ, τοῦτίστιν τῇ τῆς φιλαδελφείᾳ ἀγαπῶν ἐπισκόπῳ πρὸς τὸ πᾶσι τρόποις τελειῶσαι τὸ ἔργον τῆς διακονίας ταύτης εἰς περιποίησιν τῶν ὑμετέρων ψυχῶν· μὴ συζηματιζόμενοι τοῖς ἀπειθεῦσιν ἢ ἀντιλέγουσι τῇ ἀληθείᾳ, διὰ τὴν αὐτῶν ἀσύστατον αἵρσιν· ἀλλὰ κατὰ τὸν καλέσονται ἡμᾶς ἄγιον καὶ αὐτοὶ ἄγιοι ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ γενήσθε διὰ τῆς ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ τῆς πίστεως, ὑπακούετε τε καὶ χάριτος. Ἰδοὺ γὰρ αὐτῷ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν συνοδικῶς πραχθέντα πεποιήμεν, ἐπιτρέψαντες ἵνα ταῦτα πᾶσιν ὑμῖν ἐμφανίσῃ, καὶ γνωρίσῃ βεβαίως ἐν αὐτοῖς παρ' ἡμῶν κυρωθέντα τὰ εὐσεβῆ καρύσματά, καὶ θεσπισμὰ τῶν ἐφημερίων ἁγίων Πατρῶν, καὶ τῶν ἐγκρίτων οἰκουμένων πέντε συνόδων, καὶ προτρέψεται μετ' ἡμῶν πάντας ὑμᾶς τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ὀρθοδόξους, ἵνα ὡς ἐξ αὐτῶν παρελάβετε τὸν κύριον ἡμῶν καὶ θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, οὕτως εἰς αὐτὸν πιστεύετε, καὶ ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε. Ταπεινώσθε δὲν ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς περὶ τοῦτου σωτηριῶνεις ἡμῶν προσδίδασθε παρακλησεις· ἵνα ὑμᾶς ὕψωσῃ ἐν καιρῷ τῆς αὐτοῦ θεοτατίας ἀποκαλύψεως εἰς ἣν πολὺς ἔσται καὶ ὑπὲρ πᾶσαν δύνανται ὁ μυσθός, τοῖς τὴν αὐτοῦ πίστιν ἄχρι τέλους, καὶ τὴν ἐντολὴν ἀπαράβτως τηρήσασιν· ὁ δὲ Θεός· πάσης χάριτος ὁ κλέσας ὑμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ δόξαν, προκρίπτωντας ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς καὶ τὰς ἀναβάσεις τῶν ἀρετῶν εἰς αὐτὸν αἱ ποynomεῖς καταρτίσει, σταθῆναι ἰθύνουσι, θεμελιώσιν πάντας ὑμᾶς εἰς τὸν φόβον αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐπιγνώσιν τῆς ἀληθείας. Αὐτῷ τὸ κράτος καὶ ὁ δόξα, σὺν Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

partibus Orientis suppleat, et creet in omnibus civitatibus, quæ Antiochenæ sedi, quæque Jerosolymitanæ sacerdotaliter subsunt, episcopos, et presbyteros, et diaconos, ne, sicut dicit propheta, *deficiant a conestione oves, eo quod non sint boves in præscripibus* (Habac. iii, juxta LXX), id est, fideles et orthodoxi populi, quod catholice Ecclesiæ episcopos non habeant, qui spiritualem ipsis cibum excolant et præbeant, per aptam rerum convenientium doctrinam atque institutionem, nuncque maxime, cum omnia nos misera deprehenderunt, et in novissima tempora conclusi sumus, in quibus multa in nos irruunt scandala, ut percellantur, si fieri potest, etiam electi, juxta verissimas Domini prædicationes (Matth. xxiv). Quamobrem, dilectissimi, ampliori et diligentiore cura rationabiles oves per sacerdotale officium munire debemus: *quoniam adversarius noster diabolus, sicut leo rugiens circuit quaerens quem devoret; cui resisite fortiter in fide permanentes* (I Petr. v); propter quod succeciat lumbos vestros, perfecte sobrii, in gratiam, quæ vobis offertur, sperate, in susceptione nostræ apostolice de hoc obsecrationis et exhortationis, ut, tanquam obedientiæ filii, unanimiter omnes sacro divinoque studio adjuvetis propositum apostolicæ auctoritate vicarium nostrum, nempe dilectum episcopum Philadelphensium, ut omnimodis perficiatis opus ministerii hujus ad salutem animarum vestrarum: non configurati inobedientibus aut contradicentibus veritati per inconsistentem ipsorum hæresim, sed secundum eum qui vocavit vos, sanctum, et ipsi sancti in omni conversatione sitis, per obedientiam et gratiam in eodem verbo fidei. Ecce enim ipsi quæ a nobis synodalliter gesta sunt misimus, permittentes ut ea vobis omnibus manifestet, et nota faciat quæ a nobis ibi confirmata sunt pia præconia sanctionesque præfatorum sanctorum Patrum, et probatarum universalium quinque synodorum, atque ut nobiscum hortetur vos omnes pios atque orthodoxos, ut quemadmodum ex ipsis accepistis Dominum ac Deum nostrum Jesum Christum, sic in ipsum credatis, et in ipso ambuletis. *Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, et satisferte nostra de hoc accipite monita, ut exaltet vos in tempore divinissimæ ipsius revelationis* (I Petr. ii), in qua multa erit superque omnem cogitationem merces iis qui ejus fidem et mandatum usque in finem imprævaricabiliter servaverint. *Deus autem omnis gratiæ, qui vocavit vos ad æternam ipsius gloriam proficientes in omnibus bonis, et ascensionem virtutum in ipsum semper facientes, perficiat, stabiliat, confirmet ac fundet in ipsis metu et cognitione veritatis. Ipsi imperium et gloria cum Patre et sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen* (Ibid.).

ἀρετῶν εἰς αὐτὸν αἱ ποynomεῖς καταρτίσει, σταθῆναι ἰθύνουσι, θεμελιώσιν πάντας ὑμᾶς εἰς τὸν φόβον αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐπιγνώσιν τῆς ἀληθείας. Αὐτῷ τὸ κράτος καὶ ὁ δόξα, σὺν Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

EPISTOLA XII,

AD PAULUM THESSALONICENSEM EPISCOPUM.

Cum non modo, ut promiserat, non resipuerit, verum eo auctore apostolica sedis apocrisaris in hæresim fuerint inducti, anathematizatur et deponitur.

Paulo episcopo Thessalonice Martinus servus servorum Dei, sanctæ Romanæ catholicæ et apostolicæ Dei Ecclesiæ episcopus.

Dominus ac Deus noster Jesus Christus, qui humana ipsius incarnatione inveteratam naturam nostram renovavit, ac proprio livore plagam transgressionis nostræ sanavit, cum velit nos non jam de cætero peccare, ne per peccatum deterius quid nobis contingat, et tradamur æterno supplicio, cui traditur qui hic disciplina emendatus non fuerit, dignatus est nimia bonitate te pœnis percutientibus quasi quibusdam vallis, animæ nostræ vias et aditus ad peccatum obsepire ac munire. Hæc significat per Oseam prophetam dicentem: *Ecce ego sepiam viam tuam spinis, et sepiam eam maceria; et semitas suas non inveniet, et sequetur amatores suos, et non apprehendet eos; et quæret eos, et non inveniet eos; et dicit: Vadam, et revertar ad virum meum priorem, quia bene erat mihi tunc magis quam nunc (Osee II).* Unde, ex humanitate immensa, non ea solum quæ a nobis per scientiam, sed etiam quæ ex ignorantia peccantur, condemnat, quæque ex oblivione, aut cupiditate inuiti, ne per ea quæ leviora esse videntur, malitiæ viam ac semitam facientes, ex contemptu ad majoraque peccata adducamur, nullo jam existente metu, qui impetum malitiæ nostræ per supplicium cohibeat. Majora autem dico, quæ ex scientia per operationem peccantur, et ad malum finem veniunt: per quæ omnino excidimus a Deo, et ultimæ mortis adjudicamur, ubi sempiterna quidem pœna est, nulla autem remissionis est venia: *Quoniam non est in morte qui memor sit tui; in inferno autem quis confitebitur tibi (Paul. VI)?* dicit beatus David. Quod autem Deus ea quæ ex ignorantia a nobis in ipsum delinquantur punit, ipse testatur dicens: *Alle autem servus qui cognovit voluntatem domini sui, et non præparavit, et non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis; qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis (Luc. XXII).* Quod autem et ea, quæ involuntarie aut ex oblivione, praterquam oportet, perpetrantur, non inulta relinquunt, ostendit rursum per Moysen: *Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: Loquere filiis Israel: Anima cum peccaverit per ignorantiam, et de universis mandatis Domini, quæ præcepit ut non fierent, quippiam fecerit: si sacerdos, qui unctus est, peccaverit, de iniquitate faciens populum, offeret pro peccato suo vitulum immaculatum Domino. Si peccaverit princeps, et fecerit unum e pluribus per ignorantiam, quod Domini lege prohibetur, et postea intellexerit peccatum suum, offeret hostiam Domino, hircum de capris immaculatum (Levit. IV); et rursum: Anima si prævaricatus*

A Παύλῳ ἐπισκόπῳ Θεσσαλονικῆς, Μαρτίνῳ δοῦλῳ τοῦ θούλου τοῦ Θεοῦ τῆς τῶν Ῥωμῶν ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἐπίσκοπος.

Ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἐν αὐτοῦ φιλανθρώπῳ σαρκώσει τὴν παλαιωθείσαν ἡμῶν φύσιν ἀνακρίνας, καὶ τῇ ἰδίᾳ μάλῃ τὴν πληγὴν τῆς παραβίσεως ἡμῶν ἱσάμενος, βουλόμενος ἡμᾶς μηκέτι λοιπὸν ἁμαρτάνειν, ἵνα μὴ χεῖρόν τι γίνῃται καὶ ἡμῶν διὰ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ παραδοθῶμεν τῇ αἰωνίῳ κολάσει, καὶ γὰρ ἐκείνη παραδίδοται πάντως ὁ μὴ ἐν ταῦθα παιδείᾳ σωφρονοσθεὶς· ὥςῃσι δὲ ὑπερβάλλουσιν ἀγαθότατα σπουδῇ ὥσπερ τισὶ ταῖς πλῃκτικαῖς ἐπιτιμίαις, τὰς πρὸς ἁμαρτίαν ἰδούς καὶ ἐκείνου τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἀποτρέξει, καὶ ἀνοικοδομήσει, καὶ τοῦτο γνωρίζει δὲ ὁ σοφὸς πρὸς πάντων λέγοντος· Ἴδού ἐγὼ φράσω τὴν ἰδὴν αὐτῆς ἐν

B σκόλει, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς αὐτῆς· καὶ τὴν τρίβον αὐτῆς οὐ μὴ εὗρῃ, καὶ καταδιέξεται τοὺς ἱρεστάς αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ καταλάβῃ, καὶ ζητήσει αὐτοὺς καὶ οὐ μὴ εὗρῃ· καὶ ἰρεῖ· Πορεύσονται καὶ ἐπιστρέψω πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλὸς μὲν ἦν τότε ὁ νῦν. Ὅθεν ἐξ ἀμέτρου φιλανθρωπίας, οὐ τὰ κατ' ἐπίγνωσιν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ καταδιέξεται τὰ ἁμαρτανόμενα παρ' ἡμῶν ἐξ ἀγνοίας ἢ λήθης ἢ φιλῆς ἐνθυμήσεως ἢ ἀνωλεπούς ἐπεθυμίας, ἵνα μὴ διὰ τῶν δοκουμένων εὐτελεστέρων ὑπέρχῃν τῇ κακίᾳ τριβῶν, ὁδοποιοῦντες διὰ τῆς καταφρόνησιν, ἐπὶ τὰ μείζων καὶ πονηρότερα προαχθῶμεν τῶν ἁμαρτημάτων, οὐκ ὄντος ἐτι φόβου, τοῦ τὴν ἑρμηνείαν διὰ τῆς ἡμετέρας κακίας διὰ τιμωρίας ἐπὶ χροτός. Μείζονα δὲ λέγω, τὰ ἐν ἐπίγνωσιν δὲ ἐνεργείας αὐτοῦς πλημμελούμενα, καὶ εἰς πέρας ἰρχόμενα μαχθρόν· δὲ ὡς τελείως ἐκπίπτομεν τοῦ Θεοῦ καὶ τῷ ἰσχυρῶς θυμῷ κατακρινόμενα,

C ἵνα πόλασις μὲν ᾖ τὸν αἰῶνα, αἵσις δὲ τὸ παρὸν οὐκ ἔστιν ἀπέσις· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων, καὶ ἐν τῷ ᾧ τις ἐξομολογῆται σοι, φησὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ. Ὅτι γὰρ κολάζει τὰ ἐξ ἀγνοίας εἰς αὐτὸν παρ' ἡμῶν πλημμελούμενα, ὁ Θεὸς αὐτὸς μαρτυρεῖ λέγων· Ἐκείνος δὲ ὁ δοῦλος ὁ γούος τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ καὶ μὴ ἰτοιμάσας ἢ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, θαρσύνεται πολλὰς, ὁ δὲ μὴ γνούς, ποιήσας δὲ ἄλλαν πληγὴν, θαρσύνεται ὀλίγας.

Ὅτι δὲ καὶ τὰ ἀκουσίως, ἢ ἐκ λήθης πραττόμενα παρὰ τὸ δέον οὐκ ἀνεύθυνα καταλαμβάνει, γνωρίζει πάλιν διὰ Μωυσέως· καὶ ὁμολογεῖ κύριος πρὸς Μωυσῆν λέγων· Ἀάλησον πρὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ λέγων· Ὑψὺ ἐὰν ἁμαρτή ἀκουσίως ἀπὸ πάντων τῶν προσταγμάτων κυρίου, ὧν οὐ δεῖ ποιεῖν, καὶ ποιήσει ἐν τῇ ἀπ' αὐτῶν· ἐὰν μὲν ὁ ἁρχιερεὺς ὁ καχημένος ἁμαρτῆ τοῦ τοῦ λαοῦ ἁμαρτεῖν, καὶ προσοίσει περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτοῦ ὡς ἁμαρτεῖν μόσχου ἐκ βοῶν ἁμῶν τῷ κυρίῳ περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτοῦ. Ἐὰν δὲ ὁ ἄρχων ἁμαρτῆ, καὶ ποιήσει μίαν ἀπὸ τῶν ἐντολῶν κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ἢ οὐ ποιήσῃται ἀκουσίως καὶ πλημμελῶς, καὶ γνωσθῇ αὐτῷ ὡς ἁμαρτεῖν ἢ ἁμαρτεῖν ἐν αὐτῇ, καὶ προσοίσει τὸ ὄψιν αὐτοῦ χειμάρρου

ἐξ αἰγῶν· καὶ ψυχὴ ἣ ἂν λάθῃ αὐτὸν λάθῃ, καὶ ἁμαρτίαν ἀκούσιως ἀπὸ τῶν ἁγίων Κυρίου καὶ εἰσίοις τῆς πλημμελείας αὐτοῦ τῇ Κυρίῳ κρινὼν ὁμοιον ἐκ τῶν προβάτων. Οὗτοι δὲ πάλιν καὶ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ, τοῦτέστι ἐν μόνῃ συνισταμένα τῇ ἐνθυμίᾳ, καταδικάζει λόγων· Πρόσεχε σεαυτῷ μήποτε γένῃται ῥῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνέμημα, καὶ ἔσται σοὶ ἁμαρτία μεγάλη· Ἀσπύτως δὲ καὶ τὰ ἐξ ἐπιθυμίας ἀκείρου γινόμενα πλῆττει λόγων· Οὐκ ἐπιθυμίῃς γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὐκ ἐπιθυμίῃς τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν ἀγρόν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδικίαν αὐτοῦ, οὐδὲ τοὺς βόας αὐτοῦ, οὐδὲ τὸ ὑπόζυγιον αὐτοῦ, οὐδὲ παντὶς κτήνους αὐτοῦ, οὐδὲ ὅσα τοῦ πλησίον σου ἐστίν· Ἐάν οὖν ταῦτα, τοῦτέστι τὰ ἐκ λόγου, ἢ ἀγνοίας, ἢ συναρπαγῆς, ἢ ἐνθυμίας, ἢ ἀπόψεως γινόμενα παρ' ἡμῶν οὐ περιορᾷ παντὶως, καταδικάζει δὲ προφανῶς ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἵνα τὸ κέντρον τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν ἱεραρίσῃ καὶ τὸν ἐκ τούτου τῆς ἡμετέρας κατακρίσεως ὀλισθαίῃ θανατον, ποίας ἄρα καὶ πόσης αἰῶς ἐστὶ τιμωρίας ὁ τοῦ πλέρου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας κατακρινόν· καὶ διά τούτου πάσα σπουδὴ καὶ προθυμία κατ' ἐπίγνωσιν ἁμαρτάνων, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν οἰκίαν παράβασιν διὰ τῶν αὐτοῦ γραμμάτων ἐγγράφων ἡμῶν ἐπιτεκνύμενος, ὅπερ αὐτὸς ποιῆσαι τετόλμηκε, καὶ τούτου οὐχ ἄπαξ μόνον, ἀλλ' ἔδοξε αὐτῷ δι' ἑτέρου διὰ τῶν συνδοκίων συγγραμμάτων, ἀγνοήσας ὡς εἰσικεν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοίαν σὲ ἔπει· κατὰ δὲ τὴν σκληρότητα σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θεσσαυρίζεις σεαυτῷ ὄργαν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ δικαιοκρασίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· τοῖς μὲν κατ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ, δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀγαθάρσιν ζητοῦσι ζωὴν αἰώνιον. Τρεῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, καὶ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, περνομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ, ὀργὴ καὶ θυμὸς, θλίψις καὶ στενοχωρία, ἐπιπάσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν· ἐπισκόπου μάλιστα καὶ ἱερέως τοῦ καθοδηγεῖν τοὺς ἄλλους· ὁραίνοντος, καὶ κατενοῦντιν εἰς ὅδον εἰρήνης διὰ τῆς ἀληθείας εἰς Χριστὸν τὸν Θεὸν ὁμολογίας, ἀλλ' οὐ χρημνίζοντες εἰς ὅδον ἀποκαλίας, διὰ τῆς οἰκίας αἰρέσεως τὰ διαθήματα τῶν ἐπομένων λαῶν. Περὶ ὧν καὶ λέγει διὰ τοῦ μακαρίου Ἰερემίου ὁ Κύριος· Ὁ οἱ ποιμαίνοντες, οἱ διασκορπίζοντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς μου! Πρόβατα ἀπωλωθέντα· ἡνίκα ὁ λαὸς μου, οἱ ποιμαίνοντες αὐτὸν, ἔβωσαν αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ὄρη, ἀπεπλάνησαν αὐτούς, ἐξ ὅρου ἐπὶ βουνὸν ἔκοντο, ἐπιδάμοντο κοίτας αὐτῶν. Πάντες οἱ εὐρίσκοντες αὐτούς, κατανέλιπον αὐτούς. Ποιμένες γὰρ πολλοὶ διέφθειραν τὸν ἀμπελώνα μου, ἐμόλυναν τὴν μερίδα μου ἐπιθυμητὴν ἔδωκαν αὐτὴν εἰς ἔρημον ἄβυστον· διὰ τούτου, τάδε λέγει Κύριος ἐπὶ τοὺς ποιμαίνοντας τὸν λαόν μου· Ὑμεῖς διασκορπίσατε τὰ πρόβατά μου, καὶ ἔβωσαν αὐτὰ, καὶ οὐκ ἐπισκέψασθε αὐτὰ. Ἰδοὺ ἐγὼ ἐνδικῶ ἐγ' ὑμᾶς, κατὰ τὰ πονηρὰ ἐπιτεθὲντα ὑμῶν. Καὶ ὡς ἐπιδάθῃ μου καὶ ἥλπισας ἐπὶ ψεύδεσι, κατὰ ἀποκαλύψῃ τὰ ὀπίσω σου, ἐπὶ πρόσωπόν σου, καὶ γνωσθήσεται ἡ ἀτιμία σου. Φανερώς γάρ ἡ τῶν σῶν δογμάτων διεντέρα παράβασις, καὶ τὴν πρῶτον ἐκούσιον οὖσαν ἀπέδειξεν καὶ ἐκ μελέτης πονηρᾶς, ἤγουν διανοίας αἰσθητικῆς, ἀλλ' οὐκ ἀσυνόλητον συναρπαγῆς ἢ ἀλάστον καρδίας παρὰ σοῦ γενημένην κατὰ τὴν πίστειν. Ἔδει τοίνυν ἡμᾶς ἀναλογιζομένους τὸ πτωχὸν ἡμῶν βάρος τῆς ἐρχομένης διακονίας, ταυτὸν δὲ λέγειν, τῆς προνοίας τῶν ψυχῶν ἐπιμελείας, μεθυσμῶς ἀναβαλίσθαι,

A *cæt. monias pr' errorem in his quæ Domino sibi sanctificata, peccaverit offeret prò delicto suo arietem immaculatum de gregibus (Levit. v). Sic quoque ea quæ in corde, id est, in sola cogitatione consistunt, damnat dicens: Cave ne forte subrepat tibi impia cogitatio, et fiat tibi i. peccatum (Deut. xv). Et quæ ex intempestiva cupiditate sunt, percuit, dicens: Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt (Exod. xx). Quaresi hæc quæ a nobis ex oblivione, aut ignorantia, aut abreptione, aut cogitatione, aut cupiditate contra rationem sunt, omnino non praterit, sed aperte damnat universalis Deus, ut stimulus peccati nostri delectet, et damnationis nostræ mortem, quæ ex eo critar, perimat, quali, quæso, aut quanta dignus est poena, qui divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnit; atque idcirco omni studio ac proposito per cognitionem peccat, et propriam in ipsum Deum transgressionem scripto nobis ostendit; quod ipse facere ausus es, idque non semel solum, sed jam iterum per synodales litteras tuas, ignorans, ut videtur, quod bonitas Dei ad penitentiam te adducit; secundum autem duritiam tuam et impenitentem cor thesaurizans tibi iram in die iræ et revelationis ju. ti judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus: iis quidem qui secundum patientiam boni operis gloriam et honorem et incorruptionem quærunt, vitam æternam; iis autem qui sunt ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira t. i. indinatio, tribulatio et angustia in omnem animum hominis operantis malum (Rom. ii); episcopi maxime, et sacerdotis, qui aliorum dux esse debet, eosque regere, et in viam pacis per veram in Christum Deum confessionem adducere, non precipiare in viam perditionis gressus sequentium populorum, per propriam hæresim: de quibus et per beatum Jeremiam Dominus dicit: Væ pastoribus qui disperdunt et d. lacerant oves pascuæ meæ. Grex perditus factus est populus meus; pastores eorum seduxerunt eos, secutorumque vagari in montibus: de montibus collem transierunt, oblitii sunt cubilis sui. Omnes qui invenerunt, comederunt eos. Pastores enim multi demoliti sunt vineam meam, conculcaverunt partem meam, dederunt portionem meam desideravi enim in deserto solitudinis. Idcirco hæc dicit Dominus ad pastores qui pascunt populum meum: Vos dispersistis gregem meum, et ejecistis eos, et non visitastis eos. Ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum (Jerem. xxiii, l. xii). Et quia oblitus es mei, et sperasti in mendaciis; et ego revelabo posterio a tua contra faciem tuam, et apparebit ignominia tua (Jerem. xiv. jux. a. LXX). Manifeste enim secunda digmatum tuorum transgressio etiam primam voluntariam demonstravit, et ex prava meditatione, sive sensu hæretico contra fidem a te factam fuisse, non ex involuntaria abreptione aut corde non ficto. Nos igitur oportuit, creditum nobis onus pontificalis ministerii reputantes, id e. i. providere animarum curæ atque diligentie, nullatenus morari ac differre, cum fides a te proderet;*

sed rigore canonis præcise utentes, ex prima interpellatione scriptum tuum una cum eo qui scripsisset, damnare, ne rationalibus Domini ovis mortiferum doctrinæ tuæ porrigens granien, eos tecum per malam fidem mortificare, privaresque æterna secundum Christum vita: pro quibus ipse animam suam posuit bonus pastor, et propter quas cœlos inclinans, a Patris non discedens sinu, venit in terram, ut perditam recuperans ovem, propriis humeris ad suum secundum naturam patrem humaniter referret, ac per viscera misericordiæ cœlestis gregi connumeraret (*Luc. xv*). Sed per longanimitatem sustinimus, nec pœnam infliximus, acceptis misericorditer precibus Pithani episcopi, et Ignatii diaconi tuorum apocrisiariorum, qui maxime asseverarent et affirmarent ejusmodi litterarum involuntariam esse abreptionem, nec mentis ac certæ sententiæ opus esse illam absurditatem dogmatis tui. Unde et dicebant, statim ac sine mora a pejori dogmate in melius mutationem in te fore, si te juxta illorum postulatam de eo amanter monuissemus, cujus rei causa nos hortati sunt, ut tibi ostenderemus, nos ea, in quibus lapsus es, notasse, quod utique per apocrisarios nostros fecimus, rigorem canonis per charitatem omittentes, teque adhortantes, non tamen præcipientes omnino tanquam subjecto huic apostolicæ sedi, ut huc venires, teque canonicè expurgares de his quæ initio creationis tuæ non pie docuisti. Sed curavimus, inquit, *Babylonem*, et non est sanata quoniam pervenit usque ad cœlos judicium ejus (*Jerem. xv*). Non solum enim ipse incorrectus mansisti, sed memoratos apocrisarios nostros decipisti, idque erga eos fecisti, quod astutus serpens fecit adversus Adam, desertorem una secum eum constituens, qui a Domino mandatum acceperat. Tu enim simili modo, ut cerpens, eos induxisti ac persuasisti ut extenderent manum, ac pro eo ut caperent de scripto nostro, ad te in modum fornice misso, non malum quemdam et promiscuum gustum, ut illic, id est, de ligno transgressionis, sed puram et sinceram sanctorum patrum confessionem; hanc enim pie ei scripto inseruimus ad animæ tuæ correctionem: tu eam a te repulisti, proque ea adulterine subjecisti absurditatis tuæ doctrinam, quo manum adjicerent, quæ omnino tibi non profuerunt: tametsi visus es eos irretire multis sermonibus, et blanditiis laborum protraxisti eos; at illi levitate elati, secuti sunt, nescientes animæ se periculum adire, quod iis fraudulenter struxeras: *Verba enim fraudulentorum mollia, et feriunt intima viscera* (*Proverb. vii*). Nec audivisti dicentem: *Qui solit foream proximo, incidet in eam: et qui vult lapidem, in seipsum volvit; lingua enim mendax odit veritatem, et vero incustoditum facit ruinas* (*Proverb. xvi, juxta LXX*). Quomodo igitur, cum hæc perpetraris in ipsos, et in exemplum formulæ perscriptum a nobis, et per ipsos ad te missum hortatu, ut dictum est, tuorum apocrisiariorum, constituisti: ad nos scribere, te ipsum decipiens, non nobis obrepens. Idcirco certiores facimus Patres qui ubique terrarum sunt, quod ea quæ

A πίστεις ὑπὸ σοῦ προδομένης, ἅλλὰ τῇ ἀκριβείᾳ τοῦ κανόνος ἀπεχρωμένους, ἐκ πρώτης ἐντιύξουσιν τὸ γράμμα σὺν τῇ παράφρασι καταδικάζει· ἵνα μὴ τοῖς τοῦ Κυρίου λογικοῖς προβάτοις τὴν θανάσιμον τῆς σῆς διδασκαλίας προτεινόμενος πᾶν, ἐκτὴν ταῦτα συναποκρίσῃς, διὰ κακοπιστίαν, καὶ ἀποστερήσῃς αὐτὰ τῆς κατὰ Χριστὸν αἰωνίου ζωῆς. Ἵπὲρ ὧν αὐτὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθεικε ὁ Ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ δι' ἅπτερ κλίνει τοὺς οὐρανοὺς, ἐκ τῶν πατρικῶν κλητῶν οὐκ ἀποστάς, κατέβηεν ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα τὸ ἀπολλυμένον περισωσάμενος πρόβατον ὡμοῖς ἰδίαις πρὸς τὸν ἑαυτοῦ κατὰ φύσιν Πατέρα φιλανθρώπως ἀνακομίσῃται, καὶ τῇ οὐρανίῳ ποιμνὶ συγκαταρθείμῃ, διὰ σπλάγγνα ἑλπίους. Ἄλλ' ἀνίσχουμέν τῶς μικροδουμίας, τὴν ἐπιτημίαν, προσθεζόμενοι συμπαιδιὰ τὴν ἱερίαν, Πιθανοῦ τοῦ ἐπισκόπου καὶ Ἰγνατίου τοῦ διακόνου τῶν σὺν ἀποκρίσταιριον, ἰσχυρίζομεν μάλιστα καὶ διαβεβαιούμεν ἀκούσιον εἶναι τὴν συναρπαγὴν τοῦ τοιούτου γράμματος, ἅλλ' οὐ γνώμης ἔργον τὴν τοῦ σοῦ δόγματος ἀτοπίαν. Ὅθεν καὶ ἔλιγον αὐτίκα τε καὶ παραχρῆμα πρὸς τὸ κρείττον ἀπὸ τοῦ χειρόνος δόγματος γίνεσθαι παρὰ σοῦ τὴν μεταθεῖσιν ἀνυπερβίτως, ἥνικα σοὶ κατὰ τὴν αἰτίαν αὐτῶν προτεινόμεν ἀγκυπητικῶς τὴν περὶ τοῦτου ὑπόμνησιν, οὗ χάριν ἡμᾶς καὶ αὐτὰ σοῦ τὰ σφάλματα κατασημειώμεναι καὶ ὑποδείξει σοι ποικίλῃ, ὁ δὲ καὶ πιστεύομεν διὰ τῶν ἡμετέρων ἀποκρίσταιριον, παρδόντες δι' ἀγάπην τὸ ἀκριβὲς τοῦ κανόνος παρακαλεῖσθαι, οὐ πάντως ὡς ὑποκειμένον σε· τῇ καθ' ἡμᾶς ἀποστολικῇ θρόνῳ κανονικῶς, ἔλθειν καὶ ἀπολογησάσθαι, περὶ ὧν οὐκ εὐσεβῶς ἰδογμάτισας ἐν ἀρχῇ τῆς σῆς χειροτονίας, ἅλλ' ἰδοῦ, ἦρσι, ἱατρύσασθαι τὴν βαθυλίαν, καὶ οὐκ ἰαθῇ· ὅτι ἡ γινισιν εἰς οὐρανὸν τὸ κρίμα αὐτῆς. Οὐ μόνον γὰρ αὐτὸς ἀδιόρθωτος ἔμεινας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐιρημένους ἡμῶν ἀποκρίσταιριους ἠπάτησας, ἐργασάμενος εἰς αὐτοὺς ἔργον ὁ ἐργάσασθαι κακοῦργος εἰς τὸν Ἀδάμ ὁ ὄρας, συναποστάντων ἑαυτῷ καταστησάμενος τὸν λαόντα παρὰ Κυρίου τὴν ἐντολήν. Καὶ σὺ γὰρ ὁμοτρόπως τῷ ὄρει τοιούτους παρίπεις, τίνας τὴν χεῖρα αὐτῶν, καὶ λαβεῖν ἐκ τοῦ σταλέντος σοι παρ' ἡμῶν ἱστοῦτον γράμματός, οὐ πονηρὰν τινα καὶ ἐπίμικτον γεῖσι, ὥσπερ ἱκεῖ, τοιούτων ἐπὶ τοῦ ξύλου τῆς παραβάσεως, ἀλλὰ τὴν καθαρὰν τε καὶ ἀδολογὴν τῶν ἁγίων Πατρῶν ὁμολογίαν· ταύτην γὰρ εὐσεβῶς εἰς αὐτὸ τὸ σταλὲν παρ' ἡμῶν κατετάξαμεν γράμμα πρὸς διόρθωσιν τῆς σῆς ψυχῆς, εἰ καὶ ταύτην ἑαυτοῦ διωσάμενος, ἀντὶ ταύτης αὐτοὺς ἐμβολαῖν ὑπενέθευας τῆς σῆς ἀτοπίας τὰ δόγματα, ἐξ ὧν τὸ παράπαν οὐκ ὠφελήθης καὶ ἰδοὺς αὐτοὺς ἀποπλανῶν, ὁμῖα πολλὰ, βρόχοις δὲ τοῖς ἀπὸ χειλέων ἑξῶκεας αὐτούς. Οἱ δὲ, πονηθέντες, ἠκολούθησαν, οὐκ εἰδότες ὅτι περὶ ψυχῆς αὐτοῖς ἵσταν ὁ κίνδυνος, ἐν σὺ δολερῶς κατ' αὐτῶν συνεσκεύασας. Λόγοι γὰρ κερκόπων μαλακοί, οὗτοι δὲ τύπουσιν εἰς ταμεία σπλάγγνων. Ὡς μὴ ἀκούσας τοῦ λέγοντος, Ὁ δὲ κυλίων λίθον ἐφ' ἑαυτὸν κυλίει. Γνώστα γὰρ ψευδὲς, μεταὶ ἀληθείαν· στόμα δὲ ὄστανον, ποιεῖ ἀκαταστασίας. Πῶς οὖν ταῦτα διαπραξάμενος εἰς αὐτοὺς τε καὶ τὸ δι' αὐτῶν σταλὲν παρ' ἡμῶν ἱστοῦτον γράμμα κατὰ παράκλησιν, ὡς ἔρται, τῶν σὺν ἀποκρίσταιριον ἰδοὺς γράμειν ἡμῖν ἑαυτῶν ἑξαπατῶν, ἅλλ' οὐχ' ἡμᾶς συνεξαπατῶν. Διὰ τοῦτο πρὸς πάντας γέροντας τῇ οὐμνικῇ ἡμῶν

ακρότατι ὡς τὰ παρσέντα ἐπ' ἔργον ἀγαγόντες, μετὰ
 ἀέσης προθυμίας ἐξεβίβηθαι, κατὰ μέγεθος τοῦ ὑποδει-
 χθέντος ἡμῖν σχεδίου, τὸν ἰδούσαν ἡμῖν ἐν κυρίῳ πί-
 στες. Ἄλλ' ἔκουε τί φησιν ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων
 πρὸς τὸν τῆς ἀλήθειας παραλογισμῶν· διὰ τὴν ἐπλήρω-
 σιν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαι σε τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον· οὐκ ἐγνώσω ἀνθρώπους, ἀλλὰ τῷ θεῷ. Παρα-
 πλῆστον τὴν ποιήσας τοῦ ἀκούσαντος παρὰ κυρίου διὰ
 Σαμουὴλ τοῦ προφήτου· Ἔτι εἶπε κύριος Σαβαώθ· Νῦν
 ἐκλήρωσ' ἡ ἐπίστασις Ἀμαλὶκ τῷ Ἰσραὴλ. καὶ νῦν πορεύου
 καὶ πατάξεις αὐτὸν καὶ ἀναθεματίσεις αὐτόν, καὶ πάντα τὰ
 αὐτοῦ. καὶ παρακούσαντος καὶ εἰρηκίτος πρὸς Σαμουὴλ
 εἰς τὴν παραβάσει τὸν ὑπ' αὐτοῦ γινόμενον ἐξ ἀναείδους
 μεγαλυνῶν, Εὐλογητός σὺ τῷ κυρίῳ, ἔστις καὶ πάντα
 ὅσα ἠλάλησεν κύριος· καὶ εἶπε Σαμουὴλ· καὶ τίς ἡ φωνὴ
 τοῦ παιμνίου τούτου τοῦ ἐν τοῖς ὤσι μου; καὶ εἰ θελόν
 τῷ κυρίῳ ὀλοκαυτώματα καὶ θυσίαι, ὡς τὸ ἀκούσαι φωνῆς
 κυρίου; ἰδοὺ ἀκού ὑπὲρ θυσίαν ἀγαθὴ, καὶ ἡ ὑπακράσις
 ὑπὲρ στέαρ κριτῶν, ὅτι ἁμαρτία οἰονισμὸς ἐστίν. διὸ
 ἐξουθενήσας τὸ ζῆμα κυρίου, καὶ ἐξουθενήσεις σὺ κύριος.
 τοῦ μὴ εἶναι σε ἠγούμενον τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. καὶ εἶπε Σα-
 μουὴλ πρὸς Σαμουὴλ· Ἥμαρτίκα, ὅτι παρέβην τὸν λόγον κυρίου
 καὶ τὸ ζῆμα σου. Σὺ δὲ τὴν μὴν τούτου παράβασιν ἡμι-
 μῶστος, τὴν δὲ ἐπεκράτησεν τῆς παραβίσεως, οὐκ ἐξέλω-
 σας, οὐδὲ εἶπα· Ἥμαρτίκα, παραλλάξας τὴν τοῦ κυρίου
 πίστιν, καὶ ἀπατάς τοὺς ἡμίτερούς ἀποκρισάριους.
 Ποία οὖν τούτων ὁσος ἐσομαι σοι; μὴ ἐπὶ τούτοις οὐκ
 ἐπισκεψομαι, λίγη κύριος; ἡ ἐν ἔθνει τῷ τοιούτῳ οὐκ
 ἐκτελέσει ἡ ψυχὴ μου; διὸ τούτους μὴ ἐν σποδῷ καὶ
 σάκκῳ καὶ τῇ ψυχῇ καὶ σώματι, δάκρυσι μετανοίας,
 τὴν προσηύχασαν αὐτοῖς παρὰ σοῦ χλῆρον ἐκαθάριον
 προστετάχαμιν· οἷα μὴ μόνον τῆς ἀποστολῆς καταρ-
 νήσαντας ἐξουσίας, ἀλλὰ καὶ τῆς σοφῆς παρακούσαντας
 παροιμίας τῆς λεγούσης· Ἐάν ἔλται σου ὁ ἐχθρὸς με-
 γάλῃ τῇ φωνῇ, μὴ πεισθῇς αὐτῷ, ἑπτά γὰρ πονηραὶ εἰσὶν
 ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Σὺ δὲ μετὰ τῶν αἰρετικῶν σου δογ-
 μάτων, ἦσαν τῶν συνοδικῶν γραμμάτων τῶν τε πρότερον,
 καὶ τῶν νῦν παρὰ σοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀπισταλμένων τῇ ἀπο-
 κρίσει τοῦ ἀναθέματος καταδικάσαμεν ἐκ τῆς αὐθεντίας
 τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου, πάσης σε καθε-
 λόντες ἐκ τῆς ἀξίας καὶ ὀνομασίας, ἀπὸ τῆς γενομέ-
 νης ἡμῖν καὶ ὁρισθείσης ἡμέρας, φημὶν δὲ τῆς πρώτης
 τοῦ μηνὸς Νομβρίου μηνὸς τῆς ἐπιστάσεως ὁδοῦς ἐν-
 δικτιώσας, εἰς ἣν τὰ παρὰ σοῦ ἐπισφαλῆ συνοδικὰ ἰδε-
 ξάμεθα τε καὶ κατεκρίναμεν ὅχλους ὧν καὶ αὐτὸς αὐτὰ
 παρὰ σοῦ γινόμενα συνοδικὰ, τότε πρότερα, καὶ τὰ νῦν
 μετὰ πατρός τοῦ ὁπισσοῦν ἡγγραφῶς ἢ ἀγραφῶς, συνη-
 γορεύοντος αὐτοῖς, ἡ ὑπεραπολογουμένου αὐτῶν συμζώνως
 ἡμῖν καταδικάζουσι καὶ ἀναθεματίζουσιν ὡς αἰρετικὰ τε
 καὶ ἴδωλ. Τὰ πρώτα μὲν, διὰ τὴν ἐγκειμένην αὐτοῖς ἀπο-
 κρίσιν τῶν ἐπιπολίων σου δοδικῶν κεφαλῶν, ὧν τὴν ἐλ-
 θειν πρὸ ἡμῶν ἡγγραφῶς προεβίβας, εἰς τὸ ἀναπολό-
 γητόν σε τυγχάνειν, παραιτούμενον τὴν διερωσιν. Τὰ
 δευτέρω δὲ, διὰ τὴν ἀνύριστον τοῦ ἀσέβους δόγματος,
 ἣν ἐν αὐτοῖς ποιῆσαι τετόλμηκας· ἀνελών μὲν, τὸ φύσει
 θελητικόν, καὶ ἐνεργητικὸν ὑπάρχον τῆς ἡμῶν σωτηρίας,
 καὶ ἑκατέρω, τῶν ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς ἐστὶ φύσεων τὸν κύ-
 ριον ἡμῶν καὶ θεὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐφ' ᾧ τε διὰ τῆς τῶν
 τοιούτων εὐσεβῶν φωνῶν ἀναιρέσεως, ἀνεθελόντες τε καὶ
 ἀνενεργῶν, μᾶλλον δὲ ἀνοήτων, καὶ ἀνύπαρκτον ἐν ἐκ-

A visa sunt ad effectum perducentes, omni studio ex-
 posuimus nostram in Domino fidem. Sed audi quid
 princeps apostolorum ad eum dicat, qui veritatem
 erat frustratus: *Cur tentavit Satanas cor tuum, men-
 tiri te Spiritui sancto? non ex me itus hominibus, sed
 Deo (Act. v).* Ac simile aliquid fecisti ei qui per Sa-
 muelem prophetam audivit a Domino: *Hæc dicit
 Dominus exercituum: Recensui quæcunque fecit Ama-
 lec Israeli. Nunc ergo vade, et percutite Amalec, et de-
 molire universa ejus.* Qui cum non obedisset, ac
 dixisset Samuel, quasi per impudentiam glorians in
 transgressione sua: *Benedictus tu Domino, impleri
 verbum Domini; dixitque Samuel: Et quæ est hæc
 vox gregum, quæ resonat in auribus meis? Nunquid
 vult Dominus holocausta et victimas, et non potius ut
 obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia quam
 victimæ, et auscultare magis quam offerre avipem
 arictum, quoniam quasi peccatum ariolandi est, repu-
 gnare. Ps.* eo ergo quod abjecisti sermo in Domini,
 abjecit te Dominus ne sis re. *Di. itque Saul ad Sa-
 muelem: Peccavi; quia prævaricatus sum sermonem
 Domini et verba tua (I Reg. xv).* At tu ejus quidem
 transgressionem imitatus es, confessionem vero trans-
 gressionis non es æmulatus, nec dixisti: *Peccavi,*
 cum mutaveris Domini fidem, et deceperis nostros
 apocrisiarios. Super quo tibi propitius esse potero?
*Nunquid super his non visitabo, dicit Dominus? et in
 gente tali non ulciscetur anima mea (Jerem. v)?*
 Quomobrem hos quidem in cinere et sacco et affli-
 ctione animæ et corporum, et lacrymis penitentiae,
 opprobrium ipsis a te illatum expurgare jussimus,
 quod non solum apostolicam contempserint pote-
 tatem, sed etiam sapientem non audierint parabolum
 quæ dicit: *Quando submisseris inimicus vocem suam,
 ne credide is ei, quoniam septem nequitie sunt in
 corde illius (Proverb. xxvi).* Te vero una cum hære-
 ticis tuis litteris, id est, litteris synodalibus, quæ et
 prius et nunc a te ad nos missæ sunt, sententia ana-
 thematis damnavimus, ex eo die qui scriptus a nobis
 ac definitus est, nempe a die prima presentis men-
 sis Novembris, indictione 8, qua die missas a te lu-
 bricas litteras accepimus et condemnavimus: quoad
 ea, quæ synodaliter a te gesta sunt, quæque prius et
 quæ nunc, tu cum omnibus, qui quomodocunque vel
 scripto, vel sine scripto, iis patrocinantur, aut ea
 defendunt, nobis consentiendo damnetis et anathe-
 matizetis hæretica et vana. Primum quidem propter
 hærentem in his absurditatem reprehensibilium duo-
 decim tuorum capitum, quæ tibi scripto nota feci, ut
 inexcusabilis sis, si emendationem recuses. Deinde
 quod plurimum sermonem irritum facere in illis ausus es,
 impium vero dogma confirmare, qui hoc sustul-
 ris, quod per naturam voluntas et operatio salutis nostræ
 sit in Domino nostro Jesu Christo, secundum utram-
 que earum, ex quibus et in quibus est, naturarum:
 in quo propter sublatas ejusmodi pias voces, sine
 voluntate ac sine operatione, quini non sine substan-
 tia ac sine existentia in utraque natura cum esse
 astruxisti; quod enim est expertus omnis substantialis
 vel natus atque operationis, destituitur etiam ab

ραμένον ἅγιον Πατρῶν, καὶ τῶν ἐγκρίτων οἰκουμένων
πάντα συνάδων ἡγηγάρως κυρίως, καὶ σὺν ἡμῖν ὁμολο-
γῆσθαι ἐπὶ τοῦ λόγου τῆς ἁγίας ὁμοουσιου καὶ προσκυ-
νῆσθαι τριῶς Θεοῦ λόγον σεσαρκωμένον δι' ἡμᾶς καὶ τε-
λείως ἐκκληρονομήσαντος, δύο φύσεις καὶ ὑπόστασιν
ἡνωμένας ἀσυνγχύτως καὶ ἀδιαίρετως, καὶ δύο φύσεις
θελησείας, καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας, θεϊκὴν καὶ ἀνθρω-
πινὴν συμφύως ἡνωμένας κατὰ τὴν τῶν ἁγίων Πατρῶν
διδασκαλίαν, ἥτις πιστῶσι ἀληθὴ τοῦ Θεοῦ φύσει τί-
λειον καὶ ἀνθρωπίνῃ φύσει τέλειον τὸν αὐτὸν ὑπέρ-
χιν' ὡς κατὰ πάντα κυρίως ὁμοῖον τῷ Θεῷ καὶ
Πατρὶ, πλὴν γεννησῆσθαι καὶ κατὰ πάντα κυρίως
ὁμοῖον ἡμῖν, μόνος διχὰ τὰς ἁμαρτίας καὶ ἀναθε-
ματίσθαι πάντας οὓς ἀναθεματίζουσιν αἵρετικούς, ταυ-
τὸν δὲ λέγειν, ἡ καθολικὴ τοῦ Θεοῦ καὶ Ἀποστολικὴ
Ἐκκλησία μετὰ πάντων τῶν αἱρετικῶν δογματῶν αὐ-
τῶν, καὶ τοὺς νῦν ἀσπνύοντας αἱρετικούς, καὶ παρ' ἡ-
μῶν συνδικαίους διὰ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἀναθεματισθέν-
τας· φαμέν δὲ Θεόδωρον τὸν γενόμενον ἐπίσκοπον
τῆς Φαράν, Κύρον τὸν Ἀλεξανδρινῶν, Σίγγιον τὸν
Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοὺς αὐτοῦ διηκόους, Πύρ-
ρον καὶ Παύλον, μετὰ πάντων τῶν αἱρετικῶν αὐτῶν
δογματῶν, καὶ τῶν ἀσέβους ἐχθρῶν, καὶ τοῦ ἀσε-
βεστέρου τύπου τῶν ἀθεμάτων παρ' αὐτῶν κυρωθίν-
των εἰς ἀνατροπὴν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, καὶ πάν-
των ἀπλῶς τὴν μίαν τετρατενομένην, ἡ μεθεμμένη
ὅπως ὁμολογῶν τὴν θεότητα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα
τοῦ Χριστοῦ φύσιν, ἡ θέλησιν, ἡ ἐνέργειαν οὓς ὡς
πολλοὺς αὐτῆς ὑπάρχοντας, ἡ καθολικὴ τοῦ Θεοῦ
καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία δικαίως ἀποβάλλεται καὶ ἀνα-
θεματίζει. Μὴ οὖν ἀποδοκιμάσῃς τὸν τοῦ Κυρίου
λόγον προσμένον τοῖς ἀσπίδισιν. Εὐσέβεια γὰρ εἰς
Θεόν, ἀρχὴ αἰσθήσεως· καὶ ἰδὼν ζήτησθαι αὐτὸν ὡς
ἀργύριον καὶ ὡς θυσιαρεῖς ἐξερινύσῃς αὐτὸν, τότε
συνόσεις φόβον κυρίου, καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ εὐρύσεις.
ὅτι Κύριος διδῶσι σοφίαν, καὶ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ
γνώσεις καὶ σύνισις, καὶ θαυμάζει τὴν κακοθυοῦσαν
σωτηρίαν. Διὸ ἐπίστρεψον πρὸς με λέγει Κύριος, καὶ
οὐ μὴ σταθῇ τὸ πρόσωπόν μου ἐπὶ σέ· ὅτι διετύων
ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐ μὴ μνησθῇ σοι εἰς τὸν αἰῶνα. Πλὴν
γινώθι τὴν ἀδικίαν σου, ὅτι εἰς Κύριον τὸν Θεόν σου
ἠσέφησας, καὶ διέχρισας τὰς δυνάμεις σου πρὸς τοὺς ἄλλο-
τέρους τῆς πίστεως, τὰς δὲ φωνὰς μου οὐχ' ὑπήκουσας,
λέγει Κύριος. Ἡ γὰρ ἐπίγνωσις τῶν οὐκ αἰώνων
ἔσται σοι τῆς ταχέως ἐν αὐτοῖς διεσπάρσεως, εἰ μά-
λιστα μετὰ τοῦ ἐν τοῖς δόγμασι οὐκ αἰώνων σφάλματος· καὶ τὸ
ἐν τοῖς ἱεροῖς κακοῖς θεραπεύσεις πλημμελῆμα. Καὶ τού-
τους γὰρ ἀθετῆσαι τετόλμας, οὐχ ὁμολογίσας ἑαυτὸν,
διὰ τῶν οὐκ αἰώνων γραμμάτων, ὡς ὑποκείμενον τῷ κατ' ἡμᾶς
ἀποστολικῷ θρόνῳ βικαρίῳ, δι' ἑκατέρου τοῖνυν ἀσφαλῶς [Forte leg. σπάλεις], ἐκατέρου σπουδασὸν ἐκίστασθαι προσπίν-
τας. Οὐ γὰρ ἑτέρως ἔβρισ τὴν παρ' ἡμῶν τελείαν συγχώρησιν, εἰ μὴ ἐν ἐκατέρῳ ἡμῶν παρατάσσει τὴν οὐκ αἰώνων διεσπάρσεως.

Deo Verbo, qui propter nos incarnatus est, et per-
fecte humanatus, duas naturas secundum hypostasim
unitas inconfuse et indivise, et duas naturales volun-
tates, duasque naturales operationes, divinam et hu-
manam connaturaliter unitas, secundum sanctorum
Patrum doctrinam, ad veram confirmationem, quod
Deus natura perfectus, et homo natura perfectus
idem existit, ut per omnia proprie similis Deo et
Patri, præter quam quod Pater ingenuitus est, et per
omnia proprie similis nobis, solum absque peccato;
et anathematizes omnes hæreticos, quos anathema-
tizamus, id est, quos anathematizat catholica Dei et
apostolica Ecclesia, cum omnibus hæreticis ipsorum
dogmatibus; et eos qui nunc exorti sunt hæreticos,
et qui a nobis synodaliter propter ipsorum hæresim
anathematizati sunt: Theodorum dico, qui fuit epi-
scopus Pharan, et Cyrum qui Alexandrie, et Ser-
gium qui Constantinopolis, ejusque successores
Pyrrhum et Paulum, cum omnibus ipsorum hæreticis
dogmatibus, et impia expositione, magisque impia
formula eorum quæ ab ipsis nefarie firmata sunt, ad
orthodoxæ fidei eversionem; et omnibus simpliciter
qui vane affirmant unam, sive nullam omnino confi-
tentur divinitatis et humanitatis Christi naturam,
aut voluntatem, aut operationem: quos ut hostes et
adversarios suos catholica Dei et apostolica Ecclesia
jure abjicit et anathematizat. Ne igitur repudies Do-
mini sermonem, in impiis permanens. Pietas enim in
Deum, principium est sensus ac sapientie; et si
quæres eam ut argentum, et sicut thesauros investi-
gabis eam, tunc intelliges timorem Domini, et co-
gnitionem Dei invenies, quoniam Deus dat sapien-
tiam, et a facie ejus cognitio et intelligentia, reservat
salutem recte agentibus. Quare revertere ad me,
dicit Dominus, et non irascar vultum meum super
te, quoniam misericors ego sum, nec irascar tibi in
æternum. Tantum cognosce iniquitatem tuam, quis
in Dominum Deum tuum impie egisti, et effodisti vias
tuas ad alienos fidei, voci autem meæ non obedisti,
dicit Dominus. Nam cognitio rerum tuarum concilia-
bit tibi celerem in iis correctionem, maxime si una
cum proprio dogmatis errore corrigas etiam quod in
sacros canones peccasti; eos enim irritos facere
ausus es, qui teipsum per proprias litteras non con-
fessus sis, ut subditum huic apostolicæ sedi vicarium.
Qui igitur in utroque lapsus es, utrique studelo con-
venienter mederi; non enim aliter habebis perfectam
a nobis veniam, nisi in utroque nobis correctionem
tuam exhibeas.

EPISTOLA XIII,

AD ECCLESIAM THESSALONICENSIAM.

De Pauli damnatione, ejusque hæresi fugienda.

Τῷ φιλοχρίστῳ κλήρῳ τε καὶ λαῷ τῆς Θεσσαλονικεύων
ἐκκλῆςιᾶς τοῦ Θεοῦ καθολικῆς Ἐκκλησίᾳς, Μαρτίνος δοῦλος;

Christum diligenti clero et populo sanctæ Dei ca-
tholicæ Thessalonicensis Ecclesiæ, Martinus ser-

vus servorum Dei sanctæ ejus catholicæ et apostolicæ Romanæ Ecclesiæ episcopus.

Universitatis opifex Dominus noster Jesus Christus, cum initio hominem fecisset, ad tutelam ejus vitæ proprium ipsi largitus est mandatum, præcipiens id nullatenus transgredi, ne solutionis mandati fructum perciperet propriam dissolutionem, id est, mortem : quod, dum accidisset, innotuit ut omnes timore Dominum timerent, nec amplius ad mandati prævaricationem facile caperentur a diabolo, qui nos primitus deceperat. Unde humaniter saluti ipse nostræ prospiciens, inimicitias posuit inter nos et eum qui fessellisset, easque voluit perennes esse, quas artificiose augens, cum incarnatus homo secundum nos factus est, clamabat, dicens : *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* (Matth. 1) ; has qui non accipit, inimico vitæ nostræ diabolo omnino sit amicus, inimicitias solvens, quas inter nos et ipsum Dominus posuit ; deficiensque a Deo vivente per peccatum mortificatur, quo hominum natura in seipsam armata est, et affectionibus corrumpitur, quam naturam pacificare volens ipse opifex, proprium, ut dictum est, in terram adveniens gladium dedit, qui evangelicæ secundum ipsum prædicationis sermo est, omnem impietatem atque iniquitatem cadens semper ac demetens, commendans vero orthodoxam in ipsum confessionem in iis qui eam firme custodiunt. Quando igitur, dilecti fratres, nobis, qui per gratiam ipsius sacerdotes sumus, evangelicæ prædicationis sermo creditus est, ut cum sapientia et fide tueamur ejus domum, catholicam nempe Ecclesiam, integram atque immaculatam ab iis qui eam violare ac lædere properant, necessario vobis notum facimus, jubente maxime hoc nos facere ipso Domino per prophetam dicentem : *Consolamini, consolamini populum meum, dicit Dominus : sacerdotes, loquimini ad cor Jerusalem ; consolamini eam, quia impleta est humiliatio ejus* (Isai. xl). Nam is qui pastor ejus vocatus est, mutatus est in lupum, eamque humiliare conatus est, per ea quæ impie in nos dogmatizavit, quippe qui cœlestem panem, qui per carnem in terram ad nos advenit, non apposuit vobis sinceræ ac sine innovatione in cibum et potum ad vitam æternam, per apostolicam paternamque doctrinam, sed apposuit cibum Ægyptiacum, sive doctrinam hæreticam, quæ inquinare solet, non confirmare cor hominis. Studuit enim non solum initio propositionis suæ turbidam inquinamentorum suorum confusionem per litteras suas huic apostolicæ sedi imponere, scienti ab eo missis apocrysiariis, Pi hano episcopo et Ignatio diacono tum coram ostendimus ; sed nunc quoque doctrinæ suæ cœnum augere, tametsi, præfatorum virorum hortatu, absurditates ejus et errores notos ei fecissemus, ac præterea misissemus exemplum formulæ doctrinæ veræ ac salutaris, quæ nobis tradita est a sanctis apostolis et probatissimis Ecclesiæ Patribus, ut id firmiter intuens, propriam sententiam corrigeret. Ille vero etiam post cognitionem veritatis non audit dicentem : *Initium*

A τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἁγίας αὐτοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος.

Ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καταρχὰς ποιήσας τὸν ἄνθρωπον, πρὸς συντήρησιν τῆς αὐτοῦ ζωῆς, τὴν οἰκίαν αὐτοῦ δεδώρηται ἐντολὴν, παραγγεῖλαι ταύτην μηδαμῶς παραβῆναι, ἵνα μὴ τῇ λύσει τῆς ἐντολῆς, καρπὸν θρίψῃται τὴν οἰκίαν διαλύσιν ἔχον τὸν θάνατον, ὃ δὲ καὶ συμβῆναι, ἔγνωρίσθη πρὸς τὸ πάντα φοβῶ φοβέσθαι τὸν Κύριον, καὶ μακρὰ πρὸς παράβασιν ἐντολῆς εὐχειρώτους ὑπέρχειν, τῇ ἀρχῇ ἡμᾶς ἀπατάσαντι διαβόλῳ. Ὅθεν φιλοθρόνως αὐτὸς ὁ κηδεμὼν τῆς ἡμῶν σωτηρίας καὶ ἔχθραν ἰδοὺς ἀναμείσων ἡμῶν καὶ τοῦ ἀπατάσαντος, εἰς τὸ διακινῶς ταύτην ὑπέρχειν, ἡν εὐτίχως ἐπιταίνων ἡνίκα σεσωσθεῖς καθ' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, ἰδοὺ λέγων· Οὐκ ἦλθεν βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ μάχαραν. Ἦν ὁ μὴ δεχόμενος, φιλοῦται πάντως τῇ ἐχθρῇ τῆς ἡμῶν ζωῆς διαβόλῳ, λύων τὴν ἐχθρὰν ἣν ὁ Κύριος ἰδοὺς, μεταξὺ ἡμῶν καὶ αὐτοῦ, καὶ ἀριστούμενος ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος, καὶ νεκρούμενος τῇ ἁμαρτίᾳ δι' ἣν τῶν ἀνθρώπων φύσις καθ' ἑαυτῆς ἐπολεμήθη καταφειρομένη τοῖς πάθεσιν. Ἦν αὐτὸς εἰρηνοῦσαι βουλομένος ὁ ταύτης δημιουργός, τὴν οἰκίαν ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς εἴρηται, παρηγορούμενος δεδορηται μάχαιρον, ὅπερ ἴσθι· ὁ τοῦ κατ' αὐτὸν εὐαγγελικοῦ κηρύγματος λόγος τίμωσιν διὰ πάντος καὶ ἐκθριβὼν πᾶσιν ἀσέβειον καὶ παρανομίαν, συνίστην δὲ τὴν εἰς αὐτὸν ὀρθόδοξον ὁμοδοξίαν. ἐν τοῖς βεβαίως ταύτην φυλάσσουσιν. Ἐστὶ οὖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἡμῖν τοῖς κατὰ χάριν αὐτοῦ ἱερεῦσιν, ὁ τοῦ τοιοῦτου εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἐπιστάτῃ ἡ λόγος, ἵνα μετὰ φρονεσιῶς τε καὶ πίστεως τὴν οἰκίαν αὐτοῦ φυλάξωμεν. ἦγον τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν ἅσυχον τε καὶ ἀνεπηρέστον, ἐκ τῶν ταύτην λυμῆσθαι κατεπιγεομένων, ἀναγκάως γνωρίζομεν ἡμῖν, μάλιστα τοῦτο παραγγεῖναι πρᾶττιν ἡμᾶς αὐτοῦ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προῆτου λόγοντος· Παρακαλεῖται, παρακαλεῖται, τὸν λαόν μου, λίγαι, ἡμῖν τοῖς κατὰ λαλόσθε εἰς τὴν καρδίαν Ἰερουσαλὴμ παρακαλοῦσθε αὐτήν, ὅτι ἐπλήσθη ἡ ταπεινότης αὐτῆς· ὡς ὁ πλεῖσθις ὤμων πεμῆν, εἰς λόκου τάζειν ἀντικατίστη, καὶ ταπεινώσαι ταύτην ἐπιχειρήσει, δι' ὃν ἀσέβως πρὸς ἡμᾶς ἰδογμάτισα· μὴ τὴν οὐ· ἀνίου ἔρπον, τὸν ἐπὶ γῆς διὰ σαρκὸς πρὸς ἡμᾶς φοιτήσαντα παραβήμενος ὑμῖν εἰλικρινῶς τε καὶ ἀκαينوτομῶς εἰς βρώσιν καὶ πόσιν πρὸς ζωὴν αἰώνιον διὰ τῶν Ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν δογμάτων· ἀλλὰ τὴν Αἰγυπτιακὴν τροφὴν, ἦγον τὴν αἰρετικὴν διδασκαλίαν, ἥτις μολύνειν εἰσθιν, ἀλλ' οὐ σταθρίζειν καρδίαν ἀνθρώπου. Ἐσποῦδασε γὰρ οὐ μόνον ἐν προοίμοις τῆς αὐτοῦ προβολῆς τὴν θαλερὰν ἀνατροπὴν τῶν αὐτοῦ μασημάτων διὰ τῶν αὐτοῦ γραμμάτων τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀποστολικῇ θρονίᾳ θρόνῳ, καθὼς καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ σταλίσιν ἀποκρισιαρίοις, ὅτοι Πιθάνῳ τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ Ἰγνατίῳ τῷ διακόνῳ τῷ ταπαινωτῇ κατὰ πρόσωπον ἀπεδείξαμεν, ἀλλὰ καὶ νῦν τὴν τῶν τοιοῦτων αὐτοῦ δογμάτων θολωσιν ἐπανεύξασα· καίτοι κατὰ παράκλησιν τῶν εἰρημίνων ἀνδρῶν τῆς ἀποπίας αὐτοῦ καὶ τὰ σφάλματα γνωρισάντων ἡμῶν, καὶ πρὸς τοῦτους ἴσον ἀποστειλάντων ὁρθοῦ καὶ σωτηρίου δογματος, τοῦ παραδεδωκένου ἡμῖν ἐν τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ τῶν ἑκκλησιῶν τῆς Ἐκκλησίας Πατρῶν, ἵνα πρὸς αὐτὸ ποιήσας ἀπαρὰ λείψας, τὴν οἰκίαν διορθώσεται γνώμην. Ὁ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν

D τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἁγίας αὐτοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος.

τῆς ἀληθείας μὴ ἀποΐσας τοῦ λόγοντος· Ὅτι ἀρχὴ ὑπερ-
 ῥαντικῆς ἀσείβειας. καὶ ὁ κρατῶν αὐτῆς, ἐξουθήσει
 βδελύγματα. διὰ τοῦτο παριδοῦντες κύριος τὰς ἐπα-
 γωνίας καὶ κατίστρεψεν εἰς τέλος αὐτούς. τὸν νοῦν ἀμαρ-
 τάνοντα εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίς δικαιώσει; καὶ τίς δο-
 ξάσει τὸν ἀτιμάζοντα ζωὴν αὐτοῦ; ἐτίληψε γὰρ ἐξ ἀρχῆς
 τὸν θείον δογματῶν καὶ χρημάτων καταφρονήσεως, καὶ
 αὐτὸ τὸ παρ' ἡμῶν σταλὲν ἴσον, νοθήσας καὶ παραποιή-
 σασθαι, καὶ ἀρίστων μὲν ἐξ αὐτοῦ τὴν ὁρθόδοξον τῶν
 Πατρῶν ὁμολογίαν, καὶ τὴν κατὰ κριτίνων ποιούμεθα, ταυ-
 τὸν δὲ λόγον, ὃ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ποιῶνται δικαίως
 δυσσεβόμενον ἐρετικῶς, καὶ ἐκβάλλει τὸν ὅλον τὰς οἰκίας
 κακοποιίας. καὶ οὕτως γέγραπται ἀδελφοί, ὅτι, τίς ἐτι-
 θέσει ἱκανοῦς ὑπὸ δόξαν, καὶ πάντας τοὺς προσέχοντας
 θανάτου; οὕτως τὸν προσπορεύμενον ἀνδρὶ ἀμαρτωλῷ καὶ
 συμφυρόμενον ἐν ταῖς ἀσεβείαις αὐτοῦ· ἐν τοῖς χιλισιν
 αὐτοῦ γλυκαίνει λόγους, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ βουλεύεται
 ἀνταρτίσαι εἰς βόθρον· ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ θαυροῖν, καὶ
 λὼν κύρη καρπὸν, οὐκ ἐμπληροῦσθεται ὅρ' ἑμαυτοῦ, καὶ ὡς
 βροθὸν [Leg. βοθρὸν] ὑποσχάσει πέτραν [Leg. πέτραν] σου.
 τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ κινήσει, ἐκκροστήσει ταῖς χερσὶν αὐτοῦ,
 καὶ πολλὰ ψευδύσει, καὶ ἀλλοιώσει πρόσωπον αὐτοῦ.
 Αἰεὶ δὲ πάλιν, ὅτι, Ὁ ἀπτόμενος πίστεως, μολυνθήσε-
 ται, καὶ ὁ κενῶν ὑπερφανῶν, ὁμοιωθήσεται αὐτῷ.
 Ἰσχυάσασθαι πάντες ὑμεῖς, ἀγαπητοί, ὡς τέκνα ὑπακοῆς
 πληρωταὶ θείου γνησίου παραγγέλλματος, τοῦ λέγοντος·
 Ὡς οὖν σώζῃ τὴν σκατοῦ ψυχὴν, μὴ περιδύψῃς εἰς
 τὰ ὕψισα, μηδὲ στίξῃ ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῃ, εἰς τὸ
 ὅρος σώζου, μήποτε συμπαρалаλθῇς· καὶ, ἐξέλθετε ἐκ
 μέσου αὐτῶν, καὶ ἀπορίσθητε καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθαι,
 ἀπόρριψε πᾶσαν τὴν πρὸς τὸν τοιοῦτον ἄνδρα, ταυτὸν δὲ
 λέγειν, τὴν χριστιανὴν αὐτοῦ αἵρεσιν, οἰκίσωσιν, καὶ
 στοργῇ. θάνατος γὰρ ἴσθιν ἀπὸ τοῦ χωρίζων τοὺς
 πεπονημένους ἐν τοῖς δόγμασι τοῦ τοιοῦτου ἀνδρός. Ὡς
 χάριν καὶ κανονικῶς πεδιδωκεν αὐτῇ, ἐκ πάσης ἱε-
 ρατικῆς ἀξίας, καὶ λειτουργίας, ἄχρις ὅν τὰ οἰκία
 διορθώσασθαι, πρὸς τὴν Ἀποστολικὴν τῆς καθολικῆς
 Ἐκκλησίας ἐπαύλῃ πιστίν, εἰς ἣν αὐτοὶ κατὰ Θεοῦ
 χάριν γεννηθῆναι τε καὶ ἀνταρτίσθαι, στήκατε διὰ πνε-
 τὸς ἱβρίσκειν, καὶ τεθιμωμένους· καὶ καθὼς παρε-
 λάθετε παρ' ἡμῶν, ἔγουν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ
 προφητῶν, καὶ διδασκάλων, καὶ τῶν οἰκουμένων
 πάντε συνόδων τὸ πῶς δεῖ πιστεύειν, καὶ περιπατεῖν,
 καὶ ἁρῶσθαι Θεῷ, καθὼς καὶ ἐπιστεύσατε καὶ ἐπεριπα-
 τέσατε μέχρι τοῦ νῦν, ἵνα περισσεύετε μᾶλλον ἐν ὁρ-
 θεῶν πίστει, ὁμολογούντες κατὰ τὴν αὐτῶν τῶν ἁγίων
 οὐκ ἐκ παράδοσιν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν
 αἰὶν ἁληθινὸν καὶ ἄνθρωπον ἁληθινὸν τὸν αὐτὸν, ἐν μη-
 θεῖ τῆς θείας αὐτοῦ λειπόμενον φύσεως, * πλὴν μόνος τῆς
 ἀμαρτίας· ἀλλὰ κατὰ πάντα τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἐκ-
 τέρῃ φύσει τῶν ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς συνέστηκεν, ἐν τε τῇ
 θεῇ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ. ἐν τῇ ἀκτιστῇ καὶ τῇ κτιστῇ,
 ὡς περ φύσει, οὕτως καὶ θελήσει καὶ ἐνεργείᾳ. πρὸς ἀπό-
 δειξιν τῆς ἐντελεῖς αὐτοῦ πρὸς τε Θεὸν καὶ Πατέρα, καὶ
 τὴν μητέρα, καὶ παρίδων συγγενίας, καὶ ὁμοουσιότη-
 τος. ἔχοντες οὖν τοιαύτην ἰληθῆ, πολλὰ παρόρσιχα
 χρώμενοι, καὶ οὐ καθύπερ οἱ δι' ἐναντίας τοῖς παρεσάκ-
 ταις ἐκδιδύσκονται τύποις, ἔγουν ἐκδόσσειν, ἀλλὰ τοῖς
 πατρικοῖς καὶ συνδικαίοις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ὡχυ-

* Excidit membrum phrasis, quod sic est restitutum: καὶ ἐν μὲν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως λειπόμενον. EDIT.

A *superbie hominis apostolare a Deo. Qui tenuerit ea
 adimpl. bitur maledictis, et subverteret. um in
 nem (Eccli. x). Propterea exhonora vit Dominus con-
 ventus malorum, et destruxit eos usque in finem
 Quis igitur eum, qui in animam suam peccat, justi-
 ficabit? quis glorificabit eum, qui vitam suam exho-
 norat? Ausus est enim, per summum divinorum ju-
 diciorum contemptum, missum a nobis exem-
 plum adulterare ac depravare, ex eoque demere
 ortholoxam Patrum confessionem et damnationem
 quam facimus, id est, quam catholica Ecclesia jure
 facit detestandorum hereticorum, ac venenum pro-
 prie novitatis injicere. Quoniam igitur scriptum est,
 fratres: Quis miserebitur incantatori a serpente per-
 cussu, et omnibus qui ap: ropiant bestiis? sic et qui
 co: statur cum viro iniquo, et obvolutus est in peccati-
 ejus. In labiis anis indulcat inimicus, et in corde suo
 insidiatur, ut subvertat te in foveam. In oculis suis
 lacrymatur; et si invenerit tempus, non satiabitur san-
 guine, et quasi adjuvans suffodiet plantas tuas. Caput
 suum morebit et plaudet manu, et multa susurrant
 commutabit vultum suum (Eccli. xii). Et rursus dicit:
 Qui teligerit picem, inquinabitur ab ea; et qui commu-
 nicaverit su: erbo, induet superbiā (Eccli. xiii). Sola-
 gite vos omnes, dilecti, ut filii obedientie, et divinum
 praeceptum adimplentes, quod dicit: Sola animam
 tuam, noli respicere post tergum, nec stes in omni
 circa regione, sed in monte saluum te fac, ne et tu
 simul pereas (Gen. xix); et: Recedite inde, pollutum
 nolite tangere, exite de medio eorum (Isai. lvi). De-
 ponite omnem ad hominem hujusmodi, id est, ad
 pessimam ejus haeresim, conjunctionem et amorem;
 mors enim est, separans a Deo eos qui doctrina il-
 lis viri obsequuntur. Atque ideo eum canonicè ab
 omni deposuimus sacerdotali dignitate et ministerio,
 quoad propria corrigens, ad apostolicam catholicam
 Ecclesiae redeat fidem; in qua ipsi, per Dei gratiam
 generati et educati, state semper radicati et fundati,
 et sicut accepistis a nobis, sive a sanctis apostolis,
 et prophetis, et doctoribus, et universalibus quinque
 synodis, quomodo oporteat vos credere, et ambulare,
 et placere Deo, sicut et credidistis, et ambulastis
 usque adhuc, ut abundetis magis in orthodoxa fide,
 confitentes juxta ipsorum sanctorum piam traditio-
 nem, Dominum nostrum Jesum Christum, Deum verum,
 et verum hominem eundem, in nullo a divina
 sua deficientem natura, et in nullo ab humana na-
 tura deficientem, absque solo peccato, sed per omnia
 perfectum ipsum in utraque naturarum, ex quibus
 et in quibus constat, tum in divina, tum in humana,
 increata, et in creati, sicut natura, ita voluntate
 et operatione, ad demonstrationem perfectae ejus
 cum Deo et Patre, et cum matre ac virgine connatu-
 ralitatis et consubstantialitatis. Habentes igitur ta-
 lem spem, multa libertate utimur, et non sicut ad-
 versarii superinductis lascivunt formulis et exposi-
 tionibus, sed paternis et synodalibus catholice Ec-
 clesiae muniti praeconiis, haec ubique et omnibus per
 ea quae nuper a nobis synodaliter gesta sunt, inli-*

maximus, quæ et vobiscum nunc loquimur, nihil in ductitium aut peregrinum ac novum prædicante, sed quæ audivistis, et didicistis, et accepistis, et in vobis jugiter radicala sunt. Quæ enim est spes nostra, aut gaudium, aut corona gloriationis? nonne vos coram ipso Domino nostro Jesu Christo, et nunc, et in ipsius adventu? quandoquidem multa mihi ad vos libertas est, multa gloriatio pro vobis, repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra, quam propter dictum hominem sustinimus: *Quis enim infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?* inquit divinus apostolus (II Cor. xi). Quocirca et vos, charissimi, hujusmodi nostram pro vobis scientes sollicitudinem, et edocti diligenter a divinitus inspiratis Scripturis, *quod nulla est participatio justitiæ cum iniquitate, nec societas luci ad ten bras, nec conventio Christi ad Belial, nec pars fidei cum infidelibus* (II Cor. vi), neque consensus orthodoxorum cum hæreticis; omni custodia custodite cor vestrum, nullam participationem habentes, nec societatem, nec communionem, nec connexionem cum hujusmodi homine, ac ne ulla ratione assentiamini ejus doctrinæ, sed assidue permanentes in sanctissima nostra fide, servite Deo in conscientia pura. Synaxis autem ministerium perficiant vobis qui ibi sunt presbyteri et diaconi, qui diligenter et acceptabiliter rectam catholicæ Ecclesiæ nobiscum doctrinam suscipiunt, quæ nuper ad vos a nobis scripta est: et abjicientes omnem hæresim ac novitatem, quæ ab apostolica prædicatione condemnatur; quousque, ut dictum est, ille sua corrigit, aut alius pro illo canonicè eligatur pastor bonus ac verus, quique animam pro ovibus ponat (Joan. x), imitatione principis pastorum Christi, in loco pascue vos collocans, et super aquam refectionis educans (Psal. xxii). Ipse autem, qui nos vobiscum confirmat in divinissima ejus confessione, quique unxit nos ac signavit, deditque arrhabonem Spiritus in cordibus nostris, sanctificet vos perfecte, spiritumque vestrum et animam et corpus integra atque irreprehensibilia custodiat, recepturo; in sæcula sæculorum quæ repromisit diligentibus eum. Amen.

Aρμάνιοι καρύγμασι, ταῦτα πανταχοῦ τοῖς πᾶσι διὰ τοῦ ἀρτίως παρ' ἡμῶν συνοδικῶς προχθίντων, ἡγωρισμένων, ἃ καὶ πρὸς ὑμᾶς νυνὶ διαλεγόμεθα, μὴδὲν ἐπιστακτὸν ἢ ἔξωθεν καθύσσοντας, ἀλλ' ἅπερ ἡκούσεται καὶ ἐμείβετα, καὶ παραλέγετα, καὶ ἴσθι ἐν ἡμῖν ἱερῶς ἡμῖνα διαπύκνους. Τίς γὰρ ἡμῶν ἔλπις, ἢ χαρὰ, ἢ στέφανος καυχώσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς ἐμπροσθεν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ νῦν τε καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ; ἰκεῖν πολλὰ μοι παρήνυσία πρὸς ὑμᾶς, πολλὰ μοι καύχησης ὑπὲρ ὑμῶν· πεπληρωμαί, τῇ παρακαλῶσιν, ὑπερπερισσεύουσαι τῇ χαρᾷ. ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ὑμῶν, ἢν διὰ τὸν ἐισαγόμενον ἐθελῶμεν ἄνδρα. Τίς γὰρ ἀσθενεῖ καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς scandalizεται καὶ οὐκ ἰσθὶ πωροῦμαι; ἥσθιν ὁ θεός; Ἀπόστολος. Διὸ καὶ ὑμεῖς, ἀγαπητοί, τὴν τοιαύτην ἡμῶν περὶ ὑμῶν γνώσκοντες μέμνηται, καὶ διδασκάντες ἀκριβῶς ἐκ τῶν βιοπνεύστων Λογίων, ὅτι οὐδεμία μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀνομιᾶς, οὐδὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, οὕτε συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελιάρ, οὕτε μερὲς πιστῶ μετὰ ἀπίστων, οὕτε συναγωγὰς ἐκδοξῶν πρὸς αἰρετικούς· πασθ' ὅλας τῇ ταρβύσσει τιν ἐκιντῶν καρδίαν, ἀμείτοχοι καὶ ἀσυνώνητοι καὶ ἀσύμφωνοι καὶ ἀσύγλωστοι πρὸς τὸν τοιοῦτον ἄνδρα γινόμενοι, κατ' οὐδὲν τρόπον συγκατιδίμεται τοῖς δόγμασιν αὐτοῦ, ἀλλὰ προσμνηνόντες αἱ τῇ ἀγνιότητι ἡμῶν πιστεῖ, δουλεύετε τῷ θεῷ ἐν καθαρᾷ συνειδήσει. Τὴν δὲ τῆς συναξίως λειτουργίαν τελειώσιν ὑμεῖς, οἱ αἰσθητοὶ πρεσβύτεροι τε καὶ διάκονοι, οἱ ἀκριβῶς καὶ ἀπαρτακτικοὶ τὰ ῥηθὶ τῆς καὶ οὐκ ἐκκαλοῦσιν σὺν ἡμῖν διεχόμενοι δόγματα, τὰ παρ' ἡμῶν ἀρτίως γραφέντα ὑμῖν, καὶ ἀποβαλλόμενοι πᾶσαν αἵρεσιν καὶ καυστορίαν τὴν ὑπὲρ τοῦ ἀποστολικοῦ καταδικαζομένην καρύγματος· ἄχρις ἂν, ὡς εἴρηται, ἢ ἐκείνος τὰ οικίαι διαρθρώσεται, ἢ ἄλλος ἀντ' ἐκείνου κανονικῶς χειροτονηθὴ ποιμὴν καλὸς καὶ ἀληθινός, καὶ τέλει τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ποσῶν των μμῶσιν τοῦ ἀρχιεπομένου Χριστοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν κατὰ σκεπὴν ὑμᾶς, καὶ ἐπὶ ὕδατος ἀνακαύσεως ἐκτρέψιν. Αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς τὴν αὐτοῦ θεωτάτων ἐμοιότητα, καὶ χρίσας ὑμᾶς καὶ σπαραγμώμενος, καὶ δοὺς τὴν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ἀγνίστοι ὑμᾶς ὡς τοῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἁμικτον διατηρήσει, κομιζομένους εἰς οἰῶνας αἰῶνας ἃ ἐπαγγέλλεται τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, ἀμήν.

EPISTOLA XIV,

AD THEODORUM.

Commemorat ea quæ Romæ passus est, cum inde a Calliopa exarcho vi abreptus, Constantinopolim missus est.

Martinus Theodoro sincera affectione dilecto D non permanserint. His au-

litis, Calliopus cepit rationem redlere aliam fidem præter quam nos tenemus, non esse, neque aliter se credere. Sed hoc propter eos qui audivant, non propter fidem dicere. Et scire te volo, dilectissime frater, de fide quam significasti, nec non et falsis calumniis, quas adversarij veritatem proponunt, quia opitulantijs nobis orationibus vestris, ac omnium fidelium Christianorum, qui vobiscum sunt, et vivens et moriens salutis nostræ fidem defeniam, et quemadmodum beatus Paulus apostolus docet: *Nihil vivere Christus est, et mori*

non permanserint. His au-

196
nuerit eam,
um in fi-
minis con-
e in finem.
ceat, justi-
quam exho-
inorum ju-
obis exen-
demere
nnaticam
eclesia jure
enem pro-
rium est,
rpente per-
sic et qui
in peccatis
e corde suo
ocula sua
diabitur san-
tus. Caput
susurrans
rum dicit:
qui commu-
xit). Sata
et divinum
qua animam
s in omni
ne et tu
pollutum
i. Lu). De-
id est, ad
amorem;
doctrinæ ta-
anonice ab
ministerio,
catholicæ
ei gratiam
et fundati,
apostolis,
quos quique
ambulare,
ambulas
doxa fide,
n traditio-
Deum ve-
o a divina
mana na-
per omnia
ex quibus
humana,
voluntate
ecte ejus
connatu-
igitur ta-
sicut ad-
exposi-
lice Ec-
ibus per
nt, inti-
ov. Edit.

lucrum (Philip. 1). De falsis autem accusationibus, A per virgine Maria, quæ Deum et Dominum nostrum quas noviter hæretici faciunt, abicientes veritatem Christi Dei, qualem omnino poterunt hominibus veritatem loqui, qui Dei veritati resistunt? Tibi igitur reddo rationem, dilectissime frater, per eum qui iudicaturus est mundum istum per ignem, qui et reddet unicuique secundum opus suum. Ego aliquando ad Sarracenos nec litteras misi, nec quem dicunt totum qualiter credere debeant, aut pecunias unquam transmissi, exceptis duntaxat quibusdam illos venientibus servis Dei causa elemosynæ, quibus et modicum quid præbuimus minime ad Sarracenos transmissum. Porro de domina nostra gloriosa semper
 • In Romana Edit. deest et naturam

Jesum Christum peperit, quam omnes sancti et catholici Patres Dei genitricem appellant, ut pote quæ Deum hominem genuit, falsum contra me, imo contra suas ipsorum animas iniqui viri testificati sunt. Nam quisquis beatam super omnem creaturam et naturam humanam, absque eo qui genitus est ex ea, venerabilem semperque virginem, matrem, videlicet, Domini nostri non honorat atque adorat, anathema sit et in præsentī sæculo, et in futuro. Sed homines occasiones querentes, scandala obijciunt ad scandalizandos multos.

Subscriptio. Deus te incolumem custodiat, amantissime fili.

EPISTOLA XV,

AD THEODORUM.

Ejusdem argumenti cum præcedente.

Martinus Theodoro.

Noscere voluit cara vestra dilectio qualiter de sede sancti Petri apostoli, sicut unus passer solitarius ab edificio, raptus fuerim. Et miror quia super hoc me inquirere voluisti, cum prædixerit Dominus noster de nequam temporibus istis discipulis suis: *Quia in diebus illis erit tribulatio, qualis non fuit ab origine mundi usque nunc; et nisi quia abbreviati sunt dies illi, non posset sustinere omnis caro. Sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. xxiv, 22). Hoc in paucis de Antichristo dicitur. Nam et sanctus Paulus secundum datam sibi gratiam spiritus prænuntiavit dies istos Timotheo discipulo suo, dicens: *In novissimis diebus descendent homines a fide, et veritate auditum convertent, seipsos amantes, avari et cætera* (I Tim. iv, 1; II, iii, 4). Et crede mihi, desideratissime illi mihi, non videndum tempus aliud, nisi manifeste hoc, in quo sint initia dolorum, quemadmodum Dominus prædixit adventum Antichristi. Et mihi breviter dicere necessarium visum est, antequam in toto mundo prævaleat iudicium, et finem cursus tradam, hæc mihi expedire arbitratus, quo aliis mala mihi præparantibus, exsultem potius quam fleam. Igitur ut scias qualiter sublati et ducti sum a Romana urbe, nil falsum audies accidentium. Omnia præcivi per totum tempus, quæ meditabantur, et sumpto meipso cum omni clero meo, privatim mansi in ecclesia Salvatoris nostri Jesu Christi, quæ cognominatur Constantiniana, quæ prima in toto mundo constructa et stabilita est a beate memoriæ Constantino imperatore, et est iuxta episcopium. Illic enim omnes nos seorsum morabamur a die Sabbati, quando Calliopas cum Ravennati exercitu, et Theodoro cubiculario, introivit civitatem. Misi ergo in obviam ejus quosdam ex clero: quibus susceptis in palatio, testimavit et me cum eis esse. Cum autem quæsisset, et non invenisset, dixit primis cleri: Quia

B nos enim volumus adorare; sed cras, quod est Dominica dies, obvii ei erimus, et salutabimus eum, quia hodie non suffecimus. Porro, Dominico die datis missis in prædicta sancta Dei Ecclesia, suspiratus ille turbam multam colligi propter diem, nuntiavit hoc: Quia multum fatigati sumus ex itinere, et non possumus occurrere hodie, sed cras omnimodis occurreremus, et adorabimus sanctitatem vestram. Ego vero ipse graviter infirmus eram ab Octobrio mense usque ad prædictum tempus, id est, usque ab sexto decimo Kalendas Julias. Ergo feria secunda diluculo mittit chartularium suum, et quosdam ex obsequio suo, dicens: Quia arma præparasti, et armatos habes intus, et multitudinem lapidum collegisti ad repugnandum; et hoc necessarium non est, nec aliquid tale fieri permittas. Cumque præsens audissem hæc, necessarium magis non habui, qualiter hos certos redderem, quam mittere illos gyraturos per totum episcopium, ut si arma vel lapidem vidissent, ipsi testimonium perhiberent. Cum autem essent, et nihil invenissent, subintuli eis per verba, quod nunquam aliquando aliter, sed semper per complexionem et fallacem accusationem incederent adversus nos, et cum in adventu infamis Olympii vani cujusdam hominis cum armis me hunc potuisse repellere faterentur. Ego itaque ante altare ecclesiæ lectulum meum habebam in quo jacebam; et nondum transacta media hora, ecce exercitus cum eis veniens in ecclesiam, obumbrati omnes tenentes lanceas et spathas suas, quin et arcus suos paratos una cum scutis suis, et facta sunt illic quæ nec dicenda sunt. Quemadmodum namque in hiemali tempore vento valide flante folia ex arboribus concussa cadunt, ita percutiebantur armis candelæ sanctæ ecclesiæ, et retinæ excutiebantur in pavementum; et audiebatur sonitus qui in eadem siebat ecclesia, veluti tonitrus quidam horribilis tam ex pressura armorum, quam ex mul-

• Rom. addit inimici veritatis.

tudine a candelarum ab eis fractarum. Quibus confestim introeuntibus, jussio a Calliopa porrecta est presbyteris et diaconibus, in qua humilitatis meae abjectio continebatur, quod irregulariter et sine lege episcopatum subripissem, et non essem in apostolica sede dignus institui, sed omnimodis in hanc regiam urbem transmitti subrogato in loco meo episcopo; quod necdum aliquando factum est, et spero quod nec aliquando fieri habet, quia in absentia pontificis archidiaconus et archipresbyter et primicerius locum presentant pontificis. Dum ergo hæc inveniuntur, quæ de fide gesta fuerant, jam manifestavi vobis. Quod autem præparati non fuimus ad repugnandum, melius judicavi decies mori, quam unius cujusque sanguinem in terram fundi. Quod quidem, et siue periculo hoc gestum est, non paucis, quæ non placuerunt Deo, malis effectis. Eadem itaque hora dedi meipsum ad exhibendum imperatori, et non resistendum. Porro acclamantibus mihi, ut veritatem dicam, quibusdam ex clero ne facerem hoc, nulli eorum accommodavi aurem, ne subito fierent hominidia. Sed dixi illis: Sinite mecum venire ex clero, qui necessarii mihi sunt, episcopos, videlicet, presbyteros et diaconos, et absolute qui mihi videntur. Respondit Calliopa: Quotquot voluerint venire, cum bono veniant. Nos cuiquam necessitatem non facimus. Respondi ego: Clerus in potestate mea est. Exclamantes autem quidam ex sacerdotibus, dicebant: Cum ipso vivimus, et cum ipso morimur. Post hæc corpit dicere per se Callio, as, et qui cum ipso erant: Veni nobiscum ad palatium. Nec hoc facere recusavi, sed exivi cum eis in palatium eadem secunda feria. Et tertia feria venit ad me omnis clerus, et multi erant qui se paraverant ad navigandum mecum; qui etiam res suas jam inmisserant in ea quæ vocabantur levamenta; et alii quoque nonnulli præparabant clerici et laici, qui festinabant pervenire ad nos. Eadem ergo nocte, quæ illucescit in feria quarta, quæ erat tertio decimo Kalendas Julias, cir-

* Edit. Rom., candelabrorum. . . . fractorum.

A ea horam quasi sextam noctis, tulerunt me de palatio, retrusis omnibus qui mecum in palatio erant, usque ad res diversas, quæ mihi in via et hic erant necessarie, et non nisi cum sex puerulis et uno cauculo eduxerunt nos ex urbe; et cum immisissent nos in unum eorum quæ dicebantur levamenta, circa horam plus minus quartam diei ad portum pervenimus. In ea sane hora, quæ egressi sumus ab urbe Roma, statim ut erant obserate portæ, iterum eas obseraverunt, et sic remanserunt, ne exirent a civitate aliqui, et venirent ad nos in portu, donec illinc navigassemus. Unde necessitas nobis effecta est, ut omnium eorum res, qui in levamenta missi fuerant, in prædicto portu dimitteremus, et mox eadem die moveremur. Et pervenimus Kalendas Julias Mesenam, in qua erat navis, id est carcer meus. Non autem Mesenæ tantum, sed et in Calabria; et non tantum in Calabria, quæ subdita est magnæ urbi Romanorum, sed et in plurimis insularum, in quibus nos vel tribus mensibus peccata impedierunt, nullam compassionem adeptus sum, excepto duntaxat in insula Naxia, quoniam ibi annum fecimus, merui lavari duobus vel tribus balneis, et apud urbem mansi in hospitio quodam. Et ecce quadraginta et septem dies sunt hodie ex quo non merui calida nec frigida aqua rigare me, et effluxi et refrigui totus, quoniam ventris flnor et in navi et in terra usque ad præsentem horam requiem mihi omnino non dedit; et in ipsa quoque necessitatis meæ hora cum gustaturus sum, totus conquassatus corpore, ea quæ necessaria sunt percipere ad confortandam naturam non habeo, quia quod habeo tædet me sumere, cum id habeam penitus in fastidium. Sed credo in virtutem Dei qui omnia conspiciat, quia cum de præsentis vita subductus fuero, exquirantur de his omnibus qui me persequuntur, ut saltem sic ad penitentiam ducti, ab iniquitate sua convertantur.

Subscriptio. Incolumem te custodiat Deus, illi dulcissime.

EPISTOLA XVI,

AD QUEMDAM SIBI CHARISSIMUM.

De exsilio sui calamitate.

Indicamus germanæ charitati vestræ, domine frater, quia postquam egressi sumus ex eo quod Jeron dicitur a Constantinopoli, navigantes sancta quinta feria Cœnæ Domini, pertransivimus Pharum, per diversa loca transmeantes Idibus Maiis, et Chersonem pervenimus. Ergo gerulus harum, qui præsentem vobis tradidit epistolam, post triginta dies post nos a partibus Byzantii venit Chersonem. Et gavisi sumus super adventum ipsius, æstimantes quod expensæ missæ nobis ab Italia essent in terram hanc, quæ deberent nos eo veniente consolari. Et cum interrogassemus, cognovimus ab eo, quod nihil tunc detu-

derit ab Italia; et miratus sum, et glorificavi Deum meum etiam in hoc, quoniam, sicut scit, tribulationes nostras dispensat maxime cum famem in hac terra et necessitas talis esset, ut panis in ea tantum nominetur, non tamen penitus videatur. Quoniam nisi mittantur nobis ex partibus illis sumptus, vel a partibus Ponti, hic vivere omnino nequimus. Spiritus enim promptus est, caro vero infirma, ut etiam ipse nosti. Neque enim dispensatio quævis potest in hac terra ullatenus inveniri in solatium saltem modici sumptus. Si ergo, ut dictum est, transmissum fuerit illinc frumentum, et vinum, aut oleum, et alia

quædam quoquo modo, festina prout potueris mittere nobis. Neque enim hujusmodi mala, ut reor, ostendi sanctis, qui ibidem sunt, vel his qui sunt ecclesiæ illius, ut usque adeo mandatum domini parvipenderent: præsertim cum apostolus Philippensibus scripsit, gratias agens eis, quod et Thessalonicam et semel ei his in usum sibi miserint, ubi et subdit: *Habeo autem omnia, et abundo* (Philipp. iv, 15). Si enim peregrinos illic, id est, Romæ, ita reficit san-

ctus Petrus, quid dicemus de nobis, qui proprii servi ejus sumus, et saltem ad momentum ministravimus ei, et in tali exsilio et afflictione consistimus? Cogitationem autem feci ad dilectionem vestram quarundam specierum, quæ comparari debent illic; et horum, quæ-o, te more solito curam habeto, ut nosti, ad emendum et mittendum nobis propter multas necessitates nostras, et frequentes infirmitates.

EPISTOLA XVII, EJUSDEM ARGUMENTI CUM SUPERIORE.

Omne desiderium habemus semper litteris nostris charitatem vestram consolandi, et relevandi vos a sollicitudine quæ vobis de nobis est: vobiscum vero et omnes sanctos et fratres nostros, qui curam nostri propter Dominum gerunt. Ecce et impræsentiarum scribo vobis, quæ coarctant nos. Veritatem dico in nomine Christi Dei nostri. Remoti enim ex omni mundanaurbatione, et depositi a peccatis nostris, ecce et ipsa vita caruimus. Siquidem hi qui in hac regione habitant omnes gentiles existunt, et gentiles mores acceperunt hi qui hic habitare noscuntur, nullam charitatem prorsus habentes, quam jugiter hominum natura et inter ipsos quoque barbaros crebra compassione demonstrat. Novit itaque Deus, nisi ex naviculis, quæ veniunt ex partibus Romanæ, ut hi qui hic sunt nuncupant, partes, videlicet, Græcorum Ponticas partes vocantes. Nam nec semel de regione ista usque ad unum trimisium frumentum potui comparare, sed nec alterius cujuscunque generis speciem, nisi, ut prædictum est, ex naviculis quæ hoc raro veniunt, ut sale onustæ recedant. Sic potuimus emere tres vel quatuor modios numismate, usque ad præsentem Septembrium mensem. Usque nunc vero non potuimus de novis geniminibus emere, nisi uno numismate modios quatuor. Miratus sum autem, et adhuc miror indiscretionem et incompassionem omnium qui quondam mihi pertinebant, et amicorum meorum ac propinquorum, quia sic conditus infelicitatis meæ oblitus sunt, et nec scire volunt, ut invenio, sive sim super terram, sive non sim. Miratus quoque multo magis sum in eos qui sunt sanctissimæ apostoli Petri Ecclesiæ, quoniam tantam dederunt operam de corpore ac membro suo, id est, super dilectione nostra, ad reddendos nos sine sollicitudine. Saltem super corporali usu, quotidianoque

sumptu. Nam etsi aurum Eccl. sia sancti Petri non habet, frumento tamen, et vino, et aliis necessariis * expensa non caret per gratiam Dei, ut modicæ saltem exhibitionis curam gessissent. Qualem putas conscientiam habemus exhibendi ante tribunal Christi accusantibus omnibus tunc et rationem reddentibus hominibus, qui ex eodem luto et massa consistunt? Quæ formido est, quæ cecidit super homines ad mandata Dei minime faciendâ, aut timor ubi non est timor? An subtractione usque adeo nos spiritus maligni operiunt? An ita inimicus omni plenitudini Ecclesiæ apparui, et adversarius illis? Verumtamen Deus, qui omnes vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, per intercessionem sancti Petri stabiliat corda eorum in orthodoxa fide, et confirmet contra omnem hæreticum et adversariam Ecclesiæ nostræ personam, et immobiles custodiat, præcipue pastorem qui eis nunc præesse monstratur, quo in nullo prorsus decedentes, vel declinantes, aut dimittentes eorum, quæ in conspectu Domini et sanctorum angelorum ejus in scriptis professi sunt, usque ad pusillum quidpiam, una cum humilitate mea coronam percipiant justitiæ orthodoxæ fidei de manu Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi. De humili namque hoc corpore meo et ipsi Domino cura erit, ut sibi gubernare placeat, sive in tribulationibus indigentibus, sive in modico refrigerio. Dominus enim prope est, et quid sollicitus sum? Spero quippe in miserationes ejus, quod non tardet modo finire meum quo jusserit cursum. Omnes vestrates propter Dominum salutate, et omnes qui pro Dei amore mei compassi sunt vinculis. Deus excelsus potenti manu sua protegat vos ab omni tentatione, et salvet in regnum suum.

* Rom., *expensæ non carent.*

SANCTI MARTINI PAPÆ I

PRIVILEGIA TRIA.

PRIVILEGIUM PRIMUM.

Quo sanctus Martinus Resbacense monasterium sub sua defensione suscipit, et ei concessas immunitates confirmat (ann. 648).

In nomine unius et summæ Deitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti, Martinus, gratia Dei sedis principis apostolorum Petri papa, omnibus sanctæ matris Ecclesiæ fidelibus vitæ æternæ felicitatem, etc... (sic). Quapropter agnoscat omnium devota fidelium Dei, nostrorum, scilicet, præsertim et futurorum dilectio, quod vir quidam venerabilis de regione Francorum, nomine Dado, nostram adiens præsentiam, suggestit nobis quomodo divini ardoris amore succensus, cœnobium ædificaverit, quod Jerusalem voluit appellari, in loco qui dicitur Resbacus, super rivum ejusdem nominis, in pago Meldensi, in honore principum apostolorum Petri et Pauli consecratum a venerabili fratre nostro Amando pontifice. Hic ergo prædictus Dado, multo labore, sed tamen fructuose, quod diu desideraverat usque ad finem perducto, sanctissimæ vitæ virum, Agilum nomine, ibi sub patris Benedicti exemplo constituit abbatem. Ostendit nobis etiam exemplar Francorum quondam regis Dagoberti, quod fecit pro confirmatione et stabilitate ipsius loci, privilegiumque domini Faronis Meldensis præsulis, et aliorum plurimorum episcoporum, quod de statu et perditione ipsius loci in sancta synodo fecerunt, et manibus propriis confirmaverunt. Insuper et privilegium prædecessoris nostri Johannis papæ, quod eidem loco contulit, nostræ præsentie idem venerabilis Dado ostendit. His igitur manifestatis ac demonstratis, deprecatus est nostram apostolicam celsitudinem, ut pro majori firmitate eundem locum cum egregio abbate Agilo ac communachis seu clericis ibidem Deo famulantibus sibi ad regendum commissis; vel cum omnibus rebus et hominibus eidem monasterio subjectis aut subji. iendis, in nostra potestate et dominatione defensioneque dignemur suscipere. Hujus igitur justæ et rationabili petitioni consensum præbentes, sub beati Petri apostoli, et nostra successorumque nostrorum defensione et immunitatis tuitione libentissime suscepimus. Præcipimus ergo, ac per hanc nostram auctoritatem firmamus, ut quidquid pilissimus quondam Francorum rex Dagobertus fecit et confirmavit, prædictus etiam vir Dado, necnon et reverendissimus præsul Faro cum omnibus qui cum eo fuerunt episcopis, in sancto stabilierunt concilio, et insuper hæc sancta et apostolica sedes piæ autoritatis privilegio justæ et rationabiliter ante nos confirmavit, et nunc

A etiam in præsentia nostri, nostra auctoritate de ipso loco confirmat, permansurum nostris futuri-que temporibus maneat incon vulsum, et a successoribus nostris cunctisque Christianæ fidei cultoribus observetur illæsum. Volumus autem ut prædictus sanctissimus vir Agilus, quem in eodem loco abbatem constitutum audivimus, suique monachi seu successorum eorum, sæpefatum locum; una cum omnibus rebus quæ ibi appendunt, cum pratis et pascuis, cum aqua quæ dicitur Mucra, seu omni piscatione, insulis quoque ac molendinis, necnon et piscatoriis, cum pontibus etiam, cunctisque ipsius aquæ transitoriis et cum omnibus adjacentibus, culis et incultis, ab hodierna die usque ad ultimam hujus sæculi horam teneant et perpetualiter possideant. Prohibemus etiam maledicentes, ne in præsentia ac per succedentia tempora, alicujus dominationi aut subjectioni idem locus subjiciatur; nec unquam aliquis rex Francorum, vel alius quis mortalius, licentiam habeat eum venundandi, aut in beneficio cuiquam dandi, nec in ullo quolibet modo distrabendi aut tribuendi quidquam quod sit de rebus ejusdem loci; sed usque in ævum apostolicalis abbati semper existat. Si vero de rebus ecclesiæ ejusdem alicui aliquid conferendum fuerit, post mortem in monasterio Dei restituatur, ne forte tali occasione locus amittat, nec hæres, aut aliquis ex ejus progenie, contra voluntatem servorum Dei, hereditatem Ecclesiæ possident, nisi hi quibus cuncta congregatio, certissima et rationabili causa existente, verum assensum possidendi concesserit. Qui vero de his quæ modo possident, aut certe quocunque ingenio in futurum justè possessuri sunt, minuere aut auferre quolibet modo præsumserint, excommunicationis anathemate percussus, sciat se procul dubio, absque ullo absolutionis genere, Dei et sancti Petri omniumque sanctorum, cunctorumque ad hanc apostolicam sedem pertinentium auctoritate sine fine condemnatum. Dicendum vero est quid de sacris ordinibus hæc sancta et apostolica sedes statuerit. Abbas, monachique ipsius cœnobii ordinentur et consecrentur a quocunque episcopo sanctæ romanæ Ecclesiæ voverint subjecto, sive in eodem loco ab episcopo ab eis convocato, seu in ipsius sede episcopatus. Sanctum vero chrisma et oleum cæteraque sanctæ christianitatis necessaria a quo voverint accipiant; et cuncta quæ utilitatis sunt Ecclesiæ sanctæ, ut est dedicatio monasterii, consecratio altaris, benedictio abbatis, et cætera omnia, cui voverint, impleri faciant. Quenecumque vero episcoporum pro his omnibus expetierint, nostra auctoritate suffultus,

* Edidit Plessæus, Hist. Eccl. Meld. t. I, pag. 677, ex apographo apud Resbacenses reposito. De ejus sinceritate suspicionem movet, pag. 48. In hac quidem bulla nulla fit mentio Radonis, unde Plessæus

bullam Joannis IV pro Resbacensibus, et chartam Burgundofaronis calumniandi causam sumpserat; certe indiget emendatione in chronologica nota.

negare non præsumat. Quod si Meldensis civitatis episcopus, in cuius episcopatu idem locus existit, abbatem, vel monachos, seu presbyteros, id est, capellanos parochiæ ecclesiæ ejusdem loci in sacris ordinaverit, si chrisma et oleum dederit, si dedicationem monasterii, consecrationem altaris, benedictionem albatibus, aut cætera Ecclesiæ commoda expetitis peregerit, nullum munus vel pretium, nec subjectionem nec retributionem nec subventionem, vel a l concilio aut synodo, vel ad aliud aliquod placitum, nec aliquam consue tudinem pro his omnibus requirere præsumat, nec etiam communia sibi præinde præparari jubeat, sed ab omni infestatione ac perturbatione idem cœnobium securum penitus ac liberum permaneat; qui autem ex his omnibus molestias illis, aut contrarietatem aliquam intulerit, damnatus pereat in æternum. Prohibemus etiam ne per defensionem aut jussionem seu violentiam cuiuscunque, absque sanctæ romanæ Ecclesiæ, idem locus, sive ecclesia in quam publicis parochianorum fit conventus, excommunicetur, nec celebratio missarum, nec divinum intermittatur altaris officium, nisi forte, quod absit, ab aliquibus pravis hominibus aliqua injuria de qualibet causa injuste eis inferatur, quibus juste et legaliter nostra jussione potestatem concedimus excommunicandi, ligandi et solvendi, prout oportuerit. Prohibemus quoque interdicentes, ut nullus rex, episcopus, comes, vel iudex, nec quilibet persona in idem monasterium, vel ecclesias, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones, in quibuscunque fuerit pagis vel territoriis, ad causas audientias, vel injusta fœda tollenda, aut mansionalices, vel paratas faciendas, aut fidei-jutores tollendos, vel telonea exigenda, aut homines ejus tam ingenuos quam servos, super terram ipsius commanentes injuste distringendos, nec ullas occasiones requirendas, unquam ingredi aut exactare præsumat. Ubicumque aut jussu abbatis prædicti, aut successorum ejus, negotiandi cum a directi fuerint, nullum telonium aut ullum censum vel ullam aliam consuetudinem aliquis ab ipsis accipere aut exactare præsumat; sed liceat tam eos quam homines vel omnia illorum cum pace discurrere, et negotia licenter peragere, et ad quascunque civitates aut portus vel loca accessum habuerint, sive per terram sive per aquam, absque ullo ripatico vel rotatico aut pontatico aut portatico aut passatico, securi et quieti cum omnibus quæ secum detulerint, per hanc nostram præsentem auctoritatem ire et re-

^a Legendum videtur causa.

^b Martinus papa I summum pontificatum adeptus est prima die Julii, ann. 649, ac proinde annus v pontificatus, quo signatur bulla de qua agimus, die Aprilis xxiv, erat annus Chr. 654. Ergo manifeste vitiosa est nota chronologica quæ bullam hanc tribuit anno lucani. 648. Verum nemo nescit ejusmodi chronologicas notas, in apographis veteribus ab incarnatione Domini repetitis, ab excerptoribus temere incertas fuisse, ex iporum conjecturis.

^c Vulgavit primum Bollandus in commentario prævio Vitæ sancti Amandi, ad diem 6 Februar. et adeo Coitius, Ann. eccl. t. III, pag. 360. Iterum

A dire valeant. Quum vero prædictus vir venerabilis Agilus ejusdemque successoris ab hac luce migraverint, monachi ipsius cœnobii; abbates ex se, juxta voluntatem Domini et secundum regulam B. Benedicti, licentiam habeant eligendi. Interdicimus etiam ut nullus neque per pecuniam, neque per prosapia sublimitatem, aut violentiam, nec aliter congregacionis abbas aut monachus, nec alius quis mortali, ullo modo eundem præsumat locum invadere, nisi quem fratrum congregatio, vel minima pars, quamvis parva, concordie electione, secundum timorem Dei elegerit. Quicumque ergo huic privilegio auctoritatis nostræ contraire tentaverit, per invocationem sacri corporis et sanguinis Domini, excommunicationis poenam cum impiis in torquentis infercalibus percipiat torquendus et cruciatus ibi in sæcula sæculorum. Amen. Observatores autem et assensores istius præceptionis, peccatorum absolutionem, gloriamque regni cœlorum perenniter possideant cum Domino J. C. Amen. Datum per manus Petri abbatis et cancellarii, viii kal. Martias, indict. vii. Anno incarnationis Verbi ^d DCXLVIII. Anno vero pontificatus domini Martini papæ quinto, in sacratissima B. Petri apostoli sede.

PRIVILEGIUM II,

A Sancto Martino papa I concessum Blandiniensi monasterio (ann. 649).

Martinus episcopus, ultimus servorum Dei, omnibus Deum diligentibus salutem. De quotidiano sanctæ matris catholicæ atque apostolicæ Ecclesiæ profectu ac multiplicatione gaudere debemus, atque in vinea Domini pro mercede laboris operantibus auxilium ferre debemus, unde notum fore volumus sanctæ universalis Ecclesiæ filiis, tam præsentibus quam et futuris, qualiter sanctæ dilectionis nostræ filius Amandus, cum consensu et petitione carissimi filii nostri... memorie Dagoberti, Francorum regis, sive filii ejus Sigeberti, privilegium auctoritatis nostræ expetierit, de quodam cœnobio, quod ipse, delimitatis gentiliam spurciis, fundo tenuis extruxisse dignoscitur, cui nomen Blandinium indidit, quodque etiam ab ipso consecratum est in honore beatissimi apostolorum principis Petri, doctorisque gentium Pauli, situm inter decursum duorum fluminum Scaldis et regis. Privilegium quidem sanctæ auctoritatis nostræ, nostris futurisque temporibus, memorato loco indulgemus, ordinamus atque firmamus de stabilitate ipsius loci, de villis et facultatibus, de ecclesiis et ecclesiarum decimis sive familia, et de quibuscunque

editit Miræus, Oper. dipl. t. I, pag. 333, inter donationum Belgicarum instrumenta. Continuis commendationum probat multis argumentis, quorum quedam ex anachronismis petita sunt. Datum enim dicitur cum consensu et ad petitionem Dagoberti ac filii ejus Sigeberti; uterque autem decesserat ante initum a Martino pontificatum annis plurimis. Datum dicitur indictione secunda, quæ cum nullo hujus pontificatus anno concordat. Adeo Blandiniense monasterium sub dominatione Clodovei II fuisse, non sub dominatione Sigeberti; alia falsi iudicia in notis sequentibus attingemus.

stipendiis specialiter inibi Deo servientium, et ecclesie ornamentorum atque luminariorum ac matriculariorum hospitum atque pauperum, juxta petitionem eorum nostrorum præcellentissimorum regum Dagoberti atque filii ejus Sigeberti, nostra apostolica auctoritate stabilimus, corroboramus et inconversa statuimus. Decrevimus itaque ut liceat regulari abbati Florberto, ad præsens inibi subrogato vel constituto a filio nostro Amando, tam ipsi quam in reliquum futuris abbatibus, in universis utilitatibus loci, divino solatio, ita omnia disponere et ordinare, absque ullius contradictione vel refractione, ut libere invigilent mandatis Domini, secundum regulam sancti Benedicti^b. Si quis vero (quod non optamus) temerario ausu contra hujus nostri privilegii apostolici publica scripta agere præsumperit, reum se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat; ac a sacratissimo corpore et sanguine Domini Redemptoris nostri Jesu Christi alienus fiat, atque perinde in æterno examine districtæ ultioni subiaceat. Cunctis autem eidem loco jus servantibus, et de suis bonis locum diantibus, sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructus bonæ actionis recipiant, et apud districtum judicem præmium æternæ pacis inveniant. Scriptum per manum Stephani, notarii et regionarii et sacri scrinii sanctæ Romanæ Ecclesie, in mense Januario, Indictione secunda. Datum xiv Kalendas Februarii, per manum Amandi episcopi, theatri^d sanctæ sedis apostolicæ.

PRIVILEGIUM III.

A sancto Martino papa I concessum Elnonensi monasterio * (ann. 619).

Martinus episcopus, ultimus servorum Dei, omnibus Deum diligentibus salutem.

De cotidiano sanctæ matris catholice atque apostolice Ecclesie profectu ac multiplicatione gaudere debemus, atque in vinea Domini pro mercede laboris sperantibus auxilium ferre debemus. Unde notum fore volumus sanctæ universalis Ecclesie filiis, tam presentibus quam futuris, qualiter sanctæ dilectionis nostre filius Amandus, cum consensu et petitione

A karissimi filii nostri dive memorie Dagoberti, Francorum regis, sive filii ejus Sigeberti, privilegium auctoritatis nostre expetierit, de quodam cenobio, cui Elnonis nomen indidit^f, quodque etiam ab ipso consecratum est in honore beatissimi apostolorum principis Petri, doctorisque gentium Pauli, inter decursum duorum fluminum Scarp et Elnonis. Privilegium quidem sanctæ auctoritatis nostre, nostris futurisque temporibus memorato loco indulgemus. Ordinamus itaque atque firmamus de stabilitate ipsius loci, de villis et facultatibus, de ecclesiis et ecclesiarum decimis, sive familia, et de quibuscumque stipendiis specialiter inibi Deo servientium. (Interdiximus autem, in nomine Domini nostri Jesu Christi, et ex auctoritate beati Petri, apostolorum principis, prohibemus, ejus vice huic Ecclesie Romanæ, auctore Deo, presidemus, ut nullus episcoporum ultra presumat de redivis, rebus vel chartis eorum, vel villis quocumque modo, qualibet exquisitione minuere, nec dolos vel immissiones aliquas facere, nec illorum ingredi monasterium, neque placita, nec aliud quid facere. Sed si qua causa forte inter terram venientem ad partem sive Ecclesie et monasterii evenierit et pacifice non potuerit ordinari, apud electos abbates et alios Patres tementes Deum, sine voluntaria dilatione, mediis sacrosanctis Evangeliiis, finiantur. Defuncto vero abbate, non extraneus, nisi de eadem congregatione quem sibi consors congregatio elegerit, et qui electus fuerit sine dolo et venalitate aliqua ordinetur. Pariter autem custodiendum est ut, invito abbate, ad ordinanda alia monasteria, aut ad ordines sacros vel clericatus officium tolli exinde non chi non debeant. Sed si habundantes fuerint qui ad celebrandas Dei laudes, vel utilitates loci complendas sufficiant, de his qui superfluerint, offerat abbas eorum quos dignos putaverit. Quisquis autem ex monasterio ad ecclesiasticum ordinem pervenerit, ulterius illic nec potestatem nec licentiam habeat habitandi. Missas quoque publicas ab episcopo in eodem cenobio fieri omnino prohibemus, ne in servorum Dei recessibus et eorum receptaculis ulla popularibus prebeat occasio con-

Amandus in præcepto quod proxime sequitur.

Exstat apud Hollandum, Commentar. præv. VII. sancti Amandi, ad diem 6 Februarii, et ex ipso apud Cointium, Annal. eccl. t. III, pag. 361. Miræus edidit, Oper. dipl. t. I, pag. 334, ex exemplari communicato a Colvenario. Recudimus quale a domno Quinsert exscriptum est ex chartulario quod XII sæculo adjudicatur. Autographum perit. Spiritum instrumentum iisdem argumentis probat Cointius quibus falsum monstravit aliud ejusdem papæ præceptum, quod proxime præcedit, pro monasterio Blandiniensi, iisdem fere verbis conceptum. Vide notas nostras ad hoc præceptum. Circa annum 1655, teste Foppeno, Oper. dipl. Miræi, ubi supra, allegatum fuit instrumentum quod hic exhibemus ab Elnonensi abbate in lite inter ipsum et episcopum Tornacensem; ac de falsitate adeo suspectum visum est; ut abbas causa ceciderit. Miræus auctores Novæ Galliæ Christianæ, t. III, pag. 251, illud tanquam sincerum adluxisse.

Huic monasterio postea nomen inditum est sancti Amandi, quod prævaluit.

* Primus Blandiniensis abbas constitutus fuit Florbertus anno 636, decessit anno 657; Nov. Gall. Chr. t. V, col. 187.

^b Id falso dictum arguit Cointius, Annal. t. II, pag. 834, ac clericos ab initio, non monachos habuisse monasterium Blandiniense contendit; sed Maillonius clericorum nomine monachos olim designatos fuisse docet, Ann. Ben. t. I, pag. 351.

^c Hanc clausulam iisdem omnino verbis ex Hincmaro desumptam videri monet Cointius, Ann. t. III, pag. 362; unde post ærum Hincmarum fabricatum judicat præceptum de quo agimus. Vide Hincmarum episc. 46. Ad id facit quod principatum Dagoberti cum pontificatu Martini primus conjunxerit Regino, cujus turpi hallucinatione delusus videtur præcepti fabricator; et hinc, confectum fuisse spiritum hoc instrumentum circa decimum sæculum, eum Cointio judicamus.

^d E Græco idiomate ficta vox *Theatrapus*, quam interpretatur Cointius *inspector Codicum pontificæ bibliothecæ*; is certe census non facile elicitur; sed concordat cum titulo bibliothecarii, quo insignitur

ventibus, nec audeat cathedram ibi collocare, vel A
quandlibet potestatem imperandi, nec aliquam or-
nationem quamvis levissimam faciendi habeat, nisi
ab abbate ejusdem loci fuerit rogatus: quatinus mo-
nachi semper maneant in abbatis sui potestate. Hanc
ergo scriptorum nostrorum paginam omni in futuro
tempore ob omnibus episcopis firmam statuimus il-
libatamque servari, ut et sue ecclesie, juvante Do-
mino, suo tantum sint jure contenti, et abbas jam
dicti monasterii atque monachi ecclesiasticis condi-
tionibus, seu angariis vel quibuslibet obsequiis se-
cularibus nullo modo subjaceant, nullis canonicis
viris deserviant; sed remotis vexationibus ac cunctis
gravaminibus, divinum opus cum summa animi de-
votione perficiant *.) Quicumque ergo in apostolicis

* Prolixa hæc clausula de immunitate ab episco-
pali potestate tota deest in præcepto pro monasterio
Hlandiniensi, et eam parenthesisibus inclusimus ut
facilius dignosceretur.

b Formula hæc anathematis in præcepti violatores

constitutionibus sincera dilectione observator exti-
terit, benedictionem et misericordiam a Domino per-
cipiat. At qui ea que apostolica sedes stabilivit, pro
nichilo ducere atque violare tentaverit, beati Petri,
apostolorum principis, nostrique apostolatus aucto-
ritate anathematis vinculis irretitus, ut sacrilegus a
sinu matris Ecclesie et participatione corporis et
sanguinis Christi separatus, cum diabolo et angelis
ejus sententiam damnationis accipiat b. Amen.
Scriptum per manum Stephani, notarii et regionarii
et sacri scrinii sancte Romane Ecclesie, in mense
Januario, indictione ij. Datum xiv Kal. Februarii, per
manum Amandi episcopi, bibliothecarii sancte sedis
apostolice.

B discrepat a formula in præcedenti præcepto usurpata;
sed in utroque ipsi-sima est subscriptio, nisi quod
Amandus dicitur bibliothecarius, qui in altero thea-
trapus appellatur. Ipsissimæ quoque chronologica
notæ.

ANNO DOMINI DCL.

SANCTUS GALLUS,

EPISCOPUS CLAROMONTANUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Gallia Christiana, tom. II.)

Hunc dicunt ante episcopatum fuisse archidia-
conum beati Avari. Festum habet Kalendis Novem-
bris. In Vita sancti Amabilis Gallice a D. Chevalier
edita Lugduni, a pud F. Barbier, 1701, lego sanctum

C Gallum sancti Avari archidiaconum ædificasse sa-
cellum in honore sancti Amabilis, in quod ejus
sacrum corpus transtulit Kalendas Aprilis, anno
649. Creatur deinde Arveni episcopus anno 650.

EPISTOLA SANCTI GALLI AD SANCTUM DESIDERIUM.

(Vide infra inter Opera sancti Desiderii, lib. II Epist., hujus tomi col. 265.)

ANNO DOMINI DCL.

SANCTUS PAULUS,

VIRODUNENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Gallia Christiana, tom. XIII.)

Sanctus Paulus nobilis Belga ex eremita montis Ge-
bennæ primum monachus, dehinc Theologiensis ab-
bas. Ejus primordia sic a Trithemio et Wasburgio
referuntur: « Paulus super montem Gebeunam, in
opposito civitatis Trevericæ trans pontem Mosellæ flu-
minis vitam duxit eremiticam. Deinde veniens ad me-
moratum Dologiense [Theologiense] cœnobium mona-
chus factus est. Istuc cum divertisset, tantum honoris
ab eximias virtutes brevi assecutus fuisse perhibetur,
ut excepto nomine pastoris, vice magistri ab omnibus

D coeleretur. Hinc ejus curæ commendati, qui eo se
conferebant, tirones, cœperuntque ad eum ex lon-
ginquis terræ partibus, audita ejus famæ opinione,
in illi confluere, non solum mediocrium hominum,
sed et nobilium ac præpotentium filii. » Ex hisce
verbis, excepto nomine pastoris, nonnulli autumant
Paulum non exstitisse abbatem, sed nihil aliud inde
colligunt quam Paulum scholæ litterarum præposi-
tum fuisse, qui Grimonem cæterosque adolescentes
Scripturas doceret.

Is sacris litteris piisque exercitationibus in monasterio totus incumbbat, cum Dagobertus Austrasie rex a clero et populo Virdunensi enixe rogatus, ipsum per vim raptari et in episcopum, etsi totis viribus renitentem, consecrari jussit. Tunc Virdunensis Ecclesia sic rebus destituta erat, ut non sufficeret alendis clericis, qui in ea vel missarum solemnia, vel consueta divinæ laudis officia persolverent; sed suo quisque ordine forenses presbyteri singulis diebus, ejus rei gratia, eo accedebant, et recitatis cursim cum missa consuetis psalmis, mercedula accepta, mox ad propria revertebantur. Paulus hunc Ecclesie statum miseratus, dolorem suum aperit discipulo suo Grimoni abbati Theolegensi, qui Ecclesie et episcopo compassus, Frasnidum villam in clericorum usum largitus est, et cum Paulo ad Dagobertum profectus, possessiones et pecunias ab eodem istuc impetravit. Necessitudine conjunctus fuit Paulus cum plurimis sanctis Gallie presulibus, præsertim eum sancto Desiderio Cadurcensi, qui ad dedicationem ecclesie recens a se constructæ eum per litteras invitat (*Quen. tom. I, p. 879*). Duas item epistolas Paulus ad Desiderium scripsit. In prima narrat quid fecerit in gratiam illustris femine Bobilane sibi a Desiderio commen-

A datæ, ipsique gratias agit de cadis decem vini Falerni ab eo munere acceptis (*Ibid. pag. 885*). In altera eum commonet regem Virdunum transisse, Nativitatem Domini Rhemis celebraturum, nuntiatque Chai-noaldum (forte Laudunensem episcopum), ejus mors refertur ad annum circiter 640, fatis concessisse (*Ibid.*). Hoc eodem anno sanctum Rodingum, qui, abdicata dignitate abbatiali monasterii Theolegensis, Virdunum accesserat, benigne excepit, ac per biennium secum retinuit. Astitit anno 644 translationi corporis sancti Arnulphi Metensis ex Monte sancto in suburbanam sanctorum Apostolorum basilicam. Sub initium anni 648, vi id. Febr. condignam sanctissima vita mortem oppetit, sepultusque est in suburbana sancti Saturnini ecclesia a se condita, B quæ sæculo decimo Benedictinis monachis assignata est, sancti Pauli nomine ac reliquiis illustrata, excepto capite, quod Theolegienses monachi principatu Caroli Magni obtinuerunt. Scriptor Vitæ sancti Pauli atque Bertarius in Historia episcoporum Virdunensium opinati sunt ipsum fratrem fuisse sancti Germani Parisiorum episcopi; sed contra omnem verisimilitudinem, nam sanctus Germanus longe ante a vivis excesserat.

EPISTOLA PRIMA SANCTI PAULI VIRDUNENSIS EPISCOPI AD SANCTUM DESIDERIUM.

(*Vide infra inter Opera sancti Desiderii, lib. II Epistolarum, hujus tom. col. 261.*)

EPISTOLA II SANCTI PAULI VIRDUNENSIS EPISCOPI AD SANCTUM DESIDERIUM.

(*Vide ibidem, col. 262.*)

ANNO DOMINI DCL.

RAURACUS, VEL RAURACIUS,

NIVERNENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(*Ex Gallia Christiana, tom. XII.*)

Sanctum Autregisilum Bituricensem archiepiscopum sepulture mandavit anno 624 Rauracus, qui concilio Cabilonensi sub Clodoveo II astitit ante 648. Subscripsit diplomati Clodovei filii Dagoberti

C pro San- Dyonisiano monasterio, regni anno 16, Christi 653. Exstat ejus epistola ad Desiderium Cadurcensem episcopum in Collectione scriptorum rerum Gallicarum et Francicarum, t. IV, p. 41.

EPISTOLA RAURACHI NIVERNENSIS EPISCOPI AD SANCTUM DESIDERIUM.

(*Vide lib. II Epist. inter Opera sancti Desiderii, hujus tom. col. 259.*)

ANNO DOMINI DCL.

FELIX, LEMOVICENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(*Ex Gallia Christiana, tom. II.*)

De Felice Simplicii successore hæc legimus in Vita sancti Eligii, auctore sancto Audoueno Rothoma-

gensis episcopo: «Dum adhuc sub laicali habitu esset, Eligius, præsignus futura prænuuntiavit. Ex

quibus nocte quadam dum consuetas orationes expleisset, paululum in discubitu requiescens, cepit subito in somniis vehementer satagere. Quem mox clericus excitum, cum causam visionis illius interrogaret, huiusmodi ab eo responsum audivit: « Nuper, » inquit, Simplicius Lemovicinæ urbis episcopus mihi gravit de mundo; et ecce modo jam Felix, qui sacerdotio sortitur, missos ad nos destinavit, ut ejus parti solatium præbeamus. Cum ipsis quidem nunc loquebar; solliciti ergo nunc estote, haud procul enim sunt. » Dixit, et conquevit. Et ecce post ejus verba, cum lux diei daret initium, cœperunt repente prædicti nuntii vestibulum domus pulsare; qui illico ingressi, nuntiant episcopi mortem, cunctaque ita esse gesta, sicut jam Eligius prædixerat. Tunc vero offerentes copiosam pecuniam a Felice pro adminiculo episcopatus missam, nullatenus suadere potuerunt ut quidpiam ex eadem acciperet; sed protinus ingressus ad principem, cuncta quæ petierant obtinuit. » (Tom. V *Spicil.*, p. 253.)

A Hunc Andoëni textum a neoterico interpolatum putat Cointius: « Nam nec Felicem, inquit, adeo flagitiosum arbitramur, ut pecuniam pro adipiscendo episcopatu ad Eligium miserit; nec Eligium existimamus adeo sceleri fuisse, ut eum rogarit episcopum fieri, qui pontificatum palam per simoniam ambiret. » Nulla tamen interpolationis vestigia in hæc narratione deprehenduntur. Et quamquam ex ea rejicerentur, quæ de pecunia oblata pro episcopatu inserta putat Cointius, Eligius non esset omnino immunis a culpa, quod auxilium præbisset presbytero palam episcopatum ambiendi. At cum adhuc esset laicus, ipsi indulgendum quod disciplinæ ecclesiasticæ ignarus fuerit.

B Felix suo nomine misit Paternum abbatem ad concilium Cabilonense, quod Cointius an. 644 autumat celebratum, Jacobus Sirmondus ante annum 644, vulgo tamen anno 650 tribuitur.

EPISTOLA FELICIS LEMOVICENSIS EPISCOPI AD SANCTUM DESIDERIUM.

(Vide lib. II *Epist.* inter Opera sancti Desiderii, hujus tomi col. 263.)

ANNO DOMINI DCLI.

SANCTUS PALLADIUS,

ANTISSIODORENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Gallia Christiana, tom. XII.)

Ex abbate sancti Germani factus episcopus Palladius totum se ecclesiasticis tradidit disciplinis. Interfuit concilio Rhemensi 625 et Cliciacensi an. 633. Subscripsit fragmento privilegii olim concessi monasterio sancti Faronis ejusdem sancti rogatu, quod habes in appendice ad tom. IV *Annal. Mabillonii*. p. 752. Monasterium sancti Juliani quod antea viro- rum erat extra urbis muros transtulit et usibus seminarum accommodavit anno 635. Tres in eo basilicas construxit in honorem beate Mariæ, sancti Andreæ et sancti Juliani, statuitque ut in tribus basilicis singulis diebus singulæ missæ celebrarentur (*Diplomat. lib. VI, pag. 465*). Struxit et prope muros civitatis basilicam in honorem sancti Eusebii Vercellensis, quam monachis attribuit. Edificavit quoque basilicam sancti Germani apud Vercisum, constituitque ut quoli-

C bet anno Kalendis Oct. in festo ejusdem sancti cœlidos ab episcopo acciperent canonici sancti Stephani. Pervenit ad annum 653, quo subscripsit diplomati Clodovæi II pro monasterio sancti Dionysii Paris. (*Ibid.* p. 467). Transiit ad meliorem vitam iv Id. April. Humatus in basilica sancti Eusebii quam construxerat. Sedit annos non xxvi, sed forte xxxvi et menses iii. Basilicam sancti Stephani plurimis dotavit donariis. Post eum cessavit episcopatus dies x; sepultus est autem in tumulo lapideo, unde anno 943 Guido episcopus ossa ejus extulit et theca argentea inclusa super majorem aram evexit. Palladii ad Desiderium Cadurcensem episcopum de bonis ecclesiæ Antissiodorensis in Cadurensi agro positus epistolam edidit Canisius.

EPISTOLA SANCTI PALLADII ANTISSIODORENSIS EPISCOPI AD SANCTUM DESIDERIUM.

(Vide lib. II *Epist.* inter sancti Desiderii Opera, hujus tomi col. 264.)

ANNO DOMINI DCLI.

CONSTANTIUS,

ALBIGENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Gallia Christiana, tom. I.)

Constantius interfuit concilio Rhemensi sub Sun-
natio, anno 625, ex Flodoardi Historia. Scripsit De-
siderio episcopo Cadurcensi.

Vixit Constantius saltem usque ad annum 647,

EPISTOLA CONSTANTII ALBIGENSIS EPISCOPI AD SANCTUM DESIDERIUM.

(Vide lib. II *Epist. inter Opera sancti Desiderii, hujus tomi col. 258.*)

ANNO DOMINI DCLI.

SANCTUS ABBO,

METENSIS EPISCOPUS

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Gallia Christiana, tom. XIII.)

Sedit Abbo annos decem, mensem unum et dies
vixit sex, ut codex sancti Symphoriani Metensis
a Marco Antonio Dominicy in Ansberti familia redi-
viva publicatus testatur. Comptum habemus ex
charta Herimanni episcopi data an. 1090, ab illo
sancto præsule ecclesiam sancti Joannis Baptiste
dependentem ab abbacia sancti Felicis, hodie sancti

Clementis, in parœciam erectam fuisse. Cum strenuo
gubernasset, ex hac vita migravit, juxta Cointium
anno 707. Recentioris vero historie Metensis scripto-
res ejus obitum notant anno 700, 15 Aprilis, quo die
sic celebratur in martyrologio cathedralis : XVII
Kal. Maii Metis sancti Abbonis episcopi.

EPISTOLA SANCTI ABBONIS * AD SANCTUM DESIDERIUM.

(Vide lib. II *Epistol. inter Opera sancti Desiderii, hujusce tomi col. 262.*)

* Si Gallia Christiana credendum, Abbo ille
oriente octavo sæculo rebus humanis, post decem
annorum episcopatum, ereptus est; Desiderius vero,
anno Domini 650, quadraginta videlicet annis ante-
quam sedem Metensem Abbo conscenderet. Quomodo

ergo aliter ad alterum scribere potuerit, res est ex-
plicatu difficilis. Forsitan Canisius *abbonem Codoni*,
Desiderii cœvo, errore notis, substituerit. Hanc
litem eruditus iudicandam relinquimus. Edit.

ANNO DOMINI DCLI.

SANCTUS DESIDERIUS,

CADURCENSIS EPISCOPUS,

ET HERCHENEFREDA MATER EJUS.**NOTITIA HISTORICA.**

(Ex Gallia Christiana, tom. I.)

Sanctus Desiderius Obrege [Albige] natus ex nobili
genere, patre Salvio, matre Herchenefreda, fratres
illustres habuit Siagrius qui amplissimos gessit

magistratus, et Rusticum, qui in episcopatu Cadur-
censi fratrem suum præcessit. Desiderius vero qui
in bonis litteris apprime fuerat eruditus, adhuc ado-

lescens thesaurarii regis (Clotarii II) officio defunctus est; quo in munere magnam prudentiae, aequitatis ac integritatis laudem consecutus est. Neque vero rerum temporalium sollicitudo, studium colendae virtutis ac pietatis in eo vel leviter imminuit. Mortuo fratre Rustico Cadurcorum episcopo, ejus eodem ad an. (2) referunt Cointius et Mabillon, Dagobertus rex, filius Clotarii II, scripsit ad sanctum Sulpicium Bituricensem episcopum de subrogando in locum Rustici Desiderio ejus fratre. Præterea præceptum direxit ad episcopos, duces cunctumque populum Galliarum, ea dedit, ut doceret, Desiderium, etsi adhuc laicum, ob angelicos mores et sacerdotalem conversationem non esse ab episcopatu arcendum tanquam neophytum, maxime cum accessisset civium abbatumque Cadurcorum consensus. Jam vero quanta sollicitudine commissi sibi gregis custodiæ invigilavit ejusque salutis prospexerit, non est facile dicere. Monastici ordinis propagationi studuit, in primis sancti Amantii vetus monasterium non longe ab urbe denuo magnis sumptibus ædificavit, et prædiis dotavit; ad ejus dedicationem invitavit plurimos episcopos, in his Paulum Viridunensem, ut probat Desiderii ad eum epistola. Cum anno sui episcopatus 23, profectus esset Desiderius ad Albiense territorium paternæ possessionis, invisendum, ibi in natali solo ad coelestem patriam evolavit, condito prius testamento, quo ecclesie sue quidquid ex parentum successione, quidquid regio munere, quidquid propria comparatione adquisisset, contulit. Eum obiisse xvii Kalendas Decembris in confesso est apud omnes pene scriptores. De anno vero mortis disceptatur. Annum hunc

A fuisse 651 docet Mabillonius, *Analectorum* tomo III (*Pag.* 532). Carolus Cointius vero anno 649; Guillelmus Cave in *Historia litteraria*, an. 652; scriptor Vitæ sancti Desiderii ait, c. 19, eum profectum esse ad Albiense territorium visitandum an. 17 Sigeberti regis, et sui pontificatus 23. Paulo post vero eum obiisse, ex rerum serie intelligitur. Emendat autem hunc scriptorem Cointius, et vult annum 17 Sigeberti non anno 23 episcopatus Desiderii, sed 21 esse illigandum. Nobis sufficiat varias indicasse sententias, in quibus excutiendis diu immorari non licet. Ex his tamen quæ supra præmisimus agendo de Rustico, ubi ostendimus anno 650 inchoato sanctum Desiderium factum esse episcopum, liquet annum 652, fuisse vigesimum tertium ejus episcopatus, quo sanctus præsul profectus est ad territorium Albiense; paulo post vero migravit ad superos; hoc est, vel anno eodem 652, vel 653 ineunte. Corpus ipsius ad ecclesiam ejus munificentia prius insigni opificio constructam, scilicet, sancti Amantii delatum, ibidem multis fulsit miraculis. Vita ejus duobus comprehensa libris edita est primum in Gallia Christiana, an. 1656, quam ad hagiographos amandam censuimus. Scripsit varias epistolas ad amicos Sulpicium Bituricensem episcopum, Dadonem sen Audonem Rothomagensem, Paulum Viridunensem, etc. quæ apud Canisium, *Antiq. Lect.*, tom. V, habentur, et in bibliotheca Patrum, tom. V. II. Ibidem editæ sunt libro altero variorum ad illum epistolæ. Inter Usserii epistolas Hibernicas una exstat, scilicet, decima, quæ est sancti Galli ad sanctum Desiderium.

VITA SANCTI DESIDERII, CADURCENSIS EPISCOPI ET CONFESSORIS.

[Ex ms. exemplari V. C. Antonii de Vyon domini d'Heronval, in suprema regiarum rationum curia auditoris doctissimi etque humanissimi.]

CAPUT PRIMUM.

Igitur Desiderius Cadurcensis episcopus Obrege Galliarum oppi o oriundus fuit. Hæc itaque civitas in extremis pene Galliarum finibus sita; regionibus quippe Aquitaniarum extrema, habens a meridie provinciam Narbonensem. In hac ergo parentibus honestissimis, et apud Gallicanas familias præ cæteris generositate ornatis, Desiderius exortus est. Pater ejus Christianissimus, vocabulo Salvius, mater vero ejusdem honesta, Harchenefreda dicta est; fratres autem ejus, Rusticus et Siagrius, cum duobus sororibus aderant: quarum una Selina, alia vero dicebatur Avita: e quibus Rusticus a primis puertatis annis clericus factus, archidiaconatus officium in urbe Rutena et abbatie, sub Lothario rege administravit; ad ultimum pontificatus dignitatem in Cadurcina urbe emeruit. Siagrius, post diuina palatii Francorum ministeria et familiaria Lotharii regis conubernia, comitatus dignitatem apud Abige ges-

sit, nec non et apud Massiliam judicariam potestatem diu exercuit.

Desiderius vero summa parentum cura enutritus, litterarum studiis ad plenum eruditus est: quorum diligenter nactus est, post litterarum insignia studia, Gallicarumque eloquentiam (quæ vel florentissima sunt, vel eximia, contubernii regalis adductis inde dignitatibus), ac deinde legum Romanarum indagationi studuit, ut ubertatem eloquii Gallicani nitoremque gravitas sermonis Romana temperaret.

CAPUT II.

Eo autem tempore Teuilebertum regem jam interemptum, Teudericum æque defunctum; Brunehildem quoque quorundam equorum pedibus irretitam, ac male discerptam audivit. Lotharius autem pater incliti Dagoberti monarchiam regni solus tenebat, a quo tres germani, id est Rusticus, Siagrius, et Desiderius, florentissime enutriti, summis dignitatibus præditi sunt. Rusticus (ut præfati sumus) abbatiam

Palatini oratorii, quod regalis frequentatur ambitio et archidiaconatus officium gessit. Siagrius autem Massiliens gubernacula et Albiensium comitatum annis plurimis administravit.

Desiderius vero minor tempore, sed non inferior dignitate, sub adolescentiæ adhuc annos thesaurarius regis valde strenue se accinxit. Denique quantum regi propius, tantum familiarius inhærebat, et inter curvos et proceres laudabiliter nimis adolescentiam suam gerebat; quantumque ætate crescebat, tantumse in timore et regis fidelitate roborabat, cujus utilitatis, subtilitatis, affabilitatis, argutiæque sagaciam si per singula voluero exponere, deficiet me tempus narrante: tanta enim humilitatis et scientiæ gratia ornabatur, ut multos superaret affines, pluresque præiret coetaneos: et licet ad plenum litteris fuerit eruditus, insignem tamen ac robustissimum naturalem habuit magistrum, propriam conscientiam. In aulam hanc sub frequentissima palatii opulentia degebat, sed cautelam monachi propositumque non amittebat. Lasciviam sane, voluptatesque sæculi evitabat, ut mirum in modum semper sperneret quod semel contempserat.

Delectabatur namque eum jugis labor, nequaquam considerans quid alii male facerent, sed quid boni ipse facere deberet: semper enim sæcularium consortia studiose fugiens, monachorum ac religiosorum delectabatur eloquiis, pravorum contubernia declinans, humilium jungebatur catervis. Item in Deo manens semper per bonam et malam famam, nec laude cuiusquam extollebatur, nec vituperatione frangebatur. Habebat enim temperamentum in prosperis, patientiam in adversis, tenebat simplicitatem columbæ, ne cuiquam machinaretur dolos, habebat et serpentis astutiam, ne aliorum supplantaretur insidiis; magnum prorsus habens ingenium et facile loquebatur et pure, facilitasque ipsa et puritas mixta prudentiæ erat. Cum vero quempiam servorum Dei concionantem audiret, nunquam sateiebatur audiendi cupidine; sed, ut scriptum est, *addebat scientiam addebat et dolorem*; et quasi oleum flammæ adjiciens, majoris ardoris fomenta capiebat; dicebat enim: *Habeant sæcularia ministeria sua impedimenta, mihi autem adherere Domino bonum est, ponere et in Domino spem meam.*

Talia rudimenta Desiderius nuntiabat, hujusmodi experientiam inter pompas sæculi Christi tirunculus gerebat; magnæ virtutis qui talia habuit rudimenta, qualis exercitatus miles erit? Quæ putas ventura ætas capiet bona, quando pubertas, qua illud hominum genus proclive in vitiis trahitur, Christianam militiam bajulare aspirat?

CAPUT III.

Dum his ergo exercitiis polleret, nuntius eum perculit, patrem ejus Salvium ab hac luce migrasse: et licet esset mente fortissimus, ab hac tamen causa vehementer se afflixit; nec minus de piissimæ genitricis destitutione, quam de patris abcessu condoluit. Ex regis tamen permissione profectus ad matrem

amirum eam modis consolari studuit, postque regressus ad palatium, officium sibi commissum strenue, ut cæperat, ac solerter providit.

Sub ejusdem ferme diebus, anno transacto xxxiv Lotharii regis Rusticus Desiderii germanus archidiaconatus officium in urbe Rutenæ suscepit. Siagrius quoque hoc tempore comitiæ indeptus est. Sortitusque in matrimonium illustrissimam puellam, Albigam indigenam, nomine Bartolenam, quæ devotam deum vitam gessit, ac multum erga ecclesias studium impendit super quidem virum, et omnem prope facultatem ecclesiis delegavit, quod et jugalis ejus antea jam per testamenti sui paginam fecisse manifestatur. Desiderius vero inter exercitissimum palatii ministeria sedulo Deo vacans die noctuque orationibus insistebat; habebat etiam amicos bonæ fidei viros, Paulum scilicet, Arnulphum, Eligium et Audoennum, quorum exemplo atque hortatu assidue semetipsum ad meliora subrigens vitam suam in melius propagabat. Interea rex plus et mansuetus Lotharius debitum naturæ terminum implens, ac pacifice aliens, Dagobertum filium in principatu reliquit, a quo Desiderius tanta familiaritate retentus est, ut ampliori dignitate quam indeptus fuerat, putiretur; siquidem diligebat eum rex, quia noverat eum strenuum virum et sibi fidelem, et in Dei timore esse jam solidatum; ipse autem officia sibi commissa ita providebat, ut et in rege fidelitatem, et in Deo gratiam conservaret; opulentissimos quidem thesauros summamque palatii suppellectilem hujus arbitrio rex Dagobertus commisit, ad ejus obtutum data recondabantur, ad ejus nutum danda proferebantur; multi quoque episcoporum, ducum ac domesticorum sub ala tuitionis ejus degebant, multi nobilium sibi eum gratificare gaudebant; regina autem Nantildis unice eum diligebat.

CAPUT IV.

Rex, ut dictum est, copiosos ei thesauros, pluresque sedes multaque aulæ nitentia commiserat; ipse autem non arrogantia extollebatur, non adducta fronte cævos aut contubernales spernebat, sed omnibus se minimum judicans in amorem sui cunctum palatii ordinem traxerat: erat quippe blandus in eloquio, honestus in aspectu, cautus in verbo, providus in consilio. Inter cætera animi exercitia nimis misericors, ac benignus erat; constantiam in Deo talem habebat, ut non solum coetanei, sed etiam majores natu eum revererentur, et admirando præferrent. Ipse autem in omnibus caute satis progrediens futura Dei judicia et districtam ejus discussionem formidabat, semperque mentis oculos ad bona æterna conferebat. Cum titillatio carnis urgeret, proponebat sibi adversus carnis ardores futuros supplicii ignes, sieque memoria ardoris futuræ gehennæ ardorem excludere luxuriæ, sciens scriptum: *Nihil esse fortius qui vincit diabolum, nihil imbecillius qui a carne superatur.* Sciebat enim Domini dictum: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Scientiam quoque Scripturarum satis amabat, reminiscens cujusdam sapientis sententiæ: *Ann scientiæ Scriptura-*

sym, et carnis vitia non amabis. Noverat et illud quod per quemdam sapientem dicitur: Quis gloriabitur castum se habere cor? As tra non sunt munda in conspectu Dei, quanto magis nos, quorum vita tenuis est? Summopere enim varia Scripturarum praecepta decere pere studebat, ut futurus sacerdos plene prius disceret quod demum posset docere, et rationabilem hostiam offerre praecavebat solertiter, ne aut linguam, aut aures haberet prurientes, ne aut ipse detraheret, aut alios detrahentes libenter audiret, Salomonis dictum saepius revolvens: Cum d tractoribus ne miscal's, quoniam repente venit perditio eorum; noverat plane illud dictum: Omnis qui facit peccatum, servus est peccati, nec non et illud Apostoli: Omnis qui facit iustitiam ex Deo natus est, et omnis qui facit peccatum ex diabolo est, et quod non expedit apprehenso aratro respicere post tergum, quod stadium est hae vitae mortalibus, futura enim hic contendimus, ut alibi coronemur, et quod non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus potestates et principatus huius mundi. Meminerat quoque quod beatus Petrus in Epistola sua inquit: Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumquartur quem devoret, cui resistite fortes in fide. His incitatus stimulis ad omnem actum, ad omnem incessum, Dei flagitabat auxilium, ut tandem post carnis conflictum mereretur pervenire ad bravium, et perfrui premio sempiterno nunquam lapsuro per ævum. Itaque honestissimo genitore Salvio, ut dictum est, jam defuncto, fratre quoque Siagrio in fasibus constituto, Rusticus germanus ejus episcopatum Cadurcae urbis adipiscitur: decesserat enim ipso tempore Eusebius praefatus municipii antistes, qui successor in episcopatum sanctae memoriae Ursicini fuerat. Desiderius autem sedule in palatio serviens, ac thesaurarii officium gerens quotidie vitam suam ad augmentum melioris propositi provehebat. In anno autem septimo Dagoberti regis praedictus germanus ejus Siagrius, dum Massiliæ administrationem procuraret, Deo iubente vitam finivit, pro quo rex Dagobertus gravi dolore percussus, solertissimum Desiderium loco praefecturae ejus subrogare censuit. Profectus itaque Massiliam praepositi administrationem vigilanter exercuit, atque aulam regressus ministerium sibi injunctum omni cum sollicitudine providit: sed quantum pia ejus genitrix habuerit luctum, quantumque venerabilis Desiderius pro fratre fuerit afflictus, inconveniens nimis est per singula volvere; unde interim his omissis suscepta prosequamur.

CAPUT V.

Subsequente itaque tempore, et sub iisdem ferme diebus, fluente anno septimo regni Dagoberti, et incipiente octavo, Rusticus episcopus cathedrae Cadurcae praesidens, septimo autem et eo amplius anno pontificatus sui administrato, a perfidis et scelestis incolis interemptus est: ob quod conturbatio magna facta est in Ecclesia, non solum in urbe Cadurca, sed etiam in regis aula, siquidem vehementer ira regis

A commota terribilia valde promulgavit praecepta, adeo ut alii obruncati, alii interempti, alii exsilio damnati, alii etiam perpetuae ob hoc servituti additi sunt, sic quoque ut nunquam in sempiternum ad libertatis statum meruerint pervenire. Reverendissimus autem Desiderius, licet intolerabiliter sit dolore percussus, ut in morte germani ipse quodammodo videretur mortem subire, fortissimo tamen animo, et valde accurately beatam matrem studuit consolari, ne amissione filii modum Christianae religionis lugendo excederet, asserens eos qui in Christo dormiunt non esse lugendos, sicut Apostolus admonet dicens: De dormientibus ne contris emini sicut et ceteri, qui spem non habent. Harchenefreda autem, pia genitrix, terrerrimo valde affectu Desiderium diligebat, B quem crebrae orbitates sibi fecerant jam chariorem, si quidem sanctissimi jugalis Salvii amissione filiorum continuabatur luctus: hanc autem crebras a eum episcolas dirigens pio studio filium cohortatur ut coepa perliceret, ut omni custodia cor suum corpusque servaret, praecepta Dei toto adnitu custodire contenderet, quarum exemplar apud nos habito testamento memoriae gratia hujus pagellae inserendum credidi, ut ex his advertatur qualis fuerit mater, quaeque propositum tenere filium vellet, quarum textus ita se habet.

CAPUT VI.

« Dulcissimo atque amantissimo filio Desiderio Harchenefreda. Immensas omnipotenti Deo egi gratias qui dignatus est tribuere locum, ut litteras meas ad dulcedinem tuam dirigere deberem, per quas tantum saluto quantum viscerum meorum exigit plenitudo, et rogo Domini misericordiam ut mihi de vita et bona conversatione tua assuenter jubeat latifescere. Te vero dulcissimum mihi pignus moneo, ut assidue Dominum cogites, Deum jugiter in mente habeas, mala opera, quae Deus odit, nec consentias, nec facias: regi sis fidelis, contubernales diligas, Dominum semper ames et timeas; ab omni opere per quod Dominus offenditur, sollicite te custodi, ne a'ios in malis provoces pro tua male vitae instabilitate; quare nullam occasionem vicini vel pares habeant per quam detrahare tibi possint, sed magis bonam conversationem tuam videntes glorificent Dominum. Recordare semper, fili, quod Deo pro vobis spopondi, et ideo cum timore semper progredere, de cetero tantum, te, dulcis fili, salutare praesumo, quantum cordis mei continet plenitudo. »

« Dulcissimo ac desideratissimo filio Desiderio Harchenefreda. Omnipotenti Deo immensas ago gratias, quod se locus opportunitatis dedit, ut parvitalis meae apices dominationi vestrae dirigere possim. Cognoscite quod vos in Dei nomine prospere agere cupinus, sicut oportet pro vobis assidue orare; proinde profusissimam salutem persolvens supplico animo ut nostra opera, nostras orationes juves, et quantum potestis, semper animae profectum elaborate, charitatem circa omnes tenete, easdem super omnia custodite, cautelam in sermone, in omni opere habete, et si forte aliquid mali actum est, cito

emendate. Epistolam vero, quam ante tempus vobis direxi, sæpius legite, et animo tenete, ac tota mentis ambitione tenete, ut promissio mea de vobis apud Dominum per vos, dulcis filii Desideri, impleatur, quod præstet omnipotens Deus, qui est super omnia benedictus. De conditione vero patris vestri magni abbatis, unde antea tam ipse quam nos vos rogavimus sic, perinsistite ac ut sanctorum fuit intercessio maximam vobis mercedem apud Deum acquirat et in æternam vobis retributionem ipsa merces occurrat. De speciebus vero, quæ vobis in palatio sunt necessarie, nobis per epistolam vestram significate, et continuo in Dei nomine dirigemus: de prosperitate etiam vestra nos celerrime certificari jubete et valete in Domino. *Manu propria*: incolumes vos Dominus custodire, et hæredes regni sui præparare dignetur.

« Semper desiderabili et dulcissimo filio Desiderio Harchenefreda, misera mater: Jam credo tibi nuntiatum esse qualiter dulcissimus germanus tuus dominus Ilusticus episcopus a perfidis Ecclesiæ incolis interfectus sit. Propterea, dulcissime filii, dum et pater tuus jam decessit, et Siagrius frater tuus hinc migravit, tu viriliter istam causam persequi facias, ut grande exemplum per hoc fiat. Ego infelix mater quid agam, cum fratres tui jam non sint, si tu decesseris, ego orbata ab que liberis ero; sed tu piissimum pigraus, mi dulcissime, sic te jugiter præcave, ut dum solatia fratrum perdidisti, te non perdas, ut, quod absit, in interitum vadas. Cave semper latam et spatiosam viam, quæ ducit ad perditionem, et temetipsum in via Dei custodi: ego præ nimio dolore vitam meam amittere suspicor. Tu ora ut egredientem animam ille suspiciat pro cuius amore diu noctuque suspiro. Ego Dodenum ad te direxi per quem omnia scire poteris quæ erga nos aguntur, quem cum omni velocitate remittere festina: incolumem te suprema gratia tueatur, filii. »

CAPUT VII.

Jam vero, ut dictum est, interempto Ilustico Cadurcæ urbis episcopo, consensus regis et civium pariter sententia in episcopatum Desiderii aspiravit. Nam licet suggestio civium ad præsules et principes jam præcesserit, rex tamen pro hoc amantissima et valde ambienda præcepta dedit, in quibus perspicuè agnoscitur, vel quam ob rem hunc rex diligeret, vel quam de eo æstimationem haberet: tale nimirum de illo rex civibus et episcopis cunctoque populo testimonium dedit ut jure plebium testimonia regia oracula præcellerent ac prævenirent. Cujus epistolæ exemplarium necessarium huic operi inserendum putavi: textus autem epistolæ iste est.

« Dagobertus rex Francorum episcopis et ducibus, cunctoque populo Galiarum finibus constituto. Condecet clementiam principatus sagaci indagatione proseguere, et pervigili cura tractare, ut electio vel dispositio nostra Dei et hominum voluntati debeat concordare, et dum nobis regiones et regna in potestate ad regendum largiente Domino noscuntur esse collata, illis committantur privilegia dignitatum,

A quos vita laudabilis et morum probitas vel generositatis nobilitas attulit. Et quoniam virum illustrem Desiderium thesaurarium nostrum cognovimus religionis observantiam ab ipso pueritiae suæ tempore in omnibus custodiri, et sub habitu sæculari Christi militem gerere, ac mores angelicos et sacerdotalem conversationem habere, ut non solum in contiguis, sed etiam in longinquis regionibus fama bonitatis ejus evulgata crebrescat; ideo credimus eum merito ad sacerdotium debere provehi, quem sicut diximus ornatis moribus videmus jugiter ad ecclēstem patriam anhelare, et dum civium, abbatumque Cadurcorum consensus hoc omnimodis expedit, ut eum episcopum habeant, et nostra devotio similiter consenti, absque dubio credimus autem Dei id fieri, ut dum satis nobis est in palatio nostro necessarius, ipsi nobis quodammodo violentiam inferamus, et eum ab ædibus nostris profectu, vestro procuramus; sed dum nobis, ut diximus, eum et ab ædibus nostris auferimus, quibus regiones et regna a Deo sunt commissa, quamvis nobis inferamus di pendium, tales debemus procurare pastores, qui secundum Deum et apostolica dicta plebes sibi a nobis commissas debant regere, unde nobis merces amplior possit accrescere. Quamobrem juxta civium petitionem, nostram quoque concordantem in omnibus voluntatem decernimus, ac jubemus, ut adjuvante ac clamante laudes ipsius clero vel populo, vir illustris et verus Dei cultor Desiderius pontifex in urbe Cadurci debeat consecrari, et nostra civiumque voluntas, quod decrevit in omnibus, in Dei nomine periciatur, et pontificali benedictione sublimatus, dum Christo propitio vere ac religiose profitemur quod vita et conversatio ejus digna et probata ab universis habetur pro nobis et pro universis ordinibus Ecclesiæ debeat exorare et acceptabiles Deo hostias studeat offerre, quia ex hoc vitam nobis longiori ævo autem Domino credimus propagandam si ille in sacerdotio eligitur et sublimatur, qui pro nobis, vel pro vobis sibi commissis securus ante tribunal Christi preces offerat, et in futuro judicio ut culpas excuset peccatorum assistat. Quia de re præsentī auctoritate decernimus ut sæpe dictus Desiderius episcopatum in Cadurcensi urbe præsentialiter suscipiat, et Christo propitio ejus temporibus teneat; et ut hæc deliberatio voluntatis nostræ firmiter habeatur, manus nostræ subscriptione subter eam decrevimus roborare. Dagobertus obtulit, Dagobertus rex subscripsit. Data sub die Idus Aprilis, anno octavo Dagoberti regis.

CAPUT VIII.

Indicta Dagoberti regis ad dominum Sulpitium episcopum.

Domino Sancto et apostolico domino Patri Sulpitio Dagobertus rex. Deo et vestræ Sanctitati credimus esse certum qualiter fidelis noster vere illustris Desiderius thesaurarius nobis adolescentiæ tempore fideliter deservivit. Nos devotissimam ac monasticam conversationem ejus habemus bene compertam: ideo nos cognoscite taliter decrevisse, ut in civitate Cadurci, ubi germanus ejus dominus Ru-

aliens praeivit, in locum ipsius honorem episcopatus in Dei nomine debeat accipere, quia divina inspirante potentia talis nostra devotio manet, ut eos quos moribus ornatos, et sanctis operibus ditatos perspicimus, sicut est iste fidelissimus Dei et noster Desiderius, hos ad episcopale culmen provehere debeamus, quia sic decet regiam celsitudinem, ut quos cognoscit in Dei timore conversari, et fidem catholicam integre custodire, vel evangelica praecepta, omnimodis ad pontificale officium studeat promoveri. Proinde dum vos archimetropolitani scimus tenere praesentes apices cum debito salutationis officio Almitati vestrae studium destinare, petentes, ut ad eum benedicendum properare debeatis, et litteras ad comprovinciales fratres vestros dirigatis, ut et illi adesse debeant, ut canonice, et juxta apostolicam institutionem sub vestri praesentia in sancta Paschali solemnitate pontificali benedictione debeat esse consecratus. Illud etiam ante omnia supplicamus, ut nos in sanctis ac Deo placitis orationibus vestris Domino commendatis, et ad explendum hoc negotium nullam moram faciatis. Quod vero indicimus, manus nostrae subscriptione, ut mos est, decrevimus roborare. Dagobertus rex subscripsit.

CAPUT IX.

Itaque regis promulgata sententia et civium consona voce Desiderius ad episcopatum eligitur, dataque, ut supra dictum est, auctoritate ad Sulpitium Biturice urbis episcopum, qui metropolitani dignoscebatur, ipse ceteros fratres comprovinciales ad consecrationem venerabilis Desiderii invitat. Factus itaque episcopus sub anno octavo Dagoberti regis temporibus piiissimi Heraclii imperatoris, qualem se Deo ministrum, quantumque praestite sit, non est nostrae facultatis evolvere. Prima enim illi ac praecipua cura fuit de Dei praeceptis nihil praeterire, humilitate jactantiam superare, benignitate invidiam suffundere. Deinde ut nullam obsceni in se rumoris fabulam dare, nullam occasionem pro quolibet modo pernicioso relinquere studuit, summo opere subvenire pauperibus, visitare infirmos, *consolari pusillanimes, gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, omnibus se omnia facere, ut omnes faceret salvos*. Erat enim caecorum baculus, esu lentium cibus, sitientium potus, miserorum salus, solamen lugentium; frequenter in ore facta lectio, saepissime Christi erat invocatio, frequenter humi inherens et flexo corpore, mens erecta ad Dominum. Viam, qua spiritus tendebat, monstrabat; rumigerulos clericos sane et gloriosos, et palpantes adulatorem quasi hostem fugiens, sola simplicia et pura contubernia amplectabatur. Pauperibus vero et fratribus refrigeria sumptuum ita providebat, ut nulli nihil deesset. Si pusillanimum vidisset, consolabatur; si in Dei amore servientem, cohortabatur ad studium; cuius locutio, instar fontis purissimi dulcis manabat ac placida, ipsumque genus eloquii ejus purum erat ac nitidum, adeo ut eo concionante nihil pulchrius, nihil dulcius, nihilque jucundius crederetur, ita enim in sin-

gulis virtutibus eminebat, quasi ceteras non haberet; sic praeparabat se quasi quotidie moriturum, sic nempe vivebat, ut non eum ab oratione somnus, non a lectione saturitas revocaret. Quis unquam de eo, quod displiceret, audivit? quis audiens credidit? quis eo in fide firmior, in opere promptior, in oratione potior, in charitate ardentior potuit inveniri? Ab ipso quippe exordio episcopatus sui in vitia extirpando, animoque recuperando omne studium dedit, ubi instantissime desudans in opere sine intermissione dies continuabat, ob hoc vel maxime semper aliquid operis facere studebat, ut quoties inimicus eum pulsaret, nunquam ab opere inv. niret otiosum, sciens scriptum esse quod *otiositas inimica est animae*, et Apostoli esse praeceptum, quod *qui non operatur non manducet*, et invenit alibi esse scriptum, in desiderii est omnis otiosus: vagatur enim perniciosus quisque cogitationibus, inde ipsi etiam apostoli manibus propriis laborabant, ne quem gravarent, sed magis haberent unde refrigerium tribuere possent. Porro industria sua aedificavit et prope matrem ecclesiam domos geminas, utrasque duplis arcubus libratas, fenestris obliquis, scalis contiguas, possessione conjunctas, compendio congruas, socias oratoriis, ornatas antls, quadrisque munitas, mira magnitudinis miraeque dispositionis compactas, quas super ripam Olitis fluvii exstruens, praecipuumque atque eximium post facturis compendium praeparavit: aedificavit etiam ultra amnis ripam in aspectu praedictarum aedium basilicam forma convenientissime comptam, scilicet in loco quo germanus ejus Rusticus quondam fuerat interemptus, quam mirabiliter perficiens in honorem B. Petri apostolorum principis dedicavit. Terrae quoque redditus et nonnulla ex suis facultatibus eidem indolsit. Aliam vero quae extra munitionem in valle qua Vilarigo vel Spino tenditur, aedificavit basilicam in honorem sancti martyris Juliani fundatam, quam cum terrae compendiis monasterio suo dedit. Aedificavit etiam aliquanto procul a majore ecclesia sub intervallo trium domiciliorum elegans oraculum miro opere miraeque volutione constratum, quo loco dum mem desiderantis ita ingrediens reforetur ac si partem paradisi se occupasse gratuletur; qui locus tam suavis, tamque jucundus existit, ut etiam nolens in contemplatione erectus illic orare cogatur. Non ibi caenum horrorem, non ventus fragorem, non gelu infert rigorem, non calor angustiam, non solitudo accediam, non inquietudo gignit molestiam, et hunc nihilominus larem in honorem B. confessoris Martini voluit consecrare; multa etiam sub aliis compendiis secuturis post fratribus praeparare studuit. Praeter civitatis Cadurcae opera castellum quoque Cadurcum, quod antea nudum pene ac exiguum videbatur, copioso opere conspicanda quadam munitione amplavit, erexit, ac firmavit, quod sagaciter exstruens, multoque ibi labore destellum quoque Cadurcum, portas, turres murorum ambitu ac quadratorum lapidum compactione munivit, firmumque ac solidum

ad posteros pervenire decrevit. Jam vero in altaris ecclesie ministeria dici non potest quantum se fuderit, quantaque fecerit, quam numerosa, quam pulchra, quamque nitentia, quæ hodie constare melius puto intuentium oculis judicare, quam nostro sermone exponere. Quantus sit in calicibus decor, in distinctione gemmarum nec ipsos intuentium obtutus facile dijudicare reor; fulgent quidem gemmis auroque calices, prominent turres, micant coronæ, candelabra resplendent, nitet pomorum rotunditas, fulget recentarii cœlique varietas, nec desunt patenæ sacris propositionis panibus præparatæ; adsunt et statarii cereorum corporibus aptati. Illis omnibus crux alma ac pretiosissima varia simul et candida arcubus appensa, sanctique superjecta fulgetris. Hæc sunt opera Desiderii, hæc monilia illius sponsæ, hoc studium pontificis nostri, hoc emolumentum pastoris egregii, in his sedulum studium impendit, quod dum paravit Domino quidem honorem, sanctis autem venerationem, et sibi providit mercedem perennem.

CAPUT X.

Sub ejus quoque tempore res accidit non mediocriter stupenda, siquidem nonnulla ita in hoc sæculo occulto Dei judicio aguntur, ut humane investigationi abdita omnino habeantur, magisque terrorem incutiant agnita, quam inquisitionem ingerant experta: unde et res, quam narro, stuporis pariter et admirationis plena esse constat, quia hæc ut dixi occultæ Dei judicis secreta ejus obumbrant. Itaque die quadam dum vir beatus in unam ex ædibus, quam super ipsam amnis ripam extruxerat, consideret, vox subito e fluvio emissa sonuit dicens: *Hora venit, homo non venit*. Ad quam mirum cuncti audientes attentioni diversa, ut in talibus solet, opinabantur portenta; venerabilis autem Desiderius cum esset altioris ingenii, cauta et pervigili consideratione causam protinus animadvertit, jussitque illico famulis concito ad amnis trajectum pergere ac sollicite circumspicere sicubi quenpiam transmare volentem viderent, de quo præcepit, ut nullatenus fluvium permitterent intrare, priusquam ad se cognoscendæ rei causa perducerent. Perrexerunt itaque ministri, et curiosi, iam fluminis contuentes vident eminus quemdam equum vehementer stimulantem currere atque ad amnis trajectum pernici cursu festinare. Qui percunctantes vel cuius esset, vel quam ab causam curreret, audiunt ab eo Maurinii comitis se esse, atque ad ipsum festinanter pergere sibi esse jussum. Cumque mox responsione impleta fluvium præcipienter vellet intrare, tentus ab ipsis ab episcopum ducitur. Percunctatus autem ab episcopo, quæ esset causa cursus ipsius, respondit: *Ancilla* (inquit) *vestra Placida ad filium vestrum Maurinium litteras me perferre mandavit: hujus rei gratia festinanter vado; ad quem episcopus: Sustine, paulisper, fili, quousque litteræ scribantur, ego epistolam dirigere volo, nunc jam ibis*. Dum ista dicuntur, ille adhuc ad amnem anhelans, nec coercere se valens, subito rubore perfusus mixtum aquæ poscere cepit,

anxie, ac vehementer satagere, quem episcopus cernens nimis anxie palpitare, festinanter valde vinum servis suis afferre mandavit, quos scilicet anxios currere præcepit; allato igitur vino, nullatenus hominori suo applicare permisit, sed longe repellens guttam aquæ clamare cepit; cumque aqua fuisset allata valde inhiante cyathum præcipiens deglutivit, et cum ipsa ut ita dixerim hausta, statim oculis Dei judicio in terram decidens, spiritum exhalavit, mortisque subito præsentis obrigit. Ex quo facto, cuncti videntes nimio timore percussi causam mortis hujus satis mirabantur attoniti. Desiderius autem occultum Dei judicium glorificans, atque ex hujus interemptione materiam sermonis assumens, multa salubria multaque terribilia præsentibus concionatus est, asserens manifeste quod multum essent metuenda, cunctaque incomprehensibilia ejus consilia, proponens quoque hujus viri interemptionem, quod quamvis summo ipsi conato, subtilique studio aquæ periculo eximere tentaverint, nullatenus tamen proposito mortis termino subtrahere potuerint; hinc agat unusquisque sollicitus semper suspectus quasi sub oculis Domini debet conversari, dum quæ illius mortis sententia præveniat nullatenus valet prævidere, quæ de re necesse est ut tantum quisque sit semper paratus, quantum de re, cuncti casus eventu constat esse incertus; sed de his satis sit dictum, nunc interim ad ea, unde digressi sumus, redeamus.

CAPUT XI.

Desiderius itaque præter alia magnifica opera ædificavit monasterium sub ipso Cadurcæ municipio in cunctis ædibus eximium, septingentos circiter et quinquaginta passus a præcipua pontificum sede distante, quod summo studio, miro ac singulari opere in donorum vel ecclesiarum extructione patratum, vinearum quoque ac segetum ac pontis adjectionem circumscripsit. Monachos etiam copioso numero aggregavit, quibus post Ursinum venerabilem virum Dadalenum abbatem instituit. Ipse autem profuso se amore erga ipsum cœnobium dedit, ut omnia quæ habebat necessaria, tam in utensilibus quam speciebus affluentissime ministraret; sepulcrum quoque sibi in eodem monasterio sub dextri lateris basilicæ volutione præparari jussit, ubi hodie in Dei nomine humatus quiescit. Sub ipso adhuc Cadurcæ oppido ædificavit in honorem sanctæ Mariæ semper virginis, cuius operis prosectorem Claudium abbatem constituit, ibique abbatiam gerere permisit. Alias etiam complures, et in Cadurco territorio, et in Albiensi oppido, tam infra municipias, quam infra urbanas, vel in Ecclesiæ Cadurcine prædiis ecclesiarum compages cepit extruere, quæ per singula narrare non sufficimus: ex quibus hodieque pars maxima regionis decorata consistit, sed cum exteriori constructione præcipuum ei studium fuit animarum pariter culmina erigere, bonum quidem esse dicens domum Christo extruere, in marmoribus vestire, pigmentis lucubrare, auro gemmisque obumbrare, lacunaria ornare, pavimenta componere, sed

multo melius animas celesti sponso dignas præparare, quia verum Christi templum anima credenda est.

CAPUT XII.

Sane vitæ suæ moderamina ita temperavit, in victu, in vestitu, in domo, in comitatu, ut nec nimium superflua, nec multum essent abjecta, siquidem omnes hypocrisis fisiones abiciens mediam semper discretionem tenebat, non divitiis tumens, non contrahebatur paupertate, et læta et tristitia æque continebat, melius dicens humilitatem in corde portare quam in corpore proferre, sciebat procul dubio quales Dominus quærat ornatus, prudentiam scilicet, justitiam, fortitudinem, et castitatem, nihil aiebat his virtutibus clarius, nihil hoc monili pretiosius, nihil hac gemmarum varietate distinctius. Clerus sane et omne ejus contubernium in publico episcopum, domi patrem habebant; sic enim omnes a majori usque ad minimum providebat, ut nihil nulli deesset, gravitatem morum hilaritatem vultus temperabat, sermo ejus ad omne erat convivium de Scripturis aliquid proponere, salubria libenter audire, proponentibus verecunde respondere, utilia suscipere, recta præferre, prava refutare: callide enim aculeque discordantes magis blande docere, quam violenter convincere, et ingenio pudore qui ornabat æta em quid opus esset simpliciter honesteque confiteri. Divina quippe præcepta sollicite scrutans, cælestia oracula sæpius percunctans dicebat, quod deceret, sanam doctrinam, summopere studens, ne sermones ejus vel in modico contraria confunderent opera, recordabatur semper quod B. Petrus sacerdotibus præcipit dicens: *Pascite qui in vobis est Domini gregem spontaneæ secundum Deum, neque ut dominantes in clero, sed forma facti gregis et ex animo, ut cum apparuerit princeps pastorum, percipiatis immarcescibilem coronam.*

CAPUT XIII.

Cum exterioribus autem curis templo semper inserviens erat sollicitus si nitore altare esset aptatum, si parietes absque pulvere, si pavimenta essent sine sorde, si custos sollicitus, si cantor paratus, si ædificatus bene esset, si vasa nitentia et clara, si sacrarium mundum, si lucernæ accensæ, si lampades diligenter aptatæ, si vasa dominica munda, si altaris velamina honesta, et in omnes caeremonias strenua illi semper sollicitudo disposita, quisque dum sedule inservit templo merito ipse templum efficiatur Dei. Nullum quidem eo tempore in urbe Cadurcæ propositum monachi, neque habitum religionis aut regulæ cœnobialis intraverat: secta Columbani procul aberat, instituta B. Benedicti longe distabant. Desiderii autem tempore hæc secta Cadurcæ intravit, hujus sub die hæc religio adolescere cepit: nam et Marcillacense cœnobiolum hujus temporis a viris laudabilibus Anseberto et Leutado initiatum est. Et in ipso oppido sancti viri monasterium his diebus exorditum alia compulsa monasteria suo tempore sata creverunt.

CAPUT XIV.

Frugum vero abundantia et vinearum ac segetum copia tanta in diebus ejus succrevit, abundavit et exsuperavit, ut nec ante acto tempore nec post transactio similia ulla antiquitas meminisset adfuisse; nam intra urbem nullus fere egenus erat, nullus quod cupiebat difficulter inveniebat, nec ulla victus aut vestimentorum indigentia, sed omnia plene, omnia exuberantia affluebant, vicinæ quoque civitates ex abundantia Cadurcorum alebantur, nec immerito Dominus enim opera ejus dirigebat. Ipse rerum copiam multiplicabat, ejus Desiderius præcipue desiderabilia super aurum et lapides pretiosos docebat, vere quod scriptum est implebat: *Diligentibus Dominum omnia coöperantur in bonum*: non enim surda aure transierat quod Dominus in Evangelio dicit: *Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis*. Et quia studiosus auditor fuerat, non solum auditor, sed etiam factor, ideo Dominus invento qui mereretur accipere gratiam suæ largitalis non negavit, imo quod olim promiserat, mirabiliter in eum adimplevit. De talibus autem per prophetam dicitur: *convertimini, ait Dominus, et videbitis quid sit inter justum et injustum, et inter servientem Deo, et non inservientem*; hinc vero scriptum est: *Oratio justii caelos penetra*, et iterum: *Didici in timorem, et timuit me, et a facie nominis mei pavebat*. Denique tanta eum rerum copia, frugumque ubertas comitata est, ut cum die quadam unum ex colonis de villa Rusticiago interrogaret, quot vini amphoras in Dominico tunc pro canone esset illaturus, rusticus ille centum et eo amplius metras se solum in dolia illaturum respondit; ex quo Desiderius valde lætatus, nimiumque largitatem bonitatis Dei miratus, qui ita uberes fructus in diebus suis contulisset, maximas Deo laudes, Christoque gratias retulit, conjiciens quid in majoribus, qui multa laborarent divina largitio conferret, quando in hoc tantillo et modico, tam uberes fructus contulisset. Tu ergo (inquit) pauperrime, mille amphoras habes? cumque ille ita esse affirmasset, Desiderius ei ipsas centum dimisit, quas in dolia inferre debuerat, lætatus et multum in Domino gratulatus, qui tantam pauperibus largitatem in diebus ejus concessit.

CAPUT XV.

Habebat eo tempore plures Dominus Jesus in Galliis nobiles servos, Arverno Gallum, Bituricis Sulpitium, Rutena Verum, Agenno Salustium, Engolisma Ebagehenum, Petrogorico Austerium, Noviomio Eligium, Metis Arnulphum, Luco Austrasium, Mestarone Diodorum, Cadurca Desiderium. Cumque Desiderius inter divina officia plerumque ædium solificationi insisteret, multique fragiles difficultatem opum ei objicerent, ille constanter asserens dictis illud proverbium quod nihil sine magno labore in hac vita Deus dedit mortalibus; in adversitatibus vero illius dicti recordabatur: *Pati (inquit) necesse est mortalem multa mala*; et illius: *aurum et argentum*

probat ignis, homines autem justos, tentationes; et dicit: *Fili, accedens ad servitum Dei, sta intentati. ne. Damna quoque rerum vultu lesto portabat, et omnia adversa æquanimiter tolerabat. Canebat jugiter orans: In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi; et illud: Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Cujus ego nunc utilitatem, industriam et sagaciam si arbitrer a me dici posse, non sapiam: dum enim studium ejus in rebus quam plurimis considero, in memetipsum delicio, dum utilitatem attendo, pro ipsa quantitate vehementer obstupesco; miror enim et supra modum stupeo tanta et talia per unum hominem potuisse fieri. Opinor quidem ab India usque Britanniam, a frigida Septentrionis plaga usque ad sinum Atlantici Oceani non fuisse virum meliorem: hujus Desiderii nomen magis insuper opinionis, magneque erat apud omnes reverentie. Dei insignis amator, et pauperum pius sublevator, cujus habitus, vultus, et incessus disciplina virtutum erat, vigil sensus, nec vanis cogitationibus patens, corpus pariter animusque tendebat ad cælum. Erat ergo Desiderius mente justus, opere devotus, charitate diffusus, hospitalitate solatus, in elemosynis largus, in prosperis et in adversis cœlo semper intentus, qui præter alia imitanda exempla silentium ac studium in tantum sectatus est, ut in domo, in conviviis vix ridentia, anhelantique verba quis percipere posset, sciens scriptum, quod *corrumpunt bonos mores confabulationes pessimæ, et quod in multiloquio non deerit peccatum*: proinde hoc valde mirandum, ut inter tantam hominum catervam, tantum possit silentium perdurare, ut nemo in vocem prorumperet, nemo se in plausu auderet extollere, et hic timor non solum in convivio, sed in omni loco conversationis ejus permansit, nullus ut episcoporum majorem hunc amorem, nullus super eum majorem aliquando habuerit timorem; in ipsa autem convivii passione tanta elegantia, tantaque affluentia suppetebat, ut omnes superabundarent, ut nulli nihil deesset, nulla necessitudo, nulla pervenientium mussitatio subriperet convivas. In domo ubi habitare vel discumbere erat solitus, ita sollicitè providebat, ut nullus ibi pulvis errorem, nullus flumus horrorem incuteret; non ibi canes fastidium animo, non sæpes tædium irrogabant, non alia hujusmodi quadrupedia voluptuosa potiusquam necessaria intererant, non simius jocum, non histrio risum, non scurra cachinnum excitabat; sed totum locum gravitas, totum potentia occupabat; nam prædicta inepta ita semper odiosa habebat, ut si fortuito quolibet loco canis vestimento ejus appropinquasset, vel si domum, in qua degebat, quamvis cursim intrasset, grave sibi discrimen allaturum judicaret; unde cum a nonnullis pro hac observantia detraberetur et carmina amatoria proferrentur, aiebat: *Non immerito plus placet mundo qui Christo displicet; si e mundo essemus, mundus utique quod nunc erat diligeret; tunc autem oculi mei ad Dominum semper, quia ipse vollet de laqueo pedes meos; et mihi adherere Domino**

A bonum est, ponere in Domino meam spem meam. Qui plura loquendo immeror nobilem jam insignemque in omni parte Ecclesia habebat, in plebe dabat in affluentia elemosynam, parans sibi divitiis profuturas, thesaurum non deficientem in cœlis, studens sibi facere amicos de inimico mammona, qui eum reciperent in æterna tabernacula. Jam vero illius confabulatio et familiaris collocutio quam esset sana, quamque dulcis, quam efficax, vix dictu credibile: monebat jugiter subjectos, Dei præcepta servare, Dei mandata implere, castitatem custodire, charitatem fraternitatis diligere, inferni supplicia metuere, paradisi gaudia desiderare. Infer bat autem docens quo magis inimicorum circumdamur agminibus, ideo semper nos oportet esse sollicitos; addebat quoque quod caro fragilis pugnat sola cum pluribus, ideo exercitatissimum pati oportet conflictum, et ne paveamus, Heliseus hortatur dicens, quia plures nobiscum sunt quam cum illis. Memorabat frequenter quod humani inimicus generis, ruens sicut leo, querit quem devoret, et quod non querit homines infideles, sed de Ecclesia separare festinat; unde et libro Joh. *ecce ejus electa*, de qua re verba Domini geminabat dicens: *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem*; nec non et Pauli monita scripsit ruminabat, dicens: *Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione.*

CAPUT XVI.

Cum autem irruptiones gentilium circumquaque audiret, dicebat: *Nostris peccatis Barbari sortes sunt, nostris vitiiis Romanum su cumbit imperium. Infelices, aiebat, nos quantum displicemus Deo, ut armis Barbarorum ira illi us in nos deserviat! Penitentiam* (inquit) *agamus, ut tandem repropitiatus Deus misericordiam suam nobis tribuat in sempiternum.* Præterea quantum fuerit Ecclesiæ Caduræ in augmentationem rerum, et omnes pene norunt, et ipsa possidens Ecclesia testatur, multos quidem nobiles, multos attraxit mediocres, per quos Ecclesia constat ditata, multa terrarum compendia, multa villarum prædia acquisivit, non quidem ulli tollendo, sed beneficiendo, et coemendo, eodemque attrahente multaque beneficia affluenter tribuente, Polus, Agilenus, Dodo, Badigenus, Severus, Matregisilus, Nicassus, Dadinus, Abulnans, Abremundus, Felix, Auscelides, Gauretrodes, Basona, Orontia, Nicetia, Afrania, multique alii, quos longum est narrare, res sponte suas donatione Ecclesiæ dederunt. In quibus et ex quibus præcipue Bobila senatrix Romana.... quondam relicta multa rerum suarum Ecclesiæ ejus, necnon et monasteriis contulit, non solum prædiorum ac villarum collationem, verum etiam ornamentorum ac pannorum multam summam indulsit. Ipsaque in monasterio beati viri, et in eadem basilica, ubi ipse requiescit, sepulturam emeruit. De his ad ipsud monasterium, pro oblatione, vel loco sepulture suæ, villas quatuor juris sui, quarum vocabula sunt hæc: Villaris Venestria, Vinistri, Lingius, et Mauringus. Desiderius

autem præter eos, quos dulcedine et studio bonitatis suæ traxit, ipse quoque tanto se amore in Ecclesiæ Cadurcæ ampliationem diffudit, ut quicquid ex parentum successione, quicquid regio munere, quicquid propria comparatione acquisisset, eidem libere per testamenti seriem delegaret: nam et Caderense de fisco ex pago Cadurcino impetravit, et regio ex hoc præcepto perpetualiter Ecclesiæ obtinuit, exceptis aliis firmitatibus quas suis etiam alumnis diversis in locis concessit, Ecclesiæ Cadurcæ specialiter dedit.

CAPUT XVII.

In territorio Cadurcino dedit villas..... In Albiensi vero territorio dedit villas, Sessio, Tantalio, Nasio, Lautrego, Petrogo, Terriniaco, Picio, Cerveano, Carceiaco, Marato, Buxio, Marinio, Caborinno, Grancialo, Marinamas, Aquino, Marcialio, Erobeno, Fraialo, Blanciniaco, Galliaco, cum domo eximia mireque magnitudinis compta, infra muros Albiensis oppidi constructa. Dedit per basilicas monasteriorum Cadurcæ positas villas has: basilicæ S. Saturnini, et S. Ursicini dedit in Cleppio Legidiac, et Theorio; monasterio S. Stephani dedit villas Aquiniaco et Cassiaco; basilicæ S. Mauricii dedit Dunsio, Combone, et Ossilingas, dedit Taxonias, et loco nuncupante Coercoexeno; basilicæ S. Jacobi, dedit Maciaco et Petrolieco; basilicæ S. Martini, dedit Daceniaco, Cepolia; et basilicæ Sanctorum Parvulorum Justi et Pastoris Cornutio et Cocurnaco; basilicæ S..... dedit portiones Malaritio, Fascito, Polonio, et Costrio; basilicæ S. Remedii, dedit portionem Vilantreco, Carrecia, Semelingas et Criscentio; basilicæ S. Eugenii, dedit villam Fosciaco; item basilicæ antedicti S. Martini Tenfals, et Parnis et Lalo; monasterio Cadurcæ sito, ubi ipse corpore requiescit, dedit villas..... Matciliaco, Carvuiaco, Criscentio,..... Prosemogo, Montiago.....; deditque ibi ex collatione illustris viri Agiles, Pesciaco, Gaucinico, et Marcelliaco. Sed quis valeat digno canere præconio, quanta pio optatu, quanti operis studio Cadurcæ Ecclesiæ contulerit, quanta ob animarum medelam incitamenta, quanta ob corporum stipendia exercitia gesserit, quod singulari studio ac pene inaudito ingenio omni tempore moenia urbis suo labore struxerit, quod villas omnes, quod prædia Ecclesiæ decoraverit, quod monasterii septa prærogativa quadam dignitate in..... domorum amplitudine et basilicarum admiranda altitudine, ac volutionum ambienda pulchritudine..... pene studio ac singulari fabrica sustulerit. Denique, primam inibi more antiquorum basilicam præripiens quadræ ac dedolatis lapidibus ædificavit, non quidem nostro Gallicano more, sed sicut antiquorum inurorum ambitus magnisque quadrisque saxis extrui solet fundamentis, cui geminas summo porticus adiciens opere assimilavit, in quibus quidem et in cuncti episcopatus sui statu, tanto se accinxit studio, et tanto effudit ingenio, ut quicquid ad utilitatem, ornatumque municipii, ac prædiorum ejus pertinet, exquisierit, ventilaverit, invenierit, atque crexerit, et licet hæc

magna sint consideratione sui, sed majora illa sunt externa exercitia, quæ silentio magis quam infirmo sermone obumbranda erant. Cujus erat sensus pulcherrimi nectaris suavior et digno canore vox dulcior, proinde nihil illius severitate jocondius, joconditate nihil illius severius, nihil visu tristius, tristitia nihil suavius; ita erat gravis in victu, ut hilaritas non deesset in animo, sermo silens et silentium eloquens, ut ministri ipsius nutu potius quam voce affectus ipsius agnoscerent. Paulus quidem videbatur in vuln, et Petrus agnoscebatur in spiritu; illius austeritatem hujus in consuetudine temperabat, ita ut cum præsentiam ejus vix sustineret, absentiam ferre non posset. Habebat amicum fidelissimum quemdam, nomine Arvanum, huic autem sæpissime elemosynam commendans, ejus per officium in corda pauperum trans mittebat; plerumque ei tales sæculos cum solidis ad erogandum tradebat, qui vix manu capi, levareque possent, ista quidem occulta, et solo Deo conscio veluti quemdam peculiarem faciens in patria paradisi trans mittebat. Palam tamen multos erogabat, sed indesinenter eos pauperibus spargebat, abscondi quippe non poterat, tam larga bonitas, et nimia largitas, tamque profusa dispensatio. Iste Arvanus de genere Scotorum, veniens multis annis sub cænobio sancti viri, ac sub ipsa basilica, qua vir beatus requiescit, vitam venerabilem duxit; vixit autem post mortem beati Desiderii annis plus minus quinque, deum obiens ubi vitam duxit, humatus requiescit. Sed dum venerabilis Arvani mentionem facimus, dignum puto commemorare, quid per ejus occasionem vir beatus ex Dei dono prophetice experimento cognovit, siquidem et nonnunquam ex dono supernæ gratiæ ita longe positus providebat, ut in sui præsentiam gesta constarent, hinc est quod rei ejus, quam narro testis existens spiritum scilicet prophetiæ agnitus demonstravit. Ergo studium erat jure egregio Desiderio de hujus peregrini stipendio sedulam sollicitudinem gerere, ideo singulis diebus ex mensa sua opportunam ei alimoniam subministrare curaret. Quadam itaque die consuetos cibos cum panis et poculi subsidio per duos ei clericos dirigere festinavit, quorum unus Leudolenus, alter vero vocabatur Diacolenus. Clerici itaque ferentes ea, quæ episcopus viro Dei direxerat, dum iter carpunt, male utuntur consilio, et medio ferme viæ excursu, cum se ab omnibus remotos conspicerent, gulæ concupiscentia vincuntur, denique tam suavitate ciborum, quam vini fragrantia incitati illecebrosæ gulæ consentiunt, promotique eminus de via, et inter condensas buxos residentes ea quæ portabant comedere præsumunt, affluenterque vini ac cibi perceptione ventrem ingurgitant, exsaturatique minimum quod esu supererant, accurate valde recondunt, ita super se..... post trium vero horarum spatium, ut putabant a servo Dei redeuntes, episcopum adeunt, eique velut innoxii assistant. Verum prior Leudolenus genu præsupplex exosculans quasi ex viro Dei gratias referre, ac salutationes conatur exponere; cuius verba in medio ferme conatu præveniens, Desiderius

derii mulierem sanam reliquit; ex quo facto omnes qui aderant, in admirationem conversi, gratiam Christi et merita confessoris Desiderii glorificabant. Deinde ergo corpore levato certatim progressi Vinciatrum atque Aciagum..... Cunique post tandem corpus pretiosum Caduræ proximaret, coacervatim populositas per diversos aggeres obviam extincto patri processit. Nullus monachus domi resedit, qui non obviam pastori procederet; lugebant autem omnes, confuso clamore elangebant, et inter diversos gemitus hæc solum verba resonabant, *Eheu, Desideri, heu!* clamabant cuncti: *Pastor vere, cur nos dimittis? Cui gregem tuum commendas fovendum?* Clerus nimirum plangebat patrem, abbas pastorem, parvuli nutritorem, senes tutorem, viduæ protectorem, pupilli defensorem, et ut breviter complectar, tota eum civitas, tota simul plinxit Ecclesia.

INCIPIUNT MIRACULA.

Perductus itaque ad suum monasterium, ac sepultus est in ecclesia, quam ipse, ut supra diximus, insigni officio ex utraque parte super..... tectis quadris ac..... edificaverat, ubi diligenter humo tectus æterna in requie quiescit soporatus, ubique vallatus tumba, surrecturus jacet in gloria: sed quibus post mortem miraculorum effulserit signis, dignum est hic commemorare, cum vos desideratis audire.

Miraculum ..

Clericus quidam nomine Theodolenus, dum vir beatus esset superstes, frequenter ab eo pro assiduus excessibus arguebatur, cumque ille obiisset, et (ut dictum est) jam humatus exstaret, predictus Theodolenus exsultans super ejus morte cum cachinno exprobrationis elata verba ac convicia proterra et injuriosa non timuit jaculari: quæ contra statum suum locutus et divina. . . . it. . . . se indignatione ob injuriam sancti, sensit demum judicium. Nam ex eo tempore miranda debilitate oppressus, omnes dies vitæ suæ cum dedecore duxit, ita ut ei officium manus dextræ amitteret, et a pedis gressu impediretur, et linguae usu denudaretur. Si quidem tortus incedens, ac turgidus, pravitatem tortuosæ mentis exemplo debilitatis monstrabat, nec passus est Dominus contumacem sui sancti, celeri interitu compendium mortis fluiri, sed diutino flagello, ad terrorem multorum rebellem. . . . coerceri.

Quædam quoque mulier ex parte Causunchæ Senonagense veniens similiter super ejus morte visa est exultasse, quod et ipsa simili modo castigata non simili exitu perpassa est: nam divina ultione. . . . nervorum subita contractione dammata est, adeo ut sicut ericius complicata in modum glomeris volutaretur, nullamque spiritus sui requiem, neque per diem, nec per noctem capesceret, donec. . . . ejusdem consulum votorum sponso cum piaculi satisfactione crederet: diæ igitur annuli dispositionis ejus adventante, parentes contractæ femine votorum monera simul cum felina debili-

tate oppressa beato confessori offerunt, quamque manibus ante sepulcrum projicientes subnixas preces cum satisfactione piaminè importune atque opportune ingerunt. Et factum cum diu precibus insisterent, multumque gemitibus sati-facerent, erecta mulier sanitatem recepit, atque ita ad domum propriam cum magna jam hilaritate, maximaque suorum congratulatione rediit. Sicque factum est ut quæ laborioso vehiculo fuerat adducta, libero gressu remearet. Gloriosa, Christe, tibi tua sunt opera, tua ubique fulgent magnalia; etenim quod servi tui faciunt, tuis beneficiis consequuntur.

Miraculum II.

Post aliqua temporis curricula, mulier quædam ex prædio Ecclesiæ Blandiacensi, quod adjacet fluvio Dordonicæ, cæca effecta, plurimum temporis laboriose valde ducebat. Hæc quandoque Dei miseratione admonita in visione, sibi dicebat jussum, ut sepulcrum beati Desiderii medendi gratia expeteret: ducta itaque est ad urbem, atque ad basilicam sancti viri a duobus filiis suis oblata, ubi parvo spatio ex-cubans, confessore intercedente, et æterna Christi pietate largiente, lumine recepto ad propria remeavit, sicque factum est, ut quæ alieno ducatu cum labore venerat impingendo, proprio jam arbitrio, visu recepto gaudens rediret ad domum: siquidem cunctis stupentibus præibat exsultans viam carpens, et viæ ducem ulterius non requirrens.

Miraculum III.

Inter hæc miranda res se memoria obijcit, quam divino jussu actam reor, ut per hanc Dominus clarius ostenderet merita sui antistitis, quam pretiosa apud eum constarent, cujus ob honorem clarioris miraculi emicuisset, cunctisque occasio expetendæ medelæ oriretur, dum divina actam pietate rem nullus ambigeret. Itaque dum baculus beati viri, qui a Gallis cambucia vocatur, ad caput sepulcri illius se-ule dependeret, quadam subita infusione madefactus, uberrime guttas aquæ manare cœpit; ad quod miraculum multi aggregati ingenti stupore tenebantur, admirati quidnam autem altioris consilii, quod medendi gratia, illud hoc (sic) fuerit ex divina præstantia datum denunciant: quod demum factum est; nam quoties ægri adveniunt, baculum ipsum aqua per-fusum ac tenuiter lavatum incommoditatibus datur, et multis per hoc sanitatis bona tribuuntur. Adjiciatur etiam illud quod actus retulit miraculum actus.

Miraculum IV

Quodam itaque tempore Aredius Ruthenæ urbis episcopus fortissima agritudine correptus, graviter laborabat per dies plurimos. Cumque multimoda medicorum argumenta ei sedule impertirentur, nihil prorsus proficere poterant, sanctorum e diverso adminicula quærebantur: sed nec sic recuperare valebat: nolabant enim sancti Martyres ei sanitatis commodata præstare, ut quanta esset in Desiderio virtus facillime declararent. Aredius ergo afflictus cum nullum per-fugium in tota urbe sua, nec per medicorum industriam, nec per sanctorum adminicula

simus. Oblatus est ad sepulcrum sibi antistitis parvulus quidam nomine Hildulphus, filius ejusdam Edolæ, quem præstis atrocissima depastum pene in extremis deduxerat. Cujus ob causam parentes afflictu ad memoriam, ut dictum est, beati Desiderii properant, filiumque pene exanimem proferunt ante sepulcrum, vota gratuita spondent, ubi custos cum parentibus oratione facta, ex eo oleo quod coram sancto sepulcro habetur agrum. . . . . monetque irrevocabili fidei assumere, eaque de merito præsulis sibi supra vires præsumere credidit. Ergo. . . . . perunctus potatusque abili, et sanatus est, paucisque interpositis diebus munera votiva deferens, sanitatis suæ auctorem proinde magnifice honoravit.

Miraculum XII.

Pauci admodum fluxerant dies, et ecce adolescens quidam, Alamontus nomine, horrore ejusdam morbis perustus turgentium malandriorum copia maxima faciem scabridam et quibusdam pustulis obseptam æditus ostendit. Cui sacerdos, cui id officium commissum erat, orare. . . . . et fidem de merito præsulis monuit. Ut ergo oratum est, æger adstitit, eumque (sic) ex oleo beati viri deformitatem, cunctamque constructam congeriem perunxit. Et, o mira virtus, ita demum omnem putredinem sanie illius delibutis salebris succidit, emundavit, abstersit, ut nec vestigium quidem cicatricis ullius in facie remaneret.

EPILOGUS.

Sed longum est verba per singula exerere, quanta tibi quotidie per Domini servum sanitatis commoda diversis ægritudinibus conferantur. Unde his interim studiose missis ad clausulam jam præconiorum ejus articulum coarctemus. Puto enim, et si sensum rustico prolixum teximus sermone, quod tantis meritis ejus digna præconia nullatenus æquiparare valuerimus; nam licet extemporalis dictio absque ordine sensuum, sine lenocinio et compositione sermonum; ex his tamen advertere potestis, qualiter homo Dei a principio usque ad finem pervenerit, et quanta bona, quantaque magnifica studiis ac meritis ejus alumnae plebi collata sint. In cujus abscessu geninata calamitas protestatur. Nam Cadurca urbs, quæ eo supersite florentissime opulenterque præ cunctis fere vicinis urbibus emicuerat, ejus jam abscessu frequentibus bellis convulsa, ad interemptionem pene devoluta est, continuatis jam incursum et innumeris pestilentis depopulata gemiscit, ac rerum copiam et frugum opulentiam quam merita Desiderii urbi advexerant, eo migrante simul quoque ablata sunt. Et non absurde cuncta cum illo migrasse creduntur. Talem ergo patrem, talemque pastorem dignum est ut boni colant, noxii timeant, prædicent fideles, mirentur sacerdotes, qui vivens inter peccatores ad hoc forsitan raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus, et ut de justo quoque scriptum est, placida erat Deo anima ejus, ideo propeavit educere illum de media iniquitate; abatus est ita ex præstis saculi

A tenebris; eoque ex hac peregrinatione ereptus, jure sanctorum cœlibus jungitur, quia tanto opere sanctorum officia, Ecclesiaeque ministeria, diversis metallis compendisque obumbravit; cujus solertiam et industriam specimen parietis tui, Cadurca, testantur, cujus diligentiam, elegantiam et studium Dominica vasa, ut supra jam diximus, diversa quoque Ecclesiae ministeria. . . . .

quibus mirabiliter dispositis, easque. . . . . patratiss brevissimis titulis ea prænotari studuit. In quibusdam autem versiculis sic scripsit: *Desiderii vita Christus*. In quibusdam autem sic scripsit: *Desiderii tu, pius Christe, suscipe munus*. In aliis autem, ita: *Accipe, Christe, munera de tuis tibi bonis oblata*. In aliis quoque ita: *Suscipe, sancte Deus, quod fert* B *Desiderius munus, ut maiora ferat, viribus adde suis*.

In aliis: *Hæc est sapientia sapientium profundi sensus*. In aliis vero, abbreviatum illud dictum: *Sapientia verbis innotescit paucis*. Merito ergo, Ecclesia Cadurca, hunc sanctorum virum diliges, qui te singulariter supra cunctos parentes dilexit, et omnem affectum, qui parentibus debebatur, in usus tuos transtulit. Merito (inquam) diligis, qui te sic amavit ut amicis præponeret, alumnis præferret, ornamentorum monilia æterno amore consignaret, qui cum Domino tibi soli viveret. . . . . tuis militaret, soliditatem tuam toto adnissu procuraret. Qua de re desiderandus semper tibi est, non abeas, non lugendus quasi mortuus, ut illum exspectare, non amisisse videaris. Noli ergo

C *plangere quem de morte credis ad vitam migrasse*. Nec doleat, quod talem amiseris; sed gaudeas, quod habueris, imo et habes, obligatoque parumper. . . . . audi jam laudes ejus, cujus semper hortatu communita, cujus exemplis accensa es. Desiderius tuus, imo noster, relicta jam Ægypto et. . . . . scalam conscendit Jacob, Cedar supergressus securus decantat: *Sicut audiimus ita et vidimus in civitate Dei nos ri*; relictis, inquam, tenebris hoc enim Cedar interpretabatur, portat crucem suam et sequitur ipsum, nec de crastino cogitat, nec post tergum respicit, *quod in la rymis sem navit, jam in gaudio metit, arminavit in spiritu et de spiritu metit vitam æternam*, securusque jam cantat: *Domine, convertisti planctum meum in gaudium tuum*. Conscidisti saccum meum et circumdedisti me lætitia. Et illud: *Post te in odorem unguentorum tuorum currimus*. Quapropter, Ecclesia Cadurca, licet vehementer sis contrita, licet innumeris cladibus ac sæpe convulsa, gaude tandem, et securus esto, quod magna hæreditate ditata es. Secura, inquam, esto et dic Domino: *Non contristor quod recessit, ago gratias quod dedisti, quippe minui omnia; gratias ago tibi quod talem nobis dedisti pastorem, talem nostris temporibus procurasti advocatum, qui digne pro nostris peccatis possit intervenire, et ad clementissimas aures tuas preces ingerere*.

Quia jam finem liber postulat, sermo cohibendus est, nobisque magis innitendum, ut ad exemplum sancti viri vivere elaboremus, cujus exemplo gaudeamus, quam fuerit ferventissimæ fidei, qui non solum di-

vitas et omnia (quod apud multos impossibile videtur), sed seipsum Domino obtulit, tradidit, dedicavit, qui contra diaboli tergiversationem nequam pelle pro pelle, sed carnes et ossa, et animam suam Domino consecravit. Quantum possumus jungamur ei spiritu, jungamur affectu, et fortitu linem meritis quam ipse ostendit in opere, nos imitemur in corde; illum indefesse nostra vita sequatur.

illum nostra pagella decantet, illum cunctæ litteræ sonent; quem videre non valemus, recordatione tenemus, et cum quo loqui non possumus, de eo nunquam loqui desinamus. Hoc tibi, Desideri venerabilis, ingenii mei munus obtuli. Hæc tibi, dilecte, libens consecravi, hac ratione ut noster sermo processerit, te laudaverit, te Cadurei positum lector agnoscat.

In sequentes Desiderii Epistolas Canisii monitum.

In sequentibus plerisque epistolis maxime post rioribus, est incondita dictio, quod me imo mirari quis possit, etiam in eorum epistolis id hic evenire, qui alias sat eleganter et Latino (ut ita tempora serebant) sermone epistolas dederunt. Ut proinde suspicio sit, vitia non tam auctorum esse quam exarcriptis. Hoc licet in aliquibus suspicari; non tamen in omnibus. Quare summa fide Codicem ms. expressi, errores manifestos etiam dedi. In dubiis et corruptis locis, vel non divinavi, vel id moneo. Neque enim dubito fore ut docti hac Editione et clementer ad inquirendos ms. Codices, ex quibus omnia restitui et persanari possint. Equidem Desiderius aliquæ hic editi digni sunt, in quibus ornandis et restituendis docti laborant quantum in epistolis Symmachii, Sidonii, aliorumque a pluribus certatim videmus fieri. Tu, benevole lector, hanc nostram primam Editionem boni consule, et frue.

JACOBI BASNAGII OBSERVATIONES

De Vita Desiderii episcopi ejusque ordinatore Severo Sulpitio et epistolis quæ hic eduntur.

I. Natus est Desiderius Albige, sive in urbe Albiensi, in extremis Aquitanie finibus sita. Pater ejus, nomine Sylvius, tres genuit filios. Tunc temporis Dagoberti regis monarchiam solus tenebat Lotharius, a quo tres germani nobilissime enutriti summi dignitatibus præditi sunt. Rusticus enim abbatiam Palatini oratorii et archidiaconatus officium gessit, sed episcopus Cadurensis factus, nescio qua de causa, a parochianis cæsus est. Ei successit Desiderius, qui thesauro regio præfuerat. Siagrius denique Massiliæ gubernacula et Albiensium Comitatum annis plurimis administravit.

II. Desiderium in palatio innutritum nemo negaverit qui Abbo is peccatoris ad ipsum verba legerit: « Vos enim qui i nutriti in palatio regio fuistis, ibi bene cogniti estis; » et revera non solum cum Flothario principe contubernium habuit, sed ipsi commercium litterarum cum Dagoberto et Sigeberto regibus intercessit. Denique eo tempore quo, ut notavit ad formulas Marculphi, ipse natalitii et dignitatis incelytus, Bignonius (L. 1, c. 5), præceptum regis de eligendo episcopo serebat, ut eligeretur quem plerumque apud animos nostros actio probata commendat et nobilitatis ordo sublimat, ordinatus est ex testimonio episcoporum et auctoritate regis, ut serebant leges tunc temporis, quanquam electionum usus observatus diceretur; ordinatus est, inquam, Desiderius episcopus Cadurensis, ut episcopi defuncti et jugulati vices obiret.

III. Ejus ordinator fuit Severus Sulpitius, qui trigessimus primus Biturigum præsul recensetur. Sed quatuor fuerunt ejusdem nominis viri celebres. Nitrobrix, æqualis Hieronymi, quem pessime monachum Primulacensem faciunt plurimi, sive ut ejus nomine majorem monasterio illi famam conciliant, sive errore decepti, quod Severus Sulpitius, de quo mox acturi sumus, abbatiam regendam fuerit sortitus. Illi presbytero debentur tum Historiæ sacræ libri, tum sancti Martini Vita. Ab eo distingui debet Sulpitius Severus, qui Bituricensem Ecclesiam regendam suscepit regnante Childeberto, anno nono, obit autem sexto decimo ejusdem regni, ita ut per septennium episcopatum tenuerit. Hic laudatur a Gregorio Turonensi, quod titubantem Ecclesiæ statum firmare et

ejus ruinas resarcire contenderet. Male tribuitur ipsi Vita sancti Martini, nec satis accurate ab historicis superius memorato distinguitur. Alter fuit Severus, qui cum Germano Autissiodorensi episcopo transievit in Angliam, ut hæreseos Pelagianæ ab aliquot annis grassantis reliquias radicius evelleret. Hunc eundem ac Sulpitium Severum Aquitanum censent aliqui. At errant penitus; quippe Severus qui in Britanniam transfretavit, Sulpicii prænomen non habuit; nec Bituricensis, sed Treverensis fuit episcopus. Denique quartus fuit Sulpicius Severus, ordinator Desiderii Cadurensis, Austregili successor, præsulum flos nobilissimus, totius virtutis singulare specimen, defensor et pater patriæ; ideoque Pii titulum obtinuit. Fallitur Anonymus, qui patriarchicum Bituricense illustravit apud Labbeum, dum narrat varias in partes cleri populiq. sententias notasse, ubi agebatur de eligendo successore Austregili, dum non minima pars Sulpicium acclamaret, ex altera vero parte, instigante diabolo, aliquis optimatum regem adit, aurumque obtulit, ut eligeretur Bituricensis episcopus, quippe electio præsulum non pendebat a plebe, nec ab ejus suffragio: nominatio penes regem erat, qui præsules quosdam sibi assistentes et optimates consulere sungebat, cum de electione Desiderii ageretur. Ipse enim Dagobertus Sulpicio Severo mandavit, ut illum in sede Cadurensi collocaret. Ea ratione summam cum Desiderio contraxit amicitiam, ipsique plurimas scripsit epistolas, quarum aliquæ hic eduntur. In illis patr archæ titulum assumit, Metropolitani enim nondum in Occidente archiepiscopi vocabantur, illudque nomen vix fuit in usu apud Gallos. Papas se dixerunt tunc temporis episcopi, metropolitani vero patriarchas, et patriarchæ archiepiscopos. Hæc de Severo Sulpicio, quia circa viros cognomines, eosque celeberrimos, sæpius peccatum fuit.

IV. De tempore quo Severus Sulpicius Desiderium ordinaverit disputatur. Illam enim consecrationem Sammarthani fratres in Gallia Christiana referunt ad annum 637. Labbeus vero ad biennium removet, annumque 637 assignavit. Oritur difficultas ex eo quod Rusticus dicitur cæsus anno septimo regis Dagoberti, cum jam per septem annos integros et ultra pontifi-

* Vir inter protestantes eruditissimus, et, ut dicitur, amantissimus æqui; nec tamen adeo sæpe sectæ præjudiciorum immunis, quin aliquando instituta

nostra vel etiam sanctorum nostrorum lapsus at guendi occasionem alacrius arripit. Erit.

catum administrasset. Incepit regnare Dagobertus ab obitu Lotarii patris, qui incidit in annum 628. Si inde annos septem elapsos recenseas, debuit ordinari Desiderius an. 635, ut voluit Sammarthani. Sed addit Rusticus synodo Rhemensi, quæ habita est præside Sonnatio Rhemorum antistite, ut narrat Frodoardus. Fuit convocata synodus illa anno 628, quippe anno sequenti Senocus Elusanus metropolita, qui hic aderat, exsultavit. Debit igitur jam episcopus esse Rusticus an. 625, quo synodum tenuit Sonnatius. Nodum intricatum solvit Mabillonius distinguendo binæ regni initia; Dagobertus enim Austrasie rex creatus fuit vivente parente Lotario anno 632. Deinde Galliam occupavit mortuo eodem Lotario anno 628. Numerandi ergo sunt septem anni Rustici non a regno Gallie, sed a regno Austrasiorum, cum Rusticum longe ante annum 528 fuisse antistitem creatum ex indicata synodo constet. In Austrasia regnavit Dagobertus annuente Lotario an. 625, eodem fere tempore præsul creatus est Rusticus. Pontificatum tenuit annos septem et aliquot menses. Cæsus est igitur anno 629, et eodem anno circa Paschatis solemnia ordinatus fuit in ejus locum Desiderius frater.

V. Dum viveret Desiderius, cum totius Gallie præsulibus, proceribus et regibus litterarum commercium frequens habuit. Eduntur hic ejus tum epistolæ, tum ad ipsum responsa virorum celeberrimorum. Erunt qui brevissimas illas epistolas non magnificent, utpote quæ rudi stylo sint scriptæ; erunt etiam qui vitia quæ occurrunt frequentissima in amanuensibus rejiciunt; multa tamen reperis quæ vix possunt sanari. Nos illas qualescunque emendationes hic quam Canisius fecerat protulimus. Deim aliqua leguntur singularia nec omnino spernenda. Hinc facile probatur episcopes honorifica verba titulosque ex ætuli usu elictes anxie quævisse, quippe non modo eminentiæ verbo gaudebant, sed et palmata triumphatione decorati et Pontificali officio coronati dicebantur. Treabantur tamen episcopi: Deo auctore et jussu regis, et quemadmodum ex iisdem epistolis constat et probavimus, nec consilia convocari poterant, nisi ex mandato regis; quippe sic jubet Sigebertus in epistola 15: «Sine nostra scientia synodale concilium in nostro regno non agatur, nec ad dictas kalendas Septembris ulla conjunctio episcoporum ex illis qui ad nostram ditionem pertinere noscuntur non hatur; postea vero opportuno tempore, si nobis antea denuntiatur, utrum pro statu ecclesiastico, an pro regni utilitate, sive etiam pro qualibet rationabili conditione conventio esse decreverit, non abnu mus.»

VI. Controversiam biennale habuit Desiderius cum Felice Narbonnensi episcopo. Peccaverat adversus Felicem aut saltem peccasse videbatur aliquis vel laicus vel clericus Cadurcensis. Statim a serpentina astutia jurarum propinavit venena auresque

A Felicis viperæ infusione suppletæ serpentis erumpbant sibilum. «Misit Desiderius reum Felicem, oravitque ut daret affatus copiam, daret veniam, daret gratiam. Interea tamen elapsus est biennium antequam sedari poterint episcoporum contententium animi. Pœnituit tandem Felicem criminis ab ipso intentati, vel querelas tandiu fuisse. » Ante hoc biennium, inquit ille, misi epistolam, quæ mentem vestram ac si quidam turbo pertransiens nube obiecit, et licet non eo sensu fuerit edita, quæ domum censuit interpretandam, me tamen pœnituit incaute et inculto sensu vel impolito stylo exarasse unde offensam sanctæ animæ vestræ potueram incurere, nisi vestra bonitas causam admodiasset. » (Fel. epist. 15.) Qui vocem barbaram interpretatur Cangius per modum ponere et leviores offensam facere, hunc episcopum, nescio qua ratione, Pa'haliu appellat, quippe ad Felicem directæ fuit querela Desiderii et eandem subscriptionem præfert epistola B decima quinta, de qua nunc agimus.

VII. De anno obitus Desiderii resurgit difficultas quam superius attingimus, ob annos Dagoberti, quin etiam Sigeberti, diversa plane ratione computatos. Dein in Vita Desiderii, quam edidit Labbeus (Bibl. Mss. t. I), numerantur xxiii anni episcopatus Desiderii; attamen legitur in illa Vita sub anno 16 Sigeberti regis testamentum condidisse Desiderius, et anno 17 ejusdem regis decimo septimo Kalendas Decembris «ultimum spiritum exhalasse. » Austrasie rex designatus est Sigebertus anno Dagoberti undecimo, cum esset bimulus puer: vix i postea Dagobertus ad annum usque 638. Sexdecimque annos regnaverat; ergo annus decimus septimus Sigeberti debet anno vicesimo primo episcopatus Desiderii illigari; cumque eo anno constet eum obiisse, ipsius episcopatus ulterius promoveri nequit. Sic Cantius. Auger difficultatem Codex Moissiacensis, quem post editam in priorē tomo Desiderii Vitam inspexit Labbeus (Annal. t. III, p. 535): in eo quippe legitur, annos xx sedem Cadurcensem occupasse Desiderium, et hanc genuinam lectionem comprobavit his in rebus versatissimus Mabillonius, consulto, scilicet, Exemplari Moissiacensi, in quo legitur: *episcopatus sui vicesimo et VI.* Ipse tot discrimina verborum, imo rerum, componit, observando annos Sigeberti non debere incipi ab eo anno quo puer vagiens ad Austrasiam regnum promotus est, sed a parentis morte, quæ incidit in annum 638. Si annos xvii Desiderio adjicias, obierit anno 654, rexitque ecclesiam Cadurcensem xxiv annos nondum integros, ab anno, scil. 29. Et conveniunt huic calculo anni regni Sigeberti, qui xvii numerantur ab obitu Dagoberti regis. Claruit miraculis post mortem Desiderius. Prioribus nova adjiciuntur in Codice Moissiacensi, quæ in appendice ad priores tomos Bibliothecæ ms. apposuit Labbeus.

DOMNI DESIDERII

EPISCOPI CADURCENSIS

EPISTOLÆ.

(Canisius edidit ex membranis Ms. celeberrimi monast. S. Galli.)

LIBER PRIMUS.

DESIDERII EPISTOLÆ AD DIVERSOS.

EPISTOLA PRIMA.

DESIDERII AD SALUSTIUM EPISCOPUM.

Domno sanctissimo, atque præ optimis mihi in Christo diligendo Salustio præsuli Desiderius vester.

• Ms., gratiarum jura.

Multiplices et ineffabiles vestræ beatitudini pro Inquisitionis studio vel eulogiarum præcepta benedictione a gratias jure persolvimus, et quamlibet indigoi, Domini optimas pietatem, qui nobis citius lo-

cum tribui vestrae gratiae serviendi. Illud namque quod zelo zelati estis pro nostra exiguitate, non omititis solertiam egregii et nobilis pastoris, dum viriliter et vigilanter agere adorti estis. Utinam^a etiam in nobis divina pietas perficere dignaretur. Quia ille recte vigilat, qui aspectu veri luminis, et intimæ contemplationis semper oculos apertos gerit. Quæ de re necesse est ut mentem semper ad interiora et sublimia suspendamus; ne per torporis negligentiam ad ima trahamur. Igitur de eo quod sollicitudo vestra sciscitare studuit, vestra dilectio comperiatur omnes optimates et principes, juxta quod antea^b cum ipsis habebamus conglutinatam amicitiam, gratias Christo, qui est honorum omnium dispensator, satis amabiliter nos receperunt; et nos eos eatenus in Dei nomine retinemas, ut charitas mutua nunquam decidat, sed aucta magis in dies florescat; et cum amico vestro Flavado firmiter et amabiliter in charitate consolidati sumus. De cætero satis, et cum plenissimo affectu, ut præfati sumus, pro tantæ inquisitionis vestrae dilectione gratias agimus. Salutamus præterea vestram almitatem eo affectu quo^c nobis oblata esse non ambigo, et supplex quæso, ut pro mea extremitate pio Domino^d digneris exorare. Vale, vir Dei, et memento mei.

EPISTOLA II.

DESIDERII AD GRIMOALDUM.

Domino illustri, et a nobis peculiarius suscipiendo domino, et in Christo filio Grimoaldo majori domus Desiderius peccator.

Non ignotum vobis famulum, ac bene cupientem, cupio esse commendatum. Adest enim frater meus Lupus abba, cujus mentem agni cupio agminibus interesse. Iste ad vos rediivo Desiderio pergit, et postulat se nostris affatibus commendari, quatenus eum vestra industria gloriosi principis domini Sigeberti regis obtutibus representet. Age ergo virum egregie mihiq; patrone, et istum habe, ut supra petii, per omnia sodalem, quatenus gaudeat se nostris apicibus vestrae eminentiæ commendatum. Interea salute uberi fusa, precor impense, ut quod ipse suggererit, conditiones monasterii nostri^e quod nuper in honore sancti Amanti edificavi, digneris recipere per omnia commendatas. Et talem exinde curam geratis, ut æternam retributionem pro collato beneficio expectetis. Dignamini etiam expectationem nostram de vestra ac domni regis salute, patrumque, vel fratrum vestrorum reciprocante nos pagina^f consolari manu propria. Incolorem excellentiam vestram superna pietas tueatur.

EPISTOLA III.

DESIDERII AD SIGEBERTUM REGEM.

Domino gloriosissimo, triumphali palmate coro-

A nato, sanctæ catholicæ Ecclesiæ filio Sigeberto regi, servus vester Desiderius Cadurcæ urbis episcopus.

Dum et contigit de præcelso domno nostro genitore vestro, quod nec pietati vestrae tam cito fuerat optabile. Vos, reverentissime Domine, tam de nos servos vestros, quam et de cunctos fideles integram dignamini habere mercedem. Ut quos gnitor vester pie enutrivit, vester rigor aquanimit^g r portet. Et dum vos Deus omnipotens sua pietate in regni solio sublimavit, et tantum vobis dedit prudentiæ intellectum; præsumimus commonere celsitudinem gloriæ vestrae, ut semper^h protectoris vestri memoriam intimiore corde retineatis. Semper cogitatis, quid post regni sceptræ futuri estis, et ad qualem remunerationem pro operum qualitate venietis. Nos proⁱ epistolæ paritate te medicum quid monuimus. Vos taliter in omni opere, in omni causa, in omni iudicio vosmetipsos exhibete, ut quando perfidi reges cum iniquis damnantur, vos pro bonis operibus^j æternam remunerationem precipiat. Explicet.

EPISTOLA IV.

DESIDERII AD SIGEBERTUM REGEM.

Domino gloriosissimo, atque piissimo, ubique præcelso sanctæ Ecclesiæ filio Sigeberto regi Desiderius servus servorum Dei, atque per gratiam ejus Cadurcæ urbis episcopus.

Quod vos pia sollicitudine dignati estis litteris consolare, insufficiens est mens nostra gratiarum jura persolvere. Quæ de re singulari postulatione credidi deposcendum, ut ea me dignatione jubeatis peculiarius confovere, quæ Domini Genitoris vestri circa meam pusillulam exiguanque personam habita est gratia familiaritatis. Volui quidem sic obtemperare, ut non prius ad urbem redirem, donec, si potuisset fieri, vestri culminis præclaram celsitudinem viderem. Sed quia hoc difficile fuit, ideo nunc latorem præsentium commendare præsumo. Per quem officia salutationum digno culmini vestro honore persolvens, quæso, ut petitiones ipsius in effectu positas, me de vestra excellentiæ incoluntate^k dignetur facere certior.

EPISTOLA V.

DESIDERII AD DAGOBERTUM REGEM.

Domino gloriosissimo, atque piissimo, ubique præferendo, undique præcelso, sanctæ Ecclesiæ Catholicæ filio, Dagoberto regi Desiderius servus servorum Dei, et vester fidelis.

Dum plerumque^l pro conditiones ecclesiasticas me necessitas compellat ad celsitudinem culminis vestri apices dirigere, ipsa tamen recordatio contubernii, et^m dulcedo auspiciæ indolis pubertatis monet, ut frequenter, si fieri possit, me exiguum famulum solertissimis obtutibus vestris præoptem

^a Ms., etenim.^b Ms., cum ipsis habebamus conglutinata amicitia.^c Ms., nob. latere non am. Du Chesne legit: vobis latere non ambigo.^d Ms., dignetur.^e Ms., quem.^f Ms., consolare.^g F., progenitoris, vel præcessoris, vel protectoris nostri.^h Ms., æterna remuneratione.ⁱ F., digneris.^j L., propter.^k Ms., dulcido; F., dulcitus.

presentari. Qua de re salutationis obsequio eo quo A
debet honore prelato, quæro, ut de conditiones Cadurcæ Ecclesiæ, cui Deo auctore, ex jussu vestro præsedeo, pro quas nunc præsentium latores apicum ad excellentiam dominationis vestræ testinant, pro divino respectu vel iustitiæ contemplatione integra mercede studeatis habere, solertissimo libramine causam trutinare; et quæ iustitiâ perspicitis ponderare, illuc sententiam declinare. Nec solum de hac re, sed omni tempore, de omni conditione sententiam regis iustitiâ præcedat et veritas. Judicium quoque misericordia comitetur, propter illud apostoli: *Judicium sine misericordia erit ei, qui non fecerit misericordiam* (Jac. ii, 3). Age ergo, præcellentissime princeps, mi domine Dagoberte, age taliter, ut dum singularem inter homines regni apicem obtines, B
ad æterni regni singularem gloriam sine confusione attingere possis. Me quoque non superfluum iudicetis pro pia commotione, sed amantem mente ames pro salubri exhortatione. Explicit.

EPISTOLA VI.

DESIDERII AD GRIMOALDUM, PRÆPOSITUM PALATH.

Domino illustri, totius aulae, imoque regni * rectori Grimoaldo majori domus, Desiderius exiguus servus Dei.

Pagellari officio suggero, ut harum portitorem apicum commendatum dignetis recipere, et quæque ore proprio suggesterit, effectui jubeatis mancipare. Et quia cupio me vestris animis eo ordine commendare, quo parentum vestrorum affectu sum unico devinctus, precor ut illam gratiam genitoris vestri erga me tenere dignetis, quæ me vobis faciat placabilem et vestram mihi præstet semper optabilem. De b condiciunculas etiam Ecclesiæ nostræ, et pauperum suorum singulari mercede studeat habere, easque per omnia habete commendatas. Nos quoque in sinu gratiæ vestræ, non ut mereamur, sed ut optamus, atque confidimus, paterno convovete affectu. Et si de hoc, quod suggestimus, sperata conceditis, simul et de vestra ac domni regis, vel fratrum vestrorum incolumitate, aut c quicquid nos scire recte censetis, quod in illa regione agitur, rescripti nos serie dignamini certificare. Incolumem vitam vestram superna pietas tueatur

EPISTOLA VII.

DESIDERII AD MEDOALDUM, THEOPHILUM TRINIS EPISCOPUM.

Domino semper suo Medoaldo papæ Desiderius peccator

Si gratiarum jura beneficiis vestris recompensare voluero, non sapiam, pro illa, scilicet, supereminentia bona, quæ anno præsentis erga nos largitas vestra descendinare studuit, pro impensas, videlicet, superfluentes, pro itinerantium multimodas necessitates. Nec solum famulantium opportuna subsidia non pauca misistis, sed etiam nosmet et expensis et

A muneribus ampliastis. Implesti, beate Pater, largitis officium, sustinuisti peregrinationem nostram, compassus es laboribus nostris, et longe a solis patrio positos, ita paterno affectu fovistis, ut nec regionis ubertatem, nec parentum a dulcedinem et inopia desiderarem. Dominus noster Jesus Christus, in cujus amore id impendisti, tibi pro nostra extremitate retributor existat. Nunc igitur famulatus mel jura persolvens supplico, ut quem tunc beneficiis consolastis, nunc orationibus beneficio juves. Latorem præterea præsentis officii filium communem Claudium abbatem recipite per omnia commendatum, et munuscula quæ nobis intulerit, grato animo habetote. Cum se de mundo opportunitas contulerit de vestra, et domni regis, vel fratrum ac filiorum vestrorum, mereamur incolumitate rescripti serie consolari.

EPISTOLA VIII.

DESIDERII AD CHODULFUM.

Domno illustri et a nobis peculiarius suscipiendo domino et in Christo filio Chodulfo Desiderius peccator.

In sancti apostoli Pauli dictis scriptum habetur: quod ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia (Rom. v, 20). Jam quantum me hactenus de gratiæ vestra dolui contristatum, superabundare me de vestra gratulor charitate. Non enim itineris illius, quo ætate sum gravata confectus, jam quadam doloris memoria ducor, cum recolo quanta erga me dulcedo vestra est pia voluntate diffusa. Unde gratulatione maxima præsentem paginam ad dominationem vestram destinavi, per quam salute uberi fusa, precor Dominum, ut magis magisque suam in vobis tribuat largitatem pietatis, ac bonis faciat successibus abundare. Et quia scriptum legimus: *Generatio rectorum benedicitur* (Psal. cxi, 21), tu, vir excellentissime, benedictiones paternas semper memoriæ vivacitate conserva, et si qua sunt, vel quod monuit, vel quod egit, quasi ante oculos præsentaneo retine memoratu. Multa enim sunt de ejus gestis tuis auribus recolenda, quæ si gestis adjicias vitæ hujus et intentæ meditatione conserves, ille orationibus donabit utique nunc favorem, quo probabiliter probe polleas, D et istinc cursu feliciter auspicato, paternis muneribus premiis adjungaris. Interea, quanquam necessarium esse non ducam, latorem præsentis officii multa devotione commendo, et ubi quod aut iste dixerit; aut aditum cognoscitis opportunum, conditiones patroni vestri beati Stephani, cujus administrationem gerere videror, habete receptas, et per omnia commendatas, ut ipsi Domini rerum, quibus vice nostri Redemptoris servire videmur, ipsi vobis impendia æterna compensent, ac supplementum suæ tribuant largitati.

* Ms., rectorem G. Majorem. Et nota quod in his epistolis ms. Codicis errores etiam manifestos exprimimus, ut fides Editionis constet. CAN.

b L., condiciunculas.

c Ms., quoque.

d Ms., dulcedinem et inopia desiderarent.

EPISTOLA IX.

DESIDERII AD ABONEM

Domino semper suo ^a Abboni papæ Desiderius peccator.

Dum lator præsentium apicum ^b ab observando illo monasterio jussus accedit, et quia necesse est vestro eum patrocinio commendemus; igitur famulus mei officia persolvens supplico, ut eum sicut famulum, gratia pietatis vestræ recipiat commendatum, et de condiciunculas domini Stephani, undecunque fuerint exortas, adhibete sollicitudinem. Sicut de vestra gratia confidere, ut credo, nullatenus ignoratis. Non enim a me docendus es quid in nostris supplimentis, et Ecclesiæ, cui servimus, vel pauperum ejus opportunitatibus, præstes, quid vigilando prospicias, quidve experientie actionis tribuas. Nosti omnia, omniaque non ambiges, quibus laboribus ^c urge-mur, quibusque fatigamur ærumnis. Hoc solum cupimus te velle. Nam posse daturus est ille, sub cujus nomine nos presidio et favore teneri gaudemus. Rogamus ergo, ut istum famulum ^d datum optarem frequenter, si possibilitas arderet, sacris vestris interesse colloquiis, ut sicut nos sub sæculi habitu in contubernio serenissimi Fl thari principis mutuis solebamus revelare ^e fabellis, ita jam nunc illa ad plenum deposita vanitate dulcia liceret Christi ruminare præcepta. Sed quia si ut mens anhelat, effectus sequi non prævalet; hoc sufficiat dicere ^f Cum favore vestræ charitatis non mediocriter sum recreatus. Proinde gratissima effusa salutatione peroro, ut quem tunc et affatibus bonis, et benigna charitate consolastis, semper in memoriam vestri ^g interni iustitum teneatis latorem, præterea præsentis officii, qua valeo insinuatione, vobis commendo, et precor, ut in omnes conditiones quas exerit, benignum habeatis præbere favorem, et per ipsum, vel quodcunque aditus exstiterit, de vestra felicitate mereamur certificari. Vale, vir Dei, et memento mei.

EPISTOLA X.

DESIDERII AD DADONEM EPISCOPUM.

Sancto ac præferendo apostolico patri Dadoni papæ Desiderius servus servorum Dei.

Dum plurima tempora elabuntur, quod præsentiam vestram videre nequimus, nunc immensa se gratulatio menti objicit, dum aliquatenus vel post diutina intervalla sese opportunitas ^h præbuit, qua vel pagellari officio me vestris conspectibus præsentarem. Igitur debito obsequio humiliter exhibito, illud peculiarius peroro, ut quem quondam in ipso flore primævæ juventutis unico mihi amore præbuit, semper concedere digneris illum meum Dadonem. Maneat pristina inter nos atque illum tuum, imo

A nostrum ⁱ Eligium inconcussa charitas, indayuneta ut fuit quondam, fraternitas. Mutua nos juvenis precibus, ut quemadmodum in aula terreni principis socii fuimus, ita in illo superni Regi celesti palatio simul vivere mereamur. Et licet de nostro collegio duos jam amiserim germanos, habemus pro his venerabilem Paulum, nec minus prædicabilem meritis Sulpicium. Quisquis igitur nostrum quantum plus prævalet, tanto amplius profectum gradus conscendere elaboret. Ad hæc autem prædico, plus me vestris orationibus, quam meis viribus attingere posse confido. Tantum est, ut indesinenter vos orare dignetis; et pietas Domini nostri Jesu Christi, credo, præstabit, quod rogatis. Vale, vir Dei, et memento mei.

EPISTOLA XI.

DESIDERII AD PAULUM EPISCOPUM.

Domno semper suo Paulo episcopo Desiderius peccator.

Jam credo ad aures tuas perlatum, qualiter monasterium construere cœperim, et basilicam jam mihi Domino cooperante consummatam habeam. Proinde rogo, atque invito apostolicam dignationem vestram, ut ibidem ad dedicationem interesse dignemini. Et cum nos ibidem in Dei nomine viderimus, aliquantis simul diebus commorantes, de illa perenni ac desiderabili vita, de qua mutuo suspirare solebamus, familiaria colloquia desidero, ut habeamus. Alios etenim plures episcopos interesse faciemus, qui nos vel exemplo juvent, vel hortatu roborent. C Quorum nos contubernio non mediocriter opinor adjuvari. Veni igitur, charissime, quantum longius, tantum velocius, ut post diutinam corporis absentationem tandem refocilemur mutua confabulatione. Aderit credo Dominus de se concionantibus, astabit orantibus, nec nos deseret unquam qui passus est pro nobis, de sede ^j veniens paterna. Orantem te pro nobis potentia Domini nostri Jesu Christi conservare dignetur.

EPISTOLA XII.

DESIDERII AD SULPICIUM.

Sancto patriarchæ Sulpicio ^k Desiderius servus servorum Dei.

Condecet primæ sedis antistitem, ut solers circa eum consacerdotum exhibeatur sollicitudo, ut dum vicissim jura charitatis glutinantur, facilius deitatis consortio interesse mereantur. Juxta illud, quod sacratissimo eximii vatis ore pollitatus: *Ego, inquit, inhabitabo in eis, et inter illos ambulabo (Jerem. vii).* Nec non et Domini dictum: *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, et ego in medio eorum (Matth. xviii, 20).* Quapropter, papa beatissime, vestra sit laboratio, ut pertinacia, quæ plerumque inter

^a Ms., Abbone.^b Ms., ad observando illo monasterio et q. n. e.^c e. patrocinium.^d Ms., arguimur.^e Leg., harum. Videtur hic aliquid deesse.^f L., relevare.^g F., demum.^h Ms., int.ⁱ F., præbuit.^j Ms., Elegium, et quidem bene, ut patet ex epistola ipsa Elegii ad Desiderium qua Dadonem commendat, quæque sexta hic numeratur ex iis quæ ad Desiderium scriptæ sunt. Basm.^k Ms., venire.^l Fuit is Bituricensis episcopus. Illi autem metropolitani sæpius sunt appellati patriarchæ. Basm.

fratres serpi, vestro libramine radicitus evellatur. Nam nostri erit studii solatia opportuna praeberere. De cetero prece qua valeo supplico, ut quoties ad exorandam Domini clementiam defixa mente assistitis, nostri memoriam sacris precibus interseratis. Hæc nimirum facientes, vicem nobis in præsentiarum repenitis. Qui quamvis non, sicut oportet, oramus, orandi tamen instantiam non omittimus. Memento mei, papa beatissime, et cultoris tui merita orationibus fore.

EPISTOLA XIII.

DESIDERII AD CÆSARIUM.

Domno semper suo Cæsario episcopo Desiderius peccator.

Desiderabilia nobis gaudia eveniunt, quotiens se aditas præbet, ex quo pusillitatis nostræ litteras almitati vestræ possumus dirigere, ideoque prælata occurrionis obsequia fraterna charitate monemus, ut causas unde mutua fuit confabulatio, id est, de id quod ad profectum animæ pertinere noscuntur, toto conatu omnique adnitu elaboraretis assequere. Sicut e contra illa quæ evidenter salutis animæ obsunt, toto virtute studentis fugere. Et quia *Charitas omnia suffert* (I Cor. xiii, 7), sicut nos videtis de vestra salute sollicitudinem gerere, ita vos quoque de nostra exiguitate dignamini sollicitare, ne, quod abest, culpa quælibet nobis latens, vicinis propaleatur, et nobis quandoque in objectionem ponatur. Præterea credo, quod nec vobis lateat qualem egestatem de aqua quam fons præbeat in hac Cadurcena civitate habemus. Sed voluntas nobis inest, si a possis permitti, ut per tubos ligneos subterraneo officio ad ipsam civitatem aquam docere debeamus. Proinde quia novimus, quod peritos ex hoc artifices haberes, precamur, ut compendium de ipsos faciatis. Et unde jubetis nos plenissime re servimus. Agat apostolica dignatio vestra taliter tam de prælata monitione, quam et de ultima suggestione, sicut nos in omnibus efficaciter de parte vestra confidimus. Incolorem pontificatum vestrum divina pietas custodiat.

EPISTOLA XIV.

DESIDERII AD QUANDAM SANCTIMONIALEM.

Desiderius episcopus Aspasie abbatissæ salutem. Lacrymis tuis hactenus motus hanc tibi historiam de Evangelio egregie illius femine destinavi (Luc. v) In ipsa quippe divinam consolationem reperies, et timorem: consolationem quidem, quoniam qui de peccati onere respiciet, hanc animam pia Domini benignitas non refutat; timorem ideo, quia anima, quæ accedit ad servitutem Domini, continuo ad tentationes susinendas se fortiter paret, dicente Salomone: *Fili, accedens ad servitutem Domini, sit in timore, et præpara animam tuam ad tentationem.* (Eccli. ii, 1). Gaudium quidem est in tuis lacrymis, et exultatio sit in cœlis, dum ipsa sponte damnas

A quod male sponte contraxeras. (Luc. xv, 7). Abiit enim ne sicut Eva seducta est per serpentem, ita tu ad e redivivas miseria cupias revertere. Ergo compatiatur anima tua dolori meo, ut ego possim vulnere sanato iustificari de bono tuo. Age penitentiam, quantum melius potes; et *omni custodia serva cor tuum* (Prov. iv, 23). Confido ego in Domino meo Jesu Christo, quia cito obliterabit omnem maculam tuam confessionis bona confessio. Vigila assidue, et ora, ut nullatenus retrorsum respicias. Memento quod Veritas dicat: *Nemo, aut, ponens manum in aratro, et respiciens retro, aptus est regno cælorum* (Luc. ix, 62). Respicere autem retro nihil est aliud quam penitere quemquam, et abicere quod cæperit bonum, et rursum mundialibus negotiis implicari. Recordare etiam uxoris Loth (Gen. xv), quod utique Dominus specie hactenus per Evangelium penitentibus fuisse nosci ut protestatus. Ergo in hac historia continetur et magnus penitentiae fructus, et impletum in cœlis gaudium coram angelis sanctis. Cum illa, quæ fuerat ante peccatrix, meruit suis lacrymis promereri spem salutis (Luc. ix). Oro ergo, et per Dominum Jesum Christum te obtestor, ut non des amplius diabolo locum, sed in jejuniis, et obsecrationibus, et vigiliis te instanter impendas. Et quantum sentis te hominum destitutam præsidio, tantum tibi divinum adesse flagites adjumentum. Iterum ac sæpius moneo, ut hæc a te historia frequentius relegatur. Et in tantum pro te insta, ut etiam pro me apud Dominum terebam posse aliquid obtinere.

EPISTOLA XV.

DESIDERII AD FELICEM NARBONÆ URBIS EPISCOPUM.

Domino semper suo Felici præsuli Desiderius peccator.

Ante dies aliquot quidam frater litteras vestras nobis exhibuit, plenas doloris et mortuæ. Quarum tetra superficies nihil serenum, nihil jucundum, vel ad charitatem pertinens innuebat, si quidem a summis ad ima usque molestiæ exitiales quærimoniæ inierant. Et forsitan mea negligentia, non mea culpa ita confecta. Non enim reor me hactenus adeo fuisse vestra offensa pulsatum, ut huiusmodi iurgia pontificalia viscera replerent. Et licet vestræ aures viperea infusione subpleta serpentis erumperent sibilum, nostra tamen præcordia præcepta Christi meditabantur in arcanum. Et quamvis serpentina astutia iurgiorum propinaret venena, ego tamen, ut de vestra essem charitate depulsus, magis moriendo dolebam. Proinde precor propensius, si in me remanet actio culpæ, vestra pia almitas intercedat, ut sententiæ adversæ prorsus adveniat. Sin autem sueta me ambiunt accusatione vexare, contnendum censeo, et a vestra censura opto fore cavendum, ut aures vestras viperea venena, ac velut sirenarum cantu lethalis sibilus non infundat. Ego me vestrum, non ut opinor, iniusto iudicio subdo. Vos propensa ratione

^a Fort., possessio vel passus.

^b Fort., reservamus.

^c Redivivas.

^d Forte, confusionis.

^e Ms., replerentur.

^f Ms., serenarum.

tractate, ut indemnem nequaquam damnare ^a dicere jubeatis : quapropter salutem humillima precor, effusa, ut quia dudum me quamlibet minore, iudicio tamen parem esse duxistis, non nos separet virosa et pertinax audacia suadentem, quos pia haec-nus et salutifera charitasnectere jussit. Ego itaque ac si supra vires fari queat, jussioni non obsisto, dummodo a vestrae dignationis gratia non avellar. Quod minus utilis styli exaravit impressio, affatu lateris praesentium est ore commissum. Ipsum diligenter auscultate; et tunc vere cognoscetis quantum vobis honoris reservet. Date igitur veniam, date gratiam, date piam affatus copiam, ut qui pro Christi exemplum ante vestra vestigia caput humile subdet, non conculcandum, sed potius elevandum vestra bona pietate se putet. Certe multo melius est cum humilibus in conspectu Dei exaltari, quam cum superbis humiliari.

^a Forte, i. mere.

^b Gyrovagi.

EPISTOLA XVI.

DESIDERII AD EPISCOPOS, COMITES, TRIBUNOS, DEFENSORES, CENTENOS ET HOMINES PUBLICA VEL ECCLESIASTICA AGENTES.

Pro Untedio commendatitia.

Domini sanctis, et cum summa veneratione memorandis domni episcopis et abbatibus, nec non et sublimibus atque magnificis viris, comitibus, tribunis, defensoribus, centenis, et hominibus publica vel ecclesiastica agentibus, Desiderius servus servorum Dei, urbis Cadurcae episcopus.

Quaesumus, domni, ut pro nobis orare dignemini, et harum portitorem Untedium presbyterum, una cum puero itineris sui comite, commendatum recipatis. Quia non, ut multi ^b giroaci, circumventiones praetendit, sed pro rationabili peregrinatione Hispaniarum ^c petit. Agite itaque ut a nullo inquietetur, neque patiatur injuriam. Sed magis vestro aditu in antea proficiscatur securus. Propitii recenseatis domni semper nobis.

^c L. g. oras.

LIBER II.

DIVERSORUM PONTIFICUM AD DESIDERIUM EPISTOLAE.

EPISTOLA PRIMA.

SULPICII AD DESIDERIUM.

(Vide supra, hujus nostrae Patrologiae tom. LXXX, col. 591.)

EPISTOLA II.

BERTIGISII ABBATIS AD DESIDERIUM, CUM AD UC LAICUS IN PALATIO DEGERET.

Domino illustri, et a nobis summa dilectione colendo, atque cum omni reverentia nominando domino Desiderio Thesaurario Bertegyselus abba.

Licet libenter ac frequenter nostros missos pro suscitanda incolumitate gloriosi domni ^a Dacoberti regis debeamus dirigere, his tamen diebus specialiter direximus famulum vestrum Dulcidium diaconum ad vestram solertiam, ut ^b per vestram instantiam, et de sospitate domino debeat sollicitare, et de vestra nos incolumitate possit certificare. Sicque de ambas partes, ut cupimus, votiva nobis gaudia valeat de-suntiare. Et licet placitum cum Philippo patricio illuc ante ipso domino habemus, pro eo quod ministeriales nostros post se retinere videtur; unde petimus ut praesens frater ^c per vestre consilio, et efficacissimo adjutorio vos per omnia tuentes et insinuant, ipsa causa valeat effectum producere. De pueros ^d etiam, quos ad opera Dominica per vestra ordinatione direximus, si aliquid faciunt, quod domino sit placitum, vestra insinuatione discamus. Amis multis divina potentia vestram ad ornatum

vel consolationem multarum conservare dignetur, domine semper meus peculiaris patrone.

EPISTOLA III.

AUULFI EPISCOPI AD DESIDERIUM.

Domino sancto et Apostolica sede dignissimo domno et Patri Desiderio papa: Auulfus ^a peccator.

Unde nobis jussistis, et nos ^f sanctitatis vestrae innotuimus clericum vestrum nomine Dructulfo per amicum nos de Spania recepimus ^g ipsum nunc, praesente misso vobis direximus. Culpas praetamur, ut ^b excusate sint, et ipse de caetero emendatus resideat. Domni pietas si ista nobis concedit, grandem nobis fiduciam de sua gratia facit. De caetero quod praesens missus vobis suggerit pro conditiones nostras dominus obtemperare dignetur, et ad effectum perducatur, ut melius nobis delectet quousque audivimus vestro semper servitio inhaerere. Salutare quidem non audeo, sed deprecor sanctitatem vestram, ut pro me humillimum vestrum in sacris orationibus vestris memores esse dignemini.

EPISTOLA IV.

CONSTANTII ET DADONIS EPISCOPI: RUM AD DESIDERIUM.

Domno semper nobis proprio, et post Deum peculiari patrono Desiderio papa: Constantius et Dado episcopi.

Secundum quod per litteras vestras insinuastis, et juxta quod filius vester dominus Godenus mandaverat, credimus, ⁱ quod hesterno ad illud monasterium venisset. Sed dum ^k dabo odie apud Carlatone et

Ms., Dagoberti.

Ms., per eam instantiam.

^c For-an, per vestra consilia et efficacissima adjutoria nos.

^d L. pueris.

^e Al., Ainulhus.

^f Leg. sanctitati.

^g Ms., pro praesente miso.

^b Ms., excusata a. e. i. d. c. e. ressedeat.

ⁱ Fui: Audoenus Rothomagensis episcopus.

^j Ms., quod caetero ad illo monasterio.

^k L. cus corruptus.

Maurino * comitem videre minime possumus. Flavianus autem denunciavit, ut quinta feria apud ipsum jungamur. Et quia lisionem nobis inferre cupit, epistolam sanctitatis vestrae ad ipsum deposcimus, ut dum nostra fiducia tutamur, vestra auctoritate in omni parte muniamur. Præolata prius debita salutationis obsequia; rogamus impense ut pro nostra parvitate exorare dignetis, nosque semper in sinu gratiæ vestrae confovendos retineatis. Annis multis vobis servire mereamur, beatissime papa.

EPISTOLA V.

SULPICI AD THEODORUM RUTENŒ [Leg. RUTENÆ] EPISCOPUM.

(Vide supra, hujus nostræ Patrologiæ tom. LXXX, col. 593.)

EPISTOLA VI.

ELEGII AD DESIDERIUM.

Domno semper suo atque apostolico Patri Desiderio papa Elegius servus servorum Dei.

Quoties aditum scribendi gratiæ vestrae reperimus, toties nobis ^b cumulus gaudii videtur accrescere. Quapropter cum salutationis officio illud propensius præ cunctis conditionibus depono, ut quotiescunque inter mundanas sollicitudines mens ad statum quietis prævalet attingere, memoriæ parvitatæ nostræ saceris precibus vestris subiungere non omitatis. Quod nequaquam credo, ut nostri oblivio ullatenus apud vos cadat, ut nec vestra apud nos unquam senescere novit. Sed non incongrue arbitravi rediviva comminatione eadem ingerere, cum nimirum constet quod nulla in præsentī sæculo causa ita mentem stimulet, quemadmodum vitæ perpetuæ, et beata justorum patria Desiderii immensitate viscera mentemque sollicitet. Quamobrem ut unde quisque attentius cogitat, inde frequentius et loqui studeat. Proinde mihi unanimis pia viscera Desiderii, memento semper Elegii tui, cum precibus Domino fundes. Et quamvis nos terrarum interpositio longe ab alterutrum separet, nec quærat nos subinde corporalis conjunctio sociare; in Christo semper simul versemur. Et ita vivere elaboremus, ut non post longum spatium anima simul et corpore sociemur, sociatique in æternum vivamus. Quod exoratus fideliter ac frequenter præstabit, credo, nobis clementissimus Dominus noster Jesus Christus, cui gloria in æterna sæcula. Amen. Saluto te supra modum sincerissimo affectu, salutatio et Dado fidelis * utroque sodalis.

EPISTOLA VII.

RAURACHI AD DESIDERIUM.

Domno semper suo atque apostolico præsuli Desiderio episcopo ^d Rauracius peccator.

Cum * humillimo salutationis officio commendo apostolatui vestro servulos vestros Nummolum presbyterum, et Garimundum. *uos ad urbem vestram,

* Ms., commitem.

^b M., comolum.

* Ille, scilicet, Audoenus Rothomagensis episcopus, summam cum Eligio semper coluit amicitiam, et ejus vitam scripsit quam Dacherius edidit Spicilegio V. BASS.

^d An hic Ruricius?

A et ad hospitium vestrum Gregionaco, sive abbates, descriptionem mancipiorum ^f inquirendo direximus, supplicamus, ut commendatos ipsos recipere digneritis, et ubi ipsis necessitas exstiterit, vestro auxilio in omnibus mereantur habere, ut quod Ecclesiæ vestrae Nervenensi ex ipso agro justissime redebatur, per eorum inquisitionem, vel vestro solatio perdere non debeamus. Simulque suggerimus, ut de ipsa Curtecella, vel hominibus inibi consistentibus sub vestra defensione tanquam propria familia dignetur habere receptos et commendatos, ut de judicium infestatione, sicut et immunitas nostra ex hoc continet, liceat eis vivere cum quiete. His obtentis, precamur, ut redeuntibus famulis de vestra felicitate ^g gaudio litteris nos jubeatis lætari. Orate pro nobis, domine semper peculiaris atque apostolice papa.

EPISTOLA VIII.

(Hic in Ms. sequebatur epistola Desiderii, qua Unedivm in Hispanias euntem commendat episcopis, abbatibus, comitibus, tribunis, etc. Quam epistolam, supra, cum epistolis Desiderii conjunximus, ordine decimam se. tam et ultimam.)

EPISTOLA IX.

SIGEBERTI REGIS AD DESIDERIUM.

Sancto atque apostolica sede dignissimo honorum titulis præferendo domno, et in Christo Patri Desiderio papæ Sigebertus rex.

Culminis vestri paginam deferente venerabili viro Bettore abbate una cum sanctis eulogiis vestris me cum summo gaudio comperite suscepisse. De id vero scripsistis, ut quam prospere nos divina pietas ^g gere permittebat, vobis insinuare deberemus. Cogno-scite, vestra intercedente oratione, prosperi haecenus Christo præsule consistimus. Et gentes patriæ, nobis a Deo concessæ, pacifico ordine nobis obediunt. Gentes etiam barbaræ ^h paganismus nobis cohabitant. De conditiones vero vestras, unde injunxistis, taliter Christo adjuvante ad effectum produximus, ⁱ vestra fuit injunctio. Proinde cum salutatione devotissima petimus, ut per nos Domini nostri Jesu Christi misericordiam ubi jugiter sedulas funditis preces, exorare dignetur, ut sua largiente clementia, et hic pacifice vivere, et ad æternam vitam nos jubeat pervenire.

EPISTOLA X.

SULPICI AD DESIDERIUM.

Vide supra, nostræ Patrologiæ tom. LXXX, col. 594.)

EPISTOLA XI.

PAULI AD DESIDERIUM.

Domno reverentissimo, palma triumphali deco-

* Ms.: Cum humillima salutationis officio c. a. s. scribo t'os v. Nummolo presbytero et Garimundo. CAS.

^f Ms., inquirenda.

^g Ms., gandia.

^h L. g. pacatissime.

ⁱ Leg. ut vestra.

rate, ac pontificali nomine adornato, præcellentissimo Ecclesiæ speculatori Desiderio papæ Paulus peccator.

Multa sum alacritate repletus, quia adoptatam desiderabilemque diem a divina miseratione promerui, mellifluis reciprocis vestris reperire. Quas recensitis inmensas Creatori nostro egi prærogativas, quod incolumem vos esse cognovi. De id vero quod ibi intimasti, ut de causa illustris matrisfamilie Bobilanzæ aliquid agere deberemus, qualiter exinde scimus, præsentis latores officii vobis ore proprio edicere possunt. Præterea multiplices dominationi vestræ agimus gratias ^a de eulogiis sanctis, de Falerno nobili, vel vasculis decem, quæ nobis tanti habuistis dirigere. Superexcrevit quidem, et superabundavit benedictio largitatis vestræ, adeo, ut dum nos unam Falerni amphoram deposcimus, vos eminentia vasa, et, ut usitatus dicam, tunnas decem elegantissimi Falerni tanti habuistis dirigere. Nec solum sic inopie nostræ credidistis sufficere, sed etiam in multis adhuc excellentioribus donariis magnificentiam erga nos vestram studuistis augmentare, dilatare, supplere, ac superexcedere. Unde pius Dominus vobis retributor et hic et in æternum existit. Nos enim non sufficimus tantas almitati vestræ referre nec pecunias, nec gratias. Proinde in illum, qui sufficiens est, supra quam petimus, aut intelligimus, largiri, in ipsum causam remunerationis vestræ committimus. Nos quoque in sanctis ac Deo placitis orationibus vestris commendamus, nostram animam in suffragiostrarum precum committimus. Nos sane, ut valemus, indesinenter pro ^b vos orationi insistimus, ut vos undique gratiarum muneribus circumseptum, ad coronam gloriæ jubeat perducere, et nos per vestram intercessionem ad spem salutis, et portum quietis digne admittere, vestrique sequipedam permittat existere. Annis multis vobis, peculiaris domine, mereamur servire.

EPISTOLA XII.

PAULI AD DESIDERIUM.

Domno semper suo Desiderio papæ Paulus peccator.

Apices sanctæ dominationis vestræ redeuntibus fratribus Frodolino et Ruccone de Mettis accepimus, ubi nobis per singula pietas consueta instruere dignavit; unde omnipotenti Domino gratias agimus, quod vos juxta nostrum desiderium incolumem cognovimus. De regis conditione innotescimus, nuper per Viredunum ^c Rhemos pergit, ibique nativitatem Domini expectat. ^d Bide autem Leoduno ^e accedit, et inde in Masao, ac post ripa Reno pergit. cognoscatis Chanoaldum episcopum ictuatum etiam sati munus implisse. Cæterum ut ad vestra beneficia mentis oculos reflectam, nec si lingua clamet ferrea,

^a Ms., de eulogiis sanctis, de Falerno nobile, vel vascula decem.

^b Forsan, vobis.

^c Ms., Remus.

^d Leg. Inde.

ut quidam poeta ait, aut centena sonent spiramina, nullatenus potest quis tanta narrare Dei magnalia, quantum ejus in viscera vestra diffunditur gratia. Nos præcipue nec factis possumus repensare, nec verbo explicare, quanta erga me dignatis impendere. Dominum tamen indesinentur oramus; ipse vobis pro nostra parvitate æternus retributor existat, et celestia bona in perpetua beatitudine concedat. Oratio me vestra sublevet, beate et venerabilis papa.

EPISTOLA XIII.

ABRONIS AD DESIDERIUM.

Domno semper proprio Desiderio apostolico papæ Abbo peccator.

Litteras gratiæ vestræ tam per anteriores missos, qui cum filio vestro Chedeno venerunt, quam et qui postea cum Babone accepi, per quas præcepisti, ut de vestris conditionibus, juxta quod Dens posset dabat, sollicitudinem gererem, Deo soli sufficit non latere, quia cum integra fide et promptissima voluntate id assecutus sum, et ordinationes Dominicas infirmatas sunt, ut de res illas, quas leva tenebat præsentialiter Bobila revestita esse debeat. Nam per vestra gratia non nobis sine labore constavit. Tamen dum scimus quod justitia est, credimus de Dei pietate, quod sic pro vestro prudentissimo consilio causa gubernetur, ut ad bonum perfectum perveniat. De villa autem Rotovolvo, sicut scitis, dominus Dacoberthus rex ipsam pro amplius, quam quingentes solidos in luminaria ad basilicas Metenses delegavit. Quia scitis quod pater Bobilanzæ Agyleneus hoc fratri nostro Vero episcopo vendidit; et postea servus tam ipsa portione quam et illa alia, quæ meorum consortes tenebant, ipse Severus redemit, et domino Dacobertho una cum alia sua facultate deligavit. Vos vero taliter cum domna Babila agite, ut exemplaria, quæ pro filio vestro germano meo Gedeno direxi, firmare debeat. Vos enim et in palatio regis, ubi innutriti fuistis, bene cogniti estis. Quia melius est aliquid cum eo compartire, quam solus nihil habere. Annis multis de vestra gratia congaudere, domne semper meus.

EPISTOLA XIV.

CHÆNULFI AD DESIDERIUM.

Domno clementissimo, palmata triumphatione decorato, pontificali officio coronato, domno semper meo Desiderio papæ, Christique speculatori, Chænulvus vester.

In primis quod nobis præcipuum et maximum est, salutare quidem non præsumo, deposco, ut nos, domne, in sanctis orationibus vestris Domino Deo commendare dignemini; deinde supplico almitati vestræ, ut Dominus noster jubeat, ubi vestrum me-

^e Pro Lugduno Batavorum, hodie Leyda, melius Leodunum aut Laudunum Clavatum, Luyk, Liege Scriveneri not. M. S. in Canis. Bask.

^f Ms., quem.

reanur impendere occursum. Et quia hoc devotio A videre optamus. Annis multis vobis servire merear, vobis desiderat, idemque ordinate, ubi vestram Apostolicæ Patris.

EPISTOLA XVII.

SICEBERTI REGIS AD DESIDERIUM.

Domino sancto et apostolico in Christo Patri Desiderio Siggybertus rex.

Dum fabula currente a plures et fidelibus nostris cognovimus, quasi vocati * ab eodemque Patre nostro Vulfoleudo episcopo synodali concilio Kal. Septembris in regno nostro. Ignoramus in quo loco una cum reliquis fratres et comprovinciales vestros debitis conjungere. Licet nos statuta canonum, et ecclesiasticas regulas, sicut parentes nostri in Dei nomen conservarunt, ita et nos conservare optamus tamen † dum ad nostram antea notitiam non fuit perlatum, sic nobiscum nostris proceribus convenit, ut sine nostra scientia ‡ synodale concilium in regno nostro non agatur, nec ad dictas Kal. Septembris, nulla conjunctio sacerdotum ex his qui ad nostram ditionem pertinere noscuntur, non fiat. Postea vero opportuno tempore si nobis antea denuntiatur, utrum pro statu ecclesiastico, an pro regni utilitate, sive etiam pro qualibet rationabili conditione conventio esse decreverit, non abnuimus. Sic tamen, ut diximus, ut in nostri prius deferatur cognitionem. Proinde præsentia scripta sanctitati vestre destinare curavimus, per quæ petimus, ut pro nos orare dignetur, et ad istam conjunctionem, priusquam nostram cognoscatis voluntatem, penitus accedere non debeatis, et ut certius credatis, hunc § indicium manu propria subter subscripsimus. Syggibertus rex † sub.

EPISTOLA XVII.

PALLADII EPISCOPI AD DESIDERIUM.

Domno suo Desiderio episcopo Palladius episcopus.

Pro intuitu fidei, et unitate sacerdotum, quam Ecclesiarum ubique † diffusarum, spero ad pietatem vestram, ut hospitali, ‡ quæcunque in Cadurco ecclesia nostra videtur habere, hoc est, Bagidode, Pastoriano, Bassiaco et Alevernaco, vobis cum omnem rem, mancipiis, vel terris, aut quidquid ad jure nostro pertinet, salvo jure ¶ ecclesiæ nostræ, vobis in omnibus commendamus; ita ut ab hodierno die omnes de parte nostra, qui in supradicta urbe commanent, sint vobis commendati, et quoscunque de nostra præsentia hic dirigimus, vestra ordinatione, secundum quod decet, in omnibus potiantur. Similiter ubi Chromatia in re ecclesiæ Bagidone commanet, quia frater suus Deotherius presbyter † actorum ecclesiæ Sanctionicæ egit, et nunc ipsa Chroma-

EPISTOLA XV.

CONSTANTINI AD DESIDERIUM.

Domno semper nobis proprio apostolico Patri Desiderio papæ Constantinus peccator.

Cognoscite, domne, nos orationibus vestris incolumes de palatio remeasse, et regem modo Magantiz esse. Et pro quo litteras præcipue misimus precamur obnixæ, et tanquam pedibus vestris advoluti quæsumus, ut si evenit quod Nativitatem Domini in territorio * Alugen-i celebrare deliberetis, sic vos merear in apostolatu videre, ut in civitatula vestra Albige ipsa solemnitate in Dei nomen celebrare debeatis, non me spernere, domne, non me despiciere, non me renuere, quo minus in tanta solemnitate non per te illustretur, decoretur, ornatur Ecclesia, et ex tuo sancto ore benedictionem populus accipere mereatur. Interim, quæso, denuntiate nobis quam celerius ultra Tarne accelerare deliberatis, aut ubi possimus, quod sæpe desideramus, vestram videre præsentiam. Propterea enim de Nativitate Domini de antea vobis suggessi, ut † alumine antecedere non possint. Quia multi te desiderant, sed nemo plus quam ego. Pater, iterum, iterumque suggero, et commemorare præsumo, ut non sic faciatis de ista Nativitate Domini, sicut pridem, quando satis in domum vos habere volui, sed peccatis meis obtinere non merui. Annis multis vobis servire merear, domne † Desideri, semper suscipiende [F. ruspiciende] Pater.

EPISTOLA XVI.

VERI AD DESIDERIUM.

Domno semper suo Desiderio papæ Verus peccator.

Jussorium vestrum accepimus una cum * exemplari de litteris domni Sulpitii, ubi dominus innotuit, quod istum placitum de ista Synodo frater vester dominus Sulpitius alio tempore visus est immutasse. Nos hoc gratiæ vestræ jam innotueramus per servo vestro Becobeno diacono, et postea per misso vestro. Sed quia Deo volente, dominus innotuit, quod mea suggestio continebat, nos gratulati sumus, quod de vestra felicitate votiva gaudia meruimus cognoscere. Interea reddimus profusum nostri famulatus officium, supplicantes, ut pro nobis Domini misericordiam exorare dignetur; et sæpius nos de vestra jubete felicitate consolare. Quia Dominus novit omnipotens, quod ea, quæ bona sunt, de vos semper audire et

* Ms., Alugense.

† Leg. alii me.

‡ Ms., Desiderii.

§ Ms., exemplaria de litteris domno Sulpitio, r. d. quod istum placitum de isto Synodo.

¶ Ms., abidemque.

† Ms., ad nostra antea noticia.

Ms., synodalis concilium.

Ms., indicol.

† Ms., subscripsi.

‡ Diffusam.

§ Quæcunque.

† Actor.

uia ^a qui ibidem per beneficium ^b præcaturæ manere videtur, si eam cum omni re sua jubeas defensare, quomodo et ^c Deum mercedem habeas, et nos vobis gratias supplicationis agamus. Et per diem retributionis et adventum Domini nostri Jesu Christi adjurans rogo, ut sicut de affectione sanctæ animæ vestræ confidimus, sic integram dignetis adhibere sollicitudinem, ^d ut omnes juris nostri homines, qui in urbe vestra commanent, una cum antefata Cromatia, ^e piam vestri protectionem in omnibus mereantur promereri. Salutationum itaque jura persolvens, supplico, ut pro mea exiguate orare dignemini. Et ut certius nostra supplicatio habeat effectum, propria manu subter subscripsi. Palladius peccator hunc mandatum meum relegi et ^f s.

EPISTOLA XIX,

VERI AD DESIDERIUM.

Domino inlusto, et a nobis peculiariter suscipiendo pro Dei cultore domno desiderio Optimati Verus peccator.

Accedentem filium nostrum *Leodoaldum diaconum*, opportunum duximus ut dominationem vestræ charitatis inquirere deberem; cum sciamus devotionem sanctæ animæ vestræ bona semper de parte nostra optare: præsertim cum nos vestro præ omnibus patrocinio potiamur. Propterea salutantes *Eminentiam Vestram*, rogamus ut, sicut dum patrocinia vestra elegimus, et hactenus nos defensio protectionis vestræ insigniter munivit, ita nunc quoque de conditione nepotum nostrorum, unde præfatum vobis suggerere rogamus, talem sollicitudinem atque instantiam apponatis; unde, sicut nos vobis sumus, ita ipsos quoque acquiratis per omnia debitores. Reduce etiam antefato de vestræ felicitatis eminentia rescripto reddito nostram sollicitudinem dignamini relevare. Dominus noster Jesus Christus custodiat corpus et animam vestram in die examinis sui. Amen.

EPISTOLA XX,

GALLI AD DESIDERIUM.

Domno semper suo, et ^a apostolico Patri Desiderio papæ Gallus peccator.

A Dum talis nuntius de clade a Massilia venit, quod omnem pene provinciam depopulans vastet, dominus ordinet custodias mittere, et nullus de Cadurcino ad istas ferias in Rutenico, vel vicinas urbes, non præsumat exire, ne, quod absit, per quamlibet occasionem tantum malum in urbem vestram videatur inferre. Nam per ista contigua illis partibus loca ^b custodiæ positæ sunt, ut nullus emendi aut vendendi aditum penitus habeat, si non sollicite ^c cogitabitis prævidere, periculum mortis instat. Præterea debita veneratione salutem mittens, quæso ut in sanctis precibus vestris parvitate nostram mem rare dignemini, domne, ^d verius, Patre.

EPISTOLA XXI,

FELICIS AD DESIDERIUM.

B Domno semper præferendo et cum omni veneratione nominando, beatissimo Patri Desiderio papæ Felix peccator.

Pravorum adulantium concione percepta, ante hoc ferme biennium, reor misisse epistolam, quæ serenissimam mentem vestram ac siquidem turbo pertransiens nube obexit, et licet non eo sensu fuerit edita, quo dominus censuit interpretandum, me tamen pœnitet incaute et minus inculto sensu vel impolito sermone stylum exarasse, unde ^a offensam sanctæ animæ vestræ potueram incurrere, nisi vestra bonitas causam admodiasset. Pœnitet, inquam, me, et ter quaterque pœnitens, his excessibus veniam posco. Postulo autem indulgentiam, quam tuis beneficiis, non meis meritis, adipisci confido. Quam mihi gratiam ita nunc præstare dignabitur, ut nunquam me deinceps a sinu gratiæ vestræ, vel a clementissimo pietatis amplexu excludere vel rejicere dignetis. Inter hæc debita salutationis obsequia presolvens, illud peculiariter a sanctitate vestra peroro, ut, omnibus maculis expolis, in sacrosanctis precibus vestris nostri memoriam admiscere dignemini, domne, ^d verius et semper suscipiende papa.

FRAGMENTUM TESTAMENTI DESIDERII

CADURCENSIS EPISCOPI ^a.

(Ex Brequigny, Diplom. Chart. Leg., t. II).

De presidio meo vestimenta, scamnalia, mensalia et electibilia [Coint., lectuaria], aurum vel argentum

D quod ex successione parentum habeo, vel quod in regia aula et in servitio principum elaboravi et me-

^a Leg. quæ.^b Forte, precatorie.^c Ms., et dudum.^d Ms., et.^e Ms., pia vestri protectione.^f Et subscripsi.

^g Eam epistolam edidit Usserius Sylloge epistolarum libernicarum, pag. 23. Fuit Callus ille præsul Claromontanus, apud Arvernos tunc celeberrimus, postea in album sanctorum repositus. Bænz.

^h Ms., custodias posita.ⁱ Rogabiles.^j Ms., vennis.^k Ms., offensa.^l Ms., vennis, id est, venuste.

^m Hujus testamenti nihil præter hoc fragmentum superest, insertum in Vita Desiderii ab anonymo coetaneo scripta et a Labbeo edita, Biblioth. mss. t. I, pag. 711. Recensum est a Cointio, Ann. t. III, pag. 227, cujus varias lectiones inter uncas affiximus: videtur enim illud exscripsisse ex alio Vitæ Desiderii exemplo quod Labbeus non inspexerat. Hujus Vitæ auctor conditum fuisse testamentum docet sub anno 20 regni Sigiberti regis, et Desiderium

eum veniens detuli, quicquid exinde adhuc superest, quod in ornatu est, et quod [Coint., ad ornatum aut] ad ministerium tuum, sancta mater Ecclesia, non impendi, totum et ad integrum possidendum tibi relinquo, tuoque juri dono [Coint., utique juris dono] atque transcribo, ac obtestor ut nullus successorum meorum quicquam exinde ex tuo gremio, ex quo ibi [Coint., tibi] in ornatum tuum feci vel in thesauro tuo indidi, auferre præsumat. Argentum vero tuum vel reliquas species, tumque præsidium, quod in tuo reposito, sancta mater Ecclesia hæres mea, totum inveni, salvum relinquo, nihil enim exinde expendi, nihil minui, nec ulli cuiquam dedi, sed sicut obisse anno regni 117, episcopatus 23 : nam sic legere jubet Mabillonius, Analect. pag. 521, non anno episcopatus 23, ut ostiterat Lebeus teste ipso Mabillonio, qui propriis oculis genuinam lectionem comprobavit. Et certe annus episcopatus Desiderii 26 concordat cum regni Sigiberti anno 16. Pro is

A mihi est sub oculis Dei traditum, ita totum salvum relinquo. Libros [Coint., liberos] vero meos tibi matri Ecclesie [Coint., sancta mater Ecclesia] tuoque advocato successoris meo commendo. Semper quaso virtute sanctitatis tue ab insidiis quorumcunque defendentur, ut sub tuo se patrocinio pervenisse congaudeant. Pauperes autem tuos, quos ego semper pervigili cura enutrivim, tibi commendo, precorque ut tua sanctitate et advocati tui sollicitudine alantur et pie semper gubernentur. S'c quoque ut, me absente, sibi aliquid deesse [Coint., absentem esse] non sentiant, nec se doleant pastorem mutasse.

B regni annus a morte Dagoberti repetitus, id est, ab anno Chr. 678, concordat cum anno 653. Ego infeliciter Cointius, ubi supra, et pag. 238, testamentum Desiderii collocat sub anno 648, prava Vitæ Desiderii lectione deceptus.

ANNO DOMINI DCLI.

SANCTUS DONATUS

VESONTIONENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Hist. Litt. de la France.)

(a) Donat était fils de Waldalene, duc de la province Transjurane, et de Flavie dont l'histoire relève beaucoup la naissance et la vertu. Le nom qu'il portait suppose une des principales aventures de sa naissance. Il fut effectivement le fruit des prières de saint Colomban, qui l'obtint de Dieu à ses parents, qui se trouvaient privés de postérité. Sitôt que sa mère l'eut mis au monde, elle le fit porter au Saint pour le consacrer à Dieu, suivant leur convention. Colomban était alors abbé de Luxeu. Il baptisa l'enfant, et lui imposa le nom de Donat, comme étant un don du ciel ; après quoi il le fit reporter à Flavie pour le nourrir (b). Lorsqu'il eut atteint un âge convenable, il fut mis à Luxeu, et son éducation confiée à saint Colomban. Donat, sous cet habile maître et sous saint Eustase, son successeur, fit des progrès merveilleux dans la piété et dans les Lettres.

(c) Son mérite devint si éclatant, qu'il le fit tirer du cloître pour le placer sur le siège épiscopal de l'Eglise de Besançon. C'était vers l'an 621, lorsqu'il n'avait guère plus de trente-deux ans. L'épiscopat ne lui fit rien changer ni à son genre de vie, ni à la manière de se vêtir. Il continua toujours d'y vivre en moine. On ne sait presque rien de ce qu'il fit dans le gouvernement de son Eglise ; et sans l'abbé Jonas, historien de S. Colomban, qui écrivait du vivant même de notre prélat, nous ignorerions

les traits de sa vie que nous venons de rapporter (d). En 625 il assista au grand concile de Reims sous Sonance, et en 646 à celui qui se tint à Châlons-sur-Saône (e). Il fonda à Besançon le monastère de Palais, où il mit des moines sous les règles de saint Benoît et de saint Colomban (f). Saint Donat vivait encore en 649, comme il paraît par sa souscription qui se lit au bas d'un privilège, accordé la même année au monastère de Sainte-Croix de Meaux, par saint Faron, évêque du lieu (g). Mais on croit qu'il mourut peu de temps après, vers 651.

(h) Il nous reste de ce prélat une règle pour ses filles, que saint Benoît d'Aviane a fait entrer dans son code, et qu'il a employée dans sa Concorde, pour expliquer celle de saint Benoît du mont Cassin. Saint Donat la composa à cette occasion. Flavie sa mère, devenue veuve, avait fondé à Besançon le monastère de Joussan, sous l'invocation de la sainte Vierge, où elle se consacra à Dieu avec une de ses filles. Les religieuses de cette maison, qui professaient d'abord la règle de saint Césaire, voyant que celles de saint Benoît et de saint Colomban étaient fort répandues, désirèrent en avoir une particulière qui fût composée des trois, et qui en contiât l'esprit. Elles s'adressèrent à saint Donat pour l'exécution de ce projet ; et ce ne fut qu'après toute la résistance que peut inspirer une humilité sin-

(a) Mab. Act. B. t. II, p. 14, n. 22 ; Cod. reg. t. III, pag. 46.

(b) Mab. ib. p. 335, n. 1, 2 ; id. Cod. reg., ibid. p. 46, 47.

(c) Ibid., An. I. xi, n. 13.

(d) Conc. t. V, p. 1689, t. VI, p. 391.

(e) Mab., Act., ibid.

(f) An., t. IV, p. 752.

(g) Act., ibid.

(h) Cod. reg., ibid., p. 47-71.

cère, qu'elles en obtinrent ce qu'elles souhaitaient.

Le saint évêque tira principalement de la règle de saint Benoît ce qu'il fit entrer dans la sienne. De sorte que de soixante-dix-sept chapitres qu'elle contient, il y en a quarante-trois qui sont pris de celle de ce patriarche. (a) Il mit à la tête une préface qui ne respire que la piété et l'humilité chrétiennes, et dans laquelle il rend compte de son dessein. On a peu de monuments de ce siècle-là qui soient mieux écrits, quoiqu'il s'y lise quelques expressions forgées comme *almis* et quelques autres. Il y ordonne de lire souvent sa règle en communauté, afin que personne n'en puisse prétendre cause d'ignorance. Il finit cette préface en conjurant les vierges à qui il l'adresse de prier sans cesse pour lui pendant sa vie, et de le faire aussi après sa mort; afin qu'ayant obtenu la remission de ses péchés, il puisse mériter d'être associé dans le ciel au chœur des vierges sages de l'Evangile.

(b) Cette préface a paru si belle à dom Mabillon, qu'il a cru la devoir insérer en entier dans ses *Annales* (c).

MM. du Cange et Fabricius attribuent la règle dont on vient de parler à un autre Donat, moine de profession, qui, selon saint Ildefonse, alla d'Afrique s'établir en Espagne, et confondent ainsi saint Donat de Besançon avec ce moine, assez inconnu d'ailleurs. Mais, outre que saint Ildefonse ne dit point que ce moine ait écrit de règle, il suffit de lire la préface dont on vient de donner une idée, pour y reconnaître saint Donat de Besançon.

(d) MM. de Sainte-Marthe, bien loin de lui ôter cette règle, lui attribuent encore celle qui porte les noms de saint Paul et de saint Etienne (e), et à laquelle ils donnent le titre d'Avertissement. Ils prétendent que saint Donat la composa pour former à la piété les moines de Saint-Paul et les chanoines de la cathédrale. Sur ce principe, cette règle aurait pris sa dénomination, non des auteurs qui l'auraient dressée, mais des lieux pour lesquels elle aurait été composée. De sorte que ce serait par erreur (f) que l'on ferait abbés ce Paul et cet Etienne dont elle porte les noms, tels qu'ils sont qualifiés dans le titre et que l'abbé Sinaragde les a qualifiés lui-même dès le ixe siècle. On ne voit point, il est vrai, que saint Benoît d'Aniane, qui s'est servi de cette règle pour sa Concorde, en use de même. Il ne nomme effectivement nulle part abbés ce Paul et cet Etienne. En citant cette règle, il la cite tout simplement sous les noms de Paul et d'Etienne; ce qui peut s'entendre des lieux comme des auteurs.

(g) Mais ce qui doit déterminer à croire que cette dénomination lui sera venue des lieux pour lesquels

A elle a été faite, plutôt que des personnes qui y ont mis la main, ce sont les titres qu'elle porte dans les manuscrits. A la tête de la liste des chapitres dans un manuscrit de Saint-Benoît-sur-Loire, elle porte cette inscription : *Incipiant capitula pro quibus sunt ammonendi fratres Pauli et Stephani*, (h) titre qu'elle a retenu à la tête de la même liste dans les imprimés (i). Ensuite se lit dans les manuscrits cet autre titre au commencement du corps de l'ouvrage : *Incipiant tituli pro quibus sunt fratres ammoniti Pauli et Stephani*.

L'on voit clairement par là que ces deux titres indiquent plutôt les communautés de Saint-Paul et de Saint-Etienne que les auteurs de cet ouvrage, puisqu'ils portent qu'il est fait pour l'instruction des frères de ces deux maisons. C'est de là sans doute que MM. de Sainte-Marthe ont pris occasion de donner à cette règle le nom d'Avertissement, et de l'attribuer à saint Donat, qui avait fondé le monastère de Paris sous l'invocation de saint Paul, et qui se trouvait à la tête des chanoines de Saint-Etienne, sa cathédrale.

Quoiqu'après tout il paraisse inhabitable que cette règle a pris sa dénomination des communautés pour lesquelles elle a été faite, il n'est pas néanmoins certain que saint Donat en soit l'auteur. Au contraire il y a de puissantes raisons qui ne permettent pas de le croire. 1° (j) Il est marqué que saint Donat établit son monastère de Saint Paul sous les règles de saint Benoît et de saint Colomban. Or ces règles et celle qui porte aujourd'hui les noms de Paul et d'Etienne sont entièrement différentes; et il ne paraît par aucun monument que ces établissements sous l'invocation de ces deux saints fussent à Besançon plutôt qu'ailleurs. 2° On ne reconnaît dans cette règle, par aucun trait, la manière d'écrire de saint Donat. On n'y trouve aucun vestige de sa règle, pour des filles, ni de celles de saint Benoît et de saint Colomban dont il était si plein et dont il a fait tant d'usage dans la règle qui est véritablement de lui. Par quelle espèce de merveille serait-il arrivé qu'étant auteur de l'une comme de l'autre, on n'y vît aucun trait de ressemblance?

(k) Au reste, cette règle est divisée en quarante et un articles ou capitules, et se trouve avec les autres qui forment le code des règles dressé par saint Benoît d'Aniane. Elle paraît composée par un auteur qui ne connaissait pas celle de saint Benoît du mont Cassin, et n'est peut-être guère moins ancienne. On lit à la fin une très-belle prière à Dieu, que l'on ne saurait prendre pour la production d'un disciple ni de Pélagie, ni de Cassien. On trouve, dans le treizième chapitre, des preuves de la présence de Jésus-Christ dans l'Eucharistie.

Opera, sub Pauli et Stephani nominibus editam. Ebor.

(f) Cod. reg., t. II, p. 44.

(g) Conc. reg., p. 59.

(h) Cod. reg., ibid.

(i) Conc. reg., ibid.

(j) Cod. reg., t. III, p. 47.

(k) T. II, p. 44-52.

(a) P. 47, 49.

(b) Mab. Ann. I. xi, n. 43.

(c) Du Cange. Gl. ind. auct., p. 102, lld. Scri., c. 4; not., ib.

(d) Gall. Chr. vet., t. I, p. 123, 1.

(e) Hanc regulam, legere est in Patrologia tomo LXVI, col. 949, inter appendices ad sancti Benedicti

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUEMTEM.

(Ex Erockie, Codex regularum.)

Auctor hujus Regule est sanctus Donatus, episcopus Vesontinus, qui a nobilibus parentibus, Wandelino Transjorani duxre patre et Flavia lectissima matrona matre, mirabiliter nata, a prima infantia Deo donatus est, in Luxoviensi monasterio educandus. Hinc verus sancti Columbani filius spiritualis dici potest, ab ipso baptizatus et in monasterio educatus, ut in virum sanctissimum evaserit. Igitur sanctus Donatus post expulsionem sancti Columbani Luxovii, in loco Palatium dicto, pro monachis erexit monasterium, quibus arctam sancti Columbani disciplinam observandam præscepit; quod quidem cœnobium postea canonicis regularibus cessit, et etiamnum hodie in Burgundia nominatur ad sanctum Paulum. Dum itaque in hoc monasterio tanquam abbas sanctissimam duceret vitam, ad regendam Ecclesiam Vesontinam a populo et clero vocatur atque episcopus declaratus, inter clericos et Canonicos arctissimam disciplinam monasticam excoluit, donec tandem ædificato intra muros civitatis cœnobio, apud monachos secundum regulas sancti Benedicti et sancti Columbani viventes, reliquum vite peragere voluit, circa annum 624 piissimam animam Deo reddens, et quod terrenum erat monachis suis relinquens, ibidem summum cum honore sepultus. Hæc omnia ex infra alatis testimoniis perspicua esse videntur, nisi quod Mabillonius in *Annalibus Benedictinis*, tom. I, lib. XL, pag. 525, existimet hoc ipsum monasterium, dictum Palatium et sancto Paulo sacrum, esse idem ac alterum intra civitatis muros erectum, ubi sancti episcopi simul ac Wandelini Patris sacre exuvie requiescunt, et in quod regulam sancti Benedicti simul ac rigidam sancti Columbani disciplinam introduxit; quia jam Luxovienses monachi utramque regulam observabant.

Interea, sanctissimo episcopo adhuc florente, sed mortuo patre, piissima mater Flavia aliud monasterium in eadem civitate construxit pro sacris virginibus, cui nomen Jussanense, in quod piissima matrona cum Sirude juniore filia secessit, nunquam tamen officium abbatissæ suscipere voluit, sed inter sacras virgines tanquam privata sanctimonialis femina sanctissimam vitam duxit. Ab exordio enim parthenonis repperimus Gauthsradam primam monasterii abbatissam, cui reliquisque sacris virginibus, nulla matris vel sororis facie mentione, hanc præsentem nuncupavit regulam, qua quidem defuncta in ejus locum reliquæ virgines elegerunt abbatissam sanctam Sirudam supra nominatam conditricis filiam et sancti episcopi sororem. Ille autem Jussanensem parthenon Deiparæ Virgini sacrum per plura secula floruit, verum sacrarum virginum asylum, donec per varias fortunas nuperrimis temporibus illud occupabant Patres ordinis Minimo- rum, ubi piissimæ conditricis sanctæ Flavie et secundæ abbatissæ sanctæ Sirudæ sacre exuvie frequentius plebis devotione venerantur. Ad hujus parthenonis sacras virgines sanctus Donatus sequentem regulam scripsit, quam ex regulis sancti Cesarii, sancti Benedicti et sancti Columbani desumpsit, seligens illa præcepta moralia quæ sexui, regioni et situi monasterii magis convenirent, quam quidem LXXVII capitulis comprehendit; quorum maxima pars ex regula sancti Benedicti est desumpta, prout legentibus apparebit.

DE SANCTO DONATO VESONTIONENSI EJUSQUE REGULA.

VETERUM TESTIMONIA.

Tabula et Martyrologia Ecclesie Vesont. (Apud Chiffletium, Ferrarium et Sausseium, die vii Id. August.)

Vesontione, depositio sancti Donati episcopi.

Jonas monachus. (In Vita sancti Columbani, c. 15 tom. III Oper. Ven. Bedæ.)

« Erat tunc temporis dux quidam nomine Uvalde- lenus, qui gentes quæ inter Alpium septa et Jurani salus arva incolunt regebat. Huic soboles nulla erat. Ille cum conjuge sua Flavia nomine, et genere et prudentia nobili, ad beatum Columbanum ex Vesontionensi oppido pergit, precantes simul ut pro eis Dominum deprecaretur. Quibus vir sanctus: Si, inquit, voti vestri est, ut largitoris donum ejus nomini consecretis, mihique ex lavacro suscipiendum tradatis, pro vobis Domini clementiam implorabo, ut non solum eum quem Domino voveatis, habeatis; verum quanta volueritis post pignora suscipiatis. » Mox: « Flavia editum puerum ad virum Dei defecit: quem vir sanctus suis manibus receptum sacravit, sacroque lavacro ablutum ipse suscepit, Donatumque nomen imponit, matrique ad nutriendum reddit; qui post alius in eodem monasterio sapientia imbutus, Vesontionensis pontifex est præfectus, nunc usque superest eandem cathedram regens. Qui post in amore beati Columbani, ex ipsius regula mona-

sterium construxit, quod Palatium nuncupant. » Et paulo post: « Post ista munera mater ipsorum Flavia, post mariti obitum monasterium puellarum construxit in supradicta urbe Vesontionis, et omni munimine roborans, multarum puellarum concionem adunavit. Tanta autem in eis veri Dei gratia flagra- vit, ut omnia phaleramenta præsentis vite contem- nentes, ad omnipotentis Dei cultum anhelarent. »

Membrane antiquæ Vesontinæ. (Apud Joann. Jac. Chiffletium, lib. II Antiq. Vesont., cap. 25.)

« Apicem tantæ dignitatis (episcopatus) adeptus nullo modo est a suo proposito alteratus; sed idem permanens ipse omnibus proficere cupiens in Christo, non desistebat a cepto officio. Inter canonicos denique commorans, monachali schema indutus, sic erat inter illos, quasi monachus unus, canonici implens officium, monachi non amittens propositum. » Et mox: « Præterea monasterium infra urbis mœnia condidit, et in honorem beati Pauli apostoli sacravit, possessionibus ditavit, privilegio munivit: atque inibi fideles viros sub beati Benedicti, et beati Columbani Luxoviensi regula victuros instituit. Sæpe denique tempore, matre ejus Flavia cooperante, ex propria hereditate aliud in eadem urbe nobile san- ctuarium monialium in honorem beate Mariæ est ædi-

heatum cœnobium, in quo requiescit eadem Flavia A
in pace, et Sirulis ejus filia, virgo sacratissima, ejus-
que loci abbatissa.

Sanctus Benedictus Anianæ abbas, in Cœcordia
regularum, passim citat hanc regulam a Donato col-
lectam.

SANCTI DONATI VESONTIONENSIS EPISCOPI REGULA AD VIRGINES.

PROLOGUS.

Sanctis et a me plurimum venerandis Christi vir-
ginibus Gauthstrudæ, omnique suæ congregationi in
cœnobio a famula Dei Flavia constituto, Donatus,
omnium extremus famulorum famularumque Dei
servulus, salutem.

Quoniam vos juxta normam regulæ, vasa Chri-
sti pretiosisima, egregie novarum quotidie vitam
ducere, attamen qualiter magis excellere debeatis
sagaci vultis semper intentione perquirere. Quam ob
causam sæpius mihi injungitis ut, explorata sancti
Cæsarii Arelatensis episcopi regulæ, quæ specialius
Christi virginibus dedicata est, una cum beatissimo-
rum Benedicti quoque et Columbani abbatum, ut
puta quibusdam, ut ita dixerim, collectis in unum
flosculis ad inстар Encheridion excerpere vobis, vel
coacervare, deberem, et quæ specialius femineo
sexui custodienda competenter promulgarem, dicen-
tes quod regulæ prædictorum Patrum vobis minime
convenirent, cum easdem viris potius, et nequaquam
feminis, edidissent. Et licet sanctus Cæsarius propriæ
Christi, ut estis, virginibus regulam dedicasset, vo-
bis tamen ob immutationem loci in nonnullis condi-
tionibus minime conveniret. Ad hæc ego implenda
diu multumque renisus sum voluntati vestræ, non ut
pervicaciter durus, sed mea conscius impossibilitate
retentus, dum multorum in hac re minus necessitate
rei atque opportunitatem loci intelligentium judicium
petitescere, ne me temere reprehendant cur de tan-
torum Patrum institutis audeam quidpiam excerpere,
vel mutare. At contra devotionem compellor, dum
inhiant saluti vestrarum cupio animarum. Sed
taciturnitatem meam, imo tacendi perseverantiam,
sedule tandem vestræ rupere preces; quibus quan-
tum parvitas meæ ignavia valet, parere omni ambi-
tione festino, sed timeo ne non tam efficaciter quam
libenter. Et rursus in ancipiti constringor, dum me
imparem ad indaganda præfatorum Patrum monita
fore censeo, et quotidiano strepitu secularium in-
quietor. Germano tamen affectu, quia charitas om-
nia superat, in quantum pro assidua corporali infir-
mitate divina pietas possit iustitiam dedit, et sensus
obtus caligo permisit, quod bonis vestris desideriis

placuit, cunctoque sancto vel vestro collegio intra
septuaginta istius monasterii alunata suggestio flagitavit,
ea quæ vobis expediunt, et loci opportunitas, vel
corporis possibilitas præstat, et a norma recti dogma-
tis non discordant, elegi pauca et plurimis, quemad-
modum regulariter rectum Christi transire, tam
vos, quam cæteræ vobis succedentes, Christo opitu-
lante, tenere valeatis. Hæc vero schedula, quæ vobis
flagitantibus breviter succincteque collecta est, om-
nes conditiones monasterii, causasque regulæ singul-
latim determinat, et dispensat; et ita per titulos lu-
culentius descripta est, ut quilibet sit necessitas
requirendi prius in capitulis cernatur, et facile juxta
ea designata in capitulo suo reperiatur. Quæ capitula
vilitatis meæ apologeticam subsequuntur. Quæ de re
vos sanctas animas, mentesque Deo deditas, coram
omnipotenti Deo spirituali affectu obsecrare compell-
lor, ut hæc eadem vestræ petitioni statuta, absque
ulla duntaxat refragatione, et indesinenti studio,
mentis sagaci, tempore perpetuo conservare stu-
deatis, et juniores, vel etiam negligentes, juxta te-
norem ipsius regulæ coerceatis, et eam sæpius coram
omni congregatione legatis, ut nulla se de ignorantia
excusare possit. Juniores corrigite, anus obsecrate,
præposite vestræ in omnibus obedite; negligentias
vestras indesinenter eis aperite, altera alterius onera
portate, invicem vos omnes puro et casto amore di-
ligite, ut veniente sponso vestro, Domino Jesu Chri-
sto, plenius oleo ac relucentibus lampadibus occura-
tis, tripudiantem dicatis singule: *Inveni quem
quæsit anima mea* (Cant. 11). Hoc ergo ego omnium
ultimus specialius aluitati vestræ humili et subnixa
prece depono, ut pro me, qui petitioni vestræ ob-
temperans hæc per cola vel commata temperavi, tam
in diurnis quam in nocturnis officiis, dum in hoc
luteo corpusculo dego, creberrimas fundatis preces,
et postquam Domino jubente migravero, sacras per
me hostias offerri Domino faciatis, quatenus cum
vobis in choro sacrarum ac sapientium virginum,
virginitatis palma beatitudoque tribuetur; saltem
mihi cunctis onerato peccatis delictorum venia tri-
buatur.

INCIPIIT REGULA.

CAPUT PRIMUM.

Qualis debeat esse abbatissa.

Mater monasterii, quæ præesse digna fuerit con-
gregationi, cogitet semper quale onus suscepit, et
cui est redditura rationem villicationis suæ, sciatque

sibi oportere prodesse magis quam præesse. Opor-
tet ergo eam esse instructam lege divina, ut sciat
unde proferat nova et vetera; castam, sobriam, mi-
sericordem; et sæpius superexaltet misericordiam
judicio, ut idem ipsa consequatur. Odio habeat vitia

diligat sorores. In ipsa autem correctione prudenter A agat, et ne quid nimis; ne dum cupit eradere æruginem, frangat vas, suamque fragilitatem semper suspecta sit, memineritque calamum quassatum non conterendum. In quibus, non dicimus ut permittat nutrir vitia, sed prudenter et cum charitate ea amputet, ut viderit cuique expedire, sicut jam diximus, et stodeat plus amari quam timeri. Non sit turbulenta et anxiosa, non sit nimia et obstinata; non sit zelotypa, et nimis suspiciosa, quia nunquam requiescet. In ipsis imperiis suis sit provida et considerata; et sive secundum Deum, sive secundum seculum sit, opera quæ injungit discernat et temperet. Omnia vero quæ docuerit esse contraria, in suis factis indicet non agenda, ne aliis prædicans ipsa reproba inveniantur, ne quando illi deat Deus peccanti: *Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, projectisti sermones in os populi te (Psal. XLIX).* Non ab ea persona discernatur in monasterio; non una plus ametur quam altera, nisi quam in bonis actibus, aut obedientia invenerit meliorem. Non præponatur ingenua ex servitio convertenti, nisi alia rationabilis causa existat. Quia juxta Apostoli dictum, *sive servus, sive liber, omnes in Christo unum sumus (I Cor. XI)*, et sub uno Domino æqualem servitutis militiam habuimus, et non est apud Deum personarum acceptio (Rom. XI). Sic autem omnia secundum Deum temperet ac discernat, qualiter in die judicii de credito talento mercedem accipiat; et ut præsentem Regulam in omnibus conservet, ut dum bene ministraverit, audiat a Domino quod servus bonus audire meruit: *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv).*

CAPUT II.

De adhibendis ad consilium sororibus.

Quoties aliqua præcipua agenda sunt in monasterio, convocet abbatissa omnem congregationem, et dicat ipsa unde agitur; et audiens consilium sororum, tractet, apud se, et quod utilius judicaverit faciat. Deo autem omnes ad consilium vocari dicitur, quia sæpe juniori Dominus revelat quod melius est. Sic autem dent sorores consilium cum omni humilitatis subiectione, et non præsumant procaciter defendere quod eis visum fuerit; sed magis in abbatisse pendeat arbitrio, ut quod salubrius esse judicaverit, ei cunctæ obediunt. In omnibus igitur omnes magistræ sequantur regulam, neque ab ea temere declinetur a quaquam. Nulla in monasterio proprii sequatur cordis voluntatem. Non præsumat quaquam cum abbatissa sua proterve contendere. Quod si præsumperit, regulari discipline subjaceat, id est, in cella retrudatur, donec penitendo humilietur. Ipsa tamen abbatissa cum timore Dei et observatione regulæ omnia faciat, sciens se procul dubio de omnibus judiciis suis æquissimo judici Deo rationem reddituram. Si qua vero minor sunt agenda in monasterio utilitatibus, seniorum tantum utatur consilio, sicut scriptum est: *Omnia fac cum consilio, et post factum non vanitaberis.*

CAPUT III.

Quæ sunt instrumenta tonorum operum.

In primis Dominum Deum tuum dilige ex toto corde, tota anima, tota virtute, deinde proximum tanquam teipsum. Deinde non occidere, non adulterare, non facere furtum, non concupiscere, non falsum testimonium dicere, honorare omnes homines; quod sibi quisque facere non vult, alii non faciat; abnegare semetipsum sibi, ut sequatur Christum; corpus castigare, delicias non amplecti, jejunium amare, pauperes recreare, nudos vestire, infirmos visitare, mortuum sepelire; in tribulatione subvenire, dolentem consolari, a oculi actibus se facere alienum, nihil amoris Christi præponere; iram non perlicere, iræmædie tempus non reservare, dolum in corde non tenere, pacem falsam non dare, charitatem non derelinquere; non jurare, ne forte perjuret; veritatem ex corde et ore proferre, malum pro malo non reddere, injuriam non facere, sed et factas patienter sufferre; inimicos diligere; maledicentes sibi non remaledicere, sed magis benedicere, persecutionem pro justitia sustinere. Non esse superbum, non vinolentum, non multum et lacem, non somnolentum, non pigrum, non murmuratum, non detractorem; spem suam Deo committat; bonum aliquid in se cum viderit, Deo applicet, non sibi, malum vero semper a se factum sciat, et sibi deputet; diem judicii timere, gehennam expavescere, vitam æternam omni concupiscentia spirituali desiderare, mortem quotidie ante oculos suspectam habere, actus vitæ suæ omni hora custodire, in omni loco Deum se respicere pro certo scire; cogitationes malas cordi suo advenientes mox ad Christum allicire, et seniori spirituali patefacere; os suum a malo, vel pravo eloquio custodire, multum loqui non amare; verba vana aut risui apta non loqui, risum multum aut excussum non amare; lectiones sanctas libenter audire, orationi frequenter incumbere, mala sua præterita cum lacrymis vel gemitu quotidie in oratione Deo confiteri, de ipsis malis de cætero emendare, desideria carnis non perlicere, voluntatem propriam odisse; præceptis abbatisse in omnibus obedire, etiamsi ipsa aliter, quod absit, agat, memor illius dominei præcepti: *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite (Matth. xxiii)*; non velle dici sanctum antequam sit, sed prius esse quod verius dicatur, præcepta Dei facis quotidie adimplere, castitatem amare, nullum odire, zelum et invidiam non habere, contentionem non amare, elationem fugere, et seniores venerari, juniores diligere in Christi amore, pro inimicis orare, cum discordante ante solis occasum in pacem redire, et de Dei misericordia nunquam desperare. Ecce hæc sunt instrumenta artis spiritualis, quæ cum fuerint a nobis die noctuque incessabiliter adimpleta et in die judicii reconsignata, illa merces nobis a Domino recompensabitur, quam ipse promisit, quod *oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit his qui diligunt eum (I Cor. ii)*. Officina vero ubi hæc omnia diligenter operemur,

claustra sunt monasterii, et stabilitas in congregatione.

CAPUT IV.

Cualis esse debeat abbatisa.

Quanta benevolentia diligatis matrem, quæ omnium vestrum curam gerit, et præpositæ sine murmuratione obediatur, ne in illis charitas contristetur. Ipse vero vobis quæ præsumt cum charitate et vera pietate discretionem et regulam studeant custodire. Corripiant inquietas, pusillanimes consolentur, sustineant infirmas, semper cogitantes Deo se pro vobis reddituras rationem. Unde et vos magis sancte obediendo, non vestrum, sed etiam ipsarum miseremini: quæ inter vos quantum in ordinatione superiores videntur, tantum in periculo majori versantur. Pro qua re non solum matri, sed etiam præpositæ, primiceriæ, vel formariæ, cum reverentia humiliter obedite.

CAPUT V.

De præposita monasterii.

Præposita monasterii eligatur a matre spirituali de congregatione cum consilio seniorum suarum, sancta, sapiens, timens Deum, humilitatemque super omnia habens, et in religionis amore devota, et regulæ observatione sit cognita. Quæ præposita ea agat cum reverentia quæ etiam a matre spirituali iuncta fuerint, nihil contra ipsius voluntatem aut ordinationem faciat, quia quantum prælata est cæteris sororibus, tanto magis eam oportet sollicitè observare in omnibus præcepta regulæ. Quæ præposita, si in aliquo reperta fuerit vitio, aut elatione, fuerit decepta superbia, aut contemptrix sanctæ regulæ comprobata, admonetur verbis usque ter: si non emendaverit, adhibeatur ei correctio discipline regularis; quæ si neque sic correxerit, tunc deiciatur de ordine præposituræ, et alia quæ digna est, in loco ejus subrogetur. Quod si et post hæc in congregatione quieta et obediens non fuerit, etiam de monasterio expellatur: aut in cella ob penitentiam condignam retrudatur.

CAPUT VI.

Ut quæ ad conversionem venerit non statim recipiatur.

Hæc igitur in primis vestro sancto cœnobio conservanda est norma, ut quæcumque Deo inspirante converti voluerit, non ei liceat statim habitum religionis assumere, nisi antea in multis experimentis fuerit voluntas illius approbata, sicut ait Apostolus: *Probate spiritus, si ex Deo sunt (I Joan. iv)*; et alibi: *Omnia probate; quod bonum est tenete (I Thes. v)*. Ergo si perseveraverit pulsans, et illatas sibi injurias et difficultatis visa fuerit patienter portare, et persistere petitioni suæ, annuat ei ingressus; et sit in cella ubi meditetur, et manducet, et dormiat. Et senior ei talis deputetur, quæ ei regulam sæpius legat, et curiosus intendat et sollicita sit, si revera Deum quaerit, si prompta est ad opus Dei, ad obedientiam, ad opprobria sustinenda. Prædicentur ei omnia dura et aspera, per quæ itur ad Deum; et si promiserit de stabilitate sua perseverantiam, tunc demum post anni circulum in cœnobium ingreditur, et obedi-

lia ac stabilitate promissa in congregatione societur.

Et si potest fieri, aut nusquam, aut difficile in monasterio infantula parvula, nisi ab annis sex aut septem, quæ jam et litteras discere, et obedientiæ obtemperare possit, suscipiatur.

CAPUT VII.

De his quæ, relictis maritis, ad monasterium veniunt, quæ et recipiuntur.

Quæ autem viduæ, aut maritis relictis, aut mutatis vestibus, ad monasterium veniunt, non accipiantur, nisi antea de facultatiola sua cui voluerint chartas, aut donationes, aut venditiones faciant, ita ut nihil sui potestati, quod peculiariter aut ordinare aut possidere videantur, reservent, propter illud Domini præceptum: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes (Matth. xix)*; et: *Si quis non reliquerit omnia, et secutus me fuerit, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv)*. Illæ vero quæ adhuc vivis parentibus substantiam suam in potestate habere non possunt, aut adhuc minoris ætatis sunt, chartas tunc facere compellantur, quando res parentum in potestate habere poterint, aut a legitima ætate pervenerint. Ideo hoc sanctis animabus vestris præcipimus, imitantes exemplum Ananiam et Saphiram, qui cum totum se dixissent apostolis obtulisse, partem obtulerunt, partem sibi infideliter reservaverunt (Act. v), quod, scilicet, nec decet, nec licet, nec expedit. Ancillam propriam nullam, nec abbatissæ, liceat in suo servitio habere: sed si opus habuerit, abbatissa jubente, de junioribus in solatio suo accipiat.

CAPUT VIII.

Ut nulli liceat rem propriam possidere.

Hoc præcipue vitium radicitus amputandum est de monasterio, ut nulla præsumat aliquid proprium habere, nec quidquam dare aut accipere, vel tenere, sine jussione matris, nullam omnino rem, neque tabulas, neque graphium, sed nihil omnino, quippe quibus nec corpora sua, nec voluntates licet habere in propria voluntate, omnia vero necessaria a matre monasterii sperare. Nec quicquam liceat habere, quod ipsa non dederit, aut permiserit. Omniaque omnibus sint communia, ut scriptum est: *Et erat illis omnia communia (Act. iv)*. Nec quæque suum aliquid esse dicat, aut vindicare præsumat. Quod si quæ hoc nequissimo vitio deprehensa fuerit delectari, tribus suppositionibus pœniteat.

CAPUT IX.

Ut nemo peculiare opus sine jussione faciat.

Nemo sane cujuslibet operis vel artificii pro suo libito quidquam sine jussione eligat faciendum, sed quod faciunt in commune faciant, tam sancto studio et tam fervente alacritate quasi sibi ipsis fecerint; et quod faciunt matri præsentent, et illa cui opus fuerit dispenset. Quæ autem contumax exstiterit, hoc quod fecit privetur, et centum percussionebus pœniteat. Quæ aliquid habebant in sæculo, quando ingrediuntur monasterium, humiliter illud offerant matri, communibus usibus profuturum. Quæ autem non ha-

puerunt, non ea querant in monasterio, quæ nec foris habere potuerunt.

CAPUT X.

Ut nulla despiciat sororem suam.

Illæ vero quæ aliquid habere videbantur in sæculo, non fastidiant neque despiciant sorores suas, quæ ad illam sanctam societatem ex paupertate venerunt; nec de suis divitiis superbiant, quod eas monasterio obtulerunt, quod eis in sæculo fruerentur. Quid prodest di-pergere, et dando pauperibus pauperem fieri, si misera anima diabolica inflatur superbia? Omnes ergo unanimiter et concorditer vivite, et honorate in vobis invicem Deum, cujus templum esse meruistis. Quæ autem in hoc jactantiæ crimine quod diximus inventa fuerit, suppositionem cum silentio faciat.

CAPUT XI.

Ut nulli liceat semotam habere mansionem.

Nulli liceat semotam eligere mansionem, nec habeat cubiculum, armariolum, aut aliquid hujusmodi, quod peculiariter cum clavi claudi possit, sed omnes, divisim lectulis, in una maneant domo. Quæ vero aliter agere aut habere præsumperit, suppositionem sustineat. Quæ autem senes sunt, et infirmæ, ita illis convenit obtemperare, et ordinare, ut non singule singulas cellas habeant, sed in una recipiantur omnes, ubi et maneant, et studium habeant. Nunquam ibi, sicut et in reliqua congregatione, alio voce loquantur, ut extra modum a foris audiantur: quod si fecerint, suppositionem silentii, aut quinquaginta percussiones accipiant.

CAPUT XII.

Qualiter senes aut infirmæ gubernandæ sint.

Illud ante omnia sancta mater, et venerabilis quæcunque fuerit præposita, etiam cuicunque cura committenda est infirmarum, primiceriam etiam, vel formariam admoneo, et contestor, ut vigilantissime consideretis, et si sunt aliquæ de sororibus quæ pro eo quod aut diligentius nutritæ sunt, aut defectiones forsitan stomachi frequentius patiuntur, et sicut reliquæ abstinere non possunt, aut certe cum grandi labore jejunt, si illæ propter verecundiam petere non præsumunt, vos eis jubeatis a cellariis dari, et ipsis ut accipiant ordinetis. Et certissime confidant, quod quidquid dispensante aut jubente seniore, qualibet hora perceperint, in illa repausatione Christum accipiant. Et sicut jam superius diximus, infirmarum cura ante omnia et super omnia adhibenda est, ut sicut revera Christo, ita eis serviatur, quia ipse dixit: *Infirmus fui, et visitastis me; et: Quod fecistis uni de his minimis fratribus meis, mihi fecistis* (Matth. xxv). Sed ipse infirmæ sorores considerent in timore Dei sibi servire, et non superfluitate sua contristant sorores suas servientes sibi: quæ tamen patienter portandæ sunt, quia de talibus copiosior merces acquiritur. Ergo cura maxima sit matri, ne aliqua negligentia patiantur. Quibus infirmis sit cella per se deputata; et quæ eis obsequium impendat, timens Deum ac si illicita sit. Balnearum usus infirmis quoties expedit offeratur, sanis autem, et maxime

A juvenibus, tardius concedatur. Carnes vero a nulla unquam in cibo manducentur: si forte aliqua in depravata infirmitate fuerit, jubente et providente abbatis accipiat. Cum vero vires pristinas reparaverit, ad feliciorum redeat abstinentiæ consuetudinem. Et si hoc necessitas infirmarum exegerit, et matri monasterii justum visum fuerit, cellariolum et coquinam suam infirmæ in commune habeant.

CAPUT XIII.

Qualiter ad officium divinum curratur

Ad horam divini officii, mox ut auditum fuerit signum, relictis omnibus quælibet fuerint in manibus, summa cum festinatione curratur; cum gravitate tamen, ut non scurrilitas inveniat fomitem. Nihil tamen operi Dei præponatur. Quæ vero nocturnis vigiliis ad gloriam primi non occurrerit psalmi, non stet in ordine suo in choro, sed ultima omnium stet, aut in loco quem talibus negligentibus seorsum constituerit senior, ut videatur ab omnibus, usque dum, completo opere Dei, publica satisfactione poeniteat. Ea vero, quam superius diximus, horis diurnis observatio conservetur.

CAPUT XIV.

De his quæ ad opus Dei vel ad mensam tarde occurrerint.

Quæ signo tacto tardius ad opus Dei vel ad opera venerit, increpationi, ut dignum est, subiacebit: quæ si secundo aut tertio admonita emendare noluerit, regulari subiaceat disciplinæ. Similiter quæ ad mensam ad primum capitulum orationis non fuerit, et occupata in aliquo per jussionem non fuerit, non permittatur ad mensam communis participationis sedere: sed sequestrata a consortio omnium reficiatur sola, sublata ei portione sua de vino. Eadem vero patiatur, quæ non fuerit præsens ad illum versum qui post cibum dicitur.

CAPUT XV.

De significanda hora operis Dei.

Nuntianda hora operis Dei die noctuque sit cura abbatis; aut ipsa nuntiare debet, aut alicui sollicitæ sorori injungat hanc curam, ut omnia horis competentibus compleantur. Psalmos vel antiphonas post abbatissam ordine suo quibus jussum fuerit imponant; cantare autem et legere non præsumat, nisi quæ potest ipsum officium implere, ut ædificentur audientes: quod cum humilitate, et gravitate, et timore faciat, cui jusserit abbatissa.

CAPUT XVI.

De oratorio monasterii.

Oratorium hoc sit quod dicitur, nec ibi quidquid aliud geratur aut condatur, excepto opere Dei. Omnes cum summo silentio exeant; et agatur reverentia Dei, ut soror quæ forte sibi peculiariter vult orare non præpediatur alterius improbitate. Sed et si altera vult sibi forte secretius orare, simpliciter intret et oret, non in clamosa voce, sed in lacrymis et intentione cordis. Ergo quæ simile opus non facit, non permittatur expleto opere Dei remanere, sicut dictum est, ne alia impedimentum patiatur.

CAPUT XVII.

De disci, lina psallendi in oratorio.

Ubiq̃ue credimus divinum esse presentiam, et oculos Domini contemplantes bonos et malos; maxime tamen hoc sine aliqua dubitatione credimus, cum ad opus divinum assistimus. Ideo semper memores simus quod ait Propheta: *Servite Domino in timore* (Psal. ii); et iterum: *Psallite sapienter* (Psal. xlvii); Et: *In conspectu angelorum psallam tibi* (Psal. cxxxvii). Ergo consideremus qualiter oporteat in conspectu divinitatis et angelorum ejus esse, et sic stemus ad psallendum, ut mens nostra concordet voci nostræ. Dum in oratorio psallitur, fabulare omnino non liceat. Cum vero psalmis et hymnis vacatis Deo, id versetur in corde quod præferitur in voce, et quæ subriserit in cursu orationum, sex percussionebus; si in sonum eruperit risus, suppositionem.

CAPUT XVIII.

De reverentia orationis.

Si cum hominibus potentibus volumus aliqua suggerere, non præsumimus nisi cum humilitate et reverentia, quanto magis Domino Deo universo. Cum omni humilitate et puritatis devotione supplicandum est? Et non in multiloquio, sed in puritate cordis et co: punctione lacrymarum nos exaudiri credamus. Et ideo brevis debet esse et pura oratio, nisi forte ex affectu inspirationis divinæ gr: tiæ protendatur. In conventu tamen omnino brevietur oratio; et facto sig: o a priori omnes pariter surgant.

CAPUT XIX.

Qualiter silentio studere debeant sorores.

Omni tempore omnique loco silentio studere debent ancille Christi, maxime tamen nocturnis horis. Et ideo exeuntes a completoriis nulla sit licentia denuo loqui cuiquam aliquid, usque mane post secundam celebratam in conventu; quod in loco veniam petentes, ac singulæ confessionem dantes pro cogitationibus carnalibus atque turpibus, vel nocturnis visionibus, demum pariter orantes dicant: *Fiat, Domine, misericordia tua super nos, quemadmodum speravimus in te* (Psal. xxxii). Sic quoque vicissim dicant ad seniores: Da commeatum, vestimentum mutare, et quod opus fuerit fieri.

CAPUT XX.

Quando vacent lectioni.

A secunda hora usque ad tertiam, si aliqua necessitas ut operentur non fuerit, vacent lectioni; reliquo vero spatio diei faciant opera sua, et non se fabulis occupent, propter illud Apostoli: *Cum silentio operantes* (II Thess. iii); et illud: *In multiloquio non effugies peccatū* (Prov. x). Et ideo hoc vobis omnino loquendum est, quod ad ædificationem vel utilitatem animæ pertinet; cum autem necessitas operis exegerit, tunc loquantur. Reliquis vero in unum operantibus una de senioribus legat de reliquo meditatio verbi Dei de corde non cesset. Si autem, ut diximus, aliqua compellit necessitas, ut infra hunc terminum operari debeat, in arbitrio sit matris, qualiter absque murmure fiat. Omnia quæ-

Aunque opera facitis, quando lectio non legitur, de divinis Scripturis semper aliquid raminate. Nemo cum murmuratione aliquid faciat, ne simili murmuratorum iudicio pereat, secundum illud Apostoli: *Omnia facite sine murmurationibus* (Philipp. ii). Humiles semper invicem sitis, non solum senioribus, sed et corqualibus et junioribus, et Deus superbis resistat, ne inflatæ per viam angustam transire non possint. Quidquid vobis a senioribus fuerit imperatum, sic accipite tanquam si de coelo sit ore Dei prolatum. Nihil reprehendas, nihil despicias, in nullo penitus non murmurare præsumas, quis in monasterio servire venisti, non imperare, obedire potius, quam jobere. Totum sancium, totum iustum, totum utile iudica, quidquid aut tibi, aut aliis vide-

B ris imprari.

CAPUT XXI.

Si omnes æqualiter debent necessaria accipere.

Scriptum est: *Dividebatur singulis prout cuique opus erat* (Act. iv); ubi non dicimus ut personarum, quod absit, acceptio sit, sed infirmarum consideratio, ut quæ minus indiget, agat Deo gratias et non contristetur; quæ vero plus indiget, humilietur pro infirmitate, non extollatur pro misericordia, et ita omnia membra erunt in pace. Ante omnia ne murmurationis malum pro quacunque causa in aliquo qualicunque verbo vel significatione appareat; quod si deprehensa quæ fuerit, districtiori disciplinæ subdatur.

CAPUT XXII.

C *Qualis debet esse ancilla Dei dum castigatur.*

Quæ pro qualibet culpa admonetur, castigatur, corripitur, arguenti respondere non præsumat; quod si fecerit, regulari subiaceat disciplinæ. Quæ aliquid ex his quæ iubentur implere noluerit, a communione orationis, vel a mensa, secundum qualitatem culpæ, sequestrabitur.

CAPUT XXIII.

Qualiter ad confessionem omnibus diebus veniant.

Inter cæteras regulæ observantias hoc magis super omnia tam juniores quam etiam seniores monemus sorores, ut assidue et indesinenti studio tam de cogitatu, quam etiam de verbo inutili, vel opere, seu aliqua commotione animi, confessio omnibus diebus, omnibus horis, omnibusque momentis semper donetur; et matri spirituali nihil occultetur, quia statutum est hoc a sanctis Patribus, ut detur confessio ante mensam, sive ante lectulorum introitum, aut quandocunque fuerit facile, quia confessio pœnitentiæ de morte liberat. Ergo nec ipsa parva a confessione sunt negligenda cogitata, quia scriptum est: *Qui parva negligit, paulatim destitit* (Eccli. xix).

CAPUT XXIV.

De his quæ ad lectum suum aliquid occultare præsumperint.

Quæ soror ad lectulum suum, quæ a l manducandum, vel ad bibendum pertinent, præsumperit occultare, publice coram omnibus arguatur, et tunc demum palam cunctis præsentibus oburgata suppositionem sustinere cogatur.

CAPUT XXV.

De his quæ non custodierint bene ictionem ad mensam, et cætera similia.

Si comederit vel biberit non petens benedictionem, et non respondens Amen, sex percussioibus; et quæ non signaverit cochlear quo lambit, sex; et quæ locuta fuerit comedens, non in necessitate alterius sororis, sex; vel pertulerit cultello mensam, sex; et si dixerit suum proprium aliquid, sex percussioibus emendet.

CAPUT XXVI.

De his quæ in coquina aliquid effuderint.

Quæcunque de sororibus cui sollicitudo coquinandi vel ministrandi commissa est, quantum quid effuderit, oratione in ecclesia post expletum cursum, ita ut sorores pro ea orent, emendare statuitur. Similiter pœniteat, quæ humiliationem in synaxi, id est, in cursu oblita fuerit, hæc est humiliatio in ecclesia post finem uniuscujusque psalmi. Simili modo quæ perdidit micæ, oratione in ecclesia emendari cogatur. Ita tamen hæc parva pœnitentia judicetur, si parvum quid effuderit; quod si ex negligentia, vel oblivione, vel transgressione securitatis, tam in liquidis quam in aridis amplius solito perdidit, longa venia in ecclesia, dum duodecim psalmos ad duodecimam canunt, prostrata nullum membrum movens pœniteat, et quæ non custodierit ordinem ad sacrificium, sex percussioibus emendetur.

CAPUT XXVII.

De his quæ sine oratione egrediuntur domo.

Quæ egrediens domum ad orationem poscendam non se humiliaverit, et post acceptam non se signaverit et crucem non adierit, duodecim percussioibus; et quæ orationem ante opus aut post oblita fuerit, duodecim percussioibus; aut quæ regrediens domum, orationem petens non se curvaverit intra domum, duodecim percussioibus emendetur; vel quæ facit cursus non necessarios, duodecim percussioibus emendetur.

CAPUT XXVIII.

Quæ profert fabulas otiosas ad aliam, et quæ se excusa erit, et dicit consilium contra consilium.

Fabulas otiosas proferens ad alteram, et statim semetipsam reprehendens, venia tantum sufficit; si autem non se reprehenderit, tractantes eas suppositiones silentii aut quinquaginta percussioibus pœniteat. Excusationem proferens cum simplicitate, quando in aliquo discutitur, et non dicit, statim, veniam petens, Mea culpa, pœnitet me; consilium contra consilium cum simplicitate promens, quinquaginta percussioibus pœniteat.

CAPUT XXIX.

De his quæ reprehendant aliarum opera et cætera similia.

Reprehendens aliarum sororum opera aut detrahens, proferens correctionem contra correctionem, hoc est, castigans castigantem se, tribus suppositionibus pœniteat. Quæ soror abscondit aliquod crimen in sorore suo usque dum corrigatur de alio vitio, vel de isto, et tunc prius profert illud aliter: unum sororem

aut suam, tribus suppositionibus; vel quæ detrahit alieni sorori, aut audit detrahentem non corrigens eam, tribus suppositionibus; et quæ aliquid cum contradictione aut tristitia promittit, simili modo tribus suppositionibus pœniteat. Quæ aliquid reprehendens prepositæ non vult indicare, usque dum matri seniori indicet, similiter; æniteat. Quæ soror vituperat alieni sorori obsequium dandum, murmurat et dicit, Non faciam, nisi dicat senior aut secunda, similiter tribus suppositionibus. Quæ consanguineam suam docet aliquam decentem artem, et aliud quodlibet a seniore fuerit impositum, dixerit, melius lectionem discat, tribus suppositionibus pœniteat.

CAPUT XXX.

De his quæ cum preposita sua superbe contendunt.

Quæ ad prepositam suam audet dicere: Non tu iudicabis causam meam, sed nostra senior, aut cæteræ sorores, quadraginta diebus pœniteat, nisi ipsa humiliter dicat: Pœnitet me quod dixi.

CAPUT XXXI.

De his quæ non postulant veniam correctæ, et cætera similia.

Quæ non postulat veniam correctæ, suppositione; quæ visitaverit alias in cellis earum sine interrogatione, simili modo pœniteat; aut in coquinam post nonam ierit, suppositione; aut extra vallum, id est, extra septa monasterii sine interrogatione ierit, suppositione pœniteat.

CAPUT XXXII.

Ut nulla alterius teneat manum, nec juvenculæ se invicem appellent.

Prohibetur ne pro dilectione aliqua ulla alterius teneat manum, sive steterit, sive ambulaverit, sive se lerit. Quod si fecerit, duodecim percussioibus emendetur. Juvenculæ, quibus imponitur terminus, ut non se appellent invicem, si transgressæ fuerint, quadraginta percussioibus pœniteat.

CAPUT XXXIII.

Ut sedentes ad mensam taceant.

Sedentes ad mensam taceant, et animo lectioni intendant. Cum autem lectio cessaverit, meditatio sancta de corde non cesset. Si vero aliquid opus fuerit, quæ mensæ præest sollicitudinem gerat, et quod est necessarium nutu magis quam voce petat. Nec eorum vobis fauces sumant cibum, sed et aures audiant Dei verbum. Nam quæ loqui præsumperit, vel viginti vel triginta percussiones accipiat. Pœnitentias vero minutæ juxta mensam si fecerit preposita mensæ imponat, amplius quam viginti quinquæ percussiones simul non dentur.

CAPUT XXXIV.

Qualiter aut quibus temporibus genua flectantur.

Pœnitentes sorores, et indigentes pœnitentia psalmodum, hoc est, quibus necesse est ut psalmos adhuc pro visione nocturna decantent, quia pro illusione diabolica, ac pro modo visionis viginti sex psalmos in ordine, alix quindecim, alix duodecim indigentes pœnitentia psalmos decantare debent; quamvis ergo in nocte dominica, et tempore Quinquagesimæ genuflectant. In commune autem omnes sorores

omnibus diebus et noctibus tempore orationum in fine omnium psalmorum genua ad orationem, si non infirmitas corporis offererit, flectere æquo moderamine debent, sub silentio dicentes : *Deus, in adjutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina.* Quem versiculum postquam in oratione tacite decantaverint, æqualiter a flexu orationis surgant, exceptis diebus Dominicis, et a prima die sancti Paschæ, usque ad Quinquagesimum diem, in quo moderate tempore psalmodiæ humiliantes, genua non flectent. Et quando ad communionem altaris accedunt, ter se humilient.

CAPUT XXXV.

Ut jurare omnino non liceat.

Juramentum, vel maledictum, velut venenum diaboli fugere et vitare contendat; quod si fecerit, duabus silentii suppositionibus, et centum percussioni-bus poeniteat.

CAPUT XXXVI.

De Quadragesimæ observatione.

Licet omni tempore vita monachæ Quadragesimæ debet observationem habere, tamen quia paucorum est ista virtus, ideo suademus istis diebus Quadragesimæ omni puritate vitam suam custodire; omnes pariter sordes et negligentias aliorum temporum his diebus sanctis diluere. Quod tunc digne fit, si ab omnibus vitiiis temperamus, orationi cum stilibus, lectioni et compunctioni cordis, aut abstinentiæ, operam damus. Ergo his diebus augeamus nobis aliquid sedito penso servitutis nostre orationes peculiare, ciborum et potus abstinentiæ, ut unaquæque super mensuram sibi inditam aliquid propria voluntate cum gaudio sancti Spiritus offerat Deo, id est, subtrahat corpori suo de cibo, de potu, de somno, de loquacitate, de scurrilitate; et cum spirituali desiderio gaudium sanctum Paschæ expectet. Hæc ipsum tamen quod unaquæque offert, abbatissæ suæ suggerat, et cura ejus faciat oratione et voluntate. Quidquid sine matris spiritualis permissione fit, præsumptioni deputabitur et vanæ gloriæ, non mercedi.

CAPUT XXXVII.

Quot sunt gradus humilitatis.

Primus humilitatis gradus est, obedientia sine mora. Hæc convenit his quæ nihil sibi a Christo clarius aliquid existimantes, propter servitium sanctum quod professe sunt, seu propter metum gehennæ, vel gloriam vitæ æternæ, mox ut aliquod imperatum a majore fuerit, ac si divinitus impetur, moram pati nesciunt in faciendo, de quibus Dominus dicit : *Obauditur auris obedire mihi (Psal. xvi).* Et idem dicit doctoribus : *Qui vos audit, me audit (Matth. x).* Ergo tales relinquentes statim quæ sua sunt, et voluntatem propriam deserentes, mox ex occupatis manibus, et quod agebant imperfectum relinquentes, vicino obedientes pedes, jubentis vocem factis sequuntur, vel uno momento prædictæ senioris jussione etiam contraria sustinere debere. Dicit ex persona sufferentium : *Propter te mortificamur tota die, æstimatur sumus ut oves occisionis (Psal. xliii).*

A et securæ de spe retributionis divinæ, subsequuntur gaudentes et dicentes : *Sed hæc omnia superamus propter eum qui dilexit nos (Rom. viii),* et eadem alio loco Scriptura dicit : *Probasti nos, Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum; et induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro (Psal. lxi).* Et ut ostendat sub priore debere nos esse, subsequitur dicens : *Imposuisti homines super capita nostra.* Ideo angustam viam arripiunt, unde Dominus dicit : *Angusta via est, quæ ducit ad vitam (Matth. vii).* Ut non suo arbitrio viventes, vel desideriiis suis et voluptatibus obedientes, sed ambulantes alieno judicio et imperio, in cœnobio degentes, seniores sibi præesse desiderant. Sine dubio hæc tales illam Domini imitantur sententiam, quæ dicit : *Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me (Joan. v).* Sed hæc ipsa obedientia tunc acceptabilis erit Deo, et dulcis hominibus, si quod jubetur non trepide, non tarde, aut cum murmuratione, vel cum responsione nolentis efficiatur, quia obedientia quæ majoribus præbatur, Deo exhibetur; ipse enim dixit : *Qui vos audit, me audit (Matth. x).* Nam si talis non fuerit obedientia, non erit acceptabilis Deo, qui ait : *Et qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus (Luc. xiv).* Et ideo dicit de digno discipulo : *Ut ubi ego sum, ibi et minister meus mecum erit (Joan. xii).*

CAPUT XXXVIII.

Secundus humilitatis gradus est, propriam quæque non amare voluntatem, et desideria sua non debet implere; sed vocem illam Domini factis imitetur, dicentis : *Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui me misit (Joan. vi);* item dicit Scriptura : *Voluntas habet pœnam, et necessitas parit coronam.*

CAPUT XXXIX.

Tertius humilitatis gradus est, ut quæque pro Dei amore omni obedientia se subdat majori; imitans Dominum, de quo dicit Apostolus : *Factus obediens usque ad mortem (Philipp. ii).*

CAPUT XL.

Quartus humilitatis gradus est, si in ipsa obedientia duris et contrariis rebus, vel etiam quibuscumque irrogatis injuriis, tacita conscientia poenitentiam amplectatur, ut sustinens non lassescat, vel discedat, dicente sancta Scriptura : *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x);* et item : *Confortetur cor tuum, et sustine Dominum (Psal. xxi).*

CAPUT XLI.

Quintus humilitatis gradus est, si omnes cogitationes malas cordi suo advenientes, vel mala a se absconse commissa per hunc item confessionem seniori suæ non celaverit; hortans nos de hac re Scriptura dicit : *Revela Domino vitam tuam, et spera in eum (Psal. xxxvi).* Et iterum dicit : *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus (Psal. cv).* Et item Propheta : *Delictum meum cognovit tibi feci, et injustitias meas non abscondi. Dixi, et non timebo adversus me injustitias meas*

Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei (Psal. lxxxi).

CAPUT XLII.

Sextus humilitatis gradus est, si omni utilitate vel extremitate contenta sit monacha, et ad omnia quæ sibi injunguntur, velut operariam malam se judicet et indignam, dicens sibi cum Propheta: *Ad nihilum redacta sum, et nasci; ut jumentum facia sum apud te, et ego semper tecum (Psal. xcii).*

CAPUT XLIII.

Septimus humilitatis gradus est, si omnibus se inferiorem et viliozem, non solum sua lingua pronuntiet, sed et intimo cordis crelat affectu humilians se, et dicat cum Propheta: *Ego autem sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis (Psal. xxi). Exaltata sum, et humiliata, et confusa (Psal. lxxxvii); et item: Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam mandata tua (Psal. cxviii).*

CAPUT XLIV.

Octavus humilitatis gradus est, si nihil agat monacha, nisi quod communis monasterii regula vel majorum cohortantur exempla.

CAPUT XLV.

Nonus humilitatis gradus est, ut linguam ad loquendum prohibeat monacha, et taciturnitatem habens usque ad interrogationem non loquatur, dicente Scriptura quæ in multiloquio non effugietur peccatum (Prov. x); et quia rir linguosus non dirigitur super terram (Psal. cxxiv).

CAPUT XLVI.

Decimus humilitatis gradus est, si non sit facilis ac prompta in risu, quia scriptum est: *Status in risu exaltat vocem suam (Eccli. xxi).*

CAPUT XLVII.

Undecimus humilitatis gradus est, si cum loquitur monacha, leniter et sine risu, humiliter et cum gravitate, vel pauca verba et rationabilia loquatur, et non sit clamosa in voce, sicut scriptum est: *Sapiens verbis innotescit paucis.*

CAPUT XLVIII.

Duodecimus humilitatis gradus est, si non solum corde, sed etiam corpore monacha humilitatem videntibus se semper indicet, id est, in opere, in oratorio, in monasterio, in horto, in via, vel ubicunque sedens, ambulans, vel stans inclinato sit semper capite, defixis in terra aspectibus, ream se omni hora de peccatis suis existimans, jam se tremendo judicio Dei representari existimet, dicens sibi in corde semper illud, quod Publicanus ille evangelicus fixis in terram oculis dixit: *Domine, non sum dignus ego peccator levare oculos meos ad calum (Luc. xviii).* Et item cum Propheta: *Incurreatus et humiliatus sum usquequaque (Psal. cxviii).* Ergo his omnibus humilitatis gradibus ascenss monacha ad charitatem Dei perveniat illam, quæ perfecta foras mittit timorem (I Joan. iv); per quam universa quæ prius non sine formidine observabat absque ullo labore velut naturaliter ex consuetudine incipiet custodire; non jam timore gehennæ, sed amore Christi, et consuetudine ipsa bona, et dilectione virtutum, quam

Dominus jam in operarium suum mundum a vitiis et peccatis Spiritu sancto dignatus est demonstrare.

CAPUT XLIX.

De taciturnitate.

Silentii regula diligenter custodienda decernitur, quia scriptum est: *Cultus autem justitiæ silentium et pax (Isai. xxxii);* et ideo ne reatus de verbositate conquiratur, exceptis utilitatibus ac necessariis, opus est ut taceatur. Quis, juxta Scripturam, in multiloquio non decit peccatum (Prov. x); et alibi ait: *Posui ori meo custodiam; obmutui et humiliatus sum, et sibi a bonis eloquiis interdum propter taciturnitatem debet tacere, quanto magis a malis verbis propter pœnam debet cessare? Tacendum igitur est, et cum cautela et ratione loquendum, ne aut deiractiones, aut tumide contradictiones in loquacitatem vitiosam ac superfluum prorumpant. Ergo quamvis de bonis et sanctis ædificationum eloquiis, perfects Christi sororibus propter taciturnitatis gravitatem rara loquendi concedatur licentia. Quia, ut superius diximus, in multiloquio non effugies peccatum (Prov. x); et alibi: *Mors et vita in manibus linguæ (Psal. xiv).* Et si altiori voce præsumperit, duabus silentii suppositionibus, aut quinquaginta perussionibus pœniteat; et si iterare præsumperit, centum. S. urrillitates vero, vel verba otiosa et risum moventia, æterna clausura in omnibus locis damnamus, et ad tale eloquium famule Christi aperire os non permittimus.*

CAPUT L.

De custodia oculorum.

Nulla in vobis concupiscentia oculorum ejuscunque viri diabolo instigante consurgat. Ne dicatis vos animos habere pudicos, si oculos impudicos habeatis, quia impudicus oculus impudici cordis est nuntius. Nec putare debet, qui in virum non simpliciter convertit aspectum, ab aliis se non videri cum hæc facit. Videtur omnino a quibus videri se non arbitratur. Sed etsi lateat, aut a nemi e hominum videatur, quid faciet de illo superinspector, cui latere omnino non potest? Timeat ergo displicere Deo, cogitet ne male placeat viro. Quando ergo simul statis, si aut provisor monasterii, aut aliquis cum eo virorum supervenerit, invicem vestram pudicitiam cus odite. Deus enim, qui habitat in vobis, etiam isto vos modo custodit. Non sit notabilis habitus vester, nec affectetis vestibus placere, sed moribus, quod vestrum decet propositum.

CAPUT LI.

Ut peccatum alterius non celeatur.

Si quam vero liberius quam decet agere videritis, matri in notitiam ponite. Nec vos judicetis esse malevelas, quando hoc sancto animo indicatis; magis enim innocentes non estis, et peccati ipsius participes vos facitis, si sororem vestram, quam castigando corrigere potuistis, tacendo perire permittitis. Si enim vulnus haberet in corpore, aut esset a serpente percussa, et vellet hoc occultare, dum timet secari, nonne hoc crudeliter taceretur, et misericorditer proderetur? Quanto magis ergo consilia diaboli et

insidias illius manifestare debuistis, ne in deterius vulnus peccati augeatur in corde, et concupiscentiæ malum diutius nutriatur in pectore? Et hoc facite cum dilectione sororum et odio vitiorum

CAPUT LIJ.

Ut inter se litigare, vel convicia dicere non debeant.

Et quamvis non solum cogitari, sed omnino nec credi debeat, quod sanctæ virgines duris sermonibus per convicia mordeant se, tamen si forte, ut se habet humana fragilitas, in tantum nefas aliquæ de sororibus ausæ fuerint, diabolo instigante, prorumpere, ut aut furum faciant, aut in se invicem manus mittant, justum est ut legitimam di disciplinam accipiant, a quibus regulæ instituta violantur. Necesse est enim, ut in eis impleatur illud, quod de indisciplinatis filiis per Salomonem prædixit Spiritus sanctus: *Qui diligit filium suum, assidue illi flagellum* (Eccli. xxx). Et iterum: *Tu virga eum cædia, animam illius de inferno liberabis* (Prov. xxiii). Disciplinam tamen ipsam in præsentia congregationis accipiant, pro illo Apostoli: *Peccantes coram omnibus corripe* (I Tim. v). Lites nullas habeatis, secundum illud Apostoli: *Servum Domini non oportet litigare* (II Tim. ii). Si servum Domini litigare non convenit, quanto magis ancillam Dei non expedit? cujus quo verecundior est sexus, tanto animus debet esse modestior. Aut si fuerint, quam celerius finiantur, ne ira crescat in odium, et festuca convertatur in trabem, et efficiatur anima homicida. Sic enim legitis: *Qui odit fratrem suum, homicida est* (I Joan. iii). Et: *levantes sanctas manus sine ira et disceptatione* (I Tim. ii). Quæcumque convicio, vel maledicto, vel etiam crimine objecto læserit sororem suam, meminerit culpam satisfactione purgare. Quod vitium si iterare præsumperit, districtione severissima feriat, usquequo per satisfactionem recipi mereatur. Juniores præcipue senioribus deferant. Si autem, ut fieri solet, stimulante diabolo, invicem se læserint, invicem sibi veniam petere, et debita relaxare debebunt, propter orationes, quas utique quantum crebriores, tantum puriores habere debent. Quod si i la cui veniam petierit indulgere sorori suæ noluerit, a communione separetur, et timeat illud: *Quod si non dimiserit, non dimittetur ei* (Matth. vi). Quæ autem nunquam vult petere veniam, aut ex animo non petit; aut cui petitur, si non admittat, sine causa in monasterio esse videtur. Attamen usquequo satisfariat penitendo, et sorori suæ relaxet, nunquam in congregatione societur. Proinde vobis a verbis durioribus parcite: quæ si emissæ fue int, non pigeat ex ipso ore proferre medicamentum, unde facta sunt vulnera. Quando autem vos, quæ præpositæ estis, necessitas disciplinæ pro malis moribus coercendis dicere verba dura compellit, si etiam in ipsis modum vos excessisse fortasse sentitis, non a vobis exigitur ut veniam postuletis, ne apud eas quas oportet esse subjectas, dum nimium servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas. Sed tamen petenda venia est ab

omnium Deo, qui novit etiam, quam plus justo corripitis, quanta benevolentia diligitis.

CAPUT LIJ.

Ut nulla a parentibus suis sine jussione aliquid accipiat.

Nullatenus liceat sorori a parentibus suis, neque a quoquam hominum, nec sibi invicem litteras, eulogias, vel quælibet munuscula, accipere aut dare sine præcepto abbatissæ. Quod si etiam a parentibus suis ei quidquam directum fuerit, non præsumat suscipere illud nisi prius indicatum fuerit matri; quod si jusserit suscipi, in ipsius sit potestate, aut ei, si necesse est, aut cui illud jubeat dare. Quæcunque autem, quod Deus non patitur, in tantum progressa fuerit malum, ut occulte litteras ab aliquo, aut quælibet mandata aut munuscula accipiat, si hoc ultro confessæ fuerit, indulgentiam mereatur, et oretur pro ea. Si autem celans proditur, vel convincitur, secundum instituta monasterii regulæ gravius emendetur. Simili etiam districtioni subiaceat, si vel ipsa cuicumque litteras, aut munuscula transmittere sacrilego ausu præsumperit. Pro affectu tamen parentum aut cujusque notitia, si aliquas transmittere voluerit litteras aut eulogias panis, matri suggerat, et si ipsa permiserit, per posticarias det, et ipsæ de nomine illius transmittant cui voluerit ipsa; sine præposita, aut posticaria, per se nulla præsumat nec dare, nec accipere a quoquam; quod si præsumperit, tribus suppositionibus pœniteat.

CAPUT LIV.

Ut nulla cujuslibet a te ius filium in baptismo excipiat.

Nulla cujuslibet filium in baptismo neque divitis neque pauperis præsumat excipere. Neque ad enutriendum, neque ad docendum, nobilium vel pauperum filie recipiantur, nisi quæ in monasterio sub habitu religionis, sicut et reliquæ, perseverent.

CAPUT LV.

Qualiter proviores monasterii, vel reliqui viri, intra monasterium debeant introire.

Ante omnia propter custodiendam famam vestram nullus virorum in secretam partem monasterii, aut in oratorium introeat, excepto episcopo, proviore, et presbytero, et diacono, et uno vel duobus lectoribus, quos et ætatis et vita commendat, qui aliquoties missas facere debeant. Cum vero aut tecta re tractanda sunt, aut ostia, aut fenestræ sunt componende, aut aliquid hujusmodi reparandum, artifices tantum et servi ad operandum, si aliquis necessitas exstiterit, cum proviore introeant; sed nec ipsi sine scientia aut permissu matris. Ipse vero provisor in interioriorem partem monasterii, nisi pro his utilitatibus quas superius diximus, nunquam introeat; et aut nunquam, aut difficile, sine abbatissa, aut alio honestissimo teste, ut sanctæ secretum suum, sicut decet et expedit, habeant.

CAPUT LVI.

Ut neque matronæ sæculares ingredi permittantur, vel puellæ.

Matronæ etiam, seu puellæ sæculares, sive viri nobiles atque ignobiles, in sæculari habitu constituti

qui vel ob visitationes parentum, vel orandi seu invisendi gratia, a l monasterium veniunt, intus aliter introire non permittantur, nisi hi qui religio-i et Deum timentes esse videntur, et quos mater monasterii ob vitæ meritum dignos judicaverit. Cumque partes quas ipsa voluerit circumerint, protinus aut in saluatorium, aut ad portam redeant; ubi deinceps, si abbatisse visum fuerit, illa, si voluerit, præsentem vel reliquis, eulogias accipiant, aut reliquum quod offerre decreverint. Hæc vero quæ ministrant et omnes non alibi nisi in refectorio, ubi decretum est, aliquid accipere præsumant.

CAPUT LVIII.

Qualiter Abbatisa in salutatio nem ad salutandum exeat, vel qualiter ancillæ Domini suos parentes debant salutare.

Observandum est etiam ne abbatisa ad salutandum in saluatorium sine digno honore suo, hoc est, sine duabus aut tribus sororibus senioribus procedat. Similiter et reliquæ sorores ad salutandum parentes vel quoslibet religiosos, sine duabus aut tribus testibus, quas abbatisa iusserit, non procedant. Nec sola cum solo loqui vel memento temporis permittatur, nec vestimenta eorum ad lavandum, vel tingendum, aut custodiendum, vel ad consuecendum, accipiant. Si quæ tamen de alia civitate ad requirendam filiam suam, aut ad monasterium visitandum, vene rit, si religiosa est, et abbatisse visum fuerit, debet ad convivium vocari, reliquæ vero penitus nunquam. Quia sanctæ virgines et devotæ magis Christo vacantes pro universo populo orare debent, quam corporalia convivia præparare. Si quis vero germanam aut filiam suam, vel quamlibet parentem aut sibi cognatam videre voluerit, præsentem præposita, vel qualibet seniore, ei colloquium non negetur. E, iscopi, abbates, vel reliqui religiosi, quos magna vita commendat, si petierint, debent causa orationis introire. Observandum est etiam ut janua monasterii opportunis horis salutantibus pateat.

CAPUT LVIII.

Ut convivium nulli præparetur.

Convivium etiam his personis, hoc est, episcopis, abbatibus, monachis, clericis; secularibus viris, mulieribus in habitu secularium, nec abbatisse parentibus, nec alicujus sanctimonialis, nunquam nec in monasterio, nec extra monasterium, præparetis. Nec episcopo hujus civitatis, nec provisorio quicquam ipsius monasterii convivium faciat, neque abbatisa, aut quælibet ulla ex sororibus convivium episcopi aut parentis, vel cujuslibet personæ, nullo unquam tempore interius, sive exterius, monasterii adire præsumat. Sed si aliquis tam de parentibus propinquis, vel quicunque eis voluerit impendere aliquid, quantum decreverit per portarias in monasterium transmittat, et ipse per se secundum sanctam consuetudinem sibi, ut expedit, præparent.

CAPUT LIX.

Ne abbatisa extra congregationem reficiat.

Abbatisa, nisi inæqualitate aliqua aut infirmitate,

A vel occupatione compellente, extra congregationem suam penitus non reficiat.

CAPUT LX.

Quales ad posticium eligi debeant.

Ad portam monasterii ponatur soror senex et sapiens, quæ sciat accipere responsum aut reddere, cujus naturitas eam non sinat vagari. Quæ portaria cellam debet habere juxta portam, aut duas aut tres juniores in suo solatio, ut venientes semper præsentem inveniant, a qua responsum accipiant. Pro qua re omnes quæ posticium observaverint contestor coram Deo et angelis ejus, ut nihil de monasterio permittant dari, vel a foris in monasterium intus acquiescant excipi, extra conscientiam vel consilium abbatisse. Tamen, ut assolet, abbatisa cum a saluatoribus occupata fuerit, posticarie præpositæ ostendant quodcumque exhibitum fuerit. Quam rem si implere neglexerint, et illæ posticarie, et illæ quæ excipiunt, propter transgressionem sanctæ regule distractionem monasterii gravissimam sustinebunt.

CAPUT LXI.

De cellaria monasterii qualiter esse debeat

Cellaria monasterii eligatur de congregatione sapiens, maturis moribus, sobria, non multum edax, non elata, non injuriosa, non tarda, non prodiga, sed timeas Deum: quæ omni congregationi sit ut mater; curam gerat de omnibus, sine jussione abbatisse nihil faciat; quæ jubentur custodiat, sorores non contristet. Si qua soror forte aliqua irrationabilia postulat, non spernendo eam contristet, sed rationabiliter cum humilitate male petenti deneget. Animam suam custodiat, memor semper illius Apostolici: *Quia qui bene ministrat, gradum sibi bonum acquirit* (1 Tim. iii). Infirmarum, infantium cum omni sollicitudine curam gerat, sciens sine dubio quia pro his omnibus in die judicii rationem redditura est. Omnia vasa monasterii, cuicunque substantiam, ac si altaris vasa sacra conspiciat. Nihil ducat negligendum: neque avaritiæ studeat, neque prodiga sit, vel extirpatrix substantiæ monasterii; sed omnia mensurate faciat, et secundum jussionem abbatisse. Humilitatem ante omnia habeat; et cui substantia non est quod tribuatur, sermo responsionis porrigatur bonus, ut scriptum est: *Sermo bonus super datum optimum*. Omnia quæ ei injunxerit abbatisa, ipsa habeat sub cura sua; a quibus eam prohibuerit, non præsumat. Sororibus constitutam annonam sine aliquo typho aut mora offerat, ut non scandalizentur, memor divini eloquii quid mereatur qui scandalizaverit unum de pusillis (Matth. viii) Si congregatio major fuerit, solatia ei dentur, a quibus adjuta et ipsa æquo animo implere officium sibi commissum. Horis competentibus ei dentur quæ danda sunt, et petantur quæ petenda sunt, et nemo conturbetur neque contristetur in domo Dei.

CAPUT LXII.

De ferramentis, aut aliis rebus monasterii, vel vestibus.

Substantie monasterii in ferramentis vel vestibus, seu quibuscumque rebus, provideat abbatissa sorores de quarum vite moribus secunda sit, et eis singula, ut utile iudicaverit, consignet custodienda atque recolligenda. Ex quibus abbatissa brevem teneat; et dum sibi in ipsa assignata sorores vicibus succedunt, sciat quid dat, aut quid recipit. Quæ cellario, sive canavæ, sive vestibus, vel codicibus, aut posticio, vel lanipendio præponuntur, super Evangelio cæves accipiant et sine murmuratione serviant reliquis. Si quæ vero vestimenta, calceamenta, utensilia, negligenter expendenda vel custodienda putaverit, tanquam inerversor rerum monasterii severius corrigatur. Indumenta vero cum ipsa nova accipiant, si vetera necessaria non habuerint, abbatissæ refundant, pauperibus aut incipientibus junioribus dispensanda.

CAPUT LXIII.

Ut ornamenta, vel varia opera in monasterio non fiant.

Moneo specialius, ut vestimenta lucida, vel cum purpura, vel bebrina nunquam in usu habeatis, nisi tantum laia et lactina. Plumaria ornamenta et omne polyritum nunquam in monasterio fiant; nec ulla tinctura, nisi nigra tantum, si necessitas fuerit, propter illud Apostoli: *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat cui se probavit (II Tim. ii).* Lectualia vero ipsa simplicia sint. Nam satis indecorum est, si in lecto religiose stragula secularia, aut tapetia picta respiciantur. Argentum in usu vestro non habeatis, absque in asterio oratorii.

CAPUT LXIV.

Ut capita qua mensura ligentur.

Capita nunquam altiora ligentur, nisi quomodo in hoc loco mensuram de incausto fecimus.

CAPUT LXV.

Quomodo dormire debent.

Singulæ per singula lecta dormiant, lectisternia pro modo conversationis secundum dispensationem matris accipiant. Si potest fieri, omnes in uno loco dormiant; si autem multitudo non sinit, deæ aut vicinæ cum senioribus, quæ super eas sollicitæ sint, pausent. Luminaria jugiter in eadem cella ardeant usque mane. Vestitæ dormiant et cinctæ cingellis, ut præparatæ sint ad opus divinum semper, et facto signo absque mora surgentes festinent invicem se prevenire ad opus Dei, cum omni tamen gravitate et modestia. Adolescentes sorores juxta se non habeant lectos, sed permixtæ cum senioribus. Surgentes vero ad opus Dei invicem se moderate cohortentur, propter somnolentiarum excusationes.

CAPUT LXVI.

De ordine congregationis.

Ordines suos in monasterio ita conservent, ut conversionis tempus, ut vite meritum di cernit; atque senior non conturbet gregem sibi commissum, neque libera utens potestate injuste disponat aliquid, sed cogitet semper quia de omnibus iudiciis et operibus suis reddi ura est Deo rationem. Ergo secundum or-

A dines, quos constituerit, vel habuerit, ipsæ sorores sic accedant ad pacem, ad unionem, ad psalmum componendum, in choro standum; et in omnibus omnino locis actas non discernatur in ordine, nec pæjudicet, quia Sammel et Daniel pueri presbyteros iudicaverunt. Ergo extra has, quas, ut diximus, alio in consilio mater prætulit, vel degravaverit certis ex causis, reliquæ omnes ut convertantur ita sint ut, verbi gratia, quæ secunda hora diei venerit in monasterium, juniorem se noverit esse illa quæ prima hora venerit diei, cujusque ætatis aut dignitatis sit. Juvenulæ per omnia ab omnibus disciplina teneantur. Juniores igitur priores suas diligant. In ipsa appellatione nominatim nulli liceat aliam puro nomine appellare, sed priores juniores suas sorores nominent, juniores priores suas nonnas vocent, quod intelligitur materna reverentia. Ubicumque autem sibi obviant sorores, junior a priore benedictionem petat, transeunte majore minor surgat, et det ei locum sedendi, nec præsumat junior consedere, nisi ei præcipiat senior, ut fiat quod scriptum est: *Honore invicem prævenientes (Rom. xii).*

CAPUT LXVII.

De septimanariis coquina.

Sorores sibi invicem serviant. In omni ministrio corporali, tam in coquina, vel quidquid quotidianus exegerit usus, vicibus sibi, excepta matre, seu proposita, succedere debent. Nulla excusetur a coquinæ officio, nisi aut ægritudine, aut in causa gravis utilitatis aliqua occupata fuerit, quia exinde major merces conquiritur. Imbecillibus autem procurentur solatia, ut non cum tristitia hoc faciant, sed habeant omnes solatia, secundum modum congregationis, aut positionem loci. Egressura de coquina vasa ministerii munda et sana cellariæ consignet, quæ cellaria iterum intranti consignet, ut sciat quod dat, aut quod recipit. Septimanariæ autem ante unam horam refectionis accipiant singulos biberes et panem, ut hora refectionis sine murmuratione et gravi labore serviant sororibus suis. In diebus autem solemnibus usque ad missas sustineant.

CAPUT LXVIII.

Si sorori impossibilita injungantur.

Si sorori aliqua forte gravia aut impossibilia injunguntur, suscipiat quidem jubentis imperium cum omni mansuetudine et obedientia. Et si omnino virium suarum mensuram viderit pondus oneris excedere, impossibilitatis causas ei quæ sibi præest patienter et opportune suggerat, non superbiendo, aut resistendo, vel contradicendo. Quod si post suggestionem suam in sua sententia prioris imperium perduraverit, sciat junior ista sibi expedire, et ex charitate confidens de auxilio Dei obediat.

CAPUT LXIX.

Qualis debet esse modus communicationis.

Secundum modum culpæ, et excommunicationis vel discipline debet extendi mensura. Qui culparum modus in abbatissæ pendeat iudicio. Si qua tamen soror in levioribus culpis inveniatur, a mensæ participatione privetur. Privatæ autem a mensæ consortio

is, a erit ratio, ut in oratorio psalmm aut antiphonam non imponat, neque lectionem recitet, usque ad satisfactionem: refectionem autem sibi post sororum refectionem sola accipiat, ut si, verbi gratia, sorores reficiunt sexta hora, illa bona; si vero sorores nona, illa vespera, usque dum satisfactione congrua veniam consequatur.

CAPUT LXX.

De graviore culpa.

Si qua autem soror graviore culpe noxa tenetur, suspendatur a mensa simul et ab oratorio; et nulla ei soror in ullo conjungatur consortio, neque in colloquio; sola sit ad opus sibi inunctum persistens in penitentia luctu, sciens illam terribilem Apostoli sententiam dicentis: *Traditum huiusmodi hominem Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in diem Domini* (I Cor. v). Cui autem perceptionem sola percipiat, mensura vel hora qua praeixerit abbas ea ei competere; neque a quaquam benedicatur transiente, nec cibus qui ei datur.

CAPUT LXXI.

De his quae junguntur sine iussione excommunicatis.

Si qua soror praesumpserit sine iussione abbatissae sorori excommunicatae quolibet modo se jungere, aut loqui cum ea, vel mandatum ei dirigere, similem sortiat excommunicationis vindictam.

CAPUT LXXII.

Qualis debet esse sollicitudo circa excommunicatas.

Omni sollicitudinem et curam gerat mater circa delinquentes sorores, quia non est opus sanis medicis, sed male habentibus (Matth. ix); et ideo uti debet omni modo ut sapiens medicus, immittere quasi occultas consolatrices, id est, seniores et sapientiores sorores, quae quasi secrete consolentur sororem fluctuantem, et provocent illam ad humilitatem et satisfactionem, et consolentur eam, ne abundantiore tristitia absorbeat, sed, sicut ait Apostolus, consummatur in ea caritas (II Cor. ii), et oretur pro ea ab omnibus.

CAPUT LXXIII.

De his quae saepius correctae non emendaverint.

Si qua soror pro qualibet culpa frequenter correpta, si etiam excommunicata non emendaverit, acrior ei accedat correctio, id est, ut verberum in eam vindicta procedat. Quae si nec ita correxerit, aut forte, quod absit, in superbiam elata etiam defendere voluerit opera sua, tunc mater faciens ut sapiens medicus, si exhibuit fomenta, si unguenta adhortationum, si medicamenta Scripturarum divinarum, si ad ultimum ultionem excommunicationis, vel plagas virgarum, etiamsi viderit nihil suam prevalere industriam, adhibeat etiam quod maius est, suam et omnium sororum orationem pro ea, ut Dominus, qui omnia potens est, operetur salutem circa infirmam sororem. Quae si nec isto modo sanata fuerit, tunc jam utatur ferro abscissionis, ut ait Apostolus: *Auferite malum ex vobis ipsis* (I Cor. v). Et iterum: *Infidelis si discedit, discedat* (Ibid., vi), ut ne una ovis morbida totum gregem contamineat. Aut tandem

A in cella retrudatur, quousque bona voluntas illius cognoscatur.

CAPUT LXXIV.

Ut non praesumat altera aliam deendere.

Caveatur omnino, ne qualibet occasione praesumat altera aliam defendere sororem in monasterio, aut quasi fueri, etiam si qualibet consanguinitatis propinquitate jungatur; nec quolibet modo id a sororibus praesumatur, quia exinde gravissima occasio scandalorum oriri potest. Quod si qua haec transgressa fuerit, tribus suppositionibus poeniteat.

CAPUT LXXV.

De ordine quo psallere debeant.

De synaxi, id est, de cursu psalmm et orationum modo canonico iuxta normam regulae nostrae, quae iam in breve sunt distinguenda. Ab octavo Kalendis Octobris crescit cursus usque ad summum ejus viginti quinque choris: quas tota hieme, quae a Kalendis Novembris incipit, et finit in Kalendis Februarii, cantandas in nocturnis vigiliis per noctem Sabbati et Dominicae Patres nostri sanxerunt. Duo tecim vero chorae in hieme omni nocte cantandae sunt, usque ad octavo Kalendas Aprilis, et post hiemem quindecim chorae in sacris martyrum vigiliis. Et sicut crescit, ita etiam decrescit quinque choris: quae in primo Sabbato quinque chorae augendae sunt, ut sint viginti, per alium autem Sabbatum una chora augenda est usque ad Kalendas Novembris, usque totus cursus compleatur, id est, viginti quoque chorae psalmm, qui per tres menses hiemis, numerus complendus est in duabus supradictis noctibus, et post hos decrescit per Sabbatum. Primo Sabbato quinque chorae, et singula per altera Sabbata, quia longius spatium est ad finem hiemis, usque ad aequinoctium veris, in cursu decrescendo, quam crescendo, ideo per altera Sabbata singulae decidunt chorae, usque octavo Kalendas Aprilis. Duodecim namque chorae tempore aestatis in sanctorum noctium cursu, id est, Sabbati et Dominicae, cantandae sunt. Octo vero semper reliquis noctibus de aequinoctio veris in aequinoctium cantandae sunt, id est, per sex menses. De aequinoctio veris in aequinoctium autumnii, viginti quatuor psalmi canendi sunt. In omni loco et opere silentii regula magnopere custodire censetur, ut omni quantum valuerit humana fragilitas, quae ad vitia praecipitare solet cursu oris, mundetur vitio, meditationemque potius proximorum, sive proximarum, pro quibus salvator noster Jesus Christus sanctum effudit sanguinem, quam dilacerationem absentium in pectore conceptam, et quam otiosa passim verba ore promamus, de quibus justo sumus retributuri rationem reddituri.

CAPUT LXXVI.

Quibus horis reficiant sorores.

A sancto Pascha usque ad Pentecosten ad sextam reficiant sorores, et ad seram cœnent. A Pentecoste autem tota aestate, si labores manuum graves non fuerint, aut nimis fervor aestatis non perturbat, quarta et sexta feria jejunent, usque ad horam nonam; re-

liquis diebus ad sextam prandeant, qua mensura A
prandii in abbatissa sit providentia et arbitrio, et
sic omnia temperet atque disponat, qualiter animæ
salventur, et quod faciunt sorores, absque ulla mur-
muratione faciant. A Kalendis autem Februarii usque
ad Kalend. Novemb. secunda, quarta, sexta jejunan-
dum est. A Kalendis autem Novembris usque ad Na-
talem Domini, exceptis festivitibus, omnibus die-
bus jejunare oportet. A sancta vero Epiphania usque
ad caput Quadragesimæ, quarta et sexta feria jeju-
nandum est. A Quadragesima vero usque in sanctum
Pascha ad vesperum reficiant. Ipsa autem vespera
sic agatur, ut lumine lucernæ non indigeant reficien-
tes, sed luce adhuc diei omnia consumentur.

CAPUT LXXVII.

De electione abbatis æ.

Quoties sancta abbatissa ad Deum migraverit, nulla
ex vobis carnali affectu, aut pro natalibus, aut pro
facultatibus, aut pro parentela aliquam minus effica-
cem fieri velit; sed omnes, inspirante Deo, unanimiter
sacram ac spiritualem eligite, quæ et regulam mo-
nasterii possit efficaciter custodire, et supervenienti-
bus responsum cum ædificatione et compunctione, et

cum sancto affectu sapienter valeat reddere. Ut om-
nes homines, qui vos cum grandi fiducia pro sua ædi-
ficatione expelunt, Deum uberius benedicant, et de
vestra electione, et de illius quam elegistis conver-
satione spiritaliter gratulentur. Illud etiam, quod non
credo, nec Deus pro sua misericordia fieri patiat,ur,
si quocunque tempore quolibet abbatissa de hujus
regulæ institutione aliquid immutare aut relaxare
tentaverit, vel pro parentela, vel pro qualibet condi-
tione subjectionem vel familiaritatem pontificis hu-
jus civitatis habere voluerit, Deo vobis inspirante ex
nostro permissio in hac parte cum reverentia et gra-
vitate resistere, et hoc fieri nulla ratione permittit.
Te vero sanctam ac venerabilem monasterii matrem,
et te præpositam sacræ congregationis coram Deo et
B angelis ejus admonemus et contestamur, ut nullus
unquam vel nunc, vel oblocutiones, et blandimenta
molliant animam vestram, et aliquid de sanctæ ac
spiritualis regulæ institutione minuatis. Credo tamen
de Dei misericordia, quod non pro aliqua negligentia
reatum incurrere, sed pro sancta et Deo placita obe-
dientia ad æternam beatitudinem possitis felicitate
pervenire. Amen.

ANNO DOMINI DCLI.

SANCTUS LANDERICUS,

PARISIENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Galha Christiana, tom. VII.)

Landericus Parisiensis episcopus consensit et C
nomen apposuit suum cum aliis episcopis privilegio
libertatis et immunitatis a Clodovæo II rege concessæ
monasterio sancti Dionysii x Kalend. Julii anno 16
regni sui (*Hist. eccles. Paris. t. I, pag. 188*). Quin et
ipsum aliqd eidem cœnobio anno præcedenti contu-
lisse eadem de re privilegium probare videntur bulla
Stephani II papæ data Fulrado abbati sancti Dionysii
iv Kal. Martii 757, et charta Hilduini abbatis nono
seculo de partitione bonorum hujusce monasterii,
licet vulgatum pro falso, sin minus interpolato a ple-
risque reputetur (*Sæc. iii Bened., part. II, pag. 336*;
Hist. eccles. Paris., tom. I, pag. 180). Et certe in
concilio Pistensi habito anno 862, Ludovicus sancti
Dionysii abbas privilegium a Landerico Parisiensi
episcopo suo monasterio jampridem concessum ob-
tulit confirmandum, cui subscripserunt episcopi, in-
ter quos Æneas Parisiacæ urbis episcopus privile-
gium domni Landerici antecessoris sui omnino æqui-
tatis tramite servare approbans corroboravit (*Spicileg.*
t. VI, pag. 378). Landerici Parisiensis episcopi me-
minit Chronicon sancti Maxentii apud Labbæum
tomo II Bibliothec., pag. 192: «Clodovæi filii Da-
goberti temporibus existit Ansoaldus Pict. Audoe-
nus, Landericus Parisiacæ præsul, » etc. Meminerunt

et diversa Magiologia, pervetusta recensaque edita
Breviaria, de quibus vide Bollandistas, tomo I Junii,
pag. 292. Inde mirum a nonnullis, inter quos Vale-
sius, neminem Audobertum inter et Chrodobertum
Parisiensem episcopum recenseri, qui voluit apud
auctores, qui temporibus Dagoberti, Clodovæi II et
Clotarii III, scripserunt, vel in conciliis quæ habita
sunt, nullum reperiri Landericum Parisiensem epi-
scopum; illam vero, cui Marculus suas formulas
annupat, posse esse alterum Meldensem, de quo
Molanus in indiculo sanctorum Belgii. At præter
quam quod illius meminerunt tabularia Parisien-
sis Ecclesiæ, et antiqui ejus episcoporum indices, Mar-
culus sub Clodovæo II suas edidit formulas ann-
circiter 654, quo tempore Faro Meldis sedebat; nec
D ullus tunc Landericus in tabulariis ecclesiarum præ-
ter Parisiensem ascriptus est, ut optime in præfa-
tione demonstrat vir clarissimus Hieronymus Bi-
gnon senatus Parisiensis ornamentum, qui Marculfi
formulas primus luce donavit anno 1613, quas edidit
postea Baluzius inter Capitularia, tomo II. Ferunt et
a Landerico primum ad limina matris ecclesiæ ex-
structum dotatumque celebre illud nosocomium, quod
vulgo domus Dei appellatur. Celebratur quidem ma-
xime ob incredibilem suam erga pauperes charitatem.

PATROL. LXXXVII

10

quæ grassante fame anno, ut putat Mabillonius, 651, eo devenit, ut etiam domesticam suppellectilem vendiderit. Quin et dicitur sacra ecclesie vasa destruxisse, ut egenis alimoniam pararet. Sepultus est sanctus Landericus in ecclesia sancti Germani Antissiodorensis, ubi etiam adhuc asservantur reliquie, quas anno 1171 a Mauricio de Soliaco in capsula

agnea restructas Petrus de Ordeomonte 17 Sept. 1408 cum nonnullis reperit schedulis vetustate attritis, Landericus Parisiensis episcopi nomine inscriptis, et in argenteam capsam rite ac solemniter reposuit super columnam pone majus altare. Sancti pontificis memoria sollemnis est in Ecclesia Parisiensis ad 14 Idus Junii.

**CHARTA QUA SANCTUS LANDERICUS, EPISCOPUS PARIENSIS, IMMUNITATES CON-
CEDIT MONASTERIO S. DIONYSII * (ANN. 652).**

(Ex Brequigny Diplom., Chart., Leg., tom. II.)

Divina largiente gratia, Landericus, Parisiorum Ecclesie episcopus.

Quoniam quidem inter ea quæ, Dei disponente providentia, cursu temporis agimus, si quid recte actum est, ad illius, qui et dando premonuit et posse contulit, gloriam et nostram prosperitatem non est dubium adtinere, decet etiam præsertim eos qui in sacris ordinibus eminere videntur, privatæ et publicæ rei ita curam agere, ut et sua peccamina annullare, et, si quilibet est virtutis, hoc semper ad altiora studeant provehere, et aliorum vel benefacta commendare, vel vitia invigilanter corrigere. Debet etiam esse grata omnium Dei fidelium inter se familiaritas et in expectandis dandisque beneficiis adeo opportuna propinquitas, ut nulli prorsus digna petenti, non modo non abnuat, verum etiam ut amplius quod dignum est ab altero petere postuletur. Quapropter noverit omnium catholice Ecclesie cultorum generalis universitas quod dominus gloriosissimus Clodoveus, Francorum rex, divino irradiatus lumine, religiosa petitione humilitatis nostræ extenuitatem poposcit, ut et nos, et canonicorum nostrorum communis fraternitas, securitatis et incommutabilitatis privilegium ederemus, pro reverentia sancti Dionysii, sociorumque ejus Rustici et Eleutherii, qui cum eo laurea martyrii sunt redimiti, ad basilicam ipsorum, ubi ipsi corpore requiescunt, et in virtutum miraculis coruscant, et ubi Dagobertus, genitor suus, quondam rex, vel genitrix sua Nanthildis regina, sepulturas habere videntur; quanquam sancta Carthagenensis synodus, facta a domino bonæ memoriæ Bonifacio ejusque coepiscopis, non prohibeat mona-

chos sub privilegio proprio residere, vel sancti Augustini libri de ecclesiasticis gradibus doceant monachos sub quiete regulariter viventes sua singulari lege debere quiescere, et ab omni infestatione clericorum intrepidos permanere, ne sæcularis strepitus eos lædat quos districta regula servitutis Domini moderatur. Quod nos considerantes, dum et canonica institutio nos hac de re non præjudicat, vel ideo quia supradicti domni Clodovei regis petitio quasi nobis jussio est, cui difficultum est resisti, vel pro reverentia tantorum martyrum, quorum patrocinio se ipse commisit, seu ut ipsis monachis secundum sanctum ordinem vivere liceat, -et ut tam pro nobis quam pro omnibus nostræ Ecclesie fratribus Deum orent, ipsum privilegium plena voluntate, una cum consensu fratrum meorum, ipsis concessisse visum. Per quod decerno, atque ob testificationem divini nominis interdicto, ut nec ego deinceps, nec ullus successorum meorum hoc audeat infringere, vel temerario ausu aliquatenus violare, videlicet, ut omnis presbyter vel clericus, ex his qui in ipso castro præfati beatissimi Dionysii martyris, vel extra, ex loco qui dicitur fons sancti Remigii, sicut via distinguunt quæ præbet iter iuxta pratum quod dicitur Formosum, usque ad ecclesiam sancti Quintini martyris, et illinc per regalem stratam, donec veniant ad vivarium in capite Tricini pontis, sicut prata fratrum distinguunt, usque ad præfatum locum fontis sancti Remigii, omnes illi qui in hoc circumscripto spatio ecclesiis serviunt, sint liberi et absoluti ab omni debito et redditione circadarum^d et synodorum. Tamen volumus, et pro reverentia sancti mar-

* Vulgavere Dubletus, Hist. abb. S. Dion., pag. 443; Coitius, Ann. t. III, pag. 339; Sirmundus, Concil. Gall. Sirm. t. I, pag. 495; Hard. t. III, col. 985, et alii conciliorum collectores. Exstat in historia Ecclesie Parisiensis, t. I, pag. 180; et inter Probationes libertatum Ecclesie Gallicanæ, part. IV, pag. 197. Mabillonius, Annal. t. I, pag. 427, dum hujus chartæ sinceritatem expendit, et rem in medio se relinquere profitetur, in severiorem tamen partem videtur propendere. Launois, Assert. inquisit. in imm. Sancti Germani a Pratis, part. IV, cap. X, sect. 1, 3, pluribus argumentis hoc instrumentum de falso criminatus est. Horum quædam diluerunt Coitius et historia Ecclesie Parisiensis scriptor. Sunt qui chartam hanc non omni ex parte falsam, sed aliquam interpolationem vitiatam contendant. Nos quidem non negaverimus existitisse immunitatis chartam a Landericus Ecclesie Parisiensis concessam, quam confirmavit Clodoveus II, diplomate, sed ea deperdita, novam fabricatam fuisse circa nonum sæculum

judicamus. Vide infra, not. d. Certe, si cum diplomate Clodovei conferatur Landericus charta quam hic exhibemus, alia omnino videbitur quam ea quæ hoc diplomate confirmata est. Sequimur lectionem Dubletii

^b Launois, ubi supra, negat hac ætate existitisse Parisiensem episcopum nomine Landericum; perperam, ut videre est in Nova Gall. Christ. t. VII, col. 24.

^c Scriptor historia Ecclesie Parisiensis, ubi supra, probare nititur canonicos non ante sæculum nonum in Francia fuisse institutos. In hoc vero videtur frustra esse; legitur enim apud Gregorium Turonensem, Hist. lib. X, cap. 31, n. 6, a Balduino Turonensi episcopo, institutum fuisse mensam canonicorum, regnante Clotario II.

^d Circadarum jura (id est census qui solvebantur episcopis vel archidiaconis ab ecclesiis pro visitatione) prorsus ignorata fuerunt sæculo VI; imò vix sæculo IX in usu esse ceperunt. Hincmarus, Opera, t. II, pag. 179, in epistola sua ad Ludovicum Bal-

tyris Dionysii concedimus ut, si necessitas eis fuerit, ex nostro vel successorum nostrorum episcopatu, sine precio crisma et oleum suscipiant. Et si quis eorum presbyterorum vel clericorum forte aut occisus (quod absit) aut vulneratus fuerit, aut ex eis omnibus alienus injuriæ acclamatio surrexerit, quicquid ex hiis omnibus nos adtinere videtur, hoc totum abbati qui in ipso sancto loco præfuerit, cæterisque fratribus, habendum et disponendum concedimus. Quod si aliquis calliditate aut cupiditate præventus fuerit, et ea quæ sunt superius comprehensa temerario spiritu violaverit, tribus annis poenitentiam agat a communione fratrum sequestratus, et nihilominus hoc privilegium, Christo protegente, qui et adjacet illud conservantibus, et dissipet illud destruere cupientibus, perpetuum maneat incorruptum. Quam distinctionem constitutionis nostræ, ut nostris et futuris temporibus valitura sit, manus nostræ subscriptionibus roboravimus, et coepiscopis domnis et fratribus nostris rogando supplicamus, ut ipsam insuper firmare debeant. In Christi nomine Landericus, ac si peccator, episcopus urbis Parisiæ, hoc privilegium consensit et subscripsi. Manemundus episcopus consensit et subscripsi. Gonnaldus episcopus hum, instat: ne in regno ejus, per occasionabiles circadas, et per indebitas consuetudinarias exactiones ante viginti annos impositas, ecclesie affligantur. Et, ne quis credat anterioribus temporibus

A consensit et subscripsi. Vulfolenus episcopus consensit et subscripsi. Armentarius episcopus consensit et subscripsi. Runicus episcopus consensit et subscripsi. Malchardus episcopus consensit et subscripsi. Eligius episcopus consensit et subscripsi. Grator episcopus consensit et subscripsi. Joannes episcopus consensit et subscripsi. Burgundofart episcopus consensit et subscripsi. Richoaldus episcopus consensit et subscripsi. Baldomerus episcopus consensit et subscripsi. Audoenus episcopus consensit et subscripsi. Taurinus episcopus consensit et subscripsi. Eustogius episcopus consensit et subscripsi. Laridandus episcopus consensit et subscripsi. Bertefredus episcopus consensit et subscripsi. Audobertus episcopus consensit et subscripsi. Clarus episcopus consensit et subscripsi. P. Lastardus episcopus cons. et subs. Litterius epis. cons. et subs. Palladius epis. cons. et subs. Aetherius epis. cons. et subs. Ingildus epis. cons. et subs. Audobertus epis. cons. et subs. Facto privilegio sub die Kalendarum Julii, in anno quinto decimo, regnante Clodoveo, gloriosissimo rege. Ego Austrolenus tutor, jubente domno Landrico, episcopo, hoc privilegium scripsi et subscripsi.

has exactiones fuisse introductas, addit tempore Pipini, Caroli et Ludovici eas in usu non fuisse. Ergo circa nonum sæculum conflata hæc charta censeri potest, ut supra diximus, col. : 99, not. *.

ANNO DOMINI DCLVI.

SANCTUS SIGEBERTUS,

REX FRANCORUM.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Bolland., tom. I.)

Mediomatrici, Ptolemæo Mediomatrices, antiquis Gallie Belgicæ populus, Rhenum inter et Mosam fluvios, latam incoluerunt regionem, Mosella etiam interfuerunt irrigatam. Genti huic caput quondam fuit Divodurum, seu Divodurum; quo deinde nomine obliterato, civitas Mediomatricorum in notitia antiqua provinciarum et civitatum Gallie appellata est; Ammiano Marcel, l. xv, etiam solum Mediomatrici; quo scilicet modo Tungri, Treviri, Ambiani, Rhemi, Parisii, Lingones, Senones, alique voces, olim populum, jam urbes designant. Quod autem Mediomatricorum nomen excurreret, compendiosum ex primis syllabis factum, et Metis, quasi Medis dici captum, quod Mettis etiam et Metz aliis scribitur. Exstat ea etiamnum ampla, opulenta valideque sita ac opere munita, quam Salia fluvius præterlapsus, Mosellæ ad ejus moenia miscetur. Sedem isthic regiam, regno Clodovei diviso, constituit Theodericus, servaruntque filius Theodebertus et nepos Theodebaldus, cui superstes Clotarius I, frater Theoderici, abavus sancti Sigeberti integram obtinuit Francorum monarchiam.

In partitione regni Clotarii I volunt Baron., an. 565, sect. 6, et Petav., l. vii Rationarii tempor., c. 6, Sigebertum I sedem regni Rhemis habuisse, forte vitiosa Greg. Turon. editione decepti. Porro apud eum, tom. I Script. Hist. Francor., a Chesneau ex quinque antiquis Codic. mss. editum, ita legitur, l. iv, c. 2: « Sigeberto quoque sors dedit regnum Theoderici, sedemque habere Mettensem; » quo totidem verbis Fredeg., in Hist. Epitomata, c. 55, descripsit, et clare explicat Aimoin, l. iiii, c. 1: « Sigeberto, in

quit, Mediomatricum, quæ et Mettis, cessit, Theoderici patris quondam subjecta dominatu. » Childebertum, huic Sigeberto patri suum substitutum, regiam sedem Argentorati habuisse opinatur Coecius, in Dagoberto, c. 5, et Miræus, de Stem. princip. Belgii, cap. 1, aut sepe resedisse tradit Wassemburgius, l. ii Antiq. Gallie Belgicæ, in Hermenfredo duodecimo episcopo Virtunensi. Verum, quia Theodebertus, mortuo Childeberto patre, sortitus est Auster, sedem habens Mettensem, apud Fredegar., cap. 16 Chron., et quidem (uti addit Aimoin., lib. iii, cap. 81) ubi priores reges eam constituerant, arbitramur æque Childebertum atque reliquos reges Mettis habitasse. Potuit tamen Argentorati, urbe sibi subjecta, subinde substituisse.

Interempto Theodeberto, frater ejus, Theodericus II, mox post susceptum regnum, Mettis fluxu ventris extinctus, hæredem reliquit Sigebertum II, quem necdum regem Clotarius II, filius Chilperici, avus sancti Sigeberti, bello captum, occidit, ita integram denuo Francorum monarchiam adeptus; qui postea filium suum Dagobertum in regni consortium ascitum Austrasiis præfecit. Hic ab obitu parentis et fratris Chariberti, solus rexit, mox sanctum Sigebertum, qui hujus nominis tertius habetur, regem Austrasiorum creavit. Hunc Christoph. Browerus, l. vii Annal. Trevirens., tradit Aquisgranum degisse ob diploma isthic sancto Modalo archiep. Trevirensi concessum, quod infra ostendemus plurimum interpolatum. Ægit. Gelen., in Fastis Coloniae, tradit eum Andernaci in districtu Coloniaensi

Lotharingici territorii regiam habuisse. Idem Gelen. lib. 1 de Magnitudine Colonie Agripp., syntag. 3, contendit Coloniam Agrippinam caput et metropolim regni Austrasie fuisse sub omnibus regibus a Theodoro I ad sanctum Sigebertum : et : Ne dubites, addit, de metropoleis in Austrasia dignitate et prerogativa ; advertito Dagoberti filium Sigebertum regni-que administrationem ipse sancti Cuniberti Ubiorum præsulis arbitratu et manu fuisse. » Hæc ille, quæ ita præscribit Fredeg., in Chron. 55, ut Cunibertum Colonie urbis pontificem, et Adalgiselum ducem palatii ad regnum gubernandum institutos concedat ; regem tamen Sigebertum asserat sedem Metis civitate habuisse, quo Colonie sæpius sanctus Cunibertus itarit, diutiusque moratus fuerit. Exemplar etiam testamenti sui Dagoberti rex, ab utroque filio sancto Sigeberto et Clodoveo subscriptum, Metis constituendum dirigi præcepit, ad urbem, scilicet, regiam, non Coloniam, non Andernacum, non Aquisgranum, aut ad alium illustrem Austrasiorum locum. De hoc testamento legendus Almoine., lib. iv, cap. 30. Eadem sancti Sigeberti regia in urbe Metensi statuitur in Vita sancti Madelini a Notgero conscripta, 3 Febr., et infra in propriis ejus Actis, in quibus etiam dicitur in sancti Martini monasterio ad Mosellam ab eo exstructo sepultus.

Obitus diem assignant eadem Acta Kalend. Februaris, ad quas nomen ejus ascriptum Auctario Usuardi a Carthus. Colon., et Molano. Illi : « Methis, aiunt, Sigeberti confessoris. » Hic vero : « Metis civitate, Sigeberti regis et confessoris, qui inter alias virtutes viginti monasteria exstruxit. » Idem Molan. pluribus de eodem agit in Natalibus sanctor. Belgii, sub hoc titulo : *De sancto Sigeberto confesso e, rege Austrasie* : tum : « Metis civitate, deposito sancti Sigeberti regis, confessoris Christi, etc. » Prolata dein Vitæ ejus contineatur sanctum appellat. Petrus Galesin. in suo Martyrol. : « Metis, inquit, sancti Sigeberti regis et confessoris, qui tum aliis multis admirandæ pietatis officiis, tum hoc illustris existit, quod monasteria viginti edificavit. » Celebrant

A eundem Miræus in Fastis Belgicis, Gelenius in Fastis Colonienisib., Canis. in Martyrol. Germanico, Ghinius in Natal. sanctor. canonicor., Ferrar. in Catalogo generali sanctor., et varii in Auctario ad Mart. rol. Rom. Belgico et Gallico sermone. Sausaius, in Martyrol. Gallic. eum postridie, seu iv Nonas Februar., refert hoc elogio : « Metis sancti Sigeberti regis Austrasie et confessoris, qui Dei cultum studioso amplificator viginti monasteria construxit, inque ecclesiis et pauperes profusas elemosynas erogavit : ob quæ merita, præcelsaque alia pietatis opera, pro terreno regno cœleste assecutus est. Cujus corpus in ecclesia sancti Martini ab ipso fundata conditum, miraculis mox a tumulatione refulsit, postque annos inde quingentos repertum est, non sine omnium spectantium admiratione, incorruptum. » Hæc Sausaius.

De exstructis ab eo monasteriis infra agemus. Post dictum Metensesancti Martini eminent apud Arduennates Stabulense et Malmundariense, in quorum templis altaria visuntur sancto Sigeberto dicata, quem regio more coronatum, et paludamento liliis intexto decorum, duas manibus gestantem ecclesias, representant imagines cum coloribus tum scalpro delineatæ : c. litur autem ibidem bisce Kal. Febr., sub præcipuo ritu et campanarum maximarum pulsu. Festum translationis corporis, sub an. Chr. 1065 factæ, recolitur pridie Kal. Julii apud Molan., in Natal. sanctor. Belgii, Carthus. Colon., in Auctario Usuardi, et Canis., in Martyr. Germanico : « Methis translatio sancti Sigeberti confessoris, de quo 1 Febr. actum. » Cultum antiquum confirmant tum miraculorum ad ejus sepulchrum olim perpeatorum historia, tum, ut in ea refertur, nomen ejus sacris litanis insertum. Baron., ad an. 658, n. 3, ad imitandum proponit « Sigebertum, laudatissimum principem, æqui amantissimum, et religionis observantissimum ; » qui « pace bene usus, cum ab externis et civilibus bellis quiesceret, sese totum monasteriis erigendis aliisque pietatis operibus mancipavit. »

S. SIGEBERTI REGIS

VITA.

AUCTORE SIGEBERTO MONACHO GEMBLACENSI.

(Ex Bolland., tom. . .)

CAPUT PRIMUM.

Sancti Sigeberti majores, Nativitas.

1. Anno dominicæ Incarnationis quingentesimo octogesimo (a) sexto (b) Lotharius Secundus, Chilperici regis et Fredegundis filius, in Francia admodum (c) puer regnare cepit. Qui postquam ad intelligibilem ætatem venit, honestati morum studere cepit. Unde a Deo exaltatus, eo usque processit, ut monarchiam regni Francorum mereretur accipere solus. Hic anno regni sui tricesimo nono Dagobertum filium suum in consortium regni ascivit ; et ne regie potestatis licentia, et juvenilis ætatis intempe-

rantia exorbitaret a via rectitudinis, ei viros potentia et sanctitate claros substituit, sanctum, scilicet, (d) Arnulphum, ex majore domus metensem episcopum, et (e) Pipinum majorem domus, tunc temporis cunctis aulicis præminentem potentia et prudentia. Istis Dagobertus utens tutoribus regnum Francorum propagavit latius, et maxime ad debellandos Saxones laboravit intentius, qui fines regni sui crebris fatigabant excursibus. Quos auxilio patris sui Lotharii ita devicit, ut et regem eorum Bertholdum perimeret, et omnes Saxones, mensuram gladii sui excedentes, gladio trucidaret (f).

2. Tam bonis Dagobertus rex usus principibus, post

gobertus, sed ex filia ejus Blithilde.

(e) Colitur 21 Febr. : pater sanctæ Begghæ nuptæ Ausigiso filio sancti Arnulphi.

(f) Ea pluribus describit monachus sancti Dionysii in Gestis Dagoberti, cap. 14.

(a) Imo quarto, non septimo, ut Baronius cum Chronico Sigeberti.

(b) Antiquioribus Clotarius Francorum monarcha factus anno 615.

(c) Etat s. mense quarto (Greg. Turon., l. vii, c. 7).

(d) Colitur 18 Jul. ; pronepos Clotarii I sicut Da-

mortem (a) patris sui cœpit paulatim resiliere a proposito æquitatis; et consiliis Pipini principis, et (b) Cuniberti archiepiscopi Coloniensis, quem idem Pipinus post decessum sancti Arnulphi unanimem sibi amicum, et intimum suis elegerat consiliis. Nam, quamvis (c) Dagobertus rex esset egregius bellator, sacerdotum Dei et Ecclesiarum pius amator, pauperum Christi largus sublevator et multarum bonarum artium executor; tamen carnalis incontinentiæ morbo nimis laborabat, unde et claritudinis nominis sui sœdam infamiæ notam contraxerat, et (quod gravius erat) Regis regum iram contra se accenderat. (d) Reginas enim suas sœcis ex causis aliis pro aliis repudiabat, ipsis quoque desponsatis pellicum amores superducebat. Et quamvis adeo deditus esset carnali commercio, nullam tamen spem propagandæ posteritatis habebat, ex nulla tot uxorum filio suscepto.

3. Permaxime ergo rex dolebat, quia se Dei offensam incurrisse sentiebat: præsertim quod ex regio patrum suorum semine nullum sciebat superesse, præter se et fratrem suum Charibertum: qui Charibertus propter simplicitatem nimiam minus idoneus erat ad regni gubernaculum. Sed quamvis de prolis prosperitate, non tamen desperans de Dei miseratione, præcordialiter eum deprecabatur, ut sibi ex ejus nutu filius daretur, qui sibi in regimine regni subrogaretur. Justus et pius Dominus, qui hominum erratibus ad iram attrahitur, precibus etiam humilium ad misericordiam reducitur. Rex siquidem Dagobertus, dum circuiret Austrasiam (e) novo [nono?] anno regni sui, puellam quamdam (f) Ragnetrudem nomine, vultus elegantia laudabilem, genere etiam inter Austrasios non ignobilem, cum regii cultus honore sibi uxorem junxit; quæ, Deo volente, eodem anno ei genuit filium.

CAPUT II.

Baptismus. Educatio.

4. (g) Rex, hoc lætificatus nuntio, volvere cœpit animo cui sanctorum virorum potius hunc puerum traderet, qui eum sacro baptismate regenerare deberet. Erant eo tempore in Francorum regno multi apud Deum et homines sanctitate prædicabiles et virtutibus. Inter quos sanctus Amandus Elnonensis clarebat gloriosius: qui, ex Aquitania oriundus, Christum, relictis omnibus, sequebatur, et labores voluntariæ peregrinationis instantia divinæ prædicationis consolabatur, et

(a) Obiit Clotarius ann. 628, non 631, ut volunt Sigebertus, Baron., alii.

(b) Colitur 12 Novemb.

(c) Post monachum sancti Dionysii, nuper de virtutibus ejus scripsit Iodocus Coccus noster, se l non optatam ubique assecutus antiquorum mentem.

(d) Repudiata legitima uxore, tres assumisit ad instar reginas et plurimas concubinas (Apuđ Fredeg., c. 58).

(e) Imo octavo, apud Fredeg., cap. 59, aliosque. Is erat annus Chr. 635, non 639 a Baron. positus.

(f) Aliis Ragnetrudem, quam e pellicum grege frustra amandare conatur Coccus, cap. 12.

(g) Desunt hæc de baptismo in priore Vita apud Duchesne, desumpta fere ex Vita sancti Amandi

A ejus cultu seges uberrima per Franciam in horrea Christi congregabatur. Ad hunc perquirendum per diversa discurrunt nuntii, ad festinantis regis edictum. Is Amandus jamdudum, quia solus omnium sacerdotum non timuerat regem redarguere pro capitalibus criminibus, jubente eo, cum injuria de regno ejus fuerat expulsus, et in remotioribus Franciæ locis verbum Dei prædicabat gentibus. Tandem reperitur, et ut regem ad eam quantocius admonetur. Ille memorans præceptum apostoli, quod omnis anima potestatibus sublimioribus debeat subijci (Rom. xiii, 1), venit ad regem, in villa (h) Clippiaco morantem. Viso rex beatissimo Amando, magno repletus est gaudio, prostratusque pedibus ejus, deprecabatur ut tanto sceleri, quod in eum perpetraverat, veniam largiri dignaretur. At ille, ut erat mitissimus, citius eum elevavit a terra, atque clementissime indulsit. Tunc rex ad sanctum ait: Pœnitet me quod stulte adversum te egerim. Precor ergo ut ne memineris injuriæ quam tibi irrogavi, atque precem meam, quam a te postulo, non dedigneris annuere. Dedit Deus mihi filium, non meis præcedentibus meritis, precorque ut eum sacro digneris ablucere baptismate, atque in filium tibi spirituale accipere. Quod vir Domini vehementer ruit, scilicet, sciens scriptum esse, militantem Deo non oportere implicari secularibus negotiis (II Tim. viii, 4), et quietum atque remotum, non debere regia frequentare palatia, et e conspectu regis abscessit. Rursum rex misit ad eum viros illustres, tunc in laicali habitu palatio deservientes (i), Andoenum, scilicet, post Rothomagi episcopum, et Eligium, post Noviomini episcopum. Ili humiliter virum Dei petierunt, ut precibus regis daret assensum, atque filium ipsius sacro dignaretur diluere fonte, et ut eum enutrire, atque lege imbueret divina quantocius assentiret, dicentes quod si hoc vir Domini non renueret, per hanc familiaritatem libentius in regno illius, vel ubicunque eligeret, licentiam prædicandi haberet, seu nationes quamplures per hanc gratiam se posse conquirere fatebantur. Tandem ergo fatigatus precibus amborum, facturum se esse promisit.

5. Audiens autem rex quod vir sanctus precibus ejus annuerat, puerum adduci præcipit: (j) ipse vero Aurelianus contendit: ubi ei frater suus Charibertus ad hoc ipsum, ut filium ejus de sacro lavacro

per Baudemundum explicanda 6 Februarii. Hujus loco hæc verba solum leguntur: Quem sacro fonte regeneratum Sigebertum nominavit.

(h) Clippiacum, villa regalis non procul Parisiis, in qua Dagobertus Gomadrudem in conjugem acceperat (Apuđ Fredegarium, cap. 53).

(i) Baudemundus Dadonem; colitur 24 Augusti; at sanctus Eligius 1 Decemb. Cujus ille vitam scripsit.

(j) Hæc de urbe Aurelianensi et rege Chariberto ex Fredegario, c. 62, inserta. « Charibertus, inquit, Aurelianus veniens Sigebertum de sancto lavacro ex cepit. » Almonius, lib. iv, cap. 20, addit Dagobertum etiam adfuisse.

susciperet, occurrit. Ibi puer affertur, qui non plusquam (a) quadraginta dies ab ortu suo habere ferebatur. Quem accipiens vir sanctus sacris mysteriis initiandum, cum benedictione solemni eum fecit catechumenum. Cumque finita benedictione nemo ex circumstantibus respondisset, Amen; aperuit Deus os infantis, atque cunctis audientibus clara voce respondit, Amen. Statimque eum regenerans sacro baptismo, Sigebertum eum nominavit, eumque ipse cum Chariberto fratre regis de sacro fonte suscepit. Super hoc rex cum omni exercitu magno tripudians gaudio, dehinc sanctum virum habitum in magnæ venerationis loco (b); non multo post inthronizavit eum in Traiectensis Ecclesie solio. O miram Dei gratiam! o prædicabilem ejus potentiam! Quis non in ejus laudem exclamet? quis non super divitiis bonitatis ejus exsultet? Qui olim Jeremiam prophetam in utero matris sanctificavi, ejus spiritu afflatus cum matre sua, plusquam propheta Joannes exsultavit, et nondum natus puerum nasciturum Regem prævidens gratulando salutavit; ipse etiam modo recens nato puero per os sancti præstulis charisma spiritualis benedictionis infudit, et quod sibi vas electionis esset futurus, per ejusdem ostendit miraculum: quem mox ut originalis peccati ablatus est macula, Spiritus sancti perfudit gratia. Vere benedictus per omnia, per quem nomen Domini adhuc benedicetur in Ecclesia, et benedicetur in sæcula.

6. (c) Aut vix, aut nunquam invidiam effugit gloria. Pipinus major domus, qui caute et prudenter se agebat in cunctis regni vel palatii negotiis, bonus in consiliis, fortitudine terribilis, cultu justitiæ et fidei proposito per omnia laudabilis, quo magis omnes gloria anteibat, eo majorem omnium pene Austrasiorum contra se invidiam conflaverat, observantibus æmulis, ut amoverent eum a latere regis, ut aut disjungerent eum a regis corde, aut facerent eum plecti morte. Sed ille callens moderari animo suo, noluit vinci a malo, sed vicit malum in bono. Nam ut se et omne regnum absolveret discordiæ scandalo,

(a) Aimoinus, *triginta*. Reliqua de baptismo silet Fredegarius. Ex Bauemundo vero descripserunt monachus sancti Dionysii, Aimoinus et Sigebertus, in Chronico.

(b) Imo din post, mortuo etiam Dagoberto, tempore sancti Sigeberti factum fuisse Traiectensem episcopum probabimus 6 Februarii, Baudemundus, *Histia gestis*, qua phrasi etiam maxime dissita connectit.

(c) Hæc sequentia desumpta ex cap. 64 Fredegarii.

(d) Sequentia leguntur apud Fredegarium, cap. 7: monachum sancti Dionysii, cap. 52, et Aimoinum, l. iv, c. 23 et 26. Quibus fere Samo dicitur de pago Senonago, de quo agemus 5 Februarii in Vita sancti Domitiani, § 4.

(e) Austros cognomento Winidos appellant citati auctores, gens origine Sarmatica Wandalos et Winulos Germaniæ antiquos populos sibi subjugavit, unde hoc tempore Germanos trans Albem, Slavico genere oriundos die Wenden appellari tradit Cluverius ex illa regione oriundus, l. iii Germaniæ antiquæ, cap. 44. Fidem Slavi et Winidi suo de nomine

A arrepto ad nutriendum Sigeberto regis filio, invidiorum factioni cessit, et ad Charibertum regis fratrem in Aquitania morantem contendit. Non multo post transeunte nubecula hujus tempestatis, lactor reddi per concordiam aura serenitatis.

CAPUT III.

Regnum Austrasiorum. Obitus Dagoberti.

7. (d) Sammon quidam Francus genere, negotiorum arte, cum ad gentem (e) Winidorum se contulisset, et per fortitudinem et industriam suam ab eis in (f) regem promotus fuisset, inter se et Dagobertum regem orta similitate, sæpe regni sui transgresso (g) limite, Thuringiam et reliquos sibi vicinos Francorum pagos vastabat acerrime. Ilac de causa rex Dagobertus anno regni sui (h) undecimo Metis adiit, ibique procerum et pontificum conventum adesse jussit, eorumque consilio et consensu filium suum Sigebertum (i) in regnum Austrasiorum sublimavit, sedemque regis Metis urbem habere permisit; partem etiam thesaurorum sufficientem tradidit, et hoc totum edicto regali et procerum attestatione auctorizavit. (j) Tutelam vero regis, cujus pueritiam timebat, commisit Cuniberto archiepiscopo Coloniensi, et Adalgiso duci; curam vero regni Austrasiorum et providentiam omnium imposuit Pipino principi. Ex illo die repressa est insolentia Winidorum, obviantes eis fortiter et feliciter fortitudine Austrasiorum, et frequentibus præliis reprimente excursus illorum.

8. Post (k) annum nascitur regi Dagoberto filius, qui Clodoveus est nominatus. Qui iterum cunctis primatibus Austrasiæ et Neustriæ in generali conventu congregatis, iterum divisionem regni inter duos filios ordinavit coram eis eorum assensu et consilio, et confirmavit datis et acceptis invicem pactis et sacramentis, ut, scilicet, determinato utriusque regni certo limite, Sigebertus regnaret super Austrasiam, Clodoveus vero regeret Neustriam. Eam partem Franciæ, quæ spectat ad (l) Meridiem et Orientem, vocabant Austrasiam: eam quæ vergit ad Aquilonem et Occidentem, vocabant Neustriam. Rex Dagobertus tam juste et prudenter regno utroque ordinato, ne modernam Sclavoniam et Windismarchiam, vicinas Hungariæ ditiones, fecere: et proximam isthuc provinciam Carinthiam obtinuisse Samonem diximus alibi.

D (f) Ob victoriam et libertatem de Hunis procuratam rex factus, regnavit annos xxiv et ex duodecim uxoribus procreavit xxii filios et xv filias (Apud Fredegariu, cap. 48).

(g) Sala fluvio dirempti Winidi, Sorabi dicti ab Eginhardo in Vita Caroli Magni, 28 Januar., sect. 19, qui se Winedis Slavis conjunxerunt.

(h) Christi 658. Hinc prior Vita eadem refert.

(i) Fredegarius Adalgiselum ducem palatii vocat.

(j) Desiderantur in priore Vita.

(k) Anno Dagoberti 12, Chr. 659.

(l) Imo versus Septentrionem et Orientem, nec vox Austria seu Austrasia ab Austro vento Meridionali derivata est, sed a voce Germanica Oosten, id est, Oriente, et contra Neustria est versus Meridiem et Occidentem.

aliquando aliquo modo vel fratres inter se paterno dissiderent odio, vel regnum in seipso divisum civilis belli desolaretur scandalo, anno regni sui (a) decimo septimo mortuus, et Parisiis in basilica sancti Dionysii sepultus, regnum dimisit, ab exteris pacatum gentibus, et in nullo diminutum a suis finibus.

9. Post cujus obitum duo reges et fratres, Sigebertus et Clodoveus, se quique in regno suo agebat prudenter, et inter suos valebant potenter, (b) subjectis se exhibendo placabiles, adversantibus terribiles. Et cum in omnibus inter se Deo placita vigeret concordia, pro uno tamen negotio pene voluit intrinsepe discordia. Sigeberto enim rege repente sibi delitam partem patris thesauri, nitebantur ei contraire proceres, qui erant ex parte Clodovei. Sed Pipino principe, et Cuniberto archiepiscopo fortiter et rationaliter instantibus, pro sui potentia ab invitis Neustrie primatibus extorserunt, mediante justitia, ut ex conducto ad villam Compendium veniretur, ibique thesaurus regis æqua lance divideretur, suaque cuique (c) pars competenter daretur. Ventum est illo: thesaurus dividitur ex æquo, pars debita representatur Meiis regi Sigeberto.

CAPUT IV.

Sancti Pipini obitus. Major domus Grimoaldus. Bellum Thuringicum.

10. (d) Sequens annus luctum maximum intulit regi Sigeberto ejusque regno, Pipino majore domus ex hac luce substracto, qui ipsum Sigebertum paterne nutrierat a puero, et imbecillitatem pueritiæ et adolescentie ejus validi sui auxilii sustentaverat brachio. Ille omnimodis regno utilis, genere, potentia, prudentia et fortitudine super omnes nominabilis, Grimoaldum filium suum rerum suarum heredem fecit: duas quoque filias, (e) Gertrudem et Beggham, ad laudem et gloriam generis sui post se reliquit. Quarum una, Gertrudis, Christo, quam sponso carnali, malens nubere, sanctæ religionis proposito inserviens in (f) Nivelensi cœnobio, a sua fundato (g) matre, spiritualem prolem adhuc non desinit Deo gi-

(a) Potius anno 16, a morte scilicet Clotarii, ut ex Fredegario, monacho sancti Dionysii et Aimoino supra docuimus. Obiit autem anno Christi 644, die 19 Januarii. Si hoc initium anni seorsim computetur, posset annus 17 aliquo sensu obtrudi.

(b) Reliqua hujus capituli desunt in priore Vita.

(c) Compendium castrum in Vita sancti Marculphi, ad palatium in Actis sancti Medardi, villa vero Gregor. Turon., l. iv, c. 2, et l. ix, c. 35; Fredegario, cap. 85; Aimoino, l. iv, c. 36. Exstat etiamnum oppidum mutatum apud Successiones in finibus Neustrie ad confluentes Axonæ et Aisne sive Isare fluminum.

(d) Fredegarius, cap. 85, descripta bonorum Dagoberti divisione, addit: « Post anni curriculum Pipinus moritur. » De eo agitur 21 Febr.

(e) Colitur Gertrudis 17 Martii. Beggha vero 17 Decemb.

(f) Prior Vita Nivalensi, est oppidum Brabantia: in diocesi nunc Namurcensi.

(g) Sancta Idunberga, sive Ita; colitur 8 Mali.

(h) Adrevaldus, lib. i de Miraculis sancti Benedicti, cap. 14, Carolum ait Tuditem dictum, quod adversarius nullatenus cedere sciret nullique parcere. Tu-

gnere. Soror ejus Beggha nupta Ansigiso sancti Arnulphi Metensis episcopi filio, regie dignitatis decus, quod penitus deperierat per regum Francorum inauditam desidiam, per suam reparavit prosapiam. Ipsa siquidem genuit Pipinam, Pipinum Carolum, qui (h) Tudetes, id est, Martellus est agnominatus: Carolus Pipinum regem, Pipinus Carolum, cognomento Magnum, Francorum regem et imperatorem Romanorum; qui eo honoris et potentie processit, ut nullus de regibus Francorum, vel ante eum, vel post eum, ei comparari potuerit. Quia aliquantulum excurrimus, cito unde digressi sumus redeamus.

11. Grimoaldus pro patre suo Pipino constitutus major domus, potenter in aula Sigeberti regis principabatur, et domi militæque viriliter tutabatur. (i) Omnia in tuto esse putabantur, et compressis vicinarum gentium motibus, nihil metuebatur. Invenit tamen noverca bonorum invidia quomodo in ipsa regni visceribus sereret discordia zizania. Otho (j) Uronis domesticus filius, qui Sigeberti regis ab adolescentia fuerat bajulus, zelo invidiæ ducebatur contra Grimoaldum majorem domus, et traductis ad se procerum aliquibus, arrepebat in apem invadendi principatus ejus.

12. (k) Radulphus quoque, dux Thuringiæ, vir bellicosus, prosperis intumescens eventibus, cum Winidos crebris vicisset congressibus, contra Sigebertum dominum suum et regem agebat insolentius, ejusque despiciens adolescentiam, magnam intulit regno molestiam: et eo vecordia processit, ut exercitu Sigeberti insidiis excepto, non (l) minimam de Francis stragem facere præsumperit. Quod infortunium nimium Sigeberto regi intulit (m) luctum, tunc agentium annu regni (n) nonum, ætatis vero duodecimum. Sed quia cum ætate ei robur et industria accrevit, non antea ab inimicorum insecutione destitit, quam superbiam eorum domuit, et (o) Thuringos, qui instinctu Radulphi rebelles erant, sub jugo domini sui victos et confusos reflexit; (p) Otho etiam, qui potentiam Grimoaldi obliquo oculo limans, eam ad se trahere nitebatur, factione Grimoaldi a (q) Leutherio,

dites enim mallei dicuntur fabrorum quorum ictibus cuncta alteritur durities. Festus a tundendo nomen derivat. Ita Martellus, sive Marcellus, parvus malleus est.

(i) Hinc reliqua desunt in altera Vita.

(j) Fredegario, cap. 86, Beronis; aliis, ut isthic notat Duchesne, Vironis, Eronis, Aronis.

(k) Bellum hoc fuse describit Fredegarius, cap. 87.

(l) Fredeg.: « Fertur ibidem plurima milia hominibus gladio trucidata. »

(m) Idem: « Sigebertus cum suis fidelibus gravi amaritudinis dolore arreptus, super equum sedens lacrymas oculis prorumpens, plangebat quos perdidit. »

(n) Fredeg., regni 8.

(o) Fredeg.: « In verbis Radulphus Sigeberto regimen non denegabat; in factis fortiter ejusdem resistebat dominationibus. » Sed hæc de proximis adolescentiæ annis intelligenda.

(p) Fredeg., cap. 88: « Otho adversus Grimoaldum inimicitia per superbiam tenebat. » Notatur autem annus regni Sigeberti 10.

(q) Idem Leuthario, apud quem nihil ultra de sancto Sigeberto legitur.

Alamannorum duce, in gratiam ipsius trucidatur, atque ita Grimoaldus in principem corroboratur.

CAPUT V.

Monasteria dotata. Eleemosynæ. Mors. Sepultura.

13. Pax alta et quies erat in cunctis (a) Austrasiorum terminis, sedatis undique exteris et domesticis adversariis, virtute Dei promovente virtutem Sigeberti regis, quem sibi placitum monstravit a primo rudimento ætatis. Qui enim Salomoni in tenera ætate dedit sapientiam, divitias et potentiam, dedit etiam huic sapientiam, divitias et potentiam. Ego quidem, si verbis Domini uti audeam, fidenter dicam, quia plus quam Salomon hic (Luc. xi, 31). Salomon enim sapientiam, quam in nocte et per somnium accepit, transgrediendo Dei cultum perdidit; divitias et potentiam, quas plus cunctis habuit, in perniciem animæ suæ vertit, et ut in posteris suis minueretur, peccando meruit. Hic vero pacificus noster Salomon, quidquid sapuit, quidquid habuit, quidquid potuit, ad animæ suæ commodum convertit, et ut in posteris suis spiritualiter multiplicaretur, bene agendo meruit. Solet enim fieri in pacatis regibus, ut per otium et desidiam moribus corruptis, abutantur securitate pacis. Hic contra gaudens diuturnitate temporalis pacis, laborabat obviam ire aereis catervis; et collectaturus contra spiritualia nequitie in cœlestibus, conducere sibi spirituales, qui secum bellarent, exercitus.

14. (b) Duodecim enim monasteria in diversis regni sui partibus edificavit, ei que ex suis redditibus regia liberalitate necessaria suppediavit, ut illic sub apostolicæ vitæ viventis regula, dum sua meterent carnalia, sua sibi seminarent spiritualia. Inter quæ eminent in nostra vicinia (c) Stabulaus et Malmundarium cœnobii, infra silvam Ardennam sita: quæ idem rex, cooperante sibi majore domus Grimoaldo, constructa, sancto Remaclo Tungensi episcopo tradidit ordinanda. (d) Illius enim et Cuniberti Coloniensis episcopi præcipue innitebatur consilio, et ad talia faciendâ sanctorum virorum animabatur exemplo. Et ut ab uno plura discamus, quanta p'i regis liberalitas fuerit in sanctorum locis ditandis, ex his duobus colligamus. Audiens in locis sancto Remaclo delegatis, fervere cultum sanctæ religionis, præsertim quod idem præsul, abjecta episcopali sarcina, se ibi mancipaverat arctiori vitæ, tradidit ei ex ipsa foresta duodecim leucas in latitudine, et totidem in longitudine; in quo spatio nullus ei vel sibi succedentibus contradiceret: affirmaveruntque illud testamento cum astipulatione imperiali.

15. Rex Sigebertus, revera regis nomine dignus,

(a) Sanctus Sigebertus, infra, in epistola ad sanctum Desiderium e; iscopum Cadurensensem testatur: «gentes patrias pacifice obedire et gentes barbaras pacatissime cohabitare.»

(b) Legunt alii *viginti*, silent numerum antiqui.

(c) De his mox pluribus agemus.

(d) Hæc iterum desunt in priore Vita.

(e) Silent antiquiores scriptores. Uno plures ei li-

A quia seipsum bene regere norat, magnopere terrena bona minimis Christi distribuere curabat, ut ad summum bonum tandem pertingere posset, quod non constare nisi in æterna beatitudine claret. Expertus enim erat quia terrena felicitas in aliquo semper curatur, ne ad perfectionem boni perveniat. Cum enim sibi opes, honores, potentia, gloria affatim pro regia affluerent magnificentia, multum tamen felicitati suæ deesse dolebat, pro eo quod (e) liberorum dulci affectu carebat. Et ideo in ædificandis ad ædificationem animarum cœnobii instabat liberis, et sua Christo distribuebat liberalius, quia præter Christum, cui hæc cederent, non erat ei hæres legitimus. Quia vero Grimoaldum majorem domus sibi in omnibus fidelem, morigerum et cooperatorem ætatenus expertus erat, filium ejus Childebertum regni Austrasiorum (f) hæredem delegat; hoc tamen proposito conditionis tenore, si ipsum contingeret sine liberis obire. Rex quidem, ut pote futurorum nescius, quod tunc sibi videbatur, ex temporis convenientia fecit; postea vero filium genuit, quem nomine patris sui Dagobertum vocavit: et priori testamento ad irritum redacto, hunc nutriendum commisit majori domus Grimoaldo, ut ejus potentia contra omnes tutus sublimaretur in Austrasiorum regno.

15. (g) Talis erat Sigeberti regis vita, quam apud homines et temporalis magnificabat potentia, et grata Deo in omnibus commendabat justitia; apud Deum vero eam acceptabilem faciebat columbina simplicitas, cum tamen ei adesset etiam serpentina calliditas. Quia vero dicit Sapientia ex ore Salomonis: *Aufer rubiginem de argento, et egredietur vas purissimum, (h) aufer iniquitatem de vultu regis, et firmabitur justitia thronus ejus* (Prov. xxv, 4, 5), rex ille, in cujus manu sunt corda regum, de famulo suo Sigeberto, qui per vitæ puritatem et sapientiæ venustatem splendebat ut argentum, abstulit in præsentem sæculo rubiginem peccatorum, et fecit sibi vas misericordiæ purissimum. Et cum Deus dicat nobis: *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (Luc. xi, 41), quis discredat peccata hujus regis ex terrena contagione et regni occupatione ei adhaerentia vice pulveris Deum eluisse tot eleemosynis, quæ ad laudem et gloriam nominis Christi expensæ sunt per eum, et adhuc quotidie expenduntur in tot ab eo structis cœnobii? Abstulit nimirum iniquitatem de vultu regis, ut firmaretur justitia thronus ejus, ut quia justus ex fide vivens, vili penderat terreni regni fastus, coronatus corona justitiæ, et ornatus palma victoriæ, conregnaret Christo in cœlestibus (i).

17. Rex ergo terribilis apud omnes reges terræ qui aufert spiritum principum, ne malitia mundi mutaret

illos fuisse tradit auctor Vitæ sancti Boniticoartaneus, ut supra dictum est.

(f) Adoptivum appellari in quodam ms. *Filiano* supra diximus, sed potius ab æcclesiis Grimoaldi post obitum Sigeberti assumptum.

(g) Iterum desunt in priore Vita.

(h) Vulgata Editio, *aufer impietatem*.

(i) Reliqua, sed mutato ordine, sunt in priore Vita.

militis sui intellectum, in flore juvenilis ætatis cum acerba morte rapuit de præsentis sæculo nequam, et in celesti curia ei contulit veræ dignitatis gloriam. Obiit autem Kalendis Februarii, (a) ætatis suæ anno fere tricesimo primo, regni vicesimo octavo, ab Incarnatione Domini anno sexcentesimo sexagesimo

(a) Imo ætatis 98, regni 25, ut pote natus sub finem an. 635, mortuus 1 Febr. 663, qui Gemblacensi, annum a Paschate inchoanti, fuit 662, a transitu sancti Martini 266.

A secundo; a transitu sancti Martini ducentesimo sexagesimo tertio. Et qui in multis locis insignia sui monumenta reliquerat, sepeliri eligit in (b) urbe Metis, quæ regni sui sedes fuerat, in basilica, quam ad gloriam et laudem Dei in honore sancti Martini gloriosi confessoris regia liberalitate construxerat.

(b) Potius in confinio Metensi, ut infra in Translatione, non autem prope Parisios, ut Sanmarthani scribunt.

DE SIGEBERTO REGE ANALECTA EX VARIIS AUCTORIBUS.

(Ex Bolland., tom. I.)

§ 1. Sancti Sigeberti uxor Imnechildis, filius Dagobertus rex Austrasiorum; neptis sancta Irmina, abnepos sanctus Gregorius Ultrajectinus, alique a sancto Sigeberto, prognati.

1. Uxor sancti Sigeberti fuit Imnechildis, nonnullis Emnechildis, Eumechildis et Chinechildis appellata; e qua Dagobertus et forsan plures liberi prognati sunt. Mortuo sancto Sigeberto, Dagobertus, octo aut decem annos natus, cui jure hereditarium regnum debebatur, factione magnatum, et potissimum Grimoaldi majoris domus, pulsus est, atque in clericum, Didonis Pictavensis episcopi consilio, attonsus, in Scotiam, sive Hiberniam insulam directus, proque eo in regnum Austrasiorum intrusus Childebertus filius Grimoaldi; quem a sancto Sigeberto in regni hæredem fuisse adoptatum, et Dagobertum defunctum, esse falsus rumor sparserat, uti alibi ex antiquis auctoribus probamus. Imnechildis uxor sancti Sigeberti, abducto in Hiberniam filio videtur Parisios fugisse, opem imploraturo contra regni invasorem. Hoc namque pulso, ipsa cum Childerico adolescento Austrasios rexit, cujus regni an. 3 tam Childerici rex, quam Imnechildis regina Barisia cum monasterium in agro Laudunensi sancto Amando condonarunt. Ejusdem etiam reginæ Imnechildis consilio traditur Childericus in Alsatia superiore monasterium in valle sancti Gregorii fundasse.

2. Vivebat eo tempore in Anglia sanctus Wilfridus, an. 664 episcopus consecratus, et circa an. 669 toti Northumbriæ præpositus. Hic Dagobertum, ex Hibernia ad se venientem, hospitio excepit, et equis sociisque adjutum in patriam remisit: cui Imnechildis mater in locis magis remotis partem regni procuravit, et inter utrumque regem pacem concordiamque fovit. Dagobertus rex constitutus sanctum Wilfridum ad se venientem benigne excepit, multisque precibus favigavit ut provinciam remanentia sua dignaretur, episcopatum Strateburgensem accipiens. Quæ alibi ex Actis sancti Wilfridi deducimus. Dagoberto huic uxorem fuisse Mechtildem Saxonum ducissam colligimus ex Bruschio, in Episcopis Argentinesibus, in sancto Arbogasto. Imo Dagobertum regno pulsum cum conjuge sua apud Thuringos habitasse tradit et Chron. Mss. Mathæus Merianus, in topographia archiepisc. Moguntini, agens de Heiligenstadio Eichsfeldiæ urbe primaria, quem locum sua primordia Dagoberto debere aiunt. Quæ etiam in additionibus ad Lambertum Schafnaburgensem a Pistorio editum, pag. 264, de monasterio Erpburii exstructo leguntur, ad eundem Dagobertum referenda videntur, et tempus Kygiberti seu Richberti, episcopi Moguntini, probat, sed pro ann. 707 substituendus est an. 677, aut huic vicinus. Ipse autem

B Dagobertus appellatus est rex Germanorum, Francorum, Germanicorum, et Francorum Transhenanorum, ac præter ditiones trans Rhenum sitas, obtinuit etiam Alsatiam cum urbe Argentoratensi. In hac Alsatia palatium suum Kirchemium alique loca monasterio Haselacensi attribuit, cum sanctus Florentius, dein episcopus Argentoratensis, filiae ejus visum ac loquelam reddidisset. Varia item a Dagoberto ecclesiæ Argentoratensi et monasteriis Schutterano et Saraburgo, donata sunt, cum filius ejus a sancto Arbogasto, episcopo Argentoratensi, fuisset ad vitam revocatus. Videtur hic Dagoberti filius in arce regia Semburgo, sive Isemburgo, in lucem editus, ac sacro baptismatis fonte renatus, de avi sui nomine Sigebertus appellatus. Hinc temporibus non distinctis, ipse sanctus Sigebertus suscitatus a morte perperam traditur a Brusch. et Guilliman., de Episc. Argentin., in sancto Arbogasto, atque a Coc., in Dagoberto prævio, c. 15. At resuscitatione omissa, ab apro in venatione ad insulam Rheni Novietensis occisus dicitur a Joan. Isacio Pontano, l. II Hist. Gelricæ; extinctus veneno per Grimoaldum a Miræo, in Fast. Belgic., 21 Febr., in elogio Beati Pippini ducis. Veneni suspicionem movent etiam Sanmarth. tom. I Hist. General. reg. Francor., l. v, c. 8. Quæ omnia temporum ac personarum facta distinctione corrumpunt. Reliqua ex Actis sanctorum Arbogasti et Florentii episcoporum Argentoratensium alibi firmamus.

3. Imnechildis uxor sancti Sigeberti, ac hujus Dagoberti mater commemoratur apud Childericum regem, etiam postquam hic Bilichildem uxorem duxerat. Donationes monachis Stabulens. et Mahunda-riens. a sancto Sigeberto factas hi tres confirmant. Ipsum diploma infra dandum sic incipit: « Childericus rex Francorum, Emnechildis et Bilechildis gratia Dei reginæ, viris illustribus Gundoino duci et Oloni domestico. » Et hæc ejus clausula: « Ut hæc præceptio nostra in membranis conscripta, firma et inviolabilis perseveret, manu nostra subter eam decrevimus affirmare. Signum gloriosi domni Childerici regis. Signum Emnechildis reginæ. Signum Bilichildis gratia Dei reginæ. Signum Gundoini ducis. Data quando fecit mensis Septemb. dies 6, anno 8 regni domni Childerici regis. Trajecto feliciter. » Annus is est 672. Dein an. 686, mortuo Clotario III, Neustriæ et Burgundiæ rege, Childericus successit, et una regnum Austrasiorum retinuit; in quo Imnechildem reginam aliqua adhuc cum potestate vixisse innuitur in Vita sancti Præjecti episcopi Arvernorum, 25 Jan., ex Ms. Ultraject. edita, ubi, n. 11, ita legitur: « Cum vir Dei Præfectus (in jus ab Hectore comite vocatus) se undique arcatum cognovisset, necessitate compulsus, ita respondit, se causas Ecclesiæ Imnechildæ reginæ ditioni commendatas habere. Cum-

que hanc assertionem cognovissent, imperfectum opus permansit. Beatus igitur Præfectus operis sui laborem, et quomodo per fidei iussos venisset exhibitus, tandem depromit. Rex vero et regina Bilichildis (ita nomen in altera Vita exprimitur) timore percussa, veniam coram omnibus a prædicto episcopo expiunt. Contigerunt ea an. 679, in solemnibus vigiliis Paschæ. Non diu superfuit Childericus, ab insidiatoribus impiis cum regina pregnantem interfectus, et Rothomagi in basilica sancti Petri sepultus.

4. Occiso Childerico, Theodericus a Neustriis Burgundisque ad regnum revocatus est: ab Austrasiis vero Clodoveus quidam, quod Clotarii III crederetur filius, rex constitutus est, sed eo dein rejecto, legitimus regni hæres Dagobertus sancti Sigeberti filius ab optimatibus evocatus, videtur patris regnum, cuius aliqua parte jam pridem potiebatur, ultro oblatum potius accepisse, quam armis, ac vi bellica subegisse. Hoc novi belli Austrasias inter et Neustrios fomes fuit. Quod bellum ex Vita sanctæ Salabergæ abbatissæ ab auctore cævo scripta alibi deducimus.

5. Inter illustriora monasteria a sancto Sigeberto exstructa, mox dicemus eminare Stabulaum et Malmundarium: quibus donationem a patre suo factam confirmavit Dagobertus jam rex apud Austras. constitutus. Quod diploma ita incipit: «Dagobertus rex Francorum illustris vir. Illud nobis ad stabilitatem regni in Dei nomine provenire confidimus, si facta domni et genitoris nostri Sigeberti quondam regis pro nostris oraculis in Dei nomine firmare de liberamus. Atque ideo vir venerabilis Goduinus, abbas de monasterio Stabulaum et Malmundario clementie regni nostri suggestit, eo quod Dominus... et genitor noster Sigebertus rex... per suam præceptionem concessisset.» Integrum diploma alibi damus, et aliis imperatorum tabulis ac constitutione sancti Leonis IX papæ confirmamus. Friorum ad fidem conversionem a Dagoberto rege commendatam fuisse ep. Colon. tradit sanctus Bonifacius archiep. in epist. hæc de re ad Stephanum papam missa, atque inter illius epistolas ad Serrarium, n. 97, edita; quam alibi damus et de Dagoberto filio sancti Sigeberti intelligendam esse probamus.

6. Præter filium precibus sancti Arbogasti a morte suscitatum plures fuerunt Dagoberto filie; inter quas præcipua est sancta Irmina virgo monasterii Horrei apud Trevi os prima abbatissa, etiam Fastis Martyrol. Rom. ad 24 Dec. ascripta. Sepulta ea est in monasterio Wissenburgensi munificencia Dagoberti parentis dotata, a quo plura monasteria fundata aut dotata fuisse alibi ostendimus. Altera Dagoberti filia, et sancti Sigeberti neptis est Adela, quæ post mariti obitum, Irminæ sororis exemplo inflammata, monastico item cultu assumpto, vitam sanctissime traduxit, ac monasterio Palatiolo ad Mosellæ fluminis ripam exstructo abbatissa præfuit, ejusque ecclesiæ bonorum suorum hæredem scripsit, testamento signato Kal. April. anno 12 Theoderici regis, scilicet, ultimi, an. Chr. 751. In eo testamento mentio fit sororis Regentruis, qua omissa, alii Rathildem, seu Rothildem, tertiam filiam Dagoberti statuunt, voluntque nuptiam fuisse Ludérico Bucano, Castri Insulensis in Gallolandria fundatori. Sed id necdum antiquis monumentis probatum reperimus. Id certum est, Albericum dictæ Adelæ filium plures procreasse liberos, ex quibus sanctus Gregorius individuus sancti Bonifacii ad obitum usque socius, postea Ultrajectinæ sedi vice episcopi præfuit presbyter; cuius vitam scripsit sanctus Laderus, ejus discipulus. An ex aliquo fratrum sancti Gregorii prognatus sit sanctus Albericus, dein episcopus Ultrajectin. et ab avi nomine ita appellatus, alibi inquirimus. Coluntur sanctus, Gregor. 25 Augusti et sanctus Albericus 14 Nov. An qui sanctus Dagobertus martyr colitur apud Sathanacenses in Lotharingia, rex fuerit Francorum, et

A filius sancti Sigeberti, hactenus judicio nostro definire non audemus.

§ II. Monasteria exstructa, dotata.

1. Monasteria duodecim exstructa refert in Actis sancti Sigeberti auctor; quæ soli Ardennæ attribuit Gelenius; universim viginii exstructa cum Gelenio volunt Molan., in Auctario Usuardi, Galesin. et Sauss., quorum verba supra dedimus. Brouwerus de iis, in sua Metropoli, necdum edita, ita scribit: «Anno 651, Sigebertus Austrasiorum rex Metis in sua regia, eximia vitæ innocentia ac præstanti in omne religiosorum genus liberalitate florebat, viginti amplitudinem non vulgari conditis exstructisque et vegetigalibus perpetuis auctis passim monasteriis, in quibus Malmundarii et Stabulense in Ardennæ finibus, sancti Martini vero in Metensi suburbana fuere.» Hæc Brouwerus, sed reliqua monasteria nec ipse, nec alii nominant. De Metensi condito et destructo infra agemus. Ad Vitam sancti Amandi, 6 Feb., referemus apud Austrasios, dum iis præset rex sanctus Sigebertus, multa in Belgicis et Germanicis provinciis exstructa esse monasteria, quæ hic omittimus recensere. Ante Stabulense et Malmundariense, aliud erectum est Casæcongudum in ducatu Luxemburgensi ad amnem Sesmarum seu Sesomirim, vulgo *Sesmoj* aut *Semoj*, inter Chinium et Bullonium oppida: cujus posterioribus sæculis exstitit prius in pago Coughon. De eo prius agemus 3 Feb., ad Vitam sancti Hadelini. Damus infra (Col. 319, dipl. 1) diploma sancti Sigeberti nobis ab humanissimo viro Joanne Antonio Gornesio congregationis Oratorii presbytero communicatum, ex quo constat sanctum Remaclum abbatem constitutum esse, cum necdum esset episcopus Trajectensis, superstiti adhuc episcopo Metensi Godone, aliis Dodone, seu Godo, cui successit sanctus Clodulphus filius sancti Arnulphi, ad quem episcopus Remaclus primo anno sui episcopatus sanctum Trudonem misit. Hinc optime refellitur Bouchetus, qui, p. 1. Originum familie regie Francorum, cap. 6, tempus episcopatus Godonis numerat ab anno 659 ad 667, eique suffectum sanctum Clodulphum vixisse ad annum 707 arbitrat. Qui in diplomate præter Sesomirim nominat Alsala fluvius, supra Luxemburgum exortus, urbem alluit, et Atartum mistus, aquam in Suram exonerat, ac dein in Mossellam delabitur. Silva autem Uriaicuse ad vicum Ures infra Bullonium pertigerit, aut potius Viracuse legendum, et tum referretur ad vicum Viram amnem. His ante expositis diploma facilius intelligetur.

2. Notgerus, episcopus Leodiensis, in Vita sancti Remacii episcopi Trajectensis, 3 Sept., meminit alterius Vitæ ab auctore antiquiore et fere cævo conscriptæ, de quo in prologo ad Werenfridum abbatem hæc scribit: «Obtulisti libellum de Vita tam nostri, quam vestri specialis patroni, domini, scilicet, Remacii, conquestus propter incuriam tamen prædecessorum vestrorum brevis, quam ut res postularet pro magnitudine gestorum ejus esse eruditam; simulque visus es, ut ne dicam precari, sed potius exhortari, ut eam non modo exemplari, verum aliquanto lepidius mandarem poliri.» In hoc priori libello, seu Vita sancti Remacii, de exstructis monasteriis Stabulensi et Malmundariensi ita legitur: «Contigit, Deo favente, juberi a piis principibus regni Francorum Sigeberto rege, et Grimoaldo duce, ex voluntate Dei et consilio optimatum suorum, ut construerentur infra forestem monasteria, sita in pago qui Ardoenna dicitur, cognominata Stabulaus, sive Malmundarium, in quibus commanerent religiosi monachi, qui spiritualiter inibi Christo famularentur; et pro statu totius regni, et regis salute vel filiorum, sive curam regni exercebant, omnipotentem Dominum exorant. Tunc cæperunt edificare attentius, et, ut assolet in tali opere, virtus divini

subsecuta est, prosperoque successu velociter adimpleta sunt. Cumque adesset tempus ut ecclesie nova materia ornata dedicarentur, mittens prefatus rex ad beatum Remaculum episcopum, quia alter eorum, id est, Stabulaus, ad ejus pertinebat diocesim; alterum vero, id est, Malmundarium, quia metropolim respiciebat, cum consensu Cuniberti, qui erat metropolitani Agrippinæ, evocavit eum, ut, sicut conveniebat ejus ministerio [Al., mysterio], eas dedicaret. Quod sanctissimus vir illico obaudiens, cum magna diligentia explevit opus sibi injunctum, quod ejus dispositione dudum fuerat actum; quia, cum esset regi ac primis palatii propter maximam sanctitatem vicinus ac amatus, nihil præcipuum absque ejus consensu fiebat. Unde factum est, quia tam charus eis habebatur, ut missarum peractis solemnibus, traderet ei prædicta loca jura dicta major domus Grimoaldus, sua (a) ditione cuncta ordinari, et monasteria vitæ instituta isthic servari. Post non multum vero temporis impetravit tandem a rege, quatenus relinquens successore post se in sede pontificali, ut diu desiderabat, hunc eremi locum adiret, et ibi ab hominibus remotus soli Deo vacaret.... Manens itaque pervigili cura, absque ulla reprehensione, in monasticis documentis, multos nobilium virorum animos convertit, ut imitatores flecterent illius vitæ, cujus erat do-

ctrina perfecta: quia, quod ore docebat, prius opere adimplere curabat. Unde factum est ut crescente religione cresceret etiam census ejusdem ecclesie, in usus ibidem servorum Dei famulantium. Nam audientes cultum hujusmodi religionis jam dicti piissimi principes, evocantes beatum virum, tradiderunt ei ex ipsa foreste duodecim leucas in longitudine, similiter et in latitudine, in quo spatio nullus contradictor existeret suæ ditioni vel succedentium ei, ut quiete Deo militarent. Nec non affirmarunt testamentum cum signaculis imperialibus, ut stabile illud omni tempore duraret: quod Pater sanctissimus suscepit libenter ac tenuit reverenter. Verum non multo post ipsum spatium abbreviare studuit, ut sine impedimento fieret sequacibus, et sine ullo obstaculo rectiores loci possent servare, quod ad nostrum usque tempus inconcussum durare videtur omnino. Hæc ibi. Sunt vero monasteria Stabuletum et Malmundarium dissita Leodie o to fere leucis horariis, qua versus Orientem et Treviros abitur. Fæstri utrumque coeptum circa annum Christi 655, qui erat episcopatus sancti Remacii sextus; diplomata vero concessa sunt sub finem vitæ ejusdem regis Sigeberti. Horum partem profert Noigerus in Vita sancti Remacii. Hæc diplomata damus infra.

(a) Al., dictione; forte jurisdictione.

PROLEGOMENA

AD SANCTI SIGEBERTI DIPLOMATA.

(Brequigny Diplomata, Chartæ, Leges, tom. II.)

Quatuor supersunt a Sigeberto II emissa instrumenta legitima, spurium unum.

§ 1. Diplomata sincera.

1. Primum omnium Sigeberti diploma sub indiculi nomine concipitur, proprie præceptum sub epistolæ forma. Magni certe momenti est indiculus ille, sæpius recusos, quo constat in regno Francorum a monarchie primordiis receptum esse ut non liceret episcopis, absque licentia regum, interesse conciliis in alieno regno celebratis. Dirigitur a Sigeberto ad Desiderium, episcopum Caturcensem. Nullas habet notas chronologicas, sed spectat ad concilium Cabilonense, quod, juxta Cointium, Annal. t. III, pag. 182, anno 644 celebratum est in ditione Clodovei.

2. Non tanti momenti est, et tamen pluries recensum, diploma secundum Sigeberti II, quo Casagonguindense monasterium condit. Deficientibus notis chronologicis, hoc instrumentum anno 645 cum Hontemio, Hist. Trev. dipl. t. I, pag. 80, assignavimus, contra Cointii, in Annal. t. III, pag. 191, et Mabillonii, in Annal. Bened. t. I, pag. 403, sententiam. Sic opinionem nostram astruimus. Remacius hoc diplomate Casagonguindensi monasterio præfatur, qui fuit renuntiatus episcopos anno 648, ut videre est apud Mabill. Annal. Bened. t. I, pag. 403; et apud Marten., Ampliss. collect. t. I, pag. 2, et observ. præ. Verum, antequam infulus episcopales assequeretur, abbas Stabulensis evaserat, teste Nova Gall. Chr. pag. 699, t. III, et tribus annis jam rexerat monasterium Casagonguindense; hoc igitur monasterium ante annum 644 conditum fuisse dicendum est. Nec multo post id factum fuit; mentio enim in diplomate ipso fit Godonis episcopi, scilicet, Metensis, qui circa annum 645 in episcopum electus est, ut videre est in Nov. Gall. Christ. t. XIII, pag. 699. De cetero, simplicissima forma et vere antiqua conceptum est diploma, et cum historia optime convenit. Vide Gesta Dagob., c. 31, Fredeg. c. 87, Vitasque

sancti Sigeb., sancti Remacii, etc. Nec mirum quo subscriptiones et notæ chronologicæ deficient, cum nonnisi ex apographis desumptum sit; nos enim exscriptorum frequens fuit talia, quasi supervacanea, rescandis.

3. Idem Remacius, Stabulensis abbas et Malmundariensis, obtinuit partem silvæ Ardennæ. Sigeberti diplomate tertio, notis chronologicis destituito, quod apud Martenium, Ampliss. collect. t. II, col. 6, et alibi, reperias. Id non emissum fuit post annum 648, quo episcopus evasit Remacius, solo abbatis titulo in diplomate insignitus; nec ante hunc ipsum annum 648, quo Virdunenses infulus consutus est Gislcardus, qui inter episcopos in eodem diplomate memoratur. Cointius, Annal. t. III, pag. 361, tamen annum 653 huic instrumento assignat, et ideo, pro titulo abbatis quo insignitur Remacius, titulum episcopi jubet reponere, conjectura quam nulla satis tuetur argumentatio. Sed eidem Cointio suffragamur, cum titulum archiepiscopi emendat, Coloniensi presuli, contra morem hujus ætatis, inditum. Hunc titulum episcopi titulo ab exscriptoribus sequioris ævi substitutum fuisse credi potest, in diplomate cujus exemplum authenticum nullibi, quod sciamus, hodie comparet. Donum a Sigeberto impetratum, a Chiderico II confirmatum quidem fuit alio diplomate, sed ad mediam partem redactum.

4. Remacius, postquam episcopi titulum assecutus fuit, monasteriis Stabulensi et Malmundariensi præesse non desit, episcopus absque diocesi, quod tunc non insolitum. Hinc appellatus episcopus et abbas in diplomate quarto, quo Sigebertus his monasteriis dona confert, anno, scilicet, regni sui 14; sic enim Sigebertus: « Ut, dum ad legitimam pervenimus ætatem, cessiones... quas serenitas nostra concesserat, deinceps, hoc est anno 14 regni nostri, debeant... stabiles esse. » Hic autem annus vel ab anno 652, ab initio regni in Austrasia, vivente patre, repeti potest, vel ab anno 658, quo hæreditario iure.

mortuo patre, regnavit. Juxta priorem computandi modum, regni annus 14 incidit in annum Christi 645, quo nondum episcopi titulo gaudebat Remaclus. Ergo alia utendum est computatione, scilicet ab anno 638, unde annus regni 14 in annum Christi 651 incidit. Alibi, disquiremus, an hinc er. i possit Merovingicorum regum majoritatem nonnisi anno ætatis 21 expletam fuisse.

§ II. Diploma spurium unicum.

1. Unicum restat Sigeberti diploma quod spurium est. Ibi ecclesiæ sancti Petri Trevirensis ablatæ restituntur sancti Hilarii et sancti Eucharii cellæ. Non alia mente a Roserio fabricatum fuit instrumentum hoc, nisi ut auctoritatem conciliaret systemati

A gentilitio domus Lotharingicæ, quam a Merovingicis regibus deducere conatus est pluribus aliis instrumentis, causa judicata, falsi nomine damnatis. Manifesta falsi indicia, quibus totum hoc instrumentum scatet, in notis nostris reteximus. Browerus, Hist. Trev. t. I, pag. 354, illud pro interpolato habuit, et, expunctis quæ a falsario inserta judicabat, quasi genuinum edidit. Verum de interpolatione lectorem monuit, quod neglexerunt auctores Novæ Galliæ Christianæ, t. XIII, col. 291, qui fere totum pseudo-diploma exscripserunt, nulla suspicionis nota incantæ credulitati præcavescentes. Cum fraudes Roserii testetur judicium solemne, puderet nos spurios lectus legitimis miscuisse, eo quod aliquid deprehenderetur apud ipsos cum legitimis commune.

SIGEBERTI FRANCORUM REGIS

EPISTOLÆ ET DIPLOMATA

I. EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

Ad sanctum Desiderium Cadurcensem episcopum.
(Vide supra, lib. II, Epist. ad sanctum Desiderium, hujusce tomi col. 260, epist. ix.)

B

EPISTOLA II.

Ad eundem sanctum Desiderium.
(Vide ibid., col. 264, epist. xvii.)

II. DIPLOMATA.

(Ex Brequigny Diplom., Chart., Leg., t. II.)

DIPLOMA PRIMUM,

Quo Sigebertus monasterium Casagonguidinense condidit, et ibi Remaclum abbatem constituit * (ann. 644).

Sigibertus, rex Francorum, vir industrius^b, (Grimoaldo majoridomus. Singulariter ac per cuncta feliciter ad mercedis nostræ augmentum) credimus pertinere, si larga munera summi Dei omnipotentis devota mente offerre non dubitetis, quia tunc regia potestas suum cultum corroborare videtur, quando ex propria voluntate compendia servorum Dei destinare non dubitat. Ideoque sub devotione animæ nostræ, cum consilio magnificorum apostolicorum Chuniberti (Memoriani), Godonis^c, vel industrium virorum Grimoaldi, Bobonis, Adalgisilli, monasterium regulare in honore patroni [patronis] nostri Petri, Pauli, Johannis, vel ceterorum martyrum in terra nostra, silva Arduennense [Ardenense], in loco qui dicitur Casagonguidinus [Casecongildunus], quem Sesomires fluvius cingere videtur, et ex nostræ largitatis munere, juxta Patrum traditionem, cœnobium volumus construere, et ibidem, Deo [Christo] auspice, Remaclum abbatem constituimus, qualiter

ibidem secundum ordinem et monita antiquorum Patrum conversari debeant, sicutamen, ut de ipso castro et ripa fluminis in directum leuvas tres de nostra silva Uriacense, cum ipsa venna dominica, quæ dicitur Arnulfi [Dognulfi], cum Probardo, Babone [Marten., de Babone], vel junioribus [minoribus] eorum, qui ibidem servire [deservire] videntur a die presente, concessimus [concedimus] ad possidendum. Similiter de suo [desuper] ipso castro et alia silva dominica tres leuvas, et in directum item [iterum] tres alias leuvas, necnon et aliam venellam in fluvio [fluviolo] nuncupante Alisna, ubi illa petra quadrata est [Marten., pro quadrata]. Hæc omnia ad usus eorum servorum Dei (cum) emunitate [Marten., ex unitate] nostra visi fuisse [fuimus] condonasse, ut habeant, possideant, suisque posteris spiritualibus derelinquant, ut potius eos [eis] delectet attentius pio Domino preces incessabiliter pro nobis [hæc duo verba desunt ap. Marten.] fundere. Et, ut præceptio firma atque inviolata permaneat, manus nostræ subscriptionibus subter eam roborari decrevimus [decrevimus roborari]^d.

sterium Casagonguidinense, jampridem destructum, et cujus loco exstat prioratus, situm fuit in episcopatu Trajectensi, Chinium inter et Bullonium. Edimus hoc diploma juxta lectionem Collectorum scriptorum rerum Francicarum; lectiones alias ex Martenio inter uncas aut in annotationibus ascribimus. Quasdam addidi nuper mecum a claro viro de Reiffenberg humanissime communicatas.

^b Cod. ms. Malmund., viro industri; in solo hoc Codice exstant quæ sequuntur parenthesisibus inclusa. MARTEN.

^c Chunibertus, Coloniensis presul fuit ab anno 625 ad annum 665. Vide Novam Gall. Christ., t. III, col. 626, et t. XIII, col. 399; Godo episcopus Metensis ab anno 642 ad annum 650.

^d De anno huic diplomati assignando non conveniunt critici. Honteinus illud tribuendum censet

* Volgaverunt Bollandistæ ad diem 1 Mensis Februarii, pag. 234 (In Vita sancti Sigeberti); Martenius, in Amplissima Collectione, t. II, pag. 6; Coin-tius, in Annalibus ecclesiasticis, t. III, pag. 190; Cal-metius, inter Historiæ Lotharingicæ documenta, t. I, prob. pag. 257; Honteinus, in Historia Trevirensi diplomatica, t. I, pag. 80; Foppens, in supplemento ad opera diplomatica Murei, t. III, pag. 1; Bertholet. Historia Luxemburgi, t. II, prob. pag. xvj; ac demum Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 634, omnes vel ex chartario Stabulensi, vel ex veteri Codice ms. Malmundariensi, aut archivis ecclesiæ sancti Huberti, nullus ex autographo. Hinc non mirum quod notis chronologicis et subscriptionibus careat; is enim frequentior fuit mos amanuensium, ut, dum exscriberent vetera instrumenta, has quasi supervacaneas reseccarent. Mona-

DIPLOMA II.

Quo Sigibertus dona confert monasteriis Stabulensi et Malmundariensi (ann. 651).

Sigibertus, rex Francorum, vir inluster, Godegiselo [Modogisilo] comiti. Singulariter regni nostri compendiis et prolixa felicitate, Deo adjuvante, constemur augmentare quicquid sacrosanctæ Ecclesiæ propriæ deliberationis arbitrio serenitas nostra contulerit; quia tunc regalis potestas sui culminis fundamenta corroborat, quando larga humanitate condigna munera in honore Dei conferre non dubitat. Igitur sancta ac venerabilia monasteria, Stabulaus sive Malmundarium cognominata, ubi vir venerabilis Remaclus, episcopus et abba^b, Christo auspice, præesse videtur: quæ vir inluster Grimoaldus major-domus, in honorem sanctæ Dei genitricis Mariæ, sanctorumque apostolorum Petri et Pauli, sanctique Joannis Baptistæ, vel sancti Martini, seu ceterorum, suo opere, in vasta eremi [Boll., in vasta solitudine] Arduennensis construxit, quemadmodum nos loca ipsa ad ipsa monasteria ædificanda pro nostra præceptione ex foresta nostra concessimus: quæ, licet gratia Christi sint ditata præfata monasteria, mundanæ tamen substantiæ cernuntur parumper habere. Ideo divina inspiratione commoniti, decrevimus aliquantulum de fisco nostro ad ipsa monasteria conspiciere et consolari. Telonium igitur quod ad portum Vetraria, super fluvios Taunuco Iutaque, et portum illum qui dicitur Sellis, immoque et Vagatio [Boll., Vogatium] super fluvium Ligeris, quod iudices vel agentes nostri ad portus ipsos tam quod navalis evectio conferebat, aut [Boll., quam] undique negotiantium commercia in theloneo aut quolibet ripatico ex ipsis portubus superius nominatis in fisco nostro solebant recipere, pariter et ho-

A mines qui in ipsis portubus commanent, vel ipsos portus custodiunt, aut ibi aspiciere videntur, pro stabilitate regni nostri, ad monasteria superius nominata, vel monachis ibidem consistentibus, nostri munera largitate concedimus. Quapropter præsentem ex hac jussimus promulgari præceptione, ut neque vos, neque juniores aut successores vestri, aut quislibet quæ ad partem monasteriorum ex hoc perinet, nunquam [ex hoc penitus] præsumatis existere contrarii; sed si agis theloneos ipsos de portubus superius nominatis, quandocumque exinde fiscus noster poterat sperare, in luminaribus, jam dictis basilicis vel stipendiis monachorum qui ibidem cursum regulariter quotidianis horis implent, annuimus possidendos, ut omni tempore proficiant in augmento [cernuntur implere omni tempore proficiat in augmentis]. Et si forte aliqui portus ipsos prænominatos pro terris ipsorum propriis transtulerint, quo facilius ipsum theloneum quemadmodum ad fiscum nostrum debuerat provenire [Boll., pervenire], subtraxerint, jubemus ut navigia ad portus ipsos, ubi per tempora præcedentium regum parentum nostrorum ire consuetudinem habuerant, discurrant; et alibi theloneus neque a vobis, neque a junioribus seu successoribus vestris exigatur. Quod fiat, ut, si ante superiores annos, dummodo sub tenera adhuc videbamur ætate sustinere, aliquis quodlibet ex hujus cessione instrumenti [Boll., hujus cessionis instrumentis] accepit, nullus mancipetur effectus, sed vacuum et inane permaneat, dum et aliter compluribus fidelibus nostris noscitur esse conventum, ut dum, auxiliante Domino, in regnum ad legitimam pervenimus ætatem, cessiones illius, quæ ex originario fisco nostro aliquid serenitas nostra concesserat, deinceps inantea, hoc est, anno [Boll., de anno] xiv regni nostri^c debeant in Dei nomine stabiles esse. Hanc quoque

anno 644; Cointius, anno 645; Martenius et Mabillonius anno 648. Datum non fuit ante annum 642, quo Godo Metensis episcopus creatus est. Remaclus, qui primus ad Casagonguidinense monasterium regendum a Solemniacensi monasterio accersitus fuit, Nova Gall. Christ., t. III, pag. 939, tres annos illud rexit, et monasterii Stabulensis curam suscepit, cum nondum episcopatus infulis potiretur: has autem consecutus est anno 648. Unde sequens chronologicus ordo emergit. Anno circiter uno ante assumptum episcopatum, Remaclus ad Stabulense monasterium transit, id est, anno 647. Tribus annis rexerat monasterium Casagonguidinense; ergo videtur monasterium hoc conditum fuisse circa annum 644, anno secundo episcopatus Godonis, qui Metensis præsul renuntiatus fuerat anno 642. Quæ omnia bene conveniunt, et Honteinii opinionem tueuntur, quam amplectimur.

^a Vulgatum a Bollandistis ad diem 1 Febr.; Martenio, Amplissim. collect. t. II, col. 7; Bertholeto, Hist. Lux. t. II, pri. b. pag. 17; et a Collatoribus scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 635, ex Stabulensi chartario, subscriptionibus et notis chronologicis destitutum. Telonei hoc diplomate concessi meminit Notgerus, Vita sancti Remacii, apud Bolland., ubi supra, scriptor ineunte sæculo undecimo, qui diploma videtur inspexisse. Illud Cointius edidit, sed non integrum. Ex Martenio recitamus; varias

lectiones ex Bollandistis et a claro viro de Riffenberg communicatas inter uncas exhibemus.

^b Remaclus hic dicitur abbas simul et episcopus, id est, regionalis, ut monent Mabillonius, Ann. t. I, pag. 404, et Martenius, ubi supra, pag. 2.

^c Anni regni Sigiberti duplici ratione computari possunt: a tempore quo is a patre rex Austrasie renuntiatus fuit, id est, ab anno 632: vel a morte patris, anno 638. Ab hac posteriori epocha hoc loco videntur computandi. Si enim ab anteriori computarentur, annus xiv regni incidere in annum Christi 645, quod cum Remacii episcopatu conciliari nequit. Regni vero sumpto exordio a morte Chlodovei II, annus xiv annum Christi indicat 651, cum Remaclus jam regionalis foret episcopus tribus abhinc circiter annis, necdum Tungrensis infulus assecutus fuisset, unde episcopus, nullo loci nomine addito, appellatur. Hoc eodem anno datum diploma asserit Notgerus in Vita sancti Remacii. Notandum autem quod tunc se ad legitimam pervenisse ætatem innuat Sigibertus, natus anno 639, et hinc argui poterit regum Meroveadum majoritatem anno ætatis vigesimo primo expletam fuisse, quæ anno decimo quarto assignata fuit a criticis plerisque, ex verbis Gregorii Turonensis, lib. vii, cap. 25, male intellectis, quibus emancipatio potius quam majoritas intelligenda est. Sed de his fusius in præfatione.

auctoritatem, ut in omnibus valitura, in nostris et futuris temporibus valitura intacta valeat durare [intacta vel interemerata valeat pleniter], manus nostrae subscriptionibus [subter ea] roboravimus.

DIPLOMA III.

Quo Sigibertus cellas sancti Hilarii et sancti Eucharri, ecclesiae Trevirensis sancti Petri violenter ablatas, restituit * (ann. 655).

In nomine Domini, Amen. Sigibertus divina favente gratia, Francorum rex. Quoniam adoptionem filiorum Dei praestolamur, ad quam per pacem attingitur, teneamus pacem invicem, et in omnes. Beati enim pacifici, quoniam illi Dei vocabuntur. Ubi enim altercationis invicem dispendium incurrit, ibi pacis residet dissidium quae Ecclesiarum gratiosam fovet et incrementat quietem. Igitur noverit omnium fidelium nostrorum praesentium et futurorum notitia, qualiter de cellis beatorum Hilarii, quae modo cella sancti Maximini dicitur, ac beati Eucharri, quae nunc vocatur cella sancti Matthiae, in praedio sancti Petri Trevericae urbis aedificata, quas dominus genitor noster Dagobertus, Christianissimus rex, predecessorum suorum mores sequens, ad ecclesiam sancti Petri Trevericae urbis regiae potestatis jure tradiderat, ac perpetua stabilitate firmaverat, Modoaldus, ejusdem Ecclesiae venerabilis archiepiscopus, in generali palatio nostro querelosis se precibus proclamavit, plangens eas abs malis grassatoribus, quorum dux quidam nomine Hattus est, contra libitum suum, suorumque fidelium usurpatis, ac de supradicta ecclesia violenter abstractas. At nos per omnia omnem praefati Hatti, ac suorum per ordinem recolentes fallaciam, jam calliditatibus detectis, querimoniam illius veram esse agnovimus. (Perpendentes ergo et verentes ne forte, quod absit, de elemosyna genito-

A ris nostri ac praedecessorum nostrorum regum, detrimentum animae nostrae faceremus, pro conservanda eorum pietatis munificentia, ipsas cellas, cum consilio et iudicio episcoporum, ducum, et comitum nostrorum, maxime dilecti consanguinei nostri domini Martini, filii Clodulphi, filii Arnulphi, ducis Austriae Mosellanae ac Moselant, quem praefata beati Petri ecclesiae, ac fratrum ac antedictarum cellarum advocatum, rectorem protectorem per praesens praecceptum constituimus, memoratae ecclesiae Trevirensis reddimus^b). Ut autem praesens nostrae reformationis scriptum inviolabile per succedentia tempora in Dei nomine obtineat stabilitatem, propria manu, cum duce Martino, ac Umberto, archiepiscopo Coloniensi, ac Ramaclo, episcopo Traiectensi, subter eam firmavimus et sigillorum nostrorum impressionibus^c iussimus insigniri. Data Aquisgran-
idibus Maii, anno dominicae Incarnationis DC. LII. Sigibertus, Francorum rex †. Cumbertus, archiepiscopus Coloniensis †. Ramacius, episcopus Traiectensis †. (Martinus dux Austriae Mosellanae ac Moselant †.)

DIPLOMA IV.

Quo Sigibertus rex, omnium proventuum suorum in pago Spirensi decimam partem ecclesiae Spirensi adscribit ^d (circa ann. 655).

Sigibertus, rex Francorum, vir iuluster^e. Quiquit in Dei nomine serenitas regia, pro ecclesiarum compendia vel in stipendia clerum aut alimonia pauperum pensatur, vel hoc, quod juxta Dei mandata adimpletur aut confirmatur, illud et in praesenti seculi luce potest praestare auxilium, et credimus quod, in eterni itineris, per interventionem domoorum sanctorum, sive duce Domino, preparat

Browerum et alios, excepto Roserio.

^e Omnes, praeter Roserium, emendant sigilli nostri impressione.

^d Jam dudum periit autographum diplomatis; at superest apographum in chartulario cui titulus *Codex minor*, in archivo Spirensis archiepiscopatus. Huius mentionem fecerunt Bruschius, De episcopis Germaniae, pag. 78; Eisengrein. Chronologia rerum Spirensium, lib. vii, pag. 157; Simon, Historia episc. Spir., pag. 6; Lehmann, Chronol. Spirens. lib. iii, cap. 15; Coingtius, Annal. eccl. Franc. t. III, pag. 165 et 596; Nova Gall. Christ., t. V, pag. 715. Integrum vulgavit Lamey, Append. dissertationis de pago Spirensi, in t. III, p. 261. Historiae et commentariorum Academiae electoralis scientiarum et elegantiorum litterarum Theodorico-Palatinae. Quaedam de eodem scripsit Carolus Dümge in opere cui titulus *Regesta Badensis*. Pristinis Editoribus collectionis quam denovo vulgare iussus sum erat incognitum, mihi quoque ipse, cum Commentario Academiae Theodorico-Palatinae evolventi occurrisset, sed jam ultra annum 700 producta Editione, quare illud in adiamentis descripsi. Desiderantur dies et anni. Lamey, ubi supra, annum 650 suspicatur; annum vero 637 Loebel in t. VII, pag. 157. Commentariorum sup. laud.; uterque ex mera conjectura. Annum 655 praetuli, ut pote ultimum regni Sigiberti II, quem omnes auctorem diplomatis teneant.

^e Comment. Acad. Theod. Palat. habent *illuster*; Carolus Dümge testatur in Codice scribi vocem *iluster*.

* Hoc diploma vulgavit Roserius, Stemmata Lothar. ac Barri ducum, fol. 5, 2^a, quasi ex autographo; sigilla enim, et in ipsis sculpta insignia, edisserit, sicut sub oculis exstantia. Ex ipso Browerus, Hist. Trevir. t. I, pag. 554, recudit, expunctis quibusdam quae ipsi interpolata visa sunt; nec ipsum puduit fateri ex quo impurissimo fonte instrumentum hoc hauserat. Ex Browero edidit Hontemius, Hist. Trevir. diplom. t. I, col. 84; Calmetus, Hist. Lothar. t. I, pag. 257; ex historia quadam ms. de damnis olim illatis monasteriis Trevirensibus, quam nulla tuetur auctoritate. Spurius solum declarat post Zyllesium, Defens. S. Maxim., part. II, sect. 3, § 1, Hontemius, novis reiectis falsi iudiciis, quae scaten undique. Mirum certe auctores Novae Galliae Christianae tale instrumentum admisisse, t. XIII, instrum. col. 291, nequidem ulla nota suspicionis interjecta. Eadem in eo agnoscitur falsarii manus qua diplomata Dagoberti pro cellis sancti Maximini et sancti Eucharri fabricata sunt. Haec praecipue falsitatem produnt: stylus a capite ad calcem insolitus; annus lucrationis pro nota chronologica adhibitus; titulus regis Christianissimi Sigiberto inditus. Quis vero Hattum, praedonum ducem, ecclesiarum per Gallias vastatorem, novit? Quis Martinum, ducem Austriae Mosellanae? Datum dicitur diploma anno Christi 655, ad preces Modoaldi, Trevirensis archiepiscopi. Transeat archiepiscopi titulus; sed Modoaldus, Trevirensis praesul, tredecim abhinc annis fato functus fuerat. Haec satis superque dicta sint.

^b Parenthesibus inclusa, hic et infra, desunt apud

in futurum. Igitur dum et confidimus quod Dei debeat manere voluntas et ut taliter cunctus populus de omnibus fructibus terre, ad sancta Ecclesia catholica per unumquemque annum debentur inferre, adeo ita quod juxta ad anteriorum regum quondam parentum nostrorum decrevit devocio, ita, Christo propicio, manet nostra deliberatio, ut de omnes fructus terre infra pago Spirense, quantumcunque fisco noster continet, tam de annona quam de vino, mel, sive jumenta, de porcos, quam et de omni reliqua solutione ad nos aspiciencia, sic et homines fisci ciant decimas porcorum, qui in forestis insaginantur, aut omne genus pecodum, quantum in ipso pago Spirense ad fiscos nostros pertinetur, annis singulis ad ecclesiam Nemetense, ubi apostolicus vir, pater noster, dominus Principius, episcopus pcesse

videtur, decimas capiti debeat offerre et adimplere, quatinus dum ipse decimis annis singulis idem in stipendia elemum vel alimonia pauperum presentemur. Credimus ut Creator omnium nostrorum, nostris usibus, hic et in futuro septemplex hoc jubeat remunerare. Agite ergo, qualiter hoc, quod semper nostra continet devocio, vel Dei voluntas semper in omnibus procuretis adimplere, qualiter nobis Christi gratia vel domnorum sanctorum, ut confidimus, debeat pertinere, et ut vobis, quod absit, ad offensa Dei, aut nostra non debeat pervenire. Et ut certius vobis juniores successoresque nostros presens auctoritas inconvolso ordine observetur, vel in omnibus debeat permanere, manus nostre subscriptionibus subter eam decrevimus robore.

* Certum est Principium Spirensem sedem occupasse; sed quot annos non constat. Vide Loebellii dissertationem, in t. VII Comment. Acad. Theod. Palat. pag. 15; et seqq.

¹ Carolus Dümge monet in Codice legi vobis et non nobis, ut est in t. III Comment. Acad. m. Theod. Palat.

APPENDIX AD SANCTUM SIGEBERTUM.

Charta qua Grimoaldus donat monasterio Stabulensi et Malmundariensi villam Germaniacum "Ann. 650).

(Ex Brequigny Diplom., Chart., Leg.)

Domino sancto et in Christo patri Rema clo episcopo, vel omni congregationi monasterio Malmundario [Malmuldario] seu Stabulau consistentium. Grimoaldus, recogitans molem peccaminum meorum, qualiter veniam obtinere [optinere] merear, dono vobis donatumque esse volo pro compendiis ipsorum servorum Dei qui in ipsa monasteria conversare videntur, loco cognominante Germiniacum, in pago Remensi, quem dominus gloriosus Sigebertus rex (rex nobilis) nobis concessit; ipsam villam Germiniacum, cum omni integritate sua, domos, aedificiis, mancipiis, acolabus, pecuniis, campis, aquis, cum omni soliditate, appendiciis, id est, duos molendinos in lupia,

cum area et terra, vinea una in Boterio [Beterio], et alia appendicia, quae dicitur Terune, juxta fluvium, Axina, quem de Godefrido dato pretio comparavi, domos mancipiis, campis, pratis, vineis, aquis, aquarumve decursibus, cum omni integritate ad se pertinente, concedo vobis, a die presente, perpetuo, ut ipsam villam Germiniacum, vel appendiciis suis superius cognominatis teneatis, possideatis, vel quidquid inde facere volueritis liberam et firmam habere potestatem. Et si sane, quod fieri non credo, aliquis de haeredibus meis, vel aliqua opposita persona, contra hanc firmationem de parva munuscula, quae in ara summi Dei omnipotentis offerre non dubito, venire tentaverit [vetare temptaverit], inferat in sacro fisco auri libram unam, argenti pondus quinque, et nihilominus facta mea irrumperere non valeat.

* Vulgaverunt Henschenius, de tribus Dagobertis, lib. II, cap. VIII; et Foppenus, suppl. ad oper. Dipl. Miraei, t. III, pag. 231; uterque ex archivis Bambergensis et Stabulensi. Diplomata duo regum Childerici II et Dagoberti II videntur huic chartae minus consona; testantur enim haec diplomata Sigebertum concessisse villam Germiniacum Stabulensibus, quam concessionem Childericus et Dagobertus confirmant, viso Sigeberti diplomate, ac nulla facia donationis Grimoaldi mentione. Hinc subit aliqua suspicio de chartae Grimoaldi sinceritate. Sed cum Grimoaldus Germiniacum sibi a Sigeberto concessum profiteatur, probabile est Stabulenses monachos proprium a Sigeberto concessionis diploma impetravisse, ad majorem securitatem, quod a successoribus ejus, visis et relectis exemplaribus, confirmatum est.

^b Desunt notae chronologicae; sic eas quantum licet eruimus. In Remacli abbatis simul et episcopi gratiam donatio fit. Porro episcopi, scilicet regionarii, Remaclus titulum non assecutus est ante annum 648, Mabill. Ann. t. I, pag. 405 et seq.; abbatiam vero Stabulensem Theodoro anno 655 reliquit, cum ad Trajectensem episcopatum evectus est. Ergo non male circa annum 650 chartam Grimoaldi de qua agitur referendam censemus. Nonnullas lectionum varietates a viro docto de Reiffenberg, humaniter communicatas, inter parentheses adscripsi. Ultima sic se habet: *Facta exemplaria die Kal. Aug. anno m regni Domini nostri Dagoberti*, quae a Foppeno omissa, ab Henschenio vulgata fuerat. Inde tantummodo inferendum est anno IV Dagoberti II exhibitum fuisse regi exemplaria chartae de qua agitur, non vero chartam hoc anno esse concessam.

SANCTUS LIVINUS.

SANCTI LIVINI EPISCOPI ET MARTYRIS, VITA,

AUCTORE BONIFACIO COÆVO.

Ex ms. cod. Compendiensi et Nicotao Serario.

(Acta sanctorum Ord. S. Benedicti.)

MABILLONII OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. *Rejectionem sancti Livini Vitam vulgavit Nicolaus Serarius post Epistolas sancti Bonifacii archiepiscopi maguntini, quem ejusdem Vitæ conditorem esse existimavit. Sed quominus ei assentiamur, prohibent argumēta nonnulla. Bonifacius istius Vitæ scriptor, gesta sancti Livini tribus discipulis ipsius retextentibus, Foillano, Helia et Kiliano, sibi comperta auctoritate, quibus obnoxie postulantis huic scriptioni dederit operam. Sanctus Burchardus sedi Heipolensi a sancto Bonifacio Maguntino impositus ab Egilvaldo dicitur anno LXII post passionem sanctorum martyrum Kiliani ac sociorum ejus, quæ incidit in annum Inc. Dominicæ DCXCIX, et quidem in Germania; quo tempore sanctus Bonifacius vix fortasse in Angliâ pueritiam agebat, qui anno DCCXII legationem apostolicam in Germaniâ perit a Bonifacio papa II adeptus, anno DCLIV, ætate adhuc virenti martyrium subiit. Qui igitur fieri potuit, ut sancti Livini gesta a Kiliano et sociis didicerit? Adde sanctum Bonifacium in suis Epistolis bene multis nusquam peccatoris nomen præferre; quod nomen sancti Livini encomiastes in Præfationis salutatione sibi usurpavit. Alius ergo est a sancto Bonifacio Maguntino, et quidem antiquior Bonifacius iste; episcopus an abbas, incertum: nam et abbates alique post Gregorium M. se servos servorum Dei in Epistolarum inscriptionibus nonnunquam dicebant. Gotslinus monachus in Vita sancti Augustini Cantuariensis episcopi lib. 1, cap. 28, quædam ex ista sancti Livini Vita mutuatus est.*

2. *Livinus in solitudine aliquandiu degit cum Foillano, Helia et Kiliano. Præceptorem ac institutorem habuit sanctum Augustinum cantuariæ antistitem, a quo etiam sancti Benedicti normam discere potuit. Miramur cum Vuillelmo Malmesburiensi, venerabilem Bedam ne verbo quidem egisse de Livino, cujus nomen in sinceris Usuardi et Adonis martyrologiis desideratur.*

PROLOGUS AUCTORIS.

Bonifacius homo peccator, servus servorum Domini nostri Jesu Christi, universis sub auctoritate sanctæ et individue Trinitatis super firmam petram fundatis Ecclesiis in summa felicitate, gloriam jocunditatis æternæ. Beatissimi Patris et Deo dilecti pontificis Livini venerandus gloriose passionis triumphus hodiernam solemnitatem gaudii nostri in magnæ venerationis honore ceremonialiter nobis celebrandam et votivis adhibendam sancivit, tanti inclyta Patris, ad declaranda mundo meritorum præconia, quibus hortatur affectualiter congratulari: excitante nos ad hujus devotionis gaudia ipso rotantis anni solemnitate, quo triumphalis palma certaminis istam agonotheta victoriosissimus et martyr mirificandus ex præsentis sæculi conflictu indomabiliter pro sanctæ Trinitatis confessione belligerando, atque persequentium triumphando minationes et atrocium poenarum agitationes letus transmigravit, Regemque cæli aditū emeritæ dignitatis laurea in confessione martyrum inthronisandus parilique honore glorificandus,

^a Hinc colligitur Foillanum hunc distinctum esse a sancto Foillano Fursei abbatis fratre, qui tere semper Furseo adhesit ut Foillanus iste Livino.

atque eorum contubernio fruendus in beatitudine pacis perpetuæ. Hujus denique tam excellentissimæ sanctitatis Christi athlete magnarum virtutum insignia quæ vestræ expandimus dilectioni, tribus discipulis suis retextentibus comperiebamus, Foillano, Helia et Kiliano, qui pie charitatis affectu (ut fatebantur) sua quæque renuntiantes, ob spem vite æternæ ejus conglutinaliter studuerunt adhærere vestigiis, et instrui admonitionibus atque informari exemplis, manus nostras osculando provolutisque in terram genibus per ægra lacrymarum suspiria imprecanti sunt a nobis scribi et memoriæ in posteris conservanda. Quorum ergo multum renitentes voluntati, quoniam nostræ perituncule pertimescebamus tantillitatem; sed enim debiti amoris vis ténacitate suæ enervationis geminæ quoque dilectionis geminifluis alis nostri transcendit arcana devoti pectoris, et tandem illa fraternæ conglutinationis aspiratio ipsum animum nostrum suis viribus diffidentem, fragili in audaciam: ubeundæ difficultatis

Nulla tamen hujus Foillani mentio vel notitia post sancti Livini necem occurrit.

Spiritus sancti tentamine gratia cooperante reflexit, A laudem et gloriam pii Patris verbatim enodari di-
et charitati eorum satisfacere studuimus, et hæc ad gnum censuimus.

INCIPIT VITA.

2. *Livini patria et parentes.* Tempore igitur quo Colomagnus, inclytus rex Scotorum, in Christianæ religionis vir magnificus, polleret virtutibus, et sceptræ regni et imperialis monarchiæ columnæ superna providentia auspicabiliter gubernaret, erat quidam senator Scotigena nomine Theagnius, expectabili stemmate nativæ nobilitatis excellentissimus, ipsius regis optimatum princeps, et præ cunctis aulicis suis primatibus archialiter apicem gerens, vir strenuus, regaliumque secretorum symmista industrius et summæ prudentiæ compositionibus longe lateque loquaci rumore perlatus. Habuit etiam conjugem Agalmiam nomine, venusta prosapia et meritis præcluem, filiam videlicet Ephigenii, Hibernensium regis clarissimi. Qui, Domino inspirante, pari confederati spiritu, divinisque prædicti legibus, miræ virtutis fulgere insigniis; et quos Dominus sua perlustraverat gratia, tali dignatus est consolari gloria.

3. *In utero matris columba cœlitus designatur.* Nocte quadam Dominica, dum in stratu suo regali libitu perornato pariter compositi repausarent, nec vigilantes, nec integerrime obdormientes, visa est columba lactei coloris cœlitus descendisse inætimabili claritate cœlestis gloriæ fulgorans, et requiescere super capitale stratus eorum, et sereno vultu intueri in eos. Quæ expandens alas suas obumbravit eos, et mellifluo ore tres lacteolas stillavit guttulas instar mundissimi lactis in beatissimis labiis Deo dilectæ feminæ, et cœlo refusa subvolavit æthera. Mox vaporiabilis splendor nimia odoriferæ suavitatis fragrantia totum illud regale perlustravit palatium, usque mane reverberatis radiis protensus. Infans vero quem beata mater tunc forte gestabat in utero, jam vivifico flatu irradiatus, mobilibus subsistere cepit membris, et ut certe credatis, supernæ visitationis congratulabatur respectibus.

4. *Visio a Menalchio explicatur. Livino nato exultant omnes.* Tunc magnanimas dux Theagnius et venerabilis matrona Agalmia huiusmodi aromatis [id est visionis] raritate attoniti, jam aurora radiante venire ad se fecerunt dominum Menalchium, germanum ipsius ducis, qui tunc archipontificatus jura regebat, virum probabilem et sanctimoniam sublimitate egregium, eique tanti negotii res diligenter expandunt. Qui Spiritus sancti gratia inspiratus respondit altrinsecus: Hæc visio divinitus manifestata non solum exultationis nostræ materia est, verum etiam multarum nationum gentibus gaudium erit; quoniam puer Deo donante nascetur vobis, jam in utero matris sanctificatus et spiritali lacte relectus, summus pontifex, et lucerna patriæ ac constantissimus propagator legis divinæ populis Dei est futurus in viam salutis æternæ. Venerantibus namque cum aderat dies quo clarissima genitrix et nomine digna

Agalmia superna visitatione perlustrata benedictum huic mundo protulit partum, omnes regionis illius incolæ tanta miræ jocunditatis gaudia attigerant, et tam immensa serenitas clarissimis solibus usque ad exactum mensem incluserat, ut cuncti admirarentur: et tam magnorum gaudiorum, tantarumque serenitatum instantiam nec in vetustissimis legisse codicibus, nec ab antiquorum dictis Patrum se audisse faterentur.

5. *Ab Augustino et Menalchio baptizatur. Cur vocatus Livinus.* Eodem tempore B. Augustinus, eximie sanctitatis persona, qui a B. Gregorio Romanæ sedis apostolico pontifice transmissus Angligenarum primus antistes et splendidissima summæ veritatis lucerna, sui causæ negotii divina ut intelligatis providentia subministrante ad prælatum regem Colomagnum convenerat, et ipse tantæ raritatis admirabatur gaudium. Nam cuncti primates regis universaque celsitudo regalis cum civibus patriæ in mirum exultationis conversi sunt gaudium, et præsgo veritatis spiritu mutisque colloctionibus congratulabundi altrinsecus certa pronuntiantes, hunc infantem Deo dilectum lumen populorum atque summum totius regionis patronum prædixerunt forte futurum. Quem pius rex et devotissima regina cum venerandis pontificibus Augustino Anglorum episcopo et Menalchio archipræsule de sacro fonte beatæ regenerationis susceperunt, indentes ei nomen Livinus ex nomine germani gloriæ genitricis sue Agalmiæ Hibernensis Ecclesiæ archiepiscopi, qui apud Humbernos pro nomine Christi palmam martyrii adeptus est. Qui mox ut de aqua levaverunt puerum, cum omnibus qui aderant manifesta visione cernebant descendisse columniferum splendorem radiis splendidi solis fulgidiorem, atque capiti benedicti pueri imminere et dexteram auro clarissimo rutilantiorum inde emicare, et ter ipsum infantulum signare sanctæ crucis signamine, et cœlitus taliter sonum intonasce: Dilectus a Deo et hominibus, cujus memoria in benedictione est. Hoc versiculo finito, divina visio ad æthereæ remeavit palatia. Talibus miraculorum cœlestiumque mysteriorum excellentiis jocundati rex et regina, atque venerande personæ divini ministerii, summi videlicet pontificis Augustinus atque Menalchius, cum cæteris pari devotionis intentione Dominum Christum in excelsis collaudaverunt.

6. *Cœlestibus studiis vacat.* Igitur electus Dei puer infantilem suam ætatulam rationabilibus suis continentis excellens diatim specie tenus imaginæ virtutis, quamvis tantilli deficientibus corporis viribus, tamen maturis machinabatur moribus a supernis se jam repositi civibus, ipsis contubernalis optatusque inlesinenter gestiens fieri amicus; qui felicitati promerendæ anhans, temporalibus futurorum con-

templatione renuntiabat, et quia se fragilitate carnis a bene agendi statu deici formidabat, spirituali subministracione corroboratus studio perfectionis ascendendo magnifice pollebat.

7. *Energumēnos duos liberat.* Ecce jam memorandus adolescens, beatissimus scilicet Livinus, athleta Christi perspicabilis; divini fervoris pudicitia galeatus, constantia fidei loriceatus, et undique celestis militie fastigio conflagratus, cum jam novem annorum excederet ætatem, perpetuis meritorum præconandis virtutibus, summi regis signifer bellicosus, contra sævissimum hujus mundi tyrannum et ejus lethiferos æstus triumphaliter bellaturus, talibus glorificari mirificis in mundo orsus est insigniis. Sancto igitur die Pentecostes cum præfatus dux Theagnius cum venerando puero optimatumque suorum circumfultus comitatu ad monasterium ab eo ædificatum ad honorem sanctæ Mariæ Virginis Dei Genitricis, divinis refici laudibus cupiens ac muniri sacramentis crederet, ecce incolæ loci illius attraxere duos homines catenis ferreis colligatos, quos miserabiliter dementaverat serpens antiquus et humano consortio frustraverat; quorum etiam unus virum et duas mulieres interemit, alter quæque uxorem ipsius et duos filios in sua dementatione in mortem prostravit. Quos venerabilis puer Livinus cernens ait genitori suo et comitatu ejus: Una ergo mecum, charissimi, quæso, omnipotentis Dei clementiam flagitate, quatinus nostris orationibus pro hujus negotii qualitate gloriæ suæ resolutionis aperiat. Et expansis manibus pariterque subrectis in cælum luminibus oravit dicens: Deus Pater æternæ, immortale, rasi-
dium tibi fideliter supplicantium, exorabilis miserator tuis adesto famuli, et pio pectore nostris annue votis, et effloreat tuæ benedictionis gratia super hanc fabricam tui proprii plasmatis tam diræ imbecillitatis gravedine obsqualem, ut clarificetur nomen tuum in ea; et tantæ tuæ clementiæ favor ruminetur in sæcula. Et mox omnibus conclamantibus Amen, venerabilis puer, scilicet Livinus, supernæ pietatis signifer proce-
sit impavidus, ac imponens manus suas super capita amborum dixit: In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, cuncta diabolici phantasmatis incursio a vobis eradicetur, et mundemini in vas purissimum sanctæ fidei, et efficiamini regnum Spiritus sancti. Tunc cunctis intuentibus fumus terribissimus atro cruore pernixtus ex ore et naribus eorum ebullivit, interimque furvarum nigerrima conglomeratio muscarum effumavit, et stridenti confusoque sonitu aerem evolando disparuit. Quos mundatos celestis medicus signam ne sanctæ crucis munivit et in sancta confessione confirmavit. Qui fidentiori animo perspicaciores effecti suis omnibus renuntiaverunt, beatique pueri Livini adherere cœperunt vestigiis, et reliquum vite suæ tempus in sancta conversatione secum perduxerunt; quorum unus vocabatur Helimas, alius Symphronius, qui in fide sanctæ Trinitatis exemplo pii magistri experitur apud nos Deco digni et eximii confesso-
res haberi et colere les regni Jesu Christi.

8. *A Benigno presbytero eruditur.* Talibus igitur omnipotens Deus, cæterisque divinis præconandorum insigniis magnalium hunc dilectum famulum suum Livinum mundo manifestari voluit, et perspicabili ratione discretalis suæ dispositionis sic venerabiliter electorum suorum quos ante mundi constitutionem in sempiternam sibi præordinavit gloriam, quibus præconibus veritatis suæ lumen ostenderet, sacrosanctis contubernalium aggregari clementius decrevit meritorum virtutibus. Sed egregiæ etiam indolis puer divinis muneribus fœderatus, spiritu humilitatis perlucidus, incomparabiliter contemplatione futuræ vitæ suspensus, superna præeunte gratia et benigna ejus subsequente voluntate, totius perfectionis desudando appetebat culmen possidere. Ecclesiasticæ vero norma disciplinæ vitam suam contemplabiliter moderandam orditum elegerat apud B. Benignum presbyterum Scoticæ generositatis, alti sanguinis virum, sed altiori sanctorum virtutum clarificatione prolatum, a quo denique spirituali distinctione cum devotæ mentis teneritudine appetens conformari, et Davidicis Psalmorum melodias, et sanctorum Evangeliorum mellifluis lectionibus atque cæteris divinis exercitationibus perfectissime instrui, ut pote superni respectus pransione relectus, quasi in spatioso paradisiacæ amœnitatis campo pedem jam transfigens, per gradus virtutum diatim efficacissime æternitatis transiret in gloriam. Cujus etiam subtilis intelligentiæ, mirique ingenii efficaciam quis expandat? Spiritus sancti gratia cooperante, nullis divinatorum lectionibus studiorum, nullisque bonorum moribus exemplorum aliqua difficultas percipiendarum rerum suam impeditur capacitem. De talibus autem commemorat ille egregius prædicator cum dicit: Nulla ad descendum mora est, ubi Spiritus sanctus doctor adest. Dum in his Deo dilectus adolescens Livinus diligentissime florere studiis, contigit magistrum suum Benignum digne memoriæ virum hæc vita solvi et superna promereri, cujus exitum discipulus vigiliis et orationibus commendabat Domino quotidie mira pietate devotus.

9. *Nutricem vitæ res ituit.* Quædam materfamilias Silvia nomine, nutrix venerabilis pueri Livini, ex assidua sua infirmitate per multos languescens dies ad fatalem jam propiaverat horam. Quæ pondere mortis aggravari cœperat, et jam quasi ignota facies illius exhaustis genis, nimique pallitudine opprimebatur, ex subrigidis luminibus imbecilliter circumadstantes intuebatur, nullum tamen agnoscens quoniam obnubilatio extremi visus impeditur eam. Unde ineluctabi i mœrentia non solummodo civium familiaris concio, atque contextualis devota contubernalitas contristabantur, verum et gloriosus præfatus dux et ejus palatinalis veneranda sublimitas tanto dolori affectuali cordis contritione tenerme compatiebantur. Quæ jam cum in ruinam mortis vergi videretur et prorsus conclamata desperaretur, interrim accersitus advenit sanctus Livinus puer prope-
rus, gloriosis virtutibus magnificandus, inter medios mœrentium cœtus supernæ illustrationis lumine fe-

tus ad grabatum properabat dilectæ nutricis jam A mori incipientis: et ubi humana intellexerat sopiri solatia, pia sollicitudine satagebat adhibere cœlestia. Stabat autem prope exanimis artus adolescens Deo dilectus Livinus, cœlestis medicinæ arte peritus, oculis ac manibus in cœlum suspensus, lacrymis faciem perfusus, et quod per creberrimos singultus agri doloris effari nequivit, præcordialis ejus affectus clarescentibus meritis peroravit. Et jam finis erat orationi: tunc corpus defunctæ recepto spiritu convalescens resedit, manusque sursum extendit, et Deo gratias egit et dixit, quia cum per ignota et aspera viarum loca et caliginosa a nigris spiritibus perduceret, et in atram foveam sulphure et igne ebullientem immergeret; advenit sanctus Michael archangelus cum patriarchis Abraham, Isaac et Jacob, et sancto Petro apostolo cœlesti claritate fulgorans, minaciæ conspectu dixit illis tetrīs spiritibus: Ne inferatis molestiam animæ isti; sinite eam, quoniam per merita dilecti sui Livini Christus jubet in corpus suum reverti. Illi confusi disparuerunt. Tunc sanctus Michael archangelus et sancti Patriarchæ et sanctus Petrus apostolus susceperunt animam meam et in corpus suum reposuerunt.

10. *In solitudinem secedit cum tribus sociis.* Hæc et plura his similia simplici pronuntians ore, atque suscepta benedictione beati Patris, post hæc per multa annorum tempora vixit iaculomis. Dum vero talibus insignis cœlestis militiæ egregius tiro magnificaretur in populo, expavescens ne favore elatus humano a culmine perfectionis suæ privaretur, et C magnificæ claritatis ejus speculo quedam seducendum fomenta laudum commisceri pertimesceret, continuo solitudinem petens cum tribus discipulis suis Foillano, Helia et Kiliano, quos superius prælibavimus, per arbusta et frutecta latitabat, herlis silvestribusque pomis aquarumque turbidarum parca libatione (ut mos illi erat) contentus.

11. *Libris scribendis vacat.* Omnia autem quæcumque habuit, aut habere potuit, larga manu indigentibus distribuit. Nam scriptor peritus erat, et huic operi sedulo invigilabat, studens præcipue ut acquireret unde egentes recrearet: cujus virtutis favor velut arom tum suavissimus odor late fumigans præfati regis Colomagni perlustravit palatium et Scoticarum regiones celebri rumore clarificavit, et gratanter perfuderat pectora omnium. Digna vero tanti præconia viri pius rex admirabatur, atque his quæ per eum gloriose fiebant congratulabatur. Et factum est ut cum honore eum sibi præsentari juberet et humiliter ei supplicaret dicens: O beatissime Pater, novimus te norma omnium virtutum florere, sicut bonorum tuorum perhibent gestorum exempla. Idcirco toto mentis affectu rogamus te, ut nobiscum manere digneris, nostrisque regalibus opibus uti, et nos saluberrimis tuis monitis, evangelicisque doctrinis a te mefeamur perfui. Hujusmodi quoque flagi-

tationibus idem gloriosus rex et optimates ejus et ipsi etiam cuncti subaulici inquietabant per singulos dies amicum Dei. Vir quoque Domini Livinus animum a cœlesti non reflexit fodere, sed plus cogitans quæ sunt Dei quam quæ sunt mundi, veritus est si eorum voluntati satisfacisset, quod animi ejus intentio quavis occasione maligni insidiatoris titillante posset commaculari, suæque sobrietatis statu dejici.

12. *Angelo monente, ad Augustinum pergit.* Illis sollicitudinibus ægre fluctuanti adstitit angelus Domini, eique intulit hæc verba consolatoria, appellans eum proprio nomine et dicens: Ave, frater Livine; ne sis sollicitus, tempus est ut consolationem accipias. Recede hinc et vade ad B. Augustinum episcopum, cujus doctrinis et piis informationibus, Domino cooperante, mirifice sublimaberis. His dictis angelica visio remota est. Beatus autem Livinus sciens erga se universa divinitus agi, permissione regis suscepta a palatio quantocius recessit, angelicæ satagens jussa adimplere. Inter quoque iter agendum dum appropriaret ad mare magnum per quod transnavigare habebat, obviam venit ei juvenis perlucidus aspectu, habilis in incessu, dulcique affamine sic sanctum Dei exorsus est compellare: Ne cuncteris, frater; ego sum quem Deus omnipotens custodem vitæ tuæ deputavit, et nunquam aberit tibi cura mei, sed defensor et dux adero in omnibus viis sive operibus tuis. Novi causam itineris tui, festinemus quo tendis, quia prosperum iter Deus dabit nobis.

13. *Mare, siccis pedibus, sulcat, angelo duce.* Hæc eo dicente et præcedente, sanctoque Livino cum tribus discipulis suis subsequente, pariter illud mare magnum, siccis pedibus, transierunt superna comitante clementia. Beatus vero Livinus et æpenominati discipuli sui, scilicet Foillanus, Helias et Kilianus, quandiu super aquas maris pedestri calle gradiabantur, tandiu visum est illis incedere per campum viridissimis graminibus et rosarum, liliorumque floribus albescentem; et omnium speciosarum generibus herbarum vernantem. Cum autem ad litus convenissent et in terra tutis gressibus consisterent, ductor eorum discessit ab eis, et videntibus illis cum magno splendore divinæ claritatis circumfusus ascendit in cœlum. Vir autem Dei humiliter pavore D attonitus, pariter quoque spe supernæ consolationis animatus cum discipulis suis cœlesti gratiæ debitas referebat laudes.

14. *Ab Augustino informatus, sacerdotio honoratur.* Illis rite peractis citato cursu, secundoque itinere ad sanctum pervenit Augustinum episcopum. Cujus adventum beatus episcopus per revelationem sancti Spiritus evidenter agnoscens, dilectumque Dei ministrum sua divinitus intelligentia erudiendum comperiens benigne suscepit, miræque charitatis devotione per quinque annos et tres menses nutritiv, litteris eruditiv, et ad fastigium summæ perfectionis

* Lege carmen Livini ad Florbertum abbatem pag. 345-346.

Canlavensem, et sancti Baronis epitaphium, infra,

juxta angelicam promissionem suis Deo dignis meritis et exemplis conformavit, et ad honorem sancti sacerdotii sacrosancto ordine consecratum sublimavit, eique casulam purpuream auro gemisque compositae perornatam, et stolam cum orario * gemmis pretiosis auroque fulgido pertextam in ipso die ordinationis suae pro fœdere æternæ charitatis pius magister dilecto suo discipulo devoto amore contraxit.

15. *In patriam regressus, Menalchio episcopo substituitur. Mira in ipsius ordinatione.* Cum autem hæc omnia gratia almi Spiritus cooperante digne complerentur, sacerdos Dei Livinus cum discipulis suis benedictione pii magistri suscepta, beati videlicet Augustini, superna comitante clementia in patriam suam repedavit. In ejus quoque adventu principes regni, civesque patriæ jocunditate magna sunt gavisi. Interim contigit Menalchium archiprasulem germanum gloriosi ducis Theagnii patris sacerdotis Christi Livini de hoc mundo migrasse; de cujus transitu luctus erat omnibus et mœrentia indicibili confundebantur universi. Illo quoque defuncto præfatus rex Colomagnus et ejus palatinorum chorus cum subaulicis suis totiusque regionis illius confluentia pari cordis affectu conclamaverunt, sanctum sacerdotem Livinum in honorem hujus ordinis dignissime sublimandum fore. Illis rex omnibus devotior consentiens, ter quaterque virum beatum in cathedra archiepiscopatus debito honore, Domino iubente, collocavit. Eadem vero hora quando episcopalem accepit benedictionem, ut consuetudo est pastores sanctæ Dei Ecclesiæ consecrari, cæterisque episcopis præsentibus et clero atque devoto populo, ad declaranda beati antistitis Livini mundo merita et ad confirmanda hæc divina mysteria vox superne delata palam omnibus insonuit, ita dicens: Ecce sacerdos magnus qui in diebus suis placuit Deo et inventus est justus. Necdum autem hæc divina verba finierat vox sancta, cum subito apparuit super caput venerandi pontificis Livini corona rutilo auro, atque coruscantibus gemmis composita ac vernantibus floribus intexta, et interius atque exterius et desuper purpureis rosarum coloribus lucide perfusa, et astantes fragrantia suæ suavitatis replevit. Hæc etiam præfigurabat fore beatissimum illum antistitem dignum Christi martyrem futurum in roseo sanguine sui martyrii fluidum, et diademate regni cœlestis coronandum, et in confessione martyrii beata immortalitate in sæcula fruiturum.

16. *Gregem suum sollicitè curat.* Gloriosus igitur pontifex Livinus jura regiminis, Domino concedente, humili devotione suscipiens, spirituali amore succensus gregem sibi commissum discreta pietate vigilanter admonuit, docuit, correxit, atque perpetuæ viriditatis pabulo indesinenter refecit. Cœlestis namque medicus sicut animas suorum discipulorum medicari invigilabat, ita et ægra multorum corpora

A incolumitatibus hujus vitæ superna clementia præstante restituebat. Inter has etiam præconandas meritorum suorum virtutes postquam pontificali honore sublimatus est, Domini gratia cooperatrice hæc insignia operatus est miracula.

17. *Paralyticum sanat.* Quidam paterfamilias Scotigena, Abdias nomine, paralyticus pariter et leprosus, omnique membrorum suorum usu destitutus, sic præmortuus existens per novem annos infirmabatur, ut nec linguam ad loquendum movere, nec manus ad os porrigere, neque pedes contrahere ad se posset; sed totus in grabato rigidus jacebat, et nihil vitale in se nec mobile præter oculos habebat, quorum nutibus sibi necessaria præstari vix innoebat. Cum autem egregius præsul Livinus hujus rei gratia glorificandus ovilia ovium suarum eis æternæ vitæ pabula administrando perageret, casu itineris sui domum illius languidi intravit, et ad introitum ejus mox infirmus ille caput erexit, loqui meruit, et quia sanitatem sentiebat in se vociferabatur dicens: O bene mihi, o bene mihi, quis ingreditur aut ipse Dominus Deus noster, aut angelus ejus visitat nos. Sanctus autem episcopus stabat admirans, ut forte nescius quid suis præcedentibus meritis ibi Dominus fieri disposuerit, dixitque languido illi: Quid sic clamitas, frater? Pax tibi, surge et porrige mihi modicum aquæ ut bibam, quia valde lassus sum. Tunc ille sanus surrexit, et jussa viri Dei devotum implevit, et simul cum episcopo gratias Deo lætus pro sanitate sua celebravit, et deinceps vitæ suæ curricula incolumitas præterivit. Hoc insigni et admirando miraculo gloriose per sanctum Dei sacerdotem Livinum perpetrato majus admirandum subsequutum est.

18. *Tempestatem sedat.* Dum quadam die per litus maris deambularet, ecce quidam nautæ valida tempestate pervasi cœperunt vehementer periclitari, et cum omnibus mercimoniis suis pessumdari. Quibus videns vir Domini extrema jam imminere, consueo fœcus Spiritus sancti fervore, tuto calle super mare gradiens usque ad eos festinus pervenit, signumque sanctæ Crucis prætendit et ait: Habete fiduciam in Domino, fratres, quia non despicit in se fideliter confidentes. Illis verbis quievit illa tempestas, et facta est magna tranquillitas. Gubernatorem vero quem ex prora clapsum longe vi sua quantum est missio arcus mare in se protraxit cernens venerabilis Pater mergi incipientem, super fluctus ad eum cucurrit, et dextera sua dexteram ejus apprehendens eum extraxit, et secum ad arida perduxit, aliis prospero navigio subsequentibus et Domino Deo omnipotenti jocundis vocibus laudem continenibus, qui per sanctum suum pontificem Livinum salvare eos est dignatus. Quis hujus viri præconia tacet, nisi qui nimus est? Quis meritorum ejus virtutes audire fastidit, nisi qui Christum negligit diligere? Non enim aliud fecisse eum novimus, nisi quod Christum docuisse legimus.

* Hic distinguit auctor inter stolam et crarium, quamquam utrumque apud scriptores ecclesiasticos promiscue usurpari solet.

19. *Virtutum ipsius epilogus. Corporis forma.* Erat quoque virtutis amator, humilitatis flos, lucerna justitiæ, castitatis gemma, sobrietatis norma, in cunctis vero studiis suis insudabat, quo virtutum universarum exemplum fieret et dux. In orationibus frequens erat, vigiliis, jejuniisque intentus, inopes in eorum necessitatibus magnifice relevabat; hospitum et præsertim peregrinantium, monachorumque in susceptione piissimus invigilabat, propriisque manibus pedes eorum abluebat, aquam manibus devotissimus tribuebat, cibum potumque largissimus administrabat, ac vestimenta egentibus ditissime largitus est. Ipse etiam sub vestimentis pontificalibus purpuratis auro gemmisque decoratis semper indutus cilicio, pane subcinericio cineribusque commixto atque parcissimo, aquæ gustu per dies singulos viciabat: jugi quoque meditatione monasteria sive sancta loca orationibus, psalmodiis, missarumque celebrationibus vigilantissimus frequentabat. Quanti vero infirmi et debiles ex umbra corporis ejus et tactu vestimentorum illius sive tantum audientes vocem piæ ejus admonitionis sani effecti fuerint quis explicet? plane namque beatorum apostolorum subparem credamus, quia puritate mentis et sobrietate mundi corporis æquali potitus est dignitate. Fuit etiam pauperibus humilis, subjectis mitis, potentibus affabilis, quantum suorum mediocritate morum, sive jocunditate sermonum in viam omnes alliceret cœlestium gaudiorum. Cognovit autem prælatos his mundialibus potentis tumentia eorum colla nullatenus ad Christianæ religionis perfectionem valuisse reflecti, nisi per mansuetissimas veræ pietatis admonitiones. Apostolica imbutus doctrina, omnibus omnia factus ut omnes lucrificeret, altiores se honore præveniebat, subjectos sibi paterno amore confovebat, ut familiaritate suæ conversationis promptius verbo vitæ omnium corda infunderet. Erat autem vir Dei vultu, actu, habitu, omnique corporali modo pari convenientia coaptabilis, productis scilicet membris et subtilibus, mediocri quoque proceritate eminens, capite grandi, capillis flavis et planis, commixtis canis et valde raris in fronte, aures latas habens et extensas, oculos pervigiles et lætos, hirta supercilia et cana et circa frontem et tempora; candidissimam cutem gerens, genas ut pote ex crebro jejuniis tenues, sed admodum rubeas, miræque jocundas; barbam canam, digitos ductiles et graciles, nullamque prorsus superfluitatem in membris gerebat. Quanto vero pulchrius corporali persona exterius resplendebat, tanto fulgidius habitatore Spiritu sancto interius coruscabat.

20. *Omnes ad se concurrentes docet curatque. Elationem aversatur.* Cumque succrescentibus meritorum

A virtutibus in speculum totius sanctitatis excelleret, ita cœlestis visus est culmen promereri, quatinus non solum Scotica gens, verum quoque Britanni et Hibernienses populi et circumquaque regionum finitimi cum suis principibus admirarentur ejus laudis præconia, et undique mira frequentia confluebant ad eum, ut audirent verba vitæ ex ore ejus. Quos omnes ut pius pater spirituali cibavit refectione, suæque confirmavit benedictione, et omnes infirmi et debilitati membris, variisque impediti languoribus qui ad eum convenerunt, ejus beneficentiis refrigerati et optatis vegetati viribus in sua redierunt loca. Pro his autem animus ejus in elationis jaectantiam non est subrectus, sed ultra quam admirari potest, veræ humilitatis cautela in mansuetudinis, patientiæ, castitatis, temperantiæ, justitiæ, dilectionis Dei et proximi pignore æternæ charitatis fundamento erat fundatus. Favorabiles itaque rumigeri loquacitates vulgi tanquam os abhorruit flammivomi draconis.

21. *Vicario suspecto discedit Christum alibi prædicaturus.* In his autem semper sollicitus fuit quæ Dei sunt, non quæ sunt mundi, sciens quoniam mirificavit Dominus gratiam suam cum eo, et sanctæ suæ meditationis gravitate secum respiravit, culpamque in se reprehendens si talentum sibi creditum in unius regionis loco commorando lucraretur, cum sciret multas gentes cecitate sui erroris irretiri, quas oportet Dominicæ claritatis fulgore irradiari; visum est ei Christi lucernam sancti Spiritus lampade in se accensam dignius esse super candelabrum poni, ut profusus ad salutem plurimorum claresceret et ad lucidissimas cœlestis vitæ mansiones perduceret. Cum talibus itaque curis fluctuaret, Domino providente, cuidam sanctæ memoriæ archidiacono Silvano nomine inculcabat jura regiminis, ne oves Christi sine rectore essent, quando ipse pastor pro alendis ovibus per exteras nationum diversarum regiones prædicando invigilaret.

22. *In monasterio Gandavo excipitur.* Cum vero plurima perlustrasset loca divini germinis semina spargendo, dæmonia ab obsessis corporibus pellendo, et multorum ægotantium corpora sanando, convenit cum discipulis suis ad quoddam cœnobium avito vocabulo Gandavum ^a nominatum, quod B. Amanus pontifex exstirpis gentilium fanis fecit fundari, quod et ipse dedicavit ad honorem sancti Petri apostoli et omnium apostolorum, congregatis ibidem cultoribus, quibus præposuit abbatem nomine Flobertum sanctæ religionis rectorem, dignis moribus compositum, et totius honestatis exemplis referentem: a quo etiam et a cæteris fratribus monasticæ charitatis officio benigne susceptus est. Ibi quoque invenit magnificæ sanctitatis virum et egregium Christi confessorem Bavonem recentiva ^b morte in Domino

illustrasse videtur. In Sanderi Chronico Bavoniano sanctus Livinus cum tribus discipulis, xvii Kalend. Augusti, Gandam visasse, idemque prid. Id. Novemb. decollatus fuisse legitur.

^b In epitome Vitæ S. Livini apud Surium id post triennium a morte sancti Bavonis contigisse dicitur.

^a De cœnobio Ganda seu Gandavo lege Acta sancti Bavonis anno 653. Jacobus Malbrancus in lib. iii de Morinis, cap. 18, scribit, terno a Tarvenna lapide cerni pagum ad ima collium protensum, sancti Livini nomine ac miraculis innumeris insignitum, quem sanctus antequam Gandam concederet, præsentia sua

pausantem et in monasterio sancti Petri sanctorumque apostolorum a B. pontifice Amando et abbate Floreberto et devotis fratribus condigno honore humatum atque gloriosis miraculis eoruscantem. In eodem quoque loco per dies triginta commoratus est, et ad s-pulcrum sancti Bavonis suas preces missarumque celebrationes Domino Deo pervigil immolabat.

23. *In Brachentisiam tendit idolis addictam. Illis namque diebus adimpletis, fratres cœnobii et devotum vulgus pagi pontificali jure benedixit et in via veritatis confirmavit. Et accipiens ab officio monasterii sumptus qui in itinere necessarii sunt, profectus est et in terram properavit, Deo disponente, Brachentisiam*. Quo ingrediente venerando pontifice salutiferis gressibus admirabatur amœnissimam terram spatiosam et nimis delectabilem, et benignitate Dei exuberantem, lacte et melle et diversarum frugum, arborumque fertilitate, omniumque affatim bonorum abundantia affluentem, incolas quoque personali forma corporum micantes, cultu vestimentorum compositos, loquela et morum gravitate honestos egregios viros, ac præliatores idoneos et omni exercitatione studiorum suorum huic sæculo digniter confirmatos. Sed quia juxta psalmdicam (Psal. xxxi) vocem sicut equus et mulus quibus non est intellectus in chamo et freno Satanae constricti sunt, legem Dei prævaricabantur, adulteriis, rapinis, furtis, perjuriis, homicidiis sedati, pestifera rabie ut feroces canes invicem se mordentes, sua quoque alternatim dolo fraudantes, mutua se cæde prosternentes. Cernens itaque evangelicus vir illos de die in diem in actibus suis pejores fieri, vigiliis, lacrymis, orationibus pro eis laborabat, ne tam venerabiles personas insatiabilis tartarus voraci fauce absorberet, et in perditionem secum traheret, non cessans quotidie perlustrare oppida, vicos et castella, stillando verba vitæ in auribus eorum: et divina gratia cooperante quamplurimi ejus eruditione laqueos maligni pervasoris evaserunt, et vitam æternam acquisierunt.*

24. *Dæmonem conquerentem ab energumeno efficit. Et factum est dum circuiret diversa regionis illius loca, corrigendo, hortando ad viam vitæ, populos ab errore gentilitatis revocando, ut intraret fundum qui veteri vocabulo Holtem^b dicitur, ubi occurrit ei homo agitata a dæmone clamans et dicens: O serve Dei Livine, quid nobis et tibi? Ecce enim regnum meum invasisti, et militia mea me privasti. Quid ultra me persequeris? Scias etenim quia si me hinc expuleris, faciam te in illo loco multis affici injuriis. Sanctus autem veritatis minister in Spiritu sancto fretus protendit manum suam, et signum sanctæ crucis ei opponens ait: Obmutescere, omnium bonorum persecu-*

A tor, et recedere ab hac creatura Dei, et amodo ei nec ulli nocere homini. Nec mora ille malignus erroris spiritus abscessit, et videntibus cunctis qui aderant quasi fumus tetroterro commistus sanguine ex corpore hominis egressus est. Unde multum fatigatus homo jacebat diu quasi mortuus: et post spatium unius horæ surrexit et cum beato viro Deo gratias egit, ac sanus in sua rediit, et indefessa voce confitebatur vulgo sancti Patris virtutem, cujus meritis merebatur liberationem.

25. *Piæ matronæ filio lumen restituit. Audientes igitur inelyti archipræsulis famam summæ dignitatis matronæ, duæ scilicet sorores, quarum una Berna et altera Chraphaildis vocabatur, eum in suum devote susceperunt hospitium, quatinus suis sacratissimis fruerentur colloquiis, et ejus visitatione per Dei gratiam quam in eo fulgere conspiciebant consolarentur. Habebat autem domna Chraphaildis filium nomine Ingelbertum, qui ex turbatione vesicarum per tredecim annos et menses quinque oculos amiserat, et lumen cœli videre non poterat. Sed sancto Dei Livino signum crucis super oculos ejus faciente, cooperante divina gratia, illuminatus est. Interea hujus facti crescente opinione, innumerabilis turba illustrium virorum feminarumque conveniebat ad sacerdotem Dei Livinum, afferentes secum quos infirmos habebant, et animarum corporumque cœlestem medicinam et salutem adepti sunt.*

26. *Incohs protervis Christum prædicat. Sed miserum est fieri, quia pæne cuncti cives circumquaque adjacentium provinciarum belluino more indomabiles corde erant exasperantes, Deo rebelles, virtutes quas per servos Dei mundo fieri cernebant vanas esse dicebant, arroganterque legem Dei aspernabantur, sacerdotes ejus interficiebant, et qui eos in viam salutis introducere laborabant, aut illos exterminabant, aut intolerabiliter debacchando atroci morte opprimebant. Igitur athleta Christi constantissimus divinis legibus præcinctus, hos aggressus disputationi evangelicæ prædicator insistebat: æmulator nostri Salvatoris effectus nullius personam accipiens, sed juxta qualitatem operum solerti indagatione eos arguens, et ut fidelis operator fructum divini seminis triticea messe in horreum Domini congregare satagens. Credentes vero ut in bonis actibus perseverarent admonuit, incredulos autem et perversos corde Spiritu sancto roboratus attentius increpavit.*

27. *Fustibus cæcus lingua multatur. Tortores puniit. Denique cum divinus doctor piis eruditionibus quotidie insisteret, sempiterna gaudia pronuntians beatis, æterna quoque supplicia miseris; fideles quique alacri corde salutaria ejus monita capaciter susceperunt, increduli autem contumaciter renitentes dix-*

* Serarius legit *Brabantiam*, quæ provincia Germaniæ inferioris maritima, cujus Bruxella caput est, Machlinia metropolis, sanctum Livinum apostolum suum agnoscit. In *Miraculorum sancti Bavonis* lib. 1, num. 8, leges *terram Brabantiorum*.

^b Hodie *Hauthem*, quæ pagus est territorii Alostensis

sis tertio a Gandavo milliari. Lege *Epistolam sancti Livini ad Florbertum supra ad vitam sancti Bavonis anno 653*. Hic pagus uti et Gandavum olim Brabantio, nunc utrumque Flandriæ attribuitur. Lege *Henschenii Comment. in vitam sancti Amandi*, num. 26 et seqq., ad diem 6 Febr.

runt : Hunc evangelicum disputatorem fallacem et seductorem esse, non pro salute animarum invigilasse, sed amore terreni lucri regiones nationum circuisse, et eum dignius esse contumeliis afflicti, aut exsiliari, aut crudeliter necari quam ejus obtemperari doctrinis. In hoc malignitatis errore pertinaciter perseverantes, alii sanctum Dei martyrem cum plumbeis caestibus plagaverunt, alii fustibus, multisque injuriis debacchantes maceraverunt. Inter hæc unus eorum Walbertus dictus, diaboli instinctu æstuans, ferream forcipem misit in os sancti et abscondit linguam ejus, et projecit in conspectu populi, et ait : Ecce lingua seductoris istius quæ falsa loquendo gentem nostram avertit : nihil aliud meretur, nisi ut canibus ad devorandum projiciatur. Cum autem præumeret talia perversus facere, flamma ex ira Dei egrediebatur, quæ ipsum facinorosum et cum eo sedecim viros conflagravit qui hoc scelus consiliabantur, ut nec cineres eorum reperirentur.

28. *Livino divinitus lingua restituitur.* Constantissimus autem præco Christi non est derelictus a Deo, sed restituta lingua ampliori fiducia populo illi divina jura insinuabat. Nec ista attentus plaga malignantium coetus quievit tumultuare contra sanctum martyrem Christi, sed conclamabant dicentes eum maleficum esse et incantatorem et quæ divinitus circa illum fieri viderunt falsa et inania fore [esse] dicebant. Cum hæc fierent, quidam ex eis Gerardus nomine, crudelior cæteris, protendit brachium suum ut pugno sanctum Christi martyrem proterviter percuteret : sed justo Dei judicio impeditus per dies tres, ita extenso brachio rigidus et confusus permansit. Ad se autem reversus, ad pedes sancti martyris prostratus est et sospitati redditus est. Beatus igitur pontifex Livinus pro divinis virtutibus quibus quotidie gloriosus factus est, indefessas Deo laudes decantabat, et toto affectu studuit, quod ipsi hostia cum palma fieret martyr, pro ejus amore mortem pauperem decreverat.

29. *De martyrio instante fit certior. Fidelibus vale dicit.* Cum autem hora remunerationis suæ appropriaret, Dominica nocte quando solito more in orationibus vigilaret, apparuit ei Dominus Jesus Christus cum discipulis suis, magna luce circumfusus, dixitque illi : Gaude, dilecte mi, constanter operare, hodie circa horam sextam recipiam te in regnum meum, et gaudebis mecum cum fratribus tuis in æternum. Hac visione roboratus miles et amicus Dei, sciensque diem suæ remunerationis imminere sibi, mane illucescente plebem fidelium qui per ejus doctrinam Christo crediderunt convocavit : quos ut in via veritatis persisterent admonuit et ea quæ ad regnum Dei pertinent docuit. Et finito sermone benedixit eos, flectensque genua coram eis gratias impendit pro officio humanitatis quod eum devotissime susceperant. Dans autem oscula per singulos lacrymatus est, et omnes adstantes ad pias flexit lacrymas ; et salutatis omnibus pie in Christo invitatis eis abscessit, et cepit velle iter suum dirigere cum discipulis suis in vicum qui Esca vocatur, ut illis civibus admittantur regni in

A Dei, si forte vel ibi consequeretur promissionem Christi.

30. *A furente multitudine appetitur. Pro inimicis ac cultoribus suis orat.* Comperientes hoc duo fratres Walbertus et Meinzo ministri diaboli, quia amicus Dei dilectus discederet, arbitrati sunt eum fugam inire ; et conglobatis commilitaneis suis feritate illis similibus felle corde eructabant hæc feralia verba dicentes : B'asphemator ille legem nostram profanavit et populum seduxit ; sciens hunc maleficus suis non posse apud nos amplius proficere, clam nobis disposuit jam impunitus abscedere. Sed non ita emigrabit injuriatus : sequamur eum festinantius ut opprobrium nostrum vindicare valeamus. Complices autem eorum Deo odibiles, filii tenebrarum, patris eorum Satanæ angelis agitati, crudelius sævientes, majora convicia in sanctum Dei martyrem injuste locuti sunt : qui pari conspiramine ad effundendum sanguinem innocentem concurrerunt, de quibus patenter scriptum est : *Sepulcrum patens est guttur eorum*, etc. (Psal. xiii). Stabat quoque invictissimus Christi martyr Livinus in orationibus, oculis ac manibus in cælum affixis, et subito in agone posito Spiritus sanctus in specie columbæ nivæ apparuit, et suavissimo ore suo stillans guttulas tres roseas sanguinis super caput ejus dixit : Ne paveas, charissime, aperta est tibi janua v. l. x. hora est ut intres in gaudium Domini tui. Illis dictis, ter circumvolavit eum et lapsa est in cælum. Sanctus autem pontifex in orationibus vigilantius instabat ; et ecce unus ex discipulis suis nomine Foillanus, veniens ad eum, dixit : Pater, audio strepitum armorum, concursumque peditum appropriare. Needum finierat dicta, et ecce filius iniquitatis Walbertus et frater ejus Meinzo rabidis-imini canes cum suis satellitibus superveniebant, et minantibus oculis in sanctum Dei martyrem fremebant. Sed fortissimus athleta Christi progressus constanter dixit illis : Quid venitis, fratres ? Si poenitet vos huc sive errasse et veniam queritis, propitius est Deus aperire januam misericordie suæ pie pulsantibus, sicut idem ait : *Petite et dabitur vobis, querite et invenietis, pulsate et aperietur vobis* (Luc. xi, 9). Videns autem B. Livinus Christi martyr celestia monita cæcata mente illos non posse percipere, ait : Fratres, cognovi quia queritis me interficere, sed securus de Dei misericordia sum, qui ait : *Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere, sed potius eum timeate qui po est et animam et corpus perdere in gehennam* (Matth. x). Et tunc quidem temporalem mortem irrogabitis mihi, sed nasci celesti lumini incipiam, ut cum Christo in æternum vivam. Et modo paululum, quæso, sustinete donec orem. Et data spatio orandi, expansis in cælum manibus sublimæ a terra in aere libratus superna claritate perfusus oravit dicens : Deus qui me in utero matris meæ sanctificasti, et splendore tuæ gratiæ ortum meum perlustrasti, et super mare mihi dux fuisti, exaudi me, Domine, famulum tuum, ut hi qui injuste persequuntur me pro tuo nomine, non delectantur de

libro vitæ, sed cum sanguine meo satiati fuerint, et inspirati gratia miserationum tuarum penituerint, recipias eos in numero electorum tuorum. Præsta, Domine, ut in loco quo præsentia reliquiarum mearum fuerint, vel memoria nominis mei, sit semper incolumitas et abundantia pacis, et omnium honorum plenitudo florescat; et qui in mari, vel in aquis, sive in terra, sive in carcere aut infirmitate, sive in aliqua pressura angustiantur, et nominis mei recordati fuerint, exaudi eos, Domine, ut cognoscant vere quia fidelis es in electis tuis et sanctus in omnibus operibus tuis; et si in peccatis inciderint, et per me te invocaverint, tua clementia absoluti laudent nomen tuum in sæcula; et maxime, Domine, qui hunc diem assumptionis meæ cum devota retinuerint memoria, habeant totum annum jugi præsentia gratiæ tuæ securum, nec eis dominetur infirmitas, nec molestiarum inquietas; sed sit eis tranquillitas pacis et sanitatis et sobrietatis, quæ eos lætos perducatur ad regnum gloriæ tuæ, præsta qui vivis et regnas una cum Filio tuo Domino Jesu Christo et cum Spiritu sancto, per omnia sæcula sæculorum. Responderunt discipuli ejus cum astantibus fidelibus, Amen. Ecce vox divinitus emissa: Mi dilecte, inquit, super his omnibus quæ benigne exorasti, scias te procul dubio exaudilum.

31. *Capite percutitur.* Posthæc constantissimus martyr Christi et triumphator magnificus Livinus divino auxilio roboratus descendit ad eos, et dixit illis: Fratres mei charissimi, asto hostia regis æterni vocantis me, præstolor gloriam quam mihi præparavit in cælis: adsunt et angeli ejus præstolantes me. Estote fortes, et si quid defuerit viribus, suppleat vestra crudelitas in passione mea. Isti comites mei oves Christi sunt; peto illis pacem, neminem unquam læserunt, innocentes enim sunt. Et osculatus est eos et dixit: Deus omnipotens custodiat vos, charissimi, in vitam æternam. Et suspiciens in cælum

A dixit: In manus tuas commendo spiritum meum; redemisti me, Domine, Deus veritatis. Interea supradicti fratres Walbertus videlicet et Meinzo irruerunt in eum, et multis plagis irrogatis ad ultimum suæ salutis doctorem decapitaverunt, et videntibus cunctis anima ejus ab angelis suscepta meruit scandere secreta cæli cum magna claritate cælestis gloriæ. Passus est autem beatissimus pontifex et Christi martyr Livinus pridie Idus Novembris, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui vult omnes homines salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum.

32. *Chraphaïdis cum filio similiter perimitur.* Cognoscentes autem hoc factum illustres viri et feminae qui per ejus doctrinam illuminati fuerant, venerunt gementes et plorantes ad beatum corpus. Inter quos erat prædicta matrona Chraphaïdis quæ venerabilem virum Dei in hospitium habebat, et suis eum opibus devotissime confovebat, secum ferens in manibus puerulum quem ipse sanctus martyr nuperime de sacro fonte levavit, imponens ei nomen Brictius, adhuc in albis: quæ ante oculos alios erupit in lacrymabilem vocem dicens: Beatum virum illuminatorem patriæ innocentem esse et injuste tam crudelem mortem sustinere. Tunc satelles Satanæ Walbertus, a diabolo inflammatus, insiliens in eam, bipennula sua caput ejus per medium secuit; quæ statim expiravit. Infantulum autem per tres partes secuit, quas juxta corpus beati martyris projecit. Certissimum enim creditur eos habere gloriam martyrii in sorte venerandi pontificis et martyris Livini. Discipuli vero tulerunt corpus pii magistri et partes de corpusculo infantuli, et posuerunt pariter in monumento novo sibi angelicis manibus divinitus præparato. Beatam quoque Chraphaïdem martyrem Christi seorsum sepelierunt prope sepulcrum beati martyris Livini.

* Varias legimus apud Surium sancti Livini translationes, quas compendio sic accipe. Primam anno MCCCLII celebravit Theodorus Cameracensis episcopus, dum sanctorum Livini et Brictii corpora in villa Holtem seu Hauthem sepulta humo extulit, et loco celebriori collocavit. Secundam Ermboldus monasterii sancti Bavonis abbas, qui anno circa xxx integrum sancti Livini corpus securitatis ergo e subjecta sibi Hauthemensi ecclesia in suum cœnobium transtulit. Quo in loco per Radbodum Noviomagensium Tornacensiumque episcopum et Withmannum abba-

tem anno MXXXIII, alia translatione facta, rursus post annos prope xc, tempore Betonis abbatis sacre Livini reliquie a Waltero Tornacensi episcopo novo loculo impositæ sunt. Denique anno M-LXVI (ut scribit Sanderus in Gandavo suo), Calvinistis Gandavum depopulantibus, eadem reliquie cum aliis permixtis illatæ sunt in castrum novum a Carolo V imperatore exstructum; indeque postea anno MDLXVII in collegiata sancti Bavonis ecclesia, quæ modo cathedralis est, honorifice depositæ sunt.

S. LIVINI EPISCOPI ET MARTYRIS

EPISTOLA,

AD FLORBERTUM GANDÆ ABBATEM

De S. Bavonis Epitaphio.

(Acta Sanctorum ord. S. Enedi.)

Audeo mira loqui, solem sine lumine vidi.

Est sine luce dies, sic sine pace quies.

Hos postquam populos conspexi luce serena

Sol mihi non luxit, nox fuit una mihi.

Impia barbarico gens exagitata tumultu

Hic Brachanta furit, meque cruenta petit.

Quid tibi peccavi, qui pacis nuntia porto?

Pax est quod porto : cur mihi bella moves?

Sed qua tu spiras feritas, sors læta triumphi,

Atque dabit palmam gloria martyrii.

Cui credam novi, nec ipse frustrabor inani,

Qui spondet Deus est, quis dubitare potest?

Atamen est aliquid mœstæ solatia menti

Quod dat, nec penitus me premit atra dies.

Ganda parat gremium, quo me fovet ubere læto :

Invitat, mulcet, nutrit, amat, refovet.

Hic est Florbertus quem virtus flore perornat,

Cui probitas floret, flos probitate viget.

Forma gregis, decus Ecclesiæ, concordia fratrum,

Ipse suis medicus et medicina sibi.

Quid referam pietatis opus, quo me peregrinum

Obsequiis lætis dum fovet, addit onus?

Sufficeret fratrum fratrem dixisse Livinum,

Pontificis nomen pergravat et Domini.

Egressus patriam, pompæ mortalis honorem

Sprevi, devovi : spes Deus una mihi.

Atamen inveniet quod Christo sedulus offert :

Quod si sum pauper, hoc sibi nil minuet.

Plus aliquid præstat absenti munere largo :

Præsens continuus me fovet obsequiis.

Hæc quoque dum scribo, properans agitator aselli

Munere nos solito, pondere lassus adit.

Ruris delicias affert cum lacte butyrum,

Ovæque, caseoli plena canistra premunt.

Hospita quid restas [id est resistis]? effer jam scdula
[gressum.]

Collige divitias quæ modo pauper eras.

Fervet olus siccum, sed nunc condire licebit :

Ollula dura prius, uncta suavis erit.

hottam a villa gravis quæ nescis reddere fructum :

Urticas, lappas cur bene culta refers?

Hoc est quo recreor, quod habet paupercula tantum

Hospita quod mittit vel mihi Ganda boni.

A Et pius ille Pater cum donis mollia verba

Mittit, et ad studium sollicitat precibus.

Ac titulo magnum jubet insignire Bavonem,

Atque leves elegos esse decus tumulo.

Nec repntat, fiso cum stridet fistula ligno,

Quod solet raucum reddere quassa sonum.

Exigui rivi pauper quam vena ministrat

Lasso vix tenues unda ministrat opem [Forte,
opes].

Sic ego qui quondam studio florente videbar

Esse poeta, modo curro pedestër equo :

Et qui Castalio dicebar fonte madentem

Dictæo versu posse movere lyram ;

Carmine nunc lacero dictant mihi verba Camenæ,

Mensque dolens lætis apta nec est modulis.

B Non sum qui fueram festivo carmine lætus.

Qualiter esse queam, tela cruenta videns?

Nec quid agam novi : mentis timor iste procacis

Quem, rogo, non lædat, par dare nolle pari?

Officio certare pari si nempe recuso,

Pecco, quod magnis reddere parva moror.

Magna mihi præstat supplex qui parvula poscit :

Et tamen invenior tardus ad officium.

Accingor studio quamvis non viribus æquis :

Est non posse leve, non renuisse bonum.

Ergo tibi titulum scribens, sanctissime Bavo,

Qui volo quod nequeo, quod valeo facio.

Sancti Bavonis Epitaphium a sancto Livino.

Qui patriæ rector, spes gentis, gloria regni,

C Magnorum primus qui modo magnus eras :

Non qui magnus eras te gloria magna beatum,

Sed contempta decus gloria magna facit.

Pro Christo pauper, despectus, vilis, egensque,

Et Christi famulis nunc caput atque decus.

Defunctum revocans qui morti, jura tulisti

Monstras quippe tibi jura patere poli.

Quam tu fundasti quæ te tenet, inclyte Bavo,

Ecclesiam, meritis proteges, sancte, tuis.

Epistolæ Epilogus.

Hæc, Florberte pater, Livinus carmina mittens,

Inscriptum lateri munus habere dedi :

Ut cum vastatus flet locus ille ruina,

Carmina conservet obrutus ista lapis.

D

* Nunc Hauthem, pagus territorii Allostensis, tertio milliari a portu Gandavo.

SANCTUS EUGENIUS

EPISCOPUS TOLETANUS.

PROLEGOMENA.

(Gallandi, tom. XII.)

I. Duos tantum Toletanæ sedis, unus post alterum, antistes Eugenii nomine agnoscunt Gothici rerum Hispaniarum scriptores, ut advertit Mabillonius (a): tertium itaque immerito superaddunt recentiores, quos inter Mariana (b), quem et nos inenarrabilem pridem secuti sumus (c). Erroris fontem detexere post Launolum (d), Tillemontius (e) et Gallicæ Historiæ literariæ scriptores (f). Verum his missis, audiendus potius de nostro Eugenio Ildefonsus, qui eidem proxime in sedem Toletanam successit. Ex eo itaque intelligimus (g), Eugenio juniore de quo hic sermo, cum regiæ seu Toletanæ ecclesiæ clericus esset, monasticum institutum sequi placuisse. Quapropter Cesaraugustam clam se recepit; ubi sacris litteris animum adiciens, cucullum induit, monasticæ vitæ insigne, *sepulcris martyrum inhærens*, id est, in cœnobio sanctæ Eucheridii seu Eucheratæ, ad Massam-Candidam appellatam. Exinde vero a clero Toletano in pontificem cooptatus, accedente Chindasvinthi regis jussu, in urbem regiam revocatur, eademque ecclesiæ post Eugenium seniores anno DCXLVI prædicatur, ac duodecim fere post annis successorem habuit Ildefonsus, postquam tribus conciliis Toletanis VIII, IX et X, præsedidit. Doctrina et sanctitate inclutus fuit hic presul, ejusque memoria die qua ex hac vita migravit, Idibus Novembris, publicis Ecclesiæ tabulis habetur inscripta.

II. Erat in B. Eugenio fervens ac strenuus ad sacrum ministerium animus, sed vires corporis impares. Ecclesiastici cantus numeros temporum negligentia depravatos ad meliorem rationem atque antiquitatis regulam conformavit. Varia quoque lit-

terarum monumentis consignavit, quæ sic refert Ildefonsus modo laudatus (h). *Scriptis, nimirum: de sancta Trinitate libellum et eloquio nitidum, et rei veritate perspicuum, quem hodie desideramus; duos item libellos, unum diversi carminis metro, alterum diversi operis prosa concretos; libellos quoque Dracontii de creatione mundi metricè conscriptos, quos antiquitas protulerat vitiosos, ea quæ inconvenientia reperit, subtrahendo, immutando vel meliorando, ita in pulchritudinis formam redegit, ut pulchriores de artificio corrigentis, quam de manu processisse videantur auctoris. Et quia de die septimo idem Dracontius omnino reticendo, semiptenum opus visus est reliquisse; Eugenius et sex dierum recapitulationem, et de die septimo, quæ illi visa sunt, elegantem dicta subjunxit.* Duos autem hosce Dracontii libellos a B. Eugenio recensitos et suppletos, una cum ejusdem Epistola ad Chindasvinthum regem cujus jussu eos emendaverat, ex editione Sirmondiana excidendos curavimus in tomo IX nostræ bibliothecæ Patrum, pag. 705 et seqq. Quo de opere deque illius auctore verba fecimus ibid. *Prolegom.* cap. XXII, pag. 40 et seq.

III. Porro quod spectat ad duos Eugenii libellos, quorum alterum metro, alterum prosa conscriptos memorat Ildefonsus; posterior quidem intercidisse videtur, priorem vero carmina XXI complexum, Parisiis vulgavit anno 1619, cum aliis veterum opusculis metricis clarissimæ memoriæ vir Jacobus Sirmondius, cujus exemplar, paucis aliquot ex Barthii adversariis emendationibus auctum, typis commisimus.

(a) Mabill. Annal. Ord. Ben. lib. XII, § 36, tom. I, pag. 362, et ad Act. SS. sec. II Ben., pag. 494, not. 2.

(b) Marian. de Reb. Hispan. lib. VI, cap. IX.

(c) Prolegom. ad tom. IX Bibl. PP. cap. XXII, § 3, pag. 41.

(d) Laun. Var. de duob. Dionys. opp. tom. II, C

part. I, pag. 530 seq., nov. edit., 1731.

(e) Tillem. Mem. eccles. tom. IV, pag. 717, not. 9.

(f) Hist. littér. de la France, tom. I, part. I, pag. 416 seq.

(g) Ildefons. de Scriptor. eccles., cap. XIV.

(h) Id. ibid.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Antonio, Bibliotheca vetus Hispana.)

Eugenius duos, Toletanæ sedis alterum post alterum præsules, S. Ildefonsus miris extulit laudibus, quorum prior Cinthia, Tulganis, ac Cindasvinthi regum tempore huic præfuit Ecclesiæ. Non hic prior Eugenius scriptor fuit, quamvis scientia clarus et ingenio callens; Numeros enim, statum, incrementa, decremen-que, cursus recursusque annorum tanta perititia no-uit: ut considerationes disputationis ejus audirent in stuporem vertent, et in desiderabilem doctrinam inducerent.

Primum Gothis inter Toletanos antistes hunc Eugenium (eo enim antiquiorem alium haud nove-

runt) secutus est alter sive secundus Eugenius, vulgo tertius. Quem ita describit Ildefonsus: *Item Eugenius alter post Eugenium ponit ex subrogatur. Ille cum Ecclesiæ regiæ clericus esset egregius, vita monachi delectatus est. Qui sagaci jura urbem Cesaraugustanam petens, illic martyrum sepulcris inhaesit, ibique studia sapientia, et propositu a monachi decenter incoluit.* (Monasterium incoluisse innuit S. Engratiae, alias ancilarum Massarum XVIII, martyrum Engratiæ sociarum, quod tunc temporis præcipuo cultu frequentabatur (a). Vide Anton. de Jepses, cent. 2 ord. Benedictini, ad annum 657, cap. I). Unde

(a) Videtur hoc loco Noster sanctas Innumerabilium (ita enim vocantur), sed Innominatorum, Martyrum Cesaraugustanorum massas, confundere cum duodeviginti ejusdem urbis martiribus quorum lau-

des panxit, et nomina quæ metro claudi poterant expressit Pudentius, Peristeph., Hymn. XVII. (MM. Cesaraug.)

principali violentia reductus, atque in pontificatum adactus, vita n. plus virtutum meritis quam viribus egit. Fuit namque corpore tenuis, parvus robore, sed valide fervescens spiritus virtute. Deinde refert ejus opera, quibusde nos postea, et absolvit his caput: *Clarus habitus fuit temporibus Cindasvinthi et Reccevinthi regum, serè duodecim annis tenens dignitatem simul et gloriā saecularem; sicque post lucis mundialis occasum in basilica a sancto Leocadio tenet habitatione sepulcrum.* Era nempè 671, hoc est anno 633. Toleti adhuc sedebat Justus, cum celebraretur quartum Toletanum concilium, Sisenandi tempore. Inter hunc annum et 636 necessario ei successit prior Eugenius, qui Toletano V provinciali praefuit, sextoque nationali anno 638, tertio loco subscribens interfuit. Diem autem suum ante annum 646 obiit, vacuum jam hoc anno reliquerat Eugenio nostro locum: quo scilicet, tertius etiam ordine subscribendi, septimi Toletani pars fuit. Falsus ergo Pseudo-Luitprandus, qui ad annum 649 Eugenii prioris mortem constituit. Patet autem non hunc, sed posteriorem esse hujus concilii Eugenium, ex eo quod in sexto posteriori Eugenio legitur Honoratus Hispanensis; in septimo vero Antonius Hispanensis Eugenium praecedit; quod, nisi decedente post Antonii creationem priore Eugenio, contingere haud posset. Ordo enim inter metropolitanos iuxta ordinationis aetatem servabatur proedrix. Interfuit quoque Toletano VIII, anno 653, Reccevinthi tempore. Praefuit nono provinciali 655, decimoque nationali 656, sub eodem rege. De his omnibus agit Rodericus Toletanus episcopus, lib. II, cap. 22. Isidorus autem Pacensis, quamvis crebra memoret facta sub Eugenii concilia, unum tamen octavum descripsisse videtur; licet de Episcoporum numero inter ejus Chronici et conciliorum editiones aliquantulum intersit.

Die xiii Novembris, quo obiisse dicitur, celebrat viri clarissimi sanctitatem Ecclesia Toletana, ejus olim sedes, ab anno 1613 (a). Habeturque ejus memoria in additionibus ad Usuardum, in Romano martyrologio, et aliis quae noviores laudant (b). In divorumque numerum eum relatum fuisse Vasæus annotavit in Chronico ad annum 651, cujus rei auctorem producere debuit, ne Ambrosio Morali, qui sciebat nondum aetate sua festum de eo in Toletana Ecclesia diem agi, temere ac sine auctore ullo id scripsisse videretur. Idem Joannes Mariana observat lib. VI, cap. 9, sed nonnisi ad memoriam ejus sancti a martyrologis factam Vasæus respexit; recentioribus nempe, Maurolyco et aliis nostratibus, non primo Cabilouensi, aut Equilino, aut Galesinio. Exstat quidem in Romani martyrologii ab Alexandro de Peregrinis facta editioe Veneta anni 1560. Natum quoque Eugenium e regis stirpis parentibus avunculique S. Ildephonsi fuisse, id credendum relinquimus, qui Pseudo-Juliani aenias (c) aliquo pretio habent, aut quidquid alicubi scriptum est, e lazarario ipso veritate desumptum existimant.

De operibus vero sic prosequitur Ildephonsus: *Studiorum bonorum vim persequens, cantus pessimis usibus vitiatos melodiarum cognitione correxit; officiorum omissos ordines curamque discrevit. Scripsit De sancta Trinitate libellum, et eloquio nitidum, et rei veritate*

(a) Quintanadueñas Santos de Toledo, siglo VII, día xiii de Nov.

(b) Idem Quintanadueñas et Tamaius, hoc die.

(c) In *Collect. veter. carm.* ad finem edit. ejus: *perun. Vide Moralem, lib. XII, cap. 34, principio; Marian., lib. VI, cap. 9; Padilla, centur. VII, cap. 45.*

(d) Epistolam Eugenii ad regem (Reccevinthum) forte aut Chindasvinthum) de emendatione Dracontii inter apographa nostra habemus ex codice Gothico bibliothecae Toletanae. Item praefationem ad idem

A perspicuum, qui Libya et Orientis partibus mitti quantocius poterat (ubi forsitan Arianorum haeresis aliave Trinitati sacrosanctae inimicitiamum serpentibus), nisi procellis resultantia freta incertum pavidis iter viatoribus distulissent. Scripsit et duos libellos; unum diversi carminis metro, alium diversi operis prosa concretos, qui ad multorum industriam ejus ex hoc tenaciter sanctam valuerunt commendare memoriam. Cuncta haec periere. Nisi ex aliquo eorum sint testimonia illa quae de resurrectione carnis et beatitudinis statu, S. Julianus ejusdem Ecclesiae Toletanae praesul egregio et sacro praeceptorum suo Eugenio ascribit lib. III *Prognosticorum futuri saeculi*, cap. 17 et 24. Unum autem exstat, de quo tandem Ildephonsus: *Libellos quoque Dracontii. De creatione mundi conscriptos, quos antiquitas protulerat vitiatos, ea quae inconveniente reperit subrahendo, immutando, vel meliora conjiciendo (conficiendo melius est), ita in pulchritudinis formam coegit, ut pulchriores de artificio corrigentis, quam de manu processisse videantur auctoris. Et quia de die septimo idem Dracontius omnino reticendo semiplenum opus visus est reliquias: iste et sex dierum recapitulationem singulis versiculis renovavit, et de die septimo, quae illi visa sunt, eleganter dicta subjunxit (d). Cujus viri sanctissimi iudicio de utroque poeta non parum detrahit auctoritas ipsa: quae docet assatim quantum valuerit unusquisque eorum facultate pangendi carminis, utatque barbare sub qua natus Eugenius fuit, consideratio.*

Dracontium temere aiunt gentem Hispanum fuisse nonnulli, credentes auctoribus heri et nudius tertius confictis: quorum ex numero Haubertus Hispanensis fabulosissimum omnium ceterorum ad annum Chronici sui 450, num. 24: S. vir Dracontius (ait) *Orac. Celtiberorum obiit, ubi erat presbyter.* Pertinet ad eundem poetam Julianus archipresbyter Toletanus Adversario 498. Dracontii autem hoc opus inventum videtur fuisse anno 1491, in Bobiensi caenobio Longobardiae, si non aliud est Dracontii varium opus, quem inter alios ibi tunc repertos libros Raphael Volaterranus in *Geographia sua*, sive *Commentariis* versus finem enumerat. Meminit sane Dracontii noster Isidorus, operisque ejus *De creatione mundi*, cap. 24, *De Scriptor. Eccles.* Multa de Hexaemero Dracontii Gaspar Barthius lib. VII, cap. 20; lib. IX, cap. 7, et lib. XIII, cap. 19, *Adversariorum.* Quem quidem poetam ad incertae aetatis auctores minime debuit Vosius referre (e); cum ex versibus ejus constet sub Theodosio juniori, qui ad quinquagesimum quinti saeculi annum vitam produxit, ipsum floruisse.

Editum fuit duobus libellis constans, cum Eugenii recognitione, et septimi diei appendice, aliisque ejusdem poematiis. Ex bibliotheca S. Victoris Parisiensis primum prodit auctore Gesnero, deinde Basileae cum *poetis Christianis* aliis Georgii Fabricii opera, et in *Bibliotheca veterum Patrum*, editionis secundae, anni 1624, quam praecessit altera editio Jacobi Sirmonti Parisiensis anni 1619. Horum aliqua carmina inseruit actis Eugenii ad diem xiii Novembris Joannes Tamaius Salazarus. Poetica sane ejus facultas (f) pro capto illius temporis tam ex his apparet, quam ex carmine quodam artificiose elaborato,

opus versibus scriptum, licet ἀπάλων. Ac tandem recapitulationem septem dierum, ad finem libri Dracontii appendam. CARD. DE AGUIRRE.

(e) Ult. cap., *De aetate poetar. latin.*

(f) Habemus penes nos, ex codice supra laudato, poematum Eugenii sesquicenturiam; inter quae lepidissima multa, et nullo non sale condita: quae aliquando e tenebris situique, in quibus tandiu latuerunt, emersura speramus. Si uque epistolam quandam ad Protasium episcopum. CARD. DE AGUIRRE.

sintho, non Reccevintho inscripta.

** Poematum Eugenii III Toletani sesquicenturiam cum

* Habetur in novissima Matritensi sanctorum Patrum Collectione 1782, de qua vox tom. I, pag. 34, Cinda-

quod ex ms. codice Michaelis Ruizii Agrazii del. t. nobis Ambrosius Morales lib. xii, cap. 54, in quo singulorum versuum initiales et postrema littera EUGENIUS MISCELLIS conscribant (a).

Michael enim Ruizius Azagra paraverat olim editionem horum Dracontii et Eugenii carminum ex codice Gothico ante septingentos annos, ut ipse credebatur, scripto, quæ quidem cum epistola ejus ad Decanum et Capitulum Toletanæ Ecclesiæ Kalendis Aprilis 1577, data, vidimus in mss. bibliothecæ Villumbrosanæ tomo VII *Miscellaneorum*. Adjunxerat et breves notulas: non utique a veteri proposito edendi deterritus notitia duarum editionum quæ præcesserant, Gallicæ et Germanicæ: de quibus certior factus fuit ex Belgio a Benedicto Aria Montano; cum exemplum Parisiense ad se transmissum agnovit mutilum sane et incorrectum editum fuisse, ac in eo alterum Dracontii librum, et epistolam Eugenii, præstationemque deesse; sed omnia hæc supplevit editione sua Sirmondus, correctore, ut existimo, quam illa esset ab Azagra promissa. Nescio autem an Sirmondianam hanc præcesserit Joannis Weitzii alia, adjectis ejus notis, cujus ipse meminit ad S. Hilarii Pictaviensis *Genesim* Francofurti anno 1625 editam. Thomas sane Reinesius, vir singularis eruditionis, hanc editionem alicubi (b) laudans, Sirmondiana priorem facit.

More autem suo Pseudo-Julianus, hoc est incautus et immemor, id quod priori Eugenio illi-phonsus, posteriori ipse attulit (c): dum non solum *magnum poetam* in quo se continere debuit, sed et *magnum*

astrologum vocat, confundens utriusque inter se laules. Posterior enim poeta, prior autem astrologiæ doctrina insignis fuit.

Missam S. Hippolyti martyris scripsisse etiam dicitur instante Protasio Tarraconensi metropolitano; ad quem data epistola xx Martii 186, hoc est anno 648, exstare dicitur in codice gothico Ms. S. Emilianii cucullati, qui hodie ad regiam Scorialensem bibliothecam pertinet (d).

Meræ autem nuge impostoris Pseudo-Juliani hæ sunt, quæ his verbis ejusdem supposititii Chronici continentur (e): S. *Eugenius correxit Itinerarium provinciarum factum jussu Trajani Antonini Augusti et senioris Theodosii imperatoris*. Nam quidquid de Itinerariis istius auctore, inter varios omnium ætatum scriptores nunquam non controverso (f), divinare huic fabulatori eruditum antiquitatis hominem ridicule ostendunt licuerit: nullo tamen veteri monumento, sive inciso, sive fuso, sive scripto, usquam unquam auditum lectumve fuisse credimus Antoninum alique, sive Pium, sive Philo-phum, multoque minus iis inferioribus Trajani sibi adaptasse nomen. Leguntur quidem passim inscripti lapides Pii (g), quibus sese *Hadriani filium, Trajani nepotem, Nervæ pronepotem* Philosophique (h), quibus Antonini *Pii filium, Hadriani nepotem, Trajani pronepotem, Nervæ abnepotem* vocant: hoc tamen fuit familiam, seu adoptionis honorem jactare ac posteris transmittere; non tamen ita sese nuncupatos ostendere velle.

(a) Illud carmen videsis infra, in vita S. Eugenii. Edit.

(b) Epist. 7 ad Daunium, pag. 18

(c) In Chronico num. 320.

(d) Quintanaduenas, ubi supra.

Exstat item in Regia Bibliotheca Matritensi hujus Eugenii ad Protasium Epistolæ exemplum e Toletana veterum opusculorum Cl. Joannis Baptistæ Perezii collectione mutatum; in qua totidem verbis atque in novissima P. ematium Eugenii editione legitur: *Missam sancti Hippolyti vel orationes, si nobis oratu vestro vita comes adjuverit, ut potero pro vestra jussione parabo*. Fugisse tamen videntur clarissimi Matritensis editoris diligentiam Eugenii poemation inscriptum *Epitaphium* (id est *Epigramma*) *conjugale* in vetusto Escorialensi *Fori Judicum* codice Lit. M, Plut. III, num. 2, anno 1188, ut in eodem legitur, exarato exstant*.

Item in Londinensi poetarum Latinorum sylloge 1715, pag. 1574, prioris numerationis, col. 2, habetur elegans Hexadecastichon elegiacum *De Scæva, Rufino et Atii*, in quo eorum patria, genus, ætas, mors, resque ab iisdem geste pulchre describuntur, sub hac rubrica: EUGENII V. C. (*Viri consularis, seu clarissimi*). Hic autem EUGENIUS ex mea conjectura noster quodæ agnitus, sive TOLETANUS est: itidem ac DOMINUS EVANTIUS V. C., cui continuo in eadem sylloge inscribitur heptastichon *De ambigenis*, in Toletano quoque Ruizii-Azagra codice exstant, et in

novissima SS. PP. Toletanorum Editione, t. I, pag. 30, inter EUGENII NOSTRI poemata relatum, EVANTIUS procul dubio ille, sive EVANTIUS Toletanus archidiaconus est, ille honsi ejusdem Ecclesiæ præsulis cœvus patratorumque ab eo miraculorum testis, cujus postea mentio incidet. Ac si carmen *De ambigenis*, licet EVANTIUS inscriptum, TOLETANO EUGENIO tribuimus: cur non potius eidem poemation *De Scæva, Rufino et Atii* tribuamus, cum expressum EVANTIUS nomen in fronte gerat? Demum in Bibl. thesaur. Cottonianæ Historia eidem præfixa pag. xxxv, col. 2 memoratur codex *Psalteri Davidici* ante nullum et amplius annos exaratus, eliquæ assutus dicitur quaternio satis antiquus cum hac epigraphe: *Oratio Eugenii Toletani, versibus*; cujus initium:

Rex Deus immense quo constat machina mundi,
Quod miser implo-ro Tu Christe perice clemens, etc.
Quæ certe non abdundant ab Eugenii Toletani genu.

(e) Num. 529, ad an. 659.

(f) Flodoardus, lib. 1 *Histor. Rhemens.*, cap. 1, Æthico tribuit. Vilendi Vossius, *D. II. l.* lib. m, pag. 691. Barthius, lib. xlv *Advers.* 15. Userius, *De Britann. Eccl. origin.*, cap. v, pag. 78. Simlerus ad Æthici *Itiner.* Schotus ad hoc Antonini *Itiner.* a Surita illustratum.

(g) Apud Onuphrium, lib. II, *Fastor.* pag. 559 et seqq., et in thes. Gruter.

(h) Apud eundem Onuphrium, pag. 315, et in thes. Gruter.

triplici ejusdem Epitaphio, præter *Eugenii Miselli* acrostichida; necnon cum Epistola ad Protasium, atque alia ad Braulionem Cæsaraugustanum, e pervetusto Legionensis Ecclesiæ codice a Cl. Fr. Emm. Risco Augustiniano Hispaniæ sacre Florezii continuatore ab anno 1775 primum evulgata; cumque aliis bene multis e Toletano Ruizio-Azagrensi codice et aliunde haustis, corrasisque; et cum eruditius notis primus omnium splendidis typis edidit curavit excellentissimus atque illustriss. dominus Franciscus Antonius de Lorenzana et Butron archiepiscopus Toletanus Hispaniarum primas in amplissima sanctorum Patrum Toletanorum Collectione Matritensi anno 1782 et 1785. Ejusdem usæ atque immensis procuratæ, duobus voluminibus

fol. Eugenii III Toletani poemata emaculare tentavit Barthius *Adversar.* lib. II, c. 5, ibique nonnulla expendit ejusdem loca, fontesque unde hausta sunt indicat, hæc insuper de ipsius ingenio ac lectione addens: *Fuit autem apud Eugenium aliquod ingenium et lectio quoque non parvulenda; quæ tamen ambo gurges barbariæ ac culi force parve obtinuerit*. Felicitas mihi in iambicis et trochæis quam in epicis visus semper est. Exemplo sint frustum in Elemenio de adventu propriæ senectutis: *Crucelitas atas*, etc., atque in *De brevitate vite*: *Criminum mole gravatus*, etc.

* Epigramma illud inter opera S. Eugenii require, honoratissime lector. Edit.

VITA SANCTI EUGENII III.

(Ex Loranfana, Collectio Patrum Toletanorum.)

Eugenius hoc nomine tertius, atque post alterum A Eugenium Ecclesiae Toletanae antistes, Toleti optimis catholicisque parentibus natus, a teneris an is ejusdem sanctae Ecclesiae servitio mancipatus fuit. Cum adolevisset, perfectioris vitae cupidus, clam patria aufugiens Casaraugustam secessit, ubi monasticam vivendi rationem amplexus, ad sanctorum martyrum cultum sapientiaeque caelestis studium totus incubuit. Acri vividoque ingenio praeditus, dum pietatis studet, viros in ea nec minores in ecclesiasticis disciplinis progressus fecit. Qua ex re cum apud ceteros, tum vero apud sanctum Braulionem, sedis Casaraugustanae archiepiscopum, maximam gratiam inivit; isque tanto Eugenium amore complexus fuit, ut eum in archidiaconum sibi assumpserit, quem semper secum habere cupiebat, non aliter ac i se Braulio Joanni fratri praecessori suo in eodem officio con-tanter adhaeserat. Tanti viri consuetudine Eugenius et sanctitate et doctrina procedebat in dies; itaque quotidie Braulio eum magis magisque diligebat, ex ejusque familiaritate maximam capiebat et voluptatem et fructum. Neque enim in maximis arumnis ac laboribus aliud illi solamen erat praeter Eugenium suum; et s nio confectus, cum minus jam corpore valeret sanctus praesul, omnem fere pastorem sollicitudinem in ipsum conjecit at, adeo ut per aliquot annos Ecclesia Casaraugustana unius Eugenii archidiaconi humeris tota consistere videretur. Quae omnia ejus virtutis atque doctrinae testimonia in Eugenii nostri commendationem eo majorem vim apud omnes habere debent, quod ea Reccesvintho regi non semel per epistolas exhibita atque a Braulione profecta fuere; eo, inquam, Braulione, qui post magnum Isidorum ejus magistrum (cui Hispani operam dederat) totius Hispaniae sol utgentissimus atque fidei firmissimum columnen habitus est, quique omnium Hispaniae episcoporum nomine ad Honorium papam scribens, tanta sententiarum gravitate, tantoque verborum pondere atque elephantia eorum famam fiso traductam vindicavit, ut urbem Romam ejus epistola admiratione compleverit.

Verum Eugenii virtutum fama non unius Casaraugustae finibus contenta per omnem Hispaniam brevi est perulgata. Itaque Eugenio II archiepiscopo Toletano vita functo, omnium omnino oculi ad concivem et conterraneum suum Eugenium conversi sunt. Nec mora, quin Reccesvinthus rex Braulionem per epistolam certorem faceret, communibus omnium suffragiis Eugenium ad Toletanam sedem expetitur; quare ipsum dimittat, atque Toletanae Ecclesiae non tam alienum donet, quam suum reddat ac restituat Eugenium. Nuntio accepto, quanta dolris vis Braulionem oppresserit non aliter quam legendis ejus ad

Reccesvinthum epistolis concipi potest. Dolet in eis, desset, obsecrat, obtestatur, adjurat, nullum denique non movet lapidem, ut regis animum emolliat, atque a tam duro, ut ipsi videbatur, consilio avocet. Eugenium unicum gravis senectutis sibi levamen esse relictum, nec jam ejus solum esse vitae solatium, ad animae dividium suae: a qua quanto homini a erbissimum est separari, tanto agrius a suo se Eugenio divelli pateretur; maximam deinde omnium calamitatem Casaraugustanae Ecclesiae archidiaconi absentia imminere, nec sine multarum rerum factura ejus opera subsidioque carere posse. Sed omnia incassum. Rex ejus lacrymis minime permovetur; majoremque Toletanae Ecclesiae quam sancti praesulis desiderii rationem habens, iterum Eugenium suum B quasi proprio jure agens repetit. Tandem Eugenius, invitatus licet atque praesumma animi humilitate reluctans, disrupto potius quam scisso, ut scribit Braulio, societatis vinculo, ab eo avulsus Toletum pervenit, in ubi quae omnium acclamatione suscipitur, tanquam a propriis ovibus desideratissimus pastor, quem sibi caelum magis quam hominum consilia designaverant.

Convocatum fuerat in illud tempus a praedecessore suo concilium Toletanum VII, ad ejus celebrationem provinciales episcopi per illos dies Toletum convenerant. Itaque ab eis, nulla mora interposita, Eugenius, qui nuper advenerat, Toleti episcopos ordinatus est; qua vero die nos latet, nisi quod ante diem decimam quintam Kalendas Novembris ejus C conecrationem contigisse scimus; siquidem ea ipsa die inter reliquos concilii Patres Eugenius conseitus, ei que subscripsit, ut aperte demonstrat cl. P. Forrez, tom. V Hispaniae Sacrae, contra aliorum sententiam, ut Eugenium huic concilio subscribentem non hunc II, sed II fuisse putarunt.

De suis in episcopatu gestis nihil fere proditum literis legimus, nisi quod ex sancti Ildephonsi verbis colligimus, omnes pastoralis officii partes cum latissime expleri se. Quod quantam vim habeat, quaque amplam laudem in se contineat, nemo non videt. Praeter haec vero, ejus pastoralis vigilantiae indefessique studii in exstirpandis pravis consuetudinibus et unoquoque de clero in suo officio continendo, non obscurum specimen novissime nobis exhibuit ejus epistola ad magnum Braulionem Toleti data, in qua magistrum diaculpos consulit, qua ratione se e gerere oporteret cum quodam presbytero, in ejus ordinatione vel nimia conniventia, vel minus forti consilio, praedecessoris sui aliqua contigerant nec recte facta, nec facilia extricata, tum super quorumdam diaconorum et presbyterorum sacrilega temeritate, qui suae potestatis in istrandis Ecclesiae Sacramentis limites excesserant: in quos cum

pro criminum gravitate animadvertere, tum præteritis et futuris incommodis obviam simul ire cupiebat.

Deinde, ut erat vir sanctissimus ecclesiasticæ disciplinæ peritissimus summeque tenax, intolerabiles abusus intus dolens, quibus divina psalmodia corrupta ac deturpata fuerat, Ecclesiæ suæ cantum ipse correxerat, eumque pristinæ ac gravitati et suavitati restituit. Varia insuper singulorum ecclesiasticorum ordinum officia superiorum temporum incuria vel prætermissa vel confusa discrevit, singulis singula tribuendo.

Magni Braulionis ipse discipulus, doctissimi ac sanctissimi Juliani archiepiscopi Toletani magister exstitit, eoque satis illustri nomine non semel ab ipso laudatur in suis operibus, ut videre est in lib. III Prognost., cap. 17, per hæc verba: « Præceptor noster sacer Eugenius; » item 24: « Egregii præceptoris nostri Eugenii Toletanæ sedis antistitis. » Quasi qui officii memor discipulus maximam quam posset magistro gratiam referre vellet, ejusque sapientiæ laudem ad omnem posteritatis memoriam transmittere, cui quidquid in suis libris est eruditionis ac cœlestis doctrinæ, acceptum refert.

Adfuit Conciliis Toletanis VII et VIII, tertio eis loco subscribens; præfuit vero IX et X, ut ejus subscriptiones aperte nos docent. In quibus omnibus præcipua Eugenii opera æstimata est. Tandem ægra valetudine confectus, qua omni pene vita usus fuerat, diem supremum obiit Idibus Novembris, anno Domini 657, cum duodecim fere annos, ut scribit sanctus Ildephonsus, Ecclesiam Toletanam rexisset. Deo et hominibus dilectus magno omnium dolore ac gemitibus elatus est, atque in basilica sanctæ Leocadiæ sepultus.

Quam firma constansque fuerit apud omnes, sicut de ejus integerrima vita, ita et sanctissimo obitu opinio, significat sanctus Julianus, qui de sancto Ildephonso Eugenii successore scribens assertit omnibus persuasum fuisse, communi cum Eugenio gloria donatum, in eodem cum ipso habitare receptaculo caritatis. Itaque ab initio sæculi XVII Eugenii nomen in sanctorum Fastis ascriptum novimus die decima tertia Novembris, qua ipsa die ab Ecclesia Toletana universaque archidioncesi ejus memoria sanctissime receditur.

Multa variaque opera scripsit. Ex sancti Ildephonsi elogio constat librum composuisse de sancta Trinitate, solida ac recondita doctrina referunt, omnibusque orationis luminibus (quantum tempora illa ferebant) ornatum ac perpolitum. Opus certe dignum quod a Patribus Africanis, et Orientalibus legeretur, ad quos fuisset transmissum, nisi mare procellosum viam nuntiis præclusisset. Magis vero dolendum quod superiorum temporum incuria omnino illud perierit, neque ad nos aliud pervenerit, quam acerbum tam eximii operis desiderium. Nisi forsitan in vetustissimis alicujus Ecclesiæ tabulariis delitescit, donec in manus peritas atque monumentorum

A antiquitatis scrutatrices meliori fato, quod optamus, inciderit. Eodem fato correptum est aliud ejus opusculum diversi operis, ut ait sanctus Ildephonsus, prosa elaboratum.

Sed scripsit et multa alia oratione numeris astricta. Cum enim plurimum ingenio valeret, magnoque Braulione tot annos fuerit familiarissime usus, qui poeticis compositionibus quammaxime delectabatur atque in eo genere excellebat, non magno negotio Eugenius in poetam evasit; adeo ut mira facilitate versus funderet, non aliter ac si soluta oratione loqueretur.

Itaque jussu regis (ut legimus) Chindasvinthi, Dracontii Hispani poetæ opus Hexameron, sive de opere sex dierum, emendavit; quæ in illo erant corrupta ac depravata loca restituit; quæ deerant supplevit: ita ut opus non tam emendatum quam novum ex ejus manibus prodisse videretur.

Multa deinde epigrammata non uno eodemque carmine panxit; quæ cum ederet, etsi non omnia, clariss. Sirmondus suum de eis judicium protulit in epistola nuncupatoria ad Henricum Borbonium, Galliarum regis filium et episcopum Metensem, scribens quod licet Eugenii versus impoliti, et crasso ac soluti filo texti esse videantur, tamen quilibet in eis: nimadvertet, etiam sub tenui palliolo latere sapientiam, quæ ipsa plerumque in dictionis artisque neglectu velut gemma in centone clarius micat.

Acrosticis versibus multum capiebatur; in quo genere nihil æque egregium, ut ait Ambrosius de Morales, omnibusque numeris absolutum elaboravit quam illud epitaphium, quod vivens sibi metipsi composuit; in quo ex primis singulorum versuum litteris nomen *Eugenius*; ex ultimis *Nisellus* conficitur. Ecce illud.

excipe, Christe potens, disce tam corpore mente
Et possim piceæ poenam vitare baratri.....
Grandis inest culpa, sed tu pietate redunda.....
Quæ probra, Pater, et vitæ crimina toll.....
Non sim pro meritis sanctorum cœlibus exu.....
Iudice te, prosit sanctum videris tribuna.....
Es lector uno, qui sim, dignoscere vers.....
Signa priora lege, mox ultima nosse valebi.....

Dux tantum, quas nos viderimus, horum opusculorum Editiones adhuc prodierunt: alia a Sirmondio Parisiis ex officina Nivelliana, anno 1619, supra memorata; alia ab Editoribus Bibliothecæ Patrum ex ipsa Sirmondiana ad verbum expressa. Nos omnium cumulationem exhibemus; nam præter epistolam ad sanctum Braulionem Toleti datam, quam primus omnium publici juris nuper fecit R. P. Risco, Hispaniæ sacræ continuator, ex antiquissimo Codice Gothico sanctæ Ecclesiæ Legionensis, in appendice 5 ad tom. XXX, præterque aliam epistolam ad Protasium Taconensem episcopum, a nobis ex Mss. sanctæ Ecclesiæ Toletanæ transcriptam, quamplurima producimus epigrammata hactenus inedita, quæ in Codice Toletano vulgo de Azagra sub unius Eugenii

* Al., videre.

nomine reperiuntur; in quibus si non omnia, multa certe carmina sancto Eugenio adscribenda sunt, quæ ab ejus stylo et dicendi genere non abhorreere videntur. Hæc sunt quæ in tanti viri commendationem expiscari potuimus, quæque sancti Ildephonsi elogio concludimus (*Lib. de Viris illustribus, cap. 14*):

Item Eugenius alter post Eugenium pontifex subrogatur. Ille cum Ecclesiæ regis clericus esset egregius, vita monachi delectatus est. Qui sagaci fuga urbem Casaraugustanam petens, illic martyrum sepulcris in hæsis, ibique studia sapientiæ, et propositum monachi decenter incoluit; unde principali violentia reductus atque in pontificatum ascitus vitam plus virtutum meritis, quam viribus egit. Fuit namque corpore tenuis, parvus robore, sed valide fervescens spiritus viriute. Studiorum honorum vim persequens, cantus pessimis usibus vitiatos melodice cognitione correxit, officiorum omissos ordines curamque discrevit. Scripsit de sancta Trinitate libellum et eloquio nitidum, et rei veritate perspicuum, qui Libyæ, et Orientis partibus mitti quantocius

A poterat, nisi procellis resultantia freta incertum pavidi iter viatoribus distulissent. Scripsit et duos libellos, unum diversi carminis metro, alium diversi operis prosa concretos; qui ad multorum industriam ejus ex hoc tenaciter sanctam valuerunt commendare memoriam. Libellos quoque Dracontii de creatione mundi conscriptos, quos anxietas protulerat vitiatos, ea quæ inconvenientia reperit subtrahendo, immutando, vel mellora conjiciendo, ita in pulchritudinis formam coegit, ut pulchriores de artificio corrigentis, quam de manu processisse videantur auctoris. Et quia de die septimo idem Dracontius omnino reticendo semiplenum opus visus est reliquisse, iste et sex dierum recapitulationem singulis versiculis renotavit, et de die septimo quæ illi visa sunt eleganter dicta subjunxit. Clarus habitus fuit temporibus Chindasvinthi et Reccesvinthi regum, fere duodecim annis tenens dignitatem simul et gloriam sacerdotis; sicque post lucis mundialis occasum, in basilica sanctæ Leocadiæ tenet habitatione sepulcrum.

* Sanctorum martyrum sepulcra, quorum cultui Casaraugustæ sese tradidit Eugenius, ea credimus fuisse in quibus innumerabilem martyrum cineres conditi fuerant, quorum historia omnibus satis nota est ex Actis sancto Braultoni tributis. Cum enim tempore Diocletiani quamplurimi Christi fideles illius urbis incolæ nulla ratione adduci potuissent, ut Christi fide abjecta, idola colerent, a Daciano Casaraugustæ præfecto urbe omnes exulare jussi sunt. Cui decreto libentissime pro Christo obtemperantes, ab impiis satellitibus per insidias extra urbem oppressi crudelissimeque trucidati fuere; corpora vero in rogum conjecta et igne absumpta. Eorum deinde venerandos cineres cum Christiani pia cura colligerent, in massam albam fuere continuo coagulati, atque postea in loco sacro religiose depositi, quem sepulcrum sanctorum martyrum, seu templum Sanctæ Massæ appellarunt. Eo itaque putamus sanctum Eugenium devotionis causa patria fugientem sese recepisse.

Animadvertere operæ pretium judicavimus tres fuisse Toleti basilicas sub invocatione sanctæ Leocadiæ, simulque uniuscujusque ritum describere. Earum prima omniumque antiquior sita est in suburbio in ea planitie quam vulgo appellant la Vega. Et hic quidem locus est qui multis magnisque nominibus nobis et omnibus quam commendatissimus esse debet, summaque religione colendus, propterea quod multa in eo et illustriora concilia sub Gothis principibus celebrata fuere, Toletanum IV, presidente in D

eo sancto Isidoro Hispanensi, item v, vi ac xvii, et, ut alia mittamus, quia in eodem loco juxta sepulcrum sanctæ Leocadiæ, sanctorum Patrum, Ildephonsi, Eugenii III, Helladii et Juliani corpora condita sunt. Quorum omnium reliquiæ (præterquam unius Ildephonsi, quæ Zamore coluntur) ubinam sint, omnino nos latet. O nos beatos! Si ætate nostra Dominus indicare dignaretur, atque tanti thesauri inventionem Ecclesiæ Toletanæ lacrymas abstergere, quibus tam gravem jacturam per multa jam sæcula deflet.

Alter basilica in ædibus sita erat, in quibus constanti traditione fertur sanctam virginem Leocadiam natam fuisse. Quo in loco ecclesiæ parochialis nunc est ejus nomini consecrata.

Tertia denique ædificata fuit in ipsis ergastulis, in quibus cum ob Christianæ fidei confessionem detinebatur, squalore confecta spiritum Deo reddidit. Illius carceris situs pene immutatus ad nostra tempora pervenit. Tran tulit ad eum Alphonsus X, cognomento Sapiens Gothorum regum Wambæ et Reccesvinthi ossa, et juxta illum regiam arcem sibi ædificavit, nunc ex semesta fereque diruta in regiam domum charitatis ad pauperum levamen instauratam. Denique cum ob redituum paucitatem ecclesiæ collegia, quæ illius loci curam gerebat, ad summam inopiam redacta fuisset, prædictus locus ob majorem sui venerationem fratribus Capuccinis, prout hodie videmus, custodiendus et incolendus traditus fuit.

S. EUGENII III, EPISCOPI TOLETANI, OPUSCULORUM PARS PRIMA.

MISCELLANEA.

Monitum ad lectorem.

Dam s hæc primo loco ea sancti Eugenii III opuscula quæ a Jacobo Sirmondo edita sunt, nunc primum a nobis diligenter collata ad Codicem Gothicum sanctæ Ecclesiæ Toletanæ, vulgo de Azagra, ex quo variantes lectiones adnotavimus, lacunas replevimus, versus aliquos, qui in Sirmondiana desiderantur, suo loco inseruimus; denique ad calcem h libri Dracontii duos et viginti continuos versus adjecimus, prout in eodem Codice reperimus. Quæ quo facilius inter legendum animadverti possent, diversis characteribus notata voluimus.

PRÆFATIO.

Obliquum nostræ visum qui figis opellæ,
 Si mihi rite placet, quæ tibi cura manet?
 Quamvis rancidulum rugata fronte susurret,
 Non pavet Eugenius, non pavet Eugenius.
 Nil valet, infelix, nasutas fingere sannas,
 Atque animum ceptis tristificare bonis.
 Invide jam cessa, jam cessa perfide, cessa:
 Prodest hoc animæ sat, mihi crede, tux.
 Quod si livor adest, et adhuc te concutit, auli:
 Nec nobis noceas, nec tibi proficias.
 At tu qui nostras tranquillo pectore nugas
 Perlegis, et blande rustica verba foves,
 Sis vita locuples, et Christi munere dives,
 Nec metuas libris æmula flabra tuis.
 Præsens incolumi transcurras tempore sæculum,
 Et faveat jugis pax tibi, paxque tuis.

I. Oratio ad Deum.

Rex Deus, immensi quo constat machina mundi,
 Quod miser Eugenius posco, tu perlice clemens.
 Sit mihi recta fides, et falsis obvia sectis,
 Sit mihi præcipue morum correctio præsens.
 Sim charus, verax, humilis, cum tempore rudens
 Secreti tactus, et linguæ famine cautus.
 Da fidum socium, da fixum semper amicum,
 Da blandum, sobrium, parcum, castumque minis-

trum.

Non me pauperies cruciet, aut languor obuncet.
 Sit comes alma salus, et sufficientia victus.
 Absint divitiæ, fastus et jurgia litis,
 Invidia, et luxur, et ventris pensio turpis.
 Crimine nec ledam quemquam, nec crimine ledar.
 Sic bene velle queam, quo pravum posse recedat.
 Nil turpe cupiam, faciam, vel proloquar unquam.
 Te mens desideret, lingua canat, actio promat.
 Da, Pater altitonans, undosum fletibus imbrem,
 Quo valeam lacrymis culparum solvere moles.
 Da, precor, auxilium, possim quo vincere mundum,
 Et vitæ stadium placido percurrere passu.
 Cumque suprema dies mortis patefecerit urnam,
 Concede veniam, cui tollit culpa coronam.

II. Commonitio mortalitatis humanæ.

O mortalis homo, mortis reminiscere casus:
 Nil pecude distas, si tantum prospera captas
 Omnia quæ cernis vanarum gaudia rerum,
 Umbra velut tenui, veloci sine recedunt.
 Præcave, non felix, ne te dum né-cis, et audes,
 Quassans præcipiti disolvat turbine fluis.
 Porridge poscenti victum, vel contege nudum,
 Et te post obitum sic talia facta beabunt.
 Dilige pauperiem, mordaces effuge gazas,
 Nam rediunt cupidis post carnis dulcia flammæ.
 Quamvis perspicias auro gemisque nitescas,
 Pauper et exiguis libis et nudus ad umbras.

• Mendosus est hic versus, ita emaculanus:
 Lingua canat te, mens desideret, actio promat.

BARTH

A II solum tecum post mortis fata manebit,
 Quod bene, quod recte, quod juste feceris ipse.

III. De mentis humanæ mutabilitate.

Nescia mens nostra fixum servare tenorem;
 Nolumus et volumus, non unum semper amamus.
 Displicet ante placens, atque olim complacet hor-

[rens;

Nunc rectum sequimur, nunc pravum corde te-

[nemus;

Nunc sancti castique sumus, nunc scorta fovemus,
 Nunc pollent sobria, nunc marcent ebria corda.
 Semper in ambiguo volvuntur pectora cursu.
 Quis jam plura loquar? quot lucent sidera cæli,
 Quot punctis horæ, quod currunt sæcla momenti,
 Tot nostram faciem mutat sententia formis.

B IV. De bono pacis.

Qui cupis infestum semper vitare chelydram,
 Cordis ab affectu pace repelle dolum.
 Mens pace rutilat, quæ Christum pectore gestat;
 Quæ pacem spernit, hæc furibunda perit.
 Pax animæ vita, pax virtus, paxque medela,
 Pax ordo rerum, pax bonitatis amor.
 Pax fœvis requies, pax denique certa laboris,
 Pax blanda sociis, pax bona conciliat.
 Pax lites reprimit, pax gaudia tota remulcet,
 Pax pia corda regit, pax mala cuncta fugat.
 Pax pia summa Deus peccatis præmia præstat,
 Jurgantes perimit pax pia summa Deus.

V. Contra ebrietatem.

Qui cupis esse bonus, et vis dignoscere verum,
 C Ut mortis socium, sic mordax effuge vinum.
 Nulla febris hominum major quam vitæ humor
 Immodice sumptus: vincit lethale venenum,
 Sontior est igni, viroso sontior angue.
 Quantum vina nocent, non tantum vipera lædit.
 Inde tremor membris, inde et oblivio mentis,
 Et gressus poplite nutans, et visio fallax.
 Surdescunt aures, balbutit denique lingua,
 Perdens eloquium, profundit semilatratum.
 Dic mihi, dic, ebrie, vivisne an morte gravaris?
 Pallidus ecce jaces, et nunc sine mente quiescis.
 Ægra quies oculos lethali pondere clausit;
 Non bona, non mala, non dura, non mollia sentis.
 Hoc tantum distas a fati sorte sepulto,
 D Quod tenuis miseros subpungit anhelitus artus.

VI. Contra crapulam.

Propense stomachum qui farcit dape ciborum,
 Viscera crassa vehit, sed macra corda gerit.
 Decrescit sensu, grandescit corporis auctus,
 Carneæ sit moles membra caluça ferens.
 Gutturis ærvina fauces angustat obesas,
 Et perdit liquidus vox male rauca sonos.
 Cuncta soporifluis marcescunt ossa tepore,

b Al., igne.

c Al., ecce sine.

Ambulat et stertit, nec vigilare valet.

Qui cupit ergo suam doctrinis crescere mentem,
Castiget ventrem, tunc homo doctus erit.

VII. *De basilica sanctorum decem et octo martyrum.*

Incolit hoc templum sat felix turba piorum,
Quorum promeruit sors benedicta polum.
Hic montes sacros virtutum culmine celsos,
Unica ter senos continet urna viros.
Fumea cœnosi liquerunt gaudia mundi,
Proque fide Domini membra dedere neci.
Hic etiam compar meritis Encratia martyr
Sorte sepulchrali dissociata jacet;
Hujus inexhaustum testantur sancta triumphum
Palla cruore rubens, secta papilla fibris.
Nomina ^a sanctorum si mavis nosse virorum,
Edicet cursim subdita summa tibi.
Sed quia cuncta simul metrum non suscipit unum,
Accipe diversis hæc variata metris.
Quintilianus adest, ^b Eventius, atque Cassianus
Felix, Luperus, Januariusque,
Julius, Urbanus, Apodemius, inde Primitivus,
Optatus, Publius, Cæcilianus.
Hic Successus inest, hic Matutinus habetur,
Ecce Faustus, ecce Fronto, postque Martialis.
Hæc tibi turba potens concedat prospera, Lector,
Et veniam præstet hæc tibi turba potens.

VIII. *De basilica sancti Vincentii in Cæsaraugusta, ubi dicitur cruor ejus effluxisse.*

Macte decus proprium, Vincenti, martyr alumne,
Unica spes nobis macte decus proprium.
Purpureus niveum meruisti sanguine cœlum,
Et sequeris agnum purpureus niveum.
Passio sacra tuum provexit ad æthera nomen,
Conservet populum passio sacra tuum.
Hic jacet ille cruor, quem das pro corpore pignus,
Nare fluente tuus hic jacet ille cruor.
Hic tua nunc tunica quod Christi simbria præstat,
Tactu nam salvat hic tua nunc tunica.
Hic veniam culpæ mereantur, vota favorem,
Iaudia summa ferat qui petit hic veniam.

IX. *De basilica sancti Emiliani.*

Quem mæror, quem culpa premit, quem denique
[n. orbi]

Tabida vis vexat, aut validudo quatit,
Huc festinus agat devoto pectore ^a errum
Anxia deponens prospera cuncta geret.
Certa salus ægris, spes et tutela mi-ellis,
Et pater et genitrix Emilianus adest.
Hujus ad imperium dispulsus ^b pectora dæmon
Tenta diu linquit, quæ retinere nequit.
Hic claudis gressus dantur, et lumina cæcis,
Reddit et incolumem lepra repulsa cutem
Vita redit functis, et languor pellitur omnis,

^a Al., magnorum.

^b Al., Evotius.

^c Al., baselica.

^d Al., cursum.

^e Al., corpora.

^f In Codice nostro legitur pentametrum omnino

A Servit ad obsequium mox reparata salus.

Hic sua signa Deus respectans crescere gaudet,
^f Gestit et atletam mirificare suum.

Quisque precator ades, fidenter poscere noris,
Impos namque redit qui dubitanter adit.

Cumque precum murmur te propter fuderis intus,
Et gemitum toto prompseris ex animo,
Eugenium, quæso, propius adjuuge querelis;
Sic culpis veniam promerere tuis.

X. *In basilica sancti Felicis quæ est in Tutanisio.*

Ecce domus Domini quæ ducit ad atria cœli,
Cordibus ^g afflictis huc properate viri.

Gaudia pro luctu referet, læ usque redibit,
Fuderit hic tristis qui lacrymando preces.

Quattuor in titulis constat hæc janua templi,

B ^h Sed prima Felix culmina sanctus habet.

Hic fessis requies, hic victus manat egenis,
Hic sacrum monachis exstat ovile piis.

Hoc opus Ætherius chara cum conjuge fecit,
Cui nomen olim ⁱ Teudeavinta fuit.

Quisque precator ades, horum memorare benigni,
Sic Pater omnipotens sit memor ipse tui.

XI. *Querimonia ægritudinis propria.*

Væ mihi, væ misero, qui semper fessus anhelat,
Et fractus animo languida membra trahit

Morbus adest jugis, desunt fomenta salutis
Hinc dolor ossa terit, eor pavor inde quatit.

Omnia quæ prosunt validis, sunt noxia nobis
Dum stomachus tenuis viscera læsa gerit.

C Frigida me lædunt, nec semper fervida prosunt;
Dum male corpus habet, nec mea vita placet.

Da, Christe, quæso, veniam, da, Christe, medelam,
Nam lædet animum tot mala ferre simul.

XII. *Lamentum de adventu propria senectutis.*

Impia jam miserum me capiat curva senectus,
Inde dolore novo carmina morsta cano.

Fletibus ecce rigo rotanti vertice malas,
Et lacrymosa petunt murmura nostra polum.

Ante tamen nostris ipsa pandetur iambis,
Quam noceat morbis intoleranda suis.

Crudelis ætas, o senectus improba,

Quæ cuncta pulchra fauce sæva devorans,

Rictu voraci nigra pandis guttura,

D Mortale germen ut noverca saucias,

Et sauciatum mortis ense perforas.

Te proximante robur omne deficit,

Salus recedit, ægritudo provenit,

Sensus hebescent, pulchritudo deperit,

Tabescit ægrum pectus in suspensiis,

Gaudere lædet, ejulare complacet.

Tu frangis ossa, membra rugis asperas,

Comas recidis atque canos inseris,

iversum :

Et Dæmon cernens hic sua damna gemit.

^k Al., afflictis.

Al., et.

^l Al., Teudeavinta.

Dentes retundis, muculentos efficis,
Tremore laedo corpus omne succutis,
Febres minaris, et dolores ingeris
Per te podagra dura gignit tubera,
Anbela tussis exspuit putriflua,
Cutem perurit vulnerum profusio,
Potus cibique nulla delectatio,
Lamenta sola conterunt solatium.

Hæc tædiosa mente dum recogito,
Libet, relictis omnibus quæ transeunt,
Deum timere, sempiterna querere,
Terrena lucra deputare pulverem,
Orare semper, atque fiendo dicere :

Abite pessum vana mundi gaudia,
Opes caducæ, luculenta prædia,
Fasces, nonores, blandimenta noxia.
Jam finis instat, et ruina proxima,
Jam mors cruenta nostra pulsat limina.

O mors omnivorax, ad te nunc verto querelam,
Cur miserum sequeris? cur a properando venis?

Tu facis ut rapido volvantur tempora cursu,
Accelerentque suos fata cruenta gradus.
Cum tu deproperas, tunc b vite gaudia cessant,
Umbra pavenda venit, lux radiata fugit.

Omnia vitali privantur viscera motu,
Clauduntur oculi, garrula lingua tacet.
Surdescent patulæ c tunsis anfractibus aures,
Naribus obclusis non odor ullus adest.

Non spirat pulmo flabris vitalibus auras,
Frigida membra rigent, nec eruer ipse calet.

Tabæ fluunt carnes, corrodunt omnia vermes,
Sic species hominis fit putrefacta cinis.

Multa pavenda quidem cecini, a seu multa tremenda;

Sed magis quid verear, nunc lacrymando loquor.

Judicis altithroni jam tristis cerno tribunal,
Cujus c ad intuitum cuncta c esta tremunt.

Substernit niveas cælorum turba coronas,
Et titubante genu proruit ante thronum.

Cernere sic ambit Dominum, si semper amare,
Ut pulset animum mistus amore timor.

Quid faciet ergo vermis, putredo, favilla,
Si Christi faciem corda beata pavent?

Oppressi, rapui, nudavi, crimina f sinxi,
Pauperis ad vocem mens mea surda fuit.

Corrupti proprium lascivo vulnere corpus,
c Hic miser, hinc pavidus, hinc tremulentus eo.

Nulla meas unquam venia compevit iras,
Nec sine felle furens, nec sine cæde fui.

Inde pavet animus similes ne perferat ictus,
Aut pœna laceret quæ sine fine nocet.

Nam licet hic modico patrentur tempore probra,
Longa tamen animam post male flamma cremat.

Talia dum rite pævo, dum corde tremesco

b Te te, summe Deus, pro pietate peto.

a Al., properata.

b Al., vita et gaudia.

c Al., tussis.

d Al., multaque.

e Al., introitum.

f Al., sinxi.

A Te sine nemo valet peccati tollere labem,
Aut mentem vitii emaculare suis.

Dimitte culpam misero, dimitte reatum,
Effice post lapsum post mala tanta bonum.

Parce precor animæ pulsanti, parce petenti,
Quæ flammam metuit, dum sua facta gemit.

Gaudia tu sanctis, tu reddis præmia justis,

i Eugeni miseri sit rogo pœna levis.

Nosse quicumque cupis, aut requiris,

Quæ mei causa fuerit laboris,

Hujus ut vite mala funerarem,

Disce benigne.

Dum quaterdenos simul et novenos

Vita non felix agigaret annos,

Dumque me pigra peteret senectus

B Præpete cursu;

Accidit lasso gravis ægritudo,

Quæ fere mortis minitaret ictum,

Ac diu fessa cruciaret acri

Membra dolore.

Febbris incerta terebrabat ossa,

Languida i mortis caro defluebat,

Nulla quassatum recreabat esca,

Potio nulla.

Tanta me cerebro mala dum ferirent,

Mortis horrendæ trepidus pavore,

Labilem curram fugientis ævi

Carmine k prompsi.

XIII. Ejusdem metro trochaico de brevitate hujus vitæ.

C Criminum mole gravatus et reata saucius,

Carmen insonare nitor luctuosos questibus.

Lacrymis ora madescunt, verberantur pectora,

Mundus ecce natus æger, et ruinam nuntiat.

Tempora grata fugantur, ingeruntur pessima.

Omnia mala propinquant, et bona prætervolant;

Eugeni miselle, plora, languor instat improbus,

Vita transit, finis urget, ira pendet cœlitus.

Januam pulsat ut intret mortis ecce nuntius.

Cur inique concupiscis falsa mundi gaudia?

Cur caduca non relinquis, curris ad perennia?

Dum petis tantilla lucra, dona perdis maxima.

Dic, miser, futurum in luctu quod tibi solatium?

Nil boni portabis illic quo recedat ultio.

Pœna te cremabit ardens, anxietas spiritus.

D Nemo te, miselle, credet, nemo consolabitur,

Non parentes, aut propinqui, non sodales optimi.

Cuncta te procul abibunt, quæ amasti dulciter.

Corrige crudelis actu, terge noxam fletibus.

Sit tibi pro pane luctus, lacrymæ pro gaudio.

Pande Christo probra, cordis ejulando fletibus.

O Deus! bonum perenne, semper exorabilis,

Cerne fletum profluentem de mejullis intimis.

Vincla criminum resolve, pone finem lacrymis.

Nolo me, pater Averni, mancipem incendio,

s Al., hinc.

b Al., A te.

i Al., Eugeni misero.

j Al., morbis.

k Al., p'auxi.

Flamma quo jugis aduret membra citra terminum.
Hic repende quod meremur, sit quies post transitum.
O genus mortale! mecum lacrymas effundite,
Pauperi præbete victum, Parce Christo dicite;
Forsitan iram refrenat, donat indulgentiam.

XIV. *Sancti Eugenii episcopi Toletani epitaphium proprium.*

(Vide hoc epitaphium in Vita sancti Eugenii.)

XV. *Item aliud.*

Qui me de nihilo formasti, Conditor alme,
Tu pius in tumulo tu mea membra fove.
En cinis ad cinerem redii, vitamque pergeri,
Sed putres cineres tu reparare vales.
Ascendat, o Christe potens, po t fata peracta,
Eugenius dextra lætus ad astra via.

XVI. *Item aliud.*

Spes mihi, a summe Deus, quod functus morte re-
[surgam,

Nec jam post tumulum sic moriturus ero.
Sed quia mortalis nunquam sine crimine vixi,
Eugenii miseri tu miserere pie.

XVII. *Domni Evantii.*

zobilis et magno virtutum culmine ce.s. . . . .
—gens consiliis, et dextræ belliger act. . . . .
hare mihi genitor, et vita charior ips. . . . .
oc nati pietas offert post funera carine. . . . .
fferre incolumi quod mors infanda vetavi. . . . .
ux tibi summa Dei, necnon et gratia Christ. . . . .
dsit perpetuo, nec desit temporis us. . . . .
Cnnipotensque tuis non reddat debita culpi. . . . .

XVIII. *Pacis redintegratio.*

Gaudia præpetibus concurrunt undique votis,
Et gestit animum pax recreare meum.
Vivescunt sensus bello litesque repressi,
Et b redit ad primum mens lacerata modum.
Crescit amore salus: procul o! procul este dolores,
Nam jussit refugos jam stabilire Deus.
At tu, perverse demon, et pestifer anguis,
Nil prodesse tibi nunc peritura dolo.
Non tua præda sumus, quamvis pia pectora rixis
Punxeris ad modicum, non tua præda sumus.
Sic semper rapidis vanescas tabidus auris,
Et nos in Christo sic tueatur amor.

XIX. *Heptametrum de primordio mundi.*

Primus in orbe dies lucis primordia sumpsit,

* Al., *summa*.

b Al., *venit*.

c Al., *crepitus*.

d Hic ipse Gullilas, ab aliis Ulfila appellatus, est ille Gothorum episcopus cujus meminere Melitus, et sanctus Isidorus in Chronico ad annum mundi 5576. e Frigidernus, inquit, Athalaricum Valentis Ariani imperatoris auxilio superans, suadente eodem, in hujus benefici gratiam ex Catholico Arianus cum omni gente Gothorum effectus errorem secutus est ipsius. Tunc, quoque Gullilas Gothorum episcopus ad instar Græcarum litterarum Gothis tunc reperit litteras, et utrumque testamentum linguam in propriam transtulit. f Totidem fere verba de eo habet S. D. in historia de Regibus Gothorum ad annum Christi 577, æra 415. Unde Gothica scriptura dicta est Ulfilana. Quod vero Getas sanctus Eugenius Gotham

A Alter splendidis cœlum firmavit in oris,
Tertius undivagum mare dat cum germine terræ,
Quartus habet Phœbum, lunamque, et sidera cœli.
Quintus plumigeras volucres, piscesque natantes,
Sextus quadrupes, reptans, hominesque sagaces,
Septimus est Domino requies his rite peractis.

XX. *Monosticha de decem plagis Egypti.*

Prima plaga Egypti lymphas in sanguine vertit,
Altera ranarum c crepitum, tabemque creavit,
Tertia mordaces culices de pulvere movit,
Quarta dedit muscas ictu sonituque pavendas,
Quinta quoque morte damnat animantia cuncta,
Sexta putrescenti vesicas vulnere patrat,
Septima fulmineum murmur cum grandine vibrat,
Octava frugis nocuas frondique locustas,
B Nona parat piceas tactu palpante tenebras,
Ultima, quæ decima, proles primordia truncat.

XXI. *De inventoribus litterarum.*

Moyses primus Hebræas exaravit litteras,
Mente Phœnice sagaci condiderunt A ticas;
Quas Latini scriptitamus edidit Nicostrata,
Abraham Syras, et idem reperit Chaldaicas,
Isis arte non minori protulit Egyptias,
d Gullila prompsit Getarum quas videmus ultimas.

XXII. *De animantibus ambigenis.*

Hæc sunt ambigena, quæ nuptu dispare constant.
Burdonem sonipes generat commistus asellæ,
Mulus ab Arcadicis, et equina matre creatur,
Titirus ex ovibus oritur hircoco parente,
Musmonem capra verveno semine gignit,
Apris atque sue setosus nascitur ibris,
At lupus et catula formant coeundo lyciscam.

XXIII. *Ad Joannem.*

O Jo versiculos nexos quia despicias ANNES,
Excepe di solers si nosti jungere visos,
Cerne ca pascentes dumoso in litore MELOS,
Et pon triticea verrentes germina CELLOS.
An sitibunda petunt lympharum pocula MENTA,
Atque bu glandiferæ recubant sub tegmine BULCI,
Nunc pas lanigeras ducunt ad pascua TORES,
Et fœ consumunt fraudantes munera TURÆ.
Pro tibi ut nostro veniat ex carmine RECTUS,
Instar c Lucilli cogor disrumpere versus.

XXIV. *Ad Eusecium presbyterum.*

D Sanctorum meritis claro, semperque beato

gentem appellaverit, antiquo, et primitivo eam nomine indigare voluit; namque, ut idem sanctus Isidorus ex sancto Hieronymo scribit initio prædictæ historiæ, c retro eruditio eos (Gothos) magis Getas, quam Gog et Magog appellare consuevit.

* Lucilium hunc, quem in præsentī carmine componendo imitatus est sanctus Eugenius fuisse suspicamur poetam illum vetustissimum ab Horatio, Persio aliisque sæpius laudatum, tanquam eum qui inter Romanos satyram primus conscripserit; inculcē tamen, et absque ullo ornatu, quippe qui

. . . . . In hora sæpe ducentos,

Ut magnam, versus dicebat.

Garrulus, atque piger scribendi ferre laborem,

Ut de eo ait Horatius, lib. 1, sat. 4. Forte non diversus fuit ab eo Lucilio de quo sanctus Isidorus, Etymolog. lib. 1, cap. 33, de Solæcismo, hæc scri-

Eusicio Eugenius vilis et exiguus.

Accipe conscriptos plebeio carmine versus,

Quos dat dilecti pagina mœsta tibi.

Chara mihi vestros advenit epistola questus,

Et me tristifico perculit inde sono.

Oblitum te namque gemis vilescece nobis,

Inque meo vultum corde perisse tuum.

Crede meis verbis, nam fas est credere nobis

Crederè nempe licet, cum dubitare nocet.

Testor namque Deum, sanctorum nomina testor,

Affectum vestri non tepuisse mihi.

Ante polus solis et lunæ luce carebit,

Quam sim conspectus immemor ipse tui.

Ante quoque nostro discedet pectore vita,

Quam vestræ mentis dulcis amicitia.

Volvent puncta dies, volventur mensibus anni,

Semper in ore meo nomen amorque tuus.

En quia deprompsit affectum pagina nostrum,

Dilige me nimium, dilige me nimium.

Obsequio cordis persolvens jura salutis,

Hinc precor ut miseri sis memor alme tui.

Christus ubique tuis concedat prospera votis,

Et pareat culpis Christus ubique meis.

XXV. Ad quemdam familiarem.

Sæpe tuam placide cupio quia nosse salutem,

Idecirco nostrum percipe lætus Ave.

Ac ne longis tuo grandescat epistola tractu,

Quod possum breviter, dulcis amice, vale.

XXVI. Item ad eundem.

Immensas Domino laudes, gratesque rependi,

Quod missa incolumem te mihi charta dedit.

Inde salutigerum devoto pectore carmen

Mittimus, et charo dicimus ore: Vale.

XXVII. Item ad eundem.

Multa salus nobis, si sunt tibi dona salutis:

At tu sospes ave, tu sine fine vale.

XXVIII. Versus de tempore.

Quinque trahit volvens annorum tempora lustrum,

Quattuor ex annis numerus finitur Olympi,

Nam tribus impletis trieterica solve re mos est.

XXIX. Versus supra lectum.

Imperat omnipotens, procul o! procul effuge, dæmon,

hū: « Fiunt præterea et plurimis modis (solæcismi): Nam Lucilius centum genera solæcismorum dixit, quos omnes vitare potius quam sequi debet, qui regulam recte loquendi tenere studet. »

Porro hoc epigramma, quod animi tantum gratia ab Eugenio elaboratum credimus, non tam indicat cum simili carmine delectatum fuisse, quam ejus ingenii ubertatem demonstrat, quo quantum tentasset assequeretur.

^a Mihi edidit Sirm., cui nos lectionem Tolet. ni prætulimus longe meliorem, nulla mala.

In Codice Toletano legitur *Recevisimus*; sed priorem lectionem retinendam putamus, quam edidit cl. Sirmondus ex Ms. Bibliothecæ sancti Victoris Parisiens. confirmatque vetustissima scriptura Asturicæ existens, ut docet nos Ambrosius de Morales, in qua Chindasvintus rex cum uxore sua Reciberga amplissimas donationes fecerunt, monasterio de Compludo in territorio Asturicensi sito, utroque eidem subscribente, rege quidem priori loco, deinde regi-

A Ne fraude nostrum possis adire torum.

Ne somnos turbes, ne mortis vincla ministres,

Ne fallas animum sordibus ipse meum.

XXX. Versus de astale.

Dura quod gignit et amara cunctis,

Tempus æstivum resonare cogor,

Sapphico tristi modulante versu,

Omnia passus.

Nunc polus Phœbi nimio calore

Æstibus flagrat, fluviosque siccant,

Intonat tristis, jaculansque vibrat

Fulmina dira.

Ingruit imber inimicus arvis,

Florè nam suevit spoliare vites:

Spem quoque frugum populat nivosus

Grando lapillis

B

Bufo nunc turgel, et amica silvis

Vipera lædit, gelidusque serpens

Scorpius ictu jugulat, paritque

Stellio pestem.

Musca nunc sævit, p'ceaue blatta,

Et culex mordax, oliusque cimex.

Suetus in nocte vigilare pulex

Corpora pungit.

Tollat hæc monstra Deus imprecanti.

Pel'e languorem, tribue quietem,

Ut queam gratas placido sopore

Carpere noctes.

XXXI. De morte conjugis Chindasvindi regis.

C Si dare pro morte gemmas licuisset et aurum,

Nulla mala poterant regum dissolvere vitam.

Sed quia sors una cuncta mortalia quassat,

Nec pretium redimit reges, nec fletus egentes;

Hinc ego te, conjux, quia vincere fata nequivi,

Funere perfunctam sanctis commendo tuendam.

Ut cum flamma vorax veniet comburere terras,

Cælibus ipsorum merito sociata resurgas.

Et nunc chara mihi jam Reciberga valeo,

Quodque paro feretrum rex^b Chindasvintus, amato.

^c Annorum breviter restat edicere summam,

Qua tenuit vitam, simul et connubia nostra.

Fœdera conjugii septem fere duxit in annos,

Undecies binis ævum cum mensibus octo.

na his verbis: *Ego Reciberga Regina hanc seriem testamenti confirmo. Exhibet hoc monumentum Ill. Yepes, tom. II Scrip., xiii.* Non ignoramus, prædictam Scripturam a nonnimine explodi quasi spuriam ac subleatam fidei: sed ut gratis ei concedamus post annum 646, quem præse fert, fuisse confictam, certe quod Recibergam uxorem Chindasvinti appellat (quemadmodum et Eugenius noster in Ms. Victorino supra laudato) non nisi antiquissimo innixus testimonio, vel traditione fecisse credendus est supplanator, quo suo commento fallacem veritatis vestem indueret.

^c Aliter hic versus legitur in Codice nostro Toletano:

Funge defleta. Restat et dicere summam, Inapte quidem, et mendose, nisi totus hic locus cum versu præcedenti ita restituitur:

Quodque paro feretrum rex Chindasvintus amator, Fungere defleta. Restat, etc.

Verum totum id solius est conjecturæ.

'DRACONTII^b HEXAEMERON

A SANCTO EUGENIO JUSSU REGIS EMENDATUM.

° SANCTI EUGENII EPISTOLA AD CHINDASVINTUM REGEM.

nelyto, glorioso rerum domino Chindasvinto, A tur doctus, aut doceatur indoctus. Et quoniam de principi summo et maximo regum, Eugenius vestrorum fidelium servulus.

Clementia vestrae jussu, serenissime princeps, plus volendo deserviens quam valendo, Dracontii cujusdam libellos multis^d videns erroribus involutos, Christo Domino tribuente valorem, pro tenuitate mei sensui subcorrexii. Hoc, videlicet, moderamine custodito, quo superflua demerem, semiplena supplerem, fracta constabiliorem, et ° crebro repetita mutarem. Versiculi sane, quos huic operi detrahendos esse putavi, et sensu tepidi, et verbis illepidi, et nulla probantur ratione subnixi; nec in eis aliquid reperitur quo lectoris animus animetur, aut mulcea-

die septimo praefatus auctor omnino retulit, semum mihi opusculum videbatur, si non inde aliquid in hoc Codiculo haberetur. Idcirco in fine libelli, quamvis pedestri sermone, sex dierum recapitulationem singulis versiculis, quos olim condidi, denotavi, de die vero septimo quae visa sunt dicenda subnexui, decretumque divale, ac si non ut volui, velut valui consummavi. Implorans vestri solij praelargissimam pietatem, ut vile servuli fidelis oblatum vestra sibi gloria efficere dignetur acceptum, fiatque mihi misero repensio fructuosa laboris, placida respectus vestri contributio gratiae vel favoris

^a Dracontii Hexaemeron jam olim in tomo LX recusus est, ubi maximam partem constituit Carminis de Deo, siquidem a versu hujus carminis 116 ad finem usque decurrit. Sed quia ibi emendationes additionesque sancti Eugenii sparsim tantum, sive in notis, sive in prolegomenis, representantur, nunc ipsius sancti Eugenii operum editionem aggredientes Hexaemeri textum qualis ex ejus recensione evasit, uno tenore describere, rationi simul et scopo nostro maxime consentaneum duximus. EDITORES.

^b Hic est Dracontius ille de quo haec scribit Labbeus, in dissertatione historica quam inseruit lib. de Scriptoribus ecclesiasticis emin. Bellarmini: « Dracontius presbyter Hispanus, ac Christianus poeta, celebravit Hexaemeron seu Opus sex dierum carmine heroico, quod sanctus Eugenius II (tertium dicere debuisset, sed ignorabat scilicet alterum Eugenium quem nos priorem his duobus habemus) Toletanus jussu Chindasvindi Visigothorum in Iberia regis emendavit, auxitque, teste sancto Ildephonso, cap. 14 lib. de Viris illustribus. Eiusdem quoque Dracontii meminit sanctus Isidorus Hispalensis praesul, cap. 24, ut per mihi mirum acciderit quo tandem facto vir eruditus Gerardus Joan. Vossius, lib. de Poetis Latinis, cap. 9, inter poetas Ecclesiae aetatis numeravit, et post Caroli Magni Romanorum imperatoris, ad annum 801, Dracontium nostrum relegaverit. Vixit porro sub Theodosio Juniore Orientis Imperatore, ad quem scripsit elegiam quae extat cum aliis ejusdem versibus typis excusa Pari-

siis anno 1619, in 8°, cura et studio R. P. Jacobi Sirmondi S. J. presbyteri; in ea autem veniam petit si forte in praecedente carmine incautus erraverit. »

^c Haec epistola Eugenii in Codice nostro Toletano omni inscriptione vacat ex qua colligi possit cujus regis jussu Eugenius aggressus fuerit Dracontii correctionem. Id ipsum abs dubio, cum animadverteret, cl. P. Floresium impulit, ut conjecturam tentaret, quam exponit in Eugenii Vita, tom. V Hispaniae sacrae, mandatum illud putans a Recesvinto profectum. Nos tamen quare indulgeamus in hac re conjecturis non videmus, cum Ms. Victorinus Sirmondi in epigraphae epistolae nomen Chindasvinti representet, et Chindasvintum religionis pietatisque gloria clarum, non ita a sacrorum librorum lectione alienum fuisse sciamus, quin Taionem Caesaraugustanum tunc presbyterum et abbatem, postea sancti Branonis in episcopatu successorem, Romam legatum miserit, ut varia sancti Gregorii Magni opuscula simul cum reliqua librorum Moraliū parte, quae in Hispania desiderabantur, a Romano pontifice tunc Martino I impetraret, atque summa cura transcripta Hispaniam secum asportaret, quod Taionem re perfectisse constat. Itaque religiosi, atque in sacris Codicibus evolvens studiosi animi laus non Recesvinti propria, sed ipsi cum parente Chindasvinto communis quodammodo fuit.

^d Al. ad l. hactenus.

^e Al., crebrius.

Præfatio.

Principis insignem faciem visure, libelle,
Cujus ad imperium meruisti sorde carere,
Et capere nitidam longo post tempore pallam,
Cuperis ut limen aulae regalis adire,
Atque auro rutilo radiantem cernere sedem,
Incipe quamprimum largas persolvere grates,
Errorum quod nube carens correctus haberis;
Hein prostratus humi veniam deprecari,

Latorisque tui solers patronus adesto.
Ignoscat placidus, ignoscat mente benignus,
Quod te sordidum dum conor rite lavare,
Asperius impressa manus tenuando polivit.
At si de plebe quisquam livore perustus
Dixerit: Et quis est veterum qui carmina mutat,
Scribit qui levibus epigrammata vana libellis?
Noverit hoc ipse, quod nusquam culpa putatur,

Quam non velle videt, sed major jussio cogit.
Denique jussa bona dum promulgantur agenda,
Qui complet sapiens, qui vult contemnere demens.
Quod si Virgilius, et vatum summus Homerus
Censuram meruere novam post fata subire,

A Quam dat Aristarchus, Tucca, Variusque, Probusque:
Cur designetur, quod jussus principe magno
Parvula præparvi Draconti carmina libri
Parvulus Eugenius nugaram mole plavi?

DRACONTII HEXAEMERI LIBER PRIMUS.

Prima dies lux est terris, mors una tenebris,
Lux datur ante polum, lux elari causa diei,
Lux jubar æthereum, lux noctis limes et umbræ,
Lux facies rebus cunctis, et lux elementis,
Lux genitis factisque calor, lux gratia solis,
Lux decus astrorum, lux aurea cornua lunæ,
Lux fulgor cœli, lux et primordia mundi,
Lux splendor flammæ, lux magni temporis index,
Lux opus auctoris primum, candorque pudoris,
Lux honor agricolis, requies lux omnibus ægris,
Lux ævi meta, lux quæ dat tempora metis,
Qua bene constructa mundi primordia lucent.
Clarus ubique Deus, nunquam mutabilis auctor,
Quem non obscurant quacunq̃ue ex parte tenebræ,
Nec celantur ei quæcunque obscura geruntur.
Principium factis lucem dat lucis origo,
Qua mundo vita præmissa est principe luce,
Quæ totum præcessit opus quod continet orbis,
Quæ solis prævenit iter lumenque coruscum,
Cujus jussit ope clarescere cuncta creata.

Altera quippe dies cœli convexa meretur,
Et supra cœlos ingentia flumina dantur,
Ac dominatur aqua glomeratis fontibus alma,
Ignibus æthereis cœlesti sede locatis.
Unda beata nimis, meruit quæ tecta polorum
Celsa favore Dei, jussu suspensa Tonantis;
Limitibus contenta suis elementa morantur,
Nec flammæ restinguit aqua, glaciemve teporat
Flammeus ignis aquæ. Servant sub lege tenorem
Incorrupta suum, non impugnata vicissim,
Non discreta quidem, sed nec permista morantur.

Tertia cæruleum ponti lux edidit æquor,
Fluctibus immensis pelagi freta glauca liquescunt,
Et mare navigerum quatitur spumantibus undis:
Ipsa dies terram meruit de fluctibus auctam.
Eruitur terra vasto demersa profundo,
Et solidante globo gravior per inane pendit.
Sustentant solidam fluidis radicibus undæ,
Quam molles portant ceu fundamenta liquores.
Arida materies rapitur de corde fluenti,
Nondum mater humus, cujus pars solvit arenam,
In glebas pars membra ligat, pars saxea turget,
Cautibus exstat montis apex, pars flumina mergit,
Plantæ pars tensa jacet, pars littora curvat,
Pars datur in tumulos, pars aspera rupibus horret,
Pars riget inculta, residet pars valle profunda,
Et colles tumidi cumulis juga celsa supinant,
Atque humiles campos spatiis æqualibus aptant,
Pars data dulcissimis undantis fontibus agri.

* Al., ex.

Promitur herba virens, it surculus omnis in auras,
Et semper vestita comis frondescit oliva.
Omnia poma virens profert, non parit arbor,
Linguae laurus honos solvit donanda poetis.
Torta per obliquos it vitis in orbe corymbos,
Verberat et palmæ calamos fluitante flagello;
B Vineæ pampineos subarundinat ebria campos,
Munera lætitiæ spondens pendentibus uvis,
Fructibus * et variis redolent florentia rura.
Una parens tellus non unum fundit odorem,
Sed quot sunt herbæ, tot permiscuntur odores.
India tunc primum generans pigmenta per herbas
Eduxit sub sole novo, rudibusque racemis.

Est locus interea diffundens quatuor amnes,
Floribus ambrosiis gemmato cespite pictus,
Plenus odoriferis nunquam marcentibus herbis,
Hortus in orbe Dei cunctis felicior hortis.
Fructus inest anni, cum tempora nesciat anni.
Illic floret humus semper sub vere perenni,
Arboreis hinc inde comis vestitur amœnis.
C Frondibus intextis ramorum murus opacus
Stringitur, atque omni pendens ex arbore fructus,
Et passim per prata jacet. Non solis anhelis
Flammatur radiis, quatitur nec flatibus ullis,
Nec conjuratis furit illic turbo procellis.

Non glacies districta domat, non grandinis ictus
Verberat, aut gelidis canescunt prata pruina.
Sunt ibi sed ^b placiti fructus, quos mollior aura
Edidit exurgens nitidis de fontibus horti.
Arboribus movet illa comas de flamine molli,
Frondibus impulsis immobilis umbra vagatur.
Fluctuat omne nemus, et nutant pendula poma
Ver ibi perpetuum communes temperat auras,
Ne lædat flores, et ut omnia poma coquantur.
Non apibus labor est ceris formare cicutas;

D Nectaris ætherei sudant ex arbore mella,
Et pendens foliis jam pocula blanda futura,
Pendet et optatæ vivax medicina salutis.
Cætera depingit variis natura figuris.

Auroram jam quarta dies præmiserat undis,
Et rutilante polo, compresserat astra rubore,
Mox solis radiare globum jubet igne salutis.
Flamma salutaris perfundit lumine mundum,
Cuncta salutiferis ridet elementa vapore,
Cujus ab igne suo lunam jubet ire secundam,
Nigra tenebrarum corrumpere tempora noctis,
Et trepidam proferre diem comitante quiete.
Candida somnigeris perlustrat cornibus axem,
Quæ numero est majore brevis, et plena minore.

^b Al., placidi.

Flammeus ornatus cœli per sidera fulsit :
 Officia stellis, numeros, et nomina jussit,
 Tempora distribuit, loca contulit, ignibus egit,
 Limitibus fixit, jubar induit, axe rotavit,
 Cursibus aptavit, cœli regionibus addit :
 Agminis innumeri nec flammea sidera cœlum
 Destituunt quocunque die, sed luce premuntur
 Luminis immensi radiato vertice Phœbi.
 Nec mirum si clara latent sub sole corusco
 Sidera, quo mundum monstrat mensura minorem.
 Qui fovet igne pio cœlum, mare sidera, terras :
 Conceptum virtute Dei quem sphaera polorum
 Sustinet, et sentit Dominum per cuncta tonantem,
 Cujus ab imperio veniunt quæcunque ministrat :
 Omnia jussus agit, totum sub lege laborat,
 Miles et ipse Dei, cum lunam et sidera cuncta
 Ostentat, sub vere novo, sub tempore primo,
 Sub tirone die veterana in sæcla paratus.

Addit quinta dies animalia cuncta profundi.
 In corpus solidantur aquæ, nervique ligantur :
 Musculus humor erat, fluctus durescit in ossa,
 Atque oculi gemmantur aquis humore gelato,
 Et quot sunt fluctus, tot forsitan in æquore pisces.
 Luserunt fluido per cœrula vasta natatu,
 Et crispante freto perflabant naribus undas,
 Terrigenis factura cibos post cuncta creandis.

Exiit inde volans gens plumæ læta per auras,
 Aera concutiens pennis crepitante volatu,
 Et putò collaudant Dominum meruisse creari.
 Hæ niveo candore nitent, hæ purpure vestit,
 His croceus plumæ color est, hæ aureus ornat,
 Albentes aliis pennæ solidantur ocellis,
 Atque hyacinthus adest per colla et pectora fulgens :
 Eminent his cristatus apex, hæ lingua decorat,
 Illas virides pennæ reddunt, hæ discolor ornat
 Multa per innumeras currens pictura volucres.
 Et levibus tenuem subtexunt aera plumis.
 Ipsa dies folium ramis, et floribus herbas
 Evomit, et spicis acuit seges omnis aristas.
 Silva comis vestita viret, nidosque loquaces
 Exhibet, et varias decantat garrula voces.
 Cum vagabunda volat commotis plausibus ales,
 Frondibus insidens vento cum fronde movetur,
 Unguibus ad ramos infixa tenacibus hærens.
 Pennigerum vernare nemus vapor urget in usus
 Pignoris, et molli durescunt ova tepore.
 Pennantur tunc membra globis, animantur, anhelant,
 Rumpuntur, confracta sonant, nutrita volatus
 Tentant, et rudibus librantur in aera pennis.
 Sed cum discordent inter se elementa coacta,
 Feibus eductis concordant unda vel ignis ;
 Unda creat volucres, producit flamma volucres.
 Pabula montis erant, sed non qui pasceret herbas
 Adfuit ; intactæ senuissent floribus herbe,
 Nè pascenda daret tellus jumenta per agros.

^a Al., vaccula.

^b Al., destituit.

^c Al., per prata.

^d Al., nec.

A Sexta dies Phœbi rutilo processerat ortu,
 Cum natura parens gignit animantia terris.
 Cornibus erumpunt armata fronte juveni,
 Et per prata vagos sequitur sua ^a bucula tauros.
 Cervus in arva fugax palmatis cornibus errat,
 Et velox prorumpit equus, pecus utile bellis.
 Impia terribiles producit terra leones,
 Simpliciter ovium fraudes passura luporum.
 Et raucos timuit diacurrens dama molossos.
 Spumat aper, mortes lunato dente minatur,
 Et latus obliquans meditatatur prælia torvus,
 Ac maxilla ferax duos ^b desevit in armis,
 Audacter certans spumantia bella movere.
 Gignitur omne genus pecudum, genus omne ferarum,
 Inter prata vagum nullo custode per herbas.

B Instar montis habens incedit bestia mole ;
 Promittitur anguis hians, quatiens sub dente venenum,
 Et maculosa repit squamis per viscera serpens.
 Atræ venena nocens missura e flatibus oris,
 Et subito sparsura graves per sibila mortes,
 Atque eadem membris impetitura medelas.
 Sed ne cuncta simul passim ^c permista fuissent,
 Distribuit loca certa Deus, et tempora fixit.
 Tempore non uno veniunt quæ sæva vocantur :
 Non semper movet arma leo, nec scorpius ictum
 Semper habet, nec semper agit fera vipera morsus,
 Nec semper tollunt ad vulnera colla cerastæ.
 Non semper furit unda maris ^d, non semper adurit
 Solis ubique calor ; pro tempore temperat ignes,
 Pro regione plagæ contemperat unda vaporem.

C Et modo bellantes fluctus freta pigra jacebunt.
 Ipse polus, qui grande tonat, sine nube serenus
 Jam tacet, et ^e puro redeunt sua lumina cœlo.

Multa locis data sunt variis dispersa per orbem.
 Arida vipereos angues suscepit arena,
 Humida sortitur tellus fera colla leonum ;
 India cum gemmis et eburnea monstra minatur.
 Bellua divinos inter generatur odores.
 Ambrosiasque sapit male frangens bestia messes,
 Incertusque color tigris per mille colores
 Montibus Hyrcanis venit, ^f atque effeta marito.
 Mittitur, ut vincat currens orbata procellas.
 Cornibus erectis sortita est Africa damas,
 Concava suscipiunt per montes saxa dracones.
 Cætera distribuit diversis semina terris :

D Plurima conjunxit, sed cespite multa diremit.
 Munera præterea funduntur divitis auri :
 Protulit eximias ^g illustrior India gemmas,
 Producent niveos et littora rubra lapillos.
 Flammantes viridesque tulit Babylonia crustas,
 Persida nobilitat pretiosis littora gemmis,
 Frigidus et roseo carbunculus ardet honore.
 Seres fila trahunt nullo sub pollice ducta,
 Balsama Cæsareos plorant virgulta per agros,
 Et nimis ambrosium lacrymæ dant munus ^h odores :

^a Al., pura.

^f Al., Ar.

^g Al., industrius.

^h Al., odoris.

Cinnamon interius profert * Phœnicia tellus,
Solis amica nimis; nam non de sole perusta
hæc nardi flores, hæc portio fundit amomum.

Omnibus his genitis, animal rationis amicum
Formatur virtute Dei, limatur in artus.
Ut ^b dominator eat moderatior omnibus unus
• Naturæ jussu quæ protulit omnia princeps.
Ast hominem non terra parit, non pontus ab undis,
Non cælum, non astra creant, non purior aer;
Sed dominatorum dominator summus et auctor
Limavit per membra virum de pulvere factum.
Limus adhuc deforsim erat, membratur in artus
Corporea species hominis celestis imago;
Conspicitur nova forma viri, sine mente parumper,
Spiritus infusus subito per membra cucurrit,
Et calefacta rubens tenuit præcordia sanguis.
Mox rubuere genæ, totos rubor inficit artus;
Jam cutis est qui pulvis erat, jam terra medullas
Ossibus includit, surgunt in messe capilli,
Orbe micant gemino gemmantia lumina visu,
Et vocem compago dedit nova machina surgens,
Auctorem laudare suum gavisa quod esset.

Tunc oculos per cuncta jacit: miratur amœnum
Sic florere locum, sic puros fontibus amnes
Quattuor undifluo stringentes gurgite ripas
Ire per arboreos saltus, camposque virentes.
Miratur se quid sit homo, quos factus ad usus.
Scire cupit, simplex et non habet unde requirat,
Quo merito sibi met data sit possessio ^d mundi,
• Atque æterna domus nemoris per florea rura.
Parva procul spectat virides jumenta per agros:
Hæc de re tacitus ^f volvitque et corde requirit,
Vel quare secum non snt hæc ipsa volutat:
Nam consorte carens, cum quo conferret egebat.

Viderat Omnipotens hæc illum corde moventem,
Et miseratus ait: demus ^g solatia facto,
Participem generis. Tanquam si diceret auctor:
Non solam decet esse virum, consortia blanda
Noverit, uxor erit cujus tamen iste maritus;
Conjugium se quisque vocet, dulcedo recurrit
Cordibus innocuis, et sint tibi pignus uterque,
Velle pares et nolle pares, stans una voluntas,
Pars animi concors, paribus decurrere votis,
Ambo sibi requies cordis, sint ambo fideles,
Et quicunque datur casus, sit causa duorum.

Nec mora, jam venit alta quies, oculosque su-
[pinat
Somnus, et in dulcem solvuntur membra soporem;
Sed cum jure Deus nullo prohibente valeret
Demere particulam, de quo ^h prius ipse pararat,
Attamen ablata juveni ne costa doleret,
Redderet et tristem subito, quem lædere nollet,

* Al., sub phœnice.

^b Al., dominat(er).

^c Al., Natura jussit.

^d Al., mundus.

^e Atque domus alterna nemus per florea rura.

^f Al., angit.

^g Al., adjutorio.

^h Al., prius.

A Fur opifex vult esse suus. Nam posset alumnam
Pulvere de simili princeps formare puellam.
Sed quo plenus amor toto de corde veniret,
Noscere in uxore voluit sua membra maritum.
Dividitur ⁱ contexta cutis, subducitur una
Sensim costa viro, sed mox reditura marito.
Nam juvenis de parte brevi formatur ^j adulta
Virgo, decora, rudis, matura tumentibus annis,
Conjugii sobolisque capax, quibus apta probatur,
Et sine lacte pio crescit infantia pubes.

Excutitur somno juvenis, videt ipse puellam
Ante oculos astare suos, pater inde maritus,
Non ^k tantum ex coitu genitor, sed conjugis auctor:
Somnus erat partus, conceptus semine nullo,
Materiem sopita quies produxit amoris,
B Affectusque novos blandi genuere sopores.
Constitit ante oculos nullo velamine tecta,
Corpore nuda simul niveo, ceu Nympha profundæ.
Cæsaries intonsa comis, gena pulchra rubore,
Omnia pulchra gerens, oculos, os, colla, manusque:
Ut qualem possent digiti formare Tonantis,
Nescia mens illis fieri quæ causa fuisset.

Tunc Deus et princeps ambos ^l conjunxit in
[unum,

Et remeat sua costa viro, sua membra recepit;
Accipit et fœnus, cum non sit debitor ullus.
His datur omnis humus, et quidquid jussa creavit;
Aeris et pelagi letus, elementa duorum
Arbitrio commissa manent. His Crescite dixit
C Omnipotens, replete solum de semine vestro,
Sanguinis ingenitii natos nutrite nepotes,
Et de prole novos iterum ^m reparate jugales.
Dumque fretum terra, dum cælo sublevat aer,
Dum solis micat axe jubar, dum luna tenebras
Dissipat, et puro lucent mea sidera cælo,
Sumere quidquid habent pomaria nostra licebit,
Deliciæque fluent vobis, et honesta voluptas:
Arboris unius tantum nescite saporem.

Dixerat ista Deus, sanxit natura quod inquit
Omnipotens, migrare diem, discedere solem,
Nec lucem remeare putat terrena propago,
Subductisque nigris ⁿ collucet luna tenebris,
Sidera cuncta notant cælo radiare sereno.
Ast ubi purpureum surgentem ex æquore cernunt
D Luciferum vibrare jubar, flammisque ciere,
Et reducem super astra diem de sole rubentem,
Mox revocata sovent hesternæ in gaudia mentes,
Temporis et requiem nascentes, luce diurna
Ceperunt sperare diem, ^o ridere tenebras.
Tot bona facta Deus non obliviscitur unquam
Quæ propter homines fecit, sanxitque manere.

^o His dominus pietatis opem subducere non vult,

ⁱ Al., contexta.

^j Al., tamen.

^k Al., conjungit.

^l Al., copulate.

^m Al., lunari luce tenebris.

ⁿ Al., redire.

^o Al., Hic.

Projicere nec plasma suum ^a vult Conditor ævi,
Esse nihil prorsus se præter ubique rogandum,
Et nisi subveniat succurrens non erit ullus.
Inde malo bonus est homini Deus, omnibus auctor,
^b Ipse opifex, dominus, rector, dux, arbiter, index,
Continua bonitate pius, virtute modestus,
Simplicitate bonus, et culmine celsior omni.
Ibant per flores, et tota rosaria læti
Inter odoratas messes, lucosque virentes,
Simpliciter pecudum ritu, vel more ferarum,
Corporibus nudis, et nescia corda ^c pudoris.
Quæ pars membrorum secretior esset habenda,
Unde rudes scirent, quid moribus esset honestum?
Quod digitos oculosque putant, hoc membra pu-
[denda.

Publica jungebant affectibus oscula passim,
Nec rubor ullus erat, cum staret origo pudoris,
Illicitumque sibi prorsus nihil esse putabant;
Et bene credebant, quibus omnia jussit ad usum,
Arboris unius fructu sub lege negato.

Vomere non tellus, non rastris jussa domari,
Quærere nec sudor fructus quocunque labore
Cogitur, aut campos aliquo de fonte rigare.
Imbriferis semper pluviiis absentibus uber
Cespes, et arbitrio crescit fetura marito.
Præterea solis datus est locus ille duobus,
Deliciis hominum tantum constructus opacis.
Non placidas sustentat aves, non ore cruentas,
Unguibus armatas nescit perferre volucres,
Omne genus pecudum nescit, genus omne ferarum.
Solut ibi irrepsit squamoso corpore serpens,
Fraudibus imbutus mortis, caput omne malorum,
Pectore vipereo mellitum ex ore venenum
^d Funereo sub dente parans spumante palato.
Ergo ubi livor edax contusum dente venenum
Invidiæ mordacis habens sub fronte modesta,
Quærit opem sceleris, per quam fallatur honestas,
Simplicitasque cadat, vel credula corda ^e reatus
Incurrant non fraude sua, sed clade perenni.

Fortia corda viri non expugnanda per anguem
Præsensit pietatis inops, sed conjugis aures
Aggreditur sub voce pia, sermone maligno
Insidiosus adit heu! mollia corda puellæ,
Ingerit ore cibos crudeli funere plenos.
His ^f simul assumptis reserantur lumina cordis,
Ac permista bonis patuit doctrina malorum.
Pœnituit nescisse dapes, et damna putantur
Temporis exacta spatia, procedere pejus
Ausum quippe nefas. Tentat seducta maritum,
Et capit insontem jam noxia femina victim.
Circumventa perit, sed circumscripta fessellit.
Nec circumscripta serpens impune triumphat.
Nam postquam juvenis violata mente comedit

^a Al., scit.
^b Al., Spes.
^c Al., livoris.
^d Al., Fundere.
^e Al., reatum.
^f Al., semel.
^g Al., aditus.

A Funereos sine lege cibos in morte futurus,
Mox sapit infelix quid pravum, quid sit honestum,
Cognita simplicitas et mox est corde fugata.
Membra pudeunda putat partem quæ est prolis origo,
Et qua veniris erat pridem digestio turpis.
Omnibus ex membris pars mundior ipsa putatur,
Noxia sola magis fuerat quæ in corpore toto.
Os ^h aditum mortis tunc protulit, atque reject
Lingua malisuada, sed et aures limina mortis.
Viderat Omnipotens ⁱ omnem didicisse pudorem,
^j Perdiderant quem fraude truci dapibusque comesis,
Errantes per prata reos, folisque tegentes
^k Jam fœdos artus; dant agnita membra reatum,
Illicitum ^l licitum reputant, licitumque profecto
Creditor esse nefas. Hos increpat ore tonanti

B Sacrilegos, qui jura Dei calcando profanant.
Dum quærunt ullas foliis vel rûpe latebras,
Hinc magis obtunsi, quod credunt posse latere
Tunc quodcumque Drum, cui cuncta creata pates-
[cunt.

Et merito quia cuncta facit fecitque jubendo,
Non fugit artificem, calidos quæ massa caminos
Sustineat, rubigo ^l latens quæ viscera ferri
Corrodât, quæ missa semel fornace liquescat.
^m Hic non defossa prodit tellure metalla,
Promittens saxi, et non de pulvere gemmas.
Scit quibus immittat mordaces fluctibus hamos,
Retibus aut pisces fallat scrutator aquarum,
Et male venturas spondet sibi nauta procellas.
Si pluvialis hiems, aut saxeus urgeat imber,
C Non latet agricolam. Sub terris providus undæ
Promittit fontes designans ⁿ arte saporem.
Inspecta tellure semel sine statibus ullis,
Sibila dum ret cent, necdum serpente notato,
Prædicat Payllus vim cujuscunque veneni.
Signa videt medicus mortis, reducisque salutis,
Et negat aut spondet victurum iudice visu,
Tædia lætitiæ, vel gaudia luctibus indens.
Cur exempla damus populi præscire futura,
Cum testante Deo doceatur nosse quod instat?

Natio viperea clamat, mortalibus inquit,
Signa poli nostis, prædictis, imminet imber,
Et veniet, nec fallit hiems, nec tardat adesse.
Ecce genus hominum ventura scire probatur.
Nec mirum, Christi si sentit imago futurum,
D Cum nos venturum moneant animalia multa.
Ardea, rana, sues, formicæ, corvus, hirundo
Prædicunt pluvias, nec jam præsentia fallunt,
Quid res exanimis testas ardente lucerna
Scintillare oleum fungis crescentibus ignem.
An Deus omnipotens posset nescire latebras
Rupis, et ex foliis vestis contexta caducis
Aspectus obstare Dei? Tunc voce reatum,
Crimine femineo semet peccasse fatetur:

^h Al., hominem.
ⁱ Al., Perdiderat.
^j Al., Fæcundos.
^k Al., justum.
^l Al., labens.
^m Al., Hinc.
ⁿ Al., ante.

Infelix conjux in conjuge facta redundat,
Et reus ^a excusat, sed non purgandus agebat,
Et sic participem propter solatia cladis
Conscius ascivit socius, ceu femina possit
Ad scelus horrendum vel sæva piacula mortis
Supplicio sociante duos relevare reatu.
Credidit infelix: sed par sententia damnat.
Quos par culpa tenet. Gradus illie temporis ^b inter
Est tantum, nam causa ligat communis utrumque.

Exsurgit censura Dei pietate severa,
• Et vite mortisque simul sententia fertur.
Supplicium infelix, quo mors datur, atque negatur.
Ultio vitalis cohibetur limite mortis.
Pœna mori crudelis erat, sed vivere, pejus.
Otia, delicias perdunt, discuntque labores,
Qui cultore Deo fructum telluris habebant,
Agricola dominus quam nondum verterat unquam;
Ipse rigator erat, sator, auctor, messor, arator.
Offendunt ^c nunc ambo pium, trudentur ab horto
Perpetui ^d floris, non est sub jure reorum,
Et vite mors meta datur, cum fine malorum.
Magna Dei pietas, semper qui temperat iras.
Vita gravis hominum subducitur impete mortis,
Quæ reciliava magis vivaci corde resurgit.
Mors mundanorum requies est certa laborum,
Et male viventi præstatur sine salutis.
Continuans quodcunque nocet pravumque bonum-

[que,

Solus in æternum Deus est regnator et auctor,
Virtus una Deus, trinus Deus omnis et unus,
De quo speratum conceditur omne benignum,
Et quæcunque jubet, presumptio nulla ^e refellit,
Nec deest effectus faciendi tempore eodem.
^f Queni penes et sensus primordia multa loquuntur,
Et voce reticente sonat super æthera sermo,
Ac mens pura Deum potius quam lingua precatur.

Ergo operis memor ipse ^g sui, tunc imperat am-

[bos

Sedibus egressos, placido dominantur ut orbi,
Ac totum quod mundus habet, sub jure tenerent;
Et quod foret humus, viridis quod germinat herba,
Quod spicat messis, quod ramis parturit arbor,
Quod gemmant vites, quod amœna comantia fron-

[dent

Flumina, quod mittunt fontes, quod fluctuat ^h amnis,
Quod pelagi trahit unda freti, quod littora tundunt,
Murmure quod venti flantes vaga mœnora crispant,
Quod generant terræ, quod flumina, pontus, et aer,
Usibus humanis data sunt hæc cuncta venire.
Ut similis qui factus erat de pulvere Christo,

^a Al., excusat se, non, i.e.

^b Al., index.

^c Al., tunc.

^d Al., flores nec sunt.

^e Al., refellit.

^f Al., Penes quem sensum.

^g Al., Deus.

^h Al., æquor.

ⁱ Al., hoc.

^j Al., fluctus.

^k Al., Reduci.

A His dominaretur cunctis sub carne creatis,
Corpora corporibus servirent cuncta subacta.
Spiritus interea servit sine corpore ventus,
Ventos agit nubes, in nubili crassior aer
Cogitur; ^l hinc imbres veniunt, placidosque sere-

[nus

Ventus alit ^m fructus et ventus spicat aristas,
Ventilat æstivo quas statim mollior aura,
Deflorat fructus, et decutit arbore flores.

Flatibus accendit flammæ, et temperat æstus;
Flatibus alternis redeunt comitantia vite,
Ilique reditque suos repetendo spiritus haustus,
ⁿ Et duci vento fibræ pulmonis anhelant,
Faucibus excurrans in naribus aura vicissim

^o Vitales recreat per membra tepentia sensus,

B Atque modo gelidis, calidis nunc flatibus ora
Illustrata vigent, et tangunt flabra palatum.
Non hæc humanis tantum spiramina membris
Sunt data, sed cunctis animantibus aura recurrit.

Spiritus ille Dei, quo corpora cuncta moventur,
Omnia complectens agitat, fovet, inserit, urget,
Unde genus diversa trahunt et semina rerum,
Mobilis immenso veniens e fonte perenni.
Artificis formata manu digesta moventur
Ordine cuncta suo, manet irrevocabile munus,
Nec tamen intereunt pereuntia lege diurna.
Quis neget undifluos procedere fontibus amnes,
Quorum jam reditus nunquam speravit origo?
Incessanter aquas licet evomat impete pleno,
Jacturam tamen unda negat sentire fluenti.

C ^p Omnibus hic mos est de flammis tollere flammæ,
Nec minuit ^q quidquam detractus ab ignibus ignis.
Damna aliena solent aliorum lucra parare;
^r Illic quæstus non damna parant. ^s In fomite-

[flammis.

Detractus auferte jubar, succiditur ignis.
Nec carnale genus minuit setura creando:
Ecce dedit homini plusquam sibi rex Deus auctor,
Formatur virtute Dei mas unus et una,
Et multos creat unus homo, mansura propago
Maxima sit generis, quam parvula fundit origo.
Parva Deo fuerat succedere cura peremptis,
Ni consumpta daret post sæcla resurgere vitæ.

Sed ne sit fixum, reditus non esse sepultis
Cordibus illorum qui legis sæncta profanant,

D Annua conspiciunt agris frumenta renasci
Mortua per sulcos terram sidentis aratri;
Major et ex truncis surgit radicibus arbor,
Et foliis vestita viret redeuntibus annis.

^t Pampinus uvifera vitis sarmenta revestit,
^u Et geminata sui redeunt virgulta ruboris.

^l Al., Vita læta animat.

^m Al., Hominibus.

ⁿ Al., unquam detractus ab ignibus ignes.

^o Al., in.

^p Totus hic locus variatus est in Codice nostro Toletano, sed corruptus:

..... in fomite flammæ
Detrahe cui forte jubar subducitur ignis

^q Al., Pampinus.

^r Et templa rosei redeunt virgulta ruboris.

Ambrosio reduces rumpuntur cortice fructus,
Et cui vita fugax, et par cum flore senectus,
Sit rediviva virens et crinibus herba renatis.
Ligna renascuntur reduci sub germine cuncta;
Quæ nunc herba fuit, lignum jacet, herba futura.

Squammeus exiit stellato tegmine serpens,
Pelle renascenti, rursus redeunte juvenia,
Reptat hians anguis per sibila guttura pandens.
Frontibus arboreis amittunt cornua cervi,
Anguibus assumptis, sed mox palmata resurgunt.
Aeræ nudantur aves, cum penna vetusta:
Et nova subvestit reparatas pluma volucres.
Mortua præterea cæcorum lumina dudum
Nube tenebrarum discussa, luce recepta,
Ad visus rediere suos, vultusque sepulti;
Nocturnos perpassa dies oculatur imago.
Mortua pars hominis quoties pars una jacebat,
Funera viva gerens, vivax in morte cadaver;
Ac sine morte tamen vitali morte perempta,
Et rediviva salus reduci per membra vapore
Nascitur, et calidus repetit vitalia sensus,
Ossa tenens venasque ciens, sudansque me-

[du]llas.

Phœnicis exhaustam renovat Deus igne juven-
tam,

Combustusque senex tumulo procedit adultus,
Consumens dat membra rogos sine sorte sepulcri.
Ignibus extinctis, jam mortua flamma resurgit,
Redditur ignis edax redivivo lumine candens,
Et scintilla volans incendia vasta reducit,
Et quod fumus erat, stridet jubar ignis anheli;
Igne vagu rotulatur apex, fax cætera lambit,
Et cælum repetens erecto crine vagatur.

Mortua nox sub luce cadit, perit aurea luna,
Atque per ascensus et cornua colligit ignes,
Et dum cæca latet, reparato lumine fulget,
Mentiturque diem lux frigida solis imago.
Lucifero redeunte polo moriuntur et astra:
Nuntius auroræ subductus morte diurna
Lucifer extinctas reficit per sidera flammæ:
Exhinc nocturnis jubar emicat igne corusco.
Roscida puniceum spargens aurora ruborem
Ducit ubique diem periturum noctis ab umbris;
Et tamen hæc de sole perit, quo missa rubebat.
Sol oculus cæli, famulus super astra Tonantis,
Cujus ab immensis languescunt sidera flammis,
Ni gelidis animetur aquis per cærulea ponti,
Occidit ipse dies super æquora sole cadente;
Et quo demersus, novus æquore mane resurgit.
Vespere nocturno hunc radiata luce rubentem
Purpureis abscondit aquis, redditque diurne
Depositum natura suum sub nocte sepulchrum

^a Al., *Frontibus.*

^b Al., *pinna vetusta est.*

^c Al., *redire.*

^d Al., *quoties pars viva jacebat.*

^e Al., *gignensque.*

^f Al., *exactam.*

^g Al., *nocturnus.*

^h Al., *Æquore mersus obit, novus, etc.*

ⁱ Al., *ore.*

A Mane resurgentem de fluctibus orbe recepto.

Tot simul exemplis moniti defuncta renasci
Credamus virtute Dei, quæ cuncta creavit.
Et generata vigent sub nutritore Tonante,
Qui cum regna poli teneat stellantis, et alii,
Aera concludit, terram levat, æquora solvit,
Et totum capit una manus quod sermo creavit:
Unus ubique Deus, dum jussio rumperet una.
Qui tantum pius est, quantum decet omnipotentem
Et nulla virtute minor, nisi verberis ira,
Sed votis et sponte bonus, pietate et amore.
Quem mens pura juvat hominum, non victima sup-

[plex]

Ut se poeniteant sceleris mala vota reorum,
Et nova succedant animorum cordia piorum.

B Ille etenim Deus est, quem nulla retardat origo,
Cujus ab aspectu montes et saxa fluiscunt
In cineres, et pulvis erit, quem dura ligabant.

Qui visa tellure, simul mox pondera mundi
Concubit, et subito monstrat vaga terra tremorem,
Ac formidatos ostendit pendula motus.

Alveus expavit violato vertice turgens,
Dum reduces sentiret aquas, et sisteret animum
Visa Dei facies, et marmora glauca fugaret
Gurgitis æquorei, quo mundus cingitur omnis,
Et pelago spatiente fretis ac littoris æstu.

Qui de thesauris ventorum flumina mittit,
Et frenat rabidas in tempestate procellas.

Grandinis atque nivis qui novit quæ sit origo,

C Qui dat fulmineos collisis nubibus ignes,
Qui laxas abscondit aquas, et continet imbres,
Qui scit quo nitidus crystallus ventre creatur,
Candida materies glacies imitatur aquarum.

Qui noctes hiemis producit sole minore,
Et solis protendit iter flammantibus horis,
Qui Phœbi saltus statuit, lunæque labores,
Qui rosulis stellare nemus, vel floribus agros
Imperat autumnus, qui dulcia poma saporat,
Et fragiles gemmis variat in vitibus uvæ,
Ut cibus et potus sint ubera dulcia musti.
Qui dat corvorum pullis alimenta, faci que
Noverit ut vultur qua sit regione cadaver,
Dux odor usque sagax quem mox invitat ad escam:
Præpetis aut aquilæ senio renovare juventam,

D Qui rostro crescente famem tolerabat obunco.

Qui pascit quæcunque creat pietate parentis,
Vitæ certa salus per mille pericula mortis,
D. bilibus virtus, opulentia major egenis,
Auxillium miseris, spes et defensio pressis,
Fessorum virtus, dans nutrimenta salutis.

Qui facit æternam ut mortalia lege latent

Membra tegant animam, vento spirante loquaci;

^j Al., *Tonanti.*

^k Al., *stillantis.*

^l Al., *succedent.*

^m Al., *fluiscunt.*

ⁿ Al., *violento.*

^o Al., *latus.*

^p Al., *creatus.*

^q Al., *senium renovare juvenia.*

^r Al., *quodquunque.*

Qui, lunæ crescente globo, jubet æquora crescant
 Fluctibus * abjectis, crescant cum fontibus amnes,
 Crescat et inclusum capite genus omne cerebri,
 Et minuantur aque luna minuente liquores,
 Ac decrescanti decrescant lege perenni.
 Qui reges et regna domat, sternitque potentes,
 Dejicit elatos, et mergit ab arce superbos,
 Atque oppressores Deus opprimit, et ius ultor
 Elevat elisos, et consolatur adactos
 Luctibus et damnis, et vulnera sæva dolentes.
 b Tu nobis, invicte Deus, pietate medelam
 Impendis, cui cuncta salus medicamine nullo est,

* Al., adjectis.

A Quod species terrena parat languoris ad æstus.
 Spes hominum cernens, et vota precantia com-
 [plens,
 Aspice despectum, defectum tolle parumper,
 Confessumque juva, quem prænitet esse nocentem,
 Ut valeam narrare tuas hoc carmine laudes,
 Quas potero: nam nemo valet narrare creatus
 Vel modicum facientis opus, quod mens rea clamat
 Pectore contuso lacrymans, et voce fideli.
 Obses sermo tuus nostro nam corde tenetur,
 Quo te promittis nimia pietate parentem.

b Al., Tunc.

DRACONTII HEXAEMERI LIBER SECUNDUS.

AD THEODOSIUM JUNIOREM AUGUSTUM.

Hoc sequenti libello auctoris satisfactio continetur, qua ab omnipotente Deo veniam petit, ne præcedenti carmine aliquid incautus errasset. Dein Theodosio Juniori Augusto precem defert, cur de triumphis illius eodem opere tacuisset.

Rex æternæ Deus, auctor rectorque serenus,
 Quem tremunt omne solum, qui regis igne polum.
 Sidera, flamma, dies, quem sol, nox, luna fatentur
 Auctorem, dominum sæcula cuncta probant.
 Omnia permutans, nullo mutabilis ævo,
 * Posthac semper eris, qui es modo, vel fueris.
 Nil b confert demitque tibi tam longa vetustas:
 Omnia tempus habent, nam tibi tempus abest.
 Tu mentes hominum quamvis per singula ducis,
 Effragisque bonis candida corda viris.
 Qui facis * iratus homini contraria bella,
 Propitiusque jubes, ut bona cuncta d gerat.
 Quidquid agunt homines, bona, prospera, sancta,
 [modesta,
 Te faciente fiunt, quo bona cuncta fiunt.
 E contra adversa, probrosa, maligna, inhonesta
 Tu fieri pateris, qui mala nulla facis.
 Hæc tua lex docuit, * Moysæ præscripta notante,
 Cum perduratum cor Pharaonis ait.
 Sic f me lingua, Deus, lingua patrans reatum,
 Noxia culpa ligans traxit ad illicita.
 Ut qui facta ducum possem narrare tæ tuorum,
 Unde mihi possent dona venire simul.
 Præmia despicerem * tacitis tot regibus almis,
 Et peterem subito certa pericla miser.
 Quo nisi celestis Domini c conspectus ad æthram
 Aspera cuncta i premunt, prospera nulla juvant.
 Irascente Deo membra mutantur et artus,
 Vertuntur sensus, vertitur et species.
 Persarum regem k Babylonica regna tenentem

* Al., Noster.

b A., addit.

c Al., iratos homines.

d Al., regnent.

e Al., Mose.

f Al., mea corda.

g Al., meorum.

h Al., tactis.

B Post decus imperii novimus esse novem.
 Tum diadema turparunt cornua frontem,
 Mugitus pecudis verba fuere ducis.
 Erravit per prata vagus mala gramina pastus,
 Et qui bos fuerat, de bove factus homo est.
 Liquit et antistes verus pater ille Joannis,
 Elinguisque fuit voce tacente silens.
 Ast ego peccando regi. Dominoque Deoque,
 Pejor sum factus deteriorque cane.
 Vulnera vexati i curat sua lingua molossi;
 Heu me! quippe mihi vulnera lingua dedit.
 Sed qui restituit pecudis post membra tyrannum,
 Ut fieret rediens in sua regna bonus,
 Quique reformavit taciti modulamina verbi,
 Ut mutilata sonos lingua ligata daret,
 C Ipse meis parcat erratis, atque jubebit
 Ut me respiciat m restituatque pius.
 Culpa quidem gravis est, venia sed digna reatus,
 Quod sine peccati crimine nemo fuit.
 Nam Deus omnipotens potuit, dum conderet orbem,
 Tristibus amotis optima sola dare,
 Sed diversa creans et discordantia, n jussit,
 Et bona mista malis, et mala mista bonis.
 Sic elementa potens contraria miscuit auctor,
 Humida cum siccis, ignea cum gelidis.
 Littera doctiloquax apibus cognata probatur,
 * Queis datur ut habeant vulnera mella simul
 Cera dat ingenium pueris, primordia sensus:
 Inde fit et præstet littera, vel noceat.
 Aspis habet p mortem, habet et medicamina serpens

D

i Al., conceptus ab æthra.

j Al., premat.

k Al., Babylonum.

l Al., curant.

m Al., respiciatque.

n Al., jungit.

o Al., Quis.

p Al., mortes.

Vipera saepe juvat, vipera saepe nocet.
 Curva salutaris pasto serpente medela est;
 Conficiunt, ^a pellunt ipsa venena neces.
 Materia ferri simplex et noxia constat;
 Impius inde nocet, rusticus inde placet.
 Ipsa parit gemmas pretiosos terra lapillos;
 Ipsa dat et vepres, spinea ligna, rosas.
 Delicias mortesque parat mare fluctibus altum,
 Et generat pelagi conchula divitias.
 Aera temperies auris vitalibus aptat,
 Quae corrupta dies ^b corripit, atque animos.
 Diras vel placidas retinet natura volucres;
 Blanda columba avis est, aspera vultur avis.
 Nubibus aggestis pluviae, nix, grando, ^c pruina
 Gignuntur vicibus, ordine, lege poli.
^d Solis temperie species gratissima mundi,
 Cuncta creanda ^e parit, cuncta creata ^f fovet.
 Per quam fetat humus flores, et messis aristas;
 Sole perustus ager putris arena jacet.
 Corpora sol relucit radiis, et corpora vexat:
 Solibus alternis itque redditque salus.
 Omnia nec mala sunt, nec sunt bona sidera caeli:
 Lucifer hoc docuit, ^g sidus et hoc docuit.
 Temperies caeli medium nec possidet orbem;
 Nam de quinque plagis vix habet ipsa duas.
 Quod caelum, quod terra, ^h freium, quod purior aer
 Non meruere simul, hoc ⁱ modo quando habet.
 Culpa mihi fuerat dominos reticere ^j modestos,
 Ignotumque mihi scribere nec dominum.
 Qualis et ingratos sequitur, qui mente profana,
 Cum dominum norint, idola vana colunt.
 Israelitarum populum sic culpa tenebat,
 Quando oblita Deum plebs vitulum coluit.
 Et tamen indulgens veniam poscentibus auctor
 Contulit, et legem post mala facta dedit.
 Te precor, omnipotens, quem sat decet esse benignum,
 Et quem nulla juvat ultio, sed venia,
 Cujus sancta manus sustentat corda regentum,
 Et pius inclinas mox ubicunque jubes.
 Coram te primum me, carminis illius orsa
 Quod male disposui, poenitet eni fateor.
 Post te, summe Deus, regi dominoque reus sum,
 Cujus ab imperio posco gemens veniam.
 Imperet ^k armato pietas tua, prospera mandet,
^l Rex Dominusque meus semper ubique pius.
 Nec mihi dissimilis, quam quod solet omnibus esse,
 Sit pietate sua, sit bonus et placidus.
 Te nunc summe precor, magnorum maxime regum,
 Pectore, mente rogans, voce manumque petens
 Da dextram misero, veniam concede fatenti,
 Tempore tam longo non decet ira pium.

^a Al., pelluntque
^b Al., eripit, atque animas.

^c Al., pruinae.

^d Al., Sultat.

^e Al., parans.

^f Al., fovens.

^g Al., Sirius hoc docuit.

^h Al., creat.

ⁱ Al., homo.

^j Al., molestos.

A Nemo cadet ^m de jure tuo sub morte cruenta,
 Scit ⁿ se victurum qui volet esse tuus.
 Sic leo terribilis fremit horridus ore cruento,
 Unguibus excussis, dente minante neces.
 Acriter ardescit crispato lumine ferri,
 Et mora si fuerit, acrius inde furit.
 At ^o venator trepidans venabula ponat,
 Territus et jaceat, mox perit ira cadens.
 Temnit praedo cibos, quos non facit ipse cadaver,
 Ac ferus ignoscit, ^p cervatis accipiat.
 Et dat prostrato veniam sine vulnere victor,
 Ore verecundo dejiciens oculos.
 Sic tua, regnator, non impia frangitur ira,
 Cum confessus erit crimina gesta reus.
 Ignoscendo pius nobis imitare Tonantem,
 B Qui indulget culpis, et veniam tribuit.
 Principis imperium simile est ad regna superna,
 Ut canit ad populos pagina sancta Dei.
 Sacrilegis referens caelestia jura catervis,
 Vincit apostolica ^q discipulae manu.
 Nonne Dei praeccepta jubent, ne sol cadat intrans,
 Irascente alio, ne malus exstet homo?
 Rex inimicorum populis mucrone pepercit
 David, et sceleris certus adulter erat.
 Confessus facinus veniam pro clade meretur,
 Noxius impune vel sine morte reus.
 Insuper et Salomon eadem muliere creatus,
 Quae scelus admisit, munus honoris habet.
 Non fuit hic Salomon casta de conjuge natus,
 Sed sceleris fructus sceptrum paternum tenet.
 C Ecce quid impendit patris clementia parcens
 Ut sibi ^r regna daret, ut daret et soboli.
 Ipse inimicorum Salomon non colla poposcit,
 Cum peteret Dominum, sed sapientia opem
 Exstitit hic prudens, quia noluit esse cruentus,
 Pacificusque fuit, consilii que tenax.
 Stephanus ante alios lapidum sub grandine martyr
 Hostibus orabat sponte suis veniam.
 Haec bona simplicitas praestat jejuna cruoria,
 Vir sine morte fureus nil habet ipse necis.
 Caesar ubique potens hosti post bella pepercit
 Et quod erat pejus, civis et hostis erat.
 Sponte facultatem retinens reparavit honores,
 Inde vocatus abijt dignus honore ^s pater.
 Cujus ab imperio surgens et origine Caesar
 Augustus meruit tempus habere pium.
 Tempore namque eodem natus de virgine Christus,
 Cujus et emicuit stella per astra poli.
 Dux princeps Romanus erat de principe Titus,
 Si non praestaret, dicere saepe soleus:
 Perdidimus hac luce diem, si nulla dedisset

^k Al., armata.

^l Al., flex Deus Omnipotens semper, etc.

^m Al., sub.

ⁿ Al., esse.

^o Al., ceu satis.

^p Al., discipulante.

^q Al., regnaret, haec daret et sobolis.

^r Al., Pro hostibus.

^s Al., puer.

Mox exoratus præstita supplicibus.
 Alter item princeps modico sermone ^a probatur
 Commodus Augustus vir pietate bonus :
 Nobile præceptum , rectores, discite post me,
 Sit bonus in vita qui volet esse Dei.
 Ecce quid impendit homini clementia simplex,
 Ut præstet vitam , conferat atque ^b animum.
 Fama ducum mors est bellis collecta cruentis,
 Ex quibus ^c occurrit sæpe reatus atrox.
 Gloria bellorum ducibus populisque triumphus ,
 In commune datum dividit omnipotens ;
 Nam ducibus tantum præstat clementia laudem ;
 Non habet hæc comitem , participemque negat.
 Dicit, in arma simul fuimus cum principe, miles,
 Me pugnante comes victor ab hoste reddit.
 Nunquid ut ignoscat rector, pars militis instat ?
 Soli, qui ignoscit, gloria laudis erit.
 Rex qui dat veniam subjecto, et temperat iras,
 Pius quam turba facit, qui sua corda domat.
 Te, Deus, aspiciens effundere nolle cruorem,
 Ut sine peccato, non sine laude daret ;
 Contulit absenti terræ pelagique triumphos.
 Anсила testatur, Maurus ubique jacet.
 Quod pereunt hostes, regis fortuna vocatur ;
 Quod pereunt populi, temporis ordo gerit.
 Omnia tempus agit, cum tempore cuncta creantur ;
 Tempora sunt vitæ, tempora mortis erunt.
 Sex sunt ætates hominum cujusque senectæ,
 Et distincta tenent tempora quæque sua.
 Nunquid adulterii strepitus infantia simplex
 Vindicat, aut fremitus pigra senectæ gerit ?
 Non catulastæ gerit puerilia, non puer audet
 Attrectare tener Martia tela manu.
 Non furit in Venerem nondum pubentibus annis,
 Nec fetum partus femina reddit anus
 Maturus tractat, gemit et tremebunda senectus
 Nescia fervoris vel levitatis inops.
 Nunquid nata seges homines mox armat agrestes,
 Floribus aut genitis fructus inest subito ?
 Novimus astra poli confectos perdere cursus,
 Transactasque simul sic repetisse vias.
 Tempore luna suo crescit, vel deficit orbe,
 Cujus ad ætatem plurima sæpe sunt.
 Nam luna crescente fretum incrementa resumit,
 Qua minuente poli est minor unda ^d manus.
 Cinthia dum crescit, fontes et flumina crescunt,
 Et minuuntur item Cinthia dum minuit.
 Ipsa medulla latens observat cornua lunæ,
 Servant et lunæ tecta cerebrâ globos.
 Sol oculus cœli radians fuscatur ab umbra,
 Et tamen ad solitas itque reditque plagas.

^a Al., profatur.

^b Al., animam.

^c Al., excurrit.

^d Nos legeremus maris.

^e Al., sepem dierum.

^f Al., sagaces.

A Accipiunt facies crispas, lucemque resumunt
 Ordine cuncta suo sidera fixa polo.
 Damna, vel augmenta rebus elementa dederunt,
 Tempus habent noctes, tempus et ipse dies.
 Accipiunt augmenta dies, noctesque vicissim,
 Et minuunt cursus perpetue lege poli.
 Tempora sic flores retinent, sic tempora messes,
 Et cum lege redit vitis amœnus honor.

EXPLICIT DRACONTH LIBER II.

MONOSTICHA RECAPITULATIONIS • SEPTIMI
 DIEI A. B. EUGENIO IN FINE LIBRI DRACON-
 THII ADJICIENDA.

Primus in orbe dies lucis primordia sumpsit.
 B Alter splendens cœlum firmavit in oris.
 Tertius undivagum mare dat cum germine terræ.
 Quartus habet Phœbum, lunamque, et sidera cœli.
 Quintus plumigeras volucres piscesque natantes.
 Sextus quadrupedes, reptans, hominesque ^f fugaces.
 Septimus est Domino requies, his rite peractis.
 Non quia Cunctipotens humano more laboret
 Actibus, aut fessus quærat requiescere tandem,
 Qui semper requietus agit, faciensque quiescit ;
 Sed quod sacra quies typicis adoperta figuris
 Multa gerat signis, et pandat mystica nobis.
 Dicta Dei requies, quod rebus jure creandis
 Ipsa modus fuerat, cunctis et maxima finis ;
 Nam nova quæque sunt, jam tunc ordita probantur.
 Dicta Dei requies, quod nostra redemptio Christus
 C In carne veniens, et carnis vincla resolvens,
 Hoc redeunte die felici morte quievit.
 Dicta Dei requies, quod nos post mille labores
 Solus ubique fovens in se requiescere cogit ;
 Nec datur ulla quies miseris, nisi suscipit ipse.
 Dicta quoque est requies, mundana quod actio præ-
 [sens
 Post sex ætates, quas mundus in ordine currit,
 Otia ^g percipiens æterna pace quiescit.
 Dicta quoque est requies, quæ nobis ultima sors est,
 Nam vitæ cursus mundanæ molis ad instar :
 Sex sunt ætates ^h homini, sed septima mors est.
 Prima tenet ortum generis infantia simplex,
 Altera deinde ⁱ pueritia mollis habetur,
 Tertia quæ sequitur ipsa vocitatur adulta,
 D Quarta gerit virtutis opem speciosa juvenia,
 Quinta senectæ gravis ^j ad ultima tempora vergens,
 Sexta venit senium ^k, quod vitæ terminat ævum.
 Hæc tibi, Rex summe, jussu compulsus herili
 Servulus Eugenius devota mente dicavit.

^g Al., præcipiens.

^h Al., hominum.

ⁱ Al., loco pueritiæ mollis, etc.

^j Al., et in ultima.

^k Al., quæ.

SANCTI EUGENII III EPISCOPI TOLETANI

OPUSCULORUM PARS SECUNDA.

SEQUUNTUR MISCELLANEA.

Lectori admonitio.

Ecce tibi, lector, reliqua sancti Eugenii carmina, quæ in Codice de Azagra adhuc delitescunt, nunc primum opera nostra publicam lucem aspiciunt. Equidem ea cum præcedentibus in prædicto Codice permista sunt; nos vero ab illis s'juncta damus, quo facilius appareat quid novi hæc nostra afferat Editio. Codex præterea multis locis corruptus a nobis sanandus fuit, quoties in apertum librarii errorem incidimus; dubias vero interim lectiones retinuimus; namque omni alio Ms. destituti, non habuimus quocum hæc loca conferremus, ex variantibus lectionibus lucem aliquam, ut fieri solet, capturi. Illud deinde te monitum volumus, nos omnes hos versus quasi germanos Eugenii nostri setus nequaquam representare, licet in prædicto Codice sub uno Eugenii nomine ordine continuo reperiamus scriptos. Illi quidem maximam partem Eugenii stylum sapiunt; attamen librarii imperitia nonnullos videmus cum cæteris consarcinatos, Eugenio certe non tribuendos, quos ideo velut spurios ad calcem rejecimus. Alios vero etiam illorum, quos suo loco retinuimus, ita leves, dissolutos, atque incultos vident, ut persuaderi tibi nemo possit, ab Eugenii nostri vena nec inopi, nec ita rustica profuxisse.

ITEM ALIUD EUGENII EPITAPHIUM.

I. Mole culpæ graviter onustus,
Crimine summus, vitiis abundans,
Quem bona nusquam recoles amasse,
Occubat b isto.
Vixit horrendo madidus tepore,
Tardus ad sanctum, celer ad malignum,
Ore, non corde monachi retentans
Religionem.
Imprecor inde tumulus ipse,
Propter has culpas Dominum precari,
Quisque funesto relegis amarum
Carmine Threnum.

II. Item Tetrasticha in senectam.
Nulla bona grata, quæ senilis devehit ætas,
Sed dura generat, duraque cuncta parat.
Hoc solum præstat miseram attigisse senectam,
Quod luxum carnis jam caro fessa cavet.

III. Versus supra lectum.
Incliti parentis, alme Christe, pignus unicum,
Membra, quæ labore fessa nunc præpono lectulo,
Terne mitis, et benignus, atque clementissimus;
Tolle monstra, stringe fibras, et soporem tempera,
Improba ne dum quiete prægravantur viscera,
Dæmonum fraude maligna sentiant piacula

IV. Item aliud.
Crucis almæ fero signum: fuge, dæmon.
V. Distichon Philomelaicum.

Sum noctis socia, sum cantus dulcis amica,
Nomen ab ambiguo sic Philomela gero.

VI. Item.
Insomnem Philomela trahit dum carmine noctem,
Nos dormire facit, se vigilare docet.

VII. Item dialogon tetrastichon.
Dic, Philomela, velis cur noctem vincere cantu?

A Ne noceat ovis vis inimica meis.
Dic, age, num cantu poteris depellere pestem?
Aut possim, aut nequeam, me vigilare juvat.

VIII. Item carmen Philomelaicum.

Vox, Philomela, tua cantus edicere cogit:
Inde tui laudem rustica lingua canit.
Vox, Philomela, tua citharas in carmine vincit,
Et superat miris musica flabra modis.
Vox, Philomela, tua curarum semina pellit,
Recreat et blandis anxia corda sonis.
Floreæ rura colis, herboso cespite gaudes;
Frondebis arboreis pignora parva foves.
Cantibus ecce tuis recreant arbusta canoris,
Consonat ipsa suis frondea silva comis.

Judice me, cignus, et garrula cedat hirundo,
B Ce lat et illustri Psittacus ore tibi.
Nulla tuos unquam cantus imitabitur ales,
Murmure namque tuo dulcia mella fluunt.
Dic ergo tremulos lingua vibrante susurros,
Et suavi liquidum gutture pange melos.
Porriges dulces sonus, attentis auribus escas;
Nollo tacere velis, nollo tacere velis.
Gloria summa tibi, laus, et benedictio, Christe,
Qui præstas servulis hæc bona grata tuis.

IX. De ulmis, et passeribus.
En per frondisonas herbosi cespitis ulmos
Concentu pariles dulce queruntur aves.
Hic fessa gelidis tradamus corpora flabris,
Promentes verbis carmina dulcissuis.

X. De jurgio quod accidit.
C Non sensus, lector, quæso, non verba requiras,
Scribere nam versus impulsi, ecce dolor.
Christe, sove segnis et torpentia carmina lingue,
Ut possim questus ipse referre meos.

Eugenium utrorumque parentem exstitisse.
b Forte scripsit Eugenius istoc, non isto.
• In Codice legitur et torpentia: sed illud et librarii

* Quicumque hæc priora epigrammata cum præcedentibus similis argumenti XII, XIV, XV, XXIX, aliisque conferre voluerit, non dubitabit eundem

Da guttas oculis posco, da verba querelis,
 Nam flere requies, gaudia pœna mihi.
 Junctus eram nimium dilecto mente sodali,
 Cujus ob affectum carmina mœsta canunt.
 Non sic Eurialum Nisus dilexit amatum,
 Nectebat ut nos pax in amore Deus.
 Concordes animos solvens discordia carpsit,
 Et cessit duris pax tenuata dolis.
 Ut turtur solus, percusso compare, plango,
 Et frustra lacrymas penso perire meas.
 Labor jocari, labor; succurrite fratri,
 Præbete socio cum pietate manum.
 Pelle, precor, penitus pungentia jurgia, Christe,
 Ut possim sacris letus adesse tuis.

XI. De partibus humani corporis.

Partibus • constat humanæ machina carnis,
 Sed multipliciter quæ numerentur habes.
 Portio prima caput, collus, ac brachia, truncus,
 Intera, sensus iners, femora, crura, pedes.

XII. De Phœnice ave.

Unica sum Phœnix immensi temporis ales,
 Cum volo tum morior, et vitam morte resumo.

XIII. De Alcione.

Alcion hibernum cum ponit litore nidum,
 Spumea fluctivagi frangitur unda sali.
 Duc ergo celerem festinus navita puppem :
 Bis septem soles æquora tuta tenent.

XIV. De hirundine.

Arboreas exosa coinas, et rura relinquens,
 Vestræ tecta domus hospes hirundo colo.
 Parce, precor, nostros dente contingere natos,
 Est namque facinus, hospita membra cibum.

XV. De turtura.

Utile conjugibus exemplum præbe turtur :
 Non repeto thalamum, nec conjux casta maritum.

XVI. De pavone.

Fulgida pinna facit illustrem tegmine pavum ;
 Aurea pluma nitet, sed caro dura manet.

XVII. De avibus loquacibus.

Psittacus, et corvus, cornix, et garrula pica,
 Gragulus, et sturni verba referre solent.

XVIII. De bubone.

Vitans plumigeras infelix bubo catervas,
 Carmine fatali funera dira canit.

XIX. De echitna pisciculo.

Parvulus echitnas, ingentem pondere navem
 Fluctibus in me liis ore tenere vales.

XX. De stellione.

Stellio guttatus nomen de corpore sumpsit,
 Stellata maculis languida membra trahens.

XXI. Asyndeton de quinque sensibus.

Auditus, visus, gustus, olfactio, tactus
 Aure, oculis, ore, nare, cute corporis exstant.

XXII. De temporibus anni.

Ver gignit flores, pinguescit messibus æstas,
 Autumnus uvas, bruma succidit olivas.

oscitantia invexit contra omnem carminis et synta-
 xeos rationem.

A *XXXIII. Distichon prognosticon.*

Mane rubens cælum venturos nuntiat imbres,
 Vespere puniceum signat consurgere ventum.

XXXIV. Item prognosticon.

Cum terras nebula pressant, lux clara propinquat ;
 Æthera cum densant, imbribus arva rigant.

XXXV. De glacie.

Frigore constrictæ pendent, ut vellera, limphæ,
 Et stat fixa loco cursilis unda gelu.

XXXVI. Enigma

Quæ res progenerat, quo demum gignitur ipsa ?
 Unda gelu generat, gignitur unda gelu.

XXXVII. De gagathe lapide.

Sum levis, et lenis, piceo colore gagathes ;
 Ardeo tinctus aqua, restinguor tinctus olivo.

B

XXXVIII. De magnete.

Magnes ferri color ferrum suspendere novit :
 Sit præsens adamans, quod tenet ille cadit.

XXXIX. De asbeston.

Asbeston callido si sit succensus ab igne,
 Nec valet exstingui, nec sua flamma perit.

XXX. De adamante.

Prædurus adamans ferrum non suscipit omne ;
 Hircino tactus sanguine mollis erit.

XXXI. De speculari.

Ut Phæbus specular transiens irrumpere nescit,
 Sic Christum generans virgo Maria manet.

XXXII. De citri qualitate.

Pulchra cute, carne dulcis, et acerba medullis.

C

XXXIII. In disco argenteo.

Candida conspicuum produxit massa catinum,
 Quo parca nitidus transit in ora cibus.

XXXIV. In vase salario.

Congrua pulmentis introrsus grana geruntur,
 Concreta limphis, aut nutrita montibus.

XXXV. In fibulam matronilem.

Officii nostri est vincere segmina morsu,
 Ut tensa pulchros palla premat humeros.

XXXVI. In columnam parvulam.

Cum sim parva nimis, ingentia pondera porto,
 Nititur et fabricæ me super omnis onus.

XXXVII. De arula.

Arula sex rebus semper candescit, asello,
D ignibus, et lignis cum forceipe, folle, batillo.

XXXVIII. Interrogatio pro cæli qualitate.

Suspice, si rutilis refulgent æthera flammis.

Responsio pro serenitate.

Lucida lucifluis perlucet sidera signis.

Item pro nubilo.

Igneæ nimbi vomina compressit nubila palla.

Item, cum cælum mistum est.

Pars cæli claret stellis, pars pallet ab umbris.

XXXIX. De qualitate ventorum.

Circius æstivo, vulturnus frigore gratus :
 Circius æstivos compescit flamine morbos.

* Hoc loco desideratur aliquid ad carminis integri-
 tatem ; nos legeremus : Partibus hæc constat.

XL. *Ad Calidam.*

Vivas innumero sæculorum tramite, rector
Effracta nobis æmula colla premens;
Sis regno felix, et pacis munere pollens,
Sis pietatis amans, justitiæque tenax.

XLI. *Ad Sabana.*

Omnibus effectis, quæ poscit cura lavari,
Prætende membris lintea clara tuis.
Et hæc candifico præniteant tegmina cultu,
Vestrum sic meritum promicet ante Deum.

XLII. *Conclusio.*

Omnipotens rerum factor, regumque creator,
Accipe propitiis quæ tibi summe loquor.
Porrigere victricem pro sacro principe dextram,
Quæ præstet votis prospera bona suis.
Perferat insignes semper ex hoste triumphos,
Nec cedat ullis, te comitante, malis.
Sit blandus famulis, sit lenis censor iniquis,
Sic nobis placeat, nec tibi displiceat.
Ut multa breviter parvo sermone perorem,
Sit bona tota gerens, et mala nulla gemens.
Te donante, precor, qui regnas trinus et unus,
Taxis in æternum sæcula cuncta Deus.

XLIII. *De superbia et humilitate.*

Qui petit excelsa debet vitare ruinam;
In terra recubans non timet unde ruat.

PROVERBIA.

XLIV. *PROVERBIUM PRIMUM. — De frontis indicio.*

Frons hominis mentem proprio depromit amictu:
Qualis vultus erit, talia corda gerit.

XLV. *Proverbium II.*

Frigidus in bellis frustra præcingitur armis;
Nil valet exterius, deficit ubi propria virtus.

XLVI. *Proverbium III.*

Ille jubere nefas, ille perhibetur amare,
Qui prohibere valet, nec prohibere volet.

XLVII. *Proverbium IV.*

Conjugis et nati vitia vix nosse valemus,
Quodque domi geritur, postremi scire solemus.

XLVIII. *Proverbium V.*

Cum conjux, natus, vel servus peccat alumnus,
Cantica vulgus habet, nos tamen ista latent.

XLIX. *Proverbium VI.*

Pane suo vivens, aliena negotia supplens,
Iste sanus æger est.

L. *Proverbium VII.*

Carduus et spina cum pastum præbet asello
Lactuca labris compar est.

LI. *Proverbium VIII.*

Ipsæ manus sibiimet immundo stercore fedat,
Qui canem cauda retentat.

LII. *SENTENTIÆ SEPTEM.*

Esca fies canibus, fueris si furem mistus.

^a Non a poeta, sed ab imperito librario hæc inscriptio potuit apponi, *sabana* scribente pro *sindonem*, quod de plerisque aliis similiter iudicamus.

^b Forte et scriptum pro *ut*.

^c Menium hoc loco videmus in verbo *taxis*, nobis absque alterius Codicis auxilio insanabile.

^d In quodam fragmento Jonæ Aurelianensis, apud P. Florez, in app. 40 tom. V Hisp. Sacr., leguntur

A Detrahit adversus famam, componit amicus.
Si barbæ sanctum faciunt, nihil sanctius hircio.
Femina nuptura servorum crimina fingit.
At melius vivens catula, quam functa læna.
Mendax est promissa negans, aut reddere tardana.
Duplex nec bello fortis, nec pace fidelis.

DISTICHON DIVERSUM.

LIII. *Distichon primum.*

Divina bonitas, ne seriat, exeret iram,
Bique pie cruciat, ne perpetualiter urat.

LIV. *Distichon II.*

Quisque bene loquitur, et vita pravus habetur,
Hunc sua verba ligant, et vox quoque propria dam-
nat

LV. *Distichon III.*

B Omnia quæ metuunt homines, hæc rite caventur,
Namque Deum metuens, post ipsum currit ab ipso

LVI. *Distichon IV.*

Virginitas carnis intacto corpore habetur,
Virginitas animi fidei integritate tenetur.

LVII. *Distichon V.*

Mors prima pellit animam, secunda retentat,
Ut nollens subeat meritam de corpore pœnam.

LVIII. *Monostichon.*

Recta fides sensum pandit, non credere claudit.

LIX. *Versus in bibliotheca.*

Regula quos fidei commendat noscere libros,
Hos nostra præsens bibliotheca tenet.
Quinque priora gerit veneranda volumina legis,
C Hinc Josues, optimaque hinc Ruth, Moabitica gesta,
Bisbis Regum nectuntur in ordine libri.
Atque bis octoni concurrunt inde Prophetæ;
En Job, Psalterium, Salomon, et Verba dierum.
Esdæ consequitur Esther, Sapientia Jesu,
Tobi, et Judith: concludit hæc Machabæorum;
Hic Testamenti Veteris finisque modusque.
Nunc reserare libet carmine scripta ^a Novi.
Quattuor in capite sacrorum dicta librorum,
Quos Evangelia recte dixere priores,
Hæc conscribere clara quos nomina produnt,
Matthæus, Marcus, Lucas, sanctusque Joannes.
Hic Pauli monita doctrinæ flore coruscant,
Qui bis septena concludens sine volumem,
Corda pia mulcet, et terret impia corda.
D Jacobus hic nitido præpollens ^c ordine nitet.
Et Petri gemina resplendet epistola dictis.
Ac triplex legitur ^e magni doctrina Joannis;
Parvaque, sed prudens gestatur pagina Judæ.
Hinc et apostolicos percurrans ^b invenies actus,
Quos sanctus merito conscripsit nomine Lucæ.
Hos sequitur plana versis, et plena figuris,
Visio Joannis consummans omnia legis.

hi due versus absque poetæ nomine, hexametro aliquantum immutato:

Frons hominis propriæ mentis depromit amictum.

^a Ita legimus pro eo quod est in Codice: *scripta vi*.

^c Ordine legimus pro *orææ* nullius significationis.

^e Magnitudo habet Codex, inepte.

^b Invenies edimus pro *invenire*.

Hæc sunt ^a sacra Dei juris, hæc mystica ^b Dei vivi; A

Hæc servare decet, hæc temerare nocet.

Iis lectis animus divino munere crescit,

Illecebras mundi vincit amore Dei.

Hinc pravum rectumque parat discernere doctus,

Optima perficiens ^c et mala suasa cadens.

Hinc turgens ponit perclusa superbia fastus,

Frenatur luxus, comprimiturque dolus,

Turbida clamosos amittit rixa tumultus,

Acquiriturque fovens pacis amore quies.

Quid jam multa loquar? virtus hic proficit omnis,

Hæc perimit totum lectio sancta malum

^d Ecce quid omnium per nomen vis cernere corde,

Hæc meditare loquens, hæc memorare tacens.

Nunc superest fari, quo sint præscripta iubente,

Vel cujus studio in Codice missa simul.

Summus et egregius congestit cuncta Joannes,

Rite ministerium pontificale gerens.

^e Cæsareæ vastæ dum pastor præsidet urbi,

Hæc veneranda suo nomine dona dedit.

Credite jam cuncti, post mortem vivere functum,

Cujus post obitum magnificatur opus.

LX. De dilectione.

Impleat ut vestrum Domini dilectio pectus,

Rex ipsum Dominum jugiter rogare memento.

Diligit ille prior tribuens præcepta suorum

Maxime natorum, cupiunt qui currere callem,

Quem cœli rectam regnator et ipse cucurrit,

Semper amans natos, ut semper ametur ab ipsis.

LXI. De timore.

Ut timeas Dominum legis præcepta secutus,

Maxime ^f Danicos debes percurrere campos,

In quibus æterno latices de fonte manantes

Invenies tibimet vitalia pocula dantes,

Quæ segetem magna foveant dulcedine cordis,

Hic et in æternum florentia regna ministrent.

LXII. De observandis mandatis Domini.

Quisquis amat Dominum, debet sermonibus ejus

Jervuus in cunctis jugiter parere libenter.

Verba sonant Domini: Si quis me diligit, inquit,

Nostra suis cure^g describere munia libris.

Servus enim factis utilium esse probatur,

Si cupit exsequier factis, quod auribus haurit.

LXIII. De sapientia.

Ut valeas vero regi conjugier uno,

Regia sit semper regnans sapientia tecum,

Quæ tibi consilium valeat conferre beatum,

Amplificet regnum, tribuat sine fine coronam.

Tegmine purpureo temet circumdet, et ornat,

Illic et in æternum felicia gaudia præstet.

^a Vel *sacrandi juris*: utramque lectionem suscipit codex.

^b Et hic locus corruptus est, a quo tamen emendando abstinere maluimus.

^c Nos tibenter legeremus: et male *suasa cavens*, quod non improbabit docti.

^d Totus hic versus indiget correctione, quam frustra tentabit, qui aliud exemplar, quocum hæc conserat, non habuerit.

^e Non dubitamus quin legendum sit *angustæ* pro *vastæ*, quod librario excidit: quæ lectio cum carminis mensura æque consonat, ac cum communi urbis il-

LXIV. De prudentia.

Temperet interea virtus prudentia regem

Actibus in cunctis, et sanctis moribus ornet

Componat mores, sermones ordinet omnes,

Componat linguam, sensusque ministret acumen.

Exornet habitum, gressum componat honestum,

Ipsa Dei virtus tibimet concedat utrumque.

LXV. De simplicitate.

Simplicitas animæ virtutum semina nutrit,

Simplicitas regum mores componit, et ornat.

Sermones nitidos puro de corde ministrat,

Odia non retinet, laudes nec captat inanes,

Nec cupit absentum fratrum derodere vitam,

Auferet et illuvies hominis de pectore totas.

LXVI. De patientia.

B Vir patiens patriam poterit conscendere celsam,

Si hic nitidam primum teneat sine crimine vitam;

Torporem patiens debet calcare nugacem,

Ne pereat tardus, ne quo sub pondere pressus:

Ingenium debet serpentis habere columba,

Callidus et prudens debet nitescere serpens.

LXVII. De judicio.

Dilige judicium, si vis conscendere cœlum,

Taliter et vestris censoribus ipse minator:

Discite, si cupitis nostrum conquerere munus

Judicii callem recto percurrere gressu.

Ipse tamen sacras debes perquirere leges,

Ex quibus auxilium valeas conferre subactus.

LXVIII. De justitia.

C Justitia totum cura disponere regnum,

Quod tibi Rex regum commisit jure regendum.

Judicibus juste manda disponere cuncta.

Vivere Cunclipotens sanxit legaliter omnes,

Nam digitus Domini legum censura lapillo

Scriptis, et in chartis jussit describere vestris.

LXIX. De misericordia.

Omnia prævideat solers industria regis,

Magna ferat magnis, et præstet parva pusillus:

Non cesses miseros a famis clade levare,

Si cupis in cœlo fructum mercedis habere.

Ille poli poterit regnum conscendere celsum,

Noverit hic miseris qui plenam tradere dextram.

LXX. De decimis dandis.

Da decimas Domino, tibimet qui plura subegit

B Regna, tibi populos jussit servire potentes.

Aurea vasa, ^h ut petit diversa metalla paravit,

Imposuit gemmis ornatam vertice mitram,

Siricio lembo roseo conclusit et ostro,

Ornavit habitum regalis purpura totum.

lius appellatione; nos enim aliam Cæsaream quæ *vasta* dicta sit non reperimus. Itaque non longe a vero aberrabimus, si dixerimus fuisse hosce versus ab Eugenio elaboratos, dum Cæsaraugustæ privatus commoraretur; illumque Joannem, cujus munificentiam ac liberalitatem commendare voluit, fuisse sancti Braulionis fratrem, cui Braulio in episcopatu Cæsaraugustano successit.

ⁱ Nos legeremus *dominicos*, vel quid simile.

^h *Ut petit* nihil sonat, sed nec conjectura probabilis occurrit exponenda.

LXXI. De thesauro in cæto collocando.

felix qui poterit thesaurum condere cælo,
 Clanculo quem rapiens nequeat dirumpere latro,
 Tinea nec maculans valeat corroderè mordax.
 Est tibi prædives nimum thesaurus et ingens,
 Angelicus panis, potusque et vita perennis,
 Sufficiens cunctis per grandia secula justis.
 Aurea regna tenet supero thesaurus in æva,
 Illic angelica præfulgida vestis habetur,
 Incorrupta manens semper sine fine beatis
 Illic gemma nitet, pendentia pallia luceant,
 Annulus, armilla, torquex, dextralia, mitra,
 Aurea cuncta miscant, lucentia cuncta corniscant.

LXXII. De defendendo pupillos et viduas.

Fortis ad auxilium regalia brachia tende,
 Et viduas, miseros pariter defende pupillos:
 Sis clypeus justis, et turris, et arcus, et arma,
 Ne valeant actus pravi defendere pravos.
 Eripiat cunctos præclara potentis regis,
 Qui jacuere diu pravo sub pondere pressi.

LXXIII. De avaritia.

Pestis avaritiæ ne regia pectora tangat,
 Munificans cunctis, dilargus et omnibus esto:
 Parva dabis parvis, et magnis magna parabis.
 Inferat auxilium regalis dextera cunctis,
 Omnia discreta regis industria servet,
 Munere jucundos faciens per regna ministros.

LXXIV. De pace.

Pax tecum maneat, rex, pacem semper amato:
 Pax regum solidat, regni pax cornua firmat;
 Pax animam nutrit, retinet concordia pacem;
 Pax reprimit litem, concordies pectit et idem.
 Lis pacem metuit, refugit discordia pacem,
 Odia pax pellit, castum pax nutrit amorem.

LXXV. De zelo bono.

Zelus et in numerum virtutum transeat, ante
 Ferveat ignifero fratris succensus amore.
 Pacis amator homo debet zelare propinquos,
 Qui moneat fratres germano fœdere junctos
 Arguat et reprobes frontosa voce superbos,
 Pacis et amplexus pariter convertat ^a adulteros.

LXXVI. De clementia.

Luceat in vestro semper clementia vultu
 Lætificans vestros per cuncta palatia servos.
 Umbres lætitiæ regis clementia fundat,
 Dulciter ut populus valeat letariæ omnis
 Viderit ut vultum regis lucere serenum
 Clarius argento fulgentem, et purius auro.

LXXVII. De consilio.

Accipe consilium multis de cordibus unum,
 Quod tibi disponens faciat discretio gratum.
 Utile consilium regis confirmat honorem,
 Totius et regni fines defendit ab hoste.
 Alto consilio debes disponere regnum,
 Rex, tibi commissum, regnum per compita totum.

^a Adulteros ferri non potest; sed sive legamus *adultos*, nullus sensus elici valet.

^b Mendum absurdissimum in verbo *annet*; sed nulla melioris lectionis conjectura occurrit, nisi efflingatur, ut si legeremus *auget*, vel *avid* simile.

LXXVIII. De præsidio Domini.

Præsidio Domini firmantur brachia regis,
 Ejus et in manibus victrix servabitur hasta,
 Præsidio Domini regnum defenditur omne,
 Crescit et eximium pollens virtutibus ^b annet.
 Præsidium Domini custodit denique regem,
 A pravis semper defendit et hostibus illum.

LXXIX. De oratione.

Oremus pariter toto ^c corde rogantes,
 Ut tibi præsidio celestia porrigat arma
 Arbiter omnipotens, ut possis fortiter hostes
 Debaccharè tuos ^d foro de cuspidis fossos,
 Et valeas regum multorum frangere colla,
 Qui Dominum verum nolunt cognoscere Christum
 Qui Deus est unus vere cum Patre colendus,

B Quem superus totus cognoscit, et infimus ordo,
 Quem chorum angelicum collaudans semper adorat
 Et Genitum Patris totum diffusa per orbem
 Ecclesia Christum cognoscit et omnipotentem.
 Qui mare, tellurem, cælum, qui cuncta creavit,
 Quæ mundus totus per totum continet ste,
 Qui posuit celso lucentia sidera cælo,
 Et rosas totum coloravit floribus orbem,
 Sideribus varis superum depinxit Olympum,
 Muneribus sacris mundum ditavit et inum;
 Qui concessit aëlis geminos producere fructus,
 Et diversa locis diversa ponere sanxit;
 Scilicet, altitium sursum, laticumque deorsum,
 Ut plebs pinnibula cæli concreseat in auris,
 Et squamosalorum fluidis concreseat in undis;
 C Eia poli volitans siccas transverberet auras,
 Ista maris bibulas natans transcurrat arenas.
 Cujus ad imperium rutilans allampadat ignis,
 Et tremulas militum timidæ tonitrua voces.
 Nebula discurrens properat dispergere nimbos,
 Grandinis ut fractos jaculet de ventre lapillos.
 Arcus in excelso servato fœdere durat,
 Ne cataclysmus aquæ terrarum germina perdat.
 Tendit et igniteros mundi per compita erines
 Sol nimum rutilus, pulcherrimus atque coruscus
 Impleat ut totum proprio de lumine mundum,
 Plura quid enumerem Christo parere potenti?
 Omnia festinant quæ nunc per sæcula durant.

LXXX. De sacerdotibus.

Tu decus Ecclesiæ, virtus et gloria regni,
 D Semper ama Dominum te quia semper amat.
 Præcipe præcipue primum conservet et ornet
 Jura sacerdotii pontificalis honor.

LXXXI. De pontificibus.

Ipsæ prior nitidam ducat sine crimine vitam,
 Ut sit commissi splendida forma gregis.
 Formoso et nitido perfuso semper olivo,
 Culmen apostolicum debet habere caput.
 Ambrosium populis præsul conflagnet odorem,
 Ejus et exemplo concio salva fiat.

^c Hic syllaba una desideratur; forte scripsit Eugenius *toio de corde*.

^d Nos lubentes legeremus *forti* vel *ferri* pro *foro*.

Tu decus egregium, virtus et gloria regni,
Semper ama Dominum, te quia semper amat.

LXXXII. *De presbyteris.*

Dicito presbyteris, vestram fuscare serenam
Non debet hæresis simoniacæ fidem.
Tollitur æternum terreno munere munus,
Et maculat parva sportula multa bona.
Deditus esse Dei servus non debet usuris
Terrenis, cujus est super astra locus.
Nec vitio clerus debet succumbere, sacra
Assidue cujus infula colla premit.
Tu decus Ecclesiæ, virtus et gloria regni,
Semper ama Dominum, te quia semper amat.

LXXXIII. *De admonendo monachos.*

Admoneat monachos dulcis vox regia cunctos,
Ut rebus careant, regna superna petant.
Non hos vanarum turbet possessio rerum,
Est quibus in cælo vita parata throno.
Exemplo Eliæ populi consortia vitent,
Et Pauli, Antonii, atque Joannis ament.
Propria dimittant, habeant ut propria cuncta,
Vir nihil extraneum pacis amator habet.
Tu decus egregium, virtus et gloria regni,
Semper ama Dominum, te quia semper amat.

LXXXIV. *De iudicibus.*

Judicibus jubeat vestra præclara potestas,
Rite regant populum semper ubique tuum.
Non hos decipiat auri decoctio pura,
Noxius argenti nec male capiet amor.
Censoribus populi obediant, ut postulat ordo;
Sic pax obtineat omnia regna tua.
Et tibi sit laus, virtus, et gloria, Christe,
Hic et in æternum sit tibi semper honor.

EPITAPHIA.

LXXXV. *Epitaphium Chindasvinto regi conscriptum.*

Plangite me cuncti, quos terræ continet orbis,
Sic vestra propriis probra laventur aquis.
Sic Christus vobis dimittat debita clemens,
Sic pateat summi fulgida porta poli.
Promite funereum contrito pectore fletum,
Et faciat luctum collacrymando pium.
Suspirate Deo, gemitum produciæ mœstum,
Ac pro me misero dicite: Parce, precor.
Chindasvintus ego noxarum semper amicus,
Patrator scelerum Chindasvintus ego.
Impius, obscenus, probrosus, turpis, iniquus,
Optima nulla volens, pessima cuncta valens.
Quidquid agit qui prava cupit, qui noxia quærit,
Omnia commisi, pejus et inde fui.
Nulla fuit culpa, quam non committere vellem,

* Scilicet domni Evantii parenti, eidem quem
filii nomine celebravit versibus acrostichis tanquam

A Maximus in vitis et prior ipse fui.

En cinis hic redii sceptræ qui regia gessi;
Purpura quem exiit, jam modo terra premit.
Non mihi nunc prosunt biblatea tegmina regni,
Non gemmæ virides, non diadema nitens.
Non juvat argentum, non fulgens adjuvat aurum,
Aulica fulcra nocent, nec mihi gaza placet.
Omnis enim lateæ deceptrix gloria vitæ,
Et flatus abiit, mox liquefacta perit.
Felix ille nimis, et Christi munere felix,
Qui terre fragiles semper abhorret opes.

LXXXVI. *a Epitaphium Nicolao avo.*

Quisquis Romulidum fasces, clarumque senatum
Concelebrare cupis, quod venereris habere.
Si tibi bella placeant, aut te prudentia mulcet,
B Perfer ad hunc tumulum funeris obsequium.
Nicolaus ille, perpes quem fama loquetur,
Cuique alium similem sæcula nulla ferent;
Postquam magnificos gessit ex hoste triumphos,
Dura sorte necis hic tumulatus inest.
O felix vita! o mortis sententia dira!
Sic vixisse placet, sic abuisse dolet.

LXXXVII. *Epitaphium Evantio.*

Ecce patet aditus, et sacri janua templi,
Reddite vota Deo, ecce patet aditus.
Hanc in honore Dei supplex Evantius aulam
Sacram fabricans hanc in honore Dei;
Hic patrios cineres præciso marmore clausit,
Servet ut omnipotens hic patrios cineres.
Nicolæ genitor, pro te devotio summa est,
C Illic tibi fructus erit, Nicolæ genitor.

Jure mea tua sunt, quo non serente, nec essem,
Sed qui sum fateor, jure mea tua sunt.

LXXXVIII. *Epitaphium Basillæ.*

Sparge rosas, lector, et lilia candida pone,
Et rite sacrum sic venerare locum.
Hic dilecta Deo recubans Basilla quiescit,
Clara parentatu, clarior et merito.
Virtutum gemmis, et morum flore venusta:
Hanc imitare velis, si bonus esse cupis.

LXXXIX. *Fragmentum epitaphii.*

..... lacrymas subduc suspiria, lector,
Non jacet in tumulo res lacrymanda . . . .

Hic raptus recubat felici sorte sacerdos,
Quem letum cælis intulit alma fides.

D Nomine Baptistam referens et mente Joannem,
Doctrina pollens, virginitate nitens.
Corde pius, vultu placidus, et mente benignus,
Prudenter simplex, simpliciter sapiens.
Omnibus in studiis tantum celebratus habetur,
Cedat ut ingenio Græcia docta suo.

virum et consilio abundantem, et manu fortissimum
Ingens consiliis et dextræ belliger actu.
(*Vid. epigramm. XVII primæ partis.*)

Appendix

AD SECUNDAM PARTEM SANCTI EUGENII OPUSCULORUM.

MONITUM.

Adjicimus hæc duo sequentia epigrammata, quæ tanquam certo apocrypha et spuria, ac proinde indigna, quæ cæteris adnumerarentur, hic nos ad calcem exhibituros supra promissimus, propterea quod in Codice Azagrensi inter medios Eugenii versus reperta sunt.

I. In lecto regis.

Regius hic lectus auro rutilante coruscans
Vertice tantundem vibrantia fulcra gerebat;
Nam pars magna sui fusca, mutilaque manebat,
Multa quoque raptim minuit audacia furax.
Sed cuncta reparans rex ^a Wamba reformas,
Quæ lætus hæc eas, et longo tempore cernas.

II. Epitaphium conjugale glorioso domino Reccesvintho regi ^b.

Rex regum, rex imperii, rex juris honesti
En coram te stat humanæ stirpis origo.
Lætetur se constare te iudice (vindice) certo;
Ut quod lex sacra tali de temate narrat
Elatum sceptrum terrenti robore firmet.

III. Idilion.

Quisquis conjugii nexum contingere quærit
Humanam stirpem hæc sibi forma notet.
Sic clar . . . genere tota de parte manebit
In mundo mundus sanguine cum fuerit.
Non ergo jungat vicina ^c origine foedus
Qui vult lætari prolis amore pius.
Nam si confinem ducat de sorte jugalem
Incestu turpi commaculat sobolem;

^a Ne quis forte putet hæc epigrammata temere a nobis rejici, atque inter apocrypha amandari, animum paululum intendat lector, videatque num sanctus Eugenius, qui diem extremum clausit anno 657, alloqui vivus potuerit regem Wambam (ut in epigrammate), quem non nisi post sexdecim annos, nempe 672, quo mortuus est Reccesvinthus, regni imperium obtinuisse constat.

^b Hoc epitaphium et idilion sequens ex Antonii Bibliotheca Hispana vetere desumpta sunt, tomo I, pag. 382. Edit.

^c Videtur restituendum: vicina ab origine.

^d Neque verosimilius hi versus Eugenio nostro attribui possunt, ut cuilibet epigramma attente legenti notum erit. Dicitur Reccesvinthus rex prædictam ecclesiam sancto Joanni Baptista anno decimo tertio, postquam una cum patre Chindasvintho regni habenas acceperat anno 649. Contigit ergo templi hujus dedicatio secundum hanc supputationem, quæ a diligentioribus historicis et criticis verior habetur, anno 661, seu, ut in ultimo versu hujus epigrammatis legitur, æra 699, quod in idem recidit. (Namque illud *decies* in medio versu omnino impertinens, ac nullius sensus est, forte a poeta ob carminis integritatem injectum.) Eugenius autem jam quatuor fere ante annos obierat, nempe anno 657. Qui ergo fieri potuit ut hoc carmen vivens scripserit?

^e Hocce fragmentum ex Natali Alexandro collegimus, qui in dissert. 16 sæculi illud producit in confirmationem suæ sententiæ de commentitiis Dionysiorum distinctione Atheniensis, et Parisiensis.

A Sicque quod illustri naturæ luce refulsit
Ad tenebras sceleris sordida culpa trahit,
Hæc mox census honor libertas gloria compos
Foedo læsa toro cuncta simul perient.

IV. Versi in ecclesia sancti Joannis.

Præcursor Domini martyr Baptista Joannes,
Posside constructam in æterno marmore sedem,
Quam devotus ego rex ^d Reccesvinthus amator
Nominis ipse tui proprio de jure dicavi,
Tertii post decimum regni comes inelytus anno,
Sexcentum decies æra nonagesima nona.

V. Fragmentum hymni in laudem sancti Dionysii. Areopagita S. Eugenio III ab aliquibus ascripti ^e.

Cœli cives applaudite
Mundi jucundo lumini,
Quo illustratur cœlitus
Hujus diei gratia, etc.
Areopago Athenæ
Regis sumpsit diadema
Cœlestis gemmam fulgidam
Dionysium Sophistam, etc.,
Clemente Romæ præsule
Jubente, venit Galliam, etc.

nysiorum distinctione Atheniensis, et Parisiensis. Desumpsit Natalis ex Menardo, quem ait hunc hymnum sancto Eugenio Toletano vindicasse. Quibus momentis permotus id fecerit, omnino ignoramus, neque enim Natalis illa recenset, nec nobis adhuc Menardi dissertationem de unico Dionysio adversus Launoii discussionem Parisi editam anno 1645 videre licuit, multa licet opera ac labore quesitam. Tantum ea legimus, quæ Franciscus Pagius opponit in sua dissert. historico-critica de sancto Dionysio. Paris. episcopo, ut prædictum hymnum Eugenio Toletano abjudicaret. Neque enim, ait, Hilduinus, qui primus hymnum laudat, ejus verba refert, nec significat cujus Eugenii sit; præterea observat Hilduinum dubitanter de eo esse locutum; deinde valde mirandum esse ait quod Hilduinus Gregorii Turonensis auctoritati Fortunati Pictaviensis testimonium opposuisset, qui tantum asserit Dionysium Parisiensem in Gallias a sancto Clemente fuisse destinatum, Eugenii vero antiquioris testimonium prætermisisset, si in hymno ab ipso laudato Dionysio Parisiensis expresse Areopagita fuisset nuncupatus, ut in hymno a Menardo producto legitur. Adjicit etiam in Editione Jacobi Sirmundi Opusculorum sancti Eugenii III Toletani hujusmodi hymnum desiderari. Quibus omnibus a nobis adjungi posset in Codice de Azagra ex quo multo plura quam Sirmondus edimus epigrammata, nec volam nec vestigium illius reperiri. Ut ut res sit, cum Menardi momenta non viderimus, a judicio ferendo abstinere malumus.

SANCTI EUGENII EPISCOPI TOLETANI OPUSCULORUM

TERTIA PARS.

EPISTOLÆ QUATUOR.

EPISTOLA PRIMA,

SANCTI EUGENII III AD BRAULIONEM.

Suggerendum domino meo, et vere proprio domino Braulioni episcopo Eugenius servulus vester.

1. Duæ res oborte sunt in Ecclesia mea, unde nimium contabescit anima mea, et quid remedi adhibeam, nisi consilium vestrum præbuerit, penitus scientia nostra non habet. De quodam fratre repërimus, qui non accepto presbyterii gradu presbyterii peragit officium, et ut causam certius agnoscatis, omnia singulariter innotesco. Fuit idem ipse frater molestissimus domino meo Eugenio. Rogatus a rege, ut eum presbyterum ordinaret, quia jussioni principis resistere non prævaluit, hoc genus factionis invenit. Duxit eum ad altarium, manum non imposuit, et cantantibus clericis in excelso pro benedictione maledictionem effudit, sicut ipse hoc personis idoneis et sibi charissimis postmodum publicavit, conjurans ut hoc quando viveret reticerent. Quid inde fieri præcipit vestra prudentia, cita me jussione certifica; nam nescio, aut si iste presbyter habeatur, aut si illi qui per eum baptizati chrismate prænotati sunt recte clericolæ vocitentur.

2. Solve mihi hanc, de qua satis ambigo, questionem: ita solvat Christus culpæ vestre, si tamen est aliqua, nexionem. In aliquibus itidem locis diaconos chrismare persensimus, et ignoro quid de his qui ab eisdem chrismati sunt facere debeamus; numquidnam iterabitur sancti chrismatis unctio? aut si non iterabitur, aut pro chrismate reputabitur, quod forsitan aut præsumptio compulit, aut nescientia perpetravit. Quid in hoc servare me deceat suggero ut vestra mihi pietas innotescat:

3. Duabus præmissis, occurrit et tertia. Presbyteri aliqui contra jus et vetitum canonum, de chrismate quod sibi ipsi conficiunt (si tamen chrisma istud est nominandum) baptizatos signare præsumunt. Quid aut taliter signatis remedi, aut his possit pro correctione præberi, me fateor ignorare; sed a te de his illuminari me postulo, qui divinæ sapientiæ majori lumine pollens, et legis sanctæ quotidie meditationi deserviens, latebrosas nigrorum cordium factiones et vehementer insequeris, et prudenter invenis, et acute dissolvis. In nobis autem etsi fuit aliquantula scientiæ modiculae venula, ingruentibus ægritudinibus, et curarum multitudine tempestatibus ita penitus exsiccata deficit, ut nec tantillo sudore distillet. Inde per eum te precor, cujus dono beatus, cujus instructione peritus esse probaris et doctus, ut me de his causis celerrime sacra tui oris jussione certifies.

A

EPISTOLA II,

BRAULIONIS AD EUGENIUM.

Domino singulariter meo Eugenio primati episcoporum Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

1. Si immensa curarum genera non me circumvallarent, si procellis suis mundi nequitiis non obvolveret, si denique oblatrantium invidorum erga me strepitus siceret, nec solitudo, in qua merito destitutus obveni, terreret, nec sic quoque interrogationibus vestris inauditis mihi et inexpertis facile, ut jubes, responsum redderem, cum et res incognita animum turbet, nec ante prævisa et diu meditata facile responsum habeant. Sentio tamen acuminis tui prudentiam illud velle in me experiri, quod mihi nequeat impedire, et peritiam, quæ deest aliis, ostendere. Velle tui bonum præsentio, sed posse meum non ignoro. Quid enim in nobis aut quantum est; quod doctæ vocis præconio laetæ attollit, ut segnem et pene jam senem oblitum sui attingere celsa cogaris, et veteranum jam atque utinam non inveteratum in his questionibus introducas, in quibus est perniciosa nescientia, et scientia presumptuosa? Verumtamen, quia ait unicus magister: *Quia sine me nihil potestis, mecum autem omnia poteritis*; et iterum propheta: *Dominus dabit verbum*; atque iterum: *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud*; pro jussu tuo, pro obsequio meo, pro spe divini promissi, pro eo quod nihil impossibile est credenti, tentabo dicere, ut potuero, et ut mihi ille ministrare jusserit, qui Ecclesiam suam regit, si qua invenire quivero, et tibi meo Domino consentanea rationi narrabo. Jam tuum erit ea quæ suggero discretionem qua viges, solertia qua polles, instructione qua plurimum vales, et approbare recta, et corrigere errata, et tegere indigna, et reserare digna.

2. Igitur jam ad ipsas causas veniamus. Dicis a te in epistolis tuis duo observata fuisse in ecclesia tua, unde contabescit anima tua, et quid remedi adhibeas penitus scientia vestra non habere. Scilicet de quodam fratre, de quo scribitis, qui, non accepto presbyterii gradu, presbyterii peragit officium; et ut causam omnem exponeres, narras eum fuisse molestissimum præcessori vestro, qui rogatus a rege ut eum presbyterum ordinaret, quia jussioni principis resistere non prævaluit (ut vestris verbis loquar), hoc genus factionis invenit. Duxit eum ad altarium, manum ei non imposuit, et cantantibus clericis in excelso, pro benedictione maledictionem effudit, sicut ipse præcessor vester hoc personis idoneis et sibi charissimis postmodum publicavit,

conjurans ut hoc quandiu ipse viveret reticerent. Quid inde fieri debeat a me jubes expetere, quia ignorare vos dicitis utrum presbyter habeatur, an si illi qui per eum chrismate prænati sunt recte Christicolæ vocentur?

3. Post hoc conjuras meam incitiam, ut hanc questionem solvam. Hæc est prima interrogatio vestra, ad quam dum multis, ut præmisit, ad respondendum impediatur causis, summa illud conficit, quod nequit tenebris obsistit videnti præbere ducatum. Sane, quia jubes ut dicam quod senilo, perquiratur persona quæ maledicto subjecta esse dicitur; si tempore maledicentis, ipso præsentē, officium presbyteri egit, nec tamen prohibitus ab ipso est; si

* Quæ in hac epistola respondet sanctus Braulio ad quesita beati Eugenii, occasionem nobis non importunam offerrent longe lateque disserendi de presbyterorum chrismatione, si Patrum Toletanorum commentariorum partes ageremus. Nec enim nos latet quantum a viris historicæ ecclesiasticæ peritissimis in utramque partem disputatum sit super hac disciplinæ parte, quæ sacramenti confirmationis ministerium spectat. De orthodoxis tantummodo doctoribus loquimur, inter quos convenit solos episcopos esse ordinarios hujus sacramenti ministros, prout in plerisque conciliis adversus hæreticos delinquitur est; hæc una re inter se dissidentibus, quænam fuerit antiquorum temporum disciplina in Ecclesiis cum Orientalibus, tum Occidentalibus circa ejus ministerium extraordinarium seu delegatum; num cuique sacerdoti ea confirmandi facultas ab episcopis communiter fuerit concessa in quibusdam Ecclesiis, an omni tempore et loco penes episcopos, nulli delegata substituerit. Pro diversis uniuscujusque studiis argumenta et solutiones adhibentur. Nos interea intra officii nostri terminos continemur; ne tamen tam commoda occasione nihil omnino dixisse videamur, animadversiones quasdam lectorum judicio subjicimus a nobis inter legendum confectas; quas docti viri boni æqueque consulant optamus, sive propriæ eorum sententiæ novum inde momentum accesserit, sive recens adversus propriam opinionem obiectio exurgat, quæ eorum ingenium excitet ad rem præsentem novis et eruditissimis commentationibus illustrandam.

Primo ergo animum intendimus in ea quæ sanctus doctor in § 3 scribit, circa medium. Cum enim ad priorem primi quesiti partem respondens dixerit clericum illum male, ut aiebant, ordinatum pro vero presbytero habendum esse ab Eugenio, ad cætera procedit, adjiciens se non videre quare ab isto unguine sacro tincti non vocentur Christicolæ, de quo valde Eugenius dubitare videbatur. Rationes tunc hujus resolutionis afferens, ita pergit porro: Optime novit prudentia tua canonum antiqua esse instituta, ut presbyter chrismare non audeat; quod servare et Orientem, et omnem Italianam hucusque scimus; sed postea consultum est ut chrismarent presbyteros, sed de chrismate benedicto ab episcopis, ut non videretur presbyterorum hoc esse privilegium, cum ab illa unctione sancta populum Dei sacrant, sed episcoporum, quorum benedictione et permissu quasi de manu episcopi, ita hujusce rei peragunt officia. * Nobis hæc verba contemplantibus, atque apud nos querentibus, qualis dicenda esset hæc chrismatio, quæ hujusmodi presbyteri manu legitur frequenter peracta, nec invalida Braulioni visa est, occurrit, quantum ex eis colligi videtur, Braulionem de chrismatione sacramentali seu confirmatoria locutum fuisse; cui soli, nec prorsus alteri, quæ de ea tradit congruere possunt. Ait enim, primo, antiquorum canonum esse instituta ut presbyter a chrismando absti-

A baptizavit, si chrismavit, si sacrificium obtulit, et ille passus est eum hoc agere, qui sibi consecutus erat eum maledixisse, in nullo iste mihi, sed potius illi videtur culpabilis fuisse, qui dolo malo aliud egit, et aliud simulavit; ac per hoc ille cuius factio in tantum nefas prorupit, ut mihi videtur, onus suum ipse portabit: vestra autem sanctitas in hoc delicto immunis erit, quia unumquemque in hac vocatione invenistis, in ea esse permittitis. Et cur non habetur presbyter, non video, si ille eum publicavit presbyterum, qui noluit ut iste presbyter esset; aut quare non ab isto unguine sacro tincti vocentur Christicolæ, quia etsi iste indignus, chrismate tamen vero sunt illi peruncti *. Optime novit pruden-

B neret. Equidem ex Historia ecclesiastica docemur, primis Ecclesiis sæculis nullum omnino chrismatis usum presbyteris concessum fuisse, cum vel illa alia chrismato caeremonialis, quæ nunc in baptismi adhibetur, atque pro ipsis presbyteris primo instituta fuit, ut absente episcopo confirmationis defectum quodammodo suppleret, atque unctione illa in scapulis non in fronte adhibita neophytis jamjam mortuis optularentur; illa, inquam, chrismatio ad sancti Silvestri tempora sæculo quarto incensè communiter referatur; nullum deinde presbyteralis chrismationis antiquius reperitur vestigium. Nihilominus dum antiqua protulit instituta, de sacramentali tantum chrismatione loqui Braulionem, quæ sequuntur, verba confirmant: « quod servare et Orientem, et omnem Italianam hucusque scimus. » Ergo illa vetus disciplina, quam superius dixit, ea erat, quæ Braulionis ætate ab universa Italia et Oriente custodiebatur. Vel hæc sola Braulionis propositio totum hujus epistolæ sensum reseravit. Nihil nunc de Orientis disciplina dicimus, in qua Braulionis testimonium quantum valet, viderint illi quibus persuasum est multo ante Phœtii tempora, quin et quarto sæculo, presbyteros Græcos chrismare solitos esse (Forte de sancti doctoris testimonio omni licet eruditione illustri, sed in extrema Occidentis parte scribentis circa Orientalium Ecclesiarum ritus, non multum laborabunt). De omni Italia quam asserit scire, quæque prudens nemo dubitare audebit, videamus. Certe in Italia sæculo septimo chrismatio verticalis baptizatorum tantum abest ut presbyteris esset interdicta, quin pro eis tantum, non pro episcopis, instituta fuisse multo antea constat; tunc vero ita ibi obtinebat, ut in omnibus Sacramentalibus superiorum pontificum presbyteris baptizantibus etiam coram episcopo attribueretur quoniam in caeremoniam baptismi annexam jam inde desiderat, quæ primo occasione tantum mortis inventa est, ex Italia vero ad reliquas Ecclesias promanaverit. Quid ergo est quod a primis temporibus tanta cura observabat Italia, ut baptizatorum frontem presbyteri nulla ratione consignarent, quod solis episcopis erat reservatum? At ea erat chrismatio sacramentalis: cuius rei innumera adducere testimonio, nisi in re omnibus explorata vanum putarem argumenta congerere; omnia enim illorum temporum Ritualia atque Sacramentaria id ipsum evincunt. Nihilominus et re erit sancti Gregorii Magni verba referre in epistola ad Januarium metropolitam Calaritanum. Audierat Gregorius apud Sardos presbyteros frequenter chrismare neophytos etiam præsentē episcopo; id ægre ferens, continuo eos per litteras admonuit, ut a tali chrismatione abstinerent, quam ipsis prohibitam esse intelligerent. Epistola accepta atque vulgata, non levis animorum commotio inter illos exorta fuit, qui a sacrum Ecclesiarum antiqua consuetudine abduci, propriisque privilegiis exspoliari non facile patiebantur. Hujus perturbationis nuntio ad Gregorium verlate, paulatim

titia tua canonum antiqua esse instituta, ut presbyter A
chrismare non audeat, quod servare et Orientem,
et omnem Italiam hucusque scimus; sed postea consu-
lendum est ut chrismarent presbyteros, sed de chris-
mate benedicto ab episcopis, ut non videretur
presbyterorum hoc esse privilegium, cum ab illa unctione
sancta populum Dei sacrant, sed episcoporum,
quorum benedictione et permissu quasi de
manu episcopi, ita huiusce rei peragunt officia.
Quod si ita est, cur et iste quasi manus episcopi,
quamvis inutilis, quos chrismavit non habeantur
Catholici? Cum, ut dixi, sancto et vero chrismate
ab episcopo sacro, et cum illius permissu fuerint
peruncti. Manifestum est baptisma in nomine Tri-
nitatis datum non debere iterari, chrismare autem
non prohibemur hæreticos, quos a vero chrismate
invenimus extraneos. Iste autem recto chismate
chrismavit, ut jam dixi: non mihi videtur frivolum
esse quod fecit.

4. Additur his quod ille qui eum permisit nunquam

prudenterisimè præsul aliquid commotis animis in-
dulgendum esse, itaque ad Januarius scriptis his
verbis: « Et nos quidem secundum veterem Eccle-
siae nostrae consuetudinem fecimus (dum chrisma-
tionem in fronte presbyteris illis interdixit); quod si
omnino hac de re, qui constrictantur, ubi episcopi
desunt, ut presbyteri etiam in frontibus baptizatos
chrismate tangere debeant, concedimus. » Ex quibus
aperte deducimus, veterem Romanae Ecclesiae con-
suetudinem fuisse, ut presbyteri neque praesente nec
absente episcopo chrismarent in fronte; deinde in-
tellegimus quare non dixerit Braulio omnem Occi-
dentem, sed omnem tantum Italiam illam antiquo-
rum canonum disciplinam servare. Certe enim non
omnium Occidentalium Ecclesiarum consuetudo cum
Romana consentiebat, quod praeter hoc Sardorum
exemplum alia, quae ex Gallicanis Ecclesiis repeti
possent, confirmant.

Sed ad reliqua Braulionis verba redeamus. « Sed
postea consultum est ut chrismarent presbyteres. »
At ubinam, rogabit aliquis, id consultum est? In Ita-
liana, vel Romana Ecclesia? Non equidem, cum in
ea, ut supra vidimus, Braulionis aetate antiqua statuta
canonum obtinerent. Reliquum est ut id in Hispania
consultum deat, ut ad Eugenii quaestionem propius
accedat, eique directo respondeat. Apud nos ergo
statutum fuit ut chrismarent presbyteres, nempe
frontem baptizatorum signantes eosque confirmantes
quod unum presbyteris litalis prohibebatur. Haec omnia
ex praecedentibus per se fluunt, satisque indicant
quae Braulionis mens sit, simulque de cuius chrisma-
tionis valore dubitaverit Eugenius, nisi illum dixerit
mus ad propositum minime respondisse.

Quod si quis amplius desideret huiusmodi disci-
plinæ apud nostros vestigia, ad concilia provincialia
Hispaniae eum remittimus, in quibus non obscura
indicia reperiet presbyteros communem aliquando
habuisse confirmandi potestatem. Concilium Illiberi-
tanum, can. 77, statuit: *Si quis diaconus regens plebem
sine episcopo, vel presbytero aliquos baptizaverit,
episcopus eos per benedictionem perficere debet.* In-
nuit ergo, si presbyter adfuerit, nil opus esse ut ad
episcopum adducerentur per ejus benedictionem per-
ficiendi, sive ut omnes interpretantur, ab ipso confir-
mandi; confirmatio enim perfectio baptismi fre-
quentius appellatur a Patribus. Concilium Toleta-
num I, anno Domini 400 celebratum, can. 20, ita
loquitur: *Statutum est diaconum non chrismare, sed
presbyterum, absente episcopo, praesente vero non nisi
ab ipso fuerit praeceptum.* Concilium Barcinonense,
anno 590, can. 2: *Simili etiam constitutum condi-*

contradixit, et chrisma a se benedictum tradere isti
non dubitavit, ac per hoc, quod iste fecit, ille egit.
Quid enim sive per occasionem, sive per veritatem?
Quia in catholica actum est, necesse iterari non est,
nam et illi qui post excessum praecessoris vestri eum
taliter narrasse referunt, melius facient, si istam cau-
sam in aliam vitam sibi reservant. Quis enim eis, illo
desistente, aut contradicere nunc poterit, aut pur-
gare objecta poterit? Vobis autem quod ille non dis-
sipavit, dissipare non convenit, memores illius sen-
tentiae: *Nolite ante tempus quidquam judicare.* Et
iterum: *Quod apertum est, vobis quod occultum est,
Deo.*

5. Ecce quod videtur nescientiae meae, et pro mo-
dicitate capacitatis nostrae nec affirmans nec sper-
nans omnino ista suggessi.

6. Ad ceteras interrogationes, si hoc non abhor-
ret, transeamus. Scribitis etiam et hoc, in quibusdam
locis diaconos chrismare vos reperisse. Nihil in hac
quaestione amplius quam in prima invenio, nisi ut

tione est, ut cum chrisma presbyteris dioecesanis pro
neophytis confirmandis datur, nihil pro ligoris pre-
tito accipiatur. Quae omnia, superiora Braulionis verba
nec minus nostram de illorum sensu conjecturam
confirmant.

Sed et reliqua perpendamus. « Postea consultum
est ut chrismarent presbyteres, sed de chrismate be-
nedicto ab episcopis, ut non videretur presbytero-
rum hoc esse privilegium, cum ab illa unctione sancta
populum Dei sacrant, sed episcoporum, quorum be-
nedictione et permissu quasi de manu episcopi, ita
huiusce rei peragunt officia. » Multa hic occurrunt,
quae supra dictis favere videntur. Primum, quod
tanta cura cavebatur, ne presbyteri ad chrismandum
accederent, nisi chrismate prius ab episcopo bene-
dicto, habitaque ab eo chrismandi licentia, ne illud
officium tanquam sibi proprium, et non ab episcopis
delegatum putarent; id, inquam, magis sacramenta-
lem chrismationem spectat, quam caeremonialem,
cum hanc non ita sibi episcopi vindicent, ne per se
unquam periclitari soliti sint, sicut illam aliam quam
proprium ubique legimus esse episcoporum; nec aliter
per manus presbyterorum factam valere, nisi
quatenus non tam ii quam ipse episcopus a quo le-
gantur, manus per eos imponit. Deinde quod popu-
lum Dei illa sancta unctione sacrari per presbyteros,
ait, quis non de unctione confirmatoria accipiat? A
qua sacrari populum Dei per gratiam sanctificantem
quam conferri proprie dicimus contra heterodoxos,
non ita de mera caeremonia baptismi adhibita atque
omni gratia sanctificante vacua.

Ad haec, ab illa unctione neophyti Christicolae de-
nominabantur; huius vero nominis vis hoc loco non
tam cultores Christi significat (omnes enim id per
baptismum habemus) quam Christianos, quod erat
nomen proprium confirmatorum, qui a sacro chris-
mate peruncti ex tunc in Christi militiam novo cru-
cis signo armati ac roborati nomen dedere. E re erit
aliquorum Patrum verba in hanc sententiam pro-
ferre. Sanctus Cyrillus Hierosolymitanus, Cathec. 5
mystag. I: Huius, ait, sancti chrismatismis dono accepto
appellamini Christiani, ut regenerationi et nomen
ipsum vere respondeat. Ante enim quam haec gratia
vobis donata est, non eratis proprie digni eo nomine,
sed pergentes usque eo progressi estis, ut efficiere-
mini Christiani. Similia scribit Ven. Beda ad illa
verba psalm. xxvi: *Domine illuminatio mea, et salus
mea:* « Potest quoque, si cui liberit, illuminatio ad
primam tantum unctionem, in qua simpliciter abre-
nuntamus Satanae, referri. Salus vero ad secundam
in qua magis firmamur, quia et nomen Christi in eo

sacrum chrisma vestra auctoritate et indulgentia pontificali persistat; et illi, qui ista aut nescientia aut presumptione patrarunt, dignam in se et distributionis vindictam, et ecclesiastici ordinis normam sub pœna et pœnitentia persentiant, et ita sint multati, ut in exemplum aliis dati, talia nequaquam ultra præsument.

7. His duobus in brevi præmissis questionibus, tertiam ingerit ignorantie mee prudentia vestra scribens, quod quidam presbyteri de chrismate, quod sibi ipsi conficiunt (si tamen chrisma istud erit nominandum) baptizatos signare præsument. Bene fateor, et optime dubitatur non esse chrisma, quod non solum non ab episcopis, sed contra jus et vetitum canonum a præsumptoribus presbyteris videtur

profiteretur, et ab ea nomen accipimus, scilicet, ut Christiani dicamur. » Eadem fere legimus in sancto Isidoro, lib. de Offic. Ecclesiast., cap. 26.

Sed et verba immediate sequentia id ipsum quodammodo suadere videntur. « Manifestum est, inquit, baptisma in nomine Trinitatis datum non debere iterari, chrismare autem non prohibetur hæreticos, quos a vero chrismate invenimus extraneos. » De sacramentorum iteratione loqui satis indicat, non de mera chrismatione reconciliatoria repetenda: quod ex eo colligimus primo, quod eam baptismi contra-ponit, tum, quia illa ceremonia in omnibus et quibuscunque hæreticis recipiendis adhibebatur, non tanquam alterius chrismationis suppletiva, sed ut illa unctione sancta, precibus simul ab Ecclesia adhibitis, Spiritus sanctus conversionem errantium sua gratia firmaret, atque solemnem quodam ritu Ecclesia ad se redeuntes benigne excipere testaretur; hoc autem loco de eorum chrismatione hæreticorum agit Braulio, qui a vero chrismate erant extranei, proinde apud suos nullius valoris unguento delibuti ac confirmati.

Deinde, quia nisi de confirmatione neophytorum esset questio, non videtur rem tanti momenti esse, quæ ita animum Eugenii sollicitaret, atque anxium haberet, ut ipse innuit, quasi in utroque extremo magnum aliquod occurreret incommodum. Quot autem, quantaque utriusque essent timenda, si de sacramenti valore dubitasset, nemo non videt, quoniam si eos non chrismasset iterum, forsân perpetuo confirmatione privarentur, quam validam nunquam accepissent; si vero temere ad iterandam chrismationem accederet, non parva injuria sacramento immineret, quod semel validum omnino propter characterem initerabile est.

Non dubitamus aliqua in progressu hujus epistolæ reperiri, quæ nostris animadversionibus adversari videntur, quale est illud quod sequente § legitur. Cum enim chrismationes presbyteri ratas habendas esse putaverit, quoniam episcopo consentiente et vidente peractæ fuissent, ut illud magis urgeat adjungit: « Quid enim sive per occasionem, sive per veritatem? » Ex quo forte quisquam ita arguet, ut evincat non loqui Braulionem de chrismatione sacramentali; nemo etenim ignorat, quæcunque in rebus ad sacramenti essentialia pertinentibus fictio intercedat, ejus valorem corrumpere; jam autem consensus episcopi, sicut punc sancti pontificis delegatio, erat omnino necessarius, non solum ut presbyter chrismaret licite, sed etiam ut valide eo officio fungeretur. Quomodo ergo diceret Braulio nihil interesse ad effectum chrismationis illius, utrum episcopus per veritatem consensum suum præbuerit, necne? Si hoc loco fictio nihil refert ad valorem, abs dubio de alia chrismatione quam de confirmatoria sermonem instituit. Sed attendat impugnator, quæsumus, quid velit Braulio, dum scribit *per veritatem*; quod ex opposito

A esse sacramentum. Nam si celestis magister et Dominus reliquit suum episcopis vicariatum, quod constitutum ab illis est, a spiritu Christi juxta Apostolum constitutum est; et si quis præcepta eorum spernit, Christi præcepta spernit. Unde videtur mihi a sancto et vero chrismate denuo præsignari debere qui a talibus sunt peruncti fraude. Præsumptorum tamen disciplina in vestro est arbitrio posita, dum aliter emendetur error, atque aliter condemnatur præsumptor. Jam vestra est sapientia, et cum ignaris mitius agere, et præsumptores vehementer stringere. Pro inerodita impedimento linguæ brevem evenire volui transtem epistolæ; sed ut est illud tibi notum, dum urceum facere nitor, amphoram fluxit manus.

8. Jam nunc salutem persolvo, et quotidianas mo-

B facilius intelligitur. Non enim veritatem opponit fictioni aut simulationi, sed veritatem occasionei contraponit. Quasi dicere voluerit: Quid interest, sive episcopus ratum haberit illius presbyteri ministerium *per veritatem*, id est vere, ex animo suo, et sponte, quoniam hujusmodi presbyterum tali ministerio dignum putasset (namque ita accidit ut quæ nos probamus, quæque maxime nobis arident, ea vere et ex animi sententia gerere, vel ab aliis facta lubenter confirmare dicamur), sive *per occasionem*, id est, tantum propter temporis circumstantias, ut principis voluntati obtemperaret, licentiam indulserit? Namque sæpe sæpius multa agimus reluctantes et inviti, etiam ex iis quæ in libera mentis potestate consistunt. Jam autem modo episcopus reipsa consenserit (ut consensisse probabatur), satis erat ad validam chrismatis administrationem, quamquam non lubens fecerit, sed invitus.

C Nec magis nos movet quod ad secundam questionem Eugenii super chrismatione facta a nonnullis diaconis respondet. De quacunque enim chrismatione superius locutus fuerit, satis colligitur, ex mente Braulionis tantum presbyteris fuisse datam chrismatis administrationem; quod et canones a nobis laudati confirmant, in quibus nulla de diaconis mentio fit, nisi ut ab ejusmodi ministerio arceantur. Quare Braulionis mentem quodammodo assecutus esse non temere diceretur, qui verba illa: « Nil in hac questione amplius quam in prima invenio, nisi ut sacrum chrisma vestra auctoritate et indulgentia pontificali persistat, » ita interpretaretur, quasi dicere voluisset: « Tota hæc de diaconis questio superiori resolutione definita est: in qua satis aperte pronuntiavi presbyteris, et quidem solis, singulari nostrorum Ecclesiarum consultatione seu statuto datum fuisse ut chrismarent; ea tamen lege, ut chrisma de manu proprii episcopi reciperent, ab ipso benedictum, atque ejus necessario auctoritate administrandum. Ex quibus omnibus concludendum erat diaconorum chrismationem nullam omnino fuisse; atque eos qui, aut nescientia, aut presumptione, chrismatis ministerium sibi arrogaverant, districte puniendos.

D Hæc sunt quæ in hac epistolam nobis adnotare visum est, si officii nostri partes spectemus, fortasse multa; si materie amplitudinem, pauca. Quidquid vero illud est, in gratiam studiosorum ecclesiasticæ disciplinæ fecimus; quin et viris doctis nostram qualemque operam probaturos speramus, cuiusque illi in hac disputatione parti studeant. In rebus enim dubiis, quæque variis hominum opinionibus subjiciuntur, non parum de litteris bene mereri credimus, qui in novo aliquo monumento edendo harum animadversionum rationem persequatur, quæ ab illius illustrationem aliquid conferat; eamque unicam putamus viam, ut veritas, discussis tenebris, aliquando appareat.

testias meas tribulationesque assiduas orationibus A vestris commendo fovendas, et per Christum te con-
juro, ut quicquid inutiliter, aut secus quam habet ratio, in hac paginola repereris effusum, non ante aliis pateat quam mihi hoc tua epistola innotescat. Nam neque spatium fuit inde cogitandi, neque vacatio dictandi, et quod lingua deprompsit, aliena manu exaravi, nec inde retractare occurrit.

EPISTOLA III.

EUGENII AD PROTASIIUM TARRACONENSEM.

Domno Protasio episcopo Eugenius.

1. Vestrae pietatis oracula favi dulcedine suaviora ingenti me fateor perlegisse letitia; unde etiam creatori Domino precum obtuli vota propter vestrae facultatis augmenta. Cujus enim anima, quamvis sit sapientia privata, tantam in te, Domine, non amet amoris industriam, quam ab arce culminis qua sublimis emines et praecellis ad amandum infirmos et exhibiles ultronea benignitate descendis? Sincerae pacis conditor, et purae dilectionis amator Dominus Dei Filius Jesus Christus ipse in vobis haec bona, quae contulit, ampliet, ipse illibata perpetua perennitate conservet. Vestrae enim dignationis alloquia ita nos ad amorem vestri per dies singulos inci-

^a Subest certe mendum; nos vero navos representamus, quos emendare sine auctoritate non licet.

^b Haec verba optamus lectores omnes animadvertant. Nec enim levem Hispaniae laudem in se continet, quod misse votivae in Toletana Ecclesia adeo aenarato sermone essent conscriptae, ut Eugenius quidquam eis simile nedum perfectius efficere desperasset. Quod non eo a nobis dicitur, quasi Romanus sermo ea tunc inter nos puritate et elegantia vigeret quam saeculis praecedentibus obtinuerat. Non enim ille summus qui plus aequo illis tribuimus tribuamus. Sed vero justam illorum rationem habentes, atque reliquas Europae provincias animo nostro lustrantes, quae olim politissimae ac florentes cum Hispania fato obrute sub barbarorum dominatione jacebant, non sine magna jucunditate observamus majores atque illustriores omnigenae eruditionis ac Latini sermonis reliquias in Hispania praeter ceteris regionibus a Romanis aliquando subactis permansisse.

Quod nostro equidem judicio duae praecipuae res effecerunt. Prima, quod sub Romanorum imperio (ut nihil de Phoenicibus et Graecia dicamus, quorum doctrina multo ante excoli coepit) una Hispania ante alias nationes Latinas litteras amplexata fuit, Romanaeque studia summa animi contentione prosecuta. Publicae enim scholae per universam Hispaniam, celebriores vero in Betica constitutae sunt, quas ludimagistri eruditione insignes moderabantur: ex quarum officina quot quantique viri prodierunt, sive grammatici, sive rhetores, sive jureconsulti, nemo ignorat. Ab ipsis Romanae reipublicae principibus eorum nomina cum summis doctrinae laudibus acceptis, quas publicis litteris commendarent. Namque Hispanos a Romanis sapientes homines habitos, atque juris publici peritos, ipse Romanae eloquentiae parens ex suo et communi omnium judicio testatur. Et Iberos non solum varia doctrina instructos, sed et accerrimi iudicii viros, emunctissimaeque naribus fuisse indicat Horatius, qui ab illis cum jucunditate legi, non prolo, sed gloriae duceret: *De peritis discit Iber*. Sed quis nesciat doctissimorum Hispanorum nomina, quam chara Romanis fuerint propter maximam studiorum conjunctionem et similitudinem? Cornelli Balbi Gaditani non armis magis

tant, ut, sicut ipse fari dignatus es, nec exprimi verbis, nec exarari valeat atramentis quantum a vos reddat et animos enarrantis. Quapropter namque, et mecum saepenumero cogito, quid vestrae potestati pro tanta possim rependere bonitate; sed quia nihil dignum aut aequabile valet reperiri, me ipsum offero, totumque me ob hoc placabilem reputo, quia granditer a vobis amari confido. Puto enim quod non displiceat animis vestris, cum id offero quod amatis. Nam quod officium nostri sermunculi jussioni vestrae parere compellitis, sincere meam fateor voluntatem, non solum verbo vobis me velle parere, sed et animo; si tamen vestrae orationis obtentu et vita nostra meruerit veniam, et lingua facundiam. Nam etsi est in nobis, ut tu, Domine, reputas, venumla tantilla sermonis, nunc inutilitate morum, nunc assidui languoris aggestu quotidie intercluditur et siccatur. Missam sancti Hippolyti vel orationes, si nobis oratu vestro vita comes adfuerit, ut potero, pro vestra jussione parabo; missam vero votivam ideo non scripsi, quia in hac patria tam accurati sermones habentur atque sententiae, ut simile non possim excudere, et superfluum judico inde me aliquid dicere, unde meliores recolo jam dixisse.

quam litteris clari, atque Ciceronis, Pomponii et Caesaris (quanta doctrinae lumina!) familiarissimi; Julii Iginii ab Augusto propter immensam eruditionem propriae bibliothecae praefecti; Marci Porcii Latronis oratoris disertissimi, quem dicentem vel ipse Ovidius Naso suscipiebat propter sententiarum gravitatem, quas suis poematibus insereret. Praeterea hos, Senecam Cordubensem philosophorum facile principem, et Quintilianum Calaguritanum aureum scriptorem, rhetorices magistrum, ex cujus schola multi quasi ex equo Trojano litterarum proceres exstiterunt, ut loquitur Politianus. Adeo ut Hispaniae et florentis reipublicae gloriae suae doctrinae lumine cumulaverint, et in interitum cum litteris inclinant summa eruditionis vi opitulati sint, nedum, ut quidam effutunt, optimis ejus studiis pestem attulerint.

Verum haec omnia ad futurorum saeculorum litteraturam parum contulissent, si, quod ipsi Italiae contigisse videmus, Hispania Gothorum dominatione oppressa ardens scientiarum studium penitus abjiceret. Sed multo aliter effectum est; namque inter medios barbaros litteras non tantum gravissimas, sed et humaniores videmus a nostris excultas. Quae etenim alia natio est quae ex illis saeculis totidem viros nostratibus opponere queat? Leandro, Fulgentio, Isidoro Hispalensi fratribus; Bratilonio, Eugenio Toletano, Ildephonso, Juliano, Taeni, Eulogio, ceteris Patribus et sanctitate et doctrina venerandis, in Scripturae sacrae lectione assiduis, praeceptorum canonum disciplinae custodibus, theologia absolutissimis ac solidissimis, oratoribus facundis, nec indiseritis, et ab eruditione profana non alienis, quod unius divi Isidori opera ad miraculum doctissimi demonstrant ut nihil de Bratilonio epistola et hisce Eugenii opusculis dicamus, in quibus veterum peritorum et oratorum sententiae passim occurrunt. Quibus si linguarum cognitionem, qua erant instructissimi (quantum tempora illa ferebant) adjungimus, nihil est profecto quod ad solidam eruditionis laudem desideretur. Ex quibus omnibus illud efficitur, ut haec propria unius Hispaniae laus sit, nullius verae sapientiae studium illis temporibus magis viguisse, atque Gothos natura feroces et incultos, at omnique studio praeterquam armorum abhorrentes

Ecco, piissime Domine, dulcedo gratiæ vestræ verbosum me reddidit et superbum; sed precor, ut parcas audaciam, quam non tumor attulit, sed amor invenit. Nam si hoc trutinæ subtilis examinis æquæ libris pensâ jussoris ponderare, ad te Dominum videbis recurrere, quod servulum tuum inveneris oberare; quia nonquam ego tam temerarius in loquendo, nisi tu fuisses tam profusissimus in amando. Quod ergo hac occasione vel deliquerim, vel deliqui, vobis imputari jubete, quia tantum amas, et tantum amaris, ut et verecundiæ pondus auferas, et timoris. Scriptum enim est: Timor non est in dilectione, sed perfecta dilectio foris mittit timorem.

3. De cætero pro peculiariter suggero, ut mihi misero tentationum fluctibus errabundo tuæ precis impendas auxilium. Sic bestorum merearis habere consortium.

EPISTOLA IV.

TAIONIS, EPISCOPI CÆSARAUGUSTANI, AD EUGENIUM ^a.

Sanctissimo ac venerabili domino meo Eugenio Toletanæ urbis episcopo, Talis ultimus servus servorum Dei Cæsaraugustanus episcopus.

Congrua satis valdeque necessaria dispositione fortioris exquirat solatium, qui propriæ virtutis caret officio, equos facilius corporis gressum porrigit, quo trahitur dextera potioris, ut saltem desideratum cursum valentioris auxilio possit explere, quam seignis in sui itineris medio remanere. Ita ego, mi venerabilis domine, licet invalidus, tuis tamen adjunctis orationibus, ardui operis auspiciâ quasi cujusdam maximi montis malui adire principia, quod velut magni cujusdam in sui superficie ostentans paradisi nemorum proceritatibus obsita, floribus abescentia, pomis etiam mellificantia, foliis viridantia, liliorum quoque pulchritudine nitentia, rosarum rubore candentia, violarum purpurantium floribus splendentia, coloribusque croceis pleraque fulgentia, nullo unquam tempore marcescentia, sed perpetua sui viri-

Hispanorum artibus et consiliis ita fuisse excultos, atque ad humanitatem compositos, ut barbariem exuli, litterarum amore ipsi flagraverint, cum interea reliquæ nationes eorum armis oppressæ ad imperantium esseratos mores suos accommodaverint, et cum ipsis in barbariem demersæ sint.

Quod si cui videbitur (immerito id quidem) importuno hæc a nobis loco dicta fuisse, saltem patriæ amor, quo abreptissimus, id indulgendum judicabit; neque nobis vitio vertet quod Hispaniæ laudes paulo fusius quam res exposcebat prosecuti simus, cum exterius videamus, per summam injuriam opportuno et importune nobis barbariem exprobrantes, usque eo livore ac præjudiciis adducti, ut palam affirmare non dubitent Hispanos hebeti ac tardo ingenio a natura donatos, ad bonas artes omnino inhabiles, et ad meras nugas efformatos fuisse, quippe qui, aliunt, habitamus solum macrum, sterile, infecundum, Musis optimisq; artibus inivisum. Quis talia legens non moveatur? Quis patriæ honorem falso traduci impune patitur? Quis tacet pro veritate contra putidas calumpnias? Verum causam hanc susceperunt eruditissimi Moedani fratres in Historia litteraria Hispaniæ, quam scribere pergunt, novissime vero apud

A ditate vernantia, mirifica arte disposita, directisque consistent linearum ordinibus coaptata, tantam subministrantes amantibus gratiam, ut suavitate sui non solum exteriores corporum sensus, sed interiora cordium arcana satietate sui perlustrent. Cumque talia intētis obtutibus cernerem, ac plerosque his multimodis dapibus satiari viderem, inestimabili accensus desiderio, tanquam unus ex collegio esurientium pterorum inedia coactus impulsus, ejusdem januari paradisi pedetentim aggressus, et quasi temerarius introrsus explorator ingressus, dum per eadem spatia pulcherrima quæque, ac multimoda prospectando nimia admiratione suspensor, quædam ramusculorum floscula more pusillorum infantium ludendo collegi, ac manu avida contractando

B decerpel, cursim ista præcipua quadam curiositate quibusdam comparationibus præmittens, verbis simplicibus quasi oris obstrusi aditum resero, nisi ut tam incomparabilis excellentiæ viri, sancti scilicet papæ Gregorii, in ipso locutionis exordio quibusdam parabolis antefeream, ejusque magnitudinem sapientiæ, quo perspicuo lumine sanctam illustravit Ecclesiam, aliquatenus non scientibus, sed nescientibus propalarem. Optaveram siquidem tunc nunc adesse præsentia, ut, sicut scriptum est: *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; majores tuos, et dicent tibi*, ex tui oris prudentia formulam sumerem, cum in principio hujus operis velut cujusdam tele verborum texturam præponerem, vel certe ex tui cordis artificiosis manu, quasi in cujusdam magni constructione ædificii politos, atque quadratos humeris propriis verborum lapillos deferrem; quoniam frater fratrem adjuvans exaltabitur, sicut civitas munita. Ordo namque rationis exposcit ut subsequentia præcedentibus quodam vinculo tenacitatis nectantur, quatenus in utrumque rectitudinem sui prolata æquitas pandat, ac ducente tramite veritatis ad destinatum finem letus accedat. Idcirco quod comparationibus paulo ante prætulimus, ver-

D Italos communi doctorum acclamatione egit eam vir doctissimus ac disertissimus D. Xaverius Llampillas Barchinonensis, in opere Italico inscripto: *Saggio storico apologetico della letteratura Spagnuola, contra pregiudicate opinioni di alcuni moderni scritti Italiani*, Genue edito, in quo evincit obrectatores nostros in dijudicanda Hispanorum litteratura non recta liberaque ratione duci, sed ex præconcepta opinione omnia metri, et scribere solere.

^a Hanc Taionis epistolam edidit primus Stephanus Baluzius, Miscellan. tom. IV, in qua cum summis amoris et observantiæ erga sanctum Eugenium significationibus, ipsi dedicat, atque ejus acerrimo judicio submittit opus a se elaboratum, quod commentarium sacra Scripturæ appellare merito possumus, ex variis ac dispersis sancti Gregorii papæ interpretationibus collectum atque in sex libros distributam; quorum quatuor prioribus veteris, duobus postremis Novi Testamenti expositio continebatur. Sed opus egregium non amplius exstat; neque aliud ejus præterquam hujus epistolæ testimonium ad nos usque pervenit. Loca aliqua mendosa, prout a Baluzio edita sunt, reliquimus, omni alio Codice carentes qui lucem afferret.

his nunc apertioribus propalemus. De opusculis quippe ejusdem sanctissimi viri sese, infert sermo subsequens aliquantula narratione officiosissimus, dignumque fore censui de suis operibus ejus pauca primum relexere. Vidimus, vidimus Gregorium nostrum Romæ positum, non visibus corporis, sed obtutibus mentis. Vidimus enim non solum in suis notariis, sed etiam in familiaribus, qui ministerio corporali eidem fidele exhibuerunt famulatus obsequium, eorumque relatione de virtutibus ejus plura cognoscens, brevissime pauca relexam. Fuit denique gratia Christi omni morum probitate compositus, animo vultuque serenus, corde benignus, conscientia purus, moribus discretus, virginitate nitens, charitate refertus, pietate præcipuus, patientia insignis, modestia incomparabilis, abstinencia singularis, hospitalitatis sectator, peregrinorum susceptor, eleemosynarum largitor, ecclesiasticarum rerum optimus dispensator, amicis devinctus, oppressorum sublevator, tribulantium consolator, acris ingenii, consilio providus, sermonibus nitidus, eloquentia facundus, prudentia disertus, sapientia præditus, doctrina multimodus, Scripturarum divinarum multimodus interpretator, abditorum mysteriorum acerrimus investigator, fidei catholicæ magnificus defensor, contra hæreticos fortis assertor, superbis auctoritate erectus, atque humilibus prompta devotione subjectus. Quatuor namque virtutibus animæ, prudentia scilicet, temperantia, fortitudine, atque justitia ita exstitit præornatus, ut non homo, sed angelus inter homines putaretur. Quis namque nostri temporis eloquentia facundus, prudentia præditus, sapientia profundus sanctum condignis efferat laudibus Gregorium? Nec ipsi, ut censeo, Græcæ Romanæque facundia philosophorum præcipui, Socrates, scilicet, vel Plato, Cicero atque Varro, si nostris temporibus adfuissent, condigna verba prompsissent. Sed ne panegyricis uti censear eloquiis, plurima de ejusdem virtutibus audita comperta præmittens, ad ejus opuscula, quæ sunt eloquia pulchritudinis, officia linguæ retorqueam. Igitur cum Romæ positus, ejusdem quæ in Hispanis deerant volumina sedulus vestigator perquirerem, inventaque propria manu transcriberem, tantaque dulcedo verborum animum meum inæstimabili suavitate mulceret, speciale quiddam in eadem sine cuiuspiam perspexi comparatione potissimum. Denique dum historiam beati Job sub triplici indagatione, id est, historica, typica, vel morali, studuit explanatione discutere, atque Ezechielis propheta primam vel ultimam partem non impari expositione percurrere, tantorumque profunda mysteriorum repulso ignorantia nubilo, serena patefactione monstrare, pene totius Novi ac Veteris Testamenti patefecit arcana; actumque est ut hac opportunitate panis ille, qui de cælo descendit, ejusdem fidelissimi opportuna satis dulcedine satiaret. Sed quoniam in eadem prolixitate voluminum, dum testimonium uniuscujusque requiritur, explanatio pene totius operis jus erat in ambiguo, non minima perscrutatio, atque animi ardentis sæpe

frigebat intentio, malui semel maximum proferre laborem, quam semper suspectam tolerare difficultatem. Percurri igitur omnia ejusdem monumenta librorum, et pene totius Scripturæ sacræ testimonia, quæ in ejus opusculis ad probationem vel expositionem cujusque rei adhibita diversis in locis continebantur conscripta, adjuvante Christo Jesu, qui ex ore infantium atque lactentium perficit laudem, linguasque mutorum vinculo taciturnitatis absorvit: suis coadunata ordinibus studiosus quisque, cum in ejusdem voluminibus cujuslibet sacri testimonii explanationem requirit, ne multiplice lectione fatigatus non cito reperiat quod voluerit, ad ista quæ decerpi recurrens, repente quod desiderabat liberæ satisfactionis discretionem reperiet. Lectorem quippe hujus operis censeo admonendum, ut vigili intentione prævideat quoniam pleraque testimoniorum capitula in ejusdem voluminibus, ut supra meminimus, diversis in locis sita, ita ut inventa sunt exposita, a me ordinatim collecta fore noscuntur. Alia igitur, quæ jam in superioribus aut inferioribus partibus exposuisse visus est, et iterum atque iterum quamlibet aliis verbis, eodem tamen sensu diversis in locis recapitulata expositione relexuit, præcedentibus testimoniis, ut ordo exponendarum rerum posposcit, aliqua inserenda, reliqua vero relinquenda curavi; quatenus ex præcedentibus subsequenter penderent, et subsequenter præcedentibus sese utilius coaptarent. Nam si cuncta discreto ordine in hujus operis serie ponerentur, procul dubio magnitudo voluminum brevitatis modum excederet, atque sui recapitulatione lectoris animum offendens, facerent nihilominus repetita fastidium. Cujus rei quantitatem in sex Codicibus, quatuor, scilicet, Veteris Instrumenti, duobus etiam Novi Testamenti, suis connexis ordinibus, prætermisiss Scripturis quas isdem virorum sanctissimus ex ordine tractavit, adjutus orationibus vestris explere curavi. Præfationunculas quoque ejusdem Codicibus consonantes decerpsi, quas etiam in capita librorum præposui, quatenus ipse sibi in suis anteponatur eloquiis, qui largiente gratia Christi, copiosus nobis multiplicibus exstitit officiis. Ipsos etiam Codices laboriosa nimium intentione collectos prudentia vestra salu committere contuendos, in quibus si quædam sagacissima investigatio vestra reperiet inordinate composita, non tam negligentia culpam, quam necessitatis ascribat, quia dum vehiculo parvæ scabulæ quasi immensus pelagus solitarius nauta navigatoris aggredior, cum maximis difficultatibus latissimi æquoris hujus spatia transmeavi, tandemque ad optatam littoris requiem, Christo gubernante, perveni. En, prudentissime virorum, ut causarum ordines agillatim perstringerem, modum brevitatis excessi, et, ut ait quidam doctissimus, dum figuli rota currente urceum facere nititur, amphoram fecit manus. Ast ego dum brevem pagellam conscribere malui, libellum manus indoctæ composui. Obsecro igitur te, virorum sanctissime, et omnes quibus hujus operis lectio non displicuerit, ut hos libellos velut duo minuta in gazophylacis

templi Domini collocare dignemini, ac pro meis A
abluendis delictis pervigili intentione ejus misericor-
diam deprecare non aedignemini, ut, æternis ere-

ptus incendiis, sempiternis solari merear refrigo-
riis. Vale, mi venerabilis ac sanctissime domine.

ANNO DOMINI DCLVI.

SANCTUS VALERIUS ABBAS.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Anon. Biblioth. vet. Hispana.)

Sob Wamba Gothorum rege maxime floruit sanctus Valerius, abbas vulgo dictus celebris monasterii sancti Petri de Montibus. De quo insignis hæc memoria in eodem usque nunc legitur marmori inscripta (*Moral. l. xii, c. 35*).

Insigne (*Ita apud Moralem*) meritis beatus Fructuosus postquam Complutense condidit cœnobium sub nomine sancti Petri, brevi opere in hoc loco fecit oratorium. Post quem non impar meritis Valerius sanctus opus Ecclesiæ dilatavit. Novissime Gennadius presbyter cum duodecim fratribus restauravit. *Æra 955 (Id est an. 895)* pontifex Asturicensis effectus a fundamentis mirifice, ut cernitur, denuo erectus, non oppressione vulgi, sed largitate pretii, et sudore fratrum hujus monasterii. Consecratum est hoc templum ab episcopis quatuor, Gennadio Asturicensi, Sabario [*Al. Sabarico*] Dumiensi, Frumio Legionensi, et Duleidio Salmanticensi, sub (*a*) æra novies centena decies quaterna et quaterna (*Æra 940 id est an. 906*), ix Kalendarum Novembris. Videntur de eo Ambrosius de Morales, lib. xii, cap. 51; Mariana, lib. vi Hist. Hisp., cap. 8 et 14; Arnoldus Uvion, lib. ii de Ligno vitæ, cap. 79; Tamaus, die 25 Februarii, Sandoval in Fundationibus Benedictinis ubi de monasterio sancti Petri de Montibus. Scripsit hic sanctus abbas, inter alia opera:

(b) *De vana sæculi Sapientia* librum: in cuius fine verba de seipso faciens, ex Asturicensis

B urbis territorii quodam loco se esse oriundum ait, eremiticam egisse vitam vicennio integro variis persecutionibus agitatam; demumque in cellula pedem fixisse, quam sanctos Fructuosus juxta oratorium sancto Petro apostolo in Bergidensi eremo a se dictum olim construxerat. Manet ibi nunc sub Benedictinorum regula sancti Petri de Montibus dictum, totaque Hispania inclytum Monasterium: ex oratorio nempe in ecclesiam, ut in monumento jam laudato legitur, dilatatum. Qui Ecclesiæ adhaerisse etiam tunc opera ejusdem monasterium, ex quo abbas in ea ecclesia Valerius dicitur, vero simile est. Inde cum honoris causa deducere et in Toletanam urbem secum perducere conatus fuit ejus episcopus, Isidorus, scilicet Asturicensis (interfuit is Ibracarensi concilio Wambanis tempore anno 675); pervicissetque precibus jussioni paribus ut ab amate Rachelis suæ amplexibus avelleretur, nisi Deus ad se vocato (*c*) episcopo quieti et solitudini servi sui opportune prospexisset. Hæc in compendio sunt quæ ex eo opere Valerius de se communicatum posteris voluit. Forte hujus de *vana sæculi Sapientia* libri fragmentum est illud in quo de hypocritis quorundam sui temporis monachorum alie conqueritur, a Tamaio adductum in Martyrologio Hispano die 25 Februarii, qui et typis mandavit (*d*).

Epistolam sive tractatum de Institutione novæ vitæ, ex quodam ms. Codice, in cuius ora notaretur,

(a) *Sub æra novies centena decies quaterna et quaterna*, ut hoc loco, et apud Moralem lib. xii, c. 35, qui lapidem descripsit *κόρυμβος* non nihil tamen humani passus in eo fuit. Restitui itaque omnino debet: *Æra novies centena decies quina, terna et quaterna*, seu 957, ut respondeat anno Christi 919, in quo sub die 24 Octobris consecratum fuit templum cœnobii sancti Petri Montensis, ut invictis rationibus ostendit cl. Floresius t. XVI, pag. 152, et t. XVIII, pag. 71, n. 6. Nec Sabaricus Dumiensis nisi ab anno 907 pontificatum iniiit, quam sedem in Minduniensem translata usque ad annum 922 tenuit, ejus nominis secundus; isque idem est quem duplici, id est virorum et feminarum monasterio præfuisse, ac sancti Rudesindi, qui post Recareduum ei in episcopatu successit, institutorem fuisse non ita pridem diximus.

(b) Exstat id opus in apographo nostro ex Codice monasterii Carracedi excerpto. CARD. DE AGUIRRE.

(c) Quem tamen Isidorum Valerius in *Ordine quærimoniae*, seu *Præfatione* discriminis, n. 36, pestilentissimum virum vocat, qui (pergit) dum sic veniret inmissus ab inimico, ut nie mitteret in commotionis interitum et aliorum fratrum pessimum scandalum, recto, videlicet, omnipotentis Domini judicio, lacum quem nobis aperuit, ipse repente ingressus est, etc.)

(d) Opusculum de *vana sæculi Sapientia* a nonneme braulioni Casaraugustano tribui notum est, sed falso, cum dubio procul sancti Valerii Montensis sit. Exstat in Codice monasterii Carracedensis, atque in Æmilianensi, necnon in duobus Toletanis, quorum alter ineunte sæculo x exaratus fuit, ut ex nota ejusdem finis subdita liquet, nimirum: « Explicit liber in æra 940 (Christi 902) regnante domino Adesonsum princeps. Armentarius indignus et grave onus peccatorum depressus scripsit. Hora pro me, sic inveni ad requiem anime tue. Amen. » Utrumque hunc Toletanum Codicem ad annum 1752, contuli cum Carracedensi olim cl. Joannis Baptistæ Perizii exemplo in Bibliotheca Toletana servato; et variantes lectiones observavi, quas nunc ad manum habeo. Cl. Floresius universa Valerii gesta et Toletanis, Carracedensi et Æmilianensi Codicibus strictim, sed clare ac dilucide expressit t. XVI, primusque omnium nonnulla Valerii opera in eundem tomum intulit, nimirum, *epistolam de beatissima Echeria laudæ conscriptam*, etc., de qua mox seorsim; de *vana sæculi Sapientia*, cui insunt minores rubricæ; *Dicta beati Valerii ad beatum Donadunum*; item alia de *Benedicti monacho*, item de *cælesti revelatione facta Baldarrio*; de *monachorum Patientia*; dicta *sancti Vale-*

hanc non Isidori Hispalensis, cui ascribitur, sed potius Valerii esse (g). Scripsit item:

Vitam sancti Fructuosi abbatis Dumiensis, posteaque archiepiscopi Bracarenensis. Hanc edidit primus e Codice monasterii sancti Petri de Arlanza anno Christi 912, manu exarato Prudentius Sandovalius Pampilonensis episcopus, (*De las fundaciones de S. Benito en Espana*), atque exinde in Martyrologium suum Hispanum Joannes Tamaus misit (Tom. II, 16 April.). Tertio habemus editam, nec parum emendatorem, a Joanne Mabillon in *Actis Sanctorum Benedictinorum* (Soc. II, p. 581). Tandem in *Actis sanctorum*, die 16 Aprilis. Valerii autem nostri esse creditur ex conjecturis tantum. Una enim cum aliis ejusdem operibus prostat, non solum in Codice illo Arlancensi, sed et in alio monasterii Carraceli Cisterciensis ordinis, non procul a sancti Petri de Montibus dicto, quem Morales vidit (*Moral.* I. XII, c. 35), scripta. Consonat et stylus utriusque operis, uti visum Morali; item quod Benenati et Juliani, atque item Cassiani, sancti Fructuosi familiarium, ac discipulorum testimonio sic utitur Vitae auctor, ut et ipse familiares eos in eodem Bergidensis tractu, in quo monasterium sancti Petri est, habuisse facile appareat. Reperiuntur in iisdem Codicibus atque in alio Ovetensis Ecclesiae, quem et vidit Morales (*Lib.* XII, c. 51), sub sancti Valerii jam nomine.

De Vita et sancta peregrinatione feminae cujusdam, sanctae (h) Eucherie nomine ad Bergidenses monachos prolata epistola (c).

(d) *Historia brevis Donadei abbatis* (e).

De genere monachorum: Ordo querimoniarum, sive *Præfatio discriminis*; item *Replicatio sermonum a prima conversatione*; ac demum: *Quod de superioribus querimoniarum residuum sequitur*. Recte autem noster hoc loco suspicatus fuit fragmentum de *hypocrisis* quorundam Valerii ævi monachorum a Tamaio Salazarario Martyrol., t. I, ad 25 Februarii adductum, partem esse hujus quo de agimus de *vana sæculi sapientia* opusculi; totidem enim atque ipsis verbis apud Tamaum et Floresium legitur.

(a) Exstat apud Tamaum Salazarium, Martyrol., ad d. 25 Februarii t. I, p. 252, in Codice Gothico hoc titulo: *Tractatus sancti Isidori Hispalensis de institutione novae vite*; cui tamen in margine manu cœvæ adjecta est nota: « Alii hanc epistolam tribuunt sancto Valerio abbati Virgilitensi, quam ad Justum presbyterum scriptam autunt, quod est verius. Inc. *Dilecte fili, dilige lacrymas*; noli differre eas, etc. quod idem initium est opusculi inscripti *Collectum de lacrymis*, sed fortassis, quamvis ab eodem fonte descendat, diversa opuscula sunt. Certe *Collectum de lacrymis* in duobus Codicibus Escorialensibus exstans, lit. M, plut. II, p. 25, et lit. L, plut. III, n. 8 (e quorum altero id olim descripsimus, estque nobis ad manus ejus exemplum), longe uberius ac duplo minime auctius præ Tamaii *de institutione novae vite* edito est, ut ex utriusque collatione nobis constitit. Guilielmus Cave epistolam sive tractatum de *Institutione novae vite* Isidoro a quibusdam tributum Valerio vindicat, ad annum 680 in eo; cl. tamen Florezius, tom. XVI, p. 345, eum Valerio adjudicat.

(b) *Etheria* est in Codice Carraeodi, unde nos exscriptam habemus hanc epistolam, lucem aliquando, una cum aliis monumentis, visuram. CARDINAL DE ACQUIRRE.

(c) Habetur in Escorialensi Codice anno Christi 954 exarato lit. A, plut. I, n. 9, hac rubrica *Vita et Epistola beatissime Etherie* (sive *Etherie*) laude conscripta fratrum Bergidensium a Valerio consata.

(d) Habemus etiam hanc historiam inter *antædota* ex eodem Codice. CARDIN. DE ACQUIRRE.

(e) Imo Donadeo abbati inscripta seu nuncupate revelationes monachorum Maximi, Bonelli et Baldarii; nulla vero de Donadeo historia.

Item *De quibusdam miraculis et revelationibus duorum monachorum Maximi et Bonelli, cujusdamque sancti Fructuosi famuli*.

Poetica quædam alia opera se reperisse in eodem Codice Ovetensis Ecclesiae Morales ait (g).

In psalmos fortasse scripsit; si quidem prologum ad eos Valerii nostri se vidisse in Codice illo Ecclesiae Ovetensis Morales scriptum reliquit in libro cui titulus est: *El sancto viage*, agens de libris Ecclesiae Ovetensis mss.

In *Concordia regularum sancti Benedicti* Amanensis abbatis, quam vir doctissimus Hugo Menardus publicavit (h) cap. tertio, quod est *De generibus monachorum*, § 7, *Dicta*, hoc est, fragmentum sancti Valerii de genere monachorum insertum legitur, quod septimum genus quoddam eorum, et quidem prioribus pejus, descriptum sit, quo satis ostendit sex alia se antea descripsisse. An vero ex aliquo eorum operum quæ jam memoravimus hoc sit fragmentum, illi viderint qui mss. Codices habent ad manum (i). Mabillonius certe aliquantulum variare hujus segmenti styli ab eo quo utitur Vitæ Fructuosi auctor adnotuit (j), sed sollecitis quibusdam, quæ tribui exscriptoribus possunt, e Vita ista sublati et in rectum sensum reducti, quod Mabillonius ipse fecit; in quoniam autem alter ab altero auctore differat, non facile invenio. Saltem de legitimitate inscriptionis fidem faciunt hæc ejus fragmenti verba: « et cum in ista ultimæ extremitatis Occidui partis confinia, rara, videlicet, et exigua pullularent sacrae religionis crepundia; quibus ultimi Occidentis scriptorem ac

(f) Hujus exemplar apud nos est ex eodem Codice Carraceli. CARDIN. DE ACQUIRRE.

(g) Valerium humaniora studia excoluisse innunt ejusdem verbi in *Ordine querimoniarum*, sive in *Præfatione discriminis*, nimirum: « Dum olim ego indignissimus peccator . . . intra adolescentiæ tempora mundialibus illecebris occupatus, lucrisque terrenis inhians, vanis disciplinis intentus, etc. » Genio autem fuisse ad poetice proclivi atque a Musis non abhorrente, sparsa ubique in ejus opusculis hemistichia et carmina; nec ea solum quæ in *de vana sæculi sapientia* συζητός, sive lineis discretæ, leguntur, nimirum:

Ipse jubere nefas, ipsa perhibetur amare,
Qui prohibere valet, nec prohibere volet;

Item:

Gaudia post luctum veniunt, post gaudia luctus,
Gloria sequitur risus, et cantica placent;

sed permixta alia in prosa oratione quasi neglecta et sponte fluentia. In *Ordine querimoniarum*:

Quia nemo retrorsum
Noxia contempli vitans discrimina mundi
Aspiciens salvandus erit; nec debet arator
Dignum opus exercens vultum in sua terga referre:

D *Referre* inquam, ut in antiquiore Toletano Codice: non *vertere*, ut apud cl. Floresium, pag. 592. Item paulo inferius:

Frons picea nigrior proprio se prodiit amictu;
cujus loco apud Florezium, pag. 593, prosa oratione legitur: *Frons picea nigrore proprio d'promitur amictu*; in utroque Toletano, soluta item oratione: *Frons picea nigrore proprio depromit amictu*; pectusque sequuntur

. . . . . Velut ævassima bestia frendens,

Et:

Is novit cui [quem] nulla latent absconsa . . . et alia passim quæ longum esset recensere.

(h) Parisiis, apud Dionysium Bechet 1658.

(i) Abest hoc fragmentum a Toletanis Codicibus atque a Carracedensi ejusdem Bibliothecæ exemplo.

(j) In observat. præviis ad sancti Fructuosi Vitam sæculo I SS. ordinis S. Bened. pag. 511.

esse satis prodit, hoc est Gallaciz terrarum ultimæ finibus inclusum, quod observavit et Menardus (De concordie auctore, etc. p. 66) (a).

Jacet sanctum ejus corpus, non quidem in suo sancti Petri de Montibus monasterio, sed in ecclesia

A quatuor fere miliaribus inde dissita sancti Michaelis Archangeli: ubi magna religio et peregrinationibus frequentibus, uti et solemni festo die xvi Aprilis in Asturicensi Ecclesia, rite colitur (b).

(a) Legitur hic tractus totidem verbis in cl. Florezii edito, pag. 388. Verum plura insuper alia Valerium scripsisse, liquet ex ejusdem verbis in *de vana sæculi Sapientia. In Ordine querimonie sive Præfatione discriminis*, apud Florezium, pag. 393, n. 33: « Nam libros (inquit) quos de *Lege Domini*, et de *sanctorum Triumphis* pro consolatione peregrinationis meæ, atque correctionis discipline vel scientiæ industria ipse conscripseram, mihi prius cum ingenti contumelia (Flajjus pseudo-sacerdos) abstulit. » In *Replicatione sermonum a prima conversione*, pag. 403, n. 45: « Cum in eodem (pergit) necessitudinis loco quemdam flonosum filium contrarium, et illi pro eruditione præcipuum conscripsissem libellum, etc. » B Denique in *Residuo superiorum querimoniarum*, pag. 411, n. 66: « Librorum vero volumina, tam quæ pro quotidiano officio, quam pro sanctorum festivitatum pro ordine pertinet anniversario, vel etiam di-

versarum sanctorum Scripturarum, quod ad ædificationis profectum atque industriæ documentum proficit animarum, utraque altarium sanctorum juvante Domino plenarium accelebravi [*Rest. acceleravi*] compendium, etc. » Quæ ad ecclesiastica officia, id est ad altaris et chori servitium spectare videntur. Vid. de his Florezius, t. XVI, p. 315. Acrostichidem quandam inter ejus opera apud nos habemus, cujus summæ litteræ sunt: NISER VALERIUS: cujus aliquando copiam vulgo faciemus. (Vide infra col. 425) CARDINAL. DE AGUIRRE.

(b) Cl. Florezius, t. XVI, pag. 342, n. 36 et 37, omnino nostrum sinistra aliorum relatione deceptum, et Valerium, sicut ipse vivens e Deo postulaverat, in sancti Petri Montensis cenobio ad Dominum migrasse, ibique venerandum ejus corpus ad hanc diem religiose coli, asserit.

SANCTI VALERII ABBATIS

OPUSCULA.

(Florez, España Sagrada.)

EPISTOLA DE B. ECHERIA.

Incipit epistola de beatissimæ^a Echeriæ laude conscripta fratrum Bergidensium monachorum a Valerio collata^b.

1. Quæso ut intento corde pensetis, sancti et Deo placiti fratres, quanta sit exercitatio operum diversorum præmia adipiscendi regni cælorum. Dum fortissimorum virorum sanctorumque attendimus acta, femineæ fragilitatis magis constantissima admiratur virtutis efficacia, sicut beatissimæ Echeriæ cunctorum secularium fortior virorum eximia narrat historia. haque dum olim alimifida fidei catholica: crepundia, lucifluaque sacræ religionis immensa claritas hujus occidua: plaga sera processione tandem refulsisset extremitas, eadem beatissima sanctimonialis Echeria, flamma desiderii gratiæ divinæ succensa, majestatis Domini opitulante virtute, totis nisibus, intrepido corde immensum totius orbis arripuit iter. Sicque paulisper duce Domino gradiendo pervenit ad sacratissima et desiderabilia loca, natiuitatis, passionis et resurrectionis Domini atque innumerabilium sanctorum per diversas provincias vel civitates corpora martyrum orationis gratia ædificationisque peritia. Quanto plus sancto dogmate indepta, tanto amplius inexplicabilis æstuebat in corde ejus sancti desiderii flamma. Cuncta igitur Veteris ac Novi testamenti omni indagatione percurrans volumina, et quæcunque sanctorum mirabiliorum loca in diversis mundi partibus, provinciis, civitatibus, montibus, cæterisque desertis reperit esse conscripta, sollicita expe-

ditione licet per multa annorum spatia peregrinando proficiscens, tamen cuncta cum Dei juvamine perlustrans, tandem parte Orientis ingressa sanctorum summo cum desiderio Thætorum visitans monachorum gloriosissima congregationum cenobia, similiter et sancta anachoretarum ergastula. Unde benedictionibus sanctorum plerumque munita, et dulci alimonia^c claritatis referia, ad cunctas Ægypti convertit provincias, et omnes antiquæ peregrinationis Israelitici populi summa intentione perquirens habitationes, singularumque provinciarum magnitudines uberrimas, fertiles, atque perspicuas, urbiumque munitiones, et varias pulchritudines per singula describens cunctarum venerationem laudem.

2. Post hæc sacratissimi montis Domini gratia orationis, desiderio denique inflammata egressionis filiorum Israel ex Ægypto sequens vestigia, ingressa est vastas solitudines, et diversa eremi deserta, quæ ad singula Exodi libri declarat historia. Ubi Israeliticus populus triduo sitiens, ambulans sine aqua, atque ubi illis murmurantibus ex durissima petra eduxit Dominus per Moysen inestimabilem aquam, et eorum fides permansit ingrata, ibi in corde istius Deum sitiens inluit fons aque vivæ, salientis in vitam æternam. Et ubi multitudo illa esuriens ex dispensatione divina sanctum de cælo fluente percipit manna, insuper fastidiens Ægypti execranda quasivit alimenta, ibi ista cibo verbi Dei refecta infatigabiliter agens gratias Deo, carpebat iter intrepida. Illi autem crebro vocem Domini audientes, gra-

^a Ita et Morales nominat lib. xii, cap. 51. Tamen vero *Eucheriam* ad diem 25 Febr. Cod. Goth. Tolet., *Egeria*; Carrezedensis, *Echeriæ*, et *Etleria*.

^b Ex Codicibus Carracedensi, duobus Toletanis et altero Amilianensi.

^c Cod. Tolet., *charitatis*.

tiam ejus die noctoque in columna nubis atque ignis præcedere cernebant, insuper ambigui retro redire cogitabant; hæc evangelica voce semel indepta ad montem Domini procul dubio ^a gaudens properabat nulla hesitatione detenta. Illi quadraginta dierum spatio Moysen cum lege Domini non sustinentes, idola sibi pro Deo fabricaverunt sculptile: hæc autem adventum Domini post finem sæculi expectans velut præsentem attendens, ad montem sanctum Sina unde eum speramus in nubibus cœli suo tempore advenire, feminea fragilitate oblita, hujus ^b montis ardua proceritate cujus cacumen usque ad nubium altitudinem contiguum eminet, infatigabili gressu dextera divina sublevata, pervolat. Sic ope divina pietatis evehente, ad ejus saxei montis sanctam pervenit summitatem, ubi ipsa divina majestas omnipotens Deus, dum beato Moysi sanctam præberet legem, dignatus est habitare. Ubi cum omni exultationis letitia, inter crebra orationum præconia salutare Deo obtulit hostias, et infinitas gloriosæ majestati ejus referens gratias, ad visenda ulteriora processit. Denique super quod universi pene orbis terrarum lustravit confinia, etiam et aliorum similiter curavit ingentissimorum conscendere cacumina montium, id est, præcelsum montem Nabau, sæpe dicti Sine similem, de cujus summitatis vertice beatus Moyses terram repromissionis est intuitus, [et in eodem loco decidens dicitur ab angelis fuisse sepultus ^c]. Alium supereminens Faram valde procerissimum, in cujus summitate erectis brachiis oravit Moyses, pugnante populo, donec victoria fieret. Necnon et immanissimi montis Thabor supercilium, ubi Dominus cum Moysse et Elias discipulis glorificatus apparuit. Atque alium ejusdem comparem, valde ingentem, qui vocatur Hermon, in quo se Dominus cum discipulis [suis] refectere consuevit; aliumque valde excelsum, in quo Dominus discipulos ^d beatitudines docuit, qui eremus appellatur. Et alium similiter altum nimis, qui dicitur mons Elize, in quo habitavit Elias propheta, et centum prophete absconsi sunt. Item horum similem super Jericho imminentem, similiter a Domino consecratum. Quos cunctos pari ^e prædestinatione conscendens, et quia per singula eadem ioca singula sanctarum ecclesiarum constructa sunt altaria, ubique cum gaudii exultatione et gratiarum actione, omnipotenti Deo obtulit vota. Igitur palam datur intelligi, quia dum altitudinem regni cœlorum, consortiumque sanctarum virginum in paradiso deliciarum, et præmia gratiarum, ardenti animo, et totis visceribus, summoque desiderio impetrare quæsit, tot montium infatigabiliter incescabilibus, saltim illata verticibus, opitulante Domino,

A tam ingentis fastigii penuriam ferventi animo leviter tulit. Quis pensare poterit quantus in corde ejus rigerit futuri judicii timor, quantus dilectionis summa charitatis fluctuaverit timor, quantumque exarsit spei divinæ ac fidei ferventissimus ardor, quam totius mundi iter non quassavit, Maria procellosa ac flumina ingentia non conclusit ^f, montium immanitas, diraque asperitas non imminuit, gentium impiarum truculentissima atrocitas non perterruit, nisi omnem desiderii sui devotionem, juvante Domino, usque in finem irrevocabili audacia procul dubio perpetravit?

B 3. Ideo, fratres dilectissimi, cur non erubescimus qui viribus corporis et integritate salutis consistimus, mulierem patriarchæ Abraham sanctum complexus exemplum, quæ femineum fragilem sexum propter vitæ æternæ præmium sempiternum in fortitudine produxit ut ferrum. Quoniam dum in penuris constrictionum calcas hunc mundum, in requiem et gloriam exultationum adeptus est paradysum. Quæ extremo occidui maris Oceani littore exorta ^g, Orienti facta est cognita. Dum animæ suæ quæreretur remedium, multarum animarum sequendi Deum mirabile præbuit documentum. Hic requiem noluit habere, ut ad sempiternam ^h requiem fiducialiter cum palma victoriæ perveniret. Hic terrenum corpus terreno ⁱ honore maceravit, ut cœlesti Domino cœlicolam animam innocuam præpareret. Hic se exercuit ultrona libertate peregrinam, ut in choro sanctarum virginum cum gloriosa cœli regina, Domini genitrice Maria, æthereæ hæreditaret regna. Interdum, dilectissimi, qui ultro nos novimus in religionis habitu fideliter Domino deservire, ac si non prævaleamus hujus infatigabilis exempli tantæ femine meritis æquiparando gratiam Domini promereri, tamen quia multæ sunt viæ meritorum quæ ad unam patriam pergunt regni cœlorum, in quantum opitulante Domino virtus substitit, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, crebrisque orationibus, atque diverso regulari officiositatis exercitio, sic nos debemus die nocteque infatigabiliter præparare, ab omnibusque illicitis voluptatibus, et mundanis illecebris, atque diversis flagitiis, abstinere: ne forte dum sub negligentia hoc exiguum temporis spatium expendimus, tunc quando illa cum sanctis virginibus illic, ubi in hac vita pedibus peregrinavit, venienti Domino clarissimæ sanctitatis oleo flagrante lampade, cum cæteris sanctis in medio aere cum omni gaudio occurrerit, nos [quippe] quod absit, januis clausis fuscatis lampadibus foras exclusi atque nequiter abjecti remaneamus, et frustra introitum vitæ poscamus, qui adventum Domini cum desidiioso torpore sequitur expectamus. Reminisca-

cenorum copulari.

^g Discere hinc potes indigenam fuisse Echeriam hujus de qua loquimur provincie; hanc enim Occidus alluit Oceanus; et Valerius ipse hujus Occidus plagæ (in qua ipse degebat) extremitatem nominat cum de Echerie agit in Orientem profectione.

^h Tolet., *Gloriam*.

ⁱ Leg. *onere*.

^a *Gaudiens* scriptum in Cod. Carraced.

^b Carracedensis Codex, *montis quo uaque*, etc.

^c Desunt in utroque Toletano.

^d Ita Toletani. Desunt in Carracedensi.

^e F., *pedestratione*, pro peregrinatione pedestri.

^f Sciendum est pluralia neutri generis nomina verbis singularis numeri, Græcorum more, a scriptoribus nostris (seu transcriptoribus) sub jugo Sara-

mur Domini nostri verba dicentis: *Amb late dum late* A qualis hinc quis egreditur, talis in iudicio presentatur, ut recipiat unusquisque secundum opera sua.

EPITAMERON^a CONSUMMATIO^b IS LIBRI HUIUS.

Pro edificatione morum atque correctione animarum M
 >juvante clementissima pietatis opitulatione omnipotentis Domin i
 >uis, beatissime Pater, obediens confusus suscipiens præcepti S
 >eligiosæ vite ignavis fratribus pandere desiderans trinit E
 >n quantum mea valuit extremitas crebra percurrens volumina confidite R
 >neq præsentis libri dogmatum Patrum consummare instinct V
 O, tatur hinc jubar doctrinæ coruscaus præmicante luce præclar A
 Zam sicut imminente die tenebras noctis effugat oriens so L
 >ccedens igitur hæc lux in tenebroso ignorantie corde simile seminat
 (claritat E
 Cum velut ubertim dulcis fluctuans^b latix in arente terra diffundit R
 Et multipliciter centuplicatur fructu telluris agr I
 >stenditur ergo animarum segetem ex hujus gurgitis rigari fluct U
 Uberrimas affluentes et indeficientes paradisi perspicuas fecundare^c (delicia S

DE VANA SÆCULI SAPIENTIA.

4. Quæso ut non phœra ornamentorum, neque pompam excelsorum inquiras^d verborum, neque impiorum attendas per singulorum discedentium temporum ordinem rerum, dum stupefa iniquorum hujus sæculi dementia, quod stulti æstimant esse prudentiam, tuam, almiſſe^e Pater, confusus simplici sermone alloqui cupio beatitudinem.

5. Cum autem in exordio mundi, post ruinam angelicæ prævaricationis, præparasset Deus inferni claustra cum immensis atque infinitis atrocissimis penarum suppliciis diabolo et angelis ejus; et inenarrabilem pulchritudinis amoenitatem paradisi cum ineffabilibus atque immensis deliciis præparasset primo homini cum filiis suis: crudeli stimulatus zelo atrocitatis sævissimus inimicus, flamma invidiæ magis magisque succensus, ne illa pars quæ per superbiam ruerat angelorum de hominibus reparetur, ita præstigio prævaricationis suæ invidens obligavit genus humanum, ut obliviscens dereliqueret Deum creatorem suum; et adorans excoleret diabolum in sculptilibus vanis et inanibus simulacris.

6. Videns igitur omnipotens Deus ignorantiam cecitatis atque stultitiam prævaricationis humanæ, misit unigenitum Filium suum in hunc mundum; qui dum tanquam sol oriens præ fulgore claritatis suæ universas mundi effugavit tenebras, ita Salvator noster primo incarnationis suæ adventu sumptam humanæ naturæ ex Virgine inducens carnem, periturum, ignorantieque caligine tenebrosum, sua præmicante claritate illuminavit mundum, eumque velut parvulum nutrix gremio gestans, pedagogia alimentis enutritis, doctis Patrum exemplis fovendo mirabiliorumque prodigiis mulcens virtutum, de fluctu vagi maris naufragio ereptum, ad ceptum perduxit fidei portum; sacra vero Evangeliorum documenta quæ ore protulit, cuncta opere complevit; suam vero

B Ecce iam passione redemit, pretio sanguinis: comparavit, [crucis trophæo munivit^f], morte sua mortis interitum peremit, atque resurrectione sua fiduciam humanæ resurrectionis et spem vite æternæ patefecit; inde venturum se ad iudicium terribile evangelica voce prædixit.

7. Ante Ascensionem vero suam cælum apostolorum sanctorum discipulorum suorum, quos attentum docuit et perfectius erudit, ad residuas mundi^g ignorantie tenebras misit; qui Magistri et Domini sui sequentes exemplum, dividentes si i cunctis^h aviⁱ partibus, egressi Spiritu sancto repleti, per atram sæculi cecitatem, velut lampades arcense, universum mundum illuminantes, lustraverunt orbem terrarum; verbum Dei prædicantes docuerunt omnes gentes, baptizantes eos in nomine beatissimæ Trinitatis. Qui Ecclesiam catholicam multiplicantes in ordine honoris sui, sanctos constituentes pontifices, cum martyrii palma, triumphique victoria, Domini ac Magistri sui sequentes vestigia, atque cum eodem in regno cælesti æterna nunc exsultant in gloria.

8. Quorum immensa martyrii agmina sequentes exempla, a senæ usque ad infantem, pueruli, juvenes et adolescentes, virgines et viduæ, ceteraque femina^j virorum copula nubentes; cunctas mundi divitias respuentes, omnemque carnalem parentelam atque hæreditatem terrenam quasi stercora despicientes, non solum ex plebeio cortu vulgali conversatione degentes, sed et pontifices, reges, duces, atque diversi sæculi potentes. Inter quos quantum nostra nosse potuit ineptia, pauca de plurimis distinguemus nomina. Id est, de pontificali sacerdotii culmine immensus est numerus. De regali vero fastigio, meminimus Cæsarem nomine Crispum; regem Gothorum Ermenegildum; regemque Barbarorum Auciæ, Ypolitum ducem, Georgium comitem, et reginam nomine Alexandriam. Qui cum diversis su-

^a Tol. post Epitameron addit, id est, consummatio- nis. In Carracedensi Codice hæc non exstat acrostica inscriptio.

^b Emil., latix; Tol., latix, scilicet i pro e (lates), uti frequenter (sicut e pro i) in Codicibus Gothicis.

^c Emil., redundat delicias.

^d Ms. verba.

^e Id est, abbas Donatus.

^f Desunt in Tol. Goth. et in Emil.

^g Emil., i, norantia; Carraced., ignorantias.

^h Carraced. et Tolet., pauperibus.

ⁱ Lego: virorum copulam nescientes; statim enim subdit: Propterea conjungia.. desperaverunt.

præ præfatis, deserentes thesauros et prædia, atque A cunctam immensam opulentiam, cæteraque phalera, ac voluptuosam sæculi pompam, persecutionis atrocitate acriter irruente, ultro se persecutoribus atque carnificibus offerentes, tradiderunt violentis corpora sua tormentis, ignibus, feris, equuleis, ungulis, carceribus, catenis, lapidibus, flagellis, et gladiis, cæterisque penarum generibus. Quoniam propterea hic suis non miserti sunt membris, sed hoc mortale atque corruptibile corpus in interitu tradiderunt, ut illud perpetuum immortalæque angelicæ claritatis compar corpus a Domino reciperent, in gloria sempiterna perenniter permansuri; proinde exsultantes tradiderunt animas suas in morte, ut cum triumpho victoriæ, et palma virtutis, ad regnum ascendentes cæleste, a Domino coronas immarcescibiles atque splendidiæ claritatis stolas vitæ æternæ perciperent. Pro, terea putredine vitularum periturosque thesauros desuperunt in hoc mundo, ut immensum et infinitum thesaurum possiderent in regno cælorum. Propterea conjugia, et carnalem parentelam, atque transitoriam hæreditatem terrenam execrantes desuperunt tanquam stercore, ut in illa inenarrabili vitæ perpetuæ gloria infinita consortium perciperent angelorum, cum quibus regnantes exsultabunt in sæcula sæculorum. Amen.

9. Post eorum vero triumphum victoriam, monachorum et puellarum sancta constructa sunt cænobia: in quibus utroque sexu genere nobiles, et divitiarum facultatibus locupletes, despicientes sæculi lascivientis delectamenta, atque * illecebrantem mundana delicia opulentiam quasi nihilum reputantes, quod mundi est mundo derelinqentes, nihil sibi proprium vendicantes, suis propriis famulis ac diversis vilibus^b comparati effecti personis, sub leni redemptoris jugo cervicem cordis edomantes, seminudi, expeditique fidei ardore succensi, alacri nisu ferventes, se Domini servitio manciparunt.

10. Alii similiter sæcularem conversationem deserentes, si ut fecerunt Orientales Thebæi Patres, ad deserta vastasque solitudines confugientes, parvi-que et angustis tuguriis inhærentes atque per antra et diversis terræ cavernis permanentes, hirsutis pellibus induentes, in solo pane et aqua viventes. Alii autem ita sæculi vanitatem derelinqentes, ad eremi deserta confugerunt, ut omnem occurrantiam atque subministrationem humanam omnino refellerent; et nulla habitacula aut sedes proprias habentes, nisi per diversas solitudines inter bestias atque diversa ferarum genera singillatim solitariique divagantes, ubi unamquemque eorum nox occupasset manebant, herbis herbarumque radicibus vascantes usque ad finem vitæ præsentis in ipsa necessitudinis penuria durantes permanserunt. Ille illi, qui supra præfati, in omni abstinentia degentes, vigiliis, jejuniis et orationibus sine intermissione at-

que diversæ artis operibus vacantes, cunctisque religionis exercitiis et psalmodiæ officiis jugiter studentes, humiliantesque se usque ad mortem, viam angustam arripientes, arcum martyrii tenuerunt vitam, sicut scriptum est, quia duo sunt martyrii genera, unum in occulto, alterum quoque in publico. Martyrii meritum in occulto est, cum virtus ad passionem prompta flagrat in animo. Quique occulti hostis insidias tolerantes, suosque in hoc mundo adversarios diligentes, cunctis carnalibus desideriis resistentes, omnesque lascivientis sæculi illecebras respuentes, atque in rigore abstinentiæ degentes, et cuncta exercitii spiritualis studia exercites, per hoc quod se omnipotenti Domino in corde maclaverunt, etiam pacis tempore martyres B fuerunt, et similes cum primis martyribus victoria palmas atque immarcescibiles coronas acceperunt; qui usque ad finem hujus vite in occulta martyrii contritione perseveraverunt. Hoc autem interdu mirum est, quod illis temporibus homines initio catholicæ fidei imminente, necdum perfecte documentis veritatis instructi, sed tantum credulitatis exordium indepti, ardore fidei ferventes perfecte martyrii trophæo, diversoque confessionis bravio agonizantes, et feliciter triumphantes, victores regna cælestia penetraverunt.

11. Nostris vero temporibus homines Veteris et Novi Testamenti peritia diligenter imbuti, et quotidie Dominum evangelica voce audiunt clamantem et dicentem: *Venite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris.* Denique regnum cælorum, et paradysum deliciarum, consortium angelorum, vitam æternam, et retributivum justorum non ignorant; adventum autem Domini, et judicium ejus procul dubio noverunt esse venturum; infernum enim pessimum, tartarum tenebrarum, ignem æternum, vermem immortalem, tormenta non finienda, ululatum, gemitum, et stridorem dentium. Et ne forte inferni non crederentur atrocissima esse incendia, sacra teste fateor Scriptura, quia præ cæteris locis in Sicilia terræ insula * per illam horrendam et pessimam Vulcani ollam horribilis vorago de profundo abyssi super illam terram sævissimam eructat flammam, ut qui inferni incendia non credunt audita, saltem pertimescant vel v'sa^d.

12. Crebro audivimus Evangelium dicentem quod hii qui ad dexteram metuendæ majestatis Domini judicantis, et * ad ejus terribile tribunal constituendi sunt justi in angelica transformati specie, quorum vultus fulgebit sicut oriens sol radiat in virtute sua, atque niveo vibranti candore induti stolis in conspectu Domini præmicantes, in gloria luciflui candoris astantes, audient illam suavem Domini vocem,

^d In Toletano Gothico adest hic titulus: *De Judicio et dextris, qui in aliis desideratur.*

* Ex Æmil. A'ii, *de ejus terribiti tribunali.*

^a Æmil., *illectebant.*

^b Ita Æmil.; alii, *comparantes.*

^c Ita Æmil.; alii, *per illa* (in deficiente hic et in sequentibus) *voragine... eructabat flamma.*

dicentis : *Ve rite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis preparatum est a constitutione mundi, et cætera. Illi autem qui ad sinistram consistent, audient illam terribilem ac truculentam Domini vocem, dicentis : Recedite a me, maledicti, et ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus.* Tunc præ magnitudine judicantis excindetur vallis illa lacrymarum, quæ dicitur Josaphat, et apparebit vorax ille pessimus lacus igne, pice, bitumine et sulphure inter undas flammarumque procellas ebulliens fervoribus glomeratis, inquietis et immortalibus vermibus plenus, ad poenarum interitum præparatus, ubi nulla misericordia, nec tenuis refrigerii aura reperitur. In quo una cum diabolo et angelis ejus precipitabuntur omnes impii, et iniqui, seu peccatores, atque injusti. Tunc jussu Domini desuper recludetur terra, et remanebunt infelices in illis exterioribus tenebris, et diversis atque iniquis tormentorum suppliciiis infinitis. Et sic ardebunt usque in sempiternum, ut querant atque desiderent finem mortis, et invenire non possint. Quia mors erit sine morte, et defectus indeficiens, et finis infinitus. Post hæc autem erit cælum novum, et terra nova, præfulgens splendidiore septies argento; et lux splendidior atque immensi candoris radians claritate perpetua, absque aliquo noctivago fuscante lubrico permanebit in æternum.

13. Tunc illa inestimabilis sancta patebit cælestis civitas Jerusalem, gloriosa ex auro purissimo, immensæ magnitudinis murorum munitione constructa, omnique lapide pretioso perspicua pulchritudine exornata. Per quadras autem quatuor partes ternis firmata claustris, et per singulas duodeno numero portas ex singulis constructis corusco fulgore præmicantibus margaritis, cum summa lætitia exsultationis cuncti ingrediantur Jerusalem Dei omnipotentis, atque purissimis et innocuis gressibus auro purissimo vibrantibus gradientur plateis. Sicque eximia venustate glorificati adorabunt Dominum creatorem suum in suæ excellentissimæ majestatis inenarrabili claritate throno gloriæ præfulgentem. Sic denique singuli virtutum suarum compares meritorum egregiis continuo conglomerati choris, singularum illic collocabuntur gremiis siderearum mansionum, atque inter inenarrabiles illas nemorum et herbarum perspicuo virore et venustissima sæcunditate perpetuo flore vernantes, ambroseique aromatis nectareo odore flagrantés, et exuberantes diversas paradisi deliciarum amoenitates, cunctaque immensa illa regni cælestis præfulgurante gloria, quod humana non potest æstimare fragilitas. In quibus omnes in prima juventutis vernante ætate, atque in angelicæ claritatis transformati specie præmicantes, exsultabunt in sempiternæ vitæ perenni proceritate laudantes Dominum creatorem omnium, cum quo sine fine

A regnabunt per infinita sæcula sæculorum. Amen.

14. Quæso igitur ut unusquisque qui sanum sapit, attendat quanta sit stultitia in eo qui se gloriatur sæculi habere sapientiam, aut quanta est infima mendicitas per inexplebilem voraginis cupiditatem hujus mundi perituras aggregare divitias, cum omnes incunctanter noverint in regno cælorum immensi thesauri præmium justis esse repositum, et æternum poenarum interitum in profundum inferni injustis esse præparatum. Atque cum unicuique hominum data sit proprii arbitrii libertas super terram, ut de his duabus partibus sursum ac deorsum, quam quisque elegerit possideat, similiter et dux viæ constitutæ sint nobis, id est, arcta et angusta, quæ ducit ad regnæ cælorum, et lata et spatiosa, quæ ducit ad infanda supplicia inferorum, ut quam quisque incederit, ambulet in ea. Iter angustum est, ut se homo in humiliationem corporis, et contritionem cordis in omni abstinentiæ rigore coercitans, omnia quæ mala sunt respuat; et quæcunque sunt bona et Deo placita instanter peragat. Atque quodcumque in se non vult fieri, ne cuiquam faciat, sed quod in se desiderat evenire, hoc in alio sine dolo desideret. Lata vero et spatiosa via est voluptuosa et execrabilis carnis corruptio, atque lascivia, temeratrixque probrosa flagitiorum, criminum, facinorum, vel cunctorum peccatorum mortis obnoxia. Videamus nunc denique, atque diligentius corde pensem, qualis est ista quæ a stultis sæpe laudatur mundi sapientia, ut viam vitæ æternæ voluntarie relinquunt, et viam mortis perpetuæ gratanter incedant. Aut qualis est illa dementia quæ in sæculo æstimatur esse prudentia, ut cognoscant electos Dei veram sapientiam veraciter possidentes universa mundi delectamenta tanquam stercora respuentes, viam angustam arripientes, prævii Pastoris altissimi esse sequipedas, cum quo nunc exsultant in regno cælorum, et cum ipso regnabunt in sæcula sæculorum. Amen.

15. Hi autem antiqui hostis versutissimam indepti peritiam, per insatiabilem et execrandam sæculi cupiditatem, quæ est radix omnium malorum, per cunctaque illecebrosa sævi criminis atque immunditiæ facinora, ampla et spatiosa gradientes via, diabolica sequentes vestigia, alacres properant ad sempiterna incendia, ad diversaque diabolo et Angelis ejus præparata crudelissima inferorum genera tormentorum, cum quibus atrociter cruciabuntur per æterna sæcula sæculorum. Quæso ne quis hæc quasi cum editione attendit nova, apocryphorum æstimet deliramenta, quia de ingenti sanctarum Scripturarum flumine hæc exigua fideliter derivantur fluentia.

16. Si infirmitas nobis molesta fuerit, non contristemur, si tanquam infirmitate et molestia corporis non possimus stare ad orandum et psallendum ad

^a *Æmil.*, formata.

^b *Carraced.*, et *regiis*.

^c *Ita* *Æmil.* *Alii*: *quantum est*. Duo Codices, infirma; alter *Tolet.*, infirma.

^d *Ita* *Æmil.* *Alii*, *hic*.

^e *Illic* desinit Codex monasterii sancti *Æmiliani*.

et apographum Toletanum D. Joan. Bapt. Perez. Sequentia forte alterius sunt operis fragmentum; idque ipsa indicat materia, quæ non bene cum precedenti colligatur. Toletanus autem Gothicus Codex post *fluenta*, addit: *Item dixit: Si infirmitas*, etc., ut in *Carracedensi*.

vocem. Hæc autem omnia nobis proficiunt ad de-
 struenda corporis desideria. Quoniam jejunia et la-
 zores propter turpes delectationes nobis constituta
 sunt. Si enim ægritudo ista redundet et ^a superflua:
 de his observandis radio sit. Sicut enim magno et
 forti medicamine ægritudo, ita ægritudine corporis
 vita reciduntur. Et hæc est magna virtus, quando
 infirmitatibus tolerantia fuerit, et gratiarum actione
 nitatur ad Dominum. Si amittimus oculos, non fe-
 ramus graviter; exteriorem ministerium amissimus
 quidem, sed interioribus oculis gloriam Domini spec-
 ulamus. Surdi facti sumus, non cogitemus quia
 amissus auditum vanum. Manus nostræ ex aliqua
 passione debilitatæ sunt, sed interiores paratas ha-
 bemus adversus inimici tentationes. Infirmitas totum
 corpus nostrum tenet, sed interiori homini nostro
 sanitas crescit. ^b Deo gratias semper.

Dicta beati Valerii ad beatum

DONADEUM SCRIPTA.

[De Maximo monacho, qui Valerio visionem propriam
 retulit de paradisi amœnitate, et de lamentis
 buratris.]

17. Et ut de his duabus retributionibus sæpeditis
 manifestus pateat, * quod modo nostris temporibus
 per divinam compendii dispensationem, tuæ procuro
 sanctitudini intimare. Dum olim adhuc adolescentu-
 lus a terra nativitatis meæ flamma desiderii sacræ
 religionis accensus ad ^d eadem quietis loca festinans
 fuissen egressus, contigit ut in quadam magnæ dis-
 positionis ecclesia, in qua erat plerumque congrega-
 tio fratrum, aliquanto tempore * commorasse. Inter
 quos erat quidam frater nomine *Maximus*, li-
 brorum scriptor, psalmodiæ meditator, tuæ pruden-
 dens, et in omni sua actione compositus, in cuius
 præcæteris erant charitatis amore connexus. Pro-
 venit ut eodem tempore, gravi invalescente ægritu-
 dine; corporali molestia percussus moreretur, et
 post multa horarum spatia iterum reverteretur in
 corpore. Sic denique pristinam recipiens salutem,
 mihi per ordinem referebat: Statim ut egressus sum
 e corpore, susceptus sum ab angelo lucis, cuius
 pulchritudinis comparisonem non valeo enarrare,
 et perductus sum in amœnissimum locum, cuius ve-
 nustissimi decoris speciem nulla hujus mundi pars,
 nec verno tempore potest habere similem, nec ulla
 cogitatio ejus comparisonem potest adhibere. Nam
 præclara lux ^f inenarrabili splendidi candoris ibi-
 dem præfigurabat claritate. Præcedens etiam ipse,
 et ego subsequens per ejusdem parvis deliciis,
 diversarum namque ^g herbarum totus ille jucundis-

simus pagus varia immarcescibilium florum specie
^h erat picturatus; rosarum rutilante rubore, lilio-
 rum præmicante candore, purpureo croceo, diver-
 soque discreto colore, cuncta præfulgebant corusco
 radiante decore. Stupens cernebam hinc indeque
 perpicuos ⁱ argium multiplices per totum disposi-
 tos nemorum saltus venustissimæ admirationis i vi-
 gore secundos; vernansque micabat universarum
 ineffabilis ^k pulchritudo eximii præmicantibus ^l ruti-
 labat ligustris, atque egregia redolens mulcebat
 limiama suavitatis, nectareoque flumine aromatizans
 fragrabat ambroseus odor. Dum hæc cuncta cæte-
 raque inenarrabilia, quæ nec os meum sufficit ad
 loquendum, nec cor meum cogitationibus queat
 comprehendere, insolito stupore mirarem, perveni-
 mus in medium ejusdem sideris paradisi, ubi mira
 pulchritudinis almiscus decurrebat rivus. In quo ve-
 nustissimi candoris aqua super argentea relucebat
 arena. Et sic ait ad me angelus: Gusta de hac aqua.
 Erat enim egregii et inenarrabilis saporis, et velut
 balsamum fragrans. Iterum dixit: Habet terra tua
 talem aquam? Et ego respondi: Terra illa nihil in se
 bonum habet. Et deducens me per illa amœnissima
 loca, pervenimus ad extremum. Itaque dixit mihi:
 Placet tibi locus iste? aut si habet terra tua talem
 amœnitatem, vel si vis hic habitare? Ego vero oscu-
 lans pedes ejus, respondi dicens: Volo, domine, hic
 semper tecum permanere, quia terra mea execra-
 bilis et infanda est, nihil in se bonum habens, nisi
 scandalum et perditionem.

18. Post hæc perducens me ad extremum deli-
 ciente terra, ostendit mihi horrendum atque terri-
 bilem abyssum. Erat autem excisa terra deorsum
 usque ad profundum inferni. Et dixit ad me: Inclina
 modo aurem tuam in hoc præcipitio. Et inclinans
 me ad illud horrendissimum profundum, nihil pote-
 ram videre, quia nebula tenebrosa ascendeat inde
 in altum, ut pro muro videretur ejusdem paradisi.
 Intendens igitur deorsum auscultabam, et nihil aliud
 audiui nisi ululatum, gemitum, lamentum et luctum,
 atque stridorem dentium, et fletum qui ascendeat
 intolerabilis et horrendus. Nimio namque povere
 perterritus exclamavi ad eum dicens: Domine, tene
 me, ne cadam. At ille dixit: Ne timeas, quia non
 calis modo. Surge nunc. Cumque me erexissem,
 tremens et pavens assisterem, dixit mihi: Quid tibi
 magis placet ex his? Illa amœnitas quam prius vi-
 disti, an iste infernus quem novissime intuitus es?
 Et ego respondi: Ille mihi placet, ut in ista amœni-
 tate tecum permaneam, quia ad illum pessimum in-

^a Aliquid forte deest, aut superfluum legendum.
^b Ita explicit Tol. G. th. Hæc tria vero verba, *Deo
 gratias semper*, in cæteris desiderantur Codicibus.

^c Ita Tol. Alii, *quomodo*.

^d *Æmil.*, *eiusdem*.

^e *Carraced.*, *commorarem*.

^f Ita *Æmil.*; *Carraced.*, *inenarrabilem... clari-
 tatem*.

^g *Carraced.* et *Æmil.*, *herbarum.*, Tol. recentior,
arborum.

^h *Æmil.* ad lit. erat.

ⁱ Tol., *perspicuo argium*; *Carrac.*, *perspicuo sar-*

gui; *Æmil.*, *perspicuo angium multum perspicuum
 totum, et dispositum a nemorum saltus*. Corrupti omnes.
 Scilicet, ultimam ex voce *perspicuos* litteram, pri-
 mam *argium* fecerunt. Sunt autem *argæ* spinosæ
 virgultæ, ut ipse innuit Valerius in sancti Fructuosi
 Vita, n. 4: « Audis, inquit, vestigiis penetrabat loca
 nemorosa argis densissima. » Et hic, n. 29: « Ar-
 gium densitate detersum. »

^j *Æmil.*, *virore*.

^k Ita *Æmil.* Alii, *pulchra*.

^l Tol. et *Æmil.*, *radiabat*.

fernum nec respicere possum. Ille igitur dixit mihi : Bene. Valens modo revertere in domum tuam, et si bene egeris, beneque pœnitueris, mox iterum [cum] reversus fueris in isto amœnitatis loco te suscipiam, et tecum permanebis usque in æternum. Si autem nequiter egeris, et non pœnitendo emendaveris vitam tuam, [mox dum iterum reversus fueris *] statim in hujus pessimi inferni perpetuo præcipitaberis interim.

19. Ego vero hæc audiens prostravi me ad pedes ejus, deprecans et dicens : Domine, fac in me misericordiam, ut me ad terram illam iniquissimam non remittas, quia hic tecum esse desidero. Sed nec possum, nec scio ubi redeam. Et ille dixit : Si non scis ^b quo revertaris, ego tibi ostendo. Vides viam in monte illo? vade per illam. Et cum pertransieris ipsum montem, invenies tres viros, unum scribentem, alterum dictantem, tertium autem baculum tinentem. Cum autem perveneris ad eos, illum saluta qui baculum tenet, et ipse ^c ostendet tibi viam, per quam ambules. Hæc audiens cum jam contradicere non auderem, direxi eadem via alacri velocitate; et perveniens ad illos tres viros quos audieram, salutavi illum quem jusserat; et ostendens mihi dixit : Hæc via perge. Dum autem velociter carperem iter, subito aperiens oculos, et ecce collecta vicinitas mea exhibentes exsequias, corpusculum meum in medio positum fimeris ex more reddebant officium. Qui statim ex infirmitate convalluit : et aliquanto tempore in hoc sæculo vixit. Agens deum pœnitentiam, iterum migravit ex corpore.

DE BONELLO MONACHO,

[Cui revelatio inferni facta est, et s. apud Legionensem civitatem ad sanctorum martyrum coenae restructa, ac ibidem dum hæc Valerius scriberet permanebat.]

20. Hæc igitur [tuæ] beatitudini narrans aliud hujusmodi simile reminiscor. Quidam religiosus, nomine Bonifacius, olim ad me veniens, cum summi angoris tædioresque nunc tibi dicturus sum ante primi mei ergastuli fenestram, cuncta enarravit ad singula. Dicebat enim : Quoniam cum pridem essem in arctissima retrusionis manipatus claustra, et cum summa diligentia judicium Domini pertimescens me acerrime macerarem abstinencia, atque cuncta devotionis mee exercitia cum ingenti fungerem penuria : quadam vero die in extasi raptus, ab angelo perductus sum in amœnissimum jucunditatis locum; ibique introduxit me in cellulam ex auro purissimo, lapidibusque præmicantibus, ac diversis coruscantibus gemmis, et margaritis constructam, miro modo et ipsa species et in lateribus ejus hinc indeque in voluminibus ætæ exstructæ, atque cameræ, cunctaque prærutuli auri fulgore, ac vario colore phalæra ornamentorum ex pretiosissimis præmicantibus lapi-

dibus et margaritis, jubar immensi luminis radiabat. Quid multa dicam, aut quid cogitem? Nam habitaculi hujus atque loci illius pulchritudo inestimabilis et incomparabilis est : quoniam nec os hominis hoc, nec cogitatio laudibus comprehendere valet. Sic denique ait ad me angelus ille : Si perseveraveris usque in finem, in hac te habitatione suscipiam.

21. Post hæc igitur aliquanto tempore transacto, accidie vagationis pessimo vehementer infestante spiritu inutili levitate commotus, pristinum egrediens ^d deserui habitaculum. ^e Illic demum factus in excessu mentis, atque iterum in extasi raptus ab angelo maligno, et præcipitatus sum in abyssum; in quo non erat putei introitus, sed sicut pinnaculum, aut absissa terra deorsum. Et cum in primo impetu descendissem, sicut lapis dimissus in profundum, per immensum spatium pede inherente in modici gradus retinaculo in ejusdem procerissimo parietis lateribus restiti. Et cum ibidem paululum reanimarem, facta est vox dicentis : Vadat! Et iterum præcipitatus descendi plus prolixum spatium. Et restiti secundo in ampliori aliquantulum gradu. Ibi inveni quemdam pauperem, quem statim cognovi, quia dudum venerat ad prædictam retrusionem meam infirmus atque mendicans. Et tenui eum apud me multis diebus. Et pro ministrantibus mihi serviens illi de ipsa substantiola quæ pro bonis hominibus pietas Domini ministrabat, refeci animam ejus fame collapsam, quousque ad pristinam rediret salutem. Ipse rogavit pro me iniquos et crudeles executores, qui me ducebant, ut mihi vel modicum spatium ibidem largirentur.

22. Et dum me parumper animarem, iterum audita est vox clamantis : Vadat, vadat! Et tertio præcipitatus descendi dupla proceritate altitudinis, quousque pervenirem in profundum inferni, et sic perduxerunt me ante conspectum impiissimi diaboli. Erat autem terribilis et metuendus, fortissimisinctus catenis. Et in hujus capitis avis ferrea in similitudinem corvi sedebat, in qua summitas illius catenarum hærebat. De immensitate autem pœnarum quantum valueris recordare, intimabo ut ille dicebat. Ardebat autem immensus et inenarrabilis ignis, velut pinguis ardens tæda. Et super ignem illum vicinum erat et non satis altum tegimen in similitudinem æramenti, in quo exultans flamma impingebat. Ex illo namque igne exibat inundans picens maris, qui immensum occupabat pagum. Quod ebulliens crudeli ac dirissimo fervore fluctuabat. Cum autem astarem in conspectu illius atrocissimi judicis, subito advenērunt tres angeli iniquissimi. Unus ex illis erat immanissimus gigas. Ille secundus subminor usque ad humeros ejus. Ille tertius pusillus usque ad medium. Illi autem duo obtulerunt duas animas peccatorum. Ille vero exiguus nihil exhibuit, unde vehementissime increpavit eum, et præcepit illis

^a Uncis inclusa verba in Carracedensi et Toletano Ms. desiderantur. Exstant in Æmil. atque altero Toletano.

^b Æmil., qua.

^c Ita Æmil.; alii : tibi ostendet quo ambules.

^d Ms., deservens, participium pro verbo, seu pro ui.

^e Carraced. C., Nunc.

qui illas animas adduxerant ut eas in illo dirissimo igne projicerent, et ita fecerunt. Post hæc autem perduxerunt me inferius juxta illud mare igneum, et ostenderunt mihi inferiorem puteum abyssi, qui est gravior atque crudelior omnium pœnarum. Cum autem pavore perterritus non auderem intus inspicere, insurrexerunt multi^a arcistes, et cœperunt me sagittare. Sagittas vero eorum quasi guttas aquæ frigidae sentiebam. Et cum signaculo crucis resistere illis in circuitu, venit qui me abstulit de iniqua eorum dominatione, et huic supernæ luci restituit. Postquam hæc cuncta retulit, dicebat: Volo mihi talem facere retrusionem, quæ solum meum habeat statum amplitudinis utraque parte, quia valde timeo ne in tam pessima ruina ultra incidam. Et ego dixi illi: Ipsum sume initium, quem usque in finem sine desperationis discrimine libere perducas ad perfecti- nem. Scriptum est enim: Potius est bonum non inchoare propositum, quam eum perducere ad detestabile terminum. Illic ergo perrexit ad Legionem civitatem, retrusitque se iterum ad corpora sanctorum martyrum, et usque hodie ibidem perse- verat.

DE COELESTI REVELATIONE,

[Facta Baldario, qui sancto Fructuoso in opere lapi- deo describebat, et adhuc in v. vis erat.]

23. Cum olim sanctæ memoriæ beatissimus Fru- ctuosus in exordio suæ almissæ conversionis per- nixus nostræ cohabitationis eremi recessus vastas- que solitudines, ^b per diversas rupes, speluncas atque alpium convalles eremiticam perduceret vitam, ad instarque Orientalium monachorum in omni abstinentia et ^c sanctis exercitiis degens, ita gloriosis virtutum pro ligii: perfectus emicuit, ut antiqui Thebæis Patribus se facile cœquaret. In illis vero temporibus habuit secum quemdam puerulum, lapi- dum in structura peritum, nomine Baldari, qui illi per antra quæ inaccessibilibus erant loci posita, viam ex lapidibus construebat, quod eodem mihi ad singula referre: cognovi, qui usque hodie jam in se- nile degit ætate, quod ipse ^d melius nosti. Ante nos paucos dies hunc, quem tili nunc loqui desi- dero, ipse tremens atque cum nimio stuporis flu- tuante singulto mihi enarravit miraculum quod per eum pro nostra ædificatione omnipotens Deus modo- atra presentis anni jussit demonstrare ^e curricu- lum.

24. Cum autem, inquit, grave aegritudine oppres- sus jacrem ex animis prætereunte noctis spatio, exsurgente lucis crepusculo, anima mea egressa e corpore susce, ta est a tribus splendidissimis colum- bis, ex quibus una super caput crucis gestabat ve- cillum. Cumque me rapissent in omni velocitate, altitudinem aeris penetravimus, partem Orientis

occupantes. Primo oculo super astra cœli perve- nimus. Ibi, scilicet, induxerunt me in excelsum miræ pulchritudinis montem, qui innumerabilium candidalorum erat coopertus caterva seniorum. Inter quos deducentes perduxerunt me ante conspectum majestatis Domini. Cum autem stupens et admirans cernerem eum in throno gloriæ suæ præsentem, et innumerabili multitudine circumstante, interro- gavi quis est iste tam potens qui solus inter tanta agmina potestatum sedet? Et dixerunt: Ipse est Dominus noster Jesus Christus. Dum autem insolito stupore mirarem tantam ineffabilis et immense pul- chritudinis gloriam, cujus similitudinem nec pos- sum cogitare, nec valeo enarrare, quia inestimabi- lis est, post hæc igitur dixit Dominus illis qui me exhibuerant: Reducite eum ad corpus suum, quia nondum completum est tempus ejus. Cum autem me reducerent, ait illis Dominus. Sustinete modicum, quia sol ascendet, donec pertranseat, ne eum radia solis exstuent. Dum autem sustineremus, ecce ac- cendebat sol ab Oriente sub nos summa velocitate percurrrens, ignifero fulgore rutilans, atque coru- scans immenso candore radiabat. Cujus immanis gyri glomerata rotunditas incomparabilis erat. Ante ipsum autem præcedens ingenti magnitudine avis rufa, et desuper posteriora ejus fusco colore fuscata, sæpe revoluta alarum remigio crepitanti fragore impulso aere temperabat exstuantem ejusdem so- lis ardorem. Quæ alacri velocitate ^f properans præ- teriit: post cujus terribilis visionis abscessum cœ- piturus remeare deorsum, atque toto mentis obtutu universum conspiceret mundum, ^g mare et flumini- bus variatum, urbiumque mœnibus, ecclesiis, mon- tium rupibus, atque diversis ædificiis summo decore phaleratum, hominibus, ^h diversisque nationibus refertum. Dum diutius attenderem descendens sub- ito revertens in corpore apertui oculos, et præsen- tibus auferens luctum, adepti sunt consolationis gau- dium.

DE MONACHORUM PœNITENTIA.

25. Duo fratres impugnati a fornicationis spiri- tu abierunt, et acceperunt uxores; postea autem dix- erunt sibi invicem: Quid lucrati sumus, quia deserui- mus angelicum ordinem, et venimus in immunditia hac, et post hæc in ignem et tormentis venturi su- mus? Redeamus iterum ad eremum, et de his quæ prius fecimus pœnitentiam agamus. Et venientes ad eremum rogaverunt Patres, ut acciperent eos pœni- tentes et confitentes ea quæ gesserunt. Et claus- erunt eos annum integrum, et ambobus equaliter dabatur ad pensum panis, et ad mensuram aquæ. Erant autem visione dissimiles, et dum Patres unum pallidum et tristem nimis, alterum robustum et cla- rum vidissent, mirati sunt, quoniam cibum et po-

^a Id est, sagittarii.

^b Ms.: Per diversis rupibus, speluncis atque alpium convallibus.

^c Ms., sancta exercitia.

^d Ipse, id est, abbas Donadeus.

^e Ms., curriculo.

^f Ita Toletani, Carracedensis, imperans.

^g Ms., maria et flumina.

^h Carraced., universisque.

ⁱ Deest hoc caput integrum in Codice Gothico Toletano.

um æqualiter acceperant. Et interrogaverunt eum qui tristis et afflictiis erat, dicentes: Quid exercitaris in cogitationibus tuis in cella tua? Et dixit: Pro malis quæ feci, quia pœnas in quibus venturus eram in animo revolvebam, et a timore adhæserunt ossa carni meæ. Interrogaverunt et alium, dicentes: Tu quid cogitabas in cella tua? Et ille respondit: Deo gratias agebam, quia eruit me de coinquinamenti mundi, et de futuri sæculi pœnis, et revocavit me ad hanc confessionem angelicam. Et reminiscens assidue misericordiam Dei mei lætabar. Et dixerunt senes: Æqualis est amborum pœnitentia apud Deum.

^a DE GENERE MONACHORUM.

26. Hinc subistit septimum genus monachorum super adjectum, pejus prioribus. Dum olim secundum ^b superiorem seriem de primo exordio ælificationis ecclesiæ tantus inardesceret candor desiderii regni cœlorum, atque timor Domini corda perieret populorum, ut non solum per cœnobialium crebras atque juges congregationes innumerus et infinitus exercitus multiplicaretur monachorum, verum etiam diversa eremi deserta copiosius contegerentur perfectorum ergastulis anachoretarum, et cum in ista ultimæ extremitatis Occiduiæ partis confinia rara, videlicet, et exigua pullularent sacræ religionis crepundia, a paucis electis et perfectis viris in desertis locis rara ope Domini constructa sunt monasteria, ex quibus multas animas redemptor expiatis fecit peccaminum suscepit in regna cœlestia. Et quia discedente et ad finem extremante mundi tempore refrigerasset charitas, accrescit sævissima iniquitas, et inexplebilis voraxque exardescit mundana cupiditas, atque infestior invidens invalescit demonum atrocitas, in [quibus] sacratissimis locis paucissimi tandem reperiuntur electi viri, qui de toto corde convertantur ad Dominum. Et ne ipsa monasteria desolata desertaque remaneant, tolluntur ex familiis sibi pertinentibus subulci, de diversisque gregibus ^c dorseni, atque de possessionibus parvuli, qui pro officio supplendo invituntur et nutriuntur per monasteria, atque falso nomine monachi nuncupantur. Qui dum nec pridem foris in activa vita mundanis studiis, sive servitiis vel operibus exacti eruditique patescunt, nec postea in monasteriis citra electionem Domini non ultronee, sed in viti sanctæ religioni sociati, concipiunt in corde timoris Domini compunctionem aut desideria regni cœlestis; non obedientiæ humilitate, aut sinceræ charitatis dilectione fundantur, sed crescent typo superbæ turgidi, fastu elationis inflati, cupiditati philargiæque fomiti insatiabiliter mersi, voracitati gastrimargiæ, et temulentiae inexplebiliter dediti, atque atrocissimæ invidiæ flammæ succensi, ut si viderint aliquos toto corde convertentes, et Dominum fideliter

^A servientes, bonaque opera et Deo placita exercentes, cum de ipsis monasteriis originales servi existant juris sui ea debita et sibi pertinentia defendere contententes, insurgant superbie invidiæ atra obscuritate cæcati, et adversus opus assumunt justum sævissimæ crudelitatis odium, atque diversis publicis et clandestinis insidiis impediunt nitentes.

27. Considerato, obsecro, quantum hos punitura sunt mala sua, quos etiam bona puniunt aliena. Et quis ei poterit subvenire, qui se sibi exhibet invadendo carnificem? Aut unde sibi parabit salutem, qui de salute bonorum contrahit male utendo perniciem? Cum autem in arcem superbiæ atrociter sublimantur, interitum primæ perditionis incurrunt. Scriptum est enim quoniam quem dirus superbia infecerit spiritus, similem eum effecit diabolo; et quem similem fecerit vitio, simili eum sine fine cruciandum tradet exitio. Insuper hypocrisis falsæ religionis ita captantur, ut in conspectantium obtutibus sæcularium proteniant falsam sacræ religionis habitum, ut etiam ac si desperantes de bono merito vel vacuum adipiscantur sanctitatis vocabulum. Atque in supradictorum auditum multiplicat diversas crebrasque series officiorum, et in sublimi arie attollunt cauentes melodia vocum, atque crebris genuflexionibus protrahentes copiam orationum, et quotidianis diurni atque nocturnis temporibus torporem desidiosum, otiumque implicant somnolentum, ut scribitur: *Habentes religionis signum, non religionis meritum*; hippocentauro similes, nec equi, nec hominis facta discretio, uti superius dictum est, adversus fidelissimos Dei servos dolosa et iniqua machinantur odia, atque implissimæ atrocitatis persecutionem incutiunt; et quos noverint esse latrones, homicidas, maleficos, adulteros, atque cetera diabolice infanda crudelitatis opera exercentes, eos summi amoris affectione ex totoque corde charitatis connexione amplectuntur. Hinc procul dubio aperta ratio manifestat, quia, despecto Deo, diabolo obediunt, et servi fideles existunt, cuius satellites amant, amplectuntur et diligunt; et Domino cuius fidelissimos servos persequuntur, et odiunt, inimici, refugæ, odibiles, ei exteri sunt, qui dixit: *Quod fecistis uni ex his minimis meis, mihi fecistis*. Iterum scriptum est: *Ille Dominum odit et contemnit, qui non solum non timet Deum, sed gratis odit timet a Deum*.

28. Rectores vero eorum etsi se existiment se graviter ante Deum esse culpabiles, sed quia erga gregem sibi creditum negligentes: et mala non prohibentes existunt, non solum propter propria delicta, sed pro subditorum flagitiis dupliciter condemnantur. Hinc David deprecans orat: *Ab oculis meis munda me, et ab alienis parce sermo tuo*. Quicunque ex senioribus causam delinquentis adornat, majorem ei insolentiæ fomitem generat, ita ut cor ejus

generare monachorum, procul dubio sex alia desiderantur.

^a Supra, a num. 10.

^c Id est, pastores. MENARDUS.

^a Ex concordia Regularum, cap. 3, § 7. Cumque non integrum caput de genere monachorum (Menardo teste) citetur, locupletiores Divi Valerii Codices volumus sperare; si enim de septimo hic agit

magis magisque indurari faciat, et contumaciam delinquentis differendo non discutit, ne humiliari eum sinit, nec dissimulanter quæ permittit de satisfactione et venia cogitare, sed idem denuo iterare, quoniam Scriptura nempe testatur quod omne peccatum quod remissus indisciplinatusque admiserit frater, ad negligentem protinus revertatur seniore; et propter se et pro illo duplam reddiurus est rationem. Recte namque censetur, ut cum quo participat errorem, æternam retributionis cum eo sortiaturlutionem, q. ia :

Ipsæ jubere nefas, ipse perhibetur amare,
Qui prohibere valet, nec prohibere valet.

Horum et similium prævaricatricem clandestinæ simulationis perniciem simul cum publica mundanæ delinquentiæ facinorum contagione debet fideliter, juxta sibi creditum supernæ veritatis divini imperii vicem et gloriosum terrenæ potestatis principium, severitis justissimæ censure, et zizaniorum ac tribulorum de agro cordium delinquentium pessimam suffocationem falcifera emendationis succisione radicitus stirpare, atque vomere justitiæ et rastro veritatis excolere, ut novalem fructum fidei et sanctitatis creatori suo valeat proferre. Hæc exigua verba de execranda hypoerisis nequitia dixisse sufficiat. Nam de gravioribus flagitiis delictorum disserere non est meum. Illius semper sententiæ recordabor : *Posui ori meo custodiam, dum consisti peccator adversum me. Ut non loquatur os meum opera hominum.* Ille justus iudex, qui est mentium testis et occultorum cognitor ipse est, et erit bonis bonorum in sempiterna gloria retributor, et malorum secundum merita singulorum veracissimus ultor.

VALERII NARRATIONES.

Supra memorato Patri nostro Donadeo.

* ORDO QUERIMONIE PREFATIO DISCRIMINIS.

29. Dum olim ego indignissimus peccator Asturiensis provincie indigena, intra adulescentiæ tempora mundialibus illecebris occupatus, lucrisque terrenis inhians, vanis disciplinis intentus, per infimas sæculi tenebras^b curam eorum frena laxarem, subito gratiæ divinæ desiderio coactus pro adipiscenda sacre religionis crepundia, toto nisu mundivagisæculi fretum aggrediens, velut navigio vectans ad Complutensis cœnobii lætus properans^c transmeare^d immensi desiderii ardore succensus, atque futuri iudicii timore perterritus, confidens per confessionis iter tandem ad lucem pertingere veritatis. Sed ideo mundani maris fluctibus oppressus, atque ex diabolico sæpe infestante flabro diræ tempestatis procellis expulsus, desideratum non valui pertingere portum. Necessitate compulsus inter Asturicensis urbis et castri petrensis confinia, ad eremi deserta confu-

agens, juxta duritiam nequitie cordis mei, reperi saxeam locum Deo sacratum eminente celsitudinis in montis cacumine situm, ab humana habitatione desertum, austeritate immensæ sterilitatis arentem, cunctæ^d argis densitate detersum, nulla memoris amœnitatē vernantem, neque herbarum secunditate conspicuum, denique cunctorum undique flarorum diris imminuentibus procellis impulsus, sæpeque tempestivis aquarum imbris, atque nivali immanitate infectum, cunctisque simul intolerabilis algoris rigoribus occupatum. Cumque infelicitatis meæ tot claudibus crebro cernerem^e experiri miseriam, simulque cunctis intuens meum infaustum animum affligi penuriis, atque inenarrabilibus necessitatibus coarctari, cuocta æquanimitè tolerans animo sustinebam, metuens, scilicet, ne cœpta deserendo, infima repetere, scriptum est enim quia nemo reirorsum noxia contempti vitans discrimina mundi aspiciens, salvandus erit, nec debet arator dignum opus exercens vultum in sua terga vertere. Crebro igitur astutus inimicus ad decipiendum variis cogitationibus bratum pecus exagitat; graviter^f enim resistendum, atque vitaliter repugnandum est, ne quem aut falsæ justitiæ umbra decipiat, aut incerta mobilitas inutili levitate compellat semel cœpta deserere. ^g Maxime quidem labor est, cum ad fastigia celsa contenditur, nec potest ad summum apicem perveniri, nisi totus in opere desudet^h gonizans dura quæ delicatus animus nescit appetere. Nam prima est palma victoriæ, se ipsum subjiciendo superare, is quem usque ad contemptum mortis fidei calor, et spei futuræ infractum robur armariverit. In quibus verius dixerim, ipse potius dimicavit et vici.

30. Cum hæc omnia prolixo jam tempore, opitulante Domino, tolerarem, post aliquantorum annorum intervallum, tandem Christiana, videlicet, miseratio pietate commota cœpit se ibidem diversa^b viriusque sexus vulgi caterva confluens glomerare, mihi quoque infelici adjutorium præbere, obsequium impendere, vel stipendia ministrare. Cumque jam summa necessitas, suffragante Domini pietate, verteretur in voluntatem, illico insurgens quidam vir barbarus, valde lubricus et cunctis levitatibus occupatus, Flavinus nomine, ejusdem basilicæ presbyter, antiqui hostis stimulis instigatus, invidiæ fascibus magisque succensus, sicut mosⁱ pravorum est invadere aliis, quod ipsi habere non appetunt, ejusdem invidiæ tenebris cæcatus, insane sæviens, cœpit adversus pusillitatem meam odia machinare, atque crebra prætereundè impedimenta, sæpeque jacturam iacutere. Cum vero quandoquidem ad eundem locum conveniebat cute teterrima (sicut scriptum est : *frons piecæ nigrore proprio depromitur*), amictu trucu-

* Hunc præfert titulum Codex Goth. Toletanus. Carracedensis vero : *Item Ordo querimonie præfati discriminis.* Cum autem nullum sit præfatum discriminem, præfatio, ut in Toletano, melius forsitan leges.

^b Forte, *care.*

^c Transmeareⁱ senatus postulatur.

^d Arguunt, num. 17

^e Tol. Got., *expediri.*

^f Autem repon-rem.

^g Tol., *Maximus.*

^h Ms., *utrumque sexu.*

ⁱ Tol., *parvorum*; Carreced., *puerorum.*

^j Ms., *depromit*, sine parenthesis.

tentus velut sævissima bestia frendens magis pro contumelia subversionis meæ ad eundem locum accedebat, quam ut pacem charitatis aut misericordiæ pronecteret pietatis. Cum hæc enim diutius agerentur, cœpi cor meum mœrore atque angustiis fluctuare, cogitans qualiter possim ipsius æmuli discordiam vitare, atque vulgi inquietudinem declinare, vel cunctas illecebras hujus sæculi impolluto calle transire. Post hæc i aque pietatis Domini confusus virtute in abditissima antiquæ solitudinis me contuli quam quærebam. Cumque ibidem aliquanto tempore solitarius permanerem, nec sic mea persecutione quievit ipse jam sæpeditus pseudo-sacerdos. Nam libros quos de Lege Domini et sanctorum Triumphis pro consolatione peregrinationis meæ, atque correptionis disciplinæ, vel scientiæ industria ipse conscripseram, mihi prius cum ingenti contumelia abstulit; postmodum vero, si per ipsius versutissimam supplantationis sævitiam, si autem per actoris sui diaboli instigantis peritiam, ille novit cui nulla latent absconsa. Nam crebro latronum atrocitate vastatus, et usque ad mortem diversarum scandalorum ^a injuriis humiliatus, cum pene extremo degerem spiritu.

51. Comperientes hæc fidelissimi Christiani mox accurrentes, licet invitum finem mortis desiderantem ab hujus cladis me eripientes periculo, et in supra memorato petrense castro prædio quod nuncupatur ^b Ebronauto, ad aulam sanctorum usque perduxerunt. Post hæc igitur pristinæ solitudinis solitam quietem desiderans, cœpit anima mea rursus anxietudinum molestiis æstuarè, ^c publica habitatione horrens pavescerem. Hoc cum summa ambitione elegi, ut erga sancta altaria me ergastulo manciparem, ut et quietis solitudine amplius non egerem; et pes meus commotionem ultra ^d foris exiret, atque ut per hæc præsentem ^e lautoniæ claustra ab æterno voraginis carcere me dextera divina sustolleret. Dum post sæpeditas atroces discriminum penuria ^f visis huius hab. taculo quievissem in ejusdem basilicæ angulo angustiis coarctatus, velut in pelago freti navis natantis sub tegmine carinæ in interioribus sentinæ tenebris obligatus, mundanæ tempestatis instantibus flabris, procellarum collisione attritus, et aesi intermediis ipse sæculi fluctibus non perferre, sed vel ex parte me aliquantulum recepisse ret. ursus congauderem, dudum adepta quiete, denique invidus inimicus antiquissimus hostis, qui piis operibus ab angue livoris malitiæ suæ permotus innumeris artium pristinis indesinenti conflictu impedire conatur, cœpit igitur prima congressione certaminis in nocturnis tenebris sonitum diræ vocis super me jugiter ingentem strepitum circitare, ut me quasi favore perterritum irritè commoveret. Sed cum me cerneret in virtute Domini confidentem suo non posse terrore concutere, insigni furoris denuo insurgens atrocitate, aggregatisque satellitibus suis cœpit

A visibiliter infatigabili jugitate me acris impugnare per unius fere anni spatium, seu amplius, aliter summe fortiter agonizans a mea subversione penitus non recessit.

52. Cum autem non per virtutem tolerantie meæ, sed potius per omnipotentis Domini terribili fortitudinis increpatione tandem fugatus abscessisset, videns [enim] sævissimus adversarius perfidiæ suæ conatus frustra adhibitos minime profecisse per supplantationem invisibilem fraudulentæ inclusionis suæ, aggressus est illustrem virum nomine ^g Ric. emirum, quem novit etiam ipsius esse prædii Dominum. Cumque ejus vicinum prætulisset imminere obitum, instigavit eum ut ipsum exiguum meum destrueret habitaculum, quod et protinus fecit. Ipsum namque statim diruens tinguum, et me simul ruentem quasi de cœlo ad inferna prolapsum, in sæculi rursus projecit theatro. Et dum in eodem evulsionis meæ locum ecclesiæ sacrum niteretur construere altarium, hæc [videlicet] callida cogitatione elegit inimici persequentis instinctu, ut me quasi sæcularibus illecebris captum multis opulentie stipendiis ditatum pro majoris ruinæ interitu ipsius Ecclesiæ ordinaret presbyterum. Scriptum est enim: Sic quippe servus omnipotentis Domini metuit paupertatis suæ securitatem perdere, sicut avari divites solent perituras divitias custodire. Et iterum: *Tribulationem et miseriam innotato*. Ut quomodo elatus invocat Deum sic sanctus vir et bellator invictus, ad exercendum se et probandum, tribulationem et miseriam invenire desiderat. Et rursus: Exigua est ambitio, et parva requies, vel delectamenta hujus mundi. Nec comparandum est futuri contemplatione supplicii. Noli e per vitæ præsentis malis, per occupationem modicam ad futuri pœnam pervenire julic. Quia vita præsens vanitas est, et honor qui in ea suscipitur temporalis, ac brevis mundi istius commemoratio, cujus divitiæ sicut aranea dissolvuntur. Beatus autem ille est cui Deus tribuit ut inculpabilem animam ^h istam factori omnium Deo conservet, ut valeat sincerus ac innocens potentie illius proximare, ut talem eam exhibeat immaculatam, qualis ab eo dum susciperetur illata est. Nam miser ille vanus et vacuus homo qui vult modo lætari in sæculo, et postmodum gaudere cum Christo. Beatius est quippe liberum exire quam post vincula libertatem quærere. Melius enim est laboriosam ducere vitam, quam abstinenciam trahere criminosam. Potius plerumque est peregrinantes atque egentes de hoc sæculo migrare, quam per divitias hujus mundi laqueum erroris incurrere. Crebra quidem pullulat cupiditatis sæculi ingens insatiata voracitas, sed magna et laudabilis est pietatis Domini misericordia, qui cunctos in se sperantes crebriori custodia proteget cura, et pauperes suos ab oppressionis sævissima redimet penuria, quæ potentium ab arce superbie dejecit insaniam. Et ut cœpti sermonis ordi-

^a Videtur supplendum sum.

^b Tol., Ebronauto.

^c Forte: Et cum publicam habitationem horrens pavescerem, hoc cum summa ambitione elegi, etc.

^d Carraced., fores.

^e Lautomia navis species.

^f Tol., Riccirum.

^g Forte melius ita.

non percurramus, dum supra memoratus Reccimirus praefatam perficere conaretur ecclesiam, necdum perfecta praedestinatae constructionis fabrica, repentino irruente interitu hac praesente crudeliter caruit vita. Et infelicitatem meam in ipsa saepe revoluta reliquit naufragia.

35. Cum igitur inter ipsa fluctivagi saeculi procellarum freta demum angoris mœroribus crebrius maceratus littoris niterer attingere portum, vetustissimus denique æmulus solite malitiae concitat odium, et novissimae subversionis consuetum praeparat impedimentum. Elegit namque nequissimum virum falsae nuncupationis nomine Justum, forma exiguæ pusillitatis tantillum, ac terribis visionis colore barbaricae nationis Æthiopum, extrinsecus enim picea cute furvo sordens obtutu, in cordis vero arcana nigrior existit penitus corvo. Corpore quidem exiguum, sed criminum facinoribus copiosum. Hunc contra voluntatem meam, me perniciter resistente, ordinaverunt pre-byterum. Qui pro nulla a'ia electione ad hunc pervenit honorem, nisi quia per ipsum multifariae dementiae temeritatem, propter joci hilaritatem, luxuriæ petulantis diversam assumpsit scurrilitatem, atque musicae comparationis liræ mucente perducitur a'te. Per quam multarum domorum convivia voraci percurrente lascivia, cantilenæ modulamine plerumque psallendi adeptus est celebritati melodian. Post tanti honoris insana temeritate injuste adeptam ordinationem, ausus est etiam per hypoëresin simulationis, sanctam temerare religionem. Nam publice in oculis hominum per simulatum habitum proferens sanctitatem, in occultis veroabolicam operabatur iniquitatem.

36. Post novissimum itaque subversionis commotionisque meae naufragium ab omnibus relictus sum solus, et a nullo capiens consolationis auxilium, nisi unum tantummodo reperi levitam Domini Christianum fidelissimum, cujus meritum vocabulum comitabatur suum, nomine Simplicio, qui cum nimia dilectione charitatis meae in suum humiliter suscipiens hospitium, cumque cum summa obedientia familiaritatis in me studeret obsequium, et nos tantum duo in quotidiano ecclesiae permaneremus officio, incitavit denique invidus diabolus ipsum saepe, edictum sacerdotii opprobrium, ut etiam praenimia invidiosae malitiae peste contra nos diu machinans odium, multis supplantationibus fallacis amentiae suae incutere niteretur impedimentum. Cum autem, adjuvante Domino, laedendi nobis nullum inveniret argumentum, flamma diabolicae atrocitatis succensus, in meam publice insiliit contumeliam, et crebro coram multis mihi infandum conviciorum irrogavit scandalum. In tanta exarsit freneticae insanicae dementia truculentus, atque inexplicabile ebrietas temulentia irretitus, ut nec etiam nocturnis temporibus me permitteret esse quietum. Nam dum vel nocturno silentio me ejus confide-

A rem evadere pestem, petulanti importunitate impediens semper prorumpens, et mendicitatis meae hospitium hora refectionis impudenter adiens, pro charitate consolationis mihi furibundus intulit jurgium atrocitatis, et nobis in charitate convalescentibus, ille superbia vanitatis suae atque ebrietate vexatus, velut canis invadens, rabidus super nefanda convicia, frendens stridore dentium, spumansque ore iymphatico bacchabundus, propriis me lacerare manibus nitebatur. In tanta exarsit odii caecitate frustratus, atque invidiosae nequitiae flamma succensus, ut nec ante sacrosanctum pepercere altarium. Ibi me gravissimis injuriis irritè confusus, nisi fratris intercessione fuisset excusatus, ferro me in conspectu multorum rabies jugulare conabatur. Post tanti furoris insaniam tandem sedata, sic denique in amentia versus, injuste susceptionis ordinem oblitus, vulgali ritu in ob-cena theatriæ luxuriæ vertigine rotabatur; dum circumductis huc illucque brachiis, alio in loco lascivos conglobans pedes, vestigiis ludibricantibus circum tripudio compositis, et tremulis gressibus subsiliens, nefaria cantilena mortiferae ballimatae dira carmina canens, diabolicae pestis exercebat luxuriam. Sic quippe exstans mersus vino, temulentia repletus, ut ebrius patiebatur sitim et esuriam vomens; qui somno deditus, desidioque torpore obvolutus, non erat inter crebro psallentibus hymnis Dei ducentibus noctes. Nunquam tales pestes Christus habere dignatus est servos.

35. Interdum ad infaustum cordis mei crudele mœroris augmentum, dum ex eadem quam praefatus sum opulentissima domo, ex qua, sicut pridem, destructionis perpeuss fueram commotionem, ita et solitam refectionis stipem atque charitatis consolationem saepe perciperem, subito regia furoris savissima irruente sententia, protinus memorata domus in atrocissima subversionis mittitur vastatione. Ejusque proprii haeredes comprehensi procerrimae captivitatis dirissimis religantur exsiliis. Ego vero infelix non solum inediae exiguitate indignus, sed et subsidio consolationis destitutus remansi, acerrimae necessitatis tabicam ducens vitam. Dum etiam numero viginti continuo annorum immenso spatio in saepe proliis dirissimis vitae meae periculis virium robore defessus, fatiscente jam corpore, omnium contritione membrorum tenuitate confectus, anhelans degerem; tandem pietas divina, quae nunquam in se sperantes obliviscitur, misereri super ignavia infelicitatis meae, respiciens, ac videns exiguitatis meae miseriam, in cœnoso saeculi gurgite suffocatum, praedestinavit congruentissimum aditum ille pius Pastor, qui pro ovibus suis tradidit animam suam, non desepit velut de naufragio profundissimi maris perditam eripere ovem, et ad littoris saepe desideratum perducere portum.

36. In finibus enim Bergidensis territorii inter cætera monasteria, juxta quoddam castellum, cujus

^a Ita Tol.; Carraced., *dæmonum*.

^b Ita Tol.; Carrac., *patitur*.

^c Tol., *emerso*.

^d Deest enim in Carradensi Cod.

* vetus:us conditor nomen edidit ^b Rapiana, est hoc A monasterium inter excelsorum Alpium convallia a sanctæ memorie beatissimo Fructuoso olium fundatum, in quo me divina pietas collocavit perenniter permansurum. Cumque in cellulam quam sibi jam dictus sanctus præparaverat Fructuosus me denuo retrusissem, non cessavit invidus inimicus impedire propositum voluntatis meæ. Nam cum ingenti furoris ingressus strepitu multas contra me tentationum adhibuit artes pessimas et incessantes. Denique oranti mihi, aut decumbenti, sedens ad caput, et ex infimis intraneis suis putidissimum indesinenter calidumque naribus meis insufflans fetorem intolerabilem et horrendum. Et cum hæc diutius et cæterorum diversorumque tolerarem præstigia tentationum, ira furoris ventis sue commotus, tantum tonitruum et fr. m. tum terroris et tremoris commovit ut saxa ipsa quasi sal contereret, et longe dispergeret. Et cum cerne-rem ipsum habitaculum a fundamentis commoveri, et super me ruentem medio noctis, solo Deo teste, povere perterritus, confidens in Domino, exclamavi dicens: Recede, iniquissime, * quid destruis tugurium meum? Ab hac voce protinus discessit. Et dum per hæc et hujus similia crebra innumera et inenarrabilia tentamenta, opitulante Domino, me commovere non valeret, demum aggressus pestilentissimum virum Isidorum Astoricensem episcopum, supplantans eum, ut me, quasi per ^d fraudulentæ laudis instinctum, ad publicum Toletanæ urbis perduceret. Et dum sic veniret immissus ab inimico, ut me mitteret in commotionis interitum et aliorum fratrum ^c pessimum interrogaret scandalum, recto, videlicet, omnipotentis Domini judicio, lacum quem nobis aperuit ipse repente ingressus est in eo. Nos autem reliquit intactos, illum vero perpetuus absorbit infernus ^f.

37. Post hæc pravorum ingressus intima pseudomonachorum, ita inflammavit corda eorum atrocissimi liboris invidia odiorum, ut me voluntario carcere mancipatum ab omne ^g subsidii fulcramento dimitterent derelictum. Cum ille adversarius bonorum operum, supradictum meum me atrociter persequens detegens dissipasset tugurium, sic induratum est cor eorum ab ipso inimico, zeloque invidiæ inflammatum, ut pro integro triennii evoluto spatio, nullo pro remedio mihi adhiberent tegiminis cooperimentum. Insuper replevit furens ipsam cellulam inimicus intolerabile et insigne atrociter voratrice pulicum peste, quæ bibens cruorem, efficeret corpus meum pene totius exsangue. Cum his et similibus casibus infelix anima mea pervenisset usque ad finis occasum, tandem, sicut finis hujus opusculi declarat, iutens pietas divina tantam necessitudinis meæ

contritionem, cumque pro misericordia regia d'aspenatione, atque bonorum Christianorum subministrati-
one tribuisset infelicitatis meæ subsidii stipem, vel cuncta quæ nostram tuerentur mendicantem, interea propter hujus eremi laboriosam necessitatem vir illu-
tissimus Basilianus subministranti mihi duas dedit ^h evectioes. Et ut aperte patescat fraudulentia impietas ab hujus cellæ habitantes, atque ultionis et misericordiæ Domini pro defensione pauperum suorum virtus pietatis, aliquanta diabolice invidiæ nequissima op'ra, quæ novissime gesta sunt, breviter intinabō.

38. Dum de supradictas evectioes ⁱ pr. fatis minister meus Joannes diaconus primum accepisset caballum, unus de senioribus qui erat hujus cellæ præpositus, cupiditatis invidiæque facibus inflamma-
tus, jussit venire de domo nativitatis suæ, qui ipsam caballum furantes, ducerent in perditione. Cum eum aggredientes ante se longe duxissent, frustra certantes non potuissent eum comprehendere, justo Domini judicio, caballus solutus reversus est ad nos; illi vero furantes, vacui revertentes, invenerunt terram suam gravi persecutione grandinis vastatam. Cum-
que cæpissent elaborare unde substantiæ stipendia recuperarent, venerunt diversi latrones, qui quantos habebant boves furaverunt: quos ultra invenire non potuerunt, et sola illis dominis et servis fames et miseria mansit.

39. Post hæc cum supradictus vir alium pro mercede caballum nobis dedisset, et alius senior succedens huic mona-terio præpositus ordinatus fuisset, cumque præsentis anni tempore messis, dum calumnias eorum pro incursione sustinere non possent, ^c ipsi caballi compediti pascereant, et quia sub hoc monasterio ingentis præcipitii procerrima profunditas patet, quam pavor est homini desuper intueri hic vero quem diximus senior diabolice invidiæ zelo atrociter inflammatus præcepit occulto ipsos caballos sic compeditos in quem diximus discrimen præcipitare deorsum. Quis æstimare poterat ut vel ossa eorum in valle integra pervenirent? Sed, pia Domini misericordia gubernante, ita inventi sunt sani, ut nulla in eis inveniretur macula. aut debilitatio. Hic con-
siderandum est quantum pietas divina has iniquissimas animas in inferni perpetua præcipitabit ruina, qui post tanta præcipitii ruina brutas anima-
lium incolumes propitius servavit animas.

40. Post hæc, instigante diabolo, ita eorum invida exarsit malitia, ut destinatus unus ex eorum collegio prædictum Joannem diaconum jugulavit, et mortuus est.

41. Hæc cuncta tantæ necessitudinis meæ penuria citra quod alibi vicenario annorum numero memora-

* Ita Tol.; Carrac., retu las conditorum.

^b Tol. Goth., Rufana; cæteri, Rapiana.

^c Tol., qui, absque interrogantis nota. Tol. Goth.: Cur destrues adiculan habitationis meæ? Et statim: Post hæc pravorum ingressus, etc. Scilicet, ibi desunt quæ ex Carracedensi Codice sequuntur usque absorbit infernus.

^d Tol., fraudulentum.

^e Idem, pessimorum.

^f Hucusque Carracedensis Codex; quæ sequuntur ex Cod. transcripta Tol., ubi desunt immediate dicta de Isidoro.

^g Ms. subsidium.

^h Evictiones, Ms. Sumitur hic evectio pro equo, ut infra, et in concil. vii Tol., cap. 4. Quinarium, inquit, numerum evectiois non excedat.

ⁱ Vide in ipsius Vita, num. 14.

vi. Ille itaque alios viginti duobus annis infelix sustinet animam meam. De innumeris discriminum certamina pauca breviter comprehensa non me compulsi temeritas vanæ gloriæ innotescere prolata, sed ut cunctis pateretur, qui desiderant in sancta religione ad Dominum converti, quanta sint inimici invidentis et persequentis perniciose obstacula, atque hominum perditorum invidens dira diversaque perversitas, et qualiter perseveranti certamine configat, qui dederat amiferam obtinere victoriam; ut non prolixitas fastidiosi agonis gignat desperationis torporiosam ambiguitatem, sed timor Domini et ejus iudicium, atque spes vitæ æternæ, strenuiter eum corroboret usque in finem. Unde infelicitas mea non cessat plium deprecari Dominum, ut mihi usque ad ultimum vitæ presentis occursum tribuat perpetuum de sævissimo hoste victoriæ triumphum, atque cunctorum malitias exstinguat facinorum, et hunc quem mihi pietas ejus novissime concessit, non perdat usque ad mortem derelinquere locum. Quia tantus existit congruentissimæ quietis ad instar paradisi aptissimus locus, ut etiam licet (ut supra sum locutus) sit eminentissimum montium munitione circumseptus, nullius tamen instat... umbrarum opacitate fuscatus, nisi lucifui splendoris venustissimo decore conspectus, atque vernantissimi viroris eximia amœnitate fecundus, procul a mundo remotus, nullarum secularium actionum tumultibus, neque seminarum occursibus infestatus, ut cunctis liquido pateat, pro adipiscendo perfectæ sanctitudinis culmine, fidelibus a mundanis illecebris commerciisque recedentibus ad non esse preparatus. Hæc intuens inimicus, et per hypocrisin sibi subjectis fideles Dei expellere conatur.

REPLICATIO SERMONUM

A PRIMA CONVERSIONE.

42. Primæ conversionis ordinem retexens, præfata contritionis meæ subsequentem persequentem inimici dispersionis desolationem atque clementissimam opitulationis Domini consolationem per ordinem repliabo.

Cumque in excelsi montis cacumine, stulta populi sacrilega cæcitas dementia, profana demonum delubra impie atque insipienter paganorum ritu excolet, fidelium Christianorum ope tandem probrosa obscenitas destruitur. Ille vero locus, licet (ut supra declaratur) sit summæ necessitudinis penuria occupatus, sed ex fidei integritate poscentibus cita exauditiō in orationibus impetratur. Igitur ut religiosæ conversationis possidendæ rei inexplicabile adducam cupiditatem, duo mysticæ revelationis atque misericordiæ breviter intimabo.

43. Dum olim ope huiusmodi consolationis destitutus in supradicto acre necessitudinis monte anhelans degerem, nullum habens providum, aut subsistentem in ima necessitate ministri, venit ad me quidam clericus juvenutis fortitudine fretus; flagitans precabatur ut meæ esset disciplinæ subjectus. Quem in-

tuens expeditum, atque secularibus exercitiis aptum, constitui eum operum manuum mearum prodemptorem, alimentique stipendiorum necessitudinis nostræ esse ministrum. Cumque in quodam prædio fruges, cæteraque alimentorum subsidia sufficienter in suo reposuisset hospitio, quodam die, dum ad eum quemdam fratellum oblitus dirigerem, primo illi mandare recordatus, postmodum ei in devexo lateris descendenti de supercilio montis clamavit dicens: Dic illi ministranti ut unum modium de cibaria vivine illi creco det, et medium modium alii cuidam pauperi.

44. Post hæc adveniente nocte dum cubili proprio quievissem, cumque membra corporis sopor adisset, confestim vidi me extensum fortiter ad verbera, hinc inde laere duo viri cum gladiis stantes, corpus meum crudeliter a lucebatque comburebant latera mea. Et cum nimio dolore cruciatus crebro expergerem, iterum in sopore gravatus obdormiens in ipsa tormenta permanebam. Cum novissime expergefatus fuisset, deprecans dixi: Domine, pro misericordia pietatis tuæ, revela mihi quid est pro quo hoc patior, quia nescio pro quo reatu tantum iræ tuæ incurri furorem. Post hæc audivi vocem dicentem: Non audisti Evangelium loquentem ut sit elemosyna tua in abscondito, et tu de monte ad vocem dispensas elemosynam? Statim solutus a vinculo egi gratias Domino, quia dignatus est stultitiam meam per emendatione corripere. Post paucos vero dies præfata sæculi stipendia, propter quam hæc tam terribilis exarserat ira, igne cremata est. Illic denique timore perterritus non solum caducam mundanam substantiam, sed etiam ipsum subministrantem a me protinus repelli, et ut hinc postulationem cura miserationis dominicæ pateat, breviter intimabo.

45. Cum in eodem necessitudinis loco quemdam Bonosum filium enutririm, et illi pro eruditione præcipuum conscripsissem libellum, cum autem parentes ejus mihi pretium dare niterentur, dixi ad ejus pueruli matrem ut mihi cilicium mandaret tantum facere pallum. Et cum unius aut duorum annorum vel amplius transisset spatium, et oblita esset promissionis suæ implere effectum, cumque, propinquante vindemiæ tempore, se ad vindemia celebranda proficiscere præpararet, eadem matrona, nomine Theodora, infirmata est. Cum autem per noctem ægrotans dormiret, revelatum est illi quod cum viro suo, puerulis et puellis suis ad supradictam ecclesiam sancti Felicis suffragium incolumitatis flagitatura pergeret. Et quia sub illo monte publica discurret strata, cum [autem] in ea ingressi fuissent, obviaverunt multitudinem hominum multa bovm iuga ducentium. Cumque inter illos venissent, unicornipeda bos furens eandem matronam sub scapulam cornu percussit, sique truculentus in altum executiens caput, radicibus subscisum cornu in ejus viscera reliquit infixum. Cum omnibus suis et cæteris vianibus evellere, et nullatenus prævalerent.

^a Scilicet, lacerabant, atque.

^b Supra illam memoratam non invenio

^c Deest conarentur, aut quid simile.

cum jam seminecem eam tenerent, apparuit eis viri A splendidissimus veniens e contra ecclesiam sancti Felicis per desertum, cujus vultus fulgebat ut sol, vestimenta ejus splendidiora nive. Cum enim propinquaret ad eos quasi ignorans, interrogavit dicens? Qui habetis, homines? aut quæ est causa luctus et tribulationis vestræ? Tunc ostenderunt ipsam plagam crudelitatis, dicentes: Vide, domine, qualis casus perditionis evenit, occisa est mulier, et ei subvenire nullo modo possumus. Et ille respondit: Vos [autem] multi estis, et subvenire non potestis? Quid mihi dabitis si ego, admota manu, subvenio? Sicque omnes dixerunt: Si jubes facere mercedem, potes, quia tanta in te est gloriosa claritas sanctitatis, ut nihil tibi impossibile sit faciendi.

46. Tunc ille perapplicuit se ante illam, et dixit ei: Ego tibi nullo modo subveniam, nisi prius mihi juramentum dederis, * ut ante quam ad Bergidum vadas cilicinum, ^b illum mantum ^c. Nunni Valerii, quem promisisti, facias. At illa interrogans eum dixit: Domine, tu quis es? Et ille respondit: Homo sum domini Felicis. Tunc illa correpta timore, coactaque dolore, levans manus suas ad ecclesiam sancti Felicis dixit: Per ipsum domnum nostrum Felicem, quia si me modo sanare jusseris, statim eum incipio facere. Post hæc ille ex duobus digitis abstraxit de corpore ejus cornu bobis, quem habebat infixum, et longe projecit, sicque ponens manum super plagam ejus dixit: Ecce salvata es, et si feceris hoc quod promisisti, bene ad Bergidum ibis, et bene inde remeabis. Si autem facere neglexeris, tibi imputabis. Hæc audiens sanissima facta est ab omni dolore. In his evigilans cepit nimia anxietudine fluctuare, quod tarde manesceret. Cum enim primi galli insonuisset canor, statim concitè de lectulo consurgens clamavit filias et ancillas, et ita prædestinavit astucia, ut die tertia specie facta, et ^d curata, mihi cum multo ostentionis obsequio per semetipsam exhiberet; et sic mihi cuncta sicut passa fuerat intimavit.

47. Cum igitur in sæpe dicto monte immensa necessitudinis penuria coarctatus persisterem, veniebant quidem tranquillo tempore adolescentuli multi meæ quoque se mancipantes doctrinæ. Sed cum hiemalis procella imminebat tempestas, omnes protinus abscedebant, et ego tantum inclusus, et usque ad mortem penuria contritus permanebam, in tantum, ut dum quidam religiosus pauper me consolare deiderans, mecum permanere promitteret, et simul nos immanitas nivalis atque dira flavorum occupasset inclusos tempestas, pauper ille gravissima urgente penuria defunctus est. Ego vero juxta ejus cadaver exanime aliquantulis diebus mansi, necessitate proximæ mortis afflictus.

* Particula ut melius post vadas reponenda, ut sensus sit, *juramentum dederis ante quam ad Bergidum vadas, ut, etc.*; juramentum quippe, non pallium, ante regressum ad Bergidum faciendum, ut exitus declarat.

^b Ms. illum illum mantum. Supra autem cilici-

48. Post multas crebras et intolerabiles in eodem loco antiqui hostis impugnationes majori me conatus est visibiliter perturbare terroris pavore. Nam quodam die hymnis ante lucem explicitis matutinis, dum ex adverso ejusdem basilicæ voluissem pro necessaria causa egredi per posticulum in deserto, reperi in ipso ostio stantem diabolum velut inormem teterrimum gigantem procerrimæ statuæ imminentem usque ad nubes. Cumque immenso pavore perterritus intus obsterem obstupefactus, et ille extrinsecus egressionis aditum obstrueret, cepi intra me cogitans dicere: Si retrorsus aliero, ipse inimicus fiducialiter invalescet, eo quod eum pavidans fugiam. Hinc vero ope homini sumens audaciam, dixi ad eum: Scio quia Satanas es; et signans frontem meam: Ecce, inquit, crucem Domini mei Jesu Christi, qui est virtus et victoria mea; nunc videbitur si ego fugio, si tu. Et sic progrediens exclamavi: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Et perveniens ad locum ubi stabat, ille vero retrahendo et deficiendo humiliatus usque ad terram, liquefactusque evanuit. Cumque me pro hoc, juvante Domino, non valuisset, [sed] pro alia me illusionis phantasmate mutavit irretire.

49. Cum [autem] parvulum quemdam pupillum literis imbuerem, tantam dispensatio divina dedit illi memoriæ capacitatem, ut intra medium annum peragrans cum canticis universum memoria retineret Psalterium. Cum vero quodam die hora sexta diei ad operam sederem, et ille coram me legeret, cepit clamare dicens: Quid est hoc quod video? Et ego dixi illi: Quid vides? Ecce, inquit, video angelum Domini; cujus vultus fulget sicut sol, vestimenta illius super nive candidior est. Qui dicit mihi: Quia propter te veni directus a Domino, ut te ad præsentiam Majestatis ejus perducam, qualiter tibi pro operibus tuis mercedem rependat. Ego namque dixi illi: Non credas, quia non est angelus Domini, sed demon diaboli. Et sic clamavi illum ad me, et interrogavi eum si adhuc videret? Et ille respondit: Ecce ubi stat ante nos. Tunc mandavi illi electos psalmos recitare, dicens: Si angelus Dei est, stabit; si demon, fugiet. Cum autem ille ad vocem, et ego intra me diutius recitarem, dixit: Ecce jam se elongando liquefactus evanuit.

50. Videns autem omnipotens Deus tantam cladis penuriam, atque tantæ desolationis miseria infau-
stam tabescere animam meam, excitavit quemdam adolescentem juvenutis flore vernantem, nomine Joannem. Cum illi a parentibus suis peteretur sponsa, ille [vero] Spiritus sancti flamma succensus, sanctitæque religionis desiderio afflatus, elegit potius spiritualibus nuptiis copulari Deo (in quibus a lucto incipitur, sed ad gaudia æterna pervenitur) quam carn-

num pallium dicitur.

^c Nonni Valerii potius legerem; nonnus quippe vox est qua alios reverentia causa nominamus.

^d De capa, non de muliere, intellige. Curata, id est, sordibus purgata.

nalibus nuptiis subijci, quæ a lætitia semper incipiunt, et ad finem cum luctu tendunt, confestim universam sæculi illecebrantem lasciviam desepit, et ad consolationem exiguitatis meæ omni cum festinatione pervenit; et ita est in timoris Domini confessione fundatus, ut sicut voluntaria charitate, ita in cuncta necessitudinis tribulatione et in omnibus habere participem. Sevrissimus igitur inimicus graviter invidens charitati atque consolationi nostræ, solita malitia adhibuit artes, qualiter societatem nostram fraudulenta supplantatione dispergeret. Cumque solus mihi in interioris eremi vasta solitudine socius adhæsisset, supposuit suæ crudelitatis ministros latrones sevrissimos per quorum impiissimam vastationem nos efficeret utraque parte divisos. Ille autem crudeliter cæcus, et pessime debilitatus, ad pristinum reattractus est locus. Ego [etenim] post hæc iteratim vastatus, in alia parte a Christianis, ut * superior declarat historia, sum productus. Cumque ille post hæc perditam recepisset salutem, et ad meum sicut pridem, properaret obsequium, ita zelo diaboli indurata sunt corda pravorum hominum, ut nequaquam eum permitterent meum demum adire consortium. Et dum ego supradicto ordine ^b ad eadem loca, duce Domino, in cellula brattissimi Fructuosi fuisset perductus, et ille non fuisset permissus, et quia de sæpe dicto monte me discedente, recessit, et assiduus populi concursus, cum autem de stercore animalium dudum occurrentium hominum deliciosus in eodem loco exerevisset senex, veniens ignis per desertum, per idem fenum ingressus, cuncta habitacula cum ipsa concremavit ecclesia. Post hæc præfatus Joannes ad radicem ejusdem montis deorsum sibi, opitulante Domino, novum construit monasterium, in quo eum episcopus ordinavit contra voluntatem suam presbyterum.

51. Cum autem ibidem a me degeret desolatus, et ego de ejus desolatione manerem mœrore confectus, adduxit Dominus per compunctionem cordis ex longinquitate terrarum quemdam puerum nomine Saturninum, exercitiis activæ vitæ atque serviliis aptum, et in omni sua actione compositum. Quem primum ille suscipiens conversum, cumque in summa abstinentia, vigiliis, jejniis, orationibus, psalmodiæ canoribus, diversisque operibus, artificii, vel cæteris regularibus exercitiis, diebus ac noctibus, instanter vacaret, cepit ad eos Christianorum pietas, quæ olim, me discedente, recesserat, recurrere, et necessaria stipendia ministrare.

52. Et cum aliquantorum annorum transacto intervallo, in prædicto permansissent regulari exercitio, eidem religioso fratri Saturnino sæpe per revelationem venit admonitio, ut inde quantocius egrediens, ad infelicitatis meæ festinaret consortium. Qui statim divino obedivit præcepto. Quem cum omni exultatione suscipiens benedixi Deum creatorem omnium, quod velut in extremo vitæ meæ termino,

* Supra, num. 30, in fine.

^b Lege ab eodem loco.

^c Aliquid deesse videtur.

A dare dignatus est senectuti meæ baculum, et sæpe quæsitum salutis remedium.

53. In quadam igitur rupe huic monasterio subjacente, qua beatissimus Fructuosus orare consuevit, et in eodem loco crux lignea in titulo stabat fixa; hic [autem] frater Saturninus cœpit desiderabiliter cogitare, ut ibidem secundum vires exiguitatis nostræ quantuluscunque titulus oratorii construeretur. Cum autem hoc cogitatum suum mihi narrasset, epi contradicere illi, eo quod locus esset incongruus, et ad faciendum non subsisteret virtus. Protinus eodem die cum meæ (sic) sopor adisset, jussit divina pietas mihi ape te revellere, qualiter hoc fieret, sua esset voluntas, et quod celeriter virtus ejus hoc ad perfectionem perduceret. Illico voluntate Domini comperta, de opera manuum mearum, vel unde mihi dispensatio divina jussit tribuere, pro munificentia mercedis bonorum Christianorum, conducti sunt et multi operarii subministrantes. Cum quibus, opitulante Domino, et ejus virtutem, perfectus est. Cumque in eodem loco, [quo] nulla pateret planities, sed saxei ingentis pinnaculi discrimen præcipitis immineret, eandem aggredientes leviter scinderunt rupem, et in eodem loco in nomine sanctæ crucis, et sancti Pantaleonis, cæterorumque sanctorum martirum, licet brevis fabricæ tantillum, sed virtutis culmine magnum, sacrum Domino constructum est templum: quod a viro Dei reverentissimo Aurelio episcopo ^d est cum omni diligentia Domino consecratum, simulque hujus ædis opificem Saturninum, ope Domini, sacravit presbyterum. Qui dum quotidiana ibidem Domino immolaret sacrificia, aliquanta illi exauditionis patefacta sunt signa. Ex quibus aliquanta quæ veniunt ad memoriam breviter insinuans edisseram.

54. Dum quadam die lapides desuper, imminente rupe, absunderet, subito erupta desuper ingens acutissima lapis præcipitata deorsum, ejus percutiens pedem illius usque ad ossa penetrans, nervos et venas incidit. Dum esset formido, ne debilis factus gressum amitteret, aut mortem incurreret, mox siccato sanguine se decubans, in lectulo continere non potuit; sed solita consuetudine se ad sacrificium Domino offerendum licet debilis cum nimio labore necessitatis semipes attraxit; statimque ut sacrificium coram Domino immolavit, ita egressus est sanus, ut videretur illic nec spinæ aculeus eum vel leviter punxisse.

55. Demum cum matutino tempore celibrandum adfuisset officium, et claustra ^e ingressus ita essent præpedita, ut ea reserare non posset, commotus animo, veniens ad fenestram altaris, clamavit dicens: Bene hoc est, domini sancti, ut veniam ad officium vestrum, et ingredi me non permittatis. Ille dicens cum ad ostium fuisset egressus, confestim audita est sera, quæ intrinsecus clausa observabat obstructa, procul abscedere, et ingressum patefacere; quod videntes ipse et qui cum eo erant, in

^d Asturicensis Ecclesiæ, ab anno 681.

^e Ms., ingressi.....

obstupore versi admirantes, benedixerunt Dominum.

56. Cum autem in eodem deserto aliquantula legumina seminasset, et dono Domini uberrime fructificans, densissima ^a crevisset, quam cum maturescentem cernere, cavens [namque] ne a diversis vastaretur, parvulum super altarium benedixit vellelum, quoniam pro signo in eodem suspendit agro. Cumque omnes formidarent quidquam ex inde contingere, quidam stultus, dum ausu improbo ibidem fuisset ingressus, et compasset gulæ suæ explorare voracitatem, protinus percussus est a serpente; et mox decidens, tandiu ibidem jacuit exanimis sine mente, quousque invenirent eum plus de ore et posteriore stercora fundentem, quam habuerat discerpere, dum per gratiam Domini nullus alius fuisset inventus qui in his montibus a serpente fuisset vulneratus.

57. Alio quoque tempore quidam sæcularis, nomine Basilius, cum ingenti necessitudine coactus debilis ad eum venisset, quoniam dextera manus ejus, et brachium, contractis nervis, arefacta turgens obriguerat, illico miserationis pietate compulsus, benedixit oleum, et ejus debilia membra orans perunxit; confestim ope Domini ejus pristinae sanitati restituta sunt membra. Et sic benedicens Deum incolis cum omni exultatione ad propriam reversus est domum.

58. Cum igitur huic sancto cum summa licentia deserviret altario, et infelicitatis me solemniter in hoc superioris monasterii ministraret claustrum, post hæc spiritu vanæ gloriæ elevatus, sperans se ut a me segregatus, super me honorabiliorem laudem nominis sui [^b me derelicto], amplioremque venerationem obtineret a sæculi vulgo, discedens hinc erga ipsum sanctum operis sui altarium in tenuissimo et angusto se retruxit ergastulo, de quo pro solo tantum diurnum atque nocturnum celebrandum procedebat officium, et sæpe offerendum Domino sacrificium. Cum autem ibidem tempore quievisset, rapacissimus vorax ille insatiabilis lupus præsecutor animæ nostræ idcirco festinavit cum e consortium unanimiatis meæ segregare, ut velut ovem errantem se eum facile aptum faceret prætex: cujus denique cordis intima ita furens aggressus est, ut est in tantis angustiarum molestiis faceret atrocitate fluctuare, ut nec die, nec nocte inter inde hic, et hinc illic discurrentem permitteret vel modico spatio tranquillæ quietis persistere. Hinc nequiter devictus, et facile superatus egrediens, per noctem carrigavit asinum, quem habebamus evocationem propter hujus eremi stipendiorum necessitate, de librorum volumina quos ipsi sancto altario conscripseram, vel cetera quæ ibidem de Dei dato contuleram, et temeranter perasus ductus est ab inimico captivus.

59. Post hæc adhuc mecum doloris consuetæque

A tribulationis meæ ille supradictus Joannes meus discipulus, illius quoque ^c magister primus, a quodam iniquissimo rustico, ab ipso invidio persequente diabolo præcipiter impulsus, in prædicto suo monasterio, ante sanctum altarium in oratione prostratum, est implissime et crudeliter capite truncatus.

60. Ipso quoque tempore licet Providentia divina, quæ semper pro pauperum suorum miseria sollicitam adhibeat curam, ne ego miserrimus ab omni consolationis præsidio relinquerer destitutus, de terra natiuitatis meæ sollicitavit ad timorem suum mihi proximum fratris mei Montani filium, nomine Joannem, qui compuncto corde veniens reliquit servitium regis, atque uxorem, et filios, vel omnia quæ habebat, et convertens cum famulo suo Evagrio se toto corde dominico mancavit servitio, qui nunc usque quæ utrisque cellulæ necessaria sunt fideliter elaborans ministrat. Nam adjutus a Domino, qui eum sancti altarii ipsius jussit esse ministrum, vineas in eodem deserto, hortum olerum, et multas pomiferas diversi generis plantavit arbusculas, atque domicilii fundavit habitacula, et cetera quæ hic vel illi necessaria sunt, quotidie nititur ope Dei perficere, et in his desierat usque ad finem vite suæ permanere.

61. Post crebras, videlicet, inimico impediente, penuriæ contritiones, atque amarissimas et tristes dispersionis desolationes, illa sempiterna pietas, quam non vult facturæ suæ perditionem, tribuit infelicitati meæ post quadraginta duorum continuo annorum contritionem aliquantulum quietis, cupitam consolationem et remedium.

62. Insuper compunxit corda fidelium suorum ad misericordiæ pietatem gloriosi principis, pontificum, cæterorumque Christianorum, qui largiflua in mea egestate operati sunt mercede, quam recipiant centupliciter a Domino in hereditate cælesti. Hinc etenim scriptum est: Divina ac sempiterna pietas post tempestatem dirisimam tranquillum facit, et post lacrymationem et fletum jucunditatem infundit. Et iterum: *Gaudia post lucum veniunt; post gaudia luctus. Ploratum sequitur risus, et cantica planctus.* Et ipsa Veritas dicit: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

63. Interdum dum juxta sanctorum apostolorum ego indignus inconulse demum præsidens altario, cumque prætenso latere montis nullus planitiæ congruus pateret sinus, nostræ fragilitatis paulisper opitulante manu Dei, brevis hic, sed aptus, atriumculi locus opificum labore versus est in planum. Cerne nunc septas undique oleas, taxæas, lanreæas, pineas, cipreseas, roseasque myrices, perenni fronde viuentes, unde rite horum omnium perpetuum nemus Daphines nuncupatur, diversarumque arbuscularum prætensis surculorum virgulis, hinc indeque insurgentibus vitium contexta palmitibus, viridis amoenissima protegente umbracula, sed monachis opacata

^a Pro excrevisset.

^b Præpostere hæc videntur locata. Melius post sæculi vulgo, me derelicto, discedens hinc, etc.

^c Ille de quo supra, n. 50 et 51, non alter de quo n. 38 et 40; ille quippe diaconus a pseudo-monachis, hic presbyter a rustico est occisus.

venusta, secundansque in via, ita solis ardoribus aestuante refrigerat membra, ac si antra tegant, et saxea protegat umbra, dum molli juxta rivuli decurrentis sonita demulcet auditus, atque rosarum liliorum, cæterorumque herbarum florens nectareus aromatizans redolet olfactus, et venustissima memoris animum lenit amenitas, sobrie et non ficta, sed fidelis perficiatur charitas.

64. Juxta hujus situm ope Domini parvulum adjecimus hortulum, quem arborum plantationis claustra septum fecit esse munitum, ut quantum plus post finis mei obitum locifluum transierit spatium, tantum fortior illum gignens arboreum observabit claustrum. Tanquam navicula procellosi fluctus quassata, desideratum tandem penetrat portum, ita ego indignus velut de monumento sepulcroque suscitatus, aut ab infernali tenebroso carcere ejectus, præclara post tenebras perfruens luce, omnipotenti Domino immensas non sino agere grates, quod ad quietem sæpe cupitam et crebro quæsitam tantum merui jam fatiscente corpore pertingere locum. Et sic in eo confido, ut sicut me jussit aliquantulum de voragine sæculi facere alienum, ita de infesto et pessimo inimico faciat palmiferum victoriæ obtinere triumphum, atque expiatum cunctorum contagione peccaminum per satisfactionis lamentum, cum his quos ad meum jussit prædestinare solatium, alium dat poenitentiae fructum, vitæque æternæ consortium, qui periturum per crucis tropæum destruxit imperium.

QUOD DE SUPERIORIBUS QUERIMONIS RESIDUUM
SEQUITUR.

65. Dum olim juxta quod superioris querimonie breviter ordo declarat, necessitate compulsus, utpote juxta sæculare conventu^b me in humili et angusto retrusissem ergastulo, in quo solus in tristibus tenebris, penuriis coarctatus, velut jam in sepulcro angustiis mancipatus: cum [autem] hinc per supradicta serie fuisset productus, intuens huic Rufanensis locum monasterii a mundana conversatione remotum, et velut Gallorum Alpium procerrimæ altitudinis montium ita esse circumseptum, ut non indigeat parietis trusionem. Penetrando autem advenientibus a contra habitabilem partem prædiorum, tantum una antiquitus manufacta patet trames, quæ excisis rupibus ita tenuem et angustum redit aggeris labyrinthum, in quo non nisi singulatim homines in timore periculi gradiuntur, quo hinc in vicino monasterii exempto in una procerrima rupe sanctissimi Fructuosi patuit oratorium. Qua excisa, ope Domini, sanctum ei constructum est templum: quod est positum habitationis hujus monasterii velut terminum et claustrum de ejus constructione; et hic juxta altare sanctorum apostolorum operatione, in superiore historia patet breviter comprehensum.

^a Id est quemadmodum, vel sicut.

^b Misere depravata seq.

66. Librorum vero volumina, tam quæ quotidiano officio, quam pro sanctorum festivitatum pro ordine pertinet anniversario, vel etiam diversarum sanctorum Scripturarum quod ad ædificationis profectum atque industriæ documentum proficit animarum, utraque altariorum sanctorum, juvante Domino, plenarium adcelebravi compendium. Pro quibus operibus et bonorum hominum occursionem, atque summe charitatis dilectionem, hujus loci incolæ sumpserunt atrocissimum zeli et invidiæ laborem, atque publicas et clandestinas odibiles persecutiones, infandaque d'abolicæ artis adhibuerunt apodixem, per quam præfati, atque eos qui publice sunt interfecti, cæteri qui remanebant conversi, mutata mente, turbati per diversas sunt terras dispersi. Animalia namque quos de... illi sancto altario coemeram, funditus sunt exterminata, ac, sicut ait Elias propheta: *Remansi ego solus. Et: Quærent animam meam, ut auferant eam.* Ex quorum impiis ima clancule susurrectionis militiæ unus brutodas atque ineptiæ socordis habigerus, nomine Firminus, qui est ipsius morbidus gregis in ruinæ perditione præpositus, nuperrime [igitur] demeritiæ vesanie frustratus, quod non habuit unde infelicitati meæ crimen objiceret, pro sola bonorum Christianorum susceptione, charitate, et dilectione, me conatus est publica obtreactione derogare, dicens, eo quod ante me fuissent duo presbyteri in hac retrusione, qui vicinos, notos, et amicos recipiebant intus in cellule quo orticellæ, et de longe venientes accipiebant per fenestram: quorum quasi meliorem conversationem mihi dolose invidens post v' operationis objectionem, ipsorum quippe retrusorum primus diaboli persuasionem, atque lasciviente voluptate devictus, et nequiter superatus discedens, ad sæculi est vanitatem regressus; ille enim alius ita permansit otiosus, ut nullum post mortem imitabilem substititibus relinqueret opus. Hinc autem Jacobus apostolus prædicat, dicens: quia *Fides sine ope ibus mortua est.* Ego vero inter hæc charitatis iuxterius et exterius bifariam varietatem sancti apostoli Pauli semper observans, recordabor sententiam d'centis: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrificerem.* Ad hoc autem de dogma Patrum pauca breviter adjiciam.

67. Beatus [autem] Arsenius cum ex genere clarissimo nobilis, et ex genti opulentia sublimatus d'geret in gloria, timore Domini correptus, dereliquit universa. Pauper et seminudus Scythicæ solitudinis ingressus est deserta, ibique se in exigua et arcta reclusit claustra, in qua dum diutius permaneret, vir Dei Theophilus Alexandrinus archiepiscopus desiderans eum videre, notuit illi dicens: Si venio ad te, aperies mihi, ut videam te? At ille renouit: Si teneris aperiā tibi. Nam si tibi, et omnibus. Cumque hæc prima ejus conversione fierint, postmodum [vero] ita composuit vitæ suæ ordinem, ut ad ecclē-

^c Deest non; infra quippe ait: *Episcopum suscipere fastidierat.*

siam in congregationem cum multitudine aliorum Patrum solita solemnitate procederet; et multos sibi occurrentes in charitate susciperet, in tantum, ut una religiosa nobilis matrona ejus desiderio commota navigans de Roma, cum per internuntios suggereret, ut eum videret, et ille non acquiesceret, illa [vero] confisa ait: Confido in Deum, quia videbo eum. Et sic constanter pergens jussu Domini reperit eum extra cellam; et procidens prostravit se ad pedes ejus, et tandiu jacuit, quousque ille elevarer eam, et ita factum est, ut qui ante episcopum suscipere fastidierat, postea per Domini voluntatem fidem feminam, licet nolens, susciperet in charitate. Quoniam in futuro judicio non locum clausum, aut apertum, non monasterium, non villam, non vicum, non habitum, aut sexum, requireret Dominus, sed secundum proprium opus singulis retribuet.

DE NOVÆ VITÆ INSTITUTIONE.

Dilecte fili, dilige lacrymas: noli differre eas. Tantum promptus adesto lamentis quanto fuisti pronus ad culpam. Qualis tua fuerit ad peccatum intentio, talis ad poenitendum sit devotio. Sicut in profundum recesseras, ita revertere. Nulla res te de peccato securum faciat. Nulla te securitas vel deceptio blandiat. Incessanter in corde tuo spes et formido consistat, pariter spes, et metus, timor, et fiducia. Sic te spes indulgentiæ erigat, ut metus gehennæ semper affligat, et timor semper emendet. Timor Dornini expellit peccatum, et perimit vitium. Ubi timor non est, ibi dissolutio vitæ. Valere te magis animo, quam corpore opto. Adversitas corporis remedium est animæ. Si prosperitas exerxit, non extollaris; si calumnia contigerit, pusillanimus non exstes; probari te in prosperitate cognosce, non extolli, et bona, et mala, prout tibi eveniant, mente libera sustine. Si potes iram vitare, vel sustine, vel tempera. Disce mala tolerare, magis quam facere. Detrahentium errores dissimulando calca, contumelias detrahentium patientia supera: propera verbo aspero patientiæ scutum opponere: quamvis quisque irideat, quamvis quisque exasperet, quamvis insultet, quamvis injuriam faciat, quamvis afflicta contumeliis: tu tace, tu dissimula, tu non loquaris, tu exerce silentium; injuriæ non respondeas, convicium non retorqueas; disce a Christo modestiam, disce tole-

rantiam; injuriam passus pro nobis, reliquit exemplum nobis: nam palmis percussus, flagellis, cæsus, sputis derisus, clavis confixus, spinis coronatus, cruce damnatus, semper tacuit. Magna virtus est, si non iras, a quo latus es; et magna gloria cui potuisti nocere, parcas. Maledicenti benedictionem oppone. Irascentem patientia declinare satage. Mala aliorum bono tuo supera: non enim habebis indulgentiam, nisi dederis, et si ille non supplicat, et si ille dimitti non postulat, tu relaxa ex corde, tu dimitte ex animo, ut Pater tuus qui in cælis et dimittat tibi, sicut tu dimittis debitoribus tuis, hoc est, tibi persequentibus, tibi maledicentibus, et tibi calumniantibus. Alienæ nequitie non serves dolorem. Invidia pestifero ardore bona composita devorat. B Invidia animum velut tinea comedit: pectus urit, mentem afficit, cor hominis, quasi pestis, depascit: occurrat enim contra zelum bonitas, adversus invidiam charitas præparetur. Retine semper vinculum constantiæ. In omnibus actionibus tuis imitare bonos, æmulare sanctos, habeto ante oculos exempla sacerdotum; sint tibi documenta Patrum, disciplinæ incitamenta; nec favor te seducat, nec vituperantia frangat: qui laudem non appetit, nec contumeliam sentit. Quid enim prodest, dum malus es, bonus dicaris? Discerne te judicio tuo, non alieno; qualis haberi vis, talis esto. Professionem tuam non in habitu, sed in incessu demonstra. Sit in ingressu tuo simplicitas, in modo puritas, in gestu gravitas, et in incessu honestas appareat, nihilque levitatis: Gressus tui alterius oculos non offendant, nec des aliis locum de te detrahendi. Fuge improbos homines, et iniquos, maxime eos qui ad vitia proni sunt. Socios bonos tibi conjunge, quia si fueris socius bonæ conversationis, eris et virtutis. Respue sermones impudicos, sermo enim vanus vanæ conscientie indicium est. Mens hominis lingua panditur; et qualis sermo ostenditur, animus comprobatur: loquere non quodlibet, sed quod oportet. De malo alterius os tuum non coinquines: judicia tua, non aliena, attende. Quod ad te non pertinet, noli inquirere, nec quod inter se dicunt homines nunquam scire desideres. Quibus, adimpletisque legis verbis, vitam æternam assequeris.

VITA SANCTI FRUCTUOSI BRACARENSIS EPISCOPI.

(Ex Actis ordinis sancti Benedicti.)

MABILLONII OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. Sequens Vita S. Fructuosi regia ex stirpe editi, abbas, monasteriorum ac monachorum plurimorum institutoris, demumque episcopi Bracarensis, scripta est ab auctore gravi quidem ac subpari, at Latinitatis ignaro: qui quantum fidei narratione cognovit, pauca de S. Fructuosi principio ac fine vitæ perstrinxit, et sicuti in Præfatione proloquitur. Istam descriptionem S. Valerio abbati monasterii S. Petri de Montibus tribuunt Sandovalius et Tamayus (Ad an. 685): tametsi inter hanc Vitam et fragmentum

D Sermonis ipsius sancti Valerii in Concordia Regul. cap. 3, § 7, relatum nonnulla videtur styli diversitas. Auctor in hoc opere testes adducit Fulgentii discipulos, Benenatum cap. 12, Julianum cap. 15, Cassianum cap. 21, a quibus narrationis sue materiam accepit. Istam lucubrationem e membranæ e nobis sancti Petri de Arlanza anno Christi 912 exaratis acceptam ediderunt Prudentius Sandovalius parte I Fundat. monast. Hispan., et Johannes Tamayus Salazar in Martyrol. Hispan. ad diem 16 Aprilis; sed re-

feram mendis prope infinitis, partim ex amanuensium vitio, partim ex ipsius auctoris barbarie : quas mendas pluribus in locis emendavimus ; alias, quæ quidem ipsius auctoris esse videntur, revertimus. Quales sunt hunc habitaculum, eundem hospitium, cap. 1 ; Cœnobium Complutensem, cap. 2 ; et cætera id genus, uti et participia pro verbis ipsis, revertens pro revertitur eodem loci et alibi passim : quæ sribiligines non tam scriptoris ingenio quam sæculi corruptelæ tribuendæ sunt.

2. Menardus noster, in Præfatione secunda ad Concordiam regulæ, tres distinguere videtur Fructuosos, unum Bracarensem episcopum, quo de nunc agimus ; alterum Fructuosum abbatem ; tertium Fructuosum episcopum Segobiensem : quem tamen non Fructuosum, sed Fructum appellandum esse censet Tamayus Salazar. An Fructuosus abbas alius sit a Fructuoso Bracarensi antistite, merito dubitare licet. Fundamentum Menardi unum ab altero distinguens posuit ex duplici Regula Fructuosi nomine inscripta, quarum altera, inquit, est magni illius Fructuosi pontificis Bracarensis, quæ complectitur quinque et viginti capita. Quod satis notum est ex cap. 18 ejusdem Regule, in quo statuitur una Quadragesima jejunda ante festum SS. Justi et Pastoris, quam sane insituit S. Fructuosus, quia suum monasterium dedicatum erat sub patrocinio horum SS. martyrum. Altera Regula est ejusdem alterius Fructuosi, qui in hac Concordia a superiori distinguitur, etsi interdum hi duo Fructuosi exscriptoris incuria confundantur. Mitimus testimonium a Menardo ex Pseudo-Maximi Chronico adductum, quod ipse (uti par est) nihili pene ducit. Utramque Regulam (pace doctissimi viri dictum sit) ejusdem auctoris esse Fructuosi Bracarensis episcopi, res videtur exploratio. Prima, constans capitalis 25, directa est monachis ; secunda viris et feminis ad conversionem venientibus, diciturque Regula monastica communis, ac capitalis 20 absolvitur. Car posteriorem istam Regulam composuerit Fructuosus, discimus ex subiectæ Vitæ capite 17. Quippe : tanta in utroque sexu alius florebat sanctitas, atque eximia crescebat fama perfectionum, ut viri cum filiis suis ad san-

ctam se converterent congregationem monachorum ; matrone vero cum filiabus suis sancto se sociarent consortio puellarum. Hinc Regule communis caput sextum : Qualiter debeant viri cum uxoribus ac filiis absque periculo vivere in monasterio. Id tamen ita statuitur. « ut monachi cum sororibus uno monasterio habitare non audeant, neque oratorium commune habere præsumant. » Quod toto cap. 15 et sequenti late cavetur. In utraque illa Regula consonant non pauca. Caput vigesimum quartum de senibus et caput vigesimum quintum de die Dominico, quæ in Regula monachorum, seu prima, apud Holstenium desunt, inseruntur iisdem omnino verbis ac sententiis in regula communi seu secunda, et capitula octavum ac tertium decimum constituunt : idque ex mss. codicibus restituendum monemus.

3. Nec sententiæ nostræ obstat, quod in Concordia Regulæ, cap. 4, § 3, post citatam S. Fructuosi episcopi Regulam, refertur locus ex Regula alterius Fructuosi, qui locus est caput tertium Regule communis. Hi enim legendum putamus ex Regula altera Fructuosi. Certe Regule secundæ seu communis auctori, qui in Concordia Regularum quindecies laudatur, episcopi nomen tribuitur duobus in locis, nimirum cap. 3, § 5, et cap. 28, § 3. Porro cap. 27, § 2, adducitur caput undecimum Regule secundæ, sequenti vero paragrapho caput tertium primæ cum hac inscriptione : Item ejusdem. Neque vero semper in eadem Concordia auctor primæ Regule vocatur episcopus : siquidem ex tribus ac triginta locis in quibus testimonia ex ea producuntur, duodecies sine episcopi titulo memoratur. Denique in eodem opere conditor secundæ passim, uti et primæ scriptor, sanctus exprimitur.

4. Observare demum juvat, fragmentum quoddam de diversitate culparum super Regulam S. Benedicti, quod in nonnullis libris mss. Fructuoso adscriptum reperitur, indignum omnino esse Fructuoso : cujus de Regule conformitate cum Benedictina pluribus egimus in Præfatione ad sæculum 1, § 6, num. 75. Fructuosi Vitam attendamus, cujus hæc inscriptio in apographo exstat.

INCIPIT VITA

VEL MEMORATIO MIRABILIORUM,

QUE DEUS PER BONI OBSEQUII FAMULATUM SANCTISSIMI FRUCTUOSI EPISCOPI AD CORROBORANDAM FIDEM CREDENTIUM STATUIT AD SALUTEM.

PROLOGUS. — Postquam antiquas mundi tenebras supernæ veritatis nova irradiavit claritas, et a sede Romana, prima sanctæ Ecclesiæ cathedra, fidei catholice dogmatum fulgurans rutilaret immensitas, atque ex Ægypto orientale provincia, excellentissima sacræ religionis præmicarent exempla, et hujus Occidæ plagiæ exigua pertuiceret extremitas, præcipue claritatis egregias divina pietas duas inluminavit lucernas, Isidorum reverendissimum scilicet virum Spalensem episcopum, atque beatissimum Fructuosum ab infantia immaculatum et justum. Ille autem oris nitore clarens, insignis industria, sophisticæ artis indeptus primitias, dogmata reciprocavit Romanorum : hic vero in sacratissimo religionis proposito Spiritus sancti flamma succensus, ita in cunctis spiritualibus exercitiis omnibusque operibus sanctis perfectus emicuit, ut ad Patrum se facile (Deest aliquid), quorum æquaret antiquorum meritis Thebæorum. Ille activæ vitæ industria universam extrinsecus eruditiv Spaniam : hic autem contemplativæ vitæ

peritia vibrante fulgore micans, intima cordium inluminavit arcana. Ille egregio rutilans eloquio in libris charitæ edificationis : hic autem culmine virtutum cœrucans, exemplum relinquens sanctæ religionis, et innocuo gressu secutus est vestigia præeuntis Domini nostri et Salvatoris : cujus tantum ineffabilia sunt virtutum ejus prodigia, quod nostra nuncupare non valet ineptia. Quantum fideli narratione cognovi, pauca de principio vitæ ejus et sine disserendo perstringam.

CAP. PRIMUM. — Regio ortus genere fit clericus. Deum habet vindex. Hic vero beatus ex clarissima regali progenie exortus, sublimissimi culminis, atque ducis exercitus Hispaniæ proles, dum adhuc puerulus sub parentibus degeret, contigit ut quodam tempore pater ejus eum secum habens inter montium convallia Bergendensis territorii, gregum suarum requireret rationes : pater autem suus greges describebat et pastorum rationes discutiebat. Hic vero puerulus, inspirante Domino, pro edificatione monasterii alla-

^a Pagus seu tractus Bergendensis seu Vergendensis : ac Vergidensis, hodie vulgari nomine Vierzo, situs inter Legionis montes et Gallaciam, teste Anto-

nio Yepezo, S. Fructuoso ortum dedisse a nonnullis creditur : tametsi Tamayus Salazar Fructuosum Toledo civitati vindicare in Martyrologio conatur.

loca pensabat, et intra semetipsum retinens, nemini manifestabat. Post discessum igitur parentum, abjecto seculari habitu, tonsoque capite cum religionis initia suscepisset, tradidit se erudiendum spiritalibus disciplinis sanctissimo viro ^a Conantio episcopo. Cumque aliquanto tempore sub illius degeret regimine, provenit ut quodam die possessionem Ecclesie ingressi, illius præcuntes ^b paricelluli cum ei ad manendum hospitium præpararent, quidam de superioribus [an servitoribus?] sedis ipsius adveniens interrogavit dicens: Quis hunc occupavit habitaculum? Respondit: Fructuosus. Statim insana temeritate frustratus, jussit ejus sarcinolum foris projicere, et sibi ibidem præparare. Quod ille patienter tolerans sinit. Cum enim intensæ noctis silentio omnes quiescerent, subito eundem hospitium ab ira furoris Domini veniens ignis succendit cum intus eodem habitaculo, quod ut adsolet minimi haberetur. Recto videlicet iudicio Domini, ut eodem habitaculo, quem typo superbiæ torquidus usurpaverat, orante sancto adolescente cum ingenti periculo, perturbata atque injuria et iacturæ tribulatione desereret.

CAP. II. — *Monasterium Complutense extruit.* Post hæc revertens ad locum illum solitudinis supra memoratum, ut devotionem quam dudum parvulus elegerat, jam perfectus impleat. Nam construens ^c cenobium Complutensem, juxta divina præcepta, nihil sibi reservans, omnem a se facultatis suæ suppellectilem ejiciens et ibidem confersens, eum locupletissime ditavit, et tam ex familie suæ, quam ex conversis e diversis Hispaniæ partibus sedulo concurrentibus, eum agmine monachorum affluentissime complevit. Sicut scriptum est, quia semper sanctitatem æmulatione insequitur inimici, et contra bonitatem pugnat malitia; illico invidus vir iniquus, sororis ejus maritus, antiqui hostis stimulus instigatus, coram rege prostratus surripuit animum ejus, ut ejusdem pars hereditatis a sancto monasterio auferretur, et illi quasi pro exercenda publica expeditione conferretur. Quod cum huic beatissimo compertum est, statim tulit ecclesie vela, et sancta nudavit altaria, et ^d cilicis induit ea, atque scripsit et direxit illi epistolam confusionis et increpationis Dominique comminationis, se quæ convertit in jejuniis et luctu, et lacrymis atque prolixitate orationis. Cum illa ageretur, statim ipse sanctorum æmulus et boni operis adversarius ultione divina percussus citius vitam finivit. Sicque factum est, ut qui oblationes sanctorum quærebat auferre, ipse crudeliter de hoc seculo absque liberis discederet, et facultates suas

alienis relinquens, et ipse secum solam proditionem portaret.

CAP. III. — *Secedit in solitudinem.* Ille vero sanctissimus confirmans cunctam regularem ordinem, constituens cœnobii Patrem cum ingenti discretionis rigore. Et quia rumor gloriæ sanctitatis ejus cunctas peragraverat regiones, cum ex multitudine diversorum occurrentium crebram pateretur inquietudinem, humanam fugiens, tandem atque favorem, egrediebatur a congregatione, et nudus vestigiis penetrabat loca nemorosa, argis densissima, aspera et fragosa: ubi per speluncas et fetum, tripliciter jejuniis, et multiplicatis vigiliis, et orationibus vacebat.

CAP. IV. — *A venatoris ictu servatur illæsus.* Contigit enim, ut dum quodam tempore in ejusdem rupis gradibus melotem ex capris pellibus indutus enixius oraret, adveniens quidam arcistes [At., agrestis] venationis exercens insidias, cum vidisset eum super enim rupis gradum in oratione prostratum, existimans in rupe esse venationem, tendens [tendit] arcum: et cum libras et fetum, ut dimitteret sagittam, providentia divina sollicitus erexit manus eum oratione ad eundem. Ille vero intelligens quod homo esset, retinuit ictum. Post hæc ostendens [ostendit] ei se hæc cuncta referens: ipse vero beatissimus rogavit eum ut nemini manifestaret.

CAP. V. — *Monasterium variis edificat.* Post hæc denique in vastissima et arida atque proclia a sacro remota solitudine, in excelsorum montium finibus extremis monasterium Iustinianensem, et erga sanctam altarium se in angusto et parvulo retruxit ergastulo. Cumque ibidem aliquanto tempore quiesceret, egressa est omnis congregatio Complutensis cœnobii multitudo monachorum: pie violenti, venientes eiecerunt eum de eadem clausura, et ad pristinum reduxerunt locum. Demum itaque egrediens, inter [in] Bergendensis territorii et Gallaciæ provinciæ confiniibus edificavit monasterium Visumensem.

CAP. VI. — *Mare tranat absque navi.* Monasterium in insula condit. Atque p[er] stnodum ex alia parte Gallaciæ in ora maris construxit monasterium Pheonensem. Et dum multa illi intentio esset navigandi in mare in longinquo ponti pelago, non grandem reperit insulam: ubi dum concupisceret cum Dei juvamine fundare monasterium. Egreddentes autem ad terram, naviculam per quam transfretaverant, per negligentiam incurri nautæ solutam reliquerunt. Et dum intente cum discipulis suis sub quadam rupe

^a Legendum videtur *Tonantio*. Duo erant tum temporis Tonantii episcopi, Palentinus alter, alter Toletanus ex abbate Agaliensi, aliis *Venantius* et *Conantius* dictus, qui Adelphio antistiti Toletano successit. Utri commissus fuerit Fructuosus, disputant Hispanici scriptores. Præferenda videtur sententia de Tonantio seu Conantio Toletano; cui in sede regia consistenti regius puer Fulgentius commodius tradi potuit. Quanquam non desunt rationes in gratiam Conantii Palentini, qui et Bergendensi regioni, Fructuosi ditioni vicinior erat; et *eloquio facundus et gravis* pradicatur ab Hildefonso in lib. de Script. Eccles. cap. 11.

^b Sandovalius legit *puricelluli*, Salmanazar *puericelluli*: lectio nostra sensui accommodatior videtur.

^c Cenobium Compluticum seu Complutense, *Monasterium SS. Justo et Pastoris* ab S. Eulogio Cordubensi dicitur, describiturque in Memor. Sanctor. lib. II, c. 41, in hunc modum. « Est in interiori montana Cordubensi, loco qui dicitur Fraga, inter civis-aitionum et condensa silvarum, confini viculi Lejeuensis, qui a Corduba distat quinque milliariis lustris, id est viginti quinque milliariis. Quo in loco Cordubam interpretare, non civitatem, sed montem Cordubam in Lusitania et regno Portugallico, pago Portuensi, quem montem incolæ *Corvan* vocant. In privilegio

Chindasuinthi regis Fructuoso abbati concesso « Basilica vel monasterium SS. Martyrum Justo et Pastoris, sive S. Marie et S. Martini episcopi, situm est juxta rivulum qui dicitur Molina, sub monte frago, in conflinio Vergidensi. » Antonius Yepesius putat ideo fuisse dictum Complutum, quod sanctis martyribus Complutensibus Justo et Pastori sit dedicatum. Porro Complutum oppidum, nunc *Alcala de Henares* appellatum, in regno Castellæ Madriti situm, longissime abest a montibus Asturicensibus, in quibus situm erat Compluticum monasterium: quod an hodie supersit, discere non potuimus.

^d Alia id genus exempla passim in sanctorum Actis reperies. In libro Mirac. S. Bened. per Adrevaldum, c. 26, cum fur quidam armillas et S. Benedicti basilica abstulisset, Christianus aditus S. Benedicto dixisse fertur: Crede mihi si armillas tuas non restitueris, nec unam tibi candelam accendam. Et S. Eligius teste Audeno in ejus Vita lib. II, cap. 30: « Audi, inquit, S. Columba quæ dico: novit meus Redemptor, nisi cito ornamenta tabernaculi hujus furata redderis, equidem spinis allatis faciam hanc januam ita obscurari, ut nunquam tibi in hoc loco veneratio præbeatur ab hodie. » Tales orationes non dubius sequebatur effectus. Quid enim candidis animis non tribuat simplicitatis Amator?

laboraret, ut aqua dulce produceret, expleto autem opere cum retransire voluissent, impulsu igitur inimici, volventibusque procellis, vident ipsam naviculam in longinquo maris freto inter undas projectam. Et dum omnes ejus discipuli facta sibi difficultatis desperatione se gravi marore deprimerent, ipse vero oratione facta se in tam longinquo maris pelago solus projecit. Illi autem duplo luctu et ejulatu amarissime perstrebebant, et illius periculum formidantes, et suum interitum deplorantes. Et cum jam præ nimia longinquitate ab oculis eorum absconderetur, et in integram ruerent desperationem, post multa vero horarum spatia procul intuentes, vident ipsam naviculam paulisper propinquare. Postquam viciniis applicuit, cernunt eum in eadem sedentem et cum gaudio remeantem: quem cum summa lætitia susceptione retransfretaverunt cum exultatione. Ad idemque [eandemque] demum regrediens insulam in qua cum incipientem sancti operis principium invidus atque iniquus impedire dudum tentaverat inimicus, promissum cum Dei juveniam construit monasterium, solitoque exercitio eum dedicans, strenue reliquit munium.

CAP. VII. — *Multos ad se trahit.* Rumore eximie sanctitatis ejus enixius crebrescente, multæ idoneæ ac nobiles personæ etiam de palatio, servitium regis relinquentes, ad ejus sacratissimam sitienter confugerunt disciplinam: ex quibus plerique ad pontificalem, duce Domino, censerunt honorem. Inter quos unus sophismæ [Forte sophiæ], intelligentiæque peritiam indeptus nomine Teudisilus opitulante Domino atque sepe dicti beatissimi suffragante presidio, in abditiissima solitudine, in locum qui nuncupatur Castrum-Leonis egregium edificavit monasterium, et in ipso permansit usque ad finis suæ terminum.

CAP. VIII. — *Recapitulatio. Latebras quarit.* Igitur præfatus beatissimus Fructuosus sese Domino nimium ab ineunte ætate carum exhibuit. Post hæc denique contemptis inlecebris mundialibus, omnem eximii sui patrimonii copiam ecclesiabus sanctis, liberis suis, atque pauperibus erogavit. Deinde ad eremi pertendens loca, monasteria plurima fundavit, in quibus multas animas monachorum per bonam conversationem et sanctam disciplinam erudit. Ipse vero dum ibi cœnobiali ritu cunctis commorantibus modum rectæ vitæ constituisset, et aliquandiu illic deguisset, devitans frequentes populi concursus, abditiissima eremi loca petiit, ac frondosis, secretisque nemoribus ita se oculi [oculere] studuit, nunc altissimis locis, nunc densissimis silvis, nunc etiam rupibus, quæ solis iberibus pervire sunt, latebrando latitans, ut non humanis, sed divinis oculis cerneretur.

CAP. IX. — *A graculis proditur.* Sed dum, opitulante Domino, idem vir sanctus inreprehensibiliter eremiticam perageret vitam, eumque multi diligenter creberrima visitatione requirerent et non reperissent, idem vir migras parvasque aves, quas usitato nomine vulgus gragulas [graculos seu graculos] vocitant, mansuetas in monasterio habuisse perhibetur. Quæ pertendentes volatu per diversas partes silvarum, eoque volitantes perquirebant, quousque reperit cunctis inquiringibus ejus sanctas latebras suis garrulis vocibus proderent, atque omnibus propalarent. Tunc deinde universi ad eundem virum cum gaudio magno properabant. Denique, sicut supra diximus, multis miraculorum signis crebre effulsit, et miro virtutum opere adnitente divino adminiculo sapissime coruscavit. Ex quibus sacris virtutibus, opitulante Deo, jam nunc aliquid fari incipiamus.

CAP. X. — *Damulam venatoribus subductam habet familiarem.* Quadam namque die, ut fertur, venantium turbe cum canibus damulam persequebantur. Jam quidem multo spatio victa bestiola cum andique campis late patentibus mortem imminere suam cerneret, ita ut pene jam ab ipsis canibus

comprehenderetur, sævisque eorum moribus decerneretur; idem quoque vir Dei iter suum incognita venantium causa peragebat. Ipsa nimirum bestiola dum jam nullum uspiam sibi conspiceret adesse perfrugium, mox ut vidit virum Dei, illico sibi ab eo defensionem propositam protinus pro percipiendi vite suffragio incunctanter sub ejusdem viri Dei amplexibus ingressus est: quam ille statim ab omni improborum hominum persecutione defendit. Mox etiam canes procul abigi jussit, atque ad monasterium eam secum sua sponte venientem perduxit. Quæ, ut dicitur, tantum ab illa die mansueta effecta est, ut ubicumque ille abiret, eam nullus de ejus vestigiis disjungere valeret: sed si vel paululum ab ea recederet, nunquam balare, aut vocibus strepere cessaret, quousque ad eam denuo rediret. Nimirum tantæ erat mansuetudinis, ut veniens frequenter in lectulum ad pedes ejus recubaret. Quam ille in nonne monasterio sæpe dimittere jussit. Illa vero, non immemor tanti beneficii gratia, silvam quæ eam nutrierat contemnebat, et ad liberatoris sui præsentiam oculus occurbat. Intantum scilicet, ut si ille quocumque profectus fuisset locum, suis eum vestigiis quousque reperiret per longum itineris spatium prosequeretur. Cumque diutissime hoc ageretur, cœpit in loco eodem tantæ virtutis longe lateque fama crebrescere. Sed quia antiquis hostis unde bonos cernit entes crederet ad gloriam, inde perversos per invidiam rapit ad poenam; quidam namque juvenis vesania spiritui inflatus, imo potius invidiæ igne succensus, desistente [absente] sanctissimo viro ipsam bestiunculam moribus canum interemit. Sed cum post aliquos dies sanctissimus vir ad monasterium fuisset regressus, sollicitè requisivit quidnam causæ esset cur caprea sua ei solito more tunc minime occurreret. Cui protinus dictum est, quia dum in pascuis silvarum fuisset ingressa, veniens puer ille interemit eam. Qui mox genua sua summo cum dolore in conspectu Domini flectens, semetipsum in parvimentum prostravit, sed nutu Dei illico infero non distulit supplicium præsens diviniæ majestatis severissima ultio. Ipse ille juvenis gravi febrium languore statim correptus, mox ab eo flagitare per internuntios cœpit, ut pro se Dominum supplicaret, ne juxta suam pessimam temeritatem, divina percussus ultione crudeli exitu vitam finiret. At ille statim ad eum profectus Domini imploravit misericordiam, ac manum suam super eum posuit: et illic agrotò ipso non solum corporis salutem pristinam reddidit, verumetiam simul et animæ ejus infirmitates sacra oratione curavit.

CAP. XI. — *Rustici violentas manus signo crucis compescit.* Aliud quoque summæ patientiæ miraculum narrante quodam fideli viro compemimus, qui nobis retulit supranominatum virum alium quadam die cum cæteris comitibus sui itineris per loca quæ urbi Eltanie contigua sunt pergeret, atque provinciam Lusitaniam exiitiam urbem Emeritam ob desiderium egregiæ virginis Eulaliæ peteret, quatenus inibi sacra vota mentis suæ sacratissimis persolveret cordis sui affectibus, ut fusis in conspectu Dei dulcissimis precibus perceptusque a Domini Jesu Christi largiflua pietate postulationis effectibus, ad insulam quæ in territorio Gaditano sita est properans, adnitente Domino, perveniret. Sed, ut supra diximus, dum in Eltanie partibus viæ suæ carperet iter, accidit ut cuncti qui collegio beatissimi viri iter agebant, paululum præcederent: ipse vero sub-sistens in abdito nemorum, silvarumque densarum secretissimo loco paulisper orationibus incubuit. Qui dum homo prostratus jaceret, antiquus hostis omnium bonorum semper invidus quemdam rusticum ac plebeum virum confestim ad locum quo vir Dei orabat furibundus perduxit. Qui dum virum Dei eminens vidisset, eumque singularem, vili habitu, exalcatis nudisque pedibus, inter fruteta conspexisset, ut sese habet rustica mens cum ex vilitate cultus contemnens, ad

eundem virum temeritate insanie fretus propius accessit, eumque fugitivum existimans, procacioribus verbis conviciando lacessivit, ac nihil cunctatus idem rusticus petulanter multis contumeliis verborum eum objurgavit. Sed dum vir Dei respondens tranquillam mentem diceret: Plane fugitivus non sum, et ille e contrario fugitivum omnibus modis esse perhiberet, et eousque instinctu diaboli irritatus est, ut eum vecte quem gestabat manibus ictu verberaret. Quod cum vir Dei patienter sustineret, et ille percutere non desisteret, mox ei signum crucis fecit: statim eum demon in terra allisit, atque ante pedes sancti viri resupinum corruere fecit. Et eousque debacchando laniavit, quousque eo in proprio sanguine involutum crudeliter discerpens cruentaret: sed vir Dei sanctus protinus oravit, et pristina eum sanitas absque ulla difficultate restituit.

Cap. XII. — *Codices in aquam mersos intactos recuperat.* Nunc igitur non prisca, sed moderna; non vetera, sed novella; non vanis quibuscumque fabulis ficta, sed miracula veritatis indicio declarata, narrant venerabili viro Benenato presbytero, quemadmodum gesta sunt veraciter comperimus. Et ob hoc hujus in paginola breviter seriem, sicut ad nos perlata sunt, adnotari omni cum veritatis studio procurabimus. Denique jamdictus fidelissimus vir retulit dicens: Dum de provincia Lusitania cum sanctissimo viro Fructuoso ad provinciam Beticam pergerem, et imbriferi aeres immensas ac juges pluvias, utpote hiemis tempore, per multos dies indesinenter exhiberent, et ex multitudine imbrum nimium flumina excrevisset; accidit die quadam puerulum cum caballo, qui codices ipsius viri Dei gestabat, dum transmeare cum ceteris collegis suis nititur, in amnis fluentia profundissima cecidisse et diutissime baratro gurgitum cum ipsis libris demersum fuisse. Tandem igitur, suffragante Domino, a lympharum discrimine ereptus, ad crepidinem alvei, madefactus licet, pertingere tamen meruit incolumis. Idem autem sanctus vir paulo post eos pede proprio, ut ei semper mos erat, absque vehiculi juvamine properavit. Cumque ad suos pervenisset comites, dictum est illi quod omnes codices sui in aquam cecidissent. Ille vero in nullo penitus commotus, sereno vultu hilarique facie absque aliqua maestitia ejici de marsupio, et sibi presentari praecepit. Sed ita eos reperit siccos, ut illos fluvialis liquor nullo modo contigisset, nec madidus humor vel tenuiter inficere potuisset.

Cap. XIII. — *Sublatia remis, navem orando flectit.* Aliud quoque mirabile factum quod a supradicto viro referente cognovi, silentio occultare non debeo. Quadam die ipse beatissimus Fructuosus devotionis implendae gratia de civitate Spalensi ad basilicam S. Gerontii navigio profectus est. Dum ibidem desiderii sui vota adnitente Domino devotus persolvisset, et vespascente die iterum redire unde venerat disposuisset, nautae ipsi, qui per longa spatia pelagi navem gubernaverant, fessi labore navigii, non solum vires ad gubernandam navim non habere se dixerunt, verum etiam quod diei pars extrema jam superasset, coeperunt querimoniari. Quibus ille ait: Deprecor vos, ut accipiat paululum cibi refectioem, et quia lassus estis, vel pusillum quiescat, dum et ego officii mei impleo cursum. Nam et hoc quaero, ut remos hujus navis tollatis, et sic paululum dormiat. Quibus statim obedientibus, et juxta praeceptum rema [remos] naviculae auferentibus, vel etiam dormientibus, illico sanctissimus vir orans, et officium sacrum cum suis fratribus perfungens, nullo homine navem contingente, sed Dei sola manu gubernante, ad ulteriorem amnis ripam celeriter transmeavit. Nautae vero subito expergefacti supervacuas

A eidem viro inferebant querelas dicentes: Transfremus jam, quia in noctis tenebris non bene possumus navigare. Quibus ille ait: Nolite, o filii, vos fatigare, quia absque vestro labore Dominus nos ubi desiderabamus jam perduxit. Qui cum surrexissent atque se in alteram partem fluminis esse conspexissent, obstupefacti turbatique mirabantur quidnam fecisset Deus.

Cap. XIV. — *Commodum tempus praedicit. Cenobium in Gaditana insula erigit.* Nam et aliud retulit quod omnimodis verum esse affirmavit dicens: Quadam Dominica die dum imbres procellosi inestimabiliter essent, idem sanctissimus vir de civitate Spalense ad insulam quae sita est in territorio Gaditano (*Gadis* in Bética) pergebat: quem dum multi cives praefatae civitatis vel etiam antistes ipsius urbis obnix ibidem retinere vellent, ut quia dies Dominicus erat, vel certe quia aerum non esset tempestas, si non amplius, saltem usque post missam inibi sustinere annueret. Quibus ille taliter respondisse fertur: Nolite, obsecro, me retinere, quia Dominus direxit viam meam: sed si pro mea injuria satagit, et aliquid pro ista pluvia formidatis, certissime sciat, quia hodie amplius pluvia quam usque ad secundam diei horam non erit. Quod ita gestum omnes viderunt qui praesentes fuerunt. Et postquam ille hora secunda navem conscendit, statim pluvia desit, et usque quartum diem, quandiu ad locum quo tendebat peraccederet, non pluit, sed tribus diebus juxta quod praedixerat multa tranquillitas fuit. Unde conjicere possumus, quia tandiu minime pluit, quandiu sanctus vir navigans, in locum destinatum perveniret. Cumque praefatam, suffragante Domino, Gaditanam ingressus fuisset insulam, ex alia parte quasi sol oriens inluminaturus Spaniam, aedificavit sanctum ope Domini monasterium, solitoque cenobiali ritu regulare eum instruxit exercitii rudimento.

Cap. XV. — *Omnes ad se trahens, a rege impeditur.* Denique in abdita vastaque et a mundana habitatione remota solitudine praecipuum et mirae magnitudinis egregium fundavit cum Dei juvamine cenobium, et quod ab ora maris novem millibus distat, et nomen dedit Nono, sicut a religioso viro Juliano presbytero, qui in eodem cenobio adolevit ex parvulo, fidei narratione cognovi breviter intimabo. Tanti gloriosissimi et incomparabilis viri rutilo falgore radians exemplo meritum, ita ardore fidei accendit animos populorum, ut ceteratim undique concurrentium agmina conversorum immensus fieret chorus. Et nisi dux exercitus provinciae illius vel circumseptus undique confinibus regi reclamasset, vel aliquantulum prohiberetur, quasi fur fuerit; personas non esse quae in expeditione publica proficiscerentur: innumerabilis se debuit congregare exercitus monachorum: ita ut non solum virorum, sed etiam animi inflammarentur feminarum. Et cum in eodem sanctae congregationis loco acedendi aditus non esset mulierum ordini, referam quemadmodum facta est congregatio puellarum.

Cap. XVI. — *Benedicta cellam parat.* Quadam virgo sacratissima, nomine Benedicta, claro genere exorta, atque ex Gardingo regis sponsa, ardore fidei et flamma arboris sanctae religionis succensa, suis occulte fugiens parentibus, sola ingressa est diversa eremi loca, et sic impervia et ignota errando deserta, tandem duce Domino appropinquavit ad sanctam cenobii congregationem. Non audeans peraccedere, sed procul in deserto persistens, suggestit per internuntios sanctissimo Dei viro, ut ovem salutis dirigeret, et animam quaerentem Dominum spiritualibus disciplinis instituisset [instituere], qualiter

* Id est Gardingi regis sponsa. Gardingos optimates seu palatinos viros interpretare. Innot concilium Toletanum xiii, cap. 2, his verbis: « De accusatis sacerdotibus, seu etiam optimatibus palatii atque

Gardingis, etc. » Quam vocem saepe in legibus Visigothorum reperies, tametsi Hispani modo ejus significatum non satis intelligunt.

hoc a Domino, qui ovem perditam humeris suis reportavit acciperet. Ille vero hæc audiens immensas omnipotenti Domino retulit gratias, et jussit ei in eadem deserti silva parvam facere mansionem. Et ut præfatus vir referebat, quia de senioribus nullus ad eam adpropinquare audebat, sed ex nobis parvulis unusquisque vice sua illi litteras ostendebat, et substantiam ministrabat: et ita cum multa conjuratione suggestit, ut nunquam illi eibus aliis portaretur, nisi cum beatissimus vir, licet medium noctis, reficeretur, et ab eo sanctificatus illi dirigeretur.

CAP. XVII. — *Benedicta socias congregat. A marito frustra repetitur. Moritur.* Hæc nempe spiritualibus studiis indepta diligenter, cumque ejus fama per diversas terras fuisset laudabiliter propalata, tantus desiderii amor inflammabat cæteras diversorum filias, ut undique alacriter confluerent eximia seminarum catervæ, ita ut intra breve temporis spatium octogeneriarum in congregatione numerus sacrarum virginum completeretur: quibus in alia solitudine more solito construit monasterium. Tanta itaque in utroque sexu almitia florebat sanctitas, atque eximia crescebat fama perfectionum, ut viri cum filiis suis ad sanctam se converterent congregationem monachorum: matronæ vero eorum cum filiabus suis sancto se sociarent consortio puellarum. Sponsus vero sæpeditæ virginis domnæ Benedictæ cum dolore et mœrore ingenti flebiliter adversus eam inmissis perflida liboris invidia inimici suggestit regi. Sicque de præsentia regis lehavii [levavii] judicem, qui inter eos examinaret iudicii veritatem, comitem nomine Angelate, qui veniens ad monasterium virginum regia præcinctus auctoritate, compulsi præpositam virginum ut præfata virginem de congregatione secernens præsentaret, qualiter sponso suo responderet; quæ cum violenter fuisset egressa, ita oculis cælum intendens recitando intra se insistebat, ut faciem illius minime videret. Cumque ille adversus eam assereret, ita per gratiam Domini Spiritu sancto repleta cum paucis adcluserit [Forte, id elusit] verbis, ut ultra ei quid diceret non haberet. Tunc ipse iudex dixit: Dimitte eam Domino servire, et quære tibi aliam uxorem. Post hæc eandem sanctissimam virginem jussit divina pietas intra breve temporis spatium de hoc sæculo migrare. Ita factum est per ineffabilem Domini electionem, ut quæ in sancta conversatione operaturum sacrarum virginum illarum præcesserat chorum, præcederet, et in sancta conversatione ad supernam gloriam regni cælorum, per eum qui vivit et regnat in sæcula seculorum. Amen.

CAP. XVIII. — *Fructuosus nunquam sine fructu.* Beatissimus vero Fructuosus cumque exemplo suo excellentissimæ sanctitudinis coruscantem splendidiâ claritate cunctam inluminasset Spaniam, atque per singulas diversarum regionum congregationes monachorum ad instar innocui cordis sui perfectorum enutrisset agmina discipulorum, ita ut usque hodie nuperrime convertentes, per ordinem priorum discedentium sanctorum vicem suscipientes, illius antiqua quasi hodierna florent exempla, et usque in finem mundi fructus operis ejus gignat, et gloriosa semper innovetur memoria, atque in regno cælorum gregis ipsius multiplicentur quotidie agmina copiosa.

^a Sandovalius et Tamayus legunt laboris: at libris pro laboris legendum jesse sensus coherentia persequat.

^b Nempe Bracarensis in locum Potamii, qui in Concilio Toletano x, Aera Hispanica 694, Christiana 656, cum seipsum de lapsu carnali accusasset, depositus a Patribus est, Fructuosus vero in ejus locum substitutus, qui jam ante Dumiensis episcopus fuisse videtur ex his concilii Toletani x verbis: «Tunc venerabilem Fructuosum Ecclesiæ Dumiensis episcopum communi omnium nostrum electione constituimus Ecclesiæ Bracarensis gubernacula continere.» Nisi forte dicamus Fructuosum eodem simul tempore

CAP. XIX. — *Orientem clam petiturus retinetur.* Postquam autem cunctam sancti operis sui devotionem, suffragante supernæ virtutis opulatione, ad summam perduxit perfectionem, succendit eum immensus sancti desiderii ardor, ut partem occupans Orientis, novam arripere peregrinationem. Cumque hæc cum paucis electis discipulis suis clam pertraheret, et navem sibi ad subvectionem præparasset, quam omni prædestinatione conscendens transiret ad Orientem, ab uno proditore detectus discipulo, egressionis aditum non valuit impetrare. Quid multa? Cum hæc agerentur pervenit ad Regis temporis illius auditum. Formidans igitur rex et omnes prudentes illi familiariter assistentes, ne talis lux Hispaniam desereret, jussit eum sine aliqua molestiæ perturbatione comprehendere, et ad se usque perducere. Cum autem eum perduxissent, atque cum nimia formidine illum custodirent; nocte igitur, ut fertur, habitaculi ostia in quo manebat missis extrinsecus catenis [Forte catenis] et seris, diversisque duris obserantibus claustris, ipsique ibi insuper custodes permanebant. Cumque intempestæ noctis silentio experscerentur, claustra procul abjecta ostiaque patefacta cernebant. Ille vero per sanctas Ecclesiæ orans, securus pietatem Domini deprecabatur.

CAP. XX. — *Pontifex factus, Monachi habitum et mores servat.* Post hæc videlicet, licet invitus, contra voluntatem suam, languoris mœrore depressus, perniciter resistendo in sede Metropolitana dono ei ordinatus est pontifex. Tanto igitur suscepto honore pristinum non deposuit conversationem: sed in eodem habitu, in eodemque solito abstinentiæ rigore persistens, residuo vitæ suæ tempore in eleemosynarum dispensatione atque monasteriorum consummavit adificatione.

CAP. XXI. — *Cænobii construendis immoritur.* Iterum inter Bracarensem urbem et Dumiensem cænobium in cacumine modici montis præcipuum edificavit monasterium, ubi suum sanctum humatum est corpus. Tanta illi fuit intentio in sanctarum Ecclesiarum adificatione, sicut viri domini Cassiani abbatis ejus primi discipuli relatione cognovi, ut cum ante multo tempore suum præcognovisset sanctum imminere obitum, et cum multa ibi esset coepa operatio adificationum, propinquantem scilicet vitæ præsentis occasum, non solum diurno tempore sine intermissione operabatur, sed etiam nocturnis horis lampadibus accensis in eodem opere perseverabat, ne de hoc sæculo discedens, opus sanctum relinqueret imperfectum. Sicque ope divina adjutus, cuncta quæ fideliter cœperat diligenter consummavit et fideliter delicavit.

CAP. XXII. — *Mortis præscius obit.* Finis quippe termino propinquantem, febre correptus, et cum per aliquos dies vi febrium teneretur, quadam die supputans tempus a quo illi finis suus dudum fuerat præsignatus, invenit ipsum instare diem, quo de hoc sæculo erat migraturus, et nuntiavit adstantibus. Cunctis autem flentibus solus ille exultabat, quia proculdubio sciebat quod ad cœlestem sempiternamque gloriam properabat. Interrogantibus eum si timeret mortem respondit: Non timeo plume, scio enim quia etsi peccator, ad præsentiam Domini mei ambulo. Post hæc

impositum fuisse utrique sedi: cum Dumiensis Ecclesiæ, vix tertio milliari a Bracara distans, paucos habuerit peculiare episcopos, sed unus idemque utramque Ecclesiam olim rexit. Et Martinus Dumiensis pontifex primus utrique simul præfuit, ut in ejus Elogio ad ann. 575 diximus.

^c Præter monasteria hic memorata, Fructuosus plura alia erexit fertur, in his monasterium S. Petri de Montibus in tractu Vergidensis diocesis Asturicensis: quod a S. Vincentio abbate amplificatum, postea vero a S. Gennadio Asturicensi episcopo restitutum a monachis nigris ad Cistercienses translatum teste Johanne Tamayo ad 25 Febr.

jussit se ad ecclesiam deportari. Et cum jam omnia domus suae ordinata haberet, unum vernaculum suum nomine Decentium, qui ille bene a parvulo servierat, residuum habebat. Jussit eum vocari, et imponens ei manum, ordinavit eum abbatem in praecipuo Turonio monasterio. Sic denique accepta legitime poenitentia non est regressus de Ecclesia, nisi ibi ante sanctum prostratus jacuit altarium diem illum et noctis percurrentem spatium. Ante enim exurgente lucis crepusculo, expandens manus ad orationem, suum immaculatam et sanctum in manibus Domini

* Garsias in Notis ad concilium Toletanum x haec habet: «Ejus memoria cum sanctitatis opinione a populis Bracarensibus et Compostellanis colitur festo die dicato ad xvi Kalend. Maii. Corpus ejus in monasterio ab ipso edificato inter Dumium et Bracaram sepulturae mandatum, postea a Gehniride primo Compostellae archiepiscopo Compostellam translatum est, ubi magna populi veneratione colitur. » Monasterium in quo sepultus fuit Montellense vocant, distinctum a Turonio paulo post memorato, quod prope

A tradidit spiritum, qui Sanctos suos coronat per bonam confessionem.

Ad sacratissimum sancti corporis ejus sepulcrum a euntibus concitis perseverant signa virtutis. Nam et infirmi ibi sanantur, et daemones effugantur, vel quicumque roerens ejus invictum postulaverit auxilium, statim plenum a Domino petitionis suae consequitur fructum, praestante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Deo Patre et sancto Spiritu vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

Bracaram situm erat. Quo anno obierit S. Fructuosus definire non suppetit. Subscripsit concilio Toletano x, in quo sedi Bracarensi a Patribus in Potamii locum anno Christi 656 successus est. Anno iv Wambani regis, Christi 675, Leodecius cognomento Julianus, Fructuosi successor, concilio Bracarensi in subscripsit. Anno proinde circa 671 Fructuosi obitum reponimus. Fructuoso in regimen canobii S. Petri de Montibus successisse legitur S. Valerius abbas, de quo ad annum 695 agemus.

ANNO DOMINI DCLVI.

SANCTUS ANNEMUNDUS

EPISCOPUS LUGDUNENSIS.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Gallia Christiana, tom. IV.)

Et hic quoque omnia, non a neotericis tantum, sed et ab antiquis permiscuntur. Beda quippe Venerabilis, Eddius, Stephanus, Fredegodus, et Vilelmus Malmesburiensis, de Wilfrido Eboracensi antistite loquentes, quae Annemundo conveniunt, Dalphino, qui Lugdunensis archiepiscopus fuerit, attribunt. Sed inde confutantur primo quod in antiquis indicibus a Chisletio editis, aliisque, nullus inscribitur Dalphinus, sed solus Annemundus: his porro domesticis testibus major quam extraneis fides est habenda. Secundo, quod haec Dalphini Lugdunensis episcopi obreptio, et Wilfridi, et ipsius Dalphini necis temporibus minime conveniat: qui enim Dalphinum admittunt, sub Brunehilde, et illius jussu interemptum affirmant, quod Wilfridi chronologia aperte repugnat; ex Beda quippe factus est Eboracensis antistes: cum esset annorum circiter triginta, et post quadraginta et quinque annos accepti episcopatus diem clausit extremum, anno imperii Hosredi quarto. Hosredus vero in regnum Alfridi patris ex eodem Beda successit anno dominica incarnationis septingentesimo quarto. Obiit ergo Wilfridus anno 709, a quibus si demas 75 quos vixit, natus dicendus est anno 634. Quo ergo pacto potuit interesse neci Dalphini jussu Brunehildis interempti, qui non nisi longe post illius reginae interitum natus est? Inferendum ergo, aut, quod jam diximus, hallucinatos fuisse extraneos illos auctores: aut utrumque Dalphini et Annemundi nomen gestasse praesulem de quo hic agimus, et primum ab extraneis, alterum a nostris ut speciale usurpatum et uni eidemque attributum; nec vana putesit haec nostra conjectura, siquidem in veteri breviario camerae Lugdunensis apud Severium haec legatur: Igitur Dalphini, seu B. Annemundi martyris vitam exponam. In his praenotatis.

Annemundus, qui et Aonemundus, et Annemundus, patre Sigonio Lugdunensium praefecto, matre Petronia natus est; fratrem habuit Dalphinum, qui

C et ipse post patrem Lugdunensis urbis comitatum habuit; sorores Petronillam et Luciam in canobio S. Petri profecas. In Dagoberti regis praetoribus coalitus est. Percharus fuit Sigiberto et Childeoveo regibus Dagoberti filis, ac regnante Childeoveo Lugdunensem pontificatum obtinuit. Vir fuit, ut ex veteri iam citato camerae Lugdunensis breviario refert Severus, affabilis, fortis, humilis, prudens et instans, in oburgationibus mansuetus, in disputationibus victor, in judicio justus, in bonitate praelatus, in elemosynis pius, in generositate conspicuus, et in facultatibus latus: tantam denique in eum Dominus suam contulerat gratiam, ut egregie veneretur a populo, etiam ut gentes eum viderentur placare muneribus; a regibus tamen atque proceribus ita habebatur gratus, ut mox quicquid posceret impetraret, nullusque de aliquibus ad suum profectum quiddam volebat appetere, nisi sua suggestione principi portaret.

D Anno 653 subscripsit Childeovei junioris diplomati quo monasterii S. Dionysii libertatem confirmat. Ejus et aliorum praesulum subscriptiones eraserat conatur Cointius, sed eas vindicavit Mabillonius, quem consule, de re diplom. lib. vi, cap. 7. Jam antea anno 650, juxta Cointii calculos (seu eodem ut aliis placet), Benedictus Episcopus et Wilfridus iter ex Anglia Romam susceperant, qui cum Lugdunum pervenissem, inquit Beda, lib. v, cap. 20, Wilfridus a Dalphino civitatis episcopo ibi retentus est quia delectabatur prudentia verborum ejus, gratia venustitatis, alacritate actionis, et constantia ac maturitate cogitationis. Unde et omnia quae necesse habebat abundanter ipsi cum sociis suis donabat: Imo offerebat ut si vellet partem Galliarum non minimam illi regendam committeret, ac filiam fratris sui virginem illi conjugem daret, eumque ipse loco adoptivi haberet. At ille gratias agens. . . . respondit se propositum alterius conversationis habere, et ideo relicta patria Romam iter agere coepisse. Quibus auditis

antistes misit eum Romam, dato duce itineris, et cuncta simul quæ necessitas poscebat itineris largiter subministravit, obsecrans ut eum in patriam reverteretur, per se iter facere meminisset.) Promisit Wilfridus et promissis stetit, ac post reditum cum tres annos Lugduni apud eum mansisset, attonsus est ab eo, et in tanto habitus amore, ut hæredem sibi illum facere cogitaret: sed ne hoc fieri posset, antistes crudeli morte præcepit est. (Beda, *ibid.*)

Causa necis Annemundi in breviario cameræ Lugdunensis sic refertur: «Dum sublimitatis gloria celsior videretur in cœtu, incidit cunctis in odium, qui tractare seditiose cœperunt sub clandestina accusatione, dicentes quasi regnum evertere moliretur occulte. Interea facta est conjunctio ex regis imperio in suburbano Aurelianensis urbis.... in quam venerant proceres majores natu, ducesque cum plebibus. Hic loco solita vacatione B. antistitem cum fratribus crediderunt adfuturum, sed hic adhuc fessos, quo nuper laboraverat tædio venire non valuit. Sic, quem adversus (eum) conceperant, revelarunt dolum, et ejus germanum quasi præfectum Lugduni, quæ est caput Gallie, vehementer angebant pro falso infidelitatis crimine, sed hic truncavit capite. Tunc vir Dei, addit libellus monialium S. Petri Lugdun., ex fratrî interitu illico suæ didicit vitæ dispendium: et quia spiritus promptus est, et caro semper infirma, trepidans, paululum ab urbe declinavit præsentiam. Sed postea recordatus præmii, martyrio se cupiens muneri, ad propriam reversus est civitatem.... Et jam tribus ducibus præceptum fuerat ut B. pontificem sub fida custodia principi præsentarent, atque si resultasset, ex-tinctum relinquerent. Oculi Lugdunum perveniunt. Captus est et abductus; ac, ut fert breviarii monialium antiphona, Cabilone mulctatur; et ut legitur in lectione octava Dominicæ infra octavam: «Cum a præfecto et satellitibus ad locum S. Martialis civitatis Aurelianensis vicinum regis præsentandus conspectibus duceretur, in territorio Cabilonensis tentoria fixerunt. Ubi timentes ne gratiam apud regem invenirent, eorumque machinamenta reducerentur ad nihilum, invito consilio eum nocte occiderunt.» Aderat Wilfridus, magistrum secutus «desiderans cum eo pariter occumbere: sed hunc ubi peregrinum, atque de natione Anglorum cognovere, neque eum trucidare cum suo voluere pontifice.»

Tempus ejus necis difficultatum seges est.... «Brunchildis regina, inquit Beda, lib. v, cap. 20, missis militibus episcopum jussit interfici,» hoc est ante annum 616, quod stare nequit, ut jam initio hujus articuli demonstravimus. Unde viri doctissimi censent verba hæc *Brunchilda regina*, male in Bedæ textum irrepsisse. Alii sub Clotario tertio et Bathilde regina martyrio coronatum propugnant: ita vetus breviarium cameræ Lugdunensis: «quasi regnum Clotarii III moliretur occulte» et infra: «conceptum quem adversus B. pontificem conceperant, revelarunt dolum, et ejus germanum..... Rex et Bathildis regina truncaverat capite.» Verum, breviarium illud manifeste corruptum videtur, ut ipse Severtius fatetur. A primo ergo illius loco, hæc duo verba *Clotarii III* sunt expungenda; in altero vero, hæc delendæ voces *barbaræ germanum ejus (Rex) et Bathildis regina truncaverat capite.* Ratio est quod in breviario monialium S. Petri, et libello cœnobii a Severtio citatis, nomina Clotarii et Bathildis, imo et Ebroini omittantur. Sed et id palam est ex chronologia S. Wilfridi. Jam ostendimus eum natum fuisse anno 634. Cum solvit ex Britannia sexdecim circiter annorum erat, uti non obscure testatur Beda, lib. v, cap. 20, dicens: «ubi quartum decimum ætatis contigit annum, monasticam sæculari vitam prætulit... pater... annuit. Venit ergo in insulam Lindisfarnensem, ibique monachorum famulatui

A se contradens, diligenter ea quæ monasticæ castitatis erant, et discere curabat et agere.... didicit psalmos et aliquot codices, nec dum quidem attonsus.... in quo monasterio cum aliquot annis Deo serviret, animadvertit.... minime perfectam esse virtutis viam quæ tradebatur a Scottis, proposuitque animo venire Romam, et qui ad sedem apostolicam ritus ecclesiastici, sive monasteriales servarentur, videre.) Hanc in rem adiit reginam Eanfledam, quæ misit eum ad regem Cantie Erconbertum, ut eum Romam honorifice transmitteret; ubi cum aliquandiu demoratus fuisset, Benedictus cognomento Biscop, cupiens et ipse Romam ire advenit, sicque ambo profecti sunt. Ex his liquet jam 14 annos natum monasterium adisse, ad minus duos annos commoratum, conceptoque Romam adeundi consilio, reginam, et Cantie regem adisse et denique, ut probabilissimum est, annos natum 17 Romanum iter aggressum fuisse, Lugdunum mari terraque petiisse, moram ibi aliquandiu fecisse, exinde Romam profectum, in ea civitate aliquo tempore, ut quæ decreverat exsequeretur, mansisse, Lugdunum reversum tres annos ibidem apud Annemundum mansisse, nec inde nisi post antistitis necem recessisse. Ex quibus evidens est S. antistitem neci traditum sub Clodoveo anno 653 aut 656. Eum Lugdunenses ut martyrem colunt iv Kalend. Octobris.

S. antistitis corpus Lugdunum miraculo delatum fuisse videtur, nam ut habent veteres chartæ parthenonis S. Petri apud Severi. «positum in navicula Araris absque nauclero, seu quocunque ductore, Lugdunum directum fuit. Res mira, quacunque parte transiret, omnia cymbala quæ in his locis erant, absque agitante sonuerunt; atque duo candelabra argentea divinitus desuper lucentibus, sancto corpori in navi continuo adhæserunt. Quod a clero Lugdunensi et civibus est receptum cum fletu maximo, gaudio tamen permixto. Et.... cum quisque tantum sibi vindicare vellet thesaurum, et ad propriam deferre ecclesiam, nullatenus de loco dimoveri potuit. Qua de re valde admirati sunt omnes, atque suspicati id causæ, quod nondum adesset processio monialium monasterii S. Petri. In eo enim erant duæ Deo dicatæ B. Annemundi sorores, quæ accessit devote illuc accesserunt. Quo cum pervenissent sorores, corpus fratris sui esse cognoverunt. Tunc sanctum corpus divinitus motum ad eas appropinquavit, satis clare innotescens apud easdem velle sepeliri..... obsequiis itaque funeralibus ab omnibus qui convenerant viris ecclesiasticis solemniter et cum maximo honore peractis, sanctoque B. martyris corpore in dicta S. Petri ecclesia recenter tumulato..... adfuit quidam cæcus, visuque recepto, duas lampades obtulit, perpetuoque cum olei liquore lucere ordinavit.» Idem testatur Leidradus in litteris ad Carolum Magnum dicens: «Monasterium puellarum in honorem sancti Petri dedicatum, ubi corpus S. Annemundi humatum est, quod ipse S. martyr episcopus instituit, ego fundavi cum ecclesia, quam domum restauravi.» Non me latet S. Nicetii canonicos sacrum illud corpus in suis cryptis conditum affirmare. Nostrum non est has lites definire, utriusque partis argumenta qui voluerit perpendere, Severtium adeat, qui ea abundanter subministrat. Valet tamen apud me plurimum Leidradi testimonium.

Nescio quo fundamento nixus asservierit Severi. Annemundum Clotarii, Clodoveo ex Bathilde regina anno ut videtur 651 nati patrimum fuisse; cum et id nullus scriptor antiquus asserat, et S. Audoenus in Vita S. Eligii notet eum Bathildi prædixisse masculum prolem in utero ejus gestari, addatque. «Hæc autem omnia sicut prædixit, ita demum rerum eventus probavit: nam et reginæ filium protulit, et Eligius eum filiolium habuit; ac nomen ejus Clotarius quod dudum indiderat, vocitavit.»

CHARTA SANCTI ANNEMUNDI
AD LUGDUNENSE SANCTI PETRI MONASTERIUM.

BREQUIGNY MONITUM.

Charta qua Annemundus, Lugdunensis praesul, Lugdunensi Sancti Petri parthenoni dona confert, vel collata confirmat, pugnat cum charta Girarti, quae nemini suspecta fuit. Ergo spurium censemus instrumentum quod Annemundo adscribitur. Sic censuerunt auctores Novae Galliae Christianae, t. IV, col. 283. In hoc autem praecipue pugnant ambo haec instrumenta, quod in charta Girarti monasterium Sancti Petri Lugdunensis ineunte sexto saeculo con-

ditum dicatur, et id testatur recepta in hac Ecclesia traditio; Annemundi vero charta dona memorat collata huic monasterio tribus ante saeculis, per Albertum nobilissimum virum, qui ibi duas filias Deo dicaverat. Inditus Annemundo archiepiscopi titulus suppositio instrumento mirifice congruit.

(Hanc chartam recudimus intr saeculorum VII et VIII ecclesiastica monumenta, tom. LXXXVIII, col. 1164.)

ANNO DOMINI DCLVI.

VERUS
RUTHENENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Gallia Christiana, tom. I.)

Recensetur hic episcopus a Flodoardo inter alios Patres qui anno 625 sederunt in concilio Rhemensi. Ad eum exstat epistola sancti Sulpitii, Bituricensis episcopi. Ipse scripsit ad sanctum Desiderium nondum Cadurcensem episcopum, sed tunc Clotarii II thesaurarium. Vide duas ejus epistolas lib. v Antiquarum Lectionum Canisii. Veri nomen exhibet fragmentum cujusdam vetustissimi diplomatis, quod Mahilopus conjicit esse privilegium concessum a sancto

Farone, Meldensium episcopo, coenobio Sanctae Crucis, nunc Sancti Faronis. In fine autem inter plurimorum presulum subscriptiones legitur: *Verus, licet peccator, Rotenus urbis episcopus, hoc privilegium consentiens subscripsi.* Hoc pretiosum monumentum, nunc asservatum in bibliotheca Sanctae Genovefae Paris. edidit Mabill. tom. IV Annal., pag. 752.

EPISTOLA AD SANCTUM DESIDERIUM CADURCENSEM EPISCOPUM.

(Vide supra, hujus tomi col. 263.)

ANNO DOMINI DCLIX.

SS. ELIGIUS ET AUDOENUS
NOVIOMENSIS ET ROTHOMAGENSIS EPISCOPI.

IN SANCTUM ELIGIUM NOTITIA HISTORICA.

(Gallia Christiana, tom. IX.)

Natus erat S. Eligius in villa Catalacensi apud Lemovicis, Eucherio et Terragia parentibus ingenuis, atque ex longa prosapia Christianis. Erat in urbe Lemovicina Abbo aurifex probatissimus, publicam fiscalis monete officinam gubernans. Huic a puero datus Eligius ut tirocinium poneret artis hujus, tantum profecit, ut brevi Clotario regi ob suam in concinnandis fabricandisque ex gemmis et auro operibus innotesceret. Sic enim in ejus Vita S. Audoenus Rothomagensis antistes lib. I, cap. 5, in Spicil. tom. V: « Factus aurifex peritissimus, atque in omni fabricandi arte doctissimus, invenit gratiam in oculis regis et coram cunctis optimatibus ejus. » Et cap. 9: « Mortuo interea Clotario rege Francorum, Dagober-

tus filius monarchiam regni solus obtinuit, a quo Eligius tanta familiaritate habitus est, ut plurimorum ejus felicitas ingens gigneret odium; si quidem oderant eum pravi quique, quoniam magnopere oderat ipse superbiam, diligeat veritatem. » etc. Addit cap. 10: « Pollebat magis ac magis in vigiliis, in jejuniis, atque in charitate; fabricabat in usum regis utensilia quam plurima ex auro et gemmis. » Fabricavit etiam S. Germani et S. Genovefae apud Parisios, S. Martini apud Turones, SS. Severini, Platonis, Quintini, Luciani, plurimasque aliorum sanctorum thecas. In ea vero non tantum arte, sed et in monetaria cum peritissimus integerrimusque jure ac merito haberetur, monetarius et ipse regius factus est

apud Parisios; quod probant multi summi aurei Lutetiae Parisiorum cni sub Dagoberto I et Clodoveo II regibus, Eligii nomen praefrentes: Artem suam dum exerceret adhuc laicus, sed spectatae vir probitatis, tantaeque religionis, ut haereticos indefesso studio insectaretur, monasterium Solenniense exedificavit in agro Lemovicino, Lutetiae vero parthenonem Sanctae Aureae cum basilicis S. Martialis episcopi Lemovicensis intra urbem, et S. Pauli extra muros. « Fragrabat autem ejus ubique fama in tantam, inquit S. Audoenus, ut si qui ex Romana, vel Helica, aut Gothica, vel quacunque provincia, legationis sedere, aut alia quacunque ex causa, palatium regis Francorum adire pararent, non prius regi occurrerent, quam Eligium aggrederentur. » Ea de causa missus est ab ipso rege Dagoberto legatus in Britanniam ad Judicalem, qui officii sui oblitus, ad monita sancti viri probe resipuit. Ob meritum tandem et sanctimoniam ad insulas Noviomenses assumptus est. *Elegent*, etc. (Reliqua vide infra in Vita S. Eligii a S. Audoeni, lib. II, cap. 2, col. 511, et cap. 5, col. 515.)

Porro ex hoc disputatissimo S. Audoeni loco contendunt multi, negari non posse, Audoenum et Eligium ordinatos esse episcopos anno Christi 646; alii, iidemque doctissimi, nil officere quominus consecrati sint an. 640: ejus controversiae discutendae recurrit locus in Ecclesia Rothomagensi, ubi agemus de sancto Audoeni. Ceterum Eligius in ipso sui presulatus initio quæsit ac reperit corpus S. Quintini martyris, quod decenter collocavit; mox diocesim Tornacensem adiit, eruditique Flandros, Antuerpienses, Frisios, Suevos, Cortracenses, adjuvus a Tillone monacho; deinde adfuit translationi SS. Crispini et Crispiniani; mortem Flacati majoris-domus Bur-

A gundie prædixit; et interfuit concilio tertio Cabillonensi. Fundavit etiam monasteria duo, alterum virorum Tornaci, puellare alterum Noviom; Clotarium III regem e sacro fonte suscepit; dedicavit ecclesiam Cortracensem; elevavit reliquias SS. Platonis, Chrysostomi, Euberti, Bavonis et Fursei. Quæ omnia sui characteribus chronologicis distinguere abstinemus, propterea quod derivandi sunt illi ex anno ordinationis ejus, de quo non ita pridem recrudescere visa est controversia. Anno XVI Clodovei II regis subscripsit celebri sancti Dionysii privilegio. Denique post mortem Erchinoaldi majoris-domus, quam prædixerat, obiit ipse pridie Kalend. Decembris, vel anno 659, si consecratus est anno 640, vel anno 665, si consecratus est anno 646; sepulturamque accepit in ecclesia S. Lupi, quæ nunc intra mœnia urbis conclusa ejus nomine decoratur. Miraculis prophetique sancti presulis respondent homilicæ sexdecim præstantissime, quas habes in Bibliot. Patrum; epistola ad Desiderium Cadurcensem, et sermo ad plebem. **B** Calix ejus, sua ipsius opera fabricatus ex auro purissimo, gemmisque per circuitum cuppæ in parte exteriori, atque etiam in inferiori parte decoratus, asservatur religiose in sacrario monialium Calensium, quibus a Bathilde regina in pignus pie recordationis datus est. Ad sacras quod spectat exuvias, translatae sunt paulo post a successore suo Mummoleno in ædiculum cameratam pone majus altare. Subsecute dicuntur postea variis in temporibus variæ translationes, unde plurimæ ecclesiæ aliquot sancti presulis reliquias sibi compararunt. Quam supra laudavimus sancti presulis Vitam a sancto Audoeni scriptam, probat Cointius tom. III pag. 175, quibusdam in locis fuisse interpolatam depravatamque.

IN SANCTUM AUDOENUM NOTITIA HISTORICA.

(Gallia Christiana, tom. XI.)

Presul ille sanctissimus, cui primum nomen Dado, et quatuor olim dies festi in ecclesia Rothomagensi, natus erat Sanctiaci in Successionibus, beatis Authario et Aiga parentibus, fratremque natu majorem habuit venerabilem Adonem. In aula educatus ab adolescentia sua, ad episcopos tandem post gestum aliquandiu sub Dagoberto I et sub Clotario II regibus referendarii munus, eversus est. Quomodo vero anno? ipse nos docet in Vita sancti Eligii, Spicil. tom. V, pag. 194, his verbis: « Convenientes igitur in unum (ego scilicet et Eligius) in civitatem Rothomagensem quartodecimo die mensis tertii, tertio anno Clodovei, juvenuli adhuc regis, die Dominica ante Litanias . . . consecrati sumus gratis ab episcopis pariter episcopi, ego Audoenus, ille Noviomus. » Certe ab anno 635, qui, quoquo modo computes annos Dagoberti I, ad regnum ejus pertinet, usque ad annum 648, longe post mortem Clodovei II, Dominica quæ proxime præcedit Litanias seu Rogationes, non incidit in diem 14 mensis Maii nisi anno 646. Ergo, aiunt plurimi, anno Christi 646 currebat annus tertius Clodovei II; ergo die 14 Maii ejusdem anni consecrati sunt episcopi et sanctus Eligius Noviomensis, et sanctus Audoenus Rothomagus. Verumtamen doctissimi viri post Adrianum Valesium, qui epocham illam cum aliis chronologicis notis conciliare non potuerunt, aliam computandi viam aggressi sunt. Dagobertus I, inquit, regnavit annis 6 in Austrasia, vivente patre; illi autem sex anni e numero sunt annorum 16 quos in universum regnasse perhibetur; ergo decem dimittat restant computandi a morte Clotarii II; ergo obiit anno 638; ergo Clodoveus II eodem anno 638 regnare cepit; ergo annus tertius regni ejus currebat cum anno 640; ergo non anno 646, sed anno 640, Eligius et Audoenus consecrati sunt episcopi. Quod si obijciatur sanctos presules ex ipso S. Audoeni consecratos esse pridie Idus Maii Dominica

C ante Litanias, quæ duo in annum 640 cadere non possunt, respondet Cointius Annal. eccles. t. II, pag. 104 et seqq., Dominicam illam apud S. Audoenum significare non diem consecrationis, sed diem adventus amborum presulum in urbem Rothomagum. Venerunt quidem, inquit, Rothomagum pridie Idus Maii, sed consecrati sunt an. Kalendas Junii, qui revera dies cadebat anno 640, in Dominicam quæ antecedit Litanias. Mabillonius autem, cui solutio illa maxime arridet, quoniam et ipse pugnat pro anno 640, nihili facit veterimi Ecclesiæ Noviomensis Kalendarii auctoritatem, quod S. Eligii ordinationem rejicit ad diem 14 Maii, ut pote quæ post annos forte centum, imo et ducentos ecclesiæ ejus fustis ascripta fuerit, vulque eos, qui hanc ordinationem primi Ecclesiæ suæ Kalendariis inscripserunt, ex loco Audoeni, obvio quidem sensu, sed non bene intellecto, eam reposuisse pridie Idus, seu die 14 mensis Maii, quæ die 21 reponenda erat. (Annal. Bened. t. I, p. 377.)

D Promiseramus non semel in superiori volumine, argumentum illud a nobis diligentius inquisitum iri in ecclesia Rothomagensi, ubi ventum esset ad sanctum Audoenum. Sed quæ jam a Valesio, Cointio, Pagio, Mabillonio et aliis tam erudite tractata sunt, ne nos iterare dicendo frustra videremur, nihil novi de nostro addituri, candidum lectorem admonemus, non aliam fere hic chronologiam in iis quæ ad nos regum Francorum prioris dynastiæ pertinent adhibitiuri iri ab illa, cui consulte adhasere novissimæ historicorum Francorum collectionis auctores.

Obiit sanctus Audoenus 1x Kalend. Septemb. post annos 45 regiminis, ex eo auctore qui Vitam ejus scripsit, Frigidogodu nonnullis dictus, et ex Orderico Vitali, anno itaque 683, in villa Clippiaco prope Lutetiam Parisiorum, unde corpus ejus relatum est Rothomagum in basilicam seu monasterium sancti Petri,

quod a multis retro sæculis non alio jam, quam ipsius sancti præsulis nomine appellatur.

Vitam ejus scripsere auctores duo anonymi, quos habes apud Bollandistas mense Augusto, tom. IV, pag. 805 et seqq. Ex his porro et quibusdam annectis, quæ ibidem collegere doctissimi hagiographi, hæc selecta accipe. Benedictus est puerulus a sancto Columbano abbate in domo paterna apud Vulliacum seu Ussiacum villam pagi Brigenis. Dum adhuc in aula versaretur, hæresim Monothelitarum, quæ ex Oriente in Gallias propeperat, fortiter confutavit; simoniam pro viribus adortus est; multum adjuvit Adonem fratrem in fundando Jotrensi diocesi Meldensis monasterio, et ipse in eadem diocesi fundavit Resbancense an. 654. Electus episcopus non statim consecrari se permisit; sed sacerdos ab episcopo Masicconensi Aodato ordinatus, peregrinationem in Hispaniam suscepit, qua in regione et verbis Dei disseminare non cessavit, et terram uixit siccitate laborantem recreavit copiosis imbribus a Deo impetratis. In Gallias redux, factusque, ut jam diximus, anno 640 episcopus, baptizavit Amalbertum filium sancti Geremari; sanctum Vandregisilum primo subdiaconum, deinde diaconum ordinavit; sanctum Geremarium ad presbyteros eiecit; interfuit concilio in Cahilonensi; sanctum Filibertum abbatem Gemeticensem deceptus ab Ebroino tyranno ac falsis testibus mancipavit carceri, quicum postea, agnito suo errore, reconciliatus est amicitiamque renovavit; eundem sanctum abbatem ac sanctum Vandregisilum invicem dissidentes ad concordiam reduxit; reliquias sancti Marculfi transtulit, Ranobertum ab imminente eade liberavit, et ab Ebroino latam adversus eum mortis sententiam in exilium commutavit. Subscripsit privilegio Chlodovei regis pro sancto Dionysio anno 653, privilegio Emmouis Senonensis archiepiscopi pro monasteriis S. Columbae et S. Petri Vivi 658, privilegio Bertefridi Ambianensis episcopi pro Corbeia 665, et privilegio Drausii Suessionensis episcopi pro parthenone B. Mariæ 666. Præsens fuit mortis S. Vandregisili anno 667. Circa id tempus S. Angadrianam postea Oratorii abbatissam velavit. Childerici funus curavit an. 675. Insigne privilegium a Theoderico III rege obtinuit; Gislemarum patrisuo insidiantem redarguit fortiter, eiq; vindictam divinam postea secuta prædixit: Waningo illustri ac potenti viro persuasit, ut monasterium Fiscannense fundaret; fulgentem vidit in aere crucem eo loci, ubi postea constructum est monasterium, primo Crux sancti Audoeni, deinde Crux sancti Leufredi dictum; alia ipse monasteria, ecclesiasque plurimas et xeno-

A dochia vel fundavit, vel ategit ut fundarentur. Rannam perrexit ad limina apostolorum salutanda. Redux in diocesim suam, pacem inter Austravios et Neustravios componere aggressus, Coloniam petiit, unde ad suos iterum rediens, pie obdormivit in Domino apud villam Clippicum, 12 kalendas Septembris, anno, ut jam dictum est, 683, multis et ante et post obitum claris miraculis. Quæ fere omnia hic promiscue recensita, suis in decursu hujus voluminis, quantum fieri poterit, chronologicis notis distinguere tentabimus.

Corpus sancti pontificis relatum in urbem suam, conditum est in basilica sancti Petri, quæ nunc suo nomine sancti Audoeni dicitur, in loco quæm ipse preparaverat; sed post annos tres et menses novem translatum est a sancto Ansberto successore suo in locum editiorem ejusdem basilicæ ad orientalem plagam altaris sancti Petri apostoli, ubi 105. [forte 183] annis requievit; tum Normannorum metu asportatum est primo Vadiniacum, deinde varia in loca, ac demum in Vallem monachorum diocesis Trevirensis; sed Rothomagum paulo post baptisatum Rollo-nem, in basilicam sui nominis relictum, et a Richardo I duce ornatissimo feretro donatum decimo sæculo. Medio fere undecimo, dum nova basilicæ illius fabrica erigebatur, per provincias circumvectum est ad colligendas fideliū in hoc opus elemosynas. Verum anno 1563, impij Calvinistæ et monasterium expulsi sunt, et corpus sancti præsulis cum plerisque sanctiorum aliorum exuvias igne consumperunt. Superant tamen nonnullæ Rothomagensis antistitis, quæ vel sacrilegas hagiomachorum illorum manus evasere, vel antea variis ecclesiis donatæ fuerant reliquie. Paucis post ejus obitum annis monasteria ejus in honorem construere Herlemandus Cenomannorum episcopus, et Leulfredus.

De Vita sancti Eligii, quam scripsit sanctus Audoenus, diximus supra tom. IX in ipso sancto Eligio; dixerunt fœsus sodales nostri in historia literaria Franciæ tom. III, pag. 626 et seqq. Scripsisse adhuc creditur sanctissimus præsul Vitam sancti Remigii, quam apud Helvetios in abbacia sancti Galli asseruari dicunt. Præterea epistolam, quam scripsit ad sanctum Desiderium Cadurcensem episcopum, habes apud Canisium tom. V Antiq. Lectionum, pag. 512; sed merito illi abjudicantur ab eruditissimis, et tres illi versus de SS. Melardo et Gildardo, quos Sammarthani in ipso sancto Gildardo transcribere, et ridicula quædam de anima Dagoberti regis charta, de qua monachus Sandionysianus apud Quercetanum tom. I, et Aethelms lib. iv, cap. 58.

S. ELIGII EPISCOPI NOVIOMENSIS

VITA

A SANCTO AUDOENO ROTHOMAGENSIS EPISCOPO SCRIPTA.

[Ex Spicilegio Acherli.]

MONITUM

IN VITAM SANCTI ELIGII.

Sancti Eligii Noviomensis episcopi Vitam, nullis immutatis, sed primigenia phrasi servata, prout nimirum eam conscripsit S. Audoenus, si nonnulla, quæ ipsum Audoenum spectant, ab amanuensi addita exceperis, exoptarunt, meque ut eam emitterem frequenter et anxie interpellarunt viri docti, iique amici bene multi. Tandem abhinc duodecim annis descriptam e vetusto codice Corbeiensis bibliothecæ, et ad

Conchensis monasterii ms. collatam edidi. Eam duos in libros disperitum voluit auctor, alter quadraginta capita, octoginta alter complectitur.

Hæc quidem Aetherius, quem miramur ita indiligenter in lectione ejus Vitæ versatum esse, ut in ea interpolatorum audaciam ac temeritatem non deprehenderet. Hæc enim eos tantum latere potest, qui aut nihil ad examen reducant, aut nihil vident, No-

ejus exempla indicavimus aliquot, cum in cap. 33 A lib. 1, tum etiam in postrema nota; quæ tamen sunt ejusmodi, ut cæteris fidem non derogent, quæ S. Audoeni scriptore videri nobis dignissima ultro fate-

mur. In nova hac editione usi sumus variis lectionibus quas subministravit R. P. D. Edm. Martene, ex codice ms. monasterii S. Audoeni, annorum ferme quingentorum.

BEATI AUDOENI PROLOGUS.

Cum gentiles poetæ studeant sua signenta prolixis pompare stylis, et sæva nefandarum renovent contagia rerum, ac plurima Niliacis tradant mendacia biblis, eorumque vana tantum discurrat gloria, qua veterum neclunt mendacia, cur nos Christiani salutiferi taceamus miracula Christi, cum possimus sermone vel tenui ædificationis historiam pandere plebi? Presertim cum ecclesiastica traditione et apostolica admoneamur auctoritate, de sanctorum gestis seu virtutibus nonnulla commemorare, ut scriptum est: *Memoria sanctorum cum laudibus* (Prov. x, 7). Et illud: *Laudemus viros gloriosos* (Eccli. XLIV, 1) qui *vicerunt regna mundi* (Heb. xi, 33); ut sit *memoria eorum in benedictione, et nomen illorum permaneat in æternum* (Eccli. XLVI, 14, 15). Quotiescunque ergo sanctorum solemnibus anniversario circulo celebramus, aliqua ex eorum gestis ad ædificationem Christianæ plebis convenientia in Christi laudibus recitare debemus: quoniam revera Christi muneris est quicquid in sanctis ejus laudabile est.

Quia igitur omnium pene miracula confessorum, et multiplices victoriæ martyrum, litterarum jam monumentis habenter indita, multique nobilium ex gestis eorum reliquere molem voluminum, nos modo vel exiguum juxta qualitatem ingenii aptare tentavimus librum, in quo de ortu, vitæque cursu, et glorioso obitu sancti et beatissimi confessoris et episcopi Eligii, quem ad plenum experti sumus, adjuvante superna gratia, explicandum suscepimus. Id etiam ante nos jam facilitatum ab aliquibus eruditissimis comperimus, sed quia illi curis obligati secularibus, ut et ipsi profitentur, cum festinatione finire sermonem, indignum duximus ut tam larga bonitas, tamque eximia sanctitas arcto parcoque attenuaretur affatu. Quamvis ergo et nos tanta rei narrationi minus simus idonei, indignumque videatur tam laudatæ historiæ exiguum pusillumque fieri auctorem; tamen quoniam mihi olim voti est, et fratrum charitas eadem frequenter exposcit, si Dei juerit favor, quæ mihi comperta sunt, quæque ad memoriam Dominus reduxerit, quanquam imperito digeram stylo, non leporem sermonis inquirens, sed sancti simplicem vitam simplici sermone, ipsius animatus precibus, enarrare tentabo, ejusque vitæ cursum, licet sermone inculco, ingenti tamen amoris obtentu, ferre conabor in publicum; ut ejus est vitæ cum Christo memoria, gloria relatu celebretur in mundo, breveque vitæ spatium æterna memoria compenset in seculum, atque in hominum ore, dulci commemoratione vivat in terris, qui cum supremis beate vivit in caelis.

Et si quidem velit quis omnem ejus ordinem vitæ litterarum tradere monumentis, certum est quia tanta sunt quæ et volumen magnum requirant et otium. At ego cum sim, sicut sum professus, imperitus sermone, et cum excellentius sit virum sanctissimum mirari quam loqui; cum etiam doctissimi quicquid de eo dicere potuissent, minus procul dubio sit quam meretur; tamen ardore dilectionis plus in illo quid velim, quam in me quid possim consideravi: nam cum sim debitor decem millium talentorum, vel exiguum meæ rusticitatis reddere debitum conatus sum; culpam scilicet metuens silentii incurrere, si agnita miracula ut piger servus silendo occulerem; ne vel unus talenti creditam quantitatem dum niterer cautius custodire, culpa defossæ pecuniæ non carerem; idcirco optimum fore arbitratus sum, ut pecuniæ commercium quod ab Omnipotente accepi, in laudibus Omnipotentis expenderem, atque id quod ab eodem adeptus sum, indignus eidem conferrem subjectus: unde lectorem obsecro, ut vilitatem nostri sermonis non usquequaque despiciat, quia etsi utcumque eloquenter possit oratio promi, ita stylum placet corrigere, ut nec simplicibus quibusque grammaticorum sectando fumos displiceat, nec scholasticos etiam nimia^a contentos rusticitate offendat, sed perpaucis operta, cunctis prorsus retexat aperta. Nam et ecclesiasticum dogma, etiamsi habeat eloquii venustatem, ita eam dissimulare debet ac fugere, ut non otiosis philosophorum sectatoribus, sed universo loquatur hominum generi; nec enim opus est divinæ doctrinæ sophisticæ aut eloquenter signare sermones, cum scriptum sit: *Qui sophisticæ loquitur odibilis est: non enim est data illi a Domino gratia* (Eccli. xxxvii, 25). Quid enim legentibus nobis diversa grammaticorum argumenta proficiunt, cum videantur potius subvertere, quam ædificare? Quid, inquam, Pythagoras, Socrates, Plato, et Aristoteles nobis philosophando consulunt? Quid sceleratorum natiæ poetarum, Homeri videlicet, Virgillii et Menandri, legentibus conferunt? Quid, inquam, Sallustius, Herodotus et Livius, gentiliū texendo historias, Christianæ prosunt familiæ? Quid Lysias, Græchus, Demosthenes, et Tullius arti oratoricæ insistendo, Christi puris atque præclaris possunt comparari doctrinis? Quid Flacci, Solini, Varronis, Democriti, Plauti et Ciceronis, aliorumque solertia, quot enumerare supervacaneum puto, nostras juvat utilitates?

His itaque omnibus cum suis, vanis studiis omissis, ad simplicem propositæ properemus historiæ seriem. Adest ille Plasmator qui linguas infantium fecit disertas, cujus gratiam nobis adesse supplices optamus, u

^a Nimia contentos. Forte contentus, ait Achærius; sed mihi magis placet contextus.

Ipso annuente confessoris sui palmam gradatim narrare possimus. Quapropter lectores obsecramus, et per gloriosum Christi adventum obtestamur; ut si quis hæc legens amore captus exemplare voluerit, syllabarum detrimenta summopere observet, et dudum conscripta exemplaribus rursus conferat corrigenda, ut quæque cum studio et sollicitudine scripta sunt, cum cura et diligentia transcribantur. Hæc idcirco, quia plerumque videmus nonnulla volumina, et præcipue sanctorum gesta, ita scriptorum vitio depravata, ut studiosis quibusque non solum lectitare, verum etiam manibus sit contingere fastidium: at nostra hæc si placet oratio, per incolumem statum catholicæ servetur Ecclesiæ; nam premium laboris nostri ultima, confido, pensabit dies. Sed ne proluxa præfatio prius fastidium generet, quam lector supercilium historiæ inclinet, licet cum verecundia fratribus quidem obedientiam et illi impendo, de quo non digne loquor, injuriam; sed tribuat veniam: confido enim quod devotione non offendo. Nunc vero hæc prima in fronte ex ejus Vita propono.

INCIPIT VITA.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De prosapia S. Eligii et loco nativitatis ejus.

Igitur Eligius Lemovicas Galliarum urbe, quæ ab oceano Britannico fere ducentorum millium spatio sejungitur, in villa Catalanense quæ a prædicta urbe sex circiter millibus ad septentrionalem plagam vergit, oriundus fuit. Est itaque præfata civitas partibus sita Armoricanis in ulteriore Gallia, primaque Aquitania, quæ ad plagam respicit occidentalem, cui contigua est ab oriente provincia Lugdunensis, Gallique Belgica; habet etiam ab æuro et meridie provinciam Narbonensem: a circio autem ambitur Oceano: porro ab occasu habet Hispanias. In hac ergo regione parentibus ingenuis, atque ex longa prosapia Christianis, Eligius natus atque altus est: cuius pater Eucherus, mater vero Terrigia vocitata est. Ipse autem, divina gratia præsciente, congruum sibi ac veluti speculum mentis suæ Eligii nomen accepit. Ergo cum propositum sit de his quæ gessit, imo ea quæ Dominus per eum operari dignatus est, sicut gesta constant, narrare: tamen id quod priusquam nasceretur ad indicium sanctitatis ejus ostensum est, quodque magnorum virorum testimonio didici, omittere non debeo.

CAPUT II.

De præsagio quod sensit mater de puero.

Cum adhuc vir beatus matris esset alvo inditus, vidit genitrix ejus visionem, quæ hujusmodi habet ordinem. Videbat quasi aquilam valde pulchram supra suum volitantem stratum, ac se tertio inclamantem, sibi quæ nescio pollicentem, cumque ex reciproca voce evigilasset, perterrita nimis cœpit mirari quænam esset hæc visio. Interea venit tempus pariendi, et præ magnitudine doloris cœpit mater periclitari; vocaverunt autem quemdam religiosum presbyterum boni testimonii virum, ut pro eadem orare deberet, qui cum venisset ad eam, quasi prophetica mox usurpans verba, ait ad illam: Noli, inquiens, mater, timere, quoniam benedictum partum tibi Dominus dignabitur largiri; erit enim vir sanctus ac de gente sua

A electus, vocabitorque magnus in Ecclesia Christi sacerdos.

CAPUT III.

De moribus quibus optimis accrescebat.

Igitur Eligius nutritus est in fide recta, atque imbutus a parentibus Christianis religione catholica; exinde igitur pueritiæ annos excedens, ævum adolescentiæ cum industria gerebat, et quidquid operis suæ ætati congruum arripuisset, mira agilitate perficiebat. Cum ergo videret pater ejus tantum filii ingenium, tradidit eum ad imbuendum honorabili viro, Abbati vocabulo, fabro aurifici probatissimo, qui eo tempore in urbe Lemovicina publicam fiscalis monetæ officinam gerebat: a quo in brevi hujus officii usu plenissime doctus, cœpit inter vicinos et propinquos in Domino laudabiliter honorari; gerebat enim simplicitatem columbæ, ne cuiquam machinaretur dolos; habebat et serpentis astutiam, ne aliorum supplantaretur insidiis; dignum quoque in cunctis habens ingenium, et facile loquebatur et pure. Ecclesiarum etiam conventiculis frequenter intererat, quæcumque ibi ex divinis Scripturis recitabantur, aurem libenter accommodans, avidissime hauriebat, atque ita in cordis sui memoriam recondebat, ut etiam cum absens esset, ea quæ didicerat meditatione intentissima ruminaret.

CAPUT IV.

Relicta patria, Franciam petiit.

Interea post aliquot annos exstitit quædam causa, divina, credo, gubernante providentia, ut, relicta patria, et parentibus, Francorum adiret solum, ubi paucis degens diebus factus est notus cuidam regis thesaurario, Bobboni vocabulo, viro honesto et mansueto, cujus se patrocinio committens, sub ejus ditione degebat, strenue enim ad omne opus se aptabat, et omnes cum quibus colloqui potuisset in suo amore annectebat.

CAPUT V.

Quo ordine ad notitiam regis pervenit.

Post aliquod autem temporis intervallum pervenit ad notitiam Clotarii Francorum regis hujusmodi

* Ab æuro. Sic codex S. Audoeni: prior editio in Euro.

ex causa. Volebat enim idem rex sellam urbane auro gemmisque fabricare, sed non inveniebatur in ejus palatio qui hujusmodi opus, sicut mente conceperat, posset opere perficere. Cum sciret ergo præfatus regis thesaurarius Eligii industriam, cepit eum explorare * si quominus opus optatum posset perficere, et cum facile id apud eum fieri intellexisset, ingressus ad principem indicavit ei invenisse se artificem industrium, qui dispositum sine cunctamine aggrediretur ejus operis artificium. Tunc rex mente gratissima tradidit ei copiosam auri hupensam, sed et ipso nihilominus tradidit Eligio : at ille acceptum opus cum celeritate inchoavit, atque cum diligentia celeriter consummavit. Denique quod ad anhu opificii acceperat usum, ita ex eo duo composuit, ut incredibile foret omnia ex eodem pondere fieri potuisse ; nam absque ulla fraude, vel unius etiam illique imminutione commissum sibi patravit opus, non ceterorum fraudulentiam sectans, non mordacis lima fragmina culpans, non foci ulacem flammam incusans, sed omnia fideliter complens, geminam feliciter meruit felix remunerationem. Opus ergo perfectam desert protinus ad palatium, traditque regi quam donaverat sellam, altera penes se quam gratuito foderat, reservata. Cuius tunc princeps mirari simul et efferre tantam operis elegantiam, jussitque illico fabro tribuere mercedem laboris dignam. Tunc Eligius altera ex occulto in medio prolata : Quod superfuit, inquit, ex auro ne negligens perderem, hunc operi aptavi. Confestim stupefactus Clotarius, et majori admiratione detentus, sciscitabatur opificem si cuncta ex eodem penso facere potuisset, et eum consequenter juxta id quod fuerat sciscitatus responsum acceperat, ingenium ejus sublimi favore attollens : ex hoc jam, inquit, etiam in maximis credi poteris. Porro hoc fuit initium, necnon et testimonium in palatio regis, honorandi credendique Eligium : ex hoc nempe ad altius consurgens factus est aurifex peritissimus, atque in omni fabricandi arte doctissimus, invenitque gratiam in oculis regis, et coram cunctis optimatibus ejus, Dominoque juvante roborabatur in fide, et a rege provocatus crescebat quotidie in melius.

CAPUT VI.

Eidem rex juramentum extorquere nisus est.

Me igitur presente, nescio quam ob causam, nisi quod facile datur intelligi fidelitatis obtentu dum apud regem puerulus habitarem, quadam die Rotoilo in agro accito rex Eligio coram reliquiis sanctorum præcipiebat ei ut impositione manuum sacris pignorum donare sacramentum ; sed ille divinum intuitum verens, recusare humiliter omni nisu tentabat : cumque instantius id facere compelleretur, anxius valde cepit mox ubertim lacrymas profundere, metuens, scilicet, regem offendere, septuplamque pavens sanctis pignoribus manus imponere. Intuens

A itaque rex ejus timorem, simulque mirans tantam viri devotionem, desiit eum ultra cogere, sed magis blande leniterque demulcens letissimo eum vultu dimisit, pollicens se plus eum ex hoc jam crediturum, quam si multimoda tunc dedisset juramenta.

CAPUT VII.

Quo ordine penitentiam gesserit.

Non post longum spatium cum jam Eligius virilem ageret ætatem, cupiens se vas Deo exhibere sanctificatum, ac metuens ne aliqua suum delicta ^b pectus frustarent, omnia adolescentie suæ coram sacerdote confessus est acta ; sicque sibi austeram imponens penitentiam, cepit fortiter colluctationi carnis, spiritus fervore resistere, in laboribus scilicet secundum Apostolum, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in patientia multa, atque in charitate non ficta ; proponebat namque sibi adversus præsentis carnis ardores futuri supplicii ignes, ac memoria ardoris gehennæ ardorem excludere luxurie. Orabat jugiter pro donis celestibus, precabatur Deum diebus ac noctibus, illud ex libro Job crebrius revolvens : *Ego, inquit, deprecabor Dominum, et ad Deum ponam eloquium meum : Qui facit magna et inscrutabilia et mirabilia absque numero. Qui ponit humiles in sublimem, et marcescentes erigit cœpitale (Job v, 8, etc.).* Adimebat sibi saturitatem panis, ut celestem posset promereri panem. Ora quidem ejus jejuniis pallescebant, corpus aridum marcescebat, sed mens actius semper eterne patriæ amore aestuabat ; et unde graviora recordabatur, inde patientius leviora portabat ; semper enim præsentis vitæ terminum intuens, futuram Dei sententiam ac metuenda judicia formidabat, sciens scriptum : *Beatus homo qui semper est pauidus (Prov. xxviii, 14).* Et illud Apostoli : *Cum timore et tremore vestram salutem operemini (II Cor. vii, 15).* Necnon et illud Job dictum : *Semper enim quasi tumentes super me fluctus, timui Deum (Job xxi, 35).* Ad Domini sui pedes noctibus jacebat, manibus pectus tundens, genas lacrymis irrigans, moderatoque suspirio oculis ad cœlum levatis, illum semper respiciebat, quem fortasse delinquendo offendisse timebat ; ac lacrymabili voce hæc crebrius verba geminabat : *Tibi soli peccavi : miserere mei secundum magnam misericordiam tuam (Psal. li, 5).* Et illud beati Job : *Memento, inquit, quia venisti est vita mea (Job vii, 7).* Et : *Parce mihi, nihil enim sunt dies mei (Ibid., 16).* Et, ex se quodammodo egrediens, illud ante suam pingebat mentem : *Quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (I Cor. ii, 9).* Idcirco ista jugiter meditando quanto plus proficiebat, tanto plus humiliabatur ; ut quanto plus humiliatus fuisset, tanto amplius proficeret. Cujus quanta fuit mestitia, tanta fuit et venia ; et quantum se humiliter affligerat, tantum clementer sublimari a Domino meruit. O profunda benignitas Dei ! sit ve

* Si quominus. Malo, si quo modo. Infra edidimus ex Codice sancti Aud. operis artificium, ubi, opus tantum legebatur, et fragmina, quo loco editum erat fragmen.

^b Pectus frustarent. Hic sancti Aud. Codex habet, pectus fuscarent, ex eodem statim edidimus adolescentie suæ, ubi legebatur ab adolescentia sua.

locior venia, quam offensa! O felix poenitentia, quæ tam velociter ad se Christi traxit misericordiam! quæque non prius assiduo fletu defectorum flammam extinguendo, frequentique jejuniis peccatorum virus excludendo destitit, quam misericordiam quam poscebat a Domino impetraret. De talibus quippe per Malachiam prophetam Dominus dicit: *Bedi ei timorem, et timuit me; et a facie nominis mei pavebat* (Malach. ii, v). Hinc item scriptum est: *Timor Domini expellit peccatum*. Et rursus: *Qui timet Dominum nihil trepidabit, et non pavebit, quoniam ipse est spes ejus* (Eccl. i, 27).

CAPUT VIII.

Divinitus remissionis indicium accepit.

Denique quodam tempore interpellans pleno pectore fide exigebat, ut si esset accepta Deo ejus poenitentia, quoquo ei modo dignaretur dare notitiam. Habebat itaque in cubiculo, ubi assidue cubitare solitus erat, multorum pignora sanctorum in supremis dependentia, sub quorum sacro velamine reclinato in cilicio capite orare consueverat nocte; quo nimium in loco, cum ex more quadam nocte in oratione prostratus super cilicium incumberet, somno ingruente oppressus veluti transeundo in momento obdormivit, visumque est ei astutissime repente quendam, atque dixisse: Ecce, Eligi, exaudita sunt preces tue, indiciaque olim quesita nunc tibi concessa. Mox ille excitatus odorem hausit, gratissimum, sensit etiam ex gerulo reliquiarum guttas suavissimas super suum lenissime desluere caput; ex quo nimis attonitus surrexit velociter, et sollicitè conspiciens vidit quasi balsamum disillare de chrismario et pallio quo erat opertus, tanta quippe fragrantia odoris suavissimi totum illud repleverat cubiculum, ut ipse vix ibi subsistere quivisset. Tunc memor suæ petitionis, nimiumque largitatem bonitatis Dei miratus, altius ingemiscens fidelem retributorem ex imo corde benedicebat Christum, qui nunquam dereliquit sperantes in se. Hoc ergo fuit initium virtutum ejus, imo omnipotentis Dei, per quem omnes omnia possunt. Quod cum vir sanctus sodali suo Audeno nomine, cognomento Dadoni, quem sicut animam suam diligebat, secretius enarrasset, vicissim ab eo exegit ne usquequo ipse in corpore maneret, eadem D cuiquam indicaret. At ille hæc audiens cepit continuo animo compungi, cepitque secreta arcanorum ejus vis quædam interni amoris accendere; jamque ex hoc spreto sæculi blandimentis cupiebat ex studio Eligium æmulari ad bonum; accito etiam germano suo Adone in consilio communi; erant enim viri inelyti optimates aule, filii, scilicet, Autharii. Hi ego habito communi consilio cœperunt imitari quæ ab Eligio gerebantur; eratque eis familiare consortium et cor unum in Domino atque anima una.

CAPUT IX.

De morte Clotarii, et quanta familiaritate habitus sit apud principes.

Invenit ergo Eligius gratiam coram Deo, et coram regibus Francorum, et ferebatur ei ab omnibus testimonium in tantum, ut copiosam molem argenti et auri vel gemmarum absque ulla pensa a rege acciperet: crescebatque ei honor cum magno favore de die in diem, et omni ex parte probatus vernabat, in aula devotus. Mortuo interea Clotario rege Francorum, Dagobertus filius ejus monarchiam regni solus obtinuit, a quo Eligius tanta familiaritate habitus est, ut plurimorum ejus felicitas ingens gigneret odium. Siquidem oderant eum pravi quique, quoniam magnopere oderat ipse superbiam, diligebat veritatem, et cum esset strenuus, sagis ei erat contra eorum venianiam pugna, perpetuumque certamen; sed plene illum boni omnes admirabantur et diligebant, quia noverant catholicam hominis scientiam, ac pariter celesti mentem jugiter intentam, semperque actibus bonis præparatam. Sectabatur itaque jugiter charitatem, mansuetudinem et longanimitatem, diligebat Deum ex toto corde, et ex tota anima, atque ex tota virtute: erat quoque tranquillus moribus, et serenus aspectu, gerebat vultum planum, moderatam speciem, ornatum aspectum, quietum sensum, animum letum, humilem sapientiam, semper opera bona factis amplius quam verbis ostendebat. Corpus fame castigans, jejunium potius quam epulas amans; dolentem consolans, spem suam Deo committens, orationi frequenter incumbens, nihilque amoris Christi preponens, quod credebatur docens, quod docebat imitans; semper enim ante oculos ejus dies ultimus versabatur, semperque mens ejus præcepta celestia meditabatur: orabat autem frequenter, quia dicerat quod oportet sine cessatione Dominum rogare: satagebat magnopere ne secundus cuiquam in operibus bonis inveniretur. Erat etiam erga famulos Dei valde humanus atque benignus; charitatem vero super omnia et ipse diligebat, et omnibus servare mandabat; existerat utique in cunctis casibus firmus, omniaque adversa patienter ferebat; pericula aliena in se pertimescebat, aliorumque casus suos esse faqueos judicabat. Finem quoque vite sollicitè semper considerabat, metuens ne se tanquam fur hora illa inermem comprehenderet. Cum opere etiam lectioni vacabat, sciens quod lectione sensus augetur et intellectus tribuitur, et quod lectio docet quid caveatur. Erat vero erga omnes humilis nimiumque humilitate fundatus; nulli se preponens, nulli superiorem se deputans; sciens et illud, quia si quis perfecta contentus fuerit humilitate, habebit ex illa gloriam, et quanto quis humilior fuerit, tanto eum altitudo gloriæ sequetur.

Habebat enim temperamentum in prosperis, patientiam in adversis, mentemque nec gaudii nec mœrore a Christi unquam amore revocabat. Irascen-

^a Ferebatur ei. Sic laudatus sancti Aud. Codex. Editi ferebatur ejus.

^b Præparatam. Quæ sequuntur cum in hoc capite,

tum etiam in proximo usque ad illa verba, *Id etiam et in peregrinos, etc.*, non leguntur in Codice sancti Audoeni.

tēn quoque patientia deliniebat, et blandimento iracundiam furentis temperabat, ac sic alienam miseriam tanquam suam lugebat; eratque ei in ingressu simplicitas, in motu puritas, in gestu gravitas, in incessu honestas, in jejuniū hilaritas; animus enim ejus in modestissimo corporis habitu apparebat: erat etiam parvus in sermone, blandusque in eloquio, tristem imoque dolentem dulci consolabatur affatu. Hoc proferebat ex labiis quod mentem ædificaret audientis; fiebatque ejus sermo expectationi Ecclesie utilis; nihil enim ex omnibus quæ egisset bonis meritis suis tribuebat, nihilque in viribus suis unquam præsumebat, sed omne opus suum ad Deum semper conferens, in cunctis actibus ejus auxilium implorabat. Bonum quod didicerat docebat, verba tamen operibus præcedebat, sciens quoniam non est laude dignum quod docet quis, nisi dictis facta conjunxerit, sed potius si quod docet et facit, tunc gloriosus habebitur; unde et Apostolus: *Ne cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar* (1 Cor. ix, 27). Hostem præterea invisibilem orationibus et precibus repellere jugiter contendebat, pugnavit ore, non gladio; orationibus, non telo; precibus, non ferro. Cunctis autem diebus, cunctis horis, Dei flagitabat præsidium, ut dignus post mundi luem posset pervenire ad bravium. Res temporales tribuebat egenis, ut pro eisdem mercaretur paradisi delicias. Devitabat quidem superbiam, amplectebatur humilitatem: Dei semper auxilium rogans, finem jugiter felicem postulans. Quis enim illo tempore humilitatem ejus cernens, non protinus compungeretur? Aut quis amator pecunie, ejus humanitatem et parcimoniam, devotionem quoque et studium aspiciens, non confestim admirando obstupesceret? Nam quidquid honorum in principio arripuit, usque ad finem vitæ nullis negotiis passus est implicari, sed integrum et sanctum propositum servans, in nullo cæptam regulam commutavit; sub habitu enim alterius semper alteri militavit, et quidquid habere potuit in mundo, Christo tradidit ex toto.

CAPUT X.

Quanto studio in Dei timore et misericordie operibus profecerit.

Pollebat itaque magis ac magis in vigiliis, in jejuniis, atque in charitate: fabricabat in usum regis utensilia quamplurima ex auro et gemmis: sedebat fabricans indefesso, et contra cum Thille vernaculus ejus, ex genere Saxonico, qui, magistri sequens vestigia, et ipse postmodum venerabilem vitam duxit. Sedens ergo Eligius ad opus prædictum, Codicem sibi met præ oculis præparabat apertum, ut quoquo genere laborans divinum perciperet mandatum; sic igitur duplum gerens officium, manus usibus hominum, mentem usui mancipabat divino. Frangebat ejus ubique fama, in tantum, ut si qui ex Romana, vel Italica, aut Gothica, vel quacunque provincia legationis fodere, aut alia quacunque ex causa palatii regis Francorum adire pararent, non prius regi occurrerent quam Eligium aggrederentur, vel juvenem alimonie ab eo poscentes, vel certe consi-

limum salubre quærentes; confluebantque ad eum undique viri religiosi, advenæ quoque et monachi, et quidquid militare poterat aut eis in eleemosynam dabat, aut certe captivorum in pretia distrahebat; habebat enim maximum in hujusmodi opere studium. Sane ubicunque venundandum intellexisset mancipium, magna cum misericordia et festinatione occurrens, mox dato pretio liberabat captivum; interdum etiam usque ad viginti et triginta, seu et quinquaginta numero simul a captivitate redimebat; nonnunquam vero agmen integrum, et usque ad centum animas, cum navi egrederentur, utriusque sexus, ex diversis gentibus venientes pariter liberabat, Romanorum scilicet, Gallorum, atque Britannorum, necnon et Maurorum, sed præcipue ex genere Saxonorum, qui abunde eo tempore veluti greges a sedibus propriis evulsi in diversa distrahebantur: quod si contigisset ut copiosus venditorum numerus mensuram pretii excederet, cunctis præter corpus proprium quæ habere poterat, usque ad cingulum et amphibalum, necnon et victum necessarium, sed et usque ad calcamenta se exspoliabat, tantummodo ut captivi subveniret.

Id etiam et in peregrinis Christi sæpissime faciebat. O quoties debitor esse voluit, ut debitoribus subveniret? Quoties brachile aureum, pungam quoque auro gemmisque comptam sibi surripuit, tantum ut miseris succurreret? Ut autem breviter comprehendam, tantam captivorum multitudinem per succedentia temporum spatia a duro dominorum absolviit iugo, tantasque eleemosynas diverso hominum generi utriusque sexus, diversis ecclesiis ac monasteriis distribuit, ut nullus ea orator quamvis eloquens ad plenum narrare sufficiat: redemptos enim captivos protinus coram rege statuens, factalis ante eum denariis chartas eis libertatis tribuebat; deinde trinam ipsis optionis proponebat electionem, id est, ut si qui velint jam liberi ad propriam remeare patriam, ipse eis, in quantum suppetebat, præberet subsidium; si qui autem cum ipso velint permanere, libens valde accommodabat assensum, ita duntaxat non jam ut servi, sed potius ut fratres cum eodem degerent; porro si quibus [Cod. S. And., quos], suadere poterat ut venerabilem monachorum vitam arripientes claustra cœnobii expeterent, hos tamquam dominos insigniter honorans, vestimenta etiam et quæque erant necessaria tribuens, illico archisteriis cum exultatione destinans, cum grandi demum sollicitudine eorum gerebat curam. Habebat præterea secum plures vernaculos in suo contubernio degentes, sibi que necessario jugiter obtemperantes, de quibus erat Baudericus ejusdem liber comprovincialis, qui in omnibus honeste valde ejus curam gerebat. Erat etiam Tituenus genere Suevus, fidelis cubicularius laicus, qui postea ad mercedis cumulum pervenit interemptus; necnon et Buchinus ex gentili conversus, qui et ipse postea venerabilis exstitit, ac Ferrariensi cœnobio præfuit. Andreas quoque et Martinus atque Joannes, qui eo etiam pro-

curante ad clericatum pervenire meruerunt, sed et alii quamplures quos enumerare perlongum est, qui die noctueque in ejus camera cum omni studio solemniter canonicum adimplere studebant cursum.

CAPUT XI.

Quantum pauperibus et peregrinis praeberi erit obsequium.

Multitudo praeterea pauperum, sicut apes ad alvearium, undique quotidie ad eum confluebant, in tantum ut si quis ignotus aut peregrinus Eligii inquirens domicilium, cum ex eo interrogaret quempiam, id ab eo reciperet responsum: Vade, inquit, illam in plagam, et ubi pauperum caetus conspexeris, illic utique et Eligii reperies: sicut enim, ut dictum est, apes circumdant favum, ita assidue turbis pauperum constipatus incedebat Eligius, quibus aut per se, aut per famulum alimoniam pariter et eleemosynam tribuens, benignissime quotidie refovebat; habebat enim et localos ubi aurum distribuendum secum jugiter portare consueverat, ne sicubi pauperem fortuito obviasset, dilatio vel parva porrigendi intercederet: cui quot pauperes obviant, tot sportella vicibus perculsa (ut simpliciter dixerim) trita, imoque polita de beato digito videbatur. Quid plura? Quidquid habuit, excepto tegumento et victu, totum egenis et monasteriis dispersit, sciens Apostoli esse preceptum: *Haecites victum et vestimentum, his contenti sumus* (1 Tim. vi, 8); Ex: *Qui volunt divites fieri in hoc mundo incidunt in tentatione, et laqueum diaboli, et desideria multa et inutilia, et nociva, quae mergunt hominem in interitum et perditionem* (Ibid., 9). Nam cum vespertinis horis saepe post biduum, nonnumquam vero post triduum, paratum accedebat sumere cibum, destinatis in diversa famulis, omnes quos invenire potuissent egenos, et peregrinos, seu mendicos, ac languidos, sibiomet ad uci praecipiebat: hoc etiam cunctis diebus (exceptis his quibus et ipse reficiebatur) faciebat; raro enim aut certe nunquam contingeat ut cum eo pauperes minime convivarentur, qui us adductis ipse proprie famulorum intercipiens officium, eorum necessitatibus alacriter valde inserviebat, avellens ab humeris sarcinas, a detera mantilibus levigans, aquam manibus fundens, merumque scypho refundens, ipse bibere porrigens, buccellam ipse praebens, omnes postremo in ordine faciens mensae discumbere, ipse panem frangens, cibum iisdemque inferens; postremo his peractis omnium fame relecta, sic ipse aut ante eos stans, aut certe ad cornu caribula vili sellula utens, valde exiguum, atque ex comedentium sumebat fragmine cibum; plerumque enim egenis ad mensam juxta morem vocalis, tum et ipsi esset congrua hora cibum sumere, mensa allata necnon composita, mantibus etiam lotis, ne unus quidem supererat qui illico invitatis apponi debuisset panis, omnibus, ut saepe contingeat, eadem die usque ad victum, aut in eleemosynas redactis, aut in pretia captivorum assumptis;

^a *Detersa.* Acherius concitit dorsi mantilibus lotians, quod non displicet.

^b *Inauratos.* Sic emendavi ex conjectura, nam

sed cum quidam ex famulis circumstantibus haec saepius vi lentes irriderent, nonnulli etiam humiliter inopiam compaterentur, universos simul vir beatus coercens, atque refovens, aiebat: Quid molesti estis, modice fidei? nunquid qui Iliam et Joannem in deserto pavit, nobis modo in melio coetu suum fraudabit beneficium? Credo, inquit, in Creatorem meum, quoniam et si nos non meremur, hi tamen pauperes Christi refocillati hodie ipsius dono ab hoc recedent tabernaculo. Nec mora, aliquando priusquam verba compleret pulsabant viri vestibulum domus, panes, ceteraque necessaria affluenter deferentes quos aut rex, ut saepe consueverat, aut dives quidam, aut devota mittebat persona; omnes enim jam compertum habebant et quibus Eligius indigeret, et quibus sui juris substantiam dispergeret; unde cumque ergo veniret, Eligii tamen eum fides nunquam sefellit, quoniam veraciter dicit Scriptura: *Quia hilarem datorem diligit Deus* (11 Cor. ix, 7). Et hoc sane non transitorie, aut ad momentum fecit, sed omni pene vitae suae tempore id agens, tale Galliae exemplum reliquit. Sed dum vidi hominem, cur etiam non et formulam ejus depingam?

CAPUT XII.

Descriptio habitus et formae ejus; et jugitas orationis.

Erat enim statura prolixus, et facie rubicundus: gerebat caesariem formosam, et crinem quoque circumlatum, manus habebat honestas et digitos longos, Angelicum vultum, simplicem et prudentem visum: utebatur quidem in primordio auro et gemmis in habitu, habebat quoque zonas ex auro et gemmis comptas, necnon et buras elegantes gemmalas; lineas vero metallo rutilas, orasque sarcarum auro operatas, cuncta quidem vestimenta pretiosissima, nonnulla etiam holoserica; set his omnibus ad ostentationem fugiendam primo tempore utebatur in palam, intrinsecus vero ad carnem cilicium gestabat ex consuetudine; postea vero, cum ad altius profecit, cuncta ornamenta in egentium necessitatibus consumpsit. Videres plerumque ire suniculo cinctum, vilibus vestibus tectum, quem videbas dudum radiantis auri et gemmarum mole operatum; nonnumquam vero cum videret eum rex ob devotionem amoremque Christi expoliatum, surripiens sibi ipsi dabat ei proprium et indumentum et cingulum; dicebat enim non esse dignum hos qui saeculo militarent incedere inauratos, et hos qui ob Christum cuncta sibi auferrent esse inglorios.

Idemque apud regem habitans habebat mansionem assidue subjunctam cum Dadone; sicut enim animam suam, ita diligebat illum, de cujus quidem exemplis multa sumpimus, quae nec a longe utique narrare suffrimus. Habebat itaque in cubiculo suo multa sanctorum dependentia pignora, necnon et sacros libros in gyro per axem plurimos, quos post psalmodiam et orationem revolvens, et quasi apud prudentissimum divinos ex diversis flores legens, in alvearium sui pe-

ditum erat inornatos, et Acherius, cui haec lectio displicebat non immerito, addiderat in ora libri: *Foete, ornatos.*

ctoris optima quæque recondebat. Erat ei consuetudo in noctibus cilicium ante lectulum sternere, seque aut a primo crepusculo, aut post paululum quietis citissime lectulo exiens, super illud submisso capite prostratum orare, sicque plerumque noctem totam exultans insistendo cum lacrymis ducere, grandis enim ei attributa erat gratia lacrymarum; nam diversis modis, in quantum humana permittere poterat natura, jugiter insistebat, ut omne noctis spatium in Dei consumeret servitium; cum enim proluxe oraret, pro quo iam levamine intermittens orationem psalmos continebat ex ordine, quibus longe cantatis ad lectionem illico accedebat; dumque sacra verba percurreret, videres repente suppliciter oculos ad cælum levare, suspiria suspiriis jungeret, lectum lectioni misceere, singultibus pectus quaterere, atque ora lacrymis uberrime perfundere; et cum plerumque inter ipsa divina verba a somno vehementer ingruente gravaretur, ex ipsis quodammodo lectionis verbis etiam per somnum meditabatur; cumque subito excitus lectionem explet, rursus se secundum morem conferebat ad orationem, in quo opere tantum silentio studebat, nusquam caput reflectens, nihilque aliud intendens, ut vix balitum spiramicis ejus quisquam audire posset. Sanè frequenter diversis ex causis et noctu et maturius in regis camera vocatus nullatenus pergebat, etiamsi missi assequerentur missos, piusquam suum propositum in Christi compleret obsequium; egrediens enim domo, orationis et crucis muniebat signis, regrediens vero domum, oratio occurrebat ei priusquam sessio. Taliter nempe agebat cunctis diebus vite suæ, et his exercitiis ad æternam patriam jugiter anhelabat. Erat itaque omnino affabilis atque subtilis, corde pius, et animo etiam ad belligerandum foris.

CAP. UT XIII.

Britanniam adiens, pacem cum principe fecit.

Denique aliquando rogatus a rege legatione fungit partibus Britanniae, nihil ille cunctatus perrexit tam oisus, quam Christi charitate securus. Quo cum pervenisset, Britannorum principem adiit, causas pacti indicavit, pacis obsidem recepit; et cum nonnulli jurgia eos vel bella mutuo sibi inflicere æstimarent, tanta præfatum principem benignitate et mansuetudine ac lenitate attraxit, ut etiam secum eum adducere facile suaderet. Commoratus ergo ibidem aliquandiu, rediens demum perduxit secum regem cum multo exercitu generis sui, eumque Criolo in villa regi Francorum præsentans, pacifice confederavit; qui copiosa munera intulit, sed uberius muneratus ad propria rediit. Sed quis plene sufficiat enarra-

^a *Elatius*. Ita legitur in Collice sancti Aud. Prior editio, *inflatus*.

^b *Domesticus*. Qui regias pecunias in unaquaque hujus regni provincia colligebat, et in regium thesaurum deferri curabat, Dagoberti etiam domesticum esse dictum ex hoc loco apparet. Quod nomen Franci a Constantinopolitanis mutuati erant, et ex Leonis Tactici conjicere licet. Nam cum imperator ille cæterorum officiorum publicorum in singulis thematibus nomina et munia descripsisset, et a protonotario res politicas administrari, chartularium militibus descri-

A quantas in eodem itinere elemosinas Eligius fecerit? nam præter aurum cæterasque opes quas distribuit, etiam suum cingulum aureum elegantissime aptatum pauperibus ac necessitatem patientibus dispersit, ut apte ei Psalmistæ vox posset congruere: *Dispersit, dedit pauperibus; justitia ejus manet in sæculum sæculi* (Psal. 111, 8). Semper enim ubicunque pergeret, sententiam Apostoli meditabatur, dicentis: *Habentes victum et vestitum, his consentimus; nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli* (1 Tim. vi, 8). Et hæc jugiter considerans faciebat sibi amicos de mammona iniquitatis, qui se reciperent æterna in tabernacula: atque ita satagebat, ut cum hæc omnia faceret, ostentationem penitus fugeret, ne in hoc sæculo laudes humanas suo pro opere reciperet; nam nunquam pro excellentia sua elatus in superbiam, nunquam servos suos obducta fronte contempsit; sed cunctis ipse amabilis, principes diligebat ut fratres, venerabatur ut dominos, eorum etiam ministros, ac universum Palatii ordinem, quos regalis frequentatur ambitio, concordissimo sibi charitatis conglutinaverat vinculo.

CAPUT XIV.

Apud regem Dagobertum quiddam poposcisset, ostendebat.

Porro rex Dagobertus torrens, pulcher, et inclutus, ita ut nullus ei similis fuerit in cunctis retro Francorum regibus, in tantum diligebat eum, ut frequenter cæteris principum, optatum quoque, et ducum atque episcoporum se subtrahens, Eligii secreta peteret conciliabula; nam quidquid eidem Eligius postulasset, absque ulla dilatione impetrabat, quidquid vero adipisci potuisset, in elemosinas egentium, in pretia captivorum, in remedia debiliū expendebat, unde et ipse princeps libentissime præstabat quod sciebat non uni, sed pluribus prodesse.

CAPUT XV.

Quo ordine monasterium Solemniacense ædificavit.

Denique inter cætera expetivit ab eo villam quamdam in rure Lemovicino cognominante Solemniacodicens: Hanc mihi, Domine mi rex, seculas tunc concedat, quo possim tibi et mihi et tibi scalam construere, per quam mereamur ad cælestia regna uterque conscendere. Quam ejus petitionem libenter sicut solebat annuit, et quod poposcerat sine mora dato præcepto concessit. Erat enim tempus quo census publicus ex eodem pago regis thesauro exigebatur inferendus, sed cum omnis census in unum collectus regi pararetur ferendus, ac vellet domesticus simul et monetarius a tunc aurum ipsum fornacibus vendis et inquirendis esse intentum, præterea litibus judicandi operam dare monuisset, quod fuerit domesticus munus siluit, ex quo mihi non improbabilius concludi posse videtur domesticum fuisse eum qui publicum aurum administrabat. Locum ipsum describere juvat, quod nec a Meursio sit intellectus, et eorum qui de thematibus scripserunt, diligentiam fugit. Ita igitur se habet § 50 et 51: *Ἐστὶ δὲ ἐν τῷ στρατηγῷ πραιποσίτῳ ἐπὶ τῶν ἀρχόντων διακουσίων τὸν τῶν κλημάτων τῆς πόλεως αὐτοῦ, καὶ τὸν τοῦ βιαιότητος δογαστῆρος, καὶ ἐπὶ τοῖς λοιποῖς...* Ὁ γὰρ πραιποσί-

coctione purgare, ut juxta ritum, purissimum ac rutilum aulæ regis præsentaretur metallum (nesciebant enim prælium esse Eligio concessum) toto nisu atque conatu per triduum vel quadriduum labori insistentes, nulla poterant, Deo id præpediente, arte proficere, usquequo ab Eligio præveniens nuntius, opus ceptum intericeret, idque ejus dominio revocaret. Mox ergo ut hoc nuntiatum est, cunctis loci illius accolis exsultantibus, et opus perfectum est, ejusque ditioni commissum. Quo in loco primum ac potissimum virorum Dei construxit monasterium; ubi etiam abbate constituto multos ex suis vernaclis in ancipitum, plures quoque ex diversis provinciis, usque ad centenarium, quem quinquagenarius supergreditur numerus, monachos congregavit, redditus etiam terræ qui affluenter sufficere possent, delegavit. Ipse vero tanta se devotione, tantoque amore eodem loco diffudit, ut quidquid habere potuisset, ut [F. et] quidquid regi auferre, quidquid digne comparare, quidquid etiam gratuito ei a potentibus largitum esset, cuncta prædicto loco destinaret. Videres plaustra vehere onera copiosa, vascula utique usibus necessaria, ærea simul et lignea: vestimenta etiam lectuaria ac linteamina mensalis, necnon et volumina sacrarum Scripturarum quamplurima, sed et omnia quæ erant monasterii usibus necessaria, in tantum ut pravi quique ingenti ex hoc succederentur invidia; cogitabat enim et ipse demum eodem se mancipare monasterio, nisi eum alio in loco Dei obligasset dispensatio.

CAPUT XVI.

Qua instantia regiam disciplinam in eodem monasterio custodivit.

Quo in loco ipse quoque accessi, et tantam sacræ regulæ observantiam vidi, ut pene singularis sit vita eisdem monachis præ cæteris Gallicæ monasteriis. Est autem congregatio hæc magna diversis gratiarum floribus ornata: habentur ibi et artifices plurimi diversarum artium periti, qui Christi timore perfecti semper ad obedientiam sunt parati. Nullus ibi quidquam proprium vendicat, sed, ut in Actibus legitur apostolorum, sunt omnino omnia omnibus communia. Qui locus tam fertilis, tanque jucundus exstitit, ut cum quis ibidem diverterit, inter pomorum nemora et hortorum amenitate virentia in hæc ei libet protinus prorumpere verba: *Quam bonæ domus tuæ, Jacob, et quam pulchra tabernacula tua, Israel* (Num. xxiv, 5)! tanquam nemora obumbrantia, et tanquam cedri juxta aquas, et quasi paradisos super flumen; de talibus nempe per Salomonem dicitur: *Habitacula justorum benedicentur* (Prov. iii, 33). Est autem idem cœnobium haud procul a Lemniva urbe situm, sex circiter millibus ad

A plagam distans meridianam; ambitur vero sphaerico muro, non quidem lapideo; sed^a fossatum sepe munitum, decem fere stadiorum habens spatium in circuito, ex uno quidem latere munitur optimo flumine, super quem mons excelsus silva opertus ac prærupta valde eminet rupes: omne autem spatium monasterii arbusta diversi generis pomifera occupant: sicque illic segnis animus recreatur, ac si partem amenitatis paradisi se occupasse gratuletur.

CAPUT XVII.

Quo ordine Parisiis ancillorum Dei construxit monasterium.

Isto igitur cœnobio in omni opere perfecto, omnique ex parte cum solertia stabilito, cogitabat Parisiis in urbe fabricare xenodochium; sed excellentiore consilio, Deo inspi ante, concepto, cepit intra domum suam, quam in eadem urbe ex munere regis perceperat, virginum Christi ædificare domicilium; in quo opere diu multumque instantissime desudans, dignum tandem sanctarum virginum construxit archisterium, ubi districtam regule disciplinam constituens, usque ad trecentarum numerum puellarum ex diversis gentibus, tam ex ancillis suis, quam ex nobilibus Franciæ matronis congregavit; quibus et abbatissam Deo dignam puellam, nomine Anream, filiam scilicet Maurini et Quirix, constituit: terræ etiam redditus copiosos delegavit, atque ex integro omne suum illic studium convertit. Videres et illic trahere undique veluti utilissimam apem cuncta monasterio necessaria, vasa simul et vestimenta, necnon et sacra volumina, atque quamplurima ornamenta; nam qui liquid huic sexui congrue necessarium foret, ut piissimus pater satis solerti in omnibus diligentia ac sollicita cura providit. Cumque omnis opera, cuncteque domus necessarie in præfato loco expletæ essent atque perfectæ, unum adhuc restabat, vile quidem sed necessarium adificandum domicilium; et cum non haberet terræ copiam, omnia etiam essent domibus occupata; adiacebat ei ad opus necessarium area præfata fiscalis exigua: præcepit ergo metiri terram, ut sciret quantum esset, et confestim ad principem perrexit, suggessit arcam, et sine mora obtinuit quod petierat. Cumque reversus locum alisset, ac linea jactata amplitudinem habitaculi consideraret, invenit amplius quasi pedem in terræ amplitudinem quam ipse nuntiaverat regi: ex quo tristis effectus, qui, pe qui nulli volens mentiri, regi esset mentitus, relicto protinus opere ad aulam repetat mortis, et mox ut principem adiit, solo illico corruit, mendacium indicavit, aut veniam aut mortem poposcit; sed cum rex tam parvi simul rei causam agnovisset, magis in stuporem versus, ejus injuriæ condoluit, moxque ad

τάριος τοῦ θέματος, καὶ ὁ χαρτοῦλῆριος, προτίει δὲ καὶ ὁ πραιτωρ, ἵππων δὲ τοῦ θέματος δικαστὴς· ὁ μὲν τῆς πολιτικῆς ἐστὶ διοίκησις ὁ ἀρχὸν· ὁ δὲ πρὸς τὴν τοῦ στρατοῦ καταγραφὴν τε καὶ ἀναζήτησιν· ὁ δὲ τὰς δικὰς τῶν δικαζομένων διαδίδει οὗτος, etc. Porro in prædicti officio alii sunt præfecti, velut comes cohortis ejus, et domesticus thematis, et cæteri.... Nam quod ad pro-

ton:arium thematis et chartularium, et prætorem, sive thematis judicem pertinet, primus res politicas administrat; alter exercitiis describendo et legendo militum operam navat; tertius lit. s. p. tractat. m. audit. Quor, etc.

^a Fossatum sepe. Ita Codex sancti An. J. Prior editio, fossato sepi.

circumstantium conversus multitudinem, inquit : Ecce A
quom præclara et venerabilis Chris i fides ! Duces
mei et domestici spatiosas surripiunt villas, et Chris
sti famulus propter fidem quam habet in Domino
non palmum quidem passus est celare de humo. Sic
ergo clementer Eligio consolato duplicavit donum
quod dudum tribuerat pusillum. Ex quo facto liquido
patet quantum vir sanctus mendacii culpam perti
muit, qui tam villæ rei conscius sibi piaculum
minime reservavit. Talis eum fides ad cælum evexit,
hæc illum fidelitas et Deo charum, et hominibus fecit
præclarum.

CAPUT XVIII.

*Beatorum Pauli et Martialis fundavit ecclesias; et de
carcere aperio.*

Igitur cuncto opere monasterii peracto, atque om
nibus ædificiis ancillarum Dei expletis, pro quibus
mercedem laboris adeptus est, ædificavit postremo
basilicam in honore sancti Pauli apostoli ad ancilla
rum Dei corpora sepelienda, cujus tecta sublimia
operuit plumbo cum elegantia; qua in basilica beatus
quoque Quintilianus jacet a bas humatus. Ædifi
cavit etiam, imoque renovavit basilicam in honore
sancti Martialis Lemovicensium pontificis et confes
soris, quæ utique urbane stabilita, plumbo ejus coo
peruit tecta, ubi cum ejusdem reliquias satis devotus
cum magno triumpho magnoque utriusque sexûs com
mitatu, cum melodia Psalmorum ac duci modula
mine antiphonarum, chorus deferret psallentium,
miraculum Dominus declaravit memoria dignum;
ob hoc enim et Eligius eandem viam arripit fecerat
quem cum singulis compellerent gressum quantocius
movere, id se posse nullatenus voce publica est
confessus; dumque ita stantes singuli obtupescerent
eventum rei, a cæpit cunctis in carcere quasi leve
tonitru audiri, et statim vis quæ iam cum magno im
petu adveniens totum valide nimis concussit carce
rem ab imis. Confestim seris omnibus effractis, ne
xibusque dissipatis, ostia obserata patuerunt inclu
sis; illico ergo veligia depressi ferentes pignora
levigarunt, et rei carcerem egressi ecclesiam petie
runt. Omnes igitur qui aderant in stuporem versi
exeperunt attollere novitatem miraculi, ac merita
duorum conjuncta simul sanctorum, Martialis lau
dem, Eligii prædicare favorem; cuncti etiam hæc
videntes Christo Domino uberes laudes, qui suis ope
ratur in servis, vocibus efferebant continuis.

* *Cæpit cunctis.* Hic etiam Codicem sancti Aud.
sequimur; nam Acherius ediderat *vincis*; in eodem
Codice legitur *levit tonitrus*.

CAPUT XIX.

De incendio urbis Parisiacæ.

Post aliqua temporis curricula coeperat urbs Pa
risiaca sævissimo cremari incendio; nam cum tota
pene arderet civitas, usquequaque vis flammæ eda
cis ferebat glomerantes quæquæ in parte favillas;
tunc Eligius mœstus cum videret jam supra suum
monasterium prædictamque ecclesiam flante vento
globos flammarum cum axibus et carbonibus ferri,
graviter ingemuit; jam enim invalescente igne in
promptu erat ut etiam tegumentum basilicæ funde
retur vi vallantis incendii. Attollens ergo Eligius vo
cem cum gemitu dixit : O sancte Martialis, cur do
mum tuæ molis non succuris? certe enim novcris
quod si te hodie non curante crematur, nunquam
jam ab Eligio in ævum restaurabitur. Confestim igitur
assuit Domini gratia, et aliam in partem vento
flamas impellente, et ecclesia, et totum ejus mo
nasterium remansit incolome.

CAPUT XX.

Quanto studio quot die in melius vir sanctus profecerit.

His itaque transactis jugiter vir sanctus intentus
manebat divinis officiis; erat enim in eleemosynis
largus, in vigiliis sedulus, in oratione devotus, in
charitate perfectus in humilitate profusus, in do
ctrina præcipuus, in sermone paratus, in locutione
cautus, in conversatione sanctissimus, in nullo
mundi compede catenatus, in obsequiis servorum
Dei succinctus, in redemptione captivorum sollicitus,
in egenorum largitione diffusus, in duris pas
sionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tenta
tione tutissimus, in hospitalitate latissimus; inter
opprobria securus, inter odia tenefficus, in prosperis
etiam et in adversis cælo semper intentus; non
enim poterat in eo invenire humani generis inimicus
nec quod fraus deciperet, nec quod simulatio fusca
ret. Sinceritatem quidem mentis vultus serenitate
monstrabat, et pietatem clementissimi cordis osten
debat in lenitate sermonis; nihil quippe ejus animo
clementius, nihil illius severitate jocundius, joen
cunditate nihil severius, nihil risu gravius, nihil
prorsus tristitia suavius: si pauperem vidisset, sus
sentabat; si divitem, ad benefaciendum cohortaba
tur, Deum testem invocans pro ejus se nomine cun
ctia hæc facere; nemo enim ab eo pauperum vacuum
reversus est aliquando, istud jugiter mente replicans
quod Dominus in Evangelio dicit : *Leati miseri ordi*
v, 7), necnon et illud : b Sicut aqua exstinguit ignem,
ita eleemosyna exstinguit peccatum. Et illud : *Verum*
tamen date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt
robis (Luc. xi. 41). Nam sicut de beato Job dicitur,
januæ ejus omni advenienti patebant, ut et ipse cum
Job posset voce libera proclamare : *Ostium meum*
viatori patet (Job. xxi. 32). Et atque pes claudorum,
et oculus cæcorum, orphanorum pater, ac viduarum

b Eccli. iii. 53, sed ante verbis; iisdem tamen ci
tatur a plerisque Patribus.

consolator, quique non carcere clausis, non ægritudine fatigatis, unquam suum, in quantum facultas suppeditavit, negavit auxilium, sed omnibus miseris corditer consulens, miseris semper præbuit adminiculum. Quem enim cæcum non suum vocavit hæredem, aut quem debilem non ejus sustentavit manus? fores quippe ejus jugiter a miseris obsessæ, expeditum ei ad bellum præparabant solatium: hoc jugiter comitatus incedebat exercitu, in his Christum conspiciens se amplecti gestiebat, atque his indumenta tribuens, Christi sub inopis veste se tegere membra credebatur: hoc certe se reputabat perdere quiddid in elemosyna non assumeret, id se tutissime congaudebat recondere, quod egentium sibi met dura necessitas auferret: valde quippe devotus in eorum usibus substantiæ exaggerabat pondus, ut quo pauperior sæculo esset, loquenter Deo fieret; considerabat quidem quia quotidie deesse non potest quod peccetur, ideo nec quotidianæ elemosynæ non deessent, quibus planina tergerentur; et ob hoc cum Domino suo pecuniam dividens, substantiam suam gaudebat sociare cum Christo, faciens eum sibi possessionum terrestrium participem ut et Christus faceret illum sibi regnorum cælestium cohæredem. Illi scilicet assignabat facultates, ut ipsis esset custos perpetuus, sciens quod patrimonium Deo creditum nec respublica eripit, nec fiscus invadit, nec calumnia aliqua forensis evertit; sciens etiam scriptum esse, quod ea bene hæreditas reconditur, quæ Deo custode servatur. Illius namque apud suos monita nihil fuerunt aliud, quam magisteria divina, fundamenta scilicet corroborandæ fidei, nutrimenta fovendæ animæ, gubernacula dirigendi itineris, præsidia obtinendæ salutis: dignum ergo est, ut eum boni imitentur et diligant, plebs colat, noxii timeant, quem ita divina virtus illustravit, ut sub laicali etiam habitu habuerit a Deo collata dona doctrinamque mellifluam, et Spiritu sancto conditam, de desiderio Christi salutem, de æterna semper beatitudine sollicitam, quique sic religiosus exstitit ac timens Deum, ut sæculi oblitus dignitates, omne consortium cum egenis haberet et monachis.

CAPUT XXI.

Quo ordine cænobia peragraverit.

Denique cum et frequenter, ad eum monachi religiosi quique confluerent, nec sic nimirum eorum satiabatur alloquio, sed aliquando etiam nimis sanctæ conversationis æstuans desiderio, ipse quoque properabat ad cænobia, maximeque a Luxovium, quod erat eo tempore cunctis eminentius atque districtius; neque enim tam crebra erant adhuc in Gallis monasteria, et sicubi essent, non sub regulari quidem disciplina, sed erant prorsus in malitia fermenti veteris sæcularia. Præter Luxovium ergo, solum, ut dictum est, districtiorem regulæ solter tenebat, Solemniacense monasterium in partibus occiduis hujus religionis exstitit caput, ex quo demum multi sumpserunt et

A initium et exemplum, adeo ut nunc quoque propitia Divinitate innumera per omnem Franciam et Galliam habeantur sub regulari disciplina, alma utriusque sexus cænobia. Itaque ut dicere cœperam, quis valeat enarrare cum quanta Eligius devotione, quantaque humilitate prædictum monasterium adiens, inter fratres incederet? Videres eum cum Januam ingrederetur monasterii, dejecto in terram vultu, depressis luminibus, sol capite humi inclinato, toto etiam subtili corpore cum magna gravitate inter fratres incedere, singulisque monachis se pene terre prosternere, atque ab omnibus devoti sime benedictiones haurire, quibus ipse copiosam tribuens elemosynam, vilissimam panis tortam ab eis egrediens pro benedictione sibi met vindicabat, quam utique pro magno munere amplectens, diebus singulis quousque durare incorrupta potuisset, eulogias ex ea veluti sacram communionem jejunos sumebat.

CAPUT XXII.

Quod pedestri labore ad loca sancta properavit; et de cura egenorum.

Nam et hanc habebat consuetudinem, ut ubicunque iter ageret, si sciret eadem se nocte vel ad monasterium, vel ad qualemcunque ecclesiam, sive etiam ad religiosum quempiam virum posse attingere, nullatenus cibum sumeret, etiamsi biduanum vel triduanum jejunium expleret, priusquam ad locum destinatum quamvis defessus pertingeret; sed et si nosset venerabilem ad quem pergebat locum esse, ejecto se concite de equo per tria vel quatuor millia pedestri labore conficiebat iter usquequo ad sancta illa posset attingere libenter; omneque ad mansionem ventum esset, priusquam tabernaculum introllet, mittebat pueros fideles qui omnia late vagantes scrutarentur loca mansionis, et sicubi posset mendicos, ægrotos, vel peregrinos invenire, omnes quos reperissent ad se aut adduci, aut certe deportari jubebat, quibus ipse occurrens, si morbidum videret, medebatur; si putridas habentem carnes, ipse saniem radebat, ut cum Job dicere posset: *Flebam quondam super eum qui afflictus erat; et compatiebatur anima mea pauperi (Job. xxx, lvi).* Porro si horrentia conspiceret ora, proprio palatum perficiens digito, dolorem leniter mulcebat morbidum; sic nimirum omnia cum cura et diligentia perficiens, componebat cunctos suos sedere per ordines, et priusquam ipse quidquam sumeret ex cibo, omnibus manu propria et escam præberet et merum, postremo ipse gratias Deo actitans, una cum eis sumebat cibum, sed plusquam illi exiguum: denique cum ipsi carnibus uterentur ac vino, is pane pro cibo, et pauxillum aceti cum aqua mixtum utebatur pro potu: siquidem octo aut decem fluxere anni quibus nusquam vinum hausit in poculo: de carnibus vero melius tacere puto quam aliquid dicere, quandoquidem eas post propositum nec edere passus sit, nec attingere, et cum in prædicto annorum spatio una

^a Luxovium. Sic perspicue legitur in codice S. Aul. Acherius ipse sic legi oportere viderat, sed elidit ex suo codice L ss. diuin.

tantum die eum meminerim propter hospitem charitate exigente de volatilibus modicum quid gustasse. Cæterum peracta refectione, singulis quorum antea capita laverat et manus, demum abluens pedes deosculabatur extergens, ac prostremo stratis impositis et thoris ipse diligenter ad capita componebat ^a pulvillos; deinde seipsum spolians indumentis, collocare discubitu simulabat, sed cum cunctos cerneret alto sapore quiescere, adhibitis secum paucis fidissimis famulis, si esset civitas, castrum, vel vicus, omnia orationum loca profunda jam nocte circuibat pene invisus; et si omnimodis occurrere potuisset ante lucem, ad proprium convertebatur defessus stratum; quod si ecclesia in loco hospitii non haberetur, completo, ut dictum est, vespere omni officio simulabat se quiescere strato, sed mox ut ejus cubicularii obdormissent, eiectionem se a lectulo totum prosterneret in pavementum, ibique omni noctis spatio transacto cum aurora dici daret initium, iterum ^b se indebat thoro. Hæc autem agebat ob ostentationem declinandam, illi soli cupiens palam fieri, qui dixit: *Ora Patrem tuum in absconso; et Pater tuus qui videt in absconso, reddet tibi* (Matth. vi, 6). Sic quippe faciebat Eligius et in ^cviuere et in propria domo; et hic ei perpetuus mos fuit cunctis diebus vitæ suæ. His igitur eum beatis actibus intentum, in tantum divina provexit clementia, ut adhuc in laico habitu Domino largiente ^c declararet miracula.

CAPUT XXIII.

In natali S. Dionysii claudum sanavit.

Denique quodam tempore cum anniversaria Parisii sancti Dionysii martyris celebraretur passio, dum vigilia a clero caneretur in choro, egressus Eligius templo deambulabat in atrio, viditque eminus virum cunctis membris contractum contra sancti sepulcrum jacere in pavimento. A Deo forte inspiratus, ægri mox ^a astitit lateri, blandeque eum compellens cœpit ab eo inquirere et tempora claudicationis, et causam suæ aegritudinis; sciscitans an haberet spem in Christo, si se crederet quandoque sanandum, an etiam crederet se post mortem resurrecturum, et præmia vel pœnas ob meritum qualitatem recepturum: cumque ille ejus secutus verba cuncta hæc se credere fateretur, rursus Eligius inquit: Si ergo hæc, ut astruis, credis, cur hic inaniter jaces? roga magis hunc sanctum, ut intercedens apud Dominum reddat te protinus sanum. Et cum ille ob id se illic excubare diceret, inuens eum Eligius ait: Et credis quod possit hæc sanctus iste apud Dominum obtinere? At ille cum eadem prosequeretur, dixit iterum Eligius: Si ergo hæc sicut polliceiris, credis, promitte modo Deo te deinceps servitutum, et vide ne trepidet fides tua, et absque mora sanabit te dominus iste. Illo autem in omnibus fidem dante, fixit genua Eligius super terram, et proluxe oravit, deinde oculos pariter et palmas ad

cælum tendens, Dominum Jesum fide plenus promissionis suæ fideliter admonuit, qua dicit: *Quidquid credentes petieritis, fiet vobis* (Mac. xi, 24), et: *Si habueritis fidem, majora horum facietis* (Matth. xxi, 21). Cumque hæc pleno pectore, fide ac devotione deposceret, conversus ad ægrum, apprehensaque dextera ejus, ait: Si indubitanter credis sicut promittis, in nomine Jesu Christi surge, et sta super pedes tuos. Ilæc dicens attraxit eum ad se fortiter, et illico nexibus artuum resolutis elevatus æger stetit, et mox consolidati sunt pedes ejus et membra, et sanatus est ex ipsa hora; cui comminans et contestans præcepit Eligius, ut si nollet rursus tala pati, nullum aliud sanitatis verbum cuiquam ediceret, nisi quod Dominus Jesus per sanctum Dionysium eum sanasset.

CAPUT XXIV.

Manum aridam jocabiliter sanavit.

Quodam iterum tempore cum prætereunte Eligio copiosa pauperum turba eminens consideret, accedens ille ad eos, singulisque propinquans ut solebat, sanctis digitis elemosynam singulis includebat in pugnis; cumque ad unum ventum esset qui contractam aridamque habebat manum, ipsam non valens extendere, alteram tendebat admunera: Non hanc, inquit Eligius, sed alteram præbe quantocius: quam cum arefactam ostensurus expelleret [An expelleret?]; apprehensa ille cœpit Christum corde rogare, dumque ulnam palparet a cubito, protinus ut manum extraxit illico nervis remissis digitos curvos direxit; sicque oleo allato peruncta, confestim solida sanaque et facta sicut erat et altera; sed cum hæc videntes Eligii ascriberent favori, ille gratia humilitatis contentus, cante satis tentat eadem oculere dicens: Ego putavi ideo illum fingere, ut a me facilius elemosynam posset percipere.

CAPUT XXV.

Ex modico vini plures pauperes potavit.

Alio præterea tempore cum iter quoddam in proximo carperet, habuit obviam pauperum turbam suam jam opinione collectam, quibus elemosyna sicut solebat data, voluit insuper siti fatigatis laborem temperare itineris. Cœpit ergo querere in ministris quis haberet potum sub sellis, cumque singuli, sicut erat, maxime [F. minime] se habere dicerent, unus tandem reperit qui parvum cum vino vasculum se habere profestetur; quod protinus allatum vir sanctus benedixit, et ut pauperibus misceret illico imperavit: sed quid erat tam exigua mensura, id est, quasi tria cotyla, inter tantam pauperum turbam? Cum ergo pincerna pauxillum mitteret in scyphum, ut pote cum nec mediis posset sufficere merum, mox increpatus ab Eligio vasculum miscere jussus est plenum, cui cum puer exiguitatem flasconis obtenderet, statim illo signum crucis opponens: Eia, inquit, eia, misce crateram plenam: quoniam larga et magna Domini ait Acherius, non male quidem; sed propius, declarant miracula.

^d Astitit lateri. Codex S. Aud., attigit lat. s.

^a Pulvillos. In codice S. Aud. legitur pulvinaria.

^b Se indebat thoro. Idem codex, insidebat in thoro.

^c Declararet miracula. Forte, inclareret miraculis.

est clementia. Sic ergo factum est, ut ex eadem quantitate et universi a largis imum hauserint merum, et exiguitas non defecerit potus, ita ut in illo vase quod vir sanctus signaverat, liquor vini non quidem augeretur, sed potius nasci crederetur.

CAPUT XXVI.

Contractum in basilica S. Germani sanat.

Alio rursus in tempore cum Parisiis loca orationum circuiret, veniens ante basilicam sancti Germani confessoris vidit quemdam claudum carrecta vectum, querulis se vocibus inclamare: ad quem accedens cum valde misertus ei vellet manus imponere, humilitatis pristinae recordatus, protinus se ab eo subtraxit, alteri potius quam sibi favoris gloriam volens tribuere: praecepit tamen ministris ut auferentes aegrum a carruca in ecclesiam deportarent, ac iuxta cancellos praefati sancti Germani projicerent: quod cum factum fuisset, ingressus Eligius basilicam proluxe oravit, monuitque claudum irrevocabiliter in fide persistere usquequo eum Dominus sanari juleret: nec mora, post haec cepit claudus vociferari, totoque corpore contremiscere; cumque omnes procul astantes ad spectaculum concurrerent, confestim claudus resolutis nervorum vinculis liber a pavimento surrexit, et iam incolumis ab ecclesia processit: fuerat enim annis novem claudicationis impedimento astrictus. Tunc Eligius ex intimo corde Christo gratias referens, iter ceptum letus jam peregit.

CAPUT XXVII.

Gamapio vico claudum erexit.

Alio quoque tempore sub laicali adhuc habitu carpebat iter cum pueris suis de villa regali, quae vocatur Sterpiniacus: cumque pervenisset Gamapio vico, ingrediens illico basilicam invenit quemdam pauperem claudum pro foribus jacentem, qui viso Eligio cepit clamare, alimoniam ab eo vel aliquam postulans consolationem. Tunc Eligius sciens forte donum sancti Spiritus, accessit ad eum dicens: Rogemus Deum pariter si forte te incolumem reddat: et mox introducens eum in ecclesiam, praecipit ei enixe orationi insistere; ipse vero prosternens se in terram diutissime oravit: deinde paululum se erigens, cum adhuc videret claudum jacere, rursum orationi incubuit, et lacrymabiliter precem fundens tam proluxe oravit, tantasque lacrymas effudit, ut partem pavimenti ubertas lacrymarum humectaret, ac veluti rivulum de torrente in terram efficeret. Tandem roboratus fide erexit se, et cum magna fiducia ad aegrum accessit, ac manu ejus apprehensa dixit: In nomine Domini nostri Jesu Christi Filii Dei excelsi, surge et ambula: et confestim prosecuta est salus verbum hominis Dei, et convaluit aeger et surrexit: nam omnes qui aderant, audiebant cum magno stupore juncturas et nervos atque omnia ossa claudi illius cruscire ac solidari. Sanus ergo factus est ex

illa hora, et ambulabat exsiliens et benedicens Deum cum omni alacritate: fuerat enim ex multis jam annorum spoliis vinculis artuum astrictus, atque ex hoc magis occupabat admiratio cunctos, quod tam celeris fieri ejus potuisset curatio. Dedit ergo ei elemosynam vir beatus, et dimisit eum in pace; et ille adorans et glorificans Deum, reversus est in locum suum. Tunc Eligius cepit terribiliter conjurare pueros et cunctos comites suos, ne quousque ipse in corpore maneret rem gestam cuilibet homini indicarent, magnopere metuens ne in virtute facti meas ejus humanis laudibus gravaretur.

CAPUT XXVIII.

De metallo auri in sinu reperto.

Quadam vero die cum copiosa pauperum multitudine ad eum confluxisset, totum pene quidquid in auro habere poterat eisdem erogavit. Cumque his discedentibus alii adventassent, loculo auri sollicitè perscrutato atque excusso, nihil penitus reperit quod eisdem tribuere deberet; deinde ab uno ex suis familiaribus auri quantitatem susceptam pauperibus delit; quibus discedentibus, post aliquot horarum spatia ecce superveniunt et alii. Tunc Eligius anterioris horae minime recordans, alias forte mente intentus, protulit quam prius scrutatus erat sportellam, et ubi ante nihil repererat, mox ut etiam aperuit, metallum auri inditum reperit atque pauperibus illico tribuit: sicque demum prioris facti admirando recordans, nomen largitoris Christi cum ingenti exsultatione glorificavit.

CAPUT XXIX.

De caeco Parisiis illuminato.

Quadam iterum die cum Parisiis commoraretur, ac necessario quemdam locum adire pararet, explorante: egeni per quod iter transiret, paraverunt se cuncti juxta morem in ponte: quo cum Eligius adventasset, singulisque ut solebat sigillatim manibus elemosynam includeret, devenit inter ceteros ad quemdam caecum querulis valde vocibus clamantem; cui cum elemosynam manu imponere vellet, subtrahens ille manum clamabat virtute qua poterat: Domine, inquit, Egi, habe in me pietatem, oculis crucem imprime, quod magis desilero praebere. Tunc ille valde composite dissimulans ac subridens: Tu, inquit, amice, non te nosti signare? Noverat enim vir sanctus jactantiam virtute fugere, in quo non poterat gratia concessa latere: sed cum is eadem ingeminans importune clamaret: Tu, inquit, Domine, tu signa. Ille fidem hominis cernens, signum crucis impressit, et, o mira Christi potentia! statim signum sanguinis unda secuta, diu clausas illico reseravit sub fronte fenestras, atque ingrediente die fecit discedere noctem: si quae homo duplo munere recepto, adorans Christum discessit laudans Eligium.

ri editione legitur *vehementem*.

^c Convaluit. Haec lectio codicis S. Aud. magis placuit quam illa prioris editionis, *invaluit*.

^a *Largissimum*. Sic saepe laudatus S. Aud. codex. Edit. *largissimos*. . . *meros*

^b *Vectum*. Idem codex S. Aud. sic habet: in prio-

CAPUT XXX.

De Basilica vastata, et apollis restituta.

Alio rursus tempore dum apud Parisios commoratur, quadam die mane confugit ad eum tremebundus custos basilicæ S. Columbæ virginis, provolutusque pedibus ejus nuntiavit eadem se quiescente nocte vastatam omni ornatu fuisse basilicam: quod Eligius audiens tristis admodum effectus, cito tamen ad solita spei præsidia recurrens, clementer refecit eustodem, deinde ad sanctæ Columbæ oratorium pergens, oratione præmissa, hæc loquebatur verba: Audi, inquit, sancta Columba, quæ dicam: novit meus Redemptor, nisi cito ornamenta tabernaculi hujus furata reduxeris, equidem spinis allatis faciam hanc januam ita obserari, ut nunquam tibi in hoc loco veneratio præbeatur ab hodie. Dixit hæc et discessit, et ecce sequenti die custos maturius surgens invenit omnia vela usque ad minimam pallam, sicut prius fuerant, restituta. Tunc concito cursu quanto pridie trunculeptior, tanto nunc lætior nuntiavit Eligio; atque ille accedens, omniaque sicut dudum fuerant, suis in locis composita cernens, martyrem quidem laudavit, sed Christi Domini nomen, sicut et semper, uberius cum hilaritate magnificavit.

CAPUT XXXI.

De homine seminece vitæ restituta.

Inter cætera autem infinita bonorum suorum opera, etiam hoc apud regem obtinuerat, ut omnia humana corpora quæ vel regis severitate, vel iudicium censura diversis ex causis per multimoda argumenta perimebantur, ubicunque invenire potuisset sive per civitates sive per villas, licentiam haberet et de hargis, et ex rotis, et de laqueis sepelire deposita. Delegavit ergo ex comitibus suis vespelliones, Gallebodus scilicet atque Vincenium cum suis collegis, qui huiusmodi curæ insisterent: et ubicunque pergerent, sive in proximas urbes, sive in longinquas, jugiter secum sarculos portarent, ut sicubi cadaver invenissent, continuo ipsum humo tegerent. Igitur cum quodam tempore in comitatu regis Austriæ partes peragrarent, devenerunt ad urbem quamdam, quæ Straloburgo vocatur; cumque haud procul ab urbe essent, conspicientes eminens vident hominem ipsa die vitæ laqueo extorta pendere; ad quem protinus accedentes laqueo deponunt, ut scilicet juxta ritum sepulture traderent; sed vir venerabilis sensit forte operandum; et dum sepultura paratur, festine appropians ipse corpori, cepit eum a summis usque ad ima mulcendo palpare; nec mora, cum jam sentiret adesse animam, compositæ valde a se virtutem facili refellens, dixit: O quam grande spe-

^a Repusari. Codex S. Aud., repaxare.

^b Lucii. Acherius conjicit legi oportere, Luciani.

^c Ut usque hodie. Sic codex S. Aud. Editi, et usque hodie. Mirum profecto, si hæc et quæ sunt in fine, usque in hodiernum diem, scripsit Audoenus, hoc est auctor Eligio ipsi coætanus. Et alia sunt quæ scrupulum movent; nam quod capite 21, dicitur de monasteriis in Galliis, quæ nulla prope erant ante Eligii ætatem, scriptoris vero sæculo plurima erant, et

Alus, nisi Dominus juvisset, nunc perpetrare poteramus ut corpus hoc humo tegeremus, cum anima ejus in ipso sit! hæc dicens, cunctis mirantibus iussit eum vestimentis operiri et paululum a repausari: deinde recreato spiritu vir ille surrexit et terra, ut pote nullam passus injuriam. Quod factum cum in urbem percrebuisse, mox currentes ejusdem insectatores importune eum iterum rapere, ac morti tradere conabantur; quem Eligius vix eorum manibus ereptum regi pro eo suggessit, chartamque ei seculariam apud regem impetravit, atque ita eum defendit. Qui non post longum spatium ita se subtraxit ab ejus contubernio, Eligio fortassis conscio, ne res gesta amplius crebresceret in populo, et ut nusquam ministrorum ejus amplius appareret conspectui. Sed de his ista sufficiant: Deo soli sufficit de his quæ in absconso, vel sub sæculari habitu, vel sub venerabili et apostolica tonsione gesserit, non latere: nunc interim ad ea quæ opere manuum egerit accedam, eaque quanta valeo brevitate percurram.

CAPUT XXXII.

Quod multas fabricavit tumbas.

Hic idem vir beatus inter cætera bonorum operum insignia, multa sanctorum auro argentoque et gemmis fabricavit sepulcra, id est, Germani, Severini, Piatonis, Quintini, Lucii, Genovefæ, Columbæ, Maximiani, et Loliani, ac Juliani, adhuc autem et aliorum multorum: sed præcipue beati Martini Taronis civitate, Dagoberto rege impensas præbente, miro opificio ex auro et gemmis contextit sepulcrum, necnon et tumbam sancti Brictionis, et aliam ubi corpus B. Martini dudum jacuerat, urbane composuit; magnum insuper beneficium eidem ecclesiæ apud regem obtinuit: namque pro reverentia sancti confessoris Martini, Eligio rogante, omnem censuram, qui reipublicæ solvebatur, ad integrum Dagobertus rex eidem Ecclesiæ indulsit, atque per chartam confirmavit. Adeo autem omne sibi jus fiscalis census Ecclesiæ vindicat, ut usque hodie in eadem urbe per pontificis litteras comes constituatur. Præterea Eligius fabricavit et mausoleum sancti martiris Dionysii Parisiis civitate, et tugurium super ipsum marmoreum miro opere de auro et gemmis: cristam quoque et species de fronte magnifice composuit, necnon et axes in circuitu throni altaris auro operuit, et posuit in eis poma aurea rotundilia atque gemmata: operuit quoque et lectorium et ostia diligenter de metallo argenti; sed et tectum throni altaris axibus operuit argenteis; fecit quoque et repam in loco anterioris tumuli, et altare extrinsecus ad pedes sancti martyris fabricavit; tantumque illic, suppeditante rege, sua exercuit indu-

in quibus nunc quoque regularem disciplinam vigere testatur, ne ipsum quidem S. Audoenus tribui potest. Quod si in his locis interpolatoris ejusdam audaciam ac temeritatem agnoscimus, eandem aliis in locis grassatam esse non immerito suspicabimur, velut in capp. 19 et 29; in quibus ea tribuuntur Eligio quæ nec Eligium, nec Audoenum decebant.

^d Troni altaris. Prior vox addita est e codice S. Audoeni.

stria [F. suam... industriam], atque ita suum diffudit specimen, ut pene singulare sit in Galliis ornamentum, et in magna omnium admiratione usque in hodiernum diem.

CAPUT XXXIII.

De morte Dagoberti regis: et concilio apud urbem Romam sub papa Marino.

His operibus mirifice perfectis, atque omnibus circumquaque gentibus sedatis, ferocissimis etiam Yaceis ditioni propriæ hostili gladio subactis, mortuus est rex magnus et inclytus Dagobertus, et sepultus est in eadem sancti Dionysii basilica sub arcu in latere dextro: cui successit in regno filius ejus ætate juvenculus, vocabulo Clodoveus. Sub hujus regni principio nefanda hæresis partibus Orientis cœperat pullulare, Constantino tunc Romani imperii apicem gubernante; cœperunt ergo præfati hæresiarches nequiter ecclesiasticam regulam violare, et peregrina quædam a veritate aliena docere et prædicare, asserentes Dominum et Salvatorem nostrum Jesum Christum minime habere secundum formam servi (sic), et neque eum ex Maria veram assumpsisse carnem, profanis vocibus garriebant: quæ res plurimos in Ecclesia conturbabat, et plerosque jam contagium hujus pestiferæ assertionis infecerat, non solum in urbibus quibus morabantur, sed et urbem quæ est caput omnium Romam paulatim jam eorum pravitas penetrabat. Erat autem eo tempore Romæ præsul Beatissimus papa Martinus, qui sollicitus ac viriliter pro hac causa invigilans, imoque pugnans, multa probra et adversa ab hæreticis sustinebat; unde tandem permotus, cum et imperatorem et plures cerneret eorum assertionibus obsecundare, intento satis animo congregavit concilium sacerdotum compescendi causa, imo defendendi hujus pravitatem dogmatis: in quo concilio omnibus orthodoxis consentientibus edidit contra hæreticos fidem magnifice valde atque accurate, quam etiam cum subjuncta epistola Galliarum partibus destinavit, mandans et obtestans regi Francorum, ut si essent ejus viri catholice eruditi, hos sibi adminiculum ob hæresim comprimendam faceret destinari: ubi tunc Eligius cum sodali libentissime perrexisset, nisi ei quædam causa impediementi fuisset.

CAPUT XXXIV.

De multimodis Martini papæ tormentis, ejusque vita per martyrium finita.

Sed interim dilatione intercedente inimicus humani generis acrius incitatus, pulsabat fortiter contra murum Ecclesiæ per homines perditos, ac turrim validissimam omni oppugnationis genere fatigabat, Martinum sibi, jugiter affligendo, inclinare cupiens episcopum: sed quanquam impurus spiritus omni nisu pugnaret armatus, tamen resistebat Martinus, Christi gratia et virtute repletus, ac veluti si saxum

A immobile unda allideret, ita virili animo dicta res-puebat garrientium. Jubebatur ei imperiali decreto fidem Patribus edere contrariam, sed ille cui sacra fides venerabilis erat, abnegabat se posse impia contra Deum proferre verba, consultius fore judicans temporalem ponere vitam, tantum ut ei conscientia fidei duraret illasa. Novimus quemdam fratrem a partibus Orientis venientem, qui ea quæ narro se coram posito gesta esse testabatur, igitur cum nullo suasionis genere Martinus a catholica reflecteretur fide, multiplicibus injuriis affectus, diuque coram populo flagellatus, demum revinctis post tergum manibus velut electus aries, cuncta urbe lamentante, exsilio traditur; sicque Constantinopolim perductus, ibique exsilio relegatus, sola illic oratione meruit

B cæco lumina reddere; ubi exsulans ac delitescens, post multa tormenta claram valde et nobilem vitam optimo et venerabili fine conclusit. Simulent nunc hæretici quantum volunt, confundantur et erubescant a se martyrem factum, quamvis eum pacifice animam exhalasse clamitent, quamvis non a se interemptum, sed propria singant morte defectum, quia non eum pena consumpsit in quo pena consumpta est. Qui si in præsentem nunc adesset, hæc a me pro Martyre verba audirent: Etsi, inquam, imminente carnifice gladio mortuus non fuerit, in confessione tamen catholice fidei exsilio relegatus, post continuam et indefessam professionem gloriosum mortis exitum meruit; sicque ad Deum suum redeuntem cælestis aula martyrem suscepit: neque enim virtus ejus, author minor est, quominus beatis martyribus aggregetur, quia quantum in ipso fuit, æquanimitè toleravit quicquid ei adversitatis oblatum est: nam, sicut Scriptura testatur, non est inferior gloria, sed potius excellentior sustinere martyrium pro eo, ne scindatur Ecclesia fallacis hæreticorum, quam est illa ne imoletur idolis impulsu paganorum. In paganorum namque persecutione unusquisque tantum pro sua anima, in hæreticorum vero pro universali patitur Ecclesia: et idcirco eum potius dixerim, quia procul dubio excellentior atque eximior comprobatur. Hæc pauca de tanti viri memoria, Eligii Vita sibi contineat subnexa, loquatur et ubicunque pergit per sæcula, quanto Martinus claruerit fidei dogmate: quæ nos dilectionis gratia huc usque narrasse

C sufficiat, ut tam eximii viri memoria, qui utique collegiis meis in urbe Romana multa impendit bona, quamvis in Oriente frequentetur, non usquequaque in Occidente oblivioni tradatur.

CAPUT XXXV

De concilio apud Aurelianensium Galliarum urbem; et hæreticorum a finibus Galliarum expulso.

Per idem fere tempus quæ apud urbem Romam talia gesta sunt, unus hæreticorum pulsus a partibus

* Præfati. Sic laudatus S. Aud. codex, ex quo etiam addidimus vocem *aliena*. Prius editum erat *præfata*.

^b Saxum immobile. Codex S. Aul., saxo immobili, et infra, Jubebant ei imperialia decreta.

* Defecum. Forte, defunctum, ait Acherius; mihi nihil mutandum videtur. Haud ita multa post in codice S. Aud. legitur *carnificis gladio*. et infra, *quantus in Oriente*.

transmarinis, Galliarum provinciam petiit; qui ag-
gressus illico civitatem quæ olim Edua, nunc autem
Augustidunus vocatur, adiit; ibi quoque degens
cepit tam caute quam fraudulenter sua nefanda
dogmata prodere: quod cum in palatio ad aures
Eligii pervenisset, cepit vigilanter, sicut semper pro
hujusmodi causa sollicitus erat, cum Audoeo ac
cæteris Catholicis viris tractare, quemadmodum
hanc pestem palam omnibus manifestatam delege-
rent. Itaque non destitit * episcopos commonendo
et optimates, quousque ex jussu principis sacerdo-
tale concilium apud urbem Aurelianensem congrega-
rur; ubi præfatus hæretico in medio deducto, cona-
bantur eum docti quique diversis ex causis interpel-
lare, sed nullo poterant genere concludere; tanta
quippe dicendi arte objectis questionibus occurre-
bat, ut ubi maxime putaretur strictus, ibi quasi
anguis lubricus quibusdam foraminibus lapsus eor-
um se fronti opponeret. Cumque nullo genere a
quoquam posset conclusi aut superari, exstitit e
nostris quidam per Dei providentiam doctissimus
episcopus, nomine Salvius, qui ita ei in omnibus
obviavit, ut ingens pro hoc fieret nostris et gaudium
et spectaculum: nam omnes versutias cunctasque
ejus artes, quas ille nunc occultare, nunc etiam dis-
simulare conabatur, frequenti disputatione palam
funditus detexit. Sic quoque adversus eum omnium
epis. oporum sententia prolata, ac per singulas civi-
tates super ejus nomine decreto constituto, cum
sibi merito dedecore eliminaverunt a sinibus Gal-
liæ.

CAPUT XXXVI.

*Quod plures apostatas vir sanctus astutia sua depre-
hendit atque nota it.*

Sed et alium nihilominus apostatam cum comperis-
set Eligius evertere plebem Parisiis [F. Parisiorum],
grandi afficiens dehonestate, exterminavit ab urbe:
similiter et alium, qui episcopum se simulans circuibat
vilas et plateas decipiendo populum, diu carcere ma-
ceratum ejecit a sinibus regni Francorum: necnon
alios atque alios diversis artibus populum subver-
tentes grandi semper auctoritate est persecutus;
valde enim oderat omnia hæreticorum, vel schisma-
ticorum, cunctorumque præter catholicam doctrinam
figmenta, et jugi instantia eorum insectabatur vesa-
niam; erat enim ipse affluentissimus quidem in elo-
quentia, in studio autem Scripturarum subtilissimus,
et cum ipse sufficienter esset instructus, populum,
ubicunque pergeret, et angelicis cohortationibus edo-
cebat in Christi fide irrevocabiler persistere, atque
ab hæreticorum contagiis sese solerti cura obser-
vare.

CAPUT XXXVII.

Quantam semper dilectionem erga pauperes habuerit.

Sed inter cætera, senibus ac viduis atque pupil-
lis consolator existerat; viduæ nimirum Sareptensis

* Episcopos. Codex S. Aud., episcopus, commo-
nendo optimates, lectio non inepta.

b Senibus ac. Codex S. Aud., semper senes et paupe-
sine fine viduis, ex quo coniecere licet ita scriptum

A imitator, ipse plerumque esuriens, sui juris substan-
tiam Christi visceribus erogabat. Si infirmum vidi-
set, clementer consolabatur; si in Dei quempiam
amore ferventem, ad studium cohortabatur; si quis-
piam ad eum æger devenisset, ita ejus fovebatur
ministerio, ut nec delicias urbium, nec matris desi-
deraret affectum. Tantum itaque ad obsequia debi-
lium se ex devotione dissuderat, ut multi pauperum
sanis languentibus inviderent: atque ita ob Christi
amorem eorum assidue curam gerebat, ut omnes
pauperes eum quasi patrem se habere proprium la-
rentur: sciebat enim quid in Lazaro aliquando dives
purpuratus non fecerit, qualique superba mens retri-
butione damnata sit; idcirco magis ac magis erga
omnes se misericordem ostendens, clementer mise-
ris jugiter succurrebat; quo enim dolente non do-
luit? vel quo pereunte non genuit? quem nudum vel
clericum non ejus vestimenta texerunt? aut quod
cænobium non ejus largitate sustentatum est? vel
quas pro spe æternitatis non pertulit angustias? fa-
mem scilicet, sitim, vigiliis, cunctasque carnis illere-
bras (sic). In tali itaque proposito perseverans, præbuit
se in futurum vas electionis et utile Deo ad omne
opus bonum paratum.

CAPUT XXXVIII.

*Quanta bonitate peregrinos fovit, quantumque profe-
cerit.*

Nam cum se totum Dei servitio mancipasset, op-
tima principum jussa magnifice adimplebat, contra-
ria vero magnificentius contemnebat, eratque liber
C ad eos arguendum, humilis ad obediendum, regi pa-
riter subjectus, et Christo devotus; rutilabat quidem
specie, robustus erat in virtute, mentis utique argute,
puræ et probabilis vitæ; sic enim se exercebat
quasi semper inciperet, sic se præparabat quasi quo-
tidie moriturum; idcirco repugnantem carnem inde-
dicæ subjugabat, et ultricis gehennæ sæva tormenti
præveniens, ipse sibi et persecutor existerat et tor-
tor. Nam si contulisset sors temporis, cujebat mar-
tyr fieri pro nomine Conditoris; sed quamquam eum
pugio non transfixit, quotidianum sibi libens ipse
martyrium indixit, fuitque ei fames pro ungula, sitis
pro flamma, mundi calamitas pro bestiis, abstinencia
pro craticula. Qui sub imagine martyrii * veluti ca-
tena rigentis ferri, sic dura lege constrictus, semet-
ipsum sibi abnegavit, ut Christum sequi posset, illum
semper diligens, illum desiderans, illum ingenti avi-
ditate sitiens, qui pro amore hominis homo factus
est, ut nos ad cælum traheret, de sinu Patris in
terram descendit; eique omnem suum laborem om-
nemque dilectionem infundens, bonam terram sui
cordis jugi cultu et indesinentibus exercitiis excole-
bat, et veluti quis esuriens ac sitiens, sic ille avidi-
tatem quamdam sustinens, illud crebris Psalmistæ
dictum voce flebili conquerebatur: *Quis dubit mihi
pennas sicut columbæ, et volabo et requiescam* (Psal.

esse ab auctore: semper senibus, pauperibus, infirmis,
viduis.

* Veluti catena. Prior vox addita est ex codice
sæpius laudato S. Audeni.

LIV, 7)? Et illud: *Quando veniam et apparebo ante faciem Dei* (Psalm. xli, 2)? Et illud Salomonis: *Post te in odorem unguentorum tuorum curremus* (Cant. i, 3). Porro sectabatur in omnibus mansuetudinem et fidem, necnon et charitatem perfectam, quæ spiritualis ædificationis est vinculum; studebat se vas sanctificatum exhibere, ut habitatorem Deum in mentis suæ hospitio posset recipere, salutaribus quoque actibus jugiter erat occupatus, ut quotiescunque tentaret accederet, quoties hostis callidus aditum quæreretur, clauum semper adversum se pectoris ostium inveniret. Orabat frequenter secundum Apostolum (I Tim. ii, 1, 2) pro hominibus omnibus, pro regibus et his qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agant, in omni pietate et charitate; sciens secundum eundem apostolum (Ibid.) hoc bonum esse et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, et^a ad imaginem veritatis venire.

CAPUT XXXIX.

Laus ejus prolixius habita.

Quid plura loquendo immorer? In omni conversatione sua quasi Lucifer inter astra refulgens, instar magnæ lampadis micabat; semper enim perfectos æmulabatur ad bonum, semperque aliorum virtutes sibi proponebat ad exemplum. Tardus erat ad loquendum, secundum apostolum (Jac. i, 19), et velox ad audiendum: eratque sermone subtilis, humilitate sublimis, eleemosynis dives, charitate longanimis, vigil ingenio, promptus eloquio, flagrans studio, utile nempe vas in Christi domo; ad miserorum obsequium non piger, ad orationem paratus, ad eleemosynam profusus, ad tribuendum largissimus, mansuetudinem colens, paupertate valde gaudens, bonitatem tenens, puritatem cordis semper amplectens, qui ut ita assidue venerabiles^b animos ecclesiasticæ regule tradidit informandos, ut sub laicali proposito constitutus, divino nutu pontificis gratiam possideret uberius; sicque seipsum propria disciplina coercerebat intonsus, quasi futuram speciem indicans, ut irreprehensibilis in templo Christi præpararetur sacerdos. O quam perfectissimum laicum, cujus imitatores ipsi esse desiderabant sacerdotes! O mens omnibus prædicanda, cui non fuit aliud vivere, nisi Christum cum dilectione timere, et cum timore diligere! O

^a Ad imaginem. Imo ad agnitionem, quod Acherius legi oportere vidit.

A vere felicem sæculi inimicum, cui mundus tantopere fuit crucifixus, et ipse mundo! quia ita sapientia exstitit pervigil, lenitate placabilis, ut et serpentis astutiam cum discretionem gereret, et columbæ simplicis animum non amitteret: cujus quidem in mente, virtutum omnium decore, collocavit valde sobrium sapientia domicilium. Vere dignissimum in quo Dominus habitaret templum, jejuniis mundum, orationibus ornatum, puritate refertum, vigilis exercitatum, nomine etiam meritoque electum; quique dum nominis sui dignitate pascitur, sic se quotidie exeret, ut nequeat amittere quod vocatur in Christo Jesu Domino nostro.

CAPUT XL.

EPILOGUS.

B Sed longum nunc est per singula virtutum ejus vel gestorum insignia verbis exire, præsertim cum et liber jam supra modum refertus, finem postulans, sermonem rejiciat, et ariditas nostri sermonis attenuata, veluti longo tramite pene defessa succumbat, non quod omnia quæ de Eligio narranda erant expleverit: quippe qui nec ad centesimum ejus, ut ita dixerim, attingere potuit quanta in eo bonorum omnium ornamenta, quæ sunt vel pretiosa vel maxima, supernæ remunerationis contulerit prærogativa, sed quo velut quidam eminens in sublimi scopulus magna jam ex parte aditus, ipsa sui proclivitate fronti se narrantis opponat. Nunc ergo interim illa solummodo quæ sub laico habitu gessit, præsentis libello transcurrere fecimus, cui etiam terminum jam libenter imponimus, ne sui prolixitate audientibus fastidium irrogemus: cæterum ea quæ adhuc restant, quæque in episcopatu gesserit, quo ordine de hoc sæculo migraverit, quasque etiam post obitum virtutes operatus sit, si vita comes fuerit, et si facultatem Dominus tribuerit, intercessionibus sanctitatis ejus adjuti alio libello explere desideramus. Confidimus enim non nostris, sed ipsius meritis, opus ceptum feliciter atque fideliter ad finem usque perducere; si ipse dignetur pro nobis Christum Dominum interpellare in cælis, qui ejus munere meruit tanta mirabilia operari in terris, per eundem Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

^b Animos. Codex S. Aud., annos.

LIBER SECUNDUS.

PRÆFATIO.

Domino propitiante Vitam beati confessoris Eligii, quam pridem aliqua ex parte ordiri coeperam, et pene defessus ac lassabundus medio in tramite styulum subtrahens, opus imperfectum reliqueram, nunc paululum viribus recreatis, cupiente voto, corde jocundo, calamoque venusto opus inchoatum adire tentabo, arduum sit licet iter ac profundum, sed li-

bere fateor, quo non possum pedibus viare, ardentissimo ducor amore; ibo ergo votis quo accedere non possum verbis. Indignum profecto reor, tanti ac talis viri Vitam ad posteritatis memoriam juxta qualitatem ingenii non ad plenum monumentis tradere litterarum, cum nimirum opiner ex narratione rerum-gestarum ædificationem plurimam legentibus fore:

sed quoniam tanta ac talia ejus sunt opera, ut magnitudo quidem bonorum nihil me præterire patiat, multo vero gestorum quamplurima cogat omittere, in incerto æstuat animus, dum deliberare non valet quid teneat, quid omitat. Profiteor namque, si cuncta voluero annectere, et dies deficiet me narrante, et modum excedam voluminis: rursus si pauca comprehendam, et irrisiones metuo hypocritarum dicentium, quoniam *Hic homo capit ædificare, et non potuit consummare* (Luc. xiv, 30): et offensam potius pertimesco antistitis, ne dum seriem exponere nitor arctatæ eloquii sinceritate, magis ei injuriam videar irrogasse quam vitam exposuisse. His igitur ex utraque parte discretis, articulum jam infigam membranis, et quæ primus hujus operis liber veluti exundans rejicit, hic modo sequens velut nimium sitiens prosequatur; satisque sufficiat priori libro ea tantum exposuisse quam sub habitu seculari gesserit, nunc vero de his quæ in episcopatu egerit, hæc prima conveniant.

CAPUT PRIMUM.

De hæresi Simoniacâ Gallias peragante.

Eligius itaque olim jam in palatio militaverat sub seculari habitu Regi æterno omniumque principi Christo; fuerat quoque de temporibus Lotharii mediani, mansueti regis Francorum, et toto tempore Dagoberti inclity principis, necnon et Clodovei filii ejus, et usque ad initium regni junioris Lotharii mansit in corpore; sed crudeliter in diebus illis Simoniacâ hæresis pullulabat in urbibus, et in cunctis finibus regni Francorum; maximeque de temporibus Brunichildæ infelicissimæ reginæ, usque ad tempora Dagoberti regis violabat hoc contagium catholicam fidem. Sollicite tamen pro hoc invigilabant sancti viri Eligius et Audoenus, et communi cum cæteris viris catholicis habito concilio, suggererunt principi et optimatibus ejus ut hoc mortiferum virus cito deleteretur de corpore Christi, quod est universalis Ecclesia; habuit itaque effectum eorum pia petitio, et libenter obtinuerunt quod devote rogaverunt. Tunc ergo placuit omnibus uno in Spiritu sancto acce, to consilio simul cum regis imperio, ut nullus pretio dato ad sacerdotale officium admitteretur, neque eos qui ut lupi rapaces munera dando, mercanda censebant dona Spiritus sancti, sed hos potius qui essent boni testimonii viri et irreprehensibilis vitæ, ad officium pontificatus eligerent.

CAPUT II.

De ordinatione episcopatus ejus.

Exinde igitur elegerunt ex merito sanctitatis cunctis bonis operibus præditum ad sacerdotale officium sanctum Eligium jam lumine radiatum, ut præset Ecclesiæ Noviomagensi: decesserat enim in ipso anni circulo Acharius præfate urbis antistes. Elegerunt autem cum eo et Audoenum sodalem ejus qui vocabatur Dado, ut præset Ecclesiæ Rothomagensi. Hoc ergo modo aurificem invitum detonsum consti-

tuerunt custodem urbium, seu municipiorum, his vocabulis, Vermandensi scilicet, quæ est metropolis urbi; Tornacensi vero, quæ quondam regalis exstitit civitas, Noviomagensi quoque et Flandrensi, Gandensi etiam et Corturiacensi. Ob hoc itaque eum vel maxime in his locis dederunt pastorem, quod incolæ ejusdem regionis magna adhuc ex parte gentilitatis errore detinebantur, et vanis superstitionibus satia dediti erant, quique velut agrestes feræ, nulliuspiam salutare verbum recipere poterant; sed vir beatus cum se nullo modo ab officio disposito discutere posset, ne tamen in ullo catholice regulæ deviare videretur, non se permisit prius sacerdotem consecrari, nisi sub normula clericatus aliqua temporis curricula exigeret. Tempore ergo dilationis transacto, atque Audoenus de paribus transigeritanis reducto, jamque eo presbytero a Domino Deodato Matascensis urbis episcopo ordinato, inito concilio, pariter sub unius diei articulo apostolicam benedictionem meruerunt gratuito: erat enim tempus quo apud Gallias Rogationes a cuncto populo celebrabantur. Convenientes igitur simul in civitatem Rothomagensem quarto decimo die mensis tertii, tertio anno Clodovei, juvenuli adhuc regis, die Dominico ante Litanias inter catervas populi, inter agmina clericorum, inter choros psallentium consecrati sumus gratis ab episcopis pariter episcopi, ego Rodomo, ille Noviomio. Sic ergo episcopatu suscepto ad sedem remeans, qualem se demum quantumque præstiterit quis digne valeat explicare; aut quis tanta verborum copia instructus existat; vel quæ oratio tantæ affluentiae ubertate exundans, quæ cuncta ejus bona, ut decet, queat prosequi? Idem semper robustus ad virtutis instantiam se exercens, constantissime in corpore proposito perseverabat; eadem in corde humilitas, eadem in vultu gravitas erat, eandem pauperibus curam, eandem ut prius sollicitudinem gerebat, eadem dilectio fraterna, eadem mentis constantia eidem permanebat, nisi quod episcopalis ambitio, quæ cæteris pompæ fomentum subministrare solet, ei plus studium abjectionis exhibuit, et unde alii ad tempus videntur extolli, inde his amplius studuit humiliari. Erat itaque Christo semper subjectus, et devotione armatus, doctrina præcipuus, pontificio dignus, humilis in honore recusando, subditus in suscipiendo, exsul spontaneus, fide plenissimus, obediens in Dei præceptis, credulus in promissis, peregre locuples, in industria solers, in opere docilis, in spe longanimis, in colloquio sapiens, in consilio prudens, in corrigendo vehemens, in diligendo ardens, in adversis patiens, in periculis fortis, in disciplinis mansuetus, in eleemosynis largus, in studiis assiduus, metu mortis sollicitus, in timore Dei eximius, in religione magnificus, in exsequiis devotus, in misericordia gloriosus, in disciplina strenuus, excellenti ingenio præditus, justitia insignis, severitate terribilis, ad gratiam promptus, ad ignoscendum paratus, humilitate summus, hospitalitate præcipuus, nutri-

* *Transigeritanis*. Sic codex S. Aud. Editi, *Ligeritanis*.

tor gregis piissimus, pastor Ecclesiae providus, dispensator fidelis, moderator insignis, delictum proprium cavens, alienum ut suum lugens, plebi monita praebens, Christique praecepta docens, protervos non armis sed patientia vincens, superbos Christi jingo suavissimo subdens: semper enim in obsequiis pauperum, in diligentia peregrinorum infatigabiliter perdurabat, atque ita eis suum impendebat obsequium, ut nisi quae fundatam in Christo haberet mentem, procul dubio despectui duceret talia vel coequalibus praeberet, qualia is jugiter luridis ac senis et depicabilibus exhibebat. Denique omni episcopali pompa postposita, populorum agmine contempto, clericorum frequentia spreta, famulantium obsequiis relictis, pauperum semper captivorumque delectabatur consortiis; habebat enim sequestratum statutum locum, in quo certis quibusque diebus egenos ac debiles intromittens, ipse ut dudum consueverat famulorum more satagens satis eis devote serviebat, ipse squallentia capita lavans, incomptam ac deformem cesariem manu propria radens, potumque singulis ac cibum post diligentiam praebens, omnes clementer refocillabat; deinde singulos muneratos, nudos etiam vestitus gratissime dimittebat, illisque ex una parte exsemitibus, alios, si adessent, ex altera parte intromitti jubebat; quibus similiter cuncta explens benignissime refovebat. Nonnunquam vero etiamsi plurima turba conflueret, similiter omnibus faciebat: singulis tamen diebus constitutum duodenarium numerum reficiebat, ipse plerumque cum eis hora congrua ad unam mensam pariter convivans, ita duntaxat, ut prius singulis aquam manibus funderet, merumque ac panem manu propria praeberet. Sed quid haec diutius narrando immoror? Ita, fateor, nunquam vidi studium fervere, nusquam in Galliis hujusmodi opera taliter a quoquam audiri expleri: posset enim quis vel raro arripere, sed vix aut difficile perpetuo tenere; hic vero quod semel proposuit, perpetuo retinuit; quod primum Deo vovit, nullis mundi negotiis obligavit; quod in principio arripuit, ad finem usque perduxit.

CAPUT III.

Quanta instantia plebem commissam traxit ad viam salutis.

Præterea pastoris cura sollicitus, lustrabat urbes vel municipia circumquaque sibi commissæ; sed Flandrenses atque Andoverpenses, Frisiones, et Suevi, et barbari quique circa maris littora degentes, quos velut in extremis remotos nullus adhuc prædicationis vomer impresserat, primo eum hostili animo et adversa mente susceperunt, postmodum vero, cum paulatim per gratiam Christi his verbum Dei insinuare cœpisset, pars maxima trucis et barbari populi, relictis idolis, conversa est ad verum Deum, Christoque subjecta; sicque demum factum est ut quæ coelitus lumen ostensum, aut radius quidam solis erumpens, totam partis illius barbariem illustraret. Nam et ipsi qui eum primo velut ferocissimæ bestiae discernere cupierant, postmodum attendentes ejus bonitatem ac mansuetudinem, imi-

tatores ejus fieri cupiebant. Quis enim esset ita obstinatus, qui ejus modestiam intuens non confestim admirando obstupesceret? aut quis arrogans, sobriam ejus vitam considerans, non illico ad equitatem semetipsum converteret? Crescebat nimirum in eo quotidie opinio famulatrix virtutum; seminabat in plebem verba veritatis fructu fidei redundantia, sufficienti sale condita, et velut aromaticis unguentis infusa: nec erat juvenis famia contenta circumjectas tantum Gallias illustrare, sed exteras utique provincias implebat, meritorum gratia præcurrente. Inter barbarorum siquidem fremitus quasi signifer belligerator, corporeo timore nudus, sed fidei fervore vestibus se ingerebat, Christi charitate securus, adversantesque sibi fortiter superabat, non corporea lorica amictus, sed fidei virtute indutus. Quoties ob veritatis assertionem paratam habuit mortem, fecissetque satis votis, si contulisset ora temporis! Sed licet ei ratio temporis non potuerit præstare martyrium, gloriam tamen martyris non amisit, quia pro spe æternitatis jugiter laboravit; verum si ei Neronianis Decianisque temporibus, in illa quæ tunc exstitit dimicare congressione licuisset, securus dixerim, sponte equuleum ascendisset, et ultro se pro Christo ignibus intulisset, libensque palmam sanguinis occupasset. Sed quanquam ista non tulerit, implevit tamen etiam sine cruore martyrium, dum fortitudine roboratus, in vigiliis sedulosus, in jejuniis assiduus, fidem servando, cursum consummando, repositam sibi a Christo justitiæ coronam quotidie expectabat restitui. Tanquam speculator etenim a Domino constitutus, prædicabat verbum cum omni auctoritate; instabat secundum Apostolum oportune, importune; arguens, obsecrans, increpans in omni patientia et doctrina, suavem semper habens de his quæ Dei sunt vel allocutionem plebis, vel collationes fraternæ familiaritatis, tenens semper in doctrina humana auctoritatem apostolicam, per quam aggressus gentium prælia, et gentis ferocissimæ pacem tenuit, et copiosum exercitum ad fidem Christi convertit, ac fidei catholice intemerata consortia jugiter custodivit.

CAPUT IV.

De laude ejus proluxæ descripta.

Sane si quem vidisset peccatis noxiis vulneratum, et sagittis diaboli confixum, mox adhibebat dignas curationes sermonum, et verbi Dei salubre medicamentum ostendens contra vulnera incantatoris salutare malagma confessionis, indisciplineationes quoque et transgressiones suorum a reguâ honesta vel recta, et arguebat clementer, et tolerabat patienter; eratque in eo mira in cunctis operibus discretio, et imitabilis erga omnes dilectio. Erat ergo Eligius opere castus, fide catholicus, charitate diffusus, in tentationibus cautus, in fide firmissimus, in operibus bonis promptus, in sermone verissimus, in iudicio justus, in consilio providus, in bonitate conspicuus, in charitate præclarus, Deo sedule serviens, errantes corrigens, correctos fovens, obstinatos sper-

nens, humiles semper diligens : exuberabat quoque in eo constantia fidei, puritas dilectionis, sinceritas pacis, amor charitatis, atque ad æternam vitam doctrinæ suæ filios jugi studio incitans, quos erudiebat hortatu, præveniebat exemplo, quæ docebat agens, et quæ agebat docens, nec aliud ore promens, aliud corde volvens, sed quod ore docebat opere corroborabat; et quale habebat verbum, talem et vitam; qualem etiam vitam, tale quoque et verbum. Summa quippe bonitate subditos regebat; summa severitate semetipsum damnabat; non satis erat terribilis in subjectis; nimium valde austerus in placulis, in se servabat censuram, in alios præferebat justitiam, rigore utebatur in discussione justitiæ, misericordia in definitione sententiæ, districtiones vero censuræ semper temperabat misericordia, sciens scriptum quia in eo quod judicat quis, judicandus est : et quod *Potentes potenter tormenta patientur* (Sap. 11, 7), et quod *Judicium erit durissimum his qui præsumunt* (Sap. vi, 6). Hæc ergo sedula mente pertractans, in omni actione discretionem tenuit, nec in ullo penitus intemperate se gessit, sed omnia diligenter distinguens, et in disciplina et in modestia modum semper ac temperamentum servavit.

CAPUT V.

De cænobio Noviom. constructo.

Præterea ædificavit in oppido Noviomagensi acillarum Christi monasterium, ubi et congregationem magnam, et vitæ institutionem districtam indidit; terræ quoque redditus sufficienter delegavit, et omnia quæ essent monasterio necessaria solerti satis cura providit. Sed et alia multa monasteria quæque ejus opere, quæque vero institutione a discipulis ejus constructa hodie intra Gallias noscuntur : nam multi ex discipulis ejus ecclesias condiderunt, multi monasteria salubriter rexerunt, multi etiam in regimen episcopale sublimati Ecclesiis præfuerunt.

CAPUT VI.

De multis ab eo sanctorum prolatis corporibus; et de intentione S. Quintini.

Huic itaque viro sanctissimo inter cætera virtutum suarum miracula, id etiam a Domino concessum erat ut sanctorum martyrum corpora, quæ per tot sæcula abdita populis hæcenus habebantur, eo investigante ac nimio ardore fidei indagante patefacta proderentur : siquidem nonnulla venerabantur prius a populo in locis quibus non erant, et tamen quæ in loco certius humata tegerentur, prorsus ignorabatur. Ex eo ergo tempore quo Eligius pontifex consecratus, et Ecclesiæ pastor est datus, ab eo nonnulla inventa populis sunt declarata; ex quibus primum ac summum sanctum martyrem Quintinum in principio episcopatus sui grandi instantia quæ iustum, olim quoque celatum, promovit palam in publicum. Denique priusquam Eligius ejusdem loci datus esset episcopus, exstitit quidam vir improbus, vocabulo Maurinus, ut videbatur populis habitum religiosus, cantor in regis palatio laudatus, atque

A ex hoc, ut rei docuit exitus, mente tumidus, corde protervus, atque actione dissipatus, qui audacia præsumptionis suæ deceptus, cepit verbis extollere a se corpus martyris Quintini et inquiri posse et inveniri; sed ut et ejus proterviam illico et Eligii merita demum Dominus declararet, mox ut terram sarculo scabere cepit, manubrium fossorii manibus ejus inhæsit, sicque miser opus præsumptum relinquens, sequenti quoque die in manibus suis vermibus ebullientibus miserabiliter expiravit : ex quo factum tantus timor adolevit in populo, ut nullus deinceps quamvis probabilis vitæ præter Eligium hujusmodi negotium auderet appetere. Eligius ergo cura pastoralis suscepta, statim in exordio suæ ordinationis cepit assidue erga locum illum : est enim B haud procul ab urbe Vermandensi, in eo scilicet loco ubi quondam martyr ex fluvio elevatus ab Eusebia in monte fuerat tumulatus. Eligius itaque divino nutu instigatus volebat in animo, sed et libere proclamabat populo non illic haberi corpus quo eum loco venerabatur populus, sed esse potius in parte ulterius. Cumque diu hujusmodi confilio mentem ejus stimulare, cepit tandem sagaci inquisitione per basilicæ pavementum huc illicque tenari scubi sacratum tumulum posset deprehendere, sed cum nullatenus indicium tumuli reperiret, cepit a fratribus destitui prosequentibus cum tremore interitum illius, qui dudum investigationem superba mente concipiens, lugubri morte vitam finisset; necnon et antiquitatem corporis longinquitate jam temporis consumpti, atque ad nihilum in pulverem redacti objicientes, conabantur eum a cepto mentis proposito revocare.

C Cumque ei istiusmodi impedimenta a fratribus obficerentur, altius ille ingemiscens aiebat : Nolite, fratres, quæso, nolite impedire devotionem meam; nam ego credo in Creatorem meum, quod me non dignabitur tanto thesauro, tantumque mihi desiderato fraudare. Tunc ergo attentius persistens levavit triduanum jejunium, atque exiit Christum Domini divinitatem cum lacrymis exorans, vovit non se prius quidquam alimonie accepturum, quam mereretur desideratum percipere votum : tanta namque erat ei fides, tantaque constantia, ut plerumque sic D facienda præveniret, tanquam jam facta crederet, atque nonnunquam ita cum Deo, quem almodum cum terreno suo loqueretur domino, ac propositum quod ipse statueret, id Deum complere indubitanter crederet : unde etiam cum a multis dehortaretur, dicebat : Tu, inquit, Domine Jesu, qui omnia nosti priusquam fiant, tu scis quod nisi manifestatum ostenderis mihi corpus hujus sancti tui testis, qui propter nomen sanctum tuum passus est, quanquam alim indignus, nunquam tamen plebs hujus episcopatum geram, sed exsul potius ab hæc provincia procul secedam, ubi ut dignum est inter bestias moriar. Quid multa? cepto operi persistens, cum adjuutores ejus per diversa ecclesiæ loca tendendo discurrent, nullamque inveniendi spem ca-

perent, leniter ille omnes compescens, unum eis locum, quo nulla esse suspicio poterat, in posteriore ecclesie parte effodiendum designat. Tunc omnium labore ibi converso libenter jussis obtemperant, defossaque jam in altum ultra pedes de eam seu amplius terra, ab spe iterum inveniendi corporis destituuntur et cum tertia jam nox media fluxisset, arrepto Eligius sarculo, rejectoque amphibalo, cepit totis viribus cum cereis et cum lampadibus terram sanctis effodere manibus: cum paululum intra fosse declinans, in latus cavearum scabere humum cœpisset, mox reperit cumbum sane veterrimum, tegentem corpus saceratum. Tunc gaudio magno repletus, cum sarculo quem manu gestabat, avidissime latus ferisset sepulchri, confestim forato tumulo, tanta odoris fragrantia cum immenso lumine ex eo manavit, ut etiam ipse sanctus Eligius fulgore lucanis odoreque inenarrabili percussus vix subsistere potuisset. Nam et globus splendoris, qui ex tumulo ad ictum ferientis processit, tantam vim suae claritatis sparsit, ut cunctorum astantium obtutibus oculorum retusis, partem maximam regionis illius in diei claritatem mutaret; unde omnes quos eadem hora vigilare contigerat, quique rei causam ignorabant, magnum quoddam datum cœlitus signum aestimabant. Erat enim transacta media nox, et nox quidem obscura valde et caliginosa, sed procedente fulgore quasi lux diei ad tempus resplenduit, et in tempore claritas recessit. Tunc ergo sacrum inventum corpus Eligius cum gaudio lacrymabili exculatur, ac de profunda tellure elevato, reliquias sibi undecunque concupivit, segregavit, dentes etiam pro languentium medela e maxilla sancta abstulit, atque in radice dentis gutta sanguinis exivit. Clavos quoque miræ magnitudinis, qui tempore passionis ejus persecutores corpori infixerant, ex cerebro cæterisque artubus abstractos, sibi pro reliquiis sequestravit. Capillos etiam pulcherrimos reliquiis separatos delegavit. Deinde holoserico pretiosissimo obvolutum compositumque honestissime corpus summa cum diligentia citra altare transposuit; tantam denique ex auro argentoque et gemmis miro opere desuper fabricavit. Ecclesiam quoque, quæ exigua conventibus populi videbatur, eximio opificio ampliatam decoravit. Ipse demum ex reliquiis, quas a sancto corpore sequestraverat, multa loca condidit, multimodamque medelam diversis a gruitu linum incommodis easdem impartiendo præbuit.

CAPUT VII.

De inventione S. Piatonis aliorumque sanctorum.

Post hæc simili modo grandi labore atque instantia invenit in territorio Medeniantense, vico Saciano, sanctum martyrem Piatonem, cui similiter clavos prolixos ex corpore ablatis populis in argumentum monstravit. Corpus denique, sicut martyrem decuit, eleganter composuit; atque mausoleum urbane desuper fabricavit. Siessionis quoque civitate, sanctos martyres et germanos Crispinum et

A Crispinianum ex quadam crypta prolatos mirifice composuit, eorumque memoriam insigni ornameto decoravit. Necnon et Belvacus municipio, beatorum martyrum Lucianum, collegam quondam sancti Quintini inventum similiter fabricavit atque composuit: sed et alias quam multas memoriis sanctorum impendit diligentias, quæ nunc non sufficit narrantibus evolvere lingua.

CAPUT VIII.

Quanto labore apud barbaros deservavit.

Multum præterea in Flandris laboravit, jugi instantia Andoverpis pugnavit, multosque erroneos Suevos convertit; lana nonnulla Christi clypeo protectus cum apostolica auctoritate destruxit; idololatricam quoque diversis generis ubicunque invenit, funditus subruit. Inter hæc autem cum semper sobriam religiosamque virtutibus teneret disciplinam, frequenter ab ingrato et perfido populo lacessitus, et pene usque ad contumeliam provocatus, nullatenus a cœta doctrina arebatur, sed magis ipse lenis, patiens, humilis, et mihi, pro eis Dominum deprecabatur: nam cum circumquaque rura lustraret, inenarrabili subtilitate blande atque compositè desides barbarorum animos, et minus de spe futura sollicitos, solerti satis studio verbis blandis nitebatur stimulare, atque ad amorem supernæ patriæ accendere; prædicans infestis pacem, violentis quietem, ferocibus lenitatem; docens omnes in unum ad Ecclesiam coire, monasteria construere, atque in bonis actibus Deo sedule servire. Ad cuius videlicet hortatum ita nonnulla permutata est barbaries, ut subito in arido et squalenti campo videretur secunda seges et uberrima messis surrexisse: videres complures ad penitentiam currere, opes pauperibus erogare, libertates familiæ dare, atque quamplurima bonorum operum præcepta sectari. O quanti Eligii industria ab errore gentilium retracti, venerabili Christi juncti sunt gregi! Quanti exemplum ejus secuti, omnes sæculi illecebras respuentes, beatam monachorum vitam sunt adepti! Quantæ puellæ eo suadente carnales nuptias spreverunt, ut in matris Ecclesiæ receptæ gremio Christi sponsæ dignæ haberentur! Quam copiosum etiam agnæ utriusque sexus annis singulis in Paschali solemnitate, quod per totum annum acquirere poterat, manibus propriis baptizans sacro fonte abluibat! Extrahabat enim tam dulciter quam viriliter a faucibus inimici viros cum mulieribus, senes cum juvenibus, salubriaque monita assidue tradens, innumeros convertibat ad viam salutis. Videres plerumque inter multas infantium turbas anus decrepita valde ætate, cuncta tremulas membra, canescente capite, rugata fronte, necnon viros ejusdem senectutis sub manibus ejus in fonte sacro renasci quodammodo, ac subito albis indutos renovari. Videres et nonnullos ad confessionem piæ animæ concurrentes, et sagittis inimici saucios, ita ab Eligio veluti a peritissimo medico redire sanos, ut nulla jam in eis cicatricum vulnera remanerent, nullaque prioris

* Lucianum. Lucium legitur in codice S. Aut. cni.

culpe eos delectatio comitaretur. Sed quid diutius innoxer? manifeste enim et evidenter aderat ei divina gratia, qua innumeros ad imitationem sui provocabat. Porro resplendebant in eo virtutes eximie: modestia cum verecundia; sapientia cum simplicitate, severitas cum mansuetudine, doctrina cum humilitate, humilitas cum rigore; et cum esset aliis misericors, sibi ipsi erat durissimus; cæteris quoque pius, sibi abstinendo severus; omnibus largus, sibi soli restrictus: inter cuius colloquia sacra semper resonabant verba; qui de pace sollicitus, de salute patriæ curiosus, die noctuque pro quiete Ecclesiarum quæ ubique sunt, ac pro pace principum supplicabat; cuique ut vocabulum nominis, ita et virtus animi et celestium gratiarum magnificentia concordabat.

CAPUT IX.

*Qua doctrina in populo polleret; quibus præcipue flo-
reret virtutibus.*

Nam quis ejus abundantiam rigantis ingenii contendat evolvere; aut quis ejus bona verbis valeat explicare? Quam fuit in timore Dei fundatus; in dis-
sertione providus, in consilio profundus, in causa sæculi eloquens, in virtute humilitatis mirabilis, astutus juxta Prophetam, et prudens, columbæ simplicitatem non amittens? O venerabilem Christi sacerdotem! o imitabilem virum pietate, misericordia et charitate, quæ quotidie etiam in perfectis frigescit, in eo tamen usque ad finem aucta in dies perseveraverit! Quis namque ejus mansuetudinem, quis puritatem, quis spiritus fervorem, quis discretionem, quis benignitatem, quis postremo jugem meditationem die noctuque in præceptis divinis, verbis poterit explicare? Quis, inquam, eo in opere Dei promptior, in oratione ferventior, in lectione sollicitior, in sobrietate parcior, in lacrymarum largitate profusior, in corpore honestior, in corde sincerior, in mansuetudine moderatior, in compunctione ferventior, in charitate jocundior potuit unquam inveniri?

Præcipuas denique virtutes quæ possent hominem ad culminis celsitudinem libenter sublevare, prudentiam scilicet, justitiam, fortitudinem et temperantiam, ita in se connexas, sibi quæ mutuo coherentes excoluit, ut pene in singulis emereret: habuit nempe prudentiam in discernendo, justitiam in judicando, in atrepto proposito fortitudinem, in qualitate discretionis temperantiam. Quid enim eo prudentius, qui contempta mundi stultitia Christum secutus est, Dei virtutem et Dei sapientiam. Quid justius, qui omni substantia pauperibus distributa, docuit divitias ob Christi dilectionem penitus esse contemnendas? Quid fortius, qui inter Francorum protervam gentem barbarasque nationes, et arrogantium probrosas contumelias spiritum semper servavit intactum? Quid temperantius qui nobilium felicitate spreta, maluit in humilibus tuto gressu pergere, quam pendulo gradu in sublimibus fluctuare? Magnopere etenim concupivit inter homines esse inglorius ut coram Deo appareret gloriosus; mentequæ

A in Christo fundata, ecclesia potius quam terrena desiderans, humanam studiosè prevertit oblectationem, ut posset habere divinam in celestibus consolationem: inter hujusmodi itaque institutionis exercitia vir beatus ex dono sancti Spiritus virtutum operabatur insignia.

CAPUT X.

In Provinciæ partes daemoniacum liberavit.

Igitur quodam tempore causa exstitit ut regionem quæ proprie Provincia nuncupatur, adire debuisset. Cumque die quadam cum nobili suo comitatu iter agens partes ejusdem Provinciæ peragraret, occurrit ei vir quidam immundo et nimis sævo repletus spiritu. Is cum vidisset sanctum virum, timore perculsus, et spumans ac pallens dixit ad eum: Quid hic tu, Eligi? Ad quem conversus sanctus Eligius dixit: Et quid ad te, immundissime diable? In nomine Jesu Christi obmutesce, et exi ab illo: et continuo vehementer discerpens hominem, exiit ab eo (quindecim vero annis obsederat et cruciaverat virum pessimus ille spiritus); statim ergo pristina sanitati restitutus homo surrexit incolumis, et sanus factus est ex illa hora.

CAPUT XI.

Quomodo in villa Ampucio demoniosam liberavit.

Profectus igitur Eligius devenit in villam quamdam, quæ vocatur Ampucius, quæ sita est super ripam fluminis Rhodani, et pertinet ad prædium Erchenberti illustrissimi viri. Erat autem ibi femina quædam infestum diu dæmonem patiens; quo in loco Eligius orationis gratia basilicam ingressus, cum oratione expleta regrederetur, occurrens ei mulier cepit nomen ejus crebrius atque insolentius inelamare. Tunc Eligius respiciens eam, misertus ejus, fixis in terram genibus oravit, deinde conversus ad eam dixit: Adjuro te, maligne spiritus, per Deum Patrem omnipotentem, et per Jesum Christum Filium ejus, et per Spiritum sanctum paraclitum, ut ipsis virtute fugatus discedas ab hoc vasculo quod obsides captivum: et confestim ad ejus verbum collisit spiritus mulierem in terram, et facta est velut mortua; sicque vim maximam patiens dæmon, et sanguinem per os mulieris ex internis visceribus egerens, confusus exivit ab ea, et aufugit a facie hominis Dei. Tunc sanctus Eligius jussit allevari mulierem, et benedicens aquam cum oleo dedit ei in potum, et cum gustasset, refocillata est anima ejus, et sana facta est ex ea hora.

CAPUT XII.

Ut cognitam in spiritu causam furti indicavit.

Næque illud prætereundum puto, quamvis sit ignobile, quod eodem itinere vir beatus experimento cognoverat. Itaque cum sufficienter cuncta pro quibus a venerat explesset, omnibusque sibi amicis et episcopis in Provinciæ partibus visitatis, necnon et domo Aspasii sobolis Juvini Christianissimi viri illustrata, parat jam Eligius cum suis omnibus remeare ad propria. Postremo igitur omnium cum apud Aurelianum Uzzensem episcopum convivio peracto,

eidem vale dicere pararet, contigit ut inter satagentium utrorumque frequentiam ministrorum, unus ex familia ejus canuam, cum qua camelum onerarium secum semper ducere consueverat, subito perderet. ob quod in diversa discurrens, prolixius ^a arcebat iter. Tunc Eligius accito ad se secretius famulo, indicat ei hominem sui conscium furti; jubet insuper dicens: Vade, inquit, in illam quæ juxta cetimum sita est rupem, illic inter vepres reperies ligatum funda, et absconsum quod quæris; solutoque eo, accipe quod tuum est, et absque ulla injuria, absque verbo etiam gravi, redde homini tibi designato, ex quo ligatus tenetur fundibulum: quod cum ille fecisset, nimio fur pudorè atque stupore percussus, veniam facti sui precabatur, offerens insuper homini redemptionem piaculi.

CAPUT XIII.

Qua demum institutione semetipsum excoluit.

Post hæc igitur Eligius ad urbem propriam regressus, institutionis suæ normam quotidie augmentabat in melius, diligens in primis Deum ex toto corde, ex tota anima, atque ex tota virtute sua; deinde proximum sicut semetipsum; in lege Domini sine lassitudine persistens, mores bonos nulla noxia conversatione inquinabat; vitam temporalem pro exsilio ducens, vitam æternam omni concupiscentia spiritali desiderabat [actus vitæ suæ omni hora custodiens, oculum mentis suæ ad Deum semper defixum habebat]; ab omnibus quæ lex vetat solerti cura abstinens, a cogitatione quoque noxia animam revocabat, sciens hominem et de cogitationibus judicandum: nihil præterea de se præsumens, nihilque boni sibi tribuens, bona a se facta divino muneri ascribebat. Odientes etiam ad pacem invitans, discordes ad concordiam revocabat; consilium et opus suum semper ad Deum convertens, in omni conatu suo Christi auxilium flagitabat: pedes ejus semper directi ad evangelizandum pacem, ad evangelizandum bona, sub specie honesta, animo benigno incedebat; ac sicut fidelis servus et prudens quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore necessario, sic populum sibi commissum omnimodis festinabat spiritali reficere cibo; clementer docens, optime instruens, a consuetudine peccandi tota omnes virtute retrahere nitens. Erat præterea spiritu fervens, sollicitudine impiger, moribus clarus, operibus ornatus, omnique suavitate conspicuus: in oratione assiduus, in jejuniis strenuus, in eleemosynis largus, atque ita inter divites et pauperes medius, ut pauperes eum quasi patrem, divites quasi superiorem sibi aspicerent; ipse enim non ad personæ potentiam, sed potius ad morum elegantiam attendebat, et tanto unumquemque eminentius honorabat, quanto vivere sanctius didicerat. Erga egenos quoque et advenas ita se sollicitum exhibebat;

A ut vere Christum esse in ipsis fide integra crederet, et non tam illis quod conferebat, quam ipsi Christo se eadem conferre gauderet. Ipsi quidem fenerabat cibum, et oculis suspiciebat celum; ipsis alimenta præbebat, et Christum cum fiducia invocabat; ulnas tendebat in dando, mercedem procul dubio expectans ex alto: nam quantam molem substantiæ Eligius disperserit amore Dei succensus, meum tantum non est referre, norunt hæc atque senserunt omnes pene quatuor cæli plagæ. Quod enim monasterium non ejus penetravit eleemosyna? aut quis clericorum non ejus substantia refocillatus est? quis peregrinus non ejus est receptus hospitio? aut quibus advenis non suum impendit obsequium? Quos curiosissime omnibus locis perquirens, damnum suum **B** putabat, si quisquam debilis aut esuriens beneficio sustentaretur alterius: ardentissima quippe fide toto Salvatore animo conjunctus, reddebat ei quod ab ipso acceperat, ac per singulos ejus famulos Christum se videre credens, quidquid in illos conferret, contulisse se in Deum lætabatur, illud semper revolvens quod Dominus in Evangelio dicit: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v, 7). Et illud: *Sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna exstinguit peccatum* (Eccli. iii, 33). Et illud: *Facite vobis amicos de iniquo mammona, qui vos recipiant in æterna tabernacula* (Luc. xvi, 9). Et, *Date elemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (Luc. xi, 41). Hujusmodi Eligius studiis exercitatus, divina eum gratia comitabatur uberius.

CAPUT XIV.

Ut patriam revisens Bituricas, reos carcere liberavit.

Denique quodam tempore, affectu pietatis et pastoralis cura sollicitus, venerat ei in animum solum proprium paternæ possessionis, civitatem Lemovicinam visitare. Audiens enim sanctam famam monasteriorum suo jam exemplo in eadem urbe constitutorum, desiderabat magnopere proprio eadem cernere intuitu, et præcipue ob monasterii sui venerabilem atque omnibus imitabilem institutionem, quam nimio desiderio æstuabat: comitatu cum Bituricas civitate appropinquaret, directis in viam cunctis comitibus suis, ipse cum paucis destinatus erat ad memoriam Sulpicii confessoris ^b orare. Quo cum pervenisset, oratione facta, audit complures nuper mortis sententia damnatos teneri in carcere fiscali vinctos; interfecerant enim quemdam fiscalem judicem, et ideo habebantur in vinculis. Eligius ergo memor verbi Domini dicentis: *In carcere eram, et venistis ad me* (Matth. xxv, 36); et: *Quandiu fecistis uni ex minimis meis, mihi fecistis* (Ibid. v. 40), rogat se deduci ad eos; sed cum appropinquasset custodiæ carceris, mox milites consurgentes obstitērunt ei vehementer, nec permiserunt eum propius accedere: tunc ille mœstus admodum indi-

^a Arcebat iter. Sic codex S. Aud. Editi arcebat. Ex eodem capite addidi quæ uncis inclusa vides capite sequenti.

^b Orare. Ita malui cum codice S. Aud. quam ut in priori editione, adorare.

gnatæque anime discessit, et coeptum ita peragere. Factum est autem cum pervenisset ad locum destinatum, commoratus est aliquandiu apud urbem Lemovicas, et circumiens omnia monasteria tam infra urbem quam in suburbanis sita, devotissime omnium benedictiones hauriebat, visitatis etiam in suo monasterio fratribus, necnon et secundo eisdem abbate constituto (prior enim ad episcopatum captus habebatur) paterna singulos sollicitudine commonebat, hortans omnes servire Deo in veritate, et simplicitate cordis, quotidieque in melius coalescere, et acceptum propositum omni instantia ad finem usque perducere. Venit autem et ad pradium parentum suorum; nam et ibi jam habebatur monasterium a germano ejus Alficio in ipso patris sui tabernaculo constructum; ibique similiter fratribus conventis, atque clementer consolatis, parat postremum reverti ad civitatem suam; et cum prociat a Bituricis iter carperet, voluit iterum divertere ad civitatem; stimulabat enim animum ejus, quoniam reos qui tenebantur in carcere, nihil prius juvatus fuisset, nec quivisset liberare eos.

Ob hoc ergo iter agens, precabatur Dominum ut convento carcere non pateretur laborem suum frustra consumere. Die igitur qua ingressurus erat civitatem, cum valde diluculo elevasset oculos suos ad cælum, facta est caligo et nebula tenebrosa nimis, ita ut habitatores civitatis nec ad spatium facti lapidis procul contueri possent. Sic ergo Eligius urbem ingressus, cum appropinquasset januas carceris, confestim velut magno facientis impulsu, divino nutu contractæ sunt serræ, dissipati cardines, ostia carceris patefacta, omniaque vincula compeditorum soluta. Tunc Eligius concessam sibi virtutem quasi nihil ad se simulans pertinere, cito carcere discedit, dat tamen reis consilium ut mox egredientes ergastulum, ecclesiæ peterent confugium; at illi egressi sine mora celeri cursu ad basilicam beati Sulpicii properant; eumque essent omnia ecclesiæ ostia obserata, et rei huc illucque circumspectantes nusquam invenirent introitum, fracta est subito una ex vitreis maximis quæ erant in fronte basilicæ, simulque ostium patefactum est unum ex latere ecclesiæ, atque ita carcerati basilicam ingressi thronum altaris sunt expetiti. Deinde cum sanctus Eligius omnia orationum loca circumiens illuc quoque devenisset, invenit eos omnes circa altare, seu ante sepulcrum præfati antistitis consistentes; et milites quidem cum invenissent carcerem dissipatum, statim persecuti sunt eos usque ad prædium locum, et ingressi basilicam, injecerunt eis manus, ac ferro vinclos lorris trahere conabantur; quibus beatus Eligius blando alloquio dixit: Nolite, queso, homines Dei, nolite hæc in loco sacro agere; cur perdere nitimini quos jam pius Dominus liberavit? Quare facitis tam impie in domo Dei? Cur non pertimescitis tanti sceleris culpam? domus enim hæc, domus vitæ est, non mor-

tis; refugium est delinquentium, non damnatio confugientium; orationis est locus, non latronum specus. Sed cum nihil apud eos sermo ejus proficeret, iterum ait: Dominus. Deus videt quod operamini, vos si quidem me audire renuistis, audiet credo ille qui nunquam derelinquit sperantes in se. Mox ergo ad solita præsidia convertens se, prostravit se in terram inter altare et confessoris memoriam, atque enixius Dominum supplicavit; et cum ab oratione caput elevasset, statim contractæ catenæ in terram ceciderunt, cunctaque quæ imposuerant ligamina omnibus astantibus sunt magno impetu disrupta atque dissoluta: quod milites videntes, ingenti metu perculti, confestimque ad pedes sancti Eligii pervoluti, veniam facti sui precabantur, dicentes: Peccavimus, domine pater, inique egimus, stulte gessimus in eo quod contra te contendere præsumpsimus: agnoscimus modo quod male egimus, impietati nostræ ignoscere te rogamus. Tunc ille dixit ad eos: Et ego novi quod ignoranter fecistis; Dominus enim operatus est sicut voluit; ipse qui hos eripuit, ipse vobis, oro, indulgentiam tribuat, et a cunctis peccatis propitiatus absolvat: nam non ego, ut vos putatis, sed sanctus Sulpicius ad se fugientes defendit reos. Hoc ergo modo Eligius, imo Dominus per Eligium, absolvit eos bis numero a diræ mortis periculo. Ille pius, ille misericors, qui sæviente Herode eripuit Petrum de obseratis militum custodiis, nunc operatus est cum Eligio famulo suo Bituricis: qui victum in carcere absolvit vas electionis Paulum, ipse nunc dissipato carcere humiliavit arrogantiam superbiorum: illi ergo laus, illi gloria, per quem servi ejus in mundo tanta possunt facere mirabilia. Sic ergo reis absolutis, qui pene nudi videbantur, Eligius elargitis indumentis et elemosynis, mandat de cætero corrigere vitam; multamque et aliam, exceptis his eodem die diversis pauperibus, necnon et monasteriis, distribuit pecuniam. Inde igitur digressus, cæpto tramite pergens pervenit tandem ad suos.

Diebus namque singulis plebem sibi commissam commonens, infatigabiliter salutaribus monitis exhortabatur, zelo nimirum veritatis accensus, volebat populum pandere quod a ipse intempera fide teneret, mædans omnibus servire Deo in veritate, et facere justitiam in omni tempore, et ut essent memores beneficiorum Christi, et benedicerent nomen ejus cunctis diebus vitæ suæ. Nam collectis undique ad ecclesiam turbis, multa quidem et magna breviter in sermone complexa, sed in ædificatione spiritaliter copiosa, cum prophetica fiducia exaltans vocem hujusmodi ad eos proferebat monita.

CAPUT XV.

Quibus monitis exhortans evangelizabat populo.

Rogo vos, fratres charissimi, et cum grandi humilitate admoneo, ut intentis animis auscultare jubentis quæ vobis pro salute vestra suggerere volo: Omni-

* Ipse. . . teneret. Codex S. Aud., ipsi, . . tenerent

potens enim scit Dominus quod prompta erga vos charitate ista vobis profero; quæ si non fecero, procul dubio reus debiti tenebor: vos ergo non pro mea parvitate, sed pro vestra quæ dico salute libenter suscipite, ita dumtaxat ut quæ aure percipitis opere compleatis, ut et ego de meo obsequio et de vestro profectu merear vobiscum gaudere in cœlesti regno. Si cui forte displiceo quod tam frequenter vobis predicare contendo, rogo non mihi molestus existat, sed magis periculum meum consideret, et audiat Dominum per prophetam terribiliter sacerdoti comminantem: *Si non annuntiaveris, inquit, iniquitatem suam, ipse in iniquitate sua morietur: sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Quod si annuntiaveris impio, et ille non fuerit conversus a pravitate sua, ipse quidem in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti (Ezech. xxxiii, 8, 9).* Et illud: *Clama, ne cesses, et annuntia populo meo peccata eorum (Isa. lvi, 1).* Considerate ergo, fratres, quia oportet me sine cessatione vestros animos ad tremendum Dei judicium, et ad desiderandum cœlestis præmium excitare, ut vobiscum pariter merear in angelorum consortio perpetua pace gaudere; ideoque rogo ut diem judicii semper pertimescatis, diem mortis suspectum quotidie ante oculos habeatis. Considerate quales eritis præsentandi conspectibus angelorum, vel qualem pro meritis vicissitudinem recepturi, et si poteritis in illo die illibatam referre quod in baptismo promissistis. Mementote quia tunc pactum cum Deo fecistis, atque abrenuntiare vos diabolo, et omnibus operibus ejus, in ipso baptismi sacramento promissistis. Qui potuit, tunc ipse per se et pro se hæc respondit; qui vero non potuit, fidejussor pro eo ad ejus vicem ista Deo promisit, ille scilicet qui eum de sacro fonte suscepit. Considerate ergo quale pactum cum Deo fecistis, et requirite apud vos ipsos, si post ipsam promissionem opera maligni diaboli, cui renuntiavistis, secuti estis; abrenuntiastis enim diabolo, et omnibus pompis et operibus ejus, id est, idolis, sortibus, auguriis, furtis, fraudibus, fornicationibus, ebrietatibus, et mendaciis: hæc sunt vero opera et pompæ ejus; promissistis e contra credere vos in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum, conceptum de Spiritu sancto, natum ex Maria virgine, passum sub Pontio Pilato, tertia die resurrexisse a mortuis, ascendisse in cœlos; promissistis deinde credere vos et in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, et vitam æternam. Hæc procul dubio cautio et confessio vestra, quam tunc promissistis, semper apud Deum tenetur, quapropter vos, charissimi, moneo ut ista confessio, vel promissio vestra semper in vestra teneatur memoria, et hoc quod Christiani vocamini, non ad judicium vobis sit, sed potius ad remedium. Nam ideo Christiani facti estis, ut semper opera Christi faciatis, id est, ut ea-

stilitatem ametis, luxuriam et ebrietatem fugiatis, humilitatem teneatis, superbiam detestemini, quia Dominus Christus humilitatem et ostendit exemplis, et docuit verbis, dicens: *Discite a me quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris (Matth. xi, 29).* Invidiam etiam respuatis, charitatem invicem habeatis, et semper de futuro sæculo et de æterna beatitudine cogitatis; ac plus pro anima quam pro corpore laboretis, quia caro paucò tempore erit in hoc mundo, anima vero, si bene agit, sine fine regnabit in cœlo; at si male egerit, sine misericordia ardebit in inferno: qui vero non cogitat nisi de ista tantummodo vita, animalibus et bestiis similis factus est.

Non ergo vobis sufficit, charissimi, quod Christianum nomen accepistis, si opera Christiana non facitis: illi enim prodest quod Christianus vocatur, qui semper Christi præcepta et mente retinet, et opere perficit, qui solummodo non facit, qui falsum testimonium non dicit, qui nec mentitur, nec perjurat, qui adulterium non committit, qui nullum hominem odit, sed omnes sicut semetipsum diligit, qui inimicis suis malum non reddit, sed magis pro ipsis orat, qui fides non conceit, sed discordes ad concordiam revocat. Hæc enim præcepta ipse Dominus Christus per semetipsum dignatus est in Evangelis tradere, dicens: *Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices, non perjurabis, et fraudem non feceris. Honora patrem et matrem: et diliges proximum tuum sicut teipsum. (Matth. xix, 18 seq.).* Et: *Quodcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite eis (Matth. vi, 12).* Hæc est enim lex: et propheta. Et adhuc his majora, sed valde fortia atque fructifera his dedit mandata, dicens: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Et, Orate pro persequentibus, et calumniantibus vos (Matth. v, 44).* Ecce forte mandatum, et videtur hominibus durum, sed magnum quidem habet præmium: audite quare: *Ut sitis, inquit, filii patris vestri, qui in cœlis est (Ibid. v. 45).* O quanta gratia! per nos servi digni non sumus, et per inimicorum dilectionem filii Dei efficiamur. Ideo ergo, fratres et amicos diligite in Deum, et inimicos diligite propter Deum; Qui enim diligit proximum, sicut dicit Apostolus, *legem implevit (Rom. xii, 8).* Nam qui verus Christianus vult esse, hæc ei necesse est præcepta custodire; si enim non custodit, ipse se circumvenit. Ille itaque bonus Christianus est, qui nulla phylacteria vel adinventiones diaboli credit, sed omnem spem suam in solo Christo ponit; qui peregrinos tanquam ipsum Christum cum gaudio suscipit; quia ipse dicit: *Hospes fui, et suscepistis me (Matth. xxv, 35).* Et, *Quod audiu fecistis uni ex minimis meis, mihi fecistis (Ibid. v. 40).* Ille, inquam, bonus Christianus est, qui hospitibus pedes lavat, et tanquam parentes charissimos diligit; qui iuxta quod habet, pauperibus eleemosynam tribuit; qui ad ecclesiam frequentius venit, et oblationem quæ in altari Deo offeratur, ex

* Factus est. In codice S. Aud. non legitur factus.

nibet; qui de fructibus suis non gustat, nisi prius ^A Deo aliquid offerat; qui stateras dolosas, et mensuras duplices non habet; qui pecuniam suam non dedit ad usuram; qui et ipse caste vivit, et filios vel vicinos docet, ut caste et cum timore Dei vivant; et quoties sancte sollemnitates adveniunt, ante dies plures castitatem etiam cum propria uxore custodit, ut secunda conscientia ad Domini altare accedere possit: qui postremo symbolum vel orationem Dominicam memoriter tenet, et filios ac ^a familiam eandem docet. Qui talis est, sine dubio verus Christianus est, sed et Christus in ipso habitat, qui dixit: *Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (Joan. xiv, 13). Similiter et per prophetam dicit: *Ego inhabitabo in eis, et inter illos ambulabo: et ero illorum Deus* (Levit. xxvi, 12; 11 Cor. vi, 16).

Ecce audistis, fratres, quales sint Christiani boni, ideo quantum potestis cum Dei adiutorio laborate, ut nomen Christianum non sit falsum in vobis, sed ut veri Christiani esse possitis, semper praecepta Christi et cogitate in mente, et implete in operatione; redimite animas vestras de poena, dum habetis in potestate remedia: eleemosynam juxta vires facite, pacem et charitatem habete, discordes ad concordiam revocate, mendacium fugite, perjurium expavescite, falsum testimonium non dicite, furtum non facite, oblationes et decimas ecclesiis offerite, luminaria sanctis locis juxta quod habetis exhibete, symbolum et orationem Domini am memoria retinete, et filiis vestris insinuate; filios etiam quos ex baptismo suscepistis docete et castigate, ut semper cum timore Dei vivant, scitote vos fidejussores pro ipsis apud Deum esse. Ad ecclesias quoque frequentius convenite, sanctorum patrocinia humiliter expetite, diem Dominicum pro reverentia resurrectionis Christi absque ullo servili opere colite, sanctorum sollemnitates pio affectu celebrate: proximos vestros sicut vos ipsos diligite: quod vobis vultis ab aliis fieri, hoc et vos aliis facite; quod vobis non vultis fieri, nulli facite; charitatem ante omnia habete, quia charitas operit multitudinem peccatorum: estote hospitales, humiles, omnem sollicitudinem vestram ponentes in Deum, quoniam ipsi cura est de vobis. Infirmos visitate, carceratos requirite, peregrinos suscipite, esurientes pascite, nudos vestite. Hariosos et magos spernite: sit vobis aequalitas in pondere et in mensura, sit statera justa, justus modus, aequusque sextarius, nec plus quam dedistis repetatis, neque usuras pro fenerata pecunia a quocumque exigatis. Quod si observaveritis, securi in die judicii ante tribunal aeterni Judicis venientes dicetis: Ita, Domine, quia dedimus; miserere, quia misericordiam fecimus; nos implevimus quod jussisti, tu redde quod promissisti.

Ante omnia autem illud denuntio atque contestor,

^a Familiam eandem. Codex S. Aud., filias eadem.

^b Ut nullas. Idem. S. Aud. codex, ne ullas.

^c Jotlicos. Codex S. Aud., nlerioticos.

ut nullas paganorum sacrilegas consuetudines observetis, non caraios, non divinos, non sortilegos, non praecantatores; nec pro ulla causa aut infirmitate eos consulere vel interrogare praesumatis; quia qui facit hoc malum, statim perdit baptismi sacramentum. Similiter et auguria, vel sternutationes nolite observare, nec in itinere positi aliquas aviculas cantantes attendatis, sed sive iter, seu quodcumque operis arripitis, signate vos in nomine Christi, et symbolum, et orationem Dominicam cum fide et devotione dicite, et nihil vobis nocere poterit inimicus. Nullus Christianus observet qua die domum exeat, vel qua die revertatur, quia omnes dies Deus fecit: nullus ad inchoandum opus diem vel lunam attendat: nullus in Kalendis Januarii nefanda et ridiculosa, vetulas, aut cervulos, aut ^c jotlicos faciat, neque mensas super noctem componat, neque strenas, aut bibitiones superfluas exerceat. Nullus Christianus in puras credat, neque in cantu sedeat, quia opera diabolica sunt: nullus in festivitate sancti Joannis, vel quibuslibet sanctorum sollemnitatibus, solstitiis, aut vallationes, vel saltationes, aut ^d caraulas, aut cantica diabolica exerceat: nullus nomina daemum, aut Neptunum, aut Orcum, aut Dianam, aut Minervam, aut Geniscum, aut ceteras hujusmodi ineptias credere, aut invocare praesumat. Nullus diem Jovis absque festivitibus sanctis, nec in Maio, nec ullo tempore in otio observet, neque dies tinniarum, vel murorum, aut vel unum omnino diem, nisi tantum Dominicum. Nullus Christianus ad fana, vel ad petras, vel ad fontes, vel ad arbores, aut ad cellos, vel per trivia luminaria faciat, aut vota reddere praesumat: nullus ad colla vel hominis, vel cujuslibet animalis ligamina dependere praesumat, etiamsi a clericis fiant, et si dicatur quod res sancta sit, et lectiones divinas contineat, quia non est in eis remedium Christi, sed venenum diaboli. Nullus praesumat lustrationes facere nec herbas incantare, neque pecora per cavam arborem, vel per terram foratam transire, quia per haec videtur diabolo ea consecrare. Nulla mulier praesumat succinos ad collum dependere, nec in tela vel in tinctura, sive quolibet opere Minervam, vel in austas ceteras personas nominare, sed in omni opere Christi gratiam adesse optare, et in virtute nominis ejus toto corde confidere. Nullus, si quando luna obscuratur, vociferare praesumat, quia Deo jubente certis temporibus obscuratur; nec luna nova quisquam timeat aliquid operis arripere, quia Deus ad hoc lunam fecit ut tempora designet, et noctium tenebras temperet, non ut alicujus opus impediatur, aut dementem faciat hominem, sicut stulti putant, qui a daemonebus invasos a luna pati arbitrantur. Nullus dominos solem aut lunam vocet, neque per eos juret; quia creatura Dei sunt, et necessitatibus hominum jussu Dei

^d Aut coraulas. Deest in codice S. Aud.; legendum aut choraulas. Infra ubi editum est aut Geniscum, haud satis scio an reponendum sit, aut Genium.

inservit : nullus sibi proponat fatum vel fortunam, aut genesim, quod vulgo nascentia dicitur, ut dicat, qualem nascentia attulit, taliter erit ; quia Deus omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire (1 Tim. ii, 4), atque omnia in sapientia dispensat, sicut disposuit ante constitutionem mundi. Præterea quoties aliqua infirmitas supervenerit, non quaerantur præcantatores, non divini, non sortilegi, non caragi, nec per fontes aut arbores, vel bivos diabolica phylacteria exercentur ; sed qui ægrotat, in sola Dei misericordia confidat, et Eucharistiam corporis et sanguinis Christi cum fide ac devotione accipiat, oleumque benedictum fideliter ab ecclesia petat, unde corpus suum in nomine Christi ungat, et secundum apostolum oratio fidei salvabit infirmum, et allevabit eum Dominus ; et non solum corporis, sed etiam animæ sanitatem recipiet, complebiturque in illo quod Dominus in Evangelio promisit, dicens : *Omnia enim quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis* (Jacob. v, 15 ; Matth. xxi, 22).

Ante omnia ubicumque estis, sive in domo, sive in itinere, sive in convivio, verba turpia et luxuriosa nolite ex ore vestro proferre, quia sicut Dominus in Evangelio prænuntiat : *De omni verbo otioso quod locuti fuerint homines super terram, reddent rationem in die iudicii* (Matth. xii, 36). Ludos etiam diabolicos, et ^a vallationes, vel cantica gentilium fieri vetate ; nullus hæc Christianus exerceat, quia per hæc paganus efficitur ; nec enim justum est ut ex ore Christiano, ubi sacramenta Christi mittuntur, et quod decet Deum semper laudare, cantica diabolica procedant : ideoque, fratres, omnes ad inventiones inimici toto corde respuite, et supradicta sacrilegia cum omni horrore fugite. Nulli creaturæ præter Deo et sanctis ejus venerationem exhibeatis : fontes vel arbores, quos sacros vocant, succidite ; pedum similitudines, quos per bivia ponunt, fieri vetate, et ubi inveneritis, igni cremate : per nullam aliam viam salvari vos credatis, nisi per invocationem et crucem Christi. Nam illud quale est, quod si arbores illæ, ubi miseri homines vota reddunt, ceciderint, nec ex eis ligna ad focum sibi deferunt ? Et videte quanta stultitia est hominum, si arbori insensibili et mortuæ honorem impendunt, et Dei omnipotentis præcepta contemnunt. Non ergo cælum, non sidera, non terram, nec ullam omnino creaturam præter Deum ullus adorandam credat, quia omnia ipse solus condidit atque disposuit. Altum quidem est cælum, ingens terra, immensum mare, pulchra sidera, sed immensior et pulchrior sit necesse est qui hæc creavit ; si enim hæc quæ videntur tam incomprehensibilia sunt, id ^a est, varii terre fructus, pulchritudo florum, diversitas pomorum, genera animalium, alia super terram, alia in aquis, alia in aere, apum quoque prudentia, ventorum status, nubium rores, tonitruorum fragores, temporum vices dierum noctium-

A que vicarius recursus, quæ omnia nullatenus mens humana potest æstimatione comprehendere : si ergo hæc talia sunt, quæ videmus, et nullatenus comprehendimus, qualia æstimanda sunt illa cœlestia, quæ nondum videmus ? Vel qualis horum omnium opifex, cujus nutu cuncta creata sunt, cujus et arbitrio omnia gubernantur ? Illum ergo, fratres, super omnia timete, illum inter omnia adorate, illum ultra omnia amate, ad illius vos misericordiam tenete, de ejus clementia nunquam desperate.

Quos bonos videtis, illos imitami ; quos malos conspicitis, castigate et corripite, ut duplicem mercedem habere possitis. Et qui hactenus idoneus a supradictis malis vixisse cognoscitur, gaudeat quidem, et Deo gratias agat, ac de cætero observet, et perseverare in bonis operibus festinet : qui vero usque nunc mala opera exercuit, cito se corrigat, et ex toto corde penitentiam agat antequam de hac luce discedat ; quia si sine penitentia mortuus fuerit, non ibit ^b in redemptionem, sed præcipitabitur in gehennam ignis, unde nunquam exiet in sæcula sæculorum. Quapropter omnes alloquor, viris pariter et feminis dico, corrigat se unusquisque, et vitia sua dum potest emendet, mala opera quæ gessit penitendo expiet. Nullus se inebriet, nullus in convivio suo cogat alium plus bibere quam oportet, quia vino multo deditos vehementer Apostolus redarguit dicens : *Neque ebrosi regnum Dei possidebunt* (1 Cor. vi, 10). Nullus vel in quolibet minima causa diaboli sequatur ad inventiones : nullus, sicut dictum est, observet egrediens aut ingrediens domum quid sibi occurrat, vel si aliqua vox reclamantis fiat, ut qualis avis cantus garriat, vel quid etiam portantem videat ; quia qui hæc observat, ex parte paganus dignoscitur ; qui vero hæc contemnit, sibi prophetam grataletur clamare : *Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus ; qui non respexit in vanitates et insanias falsas* (Psalm. xxxix, 5). Hinc et Apostolus monet : *Omnes, inquit, quodcunque facitis, in nomine Domini nostri Jesu Christi facite* (Col. iii, 17). Prorsus ergo recedendum est a cunctis hujuscemodi observationibus, mathematici spernendi, auguria horrescenda, somnia contemnenda, quoniam, sicut Scriptura testatur, vana sunt. Unde et per Moysen præcipitur : *Non augurabimini, inquit, nec observabitis somnia, neque ad magos declinabitis* (Levit. xix, 26). Oportet igitur ut et vos hæc tota mente observetis, et si quos cognoscitis vel occulte aliqua phylacteria exercere, expedit ut nec cibum cum eis sumatis, neque ullum consortium apud eos habeatis. Ista ergo omnia spernentes ad Dei vos auxilium conferte, de ejus misericordia nunquam desperate.

Omni diei Dominico ad ecclesiam convenite, et ibi non causas, non rixas, vel otiosas fabulas agatis, sed lectiones divinas cum silentio auscultate ; et pro pace Ecclesie, vel pro peccatis vestris orate : qui

^a Vallationes. Acherius recte monet legi oportere *vallationes*, hoc est saltationes.

^b In redemptionem. Codex S. Aud., in requiem quæ lectio nescio an non aptior sit.

enim in ecclesiis fabulari non timet, * et pro se, et pro aliis redditurus est rationem, dum nec ipse verbum Dei audit, nec alios audire permittit: de talibus quippe Dominus in Evangelio dicit: *Vae vobis, hypocritae, qui clauditis regnum caelorum ante homines: vos non introitis, nec introeuntes sinibus intrare* (Matth. xxiii, 13). Iudices etiam qui praestis, iustissime iudicate, nihil in iudicio iniuste agatis, nec munera super innocentes accipiat; non ad personam attendatis, nec res alienas ^b rapaciter tollatis, quia de vestris quid vel supra noctem agatur, nescitis. Pauporem etiam et advenam nullatenus in iudicio opprimatis, timentes illud quod Veritas in Evangelio dicit: *Quia in quo iudicio iudicaveritis, iudicabimini. Et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis* (Matth. vii, 2). Cavete semper ne de vobis propheta dicat: *Vae vobis qui potentes estis in mundo: qui iustificatis impium pro muneribus, et iustitiam iusti aufertis ab eo* (Isai v, 22). *Vae qui dicitis malum bonum, et bonum malum* (Ibid. v. 20). *Labia vestra loquuntur mendacium, et manus vestrae plenae sunt iniquitate* (Ibid. lxx, 5). *Facta est vobis veritas in obliuionem, et iustitia fugit a vobis* (Ibid. v. 49). Haec, fratres, considerantes pariter et qui praestis, et quibus praestis, in Dei vos timore solidate; retinete quae dicta sunt, facite quae praecepta sunt, habete semper Christum in mente, signum ejus in fronte. Scitote quia multos habetis adversarios qui cursum vestrum impedire festinant; ideoque in omni loco, omni hora, crucis signaculo vos armate, crucis vexillo vos munite: hoc enim solum timent, illud solum expavescent; hoc et vobis datum est seutum in quo possitis omnes sagittas maligni arduentes extinguere. Porro magna res est signum Christi, et erux Christi, sed illis solis prodest qui faciunt mandata Christi; ut ergo vobis prosit, praecepta ejus totis viribus adimplere contendite, et sive sedetis, sive ambulatis, sive manducatis, sive lectum ascenderitis, sive ab strato surgitis, signum Christi vestram muniat frontem, ut vos semper memoria Dei et vigilantes protegat, et in sopore custodiat; et quoties in nocte excitati fueritis, et somnus ex oculis evolverit, mox labiis signum crucis occurrat, mensque orationibus occupetur, ac Dei praecepta in corde volvantur, ne stulto pectori repente subrepat inimicus, vel per fatuam incuriam serpat in animam. Avidus adversarius: et cum in sensu vobis turpem suggererit cogitationem, proponite futurum Dei iudicium, inferni supplicium, gehennae penas, tartari tenebras, quae impli patiuntur. Si haec feceritis, statim turpis cogitatio evanescent, nec vos deserit virtus Christi, quia verum est quod propheta canit: *Sperantes in Domino misericordia circumdabit* (Psal. xxxi, 10).

Sed cum haec omnia, auxiliante Domino, impleveritis, scitote quia hoc moleste accepturus est diabolus, dum viderit vos a societate sua discedere et ob hoc fortasse aliquas nequitias aut infirmitates vobis

* Et pro se et pro. Sic codex S. Aud. Editi, et ipse pro aliis.

immittet; nolite pro hoc desperare, quia ad vos probandos permittet hoc Deus fieri, ut cognoscat si ex toto corde vos ad ejus misericordiam tenetis, vel si veraciter in eum credidistis; sed vos patienter cuncta sufferite, et Deum in omnibus benedicite, ut in vobis impleri possit quod scriptum est: *Beatus vir qui suffert tentationem; quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitae* (Jacob. i, 12). Consolatur vos et hoc quod Apostolus dicit: *Quia cum tribulamur, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur* (I Cor. xi, 32): necnon et illud: *Flagellat Deus omnem filium quem recipit* (Heb. xii, 6). Et illud: *Quos amat Dominus arguit et castigat* (Ibid.). Quod si semel vel bis nequitias quas immittit, viriliter atque fideliter pro Dei timore sustuleritis, ita ipsam postea vestra infestatione Deus dignabitur repellere, ut ulterius vos nunquam possit nocere. Ita ergo vos, si veri non falsi Christiani estis, omnes diabolicas circumventiones fugite ac despiciite, et tota mente vos ad Deum tenete, ut quaecunque vobis adversa inimicus immiserit, patienter et fortiter toleretis; nam etsi per sortilegos aut divinos aliqua praedixerit, et ita evenierit, nolite mirari, quia spiritus per aera volantes facile possunt praevidere aliqua futura. De hac re etiam Scriptura divina contestatur, dicens: *Etiamsi vera dixerint vobis, nolite credere eis. Tentat enim vos Dominus Deus vester utrum timeatis eum, an non* (Deut. xii, 5). Illud etiam scitote quia nec vos nec aliquid quod ad vos pertinet laedere poterit inimicus, nisi quantum permiserit Deus; permittit autem hoc Deus, quia peccata hominum haec exigunt; permittit, inquam, duabus ex causis: ut aut probet, si boni estis, aut castiget, si peccatores. Sed qui patienter dispensationem Domini sustinuerit, ita ut cum perdidit aliquid, dicat: *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum* (Job i, 21). Pro ista patientia aut coronam accipiet, si justus est, vel indulgentiam, si peccator: quod si murmuraverit, vel desperaverit, rerum pariter atque animae damnum incurret. Sed mihi credite, fratres, quia si ex toto corde semper in Dei timore permaneritis, et praecepta ejus custodieritis, ita ut nulla ex gentili consuetudine observetis, nihil vobis jam inimicus nocere poterit, sed omnia vestra prosperabuntur: recto enim Christiano nec anguria, nec alia quaelibet signa nocere possunt, quia ubi signum crucis cum fide et timore Dei processerit, nihil ibi inimicus nocere poterit; tepidis vero et negligentibus ideo nocere possunt, quia relinquentes Dei praecepta per vite suae negligentiam prava exerceundo opera, ipsi se demonum potestati spontanea tradunt voluntate; qui si in Christi servitio perseverarent, et per ejus solum confiderent auxilium, nihil prorsus mali paterentur.

Hoc ergo scientes, totis viribus vos ad Dei misericordiam tenete opera bona semper agite, et de

^b Rapaciter. In codice S. Aud. legitur rapaci fortia.

substantia vestra pauperibus erogate; qui plus habet, plus tribuat, qui vero minus, ex ipso largiatur beatus et hilaris; unusquisque quod praevalet tribuat, quia nimis est unde gaudeat. Scilicet, qui dat parum, accipiet multum, sicut et Dominus promittit dicens: *Centuplum accipiet, et vitam aeternam possidebit* (Matth. xix, 29). Dai, inquam, nummum, et comparat coeleste regnum; dat parvam pecuniam, et emit vitam aeternam. Tenete ergo vos ad eleemosynam, quia, sicut scriptum est, *Eleemosyna de morte liberat* (Tob. xii, 9). Et qui eam fecerit, non ibit in tenebras. Unusquisque quantum praevalet, tantum porrigat; qui habet aurum, det aurum, qui habet argentum, det argentum; qui vero non habet pecuniam, cum bono animo det buccellam pauperibus; et si non habet integram, ex eo quod habet frangat, et partem egeno tribuat; sciat quia quamvis parum cum bono animo obtulerit, acceptabile Deo erit; Dominus enim non copia largitatis, sed benevolentia et devotione delectatur et pascitur largientis. Ut autem nullus pauper se ab eleemosyna excusare possit, ipse Dominus pro calice aquae frigidae mercedem redditurum se esse promissit (Matth. x, 42). Qui enim plures a Deo facultates accepit, majus iudicii periculum sustinebit: potuit nempe Deus omnes homines divites facere, sed pauperes ideo in hoc mundo esse voluit, ut divites haberent quomodo peccata sua redimerent. Redimite ergo vos, charissimi, dum habetis in potestate pretium; date eleemosynam de bono et de justo labore, et non de alterius rapina; audite modo ante fores vestras pauperes rogantes, ut ipsi pro vobis in die iudicii rogent: prophetam attendite clamantem: *Qui avertit, inquit, aurem suam a clamore pauperis, et ipse invocabit Dominum, et non exaudiet eum* (Prov. xxi, 13). Date ergo de eo quod vobis dedit Deus, quia ipse accipit quod pauperibus datis; ipsi quidem datis, sed vobis in futurum transmittitis, non unde ventrem impleatis, sed unde flammam extinguatis; quia *Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccata* (Eccli. iii, 33). Hinc et Dominus per Prophetam dicit: *Dabunt singuli redemptionem animarum suarum, et non erit in eis merces, neque casus*. Date ergo, dum licet, redemptionem animarum vestrarum; redimite vos ipsi dum vivitis; quia post mortem nemo vos redimere potest. Unusquisque de quali ingenio vel artificio vivit, de ipso decimam Deo in pauperibus vel ecclesiis donet: consideret quia omnia Dei sunt per quae vivit, sive terra, sive semina, sive lumina, vel omnia quae sub caelo vel supra caelos sunt; et si ipse non dedisset, nihil utique haberet; nam Deus noster, qui dignatur totum dare, decimam de suo dignatur a nobis repetere, non sibi penitus, sed nobis profuturam: sic enim per prophetam ipse promissit, dicens: *Inferre, inquit, omnem decimam in horreis meis; et probate me in his, dicit Dominus. Si non apernero vobis cataractas caeli, et effundero vobis fructus terrae* [Al., benedictionem] *asque ad abundantiam* (Malach. iii).

A Reddite ergo libenter ex omnibus quae possidetis super terram, quod cognoscitis Deo placere; nolite de cuncta substantia vestra fraudare decimam, ne vobis novem partes auferantur, et sola decima remaneat. Convertimini ad hoc, dicit Dominus, ut aperiam vobis cataractas caeli, et effundam vobis benedictionem meam. Si igitur dederitis voluntarie, plus semper vobis Dominus dabit; si non dederitis, quantumque pauperes in locis quibus habitatis fame mortui fuerint, tantorum homicidiorum rei eritis. Insuper immetet vobis Dominus pestilentiam, et famem, et perdetis totum quod habetis, necnon adhuc et animas vestras. Ut autem haec vobis non veniant, festinate cum bono animo dare, unde animas vestras possitis redimere, nec eligatis cui misericordiam faciatis, ne forte pretereatis eum qui meretur accipere, quia nescitis in quem Christus dignetur advenire. Scitote quia quod pauperi vel peregrino in terra largimini, sedenti in caelo datis, qui dixit: *Qui vos recipit, me recipit* (Matth. x, 40); et, *Quandiu uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (Matth. xxv, 40).

B Inter haec autem omnia quae Dominus exerceri praecepit bonitatis opera, nihil aliud a vobis quaerit nisi salutem animarum vestrarum, et ut timeatis eum semper, et custodiatis mandata ejus (Levit. xxi, 3). Quod si seceritis, dabit vobis, sicut per sanctum Moysen pollicitus est, pluvias congruenti tempore, et terra vestra gignet germen suum, erit abundantia fructuum, pomorum, vinearumque et agnetum, et abundabitis omnibus bonis; et dabit vobis pacem per circuitum, et absque terrore eritis: ipseque habitabit inter vos. E contra si non custodieritis praecepta ejus, venient in vobis plaga ab eodem Moyse praedicata: pestilentia scilicet, fames et gladius; eritque caelum sicut ferrum, et terra quasi aramentum, nec profert terra germen, et segetes omnes delebuntur; omnisque labor vester in casum consumetur. Insuper consurgent in vos hostes vestri, et devorabit vos gladius, et erit terra vestra deserta et desolata: et tunc clamabitis pro angustia, et non exaudiet Dominus: sicut per prophetam minatur dicens: *Locutus sum, et non audierunt, et clamabunt, et non exaudiam, dicit Dominus* (Zach. vii, 13). Et iterum propheta clamat: *Non est abbreviata manus Domini, ut non possit salvare, aut excutere, sed iniquitates vestrae diviserunt inter vos et Deum eorum, et peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis ne exaudiat* (Isa. lxx, 1). Ut ista vero vobis non contingant, custodite quae praecepta sunt, implete Dei mandata, ut vivatis et bene sit vobis, nihilque calamitatis vobis eveniat: ipse enim per prophetam consolatur, dicens: *Si egerint, inquit, poenitentiam pro iniquitatibus suis, et ego poenitentiam agam super malum quod locutus sum ut facerem eis, et non faciam, dicit Dominus* (Jerem. xviii, 8). Haec ergo, fratres, semper in mente tenete, haec verba filiis et vicinis vestris narrate, haec rememoramini dum sedetis in domos vestras, et dum ambulatis, nec obliviscamini ea cum bene fuerit vobis, sed Deum semper time

et ipsi soli servite, ne irascatur contra vos furor ejus. Scitote quia ipse custodit pactum et misericordiam diligentibus se et custodientibus præcepta sua, omnesque ab eis tollet languores. Considerate quia, sicut beatus Joannes apostolus prænuntiat, *Norissima hora est (I Joan. n, 18)*: ideoque nolite jam mandum diligere, quia cito transit, et omnis concupiscentia ejus cum eo: vos autem facite voluntatem Dei, ut maneatis in æternum, et habeatis fiduciam cum apparuerit, nec confundamini in adventu ejus. Nemo vos seducat; qui facit justitiam justus est, et qui facit peccatum ex diabolo est. Et utique omne peccatum sive furtum, sive adulterium, sive mendacium, sine dæmonis operatione non fit. Considerate, quæso, quam perniciosum est opera diaboli exercere, ejusque participem fieri, non in requie, sed in pœna gehennæ. Idcirco quotiescunque peccatis, nolite expectare mortifera securitate, ut vulnera ipsa putrescant, nec alia insuper augeatis, sed continuo per pœnitentiæ confessionem remedium vobis adhibere festinate. In magnis etiam operibus vos jugiter dilatare contendite, ita ut qui fuit hactenus superbus, jam sit humilis; qui erat adulter, sit castus; qui solebat furari, aut res alienas tollere, incipiat jam res proprias ecclesiis et pauperibus erogare; qui fuit invidus, sit benignus; qui erat ebriosus, sit sobrius; qui fuit iracundus, sit patiens; qui fecit alteri injuriam, cito veniam petat; cui injuria facta est, sine mora dimittat, ut illi dimittatur; aut quare non dimittat fratri parum, ut illi Deus dignetur dimittere totum? Nam et hoc eleemosynæ genus est, ut dimittat aliquis ex toto corde ei a quo læsus exstiterit. Quod si aliquis ita sit pauper, ut nullam rem habeat unde eleemosynam corporalem faciat, quia non potest fieri ut ab aliquibus non patiarur injuriam, si ex toto corde omnibus in se peccantibus indulgeat, et contra nullum hominem odium in corde teneat, atque omnes sicut semetipsum diligat, hoc ei procul dubio pro maxima eleemosyna reputabitur. Ut autem peccantibus in nos liberius dimittamus, hortatur Dominus in Evangelio, dicens: *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cælestis peccata vestra: si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra (Matth. vi, 14)*.

Nemo ergo se circumveniat, nemo se seducat, quia qui unum hominem in hoc mundo in odium tenet, quiddid Deo in operibus bonis obtulerit, totum perdet, quia non mentitur Apostolus terribiliter clamans: *Qui fratrem suum odit, homicida est (I Joan. iii, 15)*, et *mendax est*, et *in tenebris ambulat (I Joan. n, 11)*. Hoc loco fratrem omnem hominem oportet intelligi, quia omnes in Christo fratres sumus. Ergo, fratres, idcirco vos ad inimicorum dilectionem commoneo, quia ad sananda peccatorum vulnera nullum fortius medicamentum esse cognosco. Licet grandis sit labor inimicos diligere in hoc sæculo, sed magnum erit premium in futuro. Qui hic dilexerit inimicos, erit Dei amicus; nec solum amicus, sed etiam filius, sicut ipse hoc quod

supra jam præmisimus pollicetur, dicens: *Diligite inimicos vestros: benefacite his qui oderunt vos: et orate pro calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in cælis est (Matth. v, 44; Luc. vi, 27)*. Qui ergo diligit, possidebit requiem; *Qui non diligit, sicut apostolus dicit, manebit in morte (I Joan. iii, 14)*. Cum hæc ita sint, charissimi, dilectionem veram, non falsam invicem habetote, actus vestros ad Deum semper dirigite, et quidquid potestis, pro amore vitæ æternæ laborate: currite dum lucem habetis, priusquam tenebræ vos comprehendant. Cum laboratis pro carne, laborate et pro anima: si curritis pro carne quam post modicum tempus vermes devoraturi sunt in sepulcro, plus currite pro anima, ut ornata bonis operibus sine fine lætetur in coelo. Ante omnia, quando jejunatis, quod prandere debetis pauperibus erogate; et sicut Dominus in Evangelio docet: *Cum jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ, tristes, ut videamini ab hominibus, sed illi soli qui videt in absconso (Matth. vi, 16)*. Et iterum monet: *Attendite ne justitiam vestram faciat coram hominibus, ut videamini ab eis (Matth. vi, 1)*. Plus ergo semper de cibo cordis quam de cibo corporis cogitate, et dum in mundo versamini, æternam vitam bene vivendo vobis emite. Lectiones divinas et in ecclesia libenter audite, et quæ auditis jugiter in domibus vestris recollite, ut quomodo corpus pascitur cibo, sic reficiatur anima Dei verbo: certum est enim quia qualis est caro quæ post multos dies perceperit cibum, talis est et anima quæ raro pascitur Dei verbo. Ergo, charissimi, sive ambulatis, sive sedetis, sive operamini, vel omnia quæcunque agitis, semper quod ex divina lectione auditis ad mentem reducite, semperque evangelica præcepta in corde ruminare.

Ante omnia luxuriam fugite, concupiscentiam malam vitate, timentes illud quod Dominus in Evangelio dicit: *Omni qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mechatus est eam in corde suo (Matth. v, 28)*. Uxores legitimas absque ulla simulatione diligit, sicut Apostolus præcepit, dicens: *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam (Ephes. v, 25)*. Et secundum eundem apostolum: *Mulieres viris suis subjectæ sint, et timeant sicut Deum (Ibid. v, 22)*. Nec quisquam vir legitimam uxorem ex quacunque occasione dimittere præsumat, quia secundum sententiam Domini: *Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mechari (Matth. v, 32)*. Concubinas etiam sive ante nuptias sive post nuptias habere prohibemus, quia omnino illicitum est: nam qui uxorem legitimam ducere cogitat, dignum est ut virginitatem usque ad nuptias custodiat, et post nuptias, nullam alteram præter unam legitimam conjugem cognoscat, sicut et apostolus Paulus præcepit (*Hebr. xiii, 4*), ut ipse fidem servet, sicut et illam sibi servare vult; nec peccet cum alia, sicut nec suam vult cum alieno viro peccare, timens illud quod idem apostolus terribiliter proclamat, dicens: *Fornicatores et adulteros judicabit Deus (Ibid.)*. Quidquid enim de jure connubii mulieribus non licet, nec viris omnino licet: nam qui

ante legitimas nuptias habere concubinam præsinit, **A** pejus peccat quam qui adulterium committit; et ob hoc dignus est a Christianorum consortio separari: qui si non poenituerit, æterna illum flamma sine remedio cruciabit. Quapropter, Christiane, fuge fornicationem, erubescere jam sub oculis Dei et angelorum peccare. Capitalia crimina omni nisu detestare, quæ sunt sacrilegium, homicidium, adulterium, falsum testimonium, furtum, rapina, superbia, invidia, avaritia, iracundia, et ebrietas; hæc sunt enim crimina quæ mergunt homines in supplicium æternum: ex quibus quicumque in se vel unum habere cognoscit, si poenitentiam non egerit, sine ullo remedio in gehenna ignis ardebit. Et ideo, anima Christiana, vigila, ora, cave semper prædicta crimina, et quidquid boni prævaleas, age pro vita æterna. Aperi pauperibus manum tuam, ut Christus tibi aperiat januam suam, et intres in gaudia paradisi: noli ipse te tradere in perditionem, quia Christus pro te effudit sanguinem, satis te charum habuit quem tam charo pretio comparavit. Terreat te gehennæ metus, quo vel sic possis abstinere a pravis operibus. Omni hora mortem adesse spera, et futura Dei judicia super te jugiter formida, ut tibi quod scriptum est possit aptari: *Beatus homo qui semper est pavidus* (Prov. xxviii, 14). Quod male fecisti, dum potes emenda, dum est licentia poenitentiae; veniam non desperes si ad meliora converteris, quia desperatio pejor est omni peccato; nullatenus ergo de Dei misericordia desperes, nec post centum peccata, nec post mille crimina, quia nulla est tam gravis culpa, quæ poenitendo non habeat veniam. Quamvis ergo quisque te irriter, quamvis conviciet, quamvis injuriam tibi faciat, tu tace, patiens esto, nec rependas contumeliam, et melius tacendo vinces injuriam: eum maledicetur tibi, benedic tu, et magnam habebis gratiam, si non lædas a quo læsus es. Nullum despicias, non egenum, non servum, quia forsitan melior est apud Deum quam tu; et quia *Omnes, secundum apostolum, unum sumus in Christo Jesu* (Gal. iii, 28). Et, *Quia non est personarum acceptor Deus* (Act. x, 34); sed, sicut scriptum est, *Unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc accipiet a Domino, sive servus, sive liber* (Ephes. vi, 8). Non detrahas fratri tuo, nec facias calumniam proximo tuo, neque per violentiam opprimas eum, sed sicut per Moysen dicitur: *Si paupertate compulsus vendiderit*

A se tibi frater tuus, non affligas eum per potentiam more servorum, sed cum timore Dei age circa illum. Memento quoniam et tu servus es. Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue eum, ut non habeas super illo peccatum (Levi. xxi, 39; xix, 17). Hinc et Dominus in Evangelio dicit: *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum* (Matth. xviii, 15). Et rursus: *Si septies, inquit, in die peccaverit, et septies poenituerit, dimitte illi* (Luc. xii, 4). Et iterum: *Si offers, inquit, munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare; et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum* (Matth. v, 23).

B Hæc te, Christiane, præcepta revocent ad concordiam, hæc dulcia Christi medicamenta curent odii vulnera, quæ si contempseris, terribilem in te sententiam retorques, qua dicitur: *Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Vel qui dixerit fratri suo: Raca aut Fatus, reus erit gehennæ ignis* (Ibid. v, 22). Ecce audisti, Christiane, quid timeas, quid observes: habeto igitur charitatem, tene patientiam, fuge discordiam, impone frenos lingue tue, ne trahat ad gehennam animam tuam; quia, secundum Scripturam, *Mors et vita in manibus lingue consistit* (Prov. xviii, 21). Et, *Vir linguosus non dirigetur super terram* (Psalm. cxlxi, 12). Hæc sollicita consideratione pensantes, charissimi, verba simul moresque componite; sectamini semper iustitiam, amate Christi præcepta. *Derelinquat impius viam suam, et revertatur ad Dominum* (sicut propheta clamat) *et miserabitur ejus; quia pius est ad ignoscendum* (Isa. lv, 7). Ipse enim admonet dicens: *Convertimini ad me, et sanabo adversiones vestras* (Jerem. iii, 22). Et rursus: *Quærite bonum, et non malum, ut vivatis; et erit Dominus exercituum vobiscum* (Amos v, 14). Et iterum: *Odite malum, et diligite bonum, ut misereatur Dominus vestri* (Ibid. 15). Ecce hoc ipse Dominus per prophetam clamat, et si me audire contempnit, saltem vel ipsum audite. Ipse etiam in Evangelio peccatores consolatur dicens: *Non veni vocare justos sed peccatores in poenitentiam* (Luc. v, 32). Ipse iterum monet dicens: *Quærite primum regnum Dei et iustitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis* (Matth. vi, 33). Et iterum: *Petite, et dabitur vobis; quærite et invenietis; pulsate, et aperietur vobis* (Luc. xi, 9). Modo enim pro ineffabili pietate sua Dominus non solum

^a *Pejus peccat.* Hunc in locum sic scripsit Acherius: « His consona docet S. Augustinus serm. 243, de Temp., sub medium, acerrime eos confutans qui perperam sibi persuaserant concubinis frui licere: « Pro qua re, inquit, iterum atque iterum clamo, quia qui ante legitimas nuptias concubinam sibi assumere præsinit, pejus peccatum facit, quam qui adulterium committit: quia qui adulterat, adhuc tam grande malum secreta vult agere, in publico autem aut metuit, aut erubescit committere: ille vero qui publice concubinam habere voluerit, fronte impudentissima rem execrabilem toto populo vidente licenter se putat admittere. » Audin, causam cur pejus peccatum committat qui concubinae adhæret palam, quam qui adulterium secreto ac

trepide patrat, nempe erronea opinione, ac pravo alios exemplo in fornicationem inducens. Unde egregius doctor ibidem paulo ante dixerat: « Ideo a multis viris sine ullo timore Domini committuntur (fornicationes), quia ita a pluribus in consuetudinem missa sunt, et ita villia vel levia, ut nec jam inter gravia crimina putentur. » Et post multa: « sed quod pejus est, faciunt hoc multi viri jure fori, non jure cœli, non iustitia jubente, sed libidine dominante. » Hac proinde Eligius vel Augustinus haudquaquam adulterium simplici fornicatione levius censuere erimen, sicut Augustinus ipse toties alibi docuit: quod quidem in confesso est apud omnes. »

admonet, sed et rogat ut convertamur ad eum : audiamus ergo eum dum rogat, ne si non facimus, non audiat nos cum iudicabit; audiamus et Scripturam clamantem : *Fili, miserere anime tue placens Deo* (Eccli. xxx, 24). Quid ad hæc respondes, humana fragilitas? Deus rogat ut tui miserearis, et non vis; quomodo te audiet in die necessitatis supplicantem, cum tu eum pro teipso non audis rogantem? Si modo hæc neglexeritis, fratres, quid facietis in die iudicii, vel ad cuius confugietis auxilium? Si, inquam, neglexeritis modo talia Dei exhortamenta, non effugietis tunc inferni tormenta, nec poterit vos aurum et argentum liberare, neque divitiæ, quæ nunc in angulis absconditis, et ex quibus arrogantes effecti salutem vestram * obligati estis : hinc namque Dominus dicit per prophetam : *Visitabo super vos mala, et quiescere faciam superbiam impiorum, et arrogantiam fortium humiliabo* (Isa. xiii, 11). Et rursus admonet dicens : *Redite, prævaricatores, ad cor* (Isa. xlii, 8); *quiescite agere perverse, discite benefacere; succurrite oppresso, defendite pauperem, et viduam, et pupillum, et advenam nolite calumniari* (Isa. i, 16, 17). Hæc ergo, fratres, in mente retinete, hæc magnopere custodite festinate; pugnate ut, separati a diabolo, coniungamini Deo qui vos redemit : stupeant gentes de vestra conversatione, et si detrahaant vobis, etiam et irrideant Christianitatis vos opera sectari, ne conturbemini ex hoc : reddent enim rationem Deo. Totam ergo spem vestram in Christi misericordia ponite, et non solum ab actu impudico, sed etiam cogitationibus sordidis vestras animas custodite, quia Dominus Deus justus iudex, et de cogitationibus malis iudicat.

Et hoc moneo, fratres, ut superbiam penitus deponatis, per quam diabolus de celo corruit; quia, sicut apostolus testatur, *Deus superbis resistit, et humilibus dat gratiam* (I Petr. v, 5). Unde et Dominus in Evangelio dicit : *Omnis enim qui se exaltat humiliabitur; et qui se humiliat exaltabitur* (Luc. xiv, 11). Et iterum : *Nisi conversi fueritis, atque efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum celorum* (Matth. xviii, 44). Jurandi etiam consuetudinem funditus omitte, quia in hac parte Dei præceptis contraitis, Domino in Evangelio prohibente : *Dico, inquit, vobis non jurare omnino, neque per oïum, neque per terram, neque per caput, neque per aliud quodcumque : sit autem sermo vester Est est, Non non* (Matth. v, 34-37). Injuriantibus quoque vos Domini præcepta præferre, quibus dicitur : *Dico vobis non resistere malo; sed si quis te percusserit in dextra maxilla tua, præbe illi et alteram. Et qui vult tunicam tuam tollere, remittas ei et pallium* (Ibid. v, 39, 40). Et iterum : *Qui petiit a te, da ei; et qui tollit quæ tua sunt, ne repetas* (Ibid. v, 42). Orandi utique rationem illam necesse est teneatis, quam Dominus præcepit, dicens : *Cum oratis non multiloquio, sed in secreto cordis orate; et Pater vester, qui videt in abscondito, reddet vobis. Scit, inquit, Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum*

(Matth. vi, 6). Hæc ergo, charissimi, verba recollite, hæc jugiter præcepta reminiscamini; ubicunque estis, memoriam Christi in colloquio miscete, quia ipse dicit : *Ubi sum duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum* (Matth. xviii, 20). Scandala etiam fugite, quia Dominus graviter notat eum qui lites concitat, dicendo : *Vae homini illi per quem scandalum venit* (Ibid. v, 7). In compassionem vero proximi illam sententiam tenete, quæ in Evangelio dicitur : *Qui habet duas tunicas det non habenti : et qui habet escas, similiter faciat* (Luc. iii, 11). Et illud : *Date et dabitur vobis* (Luc. vi, 38). Dominicis semper mementote verbis quibus dicitur : *Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint, quodcumque petieritis fiet vobis* (Joan. xiii, 7). Apostolum quoque clamantem audite : *Tempus breve est, reliquum est ut qui habent uxores tanquam non habentes sint : et qui sient, tanquam non sientes; et qui gaudent, tanquam non gaudentes; et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur : præterit enim figura hujus mundi* (I Cor. vii, 29-31). Ut autem plus concupiscamus celestia quam terrena, Deum audiamus dicentem : *Nihil enim prodest homini si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur* (Luc. ix, 25). Ut vero charitatem diligamus evangelista Joannes hortatur, dicens : *Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, et charitas ejus in nobis est* (I Joan. iv). Et iterum : *Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo* (Ibid.). Necnon et Paulus excellentiam charitatis simili modo præfert, dicens : *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas; et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (I Cor. xiii, 13). Hinc iterum monet, dicens : *Omnia vestra in charitate fiant* (I Cor. xxi, 14). Et iterum : *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi* (Galat. vi, 2). Ipse etiam pravos quosque ad tramitem perfectionis blande coercens dicit : *Qui fornicatur, jam non furatur* (Ephes. iv, 28). Et illud : *Fugite fornicationem, quia omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat* (I Cor. vi, 18). Et iterum : *Neque avari, neque fornicarii, neque adulteri, neque fures, neque ebrios, neque maledici, neque rapaces, sequum Dei possidebunt* (Ibid., 9, 10). Item Apostolus cupiditatem coercens, dixit : *Radix omnium malorum est cupiditas* (I Tim. vi, 10). Ergo, fratres, abjicite cupiditatem, sectamini charitatem, deponite impietatem, suppetate invicem cum humilitate, illud omnimodis præventes, quod Apostolus ad Romanos scribens inserit : *Revelabitur, inquit, ira Dei de celo super omnes impietatem et iniquitatem hominum* (Rom. i, 18). Necnon et illud quod voce Veritatis in Evangelio comminatur : *qui faciunt, inquit, iniquitatem, mittantur in caminum ignis, ubi erit fletus et stridor dentium*. Considerate igitur quam ævus quamque timendus sit ignis ille, et qui modo nec unum quidem digitum suum suffert in ignem mittere, timeat ibi cum toto

* Obligati. Profecto legendum obliti, ut conjecit Acherius.

corpore in sæcula cruciari. Rogo ergo, ut si vultis ab illo igne, vel ab illa pœna liberari, desistatis jam amplius peccare. Dominum per prophetam attendite clamantem : *Revertimini recedentes ab iniquitatibus vestris, et sanabo vos (Ezech. xviii)*. Et iterum : *N. lo, inquit, mortem impij, sed ut revertatur et vivat (Ezech. xxxiii, 41)*. Et per Isaiam clamat, dicens : *Quando conversus ingemueris, tunc salvus eris (Isa. xlv)*. Et iterum : *Revertimini ad me, dicit Dominus, et salvi eritis (Ibid.)*. Per Joel quoque similiter commonet, dicens : *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejuniis, et lacrimis, et plancu (Joel ii, 12)*.

Ecce quot testimonia ad conversionem vestram ex divinis oraculis prolata sunt. Vigilate ergo sollicite, quia quanto proximum finem mundi diabolus conspiciat, tanto crudelius contra Christianos sævit, ut quia se cito damnandum cognoscit, plus sibi socios in pœnam multiplicet, cum quibus utique sine fine crucietur. Cavete ergo attentius, et jugiter cum Dei timore conversamini, scientes quia unusquisque vestrum angelum Dei habet qui observet jugiter quæ egerit, et si quidem bene agit, gaudium sancto angelo sibi adherenti gignit; si vero mala opera exercet, angelum sanctum a se repellit, et malignum dæmonem sibi conjungit. Quapropter, charissimi, hæc me loquente, introrsus ad vos redite, conscientias vestras discutite, si dignas mentes angelici consortii geritis prævidete, et si vos bonos ac dignos Deo conspiciatis, de meritis vestris nunquam superba mente præsumatis, sed magis de cætero cum humilitate cavete. Si vero peccatis vos obnoxios cernitis, nullatenus desperate, tantum facite in corde pactum cum Deo, ut jam amplius non peccetis; sed fiducia- liter veniam sperate, quia Dominus sinum pietatis suæ assidue patefacit, et omnes ad se recipere per poenitentiam quærit: nam et si adulter quis, aut meretrix, aut fur, aut ebriosus, aut mendax, vel etiam filiorum necator fuerit, tantum de cætero poenitens caveat, et indulgebit illi Altissimus. Publicanum de Evangelio, et latronem, necnon et meretricem, sed et Paulum sumite ad exemplum, qui de semetipso dicit: *Præius fui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus; sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate (I Tim. i, 13)*. Et vos ergo si quid forte ignoranter admisistis, reparate vos, quæso, dum licet, per poenitentiam; confitemini Domino in totis præcordiis vestris, quoniam bonus est; dealeat vos non egisse quod bonum est; et qui poenitet, ita poeniteat ut ulterius jam lugenda non committat; et qui pauperiores estis in sæculo, polite ob hoc contristari, quia si bene agitis, diutius eritis in cælo.

Denique cavete ne quis turpem sermonem ex ore proferat, et secundum Apostolum, *Fabulis variis, et doctrinis nolite seduci (Heb. xiii, 9)*; sed corripite inquietos, consolamini pusillanimes, patientes estote ad omnes (I Thess. v, 14); et omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, timentes illud quod scriptum est: *Pervertunt mores bonos, colloquia mala (I Cor.*

xv, 35). Crapulam etiam et ebrietatem perhorrescite, quia Dominus hæc per semetipsam redarguit: dicens: *Cavete ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate (Luc. xxi, 34)*; et Apostolus prohibet dicens: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria (Ephes. v, 18)*. Procul dubio enim qui plus manducat aut bibit quam expedit, et peccatum incurrit, et servare saturitatem non valet; quia cum venter aut venæ nimia fuerint satietate repleta, illico necesse est ut libido in membris ejus generetur. Unde et alias scriptum est: *Vinum potatum multum, amaritudo est animæ et ruina, multiplicans imprudenti offensionem, minuens virtutem, et faciens vulnera (Eccli. xxxi, 38-40)*. Et hoc quidem dico non creaturam Dei malam asseram, aut judicem esse damnandam, sed ut vos sobriores cautioreque reddam; imo et admono, ut nullam Dei creaturam dicatis malam, quia Deus cuncta valde bona creavit (Gen. i, 31). Nam quæcumque nobis mala esse videntur, aut nocent, nostro vitio, non sua natura nobis mala existunt: ideoque, fratres, solum diabolum, qui superbendo factus est malus, detestantes, tantorum bonorum Creatorem Dominum glorificate.

Cavete semper viam latam, quæ ducit ad interitum; apprehendite angustam, per quam reperietur æterna beatitudo. Pauperes et peregrinos ad convivium vocate, Dominumque de hac re præcipientem attendite: *Cum facis, inquit, prandiam, noli vocare divites qui conviventur tecum, sed voca pauperes, debiles, claudos, cæcos; et beatus eris, quia non habent retribuere tibi; retribuetur enim tibi in resurrectione justorum (Luc. xiv, 12)*. Nec enim justum est ut in populo Christiano, qui uno pretio redempti sunt, et uni Domino serviant, alii distentis epulis ventribus et ebrii incedant, alii famis periculo deficiant; prorsus peccatum est, ut vestra superflua a finels devorentur, et pauperes nec vetustissima quæque accipere mereantur: quare non consideratis quia pari conditione in hoc mundo venistis, unique Domino servatis; simili etiam exitu de mundo migrabitis; et si bene agitis, ad unam beatitudinem venietis? Aut quare pauper vobiscum non accipiat cibum, qui vobiscum accepturus est consortium angelorum? Quare non accipiat vel veterem tunicam, qui pariter accepturus est immortalitatis stolam? Hæc, fratres, considerantes ita pauperum curam gerite, ut uberriam pro his retributionem in cælis capiat. Mendaciam semper fugite, quia non minimum crimen est, Scriptura dicente: *Os quod mentitur, occidit animam (Prov. xii, 5)*; et testis falsus non erit impunitus (Sap. i, 41). Et David ad Dominum: *Perdes, inquit, omnes qui loquuntur mendacium (Psalm. v, 7)*. Unde et Apostolus: *Deponentes, ait, mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum fratre suo (Ephes. iv, 25)*. In hac ergo vita positi ita agite, ut cum hinc migraveritis, et caro vestra a vermibus exerit devorari in sepulcro, anima ornata bonis operibus cum sanctis omnibus lætetur in cælo. Retrahat vos a malis operibus vel peccatorum interitus; eorum quos jam præmisistis attendite calamitates; considerate divitum

sepulcra; vel eorum qui ante parvo tempore vobiscum erant, quid fuerunt, et quid sunt, vel quid eis divitiarum et cupiditas sæculi profuit: ecce nihil ex eis nisi soli cineres remanserunt, quia si loqui possent, hæc vobis procul dubio dicerent: Ut quid infelices tantum pro sæculi cupiditate discurretis? ut quid vos vitii et criminibus repletis? considerate ossa nostra, et vel sic vobis horreat cupiditas vel miseria vestra; quod vos estis, nos fuimus; quod nos sumus, vos eritis. Ista omnia, fratres, sollicita consideratione pensate, et hæc considerantes expavescente; diem mortis ante oculos semper ponite; ad emendationem quantum potestis festinate; nolite negligere quod pius vos Dominus peccantes sustinet, quia quanto diutius expectat ut emendetis, tanto gravius vindicabit si neglexeritis. Si forte putatis quod finis mundi tardius veniat, vel suum unusquisque consideret finem; ecce dum libenter ac jucundissime moratur homo in mundo, multaque in longo tempore disponit agenda, repente rapitur in mortem, et ex improviso auferitur a corpore; sed ille beatus est qui antea semper horam illam habuerit ante oculos, et festinaverit in illa hora mortis paratus inveniri, ut possit tanti metus terrorem evadere.

Quod si vultis scire cum magno metu, charissimi, magnisque doloribus separatur anima a corpore, veniunt enim angeli eam assumere, ut perducant illam ante tribunal metuendi Judicis, et tunc illa memorans opera sua mala quæ die nocteque gessit, contremiscit, et querit ea fugere, induciasque petere, dicens: Date mihi vel unius horæ spatium. Tunc quasi simul loquentia, omnia ejus opera dicunt: Tu nos egisti, tua opera sumus, nec te deseremus, sed tecum semper erimus, tecumque pergemus ad iudicium. Hæc quidem peccatoris anima agit, quæ cum horrendo timore separatur a corpore, et pergit plena peccatis, et ingenti confusione depressa. Justi vero anima cum separatur a corpore, non timet, nec expavescit; sed magis cum gaudio egreditur, et cum exultatione pergit ad Deum, deducentibus se Angelis sanctis. Illam ergo horam modo, fratres, timete, ne tunc timeatis illam; nunc præcave, ut securi tunc esse possitis. Mementote jugiter quia in medio laqueorum diaboli ambulatis, et ideo semper parati estote, ut quando Domini præceptum missum fuerit, liberi ab omni labe peccati ad requiem transire possitis. Nec arbitramini vos diu in hoc mundo mansuros; quia nimirum proveniet, ut non concedatur post dominicum præceptum missum, nec unius horæ momento in hac vita consistere. Cavete igitur ne de exitu vestro tristitiam faciatis angelis, et gaudium inimicis: scitote vero quia anima cum corpore evelitur, statim aut in paradiso pro bonis meritis collocatur, aut certe pro peccatis in inferno continuo præcipitatur. Quapropter eligite modo quod vultis, et hoc jam in vita vestra hic disponite, aut perpetua-liter gaudere cum sanctis, aut sine fine cruciari cum impiis. Itaque vel pœnæ vos terreant, si præmia non invitant, et præsentem mundum si despiciere non valitis, vel cum justitia possidete. Qui in juventute

A erravit, saltem jam vel in senectute respiscat, et mala quæ peccando commisit, poenitendo jam expuret. Ecce paulatim deficit mundus cuncta quæque videntur, velociter tanquam nebula, aut tanquam vespertina umbra transeunt. Ecce quod olim pronuntiabatur, præsentem tempore perspicue cernitur: subtrahuntur omnia bona, et crescunt quotidie mala: nolite ergo, fratres, mundum jam diligere, quem sic ad finem conspiciatis declinare; præsertim cum apostolus clamet, quod emicitia hujus mundi inimica sit Dei (*Jacob. iv, 4*). Vitam igitur æternam ex omnibus præcordiis vestris amate, quam nunquam in sæcula finiat; illic festinate, ubi semper vivatis, et ubi jam mori nunquam timeatis. Si enim sic amatis istam miseram fluidamque vitam, ubi cum tanto labore vivitis, et ubi vix currendo, satagendo, sudando, suspirando, necessariis corporis satisfacitis; quanto magis amare debetis æternam vitam, ubi nullum unquam laborem sustinebitis, ubi summa semper est securitas, secunda felicitas, felix libertas, libera beatitas; ubi implebitur illud quod Dominus in Evangelio dicit: *Erunt homines similes angelis* (*Math. xii*). Similes utique non substantia, sed beatitudine. Et illud: *Tunc justii fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum* (*Math. xiii, 43*). Qualis potius erit tunc splendor animarum, quando solis claritatem habebit lux corporum? Ibi jam non erit ulla tristitia, nullus labor, nullus dolor, nullus timor, nulla mors, sed perpetua semper sanitas perseverabit; nulla ibi consurgat malitia, nulla carnis miseria, nulla ægritudo, nulla omnino necessitas; non erit ibi fames, non sitis, non frigus, non æstus, non lassitudo jejunii, nec ulla tentatio inimici; nec jam peccandi voluntas, nec ulla delinquendi possibilitas, sed totum lætitia, totum exultatio possidebit, hominesque angelis sociati sine ulla carnis infirmitate vernabunt. Ibi ergo erit lætitia certa, ibi requies secunda, ibi pax vera, ibi jocunditas infinita; ubi si locus obtinendi ullus fuerit, amittendi in sæcula nullus erit: in qua beatitudine quod semel adipiscitur, semper tenetur. Nihil loco illo magnificenti, nihil gloriosius, nihil clarius, nihil pulchrius, nihil verius, nihil munificentius, nihil in bonitate sincerius, nihil illa abundantia copiosius. Ibi semper pax et summa solemnitas; ibi vera et certa felicitas est, ibi jam non formidabitur ferocissimus hostis qui cupit jugiter animas jugulare, nec timebuntur ultra ignita diaboli jacula, neque ulla inimici tentamenta. Non incutiet terrorem barbarorum immanitas, nec ulla ulterius timebitur adversitas; non ibi formidabitur ferrum, non ignis, nec facies omnino truculenta tortoris; nemo in loco illo glorioso indiget vestimento; quia non est illic frigus, nec æstus, nec ulla aeris inæqualitas, nullus ibi esurit, nullus tristatur, nullus est peregrinus, sed omnes qui ibidem attingere meruerint, securi ut in propria patria vivant. Non ultra jam adversabitur caro spiritui, nec ullum timebitur periculum, sed inenarrabilia cum angelis ac sempiterna a Christo præmia tribuentur, et *Quod oculus non vidit, sicut dicit Apostolus, nec auris audiit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus*

diligentibus se (1 Cor. ii, 9). Ecce qualem beatitudinem perditurus erit qui modo se, dum licet, emendare noluerit: idcirco nos, fratres, Domino auxiliante, dedignemur ultra servire peccato, quibus tanta beatitudo præparatur in cælo. Dum ergo tempus est, festinemus propitium nobis Deum facere; despiciamus quæ terrena sunt, ut adipiscamur cælestia, cogitemus nos peregrinos esse in hoc sæculo, ut liberior festinemus ad cælum: velociter enim transeunt, et cito tanquam umbra prætereunt cuncta quæ hic videntur.

Perpendamus quales erimus in die iudicii Dei conspectibus et angelorum presentandi, quando opera nostra erunt nobis ante oculos ponenda; qualis illa erit confusio, cui contigerit pro peccatis suis in conspectu Dei omniumque hominum et angelorum erubescere, qui hic nec unum quidem hominem in se peccantem vult inspicere; vel quis pavor erit Deum tunc iratum videre, quem placatum non valet universitas comprehendere. Illum ergo diem semper timeamus, quem modo prævidere nullatenus possumus; illum diem jugiter pavescamus, et vel sic actus nostros a malo revocemus. Consideremus quis terror in die illo erit, cum de cælis Dominus ad iudicandum sæculum venerit: quis metus erit Deum videre, ad cuius adventum universa elementa quætiuntur, ac cælum cum terra contremiscit virtutesque cælorum commovebuntur. Tunc nimirum, præcinentibus angelorum tubis, omnes gentes quæcumque sub cælo fuerunt, et omnis homo tam viri quam feminae, in eo sexu unusquisque quo natus fuit in mundo, boni simul et mali, sancti et peccatores, vel quicumque ab initio mundi nati et mortui fuerunt, sive a væstis devorati, sive ab igne consumpti, sive etiam ab aquis absorpti, omnes simul in momento temporis atque in ictu oculi resurgent, in ipsis sine dubio corporibus, atque in ipsa carne quam hic habuerunt, scilicet in virum perfectum, et in mensuram ætatis plenitudinis Christi in qua et ipse Dominus resurrexit a mortuis; et omnes ante iudicium Christi venient, pariterque eum et electi et reprobi suis oculis videbunt, sicut et ipse Dominus in Evangelio dicit: *Tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa et majestate, consipitum agminibus angelorum; et congregabuntur ante eum omnes gentes, et plangent se omnes tribus terræ, et separabit eos ab invicem sicut pastor segregat oves ab hædis; et statuet iustos quidem a dextris suis, impios autem a sinistris. Tunc dicit ad eos qui a dextris erunt: Venite, benedicti, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi; esurivi enim et dedistis mihi manducare; sitiivi, et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me; nudus, et operuistis me; infirmus, et in carcere, et visitatis me. Hæc quandiu fecistis uni ex minimis meis, mihi fecistis* (Matth. xxv). Tunc omnibus aspicientibus ostendet livores fixurasque clavorum, in ipso sine dubio corpore quod pro nostris peccatis vulneratum est, et ita peccatores compellens dicit: Ego te, homo, de limo terræ manibus meis formavi, et intra paradisi delicias, quod non

A merebaris, collocavi; sed tu me meaque jussa contemnens, deceptorem sequi maluisti, unde et justa poena damnatus, inferni supplicii es deputatus; postea misertus tui carni assumpti, in terris inter peccatores habitavi, contumelias et verbera pro te sustinui; ut te eriperem, colaphos et sputa suscepi; ut tibi dulcedinem paradisi redderem, acetum cum felle bibi; propter te vepribus coronatus, crucifixus, lancea vulneratus sum; propter te mortuus, et in sepulcro positus, ad inferna descendi; ut te ad paradysum reducerem, tartari claustra adii; ut tu in cælo regnares, inferni profunda penetravi. Agnosce ergo quæ pro te, o impietas humana! pertuli; ecce livores quos pro te excepi, ecce clavorum foramina quibus affluxus in cruce pependi; suscepi dolores tuos, ut te possem sanare; suscepi poenam, ut darem tibi gloriam; suscepi mortem, ut tu viveres sine fine; conditus jacui in sepulcro, ut tu regnares in cælo: hæc omnia pro vobis sustinui, ampliora horum quid vobis debui facere, et non feci? Dicite nunc vel ostendite mihi quid passi estis propter me, aut quid boni egistis pro vobis: ego cum essem invisibilis, sponte propter vos incarnatus sum; cum essem impassibilis, propter vos pati dignatus sum; cum essem dives, propter vos quidem egenus factus sum; sed vos et humilitatem meam, et præcepta mea semper renuentes, seductorem magis quam me secuti estis: ecce modo non potest aliud iustitia mea iudicare, nisi quod merentur opera vestra recipere: ergo quod ipsi elegistis, tenete; contempnastis lucem, possidete tenebras; amastis mortem, ite in perditionem; secuti estis diabolum, ite cum ipso in æternum ignem. Quis putas erit tunc moror, quis luctus, quæ tristitia, quæ angustia, cum hæc fuerit prolata adversum impios sententia. Tunc enim erit malis dura separatio a dulci sanctorum consortio, et traditi in potestate demonum ibunt in ipsis corporibus suis cum diabolo in supplicium æternum, et permanebunt semper in luctu et gemitu: procul quippe exsiliati a beata paradisi patria, cruciabuntur in gehenna, nunquam lucem visuri, nunquam refrigerium adepturi, nunquam poenas finituri, nunquam requiem accepturi; sed per millia millium annorum in inferno cruciandi, nec nunquam in sæcula liberandi: ubi nec qui torquet aliquando fatigatur, nec qui torquetur anquam moritur; sic enim ibi ignis consumit, ut semper reservet, sic tormenta aguntur, ut semper renoventur. Iuxta qualitatem vero culpæ, poenam ibi unusquisque sustinet gehennæ, et similis culpæ rei suis similibus junguntur cruciandi: non ibi auditur aliud nisi fletus et planctus, et stridor dentium; non erit aliud consolamentum quam flammæ et terrores poenarum, ardebuntque miseri sine fine in ignem æternum semper in sæcula sæculorum. Iusti autem ibunt in vitam æternam, in ipsa sine dubio carne quam hic habuerunt, et sociabuntur angelis sanctis in regno Dei, gaudiis deputati perpetuis: nunquam jam morituri, nunquam ultra corruptionem visuri; sed semper lætitia ac dulcedine Christi satiati, fulgebunt sicut sol in claritate et gloria, quam præparavit Deus diligen-

libus se; et quanto amplius aliquis obediens Deo in hac vita fuit, tanto amplius illi mercedem accipiet; quantumque amplius hic Deum amavit, tanto iuno propius eum videbit.

Ecce, charissimi, praeclari vobis simpliciter, ut intelligere possitis quae sunt amenique ventura; nemo jam se de ignorantia excusare poterit, quoniam vita et mors vobis praenuntiata sunt; supplicia impiorum et gloria justorum vobis designata sunt; jam vero in arbitrio vestro consistit eligere quod teneatis; nusquam enim quod hic concupiverit, et assecutus fuerit, hoc utique illi possidebit. Vitam ergo aeternam toto nisu concupiscite, nec emendationem vestram diutius differatis, sed ad lucanda caelestia regna ultro ipsi relinquite, quod lucis istius sine perditione est; surgat jam, quosque, quicumque peccati catena ascriptus tenetur, et expergefusus a somno suae mortis evigilet: recurrat ad confessionem, et agat poenitentiam; nec erubescat publice poenitere super immunditiis quas gessit, quia revera multo melius est hic paucis tempore poenitere quam per tota millia annorum inferni supplicia sustinere. Si ex corde ergo poenituerit, cito succurret illi Redemptor, qui quadragesimum suscitavit jam fetidum Lazarum (Joan. xi, 44); paratus est semper ille misericordiam sinis, et clementer expectat ut suscipiat poenitentes, non est enim, sicut scriptum tenemus, de quavis magna criminibus remittendis Dei unquam misericordia desperanda, quia ipse quotidie elamant per prophetam, dicens: *Quicumque die conversus fuerit homo peccator ab immunditia sua, omnes iniquitates ejus in oblivione erunt coram me* (Ezech. xxxiii, 12). Et rursus per alium prophetam dicit: *Ego sum Dominus Deus vester, qui deleo iniquitates vestras* (Isai. xlii, 25). Et illud de Evangelio: *Gaudium erit in caelo super uno peccatore poenitentiam agente, quam supra nonaginta novem justos qui non indigent poenitentia* (Luc. xv, 7). Et illud: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur ad me et vivat, dicit Dominus* (Ezech. xxxiii, 11). Considerate, fratres, quam larga est bonitas Dei nostri, quam ineffabilis misericordia ejus: quotidie contemnitur, et quotidie nos ad poenitentiam benignissima pietate invitatur; fiduciam ejus pia largitio nobis praestat, ut nec desperemus de Christi misericordia, nec tamen nobis absque fructu poenitentiae veniam concessam presumamus; Dominus enim quantum patris pietate indulgens semper et misericors est, tanto judicis maiestate severus et metuendus; potest quidem reis indulgentiam dare, potest ipse sententiam suam revertere, potest poenitendi tempus gratis indulgere, non potest tamen nisi iustissime judicare, quoniam non est apud eum commutatio, nec vicissitudinis obumbratio; aequissime enim iudicat, atque aequaliter secundum unusquisque facta reponat, bona, scilicet, bonis, et mala malis; et ideo, charissimi, reminiscimini quae egistis, et si vos deliquisse cognoscitis, sine aliqua dilatione ad poenitentiae medicamenta confugite. Audite prophetam admonentem: *Nolite, inquit, tardare ad Dominum converti, nec dif-*

feratis de die in diem, quia nescitis quid crastina futurum sit (Eccli. v, viii). Mementote semper quod ante conspectum omnipotentis Dei conversamini, qui prospicit omnium hominum, non solum facta, sed etiam cogitationes, sicut Apostolus Paulus dicit: *Non est illa creatura invisibilis in conspectu ejus, sed omnia nuda et aperta sunt oculis ejus* (Hebr. iv, 13).

Hic jugiter cogitantes, intensissima sollicitudine vos custodite, utinamque diu vos adventum cum bonis operibus semper preparate. Ecce jam, ut certissime tenemus, finis mundi in promptu est, jam finis saeculi instat, et, quod lugendum est, tanta malis quodlibet sunt, tantaeque tribulationes crebrescent, ut per haec etiam mundus finem suum quodammodo proclamare videatur. Ecce omnia quae prophetae vaticinaverunt, quaeque apostoli praedixerunt, pene jam completa sunt, solusque dies sui iudicii et horribilis Antichristi adventus adhuc restat. Ecce bellum super bellum, tribulatio super tribulationem, fames super famem, pestilentia super pestilentiam, et gens super gentem consurgit: omnia quaeque dudum sunt praedicta, nos jam videmus impleta, quare ergo sumus lapidei et ferream possidemus pectus, ut pro remedio animae nostrae inter tot mala minime cogitemus? Diu enim est quod vox divina minatur, sed nullatenus hominum pertinacia mutatur; caelestis enim intenditur olim ultio, et nulla hominum adhibetur satisfactio; Dei proximat ira, et tepide agitur poenitentia; ventorum prophetae testantur supplicium, et raro ab hominibus Dei imploratur auxilium. Quapropter, dilectissimi, moneo ut vel mundo jam finiente, humana finitur malitia, solusque Dei toto nisu quaeratur misericordia: non nos jam divitiarum onera ad terram premant, quia cito omnia hic refundemus, nec pariter et Christum habere velimus et saeculum, sed, saeculo spreto, liberi festinemus ad caelum.

Reminiscamur quam gravia sunt scelera quae commisimus, quamque dira inferni supplicia quae timeamus, et juxta qualitatem culpae medicamentum adhibeamus poenitentiae: cogitemus quia, secundum Apostolum, *Nihil in hunc mundum intulimus* (I Tim. vi, 7; Job i, 21), nihilque ex eo morientes auferre poterimus. Nudi nati sumus, nudi utique morituri: quidquid autem hic inventum est, hic procul dubio relinquatur, opera tantummodo bona si hic egerimus, ipsa nobiscum ad caelum portabimus, in quoque nos ipsa ad caelum portabunt. Tanquam peregrini ergo sola sufficientia contenti, illas nobis divitias hic acquiramus, quas nobiscum ad patriam paradisi feramus. Deum supra omnia diligamus, quia revera implum est hunc non diligi, cui vicem repensare non possumus etiam et cum diligimus; quid enim nos impio pro Domino retribuere poterimus pro omnibus quae retribuit nobis? Qui nullis nostris praecedentibus meritis tanta nobis praestitit indignis; ut nos a iugo dire damnationis redimeret, de sede paterna maiestatis ad nos descendit, injurias in terris pertulit, probra sustinuit, mortem indebite subiit; et haec quidem omnia patienter tulit, ut nobis humilita-

tiis et patientiæ exempla monstraret; unde et sequentibus se discipulis dicit: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris (Matth. xi, 29).* Oportet igitur ut quemadmodum ille pro nobis, ita et nos cuncta adversa quæ nobis propter peccata nostra adveniunt æquanimiter toleremus, ut patientiæ fructum in vita æterna capere possimus. Urgeamus ergo, fratres, cursum nostrum dum tempus habemus; odiamus hunc mundum quem diu possidere non possumus, nulla nos jam malorum operum contagia polluant, sed divinus nos respectus semper a peccatis arceat; si enim homines nostri similes peccatores, et ex eodem luto formatos, ne nos peccantes inspiciant et abascimus, quanto magis æternum, et solum sine peccato omnipotentem Dominum revereri ac timere debemus, qui non solum facta, sed etiam secreta cordis considerat et videt? Hunc ergo quotidie timeamus, hujus reverentiam nobiscum semper femus, sicque spes indulgentiæ erigat, ut metus gehennæ semper affligat. Ante omnia et super omnia charitatem habeamus, reminiscens Dominicum præceptum, quo dicitur: *Habete in vobis sal (Marc. ix, 49).* Et: *Pacem habete inter vos (Ibid.).* Et illud, inquit, *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis (Joan. xiii, 34).* Nam et alibi dicitur: *Habete charitatem, quod est vinculum unitatis (Colos. iii, 14).* Et iterum: *Estote imitatores Dei tanquam filii charissimi; et ambulate in dilectione (Ephes. v, 1).* Et iterum: *Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, tollatur a vobis cum omni malitia (Ephes. iv, 31).* Et: *Sol non occidat super iracundiam vestram (Ibid., 26).* Nempe sicut nullum proficit in vulnere medicamento, si sit interior ferrox, ita nihil proficit oratio illius, in cuius pectore mortiferum versatur odium. Habeamus ergo, fratres, charitatem, quia si illam habuerimus, omnibus virtutibus replebimur; si vero charitatem non habuerimus, quidquid boni habere videmur, totum perdemus. Nec in arrepto bene agendi proposito penitus lassescamus, præcipue cum Dominus dicat nullum ponentem manum in aratro et respicientem retrorsum dignum esse regno cælorum. Respiciere autem retrorsum nihil aliud est quam in eo quemquam poenitere quo cœperit bono, et rursus mundanis desideriis obligari. Denique a spe veniæ nulla nos malorum quantitas revocet, quia quamvis sit gravis humana culpa, largior nihilominus est misericordia divina; unde per Psalmistam dicitur: *Multa est apud Dominum misericordia, et copiosa apud eum redemptio (Psal. cxxix, 7).* Et iterum: *Cor contritum et humilitatum Deus non despicit (Psal. l, 149).* Hæc nos, fratres, diebus ac noctibus memoria refoveat, hæc nos præcepta frequenter sollicitent; debitum vitæ finem jam jamque affuturum putemus, vicinumque speremus mortis diem, quem longinquum esse nescimus; modo emendemus quod delinquimus, ne tunc poenitere incipiamus quando jam non valebimus: erit quidem et in inferno poenitentia, sed omnino infructuosa; erit ibi poenitentia

dolorem habens, sed jam medicinam non habens; ibique nullatenus poterit a Deo promereri quod petit, qui hic noluerit audire quod Deus iussit. Ideoque, charissimi, quantum possumus præceptis Dei in omnibus obtemperemus, ut ibi præmium munera capiamus; ipsi dum licet hic nos castigemus, ipsi nobiscum de actibus nostris rationem faciamus, ipsi nos Judici nostro accusemus, atque emendationem nostram non ad extremum vitæ differamus, sed quoties in peccatis labimur, per poenitentiam resargamur, ac totia viribus a voluntates pessimas carnique illecebras vincentes, illud omnimodis præcavimus, quoniam quotidie ad mortem properamus, et dum nescimus securique consistimus repente mors veniet. Ibi ergo festinemus, ubi mors jam non timebitur, et ubi nos sancti omnes suscipere vel videre desiderant, ubi nos Rex cælestis Christus et superni cives angeli, expansis charitatis brachiis, expectant; ibi, inquam, festinemus, ubi sine fine vivamus, et ubi angelicis agnibus consortes esse possimus. Ita postremo in exilium mundi istius agamus, ut ad futurum iudicium cum ætæra concanitia bonis operibus ornati veniamus, ibique gratissimum Deo munus nostras animas offeramus, ut pro hoc ab eo commercio eternitatis beatitudinem accipere, et in sæculum sæculi gloriari possimus. Hæc nos, charissimi, mandata hactenus quasi lac vobis gustanda porreximus, et ecce modo sub testimonio Dei et sanctorum angelorum, qui nos loquentes audiunt, absolvimus debitum nostrum, cælestia vobis præcepta tradentes; amodo jam vestrum est cogitare, quatenus et admonitio nostra effectum habeat salutis, et vos semper voluntatem Dei facientes, ab omni vos malo custodiat, atque demum liberi ab omni contagione peccati, ad regna cælestia tripudians pervenire possitis, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Deo Patre, et Spiritu sancto vivit et regnat per cuncta sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT XVI.

Qua pulchre exhortationem terminans, populum contestabatur.

Hæc summam de tanti viri familiaribus monitis hucusque narrasse sufficiat? quæ ille etsi non sub unius diei articulo ex ordine ut digesta sunt, percurrebat, diversis tamen temporibus huiusmodi semper præcepta populis intimabat. Ad ultimum vero inferebat dicens: Hæc, fratres, si custoditis, habebitis præmium, et si negligitis incurretis supplicium; nam ego quantum ad me attinet absolve coram Deo conscientiam meam, testesque super hoc invoco cælum et terram, quod præbuerim vobis opportunam ministerium, atque annuntiaverim vitam et mortem. Cæterum in præsentem vobis innotesco, quod si spreveritis verba mea, meque continententes audire nolueritis, equidem veniens coram Redemptore meo accusabo pertinaciam vestram, et palam faciam vos præceptis semper maligni obediisse potius quam

* Voluntates. An potius voluptates

Christi; et tunc vere indignante Iudice exactori traditi, supplicioque mancipati, persolvitis sine fine quadrantem. Hæc igitur sunt verba beati Eligii quæ cum summo studio plebi proferebat ex locupletissimo cordis sui thesauro; sed et alia nihilominus multa his similia quotidie exhortans, evangelizabat populo. O pingue vas quod ita affluenter ministrabat plebi adipem frumenti Christi, et lætitiæ olei, ac sobriam ebrietatem vini! O vere gloriosum virum, ineffabilem Dei amatorem, qui velut bonus pastor satagebat strenue vagantes revocare, attritos alligare, errantesque ad paradisi caulas convertere! Cujus bona ac simplex doctrina olet procul dubio prophetis, sapit Apostolis, comitatur evangelistis; cuius denique sermo non aliud apud suos fuit quam de regno Dei, de paradisi deliciis, et de gehennæ suppliciis, de iustitiâ quoque, et fide et charitate, ac mundi illecebras, cunctaque sæculi oblectamenta omnimodis relinquenda, et soli Domino totis viribus serviendum. Proferebat vero illud quod beatus Apostolus ad Corinthios scribens, intulit: *Non quero, Inquiens, quæ vestra sunt, sed vos (II Cor. xii, 14).* Et quod rursus scriptum est: *Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus vero Dei (I Cor. iii, 22, 23).* Meminerat quoque eundem Apostolum commonentem: Et quosdam quidem de igne rapite, dubios vero consolamini. Et Jacobum similiter dicentem: *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et cooperiet multitudinem peccatorum (Jac. v, 20).*

CAPUT XVII.

De miraculo vini, ubi vas vacuum post repletum invenitur.

Erat autem vir quidam habitans in suburbio Parisiaco, haud procul a basilica beati Petri apostolorum principis commanens, quem Eligius pro fide et devotione sua familiariter diligebat, ipseque ab eo pro reverentia sanctitatis unice diligebatur. Accidit ergo quadam die ut prædia monasterii sui Eligius lostrata, et a Gentiliaco jam digressus, Parisiis remaneret; cumque non longe a domo ejus cum suo nobili, ut solebat, comitatu tramitem præteriret, fortuito ille éminus conspiciens cognovit illico adessee Eligium. Tunc obviam accurrens, cœpit genua ejus lambere, dicens: Est mihi paucillum falerni in cado, divertat, quæso, dominus meus paulisper in domum servi sui, ut hi qui tecum sunt percipiant merum, et benedicat mihi Dominus ad introitum tuum; cumque ille recusare vellet, vix comitantium victus precibus tandem ad domum diverit. Erat autem præfato viro positum vas in cellario (quod vulgo tunna vocatur) duas fere aut tres tantummodo in se metretas vini habens. Cum ergo illic ingressus obnixè rogaretur ut vel parum quid pro benedictione perciperet, allatum sibi poculum benedicens, modicum ex eo pro satisfactione hausit; cuncti tamen comites ejus gratissime ubertimque potati sunt. Deinde, benedicta domo, valedicens viro, discessit, atque ad monasterium suum, quod in eadem urbe situm est ad manen-

dum divertit. Post cujus videlicet abscessum repente cadum, quod ad usus famulorum ejus pene fuerat exhaustum, divinitatis gratia exuberante, vino usque ad summum est repletum. Facto autem die altero, fortuito ingressus homo in penum invenit tunnam, quæ pridie vacua prope remanserat, usque ad os vini repletam: ex quo vehementer mox attonitus coepit nimium eventum rei mirari, confestimque hospitii sui merita reducens ad memoriam propere ad eum perrexit, narrans quanta sibi Dominus ad adventum ejus præstiterit. Quod cum Eligius audisset, agens Domino gratias, dixit ad eum: Pax tibi, frater, tecum sit hic sermo, nec patiaris unquam divulgari eum, sed vade, et cum gratiarum actione quod tibi pius Dominus largitus est in usus necessarios expende. Tunc ille coepit rogare eum ut dignaretur ipse iterum ad domum ejus usque fatigari, ac per semetipsum temetum illud benedicere, et utendum ex vase proferre, quod nisi faceret, testabatur se nullatenus exinde unquam vel guttam foris præripere. At ille cernens devotionem hominis pariter ad domum perrexit, et ingressus domum prostravit se in pavimento, ac diutissime precem fudit; post orationem vero considerans apothecam plenam, jussit eam reserari, vinumque in vase proferre; et cum factum fuisset, et ipse quidem exinde modicum gustavit et omnes qui simul aderant largissimos ex eo meros hauserunt. Sic denum oculis manibusque ad cælum porrectis, gratias agens et glorificans nomen Domini, via quæ venerat rediit.

C

CAPUT XVIII.

Quanta severitas ejus verbum comitaretur; et de introitu infausti viri.

Sed neque illud silentium puto, ex quo lectores auditoresque ad studium humilitatis causa hujus exempli incitare confido, ut ne aliquando improbi quique præsumant contra sanctos viros verba procacia incaute proferre, dum simili metuunt exitio succumbere. Quidam itaque vir infaustus, nimiumque protervæ mentis ac segnis (ut pote ex Hebrœi familiaribus) conquerebatur multis diebus contra Eligium, volens ecclesiæ ejus sylvam quamdam valde optimam pertinaciter præripere, suæque ditioni mancipare; pro qua causa frequenter ad illum conveniens, pene eum ad injuriam verbis procacibus provocabat, unde etiam una dierum præfatus vir adiens Eligium, coram copiosa multitudine cœpit vehementer eandem ab eo repetere. Cui cum Eligius modeste leniterque responderet, ille, ut sese habet humana jactantia amplius se extollens, audacter obtendebat, multis eum verbis lacessens: at Eligius patienter adhuc ferens, blandis eum verbis coercere studebat, dicens: Amice, refræna cupiditatem tuam, cur non erubescis tam cæca mente res alienas appetere; si mea a me postulares, darem forsitan quod peteres; nunc vero quia non meum sed ecclesiæ prædium a me repetis, non tibi do omnino quod pauperum est necessitatibus delegatum. Tunc ille acrius incitatus vehementer eum verbis injuriabat dicens: Si mihi id voluntarie non reddis, ego vi subripiam, velis

nolis. Tandem ergo Eligius permotus, minaci vultu dixit ad eum : Novit meus Creator nisi cito desieris ab hac intentione, dignam meritis tuis recipies excommunicationem. Quod verbum ille audiens in tanta cachinnatione prorupit, ut multa ei probra et convicia, irrisionesque procaciter jacularetur. Tunc Eligius videns eum nullo genere posse sedari, protensa ad eum manu dextra jaculum excommunicationis in eum terribiliter conegessit. Et, o mira virtutis potentia ! ita percussit virum, ut omni funditus robore destitutus, et vigorem amitteret, et speciem vivi hominis perderet. Denique cum pariter Eligii verbo corruens in pavementum sic divinitus est percussus, ut palam omnibus astantibus videretur velut mortuus ; nam cuncti hæc videntes stupore nimio percussi in Eligii injuriam Dei ultricem mirabantur assuisse iram. Sic ergo miser ille in manibus inde sublatus, triste val le suum præstolabatur funus. Omnes præterea qui aderant communi prece Dei hominem deprecabantur, ut non considerans illius infausti recordiam, pro eodem preces funderet, quo restitutus sanitati sponte super his quæ contra eum gesserat pœniteret ; quod utrum fecerit, hactenus incertum habemus : hoc nimirum solum admirationi ascribimus, quantum vim sermo ejus ex divina largitione obtineret, qui absque ullo verbere solo potenti verbo superbum in terram dejecit, arrogantemque humiliavit ; quamque charum hunc Deus haberet, cujus utique verbum tam celer in hominem ultio comitata est. Sed ne solam hanc verbis ejus putetis comitasse virtutem, audite quid et alibi gesserit.

CAPUT XIX.

De potentatu verbi, et de demoniacis liberatis.

Igitur quodam tempore cum dies natalitius beati Petri apostoli in diœcesi quadam haud procul a Noviomense oppido celebraretur, adiens Eligius vicum cum ingenii constantia, prædicabit, sicut semper consueverat, Dei verbum, abjiciendos duntaxat abominandos esse cunctos dæmonum ludos, et nefandas saltationes, vel caranisas, omnesque inanes prorsus relinquendas superstitiones. Quam ejus prædicationem præstantiores quique loci illius valde ægre ferebant, scilicet quod ferias eorum everteret, ac legitimas, ut putabant, consuetudines exinaniret. Tunc pravi quique inientes consilium (et præcipue ex familia Herchenoaldi, qui erat eo tempore prepositus palatii æmulabatur Eligium, sed non ad bonum) decreverunt simul, ut si ulterius hujusmodi nugis eorum contrairer Eligius, illico irruentes interficerent eum. Quod cum Eligius cognovisset, ingenti martyrii desiderio stimulatus surrexit concite, et præcepit suis omnibus, ut nullus eum, præter duos clericos atque unum diaconum, sequeretur. Venit ergo per medias populorum turbas, et stans in quadam eminenti loco ante basilicam, cœpit instantius prædicare vehementer objurgans populum eo quod monitis salutaribus terga parantes, diabolicis phylacteriis tantopere essent intenti. Ad cujus exhortationem vehementer turba commota, probrosa ei verba cum in-

PATROL. LXXXVII.

A genti protervia respondebant, interitum ei minitantes atque dicentes : Nunquam tu, Romane, quamvis hæc frequenter taxes, consuetudines nostras evellere poteris, sed solemnitas nostra sicut hactenus fecimus, perpetuo semperque frequentabimus, nec ullus hominum erit, qui priscos atque gratissimos possit nobis unquam prohibere ludos. Tunc ille cum nihil se proficere cerneret, magisque ludos coalescere videret, indignatione commotus, Dominum Jesum ex imo pectore interpellavit, dicens : Quæso, Domine, divinam clementiam tuam, ut hi qui cum tanta audacia atque superbia tuis sanctis monitis contradicere audent, et magis dæmonum seductionibus quam tuis præceptis obtemperant, tuo permissu, ipsorum nunc ferocitate ad exemplum terroremque multorum impleantur, quo cognoscere possint quorum opera exercent, ut ab hominibus in te credentibus enixius glorificetur nomen sanctum tuum. Post cujus verba subito plurimi, hi præcipue qui erant ex parte Herchenoaldi, quique divina mandata despicientes manus in eum parabant injicere, immundo afflati spiritu cœperunt continuo modis diversis debacchari. Omnis autem multitudo, exceptis his qui aderant, ingenti pavore perterriti, vestigia hominis Dei lambebant, verentes ne similia paterentur, pollicentes singuli cuncta quæ mandaret sine aliqua jam simulatione sese assecuturos. Ad quos vir beatus dixit : Nolite timere vos, sed magis justum Dei judicium glorificate, quoniam revera dignum est ut hi qui ejus voluntati contraire videntur, traditi eis ad tempus : quos **C** diligunt, sentiant præceptores suos quorum cultui inserviunt ; vos autem si præceptis Christi libenter obtemperare velitis, nihil paveatis, quia innoxii ab his latrunculis semper eritis. Multis præterea rogantibus pro vexatis, noluit statim orationem pro eis assumere, sed ait : Sinite huc usque, sinite, sentiant, debent scire demum quos perhorrescant, et quibus hactenus obtemperantes obediunt. Sic itaque, anno transacto, cum anniversaria rursus præfata festivitas advenisset, jussit omnes vexatos illos palam adesse ; cumque omnes adessent, oratione præmissa, exorcizavit aquam, et dedit eis pro medela, confestimque liberavit eos ab obsidione diabolica. Erat autem numerus eorum amplius quam quinquaginta. Sic ergo eis via salutis annuntiata, **D** plurimumque correctos eos et castigatos dimisit abire sanos.

CAPUT XX.

Quod in basilica quadam cursum vel oblationem interdicit celebrari.

Alio vero tempore cum diœceses suas, ut episcopis mos est, visitaret, exstitit quædam certa causa ut in una basilica interdiceret cursum vel oblationem, quousque ipse juberet celebrari. Erat autem illic presbyter quidam male conscientie saucius, cujus videlicet ob culpam excommunicatio processerat, qui episcopi jussis minus obtemperandum credens, verbaque ejus leviter valde ferens ; cum longius eum a loco illo abire æstimaret, mox signum ecclesie

statuta hora, sicut mos erat, pulsare cœpit. Tunc ad A confutandam humanam præsumptionem magis insensibilis quam rationalis creatura verbis episcopi parens, veluti sibi interdicto silentio, nullum ad pulsantis nisum signum reddidit sonum; deinde presbyter diutius funem terebrans, cum cerneret tinnulum omnino permanere mutum, egressus protinus basilicam, causam cunctis manifestat. Tunc autem Eligii reminiscentes excommunicationem post eum nonnulli quantocius properant, ac reconciliari ab eo basilicam exorant; sed ille, quamvis esset benignus, noluit tamen tam calide, priusquam satisfactio præcederet, sententiam suam reflectere. Sic ergo transacta die una ac nocte cum sæpi sime presbyter quater signum tentaret, nullum pulsanti præbuit sonitum. Transiit quoque et sequens nox cum die, et nec sic B quidem sonum produxit; fluxit nihilominus et tertia dies cum nocte, sed nec tandem sonum aliquem reddidit; postea vero crebris discurrentibus nuntiis cum optimatum et seniorum epistolis, tandem eorum precibus victus, necnon et penitentiae satisfactione prælata, solo verbo Eligius reconciliavit locum, et mox signo tacto sonus pristinus rediit in tintinabulum.

CAPUT XXI.

Arbuseula nucarii arefac a.

Una autem dierum iter necessarium carpens, devenit ad quemdam locum haud longe a Compendio Regali, optimum prædium, et fatigatus ex itinere divertit in agrum ejusdam coloni; erat autem illi C arbor magna nucarii onusta fructu vescibili. Cumque Eligius in diversorio quiesceret, egressi quidam ex ministris ejus cœperunt ex præfata arbuseula vellere nudes, erat enim tempus quo congrue vesci poterant: accurrens autem concite dominus arbustæ causabatur procaciter nudes sibi subripere; quo Eligius comperto vocat ad se virum, et blande ac leniter eum demulcens ait: Noli, amice, ob hujusmodi causam molestus nobis existerere, et si pauca pueri præsumperunt, plurima tibi adhuc supersunt; nam et hoc quod attigerunt ego data pecunia tibi gratissime satisfaciam. At ille tumida mente lenitatem ejus spernens, duris eum amaricabat verbis, eadem crebrius taxans. Tunc Eligius animo immutatus famulos quidem pro rei facto durius objurgavit, homini vero pro substantiæ damno tres aureos dari jussit; ad arbustam tamen conversus, nimirum Salvatoris scilicet imperantis exemplo usus, ait: Quoniam tantopere pro te lacessimur, nunquam ex te ex hoc jam fructus nascatur in æternum. Et, o mira Domini potentia! cujus exemplum secutus fuerat in verbo, ejusdem et virtus subsequitur in effectu; nam post non longum spatium arefacta arbusta, sicca demum permancet in ævum. Merito igitur in hoc opere Dominicum secutus exemplum, arbustæ cum fiducia imperavit, qui fide plenissima Dominicam tenebat sententiam, qua dicitur: Quia qui credit in me, non solum faciet ea quæ ego facio, sed et majora, inquit, a:iel (Joan. xiv, 12).

CAPUT XXII.

Dæmoniacy ad ejus imperium siluerunt.

Aliquo rursus in tempore agebatur natalis beati Martini pontificis; cumque inter missarum solemnias, evangelica juxta morem lectione expleta, divina Eligius populo prædicaret mandata, vehementer intercipiebant verba ejus plurimi debacchantes in ecclesia. Tunc Eligius porrecta contra impatientes manu, præcepit, in nomine Jesu Christi, ut quousque ipse prædicationem compleret, nullus eorum mutire præsumeret; quod et mox factum est: et non solum ad jubentis verbum omnis illa turba conticuit (amplius enim erant quam duodecim), verum etiam et dæmones non ferentes tantam verborum ejus virtutem, confestim ut ille manum contra eos protendit, nonnullos ex eis relinquentes, confusi fugerunt, ac vasa dudum obsessa sana illico dimiserunt.

CAPUT XXIII.

Ut famulum a ficta sanavit.

Alio quoque tempore quidam ex familiaribus ejus, Ermesindus nomine, pessima laborabat ægri tudine; denique dira atque intolerabili percussus ficta, et morte jamjamque imminente, et jam a flatu spiraminis arcebat. Erat autem tunc Eligius iter quoddam carpere dispositus; tum subito postulat æger, motu potius quam verbo, ut sese herus priusquam spiritum exhalaret, dignaretur visitare: ad quem cum Eligius intrasset, corripit eum duris verbis increpare, quod scilicet corde cæcato penitentiam minime pro negligentis suis gesserit. Et cum ille nimis anxius pene jam ex hac vita penderet, ac pro verbis lacrymis solummodo cum diro gemitu satisfaceret, misericordia motus est, pius enim erat Eligius circa subjectos suos, posuitque super eum quem manu gestabat bacterium, et præcepit ei ut sine mora in nomine Jesu Christi sanus exsurgeret, secumque illico in itinere disposito pergeret. Confestim ergo ad eum verbum omni a se dolore celeri velocitate fugiente, surrexit qui erat ægrotus, cunctis mirantibus, sanus atque ita ex illiens præcessit eum quo pergebat itinere lætus.

CAPUT XXIV.

Leritam a lateris dolore sanavit.

Quidam autem diaconus lateris dolore pessime D obsepitus, graviter laborabat per dies plurimos, diu quoque morbo succrescente, toto pene corpore decumbebat tabidus; cui cum Eligius manu sancta latus et membra contrectasset, statim abscedente tabo, omnique mox malo depulso, sanavit corpus a lurido illo morbo.

CAPUT XXV.

De presbytero ab eo sanato

Fuit quidam presbyter in quadam diœcesi ejus, cui plurimi vicinorum inhonestum valde ferebant testimonium, quem Eligius frequenter verbis corripiens, nequibat eum a pristino revocare contagio; cumque latius infaustum ejus crebresceret vitium, non patiens ultra Eligius tanta nefanda audire de illo, die quadam accersitum ad se causam vulgati

eriminis percunctatur, hortans eum modestè ad emendationem, invitans leniter ad confessionem : at ille longe a se tale quid factum abnegans, audaciter culpam defendere nitebatur, plus videlicet pertimescens hominem quam divinam metuens ultionem. Tunc Eligius eum nulla eum ratione flectere posset ad confessionem, excommunicavit enim, ut interim qui pro admissio scelere publice pœniteret, nullo modo altare adiens sacra mysteria celebrare præsumeret, comminans multum atque pollicens, quod si id ultra usurparet, sese nullatenus posset latere, sed illico se palam adesse, et severius in eo culpam vindicare. At ille a facie ejus egressus, pro nihilo ducens minas ipsius, dies suos in negligentia consummabat : transactis autem paucis diebus, excommunicationem hominis Dei veluti jam inveteratam negligenter oblitens, quadam die altare, sacrificium oblaturus, aggreditur ; cumque primam altaris partem intrepidus adiret, statim divinitus percussus, ac vehementer in terram prostratus, exspiravit. Ex quo facto cœpit indignatio Eligii cunctis terribilis videri, sermoque ejus jam apud omnes oraculum cœlitus computari. Ipse vero cum comperisset internecionem tam execrabilem illius miserandi, vehementer eum luit, et multis demum male viventibus ad exemplum corrigendæ vitæ eundem in argumentis proposuit. Præterea Eligius in tantum mentis sinceritate profecerat, sedule Deo in hymnis et orationibus serviens, atque ita cunctis animi virtutibus sublimatus florebat, ut nonnunquam ea quæ futura erant præcius longe ante prænuntiaret, ad quod declarandum necessarium reor vel pauca de plurimis enarrare.

CAPUT XXVI.

De gratia prophetiæ eidem collata, et de morte Erchenoaldi.

Quodam itaque tempore obnixè ab Herchenoaldo palatii præposito, quamdam ob causam procul ab oppido secessu pergere in comitatu rogabatur ; at ille secum multa reputans renuebat prædictum iter eo tempore cum ipso arripere ; cogebatur vero a senioribus et abbatibus civitatis suæ, ut quoquo modo satisfaceret voluntati ejus, ne pro excusatione itineris offendiculum vel inimicitiam tam præstantissimi incurreret viri. Tandem autem ab eis in propatulo respondere compulsus, ait : Quid necesse est, fratres, quod nobis tantam vexationem contamine ingerere ; ego procul dubio novi quod vos omnino nescitis, quoniam si illuc properaverimus, magnam ibidem injuriam passuri sumus ; hinc enim homo pergens vadit illuc, sed vivus exinde non revertetur, illic etenim morietur. Porro post paucos dies completur sermo ejus, et cum vix acturi simul ad destinatum prædium pervenissent, ibique aliquot dies commemorarentur, ita ut dudum prædixerat contigit. Denique quadam nocte cum alto sopore omnes quiescerent, fortuito Eligius egressus tabernaculum, dum foris ante vestibulum deambulare, ac de psalmis nescio quid secum volveret, vidit su-

bito columnam ignis e cœlo descendere, cubiculumque Herchenoaldi vehementer penetrare, et tacite secum eventum rei considerans, interitum bestię illius diacono suo, qui forte solus cum eo inventus erat, indicat. Confestim vero Herchenoaldus ultione divina percussus, cum subito in internis visceribus vasto cremaretur incendio, illa jussit protinus ad se vocari Eligium ; qui cum vocatus adfuisset, et videret eum vehementer angī, cœpit ei suadere, ut quia jam ei vivendi non aderat fiducia, vel hoc faceret moriturus quod non fecerat sponte vivus, scilicet ut sacculos copiosos metallo auri repletos, quos secum equi vehabant incomplos, pauperibus jam sine dilatione pro refrigerio suæ animæ tribueret, hoc ei solum aspernans prodesse, illa vero quæ in thesauris relinquebat, procul dubio animæ suæ obesse. Sed ille, sicut semper, rapidus, ita tenax et avarus, dum moras dilationis longius innectit, repente miser spiritum exhalavit ; cujus corpus Eligius secum pro misericordia referens, sepulture tradidit, ac sic verba sua cunctis manifeste completa ostendit.

CAPUT XXVII.

De morte Flavadi ab eo ante prædicta.

Similiter dudum de morte quoque Flavadi crudelissimi viri fratribus prænuntiaverat : nam cum præfatus tyrannus Willibadum Christianissimum virum, Burgundiæ patricium, innoxie interfecisset, atque ejus mors Eligio nuntiata fuisset, ille ad hæc e contrario ista narrantibus respondit, dicens : Vos quidem asseveratis Willibadum mortuum, Flavadium vero vivum ; ego autem illum quem dicitis interfectum novi pro eximiiis meritis melius nunc vivere in cœlo ; illum vero quem vos applauditis vivum, scitote celeri internecione male fore moriturum. Cui cum causam hujus immutationis percunctarentur, apertius illico prænuntians, ait : Hæc ideo dixi, quia vir ille verus Dei cultor mortuus ad tempus videtur, sed jam sine fine feliciter vivit ; Flavadius vero, qui per prolixa tempora vivere putatur, infra hos decem dies male, ut dignus est, morietur. Ita ergo factum est sicut ipse prædixit ; nam septem diebus transactis, fortuito Flavadius percussus, juxta sententiam viri Dei miserabiliter est defunctus.

CAPUT XXVIII.

De visione episcopatus Simplicii.

Alia etiam complura episcopus factus mira prædixit ; sed dum adhuc sub laicali habitu esset, præfatus futura prænuntiavit ; ex quibus nocte quadam dum consueta orationes expressit, paululum in dis-cubitu requiescens, cœpit subito in somnis vehementer satagere ; quem mox clericus excitum eum causam visionis illius interrogaret, hujusmodi ab eo responsum audivit. Nuper, inquit, Simplicius Lemovicinæ urbis episcopus migravit de mundo, et ecce modo jam Felix qui sacerdotio sortitur, missos ad nos destinavit, ut ejus parti solatium præbeamus ; cum ipsis quidem nunc loquebar ; solliciti ergo nunc estote, haud procul enim sunt. Dixit et

conquievit, et ecce post ejus verba cum lux diei A daret initium, cœperunt repente prædicti nuntii vestibulum domus pulsare, qui illico ingressi nuntiant episcopi mortem, cunctaque ita esse gesta, sicut jam Eligius prædixerat. Tunc vero offerentes copiosam pecuniam a Felice pro adminiculo episcopatus missam, nullatenus suadere potuerunt ut quidpiam ex eadem acciperet, sed protinus ingressus ad principem gratissime cuncta quæ petierant obtinuit, et sic demum eosdem ad propria remeare fecit.

CAPUT XXIX.

De visione dispersionis cœnobii.

Accidit etiam ut quidam abbas, vocabulo Domnolus, visitationis gratia ad eum quondam profectus, diutius apud eum commoraretur: cui Eligius nocte quadam post quietem secretius evocato, dixit: Tu hic securus consistis, sed monasterium tibi commissum vehementer inimici impulsu quatitur, ac demonum procellis fortiter conquassatur; vidi enim in visione noctis flumen ingens multa vi super eum irruere, et nonnulla ædificia funditus ad solum usque diruere; quamobrem perge, quæso, nisi onerosum est, et vide utrum erga fratres cuncta prospere agantur. Tunc abbas sollicitudine cumulus, protinus itinere arreto regressus est ad cœnobium, et priusquam ingrederetur monasterium ei nuntiatum est duodecim fore fratres demonum instinctu proposito monachi relicto clancule de monasterio fuisse egressos, et huc illucque vagari incertos, sæculique actibus esse jam deditos. Sic ergo præfatus abbas Eligii verba non sine admiratione reminiscens, Dominum in eo gratiam mirabatur diffusam. Interim vero de salute fratrum sollicitus, ad eos investigandos properat quantocius, et nonnullos ex eis repertos ad cœnobium reduxit, aliquantos tamen longius profugatos nuquam comprehendere potuit.

CAPUT XXX.

Cuidam Dei famulo futura prædixit.

Alio vero tempore cum Eligius monasterium suum in territorio Lemovicino visitasset, atque inde rediens Bituricas devenisset, voluit videre quemdam quæ illuc morabatur inclusum, nomine Ebrigisilum; cujus bona fama ab omnibus tunc Bituricæ urbis hominibus celebrabatur: qui, videlicet, inclusus indiceret suæ institutionis rigorem servans, nec faciem quidem suam Eligio tunc præbuit videndam, sed solummodo per fenestram, et ipsam infecto vitro clausam, sicut cæteris consueverat, elogium reddidit: cui Eligius post aliquantulum colloquutionem, cum videre eum non quivisset, ultimo valeaciens ait: Hic te, frater, videre non potui modo, videbo procul dubio cito in aula regis, Clipiaco; at ille cum id nunquam fore protestaretur: Eia, inquit, Eligius, eia, probabis hoc in die illa, cum te illic coram populis et principibus visurus sum in palam. Verum post breve tempus sequitur effectus ejus sermonem; nam talis quedam exstitit causa, ut eundem inclusum cellule suæ claustris patefactis palatium regis adire necessitas certa compelleret,

ubi ab Eligio honorifice susceptus est. Contigerat enim ut ibi tunc adesset, et inter dulcia colloquia honeste valde et jocabiliter increpatus, demum post transactam petitionem ad propria est regressus.

CAPUT XXXI.

Ortum Lotharii regis olim prædixit, et alia plura.

Sunt et alia multa quæ familiariter loquens sæpe prophetando prædixit, sicut et de morte quondam Hariberti regis, quam sicut prænuntiavit, ita post paululum evenit. Et de morte Dagoberti inclyti principis necnon et de nativitate Lotharii junioris; nam cum adhuc esset in utero inditus, et regina magnopere ob id pavitaret, verens ne filiam ederet, et ob hoc regnum succumberet, veniens ad eam Eligius alacriter eam recreavit, atque coram omnibus puerperam vocitans, partum ejus masculum prænuntiavit, suumque filium ex mysterio regenerationis fore prædixit; nomen etiam puero adhuc in alvo imposuit: et ad hæc omnia certius tenenda, quoddam opificium, quod parvulo posset aptari, fieri rogavit, atque ad usum ejus, usque dum nasceretur, custodiri jussit. Hæc autem omnia sicut prædixit, ita demum rei eventus probavit; nam et regina filium protulit, et Eligius eum filiolum habuit, ac nomen Lotharius, quod dudum indiderat vocitavit. Post hunc quoque Deus sobolem ejus multiplicavit, et genuit adhuc filios duos; sed cum tres jam procreati essent parvuli, et rex ac regina pacifice grateque consistent, talem relationem de eis in diebus illis Eligius prædixit.

A piciebam, inquit, in visione nocturna ceu solem circa tertiam diei horam properantem, clareque prælucentem, subito nusquam comparuisse, cumque adhuc informe prodigium solerter intenderem, conspexi illico, et ecce quasi media aborta luna tres circumquaque vallata stellis eo teneri tramite visebatur, quo sol recurrrens quotidie vertitur; itaque cum et hoc portentum attonitus expectarem, mox intra mirantis obtutum stellis permanentibus, luna fortuito exempta est; post hæc vero cum enixius tres illas considerarem stellis, ad horam pene meridianam accedere, ac vicissim suis radiis sese repercutere, ea quæ eximior ex tribus videbatur ex improvise sublata, duas tantum reliquit in propatulo; deinde cum simul dux ille comitari viderentur, dicto citius, una earum obscurata atque subtrata, una tantummodo remansit in palam, quæ sola recto tramite solis cursum imitans, magno demum fulgore rutilabat, quantoque amplius ad Occidentem declinabat, tanto uberius claritas ejus late propagabatur; at ubi ad ultimum occidui locum pervenit, tantam claritatem suorum lampadarum profudit, ut potissimum solis claritatem superare videretur. Hic est itaque ordo visionis. Post mortem Clodovei regis (nam absque dubio cito defungetur) aliquanto tempore obtinebit hoc Francorum regnum relicta ejus regina cum tribus parvulis, postquam vero et ipsa regno fuerit exempta, tribus filiis in regno relictis, unus demum ex ipsis cadet;

et post hoc haud longo spatio ex duobus quoque regno unus privabitur, tertius vero solus monarchiam adeptus dilatabitur super omnes affines suos, atque magnificabitur, et obtinebit sub ditione sua tria hæc regna, et sic visio hæc consummabitur. Iluc usque Eligius, sed nos minime dissidere convenit, cum verba ejus consequantur effectum, præsertim cum hæc jam aliqua ex parte completa cernamus, cætera vero quæ nondum impleta sunt, ex consideratione præcedentium impleri e proximo non dubitamus; nam secundum ejus sententiam et rex Clodoveus infra paucum tempus, hoc est, anticipans triginta dies in pace obiit, ejusque demum relicta regina cum parvulis, paucis annis regnum obtinens, postmodum jure regio exempta, filios in principatum reliquit, ac non post multos annos major natu ex ipsis, qui potissimum jus tenere videbatur, dum quiete tranquilleque regnaret, diem obiens, duos superstitēs fratres reliquit. De visis jam quid agatur, solius Dei judicio definiri convenit. Hæc igitur, sed et alia plura his similia, quæ prosaqui longum est plerumque Eligius prophetæ gratia afflatus prænuntiavit.

CAPUT XXXII.

Quanta moderatione se vir sanctus dispensabat, et quod populus exemplum dabat.

Et inter cætera bona sermo quoque ei sapientiæ, atque scientiæ, et consolationis affluenter collatus erat, humilitatem autem supra modum et charitatem æqualiter possidebat. Non præponebat in honore locupletem pauperi, nec principem vel nobilem subjecto et vili præferebat; sed his se austeriorem exhibens, illis modestiores præstabat. Famulos quoque non ut servos dominorum more affligebat, sed benigne et modeste fraterna charitate diligebat. Jam vero in Barbaris tolerandis æquanimitas quanta, et quanta patientia erat! Instabat nimirum incredulus ad filiem suadendo flectere, obsequio ingratos lenire contradicentibus leniter respondere, superbos humiliter supportare, existeratque ad omnem tolerantiam fortis, ad sustinendam injuriam mitis, ad faciendam misericordiam facilis; tribuebat egenis substantiam, committens Christo pecuniam, ut ab ipso æterna perciperet præmia; dicebatque res suas non esse suas, sed pauperum, quorum procuracionem quodammodo agere videbatur; denique omnes opes in thesauris cælestibus largiendo egenis condens, cunctam suppellectilem justa operatione ad paradysum removebat; illic videlicet transferens, ubi fructus caperet possessionis æternæ; illic thesauros abscondens, ubi semper feliciter gloriosque viveret sine fine. Erat præterea hic idem vir beatus in fide Christi firmus, in opere justus, in judicio providus, in humilitate perfectus, in devotione præcinctus, moribus suavissimus, sensu doctissimus, animo pacificus, corde piissimus. Tenebat jugiter in actibus sinceritatem, in corde puritatem, in opere

A virtutem, in moribus disciplinam: gerebat in simplicitate innocentiam, in charitate concordiam, in humilitate modestiam, in administratione diligentiam, in adjuvandis laborantibus vigilantiam, in fovendis pauperibus misericordiam, in defendendis dogmatibus constantiam; eratque sermo ejus semper cum charitate et lenitate conditus, quo mentes audientium tanquam luminare lucidissimum irradiabat. O vere imitabilem virum! o semen Abraham benedictum! o præferendum omnibus Eligii exemplum! Jure itaque Abraham filius nuncupatur, dum ordinem gloriæ paternæ dignitatis exsequitur; merito, inquam, Abraham soboles ascribitur, fide, scilicet, non genere, imitatione, non progenie, devotione, non stirpe: nempe Abraham benedictio ingruit filium, Eligius vero benedictus transfertur in numero filiorum; ille Domino obtulit filium, iste potiora donis omnibus obtulit semetipsum; et Abraham quidem tradidit hæredem, hic nihilominus hæreditatem; ille sobolis innocentiam, hic omnem substantiam. Necesse ergo est ut similitudo officiorum similitudinem conferat meritum. Postremo Abraham quod habuit pignus exhibuit; Eligius vero totum quod habere in mundo potuit, Domini juri arbitrioque commisit. Sed quia per alternas temporum vices discurrens oratio pene jam ad finem et felicem ejus transitum perduxit styli sufficiat interim huc usque seriem vitæ ejus descripsisse; jam enim, ut spero, etsi sensu rustico prolixum produximus sermonem, quanquam meritis ejus digna præconia nullatenus narrare suffecerimus, nunc ergo dignum puto ob audientium ædificationem quo ordine ex hac migraverit vita paucis explicare.

CAPUT XXXIII.

Obitum suum dudum prædixit.

Factum est autem in diebus illis, postquam Eligius cuncta mundi hujus adversa, cunctosque labores æquanimiter toleravit, post vitæ temporaria administrationem bene transactam, post multiplicia misericordiæ opera, post dulcia vitæ exempla, post innumera captivorum agmina liberata, post monachorum virginumque multitudinem copiosam Deo traditam, cœnobiisque mancipatam, post immensam molem substantiæ elemosynis distributam, post fidelissimæ dispensationis creditæ sibi pecuniæ undique merita cumulatam, vergente jam in senio ætate, cum esset annorum amplius septuaginta, cunctis bonis operibus re'ertus, sentiens jam dissolutionem sui corporis imminere, cœpit quadam die cum discipulis Novio in oppido deambulare, et fortuito conspiciens eminus vidit ex fronte basilicæ sancti Medardi parietem ex parte dissipatum, a cripturamque imminentem ac ruinam minitantem instare; jussit ergo continuo artificem vocari, et parietis infirmitatem illico cum linimentis solidare. Cui cum discipuli dicerent: Opportunum, domine, tempus expectetur, ut

* Cripturamque. Acherio videtur legendum rupturamque; sed vox criptura legitur etiam cap. 47 C. 1.

licum crevasse a verbo crepo. Item haud ita multo post emendat lignamenta, ubi habetur Ihnamenta.

facilius ac solidius emendetur, ille respondit: Sinite A
huc usque, filiioli, quoniam si modo non emendatur,
nec jam superstitie in corpore non emendabitur. Ex
quo verbo cuncti pene tabefacti, atque in angorem
versi, cœperunt mutuo suspirantes dicere: Non con-
tingat, domine, famulis tuis hæc videre quæ loqueris,
sed magis annis multis ad ornatum Ecclesiæ suæ Do-
minus, pauperumque præsidium, beatitudinem tuam
hic vernare permittat. Ad hæc ille, supplices cœlo
a-pectus dirigens, atque ex imo pectore longa suspi-
ria trahens, ait: Non vestra ex hoc, sed potius Do-
mini in me flat voluntas; exigit enim nature conditio
ut post multiplicia vitæ hujus oblectamenta, tandem
jam pergamus ad veniam; sed et vobis expedit ut
cum effectu nequeatis, vel sola tamen voluntate Dei
in hoc voluntati non discrepetis, quia procul dubio
tempus jam præfinitum est. Porro ad hæc verba
cunctis in mœrorem conversis, ait: Nolite ob id, fi-
lioli, contristari, sed p-ius gaudete et congratula-
mini, quia olim hoc tempus desiderabam, olim hanc
missionem post longam vitæ ærumnam percipere cu-
piebam. Illis itaque suspirantibus atque in angorem
conversis, nihilominus et rei ambiguitate detentis,
ab hujusmodi colloquio cessatum est.

Nec mora, post hæc et levissima febre corpori
infusa cœpit tediari; tunc certius quid divina provi-
dentia de sua morte decrevisset condiscens, jussit
convocari omnes famulos et ministros suos, quos
ipse longo jam tempore alens in-tituerat; et cœpit
eis finem dierum suorum palam facere, ac, sicut
semper consueverat, inter cætera prædicare pacem
semper habendam, pacem fratribus custodiendam, et
charitatem præcipue tenendam, in qua est unitatis
et concordie vinculum. Deinde, evocato Balderedo,
Ecclesiæ Tornacensis abbate, dixit: Rem tibi, fra-
ter, non celabo quam certissime fore didici: ego
quidem, secundum tenorem Patrum, gradior viam
meam; te vero moneo ne ulterius Tornacum redire
appetas, sed esto hic contentus cum fratribus tuis,
cura eisdem degens; nam si oblitus verba mea illuc
deinceps accesseris, novi pro certo quod vivus inde
non redies. Itaque ut tunc prædixit, ita post ejus
obitum contigit; nam præfatus Balderedus negligenter
excedens verbum istud post mortem beati viri,
ad prædictam urbem sine cunctamine properavit, et
non post multos dies, irruente super se turba, vehe-
menter casus, ad ultimum interemptus est. Igitur
ut dicere cœperam, cum vir beatus ultima decum-
beret ægritudine, ejusque infirmitas per quinque vel
sex dies protelaretur, ita dontaxat ut semper eam-
dem deambulando, ha uloque regente infirmos ar-
tius sustentando, dissimularet, nec sic quidem a Dei
opere cessabat, bonam hanc virtutum suarum con-
summationem existimans, si ad finem usque perdu-
ceret, id quod per longa vitæ spatia jugi instantia
tenuisset; pernox enim in orationibus et vigiliis
membra fatiscencia spiritui servire cœgebat, et mente
quodammodo ad memoriam futuræ beatitudinis trans-
iens, nimium lætus caput iter exspectabat. Inter-

ea cum jam propinquare protectionis salutarem
diem sentiret, congregatis pridie Kalendarum De-
cembrium cunctis undique famulis et suis discipulis,
quos jam etsi non spiritu, corpore tamen incipiebat
relinquere orphanos, ita exorsus est ad eos: Ulti-
mam, dilectissimi, parvitatæ meæ audientes senten-
tiam, ultima amatoris vestri gratificæ percipite verba,
si me vicaria dilectione amatis; divina jussa adim-
plere contendite, Jesum semper suspirate, præcepta
ejus vestris mentibus figite; si vere mei amatores
estis, Christi nomen sicut et ego ama'te; incertæ
conditionis vitam quotidie ancipitem retractate, Dei
tremenda judicia jugiter formidate, quales eritis in
die judicii præsentandi sollicita consideratione pen-
sate; ego enim, secundum eloquia Scripturarum, B
gradior jam viam universæ terræ; jam itaque amodo
absque me in hoc mundo degetis, quia me Dominus
jam evocare dignatur; sed et ego cupio dissolvi jam,
et, si Domino placuerit, esse in requie. Illis dictis cum
omnes flerent et ejularent, evocatis ille singulim
propriis vernaculis, constituit eis monasteria inter
cætera excellentissima, ad quæ post suum discessum
singuli quinque properare deberent; et dixit ad eos:
Ecce hodie in manus vestras commendo salutem ani-
marum vestrarum; mementote ergo admonitionum
mearum, et cogitate jam singuli de vobismetipsis;
hæc inter omnia quæ moneo assidue agite; hæc sa-
pите, hæc retexite, et memoriam meam vobiscum
semper ubique portate: Eligius enim migrat, et jam
non erit in hoc sæculo vobiscum. Cum hæc igitur C
dixisset, omnes qui aderant cum ingenti rugitu vocem
levantes, vixque inter crebros singultus verba for-
mant, consona omnes voce deflebant, dicentes:
Cur nos, Pater, deseris, vel cur tam cito a nobis re-
cedere cupis? Cui alumnos tuos orbatos relinquis, aut
cui, pastor optime, gregem, quem ex gentibus con-
gregasti, fovendum committis? Scimus quidem olim
desiderare te Christum, sed salva tibi manent tua
præmia, nec si diutius in mundo commoratus fueris,
minuentur, sed aucta potius in dies incrementantur;
ideoque, quasumus, si fieri potest, differ exitum, ne
absces-n tuo omnes patiamur exitum; senium te
non compellit ut migres; quos deseris, potius nostri
miserere; aut si mavis abire, vel socios nos tuæ mor-
tis assume; melius profecto mori tecum ducimus, D
quam te absente in mundo vivere; absentiam tuam
ferre non possumus, quia tui similem nunquam ha-
bebimus. Doleat ergo tibi, pastor bone, ne tam cito
orbatam relinquis plebem, moveat pietatem tuam
luctus iste, quo impetres apud Dominum superstes
adhuc in corpore esse. Talia eos deflentes piissimus
ille pastor audiens, ubertim faciem lacrymis rigabat,
quas magnitudo pietatis indices clementissimi cordis
effluderat: gaudebat quippe de sua vocatione, mœre-
batque ad tempus mire illis compatiens de eorum
destitutione, et cum esset pius, essetque nimium
requiem desiderabundus, nec hos ad momentum de-
serere, nec a Christo volebat diutius separari, illum,
scilicet, insatiabiliter sitiens, illum innianter deside-

rans, illumque oculis ac mente tota semper complectens.

CAPUT XXXIV.

Quo ordine a sæculo migravit.

Tandem ergo inter amaras lacrymas, dictaque morientia resumens verbum, ait: Nolite ex hoc usquequaque contristari, et me, quæso, amplius nolite fletu vexare de abcessu meo, et ai vere sapitis, gaudere vos potius convenit quam lugere, quia equidem etsi præsentia corporis absens fuero, spiritu melius præsens ero, et quanquam ego nusquam sim, Deus semper est, illi vos commendo, ipsique vestri curam committo: ego vero si quid boni agere potui, vestris profectibus militavi, et cognosceris hoc in illa die, cum judicabit Dominus occulta hominum, et cum reddat unicuique secundum opera sua (*Rom. ii, 16, 6*). Scio quidem quia inutilis servus non feci ut debui, Dominus tamen novit quemadmodum huc usque volui. Vos ergo moneo, et per gloriosum Christi adventum obtestor, ut si qua vobis erga me charitas est, si mihi vicarium rependitis dilectionis affectum, mandata et instituta mea servare curate; et in quo unusquisque vestrum prævaleat, de monasteriis meis, quæ Christo auspice ædificavi, mercedem et sollicitudinem habetote; et valete, viscera mea. Post hæc verba, vergente jam die ad vespem, procidit subito in pavimento, et fixis genibus ante Dei vultum provolutus, orat suppliciter gemens, atque suspirans, ut sua benignissima pietate provideat pastorem, qui regat modeste suam plebem: Ne fiat, inquit, æternæ Pastor, hæc plebs sicut oves quibus non est pastor; commendo tibi oves, quas mihi credidisti, et familiam omnem, quam per ministerium officii mei tuo sancto servitio mancipasti; tuo, quæso, Christe, semper protegantur auxilio, tuo gubernentur nutu, et tuo dirigantur imperio. O mira Eligii charitas et magnifica bonitas! recessurus jam de mundo, sui quodammodo cura neglecta, aliorum, sicut semper consueverat, gerebat adminicula; sic enim eximi hac luce cupiebat, ut, Domino jubente, ad illa clara æternitatis habitacula transiret, ubi ei parabatur gaudium sempiternum nulla unquam vetustate perituum; et nihilominus illuc tendens, gregis sibi commissi familieque adeptæ magnam, ut consueverat, sollicitudinem gerebat, commendans utique Domino cum fenore quod ab ipso acceperat talenti munus.

CAPUT XXXV.

Valedictio et oratio ultima; et de miraculo egredientis animæ viso.

Jam vero in extremis positus, cum modicus calor teperet in pectore, nec præter sensum quidquam vivi hominis superasset, vocatis ad se discipulis et sodalibus, dum se in mutuos miscerent amplexus, per singulos plorans, omnibus vale dicebat, dicens: Jam non ultra loquar vobiscum, et faciem meam amplius jam non videbitis, ideoque valete in pace, et me jam de cætero sinite quiescere, parentemque materiam permittite tandem redire ad terram. Hæc autem audientes qui circumstabant, nullo genere quiverunt temperari a fletu; complebantur enim cunctorum la-

crimis ora, singultus etiam omnium occupabat vocem, hærentemque linguam viscera commota quatiebant, atque in medios conatus sermo gemitu interrumpebatur; vix tamen inter dira suspiria, et amaras lacrymas, hæc solummodo verba resonabant. Dolemus quidem impatientius nostri causa, quod nos solatio abscensus tui destituis, sed tui causa, Pater optime, consolamur, qui post mundi laborem ad perennem requiem vadis. Tunc ille supplices oculos ad cælum elevans, diu tacitam precem fudit, deinde in vocem prorumpens, ait: Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace (*Luc. ii, 28*); recordare quæso, quod sicut lutum feceris me (*Job x, 9*); et non intres in iudicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens (*Psal. cxlii, 2*). Et quibusdam interpositis adiecit, dicens: Memento mei qui solus sine peccato es, Christe Redemptor mundi, et educens me de corpore mortis hujus, salvum fac in regnum tuum cæleste, quia utrumque tuum est, et quando voluisti me in hunc mundum intrare, et quando jubes exire. Tu semper fuisti protector meus, in manus tuas commendo spiritum meum; scio me non mereri conspectum tuum, tamen tu scis quia semper spes mea in misericordia tua fuit, et fides mea in tua credulitate permansit; et nunc quoque sub confessione nominis tui ruens, extremum, Christe, habitum fundam; suscipe ergo me secundum magnam misericordiam tuam, et non confundas me ab expectatione mea: aperi mihi properanti janua vitam, et principis tenebrarum non occurrant mihi, non conturbent me potestates aeris hujus, sed clemens dextera tua protegat, et potentia tua defendat, ac manus tua deducat me in locum refrigerii, et vel in ultimum tabernaculum quod præparasti servis tuis et timenlibus te. Et, his dictis, inter verba orationis flagitatum a superis emisit spiritum. Statim vero cum esset hora prima noctis, visus est subito velut pharus magnus ingenti claritate resplendens ex eadem domo coruscando conscendere, atque inter mirantium obtutus sphaera ignea crucis in se similitudinem præferens, velocique cursu densitatem nubium præteriens, cæli altitudinem penetrare. Hoc ergo ordine sancta ejus anima sarcina carnis abjecta, atque terrenis pressionibus liberata, ad suum læta revolvit auctorem, et in antiquam possessionem, diu hic peregrinata, cælo gaudente, terra plorante, angelis etiam plaudentibus, tandem ovans conscendit. Itaque quantum haberet vir beatus in plebe amorem, confestim in ejus declaratum est morte: vix quidem spiritum exhalaverat, vix debitam Christo reddiderat animam, et jam luctus totius urbis in cælo resonabat, omnesque plateas corrente nuntio variis subito rumor impleverat, et unius obitu quasi communi orbitatis vulnere tota simul civitas lamentabatur. Quid multa? compositum continuo ex more corpus, seretroque inditum, ad ecclesiam deferunt, ibique excubitas vicissim agentes, clerici in hymnis, populus in lamentis noctem pervigilem ducunt.

CAPUT XXXVI.

Sanguis ex naribus ejus fluxit : et corpus ejus magno pondere aggravatur.

Facto autem mane convenit ingens in oppidum utriusque sexus multitudo; adfuit etiam et regina Bathildis cum filiis, et optimatibus, exercituque copioso; quæ velociter oppidum ingressa, celerique cursu funeri accurrens, ingenti voce in fletum prorupit, plorans atque ejulans quod eum vivum minime reperisset : cumque diutissime feretro incumbens lamenta geminaret, rogat interim præparari quemadmodum corpus beati viri ad Cala monasterium suum transferret; sed cum veluisset eum levare, et non prævaluisset ex loco movere, tristes ad modum effecta, indixit ecclesiæ triduanum jejunium celebrare cum silentio. Quod cum fieret, ipsa quoque eum optimatibus suis pariterque cum clero inhiante persistens, indesinenter per illud triduum exebat celebratæ sunt. Dum hæc igitur agerentur, ipsa venerabilis regina nimis intolerabiliter lugens, nullo genere a fletu cohibere se poterat; denique cum ex nimio dolore absentiam sancti viri ferre non posset, tandem ut desiderio suo satisfaceret, revelata ejus facie in lugubre osculum ruens, cepit manus pectusque lambere, ac genas copioso lacrymarum imbre perfundere : et ecce repente dum sanctum corpus ex oculis palparet, miraculum non silendum illico contigit. Nam cum esset hiemis tempus, et corpus jam dudum mortuum decumberet gelidum, fortuito unda sanguinis ex naribus jacentis profluens, cepit ubertim genas sancti rigare, quod videlicet conspicientes episcopi et regina Christianissima, confestim suppositis hinc inde a bilibus linteis summa cum diligentia quousque sponte decurrit, sanguinem collegerunt, ac pro magno munere servandum deinceps in pignoribus segregant.

Interea, ut prædictum est, jejunio expleto, sategat omnimodis regina ut quoquo modo corpus sancti viri in Cala monasterium suum transferret; e contra alia pars conabatur eum Parisius civitatem deferre; utriusque tamen obsistebant cives Noviomagenses, justissimam sibi hæreditatem membra sui antistitis vindicantes. Hoc igitur modo erat inter eos altercatio, pia vicissim devotione pro sancta rapina decertantes, quinam justus ejus mereretur reliquias ac sepulturam possidere : sed cum episcopi et præstantiores quippe qui aderant, partibus reginæ faverent, atque ad ejus eum monasterium ferendum decernerent, orta est ingens vociferatio et tumultus magnus ab universa plebe Noviomagense. Tunc regina prudentiori consilio utens, et judicio Dei omnipotentis causam committens, ait : Seponantur jam ambages verborum, et si est Domini voluntas aut sancti hujus, ut illuc eat quo ego cupio, sine ulla jam dilatione levetur, sin vero alias, modo probabimus. Post hæc verba cum accessissent ad feretrum, et tentarent eum lavare, tanto pondere de-

A pressum senserunt, ut nec movere quidem a loco illum possent; deinde alii atque alii vicissim sibi succedentes nihil uspiam prævalere potuerunt; postremo omnium regina accedens, ipsaque per se probare volens, ulnis exertis ac rebrachiatis cepit pulsare vel unum feretri cornu valeret movere, cumque totis viribus nitens inhiante pugnaret, et quasi montem inanem pulsaret, nihil prorsus proficere potuit : tunc ergo conversa ad optimates, ait : Ecce jam liquide cognoscimus non esse voluntatis ejus, ut eum alibi feramus, concedamus igitur huic plebi vel inviti, quod hactenus nolimus voluntarii. Placuit autem hoc consilium cunctis, et decreverunt eum omnes uno ore in eodem oppido sepeliri. Itaque post hanc definitionem cum rursus feretrum sublevare tentarent, tanta mox celeritate levigatum sublevatumque est, ut facile jam a duobus portaretur, qui ante horam nec a pluribus movebatur : quod miraculum cives cum regina cernentes, gloriam Domini magnificabant, dicentes : Magna et mirabilia opera tua, Domine virtutum. Et, Mirabilis es Deus in sanctis tuis.

CAPUT XXXVII.

Pompa funeris ejus, et laus beatitudinis.

Deinde jam cum deferretur corpus ad sepulcrum, tota pene civitas ruit in obsequio funeris cum luctu; nam et regina devota, cum esset hiemis tempore palus immensa, nullatenus suaderi potuit, ut vehiculo uteretur equi, sed pedestri et gravi labore sequens feretrum per paludem lamenta continua cum omni sociabat familia. O quantus luctus omnium, quantus præcipue monachorum fletus et pauperum, qui eo die ibi confluerant, per plateas omnes persirebant! Chori siquidem psallentium lacrymosas reddebant voces, cantus et agmina fletuum lugubres reboabant in aere fletus; omnem populus urbem quatiebat gemitibus, celsumque culmen olympi implebatur plangoribus, accentus antiphonarum concrepabat in choro, et luctus Noviomagensium resonabat in cælo, funereos cantus omnes reddebant tramites, ululatus dirus cunctas compleverat ædes, ejulans populositas omnis se fuderat per orbitas, flebilibusque vagas implebant vocibus auras. Tali pompa vallatus eminebat pastor extinctus; tali constipatum caterva corpus ferebatur ad tumbam. Hinc præterea chori præcedebant canentium, illine agmina plebium continuabant ejulatum : patrem se et nutricium perdere omnes clamabant, et inter quatientes singulis vix hæc verba promebant : Cui, pastor bone, servandam committis plebem, vel cui pro caulis gregis tradis curam pastoris? O Eligi, dulcedo tu pauperum, fortitudo debiliū, tu protector et impar egentium consolator. Quis jam post te eleemosynam sicut tu dabit largam; vel quis nostri erit protector sicut tu, bone pastor? Quis tecum pariter interire nobis tribuat hodie, essetque mors dulcior quam tua præsentia carere? Hujuscemodi ergo, cum properant ad sepulcrum, omnes simul

* Billeis linteis. Billeis, ait Acherius, id est, sigillo aliquo impressis aut damasceno opere signatis.

confusas voces dabant ad cœlos, nec erat facile inter geminos tantarum vocum accentus cantum an sletum, clerum psallentem, an plebem discernere ululatem. Quis enim in illo die, quamvis sine visceribus esset, cum pauperum lamenta audiret, non statim in sletus prorumperet? Aut quis ita immisericors plebem omnem vociferantem cerneret, et non illico in rugitus se converteret? Quis autem ita ferreum possideret pectus vel stolidum, ut cum reginam cum principibus desentem intueretur, non protinus in lamenta se funderet? Quis vero etiam nunc siccis oculis recordari poterit, cum perventum est corpus ad locum sepulcri, quo ardoris desiderio, quo amoris affectu, quo doloris impulsu tenebatur? Arcebatur, retrahebatur feretrum a populo retrorsum, ut vel uno momento adhuc superesset corpus in prôpulo, quo vel sic utcumque suo satisfacerent desiderio: siquidem studiose tardabant omnes, moras innectentes ne clauderetur sepultura, quia nimis non poterant ejus ferre absentiam.

Post tandem ergo vix populis præreptus, atque, ut ita dixerim, fortiter a fortioribus raptus, ab episcopis qui aderant sepulcro est mancipatus, ubi satis festine saxo opertus sub magnis jam servatus honoribus, ibique vallatus tumba surrecturus jacet in gloria. Sic demum venerabilis regina cum plebe valde defessa humatis præsulis membris adorans, revertitur ad propria jejuna, et prohibente luctu eam sumere cibum, sic triduanum in sletu explevit mœrens jejunium.

Comparetur itaque si placet hujus beati viri, non dicam funeri, sed potius triumpho, inanis gloria sæculi; conferatur si potest virorum divitum pompa huic peregrino defuncto æquanda: illos enim viventes in miseria confusis plausibus populorum honorat insania; Eligium exutum mundi ærumna cum summis cœlicolæ laudibus ad desiderata perferunt regna; et illi post sæculi pompam in tartara dira traduntur: Eligius post mundi adversa sinu lætus patriarcharum excipitur; illi divitiarum mole oppressi functi præcipitantur in gehennam: Eligius elemosynis sublimatus cum beatis resurgit in gloria; illi penam mortis funestis pro meritis solvant in inferis: Eligius pro beatis verna meritis in sinu Abrahæ sine metu jam felix; illi postremo in profundum barathri lugent miseri cum damnatis: Eligius meus perpetim laureatus serio perenni exsultat Elysiis in campis cum cunctis a sæculo sanctis. Gratias tibi inter hæc et propter hæc, Deus noster fidelissime retributor, quoniam reddidisti ei magna pro parvis, et requiescere eum fecisti inter aënitatem sempiternam, et virentis paradisi tui delicias, qui ad hoc forsitan raptus a nobis est, *Ne malitia mutaret intellectum ejus* (Sap. iv, 11); et sicut de perfecto quodam scriptum est: *Vivens inter peccatores translatus est, quia placita erat Deo anima illius* (Ibid., 10 14). De talibus quippe per Salomonem dicitur: *Justus de angustia liberatus est* (Prov. xi, 7). Hinc et Jeremias ait: *Benedictus vir qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus: et erit quasi lignum quod*

A transplantatur super aquas (Jerem. xvii, 7, 8). Hinc Psalmista dicit: *In lege Domini fuit voluntas ejus: et erit quasi lignum quod plantatum est secus decursus aquarum* (Psalm. 1, 3). De hujusmodi viris per Malachiam prophetam Dominus dicit: *In pace et in æquitate ambulasti mecum; et multos avertisti ab iniquitate* (Malach. ii, 6). Hinc per Isaiam loquitur dicens: *Ego vocavi eum, et benedixi ei, et directa est via ejus* (Isa. xlviii, 15). Hinc per eundem prophetam pollicetur dicens: *Ecce servi mei comedent; vos autem, id est reprobi, esurietis. Ecce servi mei bibent; vos autem sitietis: ecce servi mei lætabuntur; vos confundemini: ecce servi mei exultabunt in gaudio; vos autem clamabitis ob dolorem cordis, et propter contritionem spiritus ululabitis* (Isa. lxy, 13, 14). Hinc quoque in libro Ecclesiastico dicitur: *Timent Deum bene erit in extremis, et in die defunctionis sue benedicetur* (Eccli. i, 15). Hinc et alias scriptum est: *Bonorum laborum ejus gloriosus erit fructus, et in perpetuum coronatus triumphat* (Sap. iii, 15). Hæc nos de obitu vel super obitum sancti viri narrasse sufficiat. Cæterum ne legentibus ingererem fastidium, eo quod prolixè jam extenditur oratio, dignum fore judicaveram, ut ejus terminante vita, noster quoque terminaretur sermo, nisi multimoda miracula, quæ ad sacratissimum corpus ejus assidue Dominus operatur, me denuo ad loquendum impellerent: plurima ergo pro legentium opportunitate præteriens, pauca in calce sua præsens liber ostendat.

CAPUT XXXVIII.

De virtutibus quibus post obitum claruit.

Postquam vir beatus de sæculo migravit, cum corpus ejus delatum esset ad sepulturam, remansit fortuito in loco quo jacuerat rachina caprina ex episcopio valde optima, quæ nimirum in besilio fuerat pridie supposita feretro, quam illico cunctis discendentibus diaconus quidam Uffo nomine, Suevus quoque natione, cupiditatis stimulis exagitatus clandestine rapuit, atque in lectum sibi met sub stramine abscondit. Igitur corpore ex more tradito sepulture, cum ministri exsequiarum redissent, atque ablata recognovissent, vehementer mox contritii ceperunt eandem in diversa perquirere; cumque diu discurrentes, et huc illucque investigantes, nullum rei perdere caperent indicium, orta est inter ministros non modica ob hoc turbatio; sed cum nox jam instaret, somnique tempus advenisset, cunctis alto sopore quiescentibus ex more, apparuit vir sanctus in visione abbati cuidam, Sparvo nomine, eumque ut solebat blando compellens alloquio, indicat quo in loco furtum celaretur absconditum. Cum ergo lux die crastina terris esset jam reddita, adhibitis secum prædictus Sparvus duobus creditis fratribus, ordinem visionis exponit eis, deinde ad locum designatum pariter eos pergere hortans, ipse pro proditore prior cunctis accedit: cumque diligenter scrutati essent locum, statim ut vir beatus indicaverat reppererunt et furtum: mox autem accessito diacono durissimis eum verbis increpaverunt, non tamen

acerbiter verberibus vindicarunt, quia et hoc idem a sancto Eligio in mandatis acceperunt. Ex quo facto ceperunt omnes sanctum antistitem ex ipso die obitus ejus magnopere pertimescere, ac venerationem ei debitam de die in diem jugiter exhibere.

CAPUT XXXIX.

Ut cuidam cellano apparens miraculum declaravit.

Post hæc autem erat quidam cellanus, homo Dei, simplex et rectus, nomine Dulciolenus, in loco quodam non longe ab urbe Parisiaca commanens, quem beatus Eligius dum superstes in corpore esset, cum se opportunitas præbuisset, frequenter visitare consueverat, eique magnam consolationem in quibuscunque indignis, parare solitus erat. Postquam ergo vir beatus de mundo migravit, tringinta fere aut nec amplius fluxerant dies, cum subito eidem in visione nocturna apparens, cepit ab eo inquirere quemadmodum isdem degeret, quoque præsidio eo aliceretur in tempore; at ille supplices manus indagenti prætendens: Bene, inquit, hactenus orationibus tuis consisto. Et putans eum visibiliter secum loqui, atque ex hoc amplius aliquid præsumens, ait: Est mihi modicum sceleris in vase ex ea quam per te Dominus dedit vinea, si jubes, domine mi, probemus ex hoc: cumque ei calicem visus esset offerre porrecto mox vir sanctus manu benedixit illico poculum, jussitque statim eundem refundere in eo quo exemptum fuerat, vasculo; quod cum factum fuisset, confestim et visio dicto citius ablata est. Expergefactus autem presbyter, consternatusque demum surrexit diluculo, et ex visione sollicitus introivit mox cubiculum ubi parum pridie reliquerat bacchi: cumque vascula sua sigillatim sollicitè consideraret, reperit fortuito tunnam ubi paucillum habuerat antea, usque ad os tunc vino exundante repletam: ex quo facto in admiratione conversus, facile potuit advertere quantum benedictio valeretur quam Eligius sanctus per ænigmata etiam promeretur.

CAPUT XL.

Ut cuidam in palatio visus reginam commonere præcepit.

Illud etiam anteactum credidi, quod nuperrime post obitum suum apparuit vir beatus in visione noctis cuidam personæ in aula regis habitanti, cui in habitu præfulgido assistens præcepit, ut sine aliquo cunctamine adiens reginam Bathildem, commonere eam deberet, quo insignia auri gemmarumque ornamenta, quibus adhuc in cultu utebatur, ob Christi jam reverentiam deponere non gravaretur. Quod cum is cui jussum erat negligenter silendo præterisset, apparuit nihilominus et nocte secunda, atque eadem quæ pridie eadem serie commonuit: sed cum nec tunc quidem præsumpsisset ex visione reginæ quidquam indicare, tertia nihilominus vice cum magna apparens comminatione, eadem quæ prius mandaverat ingeminando, subjunxit, cumque nec si quidquam reginæ auderet indicare, emissâ subito corpori febre cepit vehementer angi; quem cum regina ægotantem visitaret, causas ægritudinis sciscitari

A studuit. Tunc æger opportunitate inventa, secretæ cordis detexit, mandata reginæ indicavit, atque omnem ei tenorem visionis exposuit. Nec mora, et post rerum narrationem discedente extemplo febre, sanitatem pristinam recepit. Regina vero non ambigua de confessoris admonitione, omnia a se confestim ornamenta rejecit, nec præter brachiales aureos super se quidquam ornamentorum reservavit. Omnia itaque in eleemosynis dispersiens, potiora quæque in crucis opere aptavit; quam nimirum eleganter perficiens ad caput sancti Eligii stabiliri præcepit. Jussit præterea et crepam ex auro atque argento mirifice fabricare, quam supra confessoris membra deponere deberet: in quo opere copiosam molem argenti et auri ipsa præbuit, dicens: Hic beatissimus multorum sanctorum fabricavit sepulchra, et ego, ut dignum est, si quivero, fabricabo ejus memoriam. Factumque est ita, et cum stabilita in locum tumuli fuisset, tanta deinceps copia auri vel gemmarum in fibulis ac diversis speciebus a potentibus eodem loco collata est, ut eam sermo narrantis vix sufficiat exponere.

CAPUT XLI.

De sepulcro ejus sudante.

His ita gestis, mos erat ut diebus Quadragesime propter fulgorem auri vel nitorem gemmarum operiretur tumba velamine linteo urbane ornata holoserico. Igitur ingrediente Quadragesima præcinxerunt crepam hujusmodi sindone, ut moles radiantis metalli velata tegetetur diebus pœnitentiæ. Et post aliquot dies fortuito, dum multi astarent sepulchro, miraculum apparuit inauditum: cepit namque subito linteum quo tumba cingebatur sudare, ac deinde paulatimque fumigans uberius rore infuso humectari; quod cum circumstantes conspicerent, in magno protinus stupore conversi, magnalia Christi ibi fatebantur tunc fieri. Deinde cum distillare cernerent linteum, visum est senioribus consilium optimum, ut auferentes eum e tumulo, atque extorquentes in vasculo, aliqua ex eodem liquore procurarentur medicina fore; quod et factum est, et mox tollentes præcinctorium elicerunt in vase æreo, atque ex hoc demum multis præbuerunt sanitatis antidotum: tanta quippe fuit sudoris illius ubertas, ut etiam holosericum urbane tunc tinctum ex nimia roris infusione proprium amitteret colorem, linteumque sibi connexum colore indiceret suo. Itaque simile huic operi Gedeonis factum intueor; ibi etenim ros in vellere ex divina præstantia ad indicium rogantis infusus est; hic nihilominus infusio divinæ virtutis ad sanitatis remedium collata est; illic concha vellere expresso rore completur; hic nimirum linteum in concha expressum, ad duorum fere sextariorum mensuram liquor sanctus elicitur.

CAPUT XLII.

De medicina ex liquore provisâ.

Denique eo tempore vastabat morbus acerrime nonnullas civitates Franciæ, unde divinitus prædicti liquoris fomitem præstitum credimus esse, adeo ut si quis tunc ingruente morbo mortis pateretur pericu-

lum, si prædictam attingere potuisset medicinam, A
mox omni malo depulso, sanus redderetur a morbo.
Erat autem ea tempestate comes quidam urbis Ti-
roviensis nomine Ingomar, prædices valde et
potens homo, qui nimium metuens vastantem cir-
cumquaque pestem, necnon et audiens miraculum
rei gestæ, totum se ex corde intimo ad sancti Eligii
contulit præsidium; denique multa ex fide postulat
sibi ex præfato dari liquore, spondens atque devo-
vens ut si iisdem antistes apud Dominum obtineret
quod ejus prædia discurrens morbus non penetraret,
decimam rerum suarum ex die præsentis villamque
quam habebat majorem ejus ecclesiæ delegaret.
Adiens igitur prædia sua, omnes eorum habitatores
cum voto et devotione fecit ex illo salutari liquore
contingere; ac sic factum est, ut cum undique provin-
ciam morbus vallaret, nullus eorum qui ad eum per-
tinebant pestis tunc incommodum senserit. Post hæc
autem prædictus vir exsultans valde de suorum sospi-
tate subjectorum, decimam ex omnibus partem se-
gregavit, atque ecclesiæ sancti Eligii cum voto ut
sponderat gratulationis contulit: porro tanta fuit
copia decimæ, ut decima accolarum pars centum
animæ ad partem beati Eligii sorte devenirent; in-
super adhuc et pecora multa nimis.

CAPUT XLIII.

Quidam vinitor super ejus morte exsultans percussus est.

Dum adhuc beatus Eligius superstes in corpore
esset, quidam ecclesiæ ejus cultor negligens vineæ
frequenter a sancto viro pro ignavia vel segnitia sua
verbis corripiebatur: nam et multimodis emendare
eum cupiens, minas ei verborum nonnunquam inten-
tabat; sed cum vir beatus migrasset ad Dominum,
ille ut pote insolens et stultus veniens die quadam ad
ejus tumbam, cum cachinno exprobrationis elato
dixisse illico fertur: Ecce qui minas mihi verborum
pollicebaris, tu jam mortuus jaces; sed ego quidem
adhuc consisto vivens. Post quæ verba visum ei fuit
astitisse repente sanctum Eligium manu virgam ge-
stantem, et percussisse caput ejus, atque dixisse:
Agnosce, serve nequam, quoniam non sum mortuus
ut tu gloriaris, sed veraciter nunc vivo ereptus e
terris. His dictis continuo ex percipientis verbere
cepit caput hominis intumescere, cunctique artus
ipsius vehementer aggravari; exinde jam dolore
magis ingravescente cepit utraque manu caput tenens
turgens magnis per urbem vocibus inclamare, ac
per omnes plateas civitatis ea quæ sibi contigerant
lacrymabili voce proferre. Concurrebant autem plu-
rimi cives ad hoc spectaculum stupentes, et non-
nulli eidem mederi cupientes nihil penitus præstare
poterant juvenis, sed e contrario quanto plus co-
nabantur aliquid ei juvenis præbere, tanto amplius
dolor multiplicabatur in vulnere. Tandem ergo post
immensus cruciatus ad memoriam confessoris redu-
ctus, ibique a multis edoctus, culpæ suæ satisfaciens,
vix post longum spatium recuperare potuit salutem.

CAPUT XLIV.

Quod vincti rei contra ejus basilicam solvantur.

Sed quis sigillatim omnia mirabilia quæ illic Domi-
nus Christus operatur assidue verbis valeat expli-
care? si quis enim exigente causa quamcunque fue-
rit ob culpam vinctus, vel catenatus, si contigerit ut
per aggerem publicum, qui basilicæ ejus proximus
est, ducatur astrictus, mox ut contra eandem eccle-
siam ventum fuerit, confestim disruptis omnibus
vinculis solvitur reus, nec patitur ulterius teneri
astrictus. Ad quod declarandum unum tantum ex
multis commemorabo.

CAPUT XLV.

De catena ante ejus sepulcrum rupta.

Itaque vir quidam sive ex causa, sive absque culpa
ferreis quondam nexibus constrictus, cum ad suppli-
cium duceretur, clancule de manibus persequentium
elapsus, cursu concito ad Ecclesiam sancti Eligii
confugit, quam ingressus cum ad tumbam ejus per-
venisset, ibique trepidus astaret, repente disrupta
catena qua premebatur, in partes utrinque cecidit:
subsecuti autem illum mox proditores cum illic libe-
rum astare conspicerent, nimio furore succensi rur-
sum acceptam catenam in collo ac manibus ejus in-
jiciunt, conantes eum summo per foras ecclesiam
trahere. Tunc vero reus tremens ac pallens, atque
ad sepulcrum supplices oculos prætendens, ait: O
sancte Eligi, placet tibi quod ad te confugientes non
defendis? Ad hanc protinus vocem cum magno im-
pulsu effracta catena longius ab eo prosiluit, eumque
rursus liberum coram omnibus astare fecit. Ex quo
facto perterriti omnes qui virum impetierant, pro-
ruentes in terram, veniam audaciæ suæ cum ingenti
metu precabantur. Deinde jam omnibus inde rece-
dentibus, solaque catena dissipata in testimonium
remanente, cum aliquod horarum fluxisset spatium,
supervenit episcopus ejusdem loci, et audiens de
miraculo quod ibi tunc acciderat, visus est ad horam
dubitasse, qui statim inde progrediens, cum ascen-
disset equum pro illic advectus fuerat mansuetissi-
mum, mox ab eo in terram projectus, gravissimis li-
voribus est confectus. Et confestim culpam dubieta-
tis episcopus reminiscens, palam coram omnibus
confiteri est compulsus: sicque inde sublevatus, et
salutem post dies plurimos adeptus, cautus deinceps
in talibus est redditus. Et quia se occasio præbuit
quod de hujusmodi conditione loqui deberem, dicam
et aliud huic rei simillimum.

CAPUT XLVI.

De equo sancti.

Dum igitur adriveret vir beatus, habuerat equum
unum inter ceteros mansuetissimum, cui cum ne-
cessitas poposcisset plerumque sedere consueverat,
post ejus videlicet discessum ad ditionem abbatr
qui eidem basilicæ præerat idem equus pervenerat;
super quem vir apostolus Mummolenus ejusdem loci
episcopus inhiante sitiens, violenter eum prædicto
abbati subripuit, sique juris vindicavit. Abbas vero
nihil ei obtendere audent, ad sanctum illico perrexit

Eligium, eique multa deplorans, causam hanc commendavit. Cum ergo prædictus equus ad ditionem episcopi fuisset perductus, cepit statim pedibus condolere, ac toto corpore marcescente tabescens decidere: tunc episcopus adhibito mulomedico, jussit ei studium impendere, quo scilicet sanari potuisset: sed quamvis ei cura sedule impenderetur, nihil prorsus proficere poterat: insuper etiam cum ad eum aliquis accessisset, veluti fera agrestis in fremitus et calces prosiliens, laniare curatorem suum nitebatur. Cumque hæc per dies plurimos faceret, nullatenusque melloraretur, tandem verens episcopus ne eum, si hoc in periculo permaneret, totum perderet, cuidam illum matronæ sibi dilectæ doni gratia obtulit, quem illa acceptum diligenti cura studii fecit. Cujus cum dorsum die quadam iter arripiens incedisset, statim calcibus et stridoribus immensis actus graviter eam in terram collisit, in tantum graviter, ut per totum fere annum eadem conquassatione laborans ægra decumberet: quæ nimirum femina cum se sentiret vehementer aggravari, remisit episcopo quem dederat equum, et cum eo pariter pro munere exacerbationem, ac pro gratiarum actione probra mandavit: quem episcopus receptum rursus diligere jussit, sed cuncta ejus diligentia in cassum consumebatur, et quantum plus cura adhibebatur, tantum semper idem in pejus delabebatur. Post hæc autem exstitit quidam presbyter religiosus, qui daret episcopo consilium, quatenus videret, cum nihil apud se posset equus proferre, redderet illum eidem abbati, cui dudum injuste ablatus fuisset; et cum secundum ejus consilium factum esset, post paucos dies sanus factus equus, ac mansuetissimus redditus, sub jure ejusdem abbatis permansit omni forma decorus.

CAPUT XLVII.

De miraculis in transmigratione corporis ejus ostensis.

His ita gestis, cum corpus beati Eligii in latere altaris esset sepultum, visum est episcopo et regi-næ consilium optimum, ut ædificata ultra altare volutione, illic ei demum condignam facerent translationem. Cumque hujusmodi consilium mente conceptum illic accessissent, et qualiter id fieri deberet disponerent, apparuit subito in pariete circa vitream maximam veluti arcus in rotundo prærupta imminens criptura, ut liquido cunctis patesceret Dei id nutu fieri quod disponerent, ac per eum locum maceriam debere evertere, quo nimirum viderent hoc opus cripturam præire. Hæc ergo cum magna admiratione universi cernentes, meritis antistitis voluntatem ex hoc fatebantur Salvatoris: deinde jam hæc confidentia acti, cum conarentur parietem eo in loco forare ut prædictum opus possent perficere, ita sese sponte absque eorum labore in directum maceria fudit, ut nec hominem ullum nec ipsam denique tumbam, quæ ei erat contigua, ullatenus læderet corruentis ruina. Sic igitur cum antistitis presidio opus aggredientes optatum, dignum beato confessori atque honorabile conatruerunt mau-oleum.

A Interea appropinquante die depositionis ejus annuali, parabant equidem cives quemadmodum ei honorificam facerent translationem. Præparabat etiam regina vestimenta omnia holoserica nimium pretiosa, ut eum in die transmigrationis exueret illa quæ dudum cum eo miserat indumenta, et indueret ea quæ tunc præparabat nova. Igitur cum anno jam vertente dies depositionis ejus advenisset, convenit in oppidum copiosa populi multitudo, tunc cuncto clero canore vocis celebrante melodiam, omnibusque Christianis insistentibus excubiis, ablata est cum diligentia tumba desuper confessoris membra: deinde cum esset levatum tumuli opertorium, magnum circumstantibus visum est miraculum; nam ubi revelatum fuerat corpus sanctum, odor continuo fragravat gratissimus; quodque ita erat solidum et illibatum, absque ullius membrorum diminutione incorruptum, ut vivere adhuc putaretur in tumulo; et quod his adhuc est venerabilis, ita barba et capilli ejus qui tempore obitus sui juxta morem fuerant abrasi, mirum in modum creverant in tumulo, ut cuncti hæc videntes novum inauditumque obstupescerent rei gesta miraculum. Tunc episcopi cum tremore magno levantes eum de tumulo, vestimenta ei pretiosissima quæ regina paraverat, mutaverunt omnia, ea quoque quibus dudum oblectus fuerat eundem exuentes, cum magna diligentia deposuerunt sub sigillis: ac sic demum concrepante hinc inde choro psallentium, cymbalisque spiritualibus perstreperantibus, canora organis suavique modulatione concinentibus, a loco quo jacuerat vir sanctus: tunc coram cunctis submotus, cum summo et honorifico studio deponitur, atque in præparato sibi sepulcro urbane ut decebat, componitur æternæ memoriæ servandus, ampliusque quotidie honorificandus. Sed quibus post hæc miraculorum effulserit signis, nunc si aurem sollicitè accommodatis, opportunius audire potestis.

CAPUT XLVIII.

De cæcis, et puella sanata.

Duo namque cæci, unus juvenili ævo, alter jam provec-tæ ætatis, aliquot illic diebus excubantes, intercedente confessore Christi illuminati, sanique ad propria sunt reversi. Puella quædam in annis adhuc tenera, et contracta diu, ibi oleo quod superfunditur peruncta, orante confessore Domini sana est facta. Alius itidem vir bino capitis luminari privatus, cum illic diu excubaret devotus, lumine tandem recepto, sanus demum ad locum suum discessit. Sed ne dum aliis tantopere sermone succincto festinamus placere, alios pro ipsa perplexitate rerum videamur offendere, aliquid interim latius propagandum est, ne videamus quidquam veritati subtrahere.

CAPUT XLIX.

De miraculo in cecindillo ostenso.

Inter cætera quoque quæ illic ex divina gratia inoperabantur miracula, cecindillus qui ad caput beati viri dependebat cum die quadam pene constaret semivacuus, repente subita inundatione repletus,

atque ex semetipso divinitus lumine gignente accensus, plerumque deinceps et ardet et superfunditur. Denique audite quale Dominus per eundem cecindillum pro meritis tanti viri ostenderit miraculum. Dum adhuc vir beatus in corpore degeret, quidam comes Vermandensis, Garifredus nomine, habuit adversus eum scrupulum quoddam, quod nimirum piaculum cum beatus Eligius migrasset de corpore, iolum adhuc remansit apud hominem: post longum vero intervallum negligenter oblitus piaculum, venit tandem adorare ad sancti sepulcrum: cumque tunc ex more ad confessoris caput cecindillus arderet, illo ingrediente ecclesie lumen confestim exstinctum est candelabri lumen: quod cum ille illico animadvertisset, tremens pallensque oravit, post orationem vero cum egressus fuisset ecclesiam, statim reddito divinitus lumine cecindillus solitum profudit fulgorem. Itaque cum predictus vir paratus esset jam equum ascendere, quidam ex famulis ejus, qui posterior basilicam fuerat egressus, rem ex ordine narravit sicut gestam constabat: quod cum ille audisset, tristic admodum effectus arcana suae conscientiae cepit discutere, quod esset facinus pro quo istud portentum esset ostensum: et cum culpam suam deprehendisset, reminiscens quae aliquando in sanctum virum admiserat, confestim revertens retrorsum fores basilicae adiit, sed ubi primum gradum in pavimento impressit, mox lumine substracto iterum cecindillus visus est dependere exstinctus. Tunc ille palam id cernens, jam nimio timore perterritus, prosternit se cum lamento et ingenti rugitu coram sancti sepulcro: ac sic diutissimae culpae suae satisfaciens, cepit apertis fletibus se reum, se indignum, seque infelicem accusare, ob cuius videlicet noxam in loco sancto candelabrum exstinctum dependeret. Cumque diu flens atque ejulans eo in loco persisteret, seque illic mori, nisi lux missa rediret, voce publica proclamaret, tandem satisfactione ejus suscepta lux candelabri ablata denuo rediit divinitus amissa. Tunc ille quantulumcumque recreatus, iussit continuo famulum vas sibi pretiosum cito deferre argenteum, quod acceptum veluti pacis obsidem Christi confessori obtulit, ac juxta ejus tumbam deposuit promittens insuper nonnulla ex suis facultatibus eidem basilicae collaturum, tantum ut culpa in sancto viro admissa haberet jamjamque terminum: sic demum adorans et glorificans potentiam Salvatoris, lumine cecindilli micante, ex eodem laetus loco discessit.

CAPUT L.

De puero contracto sanato.

Illud omnino praetereundum non est quod juvenis quidam ex transmarinis partibus adductus, genere Saxonico ortus, ita diabolica tyrannide fuerat cunctis membris astrictus, ut ejus calcaea in partes narium tenerentur haesita; qui cum Noviomio ad opinionem sancti Eligii esset deportatus, atque ante ejus tumbam fuisset projectus, post breve intervallum, confessore Domini orante, et aeterna pietate

largiente, reddidit soliditatem in universis membris Christus, quae occasione inventa damnaverant invictus inimicus: quique mox sanus effectus est, atque ita bases ejus et plantae consolidatae sunt, ut nullum deinceps vestigium claudicationis in cunctis ejus remaneret membris.

CAPUT LI.

De femina muta et caeca sanata.

Mirandis rebus plius adhuc mirandae succedunt. Quaedam namque femina muta et caeca ad sepulcrum sancti Eligii fuit quondam oblata; quae cum diu ibidem orbata et sine loquela de caelo exspectaret medellam, sopore tandem depressa, somno sua concessit membra; et ecce repente dum quiesceret visum est assistisse sanctum Eligium, atque oculos ejusdem mulcendo tetigisse, cultellum etiam vel forcipem in specie medici manu gestans compedes linguae ejus leniter abscidisse; et ex hoc continuo expergefata, oculis jam apertis, cepit novam contueri lucem, ac per os excreare cruorem, quo affluenter egesto, protinus elimatum formavit ejus lingua verbum: et post hoc jam sana facta, exsurgens et adorans regressa est ad propriam villam.

CAPUT LII.

De alia puella similiter muta ab eo sanata.

Item alia puella aetate tenera et muta, delata est illic a matre propria; quam ecclesiae custodes ante sepulcrum sancti statuente, corde tantummodo postulare docuerunt praevidium confessoris. Cumque diu ibidem excubaret muta, mater nimium anxia ita alloquitur in aurem filiae: Observa, inquiens, istic, filia, quousque a sancto miseratione adveniat; ego interim sollicita ad domum nostram regrediar. His dictis, cum cepisset mulier ostio proximare, videt subito puella portentum quoddam per cecindillum ad se deflueret, et nimirum ex hoc consternata, confestim disruptis linguae vinculis emisit vocem, et ait: Ecce tu mater vadis, et me hic solam relinquis. Quo verbo mater ejus audito, velociter ad eam rediens cepit flere praeter gaudium; deinde avidius adhuc compellans filiam, ut pote quae nimium desideraret sermonem ab ea percipere, in omnibus quae sciscitata est planum atque absolutissimum ab ea responsum accepit. Super quo omnes qui aderant mirati sunt, ob tantam videlicet velocitatem sanitatis istius, et videntes puellam loqui, magnificabant potentiam Christi, et merita confessoris Eligii: Inter cuncta vero neque illud puto silendum quod tempore mortalitatis Parisius didici gestum.

CAPUT LIII.

De clade Parisius, et vocatione Aureae abbatisae.

Factum est igitur cum nelanda clades depopularetur urbem Parisiacam, et nonnullae jam virgines ex monasterio sancti viri, ubi Aurea nomine praerat abbatisa, ad Dominum praecessissent, apparuit quidam die beatus Eligius cuidam adolescenti in basilica, puellarum veste candida amictus, togarum velamine comptus: cumque in aqua aderat nimio favore perterritus

tus latibulum quæreret, blande eum leniterque compellens vir beatus, præcepit ut iens cito diceret matri virginum quod ad se quantocius cum deputatis properaret virginibus. Currrens autem is qui audierat, et citius Auream prævegens; Surge, inquit, velociter, quia dominus Eligius in ecclesiam te vocat. Quod cum illa audisset, gaudio magno repleta sine mora properavit; sed tamen cum venisset, visio beati viri jam abolita erat; ecclesia vero ad firmitatis indicium quod illic esset visus nebula quadam repleta monstrabatur, in tantum ut candelabra quoque et vela subita roris inundantia distillare viderentur. Tunc ergo prædicta Aurea in sese reversa, intellexit se ex hoc mundo vocari; et protinus convocans omnes sorores, cepit valedicere singulis, sequestrans ex eis nonnullas quæ eam comitarentur inter ceteras; deinde jam ipsa migrante ad Dominum, et reliquæ nihilominus subsequente sunt demum, adeo ut ea tempestate ex eodem monasterio usque ad numerum centum sexaginta monachæ morerentur.

CAPUT LIV.

De portento Garifredo præsenso.

Audite jam et aliud quod ad sacratissimum Eligii corpus gestum est miraculum: quidam etenim vir illustris Garifredus Grassio, veniens ad basilicam sancti antistitis, cum oratione facta pro foribus astaret, pauperum illic turbam clamantem audivit; cumque minime ad præsens haberet unde eis elemosynam tribuere posset, misericordia erga eos motus cepit volvere mœstus: Numquid, ait, o miseri, talem habetis consolatorem qualem hunc beatum habuistis antistitem? o qualis ei poterat causa obsistere, quæ eum a vestra miseratione unquam præpediret, quo vos obturata transiret aure, sicuti nunc multi faciunt, et ego miser: et cum hujusmodi adversum se utereret increpationibus, visum ei fuit veluti in extasi astitisse sibi in momento sanctum virum; ex qua visione consternatus, cum amens pene astaret, subito reperit in manu vel veste sua aurum quod pauperibus erogari deberet, quod et præstans factum est; et ille multa secum ex eo quod acciderat cogitans, exiit ab ecclesia et discessit.

CAPUT LV.

De puero Ebrouni filio sanato.

Illud quoque non nos effugiat quod vir illustris Ebrounus, palatii præpositus (quod vulgo dicitur major-domus), habebat filium adolescentem, vocabulo Bobonem, quem ipse ac conjux ejus unice ac singulariter, ut pote chari parentes, diligebant. Quodam itaque tempore morbo medullitis ingruente, cepit isdem puer vesano ægrotare languore, pro quo parentes nimis solliciti, erant positi in angustia gravi; dehinc invalescente paulatim ægritudine, cepit jam puer vehementer angere, et morte jamjamque imminente cum vivendi spes penitus auferretur, nimis anxii parentes pro filio ad sanctum confugiunt Eligium, confidentesque de miraculis tanti antistitis, parum illico devotent ei supplices, atque pro mu-

neris gratia pueri nonnulla offerunt ornamenta balteumque ejus speciosissimum protinus cum devotiora sepulcro inligunt: quo facto confestim sine mora intercedente confessore ægritudo abcessit, et ad præsens convalescens puer sanitatem illico recepit, ac deinceps incolamus mansit.

CAPUT LVI.

De viro perjuro cujus viscera diffusa sunt.

Solet etenim pertinax cervicositas populorum, ut aliqua sibi objecta crimina sacramentis expiari contendant: unde factum est ut vir quidam, facinore quodam admissio, cum acutius ob id perurgeretur, fallaci audacia præventus ad sepulcrum beati Eligii id se jurando spondet idoneum reddere. Cumque ille adductus male sibi conscius juramentum explesset, confestim justissime divina ultione percussus, crepuit illico venter ejus, et diffusa mox in terram viscera ejus; sic miserabilis ille ad terrorem multorum indignam vitam digna morte finivit.

CAPUT LVII.

De interitu viri qui agrum basilicæ invasit.

Quis vero possit et illud silentio præterire quod vir quidam agrum in loco nuncupato Calvomonte, ad basilicam sancti Eligii pertinentem, rapaci invadens cupiditate, divina sit interemptus ultione? Hic namque cum malo ordine prædictum prædium suum niteretur ditioni vindicare, ei obsistebat vehementer Sparvus abbas ejusdem ecclesiæ; qui cum diu ab eo incursaretur, tandem causa in palatio regis perla, accepit a principe judicium, ut si posset in sancto loco terram conjurare, ad partem utique ecclesiæ vindicaret; sed ille maluit ut idem pertinax vir qui eam invadere quærebat jurejurando asseveraret suam. Et cum judicatum esset ut præfatus vir cum plurimis secundum Francorum legem sacramentum persolveret et hoc ipsum indulgens abbas: Novi, inquit, quod male eam invaserit, idcirco rogo ut cunctis juratoribus indultis ipse singularis, si Deo placet jurando eam vindicet. Cumque hæc dixisset, placuit verbum istud cunctis optimatibus regis, et decreverunt omnes ita fieri. Post hæc ergo pergentes ad ecclesiam beati Eligii, et ingressi ad locum sepulcri, præstolabantur omnes eventum rei. Tunc memoratus vir leve reputans negotium, cum importuna audacia posuisset juraturus manum super sanctum locum, in medio fere sacramenti verbo contremiscens, vehementer toto corpore declinavit retrorsum super cervicem caput, et mox divaricatis dentibus, reverberatisque oculis, cadente, ut dictum est, deorsum capite, magnoque ex ore fumo procedente, hunc solum proferre potuit sermonem: Abba, inquit, Sparve, recipe terram tuam. Hoc ergo modo divinitus percussus, atque illico in terram prostratus, mortem quam non timuit fortuito præventus miser incurrit. Ex quo facto omnes ingentim metu percussi, potentiam illic, sicut et ubique præsentem fatebantur adesse Christi.

CAPUT LVIII.

Item de alio perjurante mortuo.

Sed et de alio nihilominus auditu solo comperimus, quod cum ibidem perjurasset, atque demum ad domum suam veluti victor rediret, priusquam domus suæ vestibulum introisset, in via mortuum fuisse : ex quo nimirum postmodum tantus pavor crevit in populo, ut nullus jam hodie etiam pro justissima causa introrsus ad sepulcrum persolvere audeat iuramentum ; sed quicumque habet sacramentum donare, fors ad circulum janæ idipsum cum magno tremore persolvit.

CAPUT LIX.

De homine rabioso sanato.

Sed neque illud silendum est quod inter plurimos languidos, qui illic undique confluent, quidam vir, afflatus pessimo demone, adductus Noviomino ab urbe Ambianense. Hic nempe, maligno sæviente spiritu, infestissimam rabiem patiens, non catenam, non compedes, non claustra ostiorum integra patiebatur ; cujus videlicet ferocitatem nullus sufferre poterat ; nam et aliorum nasos, aliorum aures si contingere quivisset, mordicus amputabat ; egestionem etiam ruderum, necnon et canum si comprehendisset avidissime edebat : unde et jugiter nexibus miser ponderosis strictus sub custodia habebatur. Hunc ergo cum diu parentes ad memoriam sancti Eligii desiderarent perducere, non eis occurrebat ingenium qualiter id facere possent, quoniam si cum catena permitterent, in ipsos utique qui eundem ducerent irruens, male eosdem laniaret. Tandem igitur ingenio reperto, aptaverunt ex fustibus quoddam tolocium, ea scilicet ratione ut si ad præcedentem se mittere tentaret, posterior eum retrorsum attraheret ; e contra si posteriorem appeteret, prior nihilominus retrahens teneret. Cumque hujusmodi argumento catenis et tolociis oneratus, a viris septem in diversis nitentibus quasi ferocissimus taurus ad ecclesiam esset perductus, protinus ad sepulcrum sancti Eligii est delatus ; ubi vix stabilitus, demum non post longum spatium confessore orante, et Christi gratia largiente, meruit recipere sanitatem ; quo etiam in loco valde jam devotus, clericus postmodum factus, multo tempore deservivit.

CAPUT LX.

De muliere a pustula sanata.

odolenus quidam centenarius, oppidi Noviomagensis colonus, habebat uxorem bonam, honestam valde atque devotam, quæ quodam tempore dum quietam ageret vitam, nefanda pustula nequiter est percussa, quo tabo incrementum jacebat tumida toto corpore, et paulatim plaga adolescente, sola jam sepulchrum maritum reddebatur sollicitum. Uno itaque mane cum abbas basilicæ beati Eligii tenderet ad orationem, obvius ei factus flens et ejulans mulieris maritis, mortem conjugis suæ indicat, sepulcrumque ei in basilicam suppliciter postulat. Cumque ab eo utrum veraciter esset mortua interrogaretur :

A Unum, inquit, constat utrum sit factum an mox futurum, cum jam muta et toto corpore decumbat præmortua. Tunc ille festine valde ad confessoris sepulcrum contendit, et sumens ex eo qui ibi funditur olei liquore, ad domum funeris cito accedit ; dicebat enim hoc sibi in nocturna visione a sancto Eligio præceptum fuisse, ut allato olei liquore sanaret ab incommodo mulierem. Ingressus ergo domum, vidit corpus inter lamenta affinium jacere tumidum et gelidum, et ocius accedens confidenter ex visione sancti, perunxit oleo quod detulerat corpus, et ait : hæc mandat sanctus Eligius, ut in virtute nominis Christi exurgas modo sana ab hac peste. Et confestim oleo sancto viscera ejus penetrante, cepit palpebras oculorum commovere, ac veluti ex gratissimo somno evigilans suspirare : deinde mira celeritate detumescens corpore, nec ullo tumore remanente in cute, facie etiam decorata rubore, surrexit de lectulo, benedicens et glorificans Creatorem, qui se revocasset a morte. Sana ergo ex hoc effecta, cepit eos compellere illic eo die cibum sumere, nec aliter destitit, neque permisit eos domum suam exire, nisi prandio apposito ipsa eis circa frequens et misceret et ministraret.

CAPUT LXI.

De interitu filii qui patrem criminabatur.

Post hos autem dies fuerat quoddam furtum in rure Noviomagense admissum : cumque persona admissi facinoris quaereretur, juvenis quidam per indicium eidem culpæ conscius compellabatur. Habebat autem idem juvenis eo tempore cum genitore suo quandam contentionem, ob quam videlicet et insidias ei moliebatur intentare : tum ergo occasione reperta, et satis accusare repellens a se hujusmodi opinionem, cepit eadem super patrem velle desistere. Ducuntur igitur in hujusmodi jurgium uterque in publicum, et conglobatis undique multis sistuntur in examine episcopi et comitis, ubi multa vicissim altercantes, satagebat filius magnopere in patre calumniari reflectere, e contra pater, ut res erat, innoxium se hujus facinoris esse defendebat ; atque in hunc modum contendebant coram duce atque episcopo. Tunc itaque vidimus impleri quod Dominus in Evangelio olim prædixit : *Exsurgent, inquit, filii in parentes, et odio eos afficient* (Mat. h. x, 21). Quidam ergo circumstantium partibus filii favebant, alii vero rectius quid promulgantes, non esse rectum credi filium super patrem judicabant. Cumque diu hujusmodi altercatio inter eos verteretur, nec facile aut temere a quoquam definiretur, tandem episcopus cum duce accepto consilio, cum nullatenus possent rei veritatem cognoscere, judicio eos committunt beatissimo confessori : Quia, inquit, nescimus cui ex his potius credi decernamus, tibi, sancte Eligi, cum Dei sententia hoc supplices iudicium committimus. Tunc statuente utrumque coram sancti sepulcro, expectabant per sacramentum Dei fore iudicium : et ecce repente dum iuramentum

* Satis accusare. Legendum, satis accurate.

copisset promere, arreptus juvenis a demone collisus in terram est gravior, siquæ se vehementer decerpens volutabatur miser, tremens, et spumans atque pallescens. Ex quo facto cuncti astantes attoliti, nimioque timore perterriti, Dei omnipotentis magnificabant judicium fieri. Sic ergo in publicum facinus manifeste prolatum ab ecclesia est discessum. Post hæc autem acerrime diuque juvene castigato, condolentes multi pro eodem misero conveniunt patrem, ut pro eo simul facerent orationem, et ita prostrati omnes ecclesiæ ministri beatum confessorum rogabant innixe, ut quemadmodum eos audierat ad judicandum, sic iterum exaudiret ad miserandum. Cumque diutissime in prece persisterent, tandem miserante gratia Christi effugata maligni infestatione, juvenis restitutus est sanitati.

CAPUT LXII.

De leproso mundato.

Erat præterea quidam leprosus ex longo jam tempore toto corpore tabidus, qui addiscens de multimodis beati Eligii miraculis, petiit se ex fide deduci ad ejus basilicam; ubi cum delatus fuisset, expectabat fore in se ex alto misericordiam. Cumque die una decumberet in terram omnibus pene dissolutis membris, vidit subito a partē sepulcri quendam splendoris radium micare, atque in sua tabida et gelida membra mirum in modum resplendere, et protinus pavore magno perculsus cœpit repente calefieri, atque ubertius sudare; deinde cum totum corpus infunderetur ex humore manante, confestim cum ipso sudore veluti a quis ovum depellit exiens cuncta putredo lepræ nitidam ac mundissimam reliquit corporis cutem: et continuo exsurgens qui fuerat æger, ita sanus atque illæsus ab ecclesia processit, ut nec vestigium quidem cicatricum in eo remaneret.

CAPUT LXIII.

De claudo sanato.

Alius nihilominus vir claudus effectus per plurimum tempus arcebat omnimodis gressu, repens bacterio corpore curvo; quique et ipse audiens eximia quæ gererentur a sancto viro miracula, adhibite itineris adminiculo delatus est ad ejus basilicam. Cumque tunc temporis instaret dies beati Eligii natalis, deportatus ille ad sepulcrum cœpit flagitare remedium: et ecce superveniente nocte cum decumberet in pavimento æger, adveniens illico sanctus atque ad claudum inclinatus, cœpit ejus extendere artus, quo nimirum fortius poplitem extrahente, nervosque complicatos propagante, prorumpens in voce claudus omnibus qui aderant incussit terrorem; quo diutius vociferante, cucurrerunt custodes ad eundem, multum ab eo sciscitantes quid sibi velint hujusmodi voces. Tunc ille interruptens verba, manuque porrecta surgens cito a pavimento cœpit ambulare libero gressu, collaudans et benedicens sanitatis suæ auctorem Dominum Christum.

^a Quis ovum. Acherius hoc loco monet forte legendum esse *qui senum*; sed id ejusmodi sit, non intelligo, nec dubium mihi est quin optima sit codi-

CAPUT LXIV.

De fure in basilica comprehenso.

Quadam itaque die, vergente jam ad vespertinam, cum clerici consueta expleissent preces vespertinas, contigit ingruente negligentia ut omnes egredierentur basilica, cunctisque in diversa occupatis, cum subito vir quidam conscientia sauciis, cupiditate accensus, captato ut fur amico vesanie suæ secreto, velociter accurret ad sepulcrum, et impellente nefanda cupiditate sollicitè huc illucque circumspiciens, cum nullum adesse cerneret, non timuit miser ex pendentis aureis, quæ illic pro ornatu sepulcri innumera dependebant, quedam clancule præsumere: sed cum unam ex catenis aureis, in qua dependere videbatur id quod rapere volebat, violentem ad se tractam rupisset, tantus mox ad trahentis impulsus sonitus prosilivit, ut custodes longe foris positi, sonitu ad se perlato, magnum quemdam fragorem in ecclesia crederent exortum, unde et confestim veloci cursu ad ecclesiam properantes, inveniunt furem in ipso basilicæ limine cum direptis divinitus detineri, nec usquam prorsus gradum posse movere. Quem protinus circumvallantes, ipsum sonitum ad se delatum, vel quid illic ageret percunctantur; tunc vero miser furata in medium proferens, confiteri compulsus est se eisdem ablatis silenter voluisse auferre, sed nullatenus potuisse extra limitem basilicæ pedem proferre. Sic ergo furtum cum pudore restituens, veniamque facinoris sui toto corde deposcens, et ex loco moveri potuit; et ab eisdem misericorditer dimissus, liber discessit.

CAPUT LXV.

Vir beatus cuidam nimis anxio et auxilium a se poscenti apparuit.

Quodam vero tempore vir quidam sæcularis ex nobili genere, culpa vel parva interveniente infensum omnimodo habebat principem, pro quo nimirum ulciscendo offendiculo ducitur principis jussu exsecutus in palatium; ubi dum sententia mortis ejus definiretur, traditur interim servandus Amalberto viro illustri, comiti scilicet Noviomagensi: cumque aliquot dies sub ejus custodia degeret, cœpit una die inter frequentiam famulorum vulgato sermone percipere, quod die crastina prolatam adversum se sententiam capitalem exciperet. At ille hæc audiens cum nimium formidaret mori, nec ullum jam perflugium speraret evadendi, unum solummodo sibi credidit suffragari, si permetteretur noctem eadem apud sanctum Eligium pervigil ducere. Cumque rogasset et impetrasset, ardentem nimis accurrens ad mausoleum confessoris, totam pene noctem in lacrymis et gemitibus duxit, sibi ut eum oportebat patrocinari in crastinum sanctum antistitem innixe supplicans; et factum est postquam matutinos hymnos ex more persolvit clerus, nimirum vir præfatus ex

cum lectio; sic enim ait scriptor lepram abscessisse ab ægri corpore ut ovi album ab eo separari solet quod flavum est.

more defessus subito obdormivit innixus, et ecce A
repente sanctus ei astitit Eligius, molestissimoque
aspectu blande eum recreans consolari cœpit, polli-
cens quod crastina die ipse esset cum principe, et
isdem pro eadem culpa nullatenus poneret vitam,
sed magis indulgentia a principe accepta, illico abs-
que pœna esset regressurus ad propria. Factumque
ita, et postera die accitus prædictus vir in aulam a
principe, sicut prædixerat vir sanctus, liber ab eo
dimissus, ovans ad propria est reversus.

CAPUT LXVI.

De monacho a pustula sanato.

Operæ pretium est ut non solum eas quæ ad sa-
cratissimum corpus ejus efficiuntur virtutes, sed et eas
quoque quæ per reliquias ejus procul aut prope ubi-
cunque delatæ fuerint, declarantur, huic operi vel
pauca pro multis intexere. Itaque quæ narro in meo
nuper gesta sunt monasterio. Frater quidam ex
monachis nostris ulcere pessimo, quod vulgo pustula
dicitur, percussus in faciem pessime laborabat. Eiat
autem in eodem monasterio oratorium quoddam in
quo reliquæ beati Eligii depositæ erant. Cum ergo
prædictus frater in lecto æger decumberet, et medi-
cus coquendi ulceris congruum ferri opificium præpa-
raret, formidolose valde id frater ferens, rogat mox
relinquere igniti illius ferri operationem, et con-
dens de meritis confessoris, rogat sibi deferri ex eo
oleo quod medendi gratia ante pignora præfati an-
tistitis dependebat : quo mox alato faciem sibi et
pustulam turgentemque pernixit cervicem; et, o
mira virtus ! post illius liquoris infusionem ita cancer
ille absque ulla foci appositione radicitus exsiccatus,
atque extemplo deletus est, ut nec vestigium quidem
cicatricum illius in faciem monachi relinqueret.
Adjiciam et illud quod solummodo auditu cognovi.

CAPUT LXVII.

De miraculo reliquiarum Turonis ostenso.

Cum adhuc beatus Eligius sub sæculari habitu Tu-
ronis in urbe sancti Martini tumbam fabricaret, ha-
bebat hospitium in cujusdam matronæ domo foris
muros in vico; quæ nimirum femina inspicies san-
ctum virum jugiter eximiis operibus intentum, eo
quod promptus esset in omni opere bono, frequens
in oratione, necnon et largissimus in pauperum con-
solatione, vere ut erat, Dei famulum credidit : et
die quadam cum unus ex ministris ejus eum juxta
morem tonderet, illa linteum quod capillos deciden-
tes exceperat rapiens, quæque ex capillis et barba
colligere potuit linteo obvoluta in arcem sibi re-
posuit. Transierunt denique plurimi anni, ita ut penitus
jam in oblivionem hæc eadem femina duceret. Post
obitum vero sancti Eligii cum prædicta femina nocti-
bus intra secreta silentia quiete se ageret, audiebat
plerumque in suo cubiculo dulci modulamine cele-
brari psallentium; et cum curiose ad hoc intenderet,
portentum conspiciebat per quædam foramina ra-
diantia nimis micare luminaria : cumque crebro ea-
dem cerneret fieri, nimio pavore perterrita, non au-
debat jam nocte in diversorio suo manere; nulla-

PATROL. LXXXVII.

tenus tamen recordari poterat de hoc quod aliquando
ex fide condiderat. Evocato interea Agerico basilicæ
sancti Martini abbate, causam ei per ordinem expo-
nit, defensus se non posse securam noctibus quiescere
in domo sua. Accedens autem prædictus abbas ad
domum in qua fiebat portentum, cœpit inquirere a
femina utrumne aliquando ibidem servorum Dei
manserit quispiam; anne etiam ei oblatum esset ali-
quid a viris sanctis pro munere vel eulogiis, utrum
vel ipsa non rapuerit aliquando aliquid minus ex
sanctorum pignoribus. Tunc vero illa veluti per
somnia, ut pote ex longinquitate temporum, sancti
Eligii capillorum reminiscens, pectusque illico pu-
gnis sæpius credens, rei ordinem exponit, qualiter
videlicet aliquando ibidem capillorum beati viri de-
cisiones ex fide condiderat. Statim ergo perscrutan-
tes loculum, reppererunt easdem reliquias veluti aro-
maticis unguentis odoriferas, ut ipsas quoque collegerat
illibatas. Tunc neque liquido clarnit, et meritis anti-
stitis quantum esset, et sæpe dictæ matronæ fide quoniam
Deo placuerit, ut post tot annorum curricula in
eodem loco ex jussione divina ostenderentur mi-
randa prodigia. Audiivi enim quod postmodum in
eodem domicilio elegans oraculum fuerit a fidelibus
constructum : simillimum quoque et Noviomio gestum
est nuper miraculum.

CAPUT LXVIII.

Simillimum Novi monasterii signum præmonstratum.

Anus itaque quædam in monasterio quod sanctus
vir construxit Noviomio, quodam tempore decisiones
similiter ex capillis ejus collegerat, atque panno
obvolvens supra suum discubulum in machinile col-
locaverat : sed postquam vir beatus migravit de
mundo, crebro cum cæcæ noctis tenebræ cuncta
operirent caligine, micabat ex eodem loco radius
quidam splendoris, qui nonnunquam in domo illa-
strabat tenebras noctis; quod cum sanctimoniales
illuc femine plerumque fieri cernerent, convocantes
prædictam sororem, studuerunt ab ea percunctari
quæ esset causa quod islem splendor ab ejus lecto
nocte micaret. Tunc illa pignorum sancti viri recor-
dans, rem sicut gesta constabat, omnibus miranti-
bus, exposuit : at illæ hæc audientes protinus ad lo-
cum accedunt, easdemque reliquias auferentes digno
in loco mox condunt, glorificantes et laudantes
Deum, qui est fidelis in verbis suis, et tantam glo-
riam præstat sanctis suis.

CAPUT LXIX.

De monacho per amphibolum sanato.

Sed neque illud silendum puto quod in monasterio
quodam Turonici ruris fratri eisdem contigit reme-
dium. Itaque quidam illic monachus honorabilis inter
suos, mihi quoque familiariter notus, ingruente morbo sua
in viscera gravissime per dies plurimos laborabat,
cumque nullatenus invalescere recuperareque posset
salutem, inspiratus tandem Dei miseratione, amphi-
bolum sancti Eligii, quod illic cum magna reverentia
servabatur, super se imposuit; quo nimirum ex fide
amictus, et aniles artus cunctaque membra sævo
languore defessa baculo regente sustentans, commu-
nionem Christi recepit; et postquam hæc egit, ita

sanus atque incolumis est redditus, ut plus demum A
convaluerit quam fuerat ante vegetatus.

CAPUT LXX.

Item de alio a tertiano typo sanato.

Alius etiam frater in monasterio meo infuso cor-
pori tabo a tertiano typo gravissime vexabatur : qui
cum per dies multos morbo inalescente nimium at-
tereretur, cunctaque ejus membra validum tremula
quatiendo pene dissolveret, unus ex diaconibus mo-
nasterii habens apud se reconditum quoddam lin-
teum, quod beatus Eligius aliquando habuerat in
corporis usum, explorata tremoris illius hora detulit,
eumque super pectus aegri imposuit ; quod postquam
tertio fecit, satagens nimium ager cepit sudare
atque rubere, vehementi etiam singultu pectus qua-
tiente omnem continuo abundantiam fellis evomuit, B
sicque demum Christi gratia miserante convalescens,
pristinam sanitatem recepit.

CAPUT LXXI.

Clericus quidam sancti pignora venditans incendio circumvallatur.

Illud etiam magnopere adiciendum putavi quod
vir quidam, haud procul a confinio Rhemensis urbis
habitans, desiderio religioso mentis concepit, ut
basilicam in honore sancti Eligii in praedio suo aedi-
ficaret : quam cum consummasset, pignoribus sacris
ejusdem confessoris decorari cupiens, ad municipium
Noviomagense perrexit ; quo cum pervenisset, re-
liquias poposcit, expositasque impetravit : sed
cum ab oppido properare vellet, conveniens quidam
clericus, stimulis cupiditatis agitatus, cepit eum
violenter detinere, dicens non se permittere eum
gratis cum reliquiis exire, nisi sibi aliquod pro eis-
dem munus praeberet. Tunc praefatus vir ut ex ma-
nibus ejus citius evaderet, munusculum quoddam
quod ad praesens apud se habere potuit, non sine
maerore ei tribuit. At ille avidissime oblata prae-
piens, sine aliqua tarditate intra gremium sibi abscon-
dit. Nec mora, et immisso divinitus igne cepit subito
pectus cum vestimentis ejus vasto incendio conflag-
rare, ita ut protinus compelleretur immensis voci-
bus clamare, dicens : Parce, sancte Eligi, quia ego
miser nunquam jam deinceps tale quid agere prae-
sumam. Mox autem circumstantes prope ei vesti-
menta fumigantia auferunt, munusque acceptum via-
tori restituant ; ipsum etiam poenitentem multaque D
desertentem ad confessoris tumbam reducant ; ubi oleo
delibutus, vix tandem sedato incendio a tormento
est liberatus. Hoc autem idcirco evenisse non am-
bigio, ut per haec facilius obtundatur, imoque con-
fundatur rapacitas, cupiditasque simulum, eorum
dumtaxat qui non verentur importune pecunia ac-
cepta sanctorum pignora venundare. Cesset ergo,
quæso, jam hoc in omni loco contagium, ne contin-
gat ea facientibus simile incurrere incendium.

CAPUT LXXII.

De caeco et claudo sanatis.

Adjiciam quoque et illud quod viro devoto Fre-
degisilo presbytero narrante cognovi. Quidam enim,

ut aiebat, monachus Noviomio veniens reliquias beati
Eligii secum detulit, quas nimirum ut decebat cum
magna reverentia basilicæ indidit, atque post aliqua
dies duo viri, unus caecus, alter vero claudus, fide-
liter illic excubantes, solo sancti interventu sanati
sunt : nimirum caecus lumen, claudus gressum reci-
piens, post adeptam medelam regressus est uterque
ad loca propria. In alia nihilominus basilica, quæ ad
ejus honorificentiam in regione Aquitania miro ele-
gantique opere fuerat ædificata, similiter vir quidam
pede claudicans mendendi gratia advenerat : qui cum ex
oleo quod ante venerandum altare consuevit ardere
fuisset perunctus, nervorum vinculis resolutis et ipse
sanatus est.

CAPUT LXXIII.

De leuita sanato.

Inter hæc autem nec illud prætereundum est, quod
quidam diaconus propter vulnus pessimum in ore,
in extremitate, scilicet, dentium, susceptum, graviter
per dies plurimos laborabat ; in tantum denique ul-
cus illud invaluerat, atque ita fauces ejus vehementia
tumoris obstruxerat, ut per septimanam continuam
neque panem edere neque ullum cibum sumere præ-
valeret. Ille namque cum nullum prorsus remedii
genus adipisci posset, ad sancti se patrocinia Eligii
convertit, et adiens basilicam quam eo in loco ve-
neranda ejus illu-trabant pignora, præmissa ora-
tione, cepit ex fimbriis chrisimalis quo tegebantur
reliquiæ fauces suas et guttur turgidum perficere ;
post quam nimirum palpationem eumpens vulnus ex
ore, omnem putrem saniem illius funditus rejecit, C
atque ita digesto extemplo vulnere, sanus demum
diaconus omni permansit in corpore.

CAPUT LXXIV.

De monacho a dolore pedis sanato

Itemque frater quidam ex monachis beati Eligii,
quodam tempore podagrico in pede humore percus-
sus decumbebat in lecto, tumidus in tantum, ut nul-
latus suffere pedem suum in terram ponere. Is
namque post tandem confidens de meritis confessoris,
melotem beati Eligii, quam pro magno munere apud
se servabat, devotissime sibi imposuit, atque ex ejus
ora pedem tumidum et immobilem mulcendo utique
contigit ; post ejus, videlicet, attactum detume-
scente pede, gressum pristinum recepit, et ita de-
mum a praedicto podagrico humore illæsus perman-
sit, ac si nunquam antea expertus fuisset. Jam vero
in calce libri dignum putavi adiciendum illud quod
ad ejus lectum declaratum fuit miraculum.

CAPUT LXXV.

De miraculis ad lectum ejus ostensis.

Cum vir beatus in Compendio villa regali frequen-
tius esset solitus adventare, providerat sibi hospitium
ultra fluvium Hisare in ejusdam viri domicilio vo-
cabulo Waldoleni ; quo, videlicet, in loco eundople-
rumque vel redeundo, consueverat divertere ad ma-
nendum. Postquam ergo migravit de mundo, prædi-
ctus hospes ejus minime reverescens pontificis strata-
tum, destruxit per incuriam lectulum, parvipendens
tanti viri discubitus, spondam etiam lectuli, quam

sepius triverant manus sancti, suppedaneum * limites fecit, seque cum conjuge in eodem loco quo vir beatus pausaverat, sine ullo cunctamine collocavit: et ecce ipsa nocte vehementi febre correptus, cepit protinus tædiare, tremere, sudare ac pallescere; pedes quoque qui lectuli calcaverant spondam, cæperunt fortuito condo're, nimioque fervoris ardore aggravari, ita ut a gressu penitus compelleretur arceri. Cumque hujusmodi artuum torqueretur cruciatibus, visum est conjugi ejus in visu ut amoveret se uterque quantocius ab illo discubitu, spondam etiam, quam negligenter projecerat, in loco pristino restaurarent, atque omne stratum sicut fuerat diligenti cura componerent: sed illa negligenter visionem obliviscente, vir ejus atrocis cruciatur dolore, et sequenti nocte etiam ipse admonetur quod nisi se cito a lecto submoveret, severius jam ex hoc corripetur. Tunc ille post transactam visionem moderata in se quantulumcunque febre, surrexit ut valuit festinus, et spondam lectuli illico recollectit, quam diligenter lotam in eo loco unde exierat restauravit, lectumque ut prius fuerat circumquaque composuit; sicque se deinceps a discubitu illo removens, prioris facti tam multa satisfactione poenitentiam gessit, atque ita demum sanitatem recipere meruit. Deinde jam hoc miraculo latius crebrescente, undi ne cæperunt adventantes eo in loco munuscula inferre; cæperunt etiam illic virtutes crebrius declarari populi que conventus frequens ibidem fieri: quod factum magna cum admiratione cernens homo, relicta protinus domo, in alio se juxta contulit tabernaculo, suumque diversorium hospitium perpetuum in ævo concessit Eligio. Et ecce jam domo viri diruta, basilica ibi constructa, lecto mirifice exornato, condignum in æternum possidet Eligius hospitium: quem videlicet locum Clemens pontifex Belvacensis sub suo habet regimine, et multa ibidem jugiter exercentur miracula, ex quibus nunc duo tantummodo brevitatis studio præpropere commemorabo.

CAPUT LXXVI.

De correctione regis Lotharii, et dolore ab eo sublato.

Die igitur quadam duo reges germani, Lotharius, scilicet, et Theodoricus, egressi penes palatium gratia illic orationis divertunt; ubi oratione facta, cum redirent ad regiam, prævenientes eos quidam optima, dabant salubre consilium ut aliquod elemosynæ ob sancti venerationem eidem loco tribuerent; sed rex senior in promptu contemnens neglexit hoc verbum, junior vero majore foris prægresso, solidos illic posuit cum voto ex radianti metallo: deinde ab eo loco uterque properans cum ingressus fuisset palatium, cepit subito idem rex Lotharius infusa corpori febre vehementer angî, et conglobato undique omni corporis ardore ac simul repente in capite defluente, cepit ardentissimo dolore dentium illico cruciari. Cumque noctem illam in maximis transigisset angustiis, facto mane negligentiam recordans hesternæ diei, ad præsidium sancti confugit Eligii.

A et ubi pridie fratre largiente sua, nihil obtulerat sponte, ibi jam coactus tamen ut mereretur medellam multos ex publica moneta misit solidos per creditam personam; et protinus cum donum illic elemosynæ illatum esset, confestim ab eo discedens dolor, sine ulla mora sanitatem recepit.

CAPUT LXXVII.

Puellæ perjurus defunxitur.

Sub eisdem ferme diebus puella quædam desponsata, instigante per carnis fragilitatem dia olo, a quodam mœcho fuerat fœde corrupta, quam ejusdem sponsus causatus utcumque suspectamve addiscens, cepit ab ea extorquere, ut se per juramentum ab hac suspitione idoneam redderet; at illa ut poe adultera nihil trepidans, securam se istud sacramentum posse transire gestiebat. Constituit ergo eidem ejus sponsus, ut ad lectum beati Eligii hanc fidem sola persolveret; quod illa audiens facile id sibi fieri præsumit. Cumque illic uterque adventasset, illa protinus et insolens sine ullo metu ad sancti lectum accurrens, cepit absque terrore id quod exigebatur jurare; sed mox ut manum lecto imposuit, illico tabescente corpore deorsum ruens, quasi defectis pedibus in terram corruit: quam cum vellent circumstantes erigere, tremens illa et spumans inter manus eorum decidit, atque ita demum lugubriter expiravit: quod ejus pavidus cernens sponsus, consternatus, et ipse potentiam Christi et judicii sancti magnificavit, et sic deinde ad domum propriam non sine metu discessit.

CAPUT LXXVIII.

De miraculo similiter ad alium ejus lectum ostenso.

Multæ et aliæ ibidem, jubente Domino, ejus meritis operantur virtutes, inter quas etiam et cecidit illic exundante ubertim oleo superfunditur, ex quo sancto liquore multi illic peruncti a diversis sanantur incommodis, et benedicuntur ibi nomen Domini Salvatoris. Hæc omnia quædem in Compendio geruntur; sed et aliud nihilominus ejus letum, quod situm est in monasterii sui prædio, loco nuncupante Victuriaco, virtutes similiter declarantur, et diversæ sanitates efficiuntur: quæ omnia ex ordine onerosum ducimus verbis prosequi, et ideo ea his paucissimis syllabis complexi sumus, quia magnopere jam a locutione cessare festinamus.

CAPUT LXXIX.

De multimodis miraculorum signis, quæ quotidie ad ejus ostenduntur memoriam.

Succurrunt hoc loco adhuc beati viri nonnulla miracula, et diversis quidem in locis, sed præcipue ad ejus sacratissimum corpus declarata, quæ si sigillatim ut gesta constant nunc enodare conati fuissimus, et modum voluminis excedimus, et pro ipsa forsitan prolixitate fastidium legentibus irrogamus. Idcirco ergo ea quæ hactenus prosecuti sumus, ut pote sufficienter, contenti simus, pro illis vero quæ nos minus enarravimus, palam omnibus fidem præstant cernentibus illa multimoda compeditorum vincula, quæ hodie ad ejus tumbam in argumento

* *Limites*. Forte, liminis, ait Acherius; mihi et locus mentosus videtur, et emendatio satis placet.

rerum monstrantur appensa; ex quibus nos nimirum in hoc opere aut pene pauca aut certe nulla commemoravimus, pro eo duntaxat quod in præsentia omnium exposita, sicut nos totum, ita et omnes nosse non ambigimus. Plurimæ namque catenæ, ut cunctis liquet disruptæ ac compedes illic monstrantur dissipati, cippi etiam fracti, et claudorum bacterii in argumento ostenduntur. Dæmonum vero expulsio, et æcorum illuminatio, solum sanguinis indicio declarantur in pavimento: et hæc quidem tam multa infra paucum tempus constant gesta; illa vero quæ deinceps per prolixa temporum spatia sunt gerenda, quanta fiant et qualia, quis modo æstimatione comprehendat, cum nusquam a præsulis tumba hodieque cessent fieri gesta? Nam ut in multis assolet, declarata jam miracula nunquam operari desistit, sed quotidie undique ægri veniunt, et ibi excubantes sanantur, ferro vincti confugiunt et solvuntur, claudi carrucis advecti consolidatis ibi gressibus ad propria revertuntur; perjuri veniunt, et aut moriuntur, aut dæmonio vexantur; dæmoniacy veniunt et liberantur, cæci veniunt et illuminantur; multæ etiam vanitates ex eo qui illic crescit olei liquore perficiuntur, ita ut quacunquē quis teneatur infirmitate, cum ex eo perunctus fuerit, statim, fugiente tabo, incolumitatem pristinam, præstante Domino, recipere possit.

CAPUT LXXV.

Apologeticum.

Sed quia, largiente Domino, digessimus utnunquē opus optatum, nunc lectorem quesumus, ut vililitatem nostri sermonis non usquequaque despiciat, quia et fortassis potuit eloquentius oratio promi, sed studiosè valde ita stylum correximus, ut rem potius quam verba legentibus commendarem; et maxime hoc opus cothurno tumentis eloquii nullatenus inflari debuit, quod de tanti antistitis humilitate manavit; meque devotum potius quam audacem fuisse præsens pagina ostendat, quia non præsumptione virium sarcinam tantæ molis arripui, cum scire indignum esse tam luculente rei exiguum pusillumque fieri auctorem. Sed cum sim debitor decem millium talentorum, vel exiguum donum a quo accepi reddere festinavi, culpam, scilicet, silentii metuens incurrere, si agnita miracula ut pinger servus tacendo occulerem, atque idipsum parvi fomitis nutrimentum quod in me potuit doni celestis olei reperiri nefas esse putavi muti tenacitate silentii præterire, ne unius talenti traditam quantitatem dum studerem cautius custodire, culpa defossæ pecuniæ non carerem. Idcirco ergo optimum fore putavi ut ipsam talenti exiguitatem, quam ab Omnipotente accepi, in laude sancti, ad gloriam Omnipotentis, expenderem, utque id quod ab eodem in ignis accepi, eidem subjectus impenderem. Quamvis etenim hunc beatum virum consultius mihi sue-

* Quæ textui inserviunt capitula sanctum Audoenum in calce ex hoc loco patet edidisse. Hoc gravius est, quod scriptor sublit, collecta a se in fine fuisse testimonia sacrarum Scripturarum quæ Eligius

Arit mirari quam loqui, tamen, ardore dilectionis actus, plus in illo quid velim quam in me quid pessimi consideravi; unde nunc, quæso, nemo de vobis derogat quod laudem nominis ejus crebrius ingeminaverim, cum scriptum sit: *Laudemus viros gloriosos*; et cum has easdem laudes flagrans amoris magnitudo exigeret, quia revera nec est jactantia deputandum, sed gratia quidquid non virtuti hominis ascribitur, sed de Dei munere prædicatur; Dei est, inquam, Dei omne quod per ejus famulos geritur, quoniam ex illo vitæ fonte trahitur quidquid in præsentiarum hauritur.

Porro ne lectorem styli latioris copia fatigarem, compendium facere volui, ut subnexis capitulis quod nosse quis velit, mox sine tarditate inveniret: necnon et illud utile ac salubre prospexi consilium, ut quæque testimonia vir sanctus divinæ lectionis prædicans memorabat, quæque etiam equidem meminisse potui, velut pretiosas adjiciens gemmas, opus patratum solidarem atque exornarem. His itaque singulis ita dispositis hunc librum contra omnes æmulos tuæ, Christe, defensionis commendo, tibi etiam devotionis meæ supplex dicta committo: tibi etiam inter hæc et per hæc omnia mea lingua pio ut valet affectu reddi præconium, qui contulisti præsidium, quo posset patrare opus optatum. Tibi ergo laus, tibi gloria, tibi honor, Creatori et Recreatori hominum Jesu Christo Domino nostro, qui cum Patre et Spiritu sancto vivis et regnas Deus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

EPISTOLA AUDOENI

AD ROBERTUM.

Domino sano et a nobis in charitatis vinculo jugiter amplectendo, Rodoberto papæ, Dado salutem.

Vitam beati Eligii, quam nuper, frater charissime, descripsimus, per præsentem latorem strenuitati argutiaque vestra concertandam direximus. Quesumus ergo ut, sepositis paululum curis exterioribus, studium illic adhibeas quantocius, et si quid forte aut mea aut notariorum incuria in verbis, vel syllabis, incompositum, aut minus aptum deprehenderit, juxta prudentiam tibi collatam studiosè emendes, nobisque demum emendata restaures. Vale in Domino, et noli, frater, differre quod quæso.

EPISTOLA RODOBERTI

AD EUNDEN AUDOENUM.

Domino vere sancto, culmine apostolico sublimato, mihiq; modis omnibus venerabiliter preferendo, domino et Patri Dadoni papæ, Rodobertus peccator.

Decreveram quidem gratificæ jussioni vestrae, venerabilis Pater, obtemperare, nisi imperitiæ meæ prudentia vestra in dictandi studio tantopere obviasset. Totum itaque volumen, quo Vita sancti continetur Eligii, a summis ad ima usque solerti, ut jussu inter docendum adhiberet; hæc enim satis constat eadem esse quæ nunc exstant c. 15 lib. II, adeo ut nemini dubium esse queat quin hæc Vita multis in locis interpolata sit.

ras, cura quidem percurrrens, nihil omnino quod adicere emendareque deberem usquam potui reperire, sed magis potius quod admirarer, venerarer, preferrem et prædicarem. Et, ut vere fatear, pinxisse mihi illic videris sanctitatis tuæ, imoque beatissimi antistitis Eligii, integerrimam formam, ita ut nihil prorsus defuerit ex cunctis sancti virtutibus, quod non potentatu verborum per singula investi-

A gaveris, ventilaveris, celsoque in sublime fero sustuleris. Unde equidem animo jam in eo ex ejus ubertate refecto, exemplari etiam integerrimi voluminis fratribus mihiq[ue] confecto, totumque demum volumen illibatam sanctitati vestræ remissum. Orationum vestrarum supplex queso suffragium, domne, semper, Dado.

S. ELIGII

NOVIOMENSIS EPISCOPI

HOMILIÆ.

HOMILIA PRIMA.

IN NATALI DIE DOMINI

De pace servanda et de elemosyna.

Ad aures vestræ charitatis, o domini et fratres mei dilectissimi, primam nostræ locutionis vocem incipiens emitte, et more infantium balbutientium quasi imperfecta verba formare, quo primum utar exordio, aut quis meum os nimia clausum imperitia aperiet primus sermo? Vel quæ linguam meam tarditatis ligatam nexibus, absolvat oratio? Certe, cum Dei gratia, vestris suffragantibus meritis, oratio! Oratio, inquam, non illa quæ est oratorium, id est, dicendi peritorum, et arte constat, ac promitur eloquentia, sed quæ est devotorum Christi, scilicet, fideliū, et in conspectu ejus, mente effunditur benigna, et a benigno Domino aure percipitur et acceptatur placida. Quam nunc quoque a mea parvitate coram ipso prolata efficiet exaudibilem sancta charitas a qua, ut me humilem huic Ecclesiæ constitutum præsulē vestris dignemini illi commendare precibus in cujus manu et sermones nostri et nos sumus, totis præcordiorum depono nobis. Adestote ergo, fratres, votis meis, adestote piis conatibus, adestote precibus. Convenio namque vos, verbis Doctoris gentium, beati Pauli apostoli, quibus inter cætera Ephesios hortatur dicens: *Per omnem orationem et obsecrationem, orantes omni tempore, in spiritu, et in ipso vigilantes in omni instantia et obsecratione pro omnibus sanctis et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei, cum fiducia notum facere mysterium Evangelii (Ephes. vi).* Vestris igitur sanctis orationibus a Deo me exaudiri posse confisus, jam nunc effundo in conspectu ejus orationem meam, et supplex, ejus benignis imam implo-ro clementiam dicens: *Domine, labia mea aperiēs, et os meum annuntiabit laudem tuam (Psal. l.); et ne offendam in verbo, et ne peccem tibi, pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis (Psal. cxl.).* Itemque in me impleri expostulo ut audiam quid loquatur in me Dominus Deus (Psal. lxxxiv); et ut ipse in vobis illud adimplere dignetur quod subiungitur, *quoniam loquetur pacem in plebem suam.* Ex his ergo verbis, nostræ orationis intuitum sumam de istius per Psalmistam (a sancto Spiritu) prolata

B dulcedine promissionis; et ad vos incipiat de pace servanda admonitio salutaris; quæ posco firmiter hæreat animis vestris; ac prius in commune, communem Dominum deprecemur, ut ipse secundum pollicitationem suam, in nos (hoc est, in cor nostrum) loqui dignetur; et det vobis probare idem, cognoscere et intelligere, quæ sit voluntas ejus bona et bene placens et perfecta (Rom. xii); et dicatis ei cum Psalmistâ: *Dirige nos in veritate tua, et doce nos, quia tu es Dominus salutaris noster (Psal. xlv).* Itemque: *Doce nos facere voluntatem tuam (Psal. cxlii),* ut nos, faciendo quod præcipit, eum loquentem illis audiamus auribus quas in Evangelio requirit, dicens: *Qui habet aures audiendi audiat (Matth. xi; Marc. iv; Luc. viii).* Ille nos de se semper loquentes, et ad se de quacunque tribulatione clamantes audiat, clementer exaudiat; ac, depulsa omnium inimicorum nostrorum instantium tam visibilium quam invisibilium sæva quam pro peccatis nostris juste patimur adversitate, loquatur et faciat pacem in plebem suam, et super sanctos et in eos qui convertuntur ad cor (Psal. lxxxiv); quam ita demum promer bimur si servare unitatem Spiritus in vinculo pacis studeamus (Ephes. xliii). Unde vos et unumquemque vestrum una mecum admonere volo, ut quis, secundum Apostolum, omnium Christianorum unum corpus et unus spiritus debet esse, ut unus est nobis Dominus, una fides, unum baptisma (Ephes. iv), ad unam spem vocationis nostræ, unita cum proximis mente, curramus. Enim vero quam Domino gratum, et quantum sit bonum D illius quæ ex Deo est pacis et concordie, hodierno die patefecit nobis manifestissime unanimiter conveniens chorus celestis militiæ, cum, nato eo qui pacificaret cælestia cum terrenis, pro tam jucunda lætitia nostræ reparationis, suæque ac nostræ unanimi-tatis, cœcordi cecinit voce: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis (Luc. ii).* Et quidem pulchre, nato illo de quo propheta olim prædixerat quod inter cætera nomina tanto puero digna vocaretur *Princeps pacis (Isai. ix),* et certe ejus pacis, cujus non erit finis, nuntiatur ab angelis, in terra pax hominibus bonæ voluntatis (Luc. ii); quæ pax alia non est quam ille qui hodie nasci dignatus est. *Ipse enim est pax nostra, secundum Apostolum, qui facit*

utraque unum (Ephes. ii). Hæc denique fuit illius, mirabilis causa, mysterii, quo illud Verbum quod in principio erat, et apud Deum erat, et Deus erat, per quod omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil, in fine sæculorum, caro factum est et habitavit in nobis (Joan. i), ut mediator fieret Dei et hominum homo Christus Jesus, verus Deus et verus homo, in unitate personæ, et solveret in carne suas inimicitias quas peccando et recedendo a Creatore suo contraxerat genus humanum. Si autem quæris quomodo illas inimicitias solverit, nosque per mediatoris officium Deo Patri reconciliaverit, et angelorum collegio sociaverit, duos quoque parietes ex Judæis et gentibus venientes (factus idem Lapis angularis) in unitatem fidei conjunxerit, audi Apostolum dicentem : *Per unum novum hominem faciens pacem, ut reconciliaret ambos in uno corpore, Deo, per crucem interficiens iniquitatis in semetipso* (Ephes. ii). Et, si nosse vis, idem Dei et Hominis Filius ad quid venerit aut quid in carne egerit, quidve tibi imitandum proposuerit, ipse sanctus Apostolus tibi consequenter demonstrat : *Veniens, inquit, evangelizavit pacem vobis qui longe fuistis, et pacem his qui prope; quoniam per ipsum habemus accessum, ambo in uno spiritu ad Patrem*. Evangelizavit autem pacem, adimplendo hoc quod dudum promiserat per Psalmistam : *quoniam loquetur pacem in plebem suam* (Psal. lxxxiv), cum non solum in sua nativitate pastoribus pacem per angelos nuntiavit, sed et per seipsum discipulis : *is dixit : Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis* (Joan. xiv); quod non tantum his qui tunc in præsentiarum eum audierunt loquentem dictum credimus, sed etiam nobis omnibus, si tamen vere ejus discipulatu inhaeremus. Ita ergo nos probare possumus, si vere ejus discipuli sumus, si hæc verba ejus in nostro corde fixa retinemus et opere sollicite exercere studeamus. Quibus iterum ait : *In hoc cognoscet omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem* (Joan. viii). Igitur quoniam Dominus commendavit charitatem suam in nobis, et eum inimici essemus reconciliavit nos sibi per mortem Filii sui, et hujus reconciliationis et justificationis gratiam, qua gratis justificati sumus, nullo modo ad condemnationem nostram negligamus, sed, justificati ex fide, pacem habeamus ad ipsum per Dominum nostrum Jesum Christum. Quam ut inconcussi tenere valeamus, pacem etiam cum proximis nostris illibatam custodiamus, reddentes, juxta præceptum Apostoli, omnibus debita : *cui timorem, timorem; cui honorem, honorem* (Rom. xiii). Unde beatus Petrus præcipit : *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Dominum, sive regi quasi præcellentis, sive ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum* (I Petr. ii). Rex autem, in recto vivendo et agendo, nominis sui dignitatem custodiat. Principes et iudices, quod sibi sacra dicit Scriptura libenter audiant et obediunt, atque libentius faciant. *Diligite* (inquit) *justitiam qui judicatis terram : sentite de Domino in bonitate, et in simplici-*

tate cordis quærite illum (Sap. i). Et illud : *Nunc, reges, intelligite, erudimini qui judicatis terram : servite Domino in timore*, etc. (Psal. ii). Publicani et peccatores beatum Joannem Baptistam sibi dicentem audiant, et obediunt : *Nihil* (inquit) *amplius quam quod constitutum est vobis, faciat, et ne ultra præscribam quid exigitis* (Luc. iii). Milites, quod sibi ab eodem dicitur attentant; nec calumniam facientes prædam acquirant. *Neminem* (inquit) *concutias, neque calumniam facias, et contenti estote stipendiis vestris* (Ibid.). Omnes vero in commune auscultent, quod omni ordin', atque omni congruit et necessarium est ætati : ut juxta facultatem virum suarum, operibus eleemosynæ insistentes, cuncti in omnibus quibus indigent proximi, sic eis subveniant quomodo sibi si necesse fuerit desiderant subveniri. Sic enim dicitur, *qui habet duas tunicas, det non habenti : et qui habet escas, similiter faciat* (Math. vii). Itemque, *quod vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis* (Marc. x); hæc nempe lex est naturalis. Ergo his sanctis parentes admonitionibus, si quis vestrum lucusque aliena rapuerit, amodo sua dare incipiat (Luc. vi); et qui hactenus sua parcius dabat, jam nunc quia Deo feneratur recepturus centuplum (Math. xix), ea largius expendat : hæc de incerta longævitate suæ vitæ cogitans, si ea retinere velit, ea forte citius quam putat se amissurum, ac proinde spem suam totam potius Dei misericordiæ committat : *Beatus namque est vir cuius spes est in Domino Deo ipsius* (Psal. xxxix). Memor sit unusquisque illius Evangelicæ parabolæ, quid Dominus dixerit diviti horrea sua destruenti et majora facienti : *Stulte, hac nocte*, etc. (Luc. xii). Unde ad nostram, dilectissimi, exhortationem, retexam vobis antiquorum primum veridicam relationem, quæ ita se habet. Narraverunt senes de quodam hortulano, quæ laboraret et omnem laborem suum expenderet in eleemosynam, et tantum sibi retinebat quantum ad victum ipsis sufficeret. Postea vero Satanas misit in corde ejus dicens : *Collige tibi aliquantam pecuniam, ne cum senueris aut egrotaveris, opus habeas ad expensas; et colligit et adimplevit lagenam de nummis*. Contingit autem eum infirmari et putrefieri pedem ejus : et expendit quod collectum f erat in medicos, et nihil ei prodesse potuit. Postea vero venit quidam de peritis medicis dicens ei : *Nisi scideris pedem tuum, totum corpus tuum putrefiet; et constituerunt diem mittere illi pedem*. Illa autem nocte rediens in se, et penitentiam agens de his quæ gesserat, ingemuit et flevit dicens : *Memor esto operum meorum priorum, quæ faciebam cum labore intento meo, ex quo pauperibus ministrabam*. Et cum hoc dixisset, stetit angelus Domini, et dixit ei : *Ubi sunt nummi quos collegisti, et ubi est spes de qua tractasti? Tunc intelligens, dixit : Peccavi, Domine, et modo ulterius non faciam : et angelus Domini tetigit pedem ejus, et sanatus est statim, et surgens mane, abiit in agrum operari*. Venit ergo medicus secundum constitutum diem, cum ferramentis, ut secaret pedem

ejus, et admiratus ille, et vnum quod illa, fratribus operis secundum faciem suam penderim centuplum in pace vrum vicini nens inoperato naz vitæ, mini non unitate Scula sacra

Retuli
ex, quon
est, in D
Deum er
(Joan. i)
sit etiam
sub lege,
sed adin
dragesim
gis præce
neribus
ipsius te
audistis
in hac re
tantum)
sunt mys
gentiæ fi
vel ad
commun
eretiorib
quales S
etiam di
Dei, cau
igitur ja
vobiscum
bus esse
Domini c
tres, sole
Purificat
insonuit
impleti
Moyse, t
Domino,
Legis tal
peperit n
die octav
bus dieb

ejus, et dicunt ei, Exiit mane operari in agro. Tunc admiratus medicus perrexit in agrum ubi operabatur ille, et videns eum fodentem terram, glorificavit Dominum qui reddiderat ei sanitatem. Hæc et his similia, fratres, sollicitè considerantes, et semper in omnibus operibus nostris, novissima nostra memorantes, secundum quod nos beatus admonet Apostolus, bonam facientes non deficiamus (II Thess. iii). Tempore enim suo, quæ nunc in seminibus misericordiæ expendimus, metentes, bonorum operum manipulos centuplicato fructu plena mercede recipiemus; cum in pace vera in idipsum (id est in id quod nulla rerum vicissitudine variatur, sed ipsum in se permanens incommutabili perennitate consistit) hujus vite peractio cursu dormiemus in futura beatitudine æternæ vite, et requiescemus, ipsius benigni Dei ac Domini nostri gratia largiente; qui cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti vivit et regnat, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA II.

IN DIE PURIFICATIONIS SANCTÆ MARIE.

De Evangelio et de usu luminarium.

Retulit nobis, charissimi, series lectionis evangelicæ, quomodo Dominus Dei Filius qui in principio (hoc est, in Deo Patre) semper erat, et Deus erat, et apud Deum erat, et Deus erat; per quem omnia facta sunt (Joan. i): in plenitudine temporis ex muliere factus, sit etiam factus sub lege, ut redimeret eos qui erant sub lege, et ut ostenderet se non venisse legem solvere sed adimplere. Unde et hodierno die, qui est quadagesimus ab ejus nativitate, secundum veteris legis præceptum in templo Hierosolymitano cum muneribus voluit presentari, qui erat legislator, et ipsius templi Dominus; cuius rei gestæ modum, modo audistis cum recitaretur Evangelium. Sed quoniam in hac relatione, historica quidam (nisi alius reputantur) videntur esse subobscura, quedam vero insunt mystica, et quedam institutione moralis intelligentiæ secunda: in his quæ ad historiam pertinent, vel ad moralitatem, aurem cum populo præbete communem. Deo autem gratias quia intelligendis secretioribus plurimi vestrum aures habent audiendi, quales Salvator a suis requirit auditoribus, quibus etiam dicit: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis* (Marc. iv, Luc. viii). Igitur jam nunc expediantur cum Dei auxilio quæ vobiscum vulgaris capere valeat multitudo: in quibus exsequendis, sit adjutorium nostrum in nomine Domini qui fecit cælum et terram. Vocabulum, fratres, solemnitatis hodiernæ, a vobis dicitur consue, Purificatio sanctæ Mariæ. de qua purificatione, talia insonuit lectio auribus charitatis vestre: *Postquam impleti sunt dies purificationis ejus sicut cunctum legem Moysi, tulit eum in Je usalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini* (Luc. ii). Legis tale erat præceptum: *Mulier si suscepto semine peperit masculum, immunda erit septem diebus; et in die octavo circumcidetur infantulus: ipsa triginta tribus diebus manebit in sanguine purificatio* sive

omne sanctum non tanget, nec ingredi tur sanctuarium: si autem seminam pepererit, immunda erit duobus hebdomadibus, et sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ: cumque expleti fuerint dies purificationis ejus, pro filio sive pro filia deferet agnum anniculum in holocaustum, et pullum columbæ sive turturum pro peccato: quod si non incenerit manus ejus nec poterit offerre agnum, sumet duos turtures vel duos pullos columbæ, unum in holocaustum et alterum pro peccato; orabitque pro ea sacerdos, et sic mundabitur (Lev. xii). Hæc præcepta legalia si diligenter inspiciantur, non solum Dominus Jesus Christus, sed etiam beatissima genitrix illius, ab omni legis subjectione absolutissima reperitur. Cum enim non omnem mulierem quæ pepererit, sed quæ suscepto semine pepererit, lex immundam dicat, atque his oblationibus una cum prole mundari decernat, constet quia non illam sub hac necessitate constringit quæ sine susceptione viri sive seminis virgo concepit et virgo peperit. Nequaquam ergo immunda judicatur quæ, sancto Spiritu obumbrante, totius munditiæ et sanctitatis Auctorem genuisse probatur. Denique et ipse puer Jesus purus ab omni contagione peccati, cuius agni oblatione indigeret purificari, qui est *Agnus Dei, et qui tollit peccata mundi* (Joan. i)? Sed quod tam ille legis Dominus, quam et gloriosa mater ejus, cum legi nihil deberent, sponte tamen se decrevisse voluerunt subdere legalibus, nobis exemplum præbuerunt quanta humilitate, quanta obedientia Dominicis præceptis parere debeamus. Si autem quaeritur juxta litteram cur mulieris et pueri purgatio quadraginta diebus impleatur, in partu vero puellæ 80 dierum spatio tempus prolongetur, sciendum est quia in masculi parturitione tot diebus purgatio peragitur, quot diebus homo in matris utero formatur: humana vero conceptio sic perfici dicitur, ut primis sex diebus quasi lactis habeat similitudinem; sequentibus novem, convertatur in sanguinem; deinde duodecim diebus solidetur; reliquos duodecim, usque ad perfectam lineamenta membrorum formetur; et hinc jam reliquo tempore usque ad tempus partus, magnitudine augeatur. Sex autem et 9 et 12 et 12 in unum coacti faciunt 30. Si ergo minorem numerum infra majorem concludas, videbis præceptum esse tantis pene diebus hominem mundari, quot formatur in utero. Pro semina autem hic numerus geminatur: quia (ut aiunt physici) fluxus sanguinis pro masculo est septem dierum, pro semina quatuordecim: ut quanto ex sexu infirmior, tanto sit ipsa nativitate inquinatior; unde quatuordecim diebus immunda fieri, et 66 ab ingressu templi præcipitur suspendi.

Porro 14 et 66 faciunt 80, in quo (sicut diximus) numerus superior duplicatur: a Patribus vero talis ratio redditur: Ideo mulier majori subjacet maledictioni, quia femina primum seipsam, deinde et virum decepta decepit. Illa serpentis persuasioni consensit, et virum persuasioni suæ consentire coegit: vir autem soli consensit mulieri (Gen. iii; I Tim. ii). Inter hæc sciendum est quia omnis ista purificatio

accipienda est in mysterio : sed nos ad propositum revertamur. Impletis igitur secundum legem diebus purgationis ejus, scilicet vel ipsius Domini vel intermatæ genitricis illius, *tulerunt illum parentes ejus in Jerusalem*, ad templum Domini, *ut sisterent*, id est, staterent, sive offerrent, vel consecrarent eum Domino, *sicut scriptum est in lege Domini, quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur* (Exod. iv). Legimus in Exodi libro quia cum morarentur filii Israel in Ægypto, et gravissimo Pharaonis premerentur dominio, clamaverunt de tribulatione sua ad Dominum : qui misertus eorum propter dilectos sibi patres eorum, misit servos suos Moysen et Aaron, et posuit in eis verba signorum et prodigiorum suorum (Psal. civ), et percussit decem plagis Ægyptum. In decima vero plaga, percussit omne primogenitum in terra Ægypti (Psal. cxxxiv, Exod. xii), a primogenito Pharaonis, qui sedebat in solio ejus, usque ad primogenitum captivæ, quæ erat in carcere, et omne primogenitum jumentorum, et eduxit populum suum de Ægypto, in manu potenti et brachio excelso : et ex eo tempore præcepit ut sibi omnia primogenita filiorum Israel, sive ex hominibus sive ex jumentis, tam mundis quam immundis, consecrarentur, ea tamen ratione, ut munda quæque offerrentur et sacerdotum essent, pro hominum vero primogenitis (exceptis his qui de tribu Levi erant, et in ministerium Tabernaculi testimonii perpetuo tenebantur) pretium darent, immunda autem, aut mundis commutarentur, aut infra mensem quinquæ siclis argenti redimerentur, aut certe interficerentur (Exod. xiii). Et hoc est juxta litteram quod dicitur, *quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur*. Omne scilicet masculinum tam de hominibus quam de pecoribus, adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur, id est, in Domini oblatione sanctificatur. His autem præceptis nos moraliter instruimur ut omnia primogenita nostra masculina (id est, principium bonorum operum, et fortia quæque virtutum, quæ quasi cordis affectu concipimus), ipso affectu Domino offeramus : id est, non nostris meritis, sed divinæ gratiæ et laudi depute-mus, dicentes cum Psalmista : *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (Ps. xi, 3); immunda vero animalia, fluxa videlicet et dissoluta quæque ac male gesta, cum immundis depute-mus declinando a malo et faciendo bonum, et sic asini primogenitum ove mutemus, ut ubi prius fuit stultitia et immunditia, substituat castitas et innocentia; aut redimamus quinquæ siclis argenti, perfectam agentes pœnitentiam pro singulis peccatis quæ per quinquæ corporis sensus contraximus; aut si statim redimere non possumus, interficiamus, id est, si mox perfecta sequi non possumus, pessima tamen vitemus. Verbi gratia, superbus aut avarus, gulosus vel luxuriosus aliquis, si non posset perfectæ humilitatis virtutem, sive largitatis, abstinentiæ, aut continentiæ, mox habere, saltem malum radicibus evellens, superbiam atque avaritiam, gulam et luxuriam stu-

dent damnare. Notandum sane quod dicitur, *omne masculinum adaperiens vulvam*, quia his verbis Evangelista morem consuetæ nativitatæ expressit, et non sic intelligi voluit sicut laici heretici, quod Christus uterum matris (nascendo) virginitate privaverit, cum mulier non tunc virginitatem amittat quando parit, sed quando cum viro dormit. Denique Dominus Je-sus, plenus et perfectus Deus, plenum et perfectum hominem ex matre sine patre suscipiens, plenitudinem et perfectionem omnium gratiarum ei contulit, sicut ad ipsam Gabriel archangelus loquitur dicens : *Ave Maria gratia plena*, nec integritatem et gratiam virginitatis illi abstulit. Cur autem puerum Jesum parentes ejus tulerunt in Jerusalem, Evangelium subdit cum ait : *et ut darent hostiam*, secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum aut duos pullos columbarum (Luc. ii). Jam superius audistis quod lex ita præcepit ut qui possit pro filio, die quadragesimo, pro filia vero die 80 nativitatæ, offerret : agnum anniculum holocaustum, et turturum sive pullum columbæ pro peccato : si quis autem agnum invenire nequiret, duos turtures vel duos pullos columbæ, unum in holocaustum, et alterum pro peccato offerret. Unde hac considerata oblatione quæ pro Domino offertur, etiam paupertas matris offerentis consideratur, quia nequaquam agnum reperire potuit, quæ duos tantum turtures vel duos pullos columbæ obtulit. O admirabilis per omnia divinæ dispensatio dignationis! O cunctis imitanda fidelibus animis exemplum spontaneæ paupertatis! Benignus Deus, et Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum, qui dat omnibus fluenter et non impropere, qui in altis habitat et humilibus respicit in cœlo et in terra, pauper et humilis pro nobis fieri dignatus est, ut nos sua paupertate et humilitate excelsos faceret ac divites : hic quidem et in fide spiritalium divitiarum (id est, sanctorum virtutum) libertate, in futuro autem hæredes regni quod reprobis diligentibus se! Sed et in eislem oblationibus est adhuc aliud quod sollicite perscrutemur : Agnus namque innocentiam, columba simplicitatem, turtur significat castitatem; harum quoque avium utraque pro cantu habet gemitum, unde non incongrue lacrymæ designant humilium. Si quis igitur nostrum a timore Domini concepit, sive forte, sive infirmum et necdum perfectum virtutis opus, quasi filium vel filiam parturit; ut autem Domino consecrari valeat, agnum innocentie et columbam simplicitatis, turturum quoque castitatis illi necesse est offerat, quia innocens et simplex atque casta justorum conversatio gratissimum est sacrificium Deo. Si vero tam pruper quis fuerit ut veram innocentiam, qua nec sibi nec proximis nocuerit, cum simplicitate puri cordis et castitate mentis et corporis offerre nequiverit, duos saltem turtures, vel duos pullos columbæ, id est, duos compunctionis genera (timoris scilicet et amoris) offerat. Unum videlicet, hoc est timorem pro peccato, pro quo timet et gemit ne ad

tartari supplicia pertrahatur. Postea vero alterum in holocaustum, id est, amorem pro cœlestis patrie desiderio, cum jam veniam præsumens non gemit pro supplicio, sed quia tantum a desiderato Dei regno differtur. *Et ecce homo erat in Jerusalem, cui nomen Simeon, et iste homo justus et timoratus expectans consolationem Israel (Luc. ii).* Dignum pro certo erat ut quia Dominus Jesus pro omni ordine, ætate et sexu redimendo venerat, ab omni etiam ordine, ætate et sexu testimonium acciperet: quapropter cum prius ab angelis prædictus esset et prophetis, nunc quoque adventui ejus mirabili omnium devotio mirabiliter famulatur. Contra naturam virgo Maria parit, Elizabeth sterilis filium generat, prophetique Joannes et exultat adhuc in utero clausus; Zacharias sacerdos pater ejus olim mutus, etiam cum loquelæ prophetiæ gratiam accipit; magi veneranter eum adorant, Anna vidua conficitur, et inter eos iste senex Simeon, evangelico testimonio *justus et timoratus* (est enim timor comes justitiæ quæ illam optime novit servare) magnum præbet testimonium natiuitati Dominicæ, qui exereverat in tantum justitiæ calumen, ut non jam solummodo suam, sed etiam totius populi Israelis quæreretur salutem, et adventus Christi expectaret consolationem, memorans illud Isaïæ: *Dicite pusillanimes, confortamini et nolite timere, ecce Dominus noster (Isai. xxxv);* itemque: *Consolamini? dicit Dominus noster (Isai. xl).* Et Spiritus sanctus erat in eo. Digne, justus erat et timoratus, in talibus namque sanctus requiescit Spiritus sicut dicitur: *Super quem requiescet Spiritus meus nisi super humilem et quietum et tremetem verba mea (Isai. lvi)?* Et responsum acceperat a Spiritu sancto non visurum se morti, nisi prius videret Christum Dominum. Quandoquidem beatus senex iste, Spiritu Dei qui in eo erat revelante, cognoverat jam tempus instare quo Christus adveniret in carne, assidua poscebat prece, ne ejus anima antea solveretur a corpore (quamvis ætas senilis eam cogeret jam exire) quam id quod summo desiderabat affectu posset videre. Unde et intrinseca ejusdem Spiritus locutione tale meruit in mente accipere responsum, non se prius mortem visurum quam videret Christum. *Et venit in Spiritu in tempus.* Non absque corpore putandus est venisse, sed quod dicit, *in Spiritu*, admonitum et inspiratum a sancto Spiritu venisse in templum indicat. *Et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo,* offerentes sacrificium, ipse senex, veluti jam totus in pristinum juventutis florem renovatus, exiliens præ gaudio, *accepit eum in ulnas,* id est, in brachia sua, *et benedixit Dominum, et dixit: Nunc dimittis, Domine, servi tui secundum verbum tuum in pace.* Videntem me pacem quæ cœlestia pacificat et terrena, dimittis a vinculis corporis in pace et requie spiritus, ut jam caro non concupiscat adversus spiritum (Gal. v), nec spiritus adversus carnem, nec ullas hujus vitæ corruptibilis corpus patiatur molestias. Nec jam me vero mortem, quia videri oculi cordis et

A corporis mei salutare tuum, eundem Jesum qui salutare faciet me et populum suum a peccatis eorum, et grave mortis conteret dominium. Quod salutare in hoc primo adventu parasti fide ac dilectione videndum, ante faciem omnium populorum, quicunque voluerint credere in illum. In secundo autem adventu parasti hunc ipsum Jesum ante faciem omnium populorum et credentium et incredulorum, ut viderat eum omnis oculus Judicem justum, et reddat unicuique secundum opera eorum. *Lumen ad revelationem gentium,* eorum qui sedebant in tenebris et umbra mortis, tam ex gentibus quam ex Judæis, ut per fidem illuminentur credentes in eum. Sed quia ante adventum ipsius quodammodo notus esse videbatur in Judæa Dominus, et isthic esse lux quædam cognitionis ejus; profunda vero cæcitas infidelitatis texerat corda credentium, hoc lumen dicitur venisse ad revelationem earum, ut, sublato ignorantie et infidelitatis velamine, apertisque oculis mentis, lucem videant magnam. Paratum quoque est hoc lumen ad gloriam plebis Israel, quia credentibus ex Judæis spiritalis gloria est, quod illis tantum fuit prænotatus et ex eorum stirpe incarnatus, quod inter eos docuit, quod eos suis miraculis glorificavit. Non autem abs re est quod revelationem gentium, gloria Israelis præposuit, sed quia prius gentes credituras quam Judæos prævidit. Ut enim testatur Apostolus, *cum plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus fiet (Rom. xi).* Hæc vobis, fratres, sufficiant breviter dicta de lectione evangelica: quia vero consuetudo est ecclesiastica ut hac die gestantes manibus lumina, missarum solennia celebremus, breviter quoque dicendum quæ sint hujus rei exordia. Cum Romani totius mundi potirentur dominio, a subjecto sibi orbe tripartito per tria quinquennia solutionem census indixerunt fieri, et hoc modo, ut aurum uno, argentum altero, æs vero tertio persolveretur quinquennio. Unumquodque autem quinquennium vocabatur lustrum, eo quod ipso expleto censusque soluto, in unum conveniente populo Romano, sacrificium celebraretur, et cum cereis ac lampadibus urbs Roma lustraretur ob honorem infernalium deorum, et præcipue Februi, id est, Plutonis, qui dominus inferni dicebatur, a quo et mensis Februarius vocabulum sortitur, cujus parte extrema, id est, in Kalendis hoc agebatur. Ideo vero tunc infernalibus diis sacrificabant, quia, eorum præsidio nationes orbis se subjugasse putabant. Nunc igitur vanæ superstitionis errorem pulchre Christiana devotio ad veram convertit fidei religionem, cum jam non post quinquennium nec, ut olim, circa finem mensis Februarii, una lustratur civitas Roma ob honorem Februi, qui falso lustrationum, id est, purgationum, potens putabatur et deus infernorum, et ob dignitatem ejus quæ jam cessavit terreni Romanorum imperii, sed per singulos annos circa initium ejusdem mensis, universa Dei civitas, sancta, videlicet, Ecclesia, illustratur: fidei lumen, quod filiorum suorum fulget in cordibus, de ignis et florum lumine quod eundem gemitum et manibus ob hoc orantibus

siri Jesu Christi, qui est unus et verus Deus cœli et terræ et inferni, quique verus homo pro nobis factus, hodierna die templo præsentari, et cum esset sine sorde peccati, legalem purgationem cum hostiarum oblationibus pro se fieri, sanctique senis Simeonis manibus suscipi, atque ab eo et a beata Anna cælerisque justis, qui ejus expectabant adventum se voluit confiteri. Nos ergo, charissimi, hodie solemniter recolentes hujus rei memoriam, et cum Domina sinistra gloriosa genitrice ejus Maria eum oblaturi, vel cum beato Simeone ipsum suscepturi cum cereis et hymnis puritate mentis atque lucidis operibus splendidi, in conspectu ejus asitare debemus devoti, sedulo recordantes dignitatem nobis repromissi perennis et felicitis imperii, cœlestis, scilicet, regni, quod tunc omnes electi sunt accepturi, quando, juxta parabolam Evangelii, cum bonorum operum lampadibus occurrentes Sponso immortalis (Matth. xxv), ipsi sponsa ejus effecti, amantissimum thalamum intrabunt; ad quem nos introducere secum dignetur idem benignus Deus et Dominus noster Jesus Christus, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA III.

IN QUADRAGESIMA.

De jejunii laudibus.

Quanta sit erga nos, fratres dilectissimi, divinæ pietatis miseratio, et quam multiplicibus modis nostræ prospiciat salutis clemens ejus dignatio, nec ulla potest prospicere cordis humani cogitatio, nec aliquibus effari verbis oris nostri valet assertio. Vita-ta enim denique in primis suis parentibus tota stirps generis humani, et sempiternæ solum obnoxia damnationi, nulla ex se poterat habere vires hanc evadendi, quæ, relicto, imo contempto, auctore vitæ, se sponte mancipaverat mortis auctori. Et ideo, justo Dei judicio, quia justus Dominus Deus noster et non est iniquitas in eo (Psal. x), æterna juste perpeti supplicia cogeremur omnes qui in Adam peccavimus, et in ipso ipsi quoque originaliter lapsi sumus, nisi Dominus noster quemadmodum incomparabiliter justus, sic ineffabiliter et pius *. Cum itaque in fovea perditionis prostrati jaceremus, et suo merito pereundum esset omnibus, divina non tulit bonitas suum irremediabiliter perire opus, sed elegit ex ipsa perditionis massa quos^b gratis salvaret, et sua solummodo justificaret gratia. Quod cum transactis retro sæculis multifariam contulisset patribus nostris, hujus tamen perfectionis summam hac novissima sæculi ætate dignatus est conferre nobis in unico Domino nostro Jesu Christo, quia, ut testatur beatus Petrus apostolus, *Non est in alio aliquo solus neque aliud nomen sub celo datum est hominibus in quo oporteat nos salvos fieri* (Act. iv). Hinc dicit et coapostolus ejus Paulus : *Omnes peccaverunt et egent gloria Domini, justifica i gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit*

* Hic deest quidpiam quale sit illud, fortassis, ad-
ventu suo nos redemisset, vel tale aliquid.

Dominus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem justitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum (Rom. iii). Ergo, fratres charissimi, quia tanta gratiæ Dei munera gratis accepimus, dignum, imo valde necessarium est nobis ne ei ingrati simus, et ne collatam nobis gratiam in aliquo negligamus. Unde et nos admonet idem Apostolus dicens : *Hortamur vos ne in vacuum gratiam Dei recipiatis* (II Cor. vi). Quibus monitis, ad omnem Dei mandatorum obedientiam provocamur, ut quia de massa peccati segregati et per fidem sumus, remissionemque peccatorum in baptismo percepimus, digna fidei opera faciamus, ne fides per gratiam Dei nobis attributa, si fuerit sine operibus, non solum otiosa, sed etiam mortua judicetur, ac per hoc gratiam Dei in vacuum, id est, inutiliter, re-episse videamur. Dominus namque Jesus mittens apostolos in universum mundum prædicare Evangelium, præcepit eis dicens : *Ite, docete omnes gentes, fidem, scilicet, sanctæ Trinitatis, baptizantes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*; et addidit : *Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis* (Matth. xxviii). In quibus verbis aperte ediscimus quia qui fidem recipimus, nostramque illi baptismo spon-dimus servitutem, omnibus mandatis ejus ut obedire studeamus necesse est, ut dum ea quæ jussit facimus, ad bonorum operum præmia, quæ nobis fidelis et qui non mentitur Dominus repromisit, ipso auxiliante, pervenire mereamur. In sermone autem Apostoli, quem in medium deduximus, quo nos hortatur ne in vacuum gratiam Dei recipiamus, gratiam Dei non solum intelligere debemus, fidem quam primum in sacramento baptismi percepimus, sed omnia quæ nobis a Deo donantur bona, sive sint spiri-tualia, sive sint ea quæ Paulus apostolus dicit esse *fructus Spiritus*, ut est *charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas*, et cætera (Gal. v); sive sint corporalia, in quibus est corporis sanitas, frugum ubertas, aeris serenitas, temporum pax et tranquillitas, et his similia ejus dona de quibus ab Apostolo cohortamur ne ea inaniter recipiamus. Ejus quoque talenta, quæ unicuique nostrum secundum propriam dedit virtutem (Matth. xxv), ne si e luero bonorum operum retineamus, sed, dum tempus est, negotiandi in exercendis lucris Domini-cis, in his quæ accepisse perpendimus, occupemur, ne cum venerit rationem cum servis positurus et fideles negotiatores remuneraturus, si invenerit nos gratiæ suæ talenta, quod absit, recepisse in vacuum, jure damnatos projiciat in tenebras infernorum. Sed potius totis studeamus viribus, ut unusquisque nostrum pro apportato luero audire mereatur : *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui* (Ibid.); ubi nos secum gaudere concedat ipse benignus Dominus et Deus noster.

Nunc ergo, fratres, quia sacros dies jejuniorum ce-

^b Isai. lxi: *Gratis vendidisti eis et absque argento redimimini.*

lebramus, scire debetis quoniam sicut corpori vulnerato medicamenta, sic, et multo amplius, animæ peccatorum vulneribus sauciæ medicina necessaria sunt jejunia; maximeque quia primos parentes nostros, propter gulam, a paradisi gaudiis expulsos novimus (*Gen. iii*), procurandum nobis est, si ad ea reverti cupimus, ut per abstinentiam viam nobis illo redeundi præparemus. Quid autem sint, et quantum sacra prosint jejunia, audiat in brevi charitas vestra. Jejunia sunt gratiæ Dei primordia, reconciliationis sacrificia, salutis remedia, castitatis fundamenta. Hæc vitam imitantur angelicam, his excitantur mentes fidelium, his reficiuntur animæ, per hæc moriuntur culpæ, delentur delicta, his gradibus pervenitur ad cœlestia, his armis dimicamus contra diabolum et vicinimus exemplo Domini nostri Jesu Christi qui per jejunium nostrum præliatur contra diabolum; non quod ille aut jejuniis aut isto egeret certamine, sed ut primum nos doceret debellare, et postea donaret vincere. Certamen igitur magistri ac Domini nostri agnoscamus, et sic certe discamus. Continuis quadraginta diebus ac noctibus jejunavit: *postea vero esurit* (*Matth. iv*); quod videns tentator ex pharetra malitiæ suæ direxit illi primum spiculum gulæ. Quare, inquit, esuris? *si Filius Dei es, dic ut la, ides isti panes fiant*. Et quid ad ista Dominus fecit? Clypeum jejunii prædedit, et ignitum hostis jaculum in ipso exstinxit atque confregit, dicens: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit ex ore Dei*; ac si diceret: Temporalem corporis suades sumere cibum, ut æternum et vitalem animæ auferas victum; cum homo ex anima constet et corpore, prius anima debet refici Dei verbo, et postea corpus pane terreno. Hoc intentis auribus audiat qui vere vivere audeat, qui vere vivere desiderat; hunc panem avidissime perquirat, illo animam pascat dum caro jejunat. Perspicimus evidentissime quod laqueo gulæ etiam Dominum voluerit diabolus capere, quoniam eo noverat se primum Adam invasisse, et sic per esum pomi vetiti strangulasse; sed secundus Adam, abstinendo, illius laquei vincula dissolvit, et nos omnes absolvit, atque per abstinentiam, ipsius dolos nos posse vincere edocuit. Nec nova lex est abstinentiæ, hæc quippe data est homini posito in paradiso, cum ei præciperetur a Domino: *De ligno scientiæ boni et mali ne comedas; quacunque die comederis ex eo, morte morieris*. In hujus igitur mandati jussione et ejusdem transgressionem possumus scire quantum sit bonum observatio jejunii, et contra, violatio ejus quantum sit malum. Quandiu interdicto abstinitur cibo Adam, nec legis fuit prævaricatio, nec infirmitas, quæ antea non erat, cognitio, nec culpa, nec illecebra, nec labor, nec timor, nec mors, nec terrena meditatio, quæ protinus successerunt omnia, postquam manducavit de arbore interdicta. Nam mox a paradisi beatitudine ejectus, et in hanc quam patimur miseriam est projectus, vita spoliatus, mortalitate vestitus. Unde et aptum sibi accepit indumentum ex pellibus mortuorum animalium;

A dicit enim Scriptura *quia fecit Dominus Adam et uxori ejus tunicas pelliceas, et induit eos* (*Gen. iii*). Ecce quomodo gula vestit, et quomodo nuda: auferit ornamenta virtutum, vestit ignominia vitiorum; sibi obedientem a facie Dei abscondit, et, ut facti furti conscium, ad latebras mittit, paradisi felicitatem claudit, et omnium vitiorum januam pandit. Sequentis etiam ævi patres, si consideres, per gulam cecidi se et per abstinentiam stetisse cognoscas. Sanctus Noe vir sobrius, mundo pereunte, inter undas diluvii servatus, qui in Arca se suosque, nec non et omnes bestias, pecora, et ipsas volucres temperantes Domino præcipiente aluit (*Gen. vii*), postmodum vini poculo intemperanter sumpto dehonestatus est, et a filio suo Cham ludibrio est habitus (*Gen. ix*). Lot nepotem Abraham, quem nec Sodomitica scelera nec ipsa vicerunt incendia, viciit gula, et captivum utque ad incesti pertraxit contagia (*Gen. xix*). Considera Moysen xl diebus jejunantem, et ita cum Domino loquentem *ut loqui solet homo ad amicum suum* (*Exod. xxiv, xxxiv*). Attende Daniele, qui trium hebdomadarum jejunium continuavit, et angelica colloquia promeruit (*Dan. x*); cujus etiam abstinentia leonibus indixit jejunia (*Dan. vi*). Elias propheta in fortitudine unius panis subcinerii, cum modico aquæ poculo ambulavit xl diebus et noctibus (*III Reg. xix*); quem in tantum abstinentia provexit, ut curru igneo in cœlum raperetur (*IV Reg. ii*). Videamus Joannem Baptistam, cujus erat esca locustæ et mel silvestre (*Marc. i*). Ipse quoque Domini Dei Filius Deus noster Jesus Christus, vide quomodo te suo jejunio docuerit jejunare, et sacraverit hoc tempus quadragesimale (*Matth. iv*). Sicut tentatore superavit, sic te superare docuit. Quamvis igitur tam magnæ virtutis sit jejunium, non tamen putetis illud vobis posse sufficere solum, nisi duarum emendetur testimonio rerum, assiduitate, scilicet, orationum, et largitate eleemosynarum; his enim certe aliis sublevatur ad cœlum. De oratione admonet Apostolus: *Estote, inquit, prudentes, et vigilate in orationibus* (*I P tr. iv*). Et Dominus ad discipulos: *Vigilate et orate ut non intretis in tentationem* (*Luc. xi*; *Matth. xxvi*; *Marc. xiv*). De eleemosyna audi qualiter huic conjungatur oratio, etiam ipsa dicente Scriptura: *Abscondite eleemosynam in sinu pauperis et ipsa orabit pro vobis ad Dominum* (*Eccl. xix*). Et non solum pro peccatis orat, sed etiam peccata delet, sic enim scriptum est: *Sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna exstinguit peccatum* (*Eccl. iii*). Habentes ergo a mundi exordio proposita nobis ista et talia innumera sanctorum virtutum exempla, his semper exercendis operam demus; maxime isto tempore, jejuniis et orationibus atque eleemosynis vacemus, quatenus, per hæc a peccatorum purificati sordibus, sanctum Pascha Domini cum sinceritate mentis et corporis digne celebrare mereamur, præstante ipso benigno Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IV.

IN COENA DOMINI.

De eo quod Christus lavit pedes Apostolorum, et de penitentium reconciliatione.

Novit vestra dilectio, quia sacratissimus omnique desiderabilis Ecclesie coena Dominica dies, annua serie temporis recolitur. Cujus mirifica sacramenta. ut nostra digne queat fragilitas celebrare, atque de eisdem, licet tenuiter, saltem utiliter aliquid explicare, charitate vestra, quam scimus nostris non deesse optatis, a Verbo de cujus operibus et verbis salutaribus, ad profectum, verbum loqui desideramus, nobis implorandum est posse. Ergo, ut hujus diei in steria perspicere aliquatenus, et nonnulla pro modulo nostro valeamus effari condigne, rogemus supplices dicentes cum Psalmista: *Cor mundum crea in me, Deus* (Psal. I); itemque: *Repleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam* (Psal. LXX). Recitata modo nobis est evangelica lectio, in qua commendatur fidei nostrae excellens super omnia et sciens omnia, vera filii Dei divinitas et assumpta pro nobis ac de nobis vera carnis humanitas, et magnae quam in seipso nobis imitandam proposuit humilitatis utilitas. Commendatur insuper omnibus illa, qua nos nimium dilexit, gratuite bonitatis charitas, qua ille qui morte finire, et nostri dilectionem finire nescit, in finem, hoc est usque in mortem, dilexit nos. Ait itaque Joannes evangelista: *Ante diem festum Paschae, sciens Jesus, quia venit ejus hora ut transiret ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in se dilexit eos.* Paschae nomen, cum ex veteri institutione ideo sit dictum, quod in eo, post agni occisionem, populus israeliticus ab Aegyp-
tia servitute liberatus, ad terram olim promissae hereditatis et pacis transierit, quia Pascha transitus dicitur, hoc tam mystice signavit evangelista quam solemter exprimere studuit: *Sciens Jesus quia venit ejus hora ut transeat ex hoc mundo ad Patrem*, hoc est, scilicet, his verbis innuens, quod illud Pascha figurativum in quo agnus ille legalis sine macula jubebatur immolari, ejusque sanguine postes et superliminaria domorum signari, ut filii Israel sic ab exterminatore liberari possent, verum praefiguravit Pascha quo noster Agnus, imo Agnus Dei, Christus, sine macula peccati conceptus, natus et conversatus, pro salute nostra est immolatus, et sic sumum ac nostrum Pascha sacravit, quando ex hoc mundo ad Patrem transiit. Ejus sanguine si postes nostri, anima, scilicet, et corpus, atque superliminare frontis, seu intentio nostrae mentis, sincere fuerint illi, a diabolo exterminatore pessimo veraciter erimus tuti; ipsumque caput nostrum, in charitate imitando, Pascha quod ille celebravit, nos usque ad mortem diligendo, et nos membra ipsius fiducialiter celebrabimus, si, fugientes Aegyptum, id est, hoc tenebrosum et instabile saeculum, hinc ad virtutes saluberrimum transitum faciamus, ut, eruti de potestate tenebrarum, digni efficiamur ad repromissum nobis ejus pacatissimum regnum transire. Sequitur

A evangelista: *Et cena facta, cum diabolus jam misisset in cor ut traderet eum Judas Simonis Scaerotei, sciens quia omnia dedit Pater in manus, et quia a Deo exiit et ad eum vadit.* Paulisper considerare libet istius transitus quanta sit excellentia; cum dixisset, *Ut transeat ex hoc mundo*, addidit quo, scilicet, ad Patrem, cui, videlicet, coeternus existit Filius, unius cum eo divinitatis, aequalis gloriae et majestatis. Cum tamen iste transitus assumptae sit humanitatis, item subinfert: *Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exiit et ad eum vadit* (Joan. xiii). Omnia, inquit, et bona et mala; bona in effectum, mala in usum. Unde Apostolus: *Nihil, inquit, dimisit non subjectum ei* (Hebr. ii). Hinc et Psalmista longe ante praenuntiavit dicens: *Omnia subieci tui pedibus ejus* (Psal. viii). Interque omnia, ipsum illi tradidit traditorem, et eos quibus tradendus erat, et mortem quam passurus erat. Sciens igitur se omnia in potestate habere, sciens quia a Deo exiit per humilitatem Incarnationis, et ad eum vadit per victoriam resurrectionis, *surgit a cena, et ponit vestimenta sua, et cum accepisset linteam praecinxit se; deinde misit aquam in pelvum et cupit lavare pedes discipulorum et extergere linteo quo erat praecinctus.* Haec, licet a Domino gesta sunt actu corporeo, spiritali tamen scrutanda sunt intellectu. A cena itaque surrexit, quia a secreta et ineffabili quiete Patris ad nos venit; vestimenta posuit, id est, semetipsum exinanivit, non ita ut deponeret quod habebat, sed ut acciperet quod non habebat; linteo se praecinxit, dum ad perferendos mortalitatis nostrae labores formam servi induit; aquam in pelvum misit, et pedes discipulorum lavit, quia aqua quam cum sanguine, de latere suo, in cruce pendens, in terram fudit (Joan. xix), in se credentium immunditiam diluit. Eodem quoque linteo pedes eorum extersit, quia corporis sui pro ipsis in mortem traditi et resuscitati indumento, non solum terrena in eis contagia purgavit, sed etiam in se fidelem solidavit. Et quidem ad exemplum humilitatis hoc Dominus hodierna die corporaliter egit, sed quotidie illud in nobis agere sua gratia spiritualiter non desistit. Pedes etenim nobis lavat, cum, secundum humanitatem, pro peccatis nostris Patrem interpellat, et secundum divinitatem cum Patre eadem nobis donat. Nos quoque ipsius exemplo et mandato communiti, et corporaliter hoc agere, et multo magis spiritaliter debemus invicem pedes lavare, hoc est, alterutrum peccata dimittere, et pro eisdem a Deo dimittendis invicem exorare, sicut et Apostolus admonet: *Donnant s. inquit, vobismetipsis, si aliquis adversus aliquem habet culpam, sicut et Dominus donavit nobis, ita et nos invicem* (Coloss. iii). Ad quod exemplum exsequendum, et si ex cordis nostri duritia aliquo modo retardamur, oratione Dominica tamen necessario comitemur, dum quotidie Deo crebrius dicimus: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi). Et ut hoc non fide, quod absit, sed ex corde fiat nece se est, ipso Domino sic comminante: *Si vos non dimiseritis homi-*

nibus peccata eorum, nec Pater vester celsis dimittet vobis peccata vestra. Itemque: Sic et Pater meus celsis faciet vobis si non remisistis unusquisque fratri suo de cordibus vestris. Ut igitur audivit vestra dilectio, hæc omnis pedum lotio nostrorum peccatorum est purgatio; unde non incongrue hæc ipsa die, sicut Ecclesiæ tenet consuetudo, pœnitentium sit reconciliatio. Ut enim ante nos dictum est a Patribus, cum tanta est plaga peccati atque impetus morbi, ut medicamenta corporis et sanguinis Domini offerenda sint, auctoritate antistitis debet se quisque ab altario remove ad agendam pœnitentiam, et eadem auctoritate reconciliari. Lectum quippe modo est: *Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit non dijudicans corpus Domini* (I Cor. x). Hoc est eum indigne illud accipere, qui accipiat eo tempore quo debet pœnitentiam agere. Unde mihi ad vos, o fratres, nunc habendus est sermo, quos mater sancta præsens Ecclesiæ nostro officio hodie reconciliat Deo. Ad vos igitur nostra, imo de toris gentium Pauli, per nos ista sit exhortatio, ut agnoscat unusquisque vestrum ex semetipso si reconciliatur vel non reconciliatur Deo, quamvis reconciliari ejus Ecclesiæ nostro videatur ministerio, et siat per quem fiat, vel quid sit ipsa reconciliatio. Loquitur beatus Apostolus in Epistola ad Corinthios specialiter, omni autem Ecclesiæ generaliter: *Si qua in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt nova omnia. Omnia autem ex Deo qui reconciliavit nos sibi per Christum, et dedit nobis mysterium reconciliationis* (I Cor. v). Diligenter, queso, attendite quæ sit ista nova creatura, et ipsi studete nova esse creatura, quia non vetera, quando manent vetera, sed nova reconciliat si Deus Pater per Dominum nostrum Jesum Christum, et per eos quibus dedit reconciliationis ministerium. Vetera autem sunt peccata, ad veterem hominem pertinentia, quæ sunt infidelitas, inviditia, inobedientia, concupiscentia mala, avaritia, rapina, adulterium, homicidium, furtum, falsum testimonium, et quæ idem Apostolus ad Galatas enumerat, dicens: *Manifesta sunt opera carnis, idem opera peccati, quæ sunt, fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, ira, rixa, dissensiones, sectæ, invidia, homicidia, ebrietates, convulsiones, et his similia, quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur* (Galat. v). Qui ergo ex vobis talibus et his similibus involuti sceleribus fuerint, et per confessionem ac pœnitentiam nequaquam condignam satisfactionem egerint, sed adhuc in hac vetustate perdurant, non se a nobis reconciliari posse existiment, nisi prius veterem hominem cum actibus suis nunc enumeratis expolient, et novum induant, et ipsi in eodem novo homine, id est, in Christo, nova creatura, id est, novi homines, per pœnitentiam fiant, sicut dudum per baptismum facti fuerant, ut hoc Apostoli dictum illis merito conveniat: *Vetera transierunt, ecce facta sunt nova*

A omnia (II Cor. v). Si igitur conlignam Deo pœnitentiam obtulistis de præteritis, et sic hæc eadem ulterius admittere non vultis, sed cum Dei gratia et adiutorio, in omni bonitate, et justitia, et veritate, perseverare desideratis, tunc scire potestis quia, noxia vetustate exuti, nova creatura facti estis, et vere Deo reconciliamini per Christum, et per nos quibus dedit ministerium reconciliationis; et ita gaudentes, Apostolum ad vos et de vobis dicentem audietis: *Hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sancti facti estis; justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri* (I Cor. vi). Si autem, ut diximus, aliter est, nemo vestrum se fallat, nemo se seducat, nemo circumveniat; non enim potest Deus, sicut homo, ullis decipi fraudulentis, clamante omnibus Apostolo: *Nolite errare, Deus non irridetur* (Galat. vi). Qui enim peccando factus est ei inimicus, nisi satisfaciendo, non potest reconciliari ut fiat amicus. Reconciliatio namque eorum est, qui antea inimici fuerunt; et conciliantur amici, reconciliantur inimici. In reconciliatione autem vestra, nolite nos episcopos attendere ut auctores, sed ut ministros; nam quis sit auctor, manifestat nobis idem egregius gentium doctor; cum enim dixisset: *Ecce facta sunt nova omnia*, addidit: *omnia autem, id est, invocationis genera, ex Deo qui reconciliavit nos sibi per Christum* (I Cor. v). Ecce per quem sit reconciliatio, scilicet, per Christum, qui eandem nobis procurans per suam passionem rediit ad præmium. Sed ne imperfectum remaneret quod procuraverat, et quoniam ipse quidem corporalem pœnitentiam ab eis abscondebat quibus secundum divinitatem dignatus erat polliceri: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii), dedit apostolis suis nobisque eorum successoribus potestatem ligandi atque solvendi in cælo et in terra; quam potestatem solvendi vocat Apostolus ministerium reconciliationis (II Cor. v). Ideoque quia vices Christi agimus, quos ille invisibiliter absolvendo dignos sua reconciliatione iudicat, nos, visibiliter reconciliando, per officium nostri ministerii absolvimus; eos vero qui funibus peccatorum suorum, ante Dei conspectum, adhuc tenentur adstricti, nos quomodo absolvere possumus? Nam quanvis Deus, sicut dicit sanctus Leo papa, sic suæ bonitatis præsidia ordinaverit, ut indulgentia ipsius nisi supplicationibus sacerdotum neque obtineri, quia Mediator Dei et hominum Dominus Jesus Christus, hanc Ecclesiæ præsulibus potestatem tradiderit, ut et confitentibus satisfactionem et pœnitentiam darent, et eodem, salubri satisfactione purgatos, ad communionem sacramentorum per medicinam reconciliationis admitterent; huic tamen operi incessabiliter ipse Salvator intervenit, nec unquam ab his abest quæ ministris suis exsequenda commisit. Quæ a nobis dicta sint ad cautelam vestræ studium, non ut nobis injiciamus laqueum. Si enim inter vos aliqui sunt, quod absit, quise hucusque pœnitentiam agere simulaverint potius quam vere egerint,

neque istis de Dei misericordia desperandum esse dicimus, si homines etiam ad ipsum saltem ex toto corde convertantur, apud quem nullas patitur moras vera conversio, dicente Spiritu Dei per Prophetam: *Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris* (Joel. ii); et alibi: *Dic tu iniquitates tuas prior ut justificeris* (Isai. xliii); itemque: *Quia apud Dominum misericordia et copiosa est redemptio* (Psalm. cxxxix). Denique multiplex misericordia ejus, ad expiationem criminum, multiplices fructus nobis poenitentiae contulit; non enim tantum supplicii illo poenitentiae nomine salus aeterna repromittitur, de quo apostolus Petrus: *Poenite mini igitur et convertimini ut deleantur peccata vestra* (Act. v); et Joannes Baptista: *Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum* (Matth. iii, Luc. iii); sed etiam sit absolutio peccatorum per charitatis affectum, per eleemosynarum fructum, per profusionem lacrymarum, per confessionem criminum, per cordis et corporis afflictionem, praecipueque per morum emendationem, interdum etiam per sanctorum intercessionem, per indulgentiam quoque ac remissionem nostram, qua peccantibus in nos dimittimus; quibus omnibus modis aboleri posse peccata, divina testis est Scriptura. Cum ergo indulgentiae aditus nobis salutare Dei nostri potentia ineffabilis patefecerit, quis miser, misericordiam et salutem desiderans, desperatione aliqua frangatur, cum ad veniam, etiam multiplicibus remediis, invitetur? Oportet igitur, dum tempus est, nos per hac et his similia ad poenitentiam accedere cum omni fiducia, et ex fide credere indubitanter, poenitentia istisque modis relaxari posse peccata, quia Deus non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (Ezech. xviii), sicut ipse dicit in Evangelio: *Venit Filius hominis quod crederet et saltem facere quod perierat* (Luc. xix). Si enim ille qui est scrutator cordium et renum prospexerit nostrum spiritum contribulatum, gratum sibi acceptabit sacrificium, quia non spernit cor contritum et humilatum (Psalm. li). Ipse enim ut doceret his mediis a morte ad vitam nobis fore redeundum, ante suam passionem Lazarum suscitaturus quatuordecimum, flevit mortuum, infremuit spiritum, et volens turbavit seipsum (Joan. xi), ut nobis significaret quomodo flere, fremere et turbari debeamus, cum peccatis mortui eorum nimia mole premimur, reviviscere desideramus. Benignus igitur Deus qui jussit a Lazaro removeri lapidem, et sic demum Patri gratias agens cum magna voce clamavit, et vivificavit, qui est resurrectio et vita: a nobis gravem peccatorum molem removeat, nosque omnes ad gloriam suam, occulta intus gratia vivificare et resuscitare dignetur, qui cum coeterno Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA V.

IN COENA DOMINI.

De sacrificio Abraham et Isaac.

Inter quotidiana Scripturarum stipendia quibus vestrae mentes reficiuntur, fratres, meditando in lege mandatorum Dei die ac nocte, unum ex majoribus fer-

culis charitati vestrae porrigam cyathum, ut in hac tanta celebritate festivum habere possitis consortium. Cyathum autem spondeo, quia phialam propinare nequeo; per phialam quippe doctrina exuberans, per cyathum vero parva scientia demonstratur. Si ergo mediocritate census mei intrare in sanctuarium Dei nequeo, propterea minus tacebo; servus namque qui unum talentum acceperat, ideo damnatur, quia illud ad erogandum non dederat (Matth. xxv). Sane hujus Dominicae coenae veneranda solemnitas, propter ea quae Christus corporali poenitentia exhibuit, multis ante legem, multis sub lege refulsit ministeriorum oraculis. Quid est, fratres mei, quod jam senex Abraham, qui pater excelsus, Isaac filium, qui risus interpretatur, genuit (Gen. xxi), nisi quia, senescente jam mundo, Pater de caelis Filium suum in terris, pro redemptione humani generis nasci voluit. Abraham Isaac filium suum ad immolandum Deo obtulit (Gen. xxi), quapropter unigenitum Filium suum pro nobis omnibus tradidit; et sicut Isaac ipse sibi ligna portaverat quibus erat imponendus, ita et Christus gestavit in humeris lignum crucis suae, in quo erat crucifigendus. Sed illud quod figuratum est in Isaac transgestum est ad arietem; cur? quia Christus ipse Ovis, ipse Filius, ipse Agnus: Filius quia natus, Aries quia immolatus. Sed quid est quod in vepribus haerebat aries ille? Crux cornua habet; si enim duo ligna compinguntur secum invicem, et species crucis redditur; unde et scriptum est de eo: *Cornua in manibus ejus* (Habac. iii). Cornibus ergo haerens aries, crucifixum Christum significabat, vepres autem spinarum sunt, et spinarum iniquos significant et peccatores qui suspenderunt Dominum in cruce. Quod autem aries occisus est, et Isaac occisus non est, ideo factum est, quia Isaac figura et non veritas erat, et in eo designatum est quod postea in Christo completum est. Beatus enim presbyter Hieronymus scribit quod ibi oblatum est Isaac, ubi postea crucifixus est Christus, cujus passio nostra est salus et liberatio: quam digne celebrantes, mysteriorum hujus Dominicae coenae ipse de quo loquimur nos capaces et consortes efficiat Jesus Dominus noster, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA VI.

IN COENA DOMINI.

De non procrastinando in agenda poenitentia.

Quia, fratres mei, de his estis, sicut ait Apostolus, quibus *luc opus sit, non solidus cibis* (Hebr. v). Ideo rustico sermone vos alloquimur, ut si mysteria secretorum capere non potestis, saltem vel minima cili quae celestis in ventris memoria reponatis. Et quia hoc Dominicae coenae sacra festivitas multa in se habet mysteria; ideo specialiter in ea poenitentibus, confugium unum cum videtur esse ad Dominum. Et non solum publice poenitentibus, sed etiam omnibus Christianis, quia licet nos in aperto a se Ecclesia non abiecerit sicut illos, tamen omnis vita Christiani semper in poenitentia et compunctione debet consistere. Nemo enim immunis a sordibus, nec infans si sit unus

diei vita ejus super terram (Joan. xiv); omnes enim peccaverunt et egent gloria Dei, ut ait Apostolus, justificati gratis per gratiam ipsius (Rom. iii). Tribus namque modis capitalia crimina damnantur, et minuta jugiter redimuntur. Attentius cogitemus quod si quandiu vivimus cum bonis operibus agimus, plenam nobis securitatem de Dei misericordia pollicemur. Cum enim omnes homines poenitentiam velint in fine vite sue accipere, vix paucos videmus eam secundum quod desiderant adipisci. Quanti enim qui se ad extremum vite sue poenitentiam accepturos esse credebant, aut subita ruina oppressi sunt, aut forte naufragio demersi, aut sanguinis ictu, vel illa infirmitate quae apoplexia dicitur et nervorum contractio, ita percussi sunt, ut non solum poenitentiam petere, sed etiam signare se aut orationem Domini-
 cam dicere omnino non possent? Cum vero tantis casibus fragilitas humana subiaceat, nimis periculosa est desperatio, ut non in longa tempora nos ad agendam poenitentiam reservemus, qui unius diei vitam in potestate habere non possumus. Et ideo cum timore et tremore audiamus Dominum dicentem per prophetam, et pia nostra adhortatione monentem: *Noli tardare converti ad Dominum (Eccl. v)*. Et hoc obtinere, Deo auxiliante, possumus; jugiter supplicemus, ut nobis pius Dominus inspirare dignetur; omnia mala velociter fugere, et ea quae bona sunt infatigabiliter exercere, res alienas non concupi cere, capitalia crimina non admittere, minuta peccata sine quibus et se non possumus per indulgentiam inimicorum et eleemosynam pauperum indesinenter redimere, et secundum vires nostras, jejuniis, vigiliis et orationibus cum perfecta charitate frequenter insistere, infirmos visitare, in carcere positos requirere, peregrinos excipere, et eis humiliter pedes abluere; nec solum nos ipsos pacem cum omnibus custodire, sed etiam illos qui discordes sunt ad concordiam revocare. Si nos tantis operibus fideliter occupatos dies transitus nostri invenerit, sicut jam dixi, etiam si in hora mortis nostrae poenitentiam accipiamus, securi de hac luce migrabimus; et non solum poenas evadere, sed etiam ad aeternam vitam poterimus, donante Domino, feliciter pervenire.

HOMILIA VII.

Ad publice poenitentes, ut serio poeniteant: ad ceteros vero, de illorum reconciliatione gratias Deo agant.

Deus omnipotens justus et misericors, qui inextimabili pietate hominem perditum, opprobria et contumelias, et, ad ultimum, mortem sustinendo, reformavit viteque restituit, et ad cœli palatia transvexit, ille scrutator cordium et renum, intrinsecus corda nostra inspicit, et divinitatis suae potentia considerat, si per lamenta poenitentiae illi satisfacisti; nos autem, qui puri homines sumus, tantummodo facies intuemur. Unde saluti vestre consulentes, hortamur ut si quis vestrum licite poenitentiam accepit, aut poenitente de-stimulavit, ad reconciliationis sacramentum nullatenus accedere praesumat, sed magis sordes scelerum diluat fontibus lacrymarum cæterarumque operibus virtutum. Si vero, quantum humanæ fragi-

litati scire permittitur, digne poenitistis, et deinceps ne talia facere velitis, tota mentis contritione promittitis, dexteram manus vestras in sublime extendite, ut ab hinc coelestem conversationem et vitam Deo dignam, gerere ostendatis. Omnes vero in commune Deum laudare, benedicere et glorificare, debemus, qui eos quos invidia diaboli diversorum fecerat contagione vitiorum, et quasi suos hactenus habuit, nunc jam per poenitentiam mundatos, et intra sinum Ecclesiae revocatos videmus illius revera dono ac spiratione qui vult omnes salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire (I Tim. ii). Unde oportet, fratres, ut magis magisque semper Domini timorem prae oculis habeatis, qui vos velut pius Pastor ad pascua vite coelestis invitat et remunerare desiderat; per omnia illi gratias agentes, et obsecrantes ut de præteritis male actis veniam vobis tribuat, et de futuris cautelam concedat Jesus Christus Dominus noster, cujus honor et gloria manet per omnia sæcula. Amen.

HOMILIA VIII.

IN DIE COENAE DOMINI.

Ad clerum, plebem et publice poenitentes.

Quia metuenda pariter et desideranda Dominice coenae sacramenta celebramus, fratres charissimi, hæc nos digne exsequi posse minime credimus, nisi vestris orationibus fulciamur. Et metuenda sunt quidem, quia sacramentorum tam magnifica mysteria ab in lignis tractantur; desideranda vero, quia in his tutissimum nostrae salutis speramus habere suffragium. Spem veniae peccator accipit, captivitas superata recedit, et de conversis peccatoribus gaudium esse in cœlo coram angelis Dei, Veritatis vocem cantantes novimus (Luc. xv). Licet enim in nobis non ita exuberans inveniat doctrina, ut merito equiparari valeamus homini patrifamilias qui profert de thesauro suo nova et vetusta (Matth. xiii), nova, scilicet, de suavitate regni, vetusta de terrore supplicii, tamen quantumcumque supernae dulcedinis haustum, Domino inspirante, gustantes libavimus, ipsum charitatis vestrae mentibus, et tanquam fideissimis nummulariis infudimus, quia Dominicæ dispensationis pecuniam vestrae ædificationi creditam, dictis et operibus exercere valetis (Matth. xxv). Sed quoniam legislator Moyses cum quo loquebatur Deus velut homo ad amicum suum (Exod. xxxiii), consilio indiguit Jetro cognati sui; et Paulo apostolo qui usque ad tertium cœlum raptus fuisse dignoscitur (II Cor. xii), ob humilitatis custodiam, datus est stimulus carnis ne magnitudine revelationum extolleretur; non abs re vestrae charitatis suggerimus, et semper ante oculos habere monemus, quanquam in lustris vestrae non ignotum esse credamus, quod quidem Sapiens salutaribus breviter edocuit verbis: *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis (Eccl. vii)*. Duæ namque sunt mortis in unoquoque nostrum: una, videlicet, animæ per peccatum, et altera corporis, propter peccatum ad poenam peccati. Mors vero animæ est, quando Deus illam

deserit ob multitudinem peccatorum, et mors est corpori, quando ab anima deseritur. Et duæ sunt resurrectiones : una animæ in Ecclesia per Verbum Filium Dei, quando per gratiam ejus resurgit a morte iniquitatis ; et hæc est resurrectio prima (Apoc. xx), quam qui habet in secunda, quæ est corporis, feliciter resurget in vitam æternam per Verbum Dei carnem factum Filium hominis, qui accepit testamentum judicium facere (Joan. v). Quod judicium, in fine sæculi erit ; et ibi non erit resurrectio animarum, sed corporum. Petamus igitur corde contrito et humiliato cum lacrymis, bonis operibus suffragantibus, nos suscitari a morte animæ in presenti vita, ut vivamus in Christo ; et ut resurgentes corpore in fine sæculi, æternaliter vivamus cum Christo. Habeamus sedulo ante mentis oculos, horam exitus nostri de corpore, præveniamus Dei faciem in confusione peccatorum nostrorum (Psalm. xciv), et lacrymis, et bonis operibus indulgentes his qui in nos peccaverunt, ut indulgentiam peccatorum nostrorum obtinere possimus apud Dei misericordiam ; et non negligamus bona quæ nunc agere possumus, quia exuti corporibus, postea, bona vel mala gerere non poterimus, sed pro his quæ in isto sæculo egerimus condignam remunerationem in illo accipiemus ab eo qui reddit unicuique secundum opera sua. Vos etiam sacerdotes qui per singula parochias vestre ordinationis, gregi Dominico præestis, admoneo ut meam formam et exemplum bene vivendi sitis omnibus vobis subjectis, dicente Domino : Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester. Porro si quemlibet vestrum retraheret alicujus perpetrati facinoris conscientia, qua fronte potest redarguere quemlibet in simile crimen prolapsum ? Quæcirca præ oculis habere debemus increpationem illam quæ divina voce per Psalmistam sacerdotibus perverse videntibus dicitur : Quare tu enarras justitias meas et assumis Testamentum meum per os tuum (Psalm. xlix) ? Unde, fratres, omni custodia muniamus cor nostrum, petente Domini misericordiam, ut cum omni simplicitate et modestia atque puritate mentis et corporis nosmetipsos regamus, præbenque nobis commissam pabulo divinæ exhortationis pascamus ; et quidquid exresserint, digna emendatione et monitione corripiamus, ne illud incurramus propheticum : Si, inquit, annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, animam tuam liberasti ; si autem non annuntiaveris, ille quidem in iniquitate sua morietur ; sanguinem vero ejus de manu tua requiram (Ezech. xxxiii) ; sed potius audire mereamur : Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, in ra in gaudium Domini tui (Marc. xxv). Hoc potest etiam tradi quo I Heli sacerdos, qui non corripuit filios, morte multatus est ; ipsi quoque filii ejus mortui sunt, et arca Dei capta est, et hoc sacerdotio posteritas ejus privata est (I Reg. iv). Phinees contra (Num. xxv), quia zelo Dei accensus, fornicarios peremit, sacerdotio, Domini voce, functus est in æternum (Psalm. cv). Pius et misericors Dominus sciens infirmitatem generis humani, sine quolibuscunque peccatis præsentem

vitam non posse transigere, talia medicamenta dignatus est providere, quæ non solum divites, sed etiam pauperes, absque ulla excusatione possent peccatorum suorum adhibere vulneribus. Quæ autem sunt ista medicamenta ? Illa utique duo de quibus Dominus dixit : Date, et dabitur vobis ; dimittite, et dimittetur vobis (Luc. vi ; Marc. xi). Date et dabitur vobis pertinet ad eleemosynam quæ datur esurientibus, nudis atque captivis ; dimittite et dimittetur vobis pertinet ad eleemosynam per quam indulgetur omnibus inimicis, dicente Domino : Si dimiseritis hominibus peccata eorum, Pater vester cælestis dimittet vobis peccata vestra (Matth. vi). Satis delicate nobiscum agitur, quando in potestate nostra datur qualiter judicamur in die judicii. Si enim dimiseritis, inquit, dimittetur vobis ; si non dimiseritis, non dimittetur vobis. Sed dicit aliquis : Non possum indulgere inimicis meis ; cui nos respondemus : Si non habes percatum quod tibi indulgeat Deus, non debes indulgere proximo tuo ; si vero incomparabiliter plus peccasti tu Domino, quam in te peccaverit homo, quare jubente Domino non dimittis parum, ut tibi Dominus dignetur dimittere multum ? Cum grandi timore consideranda illa terribilis et metuenda Dei nostri sententia quam servus ille crudelis audire meruit : Serve male, omne debitum dimisi quoniam rogasti me, nonne ergo oportuit et te misereri conserui tui, sicut et ego tui miserus sum (Matth. xviii) ? Et quid post hæc ? Tradidit eum tortoribus donec redderet universum debitum ; et ut hæc etiam tardioribus insinaret, adjecit : Sic et Pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris. Nam qui hæc implere noluerit, ipse sibi januam divinæ misericordiæ claudit ; quia quælibet reliqua opera quæ quisque fecerit, omnia evacuabuntur, si in eo charitas vestra non fuerit, quæ non solum amicos, sed etiam usque ad ipsos perveniat inimicos. Non enim mentitur apostolus Paulus in quo Christus loquebatur : Si distribuero, ait, in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest (I Cor. xiii) ; et quia radix omnium malorum est cupiditas, et radix omnium bonorum est charitas. Debet ergo unusquisque a se eradicare quod malum est, et inserere in se quod bonum est. Itaque qui per odium et iracundiam radicem in se charitatis exstinxerit, nihil in eo, unde ad æternam vitam perveniat remanebit. Ille vero qui supradicta mala in corde servat, et credit se multa eleemosynis peccata sua posse redimere, audiamus de eo Dominum in Evangelio dicentem : Si offeres munus tuum ad altare et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum (Matth. v). Sententia ista evidenter ostendit quod sacrificium offerre vel eleemosynas facere nihil proderit, nisi prius reconciliatio præcesserit inimici. Nam quod etiam orationem nostram Dominus non velit audire, si odium voluerimus in corde servare, ipse in Evangelio dixit : Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit

me (Joan. xiv). Et iterum : quid prodest quod dicitis mihi, Domine, Domine, et non facitis quæ dico? Quæ sunt ista quæ Dominus specialiter se dixisse asseruit? Utique illa quæ ad pacem et concordiam pertinent : Diligite, inquit, inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos (Matth. v); et illud : Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis (Joan. xiv); et illud : In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem : non enim tam res nostras quam nos ipsos desiderat Deus : et quia nos scit multum amare terrenam substantiam, ideo vult sibi offerri quod amamus, ut, secundum illius præceptum, ubi præcesserit thesaurus noster, illuc sequatur et cor nostrum (Matth. vi). Quis non contremiscit illam beati Joannis sententiam, Qui, inquit, fratrem suum odit, homicida est (I Joan. iii). Et iterum : Qui dicit se in lumine esse, et fratrem suum odit : in tenebris est usque adhuc, et nescit quo eat, quoniam tenebræ obcæcaverunt oculos ejus (I Joan. ii). Ut autem hæc quæ supra diximus, plenius et evidenter possitis agnoscere, scitote veraciter quia nullus homo potest Dei misericordiam promereri, qui charitatis præcepta contemnit, aut inimicis ex toto corde non vult indulgere. Ad hoc enim pertinet quod paralyticus ille qui in Evangelio curatus a Domino describitur, triginta et octo annis jacuisse in infirmitate refertur. Duo enim minus habuit a quadraginta; quadragenario siquidem numero cursus vite nostræ et conversatio nostra mystice designatur; et ideo ante Pascha, quia præsentem vitam significat, xl. dierum jejunium observamus, ut Pascha, quod æternæ vite imaginem habet, cum gaudio celebrare possimus. Moyses quadraginta diebus jejunavit (Exod. xxxiv), Elias vero (III, Reg. xix) eundem numerum jejunando complevit, et Dominus ac Salvator noster nihilominus quadragenarium jejunium consecravit, et in eremo populus Israeliticus quadraginta annis est demoratus postquam meruit de Ægyptia servitute liberari. Languidus ille de quo in Evangelio legimus, qui triginta et octo annis in infirmitate jacuit, typum generis humani habere videtur, habens duo minus a quadragenario numero. Quæ sunt ista duo, nisi duo præcepta charitatis, dilectio, videlicet, Dei, et dilectio proximi, quæ duo talia sunt, ut sine ipsis reliqua nihil possint. Sane qui hæc duo in quibus tota lex pendet et Prophetæ, non habuerit, languidus paralyticus jacet, venit autem Christus, qui per gratiam sancti Spiritus exhibuit nobis ista duo. Denique et pro illo qui incidit in latrones, duos denarios dedit; et apud Samaritanos duos dies transegit (Joan. iv), ut in eis charitatem Dei et proximi confirmaret. Et vidua illa in typo Ecclesiæ, duo æra misit in gazophylacium (Marc. xii; Luc. xxi), et Dominus, ad prædicandum, bipertita charitate binos discipulos destinavit (Luc x); ista enim duo ante adventum Christi humanum genus habere non meruit. Quid ergo huic paralytico Dominus dixerit, audiamus : Surge, tolle grabatum. Ista duo languidus ille minus habebat. Quid enim est Surge, nisi, Dominum

A dilige? Omnis enim qui Dominum diligit, cor habet sursum. Et quid est Tolle grabatum tuum, nisi, Dilige proximum? Cur autem proximi dilectio per grabatum designetur, Apostolus dicit : Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi (Galat. vi). Ergo si præventus fuerit in aliquo frater tuus, portetur a te; et si tu præventus fueris, sustineat te. Ut hæc igitur obtinere possimus, profusus imploremus precibus, ut charitas Dei quæ diffusa in cordibus nostris, non ex nobis, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, in nobis jugiter permaneat donec contemplationi divinæ visionis illesos assistere faciat. Rogo vos ut diligentius consideretis, et quantum potestis expavescatis vel caveatis, ne vobis ille crudelis humani generis inimicus ita subripiat, quomodo solet incautos et negligentes iniqua calliditate decipere. Nam aliquibus homicidis, raptoribus et adulteris, incestuosus et sacrilegis, vanam securitatem ingerit, ut cum crimina quotidiana committant, putent quod Deus, corruptorum judicum more, pecuniam accipiat et peccata dimittat. Accipit plane Deus pecuniam, et eleemosynis delectatur, ea tamen ratione ut unusquisque peccator, quando offert Deo pecuniam, offerat illi et animam suam. Quenam, fratres, justitia est, ut aliquis criminosus pecuniam suam per eleemosynam Deo offerat, et animam suam diabolo per iniqua opera tradat! In pecunia imaginem imperatoris offert Deo, et in seipso imaginem Dei tradit diabolo, cum Dominus dicat in Evangelio : Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. Quomodo in nummo imaginem Cæsaris, sic in vobis ipsis reddite Deo imaginem Dei. Nam quamlibet largas eleemosynas aliquis tribuat, si capitalia crimina non declinat, timeo ne falsa temeritate deceptus, et pecuniam perdat et peccatum non redimat. Aliud est enim mutare vitam, aliud tolerare vitam. Mutare vitam est a capitalibus criminibus abstinere : tolerare, est minuta peccata, sine quibus esse non possumus, eleemosyna quotidiana redimere. Nam qui substantiam suam tribuit Deo, et animam suam offert inimico, impletur in eo quod scriptum est : Qui baptizatur a mortuo et iterum tangit mortuum, quid proficit lavatio ejus (Eccli. xxxiv)? Quam rem apostolus exprimens ait : Canis reversus ad vomitum, et sus lota in volubro luti (II Petr. ii). Quod et ipse Dominus in Evangelio confirmat : Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat. Quod denuo Salomon contestatur et clamat : Fili, peccasti? ne adjicias iterum, sed et de pristinis deprecare ut tibi remittantur (Eccli. xix). Quam rem non de minutis peccatis, sine quibus esse non possumus, sed de capitalibus criminibus dixisse manifestum est. Duo namque judicia in sanctis Scripturis legimus : unum per aquam in diluvio (Gen. vii) quod præfiguravit baptismum quo ab omnibus peccatis mundati sumus (I Petr. iii); et aliud quod futurum est per ignem, quando veniet Deus ad judicium, de quo Psalmista ait : Deus manifeste veniet, Deus noster et non silebit, ignis in conspectu

ejus ardebit, et in circuitu ejus tempestas valida (Psal. xlvii); ut tempestas examinet quos ignis exuret. Mundemus nos ab omni inquinamento carnis ac spiritus, nec ab æterno, quod absit, nec ab illo igne transitorio exuramur; de quo igne judicii Dei, Apostolus ait: Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit (I Cor. iii), quod de igne purgatorio eam dixisse non est dubitandum. Quem ignem aliter impii sentient, aliter sancti, aliter justi. Impii siquidem de illius ignis cruciatu ad perpetuas ignium flammās detrudentur; sancti vero qui sine omni peccatorum macula in corporibus suis resurgent, quia super fundamentum quod Christus est, aurum, argentum et lapides pretiosos, id est, sensum fidei lucidum, eloquium salutis clarum, et opera pretiosa edificaverunt, tanta facultate. Illi igni praevallebunt quanta integritate fidei et dilectionis Christi in hac vita custodierint praecepta. Erunt ergo quidem justi minutis quibusdam peccatis obnoxii, qui edificaverunt supra fundamentum quod est Christus, fenum, ligna, stipulam, quæ significant levium peccatorum diversitatem, a quibus non digne adhuc expurgati inveniuntur cum cœlestis civitatis gloria digni inveniantur. Illo quoque transitorio igne, et toto extremi judicii die completo, unusquisque secundum modum meritorum, aut damnabitur, aut coronabitur. Illum ergo diem, fratres charissimi, tota intentione cogitemus, vitam corrigamus, mores mutemus, mala tentantia resistendo vincamus, perpetrata autem fletibus puniamus. Adventum namque æterni Judicis tanto securiores quandoque videmus, quanto magis nunc distractionem illius timendo prævenimus. Quid enim prodest illi qui jejuna super peccata sua, et iterum ambulans in ea, hæc eadem faciat? Unde magnopere deliberandum, ut si bona quedam aliquando inchoavimus, digna perseverantia in eis permaneamus, dicente Veritate: Qui perseveraverit usque in finem (subauditur, in bonis operibus), hic salvus erit. Eatenus præterea mala dignis fletibus puniamus, ut a futuris, Ipso nos custodiente qui non dormitat, in ævum caveamus, quo ante ejus conspectum sinceri et sine offensa, juxta Apostolum valeamus apparere. Eo pertinet quod dictum est: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Psal. xxxi). Et Paulus dicit fidelibus: Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Domino (Rom. iv). Viventes cum bonis operibus in activa vita, mortui erant peccato, et quasi jam sepulti, æternæ vitæ contemplatione. Et idem Magister gentium jubet ut exhibeamus corpora nostra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem (Coloss. iii). Hostia quippe occiditur, ut offeratur; sed hostia vivens est corpus pro Domino afflictum; quod vivens dicitur, quia vivit in virtutibus, et est occisum vitis; hostia vero quia jam huic mundo est a pravis actibus mortuum; vivens quoque dicitur quia cuncta quæ prævalet bona operatur. Tales ergo dum possumus non præparemus, quales Domini adjutorio ipsius misericordia digni sumus et nunc et quando

A operari nequibimus. Nunc ad vos sermo noster dirigitur, quos mater Ecclesia quasi non suos recognoscens ob fœditatem scelerum vestrorum dudum a se repulit; modo vero, quia Domino per dignos penitentia fructus placuistis mundantes vos, quantum humana fragilitas permittit, ab omni inquinamento carnis ac spiritus, per crebra jejunia et afflictiones corporum, quasi jam suos ad se revocat. Immensa namque Dei pietas, sinum misericordie suæ omnibus aperit dicendo per prophetam: Mox ut ingemueris salvus eris (Joel, ii); et Psalmista inquit: Sacrificium Deo spiritus contribulatus (Psal. l). Vos ergo non corde redeatis in Ægyptum, semel de illius servitute liberati, quia, ut beatus Petrus apostolus ait, non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi Agni incontaminati et immaculati Jesu Christi (I Petr. i). Et in Apocalypsi Joannes apostolus: qui dilexit nos, inquit, et avit nos a peccatis nostris in sanguine suo (Apoc. i); quia factus sacerdos secundum ordinem Melchisedech (Psal. cix), per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa. Cur ergo in sinistra parte Ecclesie positi estis? Non sine causa usus Ecclesie hoc obtinuit; verum quia Dominus in judicio onet, hoc est, justos a dextris, hædos vero, id est, peccatores a sinistris ponet (Matth. xxv); hædi enim significant peccatores. Unde et cilicia quæ sunt indumenta penitentium, e pilis hædorum atque caprarum fiunt; hædus namque in lege pro peccato semper jubetur offerri; signat tamen Christum qui in similitudinem carnis peccati ostensus est, et pro nostris deliciis oblatus est. Ipse enim peccata nostra portavit in corpore suo super lignum. Quocirca si ad pristinam actionis vitam, quantum Dominus vos custodire dignabitur, redire non valetis, manus vestras in sublime porrigentes ostendite, quia magis cœlestia quam terrena diligitis, et vestra jam conversatio in cælis est. His vestræ promissionis signis, quibus magis Domino quam diabolo servire promittitis gaudium nobis permaximum exhibetis, quia, ut Dominus patefecit, de converso peccatore gaudium fit in cælo coram angelis Dei. (Luc. xv). Nisi enim Dominus de conversione vestra gauderet, nullatenus hominem perditum in terris quaereret, et quesitum morte sua redimeret. Prodigus etenim filius, hoc est, gentilis populus, qui omnem substantiam suam dissipaverat vivendo luxuriose, mox ut ad Patrem rediit, dicendo: Pater, peccavi in cælum et coram te, jam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut unum ex mercenariis tuis (Ibid.), statim ab ipso benigne est susceptus, ac pro reductis ejus lætitiis vitulus occisus est, ipseque stola prima et calceamentis est indutus. Patris hujus duo filii fratres, alter apud Patrem remansit, alter vero dissipata substantia vivendo luxuriose a patre recessit. Pater ergo horum fratrum Deus omnipotens intelligitur, qui habuit duos filios: quorum major Judæos significat, qui in cultura unius Dei permanserunt, minor vero, ut dictum est, populum significat gentium, qui, relicto

Creators, adoravit creaturam. Is autem in se reversus, id est, a noxiis oblectamentis recedens, ad conscientiam interiorem, mentis intentione rediit; et surgens venit ad Patrem, hoc est, ad societatem Ecclesie accessit per fidem, ubi est legitima et fructuosa peccatorum confessio. Cum autem longe esset, vidit illum pater, hoc est, misertus est illius, et accurrens cecidit super collum ejus et osculatus est eum. Supra collum filii cadere est in amplexus filii brachium inducere. Brachium autem Dei Filius est, qui a Patre Deo ad hæc infirma mundi missus est. Osculatus est, cum, videlicet, ad spem venie peccatorum verbo gratiæ redeant, cum per Filium diceret: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum celorum. Dixitque filius ad patrem: Pater, peccavi in celum et coram te, jam non sum dignus vocari filius tuus.* Postquam ad patrem reversus est, hoc est, in Ecclesia positus, incipit peccata confiteri. Sed non dicit omnia quæ se dicturum supra promiserat; dicit enim: *Jam non sum dignus vocari filius tuus*; nec addit quæ superius se dicturum meditabatur: *Fac me sicut unum ex mercenariis tuis.* Cum enim adhuc longe esset, et patrem non haberet, cupiebat vel mercenarius esse; at postquam patris osculo meruit honorari, generosissime jam designatur mercenarius esse. Multam namque intelligit esse distantiam inter servum, mercenarium et filium; servus namque est qui adhuc metu punarum gehennæ, vel legum mundanarum formidine abstinet; mercenarius vero est, qui desiderio ac spe regni cœlestis bona agit; filius vero est, qui affectu boni et virtutum amore delectatur, et Deo per charitatem famulatur, quam summam et perfectionem omnium Apostolus cum emorat, dicens: *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc, major autem horum est charitas (I Cor. xiii).* Ergo prodigus iste primo quasi servus ad se reversus, diræ famis supplicia cepit formidare; mox reverti ad patrem volens, de statu mercenarii cepit cogitare; postquam vero occurrens pater amplexatus et osculatus est eum, oblitus statum servi, oblitus et mercedem mercenarii desolatam, de hæreditate cepit sollicitus esse parentis; et hoc est quod apostolus ait: *Perfecta charitas foras mittit timorem (I Joan. iv).* Dixit autem pater ad servos suos, *Cito proferte stolam primam et induite illum.* Stola prima est beata vestis innocentie, quam protoplastus Adam bene a Deo conditus accepit, sed male a diabolo deceptus amisit (Gen. iii). Unde et post culpam cum cognovissent se esse nudos, hoc est, gloria immortalitatis perdita, pellicem, hoc est, mortale, acceperunt indumentum. *Date annulum in manu ejus.* Per annulum signaculum fidei accipitur. Annulum ergo prodigus filius accepit cum Christus per fidem Ecclesiam ex gentibus sibi sociavit. Dantur et in pedes calceamenta, quæ officium evangelizandi designant. Adducitur vitulus saginatus et occiditur, id est, ipse Dominus Jesus Filius Dei, qui bene vitulus dicitur saginatus, quia caro ejus spiritali pinguedine et virtute optima est, adeo ut sola suffe-

cerit ad tollenda mundi peccata. Et ait: *Manducemus et epulemur.* Intuendum quid pluraliter dicitur: *manducemus et epulemur.* Pater namque et servi illius sunt epulati, quia nostra salus est Patris gaudium, in quo nostrorum est remissio peccatorum. Hoc præsignavit olim quod Abraham, tribus angelis hospitio receptis, vitulum tenerimum occidisse legitur et eis apposuisse (Gen. xviii), quia immolata pro nostra redemptione caro Christi totius Trinitatis lætitia est. *Et caperunt epulari.* Epule istæ nunc in Ecclesia per totum orbem dilatata celebrantur; quotidie enim in sancta Ecclesia vitulus iste sacratissimus Deo Patri per sacerdotes offertur, et in vitam æternam pascit percipientes; quæ cum quotidie immolatur, semper integer permanet et immaculatus et vivus. Quapropter quia tam plenum habemus Dominum, nemo de misericordia diffidat, quæ tunc evidenter eminet quando peccator sanctificatur et abjectus erigitur. Neque enim de qualitate nostrorum operum pendet cœlestium mensura donorum, aut in isto sæculo in quo tota vita hominis tentatio est, undeque tribuitur quod meretur, ubi, si iniquitates nostras observaret, nullus judicium ipsius sustineret. Graviter namque peccantem cum peccatis suis non perdidit, sed misericorditer ad veniam revocavit, testante apostolo Paulo: *Fidelis, inquit, sermo et omni acceptionis dignus, quia Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.* Habemus ergo, fratres charissimi, fiduciam de misericordia Conditoris nostri; cogitemus quæ facinus, recogitemus quæ fecimus; largitatem supernæ pietatis aspiciamus; et ad misericordem Judicem, dum adhuc expectat, cum lacrymis veniamus. Considerantes namque quod justus sit, peccata nostra non negligamus; considerantes vero quod plus ait, non desperemus. Præbat apud Dominum, nobis hominibus peccatoribus fiducia Deus homo; est nobis spes spæna pœnitentibus; quia advocatus noster factus est iudex noster, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (Isai. vi). Et licet, fratres charissimi, per divinam gratiam nobis collatam, et per impositionem manuum episcopaliū, credatis vos posse absolvi a peccatorum vestrorum vinculis, quia statim restituemini sacris altaribus, nullus tamen debet vitam suam negligere, sed omni vitæ spatio tanquam in ipso pœnitentiæ rigore positus debet ante oculos habere mala quæ fecit, ne, securitate torpens, rursus ad eadem aut ad majora flagitia prolaboratur, dicens cum Psalmista: *Quoniam iniquitatem meam cognosco (Psal. l), etc.* Isaias quoque peccatoribus dicit: *Lavamini, mundi estote (Isai. i).* Lavatur itaque et mundus est, qui et præterita plangit, et stenda iterum non admittit. Lavatur, et non est mundus, qui plangit quæ gessit, nec dæserit, et post lacrymas ea quæ flevit repetit. Sic denique et alibi animam pœnitentem, atque iterum delinquentem, sermo divinus increpat, dicens: *quam tilis facta es nimis iterans vias tuas (Jerem. ii)!* Quisquis ergo culpas præteritas plangit, hunc necesse est modum ta-

neat, ut sic amissa defleat, ne iterum flenda committat, quatenus divino munitus auxilio, facinora quæ gessit severa corporis afflictione et eleemosynarum largiflua redemptione purget atque consumat. Sicque renovatus irriguis lacrymarum fontibus, ante conspectum tremendi Iudicis mundus appareat, digne ab ipso pro benefactis quæ fecit coronandus. Et quia in hac die sacratissima fiunt plurima in sancta Ecclesia, quæ necessario debet scire vestra industria, sicut poenitentium reconciliatio, sacri olei benedictio, sancti chrismatis confectio, fraterna pedum ablutio, ecclesiarum quoque et sacròrum vasorum purificatio, dignum iudicavimus, quantum Dominus dederit, hæc vestrae fraternitati disserere. Christus itaque in hac die post typicum illud Pascha completum ad verum Pascha transiens, mysterium corporis et sanguinis sui primum apostolis tradidit, et propter humilitatis formam commendandam eo die pedes eorum lavit, et hinc est quod eodem die, altaria templique parietes et pavimenta lavantur, et vasa purificantur. Quo die etiam poenitentes reconciliantur, quia, scilicet, ipsa die qua sacramenta corporis et sanguinis sui Dominus primum confecit ac discipulis tradidit, oportebat ut ad hæc præsumenda poenitentes restaurarentur; eo, videlicet, tempore quo sanguis Christi in remissionem peccatorum fusus est. Eodem denique die, proinde sanctum chrisma conficitur, quia ante biduum Paschæ Maria caput Domini ac pedes unguento perfudisse perhibetur (Marc. xiv). Unde et Dominus discipulis suis dixit: *Scitis quia post biduum Pascha fiet, et filius hominis tradetur ut crucifigatur* (Joan. xi; Matth. xxvi). Chrisma igitur, hoc est, unctio a Christi nomine sumpsit vocabulum. Messias namque Hebraice, Christus Græce, unctus dicitur Latine. Unde Psalmista: *Propterea, inquit, unxit te Deus Deus tuus oleo letitiæ præ participibus tuis* (Psalm. xlii; Hebr. i). Cur unxit te? Ut diligeres iustitiam et odisses iniquitatem, quod ita est intelligendum: O tu Deus, id est, Fili, nunc te Deus tuus, hoc est, Pater, cui es consubstantialis et coæternus Filius, unxit te! Quomodo? Oleo, scilicet, invisibili, non visibili: *oleo exultationis*. Idem, ipso Spiritu sancto qui in specie columbæ super illum apparuit, quo etiam conceptus et natus est, et de quo ad Baptistam dictum est: *Super quem videris Spiritum descendentem et manentem super eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto* (Joan. i); de quo, ut prædiximus, mystice est natus, et secundum traditionem ipsius, baptizati renati sunt in quo solo baptismo, quod in catholica celebratur Ecclesia, sit remissio peccatorum, per eum qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (I Petr. ii). David etiam vultus nostros, oleo exhilarando, id est, mentes nostras, gratia Spiritus sancti (quam designat materialis olei unctio, qua corporaliter unguuntur fideles) illustrandas præcinit. Unctus est ergo nobis Deus, et missus est nobis; et ipse Deus ut ungeretur, homo erat; sed ita homo erat, ut Deus esset. Ita Deus erat, ut homo esse non

A designaretur; et ideo unctus Deus, quia et homo Deus factus est Christus. Non potuit apertius dici nomen Christi quam ut diceretur unctus Deus. Dixit autem unxit, non dixit uncturus est, quia in prædestinatione jam factum erat quod beatus Petrus in apostolorum Actibus dixit: *Hunc Jesum a Nazareth quem unxit Deus Spiritu sancto* (Act. i). Unctus est ergo Jesus ut dictum est, non oleo visibili, sed dono gratiæ quod visibili significatur unguento quo Baptizatus ungit Ecclesiam. Nec tamen tunc unctus est Spiritu sancto, quando super eum baptizatum velut columba descendit (Matth. iii; Marc. ii; Luc. iii; Joan. i); tunc enim corpus suum, id est, Ecclesiam suam, præfigurare dignatus est, in qua baptizati precipue accipiunt Spiritum sanctum ita mystica et invisibili unctione. Alii autem reges qui typum illius prætulerunt, et regnando Christi consortes dicti sunt, oleo corruptibili sunt uncti; hic vero Dei Filius, salvo superiori sensu, a Deo Patre, oleo exultationis, hoc est, resurrectionis, ascensionis, dominationisque, est delibutus, quia Christus natura unctus (Psalm. xlii), nos per gratiam. Nobis enim ad mensuram datur donum gratiæ, dividente ipso singulis prout vult; in Christo autem, ut dixit Apostolus, *habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter* (Coloss. ii). Unde propheta: *Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum Spiritus timoris Domini* (Isa. xi). Omnes vero sancti, non plenitudinem Spiritus ejus, sed de plenitudine ejus, quantum ille donat, accipiunt (Joan. i). Ipse autem qui, existens Deus ante sæcula, per Spiritum sanctum in utero Virginis homo conceptus est in fine sæculorum, ibi ab eodem Spiritu unctus est ubi conceptus, nec ante conceptus, et postmodum unctus est, sed hoc ipsum de Spiritu sancto et carne Virginis concipi, Spiritu sancto ungi fuit. Itaque sunt participes ejus filii hominum, quia et ipse Filius hominis particeps factus est mortalitatis illorum, ut faceret participes immortalitatis suæ, quam immortalitatem assequi valeamus, si modo per confessionem dignos poenitentiae fructus expiati et meritis ac orationibus sanctorum Christo reconciliati, atque per acceptionem corporis et sanguinis ejus in fide recta permanentes, unum cum illo facti sumus, ipsi incorporati in quo princeps hujus mundi et suum aliquid requisivit et invenire non potuit (Joan. xiv), quoniam solus est inter mortuos liber, per quem nos a peccati servitio veraci jam libertate solvinur, quia ei qui vere liber est, per corporis et sanguinis ejus acceptionem unimur. Sicut enim vere carnem corporis nostri Christus assumpsit, et vere homo qui ex Maria Virgine natus est Jesus Dei Filius est, non quemadmodum alii homines per gratiam, sed natura Filius ex substantia Patris, ita vera est caro et verus est sanguis ejus quem ad manducandum et potandum in mysterio sumimus, sicut ipse testatur; et nos qui vere sub mysterio carnem et sanguinem corporis ejus sumimus, per ea naturaliter unum cum illo effici-mur, in quibus manet post consecrationem simili-

tudo panis et vini, ne sit quidam horror cruoris, sed manet in eis gratia redemptionis. De naturali enim in nobis Christi veritate ipse ait : *Caro mea vere est esca, et sanguis meus vere est potus; qui edit carnem meam et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in eo* (Joan. vi). De veritate carnis et sanguinis ejus nullus relictus est ambigendi locus; nunc enim et ipsius Domini professione, et fide nostra vere caro est, et vere sanguis est, et hæc accepta atque hausta id efficiunt, ut nos in Christo et Christus in nobis sit. Esto ergo in nobis ipse per carnem, et sumus in eo dum secundum hoc quod nos sumus in Deo est. Sciendum est præterea quia Apostolus ipsam acceptionem Eucharistiæ Dominicam cenam vocat (I Cor. xi). Sed quosdam movere potest quod Christus discipulis, postquam cum illo in cœna comedissent et bibissent, sacramenta corporis et sanguinis sui tradidit, sicut illic scriptum est : *Cum, inquit, illi manducarent, accepit Jesus panem, et benedixit; et manducans dixit : Quoniam unus ex vobis tradet me* (Matth. xxvi). Postea enim tradit sacramentum; et sic liquido apparet quando primo acceperunt discipuli corpus et sanguinem Domini, non accepisse jejunos. Nunquid tamen propterea calumniam est Ecclesiæ universæ institutum, quod a jejunis semper accipitur. Hoc enim placuit Spiritui sancto, ut in honorem tanti sacramenti, in os Christiani corpus Dominicum intraret priusquam ceteri cibi; atque ideo per universum orbem morem hunc esse servatum. Namque Salvator quo vehementius commendaret mysterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit infundere cordibus et memoriam discipulorum a quibus ad passionem digressurus erat. Sed et illud a multis queritur, si quotidie quilibet fidelis debeat corpus et sanguinem Christi accipere, an se aliquibus diebus a tanto sacramento subtrahere, cum Apostolus dicat : *Probet autem scriptum homo, et sic de illo pane edat, et de calice bibat* (I Cor. xi). Quam multi de altari accipiunt, et moriuntur, et accipiendo moriuntur! Unde dicit Apostolus : *Judicium sibi manducat et bibit*. An non buccella Domini venenum fuit Judæ; et tamen accepit, et cum accepit, in eum inimicus intravit (Luc. xxii), non quia malum accepit, sed quia bonum malus male accepit. Dixerit ergo aliis non quotidie accipiendam Eucharistiam! quæsieris : Quare? Quoniam, inquit, eligendi sunt dies quibus purius homo continentiusque vivat, quo ad tantum sacramentum dignus accedat, qui enim manducaverit indigne, judicium sibi manducat et bibit. Alius, contra : Imo, inquit, si tanta est plaga peccati atque ulcus morbi ut medicamenta talia differentia sunt, auctoritate antistitis debet quisque ab altari removeri ad agendum pœnitentiam, et ejusdem auctoritate reconciliari. Faciat igitur unusquisque quod secundum fidem suam pie credit esse faciendum; neuter enim eorum exhorret corpus et sanguinem Domini, sed saluberrimum consilium illud honorare contendit; neque enim litigaverunt inter se, aut quisquam eorum se alteri præposuit. Zachæum dico et illum centurionem (Luc. xix; Matth. viii),

cum alter eorum, gaudens in domum suam suscepit Dominum, alter dixerit : *Non sum dignus ut intres sub tectum meum*. Ambo Salvatorem honorificantes, diverso, et quasi contrario modo; ambo peccatis miseri, ambo misericordiam consecuti, et sicut in primo populo unicuique piorum manna secundum propriam voluntatem in cor sapiebat, sic in ore uniuscujusque Christiani sacramentum illud quo subjugatus est mundus. Nam ille, honorando, non audet quotidie sumere, et ille, honorando, non audet in illo die prætermittere. Videte ergo, fratres, quia si separemini a corpore Domini, qui fideles estis, metuendum est ne fame moriamini? si autem recipitis indigne, metuendum est ne judicium manducetis et bibatis. *Angustia vobis undique*. Veritas dicit : Si male vivitis, in æternum moriemini; at non potestis bene vivere nisi ille adjuverit, nisi ille dederit. Ideo orate, et manducate, et implebitur os vestrum laude Dei et exultatione, et dicetis illi de magnis angustis liberati : *Liberasti gressus meos subtus me, et non sunt infirmata vestigia mea* (Psalm. xvi). Ad invisibile altare Dei justificatus pervenit, qui ad hoc, præsens injustus, non accedit, causam suam (sic). Cui rei concordans Apostolus dicit : *Quia si nosmet ipsos judicavimus, non utique judicemur* (I Cor. xi), pro illis, scilicet, peccatis de quibus idem Apostolus ait : *Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur* (Galat. vi). In pœnitentia, majorem in se quisquis severitatem debet exercere, ut a se ipso judicatus non judicetur a Domino, ut et idem Apostolus dicit : *Si enim nos judicavimus, a Domino non judicemur*. Ascendat itaque homo adversum se tribunal mentis suæ si timet illud, quod oportet nos exhiberi ante tribunal Christi (II Cor. v), ut illic recipiat unusquisque quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum. Constituat se ante faciem suam, ne hoc ei postea fiat; nam minatur hoc ipsum Deus peccatori, dicens : *Arguam te, et statuam te ante faciem tuam*; atque ita constituto in corde judicio, absit accusatrix cogitatio, testis conscientia, carnifex timor; inde quidam sanguis animi contentis per lacrymas profluat. Postremo ab ipsa mente, talis sententia proferatur, ut se homo judicet indignum participatione corporis et sanguinis Domini, ut qui timet separari a regno cœlorum per ultimam sententiam summi Judicis, per ecclesiasticam disciplinam a sacramento cœlestis panis interim separetur. Versetur illi ante oculos imago futuri judicii, ut cum alii accedunt ad altare Dei quo ipse non accedit, cogitet quam sit contremiscenda illa pœna, cum percipientibus aliis vitam æternam, alii præcipitabuntur in mortem æternam, a qua, his sacrosanctis mysteriis intervenientibus eruamur, et beatæ resurrectionis gloria feliciter induamur, accipientes stolam albam (animæ, scilicet, beatitudinem) incorporati nostro Redemptori; ut sicut ille et Pater unum sunt, ita et nos in ipsis unum effici mereamur (Matth. xxv), digne accipientes corpus et sanguinem ipsius in remissionem peccatorum nostrorum, et vitam nobis

aine sine mansorum, ipso præstante qui sine fine per-
manet in sæcula. Amen.

HOMILIA IX.

De vulnerato Samaritano

Vulneratos vos video, fratres mei, vulneratos vos video; et, quod est deterius, non vulneribus corporum, sed vulneribus animarum. Animarum enim vulnera tanto sublimiora sunt et immedicabilia, quanto natura animæ subtilior est corpore. Corpus enim videtur et tangitur, anima vero invisibilis est et impalpabilis; unde et requirit coeleste medicamentum illius Samaritani, id est, custodistotius humani generis Domini Jesu Christi et Salvatoris nostri, da quo Psalmista: *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam* (Psalm. cxxvi); qui hominem descendentem a Jerusalem in Jericho (ut Evangelica refert parabola) et a latronibus sauciatum, jumento imposuit duxitque in stabulum et curam illius egit (Luc. x). Quam parabolam, quia breviter prælibavimus, paululum ejus flores carpamus. Homo ille qui descendit a Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones, significat Adam, qui, de statu immortalitatis superbiendo descendens, in hanc miseram vitam devenit. Latrones in quos incidit demones sunt in quos descendens incidit; nam nisi prius intus intumisset, foris tentatus, tam facile non cecidisset. Despoliaverunt eum, id est, veste innocentie privaverunt. Plagas imposuerunt, id est, peccata nostræ conditionis, quæ jam mortalis peccando facta fuerat, intulerunt. Semivivum reliquerunt, quia beatitudinem vite immortalis exuere potuerunt, sed non sensum rationis a nobis auferre potuerunt. Ex qua enim parte et cognoscere Dominum possumus, vivimus, ex qua vero parte peccatis contabescimus et miseria deficiamus, mortui sumus et lethifero vulnere fœdati; sed Samaritanus, id est, custos, Dominus, scilicet, et Salvator noster vulneratum invenit, quia Christus in hunc mundum veniens, omnes peccatores reperit. Alligavit vulnera ejus dum præcepit, dicens: *Pœnitentiam agite* (Matth. iii). Infundit oleum cum addidit: *Appropinquavit enim regnum celorum*. Infudit et vinum, cum dixit: *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excindetur, et in ignem mittetur*. Arbores sumus, fratres, in agro Dominico constituti; Deus autem est noster agricola. Si ergo viderit nos non ferre fructum boni operis, excindet nos ab hac vita per mortem, et in ignem projiciet infernalem, ubi est bellus præ ardore, stridor dentium præ frigore; in quo igne non comburamur, elamat ipse per prophetam: *Lavami, mundi estote, auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere perverse, discite benefacere*; et iterum: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur e ritur*. Convertamur igitur ad salutem nostram, lavemus lacrymis conscientiam, extinguamus ignes concupiscentie per ignes pœnitentie. Legimus enim, Apostolo dicente, quod omnes peccaverunt et egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius (Rom. iii). Qui et iterum inestimabilem ejus gratie magnitudinem commendans, ait: *Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit*

A gratia (Rom. v), quia nimirum languorem curavit; tanto ampliore cunctis pœnitentiam gratie medentis ostendit; sicut Phariseis eundem misericordie fontem reprehendentibus quando cum Mathæo Publicano, quem postea evangelistam et apostolum fecit, aliisque compluribus manducabat et bibeat, consono voce respondit: *Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent* (Matth. ix; Marc. ii; Luc. v); seipsum insinuans verum medicum, de quo Propheta ait: *Vere languores ipse nostros tulit, et dolores ipse portavit* (Isai. lxxiii). Quia autem addidit: *Non veni vocare justos, sed peccatores in pœnitentiam*, ostendit se omnes ad pœnitentiam vocare, et electos et peccatores. Vocat namque peccatores, ut per pœnitentiam corrigantur; vocat justos, ut magis magisque justificentur. Justus ergo dum stat, summopere videat ne cadat (I Cor. x), quia nescit si tempus pœnitendi accipiet, aut digne cœnabit; peccator vero dum labitur in peccatum, de misericordia Dei præsumat, apud quem nullas patitur venire moras vera confessio, dicente Dei Spiritu per prophetam: *Mox ubi ingemueris, salvus eris*. Et: *Dic prior iniquitates tuas, ut justificeris* (Isai. xliii), quia apud Dominum misericordia et copiosa apud eum redemptio; cuius misericordie nec modum possumus ponere nec tempore definire. Stans ergo audiat quod per prophetam Dominus dicit: *In quacunque die justus peccaverit, omnis justitia ejus in oblivione erit coram me*; lapsus vero intendat quod idem in Evangelio ait: *Gaudium erit in celo super uno peccatore pœnitentiam agente* (Luc. xv). Stantibus, si ceciderint, micatur pœnam; lapsis vero, ut surgere appetant, promittit misericordiam. Et quia, fratres mei, multa illicita commisistis, debetis abstinere a licitis. Licet enim homini comedere carnes, et bibere vinum, et cætera corpori necessaria; quæ non cum saturitate pœnitentes debent sumere, sed cum sustentatione corporis, ut quæ ventri subtrahunt erogent pauperibus; ut Dominus noster, qui forma servi pauper et humilis apparere dignatus est, vossue divinitatis et divitiarum faciat esse participes, quando illam desiderabilem vocem justis audient: *Quandiu fecistis uni ex fratribus meis minimis, mihi fecistis* (Matth. xxv); ipso præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus. Amen.

HOMILIA X.

IN CENA DOMINI.

De mysteriis ejusdem diei

Coniunctum Opifex cuncta ex ordine ac mirabiliter ita disposuerit ut in rerum et temporum serie mens humana semper ad dulcedinem superæ patriæ aspiciet; sicut patenter insinuat hujus Domini cœnæ veneranda solemnitas, dignum est, fratres charissimi, ut ex credita nobis aliquo tempore dispensationis divinæ pœnia aliquatenus, prout Dominus dedit, vestris auribus infundam sermonem: vocatur enim hæc dies Cœna Domini, vocatur et natalis (alicii: et merito talibus præfulget vocabulis, quia hac eadem die mysticum Pascha Dominus cum discipulis celebrans, sacramenta corporis et sanguinis sui illis,

atque
initium
alter
igitur
invicem
dedig
Nam
dum
nobis
sicut
delict
orem
stros
charis
nos al
per C
hoc es
Hac
abluen
dulgen
die rec
tronib
dant in
indulge
myster
discipu
penetr
sacram
quinqu
gesimo
data es
pulis in
mero p
quo et
gratia d
quia qu
sancti g
quem
lege Jul
lari just
operatio
servi lib
niis ac
unde et
tranquil
canente
immutab
hujus sa
culparum
platione
deb t, in
mandato
nus (Psa
to hujus
Agnus in
mundi p
noster, q
et regnat

• Latr

atque per illos nobis, tradidit, et ipse celebrationis **A** initium fecit; eorumque pedes ablvens, ut nos ita alter alteri faciamus, exemplum præbuit. Discamus igitur, fratres, humilitatem, ab Excelso : faciamus invicem humiles, quod humiliter fecit Exceßus; nec dedignetur, quod fecit Christus, facere Christianus. Nam quid dicit? *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita et vos faciatis* (Joan. xiii). Ostendit nobis, ut si quis adversus aliquem habet querelam, sicut Dominus donavit nobis, ita nos invicem nobis delicta condonemus, et pro nostris delictis invicem oremus, atque ita quodammodo invicem pedes nostros lavemus. Nostrum est, donante ipso, mysterium charitatis et humilitatis adhibere; illius exaudire, ac nos ab omni peccatorum contaminatione mundare per Christum et in Christo, ut quod aliis dimittimus, **B** hoc est in terra solvimus, solvatur nobis in celo. Hac etiam die, toto orbe chrisma conficitur ad abluendam totius mundi culpam. Pœnitentibus per indulgentiam subvenitur, discordes ad concordiam hodie redeunt : ^a pacificantur irati iudices, et jam latronibus parcunt; patescunt carceres in toto orbe, dant indulgentiam principes criminosis, servis malis indulgentia domini. In ipsa quoque die post multa mysteria Deus et Dominus noster Jesus Christus, discipulis suis videntibus, gloriosa ascensione cœlos penetravit (Act. i). Nec sine magno mysterio tantum sacramentum feria quinta peragitur : a quinque enim quinquagenarius derivatur numerus, nam quinquagesimo die a Paschate, et lex in monte Sina populo data est (Exod. xx), et gratia sancti Spiritus discipulis in cœnaculo missa est (Act. i). Hoc autem numero perpetuitas futuræ quietis recte ostenditur, in quo et legis decalogus et mandata, et Spiritus sancti gratia donatur hominibus, ut aperte demonstretur quia quicumque divinæ legis iussa, juvante Spiritus sancti gratia, percipiunt, ad veram perfectamque requiem tendunt. Quinquagesimus etenim annus in lege Jubilæus, id est dimittens sive mutatus, appellari jussus est (Lev. xxv), in quo populus ab omni operatione quiesceret, omniumque debita laxarentur, servi liberi redirent, et annus ipse majoribus solemnibus ac laudibus divinis eminentior ceteris existeret : unde et merito per hunc numerum illa summæ pacis tranquillitas indicatur, quando, sicut Apostolus ait, canente tuba novissima : *mortui resurgent et nos immutabimur* (I Cor. xv) in gloriam; ubi cessantibus hujus sæculi laboribus et ærumnis, dimissis omnium culparum debitis, in sola visionis divinæ contemplatione cunctus electorum populus in æternum gaudebit, impleto desiderabili Domini ac Salvatoris nostri mandato ; *Vacate et videte quoniam ego sum Dominus* (Psalm. xlv). Ad cujus perpetuam visionem, finito hujus mundi curriculo, perducere nos dignetur Agnus immaculatus, Deo Patri hac nocte pro totius mundi peccatis oblati Jesus Christus Dominus noster, qui cum eodem Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula seculorum. Amen.

^a Latronibus olim parcebatur in die Cœnæ Domini,

HOMILIA XI.

IN CœNA DOMINI.

Ad populum, deinde et ad pœnitentes.

Boni homines, quia vestram fraternitatem aliter necesse est alloqui quam consacerdotes et cooperatores nostros, quibus datum est nosse mysteria regni cœlorum (Matt. xiii, Marc. iv, Luc. vii) : ideo ad vos simplici et rusticano utentes eloquio convertamur, ut tantæ solemnitatis sacramentum iuxta parvitatem nostri sensus exponamus vobis rusticitate verborum. Vocatur hæc festivitas Cœna Domini, eo quod hoc die Dominus cœnaverit cum discipulis, eisque sacramentum corporis et sanguinis sui tradiderit, ut nos ab altari per Christi ministros ista sumentes, in ipso vivamus, et spiritualiter ipso panis **B** pastis et ipso vino potati, non deficiamus in hujus peregrinationis miseria, sed anima et mente reficiamur. Qua etiam die discipulorum suorum pedes abluit, exemplum dans nobis, ut sicut ipse fecit illis, ita et nos alterutrum faceremus, id est, si quisquam nos laeserit, memores præcepti ipsius, ex corde dimittamus, ut et Pater noster, qui est in cœlis, dimittat nobis. Qua etiam nocte tentus est a Judeis, et mane crucifixus, ut maledicto quod nos per primum hominem accepimus misericorditer liberaret, et diaboli laqueis eriperet ac cœlestis vitæ januam, si præcepta ejus faceremus, aperiret. Commendat autem nobis beatus Paulus apostolus, *qui raptus fuit usque ad tertium cœlum* (II Cor. xii), præcepta vivendi quæ faciamus, dicens : *Maneant in vobis fides, spes, charitas, major autem est charitas* (I Cor. xiii). **C** Spes autem est futurorum bonorum expectatio, quæ exprimit humilitatis affectum et sedulæ servitutis obsequium; spes autem dicta quod sit pes et progrediendi facultas, quia quisque dum peccatum amat, futuram gloriam non sperat. Ille enim fiducialiter sperat, qui Domini mandata fideliter servat : *spe enim, ut ait Apostolus, salvi facti sumus* (Rom. vii). Ideo non nisi a Domino, Deo petere debemus quidquid speramus nos vel bene operaturos vel pro bonis operibus adepturos. Ponamus igitur spem nostram in Domino, instruite David et dicente : *Mihi autem adherere Deo bonum, ponere in Domino Deo spem meam* (Psalm. lxxii); et iterum : *Spes mea in Deo est*. Fides est iustitiæ fundamentum, quam nulla opera bona præcedunt, et ex qua omnia bona procedunt. Ipsa nos a peccatis omnibus purgat, mentes nostras humilitatis Deo reconciliat, spem nobis futuræ remunerationis inspirat, augeat in nobis virtutes sanctas, ac nos in earum possessione confirmat : *sine fide enim, (ut ait Scriptura,) impossibile est placere Deo* (Hebr. xi), quia nemo potest ad veram pervenire beatitudinem nisi per fidem, fidem illam scilicet quæ per dilectionem operatur (Gal. v); quæ, ut Jacobus apostolus ait, *fides sine operibus mortua est* (Jac. ii); et iterum : *Quid proderit (fratres mei) si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat* (Ibid.)? Nunquid bene vivit, et bene vivendo fidem rectam

custodit? Caritas est mater, fons et origo omnium virtutum. Ipsa est omnis præcepti finis, de qua dicit Apostolus: *Finis autem præcepti est caritas de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta* (Tit. i). Unde Dominus ait: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem* (Joan. xix). Omne enim mandatum de sola dilectione est, et omnia unum præceptum sunt, quia quidquid præcipitur, in sola charitate solidatur. Ut enim ait apostolus: *Deus caritas est, et qui manet in charitate, in Deo manet et Deus in eo* (I Joan. iv). Quatuor autem modis caritas consistit: hoc est, in dilectione Dei, quæ prima est; secunda si nosmetipsos secundum Dominum amemus; tertia, proximos; quarta, etiam inimicos. Dominum ergo plus quam nos diligere debemus; proximum, sicut nos; inimicum, ut proximum. Hæc est enim vera caritas quam habere debemus invicem, sicut Dominus ostendit et docuit dicens: *Diligite invicem, sicut et ego dilexi vos; hac majorem dilectionem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (Joan. xv). Si autem et animam poni oportet, quanto magis votum et studium majus debet intelligi? Difficile quippe est vim charitatis exprimere, cum omnia Dei præcepta sola possidet caritas, dicente beato Augustino: Totam magnitudinem et altitudinem divinorum eloquiorum secunda possidet caritas qua Dominum proximumque diligimus. Hæc in adversitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione utissima, in hospitalitate largissima, inter veros fratres lætissima, inter falsos patientissima. Et quia de his tribus præceptis aliquantisper locuti sumus, dicamus quid inter se differant. Fides in spem proficit, spes vero ad charitatem. In præsentia tria sunt, in futuro sola caritas sanctorum angelorum et Dei, et tunc quidquid fides et spes promiserant consummabitur. Majus ergo est quod semper erit quam quod aliquando cessabit, quia sola caritas ibi perfecta erit cum perfectos Deo, a quo est donata, conjunxerit. Sed quia hæc et alia bona nequaquam a Domino obtinere poterimus, nisi oratione, jejuniis et elemosynis, dicamus breviter quanta hæc humanæ salutis præstent beneficia, si, ut decet, a nobis fuerint frequentata. Modum namque orationis sanctissimus martyr Cyprianus nos docet, dicens ut cum stamus ad orationem, vigilare et incumbere ad preces toto corde debeamus. Cogitatio omnis carnalis et spiritalis abscedat, nec quidquam animus cogitet quam id solum quod precatur. Ideo et sacerdos ante orationem præfatione præmissa, parat fratrum mentes dicendo: Sursum corda, ut respondens plebs, Habemus ad Dominum, admonetur nihil aliud quam Dominum cogitare debere, ut claudatur pectus contra adversarium et soli Deo pateat, nec ad se hostem Dei tempore orationis accedere patiatur. Obrepat enim frequenter et penetrat, et subtiliter fallens, preces nostras a Deo avocat, ut aliud habeamus in corde et aliud in voce. Nam cum quali devotione et reverentia sit orandum, beatissimus et sanctissimus Pater Benedictus demonstrat, dicens: Si cum homi-

nibus potentibus volumus aliqua suggerere, non possumus nisi cum humilitate et reverentia, quanto magis Domino Deo universorum cum omni humilitate et devotionis puritate supplicandum est, cum non in multiloquio, sed in puritate cordis et compunctione lacrymarum nos exaudiri sciamus? Illinc Dominus in Evangelio: *Cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus alterum* (Matth. vi). Hinc iterum: *Nisi remisistis hominibus peccata eorum, nec Pater vester, qui in caelis est, dimittet vobis peccata vestra*. Hinc rursus ait: *Date et debitoribus vestris, dimittite vobis* (Ibid.). Hinc in institutione orationis, conditionem pietatis posuit, dicens: *Dimittite nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Ibid.). Ille recte sui delicti veniam postulat, qui hoc prius quod in eum delinquitur relaxat (Matth. v): dimittamus ergo quod debetur nobis. Relinque proximo tuo (ait Salomon) nocenti te, et tunc, deprecanti tibi, peccata solvantur (Eccli. xxviii). Ait enim apostolus Paulus, *Volo itaque viros orare in omni loco levantes sanctas manus sine ira et disceptatione* (I Tim. ii); sanctæ enim manus sunt, ut ait Ambrosius, quando cor mundum est, quia ipsa est Domino acceptabilis oratio quæ funditur sine odio fraterno. Ait autem Dominus: *Oportet semper orare et non deficere* (Luc. xvi); et Paulus apostolus ait: *Semper gaudete, sine intermissione orate* (I Thess. v). Quis autem potest semper orare ac sine defectu et intermissione precibus insistere, ut nec alimentum sumendi nec dormiendi tempus habeat? Cui ergo dicendum est, *Oportet semper orare et non deficere*, nisi ei qui canonicis horis quotidie, juxta ritum ecclesiasticæ traditionis, psalmodiis precibusque consuetis Dominum laudare et rogare non desistit? Et hoc est quod Psalmista dicebat, *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo* (Psal. xxxiii). Sedulæ autem preces provocant animam Judicis ad misericordiam, et sicut militi sine armis ad bellum exire non convenit, ita homini Christiano procedere quolibet sine oratione non expedit. Eredientes de hospitio armet oratio, regredientibus de platea animo occurrat. Quidquid Christianus inchoat, antea dirigat orationem ad Dominum; quidquid perficit, et hoc cum oratione perficiat, et semper, sensu, mente, voce et opere, omnipotentem Dominum oret, ut de ea velle dicere, pariter et facere, et ea usque ad boni operis perseverantiam retinere quibus ad vitam perpetuam feliciter pervenire concedat: frequenter orationibus insistat, et mala sua præterita cum lacrymis et gemitu quotidie in oratione Deo confiteatur, et caveat ne ad hoc rursus proruat quod se planxisse agnoscit. Meminisse enim debet quod dicitur, *Ne iteres verbum in oratione tua* (Eccli. vii): quo videlicet dicto vir sapiens nequaquam nos prohibet sæpe veniam petere, sed culpas iterare; ac si aperte dicat: Cum male gesta desleveris, nequaquam rursus facias quod cum precibus iterum plangas. Sciat autem fraternitas vestra quia tunc pretiosior sit oratio cum conjuncta fuerit elemosynæ; inefficax enim petitio est (ut ait beatus Cyprianus) cum precatur Do-

minum sterilis oratio. Nam si *omnis arbor non faciens fructum bonum excidetur et in ignem mittetur* (Matth. iii), utique et sermo non habens fructum, promereri gratiam Domini non potest, quia nulla operatione fecundus est. Et ideo Scriptura divina inseruit dicens: *Bona est oratio cum jejuniis et elemosyna* (Tob. xi). Nam qui in die iudicii præmium pro operibus et elemosynis redditurus est, hodie quoque ad orationem cum operatione venienti benignus auditor est. Sic Cornelius centurio, cum oraret meruit audiri, faciens multas elemosynas et orans semper Dominum. Hinc circa horam nonam astitit angelus testimonium reddens operibus ejus et dicens: *Corneli, orationes tuæ et elemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam coram Domino* (Act. x). Cito orationes ad Dominum ascendunt, quæ ad eum merita nostri operis afferunt, unde et per Jeremiam prophetam dicitur: *Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum* (Thren. iii). Ad Dominum quippe corda cum manibus levare est orationis nostræ studium cum merito boni operis conjungere. De hoc et sanctus Leo papa: *Oratione* (inquit) *propitiatio queritur, jejuniis concupiscentia carnis exstinguitur, elemosynis peccata redimuntur; in orationibus fides permanet recta, in jejuniis invicta, in elemosynis mens benigna; hoc enim perfectum et rationabile jejunium quo noster externus homo jejunat et interior orat, et facilius per jejunium oratio penetrat in cælum. Jejunia fortia tela sunt adversus tentamenta dæmoniorum; cito enim per abstinentiam devincuntur, cum jejunia bonis operibus Deo acceptabilia sunt. Qui autem cibis abstinent, et prave agunt, demones imitantur, quibus esca non est et nequitia semper est: ille enim demum bene abstinet a cibis qui et a malitiæ actionibus et a mundi jejunat ambitionibus. Necessaria namque sunt animæ nostræ jejunia, sicut vulneribus medicina: medelam enim conferunt vitæ perpetuæ, ita tamen ut duarum rerum testimoniis commendentur, orationis scilicet ac misericordiæ: sicut et Dominus per prophetam dicit: *Nonne hoc est magis jejunium quod elegi; dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentis, dimitte eos qui confracti sunt liberos, et omne onus dirumpes; frange esurienti panem tuum, et egenos vogosque induc in domum tuam; cum videris nudum, operi eum et carnem tuam ne despexeris; tunc erumpet quasi mane lumen tuum, et sanitas tua citius oriatur, et erit ante faciem tuam justitia tua, et gloria Domini colliget te; tunc invocabis et Dominus exaudiet; clamabis, et dicit: Ecce adsum* (Isa. lvi). Illud ergo jejunium Deus approbat quod ad ejus oculos manus elemosynarum levat, quod cum proximi dilectione agitur, quod pietate conditur. Quod ergo tibi subtrahis alteri largire; et unde caro affligitur, inde egentis proximi caro reparetur. Hinc etiam per prophetam Dominus dicit: *Cum jejunaretis et plangeretis, nunquid jejunium jejunastis mihi? et cum comeditis et bibitis, nunquid non vobismetipsis comeditis et vobismetipsis bibitis?* (Zach. vii). Sibi enim comedit et bibit qui alimenta corpo-*

ris, quæ sunt communia dona conditoria, sine indigentibus percepit; et sibi quisque jejunat, si ea quæ ad tempus subtrahit non pauperibus tribuit, sed ventri postmodum offerenda custodiat. Hinc per prophetam Joëlem dicitur: *Sanctificate jejunium* (Joel. i); jejunium quippe sanctificare est adjunctis bonis aliis dignam carnis abstinentiam ostendere: qui enim vult ordinate dare elemosynam, a seipso debet incipere et eam sibi primum dare. Est enim elemosyna opus misericordiæ, verissimeque dictum est: *Miserere animæ tuæ placens Deo* (Eccles. xxx). Propter hoc renascimur ut Deo placeamus, quia merito displicet quod nascendo contraximus: hæc est prior elemosyna quam nobis debemus: *Date elemosynam et ecce omnia munda sunt vobis* (Luc. xi). Non solum ergo qui dat esurienti cibum, sitienti potum, nudo vestimentum, peregrinanti hospitium, fugienti latibulum, ægro vel incluso visitationem, captivo redemptionem, non sano medelam, errantem viam, deliberanti consilium, et quodeunque necessarium indigenti; verum etiam qui dat veniam peccanti, elemosynam dat; et qui emendat verbo eum in quem potestas ei datur, vel coercet aliqua disciplina; et tamen peccatum ejus quo ab illo læsus est vel offensus, dimittit ex corde, vel orat ut dimittatur ei, non solum in eo quod dimittat atque orat, verum etiam in eo quod corripit et aliqua emendatum poena plectit, elemosynam dat, quia misericordiam præstat. Raphael quoque angelus, ut elemosyna libenter ac largiter detur, hortatur dicens: *Bona est oratio cum jejunio et elemosyna, quia elemosyna liberat a morte, peccata ipsa purgat* (Tob. xi). Ostendit orationes nostras ac jejunia minus posse nisi elemosynis adjuventur. Duæ namque sunt elemosynæ: una corporis, egenti dare quidquid poteris; altera spiritualis, dimittere a quo læsus fueris. *Vendite, inquit, quæ possidetis, et date elemosynam* (Luc. xii). Et iterum: *Date elemosynam, et ecce omnia munda* (Luc. xi), scilicet, vobis. Et Salomon ait: *Redemptio animæ viri, divitiæ suæ: qui autem miseretur pauperi, beatus erit* (Prov. xii). Et iterum Scriptura: *Conclude elemosynam in sinu pauperis, et hæc pro te exorabit ab omni malo; sicut ignem ardentem exstinguit aqua, ita elemosyna peccatum* (Eccles. xxix; Prov. xiv; Eccles. iii). Et iterum: *Qui obtulit aures suas ne audiat pauperem, et ipse invocabit Dominum, et non erit qui exaudiat eum* (Prov. xxi), neque enim misericordiam Dei mereri poterit, qui misericors ei non fuerit; aut impetrabit de divina pietate aliquid in precibus, qui ad precem pauperis non fuerit humanus. Quod iterum in Psalmis Spiritus sanctus declarat et probat, dicens: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus* (Psal. lxx). Et Daniel legitur tale dedisse consilium Nabuchodonosor: *Propterea, rex, placeat tibi consilium meum, et peccata tua elemosynis redime, et iniustitias tuas miserationibus pauperum: et erit Dominus patiens in peccatis tuis* (Dan. iv.). Hic si peccata sua elemosynis redimere

noluisset, utique nec evadere mala quæ perpessus est potuisset. Deo enim elemosynis pauperum feneratur; et cum datur minimis, Christo datur. Ipse enim in iudicio suo dicturus est: *Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi potum; nudus fui, et vestistis me, etc. Et, quod fecistis uni de minimis fratribus meis, mihi fecistis. Et tunc audient vocem illam beatam: Venite, benedicti Patris mei, percipite paratum vobis regnum ab origine mundi (Math. xxv.).* Beatus vero Tobias, filium monens ut elemosynas faceret, ait inter alia: *Ex substat utia tua, fac elemosynam, fili mi, et noli avrtere faciem tuam ab ullo paupere; ita enim fiet ut nec a te acerbitur facies Domini. Quomodo poteris, ita esto misericors. Si multum tibi fues, abundanter tribue; si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri stude. Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis, quoniam elemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram summo Deo elemosyna omnibus facientibus eam (Tob. iv).* Misericordia vero a compatiendo alienæ miseriæ vocabulum sortita est: ista porro bonorum operum exercitia melius, imo instantius fiunt a nobis cum ex recordatione peccati compungimur, et compungendo peccata confitemur, sicut ad remedia penitentiae confugimus. Bonum est homini semper ante oculos propria adhibere delicta, secundum Psalmi sententiam: *Et peccatum meum contra me est semper (Psalm. l.).* Servo Dei tanta debet esse peccati recordatio, ut ea quæ gessit semper cum lacrymis consteatur; unde et Psalmus dicit: *Conversus sum in arumna dum configitur spina: peccatum meum cognitum tibi feci, et dixi: Pronuntiabo adversum me iniquitates meas Domine, et tu remisisti impietatem peccati mei (Psalm. xxxi).* Salomon ait: *Qui abscondit scelera sua, non dirigitur; qui autem confessus fuerit et reliquerit ea, misericordiam consequetur (Prov. xxviii).* Hinc beatus Job: *Quapropter et ego non parcam ori meo (Job. vii).* Ori parcat suo qui confiteri malum quod fecit erubescit. Sed justus ori suo non parcat quia nimirum iram iudicis districtam præveniens, verbis contra se propriæ confessionis non parcat: hinc Psalmista ait: *Prævenimus faciem ejus in confessione (Psalm. xciv).* Hinc scriptum est: *Dic tu iniquitates tuas, ut justificeris (Isa. xlii.);* ex eo enim unusquisque justus esse incipit ex quo sui accusator exstiterit. Confessio enim penitentiam monstrat, penitentia satisfactionem ostendit, satisfactio veniam sibi divina pietate conciliat: nec enim poterit indulgentia tribui, nisi ira Dei possit confessione placari. O veneranda pietas Dei! Peccavimus et parcat! deliquimus et ignoscit! Offendimus et adhuc placatus existit! Unde, qualis erga justos sit demonstrat, dum talem se erga peccatores ostendit; nec peccator jam poterit excusari qui confessione, per quam venia nascitur, non properavit amplecti, ne posset reus gemino crimine delinere: dum primo legem contempsit, ut delinqueret, et confessionis remedia amplecti noluit, ut periret. Ergo quisquis peccator ea remedia neglecti post

peccatum, et qui peccando divina contempsisti præcepta, confessio afferat salutem, cui contemptus accelerat mortem.

Confiteantur singuli, quæso vos, fratres, delictum suum, dum adhuc qui deliquit in sæculo est, dum admitti confessio ejus potest: illi se anima prosternat, illi mens tota satisfaciatur, illi spes omnis incumbat. Rogare generaliter debemus, dicit ipse: *Revertimini, inquit, ad me in toto corde vestro, simul in jejuniis, fletu et planctu.* Duo sunt namque genera compunctionis quibus semetipsos Domino in arca cordis immolant fideles; nimirum si Dominum sitiens anima prius timore compungitur, vel postea amore. Prius sese in lacrymis afficit, quia dum peccatorum suorum recordatur, pro his perpeti supplicia æterna pertimescit; at dum longa mortis anxietate fuerit formido consumpta, quedam jam de præsumptione veniæ securitas nascitur, et in amorem cœlestium gaudiorum animus inflammatur: et qui prius flebat ne duceretur ad supplicium, postmodum flere amarissime incipit, quia differtur a regno. Contemplatur etenim mens qui sint illi angelorum chori, quæ ipsa societas beatorum spirituum, quæ majestas æternæ visionis Dei, et amplius plangit quia bonis perennibus deest quam flebat prius cum mala æterna metuebat. Utramque autem nostræ compunctionis hostiam grataiter accipere dignetur Christus, qui et pro peccato lugentibus atque afflictis clementer errata dimittit, et pro ingressu vitæ cœlestis tota mentis intentione ferventes, æterna suæ visionis luce reflcit Jesus Christus Dominus noster. Ad vos præterea nunc spiritualis noster sermo transfertur, quos sub penitentis habitu constitutos, facie squalida et crine demisso peccamina vestra planxisse, et vitia carnis in vobis mortificasse, quantum homini videre possibile est, consideramus. Ante omnia autem vobis scire necesse est quia, licet impositionem manuum nostrarum accipere cupatis, tamen absolutionem peccatorum vestrorum consequi non potestis antequam per compunctionis gratiam divina pietas vos absolvere dignabitur: tunc enim, ut beatus dicit Gregorius, vera est absolutio præsentis, cum interni arbitrium sequitur iudicis. Quod bene quadrupani mortui resuscitatio illa significat quæ videlicet demonstrat quia prius mortuum vocavit Dominus et vivificavit, dicens: *Lazare, veni foras (Joan. xi);* et postmodum is qui vivens egressus fuerat, a discipulis est solutus, sicut scriptum est: *Cumque egressus esset qui ligatus fuerat inquit, tunc dixit discipulis: Solveite eum, et sinite abire (Ibid.).* Ecce illum jam viventem discipuli solvant quem Magister resuscitaverat mortuum! si enim discipuli Lazarum mortuum solverent, fetorem magis ostenderent quam virtutem. Ex qua consideratione intendendum est quod nos debemus per pastorem auctoritatem eos solvere quos agnoscimus auctorem nostrum per suscitantem gratiam vivificasse: quæ nimirum vivificatio, ante operationem rectitudinis, in ipsa jam cognoscitur confessione peccati. Unde et huic ipsi mortuo Lazaro nequaquam dicitur, Revivisce, sed

Veni foras : Omnis quippe peccator intra conscientiam abscondit se, introrsus latet, in suis penetralibus occultatur, sed mortuus venit foras, dum peccator nequitias suas sponte confitetur. Lazaro ergo dicitur, *Veni foras*, ac si aperte cullibet mortuo in culpa diceretur : Cur reatum tuum intra conscientiam abscondis ? foras jam per confessionem egredere, qui apud te interius per negationem lates. Veniat itaque jam foras mortuus, id est, culpam confiteatur peccator, venientem vero foras solvant discipuli, ut pastores Ecclesie penam amoveant quam meruit, quia non erubuit confiteri quod fecit. Si ergo, fratres charissimi, de perpetratis malis Deo satisfaciatis, indeque erubescitis ; et non ulterius ad perpetrata mala animo redire deliberatis, ostendite nobis signum vestrae ad Dominum conversionis et regressionis, ut simul cum angelis quibus *est gaudium in caelo super uno peccatore penitentiam agentem* (Luc. xv), de vestro reditu gaudere possimus.

(Post datam a penitentibus signum suae ad Dominum regressionis, idque in altum clatis dexteris, ut ante homilia octava rursus sic dicere orsus est episcopus.)

Deo plissimo et semper misericordissimo omnes in commune referamus gratias, qui dixit : *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (Isa. vi), quoniam non solum vestram poenitentiam, sed et dignos poenitentiae fructus in vobis aspicimus. Ait ergo B. Joannes Baptista et Domini nostri Jesu Christi praecursor ad turbas : *Facite dignos fructus poenitentiae* (Math. iii, Luc. iii) ; quibus verbis notum est quod amicus Sponsi, non solum fructus poenitentiae sed dignos poenitentiae fructus admonet esse faciendos : aliud namque est fructum facere, aliud digne poenitentiam agere. Ut enim secundum dignos poenitentiae fructus loquamur, sciendum est quia quisquis illicita nulla commisit, huic jure conceditur ut licitis utatur, sique pietatis opera faciat, ut tamen, si noluerit, ea quae mundi sunt non relinquit ; poenitentiam quippe agere et perpetrata mala plangere, et plangenda non perpetrare, si duplicem videlicet fructum, debet habere in poenitentia omnis peccator, sive quia malum per audaciam perpetravit. Ille ergo poenitentiam digne agit qui reatum suum satisfactione legitima plangit, condemnando scilicet ac deflendo quae gessit. Omnipotens quippe Deus contritionem querit, fletibus flectitur, logentes laetificat, poenitentibus praesto est. Magnus profectus est lacrymarum : plorando servus propitiatur Domino, filius lacrymis mitigat patrem, et asperam matrem plorans mulcet parvulus : ita ergo et peccator profusus fletibus removet iram Dei. Petrus namque trianam negationem lacrymis diluit ; scriptum est enim : *Et recordatus Petrus, flevit amare* (Matth. xxvi, Marc. xiv, Luc. xxii) ; dicit vero David *Venite, adoremus et plorems coram Domino qui fecit nos* (Psal. xc). Et iterum : *Fuerunt mihi lacrymae meae pines die ac nocte* (Psal. xli). Et : *Potum meum cum fletu miscebam, stratum meum per singulas noctes lacrymis rigabo* (Psal. ci). Et ite-

A rum : *Deus, vitam meam annuntiare tibi, posuisti lacrymas meas in conspectu tuo* (Psal. lv). Oportet igitur nos salutem nostram lugere perditam, atque animam nostram mortuam lamentari, ut cum de hoc saeculo abstracti fuerimus, ad vitam mereamur pervenire perpetuam, quam non aliter consequemur nisi perseverantia boni operis. Virtus etenim boni operis perseverantia est, et voce Veritatis dicitur : *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Math. x, et xxiv). Incassum quippe bonum agitur si ante terminum vitae deseratur ; et haec praeepto legis (Exod. xxix, et Levit. ii) cauda hostiae in sacrificio jubebatur offerri : in cauda quippe finis est corporis, et ille bene immolat, qui sacrificium boni operis usque ad finem debitum perducit actionis.

Hinc Joseph inter reliquos fratres talarem tunicam habuisse describitur (Gen. xxxvii) : tunica quippe usque ad talum est opus bonum usque ad consummationem ; et tunc placet Domino nostra conversatio, quando bonum quod inchoamus perseveranti fine complemus. Bonum ergo non coepisse, sed perfecisse virtus est ; nam non inchoantibus praemia promittuntur, sed perseverantibus dantur. Semper in vita hominis finis querendus est, quia Deus non respicit quales antea fuerimus, sed quales circa vitam finem erimus : unumquemque enim Deus de suo fine non de vita judicat. Persistamus igitur, charissimi, omni cum intentione divinis in obsecrationibus, ut ea quae sibi placita sunt faciat nobis cum sua benedictione inchoare, et usque ad perseverantiam bona perducere consummatione ; quia α et ω , principium et finis (Apoc. i), Jesus Christus Dominus noster, qui cum Patre regnat Deus in unitate Spiritus sancti, per omnia saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XII.

IN DIE COENAE DOMINI.

De vera charitate ad populum.

Fratres dilectissimi, quia veraciter in conscientia mea dicere non valeo hoc quod beatus Gregorius Romanae urbis pontifex, doctrina omnique bonitate redundans, dixisse legitur ad populum. Saepo vos admono, charissimi, prava opera fugere, mundi hujus inquinamenta devitare, etc., valde doleo ac mœrore languesco. Cum etiam illud ad memoriam reduco quod Dominus per Ezechielem prophetam torpentibus ac negligentibus comminatur sacerdotibus : Si, inquit, *non annuntiaris iniquo iniquitates suas, sanguinem ejus de manu tua requiram* (Ezech. iii) ; et me pigram ac desidem ad hoc opus esse recognosco, totis visceribus contabesco. Dum enim timeo de me, et dum formido de animabus mihi commissis, duplici timore ac dolore consumor. Et ideo cum Psalmista clamo : *Cor meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea* (Psal. xxxvii). Quocirca, etsi non abundantes rivos, certe vel qualescunque guttas poterimus animabus vestris infundere ; procurabimus ut fructifera nostri cordis terra, accepto verbi Dei semine, germinet honorum operum messem, ut veniens Dominus copiosum in vobis

invenire gaudeat fructum. Nunc quoque multis sæculi occupationibus præpediti, brevi sermone, sed vestræ salutis alioqui accommodato uti decrevimus. Quæ ergo sit illa brevis Apostolus insinuat dicens : *Finis præcepti est charitas de corde puro et conscientia bona et fide non ficta* (I Tim. 1). Ista, breviter attestante B. Augustino, et ut teneatur memoriter, est suavis; et ut custodiatur fideliter, dulcis. Hanc qui nescit querat, ut querendo inveniat. Pulset ad ostium amici, et petat panem : ostium amici allegorice divini intelligentia sermonis est. Pax intelligenti, charitas, propter majorem appetitum necessitatis. Nam sicut sine pane aliis cibis omnibus appositis mensa inops esse videtur, sic sine charitate cæteræ virtutes quasi nihil esse probantur. Hanc qui invenerit, gustet quam suavis est; hortante Propheta : *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus* (Psal. xxxiii). Hanc qui habere possunt in Deo manent, et Dominus in illis, quoniam Deus charitas est. Et vos, fratres, si divites esse cupitis, veras divitias amate, quia ille vere dives est, in quo Deus habitare dignatur. Si dulcedinem æternæ suavitatis gustare vultis, veram charitatem tenete, non illam quæ tantum promittitur ore et non servatur in corde, sed illam quæ sic ex ore profertur, ut tamen in corde teneatur, Joanne apostolo monente : *Filioli, non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate* (I Joan. iii). Licet ergo, fratres, admonitione salutari omnes egamus, et omnibus in commune proficiat, illis tamen magis est necessaria qui majoribus capitalium criminum vinculis alligati esse noscuntur, et qui diabolicis sponte se tradiderunt illecebris, a quibus non valent se per se exerere, nisi valida manus misericordie Dei eos eripuerit. Et quoniam medicorum vices, nos episcopi, quamvis indigni, tenere videmur, ut male habentibus remedia consolationis adhibeamus : convertam me ad illos qui antidoto reconciliationis et renovationis indigent, quia renovari possit sicut aquilæ juvenus eorum (Psal. cii), ipso adjuvante qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XIII.

IN DIE COENÆ DOMINI.

De filio prodigo, ad penitentes.

Audistis sæpe, fratres, Apostolum dicentem quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum (I Tim. 1); unde gaudendum est generaliter, et nobis et vobis. Quocirca nolite desperare, nolite metuere, nolite diffidere. Non legimus Dominum manducasse cum principibus et potentibus sæculi; sed cum peccatoribus et publicanis; venerat enim querere et salvum facere quod perierat (Luc. xix). Et propterea parabolam de duobus cujusdam filiiis, quam ipse discipulis suis et turbis Judæorum insinuare dignatus est, quia vos audire congruit, et ad vos pertinere dignoscitur, breviter perstringimus. Homo quidam habuit duos filios, et dixit adolescentior ex illis patri : *Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit* (Luc. xv); et divisit illis

A substantiam : pars substantiæ quæ minorem filium contingit, ipse sensus in homine rationalis est, quem minor filius, per quem vos intelligi potestis, expetit a patre, cum homo sua potestate delectatus, per liberum arbitrium sese regere atque a dominio sui conditoris quæsitivè eximere. Et non post multos dies, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, et ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose. Longe profectus est, non locum mutando, sed animum : quanto enim quisque plus in pravo opere delinquit, tanto a Deo longius recedit. Et postquam omnia consumpsisset, facta est fames valida in regione illa; omnia quæ dissipavit, ornamenta naturæ quæ consumpsit significat. Quæ ornamenta, quasi exponit Psalmista ubi dicit : *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus et similis factus est illis* (Psal. xlviii). Et ipse cepit egere, et adhæsit uni civium regionis illius (Joan. xiv); unus civium regionis illius cui egens adhæsit, ille est qui princeps mundi a Domino vocatur, hoc est diabolus. Et misit illum in villam suam, ut pasceret porcos; in villam mitti est substantiæ mundialis cupiditate subjugari : porcos pascere est ejus opera, id est peccata, operari, quibus immunus spiritus gaudeat. In se autem reversus dixit : *Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereor; surgam et ibo ad patrem meum et dicam ei : Pater, peccavi in cælum et coram te, jam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut unum ex mercenariis tuis*. Vox ista vox vestra debet esse, quos diabolus misit ad villam pascere porcos. Et propterea, postquam lapsi fuistis in barathrum capitalium criminum, non fuistis ausi aspirare ut vocaremini filii Patris; sed mercenarii locum hactenus quæstistis. At si vos viderit Pater cor habere contritum, et deinceps dilexeritis inimicos, et benefeceritis odientibus vos, pro calumniantibus oraveritis, eleemosynam pauperibus secundum possibilitatem vestram porrexeritis, egenos in domibus vestris receiveritis, faciet de vobis sicut de filio prodigo fecisse subsequenter legitur. Cum autem adhuc longe esset, vidit illum pater ejus, et misericordia motus est, et occurrens cecidit super collum ejus, et osculatus est eum. Et post pauca fratri illius majori ait : *Epulari et gaudere oportebat, quia frater tuus mortuus fuerat et revixit, perierat et inventus est*. Si ergo vos veraciter ac puriter confessi estis et conversi de vana vestra conversatione, et veterem hominem exueritis cum actibus suis; eumque qui secundum Dominum creatus est, in justitia et sanctitate inducere volueritis, tunc nos epulari et gaudere oportet ob fratrem nostrum qui mortuus fuerat et reviviscit, qui perierat et inventus est. Videte ergo ut gravia facinora, quæ fallente diabolo commisistis, cum gemitibus et suspiriis, quandiu vixeritis, lugeatis : et quomodo non deerunt vobis quotidiana peccatorum minorum vulnera, sic nunquam desint eleemosynarum et orationum remedia. Diem mortis semper præ oculis habete, quia mors venire non tardat, et qui usque hodie in publica

pœnitentia cilicio induti fuistis, induite deinceps sobrietatem, abstinentiam, temperantiam; et cum in vestrum aut alienum convivium veneritis, potius requirite olera et legumina quam epularum superflua, ne per ebrietatem aut gulam inimicus vester invisibilis verum locum in vobis habere valeat. Et ne fiant (quod absit) *novissima vestra pejora prioribus*, hoc ideo præmonemus ut semper timorem et formidinem Dei ante oculos habeatis. Et talis sit timor ut desperatio non se intermiscet, quia Dominus paratus est semper recipere peccatores ad pœnitentiam converti volentes. Ad hanc autem promissionem, id est, ne desperetis de clementia Dei, confirmandam, referam vobis hoc quod beatus Gregorius in quadam homilia sua narrat de quodam, qui in monasterio suo ad conversationem venit, dicens: Præsenti anno in monasterio meo, quod juxta beatorum martyrum Joannis et Pauli ecclesiam positum est frater quidam ad conversionem venit, et devote susceptus est, sed ipse devotius conversatus est quidem, sed hunc ad monasterium frater suus corpore non corde secutus est. Nam valde conversionis vitam et habitum detestatus, in monasterio ut hospes habitabat, et monachorum vitam fugiens moribus, recedere a monasterii habitatione non poterat, quia vel quid ageret vel unde viveret non habebat. Erat ejus pravitas cunctis onerosa, sed hanc omnes æquanimiter pro fratris ejus amore tolerabant. Nam superbus et lubricus, quæ prius cum hoc sæculum sequeretur, vitia nesciebat: irridebat vero si quis reprehendere voluisset. Itaque cum habitu sæculari vivebat in monasterio, verbis levis, moribus instabilis, mente timidus, veste incompressus, actione dissipatus: mense autem Julio nuper elapso, hujus quam noster pestilentia clade percussus est. Qui ad extremum veniens urgeri cœpit ut animam redderet, et ultima jam corporis parte præmorta, vitiatibus, sola peccatori lingua remanserat. Fratres aderant, ejusque exitum, in quantum Deo largiente poterant, oratione juvabant. At ille subito draconem venire conspiciens, magnis quippe vocibus clamare cœpit, dicens: Ecce draconi ad devorandum datus sum; propter vestram præsentiam devorare non potest. Quid mihi moras facitis? date locum ut ei devorare me liceat. Cumque hic, fratres, ut signum sanctæ crucis imprimeret, admonerent, respondebat virtute qua poterat, dicens: Volo me signare, sed non possum, quia dracone premor: spuma oris ejus faciem meam linivit, guttur meum ore ejus suffocatur, ecce ab eo brachia mea comprimuntur, quia jam et caput meum in suo ore absorbit. Cumque hoc ille pallens, tremens et moriens diceret, cœperunt fratres vehementius orationibus insistere et ab oppressione draconis præsentis suis precibus adjuvare: cum repente liberatus cœpit magnis vocibus clamare dicens: Deo gratias, ecce discessit; ecce exiit, ante orationes vestras fugit draco qui me acceperat. Mox autem secuturum se Dominum, et esse monachum devovit; atque a tempore illo, nunc febribus premitur, nunc doloribus fatigatur. Morti quidem subtra-

actus est, sed adhuc plenius vita restitutus non est. Vos etiam, fratres, post exhortationem quam habuimus ad pœnitentes, mecum admoneo ut unusquisque nostrum recurrat ad conscientia suæ secreta, et interroget semetipsum qualiter per totum annum, maxime his sacris diebus, conversatus est; et si invenerit in corde suo spinas et tribulos delictorum, studeat auxiliante Deo quantocius evellere, et evellendo eradicare; hisque eradicatis fodiat vomere salutare, ac stercora, id est bona opera, immittat ut possit facere fructum: et, si vel hodie pariter confessus ac devote conversus fuerit, ut valeat dignus interesse solemnitati præsentis diei, quæ, quia in eo Dominus cum apostolis suis cœnavit, Cœna vocatur, videat summopere ut sacramenta corporis et sanguinis Domini digne recipere queat, quatenus potius salutem quam damnationem sibi acquirat. Lavet prius lacrymis pedes cordis, et postea pedes pauperis, quia peccatorum vita jam indigna esse non potest, quæ fletibus lavatur: faciat eleemosynam secundum posse suum, scriptum est enim: *Ignem ardentem exstingui aqua, et eleemosyna resistit peccatis (Eccl. xxix)*. Hinc iterum dicitur: *Conclude eleemosynam in sinu pauperis, et hæc pro te exorabit (Ibid.)*. Non ergo abhorreamus penitentes istos propter magnitudinem scelerum suorum, quia potest fieri quod multi sint inter nos qui pejora commiserint; et quamvis in ejusmodi facinora dilapsi sint, hi tales quamvis se esse existimant, illos tamen feliciores dicere non dubitamus qui in sæculo a Domino flagellantur: *Quos enim amat, arguit et castigat, flagellatque omnem filium quem recipit (Hebr. xii)*. Sed quantum de istis gaudendum, tantum de illis lugendum qui neque ad confitenda peccata, neque ad pœnitentiam agendam converti dignantur, et minime ob hoc a Domino flagellantur. Reservantur, proh dolor! ad supplicium futurum. De quibus Psalmista: *In labore hominum non sunt et cum hominibus non flagellabuntur, ideo tenuit eos superbia (Psal. lxxii)*. Qui ergo in hac quadragesimali dierum observatione dedimus decimas possessionum nostrarum, debuimus dare et decimas corporum nostrorum: nam sicut multos vestrum scire non ambigimus, et sicut a Patribus traditum est, hi dies decimæ sunt totius anni. Annus quippe in trecentos sexaginta sex dies volvitur, de quadragenario ergo numero tolle sex Dominicos dies, remanent triginta sex. In abstinentia in istis diebus præveniamus faciem Dei in confessione et in psalmis jubilemus ei. Consideremus quam terribilis iudex ad judicandum veniat: prope enim tempus illud, clamante hoc Joanne apostolo: *Charissimi, nunc novissima hora est (I Joan. ii)*. Consideremus judicium illud quam districtum, quam severum, quamque sit metuendum; in quo non solum sancti Dei, sed et angeli formidabunt juxta illud beati Job: *Columnæ cæli contremiscunt et pavent ad nutum ejus (Job. xvi)*; et Dominus in Evangelio: *Nam virtutes cælorum movebuntur (Luc. xxi)*: movebuntur, id est, timebunt et expavescent. Quod et sub alio sensu potest intel-

ligi, movebuntur, id est, ad vindictam excitabuntur, quia iudicium illud per angelos Dominus exercebit, et tunc videbunt Filium hominis venientem cum potestate magna et maiestate (Matth. xxy). Postulemus ergo singuli, postulemus omnes, ut non tunc inveniat in nobis quod damnet, sed potius quod remuneret Jesus Christus, Dominus noster, qui vivit et regnat cum Deo Patre et Spiritu sancto per infinita seculorum secula. Amen.

HOMILIA XIV.

Debitorem, fratres, me esse fateor pro obsequii vestri ministerio, ut cum praeveniente nos et comitante Dei gratiae dono, et suggerente ori nostro fercula, sic vestris auribus exhortationis nostrae insonet sermo, quamvis illo vestris animabus salutaris paretur cibi relectio. Sed quid agam? quo me vertam? unde mentes vestras reficiam? Qui paupertate et tarditate eloqui coangustor, qui in terra deserta, et in via, et in aquosa conversor (Psalm. lxxii), qui caligine ignorantiae et diversarum tenebris contrarietatum veluti profunda nocte circumfundor. Unde sufficientes tot fratribus et amicis copias erogabo, qui unum saltem amicum, id est animum meum, qui per laeta huius seculi evagatus et magna defectione laxatus, tandem ad me revertitur, cum non habeam unde vos sustentare valeam, ex me reperire nequeo. Sed inter has pectoris angustias, fratres mei, est vobis fortissimum atque firmissimum certi refugii solatium illud Davidici dicti et facti exemplum: *Ad Dominum, inquit, cum tribularer clamavi, et exaudivit me* (Psalm. cxix); itemque, *In tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine* (Psalm. cxviii). Non igitur in quacunque difficultate positi, aliqua (quod absit) desperatione frangamur: sed in quo nos succumbere cernimus, devotis orationibus et instantissimis precibus ejus auxilium flagitemus sine quo nihil boni facere valeamus, ipso dicente, *Sine me nihil potestis facere* (Joan. xv). Nec ambigendum nobis de effectu precis nostrae, si juxta admonitionem evangelicam (Luc. xi) parabola surgentes media nocte, ostium amici nostri orando pulsemus assidue, et omnibus momentis non solum diebus, sed etiam noctibus perseverantes in supplicandi intentione, compellentes eum amabiliter, qui solus faciendo in nos misericordiam, proximum se nobis et amicum dignatus est ostendere. Nam quis nobis amicitior illo qui pro nobis seipsum voluit in mortem tradere? ipse ergo tantis amicus hortatur jubetque nos prae ter quod desiderat dare, et impetrandi dat securitatem, non tamen pro familiaritate, sed etiam pro importunitate, dicens: *Petite et accipietis, quae vobis et invenietis, pulsate et aperietur vobis* (Luc. xi). Ille ergo accepta fiducia ab eo, ne vobis mortalitatis huius anfractu graviter fatigatis desit panis refectionis qui confirmat cor hominis, excitemus nos quantocius a somno corporis. *Hora est enim, ait Apostolus, jam de somno surgere* (Rom. xiii). Accedamus ad hunc nostrum amicum cum fide et pie appetitionis reverentia, et pulsemus opportune importune, dicentes: Amice, resera nobis ostium, id est, intelligentiam tui divini sermonis. Comoda

nobis tres panes, hoc est infunde cordibus nostris, fidem, spem et charitatem, cognitionem scilicet atque amorem sanctae Trinitatis, ne miserabili pereamus fame, remoto subsidio alimoniae spiritualis. Si ergo in his precibus instantanter perseverantes fuerimus, procul dubio postulata accipiemus, quia in nomine ejus poscimus qui fidelis est et non mentitur, dicens: *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* (Joan. xv). Dei igitur largissima bonitate confisi qui potens est omnem gratiam facere in nobis et in vobis abundare et dare superabundanter (II Cor. ix), quam petimus aut intelligimus, os cordis ad Dominum aperiamus, ut ejus gratiae spiritum attrahamus; os corporis vobis reseramus, ut in nomine Domini loquamur quicquid ejusdem spiritus munere percipimus, illius apostolicae sententiae memores in omnibus: *Omnia quaecumque facitis, in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri facite* (Col. iii). Vos autem, fratres, intenta aure quae dicuntur accipite. Dominus et Redemptor noster vetus Pascha cum suis hodie discipulis consummans, et novum quod illo figuratur initiatis; quam nimia nos diligit charitate, quantumque nostrae congaudeat saluti inter agendum aperit cum ait: *Desiderio desieravi hoc Pascha manducare vobiscum antequam pariar* (Luc. xxii). Unde et Joannes evangelista quod haec vis dilectionis usque ad mortem illum perduxerit, et quod illud Pascha (quod transitus interpretatur) mystice signaverit, sicut audivit modo fraternitas vestra, eleganti satis sententia expressit dicens: *Ante diem festum Paschae sciens Jesus quia venit ejus hora ut transiret ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos* (Joan. xiii). Quid est, in finem dilexit eos, nisi quod in tantum eos dilexit, ut seipsum pro eis traderet et praesentem vitam finiret, sicut suo Paschate, id est transitu ex hoc mundo ad Patrem, nos de vitiis ad virtutem, de terrenis ad caelestia, de caducis ad aeterna transire doceret? Sed scire vos oportet qualiter vetus institutio Pascha celebrari praecipiat, ut quantum vestrae salutis mysterium in hac adumbratum fuerit celebrate unusquisque vestrum recognoscat. Legitur in Exodo (Cap. xii), sicut audituri estis crastino, illis Israel per Moysen praecipiente Domino, ut decima die mensis primi tolleretur unusquisque agnum anniculum et sine macula, per familias et domos suas, et servaret eum usque ad quartum decimum diem ejusdem mensis, immolaretque eum universis Israel ad vesperum, et carnes ejus comederent nocte illa assas igni cum azymis panibus et lactucis agrestibus, etc. Quae cuncta in vero Dei Agno Jesu Christo adimpleta, et suo nostroque Paschae sunt coaptanda, ut quod tunc agebatur figurate, nunc fiat in veritate. Agnus denique ille, ut diximus, Christus est, qui decima die primi mensis Hebraeorum, qui apud illos Nisan, apud nos Martius vocatur, Hierosolymam passurus venit, sedens asino, exceptus a turbis cum magno sanctae laudationis tripudio (Matth. xxi). Quod nos, etsi non condigne, debitis tamen tantum votis, die celebravimus Dominico; notandum sane quod dicitur, *tollat unus-*

quiaque agnum. Dum enim dicitur unusquisque, neminem nostrum ab hac mystici Paschae festivitate vult exceptum haberi, sed omnes nos eandem summa cum devotione celebrare. Simus ergo omnes ut decet parati ad esum tanti Agni: de quo aperte sequitur quod masculus flet, anniculus et absque macula. Masculus quippe agnus dicitur, quia in Christo nulla peccati mollities fuit, sed omnia in virtute spiritus, tam doctrina quam opere, exercuit. Idem quoque anniculus, hoc est perfectae ætatis exstitit, quia cum esset triginta trium annorum, suam passionem explevit, vere sine macula alicujus vitii. Non enim sicut nos in iniquitatibus conceptus et natus est; et neque peccatum fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (1 Petr. ii). Hic servatus est usque ad diem 14 mensis, quod, ut prædiximus, die 10 se in loco passionis præsentavit docens quotidie in templo; et quoniam nondum venerat hora ejus, nemo in eum misit manus (Joan. xviii), usquequo ipse voluit: qui potestatem ponendi et sumendi animam suam habuit (Joan. vii), usque ad 14 scilicet diem, hoc est hodierna die ad vesperam, quando, peracta sacrosancta cœna et lavatione pedum discipulorum suorum, a miserrimo miseria (sic), sed a non miserabili Juda traditus et a ministris comprehensus in erastinum est crucifixus. Ad vesperam autem agnus immolari præcipitur, quod in hac novissima seculi ætate, jam vespescente mundo, pro nobis Christus occiditur; hujus agni nostri carnes assas edere debemus, ut nihil de eo carnale sentiamus, sed Spiritus sancti operatione eum incarnatum verum in majestate Deum, verumque in humanitate hominem, vere pro nobis propria voluntate mortuum, vere propria potestate resuscitatum, credamus. Sive etiam sic istius Agni carnes assas comedamus, ut percepturi sacramenta corporis ejus, ab omni fluxu concupiscentie carnalis nos emundemus; et totos nos virtutibus et igne sancti Spiritus robaremus. Edende sunt quoque carnes istae, cum azymis panibus et lactucis agrestibus. Azyma dicitur absque fermento, fermentum vero malitiam designat et dolium. Absque fermento igitur agnum comedimus, si sacram eucharistiam sine malitia, dolo et simulatione, in sinceritate bonae vite percepimus. Lactuca quoque agrestis valde amara est, et in viris luxuriam reprimat. Significat autem hoc ut quando ad corpus Christi (qui et verus Agnus est) sumendum accedimus, quamvis de redemptione letemur, amaritudinem tamen ex recordatione peccatorum habeamus, ut dulcescat ex venia quod amarescit ex poenitentia; simulque refrœnata luxuria servetur corporis et cordis munditia, ne forte (quod absit) incurrat aliquis illud damnationis periculum quod modo nobis ex Apostoli dictis est ostensum. Qui manducat, inquit, et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini (1 Cor. xi). Unde adhuc in ipsa lege, post pauca subiungitur: *Renes vestros arcingetis, calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, et comedetis festinantes.* Et nos, charissimi, Agnum nostrum comessuri, renes nostros accingamus, id est, delectationes noxias et carnalium desi-

A deriorum fluxa restringamus. Calceamenta in pedibus habeamus, id est, operum nostrorum gressus exemplis sanctorum Patrum muniamus. Nam sicut calceamentis, quæ ex mortuis sunt animalibus, pedes corporis circumdamus, sic sanctorum Patrum qui jam decesserunt exemplis sensus animæ et actuum nostrorum pedes circumdare debemus, ne felido terrenæ pravitatis luto deturpentur. Et baculos necesse est in manibus teneamus, ut in cunctis quæ agimus timorem Dei vivum præ oculis habentes, secundum ipsam opera nostra dirigi postulemus, cum Psalmista dicentes: *Respice, Domine, in servos tuos, et cætera, usque dirige* (Psalm. xcvi), ut iterum cum eodem dicere possimus: *Virga tua et baculus tuus ipsos nos consolati sunt* (Psalm. xxii). Nec prætereundum est B negligentem quod dicitur, *comedetis festinantes*; festinantes namque Pascha comedimus cum nos hic non habere certam mansionem recolentes, quotidie de festinanti et jamjamque imminenti fine suspendimur, assidue meditantem quoniam incolæ super terram et peregrini sumus; ut enim ait Apostolus: *Non hic permanentem habemus civitatem, sed futuram inquirimus* (Hebr. xiii). Si sic, fratres, nos preparare studuerimus, tunc digæ Phase sive Pascha, id est transitum, Domini celebravimus; et cum pura conscientia, securi ac læti de redemptione nostra, carnes Agni, id est corpus Christi, non ad iudicium, sed ad salutem animæ et corporis, et ad percipiendam cum ipso sempiternam gloriam, percipimus; quod ipse præstare dignetur. Amen.

HOMILIA XV.

C Fratres, sicut audistis post evangelicam lectionem, admonitus venio ad oves quæ erraverunt de grege mihi commisso: et non solum erraverant, sed etiam quodammodo perierant. Oportet itaque nos per impositionem manus et per gratiam sancti Spiritus eas a morbo suæ putredinis spiritali medicamine eripere, et sic ad præsepium ovilis reducere, et, si necesse est, propriis humeris reportare, de quo diabolo furente sublata fuerant. Nunc ergo sermo exhortationis, pro debito pastoralis regiminis mihi ad vos inchoandus, et ad illos consummandus est. Sed quoniam in agro cordis mei fertilitatem docendi metere non valeo, viscerali dolore ingemisco; et ideo quod tacere non audeo, clamans et dolens ad Dominum dico, ut aperiat labia mea, et os meum annuntiabit laudem ejus (Psalm. l). Quapropter precamur vestrarum devotionem expostulo, et quoniam inter vos plures justos esse non ambigo, illud Jacobi apostoli impleri non diffido, *Multum valet deprecatio iusti assidue Ecclesie* (Jac. v), quæ quinta feria dierum Cœna Domini, ex antiqua Patrum consuetudine, nuncupatur, eo quod Dominus in hac nocte cum apostolis suis cœnavit, complens Veteris Testamenti Pascha, tradensque eis mysteria corporis ac sanguinis sui. De cuius cœnæ observatione redarguit Apostolus Corinthios, dicens: *Convenientibus vobis in unum, jam non est dominicam cœnam manducare* (1 Cor. xi): id est, non est vobis licitum dominicam cœnam taliter manducare qualiter vos manducatis. Unusquisque enim

suam cenam præsunt ad manducandum; et alius quidem esurit, ille scilicet qui paupertate premitur: alius autem, id est, dives quilibet sane præpotens, ebrius est (*Ibid.*). Hæc ideo dicit quia Corinthii, qui per prædicationem ejus ad fidem venerant, solebant in hac die deferre ad ecclesiam panem et vinum, et dabant sacerdoti ad consecrandum, expletisque mysticis unusquisque quod dederat recipiebat. Sed et quidam illorum in foribus templi præparabant sibi convivium, in conspectu pauperum, nihilque horum eis expectantibus erogabant; unde notat eos, dicens quod alius esurit, et alius ebrius est. Et idcirco subjungit: Nunquid domos habetis ad manducandum et bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis? id est, pro nihilo ducitis: et confunditis eos, hoc est, verecundari facitis quod non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos? in hoc non laudo, videlicet quod sic inordinate et sine charitate comeditis. Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis, quia Dominus Jesus in qua nocte tradebatur accepit panem, et dixit: Hoc est corpus meum, quod vobis tradetur (*Ibid.*). Scitote, fratres dilectissimi, veraciter, ac credite firmiter, quod sicut caro Christi quam assumpsit in utero Virginis, verum corpus ejus est et pro nostra salute occisum; ita panis quem tradidit discipulis suis, et quem quotidie consecrant sacerdotes in ecclesia, verum corpus est Christi. Nec sunt duo corpora caro quam assumpsit et iste panis, sed tantum unum corpus: in tantum quod dum ille frangitur et comeditur, Christus immolatur et editur, et tamen unus et integer permanet. Certe Redemptor noster, consulens nostræ fragilitati, tradidit nobis hoc sacramentum, ut quia ipse jam non potest mori, et nos quotidie peccamus, habeamus verum sacrificium quo possimus expiari a peccatis nostris. Quocirca cum timore et compunctione mentis, omnique reverentia, debemus accedere ad altare et ad mensam corporis et sanguinis Domini, et dicere humiliter cum centurione: Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum (*Matth. viii*). Interim autem dum cogito, dumque in corde meo requiro quibus verbis vos moneam fugere a ventura ira, nulla præstantiora visa sunt quam ea quibus Dominus in initio suæ prædicationis omnibus persuadere contendit dicens: Penitentiam agite: appropinquabit enim regnum celorum (*Matth. iv*). Quicumque ergo vestrum his quadragenarum dierum observationibus penitentiam et confessionis suæ debitum se exercuisse recolit, agat Domino gratias, et quicquid templum Dei violando in se destruxerit, non desperet, sed cito de malo iniquitatis suæ consurgat. Non enim quod peccat, sed quod in peccato perseverat, Deo odibilis est. Ut ergo verbis Domini secundum Marcum utar, quibus dicit: Quod dico, omnibus dico, Vigilate (*Marc. xiii*); similiter quod dico, omnibus vobis dico: clericis, laicis ac sanctimonialibus, ut quisquis se recolit invidiæ aut detractionis, odii quoque et fornicationis, sive incestus vel perjurii, cæterorumque vitiorum contagione affectum, saltem hodie per divinæ salutis

A medicamentum, in quantum prævalet, se purificare procuret. Confiteatur adversum se injustitiam suam Domino, ut remittat impietatem cordis sui (*Psal. xxxi*), et reliquæ cogitationum ejus diem festum agent Domino (*Psal. lxxv*). Tunc enim reliquæ cogitationis diem festum agunt Domino, quando peccator quilibet post prius datam confessionem, se cohibere pollicetur ab iniquitate sua, totusque prorumpit in lacrymas et in afflictionem cordis, quoniam cor contritum et humiliatum Deus non spernit (*Psal. l*): et hujusmodi festivitas angelis exsultantibus fit, Veritate attestante, quæ ait: quia gaudium est in celo super uno peccatore coram angelis Dei (*Luc. xv*). Quia ergo majora crimina admittentibus majora sunt adhibenda remedia, convertam me ad vos quos Ecclesia ex more penitentes vocat, cupiens audire et videre quanta intentione adflectere studuistis commissa vestra, et quanto studio deinceps procurare vultis ne in barathrum perditionis animæ vestræ relabantur. Ex ipsis namque fracturis vel vulneribus corporum infirmitates potestis cognoscere animarum vestrarum. Si enim alicui crus frangatur, aut manus, cum labore solet ad pristinum revocari officium; si vero secundo et tertio eodem loco membra ipsa frangantur, potest intelligere charitas vestra cum quantis doloribus et cruciatibus vulnera ipsa curanda sunt; et tamen post longos et multos labores, vix erit unquam ut ad pristinum statum membra ipsa valeant revocari. Similis ratio in animarum fracturis existimanda est. Si ergo semel aliquis, secundo capitalia crimina admisit, et ad penitentiam fructum confugerit, incolumitatem quam perdidit recipiet; si vero crimina criminibus cœperit addere, et animarum vulnera tegendo permiserit putrescere, timendum est mirum in modum ne in illo impleatur illud prophetæ, Computruerunt jumenta in stercore suo (*Joel. i*); et illud Apostoli: Secundum duritiam cordis tui et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justitiae judicii Dei (*Rom. ii*). Nam, ut de indulgentia divina nemo diffidat, Dominus noster per prophetam consolatur nos, Nolo (inquiens) mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Ezech. xxxiii*). Sic tamen non ei fidat, ut sine mora ipsius animam repropitiari æstimet, ne forte si consuetudinem graviter peccandi tenuerit, etiamsi velit, jam de diaboli laqueis evadere non possit. David, qui et rex propheta divino munere fieri meruit, post tantam gratiam ita perditus est, ut non solum adulterium committeret, sed etiam homicidium perpetraret (*II Reg. xii*): nec tamen se ad hoc reservavit ut in senectute sua ad penitentiam medicamenta confugeret, sed in cilicio prostratus et conspersus cinere, cum ingenti rugitu, planctu et gemitu, penitentiam agens implevit illud quod in Psalmis dixerat: Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo (*Psal. vi*). Et iterum: Cinerem sicut panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam (*Psal. ci*). Manasses quoque rex, ut in Scripturis legimus (*IV Reg. i*; *II Par. xxxiii*), tam sacrilegus et impius fuit, ut de illo

scriptum fuit quod totam Jerusalem omni iniquitate repleverit; et tamen hic in captivitatem ductus et in carcerem missus, cum grandi humilitate poenitentiam agens, ita gratiam Dei optimi promeruit, ut mereretur inter amicos Dei postmodum numerari. Metrix etiam illa, quæ pedes Domini lacrymis lavit et capillis extersit, audire meruit quod ei omnia peccata fuerint dimissa (*Luc. vii*). Denique vos, sacerdotes, qui et sanctuarii lapides nuncupamini, scientiam Scripturarum semper exquirite, propter illius Malachie prophetæ dictum: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est (Malach. ii)*, ut animabus, nobis commissis, verbum vitæ annuntiare queatis, timentes illud cuiusdam incurere: *Væ mihi, quia tacui (Isa. vi)*: perpendite quæ mala negligens Heli sacerdos perpessus est, et quam gloriam Phinees qui zelo Dei commotus est, ipso remunerante perceperit (*I Reg. ii*). Et ideo, quanto potestis studio procurate ut animæ vobis commissæ in futuro iudicio potius æterna gloria perfui mereantur quam in exteriores tenebras projiciantur. Vultus sane quod videri potest et palpari citius sanatur quam illud quod occultatur. Hoc ideo dico quia sunt plerique in nobis et ex vobis, quorum crimina ita teguntur, ut ad reconciliationis gratiam non admittantur. Hi tales lugendi et ab Ecclesiæ interventu arcenti sunt, ut quamvis non reconcilientur per manus impositionem et absolvantur, tamen per bonorum operum exhibitionem et castigant corpus suum et servituti subiciant. Avertant oculos suos ne videant vanitatem (*Psal. cxviii*), obturent aures suas ne audiant linguam derogantem; exerant manus suas ad bene operandum, et pedes suos ad currendum in via Domini.

Omnis Scriptura, fratres mei, divinitus instituta, secundum Apostoli sententiam, utilis, est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iustitia (*II Tim. iii*). Quapropter quisquis sedulus earum est mediator, et interne eas conspiciat, inveniet in sermone suave documentum, et in sensu salubre consilium, in mysterio honorabile sacramentum. Non enim solummodo sufficit lectoribus divinorum librorum sensus historicus, sed etiam diligenter eis est considerandum quid per allegoriam eis propheticus sermo innuere velit: sicut habetur series lectionis agni Paschalis qui populo Israelitico legali observatione jussus est immolari, typice demonstrans Agnum immaculatum Dei Patris Filium, cuius hodie Passionis Commemorationem celebramus. De quo Joannes: *Ece, inquit, Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi (Joan. i)*. Qui videlicet agnus Paschalis ad vespem immolatur, quia ultima mundi ætate pro nobis Christus occiditur. De cuius sanguine postes domorum tinguntur, id est corpora fidelium, quia oportet Euchari- stiam assumentes, castis cogitationibus et recta intentione bonæ voluntatis munitos fornicationis in nos colibere incursum, ut in omnibus redemptione Christi nos sciamus esse salvandos. Ejus carnes assas

comedimus, si nihil in nobis fluidum relinquimus, sed totum virtutibus solidatum, et igne sancti Spiritus decoctum approbamus, velut Psalmista: *Exaruit, inquit, velut testa virtus mea (Psal. xxi)*. Quid namque est testa ante ignem, nisi molle lutum? sed de igne agitur, ut solidetur. Virtus ergo humanitatis Christi velut testa exaruit, quia ab igne Passionis ad virtutem incorruptionis crevit. Caro etiam agni cum azymis panibus et lactucis agrestibus est edenda, ut cum corpus Redemptoris accipimus, nos pro peccatis nostris in fletibus affligamus, quatenus ipsa amaritudo poenitentiae abstergat a mentis stomacho per-versæ amorem et pravitatem vitæ, ut festinanter Pascha comedendo ad solum patriæ cœlestis anhelamus, et de peioribus ad meliora pergentes, tenebrosam Ægyptum relinquamus, intelligentes nos hic non habere manentem civitatem, sed futuram inquirendam. Ad quam Mediatoris Dei et hominum passione interveniente, toto mentis affectu curramus, ut non hospites et advenæ, sed cives sanctorum et domestici Dei ibi esse possimus, collaudantes illum qui pane cœlesti in hac peregrinatione nos satiat, ut visionem æternæ claritatis sine defectu luminis cernere possimus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XVI.

Fratres charissimi, Spiritus sanctus per Isaiam prophetam, sacerdotibus et levitis, omnibusque doctoribus Ecclesiæ præcipit dicens: *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo accelera corum, et domui Jacob peccata eorum (Isa. lvi)*; Et per Ezechielem prophetam: *Si, inquit, non annuntiaveris iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram (Ezech. iii)*. Sed quia multi qui intra matris Ecclesiæ viscera sunt, catholici videntur et Christianitatis nomine censentur, ita in exterioribus dati, ut nec veram fidem Christianorum retineant corde, neque bonis operibus se esse Christianos ostendant: nesciunt enim sacramentum hujus nominis ac virtutem; et quoniam nomen Christianum a Christo Dei Filio vocabulum sumpsit, et per sanctos prædicatores crescendo usque in ultimos fines terræ pervenit, idcirco tam doctoribus quam auditoribus scire necesse est ob quam causam Dei Filius, qui verus est Deus ex Deo Patre, in hunc mundum venerit et veram carnem nostræ similem, ex substantia Mariæ virginis absque peccato suscepit, et divinitati suæ univit; ut qui erat ex Patre (ut dictum est) verus Deus, ipse fieret ex matre verus homo unus atque idem; non admittendo quod erat, sed assumendo quod non erat, ipse in assumpta humanitate propter unctionem Spiritus sancti Christus est appellatus, a quo omnes credentes in eum per baptismum regenerati, Christiani sunt appellati. Et quemadmodum prior populus Judæorum ex tribu Juda vocabulum trahens Judæi sunt appellati, ita et novissimus populus sub Evangelio a Christo, ut dictum est, Christiani sunt vocati. Unde, quia Christiani dicimur, Christi opera facere debemus. Et ideo qui se culpabilem esse recognoscit, ad emendationem vitæ

et satisfactionem poenitentiae recurrat, certus de Dei misericordia : quam, si ex toto corde poenituerit, et mala quae antea operatus fuerit ultra non fecerit, veniam a Deo consequetur. Sic enim ipse Dominus per Isaiam prophetam promittit dicens : *Cum conversus ingemueris, salvus eris* (Isa. xliii) ; et iterum per eundem prophetam : *Ego sum, ego sum, dicit Dominus, qui deleo iniquitates tuas, propter me, et peccatorum tuorum non ero memor ; dic tu prius iniquitates tuas ut justificeris* (Ibid.). Per Ezechielem quoque prophetam, rursus Dominus ait : *Si impius egerit poenitentiam ab omnibus iniquitatibus suis quas operatus fuerat, et fecerit iudicium et iustitiam, omnium iniquitatum ejus non recordabor* (Ezech. xviii). In Evangelio quoque Salvator promittit dicens : *Gaudium erit in celo angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente, quam supra nonaginta novem iustis qui non indigent poenitentia* (Luc. xv). Salomon quoque ait in Proverbiis : *Iustus prior est accusator sui* (Prov. xviii). Certum est enim quod nullus iustus nisi poeniens, nemo autem impoenitens iustus : quoniam sicut impossibile est hominem sine peccato esse, ita absque poenitentia impossibile est salvum fieri, quoniam dicente Joanne apostolo : *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus et veritas in nobis non est ; si vero confiteamur peccata nostra, fidelis est et iustus ut remittat nobis peccata nostra et mundet nos ab omni iniquitate* (I Joan. i). In libris quoque sanctorum Patrum de satisfactione poenitentiae, inter caetera haec scripta sunt : Poenitentiam ergo peccatoris Deus expectat. Poenitentia autem illa est vera, ut jam amplius non faciat homo mala quae gessit, sed de praeteritis poeniteat et de futuris caveat, nec ad ipsa iterum revertatur. Et ideo, charissimi, juxta Psalmistae vocem, *declinemus a malo et faciamus bonum* (Psal. xxxiii) ; et ut scire possitis quomodo id fieri oporteat, audite quae dicturi sumus attentius. Quicunque superbus fuit aut elatus, reprimat superbiam suam, et sit humilis et simplex, quia *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (I Petr. v). Qui erat iracundus, vel, quod est deterius, furibundus et minax, protervus atque crudelis, compescat saevitiam suam et mentis crudelitatem, et sit pater, mitis atque pius, quoniam *ira viri iustitiam Dei non operatur* (Jac. i), et absque patientia et pietate regnum Dei consequi nemo potest. Qui fuit grassator idem carnifex, sive, quod est deterius, homicida, conversus agat dignam poenitentiam et sit mansuetus et pius, quoniam sicut homicida, nisi dignam egerint poenitentiam, vitam aeternam consequi non possunt, ita nec grassatores qui sine pietate miserorum membra dilaniant sive detruant. Qui erat invidus sive odiosus, conversus a malitia sua, sit benignus atque misericors, discat diligere fratrem suum quem prius odio habebat. Qui fuit fornicator aut adulter, seu incestus, immundus, conversus agat poenitentiam, et deinceps vivat sobrie atque continenter. Quicunque estis conjugati, viventibus uxoris vestris, cum aliis feminis nolite commisceri et fieri adulteri vel fornicarii. Si quando anniversarie festi-

vitates et Dominici dies occurrant, ante aliquot dies, etiam a propriis uxoris vestris vos abstinere convenit, ut possitis mundo corde et casto corpore, ad missam Domini accedere, et corpus et sanguinem ejus sine iudicio damnationis accipere. Diebus autem Quadragesimae vos omnibus modis a conjugum commixtione vestrarum, sicut decet Christianos, abstinere oportet ; nam, ut quidam sapiens ait, similis reatus est fidei Christiano diebus Quadragesimae etiam cum propria uxore concumbere, sicut et carnes in cibo sumere. Qui erat scurra, id est minator [An mimator?], turpia sectans et immunda loquens, corrigat semetipsum, et desinat esse quod fuit ; discat bonum loqui qui prius vana et turpia loquendo, tam se quam auditores sups maculabat. Qui erat avarus aut tenuax, id est qui aliena cupiebat, et qui sua minime largiebatur, contentus suis propriis rebus, sit largus et beneficus, id est, aliena non concupiscat, non rapiat, non fraudetur, et in quantum vires ei suppetunt, porrigat. Qui furabatur, jam non furetur, sed magis laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti (Eph. iii). Qui erat comessor, id est glutto aut ebriosus, sit parcus et sobrius. Qui consueverat propter humanam famam indiscrete res suas in cibo et potu superflue effundere, discat rationabiliter eas dispensare, quoniam sicut abominatio est apud Dominum avaritia, id est tenacitas, ita peccatum est indiscreta effusio : nec tenaces enim nos esse vult Deus, nec prodigos, id est effusos. Qui erat mendax aut falsarius, corrigat malum suum, et cesset esse qualis fuit, sitque amator veritatis et rectitudinis. Nec nostrorum vulnerum multitudinem in desperationem deprimat, quia major est potentia medicum quam magnitudo languoris nostri. Quid est enim quod reparare ad salutem non possit, qui potuit omnia ex nihilo creare ? Unigenitus quippe est omnipotenti Patri coaeternus, cum quo vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen.

Duos praeterea, fratres mei, alloquimur, quos publica actio criminalis publicam coegit agere poenitentiam, unde unusquisque vestrum ad se rediens, consideret si per amaritudinem poenitentiae Deo satisfecerit pro suis offensis et delictorum maculis ! Nam licet ministerium reconciliandi episcopali auctoritate in vobis complere velimus ; tamen nisi Spiritus sanctus, per ejus invocationem istud officium agitur, corda vestra intrinsecus purificata invenerit, a reconciliationis gratia vacui remanebitis. Quapropter si deinceps ad ea quae poenituistis redire non vultis, neque alia crimina, custodiende et protegente Deo, perpetrare in animo habetis, date nobis signum quo cognoscamus quod magis caelestia quam terrena ametis ; Deo optimo gratias referamus, qui misericorditer corda vestra tetigit, ut mandata ejus corde ac mente exsequi velitis, nec ad praeterita vitia recurrere, sed in ejus dilectione atque praeceptis persistere velle vos ostenditis, petentes jugiter et obsecrantes pietatem Domini nostri Jesu Christi ut bonum quod coepit in vobis agere dignetur et perficere cum

bonis operibus ac largiflua lacrymarum effusione. A Beatum namque Petrum apostolorum principem legimus prius culpam flevisse; quid tamen poenitens in fletu dixerit non invenimus. Lacrymatus esse dicitur, verum quod preces quoque satisfaciens fuderit, non refertur. Cur hoc, nisi quod utiliores sunt preces lacrymarum quam imploratio sermonum? quia sermo in precando falli potest. Sermo enim interdum non totum hominis profert negotium: lacrymæ totum semper loquentes produnt affectum, et ideo Petrus in

poenitentia sua jam non ulitur sermone quo Christum negaverat, ne illi sermoni non crederetur ad confitendum quo usus fuerat ad negandum. In omni igitur culpa prius flendum est; et sic deinde precandum: lacrymæ enim tacita quodammodo preces sunt. Veniam non loquendo postulant, sed merentur. Causam non dicunt, et misericordiam consequuntur quam ab ipso Redemptore nostro consequi possumus, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia secula seculorum. Amen.

IN SERMONEM SEQUEM

MAII MONITUM.

(Mai. Script. Vet. Val. Collectio.)

Cum mihi pervetusta quedam exhortatio ad Francorum regem in prisco reginæ Sueciæ codice observata fuisset, hanc divulgare non dubitavi. De qua ut brevissime quæ sentio dicam, ea videtur mihi ad Clodoveum II, Neustriæ et Burgundiæ regem, scripta, qui puer quadriennis regnum adiit, tenuitque annis xviii, ab anno 658 ad 655, qui ei mortuus fuit. Tum quia matris Mathildis reginæ nulla sit inter aulicos qui ab oratore innuuntur mentio, compositum sermonem judico post annum certe 640, qui supremus Mathildi fuit. Ac sane constat missam

B esse hanc adhortationem ad regem adolescentulum; puto tamen saltem ad decennem potius quam ad quadriennem, apud quem vana oratoris locutio fuisset. Ipsum porro oratorem sacerdotem vel potius episcopum fuisse apparet; itaque mihi de sanctis episcopis vel Audoenus vel Eligio cogitare placebat; qui ambo apud Clodoveum II et Dagobertum patrem magna cum auctoritate versati sunt. Certe ad has meas conjecturas quod attinet, legere proderit Cointium in ecclesiasticis Francorum, annalibus, tom. III, ubi Clodovei II regnum late describitur.

IN CHRISTI NOMINE INCIPIT SERMO AD REGEM.

Moneo sublimitatem tuam, nobilissime rex, ut quæ tibi charitatis stylo scribere præsumpsi, excellentia tua benigne dignetur recipere. Oportet, scilicet, te, piissime rex, frequenter sacras recensere Scripturas, ut in eis antiquorum et Domino placentium regum valeas cognoscere causas; qualiter ipsi per humilitatis custodiam Domino placuerunt; quorum vestigia si secutus fueris, honorem longævum regni præsentis, et insuper vitam obtinebis æternam. Rex enim David sapiens humilisque jugiter opera bona secundo quæ Domino erant placita, prælia quæ fuerant contra illum parata semper vicit, templum Domini ipse ædificare cepit, filiusque ejus Salomon illud postea ad perfectionem perduxit, quia per prophetam Dominus ei locutus est dicens: Ex femoribus tuis exiet qui hanc domum meam postea ædificabit; qui Salomon rex tantam sapientiam tantamque prudentiam habuisse legitur ut in ejus dictis nullus sit qui reprehendat usque ad unum iota: rectus fuit in judicio, sapiens in eloquio, omnesque motus suos totos regales habuit.

Isti reges supradicti semper prophete Domini quod eis denuntiaverunt, intento sensu audierunt. Quamobrem, gloriosissime domine, modo oportet te ut et sacerdotes audias, et consiliarios seniores diligas, simulque et illum qui post te palatium tuum regit, et ad eorum doctrinam quam tibi indicant vigilanter attendas, quia vulgari sermone ita dicitur: Qui cum pluribus consiliatur, solus non peccat. Dig-

C num est etiam ut personarum maturam ætatem et consilium habentium non surdus auditor fias, sed claro moderamine ipsos audias; juvenum quidem, qui tibi proximi assistunt, cauto ordine eorum verba recipe, quia per juvenum consilia sæpe casus evenit, et in senioribus eloquii stabilis dignitas perdurat. Salomon quidem quando regnum accepit atque in eo unctus fuit, erigilavit mane et ita oravit in templo Domini dicens: Domine Deus, tu me servum tuum regnare fecisti, ego autem sum perparvus, et ignorans egressum et introitum meum, et servus tuus in medio populi est quem elegisti infiniti qui numerari et supputari non potest præ multitudine. Dabis ergo servo tuo cor docibile, ut judicare possit populum tuum et discernere inter malum et bonum. Instrue me, Domine, viam rectam in qua ambulem, et da mihi sapientiam atque intellectum in omnibus sensibus meis, ut armis D fidei circumdatus in omni intelligentia et monitione circa me tuæ protectionis auxilium habeam. Et cum hæc orasset, exaudita est oratio ejus, et locutus est angelus Domini ad eum dicens: Quia non petisti aurum, nec argentum, neque divitias aut animas inimicorum tuorum, ideoque quod postulasti dabit tibi Dominus, hoc est sapientiam et intellectum.

Ergo si tu, domine, bona postulas a Domino, et si fueris mensuratus in verbis, firmus in dictis, fœderator in animo, in charitate locuples, in bonitate subtilis, in salutatione receptaculum habens, in dispensatione sensatus, in judicio rectus, in vindicta

* Clodovei II intelligo majorem domus Erchoaldum, virum strenuum atque sapientem, uti eum ap-

pellat Fredegarius, apud Cointium, annal. Franc. t. III, p. 383

pius, in pauperibus misericors, Dominus augebit annos tuos longævus, sicut fecit antecessoribus tuis regibus, qui in hoc sæculo nobiliter regnaverunt. Tu quidem, domine, si in ista juvenili ætate perfectus fueris, omnes gentes tibi adversantes de tuo recto et justo regimine pavebunt, omnes fideles tui tecum gaudebunt, universi te timebunt, et audient et diligunt, cuncti gratias agent divino rectori Domino nostro Jesu Christo eo quod talem super se meruerunt habere regem. Cum inter ipsos in consilium veneris, semper sereno vultu eorum verbis aurem præbe; sollicitus considera quomodo singuli circa te loquantur, pro stabilitate patriæ, pro causis emendandis, pro tua salute, pro iis quæ ordinanda et tractanda sunt in regio palatio. Omnia hæc oculi tui instantes inspiciant, et aures tuæ prudenter audiant. Quoties vero veneris inter illos, sic sis sollicitus quasi puer qui sapienter vult discere litteras; tantaque prudentia tua inter ipsos appareat, ut eis loquentibus, tu non sis discipulus, sed magister; ubi autem videris sapientem hominem, peculiariter eum recipe, et fabulas diversas cum illo habeas. quia sicut scriptum est : *Si arguas sapientem, diligit te; et si irrideas derisorem qui non intelligit, injuria est te audire.* Et item dicit : *Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit quando locutus fuerit.* Jocularis quis curiales sermones habet ad loquendum? ne libenter eum audias. Et quando tu cum sapientibus locutus fueris, aut cum tuis ministerialibus bonas fabulas habueris, jocularares taceant, quia plus te oportet recendere sapientiam in cubiculo cordis tui, quam fatuos et stultos sermones loquentes audire; quia ubi sapientia vera habitat, Dominus ibidem mansionem facit.

* Lotharius atavus tuus tres filios natus, Hildebertum, Clodoveum, et Clodomirum. In Hildeberto quidem tanta sapientia et patientia fuit, ut non solum seniores, sed etiam et juniores, paterno affectu diligeret; et quicumque adhuc ex ipsis ejus memorant nomen, extensis manibus tam sacerdotes quam et laici ejus spiritum commendant, eo quod ipse locis sanctorum seu fidelibus suis semper largus fuerit in dandis muneribus. Clotarius autem senior habens quinque filios, ex cujus stirpe tu procedis, fortis fuit in eloquio, acquisitor patriæ, nutritor fidelium. Hoc autem inter reliqua satis dulce est commemorari de eodem avo tuo Clotario, quia tanta fuit ejus benignitas secundum Dominum, ut non solum justus videretur esse in operibus, sed quasi sacerdos in hoc sæculo conversatus est: ille rexit Francos, ædificavit ecclesias. Ergo tu, dulcissime domine, quia parentes tui tam grandem habuerunt intelligentiam atque doctrinam, sic age per singula quomodo regem decet: non in levitate sis positus, non iracundia animo tuo dominetur, quia sic dicit Apostolus: *Ira enim viri justitiam Dei non operatur.* Non ebriosus conjungaris, quoniam scriptum est de eis: *Ebriosi*

* Clodovei II Pater Dagobertus, avus Clotarius II, prævius Chilpericus, atavus (seu abavus, nam vocabulum promiscue interdum ponitur a Latinis) Lo-

A regnum Dei non possidebunt. Attende diligenter, ut non inordinate alicui reddas responsum, sed in tua loquela sis eruditus et verax, quia ita sapiens Salomon ait: *Eruditus in verbis reperiet bona.* Quando tibi aliquis aut pro tua utilitate aut pro sua necessitate aliquid suggerit, non in animo tuo contra ipsum maligne aliquid aut superbe teneas, sed sic moderate et honeste age sicut decet regem, et Scriptura docet: *Sol non occidat super iracundiam vestram;* sed si aliquid contigerit unde ira commotus fueris, cito animus recipiat pacem, quia Dominus, sicut legitur in Scripturis, super patientem animum verbum promissionis suæ dignatur largiri.

Quod vero, gloriosissime domine, rusticitas mea vobis scribere præsumit, regalis industria hoc mente **B** devota pertractet, et intento animo a Deo petat auxilium, qui dat omnibus in fide postulantibus affluentiam, sicut scriptum est, *et non improperat.* Et cum his hujusmodi te officiis regie pietati congruentibus exercere studueris, rex esse perfectus poteris, simulque et gloria Domini de cælo super te veniet, ut sermo Davidicus jure impleatur in te, quatenus in virtute Domini læteris, o rex, et super salutare ejus exsultes vehementer. Desiderium animæ tuæ tribuet tibi Dominus, voluntates laborum tuorum non fraudabit. Æquitate directa sit gloria tua in salutare ejus; gloriam et magnum decorem imponat super te; illuminet te Dominus, et impleat omnes rectas petitiones cordis tui, et consilium tuum in bonis actibus confirmet, ut pro te dicant cuncti Christiani: *Domine, salvum fac hunc regem nostrum, et exaudi nos in die qua invocaverimus te.* Si speraveris in Domino et feceris bonitatem, coram illo, pasceris in divitiis ejus. Revela. Domino interiora cordis tui, et spera in eum, et ipse faciet, et deducet quasi lumen justitiam tuam, et iudicium tuum lucere faciet meridie. Ergo tu subditus sis semper Domino, et obsecra eum, ut dono gratiæ suæ vitam tuam gubernet et disponat; quia si hoc non feceris, nihil erit utile, quod sic testatur Scriptura: *Qui inique agunt, exterminabuntur; qui vero expectant Dominum, ipsi in hereditatem possidebunt regnum.* Ergo tu expecta Dominum, ut ipse custodiat viam tuam, ut et tu cum pace inhabites terram. Custodi autem veritatem, et vide æquitatem, quia salus est justorum a Domino, et ipse protector est eorum in tempore tribulationis. Adjuvabit eos Dominus, et liberabit eos, et salvos faciet eos, et eruet eos a peccatis eorum. Ostendet Dominus misericordiam suam timentibus se; sicut tibi faciet, si fueris pius et misericors et timens Deum, consolator pauperum, quia sic in psalmo dicitur: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem; in die mala liberabit eum Dominus. Dominus conservet eum, et vivificet eum, et beatum faciat eum.* Et illi viri beati sunt, qui in hoc principio regni tui, quod modernis temporibus, Domino donante, regis, bona gerunt, recta prosequuntur, atque justitiam faciunt, quia si

tharius I.

* Rusticitatem ad styli simplicitatem refero, non ad personæ humilitatem.

in istis meditantur, et tibi vivendi solatium præstant, et insuper mercedem futuram in cunctis sibi acquirunt quod longe lateque tam in tuo regno quam et in longinquis patriis magnam esse nobilitatem personarum in palatio gaudebunt, ubi veritas non abnegatur, sed iustitia pronuntiatur, ut, abstersa mundana cupiditate, æquitatis radiante lumine, sic iustitia procedat, ut cum laude clarificetur Dominus, justoque iudicio in cauto palatio iudicato lætificentur, et exsulent pauperes, viduæ defensionem habeant, orphanæ tutelam suscipiant.

Semper, o rex Francorum illuster, dulcissime fili, time Deum, ama illum, semper tibi præsentem; et quamvis invisibilem humanis oculis credas, tamen devotus adora eum; et quantum ipse tibi de die in diem plus honoris dederit, tanto amplius illum dilige, et roga eum quotidie satis humiliter, ut det tibi sapientiam gubernandi regnum, quod ab ipso accepisti; et quandiu illi placuerit quod regnes, semper ei placere desideres; quia omne donum bonum desursum est descendens a Patre luminum; quoniam non potest homo accipere quidquam, nisi ei datum fuerit de cælo. Ideo enim hominibus dantur dona a Domino ac potestates, ut Auctori gratiæ referantur. Ministrum te Dei esse scias ad hoc constitutum ab ipso, ut quicunque bona faciunt, te habeant misericordem adiutorem, vindicem fortem te cognoscant hi qui faciunt mala, ut antequam faciant, te timeant. Pleno cordis timore cogita sollicite qualiter in omni vita tua a Deo guberneris, ut diu et feliciter tu alios regas. Ante omnia et post omnia cave pravorum consilia, et personarum acceptiones. Sine bonorum consilio nihil facias, sed unicuique suos honor servetur. Unumquemque sua fides commendet. Vide ne ames eum quem Deus odit, id est, qui ejus contemnit præcepta,

A neque eum odias quem Deus diligit, hoc est, qui ejus mandata custodit. Noli diligere adulatorem, sed ama eum qui tibi dicit veritatem. Honora sacerdotes; magnifica Deum timentes; veritatem ama et sequere; clamores populi moderate compesce; iudices pravos corrippe viriliter. Sic te, Domino adjuvante, tempera in omnibus, ut qui mali sunt in omni gradu regalem timeant auctoritatem, legem, et rationem; boni vero ament fidem et misericordiam; singuli iudicent justum iudicium. Tu vero conserva unius tori castitatem. Sapientium dicta prudenter interroga; nec te pudeat interrogare quod nescis, nec præscire coneris quod ignoras, ne forte per vanam gloriam offendas gloriam Dei; multum enim talis homo displicet Deo. Purum sensum habe per singula; stabile sit sermo tuus; considera eum antequam definias, et postquam finieris, non mutes eum; si tamen non malus sit aut noxius, non decet regem mutabilem esse; scias vero quod nullus potest esse fidelis regi cujus sermo non stat. Cave calcare ova aspidum nuda planta; recordare præterita, et cogita futura. Intellege quod scriptum est: *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere*. Cogita diem novissimum, ut non pecces per securitatem. Sapientior est qui inantea præparat, quam qui retro relinquit. Nutri nunc reliquias Francorum, hoc est filios eorum paterno potius affectu quam crudeli imperio.

Ilæc autem paucissima verba supra vires meas scripsi coactus amore tuo et Francorum omnium. Scias quia si ista super scripta sub tuo regimine gesta fuerint, ille vitæ tuæ et regni tui dignabitur augere spatia, qui ter quinos annos Ezechie regi superaddens concessit ad vitam. Salutem humiliter a Domino perpetuam tibi et omnibus tuis dandam imploro, o dulcissime rex.

SS. ELIGII ET AUDOENI EPISTOLÆ.

EPISTOLA SANCTI ELIGII

AD SANCTUM DESIDERIUM CADURCENSEM EPISCOPUM.

(Vide supra, hujusce tomi col. 259.)

SANCTI ELIGII CHARTA^a

Qua ecclesiæ a se conditæ in agro Solemniacensi donat ipsum agrum Solemniacensem, ea lege ut ibi habitantes regulam teneant sancti Benedicti et sancti Columbani (ann. 631).

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Ego D Eligius, servus omnium servorum Christi, dominæ sacrosanctæ ecclesiæ, quam in honorem sanctorum Petri et Pauli apostolorum, Pancratii et Dionysii, cum sociis suis, Martini, Medardi, Nevidii [Mab.

Remigii] atque Germani confessorum in suburbio Lemovicensi, in terra et fundo agri Solemniacensis, Deo auctore, construxi, ubi, et auspice Christo præesse dignoscitur vir venerabilis Remacius [Mab., Rimaclus] abbas, cum reliquis fratribus. Legum la-

^a Edimus, juxta apographum anno 1664 legaliter collatum ex mandato curiæ Burdegalensis, ab uno e iudicibus senescalliæ Lemovicensi, cum instrumento ex archivo Solemniacensis monasterii deprompto. Typis mandaverunt Mabillonius, in Actis SS. ordinis S. Benedicti, sec. II, pag. 468, et auctores Novæ Gall. Chr., instr. t. II, col. 185. Inter uncas varias lectiones apponimus excerptas ex Editione Mabill., qui chartam eruerat ex ms. Codice Solemniacensi. Accuratiores hujus Editio videtur quam apogra-

phum quo utimur, licet authentica collationes sit præditum, prout liquet tum ex variis lectionibus quas ascribendas duximus, tum ex notis infra subjectis. Certe hinc est conjiciendi locus exemplum quod sequimur non ex originali, sed ex adulterato apographo exscriptum, vel ab exscriptore ipso vitiatum fuisse. Ideo autem chartam ex hoc exemplo edimus, ut pateat qualem mereantur fidem collationes quibus sæpius apographa vallaverunt viri ab arte critica prorsus alieni.

tores de singulis quibusque rebus quid humana fragilitas custodiat expressis decreverunt. In cessionibus vero solum tantum dixerant possessionem sufficere. Ideoque et ego supplex vester, considerans molem peccaminum meorum, ut merear ab ipso exui, et a Domino sublevari, endo vobis parva pro magnis, terrena pro celestibus, temporalia pro aeternis. Cessum esse volo, ac de meo jure in vestro dominio transfundo, hoc est, supradictum agrum Solemnitacensem, qui mihi ex munificentia gloriosissimi et piissimi domini Dagoberti regis obvenit, cum aedificiis quae in ipso agro vel intra muros supradictae civitatis esse noscuntur, cum omnibus adjacentiis suis, cum mancipiis fidelibus [Mab., mansionariis], coloniis, originariis, inquilinis ac servis, vel ac coloniis [Mab., accolanis] ibidem commorantibus, cum dominiis [Mab., condominis], vineis, pratis, pascuis, silvis, arboribus pomiferis seu imponiferis, aquis, aquarumve ductibus, titibus ac redditibus, cum speciebus vel omnibus rebus nobilibus et immobilibus, cum omni termino et integro suo statu, cum quadrupedibus omnibus et jumentis et pecoribus, cum omni suppellectili et praesidio inexistit domus, sicut a me usque nunc possidetur, vel quidquid ad ipsos agros pertinere videtur, ut superius sum professus, meo exinde subtrahito dominio, vestrae dominationi de praesenti cedo perpetualiter, in Dei nomine, a vobis vel vestris successoribus in jam dicto monasterio habitantibus possidendos, exceptis libertis meis, a quibus per cartulam dignarum [Mab., vel denarium] manum misi, aut in ingenuitate integra maneat, et vestram tuitionem vel defensionem in omnibus habeant: ea tamen conditione interposita, ut vos vel successores vestri tramitem religionis sanctissimorum virorum Luxoviensis monasterii consequamini, et regulam beatissimorum Patrum Benedicti et Columbani firmiter teneatis. Nullam potestatem nullumque jus episcopus vel qualibet alia persona, in praefato monasterio, neque in rebus, neque in personis, nisi tantum gloriosissimus princeps, penitus sit habiturus. Si quis sane, quod fieri non credo, contra hoc ^b cessionis meae munusculum quod pro felicitate regum, et animae meae remedio, et pro exoranda populi pace, et pro servorum Dei quiete, omnipotenti obtuli (Deo ^c dolose seu propria voluntate aut cujusvis gentis imperio cessante dolo) venire, aut in aliquo refragator esse tentaverit, vel repletus spiritu immundo, qui Christianorum semper conatur evellere facta, consilium dederit aut adminiculum praeberit, vel quodcumque solatium praestare visus fuerit, ut et devotionis meae oblatio in aliquo, quod divina potentia non permittat, cor-

* Corruptissimam lectionem feliciter Mabillonius emendat, dum legit, quibus per cartulam vel denarium manum misi. Duplex enim erat manumittendi modus, per chartam, scilicet, vel excusso denario; posteriori tunc in Francia moris fuisse, locus hic luculenter indicat, neque alium modum agnoscere videtur lex Salica, Eccard. et Feuerb. xxvi, Schilt. xxxvi; Herold. xxx; Emend. xxviii, et cum Marculfi for-

rum; etur; a veniat super eum fra Dei omnipotentis, et, sicut Datan et Abiron, vivens in infernum descendat; deleatur de libro viventium, et cum justis non scribatur; sitque super eum peccator, et diaboli stet a dextris ejus; cum judicatur, exeat condemnatus, et oratio ejus fiat in peccatum; sicut dies ejus pauci, et dignitatem ejus accipiat alter; sicut filii ejus orphani, et uxor ejus vidua; commoti amoveantur filii ejus, et mendicent et ejiciantur de habitationibus suis; scrutetur fenerator omnem substantiam ejus, et diripiant omnes labores ejus; non sit illi adjutor, nec sit qui misereatur pupillis ejus; sicut nati ejus in exterminio; in una generatione deleatur nomen ejus in conspectu Domini, et peccatum matris ejus non deleatur; fiat contra Dominum semper ut dispareat de terra memoria ipsius, et insuper inferat fisci juribus auri libras decem et argenti pondo viginti, stante nihilominus in perpetuum hujus cessionis meae decreto. Te vero, clementissime princeps, per regem regum exorare praesumo, qui omnia regna suo pugillo constringit, ut hanc voluntatis meae cessionem nunquam patiaris in aliquo refragari. Simili modo, te, beatissime pater, Remacle abba, tuosque successores vel subjectos, postulo per individuae Trinitatis majestatem, obtestor et per illam inaccessibilem (Mab., innumerabilem) omnium sanctorum, angelorum, archangelorum, patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum et confessorum catervam exoro, ut regulam supradictorum Patrum, quam in saepe memorato monasterio Luxoviense tenent, teneatis [Mab., omni custodia teneatis], et vigilias atque obsecrationes ad placandam iram furoris Domini assidue intendatis. Quod si aliqua tepiditate faciente, seu subjectorum tumore impediante, a te vel successoribus tuis saepe memorata regula fuerit dampna, vel in aliquo praetermissa, et ferventer pro Dei timore a vobis non fuerit adimpleta, licentiam habeat Luxoviensis abbas, qui tunc temporis fuerit, et ex quorum regula tu nobis complacens aliis [Mab., in hoc monasterio aliis] es praefatus, negligentem quem viderit [Mab., videris], seu abbatem, seu subjectum de hoc monasterio, quod constitui bono animo, castigare; ut continuo correctus, talis inveniat qui pro felicitate et gloria principis, et absolutione scelerum meorum, Domini indesinenter valeat exorare misericordiam. Sic tamen ut nulla diminutio in rebus, vel facultate ipsa, praeter quod supra habetur insertum, a saepe memorato abbate Luxoviensi [Mab., principe], ullo unquam tempore inferatur. Vel superius sum pollicitus, munuscula ipsa ex largitate christianissimi et piissimi domni Dagoberti regis multis concordat.

^b Mabillonius haec: cessionis meae munuscula (qua cessante vi, dolo, sed propria voluntate, et nullius cogentis imperio pro felicitate, etc.

^c Voces dolose... dolo, parenthesibus inclusae, desunt ap. Mab.

^d Haec imprecationes mutuae sunt, fere ad verbum, ex psalmo cvm.

videor habere et possidere, ideo ut perpetuum in A Dei nomine ipsa cessionis meae epistola sortiatur effectum, praefato principi obtuli confirmandam, cujus et de praesenti [Mab., pietas de praesenti] sacratissima manu sua roboratam promulgavit auctoritatem. In qua cessionis meae cartula stipulatione et sponione subnixa, infra manu propria subscripsi, et in testimonium subscribi [Mab., et qui pro testimonio subscriberent] de praesenti rogavi. Facta cessio sub die duodecima Kalendas Decembris, * anno Christi sexcentesimo quadagesimo primo, anno decimo regni gloriosissimi domini nostri Dagoberti regis, feliciter, in Christi nomine. Eligius [Mab., Elegius], servus servorum Dei, cessionem a me factam relegi et subscripsi. In Dei nomine ego Adeodatus episcopus, rogante homine Dei filio meo dño Elegio, hanc cessionem subscripsi in Xpi nomine. Madegisolus [Mab., Madegisoltus] episcopus, subscripsi. Canoaldus episcopus, rogatus ab Eligio, hanc cessionem cum sua cartula subscripsi. [Mab., hic addit Maximus episcopus, rogatus ab Eligio, hanc cessionis suae cartulam subscripsi. Deotemus [Mab., Dacre-

mus] peccator, rogatus a supradicto Eligio, subscripsi. Galapins [Mab., Solapius] peccator, rogatus a supradicto, subscripsi. (Maurinus episcopus, rogatus ab Eligio, hanc cessionem cum sua cartula subscripsi.) In Christi nomine Lupus, ac si indigne episcopus, rogatus hanc epistolam subscripsi. Ildegarius peccator subscripsi. Arogetualis Eligio pro testimonio subscripsi. Crannolinus [Mab., Chrammalenus] pro testimonio subscripsi. [Mab., hic add. Gundanus subscripsi.] Agoricus subscripsi. Crannoaldus [Mab., Chramnoaldus] pro testimonio subscripsi. Agoricus hanc epistolam subscripsi et c. Childerannio seu Baso [Mab., Childeramenensis Baso], rogatus a supradicto fratre meo Eligio, subscripsi. Ansoaldus subscripsi. Dado, rogatus a supradicto, subscripsi. Rabo [Mab., Rado], rogatus a supradicto, subscripsi. Probabobertus [Mab., Bobobertus] subscripsi. Baso [Mab., Babo] subscripsi. Rabbo [Mab., Baso], rogatus, pro testimonio subscripsi. Vincentius, minimus omnium levitarum Christi, rogatus a filio Eligio, hanc cessionis cartulam scripsi et subscripsi.

* Desunt haec in Exemplari Mabill. Ceterum annus Chr. 641 cum anno decimo regni Dagoberti colligatus interpolatorem prodit. Certe, tunc temporis in usu non fuit annus Chr. chartis apponere. Adde, quod apud omnes constat, anno 641 Dagobertum jam tribus abhinc annis vitam cum morte commutasse, scilicet anno 638, die 20 Januarii. De annis Dagoberti docte commentati sunt Mabillonius et Longuerue, quorum disquisitiones videsis ad calcem t. III Scriptorum rerum Francicarum. Mabillonius, Acta SS. Ord. Ben. et Ann. t. I, pag. 352; Cointius, Ann. t. II, pag. 844, et plerique criticorum familiae principes, annum decimum regni Dagoberti tribuunt anno Chr. 631, annos regni hujus computando ab adepto Austr-

siae regno. Quidam a morte Clotarii patris annum hunc decimum repetendum censent. Utraque opinio concordat cum subscriptionem episcoporum nominibus. Nos sententiam a pluribus receptam sequimur.

Ex episcopis qui huic chartae subscripserunt anno regni Dagoberti decimo, Maurinus Ecclesiae Belvacensi praefuit, Adeodatus Matisconensi, Madegisoltus Turonensi, Canoaldus Landunensi, Galapins seu Sapius Nannetensi, Lupus Lemovicensi, Ildegarius Senonensi. Vid. Coint. t. II, Annal. pag. 844.

* Voces Maurinus... subscripsi, parenthesis inclusae, desunt ap. Mabillonium.

^d Haec voces ridiculae apud Mabillonium desunt.

VERSUS SANCTI AUDEONI DE SANCTIS MENARDO ET GILDARDO.

Hii sunt Gildardus fratres gemini atque Medardus :
Una dies natos utero viditque sacros,
Albis indutos, et ab ista carne solutos.

ANNO DOMINI DCLVI

CLODOVEUS II

REX FRANCORUM

ET

SANCTA BALTHILDIS

EJUSDEM REGIS UXOR.

(Mabillon, Acta SS. ord. S. Benedicti.)

NOTITIA HISTORICA IN SANCTAM BALTHILDEN.

1. Sancta Balthildis, seu Baltechildis, ex Anglo-Saxonum regione captiva in Franciam adducta, ex Erchi-

noaldi ministerio in Clodovei junioris thronum evecta, demumque ex regina monasterii Kalensis

monacha uti et conditrix, duos meruit Vitæ suæ scriptores, num ejus ætatis æqualem, gravem quidem, at impolitam; alterum interpolatorem, qui prioris sententias paulo elegantiori sermone non tam mutavit quam exornavit, nec multo post alium vixit, quemadmodum ex verbis ipsius in Vita subjecta, num. 19, relatis manifestum est. Prætulimus proinde scriptorem antiquiorem, qui, regnante adhuc Theodorio Balthildis filio, Theudredo abbate primo Corbeiensi, tum episcopo, scribebat, prout num. 3 et diserte testatur. Posteriorem lucubrationem a Surio editam, a Hollando restitutam, explicationis gratia subinde citabimus, ne si daremus integram, easdem res verbis paulo diversis incassum repetere cogeremur.

2. Sanctæ Balthildis nomen varie pinxerunt antiqui homines. Alii Balthildem ac Balthildem, Baltechildem, seu Baldechildem, alii, recentiores, Bathildem præferunt: nos vero sequimur auctores antiquiores, Bedam, Aluredum in versione Bedæ Saxonica, Adeldardum abb. Corbeiensem in Statutis, et alios, qui Balthildem scribere amant; rarius Baldechildem, seu Baltechildem, sicuti ex mss. Codicum collatione observavimus. Galli etiam nostrates vulgare pie reginæ nomen varie effert. *Baudour* ac *Bautheur* efferebant patres nostri; nunc in ore omnium *Bathilde* auditur; quod nomen Balthildis, audacem heroida; Balthildis, utilem heroida Germanice significat.

3. Balthildem natione Saxoniam prædicant omnes. Falluntur qui in Germanica Saxonum regione ejus patriam locant. « Clodoveus accepit uxorem de genere Saxonum nomine Balthildem pulchram valde et omni ingenio strenuam, » ut liber de Gestis Franc., cap. 43, habet. Et Fredegarii continuator, cap. 91: « Clodoveus filius Dagoberti ex genere alienigenarum reginam accipiens nomine Baldechildem, prudentem atque elegantem, genuit ex ea filios tres. » Gentem Saxonum, Saxones interpretare ex Germania una cum Anglis et Jutis in Britanniam insulam sæculo v. æffusos, a quibus Britannicæ gens universa quandoque Saxones seu Angli-Saxones appellatur. Saxones Germanici nondum Christum didicerant, Britannici partim confitebantur. Hinc Balthildis Christiana, « de partibus transmarinis (verba sunt interpolatoris) divina Providentia deprædita, et vili pretio sed incomparabili commercio venundata advenit (in Franciam), ipsa pretiosa et optima Dei margarita; atque a principe quodam Francorum viroque clarissimo Herchindo, qui tunc palatium gubernabat, constat esse receptam. » Si ex Saxonia Germanicæ processisset Balthildis, non de partibus transmarinis advenisse dicenda fuisset. Equidem præter Gregorium Magnum Eligius multos redemisse captivos dicitur in Vita lib. 1, cap. 10, « præcipue ex genere Saxonum, qui aliunde eo tempore veluti greges a sedibus propriis evulsi in diversa distrahebantur. » Quod etiam præstitit beatus Richarius abbas Centulæ, sæpe in Britanniam hac de causa profectus.

4. Balthildem illustri genere ortam fuisse testatur interpolator, cujus hæc sententia paulo post superiora: « Non levis in eloquio, non præsumptuosa in verbo, sed cuncta opera sua honestissime moderabatur ingenio. Claro namque sanguine (licet alterius gentis serviret obsequiis) progenita Saxonum demonstrabatur. » Et infra: « Nunc divino factum esse creditur, ut quæ principis nuptias devitaverat, postea Clodoveum Dagoberti quondam regis filium in conjugium acciperet, et merito humilitatis ad altiore gradum eam attolleret. In quo divina dispensatio eandem honorare decreverat, ut dum ministrum regis contempserat, ad regis copulam perveniret, atque ex ipsa regali progenies procederet. Quod ideo peractum est, sicut omnibus patet, ut ipsa quæ erat ex regali progenie, regiam sumeret copulam, regiamque gigneret sobolem. » Joannes Stowe, in Hist. Anglicæ et ex eo Jacobus Malbrancus, in lib. III de Morin., cap. 30, Balthildis regium genus deducunt ex Wodeno Saxonum duce per Ethelbertum et Eadaldum

Britanniæ reges, Balthildis avum et patrem; ejus Balthildis ex fratre Ercomberto nepis fuerit Ursana, Rigoberto postea Rhemorum episcopo desponsata; ex qua sancta Berta abbatissa Blangiacensis prodierit. Certe apud Bedam, in Hist., lib. 1, cap. 15, invenimus, « ex Wodeni stirpe multarum provinciarum regium genus originem duxisse, » et in Actis sanctæ Bertæ legitimæ ursanam Balthildis neptem Rigoberto Bertam genuisse. At cum in illis Actis multa emendatione indigeant, ex illis nihil certi hac de re concludere licet.

5. Dicit non potest quantum respublica non solum civilis, sed etiam monastica Balthildis prudentiæ ac pietatis debet. Nec immerito sane Chrothildi, Rade-gundi, aliisque claris reginis comparatur. Ejus piam magnificentiam hodie quoque prædicant præclara quæ vel condidit vel dotavit monasteria, ab auctore Vitæ breviter commemorata. Duo tamen præ cæteris extulit, Corbeiense ac Kalense. De Corbeiensi dicendum ubi Theodfredum ejusdem loci abbatem primum laudabimus; hic de Kalensi paucis agendum. Chrothildis Clodovei M. conjux parvum oratorium cum aliquot cellulis construxerat in Kala, seu Cala, villa regia agri Parisiaci ad Matronam fluvium, ibique virgines paucas Deo sacras posuerat, uti infra, num. 18, scribitur. Illic insigne Parthenona a fundamentis erexit Balthildis, et locum (teste Vitæ interpolatoris) villis affluentissimis et quampluribus cum earum redditibus amplius et exornavit, et in potestate sub religione ibidem viventium sacrarum virginum tradidit. Quarum quidem vocabula propter tædium legendum reticui. Illud vero inserere curavi, quod rectoribus ejusdem loci valde timendum est. Nam præceptum super his constituit, et manibus propriis ac filiorum regum roboravit, sigilloque signavit; in quo testamento interminata est per invocationem sanctissimæ Trinitatis et diem tremendi iudicii, ut nemo per succedentia tempora rector quislibet ejusdem loci quicquam de his villis quas in usus diversos ejusdem cœnobii habitantium contulerat subtraheret, aut beneficiarios exinde haberet. Quod si fecisset, penis infernalibus cum Juda traditore nequissimo et cupidissimo afflictus sine fine puniretur. Ipsumque testamentum si quis quæsierit, in archivo ejusdem ecclesiæ reperiet. In hoc etiam prædicto cœnobio venerabilem religiosamque valde Dei famulam Bertilam, quam ex monasterio Jodro, evocaverat, in loco matris primam constituit, » etc. Duplex eo in loco monasterium virorum ac puellarum fuisse ex Vita sanctæ Bertæ suo loco referenda constat. Balthildis nomen loco plurimum dignitatis contulit et honoris. Illic confluebant virgines ex diversis provinciis, etiam ex insula Britannia, testante Beda in lib. III Hist., cap. 8, « Monasticæ conversationis gratia, » quam virgines Kalenses summa religione tenebant. Quippe Hilda, et soror ejus Hereswita Aldulfi Orientalium Anglorum regis mater, Britannicæ dignitati Kalam prætulērunt. Bedæ verba hoc loco prætermittenda non sunt.

6. Anno (inquit lib. III, cap. 23) dominicæ Inc. 680 religiosissima Christi famula Hilda, abbatissa monasterii quod dicitur Streaneshalh, post multa quæ fecit in terra opera cœlestia, ad percipiendâ præmia vitæ cœlestis de terris ablata transiit die xv Kalendarii Decemb. cum esset annorum sexaginta sex; quibus æqua portione divis, triginta tres primos in seculari habitu novissime conversata complevit, et totidem sequentes nobilior in monachica vita Domino consecravit. Nam et nobilis natu erat, hoc est, filia nepotis Edwini regis vocabulo Heririci, cum quo etiam regi ad prædicationem beatæ memorie Paulini primi Northanymbrorum episcopi fidem et sacramenta Christi suscepit, atque hæc usque dum ad ejus visionem pervenire meruit, intemerata servavit. Quæ cum relicto habitu sæculari illi soli servire decrevisset, secessit ad provinciam Orientalium Anglorum. Erat namque propinqua regis illius; de-

siderans exinde, si quo modo posset, derelicta patria et omnibus quæcunque habuerat, Galliam pervenire, atque in monasterio Calæ peregrinam pro Domino vitam ducere, quo facilius perpetuum in cælis patriam posset mereri. Nam et in eodem monasterio, soror ipsius Heresvit, mater Aldulfi regis Orientalium Anglorum, regularibus subdita disciplinis, ipso tempore coronam expectabat æternam, ejus æmulata exemplum et ipsa proposito peregrinandi annum totum in præfata provincia retenta est. Deinde ab Aidano episcopo in patriam revocata, accepit locum unius familiæ ad Septentrionale plagam Wiri fluminis, ubi æque anno uno monachicam cum perpauca sociis vitam agebat. Posthæc facta est abbatissa in monasterio Illeortheu [Al., Heruteu]. Deinde contigit eam suscipere etiam construendum sive ordinandum monasterium in loco qui vocatur Streaneshalh, quod opus sibi injunctum non segniter implevit. Tantæ autem erat ipsa prudentiæ, ut non solum medicres quique, sed etiam reges ac principes nunquam ab ea consilium quærerent et invenirent. Tantum lectioni divinorum Scripturarum suos vocare subditos, tantum operibus justitiæ exerceri faciebat, ut facillime viderentur ibidem, qui ecclesiasticum gradum, hoc est, altaris officium apte subirent, plurimi posse reperiri. Denique quique ex eodem monasterio postea episcopo vidimus, et hos omnes singularis meriti ac dignitatis viros, Bosa, Athla, Osthfor, Joannes et Wilfrid. Hæc fusius persecuti sumus, ne alibi eandem rem iterum agere cogemur. Hereswida, seu Heresvita, colitur in martyrologio Benedictino Kalendis Septemb. Hilda vero abbatissa xv Kalend. ejusdem mensis. Hereswidæ sepulcrum in monasterio Jotro ostenditur in oratorio sancti Pauli, quod mirum videtur, siquidem apud Kalam sanctimonialis vixit.

7. Harum sanctimonialium magistra et abbatissa fuit sancta Bertila, cujus Acta initio sæculi in Benedict. referemus. Eo in loco etiam antistita fuit Hegilwich genitrix Judith imperatricis, Ludovici Pii conjugis, uti in historia translationis sanctæ Balthildis ad ann. 833 videbimus.

8. Antequam has observationes finiamus, operæ pretium est maculam ac notam delere, quam Balthildis memorie Venerabilis Beda in lib. v Hist., cap. 20, Fridegodus poeta quidam, in carmine de Vita sancti Wilfridi, et Willelmus Malnesburie monachus inusserunt. Quippe aiunt Wilfridum, postea Eboracensem episcopum, cum Roman ad ritus Ecclesiæ monachorumque discendo proficisceretur, Lugduni a Dallino urbis pontifice detentum, ac postea peracto Romano itinere iterum ab eodem humanissime exceptum

A fuisse: quo tempore Dallinus Balthildis jussu necatus dicitur. Neque audiendi sunt qui Brunehildem loco Balthildis substituant, tum quia libri omnes antiqui ac Bedæ versio Saxonica ab Aluredo rege facta Balthildem præferunt, tum quia nondum in vivis erat Wilfridus, quum Brunehildis vivere desiit. Verum quisquis Balthildis Acta legit, quantum ab inferenda episcopis præsertim piis ac sanctis nece abhorrens fuerit, statim intelligit. Diligebat enim sacerdotes ut patres; nec alia via Sigoberrandi, seu Siebrandi, episcopi interfectores declinare se posse Balthildis justitiam existimaverunt, quam si absque mora in Kalense monasterium, uti dudum optabat, se recipere sineretur. Et quidem in illa Dallini historia multa correctione digna videntur. Nullus enim episcopus nomine Dallinus Ecclesiam Lugdunensem rexit. Pro sancto Annemundo jussu Ebroini interfecto Dallinum substituit Beda, qui ex popularium suorum narratione incerta ac in vulgus jactata id ascripsit Balthildi regnum tum administranti, quod Ebroinus major domus regiæ ea inconsulta aut etiam fortasse invita peregit. Sunt qui Sigoberrandum, seu Siebrandum, episcopum, de cujus sede infra, num. 10, agitur, eundem esse existiment cum Annemundo qui a Patris Sigonis nomine Sigoberrandus cognominatus sit. Id sane a vero non multum recedit. Nempe Wilfridus Romanam peregrinationem cum Biscopo cognomento Benedicto aggressus esset anno Christi 655 aut insequenti, si Ranulfo Cestrensi, in lib. v, cap. 16, et Florentio Wigorniensis credimus; imo etiam serius, uti ex Beda in lib. i Hist. abbatum monasterii sui colligitur, qui auctor duas primas Biscopi Romanas protectiones factas innuit pontificatu Vitaliani papæ, qui non ante annum 656 sedem Romanam iniit. Wilfridus in illo itinere correptus morbo apud Lugdunensem episcopum donec convaleuit moratus est. Roman inde profectus, et menses aliquot ibi in studiis occupatus felicibus exegit, inquit, Beda, lib. v Hist. Angl., cap. 20, ac postea et rediit ad Dallinum in Galliam, et tres annos apud ipsum commemoratus, attonsus est ab eo, et in tanto habitus amore, ut hæredem sibi illum facere cogitaret. Sed ne hoc fieri posset, antistes crudeli morte præreptus est. Ex his intelligitur Sigoberrandi eadem eodem contigisse tempore quo Annemundi episcopi Lugdunensis, qui proinde non immerito idem cum Sigoberrando fuisse videtur. Lege Adrianum Valesium hæc de re, in Rer. Franc. lib. xxi accurate disserentem, ac post eum Carolum le Cointe; ad ann. 654. Denique Joannem Bollandum, qui ante utrumque hoc argumentum tractavit, cujus distinctiones in subjecta Vita retinimus.

B

VITA SANCTÆ BALTHILDIS,

AB AUCTORE ANONYMO EJUS ÆQUALI SCRIPTA.

PROLOGUS AUCTORIS.

4. Mihi quidem ut imperatum est, dilectissimi fratres, ad tam subtile piumpque opus peragendum præseule Christo, etsi imperitia denegat vires delicatæ historiæ scholasticorumque verborum ordinem profereudi; sed validius nobis imperat plenissime charitatis affectus, ut veritas pateat, et jactantia non inflat. Novimus enim Dominum Jesum Christum in ficulnea magis fructum requisisse quam folia. Et ideo veritatis fructum super lucernæ candelabrum ad ædificationem mulierumque profectum perpatrefacere et non

D occultare decrevimus. Minus licet periti scholastica, sed magis studere volumus patere ædificationi plurimorum, qui velut apes prudentes dulce requirunt ex floribus nectar, id est, ex verbis simplicibus veritatis augmentum quod magis ædificat audientem, quam inflat, ut imitari cupientibus compendium pietatis aperte ostendat. Hic ergo non tam detractoribus, sed potius fidelibus quam potuimus veritatem ostendimus.

INCIPIT VITA.

2. Benedictus Dominus qui vult omnes homines A salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, qui et operatur omnia in omnibus velle et perficere. Et ideo merito ipsius laus canenda est prius in sanctorum meritis sive virtutibus, qui de parvis efficit magnos, imo qui de stercore elevat pauperem, et eum consedere facit cum principibus populi sui, sicut et praesentem venerabilem magnique meriti feminam domnam Balthildem reginam : quam de partibus transmarinis divina Providentia advocans, et villi pretio vendidit huc advenit ipsa pretiosa et optima Dei margarita ; receptaque est a principe Francorum viroque illustri Erchinoaldo quondam in cuius ministerio ipsa adolescens honestissime conversata est, ita ut pia ejus conversatio et admirabilis complaceret tam principi quam et hominibus ejus ministris. Erat enim benigna animo et moribus omnibus sobria, prudens et cauta, nulli machinans malum. Non levis in eloquio, non presumptuosa in verbo, sed in cunctis actibus suis honestissima. Et cum esset ex genere Saxonum^a forma corporis grata ac subtilissima, et aspectu decora, vultu hilaris, et incessu gravis. Et cum talis esset, fuit omnino grata principi, et invenit gratiam in oculis ejus. Quam instituit ut sibi in cubiculo pocula porrigeret, et ut pincerna honestissima sapius praesens aslaret in ministerio ejus. De cujus dignitatis gratia nullam habuit extollentiam, sed potius in humilitate fundata, omnibus erat suis consolabilis obediens atque amabilis; honore congruo ministrans senioribus, ita ut de earum pedibus calcementa detraderet ac dilueret, aquam quoque ad lavandum afferret, et vestimenta earum festinanter pararet. Et hoc absque murmure bono et pio animo exercebat eis ministerium.

3. Ex qua ejus nobili conversatione, maxima ei inter socias laus atque amor adolevit, Et in tantum feliciem famam promeruit, ut matrona superscripti principis Erchinoaldi defuncta, ei complacuisse, ut denuo sibi Balthildem honestissimam virginem in thoro matronali sibi sociaret. Qua re ipsi comperta, latenter se et studiose ab ejus subtraxit aspectu. Et cum jam vocaretur ad principis cubiculum, secreto se ipsa abscondit in angulo, superjectis sibi vilibus pannusculis, ita ut nemini pateret illic aliquem latere potuisse. Ipsa vero ut prudens et astuta virgo jam

^a Lege Observat. praevias.

^b Clodoveus ex sancta Balthilde tres filios suscepit, vicissim reges futuros, Clotarium, Childericum et Theodericum, de quibus legenda Vita sancti Eligii, qui non solum Clotharii ortum pie reginae promissit, sed etiam utriusque sortem et casus divino afflatus Spiritu praedixit, uti Audoenus in lib. II, cap. 31, commemorat.

^c Interpolator : « Interea dominus rex Clodoveus, vir ejus, gratia evocante divina, septimo decimo regni sui anno, rebus exemptus humanis migravit a saeculo; relictaque sobole filiorum cum matre, suscepit illico

tunc honores vanos fugiens et humilitatem diligens, tentabat ut poterat humanum devitare thorum, ut mereretur ad spirituales celestemque pervenire Sponsum. Sed et illud procul dubio divina peragebatur providentia, ut ipse princeps ipsam tunc quersitam minime inveniret, et sibi ad conjugium aliam sociaret. Et tunc ita demum Balthildis puella inventa est nupta vere Dei, ut quae principis nuptias devitarat, postea Clodoveum Dagoberti quondam regis filium in conjugium acciperet, ut meritum humilitatis ad altiore gradum eam attolleret. In quo gradu ipsam divina dispensatio decreverat honorare, ut dum ministrum regis contempserat, ad regis copulam perveniret, atque ex ipsa^b regalis soboles procederet. Quod nunc peractum est, sicut omnibus patet, ipsa B ejus nunc regali regnante progenie.

4. Sed et ipsa collata sibi a Deo prudentiae gratia, vigilant studio et regi obtemperabat ut domino, et principibus se ostendebat ut mater, sacerdotibus ut filia, juvenibus seu adolescentibus ut optima nutrix, eratque amabilis omnibus. Diligens valde sacerdotem ut patres, et monachos ut fratres, pauperes ut pia nutrix, largasque eleemosynas distribuens singulis. Principum honorem conservans, consiliaque eorum congrua retinens. Juvenes ad religiosa studia semper exhortans, regi humiliter assidue pro ecclesiis et pauperibus suggerens. Jam enim sub saeculari habitu Christo ministrare cupiens, frequentabat orationem, quotidie commendans se cum lacrymis Christo regi coelesti. Quam ipse rex pius consolans juxta fidem et devotionem ejus, dedit ei adiutorium suum fidelem famulum abbatem Genesium, per cujus manus ministrans ipsa sacerdotibus et pauperibus, pascebat egenos, et induebat vestibus nudos, studioseque sepelire ordinabat mortuos, dirigens per ipsum ad cœnobium virorum ac virginum auri vel argenti largissima munera. Qui ipse Christi famulus domnus Genesius postea Christo jubente Lugduno Galliae ordinatus est episcopus. Tunc enim in palatio Francorum erat assiduus, per quem ut diximus ipsa domna Balthildis una cum regis Clodovei imperio et suggerente ipso Dei famulo in cunctis pauperibus larga procedebat regis eleemosyna per loca multa.

Quid plura? Deo jubente rex Clodoveus vir egregius migravit a corpore; relictaque sobole filio-

D filius ejus Lotharius rex Francorum regimen. Et suffragantibus præcellentissimis principibus (en episcopi principes appellati) Chrodoberto episcopo Parisiaco et domno Audoeno Rothomagensi, seu Ebrolino majore domus cum reliquis senioribus vel cæteris quamplurimis regni honorem querentibus, ad regimen Francorum in pace constituitur. Ex hoc utroque testimonio solus Clotaricus jam ab ipso patris obitu suscepisse videtur imperium, Childerico et Theoderico ob teneriorem ætatem sub materna disciplina consistentibus,

rum cum matre, suscepit illico post eum filius ejus Clotarius quondam Francorum regnum. Tunc etenim præcellentibus principibus Chrodoberto episcopo Parisiaco et domno Audeno, seu et Ebroino majore domus cum reliquis senioribus vel cæteris quampluribus, et regno quidem Francorum in pace consistenti. Tunc enim nuper et Austrasii pacifico ordine ordinante domna Balthilde per consilium quidem seniorum receperunt Childericum filium ejus regem Austri, Burgundiones vero et Franci facti sunt uniti. Et credimus Deo gubernante juxta domnæ Balthildis magnam fidem ipsa tria regna tunc inter se tenebant pacis concordiam.

6. Factumque est tunc per eam vultu Dei et exhortantibus bonis sacerdotibus, ut hæresis simoniaca quæ pravo usu maculabat Dei Ecclesiam, ita ut dando præmia contra ordinem episcopatus acciperet, ut præfata domna Balthildis hoc impium nefas prohiberet, ut nullum præmium pro percipiendis sacris gradibus omnino intercurreret. Ordinavit etenim, imo per eam Dominus, et ut alia pessima et impii cessaret consuetudo, pro qua plures homines sobolem suam interire potius quam nutrire studebant, dum dividebat actiones publicas quæ eis ex consuetudine ingerebantur accipere, ut illis ex hoc gravissimum rerum suarum inferrent damnum. Prohibuit hoc ipsa domna pro mercede sua, ut hoc nullus facere præsumeret, ex quo facto copiosam et valde magnam mercedem expectat.

7. Quis enim valeat dicere quanta et quam magna commoda per religiosorum cœnobium legendo integra præsidia, et silvas magnas ad cellulas seu monasteria construenda concessit? Quo etiam et ipsa velut proprias seu et peculiares Dei causas, id est, Kala in Parisiaco Deo sacratas puellas cœnobium magnum virginum edificavit, ubi Dei famulam religiosam valde puellam Bertilam in locum matris esse primam constituit. In quo et ipsa venerabilis domna Balthildis dein conversari sub integra regula religionis, et in pace requiescere consueverat, et in veritate devota id voluntate complevit. Prætereundum non est quia ad laudem Dei pertinet quicquid in sanctis et electis suis mirabiliter Deus operatur, quia, ut dicit Scriptura, *mirabilis Deus in sanctis suis*. Cujus Spiritus Patricius cooperatur interius per bonam voluntatem, ut scriptum est: *Omni volenti bonum Deus cooperatur*

* Præcipue Eligio et Audeno, sicut in Vita sancti Eligii lib. II, cap. I, dicitur.

^b Clarius interpolator: « Dum de eis videbant exactiones fieri, publicaque, ex antiqua consuetudine, mala urgebantur accipere, unde gravissimum rerum suarum patiebantur damnum. »

^c Non episcopo. Hinc confirmatur id quod in sancti Walberti elogio, ad annum 665, diximus, eum nunquam Ecclesie Meldensi præfuisse.

^d Hollandus legit *fratrum*; ita etiam legisse videtur anonymus sic verum reddens: « et ad prædictum fratrum cœnobium condirexit, » omissa alia parte sententiæ, quæ de Theodofredo etiam tunc superstitie intelligenda videtur.

* De Caribionensi monasterio diximus sæculo I Bened., in Vita sancti Launomari abb., ad ann. 590,

A est illi (Psalm. LXVII, 36), sicut et isti magne feminæ constat veraciter fuisse. Ut enim præfati sumus, neque nostra, neque cujuslibet, ut arbitror, lingua quamvis erudita enarrare ejus omnia bona valet: quantas consolationes vel adjutoria ad casus Dei vel ejus pauperibus pro Christi amore quantasque opportunitates et commoda ipsa largita est, qualeque monasterium quod vocatur Corbegia in Ambianensi parochia suo opere construxit, ubi venerabilis vir domnus Theodofredus, nunc enim episcopus, tunc vero abba magno gregi fratrum præfuit: quem de Luxovio monasterio præfata domna Balthildis a reverentissimo viro domno Galberto quondam abbate expetivit, et mirabiliter ad ipsum cœnobium a fratrem condirexit, qui nunc ipse et laudabiliter constat.

B 8. Quid enim? ad Gemeticum domno Phileberto viro religioso et silvam magnam ex fisco ubi ipsum cœnobium fratrum situm est, et multa munera et pastus de fisco dominico ad ipsum monasterium construendum concessit. Quantaque vero domno Legoberto [Al., Laigoberto] ad Caribionem monasterium et villam magnam vocabulo Negaretam, et talenta multa argenti vel auri etiam ipsum regale quo ipsa cingebatur cingulum de supra sacris lumbis suis devote abstulit, et fratribus in eleemosynam ipsum direxit. Et hoc totum Hilari vultu se benigno dispensabat animo. Ut enim Scriptura dicit: *Hilarem datorum diligit Deus*. Similiter ad Fontenellam eulogia plura concessit et compendia. Quanta enim ad Luxovium, vel ad reliqua monasteria in Burgundia, et villas multas integras concessit, et pecuniam innumerabilem direxit. Quid ad Jotrum monasterium, unde illas sacras virgines cum præfata domna Bertilana abbatissa ad Kala suum monasterium arcessivit, quanta ibi munera et de agris et pecunia multa contulit. Similiter et ad monasterium sancti Fara, sua sæpe larga munera direxit. Ad urbem vero Parisiacam ad sanctorum basilicam seu monasteria et villas multas et magnas contulit, et muneribus plurimis ditavit. Quid plura? ut diximus, hoc narrare non valemus per singula. Sed neque vix media totaque dici ejus bona omnino a nobis non possumus.

9. Præterire enim non debemus quod per seniores basilicas sanctorum domni Dionysii et domni Germani, et domni Medardi et sancti Petri, vel domni Aniani seu sancti Martini, vel ubicunque ejus per-

acturi de Gemeticensi in Vita sancti Philiberti infra, ad ann. 664. Porro de Favensi, supra, ad ann. 655, in Actis Burgundofarae, de Jotrensi vero in elogio sanctæ Theodechildis, anno 660, egimus.

^f Alia Vita habet: « Similiter et ad Fontenellam et Logium plura concessit beneficiorum compendia, » quæ germanior lectio videtur. Logium erat cœnobium puellarum in ea Neustria regione quæ nunc Normannia dicitur. In eo Parthenone mater Milonis Reclusi Wisla, mater Logensis cœnobii dicitur in Chron. Fontanell., cap. 4. Ansegisus Fontanella abbas ad Logium libram unam legavit. Logium cœnobium situm erat haud procul a Cella Milonis ipsius ad ripam alvei Sequanæ; unde Logiensis portus oppido Caudebeco proximus nomen accepit.

tinxerit notitia, pontificibus seu abbatibus suadendo pro zelo Dei præcepit, et epistolas pro hoc eis direxit, ut sub sancto regulari ordine fratres in ipsa loca consistentes vivere deberent. Et ut hoc libenter acquiescerent, in privilegio eis firmare jussit, vel etiam immunitates concessit, ut melius eis delectaret pro rege et pace summi regis Christi clementiam exorare. Et illud commemorandum est, quia ad mercedis ejus cumulum pertinet, quod captivos homines Christianos ire prohibuit; datasque præceptiones per singulas regiones, ut nullus in regno Francorum captivum hominem Christianum penitus transmitteret. Sed magis et ipsa dato pretio captivos plurimos redimere præcepit, et liberos relaxavit, et alios ex ipsis in monasteria intromisit, et præcipue de gente sua viros et puellas quamplures denutritas secum. Quantas enim attrahere potuit, eas per sancta cœnobîa commendavit, et ut pro ea exorarent eis præcepit. Etiam ad Romam usque ad beati Petri et Pauli basilicas, vel ad Romanenses pauperes plura ac larga sæpius direxit munera.

10. Erat enim ejus sancta devotio, ut in monasterio quod prædiximus religiosarum feminarum, hoc est in Kala quod ipsa ædificavit, conversari deberet. Nam et Franci pro ejus amore hoc maxime dilatabant, nec fieri permittebant, nisi commotio illa fuisset per miserum ^a Sigoberrandum episcopum, cujus superbia inter Francos meruit mortis ruinam. Et exinde orta intentione dum ipsum contra ejus voluntatem interfecerunt, metuentes ne hoc ipsa domna contra eos graviter ferret, ac vindicare ipsam causam vellet, permiserunt eam subito pergere ad ipsum monasterium. Et fortasse dubium non est quin ipsi principes tunc illud in bono animo permisissent. Sed ipsa domna Dei voluntatem considerans, ut hoc non tam eorum consilium quam Dei fuisset dispensatio, ut ejus sancta devotio per quamlibet occasionem Christo gubernante esset impleta. Deductaque ab aliquibus senioribus, venit ad præfatum monasterium suum Kala, ibique a sanctis puellis ut decebat honorifico et satis amabili ter in sancta congregatione recepta est. Habuit enim tunc non modicam querelam contra eos ^b, quos ipsa dulciter nutriverat. Pro qua re falsam [*L. falso*] ipsi eam habuissent susceptam, vel etiam pro bonis mala ei repensarent. Sed et hoc confe-

rens cum sacerdotibus citius eis clementer cuncta indulisit, et ut ipsi ei illam cordis commotionem indulgerent, supplicavit. Et ipsa pax inter ipsos, Domino largiente, plenissime restituta est.

11. Ipsa vero piissimo affectu diligebat sorores ut proprias filias, et sanctæ abbatissæ earum obediebat ut matri. Et ministerium exhibebat eis ut vilissima ancillula ex sancta devotione, ita ut etiam cum adhuc regeret publicum palatium, et ipsa visitabat suum sæpe sanctum cœnobium, ita humilitatis magnæ fortiter exhibebat exemplum, ut ipsa quoque in coquina ministraret sororibus, et munditias vilissimas, etiam deambulationes stercorum, ipsa mundaret. Et hoc totum cum gaudio ac læto perficiebat animo tam humile pro Christo ministerium. Quis enim crederet ut sublimitas tantæ potentie ita vilissimis administraret rebus, nisi ei hoc magnus Christi exegisset omnimodo plenissimus amor? Insistebatque assidue orationi devota cum lacrymis, et divinam lectionem sæpius frequentabat. Consolationem vero continuo per sanctam exhortationem, et frequentem visitationem infirmorum faciebat. Dolebat enim cum dolentibus per studium charitatis, et cum gaudentibus gaudebat, et pro sanis, ut consolarentur, domnæ abbatissæ humiliter sæpius suggerebat. Cujus petitioni ipsa ut mater amabiliter cuncta præstabat, quia vere erat eis more apostolico cor unum et anima una, dum se invicem tenere ac plenissime diligerent in Christo.

12. Cœpitque ipsa domna Balthildis corpore infirmari et viscerum incisione, pessimo infirmitatis vitio graviter laborare. Et nisi medicorum studia subvenissent, pene deficere. Sed magis ipsa ad cœlestem medicum semper fidem habebat de salute sua. Ipsa vero sancta conscientia et pia non cessabat Deo gratias agere de sua castigatione, et bona et astuta ministrare consilia semper, et humilitatis magnæ exemplum ex ministerio suo sororibus ostendere formam pietatis. Et conferens sæpe cum matre monasterii, ut et regem et reginam et procures condigno honore cum eulogiis semper visitarent, ut erat consuetudo, ut ipsa domus bonam famam quam ceperat non amitteret, sed amplius semper in affectu charitatis cum omnibus amicis atque validius in Dei nomine permaneret in dilectione, ut scriptum est:

^a In alia Vita Sigebardus dicitur, quem Parisiorum episcopum fuisse aiunt, de quo, supra, in Observat. 8. Ista Sigoberrandi eadem contigit anno circa 664 quo Balthildis, cum ei jam per filii Clotarii ætatem ad regnum habilem liceret, in Kalense Parthenona secessit. Certe anno regni Clotarii filii 7 adhuc regnum administrabat, siquidem eo anno Berthefridus Ambianorum episcopus privilegium immunitatis monasterio Corbeiensi, petentibus Clotario et Balthilde regina concessisse legitur.

^b Interpolator legit: « Contra eas quas ipsa dulciter enutriverat, pro qua causa falso ipse eam habuissent suspectam, » etc. Quasi Balthildis adversus monachas habuerit querelam. At retinenda lectio nostra, interpretanda utique de optimatibus nonnullis, qui feminam sanctam falsi criminis accusaverant. Ante vero quam Balthildis Kalam se reciperet, curavit funus beati Eligii Noviomagensis episcopi, ejusque

corpus Kalam transferre frustra conata est, testante Audoenno, in lib. II de Vita sancti Eligii, cap. 34 et seqq., qui et addit, cap. 39, sanctum Eligium post obitum suum usque tertio apparuisse « euidam personæ in aula regis habitanti, cui præcepit, ut sine aliquo cunctamine adiens reginam Balthildem commovere eam deberet, quo insignia auri gemmarumque ornamenta quibus adhuc in cultu utebatur, ob Christi jam reverentiam deponere non gravaretur. Regina vero non ambigua de confessoris admonitione, omnia a se confestim ornamenta rejecit, nec præter brachiles aureos super se quidquam ornamentorum reservavit. Omnia itaque in elemosynis dispartiens, postiora quæque in cruci opere aptavit, quam ad caput sancti Eligii stabiliri præcepit, et crepam (id est, tumbam) ex auro atque argento mirifice fabricare, quam supra confessoris membra deposuit. » Hæc Audoenus.

Oportet et testimonium habere bonum ab his qui foris sunt (1 Tim. iii, 7); et præcipue curam pauperum et hospitum cum summo studio pro misericordia et dilectione in ipsis semper impendi. Pro Christi amore salutis monita sancta ipsa mater monasterii, audita alacri ac læto animo adimplebat omnia: sed neque ea deinceps ullomodo adimplere cessabat, pro mercedis communis augmento.

13. At vero jam propinquante glorioso ejus obitu, visio præclara ei fuit ostensa. Scala enim erecta et stans ante altarium sanctæ Mariæ, ejus culmen cælum contingeret, et quasi angelos Dei comitantes, ut ipsa domna Balthildis ascenderet per eam, ut ex hac revelatione patenter daretur intelligi, eo quod per sublimia ejus merita patientia et humilitas eam ad celsitudinem æterni regis et ad præmii coronam citius exaltandam perduceret. Qua etiam ipsa domna visione comperta cognovit se quantocius e corpore esse migraturam, et illuc ubi jam olim thesaurum optimum reconderat [*Al.*, reconddiderat] perventuram. ^a Illud vero silere præcepit, ut usque in transitum suum pro doloris mœstitia sororibus vel matri monasterii ipsa visio non indicaretur. Sed potius ipsa pia et alacri mente magis ac magis sanctæ insistere preci, et semetipsam cum cordis contritione humiliter cœlesti regi Domino Jesu Christo commendare attentius. Et occulto exhortabatur semper vel consolabatur domnam Bertilanam, et sorores, eo quod ipsa jam aliquantulum ab infirmitate sua convalesceret melius. Et dissimulabat venturam mœsticiam de transitu suo, quæ magna postea et subitanea eis contigit.

14. Cum vero ipsa domna sensit proximum finem suum, tunc mens ejus sancta ad cælum erecta est. Certeque facta de beatitudinis retributione et præmio magno, prohibuit secum consistentibus, ut aliis sororibus hoc nullatenus innotescerent, nec domnæ abbatissæ quæ valde et ipsa infirmabatur, ne illa pariter periclitaretur ob magnitudinem tristitiæ. ^b Et erat aliqua quædam tunc infantula sua filiola, quam præcepit ut secum iret, quæ et ipsa subito e corpore exiit, et eam ad tumulum præcessit. Tunc consignans se confidenter et pios oculos ac sanctas manus ad cælum erectas [*Al.*, piis oculis ac sanctis manibus ad c. erectis], sancta illa anima a corporis vinculo in pace soluta est. Statimque divinus splendor in ipso cubiculo clarissime coruscavit. ^c Et sine dubio ab angelorum choro vel obviante amico suo fidelissimo quon-

^a Idem asserit interpolator. « Hoc vero silere sororibus quæ consuevit hujus mirabilis visionis fuerant præcepit, ne matri monasterii vel cuicunque sororum hæc visio manifestarent. »

^b Interpolator: « Habebat præterea ipsa domna Balthildis quamdam infantulam, quam ex fonte baptismatis suscepit, » etc. Quæ infantula in historia translationis appellatur Radegundis, quæ septimo ætatis suæ anno ab hoc sæculo migravit, ejus corpusculum post Balthildis translationem in sanctæ reginæ tumulo collocatum est; nunc inter sacras reliquias asservatur.

^c Alius auctor id asseverantius affirmat his verbis: « Et cum ipso lumine ab Angelorum choro, obviante sibi fidelissimo Genesio scilicet episcopo, qui visus

dam Genesio episcopo gloriose ipsa sancta anima recepta est, ut magnum ejus exigebat meritum.

15. Et hoc ita paulisper sorores illas cum in tanti doloris gemitu conticuerunt et ut ipsa jussu sub silentio, ita tantum ut soli tantum sacerdotes qui ejus beatissimam animam Domino commendaverunt, illis est denuntiatum. Quam rem postea cognoscens abbatissa et cuncta congregatio, cum magno fletu requirentes quomodo sic subito et improvise nec sibi cognita esset exitus sui hora, et quasi rapta fuisset ab eis gemma illa omnibus desiderabilis. Omnibusque obstupefactis pariter prostrati illico super humum multisque ibi profusis lacrymis cum immensi doloris gemitu flentes, et pio Domino gratias agentes et colaudantes commendaverunt ejus sanctam animam pio Regi Christo, ut ipse eam in sanctæ Mariæ choro, vel sanctorum consortio perduceret. ^d Et ut tunc erat decus ipsius, sepelientes eam cum magno honore et multa reverentia. Tunc domna Bertilana abbatissa pro studio pietatis sollicita, commendavit sanctis sacerdotibus et per plures ecclesias ut esset memoria sancta in sacris oblationibus assidue facienda. Quod nunc usque per loca multa merito ejus assidue celebratur.

16. Reliquit sanctum exemplum sequentibus humilitatis et sapientiæ, mansuetudinis et plenissimæ dilectionis studium, imoque infinitæ misericordiæ, astutamque prudentiæ vigilantiam et confessionem puritatis, et cuncta per consilium, et nihil ^e sine commeato omnino esse faciendum, sed temperata et rationabilia fieri universa. Hanc pietatis regulam consodalibus exemplum sanctissimum dereliquit, pro quibus nunc sanctis virtutibus et multo pluribus sanctis suis meritis recepit magni præmii coronam sibi a Domino olim repositam. Et modo perfruit inter angelos in conspectu Domini et Sponsi sui cum candido virginum grege quod desideravit immensum ac sempiternum gaudium. Et nunc ad declarandum fidelibus sublimæ ejus meritum divina pietas ad sacrum ejus sepulcrum plura perficit mirabilia. Ita quisquis ibi febre correptus seu a demonio vexatus vel dentium dolore contritus ad fidem [*Al.*, cum fide] accesserit, illico per divinam virtutem et per ejus sanctam intercessionem statim depulsa qualibet morborum peste, sani atque incolumes in Dei nomine exinde procedunt, ^f et ut modo nuper de aliquo puero manifeste contigit

est astantibus inter agmina angelorum affuisse, gloriosa et sancta, illa anima est recepta. »

^d Clarius expolitor: « Sicque, ut decentissimum erat, excubias condignas agentes, in ecclesia sanctæ Crucis quam ipsa a fundamentis construxerat, corpus beatissimum portaverunt, et merito honore summaque reverentia ibidem sepelierunt. »

^e Bollandus legit *sine commeato*. Interpolator: « Docuit quoque ut nullus temere vel præsumptuose aliquid definiret, sed omnia cum consilio esse facienda temperato et rationabili sermone discretionis. » Primarius Auctor *commeato* scripsit pro *commeato*, quo nomine licentiam intelligunt antiqui scriptores.

^f Idem scribit auctor libri de Vita sancti Særenici, num. 8, quam supra ad ann. 669 retulimus.

17. Venit quippe ex partibus provincie quidam vir venerabilis * Leudegandus episcopus, amicus et fidelis monasterii Kalensis, cujus puerum ita sævus demon arripuit, ut contineri a sociis non posset, nisi ejus manus pedesque colligassent, eo quod ob nimiam sævitiā dilaniaret quos contingere poterat. Qui dum ad locum sacrum perveniret, et sarcophagum aliorum ductu tetigisset, subito et sanatus et mitis velut ovis effectus est, opitulante Domini nostri Jesu Christi gratia, qui regnat in sæcula sæculorum. Amen^b

APPENDIX

EX INTERPOLATORE POST PRÆDICTA.

18. Recolimus quidem in Francorum regno nobiles et Dei cultrices quasdam fuisse reginas, Chrodechildem scilicet neptam Gundealdi regis atque magni et antiqui Clodovei regis conjugem, quæ ita eundem paganissimum veris instruxit exhortationibus, ut tota mentis intentione ad cultum Christianæ religionis fervente fidei calore converteret. Et non solum ipsum, sed etiam divina gratia adjuva plurimos Francorum proceres traxit ad Christi agnitionem et ad catholicæ fidei dilectionem. Ecclesiam quoque in honore sancti Petri, ubi religio monastici ordinis vigeret, Parisius fecit, necnon et cœnobium in honore sancti Georgii sacrarum virginum in Kala prima construxit. Quod postea quia ambitus ecclesiæ strictior erat, ad capiendum plurimum gregem sanctionum a sæpe memoranda domna Balthilde eversum, et basilica prægrandi spatio amplitudinis constructa; cujus medium altare in honore sanctæ crucis, atque illud [F., aliud] in parte dextera in honore sancti Georgii; quod vero ad lævam est, in honore sancti Stephani protomartyris titulatur consecratum. Alia etiam quamplurima pro mercede æternæ remunerationis in honore sanctorum edidit loca et muneribus plurimis ditavit; parique modo de Ulrogotha fertur regina Childeberti videlicet Christianissimi regis conjugæ, eo quod nutrix esset orphanorum, consolatrix pupillorum, sustentatrix pauperum et Dei servorum quod adjunctrix fidelium monachorum. Recte quoque et illud prædicatur me-

morabile factum sanctæ et venerabilis Radegundis reginæ Clotarii quondam anterioris regis conjugis, quam tanta sancti Spiritus succenderat gratia, ut vivum relinqueret conjugem et se Christo Domino sub sacro velamine consecraret, multaque alia quæ in Actibus ejus leguntur perageret.

19. Sed quamquam illud considerare libeat quod ab ipsis sanctis feminis actum est, summopere tamen nobis ad sanctam matrem domnam Balthildem quæ nostris effulsit temporibus, necnon et ad ejus merita gloriosa quæ ipsi ab ea gesta novimus et vidimus, recurrendum est. De quibus hic quidem pauca de plurimis commemoravimus, per quæ non putamus eam inferiorem meritis fuisse illis prioribus, sed multo magis in sanctis studiis et bonis operibus eas præcessisse cognovimus. Quæ post multa memoranda quæ gessit opera, evangelicæ perfectionis adimplevit mandata, despexit mundum et concupiscentiam ejus, contrivit diabolum et pompas ejus, secutaque est Christum et præcepta ejus, utque vera monacha sub integrâ religione beatam vitam feliciter consummavit, atque in Kalendas Februarias terrena deserens et cœlestia appetens, animam beatam benigno Jesu qui eam dederat, mundam et immaculatam reconstituit, humataque in pace requiescit in Kala monasterio, et regnat in perpetua jucunditate cum Domino, non immemor, ut credimus, suorum fidelium, qui ejus cupiunt veraciter attollere præconium. Nos vero etsi non ita ut debuimus, saltem ut potuimus vestrum imperium adimplere curavimus. Imperitæ sermonis indulgentiam date, et pro culpis negligentiarum cum charitate Deum exorate. Nos ergo qui adhuc mole carnalis ergastuli pressi ac multiplici scelerum pondere prægravati in hujus labentis sæculi fluctibus vagamur ambigui, ejus suffragia pia devotione poseamus assidui, ut pro nobis apud misericordem Dominum intercedere dignetur, quatenus ablutos omnes habe criminum perducatur pro sua pietate ad cœlestem regnum, ubi est gloria indeficiens, perpetua pax, lumen sempiternum cum Patre et Filio et Spiritu sancto, quæ præparavit his qui diligunt eum^d.

* In alia Vita *Leudegandus*, an *Leodrandus* episcopus Tarentasiensis.

^b Sic desinit Codex Fuliensi.

^c Ipso die sancta Balthildis laudatur in sincero Usuardi Martyrologio his verbis: *In territorio Parisiensi Balthildis regina.* Item in veterimo Corbeiensis abbatis Kalendario ante annos septingentos exarato: *III Kal. Febr. Kala monasterio depositio Balthildis reginæ; quo die in monasteriis Corbeiensis et Kalensi ejus solennitas celebratur.* Corrigitur ergo libri editi Usuardi, corrigendus et Ado, qui vi Kal. Febr., corrigendus etiam Wandalbertus qui vi eadem Kalend., denique corrigenda etiam Martyrologia Romanum, Benedictionum ac Gallicanum, in quibus sanctæ Balthildis natalis vi Kal. Febr. collocatur. Annus quo sancta regina obiit, quadamtenus designant duo characteres chronologici, unus a regno Theodorici ejus filii qui matri superstes regnasse dicitur in Vita secunda sancti Wandregisili, cap. 23; alter ex morte sancti Genesii Lugdunensis ponti-

ficis, qui sanctæ animæ de corpore migranti obviavisse legitur, supra, num. 14. Obiit sanctus Genesius anno 5 regni Theodorici, Christi 677, Kalend. Novembris, siquidem anno Theodorici septimo Ansbertus, qui Lantberto abb. Fontanellensi ad infulas Lugdunenses post Genesium evecto successit est, annum regiminis secundum agebat, quemadmodum ex Actis sancti Conradi inferius referendis constat. Anno proinde circa 580 sancta Balthildis ad superos transiit. Ejus festum diem inter celebriores festivitatis sanctus Adelardus abbas Corbeiensis, in lib. 1 et II Statut. Corb., cap. 2, recenset.

^d Corpus sanctæ Balthildis theca argentea, caput vero proprio serinio inclusum etiam nunc in monasterio Kalensi religiose colitur, præter insignem maxillæ superioris portionem, quam Corbeiensis nostri anno sexcentesimo quadagesimo septimo supra millesimum ab illustri ac venerabili abbate Magdalena obtinuerunt, et in argentea effigie una

AD CLODOVEI II DIPLOMATA PROLEGOMENA.

(Breiquigay, Diplomata, Charta, Leges, t. II.)

Clodovei II, Sigeberti fratris, Neustrie et Burgundiae regis, diplomata tria legitima edita sunt, supposititia totidem.

§ 1. Diplomata sincera.

1. Primum ex legitimis aeri incidendum curavit Mabillonius, de Re dipl., pag. 378, ex autographo corticeo, litteris Merovingicis exarato, addita interlineari lectione vulgaribus litteris expressa; tum paulo auctius edidit, quibusdam sane suppletis ex accuratiori mutili instrumenti inspectione; valde enim mutilum erat autographum. Ex eo fere nihil aliud erui potest, nisi donum loci Cortisaei a Dagoberto collatum monasterio sancti Dionysii, a Clodoveo et Nandechilde matre ejus, fuisse confirmatum. De falso postulavit diploma hoc Germonius, de vet. reg. Franc. Diplom. t. I, pag. 135, et t. II, pag. 194; cujus criminationes diluerunt Mabillonius, de Re dipl. suppl. pag. 20, et Fontanius, Vindic. antiq. dipl. pag. 163. Paululum circa haec immorari juvat ad rem diplomaticam maxime pertinentia, quibus excutiendis in notis nostris, propter praescriptam brevitatem, vacare non licuit. Agitur praecipue de assignanda acceptione utriusque locutionis, *subscriptio propria*, et *nominis signaculum*.

Argumentum contra veritatem diplomatis petit Germonius ex clausula qua Clodoveus et mater ejus profilitur se propriam subscriptionem inserere non potuisse. Peritum scribendi fuisse Clodoveum etiam ante patris obitum contendit Germonius, et id astruit ex verbis auctoris Gestorum Dagoberti, cap. 42. Cum enim morti proximus Dagobertus testamentum conderet, cui subscribere, morbo ingravescente, non valeret, rogavit Clodoveum filium suum ut per signaculum nominis sui chartam affirmaret, et optimates subscriberent. Sed ex ipsis Gestorum verbis arguitur contra Germonium tunc scribendi imperitum fuisse Clodoveum; haec enim locutio, *per signaculum nominis*, intelligenda est de signo qualicunque, quod vice subscriptionis litteris exaratae apponeretur; id patet ex eo quod, cum de optimatibus agitur, expresse dicitur ipsos subscripsisse, dum Clodoveus solo nominis signaculo chartam confirmavit. Sic factum fuisse apparet in autographo quod expendimus; in eo enim exstant Nantechildis et Clodovei monogrammata, quae in notis nostris effingi curavimus (a). Sic autem habet autographum mutilum: « Propria subscriptione inserere non possumus, tamen. . . os et praecelsa genetrix nostra dom. . . berethus. . . Signum dom. Clodovio regi. Signum praecelsae Nantechilde reginae. » Quae delictum, sic videtur explenda: « Cum nomina nostra propria subscriptione inserere non possumus tamen [n] os et praecelsa genetrix

cum sanctae reginae ac monachae velo alteroque calceos posuerunt. Duplex celebratur sanctae Balthildis translatio, altera xvi Kalend. Aprilis, altera pridie Kalend. Januarii, haec quidem in monasterio Kalensi ob quamdam sine dubio sacri corporis translationem in novam capsam; illa in Corbeiensis aequae ac Kalensi ob ejus elevationem, quae fuit facta anno ab Incarnatione Domini 835, anno vicesimo imperante Ludovico serenissimo Augusto, et celebratur xvi Kalend. Aprilis, uti in veterrimo Codice Corbeiensis legitur. Ex quo corrigas Martyrologium Benedictinum, in quo haec elevatio seu translatio, xv Kal.

A nostra dom [ina Nantechildis, quam uxorem habuit genitor noster Dago] berchilus, [manuum nostrarum signaculis adumbravimus] signum dom. Clodovio, etc. Haec suppletus ex clausula extrema diplomatis primi inter spuria (*Infra*, col. 688) ejusdem Clodovei, quod quidem, in plurimis sincerum, tamen, cum sit multis adulterationibus foddatum, inter legitima non admittendum putamus.

Ergo ruit calumnia Germonii; et certe nota est nobilium virorum et principum hac aetate scribendi imperitia, nec ea mira videbitur seu in Clodoveo puerulo, seu in Nandechilde regina quidem, sed a ministerio ad solium evecta.

2. Aliud habemus sincerum Clodovei II diploma, saepius vulgatum, quod Mabillonius Merovingicis litteris aeri incisus edidit, de Re dipl. tabul. xvi, ad fidem autographi apud sanctum Dionysium repositi. Exstat insertum in chartulario quod asservatur in bibliotheca regia, sub n. 5415. Proluxas huic instrumento notas subjecimus; quibus hic pauca liceat addere, ad refellendas Germonii calumnias. Hoc diplomate Clodoveus confirmat privilegia monasterio sancti Dionysii a Landerico, Parisiensi episcopo, concessa. Exemplum concessionis Landerici typis mandavimus supra (col. 299), sed ita adulteratum ut illud spuris instrumentis annoveraverimus. Existisse quidem Landerici concessionem docet auctor Gestorum Dagoberti, nec id negat Germonius, de vet. reg. Franc. Dipl., t. I, pag. 125, et t. II, pag. 180, aut a Clodoveo confirmatas fuisse; sed autographum a Mabillonio editum supposititium esse contendit, et id astruere conatur, 1° ex monogrammate quod diplomati subicitur; 2° ex subscriptione Radoberti majoris domus, unde arguit multa in genuino Clodovei diplomate extitisse, quae deficiunt in exemplo quod ut autographum vendidit Mabillonius; 3° ex Gestis Dagoberti. Haec autem sic arbitramur dilui posse.

4° In monogrammate legit Germonius nomen Sigeberti; quod sane pro falsi indicio haberemus; neque enim, quidquid Mabillonius jasserit, de Re diplom., pag. 376, et suppl., pag. 19, concipere id possumus, ut Clodovei diploma monogrammate fratris, non suo, vallatum fuerit; sed, si Merovingicas litterarum formas requiramus, distincte in monogrammate assequemur nomen *Clodovius*, et in hoc haesisse miramur Mabillonium, qui cum litteris Merovingicis familiariter versabatur. Monogramma accurata callatura effectum (b) exhiberi curavimus; quod si inspicatur, unamquamque litteram in eo sic distinguere facile erit: scilicet, littera C deprehenditur in superiori parte lineae quae est a sinistris, et in inferiori littera L. Haec eadem linea, cum alla dextersum per transversalem unita, exprimit litteram

April. memoratur; cujus elevationis historiam suo loco referemus saeculo iv Benedictino.

(a) Necessesse esse non est visum ut aeri inciderentur monogrammata illa, quae in Diplomatica Mabillonii reperire est.

(b) Quorum quidem monogrammatum figurae in hac rarissima Editione non exstant, quas vide apud Mabillonium et in Elementis palaeographiae a N. de Wailly descriptis, t. II, pl. vi, l. 3. Confer etiam quidquid ad rem illustrandam eruditus idem addidit, t. I, pag. 659.

H. Transversali lineæ insidet litterula quæ proprior videtur nostræ litteræ S, sed formæ vocalis O characterem Merovingico effingit, et hoc officio bis fungitur in monogrammate, quod in veteribus monogrammatibus minime insolens. Littera D a dextris inversa figura conspicitur. In apice monogrammati signantur litteræ V, I, et bis quoque lectioni inservit littera V. Restat littera S, quam agnoscere fas est in linea quæ a parte dextra transversalis lineæ descendit. In hac nostra monogrammati enucleatione non omnino concordamus cum auctoribus Diplomaticæ novæ, t. III, pag. 553, qui tamen in summa nobiscum conveniunt, nomen Clodovei ex monogrammate eruentes.

2° Radoberti subscriptio cum titulo *majoris domus* Germonio suspecta est, neque arbitratur hunc unquam perfecturam palatii gessisse sub Clodoveo II. Non ita sentiunt Henschenius apud Bolland. Exegesis, ad t. III April., pag. 5, et Fontaninus, *Vindic. dipl.* pag. 159. Felicius forte conjicit Mabillonius, in *Dipl. suppl.* pag. 19, Radobertum vel Aquitaniam, vel Bathildis reginæ majorem domus exstitisse, fuerunt enim reginarum majores domus. Ipsi Germonio hæc conjectura non displicuit, ut videre est, ubi supra, t. II, pag. 194.

3° Obijcit Germonius diploma Clodovei II pugnare cum iis quæ de hoc ipso diplomate narrantur in Gestis Dagoberti. Sed auctor Gestorum quiquid a Landerico Sandionysiano concessum fuerat sigillatim narrando persequitur, diploma vero generalem concessorum confirmationem enuntiat. Ex hac autem discrepantia nihil argui potest, unde sinceritas diplomatis everti possit.

5. Non diu nos detinebit tertii diplomatis fragmentum, quod quidem mutilum admodum, sed legitimum unicuique videtur. Non alio nisi Mabillonio sponse illud Clodoveo II tribuimus. Ita truncum et hiale est, ut ipsius argumentum ex eo erui non liceat. Datum fuit regnante Clodoveo quem Mabillonius secundum hujus nominis conjicit. Emissum dicitur suggerente Amathilde *infuistri matrona*, quam aliunde non novimus. Parvi forte momenti est ejusmodi quisquillas colligere; sed tam veteris ætatis reliquias, qualescunque sint, neglectui habere, religio nobis foret.

§ II. Diplomata spuria.

1. Tria diximus vulgata fuisse sub nomine Clodovei II commentitia diplomata. Primum est de Fossatensis monasterii fundatione. Clodoveus hoc instrumento concedit Blidegisillo diacono castrum Fossatum, seu Bagaudarum, juxta Maternam fluvium, ad condendum monasterium in honorem sancti Petri et Pauli. Hoc est celebre monasterium quod, teste Nov. Gall. Christ. t. VII, col. 285 et seq. Fossatense vocatum, deinde sancti Mauri Fossatensis nomen sumpsit, et tandem, bulla Clementis papæ VII, anno 1553 abolitum, loco monachorum subrogatis canonicis, Parisiensi episcopatu unitum est. Magna nomina tuentur hujus diplomatis sinceritatem, Breulius, *Antiq. Paris.* lib. I, pag. 58; Felibianus hist. Paris. t. III, pag. 20; Mabillonius, *Annal. Bened.* t. I pag. 372; aliqua tamen in eo temere inserta expungit Cointius, *Annal.* t. III, pag. 85; nos omnino supposititium instrumentum judicamus Breulius asserit autographum exstare in archivo

A Fossatensi ecclesiæ; sed et in archivo, et in tabulario capitulo sancti Thomæ Luparensis, ubi res Fossatensis monasterii repositæ dicebantur, illud frustra investigandum curavimus. Hæc autem falsi vestigia sunt.

Fingitur in diplomate Blidigisillum impetravisse hunc locum ut monachos ibi constitueret *sub regula sancti Benedicti*; sed Blidigisillum ibi constituit primum abbatem Babolenum, sancti Columbani discipulum; unde Cointius interpolatum conjicit instrumentum in gratiam ordinis Benedictini. Apertius abbas Lebeuf, *Hist. dioc. Paris.* t. V, pag. 97 et 118, totum diploma ab aliquo hujus ordinis monacho conflatum pronuntiat, qui, cum hoc monasterium, non semel restauratum, regulæ sancti Benedicti suo-tempore subiectum videret, sic a primordiis institutum credidit, et hæc inseruit in instrumento quod ad asserenda jura monasterii sui fabricabat, ut suppleret legitimum deperditum. Id præterea manifeste falsum prodit: Clodoveus monachis condendum monasterium habitaturis privilegia largitur, ea lege ut pro genitrice sua, pro conjuge et prole, Deum exorent: Signatur autem diploma anno regni primo, quo vix quinque annis erat Clodoveus, cui certe nec conjugis nec prolis cura tunc erat. Hæc quoque interpolata Cointius, *Annal.* t. III, pag. 28, deleri jubet. Sed quæ causa movere potuit ut vero diplomati hæc clausula adderetur? Sane, si tali emendatione corrupta instrumenta resarcire liceat, quis fetus spurius inter legitimos non coaptabitur?

2° Fortioribus adhuc argumentis falsi convincitur quod Clodoveo II tribuunt diploma secundum, pro monachis insulæ Barbaræ. Datum dicitur *Monte Lauduno*, qui locus nunquam fuit et ditione hujus regis. Formulæ carolingicam ætatem omnino sapiunt. Invocatio initialis, tempore Clodovei II insolita; insolentior titulus quem Clodoveus assumit, *divina Providentia imperator Augustus*. Hoc se titulo inscribat Ludovicus Pius. Personæ quibus directum fingitur Clodovei diploma eadem sunt quibus Ludovici Pii diplomata directa, scilicet *ducibus, comitibus, vicedominis, telonariis, etc.* Quin et *regibus* diploma Clodovei dirigitur, quod Cointio, *Annal.* t. III, pag. 126, videtur præter usum et rationem. De regalia possidentibus ibi memoratis, observat neminem apud Francos, hoc tempore, possedisse regalia. Ex his facile crediderimus hoc instrumentum nono sæculo fuisse confictum, ut jus monasterio insulæ Barbaræ pararetur in ecclesiæ et villis quæ magno numero huic concessæ dicebantur.

3. Diploma tertium sub nomine Clodovei II, quo plurima dona monasterio sancti Dionysii conferuntur aut confirmantur, scætet vitii quæ falsarii ignorantiam producit. Ibi mentio est donationis Constantinianæ erga Romanam Ecclesiam; quam fabulam nemo nescit sæculo decimo quinto explosam, non ante nonum sæculum exortam fuisse. Ibi habentur subscriptiones comitum Flandriæ et Normanniæ; comites autem Flandriæ ante regnum Caroli Calvi non exstiterunt; Normanniæ nomen ne notum quidem fuit sub Meroveadum regno. Hoc tamen instrumentum, quasi ex originali depromptum, obtrudit Dubletus, homo simplex et male oculatus, plane rudis in dignoscendis veteribus chartis, quas quotidie contrectabat.

DIPLOMATA SINCERA.

DIPLOMA PRIMUM.

Chlodoveus, rex Francorum, terram de Cotiraco, in Cumeliacensi pago, a Dagoberto concessam monasterio Sancti Dionysii, a confirmat (ann. 640).

[*b Chlodovius, rex Francorum*], vir inl. Vandalb... duci et Ebrulfo graf. vel omnibus agentibus praesentibus et futuris.

Se petitionibus sacerdotum semper praebemus.....
sinus...ime in h... regni nostri... vel basile... confirmatis... suis, ter... quondam per sua epistola... in loco noncopante Cotiraco, quae est super f... m lsera, in pago Camiliacense... geneturis nostri Dagobertus regis manebus robor... firmas... raeces... cujus petiti... hoc ei magnitudo seu uteletas ves... et confirmation... et genet... is nostri quicquid... in suprascripta loca... inter... basilecam... praesenti tempore siabiler possederet, indesenerer possederant, et abaque lite... convexatio... propria subscriptione inserere non possumus tamen... os et praecelsa genetrex nostra dom... bertus... c sig. dom. Chlodovio regi. Sig. praecelsae Nantechilde reginae ^d.

DIPLOMA II.

Clodoveus II, rex Francorum, privilegia confirmat ab episcopo Parisiensi Landerico concessa monasterio Sancti Dionysii, et dona eidem collata ut conferenda illibata permanere jubet (ann. 653).

CLODOVIUS, REX FRANC. V. INL.

Oportuit clemenciae principali inter ceteras peti-

^a Mutilum admodum instrumentum vulgavit Mabillonius, de Re dipl., tab. xviii, pag. 378. aeri incisum ex autographo corticeo, cum interlineari lectione, et iterum separatim cum annotationibus. Recusum exstat apud Felibianum, Hist. abb. S. Dionys., prob. pag. 5, et in Collectione scriptorum Rerum Francicarum, t. IV, pag. 637. Edimus ex lectione Mabillonii collata cum tabula aeri incisa. [Novam ad autographum, in archivo regio, k. n. vii, asservatum, collationem instituere conatus est A. Teulet, sed ita detritum exstat, ut haec etiam vocabula quae a Mabillonio legi potuerunt, nunc penitus sint oblitterata. Edidit quoque Marini, Papiri diplom. n. LXIII.]

^b Quae hic et deinceps Italico scribuntur characteres praetermissa sunt in tabula aeri incisa. Suppleta sunt a Mabillonio, ex accuratori lectione, ut credibile est, in exemplo quod legitur in ipsius tabulae tergo.

^c Monogrammata Clodovei Nantechildisque effinguntur signis quae aeri incisa sunt a Mabillonio. Infra, in medio, locus sigilli. Post sigillum legitur *let*, quod Mabillonius interpretatur *valet*.

^d Nullae notae loci aut temporis. Chlodoveus rex, a quo emissum fuit diploma, filius fuit Nantechildis, ac proinde hujus nominis secundus. Ex subscriptione Nantechildis arguitur datum fuisse ac vivente, quae obiit anno 641, teste Fredeg. Chron. cap. 90. Chlodoveus autem regnum auspicatus fuerat anno 638. Ergo satis probabili conjectura hoc instrumentum circa annum 640 collocat Felibianus, Hist. abb. S. Dion. pag. 21, quem sequimur. Magnum certamen fuit inter Mabillonium et Germonium, de vet. reg. Franc. Diplom. t. I, pag. 135, et t. II, pag. 194, de sinceritate hujus diplomatis. Adeo spurium illud credebatur Germonius, ut falsi criminaretur Dagoberti diploma, eo quod huic Chlodovei diplomati simile videretur.

PATROL. LXXXVII.

A ciones illud quae pro salute adscribentur, vel pro timore divini nominis postulatur placabelli auditio suscipere, et ad effectum perducere, ut fiat in mercede conjunctio, dum pro quiete servorum Dei vel congruencia locis venerabilibus impertitur petitio. Igetur dum et omnipotens pater, qui dixit de tenebris lumen splendescere, per Incarnationis misterium unigeniti filii sui Domini nostri Jesu Christi, vel inlustracionem Spiritus Sancti inlxit in corda sanctorum christianorum, pro cujus amore et desiderio, inter ceteros gloriosos triumphos marterum, beatus Dionisius, Lutharius et Rusticus meruerunt palmam victoriae et coronam percipere gloriosam, ubi per multa tempora in eorum basilica, in qua requiescere videntur, non minema miracola Christus per ipsos videtur operari, in quo etiam loco genetores nostri, domnus Dagobertus et domna Nantechildis videntur requiescere, ut per intercessionem sanctorum illorum, in caelesti regno cum omnibus sanctis mereant participari et vitam aeternam percipere. Et quia ab ipsis principibus vel a ceteris praeis regebus, vel aetiam a Deo timebentibus christianis hominibus, ipse sanctus locus in rebus propter amorem Dei et vita aeterna videtur esse dilatus, et nostra integra devotio et petitio fuit ut apostolicus vir Landericus, Parisiaci Aecclesiae episcopus, privilegio ad ipsum sanctum locum, abbati vel fratribus ibidem consisten-

Sed diploma Clodovei feliciter tuetur Mabillonius: Germonii enim omnis argumentatio ad id recidit quod Nantechildis et Chlodoveus nomen suum huic instrumento subscribere non posse se declarent, quamvis utrumque scribendi peritum fuisse Germonius contendat. Mabillonius argumentationem everit in Supplemento ad librum de Re diplomatica, pag. 20, quod videsis. Vide et prolegomena nostra, ubi haec prolixiori disceptatione prosequimur.

^e Primus vulgavit Dubletus, Hist. abb. S. Dion. pag. 683, ex autographo corticeo [nunc in archivo reg. tabul. viii bis, a servato]: recusum est inter Conc. Gall. Sirmondii, t. I, pag. 498; in Ann. Cointii, t. III, pag. 375; in Hist. Sandionys. Felibiani, prob. pag. 5; in Collect. script. rer. Franc., t. IV, pag. 636; sed accuratius a Mabillonio, de Re dipl., tab. xvii, qui Merovingicis litteris exaratum autographum aeri incidi curavit, ac deinde, pag. 466, vulgari characteris expressit. Exstat in Hist. Eccl. Paris. t. I, pag. 188. Nos ex Mabillonii exemplari Merovingico hic exhibemus. [E nova et accurata ad archetypi fidem recensione, nonnulla emendavit A. Teulet.] Cointius illud adeo formulis Marculfi, imprimis form. n. lib. i, consentaneum existimat, ut nullum in eo falsitatis aut interpolationis indicium se agnovisse fateatur. Nervos tamen scripturae et barbarismos emendat quasi temere a Dubleto inductos, ad majorem cum veterum instrumentorum stylo similitudinem; in quo fallitur, ut patet ex autographo. Nec felicius idem Cointius arbitratus est expungendas subscriptiones praeter nomina regis et referendarii; omnes enim exhibet autographum, et harum meminit auctor Gestorum Dagoberti, cap. 51. Germonius diploma pro supposititio habendum summopere conatus est astruere. Hujus praecipua argumenta et responsiones Mabillonii in notis attingemus, et in praefatione fusius.

22

tebus, facere vel confirmare pro quite futura debet, quo facilius congregacioni ipsi licerit pro stabilitate regni nostri ad limina marterum ipsorum jugeter exorare, hoc ipse pontefex, cum suis quocumque episcopis, juxta petitionem devocionis nostrae, plenissimam voluntatem prestituisse vel confirmasse dinoscitur. Nos ergo per hanc seriem autoretatis nostrae, juxta quod per supradictum privilegium a ponteficebus factum et prestatum est, pro reverencia ipsorum marterum, vel nostra confirmanda mercede, per hanc autoretatem jobemus ut si qua ad ipsum locum sanctum in villabus, mancipiis, vel quibuscumque rebus adque corporebus, a priscis principibus, seu genitorebus nostris, vel a Deum timentibus hominibus, propter amorem Dei, ibidem delegatum, aut deinceps fuerit addetum, dum ex munificencia parentum nostrorum (ut diximus) ipse sanctus locus videtur esse ditatus, nullus episcoporum, nec praesentes, nec qui futuri fuerint successores, aut eorum ordenatores, vel qualibet persona possit quoquo ordine de loco ipso alequid auferre, aut alequa potestate sibi in ipso monasth.... (sic in origin.) vel alequid quasse per commutacionis titulum, absque voluntate ipsius congregacionis vel nostrum permisum, menoare, aut calices vel croces, seu indumenta altaris, vel sacros codices, argentum aurumve, vel qualemcumque speciem de quod ibidem conlatu fuit aut erit, auferre aut menoare, vel ad civitate deferre non debeat nec praesumat: sed liciat ipsi sancte congreg.... (sic in origin.) per rictam delegacionem conlatum est, perpetem possidere, et pro stabilitate regni nostri jugeter exorare: quia nos pro Dei amore, vel pro reverencia ipsorum sanctorum marterum, et adhepiscenda vita aeterna, hunc beneficium ad locum ipsum sanctum cum consilio pontefice et illustrium virorum nostrorum procerum gratissemus anemo et integra voluntate vise fuemus prestatisse, eo scilicet ordeno, ut sicut tempore domni genitoris

Continuo in ipsa contextus linea subscripsit referendarius Beroaldus, quod notandum; nam frequentius post subscriptionem regis subscribunt referendarii, aliquo interposito spatio.

^b Inter voces *Chlodovius* et *rex* appositum est monogramma, quod non leve criticis negotium facessit. Quo nomine monogramma [quod videre est aere incisum apud Mabillonium], explicari debeat non concordant viri docti. Hinc Germonius, De vet. reg. Fr. dipl. t. I, pag. 425 et seq., praecipue ansam sumpsit hoc diploma inter spurios fetus amandandi. Sic enim monogramma legendum censet: *Sig. s. rex*, quod interpretatur: *Sigibertus rex subscripsit*. Id primo aspectu non displicuit Mabillonio, de Re diplom. pag. 376, et suppl. pag. 19; sed cum rem propius inspexisset, parum ipsi verisimile visum est Clodovei subscriptioni fuisse insertum Sigiberti monogramma. Merito certe; neque quicquam Sigiberti nomen in hoc monogrammate videtur, juxta veteres litterarum Merovingicarum formas. Melius auctores Diplomaticae novae nomen ipsius Clodovei legerunt, t. III, pag. 553, quibus suffragamur, etsi in omnium characterum interpretatione cum his non concordemus. [Videsis etiam, de hoc monogrammate, N. de Vailly, *Elementa palaeographiae*, t. I, pag. 567.]

^c Haec in subscriptionibus observanda: promiscue sunt, et omnes fere characteres Merovingico scriptae,

A nostri ibidem psallencius per turmas fuit instetutus, vel sicut ad monasthirium sancti Mauricii Agaunsi die noctoque tenetur, ita in loco ipso celebratur. Quam viro autoretate decrivemus Christum in omnibus nobis subfragantem, ut firmior habeatur, et per tempora conservitur, subscriptionibus manus nostrae infra roborare. Beroaldus obtul. *. Chlodovius^b rex sub. Aunemundus peccator consenciens subscripsi. In Christi nomine Chaoaldus consenciens subscripsi. Rauracus peccator consenciens subscripsi. Laudomerus consenciens subscripsi. Aetherius peccator consenciens subscripsi. † In Christi nomine, Eligius episcopus subscripsi. Riccoaldus peccator consenciens subscripsi. Rigoberthus peccator, episcopus, subscripsi. † In Christi nomine, Landericus, ac si peccator episcopus, subscripsi. Vulfoleudus peccator subscripsi. Palladius peccator consenciens subscripsi. Clarus, in Dei nomine episcopus, consensi et subscripsi. . . . . encta. . . . . peccator consenciens subscripsi. . . . . acor peccator consenciens subscripsi. Amalberthus consensi et subscripsi. Wandamarus consensi et subscripsi. Athildus consensi et subscripsi. Sigihelmus consensi et subscripsi. Chabedo consensi et subscripsi. Warnacharius consensi et subscripsi. Vulderadus consensi et subscripsi. Gantulfus consensi et subscripsi. Bobo consensi et subscripsi. Desideratus consensi et subscripsi. Gaudiobertus diaconus hunc privilegium subscripsi. † In Christi nomine, Gaerechramnus diaconus subscripsi. Bodolevus subscripsi. Ebroinus subscripsi. C Ragenobertus subscripsi. Arneberthus subscripsi. Signum † vir inlust. Radoberto^d maj. dom. Aegynarus subs. Signum † vir inlust. Merulfo. Signum † vir inlust. Bertecari... Signum vir inlust. Agulfo com. palat. Signum †. . . Chradobertus subscripsi. Ochelpineus subscripsit. Signum † vir inlust. Austroberto. Signum † Gaerinus jussus subscripsi. Ebrulfus subscripsi. Incrinus subscripsi. Signum † vir inlust.

solum Eligii episcopi nomen majusculis litteris Romanis pulcherrime expressum. Duo alia nomina intermixta utriusque scripturae litteris exarata sunt. Plurimis nominibus additae chirographorum species, crassiori modo intricatis lineis formatae. Sedes episcoporum subscriberentium pleraque assignantur a Mabillonio, de Re dipl. pag. 467 not., quem vide. Nomina scribimus juxta Mabillonii lectionem [necnon A. Teulet recensionem.]

^d Falsum arguit Germonius, ex eo quod inter subscribentes legitur Radobertus major-domus; hujus enim nominis majorem-domus Clodovei non exstitisse contendit. Id nos minime negaverimus, missa Henschenii opinione, nulla veterum scriptorum auctoritate folta, et missa pariter Fontanini, Vindic. dipl. pag. 159, argumentatione, non ideo expugnandum Radobertum e numero majorum-domus, quod ejus non meminerint scriptores veteres qui supersunt. Nam constat Agaunum, vivente Dagoberto, Nentrie et Burgundiae majorem-domus, habuisse successorem Erchinaldum, qui non nisi mortuo Chlodoveo diem supremum obiit, videsis Germon. de vet. reg. Franc. Dipl., t. III, pag. 245. Sed Radobertus quidni fuerit major-domus Bathildis reginae? Erant reginis sui majores-domus, teste Gregorio Turonensi, Hist. lib. VII, cap. 38, neque hanc solutionem aspernatur ipse Germonius, ubi supra, t. II, pag. 194

Probato. Signum † Gundoberto. Signum † vir inlust. A Ermenrico dom. Signum † vir inlust. Madalfrido. Chaldo † subscripsi. Rado subscripsi. Auderdus, vir inlust. atque patricius, subs. (Locus sigilli.)

Datum sub dii x kal. Julius ^a, an. xvi ^b regni nostri. . . . . piaco ^c, in Dei nomine fel.

DIPLOMA III

Clodovei, regis Francorum, suggerente matrona Amathilde emissum ^d.

. . . . . viro inlustri. . . . are idemque inlustri matrona Amathildes clemenciæ regni nostri credidit suggerendum. . . . . lis chramlos subteriore Satelliacio vel locello qui dicitur Curtilis, sibi berimariacas . . . . co

^a Duplex ratio est computandi annos regni Clodovei II, vel ab anno quo ipsi regna Neustriæ et Burgundiæ a patre asserta sunt, circa ann. Chr. 634, vel ab anno quo pater ejus fato functus est, anno 638. Juxta primam rationem, annus regni ejus xvi concordat cum anno Christi 649; juxta secundam, cum anno 625. Cum vero in Clippiacensi placito emissum fuerit diploma de quo agitur, hoc vero placitum sub anno 653 ab historicis memoretur, huic anno regni Clodovei tribuendum censemus.

^b Sic legit Mabillonius.

^c Sic legimus in exemplo Merovingico.

^d Hoc instrumenti fragmentum prius vulgavit Mabillonius in appendice ad Annales ordinis Sancti Benedicti, t. I, append. alt. p. 686, n. xiv, annotationibus omnino destitutum, apposita tantummodo ad marginem notula *ex authenticis*; et præfixo titulo qui a Clodoveo II, pro monasterio S. Dionysii concessum indicat, de quo ipsum instrumentum silet. Ex Mabillonio, typis iterum mandaverunt Collectores scrip-

et terra ad ipso maro aspiciente bunoriariu ^a, una cum adjacentias earum promeruisse. . . . cessissit, vel confirmassit, quem viro epistolas præ manibus habere adfirmat, et ipsas villas. . . . cum plinius confirmare deberemus, cui nos hunc beneficium sicut unicuique justa petentibus . . . . vel adjacentias earum, cum terris, domebus, edefeciis, mancipiis, silvis, pratis, pascuis, peculiis. . . . inspecta ipsa æpistola in suprascripta loca visa fuit promeruisse, et hoc ad presens quieto ordine poss. . . . voluerit liberum in omnibus puciatur arbitrium, et hæc auctoretas tam a nostris quam. . . . .

. . . . ., o regni domno Chlodoveo.

torum rerum Francicarum, t. IV, pag. 638, n° xxxi, et ipsi absque ulla illustratione. [Archetypum in archivo regio, x, n. viii, nunc asservatur, sed valde mutilum, ad cujus fidem novam recensionem instituere conatus est A. Teulet.] Instrumentum adeo mutilum, Amathildis, personæ privatæ, nec nobis aliunde cognitæ, nomen solum proferens, ad certam epocham revocare, et anno peculiari assignare non licet. Id tantum ex ultima fragmenti voce novimus, emissum fuisse regnante Chlodoveo, quod de Chlodoveo II intelligit Mabillonius; unde illud, cum Collectoribus scriptorum rerum Francicarum, ad finem regni Clodovei II, ut pote incerti temporis, rejicimus.

^a Legendum conjicimus *bunoriariu xij*, pro voce barbarâ *bunoriariu*. Vox *bunoriari* non semel in instrumentis hujus ætatis usurpatur pro designanda certa terre mensura, ut jam alias notavimus. In charta Bliedegisilli legitur *buinaria duodecim*.

DIPLOMATA SPURIA.

DIPLOMA PRIMUM

Quo Chlodoveus II, rex Francorum, castrum Bagandarum donat Bliedegisillo, ad construendum monasterium quod Fossatense dictum fuit ^a (ann. 638).

Clodoveus, rex Francorum, vir illuster, duci Archevaldo, vel omnibus præsentibus ac futuris fidelibus.

Quicquid sacerdotibus ac religiosis ecclesiasticis viris, ad opus Dei construendum, concedimus, hoc et ad regni nostri stabilitatem, et ad animæ salutem pertinere non diffidimus. Proinde omnibus sanctæ Dei

C Ecclesiæ tam præsentibus quam et futuris utriusque sexus fidelibus notum fieri cupimus, quandam virum diaconem, carnis generositate pollentem, ac in Christo venerabilem, valdeque a nobis per omnia dilectum, nomine Bliedegisillum, ad nostræ sublimitatis præsentiam advenisse, et humiliter deprecasse quatinus, ad ecclesiam Dei funditus ædificandam, in honore scilicet sanctæ Dei genitricis Mariæ ac sanctorum Petri et Pauli principum apostolorum, et monachos sub regula ^b S. Benedicti pro Christi

^a Fragmentum hujus diplomatis primus edidit in Antiquitatibus Parisiensibus Breulius, lib. iv, pag. 877, qui apographum authenticum, ex autographo in archivo monasterii Fossatensis asservato transcriptum, in manibus se habuisse asserit; integrum deinde et emendatum recudi curavit in eorumdem Antiquitatum supplemento, pag. 144. Illud postea vulgaverunt Malingreus, Antiquit. Paris. lib. i, pag. 58; Coitinus, Annal. t. III, pag. 82; Gerardus a Bosco, Hist. Eccl. Paris. t. I, pag. 174; Felibianus, Hist. Paris. t. III, pag. 20; Script. rer. Franc. coll. t. IV, pag. 635; Novæ Galliæ Christ. auctores, t. VII, inst. col. 2, instr. ii; qui omnes Breulium, absque ulla nova de autographo disquisitione, secuti sunt. Cointinus aliquas interpolationes in contextu a Breulio edito expunxit. Miramur quod Mabillonius, qui Bliedegisilli de fundatione Fossatensis monasterii litteras, ordine suo a nobis referendas, omnino sinceræ pronuntiare non audet, Ann. Bened. t. I, lib. xii, pag. 572, nullam de diplomatis Chlodovei sinceritatem

suspicionem habuerit. Autographum certe ab eo visum non fuisse ex ipsis verbis intelligitur, cum Fossatensis monasterii fundationem recitet ex Vita S. Baboleni, parum accurate scripta, ut ipse fatetur, et in compendium a Breulio redacta, diplomatis vero, de quo agimus, vix fragmentulum adducat. Felibianus, quem sequuntur cæteri hujus instrumenti editores, ne minimam quidem de illius sinceritate dubitationem proferendam esse credit. Nos, cum autographum ipsum (quod in archivis tum archiepiscopatus Parisiensis, tum capituli S. Thomæ Luparensis, ad quem res ad Fossatense monasterium olim pertinentes venerunt, frustra investigavimus) inspicere non licuerit, animadversiones Cointini loco suo referemus; instrumento vero pluribus nec levis momenti interpolationibus fœdato, adulterationis notam præfigimus.

^b Ad hæc verba sic Cointinus, Annal. t. III, pag. 83: « Hæc a recentiore quopiam in gratiam ordinis Benedictini videntur interpolata; nam Bliedegisillu

amore in illo ibi congregandos, quandam terram ex jure nostræ proprietatis, in Parisiacensi pago consistentem, illum videlicet castellionem qui Fossatus dicitur, et quem vulgaris lingua Castrum Bagaudarum appellat, super fluvium Maternæ situm, habentem, ab introitu suo usque in alveum ipsius Maternæ, buinaria duodecim, cum tota terra vocabulo Varena, quæ est in circuitu ipsius castellionis, et quam Maternæ fluvius gyrat, et Fossatus aquæ concludit, sibi mei concederemus. Cujus sacræ petitioni, ob id quia pro æternæ vitæ compendio tali accensus ardore, libenter assensum præbimus. Quapropter per præsentem auctoritatem atque præceptionem jubemus ut hanc prædictam terram, quam ei tali firmitate ex jure nostræ proprietatis in suum jus ad opus Dei perficiendum transponimus, per nostram transignationem et reversionem firmiter recipiat; ita ut quod postmodum jam dictus vir præclarissimus ac nobis charissimus Bledigisillus diaconus ipsum castellionem cum prædicta Varena, quam fluvius Maternæ circumdat, sicut jam dictum est, et Fossatus castellionis in introitu suo ab aqua in aquam totam terram concludit ad integrum, quod fiscus noster ibidem ad præsens tenere vel dominare videtur, una cum manentibus illis qui ibidem super terram fisci nostri commanent, et ad fiscum nostrum usque nunc aspexerunt, totum et ad integrum cum pratis et pascuis, garricis et ulmis, cum aqua et omni piscatione fisci nostri, insulis quoque ac molendinis seu piscatoriis, cum portis etiam et cunctis etiam ipsius aquæ transitoriis, vel cum omnibus adjacentiis, cultis et incultis, ex nostra munificentia ad locum sanctum, ut dictum est, regulariter construendum ac funditus ædificandum, plenissime ac firmissime habeat concessum; et ibidem juxta hoc, quod sua devotio locum sanctum vel cellulam ad servos Dei, * sub S. Benedicti exemplo inhabitando, Deo adjuvante, ædificet. Et sicut ex fisco nostro processit, ita ipsum locum cum

in oratione supplicii, superius, ex auctore anonymo Vitæ sancti Baboleni descripta, quam apud regem Clodoveum habuit, Fossatum non pro Benedictinis, sed tantum pro monachis postulavit; et anno Clodovei tertio, in charta donationis quam Fossatensi monasterio concessit, illius loci monachos affirmavit Deo famulatu ad modum et similitudinem Luxoviensis monasterii, quod constat a S. Columbano conditum fuisse; deinde S. Babolenus, qui Fossatensis asceterii primus abbas exstitit, ab auctoribus prædicatur discipulus S. Columbani, talemque se semper professus est. »

* Ad verba : sub S. Benedicti exemplo, vide Cointium in nota præcedenti; et notas nosstras ad Bledigisilli chartam. [Certum est, initio, monasterium Fossatense sub regula S. Colombani institutum fuisse; sæculo x tantum regule S. Benedicti subditum. Unde evadit, aut falsum, aut interpolatum esse diploma de quo hic agitur.]

† Cointius, loco citato, delenda quoque censet ista vocabula *conjugis sine prolis* : merito quidem; hæc enim falsum produnt, cum Clodoveus adhuc esset puerulus. [Hæc tamen me prorsus non movent. A verosimili non abhorret regem cælibem, imo in prima juventute, futura tamen providentem, dona contulisse monasterio, ea lege ut fierent proes pro sua, conjugis, prolisque suæ incolunitate.]

A præfatis rebus et cæteris omnibus ad se pertinentibus, atque cum omni ædificio quod abhinc facere poterit, firmiter absque ulla redibitione fisci nostri, vel judicii publici requisitione, sæpdictus Bledigisillus, et qui ab illo constituti erunt, imperpetuum valeant possidere. Denique etiam et jam regio jure decernimus, quod jubendo multum observare præcipimus, ut nullus judex publicus, neque episcopus, neque quælibet judiciaræ potestatis persona, in eundem locum, aut infra prædictam terram, quam sæpdictus circumdat fluvius et Fossatus aquæ concludit, ad causas audiendas, vel injusta freda tollenda, aut transitum publicum faciendum, aut mansionaticos vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut telones exigenda, aut homines ejus tam ingenuos quam servos super ipsam terram commanentes distringendos, nec ullas redibitiones vel inlicitas occasiones requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat, aut exactare præsumat; sed ipsi servi Dei præsentis ac futuri, nullam ibidem a quacumque occasione patiantur inquietudinem; ut semper sub sancto proposito ibidem Deo serviant, et pro nobis ac genitrice nostra, » vel conjuge, sive prolis, nec non et totius regni statu, Domini misericordiam devotius exorare delectet. Ut autem hæc præceptio nostræ cessionis firmior habeatur, vel per futura tempora, Deo propitio, inviolabilis conservetur, nos et præcelsa genitrix nostra Nandechildis manuum nostrarum signaculis adumbravimus.

Data anno primo regni nostri.

DIPLOMA II

Quo Clodoveus II, rex Francorum, possessiones monachorum insulæ Barbaræ confirmat, et eis dona confert c (ann. 640).

[In nomine Dei æterni et salvatoris nostri Jesu Christi. Clodoveus, divina ordinante Providentia,

c Hoc diploma primus vulgavit le Laboureur, in Ruderibus insulæ Barbaræ, t. I, cap. 8, pag. 33, ex apographo. Recedit Cointius, Ann. t. III, pag. 123, ideo ut falsi ipsum argueret. Interpolationis non expers judicaverunt Novæ Galliæ Christianæ auctores, tom. IV, col. 223. Cointius præcipua petit argumenta a Lauduni mentione, « quæ diplomati a Clodoveo emissio non convenit, quia Laudunum extra illius regis ditiones situm erat; » a vocibus nonnullis quibus Clodoveus uti non debuisset videtur, « imprimis non occurrit ratio cur Clodoveus regibus notum facere curaverit diploma, quod in gratiam monachorum Barbarensium promulgavit : præterea desunt exempla, quibus probari possit quempiam e Francis regum per illa tempora possedisse. » Insolitum vero in regum primæ stirpis diplomatibus inscriptionem, imperator Augustus, excusare nititur Cointius. « Post Clodoveum magnus, ait, quem codicillos ab Anastasio imperatore de consulatu, id est de imperio, accepisse constat, plerique reges quibus Francia paruit Augustus se dixerunt et imperatores. » Sed pace tanti viri dixerimus, hanc excusationem leviori subnixam esse fundamento. Nullum enim, quod sciamus, exstat nec Clodovei II, nec alterius primæ stirpis regis diploma, inscriptio nulla, nullus nummus, ubi reges illi imperatoris Augusti titulo, expressis verbis insigniantur. Unum aut alterum trevissem

imperator Augustus *) Necessarium quidem et congruum esse videtur regiam dignitatem ex largis possessionibus locis Deo dicatis aliquid largiri, unde et ibidem Deo servientes, necessitates suas supplere, eorumque largitores vitam consequi perpetuam possint. Quapropter notitiæ tradere curamus [omnibus Dei fidelibus, episcopis videlicet et abbatibus, regibus, ducibus, comitibus, vice-dominis, vicariis, teloneariis, et omnibus rem publicam gubernantibus] b, quia Licinius, abbas insulæ Barbaræ, in honorem sancti Andree et omnium apostolorum consecratæ, et monachi ibidem sub beati Benedicti regula Deo famulantes, nostram petierunt celsitudinem, postulantes quatenus, ex amplissimis imperii nostri rebus, eorum paucas cellulas augmentemus. Quam humilem petitionem benignè suscepimus; et quia loquæ præfatum multis claruisse virtutibus audieramus, et ut in electorum numero locum possidere valeamus, eis aliqua de rebus imperialibus dare videamur. Donamus scilicet eis in partibus Provincia, in episcopatu Tricastrino, circa fluminis Licii ripam, ecclesiam in honorem sancti Salvatoris dedicatam, cum villa quæ vulgo dicitur Abolena; in eodem territorio, in loco qui dicitur Olerias, ecclesiam Sancti Desiderii, et in Marrano ecclesiam Sancti Arigii, cum villa sua, et ex alia parte ejusdem fluminis, ecclesiam Sancti Joannis de Lagoneria, cum villa sua. Et corroboramus et corroborando confirmamus ecclesiam Sancti Joannis de Grellas, cum villa sua, quam a patre meo Dagoberto rege felicissimo adquisierunt. Illas totas jam dictas ecclesias, cum villis atque cum omnibus appendiciis suis, cum decimis videlicet et præeminentiis, atque cum terris tam cultis quam incultis, cum montibus et vallibus, cum sylvis et nemoribus, cum aquis aquarumque litioribus, nominatæ ecclesiæ et monachis libera potestate tradimus. Insuper vero huic imperiali dono conjungimus quod, si quis regalia possidens, hujus præfati loci monachis aliquid dare vel vendere voluerit, aut aliquo modo concesserit, sub eadem libertate, absque alicujus inquietudine, omni tempore permaneat. Et ut hæc regalis elec-

mosyna firma semper et stabilis, absque alicujus domini diminutione, permaneat, imperiali præcepto, quo cuncta decernendo sancimus, scriptum fieri judicavimus, et manu nostra sigillo nostro signavimus. Facta notitia ista, quinto kal. Martii, anno tertio regnante Clodoveo, imperatore dulcissimo. Actum Monte Lauduno, præsentem populo.

DIPLOMA III

Quo Clodoveus II, Francorum rex, villas plurimas et alia dona monasterio S. Dionysii confert aut asserit d (ann. 644).

Clodoveus, Dei gratia rex Francorum, filius Dagoberti regis, omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, seu quacunque judiciaria potestate præditis.

Quicquid pro utilitate vel honestate universalis matris Ecclesiæ in præsentem ordinamus vel constituimus, et ad effectum perducimus, hoc nobis valde necessarium esse contra visibiles et invisibiles hostes confidimus. Quanto enim digniori vel sublimiori potestate sumus præditi et sublimati, tanto sagaciori et propensiori cura debemus esse solliciti, ut quod agimus, juste et ordinate disponamus, ne justo judici displiceamus, vel hominibus ingrati existamus. Quapropter ego Chlodovius, superna providente clementia, Francorum rex coronatus et regis celsitudinis culmine sublimatus, desiderans Deum habere propitium, cupiens etiam augmentare et amplificare monasterium patroni nostri domini Dionysii, sicut genitor noster fecit, pro salute animarum nostrarum, concedo et confirmo ipsi præfato Dionysio et venerabili Aigulfo patri ejusdem monasterii, videlicet in Bituricensi pago ecclesiam et villam de Noto, ecclesiam et villam de Umreziaco, ecclesiam et villam de Pelolio, ecclesiam et villam de Argenteria, ecclesiam et villam de Vallo, ecclesiam Sancti Marcialis de Salviaco, ecclesiam de Curciaco, ecclesiam de Casimansi, ecclesiam de Mo-sayco, et villas et decimas et terras circumquaque adjacentes, et predia et mancipia utriusque sexus, et omnia alia circumquaque adjacentia. Affirmo etiam insuper donum quod fecit pater meus eadem monasterio, scilicet villas et omnes possessiones Sadragesilli ducis Aquitanorum, id est, Novientum in

Childeberto quidem tributum, sed nomen nullum proferentem, missum facimus. Theodeberti muni quidam adducunt qui caput et nomen in antica parte, in postica epigraphen exhibent *victoria Auggj*. At facile forsitan in his scrutator diligens, nummorum imperatoris Justiniani typum, mutato tantum nomine, a monetariis Francorum Theodeberto accommodatum agnoscat. His similia non semel observaverunt qui numismata mediæ ævi attentius inspexerunt.

* Hunc imperatoris Augusti titulum in hoc diplomate falsum prodere credimus; et diploma ipsum omnino existimamus ad exemplum diplomatum Ludovici Pii fabricatum, quod aperte patet ex initialibus formulis, quas ideo inter uncas distinximus, quod eadem sint quibus uti solitus fuit Ludovicus Pius in diplomatibus suis, quotquot exstant.

b Ad easdem personas diriguntur omnia fere Ludovici Pii diplomata, si reges excipiatis.

c Voces cum villa desunt apud Coint t. III, pag. 125.

d Omni genere indiciorum falsi refertum instrumentum a solo Dableto editum, Hist. abb. S. Dion. pag. 681. Illud se ex originali deprompsisse innuit, cum vallatum esse asserit sigillo cereo, effigiem regis salvam et sanam exhibente. Falsitatis signa præcipua, post Germonium, de vet. reg. Fr. Dipl., t. II, pag. 120, perstringemus. Formulæ prorsus insolite, gratia Dei rex, et superna providente clementia rex coronatus, mentio donationis Constantini, quæ non nisi pluribus post Clodoveum sæculis prodit, et a omnibus jam dudum explosa est; signum Arnulphi, Metensis episcopi, qui jam tribus annis obierat, Coint. Annal. t. II, pag. 133; Sylvini nomen cum titulo Rhemensis archiepiscopi, quod non agnoscit præsulum Rhemensium catalogus; ipse archiepiscopi titulus, pluribus subscriptionibus additus, contra morem hujus ætatis; signum comitis Flandrensium, dum Flandrenses comites non ante Carolum Calvum exstiterunt; subscriptio comitis Normanniæ, quæ nondum sub stirpe Merovingica nomen hoc sortita fuerat. Nos puderet his diutius detineri.

pago Lemovicensi, Parciacum seu Nullyacum et Pondentiniacum ac Parcellarias et Angliarias. Contestamur itaque et obsecramus omnes successores nostros reges sive principes, per sanctam et individuam Trinitatem, et per adventum justi iudicis, ut honor et reverentia venerandæ ecclesiæ B. Dionysii, ubi genitor noster in corpore requiescit, et nos sepe liri summopere speramus, ab omnibus et in omnibus perpetuo jure conservetur, sicut Romæ ecclesia beatorum Petri et Pauli, per privilegium Constantini imperatoris, obtinere dinoscitur. Si autem quispiam, sive episcopus sive archiepiscopus vel qualibet dignitate vel potestate præditus, hoc nostrum donum violare præsumperit, auctoritate Dei omnipotentis et nostra, anatematis vinculo imperpetuum sit alligatus, et a consortio electorum Dei in celesti regno alienatus, et numero damnatorum in inferno associatus. Et, ut auctoritas nostra perenniter firma et inviolata permaneat, vel per omnia tempora illæsa

et conservetur atque custodiatur, et ab omnibus optimatibus nostris, iudicibusque publicis et privatis verius ac certius credatur, manus nostræ subscriptione subter eam decrevimus confirmare, et nostro proprio sigillo sigillari. Palladius, Bituricensis episcopus, obtulit; Chlodovius, filius Dagoberti gloriosissimi regis, subscripsit. Signum Arnulfi, Metensis episcopi. Signum Eligii aurificis, Noviomensis episcopi. Signum Landerici, Parisiorum episcopi. Signum Maurini, Senonens. archiepiscopi. Signum Sylvini, Remensis archiepiscopi. Signum Frenemundi, Andegavensis episcopi. Signum Unberti, Lemovicen. episc. Signum Aygulli, abbatis B. Dionysii. Signum Gondoeni, comitis Normanniæ. Signum Vuerpieni, comitis Britanniæ. Signum Charimundi, comitis Flandrensis. Signum Mummoli, præfecti. Signum Dadonis, Rothomagensis archiepiscopi et cancellarii regis. Data in mense Octobri, anno vij regni nostri, Clipeaco palatio, feliciter in Dei nomine. Amen.

* Annus 7 regni Chlodovei II, mense Octobri, concurrit cum anno Chr. 644, initio, regni sumpto a die 29 Januarii anni 638, qua Dagobertus obiit.

ANNO DOMINI DCLX.

MARCULFUS MONACHUS.

NOTITIA HISTORICA

[Ex Fabricio, Bibl. mediæ et infimæ Lat.].

Marculfus, monachus, ut aiunt, Parisiensis, ad Landericum [non Parisiensem an. 660 episcopum tempore Dagoberti regis, ut cum multis aliis putat Labbeus, tom. VI Concil., pag. 530, formulam de privilegio et concessionem legis ad privilegium ex Marcullo referens, sed ad Landericum episcopum Meldensem, qui circa ætatem Pipini et Caroli M. (a) floruit] scripsit de (b) *Formulis publicorum privatorumque negotiorum libros II*. Editi primum una cum aliis incertorum auctorum formulis ab Hieronymo Bignonio, viro insignissimo, cum notis eruditis, Paris. 1613, in-8°, et meliore atque auctiore Editione 1666, in-4°; recusi etiam, sed sine notis, in Bibliothecis Patrum Colon. tom. VII, Paris. tom. II, supplem., et Lugdun. tom. XII. Recensitis autem a laudatissimo Baluzio, tom. II, pag. 369, non Bignonii solum notæ illæ auctiores, sed etiam novæ Baluzii accessere, Paris. 1777, in-fol. Longe utilissimas esse hæc for-

mulas ad Francicas et Germanicas antiquitates illustrandas, multi jam monuerunt; Salmasio autem notante, lib. de Lingua Hellenistica, pag. 23, « Latina et Romana illorum temporum lingua sic differunt proprie ut Divinienensis et Burgundica. Et sic de aliis. Mista porro illa, quam solcecismis et barbarismis scætere dicit (c) Isodorus, præcipue locum habuit ac viguit Justiniano imperante, ut constat ex multis monumentis et maxime ex illo instrumento Plenariæ securitatis (Lib. IX Orig. c. 1), quod scriptum est anno Justiniani imperii 38, et nuper editum ex bibl. Regia, ex qua olim id deprompsæramus, et ex involuto et inextricabili pene caractere, qualis illo tempore tabellionum fuit, evolveramus. Eadem mista scriptæ fuere Marculli Formulæ, sicut in Codicibus antiquis reperiuntur. » Insignem Codicem harum formularum, annorum amulius occ, servo nactus ex sectione bibl. Gudianæ.

(a) Vide Joan. Launoii assertionem inquisitionis in chartam immunitatis pag. 616 seq. et inquisitionem ipsam, pag. 25.

(b) Formulæ proprie est norma iudicii quam princeps vel magistratus iudici sententiam dicturo præscribit; unde interdum et pro sententia sumitur. Vide

D Valesium ad Ammiani lib. XIV, cap. 1.

(c) Vide Colomesii Bibl. selectam, cap. 34; Cassendo in Vita Peirescii ad an. 1624. Bignonius hic vocatur « magnus bonarum litterarum et arcis legum ac justitiæ apud senatum lumen. »

MARCULFI MONACHI FORMULARUM LIBRI DUO

[Ex D. Bouquet., *Recueil des-Hist. de France.*]

PRÆFATIO BIGNONII.

Marculli, quem nunc damus, erudite lector, plures docti viri meminerunt. Sed quis fuerit, et quo tempore (a) vixerit, nihil certi ab illis proditum est. Quidam vero in universum circa primam regum nostrorum familiam illius tempora coniecerunt. Adhuc tamen dubium remanebat ex librorum varietate, quibus permulta posterioris ætatis scriptores infarcierant. Verum, Exemplar quod nacti sumus, omnium facile optimum, nos amplius dubitare non sinit. Præfixa siquidem ab auctore ipso epistola docet professione monachum, et septuaginta annos natum, cum hæc scriberet, fuisse. Deinde cum Landerico papæ opus inscribat, facile apparet Landericum illum Parisiorum (b) episcopum fuisse, qui Clodoveo Dagoberti filio rege claruit, circa annum æræ Christianæ 660. Nulli quippe alii Galliarum episcopi hoc nomine reperiuntur, Landerici Parisiensis tempore, neque multis post annis. Tum papæ nomen omnibus epis opibus passim tribui solum sub prima regum Francorum dynastia notum est: quod licet sub secunda al quatenus continuatum sit, rarius certe usurpatum reperitur. Accedunt et aliæ certissimæ conjecturæ ex totius libri lectione, quibus permulta occurrunt quæ vix possunt ad aliud tempus referri, et plane Merovingorum sæculum redolent. Quis enim cum majorem domus non semel repetitam mentionem adverterit, non continuo deprehendat eo tempore Marcullum scripsisse quo majores domus vice regia omnia regni negotia pertractabant, imo vere sub alieni nominis specie imperabant? quod a Dagoberto cœpisse scriptores notant. Omisso pariter sæpius nominatos, quos sub Carolis raro aut nusquam reperiri a doctis observatum est. Alia sunt infinita indicia quæ cordatus lector facile animadvertet. In qua autem civitate Marcullus vixerit, ex qua sit oriundus, aut cujus cœnobii monachus exstiterit, nobis plane incompertum est. Quod si divinare liceret, suspicaretur eam in aliquo Parisiensis diocesis monasterio regulariter vixisse, cum Landerico Parisiorum antistiti librum suum inscribat. Quidquid sit, utilissimus certe auctor est, et a doctis non frustra expetitus. Nam ut omittam eo sæculo scripsisse cuius pauca nobis hodie supersunt monumenta, sane permultas docet rerum nostrarum origines, magistratum et dignitatum munia, juris dicendi formam quæ tum recepta erat; jus denique ipsum quo majores nostri utebantur clare ostendit quando non aliud certius juris observati indicium requiri potest, quam cuius usum ex formulis tum usitatis deprehen-

A dimus. Quæ pars nostræ antiquitatis ut inter cæteras fructuosa, ita obscurissima et intacta fere remansit; quo nomine doctis omnibus et nostri juris peritis ac optiorem Marcullum fore confido. Leges quoque veteres, Salica scilicet, Ribuaria, Alamannica, Saxonica, Bajuvarica et cæteræ ejusmodi, quæ a Germanicis gentibus tot sæculis observatæ sunt, non alium meliorem habent interpretem. Idipsum de Caroli Magni, Ludovici Pil, et Caroli Calvi constitutionibus, seu, ut tum dicebant capitulis, dici potest. Ipse etiam Gregorius Turonensis, quo digniorem historicum non habemus, multis locis a Marcullo lucem accipit, et omnino illustratur. Idem et in plerisque mediæ ævi scriptoribus obtinet. Quinimo et ad juris Romani pleniorum cognitionem non parum conferre asserere ausim. Sed commendatitiis in publicum proditurus non eget, qui tot præstantissimorum virorum ingenis sæpe jam commendatus est. Cujacium dico, Brissonium, et Pithæos fratres, clarissima lumina, qui ex eo perplura immortalibus suis scriptis inse-

B derunt. Futuros tamen non dubito qui sermonis duritiam, et ineptam plane rusticitatem exhorrescant. Facilius vero defensio est. Nam ab eo de Latini sermonis peritia edoceri non petimus. Mores illorum temporum etiam sermonis inculta rusticitas penitus ostendit. Sæculo sane infelicitissimo vixit, quo omnes disciplinæ et literæ penitus obrutæ et sepultæ erant, adeo quidem, ut qui melioris doctrinæ quid attigissent, veluti novæ alicujus et prævæ opinionis auctores, aut magi et malefici damnarentur. Quæ occasione lectorem monitum velim, ne variis solœcismis qui sæpius occurrunt offendatur, nec operarum typographicarum vitio imputet, quamquam optime emendatum esse non equidem præstiterim. Sed meminere prout in authentico Exemplari scriptum est ita editum esse; nam si ea omnia immutanda fuissent, non jam Marcullus, sed alius, proditurus auctor videretur. Dubitavi certe utrum Marcullo, an potius scriptori vitia ejusmodi ascriberem, et vero a scriptoribus permulta in eo depravata facile crediderim, sed ita fere Marcullum scripsisse haud dubium est, cum id ipsum in reliquis ejusdem ævi monumentis deprehendatur. Atque adeo plura in Gregorio Turonensi occurrunt, et infinita prope in manuscriptis Codicibus, quæ ab iis qui ediderunt immutata sunt. Neque aliter eum scripsisse dubitari potest, cum historici operis initio id deprecetur: « Prius, inquit, veniam legentibus precor, si aut in litteris aut in syllabis

C

(a) Variæ sunt eruditorum hominum sententiæ de ætate Marculli. Quidam eum vixisse putant sub finem primæ stirpis regum Francorum. Alii Carolo Magno regnante. Vide M. Antonium Dominicy in tractatu de treuga et pace; Labbeum, in tomo VI Concil., pag. 550; Launium in assertionibus inquisitionibus in chartam inhumunitatis beati Germani Paris., pag. 619; Quatre-marium, in privilegio sancti Germani propugnato, pag. 113; et Coringium, in Censura diplomatis Lindaviensis, pag. 210. BALUZ.

(b) Doctissimus abbas Lebeuf, in Dissertationibus de Parisiensis historia ecclesiastica et civili, hoc ipso anno 1741 editis, existimat Landericum istum non esse episcopum Parisiensem qui memoratur in diplomate autographo Clodovei II concessio, an. 653, monasterio sancti Dionysii; sed Madelgariti et Valde-trudis filium, qui in diocesis Parisiensis et Meldensis chorepiscopi munere fungebatur, quique obiit anno circiter 700

grammaticam artem excessero, de qua aa plene non sum imbutus. » Eadem excusatione utitur et Benedictus Levita in collectionis suae praefatione. Quo fit ut existimem de eo sermonis genere sensisse patres synodi Turonensis III, sub Carolo Magno, cum unumquemque episcopum decreverunt curam habere ut homilic sanctorum in rusticam Romanam linguam transferrentur, quo facilius possent intelligi. Nam et rustico sermone de miraculis beati Martini libros Gregorium Turonensem scripsisse ipsemet testatur Historiarum lib. v, eandemque excusationem repetit initio libri primi de Gloria confessorum : « Qui nulum argumentum, inquit, in litteris habes, qui nomina discernere nescis, saepius pro masculinis feminina, pro femininis neutra, et pro neutris masculina commutas, qui ipsas quoque praepositiones, quas nobilium dictatorum observare sanxit auctoritas, loco debito plerumque non locas. Nam pro ablativis accusativa, et rursum pro accusativis ablativa ponis. » Quae verba ideo ascripsi, quod quis fuerit rusticus sermo graphice expriment, et ut facilius Marculfo ignoscatur, qui adhuc infelicior saeculo vixit, nec ut ille fuit melioribus disciplinis eruditus. Nec tamen dubito hoc opus praeis illis saeculis non minore in pretio habitum fuisse quam Caei Flavii scribae apud Romanos legi Actiones adeo rari erant qui de negotiis quamquam suis scripta conficere et quae vellent possent facile litteris mandare. Igitur in huius auctoris Editione non parum laboris in perpurando, nec minus curando ne quid temere immutaretur : ea siquidem quae scriptorum incuria manifesto irrepserant, emendavimus, dubia reliquimus, conjecturas tamen nostras et emendationes in notis apposimus. Unum quidem Marculfi Exemplar nacti sumus, quod ex ditissima regum nostrorum bibliotheca suppeditavit nobis eruditissimi viri Nicolai Rigaltii humanitas, sed illud optimum et praestantissimum, cum et Marculfi ad Landericum dedicatorem epistolam conti-

neat, et duorum librorum indices seu capitula ab auctore ipso praenotata, ut planum sit ceteras formulas quae illis non continentur, Marculfi non esse ; quod incognitum doctissimis viris imposuit, qui librorum vitio quibus omnes formulae permixtae erant, pleraque laudaverunt. In eo quoque recensendo usus sum excerptis quibusdam Colicis Pithœani, quae a doctissimo viro Joanne Savarone Arvernorum praeside ad me missa sunt, cui multis nominibus me devinctum nunquam dubitabo profleri. Secundum porro Marculfi librum in regio Exemplari excipiebant formularum capita quaedam absque numeris, tum ejusdem volaminis initio aliae plures formulae, quarum haec erat epigrapha *Cartas Senicas*, quas hic usurpari monuit me Joannes Savaro quasi formulas veteres ; senicae enim quasi senes. Igitur eas etiam formulas in unum colligavi et incerti auctoris veteres formulas inscripsi ; ex quibus quaedam sunt ejusdem aevi cum Marculfo, quae tam vero Carolo Magno imperante procul dubio scriptae apparent. Adjunximus et alias quae xvi capita continent, quas ex vetustissimo Codice descripserat, et mihi jampridem communicaverat Jacobus Sirmondus, cujus viri singularis eruditio cum pari humanitate certat. His ut facilius a ceteris discernentur, titulus praefixus est : *Formulae veteres secundum legem Romanam* ; quod ideo fecimus, quia fere omnes iis scriptae sint qui lege Romana uterentur, cum in his saepissime reperias : *Lex Romana exposcit, et secundum legem Romanam* ; saltem Romana est observatio, quibus tamen nonnulla barbarici moris admista videre est. Denique cum beneficio doctissimi viri, Caroli Labbei in manus nostras incidisset vetus Codex, quo veteres quaedam formulae continebantur, qui olim P. Danielis ac demum Jac. Bongarsii fuerant, eas quoque adjicere visum est, ne quid formularum desiderari posset. Utere his, lector, et fruiere. Vale.

PROLOGUS AUCTORIS

Sen epistola Dedicatoria.

Domino sancto, meritis beatissimo, et apostolico semper honore suscipiendo, omnique praconio laudis celebrando, domino ac reverendissimo papae Landerico, Marculus ultimus ac vilissimus omnium monachorum.

Utinam, sancte Pater, jussioni vestrae tam efficaeiter quam spontanee obtemperare valuissem, quia jam supra vires meae possibilitatis conatus sum injunctum a vobis subire negotium, cum fere septuaginta aut amplius annos expleam vivendi, nec jam tremula ad scribendum manus est apta, nec ad videndum mihi oculi sufficiunt caligantes, nec ad cogitandum sufficit hebetudo. Quia, juxta dictum vobis cujusdam prudentissimi viri, in pueris crescit sensus, in juvenibus viget, in senibus minuitur. Propterea eleganter facere non potui ut volui ; feci tamen ordinate ut potui, non solum ea quae jussistis, verum etiam multa alia in hac scedula tam praeeptiones regales, quam cartas pagenses, juxta simplicitatis et rusticitatis meae naturam intimare curavi. Scio enim

multos fore, et vos et alios prudentissimos viros et eloquentissimos ac rhetores et ad dictandum peritos, qui ista si legerint pro minima et velut deliramenta, eorum comparata sapientiae reputabunt, vel certe legere dedignabuntur. Sed ego non pro talibus viris, sed ad exercenda initia puerorum, ut potui, aperte et simpliciter scripsi,^b ut cui libuerit, is exinde aliqua exemplando faciat. Si vero displicet, nemo cogit invitum, nec praediciat mea rusticitas eruditorum et rhetorum floribus verborum, et eloquenti facundiae. Sunt propterea nonnulla negotia hominum, tam in palatio quam in pago, quae scribi non queunt antequam invicem conferantur, et juxta propositiones vel responsiones eloquia eorum tunc scribantur et gesta. Ego vero haec quae apud majores meos, juxta consuetudinem loci quo degimus, didici, vel ex sensu proprio cogitavi, ut potui coacervare in unum curavi, et capitula praenotavi, ut facilius quod voluerit a quaerenti in antea scripto reperiantur.

Trevirensi.

^b Edit. Baluz. et Lindenbrog., scripsi cuilibet is exinde.

^c Ibid., eloquentiae facundia.

* Codex ms. Pithœanus, *Glidulfo*. Hinc conjicit abbas Lebeuf, loco jam citato, Marculfum opus suum non tantum Landerico Parisiensi et Meldensi chorepiscopo obtulisse, sed etiam Hildulfo chorepiscopo

INCIPIUNT CAPITULA SCEDOLÆ OPERIS HUIUS.

1. Qualiter privilegium constatur.
2. Concessio regis de hoc privilegio.
3. Emunis regis.
4. Confirmatio de regis emunitate.
5. Præceptum regis de episcopatu.
6. Indiculus regis ad Metropolitanum episcopum, ut alii episcopo benedical.
7. Consensus civium, pro episcopatu.
8. Charta de ducatu, patriciatu aut comitatu.
9. Indiculus ad alium regem, cum legatio dirigatur et verbis suggeritur commendatiliis.
10. Rescriptum ad regem, pro suo legato.
11. Tractoria legatorum vel minima facienda, ad istius instar.
12. Præceptum donationis.
13. Præceptum de læsiverpo, per manum regis.
14. Prologi tres de cessionibus regalibus.
15. Concessio ad locum sanctum.
16. Confirmatio regis ad locum sanctum.
17. Iterum confirmatio, pro secularibus viris.
18. De regis auctoritate.
19. Præceptum de clericatu.
20. De divisione ubi regis accesserit missus.
21. De causis aliteris recipiendis.
22. Præceptum denariale.

23. Charta de causa suspensa.
24. Charta de Mundeburde regis et principis.
25. Prologus de iudiciis regis cum de magna re duo causantur simul.
26. Indiculus communitorius ad episcopum.
27. Item indiculus ad episcopum, ad alium distringendum.
28. Charta audientialis.
29. Indiculus ad laicum.
30. Commutatio cum rege.
31. Confirmatio regis de omni corpore facultatis.
32. Si quis contra voluntatem regis egerit, securitas eis quibus eum persequi iusserit.
33. Præceptum, quorum ab hostibus, vel alio modo fuerint instrumenta incensa.
34. Relatio pagensium ad regem directa.
35. Confirmatio alia de omni corpore facultatis, ad monasterium.
36. Ut causas suorum assumendi suorum aliqui licentiam habeant.
37. Iudicium.
38. Charta pericla.
39. Ut pro natalitate Regis ingenii relaxentur.
40. Ut feude samio promittantur regi.

B

LIBER PRIMUS.

DE CHARTIS REGALIBUS.

CAPUT PRIMUM.

De ^a privilegio.

Sancto domino et in Christo venerabili fratri illi abbati, vel cunctæ congregationi monasterii illius in honore beatorum illorum in pago illo constructi, ille episcopus. Compellit nos affectio charitatis vestræ, radio inflammante divino, illa pro vestra quieti providere, quæ nobis maneant ad mercedem, et ea recto tramite, inconvulso limite terminari, quæ perennem deinceps, propitiante Domino, obtineant firmitatem, quia non minor a Domino retributio speratur futura pro succiduis contemplante temporibus, quam ad præsens munera pauperibus offerente. Et ne nobis aliquis detrahendo æstimet in id nova decernere carmina, dum ab antiquis iuxta constitutionem pontificum, per regalem sanctionem monasteria sanctorum Lirinensis, Agaunensis, Luxoviensis, vel modo innumerabilia per omne regnum Francorum, sub libertatis privilegium videntur consistere, sed pro reverentia sanctorum, beatorumque omnium fratrum implendo jussa, custodiendo præcepta, obedientiam propalabo. Quid vero vos, vel successores vestri, sancto suadente spiritu deinceps custodiatis, imo sancte illius Ecclesiæ episcopus debeat adimplere, huic paginæ credidimus inserendum. Hoc est, ut de vestra congregatione qui in vestro monasterio

sancta debeant bajulare officia, cum abbas cum omni congregatione populerit, a nobis vel a successoribus nostris ^b sacros percipiat gradus. Nullum pro ipsorum honore præmium percepturus, altare in ipso monasterio predictus episcopus benedical, et sanctum chrisma annis singulis, si voluerint postulare, pro reverentia loci sine pretio concedat, et juxta dispensationem divinam cum abbas de ipso monasterio a Domino migraverit, quem unanimiter omnis congregatio illa monachorum ex semetipsis, optimæ regulæ comparatum, et vite meritis congruentem, similiter sine præmio memoratæ urbis episcopus ipso promoveat abbatem. Nullam penitus aliam potestatem in monasterio, neque in rebus, neque in ordinandis personis, neque in villabus, ibidem jam collatis, aut deinceps regio munere, aut privatorum collaturis, vel in reliqua substantia monasterii, nos successoresque nostri episcopi, aut ^c archidiaconi seu cæteri ordinatores, aut quælibet alia persona predictæ civitatis habere non præsumat; aut quo ^d i-cunque de eodem monasterio, sicut de parochiis, aut cæteris monasteriis, muneris causa audeat sperare, aut ferre. Nec de hoc quod a Domino timentibus hominibus transmissum, aut in ^e altario offer-tum fuerit, aut in sacris, voluminibus vel quibuscun-que speciebus ad ornatum divini cultus pertinet, aut

^a In Edit. Bign. hic titulus legitur: Incipiunt exemplaria de diversis conditionibus qualiter regales chartas pagenses, cui hæc formula habere placuerit, et melius non valet, scribantur.

^b Certum est monachos clericos non fuisse usque ad tempus Zosimi et Siricii Romanorum pontificum, quorum hic epist. 1, cap. 25, ad Ilimerium, innuere videtur, licentiam se præstare monachis morum

gravitate et fidei institutione commendatis, ut possint clericorum officiis aggregari. Bign.

^c Archidiaconi res temporales et ecclesiæ opes dispensabant. Id.

^d Solemne tunc temporis erat, res donatas ecclesiæ vel traditas, aut saltem earum instrumenta altari imponere. Id.

præsens collata vel collatura fuerint, ^a auferre præsumat. Et nisi rogatus a congregatione illa, vel abbate, pro oratione lucranda, nulli nostrum liceat monasterii adire secreta, aut finium ingredi septa; et si ab eis illuc pontifex postulat, pro lucranda oratione vel eorum utilitate, accesserit, celebrato ac peracto divino mysterio, simplici ac sobria benedictione percepta, absque ullo requisito domo studeat habere regressum. Ut quatenus monachi, qui solitarii nuncupantur, de perfecta quiete valeant, duce Domino, per tempora exsultare, et sub sancta regula viventes, et beatorum patrum vitam sectantes, pro statu Ecclesie, et salute regis, vel patrie, valeant plenius Dominum exorare. Et si aliquid ipsi monachi, de eorum religione tepidi, aut secus egerint, secundum eorum regulam ab eorum abbate, si prævalet, ^b corrigantur. Sin autem pontifex de ipsa civitate coercere debet, quia nihil de canonica auctoritate convellitur, quiddam domesticis fidei pro quietis tranquillitate tribuitur. Si quis autem ex nobis, quod Deus avertat, calliditate commotus, aut cupiditate præventus, ea quæ sunt superius comprehensa, temerario spiritu violare præsumperit, a divina ultione prostratus, ^c reatu anathematis subiaceat, et tribus annis a communione omnium fratrum se noverit alienum. Et nihilominus hoc privilegium perpetim maneat incorruptum. Quam constitutionem nostram, ut firmis subsistat vigoribus, et nos et fratres nostri domini ^d episcopi subscriptione et manibus nostris decrevimus roborari. Actum ibi, sub die illo, anno illo.

CAPUT II.

^a *Concessio regis ad hoc privilegium.*

Mle rex, viris ^f apostolicis, patribus nostris, necnon et illustribus viris, illi comiti, vel omnibus agentibus, præsentibus et futuris. Oportet enim clementiam principalem, ut inter ceterorum petitiones sacerdotibus debeat benignum accommodare auditum, et quod pro timore divini nominis postulatur, ponatur procul dubio ad effectum, ut fiat in mercedem conjunctio, dum pro quiete servorum Dei congrua impertitur ^g portio, quia fides perfecta non dubitat ad Altissimi gratiam pertinere, quod secundum sacra

^a Observa in casu negligentie jurisdictionem et potestatem episcopo servatam, ne impunita scilicet essent maleficia, et canonica auctoritas convellere-tur. Bagn.

^b Id est fidelibus qui divino servitio jugiter incumbunt, et quorum sors Dominus est. Ib.

^c Frequens tum erat, et etiam postea, anathematis poenam instrumentorum sanctionibus inserere. Ib.

^d Episcopi hic non tantum adhibentur ut testes, verum et quia ejusmodi libertas nominis magno in conventu episcoporum indulgebatur. Ib.

^e Satis ostendit hoc lemma non privilegium tantum episcoporum, sed et consensu et confirmatione regis opus fuisse. Ib.

^f Sic tum vocabantur episcopi, quod in locum apostolorum successerant. Ib.

^g Falaz., impetitur petitio.

^h His verbis, ut notat Ifigonius, dux notantur bonorum species, et velut maxima rerum divisio, quæ eo seculo recepta erat, quod et ex cap. 53 infra colligi potest. Omnia namque prædia aut propria erant,

A elogia præcipue domesticis fidei devota mente im-penditur, quia scriptum est. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum* (Matth. v. 3). Ergo dum et ille episcopus ut abbas, aut illuster vir, monasterium in honore illius, in pago illo, aut super ^h proprietate, aut super fisco, noscitur ædificasse, ubi ad præsens ille abbas, vel turba plurima monachorum adunata esse noscuntur, ad petitionem ⁱ illius clementia nostra, pro quiete ipsorum servorum Dei, præceptionem vigoris nostri placuit propalare, sub quo tranquillitatis ordine, Domino protegente, ipsi monachi juxta religionis normam perpetim valeant residere, elegimus, ut et hac serie debeat plenius declarari, quia nihil de canonica institutione convellitur, quiddam domesticis fidei, per tranquillitatis pacem conceditur. Nec nobis aliquis detra-

B hendo æstimet in id nova decernere carmina dum ab antiquis juxta constitutionem pontificum, per regalem sanctionem monasteria sanctorum illorum, vel cætera in regno nostro, sub libertatis privilegium videntur consistere, ita et præsens valeat, Deo adjutore, constare. Ergo, si quid in villabus, mancipiis, vel reliquis quibuscunque rebus, aique corporibus aut regio munere, aut supra scripti illius, vel a quibuscunque est delegatum, aut deinceps fuerit adlitum, juxta quod ab illo pontifice vel cæteris domnis episcopis ad præfatum monasterium juxta quod eorum continet privilegium, quod nobis præfatus ille protulit recensendum, sancitum esse cognovimus, nullus episcoporum, ut diximus, nec præsens, neque si fuerint successores seu archidiaconi, vel eorum ordina-tores, vel quælibet persona, possit quocunque ordine de loco ipso auferre, aut aliquam potestatem sibi in ipso monasterio, præter id quod scriptum est ad-aptare, vel aliquid per commutationis titulum minue-re, aut de ministerii ornamentis, vel de altari, vel de offeritione in altario illata abstollere, nec ad ipsum monasterium vel cellulas ejus, nisi tantum pro lu-cranda oratione (illud ipsum, si fuerit, cum voluntate abbatis, vel ejus congregationis) abque dispendio eorum, aliter accedere penitus non præsumat. Quo facilius secundum delegationis votum, vel hujus se-riæ auctoritatem, ad ipsum monasterium absque ul-

C ant fiscalia. Propria seu proprietates dicebantur, quæ nullius juri obnoxia erant, sed optimo maximo jure possidebantur, id-eoque ab hæredes transibant. Fiscalia vero, beneficia sive fisci vocabantur, quæ a rege, ut plurimum, posteaque ab aliis tunc concede-bantur, ut certis legibus servitiisque obnoxia, cum vita accipientis finirentur. Rursus proprium seu pro-prietas duplex: alia quippe alode, seu hæreditas, proprium paternum aut maternum erat; alia non a parentibus, sed labore et parcimonia ejusque comparata, ex comparato, aut ex conquestu dice-batur. Sed postea et res comparatas alodii nomine vocaverunt; eoque perventum ut alodia liberi juris prædia, quæ nec fidem, nec pensationem deberent generaliter dicta sint, ad feudi differentiam; quo sensu alodii vocabulum adhuc hodie jure nostro usurpat. Hæc divisio passim apud mediæ sæculi scriptores notanda occurrit.

D ⁱ Hoc enim libertatis privilegium, ut plurimum rogatu eorum qui construxerant aut dotaverant con-celebatur. Bagn.

lius inquietudine, ibidem cuncta proficiant in augmentis. Adjicientes, ut nulli penitus iudicium, vel cuiuslibet hominum licentia sit, de rebus præfati monasterii, absque voluntate eorum servorum Dei, in aliquo iniquiter defraudari, aut temerario spiritu suis usibus usurpare. Ne, quod primitus est, et Dei iram incurrat, et nostram offensam, vel a fisco grave damnum sustineat. Illud nobis pro integra mercede nostra placuit addendum, ut tam quod ex nostra largitate, quam delegatione ipsius, vel cæterorum, aut cuiuslibet, ibidem est aut fuerit devoluta possessio, quoque tempore, nulla judiciaria potestas, nec præsens, nec ^a succidia, aut ad causas audiendum, aut aliquid exactandum, ibidem non præsumat ingredi, sed sub omni emunitate hoc ipsum monasterium vel congregatio sua, sibi ^b omnia freda concessa debeant possidere; et quidquid exinde fiscus noster, forsitan de eorum hominibus, aut de ingenuis, aut de servientibus in eorum agris commanentibus, vel undecunque poterat sperare, ex indulgentia nostra, in ^c luminaribus ipsius sancti loci, vel stipendiis sanctorum Dei, tam nobis in Dei nomine viventibus, quam per tempora a succidentibus regibus et pro mercedis compendio, debeant cuncta proficere, ut pro æterna salute, vel felicitate patriæ, seu regis, constanter delectet ipsis monachis, immensam Domini pietatem jugiter implorare. Quod præceptum decreti nostri, Christo in omnibus suffraganti, ut firmitior habeatur, et perenniter ^d confirmetur, subscriptione manus nostræ, infra studuimus confirmari.

CAPUT III.

Emunitas regia.

Maximum regni nostri augere credimus munimentum, si beneficia opportuna locis ecclesiarum, aut cui volueris dicere, benevola deliberatione concedimus, ac Domino protegente stabilius perdurare conscribimus. Igitur noverit solertia vestra quod nos ad petitionem apostolici viri domini illius, illius urbis episcopi, tale pro æterna retributione beneficium visi fuimus indulsisse, ut in villabus ecclesiæ, quas

^a Baluz., succidi a, aut causas audiendo, aut aliquid exactando.... ingredi.

^b Idem, omnes fredas concessos.

^c Luminarium usus per vetustus, et a primordio nascentis ecclesiæ, in antelucanis scilicet cœlibus, ut Irenæus, Tertullianus et alii passim testantur. Tandemque pace Christianis data, Ecclesia id ex prisco more retinuit, tum in Dei honorem, tum in signum lætitiæ, ut beati Hieronymi verbis utar, qui Vigilantium cereorum usum reprobantem graviter redarguit. lxxv.

^d Baluz., conservetur.

^e Immunitatem, quæ et emunitas vocabatur, primi Christiani imperatores parcam et modicam, ecclesiis tribuerunt, et initio quidem a civilibus et personalibus muneribus tantum; quod ex libro xvi Cod. Theod. facile perspicitur. Plenissima vero immunitas a regibus nostris concessa est, ut merito dici possit suo exemplo cæteris principibus eandem immunitatem ecclesiis concedendi auctores fuisse. lxxv.

^f Sæcularibus viris tum etiam immunitas plena concedebatur. Vide infra, cap. 47. lxx.

^g Man non's. tecta, hospitia, les logis. Parate vo-

A moderno tempore aut nostro, aut cuiuslibet munere habere videtur, vel quas deinceps in iure ipsius sancti loci voluerit divina pietas ampliare, nullus iudex publicus, ad causas audiendas, aut freda undique exigendum, quocunque tempore non præsumat ingredi. Sed hoc ipse Pontifex, vel successores ejus, propter nomen Dei sub integro emunitatis nomine valeant dominare. Statuentes ergo ut neque vos, neque juniores, neque successores vestri, nec ulla publica judiciaria potestas, quocunque tempore in villis ubicunque in regno nostro, ipsi ecclesiæ aut regia, aut privatorum largitate collatis, aut ^h cui in antea fuerint collaturis, aut ad audiendas alterationes ingredi, aut freda de quibuslibet causis exigere, nec ⁱ mansiones, aut paratas, vel ^j fidejussores tollere non præsumatis; sed quidquid exinde, aut de ingenuis, aut de servientibus, cæterisque nationibus, quæ sunt infra agros, vel fines, seu supra terras prædictæ Ecclesiæ commanentes, fiscus aut de fredis, aut undecunque potuerat sperare, ex nostra indulgentia pro futura salute in luminaribus ipsius Ecclesiæ, per manum agentium eorum, proficiat in perpetuum. Et quod nos propter nomen Domini, et animæ nostræ remedium, seu nostra prosequenti progenie plena devotione indulsimus, nec regalis sublimitas, nec cuiuslibet iudicium sæva cupiditas refragare tentet. Et ut præsens auctoritas, tam præsentibus quam futuris temporibus, inviolata, Deo adiutore, permaneat, manus nostræ ^k subscriptionibus infra roborare decrevimus.

CAPUT IV.

Confirmatio de emunitate.

Principalem quidem clementiam cunctis decet accommodare aurem benignam, præcipue quæ pro compendio animarum a præcedentibus regibus, parentibus nostris, ad loca ecclesiarum probantur esse indulta, devota debemus mente perpendere, et congrua beneficia, ut mereamur in mercedem esse participes, non negare, sed robustissimo jure pro nostra oracula ^l conferre. Igitur apostolicus vir ille, illius civitatis episcopus, clementiæ regni nostri suggestit, eo quod ille rex per suam ^m auctoritatem, sua manu

cabantur quæ proviatio et alimentis præbebantur. Cl. Falsetus optime paratas uno Gallico verbo *itæras* interpretatus est; sic enim hodie dicuntur cibi qui in familia regia ministris et familiaribus in specio quotidie præbentur. lxx.

ⁿ Id est, cogere ut subditi ecclesiæ et in ecclesiastica terra degentes, aut statim ad iudicis audientiam pergant, et iudicatum faciant; aut si velint dimitti, fidejussores seu vades iudicio sistendi causa præstent. lxx.

^o Subscriptionis nomine, de qua hic Marculfus agit, signum illud et character continebatur, totius nominis litteras implexas referens; qualia in vetustis regibus et imperatoris diplomatis videre est. lxx.

^p Baluz., confirmare.

^q Auctoritatis nomine hic et superiori capite intelligitur diploma, pragmaticum, seu, ut sæculi etiam verbis utar, præceptum regium, ea forma descriptum qua maiorem auctoritatem habebatur erat, et, ut puto, manu propria regis subscriptum, et anulo seu sigillo principis munitum; quæ in re ab iudicio differt. Bix.

subscriptam, de villis ecclesie sue illius, quas ad præsens possidebat, vel de eo quod a Deum timentibus hominibus ibidem inantea delegaretur, integram emunitatem concessisset, ut nullus iudex publicus ad causas audiendum, vel fæda exigendum, nec mansiones, aut paratas faciendum, nec fideiussores tollendum, nec homines ipsius Ecclesie de quibuslibet causis distringendum, nec ad ullas redhibitiones requiringdum, ibidem ingredi non debeant. Unde et ipsam præceptionem jam dicti principis, seu et ^a confirmationem illorum regum, eorum manibus roboratas, antedictus pontifex nobis ostendit relegendas, et ipse beneficium circa eodem, vel memorata ecclesia sua, sicut a supradictis principibus fuit indultum, moderno tempore asserit esse conservatum. Sed pro firmitatis studio, petit celsitudinem nostram, ut hoc denuo circa eodem, vel memorata Ecclesia sancti illius, nostra deberet auctoritas generaliter confirmare. Cujus ^b petitioni pro reverentia ipsius sancti loci, ut mereamur in mercedem sociari, plenissimam voluntatem præstitisse, vel confirmasse cognoscite. Præcipientes ergo jubemus, ut sicut constat ab antedictis principibus de villis præfatæ Ecclesie domni illius integram emunitatem absque introitu iudicium fuisse concessam, ita et inantea, auxiliante Domino, inspectæ priorum principum auctoritates omnimodo conserventur, et neque vos, neque ^c juniores, neque successores vestri, vel quislibet de judiciaria potestate, in villas antedictæ Ecclesie, quas moderno tempore ubicunque in regno nostro possidere noscuntur, vel quæ inantea a Deum timentibus hominibus fuerunt collatæ, tam de ingenuis, quam de servientibus, vel quibuslibet nationibus hominum, in prædictis ipsius Ecclesie villis commanentibus, nec ad agendum, nec fæda exigendum, nec fideiussores tollendum, nec mansiones, aut paratas faciendum, nec eos de quibuslibet causis distringendum, nec ullas redhibitiones requiringdum, ibidem ingredi non præsumitis, sed sicut ipsum beneficium a jam dictis principibus jam dictæ Ecclesie fuit indultum, et usque modo conservatum, ita et deinceps per hanc nostram auctoritatem generaliter confirmatam, in Dei nomine perenniter maneat inconvulsum, et quidquid exinde fiscus noster poterat sperare in luminaribus Ecclesie ipsius in perpetuum proficiat, et ut hæc auctoritas tam præsentibus quam futuris tem-

Aporibus inviolata, Deo adiutore, possit constare, subtus eam propria manu describimus roborasse.

CAPUT V.

^d Præceptum de episcopatu.

Ille rex, viro apostolico illi episcopo, quamvis nos ad administrandum gubernandumque rerum status, præcelis occupationibus regie sollicitudinis et usa constringat, nihil tamen ^e tam principali quam principi dignum est, ut cum pastoralis paulum plebs destituta est presidio, pro salute animarum, huiusmodi personis, locis celsioribus pontificalem perliciat committere dignitatem, in quibus maneat dupliciter sermo, ut populus magistrum actus Christi imitetur, qui plebem non minus pietate quam severitate constringat, qui sciat commissa sibi talenta assidue prædicationis sermonibus expolire, et acquisita multiplicataque gregis sui salute ad ovile Dominicum nullis maculis sordidatum valeat præsentare. Et quia cognovimus sanctæ reformationis domnum illum, urbis illius antistitem, evocatione divina ab hac luce migrasse, de cuius successore sollicitudinem congruam, una cum pontificibus vel proceribus nostris plenius tractantes, decrevimus illustri vero aut venerabili illi, in ipsa urbe pontificalem in Dei nomine committere dignitatem. Quem plerumque apud animos nostros, et actio probata commendat, et ^f nobilitatis ordo sublimat, ac morum probitas, vel mansuetudinis et prudentie honestas exornat. Qua de re etiam præsentibus ordinamus, ut cum adunatorum caterva pontificum, ad quos tamen nostræ serenitatis devotio scripta pervenit, ipsum ut ordo postulat benedictionem vestra industria student voluntatis nostræ deliberationem reseratis oraculis publicare, atque effectum Domino annuente ^g ritiri. Quatenus dum Ecclesiam sibi a dispensatione divina commissam strenue regere atque gubernare videtur, nobis apud æternum retributorum mercedem suffragia largiantur, et ille pro peccatorum nostrorum mole indesinenter immensum Dominum debeat deprecari.

CAPUT VI.

^h Indiculus regis ad episcopum ut alium benedicat.

Domino sancto, sedis apostolicæ dignitate colendo, in Christo Patri illi episcopo, ille rex. Credimus jam ad vestram reverentiam pervenisse, sanctæ recordationis illius urbis antistitem evocatione divina ^d præsentis sæculi luce migrasse. De cuius successore

Quin et in abbatibus idem quodammodo exigebatur. Bix.

^b Caput hoc ejusdem cum superiore argumenti esse titulus testatur. Verum hanc inesse puto differentiam, quod superius præceptum inscribatur, majoris scilicet auctoritatis diploma, manu propria principis subscriptum, et annulo forte munitum, ut supra de auctoritate diximus. Istud vero indiculus dicitur, quem, ut existimo, recte epistolam absque sigillo dixers. Id.

^c Metropolis antistitem archiepiscopum dixisset, si sæculi tulisset usus. Per ea namque tempora archiepiscoporum appellatio vixit in Occidente usurpari coperat, solique patriarche ita designabantur, quod postea Metropolitanis communicatum hodie retinemus. Id.

^a Baluz., confirmationes.

^b Baluz., petitionem... plenissima voluntate.

^c Juniores nomen est conditionis, non ætatis: per quod hic et in capite præcedenti videntur intelligi subditi et inferiores, ut notat Rignonius. Bouquet.

^d Formula est, ut et lemma ostendit, qua rex, cum primum de obitu alicujus episcopi certior factus est, ad episcopum metropolitani scribit, et præcipit ut virum illum a se probatum et electum, in episcopum ordinet et benedicat. Bix.

^e Edit. Lindenbr., tam principale quam ut.

^f Videlicet ut magis rite et secundum canones electus videretur, non regis tantum imperio constitutus. Bix.

^g Tunc non alii quam nobiles episcopi fiebant.

sollicitudinem integra, cum pontificibus, vel primatibus populi nostri perpetrantes, decrevimus illustri viro illi, aut venerabili viro illi, ad præfatam urbem pontificaliter regulariter, Christo auspice, committere dignitatem. Et ideo salutationum jura digno debita honore solventes, petimus ut cum ad vos pervenerit, ipsum ut ordo postulat benedici vestra sanctitas non moretur, et junctis vobis cum vestris provincialibus, ipsum in suprascripta urbe consecrare, Christo auspice, debeatis. Agat ergo almitas vestra, ut et nostræ voluntatem devotionis incunctanter debeatis implere, et tam vos quam ipse, pro stabilitate regni nostri jugi invigilatione plenius exoretis.

CAPUT VII.

a Concessio civium pro episcopatu.

Suggerendo piissimo, ac præcellentissimo Domino, illi regi, vel seniori communi illius, a servis vestris, quorum subscriptiones vel signacula subtus tenentur inserere. Principalitatis vestræ circumspecta clementia novi justa petentibus adnuere, suo moderaminis judicio ponde ante præsertim, cum illa deponuntur generali prece, cunctorum voce, committere quod proficiat. *b* constat illud ad Ecclesiæ regimen pullulare, quod, et ipsum regalis clementiæ prosit salutis, pariter ac mercedi. Quoniam sanctæ memoriæ vir apostolicus ille, illius urbis episcopus, hinc appropinquante ab hac luce migravit, tempore naturæ complenti, ne destitutæ sint, quod absit, oves decedente pastore, in loco ejusdem suppliciter postulamus, ut instruere dignemini illustrem virum illum, aut venerabilem illum cathedræ illius successorem, in quo est præspicuitas sublimis, ingenuitas nationis, elegantia refulgens, diligentia castitatis, charitatis locuples, voluntatis irrefragabiliter. Manu nostra hunc consensum decrevimus roborare.

CAPUT VIII.

c Charta de ducatu, patriciatu, re, comitatu.

Præcipue regalis in hoc perfecta collaudatur clementia, ut inter cunctum populum bonitas et vigilantia requiratur personarum. Nec facile cuilibet judicariam convenit committere dignitatem, nisi prius fides seu strenuitas videntur esse probatæ. Ergo dum et fidem et utilitatem tuam videmus habere comperitam, ideo tibi *d* actionem comitatus, ducatus, patriciatus in pago illo, que antecessor tuus ille usque nunc visus est egisse, tibi ad agendum regendumque commisimus. Ita ut semper erga regimen nostrum

a Ita Mss. Magis tamen placet consensus civium. Igitur hac formula plebs pastore destituta regem ea de re certiorum facit, et suppliciter postulat ut virum aliquem in episcopum illis concedat. Bign.

b Lindenbr. et Baluz., constanter Ecclesiæ.

c Litteræ sunt principis, quibus provinciæ vel civitati rectores destinantur, qui aut patricii, aut duces, aut comites vocantur. Bign.

d Actionem, id est, officium; inde agentes, id est, officiales, ministri. Comites singulis civitatibus præerant. Gregorius Turon. sæpe eos iudices vocat. Duces præerant quidem exercitui: verum et jus, quemadmodum comites, dixisse hæc formula ostendit, et

A fidem illibatam custodias, et omnes populi ibidem commanentes, tam Franci, Romani, Burgundiones, vel reliquæ nationes, sub tuo regimine et gubernatione degant, et moderentur, et eos recto tramite secundum legem et consuetudinem eorum regas, viduis et pupillis maximus defensor appareas, latronum et malefactorum scelera a te severissime reprimantur, ut populi bene viventes sub tuo regimine gaudentes debeant consistere quieti, et quidquid de ipsa actione in *e* fisci ditionibus speratur, *f* per v. smetipsos annis singulis nostris æraris inferatur.

CAPUT IX.

Indiculus ad alium regem, cum legatio dirigitur et verbis suggeritur commendatitiis.

Domino glorioso, atque præcellentissimo *g* fratri, *B* illi regi, in Dei nomine ille rex. Desideratus eventus fidelissimam nobis obtulit facultatem, qua vestræ serenitati salutationis honorificentiam præbeamus, eo videlicet dilectionis affectu proprietatem vestræ celsitudinis cognoscere cupientes, quo vestram gloriam erga nos fraternitatis individuum arbitramur. Proinde præsentem viros illustres, illum et istum, ad præsentiam fraternitatis vestræ direximus, quibus ut vestram gloriam concedet, benignissima tranquillitate susceptis, petimus ut dum officium legationis injunctæ peragerent, responsis vestræ clementiæ præmoniti, ad referendum salutis indicium sacis vestris litteris honorentur.

CAPUT X.

Rescriptio ad regem.

C Domino glorio-issimo, atque præcellentissimo, et a nobis cum summo charitatis vinculo in amore Christi amplectendo, illi regi, ille rex. Apices vestræ celsitudinis, per magnificos, et illustres viros illos, summa cum aviditate nos accepisse comperite, per quos vestræ celsitudinis salutationum munera, ut concedet præmittentes, ea quæ circa vos sunt prospera cognoscentes, gavisi, ipsos in vestro amore, tales ut concedet viros devotione benignissima suscepimus, et officium legationis sibi a vobis injunctum nostris auribus pandiderunt. Sed omnia a nobis in responsis accepta, quid cum felicitate in Dei nomine remeaverint celsitudinis vestræ auribus debeant enarrare.

CAPUT XI.

D *h* Tractoria legatorum vel minima facienda ad istius instar.

Ille rex, omnibus agentibus. Dum et nos in Dei nomine apostolicum virum illum, necnon et illustrem

e Gregorio Turon. palam est. Comitibus honore et potestate superiores fuisse constat, pluresque comitatus et comites eorum curæ committebantur. Vide Greg. Turon., lib. viii, caput 18 et 26. De patriciis infra dicitur, cap. 35. Hæc ex Bignonio. Bouquet.

g Comites tributa etiam crasse, et ærario intulisse. vel hic locus evincit. Bign.

h Baluz., per temeli sum.

i Ut hodie, ita tum quoque mutuo se reges fratres dicebant. Bign.

k Tractoriarum usum a Romanis mutuatum esse hæc formula indicat. Sunt autem diplomata quæ

virum illum partibus illis legationis causa direximus, A res super scriptas, ab utraque parte pariter debeant possidere, vel si pro animabus eorum aliquid exinde ac loca sanctorum dare decreverint, voluntas eorum liberum maneat arbitrium: qui pari suo ex ipsis in hoc sæculum superstes exstiterit, ambabus rebus, quandiu advixerit usufructuario ordine debeat possidere; et post amborum de hac luce discessum, sicut eorum delegationibus continebitur, tam ad loca sanctorum, quam benemeritis, vel eorum propinquis, debeant reverti hæredibus, tam supra scripte villæ, quam et de præsidio eorum quidquid morientes reliquerint. Propterea per præsens præceptum decernimus, et iubemus, ut dum taliter super scriptis illis decrevit voluntas, et per manum nostram invicem condonatum esse dignoscitur, per hoc præceptum, robustissimo jure suffultum, atque B firmatum, quidquid superius continetur (auxiliane Domino, et nostra gratia) debeat perdurare. Ita ut nulla refragatio nec de parte fisci nostri, nec a parentibus eorum propinquis, nec a quocunque possit convelli, sed omni tempore maneat inconvulsus. Quam vero auctoritatem, ut firmior habeatur, vel per tempus conservetur, manu propria subitis eam decrevimus roborari.

CAPUT XII.

^a Præceptum donationis.

Si Dominus omnipotens, creator cœli et terræ, permittit in principio masculum et feminam copulæ sociari consortio dicens: *Relinquet homo patrem et matrem suam et adheret uxori suæ, et erunt duo in carne una*; si aliquid pro amore dilectionis inter se invicem donare decreverint, hoc nostra serenitas in idipsis non renuit confirmare. Igitur venientes ille et illa in palatio nostro, pro eo filiorum procreationem in eis se minime habere videntur, omnes res eorum inter se, per manum nostram visi sunt condonasse (si ita convenit) villas aliquas inter se visi sunt condonasse. Dedit igitur prædictus vir ille per manum nostram, jam dictæ conjugis suæ illi, villas nuncupatas illas, sitas in pago illo, quas aut munere regio, ut de alode parentum, vel undecunque ad præsens tenere videtur, cum terris, domibus et cætera. Similiter in compensationem rerum, dedit prædicta femina antedicto jugali suo illi villas nuncupatas illas sitas in pago illo, cum terris et cætera, seu præsidii domus eorum, argento et auro, fabricaturis, drappis, vestimentis vel omni suppellectile eorum pars parti per manum nostram visi sunt condonasse. Ita ut dum pariter advixerint in hoc sæculum, omnes

dantur missis vel evocatis a principe, ut cursu publico uti possint, quem alioqui absque diplomate usurpari fas non erat, ascriptis etiam locis et mansionibus, quibus sumptu publico uti debent. Verum Marculfi et Caroli M. temporibus non eo pertinuisse tractorias arbitror, ut cursus publici usum concederent, qui nullus tunc erat, sed ut equi, mansiones, sumptus et viatica missis a principe directis, aut ab eo evocatis, a subditis et provincialibus suppeditarentur, qui mansionaticorum et paratarum oneri tenebantur; qua de re supra, cap. 5. Paratas enim pro speciebus quæ in hac tractoria recensentur, accipio. BIGN.

^a Humanitas hic pro cibo sumitur. Id.

^b Baluz., *gariofle*. Lindenbrog., melius, *caryofylli*.

CAPUT XIII.

Præceptum de *lasiwerpo* per manum regis.

Quidquid enim præsentia nostra agitur, vel per manum nostram videtur esse transactum, volumus ac iubemus ut maneat in posterum robustissimo jure C firmissimum. Ideo veniens ille fidelis noster, ibi in palatio nostro, in nostra vel procerum nostrorum præsentia, villas nuncupatas illas, sitas in pago illo, sua spontanea voluntate nobis per fistulam visus est *werpisse*, vel condonasse, in ea ratione si ita convenit, ut dum vixerit sub vestro beneficio debeat possidere, et post suum discessum, sicut ejus adfuit petitio, nos ipsas villas fideli nostro illi plena gratia visi fuimus concessisse. Quapropter per præsens decernimus præceptum, quod perpetualiter mansurum esse iubemus, ut dummodo taliter ipsius illius decrevit voluntas, quod ipsas villas in supra scriptis locis nobis voluntario ordine visus est *lasiwerpisse*, vel condonasse; et nos prædicto viro illi ex nostro munere largitatis, sicut ipsius illius decrevit voluntas concessimus: hoc est tam in terris, domibus, ædifi-

^a Lindenbr. et Baluz., *cereos librales tantos, ca-seo libras tantas, salis tantas, olera, legumina*.

^d Ideo hæc donatio præceptum donationis inscribitur, quod ante regem peracta sit. Possessionis enim solemniter transferendæ duo tunc modi: aut in iudicio ante comitem et iudices suos, quos scabinos dicebant, aut in regis præsentia in palatio. BIGN.

^e Drappus, panni genus, cujus hodie nomen retineatur *drap*.

^f *Lasiwerpus* est alicujus rei traditio, jactata in laisum, id est sinum, festuca. Hodie in jure dimittere, *déguerp*, dicimus.

^g Baluz. *lasiwerpisse... dum vixerit, eas ex nostro permissio sub usu beneficio*. Ita Lindenbrog., nisi quod habet, *lasiwerpisse*.

illis * accolabus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, ad integrum quicquid ibidem ipsius illius portio fuit, dum adire: it absque aliqua deminutione, de qualibet re usufructuario ordine debeat possidere; et post ejus discessum memoratus ille hoc habeat, teneat et possideat, et suis posteris, aut cui voluerit, ad possidendum relinquat. Et ut hæc auctoritas, etc.

CAPUT XIV.

Prologi de cessionibus regalibus.

Merito largitatis nostre munere sublevantur, qui parentibus nostris, vel nobis, ab adolescentia ætatis eorum instanti famulantur officio. ITEM ALIA. Præcipue compendiis regalibus illud ascribitur, quod pro contemplatione servitutis, fidelibus suis, concedente Domino, consultissime muneratur. ITEM ALIA AD LOCUM SANCTUM. Nihil, ut ait Apostolus, in hoc mundo intolimus, nec quidquam ex eo auferre nobiscum poterimus, nisi quod ob animæ salutem, locis sanctorum devote Domino offerentes impertire videmur. Ergo ^b cognoscat magnitudo, seu strenuitas vestra, nos illustri viro illi promptissima voluntate, villam nuncupatam illam, sitam in pago illo, cum omni merito ex termino suo, in integritate, sicut ab illo, aut a fisco nostro fuit possessa, vel moderno tempore possidetur, visi fuimus concessisse. Quapropter præsentem auctoritatem nostram decernimus, quam perpetualiter mansuram esse jubemus. ut ipsam villam illam antedictus vir ille, ut diximus, in omni integritate, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, farinariis, adjacentiis, appendiciis, vel quolibet genere hominum ditioni fisci nostri subditorum, qui ibidem commanent, in integra emunitate, ab-que ullius introitu iudicum; de quibuslibet causis ad freta exigendum, perpetualiter habeat concessam. Ita ut eam jure proprietario, absque ullius expectata iudicum traditione, habeat, teneat atque possideat, et suis posteris, Domino adjuvante, ex nostra largitate, aut cui voluerit ad possidendum relinquat, vel quidquid exinde facere voluerit, ex nostro permissu in omnibus habeat potestatem. Et ut hæc auctoritas, etc.

CAPUT XV.

Cessio ad locum sanctum.

Cognoscat magnitudo seu utilitas vestra, nos propter nomen Domini ad basilicam illam, vel ecclesiam illam, ubi apostolicus Pater noster ille, aut venerabilis vir ille abbas, præesse videtur, villam nuncupatam illam, sitam in pago illo, quam usque nunc fisco, noster ille tenuit, promptissima devotione cum omni integritate visi fuimus concessisse. Quapropter per præsentem auctoritatem nostram decernimus, quam

* Accolæ hic sunt coloni seu ascriptitii, qui simul cum prædiis veniebant. BIGN.

^b Hæc et quæ sequuntur non ad proximam, sed ad primam et secundam præfationem referenda, quæ de donationibus a rege fidelibus suis factis scriptæ sunt. Io.

* Privilegia et cætera ejusmodi a principibus in-

perpetualiter mansuram esse jubemus, ut ipsam villam, memorata Ecclesia illa, vel antedictus pontifex, aut ille abbas, ut diximus, in omni integritate cum terris, et cætera quæ superius sunt, ita ut eam et ipsi successores sui habeant, teneant et possideant, vel quidquid exinde ad profectum ecclesiæ illius aut basilicæ facere voluerint, ex permissu nostro in omnibus habeant potestatem; et ut hæc auctoritas firmior habeatur, vel per tempora conservetur, manus nostræ subscriptionibus subitis eam decrevimus roborare.

CAPUT XVI.

Confirmatio.

Quem divina pietas sublimat ad regnum, condecet facta conservare parentum, præcipue quod pro compendiis ecclesiarum, aut locis sanctorum, a regali clementia pro æterna retributione probatur esse indultum oportet conservare eum. Igitur apostolicus vir, Pater in Christo noster, illius urbis episcopus, clementiæ regni nostri detulit in notitia, quasi ille rex per suam præceptionem, sua manu subscriptam, ad ecclesias illius, cui præesse dignoscitur, villam nuncupatam illam, sitam in pago illo, cum integritate sua, sub omni emunitate, absque ullo introitu iudicum, de quibuslibet causis ad freta exigendum, propter nomen Domini concessisset; et ipsam præceptionem se præ manibus habere affirmat, et memoratam villam ipse pontifex, sub eodem modo ad partem ecclesiæ possidere videatur, petit ad celsitudinem nostram, ut hoc circa eodem, vel memorata ecclesia domni illius, per nostra deberemus confirmare oracula. Quod nos propter nomen Dei, et reverentia ipsius sancti loci, vel merito præfati pontificis, grante animo præstulisse, et confirmasse cognoscite. Præcipientes enim, ut sicut constat præfatum villam, a jam dicto principe, memoratæ ecclesiæ illius, cum integritate, sub omni emunitate fuisse concessam; et eam ad præsens possidere videtur, inspecta ipsa cessione, per hoc præceptum plenius in Dei nomine confirmatam, sub eo ordine, et ipse, et successores eorum, vel memorata ecclesia domni illius, illam teneant, et possideant, et eorum successoribus ad possidendum relinquat, vel quidquid exinde pro opportunitate ipsius sancti loci faciendum decreverint, ex nostro permissu liberam habeant potestatem. Et ut hæc auctoritas, etc.

CAPUT XVII.

a Confirmatio pro secularibus viris.

Regiam consuetudinem exsercemus, et filium nostrorum animos adhortamur, si petitionibus nostrorum fidelium libenter annuimus, et eas in Dei nomine effectui mancipamus. Igitur illustris vir ille clementiæ regni nostri suggessit, eo quod ante hos annos

dulta, post illos successorum confirmatione opus habent. BIGN.

^a Confirmatio est a rege concessa, ejus quod ab anterioribus regibus quibusdam personis ex fisco donatum fuerat, non in beneficium seu feudum (morte quippe accipientis finiebatur), sed in proprium, ut ad successores etiam transiret. Io.

Ille quondam rex parens noster, villam aliquam, nuncupatam, sitam in pago illo, quæ antea ad fiscum suum aspexerat, et ille tenuerat, pro fide sua recta, ejus meritis compellentibus, cum omni integritate, et ipsam villam aspicientem per suam præceptionem, sua manu roboratam, in integra emunitate, absque ullius introitu iudicum de quibuslibet causis ad freda exigendum, eidem concessisset. Unde et ipsam præceptionem antedicti principis, nobis ostendit relegandam, et memoratam villam ad præsens sub eodem modo possidere videtur; petiit ut hoc circa eodem nostra penitus deberet auctoritas generaliter confirmare. Cujus petitionem pro respectu fidei suæ, sicut unicuique de fidelibus nostris, justa petentibus, nequivimus denegare, sed gratante animo præstitisse, et confirmasse cognoscite. Præcipientes ergo ut sicut constat antedictam villam illam, cum omni integritate sua, ab ipso principe illo memorato illi fuisse concessam, et eam ad præsens jure proprietario possidetur, per hoc præceptum plenius in Dei nomine confirmatum inspecta ipsa præceptione, et ipse, et posteritas ejus eam teneant et possideant, et cui voluerint ad possidendum relinquunt, vel quidquid exinde facere decreverint, ex nostro permissu libero perficiantur arbitrio. Quam vero auctoritatem, ut firmior habeatur, et per tempora conservetur, propria manu subius eam decrevimus roborare.

CAPUT XVIII.

De regis ^a antrusione.

Rectum est, qui nobis fidem pollicentur illasam, nostro tueantur auxilio. Et quia ille fidelis, Deo propitio, noster, veniens ibi, in palatio nostro, una cum ^b arimania sua in ^c manu nostra trustem et fidelitatem nobis visus est conjurasse, propterea per præsens præceptum decernimus ac jubemus ut deinceps memoratus ille in numero antrustionum computetur. Et si quis forte se eum interficere præsumperit, noverit se ^d virgilio suo sol. i. c. esse culpabilem iudicetur.

^a Ex hac formula apparet antrustionem dici fidelem regis, qui se fidem ei servaturum juramento spopondit, quod et nomen indicat. Fidem enim *trew* hodie quoque Germani vocant, ut et apud Aventinum, in Glossario, *drou* et *draw*, quæ nonnisi pronuntiatione differunt. BIGN.

^b Arimania, id est, familia, inde *megnie*. Sane eo nomine servorum seu colonorum speciem significari, multis ex instrumentis manifestum. Ib.

^c Manibus datis more Francico fidelitas promittitur. Ib.

^d Virgildus tum vocabatur pecunia quæ pro homicidio aut alio delicto defuncti hæredibus et propinquis solvabatur: fredum vero quidquid ex eadem causa fiscus capiebat. Nam apud Germanos veteres certa pecuniæ summa delicta æstimabantur, neque homicidium morte lui lex erat. Ib.

^e Præceptum de clericatu hic dicitur regis epistola, qua licentiam alicui concedit ut clericus fieri possit. Nam absque principis consensu clericos ordinari mos non erat. BIGN.

^f Baluz. *poleptico*. Pithæus, *polyptico*. Ex *puletico*

CAPUT XIX.

^a Præceptum de clericatu.

Si eis qui se ad onus clericatus transferre deliberrant, licentiam non negamus, retributorem Dominum exinde habere confidimus, *Noli prohibere benefacere ei qui potest, si valeas et ipse benefac.* Ille ad nostram veniens præsentiam, petiit serenitati nostræ, ut ei licentiam tribuere deberemus qualiter comam capitis sui ad onus clericatus deponere deberet, et ad basilicam illam aut monasterium deservire deberet. Quod nos propter nomen Domini hoc eidem gratante animo præstitisse cognoscite. Præcipientes ergo jubemus, ut si memoratus ille de capite suo bene ingenuus esse videtur, et ^f puletico publico census non est, licentiam habeat comam capitis sui tonsurare, et ad supra scriptam basilicam, vel monasterium deservire, vel pro nobis Domini misericordiam attentius exorare.

CAPUT XX.

^e divisione ubi regis ac esserit missus.

Dum et divisio, vel exaquantio, inter illum et illum, seu consortes eorum, de alode lui, aut de agro illo celebrari debet; et quatenus petitio illorum adfuit, ut missus de palatio nostro ad hoc inter eos dividendum, vel exaquantum accedere deberet. Ideo cognoscite quod nos missum nostrum illustrem virum illum ad hoc inter eos exaquantum visi fuimus direxisse. Propterea per præsens decernimus præceptum ut ipsum in hoc vos recipere faciatis, et unicuique ex ipsis iuste debita portio terminetur, et ^b decima illius sumptus liis, quod exinde in fisci conditionibus, tam de terra, vineis, mancipiis, vel undecunque re debetur, ipse vir ille habeat ex nostra indulgentia concessum, vel quidquid exinde facere voluerit liberam habeat potestatem.

CAPUT XXI.

De causis alterius recipiendis.

Fidelis Deo propitio ille, ad nostram veniens præsentiam, suggestit nobis, eo quod, propter simplicitatem suam, causas suas minime possit prosequi, vel admallare, ⁱ c'ementie regni nostri petiit, ut illustris vir ille omnes causas suas in vice ipsius, tam in pago, quam in palatio nostro, admallandum pro-

factum est Gallicum. *poulier*.

^a Familie erciseunde iudicii formula est, qua rex dividende hereditatis causa ad petitionem partium missum suum delegat. BIGN.

^b Sententia est, regem decimam illius litis, sumptuum seu expensarum nomine fisco suo quacunque de causa debitum, alicui donare et concedere. Decimam igitur litis apud Francos receptam fuisse probat hæc formula, quæ a Romanis accepta in tantum invaluit, ut non alia litium expensæ multis sæculis in usu fuerint præter decimam rei in iudicium deductæ, et pecuniariam mulam, quam emendam dicebant. Ib.

ⁱ Vetustissimo Romano jure non licebat per procuratorem agere: sed postea receptum est in plerisque causis per procuratores etiam experiri. Apud Francos vero illud non licuisse citra principis receptum, docet hæc formula, qua conceditur ut quidam, qui propter simplicitatem rebus suis superesse non potest, per alterum possit agere. Ib.

^j Eadem ratione et ecclesiarum advocati seu defensores a principe petebantur. Ib.

quendumque recipere deberet, quod in presenti per A
fistulam eas eidem visus est commensasse. Propterea
jubemus ut dum taliter utriusque decrevit voluntas,
memoratus ille vir omnes causas ^a lui, ubicunque
prosequi vel admallare deberet, ut unicuique pro
ipso, vel hominibus suis, reputatis conditionibus, et
^b directum faciat, et ab aliis ^c similiter in veritate
recipiat. Sic tamen quand u amborum decrevit vo-
luntas.

CAPUT XXII.

^d Præceptum denarium.

Et quia apostolicis, aut illustris vir ille servum
suum nomine illum, per manum illius ad nostram
præsentiam ^e jactante denario secundum legem ^f Sa-
licam dimisit ingenuum, ejus quoque absolutionem B
per præsentem auctoritatem firmamus; præcipientes
enim ut sicut et reliqui ^g mansuarii, qui per talem
titulum a jugo servitutis in præsentia principum
noscuntur esse relaxati ingenui, ita et a modo me-
moratus ille per nostrum præceptum plenius in Dei
nomine confirmatum nullo inquietante, perennisque
temporibus, cum Dei et nostra gratia valeat perma-
nere bene ingenuus atque securus.

CAPUT XXIII.

Charta ^b de causa suspecta.

Cognoscat magnitudo seu utilitas vestra, dum et
nos ad præsens apostolicum virum, aut illustrem
virum pro nostris utilitatibus, ibi ambulare præce-
plimus, ideo jubemus ut dum illis partibus fuerit C
demoratus, omnes causas suas, suorumque amicorum,
aut ⁱ gasindorum, seu undecunque ipsi legitimo
redibit mittio, in suspensio debeant residere. Propterea
per præsens decernimus ac jubemus præceptum, ut
interim quod de illis partibus revertitur, omnes
causæ ejus, aut amicorum suorum, tam illorum qui
eum illo pergunt, quam qui ad propria eorum resi-
dent, vel undecunque ipse legitimo redibit mittio,
in suspensio resideant, et postea unicuique pro ipsis
de reputatis conditionibus, et justitiam reddat, et ab
aliis simili modo ^j recipiat.

^a Lui corrupte pro illius infinitis locis occurrit, in-
deque dictio nostra lui, eodem omnino sensu : quod
semel adnotasse sufficiat. BIGN.

^b Directum. Nostri, droit. Ib.

^c Lindenbrog. et Baluz., simili modo veritatem.

^d Manumissio hæc est per denarium præsentem rege
facta. Multis quippe modis apud veteres Francos ma-
numissio procedebat : aut ante regem per denarium,
cujus hic editur formula, aut in ecclesia per char-
tam seu tabulam, aut etiam per epistolam privatam,
quarum formulas lib. II et inter veteres alias videre
est. Inde libertorum alii denariales, alii chartularii,
seu tabularii. BIGN.

^e Jactante, pro jactato. Igitur excutiebatur num-
mus de manu ipsius servi qui manumittebatur ; qui
nummus vel argenteus vel aureus erat, nullo prorsus
discrimine. Ib.

^f Vide legem Sal., tit. XXVIII, leg. 2.

^g Mansuarii, seu mansuarii, hic dicuntur qui alii
manentes, sive commanentes ; et villici, *παροικιστοί* ;
mansui, seu mansarii, coloni denique. Ib.

CAPUT XXIV.

Charta de ^h Mundeburde regia et principis.

Rectum est ut regalis potestas illius tuitionem
impertiat, quorum necessitas comprobatur. Igitur
cognoscat magnitudo seu utilitas vestra, quod nos
apostolicum, et venetabilem illum episcopum, aut
abbatem Ecclesiæ, vel monasterii, in honore illius
sancti constructi, cum omnibus rebus vel hominibus
aut gasindis, vel amicis, seu undecunque ipse legi-
timo redibit mittio, juxta ejus petitionem, propter
malorum hominum illi itar infestationes, sub ser-
monem tuitionis nostræ visi fuimus recepisse, ut sub
Mundeburde vel defensione illustris viri illius majo-
ris domus nostri, cum omnibus rebus præfate Ec-
clesiæ aut monasterii, quietus debeat residere, et
sub ipso viro illo, illustris vir ille, causas ipsius pon-
tificis, aut abbatis, vel ecclesiæ aut monasterii, vel
qui per eum sperare videntur, vel undecunque legi-
timo reddibit mittio, tantum in palatio nostro, æqui
deberet. Propterea per præsens decernimus ac jube-
mus præceptum, ut memoratus pontifex, aut abbas
sub nostro sermone, et Mundeburde antedicti viri
quietus resideat ; et nec vos, nec juniores, aut suc-
cessores vestri, vel quislibet eum de inquisitis occa-
sionibus injuriare, nec inquietare præsumatis. Et si
aliquæ causæ adversus eum, vel suo mittio surrexe-
rint, quæ in pago absque ejus gravi dispendio defi-
nitæ non fuerint, in nostri præsentia reserventur.
Quam præceptionem, ut firmiter habeatur, propria
manu subscripsimus.

CAPUT XXV.

Prologus ⁱ de regia judicio, cum de magna re duo cau-
santur simul.

Cui Dominus regendi curam committit, cunctorum
jurgia diligenti examinatione etiam rimari oportet, ut
^m juxta propositionum alloquia, inter alterutrum
salubris donec sententia. Quo fiat, ut et nos
causarum vivacis mentis acumen coerceat, et ubi
præluet justitia, illuc gressum deliberationis im-
ponat. Ergo nos in Dei nomine, ibi in palatio nostro,
ad universorum causas recto judicio terminandas,
una cum domnis et patribus nostris ⁿ episcopis, vel
cum pluribus optimatibus nostris illis, patribus illis,

^b Ut dum reipublicæ causa quis abest, lites et ne-
gotia adversus eum conquiescant. Ib.

D ⁱ Gasindos pro servis aut fidelibus accipio, qui
dominis suis perpetuo adherent, eisque jugiter mi-
nistrant. Ib.

^j Baluz., veri aтем per. i. p. i. Ita Lindenbrogus.

^k Mundeburdium Germanis scriptoribus tutela est
seu defensio et tutio. BIGN.

^l Reges nostros olim proprio orejux dixisse notum
est, episcopis et proceribus assidentibus, præsertim
de majoribus causis, et inter episcopos, abbates et co-
mites et potentiores personas. Verum ex his quædam
a rege ipso judicabantur dum jus dicebat ; quasdam
vero comes palatii vice regis, episcopis etiam pro-
ceribus assidentibus, finiebat ; et nihilominus regis
nomine judicata inscripta erant, atque si ipse ju-
dicasset. Ib.

^m Baluz., juxta propositiones vel responsiones allo-
quia. Lindenbrog., juxta propositiones vel responsio-
nes aliqua.

ⁿ Episcopi in judiciis regis assidebant, ut etiam

referendariis illis, * domesticis illis, vel * seniscalcis * cubiculariis, et illo * comite palatii, vel reliquis quampluribus nostris fidelibus resideremus; ibique veniens ille illum interpellavit, cum diceret, etc.

CAPUT XXVI.

* Indiculus commonitorius ad episcopum.

Domino sancto et apostolica sede colendo, domno et in Christo Patri illo episcopo, ille rex. Fidelis Deo propitio noster ille ad praesentiam nostram veniens, suggestit nobis, eo quod villam aliquam nuncupatam illam, quae ad eundem de parte illius pervenire debuerat, * post vos retineatis indebite, et nullam justitiam vobiscum * possit consequi. Propterea praesentem indiculum ad coronam beatitudinis vestre direximus, ut et pro nobis orare debeatis, e si taliter agatur antedictum illud de suprascripta villa legibus * revestire faciat. Certe si nolueritis, et aliquid contra hoc habueritis, quod opponere, vosmetipsi pro hunc indiculum commoniti, aut misus in persona vestra instructus, nunc ad nostram veniat praesentiam, ipsi lui ad hoc dandum responsum.

CAPUT XXVII.

Item indiculus ad episcopum pro aliis astringendis.

Domino sancto et apostolico, domno et Patri illi episcopo, ille rex. Ille veniens ad praesentiam nostram suggestit, quasi abbas vester, aut clericus, vel homo vester ille, eidem servo suo per sortiam tulisse, vel post se retineat injuste, et nullam justitiam cum

eo le.n ex hoc consequi possit. Propterea praesentem indiculum ad sanitatem vestram direximus, per quem petimus, ut et pro nobis orare dignemini, et si taliter agetur, ipsum abbatem vestrum, aut clericum, praesentialiter constringatis, qualiter si ita agatur hanc causam contra jam dictum illum legibus studeat emendare. Certe si noluerit, et aliquid contra hoc habuerit quod opponere, ipsum illum per fidejussores positos, tunc ad nostram dirigere studeatis praesentiam.

CAPUT XXVIII.

1 Charta audientialis.

* Ille rex viro illi illustri illi comiti. Fidelis Domino propitio noster ille, ad praesentiam nostram veniens, clementiae regni nostri suggestit, eo quod * pagensis vester ille, eidem terram suam in loco nuncupante illo, * per sortiam tulisset, et post se retineat injuste, et nullam justitiam ex hoc apud ipsum consequi possit: propterea ordinationem praesentem ad vos direximus, per quam omnino jubemus ut ipsum illum taliter constringatis, qualiter si ita agatur, hanc causam contra jam dictum illum legibus studeat emendare. Certe si noluerit, et ante vos recte non finitur, memoratum illum, tultis fidejussoribus, Kalendis illis, ad nostram eum cum omnimodis dirigere studeatis praesentiam.

CAPUT XXIX.

Indiculus ad laicum.

* Ille rex vir illuster, illi filii nostro: ad praesentem

notavit Tillius, qui recte curiae seu parlamenti originem hinc deduct, illudque ita durasse putat utque ad Philippi VI Vallesii tempora, qui amplissimum Parisiensem senatum a comitatu et consistorio principis separavit, edicto constituit. Bion.

* Referendarios Romani habuerunt, qui supplicum desideria principi referrent, simulque ejus jussiones et responsa exponerent. Apud Francos vero diversum quodammodo munus erat; annulum namque principis referendarium tenuisse Gregorius Turon. ostendit lib. v, cap. 3; subscriptionem etiam regis litteris apposuisse idem testatur lib. x, cap. 19, ut referendarium summi cancellarii munus sustinuisse apud Gregorium dubitari non possit. Ib.

* Domesticorum dignitas fuit non contemnenda sub prima et secunda regum nostrorum familia. Nam inter praecipuos regni ministros saepe enumerantur. Illic inter ministros et officiales qui regi assiderent recensentur. Quod autem proprium eorum munus fuerit, non satis constat. Expensas regi ac placita proliscienti suppeditasse, et necessaria quaeque praeparasse domesticos apparet ex Gregorio Turon., lib. ix, cap. 28. Ex Marculli formula 52, lib. ii, planum est eos villis fiscalibus et fundis dominicis praefuisse, et omnes redditus curasse. Haec ex Bignonio.

Bouquet.

* Annales Fuldenses, sub an. 856: * Carlus per Autulm senescallum, misso exercitu, Britones domuit. * Idem Autulfus in Continuat. Aimoini, lib. iv, cap. 78, regis mense praepositus dicitur, eundemque Regino Prumiensis principem coquorum vocat, quo etiam officio functos sub tertia regum familia ex vetustissimis vernaculis carminibus observat Falsetus, Origin. lib. i, cap. 10, ut et plures existisse: majorem vero dapiferum tunc dictum, etiam vexillum regium in acie d. tulisse. Bion.

* Gregorius Turon., lib. vii, cap. 21, Ebernum cubicularium Chilperici regis refert a Fredegunde

accusatum quod is principem occidisset, thesaurosque expilasset. Unde etiam apparet thesaurorum curam ad cubicularium pertinuisse. Idem, lib. x, cap. 10, Chlodoveum Gunthramni regis cubicularium nominat. Illud fuisse ex hac formulae aliis locis manifestum est. Unus vero ceteris praepositus fuit, de quo etiam suprascripti loci Gregorii accipiendi sunt. Ib.

* In quo versaretur comitis officium, plene tradit Hincmarus epist. 3, cap. 21, in finendis scilicet controversiis quae ad palatium deferbantur, et ut si quid in legibus emendandum esset principi exponerent, et accepto responso emendarent. Ib.

* Reges sunt litterae, quibus episcopus ante regem in jus vocatur. Ib.

* Nostris veteribus scriptoribus retinere riere scy, penes se. Ib.

* Baluz., ob hoc possit consequere.

* Id est, ejus rei quam abstulisti possessionem ei restituas, iterumque eum vestias secundum formam legis qua ipse vivit. Licet.

* Regia est epistola, qua ad comitem scribit ut quendam, qui ejus jurisdictioni suppositus est, indicium accipere, et judicium in facere cogat, aut si nobis, fidejussorem det ad regis judicium sistendi causa. Inde dictam *audientialem* puto, quod per eam quis ad principis audientiam vocetur. Ib.

* Baluz., Ille rex vir inluster illo comite. Lindenbr., Vir inluster illi comiti.

* Pagi appellatio late patet: neque enim vicus tantum hoc nomine dicitur, sed et provincia, aut saltem non exigua pars provinciae. Quod Gallica lingua retinuit, *pays* namque dicimus. Bion.

* Hoc est, per vim abstulisset. Unde nostris *par force infra, tultis*, id est ablatis. In le vetustis Francis *sofir*; et *maletotte* pro tributo. Ib.

* Baluz. et Lindenbrog. *Vir inluster ille. Fidelis noster ille.*

tiam nostram veniens nobis suggerit, quasi vos nulla inabente causa, in via ^a adsallissetis, et graviter livorassetis, et ^b raptia sua in solidos tantis eidem tulissetis, vel post vos retineatis indebite, et nullam justitiam et hoc apud vos consequi posset. Propterea præsentem indiculum ad vos direximus, per quem omnino jubemus; ut si taliter agitur, de præsentem hoc contra jam dictum illum legibus studeatis emendare. Certe si nolueritis, et aliquid contra hoc habueritis quod opponere, non aliter fiat nisi vosmetipsi per hunc indiculum communiti, Kalendis illis proximis ad nostram veniatis præsentiam, eidem ab hoc integrum et legale dare responsum.

CAPUT XXX.

Communitio cum rege.

^a Ille rex illi regi. ^a Nihil sibi quisque cernitur minuendo, quidquid e contra recipitur in augmento. Dum inter nos et illustrem virum illum unanimiter convenit, ut loca aliqua inter nos commutare deberemus, nos dedimus ei locellum nuncupantem illum in pago illo, cum ^b colonicis illis, vel omnibus adjacentibus eorum, et merito suo, tam domibus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, vel reliquis quibuscunque beneficiis, quodcumque ille, vel fiscus noster, in ipsis locis tenuisse noscitur: et ipse hæc contra dedit nobis omnem portionem suam, quam in villa illa, in pago illo, habuisse visus est, cum itemque domibus, mancipiis, vineis, silvis, vel reliquis quibuscunque beneficiis, quæcumque ibidem habuit, ^c et nos pro animæ nostræ remedio illi dedimus. Quapropter hoc præceptum commodum commutationis ipsius, vere fieri decrevimus, ut a præsentem die ipsa locella cum omnibus superius scriptis, vel omni integritate sua, quidquid, ut diximus, ille vel fiscus noster ibidem tenuit, ipse illi hoc habeat, teneat, atque possit leat, et suis posteris ad possidendum relinquat, vel quidquid exinde facere voluerit, ex nostra commutatione liberam habeat potestatem: et unaquæque pars quod in contumebio bonæ pacis placuit accepisse, exinde per tempora debeat, Deo permittente, gratulari. Et ut hæc præceptio, etc.

CAPUT XXXI.

Confirmatio regis de omni corpore facultatis.

Mérito regalis clementia in illos collata munera vel proprietates parentum nostrorum confirmare

^a *Adsallire*, hic est adoriri, appetere, impetum facere, aggredi: unde nostris *assallir*. *Livorare* est vulnerare, contundere, livores facere. *Biczv*.

^b *Baluz*. *Rauha*, id est veste, nostris *robe*.

^c Hoc capite multa reperias quæ inscriptioni non conveniunt. *Bacz*.

^d *Lindenbrog*, nemo sibi quidquam cernitur minueri.

^e *Colonica* est villa seu villula cum modo agri, quantum colonus unus colere potest, nec admodum a manso distat, adeo ut mansus et colonia aliquando promiscue dicantur. *Biczv*.

^f Satis aperte declarant hæc verba, ad commutationem cum ecclesia aut monasterio factam hanc clausulam pertinere. Porro commutationes de rebus ecclesiasticis, ut et cæteræ alienationes, synodis et constitutionibus prohibitas fuisse constat. *Io*.

A deliberat, quos cognoscit anterioribus regibus, parentibus nostris, vel nobis fidem integram conservasse illasam. Idcirco illuster; vir ille, chartas præcedentium regum nobis protulit recondendas, qualiter parentibus suis loca aliqua fuerunt concessa; petiit ut eum de omni corpore facultatis suæ, tam quod regio munere, ipse vel parentes sui, promeruerunt, quam quod per venditionis, cessionis, donationis, communicationisque titulum ad præsens juste et rationabiliter est conquistum, et ad præsens possidere videtur, per nostrum in ipso deberemus generaliter confirmare præceptum. Quod nos pro divino intuitu, vel ejus meritis compellentibus, integra donatione magnitudo vestra præstitisse cognoscit. Præcipientes enim ut quidquid ex successione parentum, vel ejus voluntate, tam munere regio, vel per quolibet instrumenta chartarum ad eundem juste pervenit, tam in villabus, mancipiis, ædificiis, accolabus, auro, argento, speciebus, ornamentis, mobili aut immobili, aut quodcumque in quibuscunque rebus, per instrumenta chartarum, tempore præsentem cum rationis ordine dominare videtur, per hanc auctoritatem firmatum cum Dei et nostra gratia, in integritate hoc valeat possidere, et suis posteris, auctore Domino, derelinquere. Et ut hæc auctoritas, etc.

CAPUT XXXII.

^a Si aliquis contra regis voluntatem egerit, securitas cui eum persequi jussit.

Qui regie obtemperant jussioni, experiri malum in posterum a quolibet non debent. Igitur cum et ille cum reliquis ^b paribus suis, qui eum secuti fuerint, facientem ^c revello illum interfecit, aut quaslibet alias causas contra regem commisit, vel de regno nostro se transtulit, quod nobis satis fuit molestum, et una cum consilio fidelium nostrorum, omnes res ejus sub fisci titulum illustribus viris illis præcipimus revocare, quia si se non distulisset, non solum res perdere, sed pro tali revello in vita ordinavimus insequi. Propterea præsentem præceptionem dedimus, ut dum predicti viri illi, vel reliqui pares aut gasindi, non ex sua præsumptione, nisi per nostram ordinationem, una cum consilio seniorum fidelium nostrorum, ipsas res sub fisco nostro positas habuerint, et nostris ditionibus ubi jussimus, D vel reliquarum qui cum eodem mixti fuerunt, nec

^a Hæc formula princeps securitatem tribuit ei qui jussu ejus aliquem sibi adversarium aut infidelem occidit vel expulit, resque illius in fiscum redegit: quem ab omni injuria tutum et innoxium esse jubet, vetatque ne propinquis et amicis illius eo nomine aut armis aut judicio eum persequi liceat. *Io*.

^b Pares sunt socii æquales. *Io*.

^c Ita miss. Legendum vero *rebellem* vel *rebellionem*. Sed nihil mutandum; nam more sæculi loquitur de eo qui principi rebellis et infidelis existit. *Io*. *Baluz*. faciente rebello illo.

^d *Baluzius*. Mixti fuerunt, ex hoc comprehensum adduxerunt; id v. jubemus ut dum per nostra ordinationem factum est, nullo unquam tempore nec a jam dicto illo, nec qui cum eo mixti fuerunt, nec a hæredes eorum exinde quilibet calumnia aut repetitio ulla habere valeant, sed tam ipse ille.

heredes eorum exinde quamlibet a calumniam aut repetitionem ullam habere penitus non debeant, sed tam ipsi illi, quam pares, gasindi vel amici, quidquid de rebus predicti illius erat, et ablatum fuit, dum per ejus culpas, et nostra ordinatione factum est, omni tempore exinde deducti et absoluti permaneant, et, ut diximus, calumniam aut repetitionem, vel damnitatem, quandoquidem exinde suprascripti viri vel fideles nostri non perimescant habere. Et ut hæc præcepto, etc.

CAPUT XXXIII.

Præceptum quorum ab hostibus vel alio modo fuerint instrumenta incensa.

A regali necesse est releventur clementia qui damnitatem ab hostibus vel passi sunt violentiam. Igitur fidelis Deo propitio noster ille clementie regni nostri suggestit eo quod ante hos annos, aut anno superiori, exercitus noster, aut illius regis, domus suas incendio cremasset, vel res sue quamplures una cum instrumentis, chartarum, tam per quod regio munere perceperat, quam et quod per venditionis, donationis, cessionis, commutationis titulum, vel de alode parentum in quocunque loco in regno nostro aliquid possidebat, ibidem concremata fuissent. Unde relationem bonorum hominum manibus roboratam, qualiter ipsis ita cognitum sit, suggestit nobis, et protulit recensendam: et omnes res suas unde ipsa instrumenta perierant, absque ullius inquietudine, sicut et antea fecit quietus possidere videtur. Sed pro firmitatis studio petiit memoratus ille, ut per nostram auctoritatem omnes res suas, tam quod regio munere, quam quod per venditionis, cessionis, commutationisque titulum, vel reliquam alodem, ad præsens cum æquitatis ordine quietus possedit, deinceps in jure et dominatione ejus confirmare deberemus. Cujus petitioni gratante animo præstitisse, vel confirmasse cognoscite. Præcipientes ergo jubemus ut quidquid memoratus ille tam in terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, aquis aquarumve decursibus, vel reliquis quibuscunque beneficiis (quod per relationem supra scriptorum virorum cognovimus) iustitia rationabiliter usque nunc ubicunque in regno nostro possidere videtur, dum ejus instrumenta cremata esse cognovimus, per hoc præceptum plenius in Dei nomine circa eum suffultum atque firmatum, absque ullius inquietudine vel refragatione teneat et possideat, et suis posteris, aut cui voluerit in Dei nomine ad possidendum relinquat. Quam vero auctoritatem perpetuis temporibus valentiam propria manu subter roborare decrevimus.

CAPUT XXXIV.

Relatio pagensium ad regem directa
Suggerendo piissimo atque præcellentissimo domino

^a Calumniam, id est actionem. BERN.

^b Certi juris est, instrumentis igne vel naufragio consumptis, hostium incursum vel alio casu perditis, nullum ex ea re domino præjudicium fieri, modo tamen de ejus dominio, debito aut alio jure, sufficiens sit alia probatio. Id.

illi regi et majori domus illius, a servis vestris pagensibus illis, quorum subscriptiones vel signacula subtos tenentur inserta. Principalitatis vestre circumsperta clementia, novit justa petentibus dignanter annuere, et necessitatem patientibus subvenire clementer. Pene omnibus patet regionem nostram ab hostibus depopulatam esse, et domus multorum igne crematas, vel rebus ablatas. Inter quos servus vester ille non modicum ibidem perperussus est damnum, et de rebus suis dispendium vel omnia instrumenta chartarum, quæ ipse vel parentes sui habuerunt, tam quod et a munificentia regum possedit, quam quod per venditionis, cessionis, donationis commutationisque titulum habuit, una cum domo sua incendio concremata esse noscuntur, unde nostras parvitates petiit, quod veraciter exinde cognovimus, per hanc nostram suggestionem vestre innotescere clementie, quod et facere servi vestri decrevimus. Vestra pietas jubeat quod usque modo in regno vestro quietus possedit, circa eodem per vestro munere præceptum ut inantea valeat, dum sua perdidit instrumenta, possidere quietus et securus. Nos servi vestri quod exinde veracius scimus, innotescere præsumpsimus; vestrum est necessitatem patientibus subvenire.

CAPUT XXXV.

Confirmatio de omni corpore facultatis monasterii.

Ille rex illi patricio atque omnibus agentibus. Rectum esse censemus ut petitiones sacerdotum que ad profectum pertinent locorum sanctorum, ad effectum Christo præside perducamus. Igitur venerabilis vir ille sancti monasterii abbas, gloriæ regni nostri petiit ut dum ipsum sanctum monasterium de collatione parentum nostrorum, Deo adiutore, videtur esse constructum, nos omne corpus facultatis ejus, tam quod antecessores abbates ibidem laboraverunt, vel ille dominus abbas, qui ibidem fuisse dignoscitur de re monasterii ibidem visus est augmentasse aut comparasse, quod ab ipso sancto loco moderno tempore possidetur per nostrum deberemus generaliter confirmare præceptum. Quod nos pro divino respectu vel mercedis nostræ augmentum præstitiasse, vestra non dubitet magnitudo, etiam et privilegium ipsius monasterii quod institutionem sedis apostolicæ seu reliquorum episcoporum visi sunt meruisse, et per auctoritatem domini illius, seu a reliquis successoribus parentibus nostris adumbratum fuisse dignoscitur, juxta quod etiam per priorem præceptionem nostram erga se perhibentes se munitum, propriam stabilitatem decrevimus roborare. Præcipientes ergo ut omnes facultates ipsius monasterii quidquid aut regia collatione, aut privatorum munere, vel antecessoribus abbatibus, seu et a domino sui ibidem est legaliter acquisitum aut comparatum,

^c Ex Gregorio Turon. multis locis liquet sub Guntchramno rege patricios fuisse qui Rhodano finitimas provincias regerant, et exercitus ducerent, eamque dignitatem patricius honoris et patricius nomen vocat. Id.

imo de quibuscunque rebus recte * attractum, quod-
cumque dominatio ipsius sancti loci undique moder-
no tempore in villabus, donibus, mancipiis, vineis,
silvis, pratis, pascuis, aut quibuscunque beneficiis,
cernitur cum æquitatis ordine possidere, per hanc
auctoritatem suffulsum, absque cujuslibet illicitis
controversiis, mihi tamen præsentem quam futuro tem-
pore, Christo præseule, proficiat in augmentum; ad-
dicientes ut et privilegium tam de abbatum ingressu
ipsa congregatio, postquam alius migraverit ex se
instituendo, quam et de reliquis omnibus quæ per
institutionem pontificum, de tempore illo usque nunc
ipsum monasterium habuit concessa, et usque hac-
tenus conservata, vel per decessores reges circa se
firmata: ita et inantea resecatis quarumcunque su-
perfluis inquietudinibus sub eo ordine valeant in
postro sermone, auxiliante Domino, per tempora
permanere. Et vos et successores vestri, ubi neces-
sitas fuerit, in conditionibus ipsius monasterii pro
salute nostra crebrius exorare, et vobis ob hoc ad
gratiam nostram debeat pertinere. Et ut hæc præ-
ceptio firma stabilitate subsistat, propria manu infra
decrevisimus roborare.

CAPUT XXXVI.

b Ut causas auctorum assumendi suorum aliquis li-
centiam habeat.

Malorum recessu est tergiversationem regali
coercere censura. Igitur apostolicus vir ille, illius
urbis episcopus, aut venerabilis ille abbas, aut Deo
sacra illa abbati-sa, de monasterio illo, vel qui-
libet fidei-fidum dominorum, missa petitione, aut ipse
nobis innotuit, eo quod a diversis hominibus eorum
spontanea voluntate, tam ipse quam antecessores
eorum, data pecunia, infra regnum vestrum [Al.,
nostrum] plurima in terris, aut mancipia comparas-
sent, vel reliqui homines ad ipsam ecclesiam vel mo-
nasterium, pro animæ eorum remedio, nonnulla per
eorum instrumenta delegassent; et hoc ad præsens
eum æquitatis ordine possidere videntur; petiit ut

* Attractum, id est, acquiritum et comparatum. Bign.

b Ut quis iure auctoris sui uti possit, ius commu-
ne id præstare videtur: tamen id confirmandi et
tollendæ dubitationis causa, litteras quoque princi-
pis impetratas fuisse docet hæc formula: quibus a
principe episcopo vel abbati conceditur, sive etiam
alteri, qui res ab aliis emerant, quorum auctores
sine hæredibus decesserant, ut auctorum suorum
defensionibus uti, imo et easdem instituere actio-
nes et exercere possent. Ib.

c Id est, quacunque occasione aut artificio. Ib.

d Lindenbrog. et Baluzius, ipsam rem.

e Lindenbrogius, seu per annos.

f Hæc videntur corrupta. Verum commodè referri
possunt ad continuationem possessionis, hoc est ut
tempora possessionis auctorum cum eorum posses-
sione continuenter et conjungantur. Bign.

g Einindiale, hoc est, declaratorium, quo rex no-
tum et evidens facit quemdam in palatio die dicta ju-
dicio stetit, adversarium vero vadimonium de-
servisse. Ideoque comiti mandat ut contra absentem,
qui per triduum expectatus non venit, sententiam
proferat secundum consuetudinem loci, eundemque
ad parvum compellat. Ib.

h Id est, quæ tot solidis æstimabatur. Ib.

A pro tempore futuro, vel majorum hominum injurias
coercendo, dum plures benefactores vel venditores
pro clade quæ grassatur in populo, vel complente
sine naturæ, abque hæredibus de hac luce disces-
serunt: c si aliquis per quodlibet ingenium de ipsis
rebus cum inquietare voluerit, licentiam habere in
vice auctorum suorum ipse vel advocatus suus eo-
rum causas assumere. Quod nos propter nomen Dei
et reverentiam ipsius sancti loci præstitisse cogno-
scite. Præcipientes ergo jubemus ut memoratus pon-
tifex aut abbas, vel abbati-sa, vel advocatus ejus,
in vice auctorum suorum, causas ipsius licentiam
habeat assumendi, vel homallandi, et per eorum
instrumenta aut de annis d ipsius rei, unde tunc a
quibuscunque inquietari videbuntur, partibus ecclesie
vel monasterii sui, cum æquitatis ordine respon-
dendi, vel homallandi, e super annis f contra quem-
cunque sancienti.

CAPUT XXXVII.

Judicium v einindiale.

Veniens ille in nostri vel procerum nostrorum
præsentia, suggestit quasi homo nomine ille pagensis
vester, eum in villa nulla manente causa adsalisset,
et eum graviter livorasset, vel rapa sua b in solidos
tantos eidem tulisset, et ob hoc vobis per nostram
ordinationem tales datos habuisset fidejussores, ut
Kalendis illis ex hoc in nostri præsentia debuissent
astare i causantes. J A quo placito veniens memora-
tus ille, ibi in palatio nostro, et per triduum, seu
amplius, ut lex habuit, placitum suum custodisset,
et memoratus k ille abjectus sit, vel solsatissit, ipse
nec venit et ad placitum, nec nulla l sunnia nun-
tiasset, affirmat. Proinde nos taliter una cum nostris
proceribus consiliis decrevisse ut si evidenter me-
moratus ille pro hac causa tales vobis datos habuit
fidejussores, et placitum suum minime custodivit,
dum et illustris vir ille comes palatii nostri testimo-
niavit quod antedictus ille placitum suum legibus
custodivit, et eum adjectivit vel solsativit, et ipse ille

i Causantes; alias placitan'es, nobis plaidants.
Ib.

j Mallem ad quoa placitum. Placitum vero genera-
liter pro die dicta usurpabant, in qua quid agendum
gerendumve esset, quod scilicet sic inter partes pa-
cium conventum fuisset. Sic conventus regios, in
quibus de summa regni tractabatur, placita dixerunt,
quæ post parlamenta dicta. Ib.

k Abjectus sit, hoc est, vadimonium deseruerit, et
desererit. Sol satissit, id est, sol ei occusus fuerit.
Ib. — Melius interpretatur Eccardus in notis ad legem
Salicam tit. xl, Edit. Heroldi, pro abjectus legendum
adjectus, hoc est, citatus, adjecta fe-tua. In lege
Salica, tit. lvi, leg. 2. Edit. Baluz., Legit me habeo
ad actum vel ad mallatum. Solatissit pro solatitus
sit, id est, cui sol collocatus, seu dies constitutus.
A Germanico setzen. Saxoneo setten, ponere, con-
stituere, et sol pro die usurpato, verbum formaverunt
solatire, quod idem et hæc solem collocare, vel diem
constituere. In lege Salica tit. xliii, Edit. Heroldi, vel
xliii Edit. Baluz., Domino servi solem collocet, hoc
est, diem constituat. Lindenbrog., objectisset vel sola-
tisset.

l Sunnia, in Lege Salica sunnis est impedi-
mentum. excusatio. Gallis exoine. Bign.

placitum custodire neglexit, jubemus ut quidquid lex loci vestri de tali causa edocet, vobis distringentibus, ante dictus ille partibus illius componere et satisfacere non recuset.

CAPUT XXXVIII.

Charta * *paricla*

Cum in nostra vel procerum nostrorum praesentia, homo nomine ille itemque hominem nomine illum interpellasset, quasi servo suo nomine illo, una cum raupa sua in solidos tantos, post se fugitivos pedes recepisset, vel post se retineat indebite: aut hæc praefatus ille omnia fortiter visus est denegasse, quod nec ipse ipso servo fugitivos pedes, nec raupa sua post se nunquam recepisset: sed dum inter se intenderent, sic eisdem a proceribus nostris, in quantum illustis vir ille comes palatii nostri testimoniavit, fuit iudicatum ut de quinque denominatis, idem ille apud tres et alios tres, ^b sua manu septima, tunc in palatio nostro, ^c super capellam domini Martini, ubi reliqua sacramenta ^d percurrunt, debeant conjurare, quod suprascripto servo illo memoratus ille pedes fugitivos, una cum raupa sua in solidos tantos, post se nunquam recepisset; si hoc conjurare potuerit, de hac causa ^e ductus sedeat; sin autem non potuerit, ipsum servum una cum raupa sua in solidos tantos cum legis ^f beneficio, partibus antedicti illius reddere studeat. Interim vero usque in ipso ^g placito, quia nec utra pars ex ipsis victa sit

* *Paricla* pro *paricula* scriptum est. Est autem iudicium comitis palatii, quo statuit ut quidam qui fugitivum servum recepit accusabatur, certa die juraret cum sex aliis se non fecisse, et ita crimen obiectum purgaret. Et quia neutra pars victa dici poterat, jubentur ambo ejus iudicii similia exempla accipere: ideo *paricula* dicitur *charta*, quod ejusdem exempli dux litigantibus dandæ essent. Brix. Lindenbrog., *Charta audientialis*.

^b Porrectis namque manibus jurabunt, tactisque sacrosanctis Evangelis, aut altari, aut etiam, quod frequentissimum erat, sanctorum reliquiis. Brix.

^c Hoc est, super reliquiis sancti Martini, quæ in palatio asservabantur, quibus etiam sanctis, palatinæ causæ jurejurando finiebantur. *Capellam* pro *capsa* dici, in qua martyrum ossa conderentur, vel hic locus evincit. Id.

^d *Percurrunt*, id est, fieri, et præstari solent. Id.

^e *Ductus* pro *eductus*. hoc est, extra aleam et periculum positus. Id.

A apparet, ^b unde requies præceptiones eis fieri, et accipere jussimus.

CAPUT XXXIX.

^a *Ut pro nativitate regis ingenui relaxentur.*

Ille rex Francorum viro illustri illi comiti. Dum et nobis divina pietas, juxta votum fidelium et procerum nostrorum, de nativitate filii nostri illius, magnam gaudium habere concessit, ut misericordia Dei vitam eidem concedere dignetur, jubemus ut per omnes villas nostras, quæ in vestra vel in cuncto regno nostro aliorum domesticorum sunt actionibus, tres homines servientes in utroque sexu, in unaquaque villa, ex nostra indulgentia, per vestras epistolas ingenuos relaxare faciat.

CAPUT XL.

^a *Ut leude Samio promittantur regi.*

Ille rex illi comiti. Dum et nos una cum consensu et procerum nostrorum, in regno nostro illo gloriosum filium nostrum illum regnare præcepimus; ideo jubemus ut omnes pagenses vestros, tam Francos, Romanos, vel reliquas nationes degentes bannire, et locis congruis per civitates, vicos et castella congregare faciat. Quatenus præsentem misso nostro, illustri viro illo, quem ex nostro latere illuc pro hoc direximus, fidelitatem præcelso filio nostro, vel nobis, et ^b Leode, et Samio, per loca sanctorum, vel pignora quæ illuc pro eodem direximus, debeant promittere et conjurare.

^c Hoc est, pretio compositionis, quæ lege statuta est. Id.

^d Baluz. *Placito, non nec utra pars ex ipsis victa apparet.* Lin. lenbrog. *In ipsum placitum neutra pars ex ipsis fectiva apparet.*

^e Hoc est, ejusdem exempli: inde in titulo, *Charta paricla* seu *paricula*. Brix.

^f Regis est epistola, qua comitibus et domesticis mandat sibi filium natum. Ideoque jubet ut in unaquaque fiscali villa tres servi manumittantur, et laticitiae et elemosynæ causa. Id.

^g *Actionibus*, id est, officiis et ministeriis. Id.

^h Hoc est, ut fidelitatis sacramentum regis filio promittatur, quem rex in parte regni sui regem constituit, in Austria aut Neustria fortasse: quod crebro sub prima regum Francorum familia factitatum. Quid *Samio* sibi velit, non tum reperi. Fortasse scriptum erat: *ut leudis sacramentum promittatur regi.* Id. Lindenbrog. *Leudesamnia*.

ⁱ Lindenbrog. et *leudisamium*.

CAPITULA DE CHARTIS PAGENSIBUS.

1. Si quis monasterium, aut xenodochium de magna re ^D vult instruere.

2. Prologus qui de magna re facit ecclesiis donationem.

3. Item alius prologus, cum ipsa donazione, ad hoc opus.

4. Cessio a die præsentis ad ecclesiam, de villa.

5. Precaria de ipsa villa dum advivit.

6. Donatio de parva re ad ecclesiam.

7. Charta donationis inter virum et feminam de eorum rebus.

8. Item alia, siue aliqua minutione.

9. Charta obnoxiationis a patre in filiis facta.

10. Epistola, cum in loco filiorum nepotes instituuntur ab avo.

11. Charta qui suum nepotem meliorare voluerit.

12. Charta ut filia cum fratribus in paterna succedat alode.

13. Si quis extraneum hominem in loco filiorum adoptaverit.

14. Pactum inter parentes de hereditate eorum.

15. Libellus dotis.

16. Si quis aliquam puellam invitam traxerit.

17. Qualiter in uno volumine testamenta duarum personarum condantur.

18. Securitas pro homicidio facto, si se pacificaverit.

19. Venditio de villa.

20. Venditio de area infra civitatem.

21. Venditio de campo.

22. Venditio de servo aut ancilla.

23. Concanbium de villis.

24. Concanbium de terra, vinea, vel prato.

25. Capitulos diverso modo factæ.

26. Item alia.

27. Item alia.

28. Qui se in servitio alterius obnoxiat.

39. Charta de agnatione si servus ingenuum feminam A traxerit.
 50. Libellus repudiij.
 51. Mandatum.
 52. Ingenuitates diverso modo factæ.
 53. Item ingenuitates alio modo post discessum.
 54. Item aliæ, adhuc alio modo.
 55. Evaruatoria de cautione, si non invenitur.
 56. Si quis aliquid servo suo aut gassinio concedere voluerit.
 57. Gesta juxta consuetudinem Romanorum qualiter donationes vel testamenta legantur.
 58. Mandatum ad gesta.
 59. Epistola si aliquis rem Ecclesiæ ad usum habeat, et de sua proprietate aliquid donet.
 60. Præstaria de re Ecclesiæ ab epis opus facta.
 61. Precaria.

62. Indiculus, cum episcopus ad alium in resurrectione Domini eulogias dirigit.
 63. Rescriptum ad episcopum de visitatione.
 64. Quomodo ad regem, reginam, vel episcopum, pro nativitate Domini, visitatione directa scribatur.
 65. Item alia de nativitate Domini.
 66. Commendatitiæ litteræ ad episcopum jam cognitum.
 67. Item commendatitiæ litteræ ad abbatem notum.
 68. Supplicatorium pro eo qui de monasterio regreditur, aut illo qui ingredi voluerit.
 69. Indiculus generalis ad omnes homines.
 70. Indiculus commendatarius ad viros illustres laicos.
 71. Indiculus ad omnes potentes palatios, una sine ad cognitos sibi.
 72. Qualiter pro nativitate filii regis, ex ordinatione Dominica, domesticus de villa regis, ingenuitates facere debent.

LIBER SECUNDUS.

SEU DE CHARTIS PAGENSIBUS *.

CAPUT PRIMUM.

De magna re qui vult ^b xenodochium aut monasterium construere.

Domino vere sancto atque sedula ostensione, patientibus virtutum miraculis, Christi remuneratione, fulgenti, oratorio, ac cellula, in honore sanctæ ac semper virginis genitricis Domini nostri Jesu Christi, seu quidam, meritis flagitiis, quoque sceleribus, præ lascivis actibus ac nimia fœditate pollutus, vel opere omnium bonorum Christianorum longe satis extremus optat, pene sanctarum Scripturarum series, Christianis fidelibus pia exhortatione pronuntiat, hoc etiam tonitrualis illa evangelistarum vox, suggerente spiritu, sua potestate concelebrat, ut faciat in pauperes eleemosynam, qui vult tartari evadere supplicia: unde et Dominus in Evangelio dicit: *Venda omnia quæ habes, da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlum.* Pensemus ergo omnes Christiani quanta sit pietas et largitio Redemptoris, ut, eleemosynis pauperum promittantur nobis thesauri regni cœlorum. Procuremus igitur, sicut Dominus et Salvator noster præcepit, et ac si non quantum habemus, saltem in quantum possumus, eleemosynam faciamus. Nemo itaque dubitet, nemo tardet, quia si nos facimus quæ Dominus et Salvator noster præcepit, illè sine dubio facturus est quæ promisit. Ait enim Scriptura: *Abcondite eleemosynam in corde pauperis, et ipse pro te deprecabitur Domino.*

Abcondamus ergo eleemosynam in corde pauperis ut proveniat nobis deprecatio pauperum in remissionem peccatorum. Multa quidem et alia pro eleemosynis faciendis testimonia, in Scripturis sanctis

* Hujus libri titulus in mss. ita conceptus erat: *Incipit scedola qualiter chartæ pagenses fiant*; quod omissum nolui. Igitur superiore libro omnium litterarum et negotiorum formulas tradidit Marcellus, quæ regio nomine et in palatio expediri solent. Hic vero chartas pagenses continet, eas videlicet, quæ in unoquoque comitatu et pago, in præsentia comitis, aut vicarii, aut centenarii, aut etiam privatim peragi possent. Nam, ut antea diximus, rite et publice quidpiam perliciendi duo tum legitimi modi: in palatio ante regem, aut in pago ante comitem. Pleraque

B reperimus. In quibus vel ex quibus illam ego e. istius portionem, quæ ait, sicut aqua exstinguit ignem, etc. Quid ergo verius potest credi, quid confidentius, quidve expressius, quia sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum. Juste ergo exstinguitur, qui peccatorum incendia eleemosynis, juxta sollicitationem divinam, extinguere non festinat. Faciant quippe ceteri quod voluerint, agant quod ipsi maluerint, idcirco quoniam omnis homo super agendum ducitur; ego tamen ejus rei exemplum secutus, elgi ad præfatum oratorium vel cellulam, juxta apostolorum numerum duodecim, ad præsens pauperum, pro remissione peccatorum meorum, vel pro diluenda meorum mole peccaminum, Christo præseulo, collocare; ubi etiam per præsentem epistolam donationis meæ, dono ad præsentem diem quod in luminaribus ipsis oratoriis, vel in alimonia et substantiali victu, vestitu quoque et sustentatione ipsorum pauperum, vel clericorum ibidem servientium, Deo gubernante et opitulante, proficiat, donatumque in perpetuum esse volo, atque de meo jure in eorum dominationem et potestatem trado, lego, transmitto atque transfundo, hoc est agros, quorum vocabula sunt illa et illa, quæ ponuntur in territorio illo: pari modo, et quidquid in illo territorio ponitur, in omni soliditate portionem meam, una cum mancipiis, ædificiis, vineis, terris, pratis, silvis, omniique jure eorum, una cum colonicis adjunctis. adjacentiis eorum, in omni soliditate earum, sicut a me noscitur fuisse possessum, aut mihi ex legitima successione, D aut undecunque aliquid mihi ibidem evenit, cum omni soliditate vel opportunitate earum, ad inter existant etiam negotia quæ per epistolam fieri possunt, quorum etiam formulæ secundo libro comprehenduntur. Bcx. Apud Baluzium: *Incipit scedola qualiter chartas pagenses fiant.*

^b Xenodochii seu hospitalis aut monasterii constructio est et dotatio a privato quolibet in animæ remedium et peccatorum remissionem facta. Omnes quippe donationes, fundationes et privilegia ecclesiis concessa, his atque adeo superioribus æculis, hanc remediis animæ causam continent. Bcx.

grum; ea scilicet ratione atque prætextu, ut, remota pontificum simulque ecclesiasticorum officialium seu publicorum omnium potestate, nullas functiones vel exactiones, neque exquisita et lauta convivia, neque gratiosa, vel insidiosa munuscula, neque etiam callorum prestus, paravereda, vel cæteras angarias, aut quocunque functionis titulo dici potest, de ipsa facultate penitus non requiratur, sed sub integra emunitate facultacula ipsa, sicut a me huc usque possessa est, in iura^a oratorii sanctæ Mariæ et prædicatorum pauperum debeant, Deo protegente et opitulante, persistere: nisi tantum sancti et apostoli illius urbis episcopi, in cujus oppido xenodochium ipsum ponitur, pro tradendis benedictionibus, vel substituendis abbatibus presbyteris quoque et diaconibus, absque ulla pecuniarum adeptione: amplius vero donandi, exigendi vel minuendi^b causam, nullam habeat potestatem. Sed nec per commutationis locum quidquam ex hoc auferendi, nullo tempore occasio vel aditus tribuatur, sed perpetuo in potestate præfati oratorii illius, ipsorum pauperum, Christo favente, permaneat. Hoc etiam ipsis pontificibus obsecro, vel committo, ut illos, ^c per succedentes temporibus, cum casus mortis exstiterit, abhætes aut clericos, et clericorum gradus, in eodem loco dignentur vel debeant instituere, quos sapientia et eruditio Scripturarum clarificat, vel quos vita sancta, et actio bona, aut conversatio honesta commendat. Unde obsecro clementissimis regibus tam præceptibus quam futuris, et omnibus in Deo episcopis, annibusque potestatibus et primatibus omnibus etiam senioribus, quoscumque iudices esse constituerit, per ineffabilem Dei omnipotentiam, per inseparabilem Patri et Filio et Spiritui sancto Trinitatem, ut hæc voluntatem meam pro nullis occasionibus, sicut existente sine Deo cupiditate res exigi solet, nulla ratione nulloque tempore convellere permittatis, sed per sollicitudinem et curam episcopi constare potius, pro reverentia Trinitatis immensæ, vestro tempore, et studio, vel opere jubeatis. Quatenus ut ille vobis mercedem restituat in futuro, qui scit me elemosynas ipsas sancti Dei pauperi us per amorem Domini nostri Jesu Christi ardenti desiderio tribuisse. Si quis hanc voluntatem meam pro quibuslibet adventionibus seu propositionibus sicut mundus quotidie et injuriis expolio obviis, vel repletor, convulsor etiam, aut tergiversator exstiterit, anathema sit, et tam qui fecerit quam qui faciendo consenserit, anathema sit: et sicut Dañan et Abiron hiatus terræ absorpti sunt, vivens in infernum descendat, et ^d Zezæ fraudis mercatorem, et in presenti et in futuro partem damnationis excipiat: et tunc veniam consequatur, quando consecuturus est et diabolus, qui se fallendo ætheria sede dejectus, eruenta adventionem, bonis operibus semper vigilari pervigilat: insuper etiam inferat societati quoque et

A fisco, vel sanctis episcopis Ecclesiæ illius, auri libras c. Nihilominus præsens epistola, quæ a me pro timore Dei, et amore pauperum conscripta est, firma, incorrupta, intemerata, inviolataque permaneat. Ergo namque de collatis ac superius prænotatis rebus, quia ad curam, et sollicitudinem, aut defensionem eorum, vel gubernationem ipsorum pauperum, sancto ac prænotato domini illius episcopo vel successoribus suis, Deo sibi teste, committo: et instrumenta per quæ res ipsæ, auxiliante Deo, per eorum sollicitudinem defensentur super scripto Domini sui episcopo præ manibus tradidi, et qualiter ibidem provide, pie, recte an secus ageret Christo Domino in se iudicio recognoscat. Mihi autem nihil exinde proprietatis titulo penitus non reservari, quia facile contemnit omnia qui cupit ab inferni faucibus erui, vel ille, qui peccatorum remissionem Deo remunerante desiderat, aut ille qui semper cogitat cum velit nolit esse moriturum: stipulatione, etc.

CAPUT II.

PROLOGUS.

Qui de grandi causa fecit donationem.

Quantum intellectus sensusque humanus potest mente sagaci pensare atque solerti indagatione perpendere, nihil amplius valet in hujus sæculi luce gaudia fugitiva lucrari, quam quod de rebus suis locis venerabilibus in alimoniis pauperum curetur impendere: quatenus fragilitatem naturæ, quam omnes generaliter patiuntur, priusquam subitanea transpositio eveniat, oportet pro salute animæ vigilare, ut non inveniat quemquam imparatum, et sine aliquo respectu discedat a sæculo. Quin potius dum proprio libertatis jure subsistit, ex caducis substantiis in æterna tabernacula vitam querat mercari æternam; ut inier justorum consortium desiderabilem valeat adiisci locum, et retributorem sibi præparet Deum, ut de fructu indelicienti paradisi mereatur foveri. De cujus vivo fonte, perfecta fide poscente, nec subtrahitur poculum, nec minuitur alveus, sed potius uti quisque hauserit, irrigatus dulcedine cœlitus atque suavus ei flagrat odor balsami paradisi.

ITEM ALIUS PROLOGUS.

In nōmine sanctæ Trinitatis. Prosperum ac salubre consilium imoque satis jucundum esse dignoscitur, ut homo de mundanis rebus comparet paradisum, et de terrenis transferatur in cœlestia. Sic Dominus in sancto Evangelio præclaram intonat vocem dicens: *Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, ubi nec fur effodit, nec tinea sulcat.*

Prologus de clerico qui in monasterio tonsatur, et suam rem ad ipsum locum donat.

Debet unusquisque largiente Domino, dum versatur in corpore, futura tractare, et de caducis rebus mercari æterna, ut quando quidem jubente Deo de corpore egredi contigerit, de mammona iniquitatis mansionem sibi reperiat comparatam in culis. Idcirco

^a Lindenbrog. et Baluz., *oratorii sancti illius.*

^b *Causa pro re, ut nostris chose. Ricx.*

^c Baluzius, *per succedentibus.* Legendum cum Lin-

denbrogio, *per succedentia tempora.*

^d Lindenbrog., *cum Gi zi.*

ego ille celo ad monasterium illud, ubi abbas ille custos præesse videtur, et comam capitis mei ibidem deposui, et in ipso monasterio sub nomina sanctorum vivere cupio cessumque in perpetuum esse volo.

ITEM PROLOGUS.

Opportunum est unumquemque, dum terræ munera possidet, pro anima sua frequentius cogitare, ut terrenam beatitudinem possidere mereatur. Ergo illuster vir ille, sentio me infra corpus meum infirmum esse, et infra animam meam nimis esse peccatorem. Admonet me divina potentia, vel compunctio cordis mei mihi obvenit, ut pro peccatorum meorum remedio aliquid de rebus meis locis sanctorum delegare debeam. Ideo cedo, etc.

ITEM PROLOGUS.

In nomine sanctæ Trinitatis. Prosperum, salubre et satis iucundum censuimus ut homo de caduca quapiam re sæculi ad peccata sua redimendum valeat offerre, aut quid promptiore consilio, ut homo de mundanis rebus sæculi comparet paradisum, et de terrena substantia se transferat in cœlestia: itaque ego ille pro divino intuitu, et mei mercede compendii, ut mihi Dominus in futurum veniam concedere dignetur, vel ut nomen meum in libro vite ascribatur, dono ad iam dictum monasterium, in luminaribus ecclesiæ, vel in stipendiis pauperum aut monachorum, donatumque jure legitimo esse volo, etc.

ITEM PROLOGUS.

Dum hujus exempli in quodam noscitur cecidisse, patimur ærumnam, et diem mortis quotidie ante oculos suspicamus esse propinquam: oportet unumquemque ob amorem cœlestis patriæ devotionis lucra complecti, et res sibi datas, sanctorum vel etiam indigentium usibus allegatas relinquere, ut peccatorum pondera, quæ pontificium penitendi non valent laxare, eorum intercessione plenius ad veniam debeant pervenire. Idcirco ego ille, et cætera.

CAPUT III.

Item alius Prologus cum ipsa donatione ad hoc opus.

Mundi terminum romis crebrescentibus appropinquantem indicia certa manifestant, experimenta liquida declarare noscuntur, et ad discutiendas infidelium mentes illi dudum in Evangeliiis a Domino dicta oracula incumbere noscuntur: operæ pretium arbitror futurum, tempus vicissitudine præoccupans anticipare, et incertum humanæ conditionis eventum sagaci mentis intuitu providere, quatenus ex hoc inflictiis facinorum vulneribus, indulta pietate, remedia merear adipisci. Ergo ego in Dei nomine ille et conjux mea illa, considerantes quia gravamur sarcina peccatorum, et reminiscentes bonitatem Dei dicentis, *Date elemosynam, et omnia munda sunt vobis*: de tanta igitur miseratione et pietate Domini confisi, idcirco per hanc epistolam donationis, do-

namus, donatumque in perpetuum esse volumus, atque de jure nostro in potestatem et dominationem monasterii illius, in honore illius, abbatis illius, in pago illo constructi, ubi præest venerabilis ille abbas, vel turba plurima monachorum adunata, transmittimus atque transfundimus villas nuncupantes illas, sitas in pago illo, cum terris, domibus, ædificiis, arcolibus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, adjunctis, adjacentiis, appenditiis, peculio utriusque sexus, mobilibus et immobilibus, sicut a nobis moderno tempore possidetur, vel si in antea ibi undecunque aliquid augmentare, vel meliorare poterimus, ad prædictum monasterium in alimoniis vel substantiis monachorum ibidem habitantium, Christo protegente, proficiat. Ea scilicet ratione ut dum pariter advivimus, ante dictas villas sub vestro beneficio tantummodo, absque ullo præjudicio vel diminutione aliqua ipsius monasterii possideamus. Nisi tantum, si aliquem ex servientibus nostris a jugo servitutis pro communi mercede relaxare voluerimus; post obitum vero, quandoquidem Deus voluerit, nostrum, absque ullius iudicis vel hæredum nostrorum expectata traditione, cum omni re emeliorata, quidquid in supra scriptis villis in quibuslibet rebus vel corporibus augmentatum vel melioratum fuerit, de presenti hoc pars antedicti monasterii, vel memoratus abbas sui que successores in Dei nomine perpetualiter recipiant possidendum: tanquam si ad præsens absque usu nostro eorum fuisset subsecuta possessio. Ita ut, quidquid de prædictis villis propter opportunitatem ipsius monasterii facere decreverint, libero in omnibus potantur arbitrio. Præsentem vero donationem, ne quidquam auri talium^b utilitate, gestis municipalibus alligari curavimus; et omnino decernimus, ne aliquando in eam ob hoc causam quisquam valeat reperire. Quod si instrumenta de ipsis villis de nomine nostro in adversitate prædicti monasterii, quolibet ordine comprehensa, aut interius, aut posterius prænotata, quod nos nec fecimus, nec facere rogavimus, a quocunque præter istum quem firmissimum volumus esse quoque tempore ostensum, nullum sortiatur effectum, nisi vacuum et inanè appareat: auctorem vero criminis, vel falsarium, nec inultum tunc, temporis patiat^dur judiciaria abire potestas. Si quis vero, quod futurum esse non credimus, huic voluntati nostræ pro quibuslibet adinventonibus, aliquis de hæredibus nostris, aut iudicum sæva cupiditas, vel quælibet persona, obviis repetitor exstiterit a conventu omnium Christianorum, vel limitibus ecclesiarum, extraneus habeatur, et Judæ traditoris Domini nostri Jesu Christi perfruat^eur consortio: Insuper etiam inferat partibus ipsius monasterii, vel fratrum ibidem consistentium, socio quoque tam in actibus quam in prosecutione,

^a Pecunⁱ vox varie accipitur. Nam præter notior^em significationem ejus quod a patre vel domino filio aut servo concessum est, vel quod illi parcimonia et industri^a quæsierunt, veteres etiam omne patrimonium peculii nomine appellabant, auctore Ser-

vio in eclog. 1, a pecoribus in quibus eorum universa constabat substantia; unde et pecunia dicta.

^b Lindenbrog., curialium villitate; forte addendum, auferri valeat.

^c BIGN.

sacratissimo fisco, auri libras tantas, argenti pondo A
tanti, et ne id quoque quod repetit valeat vindicare,
nihilominus p^a aensu donatio, quæ a nobis pro timore
Dei et amore pauperum Christi conscripta est, firma
et illibata omni tempore debeat permanere, a stipu-
latione subnixæ. Actum ibi, sub die illo.

CAPUT IV.

Cessio a die præsentis ad ecclesiam.

^b Dum fragilitatem humani generis pertimescit,
ultimum vitæ temporis subitanea transpositione ven-
tura, oportet ut non inveniat unumquemque imparatum,
ne sine aliquo boni operis respectu migret de
seculo: nisi dum suo jure et potestate consistit,
præparet viam salutis, per quam ad æternam valeat
beatitudinem pervenire. Ideoque ego in Dei nomine
ille et conjux mea illa, pro remedio animæ nostræ et
remissione peccatorum nostrorum, ut veniam in fu-
turum consequi mereamur, cedimus a præsentis die
cessumque in perpetuum esse volumus, atque de
jure nostro in jure et dominatione sanctæ ecclesiæ
illius, in honore illius constructæ, villam nuncupa-
tam illam sitam in pago illo: quæ ex alode parentum,
aut undecunque ad nostram pervenit dominationem,
et ad præsens possidere videmur, cum omni merito
et termino suo, cum adjacentiis, adjunctis, appendi-
tiis, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, man-
cipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis
aquarumve decursibus, farinariis, cum pastoribus
gregis, peculio utriusque sexus majore vel minore,
mobilibus et immobilibus, vel quidquid dici aut no-
minari potest, et tempore præsentis nostra videtur
esse possessio, ad præsens ecclesiæ volumus esse
concessum. Ita ut ab hac die memoratam villam pars
antedictæ ecclesiæ, vel pontifex civitatis illius, aut
actores ecclesiarum, eam habendi, tenendi, possi-
dendi, vel quidquid exinde pro opportunitate ipsius
elegerint faciendi, libero in omnibus perfruantur
arbitrio. Ita ut nomen nostrum in libro vitæ conscri-
batur, vel pro nobis utrumque sacrificium post ob-
itum nostrum pio Domino offeratur. Licet in ces-
sionibus pœnam adnecti non sit necesse, sed nobis pro
omni firmitate placuit inserendum. Si quis vero,
quod futurum esse non credimus, nos ipse, quod ab-
sit, aut aliquis de hæredibus vel pro hæredibus no-
stris, vel quælibet persona, calliditate commotus aut
cupidine præventus, ullo unquam tempore contra
præsentem epistolam cessionis nostræ, quam propter
nomen Domini et venerationem sancti ipsius loci,
spontanea voluntate fieri decrevimus, venire aut ali-
quid agere voluerit, aut tergiversator exstiterit, ana-
thema sit, et cum supra scripto domino illo, ante
tribunal Christi deducat rationes: insuper inferat

^a Fortasse quod stipulatio ante intervenerat: vel
etiam hujus clausule ea mens est ut perinde firmum
id habeatur atque si in stipulatum deducta res fuisset.
Nam stipulatio commune erat omnium obligationum
astringendarum vinculum. Bix.

^b Baluzius, dum fragilitatis. Lindenbrogius, dum
fragilitas humani generis pertimescit ultimum vitæ
tempus... venturum.

^c Res Ecclesiæ alienari non posse multis Synodo-

juxta pœnam sæculi, cum cogente fisco, partibus
ipsius ecclesiæ, aut auri libras tantas, aut argenti
pondo tanto, et quod repetit nullatenus valeat vindi-
care, sed præsens cessio omni tempore illibata per-
maneat, cum stipulatione subnixæ.

CAPUT V.

Precaria de ipsa villa dum vivit.

Domino et sancto et Apostolica sede colendo domno
et in Christo Patri, illi episcopo, ille et conjux mea
illa. Pluribus non est incognitum, qualiter propter
nomen Domini ad ecclesiam illam, in honore sancti
illius, villam nostram nuncupatam illam, sitam in
pago illo, quidquid ibidem undecunque nostra pos-
sessio in integritate, per epistolam cessionis nostræ
visi fuimus concessisse, et eam vos ad partem sub-
scriptæ ecclesiæ recepistis: sed dum postea nostra
fuit petitio, et vestra benevolentia, et pietas habuit
ut ipsam villam dum advivimus, aut qui pari suo ex
nobis superstes fuerit, dum advivit, nobis ad bene-
ficio usufructuario ordine excolendum tenere per-
misistis. Ea scilicet ratione ut nihil exinde penitus
de qualibet re alienandi aut minuendi pontificum
non habeamus, sed absque illo præjudicio, supra-
scriptæ ecclesiæ, vel vestro, eam tantummodo exco-
lere debeamus. Ideo hanc precariam vobis emitimus,
ut nullo unquam tempore nostra possessio, etiamsi
spatium vitæ nobis Dominus prolongaverit, nullum
præjudicium aut diminutionem aliquam de ipsa villa
vobis generare non debeat, nisi usum tantum dum ad-
vivimus habere debeamus, et post nostrum ambobus
discesum, cum omni re meliorata, quidquid ibidem
undique attrahere aut meliorare poterimus, per hanc
precatariam, ac si semper per quinquennium renovata
fuisset, absque ullius judicis aut hæredum nostrorum
expectata traditione, vos vel successores vestri, aut
agentes ecclesiæ, in vestram eam faciatis domina-
tionem revocare perpetualiter possidendum, vel quid-
quid exinde facere legeritis, sicut nostra continet
epistola, ad profectum præfatæ ecclesiæ domini illius
liberum habeatis arbitrium. Facta precaria ibi.

CAPUT VI.

Donatio de parva re ad ecclesiam.

Si aliquid de rebus nostris, locis sanctorum, vel in
substantia pauperum, conferimus, hoc nobis procul
dubio in æterna beatitudine retribuere confidimus.
Ergo ego in Dei nomine ille, in amore Domini nostri
Jesu Christi, et remissione peccatorum meorum, ut
veniam delictis meis consequi merear, in futurum
dono, donatumque in perpetuum esse volo, ad basi-
licam illam in honore sancti illius constructam, por-
tionem meam in villa nuncupante illa, in pago illo,
quidquid ibidem ad præsens tam de alode parentum,

rum decretis, pluribus etiam imperatorum regum-
que constitutionibus sancitum est. Illud tamen rece-
ptum ut petenti ad certum tempus rei ecclesiasticæ
usu-fructus non denegetur, si quidem non minus
quam alterius tante quantitatæ quantam acciperat
reditus cum ipsorum prædiorum dominio Ecclesiæ
derelinquat. Bix.

^a Pontificium, id est, potestatem, facultatem. Id.

vel de quolibet attractu, possidere videor, totum et ad integrum, ad præfatam basilicam volo esse donatum. Ea videlicet ratione, ut dum advixero sub usu beneficii tantum eam, absque ullo præjudicio vel diminutione aliqua de qualibet re antedictæ basilicæ excolere debeam. Post meum quoque, quandoquidem Deus de hac luce voluerit, discessum, de præsentī, absque cujuslibet iudicium aut hæredum meorum expectata traditione aut contrarietate cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, campis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, vel reliquis quibuscunque beneficiis, abbas de ipsa basilica, vel agentes ejus, in eorum debeant dominationem revocare perpetuo possidendum: habendi, tenendi, vel quidquid exinde pro opportunitate antedictæ ecclesiæ elegerint faciendi, liberam in omnibus habeant potestatem. Si quis vero, quod futurum esse non credimus, nos ipse, quod absit, aut aliquis de hæredibus nostris, seu quælibet opposita persona calliditate commotus aut cupiditate preventus contra hanc epistolam donationis nostræ, quam spontanea voluntate propter nomen Dei fieri decrevimus, venire aut eam infringere conatus fuerit, iram trine majestatis incurrat, et cum superscripto sancto illo ante tribunal Christi deducat rationes: insuper inferat partibus ipsius basilicæ, cum cogente fisco auri tanti, argenti tanti, et quod repetit vindicare non valeat; sed præsens epistola omni tempore firma et inviolata permaneat, stipulatione subnixâ.

CAPUT VII.

Charta donationis inter virum et feminam de eorum rebus.

Quidquid enim inter conjugatos, de propria facultate, manente charitate, pro amore dilectionis, in invicem condonare placuerit, scripturarum necesse est titulis alligare, ne in posterum ab hæredibus eorum, vel a quocunque possit convelli*. Igitur ego in Dei nomine ille, et tu dulcissima conjux mea illa, dum et inter nos procreatio filiorum minime esse videtur, ideo convenit nobis, ut omne corpus facultatis nostre, invicem usufructuario ordine condonare debeamus, quod ita et fecimus. Proinde dono tibi, dulcissima conjux mea, si mihi in hoc sæculo superstes fueris, omne corpus facultatis meæ, tam de alode, aut de comparato, vel de quolibet attractu, ubicunque habere videor, et quod pariter in conjugio positi laboravimus, tam terris, villabus, domibus cum omni præsidio, accolabus, mancipiis, vineis, campis, pratis, aquis aquarumque decursibus, auro, argento, vestimentis, peculio utriusque sexus majore vel minore; ita ut dum vixeris usufructuario ordine valeas possidere, vel dominare; excepto quod pro animæ remedio ad loca sanctorum condonavimus, ut inspecta nostra delegatione in omnibus conserve-

at, et quantumcunque de alode nostra post meum discessum, pro communi mercede, ad loca sanctorum legaliter condonare, et delegare voveris, hoc licentiam habeas faciendi, et inspecta delegatione inconculsum maneat; in reliquum vero omnes res ipsæ, quantum post tuum discessum intestatum remanserint, ad nostros legitimos revertatur hæredes. Similiter et ego illa, dulcissime jugalis meus ille, commonet me dulcitusudo tua, in compensationem rerum tuarum quas in me visus es contulisse, si mihi in hunc sæculum superstes fueris, dono tibi omne corpus facultatis meæ ubicunque, undecunque, tam de hereditate parentum, quam de comparato, vel quod pariter laboravimus, totum et ad integrum, tam in villabus, domibus, etc., excepto quod pro animæ remedio ad loca sanctorum delegavimus, ut inspectis ipsis instrumentis, in omnibus conservetur, et quod de ipsa alode mea, post meum discessum, pro communi mercede ad loca sanctorum relinquere, vel ingenuos relaxare volueris, licentiam habeas, et inspectis ipsis instrumentis, in omnibus conservetur: post tuum quoque discessum, quidquid intestatum remanserint, ad nostros hæredes, qui tunc propinquiores fuerint, revertatur. Si vero, quod futurum esse non credimus, aliqui de hæredibus nostris, vel quicunque contra hanc interdonationem, unde inter nos chartas uno tenore conscriptas firmavimus, venire aut infringere voluerit, nullatenus valeat vindicare, sed inferat partibus vestris cum cogente fisco, auri libras tantas, argenti tantas; præsens vero epistola, in nullo possit convelli, sed firma et illibata permaneat.

CAPUT VIII.

Item alia sine aliqua minutione.

Ista alia a capite instar prioris usque dum advixeris usufructuario ordine debeas possidere, post tuum quoque discessum ad legitimos nostros revertatur hæredes, et nullum pontificum quidquam exinde alienandi, aut minuendi habere non debeas. Similiter et ego illa, dulcissime jugalis meus ille, commonet me dulcitusudo tua, in compensationem rerum tuarum, quas in me visus es contulisse, si mihi in hoc sæculum superstes fueris, omnes res meas quas-cunque, aut ubicunque, tam in terris, et reliqua sub usu beneficii debeas possidere, et nullum pontificum quidquam exinde alienandi, aut minuendi, præterquam tantum non habeas, et post tuum discessum ad legitimos nostros revertatur hæredes.

CAPUT IX.

Charta obnoxiationis a patre in filiis facta.

Dulcissimis filiis meis illis. Omnibus non habetur incognitum qualiter ante hos annos villas aliquas nuncupatas illas, sitas ibi genitrix vestra antequam meo sociassem conjugio, per epistolam cessionis, aut libellum dotis visus sum condonare. Sed dum et

* Baluzius et Lindenbrogus addunt: « Quia secundum legem, si manente conjugio, vir uxori, vel uxor marito, aliquid donaverit, si is cui donatum est prior mortuus fuerit, apud donatorem ea, quæ donata fuerint, remanebunt. Igitur. »

† Epistola est quæ pater, qui bonorum uxoris

suz præmortuæ usufructum a filiis accepit, remunerandi causa illis donat villas quasdam suas, earum tamen usufructum retento; atque ita se obnoxium reddit, ut ne illas in posterum alienare aut minuire possit. Ideoque hæc formula Obnoxiationis appellatur BIGN.

ipsa, peccatis meis facientibus, ab hac luce discessit, A et vos omnem alodem ipsius genitricis vestræ illius juxta quod et ratio præstitit, mecum exipde in præsentia bonorum hominum, aut regis, altercatis, per ipsam epistolam, quam in eam fecerimus, contra nos evindicastis, et in vestram potestatem omnem alodem ipsius recepistis. Sed dum et nostra fuit petitio, et vos, ut concedet bonis filiis, voluntati nostræ obtemperantes, ipsas villas, vel res quæ fuerunt genitricis vestræ, quas ego ei dedi vel condonaveram, mihi ad usum beneficii tenere et excolere, absque ullo vestro præjudicio, permisistis. Ideo nobis complacuit, aliis villas nostras illas, pro benevolentia vestra, et superscripto usu, de villis vestris per hanc epistolam obnoxiationis vobis obnoxiasse. Ita ut deinceps tam superscriptas villas, quam etiam illas quas superscriptæ genitricis vestræ, per meam epistolam contuleram, per vestrum beneficium excolere debeamus, et nullum pontificium de omnibus superscriptis nec vendere, nec alienare, nec concamari, nec pro quolibet ingenio nimbueri, habere non debeam, nisi tantum usum, sed per hanc epistolam obnoxiationis meæ, in vestro sint arbitrio et potestate, et quando-cunque volueritis, et vobis placuerit, absque ulla mea contrarietate, aut repetitione, omnia superius prænotata, tam quod vestrum antea, de parte genitricis vestræ fuit alode, quam et illas alias nuncupatas sic quas vobis pro ipso usu visus sum obnoxiasse, in vestram debeatis revocare dominationem perpetua- liter possidendum, vel quidquid exinde facere volueritis liberam inde habeatis potestatem, absque C alia aliqua intercedente precaria, sed per hanc obnoxiationem, ac si semper per quinquennium renovata fuisset, perpetim valeat obtinere vigorem, stipulatione subnexa.

CAPUT X.

* Epistola cum in loco filiorum nepotes instituuntur ab avo.

Dulcissimis nepotibus meis illi ille. Dum et peccatis meis facientibus genitrix vestra filia mea illa, quod non optaveram, tempore naturæ suæ complete, ab hac luce discessit: ego vero pensans consanguinitatis casum dum et per legem cum cæteris filiis meis avunculis vestris in alode meo accedere minime potueratis, ideo per hanc epistolam, vos dulcissimi nepotes mei, volo ut in omni alode mea, post meum discessum, si mihi superstitis fueritis, hoc est tam terris, domibus, accoliabus, mancipiis, vineis, sylvis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, mobilibus, immobilibus, peculio utriusque sexus, majore vel minore, omni- que suppellicile domus; et quodecunque dici potest, quidquid supradicta genitrix vestra, si mihi superstes fuisset, de alode mea recipere potuerat, vos contra avunculos vestros filios meos, præfatam portionem recipere faciatis, et

dom ipsi filia meæ genitricis vestræ quando eam nuptiam tradidi in aliquid de rebus meis mobilibus, drappis, fabricaturis, vel aliqua mancipia in sol. tan. dedi vobis hoc in parte vestra supputare, contra filiis meis faciatis: et si amplius vobis insuper de præsidio nostro obvenerit, tunc cum filiis meis avunculis vestris portionem vobis ex hoc debitam recipiatis, et quidquid exinde de omnibus superius conscriptis facere volueritis, liberam in omnibus habeatis potestatem. Si quis vero, quod futurum esse non credimus, aliquis de hæredibus, vel prohæredibus meis, vel quælibet persona, contra hanc epistolam venire tentaverit, aut eam infringere voluerit, inferat vobis tanti, et quod repetit nullatenus vindicare valeat, sed præsens Epistola omni tempore firma permaneat, cum stipulatione subnexa. Actum illo, etc.

CAPUT XI.

Charta qui s: o nroq; aliquid meliorare voluerit.

Dulcissimo nepoti meo illi ille. Dum et jam senectus adgravat, et necessitates meas, ut oportet procurare non valeam, et tu mihi in necessitatibus meis solatium præbere non desisti, et die noctuque deservire non cessas. Ideo pro bonitate, et pro respectu servitutis tuæ, qui circa me desudas, cedo tibi cessumque in perpetuum esse volo, et de meo jure in tuam transfundo dominationem et potestatem, absque consortio fratrum tuorum vel filiis meis, locum nuncupantem illum, quidquid ibidem nunc tam de alode parentum, quam de reliquo attractu, visus sum tenuisse, una cum terris, domibus, ædificiis, accoliabus, mancipiis, vineis, sylvis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, vel reliquis quibuscunque beneficiis, tibi ut diximus a die præsentis volo esse concessum. Ita ut ab hac die, sicut superius diximus, eum cum omni integritate sua habeas, teneas, possideas, vel quidquid exinde facere volueris, absque consortio fratrum tuorum, vel filiorum meorum, liberam in omnibus habeas potestatem. Si quis vero, quod futurum esse non credo, aliquis de hæredibus, vel prohæredibus meis, seu quælibet persona, contra hanc cessionem meam quoque tempore venire aut eam infringere voluerit, inferat tibi cum cogente fisco auri tantum, et quod repetit vindicare non valeat; sed præsens epistola firma permaneat, stipulatione subnexa. Actum, etc.

CAPUT XII.

Ut filia cum fratribus in paterna succedat alode.

Dulcissimæ filia meæ illi ille. Diuturna, sed impia, inter nos consuetudo tenetur, ut de terra paterna sorores cum fratribus portionem non habeant; sed ego perpendens hanc impietatem, sicut mihi a Domino æqualiter donati estis filii, ita et a me sitis æqualiter diligendi, et de rebus meis post meum discessum æqualiter gratulemini; ideoque per hanc

successionem accedere velint. Bign.

* Epistola est codicillorum loco, qua avus nepotes ex filia præmorta ad successionem vocat. Bign.

^b Lindenbrog. et Baluzius, causam.

^c Hoc est, ut dotem matris confrant, si id ejus

^d Ex hoc loco et aliis quæ citat Bignonius, con- ject præsidii, nomine pecuniam numeratam, aurum argentum et alia id genus intelligi.

epistolam te, dulcissima filia mea, contra germanos tuos, filios meos illos, in omni hereditate mea, æqualem et legitimam esse constituo heredem, ut tam de alode paterna, quam de comparato, vel mancipiis, aut præsidio nostro, vel quodcumque morientes relliquerimus æqua lance cum filiis meis, germanis tuis, dividere, vel exæquare debeas, et in nullo penitus portionem minorem quam ipsi, non accipies, sed omnia inter vos dividere, vel exæquare æqualiter debeatis. Si quis vero, et quod sequitur.

CAPUT XIII.

Si quis extraneum hominem in loco filiorum^a adoptaverit.

Domino fratri illi ille. Dum peccatis meis facientibus, diu orbat^{us} a filiis, et me paupertas, et infirmitas afficere videtur, et te, juxta quod inter nos bonæ pacis placuit atque convenit, in loco filiorum meorum visus sum adoptasse. Ita ut dum advixero, victum et vestitum, tam in dorso, quam in lecto, seu calciamento, mihi in omnibus sufficienter imperitias, et procures, et omnes res meas, quascunque habere videor tam manso, vinea, prato, pécullio, seu reliqua suppellectile domus meæ salvo jure illo, me vivente, in tua potestate recipere debeat. Propterea tibi hanc epistolam fieri decrevi, ut neque ego, nec nullus de hæredibus meis, aut quicumque hanc conventioniam, inter nos factam emulare non possit, sed, sicut superius continetur, meas necessitates dum advixero debeas procurare; et omnes res meæ, et ad præsens, et post meum dis-essum, in tua potestate permaneant, et quod tibi exinde placuerit faciendi liberam habeas potestatem. Quod si aliquis, hoc, quoque tempore emulare voluerit, inferat tibi tantum, et quod repetit vindicare non valeat; sed præsens epistola omni tempore firma permaneant.

CAPUT XIV.

Pactum inter^b parentes de eorum hereditate.

Quidquid enim inter propinquos de alode parentum, non a judiciaria potestate coacti, sed sponte manente charitate juste debita unicuique portio terminatur, non de rebus detrimentum, sed augmentum potius potest esse censendum. Et ideo necesse est inter se eorum facta scripturarum serie alligari, ne ab aliquibus in posterum valeat refragari. Ideo dum inter illum et germanum suum illum de alode genitorum eorum illius et illius bonæ pacis placuit, atque convenit, ut eam inter se manente charitate dividere, vel exæquare deberent, quod ita et fecerunt. Accipit itaque ille villas nuncupatas illas, sitas ibi,

^a Adoptio est, quæ tamen propriam legem continet. Fit enim ab eo qui rebus suis superesse non potest; ideoque statim honorum suorum possessionem in adoptatum transfert, ea conditione ut victum, quandiu vixerit, ei suppeditet. BIGN.

^b Parentes hic, et alibi non raro, dicuntur in ea significatione, quam vulgo hodie retinemus, pro quibuscunque proximis vel consanguinitate junctis. Id.

^c Baluz., *tuta servanti*. Lindenbr., *tota servan*ti.

^d Lindenbrogius, *prosperumve eve in desponsandis maritandisque ordinibus, ac procreationi liberorum,*

A cum mancipiis tantis illis similiter. De præsidio vero, drappis, fabricaturis, vel omni suppellectile domus, quidquid dici aut nominari potest æqua lance inter se visi sunt divisisse, vel exæquare, et hoc invicem pars parti tradidisse, et per fistucam omnia partitum esse dixit. Propterea præsentis epistolas duas, uno tenore conscriptas, loco pactionis inter se visi sunt conscripsisse: ut nullus deinceps contra parem suum, nisi quod ad præsens accepit, de ipsa alode genitoris eorum amplius requirendi pontificium habere non debeat. Quod si aliquando aliquis ex ipsis, aut heredes eorum hoc mutare voluerint, aut amplius requirere quam accepit, voluerit, aut assumere, inferat pari suo (ista ^c tuta servata) auri libras tantas, tanti argenti pondo tantas, et quod repetit vindicare non valeat; sed præsens actio omni tempore firma permaneant, stipulatione subnixæ. Actum, etc.

CAPUT XV.

Libellus dotis.

Quod bonum, faustum, felix prosperumve eveniat. De^d desponsandis maritandisque ordinibus, ac procreationi liberorum, ^e causis quæ sunt necessariae, ut omnis etiam donatio, per scripturarum seriem, plenior obtineat firmitatem. Donat igitur ille honestæ puellæ, nuri suæ ipsæ sponse filii sui illius, ante diem^f nuptiarum, donationisque animo transfert, aut transcribit, hoc est in tanto, dono villam nuncupatam illam, sitam ibi, cum condigna ad habitandum, vel omnem integritatem ibidem aspicientem: similiter et in dotis titulum alias villas nuncupatas illas, sitas ibi, mancipia tanta illa et illa, ^g inter aurum et argentum, fabricaturos in solidos tantos caballos tantos, boves tantos, gregem equorum, gregem armentorum, gregem porcorum, gregem ovium; ita ut hæc omnia per manum suam ad suprascriptam puellam nurum suam illam ante diem nuptiarum debeat pervenire, et in sua dominatione revocare, vel quidquid exinde facere voluerit liberam habeat potestatem. Quod si quis contra hunc libellum dotis venire, et eum infringere con-averit, inferat partibus illorum tantum. Et reliqua.

CAPUT XVI.

Si^h aliquis puellam invitam traxerit.

Dulcissimæ conjugi meæ illi ille. Dum et et sine voluntate parentum tuorum, habui desponsatam, et absque tua, vel parentum tuorum, voluntate, rapto sec-

quorum causa quæ fiunt, necesse est ut omnia, et in donatio.... obtineant.

^e Baluzius, *cau is quæ stant, necesse est ut omnia, etiam donati.... obtineant.*

^f Separatur hic donatio a dote, etsi ab una eademque persona, sponso scilicet vel ejus patre, fiant. BIGN.

^g Inter pro præter. Id.

^h Libellus est do is quæ a viro constituitur qui contra voluntatem parentum puellam rapuit, re tandem composita; ideoque epistola compositionalis vocatur. Trahere autem hic pro rapere accipitur. Id.

lere, meo conjugio sociari: id est, dum et te^a faciente coturno, contra voluntatem parentum tuorum, ^arapto scelere, in conjugio sociavi, unde vitæ periculum incurrere debui, sed intervenientibus sacerdotibus, vel bonis hominibus, vitam obtinui. Sic tamen, ut quod tibi in tanto dono, vel in dotis titulum, ante diem nuptiarum si te desponsatam habuissem, conferre debueram, per hanc epistolam compositionalem, aut si convenit cessionem, firmare deberem, quod ita et feci. Ideoque dono tibi locellum nuncupante illum, situm in pago illo, cum domibus ad manendum condignis, vel omnibus intrinsecus utensilibus necessariis, cum terris, accolatus, mancipiis tantis illis, vineis, sylvis, pratis, pascuis, vel reliquis quibuscunque beneficiis, caballos tantos, boves tantos, gregem equorum, gregem armentorum, gregem porcorum, gregem ovium, inter aurum et argentum, fabricaturas ^c in solidis tantis, drappos, hæc omnia superius comprehensa, a die præsentem in tua tradidi potestate et dominatione possidentium, habendi, tenendi, vel quidquid exinde elegeris faciendi liberam habeas potestatem. Si quis vero, etc.

CAPUT XVII.

Qualiter in uno volumine testamentum duarum personarum condatur.

Regnante in perpetuum Domino nostro Jesu Christo; anno illo, regnante illo rege, sub die illo, ego ille et conjux mea illa, sana mente, integroque consilio, metuentes casus humanæ fragilitatis, testamentum nostrum condidimus, quod illi notario scribendum commisimus, ut quo modo [*Al.*, ut quando] dies legitimus post transitum nostrum adveniret, recognitis sigillis, inciso lino, ut Romana legis decrevit auctoritas, per illustres viros illos, quos in hac pagina testamenti nostri legatos instituemus, gestis reipublicæ municipalibus, iustisque, eorum prosecutione, ab ipsis muniantur. Igitur, cum, jubente Domino, de istius vitæ cursu migraverimus, tunc quidquid in omnibus pridie quam moriamur tenere videmur, quidquid et proprietate parentum, vel proprio labore, seu ex munificentia a piis principibus percipere meruimus, vel de quibuscunque titulis atque contractibus venditionis, cessionis, donationis, vel undique, Domino adjuvante, ad nostram pervenit dominationem, tu tunc dulcissima conjux mea illa, et quos hæredes meos vos esse volo, hereditatem meam habetote. Reliqui vero hæredes, exhæredes sint. Ergo ex epto quod unicuique per hoc testamentum dederam, dærique jussuero, id ut fiat, detur, præstetur, impleatur, te, omnipotens Deus, testem committo, villas vero illas, et illas, sitas in pago illo, filius noster ille recipiat. Similiter villas illas, filius meus, vel filia illa, sitas in pago illo recipiat; illas illas basilica illa, vel monasterium sita ibi recipiat. Id ut

^a Forte, factio contubernio. BIGN.

^b Forte, raptum scelere. Id.

^c Baluzius, in solidos tantos, drappos tantos.

^d Post varia legata acripta, conjugii villas quasdam vel acquit in compensationem earum, quas an-

A hat, detur, præstetur, impleatur, te, omnipotens Deus, ad defensandum committo: licet de omnibus dum advivimus nostrum reservavimus usum. Sed dum in ^dvillis quibusdam, quas superius memoravimus, quas ad loca sanctorum, et hæredibus nostris deputavimus, quas pariter stante conjugio adquisivimus prædicta conjux ^e tertiam habere poterat, propter ipsam tertiam villas nuncupatas illas, sitas in pagis illis, in integritate, si nobis superstes fuerit, in compensationem recipiat. Et quidquid exinde pro communi mercede, vel in pauperibus, aut benemeritis nostris, facere decreverit, licentiam habeat, et post ejus discessum si aliquid intestatum remanserit, hæredes nostri recipiant. Liberos, liberas, quos quasque pro animæ remedio fecimus, aut inantea facere voluerimus; et eis epistolas manu nostra firmatas dederimus, obsequium filiorum nostrorum habere cognoscant, et oblata, vel luminaria, juxta quod ipsæ epistolæ continent, ad sepulcra nostra, tam ipsi quam proles eorum implere studeant. Et quibus aliquid de facultate nostra contulerimus, singulariter in hoc testamentum nostrum inserere curavimus. In reliquo vero qualescunque a quocunque epistolæ, de nomine nostro, manu nostra firmatæ ostensæ fuerint, et ante hoc testamentum prænotatæ, quas hic non commemoravimus, excepto de ingenuitatibus, quas pro animæ nostræ remedio fecimus, aut adhuc facere voluerimus, vacuæ permaneant. Et qui ex nobis pari suo superstes fuerit, et per qualescunque instrumentum de superscripta facultate, in cujuslibet persona, vel benemeritis, nostri muneris aliquid contulerimus, in quantum lex permittit, firma stabilitate debeat perdurare. Reliquæ vero epistolæ vacuæ et inaneis permaneant: et sic nobis pariter convenit. Si tu mihi, dulcissima conjux, superstes fueris, et ad alium maritum, quod tibi Deus non permittat, transire volueris, omnem facultatem meam quam ad usufructum possidere tibi concessimus, vel quam a die præsentem deputavimus, et habere potueras, hoc præsentialiter hæredes nostri recipiant inter se dividendum. Itemque ego illa ancilla tua, Domine et jugalis meus ille, in hoc testamentum promptissima voluntate scribere, atque perpetua conservatione rogavi, ut si tu, domine et jugalis meus, mihi superstes fueris, omne corpus facultatis meæ, quantumcunque ex successione parentum habere videor, vel in tuo servitio pariter laboravimus, et quod in tertia mea accepi, in integram, quidquid exinde facere elegeris, aut pro animæ remedio in pauperes dispensare, aut ad vassos nostros, vel benemeritis nostris, absque repetitione hæredum meorum, quod tua decrevit voluntas, faciendi liberam habeas potestatem. Et post discessum vestrum, quod non fuerit dispensatum, ad legitimos nostros revertatur hæredes.

tea aliis legavit, in quibus, quod stante conjugio adquisita essent, uxori tertia pars competeat. BIGN.

^e Gentes illæ, quæ ex Germania in Gallias sedes posuerunt, uxoribus tertiam partem concedebat rerum quas mariti stante conjugio adquisierant. Id.

Hanc paginam testamenti, et manus nostræ propriæ A
 subscriptionibus, quod ex consuetudine habuimus
 subscripsimus, et per personas reliquas studuimus
 subscriptionibus roborari. Et ut pagina hujus testa-
 menti in disceptationem venire non possit, si quæ
 littoræ, ^a caraxaturæ, adjectiones, superdictionesve
 factæ sunt, nos eas fecimus, vel facere jussimus,
 dum testamentum nostrum sæpius recurrimus, vel
 mendavimus. Si quis nostræ voluntati resistere, aut
 testamento nostræ cujuscumque calliditate conatus fue-
 rit casu aliquo refragari, id implorantes divini no-
 minis majestatem, obtestamur ut pro nostrorum
 omnium criminum peccatis obnoxius, in die judicii
 expers Ecclesiæ catholice communionis et pacis,
 ante tribunal Christi pro violata defuncti voluntate
 compellatur subire negotium: atque eum Dominus
 sua ultione, quam promisit injustis, cum venerit
 sæculum judicare per ignem, feriat, et accipiat in
 conspectu ejus damnationem perpetuam, quam sus-
 cepit Judas traditor Domini. Illud namque intimare
 volumus, ut si aliquis de hæredibus, vel prohæredi-
 bus nostris, seu quolibet persona contra hanc testa-
 menti paginam, quam plena et integra voluntate
 fieri rogavimus, venire aut aliquid pulsare voluerit,
 inferat contra quem repetit tantum, et aliud tantum
 quantum in hoc testamento continetur scriptum,
 et insuper faciat fisco auri libras tantas, argenti
 tantas, et quod repetit vindicare non valeat.

CAPUT XVIII.

^b Securitas pro homicidio facto.

Domino fratri illi ille. Dum et instigante adversa-
 rio, quod non debueras, germanum nostrum illum
 visus es interfecisse, et ob hoc vitæ periculum in-
 currere potueras; sed intervenientes sacerdotes, et
 magnifici viri, quorum nomina subtus tenentur ad-
 hexa, nos ad pacis concordiam ob hoc visi fuerunt
 revocasse. Ita ut pro ipsa causa solidos tantos, quos
 in præsentia mihi dare deberes, quos et in præsentia
 per uvadium tuum visus es transsoluisse, et nos ipse
 causa persoluta, contra te visus sum uerpisse.
 Propterea juxta quod convenit, hanc epistolam se-
 curitatis, in te nobis conscribere complacuit, ut de
 ipsa morte germani nostri, nec a me, nec ab hære-
 dibus meis, aut suis, nec de judiciaria potestate, nec
 a quolibet, nullo casu, nec refragationem aliquam,
 aut damnietatem amplius habere non pertimescas,
 sed in omnibus exinde ductus et absolutus appareas.
 Et si fortasse ego ipse, aut aliquis de hæredibus
 meis, vel quicumque te ob hoc inquietare voluerit, et
 a me defensatum non fuerit, inferamus tibi cum co-
 gente fisco, duplum, quod nobis dedisti; et quod
 repetit quis vindicare non valeat, sed præsens epi-
 stola securitatis a me facta infirma (sic) permaneat.

^a Caraxaturæ id est, deletiones, macule, inquini-
 namenta ab atramento. Superdictiones sunt super-
 scriptiones, quæ deletis imponi solent. BIGN.

CAPUT XIX.

Venditio de villa.

Domino fratri illi ille. Licet empti venditque con-
 tractus sola pretii annumeratione, et rei ipsius tra-
 ditione consistat, ut tabularum aliorumque docu-
 mentorum ad hoc tantum interponatur instructio,
 ut fide rei, facti et juris ratio comprobetur. Idecirco
 vendidisse me tibi constat, et ita vendidi villam juris
 mei nuncupantem illam, sitam in pago illo, quam
 ex legitima successione parentum, *vel de quolibet
 modo ad eum pervenit*, habere videor, in integritate,
 cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis,
 vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis aqua-
 rumve decursibus, adjacentiis, appenditiis, vel omni
 merito et termino ibidem aspiciente: Et accepi vo-
 bis in pretio, juxta quod mihi complacuit tantum et
 memoratam villam vobis præsentialiter tradidi ad
 possidendum. Ità ut ab hac die habendi, tenendi, vel
 quidquid exinde elegeris, faciendi, liberam in omni-
 bus habeas potestatem. Si quis vero, quod futurum
 esse non credo, si ego ipse, aut aliquis de hæredibus,
 vel prohæredibus, seu quolibet opposita persona,
 contra venditionem venire tentaverit, aut me male
 vendidisse convicerit, et a me vel hæredibus meis
 defensatum non fuerit, tunc inferamus vobis hæredi-
 busque vestris duplam pecuniam quantum a vobis
 accepi, et quod ipsa villa meliorata valuerit, et quod
 repetit vindicare non valeat; sed præsens venditio
 omni tempore firma permaneat, stipulatione sub-
 nixa. Actum, etc.

CAPUT XX.

Venditio de area infra civitatem.

Domino sancto et apostolico domino et patri illi
 episcopo ille. Constat me nulli coactum imperio, ne-
 que imaginario jure, sed proprio voluntatis arbitrio,
 vobis vendidisse, et ita vendidi, aream juris mei, infra
 muros civitatis illius, habentem per longum pedes
 tantos, et inlato pedes tantos: quæ subjungit ad unum
 latus terræ illi, ab alio latere terræ illi, a fronte uno
 terræ illi, et ab alio fronte terræ illi: et accepi a vo-
 bis in pretio, juxta quod mihi complacuit, auri soli-
 dos tantos, et præfatam aream vobis præsentialiter
 tradidi possidendam, ac habendi, tenendi, vel quid-
 quid exinde elegeritis faciendi, libro profruamini ar-
 bitrio. Si quis vero, quod futurum esse non credo,
 si ego ipse, aut aliquis de hæredibus meis, seu quæ-
 libet persona, contra hanc venditionem venire ten-
 taverit, aut eam infringere conatus fuerit, inferat
 vobis, aut auctoris vestris, duplam pecuniæ, vel
 quantum area ipsa eo tempore meliorata valuerit, etc.

CAPUT XXI.

Venditio de campo.

Domino fratri illi ille. Constat me tibi vendidisse,
 et ita vendidi, campum juris mei, situm in territorio
 illo, habentem plus minus tantum, qui subjungit a la-
 tere uno lui, ab alio latere lui, a fronte uno lui, ab

^b Omnibus Germanicis gentibus, quæ Gallias in-
 sederunt, mos erat privatas iniurias armis perse-
 qui; quæ prava consuetudo adeo invaluit, ut nec

alio vero fronte illius, et accepi a vobis in pretium A iuxta quod mihi complacuit auti solidos tantos, et ipsum campum vobis præsentialiter tradidi possidendum, habendi vel quidquid exinde volueris facienda liberam habere potestatem. Si quis vero, etc.

CAPUT XXII.

Venditio de servo aut ancilla.

Domino fratri illi ille. Constat me vobis vendidis- se, et ita vendidi, servum, juris mei, aut ancillam nomine illam, non furem, non fugitivum, neque a cadivum, sed mente et omni corpore sanum. Pro quo accepi a vobis in pretio, iuxta quod mihi complacuit auti solidos, probos atque præsentes, numero tantos, et ipsum servum vobis præsentialiter tradidi possidendum. Ita ut ab hac die habendi, tenendi, vel quidquid exinde decreveris facienda, libero pot- tiar arbitrio. Si quis vero, quod futurum esse non credimus, si ego ipse, aut aliquis de hæredibus meis, seu quælibet persona, contra hanc venditionem ve- nire tentaverit, aut eam infringere voluerit, inferat tibi cum cogente fisco auri tantum, vel quantum servus ipse eo tempore melioratus valuerit, et hæc venditio omni tempore firma permaneat, stipulatione subnixæ. Actum illo, sub die illo, anno illo.

CAPUT XXIII.

Concambium de villis.

Inter quos charitas illibata permanserit pars parti, beneficia opportuna præstantur. Quia nihil sibi de rebus propriis censet minui, quod e contra recipit in augmentum. Ideo placuit atque convenit inter venerabilem virum illum ex permissu aposto- lici viri illius, et illustrem virum illum, ut locellos aliquos inter se concambiare deberent, quod et ita fecerunt. Dedit igitur illi venerabilis vir lvi, locel- lum nuncupatum illum, situm ibi, de parte basi- liche sanctæ, illi memorato lvi, quidquid ibidem ad præsens, de quolibet attractu, tenere videbatur, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, sylvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, vel omnibus ibidem aspicienti- bus. Similiter in compensationem hujus meriti, de- derit superscriptus ille, ad partem memorati abba- tis illius, vel prædictæ basilicæ alium locellum nun- cupatum illum, situm ibi quidquid ibidem ad præ- sens, de quocunque attractu, ibidem habere videba- tur, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, man- cipiis, vineis, sylvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, vel omnibus ibidem aspicienti- bus. Ita ut ab hac die unusquisque memoratos lo- cos quos acceperunt, habendi, tenendi, vel, quid- quid exinde pro eorum opportunitate et compen-

principis imperio, nec legum auctoritate per sexcen- tos ferme annos aboleri potuerit; quinimo legibus id non omnino prohibebatur, sed tantum nisi a licen- tia certis finibus coercita erat. Itaque qui unum ex propinquis, et omnes adversos habebat; adeo ut si aliquis occisus aut vulneratus, aut male multatus ab inimico quodam privato fuisset, continuo illius propinqui affines et amici advolabant, suam et suo- rum injuriam armis vindicaturi. Sed aliquando pæe per amicos facta vel etiam in judicio, secundum le-

dio facere elegerint, libero perfruantur arbitrio. Il- lud vero addi convenit, ut si aliqua pars ex ipsis aut hæredes, vel successores eorum, hoc emulare, vel refragare voluerit, rem quam accepit amittat, et insuper inferat pari suo, cui hoc facere præsumpse- rit, auri libras tantas, argenti pondo tanti, et quod repetit vindicare non valeat sed præsens, unde duas inter se uno tenore conscripserunt, firma et inviolata permaneat, stipulatione subnixæ. Actum illo.

CAPUT XXIV.

Concambium de terra, aut vinea.

Ideoque placuit inter illum et illum ut terram aliquam, aut pratium, aut vineam, seu quodlibet inter se com- mutare deberent, quod ita et fecerunt. Dedit igitur ille B illi, illum campum in loco nuncupante illo, habentem tantum, qui subjungit a latere uno illi, ab alio la- tere, aut frontè illi. Simili modo e contra in com- penso dedit ille illi alium campum ibi, aut in alio loco, habentem tantum, qui subjungit de lateribus, a frontibus illis. Ita ut ab hac die unusquisque ex ipsis, quod accepit habendi, tenendi, vel quidquid exinde elegerint facienda, liberam habeant potesta- tem. Si quis vero aliquis ex ipsis, aut hæredes eo- rum, vel quicunque hoc emulare voluerit, quam acceperit pari suo amittat, et insuper inferat cum cogente fisco auri tanti, et quod repetit vindicare non valeat; sed præsens commutatio, unde inter se pro firmitatis studio duas uno tenore conscripserunt, C omni tempore firma permaneat; stipulatione sub- nixa. Actum illo.

CAPUT XXV.

Cautiones diverso modo factæ.

Domino mihi propitio illi ille. Dum et ad meam petitionem, et necessitatem suppleudo, vestra boni- tas habuit, ut libram de argento, de rebus veris no- bis ad beneficium præstitistis [AL., præstaretis]. Ideo per hoc vinculum cautionis, spondeo me KL illis proximis ipsum argentum vestris partibus esse red- diturum. Quod si non fecero, et dies placitus mihi præfinitus transierit, pro duplo in crastinum me, aut hæredes meos, vos aut hæredes vestri, aut cui hanc cautionem dederitis exigendam, teneatis obno- xium. Facta cautione ibi, sub die illo, anno illo.

CAPUT XXVI.

Item alia.

Domino suo illi ille. Constat me a vobis accepisse, et accipere debere, et debeo, hoc est solidos tantos, pro quibus solidis quos post me retinero, annis singulis, per singulos solidos, singulos trientes ve- stris partibus esse redditurum. Et si hoc facere con-

ges transigebatur; quo casu securitatis cautiones in- terponi solent. Id.

^a Cadivum, hoc est, malum, improbum; idioma italicum integrum retinet *cattivo*. Unde et nostris *chétif*. Bign.

^b Cautionis vocabulum pro repromissione et chi- rographo accipitur, etiam sine satisfactione. Id.

^c Singulis Kalendis senebrem pecuniam veteres locabant, unte et Kalendarium. Id.

tempsero, aut exinde negligens apparuero, ad duplum ipso loco vobis reddere spondeo. Et quomodo de mea proprietate ipsos solidos vestros reddere potuero, hanc cautionem a vobis recipiam.

CAPUT XXVII.

Item alia.

Domino fratri illi, ille. Quatenus necessitati meæ supplendo, solidos vestros numero tantum, mihi ad beneficium præstitisti. Ideo juxta quod mihi aptificavit, taliter inter nos convenit, * ut dum ipsos solidos de meo proprio reddere potuero, dies tantos in unaquaque hebdomada servitio vestro, quale mihi vos, aut agentes vestri injunxeritis, facere debeam. Quod si exinde negligens, aut tardus apparuero, licentiam habeatis, sicut et cæteris servientibus vestris disciplinam corporalem imponere: et quomodo solidos vestros, reddere potuero, meam cautionem ^b absque ullo evacuatio intercedente recipiamus.

CAPUT XXVIII.

* Qui se in servitio alterius obnoxiat.

Domino mihi proprio illi. Dum et instigante adversario, fragilitatem meam prævalente, in casus graves cecidit, unde mortis periculum incurrere potueramus. Sed dum vestra pietas me jam morti adjudicatum, de pecunia vestra redemistis, et pro meo scelere res vestras quamplures dedistis. Et ego de rebus meis, unde vestra beneficia rependere debuissim, non habeo: ideo pro hac statum ingenuitatis meæ vobis visum sum obnoxiasse. Ita ut ab hac die de vestro servitio penitus non discedam. Sed quidquid reliqui faciunt, pro vestro, aut agentium vestrorum imperio facere spondeo. Quod si non ferero, aut me per quodlibet ingenium de servitio vestro abstrahere voluero, vel dominium alterius expetere, aut res suscipere voluero, licentiam habeatis mihi qualemcunque volueritis disciplinam ponere, vel venundare, aut quod vobis placuerit de me facere. Facta obnoxiatione tunc, sub die illo.

CAPUT XXIX.

^a Chorta de agnatione, si servus ingenuam trahit.

Igitur ego in Dei nomine ille, illi femine. Illud non habetur incognitum, qualiter servus meus nomine ille, te absque parentum vel tua voluntate, rapto

^a Donec pecuniam solvere possit, servitio creditoris se ipsum obligat. Oberatos Romani dicebant. B.C.X.

^b De apocha evacuatoria, vide cap. 35.

^c Formula est qua is, qui supplicio liberatus est, soluta ejus nomine ab aliquo pecunia, statum ingenuitatis suæ obnoxiat, id est, ei qui redemit se ipsum subijcit, addicit et in servitutem tradit. Id.

^d Hac formula dominus servi qui puellam ingenuam rapuit, copita controversia, cavet ut qui agnoscantur ex his nuptiis, liberi et ingenui permanent, non servi. Et est alia sub eodem capite formula. Nam si mulier sponte servo alieno conjuncta sit, ex senatusconsulto Claudioano libertatem amittebat, ut etiam lege Salica. Illic vero jus illud a domino restituitur, ut qui ex his nascentur, liberi sint, nec possit eos ut servos vindicare, aut manum injicere. Id.

^e Agnationem tuam, hoc est, quod ex te natum erit. Id.

^f Mulier, quæ se alieno servo junxisset, liberta-

^A [Al., raptam, scilicet in conjugium sociavit, et ob hoc vitæ periculum incurrere potuerat. Sed venientibus et mediantibus amicis, vel bonis hominibus convenit inter nos, ut si aliqua procreatio filiorum orta fuerit inter vos, in integra ingenuitate permaneant. Et si voluntaria servum accipit dicitur: Omnibus non habetur incognitum, qualiter servum meum nomine illum voluntaria secuta es, et accepisti matrum. Sed dum te ipsam et agnationem tuam, in meo inclinare potueram servitio. Sed propter nomen Domini, et remissionem peccatorum meorum, propterea præsentem epistolam in te mihi complacuit conscribendam, ut si aliqua procreatio filiorum, aut filiarum inter vos orta fuerit, penitus nec nos, nec heredes nostri, nec quislibet, ullo unquam tempore in servitio inclinare non debeamus. Sed integræ ingenuitatis, tanquam si ab utrisque parentibus ingenuis fuissent procreati, omni vita sua permaneant. Peculiari concessio, quocunque labore potuerit, et sub integra ingenuitate, super terram nostram, aut filiorum nostrorum, absque ullo præjudicio de statu ingenuitatis eorum commanere debeant: et reditus terræ, ut mos est, pro ingenuitate annis singulis desolvant, et semper in integra ingenuitate permaneant, tam ipsi quam et posteritas illorum. Si quis vero, quod futurum esse non credimus, nos ipsi, aut aliquis de heredibus, vel quicunque contra hanc chartulam venire tentaverit, aut eam infringere voluerit, inferat tibi, aut heredibus tuis, auri libras tantas, argenti pondo tanti, et quod repetit vindicare non valeat; sed præsens chartula omni tempore firma permaneat, stipulatione subnixâ. Actum illo.

CAPUT XXX.

^a Libellus repudiij.

^a Dum et inter illum et conjugem suam illam, non charitas secundum Deum, sed discordia regnat, et ob hoc pariter conversare minime possunt: placuit utrique voluntate, ut se a consortio separare deberent, quod ita et fecerunt. Propterea has epistolas inter se uno tenore conscriptas fieri, et affirmare decreverunt: ut unusquisque ex ipsis, sive ad servitium Dei in monasterio aut copule matrimonii sociare se voluerit licentiam habeat, et nullam requi-

^D tem et substantiam amittebat. Id ipsum lege Salica cavetur tit. xiv, leg. 7. Quibus conveniunt quarundam Gallie provinciarum leges: *Ex for marriage le pire emporte le bon. Id.*

^e Exemplum est divortii, consensu conjugum facti, quod aliquando licuit: et quod legi evangelicæ adversum, conciliorum decretis reprobatur, et a Justiniano quoque Nov. 117. Tamen usum ejusmodi divortii etiam inter Christianos invaluisse hæc formula ostendit. Id.

^b Baluz. *Certis rebus et probatis causis inter maritum et uxorem repudiandi licet. Idcirco dum et inter.*

ⁱ Ex hoc loco apparet tum in usu fuisse ut post divortium mutuo consensu celebratum vir et uxor matrimonium cum aliis contrahere possent, quæ consuetudo Christianæ legi contraria merito reprobata est. B.C.X.

sitionem ex hoc de parte proximi sui habere non debeat. Si quis vero, aut aliqua pars ex ipsis hoc emulare, aut contra parem suum repetere voluerit, inferat pari suo auri ^a lib. 1, et ut decreverunt a proprio consorcio sequestrati, in ea quam elegerint parte permaneant. Facta epistola, sub die illo. Anno illo, regnante illo rege.

CAPUT XXXI.

Mandatum.

Domino fratri illi, ille. Precor et supplico dominationi vestre, dum et causam pro alode, aut qualicunque, cum homine nomine illo in palatio, aut ubilibet, habere videor, et ipsam causam suscipere admallandam, vel prosequendam in vice mea debeas, et cum suprascripto illo ex hoc rationare, vel quidquid exinde cum eo de ipsa causa egeris, gesserisve, ratum et definitum apud me esse cognoscas. Factum mandatum sub die illo.

CAPUT XXXII.

^a INCIPUNT INGENUITATES DIVERSO MODO FACTÆ.

Ingenuitas a die præsentis.

Qui debitum sibi nexum relaxat servitium, mercedem in futurum apud Dominum sibi retribuere confidat. Igitur ego in Dei nomine ille, et conjux mea illa, pro remedio anime nostræ, vel retributione æterna, te illum, aut illum, ex familia nostra, præsentis die, ab omni vinculo servitutis absolvimus. Ita ut deinceps, ^c tanquam si ab ingenuis parentibus fuisses procreatus, vitam ducas ingenuam, et nulli hæredum ac pro hæredum nostrorum, vel cuicunque servitium, ^d nec libertinitatis obsequium debeas, nisi soli Deo, cui omnia subjecta sunt: ^e peculiari concessio, quod habes, aut deinceps elaborare poteris. Si tibi necessitas, ad tuam ingenuitatem tuendam, contigerit, absque ullo præjudicio ingenuitatis tue, ^f defensionem Ecclesiæ, aut cuiuscunque te eligere placuerit, licentiam habeas, et vitam semper bene et integre ducas ingenuam. Si quis vero, quod futurum esse non credimus, nos ipsi, quod absit, aut aliquis de hæredibus nostris, vel quolibet opposita persona,

^a Baluz. Libram unam, et una repetitio n illum obtinent effectum, sed ut decreverunt.

^b Marculli ætulo manumissio triplex: per denarium ante regem, in ecclesia, et per epistolam privatam. Hoc capite chartæ sunt et epistolæ private, quibus libertatem dominus servo suo concedit. Qui ita manumissi erant, chartularii et tabularii dicebantur, ut et qui in ecclesia servitute liberati erant. Bign.

^c His verbis non tantum libertas data, sed et jura ingenuitatis concessa videntur; quod miror: nam a principe more Romano impetranda erant: nisi dixeris, barbaris undique Gallias occupantibus hunc morem ab usu recessisse. Ex quo factum ut id omne ex dominorum arbitrio et beneficio pendere. Et inde patet in manumissio ingenuitatis dicta. Nec vero ad novellam Justiniani quis referat, per quam ingenuitatis jura omnibus libertis dedit; cum satis constet jus Justinianeam tunc Gallis ignotum fuisse. Io.

^d Libertinitatis obsequium, hoc est jus patronatus. Io.

^e Peculiare pro peculio: quod his nominatim conceditur, seu dubitationis tollende causa, sive quod non aliter servo manumisso peculium competeret, quam si specialiter donatum fuisset: quod facilius crediderim. Io.

^f Manumissi in ecclesia sub ejusdem ecclesie iurisdictione.

A contra hanc ingenuitatem tuam venire, aut eam infringere conaverit, aut te in servitio inclinare voluerit, divina illum ultio subsequatur, et a liminibus Ecclesiæ, vel a communione extraneus efficiatur. Et insuper inferat tibi cum cogente fisco auri libras 1, et quod repetit vindicare non valeat, sed præsens ingenuitate omni tempore firma permaneant, stipulatione subnixæ.

CAPUT XXXIII.

^a Item ingenuitas alio modo post discessum.

Dilecto suo illi aut illi. ^b Pro respectu fidei ac servitutis quam mihi famularis, pro remissione peccatorum meorum, te ab omni vinculo servitutis absolvo. Ea tamen conditione, ut dum advixeris, mihi deservias: post obitum vero meum si mihi superstes fueris, sis ingenuus, tanquam si ab ingenuis parentibus fuisses procreatus, et nulli hæredum ac pro hæredum meorum, vel cuicunque servitium impendas. Peculiari concessum quod habes, aut elaborare poteris, etc.

CAPUT XXXIV.

Item alia adhuc alio modo.

Si aliquos ex servientibus nostris a iugo servitutis absolvimus, mercedem in futurum nobis ab hoc retribuere confidimus. Igitur ego ille, propter nomen Domini, et retributionem æternam te illum ab omni vinculo servitutis absolvimus. Ita ut ab hac die vitam ducas ingenuam, tanquam si ab ingenuis parentibus fuisses procreatus, et nulli hæredum ac pro hæredum meorum, vel circumspecte servitium impendas: nisi sub integra ingenuitate defensionem ejus quem ex meis hæredibus elegeris habere debeas, et oblata mea ubi meum requiescit corpusculum, vel luminaria annis singulis debeas procurare. Peculiari concessio, quod habes, aut elaborare poteris, aut si convenit defensionem Ecclesiæ illius, et vitam semper ducas ingenuam. Si quis vero, etc.

CAPUT XXXV.

^a Evacuatoria.

Domino fratri illi. Omnibus non habetur incognitione consistebant. Videatur synodus Paris. III, can. 9. Leg. Ribuar., tit. XI. Denariales qui ante regem liberati fuerant, regem patronum et defensorem habebant. Itaque si quis eos occidisset, pretium compositionis, chartularii quidem ecclesiæ solvendum erat, denariis autem regi: iisque rex aut ecclesia, si absque liberis decessissent succedebant. At qui per epistolam ita manumittebantur, ut nullum obsequium manumissos retineret, solebant defensionem regis, aut ecclesiæ, aut etiam alterius potentis expectare, ut esset qui eorum libertatem tueretur, et ab omni injuria eos vindicaret. Tandemque constitutum est, ut quibus alius patronus et defensor daret, horum occisorum pena regi solveretur. Vide Capitula Caroli M. Leg. Bajuvar. addi. a. Io.

^b Alia manumissionis est epistola, qua post mortem dominus servum libertate donat. Io.

^c Baluz. ser. itii tui, quam. L'ind., servitii tui quo.

^d Evacuatoria tum dicebatur apoclia, qua creditor pro sitibatur sibi solutam fuisse pecuniam: ab evacuanda obligatione, idque cautione amissa. Nam hic apparet cautione reddita evacuatoria non dari, quasi redditio chirographi satis esset ad solutionem probandam. Bign.

tum qualiter ante hos annos, aut ante annum, solidos nostros, numero tantos ad beneficium accepisti, et cautionem nobis pro hoc emisisti, ut ipsos solidos tunc nobis reddere deberes, quod et ita fecisti. Sed dum illam cautionem, quam nobis emiseras ad præsens non invenimus, ideo tibi hanc epistolam evacuatoriam fecimus, ut de ipsis solidis tantis omni tempore ductus et absolutus residias: et si ipsa cautio apparuerit, vel a nobis, aut hæredibus nostris, quoque tempore ostensa fuerit, nullum sortiatur effectum; sed vacua et inanis permaneat.

CAPUT XXXVI.

* Si aliquis servo suo gasindo suo aliquid concecere voluerit.

b Justissime nostris sublevantur muneribus, qui nobis fideliter et instanti famulantur officio. Ego in Dei nomine, nomine illo, fidei nostro illi. Pro respectu fidei et servitutis quam circa nos impendere non desistis, promptissima voluntate cedimus tibi a die præsentis locellum nuncupantem illum, aut mansum illum infra terminum villæ nostræ illius cum omni adiacentia ad ipsum locellum, aut mansellum aspicientem, terris, domibus, mancipiis, vineis, pratellis, silva, vel reliquis beneficiis, ibidem aspicientibus. Ita ut ab hac die ipso jure proprietario, si ita convenit, * aut redditus terræ in tuam revoces potestatem, et nullam functionem, aut redditus terræ, d vel pascuarium, * aut agrarium, aut quodcumque dici potest, exinde solvere nec tu, nec tua posteritas, nobis, nec hæredibus nostris, nec cuicumque post nos ipsam villam possederit, non debeatis, nisi tantum c si ita vult riga. Sed ipsum omnibus diebus vite tuæ, aut hæredis tui emuniter debeatis possidere, vel quidquid exinde facere volueris liberam habeatis potestatem. Si quis vero, quod futurum esse non credimus, aliquis de hæredibus nostris, vel quicumque contra hanc cessionem nostram agere, aut ipsam rem tibi auferre conaverit, inferat tibi cum cogente fisco auri tanti, et hæc epistola firma permaneat, stipulatione subnixâ.

CAPUT XXXVII.

Gesta juxta consuetudinem Romanorum, qualiter donationes vel testamenta legantur.

Anno illo, b regnante rege illo, sub die illo, in civitate illa, astante viro illo laudabili defensore, et omni curia illius civitatis, vir magnificus ille prosecutor dixit: Peto, optime defensor, vosque laudabiles curiales atque municipes, ut mihi codices publicos patere jubeatis: quædam enim in manibus habeo, quæ gestorum cupio alligatione roborari. Defensor et curiales dixerunt: Prosequere quæ optas, dicere ne moreris. Vir magnificus prosecutor ille dixit: Vene-

* Forma hic traditur donationis, qua dominus servo, qui jugiter ei ministrabat, aliquantulum agri concecit ab omnibus colonaris functionibus omnino liberum et immunum. Gasindi autem nomine is servus significabatur, qui non in agris, sed domi ministrat, quem veteres quædam alie formulæ et capitula ministeriale deintus casa vocant. lb.

b Baluz. et Lindenbr., justissimis.

c Baluz., sub redditus. Lindenbr., sub redditibus.

d Pascuarium vectigal ex animalium pastione.

A rabilis vir aut illuster vir ille, per chartam mandata sua injunxit, ut illam donationem testamenti, aut cessionem, quam ad basilicam ad locum sanctum illum aut illustri viro illi ad præsens, aut post discessum delegavit, in vice sua, ut mos est gestis municipalibus ipsam donationem debeam alligare: vir honestus defensor dixit illi: Mandatum quod in te conscriptum habere dicis nobis ostende, vel in præsentem recitetur.

CAPUT XXXVIII.

Textus mandati.

Domino magnifico fratri illi, ille. Peto et supplico charitati tuæ, ut invicem meam epistolam donationis aut testamenti, seu cessionis quam de rebus meis illis, ad basilicam illam pro animæ meæ remedio, aut illustri viro illi, post discessum meum, vel ad præsens delegavi, in civitate illa publice prosequere, et gestis municipalibus, ut mos est, eam debeas alligare. Propterea tibi hoc mandatum conscripsi, ut sicut superius continetur, taliter prosequere et firmare debeas; et quidquid exinde egeris, gesseris, ratum et definitum apud nos esse cognoscas. Factum mandatum tunc, ibi, anno illo. Post recitationem mandati, vir honestus ille defensor dixit: Mandatum quidem recitatum est, sed superscripta donatio, testamentum, aut cessio quam præ manibus habere dicis, nobis præsentibus recitetur, et ut postulas gestis publicis firmetur. Quam vero donationem ille professor recitavit. Post recitationem vero, vir laudabilis ille defensor et curiales dixerunt: Epistola quæ recitata est, gestis publicis inseratur, et quod ille prosecutor vult et petit, gesta ei publice dentur: ille prosecutor dixit, sufficit mihi, bone defensor, et donatio quæ recitata est, si mihi gesta tradere jubeatis: ille defensor dixit: Et quia epistola donationis, aut cessionis, seu testamenti, et mandatum in te conscriptum per ordinem condita, et bonorum hominum manibus roborata, atque signata, manifesta esse cognovimus, dignum est ut gesta ex hoc conscripta, atque subscripta tibi tradantur, i et ut in arcepiibus publicis memoranda serventur: Edatur super ordine, et mandatum suum in loco, et totus textus, et manumissoris epistolæ scribantur: et postea defensor, et curiales civium, et reliqui eam subscribant, atque signent.

CAPUT XXXIX.

D Epistola si aliqui rem Ecclesiæ ad usum habeant, et ea sua proprietate aliquid donent.

Domino sancto et apostolico, domino et in Christo patri illi episcopo, ille et conjux mea illa. Quatenus ad nostram petitionem vestra habuit pietas et benevolentia, ut locellum aliquem Ecclesiæ vestræ, nun-

Agrarium vectigal agro impositum, quod in quibusdam Galliæ provinciis nomen retinet *agrier*, et vulgo *champart*, terra: e. BIGN.

* Baluz. et Lindenbr., agrarium, carropera. Hoc ultimo nomine significantur operæ quæ carris aut plaustris fieri debent.

i Rigæ est tributum et vectigalis species.

b Baluz. et Lindenbr., allegentur.

c Baluz., regnante domno nostro rege illo.

d Arcipibus, id est, archivis, scriniis.

cupantem illum, * situm ibi, quem ille pro animæ suæ remedio ad Ecclesiam vestram illam, in honore sancti illius, delegavit, nobis ad beneficium dum pariter advivimus, aut qui ex nobis pari suo superstes fuerit, dum advixerit excolere permisistis. Et nos pariter, juxta quod convenit, tam pro ipso usu, quam pro animæ remedio, alium locellum nuncupantem sic, situm ibi, post nostrum ambobus discessum, vobis vel successoribus vestris, ad memoratam Ecclesiam visi fuimus condonasse. Ea tamen conditione, ut dum advivimus, superscripti loci, tam illi quos nobis præstitistis, quam eos, quos pro animæ nostræ remedio ad ipsam Ecclesiam delegavimus, absque ullo præjudicio Ecclesiæ vestræ, sine ulla diminutione, de qualibet re usufructuario ordine possidere debeam. Et post nostrum, ut diximus, ambobus discessum, præfatos locos, absque ulla alia renovata (ut mos est in cæteris) ^b precaria per hanc epistolam absque ullius hæredum nostrorum, aut cujuscunque contrarietate, vel expectata traditione, ^c vos vel successores aut agentes vestri, in vestram faciatis revocare dominationem perpetualliter dominandum: et nostra possessio nullo unquam tempore nullum præjudicium vobis ex hoc generare non debeat. Si quis vero, quod futurum esse non credimus, nos ipsi, aut aliquis de hæredibus nostris, vel quælibet persona, contra hanc epistolam venire, aut aliquid de ipsis locellis vobis minuere aut auferre voluerit, cum superscripto Domino illo, ante tribunal Christi deducat rationes: et insuper inferat partibus Ecclesiæ vestræ tantum, et quod repetit vindicare non valeat; sed præsens epistola firma permaneat, stipulatione subnixâ. Actum illo.

CAPUT XI.

^a *Transactio de re ecclesiæ ab episcopis facta.*

In Christo sanctæ Ecclesiæ filiis, ^a et si tales fuerint illustribus viris illis ille gratia Dei episcopus. Dum ad petitionem vestram alium locellum nuncupantem sic, ^a situm ibi, de proprietate vestra, tam pro ipso usu quam pro animæ vestræ remedio, post amborum discessum ad ipsam ecclesiam sancti illius, per vestram epistolam delegastis: ideo nobis, cum consensu fratrum nostrorum, convenit, hanc epistolam præstariam in vobis pariter conscribere, ut dum pariter advixeritis, aut qui ex vobis pari suo superstes fuerit, et advixerit, nec nos nec successores nostri, nec quislibet de parte ecclesiæ nostræ locellos de vestra potestate pontificum auferendi non habeamus, sed per nostrum beneficium aut successorum nostrorum

^a Baluz., situm in pago illo.

^b Precaria proprie dicebatur libellus, quo quis res ecclesiæ utendas sibi dari rogabat Bick.

^c Baluz., successores vestri aut agentes ecclesiæ.

^d Præstaria vocabatur epistola, qua episcopus vel abbas rem ecclesiæ concedebat. Bick.

^e Baluz.: Situm ibi, vobis pariter ad beneficium dum advixeritis, excolere amari, et per hoc alio locello nuncupante sic, situm ibi, de, etc.

^f Baluzius, revelare amari, et ipsam terram proprietatem sacre. In Formulæ et apud Lindenbergium, nec ad proprium sacre. Saccire, inquit Salmasius, ad Historiam Augustam, dicebant veteres τὸ σacc

dum advixeritis, absque ullo præjudicio Ecclesiæ nostræ, vel minutione aliqua, de qualibet re, integritate ambos locellos excolere debeatis. Et post vestrum ambobus discessum, sicut et vestra continet epistola, loco precariæ facta, absque ullius expectata traditione, eas nos, aut successores nostri, ad partem ecclesiæ nostræ revocare debeamus. Facta epistola, etc.

CAPUT XLI.

Si aliquis rem alterius quam excolit ad proprietatem habere vult et non potest, et postea eam precaverit.

Domino illustri illi, et mihi proprio domino illi.

Dum per malorum hominum consilium, quod non debueram de terra vestra in loco nuncupante illo, ^a quam excolere video, amavi, et ipsam terram ad proprietatem facere, et non potui: quod nec ratio præstitit, et vos vel agentes vestri eam et partem vestram revocastis vel nos exinde ejecistis: sed postea ad petitionem bonorum hominum, nobis eam ad excolendam reddidistis. Propterea hanc precariam dominationi vestræ emitimus, ut quam dum vobis placuerit, ut eam teneamus, absque ullo vestro præjudicio quicquid reliqui accolavi vestri faciant, nos reddere spondimus. Quod si non fecerimus, et ob hoc negligentes tardi aut contumaces fuerimus, publice per hanc precariam ac si semper per quinquennium renovata fuisset, condemnari, ut lex præstat tardis aut negligentibus, et de ipsa terra pontificum habeatis ejiciendi. Facta precaria ibi, sub die illo, anno illo, illo rege.

CAPUT XLII.

Indiculus episcopi, qui ad altum in resurrectione Domini eulogias dirigit.

Domino sancto, apostolica veneratione colendo, domino et in Christo fratri, illi episcopo, ille gratia Dei, ac si peccator episcopus. Dominicæ festivitatis resurrectionisque mysteriis, in qua idem Deus Christus tartarum per semetipsum decrevit absolvere, nudus victorque de exsuperato hoste triumphans captivitatem, dedit dona hominibus propterea remeavit ad cælos, anni circulo revolvente, quæ felicitas, vel prosperitas vestram constituit industriam aut sanctitatem excepsisse, ipsoque Deo præsule peregrisse, cum eulogiis peculiaris patris vestri sancti illius, et salutationis officia veneratione præcipua mittentes, quasumus ut nostram extremitatem afflatu dignabili jubeatis specialibus informare.

CAPUT XLIII.

Rescriptio ad episcopum.

Domino sancto, meritis apostolico, in Christo decesserunt nos *saisir*, et infima latinis *saisire*. Videant igitur eruditi an *sacire* positum fuerit pro *sociare*; an vero a *saccire* deducatur; denique an inde vox *saisire* ortum ducat. Ista Cangius in Glossario.

^a Solebant olim episcopi in præcipuis solemnitatibus, ut in Paschate aut Natali Domini, litteris coepiscopos, reges et amicos visitare, et eulogiis mittere, quo pertinet hoc Marculfi caput cum tribus sequentibus. Eulogia vero benedictio est, atque etiam res quæcumque, sive panis, seu sal, seu vinum, aut aliud ejusmodi cui benedictio illa accessit, eulogis dicitur. Bick.

siderabili, domino et fratri illi papæ, ille peccator A
episcopus: vestras^a sacras almitatis vestræ deferente
venerabili filio communi illo, ut cœlitus donatum,
nos accepisse prænoscite et comperite. De edulo de-
pasti recreatique sancto. hoc de munere vestro tre-
pudiantes, gratias multas agimus, etc.

CAPUT. XLIV.

*Quomodo episcopus in Nativitate Domini ad regem,
reginam, vel ad episcopum, visitationis dirigit scri-
ptum.*

Glorioso atque præcelso, et universalis Catholice
sanctæ Ecclesiæ filio illi regi, ille episcopus: gloriosæ
atque præcelse, et universalis Catholice sanctæ Ec-
clesiæ, filia illi reginæ ille misericordia Dei episcopus
domino inclitoque cultori, atque apostolico, domino B
et in Christo fratri illi episcopo, ille peccator epi-
scopus: dum generaliter dominicæ nativitatis exsul-
tamus adventum, censum debita subjectionis desol-
vere^b perurgemus: atque ideo salutationum munia
cum eulogiis peculiaris patroni vestri sancti illius, si
ad regem, clementiæ vestræ, si ad episcopum, sancti-
tati vestræ direximus, cum omni humilitatis genere
elementissime dependentes, suggerimus, ut iugi nos
præmunientes oratione de vestræ sospitalis integritate
trepiditare faciatis, dignabili protinus rescripto.

CAPUT. XLV.

Item alia de Nativitate Domini.

Jucunditatis mutæ gratiam cognoscere cupientes,
divinitus universitate collata, non desistemus epi-
stolis, præferendam vestram prævenire clementiam,
aut sanctitatem, cum eulogiis peculiaris patroni ve-
stri illius, honorabili ac devoto cultu poscentes, ut
qua alacritate festiva Nativitatis Dominicæ peregris
insignia, nos doceant vestræ sanctitatis exempla.
Erunt enim nobis proventuum vestræ incrementa sa-
lutis, locupletes thesauri facultatis.

CAPUT. XLVI.

Commendatiæ litteræ ad episcopum notum.

Domino reverendissimo illi papæ, ille. Remini-
scentes vestram affectuosam beatitudinis charitatem
c qua tunc ob retributionem æternam, nostræ extre-
mitatis personalem, in intimis visceribus, ac si unice
dilectionis vinculo amplectabamini sedule; qua fi-
ducia provocatus, hos apices utilitatis nostræ, fiden-
ter ad dignationem vestram, per fratres nostros, fi-
lios vestros, gerulos præsentés destinare præsumpsi,
per quos vestræ almitati, si præsumptio non offen-
dit, salutationum munia, ut decet, non arroganter,
sed humiliter destinare præsumo, quos ut comman-
dentur in omnibus recipere dignetis, quæsumus op-
portune. Etenim in tam longinquis regionibus, pro

^a Balazius hic, barbare: Vestras sacras commun-
almitati vestri deferenti venerabili filio commune illo,
ut cœlitus donabile, nos accepisse præmiascile et com-
perite. De edulium, inquit, et de pasti recreati sancto
hoc de munere vestro trepidantes, multum de qua pa-
gina fuerit: quod valitantes vobis præscimus esse cum
vestris et quintali habuit vestra dignatio insignio ut
in virendotrio fuistis dignati, infimo gratias agimus.
In his et plura s-luentes, plusculum quod valeat in-
ternum congnicere comput, vel verborum carmina

pter necessitates fratrum comparandas euntes, vestris
Christo præsule adminiculis fulciantur, pro quibus
beneficiis centuplicato fenore, a Domino retributore
bonorum omnium refertam mercedis summulam in
eum recipiatis dignissimam. Dominus Deus noster
piam coram vestram memorem mei, et præsentibus
repleat bonis, et dignam reddat æternis. Domine sem-
per meus.

CAPUT. XLVII.

Item commendatiæ litteræ ad abbatem notum.

Domino beatissimo, et meritis venerando, patri
illi abbati, ille in Domino perpetuam mittit salutem.
Multimoda nobis, benevolo vestro, generare compe-
rite gaudia, quoties aditus dederit opportunos, ut ad
indagandam sospitaltem vestram, nostras dirigere
debeamus litterulas: idcirco cum salutationem offi-
ciis, humili prece almitati vestræ quæsumus, ut pro
nobis misericordiarum Dominum, ubi dignas sedu-
lasque funditis preces, exorare non dedignemini, qua-
tenus vestris sulu precibus, olim optatam adire
mereamur patriam; pariterque latores præsentés,
famulos vestros, fratres in Christo nostros, quos ob
necessaria monasterii nostri, illuc usque destinavi-
mus, vestræ beatitudini plurimum commendare præ-
sumimus, ut eis quod necessarium duxerint solatium
præbere, pro divino intuitu non dedignetis. Vale pro
nobis orans, domne et sancte, ac beatissime pater.

CAPUT. XLVIII.

^a Supplicatorio pro eo qui in monasterio conversare
desiderat.

Domino sancto, Deique cultori, et mihi in Christo
honorabili fratri, illi abbati, ille salutem optans mitti
in Christo. Primum illud tanquam præsens sapientis
vestris suggero provolutus pedibus, ut joæ extremi-
tatis luterulæ, cum vestris fuerint sacris manibus
traditæ, pro me meisque, quos mihi, in Christo co-
hærere fecit amor, fratribus, precibus Domino com-
mendetis. Deinde subjectus vestri frater in Christo
noster ille, superno inspiratus munere, vestræ san-
ctitati obedientiæ nostris se petit litteris almitati
vestræ commendari, per quas suppliciter postulamus,
ut ovis fauce lupi, boni pastoris Christi manu erepta,
ad caulas Christi gregis, tua sit diligentia reducta,
ac vice patris ac medici pia circa hunc sit vigilantia
ægrum. Quem si pristina redditum sanitati pastori
omnium cum ceteris præsentaveris illæsum, quæ
sequatur tui merces laboris optime divinis nostri in-
structus oraculis. Vale memor mei, venerabilis in
Christo frater.

pandant, oracula dicta dicimus. Et illud quod nos
flagitare oportet, ut in vestris sæpius nobis reminiscat
oratio.

^b Idem, perurgemus ex voto; atque.

^c Balazius, ab obtentu retributionis æternæ.

^d Preces sunt, seu potius commendatiæ litteræ
abbati factæ, ut in cænobio atique, qui monac-
us fieri cupit, recipiat: conversare enim tum usurpa-
batur pro monachum fieri; quasi dicas, in monas-
terio degere. Bign.

CAPUT XLIX.

* *Indiculus generalis ad omnes homines.*

Domino nostro, orthodoxo Romanæ sedis apostolice, a Deo instituto, illi papæ: vel omnibus apostolicis dominis, et patribus, seu abbatibus: vel Deo dicatis in cœnobii degentibus: nec non et illustribus viris, patriciis, ducibus, comitibus, vel omnibus Christiani cultus divinam religionem sectantibus, ^b ille peccator villissimus omnibus in Domino præsumo mittere salutem. Quatenus præsens portitor ille, radio inflammante divino, non (ut plerisque mos est) vacandi causa, sed propter nomen Domini, itinera ardua et laboriosa parvipendens, ob lucrandam orationem, limina sanctorum apostolorum Domini Petri et Pauli, adire cupiens, meæ parvitatē se petiit vestræ commendari almitati ac industriæ litterulis. Per quas villissimus omnium, tanquam vestris provolutus ventigiis singulorum, supplicare præsumo, ut pro minimo exorari jubeatis, et eundem euntem vel redeuntem, si Dominus permiserit, propter nomen Domini, solida pietate commendatum recipiatis, et quod necesse habuerit impertire tanti habeatis; quatenus ab ipso mereamini ^c mercedem recipere commodam, qui sibi dixit impleri, quantum quis in suis pauperibus visus fuerit erogare.

CAPUT L.

Indiculus commendatitius ad viros illustres laicos.

Domino illustri, et præ cunctis magnificentissimo, ac nobilitate prosapiæ decorato, atque sublimato, illi, ille peccator in Domino præsumit mittere salutem. Quanquam vestræ excellentiæ meæ parvitas minime sit cognita, tamen multorum relatione didici vestram in Domino maximam devotionem, et in servos Dei, vel pauperes ejus, ob æternam retributionem sollicitudinem non pigram. Qua fiducia provocatus, hos apices vilitatis meæ per latores præsentēs, famulos vestros, fratres in Christo nostros, ad dominationem vestram direximus: per quos vestram industriam, si præsumptio non offendit, plurimum salutare præsumo: et peto ut eis euntibus vel redeuntibus, in quo necessarium duxerint, propter nomen Domini solita pietate consolari jubeatis.

CAPUT LI.

Indiculus ad homines potentes palatinos, maxime ad cognitos sibi.

Domino illustri, et præ cunctis magnificentissimo **D**

* Indiculus pro omni epistola et libello accipitur. Hic autem qui generalis dicitur, epistola est commendatitia episcopi, ut verisimile sit, qua is qui limina apostolorum peregrinationis causa petit, omnibus episcopis commendatur et principibus, per quorum ditiones iter facturus est. Bick.

^b Baluz., peccator episcopus villissimus.

^c Idem, mercedem [Leg. mercedis] recipere cumulum.

A viro illi, ille peccator perennem in Domino mititi salutem. Uberem strenuitatis vestræ agapem erga nos potissimo jure flagrantem, litterarum serie non omittimus excitare, quo, avidi facilitatis vestræ questus præstolantes, uberes in Domino a vobis fructus semper suscipiamus: et dum præsentī in vita tibi rerum arbiter locum dedit, quo et Ecclesiarum, et amicorum feras suffragia, non pigeat subire laborem, qui in posterum mercedis conferat luera, et nunc multiplicia ex numero amicorum ferant suffragia et unde tibi præsentium portitores, sodales mei, famuli vestri suggererint, pie ob audientes effectui mancipetis. ^d Vale vigor atque tuorum decus amicorum; omnipotens Dominus pietatis, ad Ecclesiarum profectum per multa spatia temporum, vos conservare **B** et custodire dignetur.

CAPUT LII.

* *Qualiter ex ordinatione regis, pro nativitate filii sui, domesticus de villa regis per suam epistolam relaxat ingenuos.*

Ego in Dei nomine ille domesticus, ac si indignus gloriosissimi domini illius regis super villas ipsius illas illi ex familia dominica de villa illa. Dnm generaliter ad omnes domesticos regis ordinatione processit, pro nativitate domnicelli nostri illius, ut a domino melius conservetur. de unaquaque villa fiscali tres homines ex servientibus, ex utroque sexu, a servitio laxarentur, et nos ita faciendum ob hoc ordinationem recipimus. Propterea te per hanc epistolam, sicut mihi jussum est, ab omni vinculo servitutis absolvo, ita ut deinceps tanquam si ab ingenuis parentibus fuisses procreatus vitam ducas ingenuam: et in nullo servitio, nec a nobis, nec a successoribus domesticis, nec a quocunque de parte fisci penitus in servitio inclinari non possis; sed per hanc epistolam ingenuitatis, sicut nobis jussum est fieri, bene et integre ingenuus cunctis diebus vite tue debeas permanere. Si quis vero te de statu ingenuitatis tue impulsare voluerit, inferat tibi cum cogente fisco auri libram 1, et quod repetit vindicare non valeat, sed præsens epistola firma permaneat; stipulatione subnixā. Actum ibi, sub die illo, anno illo, rege illo, superscripto illo domno nostro rege.

^d Baluz. Vale vir vigoris... omnipotentis Domini pietas.

* Superiore libro formula est mandati regii ad domesticos et comites dati, quo jubet princeps ut propter filii nativitatem in unaquaque fiscali villa tres servi manumittantur. Hoc autem capite forma proponitur, qua domesticus, ut regio mandato satisfaciatur, servos fiscales manumittit. Hinc planum est domesticos villis fiscalibus et fundis dominicis præfuisse, et omnes redditus curasse. Bick.

APPENDIX

AD FORMULAS MARCULFI.

FORMULÆ VETERES

INCERTI AUCTORIS.

I. ^b Notitia de colono evindicato.

Notitia qualiter vel quibus presentibus veniens nomen aliquis, nomine ille, advocatus sancti illius de monasterio illo et illo abbate, in civitate illa in mallo publico ante illustri viro illo comite vel aliis quampluribus personis ibidem residentibus, interpellabat hominem aliquo nomine illo, repelebat ei, dum diceret eo quod ante hos dies ipse homo sacramentum contra ipsam causam Dei vel ipsius abbatis habuisset adbramitum ad suam ingenuitatem defendendum (At, tensendum) in ipso mallo in basilica sancti illius ob hoc jurare debuisset, et ipse homo de ipso sacramento iectivus remansit, et ipse homo nullatenus rationes potuit tradere per quod ingenuus esse deberet, vel ipso sacramento jurare potuisset. Et dum hæc causa apud ipso comite vel ipsius racinaburgiis diligenter fuit inventa vel inquisita, et legibus fuit definita, et ipse homo in presente pro colono ad causam sancti illius vel ipsius abbatis sibi recognovit vel d' recredidit, et ipse vicarius per iurisdictionem ipsius comitis ipsum hominem per manus, pro colono ipsius, advocato illius abbatis visus est reddidisse, propter a taliter ei fuit iudicatum ut de hac causa notitiam bonorum hominum manibus roboratam eum accipere deberet, quod ita et fecit, ut ipsum hominem ipsa casa Dei vel ipse abba seu rectores eorum pro colono habeant evindicatum, et sit inter ipsos postmodum ex hac re ^a sublata causatio. His presentibus qui subter firmaverunt.

II. ^f Charta sacramentalis.

Veniens advocatus sancti illius de monasterio illo, seu et illius abbas de predicto monasterio illo, castro illo, in mallo publico, ante illustre viro illo comite vel aliis quampluribus qui ibidem aderant, interpellabat hominem aliquo nomine illo, repelebat ei dum diceret eo quod genitor suus nomine ille colonus sancti illius de villa illa fuisset, et ipso colonatio de capud suum ad ipsa casa Dei redebeat, et exinde negligens aderat; et ipse in presente hoc fortiter denegabat, et taliter dedit in suo responso quod de patre franco fuisset generatus, et de matre franca fuisset natus. Unde tale sacramentum per suam

^a Has formulas appendicem Formularum Marculfi vocat Baluzius, quia in Codice regio annexæ sunt libro secundo Marculfi. In illis emendandis eodem Codice usus est idem Baluzius. Inter illas reperitur quatuor, quæ certo ad secundam stirpem pertinent; eas omisi suis locis referendas: nolui tamen alligare ceteras alias e-se primæ stirpis.

^b Exemplum est sententiæ inter advocatum seu defensorem Ecclesiæ, qui vindicat aliquem in colonum fundi ecclesiastici, et ipsum colonum, qui asserbat se liberum. Sed cum id probare non potuisset, ne die dicta ad sacramentum cum aliis præstandum adfuisse, convictus ipse agnovit se colonum. Itaque per vicarium comitis advocato redditus est. Quia de re conficitur instrumentum, ut omnibus id notum

A situm visus fuit adramire, et taliter ei fuit iudicatum. ut hæc causa apud proximiores parentes suos, octo de parte genitore suo, et quatuor de parte genetricis sue, si præmortui non sunt, et si præmortui sunt, apud duodecim francos, tales qualem se esse dixit, in illo castro, in basilica sancto illo, ubi reliqua sacramenta percurrunt, in quadraginta noctes in proximo mallo post bannum resisum hoc debeat conjurare.

III. Notitia de servo.

Notitia qualiter vel quibus presentibus veniens ille in causa monasterii sancti illius, civitatis illius pontifici, ad vicem venerabile viro illo abbate de predicto monasterio, die illo, illa civitate, in mallo publico, ante illustre viro illo comite, et ante illo episcopo, vel aliis plures magnificis viris qui ibidem resedebant, hominem aliquo nomen illo ibidem interpellabat dicens eo quod servus monasterii sancti illius de capud suum aderat, et colonus ipsius sancti ille nomine illum de franco homine comparasset, et malo ordine ipso servitio partibus monasterii sancti illius effugiebat vel intendebat. Interrogatum fuit ipsi servo si ipsa causa vera erat aut non. Sed ipse servus in omnibus hoc fortiter denegavit, et ipse abba vel suus advocatus contra predicto servo intendebant, et taliter dixerunt, quod testimonia homines francos præsentare potebant, qui hic adstant, quod ipse colonus ipso comparaverat, et in suum servitium eum viderant deservire, et per lege servus sancti illo esse debet. Et ipsa hora ipse abba, vel ipse advocatus, sua testimonia homines septem, his nominibus illo et illo, adramivit ut in crastinum die illo ibidem præsentare deberent. Quod ita et fecerunt. Et ipsi homines sic testimoniaverunt, quod per lege servus sancti illius aderat debitus, et quomodo hoc testimoniaverunt... super altario sancti illius, in illa capella, quam in curie fisci, ubi reliqua sacramenta soluta sunt, jurati dixerunt. Denique ipsius servo fuit interrogatum si ipsa causa recognoscebat, si sic erat veritas. Sed ipse servus in omnibus hanc causam recognovit, et ad servitium sibi reversus fuit; et ipse abba per iudicium ad ipsas

fiat. Unde et notitia appellatur. Bix.

^c Glossæ veteres colonus δουλοπάροικος. Coloni liberi quidem, non servi erant, obnoxii tamen sortis et conditionis. Bix.

^d Recredere ejusmodi scriptoribus restituere est et reddere. Id.

^e Bignonius, subita; forte pro sopita.

^f Statuitur ut ovi pro colono vindicatus se liberum asserit, manu sexta decima propinquorum certa die in basilica sancti alicujus juret se liberum esse. Id.

^g Franci per noctes computabant. Hinc, ut notat Bignonius, ad hæc usque tempora plerique annis, quasi hæc nocte, pro hodie usurpant.

personas, per jussionem illius comite, de manu A ill. vicario exceptum, ibidem pro servo sancti illius evindicabat. His præsentibus.

IV. Judicium evindicatum de colono.

Cum resedissent venerabilis ille abba et inluster vir ille in villa illa in pago illo, ubi ille comes esse videatur, per jussionem domno et glorioso illo rege, ad universorum causas audiendum vel recta judicia advocatus monasterii illius vel illius abbas homine aliquo nomen illo interpellabat, repetebat ei, dum diceret eo quod legitimo colonio partibus monasterii sancti illius vel illius abbas ad villa illa de parte genetrice sua redeberet, et negligens et jectivus exinde adesset. Sed ipse homo de præsenti adstabat, et ipsam causam nullatenus potuit denegare, et ad ipsum colonium se recognovit, et per manus ipsi sum hominem ipsius abbas reddidit. Proinde taliter ab ipsis missis dominicis, vel illo comite, seu et ab ipsis rachimburiis, ipsius advocato in causa sancti illius vel ipsius abbas pro firmitatis studium fuit judicatum ut dum ipsa causa taliter inventa et legibus definita, ut tale judicio evindicato exinde accipere deberet, quod ita et fecit, ut omni tempore ad ipsum colonium sancti illius ad villa illa illum habeat evindicatum vel eliditum, et sit in postmodo inter eos ex hac re sublata causatio. Datum in mense illo, in anno illo.

V. Notitia de colona evindicata.

Veniens homo aliquis nomine ille advocatus sancti illius, de monasterio sancti illius, vel illius abbas de ipso monasterio, die illo, in mallo publico, ante inlustre viro illo comite, vel ante quampluribus personis qui ibidem aderant ad universorum causas audiendum vel recta judicia in Dei nomine terminandum, qui subter firmaverunt, femina aliqua nomine illa ibidem interpellabat, repetebat ei dum diceret eo quod avus suus nomine sancti illius de villa illa fuisset, et ipsa femina colona esse debebat, et ipso colonio malo ordine de ipsa casa Dei effugeret. Sic ipsa femina in presente ipsa causa esset veritas, an non. Sed ipsa..... in omnibus fortiter denegavit, et taliter dixit, quod avus suus ille quondam, nec genitor suus ille quondam, coloni sancti illius de villa illa nunquam fuissent, nec ipsa colonio de caput suum ad ipsa casa Dei sancti illius nunquam redebebat, sed de patre et de matre bene ingenua nata vel procreata fuisset. Sic ab ipsis personis taliter ei fuit judicatum, ut apud duodecim homines parentes suos, octo de patre, et quatuor de matre, si premortui non sunt, et si premortui sunt, apud duodecim homines bene francos Sa'licos, in ipso mallo super altario sancti illius, in proximo mallo quem ipse comes ibidem tenebat, hoc conjurare debeat quod avus suus ille quondam, nec genitor suus ille quondam, coloni sancti illius de monasterio illo de villa illa nunquam fuissent, nec ipsa colonio de caput suum ad ipsa casa Dei non redebat. Et si hoc in eo placito, sicut superius insertum est, conjurare poterit, de hac causa ducta et secuta resideat. Sin autem non potuerit, ad ipsa casa Dei se recognoscere faciat. Datum ibi.

VI. Notitia de servo quem colonus comparat.

Notitia qualiter vel quibus præsentibus veniens magnificus vir ille die illa in illa civitate in mallo publico ante inlustre viro illo comite et ante apovenerabilibus rachimburiis qui ibidem ad universorum causas audiendum vel recta in Dei nomine

* Grafa comitatus est. Graffones enim Germanica lingua pro Judicibus et comitibus usurpantur. BIGN.

A judicia terminandum residebant vel adstabant, quorum nomina subter tenebantur adnexa, homine aliquo nomine illo interpellabat, dixit eo quod servus ad venditionem habebat quomodo ipse colonus aderat, et comparaverat, et ipsam venditionem ibidem ostendebat ad relegendum. Relecta epistola, sic ipsi viri dicere volebat, vel si eam agnoscebat, an non. Sed ipse servus ipsa charta vera et legitima recognovit. Sic ipsi viri tale decreverunt iudicio, ut ipse ille fecit, et per manu illius vicarii per jussionem inlustris viro illo comite et per judicium ad ipsas personas præsentialiter recepit. His præsentibus. Datum ibi, sub die illo.

VII. Notitia de terra evindicata.

Notitia qualiter vel quibus præsentibus veniens venerabilis vir ille abbas de monasterio illo, die illo, in illo loco, ante inlustris viris magnificis illis et illis missis domno et gloriosissimo illo rege, vel aliis quampluribus qui subter firmaverunt, quorum nomina subter tenebantur inserta, homine aliquo nomine illo interpellabat, repetebat ei, eo quod illa terra quam apud homine illo concambiavit, qui est in pago illo, in grafa illa, in loco qui vocatur ille, post se malo ordine retineret injuste. Et ipse homo in presente adstabat, et hanc causam nullatenus potuit denegare, nec tradere rationes per quas ipsam terram habere debebat. Sic ipsi homini fuit judicatum, ut ipsam terram ante ipsos missos dominicos secundum suam legem ipsi venerabili viro illo abbatii reddere vel revestire deberet. Quod ita in presente et fecit. Propterea jubemus ut dum hanc causam sic actam vel perpetrata esse cognovimus, ut ipsa terra ipse abbas habeat evindicata atque elidita, sit postmodum ex hac re omni tempore sublata causatio. Datum ibi sub die illo, anno illo, regnante domno nostro illo gloriosissimo rege.

VII. b Ingenuitas.

Quoniam sanctissimi Hludovici imperatoris pietas, quam habet in Deum, ea querere et indagare non cessat quæ Domini potissimum congruant voluntati, quibus quæque religionis honor et devotio magis ac magis de die in dies crescat atque proficiat, et ea quæ ad divinum cultum et officium sanctum pertinent, decoris et honestatis amplius in diebus ejus quam prius habuerint accipiant, et cunctis in futurum temporibus quæ secundum Deum ab eodem inventa procurataque sunt proficiant, et perenni stabilitate a successoribus ejus et filijs sanctæ Dei Ecclesie inviolabiliter in perpetuum conserventur, memor semper quod dicitur: *Miserico dia et veritas custodiunt regem, et justitia firmatur thronus ejus* (Prov. xx); adeo ut verissime et propemodum specialiter de eo dictum videatur: *Beata terra cujus rex sapiens est* (Eccl. x; Sap. vi); cui etiam illud David perhibuit dicens: *Inveni David secundum cor meum qui faciat omnes voluntates meas* (Act. xiii). Indesinenter intentus, et Domini semper adherens voluntati, cupiens, ut præmissum est, divinum officium modis omnibus honestare, et eos qui Domino Deo sacrificium super altare sanctum offerre debent, et corpus et sanguinem dominicum precum mediatione conservere, honori habere, et ampliore gratia circundare, statuit ut episcopi et abbates et quicumque ecclesiasticis possessionibus jure prælati sunt, si aliquos ex familia ad presbyteratus ordinem promoverent, et sic tandem ad sacerdotii gradum dignissime subvehant (*Capitulare an. 816, c. 6*). Igitur ego ille

b Hæc formula pertinet ad secundam regum nostrorum stirpem.

minimus servorum Dei famulus, Ecclesie Senonica archiepiscopus, tanta serenissimi Hlodovici Augusti auctoritate, quæ Senonis in archiepis Ecclesie episcopi servatur, fultus per hunc libellum manumissionis te fratrem nostrum, quem servilis conditio hactenus adductu n tenuit inter hujus Ecclesie familiam, quia fratrum testimonio, inter quos enutritus es, dignus ad sacerdotalem honorem suscipiendum prædicaris, censeo te atque statuo ante sacri altaris cornu in conspectu sacerdotum et cleri et populi adstantis a præsentī die et deinceps ab omni iugo servitutis humanæ absolutum fore civemque Romanum appellari, et ita ut nulli hominum pro servili conditione quidquam debeas servitii, nec obsequii, neque etiam libertinitatis munus impendere, non mihi, nec successoribus, aut actoribus, quicumque præfuerint huic Ecclesie, non judiciaria præbitis potestate: sed soli Deo licentiam et facultatem habeas libere famulandi, diesque tuos vitamque ipsi dicandi, ut in ipsius Ecclesie proficiat ad honorem et profectum plebis, retioso sanguine Christi redemptæ; quatenus hanc pro molulo tuo monitis instruas, orationibus juves, exemplis informes, corporis et sanguinis dominici consecratione, propter cujus honorem hanc consecutus es dignitatem, reficias; ut sicut ab humana servitute liberatus per hanc manumissionem esse cognosceris, ita per divinam doceas ad abolitæ dominationis jugum evadere plebem quæ tibi a proprio pontifice fuerit commissa. His quoque subnectere placuit, canonicis admoniti constitutionibus, ut si qua deinceps prædia vel mancipia tui nominis titulo comparaveris, hoc observare studeas quod in eisdem decretum esse cognoscitur. Et si forte, quod absit, a tuo proposito exorbitaveris, presbyteratus gradum canonico iudicio amittere cogaris. Hanc ingenuitatem manu propria subscripsi, et qui subscriberent rogavi. Actum. Et reliqua.

IX. Mandatum.

Legibus institutum est et consuetudine per tempora conservatum [Al. confirmatum] ut qui cunque advocatum instruere velit, mandato legaliter dato atque solemniter confirmato cum instruere debeat, ut omnes causas quas adgredi vel repellere debet, prosequi et defendere inoffense valeat. Igitur ego ile sancte illæ Ecclesie vocatus episcopus injungo, mando, et per has litteras delego tibi illo fidei meo de rebus sancti illius, sitis in pago illo, in locis nuncupatis sic, cum adjacentis vel aspicientibus ad eas locis aliis per omni jure investigare, inquirere, prosequi, et admallare debeas per mallis, vicos, castella, oppida, et civitates, necnon etiam, si necessitas incubuerit, in palatio ante vicarios, comites, missos dominicos, comites palatii, sive ante omnes Iudices quibus hoc officium delegatum est, ut causationes et lites definire et terminare juste et rationabiliter debeant; et quidquid legibus cum iustitia inde prosecutus fueris et delinieris, scito apud me ratum et acceptum atque inconvulsam mansurum. Quod mandatum in te conlatum ut firmum fixumque permaneat, manu propria subter firmavi, et qui adfirmare debent rogavi.

X. Tractura pro itinere peragendo.

Dominis sanctis et apostolicis sedibus locatis episcopis, abbatibus, vel abbatissis, et omnibus in Christo Patribus, ducibus, comitibus, vicariis, centenariis, et decanis, vel omnibus in Christo credentibus et Deum timentibus, ego in Dei nomine ille, ac si indignus peccator, ultimus omnium servorum Dei servus, episcopus videlicet, sive abbas de civitate illa, vel de monasterio illo, ubi pretiosus ille

martyr, sive confessor Christi humanitas in corpore requiescit, salutem vobis perennem in Domino destinare curavi. Cognoscatis siquidem, domni et sancti Patres, seu et sorores in Christo, quia innotescimus vobis eo quod peregrinus iste, nomen ille, ex genere illo, ad nos venit, et nobis innotuit atque consilium quesivit de hoc videlicet facio quod investigante adversario, peccatis facientibus, proprio filio suo vel fratre suo sive nepote nomine illo interfecit, et nos pro hac causa secundum consuetudinem vel canonicam institutionem dijudicavimus ut in lege peregrinorum ipse præfatus vir annis tot in peregrinatione ambulare deberet. Propterea cognoscatis, sanctissimi Patres, has litteras, ut quando a sanctitatem vestram venerit, melius ei credatis, et quod nullatenus pro alia causa ambulare dinoscatur nisi, sicut superius diximus, pro peccatis suis redimendis, ut vos eum nullo modo teneatis, nisi tantum, quando ad vos venerit, mansionem ei et focum, panem et aquam largire dignemini; et postea sine detentione liceat ei ad loca sanctorum festinare. Sic exinde agite pro amore Dei et reverentia sancti Petri, sanctissimi Patres, ut vobis pius Dominus in illa beata seu immortalī vita remunerare dignetur, quia in ipso peregrino Christum pavistis seu suscepistis, considerantes videlicet quod ipse Dominus dixit: *Hospes fui, et suscepistis me (Matth. xxv)*. Et: *(quod uni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis (Matth. xxv))*. Quid plura? Ad sapientes sufficit semel loqui. Commendamus nos omnino in vestris sacris precibus, ut nostri meminissem dignemini. Valete in Christo feliciter, sanctissimi Patres, ut ad æternam angelorum digni habeamini mansionem [Al. add. pervenire] perpetui. Facta hæc epistola sub die illo.

XI. Cessio ad Ecclesiam a novo edificatam.

Regnante Domino Jesu Christo in perpetuum, ego ille episcopus. Omnibus non habetur incognitum qualiter ego, auxiliante Domino, in pago, in villa cujus vocabulo est ibi, basiliam sanctam..... atque sancti Stephani, vel in honore ceterorum sanctorum quorum ibidem reliquie quiescunt, construxi atque kalendas Julii dedicare certavi, consentientibus etiam confratribus, tam canonicis quam et monachis, vel ceteris hominibus qui ad præsentem fuerunt, ut villæ quarum vocabula sunt Cadiliaco, Tanculavilla, Fagido, et Barbitone villare, ut ibidem aspicere deberent, ad missas veniendi et ad baptismum vel prædicationem, et ut decimas suas ad memoratam basilicam dare deberent. Propterea pro firmitatis studium hanc consensionem scribere rogavi, ut temporibus nostris atque successoribus nostris hæc nostra consensio firma et stabilis valeat permanere, et sciant omnes tam præsentem quam et absentes seu successores nostri, quia dedimus in memoratum illum Cadiliaco duos mansos ad ipsam luminariam providendam vel unde presbyter qui ibidem officium fungere videtur vivere debeat. Et altissimus ad hoc inuper de terra arabile..... et de vinea aripenne uno et dimidio, ut ævo tempore in elemosinam nostram seu successorum nostrorum ita valeat perdurare. Actum fuit hoc sub die memorato K L Junii in anno vii. Christo propitio imperii domini Karoli serenissimi Augusti, et anno [Al. add. xlii] regni ejus in Francia, atque xxv in Italia, indictione prima, in Dei nomine feliciter. Amen. His præsentibus qui adfuerunt, illuc his præsentibus.

XII. Litteræ commendatitiæ.

Sancto et Deo amabili Magnoni (Sirm. Conc. Gall. t. II, p. 663), dono Dei archiepiscopo ex Senonica

vicariis facit, quos etiam cum presbyteris præsent, comparat. Hæc.

^b Decani minimi sunt iudices sub centenariis et a Walafrido minoribus presbyteris conferuntur. Id.

Hæc formulæ et sequens sunt secunde surpis.

^a Singuli comitatus in centenas seu territoria quedam dividebantur, quibus minores iudices præerant sub comitis dispositione, qui a centena centenarii dicebantur. Centenarius porro per pagos statutos esse scribit Walafridus Strabo, et plane eodem cum

urbe. Ego enim in Dei nomine Ebroinus, dono Dei archiepiscopus ex Biturige urbe, in Domino Jesu salutes optamus vobis in perpetuum. De cetero notum facimus sanctitati vestre quia iste praesens presbyter, nomen [Dodo]bertus, parochianus noster, in nostra diocese natus, et sacris litteris edocatus sit, ad ordinem sacrum eum promovere jussimus. Postea vero petivit nobis licentiam ut in vestra parochia apud hominem aliquem nomen Herembaldum mittere voluisset. Nos vero petitionem illius non denegavimus, nisi licentiam illi dedimus, quia scimus quod de bene liberis hominibus ortus sit. Unde has litteras commendatitias more ecclesiastico factas ad sanctitatem vestram misimus, ut scire valeat Deo digna caritas vestra eam nec fuga lapsum, nec sua malitia a nobis ejectum, sed nostra voluntate destinatum. Et ut certius credatis, Graeca elementa quae octogenarium quadragesimum et primum numerum expriment imprimis adnexuimus. II. Petri quoque nomine primam litteram sumptam in medium adscribere rogavimus. Nihilominus etiam parvitas nostrae nomine primam litteram E. magnitudinis vestrae secundam litteram A. istius fratris nomine tertiam litteram A. civitatis nostrae quartam Ω. et indictionem quartam adjunximus. Addidimus nonagenarium et nonum numerum, id est θ. et θ. et in consequenter impressione sigilli nostri subter confirmavimus, et manu propria eam roboravimus, et clericis nostris roborari jussimus. Actum in anno decimo imperii domini nostri ill. et anno XLIII. regni ejus in Dei nomine se iciter. Amen (Le Coinite, t. VI, p. 781).

In nomine II et Y et A. reverentissimo sancto et Deo amabili illi archiepiscopo Senonice urbis. Ego enim in Dei nomine ille Cinomanice civitatis episcopus in Domino Jesu Christo opto vobis salutem in perpetuum. De cetero notum facimus sanctitati vestrae quia iste praesens presbyter, etc. (*qua ad verbum eadem sunt cum superiori, ideoque hic repetita non sumus*).

In Dei nomine (Sirm. Conc. Gall. t. II, p. 674), sanctissimo ac reverentissimo fratri illo episcopo ille illius urbis episcopus in Domino sempiternam salutem. Cognoscat fraternitas vestra caritas vestra quia iste praesens presbyter nomine ille in parochia et in Ecclesia nostra sacris litteris edocatus fuit, et ab infantia fuit apud nos seu predecessores nostros bonum habens testimonium, bonaeque continentiam et innocentiam vitam deducens. Unde placuit illi modo ut ad aliam Ecclesiam se converteret, volens sibi querere se iorem qui se de rebus temporalibus adjuvet, et cui ille secundum ministerium quod sibi junctum est obsequium praestet. Unde vestram fraternitatem compertam facimus ut cuicumque placuerit eum suscipere, absque ulla ambiguitate hoc faciat, sciens illum et boni esse testimonii et a nobis sibi ab Ecclesia, quae nobis ad regendum concessa est, migrandi licentiam accepisse. Et ut haec litterae firmiter obtineant dignitatem, meliusque eis fides adhibeatur, manu nostra eas subter roboravimus.

XIII. Ingenuitas.

Dum omnipotens Deus nobis concedit in hoc seculo sanum corpus habere, oportet nobis pro salute animae nostrae frequentius cogitare debere ut aliquantulum de peccatis nostris minuire mereamur. Itaque ego ille in Dei nomine pro animae meae remedium, vel pro meis peccatis minuendis, ut in futurum Dominus veniam mihi prestare dignetur, servum

A juris mei nomine illum relaxavi ingenuum; ea vero ratione ut a die praesente sit bene ingenuus, tanquam si ab ingenuis parentibus fuisset procreatus vel natus. Peculiare vero si aliquid habet, aut inante Christo proptio laborare potuerit, cessum habeat. [Et nulli heredum ac proherodum meorum nullum impediat servitium, nec libertinitatis, nisi soli Deo, cui omnia subiecta sunt. Testamentum etiam faciendi, defensionem vel mundebordem ecclesiarum aut honorum hominum, ubicunque se eligere voluerit licentiam habeat ad conquiendum. Si quis v. ro, quod nec fieri..... si ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet ulla opposita persona, quae contra hanc ingenuitatem ista, quam ego plenissima voluntate mea pro amore Domini nostri Jesu Christi et pro meis peccatis fieri et adfirmare rogavi, venire conaverit, inferat tibi una cum socio fisco auri uncias tantas esse multando, et praesens ingenuitas omni tempore firma permaneat, stipulatione subnexa. Actum illo.]

XIV. Venditio

Domino industri illo ille. Ratio et consuetudo exposcit ut inter emptore et venditore scriptura confirmat, ita ut nec distrahendi, sed ulla repetitio, nec comparandi qualibet videtur esse formido. Idcirco nulli cogentis imperium, nec a judiciaria potestate coactus, sed mea propria et spontanea voluntate et arbitrium, accepto vero pretio, constat me vendidisse vel tradidisse, et ita vendidi, vel de praesente tradidi, hoc sunt res proprietatis meae in pago illi, quae dicuntur illae, id est, tam mansi, domibus, edificiis, totum et ad integrum re inquisita. Et accipi a te pretium pro hoc quod mihi bene complacuit, hoc est, tam in argentum quam in actum valentes [Al., tam in argento quam in fabricato valente] solidos tantos tantum. Et superscriptas res per hanc venditionem publice tibi a die praesente tradidi ad possidendum, ut quidquid exinde a die praesente facere volueris, liberam et firmis inam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si quis vero, quod futurum esse non credo, si ego ipse, aut ullus de meis heredibus, vel quislibet ulla opposita persona, qui contra venditionem istam venire conaverit, et a me vel heredibus meis non fuerit defensum, tunc inferat tibi, una cum socio fisco, duplum tantum quantum a te accepi, vel quantum ipsas res immelioratas valuerint in duplum esse reddendum, et praesens venditio omni tempore firma permaneat.

XV. Cantio.

Domino fratri illo ille. Ad petitionem meam mihi non denegasti nisi ut in summa necessitate mea a argento vel acto tuo valente solidos tantos in manu mea ad praestitum beneficium mihi praestitisti. Et ego pro hoc talem cautionem in te fieri et adfirmare rogavi ut usque ad annos tantos in unaquaque hebdomada dies tantos opera tua, qualia mihi injunxeris, et ratio praestet, facere debeam. Quod si minime fecero, aut neglegens aut tardus exinde apparuerero, aut ante ipso pacto me immutare praesumpsero, tunc spondeo me per hujus vinculum cautionis, ubi et ubi me invenire potueris, sine ullo iudicio interpellationis pro dupli satisfactione me retineas debitorem. Et quomodo [Al., quando] ipsi anni transacti fuerint, debito tuo tibi reddito, cautionem meam per manus recipiam, stipulatione subnexa. Et reliqua.

XVI. Obnoxatio.

Domino fratri illo ille. Omnibus non habetur inco-

gnitum qualiter mihi gravis necessitas et natus pes ut exponitur in Glossis Isidori et Graeco-Latinis. Festus ait anatem morbum annui diei, id est vularum, sicut senium, morbum senum. At Johanni de Janua Anaes est morbus qui solet ano, id est culo, evenire, sicut contigit Philistaeis. Gangius in Glossario.

* Al., argenti vel... tuum va estem. Lindenbr., argentum, vel amictum, valentem.

b Al., infirmitas. Lindenbr. et anatas. Papias; Anathe, sollicitudine, cura. Vox forte Longobardica; quamquam non desunt qui a Graeco ἀνά, dolor, molestia, deduci posse putant. Alii ab anitas, senectus,

firmas mihi oppresserunt, et minime habeo unde vivere vel vestiri debeam. Propterea ad petitionem meam mihi non denegasti nisi ut in summa necessitate mea argentum vel acto tuo valente solidos tot in manu mea mihi dedisti, et ego minime habeo unde ipsos solidos tuos tibi reddere debeam. Propterea obnoxiationem de capud ingenuitatis meae in te fieri et adfirmare rogavi: ut quidquid de mancipia tua originalia vestra facitis, tam vendendi, commutandi, et disciplinam imponendi, ita et de me ab hodierno die liberam et firmissimam in omnibus potestatem faciendi habeas. Si quis vero, quod nec fieri credo, si ego ipse, aut nullus de heredibus meis, vel quislibet opposita persona, qui contra hanc obnoxiationem istam venire conaverit, inferat tibi una cum socio fisco auri uncias tantas esse multando, et praesens obnoxio firma permaneat, cum stipulatione subnexa. Actum illo.

XVII. Commutationes de terris.

Inter quos caritas inlibata permanserit, pars pari suo opportuna et congrua beneficia non denegabit. Ideoque, auxiliante Domino nostro, placuit, atque convenit inter illum et illum de commutandis terris eorum, ut pro communi opportunitate inter se commutare deberent. Quod ita et fecerunt. Dedit itaque ille de parte sua ad partem ipsius illius terram proprietatis suae in pago illo, in loco qui dicitur ille. Habet in longo ^a dextros tantos, et in lato dextros tantos. Subjungit de uno latius terra lui, de uno fronte terra illius, ex alio vero fronte terra illius infra ipsa terminatione et mensura ad integrum. E contra ad vicem dedit ille de parte sua ad partem ipsius lui terram proprietatis suae in pago illo, in loco qui dicitur ille. Habet in longo dextros tantos, et in lato dextros tantos. Subjungit de uno latius terra lui, de alio latius terra illius infra ipsa terminatione et mensura ad integrum. Ita ut ab hodierno die unusquisque contra partem suam quod accepit habeat, teneat, atque possideat, vel quidquid exinde a die praesente facere voluerit, liberam et firmissimam in omnibus habeat potestatem faciendi. Si quis vero, quod nec fieri credo, si ego ipse, aut aliquis de heredibus meis, vel quislibet ulla opposita persona qui contra hanc commutationem pars contra partem suam venire conaverit, inferat pars pari suo ista tota servante (Al., servanti), una cum socio fisco, auri uncias tantas esse multandum, et praesentes commutationes duo uno tenore conscriptas omni tempore firmas et inviolatas permaneant.

XVIII. Charta agnationis.

Femina illa, ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter te per voluntatem tuam servus juris mei nomine ille ad conjugium sociavit uxorem. Unde te vel procreationem tuam in servitio inclinare poteram. Sed mihi praeparavit voluntas plenissima ut talem epistolam donationis in te fieri et adfirmare rogarem, ut si aliquae procreationes filiorum aut filiarum ex te nate vel procreatae fuerint, sub integra ingenuitate cum omni peculiare eorum valeant, Christo propitio, permanere, et quidquid laborare potuerint cessum habeant, et nulli heredum ac proheredum meorum nullum impendant servitium nec hominum vel patronatus obsequium, nisi soli Deo, cui omnia subjecta sunt. Testamentum etiam faciendi, defensionem vero vel muniburdum ecclesiarum aut bonorum hominum, ubicunque eligere voluerit, licentiam habeat ad conquiendum. Si quis vero, quod nec fieri credo, si ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet ulla opposita persona, qui contra hanc epistolam agnationis venire conaverit, inferat ei cui litem intulerit ista tota servante, una cum socio fisco, auri

A uncias tantas esse multandum, et praesens agnatio omni tempore firma permaneat.

XIX. Traditoria de terra.

Veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in loco qui dicitur ille, ante bonos homines qui subter firmaverunt, terram illam, id est, tam mansis, etc., totum et ad integrum, quam ante hos dies homine aliquo nomine ille per venditionis titulum accepto vero pretio visus fuit vendidisse; sed ante ipsos bonos homines ad integrum, ut quidquid praedicta venditione ei vendidit, per manus partibus ipsius lui vel herbam vel terram visus fuit tradidisse, et per suam fistucam contra ipsum illum exinde exitum fecit, ut quidquid visus ille de ipsa terra a die praesente facere voluerit, liberam et firmissimam in omnibus habeat potestatem faciendi. Et caetera.

XX. Traditoria de venditione [al., de manso, vel terra.]

B Notitia qualiter et quibus praesentibus veniens homo aliquis nomine ille missus inlustris viri illius super fluvio illo, in loco quod dicitur ille, ad illo manso vel illa terra quam ille homo hominibus illis ante hos dies ad casa sancti illius pagensis per charitatem cessionis partibus ipsius illius per illud ostium vel ^b anaticula de ipsa casa per herba vel terra de ipso manso, vel quidquid ad ipso manso aspexit, sicut in ipsa cessione est insertum, ad partem ipsius ^c ecclesiae visus fuit tradidisse vel consignasse. Id sunt quibus praesentibus.

XXI. Notitia de servo.

Notitia qualiter et quibus praesentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in loco qui dicitur ille, seu in mercato, vel in quocunque loco, ante bonis hominibus qui subter firmaverunt, dato suo pretio ad hominem negotiantem solidos tantos, servum suum nomine illum visus est comparasse. Et ipse negotians ipsum servum superius nominatum per manus partibus ipsius lui visus est tradidisse, non fraude, sed in publico, ut quicquid exinde a die praesente facere voluerit, liberam et firmissimam in omnibus habeat potestatem faciendi. Id sunt.

XXII. Notitia de jactis.

Notitia qualiter et quibus praesentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in loco qui dicitur ille, in mallo publico, ante viro illo comite vel reliquis quampluribus bonis hominibus qui subter firmaverunt, repecebat ei, dum diceret eo quod homine aliquo nomine illo ante ipsum comitem sramitum habuisset. A quo placitum venit i se, ille placito suo custodiebat, et nec ipse ille ad eum placitam venit, nec misso in vicem suam direxit qui ulla sonia nuntiasset, et placito suo neglexit, et jactivus exinde remansit. Id sunt quibus praesentibus fuerunt.

XXIII. Securitas.

D Non minima sed maxima vertitur discordia inter illos et illos. Venientes ante illo et illo, repetivit ipse ille adversus ipsius lui, eo quod genitore suo aut germano suo illo malo ordine interfecisset. Interrogatum fuit ab ipsis viris ipsi lui si haec causa ita acta vel perpetrata fuisset an non, id ipse in praesente dicere deberet. Sed cum ipse ille hanc causam minime potuit negare, sic ab ipsis viris fuit iudicatum, ut illis leode, ut lex erat, desolvere deberet. Quod ita in praesente et fecit. Et ego hanc securitatem in ipso illo fieri et adfirmare rogavi ut nullo unquam tempore de iam dicta morte nec de ipsa leode nec ego ipse, nec ullus de heredibus meis, nec quislibet ulla calumnias nec repetitiones agere nec repetere non debeamus. Quod qui attentaverimus, nullum obtineat effectum, et insuper inferamus tibi,

est cardo qui in foribus circumvertitur (Cap. de Habitatione). ^c Cangius: Anaticla, ἀνατικλῆ.

^a Papi s: « Dextri dicuntur passus mensurandi apud quosdam. »

^b Gloss. sancti Benedicti: « Anaticla, vel anaticula »

una cum socio fisco, auri uncias tantas esse multando, et praesens securitas omni tempore firma permaneat.

XXIV. Charta denarialis ante regem.

Ille rex Francorum vir inluster. Et quia ille veniens ante nos vel procerum nostrorum praesentia jactante denario secundum lege Salica servo suo nomen ille dimisit ingenuo, ejus quoque absolutionem per praesente auctoritatem firmamus. Praecipientes enim ut sicut enim et reliqua mansuaria qui per tale titulum in praesentia principum nesciuntur esse relaxati ingenuum, ita et admodum memoratus ille per nostro precepto plenius in Dei nomine confirmatum perennis temporibus cum Dei et nostra gratia valeat, Christo propitio, permanere bene ingenuus atque securus.

XXV. Mandatum.

Domino magnifico fratri illi, ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter me senectus adgravat et infirmitas domat, et causas meas minime valeo proseguere vel admallare. Propterea precor et supplico caritati tuae ut in vicem meam omnes causas meas, tam in pago, quam et in palatio, vel in quibuscunque pagis vel territoriis ubicunque mihi oportet, apud quemlibet hominem, tam ad mallandum quam ad responsum dandum proseguere facias. Et quidquid exinde egeris gesseris, apud me in omnibus et ex omnibus ratum et aptum atque transactionum in omnibus definitum esse cognosceas, quia amo te plus quam me, plus te quam heredes meos. Et ut hoc mandatum post te firmius retineas, et taliter obtineat firmitatem quam i gestis fuisset alligatum, manu propria subter decrevi adfirmare, et tui subscripserunt in praesente rogavi.

XXVI. Cessio ad ecclesiam.

Domine sanctae ac reverentissime ecclesiae sancti illius, quae est constructa in pago illo, in loco qui dicitur ille, ego in Dei nomine ille, pro meis peccatis muneris, ut in futurum Dominus veniam mihi prestare dignetur, cedo ad luminare vel sacrificio ad ipsa casa Dei vel ipso domo Dei^a condigendo, cessumque in perpetuum esse volo, et de jure meo in jure et dominatione ipsius ecclesiae transcribo atque transfundo, hoc est, res proprietatis meae in pago illo, in loco quod dicitur illo, in jactata loca, id est, tam mansis, domibus, edificiis, totum et ad integrum re in-xquisita ita ut ab hodierno die ipsa casa Dei ad altare Domini proferendo, vel ad ipso domo Dei condigendo, ipsas res habere debeat. Et si mihi placuit inserendum ut nullus pontifex aut quislibet rector, si de ipsa casa Dei, de ipso luminare vel sacrificio ipsas res abstrahere conaverit, aut in beneficium dare praesumpserit, tunc ipsas res ad me vel heredibus meis perveniant. Si quis vero, quod nec fieri crelo, si ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet opposita persona, qui contra hanc cessionem istam, quam ego plenissima voluntate mea pro amore Domini nostri Jesu Christi fieri et adfirmare rogavi, venire conaverit, inferat tibi ista tota servante [Al., servata] una cum socio fisco, auri uncias tantas esse multando, et praesens cessio omni tempore firma permaneat.

XXVII. Precaria

Domine sanctae ac reverentissime ecclesiae pagensis, his nominibus, quae est constructa in pago illo, in loco quod dicitur ille, ego in Dei nomine ille.

^a Cangius: « Condi-gere est frui, uti re aliqua, eam possidere, regere, instituere, etc. »

^b Lindenbr. *facio fordamno et forbattudo*. Quibus verbis reus cedis pollicetur se juratum duodecima manu, ac probaturum eum qui primus sibi manus intulit, jure casum, ut qui foris battiderit, seu perperam et contra jus primus percusserit. Forbatudum enim facere, est probare eum haud jure manus in-

A Omnibus non habetur incognitum qualiter res proprietatis meae in pago illo, in loco cui vocabulum sunt illas et illas, in jam dicta loca, id est, tam mansis, omnia et ex omnia per mea cessione ad lumen vel sacrificium ad ipsa casa Dei a die praesente delegavi; postea ad petitionem meam mihi non denegasti, nisi ut ipsas res, quandiu advivo, mihi ad usandum vel condigendum praestare deberetis. Quod ita et fecistis, sic taliter ut tempore vitae meae ipsas res habere et usare vel condigere debeam, et post meum quoque discessum cum omni re immemorata, agentes ipsius ecclesiae absque expectata traditione in eorum revocant dominatione vel potestate. Propterea talem precariam ad ipsa casa Dei fieri et adfirmare rogavi ut ipsas res nec vendere, nec donare, nec commutare, nec per nullis modis nullisque ingenuis de ipsa casa Dei abstrahere, nec minuire pontificum non habeam, nec mea possessio nullo praedicio vobis nec ad ipsa casa Dei agere nec generare non debeam nec ego ipse, nec ullus de heredibus meis, nec quislibet opposita persona. Quod si attentaverimus, nullum obtineat effectum, et insuper inferamus partibus ipsius ecclesiae vel suis rectoribus, una cum socio fisco, auri uncias tantas esse multando, et alias precarias per quinquennium fuerint renovatas, ista per se obtineat firmitatem.

XXVIII. Praestaria ad ecclesiam.

In Christo filio illo, in Dei nomine ille donum Dei rector, qui est custos ecclesiae illius, quae est constructa in pago illo, in loco quod dicitur ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter tu res proprietatis tuae tam infra civitatem quam et foris in ipso pago, in loco cuius vocabulum sunt illas et illas, in jam dicta loca omnem rem tuam per tua cessione ad ipsa casa Dei vel ipso domo Dei a die praesente delegasti. Postea ad petitionem tuam non denegavimus, nisi ut ipsas res ad praestium beneficium tibi praestare deberemus. Quod ita et fecimus, sic taliter ut tempore vitae tuae ipsas res per nostro beneficio habere vel condigere sive usare debeas, et annis singulis in festivitatem sancto illo censo ad lumen vel sacrificium solidos tantos per temetipsum solvere facias; et nec nos ipse, nec nullus de successoribus nostris, nec quislibet de parte nostra, ipsas res tempore vitae tuae tibi abstrahere nec minuire non debeamus. Et ut has litteras firmius post te firmiores retineas, manu propria subter decrevimus adfirmare.

XXIX. Notitia de homine forbatudo

Notitia qualiter et quibus praesentibus veniens homo aliquis, nomine ille, in pago illo, in loco quod dicitur ille, in mallo publico, ante ipso comite illo vel aliis bonis hominibus qui subter firmaverunt, posita manu sua super sacrosancto altario sancto illo sic juratus dixit: Illic iuro per hunc loco sancto et Deo altissimo et virtutis sancti illius quod homo aliquis nomine ille, ita factus, apud arma sua super me venit, et colpus [Al., colpos] super me misit, et sic mihi Deus directum dedit, ego ipso de arma mea percussi, et talis colpus ei dedi pro quid ipse mortuus est; et quod feci super me feci; et ego hodie ipso^b facio infra damno et forbatudo infra noctes xlii, sicut lex est et nostra consuetudo, apud tres^c aloas, et duodecim conlaudantes juraverunt, et de linguis eorum legibus dixerunt. Id sunt qui praesen.

jecisse in alium. Forbatudus dicitur ille qui ab eo occiditur quem per vim aggressus est. Ita Cangius, in Glossario.

^c Aloa: ii videntur hoc saeculo dicti, qui probarent et laudarent, idemque affirmarent, a laudando; unde et nostris hodie *alouer*, pro *rationem probare*. Bign.

^d Hoc est, secundum leges juraverunt eum qui juravit vera dixisse. In.

XXX. *Indiculus regalis.*

Ille rex Francorum vir inluster ^b magnifico fratri illi comiti. Cognoscas quia iste præsens ille ab hac missa petitione nobis supplicat eo quod homo aliquis nomine ille res suas in vestro ^c ministerio ad sancto illo delegasset, et dicit quod ille vel alii homines ipsas res contendunt malo ordine. Propterea omnino tibi rogamus ut, si veritas est, integram iustitiam sine ulla moratione ei facias exinde. Et si antea minime definitum non fuerit, tunc ipsos homines qui hoc contendunt malo ordine, per fidei iussores positos, super noctes tantas postquam has litteras recipies, ante nos facias advenire. Taliter agas, si gratiam nostram velis habere.

XXXI. *Item alius indiculus.*

Ille rex Francorum vir inluster illo comite, seu junioribus atque successoribus vestris, seu missis nostris discurrantibus. Cognoscatis quia in nostra elemosyna taliter isto præsente illo, dum et ipse sensus esse videtur, taliter ei concessimus, ut de omnes ^d hostes vel omnibus bannis seu et arribannus sit conservatus, ut neque vos neque juniores atque successores vestri ipso pro hoc inquietare nec ^e dismanare non presumatis, nec facere dimittatis; sed liceat ei cum Dei et nostra gratia quieto ordine ad propria vivere vel sedere. Et ut certius credatis, manu nostra subter adfirmavimus, et anulo nostro sigillavimus.

XXXII. *Notitia de colonio.*

Notitia qualiter vel quibus præsentibus veniens homo aliquis nomine illo, in pago illo, in mallo publico, ante viro illo comite vel reliquis quampluribus bonis hominibus qui subter firmaverunt, homine aliquo nomine illo ibidem interpellabat, repetebat ei eo quod genitoris sui aut genitricis sue illa coloni sui fuisset, et ipse ille suus colonus esse debebat, et malo ordine de ipso colonatico se abstraheret et negligens erat. Interrogatum fuit ab ipsis viris ipsius, si ipse ille colonus ipsius sui esse debebat, an non, in præsente ei dicere deberet. Et ipse ille nullatenus potuit dicere, nec adponere, nec nullam rationem tradere per quid ipse de ipso colonatico se abstrahere potuisset; et in præsente pro colonio ipse sui lue se recredit vel recognovit. Sic ab ipsis viris fuit iudicatum, ut ipse ille ipso illo pro colonio habere debeat. Et sic jam dictus comes ipso illo per manus partibus lue vius est reddidisse. His præsentibus.

XXXIII. *Notitia sacramentalis.*

Notitia qualiter et quibus præsentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in basilica sancto illo, ubi plurima sacramenta percurrere videntur, ante viro magnifico illo vel reliquis quampluribus bonis hominibus qui subter firmaverunt, posita manu sua super sacrosancto altario sancto illo, sic juratus dixit: Ille iuro per hunc loco sancto et Deo altissimo et virtutis sancto illo, unde me ille homo in mallo publico mallabat, quod ego terra sua aut ad conjugem suam illam, in pago illo, in loco quod dicitur ille, de eorum potestate per fructum nunquam proprium aut pervasi, sed de ista parte triginta et uno anno fere amplius..... semper exinde fui vestitus, et post me divisi, et per legem et iustitiam plus obtineat me adhabere quam ipsius lue aut conjugis sui reddere, et ad quod mihi iudicatum fuit in nullo non redebeo, nisi isto et unico sacramento, per hunc

^a Regia epistola qua rex comiti mandat ut eundem, qui querit quod alii res suas retineant, ius dicat; aut si illi satisfacere recusent, cogat eos fidei iussores ante regem iudicio sistendi causa dare. Brix.

^b Comites civitatum fratris appellatione a principe decoratos hoc capite docemus. Quod ius, ut provincie rectores et praesides, consequuntur. Io.

^c Ministerium pro territorio. Io.

^d Hoste, hoc est, exercitu. Arribannus seu heriban-

A loco sancto et Deo altissimo et virtutis sancto illo. Insequenter vero post ipso tres alarii et duodecim conlaudantes iuraverunt, et de linguis eorum legibus dixerunt. Id sunt. Et reliqua.

XXXIV. *Notitia de herbas maleficas.*

Notitia qualiter vel quibus præsentibus veniens femina aliqua nomine illa in pago illo, in mallo publico, in basilica sancto illo, ante illos et illos et alios quamplures bonis hominibus qui subter firmaverunt, posita manu sua super sacrosancto altare sancto illo, sic jurata dixit: Ille iuro per hunc loco sancto et Deo altissimo et virtutis sancto illo unde me ille ante viro magnifico illo vel aliis bonis hominibus mallavit, quod ego herbas maleficas temporassem, vel bibere ei dedissem per quid ipse infirmasset aut vitam suam perdere debuisset, ego herbas maleficas nec potiones malas nunquam temporavi, nec bibere dedi, per quid ipse infirmus vel inanis fuisset, aut vitam suam perdere debuisset, et aliud de ista causa in nullum non redebeo nisi isto unico et idoneo sacramento per hunc loco sancto et Deo altissimo et virtutis sancto illo. Insequenter vero post ipsam tantum iuraverunt, et de linguis eorum legibus dixerunt. Id sunt.

XXXV. *Cessio.*

Dulcissimo atque in omnibus amantissimo filio meo illo ille. Ammonuit mihi amor et dulcedo tua, et ex alia parte tu cotidie mihi non cessas deservire, et in bono impendias effectum. Propterea mihi praeputiis plenissima voluntas ut aliquod de hereditibus propriis meis extra consortium germanus tuus tibi concedere deberem. Quod ita et feci. Propterea cedo tibi post meum quoque discessum de hac luce, a die præsente, cessumque in perpetuum esse volo, et de iure meo in iure et dominatione tua transcribo atque transfundo, hoc est, servo iuris mei nomine illo, vel aliam rem, terris, vel quacunque domum, ita ut ab hodiernum diem habeas, teneas, atque possideas, vel quidquid a die præsente facere volueris, liberam et firmissimam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si ego ipse, aut ullus de hereditibus meis, vel quislibet ulla oppo-ita per-ona, qui contra hanc cessionem ista venire conaverit, inferat tibi una cum socio fisco auri uncias tantas esse multando, et præsens cessio omni tempore firma permaneat, stipulatione subnixta. Actum illo.

XXXVI. *Evacuatoria.*

Fratri illo ille. Omnibus non habetur incognitum quia ego ad petitionem tuam solidos tantos ad praestitum beneficium in manu tua tibi praestiti, et tu pro hoc talem epistolam cautionis in me adfirmasti ut usque annos tantos in unaquaque hebdomada dies tantos opera mea facere deberes, quod ita et fecisti, [et ad placito ipso debito meo mihi reddere deberes, quod ita et fecisti] et ego ipsam cautionem minime invenire possum. Propterea talem epistolam evacuaturiam in te fieri et adfirmare rogavi, ut si ipsa cautio ullo unquam tempore inventa aut reperta fuerit, nullum obtineat effectum, evacuatoria inanis permaneat, et nec ego ipse, nec ullus de hereditibus meis, vel quislibet de parte mea ipso debito superius nominato neque in ipsa cautione, nec per nullis modis nullo unquam tempore tibi ex hoc nullas calumnias nec repetitiones agere nec repetere non debeamus. Quod si attentaverimus, ista tota servante, una cum socio fisco,

nus poena est pecuniaria ejus qui ad expeditionem post principis bannum seu edictum profectus non est. Io. Veteribus Germanis, ar. har. nunc heer, exercitus.

^e Dismanare, hoc est, de domo extrahere. Lindembrogius: « nec manere non praesumatis, nec facere permittatis. »

^f Haec addita sunt in margine in Codice ms.

auri uncias tantas esse multando, et praesens eva-
cuatoria omni tempore firma permaneat.

XXXVII. Libellum dotis.

Dum omnipotens Deus (*Juret., in not. ad Symmach., p. 216*) concessit jugale consortium, et tale permixtum dedit ei in omnibus: ut unusquisque cum vira [*Al., uxore*] sua nubat juxta consuetudinem anteriorum Christianorum, et item legimus quod ipse Dominus noster cum discipulis suis ad nuptias invitatus fuisset, et cui Deus conjungit, homo non separet; quod bonum, felix, faustumque sit. Et reliqua. Donat itaque ille honestae puellae sponsae suae, nomine illa, quam, si Christo placuerit, in conjugium sociare uxorem cupio, donatumque in perpetuum esse volo, et de jure meo in jure et dominatione ipsius puellae transcribo atque transfundo, hoc est, res proprietatis meae in pago illo, in loco quod dicitur ille, tam mansa, domibus, aedificiis, totum et ad integrum re inexistit, seu mancipia tantas his nominibus ille et ille, seu caballos tantos, boves tantos, vaccae cum vitulos tantos, oves capita tanta, ^b sodes capita tanta, ^c lectarii omnes et lectos tantas, fabricaturas vero, auro, argento in solidos tantos,.... ostensolia vero tam aereis quam ferreis, seu et lineis, quicquid in domo rationabiliter continet. Omnia superius nominata, cum dies felicissimus nuptialis advenit, dulcissima sponsa mea illa, a die praesente habeas, teneas, atque possideas, vel quicquid exinde a die praesente facere volueris, liberam et firmissimam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si quis vero, quod nec fieri credo, si ego ipse, aut ullus de hereditibus meis, vel quislibet uila opposita persona, quia contra hunc libellum dotis venire conaverit, inferat tibi, una cum socio fisco, auri uncias tantas esse multando, et praesens libellus dotis firmus permaneat.

XXXVIII. Indiculus regalis.

Ille rex Francorum vir iustus. Cum nos in Dei nomine palatio nostro ad universorum causas audiendas vel recta iudicia terminanda una cum proceribus nostris resideremus, ibique veniens homo aliquis nomine ille suggestit eo quod ^d apud nostrum signaculo homine aliquo nomine illo manito habuisset ut super noctes tantas ante nos debuisset venire in rationes, pro eo quod dixit quod res suas post se malo ordine tenebat injuste. Ad quod placitum veniens ipse ille per triduo seu amplius placitum suum custodivit; et nec ipse ille ad eum placitum venit, nec missum in vicem suam non direxit qui ulla sonia nuntiasset. Proinde nos taliter una cum fidelibus nostris vel comite palatii nostri illo visi fuimus iudicasse ut dum ipse ille per triduo seu amplius placitum suum legitime custodivit, et nec ipse ille ad eum placitum venit, nec missum in vice sua direxit qui ulla sonia nuntiasset, et placitum suum neglexit, et iectivus exinde remansit, propterea jubemus ut quicquid lex loci vesari de tale causa debuerit, vobis distringentibus ipse ille partibus ipsius huius hominis componat atque emendare studeat.

XXXIX. * Aequalentia vel pactum.

Auxiliante Domino nostro Jesu Christo, placuit atque convenit inter illo et germano suo illo de alode qui fuit genitore ill. Ut inter se ^f aequalentia dividere vel exae-

^a Al., a. unusquisque juxta consuetudinem nem anteriorum Christianorum, ommissis his verbis, cum vira sua nubat.

^b Sodes, id est suum. Sodes, seu sudes, porcorum stabulum.

^c Lectarii, instrumenta lecti.

^d Apud hic dicitur pro cum, aut per, quod non raro in illius saeculi auctoribus occurrit. BIGN.

quare deberent. Quod ita et fecerunt. Accepit igitur ille de parte sua manso in pago illo, in loco qui dicitur illo, cum omni desuper posito, seu vineis, olivis, campis, totum et ad integrum re inexistit. E contra ad vicem accepit ille de parte sua manso in pago illo, in loco qui dicitur illo, ubi accolae commanet, id est, tam mansis, vineis, olivis [*Al., oleis*], totum et ad integrum re inexistit, etiam aurum, argentum, drapalia, aëramen, peculium, praesidium utriusque sexus, mobile et immobile, inter se aequalentia visi fuerunt dividissent, et pars contra pars suo invicem tradiderunt, et per eorum listucam pars contra pars suo se exinde exitum [*Al., exutos*] fecerunt; ita ut ab hodierno die unusquisque quod accepit habeat, teneat, atque possideat, vel quicquid exinde facere voluerit, liberam et firmissimam in omnibus habeat potestatem faciendi. Si quis vero, quod nec fieri credo, si ego ipse, aut aliquis de hereditibus nostris, vel quislibet opposita persona, qui contra hanc epistolam loco pactionis venire conaverit, inferat pars pars suo cum item intulerit ista tota servante una cum socio fisco auri uncias tantas esse multando, et praesens epistola pactionis omni tempore firma permaneat.

XL. Donatio ad casam Dei

Domino vere sancto ac reverentissimo monasterio illo quod est constructum in honore sanctae Mariae semper virginis genetricis Dei et Domini nostri Jesu Christi, vel caterorum dominorum suorum, quorum reliquiae ibi conditae sunt, et iustus Deo sacra illa abbatissa una cum norma plurimarum ancillarum Dei ad laudem Christi canendum custrix praesae videtur, ego in Dei nomine femina aliqua nomine illa dono ad praefatum monasterium a die praesente, donatumque in perpetuum esse volo, et de jure meo in jure et dominatione ipsius monasterii vel suis rectoribus trado atque transfundo ad possidendum, pro eo quod in ipso monasterio sub religione et sancta conversatione habitare debeam, hoc est, res meas in pago illo, in loco uniuscujusque vocabulum est illo et illo, in grafia illa, super fluvium illum, quantumcumque a die praesente in jamdicta loca visa sum tenere vel possidere, quod manente conjugio apud jugale meo illo visa sum conquisisse, vel in mea portione recepi, vel quantumcumque de filio meo nomen illo de luctuosa hereditate mihi obvenit, sicut dixi, quantumcumque in hac loca a die praesente mea est possessio vel dominatio, totum et ad integrum ad ipso monasterio a die praesente de jure meo in jure ipsius monasterii et suisque rectoribus trado atque transfundo ad possidendum, hoc est, tam terris, mansis, una cum superpositis, domibus, aedificiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, cultis et incultis, adjacentisque omnibus, aquis, aquarumve decursibus, una cum mancipia tanta his nominibus illa, sicut dixi, inexistit portione mea ad integrum publice trado atque transfundo ad possidendum; ut quicquid ab hac die ipsa abbatissa vel rectores ipsius monasterii ad profectum ipsius exinde facere voluerint, liberam et firmissimam in omnibus habeant potestatem faciendi. Si quis vero, quod.

XLI. Precaria ad casa dei.

^a Domini viri sancti [*Al., virtute*] atque ostensione crucis patibulum mirabilis remuneratione fulgente basilicae, quae in honore sanctae Mariae et sancti Petri

^a Divisio hereditatis inter fratres, quae aequalentia hic appellatur, quod aequi partibus hat. lo.

^f Aequalentia, id est, aequa lance. lo.

^g Lindenbr.: Domine vere sanctis monasterii in honorem sanctae Mariae et sancti Petri et sancti Pauli principum apostolorum constructi in pago Wasinensi, ubi illis abbatissa illa custrix praesae videtur, etc.

et sancti Pauli princeps apostolorum, a Gaico monasterio constructo in pago Wastinense, et illustri abbatissa illa inibi constris præesse videtur, una cum norma plurima ancillarum Dei ibidem consistentium, ego illa femina. Dum non habetur incognitum, sed a priori est manifestum, quod ego res proprietatis meæ in loco qui dicitur illo per epistolam donationis ad ipso monasterio vestro delegavi, propterea expetivi a vobis, et petitione mea non denegasti, ut ipsas res, quandiu advivo, sub uso beneficio vestro tenere et usare debeam, et aliubi ipsas res alienare pontificium non habeam, et post meum quoque discessum, cum re immellorata ad ipso monasterio absque ulla exspectata traditione vos vel rectores ipsius monasterii in eorum faciant revocare potestatem et dominationem, et vos reverentia discorditis ut in postmodum mea possessio aliqua præiudicio ex hoc generare non debeant. Propterea hanc precariam in vos vel in ipso monasterio vestro emittendo decrevi, ut neque ego, neque ullus de heredibus meis, quamvis per longinqua spatia ipsas res ad usandum habeo, agere nec rejicere non debeamus. Quod qui fecerit, inferat vobis vel partibus ipsius monasterii suisque rectoribus auri libra una, argento pondo duo, et præsens precaria firma permaneat, et ut alias precarias de quinquennio in quinquennium renovantur, ista vero non sit necesse renovandi [Al., renovare], sed per semetipsam omnique tempore obtineat firmitatem, cum stipulatione subnixâ. Actum illo.

XLII. Præstaria.

Dulcissima femina illa, ego illa abbatissa. Dum non est incognitum qualiter tu ante hos dies rem proprietatis tue in pago illo, in loco qui dicitur ille, ad Monasterio sanctæ Mariæ adfirmasti, unde precaria tuis vel ab ipso monasterio adpetisti, propterea has litteras in te adfirmavi, ut dum advivis, usualiter ipsam rem tenere et dominare debeas, et aliubi ipsas alienare pontificium non habeas. Et si hoc conaveris facere, ipsam rem a die præsentis perdas. Et ut has litteras vires firmiores obtineas, manu nostra subter adfirmavimus, cum stipulatione subnixâ. Actum illo.

XLIII. Tradituria de terra.

Notitia qualiter et quibus præsentibus veniens homo aliquis a vocatus sancto illo de monasterio illo ad res illas, in pago illo, in loco cujus vocabulum est ille, quas ante hos dies femina aliqua nomine illa per suo instrumento ad ipso monasterio visa fuit delegasse cum omni integritate, sicut in ipsa donatione constat; quod portio sua est ad integrum a die præsentis missus ipsius feminae ille ipsius misso monasterii nomine illo per ipso ostio de ipsa casa per... herbam et cespitem, sicut lex est, ipsius misso ad partem sancti illo vel ipso... visus est tradidisse, et per sua flutua ipsi misso vel ipsa femina de ipsas res se exiit ex omnibus esse dixit. Id sunt.

XLIV. Emunitas Sanctorum

Ille rex Francorum vir iuluster. Quotienscunque petitiones sacerdotum aut ancillarum Dei ad effectum perducimus, regiam consuetudinem exercemus, et nobis ad mercedem vel ad stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus. Ideoque dominis viris sanctis ac venerabilibus apostolicis in Christo patribus omnibus episcopis, vel omnibus abbatibus, seu iulustribus atque magnificis viris ducibus, comitibus, vicariis, centenariis, seu omnes vassos nostros, vel omnes missos nostros discurrerentes. Cognoscatis quod iulustri abbatissa illa de monasterio illo, in pago illo, in loco qui dicitur ille, in honore sancti iulius constructo, una cum monichas vel

Dei ancillas ad laudem Christi canendum sub religionis norma conversari videntur, clementia regni nostri suggestionem intulit eo quod gloriosus dominus et genitor noster ille quondam rex per sua præceptione sua manu roborata talem immunitatem ad ipsa casa Dei, sancto illo, vel seu monasterio illo, vel ipsa abbatissa habuisset concessum atque indultum ut nullus episcoporum aut archidiaconus loci illius nisi orationem aut prædicationem lucranda gratia, ut nullus iudex publicus quislibet iudiciaria potestas accinctus in... villis ipsius monasterii nullum debuisse habere introitum, nec causas audiendas, nec fræda exigenda, nec fideiussores tollendos, nec mansiones aut paratas requirendas, nec nullas retributiones exactandas, et quod fiscus noster exinde exigere poterit, nullatenus exactetur nec requiratur. Unde et confirmationes anteriorum regum parentumque nostrorum nobis in præsentem protulit relegendas, et petiti relicitudine nostra ut circa ipso monasterio nostra hoc deberet auctoritas generaliter confirmare. Cui nos hunc beneficium grate animo pro mercedis nostre augmentum non solum confirmasse, sed etiam in novo sub immunitatis nomine concessisse. Denuo per hunc præceptum specialius decernimus ordinando, atque omnino iubemus, quod in perpetuum absque ullis obstaculis et refragationibus volumus esse mansurum cognoscite, præcipientes ut sicut constat in supradictis titulis scriptum esse ut illud monasterium maneat absque ullo introitu episcopi aut archidiaconi, nisi orationem aut prædicationem lucrando, ut nullus iudex publicus in curtes vel villas ipsius monasterii debet habere introitum, nec causas audiendas, nec fræda exigenda, nec fideiussores tollendos, nec mansiones aut paratas requirendas, nec nullas retributiones exactandas, et quod fiscus noster exinde exigere poterit, nullatenus exactetur nec requiratur, nisi, ut diximus, pro mercedis nostre augmentum, sicut ab antecessores reges parentes nostros seu et domino et glorioso genitore nostro illo quondam rege moderno tempore fuit concessum atque indultum, ita per nostris oraculis plenius confirmamus, quod in perpetuum volumus esse mansurum. Et ut hæc præceptio firmior habeatur et per tempora melius conservetur, manu nostra signaculis subter ea decrevimus roborare, et de aulico nostro subter sealavimus.

XLV. Indictum r. gale.

Karolus, gratia Dei rex Francorum, tam præsentibus quam et futuris dominis sanctis et apostolicis, ac venerabilibus in Christo Patribus, ducibus, comitibus, domesticis, vicariis, centenariis, vel omnis agentes nostros, et iuniores ac successores nostros, vel omnes amicos nostros, seu et omnes missos nostros discurrerentes. Cognoscat magnitudo seu almitas vestra quod nos partibus nostris bene habemus compertum quod dominus taliter illius fidele nostro illo illa merito suo compellente concessimus ubicunque infra regno Deo propitio nostro homines sui ad negotium exigendum advenerint, nullus quislibet, de iudiciaria potestate vestra nec missus noster nulla telonea, nec nullas venditas, nec rogationes, nec foraticus, nec pontaticus, et, sicut dixi, nullus quislibet teloneo nec venutis ejus in nullo exactare non præsumatis; nisi, ut diximus, in quascunque portus civitatis seu mercada nullo contradicente suos vin vel suos commercius quislibet negotium absque ulli contradicente potestatem habeat vendendi, quia nos taliter et habemus concessum. In reliquo vero de parte nostra vel vestra ex nostra indulgentia visi fuimus concessisse atque indulsisse, seu et in omnibus confirmasse. Et ut hæc præceptio nostra firmior ap-

* Nunc est prioratus sanctimonialium Giv dictus, dependens a monasterio Eboriacensi seu Farensi; distat ab oppido Montis-Arigrisi tribus circiter leucis.

Exstat Lotharii imp. præceptum, quo Gaicense monasterium attribuit Farni monasterio

pareatur et per tempora conservetur, manu nostra A propria subter eam decrevimus adfirmare.

XLVI. *Relatum a quod dicitur apensis.*

Mos nobilium Romanorum adsevit, et ratio jure deposcit, ut si cuiuscunque domus igne cremetur, is per seriem scripturarum chartulam relationis, quod dicitur apensis, recipiat. Quamobrem cum qualiam die inluster ille comes ad multorum causas audiendum vel recta iudicia terminandum una cum pluribus personis resideret; ibique veniens homo aliquis nomine ille suggerit intulit eo quod ante hos dies, casu faciente, casa sua cum omni mobili, vel intro domo compendia, seu et strumenta chartarum ibidem igne cremassent [Al., cremata e-sent]. Et quia ille iudex vel vicini pagenses ip-sius ad praesens venientes ita dixerunt vel testimoniaverunt quod ad hoc videndum accesserant, sic vero et actum aderat, sic supradictus ille Comes vel reliquis francis personis juxta praesorum retroque precedentium chartola relationis, B quae dicitur apensis, ei dare decreverunt, ut quicquid ex accessione parentum aut ex contractu habebat, tam per venditiones, donationes, cessiones, iudicia, obnoxiationes, cautiones, commutationes, seu quod per ceteris scripturis ad eum pervenit, dominum vel potestate inceptis perveniat in suo jure absque refragationis vel modolationis in suo permanent, vicinarum manu propria subter roboravimus et post nostro roborare decrevimus.

XLVII. *Hereditaria.*

Dulcissima filia mea illa, ille. Dum non est incognitum, sed per populum divulgatum et patefactum, quod ego in ancilla mea nomine illa tibi generavi, et postea ante domino illo rege jaciente denario secundum legem Salicam te ingenuam dimisi, et tu minime in hereditate mea succedere poterbas, propterea ego hanc chartulam hereditariam in te fieri et adfirmare rogavi ut si tibi Dominus jusserit quod mihi in hunc seculum suprestis apparueris, de omnes res meas, tam ex alode parentum meorum quam et ex meum contractum mei obvenit, in hereditate succedas, tam terris, mansis, domibus, edificiis, mancipiis, iis, libertis, accolabus, merito accolarum, vineis, olivis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, in quibuscunque pagis, aut territoriiis, seu agris vel omnibus locis ubi habere videor, etiam peculium, praesidium utriusque generis et sexus, aurum, argentum, drapalia, mobile et immobile, quicquid dici aut nominari potest, quantumcunque moriens de meum dereliquero, in omnes res meas in hereditate apud germanos tuos filios meos succedas, et aequalentia inter vos exinde dividere vel exequare faciat; et quod ad parte tua exinde recipis, quicquid exinde facere volueris, liberam et firmissimam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si quis vero, quod nec fieri credo, si ego ipse, aut aliqui de hereditibus meis, vel quibet opposita persona, qui contra hanc chartulam hereditariam istam, quam ego plenissima voluntate mea fieri et adfirmare rogavi, venire conaverit, tibi una cum socio fisco auri uncias tantas esse multando, et praesens hereditaria omni tempore firma permaneat, supulatione subnixa. Actum illo.

* De instrumentorum amissione vel exustione vide Formul. Marculfi, lib. 1, cap. 35. Illic similis quaedam formula exhibetur, non tamen a rege, sed a comite data, qua, sedente in iudicio comite, testes adhibentur, qui aliquis domum cum mobilibus rebus, chartis et instrumentis quae inerant, incendio consumptam testentur. Ideoque comes ejus rei testationem in scriptis redactam concedit, ut res omnes quas hic antea possidebat in posterum secure etiam possideat. Bign.

b Quae ejus nominis origo sit, mihi plane non liquet, et fortasse mendum est. Sane dubitavi num legendum esset a pari, quod eandem et parem vim

XLVIII. *a Redemptionale.*

Dilectissimo mihi bene merito illo, ille. Omnibus non habetur incognitum, sed patefactum, quod tu quotidie in bonis partibus fideliter mihi deservire non cessas, et pro respectu servitii tui, et pro fidelitate tua, quam circa partibus meis impendere non desistis, mihi praepatuit plenissima et integra voluntas, propter nomen Domini, ut de servitio meo temetipsum vel omne peculiare tuum redimere deberes. Quod ita et fecisti; et dedisti mihi pro hoc quod mihi bene complacuit, tam in argento quam in amicto, valentes solidos tantos. Propterea hanc chartulam redemptionalem in te fieri et adfirmare rogavi, ut taliter has ingenuus tanquam si ab ingenuis parentibus fuisses procreatus vel natus, cum omni peculiare tuo; et nec mihi, nec ulli heredum meorum nullum impendas servitium, nec hominum [Lindenbr., litimonium], nec libertaticum, nec nullum obsequium, nec patronaticum; sed eam pergam B partem quam volueris, liberamque et firmissimam in omnibus habeas potestatem; et neque servitio, nec..... onio nec libertatico, nec patrocinium, nec nullum obsequium, nec ego ipse, nec ullus de hereditibus meis, nec quislibet opposita persona, tibi exinde nullas calumnias, nec fatigationes, nec repetitiones agere, nec generare, nec repetere non debeamus. Quod qui tentaverit, et a me vel hereditibus meis defensatum non fuerit, inferamus tibi una cum socio fisco auri uncias tantas esse multando, et praesens redemptionale omni tempore firma permaneat, stipulatione subnixa. Actum illo.

XLIX. *Hereditaria.*

Dulcissima atque in omnibus amantissima filia mea illa. Ego enim vir magnificus ille. Omnibus non habetur incognitum quod, sicut lex Salica continet, de res meas, quod mihi ex alode parentum meorum obvenit, apud germanos tuos filios meos minime in hereditate succedere poterbas. Propterea mihi praepatuit plenissima et integra voluntas ut hanc epistolam hereditariam in te fieri et adfirmare rogavi, ut si mihi in hoc saeculo suprestis apparueris, in omnes res meas, tam ex alode parentum meorum quam ex meo contractu mihi obvenit, in pago illo, in loco qui dicitur ille, et in quibuscunque pagis aut territoriiis, ubicunque habere videor, tam mansis, domibus, edificiis, vineis, olivis [Al., olcis], silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, quicquid dici aut nominari potest, quantumcunque de meo proprio moriens dereliquero, in omnes res meas in hereditate apud germanos tuos filios meos succedas, et aequalentia inter vos exinde dividere vel exequare faciat. Et quod ad partem tuam exinde recipis, quicquid exinde facere volueris, liberam et firmissimam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si quis vero, quod nec fieri credo.

L. *Cautio de vinea.*

D Domino fratri illo ille. Ad petitione mea mihi non denegasti, mihi ut in summa necessitate mea argento vel amicto valentes solidos tantos in annu mea ad praestitum beneficium mihi praestitisti. Propterea oppignore tibi vineam proprietatis meae in pago

habeat adque instrumenta amissa: quam vocem a pari et apparibus eodem fere sensu hac aetate usitatam fuisse reperio. Ib.

* Libellus, seu epistola qua pater filiam naturalem, quam ex propria ancilla susceperat, ad hereditatem suam vocat, alias non successuram. Ib.

* Charta redemptionalis per quam servus se ipsum de peculio suo redimit, et dato pretio, libertate a Domino donatur, ita ut ab obsequiis omnibus et jure patronatus liber et immunis permaneat. Ib.

* Oppignatio est vineae pro debito cum antichresi. Bign.

illo, in loco qui dicitur illo aripennos tantos. Subjungit de ambobus lateribus et ambobus frontibus terra lui, infra ip-a terminatione et mensura ad integrum, et usque annos tantos fructum quem ibidem Dens dederit, ad parte tua elidiatum habere debeas, et per temetipsum ipsa mea condingere facias; et quomodo ip-o fructus tantos annos transactos habueris, et debito tui reddidero, cautionem meam per manibus recipiam, stipulatione subnixa. Actum illo.

LII. *Securitas.*

Non minima: sed iraxima vertitur discordia inter illo et illo. Venientes in loco illo ante bonis hominibus, repetebat ipse ille in causa sua, vel i: con- iuge sua illa, adversus ipsius lue, dum diceret eo quod ipsa genua sua impinverit, et super filia eorum nomine illa cessisset, et ipsam ibidem occisit; sed ipsa illa hanc causam minime potuit denegare. Exinde taliter ad ipsos bonis hominibus fuit iudicatum ut illam leudem, ut lex erat, ipsius lue solvere deberet. Quod ita in præsento fecit, et servo suo nomine illo vel alia rauba sua ipsa illa pro illa leude ipsius lue vel con iuge sua illa, in quod eis bene complacuit, dedit. Propterea jam dictus ille et con iux sua illa hanc securitatem in ipsa illa vel ..... go suo fieri et adfirmare rogaverunt, ut nullo unquam tempore de iam dicta causa, nec de illa morte, nec de ipsa leude, nullas calumnias, nec repetitiones, nec fatigationes, nec nos, nec ullus de hereditibus nostris, nec quislibet opposita persona agere, nec generare, nec repetere non debeamus. Quod qui attentaverit, et a nobis vel hereditibus nostris defensum non fuerit, inferamus tibi una cum socio fisco auri uncias tantas, argento pondo tanto esse mutando, et præsens securitas omni tempore firma permaneat, stipulatione subnixa. Actum illo.

LIII. *Donatio ad filios.*

Gesta lex et consuetudo exposcit ut quæcunque persona naturales filios habuerit, et alios plures non habuerit, si eos in sua voluerit instituere hereditate, qualiter in suum potius arbitrium ad faciendi de id pater hoc quod in eos voluerit, liberam habeat potestatem. Ideoque ego ille, dum non est incognitum quod femina aliqua nomen illa bene ingenua ad conjugium mihi sociavi uxore, sed qualis causas vel tempora me oppresserunt ut chartolam libelli dotis ad eam, sicut lex declarat, minime excessit [Al., concessit] facere, b unde ipsi filii mei, secundum legem, naturales appellantur, et filios in ea generavi, quibus baptismo nomen imposuimus illos et illos, propterea volo ut prædicti filii mei in omni corpore facultatis meæ in pago illo, in loca denominantes illos et illos, in legitima successionem debeatis addere appatuere, hoc est, tam terris, mansis, una cum superpositis domibus, ædificiis, utriusque generis sexus pecuniis, ma-cipis ibidem commanentibus, tam ibidem quam et aliunde translatis, sicut dixi, quod nostra est possessio, et quod de successione parentum nobis obvenit, tam de alode quam de comparato, vel de qualibet tractu ad nos noscitur pervenisse, et quicquid a die præsente nostra est possessio vel dominatio, cum omni iure et merito et omni re inuexquita quandoquidem moriens dereliquero, in vestra debeatis revocare potestate et dominatione, et faciatis exinde jure proprietario quod

a Jure Romano filii naturales patri ex testamento heredes esse poterant in assem: atque adeo in substitutione facta, si sine liberis aliqui decesserit, Papinianus existimavit debere conditionem, si naturales liberi exstarent. Hunc veterem usum, licet postea immutatum, in Galliis servatum fuisse docet hæc formula, maxime propter commissionem exterarum gentium; quæ naturales liberos a legitimis vix discernabant. Bign.

A voluerit s, et nullus vobis de omni hereditate mea repudiare non debeat, nec facere possit, stipulatione subnixa.

LIII. *Ma datum.*

Du'cissimo amico meo illo, ego ille. Rogo atque injungo caritate tua ut hias ad vicem meam ad civitate illa, ad illo defensor et illo professor, vel curia publi a ipsius civitatis, et hanc epistolam, qua ego filios meos i los in totius hereditatis meæ legitima successionem instituere et legitimis filios meos, sicut in ipsius epistolæ textu continetur, con cribere volui, ea gestis municipalibus, ut mos et lex est, juxta morem et consuetudinem alligare atque firmare facias, ad prosecutionem celebratam. Quod tibi rogo mihi rescribere pigrum non graveris, stipulatione.

LIV. *Hereditaria [Al., gesta] de hereditate.*

In nomine Domini. Anno illo domni nostri illius regis, mense illo, gesta habita apud laudabile viro illo defensore et illo professore vel curia publica ipsius civitatis, ille ait: Quæso vobis, optime defensor, ut mihi Codices publicos patere jubeatis, quia habeo quæ tam prosequere quæ gestorum allegatione cupio roborari. Memorati defensor et ordo curia dixerunt: Patent tibi Codices publici, prosequere quæ optas. Ille dixit: Amicus meus ille mihi injunxit per suum mandatum solemniter roboratum ad laudabilitatem vestram accedere debere, et hanc epistolam, quam ipsa, sicut textus declarat, in prædictos filios suos illos conseripsit, pro eo quod in bene ingenua femina illa ipsos generavit, et tamen chartolam libelli dotis ei secundum legem non adfirmavit, propterea jam dicti filii secundum legem naturales appellantur, ita ante dictus pater eorum ei complacuit ut ipsos secundum legem Romanam in ipsa civitate ante curiam publicam debeat in legitima totius hereditatis suæ instituere hereditate, ita et C fecit, dum impropis, nec legitimis infantibus non habuerit, ipsos in legitima hereditate pro legitimis filii in omnes causas recepit, ut prædicta epistola juxta morem et consuetudinem gestis municipalibus alligari atque firmari debeat. Suprascriptus defensor una cum suis curialibus vel subscriptionibus instituerunt vel inobdierunt sub signaculis. Et hæc gesta quomodo est conscripta, manu eorum roborata, ei visi fuimus tradidisse, stipulatione subnixa. Actum.

LV. *Epistola.*

Magnifico amico meo illo, ego ille. Cognosceas juxta injunctionem tuam, ut per tuum mandatum mihi rogasti, a illa civitate ad illo defensore vel curia publica ipsius civitatis me accessisse, et hanc chartolam, qua infant s tuos, quod naturales sunt, in legitima hereditate secundum legem institui, sicut in ip-a chartola tam de rebus quam et de ipsa munera ad ipsius infantibus continetur, gestis municipalibus juxta morem et consuetudinem allegasse a que firmasse cognosceas, et de persecutione celebrata, quod mihi rogasti, rescribere vel prosequere mihi pigrum non fuit, stipulatione subnixa.

LVI. *Gesta manumissionis.*

Quod secundum legem Romanam actum est nullatenus revocatur. Itaque sub die illo, anno illo regni domni nostri illius regis, indictione illa, vir venera-

b Innuit sine dotalibus instrumentis non intelligi matrimonium, nec legitimis nasci liberos. Ib.

c Forma mandati ad insinuandum et publicandam superiorem donationem; quo facto ejusmodi naturales liberos legitimis effici, et legitimam percipere patris successorem docet hæc formula. Ib.

d Insinuatio et professio apud acta municipalia stabiliente et firmandæ donationis gratia. Ib. Lind. hereditaria tantum.

illis ille * diaconus testatur eis quia stabili sub
scripturis manumittere ^b in ecclesia illa vindictaque
liberare famulo illo suo nomen illo bene sibi me-
rito secundum constitutionem hanc memoriae Con-
stantini legis, qua fixum est ut omnes qui sub oculis
episcoporum, presbyterorum, seu diaconorum, in
ecclesia manumittuntur, ad civitatem pertineat, et
ab ecclesia defendetur, et vult eum juxta consuetu-
dinem, cujus commemoratio subprævida [*Lindenbr.*,
supradicta] est, ad civitatem pertinere Romanam,
ea tamen conditione ut eat ubique, quam voluerit
partem percat, tanquam si ab ingenuis paren-
tibus fuisset natus vel procreatus, et nulli heredum
ac proheredum meorum minime quicquam debeat
servitus, nec libertinitatis gratiam, nec patro-
natus obsequium, sed, sicut dixi, sub integra e-
le gitima ingenuitate debeat permanere ingenuus atque
securus, et semper ad civitatem debeat pertinere
Romanam, testamentum etiam facienda liberam in
omnibus habeat potestatem. Si quis vero.

* Primus diaconorum, sive archidiaconus, præerat
libertatibus quæ in ecclesia dabantur, manuissio-
nibus tabulas conficiebat. Bnc.

^b Improprie. Nam aliud est vindicta manumittere,
aliud in ecclesia; sed quia vetustissimus plene liber-

LVII. Traditoria.

Notitia traditionalis, qualiter vel quibus præsen-
tibus venit homo aliquis nomine ille ad illo manso,
quem ante hos dies per chartolam venditionis ad fi-
lium suum adfirmavit, per..... visus fuit tradidisse
vel consuasisse, et exitum inde fecisse. Illis præsen-
tibus

LVIII. Obnoxatio.

Domino meo semper, ego enim ille. Dum non est
incognitum qualiter, insigante parte adversa, mihi
contigit quod ego caballo ad hominem aliquo nomine
il o in ^c texaga subdixi, unde et de furto victus ap-
parui, et vite periculum exinde incurrere potueram,
et ego non habeo unde ipsum facinus vel ipsum fur-
tum emendare vel satisfacere debeam, propterea
expetivi a vobis, et habuit pietas et dignatio vestra.
Et reliqua.

B

tatis dandæ modus erat per vindictam ut manuissi-
si cives Romani fierent, ideo hoc nomine in manu-
missione ecclesie usus est quæ post constitutionem
eamdem vim obtinuit. Id.

^c Texaga, furtum.

FORMULÆ^a SIRMONDICÆ,

SIVE

FORMULÆ VETERES

SECUNDUM LEGEM ROMANAM,

PRIMO EDITÆ EX CODICE CLARISSIMI VIRI JACOBI SIRMONDI.

I. ^b Donatio ecclesie.

Mundi terminum adpropinquantem ruinis crebre-
scentibus jam certa signa manifestantur. Idcirco ego
in Dei nomine ille considerans gravitudinem pecca-
torum meorum, et reminiscens bonitatem Dei di-
centem: *Date eleemosynam, et omnia munda sunt
vobis.*

Item alio modo.

Si aliquid de rebus nostris locis sanctorum vel in
substantia pauperum conferimus, hoc nobis procul
dubio in æterna beatitudine retribuere confidimus.
Ego quidem de tanta misericordia et pietate Domini
confusus, per hanc epistolam donationis dono dona-
tumque in perpetuum esse volo ad basilicam sancti
Martini, ubi ipse pretiosus corpus requiescit, vel
omni congregationi ibidem consistenti, et venerabilis
vir ille Abbas præses videtur, villam juris mei nun-
cupantem illam, sitam in pago illo, ^c in condita illa,
cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis,
vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve de-
cursibus, cum exitis et ingressis, mobilibus et immo-
bilibus, cum omnibus appendiciis suisque adjacen-
tiis, sicut a me præsentis tempore videtur esse pos-
sensem, totum et ad integrum de jure meo in vestra

^a Sirmondicas, quia primo editæ sunt ex schedis
Sirmondi, vocat Baluzius, qui eas emendasse se tes-
tatur ope trium veterum Exemplarium, quorum
unum exstat in Bibliotheca regia, secundum fuit cla-
rissimorum Pithæorum, tertium Jacobi Sirmondi.

^b Donationum ejusmodi exempla varia Marculfus

C vel sancti Martini jure proprietario trado atque
transfundo; ea vero ratio est ut quando advixero,
sub usu beneficii vestri absque ulla præjudicio vel
diminutione aliqua prædictas res tenere et usurpare
debeam, et post meum quoque discessum, quicquid
in jam dicta villa vel in finibus suis additum, adtra-
ctum, emelioratum, repertumque fuerit, et transitus
meus ibidem dereliquerit, cum omni supraposito,
rectores ipsius Ecclesie agentesque illius absque
ullius expectata traditione, vel judicium consiga-
tione, in nostra eleemosyna vel substantia monacho-
rum ibidem vitam degentium, Christo protegente,
tanquam si ad præsens absque usu nostro eorum
fuisset obsecuta possessio, in eorum faciat revocare
potestatem vel dominationem; ita ut quicquid
exinde pro opportunitate monasterii facere decreve-
rint, liberam et firmissimam in omnibus habeant
potestatem. Et si fuerit ulla quislibet persona qui,
præter istum, alterum instrumentum exinde præsen-
ta-verit, aut anteriorem aut posteriorem, quod nos nec
de se minus nec facere rogavimus, nullum sortitur ef-
fectum, nisi vacuum et inane permaneat; auctorem
vero criminis vel falsarium judiciaria potestas con-
demnet. Et si fuerit, aut ego ipse, aut uilius de he-
redibus meis, vel quislibet persona, qui contra hanc
tradit lib. II.

^c In designandis locis solent hæ formulæ *condita*
vocabulum usurpare, quod nec apud Marculfum et
incerti auctoris formulas reperitur, nec etiam alibi
facile occurrit. Quo nomine certum locum et territo-
rium designari argueret. Bnc.

donationem aliquid refrangere vel calumniam generare præsumperit, illud quod repetit non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit solidos quingentos componat, et hæc donatio cum stipulatione subnixa inlibata permaneat. Actum in illo loco.

II. ^a Mandatum.

Magnifico fratri illo, ego ille, filius illius. Rogo, supplico, atque tue caritati injungo ut ad vicem meam civitatem illam adeas, et donationem illam, quam ego partibus illius de locis nostris nuncupantibus illis, sitis in pago illo, per mea legitima instrumenta [Al., instrumenta] confirmavi, gestis municipibus cum curia publica et defensore facias alligare vel pro-equerre, et de ipsa prosecutione mihi reddas certiozem. Et quicquid exinde egeris gesserisve, ratum a me in omnibus esse cognoscas. Quod mandatum, ut plenius obtineat vigorem, manu propria subter firmavi et bonorum virorum subscriptione [Al., manibus] roborandum decrevi.

III. ^b Gesta.

Anno illo, regnante rege illo, sub die illo, cum conventum [Al., conventus] Turonus civitate affuisset, adstante venerabili viro illo defensore, una cum honoratis principalibus suis, venerabilis vir ille dixit: Rogo te, venerabilis vir ille defensor, ut mihi Codices publicos patere jubeatis, quia inluster vir ille per hoc mandatum ad me speravit ut donationem illam, quam de rebus suis propriis, de locis nuncupantibus illis, sitis in pago illo, partibus illis per sua legitima instrumenta confirmavi, gestis municipalibus cum curia publica et defensore prosequere et alligare deberem. Ecce ipsam donationem; jubebe eam recitari. Venerabilis vir ille defensor et ordo curie dixerunt: Codices publici te patefaciant, et ille amanensis hanc donationem accipiat vel recitetur. Qui statim accipiens, per ordinem eam recitavit. Jam dictus prosequitur dixit: Et quia petitiones meas laudabilitas vestra per ordinem implere dignata est, rogo ut publica monumenta suscipiat. Et patefactis Codicibus, gesta cum a vobis fuerit subscripta, mihi nobilitas vestra, ut mos est, tradi præcipiat. Venerabilis vir ille defensor et ordo curie dixerunt: Gesta cum a nobis fuerit subscripta, et a venerabili viro illo amanense edita, tibi tradatur ex more, ut facilius quod superius insertum est diuturno tempore maneant inconvulsa.

IV. Cessio.

Latores legum sanxerunt ut quicquid unusquisque alteri cesserit, profiteatur se tantum rem cessisse, vel concedi, et sola voluntas illius ad scriptura aut testibus comprobata pro omni firmitate sufficiat. Igitur ego in Dei nomine ille fidelis nostro illo cedo tibi a die præsentis cessumque in perpetuum esse volo, hoc est, villa juris nostri nuncupante illa, sita in pago illo, in condita illa, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, cum omnibus appendiciis suisque adjacentiis, cum omni supraposito, vel quicquid in jam dicto loco a die præsentis tenere et possidere videor; ita ut quicquid exinde facere volueris, jure proprietario liberam et firmissimam in omnibus habeas potestatem, quia malo hoc te habere quam me, plus te quam cæteris heredibus meis. Et si fuerit, aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet persona, qui contra hanc cessionem aliquid refragare vel calumniam generare præsumperit, illud quod repetit non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit, una cum socio fisco, inferat solidos tantos [Al., intulerit, solidos tantos componat], et hæc

A cessio meis vel honorum hominum manibus roborata, cum stipulatione subnixa, diuturno tempore maneant inconvulsa. Actum.

V. ^c Venditio.

Magnifico fratri illo, ego ille. Constat me tibi vendidisse, et ita vendidi, rem proprietatis meæ, sitam in pago illo, in condita illa, in loco nuncupante illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilius et immobilibus, totum et ad integrum cum omnibus appendiciis [Al., appenditis] vel a lacentiis suis vel omni supraposito, sicut a me præsentis tempore videtur esse possessum, de jure meo in tua trado potestate vel dominatione, unde accepti a te pretium in quod mihi bene complacent, illis præsentibus qui subter tenentur inserti, valentem solidos tantos. Ita ut ab hodierna die quicquid exinde facere volueris, liberam habeas potestatem. Et si fuerit, aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet persona, qui contra hanc venditionem aliquam calumniam vel repetitionem generare præsumperit, illud quod repetit non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit solidos tantos componat, et hæc venditio firma permaneat.

VI. ^d Obligatio.

Domino venerabili illo, ego in Dei nomine ille. Dum et omnibus habetur percognitum qualiter vestro accepto pretio rem proprietatis meæ sitam in pago illo, in condita illa, in loco nuncupante illo, cum omni integritate, vel quicquid a me præsentis tempore mihi fuit possessum, vobis per venditionis titulum distraxi. Sed postea mea fuit petitio, et vestra decrevit voluntas, ut mihi ipsam rem usufructuario ordine conservare juberetur. Quod ita et fecistis. Et ego pro hujus mei ob beneficii, obligo vobis rem proprietatis meæ, sitam in pago illo, in condita illa, in loco nuncupante illo, cum omni integritate sua, vel quicquid ibidem præsentis tempore a me videtur esse possessum. Ea vero ratione ut quandiu in caput advixerio, utrisque partibus sub vestro prætextu tenere et usurpare debeam, et mihi exinde non liceat aliubi nec vendere, nec donare, nec in nullo modo distrahere, nec ipsos usus in alius manus transferre. Sed post meum quoque discessum, absque ullius expectata traditione vel iudicium consignatione, absque diminutione rerum vel mancipiarum, cum omni supraposito, vel quicquid in ipsa loca aspicere vel pertinere videtur, vos heredesque vestri, vel cui a vobis permissum fuerit, in eorum faciant revocare potestatem vel dominationem. Et si fuerit aut ego ipse, aut ullus ex heredibus meis, vel quislibet persona qui contra has obligationes aliquam calumniam vel repetitionem aut contemptum generare præsumperit, illud quod repetit non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit solidos ducentos componat, et hæc obligationes uno tenore conscriptæ firmæ permaneant.

VII. ^e Precatoria.

Domino venerabili illo rectori ecclesiæ illius vel omni congregationi ibidem consistenti, ego enim ille. Ad meam petitionem vestra decrevit voluntas ut mihi villam vestram, sitam in pago illo, in condita illa, in loco nuncupante illo, cum omni merito ad se pertinente vel aspiciente, usufructuario ordine mihi conservare juberetur. Quod ita et fecistis. Ea vero ratione ut mihi exinde non liceat aliubi nec vendere, nec donare, nec in nullo modo distrahere; sed sub vestro prætextu, quatenus decretum vestrum manserit, hoc tenere et usurpare faciam. Unde censi me annis singulis ad festivitatem ipsius sancti partibus vestris

^a Marculf., lib. II, c. 38; append., c. 53.

^b Marculf., lib. II, c. 37; append., c. 54.

^c Marculf., lib. II, c. 19-21; append., c. 14.

^d Precaria species est, quæ obnoxio et a Marcullo appellatur, lib. II, c. 9.

^e Marculf., lib. II, c. 5, 41; append., c. 27, 11.

reddere argentum tantum. Et post meum quoque discessum suprascriptam rem cum omni integritate et soliditate sua, quicquid ibidem aspicere vel pertinere videtur, cum omni supraposito, vel quicquid ibidem transitus meus dereliquerit, atque ullius expectata traditione vel iudicium consignatione, aut heredum meorum repetitione, vos agentesque ipsius ecclesie in eorum faciant revocare potestatem vel dominationem. Et si fuerit aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet persona qui contra hanc precatoriam aliquam calumniam vel repetitionem aut contemptum generare presumpserit, illud quod repetit non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit solidos centum componat, et hæc precatoria, quamvis per diversorum annorum curricula a me fuisset possessa, nullum præiudicium vobis non præparetur, sed ita firma permaneat quasi per quinquennium fuisset renovata, cum stipulatione subnixâ, omnique tempore inviolata permaneat.

VIII. Item venditio.

Magnifico fratri illo, ego ille. Constat me tibi vendidisse, et ita vendidi, infra terminum sancti illius, in loco nuncupante illo, campum vel vineam juris mei, habentem aripennos tantos. Est quidem de uno latere et fronte terra illius, de alio latere et fronte terra illius. Unde accepi a te pretium, in quod mihi bene complacuit, valentem solidos tantos, ita ut ab hodierna die quicquid de supradicta refacere volueris, liberam habeas potestatem, salvo jure ipsius sancti. Et si fuerit, aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet persona qui contra hanc venditionem aliquam calumniam vel repetitionem generare presumpserit, contra cui litem intulerit solidos quindecim componat, et hæc venditio firma permaneat.

IX. a Venditio de servo.

Magnifico fratri illo, ego ille. Constat me tibi vendidisse, et ita vendidi, servum juris mei nomine illum, non furem, non fugitivum, sed sanum [Al. sano] corpore, bonis que moribus constructum [Juret. Miscell. ad Symmach., pag. 285]. Unde accepi a te pretium, in quod mihi bene complacuit, valentem solidos tantos. Ita ut ab hodierna die quicquid de supradicto servo facere volueris, liberam habeas potestatem. Et si fuerit, aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet persona qui contra hanc venditionem aliquam calumniam vel repetitionem generare presumpserit, contra cui litem intulerit solidos sexaginta componat, et hæc venditio firma permaneat.

X. b Venditio de semetipso, qualiter homo liber venditur.

Domino semper meo illo, ego ille. Placuit mihi ut statum ingenuitatis mee in vestrum deberem obnoxiare servitium. Quod ita et feci. Unde accepi a te pretium, in quod mihi bene complacuit, solidos tantos, ita ut ab hodierna die quicquid de me servo tuo, sicut et de reliqua mancipia tua, facere volueris, a die presente liberam et firmissimam in omnibus [Al. om. et firm. in omnibus] habeas potestatem. Et quod fieri non credo, si fuerit ulla quislibet persona qui contra hanc venditionem, quam ego mea spontanea voluntate fieri et adfirmare rogavi, qui contra eam aliquid agere vel calumniam generare connaverit, illud quod repetit non vindicet, et insuper

^a Marculf., lib. II, c. 22.

^b Quod hic dicitur de libero homine qui seipsum vendit, non omnino convenit cum jure Romano, de eo qui ad pretium participandum vendundari passus est, ideoque ad libertatem proclamare non potest, nec manumissus pristinam ingenuitatem recipit. Bx.

^c Formula est qui matricularii ecclesie alienjuss testantur se puerum expositum collegisse, et cert

A contra cui litem intulerit auri libram unam, argenti pondi quinque coactus exsolvat, et hæc venditio firma permaneat.

XI. c Epistola collectionis.

Nos quoque in Dei nomine ^d matricularii sancti illius, dum matutinis horis ad ostia ipsius ecclesie observantia convenissemus, ibique infantulum sanguinolentum, periculo mortis imminente, pannis involutum invenimus, et ipsum per triduum seu amplius apud plures homines inquisivimus qui suum esse diceret, et non invenimus; cui nomen ipsum imposuimus. Sed postea pietate interveniente, et Domini misericordia ostulante, ipsum infantulum homini aliquo nomine illo ad nutriendum dedimus; ut si, Deo presule, convaluerit, ipsum in suis servitiis ac solatiis juxta legis ordinem retineat. Pro quo pretium accepimus, in quod nobis bene complacuit, valentem sol. tantos. Et ut præsens epistola firmiter sit, manibus propriis eam subter firmavimus, et bonis hominibus roborandam decrevimus, secundum sententiam illam que data est ex corpore Theodosiani libri quinti, dicens: « Si quis infantem a sanguine emerit, si nutritum dominus vel pater eum recipere voluerit, aut ejusdem meriti mancipium, aut pretium, nutritor quantum valuerit consequatur [Interp. I. unic. Cod. Theod. de his qui sanguinol.]. Et ut præsens epistola firmiter sit, manu nostra propria eam subter firmavimus, et bonis hominibus roborandam decrevimus. Actum.

XII. e Ingenuitas.

^f Qui debitum sibi nexum relaxat servitium, præmium [Al., servitium] in futuro apud Dominum sibi retribuere confidat. Igitur ego in Dei nomine illo pro remedio animæ meæ vel æternæ retributione servum juris mei nomine illum ingenuum esse præcipio, et in sacrosancta ecclesia beatissimi sancti illius, sub presentia sacerdotum ibidem consistentium, ante cornu altaris ab omni vinculo servitutis eum absolvo, ita ut deinceps, tanquam si ab ingenuis parentibus fuisset natus vel procreatus, eat, pergat partem quam maluerit, et sicut alii cives Romani vitam ducat ingenuam. Et si aliqua procreatio filiorum vel filiarum ex ipso o ta fuerit, similiter vivat ingenua; et nulli heredum meorum nec cuicumque alia personæ quicquam debeat servitutis nec libertinitatis obsequium, nisi soli Deo, cui omnia subjecta sunt, vel pro ejus amore ipsum devotus obtuli. Peculiare quod habet, aut in ante laborare potuerit, cessum in perpetuum habeat [Al. om. peculiare... habeat.] Patrocinium et defensionem cuicumque se elegerit, in omnibus illius perfruatur arbitrio. Si quis vero, quod futurum esse non credo, si fuerit aliquis ex heredibus meis, vel quislibet persona qui contra hanc ingenuitatem venire aut eam refragare presumpserit, illud quod repetit non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit solidos sexaginta componat, et præsens ingenuitas meis vel bonorum hominum manibus roborata, cum stipulatione subnixâ, omni tempore maneat inconvulsa.

XIII. Cautio.

Magnifico fratri illo, ego ille. Ad meam petitionem vestra decrevit voluntas ut mihi beneficium de rebus vestris illis inter annos tantos [Al., tantum] facere deberetis. Quod ita et fecistis. Et ego pro hujus me-

pretio eum vendidisse secundum legem Romanam. De expositis infantibus varium fuit jus, nec olim satis certum. Ib.

^d Matricularii pro indice albo seu notitia accipiuntur est. Ib.

^e Marculf., lib. II, c. 32.

^f Burchard., lib. II, c. 30; Regino, lib. I, c. 402; Ivo, part. VI, c. 131.

rito beneficii oppignoro tibi locellum rem proprietatis mee nuncupantem illum, situm in pago illo, cum omni sua integritate vel soliditate. Ea vero ratione ut quomodo jam dicti anni adimpleti fuerint, et tu fructus ipsius terræ per quinque annos tantos exinde collegeris, ego supradictum debitum tuum tibi desolvam, et rebus meis una cum cautione mea de manibus tuis recipiam. Et si negligens aut tardus exinde apparuero, suprascriptum debitum tuum in duplum partibus tuis sum redditurus.

XIV. Donatio in sponsa facta.

Lex et consuetudo exposcit ut quicquid inter sponsum et sponsam de futuris nuptiis fuerit definitum, vel largitum, aut ex consensu parentum, aut ipsi, si sui juris sunt, scripturarum solemnitate firmetur. Idcirco ego in Dei nomine ille, dum multorum habetur percognitum quod ego te illa, una cum consensu parentum vel amicorum nostrorum, tua spontanea voluntate sponsavi, mihi placuit ut aliquid de rebus meis per hanc titulum libelli dotis ante dies nuptiarum tibi confirmare deberem. Quod ita et feci. Ergo dono tibi donatumque esse volo locellum rem proprietatis mee nuncupantem illum, situm in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, cum omni supraposito suisque adjacentiis, tam de alode quam et de comparato, seu de qualibet adtractu, totum et ad integrum, sicut a me presenti tempore videtur esse possessum, et in fabricaturas aurum tantum, argentum tantum, vestimenta. Hæc omnia superius jam dicta per hanc titulum libelli dotis diebus nuptiarum tibi sum implitur vel traditurus, ita ut, dum advixeris, secundum legis ordinem teneas atque possideas, nostrisque qui ex nobis creati fuerint filiis vel filiabus derelinquas. Si quis vero, si ego ipse, aut ulla quislibet persona fuerit qui contra hanc donationem aliquid agere vel calumniam generare præsumperit, illud quod repeti non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit solidos centum componat, et hæc donatio meis vel honorum hominum manibus roborata cum stipulatione subixa, firma permaneat.

XV. Translatio ad sponsam.

Dum multorum habetur percognitum qualiter ego ille pueri aliquam, nomine illam, una cum consensu parentum vel amicorum nostrorum legibus sponsavi, et aliquid de rebus meis ei donare ante dies nuptiarum disposui, ideo placuit mihi ut de ipsis rebus misso iussus puella nomine illo traditionem vel introductionem locorum secundum legem Romanam facere deberem. Quod ita et feci. Ergo trado ei et tradidisse me constet locellum rem proprietatis mee nuncupantem illum, situm in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, vel cætera quæ sequuntur, aurum, argentum, vestimenta. Hæc omnia superius jam dicta te ille ad vicem sponsæ mee tibi tradit, ita ut tempore nuptiarum in jam dictæ sponsæ mee eveniant potestatem, ita ut secundum legis ordinem teneat atque possideat. Et si contra hanc traditionem aliquid refragavero, partibus ipsius puellæ solidos tantos componam [Lindenbr., aliquis refragare voluerit... componat], et hæc traditio firma permaneat.

XVI. Charta in pueliam facta ab eo qui illam ineam traxerit.

Viventibus patribus inter filios familias sine voluntate eorum matrimonia non legitime copulantur, sed conjuncta non solvantur (Paul., lib. 11 Sentent.).

^a Merseulf., lib. 11, c. 16.

^b L. 1 Cod. Theod. de sponsalibus.

^c Hæc superioribus non coherent, nisi dicas quia proinde positum esse. Ricc.

^d Aquiliana stipulationis nomen proprie huic rei convenit. Per eam namque omnes præcedentes obli-

tit. 19, in interpret.). Idcirco ego in Dei nomine ille, dulcissima conjux mea illa, dum et te sine voluntate parentum tuorum rapto scelere in meo sociavi conjugio, unde vitæ periculum incurrere debui, sed intervenientibus sacerdotibus vel bonis hominibus vitam obtinui. Ideo placuit mihi ut per hanc epistolam compositionalem, aut si convenit cessionem, aliquid de rebus meis tibi confirmare deberem, quod ita et feci, hoc est, locellum nuncupatum illum, situm in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, cum omni supraposito suisque adjacentiis, vel cum omni integritate, quicquid inibi presenti tempore mea videtur esse possessio, de jure meo in tua tradito potestate vel dominatione, ita ut quicquid exinde a die presente facere volueris, liberam ac firmissimam in omnibus habeas potestatem. Et si fuerit, aut ego ipse, aut ulla quislibet persona qui contra hanc epistolam refractionem aliquam aut calumniam generare præsumperit, illud quod repeti non vindicet, et insuper partibus tuis vel contra cui litem intulerit solidos tantos componat, et hæc epistola firma permaneat.

XVII. Donatio inter virum et uxorem: tamen gestis sit alligata.

Quicquid enim inter conjugatos de propria facultate ob amorem dilectionis invicem condonare placuerit, scripturarum necesse est titulis alligari (L. 1 Cod. Theod., de donat.), ne in posterum ab heredibus eorum possit convelli, quia secundum legem, si manente conjugio vir uxori vel uxor marito aliquid donaverit, si is cui donatum est prior mortuus fuerit, apud donatorem ea quæ donata fuerant remaneant (Paul., l. 11 Sent. tit. 24, in interp.). Igitur ego in Dei nomine ille, dulcissima conjux mea illa, si prius mortuus fuero quam tu, dono tibi per hanc epistolam donationis donatumque in perpetuum esse volo tres partes de omni re facultatis mee, quantumcumque in pago illo in villas nuncupantes illas habere visus sum, hoc est, tam terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, aurum tantum, argentum tantum, æramentum in solidos tantos. Hæc omnia cum omnibus appendiciis suisque adjacentiis vel cum omni supraposito tibi dono atque transfundo, quartam vero legitimis heredibus meis reservo (L. 1 Cod. Theod., de donat.); qui malo hoc habere te quam me, plus te quam ceteris heredibus meis (Paul., ibid., in interp.). Similiter ego in Dei nomine illa dulcissimo jugali meo illo, si prior mortua fuero quam tu, dono tibi per hanc epistolam donationis. Sequitur supradictum textum. Si quis vero, quod fieri non credimus, si fuerit ullus de heredibus nostris, vel quislibet persona qui contra has epistolas, uno tenore conscriptas, quas inter nos fieri rogavimus, aliquid agere vel refragare conaverit, illud quod repeti non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit solidos tantos coactus exsolvat, et hæc epistolæ constitutioni, cum stipulatione Aquiliana, nostris vel honorum hominum manibus roborato, firmæ permaneat.

XVIII. Item alio modo.

Igitur ego in Dei nomine ille dulcissima conjux mea illa [Al., dulcissima conjugi meæ illa], dono tibi per hanc epistolam constitutionis donatumque esse volo locellum rem proprietatis mee nuncupantem illum, situm in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus,

gationes novantur, et in stipulatum deducuntur, ut per acceptationem tolli possint. Sed quia hujusmodi stipulationis vis erat maxima ad firmandum quod agebatur, inde factum arbitror ut et in aliis actibus mentio fieret Aquilanae stipulationis. Id.

mancipiis, libertis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, cum omnibus appendiciis suis, vel omni superposito, quicquid inibi praesenti tempore mea videtur esse possessio. Ea vero ratione ut si tu mihi superstitis fueris, usufructuario ordine haec omnia absque repetitione heredum meorum hoc tenere et possidere debeas. Et post tuum quoque discessum, cum omni re emeliorata vel superposito, ad legitimos filios nostros, qui ex nobis procreati fuerint, revertantur. Similiter ego in Dei nomine illa dulcissimo j gati meo illo. Sequitur [Al., loquitur] supradictum textum. Et illud inter nos inserere placuit, ut si fuerit ullus de heredibus nostris, vel quislibet persona, qui contra has duas constitutiones, uno tenore conscriptas, aliquid agere vel refragare praesumpserit, illud quod repetit non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit solidos tantos componat, et haec constitutiones nostras vel bonorum hominum manibus roboratae, cum stipulatione subacta, firmas permaneant.

XIX. a Libellum repudiij.

Certis rebus et probatis causis inter maritum et uxorem repudiandi locus patet (L. 1 Cod. Theod., de repud., in interpret.). Ideo dum inter illum et conjugem suam illam non caritas secundum Deum, sed discordia regnat, et illorum nulla est voluntas pariter conversandi, placuit utrisque voluntatibus ut se a consortio conjugali separare deberent. Quod ita et fecerunt. Propterea has epistolas uno tenore conscriptas inter se fieri et diffinire decreverunt, ut quicquid unusquisque ex ipsis de semetipso facere voluerit, absque repetitione socii sui, liberam habeat potestatem, et nullam requisitionem neque ipsi in caput, neque ulla quislibet persona, exinde habere non perimescat. Quod qui contra patrem suum vel contra alium quemcumque hominem ullam repetitionem exinde facere conaverit, partibus illius contra cui litem intulerit solidos tantos componat, et sua repetitio nullum obtineat effectum; sed unusquisque ex ipsis per hunc libellum repudiij eorum manibus roboratum omni tempore quiesci valeant residere.

XX. Mandatum qualiter maritus negotium uxoris prosequatur.

Dum et humana prodit utilitas (L. iv Cod. Theod., de cognit. et procur.), et lex Romana exposcit, ut quicumque uxoris suae negotium fuerit prosecutus, quamvis maritus sit, nihil aliud agat nisi quod ei agendum per mandatum illa commiserit, igitur ego in Dei nomine illa, filia illius, te dulcissime jugalis meus ille [Al., tibi dulcissimo jugali meo illi], dum me simplicitas dominatur quod minime res vel causas meas valeo exercere, te in omnibus rebus vel causis meis instituo dominum procuratoremve et actorem [Al., auctorem], ita ut quicquid exinde egeris gesserisve, ratum vel definitum à me in omnibus esse cognoscas, quia malo hoc habere te quam me, plus te quam ceteris heredibus meis. Et adhuc mihi inserere placuit, ut hoc mandatum ad civitatem illam cum curia publica, ut mos est, gestis municipalibus facias alligari. Et ut nostra voluntas avis temporibus firmiter perduret, manu propria subter firmavi, et bonorum virorum roborandum decrevi.

XXI. b Charita qualiter pater filium vel nepotem de rebus suis meliorare potest.

Quicquid pater unumquemque ex filiis vel nepotibus meliore habere voluerit, hoc sibi secundum legis ordinem sine consortis repetitione defendat, nec praesumat aliquis contra voluntatem patris agere. Igitur ego in Dei nomine ille, dulcissimo filio vel nepoti meo illo, cedo tibi cessumque in perpetuum esse volo, et de meo jure in tua trado dominatione.

A absque consortio fratrum tuorum vel filii mei, in loco uncupante illo, cum terris, domibus, acrolabus, mancipiis, libertinis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, cum omni superposito suisque adjacentiis, vel quicquid inibi praesenti tempore mea videtur esse possessio, totum et ad integrum, a die praesente tibi volo esse concessum atque indultum; ita ut quicquid exinde facere volueris, liberam et firmissimam in omnibus habeas potestatem. Si quis vero, quod nec fieri non credimus.

XXII. c Epistola qualiter nepotes in loco filiorum instituuntur ab avo.

Quicquid filiis vel nepotibus de facultate patris cognoscitur ordinasse, voluntatem ejus in omnibus a lex Romana constringit adimplere, ideoque ego in Dei nomine ille dulcissimis nepotibus meis illis. Dum peccatis meis facientibus filia mea generix vestra illa tempus naturae suae complevit, et ego pensans consanguinitatis causa, dum et per legem cum filiis meis avunculis vestris in al de meo ad integrum minime succedere poteratis, ideo per hanc epistolam firmitatis volo ut in omni alode meo post meum discessum, si mihi suprestites fueritis, quicquid moriens dereliquero, sicut supradicta generix vestra, si mihi suprestitis fuisset, ita et vos cum avunculis vestris succedere faciatis. Ea vero ratione ut quicquid tempore nuptiarum ei tradidi vel dedi, hoc in parte vestra recipiatis. Et si amplius insuper de rebus nostris obvenit, tunc cum filiis meis matris vestrae portionem recipiatis; ita ut quicquid exinde facere volueritis liberam habeatis potestatem. Si quis vero fuerit. Et reliqua.

XXIII. Epistola qualiter extraneo homine in locum filii adoptitur.

Ego enim in Dei nomine ille. Dum peccatis meis facientibus orbatum sum a filiis, mihi placuit ut illum una cum consensu patris sui in civitate illa cum curia publica de potestate patris naturalis discedentem et in meam potestatem venientem in loco filiorum adoptassem; quod ita et feci. Ea vero ratione ut quandiu advixero fideliter mihi praestet solatium vel adiutorium, et omnes res meas diligenter excolat; et post obitum quoque meum, sicut a me genitus fuisset, ita in omni hereditate mea per hanc epistolam adoptionis sit successurus; vel quicquid de supradictis rebus meis, quantumcumque moriens dereliquero, facere voluerit, jure proprietario, absque repetitione heredum meorum, liberam et firmissimam in omnibus habeat potestatem. Et illud mihi inserere placuit, ut si fuerit ullus ex heredibus meis, vel quislibet persona qui contra hanc epistolam adoptionis aliquid contra te aut contra eum cui tu ipsa res dereliqueris calumniator aut repetitor accesserit, illud quod repetit non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit solidos tantos componat, et haec adoptio gestis alligata firma permaneant.

D XXIV. Epistola qualiter pupilli recipiantur.

Lex Romana (L. unic. C. Th., Qui petant tut., in interpret.) constringit ut qui tutores noluerint esse parvulorum, si forte cesserit luctuosa hereditas, ex ipsa habeantur extranei. Propterea ego in Dei nomine ille iudex provinciae illius, dum et omnibus habetur percontatum qualiter parentes istius praesentis orphanuli nomine illo ab hac luce discesserunt, et testamentarium tutorem ei non dimiserunt, et minime suas procurare potest necessitates, ideo una cum consensu primatibus civitatis convenit nobis ut istius patris suo, una cum omnia bona sua, facto ac conscripto rerum inventario, ei sub officio tutoris commendare deberemus; quod ita et fecimus. Ea

a Marculf., l. ii, c. 50.

b Marculf., l. ii, c. 11.

c Marculf., l. ii, c. 10.

d Lex quae ibi indicatur constitutio est Constantini, l. 1 Cod. Theod., de familia eriscunda. Brix.

vero ratione ut per nū. am occasionem supradicti pupilli hereditas, quicquid in pago illo in villas nuncupantes illas videtur habere, non minuat; sed ipsas res vel mancipia atque omni sua substantia diligenter excolat, et ipsum pupillum exinde nutrire vel ministrare faciat. Et si, Deo propitio, in perfectam venerit ætatem, omnia ei secundum legis ordinem cum omni integritate servata reddantur. Unde convenit nobis ut duas epistolas, uno tenore conscriptas, exinde conscribere vel adfirmare deberemus; quod ita et fecimus. Unam quidem jam dictus patrus suus secum retineat, alteram vero aliquis homo nomine ille de manu nostra vel jam dicti pupilli suscipiat, ut futuris temporibus, Deo auxiliante, subtestificatione bonorum virorum, qui subter tenentur inserti, per ipsam cum omni integritate omnia sua exigere debeat.

XXV. ^a Pactum inter parentes.

Caritatis studio [A., studium] et dilectionis affectu inter propinquos decet ut quicquid de rebus eorum inter se dividerint, scripturarum serie alligetur, Romanaque lege ordinante ut quicunque in ætate perfecta pactionem vel definitionem per scripturam fecerit, et hoc quod fecit implere neglexerit, aut contra eam ire præsumperit, infamis vocetur (L. 6 C. Th., de pactis in interp.), et ipsam causam agere non permittatur, atque penam statutum cogatur exsolvere. Igitur placuit atque convenit inter illum et g. romanum suum illum ut hereditatem paternam atque maternam inter se dividere vel exæquare deberent; quod ita et fecerunt. Accepit itaque ille in portione sua villas nuncupantes illas, sitas in pago illo, cum terris, edificiis, accolabus, mancipiis, vel cætera quæ sequuntur. Similiter et contra accepit ille in compensatione portionis suæ villas nuncupantes illas, sitas in pago illo, cum terris, edificiis, accolabus, mancipiis, vel cætera quæ sequuntur. Hæc quidem omnia unanimiter consentientes, pars partem tradidisse vel consignasse cognoscite, ita ut quicquid post hunc diem unusquisque de hoc quod accepit facere voluerit, absque nostris repetitionibus liberam et firmissimam in omnibus habeat potestatem. Et si aliquando aliquis ex nobis aut heredibus nostris contra has epistolas aliquid agere vel refragare præsumperit, ejus repetitio nullum obtineat effectum, et insuper contra cui litem intulerit solidos tantos componat, et præsens pactio vel definitio cum stipulatione subnixâ firma permaneat.

XXVI. Commutatio.

Inter quos caritas inlibata præstanserit, a parti parti beneficia opportuna præstantur. Ideoque placuit atque convenit inter illustrem virum illum et illum ut loca aliqua inter se commutare deberent; quod ita et fecerunt. Dedit igitur vir iuluster ille partibus illius locellum nuncupantem illum, situm in pago illo, cum terris, domibus, edificiis, accolabus, mancipiis, libertinis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, cum omnibus appendiciis suisque adjacentiis, vel omni supraposito, totum et ad integrum, de jure meo, sicut præsentis tempore a me vide n. esse possessum, in tua tradito potestate vel dominatione. Similiter in compensatione hujus meriti dedit jam dictus ille partibus illius alium locellum nuncupantem illum, situm in pago illo, vel cætera quæ sequuntur, ita ut ab hac die unusquisque de hoc quod accepit facere voluerit, jure proprietario liberam et firmissimam in omnibus habeat potestatem. Et illud inter nos inserere placuit, ut si

^a Marcull., l. 1, c. 14; append. c. 59.

^b Marcull., l. 1, c. 53.

^c Marcull., append., c. 46.

^d Hujus capitis duæ sunt partes. Prima continet formulam quia actor, qui rem aut locum vindicat, adversario volente aliter respondere cavet de sum-

A nullus ex nobis vel heredibus successoribusque nostris fuerit qui hoc immutare vel refragare tentaverit, rem quam accepit amittat, et insuper quis contra cui litem intulerit solidos tantos componat, et sua repetitio nullum obtineat effectum, sed hæc commutationes uno tenore conscriptas omni tempore maneant inconvulsæ.

XXVII. ^b Confirmatio regis, vel inspecta ista, cujuscumque principis, in eo qui ab hostibus est deprædatus vel ab igne concrematus.

Merito largitatem regis munere sublevantur qui ab hostibus vel incendio passi sunt damna vel violentiam. Igitur fidelis noster ille clementiæ regni nostri suggestit eo quod ante hos annos exercitus noster aut illius regis, vel per negligentiam alienius hominis in loco nuncupante illo, domus suæ vel res quamplures una cum instrumenta chartarum, tam quod regio munere pereceperat, quam et de diversis partibus per venditiones, donationes, cessiones, commutationes atraxerat, vel quicquid in pago illo, vel loca nuncupantia illa possederat, incendium fuisset crematum; unde relationem subtestificatione bonorum hominum cognovimus recensendam, omnes res suas vel instrumenta chartarum perisse, vel sibi, sicut nobis suggestit, damna sustinuisse. Præcipientes ergo jubemus ut quicquid memoratus ille, sicut usque nunc tam de terris, domibus, accolabus, mancipiis, libertinis, vineis, pratis, silvis, aquis, aquarumve decursibus, vel reliquis quibuscumque beneficiis, usque ad præsens cum æquitatis ordine quietus possedit, et ita deinceps in jure et dominatione ejus permaneat, et per hunc præceptum plenius in Dei nomine circa eum suffultum atque confirmatum absque ullius inquietudine teneat et possidet, suisque posteris aut cuicunque voluerit ad possidendum derelinquat. Quam vero auctoritatem propria manu subter roborare decrevimus.

XXVIII. ^c Item appennem.

Consuetudo hujus loci vel etiam legis terrenæ justitiæ constat esse prospectum ut quicunque ab incendiis vel hostibus seu a latronibus fuerit perpressus dispendium, oportet sibi hoc casu in foro publico vel civitate cum curia publica et defensore vel reliquis civibus publicare. Idcirco dum [Al. om. dum] non habetur incognitum qualiter homo nomine ille per timorem illius qui Turonus civitatem anno præsentis hostiliter venit, et multa mala ibidem perpetravit, instrumenta sua de loca denominata vel de diversis facultatibus suis subitus terram in villa illa misit, et ibidem computruerunt et perierunt, propterea ei necesse fuit ut una cum notitia pagensium, qui hoc cognitum bene habebant, Turonus civitate appennem exinde deberent adfirmare; ut quantumcunque per ipsa instrumenta tam in terris quam in mancipiis, seu et reliquis rebus, sicut usque nunc quieto ordine tenuit et possedit, ita et admodum liceat inantea ipsas res quiete tenere et possidere, et cui voluerit, Christo auxiliante, derelinquere. Unde convenit ut duas epistolas uno tenore conscriptas exinde fieri vel adfirmare deberent, ut una in foro publico in ipsa civitate sit adfecta, aliam vero ipse secum pro cautela et tempora futura apud se retineat, ut si ei inantea necesse fuerit, in præsentia regis aut principis loci sit proferenda. Actum ibidem.

XXIX. ^d Editio legibus comprehensa.

Lex Romana pro utilitate humani generis exposcit ut si quando cujuscumque injusta appellatio [Al.,

plibus et litis expensis secundum legem solvendi, si actio injusta reperitur. Altera pertinet ad inscriptionem quam accusator edere tenetur in causa criminali, per quam se simili pœnæ subicit. Itaque hic editionis nomen cautionem ejusmodi seu declarationem significat. Bæc.

accusatio] comprobatur, sumptus quos post appellationem adversarium suum accusator compulsi sustinere, non in simplex ei^a sed in quadruplum ab accusatore cogatur restitui. Igitur ego in Dei nomine ille, dum non est incognitus qualiter apud te homo ille, nomine illo, in rationes publicas ante illustre viro illo vel reliquis viris qui subter tenentur inserti, Toronus civitate adsteti de aliquibus locis nuncupantibus illis, sitis in pago illo, quæ mihi per legitima successione sunt debita, et tu præsentem tempore malo ordine eos possidere videris; unde apud me in responsum introire noluit, nisi, sicut lex edocet, tibi inscriptionem de sumptibus et expensis confirmassem. Ideo placuit mihi ut hanc editionem in te adfirmare deberem, quod ita et feci, ut si apud me de ipsis rebus in rationes vel in iudicium introieris, et ipsa causa inter nos legibus definita fuerit, et mea iniusta fuerit accusatio comprobata, de eadem causatione omnique tempore quietus re-ideas, et sumptus vel expensas superius nominatas, quibus pro necessitatibus tuis me compellente visus es expendisse, secundum legis ordinem, transacto litis tempore, partibus tuis cogar restitui. Et pro rei totius firmitate hanc editionem manu propria subter firmavi et honorum virorum roborandam decrevi. *Finit.*

Et si de homicidio accusatio processerit, secundum hanc sententiam inscriptio celebretur.

Quicumque alium de homicidio crimine periculosam vel capitali objectione pulsaverit (L. 44 Cod. Theod., de accusat. et inscript.), non prius a iudicibus audiatur quam se similem penam quam reo intendit conscripserit subiturum. Et si servos alienos accusandos [Al., servum alienum accusandum] esse crediderit, se simili inscriptione constringat futurum, ut aut suppellex innocentium servorum, aut poena capitis sui, aut facultatum amissione compenset.

XXX. b Relatio cum iudicio.

Auctoritate leg's præceptum est ut in toto litis termino requiratur per quem orta est contentio. Et si qui ad rapinam faciendam adgreditur (L. 2 Cod. Theod. ad l. Cornelium, de sicariis), non iter agentem insidiaverit, aut domum alterius nocturnis spoliaverit, mors animæ ipsius ne requiratur. Igitur ego in Dei nomine ille iudex veniens in loco nuncupante illo, sub die illo, una cum bonis hominibus, ad locum accessions, ubi aliquis homo nomine ille quondam interfectus jacebat, requirens pro qua re ibidem interfectus fuisset, sed venientes homines ibidem commanentes, qui in initio litis ibidem fuerunt, vel qui ad ipsos necesse cucurrerunt quando jam dictus homo ibidem interfectus fuit, taliter testimonium præbuerunt, ut dum aliquis homo nomine ille sollemniter sibi ambulabat, sic jam dictus ille quondam ipsum adsallivit vel insidiavit, et res suas ei contradixit, atque violenter super ipsum evaginato gladio venit; unde livores vel capulaturæ atque colaphi manifesti apparent. Ideo etenim, dum sic veritas comprobatur, veniens jam dictus ille adprehensam manum vel arma prædicti iudicis, sicut mos est, apud homines duodecim manu sua tertia decima

^a Singulare est quod hic dicitur appellentem teneri adversario expensas post appellationem factas in quadruplum refundere, si iniusta appellatio fuerit comprobata. Bncx.

^b Continet relationem iudicis qui refert se, cum venisset in aliquem locum in quo homo interfectus jacebat, et questionem de eade habuisset, ex testibus ac episcopo eum, qui interfectus est, impetum in alterum fecisse, et graviter occidisse, adeo ut ille coactus sit, vim repellendo, eum interficere. Quod idem cum assereret interfectus, iudex pronuntiavit ut in xl dies manu sua tricesima septima in ecclesia juraret se necessitate compulsum, cum aliter visu effugere non posset, eum occidisse. Quo facto impune

A dextratus [Al., distractus] vel conjuratus dixit quod dum ipse sollemniter [Al., sollemniter] sibi [Al. om. sibi] ambulabat, jam dictus ille quondam cum malo ordine adsallivit, et evaginato gladio super eum venit, et super ipsum livores vel capulationes in sui, et res suas illas ei diripere voluit, et postquam istos præsentis livores recepit, necessitate compulsum ipsum plagavit per quem mortuus jacet, et in sua orta contentione a vel in sua movita atque per suas culpas ibidem interfectus fuit. Et sic est veritas absque ulla fraude vel conludio, et in sua culpa secundum legem ipsum ferre battendo fecit. Proinde opportunum fuit ipsius illi ut hanc notitiam ad instar relationis exinde accipere deberet; quod ita et fecit. Sed postea vero taliter in jam dicto loco ipsius illi iudicatum fuit ut in noctes quadraginta apud homines triginta sex manu sua tricesima septima jam dicto illo quondam in ecclesia illa, in loco nuncupante illo, conjurare debeat apud homines viros et cognitores eo quod ille quondam malo ordine super eum venisset, et res suas ei contendisset, vel primus ipsum plagasset vel livorasset, et ipsum in via adsallisset vel insidiasset, et in sua movita vel in sua culpa ibidem interfectus fuisset. Et si hoc facere poterit, de ipsa morte quietus valeat residere.

XXXI. a Breve sacramenti.

Breve sacramenti qualiter ingressus est ille in loco nuncupante illo, in ecclesia illa, sub præsentia illius iudicis vel bonorum virorum qui subter tenentur inserti, ad placitum suum custodiendum. Unde retroactis diebus quadraginta relationem de morte illius per iudicium bonorum virorum accepit, juratus dixit: Per hunc locum sanctum et Dei reverentiam, dum ego sollemniter mihi [Al., mihi] ambulabam, jam dictus ille quondam in loco nuncupante illo me malo ordine adsallivit vel livoravit, et colaphis super me posuit, et ad rapinam vel ad insidiam super me faciendam adstetit, et res meas mihi malo ordine diripere vel tollere tentavit. Et ego in sua orta contentione vel in sua movita atque per sua culpa in ipso loco ipsum interfeci. Et per reverentiam istius sancti et Deo altissimo similiter testes sibi similes viros et cognitores, secundum quod ei iudicatum fuit, post ipsum juraverunt ut quicquid jam dictus ille de hac causa juravit, verum et idoneum sacramentum exinde dedit. Id sunt qui hoc sacramentum exceperunt, manibusque eorum subter firmaverunt.

XXXII. Si quando masculus et femina pariter raptum consenserint, infra quinquennium litigetur.

Notitia sub quorum præsentia ibi veniens ille ante illum vel eos qui subter tenentur inserti, ibique accusabat aliquem hominem, nomine illum, eo quod aliquam feminam, nomine illam, jam anno expleto sine diffinitione parentum, vel sine ejus clamore aut vociferatione, eam volentem rapuisset, atque in conjugio sibi malo ordine contra legem et justitiam sociasset. Qui jam dictus ille et præfata illa hoc denegare non potuerunt; sed in omnibus taliter fuerunt professi, quod ambo pariter consentientes, sic ab eisdem actum vel perpetratum fuerat. Tunc ei erit. Bncx.

^a In Mss. reg. scribitur *huccos*, quos pro clamoribus accipio. Nam et in veteribus scriptis vernaculis et in perlisque Gallie partibus *hucher* pro vocare usurpatur. Ib.

^d Movita, nobis *énente*. Ib.

^e Formula sacramenti in ecclesia præstiti post superiore sententiam. Ib.

^f Raptus accusationem non tantum ipsi parentes, sed et quilibet alii, quos commune odium delictorum moverit, instituere possunt; dum tamen intra quinquennium id faciant: alioqui nulli deinceps copia est arguendi, nec de conjugio aut sobole disputandi (Leg. 5 Cod. Theod., de raptu v. rgin.). Ib.

ipsi viri qui ibidem aderant, tale dederunt iudicium, ut secundum legem Romanam pro hac culpa ambo pariter vite periculum incurrissent (L. 1, 2, Cod. Theod., de rapt. virg.), vel sententiam mortis ob hoc scelus excerpissent. Sed interventibus bonis hominibus taliter eis convenit ut jam dicti homines pro redemptione vite eorum a wadiis suos jam dicto illo unusquisque pro solidis tantos dare deberent, quod ita et fecerunt, et hoc placitum institutum, quod evenit tunc temporis, hoc debeant solvere. Unde et fidejussorem pro ipsis solidis alioquin hominem nomine illum obligaverunt. Propterea necesse fuit ipsis ut hanc notitiam exinde accipere deberent, quod ita et fecerunt, ut si necessitas eveniret, omnibus sit manifestum qualiter supradicti homines infra quinquennium ab hoc scelere convicti vel comprobati apparuerint.

XXXIII. *Judicium evindicatum.*

Ille rex vir inluster illo comite. Veniens ille in nostra vel procerum nostrorum presentia suggessit eo quod aliquis homo nomine ille pagensis vester eum in via malo ordine adsalisset, et res suas el tulisset, vel graviter ipsum livorasset; et ob hoc vobis per nostram ordinationem jussimus ut, datis fidejussoribus, Kalendas illas [Al., XL illis] ex hoc in nostra presentia debuissent adstare ratiocinantes. Sed memoratus quidem ille per triduum suum custodivit placitum, et jam dicto illo secundum legem adjevit vel solavit; qui nec sonia [Al., nec eonia] nuntiavit, nec suum placitum adimplevit. Propterea omnino tibi jubemus, dum tales vobis datos habuit fidejussores, et placitum suum nullatenus custodivit, ut quicquid lex loci vestri de tali causa edocet, vobis distringentibus memoratus ille partibus istius componere et satisfacere non recuset.

XXXIV. *Epistola abbatis vel rectoris ecclesie.*

In Dei nomine quamquam peccator abba dilecto amico nostro illo. Dum et omnibus habetur perceptum qualiter tu rem proprietatis tue illam accepta pecunia de thesauro ipsius sancti per venditionis titulum distaxisti, unde et precariam nobis ex hoc emisisti, et censisti te dare in luminaribus ad festivitatem ipsius sancti, hoc est tantum, ideo una cum consensu fratrum nostrorum hanc epistolam tibi emittendam decrevimus, ut ipsum locum cum omni integritate una cum Dei gratia et nostra voluntate absque præjudicio sancti illius diebus vite tue usualiter tibi liceat tenere. Et post tuum quoque discessum ipse locus cum omni integritate vel re emeliorata vel supraposito partibus nostris vel ipsius basilicæ reveratur. Quam epistolam manu propria subter firmavimus.

XXXV. *Donatio ad ecclesiam post obitum.*

Lucrum maximum credimus animarum, si dum unusquisque corporibus motibus terram inhabitat, pro amore cogitet domus æternæ, vel amore temporalium rerum sperandarum sibi cumulet munimina divitiarum, aut certe si id quod remanendo perire poterat in sæculo, in alimoniam pauperum vel loca distribuatorum sanctorum Dei. Quamobrem ego in Dei nomine ille pertractavi tam de Dei parte, quam et reverentia sancti illius civitatis, ubi ipse pretiosus domus in corpore requiescit, seu animæ remedium ad sacrosancta basilica sancti domini illius, ejusque congregatione, ubi ille abba vel rector præesse videtur, dono donatu me in perpetuo esse volo, hoc est, villam rem proprietatis meæ nuncupantem illam, sitam in pago illo, super fluvium illum, in condita illa, cum omnibus adjacentiis vel appendiciis suis, quantumcumque ad ipsam villam aspiciere vel perti-

nere videtur, vel quantumcumque inibi presenti tempore mea videtur esse possessio, totum et ad integrum per hanc donationem tibi trado atque transfundo, eo videlicet modo ut dum ego in caput advivo, ipsam villam cum omni integritate usualiter sub prætexto ipsius basilicæ tenere et usurpare faciam. Post meum quoque discessum ipsa villa cum omni integritate vel supraposito, hoc est, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, pecuniis, peculis utriusque sexus, præsidis, vel omni suppellectile, vel quod ibidem inante addere, adtrahere, comparare, aut emeliorare potuero, et transitus meus ibidem dereliquerit, pars ipsius basilicæ, ejus rectores, absque ullius expectata traditione vel iudicio consignatione, in eorum vel ipsius basilicæ faciant revocare potestate vel dominatione, et ad ipsam sanctam basilicam proficiat incrementum, quia malo hoc post meum discessum ipsius basilicæ habere quam cæteris heredibus meis. Si quis vero.

XXXVI. *Cessio a die præsentis.*

Dum fragilitas seu casus humani generis perime-scit ultimum vite terminum subitanea transpositione venturum [Al., subita t. ventura], oportet ut non inveniat unumquemque imparatum, nec sine aliquo boni operis fructu migranti de sæculo; sed dum in suo jure et potestate quisque consistit, præparet sibi viam salutis, per quam ad æternam beatitudinem valeat pervenire. Idcirco ego in Dei nomine ille, pertractans tam de Dei parte quam et reverentia sancti illius, seu animæ meæ remedium, cedo ad sacrosanctam ecclesiam sancti illius, quæ est constructa infra urbem illam, in honore sancti illius, ubi ille abba et rector præesse videtur, non occulte, sed publice, non privatim, sed palam, cessumque in perpetuo jure legitimo esse volo, et de jure meo in jure et dominatione ipsius ecclesie trado atque transfundo, hoc est, locum rem proprietatis meæ illum, situm in pago illo, in condita illa, cum omni integritate vel adjacentiis suis, hoc est, cum terris, mansis, casis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, forinariis, mobilibus et immobilibus, pecuniis, peculis utriusque sexus, præsidis, vel omni suppellectile, quantumcumque ibidem presenti tempore mea videtur esse possessio, totum et ad integrum rem quam sitam et inquisitam, per hanc cessionem a die præsentis ad ipsam sanctam ecclesiam delecto et confirmo, ita ut ab hodierna die quicquid exinde, pars ipsius ecclesie ejusque rectores de ipsa re facere voluerint, liberam et firmissimam in omnibus habeant potestatem faciendi, quia ipsam sanctam ecclesiam plus id habere volo quam me vel cæteris heredibus meis. In cessionibus vero licet poena non inseratur, mihi tamen pro rei totius firmitate placuit inserendum ut si ego aut ullus de heredibus meis. Et reliqua.

XXXVII. *Venditio ad ecclesiam.*

Domino venerabili et in Christo patri illo abbati de basilica sancti illius, civitate illa, ubi ipse pretiosus domus in corpore requiescit, vel omni congregationi ibidem consistenti, ego enim in Dei nomine ille. Constat me vobis vel partibus ipsius basilicæ vendidisse, et ita vendidi, hoc est, locum rem proprietatis meæ, situm in pago illo, super fluvium illum, in condita illa, in villa illa, cum omni integritate vel adjacentiis, quicquid ad ipsum locum aspiciere vel pertinere videtur, vel quantumcumque presenti tempore mea videtur esse possessio, hoc est, tam terris, mansis, casis, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, libertinis, ministere-

^a Wadium pignus est, nobis gage, quod a vade deductum esse apparet.

^b Marculf., l. i, c. 57.

^c Concessio precarie, charta præstationis. Marculf., l. ii, c. 40.

^d Minutialibus, id est, colonis, villicis, qui v-

rialibus, mobilibus et immobilibus, pecuniis, pecuniis utriusque sexus, vel omni suppellectili, totum et ad integrum, rem quesitam et inquisitam, quicquid dici aut nominari potest, vel quicquid ibidem presentis tempore mea videtur esse possessio, per hanc venditionem a die presente tradito atque transfundo. Unde accepi a vobis pretium pro jam dicto loco, de thesauro ipsius sancti, in quo mihi complacuit, vel apud quicquid [AL., amplificatum] fuit, hoc est tantum. Quod pretium in manus meas accepi; et ipsum locum cum omni integritate, sicut dixi, per hanc venditionem vobis vel ad ipsam sanctam causam tradiidi perpetuo vel ad possidendum, ita ut ab hodierna die quicquid exinde vos aut successores vestri vel pars ipsius basilice facere volueritis, liberam et firmissimam in omnibus habeatis potestatem faciendi. Si quis vero,

XXXVIII. *Epistola abbatis vel rectoris ipsius ecclesie.*

In Dei nomine ille alba in Christo nobis dilecto illo. Ad tuam petitionem nostra decrevit voluntas ut tibi res nostras vel sancti illius in pago illo beneficiarie usufructuario ordine deberemus. Quod ita et fecimus. Et in pro huius merito beneficii obligasti nobis res tuas tam de alode quam et de comparatu, seu de qualibet adtracto, denominatas, in pago illo, in condita illa, in loco nuncupantia illa et illa, quas presentis tempore tenere et possidere videris, hoc est, cum terris, vel omnia et in omnibus. Ea vero ratione ut tibi ex ipsis rebus, quas nobis obligasti, et illis quas tibi usufructuario ordine beneficiarius, non liceat aliubi nec vendere, nec donare, nec alienare, nec in nullo modo distrahere, nec in naufragium ponere, sed sub nostro vel sancti illius pretexto tibi li ea tenere et possidere. Et post tuum quodque discessum, absque diminutione rerum vel mancipiorum, cum omni re emeliorata vel superposito, quicquid in jam dictas res inventum repertumque fuerit, in nostram vel ipsius sancti absque ulius expectata traditione vel iudicum consignatione faciamus revocare potestate vel dominatione. Unde censuisti te a nobis annis singulis ad festivitatem sancti illius in luminariis ipsius sancti, vel pro mervedis tux augmentum, argentum solidos tantos. Et si de ipso censo negligens apparueris, liem exinde facias, et ipsas res perdere non debeat. Quam epistolam manu propria subter firmavimus.

XXXIX. *Securitas de homicidio.*

Fratri illo, ego enim ille. Dum et omnibus habetur percongnitum qualiter tu ante hos dies, instigante adversario, germano meo vel quolibet parente interficisti, unde et postea ex hoc comprobatus apparuisti, et ante me apud illum iudicem exinde in rationes fuisti, et pro integra compositione pro jam dicto parente meo, pro ipsa morte, sicut mihi bene complacuit, argentum solidos tantos dedisti, ideo hanc epistolam securitatis tibi ex hoc emittendam decrevi, ut neque a me, neque ab heredibus meis, neque a quolibet opposita vel emissa persona nullam calumniam neque repetitionem de jam dicto homicidio habere non pertimescas, neque tu, neque ullus de parte tua qui tecum commoratur, sed ducti atque securi in omnibus exinde valeatis residere. Si quis vero, si fuerit aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, seu quislibet persona qui contra hanc securitatem venire aut agere vel refragare tentaverit, et a me vel ab heredibus meis defensatum non fuerit, sociante fisco qui liem intulerit solidos tantos componat, et sua repetitio nullum obvincat effe-

las colunt, et in iis deserviant (*Flodoardus, Hist. Rhem. lib. III, cap. 28*). Aliquando tamen ministeriales pro vassillis et vassillis dicuntur, qui ab alio feudum habent (*Capitul. lib. IV, cap. 30*). Bicus.

• Marculf., l. II, c. 18; appendix. c. 23, 51.

Actum, sed sit inter nos vel heredibus nostris ex hac re omnique tempore calcanda causatio, et hæc securitas meis vel bonorum hominum manibus roborata, cum stipulatione inserta, diuturno tempore maneat inconculsa.

XI. *Judicium juxta quod causa continet.*

Veniens ille die illo, quod fecit mensis ille dies tantos [AL. om. quod... tantos], in loco nuncupante illo, ante venerabilem virum illum quisque auditoribus vel reliquis viris qui ibidem aderant vel subter firmaverunt; ibique interpellabat aliquem hominem nomine illum, dum diceret eo quod hereditatem suam in loco nuncupante illo, quæ ei erat debita, post se retineret, vel ei malo ordine contradiceret injuste. Interrogatus ille ante ipsos viros taliter dedit in responsis, quod ipsam hereditatem, quam ipse contra eum repelebat, genitor suus vel quilibet parens ipsum ei moriens dereliquerat, et de annis triginta inter ipsum et parentes suos, qui ipsam ei dereliquerant, ipsam tenuissent, et secundum legem ei sit debita. Dum sic intenderent, sic ipsi viri memorato homini decreverunt iudicium, ut in noctes tantas, quo l'eventit die illo, apud homines tantos sua manu tanta in basilica sancti illius, in loco nuncupante illo, taliter debeat conjurare, quod ipsam hereditatem, quam ipse homo contra ipsum repelebat, per annos triginta inter ipsum et memoratos parentes suos, qui ipsam hereditatem morientes ei dereliquerant, semper ipsam tenuissent, et per ipsos annos triginta secundum legem plus sit ipsa hereditas ei habendi debita quam ipso homini reddendi. Si hoc ad eum placitum conjurare potuerit, ipsam hereditatem absque repetitione ipsius hominis omni tempore habeat eligitam atque evindicatam. Sin autem non potuerit, hoc legibus emendare studeat. Illis presentibus actum fuit.

XLI. *Breve sacramentum secundum ipsum iudicium.*

Breve sacramentorum qualiter ingressus est ille die illo in loco nuncupante illo, in basilica sancti illius, juxta quod iudicium suum loquitur, apud homines tantos sua manu tanta, positus manibus super sancto altare juratus dixit: Per hunc locum sanctum et reverentiam istius sancti, quia unde me ille interpellavit, quasi hereditatem suam, quæ ei esset debita, in loco nuncupante illo, post me retinerem, vel ei malo ordine contradicerem injuste, ipsam hereditatem parentes mei mihi morientes dereliquerunt, et inter me vel ipsos parentes meos de annis triginta semper exinde vestiti fuimus, et secundum legem plus est mihi debita habendi quam ipsius homini reddendi, per Deum et reverentiam istius sancti juro. Similiter venientes testes sui per singula jurati dixerunt: Quicquid iste de hac causa juravit, verum et idoneum sacramentum exinde juravit. Illi sunt qui subter firmaverunt.

XLI. *Notitia de alode evindicato.*

Notitia qualiter vel in quorum presentia veniens ill. die illo, in loco nuncupante illo, ante illum iudicem vel reliquos viros qui ibidem aderant vel subter firmaverunt; ibique interpellabat aliquem hominem nomine illum, eo quod alode qui fuerat genitori suo nomine illo, in loco nuncupante illo, post se malo ordine retineret, vel ei contradiceret injuste. Interrogatus ipse homo ab ipsis viris si sic erat veritas an non; sed ipse iudicium vel breve sacramentorum ibidem ante ipsis viris protulit ad relegendum, qualiter cum ipso homine ante hos dies exinde ante illum iudicem in rationes fuerat, et qualiter ipso alode contra ipsum hominem vel contra germanum

• Constitutionem edidit Theodosius imp. de præscriptione xxx annorum, ut testatur Valentinianus Novell. lib. II, tit. 8, 12. Bicus.

• Supra, cap. 51.

suos eligitum atque evindicatum regibus habebat. Relecto ipso iudicio vel ipso breve sacramentorum, sic ipsi viri ipsum hominem interrogaverunt si aliquid contra ipsum iudicium vel contra ipsum breve opponere volebat. Sed ipse taliter dixit, quod nihil habebat quod contra ipsum opponere deberet, et se in omnibus recognovit quod contra legem ipsum hominem calumniabat, et se exinde omni tempore taciturnum esse spondit. Propterea opportunum fuit ipsius ut hanc notitiam ex hoc accipere deberet. Quod ita et fecit. His præsens actum fuit.

XLIII. a Vindictio de area vel de casa infra civitatem.

Magnifico fratri illo, ego enim ille. Constat me tibi vendidisse, et ita vendidi, hoc est, casa mea cum ip-a area ubi posita est, infra civitatem vel burgum illum, in ratione illius, in loco illo, quem ego data mea pecunia de aliquo homine nomine illo comparavi. Habet ipsa casa in matriamen [Al. in atriamento] tantum [Al. om. tantum], membra in gyro tanta, ede lateribus vel frontibus casa vel terra illorum et illorum. Unde accepi a te pretium in quod mihi bene complacuit, hoc est, tantum : quod pretium in manu mea accepi, et ipsam easam vel aream per hanc venditionem tibi tradidi a die præsente perpetualiter ad possidendum, ita ut ab hodierna die quicquid exinde facere volueris, liberam et firmissimam in omnibus habeas potestatem faciendi, salvo jure ipsius terræ.

XLIV. Qui se in alterius potestate commendat.

Domino magnifico illo, ego enim ille. Dum et omnibus habetur percognitum qualiter ego minime habeo unde me pascere vel vestire debeam, ideo petii pietati vestræ, et mihi deerit voluntas, ut me in vestrum mundoburdum tradere vel commendare deberem. Quod ita et feci. Eo videlicet modo [Al. om. et me in.... modo] ut me tam de victu quam et de re-timento, juxta quod vobis servire et promereri

A potero, adjuvare vel consolare debeas, et dum ego in caput advixero, ingenui ordine tibi servitium vel obsequium impendere debeam, et me de vestra potestate vel mundoburdo tempore vitæ meæ potestatem non habeam subtrahendi, nisi sub vestra potestate vel defensione diebus vitæ meæ debeam permanere. Unde convenit ut si unus ex nobis de his convenientiis se emutare volue it, solidos tantos pari suo componat, et ipsa convenientia firma permaneat. Unde convenit ut duas epistolas uno tenore conscrip-tas ex hoc inter se facere vel adfirmare deberent. Quod ita et fecerunt.

XLV. b Evacuaturia.

Domino magnifico fratri illo, ego enim ille. Dum et omnibus non habetur incognitum qualiter ante hos annos solidos nostros numero tantos ad beneficium accepisti, et cautionem nobis emisisti ut ipsos solidos tantos tunc nobis reddere deberes. Quod ita et fecisti. Sed dum illam cautionem, quod nobis emiseras, ad præsens non habeo, ideo hanc epistolam evacuaturiam fecimus, ut de ipsi- solidis tantis omni tempore ductus et securus resedens. Et si ipsa cautio apparuerit, vel a nobis vel ab heredibus nostris ullo quoque tempore ostensa fuerit, nullum sortiat effectum, sed vacua et inanis permaneat.

XLVI. c De causis commendatis.

Magnifico fratri illo, ego enim ille. Rogo, supplico, atque publiciter tuæ caritati injungo ut omnes causas meas tam in pago quam et in palatio, aut ante iudices, vel ubicunque mihi necessitas even-rit, ipsas causas meas ad meam vicem proseguere et admallare facias, et de ipsa prosecutione mihi reddas certiore. Et quicquid exinde egeris gesserisve, ratum et bene acceptum a me in omnibus esse cognoscas. Quod mandatum ut plenioribus obtineat firmitatem, manu propria subter firmavi, et bonis viris adfirmare rogavi.

^a Marculf., l. II, c. 20.

^b Marculf., l. II, c. 35; append. c. 36.

^c Marculf., l. II, c. 31.

FORMULÆ BIGNONIANÆ,

SIVE

FORMULÆ QUÆDAM VARIÆ

ET INCERTI AUCTORIS,

EX VETERI CODICE PETRI DANIELIS PRIMUM EDITÆ A CLARISSIMO VIRO HIERONYMO BIGNONIO.

INCIPIUNT CHARTÆ b REGALES

SIVE c PARENSALES.

I. Ingenuitas.

Oportet enim unumquemque hominem, dum in hac vita vivit, pro animæ suæ remedio cogitare. Idcirco ego in Dei nomine ille, recogitans pro Dei intuitu vel pro animæ meæ redemptione, ut ab impio-

D rum consortio erui mereamur, dimitto ergo a die præsente vernaculum juris mei nomine illum ingenuum, in ea vero ratione ut ingenuus permaneat, tanquam si de bene ingenuis parentibus fuisset natus vel procreatus. Peculiare vero si aliquid habet,

^a Has Bignonianas appellat Baluzius, quia a Bignonio editæ sunt ex veteri Codice, qui olim Petri Danielis, postea Jacobi Bongarsii fuerat, ac demum a Carolum Labbeum pertinebat.

^b Perperam his formulis chartarum regum titulus ascribitur. Non enim nomine regis inscriptæ, sed

privatæ epistolæ forma more sæculi confectæ. BIGN.

^c Quid si pro *parensales* legatur *pagensales*, ita ut *pagenses* spectaverint; nam revera nihil fere in iis quod regem spectet occurrit; sed totæ sunt privatorum, atque adeo *pagensium* (*Cangius*, in *Glossario*).

aut, nantea laborare poterit, in omnibus habeat concessum atque indultum; et mund-bordem vel defensionem ad basilicam sancti illius se habere cognoscat, non ad affligendum, sed ad se defensandum, nisi, ut diximus, bene ingenius de hoc die valeat residere. Si quis vero, quod fieri non credo, si fuerit, aut ego ipse, aut ullus de heredibus, aut ulla emissa persona, quæ contra ingenuitatem istam venire aut eam infringere tentaverit, fisco discutiente solidos triginta mulæ componat, et quod repetit per nullum ingenium evindicare valeat; præsens ingenuitas et merces nostra firma et stabilis permaneat, cum stipulatione subnixæ. Actum in loco illo.

II. Venditio de servo.

Domino magnifico fratri illi emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Constat me, non imaginario jure, nec nullo cogentis imperio, sed proprio voluntatis meæ arbitrio tibi vendere, quod ita et vendidi, a die præsentis, vernaculum juris mei nomine illum, non furem, non fugitivum, nec cadivum, nec ullum vitium in se habentem, sed in omni corpore scimus eum sanum usque ad annum et diem. Et accepi a te in præsentio pro hoc, juxta quod mihi bene complacuit vel convenit, solidos tantos, ita ut ab hac die memoratum vernaculum superius denominatum, quem dato pretio de me legibus comparasti, habens, teneas, atque possideas, et quicquid exinde facere volueris, libere et firmissime in tua permaneat potestate ad faciendum. Si quis vero, quod fieri non credo, si fuerit, aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, qui contra venditionem istam venire aut eam infringere tentaverit, fisco discutiente solidos triginta multæ componat, et quod repetit nihil evindicat, sed præsens, etc.

III. Venditio de terra.

Domino magnifico fratri illi emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Constat me, non imaginario jure, nec nullo cogentis imperio, sed proprio voluntatis meæ arbitrio tibi vendere, quod ita et vendidi tibi a die præsentis, a bunuaria tanta de terra arabili, in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, quem de parte parentum meorum tam et de alode quam et de comparato vel de quolibet adtracto ad me legibus obvenit, hoc est, de uno latere terræ illius subiungit, de alio latere illi, et de uno fronte terræ illius, de alio vero fronte per viam publicam. Et accepi a te in pretio taxato pro hoc, juxta quod mihi bene complacuit vel convenit fuit, solidos tantos, ita ut ab hac die memoratam terram superius denominatam, quam de me legibus comparasti, ipsam hanc habens, teneas, possideas, vel quicquid exinde facere volueris, libera in omnibus, Christi propitio, in tua permaneat potestate faciendum. Et cætera.

IV. Venditio de servo ad Ecclesiam.

Breve in vicem venditionis qualiter vendidit homo aliquis nomine ille ad ecclesiam aliquam nomine illam vernaculum suum nomine illum, a die præsentis, non furem, non fugitivum, non cadivum, nec ullum vitium in se habentem, sed in omni corpore scimus eum sanum usque ad annum et diem. Et sicut superius (Cap. 2) factum est.

V. Donatio ad sponsam.

Dum Dominus ab initio concessit in Veteri Testamento et præcepit ut relinquat homo patrem et ma-

atrem et adherat suæ uxori, ut sint duo in carne una, et quod Dominus conjunxit homo non separet. Ego enim in Dei nomine ille, dulcissimæ conjugis meæ illi, dum et ego te per solidum et denarium secundum legem Salicam visus fui sponsare, ideo in ista amoris dulcedine dabo ergo tibi a die præsentis, quod in perpetuum volo esse mansurum, rem pro portione mea in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, quæ de parte parentum meorum ad me legibus obvenit, hoc est, in ipsa portione, mansis ad commanendum, cum casticiis, suprapositis, terris arabilibus, et mancipiis, vel quicquid in ipsa portione est aspectum, tibi dico esse donatum atque firmatum; ut quando die felicissimo nuptiarum insimul nos Deus conjunxerit, ista omnia superius conscripta in tuo permaneant dominatione ad possidendum. Si quis vero, etc.

VI. Notitia de mancipio.

Cum resedisset ille vigarius [Al., vicarius] illustris viri illius comitis in illo mallo publico, una cum ipsis scabinis qui in ipso mallo resedebant ad causas audiendas vel recta judicia terminanda; ibique veniens monachus sancti illius, vel ille abbas nomine illo, de illo monasterio, una cum advocato sancti illius nomine illo, feminam aliquam nomine illam interpellabat, repetebat ei dum diceret eo quod colona esset sancti illius, de curie suæ quæ dicitur illa, de parte aviæ suæ nomine illius quondam, et ipsa illa et de ipso servitio sancti illius negligens aderat; sed ipsa femina de præsentis astare videbatur, et nullatenus habuit quod dicere, nec opponere, nec tradere rationes per quas de ipso servitio sancti illius se abstrahere potuisset, sic ei in præsentis fuit judicatum, ut ipsum servitium sancti illius, unde negligens aderat, ipsi advocato sancti illius reuadiare deberet. Quod ita et fecit, et se ad ipsum servitium sancti illius ibi se in præsentis recedit. Exinde opportunum fuit ipsos monachos sancti illius, vel ipsum advocatum sancti nomine illum, talem notitiam ante ipsas personas quæ in ipso mallo residebant manibusque eorum roboratas accipere, quod ita et fecerunt, ut omni tempore ipse advocatus, vel casa sancta illa, vel ille abbas, vel successores sui, ipsam feminam superius nominatam vel agnationem suam ad opus sancti illius habeant evindicatam atque eligatam. Præsentibus his quorum præsentia actum fuit. Facta notitia in loco illo publiciter.

VII. Notitia de homicidio.

Dum et per plures homines ponitur in notitia qualiter veniens homo aliquis nomine ille in contubernio, hominem aliquem nomine illum ipsum ibidem adsalisset, et ipsum ibidem interfecisset vel occidisset; sed venientes parentes et amici ipsius hominis interfecti ante inlarem virom illum comitem, interpellabant ipsum hominem qui eorum parentem in contubernio adsalisset vel interfecisset; sed ipse ille in præsentis astare videbatur, et hanc causam nullatenus potuit denegare, sed taliter fuit confessus quod instigante inimico ipsum hominem interfecisset vel occidisset. Tunc taliter ei judicaverunt, ut ipsam leudem vel ipsum homicidium ad ipsos parentes legibus transsolvere deberet. Quod ita et fecit. Sed postea in ipso placito et fuit judicatum ut ipsi parentes talem epistolam securitatis manu eorum vel bonorum hominum firmatam ei fieri vel conscribere

^a Bunuaria est modus terræ, *bonnière* in Butlerii libro. Qua voce Ambiani et Atrebatenses adhuc utuntur. Bign.

^b Exoris ducendæ forma, quasi per coemptionem, veteribus Francis usitata. Fredegarius de nuptiis Clodovei et Cloildis: « Legati offerentes, solido et denario, ut mos erat Francorum, eam partibus Clodovei sponsant. » In.

^c In lege Salica de virginis nuptiis nil cautum

exstat. De viduis autem ducendis titulus est XLVI, ubi tamen non unus so idus, sed tres solidi et denarius memorantur. Ib.

^d Mansus villula et coloni unius habitationi destinata, cum certo agri modo, quantum ille arare potest. Hodie quoque Burgundionibus *moix* dicitur coloni ascripti hærediolum. Aliis, *mas*. lo.

^e Casticiis, repta Falsetus interpretatur (*Antiq. l. ix, c. 15*).

deberent, quod ita et fecerunt, ut post hunc diem A nec ipsi illi, nec ullus in causa ipsorum, nec ulla opposita persona de præfata morte illius quondam, nec de ipso homicidio, nec de ipsa leude nullam reclamacionem nec nullum impedimentum pontificium non habuerint ad faciendum. Qui hoc facere voluerit, ipsos solidos per manus reddat, et ob hoc solidos tantos una cum fisco discutientibus multæ componat, et qui repetit nihil evindicat.

VIII. Securitas de homicidio.

Cum resedisset inluster vir ille comes in illo mallo publico ad universorum causas audiendas vel recta iudicia terminanda, ibique veniens homo aliquis nomine ille repetebat ei, dum diceret eo quod ipse ille hominem suum nomine illum quondam bene ingennum in via malo ordine ipsum adsallisset, et ipsum ibidem interfecisset vel occidisset, et rebus suis, caballos, aurum et argentum, et drapalia exinde tulisset vel deportasset, vel leudem contra legem ibi borisset; sed ipse ille de præsentī adstare videbatur, et hanc causam nullatenus potuit denegare; sed taliter fuit professus, quod faciente inimico ipsum hominem occidisset vel interfecisset; sed taliter in ipso mallo ei iudicaverunt, ut ipsum hominem vel ipsam leudem legibus exinde transsolvere deberet. Quod ita et fecit. Sed postea apud ipsum grafionem vel apud ipsos bonos homines qui in ipso mallo resedebant epistolam securitatis manu eorum firmatam accipere deberet, quod ita et fecit, ut post hanc diem nec ipsi illi nec ullus de hereditibus suis, nec ullus in causa ipsorum et hominis interfecit quondam, nec ulla opposita persona de præsentī die de ipso a morte illius, nec de ipso homicidio, nec de ipsa leude, contra ipsum illum nullam reclamacionem nec nullum impedimentum pontificium non habeat ad faciendum; et qui hoc facere præsumpsit, duplum tantum quantum ipsa leodis continet, et partibus cui hæc facta est, una cum socio fisco coactus multæ componat, et quod repetit vindicare non valeat.

IX. Donatio quam pater facit filio suo.

Dulcissimo atque amantissimo filio meo illi, ego in Dei nomine ille genitor tuus. Dum et ego te dulciter nutriti, et tu mihi fideliter deservisti, vel tuum servitum vel benevolentiam circa partem nostram habemus contemptum, ideo in ipso amore dulcedinis vel tuo servitio componente, dabo ergo tibi a die præsentē quod in perpetuum volo esse mansurum, hoc est, mansum ad cominandum cum casticia, superposita, terris arabilibus, et mancipiis his noñinibus illis et illis, ut per hanc epistolam donationis vel deliberationis nostræ manu mea vel bonorum firmatam, ut quandiu advivis tam tu ipse quam hereditas tua, contra tuos germanos et germanas quieto ordine vel eligito valeas possidere vel dominare. Propterea hanc epistolam traditionis vel deliberationis nostræ manu mea firmatam exinde tibi fieri vel conscribere rogavi, ut de præsentī die de ipso manso, vel quicquid ad ipsum mansum aspicit, et ipsa mancipia superius denominata hoc habeas, teneas, atque possideas.

X. Conculcaturia quam abbas facit ad hominem suum.

Ego in Dei nomine, ac si peccator, venerabilis vir ille abbas de monasterio sancto illo, quod est in

pago illo constructum. Dum et omnibus non est incognitum qualiter filius servi nostri nomine ille quondam feminam nostram, nomine illam, bene ingennum, filiam illius quondam, contra voluntatem parentum ipsius femine sociavit sibi ad conjugium, sed postea ipsis parentibus complacuit et nobis ut talem epistolam conculcaturiam manu nostra vel a fratribus nostris firmatam ipsi femina fieri vel firmare roga-remus, ut de ipso servitio, si agnatus inter ipsos apparuerit, in servitio publico nunquam sint coinquinati, sed sub integra ingenuitate dies eorum debeant perseverare; ideo precor atque supplico ad successores nostros vel ad Deum timentes homines ut benefacta nostra jubeant conservari qualiter ipsi vellent ut in postmodum eorum facta debeant esse stabila; et per malorum hominum infestationem multam in ipsa epistola conculcaturia fieri vel conscribere rogavimus, ut si fuerit, quod Deus non permittat, extranea pars quæ hæc facta nostra infringere voluerit, in primis iram Dei et sancti illius incurrat, et ob hoc solidos centum partibus ipsius cui hæc facta est multæ componat, et quod repetit vindicare non valeat.

XI. Donatio quam homo facit ad filium suum.

Ego in Dei nomine ille. Constat me in amore Domini nostri Jesu Christi, ut veniam delictis meis consequi mereamur, donasse et dono donatunque esse volo ad dulcissimum filium meum nomine illum peciam de terra arabili in loco qui dicitur ille, qui est in pago illo, per loca designata vel circumita, in earatione ut post hunc diem jam diem filios meus, cui epistola donatiōis ista legibus facta fuit, ipsam terram habeat, teneat, atque possideat, vel quicquid exinde facere voluerit, liberam in omnibus, Christo propitio, habeat potestatem. Et si quis, etc.

XII. Notitia de cruce evindicata.

Dum et omnibus non est incognitum qualiter veniens homo aliquis nomine ille ante vigarium illustri viri illius comitis nomine illo, adversus hominem aliquem nomine illum, repetebat ei dum diceret eo quod terram suam de suo manso vel de sua potestate malo ordine propriisset. Sed ipse ille de præsentī adstare videbatur, et hanc causam fortiter denegavit quod suam terram de suo manso malo ordine nunquam propriisset, nec post se nunquam retineret. Sed taliter ei fuit iudicatum in ipso placito ante ipsum vigarium, vel ante ipsos pagenses, ut ad crucem ad iudicium Dei pro ipsa terra in noctes quadraginta duas in ipso placito pro hoc deberent adstare. Quod ita et fecerunt. Sed venientes ad ipsum placitum, sicut eis fuit iudicatum, ante ipsum vigarium, vel ante ipsos pagenses, ad ipsum iudicium vel ad ipsam crucem visi fuerunt stetisse; sed ipse illum hominem, qui ipsam terram propriisset, ad ipsum iudicium vel ad ipsam crucem cum convicit; sed ipse in ipso placito ad ipsam crucem visus cecidisse; sed dum hæc causa sic fuit inventa, quod ipse ille qui ad ipsum iudicium vel ad ipsam crucem cecidisset, solidos tantos ei transsolvere deberet, quod ita et fecit, et de ipsa terra ipsam illum legibus revestire deberet, quod ita et fecit. Tunc taliter ei iudicaverunt, ut ipse ille de præsentī die ipsam terram tam contra ipsum illum vel heredes suos quam contra quemlibet hominem omnique tempore habeat evindictam atque eligatam, ut tam ipse ille quam et posteritas sua post hanc diem prædictam terram quieto ordine

* Inde liber et délivrer.

† Forte legendum conculatoria. Ejusdem argumenti est apud Mareull., l. II, c. 29.

‡ Crux iudicium seu examinatio inter probationis species recensetur. Ejus probationis forma describitur in Legibus Frisionum, tit. XIV; duas scilicet præparari tesseras, quarum una pura, altera crucis signo insignita sit: quæ duæ super altare in linteo evolvuntur; deinde, post varias preces, a presbytero

aut puero debent extrahi; quod si crucis tessera prima extrahatur, innocentiam satis probatum existimabant. Agobardus, pag. 288: «Jube ferrum vel aquas calefieri, quam manibus illæsus attrahetur; aut constitue cruces, ad quas stans immobilis perseverem. Ex quibus verbis apparet alium quam tesserarum modum purgationis fuisse. Bux.

§ Propriisset, id est, invasisset.

valeat possidere vel dominare, et ducti et securi A exinde valeant residere. Factum iudicium in loco illo publiciter.

XIII. • *Cautio de clavibus.*

Dum et per plures homines est patefactum qualiter in Dei nomine ille veniens in placito ante illos vel quamplures bonos homines adversus hominem nomine illum, repetebat ei dum diceret eo quod cellaria vel camera et ^b granica, quicquid in eis habuit repositum, hoc est, aurum, argentum, drapalia, arma, vinum, annonam, vel ^c vitalia sua per suas claves commendas et ad custodiendum vel ad salvandum, et ipsam rem in naufragium vel in dampnum posuit. Sed ipse ille de presenti adstabat, et hanc causam nullatenus potuit denegare; sed taliter ei fuit professus, quod ipsam rem superius denominatam per suum neglectum et per suum facinus fuit perditam vel ^d naufragata. Tunc taliter ei iudicaverunt, ut ipsam rem ei transsolvere vel emendare deberet (*Duchesn., t. III, p. 240, 495*). Sed ipse ille nullatenus habuit unde ipsam rem transsolvere vel emendare deberet. Sed taliter ei fuit iudicatum, ut talem cautionem de capite suo, manu sua vel bonorum hominum firmata, ei fieri vel conscribere rogaret, quod ita et fecit, ut dum ipsam rem non habui, nec pretium unde transsolvere vel emendare debuissim, ut quandiu advivam in servitio publico, quod mihi iungitur, vobis deservire debeam; et si negligens aut tardus de ipso servitio apparuerim, qualemcunque disciplinam ad alios servos tuos impendis, talem super me potestatem habeas ad faciendum. Et si fuerit aut ego ipse, aut ullus de meis heredibus, qui contra hanc cautionem venire aut reclamare, etc.

XIV. • *Concaminatura inter duos abbates.*

Placuit, auxiliante Domino, atque convenit inter venerabilem virum illum abbatem de monasterio illo, vel congregationem monasterii sui, necnon et magnificum virum illum, de commutatione locorum, quam inter se facere deberent. Quod ita et fecerunt. Per quam accepit venerabilis vir ille abba ad opus monasterii sui in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, hoc est, in ipso loco illo mansos ad commanandum, casticiis superpositis, terris arabilibus, vel quicquid in ipso loco ad praesens cernitur esse possessio, totum et ad integrum re inexactis in commutatione vel in concambio. Simili modo vir magnificus ille accepit ad opus suum aliam rem in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, hoc est quod superius diximus, totum et ad integrum re inexactis in commutatione vel in concambio. Unde duas epistolas parulas uno tenore conscriptas, manu eorum vel bonorum hominum firmatas, inter se fieri et firmare rogaverunt, ut unusquisque post hunc diem quod a pari suo in commutatione vel in concambio accepit teneat atque possideat, vel quicquid [... etc.]

XV. • *Charta tracturia.*

Domnis sanctis et apostolicis ac venerabilibus in Christo Patribus, regibus, comitibus, episcopis, abbatibus, sacerdotibus, clericis, vel omni populo Christiano qui in Romanorum vel Longobardorum provinciae Deo serviunt, tam in monasteriis quam et in civitate, seu per pagos, vel per vicus, ego in Dei nomine ille major domus. Cognoscat magnitudo seu et sanctitas vestra quod iste frater noster nomen ille servius vester petit nobis ut ad basilicam sancti Petri patris vestri pro suis culpis vel pro nostra sta-

* Cautio est ab eo facta qui, cum rem aliquam custodientem suscepisset, eamque postea dolo vel injuria amissam nec restituere potest, nec astimationem prestare, domino rei se ipsum tradit, ut pro servo deinceps habeatur. Ideoque cautio de clavibus dicitur, quia per clavium traditionem res quae in horreo vel cellario continebantur commendatae ei fuerant. Brix.

litate valeat ambulare ad orationem. Propterea has litteras cum salutatione per ipsum ad vos direximus, ut in amore Dei et sancti Petri ipsum ad hospitium recipiatis ad beneficiandum vel ad suam consolationem, tam ad eam ambulando quam et in redeundo, ut per vos salvus eat et salvus revertatur. Interim, sicut vestra est consuetudo bona, vel consolationem vel adiutorium ei impendere iubeatis, laetumque diem iubeatis habere. Cujus potestas regat in aeternum, ipse vos custodiat in regno suo perpetuo. Salvamus vos omnes salutatione plenissima.

XVI. • *Donatio quam homo donat ad suam parentem.*

Dilectissimae atque amabili mihi in Domino consobrinx meae nomine illo, ego in Dei nomine ille. Dum et pluribus est percognitum eo quod tu partibus meis amabilia servitia impendere non desinis, pro tua bonitate, et pro eo quod dictum est: *Faciamus bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei* (*Gal. vi*) vel ad propinquos nostros, igitur dono tibi a die praesente per hanc epistolam donationis, quae in perpetuum sit mansura, et de iure meo in tua dominatione trado atque firmabo, id est, mansum ad commanandum in pago illo, in loco qui dicitur ille, et est ipse mansus per loca designata de latere uno et de fronte terrae illius, et de alio latere et fronteterrae illius tanto, ita ut ab hac die memorata consobrinx mea illa quicquid de ipso manso facere voluerit, ut alisque unusquisque repetitione liberam in omnibus habeat potestatem ad faciendum.

XVII. • *Donatio ad causam Dei.*

Prudens consilium bajulat qui pro animae suae remedio cogitat illi Dominum retribuire, et exinde habere cogitat, et de Dei misericordia non dubitat. Idcirco nos in Dei nomine ille, et conjux mea illa. Admonet nos divina pietas et Christi misericordia ut aliquid de rebus nostris, pro redimenda ulione nostrorum peccaminum Domino offerre deberemus, ut in die iudicii misericors Dominus vel in aliquantulum de scelere nostro nobis relaxare dignaretur, donatus compuncto corde et devoto animo ad basilicam illam, quae est in honore sancti illius constructa in loco illo, hoc est, rem nostram in loco nuncupante illo, hoc est, in ipsa re mansis ad commanandum, casticiis, superpositis, terris arabilibus, ut post hunc diem ipsi custodes qui ad ipsum sanctum locum deseruiunt, ipsam rem superius denominatam habeant, teneant, atque possideant, vel quicquid exinde facere voluerint, liberam et firmissimam habeant potestatem ad faciendum. Et si quis.

XVIII. • *Pactum divisionis inter fratres.*

Pactum divisionis inter fratres, id sunt ille et ille, heredes illius et illius quondam, qualiter se de alode eorum dividere vel exaquare debent. Quod ita et fecerunt. Per quem accepit vir magnificus ille mansum illum in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, hoc est, ipse mansus circumcinctus, cum arboribus et casticiis, superpositis, terris arabilibus, et cetera. Simili modo vir magnificus ille accepit ad opus suum alium mansum in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, in centena illa, hoc est, quod superius diximus, mansum circumcinctum, cum arboribus et casticiis, superpositis, terris arabilibus, et cetera, vel quicquid pars contra partem suam per aequalitatem inter se dividerunt, absque ulla repetitione vel reclamatione hoc habeant, teneant, possideant, vel quicquid exinde facere voluerint, libera in

^b Granica, horrea; a grano, unde et nos hodie granaria dicimus. Brix.

^c Vitalia, nobis victuallia.

^d Sic correximus, ubi male antea legebatur *nau-rata*.

^e Marculf., append. c. 10.

^f Comitatus in centenas distributi erant (*Capitul. III, c. 1*). Brix.

omnibus, Christo propitio, in sua permaneat potestate ad faciendum. Si quis vero.

XIX. Venditio ad monasterium.

Venerabili in Christo patri illi abbati de monasterio qui vocatur sancti illius, quod est in pago illo super fluvium illum constructum, emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Constat me non imaginario jure, nec nullo cogentis imperio, sed proprio voluntatis meæ arbitrio, vobis vel ad monasterium vestrum vendere, quod ita et vendidi vobis a die præsentis, rem pro portione mea, in loco nuncupante illo, quod est infra pagum illum, quod de parte parentum meorum ad me legibus obvenit, hoc est, tam mansis, casis, casticis, mancipiis, ingenuis his nominibus, vel quicquid ibidem præsens est mea dominatio, totum et ad integrum de jure meo in dominatione vestra per hanc venditionem tradidi vobis ad possidendum; et accepi a vobis in pretio taxato, juxta quod nobis applicatum vel conventum fuit, solidos probos atque pensantes numero tantos; ita ut ab die memorata omnia superius nom nata, quæ de me legibus comparastis, hoc habeatis, teneatis, possideatis tam vos quam et successores vestri, liberumque et firmissimum in vestra permaneat potestate ad faciendum. Si quis vero.

XX. Precaria.

In Christo venerabili patri et domino illi abbati de monasterio sancti illius, quod est in pago illo super fluvium illum constructum, ego in Dei nomine ille. Precator accessi ad vos ut rem pro portione vestra, in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, quam ego ille ante hos dies per venditionis titulum, dato pretio sancto, illi seu vestro monasterio adfirmavi, hoc est, in ipsa portione mansum ad commanendum, casticis, superpositis, terris arabilibus, mancipiis, ingenuis his nominibus, vineis, pratis, silvis, pascuis, vel quicquid ibidem aspiciet vobis delegavimus. Sed postea taliter vobis supplicavimus, ut ipsam portionem ad usum beneficium ad excolendum quandiu advivo mihi præstare vel relaxare deberetis. Quod ita et fecistis. Propterea hanc precariam manu mea vel bonorum hominum firmatam vobis exinde emisimus, ut annis singulis censum denariorum tot ad luminaria sancti illius et decimam de omnibus fructibus, quicquid supra ipsam conlaborare poterimus, die illo, quod eveniet festo ipsius sancti illius, pro hoc vobis dare et adimplere faciam. Et si negligens aut tardus de ipso censu ad illud placitum apparuerit, fidem exinde vobis legibus faciam, et ipsam rem dum advivo per vestrum beneficium tenere et usufructuare faciam; in ea vero ratione ut aliubi ipsas res nec vendere, nec donare, nec alienare, nec ad alias casas Dei delegare, nec in naufragium ponere, nec ad proprium facere, nec hereditibus meis in alode derelinquere pontificium non habeam ad faciendum, nisi post meum discessum, una cum re immeliolata vel superposita, quicquid ibidem inventum fuerit, absque ullius judicis contradidione, pars monasterii vestri ad vestrum faciat revocare dominum. Si quis vero.

XXI. Commendatiia de re vendita.

In Christo filio ecclesiæ illi, in Dei nomine ille abbas de monasterio illo sancti illius, quod est in pago illo, una cum consensu fratrum nostrorum. Dum et tua fuit petito et nostra decrevit voluntas ut duas partes darem pro portione nostra in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, quem tu ipse ante hos dies per venditionis titulum dato pretio de the-

A sauro sancti illius nobis vendidisti; sed postea taliter nobis supplicasti ut ipsius portionis duas partes in prædicto loco illo ad unum beneficium ad excolendum, quandiu advivis, tibi præstare deberemus. Quod ita et fecimus. Propterea hanc commendatiiam manu nostra firmatam tibi pro hoc dedimus, ut annis singulis censum tantum et illam decimam de omni fructu, quicquid supra ipsam terram conlaborare poteris, die illo, quod eveniet festo sancti illius, pro hoc dare debeas. Et si negligens aut tardus ad id placitum de ipso censu fueris, fidem exinde pro hoc nobis facias, et ipsam rem ad vivendum tuum per nostrum beneficium teneas, in ea tamen ratione ut ipsam rem aliubi nec vendere, nec donare, nec alienare, nec ad alias casas Dei delegare, nec ad proprium scire, nec hereditibus tuis in alode derelinquere, nec in naufragium ponere, potestatem non habeas ad faciendum, nisi post tuum discessum, una cum ipsa re immeliolata vel superposita, quicquid ibidem inventum fuerit, sine ullius judicis consignatione pars monasterii nostri eligato ordine præsentatiter ipsam rem immelioratam in nostrum faciat revocare dominum, et hæc commendatiia firma sit. Facta commendatiia in ipso monasterio sancti illius publiciter in anno duodecimo regni.

XXII. Indiculus precatorius ad episcopum.

Domino sancto et apostoli a sede colendo in Christo venerabili domino et patri illi pontifici urbis illius, civitatis illius, ego in Dei nomine ille, bene cupiens vester, in Domino vobis dirigimus salutem et precamur sanctitatem vestram ut pro nobis orare dignemini. Denique cognoscatis quod iste homo vester, nomine illo, ad nos confugium fecit, et dixit quod contra vos culpas habet commissas. Propterea has litteras cum salutatione ad vos direximus, et precamur vobis ut vitam et immancationem et disciplinam corporalem ei concedere jubeatis. Aliam penitentiam, qualem ei volueritis judicare, in vestra est potestate. Qualiter ipse homo secum gaudet quod nostram suggestionem ad vos deportasset; et unde nobis reconjungitis vobis remeare cupimus. Quid para?

XXIII. Indiculus quem præpositus transmittit ad abbatem.

Diligendo ad nos domno et in Christo Patri nostro venerabili illi abbati, ego ille servitus atque præpositus vester. In primis illud precamur sanctitatem vestram, ut in vestra sancta oratione pro me esse non dedignemini. Denique, domne, cognoscatis de isto servitio ubi nos transmissi-tis, per verbum illustri viri illius comitis, sui juniores non exinde fecerunt quomodo eis fuit demandatum. Propterea has litteras ad vos direximus, ut de ipso certiores sitis, et inantea quomodo vobis est utile sic compensetis ut nostram rem non perdamus. Quid plura? Salutamus vos usque ad gaudium.

XXIV. Indiculus quem abbas transmittit ad hominem pagensem.

Dulcisimo nostro et ut credimus amico sancti illius in Dei nomine illi, ille, etsi peccator, abba, nos et nostri, servientes vestri, in Domino vobis dirigimus salutes, et illud precamur Deum ut merearis agere in ista vita quod Deo sit beneplacitum. Precamur vos de illis vestris homuncunculis qui in vestro ministerio commanent, vel de nostris causis invicem nostrum bonum certamen exinde militat s, sicut nos de vestra caritate bene confidimus, ut sic

bilitate sint securi, ita ut ei, cui reus fuerit criminosis, de satisfactione conveniat. Quod etiam in servia obtinebat, qui nonnisi excusati dominis permittentur (*Ibid.*, c. 4, 5). Præclarum ejus rei apud Gregorium Turon. exstat exemplum, lib. v, cap. 3. BIGN.

^a Commendatiia, hoc est, præstaria, charta præstationis.

^b Solebant veteres, seu episcopi, seu clerici, pro reis ad ecclesias confugientibus intercedere, nec prius eos reddere quam ad *Evangelia datis sacramentis*, inquit synodus Aurelian. 1, c. 5, de morte et de-

exinde perportare faciatis usque nos insimul coniungimus. Quid plura?

XXV. *Indiculus quem episcopus transmittit ad abbatem.*

Sanctorum meritis beatificato domino atque patri, Deique cultore, et ut confidimus vero amico nostro illi gratia Dei abbati, nos enim in Dei nomine ille, quamvis peccator, donum Dei episcopus. Deus scit, vester in omnibus proprius amicus, imprimitus salutationem. *Desunt reliqua.*

XXVI. *Cautio de infracturis.*

Contigit quod cellarium vel ^b spicarium vestrum infregi, et exinde annonam vel aliam raupam in solidos tantos furavi. Dum et vos et advocatus vester exinde ante illum comitem interpellare fecistis, et

^a Qui effracto horreo, vel cellario, furtum commiserat, eo nomine in certam pecuniam condemnatus, se ipsum pro pignore tradit. *BIGX.*

A ego hanc causam nullatenus potui denegare, sic ab ipsis Racimburiis fuit iudicatum, ut per wadium meum eam contra vos componere atque satisfacere debeam, hoc est, solidos tantos vel.... Sed dum ipsos solidos minime habui unde transolvere debeam, sic mihi apificavit, ut brachium in collum posui, et per comam capitis mei coram presentibus hominibus tradere feci, in ea ratione ut interim quod ipsos solidos vestros reddere potuero, et servitium vestrum et operam qualemcunque vel vos iuniores vestri injunxeritis, facere et adimplere debeam; et si exinde negligens vel jactivus apparuero, spondeo me contra vos ut talem disciplinam supra dorsum meum facere iubeatis quam super reliquos servos vestros.

^b Spicarium est horreum, a suis scilicet reconditis. *Id.*

B

FORMULÆ ^a LINDENBROGII,

SIVE

ALTERA EDITIO FORMULARUM MARCULFI

A FRIDERICO LINDENBROGIO IN PUBLICUM EMISSA.

Incipiunt exemplaria de diversis conditionibus, qualiter regales vel cartæ pagenses aut senicæ, quas hæc formula continet, scribantur.

I. De episcopatu.

Rle rex viro apostolico, etc. (*Marculf.*, l. 1, c. 5.)

II. Indiculus regis ad episcopum ut alium benedicat.

Domino sancto sede apostolicæ dignitatis colendo in Christo Patri, etc. (*Ibid.*, c. 6.)

III. Concessio civium pro episcopatu.

Suggestio piissimo ac præcellentissimo domino illi regi, etc. (*Ibid.*, c. 7.)

IV. Carta de episcopatu.

Dum, juxta Apostoli dictum, omnis potestas sublimatur a Domino (*Sirmond.*, *Conc. Gall.*, t. II, p. 636), et quatenus post Deum in regia manet potestate qualiter cuncta terrena debeant gubernari. Unde oportet nos salubri consilio retractare ut illi in locis sanctorum instituantur custodes qui digne ad ipsum officium gubernandum apparere noscuntur. Igitur dum et vestra et cleri vel pagensium civitatis illius adfuit petitio ut relicta urbe illa, quam prius regere et gubernare videbamini, in superscripta urbe illa cathedram pontificalem suscipere deberetis, et dum vos apud animos nostros et actio commendat probata, et nobilitatis ordo sublimat, ac morum probitas vel mansuetudo et prudentie honestas exornat, cum consilio et voluntate pontificum procerumque nostrorum, juxta voluntatem et consensum cleri et plebium ipsius civitatis, in supradicta urbe illa pontificalem in Dei nomine vobis commissimus dignitatem. Propterea per presentem præceptum decernimus ac jubemus ut supradicta urbs vel res Ecclesiæ ipsius et clerus sub vestro arbitrio et gubernatione consistent, et erga regimen nostrum semper fidem inlibatam custodire debeatis, et juxta canonicam institutionem plebem vobis commissam assiduè prædicationum sermonibus expolire, et non minus pietate quam se-

veritate constringere studeatis, et coram pauperum vel necessitatem patientium cum ingenti cura et dilectione procuretis, ut acquisita multiplicataque gregis vestri salute, ad ovile dominicum nullis maculis sordidatam valeatis presentare; quatenus dum Ecclesiæ vobis dispensatione divina commissam strenue regere atque gubernare videamini, vobis apud æternam retributorem mercedum suffragia largiantur, et vos immensum Christum pro nostrorum mole peccaminum assidue exorare debeatis.

V. Carta de magna re, qui vult xenodochiam aut monasterium construere.

Domino vere sancto, etc. (*Marculf.*, l. II, c. 1.)

VI. Emunitas regia.

Maximum regni nostri augere credimus munimentum si beneficia opportuna locis ecclesiarum benevola deliberatione concedimus, ac Domino protegente, stabilius perdurare conscribimus. Noverit igitur sollertia vestra nos ad petitionem apostolici viri domini illi illius urbis episcopi tale pro æterna retributione beneficium indulsisse ut in villis ecclesiæ domni illi, quas moderno tempore aut nostro aut cujuslibet munere habere videtur, vel qua deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas ampliare, nullus iudex publicus ad causas audiendas aut fredam undique exigendam ullo unquam tempore præsumat ingredi; sed hoc ipse pontifex vel successores ejus propter nomen Domini sub integra emunitate omnino valeant dominari. Statuentes ergo jubemus ut neque vos, neque juniores vestri aut successores, nec ulla publica judiciaria potestas quoquo tempore in villas ubicunque in regno nostro ipsi Ecclesiæ aut regi aut privatorum largitate conlatas, aut quæ inantea fuerint conflaturæ, ad audendum altercationes ingredi, aut fredam de quolibet

^a Lindenbrogius CLXXXV formulas quas publicavit, Marculfo attribuit, quippe qui in fronte præfationem bujus auctoris præfixerit. Verum ex duntaxat Marculfo tribuendæ, quæ existunt in Editione Bignoniana.

Cum pleræque Lindenbrogianæ formulæ excederent sint ac illæ quæ jam supra editæ sunt, eas tantum damus quæ alibi non reperiuntur.

causa exigere, vel mansiones aut paratas vel fidejussores tollere præsumatis; sed quicquid exinde exigere, aut de servientibus cæterisque nationibus quæ sunt infra agros vel fines seu supra terras prædictæ ecclesiæ commanentes, fiscus aut de freda aut undecunque potuerat sperare, ex nostra hac indulgentia pro futura salute in luminaribus ipsius ecclesiæ per manus agentium eorum proficiat in perpetuum. Et quod nos propter nomen Domini et animæ nostræ remedium, seu pro nostra subsequente progenie, plena devotione indulsimus, nec regalis sublimitas, nec cujuslibet judicium seu cupiditas refragare tentet. Et ut præsens auctoritas tam præsentem quam futuris temporibus inviolata, Deo adiutore, permaneat, manus nostræ subscriptionibus infra roborare decrevimus.

VII. Confirmatio de emunitate

Ille rex Francorum vir iustitias. Quotiescunque petitionem sacerdotum vel ancillarum Dei ad effectum perducimus, regiam consuetudinem exercemus, et nobis ad mercedem vel ad stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus. Ideoque dominis viris sanctis ac venerabilibus apostolicis in Christo patribus omnibus episcopis, vel omnibus abbatibus, seu iustitibus atque magnificis viris, ducibus, comitibus, vicariis, centenariis, vel omnibus vassis nostris, vel omnibus missis nostris discurrantibus. Cognoscatis quod iustitias abbas ille de monasterio illo in pago illo, in loco qui dicitur ill. in honorem sancti ill. constructo, una cum monachis vel Dei ancillis ad laudem Christi canendum sub religionis norma conversantibus, clementiæ regni nostri suggestionem intulit eo quod gloriosus dominus et genitor noster ill. quondam rex per suam præceptionem, sua manu roboratam, talem emunitatem ad ipsam causam Dei sancti ill. vel monasterii ill. vel ipsi abbati habuisset concessam atque indultam, ut nullus iudex publicus vel quislibet iudiciaria potestate accinctus in cortes vel villas ipsius monasterii nullum debuisset habere introitum, nec ad causas audiendas, nec ad fredam exigendam, nec fidejussores tollendos, nec mansiones aut paradas requirendas, nec ullas retributiones exactandas; quod fiscus noster exinde habere poterit, nullatenus exactetur, nec requiratur. Unde et confirmationes anteriorum regum parentum nostrorum nobis in præsentem protulit relegendas; petiitque celsitudinem nostram ut circa ipsum monasterium nostra hæc deberet auctoritas generaliter confirmare. Quod nos beneficium gratanti animo pro mercedis nostræ augmento non solum confirmantes, sed etiam novum sub emunitatis nomine concedentes, per hoc præceptum specialius decernimus atque omnino iubemus, quod in perpetuum absque ullis obstaculis et refragationibus volumus esse mansurum, ut absque introitu episcopi aut archidiaconi ad orationem aut prædicationem lucrandam nullus iudex publicus in cortes vel villas ipsius monasterii ullum debeat habere ingressum, nec ad causas audiendas, nec fredam exigendam, nec fidejussores tollendos, nec mansiones aut paradas requirendas, nec ullas retributiones exactandas; quod fiscus noster exinde habere poterit, nullatenus exactetur nec requiratur. Nisi, ut diximus, pro mercedis nostræ augmento, sicut ab antecessoribus regibus parentibus nostris, seu et domno glorioso genitore nostro ill. quondam rege, moderno tempore fuit concessum atque indultum, ita nostris oraculis plenius confirmamus, quod in perpetuum volumus esse mansurum. Et ut hæc præceptio firmior habeatur, et per tempora melius conservetur, manus nostræ signaculis subter eam decrevimus roborare, et annulo nostro subter sigillavimus.

VIII. Confirmatio de omni corpore facultatis monasterii.

Ille rex illi patricio, etc. (Marculf., l. 1, c. 31.)

PATROL. LXXXVII.

A IX. Ut causas auctorum adsumendi aliquis licentiam habeat.

Malorum necesse est, etc. (Ibid., c. 36.)

X. Inductus regis de privilegio.

Ille rex Francorum vir iustitias illi comiti, etc. (Marculf., oppend., c. 30.)

XI. Alius inductus regalis.

Karolus gratia Dei rex Francorum, etc. (Ibid., c. 45.)

XII. Item alius.

Ille rex Francorum viris iustitibus patriciis, comitibus, telonariis, vel omnibus curam publicam agentibus. Si opportuna beneficiis ad loca sanctorum ecclesiarum vel sacerdotibus præstare non desinemus, hoc nobis procul dubio in æterna beatitudine retribuere confidimus. Igitur cognoscatur magnitudo seu altitudo vestra quod nos ad petitionem apostolici viri, illius urbis antistitis, talem propter nomen Domini, ejus meritis compellentibus, beneficium præstitisse cognoscite ut ubicunque infra regnum nostrum missi sui mercare videntur, vel pro reliqua necessitate discurrunt, nullum teloneum nec quamlibet retributionem exinde ad partem fisci nostri nec ipse nec missi sui solvere non debeant. Propterea per præsentem præceptum decernimus quod perpetuo mansurum esse volumus, ut nullum teloneum in nullis civitatibus aut pagis vel ubicunque in regno nostro teloneus exigitur, nec de na ali nec de curiali evectione, nec de rotatico, nec de pontatico, nec pulveratico, nec saluatico, nec cespatico, nec de saumaris, nec de eo quod homines eorum ad dorsum portant, nec nulla retributione, quam fiscus noster exinde sperare poterat, nec vos nec iuniores aut successores vestri non requiratis nec exigatis; sed omnia et in omnibus hoc propter nomen Domini ipse pontifex vel successores sui aut memorata ecclesia sancti ill. habeant indultum, vel in luminaribus ipsius loci proficiat. Quæ vero auctoritas ut perpetuis temporibus valeat, propria eam manu infra decrevimus roborare.

XIII. Epistola donationis.

Mundi terminum ruinis crebrescentibus adpropinquare indicia certâ manifestant, etc. (Marculf., l. 11, c. 3.)

XIV. Alia donatio.

Ego ille, de misericordia Dei et pietate confusus, per hanc epistolam donationis datum donatumque in perpetuum esse volo ad basilicam sancti illius, ubi ipsius pretiosum corpus requiescit, et venerabilis vir ille Abba præses videtur, etc. (Formulæ veteres, c. 1.)

XV. Donatio de parva re ad ecclesiam.

Si aliquid de rebus nostris l. cis sanctorum, etc. (Marculf., l. 11, c. 6.)

XVI. Cessio a die præsentis ad ecclesiam.

Dum fragilitas humani generis pertimescit ultimum vite tempus, etc. (Ibid., c. 4.)

XVII. Item alia cessio.

Ego ille cogitans Dei amorem vel æternorum honorum retributionem, ideo cedo a die præsentis ad supradictam basilicam et monachos ibidem consistentes cessumque in perpetuum esse volo porciones meas in loco nuncupato ill. sitas in pago ill., qui mihi tam de alode quam de comparato vel de quolibet adtractio advenit, vel legibus advenire potest, in supra memorato loco, tam terris, domibus, ædificiis, mancipiis, libertis, accolabus, merito accolonorum, vineis, silvis, pratis, pascuis, campis, cultis, incultis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, cum omnibus adjacentiis et appetitiis vel coloniciis ad me pertinentibus, vel omni integritate, vel super-

posito, quicquid dici aut nominari potest in supra memorato pago vel loco supra nominato, vel utique de supradictis portionibus tenere visus sum, totum et ad integrum a die presente ad jam memoratum monasterium vel ad ipsos monachos ibi consistentes perpetualiter trado atque transfundo de meo jure in eorum dominationem ad possidendum, ut quicquid a die presente exinde facere voluerint, liberam ac firmissimam in omnibus habeant potestatem faciendi. Si quis vero, quod fieri non credo, in futurum, sive ego ipse, aut nullus de heredibus vel proheredibus meis, aut ulla emissa vel opposita persona, vel quislibet, qui contra hanc cessionem meam, quam ego bona voluntate fieri et adfirmare rogavi, venire, agere, aut resultare, vel quibuscunque modis repetere aut infringere conatus fuerit, nec hoc valeat vindicare quod repetit, et insuper partibus supra memorati monasterii vel monachis ibi consistentibus duplum tantum quantum ipse res eo tempore meliorate valuerint componat, et insuper socio fisco multa auri libram unam coactus exsolvat, et hæc cessio omni tempore firma permaneat, stipulatione subnexa. Actum loco illo.

XVIII. Donatio ad casam Dei.

Ille bene possidet res in seculo qui sibi de terrenis seu de caducis rebus comparat præmia sempiterna. Quapropter ego in Dei nomine ille, necnon et conjux mea, ambo pariter cogitantes de Dei timore vel æterna retributione, propterea donamus, tradimus aliquas res nostras ad monasterium quod dicitur illi, quod dedicatum esse dinoscitur in honorem sancti illius, ubi venerabilis vir ille rector præesse videtur. Donamus igitur et donatum in perpetuo esse volumus, hoc est, in pago illi, nuncupato illi, fluvio illi, mansos tantos, cum hominibus ibidem commanentibus vel aspicientibus illi. vel illi, cum domibus, ædificiis, curtiferis, cum wadris, campis, terris, tam cultis quam et incultis, silvis, pratis, pascuis, farinariis, cum inviis, perviis, aquis, aquarumque decursibus, mobilibus et immobilibus, præsidis, pecuniis, pecoribus, omne et ex omnibus, quicquid in ipso loco nostra videtur esse possessio vel dominatio, rem exquisitam, totam et ad integrum, tam de alode quam et de comparato seu de quolibet adtractu, quicquid ad nos ibidem noscitur pervenisse, de nostro jure in jus et dominationem jam dicti monasterii per hanc chartulam donationis sive per festucam atque per andelangum a die presente donamus, tradimus, atque perpetualiter in omnibus transfiramus. In ea vero ratione ut pars prædicti monasterii ab hac die hoc habeat, teneat, atque possideat, vel quicquid exinde facere voluerit, liberam ac firmissimam, Christo propitio, in omnibus habeat potestatem. Et si quis deinceps, quod futurum esse non credimus, si nosmetipsi, quod absit, aut ullus quislibet de heredibus nostris, seu ulla quolibet extranea persona contra hanc donationem venire aut eam calumniari præsumperit, si se exinde non correxerit, a luminibus sanctæ Ecclesiæ excommunicatus et sequestratus appareat, et insuper ante tribunal Christi hac de causa se judicatum iri cognoscat. Cui vero calumniæ intulerit, auri ucias tant. argenti libras tant, coactus exsolvat, et quod repetit nullo modo evincicare prævaleat; sed præsens donatio hæc nostris et nobis rogantibus honorum hominum manibus roborata, quorum nomina vel signacula subter tenentur inserta, stipulatione nostra posita, diuturno tempore maneat inconvulsa. Actum. Et reliqua.

XIX. Precaria ad casam Dei.

Domino venerabili et in Christo patri illi. episcopo de monasterio illo, quod est constructum infra muros illius civitatis juxta fluvium illi. etc. Igitur ego in Dei nomine ille. Dum non est incognitum qualiter omnem rem portionis meæ in pago illi. in loco nun-

A cupato illi. super fluvio illi. et in alio loco qui dicitur illi. id est mansos tantos, cum domibus, ædificiis, curtiferis, cum wadris, silvis, terris arabilibus, campis, pratis, pascuis, cum inviis, perviis, et mancipiis ibidem commanentibus vel aspicientibus, quantacunque in ipsis locis mea fuit possessio vel dominatio, vobis ad ipsam monasterium superius nominatum ad opus sancti illi. tradidi atque transfiravi. Sed postea mea fuit petitio, et vestra non denegavit voluntas, ut ipsam rem, dum advixero, per vestrum beneficium usufructuario mihi præstissetis ad habere. Quod ita et fecistis. Simili etiam modo expetivi a vobis aliquam rem vestram in pago illo, in loco nuncupato illi. super fluvio illo, illam videlicet rem quam quondam ille homo per vestrum beneficium tenere visus est, ut eam mihi in usum concedere dignaremini. Et pro ipso usu censivi vobis annis singulis denarios seu solidos tantos, ut ipsos ad festivitatem sancti illius, die mensis illius, exolvere facerem. Et si de ipso censu tardus aut negligens apparuerim, fidem exinde faciam, et contra ipsam casam Dei componere debeam. Et sic nobis complacuit atque convenit ut ipsas res nec vendere, nec donare, nec concambiare, nec in ullum quodlibet naufragium imponere licentiam non habeam, nisi tantum, dum advixero, usitare et meliorare faciam. Et post meum ex hac luce discessum, filius meus nomine illi. in ipsa precaria vel in ipso censu adstare debeat. At post ejus discessum ipsas res cum omni supraposito, quicquid ibidem adtractum emelioratumque repertum fuerit, vel transitus ejus ibidem dereliquerit, absque ullius contradictione vel judiciaria consignatione, revocare faciatis in vestrum dominium. Et ut hæc precaria firmiter habeatur, de quinquennio in quinquennium sit renovata, quatenus sic semper permanere valeat in effectum, stipulatione interposita. Actum. Et reliqua.

XX. Præstaria ad casam Dei.

C Ego in Dei nomine ille, abba de monasterio illo quod est constructum in honore sancti illius, dilecto amico nostro nomine illi. et uxori suæ nomine illi. Dum non est incognitum qualiter aliquas res vestras in pago illo, in loco nuncupato illo, super fluvio illo, hoc est, mansos tantos, cum domibus, ædificiis, curtiferis, cum wadris, campis, terris, pratis, pascuis, cum inviis, perviis, et mancipiis ibidem commanentibus vel aspicientibus his nominibus illi. et illi. vel quantacunque in ipso loco vestra fuit possessio vel dominatio, nobis ad jam dictum monasterium ad opus sancti illi. tradidistis atque confirmastis. Sed postea vestra fuit petitio, et nostra non denegavit voluntas, ut ipsas res, dum advixeritis, usufructuario jure præstissemus ad habere. Quod ita et fecimus. Et pro ipso usu censistis nobis singulis annis denarios tantos, ut ipsos ad festivitatem sancti illi. die mensis illi. exolvere faciatis. Et si de ipso censu tardi aut negligentes apparueritis, fidem exinde faciatis, et contra ipsam casam Dei componere debeatis. Et sic nobis complacuit atque convenit, ut ipsas res nec vendere, nec donare, nec alienare, nec concambiare, nec in ullum quodlibet naufragium ponere licentiam non habeatis; nisi tantum, dum advixeritis, usitare et meliorare faciatis; et post vestrum amborum discessum ipsas res emelioratas absque ullius contradictione vel judiciaria assignatione revocare faciatis in nostrum dominium. Et hæc præstaria de quinquennio in quinquennium sit renovata, quatenus permanere valeat in effectum, stipulatione composita, diuturno tempore inconvulsa. Actum. Et reliqua.

XXI. Donatio ad casam Dei.

Domino vere sancto ac reverendissimo monasterii illius, etc. (Marculf., append., c. 40.)

XXII. Precaria ad casam Dei.

Dominiis vere sanctis monasterii in honorem san-

etæ Mariæ et sancti Petri et sancti Pauli, principum apostolorum, constructi in pago Wastinensi, ubi illustris abbatissa ill. cuxtris præses videtur, una cum norma plurima ancillarum ibidem consistentium, ego illa femina. Dum non habetur incognitum, sed plurimis est manifestum, quod ego res proprietatis meæ in loco qui dicitur ill. per epistolam donationis ad ipsum monasterium vestrum delegavi. Propterea expetii a vobis, et vos petitionem meam non denegastis, ut ipsas res, quandiu ad vivo, sub usu beneficii vestri tenere et usare debeam, et alibi ipsas res alienare pontificium non habeam, et post meum quoque discessum cum omni re emeliorata ad ipsum monasterium absque ulla expectata traditione vos, vel rectores ipsius monasterii, in eorum faciant revocare potestatem et dominationem. Et ut in postmodum aliquod præjudicium ex hoc generare non debeam, propterea hanc precariam vobis vel ipsi monasterio vestro emittendam decrevi, ut neque ego, neque ullus de heredibus meis, quamvis per longinqua spatia, ipsas res repetere non debeamus. Quod qui fecerit, inferat vobis vel partibus ipsius monasterii suisque rectoribus auri libram unam argenti pondo duo, et præsens precaria firma permaneat. Et ut aliæ præcarie de quinquennio in quinquennium renovantur, istam vero non sit necesse renovare, sed per semetipsam omni tempore obtineat firmitatem, cum stipulatione subnexa. Actum. Et reliqua.

XXIII. Præstaria.

Dulcissimæ feminae ill. ego illa abbatissa. Dum non est incognitum qualiter tu ante hos dies rem proprietatis tuæ in pago ill. in loco qui dicitur ill. ad monasterium sanctæ Mariæ adfirmasti, unde precariam a nobis vel ab ipso monasterio petisti, propterea has litteras in te adfirmavimus, ut dum ad vivum usualiter ipsam rem tenere et dominare debeas, et alibi ipsam alienare pontificium non habeas, et si hoc conatus eris facere, ipsam rem a die præsentis perdas. Et ut has litteras firmiores obtineas, manu nostra subter adfirmavimus, cum stipulatione subnexa. Actum. Et reliqua.

XXIV. Traditoria de terra.

Notitia qualiter et quibus presentibus veniens homo aliquis advocatus sancti illius. etc. (Marculf., append., c. 45.)

XXV. Precaria de ipsa villa dum vivit.

Domino venerabili in Christo Patri domni ill. abbati de monasterio ill. vel omni congregationi monachorum in monasterio illo quod est in pago illo, in honorem sanctorum illorum constructo, ibidem Deo deservienti, ego enim ille. Dum non habetur incognitum, sed inter plures cognoscitur quod ego res meas juris ac proprietatis meæ, quæ sunt in pago illo et illis conditis vel finibus illis, villas et loca nuncupata ill. et ill. cum omni merito vel termino suo, cum omni integritate vel appendiciis, vel adjacentiis, vel suprapositis, seu servos et ancillas, accolæ, libertos, libertas, cum omni peculiari et merito eorum, ad jam dictum monasterium a die præsentis per meam epistolam confirmavi, et vos omnia supra memorata vel quantum ipsa epistola commemorat, per meam traditionem ad partem jam dicti monasterii in vestro jure vel potestate recepistis; sed dum postea mea fuit petitio vel supplicatio, et vestra præstitit bona voluntas, ut ipsas res, quandiu advixero, per vestrum præstitum beneficium tantummodo usufructuario ordine habeam vel possideam, eo videlicet modo, ut quicquam exinde minuendi aut distrahendi aut alienandi non habeam potestatem. Quod si fuerit, quod absit, aut ego ipse, aut aliquis de heredibus meis, vel quislibet qui in aliqua contrarietate aut diminutione seu alumnia oria fuerit, aut surrexerit, aut adesse conatus fuerit, in primis ipsas res amittat, et abbas

monasterii vestri eas ad integrum recipiat, insuper et alias tantas res partibus ipsius monasterii componere et adimplere faciat. Et quia consistis me annis singulis pro ipsis rebus in festo sancti ill. argentum vel quidlibet solvere faciam, si de ipso censu ad eum placitum negligens fuero, spondeo ut ipsum in duplum solvam. At dum hæc omnia supra memorata inlibata servavero, nec vos nec juniores aut successores vestri de ipsis rebus ullam diminutionem vel contrarietatem, si spatium vite Dominus mihi prolongare dignatus fuerit, facere præsumatis. Post meum quoque discessum omnes ipsas res, cum omni addita melioratione vel omnibus suprapositis, cum omnibus rebus atque corporibus, opibus atque præditiis, absque ullius iudicii aut aere meorum expectata consignatione aut traditione vos aut agentes vestri jam dicti monasterii vestri in eorum faciant revocare vel recipere dominationem vel potestatem, sicut eorum continet epistola, petulenter faciendo quod egerint.

XXVI. Sequitur præstaria.

In Dei nomine ille abba et omnis congregatio fratrum nostrorum aut monachorum in monasterio ill. Domino deservientium, in Christo filio illo. Dum tua fuit petitio vel supplicatio, et nostra decrevit voluntas, ut præstitum beneficium de rebus nostris tibi facere deberemus, quod ita et fecimus, quæ sunt in pago ill. in condita illa, in loco qui vocatur sic, quem tu aut ill. per epistolam donationis a die præsentis ad jam dictum monasterium nostrum ill. confirmavit, id est, mansum cum casa, vel alias terras, vel quantum ipsa epistola continere videtur, ut quandiu advixeris, aut ad v, aut x, aut xv, annos ipsas res usualiter habere et possidere vel excolere debeas, at nihil exinde minuendi, aut alienandi, vel detrahendi, aut in pejus vertendi non habeas potestatem, neque transferendi quicquam, quod si feceris, aut in alio contrario aut iniquo ingenio vel contrarietate aut tu ipse, aut aliquislibet homo de ipsis rebus adesse aut adstare conatus fuerit in primis ipsas res amittas vel perdas, et alias tantas vel tales partibus jam dicti monasterii componere et solvere facias. Et censuimus de annis singulis pro ipsis rebus in festo sancti ill. ceram aut argentum tant. partibus ipsius monasterii solvere facias. Et si de ipso sensu negligens fueris, ipsum duplum reddas; et hæc præstaria nostra usque ad eum placitum firma permaneat, stipulatione subnexa. Acta ibi. Et reliqua.

XXVII. Alia precaria.

Domino sancto et apostolica sede colendo domno et in Christo patri ill. ego ill. et conjux mea illa. Pluribus non est incognitum qualiter propter nomen Domini ad ecclesiam illam in honorem sancti illius villam nostram nuncupatam ill. sitam in pago ill. per epistolam cessionis visi fuimus concessisse, etiam vos ad partes suprascriptæ ecclesiæ recepisse. Sed dum postea nostra fuit petitio, et vestra benevolentia et pietas, ipsam villam, dum advivimus, aut qui parte sua ex nobis superst. s. fuerit, dum advixit, nobis ad beneficium usufructuario ordine excolendam tenere permisistis, ea scilicet ratione ut nihil exinde penitus de qualibet re alienandi aut minuendi pontificium non habeamus, sed absque ullo præjudicio suprascriptæ ecclesiæ vel vestro eam tantummodo excolere debeamus, ideo hanc precariam vobis emittimus, ut nullo unquam tempore nostra possessio, etiam si spatium vite nobis Dominus prolongaverit, nullum præjudicium aut diminutionem aliquam de ipsa villa vobis generare non debeat; nisi usu tantum, dum advivimus, habere debeamus. Et post nostrum amborum discessum, cum omni re meliorata, quicquid ibidem undique adtrahere aut meliorare poterimus, per hanc precariam, ac si semper per quinquennium renovata

fuisse, absque ullius iudicis aut heredum nostrorum expectata traditione vos et successores vestri aut agentes ecclesie in vestram eam faciatis dominationem revocare perpetualiter possidendam vel quicquid exinde facere elegeritis, sicut nostra continet epistola, ad profectum præfate ecclesie domni illius liberum habeatis arbitrium. Facta precaria ibi. Et reliqua.

XXVIII. Venditio ad monasterium.

Venerabili in Christo patri illi abbati de monasterio sancti illius, etc. (*Formula Bignoniana*, c. 19).

XXIX. Precaria de venditione.

In Christo venerabili patri et domino illi abbati, etc. (*Ibid.*, c. 20.)

XXX. Commendatio de re vendita.

In Christo venerabilis abbas ille de monasterio illo, quod est in pago illo, etc. (*Ibid.*, c. 21.)

XXXI. Præceptum de clericatu.

Si eis qui se ad onus clericatus transferre delibent, licentiam non negamus, etc. (*Marculf.*, l. 1, c. 19.)

XXXII. Carta de ducatu et patritatu vel comitatu.

Perspicue regalis in hoc perfecta conlaudatur clementia, etc. (*Ibid.*, c. 8.)

XXXIII. Tractoria in itinere pergendo.

Domini sanctis et apostolicis sedibus collocatis episcopis, abbatibus, vel abbatissis, etc. (*Marculf.*, append., c. 10.)

XXXIV. Alia tractoria.

Domini sanctis et apostolicis ac venerabilibus in Christo patribus regibus, etc. (*Formula Bignoniana*, c. 15.)

XXXV. Epistola tractoria legatariorum vel minima facienda istius instar.

Ille rex omnibus agentibus. Dum et nos in Dei nomine apostolice, etc. (*Marculf.*, l. 1, c. 11.)

XXXVI. Carta de causa suspensa.

Cognoscat magnitudo seu utilitas vestra dum et nos ad præsens apostolice viro illi, etc. (*Ibid.*, c. 25.)

XXXVII. Carta de Mundeburde regis et principis.

Rectum est ut regalis potestas illis tuitionem impertat quorum necessitas comprobatur. Igitur, etc. (*Ibid.*, c. 24.)

XXXVIII. Alio modo.

Ille rex vir inluster dominis sanctis ac venerabilibus in Christo patribus omnibus episcopis, vel omnibus abbatibus, seu et inlustris viris ducibus, comitibus, vicariis, centenariis, vel omnibus agentibus, seu omnibus missis nostris discurrentibus, vel omnibus paribus et amicis nostris, tam presentibus quam futuris, bene copiens vester. Comperiat magnitudo seu industria vestra quod veniens venerabilis vir ille, abba de monasterio sancti illius, tam se quam et ipsum monasterium cum omnibus rebus suis ad nos se plenius commendavit; et nos postea gratante animo ipsum venerabilem virum illum abbatem cum ipso monasterio vel hominibus suis et omnes causas suas amabiliter sub nostro recipimus mundeburde vel defensione. Ideoque salutantes magnitudinem seu industriam vestram, vobis omnino per has literas rogamus atque præcipimus ut nullas ex vobis jam dictum venerabilem abbatem, vel ipsum monasterium, nec homines, nec res suas, quas ad præsens habere videtur, vel inantea, Christo propitio, per bonis hominibus ibidem conlatum fuerit, nullas inquietare nec condemnare vel aliquid de rebus suis minuire omnino præsumat; sed cum Dei gratia et nostro mundeburdo vel defensione tam

A cum qui in suos homines residere cum quiete sinatis. Et si aliquæ causæ adversus ipsum abbatem vel monasterium ipsius seu homines ejus fuerint, quæ in pago absque suo iniquo dispendio recte definitæ non fuerint, eas usque ante nos omnimodis fiant suspensiones vel reservatas, et postea ante nos per legem et iustitiam finitivam accipiant sententiam. Et ut certius credatis, manu propria subter firmavimus et de anulo nostro sigillavimus. Signum domno illo rege. Ille recognovi et subscripsi. Datum die illa, anno illo, loco illo.

XXXIX. Ut leudesania promittantur regi.

Ille rex comiti illi. Dum et nos una cum consensu procedam nostrorum, etc. (*Marculf.*, l. 1, c. 40.)

XL. Sacramentum fidelitatis.

B Repromitto ego quod ab isto die inantea fidelis ero domno Karolo piissimo imperatori, filio Pippini regis et Berthana reginae, pura mente, absque fraude et malo ingenio de mea parte ad suam partem, et ad honorem regni sui, sicut per dictionem debet esse homo domino suo. Sic me adjuvet Deus et ita sanctorum patrocinia quæ in hoc loco sunt, quia diebus vite mee per meam voluntatem, in quantum mihi Deus intellectum dederit, sic attendam et consentiam.

XLI. Commutatio cum rege.

Ille rex illi regi. Nemo sibi quicquam cernitur minuire quicquid et contra recipit in augmento. Dum inter nos, etc. (*Marculf.*, l. 1, c. 50.)

XLII. Confirmatio regis de omni corpore facultatis.

Merito regalis clementia in illis collata munera vel proprietates parentum nostrorum confirmare deliberat quos cognoscit, etc. (*Ibid.*, c. 51.)

XLIII. Præceptum de leuocervo per manum regis.

C Quicquid in præsentia nostra agitur, vel per manum nostram videtur esse transvulsus, etc. (*Ibid.*, c. 15.)

XLIV. Prologi de cessionibus regalibus.

Merito largitatis nostræ munere sublevantur, etc. (*Ibid.*, c. 14.)

Item. Perspicue compendiis regalibus illud adscribitur, etc. (*Ibid.*)

XLV. Cessio adlicos.

Nihil, ut ait Apostolus, in hunc mundum intulimus, nec quicquam ex eo auferre nobiscum poterimus, etc. (*Ibid.*)

XLVI. Confirmatio ad seculares viros.

Regiam consuetudinem exercemus et fidelium nostrorum animos adhortamur, etc. (*Ibid.*, c. 17.)

XLVII. De regis amstratione.

D Rectum est ut qui nobis fidem pollicentur inlensam, nostro tueantur auxilio. Et quia illi nosse fidelis, etc. (*Ibid.*, c. 18.)

XLVIII. Præceptum donationis inter virum et uxorem.

Dum Dominus omnipotens, Creator cæli et terra, permisit, juxta quod legitur in principio, etc. (*Ibid.*, c. 12.)

XLIX. Carta donationis inter virum et uxorem, quæ gestis municipalibus sit allegata.

Quicquid inter conjugatos de propria facultate ob amorem dilectionis, etc. (*Marculf.*, l. 1, c. 7.)

L. Alia donatio.

Quandoquidem Deus voluerit inter virum et uxorem, ad pacis vinculum atque concordiam necendam, ut res eorum inter se condonare deberent, sicuti et fecerunt. Ideoque complacuit atque conve-

nit inter venerabilem virum illum et uxorem illius nomine illam, eo quod inter eos agnatio minime esse cerneretur, ut alter alteri de rebus eorum inter se condonare deberent. Quod ita et fecerunt. Dedit itaque venerabilis vir ille uxori suæ, nomine illa, de rebus suis in pago ill. in loco nuncupato ill. super fluvio ill. hoc est mansos tantos, cum domibus, ædificiis, curtiferis, cum wadris, terris, silvis, pratis, pascuis, campis, mobilibus et immobilibus, mancipiis ibidem commanentibus vel adspicientibus his nominibus ill. et ill. cum omni integritate vel soliditate, quicquid ibidem jure hereditario ad se pertinere videtur. Similiter visa est reddere uxor ill. nomine ill. præfato jugali suo nomine ill. de rebus suis in pago illo in loco nuncupato. ill. super fluvio ill., mansos tantos, cum domibus, ædificiis, curtiferis, cum wadris, terris, tam cultis quam incultis, silvis, campis, pratis, pascuis, cum inviis et perviis eorum, integra omnia et ex omnibus, quicquid ibidem sua fuit possessio vel dominatio. Similiter etiam omne præsidium vel elaborata eorum inter se pars parti visus est donare. In tali vero tenore, ut quisquis de eis pari suo in hoc seculo superstes fuerit, omnes res quas dedit et ex accepit, in suo jure et dominatione recipere debeat, habeatque tenendi, dandi, vendendi, commutandi, heredibusque suis ad possidendum relinquendi liberam in omnibus potestatem. Propterea has duas epistolas adfatas uno tenore conscriptas inter se fieri vel firmare rogaverunt, ut nullus quilibet de heredibus ac proheredibus eorum hanc congruitatem inter eos factum illo unquam tempore possit irrumperere, nisi absque ullius contradictione omni tempore firma et stabilis permaneat. Quod si aliquis de heredibus ac proheredibus eorum hanc cessionem calumniari præsumperit, dupliciter quantum eo tempore ipsæ portiuncule valuerint, et insuper ad partem fisci, auri uncias tantas, argenti libras tantas coactus exsolvat, et quod repetit nullum obtineat effectum, sed, sicut diximus, hæc epistolæ tam a nobis quam ab aliis bonorum hominum manibus roboratæ, omni tempore firmæ et stabiles permanent, stipulatione interposita. Actum. Et reliqua.

LI. Obnoxio a patre in filios facta.

Dulcissimis filiis meis illis. Omnibus non habetur incognitum, qualiter ante hos annos, etc. (*Marculf., l. II, c. 9.*)

LII. Donatio quam pater donat filio suo.

Dulcissimo atque amantissimo filio meo illi, ego ille genitor tuus. Dum et ego te dulciter enutrivit, etc. (*Formulæ Bignonianæ, c. 9.*)

LIII. Alia donatio de eadem re.

Ego in Dei nomine ille. Auctore Domini nostri Jesu Christi, ut veniam delictis meis, etc. (*Ibid., c. 11.*)

LIV. Charta cum in locum filiorum nepotes instituuntur ab avo.

Dulcissimis nepotibus meis illis, ego ille. Quicquid filiis vel nepotibus de facultate pater cognoscitur ordinasse, voluntatem ejus, etc. (*Formulæ veteres, c. 22.*)

LV. Alia de eadem re.

Ego in Dei nomine ille et conjux mea illa dilectissimis nepotibus nostris necnon et neptibus nostris illis. Constat vero, prout fragilitas humana exposcit, quæ primi parentis culpa existente mortis debitum quotidie nolens volensque persolvit, quod genitor vester nomine ille filius noster de hac luce ante nos visus est decessisse, et nos Dei omnipotentis providentia ei reservati superstes fuimus. Hæc igitur de causa complacuit nobis atque convenit ut pro ipso proprietatis jure, in quo genitor vester legitime succedere debuit si nobis in hoc seculo superstes fuisset,

A ita vos post nostrum quoque discessum æqualem partem cum avunculis vel amitis vestris filiis vel filiabus nostris ad integrum accipere debeatis. Propterea par hanc chartulam traditionis, sive per festucam atque per andelangum donamus, tradimus vobis, sicut diximus, de omni re proprietatis nostræ, quicquid ad præsens possidere visi sumus, id est tam in terris quam in silvis, campis, pratis, pascuis, vineis, mancipiis, peculiis, pecoribus omnia et ex omnibus, ut ipsam hereditatem, sicut diximus, æqualiter contra heredes nostros filios vel filias nostras, ipsam videlicet portionem quam pater vester ille hereditare voluerit accipere debeatis, ut ab hac die habeatis, teneatis, atque possideatis, et inter vos legitime dividere faciatis, vel quicquid exinde facere voluerit s, libram in omnibus habeatis potestatem. Et si quispiam contra hanc chartulam cessionis aliquam calumniam stabilire præsumperit, vel vobis ipsam portionem per fraudem abstrahere voluerit, componat vobis dupliciter, id est, quantum eo tempore ipsa portio valuerit, et insuper inferat ad partem fisci auro uncias tant, argento libras tantas. Et hoc actu exsolvat, et insuper quod repetit nullatenus evindict, sed præsens epistola hæc omni tempore firma et stabilis permaneat, stipulatione subnexa. Actum. Et reliqua.

LVI. Carta cum quis nepoti aliquid meliorare voluerit.

Dulcissimo nepoti meo illi. Quicquid pater noster quemque de filiis vel nepotibus plus habere voluerit, hoc sibi secundum legis ordinem sine consortis repetitione defendat, nec præsumat alicui contra voluntatem patris agere. Igitur ego in Dei nomine ille, dum et me jam senectus adgravat, et necessitates ut oportet procurare non valeam, etc. (*Marculf., l. II, c. 11.*)

LVII. Alia de eadem re.

C Dulcissimis nepotibus meis illis, necnon et nepibus meis illis, ego in Dei nomine ille. Licet pro servitio vel benevolentia quam circa me die nocturne exhibuistis, de rebus proprietatis meæ vobis aliquid condonare deberem, sicuti et feci. Ideoque per hanc epistolam cessionis, sive per festucam atque per andelangum dono tradeo vobis aliquam rem meam in pago illo, in loco qui dicitur ille, id est, mansos tantos, cum ædificiis suprapositis, una cum terris, silvis, campis, pratis, pascuis, communis, necnon et mancipiis ibidem commanentibus vel adspicientibus, omnia et ex omnibus, quicquid in ipso loco mea videtur esse possessio vel dominatio. In tali vero ratione ut hæc omnia superius nominata a die præsentis habeatis, teneatis, atque possideatis, vel quicquid exinde facere volueritis, liberam in omnibus habentis potestatem. Et si quis deinceps, quod fieri non posse credo, si ego ipse, quod absit, aut ullus de heredibus ac proheredibus meis hanc cessionem refragare tentaverit, si se exinde non correxerit, a collegio sanctæ Dei Ecclesiæ alienus existat, et insuper inferat vobis dupliciter, id est, quantum eo tempore ipsæ res valuerint, et quod repetere videtur, nullum obtineat effectum, sed præsens hæc epistola tam a me quam ab heredibus meis defensata omni tempore firma et stabilis permaneat. Actum. Et reliqua.

LVIII. Translatio respectualis, sive epistola qualiter extraneus in locum filiorum adoptetur.

Domino fratri illi, ego in Dei nomine ille. Dum igitur et peccatis meis facientibus procreationem filiorum minime habere videor, et me paupertas vel infirmitas corporis assidue opprimere videtur, ideo complacuit mihi atque convenit ut in locum filiorum vel filiarum te adoptare deberem, quod ita et per hanc epistolam visum sum fecisse. Donec igitur tu omnes res proprietatis meæ, quascumque de parte paterna seu de materna adquisisse videor, id est, ir

pago illo, in loco nuncupato illo, hoc est, mansos tantos cum ædificiis suprapositis, curtiferis, cum wadris, silvis, arabilibus, campis, pratis, pascuis, adjacentiis, seu et mancipiis ibidem commanentibus, cum omni suppellectili domus mee, quicquid ibidem presenti tempore possidere videor, in tuam transfirmitate dominationem. Similiter et in alio loco qui dicitur illi, in ipso jam dicto pago, id est, mansos tantos, cum ædificiis suprapositis, curtiferis, silvis, campis, pratis, pascuis, communiis, et mancipiis ibidem commanentibus vel adspicientibus, id est, quantumcumque in ipso loco mea videatur esse possessio vel dominatio, totum et ad integrum per hanc chartulam cessionis, sive per festucam atque per andelungum de meo iura in jus et dominationem tuam perpetuam transfirmitate. In ea vero ratione ut, quandiu advixerem, victum mihi, potum, et vestimenta, et calciamenta in omnibus sufficienter procurare debeas, ut exinde mihi omnibus diebus vite mee nihil deficiat; quod si hoc non feceris, ipsas res, quas tibi delegavi, ad integrum perdas. Propterea hanc epistolam tibi fieri vel firmari rogavi, ut nullo unquam tempore aliquis de heredibus meis seu proheredibus hanc convenientiam inter nos factam immutare vel refragare non possit, sicut superius continetur. Ea scilicet ratione ut, quandiu advixerem, meam necessitatem in omnibus procurare debeas in cibo et potu, in vestimentis seu calciamentis; et post meum discessum ipsas res, quas tibi tradidi, in tua dominatione permaneant, vel quicquid tibi deinceps facere volueris, liberam in omnibus habeas potestatem. Et si nullus quislibet, quod fieri dum esse non credo, si aliquis de propinquis meis, vel quolibet alia persona hoc emulare vel temerare præsumperit, inferat tibi tantum quantum ipsas res valuerint, et insuper ad partem fisci auro uncias tant. argento libras tantas c. actus exsolvat, et quod repetit nihil evindicat, sed præsens hæc epistola adoptionis omni tempore firma et stabilis permaneat, cum stipulatione subnexa. Actum. Et reliqua.

LIX. Alia de eadem re.

Ego in Dei nomine ille. Dum peccatis meis facinoribus orbatum sum filiis meis, placuit ut te illum, una cum consensu patris tui, in civitate illa cum curia publica et defensore de potestate patris naturalis descendente et in meam potestatem veniente in locum filiorum adoptarem, quod ita et feci. Ea vero ratione ut, quandiu advixerem, victum et vestitum, tam in dorso quam in lecto, seu calciamento, mihi in omnibus sufficienter impertias et procures, et omnes res meas, quasque habere videor, tam in manso, vinea, prato, peculio, seu reliqua suppellectili domus, salvo jure meo, diligenter excolas. Post obitum quoque meum, sicut a me generatus fuisses, ita in omni hereditate mea per hanc epistolam adoptionis statim sis successurus, vel quicquid de supradictis rebus meis, quantascunque moriens dereliquero, facere volueris, jure proprietario, absque repetitione heredum meorum, liberam et firmissimam in omnibus habeas potestatem. Quod si aliquis hoc temere emulare voluerit, inferat tibi tant., et quod repetit vindicare non valeat, sed præsens epistola omni tempore firma permaneat. Et reliqua.

LX. Donatio ad filios naturales.

Gesta lex et consuetudo exposcit ut quæcumque persona naturales filios habuerit, et alios plures non habuerit, si eos voluerit in sua instituire hereditate, faciendi id liberam habeat potestatem. Ideoque ego ille, etc. (*Marculf., append., c. 52.*)

LXI. Si aliquis servo suo gasindiove aliquid concedere voluerit.

Iustissimis nostris sublevantur muneribus qui nobis fideliter et instanti famulantur officio. Ego in

A Dei nomine ille fideli nostro illo, etc. (*Marculf., l. II, c. 56.*)

LXII. Charta hereditaria.

Dulcissima filia mea illa. Dum non est incognitum, sed per populum divulgatum et patefactum, quod ego ex ancilla mea nom. ill. te generavi, etc. (*Marculf., append., c. 47.*)

LXIII. Mandatum.

Dulcissimo amico meo illi, ego ille. Rogo atque injungo caritati tue ut eas ad vicem meam ad civitatem illam, etc. (*Ibid., c. 53.*)

LXIV. Hereditaria.

In nomine Domini. Anno illo Domini nostri illius regis, mense illo, gesta habita apud laudabilem virum illum defensorem, etc. (*Ibid., c. 54.*)

LXV. Rescriptum.

Magnifico amico meo illi, ego ille. Cognita justa B in conjunctione tua, ut per tuum mandatum me rogasti, etc. (*Ibid., c. 55.*)

LXVI. Charta ut filia cum fratribus in paterna succedant alore.

Dulcissima filia mea illa, ego ille. Diuturna sed impia inter nos consuetudo tenetur ut de terra paterna sorores cum fratribus portionem non habeant, etc. (*Marculf., l. II, c. 12.*)

LXVII. Pactum inter parentes de eorum hereditate.

Quicquid inter propinquos de alore parentum, non judicialia potestate coacta, etc. (*Ibid., c. 14.*)

LXVIII. Item alio modo.

Caritatis studio et dilectionis affectu inter propinquos decet ut quicquid de rebus eorum inter se dividerint, etc. (*Formul. veteres, c. 25.*)

LXIX. Item alia æqualentia, vel pactum.

Auxiliante Domino nostro Jesu Christo, placuit C atque convenit inter illum et germanum suum illum, etc. (*Marculf., append., c. 59.*)

LXX. Aliud pactum divisionis inter fratres.

Pactum divisionis inter fratres, id sunt ille et ille, heredes illius et illius quondam, qualiter inter se alodem, etc. (*Formul. Bignon., c. 18.*)

LXXI. Qualiter in uno volumine viri et uxoris testamentum condatur.

Regnante in perpetuo Domino nostro Jesu Christo, loco illo, anno illo, regnante illo rege, sub die illa, ego ille et conjux mea illa, etc. (*Marculf., l. II, c. 17.*)

LXXII. Alio modo qualiter testamentum quis faciat.

Regnante in perpetuo Domino nostro Jesu Christo, anno illo illius regis, sub die illius mensis, feria illa, indictione illa, ego ille filius illius sana mente integroque consilio, metuens casus humanæ fragilitatis, testamentum meum condidi, quod illi scribendum commisi, ut quando dies legitimus post transitum meum adveniret, recognitis sigillis, inciso lino, ut legis decrevit auctoritas, per inlitem virum illum, quem in hac pagina testamenti mei legatarium institui, gestis reipublicæ municipalibus titulis ejus persecutione ab ipsis muniatur, et in archiis basilicæ sancti illius conservetur. Et quicquid unumquemque de rebus meis propriis habere decrevi, singulariter in hoc testamentum meum inserere curavi. In reliquo vero qualescunque aut quæcumque epistolæ aut testamenta aut conscriptiones de nomine meo manu mea firmatæ ostense fuerint, et ante hoc testamentum prænotatæ, quas hinc non commemoravero, excepto de ingenuitatibus quas pro animæ mee remedio feci aut adhuc facere volo, vacuæ permanent. Et quod unicuique per hoc testamentum deditur darique jussero, id ut fiat, detur, præstetur, impleatur, te omnipotens Deus testem committo. Quapropter non ha-

betur incognitum qualia, dispensante Deo, ad loca sanctorum illorum de rebus meis propriis delegavi in perpetuum ad possidendum: dedi quoque ad basilicam illam portiones meas illi, et quod in locis denominatis habere videor, id totum et ad integrum ad basilicam superius nominatam proficiat in augmentum. Illas vero cessiones quas ad libertos meos illos ad ingenuitates eorum confirmandas fecimus, id sunt illi, et illi, quando illos pro animæ nostræ remedio ingenuos dimisimus, dum adveniunt, habeant, et post eorum decessum cum omni supraposito ad jam dictam ecclesiam sancti illius, ubi eis patrocinium et defensionem constitui, revertantur. Volumus enim ut ingenuos quos modo ant inantea fecimus, quancumque in ipsis locis manent quæ ad sanctam ecclesiam delegavimus, inspecta eorum libertate, super ipsas terras pro ingenuis commaneant, et alibi commanendi nullam habeant potestatem, sed ad ipsa loca sancta deleant spectare, et nullus de ipsis lidenonia ad meos heredes ullatenus reddat, et hoc quod aliquibus ex eis per cartas dedimus, nullatenus alibi nec vendere nec alienare habeant licentiam. Similiter donavimus donatunque in perpetuum esse volumus ad monasterium illud, ubi venerabilis abba ille præesse videtur, villas illas in pago illi, cum omnibus adjacentiis vel appendiciis eorum, quantumcumque ibidem tenere vel possidere videmur, et quolibet adtractu ad nos pervenit, aut legibus pervenire debet, totum et ad integrum cum omni superposito a die presenti in honorem sancti illius, ubi abba ille, tradimus ad possidendum, cum domibus, ædificiis, mancipiis, acrolabus, liberis, tam ibidem oriundis quam aliunde translatis vel ibidem commanentibus, vineis, silvis, campis, terris cultis et incultis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, cum exitu et regressu, omni genere pecudum, tam majore quam minore, mobilibus et immobilibus, omni re inexactis, tam auro quam argento, vel reliquis fabricaturis, tam ministeriis ecclesiæ, vel instrumentis chartarum, libris vel vestimentis ecclesiæ, vel omni præsidio quod vivens legibus possidere videor et mihi debetur, et quicquid dici vel nominari potest, totum et ad integrum ad jamdictum monasterium sancti illius præficiat in augmentum, inspecto illo strumento quod antea ad jam dictum monasterium fecimus. Præter ista omnia reservavimus in Falcidia hereditibus nostris villas illas in pago illo, in ea ratione ut facta mea in omnibus studeant conservare atque defendere. Quod si hoc facere neglexerint, quicquid eis deputavimus perdant, et de omni corpore facultatis meæ penitus reddantur extranei. Et si aliquid comparavero, aut ex parentibus meis mihi obvenierit, vel adtraxero, vel quolibet ingenio ad me pervenerit, quod in isto testamento supra non commemoravimus, post meum decessum casa sancti illius per rectores suos recipiat perpetuiter ad possidendum. Per præsens testamentum basilicam sancti illius heredem meum instituo, et quicquid unicuique deputavi, fidei tuæ committo. Quia hoc quod tibi deputavi, malo te habere quam me, te magis quam cæteros heredes ac proheredes meos. Si quis vero, quod futurum esse non credo, sive aliquis heredum ac proheredum meorum, vel quislibet opposita persona præsens testamentum meum infringere conatus fuerit vel tentare præsumperit, inprimis, usque dum ad veram emendationem proinde corrigatur, Deum et sanctos suos habeat contrarios, et a liminibus ecclesiæ efficiatur extraneus, et insuper ei quæ pulsaverit, una cum socio fisco, auri libras tant. coactus exsolvat, et nihilominus præsens pagina firma permaneat, quam manu mea propria subter firmavi, et bonorum hominum signis vel allegationibus roborandam decrevi stipulatione subnexa. Actum. Et reliqua.

LXXIII. *Gesta juxta consuetudinem Romanorum, qualiter testamenta allegentur.*

Anno illo regnante rege illo, sub die illo, in civitate

A illa, adstante viro suo laudabili defensore et omni curia publica, vir magnificus ille persecutor, etc. (*Marculf.*, l. ii, c. 37.)

Textus mandati.

Domino magnifico fratri illi, ille. Peto et supplico atque tuæ caritati injungo, ut in vicem meam civitatem illam adeas, et donationem illam quam ego partibus illius de locis nostris nuncupatis illis sitis in pago illo per meum legitimum instrumentum confirmavi, prosequi et gestis municipilibus coram curia publica et defensore facias allegari. Propterea tibi hoc mandatum conscripsimus, etc. (*Ibid.*, c. 38.)

Post recitationem mandati, vir honestus ille defensor dicit. Mandatum quidem recitatum est, sed suprascriptum testamentum, quod præ manibus habere dicis, amanuensis accipiat, et nobis præsentibus recitetur, et ut postulas gestis publicis firmetur. Qui statim accipiens, per ordinem illud recitavit. Post recitationem vero ille persecutor dicit. Quia petitiones meas laudabilitas vestra per ordinem implere dignata est, rogo ut publica monumenta suscipiat. Vir laudabilis ille defensor et curiales dixerunt. Testamentum quod recitatum est, gestis publicis inseratur, et quod ille persecutor velit et petit, gesta ei publice dentur. Ille persecutor dicit: Sufficit mihi bone defensor, si testamenti, quod recitatum est, mihi gesta, ut mos est, tradere jubeatis. Defensor et ordo curiæ dixerunt: Quia testamentum et mandatum inde conscriptum per ordinem conditum et bonorum hominum manibus roboratum atque signatum manifeste cognovimus, æquum est ut gesta ex hoc conscripta et a nobis subscripta tibi ex more tradantur, et in archiis publicis servantur, ut facilius quod superius insertum est diuturno tempore maneat inconvulsam. Edatur ordine et mandatum et totus testamenti textus, et postea defensor et curiales civium et reliqui subscribant atque signent.

LXXIV. *Epistola qualiter pupilli recipiantur.*

Lex Romana constringit ut qui tutores noluerint esse parvulorum, si forte cesserit luctuosa hereditas, in ea ipsi habeantur extranei. Propterea ego in Dei nomine ille, iudex provincie illius, etc. (*Formulæ vetes.*, c. 24.)

LXXV. *Libellus dotis.*

Dulcissima atque amantissima sponsa mea nomine illa, ego in Dei nomine ille. Igitur dum taliter parentibus nostris viriusque partis complacuit atque convenit ut ego te solido et denario secundum legem Salicam sponsare deberem, quod ita et feci, similiter complacuit nobis atque convenit ut de rebus proprietatis meæ tibi aliquid in dotis titulum condonare deberem. Quod ita et feci. Idcirco per hanc chartulam libelli dotis sive per festucam atque per andelangum dono tibi et donatum in perpetuo esse volo, id est, in pago illo, in loco nuncupato illo, super fluvio illo, hoc est, mansos tantos, cum hominibus ibidem commanentibus vel adspicientibus his nominibus illis vel illis, cum terris tam cultis quam et incultis, silvis, pratis, campis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, præsidibus, peculibus, pecoribus, vineis, fariariis, vel quicquid in ipso loco mea videtur esse possessio vel dominatio, rem inexactam totum et ad integrum, sicut superius dixi, dono, trado, atque transfirmit. Insuper etiam dono tibi in pecoribus, id est, inter boves et vaccas, inter porcos et verveces, capita tanta; in fabricaturis, id est, in auro vel argento solidos tantos. In ea vero ratione ut hæc omnia superius nominata, quandoquidem dies nuptiarum evenierit, et nos Deus conjunxerit, tu dulcissima sponsa mea nomine illa ab ipso die hoc habeas, teneas, atque possideas, vel quicquid exinde facere volueris, liberam ac firmissimam in omnibus habeas potestatem. Et si quis deinceps contra hanc chartulam libelli dotis, quod fiendum

esse non credo, venire aut eam temerare præsumpserit, si se exinde non correxerit, illum qui ab initio masculum et feminam condidit contra se ultorem sentiat, et insuper auro uncias tantas, argento libras tantas coactus exsolvat, et quod repetit nullatenus evindicare prævaleat; sed præsens hæc epistola tam a me quam ab heredibus meis defensata omni tempore firma et stabilis permaneat, stipulatione interposita.

LXXVI. Alius libellus dotis.

Quod bonum, faustum, felix, prosperumque eveniat desponsandis maritandisque ordinibus ac procreationi liberorum, etc. (*Marculf., l. II, c. 15.*)

LXXVII. Alio modo.

Quod bonum, felix, faustumque. Et reliqua. Domino itaque ego ille honestæ puellæ sponse meæ nomine illi, quam, si Christo placuerit, in conjugium desidero sociare uxorem, donatumque, etc. (*Marculf., append., c. 32.*)

LXXVIII. Alio modo.

Lex et consuetudo exposcit ut quicquid inter sponsum et sponsam de futuris nuptiis fuerit definitum vel largitum, aut ex consensu parentum vel ipsorum, si sui juris sunt, scripturarum solemnitate firmetur. Idcirco ego ille, dum multis habetur percognitum quod le illa una cum consensu parentum vel amicorum nostrorum tua spontanea voluntate sponsavi, mihi complacuit, ut aliquid de rebus meis per hunc titulum libelli dotis ante diem nuptiarum tibi confirmare deberem, Quod ita et feci. Ergo dono tibi donatumque esse volo locellum proprietatis meæ nuncupatum illum situm in pago illo, cum terris. Et reliqua. Totum et ad integrum, sicut a me præsentem tempore videtur esse possessus, et in fabrica:uris aurum tantum, argentum tantum, vestimenta. Et reliqua. Hæc omnia, sicut jam superius dictum est, per hunc titulum libelli dotis, cum dies nuptiarum advenerit, tibi sum impleturus vel traditurus, ita ut, dum advixeris, secundum legis ordinem teneas atque possideas, nostrisque qui ex nobis procreati fuerint filijs derelinquas. Si quis vero aut ego ipse, aut ullus quislibet persona fuerit qui contra hanc donationem aliquid agere vel calumniam generare præsumpserit, illud quod repetit non vindicet, et insuper cui litem intulerit solidos centum componat, et hæc donatio meis vel bonorum hominum manibus roborata, cum stipulatione subnexa, firma permaneat.

LXXIX. Constitutio dotis.

Cum constet fecunditatem humanæ proles a protoplasto Domino præcipiente crevisse, Crescite, inquit, et multiplicamini, atque ob adjutorium mulier de latere sumpta sit viri, dicente Domino, Faciamus ei adjutorium simile sibi, et idcirco relinquet homo patrem et matrem, et adheret uxori suæ, et erunt duo in carne una, et ut certius humana fragilitas possit dignoscere bonum atque a Deo constitutum esse conjugium, ipse auctor redemptionis Christus Dei Filius invitatus ad nuptias venit, ibique aquas in vinum mirabile convertit, ideoque ego in Dei nomine Gaufridus, præcedentium patrum vestigia sequens, una cum consensu viro:rum illustrium propinquorum meorum, visum est mihi legitimè copulare legitimum conjugium ad procreationem filiorum, atque in dotis titulum dare sponse meæ nomine Hsimelei, filix quondam Wtardi atque Osbrene, de:re:vi in præsentia viro:rum nobilium agere, studuique ut ejus temporibus inconvulsus permanere queat. Quod ita et feci. Ergo dono tibi donatumque secundum legem Salicam in tua dote a die præsentis jure legitimo in perpetuum esse volo, et de meo in tuum jus et dominationem trado atque transcribo, hoc est, mansum juris mei indominicatum, cum aliis quatuor mansis servilibus seu adspicientibus simul

A curtiferis, vineis arpenno:rum quatuor, silvis, viridigariis, pratis, campis cultis vel incultis, pascuis, perviis, exitibus et regressibus, et reliquis adjacentiis, mobilibus et immobilibus, cum mancipiis utriusque sexus, quorum hæc sunt nomina. Giosfredus et uxor sua donavit eam infantibus Geroldo et Adone, necnon et Poppa. Magewardus et uxor ejus Adulborgis cum filio suo nomine Burando, Isembertus, Ainbertus, Petitus, Ultegerius, Alboinus, Olfradus, Lanceri et uxor sua Sicberta, Airmannus, et conjux ejus Adalburgis, et filia eorum Ingeltrudis, Cathindes, Megewardus, Pucellita, et Albutius. Qui præscriptis mansus cum omnibus appendiciis est in pago Carnotense, in vicaria Ganegiaceense, in loco qui dicitur Sicheri villa. Hæc omnia superius comprehensa die præsentis tibi sum daturus vel traditurus, totum et inexactum, ut quicquid exinde facere volueris, liberam et firmissimam in omnibus habebas potestatem faciendi. Dono etiam tibi in præfixo pago vel in eadem vicaria, in loco qui dicitur Bonervilla, omnem medietatem, tam ex mancipiis quam ex alode, quam ibi videor habere, hoc est, mansum unum qui adspiciunt mansi serviles quatuor cum mancipiis quorum hæc sunt nomina, Calasius, Ergarius, Pascarius, Marlinus, Polita, et Amelberga, vineis arpenno:rum quatuor, pratis, silvis, aquis, aquarumve decursibus, terris cultis et incultis, exitibus et regressibus, vel quicquid ibi adspicit, omnem medietatem, tam in terris quam in mancipiis, id est, mansum unum cum mansis quatuor ibi adspicientibus, cum pratis arpenno:rum duorum, et medietatem Ecclesie Dei.

LXXX. Traditio ad sponsam.

Dum multis habetur percognitum qualiter ego ille puellam aliquam, nomine illam, una cum consensu parentum vel amicorum nostrorum legibus sponsavi et aliquid de rebus meis ei donare ante diem nuptiarum disposui, ideo placuit mihi ut de ipsis rebus misso ipsis puellæ nomine illi traditionem vel introductionem locorum secundum legem Romanam facere deberem, Quod ita et feci. Ergo trado ei et tradidisse me constat locellum proprietatis meæ nuncupatum illum, situm in pago illo, cum terris, ædificiis, ac:colabus, mancipiis, et cætera quæ sequuntur, aurum, argentum, vestimenta. Hæc omnia superius jam dicta tibi illi ad vicem sponse meæ trado, ita ut tempore nuptiarum in jam dictæ sponse meæ veniant potestatem, ita ut secundum legis ordinem teneat atque possideat. Et si contra hanc traditionem aliquis refragare voluerit, partibus ipsis puellæ sol. tant. componat, et hæc traditio firma permaneat.

LXXXI. Si quando masculus et femina in raptum consenserint, et infra quinquennium litigetur.

Notitia sub quorum præsentia ibi veniens ille ante illum vel eos qui suhter tenenter inserit, accusabat aliquem hominem nomine illum eo quod etc. (*Formul. veteres, c. 32.*)

LXXXII. Charta compositionis, si aliquis puellam invitam traserit

Dulcissimæ atque amantissimæ conjugi meæ nom. ill. ego ill. maritus tuus. Licet ergo ut ego raptu scelere absque voluntate parentum tuorum te mihi in conjugium visus sum sociasse, unde vitæ periculum incurrere potui, nisi intervenissent sacerdotes vel reliquæ plures illustres personæ, qui nos ad pacis concordiam vel unanimitate visi sunt revocasse. Qua de re convenit nobis ut de rebus proprietatis meæ tibi aliquid donationis causa condonare deberem. Quod ita et feci. Ideoque per hanc epistolam compositionis, sive per festum et andelangum, dono tibi et donatum in perpetuum esse volo, id est, aliquam portionem meam in pago illo, in loco nuncupato illo, super fluvio illo, hoc est, mansos tantos cum hominibus ibidem commanentibus vel adspicientibus utriusque sexus, cum terris arabilibus, silvis, cam

pis, pratis, cum inuis, perrus, omnia et ex omnibus, quicquid in ipso loco possidere præsentis tempore visus sum, totum et ad integrum tibi per hanc chartulam compositionis dono, trado, atque transfirmit. Similiter dono tibi in auro vel argento solidos francos tantos. In tali vero tenore ut hæc omnia superius nominata a die præsentis habeas, teneas, atque possideas, posterisque nostris ad possidendum relinquantur; vel quicquid exinde facere volueris, liberam in omnibus habeas potestatem. Et si aliquis contra hanc epistolam compositionis venire aut eam irritam facere voluerit, inferat tibi tantum et aliud tantum quantum eo tempore ipsa portiuncula valuerit. Et insuper publico fisco auri uncias tantas, argenti libras tantas coactus exsolvat, et quod repetit nullatenus evindicat; sed præsens hæc epistola compositionis omni tempore firma et stabilis permaneat, stipulatione subhexa. Actum. Et reliqua.

LXXXIII. Alia charta compositionis.

Viventibus patribus inter filios familias sine voluntate eorum matrimonium non legitime copulantur. Idcirco in Dei nomine ille, dulcissima, etc. (Marculf., l. II, c. 16; Formul., vet., c. 16.)

LXXXIV. Libellus repudi.

Certis rebus et probatis causis inter maritum et uxorem repudiandi locus patet. Idcirco dum inter filium et conjugem suam illam non caritas, etc. (Marculf., l. II, c. 50; Formul., vet., c. 19.)

LXXXV. Charta agnationis, si servus ingenuum trahat.

Ille illi femine. Illud non habetur incognitum qualiter servus meus nomine ille te absque parentum vel tua voluntate, etc. (Marculf., l. II, c. 29.)

Et si voluntaria servum accepit, dicitur.

Omnibus non habetur incognitum qualiter servum meum nomine illum voluntaria secuta es, etc. (Ibid.)

LXXXVI. Alia charta agnationis.

Omnibus non habetur incognitum qualiter te per voluntatem tuam servus juris mei nomine ille ad conjugium sociavit uxorem, etc. (Marculf., append., c. 18.)

LXXXVII. Conculcatoria quam abba facit ad hominem suum.

Ego in Dei nomine, etsi peccator, venerabilis vir ille abba de monasterio sancti illius, quod est in pago illo constructum. Dum et omnibus non est incognitum, etc. (Formul. Bignon., c. 10.)

LXXXVIII. Charta triscabina.

Ego in Dei nomine ille cogitans de Dei timore vel æterna bona retributione, propterea dilecta extranea puella nomine illa, licet te servus meus nomine ille absque voluntate parentum tuorum te ad conjugium visus fuit sociasse, unde vite periculum incurere debuit, si non quamplures extraneæ personæ vel etiam illustres viri hac de causa sæpius intervenissent, maxime vero quia tu infra noctes quadraginta secundum legem Salicam visa es reclamasse, nunc igitur complacuit nobis atque convenit ut talem chartulam triscabinam seu ingenuitatis ipsi servo nostro nomine illo fieri vel firmare rogaremus, ut pullo unquam tempore in aliquod servitium inclinari non debeas. Sed et si aliqua agnatio de ipso servo nostro ex te apparuerit, in nullum servitium nec nobis nec hereditibus ac proheredibus nostris nullatenus debeat adserviri; sed, sicut diximus, tantum quantum et agnatio tua, qui de ipso servo nostro procreati fuerint, omni tempore ingenui sint, et ingenui permaneant, tanquam si ab ingenuis parentibus fuissent procreati vel nati. Peculiare vero suum sive conlaboratum, quod præsentis tempore habere videntur, vel deinceps habere poterint, sibi habeant concessum atque indultum. Mundeburdem

A vel defensionem ubicunque egerere voverint, licentiam habeant eligendi. Sicut cives Romani, portas aperias habeant, pergantque partem quam voluerint ambulare. Et nulli heredum ac proheredum nostrorum; tu et agnatio tua, sicut diximus, ullum deinceps reddere debeatis libertinitatis obsequium; sed magis hæc epistola triscabina tam a me quam ab hereditibus meis defensata omni tempore firma et stabilis permaneat, stipulatione subhexa. Actum.

LXXXIX. Ut pro nativitate regis ingenui relaxentur.

Ille rex viro illustri illi comiti. Dum et nobis divina pietas juxta votum fidelium et procerum nostrorum, de nativitate filii nostri, etc. (Marculf., l. I, c. 39.)

XC. Epistola ingenuitatis

Ego in Dei nomine ille domesticus, acsi indignus, gloriosi domni illius regis super villas ipsius illas ex familia dominica illa. Dum generaliter ad omnes domesticos regis ordinatio processit pro nativitate domnicilli nostri, etc. (Marculf., l. II, c. 52.)

INGENUITATES DIVERSO MODO FACTÆ.

XCI. Ingenuitas a die præsentis.

Qui debitum sibi nexum relaxat servitium, præmium in futuro Dominum sibi tribuere confidat. Igitur ego in Dei nomine ille pro remedio animæ meæ vel æterna retributione, etc. (Formul. Sirm., c. 12.)

XCII. Item alio modo.

Qui debitum sibi nexum relaxat servitium, mercedem in futuro Dominum sibi retribuere confidat. Igitur ego in Dei nomine ille et conjux mea illa, etc. (Formul. vet., c. 12.)

XCIII. Item alio modo post discessum.

Dilecto suo illi aut illi. Pro respectu fidei ac servitii tui, quo mihi famularis, pro remissione peccatorum meorum, etc. (Marculf., l. II, c. 55.)

XCIV. Item alio modo ingenuitas.

Si aliquos ex servientibus nostris a iugo servitutis absolvimus, mercedem in futurum nobis ex hoc retribui confidimus. Igitur ego ille propter nomen Domini et retributionem æternam, etc. (Ibid., c. 54.)

XCV. Alio modo.

Dum omnipotens Deus nobis concedit in hoc seculo sanum corpus habere, pro salute animæ nostræ frequentius cogitare debemus, ut aliquantulum de peccatis nostris minuire mereamur. Itaque ego ille in Dei nomine, etc. (Marculf., append., c. 15.)

XCVI. Alio modo.

Qui debitum sibi nexumque servum [Al., servitium] relaxat, præmium ex hoc Dominum in æterna beatitudine retribuere confidat. Quapropter in Dei nomine ille cogitans Dei amorem vel æternam bonam retributionem, vernaculum juris mei nomine illum ab omni vinculo servitutis ad præsens absolvo, ita ut ingenuus sit et ingenuus permaneat tanquam si ab ingenuis parentibus fuisset procreatus vel natus. Peculiare vero suum quod habere videtur, vel deinceps elaborare poterit, sibi habeat concessum atque indultum. Mundeburdem vel defensionem ubicunque sibi eligere poterit, licentiam habeat eligendi. Civis Romanus portis apertis eam pergat partem quam voluerit ambulare. Et nulli heredum ac proheredum meorum ullo unquam tempore reddat libertinitatis obsequium; sed ipse et agnatio sua in posterum semper valeant permanere bene ingenui atque securi. Et si quispiam deinceps. Et reliqua.

XCVII. Alia ingenuitas.

Quoniam sanctissimi Hludovici imperatoris pietas, quam habet in animo, ea querere et indagare

non cessat quæ Dei potissimum congruant voluntati, etc. (*Marculf., append., c. 8.*)

XCVIII. Alia ingenuitas.

Secundum legem Romanam, nullatenus revocetur, itaque sub die illo, regnante domino nostro illo rege, indictione illa, vir venerabilis ille diaconus testatus est, etc. (*Ibid., c. 56.*)

XCIX. Redemptionale.

Dilectissimo mihi bene merito illi. Omnibus non habetur incognitum, sed patefactum, quod tu quotidie in bonis partibus fideliter mihi deservire non cessas, etc. (*Ibid., c. 48.*)

C. Epistola regi mittenda pro libertate servi sui impetranda.

Domino invictissimo atque glorioso regi illi: sancta Lingonensis Ecclesia præsentem perpetuamque incessanter felicitatem devotissimis exorat precibus. Ad notitiam celsitudinis vestre perferre nos ecclesiastica provocat necessitas de promotione servi vestri nomine illius ex loco juris vestri nuncupato illo, de ministerio illo, vel de beneficio illo, cuius gratia eruditus, et inter nostræ parvitatibus studia, scientia, vita, ac moribus pro modulo qualitatis quantitativè instructus, jam munus clementiæ vestræ dandum nobisque significandum ejus de libertate expectantes, ad gradus ecclesiasticos eum promovere vestræ largitatis munificencia parati sumus mox ut statutum de eo vestram canonicamve dignitatis senserimus licentiam. Deus cœli et terræ universæque conditionis ad tutelam vos semper protegat Christianam, ita ut hoc revo vestro superexaltatam in omnibus sanctæ matris Ecclesiæ sentiat causam.

CI. Libertas civium Romanorum.

Auctoritas ecclesiastica patenter admonet, insuper et majestas regia canonice religioni assensum præbet, ut quencunque sacros ad ordines ex familia propria promovere ecclesia quæque delegerit, in præsentia sacerdotum, canonicorum simul et nobilium laicorum, ejus qui subiectus est manumissio sub libertatis testamento solemniter roboretur. Idcirco ego in Dei nomine ille episcopus quandam Ecclesiæ nostræ famulum nomine illum sacris ordinibus dignum, ad altaris cornu, nobilium virorum in præsentia, civem Romanum per hoc auctoritatis testamentum statuo, ita ut ab hodierno die et tempore bene ingenuus atque ab omni servitutis vinculo securus permaneat, tanquam si ab ingenuis parentibus fuisset procreatus vel natus, eam denique pergam partem quamcunque volens canonice elegerit, habensque portas apertas, ita ut deinceps nec nobis neque successoribus nostris ullum debeat noxiæ conditionis servitium neque aliquod libertinitatis obsequium; sed omnibus diebus vitæ suæ sub certa plenissimaque ingenuitate, sicut alii cives Romani, per hunc manumissionis atque ingenuitatis titulum bene semper ingenuus atque securus existat. Suum vero peculiare quod habet, aut quod abhinc assequi potuerit, faciat inde secundum canonicam auctoritatem libere quicquid voluerit. Et ut hoc testamentum atque ingenuitatis auctoritas inviolabilem intervulsamque obtineat firmitatem, manu propria firmavi. Sacerdotes quoque et canonicos necnon et laicos nobiles præsentem similiter subter firmare rogavi.

CII. Denariæ præceptum.

Ille rex Francorum vir iustus. Quia fidelis noster nomine ille veniens ante nos vel procerum nostrorum præsentiam jactante denario secundum legem Salicam servum suum nomine illum dimisit ingenuum, etc. (*Marculf., l. 1, c. 22.*)

CIII. Ingenuitas quam potest servus ad alium servum facere.

Dominus inquit in Evangelio: *Dimittite, et dimittite.*

• Burchard., lib. II, cap. 26; Regino, lib. II, cap. 591.

A *tetur vobis.* Ideoque in Dei nomine ille, quamvis omnium servorum Dei famulus, tamen una cum permissione domini mei illius episcopi vel illius abbatis vernaculum meum nomine illum, quem ego dato pretio ab homine illo visus sum comparasse, per hanc chartulam ingenuitatis ingenuum esse censeo et liberum esse concedo, ita ut a die præsentem ingenuus sit et ingenuus permaneat tanquam si ab ingenuis parentibus fuisset procreatus vel natus. Peculiare vero suum sive conlaboratum quod habet, seu deinceps elaborare poterit, sibi habeat concessum atque indultum. Mundeburdem vero vel defensionem ubiunque infra potestatem sancti illius eligere voluerit, licentiam habeat eligendi, et nulli heredum ac proheredum meorum reddat libertinitatis obsequium; sed, sicut dixi, semper valeat permanere bene ingenuus atque securus. Et si postmodum quispiam contra hanc ingenuitatem venire aut eam calumniari præsumperit, cui litem intulerit, auro uncias tantas, argento libras tant. coactus exsolvat, et quod repetit nullum obtineat effectum, sed præsens ingenuitas omni tempore firma et stabilis permaneat, stipulatione subnexa. Actum. Et cætera.

CIV. Relatio pagensium ad regem directæ.

Suggerendum piissimo atque præcellentissimo domo illo rege et majore domus illius a servis vestris pagensibus illis quorum vel subscriptiones vel signacula subter tenentur inserta. Principalitatis vestræ circumspicienda clementia, etc. (*Marculf., l. 1, c. 34.*)

CV. Præceptum quorum ab hostibus vel alio modo fuerint instrumenta incensa.

A regali necesse est releventur clementia qui damnatam ab hostibus vel violentiam sunt passi. Igitur fidelis Deo propitio noster ille clementiæ, etc. (*Ibid., c. 33.*)

CVI. Relatum quod dicitur apennis.

C Mos nobilium Romanorum adsuervit, et ratio jure deprecatur, ut si cujuscunque domus igne cremetur, per seriem scripturarum chartulam relationis, quæ dicitur apennis, recipiat. Quomobrem cum quadam die iustis comes ille, etc. (*Marculf., append., c. 46.*)

CVII. Confirmatio civium in eo qui ab hostibus vel depraedatus vel ab igne concrematus.

Consuetudine hujus loci vel etiam legis terrenæ justitia constat esse prospectum ut quicunque ab incendiis vel hostibus seu a latronibus perpeccus est dispendium, etc. (*Formal. vet., c. 28.*)

CVIII. Alio modo.

D Suggerendum domino piissimo et præcellentissimo illi glorioso regi, nos servientes vestri pagenses illius, quod veraciter cognovimus, vobis innotescere præsumpsimus. Homo aliquis nom. ill. nobis dixit eo quod casa sua vel instrumenta sua chartarum, tam venditionis, cautionis, obnoxiationis, iudicii, cessionis, vel donationis, seu et reliqua stramenta chartarum ab igne ibidem cremasset, quod et iudex vel vicini pagenses ipsius taliter nobis dixerunt vel testimoniaverunt quod ad hoc videndum accesserant, et sic vero actum erat. Proinde quod exinde cognovimus, vobis innotuimus. Domine, nostrum est ad suggerendum, vestrum est ad ordinandum quid ipse exinde agere debeat.

CIX. Prologus de iudicio regis ubi duo causantur.

Cui Dominus regendi curam committit, cunctorum jurgia diligenti examinatione rimari oportet, ut iuxta propositiones vel responsiones aliqua inter alter utrum salubris donetur sententia, etc. (*Marculf., l. 1, c. 25.*)

CX. *Commonitorium ad episcopum.*

Domino sancto et apostolica sede colendo domino et in Christo patri illi episcopo ille rex. Deo propitio, fidelis noster ille, etc. (*Ibid.*, c. 26.)

CXI. *Indiculus ad laicum.*

Ille rex vir inluster illi. Fidelis noster ille ad praesentiam nostram veniens nobis suggestit quasi vos eum, nulla manente causa in via adsallissetis, etc. (*Ibid.*, c. 29.)

CXII. *Indiculus ad episcopum pro aliq. distringendo.*

Domino sancto et apostolico domino et patri illi episcopo ille rex veniens ille ad praesentiam nostram suggestit quasi abba vester aut clericus, etc. (*Ibid.*, c. 27.)

CXIII. *Indiculus ad comitem pro alio homine distringendo.*

Ille rex vir inluster illi comiti. Fidelis eo propitio noster ille ad praesentiam nostram veniens clementiae regni nostri suggestit quod pagensis, etc. (*Ibid.*, c. 28.)

CXIV. *De divisione ubi missus est regis.*

Dum et divisio et exaquo inter illum et illum seu consories eorum de alode illo aut de agro illo celebrari debet, etc. (*Ibid.*, c. 20.)

CXV. *De causis alterius recipiendi.*

Fidelis Domino propitio noster ille ad nostram veniens praesentiam suggestit nobis eo quod propter simplicitatem suam causas suas minime possit prosequere vel admallare, etc. (*Ibid.*, c. 21.)

CXVI. *Formula citationis.*

Quoniam imperialibus sanctionibus cautum est ut absentes, contra quos actiones exercere cupiunt, in iudicio copiam sui facere edictis citentur, idcirco ego iudex has admonitorias tibi delegeo, quatenus in iudicio praesentiam tui facias, intentionemque actoris suscipias, eique oppositiones legum atque exceptiones obicias.

CXVII. *Editio legibus comprehensa.*

Lex Romana pro utilitate humani generis exposcit ut si quando cujuscunque injusta appellatio comprobatur, sumptus quos post appellationem adversarium suum accusator compulsi sustinere, etc. (*Formul. vet.*, c. 29.)

CXVIII. *Si de homicidio accusatio processerit, secundum hanc sententiam inscriptio celebratur.*

Quicumque alium de homicidii crimine periculosa vel capitali objectione pulsaverit, etc. (*Ibid.*)

CXIX. *Relatio cum iudicio.*

Auctoritate legis praecipuum est ut in toto lit's termino requiratur per quem orta est contentio, et si alium ad rapinam faciendam adgreditur, etc. (*Ibid.*, c. 30.)

CXX. *Breve sacramenti.*

Sacramentum qualiter ingressus est ille in ecclesiam sancti illius in loco nuncupato illo sub praesentia illius iudicis vel bonorum virorum qui subter tenentur inserti, etc. (*Ibid.*, c. 31.)

CXXI. *Securitas pro homicidio facto, si se pacificaverit.*

Domino fratri illi. Dum instigante adversario, quoniam non debuisses, germanum nostrum illum visus es interfecisse, etc. (*Marculf.*, l. II, c. 18.)

CXXII. *Alia securitas.*

Non minima sed maxima vertente discordia inter illum et illum, et ille veniens ante ill. et ill. repetivit ipse ill. adversus ipsum ill. eo quod genitorem suum, etc. (*Marculf.*, append., c. 23.)

CXXIII. *Alia securitas.*

Non minima sed maxima vertente discordia inter ill. et ill. veniens in locum ill. ante bonos homines

A repetebat ipse ill. causam suam vel conjugis, etc. (*Ibid.*, c. 51.)

CXXIV. *Alia securitas.*

Dum et plerisque vel omnibus non habetur inco-
gnitum qualiter homo aliquis nomine ille hominem
illius episcopi sive abbatis nomine illum, instigante
diabolo, peccatis facientibus, malo ordine interfecit,
unde vitae periculum incurrere debuit. Sed postquam
venit isdem homicida coram ipso pontifice, vel coram
illo comite, seu quampluribus magnificis viris, quo-
rum nomina subter tenentur inserta, percunctati sunt
ab eo utrum ille hoc quandoque perpetratum habe-
ret, an non. Isdem vero homo, qui ex hoc inquire-
batur, praesens aderat, et hanc causam nullatenus
denegabat; sed magis exinde confessus fuit, scilicet
quod hominem ipsius episcopi vel illius abbatis,
unde inquirebatur, interfecisset. Hac igitur de causa
judicatum est et ab ipso comite vel ab ipsis scabinis
et pagensibus loci illius ut illum leudem, quod sunt
solidi tanti, pro suo wadio ponere deberet. Quod ita
et fecit. Postea vero necesse fuit ut ipsi homini, qui
ipam leudem ponere visus est, talem epistolam se-
curitatis per manus eorum firmatam ab ipso ponti-
fice, vel ab ipso comite, seu ab aliis illius loci pa-
gensibus accipere deberet, ut in postmodum de illo
homicidio, quod tunc componere visus est, securus
valeat residere. Et si postea aliquis exstiterit, quae-
cumque libet persona, qui ipsum hominem de hoc
remallare voluerit, ipsi fratres vel successores ipsius,
seu agentes ejus, qui hanc compositionem accipere
visi sunt, ipsum hominem contra quolibet defen-
sare debeant; et si hoc facere non potuerint, resti-
tuere debeant tantum quantum dedit. Complacuit
itaque tam ipsi pontifici, quam ipsi comiti, seu aliis
quampluribus magnificis viris ut talem securitatem
ipsi homini facerent, sicuti et fecerunt. Et si aliquis
postmodum eum de compositione remallare voluerit,
ut ipse episcopus vel successores ejus, seu agentes,
ipsum hominem de hac causa omnino defensare de-
beant, aut restituere ei debeant tantum quantum
dedit. Actum. Et caetera.

CXXV. *Alia securitas.*

Cum resedisset inluster vir ille comes in illo mallo
publico ad universorum causas audiendas vel recta
iudicia terminanda, ibique veniens, etc. (*Formul.*
Bignon., c. 8.)

CXXVI. *Securitas in eum qui per jussum regis aliquem persequitur.*

Qui regiae obtemperat jussioni, experiri malum in
posterum a quolibet non debet. Igitur cum et ille
cum reliquis paribus suis, qui eum secuti fuerunt,
faciente rebello, illum interfecit, etc. (*Marculf.*, l. I,
c. 32.)

CXXVII. *Venditio de re.*

Magnifico in Christo fratri illi emptori, ego vendi-
tor ille. Constat me tibi non imaginario jure, sed
propria vel spontanea voluntate vendidisse, et ita
vendidi, tradidisse, et ita tradidi, hoc est, aliquam
rem meam in pago illo, in loco nuncupato illo, su-
per fluvio illo, id est, mansum unum qui mihi ex
parte genitoris seu genitricis hereditario jure succes-
sit, cum omni edificio supraposito, necnon de terra
arabili ad ipsum mansum adspiciente vel pertinente
bunuarum tanta, similiter et de prato bunuarum tanta,
vel quicquid ad ipsum mansum pertinere dinoscitur,
totum et ad integrum tibi per hanc chartulam vendi-
tionis sive per festucam atque per andelungum dono,
trado, atque perpetuo in omnibus transfirmo.
Unde accipere te visus sum pretium, id est, soli-
dos valentes tantos, in quo mihi complacuit atque
convenit. Et pro ipso pretio, sicut superius dixi,
ipsum mansum tibi coram pluribus testibus tradidi
atque delegavi; in ea vero ratione ut a die praesente
hoc habens, teneas, atque possideas, vel quicquid

exinde facere volueris, liberam ac firmissimam in omnibus habere potestatem. Et si quispiam deinceps, quod futurum esse non credo, sive ego ipse, quod alsiit, aut ullus de heredibus, seu quolibet persona, contra hanc chartulam venditionis venire aut eam calumniari præsumpserit, cui litem intulerit, auro uncias tantas, argento libr. tantas coactus exsolvat, et insuper quod repetit nullum obtineat effectum, sed præsens venditio ista tam a me quam ab heredibus meis defensata omni tempore firma et stabilis permaneat, cum stipulatione subnexa. Actum.

CXXXVIII. Venditio de villa.

Domino fratri illi, ego ille. Licet empti venditque contractus sola pretii adnumeratione et rei ipsius traditione consistat, etc. (*Marculf., l. II, c. 19.*)

CXXXIX. Venditio de arca infra civitatem.

Domino sancto et apostolico Domino et patri illi episcopo. Constat me nullius coactum imperio, neque imaginario jure, etc. (*Ibid., c. 20.*)

CXXX. Venditio de terra.

Domino magifico fratri illi emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Constat me non imaginario jure, nec ullius coactum imperio, sed propriae voluntatis meae arbitrio tibi vendere, etc. (*Formul. Bignon., c. 5.*)

CXXXI. Venditio infra immunitatem Ecclesiae vel fisci.

Magnifico fratri illi, ego ille. Constat me tibi vendidisse, et ita vendidi, infra terminum terrae sancti illius in loco nuncupato illo, campum vel vineam juris mei habentem aripennes tantos, estque de uno latere et fronte terra illius, de alio vero latere et fronte terra illius. Unde accepi a te pretium quod mihi bene complacuit, valentes solidos tantos; ita ut ab hodierno die quicquid de supradicta re facere volueris, liberam habere potestatem, salvo jure ipsius sancti. Et si fuerit aut ego ipse. Et reliqua.

CXXXII. Venditio de serpo.

Domino magifico fratri illi emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Constat me non imaginario jure, nec ullo cogentis imperio, etc. (*Formul. Bignon., c. 2.*)

CXXXIII. Alia venditio de servo aut ancilla.

Domno fratri illi, ego ille. Constat me vobis vendidisse, et ita vendidi, servum juris mei aut ancillam nom. ill. non furem, non fugitivum, neque cadivum, etc. (*Marculf., l. II, c. 22.*)

CXXXIV. Qualiter homo ingenuus semetipsum vendundet.

Domino semper meo illi, ego ille. Placuit mihi ut statum ingenuitatis meae in vestrum obnoxia rem servitium. Quod ita et feci, etc. (*Formul. vet., c. 10.*)

CXXXV. Qui in servitium alterius se obnoxiat.

Domino mihi proprio illi, ille. Dum instigante adversario, fragilitate mea praevalente, in casus graves cecidi, unde mortis periculum incurrere poteram. Sed dum vestra pietate me, etc. (*Marculf., l. II, c. 23.*)

CXXXVI. Alia obnoxiatio.

Domino fratri illi. et illi. Omnibus non habetur incognitum qualiter me gravis necessitas et aetas pessima opprimerunt, ut minime habeam unde vivere vel me vestire possim. Propterea ad petitionem meam mihi non denegasti, nisi ut in summa necessitate mea argentum vel amictum valentem solidos tantos in manu mea mihi dedisti, et ego minime habeo unde ipsos solidos tuos tibi reddere queam. Propterea obnoxiationem de capite ingenuitatis meae in te fieri et affirmare rogavi, ut quicquid de mancipio tuo originali facis, tam vendendo, commutando,

A disciplinam imponendo, ita et de me ab hodierno die liberam et firmissimam in omnibus potestatem faciendi habeam. Si quis vero, quod nec fieri credo. Et reliqua.

CXXXVII. Alia obnoxiatio.

Domino meo semper, ego ille. Non est incognitum qualiter instigante parte adversa mihi contigit quod ego caballum ab homine aliquo, etc. (*Marculf., append., c. 58.*)

CXXXVIII. Epistola collectionis.

Nos quoque in Dei nomine matricularii sancti illius, dum matutinis horis ad ostia ipsius ecclesiae observanda conv-nissemus, ibi infantulum sanguinolentum, etc. (*Formul. vet., c. 11.*)

CXXXIX. Concambium de villa.

Inter quos caritas inlibata permanserit, pars parti beneficia opportuna praestat. Ideo placuit atque convenit inter venerabilem virum illum ex permissu apostolico viro illo, etc. (*Marculf., l. II, c. 25.*)

CXL. Commutatio de terra.

Inter quos caritas inlibata permanserit, pars pari suo opportuna et congrua beneficia non denegabit. Idemque, auxiliante Domino nostro, placuit atque convenit inter illum et illum, etc. (*Marculf., append., c. 17.*)

CXLI. Concambiatūra inter duos abbates.

Placuit, auxiliante Domino, atque convenit inter venerabilem virum illum abbatem de monasterio illo vel congregationem monasterii sui, necnon, etc. (*Formul. Bignon., c. 14.*)

CXLII. Cautiones diverso modo facit.

Domino mihi propitio illi. Dum ad meam petitionem, necessitatem meam supplendo, vestra bonitas habuit ut solidos tantos de rebus vestris mihi praereturis, ideo per hoc vinculum cautionis spondeo, etc. (*Marculf., l. II, c. 25.*)

CXLIII. Item alia.

Domino suo illi. Constat me a vobis accepisse, et accepi, debere et debeo, hoc est, solidos tantos. Pro quibus solidis spondeo me, quandiu post me ipsos retinero, annis singulis per singulos solidos singulos triantes, etc. (*Ibid., c. 26.*)

CXLIV. Item alia.

Domino fratri illi, ego ille. Quatenus necessitatem meam supplendo solidos vestros numero tantos mihi ad beneficium praestitisti, ideo juxta quod, etc. (*Ibid., c. 27.*)

CXLV. Item alia.

Domino fratri illi. Ad petitionem meam mihi non denegasti, nisi ut in summa necessitate mea argentum vel amictum valentem solidos tantos in manu mea ad praestitum beneficium mihi praestitisti, etc. (*Marculf., append., c. 15.*)

CXLVI. Alia.

Magnifico fratri illi, ego ille. Ad meam petitionem vestra decrevit voluntas ut mihi beneficium de rebus vestris illis in annos tantos facere juberetis, etc. (*Formul. vet., c. 13.*)

CXLVII. Cautio de vinea.

Domino fratri illi, ego ille. Ad petitionem meam mihi non denegasti, nisi ut in summa necessitate mea argentum et amictum valentem solidos tantos in manu mea ad praestitum beneficium mihi dedisti. Propterea oppignoro, etc. (*Marculf., append., c. 50.*)

CXLVIII. Evacuatoria.

Domino fratri illi. Omnibus non habetur incognitum qualiter autem hos annos solidos nostros numero tantos ad beneficium accepisti, etc. (*Formul. vet., c. 45.*)

CXLIX. *Alia evacuatoria.*

Fratri illi. Omnibus non habetur incognitum quod ego ad petitionem tuam solidos tantos ad præstitum beneficium in manu tua tibi præstiti, etc. (*Marculf., append., c. 36.*)

CL. *Si aliquis rem alterius, quam excolit, ad proprietatem sacræ vult, sed non potest, et postea eam præcariaverit.*

Domino industri illi et mihi propitio Domino illi. Cum per malorum hominum consilium, quod non debueram, de terra vestra in loco nuncupato illo, quam excolere videor, avellere amavi et ipsam terram ad proprietatem sacræ, et non potui, quod nec ratio præstitit, et vos vel agentes vestri eam ad partem vestram revocastis, vel nos exinde ejecistis, sed postea ad petitionem bonorum hominum nobis eam ad excolendum reddidistis, propterea hanc precariam dominationi vestræ emitimus, ut quandiu vobis placuerit ut eam teneamus, absque ullo vestro præiudicio, quicquid reliqui accolani vestri faciunt, nos reddere spondemus. Quod si non fecerimus, et in hoc negligentes, tardi, aut contumaces fuerimus, publice per hanc precariam, ac si semper per quinquennium rehovata fuisset, condemnati, ut lex præstitit tardis et negligentibus, de ipsa terra nos pontificum habeatis ejiciendi. Facta precaria ibi sub die illo, anno illo, illo rege.

CLII. *Cessio.*

Latorum legum auctoritas et principum decreta sanxerunt ut unusquisque, dum manet in corpore, de propria quam possidet facultate si quid alteri concesserit, voluntatem suam gestibus aut testibus aut scriptura profiteatur, ut perennibus temporibus inviolata permaneat. Igitur ego in Dei nomine ille tibi fidei nostro cedo a die præsen.e, etc. (*Formul. vet., c. 4.*)

CLII. *Translatio cuiusque tradere voluerit.*

Latores legum sanxerunt ut qui de jure proprio aliquid tradere voluerit, hoc coram pluribus testibus per scripturarum firmiter seriem faciat obligari, ut in ævum inconvolsum valeat permanere. Ideo ego in Dei nomine ille venerabili viro illi, dono siquidem tibi per hanc chartulam traditionis, sive per festum atque per andelangum, aliquam rem meam in pago illo, in loco nuncupato illo, super fluvium illum, id est, mansos tantos, cum hominibus eidem commanentibus vel adspicientibus, cum terris arabilibus, silvis, campis, pratis, pascuis, vel quicquid in ipso loco nostra videtur esse possessio vel dominatio, in ea vero ratione ut ab hac die hoc habeas, teneas, atque possideas, vel quicquid exinde facere volueris, liberam in omnibus habeas potestatem. Et si quis deinceps, quod futurum esse non credo, si ego ipse, quod absit, aut ullus quislibet de heredibus meis, seu quælibet extranea persona, contra hanc traditionem a me sponte factam aliquam calumniam generare præsumpserit, exsolvere faciat dupliciter quantum eo tempore ipsa res valere dignoscitur, et quod repetit nullo modo evindicare prævaleat, sed magis præsens hæc chartula, tam a me quam ab aliis bonis hominibus roborata, omni tempore firma permaneat, cum stipulatione interposita. Actum.

CLIII. *Traditoria de terra*

Veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in loco qui dicitur ille, ante bonos homines qui subter firmaverunt, terram illam, id est, etc. (*Marculf., append., c. 19.*)

CLIV. *Alia traditoria de venditione.*

Notitia qualiter et quibus præsentibus veniens homo aliquis nomine ille missus illustri viri illius super fluvio illo, in loco qui dicitur ille, illum mansum, etc. (*Ibid., c. 20.*)

A

CLV. *Alia traditoria.*

Notitia loco traditionis, qualiter vel quibus præsentibus ante eos qui subter firmaverunt, ibique veniens homo aliquis nomine ille illas res vel villas illas, quas ipse ante hos dies per suam epistolam donationis ad monasterium illud in honorem sanctorum illorum constructum, ubi dominus ille abba præesse videtur, a die præsen.te ad integrum concessit et confirmavit (jam nomina ill.) per portas et per ostia, et dictam donationem ad missum de supradicto monasterio vel dicti abbatis nomine illum visus fuit per omnia et in omnibus, quantum illa epistola commemorat et insertum est, consignavit, tradidit, et vestivit, et per duripulum et festucam sibi foras exitum alienum vel spoliatum in omnibus esse dixit, et omnia viripvit, his præsentibus. Actum fuit ibi. Et reliqua.

CLVI. *Alia traditoria.*

Notitia traditionalis, vel quibus præsentibus venit homo aliquis nomine ille ad illam mansum, quem ante hos dies per chartulam venditionis ad Alium suum adfirmavit per ostium et anatolia, per verbum et vitem et visus tradiisse vel consignasse, et exitum in se fecit, his præsentibus. Et reliqua.

CLVII. *Carta audientialis.*

Cum in nostra vel procerum nostrorum præsentia homo nomine ille hominem aliquem nomine illum interpellasset, dum diceret quod servo suo nomine illo una cum rebus suis, etc. (*Marculf., l. 1, c. 38.*)

CLVIII. *Judicium evidentialis, sive charta jectiva.*

Veniens ille in nostram vel procerum nostrorum præsentiam, suggestit quod homo nomine ille pagensis vester eum in villa, nulla manente causa, adsalisset, etc. (*Ibid., c. 37.*)

CLIX. *Indiculus regalis de jactis.*

Ille rex Francorum vir industri. Cum nos in Dei nomine in palatio nostro ad universorum causas audiendum vel recta judicia terminandum, etc. (*Marculf., append., c. 38.*)

CLX. *Notitia de homine mortuo.*

Notitia qualiter et quibus præsentibus veniens homo aliquis nom. ill. in pago illo, in loco qui dicitur ille, in mallo publico, ante ipsum comitem, etc. (*Ibid., c. 29.*)

CLXI. *Notitia de servo.*

Notitia qualiter et quibus præsentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in loco qui dicitur ille, seu in mercato, etc. (*Ibid., c. 21.*)

CLXII. *Notitia de servo quem colonus comparat.*

Notitia qualiter vel quibus præsentibus veniens magnificus vir ille die illo in illa civitate in mallo publico ante illustrem virum illum comitem, etc. (*Formul. vet., c. 6.*)

D

CLXIII. *Notitia de colonio*

Notitia qualiter et quibus præsentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo in mallo publico ante virum ill. comitem vel reliquos, etc. (*Marculf., append., c. 32.*)

CLXIV. *Notitia de colono evindicato.*

Veniens homo aliquis nom. ill. advocatus ill. de monasterio sancti illius vel illius abbatis de ipso monasterio die illo in mallo publico ante illustrem illum virum illum comitem, etc. (*Ibid., c. 5.*)

CLXV. *Alia notitia de colono evindicato.*

Notitia qualiter vel quibus præsentibus veniens homo aliquis nomine ille advocatus sancti illius de monasterio illo et illius abbatis in civitate illa in mallo publico ante illustrem virum illum comitem, etc. (*Ibid., c. 1.*)

CLXVI. *Sacramentale.*

Veniens advocatus sancti illius de monasterio illo, seu et illius abbatis de prædicto monasterio illo, in mallo publico ante inlustrem virum illum comitem, etc. (*Ibid.*, c. 2.)

CLXVII. *Judicium evindicationis de colono.*

Cum resedissent venerabilis ille abba et inlustre vir ille in villa illa in pago illo, ubi ille comes esse videtur, per iussionem domini et gloriosi illius regis, etc. (*Ibid.*, c. 4.)

CLXVIII. *Aliud judicium evindicati.*

Ille rex vir inlustris. Veniens ante nos homo nomine ille tibi in palatio nostro placitum suum legibus custodivit, quod habebat apud hominem aliquem nomen illum, quem per suam festucam ante nos visus fuit adrahmis. Sed nuncupatus ille ad placitum suum non venit, nec ipsum sacramentum juravit, neque juratores sui, nec ullus fuit testator qui sunia nuntiasset. Proinde nos taliter una cum fidelibus nostris, id est, illis et reliquis quam pluribus, visi fuimus iudicasse ut dum ipse ille tale sacramentum habuit adfirmatum, et ipsum nullatenus juravit, nec ipse nec juratores sui, sed exinde se jectivum in omne dimisit, propterea jubemus ut dum hanc causam sic actam vel perpetratam esse cognovimus, ut ipse ille ipsas res in loco illo contra superius nuncupatum illum omni tempore habeat evindicatas atque ejudicatas, et sit inter ipsas postmodum ex hoc omnique tempore sublata causatio. Datum quod fecit mensis illi dies tantus.

CLXIX. *Judicium seu notitia.*

Dum resideret comes ille in mallo suo publico ad universorum causas audiendas vel recta iudicia definienda, ibique veniens advocatus illius episcopi aliquem hominem nomine illum interpellabat, dum diceret eo quod de capite suo legibus esset servus ipsius Ecclesie vel ipsius episcopi, et propter hoc de ipso servitio negligens atque jectivus adesse videretur quod genitor suus vel genitrix sua aut avus suus aut avia sua fecerunt. Sed ipse vir præfatus in præsentem adstabat, et hanc causam in omnibus denegabat, quod nec ipsi episcopo nec ipsi ecclesie Dei secundum legem nullum servitium agere deberet, eo quod de parte paterna aut de materna secundum legem ingenuus esse videretur. Sed ipsi scabini, qui tum ibidem aderant, ei visi fuerunt iudicasse ut supra noctes quadraginta cum duodecim Francis, sex de parte paterna, et sex de materna, in Ecclesia illa jurare debuisset quod de parte paterna aut de materna secundum legem Salicam ingenuus esse videretur. Ipsi vero noctibus expletis, venientes utique ad ecclesiam illam, visus est ipse homo esse jectivus, eo quod non potuit ipsum sacramentum experire sicut ei fuit iudicatum.

CLXX. *Notitia de terra evindicata.*

Notitia qualiter vel quibus præsentibus veniens venerabilis vir ille abba de monasterio illo, die illo, in loco illo, ante illustres viros magnificos, etc. (*Marculf.*, *append.*, c. 7.)

CLXXI. *Indiculus si quis in præsentia regis auctor fuerit.*

Ille rex illi comiti. Veniens ille aut missus ipsius in persona sua ibi in palatio nostro, elementie regni nostri suggestit quod homo aliquis nomine ille villam tuam illam in pago illo, quicquid ibidem visus fuit tenuisse, per venditionis titulum accepta pecunia sua eidem visus est distraxisse, et ea ad præsens possidere videtur. Sed dum et ipse ille ad præsens adstabat, interrogatum est ei a nobis vel a proceribus nostris si ipsam venditionem, quam ipse ille de iurascripta re in præsentem proferebat, de nomine ejus fecisset, aut memoratam rem vendidisset, aut auctor eidem esse voluisset. Sed taliter in nostra

A præsentia memoratus ille professus est, quod et ipsam venditionem fecerat, et pretium de suprascripta re, quod ipsa venditio continebat, acceperat, et auctor eidem ex hoc et ad præsens et inantea, si ei necessitas contigisset, et erat et esse volebat. Ideo dum taliter coram nobis professus est, per præsens jubemus ac decernimus præceptum ut memoratus ille ipsam villam in jam dicto loco in integritate, et quicquid per ipsam venditionem accepisset, absque contrarietate vel repetitione illius aut heredum suorum quieto ordine debeat possidere, vel quicquid exinde facere ipse aut heredes sui decreverint, libero potestatur arbitrio.

CLXXII. *Notitia de cruce evindicata.*

Dum et omnibus non est incognitum qualiter veniens homo aliquis nomine ille ante vicarium inlustris viri illius comitis, etc. (*Formul. Bignon.*, c. 12.)

CLXXIII. *Notitia sacramentalis.*

Notitia qualiter et quibus præsentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo in basilica sancti illius, ubi plurima sacramenta percurrere videntur, ante virum magnificum illum, etc. (*Marculf.*, *append.*, c. 33.)

CLXXIV. *Notitia de herbis maleficis.*

Notitia qualiter et quibus præsentibus veniens femina aliqua nomine illa in pago illo in mallo publico, in basilica sancti illius, ante illos et illos et alios quamplures bonos homines, etc. (*Ibid.*, c. 34.)

CLXXV. *Cautio de clavis.*

Dum et pluribus hominibus est patefactum qualiter in Dei nomine ille veniens in placitum ante quamplures bonos homines adversus hominem illum illum repetebat ei dum diceret, etc. (*Formul. Bignon.*, c. 43.)

CLXXVI. *Indiculus regalis.*

C Ille rex Francorum vir inlustris magnifico comiti illi. Cognoscas quia iste præsens, missa petitione, nobis suggestit quod homo aliquis nomine ille res suas in vestro ministerio, etc. (*Marculf.*, *append.*, c. 30.)

CLXXVII. *Item alius indiculus.*

Dominiis sanctis in Christo Patribus omnibus episcopis, seu et venerabilibus omnibus abbatibus, atque inlustris viris, seu et viris magnificis domesticis, vicariis, centenariis, etiam paribus et amicis nostris, seu et missis nostris discurrentibus, ille rex Francorum vir inlustris. Cognoscatis quod iste præsens ille ad nos venit, et nostram commendationem expetivit habere, et nos ipsum gratanti animo recepimus vel retinemus. Propterea omnino vos rogamus atque jubemus ut neque vos, neque juniores, neque successores vestri ipsum vel homines suos, qui ad ipsum legitime spectare videntur, inquietare, nec condemnare, nec de rebus suis in ullo abstrahere, nec dismanire præsumatis, nec facere præcipiatis. Et si talis causa adversus eum surrexerit aut orta fuerit (... et ibidem adimpletis vos absque eorum in quo dispendio minime delinita fuerit, quod ante nos separare vel re-ervatas...) et talis causa ante nos finitivam accipiat sententiam. Et ut certius credatis, manu nostra subter firmavimus, et de anulo nostro sigillavimus.

CLXXVIII. *Mandatum.*

Domino fratri illi. Precor et supplico dominationi vestræ, dum et causam pro alode (aut qualemcumque) cum homine nomine illo in palatio aut ubilibet habere videor, etc. (*Marculf.*, l. II, c. 31.)

CLXXIX. *Alio modo.*

Magnifico fratri illi, ego ille filius illius. Rogo, supplico, atque tuæ caritati injungo ut ad vicem

meam civitatem illam adeas, et donationem illam, etc. A tibi trado, ut quicquid exinde egeris gesserisve, apud me in omnibus et ex omnibus ratum et aptum atque transactum definitumque esse cognoscas. Et, quod nec fieri credo, si ego ipse aut aliquis. Et reliqua.

(Formul. vet., c. 2.)

CLXXX. Mandatum qualiter maritus negotium uxoris prosequatur.

Dum et humana prodit utilitas, et lex Romana exposcit, ut quicumque uxoris suae negotium fuerit prosecutus, quamvis maritus sit, nihil aliud agat, etc. (Formul. vet., c. 20.)

CLXXXI. Aliud mandatum.

Domino magnifico fratri illi, ego ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter me senectus adgravat, et infirmitas domat, ut causas meas minime valeam prosequi vel admallare. Propterea precor et supplico caritati tuae; etc. (Marculf., append., c. 25.)

CLXXXII. Aliud mandatum.

Legibus institutum est et consuetudine per tempora conservatum ut quicumque advocatum instruere veli, mandato legaliter dato atque sollemniter confirmato eum instruere debeat, etc. (Ibid., c. 9.)

CLXXXIII. Aliud mandatum.

Magnifico fratri illi, ego ille. Omnibus non habetur incognitum quam me gravis aegritudo domet, ut elemosynam meam minime valeam procurare. Propterea rogo caritatem tuam ut propter Deum de rebus meis in vice mea elemosynam facere vel dispensare debeat. Pro hoc trado tibi a die praesente omnes res meas in pago illo, in loco cujus vocabulum est ille, id est, terris, mansis, domibus, aedificiis, quantumcumque visus sum tenere, totum et ad integrum, quicquid dici potest nominari potest, tam de alode, aut de comparato, vel de quolibet adtractu, in quibuscumque pagis aut territoriis visus sum habere, totum et ad integrum, rem inexactam, per meos vadros aut audealangos, per hoc mandatum ad meam elemosynam faciendam in pauperes vel sacerdotes

* Hanc formulam de modo consueudarum epistolarum formatarum tribuit Attico episcopo Philippus Labbeus, tomo VIII Concil., pag. 1892. Illam correximus ad Editionem Labbei.

^b In Sirmondo quae includuntur intra parentheses,

CLXXXIV. * De formatis [epistolis].

Græca elementa litterarum numeros exprimere nullus qui tenuit Græci sermonis notitiam habet ignorat (Sirmond., Conc. Gall., tom. II, p. 663, 664). Ne igitur in faciendis epistolis canonicis, quas mos Latinus formatas vocat, aliqua fraus falsitudinis temere præsumeretur, hoc a Patribus cccxviii Nicææ congregatis saluberrime inventum est et constitutum, ut formatae epistolae hanc calculationis seu supputationis habeant rationem; id est, ut adsumantur in supputationem prima Græca elementa Patris et Filii et Spiritus sancti, hoc est, Π. Τ. Α. quæ elementa octogenarium quadragesimum et primum significant numerum. Petri quoque apostoli prima littera, id est, Π, qui numerus octoginti significat; ejus qui scribit epistolam, prima littera; cui scribitur, secunda littera; accipientis, tertia littera; civitatis quoque de qua scribitur, quarta; Indictionis quoque, id est, temporis qui fuerit numerus adfirmatur. Atque ita his omnibus litteris Græcis, quæ, ut diximus, numeros exprimunt, in unum ductis, quæcumque collecta fuerit summa, epistola teneat, hanc qui suscipit, omni cautela requirat expresse. Addat præterea separatim in epistola etiam nonagenarium et nonum numerum, (b qui secundum Græca elementa significatur.

Litteræ commendatiivæ.

Sancto et Deo amabili Magnoni (Sirmond., Conc. Gall., t. II, p. 663), dono Dei archiepiscopo ex Senonica urbe. Ego enim in Dei nomine Ebroinus, dono Dei archiepiscopo ex Biturige urbe, etc. (Marculf., append., c. 12).

C sic leguntur: «... qui, secundum Græca elementa, significat AMHN.» Videnda est Nota Sirmondi in numeros qui in formatis observantur (Concil. Gall., tom. II, p. 661.)

FORMULÆ ANDEGAVENSES.

MONITUM.

Has formulas ex antiquissimo Codice Weingartensis in Suevia monasterii edidit Mabillonius tomo IV veterum Analectorum. Illas reperit sub hoc titulo: *In Christi nomine incipiunt Dictati*. Has tamen formulas Andegavenses appellat, propterea quod ex Actis illius provinciae expressæ sint ab eo qui eas in communes formulas, detractis nominibus propriis, redegit, retinendo passim nomen Andecavis civitatis. In fine formularum hæc exstabat clausula: *A principio mundi usque ad passionem Christi v milia cccxviii anni fuerunt. Abinde peractis regnum Clodovei, Chlothario, Theodorico, et Childerico, a mundi initio anni sunt v milia dcccclxxx, in anno tertio Theodorico regis*. His verbis tempus scripti Codicis aut ejus exemplaris, nempe annum tertium Theoderici Tertii, filii Clodovei Junioris, designari putabat Mabillonius; atque ideo, cum in iisdem formulis Childerici regis nomen non semel occurrat, eas non ad Childbertum Tertium revocandas esse, ut pote quæ ante ejus regnum exaratae sint; nec ad

Childbertum Secundum referendas, quippe cujus nulla apud Andecavos fuerit auctoritas; sed eas Childerici Primi temporis et principatus esse assignandas conjiciebat. Verum hanc sententiam mutavit in Supplemento Librorum de Re diplomatica, in quo has formulas revocandas curavit. Ibi enim Codicem Weingartensem anno tertio Theoderici IV exaratum putat, nomenque Childerici regis in formulis non semel expressum, vel de Childberto Primo, vel saltem de Childberto Tertio intelligi posse. Omnes Codicis naves, quos sanare facile erat, retinuit Mabillonius, doctorum virorum exemplum secutus, imo veterum instrumentorum scripturæ rationem, ut constat ex libro I et VI de Re diplomatica. Abstinent a fusiore notis, quoniam loca, si qua sunt difficiliora, satis explicant eruditæ Bignonii notæ in Marculfum. Ille collectio continet formulas LIX, in quibus lex Romana, consuetudo pagi, et principalis seu regalis potestas, sæpe memorantur.

INCIPIUNT DICTATI, SEU FORMULÆ ANDEGAVENSES.

I. Formula solemnis de dote.

Hic est testamentum quarto regnum domni nostri Childheberto Reges, quod fecit missus ille Chestantus. Cum juxta consuetudinem Andecavis civitate, curia publica resederet in foro, ibique vir magnificus illi prosecutor dixit: Rogo te, vir laudabilis illi defensor, illi curator, illi magister militum, vel reliquum curia publica, utique oblicis patere jobeatis, quia habeo quid apud acta prosequere [prosequi] debiam. Defensor principalis simul et omnis curia publica dixerunt: Patent tibi cotecis [codices] puplici; prosequere quæ optas. Obedere illa per mandato suo pagina mihi injunxit, ut prosecutor existere deberit, qualiter mandatum, quam in dulcissimo jocali [jocali] meo illo fici [feci] pro omnis causationis suas, tam in paco [pago] quam et in palacio, seu in qualibet loca, accidere faciat illa porciones meas, quem ex alote parentum meorum ei legibus obvenit vel obvenire debuit, aut justissime ei est reddebitum. E contra parentis suis vel contra cuiuslibet hominem accidere vel admallare seu et licitare facias inspecto illo mandato, quem in dulcissimo jocali meo illo fici, gestis municipalibus adlegare debeam. Curia vero dixerunt: Mandato, quem tibi habere dicis, accipiat vir venerabilis illi diaconus et amanuensis. Illi prosecutor dixit: Rogo domno meis omnibus puplicis, ut sicut mandatum istum legebus cognovistis esse factum, ut dotem quem præ manibus tenio, vobis præsentibus in foro puplico jobeatis recitari. Curia vero dixerunt: Dotem quem te dicis præ manibus tenere, illi diaconus et amanuensis Andecavis civitate nobis præsentibus accipiat relegendum. Quo accepto dixit:

Incipit mandatus.

Domno mihi jocali meo illo. Rogo adque supplico dulcissima gratia vestra, ut ad vicem meam omnis causationis nostris, tam in paco quam et in palacio, seu in qualibet loca accidere faciatis; et illas porciones nostras, quem ex alote parentum meorum mihi legibus obvenisse vel obvenire debuit, aut justissime nobis est reddebitum, hæc contra parentis meus vel contra cuiuslibet hominem accidere vel admallare seu adlicicare faciatis. Et quicquid exinde ad vicem nostram egeris, feceris, gesserisve, etenim me habiturum esse cognoscas rectum. Juratum mandatum Andecavis civitate, curia publica.

Incipit cessio.

Dulcissima et cum integro amore diligenda sponsa mea, filia illius, nomen illa, ego illi. Et quia, propitio Domino, juxta consuetudinem una cum voluntate parentum tuorum sponsavi, proinde cido tibi de rem paupertatis meæ, tam pro sponsalitia, quam pro largitate tuæ, hoc est ca-a cum curte circumcincta, mobile et immobile, silvas, pratus, pascuas, aquas aquarumve decursibus, junctis et subjunctis, et in omnia superius nominata, in dulcissima sponsa mea, ad die filicissimo nuptiarum tibi per hanc cessione dilecto adque transfundo, ut in tuæ jure hoc recepere debeas. Cido tibi bracie valente solidus tantus, toncones tantas, lectario ad lecto vestito valentes solidus tantus, in aureas aureas valente solidus tantus, annulus valentes solidus tantus. Cido tibi cabalus cum sambuca et omnia stratura sua, boves tantus, vaccas cum sequentes tantus, ovis tantus, solidis tantus. Hæc om-

* Vide Marculfum, lib. II, cap. 28, supra.

nia subscripta rem in tuæ jura et domenacione hoc recipere debias, vel posteris tuis, si inter nus procreati fuerunt, derelinquentis, salvo jure suo ei illius, cujus terræ esse videtur. Et si fuerit ullo unquam tempore, qui contra hanc cessione ista; quem ego in te bona voluntate conscribere rogavi, aut ego ipsi, aut ullus de heredibus meis vel propinquis meis, aut qualibet homo vel extranea aut emissa persona venire voluerit aut agere, vel repetire præsumperit, ante lite ingressus duplet tibi tantum; et alio tantum, quantum cessio ista continet, aut eo tempore meliorata valuerit; et repetitione sua non obtineat effectum: et hæc cessio ista atque voluntas nostra omni tempore firma permaneat.

Post hæc curia ait: Se adhuc aliquid abis ex hæc causa aut agere debias, dic tu in præsentem. Illi prosecutor dixit: Gratias agemus magnitudine vestra, quod dotem sua scripta quem prosequo, gestis municipalibus, ut habuit caretas vestra, allegasse... fecissio vobis ex more conscripse...

II. Hic est venditio, qui se ipsum vendit.

Domno mihi illo, necnon et conjux sua illa, ego illi. Quia conjunxerunt mihi negligentias, quod res vestras furavi, et in aliter transagere non possum, n' si ut integrum statum meum in vestrum debiam implere servitium; ergo constat me nullo cogente imperium, set plenissima voluntate mea: et si de hæc causa reprobis apparuerit, pro ipsa negligentia integrum statum meum in vestrum servitium obligare debiam, ac cedere [F., accipere] a vobis pretium in quod mihi complacuit, solidus tantus, ut quidquid ab hodierno die de memetipso facere volueritis, sicut et de reliqua mancipia vestra obnoxia, in omnibus Deo præsole habeatis potestatem faciendi quod volueritis. Si fuerit ego ipsi, aut aliquis de propinquis meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc venditionem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, inserit inter tibi et fisco solidus tantus vobis componat, et quod repetit vindicare non valeat, et hæc venditio atque voluntas mea firma permaneat.

III. Hic est venditio de homine in esceno posito.

Domno mihi proprio illo, ego illi. Et quia conjunxerunt mihi culpas et meas magis negligentias pro furia quid feci, unde ego in turmentas fui, et ologias feci, et morte periculum ex hoc incurere debui: set habuit pietas vestra datis de ris [res] vestras solidus tantus. Ideo hanc epistolam venditione de integrum statum omni peculiare meo vobis emittendam curavi, ut quidquid ab hodierna die de memetipso facere volueritis, sicut et de reliqua mancipia vestra originaria, in omnibus Deo præsole habeas potestatem faciendi. Et si fuerit ego ipsi, aut aliquis de propinquis meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc venditionem, quem ego ipsi bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, inserat inter tibi et fisco solidus tantus vobis componat, et quod repetit nihil valeat vindicare, et hæc venditio perenni tempore firma permaneat.

IV. Hic est venditio de terra conductu.

Ego enim illi. Constat me vindedisce, et ita vindedi ad venerabile fratri illa vineola plus minus juctus tantus, et residit in terraturium sancti illius, in fundo illa illa, et accipio a vobis pretium, in quod

b Vide ibid.

mibi complacuit, hoc est soledus tantus, ut de ab hodiernum die memoratus emptor quicquid de ipsa vinea facere volueris, liberam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si quis vero (quod esse non credo) se fuerit aut ego ipsi, aut ullus de heredibus meis, aut quolibet obposita persona, qui contra hanc vinditionem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, venire aut resultare præsumpserit, dupplit tantum et alio tantum quantum hæc vindictio ista continet, et quod repetit vindicare non valeat, et hæc vindictio omni tempore firma permaneat. Actum Andecavis.

V. Incipit securitas de supersallicione hic est.

Dum non est incognitum, qualiter aliquos homo, nomen illi, aliquo homine, nomen illo, mallavit de res suas, et ipse illi male ei exinde numquam fecissit. Proinde ipsi illi ante bonis hominibus convenit, ut hanc epistolam facere deberit, ut nullo unquam tempore contra ipso agere non præsumat. Quod si illi, aut aliqua persona ad vicem suam ipsa causa resultare præsumpserit, soledus tantus inter tibi et fisco componere debiat, et quod repetit vindicare non valeat, et hæc securitas firma permaneat.

VI. Incipit item securitas.

Dum non est incognitum, quia ante hos dies aliquos homo nomen illi, litem in via publica apud illo ei habuit, et cobeus [F., cobetus] super eum ipsi illi ei posuit: sic taliter convenit ipsius homo ad mediantis bonis hominibus, ut hunc securitate ipsus homo de ipsus cobeus seu et de ipsa lite, quem apud mibi abuit, facere deberit: quod ita et fecit. Et (quod futurum esse non credo) si fuerit ut ego ipsi, aut aliquis de heredibus meis, vel quilibet obposita persona, qui contra hanc securitatem resultare præsumpserit, soledus tantus ei componat, et quod repetit nihil valeat vindicare, et hæc securitas ista perenni tempore firma permaneat.

VII. Incipit securitas.

Domno venerabile et in Christo patri illo Abbat. vel omnis congregatio nostra et domni illius, ego illi. Et quia ad petitionem meam habuit pietas vestra fecistis mibi beneficium de rem vestra, et domni illius, hoc est locello cognomenante, in pago illo, cum casis, campis, terris, mancipiis, acolabus, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, vestrum præjudicium, et domni illius tenere et possidere debuit; et spondio vobis annis singulis cinsosoledus tantus, et post quoque meum discessum jure vestro et domni illius cum rem meliorata, quantumcumque in ipso loco inventum fuerit, revertatur, et accipiatur absque ullius contrarietate aut repetitione propinquorum meorum, annuante Domino, ut mus [mos] est virorum atque maynorum opidi, confirmandum.

VIII. Incipit concamius.

* In Dei nomen placuit atque convenit inter illos et illos, ut inter se campellus commutare deberint, quod ita et fecerunt. Hoc est, dedit illi ad ratione illo campo ferente modius tantus, et est super territorio sancti illius, et subjungat de unus latus campus illius. Similiter In alio loco dedit illi super ipso territorio ad ratione illo campello ferente modius tantus, et subjungat de uno latere campus illius: ut quicquid exinde facere voluerit, absque præjudicium sancti illius, cujus terræ esse videtur, liberam in omnibus habeas potestatem. Si fuerit unus quis qui contra pare suo agere aut resultare præsumpserit, partem quod acceptat a pare suo amittit, et insuper multa legis dampnum incurrit. Et hæc epistolam unum tenorum conscriptas, quem inter nos [nos] heri rogavimus, firmas permanent.

IX. Incipit vindictio, quam facit qui se ipso vindit.

Domno fratri illo, necnon et conjux sua illa, ego illi, qui commaneo in pago illo. Constat me vindic-

* Vide Marculfum, lib. II, cap. 23, supra.

PATROL. LXXXVII.

A disse, et ita vindictio vobis vernacula juris mei, nomen illo, et accipi inde pretium in argento uncias tantas: ut quicquid ab hodierna die ipso vernaculo facere volueritis, habendi, tenende, donande, vindende, seu commutandi, quomodo et de re aliqua mancipia vestra obnoxia exinde facere volueritis, liberam habeatis potestatem. Et si quis, ego ipsi, aut aliquis de heredibus meis, vel quilibet extranea persona, qui contra hanc vindictio, quem ego bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, inter tibi et fisco soledus tantus vobis componat, et quod repetit nihil valeat vindicare, et hæc vindictio adque voluntas mea perenni tempore firma permaneat.

X. Incipit judicium.

Veniens homo, nomen illi, ante venerabile vir illo abbate vel reliquis viris venerabilibus adque magnificis, quorum nomina subtilis tenentur inserti, interpellabat aliquo homine nomen illo, quasi servitium ei redeberit; et illi taliter de præsentia aderat, et hoc fortiter denegabat, quod servitium numquam redeberit. Interrogatum fuit ipsius illo de sua agnacione alios homines in suum, servitium habebat, an non: et ipsi illi taliter locutus fuit, ut hoc non redebat, nam ipsi illi servitium ei non redebat, at de agnacione aut de comparato ut hoc inter se intenderent, ut dum ipsi illi alios homines de sua agnacione non redebat. Sic visum fuit ipsius abbati vel quibus in eus aderant, ut ipsi homo apud homines xij, manu sua xij, in basilica domne illius, in noctis tantis conjurare deberet, quod de annis xxx seu amplius, servitium ei numquam redebat; se hoc facere poterat, ipsi illi de hac causa contra ipso illo compascere deberit: sin autem non poterit, hoc emendare studiat.

Incipit notitia de supradicto judicio.

C Notitia sacramenti, qualiter vel quibus præsentibus ingressus est illi apud homines tantus ingenuos super altare illius Andecavis civitate, pro eo quod homine, nomen illo, ipso pro servitium interpellabat ad vicem genitore suo seu et genetrice sua. Juratus dixit, juxta quod judicium ex hoc loquitur per hanc loco sancto et divina omnia quod hic aguntur, de annis xxx seu amplius sub ingenuetate nomen resedi: nam et ipsi superius nomenatum servitium non reddi, nec redebit pro reverentia loci. Id sunt quorum præsentia.

XI. Incipit judicium.

Veniens homo, nomen illi, Andecavis civitate, ante illo agente vel reliquis qui cum eo aderant, interpellabat aliquo homine, nomen illo, quasi jumento suo ad furtis conditionibus abussit, et ipsi illi una cum genitore suo ibidem aderat, et hoc fortiter denegabat, quod ipso jumento numquam habuisset. Sic visum fuit ipso agente qui cum ipso aderant, ut genitor suos illi pro filio suo illo, quia et ipsi genitor apud homines tantus ipsi illi in basilica domni illius in noctis tantus pro filio suo excusare deberit; se hoc facere poterat, ipsi illi contra ipso illo compascere deberit: sin autem non poterit, hoc contra ipso emendare studiat.

Incipit notitia.

Notitia sacramenti, qualiter vel quibus præsentibus ingressus est illi in basilica domne illius pro judicio, illo agente juratus dixit: Per hunc loco sancto et divina omnia quod hic aguntur, quæ hic Deo plenius offeruntur, unde me illi repotabat [reputabat], quasi jumento suo ad furtis conditionis post me habuisset, et per meum ingenium ipso jumento digere habuisset, nec ipso jumento numquam habui, nec per meum nullum ingenium ipso jumento numquam perdidit, nec aliud tibi de hac causa non redebit, nisi isto edonio sacramento

XII. *Incipit a solsadia.*

Noticia solsadii, qualiter vel quibus præsentibus illi homo placetum suum adiendit Andecavis civitate kalendas illas, per iudicio inlustri illo comite, vel auditores suis, ac contra homines bis nominibus illus et illius, vel generici eorum, nomen illa, una cum abunculo eorum illo, dum dixerit, quasi aliqua femena, nomen illa, genitore eorum, nomen illo, pro maleficio eum interfecisset. Qui ipsi jam superius nomenati placetum eorum legebus a mane usque ad vesperum visi fuerunt custodisse. Nam ipsa femena nec ad placetum advenit, nec misso ad persona, ad-direxit, qui sonia redebuisse. Propterea necesse fuerit prædictis hominibus, ut hanc noticiam, bonorum hominum manibus roboratas, prosequere deberent, qualiter et visi sunt fecisse.

XIII. *Incipit item solsadia*

Noticia solsadii, qualiter vel quibus præsentibus veniens homo, nomen illi, placetum suum adiendit Andecavis civitate, in basilica domni illius, unde eum hæc contra homine, nomen illo, quem ante illo agente fuit iratione pro jumento suo, etc.

XIV. *Item solsadii.*

Noticia qualiter solsadii, vel quibus præsentibus veniens illi in basilica sancti illius Andecavis civitate, placetum suum adiendit contra homine, nomen illo, quem ante illo agente fuit irationes pro agente, quod hodie illo quod fecit mensis illi dies tantus, co-jurare debet una cum hominis suis, qui illi ad placetum adfuit, una cum testis suis pro legibus triduum custodivit et solsadvit; nec illi nec ad placito adfuit, nec ulla persona ad vicem suam direxit, qui ipso placito custodisset, aut sonia nunciare deberit: quos præsens placitus ipsius fuit custoditus aut solsadvit; aut hanc noticiam manibus eorum subter firmaverunt.

XV. *Incipit Sacramentalis.*

Breve sacramenti, qualiter et quos præsentibus ingressus est homo, nomen illi, Andecavis civitate, die illo, quod fecit minis illi, dies tantus, in basilica domne illius. Juratus dixit: Per hunc loco sancto et divina omnia quæ hic aguntur, quæ hic Deo plenius offeruntur, unde mihi homo, nomen illi, interpellabat, eo quod caballo suo furassit, aut in taxato post me habuisset; hoc conjurare quod caballo suo, quem mihi reputabat, nunquam furavi, nec consciens ad ipso furandum numquam fuisset; nec post me in taxata ipso caballo nunquam habui, nec alio tibi exinde non redebio, nisi isto edonio sacramento, quem iudicatum habui, et legibus transibi. Id sunt qui hunc sacramento audierunt, manibus eorum subter firmaverunt.

XVI. *Incipit noticia.*

Noticia qualiter vel quibus præsentibus illi et illi placitum eorum adienderunt Andecavis civitate, in basilica domne illius, pro iudicio illo præsposito, unde aliqua femina, nomen illa, habuit interpellatus pro illa re, qui illi et germanus suos illi ad ipso placito advenierunt, et homines suos hic præsenterunt, ut ipso sacramento excusare deberent. Nam ipsa illa femena ad ipso placito adfuit; et ipso sacramento menime recipere voluit, qui illi ex germano suo illi placitum eorum legibus custodierunt. Propterea necessarium fuit, ut ex hoc noticia accipere deberent: quod ita et fecimus.

XVII. *Incipit vacaturia.*

Dum cognitum est, quod homo, nomen illi, vinditione de integrum statum suum ad homine, nomen

A illo, et cogiz [conjugem] sua illa, et ipsa vinditione menime [minime] invenisse non potuerunt. Proinde manus nostras firmatas vobis emittendam curavi, ubi et ubi ipsa vinditio inventa fuerit, inanis permaniat, et hæc vacaturia firma permaniat.

XVIII. *Incipit item vacaturia.*

Dum cognitum est qualiter aliquos homo, nomen illi, aliquo homine, nomen illo, cautione iussa habuit pro factum suum, quo ei beneficium facit argento uncias tantas, ut inter annus tantus, qualemque ei servitium injunxerit, ei facere debiret. Et ipsi homo cautione menime invenire non poterit. Proinde mano mea et bonorum hominum vacaturia tibi proinde dedi, dum tu ris [res] meas rededisti, ubi et ubi cautio ipsa inventa fuerit, vacua et inanis permaneat, et hæc vacaturia firma permaniat.

XIX. *Incipit vindicio.*

Domno mihi semper illo illi. Et pro necessitatibus temporum et vidi [F., vite] compendium etiam sterilitas et inopia præcinxit, ut in aliter transgere non possum, nisi ut integrum statum meum in vestrum debiam implere servitium. Ergo constat me nullo cogente imperio, sed plenissima voluntate mea, et accipi a vobis pro superscriptum statum meum, hoc est in quod mihi complacuit, in auro valente soledus tantus, ut quicquid ad hodiernum diem de memetipso facere volueris, sicut et de reliqua vestra obnoxia, in omnibus Deo præsole habeatis facultatem faciendi. Si quis vero aut ego ipsi, etc., ut supra.

XX. *Incipit ingenuitas a die præsente.*

Dei nomen ille, delectissimo nostro illo. Noverit iste pro divinitatis intuitu et animæ meæ remedium vel æterna retributione tua, eatenus a die præsente ingenuum esse præcipimus, tanquam ab ingenuis parentibus fuisses procreatus, et nullius tibi heredum ac proheredum meorum nec servitium, nec ullum obsequium ultra debere cognoscas, sed potius ad defensionem sanctum illius in integra valeas residere ingenuitas. Et si fuerit unus de heredibus meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc ingenuitatem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, venire aut resultare præsumperit, in primitus Dei incurrat iudicium, et de sanctorum loca efficiatur extraneus, et insuper multa legis damnum incurrat auri libra una, argento pondo tantum; et quod repeti vindicare non valeat, et hæc ingenuitas perenni tempore firma permaniat.

XXI. *Incipit vindicio*

Ego enim illi constat me vendidisse, et ita vendi ad illo campello ferente modius tantus, et est super terraturio sancti illius, in villa illa, et subjungit de terra illa, deuno latere campus illius, taxato precio: hoc est in quod mihi complacuit, valente soledus tantus, ut quicquid ad hodierna die de ipso campo agere volueris, absque præiudicium sancti illius, cujus terræ esse videtur, liberam in omnibus habere potestatem. Et si fuerit ego ipsi, etc.

XXII. *Incipit cautio de vinea.*

Ego enim illi. Constat me accepisse, et ita accipi per hanc cautionem ad præstetum beneficium de homine, nomen illo, hoc est in quod mihi complacuit, in argento soledus tantus; et in pignore tibi conditionis demitto tibi pro ipso beneficium inter annus tantus vinia medio iuncto [jugere] tantum, qui est super terraturio sancti illius, in villa illa, et subjungit de uno latere vinias illius, ut interim res vestras micum habuero illa blada, quem ibidem Deus dederit, in tuam revoces potestatem. Et quod, si

diei iudicialis id enim *solsadia* vult) observationem (Eccardus, in *notis ad legem Salicam*, tit. xi, Edit. Heroldi.)

h Vide Marculfum, lib. ii, cap. 32.

* Mabillonius putavit *solsadium* designare impedimentum, excusationem; sed hoc ex contextu non apparet; imo clarum est esse testimonium iudiciale comparitionis ex parte impetrantis, sive constitui

adsolet, ipsi annus tantus completi fuerant, rem A vestram reddere debiam, et cautionem meam recipere facias, aut tibi, aut cui cautionem istam dederis ad exagendum.

XXIII. Incipit ingenuitas.

Dilectissimo nostro illo ego ille. Noveris te pro divinitatis intuitu et anime meae remedium, vel æterna retributione eatenus ad iuncum servitudinis tibi absolvemus, ut quamdiu advixeris, de meum non discedas servitium; et post meum quoque discessum cum omni peculiare quod habes, aut laborare poteris, ingenuam ducas vitam, tanquam se ab ingenuis parentibus fuisses procreatus, et nullius tibi nec servitium, nec nullum obsequium heredum ac proheredum meorum te quicquam redebere cognoscas, nisi sub defensione sancti basilici domini illius præbeas obsequium, non requiratur. Si quis (quod futurum esse non credo) si fuerit unus de heredibus meis, vel qualibet obposita persona, qui contra hanc ingenuitatem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, in primitus Dei incurrat iudicio, et a liminibus ecclesiarum, basilicarum vel omnium sacerdotum excommunicus accipiat illa maledictionem, quem Juda Sacerdotis accipiat, et mea voluntate cum Christo accipiat misericordia; et quod repetit numquam valeat sua voluntas oblinere, et ingenuitas ista perenni tempore firma permaneat.

XXIV. Incipit iudicium.

Eveniens illi Andecavis civitate ante illo Præposito vel reliquis hominibus, qui cum eo aderant, interpellabant aliquo homine, nomen illo, quasi animalia per sua menata eos ducere habuissent, et ipsa animalia per sua menata aliquas mortas fuerant, et ipsa pecora illi exorticiassit, posteaque mortas fuerunt. Interrogatum fuit ipsi illi quid de hac causa responso daret; et ipsi illi taliter locutus fuit, quod nec sua animalia numquam mœnassit, nec per sua menata ipsa animalia degere numquam habuissent, nec de manus suas exorticasas numquam fuissent. Propterea visum fuit ad ipso Præposito, vel qui cum ipso aderant, ut in noctes tantas apud homines tantus ipsi illi in basilica domni illius excusare deberit: se hoc facere debebat, de hac causa ipsi illi comparsere deberit: sin autem non poterit, quicquid lex de tale causa edocet emendare stodiit.

XXV. Incipit vindicta qui se ipsum vindit.

Domno magifico fratri illo, necnon et conjux sua illa. Nus enim illi et cogit sua illa constat nus vindidisse et ita vendidimus a vobis estus [status] nostros cum omni peculiare quod habemus aut locare poteremus, manso et terra vel viniolas, quantumcumque ad die præsentem possidere vidimur, in fundo illa villa in se super terra ecclesiæ Andecavis, vel ubique habere visi sumus. Unde accipimus de vobis precium quod nobis conplacuit, hoc est in auro valente soledus tantus, ut post hunc diem memorati emptores quicquid de nus ipsis vel de heredis nostris facere voluerint, habeant potestatem faciendi. Si quis vero, etc.

XXVI. Incipit securitas.

Dum non habetur incognitum qualiter aliqua femina, nomen illa, apud hominem sancti illius, nomen illo, litis intentione habuit de illo rapti, quod ipsa fuit, ut ipsa ad pacem concordiam voluntate ad ipsa femina facere deberent: quod ita et fecerunt. Unde convenit, ut si homo manu sua firmata exinde accipere deberet, quod ita et fecit, ut se ipsa femina post hunc diem resultare voluerit, contra homine soledus tantus componat. Facta securitas.

* Rauba hic depositum, alias furtum.

^b Ad parciaricias, id est, ad partem, seu medietatem.

XXVII. Incipit vindicta proprietatis.

Domino venerabile et in Christo Patri illo abbate ego illi et conjux mea illa. Constat nus vindidisse, et ita vendidimus vobis terra proprietatis nostræ, in loco noncupante illo, et accipi proinde pretio de vobis in quod nobis conplacuit, hoc est in argento soledus tantus, etc. Et hæc vindicta perenni tempore firma permaneat stipulatione subnixæ. Actum est.

XXVIII. Incipit iudicium.

Veniens illi Andecavis civitate ante illo agente, necnon et illo, vel reliquis qui cum illo aderant, interpellabat aliquo homine, nomen illo, quasi fossado per terra sua, in loco noncupante, qui vocatur illa villa, qui aspexit ad illa, ei fossadassit. Et taliter ipsi homo dedit responso, quod terra sua fossado fecisset: nam terra ad illo homine numquam fossadasset. Visus fuit ab ipsis magnificis, ut illi in noctis tantas apud homines tantus vicinis circa manentis de ipsa condita mano sua quarta in basilica domni illius senioris excusare deberet, quod terra sua malo ordine numquam fossadasset. Si hoc facere poterat, quietus et securus resedat; sin autem non potuerit, contra ipso hominem satisfacere debeat.

XXIX. Incipit iudicium.

Veniens homo, nomen illi, apud femina, nomen illa, qui fuit conjux illa quondam germanus illius, ante venerabile vir illi abbate, interpellaverunt hominem, nomen illo, quasi servitium qui fuerunt ipsius illi, quondam post se habuissent commandatas, hoc est illam rem qui illi ad præsens aderat: et hoc totum fortiter denegabat. Interrogaverunt ipsius illi, se [si] habebat homines qui de præsentem fuissent, ut vidissent quando ipsa ^a rauba ipsi illi et ille commandasset. Taliter visum fuit ab ipso abbate, vel qui cum eo aderant, in noctis tantis daret homines tantus bene fidem habentes vicinis circa manentis, qui de præsentem fuissent et vidissent suprascripto illo quondam ipsa rauba ipsi illi commandasset, ut hoc in basilica domni illius conjurare deberit, ipsius illi per legem emendare stodiit. Sin autem non potuerit, de hac causa ipsi illi omni tempore ductus, quietus atque securus valeat resedere.

XXX. Incipit item iudicium.

Veniens illi ante illo abbate vel reliquis qui cum eo aderant, interpellabat aliquo homine, nomen illo, quasi vineas suas, quæ erant illius, quondam illi ^b ad parciaricias dedisset, ut quamdiu ipsi illi se aplicavit, ipsas vineas ad parciaricias habere debuit. Interrogatum fuit ipsius illi, si ipsas vineas apud ipsas fuerunt, an non. Taliter ipsi locutus fuit, quod illas conventias, quod ipsi illi dicebat, apud ipso numquam habuit. Visum fuit ipsius abbate, ut dum hoc denegabat, quod ipsas conventias numquam habuit, ut apud homines tantus in basilica domni illius excusare deberet, quod ipsas conventias inter se numquam habuissent. Se hoc facere poterat, precium, quod de ipso illo acciperet ei reddere debuit: sin autem non potuerit, contra ipso emendare stodiit.

XXXI. Incipit appennus.

Dum non est incognitum, qualiter aliquis homo, nomen illo, et conjuge sua illa, in terra eorum, in loco illo, per nocte fuit a pessimis naufragium passus, et exinde perdidit et pecunia sua, et mobele suo, seu et instrumenta sua quam plures, vindictionis, dotis, composcionalis, contullitionis, pactis, commutationis, conventias, securitates, vacuaturias, iudicium, et noticias. Unde necesse ei fuit advocare iudicis seu et vicinis circa manentis, seu et universa parocia illa, et ibidem invenirent et ostia

^c Vide Marculfum, lib. 1, cap. 33 et 34, supra.

sua fracta, et portis suas conquassatis, et ipso loco graviter devastata. Proinde petit ab ipsos bonis hominibus: in eundem prospecto accesserunt, invenirent sicut tum esset, cujus nomina subtiliter sunt inserta, ut hunc notitia relatione præsto ei adfirmare deberent. Quod ita ei fecerunt, qualiter melius possit Andecavis civitate adfirmare.

XXXII. *Incipit item appennis.*

Quicunque ad latrunculos, sceleratoribus, seditionis seu incendiariis, in qua provincia vim aut damnum pertulerit, oportet hoc eidem rectores civium seu curiales provinciae, in qua perpetratum fuisse perhibetur, palam ostendere, et publica denuntiatione manifestare. Igitur cum pro utilitate ecclesiae vel principale negotio apostolicus vir, illi episcopus; necnon et iulster vir illi comes, in civitate Andecave cum reliquis venerabilibus atque magnificis rei publicae viris resedisset. Ibiq; veniens homo, nomen illi, palam suggereret, eum casa sua in loco noncupante illo, eo quod mali homines per carcata nocte ad casa sua in loco noncupante illo advenissent, et ostia sua frigissent, vel res suas, aurum, argentum, species, vestimentum, fabricaturas suas, vasa aerea, vel reliquas res quamplures, cum instrumenta cartarum vindicionis, cautionis, cessionis, donationis, dotis, composcionalis, contulationis, pactis, commutationis, conventiis, securitatis, vacaturis, iudicis et notitias, oblationis, vel reliquas res quamplures, quam longum est per singula minustire, ad furtis causis deportassent. Unde per ipsas cartas pluris terras post se dicere venditum: et in crastenum locale acceSSIONE nna cum bonas extraneas personas vicinis circa manentis in ipso loco manibus eorum roboratas accessisse: et ob hoc cognita relatione ante superscriptis senioris præsentabant ad relegendum, per quem ipsam seniores cognoverunt, quod ipsa causa taliter acta vel perpetrata fuisset. Dum taliter diligentia inquirere videtur, subiectum fuit ad ipsas bonas straneas personas vicinis circa manentes, qui bene optime ex hoc comperti aderant, quod exinde cognoscibant, veraciter enarrare deberent, se ipsi homo taliter præbuerunt testimonium, ut inspecta illa epistola, quem illi præsentabat, sua denuntiatione veraciter concordabant. Dum sic in omnibus divulgata claruit, si superscriptus pontifex et ipsi comes, vel qui cum eo aderant, denuntiaverunt ipsius illi, ut quicquid per annorum spatia de eo tempore usque nunc recte et legaliter possederat, mantea obssolve principale negotio recto tramite testata lege servit, res suas ipsi aut heredis sui tenere et possidere faciant. Et pro præsentie et futura tempora convenit, ut hanc cartola, qui vocatur appennis, præfatorum seniorum vel reliquorum civium eorum manebus roboratas acciperet, adfirmare deberet: quod ita et fecit: ita ut duo appennis coequalis ex hoc affirmatus accipiat, unum, quem ipsi apud se retineat; et alium, quem in foro publico suspenditur. Facto Appennis.

XXXIII. *Incipit notitia ad appenno firmare.*

Cum per cæca cupiditate per loca orbanæ semper hostis antiquus bella consurgeret, et solent homines perferri et pessimi per malos intolerabilia mala subire, tam ab hostibus, quam latrunculis, per talas et fortes, per captores et rapacis commovere, et commutare gravis damnos ætatis. Igitur non est inognitum qualiter aliquo homine, nomen illo, contegit gravis naufragius, quod in villa illa casa sua per nocte fuit effracta, et omnes præsidios suos, aurum, argentum, ærumentum, vestimentum, utensilia, pecunia, seu instrumenta cartarum quamplurimas, vindicionis, cautionis, cessionis, donationis, dotis, composcionalis, pactis, commutationes, conve-

nientis, securitatis, vacaturis. iudicis et notitias, seu et omnes solemnitas, per quem a longo tempore usque modo res suas domonavit, per ipso furie exinde fuit deportata. Proinde necesse fuit sapiedicto illo in crastenum maturius mane iudici popleo vicinis circa manentes, ad ipso loco convocare: et ibidem venientes invenerunt sic esse factum, seris incisis ostias concopatas, portas perforatas, conscensa seu et universa quæ supra memoravimus, per ipso furto perinde esset abstracta. Dum sic cessit veracis, ut melius possit exinde appenno in civitate regione ipse ipsius proseguere et adfirmare, petit ad ipsius vicinus et iudice, qui in ipsa cautione fuerunt, manibus propriis in hunc prospectum notitia relationis adfirmare deberent: quod ita et fecerunt.

XXXIV. *Incipit [libellus] dotis.*

Annum ^a iv regnum domini nostri Childeberto reges. Ego in Dei nomen illi fateor me hunc libellum dote scribere deberem, quod ita et fecerim, ad dulcissima sponsa mea, nomen illa, pro amore dulcedinem suam, emitto tibi in cartola libelli dotes casa jam dicta puella sponsa mea illa habiat, teniat, possideat, faciat quod voluerit. Et si quis vero, aut ego ipsi, vel quislibet opposita persona, qui contra hoc voluntate meam facta aut libellum dote ista conscripta aut agere præsumperit, solus tantus coactus exsolvat. Et si quis ..... non obtineat effectum.

Incipit epistola.

Ego enim illi fateor me hanc epistola facere debere, quod ita et feci, ad cogue mea illa propter amore dulcedinem suam et servitium circa me independentis, cedo tibi atque transcribo capsula de casa cum ipso villare, ut ipsa casa resedit, ut ab hodierno die ipsas res denominatas habeas, teneas, possideas. Et si quis vero, etc.

XXXV. *Incipit item cessionis.*

Ego enim illi fateor me hanc cessionem facere debere, quod ita et feci ei, ad dulcissimo nepote meo, nomen illo. Cedo ei propter amorem dulcedinem suam casa, ut ab hodierno die ipsam rem conscriptam habeas, teneas, possideas, etc.

XXXVI. *Incipit epistola, quam pater et mater facit in filio.*

^b Liret unicuique de rebus suis, quas in præsentie sæculo [habere] videtur, tam ad sancta loca seu parentum meliorare, et lex manet et consuetudo longinqua percurrit facere quod voluerit. Idcirco ego in Dei nomen illi, et cogue [conjuges] mea illa dulcissima, et a nobiscum integra amore diligendo filio illo. Dum in omnibus, et per omnia, et super totum nobis fideliter servire videris, multas penurias et injurias per diversa loca pro nostra necessitate suscepisti, et in utilitate domnorum partibus Britannici seu Wasconici hostiliter ordine ad specia mea fuisti: proinde convenit nobis, ut aliquid de facultatis nostræ te emeliorare debererit: quod ita et fecerunt. Ergo transcrivimus tibi mansello nostro illo super terratulo vir iulster illo, et hoc cum domebus, ædificiis, mancipiis, viniis, silvis, pratis, aquis, aquarumque de cursibus, iunctis et adjectis, quantumcumque ibidem nos tenere visi sumus, hoc ad die præsentie perpetualliter ordine tradimus ad possedendum, et hoc est habendi, tenendi seu commutandi posteris tuis, vel ubi tua deceverit voluntas, derelinquendi, et ubi alibi ex nostra sine epistolis oblegatam et infantis nostris remutarent, tu cum ipsis æqualis laudicia dividere facias. Et in hanc paginola intimare convenit, si nos ipsi aut heredis sui propinqui nostris, aut militans extranea persona, qui contra hanc epistola aliqua querilla aut refragatione con-

^a Vide Marculfum, lib. II, cap. 15, supra.

^b Vide, infra, cap. 57.

traire voluerimus, soledus tantus tibi sociante fisco componat, et nil vindicet quod repetet; et hæc voluntas nostra cum manus nostras roboratas omni tempore cum lege Aquiliani non debeat esse incon-
vulsa.

XXXVII. Incipit cautio de homine.

Domino magnifico fratri illi, ego ille. Constat me accepisse, et ita accepi a vobis per hanc cautionem ad pristinum beneficium, hoc est, in argento uncias tantas: in loco pignoris emitto vobis statum meum medietatem, ut in unaquisque septem ad die stantibus quaecumque operam mihi legitimum injunxeris, facere debiassemus. Cum annos tantus compliti fuerint, res vestras redibere debeat, et cautionem meam recipere faciam. Et si exinde de ipsa opera, aut de ipsas res ad ipso placito negligens tardus fuero, aut voluntate vestra exinde non habuerō; tunc me constat res vestras in duplum debeat esse redditurus, aut vobis, aut cui cautione ista dederis ad exigenda.

XXXVIII. Incipit securitas.

Ego enim illi. Quia dum non est incognitum, qualiter aliquos homo, nomen illi, et quia ante hos dies habuit interpellationem, dum dicerit, quasi casa sua infregisset, et res suas exinde deportasset. Unde et ipsi illi habuit, ut hoc in basilica sancti illius homines tantus conjurare deberet. Sed metuens apud hominibus, eos concordare dixerunt. Et si recognovi, et in nullo modo culpabile exinde ipso non invenit, convenit ut manu sua exinde facere deberet; quod ita et fecit; ut nullo unquam tempore contra ipsam nulla calumnia, neque repetitione facere non debeat, sed, sicut dixi, quietus et securus residias. Et si fuerit aut ego ipse, etc.

XXXIX. Incipit cessio [in dotem].

Dulcissima et cum integro amore diligenda sponsa mea, nomen illa, ego illi, filius illius. Dum non habetur incognitum, sed plures habetur cognitum, qualiter te secundum lege Romana sponsatam visum sum habere, in animis meis plenius tractavi, ut tibi aliquid de re paupertatica mea concidere debirem; quod ita et feci: hoc est, cedo tibi membro de casa cum mobile et immobile, in fundo illa villa, super terrarum sancti illius, cum villare vel omne circumcincto suo, juxta caso illius, lecto vestito, vestimentum tantum, fabricaturas in soledus tantus, mancipia tanta, his nominebus illis et illis, boves tantus, vacas tantas cum sequentis tantis, ovis tantus, solidis tantus, campo cum silva ferentes modius tantus; de unus latus est campus illius, vinia juctus tantus de unus latus est vinia illius, prato juctus tantus: hæc omnia superius nominata ad die felicissimo nuptiarum hoc ad die præsentem habes concessum, dum advixeris, perpetualliter ad usumfructuario ad possedendum, absque præjudicio [sancti illius] cujus terræ esse videtur. Si vero quod fieri non credo, etc.

XL. Incipit jus liberorum.

Dulcissimo et cum integro amore diligendo jocale meo illo, illa. Sane in Dei nomine mente sanoque consilio meditantis casus humane fragilitatis corpore, ne nos contingit ultimos dies inordinatis, quod Deus avertat, de hujus sæculi lustris discederemus, debitumve naturæ compleverimus, dum in terra nus sobolus non habemus, nostrumque elegemus conspirante Deo commune consilio per cartolæ textum nostrum voluntate conscribere. Ideo ego memoratus illi, si tu mihi dulcissima conjux mea illa superstitis fueris, cum ego de hac luce discessero, debitumve naturæ complevero, tunc tu tris portionis de omni corpore facultatis meæ, quem in pago illo et illo ex alote parentum meorum, vel de quolibet contracto mihi legibus obvenit, si orolis interim non fuerint

A procreati, tibi transcribo, ut quicquid exinde in postmodum exinde volueris faciendum, id est tam in domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, pratis, agris, accolabus, aquis, aquarumque decursibus, junctis et subjunctis, mobilebus cum omne jure et soliditate eorum, integrum, sicut a me fuit possessum, possedendum tuo jure recipias, et perpetualliter possideas; et quicquid exinde elegeris, faciendi liberum potiaris arbitrium. Quia rem ipsam aliter quam quod heredibus meis, illa quarta vero portione reservaverunt, hæc contra vos propinquorum heredibus legitimis meis reservo, ut tu conjux mea illa illas tris portionis, et ipsi heredia mei illa quarta similiter debetis percipere et possidere. Similiter ego illa in ara, juxta ut superius contentur depictum, religionis quos tenet terra mea.... ad vos voluntate mea conscriptas, et ego ad similitudinem conscribere rogavi. Ergo si tu mihi dulcissimus jocale meus illi superstitis fueris, cum ego de hac luce discessero, debitumve naturæ complevero, tunc tu tris partis de omne corpore facultatis meæ, quod in pago illo et illo ex alote parentum meorum abire videor, heredis meos in ipsis tris partis fattiden.... ut quicquid de ipsis tris partis de alote meo, se prolis inter nos non fuerint procreati, facere volueris, tam in domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, agris, cultis et incultis, pratis accolabus, sicut a me fuit possessum, possideas, et rebus tam quod ad præsens possidere videor, ut mihi inante justum redebitum est, tu hoc integro jure recipias recipere, etc.

XLI. Incipit securitas.

Ego enim illi qui commaneo villa illa sancti illius. Convenit mihi bona voluntate ac securitate ad homine, nomen illo, facere debere; quod ita et feci; pro eo quod illam rem ad turtis conditionis post habuerit, et accepit exinde argento tantum. Proinde manomea et bonorum firmata tibi exinde dedisse, ut post hunc diem de hac causa quietus et securus residias. Et si fuerit aut ego ipse, etc.

XLII. Incipit epistola quem hominem repotanti de res suas.

Dum cognitum est quod homo, nomen illi, aliquo homine, nomen illo, mallavit pro res suas, et ipsi illi male ei exinde nunquam male fecisset. Proinde ipsi illi ante bonis hominibus convenit, ut hanc epistolam facere deberit, ut nullo unquam tempore contra ipsum agere non presumat. Quod si illi aut aliqua persona, etc.

XLIII. Incipit securitas de rapto.

Ego enim illi. Constat me accepisse de illo integro compositione, pro eo quod apud homine, nomen illo, puella sua tradenda fuit, dedi ei ad ipso illo soledus tantus. Proinde manu sua firmata et bonorum hominum accepi, ut post hunc diem neque illi, neque nullus de heredibus suis, nulla calumnia nec repetitione habere non debeat, sed, sicut dixi, de hac causa quietus residias. Et si fuerit aut ego ipsi, etc.

XLIV. Incipit notitia [de matrimonio servorum].

Notitia a qualiter illi et illi. Non habuit incognitum, qualiter servus nomen illi, ancilla ad illo, nomen illa, extra voluntatem ad conjugium se conjunxerunt: sed modo nos una pacis concordia convenit, ut de agnatione qui de ipsis procreati fuerint, illi ad ancilla sua duas partes recipiat, ego et illi ad servo suo illo tertia, et quod ipsi aliquid stante conjugio convenerunt, illo servo suo de ipso peculiare duas partes recipiat: similiter et illa ad ancilla sua illa tertia. Proinde ut in postmodum nulla alteratio inter nos non debeat esse, ut manus nostra exinde per duas epistolas uno tenore conscriptas facere debemus; quod ita et fecimus; et pro rei totius firmitate modo adfirmavimus, ut nec nos ipsi, nec ullus de heredibus vel de propinquis nostris, aut militans

* Vide, infra, cap. 58.

atranea persona, qui contra istas epistolas venire voluerit, ad dupla pecunia teneatur obnoxius; et illa petitio non obteniat effectum, et has convenientias inconcusso et inconverso teniat firmitate.

XLV. Incipit epistola qui de hereditibus alicui aut ecclesie delegat.

Lex Romana et antiqua consuetudo exposcit, ut unus quis homo, dum in suum continet arbitrium, de rebus suis propriis aliquid pro animae suae compendium dare decreverit, licentiam habeat, et illud quod ad loca sanctorum, ad congregationem monachorum confertur, numquam perit, sed ad memoriam æternam et iustitiam reputatur. Igitur ego enim in Dei nomen illustri vir ille, necnon et conjugio mea iustitia matrona illa, convenit nobis unanimiter pertractantes, ut aliquid de rebus nostris in monasterio nostro, quem communiter edificavimus, qui est in honore sancti illius infra muro Andecavis constructus, ubi illa abbatissa custos præesse videatur, concidere deberemus, quod ad die præsentis visi sumus fecisse, hoc est loco nuncupante illo, in pago illo, rem proprietatis nostræ, quem de parente nostro venerabile viro illo abbate propria pecunia comparavimus, vel die præsentis nostra est possessio, hoc est cum terris, domibus, edificiis, mancipiis, accolabus, vinis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, moveilibus et immoveilibus, iunctis et appendiciis et adjectis in se habentis ad se pertinetis cum præposito pro omni merito suo, ut diximus, ad prædicta basilica vel congregatio ipsius vel rectorem ipsa volumus esse translatum atque inductum: ita ut quicquid exinde ab hac die jure proprio atque firmissimo congregatio ipsius utilitatibus monasterii ipsius elegerit faciendum, liberam habeat in omnibus potestatem: quia malumus te sacrosanctæ ecclesiæ in honore sancti illius in idipsum monasterio edificatæ, quam reliquis hereditibus nostris. Quod si fuerit aliquis de hereditibus nostris, qui contra hanc epistolam cessionis, quam bona voluntate pro nostris expiandis peccatis devovimus, venire, aut contrarius vel pulsator exstiterit, prius a communione Ecclesiæ catholice sit pulsatus, et æternæ damnationi subjectus; et insuper auri libras tantas, argenti pondus x, sociante fisco, cuius pulsaverit, componat: nihilominus epistola atque definitio nostra omni tempore firma et stabilis perduret.

XLVI. Incipit notitia, quem hominem in causa sua repellavi.

Notitia qualiter veniens illi Andecavis civitate ante venerabile vir illo abbati, vel reliquis quamplures bonis hominibus, qui cum ipso aderant, ejus nomina vel descriptiones atque signaculum subter tenentur inserta, interpellavit aliquos homines his nominibus illis et illis, malo dixerit, quasi vinia sua in loco nuncupante illo, malo ordine pervasisset: quia ipse illi et illi taliter in responso [dederunt] quod auctori habebant legitimo nomen illo majore, quia ipsa vinia ad eos dedisset. Sic ab ipsis viris illi fuit denuntiandum, ut die illo Andecavis civitate ipso illo in Autericio præsentare deberit: se hoc non faciebat, cum legis beneficio ipso illo de ipsa vinia revestire deberet. Actum.

XLVII. Incipit mandatus.

Domino magnifico illo illi. Rogo, prece, supplico atque injungo per hunc mandatum ad vicem meam hominem, nomen illo, quem ego beneficium ei feci, argento uncias tantas, ipsum meum ubi et ubi eas vel meas proseguere et admallare et adcausare facias, quomodo ipso debite recipere facias: et quicquid ad vicem meam exinde facere volueris, egeris, feceris, gesserisve, etenim me habiturum esse cognosce ratum. Mandatum Andecavis civitate, curia publica.

* Racimbudio, id est, iudicibus. Vide Glossarium Cangii in *Rachimbugio*.

XLVIII. Incipit charta de sanguinolento [recens nato, exposito], quem de maticola suscipit.

Cum in Dei nomen nos vero fratris, qui ad maticola sanctis illius residere videmur, quos nobis ibidem omnipotens Deus deconlata Christianorum paciscere videtur, invenimus ibidem infantolo sanguinolento, cui adhuc vocabulum non habetur, et de cuncto populo parentes ejus invenire non potuimus. Ideo convenit nobis unanimiter consentientes, et per voluntatem marthyrario, nomen illo presbytero, ut ipso infantolo ad hominem nomen illo venundare deberemus; quod ita et fecimus; et accepimus pro ipso, sicut apud nos consuetudo est, treanto uno, cum nostro pacto, et intimare rogavimus. Si nos ipsi aut domenus vel parentis ejus, qui contra charta ita venire voluerit, in primitus Christus filius Dei vivi terribilem et metuendum, ut non sit ad gaudium, sed ad ejus detrimentum, quod ei incutiat sempiternam poenam; et quod repetit vindicare non valeat: Et hæc facta nostra omni tempore firma permaneat.

XLIX. Incipit iudicium de homicidio.

Veniens illi et germanos suos illi Andecavis civitate, ante vero illustri illo comite vel reliquis ^a racimbudis qui cum eo aderant, quorum nomina per subscriptionibus atque signacola subter tenentur inserta, interpellabat aliquo homine, nomen illo, dicebat quasi ante hos annos parentis coram illo quomodo interfecisset. Interrogatum est sæpe dicto illo, qui ad hac causa daret in responsis. Sed hoc ad integra fortiter denegabat. Sic juxta acificantes sæpe dictis germanis visum est ad ipsis personas decrevisse iudicio, ut quartum in suum quod evenit ipso Kalendas illas, apud homines xii mano sua xii vicinus circa manentes sibi: sin melius in ecclesia seniore loci in ipsa civitate hoc debiat conjurare, quod ad morte sæpe dicto nunquam consentisset, nec eum occesisset, nec consciens, nec consentaneus ad hoc faciendum nunquam fuisset. Se hoc facere potest, diebus vite suæ de ipsa causa securus permaneat: sin autem non potuerit, in quantum lex præstat, hoc emendare stodeat.

Incipit notitia ad supradicta iudicia.

Notitia sacramenti, qualiter vel quibus præsentibus aderant in ipso die Kalendas Martias ingressus est homo, nomen illi, in ecclesia seniore sancti loci Andecavis civitate, secundum quod iudicis suos loquitur, apud homines xii mano sua xii juratus dixit: Per hunc loco sancto et divina omnia sanctorum patrocinia, qui hic requiescunt, unde mihi aliquid hominis illi et germanos suos illi reputaverunt, quod parente eorum illo quondam interficisse aut interficere rogasse; ipsum non occisi, nec occidere rogavi, nec consciens, nec consentaneus ad morte sua nunquam fui, nec illud de hac causa non redebui nisi isto edonio sacramento, quem iudicatum habui, legibus transivi. Id sunt quod de præsentis fuerunt, et hunc sacramentum audierunt, et hanc notitiam manus eorum subter adfirmaverunt. Facta notitia.

L. Incipit mandatus.

Domino fratri illo, ego illi. Negociens rogo, prece atque supplico per hunc mandatum ad vicem meam servo meo, nomen illo, natione gentile: quem mihi confugio fecit ubi et ubi, cum ipso invenire potueris, tam in pago, quam in palatio, seu in quilibet patria invenire potueris, quicquid exinde ad vicem meam proseguere et excusare, vel admallare eas facias: et quicquid per hunc mandatum egeris, feceris, gesserisve, etenim me habiturum esse cognosce ratum. Mandatum Andecavis civitate.

LI. Incipit mandatus.

Domino magnifico illo, ego illi. Rogo atque sup

pleco vestra caretate per hunc mandatum, ut omnes causas meas in pago illo ad vicem meam proseguere vel admallare facias, tam in pago, quam et (si necessitas fuerit) ad palacio, vel ubi locus congruus fuerit; et quicquid exinde egeris, feceris, gesserisve, etenim me in omnibus habitaturis tibi essit cognoscat [h-bitterum esse cognoscat] ratum, quam gestibus oblectatus. Et ut certius credatur, mano mea subter firmavi, et magnorum meorum subterius decrevi adfirmare. Datum mandatum Andecavis civitate.

LII. Incipit notitia.

Notitia qualiter veniens ille Andecavis civitate die illo, in regionis, quod ficit mensis ille dies, tantus, placitum suum adtendedit. Ac contra aliquos homines, his nominibus illis et illis: unde ante hos dies in rationis fuerunt pro vinia sua in loco quid dicitur illo. Unde et autore nomen illo, sponderunt præsentrare ipsa vinia ipsis consigna sit. Sed veniens in eo placito illi, de mane usque ad vespertinum placitum suum legibus custodivit et solasdivit. Nam illi et illi bidm fuerunt, et hoc quod espouderunt, nemine potuerunt adimplire. Propterea necessarium ipsius illo, ut hanc notitiam consigna sit. Sed veniens in eo modum quicquid lex inter eos declarat, attendere debiat.

LIII. Incipit cessio.

Quod bonum faustum sit, lex felicitatis adsatis adsentit, et lex Romana edocet, et consuetudo pagi consentit, et principalis potestas non prohibet, ut tam pro se intercedentem, quam ad die filicissimo nuptiarum optabile eventientem. Idcirco ego in Dei nomine illi nomen, ante proseribo ad sponsam meam, nomen illa, filia illius, transcribo ad ipsa per hanc epistolam atque cessione, hoc est casa cum curte, vel omni circumcincto suo, hoc est mobile et immobile, lecto vestito, campo ferente modius tantus, de uno latere est campus; vinia juctus tantus, de uno latere vinia illius; silva juctus tantus, de uno latere silva illius; prado juctus, de uno latere prata illius, et est super terrarum sancti illius, in fundo illa villa, bovis tantus, vaccas cum sequentis tantus; vestimento tanto, in turis de soledus tantus, bracio de soledus tantus; hæc omnia de superius nomenata, quamdiu adviximus, ambo pariter hoc tenere et possidere debiamus, superius nomenata h-e tenere et possidere debias. Et se prolem nobis Deus dederit, cum omne integritate ut rem meliorata acceperit, et adfirmare deberimus: quod ita et ficitur. Post transitum vero tuum in ipsis revertantur. Et se agnatio de nobis procreata non fuerit, hæc omnia rem superius nomenata, hoc tenere et possidere debiant, et cui volueris derelinquas. Et si fuerit qui contra hanc epistolam atque cessione, quem ego bona voluntate nulla imperium fieri et adfirmare rogavi, venire aut litigare vel infringere fortasse conaverit, inferat inter tibi et fisco soledus tantus coactus componere debeat, et quod repetit vindecare non valiat.

LIV. Notitia divisionis.

In Dei nom. Placuit atque convenit inter illis et illis germanus, ut inter se de res eorum dividere deberunt: quod et fecerunt. Accipit illi hoc est casa cum omni circumcincto illo, seu et mancipia vel mobile et immobile, quem in ipsa casa esse videtur, vel vineas, silvas et prata, quantumcumque in ipsa casa aspiere videtur, totum et ad integrum. Et in contra accipit germanus suos illo alio loco illo, cum omne rem ad se pertinentis. Unde convenit ut manus eorum firmatas inter se accipere deberent: quod ita et fecerunt, ut unusquis quod accipit habeat, teneat et possedat, vel cui voluerit derelinquat. Et si fuerit unus ex eis ipsis qui contra pare suo agere aut resul-

tare præsumperit, partem suam ad pare suo amittat, et insuper soledus tantus componat, et quod repetit nihil valeat vindecare; et hæc pactio divisionis omni tempore firma permaneat.

LV. Noticia cessionis.

Ego enim illi. Convenit nobis ad petitionem nutrido nostro, ut aliquo loco, nomen illo, in loco qui vocatur illo, pro assiduo servicio suo vel benevolentia, qui circa nus abire visus est, ei concidere deberemus: quod ita et fecimus, ut post hunc diem ipso loco integrum habeat concessum, ut quicquid de ipso facere volueris, liberam in omnibus habeas potestatem faciendi. Et pro instantis malis hominibus, convenit multa ibidem inserere debeamus: quod ita et fecimus. Et si fuerit qui contra epistola ista ullus de hereditibus meis, aut quislibet homo, aut extranea persona, qui contra ipsa resultare voluerit, soledus tantus ei componat, et repetitio sua non obtineat effectum; et hæc epistola omni tempore firma permaneat cum stipulatione subnixata.

LVI. [Formula dissolvendi matrimonii.]

* Domino non dulcissimo, sed amarissimo et exsufflantissimo loci meo illo illa. Dum non est [incognitum] qualiter faciente inimico et interdicente Deo, ut insimul esse non potemus; proinde convenit nobis ante bonis hominibus, ut ad invicem nos relaxare deberemus; quod ita et fecimus. Ubi cumque localis meus mulierem [ducere] voluerit, liberam habeat potestatem faciendi. Similiter et illa convenit, ut ubi cumque ipsa femina superius nominata sibi marito accipere voluerit, liberam habeat potestatem faciendi. Et si fuerit post hunc diem unus ex eis ipsis qui contra hanc epistolam ista agere aut repetit præsumperit, soledus tantus ad pare suo componat una cum iudice intercedentem, et quod repetit nihil valeat vindecare, et hæc epistola firma permaneat.

LVII. Incipit cessio.

* Lex Romana edocet, consuetudo pariter consentit, et regalis potestas non prohibet, ut unus quis de rem suam, quem in præsentie die possedit, faciat quod voluerit. Idcirco ego quidem in Dei nomen illi, qui commaneo illa villa, quia pertractavi circa animus meus, ut omnis res meas, quem in præsentie seculo habere videor, ad filio meo duas partes per hanc epistolam cessione ad die præsentie trado ad possedendo, tam casas, domibus, edificiis, mancipiis, campis, viniis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, junctis et subjunctis, mobilibus et immobilibus, omni rem meam, pro assidua servitia sua vel benevolentia, ei, sicut dixi, partis duas deligo atque transfundo ad die præsentie; tertia vero parte ad heredis propinquis reservans, hæc tamen conditione, ut dum advixero, mihi in omnibus tam de victo, quam et de vestito soniare [præstare] mihi debeat, et ipsa terra persolvere faciat: et quicquid de ipsis duas partes facere voluerit, habendi, tenendi, donandi, vendendi, seu commutandi, absque præiudicio sancti illius, cujus terræ esse videtur, liberam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si quis vero (quod fieri esse non credo) si fuerit ullo umquam tempore, aut ego ipse, aut ullus de hereditibus meis, vel quislibet homo aut extranea persona, qui contra hanc epistolam cessione ista venire aut agere fortasse præsumperit, in primis Dei incurrat iudicium, et sanctorum loca efficiatur extraneus, et insuper inter tibi et agente sancti illius [soledus] tantus componat; et quod repetit nullo congenio evindicare non valeat; et hæc cartola omni tempore firma permaneat.

LVIII. [Notitia de natis servorum.]

* Nos enim illi et conjux mea illa. Dum non est incognitum qualiter aliqua femina, nomine illa, servo nostro, nomen illo, ad conjugium copulavit, et modo

* Vide Marcullum, lib. II, cap. 50, supra.

† Vide, supra, cap. 36.

c Vide, supra, cap. 44.

nos bona voluntate convenit, ut quamdiu quidem in conjugio sunt copulati, ipsa femina per nos non debuit esse declinata in servitio. Et agnacio, se ex ipsis procreata fuerit, ad ingenuitatem capitis eorum debuit permanere ingenui. Si quoque ut se eis necessitas fuerit, ad servitio caput eorum inclinatur, non ei detur licentia, nisi ad nos vel heredis nostris propinquiores: et peculiare quod sit ante conjugio laborare potuerit, ipsa femina tertia parte exinde habeat absque nostra repetitione, vel heredum nostrorum. Deinde in hunc epistola nobis intimare convenit, se nos ipsi aut heredis vel propinqui nostri, seu quislibet opposita persona, quid ad traditis conveniencias ipsa femina commodolare valuerit, aut contra epistola hæc agere contentator fuerit, soledus tantus

A componat, et nihilum dicat et quod repetit; et hæc epistola omni tempore firma permaneat.

LIX. [Notitia de commodato.]

Ego enim illi qui commaneo illa villa. Constat me accepisse, et ita accipi de homine, nomen illo, ad pristinum beneficium argento uncias tantas. Sic modo convenit, ut cum multa caretate ipso argento die Kalendas illas mox venturi Septembris, et circum me habere debiam, et ipsa die argento vestro reddere faciam, et cautionem meam recipere faciam. Et si exinde negligens aut tardus fuerim, voluntate vestra non habueris, hic modo mihi in hunc cautionem placuit inserere, ipsas revestitas in duplum vobis sic reddetur, aut vobis, aut cui cautionem istas dedere ad ex.

NOVA COLLECTIO FORMULARUM.

STEPHANUS BALUZIUS TUTELENSIS

EX VETERRIMIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS ERUIT, IN UNUM COLLEGIT, PRIMUM EDIDIT ANNO 1677.

1. Petitio episcopi peregrini ad episcopum proprium. B III. Conquestio de vasso qui iustitiam facere renuit.

In Christi nomine. Ille episcopus illo episcopo amico nostro devotam dirigo salutem. Gratias vobis referimus de caritate vestra, quam erga fidelem nostrum dignati estis facere et circa congregationem nostram quæ est in oppido sita quod dicitur illum. Pecisti enim ut Apostolus commendans ait: *Prædica verbum, instat opportune et inopportune nolentibus* (11 Tim. iv). Qui enim sequitur apostolorum vestigia, luce gaudebit perpetua. Rogo vos humiliter dirigere nobis per epistolam vestram quid mihi de nostro liceat celebrare officium in parrochia vestra et in ecclesiis vestris quæ in nostro sunt beneficio, si prædicare liceat, si emendare, si corrigere, si erigere ecclesiis, si confirmare, aut baptizare, aut penitentiam dare, aut quid nobis concedatis, aut quid prohibeatis, scire nos faciat citius petimus. Amicitiam vero vestram valde firmam optamus inter nos consistere. Et obsecro ut mihi commendare dignemini quasi firmo amico tuo quodlibet servitium, et paratam me habebis in omnibus honestis et iustis mandatis vestris. Benevalete.

II. Commendatoria et exhortatoria ad sanctimoniam.

In nomine sanctæ Trinitatis. Venerandæ et almissæ gloriæque illæ, ego ille inferior cunctis servis vestris postulo summo a Deo æternam venire salutem. Hinc rogo vos et ammoneo ut laus popularis, quæ per vulgares spargitur aures, vestram attingat mentem, et crescendo pollulat sapientia vestra apud Deum et homines. Omnis vero populus hæc proclamavit voce dicens his vero esse ditatam felicibus donis, quod in perpetuum firmiter permaneat, citam omni bono consilio et claram facie omni conspectui humano, varias scilicet gazas miro ordine beataque mundi regna mirifice disponere, pulcrum corpore et in mente quieti, lucidis autem luminibus vestram fieret staturam, in aulem dicunt. Debetis enim semper gratias agere, ut in vobis hæc et his similia crescant per omnia momenta. Vide, ut Apostolus ait, quomodo caute ambuletis, sicut sapientes (Ephes. v). Et iterum: *Non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus providentes bona*, etc. (Rom. xii, 11 Cor. viii). Festina itaque, virgo gloriosissima, sanctis studiis te et bonis operibus orare, ut cum sanctis et beatis virginibus centenum merearis collegere ructum.

Domino inluster atque præ cuncto magnificentissimo, ut confido, viro amico meo illo ille. Deus scit, qui omnia non latet occulta atque antequam fiant, in omnibus amicus et bene cupiens vester, illud inprimis quod plurima sunt et nobis opportunum, salutem in Domino optamus vobis in quantum arca cordis mei continet plenitudo. De cætero cognoscat industria vestra iste præsens homo noster serviens vester nomen ille ad nos venit et nobis dixit eo quod vassus vester nomen ille res post se malo ordine reteneat injuste, et dixit quod nulla iustitia apud ipso exinde consequere possit. Propterea sollicitam vobis, precamur ut hoc causa diligenter inquirere jubeatis, ut ipse homo noster serviens vester sine ulla dilatazione ad suum exinde debeat perquirere iustitiam. Et si hoc facietis, vestram bonam consuetudinem adimpletis. Et unde nos injungitis, et nos potibimus, vos vel servientes vestros in bonis partibus remerire non tardamus. Agite taliter quæ nos per vos bona habemus fiducia, ut iste homo noster serviens vester sibi congaudeat quod nostram ad vos deportasset suggestionem. Ad sapientissimum sufficit.

IV. Item de eadem re.

Domino sancti apostolica sede colendo domno et in Christo patri illo papæ ille. Deus scit, cui nulla latent occulta, in quantum video et nostra est possibilitas, in omnibus amicus et bene cupiens vester, illud inprimis quod plurima sunt et nobis opportunum, salutem in Domino optamus vobis in quantum totus mundus fulget in gloria, vel quantum distat ortus ab oriente et deficit ab occidente, seu et si fieri potuisset quod tota membra vertissent in lingua. De cæterum supplicamus gratia vestra ut pro me peccatore in vestris sanctis orationibus intercedere digneris. Et iterum, Domine, supplicamus cognoscat admitas vestra iste præsens homo noster serviens vester nomen ille res suas malo ordine post se retinebat injuste, et nulla iustitia apud ipso exinde consequere possit. Propterea precamur vobis ut hanc causam diligenter inquirere jubeatis; ut sicut vestra bona est consuetudo, ipse homo noster serviens vester sine ulla dilatazione ad suam exinde debeat pervenire iustitiam, et sibi congaudeat quod nostram ad vos deportasset suggestionem, et nos vobis gratias agamus. Et si locus adveniret, vos vel servien-

tes vestros in bonis partibus remerire non tardamus. Ad sapientissimo sufficit. Salutamus vobis satis et super omnia satis usque ad gaudium magnum.

V. *Indiculus regalis.*

Domini sanctis et in Christo Patribus omnibus episcopis, seu et venerabilibus omnibus abbatibus, atque illustribus viris, seu et viris magnificis domesticis, vicariis, centenariis etiam quod omnis pars et amicos nostros seu et missus nostros discurreritis, ille rex Francorum vir iuluster. Cognoscatis isto præsens ille ad nos venit, et nostra commendatione expetivit habere; et nos ipso gratuito animo recepimus vel retenemus. Propterea omnino vobis rogamus atque iubemus ut neque vos, neque iuniores, neque successores vestri, ipso vel homines suos, qui per ipso legitimi sperare videntur, inquietare, nec condemnare, nec de rebus suis in nullo abstrahere, nec diu nec nocte non presumatis, nec facere permittatis. Et si talis causa adversus eo surrexerit ut ostendat fuerit et ibidem adimpletis vos absque eorum in quo dispendio minime defigatis fuerint, quod ante nos separare vel reservatas, et talis causa ante nos finitivam accipiant sententiam. Et ut certius credatis, manu nostra subter affirmavimus, et de anolo nostro sigillavimus.

VI. *Indiculus de servis fugacibus.*

Dilecta Dei, sponsa Christi, socia sanctarum virginum merito cœquanda, iulustris Deo sacra illa, ille. Deus scit in quantum valeo in omnibus in Christo amore amicus et bene cupiens vester illud imprimitus quod plurima sunt salutem in Domino optamus vobis in quantum totus mundus fulget in gloria, aut si fieri potuisset quod tota membra veritatis in lingua. De cætera cognoscat dilecta caritas vestra, sicut nobis dictum fuit, eo quod homines vestri nobis confugium fecerunt, et nos auditum habemus ubi esse debeant. Propterea apices nostros vobis direximus, si vestri homines sunt, misso vestro ad nos dirigere faciatis, et quantum nos poterimus hac causa diligenter procuramus ut ipsos homines recipere faciatis.

VII. *Donatio ad eamam Dei pro missas canendo*

Igitur ego in Dei nomine ille venerabilibus fratribus illo et illo. Admonet mihi amor Domini nostri Jesu Christi et desiderium de illo paradiso ubi iusti habitant, ut me Dominus ibidem participare digne, seu et timor gehennæ, ut me exinde Dominus eripere iubeat. Propterea cedo vobis ad die præsentem ad mea elemosyna faciendo a pauperis vel a sacerdotibus ad missas canendo dispensando, cessumque in perpetuo esse volo, et de iure meo in iure et dominatione vestra transcribo atque transfundo, hoc est, res proprietatis meæ tam in civitate illa quam et foras in ipso pago seu et in alios. Habent ipsas terras cum omni superposito de longo tanto, similiter in latus et in frontis subiungit de ambobus frontus et de ambobus latus terra illius, ipsas res et casas superpositis ad integrum seu et vineis in oppidum civitate illius cum terra proprietatis mei. Habet ipsa vinea arpeones tantos. Subiungit de ambobus latus et ambobus frontes terra illius. Etiam et in ipso pago in agro illo portione mea, tam terris, mansis, domibus, edificiis, vineis, olivis, silvis, campis, pratis, pasuis, aquis, aquarumque decursibus, quicquid in ipsa loca portio mea est, totum et ad integrum rem inexistitam et aliam rem quantumcumque visus sum habere aut inante laborare potuero, tam peculium, præsidium utriusque generis sexus, aurum, argentum, drapalia, æramen, utensilia, mobile et immobilibus, quicquid dici aut nominari potest, ubicunque visus sum habere, medietatem ad integrum, ita ut ab hodierno die habeatis, teneatis, et in mea elemosyna dispensando liberam et firmissimam ad die præsentem in

A omnibus habeatis potestatem faciendi. Si quis vero, quod nec fieri credo, si ego ipse, aut aliquis de heredibus meis, vel ullus quislibet ulla opposita persona qui contra hanc cessionem istam venire conaverit, et a me vel heredibus meis defensatum non fuerit, inferamus vobis una cum socio fisco auri uncias tantas, argentum pondo tanto esse multando, et præsens cessio ista omni tempore firma permaneat.

VIII. *Supplicatio ad regem.*

Inclito atque præcellentissimo domno illo glorioso rege, ego ancilla vestra ultimissima, servissima omnium ancillarum vestrarum Cognoscat, domne, gratia vestra hominis vassi vestri nomen ille multas inquietudinis et contra rationis ordines servientes sanctæ illius, qui in vestra mercede in regimini ordinastis habere hos faciant, et nulla iustitia apud ipso illo conquire possit. Propterea, domne, supplico, et si ante vestra præsentia fuisse, genua flexa ad terra prostrata ad pedes vestros suggerere mihi ancilla vestra oportebat et in vestra mercede et amore Deo vel illos sanctos cujus famulas nobis exinde defendere iuberitis ut contra malicia contra servientes ipsius sanctorum vel me ancilla vestra facere non debuissent. Domine, nostrum est ad suggerendum. Vestrum est ad ordinandum quod exinde iustitiam recipere debeamus, pietas vestra est nobis.

IX. *Indiculus.*

Suggestendo domno piissimo atque præcellentissimo illo glorioso rege. Nos, domni, servientes vestri pagenses illius, quod veraciter cognovimus, vobis innotescere præsumimus. Homo alicui nomen ille nobis dixit eo quod casa sua vel strumenta sua chartarum tam venditionis, cautionis, obnoxiationis, iudicis, cessionis, vel donationis, seu et reliqua stramenta chartarum ab igne ibidem cremassent, quia et ille iudex vel vicini pagenses ipsius taliter nobis dixerunt vel testimoniaverunt quod ad hoc videndum accesserant, et sic vero et actum aderat. Proinde, domne, suggerere præsumimus, et quod exinde cognovimus vobis innotuimus. Domne, nostrum est ad suggerendum. Vestrum est ad ordinandum quod ipsa exinde agere debeat.

X. *Indiculus.*

Domna et dulcissima genitrix mea illa, prolis vester ille, serviens vester, illud imprimitus quod plurima sunt, et sic necessarium si præsumptio ostendit salutem plenissimam in Domino Jesu Christo vobis destinare præsumo, et supplico pro eo quod iste præsens ille serviens vester a mea parvitate expetivit ut nulla malitia de istas culpas quod ipse confugium fecit exinde non habeat, sed ad mea precatione excusatus exinde esse debeat. Agite taliter quem ego per vos bona fiducia et quem domno et genitore meo jugale vestro illo sano et lato proprios oculos celerius mereamur videre. Iterum salutamus vobis.

XI. *Indiculus.*

* Sanctorum meritis beatificando domno et fratri Importuno. Domne dulcissime et frater carissime Importune, quod recepisti tam dura ætistimasti nos jam vicina morte de fame perire, quando talem annonam voluisti largire, nec ad pretium nec ad donum non cupimus tale annonam. Fecimus inde commentum, si dominus imbolat formentum, a foris turpis est crusta, ab intus miga nimis est fusa, aspera est in palato, amara et foetius odoratus, mixta vetus apud novella faciunt inde oblata non bella semper habeas gratum qui tam larga manu voluisti donatum, dum Deus servat tua potestate, in qua cognovimus tam grande largitatis. Vos vidistis in domo quod de

* Vide *Histoire de Notre-Dame de Soissons*, pag. 121.

fame nobiscum morimur. Homo, satis te præsumo salutare, et rogo ut pro nobis dignetur orare. Transmisimus tibi de illo pane. Probato si inde potis manducare. Quandiu vivimus plane liberat nos Deus de tale pane. Congregatio puellare sancta refutat tale pasta. Nostra privata stultitia ad te in summa amicitia. Opto te semper valere et caritatis tuæ jura tenere.

XII. Item alium.

Beatificando domino et fratri Frodeberto papæ. Domne Frodeberte, audivimus quod noster fromentus vobis non fuit acceptus. De vestra gesta volumus intimare ut de vestros pares nunquam delectet hoc joco tale hoc referre. Illud enim non fuit condignum quod egisti in Segeberto regnum de Grimaldo majorem domus, quem ei sustulisti sua unica ove sua uxore, unde postea in regno nunquam habuit honore, et cum gentes venientes Toronica regione misisti ipsa in sancta congregatione. . . . . Non ibidem, lectiones divinis legis, sed. . . . . nis inter vos habuistis. Oportet sat. . . . . conlocutione quem nec est adeo ar. . . . . ta sic est ab hominibus vestra so. . . . . dentia, sed qualem facu. . . . . monasterio puella. . . . . monasterio tuis. . . . . perdisti. . . . . IMPORTUNUS de Parisiagi terra.

XIII. Parabola.

Domno meo Frodeberto, sine Deo, nec sancto, nec episcopo, nec regulari clerico, ubi regnat antiquus hominum inimicus, qui mihi minime creditu factu vidit illum tibi necesse desidero, quare non amas Deo, nec credis Dei Filio. Semper fecisti malum. Contra adversarium consilio satis te putas sapientem. Sed credimus quod mentis. Vere non times Christo, nec tibi consentis. Cui amas, per omnia ejus facis opera. Nec genetoris tui diligebant Christum, quando in monasterio fecerunt temetipsum. Tuus pater cum Domino non fecit sancta opera. Propter domnus digito relaxavit, te vivo docuit et nutri. . . . . unde se postea penetivit. Non sequis scriptura nec rendis. . . . . iqua memores Grimaldo qualem fecisti damnum. . . . . et Deo non oblituit de bona quæ tibi fecit quid inde. . . . . muliere sua habuisti conscientia nua nec. . . . . norum peracta sed contra canonica. . . . . ea de sancta congregatione apud. . . . . non ex devotione, sed cum gran. . . . . cur nos scimus damnas nimis. . . . . tollis eis aurum et argentum et honores. . . . . liberat per has regiones cur te præsumis tantum damnare suum thesaurum. Quod ut alibi ubi cum rogas per tua malefacta, quod non sunt apta, amas puella bella de qualibet terra pro nulla bonitate nec sancta caritate. Bonus nunquam eris dum tale via tenes. Per tua cauta longa sat ire si non est. Per omnia jube te castrare, ut non pereas per talis; quia fornicatoris Deus judicabit. De culpas tuas alias te posso contristare. Sed tu jubes mihi exinde aliquid remandare, ut in quale nobis retentum in tua caritate exeant istas exemplarias per multas patrias ipso domno hoc reliquo se vidis amico qui te hoc nuntiat et donet consilium verum, sed te placit lege et pliga in pectore repone. Sin autem non vis, inheret in dude.

XIV. Item alia.

Incipiunt verba per similitudinem juncta de fide vacua, dono pleno falsatore. Agno Sa ouon pro sapientia bene scripsit hanc sententiam, ut ne similis fiat stulto, nunquam respondes ei in multo, et retractavi tam in multum sic respondere jussi stulto ut

A confundantur stultum grado nunquam præsumat gloriare respondi dixi te falsatore nec ei parcas in sermone qui se plantatum ex robore qui non peperit suo ore vaneloquio susurrone verborum vulnera murone qui sui obl. . . . . adjutoris, immemores nutritoris, calcavit. . . . . qui sei date et prioris alodis sui reparatoris sordidas vomit pudoris incredulas dicit loquellas et improbus coinquinat et conscientias bonum merito conquistat, mundas, sanctas et antiquas, pulchras, firmissimas et pulitas meas rumpit amitalicos, verba dicit quæ nunquam vidit, ea scribit quæ fecit animus. Parcat qui eum credit. Et si loquestem non stringit furorem latro fraudulentus homicidium est reus certus adulter, raptor est manifestus. Innumeros fecit excessus. Errando vadit quasi cæcus. Fuscare tentat meum decus. A Deo dispectus et desertus, ab inimico est perventus et per lingua et per pectus. Nolite, domne, nolite fortis, nolite credere tantas fortes. Per Deum juro et sacras fontis, per Sion et Sinai montis, falsator est ille, factus excogitator est defamatus, delormatus vultu, et deformata sunt. Qualis est animus, talis est status. Non est homo hic, miser talis latrat, sed non ut canis psallat de trapa, ut linguaris dilator major, nullis talis falsator grunnit, post talone buccas inflat, in rotore crebat et currit in sudore, fleumas jactat in pudore; nullum vero facit pavere qui non habet adjutorem super secundum meum tutorem non meum. . . . . tale baronem non. . . . . co contra insontem non cessat. . . . . ab exaperto sacco. . . . . acco et salte detrascia. . . . . non timere falco non perdas illo loco, non vales uno coco, non simulas tuo patre, vere nec tua matre, non gaudes de dentes, deformas tuos parentes. Ad tua falsatura talis decet corona.

XV. Indiculum.

Nolite, domnx, nolite, sanctæ, nolite credere fabulas falsas: quia multum habetis falsatores, qui vobis proferunt falsos sermones, furi atque murosus, similis etiam et susurronis; et vobis, domnx, non erunt protectoris. Latrat vulpis, sed non ut canis. Falsus mit semper inanis cauta proferit jam non fronte. Cito decadet ante cano forte. Volat upus, et non arundo. Iste commedit in so frundo. Humile facit capta dura, sicut dilatus in falsatura falsator vadit tanquam latro, ad aura psallit, ut Escotus mentit, semper vadit toritus, et occidit quod nunquam vidit. Nolite, domnx, atque prudentis vestras non confrangat mentis, et non derelinquere serventes. Tempus quidem jam transactus. Et hoc feci quod vobis fuit adaptum. Jam modo per verba fallacia sexum dejectus de vestra gratia.

XVI. Incipit edictio

Cum in præsentia inluster vir ill. illo mallavit. Sed ille petiit ut scriberet quod petivit, irrita imperatores sancserunt decreta ut nullus a judicio suscipere præcurrat, antiquam solemniam patefecerit, ut his qui fidem datis et nec obiecti sunt præomaticis d.ctionis lex pona succurrit. Edictio, inquam, ob rem petiit in conspectu magnitudinis vestri, ut homo nomen illi est illas post se mali ordine præoccupasse dinoscitur, ut hoc vestra prudentia integrum et legalis sententia debeant definire. Ea vero scilicet ratio, ut si in constitutum placitum res illas mihi iustissime debitas adprobare non potero, ut lex mundana Theodosiano corpore arbitratus discernit, me impleturum esse polliceor data editione de inscriptionibus accusatoribus recrescant Theodosiano nono in ira primi tam civile neque criminalem actio professio manu accusato e conscripta prædicat, nisi in se repetitione celebrata prius a iudice non audiat.

XVII. Indiculum generale ad omnes.

Domino magnifico sapientieque decoratum et dono Dei regali gratia sublimato illo ille ultimus servorum Dei servus ac si vilis ille inlunus vocatus episcopus, salutem vobis multimodam una cum confratres no-

stros oratores vestros, qui ad limina sanctorum illorum die nocturneque pro vobis obsecundare noscuntur, dirigere præsumimus. De cæterum cognuscat industria vestra precamur atque supplicamus vobis de ista causa unde iste præsens serviens vester missus noster innoterit, ei in suum placitum esse dignetur, agat almitas vestra ita ut consuetudo vestra bona erat erga nos frequenter operata est.

XXVIII. Item alio.

Domino procerumque illustrem optimate ill. regale gratia sublimatum et a nobis cum magna veneratione atque reverentia nominandum in Dei nomen ill. ultimus servorum Dei servus salutem vobis in Domino tam multimoda destinare præsumimus, una cum omni congregatione fratrum nostrorum, quam arcana cordis nostri continet plenitudo. Memorare dignemini qualiter vos nobiscum ante hos dies confabulare dignastis et in oratione quamvis nos indigni commendare dignastis. Precamur atque supplicamus clementia vestra ut ad necessitatem fratrum nostrorum oratores vestros aliquid de elemosyna vestra consolare jubeatis, et quicquid exinde vestra clementia erga nos disponit agere, per vestro venerabile scripto nobis dignetur facere ceteriores; et undecunque nobis injungitis aut inunctum habetis de orationibus vel de alio servitio, parati sumus vestris partibus vestrorumque omnium servientium fidelis reservare.

XIX. Item alio.

Sanctissimo ac sanctis ceremoniis observantem æque fonte spirantia exsuperantem domino Patre et multorum gregem Christique vice agente illo pontifice ultimus omnium servorumque Dei servus ille. Ad clementiam pietatis vestrae has apices destinare præsumimus, non nostri freti obsequio, sed vestra magnitudine culminis pietate. Ideoque quasi ad præsens genua vestra deosculantes, suggestiuncula nostra vobis propter quod mancipia beati patroni vestri de monasterio nostro iuga lapsa in vestro dominio prælapsi sunt advenisse. Ideo supplicamus clementiæ vestrae ut quomodo iste missus noster nomen ille hæc nostra suggestiuncula vobis detulerit, sicut vestra in omnibus bona erga nos est consuetudo, inter nos seu erga omne nostra justitia inquirere jubeatis, qualiter congregatio nostra obsecrantes Deo oratores vestros melius Dei misericordiam pro vobis delectet implorare.

XX. Item alio.

Domino sancto ac sanctis ceremoniis observante domino illo et in Christo patre ego ille salutem vobis in Domino una cum omni congregatione fratrum nostrorum plenissimam dirigere præsumimus, tam vobis quam scilicet congregationem vestram, quam Dominus sub norma sanctæ regulæ ad protegendum in manu misit. Supplicamus caritatem et fraternitatem vestram ut inter nos seu monachis nostris orationes peculiare esse debeant: quia quamvis in spatia terrarum distet corporalis nostra conversatio, sed, ut bene nostis, non separant spatia terrarum quos sociat caritas vera: quia si unus in oriente et alius in occidente consistat, ambo pariter orando Domino in caritate glutinantur. Supplicamus etiam.

XXI. Item alio.

Domino inlicito fidelique Deo atque regale gratia sublimato atque a nobis veneratione et amore colendo illustre viro illo optimate illo maxime salutem et inviolabilem cupio et vobis præsumimus destinare. De cæterum comperiat industria vestra eo quod et ætera gaudeat floreatque per tempora nobilitas vestra, et quandoque terrena iniquitatis, celestibus mereatis agnibus glomerare.

XXII. Item alio.

Domino et in Christo Patri apostolica sede colendo domo illo ille proprius vernaculus vester salutem vobis in Domino multimodam destinare præsumi-

mus. Cognuscat, domne, sanctitas vestra quod serviens vester nomine illo ad nos venit et dixit se negligentia contra vos habere pro qua gratiam vestram non habeat. Propterea supplicamus, quasi ad præsens genua vestra deosculantes, ut ipse apud vos excusatus sit et eam per nostram precationem recipere et consilium ei facere ordinetur. Agat, domne, sanctitas vestra sicut semper erga nos facere consuevistis. Sanum et incolumem vos citius merear videre.

XXIII. Item alio.

Domino almifico, excellentiæ decore ornato, ac beatissimo, meritisque venerando, amabiliter diligendo, sanctitatis culmine conspicuo, ac nobilitatis titulo decorato, piissimo, sive sacra eloquia seu præcepta Dei plenissimo, sanctorum meritis coæquando, et palma triumphationis atque sanctitatis gratia ornato, inlicito præclaroque. Deus omnipotens faciat in sancta religione permanere. Venerabili in Christo et a nobis cum summa reverentia nominando illo episcopo ego ill. in Domino perpetuum mitto salutem. Multimoda nobis benevolentiam vestram generare comperite gaudia quotiens nobis aditus dederit opportunus ut ad indagandam sospitalem vestram nostras dirigere apices debeamus. Quia nihil melius nisi ut invicem mutua caritate orando in invicem alterutrum spiritualia pabulum subministrare non cessemus, hilarem et gaudentem citius vos cernere mereamus.

XXIV. Item alio.

Summa veneratione nobilissimi generis seu industrie vel sagacitatis culminisque sublimitatis inefabile a nobis acclentia vestra, domine industrissime, cum summa nobis reverentia nominando illo ille exiguis tam multiplices vobis salutes dirigere cupimus. Et reliqua. Obsecrantes piissimo Domino ut vos una cum culminis sublimitatis vestrae longa per tempora trina conservet deitas, et quandoque terrena iniquitatis, suffragantibus sanctis angelorum mereatis coetibus glomerare, præcellentissime et inlicito domne.

XXV. Item alio.

Domino venerabile illustrique sagacissimo, sed illustriore sanctitate et gratia Dei pollente, et sacerdotale apice sublimato, domino illo ille alumnus vester salutem in Domino vobis præsumimus destinare. Supplicamus, domne, gratiæ vestrae ut nos pro mercede vestra mom. instruere faciat, et juxta vestram bonam consuetudinem, quod semper nos pie ut dulciter gubernare dignastis, ita et nunc agi non dedignemini, ut ad cumulum mercedis vestrae perveniat. Et si ita agitis, maxima dona fratribus nostris juxta solita bonitatis vestrae. Iterum atque iterum quasi ad præsens ante genua vestra prostrati precamur ut a cæpta gubernatione vestra nos discedere nunquam patiarur.

XXVI. Item alio.

Reverendissimo confratri meo illo ille in Domino salutem. Cum enim longitudo terræ caritati illorum non queat evelli quos Christi connectit amor, desiderans desideravi literolas parvitas meæ fraternitati tuæ dirigere, ut statim quod præsens loquella conspectui tuo loqui non valet, vel has apices tibi enarrent. Cupio valde quem recordor absentem, ut cum quo mente sum, cum eo etiam corpore sim præsentem. Divinitas te servet per multos annos, parens et custos Dei æterni, quem colimus, Jesu Christi.

XXVII. Donatio a die præsentem.

Sacrosanctæ basilicæ sancti illi monasterio vel alio loco illo constructæ, ubi venerabilis vir ille abbas vel episcopus aut presbyter cum suis clericis vel monachis præesse videntur, ego ille cogitans Dei amore vel æterna retributione, ideoque cedo ad die præsentem ad supradicta basilica et monachis ibi con-

sistentes, cessumque in perpetuum esse volo, portiones meas in loco nuncupante illo, sitas in pago illo, quæ mihi tam de alode quam de comparato vel de quoecunque libet adtracto advenit vel advenire potest legibus in supra memorata loca, tam terris, domibus, ædificiis, mancipiis, libertis, accolabus, merita accolatorum, vineis, silvis, pratis, pascuis, campis cultis et incultis, aquis, aquarumque decursibus, mobilibus et immobilibus, cum omnibus adjacentiis et appendiciis vel coloniciis ad se pertinentibus, cum omni integritate vel superposito, quicquid dici aut nominari potest, in supramemoratos pagos vel ubique de supradictas portiones tenere visus sum, totum et ad integrum ad die præsentem ad jam memorato monasterio vel ad ipsos monachos ibi consistentes perpetualiter trado atque transfundo, de meo jure in vestra trado dominatione ad possidendum, ut quicquid exinde facere voluerint, liberam ac firmissimam in omnibus habeant potestatem a die præsentis faciendi. Si quis vero, quod fieri non credo, in futurum, si ego ipse, aut illius de heredibus meis, aut ulla emissæ vel opposita persona, vel quislibet qui contra hanc cessionem meam, quam ego bona voluntate fieri et adfirmare rogavi, venire, agere, aut resultare, vel per quibuscunque modis repedere aut infringere conaverit, nec hoc valeat vindicare quod repedit, et insuper partibus supra memorato monasterio vel monachis ibidem consistentibus duplum tantum quantum ipsas res eo tempore emelioratas valuerint componat; et insuper socio fisco multa auri libra una coactus exsolvat, et hæc cessio omni tempore firma permaneat, stipulatione subnexa. Actum loco illo.

XXVIII. Ad testamentum faciendum.

Regnante in perpetuum Domino nostro Jesu Christo. Anno illo illius regis, sub die xii Kalendarum illarum, feria illa, indictione illa. Ego ille filius illius sana mente integroque consilio, metuens casus humanæ fragilitatis, testamentum meum condidi, quem illi scribendum commisi, ut quomodo dies legitimus post transitum meum adveniret, recognitis sigillis, inciso lino, ut legis decrevit auctoritas, per illustrem virum illum, quem in hac pagina testamenti nostro legatorio institui, gestis reipublice municipalibus titulis ejus prosecutionibus ab ipsis muniat, et in archivis basilicæ sancti illi conservandum decrevi; ut quicquid unicuique de rebus meis propriis habere decrevi, singulariter in hoc testamentum meum inserere curavi. In reliquo vero qualescunque aut quæcunque epistulas aut testamenti vel conscriptionis de nomine meo manus meas firmatas ostensasque fuerint, et ante hoc testamentum prænotatas, quas hic non commemoravero, excepto de ingenuitates quas pro animæ meæ remedio fecimus ad adhuc facere volumus, vacuas permanent; et quod unicuique per hoc testamentum deditur darique jussu, id ut faciat detur, præstetur, impleatur, te omnipotens Deus testem committo. Quapropter dum non habetur incognitum qualiter dispensante Deo ad habendum vel possidendum loca sanctorum illorum de rebus meis propriis delegavi in perpetuum ad possidendum, dedi quoque ad basilica illa portiones meas atque denominata, id sunt illa, quicquid in ipsa loca superius nominata habere videor, totum et ad integrum ad basilicas superius nominatas prædiciat in augmentum. Illas vero cessiones quas ad libertos nostros illos ad eorum ingenuitates confirmandas fecimus, id sunt ille et ille, quando ipsos pro animæ nostræ remedium ingenuos dimisimus, ut dum advenit hoc teneant et post eorum discessum cum omni superposito ad jandicta ecclesia sancti illius, ubi eis patrocinium et defensionem constituimus, revertere faciant. Volumus enim ut ingenuos quos fecimus ut in antea fecerimus, quancunque in ipsa loca manent quod ad sacra ecclesia illa delegavimus, inspecta eorum

A libertate super ipsas terras per ingenuos commanent, et alibi commanendi nullam habeant potestatem, sed ad ipsa loca sancta debeant sperare, et nullus de ipsis libemio ad nostros heredes nullatenus reddant; et de hoc quod aliquibus eis per chartas dedimus, nullatenus alibi vendere nec alienare habeant licentiam. Similiter donavimus donatumque in perpetuum esse volumus ad monasterium illum, ubi venerabilis abbas ille præesse videatur, villas illas in pago illo cum omnibus adjacentiis vel appendiciis earum, quancunque ibidem tenere vel possidere videmur, per qualibet adtracto ad nos pervenit aut legibus venire debet, totum et ad integrum cum omni superposito a die præsentem in honore sancti illius vel abbati illi tradimus ad possidendum, cum domibus, ædificiis, mancipiis, accolabus, libertis tam ibidem orundis quam aliunde translatis vel ibidem commanentibus, vineis, silvis, campis, terris cultis et incultis, pratis, aquis aquarumque decursibus, cum exio et regresso, omne genus pecodum tam majore, mobilibus et immobilibus, omnem rem inquisitam, tam aurum quam argentum vel reliquas fabricaturas, tam ministeria ecclesiæ vel instrumenta chartarum, libros vel vestimenta ecclesiæ, vel omni præsidio quod mihi legibus vivens possidere videor et mihi redidetur, et quicquid dici aut nominari potest, totum et ad integrum ad jandictio monasterio sancti illius prædiciat ad augmentum, inspecto illud strumento quod antea ad jandictio monasterio fecimus. Præter ista omnia re-ervamus in Falcidia heredibus nostris villas illas in pago illo, in ea ratione ut facta mea in omnibus studeant conservare atque defendere. Quod si hoc facere neglexerint, quicquid eis deputavimus perdant, et de omni corpore facultatis meæ penitus reddantur extranei. Et si aliquid comparvero, aut ex parentibus meis mihi obveniret, vel adtraxero, vel per quolibet ingenio ad nos perveniret, quod in ipso testamento supra non commemoravimus, post nostrum discessum casa sancti illius per rectores suos recipiat perpetualiter ad possidendum. Per præsentem testamentum basilicam sancti illius heredem meam instituo, et quicquid unicuique deputavi, fidei tue committo; quia hæc quod tibi deputavi malo te habere quam me, te magis quam cæteris heredibus ac proheredibus meis. Si quis vero, quod futurum esse non credo, si aliquis heredum ac proheredum meorum, vel quislibet opposita persona præsentem testamentum meum infringere conaverit vel teniare præsumpserit, in primis usque dum veram emendationem proinde corrigatur, Deo et sanctis suis habeat contrarios, et a liminibus ecclesiarum efficiatur extraneus, et insuper inferat ei cui pulsaverit una cum socio fisco auro libras coactus exsolvat, et nihilominus præsens pagina firma permaneat, quam manu mea propria subter firmavi, et bonorum hominum signis vel allegationibus roborandam decrevi, stipulatione. Actum loco illo.

XXIX. Item aliud testamentum ad locum sanctum.

**** mansus et peculiare seu merita eorum, præter tantum illa et illa loca, ad legitimos heredes servo. In reliquo vero ego jandictus ille quantum superius est insertum vel comprehensum, omnia et in omnibus, quicquid dici et nominari potest, ad superscripto monasterio ejusque congregatione in alimento seu in stipendia seu substantia pauperum ad die præsentem dono, cedo, trado, atque transfundo, ut quicquid omnia supernemorata pars ipsius monasterii ejusque rectores facere elegerint, liberam et firmissimam in omnibus habeant potestatem libero arbitrio. Licet vero in cessionibus minime est necesse poenam inserere, sed tamen pro rei totius firmitate mihi complacuit intimare si fuerit, quod nec fieri credo, aut ego ipse, quod absit, aut aliquis de heredibus aut proheredibus meis, vel quislibet potestas aut inferior vel emissæ persona qui contra

præsentem epistolam donationis, quam ego plena et devota voluntate fieri et affirmare rogavi, venire aut eam infringere tentaverit, aut aliqua calumnia aut repetitione vel refragatione insurgere aut opponere conatus fuerit aut præsumserit, in primis tantum quantum ipsas res eo tempore melioratas valuerint, contra cui pulsatur seu partibus jamdicti monasterii componere et satisfacere adimpleatur, insuper una cum socio fisco aurum tantum coactus exsolvat, et sua repetitio nullo umquam tempore non obtineat effectum, et hæc donatio omni tempore inlibata permaneat, stipulatione subnixâ. Actum in loco illo.

XXX. Confirmatio traditionis ad monasterium.

Notitia locum traditionis qualiter vel quibus præsentibus, qui subter firmaverunt, ubi veniens homo alicui nomen ille vocatus monachus ad illas quod ille ante hos annos per suam epistolam donationis monasterio illo, quod est in honore sancti illius, ubi ille abba una cum congregatione monachorum præesse videtur, jamdictus ille in villa illa qui vocatur illa, et ad præsens fuit, et per unamquamque villas et loca per singulas per portas et per ostia de ipsas villas vel de illas easas dominicas jam præfatus ille ad misso de ipso monasterio vel ipsius jamdicti abbatis illius nomen ille, omnia quantum in illa epistola donationis est insertum vel comprehensum, in omnibus tradidit et consignavit et cum de ipsas res in omnibus vestrum et pillo et fistuca exinde in omnibus se exitum dixit et fecit. His præsentibus actum fuit.

XXXI. Qualiter parentes filios suos offerant in monasteriis.

* Dum legaliter sanctum antiquitus teneatur et cautum cum obligationibus Domino parentes suos tradere filios in templo Domini feliciter servituros, proculdubio hoc de nostris filiis faciendum nobis salubriter præbatur exemplum. Equum etenim iudico creatori nostro de nobis reddere fructum. Ideo hunc filium nostrum nomine ill. cum oblatione in manu atque petitione altaris palla manu mea involuta ad nomina sanctorum quorum hic reliquæ continentur, et abbate præsentem, trado coram testibus regulariter permansurum, ita ut ab hac die non liceat illi collum de sub jugo regulæ excutere, sed magis ejusdem regulæ fideliter se cognoscat instituta servare et Domino cum cæteris gratanti animo militare. Et ut hæc nostra traditio inconvulsa permaneat, promitto cum iurejurando coram Deo et angelis ejus quia nunquam per me, nunquam per suspectam personam, nec quolibet modo per rerum mearum facultates aliquando egrediendi de monasterio tribuam occasionem. Et ut hæc petitio firma permaneat, manu mea eam subter firmavi. Isti sunt testes ^b.

XXXII. Promissio stabilitatis in monasterio.

Ego ille initio conversationis meæ diligenter attendens considero quod petitionibus meis primum non facilis concessus est introitus, sed diu mihi pulsanti vix hospitii locus est misericorditer attributus; in quo per paucos dies demoratus, noviorum sum domum progressus; in qua mihi dura et aspera primum a seniore sunt prædicata, et stabilitatis meæ promissio expetita, et ter in anno lecta atque tradita regula cum admonitione dicentis: Ecce lex sub qua militare vis. Si potes observare, ingredi. Si non potes, liber discede. Hoc erga vident, ordinatissimum atque morosum mihi spatium adtributum dulcians aditum prætermisso ut me jam vestro corpori sociare dignemini humiliter depono. Ego tamen hujus regulæ instituta, Domino juvante, ser-

vare promitto, et propter vitæ æternæ præmium coram Deo et angelis ejus humiliter militaturum subicio, ita ut ab hac die non mihi liceat collum de sub jugo excutere regulæ, quia sub annali optione aut excusare licuit aut suscipere. Et ut hæc professionis meæ petitio a vobis firmiter teneatur, ad nomina sanctorum quorum hic reliquæ continentur et præsentis abbatis ill. conscriptam trado in perpetuum habendam, et manu mea roboratam super altare repono perenniter reservandam.

Ego ille promitto stabilitatem meam et conversionem morum meorum et obedientiam secundum regulam sancti Benedicti coram Deo et sanctis ejus ^a.

XXXIII. Petitio quam ante votum monachi quislibet facere debet.

Domino venerabili in Christo Patri illo abbati de monasterio illo, qui est constructus in honore sancti illius, simul cum felici congregatione vestra, quam Dominus de diversis provinciis ad peregrinandum propter nomen suum sub jugo militiæ atque servitutis Christi atque ala protectionis secundum Evangelium Christi regulariter vobis coadunavit. Igitur audivimus quod Dominus noster Jesus Christus per Evangelium suum adnuuntiat dicens: Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest esse meus discipulus (Luc. xiv). Et alibi: Qui reliquerit patrem aut matrem, fratres aut sorores, domus aut agros, et cætera propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit (Matth. xix). Petimus ergo beatitudinem caritatis vestræ ut nos in ordine congregationis vestræ dignemini recipere, ut ibidem diebus vitæ nostræ sub regula beati Benedicti vivere et conversare debeamus, quatenus suave jugum Christi et onus ejus leve sentiamus. Igitur nostra fuit petitio et vestra decrevit voluntas id ipsum implere. Quod ita fecistis. Abrepuimus ergo omnibus voluntatibus nostris propriis, ut Dei sola voluntas fiat in nobis, et omnibus rebus quas possidemus, sicut evangelica et regularis traditio edocet. Nihil rebus terrenis ab hac die possessuros nos spondimus, nisi quantum a Patre monasterii donante aut permitte alimento aut tegumenta corporis acceperimus. Obedientiam vobis, in quantum vires suppetunt, Dominus dederit nobis adiutorium, conservare promittimus. Stabilitatem conversationis nostræ in congregatione vestra teste Domino, devoto animo cum observatione regulæ usque in finem profitemur servare, nisi tantum, quia ignoramus futura, si fortasse causa utilitatis animæ accedat ut per vestrum comitum discedamus, aut etiam illud si contra voluntates nostras, quod absit, separemur a principibus vel a barbaris; et ipsum si fuerit factum, in quantum possumus, semper ad ipsam congregationem revertere faciamus, et sub sancto ordine perseveremus. In reliquo vero per nullum ingenium de prædicta congregatione vestra vel jugo sanctæ regulæ seu de potestate obedientiæ vestræ nullam habeamus licentiam nos abstrahendi aut contradicendi. Quod si, instigante antiquo hoste, aut voluntate nostra propria hoc facere tentaverimus, in nullis modis hoc vindicare valeamus, sed ubicunque nos missus vester aut aliquis ex congregatione vestra invenerit, etiam nobis volentibus, in ipsa vestra sancta congregatione, Deo auxiliante, per vosmetipsos faciat revocare et secundum regulam ibidem nos dijudicare, ut diebus vitæ nostræ sub divina regula et regimine vestro perseveremus; qualiter in die iudicii ante tribunal æterni iudicis, ipso adjuvante, salvos nos representare possitis. Et quicunque contra hanc petitionem, quam nos bona voluntate scribere rogavimus et subter firma-

^a Hæc formula in usu adhuc erat ann. 1063.

* Tom. II Duchesni, pag. 228. Reomans, pag. 125, cap. 2. Tom. IV Spicil., pag. 21 et 175. Notæ ad Concord. regul., pag. 982, 985, et 988. Vide homil. ex Cod. Lugdun., p. 7 extrema.

^b Notæ ad Concord. regul., pag. 940, 975 et 1005. S. Gregor. lib. 1., ep. 40.

vimus, per quemlibet modum agere aut infringere a voluerit, in primis sciat se a Deo damnandum, quem irritat, et insuper secundum canonicam institutionem a communione omnium fratrum sit extraneus usquequo de hac causa ad veram emendationem perveniat. Manus nostræ subscriptione ad honorem domini et patroni nostri sancti illius hanc petitionem volumus roborare.

XXXIV. Ipsa promissio.

Ego ille, domne abba ille, obedientiam vobis secundum regulam sancti Benedicti, juxta quod in ista petitione continetur, quam super istud altare posui, coram Deo et sanctis ejus, in quantum mihi ipse Deus dederit adiutorium, Deo et vobis promitto custodire, et in quo possum, ipso auxiliante, conservo. Amen.

XXXV. Exemplar promissionis sicut solebant antiqui monachi regulam promittere.

In nomine Domini. Promitto me ego ille in sacro monasterio beati martyris sive confessoris illius secundum instituta beati Benedicti coram Deo et sanctis angelis ejus, a presente etiam abbate nostro illo, omnibus diebus meis in hoc sancto monasterio amodo et deinceps perseveraturum et in omni obedientia, quodcumque mihi præceptum fuerit, obediturum. Ego ille hanc promissionem a me factam manu propria coram testibus scripsi et roboravi.

XXXVI. Indiculus pro monacho qui fugerit de monasterio.

Domino illi ille. Suggestentes sanctitati vestræ, certi de vobis quia veritatem animosa pietas non recusat, nec fides recta aliquando patitur quamcumque jacturam. De cætero cognoscatis quod noster frater ille qui in monasterio nobiscum fuit nutritus, tonsuratusque est, obedientiam coram Deo et sanctis ejus ac stabilitatem promisit, atque in nostra clericali officio ipse ordinatus est, hoc ipsum oblitus discessit a nobis et rediit post Satanam, sicut reverti solent canis ad vomitum suum, et sus lota in volutabro luti, et nunc honorem seculi diligens, divitiis ac terrenis rebus sectans, vobiscum degens. Vos tamen scitis quicquid sacrum divina lumina verbis, eloquio sensusque docent, quod nemo mittit [mittens] manum in aratro, aspiciens retro, aptus est regno Dei. Nec vobis latet quid facere canones de hac re commendant, vel regula atque tractatores sancti exposuerunt. Hæc enim vos cuncta relegentes, memoriter retinetis quod animo silentii bibistis. Nam sancta synodus Nicæna ordinat ut si quis in monasterio nutritus usque ad summum studium fuerit, et postmodum discesserit, nisi revertatur, desertoris crimine damnetur. Et iterum: ^a Si quis suscepit monachum alienum, ambo excommunicandi sunt. ^b Canones vero Chalcedonenses (Cap. 4.) ita præcipiunt, ut monachus in oratione et jejuniis permaneat, in loco in quo renuntiavit seculo. Deserentem vero excommunicatum esse decreverunt. Canones autem Agathenses (Cap. 27) ita pronuntiant: « Monachum, nisi per abbatem sui permissum, ad alterum monasterium migrantem nullus tenere præsumat. » ^c Canones vero Augustinodunenses ita statuunt, ut nullus monachum alterius absque permissu abbatis sui præsumat retinere. Regula namque sancti Benedicti, quam ipse promisit in omnibus custodire, ita edisserat (Cap. 58): Sciens se lege regulæ constitutum, quod ei ex illa die non liceat egredi de monasterio nec collum excutere de sub jugo regulæ. Et paulo post: Nec ex illa die proprii corporis potestatem se habiturum sciat. Quid multa replicem? Vos sensi-

bus doctis utimini. Nec mihi pluribus verbis opus est vobis scribere. Quæcumque enim a me poverunt dici, hæc jam divina gratia vobis contulit. Oportet namque ut doctrinæ jungatur vita fidelis. Agnoscere gravius non observanda nocebit. Vos autem secundum datam a Deo vobis sapientiam facite eum ad locum unde exivit reverti, ut agat penitentiam. Scientes autem quoniam qui converti fecerit peccatorem ob errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operit multitudinem peccatorum. Nec vobis decet hominem perverso ambulante secundum desideria cordis sui auxilium præstare ut magis ac magis eat in interitum. Sed auferite malum ex vobis: quia qui tangit picem, coquinabitur ab ea. Et nec abscondere potest homo ignem in sinu suo ut vestimenta illius non ardeant, aut ambulare super prunas ut non comburentur plantæ ejus: sic qui consenserit iniquitatem non erit mundus. Isti, qui excommunicatus est, nolite ei communicare, ne bonorum vestrorum præmia amittatis; sed cum sanctis Patribus, qui hujusmodi hominem excommunicaverunt, partem habere mereatis. Et ubicunque fuerit, abbati suo auctoritate canonum revocetur. Canon Chalcedonensis (Cap. 10) « Non liceat clericum conscribi simul in duabus ecclesiis, et in qua ordinatus est, et ad quam profugit quasi ad potiorum, ob inanis gloriæ cupiditatem. Ille autem facientes revocari debere ad ecclesiam in qua primitus ordinatus sunt, et ibi tantum modo ministrare. Eos vero qui ansi fuerunt ex his quæ sunt prohibita perpetrare, a proprio gradu recedant. » Et ne quis clericus qui derelicta ecclesia sua, nulla causa existente probabile, vagatur per alias ecclesias, ansuapiatur in communionem, Canon Aurelianensis. Ministri in quibuscumque locis ordinati fuerint pervagati ubicunque inventi fuerint, cum auxilio episcopi tanquam fugaces sub custodia revocentur. Et reum se ille abbas futurum esse cognoscat qui hujusmodi personas non regulari animadversione distrinxerit, vel qui monachum susceptum alienum.

XXXVII. Qui monasterium in proprio ædificat, qualiter chartam faciat.

Antiqua legum auctoritas et principum decreta sanxerunt ut unusquisque, dum manet in corpore, de propria quam possidet facultate voluntatem suam literis inserat, ut perennis temporibus inviolata permaneat. Quapropter dum non habetur incognitum qualiter ego ille una cum consensu Galliarum pontificum in re mea propria, quæ ex successione parentum meorum mihi obvenit, monasterium in honore sancti illius ædificavi in loco nuncupante illo, in pago illo, in fine illa, et constituimus ibi abbatem nomine illum, qui ibidem sanctum ordinem, Deo auxiliante, gubernare faciat et suis monachis ibi constitut, et per ejus ordinationem ipse sanctus ordo perpetualiter sit institutus et conservatus. Propterea donamus et donatum in perpetuum esse volumus ad jam nominatum monasterium sancti illius vel ad abbatem illo ipsum locum ubi ipse monasterius est constructus, cum omnibus adjacentiis et appendiciis suis et locella seu coloniciis in villas illas in pago illo. Ista omnia quæ superius memoravimus, cum omnibus adjacentiis vel appendiciis eorum quatumcumque ibidem tenere vel possidere videmur per quolibet adtracto totum et ad integrum cum omni supraposito ad die præsentem in honore sancti illius pro remedium animæ meæ vel æterna salute dedimus, cum domibus, ædificiis, mancipiis, accolabus, libertis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus, strumenta chartarum, libris, vel vestimenta, seu ministeria ecclesiæ, mobilibus et immobilibus, omnem rem inexistitam, quicquid dici aut nominari potest.

^a Bernard., epist. 7, c. 17.

^b Notæ ad Concord. regul., pag. 580-1010. Floard., pag. 499. Capitularium lib. v, cap. 579, et vi, cap. 408.

^c Concord. regul., p. 580-960.

^d Vide Chartular. Tutel. fol. 30.

^e Canones S. Leodegarii, cap. 10.

^f Conc. Arelat. 1, c. 2.

^g Concil. Agath., cap. 27.

totum et ad integrum ad superscripto monasterio vel jam dicto abbati cum monachis suis perpetuiter, protegente Domino, tradimus ad possidendum. Et dum omnes præsules et nobiles personæ agnoscunt et comprouincialibus nostris cognitum est quod ego ille in mea re propria jam nominatum monasterium edificari vel cœnobio sancto ibi constitui propter Deum, vel quicquid exinde facere volo, præsentem tempore in omnibus mihi maneat libera potestas, propterea per præsentem paginam cum consensu supra memoratorum pontificum constituo ut nullus episcopus alius civitatis, aut archidiaconus, vel quilibet ex clero, aut actores Ecclesiæ, nullum ibidem præsumant exercere dominatum, non ad mansionaticos aut repastos exigendo, non ad ministeria describendo, non ad abbatem multando. Cum vero necesse fuerit chrisma petere, tabulas aut altaria consecrare, sacris ordinibus benedici, abbas vel monachi ibidem consistentes, a quocunque de sanctis episcopis sibi elegerint qui hoc agere debeat, licentia sit eis expetere, et illi hoc benedicere vel consecrare. Si vero, caritate exigente, pontifex quilibet ab abbate loci illius ibi fuerit invitatus, simpliciter quæ ei a fratribus offeruntur accipiat, nulla exenia vel monuscula amplius eis querat, neque de omnibus rebus ipsius monasterii nullam habeat potestatem. Cum vero abbas ipsius loci acceperit transitum, quemcunque de semetipsis monachi ibidem habitantes secundum regulam sancti Benedicti meliorem invenerint, ipsum abbatem ibidem constituent. Quod si ipsi de seipsis talem non invenerint, cum communi consilio illi sanctiores monachi alium de regularem abbatem, qui eos sub regula sancti Benedicti regat, eligendum in eorum maneat potestate. Quod vero Deus avertat, ne ibi sanctus ordo tepescat, et ipse abbas hoc emendare non prævalet aut negligit, potestas maneatur ipsis monachis ubique in propriis monasteriis rectius et sanctius secundum regulam sancti Benedicti invenerint, expetere, et per eorum salubre consilium ipsum sanctum ordinem regulariter emendare. Quod si pontifex vel aliquis ex ecclesiasticis monasteriis quilibet vel aliqua emissæ persona contra ipsum abbatem vel ejus congregationem de supradictis ordinibus vel benedictionibus vel de rebus meis propriis monasterii per qualecunque strumento aut quocunque modo ad ipsam causam fuit vel inantea fuerit delegatum, additum, commutatum, vel concessum, vel quicquid ad ipsum monasterium vel ad eorum homines pertinet, aliquid calumniare aut inquietare vel per quodlibet ingenium minuire tentaverit, a glorioso domino, quem tunc Deus regnum Burgundiæ gubernare permiserit, hoc protinus emendetur. Precor igitur glorioso domino qui est temporibus modernis, et futuris successoribus Deus regnum Burgundiæ gubernare permiserit, et per Dei tremendum iudicium adjuvare præsumo, ut præsentem paginam vel facta mea ex jamdicto cœnobio meo sua fortitudo contra omnem adversitatem pro mercede sua post Deum jubeat defendere atque solidum in omnibus custodire, ut nullatenus ab infestatione invalorum hominum possit inrumpi, sed delectet ibidem abbati vel sacerdotibus seu monachis ibidem consistentibus pro vita ipsius et filiorum ejus vel exerciti et omni populo catholico quieto ordine Dominum supplicare. Si quis vero.

XXXVIII. Qualiter privilegium condatur.

Domini apostolicis presentibus temporibus et futuris, quicunque sub fide catholica pastoralis secantur officia, ille episcopus Christi humilis. Opportunum est etiam ut Deum timentes propter ventura futuraque judicia diligentibus Deum bonum operare, quatenus qui pontifex vocatur in populo, timentibus Deum succurrat affectus; ut qui seculum calcant et Christo servire desiderant, per consensum pastoris quieti ab omnibus infestationibus vivant.

A Quapropter dum non habetur incognitum qualiter monasterio in pago illo, qui dicitur ille, quem illaster vir ille in alode proprio construxit, et pro totius defensionis studio per suam epistolam ad præcellentissimum domnum regem Burgundiæ ipsum monasterium aspicere decrevit, ut communis mercis illius pro fundamento et regale clementia pro defensionis auxilio crescat apud Deum, et nobis jamdicto domino glorioso regi illo opportunum est petere ut privilegium monachis ibidem habitantibus deberemus largire, ob hoc maxime quia solet contingere ut, morientibus religiosis episcopis, pastorem locum suscipiant seculares, et res quæ pauperibus fuerunt condonate magis per gasindos quam per sacerdotes dispergantur, et ecclesiastica vita neglecta conlata bonorum magis per venatores et canes et, quod est gravius, per meretrices expendantur, vel religionis norma distructa levitate laicorum secularia iniuste consentiantur, et per eorum iniqua consilia monachorum vitam conturbare præsumant. Propterea ergo ad hac parte semper Christo propitio directore dirigentes communi voluntate ille episcopus et ceteri consensimus ut in eis privilegium claro animo confirmaremus. Statuentes ergo jubemus sub testimonium sanctæ Trinitatis et pretium sanguinis Christi, coram Deo et angelis atque archangelis, ut de prædicto monasterio illo vel quicquid ibidem tam regio munere quam privatorum vel quibuslibet rebus atque corporibus est conlatum aut inantea conlatum fuerit, ut nullam exinde episcopos civitatis illius habeat potestatem, neque archidiaconus illius, vel ministri et actores ecclesiæ, aut quilibet ex clero in rebus prædicti monasterii nullum præsumat habere principatum in nullam omnino rem quod dici aut nominari potest, non pro pasto exactandum, non pro mansionaticos requirendum, non pro totius omnino re repetendo, non pro abbatem constituendo, non pro ministeria describendo, non pro altaria aut tabulas consecrando, non pro sacros ordines dedicando, illius civitatis episcopus nullum ibidem præsumat habere accessum, nisi fortasse per communem consensum abbas vel ipsa congregatio cum caritatis gratia pro sanctæ vitæ meritis crediderit evocandum. Et si fortasse ab eis fuerit evocatus, non hoc in consuetudine veriat, nec munera exinde requirant, sed simpliciter quæ a fratribus sibi fuerint oblata; et expleto caritatis officio, ad propria, sicut de reliqua regis domo, cum pace discedat; quia dignum est ut quod rex hujus seculi cum suis proceribus pro commune salute voluit esse constructum, sub integro privilegio sit in perpetuum a calumniandi occasionebus servatum. Confirmamus igitur jure perpetuo ut cum abbas ipsius cœnobii de hac vita migraverit, quemcunque sibi monachi ibidem habitantes secundum Deum elegerint, absque ullo arbitrio civitatis ipsius antea ipsi sibi monachi pastorem instituant, qui eorum sacrum ordinem instantem adtentat. Cum vero fuerit opportunum ecclesiis dedicare, aut sacros ordines benedici, vel tabulas consecrare, quemcunque de religiosis episcopis abbas ipse vel monachi sibi voluerint invocare, in eorum maneat potestate. Et si, quod absit, ibi ordo sanctus tepescat, et abbas monasterii hoc per se emendare neglexerit, aut etiam ipse cum monachis statuta regularia servare contempserit, etiamsi vix pauci videantur de monachis quorum religio in Christo proficiat, potestas illis maneat quemcunque sibi elegerint de proximis monasteriis quem rectius et sanctius secundum regulam sancti Benedicti invenerint expetere, ut eorum salubri consilio studeant sanctum ordinem revocare. Statuimus etiam mulierum accessum intra portas monasterii nullatenus fiat. Si quis itaque constitutionem præsentem pro quocunque consilio mutare conaverit, reus omnipotenti Deo effectus a pace Christianorum omnium habeatur extraneus, et indissolubili anathematis vinculo vinctus sortem dam-

nationis Judæ proditoris incurrat. Quod privilegium ut in perpetuo tempore conservetur, stipulatione subnixta, manu propria.

XXXIX. *In Dei nomine. Incipit epistola quæ formata dicitur sive commendatitia.*

Reverentissimo atque religiosissimo et a nobis cum summa veneratione nuncupando illi episcopo ego ille existens sub pontificali officio Deo famulantium perpetuum in Domino Jesu opto salutem. ^a TTA. TAA AAL. DLXXV. Præsens frater noster ille petiit ab extremitate nostra licentiam ad vestram almitatem proleiscendi, atque vobiscum sive cum vestris habitandi. Cui et nos benivola mente et fraterno affectu, non solum ei copiam ad vos veniendi non negavimus, verum etiam ut a vobis sive a vestris gratificæ suscipiatur exposcimus. Et si vobis placuerit ut aut in gradu quem modo tenet sacris altaribus ministret, aut ad alioem gradum promoveatur, nostro sive nostrorum [vestro sive vestrorum] testimonio auscepto, id ei facere liceat; quippe qui nihil in eo tale novimus quo id faciendi ei licentia denegetur. Bene namque in ecclesia in qua hætenus fuit educatus, bene conversatus, hoc nobis de se sive de sua vita ostendit, ut in quantum humana fragilitas scire potest, administratione sacrorum ministeriorum non sit indignus. Nos itaque, ut homines divini sensus inscii, et arcanorum ignari, præbemus de fratre quæ scimus testimonium. Deus est enim quem occulta non fallunt, et qui omnium secreta rimatur, juxta illud: *Homo videt in facie, Deus autem in corde* (1 Reg. xvi). Has ergo litterulas ideo illi petere et nobis facere libuit ut ille non solum pro profugo aut abjecto non habeatur, verum etiam nostræ humanitatis et caritatis commendatione, a vestra fraternitate libentissime suscipiatur. AMEN. XVIII. Salus æterna, quæ Christus est, et in hoc præsentem tempore vobis longævam salutem et in futuro cum sanctis et electis sempiternam largiri dignetur. Amen. DCXCIV.

XL. *Item alia.*

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti A. Ille episcopus venerabilibus præsulibus illis carissimis nobis patribus et confratribus pacem omnem et salutem sempiternam. Audientes præsentem ecclesiæ nostræ filium illum, in eadem quoque natum, nutritum, atque eruditum, et usque in presbyterii dignitate a nostro præcessore provectum, vobis vestraq; ecclesiæ necessarium esse et utilem, mutua caritate et fraterna compassione destinamus eum vestræ paternitati, ut in omnibus, sicut ex vestris uno, illo quoque utamini in Christo, hoc scientes, quia nullius malæ famæ apud nos usque nunc fuit, vita honestus, moribus simplex. Scientia quidem non extollitur a nobis: quia nec potest Homerica, sed, ut ita dicamus, ut in pluribus non civilibus sed exterioribus vulgo egonica. Et quia non divisa, sed unica est Ecclesia Christi, non multifornis, sed concors, inter nos etiam quedam familiaritas præ aliis familiaritatibus animata, decet omnino ut et vos utamini nostris ut vestris, et nos vestris ut nostris. Hæc omnia invicem agamus in Christo Jesu Domino nostro. Et ut hæc nostræ humilitatis litteræ de præfato fratre vestræ caritati missæ non fictæ, sed fixæ, non ventosæ, sed firmæ, comperiri valeant, Græcos apices, quos ecclesiasticus mos in hujusmodi rebus agendis decrevit, constituit, et obtinuit, subter addere cum numeris ad se pertinentibus curiose decrevimus, hoc est, primos quos jam superius posuimus Patris et Filii et Spiritus sancti A, qui expriment numerum octogenerium quadragesimum et primum,

^a Vide Pithœum in Glossario ad Julian. Antecess., p. 253.

^b Joseph, archiepiscopus Turonensis. Vide Vitam Alcuini, p. 12 bis.

A Petri quoque apostolorum principis primam et, qui habet numerum, ut jam dictum est, octogenerium. Nostri quoque nominis primam, vestri secundam, accipientis tertiam, nostræ quoque civitatis, de qua scribitur, quartam, et vestræ, ad quam scribitur, quintam, indictionis quoque præsentis anni numerum, et summam utriusque numeri. Addidimus præterea seorsum in conclusione epistolæ universa præfata, claudentes nonagenarium et nonum numerum, qui secundum Græcæ elementa, significat [AMEN]. Orate pro nobis orantibus pro vobis. Amen

XLi. *Item adhuc alia.*

Clarissimo in Christo atque sanctissimo fratri illo episcopo itemque ille indignus archiepiscopus in Domino salutem optat. Præsens denique presbyter ille nomine ad nostram confugit exiguitatem, nobis rememorans qualiter antecessor noster dominus ^b Joseph eum ordinavit per deprecationem Fredigisi abbatis in titulo sancti Martini in villa quæ dicitur illa, et recordans quod nos in ipso die suæ ordinationis eum inquisivimus. Ideo ad vestram missimus ipsam prudentiam, ut in vestra illi licitum sit suum peragere parochia officium. Et ut certius credatis a nobis ipsum ordinatum, hanc epistolam, quam formatam dicimus, concludimus eo tenore ut credimus a sanctis Patribus constitutum esse, id est, primam litteram Patris et Filii et Spiritus sancti, ut in nomine ipsius condita conservetur. Item primam litteram Petri ponimus, qui primus apostolorum fuit, quæ, ut transtulimus, LXXX significat. Ponimus ad nostrorum nominum litteras loci quavis diversorum ordine tamen ut constitutum est, id est, me indignum primam litteram, vestri gloriosi secundam, tertiam civitatis nostræ de qua mittitur, quartam vestræ urbis ad quam mittimus. Addidimus indictionem quæ est AMEN. Quod nonagenarium nonum numerum exprimit. Valet in Domino.

XLII. *Item adhuc alia.*

^c Reverentissimo almiusque religionis cultu sincerissimo sanctæ illius sedis archiepiscopo vel episcopo Adventus reverendæ Mettensis Ecclesiæ ac plebis ipsius humilis famulus in Christo pastorum principem mansuram cum gaudio prosperitatis et perpetuitatis gloriam. Decreta sanctorum CCCXVIII Patrum Niceæ constitutorum saluberrima servantes, Deo dignam pianque fraternitatem vestram canonicè aggredimur, et sub nomine formatæ epistolæ reverenter vestram sanctitatem adimus, vobis videlicet intimando quia præsentem presbytero vel diacono seu subdiacono nomine ill. has dimissorias dedimus litteras, quem in nostra dioecesi ecclesiasticæ educatione de ordine clericatus ad illum provexit gradum; ut his canonicis munitis apicibus, cum nostra licentia ei in vestra parochia sub defensione ac regimine vestræ caræ dilectionis degere liceat, et ut eum, si morum probitas et doctrinæ dignitas suppetit, ad ecclesiasticos ordines promoveatis fideliter annuimus, et in sinu sanctæ matris Ecclesiæ canonicè fovendum ac regendum committimus. Hanc ergo epistolam Græcis litteris hinc inde mutare decrevimus, et anulo Ecclesiæ nostræ bullare censuimus. Christus pastorum princeps fraternitatem vestram ad custodiam sui gregis diu nobis conservet incolumen. Amen d.

XLIII. *Exemplar libertatis.*

Auctoritas ecclesiastica patenter ammonet, insuper et majestas regia catholice religioni assensum præbet, ut quemcunque ad sacros ordines ex familia propria promovere Ecclesiæ quæque delegerit, in præsentia sacerdotum, canonicorum simul et no-

^c Ivo, part. ix, cap. 454, Sirmondus, Conc. Gallicæ, tom. II, pag. 672.

^d Vide Sirmondum in hanc formatam epistolam.

bilium laicorum, ejus cui subjectus est subscriptione vel manumissione sub libertatis testamento solemniter roboretur. Idcirco ego Adventius, annuente Christo, sanctæ Mettensis Ecclesiæ episcopus, quemdam Ecclesiæ nostræ famulum nomen ill. sacris ordinibus oblatum ad altaris cornu nobilium virorum in præsentia per hoc auctoritatis testamentum statuo, ita ut ab hodierno die et tempore bene ingenuus atque ab omni servitutis vinculo securus permaneat, tanquam si ab ingenuis fuisset parentibus procreatus vel natus, eandemque pergit pariem quamcumque volens canonice elegerit, ita ut deinceps nec nobis neque successoribus nostris ullum debeat noxiæ conditionis servitium. Sed omnibus diebus vitæ suæ sub certa plenissimaque ingenuitate, sicut alii cives Romani, per hunc manumissionis atque ingenuitatis titulum bene semper ingenuus atque securus existat. Suum vero peculiare quod habet, aut quod abhinc assequi poterit, faciat inde secundum canonicam auctoritatem libere quicquid voluerit. Et ut hæc ingenuitatis pagina inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria illam roboravimus.

• ISONIS

MONACHI SANGALLENSIS

FORMULÆ.

XLIV. *Traddito ad monasterium.*

Humano genere peccatorum maculis sanciato atque ob culpam inobedientiæ a paradisi gaudiis dejecto, inter cetera curationum medicamenta etiam et hoc Deus mundo remedium contulit ut propriis divitiis homines suas animas ab inferni tartaris redimere potuissent, sicut per Salomonem dicitur: *Redemptio animæ viri, propriæ divitiæ ejus* (Prov. xv). Illic et per semetipsam divina clementia in Evangelio hortatur dicens: *Date, et dabitur vobis* (Luc. vi). Et iterum: *Date elemosynam, et omnia munda sunt vobis* (Luc. xi). Illis igitur atque aliis Scripturarum ammonitionibus ego Wolfhugi compunctus trado atque transfundo ad cœnobium sancti Galli, ubi Grimaldus abbas præesse dinoscitur, quicquid in pago Turgauensi in loco Rammsperge nominato proprio sudore Staricholfus adquisiit, et cum manu advocati sui Richmari ad prædictum cœnobium contraxit, nihique et legitima meæ procreantioni sub ea ratione possidendum dereliquit ut census exinde annis singulis persolvamus, id est, duos denarios vel duos malos de grano. Si autem ego illas redimere velim, cum uno solidi id agam. Si vero ego illas non redimam, legitimi heredes mei sub prædicto censu eas possideant. Si autem hoc evenierit ut legitimi heredes mei deficiant atque in sua ingenuitate non permaneant integerrime, statim ad prædictum redeant cœnobium perpetually possidendum, nullusque eas ulterius licentiam abstrahendi habeat, sed pro remedio animæ meæ necnon et Staricholfi semper illuc sint deligatæ, cum pratis, pascuis, silvis, marchis, viis, aquis, aquarumque decursibus, cultis, et incultis, mobilibus et immobilibus, quicquid dici vel nominari potest. Hanc autem traditionem ideo ego facere volui quia illa prior traditio quam Staricholfus fecit, non perfecta nec litteris fuit mandata. Quod si ego ipse vel ulla opposita persona contra hanc traditionis chartulam venire tentaverit, auri uncias tres, argenti pondera quinque ad ærarium regis coactus persolvat, et effectum quem inchoavit non periciat, sed hæc charta stabilis et firma permaneat, cum stipulatione subnixâ. Actum in ipso cœnobio sancti Galli, præsentibus istis quorum hic signacula continentur. Signum Wolfhugi, qui hanc traditionem fecit. Sig. Henar. † Amalunc. † Witigouven. † Tagibreht. † Ricman. † Enno etc. Ego igitur Iso immerens monachus rogatus scripsi et sub-

A scripsi. Notavi diem dominicum iv Kal. Jun. anno xiii regni Lodoici, sub Odalrico comite.

XLV. *Item alia.*

Ego in Dei nomine illa cum manu advocati mei nomine illo trado ad monasterium sancti illius mancipia totidem, quorum hæc sunt nomina. Sed extra hos unum servum emptitium nomine illo. In ea videlicet ratione ut ea habeam tempus vitæ meæ, censumque annis singulis solvam, id est, tantum. Et si redimere voluero, eum tanto redimam. Illum vero supra nominatum servum nomine illo in eundem censum habeam tempus vitæ meæ. Et si redimere voluero, cum tanto pretio redimam. Post obitum vero meum, si ante non redimero, omnia ad iudicium monasterium redeant perpetim possidenda. Si quis vero contra hanc chartulam traditionis venire atque infringere tentaverit, illa multa componat sicut in lege Alamannorum continetur. Actum in illo loco publice, etc.

XLVI. *Præstaria.*

Christi enim favente clementia, ille abbas monasterii illius sancti. Convenit una cum consensu fratrum nostrorum ut illa mancipia, quæ nobis ille de illo loco tradidit, ei iterum per præstarium repræstaremus, quorum hæc sunt nomina, illum et ejus sobolem his nominibus, sed extra hos unum servum emptitium, in ea videlicet ratione ut ea habeat tempus vitæ suæ, censumque annis singulis inde solvat, et si redimere voluerit, cum illo pretio redimat. Ilum vero supra nominatum servum illum in eundem censum habeat tempus vitæ suæ; et si redimere voluerit, cum illo pretio redimat. Post obitum vero ejus omnia ad supra dictum monasterium redeant perpetim possidenda, si ante non redemerit. Actum in ipso monasterio publice, præsentibus istis quorum hic signacula continentur. Signum decani, præpositi, cellararii, sacrararii, portarii, hospitalarii, camerarii. Sig. aliorum testium. Ego itaque ille scripsi et subscripsi. Notavi diem illum, illa data, anno illo illius imperatoris, sub illo comite.

XLVII. *Vindicatio traditionis.*

Dum constet plurimis quod a quodam homine nomine illo advocatus cœnobii sancti illius, pro rebus quas ille in illo loco sitas ad partem iudicii monasterii contraxit, frequenter pro illis rebus interpellatus est. Quia ex re utrique complacuit atque convenit ut devitandæ deinceps causa contentionis præfata: res, pro quibus nos et advocatum nostrum interpellat, ad nos pleniter, id est ad potestatem monasterii redeant perpetim possidenda, accipiatque a parte ejusdem monasterii aliquo territorium in confinio villæ illius nomine nuncupata, hoc est, totidem iuchos, sub tali conventionione ut etiam deinceps neutra ullam inquietudinem seu repetitionem moliat. Quod si inchoatum fuerit, sic tunc pars alteri tantum culpabilis quantum expetit, et quod malo ingenio repetit evindicare non valeat, sed præsens conventionis chartula perennem obtineat vigorem, stipulatione subnexa. Actum in illo loco publice. Signum illius abbatis et advocati sui illius, qui hanc conventionis chartulam perpetraverunt. Sig. decani, eustoris, præpositi, cellararii, portarii, camerarii, hospitalarii. Sig. aliorum testium. Ego itaque ille rogatus scripsi. Notavi diem illum, in illa data, anno illo illius imperatoris, sub illo comite.

XLVIII. *Charta commutationis.*

Omne namque quod inter partes diversas bonis moribus sanisque consiliis fuerit diffinitum, necesse est propter jurgia futura subijcienda succedentibus temporibus subscriptionis vinculo consignare. Sic itaque complacuit atque convenit inter illum abbatem

* Vide tom. VI Canis., pag. 958; tom. I Rer. Alamannar., p. 50 et 250.

cum advocato suo, sen cœnobii illius, seu inter alios seculares inter illum et illum ut similes firmitates parique tenore conscriptas cambii sui emitterent. Quas et emisissent. Ipsum autem cambium in eadem firmitatis emissionem nominatum visum est nobis inserendum. Deinde namque memoratus abbas seu alius cum manu advocati sui iamdudum homini illo in villa nuncupata Juchos et de pratis ad carradas ad jus pertinens sancti illius, et accepit ab illo in villa nuncupata Juchos et de pratis ad carradas, ea duntaxat ratione ut pars utraque accepta: jus cambitionis deinceps inconvulsam et inviolabilem perennibus temporibus absque ullius inquietudine vel repetitione possideret; sique pari diffinitione sanxerunt ut si pars quolibet ex illorum calumulam ingerere, hoc est, si aut memoratus abbas, seu successores ipsius, sive audictus ille vel illius heredes aliquam repetitionem moliri tentaverint, sit tunc pars parti tantum culpabilis quantum repelere præsumpserit, et in ararium regis auri uncias tres cogatur impendere, sed nihil

A omnis præsens emissio cambii ejus perpetim sui vigoris obtineat firmitatem, ita duntaxat si imperatoris clementia compluerit. Actum in illo loco, præsentibus istis. Signum illius abbatis et advocati sui illius. Signum illius decani. Signum præpositi. Signum cellarii. Signum custoris. Signum portarii. Signum camerarii. Signum hospitarii. Signum aliorum testium. Ego itaque iuvenerens diaconus anno illo imperatoris scripsi et subscripsi. Notavi diem illum, illam datam, sub illo comite. Amen.

XLIX. Constitutio dotis.

Dulcissima conjux mea atque amantissima nomine illo, ego in Dei nomine ille. Sumpsit mihi consilium atque complacuit ut ego te mihi in conjugium acceperem. Quod ita et feci. Propterea dono tibi dotem, sicut nostris utriusque complacet amicis tibi donare, in pago illo, in illo loco, in villa nuncupata, id est, rectam curtem cum saepe circumcinctam, etc.

FORMULÆ ANTIQUÆ ALSATICÆ.

CLAUDII LEPELLETIER MONITUM.

Has formulas vetustissimo et optimæ notæ Codici eorum quæ sunt Marcuphi subjunctas reperimus inter Francisci Pithœi monumenta. In quo quidem Codice non paucae lectiones variae ab editione illustrissimæ et eruditissimæ D. D. Hieronymi Bignonii in supremo Galliarum senatu advocati catholici, quæ multum ad illius restitutionem conferrent et contulissent, si tum summe ac venerandæ antiquitatis Codex Peleterianæ bibliothecæ Pithœani juris fuisset. Non enim dubium quin Pithœus Bignonio, in primis studiorum suorum experimentis, sui Codicis copiam fecisset, et libentissime et humanissime, tum propter arctissimam ex patre necessitudinem, cum propter certam etsi nascentem magni illius nostri sæculi genii expectationem. Pertinent autem hæc formulæ, quæ temporibus filiorum Ludovici Pii scriptæ sunt, ad regnum Austrasiæ, ut quæ Marcuphi ad regnum Burgundiæ.

I. Carta donationis monasteriis in precaria.

Ego ille cum manu advocati illud trado ad monasterium S. N., cui nunc S. episcopus abbas jure præsidet, quicquid hereditatis in Arguna possideo, hoc est in illo et illo loco, ea conditione ut ego inde duos denarios singulis annis vitæ meæ ad ipsum monasterium persolvam. Et filius meus, lit, et ejus legitime procreati eadem res intra sex annos post obitum meum decem libris, in arg. et auro puro a supradicto monasterio redemerunt. Quod si pactum quod cum eis placitum sum confirmaverint et impleverint, potest eadem redemptio, etiam me vivente, si ita mihi et amicis meis complacuerit, fieri. Quod si in aliquo pactionis meæ contrarii fuerint, ego de rebus meis ordinandis potestatem habeam. Sic autem hæc omnia trado, ut cuncta et filio meo, lit, et ejus procreationi et monasterio proficiant in agris, pratis, silvis, aquis aquarumque decursibus, et omnibus edificiis ac mancipiis atque universa suppellectili: nisi tantum quod mancipia quæ jugiter in domo mea consistunt, et mihi specialiter serviunt, extra hanc traditionem relinquere decrevi, donec mihi Dominus insinurare dignatus fuerit quod de his, secundum suam voluntatem et utilitatem meam, facere debeam. Si quis vero contra hanc certam potestativa manu

peractam venire aut eam irrumpere conatus fuerit, ad si-cum regis auri uncias tres, argenti libras octo, coactus persolvat, et hæc carta nihilominus firma et stabilis permaneat.

C Hæc traditio primum placita et facta est in illa feria iv, vii Kalend. Octobris coram N. seniore comite et subscriptis proceribus ac plebeis, atque roborata est in illa vi die Kalendar. eundem Tr. vi, coram lit, comite juniore, et multitudine procerum ac popularium, quorum hic pauci admodum sunt adnotati. Signum N. et advocatus ejus N. qui hanc traditionem fieri jusserunt et decreverunt. Ego itaque N. notavi supradictos dies, annum N. regis piissimi vii comitem.

II. Carta repræstationis a monasterio in precaria.

D Complacuit mihi S. episcopo et abbati monasterii S. G. ut res quas nobis N. tradidit cum consensu fratrum et manu advocati nostri N. hoc ei repræstaremus. Tradidit autem nobis eadem N. quicquid hæreditatis in Arguna in Australi parte Aquilonis Argana possedit. Idem in isto et isto loco, ea conditione, ut ipsa inde duos denarios singulis annis vitæ suæ ad ipsum S. G. monasterium persolvat. Et filius illius N. et ejus legitimi procreati, easdem res intra sex annos post obitum ipsius R. x libris in argento et auro puro a supradicto monasterio redimant. Quod si pactum quod cum eis idem N. et procreatione ejus placita est confirmaverint et impleverint, potest eadem redemptio, ipsa vivente, si ita ipsi N. et amicis ejus complacuerit, fieri. Quod si in aliquo pactioni ipsius contrarii fuerint, ipsa de rebus suis ordinandis potestatem habeat. Sed autem hæc cuncta tradidit, ut omnia et filio ipsius N. et ejus procreationi, et prædicto monasterio in agris, pratis, silvis, aquis aquarumque decursibus et omnibus edificiis ac mancipiis, atque universa suppellectili, nisi tantum quod mancipia quæ jugiter in domo illius consistunt, et ipsi specialiter serviunt, extra hanc traditionem relinquere decrevi, donec Deus ille in insinuatione dignatus fuerit quod de istis secundum voluntatem ipsius et utilitatem suam facere debeat. Hæc conditio primum placita et facta est in N. feria iv, vii Kalend. Octobris coram N. seniore comite, et subscriptis

proceribus ac plebeis, atque roborata est in N., y die kalendar. eorundem, feria iii, coram N. comite juniore et multitudine procerum ac popularium, quorum hic pauci admodum sunt adnotati. Signum S. episcopi et abbatis et advocati ejus N., qui hanc precariam fieri decreverunt. Signum a dec., sacri, præpositi, port., hospit., cell., cam. signum et aliorum testium qui ibi præsentibus fuerunt. Signum illud et illud. Ego itaque N. notavi dies supra scriptos. Annum N. comitem fuisse cartæ precariæ.

III. b *Walafridi abbatis Augiensis cœnobii comparatio de mundanis et ecclesiasticis dogmatibus.*

Sicut Augusti Romanorum totius orbis monarchiam tenuisse ferunt, ita summus pontifex in sede Romana vicem beati Petri gerens, totius Ecclesiæ apice sublimatur. De quo Sardicensi concilio statuitur, cunctorum statuta ad eum referri debere: idque observandum quod ipse statuerit. Sicut vero summus sæculi status aut principatus, non tantum apud Romanos, verum etiam apud aliarum partium gentes fuit, ita et aliæ Ecclesiæ dignitati sedis apostolicæ et Romanæ consociantur. Idem Antiochenis in Asia, Alexandrinis in Africa. In concilio enim Nicæno harum trium privilegium Ecclesiarum cæteris omnibus antefereendum ostenditur. Sed potest trium locorum eminentia ad unam dignitatem referri, quia in duobus horum Petrus ipse sedit, et cum nihilominus idem Alexandrinam, per Marcum titulum suum et Evangelium quod ex ore ejus ipse Marcus descripsit, suam effecerat sedem: similiter intelligendum de præcipuis sæculi: quod quamvis in diversis orbis partibus per tempora sua fulserint, tamen ad jus Romanum, quasi unum apicem, postremo omnes relati sunt. Comparatur ergo papa Romanus Augustus et Cæsarius: patriarchæ vero patricii, qui primi post Cæsares in imperiis fuisse videntur: ita et isti qui satis pauci sunt, primi post triam sedem præsules habentur. Deinde archiepiscopos, qui ipsis metropolitanis præmiunt regibus conferamus: hoc est Iulianum, Lugdunensem, Mogontiensem. Metropolitanis autem ducibus comparamus, quia sicut duces singularum sunt provinciarum, ita et in singulis provinciis illi singuli ponuntur. Unde et in Cæcædonensi concilio jubetur ne una provincia in duos metropolitanos dividatur. Quod comes et præfecti in sæculo, hoc episcopi ceteri in Ecclesia explent. Ferunt enim in Orientis partibus per singulas urbes et præfecturas singulas esse episcoporum gubernationes. Sicut tribuni militibus præerant, in abbates monachis athleticis spiritualibus præesse noscuntur. Quemadmodum sunt in palatiis prætores et comes palatii, qui secularium causas ventilant, ita sunt et illi quos summus capellanus Franci appellant clericorum causis prælati. Capellani minores ita sunt sicut hi quos vassos dominici Gallica consuetudine nominamus. Dicti sunt autem primitus capellani a cappa beati Martini, quam reges Francorum ob adiutorium victoriae in præliis solebant habere secum, quam ferentes et custodientes cum cæteris sanctorum reliquiis clerici capellani cœperunt vocari. Porro sicut comes quidam missos suos præponunt populis, qui minores causas determinent, ipsis majora reservent: ita quidam episcopi chorepiscopos habent, qui in rebus sibi congruentibus, quæ injunguntur efficiant. Centenarii, qui et centuriones, et vicarii qui per pagos statuti sunt, presbyteris plebei, qui baptismale ecclesiæ tenent, et minoribus præsent presbyteris, conferri queunt. Decuriones et decani, qui sub ipsis vicariis quædam minora exercent, minoribus presbyteris titulum possunt comparari. Sub ipsis ministris centenariorum sunt adhuc minores, qui col-

lectarii, quaterniones et duumviri possunt appellari, quia colligunt populum, et ipso numero ostendunt se decanis esse minores. Sunt autem ipsa vocabula ab antiquitate mutata, in qua officia prælatorum dicebantur ex numero subsectorum, ut sunt chiliarchi Græcis, Latinis millenarii, centenarii et centuriones, pentecarchi et quinquagenarii, decani et centuriones, quaterniones, duumviri. Ad horum, id est minorum, similitudinem sunt diaconi, subdiaconi, presbyterorum adiutores in verbo, baptismo et quotidiano officio. Sunt etiam archipresbyteri in episcopis canonicorum curam gerentes. Habent et potentes sæculi consiliarios in domesticis, et liberorum pedagogos suorum, habent ipsi procuratores rei familiaris. Similiter in quibusdam ecclesiis ad archidicono familiæ respicit gubernatio. Sunt in secularibus questionarii, qui reos examinant: sunt in Ecclesia exorcistæ demonum exclusores. Habent potentium janitores, habet et domus Dei hostiarios. Habet mundus veredarios, commentarienses, ludorum exhibitores, carminum pompaticos relatores: habet Ecclesia accolytos, lectores, cantores atque psalmistas. Cæterum ex utroque ordinis conjunctione et dilectione una domus Dei construitur, unum corpus Christi efficitur, cunctis membris officiorum suorum fructus mutue utilitati conferentibus, quemadmodum oculi in sapientibus qui veram lucem et percipiunt et insinuant: os in doctoribus, auris in benevolis auditoribus, nasus in discretionis amatoribus, manus in operatoribus, pedes in profectibus, venter in compatientibus, humeri in laborum tolerantibus, et cætera in cæteris, ut non sit schisma in corpore: sed si gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra: tristatur unum, cuncta condolent. Ita convenientia eo usque tenenda est, donec occurrat unus omnes in virum perfectum, ut sit Deus omnia in omnibus. Amen.

IV. *Carta regalis manumissionis.*

In nomine sanctæ et individue Trinitatis K. divina favente gratia imperator. Notum sit omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus, nostris quoque presentibus, scilicet et futuris qualiter fideles nostri illi et illi tradiderunt duo mancipia sua propria N. ad monasterium novum puellarum in Brixia per manus advocati ejusdem monasterii N., et concambiaverunt inde quendam servum N. ut eum ob mercedis nostre augmentum liberum dimitteremus. Nos vero manu propria nostra exequentes de manu supra dicti N. denarium et numerum et argentum et aureum et dragmam et sestertium et minam secundum legem Salicam eum liberum dimisimus, et ab omni iugo servitutis absolvimus, ejusque absolutionem per præsentem auctoritatem nostram confirmavimus, atque nostris et futuris temporibus firmiter et quam inviolabiliter mansuram esse volumus. Præcipientes ergo præcipimus, ut sicut reliqui manumissi, qui per huiusmodi titulum absolutum a regibus et imperatoribus Francorum noscuntur esse ingenui relaxati, ita deinceps memoratus N. per hoc nostre auctoritatis præceptum nullo inquietante, sed Domino auxiliante, perpetuis temporibus debeat permanere ingenuus atque securus. Et ut hæc auctoritas absolutionis nostre incorruptam obtineat firmitatem, annuli nostri impressione subsigillari eam jussimus. Data viii kalend. Julii anno quinto, per mortem patris sui illuduci in Francia, Alamannia, secundo regni ejus in Burgundia, imperatoris vero dignitatis et apostolicæ benedictionis primo. Ego N. notarius et exceptor ad vicem N. Archimentariensis recogno (sic). Feci.

a Decani, sacristæ, portarii, hospitalarii, cellerarii, camerarii.

b Ex libro Walafridi Strabonis de Exordiis rerum

ecclesiasticarum, c. 31.

c Vide Glossæ med. Lat. in Capellanus.

V. *Carta exemptionis manus cuiusdam a tributis, vectigalibus, operibus et araturis.*

In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi K. divina ordinante providentia triumphator et imperator Augustus, omnibus comitibus partibus Alemannie, seu successoribus atque junioribus vestris, et omnibus fidelibus nostris, notum sit. Quia placuit nobis pro remedio animæ nostræ et æternæ retributionis fructu, monasterio et episcopo N. illi et illi quod situm est in pago N. ubi illi, et illa venerabilis abbas et episcopus præest et congregationi ipsius monasterii quemdam censum desuper scriptis monasteriis qui partibus comitum exire solebant, salva tamen functione quæ tam ex tributo seu vectigalibus et alia qualibet re partibus palatii nostri venire debet, per hanc nostram auctoritatem concedere, et propterea has nostræ præceptionis litteras prædicto monasterio ejusque congregationi fieri jussimus, per quas omnibus vobis præcipimus ut de monasteriis denominatis, hoc est in comita N. indurg.... in centuria illa, in loco qui dicitur N., juxta villam nostram N., de hoba illa et illa in eodem pago in centuria N., in loco qui et ipse N. occupatur, qui est juxta N. baptismalem ecclesiam, de manso illo et illo et in eadem comita in parte orientali in centuria N., in loco qui reque N. vocatur, et est juxta Constantinensem ecclesiam. De manso illo, et illius nullum tributum, aut vectigal, aut opera, aut araturas, aut alias quaslibet functiones exigere, aut exactionem præsumere, sed sicut in nostra elemosina concessimus, ita perpetuo maneat. Reliqua ut supra.

VI. *Carta qua rex concedit parochiæ jus eligendi episcopi.*

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, H. L. rex Germaniæ. Si erga loca ab anterioribus nostris divino cultui mancipata, et servos Dei in eisdem commanentes, liberalitas nostra aliquid beneficiorum contulerit, mercedem nobis ob hoc a Deo credimus rependendam, et prolem nostram post nos feliciter regnaturam. Et idcirco omnes fideles nostri et filiorum nostrorum præsentés scilicet et futuri cognoscant quod venerabilis vir N. illius Ecclesiæ præsul precibus, quibus ausus est, serenitati suggestit quod canonici et familia ipsius Ecclesiæ, sed et alii clerici et cunctus populus ejusdem dioceseos, nimium solliciti essent et suspecti, quisnam illis aut rebus gentis per se episcopum ordinaretur, timentes videlicet, ne si ignotis ignotis, et etiam alterius linguae, diversorumque morum superponeretur, eis nequaquam convenire potuisset. Cujus suggestioni assensum nostræ pietatis accommodantes, et Christianæ plebis utilitati prospicientes, per auctoritatem nostræ potestatis eidem Ecclesiæ hoc pacto in eodem clero, et etiam in ipsa parochia jus sibi eligendi episcopum in elemosinam nostram concessimus. Ideo si inter ipsos canonicos ingenui et nobiles homines divine auctoritatis eloquiis, et synodali decretorum constitutis instructi, et bonis moribus adornati fuerint inventi, per consensum sacrorum ordinum et natu majorum nobilium Laicorum qui dignus ex eis electus fuerit, ad nostræ serenitatis deducatur aspectum, ut per nostram comprobationem clericis et monachis et omni populo acceptus et honorabilis habeatur. Quod si inter eos talis inveniri nequiverit, sed Dei gratia monasteria in eadem diocesi nobilibus et eruditis viris referta, inde dignum et industrium Ecclesiæ rectorem invenientes, nostro conspectui perlucant eligendum, ut per nos archiepiscopo commendatus, officii sui auctoritatem per nostram obtineat potestatem. Si hoc noluerint, de tota parochia unum quemlibet clericum natalibus et doctrina pollentem cum consensu populi eligentes nobis videndum et comprobandum præsentantes petitionem suam apud clementiam nostram se obtinere confidant. Si vero, quod absit, personam servili jugo notabilem, et publicis

A exactionibus debitam, aut etiam vitis suis consentaneam, et ipsi sine populo eligere, et nobis absque idoneis parochiæ testibus assignare præsumperint, liceat nobis potestate regia uti, et juxta scientiam nobis divinitus concessam, Ecclesiæ Dei dignum constituere sacerdotem, qui et Ecclesiam canonicè sciat dirigere, et ad nostram obsequiam et obsequium per ætatis et industriæ commoditatem sufficiat occurrere, quod etiam ceteri si perveniant ad episcopium, sibi noverint subeundum. Ut autem hæc concessio nostra firmitatis suæ diuturnum obtinere possit vigorem, placuit nobis eam propria manu rob rare, et anuli nostri impressione munire. Signum K. serenissimi regis in Orientali Francia. Data Kalend. Maii, anno imperii ejus v. Actum Regino curie publica, in regno Bajoariorum, anno ab incarnatione Domini qualicunque, indictione quavis.

VII. *Carta qua rex concedit Ecclesiæ curiam seu fiscum juris proprii et regalis.*

B In nomine Dei et Domini nostri Jesu Christi K. divina favente clementia rex. Quicquid ad loca sancta impendiorum conferre curaverimus, Deum nobis pro hoc remuneratorem promereri confidimus; et ideo fideles nostros scire volumus quod ille venerabilis episcopus Ecclesiæ illius per familiares celsitudinis nostræ pietatem nostram flagitare confusus est, ut pro elemosyna nostra, et augustissimorum progenitorum nostrorum quemdam fiscum regalium possessionum qui N. dicitur ad eandem ecclesiam et ad clerum sustinendum [Leg. sustentandum] et peregrinos, et ad peregrinos suscipiendos concedere dignaremur, et eosdem intercessores affabulati nostræ conquesus ipsius ecclesiæ reclus valde tenuissimas esse, de quibus et nostræ sub imitatis obsequio et suo ministerio satisfacere nequiret. Rationabili igitur ejus petitioni assensum nostræ largitatis accommodantes, concessimus ad ipsum titulum pastoralium curiam seu fiscum juris proprii et regalis in illo et illo loco, tanta nostræ potestatis auctoritate, ut sicut usque nunc eadem possessiones ad nos tantum et nostros ministeriales aspectabant, ita ex hoc ad episcopum loci ipsius et ad eos tantum quibus ille curam earundem rerum commiserit pertinere debeant, et nullus dux, aut comes, nec quilibet superioris aut inferioris ordinis iudex sine missis in eodem loco nec in omnibus ad eum pertinentibus, et mansionis sibi parare aut invadere, aut pastum jumentis suis aut suorum diripere, aut inde veredos aut veredarios exigere, aut ibi concilium congregare, aut aliquid ex eisdem locis suo juri vindicare, ab-que tunc temporis episcopi consensu præsumere audeat, usque ad nostram præsentem audientiam et adjudicationem. Et quisquis de vicinis ex sua hæreditatula ad eundem sanctum locum tradiderit, hoc ipsum eidem immunitatis tutiori subjaceat. Et ut hæc largitatis nostræ constitutio firmum a posteris suæ perfectionis tenorem obtinere valeat, manu propria eam insignire volumus, et nostræ imaginis anulo consignari præcepimus. Signum K. serenissimi Augusti rectoris Francorum, Sueviorum, Bajoariorum, Turingorum, Saxonum, domitorisque barbararum nationum. Ego N. ad vocem N. archicapellani sic recognovimus fieri. Data Kl. Aug. anno et ind. ut supra.

VIII. *Carta qua rex concedit monasterio jus eligendi abbatis.*

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. N. divina largiente clementia imperator Augustus. Notum sit omnibus fidelibus nostris quod vir reverentissimus N. abbas cœnobii qui dicitur N. et est constructum in honore sancti Martyris N., detulit nobis quoddam gloriosissimi genitoris nostri Hl. imperatoris præceptum, in quo continebatur qualiter idem monasterium ab antiquis temporibus a regibus potestatem ac privilegium haberet, ut ipsi fratres inter se abbatem eligerent, et nulli hominum subiecti

esse deberent, præter in eo solum, episcopo suo deferrent quod ad ecclesiasticam disciplinam pertinet: videlicet ordinationem accipiendi, et si qua forte contra canonicam auctoritatem commissa fuerint, corrigendi, donec quibusdam machinationibus, imo surreptionibus apud avum nostrum N. R. M. episcopus ipsi ecclesiæ idem monasterium subjugaret. Deinde in eodem præcepto domini et Patris nostri sanctæ recordationis Pissini hæc continebantur. Qualiter ipse per suæ potestatis auctoritatem eidem monasterio firmius privilegium concessisset, quam prius habere dinoscebatur. Cujus constitutionem nostra etiam auctoritate renovare ab ejusdem abbatis intercessoribus implorati præcipimus atque constituimus, ut idem sacer locus nostræ immunitatis tuitioni subjectus a cæterorum hominum dominatione in perpetuum sit absolutus: et nullus episcopus, nullus comes, nec eorum missus, in ejusdem monasterii possessionibus absque petitione et consensu abbatis ipsius concilium congregare et mansiones sibi parare et ad ipsum monasterium, siquando cum rationalis causa sive necessitas itineris pertraxerit, cum multitudine hominum et exercitu venire præsumat, sed modeste et decenter sicut sancta loca decet adire, nec ullus superioris aut inferioris ordinis iudex aliquid de eisdem cœnobii possessionibus, quas modo legaliter obinet et postea conquestus sit et acceperit suo juri sine publico mallo vindicare audeat: nec inde aliquid auferat, aut homines ejus loci servos aut ingenuos ad justum aliquod concilium et necessitatem distringere, aut freda et parafreda exigere, aut titulos nostros seu suos aut cujuslibet in omnibus ejus locis imponere præsumat, absque nostra, si tamen ita res postulaverit, jussione. Et quandocunque abbas qui nunc, et ejus successores divina vocatione ex hoc mundo decesserint, quamdiu tales inter eos inventi fuerint qui ipsum monasterium secundum regulam sancti Benedicti bene regerent, et ad nostræ serenitatis obsequium sint idonei, cum Dei voluntate et nostra auctoritate unanimo et salubri consensu eligant sibi abbatem, quem nullus propter aliquam causam despiciere et abjicere debeat. Et si aliqui de primis, alii de mediis, quidam etiam de extremis, ad nostram presentiam ipsum electum adducant, ut per eos cæterorum omnium voluntas addiscens, eum illis abbatem præficiant sub spirituali regimine, unanimes habitantes in domo, statum regni nostri et pacem totius Ecclesiæ semper impetare precibus devotis insistant; hoc proculdubio scientes qui si querelosi aut contradictores inventi fuerint, aliquem de capellanis aut episcopis, seu vassallis meis, talem eis superimponam, qui aut eorum contumeliam edomet, aut si etiam sic corrigi noluerint, quod absit, ex meo illis præcepto ad exemplum cunctorum in omnem ventum dispergam et dispergat. Reliqua ut supra.

IX. Carta institutionis monasterii a rege sub ejus et episcopi jurisdictione.

Karolus divina ordinante clementia rex. Quia sicut regni Patrum nostrorum successores, ita etiam religionis eorum hæredes esse cupimus. Ideo quendam locum in quo ex multo jam tempore plurimæ sanctorum reliquie continebantur, et laudes Dei a religiosis hominibus celebrabantur, nostra auctoritate monasterium, imo cœnobium esse decernimus, et abbatem eidem loco venerabilem virum N. præficiamus, ut secundum regulam sancti Benedicti eum debeat ordinare, nobiles et religiosos homines illic congregando, orationibus, lectionibus, operi manuum regulariter insistendo, congrua monachis habitacula construendo, res ejusdem Ecclesiæ contra manifestos et occultos adversarios per nostrum et filiorum nostrorum favorem defendendo, ut servi Dei, qui ibidem congregantur, victus et vestitus abundantia potentes, die noctueque Dei laudibus et precibus pro nobis et pro omni populo Christiano

A ex tempore in tempus insistere sufficiant, et nullus in regno nostro qui gratia nostra uti desiderat, eis aliquam inquietudinem, aut oppressionem, aut direptionem inferre præsumat; et sint immunes ab omnium hominum potestate, nisi nostra et episcopi in ejus parrochia sita sunt, cui tantum canonice, non autem serviliter, se obtemperare debere noverint. Quæ constitutio ut per generationum successiones illibata perduret, propria manu eam communire, et anuli nostri impressione libuit roborare. Actum in castrum Tri.

X. Carta exCambii seu permutationis inter regem et vassallum hobarum jure hæreditario possidendarum.

K. ex Dei constitutione et antiquorum regum propagatione rex Alemanniæ. Scire volo omnes in regno nostro degentes quia cunctis justo et pie vivere cupientibus paternum affectum exhibere desidero, et ideo cuidam N. vassallo fidelis nostri N. petitionibus annuens concedimus ei in proprietatem quendam locum proprii juris nostri, ad quem pertinent hobe numero, quia ipsa possessio paternæ ipsius hæreditati conligua est. Et ut hæc constitutio firma permaneat, placuit nobis hoc conscriptum nostræ auctoritatis ei facere, ut per generationum successiones ipse et posteritas ejus easdem res quasi hæreditario jure possideant, et nullus ministerialis et procurator reipublicæ eidem homini de ipsis rebus aliquam molestiam per qualemcumque machinationem audeat inferre, ne populus noster per malignorum hominum occulta et nobis incognita molimina abhorrescat a nobis. Pro qua supra dicta possessione, accepimus ab eodem homine in loco qui dicitur ille et ille qui est juxta villam regiam quæ dicitur N. hobas N., ut eadem possessio solis regibus hæreditario jure subjecta sit in perpetuum, et nullus de pagensibus ibi aliquid commune habeat, nisi forte precario. Et ne fortassis eidem homini timor aliquis et suspicio rerum suarum perendi remaneat, placuit nobis hanc conscriptionem per nos roborare, et bulla nostra sigillare debere. Actum in Rotavila curte regali. Signum K. clementissimi R. data die illa. Ego itaque signum ad vicem V. archiepiscopi reno-
C gnovi.

XI. Epistola commendatitiæ formata episcopo in favorem sacerdotis de sua diocesi in aliam transuentis.

Summæ sanctitatis, scientiæ, pietatis et ordinis culmine sublimato domino Y. dignitatis episcopalis, infimus N. pastor Ecclesiæ C. salutis et prosperitatis augmentum et futuræ vitæ gaudium sempiternum. Iste juvenculus sectator fidei D. a. id est confessor æqualitatis et cœternitatis. D. et Y. a. nomine. a. n. ccc. lxxi. Ex multo jam præcedente tempore pusillitatem nostram inquietare non cessat, ut ad vestram dominationis dulcedinem eum dirigere debeam, quatenus apud vestram sapientiam aliquid e multis ediscere possit, quo ad ministerium cui deputatus D est quantulumcumque proficiens, vitam suam in ordine sacerdotali seu levitico transigere usquequaque non existat indignus. Opinio quippe omnimodarum virtutum in nobis redolentium, more redolentium aromatum et fragrantissimorum, ita omnium animos oblectare dinoscitur, ut nec proximi ob desiderio invidiam et a satiri, nec longinqui propter odoris multitudinem ea possint privari. Quapropter et ego hujus pueri voluntatem divinitus existimans inspiratam, N. nec non simul et ejus perpendens indolentiam N. et tantum in tali ætate ingenium insuper et infantiam in optimis studiis tritam, nefas putavi ejus bono desiderio abnuere, et non ad vestram clementiam aliquid pro ejus commendatione scribere. Quod etiam me non rogatum oportuisset facere, præsertim cum dominationem vestram me et omnes ad me pertinentes indulgentes semper habuisse certissimo experimento probaverim. Nunc ergo puerum istum, viscera mea, filium consobrinæ meæ, solam et maximam cu-

ram meam commendo, quibus estis plenissimi visceribus misericordiae vestrae, ut vestram vitam et vos primis miretur ab annis, mansuetudinem vigore decoratam, doctrinam operibus commendatam, austeritatem dulcedine temperatam, taciturnitatem modestam, locutionem utilem et necessariam, victus et somni paritatem, medioeritatem vestitus, jejuniarum et orationum per dies et noctes instantiam, largitionem elemosynarum, susceptionem hospitum, solamen lugentium, peregrinis et egenis et egentibus plebibus et clero, monachis et virginibus, viduis et orphanis, comitibus et regibus, servis et liberis, conjugibus et continentibus, medioeribus et maximis, Iudeis et Gentilibus, vos unum omnia perdiscat effectum. Quod si aliquid apud vos, ubi omnes proficiunt, doctrinae morumque profectus Deo largiente ceperit, debitorem Christum vobis de eo facitis, qui eum talem educaveritis, ut non solum sibi, sed et aliis possit utilitatis fieri. Priorem autem ejus vitam vestrae sapientiae absque luo manifestare curamus. A sanctae recordationis avunculo meo S. episcopo detonsus in clericum, mox apud monasterium Sancti Galli cuidam religiosissimo omnique vigore et industria plenissimo viro commendatus sub arcissima disciplina et custodia, literarum studiis monasterialibusque insistent rudimentis, vitam suam, ut credo, spero et confido, adjutus gratia Dei, hactenus servavit illam. Juxta illud sapientissimi Salomonis, futurae illius vix ignari, commendamus eum Deo et verbo gratiae ejus, qui potens est edificare illum, et dare hereditatem in sanctificationibus, ut sub vestra custodela semen doctrinae Christi in eo coalescat, antequam inimicus ei zizania superinpergat, quod, heu! proli dolor! quotidie in omni loco dormientibus agricolis agere persisit infestus. Vos autem ad custodiam gregis sui, ad correctionem totius Germaniae, ad consolationem omnis Ecclesiae, vigiliis, orationibus omnique diligentia insistentem, sancta Trinitas diu conservare, et ad perpetuam remunerationem perducere dignetur. L. XL. VIII. L. Scripta est epistola hae anno praesenti, indictione XII. M. cccc. LXIII.

XII. Alia brevior pro diacono ad sacerdotium promovendo.

N. Sanctae N. Ecclesiae pastor dilectissimo et sanctissimo fratri et consacerdoti N. Florentino episcopo, in Domino salutem. Charitas vestra scire dignetur quod praesens frater noster, medioeribus apud nos natalibus ortus, optimis autem moribus et sacris litteris apprime institutus, a quodam cognato suo in vestram diocesim venire persuasus, postulavit a pusillitate nostra ut pro se aliquid ad dulcedinem vestram scribere curaremus; cujus petitioni annuentes, et paupertati consulentes, commendamus eum sanctitati vestrae, ut apud vos vitam suam in diaconii gradu ducere debeat, usquequo ejus conversatione vobis et vestris agnita et probata, ad sacerdotii gradum in elemosynam vestram promoveri mereatur. Vitam ejus priorem, Deo teste, sine luo vobis intimavimus. Amator erat jejuniarum et vigiliarum, et ideoque castitatis perpetuus custos, assiduus ecclesiarum visitator, et charitatis in Deum et proximum indefessus executor. Vale.

XIII. Epistola suffraganei ad metropolitani de consecrando episcopo a rege designato.

Domino et Patri S. Visocensis Ecclesiae pontifici C. indignus episcopus Ecclesiae, C. a Deo II. et Y. et A. per intercessionem beati II. a. gratiae et misericordiae pacisque abundantiam. Sublimis vestra scire dignetur quia dominus noster K. rex, comperto recessu fratris nostri N. Losaniensis episcopi, cuidam clerico suo eandem sedem tradere decrevit, pro quo mihi praecipit ut ex ministerio meo et consensu fratrum nostrorum ad sanctitatem vestram juxta canonum decreta scriberemus. Quod Dei gratia oppor-

A tune contigit; nam quando nobis eadem domini regis epistola praesentata est, numerosam synodum collectam habuimus, quibus cum ipsam breviculam legi fecissemus, maximo sunt omnes gaudio repleti, quod tanti apud illum sumus habiti, ut ex nobis aliquos summo sacerdotio non existimaret indignos. Commendamus ergo hunc fratrem nostrum nomine N. religiositati vestrae, nihil extra dicentes quam quod verum comperimus et scimus. Undique nobiliter genitus, moraliter nutritus, liberaliter instructus, in omni vita sua sine querela conversatus, ab anterioribus meis archipresbyteratus ministerio suscepto, cum omni diligentia plebem sibi commissam regere curavit: cunctiorum vitiorum osorem, et omnium virtutum eum novimus amatorem, pauperum et peregrinorum in eo susceptionem et omnibus hospitalitatem; adeo cuncti scire et laudare consueverunt, ut hanc ipsam dignitatem, quam nunc suscepturus est, non per aliquam ambitionem et machinationem, sive etiam subintroductam aut submissam personam, sed per solum hospitalitatis bonum, Deo benignitati ejus vicem reddente, meruerit. Nam cum quodam in tempore dominus noster K. adhuc juvenculus per flagrantissimum aestum ad nocturnam mansionem sibi praeparatam festinaret, et propter angustiam temporum per totam diem non habens quo diverteret, juxta possessionem ejusdem presbyteri itineris rectitudine pervenisset, devotissime ab eo susceptus et regaliter honoratus est; cui decedens promisit, quia si aliquando sibi facultas suppeteret, hoc ei prandium recompensaret. Nunc ergo ei, quem Deus ut credimus elegit, officii vestri munus impendere dignamini: dulcissimam paternitatem vestram et Ecclesiam sanctitati vestrae commissam et omnes suffraganeos vestros cum gregibus suae curae commendatis ad laudem et gloriam nominis Domini Deus omnipotens conservare dignetur. Amen. Scripta est autem haec epistola anno praesenti, indict. XII. M. CLXIII.

XIV. Epistola II. regis Francorum III. Galliarum, Aquitaniae et Hispaniae regi, de amicitia et pace servanda, et ut munera tanta habeat.

Dilectissimo fratri et unanimo amico gloriosissimo Galliarum, Aquitaniae et Hispaniae regi Illudovico cognominis vestri III. Rex Francorum, gratia vobis et pax atque victoria de caelo vobis subministrantur. Obsecro, frater charissime, sanguis ei ossa mea pars animae meae, nomen meum, ut postpositis vel potius explosis et annullatis simulatibus et inimiciis, quas inter patrem vestrum et nostrum cupidi et perversissimi homines seminare gaudebant, Christiano et cognato amore nos invicem diligere, et alteri alteri domi militiaeque fidi et pacati esse curemus, ne quisquam, tertius nos duos, nisi unum, se invenire tripudiet: et ita fit ut nec nostri de nostra dissensione et minoratione glorias et dignitates aucupentur, nec adversarii et extranei de regni nostri defectu et casu gloriantur. Ut autem foedus inter nos conditum permaneat firmum, mittimus vobis pro arrabone cavallum viribus et velocitate, non siatura et carnibus, probabilem, et sellam qualem nos insidere solemus, ut nos fortitudine et utilitate, non luxu et inanitate, delectari noveritis. Mittimus etiam cortinam praestantissimam, qua in palatio vestro tempore consilii pro signo dilectionis nostrae suspensa omnia maledicorum seminaria contabescant, dum et meam apud vos devotionem hoc munere, et vestram erga nos affectionem ipsa viderint et extimuerint ostentatione. Et ut de vitae vestrae diuturnitate nos sollicitos esse noveritis, dirigimus vobis aromatata et unguenta et pigmenta medicabilia, quorum odore, delibatione et sapore delectati, diu vivere et nos diligere firmetur et jure debeatis.

XV. Epistola de tundendis capillis et cuculla monachorum.

Uterinis fratribus Adoptulus frater in Salvatore

mundi salutem. Rem miraculo dignam, immo portentuosam mihi præcipitis, ut balbus, edentulus et ideo blesus, et, ut verius dicam, semilaterator surdastris vobis, et potius insensatis cantare, seu ludere, sive lamentari debeam: quod contra possibilitatem et conscientiam meam incipio, qui vobis quicquam denegare nequeo. Vos autem et mihi et vobis in hoc consulite, ut ad invidiam nostram hoc nemini propaleatis. Quidquid ab anterioribus nostris accepimus absque ulla retractione et di-cussione suscipere et subire debemus, quia, ut Cassianus ait, « qui a discussione incipit discere, nunquam ad perfectum perveniet. » Sed quia ita se humanum habet ingenium, ut juxta pessimum et execrabile primorum terrigenarum exemplum, omnia cupiunt experimento probare, non obediendo servare, quantum scientia suppetit, conabor vobis aperire quam necessariū et clericis tonsura et monachis sint indicia cuculla. Et quidem de tonsura que clero et cœnoliis et cunctis altaris ministris, cismarinis duntaxat, est communis, hoc nobis sufficere debet quod Patres nostri Petrum apostolum ob recordationem et imitationem spineæ corvæ, quæ Domino ab indumentis est imposita, summum sibi capitis denudare, et infra ad similitudinem coronæ capillos sibi relinquere tradiderunt, et exinde cunctos qui ad sacerdotium pertingere cuperent, eo modo non solum rebus suis, sed etiam sibi ipsis se abnegare debere. Et quidem hoc nobis magnum est, cum in Veteri Testamento et lege præter summum pontificem et ejus tantum filios, omnes levitæ non solum capillos, sed et omnes pilos corporis sint radere præcepti, donec Ezechiel propheta summus sacerdos in portentum populi concitandi, cremandi et dispergendi capillos et barbam radere, et ex eis partem cremare, partemque concidere, et partem in omnem ventum dispergere jussus est: qui etiam hoc in mandato accepit, ut sacerdotes capita non raderent, sed tonderent, quia in altero aliquid miseræ delectationis, in altero nihil est, nisi profundæ humilitatis: quod apparet in his qui tondentur ad palum: quamvis beatissimus papa Gregorius in explanatione ejusdem sententiæ non ita videatur intellexisse, sed ita solummodo tonderi, ut non impediatur oculi. Quod si ita est, quid fiet de mandato legis, quæ dicit, non attondetis vos in rotundum, et causa additur, quia sancti estis Domino. Quod quem intellectum, juxta historiam, habeat, non litteris commendandum, ne contra consuetudinem nostram aliquid sentire videamur. Sed forte de sacerdotibus in Ezechiele ita potest intelligi jussum, ut supra oculos se tantum tonderent, sicut adhuc Græci faciunt sacerdotes, cum monachi, et juxta Anastasium, totum caput usque ad barbas radant bis et semel in anno, vel juxta primos ejusdem professionis viros Etiam prophetam, Joannem Baptistam, Paulum solitariū, Antonium, eundem anachoretam ecclesiarumque doctorem, et ipsorum episcoporum magistrum naturali tegmine delectati pro gratiarum actione Creatori capillis et barba vestiri non graventur, quorum etiam Antonius hoc dicit, quia quicquid naturæ meliorandæ decorandæque subtrahitur, hoc est ad turpitudinem ipsius et ad injuriam Creatoris redundat. Hoc accedit quod novaculæ comparandæ, temperandæ, ipsūque caput ad nimiam in frigore et calore miseriam et calumnam decalvandum sit, ipsæque hæræ quibus hæc præparantur et aguntur pereant, nisi diligenter noveritis et observetis, cur hoc genus tonsuræ, immo rasuræ, in his sit provinciis usurpatum, et potius pro lege susceptum: licet Paulus et Stephanus in sua regula veritatem monachos iterato non radere, sed tondere præcipiant. Porro quam necessariū et tonsura sive rasura eadem sit instituta, ex sequentibus liquido perpendite. Licet quidam Petrum et Paulum non attonso et derasso, sed naturaliter priorem recalvastrum asseverare soleant, sequentem in frontispicio calvum, quod si ita est, quis tam superbus debet esse Christianus, ut non libenter pro Christi

A nomine contumeliam subeat, quia primos apostolos insignitos esse non diffidit? quia potius hinc disceat in alia vita honorem inquirere, cum amicis suos in hac vita capillorum didicerit honore privare. Si autem Petrus non naturaliter calvus, sed rasorio creditur decalvatus, ut contumeliæ crucis Christi participaretur, merito queritur cur sibi coronam, tollendo comam, non torquem imponendo, facere voluerit? Ad quos facilis responsio patet. Primum quia si juxta Dominum spinea sacerdotibus imponeretur corona, non semper ea possent uti, et præcipue dormientes; si autem viminea et fraxinea et cujuslibet flexibilis ligni sen cereæ, cujuscunque texturæ et metalli, quis nostrum eam pro loco et tempore ut vilem non abjiceret, et pretiosam sibi impneret? et qui esset quod nos a laicis di-pararet? Quod si dixeritis quia vestes, quid est in quo indumenta vestra a laicorum differant vestimentis? nisi quod interdum podere linea, quasi summi sacerdotes, ad altare processuri soleis indui, et purpureis vestibus quasi tribunal ascensuri consuestis ornari. Sed quam facile hæc indumenta rejicitis et laica induitis, propter quod calvaria est maxime necessaria, quia hæc celerius capillis obducere non poteritis. Cor autem rasio potius quam tonsa, et ipsa frequens a modernis sit episcopis instituta? hoc videtur in causa, ut videatur et diligatur ipsa corona, quæ hujus temporis sacerdotibus est concessa, cum in Veteri Testamento totum caput levitarum sit calvaria deturbatum. Quod vero eadem rasura sæpius est indicia, non ideo fit, ut nos imperfecti putamus, ut pro comarum specie hæc ornemur innovatione, sed quia si rarius fieret et capilli aliquantum exerescerent, non sine aliquo scrupulo excoitis abscenderent, vel potius in cincinnos nutrentur, et plures prævaricatores, immo desertores spiritualis militiæ invenirentur. Et hæc quidem in commune de clericis. De monachis, licet ipsi inter se majori flagrent od o quam clerici et laici, specialiter de monachis dicendum, quia nimium indecens est et incongruum ut qui ita vestitus est aliquid seculare desideret, quia quidquid seculares homines diligunt, cucullis indignum judicant et contrarium; nec immerito, qui qui vestem abrenuntiationis quam in baptismo suscepit jugiter portare consuevit, mundo se mortuum continue meminisse debet. Delibato ore qualitercunque cantavimus, ludum in ejusdem veriere habemus, quia clerici et monachi habitu quo mundo se renuntiare promittunt, mundi curs et negotiis, immo illecebris omnimodo se implicare contendunt. Lamentationis ignarus mitto te ad libros Hieronymi ad Sabinianum diaconum, et Joannis Chrysostomi ad Selechium monachum.

XVI. *Epistola qua episcopus se erga regem excusat quod non venerit ad conspectum.*

Domino præcellentissimo et regi gloriosissimo N. indignus episcopus et fidelis famulus vester N. Clementissima dominatio vestra scire dignetur, quia D quod ego tantillus homuncio ad conspectum serenitatis vestræ juxta præceptum dominationis vestræ non veni, maxima infirmitate detentus jussionem vestram implere non potui. Nunc autem suppliciter obsecro ut in hoc misericordiam vestram super me recognoscere possim, si per hunc legatum pusillitati meæ dignamini, quando cum gratia Dei, sanitate recuperata, ad servitium vestrum properare debeam: quia post timorem Conditoris mei, tota intentio mea in hoc laborare debeat et desiderat, ut serenitatem vestram circa me serenam invenire merear. Sicut autem in diebus istis nihil exterioris operis exercere et negoti secularis aut ecclesiastici procurare potui, ita tota ad Deum mente conversus pro incolumitate vestra et conjugis et filiorum, ac pro statu regni vestri Dei misericordiam implorare non cessavi. Parva xeniola, sed peregrina, seu transmarina, quæ modo ad obsequium vestrum pietatem divinam, mihi credo, direxisse, Augustæ dominationi vestræ curavi

destinare. Pallium coloris prasini et aliud polimentum, spatulas palmarum cum suis fructibus, cynamomi, calagani, cariofilii, masticis et piperis fasciculum, caricas flosorum, malogranata, pectinen elefantinum, vermiculos, cicadas, aves psittacos, merulam albam, et longissimam spinam de pisce marino. Serenissimam celsitudinem vestram ad munimen Ecclesie omnipotentis Dei misericordia diu conservare dignetur.

XVII. *Epistola qua suffraganeus metropolitanum informat de appellatione interposita a sententia separationis laici contra conjuges consanguineos in quarto et quinto gradu.*

Summum gradum in Ecclesia summa sanctitate promerito Patri et provisorio meo N. humilis suffraganeus et fidelis obsecrator vester, ac devotus servitor N. illius Ecclesie pastor indignus. Scrutatorem cordium testem invoco in animam meam, quam invitus et coactus aliquando sinistri, et quod placiditatem vestram turbare valeat, auribus dulcedinis vestre aliquando ingerere presumo. Sed quia melius est ut errata populi nos incusemus et damnare studeamus, quam ab ipsis pro nostra negligentia circa illos jure forsitan laceremur, notum sit religiositati vestre quia quosdam conjuges quos injuste et contra Christiane discipline regulam conjunctos audimus, ad nos evocari fecimus, et prout cleri judicium et ipsa justitia dictavit separari precepimus. Qui, ut erant nobiles, de principibus populi multos sibi complices adunantes, tyrannico more, contra ecclesiasticam normam, jurata bella suscepunt. Sed nos vigore justitie contumacie illorum opposito, nequaquam injustitie cedendum putavimus. At illi in majorem insaniam versi propter meae personae vilitatem, officii nostri auctoritatem pro nihilo reputantes, ad vestram celsitudinem appellaverunt. Vos autem ad quem nos omnes spectare debemus, nolite inaniloquio eorum credere, quia notitiam civium suorum inter quos degunt evitantes, ad ignota loca se transferre satagunt, ut ibi mendacia sua vitare praveant. Porro ego in fide mea omnia vobis vera narabo. Cum diocesim meam circumirem, deveni ad locum ubi memorati homines habitabant, et ibi didici a majoribus vici illius, quia iidem conjuges ita sibimet consanguinitate juncti essent, ut de uno parente in quinta, de altero in quarta generatione mutua ducerent propagationem. Quod inquisitione facta et fide cum juramento data ita verum esse didici, ut omnes, a minimo usque ad maximum, id ita se habere proclamarent. Quod si hæc facultas in probis hominibus inhibita non fuerit, ut episcopi sui præceptum contemnere non audeant, sicut minores mihi, ita majores quique vobis facere incipient, et periclitabitur apud dominum apostolicum nostrum ministerium. Communibus ergo viribus communes hostes Christi debellare studeamus. De cætero, domine Pater, de gratia vestra super me subjectionem meam certiorare dignemini. Religiositatem vestram ad regimen Ecclesie sue Mediator Dei et hominum roborare dignetur.

XVIII. *Mandatum episcopi archiepiscopo pagi de foris observanda in triduo jejunio a regibus pro multis necessitatibus ordinato.*

Providentia divina N. Ecclesie ille episcopus N. archiepiscopo pagi illius salutem. Notum sit dilectioni tue, quia domini nostri reges, quando numperime in unum congregati sunt, inter multa quæ pie ac salubriter observanda constituerunt, hoc etiam decreverunt, ut pro multis necessitatibus triduanum jejunium pariter observare deberemus; quod hoc modo fieri debet, xiv Kalend. et xiii et xii Kal. Junii, pura confessione et pace præmissa jejunent omnes usque ad nonam, exceptis qui præ infirmitate et infantia aut senio possunt abstinere: et unanimes contrito et humili corde veniant ad ecclesias, se-

A quantur erucem cum litanis. Totus populus Kyrie eleison clamantes, cinere aspersi et ciliciis induti, qui illa possunt invenire. Cæteri quicunque habent laneis vestibus induantur ad corpus. Pauperibus et non habentibus ipsa sua penuria pro afflictione sufficit. Discalceati omnes missam in commune auscultent cum metu et reverentia. Presbyteri singulis illis diebus missam cantent. Cæteri clerici et omnes qui noverint viri ac femine psalmos impleant, obsecrantes Conditoris nostri clementiam, ut ab invisibilium hostium insidiis et gentibus variis et gentilium incursionibus Ecclesiam suam defensare, et ipsam pace sua, quæ omnem sensum exuperat, interius custodire dignetur, ne in sua viscera ipsa consurgere et semet lacerare conetur: diversas pestes et morbos ab hominibus et jumentis auferat, aeris temperiem tribuat, terram fecundet, fruges ad maturitatem perducet, fructus arborum multiplicet, ut exterioribus necessariis affluentibus cum fide recta, spe firma et charitate sincera Deum diligere, et illius mandatis inhaerere possimus: et his subsidiis utentes in via, ad æterna præmia pervenire mereamur in patria. Pane sicco alantur omnes, et erudi oleribus et sale atque pomis; et qui opus habent infusus vescantur oleribus, uno vasculo de pura cervisa refocillentur. Cunctis omnino a carne et pinguedine et omni quod ex lacte conficitur. Pisces et ova præter infirmitatem nemo præsumat. Similiter vinum et omne quod melle dulcoratum est, et unusquisque, in quantum poterit, quod sibi subtrahit indigenti præbere non differat: quia jejunio innocens acquiritur vita, oratione religiosus animus enutritur, elemosyna misericordia, quæ requiritur, invenitur, et quod super in ministerio tuo semi correctum dereliqui, sicut a te digrediens strenuitati tue commendavi. Omnia ad certum finem, prout poteris perdere, curato. Vale.

XIX. *Aliud mandatum episcopi congregationi monachorum de triduo jejunio observando.*

C Ille episcopus sanctissimæ congregationi in honore sancti N. coadunata salutem. Directio vestra noverit quod sancta synodus apud urbem N. collecta, linitis questionibus quæ ex diversis causis emeruerunt, saluberrime decrevit ut omnes Ecclesiarum clerici et monachorum ceterarum commune jejunium et orationes tribus diebus exequerentur, hoc est iv et iii et ii. Presbyteri iii missas, cæteri clerici P-alterium decantarent, circa nonam horam erucem sequerentur, alimentis vero consuete uterentur, cætero populo propter æstum atque opera forinseca hoc non indixit. Vale.

XX. *Constantiensis episcopi ad Argentariensem epistolam, qua monet de transitu ad Luxoviensem cenobium, et petit ut mansionem et cuncta sibi necessaria et ministraria suis in vico suæ potestatis præcipiat subministrari et exhiberi.*

D Dilectissimo Patri et omni laude colendo N. Ecclesie Argentarinæ et Argentariensis pontifici N. humilis oppidi Constantiensis episcopus. Paternitas vestra scire dignetur quod dominus noster rex C. ad cognovimus Luxovicen parvitatem meam dirigere voluit. Unde peto largitatem vestram ut in vico vestre potestatis Ruvacha, mihi mansionem et necessariam cuncta subministrari; me vero sequentibus hospitium et aliquas impensas exhiberi præcipiatis; procul dubio scientes quia quodcumque pusillitati meæ demandare dignamini, alisque omni recreatione perficere curabo. Et si quando juxta nos alicubi veneritis, scitote quia ad vestram obsequium cum omni festinatione occurrere studebo. Sanctitatem vestram et gregem vobis commissum continuis orationibus Domino commendamus. Ipsam autem ut pro Ecclesia fidei nostræ commissa et nostra fragilitate facere dignemini suppliciter imploramus. Vale.

XXI. Episcopus mandat vicedomino suo ut Nemi-
donensem episcopum, Romam proficiscentem, honeste
excipiat, et necessaria quæ in mandato exprimuntur
illi subministret.

Ille N. gratia Dei episcopus N. vicedomino et fidei
 suo salutem. Strenuitas tua sciat quia G. Nemido-
 nensis episcopus Romam profecturus unam mansio-
 nem petiit a me in illud Maii, hoc est secunda die
 sequentis hebdomadæ. Ideoque omni cura provide
 ne quicquam tunc ibidem necessarium ei de uerit,
 sed omnia sufficienter illi subministres, id est mal-
 dra quatuor de pane, de cervisa carradam unam, tri-
 ginta situlas de vino, situlas tres friskingas, ovinas
 quatuor, porcum unum, de lardo dimidium tergun,
 agnellum unum, porcellum unum, anserem unum,
 anetas duas, pullos quatuor, et ipsi aliquem piscem
 si poteris: ligna ad locum, et vasa ad ministerium,
 plumatia et capitalia ad lectum, de avena trita et
 ventilata ad pastum cavallorum, maldra tria et foe-
 num in pratis et in agris, singulis cavallis vasallorum
 et servorum illius unum manipulum: et si præ nimia
 occupatione et gravi damno aliarum rerum poteris,
 per te ipsum illi servire, curato ita ut ad gratiam fiat
 quod facimus. Et si quando ad ejus loca nos deve-
 nire necessitas egerit, ita eum benefactis anticipa-
 tum habeamus, ut jure se nobis vicem debere nove-
 rit. Vale.

XXII. Epistola qua vicedominus procuratorem episcopi
in Pollingen monet de adventu alterius episcopi, ut
præparet illi ministerium et res quæ in epistola ex-
primuntur, quam videre est.

Vicedominus N. episcopi N. procuratori in Polli-
 gen. Unus episcopus debet ad Polligen super XII
 noctes advenire, et ideo præpara illi ministerium.
 Vide ubi optimum granum habeas, et para vi maldra
 de farina tota, et unum modium de simila. Tolle de
 XII censariis singulas ovas, et da illis quotidie sal et
 ventilamina et commixtum migma, ut tunc bonæ
 sint. Tolle unum porcum de illo servo quem hoc
 anno reddere debet, et da illi quotidie sufficienter
 de sigilla et hordeo, et inebria illum mixtura fursu-
 rum seu farinæ, et fac unum agnellum tota matris
 ubera sugere, similiter et porcellum et unam aucam
 et duas anetas a cæteris separa, et da illis quotidie
 abundanter, et sex gallinas et pullos commixta hor-
 deacea farina pascere, et sume de servis quibus volue-
 ris. Duas fretas de cervisa, et sume sex siclos de
 vino in cellario episcopi ad Constantiam, et præcipe
 quatuor servis ut una hebdomada diebus quos indo-
 micum [indominicum] debent, ligna fagina, et cætera
 optima quotidie adducant, et ova congrega, ut quando
 ego venero omnia parata inveniam, si cutem et cap-
 pillos habere volueris. Vale.

XXIII. Mandatum episcopi procuratori suo ut celeriter
perferat epistolam.

Episcopus procuratori suo N. Accipe epistolam
 istam, et commenda illam alicui tributarium no-
 strorum qui cavallum habet, et præcipe illi, ut nec
 die, nec nocte quiescat, donec eam ad Tringouilla
 Majori deferat. Quod si nullus eorum tibi obedierit,
 tu ipse eam illuc defer, et præcipe illi ut diem cum
 nocte continuando N. eam perferat, et hanc brevica-
 lam apertam illi signate c. argilla [forte, signatæ
 cum argilla], ut tu et socius tuus et ipse N. noverit,
 quod qui per conjusculque vestrum neglectum con-
 gerit, ut ipsa epistola N. episcopo ante istam domi-
 nicam non veniat, omnibus meis et gratia mea pri-
 vabitur. Si autem tibi N. venerit, expeca me in
 loco, et para mihi hospitium, quia in sequenti heb-
 domada ad te in illum locum, propitia Divinitate,
 venire debebo, inde ad Siratoburgam perrecturus. Et
 strenuam missum dirige, qui ipsam epistolam N. sub
 omni celeritate repræsentet. Cæteris etiam com-
 presbyteris tuis de meo adventu indica, quia spero

A quod Augiensis abbas et comes N. mecum veniant,
 ut aliquid illis impendere valeam. Vale.

XXIV. Mandatum metropolitani suffraganeo ut inter-
sit concilio provinciali.

Sancte Moguntiacensis Ecclesiæ præsul fratri et
 sacerdoti N. in Salvatore mundi salutem. Dilectio
 tua novit quod a recollectione juventutis tuæ, ut reor,
 nunquam in nostra diocesi epis-
 oporum concilio n
 est habitum; et ideo puto, quin potius metuo,
 quod in Ecclesiis nostræ pusillitati commissis multa
 grandia et insanabilia, tum propter suimet enormi-
 tatem, tum etiam propter incuriæ et occupationis
 nostræ diuturnitatem, adeo concreverint, ut aut vix
 aut certe nequaquam sine magna autoritate aut
 vigore corrigi valeant. Quapropter ut dicta canonum
 præcipere nosti, ut non dicam quod ad omnia mea
 semper fuisti, pridie Nonas Aprilis, ad urbem Mo-
 guntiam venire ne prætermittas, ita paratus, ut
 quandiuconque causarum necessitas exposcit, ibi
 manere pro abundantia sumptuum possis. Et qui-
 cunque aliquid gravioris negotii quod supra vires
 tuas existimas, et nunc et antecessorum tuorum
 temporibus habuerunt, aut tecum pariter venire, aut
 seorsum tibi occurrere in loco memorato præcipe,
 ut ibi omnis eorum controversia finiatur. Vale.

XXV. Epistola qua excubitor Ecclesiæ archiepiscopo
suo d'accesis statum exponit.

Domino et in Christo Patri. Illi archiepiscopo N.
 indignus Ecclesiæ N. excubitor. Sanitate dulcedinis
 vestræ comperta, omni gaudio repletus sum. Ad
 præcepta vestra non solum ea quibus pro autoritate
 regimini vestri obtemperare subjectionem meam
 convenit, sed et omnia, quamvis gravia et difficilia,
 me esse semper paratissimum. Unam ita proba-
 veritis experimento, sicut ego, inemor scilicet bene-
 ficiorum et educationis vestræ libentissime vobis
 ostendere desidero. Obsecro vero ne aures sapientis-
 simi magisterii vestri forsitan offendat, si pietate
 vestra confusus unam apologiam, immo querimoniam,
 vobis in-
 nuare et potius implorare præsumo. So-
 lertissima vestra novit industria quamdiu episcopium
 mihi commissum ab infirmis et senio defessis homi-
 nibus retentum est, adeo ut jam nonus annus pene
 s. t. exactus, ex quo nullus eorum ipsam parrochiam
 circuire potuerit, et ego secundo jam anno illam
 retinens ob perturbationem reipub. causarumque
 varietates et domini mei regis servitium nisi tantum
 dimidiam pertransire potui. Et licet in illis partibus
 quos adhuc visitavi, non satis multa prava invenerim,
 metuo ne illis quas modo adire debeo plurima dis-
 torta et incorrigibilia insipientiam meam deprehen-
 dere contingat; quæ tamen cum gratia Dei et ad-
 jutorio prudentium virorum aliquantulum eventitare
 et discutere necessarium puto, antequam ad noti-
 tiam vestram et dignitatis vestræ et tantæ synodi
 tam multa hæc et tam gravia ita incorrecta et indis-
 cussa perveniant, ne in mei peccatoris ministerio
 plus facinorum et flagitiorum reperitur, quam in
 cunctis suffraganeorum vestrorum parrochiis. Ideo
 supplico mansuetissimæ religiositati vestræ, ut si
 vestræ benignitati placuerit, per hunc missum vilitati
 meæ remandare dignemini, si me ab hac protectione
 excusatum habere velitis, donec aliquid eorum quæ
 minus adhuc correctæ sunt ad normam justitiæ diri-
 gere queam. Nihil tamen in voluntate mea ponens,
 vestræ sanctitatis justis impigrum me exhibere stude-
 bo. Valete.

XXVI. Epistola Brixiensis episcopi alteri episcopo, qua
rogat ut certiores faciat quomodo se habeat res inter
reges filios Ludovici et consobrinos suum filium
K., et de perturbatione Italiæ conqueritur.

Dilectissimo et religiosissimo consacerdoti et fir-
 missimo amico N. episcopo, ille Brixiensis Ecclesiæ
 pastor. Obsecro fidelitatem vestram ut veraciter
 mihi et diligenter demandare dignemini, quomodo

ae summa rerum habeat, quam pacati inter se domini nostri reges sint, id est filii Illudovici, qualemque pacem ad consobrinum suum filium K. conservent : quia nos habitatores Italiae, et potius inquilini, seu, quod potissimum veritas ipsa testatur, praeda nunc horum, nunc illorum, aegre nimis expectamus, donec inter se concorditer adinventiant cuinam provinciam istam concedere velint : ut illi, prout oportet, singulariter subiciamur : ceteris etiam, in quibus possumus, laeti serviamus. De sospitate sanctitatis vestrae certum me reddere velitis, et vestris Romam pergentibus, seu reliquis pro sua necessitate Italiam petentibus intimated, ut ad me divertant, et in vestro honore eis aliqua impendam subsidia : et de statu sanitatis vestrae laetificabor, et vos de mea, ut credo. In vestram iocunda et pigmenta ac medicamenta, quae vobis congrua puto, vestrae dilectioni dirigere curabo. Manuscula quae modo fuerant ad manus vestrae dignitati direximus, hoc est palliolum diaedrimum et aliud coelestem, tertium saphirini coloris, strigulas duas, duos ramos palmarum virides, et partem amigdalorum et thimama novum. Quod si opportunum vobis est, obsecro, ut unum admissarium generosissimum, celeritatem et forma, quin et animo praestantissimum et alacrem, mihi fideli vestro dirigatis. Simul quodcumque volueritis grandioris pretii mihi injungentes, ut puto, ad vestram voluntatem paratissimo.

XXVII. *Responsio praecedenti epistolae, qua status regum et regni exponitur.*

Nobilitatis et religionis summique sacerdotii dignitate sublimato N. illi Ecclesiae pontifici N. illius Ecclesiae indignus episcopus. Comperta sanctitate dulcedinis vestrae multum in Domino gavisus sum, sed et gaudeo et gaudeo. De perturbatione vero Italiae tum propter vestram et ecclesiarum Christi inquietudinem et vastationem, tum etiam propter nostra detrimenta nimium contristatur : quia pauperima et arida provincia nostra quid amplius habitura est matre divitiarum suarum direpta. Sed Dei misericordia confidimus hanc tempestatem in brevi serenandam ; nam sicut demandastis mihi ut de regni pace et statu vobis certi aliquid significarem, et qualem pacem ad invicem conservarent tres fratres filii nostri domini Illudovici, et utrum nepotem et consobrinum, immo compatrelem suum filium K. in societatem suam ascivissent ? Notum facio dilectioni

A vestrae quia tres illi fratres ita se mutua charitate complectuntur, ut summam Trinitatem mediam inter illos diversari credamus. Adeo omnia quae ad illos seu privato, seu publice pertinere videntur, humanas res et vota supergrediuntur : et unusquisque eorum si posset, et potest fieri, plus alios quam seipsum diligit et diligeret. Et dominus quidem K. cum fratre Ill. Illudovici junioris, id est Galliam Lugdunensem et Treverim cum omni Mosellana regione, nec non Agrippinensem provinciam et Burgundioniam inter se dividendas acceperunt. Italiam vero et Tusciam et omnem Campaniam domino K. regendas commiserunt, qui etiam modo sanitate indulta et indepta quantocius vos per gratiam Dei visitabit, et omnem adversarium et praeonem de vestra provincia fugabit. Ineffabiles vestrae liberalitati gratias de magnis exquisitis muneribus quae mihi dirigere curastis. De cavallo quem me exposulastis, scitote quia praestantissimum vobis mitto,

B Illorum de gente patrum, quos Dedala Circe Supposita de matre notbos furata creavit.
VIRGIL. VII. *En.*

Quod ne fabulosum existimetis aeris ei color innatus hoc verum esse comprobatur. Qui pervicitate Cillarum, animositate Rhebum, mirabili singularitate Bucephalum antecellat, et generosissimos pullos faciat : qui procul odoretur bellum, et gaudeat ad vocem tubae, et cum sanguineam pugnam videat, dicat Vah : qui montes oppositos letus et alacris exsupte et, et fluvios rapaces innatet, et latissimos lacus transvadet.

Belgica vel molli melius ferat Esseda collo,
VIRGIL. III. *G. org.*

et humano sensu cognoscat quomodo sub quolibet homine se gerere habeat : hoc est sub juvenibus et indisciplinatis transversus et supinus, sub senioribus vero et gravibus humilis et rectus incedere norit. Debetis autem farre pascere, non siliquis fabarum et lupinorum, seu frondibus cerrarum et quercuum. Debetis autem puro amne et liquido fonte potare, non potentibus aquis ut vos eas nomine dicitis. Si haec ei faciatis, omnia quae dixi et ampliora in eo invenietis ; si vero haec negligitis, et curam illi subtrahitis, immunis ero a mendacio, qui vobis bonum eum direxi, et qualiter habere deberetis instruxi. Vos autem vobis ipsis, aut ministris vestris de ejus villi. *Cetera desunt.*

FORMULAE INEDITAE.

EDITORIS PATROLOGIAE MONITUM.

Formularum quindecim, quas jam edituri sumus, quinque priores ex manuscriptis Bibliothecae Regiae exscriptae sunt ; decem alias mutuati sumus, si tamen ultimum excipias, de qua suo loco dicetur, a Codice olim Pithagorae, empto postea, id est anno 1857, a piissimo simul ac doctissimo sacerdote, nomine Michel, cathedralis ecclesiae Nanceii parochi, post cujus obitum, vendente ipsius nepote, manu-scriptorum publicorum thesauris accessit, sicutque omnium juris factus est. Has quidem formulas ex supradictis fontibus jam pridem expressit, recensuit, ediditque in Collectione monumentorum ab ipso elucubrata cui titulus *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes*, domnus *Pardeus*, academicus Inscriptionum humaniorumque litterarum sodalis, vir antiquitatis peritissimus, deque litterarum republica, si quis alius, optime meritis. Cujus animadversionibus, ad incudem nostram penitus revocatis, proprias annotationes condidimus.

I. *a Sine rubrica.*

(Biblioth. Royale, ancien fonds, 4627, p. 20 v. 21 et r.)

Anno illo, regnum domno nostro illo rege, in men-

* Haec formula necessaria relatione sequenti conne-
ctitur : prior enim, numero XXXIX signata in

D se illo, dies tantos, vir laudabile defensore et omnem curiam illius civitate. Vir magnificus ille per secutorum dixit : Peto te optime defensor et usque lau-

ms. 4627, instrumentum exhibet quo Actorum in regestis curiae insertum declaratur ; posterior, man-

habilis curialis ut mihi Codices publicus a pedire jubeatis, quia ^b alio alico que gestis prosequere debeam. Vir honestus ille defensor et curialis dixerunt: Patens tibi ^c quod dicis publicus; prosequere que obtas; dicere non moraris. Ille prosecutor dixit: Vir inluster ille, per mandatum tuum mihi rogavit atque injunxit ut igam ad civitatem illam et cartolam cessionis aut dotis quem de res suas ad illam ecclesiam aut ad illam familiam adfirmavit, ipsa apud defensorem vel omne curiam illius civitatis debere adfirmare et gestibus allegare. Ille defensor et curialis dixerunt mihi ^d datum quem in te conscriptum habere dixit, nobis presentibus reciditur. Ille professor et hoc modo recidavit.

II. • Mandatum.

(Ibid. f. 21 v. et 22 v.)

Vir magnifico illo, ille. Rogo et supplico caritate tua ut has ad illam civitatem, apud cartolam cessionis aut dote quam de res meas in pago illo, in loca que dicitur illas, ad illam familiam Dei aut ad illam familiam adfirmavit; ipsa cessione aut dote apud defensorem, vel omne curiam illius civitatis debeas adfirmare et gestibus allegare, ut quicquid exinde hieris gesseris, me in omnibus et ex omnibus ^f raptum et aptum, adfirmatum et in omnibus definitum apud me esse cognoscas; et ut hec mandatum per te firmiore reteneas, manu propria subter adfirmavi, et qui subscriperunt vel signaverunt in presente rogavi.

III. • Prologus de cessione.

(Ibid. f. 21 v. et 22 v.)

Christianis fidelibus pia exhortatio pronuntiat, hoc etiam illa tonitrualis evangelistarum vox, sancto suggerendo spiritu, sua potestate concelebrat, aut faciat unusquisque in pauperes elemosina qui vult tarbare evadere supplicia; unde et Dominus in Evangelio dicit: *Vende omnia que habes, da pauperibus, et habebis thesaurum in celis.* Pensemus ergo omnes Christiani quanta sit pietas et largiores redemptores, ut per elemosinam pauperum promittant nobis thesaurum et regna celorum. Procuremus igitur sicut Dominus et Salvator noster precepit; in quantum possumus elemosinam faciamus. Nemo itaque dubitet et nemo tardet; quia si nos facimus quod Dominus et Salvator noster ipse precepit, ille sine dubio facturus est nobis quod misit. At enim Scriptura: *Abcondite elemosinam in corde pauperis*

datum quo illa requirebatur insertio. Quamvis autem duæ illæ formulæ non circa aliud thema versentur quam formulæ LV et LVI Marcullianæ appendicis, sive II et III editionis Sirmundi, ab his tamen styli diversitate ita distinguuntur ut sua individualitate (venia sit verbo) minime fraudentur, novo testimonio istud confirmantes, nempe, curias sub regibus Merovingicis, quædam sibi vindicasse quæ ad jurisdictionem voluntariam pertinebant.

^a In aliis id genus formulis legitur *patere*, certe melius; cum autem Codex manuscriptus *pedire*, no una quidem deficiente littera, exhibeat, nullus superest dubitandi locus. Forsan illa vox aliquando in usu fuerit pro *patere*; quæ tamen conjectura hoc uno exemplo nititur, quin alterum ex ullo monumento vel lexico accessiri possit.

^b Certe legendum habeo.

^c Procul dubio legendum est *patent codicis*, quod certe amanuensem minime latuisset, modo litteras vel primoribus labris attigisset. Unde mihi suspicari subit, eundem, duce tantum ignorantia, *pedire* pro *patere* scripsisse superius.

^d Lege *mandatum*, cuius vocis prima syllaba, *man* scilicet, forsan in manuscripto Codice per litteram *m*, signo abbreviationis superscripto, fuerit expressa, sique obtusum amanuensis acumen effugerit.

^e Vide notam (*) formulæ præcedentis.

A et ipsa pro te deprecabitur Domino. Abseondamus ergo elemosinam in corda pauperis ut perveniat nobis deprecatio pauperum ad remissionem peccatorum ^h.

Igitur ego, in Dei nomine ille, venerabilibus fratribus illo et illo. Admovit mihi amor Domini nostri Iesu Christi et desiderium de illo paradyso ubi iusti habitant, ut me Dominus ibidem participare dignetur, seu et timor gehenne, ut me exinde Dominus eripere jubeat; propterea cedo vobis ad d'e presente, ad mea elemosina faciendo ad pauperes, vel a sacerdotibus, ad missas canendo, dispensando, cessumque in perpetuo esse volo et de jure meo in jure et dominatione vestra transcribo atque transfundo, hoc est: res proprietates meas, tam in civitate illa quam et foras in ipso pago, seu et in alios. Habent ipsas terras cum omni superpositis de longo tanto; similiter in latius et in frontibus. Subjungit de ambobus frontibus et de ambobus latibus terra illius: ipsas res et casas superpositas ad integrum seu et vineis in opidum civitatem illius cum terra proprietatis mei; habet ipsa vinea arpenes tantos; subjungit de ambobus latibus et ambobus frontibus terra illius: etiam et in ipso pago in agro illo porzione mea tam terris, mansis, domibus, edificiis, vineis, ⁱ olivis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, quicquid in ipsa loca portio mea est, totum et ad integrum, rem inexistita et alia rem quantumcumque visus sum habere aut in antea laborare potuero tam peculium presidium utriusque generis sexus, aurum, argentum, drapalia, ceramen, utensilia, mobile, et in mobilibus quicquid dici aut nominare potest, ubicumque jus sursum habere medietate ad integrum, ita ut ab hodiernum diem habeatis, teneatis et in mea elemosina dispensando liberam et firmissimam ad die presente in omnibus habeatis potestate faciendi. Si quis vero, quod nec fieri credo, si ego ipse aut aliquid de hereditibus meis vel ullus quislibet ulla opposita persona qui contra hanc cessionem ista venire conaverit, et a me vel hereditibus meis defensatum non fuerit, inferamus vobis, una cum socio fisco auri uncias tantas, argentum pondo tanto esse multando; et presens cessio ista omni tempore firma permaneat.

IV. I Securitas.

(Ibid. f. 23 v. et 26 v.)

Dum ipse illo et conjugia sua illa, non caritas

^f Inter additamenta quibus Ducangianam collectionem auxere Benedictini, monumentum quoddam videre est, anno 1203 assignatum, in quo *ratum* pro *raptum* ponitur, idque non semel alibi factum, allatis exemplis probat Carpentarius. Hoc autem loco, vice versa, *raptum* pro *ratum* usurpari videtur.

^g Habes hic formulam donationis societati religiosæ factæ, multarum similium quas in collectionibus diplomaticis reperire est. In Codice 4627 bifariam partitur, numero xli signata.

^h Hæc verba, ad remissionem peccatorum, quamvis in Codice majoribus, imo et purpureis litteris, instar rubricæ scribantur, tamen ad phrasin integritatem pertinere videntur, ideoque eodem ac reliqua charactera a nobis expressa sunt.

ⁱ Inde satis patet, hanc formulam vel loco in occidentali parte Gallie sive fuisse destinatam, vel saltem ab exemplari donationis factæ in regionibus oliviferis expressam.

^j Hæc formula, in manuscripto Codice numero XLVII signata, trigesima libri ii Marculli ad litteram consonat, rubrica tantum excepta, quæ apud Marcullum duabus constat vocibus, nempe: *libellum repudii*, cum in exemplari nostro una tantum voce legatur: *securitas*. Cum autem divorcii consuetudinem sub prima regum nostrorum stirpe obtinuisse, non nisi paucis formulis comprobetur, hæc etiam recu-

secundum Deo, sed discordia regnat inter illos, et ab hoc pariter conversare minime possunt, placuit utriusque voluntas ut de hac consortio^a severare deberent, quod ita et fecerunt. Propterea has epistolas inter se uno tenore conscriptas fieri et adfirmare decreverunt, aut unumquique ex ipsis, sive ad servitium Dei monasterio aut copolare matrimonium sociare voluerit, licentiam habeat, et nulla requisitione et hoc de parte promissa nihil habere non debeat. Si quis vero, si aliqua pars ex ipsis hoc inmutare voluerit, inferat pari suo auri tantum, et decreverunt a proprio consortio siquistrate in eam quam elegerint parte permaneant, stipulatione] subnixæ. Actum illo.

V. ^b Incipiunt relati.

(Ibid. 4405, r^o 230.)

Quociens quippe causa ministrante naufragium evenit destitutio cartarum, quod hoc publicis auribus est intuentum, ut qualitor corrupti a dispositionibus eventiens occasionibus non debui modolari, ob hoc igitur occasum aut eveniente contigit ut domus illius infra urbem villa nuncupante illa a malis hominibus ad incendium fuisset concremata, de qua re inter reliquas res meas dispendium, et instrumenta unde presenti tempore mea possessio esse videtur, tam vendiciones, adfiliaciones ejus, commutationes vel qualibet instrumenta cartarum a me nocitur pervenisse ibidem infra ipsum domum ferunt conbursas. Ideo supplico te, vir apostolicæ civitatis illius pontifex, domine episcopo, cum tuis venerabilibus abbatibus, vel vos qui de parte publica curam vel sollicitudinem habendi positi estis, ut si se dederit usus causandi adversariorum inimicorem meorum... et vestris intercedentibus verbis, dominicis auribus intueantur, ut per sumum regimine nostra in omnibus declaretur justitia.

VI. ^c Sine rubrica.

(Ms. de M. l'abbé Michel.)

Ille, rex Francorum, vir iustiter. Patriciis, comitibus, tolenaris vel omnibus curam publicam agentibus. Sen oportuna beneficia ad loca sacrarum ecclesiarum vel sacerdotibus prestare non desinimus, hoc nobis procul dubio in æterna beatitudine retribuere confidimus. Igitur cognoscat magnitudo seu^d utilitas vestra quod nos ad petitionem apostolico viro ill^e,

denda minime superscendum duximus. Simondi formula XIX eandem quam supradicta Marculli rubricam exhibet, illi et nostræ sensu, non autem stylo similis.

^a In Codice manuscriptorum formulæ XXX legitur *separare*, unde postea, corrupta latinitatis forma, *severare* factum est; si quis autem ab hac voce verbum nostrum *severare* ducere voluerit, libenter assentiemus.

^b Hæc formula, quamvis nihil novi præ se ferat, multisque scateat mendis, eo saltem jure prelum sibi vindi at, quod antehac inedita, in manuscripto quasi lateret, cum duabus tantum aliis, jam in lucem vulgatis. Cæterum collectiones diplomaticæ nonnullas exhibent formulas ad supplenda instrumenta necessario quolibet casu abolita pertinentes.

^c Hanc formulam dominus Michel, in tertia Codicis sui parte literis Merovingicis exaratam asserit, quam et alter Codex, olim Pithecanus, nunc in Bibliotheca Regia servatus, N. 2125, vix alio textu decriptam habet, fol. 150, r^o, ubi numerum XLVIII inter formulas obtinet. Eidem formulæ, a Lindenbrogio ediæ, numerus XII in cruditi viri formulario præfixus est. Textus autem Lindenbrogianus a textu supradictorum codicum, si initium formulæ utrinque exploretur, in paucis minimisque discrepat, ut ex subjectis variantibus lectionibus patebit.

^d Lindenbrogius legit *almis*.

^e Urbis Lindenbrog. et Ms. 2125.

illius orbis^e antestite, talem propter nomen domini ejus meritis compellentibus beneficium presterisse, cognoscite ut annis singulis de carne tanta quod ad lumina la conpurandum ad Massilia vel per reliquos portus infra regno nostro, ubicunque missi sui mereare videntur, vel pro reliqua necessitate discurrentis, hæc desolvere non debeant. Propterea per presentem præceptum decernimus, quod perpetuo mansurum esse jubemus, ut nullo tollone de ipsa tanta carne ipsius pontificum neque in ipsa Massilia, ^f Teloneo, ^g Fussis, Ariatii, Avinione, ^h Sugione, Valencia, Vien[na] Cabillonno, vel per reliquas civitates aut ⁱ paucos, ubicunque in regno nostro teloneos exigitur, nec de navale, nec de carrale evectione, nec [de rotatico], nec pontatico, nec pulveratico, nec salutatico, nec Crispitatico, nec de saumaciis, nec de eo quod homines eorum ad dorsum portant nec ulla redibutione quod fiscus noster exinde poterit sperare, nec [vos juniores aut successores vestri de ipsa tanta carne eisdem no[n requi]ratis nec exigatis; sed omnia et in omnibus hoc propter nomen Domini [ipse pontifex] vel successores sui aut memorata ecclesia domini illius i hoc indultum vel in luminariis ipsius sancti loci proficiat: quam vero auctoritas uti perpenis temporibus valitiam propria manu infra decrevimus (robore).

VII. ^k Indiculum ad majorem domum.

(Ibid.)

Dominio inclyto procerique palacio regalis ornatum adque catholicæ universal et [in] Christo filio illo majorem domum, ille, ac si peccator, tamen Deo mirante episcopus. Culminis vestræ agapem nostræ extremitas paginale comodo salutis inquirat, in eterna dilectione verum demonstrat caritatis affectum. Idcirco salutationem in una quæ decet cum eulogiis peculiaris patroni vestro domni illius per presente servo vestro filio in Christo illo, celsitudine vestræ destinare præsumimus, per quam humiliter petimus ut cum affectu a vos recipiantur, quot sunt a nobis amore destinate; remeante vero eodem de vestra proprietate precipio, cum paginale colloquium cognoscere et letificare mereamur.

VIII. ^l Indiculum ad propinco.

(Ibid.)

Domna Deo sacra et mihi carnaliter genetrice et

^f Hanc vocem T majori donandam judicavimus, ut pote quæ civitatem Gallicæ *Toulon*, Latine autem *Teloneum* appellatam significaret. Cui vero libebit *Teloneo* interpretari quasi vocem alicujus Massiliæ regionis determinativam, quod nobis minime roboratur, illi pars civitatis designabitur, portum complectens, ubi *Teloneum* solvebatur.

^g Vicus nostratibus *Fos* nuncupatus, quem Druentia præterfluit.

^h Hic designatur civitas cui nomen vernaculum *Sisteron*. Melius sane scriptum fuisset *Segustrone* vel *Segesterone*.

ⁱ Nonne rectius legeretur *Pagos*? — Hic notandum venit quod, a vocibus de ipsa tanta carne ad finem usque formulæ, textus Michelini Codicis toto cælo differt tam a textu Codicis 2125 quam a Lindenbrogii edito, dum e contra mire consonat capiti xviii Gestorum Dagoberti, ubi mentio fit privilegii ab ipso Dagoberto monasterio Sancti Dionysii concessi, cujus instrumentum non superest.

^j Lindenb. et ms. n. 2125 add. *habeant*.

^k Hæc formulæ, nec sane lectu dignissima, nec multum formulæ XVIII primæ seriei Baluzianæ absimilis, in secunda parte manuscriptorum domni Michel tertium locum obtinet.

^l Id genus formulas exhibet jam citatus domni Michel Codex, in prima parte quæ ex collectione Baluziana mutata est. In secunda autem parte ejusdem Codicis quartum ordine locum obtinet.

pro accepto superna largiente gracia officium pastorale in Christo sanctæ Ecclesiæ filia illa ille peccator episcopus. Commonet nos et affectio carnalis amoris et sollicitudo pastoralis cure, ut de vobis simi semper sollicitus. Idcirco has apices parvitatæ meæ ad almitatem vestram direximus cum eologias peculiaris patroni vestri, domni illius, per quam petimus ut et pro nos orare dignetis et quod, Deo miserante, circa vos agitur, nobis per vestro... et presente misso innotiscere jubeatis.

IX. * *Carta commutationis.*
(Ibid.)

Quod convenientibus partibus placida definitione convenerit, cum honorum hominum fuerit subscriptione firmatum, tunc nec immutandi tribuitur occasio, nec ulla consurgit virtus litigii; et idcirco, partibus congruentibus, pro commune compendio placuit, convenit inter illas et illo ut arcam sibi ab invicem oportunas in *orum* mutare deberent, donatore illo; quas arcas eum ingressus egressusque earum sibi in invicem tradiderunt, ita ut unusquis rem quam accepit habeat, teneat et perpetuo jure Deo propicio possedat, vel quicquid exinde facire voluerit, habeat liberam potestatem. Sig

X. * *Præcaria.*
(Ibid.)

Dominis suis illis et ille. Et quia inscium non habetur quod genitor noster in re vestra manere dinoscitur, et præcariam vobis ferit quam nos similiter renovamus et signanter firmamus, ut nos ibidem pietas vestra manere permittat humiliter postulamus; sed ne possessio nostra vobis hereditibusque vestris præjudicium inferat, hanc præcariam vobis deposuimus, spondentes quod si ullo unquam tempore hujus cartule conditionem oblitus, in quibuslibet *ambastis* aut ubi a vestris creditis ex vestro præcepto fuerimus imperati, non procuraverimus cum omni obedientia adimplere, aut hoc quod possedemus non vestrum esse dixerimus, tanquam pravares improbos juxta legum severitatem vestris partibus componamus, et nos ipsos exinde projiciendos absque ullius judicis interpellatione integrum potestati arbitrii: hæc stipulans stipulati sumus, atque spondimus ac quicumque legis mentione firmamus. Et si hæc præcaria diu renovata non fuerit, absque alia per triginta annorum spacia seu amplius, integram obtineat firmitatem et stipulatione subnexa.

* In collectionibus formularum nonnullæ reperiuntur quæ ad *commutationes* pertinent. Hanc ordine undecimam exhibet secunda pars Codicis Michelinii.

† Verbum in suo Codice informis sic divinare tentavit dominus Michel. Certe locus aliquis hic designatur, sed quis sit vix possumus conjicere; nisi *Senur* intelligamus, quæ in testamento ad annum 721 referendo, et alibi, *Sine-muro* nominatur.

‡ Id genus formulæ sæpius in collectionibus diplomaticis occurrunt. Porro per *præcaria* non *res*, sed *usus tantum rei* concedebatur, quorundam officiorum aut reddituum debitione donatariis imposita: aliter sentiendum de *beneficiis*.

§ Hæc lectio domino Michel, non tamen sine aliqua hæsitatione, probatur. Forte *ambastia* *ambastium* *ambages* *ambagium*, sicut forma proximal, ita sensu consonat, et hoc significat quod *altercationes* (Gallicæ *contestationes*): sic enim *ambages* interpretatur Ducangius.

¶ Precariorum instrumenta singulis quinquenniis renovabantur, ne quis scilicet diuturniorem possessionem ad ipsum proprietatis jus præscribendum causaretur. Plerisque autem id genus instrumentis clausula speciali cavebatur ne, vel deficiente renovatione, aliud præter jus precarium possessor ha-

XI. † *Mandatum.*
(Ibid.)

Domino magnifico fratri illo illo. Rogo injungoque caritati tuæ ut ad vicem meam libertatem accedas, et apud defensorem vel curia publica epistolam donationis, quam de omne corpora facultatis meæ ad monasteria aut ubicumque mea decrevit voluntas conscripsi, gestis municipalibus facias allegare, et quicquid exinde egeris gesserisque apud me ratum et beneplacitum esse recognoscas, et de prosecutione celebrata mihi rescribere non gravetis, stipli.

XII. * *Securitas.*
(Ibid.)

In Christo Filio illo, ille episcopus. Non est incognitum quod res nostras, quas ex benignitate Dei percipimus, aurum, argentum, vestimenta vel reliquas species quas in *recistario* nostro.... (notæ *tyroniane*).... in tua dominatione habuisti, in omnibus apud nos rationem deduxisti et in nullo te invenimus negligenter; propterea hanc securitatem tibi emisimus, ut omni tempore exinde ductus et securus resideas, tam tu quam et juniores tui, et nullam de hereditibus nostris vel ecclesiæ nostræ successoribus pertinescas repetitione. Quod qui adtemptaverit et conaverit facire, inferat vobis una cum sacratissimo fisco auri libram argenti pondus, et præsens securitas firma permaneat stipulatione.

XIII. † *Ad archiepiscopatum instituendum.*
(Ibid.)

In Christo venerabili fratri illi, ille archidiaconus. Conperta fide et conversatione tua seu et solertiam mentis, ideo committimus tibi vico illo, res ejus, ac ministerium hujus in Dei nomine credimus præponendum, ut ibi archiepiscopatu et curam indesinenter agnoscas, serves composita, diruta restaures, populum tibi commendatum assidua foveas prædicatione. Ita age ut ordinationem nostram ornas et in antea te reprobum inveniri non patiaris, sed meliora tibi communiatur.

XIV. † *Sine rubrica.*
(Ibid.)

Anno xmi regni domini nostri illius gloriosissimi regis, sub mense illo, gesta habita hapud virum laudabilem defensorem necnon et ordo curiæ adstanti-

beret: quod et in nostra formula factum est.

† Huic formulæ tredecimus locus tribuitur in secunda parte Codicis Michelinii. Mandatum vero continet, quo quis apud curiam exhibitio, regestis inseri requisiverit instrumentum donationis quale in formula II superius adhibetur. Forte etiam hoc mandatum ad formulam XIV, infra edendam respicit.

‡ Hæc formula in secunda parte Codicis domini Michel quatuordecima numeratur. In formulariis editis aliæ occurrunt formulæ *securitatum* deliberationumque a personis rationum reis sive depositariis habitatum.

§ Huic lectioni assentit dominus Michel, quin tamen omni hæsitatione careat. Hac autem voce, quocumque modo scribitur, certum est locum deposita servando designatum significari.

¶ Id genus formulæ in collectionibus editis non novimus. Huic autem, in secunda parte manuscriptorum Michelinii, locus quindecimus tribuitur.

‡ In Codice domini Michel præcedentem nostram subsequitur hæc formula, notis tyronianis quinque linearum spatium intercedentibus. Ibi vero antiquioribus litteris carolingicæ ætatis prodentibus exarata videtur; ceterum ejusdem generis est ac formula I superius edita. Videtur notam (†).

bus honoratis vel curialibus necnon ^a *grestis* qui vicem magistratus agere videntur, ille dixit : quæso a te, optime defensor, vel vos; ordo curiæ, ut mihi codecis publicis patere præcipiat quia habeo gestorum allegationem cupio roborare. Defensor et ordo curiæ dixerunt : pateant tibi codecis publici in hanc civitatem, ut mos est ; prosequere quæ optas. Vir magnificus ille dixit : rogator meus ille per mandatum unum superavit donationem illa quam in basilica domni illius vel nepote suo illo pererogavit ut ipsam donationem apud laudabilitatem gestis municipalibus debiam adlegari. Defensor et ordo curiæ dixerunt : mandatum idem quod te habere dicis in publico proferatur et ibidem recensatur quæ recensendum rogasti. Quo recensito, defensor et ordo curiæ dixerunt : quia donationem vel mandatum legaliter conscriptum est et recitatum, quid adhuc amplius vis sine tua injuria ac dicere non moreris. Ille dixit : quia donationem vel mandatum solemniter conscriptum nobis est recitatum, specialiter peto, ut possit esse in integrum firmatum, gesta hæc manus vestras subscriptionibus roboratis. Et defensor et ordo curiæ dixerunt : gesta, sicut nos est, a nobis specialiter constat esse subscripta ; quid adhuc amplius vis, vir magne ? Ille dixit, quod gesta, cum fuerit conscripta quæ a vobis subscripta, mihi ex more tradatur.

XV.

[Hanc formulam ex Codice Bibliothecæ Regiæ n. 4629 excerptam, ne uno quidem apice neglecto, edimus. Nec fatei piget, nobis in hoc præstando viam straxisse facinque prætulisse doctissimum Pardessus, qui primus supradictum Codicem exploravit, descripsit, ipsamque formulam ex illo erutam vulgavit anno 1840.]

Consuetudinis locū indulgentia prestans ut quocienscūq; unicuiq; instigate parte adversa vel per neclentia a l'iq casu fragilitatis tūgeri opor-
bit cū auribus publicis innoscet. Igitur opti

^a Forte legendum *juratis*, quod quidem in medio ponere volumus, non ultra modum conjecturæ nostræ indulgentes. Quidquid autem de nomine statuitur, viros curialibus adjunctos aut curialium vicarios hic designari constat.

^b Hic observat dominus Pardessus amanuensem nitidissime scripsisse *cuto*, quibusdam litterulis syllaba ut superpositis, quas *ne*, vel *rio*, vel etiam *ria* interpretari licet. In hujus itaque vocis divinatione, ut ipse fatetur, cæcutiens, albo tantum spatio ipsam notare in sua interpretatione maluit, quin tamen omnibus conjecturis abstinere. Si enim, inquit, *cuncto* legere volueris, tunc verba illa *cuncto clericorum tibi* intelligere licebit de collectione, cœnu, sive congregatione sacerdotum ecclesiæ Sancti Stephani, cui præter Metropoleos titulum, forte et pars aliqua jurisdictionis voluntarie ad curiam pertinentis com-

A me defensor vel curia publica seo et cuto clericorum sancti stephani ac viris magnificis betorice civitatis Ego illi emanens in pago biturico in villa illa cogū cati obtine defū ille bitorice civitatis seo et illo profensore vel alie quāpluris me obediēte ūro illi propterea sugirendo vobis disposco ut pietatis uri triduū apensionis secundū lege consuetudinis quod ego ibidē custodini pietatis ūræ mihi asfirmare deberitis quod ita et fecistis ut de id quod in ipsa strumla habebat insertum tunc tēpore uestre misericordiā nostra defensionē ut adju toriū ut lex ū periat erigat potius qua in ledat stipulationē subnexa.

Quod sic legendum interpretandūque arbitrat̃ eruditissimus Pardessus (*Bibliothèque de l'École des Chartes*, tom. I, pag. 219) :

Consuetudines legum indulgentiam præstant ut quocienscūque unicuique, instigante parte adversa, vel per negligentiam aliquam, casus fragilitatis contigerit, oportet eum auribus publicis innoscere. Igitur, optime defensor, vel curia publica seu et ^b ... clericorum sancti Stephani ac viri magnifici Biturice civitatis, ego ille commanens in pago Biturice civitatis, seu et illo profensore vel alii quam plures, me obediēte, viro ^a illo : propterea suggerendo vobis depono ut pietatis vestri triduū apensionis, secundum legem consuetudinis quod ego ibidem custodivi, pietatis vestræ mihi asfirmare deberitis, quod ita et fecistis ut de id quod in ipsa instrumenta habebat insertum tunc tempore vestram misericordiam nostram defensionem velut adiutorium ut lex non pereat, erigat potius quam inludat stipulationem subnexam.

C petebat ; si autem, addit ille, superioribus signis *et cuto* insertis, *cariato* legere tentaveris, eundem fere sensum efficias : *cariatu* enim Ducangio accipitur pro *curia*, *senatus*.

^c Siglum ill., in manuscripto Codice exaratum, *illustri* vel *illustrissimo* posse interpretari monet dominus Pardessus, quem tamen inspecta erasarum litterarum vestigia moverunt ut coniceret, primum quidem *illustri* scriptum fuisse, hoc vero amanuensem spontanea characterum erasure correxisse, ut litteris superscriptis pronomen *illo* (Gallice *un tel*) representaretur. In formulis enim, generaliter loquendo, nomina propria nec reperiuntur nec reperiri debent, ad essentiam enim illarum pertinet ut personis et locis quibuscumque accommodari possint. In plerisque igitur id genus instrumentis, nominibus propriis pronomina *ille*, *illa* substituantur.

a FORMULÆ ANTIQUÆ

DE EPISCOPATU,

QUARUM OLIM USUS FUIT SUB PRIMIS REGIBUS.

I. Cleri plebisque viduata civitas preces ad regem pro episcopo instituendo.

^b Suggestio piissimo ac præcellentissimo domino illi regi a servis suis, quorum subscriptiones et signacula subter tenentur inserta. Principalitatis, etc. (*Marculf*, l. I, c. 7).

^a Vide præfationem Sirmondi in has Formulas Conc. Gall., tom. II, pag. 635.

D II. Præceptum regis de episcopatu, ad episcopum designatum.

^c Ille rex illustri viro illi, aut venerabili viro illi. Dum, juxta Apostoli dictum, omnis potestas sublinatur a Domino, etc. (*Formul. Lindenbrog.* c. 4).

^b Sirmondus, Conc. Gallie tom. II, pag. 635.

^c Ibid., pag. 636.

III. *Indiculus regis ad metropolitanum, ut designatum episcopum ordinet cum suis provincialibus.*

^a Domino sancto sedis apostolicæ dignitate colendo in Christo Patri ill. episcopo ill. rex. Credimus jam ad vestram reverentiam pervenisse sanctæ recordationis, etc. (*Marculf. l. 1, c. 6*).

^a Ibid.

IV. *Indiculus alter ad episcopum, pro eodem designati episcopi ordinatione.*

^b Ille rex viro apostolico ill. episcopo. Quamlibet nos ad administrandum gubernandumque rerum statum præcelles occupationibus regis sollicitudinis causâ cousingat (*Marculf. l. 1, c. 5*).

^b Ibid., pag. 637.

FORMULÆ DIVERSÆ IN EPISCOPORUM PROMOTIONIBUS USURPATÆ POST RESTITUTAM ELECTIONUM LIBERTATEM.

I. ^a *Epistola Hincmari metropolitani ad Regem, ut clero et plebi Silvanectensi novi episcopi electionem permittat, et visitatorem designet qui præsit electioni.*

Domino Carolo regi glorioso sit semper salus et vita. Septimo Idus Junii, circa horam secundam, venerunt tres clerici et duo laici Silvanectensis ecclesiæ ad exilguitatem meam, innotescentes eandem ecclesiæ, fratre et sacerdote nostro Erpino defuncto, viduam esse pastore, ferentes etiam ipsius ecclesiæ tam cleri quam plebis petitionem ut eis pastor secundum sacras regulas tribuatur. Quos interrogavi si verbum habentem de pace cleri et plebis ecclesiæ ipsius ex aliqua designata persona. Qui responderunt se non aliam petitionem ex parte sociorum suorum adferre, nisi ut apud solitam misericordiam vestram liberam illis ac regularem electionem obtinere satagerem: quatenus secundum sacras regulas ille, canonico visitatore directo, ab omnibus Ecclesiæ ipsius alumnis valeat eligi qui debeat ab omnibus obediri. Ego autem hec, ut præstatum est, sacerdotem vestrum Erpinum per fratrem Hildeboldum compresbyterum nostrum viii Idus Junii defunctum audiverim, non tamen statui antea dominationi vestræ quicquam inde suggerere aut pro eadem ecclesiâ postulare priusquam secundum regularem morem ab ea legatos acciperem. Quia, ut Leo in decretis suis dicit (*Cap. 49*), « si in quibuslibet Ecclesiæ gradibus providenter scēterque curandum est ut in domo Domini nihil sit inordinatum nihilque præposterum, quanto magis elaborandum est ut in electione ejus qui supra omnes constituitur non erretur? Nam totius familiæ Domini status et ordo nutabit, si quod requiritur in corpore, non sit in capite. Ubi est illa beati Pauli apostoli per spiritum Dei emissa præceptio, qua in persona Timothei omnium Christi sacerdotum numerus eruditur, et proinde unicuique nostrum dicitur: *Manus nemini cito imposueris, neque communices peccatis alienis* (*1 Tim. v. 22*). » Unde religiosa sapientia vestra inter alia hæc duo decreta beati Leonis sagacissime ponderabit, quibus dicit ut in domo Domini nihil sit inordinatum nihilque præposterum. Quæ si idem sanctus et sapiens ita aperte non poneret, subtilitas intellectus vestri sufficienter enuclearet. Propterea, Domine reverentissime ac clementissime, dignetur mihi dominio vestra litteris suis significare quem vultis de coepiscopis nostris ut ei ex more litteras canonicas dirigam, et visitatoris officio fungens in eadem ecclesiâ electionem canonicam faciat, ei aut per se aut per litteras suas vicario suo deferente, ean-

dem electionem cum decreto canonico singulorum manibus roborato ad me referat, ut per me ipsa electio ad dominationis vestræ discretionem perveniat. Et quia in domo Dei, ut ex verbis Leonis præmisimus, nihil auctoritas patitur inordinatum esse, nihilque præposterum, cum vota concordia cleri ac plebis in electione regulari vel vestræ dominationis consensum cognoverimus, litteras metropolitane auctoritatis super electionem certæ personæ ad coepiscopos Rhenorum dioceses dirigemus, certum diem et locum eis designantes quando et quo ad ordinationem ipsius electi aut ipsi conveniant, aut litteras sui consensus per presbyterum aut diaconum vice sua transmittant.

II. ^b *Epistola Hincmari metropolitani ad Hedenulfum, Landunenem episcopum, ut visitatoris officio fungatur in electione episcopi Cameracensis.*

Hincmarus, sanctæ metropolis ecclesiæ Rhenorum episcopus, ac plebis Dei famulus, dilecto fratri ac venerabili coepiscopo nostro Hedenulfo salutem. Dilecto fratri ac venerabili con-sacerdote nostro Joanne ecclesiæ Cameracensis defuncto, hortor ac moneo dilectionem tuam, frater charissime, ut ejusdem ecclesiæ officio visitatoris nostræ humilitatis metropolitana delegatione suscepto, ad eandem ecclesiā quantocius studeas properare, ac assiduis hortationibus clerum plebemque ecclesiæ publicæ admonere festines ut, remoto privato studio, uno eodemque consensu talem sibi præficiendum expectant ac elegant sacerdotem qui et tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respuatur. Formam autem electionis, qualiter et qualem eligere debeant, tuæ dilectioni transmitto; quam publice coram omnibus tua solertia relegi faciat, ne de ignorantia se quilibet excusare prævaleat. Quæ electio non tantum a civitatis clericis erit agenda, verum et de omnibus monasteriis ipsius parochiæ et de rusticarum parochiarum presbyteris occurrant vicarii, commorantium secum concordia vota ferentes. Sed et laici nobiles ac cives adesse debent, quoniam ab omnibus debet eligi cui debet ab omnibus obediri. Et si post electionem formæ electionis a nobis per tuam dilectionem eis transmissæ concordēs omnes in quacunque regularem personam inveneris, moneas eos decretum canonicum ab eis fieri ac singulatis omnium manibus roborari: et cum decreto canonico, atque cum tantis qui sufficienter omnium vice testimonium electo ferre possint, cum eis mandavero, eundem electum ad nos adducere curent.

^a Edita est a Cordesio int. Opera Hincmari, pag. 585. Edita etiam in Catalogo testium veritatis, pag. 486 primæ Edit. et a Sirmondo, Conc. G II. tom. II, pag. 638.

Vide Morinum, de Ordinatio. sacr., part. II, pag. 504, 532.

^b Edita a Cordesio int. Opera Hincmari, pag. 584, et in Catalog. testium veritatis, pag. 488, et a Sirmondo, Conc. Gall., tom. II, pag. 639.

^c In altera Hincmari * epistola, quam eadem fur-

^a Edita est in Operibus Hincmari a Cordesio editis, p. 598.

III. ^a *Epistola Hincmari metropolitani ad clerum et plebem Cameracensem, ut canonicam electionem faciant cum visitatore sibi designato.*

Hincmarus, sanctæ metropolis ecclesiæ Rhemorum episcopus, ac plebis Dei famulus, clero et plebi in parochia Cameracensi consistenti. Quia defuncto dilecto et venerabili confratre ac consecratoris nostro, Patre videlicet ac pastore vestro Joanne, necesse est ut de eligendo atque constituendo vobis pastore et doctore atque rectore secundum ecclesiasticas regulas vobis nostris in unum, Domino mediante, convenientibus, præmissis jejuniis ac litaniarum obsecrationibus, tractare quantocius maturetis, et exorato eo a quo est omne datum optimum et omne donum perfectum, quique facit unanimis habitare in domo, ita vos una cum studiis hujus venerandi fratris ac coepiscopi nostri, cui secundum institutionem canonicam visitatoris officium in ecclesia, cujus amore ac vigore fovemini, delegavimus, in electione regulari concorditer uniatis. Talem autem vobis futurum pastorem eligite qui merito vitæ et scientiæ doctrina vobis præesse valeat et prodesse, quique a canonicis sacris non discrepet. De cujus electione decretum canonicum unanimi voto agere et sigillatim omnium vestrum manibus in præsentia hujus visitatoris vestri roborare satagite.

IV. ^b *Epistola Hincmari altera ejusdem argumenti, ad clerum et plebem Bellovacensem, in qua et formam rectæ electionis insinuat.*

Hincmarus, sanctæ metropolis ecclesiæ Rhemorum episcopus, ac plebis Dei famulus, clero et plebi in parochia Belvacensi consistenti. Quia defuncto dilecto vel venerabili confratre ac consecratoris nostro, Patre videlicet ac Pastore vestro Hodone, electione canonica a Domino nostro rege vobis solita benignitate concessa, necesse erit ut de eligendo atque constituendo vobis pastore vel doctore atque rectore secundum ecclesiasticas regulas, vobis nostris in unum, Domino mediante, convenientibus, præmissis jejuniis et litaniarum obsecrationibus, tractare quantocius maturetis, et exorato eo a quo est omne datum optimum et omne donum perfectum, quique facit unanimis habitare in domo, ita vos una cum studiis hujus venerandi fratris ac coepiscopi nostri, cui secundum institutionem canonicam visitatoris officium in Ecclesia, cujus amore vel vigore fovemini, delegavimus, in electione regulari concorditer uniatis, ut pastore vos diutius destitutos non doleatis. De cujus videlicet a nobis consecrandi episcopi electione pro imposito nobis ministerio et cura totius provincie secundum mysticæ Nicænæ synodi canones delegata fraternitati vestræ auctoritatem divinitus promulgatam intimare satagimus. Primo scilicet ut decretum sine visitatoris præsentia nemo faciat, cujus testimonio clericorum ac civium possit unanimis declarari. Deinde, ut de ecclesia vestra, sive sit in civitate, sive in monasteriis, his disciplinis institutum, et ita apostolicæ formæ convenientem, de diaconibus vel presbyteris eligatis vobis, auctore et fautore Domino, consecrandum episcopum, sicut cum de eligendo atque constituendo episcopo ageret, Titio et Timotheo

mula scribit ad Hadebertum Silvaniacensem, ut visitatoris officio fungatur in electione episcopi Bellovacensis post obitum Odonis, hoc solum est discrimen, quod sub initium adjecta est mentio consensus regii hoc modo: «Officio visitatoris, consensu domini nostri Ludovici regis, nostræ humilitatis, etc.» Sub finem vero, verbis illis omissis, cum eis mandaverit, paulo longius excurrit in hunc modum: «Eundem electum ad nos adducere tecum examinandum procura. Tua autem dilecto, frater charissime, solerti cura in hac electione invigilet, præsertim cum nobiscum tibi necesse erit ei qui ordinatus est manus imponere; qui

A Paulus depingit apostolus (Tit. 1, 7 seq.; 1 Tim. iii, 2 seq.). Et si, quod absit, de civitatis ac parochiæ vestræ clericis ordinandus episcopus nullus dignus vel idoneus summo sacerdotio, quod evenire non credimus, poterit inveniri, tunc alterum de altera dioceseos nostræ ecclesia, unde nobis secundum Africanum concilium (Can. 22) sine cujusquam contradictione ordinandi quemquam canonice electum et petiitum est attributa licentia, eligere procurate, qui merito vitæ et scientiæ doctrina vobis præesse valeat prodesse, quique sacris canonicis, præcipue capitulo Carthaginensis concilii (Concil. Carthag., iv, cap. 1), qualis debeat ordinari episcopus, non debeat obviare, et a decretis Patrum, Siricii videlicet, Innocentii, Celestini, Leonis, Gelasii, atque Gregori, quantum patitur humana fragilitas, et poterit conspiciere, non valeat quoquo modo discrepare. Si etiam de alterius diocesi archiepiscopi vel parochia episcopi quempiam vobis notum proficuum et utilem eligere malueritis, necesse vobis erit, cum beneplacito illius episcopi cujus intererit, et litteris canonicis petiitum obtinere, et ad nos illum mediante visitatore vestro examinandum adducere, quatenus, si congruus sacris canonicis inventus fuerit, vobis ordinetur episcopus. Ante omnia autem cavete in electione pontificis malum simoniacæ hæreseos, ne pro dato aliquo vel promissione illicita, neque pro gratia cujuscumque, vel familiaritate aut propinquitate alicujus, quemquam attentetis eligere, non eum cui nulla natalium, nulla morum dignitas suffragetur, vel qui originali aut alicui conditioni obligatus detineatur; neminem ex laicis neophytum, id est, noviter attonsum, et sine disciplina, vel non per tempora constituta ad ecclesiasticos gradus provectum. Quod ideo specialiter designamus quia cum canones dicant, *Nullus ex laicis ordinetur*, demonstrant quod non de omnibus sit laicis constitutum. Neque enim clerici nasci et non fieri possunt. Sed designata sunt genera de quibus ad clericatum pervenire non possunt. Id est, si quis fidelis militaverit, si quis fidelis causas egerit, hoc est, postulaverit, si quis fidelis administraverit, si quis vir ante servivit, si quis publicum penitentem pro culpis criminalibus egerit, si quis bigamus vel maritus viduus fuit, vel si concubinam vel pellicem novit. Cavete nihilominus ne illitteratum vel alicujus hæreseos peste corruptum, ac aliorum membrorum damna peressum, non negotiatorem clericum, aut inonestis et turpibus lucris incubantem, aut horrendis quibusdam criminibus implicatum vel diffamatum, vel demoniis similibusque passionibus infectum eligere attentetis, sed domui Dei dignum, fidelem atque prudentem ministrum et dispensatorem eligite, quatenus interioris exteriorque decenter ornatus, formam videndi vobis religiosa conversatione demonstret, vel sana doctrina, inter hujus mundi ac tribulationum tenebras recta calle gradiendi sine offensione ad portum salutis lumen manifestare prævaleat, et contra barbaricam infestationem, si, quod absit, acciderit, vobis ferre auxilium prudentia sciat, utilitate valeat, temperantia consulat, et sic exterioribus administret ut interiora non deserat, sic interioribus serviat ut exteriora penitus non relinquat, et ambidexter contemplationi

B

C

D

bene nostri præceptionem beati Pauli apostoli per spiritum Dei emissam, qua in persona Timothei omnium Christi sacerdotum numerus eruditur. Proinde unicuique nostrum dicitur: *Manus nemini cito imponeris, neque communices peccatis alienis, etc.* Sicut.

^a Edita est in Operib. Hincmari pag. 598, et in Catalog. test. verit. pag. 189, et a Sirmundo, Conc. Gall., tom. II, pag. 640.

^b Edita est in Operib. Hincmari, pag. 599, et in Catalog. test. verit., pag. 188, et a Sirmundo, Conc. Gall. tom. II, pag. 640.

mente inserviat, vitæ activæ servitiis intentus, ut A
fidelis servus et prudens, conservis in tempore tri-
tici mensuram, id est modum verbi fidei probate
dispenset, non solum in prædicationis sermone ac
conversacionis exemplo, verum in cunctis salutis ac
vitæ necessariis necessaria et opportuna provideat.
Hujusmodi, quantum Dominus dederit, ipso coope-
rante, electum cum visitatore vestro, præsentem scilicet
confratre nostro, et cum decreto canonico ad
humilitatis nostræ sollicitudinem examinandum ad-
ducite, quia, ut longe ante nos dictum est, non est
facile dimittendus cui est proximus committendus.
Prænotare vos denique volo quia si personam a
sacris canonibus deviam scienter nobis adduxeritis,
non solum ex ea pontificem non habebitis, verum
etiam pro illicita electione, ut contemptores cano-
num, iudicium incurretis. Sed et nostro ac coepi-
scoporum nostrorum iudicio, refutata rationabiliter
electione vestra incongrua, talem secundum Laodi-
censes canones studebimus eligere qui vestris vitiosis
voluntatibus non valeat consentire, quia, sicut bene
petentibus dicit Dominus, *Petite et accipietis* (Matth.
vii, 3), ita et per apostolum male petentes redarguit
dicens: *Petitis et non accipitis, eo quod male petitis*
(Jac. v, 3). Petite, fratres, at ut vobis pastorem se-
cundum cor suum tribuat. In cuius electione si non
plus temporalia quam spiritualia commoda studue-
ritis attendere, gratiam suæ electionis electioni
vestræ bonorum operum et piorum studiorum auctor
et cooperator studebit accomodare, qui non sicut
homo tantum in facie, sed singulorum corda scrutatur
et renes (1 Reg. xvi); cui est honor et gloria,
potestas et imperium in sæcula sæculorum.
Amen.

V. b Excusatio Rhemensium qui, ante visitatoris adven-
tum episcopum, post Hincmari mortem, elegerat
dicebantur, ad Hildeboldum Suesionensem et cæ-
teros provincie Rhemensis episcopos.

Sanctissimo et reverentissimo Patri domno Hilde-
boldo venerabili episcopo, una cum cæteris episcopis
huius sanctæ sedis metropolis ecclesiæ, canonici et
monachi et etiam quidam laici sanctæ sedis Rhe-
mensis ecclesiæ, quorum nomina subter ascripta
patebunt, præsentem felicitatem æternæque beati-
tudinem. Noverit paternitas vestra ad exequitatem
[exequitatem] nostram pervenisse quosdam, qui,
sicut ait Apostolus, in hac parte ex nobis exierunt,
sed non erant ex nobis (1 Joan. ii, 19), vobis nuper
et domno Hugoni abbati et Angelvino venerabili
episcopo et aliis quibusque de parte nostra generale
mandatum pertulisse, videlicet a majori usque ad
minutum omnes electione facta, contra omnem
constitutionem canonicam, antequam visitator ad
nos perventus sit, consensisse, et nomine tenus
quemdam designasse, et hanc falsitatem usque ad
regias aures jam pervenisse. Quod nos non tam
presumptuose et, ut apertius dicamus, stolidè ullo
modo egisse quæsumus vos primum scire, ac per vos
præfatum domnum abbatem vel episcopum Angel-
vinum cæterosque omnes ad quos hæc pravitas di-
vulgarî potuit, certos reddere flagitamus; et sicut
hactenus abstinuit ab ullius certæ personæ elec-
tione, ita deinceps, donec pietas divina et regia
clementia nobis concesserit visitatorem, abstinere
pro certo noveritis. Unde et uno parique consensu
unum e nobis non minus fidum quam fidelem fratrem
nostrum nomine Guntramnum, venerabilem mona-
chum et sacerdotem atque præpositum cœnobii Al-

tivillarensis, cum his pariter apicibus vobis direxi-
mus, qui viva voce ea etiam quæ hic longum fuit
inserere, verbis per singula manifestet. Et hæc sunt
nomina eorum qui hujus excusacionis et præfati
culpacionis uno consensu ad vos hæc dirigunt. Va-
leat sancta paternitas vestra ad vota nostra semper
in Domino. Data Nonis Februarii.

Nomina canonicorum de congregatione sanctæ Ma-
rie. Framerius presbyter atque vicedominus S.
Teuto presbyter atque præpositus S. Odelhardus archi-
presbyter pro se et ad vicem Hildradi archipres-
byteri S. Oiberti decanus S. Rodoardus presbyter
S. Sichelmus indignus presbyter S. Seulfus presby-
ter S. Tendericus presbyter S. Rothardus presbyter
S. Calestus presbyter S. Walthadus presbyter S.
Hardierus presbyter S. Romoldus presbyter S.
Guntbertus presbyter S. Rodualdus presbyter S.
Samuel presbyter S. Heibrannus diaconus S. Er-
chamueus diaconus S.

Monachi de sancto Remigio. Theobaldus presby-
ter atque præpositus S. Rotfridus major monachus
S. Boso presbyter et monachus S. Rotgerus presbyter
et monachus S. Rotfridus minor et presbyter S.
Floudivimus presbyter et monachus S. Beroldus
presbyter et monachus S. Guntherus diaconus
et monachus S. Bernerus diaconus et mona-
chus S.

Canonici de sancto Basolo. Ramigillus presby-
ter S. Amaricus presbyter S. Waningus diaco-
nus S.

Canonici de sancto Theodorico. Erloldus presbyter
S. Odelbertus presbyter S. Engericus diaconus S. Te-
therus diaconus S. Waltharius diaconus S. Agenar-
dus diaconus S.

Monachi de Orbacia. Rambradus præpositus S.
Hermardus decanus S. Lantherus diaconus S. B.
doardus diaconus S. Sicfridus diaconus S.

Vasalli. † Liudo. † Odalricus. † Fidentius. † G.
buinus. † Rotmarus. † Uto. † Geroldus. † Gislema-
rus. † Sidrach. † Allo. † Hadericus. † Rodulfus.
† Hagano. † Rumbertus. † Vuilo. † Adroldus.
† Gerardus. † Framericus. † Rothardus. † item
Hadericus. † Berno. † Magembodus. † Brunerus.
† Nodilo. † Amalraus. † Amalbertus. † Agbertus.
† Gerbertus.

VI. d Allocutio missorum imperatoris Ludovici Pii ad
clerum et plebem electionis causa congregatam.

[Ex Codice sancti Michaelis ad Mosam.]

Adnuntiamus vobis, dilectissimi fratres, quatenus
divina inspiratione admonitus Dominus clementis-
simus et imperator Christianissimus Ludovicus
unamquamque rem quæ vitio aliquo depravata fuerat
ad suum jus et ad rectitudinem tenorem nititur revo-
care. Et maxime de his quæ ad Dei Ecclesiæ perti-
nent curam gerit, ut suos omni modo habeant hono-
res, et ut rectores earum apti sint ea prævidere
quæ eis commissa sunt. Notum sit omnibus suis
fidelibus, qui in ista parochia consistunt, ideo nos
huc missos fuisse, ut concessam ab eo potestatem
inter vos eligendi sacerdotem annuntiaremus, quia
multum ei vestra fatigatio abhorret, quod tandem
absque pastore et rectore erratis. Quamobrem imperi-
alis clementia atque prudentia talem virum a Deo
electum et omnibus probatum eligere sanxit qui ad
utilitatem omnium in sancta Dei Ecclesia proficiat.
Et universa vestræ sanctitati enumerare jussit,
quibus virtutibus et moribus ornatus, quibusque vitiiis

a Huius similis altera in Codice Titiano legitur He-
rivi archiepiscopi ad eosdem Bellovacenses, de eli-
gendo episcopo post obitum Erluini. Sirm.

b Editæ a Sirmondo, Conc. Gall., tom II,
pag. 645.

c Hactenus excusatio Rhemensium ex veteri Codice
sancti Laurentii Leodicensis, ubi inscribitur Cæ-

sensus canonicorum et monachorum Rhemensis Ec-
clesiæ de electione domni Falconis, qui Hincmaro
successit. Sirm.

d In Sirmondo sic est titulus: Allocutio visitatoris
episcopi ad clerum et plebem, Conc. Gall., tom II
pag. 614.

et reprehensionibus innotabilis existere debeat qui ad talem honorem desiderat pervenire; cujus optime beatus Paulus apostolus vitam moresque discutiens in Epistola quam scripsit ad Timotheum. Dicit enim: *Si quis episcopatum desiderat, usque ne incidat in laqueum diaboli (1 Tim. iii, 1-7). Item ad Titum de eadem re scribens ait: Hujus rei gratia relinqui te Creta, usque et contradicentes resistere (Tit. i, 5-9). Apportetur liber, et presentibus vobis istae sententiae legantur. Volumus ut etiam canones coram vobis legantur, in quibus praecepta nostrae vitae continentur; ut in illis potius discamus quales ad tale ministerium promovendi convenient. Ideo revera et sententias Apostoli et capitula canonum legi praecipimus, ne quis ignorantis causa se possit tueri, si de electione fuerit jure correptus. De canone apostolorum c. 17, 18, 30, et 57, legatur. Item de canone Antiocheni [concilii] c. 19, item de canone Laodicensium cap. 12, et cap. 15. Item de canone Chalcedonensi cap. 11, et cap. 4. Item de canone Sardicensis concilii cap. 11, et cap. 5. Item de canone Africani concilii cap. 17. Item de canone Hipponensis concilii cap. 17, et cap. 57. Item de decretis papae Sirici cap. 8, et cap. 9, et 14. Item in decretis Zozimi cap. 5. Item in decretis Innocentii cap. [1]. Item in decretis Gelasii cap. 24. Item in decretis Celestini cap. 18, et 20. Item in decretis Leonis papae cap. 55, et cap. 55, et cap. 49.*

Meminisse vos decet, o Dei sacerdotes, propositi et ordinationis vestrae, qui gubernacula tenetis animarum, et positi esis columnae in Ecclesia Dei ad sustentandos infirmos, ad confortandos inbecilles, ad consolandos pusillanimes. Vobis cura pauperum commissa est, vestro ore corpus Christi conficitur, per impositionem manuum vestrarum a laqueis diaboli homines liberantur. Cavete ne ab adversario decipiāmini, ut concessa potestas eligendi in majus vos ponat periculum. Bene nostis, fratres, quod periculum vobis dicimus. Id est, ne quis per adulationem, aut per timorem, aut per praemium, aut per aliquam talem amicitiam quam nonnulli inter se homines dando et remunerando habere solent, sed is qui dignus et omnibus amabilis, et moribus bonis, et sanctae conversationis existens, ad istam sanctam et venerabilem sedem pontifex eligatur. Memento te quemadmodum de imperitis vel falsis pastoribus Salvator loquitur dicens: *Quod si caecus caecum duxerit, nonne ambo in foveam cadent (Matth. xv, 14)?* Non dominum eligit, sed sacerdotem; non tyrannum, sed episcopum; non qui praesere, sed prodesse velit; non enim cui dominari magis quam consilium subditis placet. Huc usque sacerdotibus loquimur, de quibus Dominus dicit: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum (Levit. xi, 41).* Nunc ad ceteros clericos veniamus, qui cum humilitate et patientia expectant donec ad altiorem promoveantur gradum, qui benedictionem jam sibi datam bonis operibus adorant, et nullis vitiis subjaceant. Vos etiam, fratres, ammonemus ut in hac electione unanimis sitis, vestrisque prioribus obediētes, pari devotione communicque consilio utilitatem vestram considerantes, nihil praeter illorum conscientiam facientes, una voce pariter unum Deum suppliciter deprecamini, ut qui nullis meritis facientibus potestatem vobis eligendi tribuit, sibi placibilem et vobis utilem gubernatorem inter vos manifestet. Attendite ne tam praedarum ac deificum munus ab illis deludatur qui magis sua considerant commoda quam aliorum. His enim nullus in hac electione locus deus qui sanctum rectumque consilium vestrum pernicioso argumentationibus disturbare pertemptant; sed, juxta canonum instituta, plurimorum ac meliorum praevalent et roborantur sententiae (Conc. Nic., can. 5). Vos ergo, virgines, viduaeque, admonemus, quae vitam vestram soli Deo dicastis, ut ab illo cumulum mercedis alii centesimum, alii sexagesimum recipietis, ut simul cum his quibus supra diximus una mente Deum deprecamini ut talem vobis sacerdotem dare dignetur qui

A gregem sibi commissum ab omni periculo defendere valeat et velit. Non praetermittimus vos nobiles et fideles laicos, qui licitis connubiis astricti et ad generandas proles legitimis conjugibus esis copulati, ut una voce, communi consilio, Deum omnipotentem pariter invocetis, ut non de aliena ecclesia sacerdotem vobis mittat, sed de ipsa familia, si dignus in ea aliquis fuerit inventus, dare dignetur. Saepē enim inter eum qui de aliena ecclesia fuerit pontifex factus et inter gregem sibi commissum scandala et contentiones oriuntur, et peccatis facientibus fit lupus qui debebat esse pastor. Et semper inter eos, ut ait Apostolus, *foris pugnae, intus sunt timores (1 Cor. vii, 5).* Absit ut inter vos talis eligatur qui postea de pravis actibus incriminari [aut] condemnari possit. *Nolite errare, inquit Apostolus, Deus non irridetur (Gal. vi, 7).* Si forte aliquis per vestrum praemium aut per aliquam malitiosam artem hanc sedem subripere conaverit, et hanc vobis malum consentientibus ut in illum electio veniat, hoc nequaquam consentimus vobis, sed domo imperatori annuntiemus; et ille sine ullo periculo, et cum licentia canonum, undecunque et cuicunque clerico voluerit, dare poterit. Et tunc merito auferetur a vobis potestas eligendi, quia Deo offendistis et vosmet abominationem exhibuistis. Id noverit vestra tantummodo astutia in hac re esse sequendum quod nec praeceptis apostolicis contrarium nec decretis sanctorum inveniat adversum (Leo I, epist. 92).

Hactenus singulariter unumquemque per gradum et propositum suum admonimus. Nunc generaliter ad omnes sermo noster dirigitur, quia non solum hi qui primores, sed etiam minimi qui in ista parochia sunt, istiusmodi rebus omnino indigent. Magnopere studendum est, dilectissimi fratres, Deum suppliciter deprecari ut talem inter vos ad suum servitium aptum et vobis profectuum per suam magnam clementiam manifestare dignetur. Ideoque ammonemus ut talem a jejunia ab omnibus in ista parochia commorantibus fieri jubeantur, et ut elemosynae quantumcumque dare poterit in suo maneant arbitrio. Simulque omnes una voce unaque mente omnipotentem Deum deprecamur ut talis Dei famulus, Deoque dignus, et bonis hominibus acceptus, ad illam venerabilem sedem pontifex eligatur, qui postmodum nullo vitio, nulla reprehensione arguatur; sed sit bonis moribus ornatus, et sancta conversatione suffultus, sacrosque litteris imbutus, ut idoneus minister esse possit ad perficiendum ea quae ei commissa fuerint. Quisquis abutitur ministerio, non sibi tantummodo nocet, sed etiam illis quibus ad instar speculi in aliorum et eminentiori loco positus, ejus vita et actiones cunctis sub illius regimine constitutis exemplar esse debeat. Quod si ejus opera qui ceteris praepositus est doctrinam destruant, cunctis ad dispectionem suo exemplo semetipsam praebet. Ideoque eadem vestigia reciproci sermonibus iteramus, ut melius intelligatis quanto studio atque prudentia ea debetis providere quae diutius et stabiliter debent permanere. Nobis quoque hujus electionis tantum observatio credita est; nec per ignorationem aut ambitionem delinquare sinamus. Ideoque mandamus vobis ex verbo domini imperatoris, et per illam fidem quam Deo et domo imperatori Ludovico jurejurando conservare promissimus, ut ne in illo terribili examine, in quo omnes ante tribunal Judicis consistere debemus, in gravissimum damnationis sententiam incidatis, unde ultra nullatenus evadere valeatis, sed aeterna damnatione excusabilem legitis in perpetuo ponam, ut eum quem meliorem et doctiorem et bonis moribus ornatiorem in ista congregatione conversari noveritis, nobis eum celare non dedignemini. Non enim parva res est quam superius diximus. Eam animis diligite vestris, ut diutius ventilata ad puritatem hujus rei et ad unanimitatem corda vestra convertat. Nunquid tam obdurati animo estis ut nostra monita surda aure pertranseant? aut

lapideum cor et ex silice nati, quorum nostra non emolliat oratio? Quis infelicium de tali non terreatur supplicio? Quis miserorum qui talibus dictis non vereatur? Audiant hi et timeant, qui fautores fieri volunt iniquorum, Psalmistam dicentem: Si videbas furem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas (Psal. xlviii, 18). Et etiam nihilominus delinquant qui pravis actibus consentiunt quam in perversa agunt. Non eos solummodo esse reos Apostolus testatur qui mala faciunt, sed qui consentiunt facientibus (Rom. 1, 32). Timeamus ergo vestram offendere dilectionem quod tam duriter loquimur. Sed confidimus in Deo quia idcirco nobis indignari non vultis quia perversa consilia vel acta testamur. Sed quicumque irasci mavult, suam magis illicare conscientiam poterit quam nostram depravare sententiam. Ideoque prius vitium accusamus quam oriatur, ut penitus deleatur; et ne nocivum vel pestiferum genus ambitionis detrimentum in vobis creat, aut quod ulla ambiguitas sermonum vel diversitas voluntatum a vero rectitudinis tramite vosmet deviare possent.

VII. ^a *Decretum cleri et plebis Ecclesiæ Laudunensis de electione Hedenulfi episcopi ad Hincmarum metropolitanum et episcopos provincie, ut illum ordinent.*

Domino reverentissimo et sanctissimo Hincmaro archiepiscopo cæterisque vestræ dioceseos sanctis Patribus et episcopis, clerus Laudunensis, cum totius parochiæ plebibus et sibi conjunctis præsulibus, æternam in Domino Jesu Christo salutem et pacem. Canonici regulis et apostolicis institutionibus statutum esse recolimus ut quoties quælibet civitas ministerio pontificalis dignitatis caruerit, proprioque pastore vacaverit, cum decreto electionis, singulorum petentium manibus roborato, metropolitanum adire pontificem debeant, et de substituendo in loco ejus qui decessit pastore petitione supplicii commonere, quatenus et civitas sollicitudine pastoralis destituta proprio recuperetur pontifice, et qui ordinandus est gratiosius possit accedere, quia cui debet ab omnibus obediri, utique debet et ab omnibus eligi (Leo I, epist. 89, cap. 5), ne civitas non optatum episcopum aut contemnat aut oderit, et fiat minus religiosa quam convenit cui non licuit habere quem voluit (Idem, epist. 84, cap. 5); hi vero qui ordinaturi sunt, in quem viderint omnium vota propensius concordare, promptius liberiusque illi manus imponere possint. Quapropter cum decreto nostræ electionis manibus singulorum nostrorum roborato ad paternitatem vestram accedentes, Hedenulfum Ecclesiæ nostræ filium, et in Ecclesia nostra suffragantibus stipendiorum meritis ad onus usque sacerdotale promotum, vita et moribus et sancta conversatione idoneum approbatum, quem per licentiam vestram, favente Christianissimo imperatore Carolo, pari consensu ac concordia devotione atque unanimi voluntate eligimus, per manus vestras ac cæterorum vestræ dioceseos sanctorum episcoporum consecrari nobisque et Ecclesiæ nostræ doctorem atque pontificem institui imploramus, precamur, ac petimus. Elegimus autem eum nobis fore pastorem quem apostolicæ formæ, qua episcopum ornatum beatus Paulus esse oportere demonstrat, congruere et sacris non obviare canonibus, Christi gratia cooperante, confidimus. Oramus sanctam paternitatem vestram nunc et semper in Christo bene placere. Actum v Kalendas Aprilis in basilica sanctæ Mariæ genitricis Dei et Domini nostri Jesu Christi ^b anno incarnationis ejusdem Domini nostri

^a Editum a Sirmondo, Conc. Gall., tom. II, p. 647, et tom. III, pag. 430.

^b In veteri Codice sancti Remigii Rhemensis legitur: Anno Incarnationis... 877, regni domini Caroli imp. 37.

A Jesu Christi 876, regni Domini Caroli imperatoris 56 et imperii primo, indictione nona

VIII. ^c *Aliud decretum cleri Parisiensis de electione Aneæ episcopi, quem Carolus rex insinuerat, ad metropolitanum Senonensem ejusque provinciales episcopos.*

Religiosissimis patribus et fratribus (Lupi abbat. epist. 98), Gueniloni (Weniloni) metropolitanæ Senonice sedis antistiti, et universo clero ejus, et cæterarum ecclesiarum præsulibus quæ in diocesi memoratæ sedis censentur, cunctisque in eis Deo famulantibus, clerus matris ecclesiæ Parisiorum, et fratres cœnobii sancti Dionysii et sancti Germani et beate Genovefæ ac Fossatensis, diversorumque monasteriorum uniuersitas, præsentem et futuram salutem. Venerabilem pastorem nostrum Ercanradum nuper decessisse cum longe lateque divulgatum sit, tum sanctitatem vestram latere non potuit, nosque affici mœstitia de vocatione fratris defuncti,

B ac sollicitudine permoveri de electione successuri, prudentia vestra intelligit. Cum enim principiliter se futurum Dominus Jesus pollicetur cum his qui principes religionis existunt, non patitur diu carere antistite, cujus doctrina ad salutem nostram institutamur, exemplo informemur, benedictionibus in nomine Domini muniamur. Ejus, utpote bonorum omnium auctoris, nequaquam nos cura destitutum firmissime credimus, dum ipse curas nostras sua clementia sustulit, et vota ultronea benignitate prævenit. Namque ipse in cujus manu cor regis est, gloriosi domini nostri Caroli, quemadmodum plenè confidimus, menti infudit ut ejus nos regimini committeret quem in divinis et humanis rebus sui fidissimum multis experimentis probasset. Igitur Dei pronam in nos amplectentes misericordiam, et regis nostri piam suscipientes providentiam, Aneam, cujus præconia præmissimis, concorditer omnes eligimus, Aneam patrem, Aneam pontificem habere optamus. Quamvis enim tanta prudentia ac probitate præcellentissimus rex noster pollicat ut solum ejus judicium de viro memorato posset sufficere, tamen conditionis humanæ non necarii, futurorumque curiosi, aulicorum nos ipsi propositum ac mores longe prius inspeximus, et inter graves probabilesque personas et sanctitate ferventes, hunc quem antistitem habere cupimus, quotquot eum nosse potuimus, ut hunc palam est, absque errore annumeravimus. Proinde, sancti Patres, antistitum ne dilatione divini et regii beneficii torqueamur; sed nobis suspensis, nobis desiderantibus, nobis flagrantibus, ponatur celeriter lucerna super candelabrum, ut lumen veritatis populus Dei videat, et æmula devotione præsulis vestigia tenens, scripturæ beatitudini præparetur. Professionem vero nostri consensus in Aneam Deo annuente per vestrum ministerium nobis futurum antistitem subscriptionibus nostris certatim roboravimus, ut nostra unanimitate comperta, votum suum properantia complectas.

D IX. *Rescriptum episcoporum ad ipsos.*

^a Guenilo sanctæ Senonice sedis metropolitanus episcopus, Heriboldus Antissiodori episcopus, Agius Aurelianorum, Prudentius Tricassinorum, Herimannus Nivernensium, Frobaldis Carnutum, Hildigarius Meldorum, clero matris Ecclesiæ Parisiorum et cunctis in diversis cœnobiis sub ea Deo militantibus salutem. De excessu reverentissimi coepiscopi nostri Ercanradi non mediocriter anxii, vestri quoque mœoris participes, tandem justissimæ dispositionis Dei memores consolationem recipimus, dum vos sub pastore

^c Editum a Sirmondo, Conc. Gall., tom. II, p. 648, et tom. III, pag. 95.

^d Lupi abbat. epist. 99. Sirmondus, Conc. Gall., tom. III, pag. 94.

bono agentes, qui summe bonus est, vicarium ejus A scilicet visibilem, ministeriumque nostri consortem, absque dilatione expetere vestris litteris tenentibus lineas rationis cognovimus. Præparatum enim a Deo ei bonum exitum credimus ejus munere talem videmus patere ingressum. Quoniam nobis futurus nunc socius olim fuit præcognitus et merito suæ probitatis amabilis. Quis enim vel leviter tetigit palatium cui labor *Æneæ* non innotuit, et servor in divinis rebus non apparuit? Quamobrem electionem vestram in eo factam, Deo propitio, libenter sequimur, aut eum profuturum populo ejus, ad dignitatem pontificatus promovendum, concorditer decernamus. Sit igitur vobis pastor qui pro suis in Deum meritis bene complacuit; et sequentes ejus veracem doctrinam, et sancta opera imitantes, ad cœlestis regni pascua propterea felices. Ordinationi autem ejus subscripsimus concorditer universi, ut securi ministerio potestatis ejus fruamini ^a.

^b *Aliud decretum cleri et plebis Senonensis, de electione Ansegisii metropolitani, qui ex alia provincia petitus est, ad episcopos provincie Senonicae.*

Dominis reverentissimis ac venerabilibus Senonum dioceseos Patribus et episcopis, Senonum Ecclesie clerus, cum totis ejusdem parochie plebibus sibi conjunctis, pacem perpetuam et gloriam sempiternam semper et ubique optamus in Domino. Canonici regulis et apostolicis institutionibus sanctum esse recolimus ut quoties metropolis civitas pontificalis ministerio dignitatis caruerit, proprioque vacaverit pastore, suffraganei ejusdem metropolis convenire debeant, et electionem futuri pontificis cum consensu cleri et plebis facere, ac cum decreto electionis singulorum petentium manibus roborato suffraganeos adire debent pontifices, ac de substituendo in loco ejus qui decessit pastore petitione supplicis commovere; quatenus et metropolis civitas, pastoralis sollicitudine destituta, proprio recuperetur pontifice, et qui ordinandus est, gratosius possit accedere, quoniam cui debet ab omnibus obediri, debet utique et ab omnibus eligi, ne civitas episcopum non optatum aut contemnat aut oderit, aut fiat minus religiosa quam convenit cui non licuerit habere quem voluit; hi vero qui ordinaturi sunt, eum in quem viderint omnium vota propensius concordare, promptius ac liberior illi possint manus imponere. Idcirco cum decreto electionis nostræ manibus singulorum nostrorum roborato ad paternitatem vestram accedentes, Ansegisium presbyterum Rhenorum dioceseos, Ecclesie autem Belvacensium, atque abbatem monasterii sancti Michaelis, quem per licentiam vestram, Patres venerandi, Domino etiam Christianissimo rege Carolo annuente, secundum decreta Celestini papæ (Cap. 18), ex propria Ecclesia deficiente electione, pari consensu ac concordia, voluntate ac devotione elegimus nobis et Ecclesie nostræ episcopum atque pontificem per manum vestram consecrari implorantes, petimus, rogamus, atque precamur. Eligimus autem eum nobis fore pastorem quem ecclesiasticæ formæ, qua episcopum ornatum Paulus apostolus esse debere demonstrat, congruere et sacris canonibus non obviare, Christi cooperante gratia, credimus. Actum v Kalendas Julii in basilica sancti Stephani protomartyris, anno Incarnationis Dominicæ 871, regni vero domini Caroli gloriosi regis 32, indictione 4 ^c.

^a In Sirmondo hujus rescripti sic est titulus: *Epistola Wintonis metropolitani et corporum provincie Senonicae, ad clerum Ecclesie Parisiensis. De Ordinato ab ipsis Æneæ episcopo.*

^b Editum a Cordesio cum Opusc. Hincmari, p. 617, et a Sirmondo, Conc. Gall., tom. II, pag. 649, et tom. III, pag. 3.4.

^c Ex his tribus decretis, primum pro Hedenulfo,

XI. *Epistola cleri et plebis Ecclesie vacantis ad metropolitani, ut electum ab ipsis episcopum consecrare dignetur.*

^d Domino sanctorumque meritis cœsequando Patri Patrum domino illi præsulī summo cunctus clerus omnique populus sanctæ illius Ecclesie multimodam in Domino optamus salutem. Igitur quoties aliqua plebs vestræ ditioni subdita a proprio fuerit viduata pastore, non aliunde nisi a vobis est implorandum auxilium, quem ad hoc divina præordinavit Majestas, ut non solum vestros specialiter pascatis filios, sed etiam rectores non habentibus et spiritali pabulo indigentibus pastores tribuatis. Quapropter ad vestræ sanctitatis paternitatem fiducialiter nostras fundimus preces, poscentes videlicet ut hunc illum summæ honestatis humilem vestrum famulum nobis pontificem ordinare dignemini; cujus conversationem et mores, in quantum cognovimus, laudamus, et ad tam dignum opus idoneum testificamus. Et quando a benedictione episcopali immunes sumus, ejus doctrina et exemplo roborati, ad viam salutis, Domino miserante, quasi perditam ovem et inventam, reddituros nos credimus. Quod decretum nostris manibus roboratum illi Ecclesie vestræ vobis dirigere statuimus anno Incarnationis Domini, et episcopatus vestri et regis illius annis illis, indictione tali, data tali.

XII. *Epistola Ecclesie Senonicae ad Hilduinum archiepiscopum, pro tuenda metropolitani electione quam fecerant.*

Excellentissimæ venerationis honore dignissimo Hilduino, Domino vere sanctissimo, Senonicae plebis humilima devotio æternæ prosperitatis in domino salutem. Quia divina inspirante misericordia fastidiosæ importunitatis nostræ clamoribus, mi domine, sæpe compati dignati estis, idcirco etiam nunc nimia compulsi necessitate vestræ celsitudinis aures inquietare præsumpsimus. Novimus etenim, reverentissime domine, quomodo prioribus petitionibus nostris benigne et misericorditer assistere dignati estis, quomodo etiam nullis nostris meritis, e., quod nunquam futurum sperabamus, alteram nobis electionem impetrare ac concedere studuistis. Sed quoniam peccatis nostris, ut credimus, exigentibus, vota et desideria, quibus sanctitatem vestram toties pulsare ausi sumus, plurimum impedita ad effectum pervenire non meruerunt, idcirco et hac vice causas miseræ nostræ referre compulsi sumus. Fecimus, domine mi, et nunc secundam electionem, et invenimus hominem ex nostris a puero nobis bene notum, genere et moribus non infamem, doctum, ætate huic officio congruum, litteratoris professionis non usquequaque ignarum, divinæ quoque scientiæ non penitus expertem, quarundam etiam aliarum artium portionem habentem. Quem cum obtulissemus, nullatenus putantes rejiciendum, ipsis missis dominicis impeditibus, quod optavimus non meruimus adipisci. Propterea vestræ pietatis vestigiis animo provoluti, flebiliter postulamus ut tandem rem suspendere dignemini quousque cum scripto homine ad vestram celsitudinem properantes ipsi vobis melius nostram pandamus miseriam. Et si quidem ad hoc onus ferendum persona quam dicimus sufficere minusve poterit, dignationis vestræ judicio aut suscipiatur aut reprobetur; dum amplius nec nos acquisitis occasionibus quidam sic eracient, nec a nobis abjectissimis vestra mansueti-

quia novi nihil inerat, communi et recepta formula contextum est; alterum pro *Æneæ*, quia res exigebat, totum peculiare; postremum pro Ansegiso ex utraque forma mistum. SIM.

^d Nota ad lib. Sacram., p. 500.

^e Edita a Sirmondo, Conc. Gall., tom. II, pag. 650.

sima sublimitas diutius inquietetur. His itaque clementiæ vestræ suggestis atque utinam impetratis, oramus supernam misericordiam ut multimoda vos prosperitate valere concedat, et æternæ beatitudinis gaudia consequi quandoque permittat. *Eximio Domino et vere sanctissimo Hilduino sacris negotiis a Deo prælato Senonicæ urbis abjecta humilis Ecclesia perpetuam salutem.*

XIII. *Ad Judith imperatricem, de eadem re.*

Inclytæ et omni nobilitate clarissimæ Judith gloriosæ imperatrici Senonicæ Ecclesiæ humillima devotio. Præsumpsimus, mi domina, auribus clementiæ vestræ necessitatibus nostræ causam innotescere, ut per vestram pietatem de his celeriter mereamur consolationem recipere. Notum vobis esse credimus quod nobis indignissimis a domno imperatore concessum fuerit ut ex nobis ipsis electionem faciendi haberemus licentiam. Sed cum illum quem scitis elegissemus, et a serenitate domni imperatoris non plene fuisset receptus, permissum est nobis iterum ut alium, si potuissemus, ex nobis huic officio congruum inveniremus. Sed cum esset inventus, ut credimus, in Dei et vestro servitio habilis, nescimus ob quam causam a missis dominicis non est plena benivolentia susceptus. Unde vestram oramus benignitatem ut ex hoc nobis in adiutorium esse dignemini, quatenus suspendatur donec ipsum de quo dicimus ad præsentiam domni imperatoris, et vestram, nos ipsi deducamus, et qualiter jusseritis discedatur, et probeatur si nobis prodesse valeat et in servitio vestro aptus esse possit an minus. Optamus vos divinis semper muniri præsidii et immortalitatis corona quandoque gloriam, piissima et serenissima domina. *Excellentissimæ et omni nobilitate clarissimæ Judith imperatrici Senonicæ plebis humillima devotio* b.

XIV. *Examinatio Willeberti Catalaunensis ordinandi episcopi, per Hincmarum metropolitanum, astantibus provinciæ Rhemensis et aliarum provinciarum episcopis.*

a Anno ab Incarnatione Domini 868, indictione secunda, iii Nonas Decemb. convenientibus apud Carisiacum in ecclesia sancti illius pro examinatione Willeberti presbyteri, qui futurus erat Catalaunensis episcopus, Hincmaro diocesis Rhemensium archiepiscopo, item Hincmaro Laudunensis episcopo, Hodone Belgivacorum episcopo, cum legatis Rothardi, Erpoini, Hilmeradi, Raginelmi, et Joannis ejusdem diocesis coepiscoporum, vicem eorumdem Patrum suorum cum factoriis, sicut regulæ præcipiunt, exhibentibus, et quampluribus abbatibus, canonicis, monachis, presbyteris, diaconibus, atque subdiaconibus convenientibus nihilominus archiepiscopis et episcopis aliarum provinciarum, Wenilone videlicet Rothomagensium archiepiscopo, Herardo Tironorum archiepiscopo, Egilone Senonum archiepiscopo, et Fulericio ipsius coepiscopo, præsentibus adfuerunt clerus, ordo, et plebs Catalaunica, decessionem sui patris Erchanravi quondam episcopi dolentes, cum decreto canonico manibus singulorum roborato, Willebertumque quondam sacri palatii presbyterum a se electum ab Hincmaro archiepiscopo et ejus coepiscopis petentes sibi ordinari episcopum. Quos invehens idem archiepiscopus Hincmarus, cur obitum præfati episcopi per illos non cognoverit, sed per alios hoc rescierit, et rationes reddens pro qua

A causa duæ electiones in eadem ecclesiâ factæ fuerint, scilicet quia prima non regulariter facta esset, quoniam decretum non canonice factum fuit, sed postea missio ad eandem ecclesiam visitatore Hodone episcopo, et votis omnium in unum concordantibus, aliud decretum, quod canonicum foret, fieri præcepit. Quo decreto coram omnibus relecto, et nominibus singulorum qui illud subscripserant recitatis, interrogati sunt tam canonici et monachi de monasteriis in eadem parochia sitis, quam etiam parochiani presbyteri et nobiles laici, si in eadem electione ipsius Willeberti presbyteri consentirent. Qui omnes viva voce dixerunt quod et ipsi et illi qui illo venire non potuerunt, in eadem electione consentirent. Tunc Hincmarus archiepiscopus dixit: Quia Willebertum eligitis, et nos illum non cognoscimus, ostendite illum nobis, ut sciamus quis sit, et perscrutemur si tanto honore dignus inveniri poterit. Qui in præsentia

B veniens interrogatus est unde esset. Isque respondit: Pago Turonico oriundus. Iterum interrogatus ejus conditionis esset. Et ille: Peccatis quidem obnoxius, sed Dei gratia natura liber. Item: Ubi didicisti? Item ipse: In schola Turonica liberalibus disciplinis erudiendus traditus sum. Item: Cujus ordinis, vel ejus es ordinatus? Item ipse: Præsentis patris mei domni Herardi per singulos gradus usque ad diaconum sum ordinatus; postea autem ab eodem patre meo Herardo litteris ad Erpoinum datis presbyterii onus suscepti. Item Hincmarus: Qua de causa in nostram diocesim venisti? Et ille: Per licentiam præsentis mei archiepiscopi Herardi a parentibus meis regis sum mancipatus obsequiis. Item Hincmarus: Quod ministerium in regio obsequii suscepisti? Et ille: Inbreviator sive descriptor stipendiorum regalium et relator a domno rege sum constitutus. Item Hincmarus: Quia conductor alienarum rerum fuisti, audi quid sanctum Chalcodonense inde dicat concilium (Can. 3). Et lectum est hoc capitulum. Ad hoc respondit: Sicut dixi, non fui conductor alienarum rerum, nec turpia lucra, vel exactiones, sive tormenta in hominibus exercens, sed, ut præfatus sum, descriptor et relator solummodo stipendiorum regalium. Unde interrogati sunt hi qui in corte debebant, si scirent in illo ministerio hoc illum exercuisse quod sacerdotali ministerio minime conveniret. Qui responderunt, et clerici et nobiles laici, quod nullo modo in eodem ministerio perpetratum haberet quæ sacris canonibus et suo ministerio in aliquo obviare deberent. Iterum interrogatus est si aliquod ministerium de rebus ecclesiasticis aliquo habuerit loco. Qui respondit quod præposituram monasterii sancti Vedasti, jubente Joanne episcopo, et consentientibus fratribus, suscepit. Et de hac jussione litteræ Joannis episcopi ibi relectæ sunt id ipsum continentes; et etiam testimonio fratrum de eodem monasterio, quod ita res haberet, et de bona vita et conversatione sua, et quod non in eodem monasterio quidquam contra sacras regulas egerit, confirmatum est. Prosecutus est dominus Hincmarus: Quia ministeria domni regis habuit, nescimus si isdem dominus rex ab eo aliquid repeti vel repetere debeat. Unde nobis sua voluntas vel auctoritas necessaria foret. Et correctæ sunt litteræ cum sigillo domini regis, continentes quod de omnibus quæ illi commisit optime ei rationem reddiderit, et nihil ab eo repetebat vel unquam

a Edita a Sirmondo, Conc. Gall., tom. II, pag. 650.

b In Codice sancti Petri Carnotensis, unde has descripsimus, erat et tertia ejusdem argumenti epistola ad Einhardum, sed iisdem plane verbis quibus proxima ad Augustum in hunc modum: « Inclytæ et omni nobilitate præclaro Einhardo domino sanctissimo Senonicæ Ecclesiæ humillima devotio. Præsumpsimus, mi domine, auribus clementiæ vestræ ne-

cessitatis nostræ causam innotescere, et cetera usque ad finem ut in præcedenti. Tum sequitur inscriptio: Sanctissimo et piissimo domno Einhardo merito venerabili Senonicæ urbis viti et abjecta congregato. Sicut.

c Edita a Sirmondo, Conc. Gall., tom. II, pag. 651.

d Vide Flodoard., pag. 480 et 481.

repetere debere). Insuper et, si eum dignum ad onus episcopale invenire valerent, episcopum Catalaunensium ordinari petebat. Denique de his suprascriptis coram omnibus testimonio multorum et litteris idoneo approbato, Hincmarus episcopus ad Hlerrardum archiepiscopum, dixit: Quia vester natus, nutritus vel educatus, et ordinatus dignoscitur, et clerus, ordo, et plebs Catalaunica illum exposcit, habemus vestram licentiam ut regulariter una vobiscum eum examinemus si tanto oneri vel honori dignus existat. Qui libentissime annuit, et jussus est sedere coram eis. Data est ei regula Pastoralis Gregorii. Et jussum est ut relegeret capitulum de eo qui præesse debet, ubi scribitur: *Nulla ars doceri præsumitur*. Quo relecto, interrogatum illi est si illud intelligeret et secundum hoc vivere et docere vellet. Qui respondit: Utique. Iterum datum est ei ad relegendum capitulum de canonibus, ubi scribitur: *Qui ordinandus est* (Concil. Carthag. iv, can. 4). Et professus est se omnia intelligere et obedire velle. Tunc relecta sunt ei placita quæ episcopus jam ordinatus ab ordinatoribus et electoribus suis suscipere debet, ubi continetur qualiter vivere, docere, et subditos suos regere debet secundum sacros canones, diem præferentia et consulem. Et interrogatum est si secundum ea omnia agere vellet. Quæ minime abnuvit. Tunc demum ostensus est illi libellus fidei et professionis suæ, ut legeret coram omnibus quæ in eo scripta erant, et si ea ita credere ac tenere vellet, manu sua subscriberet, et archiepiscopo suo habenda traderet; si autem in eo quædam inveniret quæ sensui suo offenderent, liber sicut venerat exiret. Quibus relectis, verbis fidem accommodavit, et per omnia ea se tenere, credere, ac prædicare velle professus est. Quia enim, Deo gratias, post examinationem eum catholicum, litteratum, et omnimodis aptum ad sarcinam episcopalem suscipiendam invenerunt, sed tamen de aliena provincia illum fore cognoverunt, relecta sunt sacrorum canonum capitula, quid de eo dicerent qui de aliena provincia peti deberet. Et inventum est quod ab eo illum petere deberent cujus natus, nutritus, et ordinatus foret. Humiliter domnus Hincmarus archiepiscopus, simul cum coepiscopis, et clero, ordine ac plebe Catalaunica, ab Hlerrardo archiepiscopo eum petiit et impetravit, ac canonice illum ei commisit. Quem susceptum monuit ut si ab eo episcopus ordinari vellet, libellum fidei ac professionis suæ, quem jam legerat, et quæ in eo scripta erant se credere ac tenere ante paululum professus fuerat, manu sua propria in capite nomen suum scriberet, et ad finem subscriptionis suæ roboraret. Quod sine dilatione ipse fecit. Tunc relectæ sunt tractoriæ episcoporum qui præ variis incommoditatibus ad eandem examinationem venire non potuerunt, continentes quidquid super examinationem et ordinationem sapessati Willeberti canonice inventum et actum fuerit, se per omnia assensum præbere. Et sic denunciatus est dies et hora ac locus ordinationis ejus, id est, Nonis Decembris, in monasterio quod Brittennacus dicitur, in diocesi Rhemensi et parochia Noviomagensi. Et communitus est idem Willebertus ab archiepiscopo suo Hincmaro ut ab infantia sua per singulos gradus suos pronuntiaret Domino viam suam; quatenus in denominata die ad tanti oneris dignitatem gratiosus accedere valeret. Die autem, hora et loco, denominato, convenit domnus episcopus Hincmarus cum coepiscopis suis Hincmaro, Hodone, et legatis qui tractorias supradictas suorum episcoporum detulerunt. Et quia jam pleniter examinatus coram supradictis episcopis et coram clero ac plebe fuerat quando et domnus Hincmarus sufficientem

A sermonem ac eo coram episcopis et aliis multis clericis et laicis et ad omnem populum ante diem Dominicam in sexta feria fecerat, et brevitatis diei id pocebat, intermisso ipsa die sermone, post introitum et *Gloria in excelsis Deo* et orationem primam de adventu Domini, secundam autem de ordinatione episcoporum, sive post litanias, sicut sacri canones præcipiunt, in episcopum consecratus est, et post lectionem Apostoli perfectam et responsa, et alleluia, et evangelium, et *Credo in unum*, et oblata et missarum solemnia, sicut mos est, peracta placita quæ ante pridem ei relecta fuerant, quæque ordinatus ab ordinatoribus suis sacri canones accipere jubent, diem et consulem præferentia, manibus archiepiscopi et coepiscoporum ac legatorum vice Patrum suorum subscripta, cum capitulo Pauli apostoli ad Timotheum, noviter ordinato ubi dicitur: *Testificor coram Deo et electis ejus angelis ut hæc custodias* (II Tim. iv, 8), iidem episcopi in mandatis deposuerunt. Et unusquisque feliciter ad propria remeavit.

XV.^b Professio Adalberti futuri episcopi Morinensis Hincmaro Rhemorum archiepiscopo ante ordinationem oblata.

Ego Adalbertus, vocatus episcopus Morinensis, reverentissimo Patri Hincmaro Rhemorum archiepiscopo. Quia fundamentum bonorum operum, per quod ad cælestem regnum gratia Domini pervenitur, fidem quæ per dilectionem operatur esse non dubium est, non abs re censuit veneranda Ecclesiæ catholicæ consuetudo ut ab eis qui ad prædicationis promoveantur officium, fidei integritas et confessio requiratur. Quia, sicut magister egregius et doctor gentium Paulus declarat, *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. x, 10). Et ideo mox superna gratia per sacrosanctum ministerium vestrum Morinensis Ecclesiæ futurus episcopus profiteor unam fidem esse, eamque, operante gratia superni largitoris, me tenere, prædicare, atque defendere quam a Deo inspiratam, et ab apostolis traditam, atque a successoribus eorum custoditam habemus. Confiteor unum baptismum in remissionem peccatorum, unam apostolicam et universalem Ecclesiam, in qua sola possunt relaxari peccata in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, tam per catholicum baptismum, quam et per dignos poenitentiae fructus et apostolicæ auctoritatis largitum sibi a Domino potestatem. Extra hanc Ecclesiam catholicam neminem salvari posse confiteor. Sex denique sanctas et generales de fide synodos, quas sancta et apostolica Ecclesia recipit, me recipere et venerari profiteor, videlicet Nicænam cccxviii Patrum sub Silvestro papa et Constantino imperatore contra Arium et ejus sectatores celebratam; Constantinopolitanam c. Patrum contra Macedonium et Eudoxium temporibus Damasci papæ et Gratiani principis actam; Ephesinam c. Patrum contra Nestorium sub Theodosio principe et papa Celestino, cui per suos vicarios præsedit idem beatus papa Celestinus et sanctæ memoriæ Cyrillus Alexandrinus episcopus; Chalcedonensem cccxxx Patrum, cui præsedit per vicarios suos sanctus Leo papa, temporibus Martiani principis, contra Eutychem nefandissimum præsulem monachorum celebratam; item Constantinopolitanam temporibus Vigili papæ sub Justiniano principe contra Theodorum et omnes hæreticos; item Constantinopolitanam c. Patrum sub Agathone papa, Constantini et Heraclii ac Tiberii principum temporibus, pro adunatione facienda sanctarum Dei Ecclesiarum de duabus naturis et operationibus in una persona Dei et hominis Filii Domini nostri Jesu Christi. Hos autem, quicum-

^a Depromptum ex veteri Codice sancti Laurentii Leodiensis, ubi appellatur: *Documentum de examinatione Willeberti Catalaunensis ordinandi episcopi*. DIAM.

¹ Edita a Cordesio cum Opusc. Hincmari, pag. 622, et in Catalog. test. verit., pag. 493. Edita quoque a Sirmundo, Conc. Gall., tom. II, pag. 654.

que ab eisdem sanctis Patribus in memoratis synodis, vel postea similiter per Spiritum sanctum sententibus, diversis vicibus litteris divinitus inspiratis damnati leguntur, eandem venerandum Patrum auctoritatem sequens condemno. Sed et epistolam beatæ recordationis Leonis apostolicæ sedis antistitis ad Flavianum Constantinopolitanum episcopum datam, et omnes ejus epistolas de fidei firmitate perscriptas, per omnia et in omnibus inviolabiliter custodire et me libere semper prædicare profiteor. In quibus inter cætera, sicut et in sermonibus beati Anastasii, quem Ecclesia catholica venerando usu frequentare consuevit, qui ita incipit: *Quicumque vult salvus esse, ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem*, post documentum quo docemur quomodo Trinitas personarum in unitate divinitatis et unitas delatis in Trinitate personarum veneranda sit, evidentissime continetur, unam ex eadem sancta Trinitate personam, Dominum et Salvatorem nostrum Jesum Christum, Dei hominisque filium, ex duabus et in duabus naturis, hoc est, divina et humana, in una persona consistentibus, et in sua proprietate differentiaque manentibus, esse credendum et prædicandum. Qui secundum apostolicum Symbolum de semper virgine Maria, quæ veraciter Dei est genitrix, secundum carnem natus, passus, mortuus, resurrexit, et in cælos ascendit, sedet quoque ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus judicare vivos et mortuos, ad cuius adventum omnes homines resurgent cum corporibus suis, et reddent de factis propriis rationem, et recipiet unusquisque prout gessit, et in factis suis perseveraverit, ab eodem justo Judice et sine fine regnante, cum ibunt impii in ignem æternum, justi autem in vitam æternam. Anathematizo quoque omnes hæreses ac schismata quæ catholica et apostolica Ecclesia anathematizat; et quidquid sanæ fidei intelligentiæ contradicit, respuo et anathematizo; et quidquid catholica et apostolica Ecclesia recipit et tenet, me, adjuvante Domino, recipere et sequi, et a sacris canonibus atque a regularibus decretis apostolicæ sedis de ecclesiasticis ordinibus et disciplinis canonum promulgatis, seu a synodali constitutionibus, quas catholica Ecclesia ad auctoritatem recipit, me per contemptum pertinaciter non deviatum profiteor. Privilegio etiam metropolis Rheimorum Ecclesiæ ac ejus præsulis secundum sacrosanctos conciliorum canones et decreta sedis apostolicæ ex sacris canonibus et legibus promulgata pro scire et posse absque dolo et simulatione vel indebita et pertinaci contradictione me obediturum profiteor. Sed et observationes ac regularia mandata sacrosanctorumque conciliorum placita, quæ post ordinationem episcopalem in litteris canonicis, secundum morem ecclesiasticum, propriis subscriptionibus roboratis collecta et mihi tradenda coram omnibus prædixistis, me servaturum profiteor, et omnibus suprascriptis cum cordis et oris professione subscribo.

XVI. ^a Professio altera generalis ordinandi archiepiscopi.

Ego hujus sedis ordinandus archiepiscopus, et sacro ministerio vestro, sancti Patres, predicationis officium suscepturus, confiteor sanctam et ineffabilem Trinitatem, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum Deum naturaliter esse, unius substantiæ, unius naturæ, unius majestatis atque virtutis, Dominum quoque nostrum Jesum Christum de Deo Patre ante tempora genitum, eundemque sub tempore de Spiritu sancto conceptum, et de Maria virgine natum credo. Qui passus est pro redemptione humani generis, ad inferna descendit, indeque vive or resurgens, et in cælos ascendens, venturus est in fine sæculi, ut reddat singulis prout gesserint in

A corpore positi, sive bonum, sive malum. Præterea constitutiones quatuor principalium conciliorum, Nicæni, Constantinopolitani, Ephesini, et Chalcedonensis, canones quoque synodorum et decreta quæ orthodoxa fides suscipit et complectitur, me suscipere, tenere, et prædicare velle confiteor. Hæreses vero et schismata quæ catholica Ecclesia anathematizat, et quidquid sanæ fidei adversatur, condemno, respuo, anathematizo. Beato vero Petro et vicario ejus debitam subjectionem et obedientiam, suffraganeis vero nostris adiutorium me exhibiturum profiteor. Et huic professioni meæ coram Deo et angelis, sub testimonio quoque presentis Ecclesiæ, subscribo.

XVII. ^b Tractoria Prudentii, episcopi Tricassini, quam per vicarium misit ad ordinationem Aeneæ Parisiensis, cum ipse adesse non posset.

B Patri venerabili et cæteris patribus fratribusque sincerissime diligendis atque coepiscopis reverendis Prudentius æternam in Domino salutem. Quantum ad meritum peccatorum meorum spectat, iustissimo Dei judicio, quantum vero ad indebitas atque indeficientes ejus misericordias pertinere dignoscitur, misericordissimo ipsius munere, infirmitatibus pene omnibus notis depressus, sancto desiderabilique vestro conventui adesse prohibeor. Quod autem possum, præsentibus litteris atque legato Ecclesiæ nostræ presbytero Arnolde mei consensus presentiam eatenus exhibeo, ut is qui ordinandus est, si apostolicæ sedis omnibus institutis, et beatorum Patrum Innocentii, Zosimi, Bonifacii, Xisti, Leonis, Gelasii, Celestini, Gregorii, Hilarii, Ambrosii, Augustini, Isidori, Primasii, Fulgentii, Hieronymi, Cassiodori, Bedæ, aliorumque adæque catholicorum atque orthodoxorum virorum scriptis et dictis, ac specialiter super quatuor capitulis quibus omnis Ecclesia catholica adversus Pelagium ejusque hæreses sequaces pugnavit ac vici, atque ad posterorum memoriam litteris auctoritate et veritate plenissimis mandavit, confitendo subscribere et subscribendo confiteri voluerit, ejus me ordinati ni consentaneum esse profiteor. Sin alias, prorsus neque assentior, neque fidelibus Christi assentiendum suadeo. Capitulum vero quatuor præmissorum seriem, quamvis vestram prudentiam multo viacius quam meam extremitatem compertam esse non dubitem, necessario tamen breviter adnectendam judicavi, ut facilius quid sentiam, cui veritati consentiam, vestra bonitas recognoscat. Videlicet, ut liberum arbitrium in Adam merito inobedientiæ amissum, ita nobis per Dominum nostrum Jesum Christum redditum atque liberatum confiteatur, interim in spe, postmodum autem in re, sicut dicit Apostolus, *spe enim salvi facti sumus* (Rom. viii, 24), ut tamen semper ad omne opus bonum Dei omnipotentis gratia indigemus, sive cogitandum, sive inchoandum, operandum, ac perseveranter consummandum, et sine ipsa nihil boni nos posse ullatenus aut cogitare, aut velle, aut operari sciamus. (Notanda). Secundo, ut Dei omnipotentis altissimo secretoque consilio credat atque faciat quosdam Dei gratuita misericordia ante omnia sæcula prædestinatos ad vitam, quosdam per scrutabili iustitia prædestinatos ad poenam, ut id videlicet, sive in salvandis, sive in damnandis, prædestinaverit, quod se præscribat esse judicandum facturum, dicente propheta: *Qui fecit quæ futura sunt* (Isai. xlv, 11, sec. LXX). Tercio, ut credat et confiteatur cum omnibus catholicis sanguinem Domini nostri Jesu Christi pro omnibus hominibus ex toto mundo in eum credentibus fustum, non autem pro illis qui nunquam in eum crediderunt, nec hodieque credunt, nunquamque credituri sunt, dicente ipso Domino: *Veni cum Filiis hominis non*

^a Edita a Sirmondo, Conc. Gall., tom. II, pag. 656. Ex vetri Codice Floriacens. monast.

^b Edita a Sirmondo, Conc. Gall., tom. II, pag. 656.

ministrari, sed ministrare, et dare animam suam in redemptionem pro multis (Math. xx, 28). Quarto, ut credat atque confiteatur Deum omnipotentem omnes quoscumque vult salvare, et neminem posse salvari ullatenus nisi quem ipse salvaverit, omnes autem salvari quoscumque ipse salvare voluerit. Ac per hoc quicumque non salvantur, penitus non esse voluntatis illius ut salventur, dicente propheta: *Omnia quaecumque voluit Dominus fecit in caelo et in terra, in mari et in omnibus abyssis* (Psal. cxliv, 6). Et licet quaedam sint alia quibus in Pelagio damnatis universaliter Ecclesia consenserit, sategerit, atque subscripserit, hæc tamen specialis adversus eum ejusque complices per apostolicam sedem, instantia beatissimi Aurelii Carthaginensis episcopi atque Augustini cum aliis ducentis quatuordecim episcopis ab ejus pravissimis sensibus eruta, vindicata, et multis tam epistolis quam libris toto orbe vulgata, omnis hodieque gaudet, confitetur, prædicat, et tenet, atque tenebit Ecclesia. Illis per omnia consentaneam prædicabilem paternitatem fraternitatemque vestram gratia superna invictam atque prævalidam et suo munere gaudentem perpetim conservare dignetur.

XVIII. b Documentum de ordinatione Electranni, episcopi Rhedonensis.

Anno incarnationis Jesu Christi Domini nostri 866, indictione 14, anno piissimi regis Caroli 27, iii Kalendas Octobris, in parochia Turonica ordinamus et ad pontificalem sedem Rhedonensis Ecclesie consecramus Electrannum, electione atque decreto cleri et plebis ejusdem Ecclesie, nos in Dei nomine antistites, Herardus Turonica metropolis, Actardus Namnetensis, atque Rodbertus Cenomanensis, cum consensu et litteris cæterorum diocesanorum adhibito, apicibus etiam præmoniti jam dicti gloriosi regis Caroli, hujusmodi statuto et paternæ commotionis decreto ipsi viro allato, ut canonicis sanctionibus, quantum divina suffragaverit pietas, libenter obtemperet, et ab illicitis ordinationibus absteat, et pestem simoniacæ hæresis devitet, concilia quoque sacris præfixa canonibus ceteris sibi designata temporibus celebrare procuret, atque matri suæ metropoli debita reverentia sese subdere non ueligit, et juxta sanctorum Patrum regulas nihil nisi quæ ad propriam pertinent Ecclesiam extra ejus consensum perteneat. Hæc ergo aliæque ad institutionem et informationem fidelis viri fratris et filii nostri Electranni, die præfixo, verbo pariter et stylo promulgantes, pontificali eum infula adornantes, sacra quoque benedictione more sanctæ Ecclesie ditantes, annulo quoque dotantes, et baculo decorantes, sanctæ Rhedonensis Ecclesie pontificali eum ordine præfecimus, et paternæ cathedrali solio sublimantes, confratrem, consacerdotem, et participem in regimine et gubernaculo Ecclesie sanctæ nobis ex integro in Dei nomine efficiamus, manuum quoque adnotationibus confirmavimus.

XIX. c Canonice litteræ ab ordinatoribus datæ Hedenulfo episcopo Laudunensi, ad clerum et plebem Ecclesie Laudunensis.

Hincmarus sanctæ metropolis Ecclesie Rhemorum episcopus, clero, ordini et plebi in sancta^d Laudunensi Ecclesia consistenti in Domino pacem et salutem.

1. Sicut beatus papa Innocentius docet (*Decreta Innoc. c. 4*), oportet nos hoc sequi quod Ecclesia

A Romana custodit, a qua principium sacre institutionis nos accepisse dubium non est. Propterea documento ac verbis beati Gregorii vos alloqui procuramus, insinuantes quia probabilibus desideriis vestris nihil attulimus tarditatis, fratrem jam et coepiscopum nostrum Hedenulfum vobis ordinantes presentia vel consensu ac litteris coepiscoporum totius nobis commissæ provincie secundum sacros canones sacerdotem, pastorem quoque atque rectorem. Cui his litteris, quas sacri canones ordinatos prius de conciliorum placitis, ne se aliquid contra eorum statuta egisse pœniteat, instructos, ab ordinatoribus suis, manibus eorum conscriptas jubent accipere, secundum traditionem ecclesiasticam dedimus in mandatis ne unquam ordinationes præsumat illicitas, ne bigamum, aut qui virginem, si de conjugatis agendum est, non est sortitus uxorem, neque illiteratum, vel in qualibet corporis parte vitiatum, aut ex publice penitente, aut curiæ vel cuilibet conditioni obnoxium, notatumque, ad sacros ordines permittat accedere. Sed et si quos hujusmodi forte repererit, respectu divino non audeat promovere.

B Alienum etiam clericum sine voluntate et consensu episcopi sui contra sacras regulas non sollicitet, non suscipiat, non in sibi commissæ Ecclesie ordinet, nec eos qui probatæ fidei non fuerint sacris ordinibus præsumat quomodo applicare. In ordinatione autem presbyterorum ac diaconorum cæterorumque ecclesiastici ordinis ministrorum, a totius muneris, id est, a manu, a lingua, aut obsequio indebito, juxta quod Dominus per prophetam præcipit (*Isai. lxi*), quantum patitur humana fragilitas, mundas et cordis et corporis manus exhibeat; ne uno eodemque gladio et dantem et accipientem munus interimat, et illicito munere polluens manus, aliis se benedictionem credat tribuere cum fuerit jam propriæ iniquitati substratus, et sua nihilominus ambitione captivus. Ab eis etiam quos ordinaverit indebitum et contra sacras regulas sibi sacramentum fieri non compellat. Sed

C sicut Dominus, præscius nonnullis accepti sancti Spiritus donum in usum negotiationis inflexuros, præcepit dicens: *Gratis accepistis, gratis date* (Math. xx, 8), quod gratis, id est, sine ulla venalitate dati vel accepti aut etiam promissi vel sperati muneris, quantum ex nobis est (cæterum ipse viderit, habens conscientia suæ testem quem habebit et Judicem) per ministerium nostræ exiguitatis accepit, suis etiam ministris gratis conferat, sciens ex Evangelio (Math. xxi, 12) quid Redemptor noster per se ipsum fecerit, videlicet quia ingressus templum cathedras vendentium columbas evertit. Columbas enim vendere est de Spiritu sancto, quem Deus omnipotens consubstantiali sibi per impositionem manuum hominibus tribuit, commodum temporale percipere. Quod qui agere præsumit, suam Deo iudice cathedram ipse evertit, et quos cum pretio ordinat, provehendo agit ut secum et ipsi simoniaci hæretici fiant, et pro benedictione maledictionem a beato Petro apostolorum principe Simoni, qui donum sancti Spiritus pretio emere voluit, iuste illatam, una cum ipso, per ipsum, a quo non benedicuntur, sed maledicuntur, iudicio ejusdem Spiritus sancti suscipiunt. Et quoniam, sicuti conperimus, quidam diversis adventionibus turpia lucra sectantes, quod ministris altaris minime convenit, defunctis presbyteris, juxta quod didicerant viduas ecclesiarum facultates habere, exenia pro his obtinendis exegerunt, et gradus ecclesiasticos eis non tribuebant antequam illis eadem exenia persolverent, et

^b Edit. a Cordesio cum Opusc. Hincmari, pag. 626, et a Sirmondo, Conc. Gall., tom. II, pag. 638.

^c Editæ a Cordesio, cum Opusc. Hincmari, pag. 590, et in Catalog. test. verit., pag. 595, et a Sirmondo, Conc. Gall., tom. II, pag. 653.

^d Cordesius et Catalog. test. verit. legunt: *Torna censi Ecclesia.*

^a Hanc epistolam a Prudentio scriptam tum fuisse cum in Ecclesia Parisiensi ordinandus esset Aneas episcopus, auctor est Hincmarus in posteriori opere adversus Gothescalcum. Quo in libro hæc simul Prudentii capitula, quæ Gothescalci causa in questione versabantur, exornat et singillatim refutat. Sira.

synodos temere frequentabant ut factione ministrorum suorum diverso modo denarios quasi pro eulogiis acciperent, et, quod dictu nefas est, etiam pro sacri chrismatis dispensatione, vel de ecclesiarum consecratione, quocunque emolumento ingenio caperent, et necesse est ut contra pestifera morborum genera sa'ubria medicamentorum quæramus experimenta, sicuti et de manus impositione, ita et de hac simoniace hæreseos ingeniosa et male studiosa collatione quiddam eum accipere interdiximus, monentes illam attendere comminationem Domini per prophetam dicentis : *Ne forte egrediatur ut ignis indignatio mea, et succendatur, et non sit qui exstinguat propter malitiam studiorum vestrorum* (Jerem. xxi, 12). Unde iterum iratus dicit : *Visitabo super vos iuxta fructum studiorum vestrorum* (Ibid., 14).

2. Verbis quoque beati Gregorii eum monemus, illique interdiximus, ut sacerdotes per suam parochiam, quoties ad consignandos infantes egressus fuerit, ultra modum gravare minime debeat, nec summam collationis, qua sui prædecessores, qui hoc bene misericorditer ac rationabiliter atque sacris constitutionibus executi sunt convenienter, contenti fuerint, excedat, et de capellis antiquitus subjectis ecclesiis non aequalem sicut de principalibus ecclesiis collationem exigat, sed principalis ecclesia cum sibi subjectis capellis debitam et antiquitus consuetam collationem conferat. Principales vero ecclesias aliis ecclesiis loco capellarum non subijciat, quia secundum sacros canones non licet episcopis parochiam antiquitus constitutam inconsulte confundere atque dividere. Ne mansionaticos suis amicis aut suis hominibus a presbyteris parari faciat. Ne etiam quasi ad receptionem regis, vel legationem, aut ad ornatus suæ ecclesiæ faciendos adjutoria quasi petendo, potius autem exigendo, denarios, vel caballos, aut verres seu frisksingas, aut ad iter aliquod paraveredos, aut alia quolibet accipiat, id est, rapiat. A quo verbo accipere aves quæ a'as aves capiunt, accipit es nominantur, cum episcopi suos subditos, non ut accipitres capere, sed sicut gallina pullos suos fovere, et quosque infirmos ut peritus medicus convenienti medicamento ac tempore debeant curare, et quos curare non potuerint, aut patienter tolerare aut regulariter usque ad correctionem sustentantes a sano corpore submovere. Regulam siquidem quæ de quarta parte reddituum ecclesiæ, juxta consuetudinem aliarum regionum, ita ut est scripta intelligat; et non prave illam interpretans, perinde in his regionibus quæ sunt presbyterorum contra regulas sacras diripiat. Unde si qua fuerint gravamina illis imposita, temperet, quia et in præsentem et in futura vita sibi proficiet, si eos qui sibi commissi sunt, sine gravamine conservare studuerit. Ministros vero, id est, archipresbyteros et archidiaconos, secundum quod providere, Domino inspirante et cooperante, valuerit, tales constituat qui oderint avaritiam, et non diligant munera, nec sequantur retributiones, neque pro ordinandis clericis vel reconciliandis poenitentibus munus accipiant, et ipso munere eum corrumpere satagent. Et presbyteros in paratis et exeniis indebitis non affigant. Et sicut supra de episcopo diximus, per diversas petitiones, ut illis adjutorium faciant, quæ sunt presbyterorum, unde ipsi vivere et hospites recipere et suas ecclesias continere debent, collodio quocunque diripiant. Et ut eisdem ab inquisitione sui ministerii parcant, et pro infamia eorum calcanda vel cooperanda quodcunque emolumentum non accipiant. Et si agentes talia ministris repererint, in ministerio manere non sinat, et canonica invectione corripiat. Ipse quoque pro constituendis ministerialibus ecclesiasticis videlicet œcono, id est, Ecclesiæ facultatum dispensatore, archipresbyteris et archidiaconis, in quibus fidei sinceritatem et probos mores ac religiosos vitam debet eligere, præmia non constituat, quia ecclesiasticum obsequium, quod male

A comparaverint, accipientes munus a subditis prius [F., suis] venditare curabunt. Nec pro quocunque judicio contra sacras leges neque super innocentem contra veritatem pretium ullum accipiat. Nec etiam odio, vel gratia, livore, aut iracundia, quantum scierit et potuerit, a judicio recto declinet, dicente Domino : *Non facies quod iniquum est, nec injuste judicabis. Juste judica proximo tuo, et juste quod justum est exsequaris* (Levit. xix, 15). Juste namque quod justum est exsequitur qui in assertionem justitiæ eandem ipsam justitiæ quaerit.

3. Pro baptizandis denique infantibus vel pro sepultura, obaudiens decreta beati Gregorii (S. Gregor. lib. vii, indict. 2, epist. 55), pretium de terra concessa putredini quemquam non permittat in parochia sua querere et de alieno velle facere luctu compendium. Sed si quando aliquem quisque sepeliri in commissio sibi loco concesserit, si quidem parentes ipsius proximi vel hæredes pro luminaribus vel in elemosyna defuncti sponte quid offerre voluerint, accipere non prohibeat; peti vero aut exigi aliquid omnimodo vetet, ne, quod valde irreligiosum est, ut venalis, quod absit, dicatur Ecclesia, aut de humanis sacerdotalis religio videatur mortibus gratulari, si ex eorum cadaveribus studuerit querere quolibet modo compendium.

4. Ab omni quoque avaritia et usura ac turpi lucro secundum sacros canones et ipse abstineat et ministros Ecclesiæ abstinere faciat, et etiam laicos abstinere suadeat. Se autem et sibi commissos ministros ecclesiasticos soleriter sollicitèque custodiat ne contra sacros canones conductores vel procuratores alienarum possessionum fiant, ne turpi negotio aut inhonesto lucro victum quærant, neque secularia negotia sub cura sua suscipiant, Deique ministerium parvipendentes, per secularium domos non discurant, nec propter avaritiam gratiæ, aut honoris, vel pecuniæ, p'trimoniorum sollicitudines aut alienorum testamentorum defensiones assumant, nec fidejussoribus inserviant.

5. A familiaritate nihilominus ac contubernio illicito et vitio seminarum se et commissarios suos, sed a tabernis, secundum sacras regulas ecclesiasticos ministros faciat abstinere. Attendat quoque quod beatus Job dicit : *Si adversum me terra mea clamat, et cum ea sulci ejus descent. Si fructus ejus comedi absque pecunia* (Job. xxxi, 50). Unde beatus Gregorius : *Omnis, inquit, qui p'æstet, si perversa in subditis exercet, contra hunc terra clamat, et sulci descent, quia contra ejus injustitiam rudes identidem populi in murmurationis vocibus erumpunt, et imperfecti quique pro pravo ejus opere sese in fleibus affligunt. Fructus enim terre absque pecunia comedere est, ex Ecclesia quidem sumptus accipere, sed eidem debitum prædicationis pretium non præbere. De qua scilicet prædicatione auctoris voce dicitur : « Oportuit te committere pecuniam meam nummulariis, et veniens ego recepissem utique quod meum erat cum usura » (Matth. xxv, 27).*

D Terræ igitur fructus absque pecunia concedit qui ecclesiastica commoda ad usum corporis percipit, sed non impendit quod subjectorum debetur cordi. Non igitur redemptionem aut pretium de collatione presbyterorum episcopo debet exigere et alimenta ecclesiastica mutis manducare. Et cum Dominus prædicatoribus præcipiat ut intrantes in domos eorum quibus pacem prædicant, illa edant et bibant quæ apud illos sunt (Luc. x, 8), per parochiam prædicando ac confirmando pergens episcopus non debet superfluas pensiones in pigmentis et aliis quibusque a presbyteris quæ non habent requirere, et talia quæ forte in domo sua non accipit, volupati potius serviens quam necessitati, exigere, et suis parcens opibus, de superflue acceptis et venditis ditiescere. Nec ideo debet prædicare ut sumptus accipiat, sed ideo sumptus accipere, ut sufficiat prædicare.

6. Ecclesias quoque in proprietatibus liberorum hominum ac coheredum consistentes ut suæ tradan-

tur ecclesiae non debet cogere: sed secundum synodalia et imperialia capitula, quae regularia esse probat Ecclesia, satagat quatenus dotis immunitates, sicut exteræ ecclesiae, auctoritate regis habeant, et ipsæ ab eisdem liberis hominibus potiantur. Talemque se cooperante Domino in conciliis exhibeat, ut sacrum ministerium non vituperet, qui etiam ad his qui foris sunt testimonium bonum juxta apostolicam doctrinam habere debet (1 Tim. ii, 7). Nam cujus vita despiciatur, restat ut et prædicationis contemnatur; et cum pastor per abrupta graditur, solet fieri ut ad præcipientium grex sequatur. Et ne quemquam ecclesiastici ordinis ministrum, occasione turpis lueri, ut aliquid ab eo absolutio capiat, contra sacras regulas excommunicet inhibemus. Quia ut sanctus Augustinus exponens sententiam Pauli apostoli, *Auferet malum ex vobis* (1 Cor. v, 17), demonstrat, non temere et quomodo libet, sed per iudicium auferendi sunt mali ab Ecclesiae communione. Multo magis autem cavendum est ne sine regulari iudicio ministri Ecclesiae officio suo priventur. Quapropter, sicut beatus docet Gregorius, si quid de quocunque clerico ad aures suas pervenerit quod eum iuste posset offendere, facile non credat, nec ad vindictam illum res accendat incognita, attendens quod scriptum est: *Causam quam nesciebam, diligentissime investigabam* (Job. xxxi, 16). Et presentibus senioribus ecclesiae suæ diligenter veritatem perscrutari modis omnibus studeat; et tunc, si qualitas rei poposcerit, canonice districtio culpam feriat delinquentis secundum ordinem a sacerdotibus regulis propositum. Et ut cuncta brevi cingulo perstringamus, nihil per contemptum contumaciter faciat vel fieri in parochia sua permittat, quantum ex ipso fuerit, quod sit evangelicæ veritati et apostolicæ traditioni aut sacris regulis inimicum. Si autem factum contigerit, arguendo, obsecrando, increpando, secundum quod cuique viderit expedire, juxta traditionem majorem, quantum potuerit, emendare procuret.

7. Pastoralem siquidem regulam beati Gregorii mente, ore, ac manu, quantum sibi Dominus scire ac posse contulerit, in cunctis sequi procuret. Ministerium itaque, ornatum, vel patrimonium, atque redditus vel facultates Ecclesiae, prout leges divinitus promulgatæ præfigunt, studeat conservare, ampliare, augere, vel dispensare, et monasteriis in parochia sua sitis canonicam providentiam gerat, et quantum ex ipso fuerit, debita privilegia et antiquam ac regularem consuetudinem servet. Ordinationes vero presbyterorum et diaconorum et sacrosancti baptismatis sacramentum secundum traditionem ecclesiasticam studeat agere.

8. Cui etiam licet, inspirante divina gratia, abundans adsit doctrina, tamen pro nostri officii debito ex scrinio sanctæ metropolis Rhemorum documentum dare studebimus qualiter se, cooperante Domino, morum probitate et doctrinæ studio debeat gerere. Ipsum vero non nescium quod totius provinciae cura per sacros canones sit metropolitano commissa, ad eandem metropolim suam, sicuti ad matrem, ut ex ejus catholicis uberibus salubrem sugat doctrinam, humiliter ac sedulo atque obedienter moneamus recurrere, et non amplius quam sibi per sacras regulas est concessum indebitè usurpare, cum tanto charitatis ac humilitatis glutino præceptis salutaribus adinvicem simul connexi ut dicente sibi mandato divino: *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi, majores tuos, et dicent tibi* (Deut. xxxii, 7), et nobis: *Rectorem te posuerunt, noli exioli, sed esto in illis quasi unus ex ipsis* (Eccli. xxxi, 1), et: *Qui major est vestrum, erit minister vester* (Matth. xxiii, 11), obediendibus scilicet ministrando paternam doctrinam, et inobediendibus quod majoris est regularem charitatis correptionem, nos fratrum et consacerdotum nostrorum salubribus debeamus uti consiliis, et ipsi

A obedire paternis ac regularibus monitis. Illic ergo et hæc et alia præcepta salubria observanti devotis animis vos obsequendo obedire oportet, ut irreprehensibile placidumque fiat corpus Ecclesiae, per Christum Dominum nostrum, qui vivit et regnat cum Deo Patre omnipotente in unitate Spiritus sancti Deus per omnia secula sæculorum. Amen.

Hincmarus, sanctæ metropolis ecclesiae Rhemorum episcopus et plebis Dei famulus, et venerabilis fratris Hedenulfi in sancta Laudunensi ecclesia favente Dei gratia ordinator, his litteris canonicis et ordinato et electoribus ipsius publice datis anno incarnationis dominicæ 877, anno autem regni domini Caroli imperatoris 37, et anno imperii ejus 11, subscripsi.

† Odo Belgivacorum episcopus subscripsi. † Reginelmus Norvimagensis episcopus subscripsi. † Joannes Cameracensis Ecclesiae episcopus subscripsi. † Willebertus Catalaunorum humilis episcopus subscripsi. † Hildebaldus Suessionensis Ecclesiae episcopus subscripsi. † Geroldus Ambianensis Ecclesiae episcopus subscripsi. † Hadebertus Silvanectensis Ecclesiae episcopus subscripsi.

XX. Electio, consecratio, et inthronizatio Gausberti episcopi Cadurcensis.

Præsea modernaque Ecclesiarum moderamina theoloquariis sanxere canonibus, quo arripentibus viam universæ terræ quarumlibet sedium præsulibus, per viciniorum episcopum, aut per quemlibet alium episcopum cui archiepiscopi injunxerit, extincti fratris tumultorem, orbatæque sedis visitatorem atque consolatorem, sine cujus conscientia sacri prohibent canones conlitteri aut confici de subrogatione episcopi (Concil. Regense, c. 6; concil. Aurelian. ii, c. 7), perficiatur ecclesiasticarum inventarium rerum, tunc vero prioribus viduatæ sedes dispositis æconomis commendatur, postmodum autem cleri plebisque ordinis desideriorum consensus requiritur, quinimmo amotis simoniaci sæculis, postpositisq; omnium cupiditatum argumentis, universa fideliter notitiæ archiepiscopali significantur, quo disponente cuncta in talibus expedit cum suffraganeorum consilio sub divina censura disponi negotiis atque ordinari. Igilur metropolitano dominica vocatione rebus humanis vitæque perfuncto, hæc eadem fideliter exigenda sunt omnia a visitatore atque tumultore, et omnium condicæsanorum, si fieri potest, cognitioni significanda prudentialiter, quo urbes quas gentiliū tempore habebant idololatræ flamines, nunc gubernent Christianicolæ præsules. Cum ergo pastorem contigerit subrogandum, post acclamationem et vocatorem cleri petitionemque viduatæ plebis, ne urbs præsulum minime optatum aut spernat aut odio habeat (*Decreta Leon. I, c. 35*), fiatque minus religiosa quam convenit cui non licuit habere quem voluit, quoniam difficile est quod bono peragantur exitu quæ malo sunt inchoata principio (*Ibid., c. 49*), expedit orbatæ sedi cum episcoporum electione cleri ac populi ipsius ecclesiae acclamatione episcopum ordinari atque inthronisari. Quapropter vir inclytus Dagobertus primæ sanctæ Bituricensis ecclesiae sedis archimandrita cognoscens obitum beatæ memoriæ Froterii episcopi sanctæ sedis Caturcensis Ecclesiae, cujus memoria æthereo describatur in albo, uti sacra canonum auctoritas jubet, in ipsius loco jubeo et absolutionem facio ad coepiscopos nostros eligere et benedicere Gausbertum sacerdotem, vere nobilem, orthodoxum, non cenodoxum, frugalem, non gastrimargicum, humilem, non philarchicum, modestum, hospitalem, charitativum, castum, misericordem, et juxta Apostolum armis divinis decentissime ac pleniter adornatum. Nos quidem humiles Jesu Christi pontifices una cum auctoritate et absolutione domini archiepiscop-

* Archiepiscopus. Vide tom. VI Canis., p. 1251, et Analecta Mabillonii, pag. 98.

sulis nostri Dagoberti, Bego Arvernensis, Ingelbinus Albiensis, Froterius Petragoricensis, cernentes tantam acclamationem unanimitem et acclamanti proficuum Ecclesie utilitatem, una per consensum et voluntatem Guillelmi comitis Caturcensis matrisque suæ Acilicinz, recepimus in nostro episcopali numero atque collegio proclamatum Gausbertum, et eum per auctoritatem canonicam benedicendum ordinavimus, et electum episcopum in ipsam sedem sancti Stephani Ecclesiæ Caturcensis episcopum exaltavimus, et in nomine sanctæ Trinitatis inthronizavimus et ipsi Ecclesiæ pastorem præfecimus. Acta scedula hujus indaginis a corporea trabestatione verbi divini anno 990, indictione 3. Facta electione ista Nonas Januarii, regnante Carolo rege.

XXI. Decretum electionis Borrelli episcopi Rotensis.

(Nunc primum editum ex archivo ecclesiæ Urgellensis.)

Anno trabestationis Domini nostri Jesu Christi millesimo decimo septimo, æra millesima quinquagesima quinta, indictione 15, concurrente 1, epacta 20. Auctor et Dominus cum Patre et Spiritu sancto omnium creaturarum, quibusque sub illius gratia commanentes omne monarchia disponuntur regimina, in quo reverentissime nominando domno Wilhelmo illustrissimo comite cum omne vulgus populi qui degent in comitatu Ripacurensis tellure, una cum domno Ermengaudu præsule qui est in sinu matris ecclesiæ sanctæ Mariæ sedis vico Urgellensis, qui est caput omnium ecclesiarum jam dicto comitatu, venit quidem domnus Borrellus filius Rechildis femina, una cum consensu et voluntate supradicto excellentissimo comite sive optimatibus vel principibus ejus, necnon etiam religiosorum clericorum atque abbatum, id est, Galindus abba sanctæ Mariæ Varra, et Sanja abba sancti Andrea, et Dacco abba sanctæ Mariæ Lavajes, et Aster abba sancti Petri Taberna, et Manasse abba sanctorum Jus et Pa-toris Aurigema, et Isarnus abba de sancto Stephano, et Aster abba sancti Michaelis, et Abbo abba sanctæ Mariæ Alaone. Nos simul in unum cum canonicis sancti Vincentii martyris Christi, cujus sedes sita est in civitate Rota, id est, Barone archisacerdos, et Gerallus sacerdos, et Galindus sacerdos, et Durandus sacerdos, et Miro sacerdos, et Altenuus sacerdos, et Guimara sacerdos. Subjungimus etiam fideiulum laicorum, id est, Urrato et fratres ejus, Miro et fratres ejus, Garsia et fratres ejus, Bernardus et fratres ejus, Gela et fratres ejus, Ato et fratres ejus, Ansila et fratres ejus, Asnarus de Villanova, Bernardus de Anasump et fratres ejus, Martinus et fratres ejus, Garsia de Gudoli et fratres ejus, Abbo de Tromeda et fratres ejus, Riculfus et fratres ejus. Et expetiit electionem et obedientiam et benedictionem pontificalem ante sacrosancto altario alinæ Mariæ sedis præfatæ et ante domno præsule prænotato sive multorum clericorum in Christi agonizantes obsequio, id est, Isarnus archisacerdos, Poncius archilevita, Transeverus archilevita, Arnallus archilevita, Wifredus archilevita, Bernardus archilevita, Randulfus archilevita, Vivas sacerdos, Belus sacerdos, Bernardus sacerdos, Wiskafredus sacerdos, Seniofredus sacerdos, Gundelbertus sacerdos, Adalbertus sacerdos, Seguinus sacerdos, Wilhelmus sacerdos, Arnallus sacerdos, Unifredus sacerdos, Wifredus sacerdos, Wilhelmus levita, Wifredus levita, Miro levita, item Miro levita, item Wilhelmus levita, Gela levita, Lupus levita, vel aliorum canonicorum venerabilium quorum nomina longum est scribere. Ajuvante Domino et Salvatore nostro Jesu Christo elegimus hunc Borrellum præfixum ut ad electionem et honorem præsulatus perveniat divina miserante clementia. Est namque prudens, docibilis, moribus temperatus, vita castus, sobrius, humilis, misericors, hospitalis, in lege Domini instructus, verbis simplicibus disertus, sanctamque et individuum Trinitatem Patrem et Filium et Spiritum Sanctum unum

A Deum omnipotentem credens atque confirmans. Deum ante sæcula, hominem in fine sæculorum prædicat. Cum his tantis et aliis virtutibus decoratum præfatum Borrellum agnoscimus, nos omnes eligimus illum uno animo, unoque concentu decrevimus et corrohams ut ad ordinem sui præsulatus susceptione transfundat, atque in Domino filius accedat. Iterum atque iterum ego Ermengaudus præfatus episcopus una cum caterva clericorum prædictorum advocamus, acclamamus, atque eligimus jamdicto Borrello ut per divinam manu Salvatoris protegente vel donante ad honorem et benedictionem atque ordinationem sui præsulatus accedat et susceptione perveniat sub tuitione alinæ Mariæ sedis præfatæ et sub dominatione domno Ermengaudu episcopo et successoribus ejus. Exaratus est autem hic titulus electionis præsulatus xi Kal. Decembris, anno 21 regnante Roberto rege. Witardus sacerdos, qui hanc electionem per voluntatem domno Wilhelmo comite et per jussione domno Ermengaudu episcopo scripsi et subscripsi die et annoque præfixo.

XXII. Electio, consecratio, et inthronizatio ejusdem Borrelli episcopi Rotensis.

(Nunc primum edita ex archivo ecclesiæ Urgellensis.)

Locorum primates præceptorum, quibus gerarchicæ atque telatargicæ vigent prisca modernaque Ecclesiarum moderamina, theoloqueis sanxere canonibus, quo arripientibus viam universæ terræ quærumlibet sedium præsulibus, per viciniorum episcopum, aut per quemlibet alium episcopum cui archimandrita injunxerit, extincti fratris tumulatores, etc. (Ut in superiore, usque:) Quapropter ego Ermengaudus sedis Urgellensis Ecclesiæ episcopus una cum caterva venerabilium clericorum alinæ Mariæ sedis præfatæ, cognoscentes obitum beatæ memoriæ Aimerici pontificis Rodensis civis Ecclesiæque sancti Vincentii ipsius loci sedem, cujus memoria æthereo describitur in albo, uti sacra canonum auctoritas jubet, cum consensu domno Wilhelmo comite cum ejus optimatibus ac plebe non exigua concione expostulantibus, canonico calciati privilegio, Borrellum filium Richellis femina urbis præfatæ Rodensis, una per vocationem et acclamationem archidiaconorum, cœnobitarum, et ruralium clericorum, vocamus, acclamamus, et petimus, ac prodesse poscimus episcopum subrogandum, consecrandum, et inthronizandum Borrellum prænotatum in gremio sanctæ sedis Ecclesiæ Vincentii Rotensem civem, et eum principem constituimus Ecclesiæ Sanctorum quorum prædictæ urbe sita sunt. Ab ipsis utpote cunabulis et fidei rudimentis scimus eum clericum, ac studiis liberalibus eruditum, nobilem, orthodoxum, humilem, modestum, hospitalem, charitativum, castum, misericordem, et juxta apostolum armis divinis decentissime ac pleniter adornatum. Hunc ergo Borrellum ego Ermengaudus præfatus episcopus una cum cœtu clericorum alinæ Mariæ sedis jam dictæ, et cum consensu domno Wilhelmo inelyto comite, acclamamus eum et advocamus sub tuitione vel dominatione præfatæ sedis Urgellensis sive domnum episcopum Ermengaudum vel omnes episcopi qui post eum venturi sunt. Postulo itaque ego Ermengaudus episcopus præfatus domnum Adalbertum Karchasensem civem pontificem ut per singulos gradus ecclesiasticos sit ordinatus, et ministerio sacerdotali sit dedicatus. Igitur in Dei nomine interrogamus populum hunc Borrellum præfatum acclamantem: Vultis eum habere episcopum? Respondit omnis clerus et populus usque tertio: Voluimus. Nos quidem humiles Jesu Christi pontifices, Ermengaudus præfatæ sedis Urgellensis, in qua ordinatio ista consistit, et Adalbertus pontifex Karchasensis, et Petrus episcopus Comenensis, audientes et cernentes tantam acclamationum unanimitatem et acclamanti proficuum Ecclesiæ utilitatem, recipimus in nostro episcopali numero atque collegio præno-

minatum Borrellum, et eum per auctoritatem canonicam benedicendo ordinamus, et electum episcopum in ipsa sede sancti Vincentii episcopum exaltamus et in nomine sanctæ Trinitatis inthronizamus, et ipsi Ecclesiæ pastorem constituimus sub dominatu almæ Mariæ sedis Orgellensis et domno Ermengaud episcopo vel successoris ejus. Acta scedula hujus indaginis a corporea trabestatione Verbi divini anno millesimo decimo septimo, æra millesima quinquagesima quinta, indictione 15, concurrente 1, epacta 20, viii Kal. Decembris, anno 21 regnante Roberto rege. Witardus sacerdos qui hanc acclamationem scripsit domno episcopo Borrello sub die annoque superius exarato ad laudem et honorem et gloriam sanctæ Dei genitricis Mariæ sedis vico Orgellensis et episcopos ibidem permanentes feliciter. Amen.

XXIII. Acta electionis Rieulfi episcopi Helenensis.

(Nunc primum edita ex chartulario ecclesiæ Helenensis.

Cum inter præclues ac prosperos antistites fierent sancta concilia in Justi delubris atque Pastoris, quæ sunt sita infra metropolim Narbone mœnia, anno Dominicæ Incarnationis 947, qui pote Aimiricum memoratæ urbis archiepiscopum, ac Rodallum Bitarensem, Gisandum Carcasensem, Dacbertum Agatensem, Poncionem Nagalonensem, ea prorsperunt; sic rebus de ecclesiasticis cum instanti statuissent studio, illos potissimos atque præclaros bearet adjectio, vel quod magis loquax trivialiter disularet humanitas, et hoc ex eisdem Patres inter se connexæ charitatis ardore multis ex quibusdam theophariis Ecclesiarum diebus sunt potiti. Infra hos clarissimos Patres aderant topicorum multorum primates, qui nihilominus de statu regendæ Ecclesiæ cum ipsis consulebant. Et inter agendum, cum conspicerent suorum affectiones optime promptas, de Ecclesiarum bene gerendis rebus, etiam cum inventa foret una eademque voluntas, ne viduata basilicarum aliqua proprio Patrono illorum in potestate remaneret, editum est Helenensem Ecclesiam adfore orbatam pastoralis consortio Waddidi episcopi. Cui affatim condolentes, eo quod exisset hominem, abunde consolatoris apotesia Spiritus repleti, ipsam inquirere in sacra synodo quis quivisset ex hac prænominata Ecclesia regimen vindicare illius episcopii. Illic in illa hora egressa est in Rieulfum digna et affabilis clericorum electio, ac conclamatione omnium populorum Helenensis Ecclesiæ. Et in acclamatione addunt laudibus ejus, laud illum esse degenerem, necne neophytum, nec idiotam; sed esse illum modestum, sobrium, castum, benivolum, hospitalem, et cætera. Et quid plura? Abundanter attribunt ei laudes apostolicas, quas convenit habere unicuique episcoporum. Hoc audientes memorati Patres, assenserunt illorum vocibus, nec ausi sunt contraire quem electio atque proclamatio prosequerantur. Et præsertim assensum tribuit fatibus illorum dominus Aimiricus archiepiscopus, quo statim studuissent sublimare jam prædictum presbyterum fore episcopum in hujusmodi episcopatus Helenensis Ecclesiæ decore. Quod omnimode volentes, supernoque Regi debitas grates gnæviter solventes, conjunctum liberaliterque, ut soliti sunt, cupitæ mysterium affectionis canonicæ in Rieulfum adimplere, confirmantes ejusdem electionem et acclamationem, manu propria exarando, et roboracionis titulo per hanc membrulam nomina deduxere suorum. Acta in publico conventu sanctorum episcoporum necnon et præclivum primatum et roboratum in loco sanctorum Justi et Pastoris vi Kal. Aprilis, indictione instantis eronois habens lustrum unum annosque duos. Aimiricus archiepiscopus. S. Gisandi episcopi. S. Dagberti episcopi. S. Poncii episcopi. S. Alexandri abbas.

A. I. Decretum quod clerus et populus firmare debet de electo episcopo.

Dominis Patribus illis, venerabilibus scilicet episcopis dioceseos metropolitane, clerus, ordo, et plebs huic sanctæ Ecclesiæ specialiter obsequentes. Vestræ paternitati et cogniti quantum temporis est ex quo accidentibus variis eventibus hæc sancta Ecclesia metropolis nostro sit viduata pastore ac destituta rectore. Quod non solum ad nostrum, verum ad vestrum ac omnis dioceseos detrimentum pertinere dignoscitur, cum totius provincie sollicitudinem metropolitano consiet esse commissam. Propterea eligimus hujus dioceseos, hujus Ecclesiæ, presbyterum nomine illum, nobis sufficientissime cognitum, natalibus et moribus nobilem, apostolica et ecclesiastica disciplina imbutum, fide catholicum, natura prudentem, docilem, patientem, moribus temperatum, vita castum, sobrium, humilem, affabilem, misericordem, litteratum, in lege Dei instructum, in Scripturarum sensibus cautum, in dogmatibus ecclesiasticis exercitatum, et secundum Scripturarum tramitem traditionemque orthodoxorum et canonum ac decretorum sedis apostolicæ præsulum constitutiones sano sensu ecclesiasticas regulas intelligentem sanoque sermone docentem ac servantem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, et cum modestia corripientem eos qui resistunt, et si qui sanæ doctrinæ adversantur, eis resistere et redarguere prævalentem, hospitalem, modestum, suæ domui bene præpositum, non neophytum, habentem testimonium bonum, in gradibus singulis secundum traditionem ecclesiasticam ministrantem, ad omne opus bonum et satisfactionem omni poscenti rationem de ea quæ in illa est spe paratum (1 Tim. iii); quem nobis quantocius petimus ordinari pontificem; quatenus auctore Domino regu lariter nobis præesse valeat et prodesse, et nos sub ejus regimine salubriter Domino militare possimus, quia integritas præsidium salus est subditorum, et ubi est incolumitas obedientiæ, ibi sanæ est forma doctrinæ. Ut autem omnium nostrum vota in hanc electionem convenire noscatis, huic decreto canonico promptissima voluntate singuli manibus propriis laborantes suscripsimus.

Ille illius Ecclesiæ archiepiscopus in electionem domini illius Ecclesiæ illius episcopi subscripsi.

Isti in ordinationem illius Ecclesiæ illius episcopi ipso consentiente ordinati consenserunt. Quod præsens inscriptio manifestat.

II. Aliud decretum cleri et plebis.

Universalis Ecclesiæ sacrosanctis Patribus, præcipueque illius diocesis præsulibus, Ecclesia illa, unanimitas scilicet totius cleri et plebis, submissæ devotionis obsequium in Domino. Ad aures vestræ beatitudinis pervenisse jam novimus excessum piissimi Patris et pastoris nostri illius, et qualiter Ecclesia sibi credita præstantissimo pastore sit viduata plurimis terrarum finibus manifestum esse comperimus. Et ideo lacrymabiliter preces unanimis supplicationis vestræ paternitati mittimus, ut nobis in substituendo pastore morem patrum et prædecessorum beatorum pontificum imitantes, pauperum nobis ferre auxilium... humiliter poscentibus piis... moribus et scientia... decoratum comperimus, illum gloriosissimè decubantem, ejusque servitii immorantem, nobis expetivimus... postulavimus habendum, et per Dei misericordiam quævivimus... eundem. Et quoniam divina miserante clementia in ejusdem postulationis devotione benevolum atque concordem prænominationem nostræ unanimi effecit regem, juxta hoc quod Scriptura testatur dicendo: *Cor regis in manu Dei est, quocunque voluerit vertet illud*, votis Ecclesiæ, cleri scilicet plebisque, in ejusdem

* Sequentes tres formulas edidit Joannes Cordesius, canonicus Lemovicensis

præclarissimi viri electione par est devotio, unus idemque assensus, in nullo dissimilis acclamatio; sed sicut nobis est unus Deus, una fides, unumque baptisma, ita et nobis omnibus in supradicti electione pontificalisque ordinis consecratione atque substitutione unum est per omnia velle, et nullum extraneum appetere, quin totius Ecclesiæ voce præsentis decreto concorditer et consonanter conelamando, virum memoratum, non simplici, sed multiplici sermone cordis et corporis devotione nobis pastorem eligere, eumque idoneum, quantum nostræ fragilitati nosse conceditur, tanto pontificio esse, sicut voce fatemur, ita etiam omnium nostrorum subscriptionibus devotissime roboramus, et communi adnotationis decreto, Dei misericordia præduce diuturnitate temporum nobis pastorem habendum eligimus et optamus, more quoque canonico sub gestorum serie confir-
matur.

A *Epistola vocatoria metropolitani pro consecratione episcopi electi.*

III. Dilectissimis fratribus et filiis presbyteris, diaconis, honoratis, clericis, et possessoribus, vel cunctæ plebi illius Ecclesiæ, simulque vocato episcopo illi, M. auxiliante Domino metropolitani sanctæ sedis apostolicæ illius. Dilectionem vestram salubriter alloquimur, quia prædictum talem a vobis electum episcopum, virum, venerabilem, tali Ecclesiæ ordinare compellimur, laudemus et honoramus Jesum Christum, ut qui vobis hanc electionis devotionem dedit, nobis quoque perficiendi tribuat facultatem. Jam fatum virum religiosa violentia teneat, et ad sanctam nostram sedem il. perducere festinate; qui forte magis dignior erit, si se occultare vo-uerit. Ob quam rem hanc direximus admonitionem, quemadmodum optime placuit sanctæ synodo episcopum sine vocatoria suscipi non debere, ne obscuritas dubiæ ordinationis incurrai.

FORMULÆ VETERES EXORCISMORUM ET EXCOMMUNICATIONUM.

STEPHANUS BALUZIUS TUTELENSIS

IN UNUM COLLEGIT, MAGNAM PARTEM • NUNC PRIMUM EDIDIT, RELIQUAS EMENDAVIT.

I.

INCIPIT BENEDICTIO VEL EXORCISMUS AQUÆ CALIDÆ SEU FRIGIDÆ IN QUÆ MANUS AD JUDICIUM MITTITUR.

Cum homines vis mittere ad comprobationem iudicii aquæ calidæ, primum fac eos intrare cum omni humilitate in ecclesiā; et prostratis in oratione, dicat sacerdos has orationes.

Prima oratio

Auxiliare, Domine, querentibus misericordiam tuam, et da veniam contentibus. Parce supplicibus, ut qui nostris meritis flagellamur, tua miseratione salvemur. Per.

Secunda oratio.

Quæsumus, omnipotens Deus, afflicti populi lacrymas respice, et iram tuæ indignationis averte, ut qui reatum nostræ infirmitatis agnoscimus, tua consolatione liberemur. Per.

Tertia oratio.

Deus, qui conspicias omni nos virtute destitui, interius exteriusque custodi, ut et ab omnibus adversitatibus muniamur in corpore et a pravis cogitationibus mundemur in mente. Per.

His orationibus completis, surgat pariter, et coram hominibus illis cantet presbyter missam, et faciat eos ad ipsam missam offerre. Cum autem ad communionem venerint, antequam communicent, interroget eos sacerdos cum adjuratione et dicat:

Adjuro, vos, homines, per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et per vestram Christianitatem quam suscepistis, et per unigenitum Dei Filium, quem Redemptorem creditis, et per sanctam Trinitatem, et per sanctum Evangelium, et per reliquias quæ in ista sancta ecclesia sunt reconditæ, ut non præsumatis ullo modo ad istam sanctam communionem accedere nec sumendo communicare si hoc vel illud lecitiss, aut consensistis, aut aliquam veritatem inde scitis, seu qui hoc egit nostis.

Anno 1677.

Si autem tacuerint, et nullam inde professionem dixerint, accedat sacerdos ad altare, et communicet more solito, postea vero communicet illos. Cum autem communicant ante altare, dicat sacerdos: Corpus hoc et sanguis Domini nostri Jesu Christi sit vobis ad comprobationem hodie. Expleta missa, descendat sacerdos ad locum destinatum, ubi ipsum examen peragatur. Deferat secum librum Evangeliorum et crucem, et canat modicam letaniam; et cum compleverit ipsam letaniam, exorcizet et benedical aquam ipsam antequam ferverescat, ita dicendo:

Exorcizo te, creatura aquæ, in nomine Dei Patris omnipotentis, et in nomine Jesu Christi Filii ejus Domini nostri, ut fias aqua exorcizata ad effugandum omnem potestatem inimici et omne phantasma diaboli; ut si hic homo qui manum suam in te missurus est innocens existerit de hac culpa unde reputatur, pietas Dei omnipotentis liberet eum; et si, quod absit, culpabilis est, et presumptuose in te manum mittere ausus fuerit, ejusdem omnipotentis virtus super eum hoc declarare dignetur, ut omnis homo timeat et contremisecat nomen sanctum gloriæ Domini nostri, qui vivit et regnat Deus per omnia sæcula.

Oratio.

Domine Jesu Christe, qui es iudex justus, fortis, et patiens, et multum misericors, per quem facta sunt omnia, Deus deorum et Dominus dominantium, qui propter nos homines et propter nostram salutem de sinu Patris descendisti, et ex virgine Maria carnem assumere dignatus es, et per passionem tuam mundum in cruce redemisti, et ad inferos descendisti, et diabolum in tenebris exterioribus colligasti, et omnes justos, qui originali peccato ibidem detinebantur, magna potentia tua exinde liberasti, tu Domine, quæsumus, mittere digneris Spiritum tuum sanctum ex summa cœli arce super hanc creaturam aquæ, quæ ab igne ferverescere atque calefcere videtur, ut rectum iudicium per eam super hunc hominem nomine illo comprobet ac manifestet. Te, Domine Deus, supplices deprecamur, qui in Cana Gali-

lae signo admirabili tua virtute ex aqua vinum fecisti, et tres pueros Sidrac, Misac, et Abdenago de camino ignis ardentis illesos eduxisti, et Susannam de falso crimine liberasti, cæco nato oculos aperuisti, Lazarum quatuordecim annorum a monumento suscitasti, et Petro mergenti manum porrexisti, ne respicias peccata nostra in hac oratione, sed tuum verum et sanctum iudicium coram hominibus in hoc manifestare digneris, ut si hic homo pro hac reputationis causa, furto videlicet, vel homicidio, aut adulterio, vel luxuria, aut pro qualibet causa culpæ modo ad præsens manum suam in hanc aquam igne ferventem miserit, et culpabilis ex hac causa non est, hoc ei præstare digneris ut nulla læsio vel macula in eadem manu appareat, per quam sine culpa calumniari incurrat.

Iterum te, Deus omnipotens, nos indigni et peccatores famuli tui suppliciter oramus ut sanctum, verum et rectum iudicium tuum nobis in hoc etiam manifestare digneris, quatenus hic homo ex hac reputationis causa, si per aliquod maleficium, diabolo instigante, aut cupiditate vel superbia incitante, culpabilis est in facto vel in consensu, et hoc comprobationis iudicium subvertere vel violare volens, malo confusus ingenio, manum suam in hanc aquam presumptuose mittere ausus fuerit, tua pietas taliter hoc declareat dignetur ut in ejus manu dignosci queat quod injuste egit, ut et ipse deinceps per veram confessionem poenitentiam agens ad emendationem perveniat, et iudicium tuum sanctum et verum in omnibus gentibus declaretur per te, Redemptor mundi, qui venturus es judicare vivos et mortuos et sæculum per ignem. Amen.

ITEM ALIUS EXORCISMUS.

Te autem, creatura aquæ, adjuro te per Deum vivum, per Deum sanctum, qui te in principio separavit ab arida; adjuro te per Deum vivum, qui te de fonte paradisi manavit et in quatuor fluminibus exire jussit et totam terram rigare præcepit; adjuro te per eum qui te in Cana Galilææ sua potentia convertit in vinum, qui super te suis sanctis pedibus ambulavit, qui tibi nomen imposuit Siloha; adjuro te per Deum qui in te Nahaman Syrum sua lepra mundavit dicens: Aqua sancta, aqua benedicta, aqua quæ lavas sordes et mundas peccata; adjuro te per Deum vivum ut te mundam exhibeas nec in te aliqua phantasma reliquas, sed efficiaris fons exorcismus ad effundandum et evacuandum et comprobandum omne mendacium et investigandam et comprobendam omnem veritatem, ut iste qui in te manum miserit, si veritatem et justitiam habuerit, nullam læsionem in te accipiat; et si mendacium habet, appareat manus ejus igne combusta; ut cognoscant omnes homines virtutem Domini nostri Jesu Christi, qui venturus est eum Spiritu sancto judicare vivos et mortuos et sæculum per ignem. Amen.

Post hæc exuat eum vestimentis suis, et induat eum vel eos vestimentis mundis de ecclesia, id est, indumento de exorcista aut de diacono, et faciat eos, vel eum, osculari Evangelium et crucem Christi, et aspergat super eos de aqua ipsa; et ipsi qui intraturi sunt ad Dei examen, dei illis omnibus bibere de ipsa aqua benedicta. Cum autem dederit, unicuique dicat: Hanc aquam dedi tibi, vel vobis, ad probationem hodie. Deinde imponantur ligna subter caldaria, et dicat sacerdos hæc orationes quando ipsa aqua calefcere ceperit:

In nomine sanctæ Trinitatis. Deus iudex, justus, fortis, et patiens, qui es auctor et creator clemens et misericors, et judicas æquitatem, tu judica qui jussisti rectum iudicium facere, et respicias super terram, et facis eam tremere. Tu Deus omnipotens, qui per adventum unigeniti Filii tui Domini nostri Jesu Christi mundum redemisti, qui per ejus passionem genus humanum subveasti et salvasti, tu hanc aquam ferventem sanctifica. Qui tres pueros, id est, Sidrach, Misach et Abdenago, sub rege Babylonis Nabuchodonosor in camino ignis accensa fornace

salvastis, et illesos per angelum tuum eduxisti, tu, clementissime Dominator, præsta ut si quis innocens ab hujusmodi culpa seu causa sive reputatione homicidii, adulterii, latrocinii fuerit, et in hanc aquam manum miserit, salvam et illesam inde educas. Qui tres pueros supradictos et Susannam de falso crimine liberasti, ita, Domine omnipotens, si culpabilis fuerit, et incassata diabolo cor obduratum, manum in hujus tui elementi ferventis creaturam miserit, tua veritas hoc dedaret (*Leg. declaret*), ut in corpore manifestetur, et anima per poenitentiam salvetur. Et si ex hoc scelere culpabilis fuerit, et per aliquod maleficium aut per herbas aut per diabolicas incantationes hanc peccati sui culpam occultare voluerit, vel tuam justitiam contaminare vel violare se posse crediderit, magnifica tua dextera hoc malum evacuet et omnem rei veritatem demonstret. Per te, clementissime Pater, qui vivis et regnas in trinitate perfecta. Per omnia.

ALIA.

Oremus. Deus qui beatam Susannam de falso crimine liberasti, Deus qui beatam Theclam de spectaculis liberasti, Deus qui sanctum Danielelem de lacu leonum liberasti, et tres pueros de camino ignis ardentis eripisti, tu libera innocentes, et con-igne factores. Per Dominum nostrum.

Et qui manum mittit in aquam ad ipsum examen, dicat orationem Dominicam, et signet se signaculo crucis, et festine deponatur ipsa aqua fervens desuper juxta ignem, et iudex perpendat ipsam lapidem illigant ad mensuram ill. infra ipsam aquam more solito; et sic inde extrahat eam in nomine Domini ipse qui intrat ad examen iudicii. Postea cum magna diligentia sic fiat involuta manus sub sigillo iudicis signata usque in die tertio, quo visa sit viris idoneis et stimata.

II.

JUDICIUM AQVE FRIGIDE.

Cum homines vis mittere ad iudicium aquæ frigide ob comprobationem ita facere debes. Accipe illos homines quos vis mittere in aquam, et deduc eos in ecclesiam, et coram omnibus illis cantet presbyter missam, et fac eos ad ipsam missam offerre. Cum autem ad communionem venerint, antequam communicent, interroget eos sacerdos cum adjuratione, et dicat: Adjuro vos, homines, per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et per vestram Christianitatem quam suscepistis, et per unigenitum Dei Filium, et per sanctam Trinitatem, et per sanctum Evangelium, et per illas sanctas reliquias quæ in ista ecclesia sunt, ut non presumatis ullo modo communicare, neque accedere ad altare si hoc fecistis aut consensistis, aut scitis qui hoc egerit. Si autem omnes tacuerint, et nullus confessus fuerit, accedat sacerdos ad altare, et communicet, separatim illis qui examinandi sunt. Postea vero communicet illi quos vult in aquam mittere. Cum autem communicant, dicat sacerdos per singulos ante altare: Corpus hoc et sanguis Domini nostri Jesu Christi sit tibi ad probationem hodie ad laudem et gloriam nominis sui et ad Ecclesiæ suæ utilitatem. Expleta missa, faciat sacerdos aquam benedictam, et deferat eam ad locum examinis, ubi homines proantur. Cum autem venerit ad ipsum locum, letaniam faciens omnibus pro eadem causa Dominum deprecantibus, dei examinandis bibere de aqua illa benedicta. Cum autem dederit, unicuique dicat: Hæc aqua Domini fiat tibi ad probationem hodie per Dominum nostrum Jesum Christum qui est verus iudex et justus. Deinde conjuret aquam ubi mittendi sunt. Post conjurationem autem aquæ, exuat illos vestimentis suis, et faciat illos per singulos osculari sanctum Evangelium et crucem Christi. Et post hæc de ipsa aqua benedicta aspergat super unumquemque hominem, et projiciat eos statim per singulos in aquam. Hæc autem omnia facere debet jejunus; neque illi antea comedant qui ipsos mittant in aqua.

Conjuratio aquæ.

Adjuro te, aqua, in nomine Dei Patris omnipotentis, qui te in principio creavit, quique te segregavit ab aquis superioribus, et jussit te servire humanis necessitatibus. Adjuro te etiam per invisibile et ineffabile nomen Christi Jesu, Filii Dei vivi omnipotentis, sub cujus pedibus te calcabilem præbuit, qui etiam in te baptizari dignatus est, et suo baptismo consecravit. Adjuro etiam te per Spiritum sanctum, qui super Dominum in te baptizatum descendit, qui te invisibili sanctificatione sacramenti ad animarum purificationem inenarrabile constituit sacramentum, per quam olim et populus Israeliticus siccis pedibus transivit, et ex aqua ferrum, quod casu ceciderat, Eliseus divina virtute contra naturam natans in suo manubrio redire fecit, ut nullo modo suscipias hunc hominem, si in aliquo culpabilis est ex hoc quod illi obijcitur, scilicet aut opere, aut consensu seu conscientia, vel quolibet ingenio; sed per virtutem Domini Jesu Christi rejice ex te, et fac illum natare super te, quatenus cognoscant fidei Christi nullum maleficium, nullum præstigium divinæ virtuti posse resistere quod non detectum fiat et omnibus manifestum. Adjuro etiam te per virtutem ejusdem Domini nostri Jesu Christi ut ad laudem illius cui omnis creatura servit, et cui cælestis exercitus famulatur clamans *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum*, ut nobis adjuvantibus et ejus misericordiam obsecrantibus obedias, qui regnat et dominatur per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Hominis conjuratio

Adjuro te, homo, et contestor per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et per sanctam et individuum Trinitatem, et per omnes angelos et archangelos, et per omnes principatus et potestates, dominationes quoque et virtutes, et per Dei sedilia cherubin et seraphim, et per diem tremendum judicii Dei, necnon et viginti quatuor seniores qui quotidie laudant Deum, et per quatuor evangelistas, et per sanctos quoque apostolos, martyres et confessores, necnon et per sanctam genitricem Dei Mariam, omnesque virgines, et per cunctum populum sanctum Dei, vel per sanctum baptismum in quo renatus es, si hoc malum fecisti ex quo culparis, vel assensum præbuiti, aut bajulasti, aut in domum tuam recepisti, aut inde conscius aut consentaneus exististi, coram omnibus dicito. Quod si, diabolo suadente, celare disposueris, et culpabilis exinde es, evanescat cor tuum incrassatum et induratum, et non suscipiat te aqua incredulum et seductum; ut dicat populus quia Deus noster Judex est, cujus potestas in sæcula sæculorum. Amen.

Post conjugationem aquæ exuat illos vestimenta illorum, et osculari sanctum Evangelium et sanctam crucem faciat; et sanctificationis omnibus aqua benedicta cum timore et reverentia, fides de ejus clementia, proficiat in aquam.

ALIO MODO.

Deus judex, justus, fortis, et patiens, qui es auctor et amator justitiæ, qui judicas æquitatem, judica, Domine, quod justum est, quia recta tua judicia sunt. Qui respicis super terram, et facis eam tremere, tu, Domine omnipotens, qui per adventum Filii tui Domini nostri Jesu Christi mundum salvasti, et per ejus passionem genus humanum redemisti, tu hanc aquam per ignem ferventem sanctifica. Qui tres pueros, id est, Sidr. ch, Misach, Abdenago, jussi ne regis Babylonis missos in caminum ignis servasti, tu, clementissime, præsta ut si quis innocens in hanc aquam ferventem manum mittat, sicut tres pueros

* Hoc judicium autem, petente domino Ludovico Imperatore, constituit beatus Eugenius, præcipiens ut omnes episcopi, cenites, abbates, omnisque populus Christianus, qui infra ejus imperium est, hoc

A supradictos de camino ignis eripuisti, et Susannam de falso crimine liberasti, ita Domine, manum illius salvam et illasam perducas. At si quis culpabilis, incrassante diabolo cor induratum, præsumserit manum mittere, tua justissima pietas hoc declarare dignetur, ut in ejus corpore tua virtus manifestetur, et anima illius per penitentiam salvetur.

Deus judex justus, qui auctor pacis es, et judicas æquitatem, te suppliciter rogamus ut hoc ferrum ordinatum ad justam examinationem cujuslibet dubietatis faciendam benedicere et sanctificare digneris, ita ut si innocens de prænomina causa, unde purgatio querenda est, hoc igitur in manus acceperit, illæsus appareat, et culpabilis atque reus; justissima sit ad hoc virtus tua in eo cum virtute declarandum, quatenus justitia non dominetur iniquitati, sed subdat falsitatem æquitati, per Dominum nostrum, etc.

III.

B INCIPIT EXORCISMUS AQUÆ AD JUDICIUM DEI DEMONSTRANDUM.

Ex Ordine Dunstani archiepiscopi Dorobernonsis.

Peractis coram sacerdote trium dierum jejuniis, cum homines vis mittere ad iudicium aquæ frigida ob probationem, ita facere debes. Accipe illos homines, quos vis mittere in aquam, et duc eos in ecclesiam, et coram omnibus illis cantet presbyter missam et faciat eos ad ipsam missam offerre. Cum autem ad communionem venerint, antequam communicent, interroget eos sacerdos cum adjuratione et dicat: Adjuro vos illi, per Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, et per vestram Christianitatem quam suscepistis, et per unigenitum Dei Filium, et per sanctam Trinitatem, et per sanctum Evangelium, et per istas sanctas reliquias quæ in ista ecclesia sunt, et per illud baptismum quo vos sacerdos regeneravit, ut non presumatis ullo modo communicare neque accedere ad altare si hoc fecistis aut consensistis, aut scitis quis hoc egerit. Si autem tuerint, et nulli hoc dixerint, accedat sacerdos ad altare et communicet. Postea vero communicet illos quos vult in aquam mittere. Cum autem communicaverint, dicat sacerdos ante altare per singulos: Corpus hoc et sanguis Domini nostri Jesu Christi sit tibi ad probationem hodie.

INCIPIT MISSA JUDICI.

Antiphona. Justus es, Domine, et rectum iudicium tuum, fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam. Psalm. Beati immaculati.

Oratio.

Absolve, quesumus, Domine, tuorum delicta famulorum, ut a peccatorum suorum nexibus, quæ pro sua fragilitate contraxerunt, tua benignitate liberentur, et in hoc iudicio prout meruerunt, tua justitia præveniente, ad veritatis censuram pervenire mereantur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

Lectio libri Levitici.

In diebus illis locutus est Dominus ad Moysen dicens: Ego sum Dominus Deus vester. Non facitis furtum, non mentiamini, nec decipiat unusquisque proximum suum. Non perjures in nomine meo, nec polluas nomen Dei tui. Ego Dominus. Non facias calumniam proximo tuo, nec vi opprimas eum. Non morietur opus mercenarii tui apud te usque mane. Non maledicas surdo, nec coram cæco ponas offendiculum. Sed timebis Dominum Deum tuum, quia ego sum Dominus, dicit Dominus omnipotens.

iudicio defendant innocentes, et examinent nocentes, ne perjuri super reliquias sanctorum perdant suas animas in malum consentientes.

*Item alia lectio Epistolæ beati Pauli apostoli ad A
Ephesios.*

Fratres, renovamini spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem qui secundum Deum creatus est in iustitia et sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra. Irascimini, et nolite peccare. Sol non occidat super iracundiam vestram. Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, jam non furetur. Magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.

Graduale. Propitius esto, Domine, peccatis nostris, ne quando dicant gentes, Ubi est Deus eorum. *Versus.* Adjuva nos, Deus salutaris noster, et propter honorem nominis tui, Domine, libera nos. *Alleluia.* Deus iudex, justus, fortis et patiens, nunquid irascetur per singulos dies.

Sequitur sanctum Evangelium secundum Marcum.

In illo tempore, cum egressus esset Jesus in viam, procurrens quidam genu flexo ante eum rogabat eum dicens: Magister bone, quid faciam ut vitam æternam percipiam? Jesus autem dixit ei: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi solus Deus. Præcepta nostri? Ille dixit. Quæ? Non occidas, non adulteres, non fureris, non falsum testimonium dicas, non fraudem feceris. Honora patrem tuum et matrem tuam. At ille respondens ait: Magister, hæc omnia custodivi a juventute mea. Jesus autem intuitus eum dilexit eum, et dixit ei: Unum tibi deest. Vade, quæcunque habes vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo, et veni, sequere me.

Offertorium.

Immittet angelum Dominus in circuitu timentium eum, et eripiet eos. Gustate et videte quoniam suavis est Dominus.

Et hic offerant.

Secreta.

Intercessio sanctorum tuorum misericordie tue, Domine, munera nostra conciliet, ut quam merita nostra non valent, eorum deprecatio indulgentiam valeat obtinere. Per Dominum.

Præfatio.

Æterne Deus, qui non solum peccata dimittis, sed ipsos etiam iustificas peccatores, et reis non tantum penas relaxas, sed dona largiris et præmia, cujus nos pietatem supplices exoramus ut famulos tuos illos non de præteritis iudices reatibus, sed hujus culpæ veritatem spectantibus insinues: quatenus et in hoc populus tuus præconia nominis tui efferat, et te vitæ præsentis et perpetuæ auctorem agnoscat. Per Christum Dominum nostrum.

Benedictio ad iudicium.

Deus, de quo scriptum est quia justus es et rectum iudicium tuum, fac cum his servis tuis secundum misericordiam tuam, ut non de pristinis iudicentur reatibus, sed in hoc, prout meruerunt, tua benedictione præveniente, veritatis subsequatur iudicium. Amen.

Et qui justus es et amator iustitiæ, et a cujus vultu videtur æquitas, fac in conspectu populi tui ut nullis malorum præstigiis veritatis tue suscentur examina. Amen.

Petitiones nostras placatus intende, et culparum omnium præteritarum eis veniam clementer attribue. Et si culpabiles sunt, tua larga benedictio non eis ad suffragium, sed hujus culpæ ad insinuandam veritatem proficiat. Amen. Quod ipse præstare dignetur, cujus regnum.

Hic communicent per sacerdotem, et dicat sacerdos.

Corpus hoc et sanguis Domini nostri Jesu Christi sit vobis ad probationem hodie.

Antiphona post communionem.

Justus Dominus et iustitiam dilexit, æquitatem vidit vultus ejus.

Post communionem.

Perceptis, Domine Deus noster, sacris munere ibus, suppliciter deprecamur ut hujus participatio sacramenti et a propriis nos reatibus indesinenter expediat, et in famulis tuis veritatis sententiam declaret. Per Dominum nostrum.

Expleta missa, faciat ipse sacerdos aquam benedictam, et pergat ad locum ubi homines probentur. Cum autem venerit ad ipsum locum, det illis omnibus bibere de aqua. Cum autem dederit, dicat ad unumquemque hominem: Hæc aqua fiat tibi ad probationem. Postea vero conjuret aquam ubi culpabiles mittat.

INCIPIT ADJURATIO AQUÆ.

Deus, qui per aquarum substantiam iudicia tua exercens diluviū inundatione millia populorum interemisti, et Noe justum cum suis salvandum censuisti; Deus qui in mari Rubro cuneos Ægyptiorum involvisti, et agmina Israelitica imperterrita abire jussisti, virtutem tuæ benedictionis his aquis infundere et novum ac mirabile signum in eis ostendere digneris, ut innocentes a crimine furti vel homicidii vel adulterii aut alterius nefarii, cujus examinationem agimus, more aquæ in se recipiant et in profundum peribant, conscios autem hujus criminis a se repellant atque rejiciant, nec patientur recipere corpus quod alligere bonitatis evacuatum venus iniquitatis allevavit et inane constituit; sed quod caret pondere virtutis, careat pondere propriæ substantiæ in aquis. Per Christum Dominum nostrum.

ALIA ADJURATIO.

Adjuro te, creatura aquæ, in nomine Dei Patris omnipotentis, qui te in principio creavit et jussit ministrare humanis necessitatibus, qui etiam jussit segregari te ab aquis superioribus. Adjuro etiam te per ineffabile nomen Jesu Christi Filii Dei vivi, sub cujus pedibus mare et elementum divisum se calcabile præbuit, qui etiam baptizari se in aquarum elemento voluit. Adjuro etiam te per Spiritum sanctum, qui super Dominum baptizatum descendit. Adjuro te per nomen sanctæ et individue Divinitatis, cujus voluntate aquarum elementum divisum est, et populus Israel siccis pedibus statim transiit, ad cujus etiam invocationem Eliseus ferrum, quod de manubrio exierat, super aquam natare fecerat, ut nullo modo suscipias hos homines illi, si in aliquo sunt culpabiles de hoc quod illis obijcit, scilicet aut per opera, aut per consensum, vel per conscientiam, seu per ullum ingenium, sed fac eos super te natare. Et nulla possit contra te causa facta aut ullum præstigium inimici quod illud possit occultare. Adjurata autem per nomen Christi, præcipimus tibi ut nobis per nomen ejus obedias cui omnis creatura servit, quem cherubin et seraphin collaudant, dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum; qui etiam regnat et dominatur per infinita sæcula sæculorum.

ALIA.

Adjuro te, creatura aquæ, per Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, et per tremendum diem iudicii, et per duodecim apostolos, et per septuaginta duos discipulos, et per duodecim prophetas, et per viginti quatuor seniores qui assidue Dominum laudant, et per centum quadraginta quatuor millia quæ sequuntur Agnum, et per omnia agmina sanctorum angelorum, archangelorum, thronorum, dominationum, principatum, potestatum, virtutum, cherubin atque seraphin, et per omnia millia sanctorum martyrum, confessorum et virginum. Adjuro te per sanguinem Domini nostri Jesu Christi, et per quatuor Evangelia, et per quatuor Evangelistas, necnon et per septuaginta duos libros Veteris ac Novi Testam.

menti, et per omnes scriptores sanctos ac doctores eorum. Adjuro te per sanctam Ecclesiam catholicam; et per communionem sanctorum, et per resurrectionem eorum, ut fias aqua exorcizata, adjurata, et obfirmata adversus inimicum hominis diabolum, et adversus hominem qui ab eo seductus furtum hoc vel homicidium aut adulterium, unde ratio agitur, perpetravit; ut nullatenus eum in te submergi aut in profundum trahi permittas, sed a te repellas atque recicias, neque patiaris recipere corpus quod ab onere bonitatis inane est factum; sed quod caret pondere virtutis, careat pondere propriæ substantiæ in te. Innocentes vero a prædicto crimine more aquæ in te recipias, et in profundum innocuos pertrahas. Per Dominum nostrum.

Post has autem conjurationes aquæ, exiuntur homines qui mittendi sunt in aquam propriis vestimentis, et osculantur singuli Evangelium et crucem Christi, et aqua benedicta super omnes aspergatur; et qui adsunt omnes jejunent, et sic proficiantur singuli in aquam. Et si submersi fuerint, inculpabiles reputentur. Si supernaverint, rei esse judicentur.

IV.

INCIPIT ADJURATIO FERRI VEL AQUE FERVENTIS.

In simplo unum pondus, in triplo tria ferrum æquiparet pondera; et in illa adjuratione non adsint, ut prædicantur, nisi jejunii. Et dicta litanias, sic sacros in loco ubi ferrum accenditur, vel aqua infervescatur, adjurationem initiando inchoet.

Deus, qui per ignem signa magna ostendens, Abraham puerum tuum de incendio Chaldeorum quibusdam pereuntibus eruiti; Deus qui rubum ardere ante conspectum Moysi et minime comburi permisisti; Deus qui ab incendio fornacis Chaldaicis plerisque succensis tres pueros tuos illosos eduxisti; Deus, qui incendio ignis populum Sodomæ et Gomorrhæ involvens, Lot famulum tuum cum suis salvi donasti; Deus qui in adventu sancti Spiritus illustratione ignis fideles tuos ab infidelibus decrevisi, ostende nobis in hoc parvitas nostræ examine virtutem ejusdem sancti Spiritus et per hujus ignis fervorem discernere fideles et infideles, ut a tactu ejus furii, vel homicidii, vel adulterii, cujus inquisitio agitur, conscii exhorrescant, et manus eorum vel pedes comburantur aliquatenus, immunes vero ab ejusmodi crimine liberentur penitus et illæsi permaneant. Per Dominum nostrum.

ALIA.

Deus judex, justus, fortis, auctor et amator pacis, patiens et multum misericors, qui judicas quod justum est, et rectum judicium tuum, qui respicis super terram et facis eam tremere, tu, Deus omnipotens, qui per adventum Filii tui Domini nostri Jesu Christi mundum salvasti, et per ejus passionem genus humanum redemisti, hanc aquam ferventem vel hoc ferrum fervens sanctifica. Qui tres pueros Sidrac, Misac et Abdenago, jussu regis Babylonis in camino ignis æceusæ fornace salvasti et illosos per angelum sanctum tuum eduxisti; tu, elementissime pater, Dominator omnipotens, præsta ut si quis innocens de furto hoc, vel homicidio, aut adulterio, seu maleficio, in hoc ferrum fervens vel in hanc aquam ferventem mihi erit manum suam, salva, te præstante Domino nostro, permaneant. Et sicut tres pueros supradictos de camino ignis ardentis liberasti, et Susannam de falso crimine eripuisti, sic manum innocentis, omnipotens Deus, ab omni læsionis insanie salvare dignare. Et si quis culpabilis, vel noxius, et tumido corde, induratoque pectore, vel superba mente, reus de hoc furto, vel homicidio, aut adulterio, seu maleficio, manum miserit in hoc ferrum vel aquam ferventem, tu, Deus omnipotens, justissima pietate et rectissimo judicio illud declarare

A et manifestare digneris, ut anima ejus per penitentiam salvetur. Et si ille nocens vel culpabilis sit, et per aliquod maleficio vel per herbas aut per causas diabolicas induraverit, et peccatum quod fecit contriteri noluerit, tua dextera, quæsumus, Domine, hoc declarare dignetur. Per Dominum.

ITEM TERTIA.

Deus, innocentie restitutor et amator, qui auctor pacis es et judicas æquitatem, te subnixis rogamus precibus ut hoc ferrum ignitum ordinatum vel hanc aquam ordinatam ad justitiam sive examinationem cujuslibet dubietatis benedicere et sanctificare digneris; ita ut si innocens de hoc furto, vel homicidio, vel adulterio, vel maleficio, unde purgatio querenda est, in hoc ignitum et tua benedictione sanctificatum ferrum, vel in hanc aquam fervidam et tua benedictione sanctificatam, manus vel pedes immiserit, tua benignissima miseratione illasus appareat. Si autem culpabilis atque reus contempserit, et quasi tentator judicium tuum adierit, aut per herbas vel quæcumque tentamenta sive molimina maleficiose peccata sua contriteri et defendere inflatus per affirmatorem malitiæ contra veritatis tuæ examen voluerit, justissima et misericordissime Domine Deus, ad hoc virtus tua, quæ omnia superat, in eo cum veritate, quæ permanet in sæculum sæculi, declaratur, quatenus justitie tuæ non dominetur iniquitas, sed veritati subdatur falsitas, et ut ceteri hoc videntes ab incredulitate sua, te miserante, liberentur. Qui vivis.

His peractis, aqua benedicta cunctis asiaticis de ur ad deystandam, et aspergatur per totam domum, et ferrum proferatur, quod a calpato coram omnibus accipiat, et per mensuram novem pedum portetur, manus sigilletur, sub sigillo servetur, et post tres noctes aperiat. Et si mandus est, Deo granietur. Si autem sanies crudescens in vestigio ferri invenitur, culpabilis et immundus reputetur.

C In aqua fervente accipiat homo lapidem qui per funem suspenditur in simplici probatone per mensuram palmæ, in triplo autem unus ulnæ. Manus vero sigilletur et aperiat ut supra diximus in consecratione ferri.

V.

INCIPIT EXORCISMUS PANIS HORDEACEI VEL CASEI, QUORUM APPENSIO UNICIS UNCIÆ.

Primus faciat sacerdos litanias, et omnes qui intus sunt cum eo jejunii sint, et sic incipit.

Conservator et creator humani generis, dator gratiæ spiritualis, largitor æternæ salutis, tu emitte Spiritum tuum super hanc creaturam panis vel casei cum tremore et timore magnitudinis brachii tui, adversus eum qui cum superbia et contumacia ac zelo iniquo venit et vult subvertere justitiam et conculcare judicium. Fac eum, Domine, in visceribus angustari, ejusque guttur concludere, ut panem vel caseum istum in tuo nomine sanctificationem devorare non possit hic qui injuste juravit ac negavit illud furtum vel homicidium aut adulterium seu maleficio quod quæretur, et jussura dum pro nobilio habuit, et nomen tuum nominavit ubi rectum non erat. Te quæsumus ut non ei permittas illud abscondere, quia justus es, Domine, et rectum judicium tuum, qui custodis veritatem in sæculum, faciens judicium injuriarum patientibus, et custodis pupillum, ac viduum suscepisti, et viam malignorum exterminabis. Ideo ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, ut humiles ac mansueti ac recti propter veritatem gaudeant; superbi autem et iniqui ac cupidi contristantur et humiliter usque dum confitentur magno et sancto nomini tuo, et cognoscant ceteri quia nomen tibi Dominus, et tu solus altissimus super omnem terram, et servi tui in te gloriantur et laudent nomen tuum in sæcula sæculorum. Amen.

ITEM ALIA.

Domine Jēsu Christe, qui regnas in cœlis et in terris, et mirabilis es in omnibus operibus tuis, Dominator dominantium, Deus angelorum, Deus patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, confessorum, virginum, et omnium Electorum, præsta, quæsumus, per sanctum ac mirabile nomen tuum ut qui reus est hujus furti, vel homicidii, aut adulterii, seu maleficii, de quo hic requiritur, vel in facto vel in conscientia, ad appositam ei pro ostensione veritatis creaturam panis sanctificati vel casei faus ejus claudatur, guttur ejus stranguletur, et in nomine tuo ante illud rejiciatur quam devoretur. Sed et spiritus diabolicus, cui nulla est communicatio cum tua superna veritate, in hoc negotio ad subvertendum judicium pravis præstigiis suorum molitionibus nil prævaleat. Sed qui reus et conscius est rei præfata, ad hoc pabulum sanctificati panis vel casei et præsertim per Dominici corporis et sanguinis communionem quam accepit, tremat et tremendo palliat, et notandus in omnibus membris appareat; innoxius vero et inscius sobrie ac salubritatem sui cum omni facilitate hanc partem panis vel casei in nomine tuo signatam manducando deglutiat; ut cognoscant omnes quia tu es justus Judex, qui salvos facis sperantes in te, et non est alius præter te, qui vivis et regnas, Deus, per omnia sæcula sæculorum.

TERTIA ORATIO.

Deus cujus scientia senariam circumscriptionem angelicis et humanis elongatam sensus sola interior penetrat et exterior concludit, quem nulla cœlestium vel terrestrium aut infernorum vota fallere possunt, quanto magis cor unius hominis culpabile; respice ad præces nostræ humilitatis, quibus famulatum sacri indidisti ordinis, et præsta, non nostris exigentibus meritis, sed tuorum omnium suffragantibus sancto tuo precibus, ut quod in hac culpa humanus læt oculos, et sermonum humanæ procacitatis obtegitur defensionibus, tua cœlesti et superna moderatione sine ullo reveletur obstricamine; et sicut solus verus es, veritatis in hoc sententiam elucidare digneris: quatenus innocentes sine ulla difficultate hoc pabulum probationis deglutiant, innoxii autem obrepente mentis statu, et totius compagine corporis vacillante, quod in tuo sancto nomine consecratur et benedicitur, nullatenus devorandi valetudinem percipiant, sed coram omnibus in valetudine confusi, qui d præsumptione immerita susceperunt, cum irrisione projiciant. Per Dominum nostrum Jēsum Christum.

VI.

INCIPIT ORDO JUDICII QUO REI AUT INNOXII PROBANTUR FERRO CANDENTI.

Post accusationem legitime factam et iudicium in juvenis et oratione consumptum, sacerdos vestibus sacris præter casulam indutus, ferrum ante altare positum torpente accipiat et hymnum trium puerorum, videlicet Benedicite, omnia opera, decantans, ad ignem deferat, et deus hanc orationem super locum ubi flet ignis ad faciendum judicium.

Benedic, Domine Deus, locum istum, ut sit nobis in eo sanctitas, castitas, virtus, et victoria, et sanctimonia, humilitas, bonitas, lenitas, et plenitudo legis, et obediencia Deo Patri et Filio et Spiritui sancto. Hæc benedictio sit super hunc locum et super omnes habitantes in eo.

Benedictio super ignem.

Domine Deus, pater omnipotens, lumen indeficiens, exaudi nos quia tu es conditor omnium luminum. Benedic, Domine, hoc lumen, quod a te sanctificatum est, qui illuminasti omnem hominem vel mundum, ut ab eo lumine accendatur igne claritatis tue. Et sicut igne illuminasti Moysen, ita nunc

A illumina corda nostra et sensus nostros, ut ad vitam æternam mereamur pervenire per Christum, etc.

Qua finita, dicat Pater noster, etc. Salvum fac servum, etc. Mitte ei auxilium, Deus, etc. De Sign tuere eum, etc. Domine, exaudi, etc. Dominus vobiscum, etc.

Oratio.

Benedic, Domine sancte Pater omnipotens Deus, per invocationem sanctissimi nominis tui, et per adventum Filii tui, atque per donum Spiritus Paraclæti, ad manifestandum verum judicium tuum, hoc genus metalli, ut sit sanctificatum, ut omni demonum falsitate procul remota, veritas veri judicii tui fidelibus tuis manifesta fiat, per eundem Dominum, etc.

Post hoc, ferrum in ignem mittatur, et aspergatur aqua benedicta; et dum calecit, missam celebret. Cum vero sacerdos Euchariſtiam sumpserit, hominem prælaudum sicut infra scriptum est adjuret atque communicare faciat.

OFFICIUM MISSÆ.

Justus es, Domine, et rectum judicium tuum, effe.

Oratio.

Absolve, quæsumus, Domine, tui delicta famuli, ut a peccatorum suorum nexibus, quæ pro sua fragilitate contraxit, tua benignitate liberetur, et in hoc judicio quoad meruit, justitia tua præveniente, ad veritatis censuram pervenire mereatur per Christum Dominum, etc.

In illo tempore, cum egressus esset Jēsus, in via præcurrens quidam, genu flexo ante eum, rogabat eum dicens: Magister bone, quid faciam ut vitam æternam percipiam? Jēsus autem dixit ei: Quid mē dicis bonum? etc.

Deinde Secreta, etc.

Antequam vero communicet, interroget eum sacerdos cum adjuratione, sic: Adjuro te per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et per veram Christianitatem quam suscepisti, et per sanctas reliquias quæ in ista ecclesia sunt, et per baptismum quo te sacerdos regeneravit, ut non præsumas ullo modo communicare neque accedere ad altare si hoc fecisti aut consensisti, etc. Hic communicet sacerdos filios, et dicat: Corpus hoc et sanguis Domini nostri Jēsu Christi sit tibi ad probationem hodie.

Oratio.

Perceptis, Domine Deus noster, sacris muneribus, supplices deprecamur ut hujus participatio sacramenti a propriis nos reatibus expediat, et in famulo tuo veritatis sententiam declaret, etc.

Deinde Kyrie eleison et litania, et Psalmi. Et tum.

Oremus. Deus, qui per ignem signa magna ostendens, Abraham puerum tuum de incendio Chaldaeorum quibusdam pereuntibus eruiſti; Deus qui rubrum ardere ante conspectum Moysis et minime comburi permisisti; Deus qui de incendio fornacis Chaldaicis plerisque succensis tres pueros tuos illesos eduxisti; Deus qui incendio ignis populum Sodome involvens, Lot famulum tuum cum suis salute donasti; Deus qui in adventu sancti Spiritus tui illustratione ignis fideles tuos ab infidelibus decrevisti, ostende nobis in hoc parvultu nostræ examine-visti, intem ejusdem Spiritus, etc. Et per ignis hujus fervorem discerne fideles et infideles, ut a tactu ejus, cujus inquisitio agitur, conscius exhorrescat, et manus ejus comburatur, innocens vero penitus illesus permaneat, etc. Deus cujus notitiam nulla unquam secreta effugiant, fidei nostræ tua bonitate responde, et presta ut quisquis purgandi se gratia hoc ignem tolerit ferrum, vel absolvatur innocens vel rei notius deligatur.

Deinde sacerdos super ferrum aquam benedictam spargat, et dicat: Benedictio Dei Patris et Filii et

Spiritus sancti de-cendat super hoc ferrum ad discernendum rectum iudicium Dei. Et mox accusatus ad novem pedum mensuram ferrum perferat. Huius denique manus sub sigillo triduum teneatur, et si sanies crudescens in vestigio ferri reperitur, culpabilis ducatur; sin autem munda exstiterit, laus Deo referatur.

VII.

IN CHRISTI NOMINE. INCIPIUNT COLLECTAS AD MALIS FURTIS REPRÆHENDIS.

Agius, Agius, Agius. Sancte Pater, qui es invisibilis, omnium rerum conditor, spiritualium munerator, qui eunctorum es conditor, et arcana conspicis, cuncta cognoscis, qui secularis corda et renes, Deus, deprecor te, et exaudi verba deprecationis meæ, ut qui hunc furtum illum admisit, panis vel casius iste transire fauces nec guttur illius non possit. Amen.

Domine, qui liberasti Moysen de terra Ægypti, David de manu Saul regis, Jonam de ventre ceti, Petrum de fluctibus, Paulum de vinculis, Teclam de bestia, Susannam de falsis criminibus, tres pueros de camino ignis ardentis, Daniel de lacu leonis, paralyticum de grabato, Lazarum de monumento, ostende mihi qui hunc furtum illum admisit, panis vel casius iste transire fauces nec guttur illius transire non possit. Amen.

Exorcizo te, maledicte, immundissime draco, basilice, serpens innoxia per verbum veritatis et signum claritatis per Deum omnipotentem et Jesum Christum Nazarenum agnum immaculatum, de altissimis procreatum, de Spiritu sancto conceptum, ex Maria virgine, quem Gabriel archangelus annuntiavit venturum, quem cum vidisset Joannes, voce magna clamavit dicens: *Hic est Filius Dei vivi*. Nullo modo hic dimittas communicare, neque præbuit panem nec casium istum manducare qui hunc furtum illum admisit. Qui crimen nesciens est, manducet. Et qui crimen sciens est, statim tremebundus evomat. Amen.

Suggero tibi, Domine Deus omnipotens æterne Deus, qui cælos camerasti, terram fundasti, mare limitibus firmasti, et ipsum cælum fabricasti, qui magna mirabilia sol et luna super justos splendere et lucere fecisti, doctrinam ordinasti; fac, Domine, signum tale in omni mundo et omnis terra intelligant quia tu es Deus, qui facis mirabilia solus, Domine Jesu Christe Fili Dei vivi. Et qui res illas furavit, et qui ex hoc consentaneus videtur, ut gula et lingua faucis suæ sint constrictæ et legatæ. Amen. Et panem nec casium istum non possit manducare. Amen.

Conjuro tibi, homo, per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, per diem tremendi iudicii et quatuor Evangelia, et per duodecim apostolos, per duodecim prophetas, per viginti quatuor seniores qui quotidie in laudem Domini sunt, per illo Redemptore qui pro nostra peccata manus in sancta cruce suspendere dignatus est, ut hunc furtum mistus es aut fecisti aut consentisti aut fraudulenter bajulasti, taliter sit tibi bajulandum si de manu Domini de sua sancta gloria et virtute, ut panem et casium istum nunquam possis manducare, nisi inflatus buccas cum spuma et gemitu et lacrymis et doloribus faucis tuæ sint constrictæ et obligatæ. Amen.

Ista collecta desuper caput hominis conjurati.

Domine Deus omnipotens, Agius, Agius, Agius; astans in cælis et in terris, Domine, sanctum et admirabile nomen tuum invocamus, nomen tuum deprecamur, Domine, Domine dominantium. Nomen tuum invocamus, Deus cælorum, Deus justorum, Deus prophetarum, Deus apostolorum, Deus

A martyrum, Deus virginum, Deus omniumque sanctorum. Te invocamus, ut quicumque furtum illum fecit aut consenserit, apponatur ei creatura panis et formaticus, aut in terra vomat quam pertranseat, quia tu es Deus, et non est alius præter te. Fac secundum magnam misericordiam tuam. Separetur ab eo spiritus diaboli. Qui conscius est, evomat. Et qui innocens est, manducet. Et qui culpabilis est, tremat, tremescat, tanquam arbor tremulet, et requiem non habeat donec te confiteatur, Pater sancte.

VIII.

INCIPIT PROBATIO A CUNCTIS FURTIS PROBANDIS.

Antequam incipias, canitur missa de sancta Trinitate. Antiphona: Benedicta sit sancta Trinitas. Domine Jesu Christe: Agie, Agie, Agie. Astans in cælis, in omnibus locis dominaris, vide et regis, judicas et disponis. Sanctum et admodum rabile nomen tuum invocamus. Domine dominantium, Spiritus Dei, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, Deus cælorum, Deus justorum, Deus propitiator, Deus apostolorum, Deus martyrum, Deus omnium sanctorum, te invocamus, ut quicumque de isto furto culpabilis est, opponatur ei panis et caseus, ut te jubente constringantur fauces illius et guttur ejus claudatur: ut qui istud furtum commisit, antea revomat quam pertranseat, ut sciat quod tu es Deus, et non est alius præter te. Fac secundum magnam misericordiam tuam ut ab eo spiritus diaboli separetur, et probatus convictus sit, qui culpabilis est tremat et tremescat tanquam folia arboris tremuli. Per constringentes angelos tuos, per sanctum Michael et sanctum Raphael, tremens appareat, et requiem non habeat donec confiteatur furtum istud. Agie, Agie, Agie. Te jubente liberatus est Daniel de lacu leonum, Petrus de fluctibus, Paulus de carceribus, Jonas de ventre ceti, Susanna de falso crimine. Tu manifesta furtum istud sicut manifesta-ti Pharaonem regem in mari. Sicut ille non pertransivit mare, sic non pertranseat gula ejus qui hoc furtum admisit creatura panis et casei. Adsit angelus sanctus Michael, et sanctus Gabriel, et sanctus Raphael. Constringant guttur illius, et claudatur, et victus appareat. Christe Jesu, presta quod petimus: Trinitas inseparabilis; manifesta. Omnipotens Deus, qui vivis et regnas per omnia sæcula sæculorum. Amen.

IX.

INCIPIT EXORCISMUS AD CALDARIA SIVE AD AQUA.

Deus, Judex justus et patiens, qui auctor es pacis et judicas æquitatem, tu judica quod rectum est, Domine. Rectum iudicium tuum. Qui respicis super terram et facis eam tremere, tu Deus omnipotens, qui per unigenitum Filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum mundum salvasti, et per ejus passionem genus humanum redemisti, tu hanc aquam per ignem ferventem sanctificasti. Qui tres pueros, id est, Sidrac, Misac et Abdenago, jussu regis Babylonis Nabuchodonosor, in camino ignis missos accenso fornace salvasti et illos per angelum tuum adduxisti; tu, Domine, qui semper dominaris, presta ut sicut innocens de hunc furtum in hanc aquam per ignem ferventem manum miserit, sicut tres pueros supradictos de camino ignis et Susannam de falsa crimina liberasti, ita et qui innocens de hunc supradictum furtum in hanc aquam per ignem ferventem manum miserit, salvam et illasam educat, ita, Deus omnipotens, si quis culpabilis, adingrassante diabolo cor induratum, præsumpserit manum illuc-

^a Ex veteri Codice ms. bibliothecæ Regiæ

^b Ex veteri Codice ms. bibliothecæ Regiæ

^c Ex Cod. Reg.

re, tua iustissima veritas hoc declaratur, tua virtute manifesta, anima pro penitentia salvetur. Si quis culpabilis pro aliquo maleficio aut pro herbas diabolicas peccatum tegere voluerit, tua dextera hoc evacare dignetur. Per ipsum Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum semper vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti per omnia secula seculorum. Amen.

X.

RESOLUTIO OMNIUM MALEFICIORUM ET Maledictionum et incantationum et conligationum et in...sionum et instigationum et zeli et invidiae et demoni et omnium malorum quaecunque scimus vel quaecunque nescimus.

Invocamus te, Deus omnipotens, Rex aeternae omnium seculorum, incorruptibilis, immensus, indivisibilis, lucis dator, potens manu, Adonai, eloe sabaoth, Deus decorum et omnium virtutum, gloriose, gloriosissime pater veritatis magne et misericordiae, princeps potestatum. Pater Domini nos et Jesu Christi, benedictionem da famulo tuo nom. ill. omnibus qui ad eum pertinent. Insuper invocamus te, Deus decorum, omnipotens, Rex aeternae, qui sedes in medio duos cherubim ac seraphim. Resolve, Domine, si qua nobis facta sunt maleficia vel colligationes, aut si tentantur fieri, vel colligavit nos aliquis, aut devovit, aut posuit aliquid noxium in fundamentis nostris, aut ingressus, aut regressus, aut lecto, aut in edificio, aut in exterquilio, aut in agro; aut in alio, aut in via, aut in senita, aut in deserto loco, aut in monumentis, aut in aqua, aut in igne, aut quolibet loco ubi scimus vel nescimus. Resolve, Domine, et ne permittas aliquem nocere famulo tuo nom. ill. quaecunque ad eum pertinent. Conjuro vos omnia quaecunque noxia estis vel nociva, sive jam facta, sive futura, agnita vel incognita. Conjuro vos, daemones et omnis spiritus immundus, per Deum timendum et tremendum et honorandum et glorificandum et enarrabile nomen, per beicoi, Adonai, eloe sabaoth, ne noceatis vel appropinquetis ad famulum Dei nom. ill. quod ad illum pertineat; sed recedite a me, et ite singuli super capita eorum qui vos fecerunt vel dixerunt vel consili sunt. Quicumque ille, sive vir, sive mulier, sive de qualibet gente vel natione, quos scimus vel nescimus, convertimini, et ite singuli per istam conjurationem et hanc conservatorium, per signum venturi et iudicaturi vivos et mortuos Regis Jesu Christi. Sed et virtutes celestes et angeli Dei, qui assistitis ante conspectum Domini in caelis sanctis atque altissimis consistentes, Michael, Gabriel, Raphael, cherubim et seraphim, custodite omnem inscriptionem domus nostrae, et conservate famulum Dei nom. ill. quod ad eum pertineat ab omni re mala, a zelo, ab invidia, ab infirmitatibus, a daemonio, ab instigationibus, vel ab omnibus tentationibus, a maleficiis, a maledictio et ab omni malo unde scimus vel nescimus. Conjuro vos omnia, quaecunque noxia estis et nociva, per Deum qui divisit lucem a tenebris, et mensus est caelos palmo suo, et constituit terram sine culmina, pensavit montes in pondere et colles in libra. Conjuro vos per venturum et iudicaturum vivos et mortuos, et per Deum Israel, qui eduxit populum suum de terra Aegypti per manum suam potentem et brachium suum fortissimum, et percussit Pharaonem una cum exercitu suo. Conjuro vos per eum qui locutus est Moyse in monte Sinai, et dedit legem et praecepta filiis Israel, et satiavit aqua ex petra rupto saxo, et manna in es a tribuit. Insuper etiam conjuro vos per inseparabile nomen et tremendum Patrem Domini nostri Jesu Christi, quaecunque estis noxia et

nociva, sive in anima, sive in corpore nocentia, agnita vel incognita, sive jam facta, si fura, colligati, sive immissa, sive ex vobismetipsis venientia docere qualibet modo vel qualibet arte maleficiis arenosis et indolis praestitacum, sive drueonicum, sive prope, sive longe, exavescite et timeite nomen Domini grande, per quod ego conjuro vos, ne noceatis vel appropinquetis famulum Dei nom. ill. vel quod ad eum pertinet; sed recedite ab eo, et ite singuli super capita eorum qui vos fecerunt. Pax Deus, sanitas Deus, iustitia Deus, lumen Deus. Cognoscite, gentes et superamini, quoniam nobiscum est Deus, et consilium sine eris adversum nos, et deveslet illud Deus, quoniam nobiscum est Dominus; et sermonem quemcumque locuti fueritis adversum nos, permanebit in vobis. Quoniam nobiscum est Deus, sermonem vestrum non timebimus, neque conturbabit nos, quoniam nobiscum Deus. Dominum Deum adoravimus, et illi soli servimus; cui est honor, gloria, virtus et potestas in secula seculorum. Amen.

XI.

AD REVOCANDEM EXAMEN APUM DISPERSUM.

Adjuro te, mater aviorum, per Deum regem seculorum et per illum Redemptorem Filium Dei te adjuro ut non te altum levare, nec longe volare, sed quam plus cito potest ad arborem venire. Ibi te allocas cum omni tua genera, vel cum socia tua. Ibi habes bono vaso parato, ubi vos ibi in Dei nomine laboretis, et nos in Dei nomine sanamus. Facimus in ecclesia Dei, et per virtutem Domini nostri Jesu Christi; ut nos non offendant Dominus de radio solis, sicut vos offendit de egalo flos in nomine sanctae Trinitatis. Amen.

XII.

QUALITER EPISCOPUS EXCOMMUNICARE INFIDELIS DEBEAT.

Episcopus cum excommunicare vel anathematizare aliquem infidelem pro certis et manifestis sceleribus dispositum habet, post lectionem Evangelii clerum et plebem ita debet alloqui.

ALLOCUTIO.

Noverti charitas vestra, fratres mei, quod quidam vir nomine ille, diabolo suadente, postponens Christianam promissionem quam in baptismo professus est, per apostasiam conversus post Satan, cui abrenuntiavit et omnibus operibus ejus, vineam Christi, id est Ecclesiam, devastare et depradare non pertimescit, pauperes Christi, quos pretioso sanguine suo redemit, violentier opprimit et interficiens, et bona eorum diripiens. Unde quia filius hujus nostrae Ecclesiae, cui Deo auctore praesidemus, debuerat esse, quia in ea per aquam et Spiritum sanctum renatus est, et inter adoptivos filios Dei adnumeratus, quamvis modo filius diaboli sit imitando diabolum, solliciti ne per negligentiam pastorem aliqua de ovibus nobis creditis deprerit, pro qua in tremendo iudicio ante Principem pastorum Dominum nostrum Jesum Christum rationem reddere compelleremur, juxta quod ipse terribiliter nobis comminatur, dicens: Si n. n. annuntiaveris iniquam iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiramus (Ex. ch. iii), misimus ad eum presbyterum vestrum et litteras communitorias sancti et iterum atque tertio, invitantes eum canonice ad emendationem et satisfactionem et penitentiam, corripientes eum paterno affectu. Sed ipse, prohi dolor! diabolo cor ejus indurante, monita salutaria sprevit, et incepta malitia perseverans, Ecclesiae Dei, quam laesit, superbiae spiritu inflatus, satisfacere designatur. De talibus et aque transgressoribus et sanctae religionis pacisque quam Christus ipse suis discipulis dedit atque reliquit violatoribus, praecepta dominica et

* Leg. immissionum.

* Ex alio Cod. ms. bibliothecae regiae.

* Ex veteri Codice ms. sancti Galli.

apostolica habemus, quibus informamur quid de hujusmodi pravicatoribus agere nos oporteat. Ait enim Dominus in Evangelio: *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum* (Matth. xviii). Frater, in unoquoque nostrum peccat qui in sanctam Ecclesiam peccat. Si enim sancta Ecclesia unum corpus est, cuius corporis caput Christus est, singuli autem sumus alter alterius membra, et cum patitur unum membrum, compunguntur omnia membra (I Cor. xii), procul dubio in nos peccat qui membra nostra ledit. Jubeat ergo Dominus ut frater, id est, Christianus in nos peccans, primo secreta corripiatur, deinde cum testibus redarguatur, novissime in conventu Ecclesie publice conveniatur. Quod si has tres admonitiones et pias correptiones contemnit, et satisfacere despicit, post hæc sit tibi, inquit, sicut ethnicus (Matth. xviii), id est, gentilis, atque paganus, ut non jam pro Christiano, sed pro pagano habeatur. Et in alio loco membrum quod a sua compage resolvitur, et a junctura charitatis dissociatur, et omne corpus quod scandalizat, Dominus abscidi et projici jubet, dicens: *Si oculus vel manus vel pes tuus scandalizat te, erue eum, et projice e* (Ibid.). Et Apostolus: *Auferite, inquit, malum a vobis* (I Cor. v). Et item: *Infidelis si discedit, discedat* (I Cor. vii). Et in alio loco rapaces a regno Dei excludit dicens: *Neque rapaces, regnum Dei possidebunt* (I Cor. vii). Et alibi: *Si quis frater nominatur, et est fornicator, aut adulter, aut homicida, aut rapax, cum hujusmodi nec cibum sumere licet* (I Cor. x). Et Johannes dilectus præ cæteris Christi discipulis talem nefarium hominem salutare prohibebat dicens: *Nec ei ave dixeris, neque eum in domum receperis. Qui enim ei ave dicit communicat operibus ejus malignis* (II Joan.). Dominica itaque atque apostolica præcepta adimplentes, membrum putridum et insanabile, quod medicinam non recipit, ferro excommunicationis a corpore Ecclesie abscidimus, ne tam pestifero nobis relicta membra corporis, veluti veneno, inficiantur (Decreta Siric. cap. 7).

EXCOMMUNICATIO.

Igitur quia monita nostra et crebras exhortationes contemnit, quia tertio secundum dominicum præceptum vocatus ad emendationem et penitentiam venire desepit; quia culpam suam necdum cognovit nec confessus est, nec missa nobis legatione, qui causam ipsius exsequimur, quia noster parochianus est, veniam postulavit; quia in coepta malitia, diabolo cor ejus indurante, perseverat, et, juxta quod Apostolus dicit, secundum duritiam suam et cor impenitentis thesaurizat sibi iram in die iræ: idcirco nos eum cum universis complicitis et communicatibus fautoribusque suis iudicio Dei omnipotentis, Patris, Filii, et Spiritus sancti, et beati Petri principis apostolorum, et omnium sanctorum, necnon et nostræ mediocritatis auctoritate et potestate nobis divinitus collata ligandi et solvendi in cælo et in terra, a pretiosi corporis et sanguinis Domini perceptione et a societate omnium Christianorum separamus, et a liminibus sanctæ matris Ecclesiæ in cælo et in terra excludimus, et excommunicamus et anathematizatum esse decernimus, et damnatum cum diabolo et angelis ejus et omnibus reprobis in igne æterno judicamus, nisi forte a diaboli laqueis respiciat, et ad emendationem et penitentiam redeat, et Ecclesiæ Dei, quam læsit, satisfaciatur. Et respondeant omnes tertio; Amen. Aut: *Fiat. Fiat. Aut: Anathema sit.*

Debet autem duodecim sacerdotes episcopum circumstare et lucernas ardentes in manibus tenere, quas in conclusione anathematis vel excommunicationis projicere debent in terram et pedibus conculcare. Post hæc episcopus plebi ipsam excommunicationem communibus verbis debet explanare, ut omnes intelligant quam terribiliter damnatus sit, et ut noverint quod ab illa hora et reliquum non pro Christiano, sed pro paga-

no habendus sit, et qui illi quasi Christiano communicaverit, aut cum eo manducaverit aut biberit, aut eum osculatus fuerit, vel cum eo colloquium familiare habuerit, nisi forte ad satisfactionem et penitentiam eum provocare studuerit, aut in domo sua eum receperit, aut simul cum eo oraverit, procul dubio similiter sit excommunicatus. Deinde epistolæ presbyteris per parochiam mittantur, continentes modum excommunicationis, in quibus jubetur ut dominicis diebus post lect. Evng. plebibus sibi commissis publice annuntient ipsam excommunicationem, ut ne quis per ignorantiam communicet excommunicato. Oportet etiam ut aliis episcopis ipsa excommunicatio manifestetur. Præcipit enim Toletanum concilium ut invicem mox scripta percurrant per omnes provincie episcopos quoscunque edire seniori etiam poterint, ut excommunicatus audiantur. Seniori etiam ejus ipsa excommunicatio debet nota fieri.

XHL.

ITEM ALIA EXCOMMUNICATIONIS ALLOCUTIO.

Audistis, dilectissimi mi, quanta et quam horrenda gravitas ac iniquitatis opera ille a diabolo instigatus perpetrare non timerit, et quomodo per apostasiam a totius Christianæ religionis cultu profana mente recesserit. Audistis quemadmodum canonice ad satisfaciendum evocatus sit, sed venire distulerit, quomodo frequenter admonitus ut respiceret a laqueis diaboli, quibus tenetur strictus, saluberrimas admonitiones obturatis auribus cordis audire contempserit. Dominus dicit in Evangelio de tali contumaci fratre, qui ecclesiasticam rem suam pro corruptione: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi, inquit, sicut ethnicus et publicanus* (Matth. xviii); id est, jam non est computandus inter Christianos, sed inter paganos. Hinc Paulus, Dominum et Magistri doctrinam sequens, Corinthios redarguit quare cum criminosis ac sceleratis communionem haberent, dicens: *Vos inflati estis, et non magis luctum habistis, ut tollatur de medio vestrum* (I Cor. v); id est, separaretur a vestro consortio, qui tale scelus operatus est. Et adjungit: *Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsumam eum, qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute Domini mei Jesu tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis.* Et post pauca: *Scripti vobis ne commisceamini fornicariis.* Et statim infert: *Si quis frater appellatur, id est, Christianus, et fornicator est aut rapax, cum hujusmodi nec cibum sumere* (I Cor. vii). Et alibi: *Auferite malum ex vobis. Et: Infidelis si discedit, discedat* (I Cor. v). Una enim ovem moribunda omnem gregem contaminat, et modicum fermentum totam massam corrumpit, et plerumque unum membrum putridum totum corpus inficit. Et ideo tam perniciosa pestis a corpore Ecclesiæ radicitus evellatur.

Excommunicatio.

Dominicis igitur atque apostolicis informati præceptis, iudicio Patris et Filii ejus Domini nostri Jesu Christi et Spiritus sancti, auctoritate et potestate apostolis apostolorumque successoribus a Deo concessa, una vobiscum prædictum pessimum virum a liminibus sanctæ matris Ecclesiæ excludimus et ab omni societate et communione Christiana separamus, separaturneque esse in æternum decernimus, id est in presenti sæculo et in futuro. Nullus Christianus ei ave dicat, aut eum osculari præsumat. Nullus presbyter cum eo missam celebrare audeat vel sacrosanctum corpus et sanguinem Domine tradere. Nemo ei jungatur in consortio, neque in aliquo negotio. Et si quis ei se sociaverit et communicaverit ejus operibus malignis, noverit se simili percussam anathemate; his exceptis qui ob hanc causam ei jungantur ut eum revocent ab errore et provocent ad satisfactionem; nisi forte respuerit, et Dei gratia inspi-

* Concil. Tolet. i, c. 11. Vide Capitula Carlomanni, tit. 3, cap. 5.

rante, ad penitentiae remedium conversus fuerit, et digna emendatione Ecclesiae Dei, quam laesi, humiliter satisfecerit.

XIV.

ITEM ALIA TERRIBILIOR EXCOMMUNICATIO.

Canonica instituta et sanctorum Patrum exempla sequentes, ecclesiarum Dei violatores, videlicet, raptores, depradatores, et homicidas, illos in nomine Patris et Filii et in Spiritu sancti virtute, necnon auctoritate episcopis per Petrum, principem apostolorum, divinitus collata, a sanctae matris Ecclesiae gremio segregamus ac perpetuae maledictionis anathemate condemnamus, ut eorum aequando per hominem non fiat recuperatio, nec ulla inter Christianos conversatio. Sintque maledicti in civitate, maledicti in agro. Maledictum horreum eorum, et maledictae reliquiae eorum. Maledictus fructus ventris eorum, et fructus terrae illorum; armenta bouum suorum, et greges ovium suarum. Maledicti sint ingredienti et egredientes. Sintque in domo maledicti, in agro profugi; veniantque super eos omnes illae maledictiones quas Dominus per Moysen in populum divinae legis praevaricatorem se esse missurum intentavit; sintque anathema maranatha, id est pereant in secundo adventu Domini. Nullus eis Christianus ave dicat. Nullus presbyter missam celebrare praesumat vel sanctam communionem dare. Sepultura asini sepeliantur, et in sterquilium sint, super faciem terrae. Et sicut hae lucernae de manibus nostris projectae hodie exstinguuntur, sic eorum lucerna exstinguatur, nisi forte resipuerint et Ecclesiae Dei, quam laeserunt, per emendationem et condignam poenitentiam satisfecerint.

EXCOMMUNICATIO BREVIS.

Canonica instituta et sanctorum Patrum exempla sequentes, ecclesiarum Dei violatores illos auctoritate Dei et iudicio sancti Spiritus a gremio sanctae matris Ecclesiae et consortio totius Christianitatis eliminamus, quousque resipiscant et Ecclesiae Dei satisfaciant.

XV.

EXCOMMUNICATIO HOMINUM BALDUINI, COMITIS FLANDRIAE, PROPTER OCCISIONEM FULCONIS, ARCHIEPISCOPI RHEMENSIS, AB ILLIS PERPETRATAM

Anno nongentesimo Dominica Incarnationis, pridie Nonas Julii, primo scilicet die quando ordinatus est Heriveus in archiepiscopatu Rhemensi episcopus, lecta est excommunicatio haec quae sequitur in ecclesia sanctae Mariae Rhemis, praesentibus episcopis infra scriptis.

Heriveus nomine non merito Rhemorum archiepiscopus ac plebis Dei famulus, Wido Rothomagensium archiepiscopus, Riculfus Suessionum episcopus, Heido Noviomagensium episcopus, Dodo Cameracensium episcopus, Herinandus Morinensium episcopus, Olgarius Ambianensium episcopus, Honoratus Belvacensium episcopus, Mancio Catalaunensium episcopus, Rodulfus Laudunensium episcopus, Otridus Silvanectensium episcopus, Angelrannus M. Idensium episcopus. Notum sit omnibus ubique sanctae Dei Ecclesiae fidelibus, tam clericis quam laicis, quod nos et commissa nobis omnis Ecclesia nimia perturbatur tristitia pro inaudita re post persecutionem temporis apostolorum eorumque successorum, de occisione nimirum Patris et pastore nostri Fulconis ab impiis impie perpetrata, qui pro regni utilitate et totius sanctae Ecclesiae statu pro viribus die noctaque desudans, ac seipsum in defensione omnium Ecclesiarum in hoc regno consistentium murum protectionis opponens (res enim earum a Balduino cum te filio Balduino ac Judith contra omnem legem et divinum et humanam pervadebantur), ideo ab ipsius Balduino hominibus Wineamaro, Euvardo, et Hatfrido, ceterisque eorum complicitibus interfecit crudelissime occubuit. De ejus morte totius Ecclesiae ordo atque professio merito contristatur, et lamenta

compassionis ex intimis cordium suspiriis emittit. Quia igitur tale scelus nostris temporibus perpetrare non timerunt quod a te, nisi forte a paganis, in Ecclesia non auditum, quia non est actum, in nomine Domini et in virtute sancti Spiritus necnon auctoritate episcopis per beatum Petrum, principem apostolorum, divinitus collata, ipsos a sanctae matris Ecclesiae gremio segregamus ac perpetuae maledictionis anathemate condemnamus, ut eorum aequando per hominem non fiat recuperatio, nec ulla inter Christianos conversatio. Sintque maledicti in civitate, maledicti in agro. Maledictum horreum eorum, et maledictae reliquiae eorum. Maledictus fructus ventris eorum, et fructus terrae illorum; armenta bouum suorum, et greges ovium suarum. Maledicti sint ingredienti et egredientes. Sintque in domo maledicti, in agro profugi. Intestina in secessum ingrediant, sicut perdidit et infelix Arius. Veniantque super illos omnes illae maledictiones quas Dominus per Moysen in populum divinae legis praevaricatorem se esse missurum intentavit. Sintque anathema maranatha, et pereant in secundo adventu Domini. Insuper quidquid maledictionis sacri canonis et apostolico um virorum decreta decernunt super homicidis et sacrilegis. Nam illos sacrilegorum nomina notamus qui in hunc Christum Domini manum mittere ausi sunt. Omne super illos ac perpetuum interitum per justissimam divinae animadversionis sententiam congeratur. Nullus ergo eis Christianus vel ave dicat. Nullus presbyter missas aliquando celebrare, nec, si infirmati fuerint, confessiones eorum recipere, vel sacrosanctam communionem eis, nisi resipuerint, etiam in ipso fine vitae suae praesumat unquam dare; sed sepultura asini sepeliantur, et in sterquilium super faciem terrae sint; ut sint in exemplum opprobrii et maledictionis praesentibus generationibus et futuris. Et sicut hae lucernae de nostris projectae manibus hodie exstinguuntur, sic eorum lucerna in aeternum exstinguatur.

XVI.

EXCOMMUNICATIO RAGENARDI, COMITIS SENONENSIS, RENOVATA ADVERSUS GAUFRIDUM ET GEILONEM, CANONICOS SENONENSES.

Immensus dolor nos urget ad gemitum, ac indicibilis miseria commovet ad fletum, quando illos quos passio Christi a iugo diaboli redemit, et a sordibus peccatorum sacer baptismus purificavit, et Ecclesiae catholicae corpori sociavit, nunc iterum se ipsos sponte antiquo hosti subdere videmus, et non solum membris Christi persecutionem inferre, sed etiam contra ipsum totius creaturae auctorem et dominum bellum moliri. Qui enim sacrosanctae Ecclesiae structores atque defensores esse debuerunt, modo venenata diaboli furore vexati, atque feris rabie concitati, omni timore Domini postposito, et remedio poenitentiae neglecto, ecclesias in Dei honore ac perpetuae virginis Mariae sanctique Stephani dicatas lacerare ac sine pastore esse non perimescunt, violenter usurpantes ea unde sancta Dei debet restaurari Ecclesia. Admonemus etiam et admonendo adjuramus ut incorrigibiles, et qui pestiferis et flagitiosis moribus sunt infecti, sicut a bonis moribus alienati, ita et a consortio fidelium fiant extranei. Igitur cognoscat universalis Ecclesia hostes gravissimos et tyrannos improbos, adversarios et persecutores pessimos sanctae Dei Ecclesiae, Ragenarium Gaufridum atque Geilonem

et Rodmundum ejus filium, eorumque

canonicos, praecceptorum

committentes, ecclesiasticarum rerum

Dei contemptores, sanctorum canonum transgressores,

pastoris sui contradictores,

peccatores, quos ab ipso summo Pastore Christo et

beatissima ejus matre Maria, atque beato Petro apo-

stolorum principe, cujus, quamvis indignus, auctori-

tate et magisterio fungor, nisi citissime se emen-
 verint et satisfaciendo commissa fideliter restituerint,
 eos cum omnibus sanctis in celo meritis viventibus
 et in terra miraculis fulgentibus obligamus, et a no-
 bis secundum potestatem nostræ pravitati concessam
 ligandi atque solvendi excommunicamus atque ana-
 thematis gladio transfigimus. Deinde excommunica-
 mus G. a. u. z. f. r. i. d. u. m. G. e. i. l. o. n. e. m.
 Grobertum diaconum, qui meum injuste usurpat
 archidiaconatum, Wangerium, Arricum, postea vero
 Ansellum, item Ansellum, Hugonem, Ansegisum,
 Balduinum, ... Illos et omnes qui postquam archi-
 episcopalem suscepi benedictionem, sanctum Sennen-
 sis Ecclesiæ locum ingredi non permiserunt san-
 te antecessorum meorum, desistentes a veritate, adhe-
 rentes mendacio; insuper anathematizamus per Pa-
 trem et Filium et per Spiritum sanctum et per an-
 gioritatem notis a Deo concessam, ut nullam Chri-
 stianorum habeant portionem, ecclesiamque Dei non
 ingrediantur, neque missa eis ab aliquo celebretur,
 nisi ei eum pœnæ voluerit subjacere. Nulla pro eis
 vel pro illorum offensis, nisi satisfecerint, fiat obla-
 tio vel commemoratio. Non thuris neque incensi, sed
 neque sacri luminis, carne viventes vel morientes
 portionem accipiant, sed cum pravis et contra D^{um}
 impenitentibus sanctisque lacerantibus fiat pars et hæ-
 reditas eorum ignis indeficiens et cruciatus perpetuus.
 Maledicti sint in civitate, maledicti in agro.
 Amen. Maledicti sint in domibus, maledicti sint in
 villis. Amen. Maledicti in salibus, maledicti in aquis.
 Amen. Maledicti sint in vicis, maledicti in plateis et
 in omnibus locis. Amen. Nisi correcti existant, mul-
 tiplici maledictione induantur. Amen. A nemine sacer-
 dotum in articulo mortis visitentur, neque in cœmeteriis
 Christianorum sepeliantur, sed velut ead-
 vera fetida projiciantur. Amen. Maledicta sint
 horrea eorum, et maledictæ sint reliquæ illorum.
 Amen. Maledicti sint ingredientes et egredientes.
 Amen. Percutit eos Dominus egestate, febris, et frige-
 re, et æstu, et persequatur donec pereant. Amen.
 Sicut hæc lucerna exstinguitur in oculis hominum,
 sic exstinguantur lucernæ eorum in perpetuum.
 Amen.

XVII

EXCOMMUNICATIO QUAM SUNIARUS, EPISCOPUS
HELENENSIS, FECIT ADVERSUS INVASORES
RERUM ECCLESIASTICARUM.

Quamvis igitur sint aliqui in cursu hujus declivi
 temporis qui propter desiderium regni cœlorum,
 Christo favente, a noxiis vitiis sordibus se ab-
 trahant, et ad compunctionem laudabilem assidue
 se provocent, tamen et contra existunt plures Eccle-
 siæ catholicæ inimici, qui instinctu diaboli tandiu
 se pestilentissimis damnabilis cloacæ fetoribus præ-
 focant quandiu rei et nudi in profundissimis ge-
 hennæ flammis æterna damnati morte descendant,
 nihil secum præter peccata portantes. Hujus rei
 causa existant quidam pervasores sanctæ matris
 Ecclesiæ, qui se fatentur Christianos esse, et non
 sunt, sed sunt synagoga Satanæ, videlicet quia justi-
 tiam Dei deserentes, et suam volentes constituere,
 justitiæ Dei non sunt subjecti; sed substantias san-
 ctarum Ecclesiarum, ac si immanissimi lupi, rapientes,
 corpora et animas suas diabolo tradere non
 dubitaverunt, irretiti laqueis illius. Quapropter ego
 Sugnerius, favente largæ clementiæ Christi episcopus
 sanctæ sedis Helenensis, excommunico et anathema-
 tizo cum clero mihi commisso tam viros quam mu-
 lieres, tam clericos quam laicos, eos videlicet, et
 Volveradus levita, qui ausi fuerunt irrumperre et
 invadere substantias seu parochias quæ ad sedem
 sanctæ Eulaliæ seu diocesis pertinere videntur,
 quæ sunt in comitatu Valle Asperi et in comitatu

Confluenti, ita ut excommunicati et abominati per-
 manant et sequestrati à liminibus sanctæ matris
 Ecclesiæ, nisi ad satisfactionem et emendationem
 infra istos octo dies venerint, et ecclesias quæ vio-
 lenter rapuerunt ad sedem sanctæ Eulaliæ reddide-
 rint, et honorem et debitum et censum qui mihi ex
 ipsis ecclesiis debetur reddiderint. Presbyteros etiam
 ipsarum ecclesiarum, qui baptizare vivos, vel sepe-
 lere mortuos, aut missas canere, vel aliquod sacrum
 ministerium in eis extra voluntatem meam facere
 ausi fuerint, similiter mox excommunico et anathe-
 matizo, ita ut non habeant licentiam baptizare
 quemquam, vel sepelire, ad missas canere, vel ali-
 quod sacrum ministerium celebrare, usque ad satis-
 factionem et emendationem veniant. Ab hoc igitur
 anathematizationis et excommunicationis vinculo
 excludamus Olibanum comitem et minorem fratrem
 ejus episcopum, cœnobium etiam sancti Michaelis
 et omnes habitantes in eo, et cœnobium sanctæ
 Mariæ in Valle Asperi; ita tamen ut non recipiant
 illos, neque habeant cum eis colloquium, ut ullam
 participationem, quos nos excommunicamus. Quod
 si fecerint, in eodem excommunicationis et anathe-
 matizationis vinculo permaneant. Ab hodierna igitur
 die constituimus eis terminum usque ad octo die-
 ut veniant ad satisfactionem, et congruam emenda-
 tionem, omnes qui ecclesias diocesis sanctæ Eulaliæ
 sine voluntate mea, id est, Sugnerii episcopi, invadere
 aut tenere præsumperint vel præsumunt, et honorem
 et debitum et censum qui mihi ex ipsis ecclesiis debetur
 reddiderint. Sin autem emendare noluerint, om-
 nes personæ, sive laici, sive presbyteri, sive feminae,
 qui contra voluntatem meam injuste tenere ecclesias
 et censum earum, sicut jam diximus, præsumpe-
 rint, quæ sunt diocesis sanctæ Eulaliæ, vel presby-
 tery qui in eas aliquod sacrum ministerium su-
 excommunicationem meam celebrare præsumperint,
 et omnes consentientes et adjuutores eorum, sint
 anathema maranatha, et sint excommunicati, et a
 liminibus sanctæ matris Ecclesiæ expulsi, et a con-
 sortio omnium sanctorum extranei, et a corpore ac
 sanguine Domini nostri Jesu Christi alieni, et a
 consortio Christianæ religionis segregati, nisi ad
 dignam poenitentiam atque satisfactionem infra su-
 prascriptum tempus coram Deo et coram me vene-
 rint; cujus vicem veri Pastoris fungimur, quamvis
 indigni. Quem et supplices deprecamur ut oris nostri
 alloquio aures pietatis accommodans, quos excom-
 municamus, excommunicet et quos anathematizamus
 anathematizet, unus et verus Deus Dominus noster
 Jesus Christus, qui venturus est judicare vivos et
 mortuos et sæculum per ignem. Amen.

XVIII.

EXCOMMUNICATIO QUAM SALLA, EPISCOPUS UR-
GELLENSIS, FECIT ADVERSUS INVASORES
RERUM ECCLESIASTICARUM.

Universi episcopi circumquaque ubique com-
 manentibus per quadrifida climata co-muni, Sanlanus,
 Dei gratia humilis sanctæ sedis Urgellensis episcopus.
 Gratia vobis et pax a Deo super multitudine. Vo-
 stris aures, o sanctissimi Patres, nostra lingua ne-
 quit effari nec literis comprehendendi quantas et qua-
 les persecutiones nobis a pravis et perversis homi-
 nibus quotidie inferuntur. Attamen, necessitate co-
 gente, vel pauca de multis vobis intimare satagimus.
 Anno denique præsentis nonagesimo nonagesimo
 primo trabationis dominicæ emeruerunt se viri ini-
 qui ad destruenda ecclesiastica jura, ut everterent
 animos principum qui videntur terere vel regere
 terras vel comitatus dioeceseos ecclesiæ nostræ
 principalis, genitricis videlicet Domini nostri almæ
 Mariæ, cui Deo auctore deservimus. In tantum ex-
 crevit malitia eorum ut ad illorum suasi nem comites

* Ex chartulario ecclesiæ Helenensis.

b Ex archivio ecclesiæ Urgellensis.

vel principes nostri vi auferent a nobis et ab Ecclesia cui largiente Christo presidemus, omnes diocesanæ ecclesiæ et omnem censum quod jure episcopali debetur exsolvere nobis de duobus comitatibus integris, Cerdaniensem scilicet et Berchitanum, nulla culpa super nos existente; sed semper cum humilitate ac satisfactione requisivimus eos. Et non solum easdem ecclesiæ suffraganeas abstulerunt, sed insuper ipsas fruges omnes vel decimas quas præterito anno Dominus ibidem dedit, necnon et nostros ministeriales exinde cum vi expulerunt. Ob id denique obsecramus nimium sanctitatem culminis vestri ut ipsos nefandos homines, qui animos principum vel comitum ad hoc nefas excitant, id est, Arnaldum et Radulfum, excommunicare ne differatis, necnon et omnes sequaces eorum, simul et ipsas ecclesiæ omnes cum illorum terminos qui sunt in supradictis comitatibus, ita ut nullus episcopus, nullus presbyter, nullus diaconus, nullus clericus, cujuscunque sit ordinis, audeat ibi ullum ministerium ecclesiasticum facere vel celebrare usque ad legitimam satisfactionem vel emendationem veniant, et ipsæ episcopatus canonice sit redditus ecclesiæ generali cui a Deo est attributus, et in . . . . . dicti rei de me Sallani episcopo absolutionem accipiant. Sane ipsam comitissam Ermengardis cum filios et filias suas ab hac excommunicatione excludimus et separamus atque sequestramus; et volumus atque nostra absolutione firmamus ut in quacunque Ecclesia . . . . . comitatibus venerint, licitum sit illis ibidem orare et missas audire et divinum officium celebrare; ipsæque ecclesiæ tandiu sint solutæ quandiu illi comites et illa comitissa intus persisterint. Excommunicationem quoque taliter in conspectu vestro volumus fieri sicut subter insertum est, vobis in eadem consentientibus vel subscribentibus. Sanctam itaque individuum invocantes Trinitatem, auxilium quoque omnium sanctorum nobis petentes, exoramus ut Arnaldum et Radulfum, qui animos comitissæ Ermengardis vel animos filiorum illius ad hoc incitarunt ut auferrent episcopatum Cerdaniensem vel episcopatum de Berchitano de jure vel ditione apertæ Mariæ sede Vico vel de potestate Sallani episcopi, et omnibus in hoc errore consentientibus, Dominus sua virtute comprimere eos et brachia illorum alligare dignetur. Sequentes quoque apostolicam sententiam, eos et omnes sequaces eorum a liminibus sanctæ Dei Ecclesiæ sequestramus, et a corpore et sanguine Domini nostri Jesu Christi separamus, et ab omni consortio sanctæ religionis Christianæ disrumpimus ipsos et omnes quicunque partibus illorum consenserint aut illis adiutorium præbuerint. Ab hodierno die et deinceps maledicti et excommunicati permaneant usquequo ad satisfactionem veniant aut venire voluerint. Si quis vero superbus aut contumax huic nostræ definitioni assentire noluerit, vel hanc excommunicationem observare neglexerit, hunc divino zelo accensi cum Juda Domini proditore æterna punitione sub anathematis vinculo, nisi resipuerit, in inferno damnatum contradimus, qui vero hujus excommunicationis pro Dei timore observator extiterit, gratiam et misericordiam a Domino nostro Jesu Christo consequatur. Amen. Salla, gratia Dei episcopus Orgellensis, huic statuto nostro, in quo totam causam Dei iudicio commisimus, subscribitur et confirmamus. Aimericus, episcopus Ecclesiæ Ripacurensis, hanc constitutionem confirmavi atque subscripsi.

XIX.

ITEM DE EADEM RE.

* Orthodoxorum catholicorum Patrum divinitusque inspiratorum canonum promulgavit auctoritas per universas provincias pro ingruentibus ecclesiasticis fluctuationibus ut nullus episcopus, sacer-

* Ex archivo ecclesiæ Orgellensis.

A dos, aut aliquis fidelis ordo ecclesiasticus se presumat vindictam exercere in armis carnalibus; nisi tantum in oratione et virtute Spiritus sancti et canonica damnatione feriatur. Quod autem sedes episcoporum et thronus speculationum potestas iudicandi et solvendi atque ligandi a Domino est illis data atque concessa, sicut ipse Salvator in Evangelio ait: *Quæcunque ligaveritis super terram, erunt ligata et in celo; et quæcunque solveritis super terram, erunt soluta et in celo.* Et alibi: *Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Et quorum retinueritis, retenta sunt.* Ideo ista præconimus, charissimi, ut intelligatis potestatem episcoporum vestrorum, in eisque Deum venerimini, et eos ut animas vestras diligatis, et quibus illi non communicant non communicetis, et quos ejecerint non recipiatis. Multum enim timenda est sententia eorum, quia a Domino collata est illis potestas ligandi atque solvendi. Ob hoc igitur ego Salla indignus, non meis meritis, sed notu Dei episcopus, tanta audita sanctorum Patrum canonum instituta, cum consensu et adiutorio domni Vivani Barcinonensis episcopi, seu etiam domni Aimerici episcopi, cum canonicorum et sacerdotum nostrorum necnon et abbatibus vel monachorum suffragia, accensi flamma Spiritus sancti, excommunicamus atque alligamus omnem episcopatum Cerdaniensis vel Berchitanensis ad Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, et omnes ecclesiæ quæ in dictis comitatibus sunt, tam præcipuas quam suffraganeas qui infra ejus terminos sunt, ut non habeat ibidem nullum ministerium sacerdotale factum nisi per nostra absolutione aut per nostra propria voluntate de feria tertia post Dominicam primam de Quadragesima instantia usquequo prædictus episcopatus redditus sit ad sancta Maria et in nostra sit potestate cum ipsas parochias quod nobis abstulerunt vel raperunt et cum ipsis oblatos qui exinde exierunt. Verumtamen sciatis quia ipsa comitissa domina Ermengardis cum filios et filias suas nec excommunicamus, nec nullius vinculo canonice damnationis contra eos facimus, sed tantum omnes homines tam clericos quam laicos qui hanc malitiam tractaverunt adversus sancta Dei Ecclesia, et consilium dederunt et ipsa comitissa et filius suos de hunc maximum peccatum, et vastatores fuerunt atque raptores et fraudatores vel sacrilegi et fures, sicut Juda proditor. Hos tales præsumptores et ecclesiis sanctæ Mariæ raptores, vel suarum facultatum alienatores, excepto ipsa comitissa cum filios suos, nos supradicti Salla præsul, et Vivas gratia Dei episcopus, et Aimericus episcopus, cum canonicorum et sacerdotum nostrorum, sive cum abbatibus vel suffragia monachorum, excommunicamus eos ad Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, et per omnes ordines angelorum et archangelorum et omnes virtutes cælorum, sive per omnes patriarchas et prophetas, et per omnes apostolos et martyres vel confessores, et per omnes sanctos Dei sic eos excommunicamus et anathematizamus atque abominamus et alienamus eos atque abjicimus a liminibus sanctæ Dei Ecclesiæ, et segregamus eos a corpore et sanguine Domini nostri Jesu Christi et a consortio Christianorum fidelium, usque ad dignam satisfactionem et emendationem veniant ante altare sanctæ Mariæ sedis Vico et eorum Salla episcopo et canonicos ejus; et usque absolutionem habeant de supradicto Salla episcopo, ita permaneant excommunicati et abominati sicut jam supra dictum est in sæcula sæculorum. Amen.

XX.

ALIA FORMULA EXCOMMUNICATIONIS, DIVERSA A SUPERIORIBUS.

Ex auctoritate Dei omnipotentis Patris, et Filii,

et Spiritus sancti, et sanctorum canonum, sanctaeque et interemerat virginis Dei genitricis Mariae, atque omnium coelestium virtutum, angelorum, archangelorum, thronorum, dominationum, potestatum, cherubim ac seraphim, et sanctorum patriarcharum, prophetarum, et omnium apostolorum et evangelistarum, et sanctorum Innocentium, qui in conspectu Agni soli digni inventi sunt canticum cantare novum, et sanctorum martyrum, et sanctorum confessorum, et sanctorum virginum, atque omnium simul sanctorum et electorum Dei, excommunicamus et anathematizamus hunc furem, vel hunc malefactorem, et a liminibus sanctae Dei ecclesiae sequestramus, ut aeternis suppliciis cruciandus mancipetur cum Dathan et Abiron, et cum his qui dixerunt Domino Deo: *Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus.* Et sicut aqua ignis exstinguitur, sic extinguatur lucerna ejus in saecula saeculorum, nisi respuerit et ad satisfactionem venerit. Amen. Maledicat illum Deus Pater, qui hominem creavit. Maledicat illum Dei Filius, qui pro homine passus est. Maledicat illum Spiritus sanctus, qui in baptismo effusus est. Maledicat illum sancta crux, quam Christus pro nostra salute hostem triumphans ascendit. Maledicat illum sancta Dei Genetrix et perpetua virgo Maria. Maledicat illum sanctus Michael, animarum succceptor sanctorum. Maledicat illum omnes angeli et archangeli, principatus et potestates, omnisque militia coelestis exercitus. Maledicat illum patriarcharum et prophetarum laudabilis numerus. Maledicat illum sanctus Joannes praecursor et baptista Christi praecipuus. Maledicat illum sanctus Petrus et sanctus Paulus atque sanctus Andreas, omnesque Christi apostoli, simul et ceteri discipuli, quatuor quoque

A evangelistae, qui sua praedicatione mundum universum converterunt. Maledicat illum cunctus martyrum et confessorum mirificus, qui Deo bonis operibus placitus inventus est. Maledicat illum sacrarum virginum chori, quae mundi vana causa honoris Christi respuenda contempserunt. Maledicat illum omnes sancti qui ab initio mundi usque in finem saeculi Deo dilecti inveniuntur. Maledicat illum caeli et terra et omnia sancta in eis manentia. Maledictus sit ubiquecunque fuerit, sive in domo, sive in agro, sive in via, sive in semita, sive in silva, sive in aqua, sive in ecclesia. Maledictus sit vivendo, moriendo, manducando, bibendo, esuriendo, sitiendo, jejunando, dormitando, dormiendo, vigilando, ambulando, stando, sedendo, jacendo, operando, quiescendo, minigendo, cacando, flebotomando. Maledictus sit in totis viribus corporis. Maledictus sit intus et exterius. Maledictus sit in capillis, maledictus sit in cerebro. Maledictus sit in vertice, in temporibus, in fronte, in auriculis, in superciliis, in oculis, in genis, in maxillis, in naribus, in dentibus mordacibus, in labris sive molibus, in labiis, in gutture, in humeris, in armis, in brachiis, in manibus, in digitis, in pectore, in corde, et in omnibus interioribus stomacho tenus, in renibus, in inguinibus, in femore, in genitalibus, in coxis, in genibus, in cruribus, in pedibus, in articulis, et in ungulibus. Maledictus sit in totis compaginibus membrorum; a vertice capitis usque ad plantam pedis non sit in eo sanctus. Maledicat illum Christus Filius Dei vivi toto suae majestatis imperio; et insurgat adversus eum eum cum omnibus viriutibus quae in eo moventur, ad damnandum eum, nisi penituerit et ad satisfactionem venerit. Amen. Fiat, fiat. Amen.

DISSERTATIO DE JUDICIIS DEI,

SIVE

EXPERIMENTIS VETERUM,

AD SCRUTANDUM HOMINUM CRIMEN, SIVE INNOCENTIAM.

[Ex Muratorii Antiq. Ital. medii aevi, tom. III.]

Inter antiquorum ritus qui ad tempora nostra minime penetrarunt, in eo jam diu proscripti sunt, Judicia Dei potissimum animadvertere ad eruditionem nostram pertinet. Eo nomine olim significabantur experimenta a Christianis instituta cum invocatione nominis divini, ut si quando objecta alicui crimina dubia, aut occulta forent, accusationem suam actor, interveniente Deo, probare, aut reus eluere posset. Nimirum sibi nullo negotio eorum temporum homines persuadebant Deum scelerum ultorem, innocentiae vero patronum, prodigiis quoque, si invocaretur, certaturum pro detegenda veritate, quam pertingere oculi humani acies nequibat. Hinc sensim varii instituti fuere modi, quibus explorari putabatur de controversis criminibus scientia et testificatio Dei. Proinde experimenta haec appellata fuere Judicia Dei, quasi ad omniscientis iudicii controversia deferretur, et inde ipsa sententia expectanda foret. Purgationes quoque dicebantur, quoties ad ea confuebat accusatus, ut illatum crimen a se removeret. Omnium antiquissima purgatio, neque solum antiqua, sed semper a conciliis et Patribus probata, iurandum fuit, quod alio nomine sacramentum vocantur. Ut major in ipso emittendo reverentia foret, illud super sanctorum tumulis atque reliquiis praebere mos olim fuit. Circiter annum Christi 404 sancti Augustini discipulus accusatus a Bonifacio presbytero, crimen in ipsum Bonifacium transtulit. Dubia res erat; scandali periculum insta-

C bat. Quid hic Augustinus? Elegi (ita ille scribit epistola 78, olim 137) aliquid medium, ut certo placito se ambo constringerent ad locum sanctum se perrecturos, ubi terribiliora opera Dei non sanam ejusqueque conscientiam multo facilius aperirent, et ad confessionem vel poena vel timore compellerent, etc. Multis notissima est sanctitas loci, ubi beati Felices Nolensis corpus conditum est: quo volui ut pergerent, quia inde facilius fideliusque scribi potest quidquid in eorum aliquo divinitus fuerit propalatum. Et sane quam celebris ea tempestate foret sancti Felices Nolani tumulus, ex hujusmodi etiam miraculis, Natales in ejus honorem conscripti a sancto Paulino (quorum pars a me primum evulgata fuit in tomo primo Anecdotorum) satis produnt. Addit Augustinus: Nam et nos novimus, Mediolani apud memoriam sanctorum, ubi mirabiliter et terribiliter daemones confitentur, furem quemdam, qui ad eum locum venerat, ut falsum jurando deciperet, compulsum fuisse confiteri D furtum. Ita Gregorius Magnus, in epistola 33 lib. II, ad Justinum praetorem scribit se in Leone quidem episcopo nullam invenisse culpam; attamen subdit: Ne quid videretur omissum, ad nostro potuisset dubium cordi remanere, ad beati Petri sacratissimum corpus districta eum ex abundanti fecimus sacramenta praebere. Quibus praestitis, magna sumus exultatione gavisus, quod hujusmodi experimento innocentia ejus evidenter emittit. Idem factum a

Martino diacono ipse tradidit epistola 18 lib. vii, ut alia loca omittam. Ad sancti quoque Geminiani Motiensium episcopi et patroni tumulum habita huiusmodi iudicia, ostendunt in dissertatione 58, de Christiana veneratione erga sanctos. Imo quoties episcopis atque ipsis Romanis pontificibus aliquod crimen obiectum fuit, non aliam viam lidem inierunt, ut sese innocentes ostenderent. Sed quia perquam commoda ratione videbantur nonnulli criminationes evadere, interposito duntaxat iurejurando, sancitum fuit ab antiquis principibus, diuque servatum, ut accusatus alios quoque adhiberet testes innocentie suae, quos sacramentales, vel sacramentarios, vel conjuratores appellare vulgo consueverunt. Atque hinc nata formula dicendi, *iurare quarta manu, quinta manu*, etc., hoc est, quatuor, quinque, et pluribus conjuratoribus adhibitis sese purgare. Id moris in Italia quoque temporibus Longobardorum fuisse observatum, nos edocebit lex 367 Rotharis regis, part. ii, tom. I Rer. Italicar., ubi haec verba: « Si contigerit, hominem post datum fidei iuramentum de sacramento, et sacramentalibus nominatos, mori, etc. » Addit ibi: « Sacramentum tunc intelligitur ruptum, quando praesentibus sacrosanctis Evangelis, aut armis sacris, ille, qui pulsatur, cum sacramentalibus suis se conjunxerit, etc. » Usitatissimum vero fuit ubique iusjurandum emittere ad sancta Dei Evangelia, testibus etiam sanctis viris Ambrosio, et Gregorio Nazianzeno. Propterea in ejusdem quoque Rotharis lege 364 iterum occurrit: « iurare ad Evangelia sancta cum duodecim aidis suis, id est sacramentalibus, et iurare ad arma sacra. » Scilicet omnibus Septentrionalibus populis, uti Du Cangius erudite ostendit in Glossario Latino, maxime prebantur sacramenta praestita tactis armis, quibus benedixerat ante sacerdotes. Proinde a scopo aberravit Macer in Hieroglyphico, ad vocem *Juramentum*, contendens hic significari arma sacerdotalia, hoc est, instrumenta sacrificii, seu paramenta sacra. De veris armis haec intelligenda sunt, in quibus post sacra opinionem honoris stabant tunc militantes viri. Locum vero et formulam ad iurandum praescriptis Italico populo Carolus Magnus in lege Langobard. 58, hisce verbis: « Omnia sacramenta in ecclesiis aut super reliquiis jurentur. Et quae in ecclesia iuranda sunt, vel cum septem electis, aut si duodecim esse debent. Et sic jurent: Si illum Deus adjuvet, et illi sancti, quorum reliquiae istae sunt, ut veritatem dicat. » Plura non addo, ne longius quam par sit lectorem in hocce argumento deducam. Illud tantummodo adjiciam, hunc unum purificationis modum pro legitimo a Patribus semper habitum, et canonum adhuc appellari. Consulendus est in hanc rem Gratianus Causa 2, Quæstion. quinta, et Gregorius IX, in Decretal., lib. V, tit. 54, de purgat. canonica.

Judiciis quoque canonicis adiungenda videretur purgatio per Eucharistiam, cujus haec fuit methodus. Cum accusatus scapicionem a se amoliri cupiebat alicuius criminis, quod manifestis rationibus aut confirmari, aut debarbari nequebat, ad sacram synaxim adducebatur. Et antequam Domini corpus ore acciperet, coram astantibus protestabatur: *Corpus Domini sit mihi ad probationem hodie*; aut aliud quod simile. Quo facto, quies ei restituebatur, dimissa Deo cura puniendi hominis, si in mendax commissum facinus negasset, aut fidei pollicitus aliquid fuisset. Purgationem hanc Adrianus II papa anno 869 a Lothario Lotharingæ rege, suisque comitibus, accepit. Atque ipse rex carterique divino, quemadmodum creditur, iudicio percussus, brevi finem vivendi fecerunt, ut habent A-nales Bertiniani, Metenses, etc. Sed praecipue episcopi et sacerdotes, alicujus culpæ insimulati, consuevere sacrum celebrare, et ad communionem palam sese innocentes profiteri, Deum vindicem invocantes, si mentirentur. Ita Gregorius ipse septimus papa anno 1077 se purgavit Canossæ

A coram Henrico IV, Germaniae ac Italiae rege; tum alii episcopi et presbyteri, quos omitto. A nonnullis etiam conciliis probata est ejusmodi purgationis forma, in qua nihil superstitiosis, nullamque Dei tentationem invenias. Et sane vix a iurejurando differ. Avamen secula posteriora unum iusjurandum pro legitima et canonica purgatione acceperunt. Sed praeter istas excogitatae sunt ab antiquis aliae rationes erigende, ut sibi persuadebant, veritatis occultae, et accusationis aut confismandae aut diluendae, idque non sine ingenti temeritate, et nimis credulitatis nota. Non has Ecclesia adinvenit, non has Romani pontifices unquam probarunt, imo eas tandem penitus sustulerunt. Propterea purgationes vulgares, quasi a vulgo institutae, appellabantur; nisi et iudicia Dei, cujus nominis causam antea aperni. Primum locum faciam iudicio aquae frigidae. Cum gravior flagitii alicujus indicia quemquam gravabant, sed non ita ut convinci reus posset, res ad Deum B iudicanda deferrebat, pia quidem, sed temeraria, ut dixi, persuasione. Parabatur, sive deligebatur lacus aquae, ad quem accusatus, antea in templo magnus et adjutus, accedebat; et praemissis orationibus, atque invocato Deo teste veritatis, ac seclerum vindicæ, in altum projiciebatur, intentis interea astantium oculis, num aqua eum reciperet, an sustentaret. Non ingratus, patet, lectoribus erit accipere descriptum verbis antiquorum hunc ritum, quando ejus duplex monumentum ex membranis eductum praesto mihi est. Primum descripti et pervejesto Antiphonario, nempe circiter annum Christi 1450 manu exarato, et existente in bibliotheca insignis capituli metropolitani canonicorum Mediolanensium; quod olim spectabat ad canonicam Vallis Travalzæ. Alterum excerpti ex antiquissimo Ritualis ms., quem olim possidebat amicus meus D. Cælestinus Lorence monachus Benedictinus. Ita vero inscribitur Mediolanensis ms. ritus,

C « Ordo ad faciendum iudicium ad aquam frigidam. « Hoc est verum iudicium ad hominem qui debet exire in aquam frigidam.

« Quando Romani propter invidentiam tulerunt domno Leoni papæ oculos et linguam, propter thesaurum sancti Petri, tunc venit ad imperatorem Carolum, ut eum adjuvaret de inimicis suis. Tunc imperator duxit eum Romam, et restituit eum in locum eum, et thesaurum supradictum non potuit invenire aliter, nisi per istud iudicium; quod iudicium fecere beatus Eugenius, et Leo, et imperator, ut episcopi et abbates et comites firmiter teneant et credant quod probatum habuerunt illi sancti viri, quod invenerunt.

« Cum homines vis dimittere in aquam frigidam ad probationem, ita debes facere. Accipe illos homines, quos vis mittere in aquam, et duc eos ad ecclesiam coram omnibus. Et cantet presbyter missam, et faciat illos ad ipsam missam offerre. Cum autem ad communionem venerint, antequam communice, interroget eos sacerdos conjugatione ista, et dicat: Adjuro vos, homines, per Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, et per veram christianitatem, quam vos suscepistis, et per Unigenitum Dei Filium, et sanctam Trinitatem, et per sanctum Evangelium, et per istos reliquias, quae in hac ecclesia sancta sunt, ut non praesumatis ullo modo communicare, neque accedere ad hoc sanctum altare, si vos hoc fecistis, aut consensistis, aut scitis qualiter hoc egerint. Si autem homines tacerint, et nemo ullum sermonem dixerit, tunc accedat sacerdos ad altare, et communice ex illis quemcumque vult mittere in aquam. Cum communicant, dicat sacerdos ad unumquemque per singulos: Hoc corpus et sanguis Domini nostri Jesu Christi sit tibi acceptum ad probationem hodie. Expleta missa, faciet ipse sacerdos aquam benedictam, et accipiat ipsam aquam, et vadant ad locum, ubi homines probati debeant esse. Cum autem venerit ad jam præ-

dictum locum, præbrat illis omnibus de ipsa supra benedicta aqua bibere. Ut autem dederit, dicat ad unumquemque: *Hæc est aqua benedicta. Sit tibi ad probationem fidei. Postea vero conjuret sacerdos aquam, ubi illos mittere debet.* Adjuro et benedico te, aqua, in nomine Dei Patris omnipotentis, qui te in principio creavit, et jussit ministrari humanis necessitatibus. Qui etiam te jussit segregari ab aquis superioribus. Adjuro te etiam per ineffabile nomen Domini nostri Jesu Christi, Filii Dei omnipotentis, sub cujus pedibus mare elementorum aquarum se calcabile præbuit; qui etiam se baptizari in aquarum elemento voluit. Adjuro te etiam per Spiritum sanctum, cujus voluntaria mare divisum est, et populum Israel per illud siccis vestigiis transivit, ad ejus etiam vestigii invocationem Elias ferrum, quod de manubrio exierat, super aquas natæ fecit, ut nullo modo suscipias hos homines, si in aliquo ex his sunt culpabiles, quod illis objiciat, scilicet aut per opera, aut per consensum, aut per scientiam, aut per ullum ingenium. Sed fac eos natæ super te, ut nulla possit esse causa aliqua, ut nulla præstigiatio, quæ illos possit non manifestare. Adjuro te per nomen ejus obediatis, cui omnis creatura servit, quem cherubin et seraphin laudant dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum; qui etiam domiatur per infinita sæcula sæculorum. Amen. Item post conjugationem aquæ apprehendat ipsos homines, qui ad judicium debent intrare. Exuat illos vestimenta eorum, et faciat osculari singulos sanctum Evangelium et crucem Christi. Post hæc ista conjuratio fiat per unumquemque: Adjuro, homo, per invocationem Domini nostri Jesu Christi, et per judicium aquæ frigidae. Adjuro vos (te) per Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, et per Trinitatem inseparabilem, et per Dominum nostrum Jesum Christum et per omnes angelos et archangelos et per nomen Dei, et per diem tremendum judicii, et per viginti quatuor seniores, qui quotidie Deum laudant, et per quatuor evangelistas Marcum et Mattheum, Lucam et Joannem, et per duodecim apostolos, et per omnes sanctos Dei, per martyres et confessores atque virgines, et principatus et potestates et dominationes et virtutes, et per thronos, cherubim et seraphim, et per omnia secreta coelestia, et per tres pueros Sydrac, Misac, et Abdenago, qui quotidie Deum laudant; et per centum quadraginta quatuor millia, qui pro Christi nomine passi sunt, et per Mariam Matrem Domini nostri Jesu Christi, et per cunctum populum sanctum Dei, et per illud baptismum, quod sacerdos vos (te) regeneravit; vos (te) adjuro, ut si vos (tu) hoc furtum scitis (scis), aut audistis (audisti), aut bajulastis (bajulasti), aut in domos vestras (domum tuam) recepistis (recepisti), aut consentientes (consentiens), aut consentanei (consentaneus), spistis (fuisti), aut si habetis (habes) cor incrassatum vel induratum, aut si inculpabiles estis (inculpabilis es), evanescent corda vestra (evanescat cor tuum), et non suscipiat vos (te) aqua, neque ullum maleficium contra prævaleat. Per, etc. *Oratio.* Propterea obnoxie te deprecamur, Domine Jesu Christe, tale signum fac, ut si culpabiles sunt hi homines (culpabilis est hic homo), nullatenus recipiantur (recipiantur) ab aqua. Hæc, Domine Jesu Christe, ad laudem et gloriam et invocationem nominis tui, ut omnes agnoscant quia tu es benedictus Deus, qui vivis et regnas in sæcula sæculorum, Amen. Deinde accipiat modo presbyter de ipsa aqua benedicta, quam prius fecerit. Aspergat super unumquemque, et statim illos projiciat in aquam.

Accipe nunc non dissimilem narrationem ex prælaudato ms. Rituali.

* Formulam hujus conjugationis habes supra in ordine ad faciendum judicium, etc.

† Conjuratio aquæ: hic est eadem quam accepisti

† Benedictio aquæ frigidae ad furtum.

† Justum judicium homines, quia verum est, quod dominus papa Eugenius constituit ad faciendum, ut nullum liceat perjurare super sanctis sanctorum, justum faciant, episcopi, abbates, et comites, et vassi domini. Et est constitutum in omnem regionem Romanorum.

† Adjuro te, homo, per Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, per diem tremendum, per viginti quatuor seniores qui quotidie laudant Deum, per centum quadraginta quatuor millia qui Christi martyres sunt, et per omnes sanctas virgines, et per beatam virginem Mariam, cum Christum portare meruit, et per illum baptismum, quem sacerdos super te regeneravit. In hoc tibi supra dico, cum sanctis tibi invocor, ut tu (ille) de hoc furto aut consensisti, aut bajulasti, aut consentaneus fuisti. Cor incrassatum aut induratum. Si culpabilis es, non suscipiat eum hodie aqua. Pro hoc, Domine, fac signum tale, ut omnes cognoscant quia tu es Deus benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

† Incipit judicium, quod fecit beatus Eugenius cum domino papa Leone, et domino Carolo Magno imperatore, et Romani, propter thesaurum sancti Petri, et invidiam insimul tulerunt Leoni papæ oculos et linguam. Ille evasit vix de manibus eorum, et venit ad imperatorem Carolum, ut eum adjuvaret de suis inimicis. Et tunc imperator reduxit eum Romæ. Et thesaurum supradictum non potuit invenire aliter, nisi per justum judicium, quod fecit beatus Eugenius, et Leo papa, et imperator Carolus, et episcopi, et abbates, seu comites armigeri teneant et credant, quia probatum habuerunt illi sancti, quos invenerunt.

† Istam facere debes, cum hominem vis mittere in aquam ad probationem. Tunc accipe illos homines, quos in voluntate habes mittere in aqua, et duc eos ad ecclesiam. Et coram omnibus canavi missam, et faciat eos ad ipsam missam offerre. Cum autem ad communionem venerint, antequam communicent, interroget eos sacerdos et conjugationem istam d.cul.

† Conjuratio hominis.

† Adjuro vos, homines, per Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, etc. *

† Si autem omnes tacuerint et nullus hoc dixerit, accedat sacerdos ad altare, et communicet eos quos vult mittere in aqua. Cum autem communicat, dicat sacerdos per singulos: Corpus et sanguis Domini nostri Jesu Christi sit tibi hodie ad probationem. Postea vero conjuret sacerdos aquam, ubi homines mittendi sunt.

† Conjuratio aquæ.

† Adjuro te, aqua, in nomine Dei Patris omnipotentis, etc. *

† Post conjugationem autem aquæ, exuat illos vestimenta eorum, et faciat illos osculari sanctum Evangelium et crucem Christi. Post hæc, de ipsa aqua benedicta aspergat presbyter super unumquemque, et projiciat eos statim in aqua per singulos. Hæc autem omnia facere debent jejunando. Neque illi comedant cibos, neque qui pro ipsis mittuntur in aqua.

† Conjuratio hominis.

† Adjuro vos (te), homines (homo) ill., per invocationem Domini nostri Jesu Christi, et per judicium aquæ frigidae, etc. *

Cum audis communicantibus exhibitum fuisse corpus et sanguinem Domini, habes etiam antiquitatem ritus, qui in usu fuit, antea quam calicis usus huiusmodi spuria judicia, sed etiam nonnullis eccle-

in supra laudato ordine.

* Vide supra formulam conjugationis hominum.

si stitit viris, quandoquidem in sacris eorum Ritualibus non secus atque alia ecclesiastica instituta occurrunt. Et sane ex ipsis Ritualibus alias non dissimiles ejusdem ritus formulas edidere Juretus, Lindenbrogius, Goldastus, Mabillonius, Du Cangeus, Bignonius, et alii. Neque mirum quod tanta fides adjungeretur hujusmodi probationum generi, cum ejus institutores venditarentur, si superis placet, Leo III, Romanus pontifex, et Carolus Magnus, et beatus Eugenius, idem fortasse, qui Landolpho seniori, lib. II, cap. undecim., Histor. Mediolanens., tom. IV Rer. Italicar., memoratur. Grandia hæc nomina fidem miram invento conciliabant. Neque rudis Popelli erat fictioni larvam detrudere, et præsertim quod a sacerdotibus quibusdam res proponebatur, eorumque Ritualis libri veluti certam hanc detegende veritatis formam commendabant. Hincmarus ipse Rhemensis episcopus, vir doctissimus, inventum hoc laudabat in puseu'o de Divortio Lotharii. Sed jam exultantes audi: O barbarum ac truculentum morem, fabulanque summe pernicio-am, quæ hominibus fortasse culpa carentibus tam facile vitam eripiebat! Bona verba, quæso. Et mihi olim ea opinio insederat, infelices ita demersos animas reliquisse sub aquis, ac proinde ritum barbaricum execrabar. Gregorius Turonensis, lib. primo, cap. 69 et 70, de Gloria martyrum, auctor est duas mulieres adulterii accusatas: ut aquis immergerentur dijudicatas fuisset. Ex his una innocens reputata super aquas ferri cepit. Alteram stylus sub aquis tenuit, ne ad fundum fluminis perveniret: Idque miraculi loco fuit: quapropter veluti insons dimissa est. Ad hæc Du Cange referente, in Statutis mss. Caroli I, Siciliæ regis, qui post dimidium sæculi XIII regnavit, ista leguntur: *Quant aucuns estoit accusez d'aucun crime, dont il deust estre noyez, s'il n'estoit coupables, il ne pooiet norre. Mais ce n'est mie voirs; car ce feroit li banefice de l'air, qui le retient, non mie autre chose.* Quæ, si bene intelligo, hæc sonant: « Cum de aliquo crimine quisquam accusabatur propter quod in aqua suffocandus esset, si innocens erat, suffocari non poterat. Sed istud minime verum est: ferebat enim aeris beneficio, qui projectum in aquas retinebat, neque ob aliam causam id contingebat. » Hæc et mihi ante oculos erant olim. Verum in hanc rem diligentius inspicientes, deprehendi aliter rem actam antiquioribus sæculis. Clarissimus vir P. Edmundus Martene monachus Benedictinus, tom. III, lib. II, cap. 7, de antiqu. Ecles. libub., aliquot congressit formulas probationum in aqua frigida, ex archivis Gallicis; nam et ibi idem mos summo in honore et vigore fuit. Ita et P. Pezsius in Thesaurò Anecdotor. novissim., part. II tom. II, pag. 635, et antea Mabillonius, in Analectis, pag. 161, noviss. Edition., alias edidere formulas ejusmodi ritus. Itaque apud eundem Martene ista leguntur: « Deinde vero corda quadam, quæ eum tenere queat, circa lumbos alligetur, atque in corda fiat nodus; et sic in aquam suavit, ne aquam commoveat, demittitur. Si vero usque ad nodum demersus fuerit, extrahatur ceu salvus; sin autem quasi reus a videntibus æstimetur. » Itaque animadvertendum est (secus quam ego scripseram in notis ad legem Langobard. 55 Lotharii I, part. II tom. I Rer. Italicar.) eos solum in ejusmodi judicio culpæ reos fuisse habitos, quos aqua adversabatur, atque in sinu suo recipere negabat, perinde quasi scelere inquinatos ipsa quoque horreret. Cæterum qui revera demergebatur, protinus veluti innocens reputatus, ex aqua incolumis educabatur. Attentius vide quid in supra evulgato ritu contineatur. Adjurat sacerdos aquam ut nullo modo suscipiat eos homines, si in aliquo sunt culpabiles; sed faciat eos natæ super se. Infra adjuratur homines, ut si furtum sciunt, aut receperint, e. c., aut si inculpabiles sint (pro culpabiles ita ibi scriptum), evanescent eorum corda, et non suscipiat eos aqua. Ita in altera formula apud supra laudatum Martene rogatur Deus,

A ut si innocens de hoc furto, unde purgatio querenda est, in hanc aquam corpus suum immittere voluerit, confestim ab ipsa excipiat aqua. Si autem culpabilis aut reus, etc., ab ista aqua rejiciatur, etc. Diserte etiam tradit supra memoratus Hincmarus, colligatos fute in aquam fuisse demissos, ne si innoxios aqua reciperet, illi periclitarentur. Quare nocentes, uti supernatantes, minime in immum, ut ferunt, dilabebantur. Atque, ut vides, nullum aliud in ejusmodi judicio periculum aderat, nisi cum aqua irata sinum aperire nolebat cadenti homini, tunc enim is illati criminis reus decernebatur. Commodissimum profecto dicas vel pro perditissimis hominibus viam istam sese purgandi. Imo veniam efflagito ego, si suspicer ab aliquo versuto potius quam pio viro inventam fuisse rationem hanc explorande veritatis, ut per minime periculosum experimentum sub specie divine revelationis eriperetur pæne aliquis improbus, et veluti testimonium innocentie haberetur, quod illum aqua in sinum suum excipisset, ac minime suo dorso sustentasset. Per quam rudes profecto fuerint homines si sæculis oportet, et non levi credulitate laborarint, quando ad innocentiam dignoscendam pro cælesti voce atque prodigio accipiebant, hominem bene ponderosum in aqua mergi. Sed ne quid dissimulem, in Chronico Mosomensi editio a Dacherio, ad annum 1166, narratur et nonnullis hæreticis, deprehensis apud Vizzeliacum, duas sese obtulisse examini aquæ. « Adducti sunt ergo ad judicium examinis aquæ; et eorum unus omnium judicio salvus per aquam factus est. Fuerunt nonnulli qui ex inde dubiam tulere sententiam. Alter porro remersus in aquam, fere omnium ore damnatus est, etc. Ipso petente, ad aquæ judicium reductus, et secundo demersus, nec vel parum ab aqua receptus est. Bis denique damnatus, igni ab omnibus adjudicatus est. » Guibertus quoque abbas Novigenti, lib. III, cap. 14, de Vita sua, per miraculum narrat de fure quodam. De altero eodem habet Hermannus monachus in lib. Miracul. sanctæ Mariæ Laudun. Quibus in exemplis vides sese Deum accomodasse interdum ad hominum piam fidem et preces. Mabillonius quoque in Annalib. Benedictin., ad annum 1021 et 1030 paria miracula contigisse refert. Si vera sunt etiam quæ interdum audivi, in Transilvania perorat adhuc experimentum aquæ ad dignoscendas sagas, sive incantatrices maleficas, quarum ingens copia ibi traditur esse, et de quibus multa narrantur, quæ tamen credere vera sapiens nollit, nisi suos ipse oculos testes adhibeat.

C Ejusdem quoque generis, et in eundem finem excogitatum fuit alterum judicium panis et casei. Nempe post multas ecclesiasticas cæremonias, orationes, missam, et communionem, accusato panis et caseus benedicti tradebantur. Si edere et glutire poterat, jam exploratæ illius innocentie omnes plaudebant. Sin cibis comedi atque in ventriculum demitti nequebat, continuo objecti criminis reus dijudicabatur. D Judicium casei in Germanico Codice protestans indicant etiam Eccardus, et clariss. P. Godefridus abbas Gottwicensis, lib. I, cap. 2 Chronici Gottwicen. Accipe nunc ejusmodi ritus descriptionem nondum editam ex antiquissimo Rituali supra mihi memorato.

« Benedictio panis et casei.

« Agios, Agios, Agios. Sancte Pater, qui es invisibilis, æterne Deus, omnium rerum creator, Deus spiritualium orator, qui cunctorum conditor es, et arcana conspicias. Qui scrutaris corda et renes, Deus, deprecor te; exaudi verba deprecationis meæ, ut qui hoc furtum admisit, panis vel caseus iste fauces et guttura eorum transire non possit. Amen.

« Alia benedictio.

« Domine, qui liberasti Moysen et Aaron a dextra Egypti, David de manu Goliæ, Jonam de ventre

epi, Petram de fluctibus, Paulum de vinculis, Theclam de bestiis, Susannam de falso crimine, tres pueros de camino ignis ardentis, Danielelem de lacu leonum, paralyticum de grabato, Lazarum de monumento, ostende misericordiam tuam, ut qui hoc furtum commiserunt, panis vel caseus iste fauces vel guttura eorum transire non possit. Per, etc.

« Conjuratio panis et casei.

« Te igitur, clementissime Pater, per Jesum Christum filium tuum Dominum nostrum suppliciter rogamus et petimus, ut inhaereas linguis gutturibus istorum hominum, qui hoc furtum fecerunt vel commiserunt, aut nunquam manducent neque glutiant creaturam tuam panem et caseum istum, ut sciant quia tu es, et non est alius Deus præter te. Summe Deus, qui in caelis moraris, qui habes ubi trinitatem et majestatem tuam justos angelos tuos, emitte, Domine, angelum tuum Gabrielem, qui ora hæreat gutturibus eorum, qui hoc furtum fecerunt, ut nec manducent nec glutiant creaturam tuam panem et caseum istum. Abraham, Isaac, et Jacob, hos patriarchas invoco cum duodecim millibus angelorum et archangelorum. Invoco quatuor evangelistas, Marcum, Mattheum, Lucam, et Joannem. Invoco Moysen et Aaron, qui mare dividerunt, ut ligent linguis gutturibus istorum hominum, qui hoc furtum fecerunt, aut consenserunt. Si hanc creaturam tuam panem et caseum gustaverint, tremulent sicut arbor tremulus, et requiem non habeant nec requiescant in faucibus eorum creaturam panis et casei, ut sciant omnes quia tu es Deus, et non est alius præter te. Per, etc.

« Conjuratio hominis.

« Conjuro te, homo, per Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, et per tremendum judicii diem, per quatuor evangelistas, per duodecim apostolos, et per sexdecim prophetas, et per viginti quatuor seniores, qui quotidie in laudem Dei adorant, per illum Redemptorem, qui pro nostris peccatis manus suas sanctas in cruce suspenderet dignatus est, si in hoc furtum mistus es, aut fecisti, aut bajulasti, taliter tibi ordinetur de manu Domini, vel de tanta sua sancta gloria et virtute, ut panem et caseum istum non possis manducare, nisi infato ore, cum spuma et gemitu et dolore et lacrymis; faucesque tuas sis constrictus per eum qui venturus est judicare vivos et mortuos, et sæculum per ignem. »

In Antiphonario quoque vetustissimo capituli metropolitani Mediolanensis, cujus supra mentionem feci, legebatur benedictio panis et casei ad inveniendum qui furatus est. Ast ego, ne lectori sim tedio, unicum exemplum attuli, et præsertim quod non dissimilis hujusce judicii descriptio occurrat apud prælaudatum Martene in libr. de antiquis Eccles. Ritibus. Gravioris contra discriminis fuit judicium aquæ ferventis. In hanc demissus homo si urebatur, intentati criminis nulla defensio supererat. Is enim reus a celo indicatus credebatur. Vicissim vero innocentem deprædicabant (neque injuria) ubi is inde illæsus emergebat. Manum tantummodo, non autem corpus totum, in lebetem ferventis aquæ ea occasione solitam fuisse immitti, antiquorum monumenta testantur. Immo innuere videntur, se vos duntaxat alicujus culpe accessit subitæ ejusmodi judicium. In capitulari Ludovici Pii, edito anno Christi 819 apud Baluzium, tom. primo Capitular. Reg. Francor., pag. 598 et 669, atque inter Leges Langobardicas, cap. 9, Ludovici Pii, pag. 125, part. II tom. I Rer. Italicar., ubi de homicidiis intra ades sacras perpetratis agitur, hæc habentur: Si proprius servus hoc commiserit, judicio aquæ ferventis examinetur, utrum hoc sponte, an se defendendo fecisset. Et si manus ejus exusta fuerit, interficiatur. Sed longe antea ritum eundem indicaverat Liutprandus, Langobardorum rex, lege 21, lib. v, pag.

A 61 ejusdem partis II tom. I Rer. Italicar., his verbis: « Si quis servum alienum sine voluntate domini sui in sacramentum miserit, aut manum in caldaria mittere fecerit, componat domino ejus solidos viginti. » Gregorius quoque Turonensis non dissimile experimentum narrat lib. primo, cap. 81, de Gloria martyrum, quod institutum fuit inter catholicum et hæreticum in orthodoxæ fidei testimonium. Hæc de re legendus Du Cangeius in Glossar. Latin. ad vocem *Aqua*, et vidende formulæ hujus ritus apud prælaudatum Martene, tom. III, lib. III, cap. 7, de antiquis Eccles. Ritibus. Ego tantummodo proferam quæ in nuper laudato Rituali ms. de hoc ritu habentur, unde etiam elucebit nihil aliud quam manum immitti consuevisse in aquam ferventem, cum ejusmodi experimentum peragebatur.

« Benedictio super aquam ferventem.

« Deus iudex justus, fortis et patiens, qui auctor pacis es, et iudicas equitatem, iudica quod justum est, Domine, et rectum iudicium tuum. Qui respicias super terram, et facis eam tremere. Tu Deus omnipotens, qui per adventum Filii tui Domini nostri Jesu Christi mundum salvasti, et per sanctissimam ejus passionem genus humanum redemisti, tu hanc aquam igne ferventem sanctifica. Qui tres pueros, id est Sidrac, Misac, et Abdenago, jubente rege Nabuchodonosor, in camino ignis accusa servasti. Tu, clementissime Domitor, præsta, ut si quis innocens de hoc furto, vel stupro, in hanc aquam igne ferventem manum miserit, sicut tres pueros supradictos de camino ignis solvisti, et Susannam de falso crimine liberasti, ita et qui innocens de hoc furto in hanc aquam igne ferventem manum miserit, salvam et illæsam educat. Ita, Domine omnipotens, si quis est culpabilis, incensante diabolo cor induratum, præsumperit manum suam mittere, tu, justissime, qui es Veritas, hic in corpore suo veritatem manifesta, ut anima per poenitentiam salvetur. Et si culpabilis est, et per aliquod maleficium, aut per herbas peccatum suum tegere voluerit, tua dextera evacare dignetur. Per, etc.

« Alia benedictio.

« Benedico & te, creatura aquæ igne ferventia, in nomine Patris, ex quo cuncta procedunt, et Filii, per quem facta sunt omnia, et Spiritus sancti, in quo universa sociantur. Et adjuvo te per eum qui te ex quatuor fluminibus totam terram rigare produxit; nam et te in vinum mutavit; etiam in te baptizatus est. Ut nulla insidia diaboli, neque maleficia hominis inimici te a veritate iudicii separare possint; sed punias noxium, et illæsum purifices innocentem, per eum cui nulla latent occulta, et qui misit te per diluvium super universum orbem, ut peccatores deleeres, et adhuc venturus es judicare vivos et mortuos, et sæculum per ignem. »

D Narratur et de hoc iudicio miracula nonnulla celsitus patrata. Unum præ cæteris refert Hincmarus supra memoratus in libro de Divortio Lotharii, qui rem quoque sibi probari satis significat. Neque dispar fuit iudicium ferri candentis. In vetusto Antiphonario capituli metropolitani Mediolanensis habetur benedictio ad iudicium ferri ardentis in manu. Scilicet qui illæsum ferrum candens manibus retinebat, a se veritatem aut innocentiam stare ejusmodi prodigio evincebat. Qui adurebatur, certum vulgo præbebat iudicium, se mentum, aut crimine illo gravari. En quæ in Rituali ms. de hujusmodi iudicio reperi.

« Benedictio ferri ad iudicium faciendum.

« In primis benedicatur ignis: Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, in nomine tuo, et Filii tui Dei, et Domini nostri Jesu Christi, et Spiritus sancti, benedicimus & te sanctificamus ignem hunc. Adjuva nos, qui vivis et regnas, per, etc. *Sequitur*

litaniæ. Postea legitur Evangelium: in illo tempore A

ductus est Jesus in desertum, etc.

Alia benedictio.

«Deus, qui tribus pueris mitigasti flammam ignium, concede propitius, ut hos famulos tuos non exurat flamma vitiorum, per, etc.

Alia benedictio.

«Deus, quem omnia opera benedicunt, quem edul glorificant, quesumus te orantes, ut sicut tres pueros de camino ignis incendio non solum illesos, sed etiam in tuis laudibus conclamantes liberasti, ita et nos a peccatorum nexibus absolutos, a detragine ignis eripias. Ut dum te Dominum Deum Patrem benedictione laudamus, criminum flammæ operumque carnis incendia superantes, sacrificium tibi debitum fieri mereamur, per Dominum, etc.

Alia.

«Deus, cui notitiam nullam unquam secreta fugiunt, fidei nostræ tuæ bonitatis resplende, et præstas, ut quisquis purgandi eis gratia hoc igni tulerit ferrum, potentie tuæ iudicio vel absolvatur innocens, vel obnoxius delegatur, per, etc.

Alia.

«Benedic, Domine, per invocationem sanctissimi nominis tui, ad manifestandum verum iudicium tuum, hoc genus metalli, ut, omni dæmonum falsitate procul remota, veritas veri iudicii manifesta fiat, per, etc.»

Similem, si idem sit, ritum subnecto. Novem aut duodecim ferri vomeres candentes substernebantur, ac super eos pedibus nudis incedere eligebat aut jubebatur, qui suam veritatem aut innocentiam probandam susceperat. Victor abibat, qui nullum ab igne detrimentum reportabat; victus, qui lædabatur. In lege Langobardica 405 Caroli Magni, part. i. tom. II, pag. 106, *Rer. Italicar.*, edicitur ut qui homicidium se perpetrasse negaverit, «ad novem vomeres ignitos iudicio Dei examinandus accedat.» Adeo vero pervulgatum erat et commendatum ferri candentis iudicium, ut monachi ipsi non raro ad illud in rebus dubiis appellarent. Sirmondus vir cl., in notis ad epist. 59 lib. III, Goffridi Vindocinensis, acla referens controversiæ inter Haimaricum vicecomitem, ac Theodoricum sancti Albini abbatem: Vicecomitem adiit abbas, paratus «aut calidi ferri iudicio secundum legem monachorum per suum hominem probare, aut secuto et baculo iuxta legem secularium defendere, etc.» Babillonius quoque, in appendice ad tom. IV *Annal. Benedictinor.*, num. 42, chartam refert, in qua monachi majoris monasterii ad litem dirimendam uti decreverunt «solito candentis ferri iudicio.» Vide quam altas radices tenerarii isti mores gerint, quando et ipsi religiosi viri in eos consentiebant, adeo ut candentis ferri iudicium, familiare monachis evaserit, et veluti lex monachorum censeretur. Quod plus etiam mirere, obnoxia fuerunt ejusmodi iudicii imperatrices ipsæ atque reginæ, quoties in dubium revocabatur illarum honestas. Carolus Crassus Augustus, anno 887, annalista Saxone teste, conjugii suæ adulterii crimen objecit. «Illa virginitatem se approbare Dei iudicio, si marito placeret, aut singulari certamine, aut ignitorum vomerum examine affirmabat; factoque dissidio, in Audelem monasterium auxilium Dei in Alsatia, quod ipsa extruxerat, Deo famulatura recessit, in quo sepulta multis mirabilis præfulget.» Henrici I Augusti in cœlitum catalogum illati conjugii sanctam norunt omnes Canegundem. Sed non omnibus notum est adactam fuisse castissimam Augustam ut a se thori violati suspicionem atque accusationem removeret, ad iudicium vomerum suscipiendum. Item narrat vetustissimus auctor Vitæ ipsius apud Ludewigum, tom. primo, pag. 546, Scriptor. Bambergens., atque inter cætera scribit:

«Expurgationis gratia ad vomeres candentes illud sibi iudicium elegit, quod propter duritiam hominum institutum esse cognoscitur, etc. Stupentibus et flentibus universis qui aderant, vomeres candentes nudo vestigio calcavit, et sine adustionis molestia, secura pertransiit.» Ita paucis post annis, hoc est anno 1055, insimulata inhonestæ consuetudinis Emma Angliæ regina apud Eduardum regem filium innocentiam suam ferri candentis examine probavit, super novem ignitos vomeres in pavimento templi paratos illæsa perambulans. Neque alia ratione «quidam homo ingenuus, de homicidio Sigefredi comitis incusatus,» culpam a se amovit. Hoc est, «candenti ferro se expurgavit, et ex decreto synodi post duas noctes illæstis apparuit,» ut habetur in Vita sancti Meinwerici episcopi Paterbrunnensis, cap. 99, apud Leibnitium, tom. primo Scriptor. Brunsvicensium. Neque reticere volo famosum facinus, cuius auctorem habemus Godefridum Viterbiensem, part. xvi *Chronici*, ubi res gestas Ottonis III Augusti persequitur. Cum is «juxta Motinam» versaretur, deperit Augusta conjux comitem urbis, et ad infanda sollicitavit. Proceam seminum reputat comes, sibi que ex ejus ira imminere jam morient præsentens, consilium servatæ fidei propriam uxorem voluit, eique inter cætera dixit:

Tu mihi post mortem conscia testis eris
Si dubium videatur eis, quod teste probabis,
Iudicio candentis eos terri superabis.

Neque secus accidit. Necato comite, quem apud maritum irata Augusta calumniata fuerat, illius uxore intrepida Ottonem Augustum adit, et re prodita, sese examini ferri candentis offerit, ex quo illarsa prodiit. Flammis propterea adjudicata esse imperatrix, celo auctore damnata. Equidem novi a Pagio, Leibnitio, aliisque doctissimis viris concordati calamo, nunc inter fabulas amandari totam istam Viterbiensis narrationem, cum de ea altum silentium sit apud omnes synchronos et proprios historicos, et jam communi sententia inter eruditos statutum sit Ottonem III Augustum nuptias nunquam cum illa femina celebrasse. Attamen alibi animadverti, et nunc repetito, Landulphum seniore, historicum Mediolanensem, lib. primo, cap. 48, *Historiar.*, tom. IV *Rer. Italicar.*, in hæc verba de eodem Augusto loqui: «Erat Otto Ottonis filius Secundi a consilio conjugal, mortua conjuge, ex qua sibi filium masculum minime genuerat, alienus. Qui cum in castitate videns per humanam fragilitatem persistere se non posse, etc.» Tum pergit dicere missum ab eo fuisse Arnulphum Mediolanensem archiepiscopum ad Græcorum imperatorem, ut ejus filiam sibi in uxorem peteret. Rebus humanis exemplum est Ot III in juventutis flore, anno 1002. Landulphus autem historicus hæc de eo scribat circiter annum 1034. Quare vides non exiguum robur hinc accedere Godefredi scriptoris Italici verbis. Augustæ illius impudicæ mortem et facinus ignominiosum satis duxerint Germanici historici (synchronos autem unum aut duos tantum habemus) silentio tegere, quam in infamiam gentis suæ atque affinium commemorare. Cum vero aversantem secundas nuptias Landulphus Ottonem exhibet, indicare etiam videtur primas ei male cecisse. Quæri autem posset num præter superstitionem præstigiæ quoque et doli in injusti experimenta coirent. Certe cultores quoque Apollinis in monte Soracte, Plinio teste, lib. vii, cap. 2, «super ambustam ligni struem ambulantes, non aduri tradebantur.» Quod et Virgilius scripsit libro undecimo, versu 787, *Æneid.*

Et medium freit pietate per ignem.

Cultores, multa premimus vestigia pruna.

Id autem Varro apud Servium ab Iliripis tentatum ait, quod «medicamento plantas tingerent.» De cultoribus Feromæ parem audaciam Strabo refert. Albertus quoque Magnus, in libro de Mirabilibus, non

docet quibus medicamentis in manu deferri possit ignis sine lesione deferentis. Ego fabulas suspicor. Experimentum tamen aliis dimitto. Quod certum est, diu etiam inter fideles Christi ejusmodi judicium locum habuit. Nam (uti auctor est Radevicus, lib. primo, cap. 26, de Gestis Friderici) in legibus militibus ab ipso Friderico I Augusto anno 1154 promulgatis, « Servus culpatus, non in furto deprehensus, sequenti die expurgabit se judicio igni ferri, vel dominus juramentum pro eo præstabit. » Imo quod mirere, vel anno Christi 1329 in ipsa Mutinensi urbe ferri igni experimentum perdurabat, ut fidem facit Bonifacius de Morano in Chronico Mutinensi, tomo XI Rer. Italicar., ubi immanem Theutonico- rum militum impotentiam de-cribit in cives, a quibus et acciti et benevole excepti nuper ante fuerant. « Aggredebantur e-iam (sunt ejus verba) cives et comitatus, asserendo se eisdem pecuniam mutuas, petendo sibi satisficere de eadem. Et ipsi Mutinensibus deargantibus, ut rei veritas se habebat, et regulam (nunc riga) ferream igne calefactam manu sumere offerebant. Quam accipiebant nulla habita lesione ipsi Mutinenses. Theotonicus sibi videntes asserere se nolle credere fallaci probationi hujusmodi, et hoc arte magica procedere assererebant. »

Ad hactenus recensita accedat judicium crucis, cujus est mentio in lege 10 Langobard. Caroli Magni, part. II tomi I Rer. Italicar., pag. 95. Hæc in Codice Extensi ita legitur: « De eo qui perjurium fecerit, » etc. « Quod si accusator contendere voluerit de ipso perjurio, stent ad crucem. » In Capitalibus quoque regum Francorum non semel experimenti hujus mentio occurrit. Multum vero se fatigavit eruditissimus Du Gange in Glossar. Latin. ut decerneret qualis forma olim fuerit hujusce judicii, ac denique statuit eos qui crucis examen subibant, expansis in crucis formam, sive sublati in altum brachiis, ante crucem in templo sitis certo ac definito tempore, hoc est, donec recitaret Evangelium, aut psalmi nonnulli. Immobiles persistentes, innocui; contra qui sustinere tantum brachia nequibant, sotes veluti divino judicio habebantur. Hujus rei documentum protulit Dubletus ex Sandionysiano Parisiensi archivo, illatum subinde a celeberrimo Mabillon in appendicem Rei diplomaticæ, num. 51. Contendente Herchenrado episcopo Parisiensi anno Christi 771 contra monasterium Placitium coram Carolo Magno rege, ad Dei judicium ad crucem provocatum fuit, in quo sæculum homo episcopi. Alterum exemplum protulit Ughellius tomo V, in episcop. Veronensibus, nempe experimentum anno 857 Verone factum a duobus clericis, qui « in ecclesia sancti Joannis Baptiste ad Domum, ad crucem steterunt. Ambo ab introitu missæ usque ad mediam passionem secundum Mattheum » constanter perstiterunt. Tum unus ex iis lassus « in terram velut examinis corruit. Alter pacificus (fortasse Pacificus nomine) usque ad finem passionis stetit, » hoc est, victoriam tulit. Nullum hinc grave damnum in devotos fluxisse vides, uti in examine ignis factum ostendimus. Ac proinde nil mirum, si Carolus Magnus in divisione regnorum inter filios suos, tomo primo, pag. 444, Capitaliarum, judicium crucis elegerit, ad definiendas in posterum controversias, quæ inter eosdem suborirentur, « nec unquam pro tali causa ejuslibet generis pugna vel campus ad examinationem judicetur. » Erit mihi infra in peculiari dissertatione sermo de campo, hoc est de duello.

Interca judiciorum seriem absolvam, famosissimum præ cæteris referens illud, quod transitus per ignem mihi appellabitur. Ejus vestigia ante annum a Christo nato millesimum in Occidente non invenio. At Cedrenus, sub Anastasio imperatore, circiter annum 506, auctor est episcopum orthodoxum Ariano hæc in Oriente obtulisse conditionem, « ut per ignem, cujus esset fides verior, probaretur. Recusante facere Ariano, orthodoxus intrans per ignem,

A illæ-us exivit. » A Græcis, ut reor, didicere Itali post aliquot sæcula ejusmodi experimentum uti ad religionis tutelam, ac præcipue ad convincendos episcopos simoniacos accusatos. Celeberrimus hæc de causa evasit Petrus cognomento Igneus, Vallumbrosani cœnobii monachus, dignus qui postea sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis et episcopus Albanensis renunt aratur. Contendente populi Florentini parte Theuzonem episcopum simoniacæ episcopalem cathedram sibi quæsisse, gemina lignorum arbores, sancti Joannis Gualberti abbatis jussu, anno 1067, paucis a Florentia passuum millibus paratur, relicta in medio semita unius brachii, per quam homo transire posset. Ardentem rogi Petrus intrepidus intrat, illæsus inter flammam pertransit, et episcopum hoc prodigio veluti celesti voce convictum extrudendum ostendit. Rem fuscè narrant Acta sancti Joannis Gualberti, Joannes Villanus, Baronius, Ughellius, et alii. Neque minori famæ celebratur per Italiam insonuit judicium ignis, quod Liprandus presbyter Mediolanensis anno 1102 subivit, ut evinceret Grossolanum, sive Chrysolanum archiepiscopum per simoniam in Mediolanensem cathedram insillisse. Hæc narrationem in Histor. Mediolanensi Landulphi Junioris, cap. decimo, pag. 481 tomi V Rer. Italicar., quam consulere potes. Atque non tam prosperè res illa processit, ut integra fides prodigio accederet. Nam ut Landulphus in ejus excusationem scribit, « quia ignis manum presbyteri, in projiciendo aquam et incensum super ignem, læsit; et quia pes equi Joannis de Rhodæ nudum presbyteri pedem de igne exunitis dure calcavit: » ita haec tristitia de casu et ruina Grossolani, in presbyterum et ejus legem post paucos dies scandalizavit, etc. » Ambiguo pariter similique successu a Petro Bartholomæo rudiclerico tentata est ignis fortuna in expeditione Jerosolymitana anno 1098, ut lauceam a se inventam Antiochiæ probaret illam esse quæ latus Salvatoris nostri aperuerat. « Per ignem transivit, » inquit Willhelmus Tyrensis, lib. vii, cap. 18 Histor., « quantum populo videbatur, illæsus. » Verum res in dubium paulo post versa est. Nam ille idem infra paucos dies vita decessit. Cujus accelerati obitus occasionem, cum homo sanus et vitalis prius videretur, quidam asserere tentant incendium incendium. Alii vero dicebant, quod ab incendio sanus evaserat et incolumis, sed egressum ab igne turbæ causa devotionis irruentes oppresserant et contriverant. » Richardus Cluniacensis, cujus historiam in hoc ipso opere divulgabo infra, addit: « Populus volens eum tangere, vel de vestimento ejus aliquid accipere, fecerunt tria vel quatuor vulnera in ejus cruribus, abscedentes de carne, et pinnam dorsi ejus confringentes, crepuerunt eam. » Quod ego vehementius obstupesco, cum deinde per aliquot sæcula intentatum fuisset humane hoc experimentum, sub finem sæculi xv, idem rursus propositum fuit a viris quidam religiosis Florentiæ; imo et in illud consenserat Hieronymus Savonarola, vir pietate non minus quam doctrina celeberrimus adhuc. Cur peractum reapse non fuerit, Nardius, Joannes Franciscus Picus, alij et alij historici, tradidere.

Juvat nunc exclamare: O miseram hominum conditionem, quantopere, quam sæpe te prodixit et quanto opinionum impetu in abrupta tibi que perniciosa interdum raperis! Erant hæc olim in usu, ubique commendabantur, neque dubitabant vulgares homines quin ad hujusmodi judicia conflueret peculiaris quædam occulta Dei virtus. Et nihilominus perspicere majores quoque nostri poterant experimentis iis tentari Deum, et plane dedecere cum Numinis dignitatem, tum exilita em nostram, velle quodammodo cogere Deum ad patrandam miracula ad arbitrium nostrum, et pro levibus plerumque causis. Gratulandum autem sæculis nostris, quod hæc morbis minime laboramus; nam florum semina jam diu præcisa fuere Romanorum pontificum et Ecclesiæ

decreto. Avelinus, lib. iv Annalium Boiorum, hæc ipsa judicia olim usitata describit, eorumque formam refert. Tum in hæc verba erumpit: « Atque hæc tantum abfuit ut impia iudicaretur, ut sanctissimos pontifices, principes Christianissimos, viros atque feminas sacratas, usurpasse istas purgandi ceremonias inveniam. Illud tum erat sapere, fidem Deo habere, omnem spem in ipso collocare. Nostro sæculo nihilominus. Quippe nihil aliud est quam delirare, Deumque mortalem irriando ad iracundiam provocare. Solet id factum, ut video, diversis ætatibus, hic pietatis, alibi erroris nomen accipere. » Ita ille; cui tamen repositum velim, ista quidem vetustis temporibus usurpata passim fuisse, sed nunquam calculo Romanæ Ecclesiæ probata; neque defuisse inter ipsos Christianos qui ejusmodi judicia aversarentur atque damarent. Propterea vulgaria appellata sunt, id est a vulgo adinventia, non autem recepta ab universali Ecclesia. Nam etsi concilia quædam Germanica, ac præcipue Triburiense, anno 895 ab episcopis xxi celebratum, ferventis aquæ et ferri candentis purgationem in casibus dubiis amplexa fuerint, in eandem tamen disciplinam minime reliquas Ecclesias consensisse reperimus. Disciplinam, inquam; neque enim hæc ad dogma pertinent. Imo ante Patres Triburienses Agobardus archiepiscopus Lugdunensis, vir doctissimus, librum ediderat: contra damnablem opinionem putantium divini iudicii veritatem igne, vel aquis, vel conflictu armorum pateferi. » Quem librum Massonus ac deinde Baluzius divulgavit. Ipso autem testante, « vani (duntaxat) homines nominabant ista iudicia Dei. » Eadem repetit in libro adversus legem Gundobadi, scribens: « Non oportet mentem fidelem suspicari quod omnipotens Deus occulta hominum in presenti vita per aquam calidam aut ferrum revelari velit; quanto minus per crudelia certamina? » A Gratiano quoque, causa 2, quest. s. c. Consultisti, Stephano V pape epistola tribuitur ad Lambertum episcopum Moguntinum, in quo hæc verba: « Nam ferri candentis vel aquæ ferventis examinatione confessionem extorqueri a quolibet, sacri non censent canones; et quod sanctorum Patrum documento sanctum non est, supersticiosa adinventione non est presumendum. » Ita alii Romani pontifices, quorum sententias habes in Decretal. Gregorii IX pape, lib. v, tit. de Purgatione vulgar. Ivo Carnotensis, atque alii, in pravas hujusmodi consuetudines insurrexere, easque abrogarunt. Longe vero antea desit examen crucis. Interdictum quippe fuit a Ludovico Pio, sive ab ejus filio Lothario I, ut habetur in Lege 90 Langobard. ejusdem Lotharii, hisce verbis: « Statutum est ut nullus deinceps quamlibet examinationem crucis facere presumat, ne Christi passio, quæ glorificata est, ejuslibet temeritate contemptui habeatur. » Reverentia ergo Domine passionis facile populo persuasit ut ab hujusmodi experimento abstergerent. Joannes Ferrandus, in Disquisition. reliquiar., lib. ii, cap. 3, opinatur præaudata lege interdictam quoque fuisse eorum audacem pietatem que lignum crucis sanctæ sibi obtinui, exploraturi an verum, falsumve foret, illud in ignem conjiciebant, veneratque postea, si illasum inde extraheretur. Verum id a mente principis alienum fuisse puto; aliud enim est examinatio crucis, aliud examinatio ligni crucis.

Sustulit quoque Ludovicus Pius Augustus aquæ frigidae iudicium in Capitularibus. Et Lotharius illius filius in lege Langobard. 55, part. ii tom. I Rer. Ita-

A licar., pag. 143, edixit « ut examen aquæ frigidae, quod hactenus faciebant, a missis nostris interdicatur, ne ulterius fiat. » Verum id perinde mihi est, ac nihil interdixisse, quando li ipsi imperatores liberum alibi dimisere cursum aliis, ut aiebant, iudiciis Dei, hoc est, aquæ ferventis, ferri candentis, et monomachiae. Suspicio ego potius aquæ frigidae experimentum ab iis interdictum, non quod tentatio Dei revera crederetur ab ipsis, sed quod ad illudendos homines excogitatum videretur, cum per illud innocentiores reputarentur, qui in aquam demissi mergabantur; quo quid facilius? Ceterum ne tunc quidem, neque postea, abrogatum puta iudicium istud. Ejus exempla bene multa sæculum etiam vulgaris epochæ undecimum suppeditat, quæ a congerendo nunc abstineo, ne cui sim tædio. Reticere tamen nequæ quod habet Ughellius in catalogo Barensium archiepiscoporum, hoc est pacta inita inter Rogerium I, Siciliæ regem, et cives Barenses anno 1102, indicatione 10. Ita scriptum ab Ughellio, sed parum castigat. Scribendum quippe fuit anno 1152, indicatione 10. Illic enim disertè Rogerius appellatur « Siciliæ et Italiae (hoc est, Apulia) rex magnificus, » quem titulum circiter ea tempora is arripuit. Et anno quidem 1152 Rogerius, teste anonymo Cusaniensi, positus est Barensi civitate. Imo eodem anno, ut auctor est Falco Beneventanus, populum illam vacillantem in fide recepit, nolensque eum « excubare, quibusdam eorum petitionibus, prudenti consilio usus, consensit. » Leguntur autem in charta Ughelliana hæc verba: « Quod si dominus rex Tancredus filius suo, vel alii filiorum ejus, civitatem Barum dederit, etc. » Atque hinc emendandus Roccus Pirrus, celeberrimus aliqui scriptor Siculus, qui in Chronologia regum Siciliæ, enumerans filios Rogerii I regis, non solum non agnovit, sed rejectit Tancredum, inquam: « Addunt nonnulli male Tancredum Bari principem. » Atqui in præmemorata charta distissime commemoratur « Tancredus Rogerii filius. » Accedat et Alexander abbas Telesinus, qui cap. postremo libror. de Gest. Rogerii, tomo V Rer. Italicar., de ipso rege circiter annum 1155 hæc adnotavit: « Duos liberos suos ad militiam promovit, Rogerium scilicet duem, et Tancredum Barensium principem. » Ac proinde tum apud Pirrum, tum in arbores genealogica præposita a Surita Historiæ Gualfredi Malaterræ, in eodem tomo V Rer. Italicar. addendus est Tancredus iste, ejus etiam non semel mentionem fecit Rohnaldus Salernitanus in Chronico, tomo VII Rer. Italicarum, ac præcipue ad annum 1150. Mirum certe, qui hic cœpitaverit Roccus Pirrus, qui etiam fallitur, cum Amphusium alterum Rogerii filium recensens, subdit: « quem falso Alphonsum appellat Surita. » Imo nihil aliud fuit Aulus, Aufons, et Anfusus apud Hispanos, quæ Alphonsus. Rem exploratam nihil opus est exemplis confirmare. Redeo ad pacta Barensium, ubi Rogerius hæc pollicitus dicitur: « Ferrum caceavum, pugnam, aquam vobis non iudicabit, vel iudicari faciet. » Scribe: *Ferrum, caceavum*, hoc est, caceavum, sive caldarium, etc. Id est: Barenses nunquam compellet ad subeundum iudicium ferri candentis, aquæ ferventis, monomachiae, et aquæ frigidae. Ex his intelligis, anno 1152 nondum sublatam fuisse prorsus ejusmodi iudiciorum consuetudinem, quandoquidem Barensis populus se ab iis immunem cupit. Verum par est credere non diutius illa stetisse, illorum enim exempla sæculo subsequente nequaquam occurrunt.

SANCTUS CUMMIANUS.

NOTITIA HISTORICA.

[Fabricius, Biblioth. med. et inf. Latinitatis.]

Cummiānus, sive Cumminus, Longus, nescio an diversus a Cummeo Hiberno, itidem Hibernus abbas sive episcopus, quem aiunt diem obiisse circa an. 661. Ejus epistola de (a) Controversia Paschali ad (b) Segienum, abbatem Huensem, edita ab Usserio in Epistolis Hibernicis, pag. 25-35, Dublin., 1632, 4°; Parisiis 1665, 4°. Ejusdem Pœnitentiale, sive liber de pœnitentiarum Mensura, exstat cum sancti Columbani Pœnitentiali aliisque opusculis, Lovan., 1667, pag. 197, et in Bibliotheca Patrum, tom. XII Edit. Lugdun., pag. 41-48. Hunc librum Cummeano Albo tribuere non dubitat Mabillonius, ubi fragmentum ejus ex Codice Pœnitentialis Rabani Mauri biblioth. Sancti

A Galli affert in *Analectis*, pag. 17, 18, editionis in-folio.

In Ughellio de episcopis Bobiens. legitur epitaphium sancto Cummiāno episcopo positum, et a Joanne Magistro scriptum, quod hodie pariter servat tabula marmorea in Bobiensi templo adhuc visenda. In ea vero non Hibernus abbas, sed e Scotia missus legitur, additurque ad annos nonaginta ætatis pervenisse, in monasterio annos 21 egisse, ac demum ejus sepulcrum marmoribus decorasse Luitprandus rex. Denique depositionis ejus dies signatur xiv Kal. Septembris. Epitaphium istud longe accuratius quam Ughellius legit Muratorius, vulgavitque Antiq. med. ævi III, 680.

(a) De illa Beda III, 25, Hist. Eccles.; Bucherius ad Victorini Canonem paschalem, pag. 188 seq.

(b) Male excusum *Legienum* apud Bucherium in testimoniis de Victorio, p. xxx.

EPISTOLA CUMMIANI HIBERNI

AD SEGIENUM HUENSEM ABBATEM

DE CONTROVERSIA PASCHALI.

(Ex Usserio, Epist. Hibern.)

In nomine divino Dei summi confido.

Dominis sanctis et in Christo venerandis, Segieno abbati Columbæ sancti et cæterorum sanctorum successorum, Beccanoque solitario (charo carne et spiritu fratri) cum suis sapientibus, Cummiānus supplex peccator, magnis minibus, apologeticam in Christo salutem.

Verba excusationis meæ in faciem sanctitatis vestræ proferre procaciter non audeo, sed excusatum me habere vos, ut par est, cupio. Testem Deum invocans in animam meam, quod non contemptus vestri gratia, nec fastu moralis sapientiæ, cum cæterorum despectu, solemnitatem festi paschalis cum cæteris sapientibus suscepi. Ego enim primo anno quo cyclos quingentorum triginta duorum annorum a nostris celebrari orsus est, non suscepi, sed silui: nec laudare, nec vituperare ausus. Ut pote Hebræos, Græcos, Latinos (quas linguas, ut Hieronymus ait, in crucis suæ titulo Christus consecravit), superare minime in scientia me credens: deinde Apostolum interrogans dicentem: *Omnia probate, quod bonum est tenete* (1 Thess. v, 21), antequam gustarem, non fastidivi. Hinc per annum secretus sanctuarium Dei ingressus, hoc est, Scriptu-

B ram sacram, ut valui, involvi; deinde historias, postremo cyclos quos invenire potui. Et inveni primum in Exodo de primo mense esse inquirendum secundum Hebræos. Scriptum est enim: *Mensis iste vobis initium mensium, primus erit in mensibus anni* (Exod. xii, 2). Et in sequentibus: *Decima die mensis hujus accipiet unusquisque agnum per familias et domos suas, et servabit eum usque ad decimam quartam diem mensis hujus, id est, primi mensis: immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam* (Exod. xii, 3, 6). Et inveni hoc Apostolum de immolatione Christi, non de resurrectione, commemorasse dicentem: *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus* (1 Cor. v, 7). Item in Exodo: *Et custodietis diem istum in generationes vestras ritu sempiterno. Primo mense, quarta decima die mensis* (Exod. xii, 17). In Levitico quoque: *Si quis et mundus est, et in itinere non fuit, et tamen non fecit Pascha, exterminabitur anima illa de populo suo, quia sacrificium Domino non obtulit in tempore suo* (Num. ix, 13), hoc est, in primo mense. Hoc timui, et inquisivi diligenter quid Hebræi quid Græci, quid

Latini, quid *Ægyptii* de hoc tempore servarent et sentirent: quod in sequentibus demonstrabo. Item in *Exodo*: *Septem diebus comeditis azyma usque ad diem vigesimam primam (Exod. xii, 18)*. Et in tractatibus diligenter investigavi quid sentirent de *xxi* eruditissimi viri. Quod Hieronymus pulcherrime explanat, dicendo: « Pascha immolat populus, et alias celebrat festivitates. Omnis ejus solemnitas die finitur octavo: prima dies in azymis *xiv*, dies octava *xxi*. » Item in libro *Quæstionum*: « A *xiv* luna, quæ nobis secundum legem prima est, rationem Paschæ observemus. Omnia enim plena Deus instituit: ideo a *xiv* luna usque in *xxi* his *vii* diebus Pascha nobis celebrare concessum est, ut de his *vii* aliquis dies a Parasceve usque ad resurrectionem concludantur: ut neque *xiii* in passione sit, neque *xiv* aut *xii* in resurrectione: ne ante primam secundum nos lunam passio Christi sit, neque resurrectio ejus in primo die quo coepit est mundus. » Ille *quæstione 86*. Item, *91*: « Apostolus, inquit, falli non potuit, qui ait: *Pascha nostrum immolatus est Christus (I Cor. v, 7)*; quod non suum utique, sed legis, est verbum, dicens Moyses: « Et erit, cum dicant vobis filii vestri, « Quæ est desertio hæc? et dicetis, Immolatio est, « hoc Pascha Domini est (*Exod. xii, 26-27*). » Quid amplius, inquit, necessarium ad testimonium? Lex loquitur, Apostolus probat, hoc superest ut contradictor abiciatur ut pervicax. Manifestum est enim transitum post Pascha fuisse. Sanguis igitur salutem præstitit, non transitus: quia ut transitus non noceret, obsistit sanguis. » Hoc timui, et me perculit. Item perscrutans inveni, et Origenem chalcenterum et vere adamanthinum dicentem: « Est quidem sollemnis dies in mense primo; alia solemnitas Paschæ, alia solemnitas azymorum, licet juncta videatur azymis. Principium namque azymorum ad fidem Pascha conjungitur: Pascha autem ipse solus dies appellatur, in quo agnus occiditur: reliqui vero azymorum septem dies appellantur. Sic enim dicit: *Facies sollemnitatem azymorum septem diebus*. » Deinde in Evangelio invenimus. Inveni Dominum meum Jesum Christum dicentem: *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar (Luc. xxii, 15)*. Quod Hieronymus explanat: « Finem, inquit, carnali festivitati volens imponere, umbraque transeunte Paschæ redde-
dere veritatem, complens legem, sicut dixit: *Non veni solvere legem, sed adimplere (Matth. v, 17)*, hoc est, addere. » Unde ad passionem veniens, Vetusque consummans Testamentum et Novum inchoans, quinta feria, luna *xiv* primi mensis (qui est apud Hebræos Nisan, apud Macedones Spantoriacos, apud Ægyptios Parmothi; qui apud Latinos interdum Martii, interdum Aprilis obtinet partem), vespere procedente, *accepto pane gratias egit, benedixit, fregit, dedit discipulis suis, dicens: Hoc est corpus meum; et reliqua (Luc. xxii, 19)*. Item: *Hic est calix Novum Testamentum in sanguine meo (Ibid., 20)*. Mane autem facto, sexta videlicet feria, consilium inierunt omnes principes sacerdotum; al-

A tera autem die, hoc est sabbato, luna *xv*, conven-
runt principes et munierunt sepulcrum. Una autem sabbati, luna *xvi*, solutis gemitibus inferni, surrexit a mortuis. Post vero dies octo, luna *xxiii*, venit et stetit in medio discipulorum, ostendit manus et pedes et latus, et dixit: *Pax vobiscum (Joan. xx, 26)*. Die autem *xx* post resurrectionem, a sexta decima videlicet luna, non a quarta decima, eduxit discipulos suos usque in Bethaniam, et elevans manus suas benedixit eos, et elevatus est in cælum (*Act. ii, 1*). Et cum compleretur quinquagesimus dies (a resurrectione scilicet in *xvi* luna, non a passione in *xiv*), Spiritus sanctus super apostolorum singulos sicut ignis sedit. Unde Orientalis tota Ecclesia tres hebdomadas tribus sacratissimis sollemnitatibus Domini nostri Jesu Christi venerabiliter, id est passioni, sepulchræ, resurrectioni deputavit: passioni a *xiv* in *xx*, sepulchræ a *xv* in *xxi*, resurrectioni a *xvi* in *xxv* lunam; septimanam pro reverentia Dominici diei consecrans. Quia si *xiv* luna resurrectioni deputetur (ut vos facitis), *xiii* in sepultura et *xii* in passione præpostero ordine fiet. Hæc de re synodus in unum congregatis ob diversitatem successorum apostolorum (dum apostoli undique pressuris, ut legimus, acti et diversis limitibus sparsi ordinare cyclum regulariter nequiverunt), id est sancti Petri clavicularii et sancti Joannis petalici, alterius in circumcisionem, alterius in præputium prædistantis; inveni scriptum excommunicandos et de Ecclesia pellendos et anathematizandos eos qui contra statuta canonica quaternæ sedis apostolicæ (Romanæ videlicet, Hierosolymitanæ, Antiochenæ, Alexandrinæ) veniunt, concordantibus his in unitate Paschæ. Nicæna etiam synodus trecentorum decem et octo episcoporum est ad-
juncta, judicantium de observatione Paschæ antiquum canonem observandum, per quem nulla de reliquo oriatur Ecclesiis diversitas, omnibus rite dispositis, et Ecclesiarum pax et fides (inquierunt) in Orientis et Occidentis partibus una atque eadem servaretur. Item Arelatensi synodo sexcentorum episcoporum confirmante primo in loco de observatione Paschæ ut uno die et uno tempore per totum orbem terrarum a nobis conservetur: ut universalis Ecclesia uno ore, juxta Apostolum, honorificet Dominum unum. Unde cavendum est, ut Hieronymus ait, *ne extra unam domum, contra præceptum legis, id est extra Ecclesiam universalem, agnum typicum comedamus*. Ex quo manifestum est (inquit) quod Judæi et hæretici et omnia conventicula dogmatum perversorum, qui agnum in una Ecclesia non comedunt, non eos agni carnes comedere, sed draconis qui datus est, juxta Psalterium, in escam populus *Æthiopi-
bus (Psal. lxxiii, 14)*. Et hoc vereor; sed vos considerate quæ sunt conventicula quæ dixi: utrum Hebræi et Græci et Latini et Ægyptii simul in observatione præcipuarum sollemnitatum uniti; an Britonum Scottorumque particula, qui sunt pene extremi, et (ut ita dicam) mentagræ orbis terrarum; in hoc mihi judicate. In quo enim judicio judicaveritis, ju-

dicabitur de vobis (Matth. vii, 3) : Et in periculo vestro hoc pendet. Vos enim estis capita et oculi populi : qui si in errorem per vestram obstiniam inducatur, reddetis stricto iudici rationem de uniuscujusque (juxta Ezechielem) sanguine animæ (Ezech. iii, 18-20; xxxiii, 8). Seniores vero nostri, quos in velamine repulsionis habetis, quod optimum in diebus suis esse noverunt simpliciter et fideliter, sine culpa contradictionis ullius animositatis observaverunt, et suis posteris sic mandaverunt juxta Apostolum : *Omnia probate, quod bonum est tenete; ab omni specie mala abstinete vos* (1 Thess. v, 21, 22). Sed vereor ne accidat vobis ut universalis Ecclesiæ catholicæ unanimem regulam malam speciem fore judicetis : quod absit. Quid plura? Venio ad Apostolum item dicentem : *Præterea, nemo vos seducat in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi* (Coloss. ii, 16, 17). Quod venerandæ memoriæ sanctus Augustinus pulchre explanat : « Dies festus, inquit, Pascha est, juxta evangelistam Lucam, dicentem : Appropinquabat autem dies festus Azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha (Luc. xxi, 2, 7). Pascha occiditur, Veritas vivificatur. » Pars autem diei festi xiv luna, non totus dies, in qua seducimur, sed in parte, et sabbato otioso, et neomenia buccinata : quæ sunt umbra, non corpus Christi. Umbra occiditur : Veritas vivificatur. Et hoc, obsecro, diligenter inspicite, ut mihi ignoscatis, vel me dirigatis, verbis vestris vel scriptis fortioribus et certioribus prolatis, ad aliud melius intelligendum, si habetis; silete, et nolite nos hæreticos vocare. Scriptum est enim : *Vae qui dicitis bonum malum et malum bonum; ponentes tenebras lucem, et lucem in tenebras* (Isai. v, 20). Diei enim sumus filii, non noctis neque tenebrarum. Et cavere debetis quod de aliis dicitur : *Mortificabant animas quæ non moriuntur, et vivificabant animas quæ non vivunt* (Ezech. xiii, 19). Non ergo nos vos odimus, sed nos veris defendimus. Hieronymus item adest auxiliator, dicens : « Non est alia Romanæ urbis Ecclesia, alia totius orbis æstimanda est. Et Gallia, Britannia, Africa, et Persis Oriens et India, et omnes barbaræ nationes unum Christum adorant, unam observant regulam veritatis. Si auctoritas, inquit, quæritur, orbis major est Urbe. Episcopus Romanæ, sive Alexandriæ (Hieronym., epist. 85, ad Evangelium), » etc. Et post aliquanta : « Hinc, inquit, præsidii sulca mundi Ariana fremit rabies : hinc in tres partes scissa et Ecclesia ad se rapere festinat monachorum chorum circa circumstantium (Id., epist. 58, ad Damasum). » « Antiqua, inquit, in me insurgit auctoritas. Ego interim clamito : Si quis cathedræ sancti Petri jungatur, meus est ille. Aut ergo duo mentiantur aut omnes (Ibid.). » Angustia mihi undique : Si ego hoc clamavero cum Hieronymo, divinarum Scripturarum interprete et omnium hæreticorum impugnatore, a vobis impugnor; si non cla-

mavero, ab universali Ecclesia catholica excommunicor, cui alligandi solvendi que auctoritas a Deo data est. His perscrutatis, venio ad Cyprium, totum (ut aiunt) sumendum; et invenio illum pene omnium de unitate Ecclesiæ gravissimum, qui ait : Ab uno patre et ab una matre in hunc mundum venimus, et sic in futurum veniemus. Qui non habet unam matrem in terra, nec unum patrem habebit in cælo. Ideo post confessionem Trinitatis, in qua est Pater cum Filio et Spiritu sancto, subsequitur unius matris pia confessio, dicens sanctam esse Ecclesiam catholicam. Cor unus Adam fingitur, et una Eva de latere tollitur et in mulierem formatur? Nonne, secundum Apostolum, *mysterium magnum est in Christo, et in Ecclesia* (Ephes. v, 32)? Non est ergo altera Christi de latere, sed una est formata. Unde unus est in latere Christi Jesu lancea militis mysticus locus, de quo exiit aqua et sanguis (Joan. xix, 34); quæ duo in signa unius Ecclesiæ. Unde una arca servatur in diluvio, nec altera. « Si potuit evadere quisquam qui fuit extra arcam Noe, et qui extra Ecclesiam foris fuerit evadet (Cyprian., de Unitate Eccles.). » Unde unum tabernaculum in monte Moysi et exemplar ostensum est. Unde unus locus est apud Deum, in quo Moyses extrema manus supremæ vidit, dicente Domino : *Est locus apud me : sta in foramine petræ, et posteriora mea videbis* (Exod. xxxiii, 21-23). Petra autem erat Christus; posteriora manus, incarnatio; foramen unum, una passio; locus unus, una Ecclesia figuraliter intelligi potest. Videte quod non videtur dextra Domini nisi in uno loco, in una petra, in uno foramine. Una Raab meretricis domus ab incendio Jericho sub coccineo fune salvatur (Josue ii, 18-21). Unde unum templum a Salomone constructur. *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum* (Psal. cxxxiii, 1). Quæ omnia quomodo de unitate Ecclesiæ explanata sunt, bene (ut credo) meministis. His perterritus ad alia me converti, et inveni Augustinum (qui dicitur aqua de quibus) versum de Psalterio explanantem hunc : *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem* (Psal. cxi, 6). Per diem a sole uritur, qui prava de Christo sentit; et per noctem luna, qui prava de Ecclesia sentit. Unde scriptum est in lege : *Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur* (Exod. xxi, 17; Levit. xx, 9; Matth. xv, 4; Marc. vii, 10). Quid autem pravius sentiri potest de Ecclesia matre, quam si dicamus, Roma errat, Hierosolyma errat, Antiochia errat, totus mundus errat; soli tantum Septi et Britones rectum sapiunt. Item Hieronymus : « Moyses inquit moriens plangitur; Jesus absque lacrymis in monte sepelitur. » In lege morientes, sub decima quarta luna Dominum crucifigentes, plangam; sed cum Christo resurgentes in Evangelio suscipiam. Occurrit mihi item Augustinus sanctus, ubi contra totas hæreses sub anathematis titulo disputat, dicens *Tessares cæcedaditæ, id est, quartanæ decimæ esse*

« Habere jam non potest Deum patrem, qui Ecclesiam non habet matrem. (Cyprian., de Unitate Eccles.). »

hæreses eorum qui Pascha decima quarta luna cum Judæis faciunt. Item tractans Evangelium, de illis inquit: « Ex languentibus super piscinam unum Jesus elegit quem sanaret, quia quisquis præter unitatem fuerit, licet venerit, sanari non potest. » Et hoc mihi horret, nisi me consilatus vestri fida ratio validiori et certiori sententiæ perducatur. Quid plura? Ad Gregorii papæ, urbis Romæ episcopi (a nobis in commune suscepti, et oris aurei appellatione donati) verba me converti; qui etsi post omnes scripsit, tamen est merito omnibus præferendus; et inveni illum hunc locum apud Job (*Cap. xxviii, 1*) tractantem; *Auro locus est in quo conflatur, etc. (Gregor. Moral. in Job lib. xviii)*. Aurum est sanctorum massa; locus conflationis, unitas Ecclesiæ; ignis, tribulatio martyrii. Qui ergo extra unitatem Ecclesiæ uritur, conflare potest, purgari non potest. Unde et Paulus ait: *Si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest; et reliqua (I Cor. xiii, 5)*. Item ad eundem sensum interpretantem et hunc versum alio loco inveni: *Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut saluum me facias (Psalm. xxxi, 5)*. Nec in cælo angelis, nec in terra hominibus locum munitum, id est, tutum invenit, nisi humilem unitatem; quem archangelus amisit et nunc diabolus est, et quem homo imitatus, illum amisit, et nunc mortuus est. Et hoc timeo: vos considerate compatienter, fratres, si merito est, an ignavia.

Postremo ad cyclorum computationem diversorum quid unaquaque lingua de cursu solis et lunæ sentiret, conversus totus, licet diverse alium in die, alium in luna, alium in mense, alium in bissexto, alium in epacta, alium in augmento lunari (quod vos saluti dicitis), inveni cyclis contra hunc quem vos tenetis esse contrarios. Primum illum quem sanctus Patricius papa noster tulit et facit; in quo luna a decima quarta usque in vigesima prima regulariter, et æquinoctium a xii Kalend. April. observatur. Secundo Anatolium, quem vos extollitis quidem a ad veram Paschæ rationem nunquam pervenire eos qui cyclum lxxxiii annorum observant. Tercio Theophilum. Quarto Dionysium Quinto Cyrillum. Sexto Morinum. Septimo Augustinum. Octavo Victorium. Nono Pacomium monachum Ægypti cœnobiorum fundatorem; cui ab angelo ratio Paschæ dictata est. Decimo trecentorum decem et octo episcoporum decennovennalem cyclum (qui Græce enneacedeciterida dicitur) in quo Kalend. Januarii lunæque ejusdem diei et initia primi mensis ipsiusque decimæ quartæ lunæ recto jure ac si quodam clarissimo tramite, ignorantie relictis tenebris, studiosis quibusque cunctis temporibus sunt adnotata, quibus paschalis solemnitas probabiliter inveniri potest. Hunc inveni valde huic (cujus auctorem, locum, tempus incertum habemus) esse contrarium in Kalendis, in bissexto, in epacta, in decima quar-

* Desideratur hic aliquid, de quo videnda Wilfridi disputatio apud Bedam, lib. iii *Histor. ecclesiast.* cap. 25, et Aldelmi, inter epistolas Bonifacii, Edit. Mogunt. an 1605, pag. 59.

b Ex lacinia epistolæ Cyrilli ad synodum, Cartha-

A ta luna, in primo mense, in æquinoctio. « Scrutaminique, ut Cyrillus b ait, quod ordinavit synodus Nicæna lunas quartas decimas omnium annorum per decennovennalem cyclum (quem Victorius per vicissimas et octavas vices cum Kalendis dxxxiii, et bissextis cxxxiii, in id ipsum unde ortus est redire fecit), ut non fallamur in luna primi mensis; et celebremus Pascha in sequenti Dominico, et non faciamus in luna decima quarta cum Judæis et hæreticis qui dicuntur Tessarescedecaditæ. Et constitutum est, inquit, in omnibus synodis, præter synodum Gangrensem et Cæsariensem, ut non faceret ulla Ecclesia vel civitas, et omnis regio contraria his quæ statuta sunt de Pascha in Nicæno concilio. Et si non scripsisset synodus Nicæna cyclum lunarem primi mensis, sufficeret cyclus c lapidis selenitis in Perside ad exemplum rationis paschalis; cujus candor interior cum luna primi mensis crescit et decrescit. » Ut non faciamus commonem de embolismo et embolismo de commune, id est, brevem annum lunarem xii mensium de longo, id est xiii, in quo abortivam lunam fallaciter celebratis. Ut in primo mense in unitate Ecclesiæ verum agnum veri Israelitæ immaculatum immaculati in una domo, sicut præceptum est (*Exod. xii, 46*) comedamus. In quo mense eduxit Cain Abel justum in campum ut occideret eum, in typo Christi educi in prætorium Pilati in sexta feria. Quia in eadem die conceptus creditur in utero, et mortuus est in cruce; dum in sexta feria mortuus est Adam in anima pro peccato in paradiso et in eadem die obit in corpore.

C Hæc probate, si vultis; si non, renuntiate catholicis testimoniis: si nec utrumque, utrique hoc dicamus. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis (*I Cor. v, 10*). Et non judicemus ante tempus, donec veniat qui illuminabit occulta tenebrarum, et manifestabit consilia cordium (*I Cor. iv, 5*). Et: Nolite judicare, ut non judicemini; in quo enim judicio judicaveritis, judicabitur de vobis (*Matth. vii, 1, 2*). Et: Quid judicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit (*Rom. xiv, 4*). Onus est vobis, ut video, quod dico, onus est et mihi quod dicitis, nisi verbis Scripturæ sanctæ probaveritis. Onera ergo nostra invicem portemus; et sic adimplebimus legem Christi (*Galat. vi, 2*). Si enim aliter alterius percutiamus infirmam conscientiam (*I Cor. vii, 11*), in Christo peccamus. Si sanum sapimus, vobis sapimus; si mente excidimus, Deo (*I Cor. v, 13*); si vivimus, Domino vivimus; si morimur, Domino morimur, quia Domini sumus (*Rom. xiv, 8*). Obsecramus vos pro Christo, ut non nobis impropereis cum matre nostra, quia omnis soboles suæ matris speciem imitatur. Unde accipimus spiritum, inde spiramus; loquacitatem nostram vestra fiducia præstat.

Anno igitur (ut prædixi) emenso, juxta Deuteronginiensem inepte assuta, de qua consulendus Petavinus, *Doctrinæ temporum*, tom. 1, pag. 22, et tom. II, pag. 893, 894.

c Vide Damascium in Vita Isidori, apud Photium, pag. 568, 569, edit. Græc.

mion (*Deut. xxxn. . .*, interrogavi patres meos ut annuntiarent mihi, majores meos ut dicerent mihi (successores videlicet nostrorum patrum priorum, Ailbei episcopi, Querani Coloniensis, Brendini, Nessani, Lugidi), quid sentirent de excommunicatione nostra, a supradictis sedibus apostolicis facta. At illi, congregati in unum, alius per se, alius per legatum suum vice sua missum, in campo Lene sanxerunt, et dixerunt: « Decessores nostri mandaverunt per idoneos testes, alios viventes, alios in pace dormientes, ut meliora et potiora probata a fonte baptismi nostri et sapientiæ et successoribus apostolorum Domini delata sine scrupulo humiliter sumeremus. » Post in commune surrexerunt, et super hoc orationem (ut moris est) nobis celebraverunt, ut Pascha cum universali Ecclesia in futuro anno celebrarent. Sed non post multum surrexit quidam paries dealbatus, traditionem seniorum servare se simulans, qui utraque non fecit unum, sed divisi, et irritum ex parte fecit quod promissum est, quem Dominus (ut spero) percutiet quoquo modo voluerit. Deinde visum est senioribus nostris, juxta mandatum, ut si diversitas orbata fuerit inter causam, et variaverit judicium inter lepram et non lepram, irent ad locum quem elegit Dominus (*Deut. xvii. 8*); ut si causæ fuerint majores, juxta decretum synodicum, ad caput urbium sint referendæ. Misimus quos novimus sapientes et humiles esse, velut natos ad matrem. Et prosperum iter in voluntate Dei habentes, et ad Romam urbem aliqui ex eis venientes, tertio anno ad nos usque pervenerunt. Et sic omnia viderunt sicut audierunt, sed et valde certiora, ut pote visa quam audita, invenerant. Et in uno hospitio cum Græco, et Hebræo,

A Scythæ, et Ægyptiaco, in ecclesia sancti Petri simul in Pascha (in quo mense integro disjuncti sumus) fuerunt; et ante sancta sic testati sunt nobis, dicentes: « Per totum orbem terrarum hoc Pascha, ut scimus, celebratur. » Et nos in reliquiis sanctorum martyrum, et scripturis quas attulerunt, probavimus inesse virtutem Dei. Vidimus oculis nostris puellam cæcam omnino ad has reliquias oculos aperientem, et paralyticum ambulantiem, et multa dæmonia ejecta.

Hæc dixi, non ut vos impugnarem, sed ut me ut nycticoracem in domicilio latitantem defenderem. Sed si quid forte impolitum vel vitiosum per immunda labia dixi, bicipi labii vestri forcepe per igniferum Isaianum altaris Dei carbonem tangite (*Isai. vi. 6*), et præputium inculti logii bifaris ter quaternis cultris Ben-Nun quinis denis digitulis humatis cum plebis præcidiis prioris præputiis (*Josue v. 5*). Nefas est enim errata tua non agnoscere, et prolata certiora non approbare. Hæreticorum est proprie sententiam suam non corrigere, malle perversam quam mutare defensam. *Scienti etenim bonum facere, et non facienti, peccatum est illi* (*Jac. iv. 17*). Peccati vero stipendium mors est (*Rom. vi. 23*); a qua nos divina Majestas, et simplex Trinitas, et multiplex apex (subtus quem nihil est, intra quem nihil est, citra quem nihil, ultra quem nihil, supra quem nihil, sustinens omnia sine labore, penetrans omnia sine extenuatione, circumdans omnia sine extensione, superans omnia sine inquietudine), liberare dignetur. Amen, amen.

Grandis labor est prudentiæ.

LIBER DE MENSURA PŒNITENTIARUM.

BENEVOLO LECTORI COLLECTOR.

[Biblioth. Patrum Labb.]

Subscriptum, benigne lector, de pœnitentiariis Mensura tractatum sub nomine Cumeani abbatis in Scotia, nempe Veteri, seu Hibernia, orti, transumpsi ex pervetusto, sed mendoso ms. Codice bibliothecæ San-Gallensis (in quo una habetur Vita Georgii martyris) eique præmittitur præfatiuncula sancti Columban ad ejusdem argumenti opusculum a se compositum, quod supra habes (a), huic simillimum, cum quo nimirum in stylo plerumque et ordine, ac nonnumquam etiam sub eodem tenore verborum in doctrina concordat. Sed cum varii hujus nominis exstiterint etiam abbates, non est tam facile hujus opusculi auctorem invenire. Kalendaria et Menologia Hibernica meminerunt ad 12 Februarii Cumeani abbatis Glinnemonensis; 24 Februarii Cumeani abbatis Hiensis; ad 24 Septembris, Cumeani abbatis Drumsnechtensis, et postremo ad 17 Septembris Cumeani abbatis Benechorensis, et aliquot aliorum diebus aliis; et quibus Hiensis a veteribus tum Martyrologis, tum scriptoribus aliis Sapientis elogio dignatus, et anno Christi 634 gravi eruditaque epistola, apud Jacobum Usnerium in Sylloge veterum epistolarum

Hibernicarum exstante, prædecessorem suum Sagenium, cæterumque Hiensium monachorum cœtum dehortatus est a more celebrandi paschalem solemnitate luna 14. Qui mos in hoc quoque opusculo, et non solus fortasse, Quartadecimanorum reprobat; supponendus videtur auctor hujus tractatus, donec aliunde res notior fiat. Cæterum quisquis fuerit, ex antiquorum Patrum auctoritate et consensu plura deprompsit de modo et mensura pœnitentiarii documenta.

Illud ad præsens videtur observandum, ea quæ circa præceptum illud Act. xv de suffocatis non edendis habet, non esse a Scripturæ veritate, aut sacris canonibus aliena; nam licet Irenæus (*lib. iii. c. 12*), Tertullianus (*De Pud. c. 12*), Cyprianus ad Quirinum (*lib. iii. fin.*), Pacianus (*de Pœnit. et Confess.*), Ambrosius (*in. Epist. ad Galat. c. 12*), Augustinus contra Faust. (*lib. xxxii. c. 13*), copiosius a Baronio relati ad annum Christi 51, num. 17, tria duntaxat illo præcepto prohibita esse credentes, existiment illud de suffocato non edendo non esse de textu, sed adjectum ab aliquibus Scripturam

adulterantibus, ut loquitur Ambrosius, vel interpretantibus, ut aestimant alii; Græci tamen semper eo modo legisse reperiuntur, prout etiam nunc habet communis editio Latinorum cum verbis illis et suffocato, sicut citato capite legit Cumeanus; quin etiam usu receptum fuisse videtur in Ecclesia, ut fideles ab esu sanguinis abstinere; unde Tertullianus hæc ait adversus gentes: « Erubescat error vester Christianis, qui ne animalium quidem sanguinem in esculentis habemus; qui propterea quoque suffocatis et morticiniis abstinemus, ne quo sanguine contaminemur vel intra viscera sepulchro. Denique inter lamentanda Christianorum botulos etiam cruore distentos admoveatis. » Illic Tertullianus, (*Apol.* c. 9). Blandina martyr apud Eusebium hæc in gentiles: « Multum erratis, o viri, quod putetis infantium carnibus vesci eos qui ne mortuorum quidem animalium sanguine utuntur. » Et Minutius Felix quoque in Octavio hæc in eandem sententiam: « Nobis homicidium nec videre fas, nec audire; tantumque ab humano sanguine cavemus, ut nec edulium pecorum in cibis sanguinem noverimus. » Ratio porro quare iussi sunt Iudei ac gentiles conversi a sanguine abstinere, illa potissima assertur ab Augustino apud Baronium loco cit. (*Contra Faustum lib. xxxii, cap. 15*), ut aliquo, licet in re levissima, remanente usu legalium, Iudei ac gentiles in unum Christum lapidem angularem facilius necerentur. Vide Baronium citatum, qui et aliam adducit rationem ex Origene, lib. viii contra Celsum.

Ceterum quod ad usum ejusmodi abstinence in Ecclesia postea impositum et practicum attinet, hæc habemus in apostolico canonis 62: « Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut quicunque ex sacerdotali consorcio comederit carnes in sanguine anime ejus, aut a bestiis abreptus, aut suffocatus, deponitur; si vero laicus sit, a communione excluditur. » Item in concilio Gangrensi, c. 2: « Si quis carnem edentem (præter sanguinem, et idolis immolatum, et suffocatum) cum religione et fide condemnat, velut spem (sic) propter hujusmodi præceptionem non habentem, anathema sit. » Leo quoque imperator (*Novell. constit.* 58) his ad Stilianum sacrorum officiorum magistrum ostendit quam stricte fuerit hoc olim observatum: « Simul olim, inquit, legislatori Moysi sanguine vestendum non esse mandavit Deus, simul ab istiusmodi cibo abstinere debere, a præconibus gratiæ est constitutum. » Et intra: « Perlatum est ad aures nostras quod intestinis tanquam tunicis sanguinem infarctum, velut consuetum aliquem cibum ventri præbeant; quod tolerari non debere imperatoria nostra majestas rata, neque tam impio soli gulæ inhiantium hominum in-

A vento, nunc præcepta Dei divina, nunc reipublicæ nostræ honestatem dedecore affici sustinens, jubet ne quis id scelus neque ad usum suum, neque ut emptoris detestando cibo contaminarentur, ullo modo exercere audeat. At sciat quicunque dehinc divinum mandatum contempnere, sanguinemque in cibum convertere (sive vendat, sive emat) deprehensus erit, se holiorum publicationi subjiciendum, et ubi acerbum in modum flagris ac cute tenus fœde detonsus fuerit, perpetuo patriæ exsilio multandum esse, etc. »

His accedunt varia conciliorum decreta idem inhibentium; nam canon vigesimus concilii Aurelianensis secundi, suffocatis vesci prohibet, et ex concilio Carthaginensi ad idem hæc recitantur in synodo Vormatiensi: « Animalia, quæ a lupis seu a canibus lacerantur, non sunt comedenda, nisi porcis et canibus; nec corvus [cervus], nec capra, si mortui inveniantur. » Et infra: « Aves vero et alia animalia si in retibus strangulantur, non comedenda. » Ex quibus habetur, ejusmodi abstinendi præceptum in Ecclesia permansisse usque ad tempora Adriani papæ, sub quo celebratum fuit concilium illud Vormatiense circa annum Domini 772, juxta Baronium, præter quem et Theodoros in suo (a) Pœnitentiariorum penam imponit vescitibus suffocatis; sed nec esu sanguinis tantum, sed a quibusdam animalibus, quæ lex interdixit, et natura abhorreere solita est, abstinuisse quandoque Christianos constat ex epistola quadam Zachariæ papæ ad Bonifacium, citata a (b) Baronio, in quo illa signantur; quo intelligas id quod postea totius occidentalis Ecclesiæ consensu laudabiliter antiquatum fuit, istiusmodi scilicet tegalium observantiam, temporibus Cumeani, qui exactam ciborum præfatio capite differentiam instituit, in antiquorum, et hactenus vidimus, canonum et conciliorum auctoritate fundatam, ea qua alii idem usurpantes ratione ducebantur permixtus.

Denique hoc velim, lector, intelligas, me eo in abstergendis imperiti librarum mendis moderamine usum, ut nec sententiam, nec verbum mutare vel transponere fuerim ausus (exceptis pauculis suo loco iudicandis, quorum quasi certa emendatio occurrat), sed hujam duntaxat eorum terminationem ubi incongruam deprehendi, asteriscis ad singula designatis emendare, ne doctissimum tractatum ejusmodi navis obscurari videretur, aut criticorum quorundam, omne non politum, et punctulis etiam omnibus absolutum, fastidium, contemptui exponi contingeret. Loca vero perpaucæ in eo luteolæ, punctis obducia, aliqua forte corrector manus ex emendationum Codicum collatione restituet. Interim nostram opellam, benigne lector, æqui consule, et vale.

(a) Ait Baron. se illud Pœnitentiale invenisse,

(b) Vide tom. III Concil. recent. Edit.

PROLOGUS AUCTORIS.

De remediis vulnere secundum priorum Patrum definitionem dicturi, e sacris tibi eloquiis, mi fidelissime, ante medicamina, compendii ratione, iptimeamus. Prima itaque est remissio, qua baptizamus in aqua, secundum illud (*Joan. iii*): Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest videre regnum Dei. Secunda remissio, charitatis effectus, et est illud: Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum (*Luc. vii*). Tertia, eleemosynarum fructus, secundum hoc: Sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna exstinguit peccatum (*Ecl. iii*). Quarta effusio lacrymarum, Domino dicente: Quia flevit in conspectu meo et ambulavit tristis coram me, non inducam mala in diebus ejus (*I Reg. xxi*). Et quinta, cri-

minum confessio, Psalmista testante: Dixi, Confitebor adversum me in iniquitatem meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei (*Psal. xxxi*). Sexta, afflictio cordis et corporis, Apostolo dicente: Dedi hujusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini (*I Cor. v*). Septima, emendatio morum, hoc est, abrenuntiatio vitiorum, Evangelio testante: Jam sanus factus es, noli ulterius peccare, ne quid tibi deterius accidat (*Joan. vi*). Octava, intercessio sanctorum, ut est illud: Si quis infirmatur, inducat presbyteros Ecclesie, et orent pro eo (*Jac. v*), et reliqua; et: Multum valet deprecatio iusti assidua (*Ibid.*). Nona, misericordia et fidei meritum, secundum hoc: Beati misericordes, quoniam

ipsi misericordiam consequuntur (Matth. v). Decima, A ^a conversio et salus aliorum, Jacobo confirmante: *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operit multitudinem peccatorum suorum (Jac. v).* Sed melius est tibi ut ^b infirmus fueris et vitam solitariam ducere, quam perdere cum plurimis. Undecima, indulgentia et remissio, Veritate pollicente, qui ait: *Dimittite et dimittetur vobis (Luc vi).* Duodecima, passio martyrii, spes unica, salutis indulgentia, et latroni crucifixo Deo respondente: *« Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso (Luc. xxiii).* His autem de canonis auctoritate prolatis, Patrum etiam statuta Domini ore ^d subrogatum investigare convenit, secundum illud: *Interroga patrem tuum et annuntiabit tibi (Deut. xxxii);* item: *Causa deferatur ad deos (Exod. xxii).* Statuunt itaque octo principalia vitia, humane salutis [saluti] contraria, ^e his octo contrariis sanentur remediis. Vetus namque proverbium est: contraria contrariis sanentur [sanantur]; qui enim illicita licenter committunt, a licitis coercere se debent.

CAPUT PRIMUM.

De gula et ebrietate.

Si quis episcopus, aut aliquis ordinatus, in consuetudine vitium habuerit ebrietatis, aut desinat, aut depouatur. Si quis monachus per ebrietatem vomitum facit, triginta diebus poeniteat. Si quis presbyter aut diaconus, quadraginta dies poeniteat. Si vero per infirmitatem, aut qui longo tempore se abstinerit, et in consuetudine non erat ei multum bibere vel manducare, aut pro gaudio in Natali Domini, aut in Pascha, aut pro alienius sanctorum commemoratione faciebat, et tunc plus non accepit quam decretum est a senioribus, nihil nocet. Si episcopus jusserit, non nocet illi, nisi ipse similiter ^f. Si laicus fidelis per ebrietatem vomitum facit, quindecim dies poeniteat. Sacerdos, si inebrietur per ignorantiam, septem dies poeniteat in pane et aqua; si per negligentiam, quindecim dies; si per contemptum, quadraginta dies poeniteat. Diaconus et monachus quatuor hebdomadas; subdiaconus tres, ^g duos dies; laici unam hebdomadam. Qui cogit hominem ut inebrietur humanitatis injuste gratia, ut ebriosus poeniteat; si per odium, ut homicida judicetur. Qui psallere non potest, in lingua ^h superponat. Qui anticipat horam canonicam ^d et suaviora cæteris sumit, gulæ tantum obtentu, cœna caret, vel duobus diebus in pane et aqua poeniteat. Qui superflua ventris distentione dolorem quoque sentit saturitatis ⁱ, id est, si ad vomitum sine infirmitate, septem dies poeniteat. Si sacrificium evomerit, quadraginta dies poeniteat; si infirmitatis causa, septem dies poeniteat; si in ignem projicit, centum Psalmos cantet; si vero canes lambuerint talem vomitum, centum dies poeniteat, qui evomit.

^a Ms., mendose, conversatio.^b Hic depravatio aliqua.^c Ms., mendose, omite.^d Forsan, subrogata.^e Deest forsân que.^f Supple proprio motu in hoc sibi indulsit.

Qui furatur cibum, quadraginta dies poeniteat; si herum, tres quadregimas; si tertio, anno poeniteat. Qui manducat carnem immundam, aut mortuam, aut delaceratam a bestiis, quadraginta dies poeniteat; si necessitas cogit, nihil est; et qui per necessitatem manducat animal quod immundum videtur, vel avem vel bestiam, non nocet. Qui [si] casu quis immunda manu cibum tangit, vel canes, vel pilax, aut animal immundum ^g sanguinem edat, non nocet. Qui sanguine, vel quocunque immundo polluitur, si nescit qui manducat, nihil est; si autem scit, poeniteat juxta modum pollutionis. Qui sanguinem, aut semen biberit, tribus annis poeniteat. Si autem stercorant in quocunque liquore, tollatur ab eo stercus, et sanctificetur aqua, et mundus erit cibus. Si ceciderit sorix ^B in liquorem, tollatur foras, et hoc potum [tunc totum] aspergatur aqua sanctificata, et sumatur, si vivens sit; si mortuus fuerit inventa, omnis liquor projiciatur foras, et mundetur vas. Animalia quæ a lupis seu canibus lacerantur, non sunt comedenda, nisi forte ab hominibus adhuc viva occidantur prius, sed porcis et canibus dentur; nec cervus, nec capra, si mortui inventi fuerint. Avis vero, et animalia cætera, si in retibus strangulantur, non sunt comedenda hominibus; nec accipiiri si mortui fuerint, quia quatuor capitalia ¹ Actus apostolorum præcipiunt abstinere a fornicatione et sanguine et suffocato, et idololatria (Act. xv). Piscis licet comedere, quia alterius naturæ sunt. Equum non prohibet, ^C tamen consuetudo; leporem licet comedere. Apes vero si occidunt hominem, ipsi quoque occidi festinantur [festinentur], mel tamen manducetur. Si casu perci vel gallina sanguinem hominis comedunt, non obijciendos credimus, sed manducandos; sed qui cadavera mortuorum lacerantes manducaverint, carnem eorum manducare non licet, usque dum mace-rantur. Et post anni circulum animalia coitu hominum polluta occidantur, carnesque canibus projiciantur; sed quæ generant, sicut in usum, et coria assumantur; ubi autem dubium est, non occidantur. Infirmiss licet omni hora cibum sumere, et potum quando desiderant, vel petunt, si ^k importune non petunt. Qui dederit aliquos liquores in quibus fuerit mustela, milvus, vel mortua inveniantur, tribus superpositionibus poeniteat; qui non noverit postea, quod talis visus est, potum superponat. Si in farina, aut in aliquo siccato cibo, aut pulsato, coagulato, vel lacte, istæ inveniantur bestiolæ, quod sic circa corpora illorum est foras projiciatur, omne reliquum sana sumatur fide. Si sanguinem sine voluntate e dentibus biberit, id est cum saliva, non est peccatum. Si quis venationes aliquas quocunque exerceat, si clericus, anno uno; si diaconus, annis duobus; si sacerdos, annis tribus poeniteat ¹. Catechumeni man-

^g Loquitur de superpositione silentii.^h Videtur hic deesse aliquid.ⁱ Vid. sup. in præfat.^j Deest aliquid in hoc commate.^k Male Codex opportune.¹ Hic non inhibetur secularibus venari.

ducare non debent cum baptizatis, neque gentilibus. Uxor quæ sanguinem viri sui pro remedio gustaverit, quadraginta dies pœniteat; sic et illa quæ semen viri sui in cibum miscens, ut inde plus amoris accipiat, tribus annis pœniteat. Qui ^a contemptum indictum jejuniū in Ecclesia et contra decreta seniorum fecerit, ^b sine Quadragesimis, quadraginta dies pœniteat; si autem in Quadragesima, anno pœniteat; si frequenter fecerit, et in consuetudine erit ei, exterminabitur ab Ecclesia, Domino dicente: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, et reliqua (Matth. xviii)*. Qui de sui comedens corporis cute, ... cum impositione manus episcopi annum integrum cum pane et aqua pœniteat.

CAPUT II.

De fornicatione et reliquis immundis pollutionibus.

Episcopi, presbyteri, diaconi fornicationem facientes, degradari debent, et pœnitere iudicio episcopi; tamen communicent. De sodomitis, episcopi quatuordecim [annis] pœniteant, presbyteri duodecim annis pœniteant, diaconi novem, subdiaconi octo, clerici septem, laici quinque pœniteant, et nunquam cum alio dormiant. Si cum fratre naturali fornicationem per commisionem carnis, quindecim annis pœniteat, ab omni carne abstineat se. Si semen in os miserit, septem [annis] pœniteat; alii dicunt usque in finem vitæ. Viri inter femora fornicantes, primo unum annum pœniteant; si ^c iterant, duos: si in crura fornicantes, si pueri sunt, annis duobus pœniteant; si viri, annis tribus: si autem in consuetudinem vertunt, et modus pœnitentiæ addatur iudicio sacerdotis. Vir semetipsum coinquinans in primo, centum dies pœniteat, et iterans, annum unum; si cum gradu est, addatur pœnitentia. Puer quindecim annorum, quadraginta dies pœniteat. Qui concupiscit mente fornicari, sed non potuit, anno pœniteat, maxime in Quadragesima. Qui turpiloquio, vel aspectu coinquinatus est, tamen non voluit fornicare corporaliter, viginti vel quadraginta dies pœniteat; si autem in pugnatione cogitationis violenter coinquinatus est, septem dies pœniteat. Qui diu illuditur a cogitatione tepidus et repugnans, unum vel duos, vel plurimos dies, quantum ^d exegerit diuturnitas cogitationis, pœniteat. Pueri qui fornicantur inter seipsos, ^e iudicavit ut vapulent; pueri soli hermocinantes, et transgredientes statuta seniorum, tribus superpositionibus emendentur. Osculum non simpliciter facientes, sex superpositionibus; illecebrosus osculum sine coinquinatione, septem; cum iniquatione sive amplexu, decem superpositionibus. Post annos viginti duos ^f idem adulti item committentes, quadraginta dies separati a mensa, extorresque ab ecclesia, cum

A pane et aqua vivant. Minimi vero fornicationem imitantes, et irritantes se invicem, sed coinquinati non sunt propter ætatis immaturitatem, viginti dies; si vero frequenter, quadraginta dies; si iteraverint, per pœnitentiam centum dierum. Pueri ante viginti annos se invicem manibus coinquinantes et confessi, antequam communicent, viginti dies; si iteraverint, centum dies pœniteant; si vero frequentius, separentur, et anno pœniteant. Puer oppressus a majore..... hebdomada jejundet; si consentit, quadraginta dies. Molles unum annum pœniteant; qui in somnis voluntate pollutus est, surgat, canatque genuflectendo septem psalmos in crastino, cum pane et aqua, ^g vel triginta psalmos genuflectendo in finem, unumquemque cantet. Volens quasi in somno peccare

B ^h sive pollutus est sine voluntate ⁱ quindecim; in fine dicat ter *Deus, in adiutorium, et reliqua*. Qui semen dormiens in ecclesia fuderit, tribus diebus pœniteat; peccans non pollutus viginti quatuor psalmos cantet. Episcopus faciens fornicationem, degradari debet, sive septem, sive duodecim annis pœniteat. Presbyteri aut diaconi fornicationem naturalem facientes, prolato [emisso] ante monachi voto, tribus annis pœniteat. Veniam omni hora roget, superpositionem faciat in unaquaque hebdomada, exceptis quinquagesimis diebus; post superpositionem, pane sine mensura utatur, et ferculo aliquatenus butyro impinguato, hoc est, quadrante, et die Dominica sic vivat; cæteris vero diebus paximari panis mensura et misso parvo impinguato, ^j horreo oleris, ovis paucis formatico semina..... tenucla, vel batuto lactis sextario pro sitis gratia, et ^k aqua tale potu si operarius est lectumque [Al., lectoque] non multum fenum habeat instratum: per tres Quadragesimas anni addat aliquid prout virtus ejus admiserit; semper ex intimo cordis defleat culpam suam, ^l obedientiamque pro omnibus libentissime excipiat; post annum et dimidium Eucharistiam sumat, et ad pacem veniat, psalmos cum fratribus cantet, ne penitus anima tanto tempore cælestis medicinæ jejuna intereat. Si interior gradu quis monachus, tres quidem annos pœniteat, sed mensura non gravelur panis; si operarius est, sextario de lacte romano, et alio tenucla, et aqua quantum sufficit pro sitis ardore sumat. Si vero sine voto monachi presbyter, aut diaconus, si [sic] peccaverint, sicut monachus sine gradu pœniteant, et postea recipiant gradus suos. Si autem presbyter aut diaconus post tale peccatum voluerit monachus fieri, in districto proposito exsilii annum et dimidium pœniteat, habet tamen abbas hujus rei moderandi facultatem, si obedientia ejus placita sit Deo et abbati suo.

^a Contemptum f. irrepsit pro contra.

^b Id est, extra Quadragesimam.

^c Ms., mendose, iernas.

^d Non exierit diuturnitatem, ut per mendam in Cod.

^e Judicant, supple majores.

^f F., item adulti idem.

^g Lege, vel xxx psalmos, genuflectendo in fine uniuscujusque cantet.

^h F., sive pollutus sua voluntate.

ⁱ Intellige, quindecim psalmos cantet.

^j Hinc ad quartam sequentem lineam textus est ut hic vides in Ms. depravatus.

^k Mendose, obedientiam quam.

CAPUT III

De adulterio, raptu, et incestu, etc.

Si quis adulterium fecerit, id est, cum uxore aliena, aut sponsam, vel virginem corruperit, aut sanctimoniale, aut Deo dicatam feminam, laici tribus annis poeniteant, primo ex his in pane et aqua. Si clericus, quinque annis poeniteat, subdiaconus sex, duos ex his in pane et aqua. Si vero diaconus monachus, septem annis poeniteat in pane et aqua, presbyter decem, episcopus duodecim, quinque ex his in pane et aqua. Clericus vel superioris gradus qui uxorem habuit, et praefer professionem suam, vel honorem clericatus, literatus eam cognoverit, sciat se sibi adulterium commisisse, sicut superiori sententia unusquisque juxta ordinem suum poeniteat. Si quis concupiscit mulierem alienam, et non potest peccare cum ea, aut non vult suscipere eum mulier, si laicus, quadraginta dies, si clericus aut monachus est, anno poeniteat, medio in pane et aqua; si diaconus, duobus; presbyter, tribus. Si clericus aut monachus postquam se Deo voverit, ad saecularem habitum iterum reversus fuerit, aut uxorem duxerit, decem annis poeniteat, tribus ex his in pane et aqua, et nunquam postea in conjugio copuletur; quod si noluerit, sancta synodus vel sedes apostolica separavit eos a communione et convocationibus Catholicorum. Similiter et mulier postquam secundo voverit, si tale scelus admiserit, pari sententiae subiacebit. Si presbyter autem, aut diaconus, uxorem extraneam duxerit in scientia populi, deponatur. Si quis adulterium perpetraverit cum illa, et in conscientia advenit populi, projiciatur extra ecclesiam, et poeniteat inter laicos quandiu vixerit. Si quis cum matre fornicaverit, duodecim annis poeniteat; et nunquam a mittetur nisi in die Dominica. Qui cum sorore hoc modo, quindecim annis poeniteat. ^b In [Canon. Ancyran., de incestis]: si quis [qui] more pecorum cum propinquo sanguine incestu commisti sunt, ante vigesimum annum aetatis suae, decem annis inde poeniteat [poeniteant], exacta oratione tantum incipiant communicare; post viginti vero annos ad communionem cum oblatione suscipiantur: discutiatur autem et vita eorum qua fuerint tempore poenitentiae, et ita hanc humilitatem [humanitatem] consequantur: quod si abusi sunt hoc crimine prolixiori tempore, viginti annorum aetate ^c ut uxores habentes hoc crimen inciderint, viginti quinque, plena poenitentia acta ad communionem oratione [cum oratione] permittantur; et ita post ^d aliud quinquennium ad plenam communionem cum oblatione suscipiantur; quod si aliqui

^a Forsan, emittetur.

^b Ex concilio Ancyrano, c. de incestis.

^c Forsan et.

^d Mendose, alium.

^e Idem videtur hoc loco nubere quod coire.

^f Ita Ms.

^g Lectio corrupta.

^h Forte legendum: 33, q. 2, c. 3, dicitur de propinquis qui ad affinitatem per virum et uxorem veniunt, defuncta uxore, vel viro, in quinta, etc., nam sequen-

A uxores habentes, et post quinquagesimum aetatis suae annum in hoc prolapsi sunt, ad exitum vitae tantum communionem mereantur. Si quis cum pecoribus, xii annis poeniteat. Si quis adulterium commiserit, vii annis poenitentiae completis, perfectioni reddatur secundum pristinos gradus. Si quis ^a nupserit cum muliere sua retro, quadraginta dies poeniteat; primo autem si in terga nupserit, sic poeniteat, quomodo de animali. Si quis menstruo tempore coierit cum muliere, quadraginta dies poeniteat. Mulieres menstruo tempore non intrent in ecclesiam, neque communicent, neque sanctimoniales, nec laicae; si praesumunt, tres hebdomadas poeniteant. Similiter poeniteat, quae intrat ecclesiam ante ^b mundum sanguinis post partum, id est, quadraginta dies; qui nupserit et iis temporibus, viginti dies poeniteat. Qui nubet die Dominica, tribus diebus poeniteat. Qui in matrimonio est, Quadragesimis anni, et Sabbatis, et in Dominicis nocte diei, et in diebus plurimis, maxime tres dies antequam communicent, et conceptio semine usque ad modum sanguinem consumendi, et menstruo tempore, continens fieri debet.

Bigamus poeniteat uno anno, quarta et sexta feria, et in tribus Quadragesimis abstineat se a carnibus, non tamen dimittat uxorem. Trigamus, ut superius, id est, in ^c 4 et 5, vel plus vii annis quarta feria et sexta et in tribus Quadragesimis abstineat se a carnibus; tamen Basilii hoc judicavit: in canonibus autem, ^d 3 ante in quinta generatione conjungantur in quarta si inventi fuerint, non separentur. In tertia tamen propinquitate non licet uxorem alterius accipere post obitum ejus. **C** Aequaliter vir conjungatur matrimonio eis quae sibi consanguineae sunt et uxoris suae consanguineis post mortem uxoris suae. Duo quoque fratres duas sorores in conjugio possunt habere, et pater filiusque matrem et filiam. Si laicus fornicaverit cum vidua aut puella ^e ante, ii annis poeniteat, reddito tamen humiliationis pretio parentibus ejus; si uxorem non habet, si voluntas parentum eorum est, ipsa sit uxor ejus, ita ut annis v poeniteant ambo. Si quis laicus cum jumento fornicaverit, annis ii poeniteat, si uxorem habet; si non habet, annum unum. Si clericus, ii; si diaconus, iii; presbyter, vii. **D** Ex iis in pane et aqua. Clericus semel fornicans, unum annum poeniteat in pane et aqua. Si genuerit filium, vii annis poeniteat ^f vel exsul, vel port. sil. et virgo. Qui dimiserit uxorem suam, alteri conjungens se, vii annis poeniteat cum tribulatione, vel xii annis levius. Si ab aliquo sua recesserit uxor, et iterum reversa fuerit, suscipiat eam, et ipsa anno uno cum pane et aqua poeniteat, vel ^g supercilium

tia sumpta sunt ex isto can.

^h Ante nuptias, vel matrimonium, vel virginitatem violatam.

ⁱ Deest aliquid.

^j Lectio corrupta sic videtur emendanda: *Vel exsul portet cilicium et virgam.*

^k Cod. ms., *superccilium*, sed mendose, pro *cilicium*, aut potius *supercilium*, quod genus est vestimenti poenitentialis antiquitus et diebus nostris in Hibernia usitatum publicorum criminum reis, qui

duxerit [induat]. Si quis intrat ad ancillam suam, A venundet eam, et anno uno poeniteat; si genuerit filium ex ea, liberet eam. Mulier adultera, tribus annis poeniteat. Mulier seipsa coitum habens, tribus annis poeniteat; mulieres vero quae fornicantur, et pariter suos negant, sed et si quid agant secum ut uteros [utero] conceptos discutiant, x annis poeniteant. Si mulier cum muliere, tribus annis poeniteat. Si quis masculus, vel si quae mulier, votum habens virginitalis, jungitur uxori..... non dimittat uxorem, sed poeniteat tribus annis. Vota stulta frangenda sunt et importabilia. Mulieri non liceat votum vovere sine licentia viri; sed si voverit, dimitti potest, et poeniteat iudicio sacerdotis. Sacerdos si osculatus est feminam per desiderium, viginti dies poeniteat; si per cogitationem semen fuderit, septem dies poeniteat. Mulier si duobus fratribus nupserit..... eam debere usque ad mortis..... quam in extremis suis sacramento reconciliare oportet; ita tamen ut si forte sanitatem recuperaverit, matrimonio soluto, ad poenitentiam admittatur; quod si defuncta fuerit mulier huiusmodi consortio constituta, dissolvatur a poenitentia remanenti: quam septentiam tam viri quam mulieres tepere debent. Puellae quae non parentum coactae imperio, sed spontaneo iudicio, virginitalis propositum atque habitum susceperunt, si postea nuptias diligunt a pretia ineatur, etiamsi consecratio non accesserit cuius utique non b fraudantur mittere, si in proposito permanent.

CAPUT IV.

De furto et iniusta rapinis, seu invasionibus, etc.

Pecunia ecclesiastica furata reddatur quadruplum; popularia duplificantur. Si quis aliquid de ministerio sanctae Ecclesiae furaverit, aut neglexerit, octo annis poeniteat, tribus ex his in pane et aqua, et reddat integram quod abstulit. Si quis fortum fecerit, si puer, quadraginta vel viginti, c ut atlas est, et qualitas eruditionis; laici anno uno, clerici duobus, subdiaconi tribus, diaconi quatuor, presbyteri quinque, episcopi sex annis poeniteant. Si laicus semel fortum fecerit, reddat quod furavit, et in tribus Quadragesimis cum pane et aqua poeniteat. Si saepius fecerit et non habet unde reddat, annis duobus in pane et aqua poeniteat, et alio anno tribus Quadragesimis, et sic postea in Pascha reconcilietur. Qui saepe fortum faciebat, quatuor annis poeniteat, vel ut sacerdos iudicat, juxta quod componi potest quibus nocuit, et semper debet reconciliari ei quem offendebat, et restituere juxta quod ei nocuit, et multum breviabit poenitentiam ejus; si vero noluerit, aut non potest, constitutum tempus poeniteat per omnia. Puer decem annorum aliquod fortum comedens, septem dies poeniteat: qui furatur cibum, quadraginta dies poeniteat.

nunc totam Hiberniam, nunc quaedam loca sancta cilio et lineo sacco vestiti circumibant.

^a Forsan, poeniteant.

^b Forsan, fraudulentur.

^c Deesse videtur: flagellis, verberibus, aut superpositionibus poeniteat.

^d Hoc est, qui vel seduxerit monachum aut fura-

Si iterum, tribus Quadragesimis; si tertio, anno poeniteat; si quarto, jugi exilio sub alio abbate poeniteat. Si laicus monachum ^a furum duxerit, aut intret monasterium, vel humano subiectetur servitio. Si quis servum aut quemcumque hominem quolibet ingenio in captivitatem duxerit, aut transmiserit, tribus annis poeniteat in pane et aqua. Si quis patrem aut matrem expulerit, impius, vel sacrilegus judicandus est, et poeniteat aquali tempore, quandiu in impietate exstiterit. Qui praebent ducatum barbaris, si basilicas incenderint, et si clericum, sive sanctimonialem ^e bonos occiderint, et innocentes ab ecclesia traxerint, ductor quatuordecim annis poeniteat. Pecuniae quae in alia provincia ab hoste raptae fuerint, id est regno alio superato, tertia pars ad ecclesiam tribuetur, vel pauperibus quod jussio regis erat, et quadraginta dies poeniteat. Si quis domum vel aream cuiuscunque igne cremaverit, tribus annis poeniteat, unum ex iis in pane et aqua.

CAPUT V.

De perjurio, et mendacio, etc.

Si quis perjurium fecerit, laici tribus annis poeniteant, clerici quinque, subdiaconi sex, diaconi septem, presbyteri decem, episcopi duodecim. Qui perjurium fecit in ecclesia, undecim annis poeniteat. Si in manu episcopi, presbyteri, aut diaconi, seu in altari vel cruce consecrata mentitus fuerit, tribus annis poeniteat; si in cruce non consecrata, uno anno poeniteat. Si quis laicus per cupiditatem perjurat,

C totas res suas vendat et donet ^f in pauperibus, et conversus in monasterio usque ad mortem serviat Deo; si autem non per cupiditatem, ^g mortis periculum incurrit, tribus annis inermis exsul poeniteat in pane et aqua, et duas abstineat Quadragesimas se a vino et carnibus, et dimittat pro se servum aut ancillam ^h vivum et per undecim annos eleemosynam faciat, et post septem annos iudicio sacerdotis communicet; qui vero [si vero] necessitate coactus sit, tribus Quadragesimis. Qui dedit alium in perjurium ignorantem, septem annis poeniteat; qui ductus est in perjurio ignorans, et postea recognoscit, anno uno poeniteat. Qui vero suspicatur quod in perjurio ducit, tamen jurat per consensum, duobus annis poeniteat. Pro falso testimonio, laici uno anno, clerici duobus, subdiaconi tribus, diaconi quatuor, presbyteri quinque, episcopi sex annis poeniteant. Si quis falsitatem commiserit, septem annis poeniteat; tres ex his in pane et aqua; qui autem consenserit, quinque ultimis poeniteat. Falsum testimonium dicens, ut placeat proximo suo, primo quale fratri imposuit, tale damnetur, iudicio sacerdotis. Mendax vero per ignorantiam, et non nocuit, c poeniteatur ei cui mentitus est, et sacerdoti et hora facendi [silentio unius

tur in servum, aut venundandum, ipse in poenitentiam monachus fiat, aut servus.

^a Deest fors-an, vel alios.

^c Forsan, Deo in pauperibus.

^d Forsan, sed quia plioquin.

^h Forsan, unum.

hora] damnetur, vel duodecim psalmos cantet. Si vero de industria, tribus diebus tacendi, vel triginta psalmos ^a præstet. Mendax vero per cupiditatem, placeat largitate ei cui frustravit.

CAPUT VI.

De homicidio et sanguinis effusione, etc.

Qui voluntarie homicidium fecerint, ad poenitentiam se jugiter submittant; circa exitum autem vitæ communione digni habeantur, qui non voluntarie, sed casu homicidium perpetravit, quinque annis poeniteat. Mulieres quæ fornicantur, et ^b partus suos, et ea quoque agunt, ut uteros [utero] conceptos rejiciant, antiqui Patres instituerunt usque ad extremum vitæ; nunc humanius definitum est, decem annis poeniteant. Si quis occiderit monachum vel clericum, arma relinquat, et Deo serviat, vel secundum iudicium episcopi septem annis poeniteat. Qui autem episcopum vel presbyterum occidit, regis iudicium est de eo ^c. Si laicus alium occiderit, odii meditatione, si non vult arma relinquere, septem annis poeniteat sine carne et vino. Qui occiderit hominem, quadraginta dies abstineat se ab ecclesia, et postea superscriptam poenitentiam agat. Qui iussione domini sui hominem occiderit, quadraginta dies jejundet; et qui occiderit hominem in publico bello cum rege, quadraginta dies poeniteat. ^d Si per poculum vel artem aliquam malam, septem annis poeniteat, aut plus; si mater filium suum occiderit, quindecim annis poeniteat, et nunquam ^e permittet, nisi in die Dominica: mulier pauperina septem annis poeniteat. ^f Mulier, si occiderit filium suum in utero ante quadagesimam diem, anno poeniteat; si vero post quadraginta dies conceptionis, ut homicida tribus annis poeniteat. Si quis clericus homicidium fecerit, decem annis poeniteat exsul; tribus in pane et aqua. Si quis homicidium casu fecerit non volens, quinque annis poeniteat; tribus ex iis in pane et aqua. Si ad homicidium consenserit, et factum fuerit, septem annis poeniteat: si voluerit et non potuerit, tribus annis poeniteat. Si quis homicidium fecerit, laici tribus; clerici quinque, subdiaconi sex, diaconi septem, presbyteri decem, episcopus duodecim annis, poeniteant. Si laicus proximum suum occiderit, quinque annis poeniteat exsul. Si quis alium per iram percusserit et sanguinem effuderit, quindecim dies in pane et aqua poeniteat: si diaconus, sex menses; presbyter, anno poeniteat. Cujus parvulus in negligentia sine baptismo fuerit mortuus, tribus annis poeniteat; unus ex iis in pane et aqua. Si laici infantem suum oppresserint, anno quo in pane et aqua poeniteant, et duos a vino et carne abstineant se..... tempus

poenitentis. Si mulier abortum fecerit voluntarie, tribus annis in pane et aqua. Qui per rixam, debilem vel deformem hominem fecerit, ^g reddat impensas medicis, ægritudinem restituat, et medium annum poeniteat in pane et aqua: si non habuerit unde reddat, uno poeniteat. Si laicus per scandalum sanguinem effuderit, reddat illi tantum, quantum nocuit; et si non habet unde reddat, solvat opera proximi sui, ^h quandiu ille infirmus est, et postea quadraginta dies poeniteat in pane et aqua. ⁱ Qui factum proximo suo dederit, et non nocuit, una vel duobus vel tribus Quadragesimis in pane et aqua: si clericus, annum vel dimidium. Si quis quodlibet membrum voluntate sua truncaverit, tribus annis poeniteat, unum ex his in pane et aqua. Parvuli invicem percipientes, septem diebus poeniteant; si vero adolescentes, quadraginta dies poeniteant. Si quis per vindictam fratris, hominem occiderit, tribus annis poeniteat. Si componit propinquos, dimidium spatium. Qui præbent ducatum barbaris, tribus annis poeniteant, si non acciderit strages Christianorum; si vero ^j iactis, usque ad mortem, mundo mortui Deo vivant. Si quis proprium servum sine ^k conscientia proprii iudicis occiderit, ^l et communione, biennio ^m effusione sanguinis emundabitur. Infans infirmus et paganus, commendatus presbytero, si moritur ⁿ, presbyter deponatur; si negligetia parentum sit, uno anno poeniteat.

CAPUT VII.

De maleficiis, et veneficiis, etc.

Si quis maleficio suo aliquem perdidit, septem annis poeniteat, tribus ex his in pane et aqua. Si quis per amorem veneficus sit, et neminem perdidit, si laicus est, uno anno poeniteat in pane et aqua; si subdiaconus duobus, diaconus tribus, unum ex his in pane et aqua; si sacerdos, quinque, unum ex his in pane et aqua, et laici dimidium annum poeniteant, maxime si per hoc mulieris partum quisquam deceperit, tres annos unusquisque superaogeat in pane et aqua, ne homicidii reus sit. Si quis sacrilegium fecerit, id est, quod aruspices vocant, qui ^o auguria colunt per aves, aut ^p quocunque anguraverint, tribus annis poeniteat, unum ex his in pane et aqua: si quis, ut vocant, sortes sanctorum, quas contra rationem vocant, vel alias sortes habuerit, vel qualecunque ingenio sortitus fuerit, vel veneraverit, tribus annis poeniteat, unum ex his in pane et aqua. Si quis per ariolos, quos divinos vocant, aliquas divinationes fecerit, quia et hoc demonicum est, quinque annis poeniteat; tribus ex his in pane et aqua.

^a Forsan, si presbyter est.

^b Supple interimunt, nam sermo de abortu ante et parricidio post partum.

^c Citat leges patrias Breatha Nemhead dictas.

^d Si poculum venem, vel artem maleficam, etc.

^e Ita Ms.

^f Ultra impensas medicorum etiam debet satisfacere vulnerato pro modo ægritudinis.

^g Sic legendum, non quantum ille.

^h Id est, qui telo aut hasta facta nocere conatur.

ⁱ Acciderit, renuntiantes mundo, religioni perpetuo abdicantur.

^j Id est, consensu.

^k Deest hic aliquid.

^l Deest forsam pro, vel ab.

^m Scilicet absque baptismato et sacramentis debitis.

ⁿ Mendose Cod. auria.

^o Quomodo novae auguraverint.

* Si quis ad arbores et ad fontes, aut ad angulos ubicunque, nisi ad ecclesiam Dei vota voverit, aut solverit, tribus annis pœniteat, uno ex his in pane et aqua; et qui ibidem ederit aut biberit, uno anno pœniteat. Si quis mathematicus fuerit, per invocationem demonum, mentes tulerit, quinque annis pœnitsat, tribus ex his in pane et aqua. Si quis immisor tempestatum fuerit, septem annis pœniteat, tribus ex his in pane et aqua. Si quis ^b Kalendis Januarii in cervulo et in ^c verula vadit, tribus annis pœniteat quia hoc dæmonum est: si quis ad fanum communicaverit, quadraginta diebus in pane et aqua pœniteat, et si iterum serviendo per cultum hoc fecerit, tribus annis pœniteat. Dæmonem sustinens, licet petras vel olera habere sine incantatione. Si qua mulier divinationes vel incantationes diabolicas fecerit, uno anno vel tribus Quadragesisis quadraginta dierum juxta qualitatem culpæ pœniteat. Qui immolat dæmonibus in minimis, uno anno pœniteat; qui in magnis, decem. Si qua mulier filium aut filiam super tectum pro sanitate posuerit, vel in fornace, octo annis pœniteat: similiter et qui grana arserit, ubi mortuus est homo, et pro sanitate juvenum, et damas [offeri], duobus annis pœniteat.

De canone Ancyrano, unde supra, num. 24.

Qui auguria auspiciaque, sive somnia, vel divinationes quaslibet secundum morem gentium observaverint, aut in domibus hujusmodi homines introducant, in exquirendis aliqua arte maleficiis, aut ut domos suas luserint, immundi isti, si de clero sint, abjiciantur: si vero sæculares, confessi pœnitentiam agant quinquennio secundum regulas antiquitus constitutas. Qui cibum immolatum comederit, deinde confessus fuerit, sacerdos considerare debet personam; ætatem, vel quomodo edoctus, aut qualiter contigerit, et ita auctoritas sacerdotalis circa infirmum moderetur: et hoc modo in pœnitentia et confessione semper omnino in quantum Deus adjuvare dignatur, cum omni diligencia conservetur.

CAPUT VIII.

De usura et cupiditate et inhospitalitate, etc.

Si quis usuras undecunque exegerit, quatuor annis pœniteat, uno ex his in pane et aqua; si permaneat in avaritia, ^d alienetur. Quicumque hospites non recipit in domo sua, sicut Dominus præcepit et regna coelorum promisit, ubi dicit: *Venite, benedicti Patris mei*: quanto tempore hospites non recepit et mandata evangelica non adimplevit, nec pedes lavavit, neque eleemosynam fecit, tanto tempore pœniteat in pane et aqua; si non emendatus thesaurizans superflua in crastinum tempus per ignorantiam, tribuat illa pauperibus: si autem per contemptum arguentium, eleemosyna et jejunio sanetur iudicio sacerdotis. Permanens autem in avaritia, alienetur. Qui repetit auferenti quæ sua sunt contra interdictum,

* Sermo est de superstitioso cultu rerum aut locorum quæ diis gentilibus dicantur.

^b Dies sunt gentilium superstitiosis consecrati, ut habet Usuardus in prolog. Martyrolog.

* Forsan, retula, seu vitula.

A tribuat indigentibus quæ repetivit. Clericus habens superflua, donet ea pauperibus; sin autem, excommunicetur: si autem post pœniteat, tempore quo vixit in contradictione, in pœnitentia semotus vivat. Si quis cupidus, aut avarus, aut superbus, aut ebriosus, aut fratrem suum odio habuit, vel his similia, tribus annis pœniteat, et juxta vires suas eleemosynas faciat.

CAPUT IX.

De ira, maledicto, invidia, etc.

Qui fratrem contristat juste vel injuste, conceptum rancorem ejus satisfactione * et sic postea orare; si autem impossibile recipi ab eo, sic tamen pœniteat iudicio sacerdotis; is autem qui non recipit eum, quanto tempore implacabilis sit, tanto cum pane et aqua vivat homicida ille. Qui odit fratrem suum, quandiu non repellit odium, tandiu cum pane et aqua sit; et ei quem odit, charitate non ficta ^f compellatur. Fratrem cum furore maledicens, cui maledixerit placeat, et septem dies pœniteat remotus cum pane et aqua. Qui verba acerbiora in furore, non tamen injuriosa, protulerit, satisfaciens fratri superponat: si autem cum pallore, ^g rubore, uno die cum pane et aqua pœniteat; qui in mente tantum sensit commotionem, satisfaciat ei qui illum commovit; qui vero non vult confiteri ei qui se commovit, abscindatur pestifer ille a cœtu sanctorum; qui si pœnitet, quanto tempore ^h contradicit, tanto tempore pœniteat. Qui diu amariitudinem corde retinet, hilari vultu et læto corde sanetur: si autem non cito eam deponit, jejunio, sacerdotis iudicio, emendetur; si autem iterat, abscindatur, donec alacer lætusque cum pane et aqua cognoscat delictum suum. Invidus satisfaciat ei cui invidit; si autem nocuerit ei, et largitione placeat, et pœniteat. Qui causa invidiæ detrahit, vel libenter audit detrahentem, tribus diebus in pane et aqua separetur; si vero de eo qui præstat, septem sic pœniteat, et serviat ei libenter de reliquo; sed, ut quidam ait, non est detrahare, verum dicere, secundum Evangelium: *Corripe illum inter te et ipsum solum prius, et post hæc, si te non audierit, dic Ecclesiam (Matth. xii)*. Si vero verborum diligens fratri de-roget, uno die vel duos dies tacens pœniteat; si autem fabulationem, duodecim psalmos cantet. Mala non recipientium sanitatem retractans, ne cæteri eis consentiant, vel vituperatione mala boni confirmandi obtentu, aut lugubri miseratione, medicus est æstimandus. Si ista tria defuerint, detractor triginta psalmos in ordine cantet: laici septem diebus, clerici duas hebdomadas, subdiaconus tres, diaconus quatuor, presbyter quinque, episcopus sex. Si quis cum alio iram tenet in corde, ut homicida iudicetur; si non vult reconciliari fratri suo, quem odio habet, tandiu in pane et aqua pœniteat usque reconcilietur ei.

^d Id est, separetur a communione fidelium.

* Deest *satagat dimovere*, vel quid simile.

^f Deest *reconciliari*, vel quid simile.

^g Forsan, aut.

^h Forsan, *contradixit*.

CAPUT X.

De acedia, etc.

Otiosus, opere extraordinario oneretur, somnolentus vigilia propensior; idem tribus vel septem psalmis occupetur; vagans, instabilisque, mansione unius loci [et] operis sedulitate sanetur.

CAPUT XI.

De superbia, etc.

Qui superbia ceteros qualibet despectione arguit, primo satisfaciatur eis, deinde jejUNET iudicio sacerdotis; contentiosus etiam alterius sententiae se subdat; sin autem, anathematizetur ut regno Domini est alienus. Jactans in suis beneficiis, se humiliet; alioquin quid [quod] boni fecerit humanae gloriae causa perdet, malarum cogitationum indulgentia^a est si opere non compleantur, et consentiat. Qui aliquam novitatem extra Scripturam vel haeresim praesumpserit, alienetur; si autem poeniteat, suam publice sententiam damnet, et quos decepit, ad fidem convertat, et jejUNET iudicio sacerdotis; qui autem de industria cuicumque seniori flecti dignatur, cœna careat: inobediens maneat extra cibum, et pulset humiliter donec recipiatur; quantoque tempore inobediens fuit, tanto in pane et aqua sit. Blasphemus etiam simili decreto sanetur, et opus ejus abjiciatur, cum semipane debito, et aqua,^b quod maneat dilatus et dilator consimili persona, si dilatus negaverit ante simul poeniteant in unaquaque hebdomada duobus diebus in pane et aqua, et biduana [biduo] in fine uniuscujusque mensis, omnibus fratribus supponentibus, et Dominum eis iudicem fore contestantibus. Permanentes in obstinatione, anno emissio, altaris communione sub iudicio flamma societur, et Dei iudicio relinquantur; si quando alter fuerit confessus, quantum alter alteri laboris intulerit, tantum sibi multiplicetur. Qui abbati excusationem praetendit, vel aëconomis, vel ministris ignorantia regulæ, uno die poeniteat: si vero gravius, superponat. Reticens peccatum fratris quod ad mortem, arguet eum cum fiducia, et quanto tempore reticuit, tanto cum pane et aqua vivat; si peccatum parvum reticuit, arguet quidem eum, sed psalmis, sive jejunio iudicio sacerdotis poeniteat. Qui alios proterve arguit, leniat eos primo, et triginta psalmos cantet. Qui peccatum pudendo fratri imputat, priusquam seorsim arguet eum, satisfaciens ei, tribus diebus poeniteat. Qui solus cum sola loquitur, vel sub eodem tecto in nocte manet, cœna careat; si vero post interdictum, quadraginta dies

^a Forsan, etsi.^b Forsan: Poeniteant delatus et delator consimili poenitentia, si delatus negaverit ante iudicem aut seniore.^c Forsan, delaturus fuerit quid.^d Lege communicaret. Hoc loco non tam condemnat traditionem illam Hibernis usitatam olim quam haeresim Quartadecimanorum a conciliis damnatam.^e Per hoc indicat baptizatum ab haeretico denuo sub conditione baptizandum, quia recte praesumi po-

A in pane et aqua poeniteat. Si quis^e delaturus sececit, quid detestabile, tribus annis poeniteat in pane et aqua. Si quis laicus per ignorantiam cum haereticis communicaverit, stet inter catechumenos, id est, separatus ab Ecclesia xl. diebus, et aliis xl. in eremis poeniteat, et sic culpam suam diluat: si vero postquam illi sacerdos praedicaverit, ut cum haeretico non communicaverit, et iterum fecerit, uno anno poeniteat, et tribus Quadragesimis, et tribus annis absteineat se a vino et carne. Si quis ab haereticis ordinatus fuerit, iterum debet ordinari, si non reprehensibilis fuerit; sin minus, deponi oportet. Si quis a catholica Ecclesia ad haeresim transierit, et postea reversus, non potest ordinari nisi per longam abstinentiam, aut pro magna necessitate. Hunc Innocentius papa, nec post poenitentiam clericum fieri, canonum auctoritate asserit permitti. Si quis contempserit Nicænum concilium, et fecerit Pascha cum Iudeis decima quarta luna, exterminabitur ab omni Ecclesia, nisi poenitentiam egerit ante mortem. Si autem oraverit cum illo quasi cum clerico catholico, hebdomada poeniteat; si vero neglexerit, xl. dies poeniteat prima vice. Si quis hortari voluerit haeresim eorum, et non egerit poenitentiam, similiter et ille exterminabitur, Domino dicente: *Qui mecum non est, contra me est* [Math. xii]. Si quis baptizatur ab haeretico, qui recte Trinitatem non^e crediderit, iterato baptizetur. Si quis dederit aut acceperit communionem de manu haeretici, et nescit quod catholica Ecclesia contradicat, postea intelligens, tres annos integros poeniteat; si autem scit, et neglexerit, et postea poenitentiam egerit, decem annos poeniteat. Alii iudicant septem, et humanius quinque annis poeniteat. Si quis permisit haeretico missam suam celebrare in ecclesia catholica, et nescit, xl. diebus poeniteat; si pro reverentia, [aut] metu, is annum integrum poeniteat. Si per damnationem^f humiliationem Ecclesiae catholicae et consuetudinis Romanorum, projiciatur ab Ecclesia sicut haeticus, nisi habeat poenitentiam; si habuerit, decem annis poeniteat; si recesserit ab Ecclesia catholica in congregationem haeticorum, et alios persuaderet, et postea poenitentiam egerit, duodecim annis poeniteat, quatuor annis extra ecclesiam, et sex inter auditores, et duobus adhuc extra communionem. De his in canone dicitur: *Decimo anno communionem sine oblatione recipiant*. Si episcopus aut abbas jubet monacho suo pro haeticis missam cantare, non licet et non expedit obedire ei; si presbytero contigerit, ubi missam cantaverit, et alius recitaverit no-

test de haeretico quod non utatur substantia formæ, vel aliis requisitis, prout nostris adhuc temporibus eadem ex causa faciendum decrevit synodus Mechliniensis, tit. iii de sacram. baptismi, c. 6, celebrata Mechliniae, 6 Junii an. 1607. Vel potest intelligi Cumeanus de haeretico non credente ex terna Trinitatis confessione hoc mysterium, sine cujus expressione non valet baptismus a tali collatus, et debet iterari, veluti non cum debita forma collatus.

^f Deest fors an aut vel et.

malis mortuorum, et simul nominaverit hæreticos cum catholicis, post missam intellexerit, hebdomada pœniteat; si frequenter fecerit, integrum annum pœniteat. Si quis autem pro morte hæretici missam ordinaverit, et pro legione [religione] sua reliquias sibi tenuerit, quia multum jejunaverit, et nescit differentiam catholicæ fidei, et Quartadecimanorum, et postea intellexerit, pœnitentiamque egerit, reliquias debet igne cremare, et uno anno pœnitere; si autem scit et neglexerit pœnitentiam, communis decem annis pœniteat. Si autem a fide Dei discesserit sine ulla necessitate, et postea extor animo pœnitentiam accipit, tribus annis extra ecclesiam, id est, inter audientes, iterum a renato juxta Nicenum concilium, septem annis in ecclesia inter pœnites, et duos annos adhuc extra communionem.

CAPUT XII.

De baptismo reiterato et opere serviti in festis, etc.

Qui bis baptizati sunt ignorantes, non indigent pro eo pœnitentia, nisi quod secundum canones non possunt ordinari nisi pro magna necessitate. Qui autem non ignorant utrum baptizati sunt, quasi iterum Christi crucifixerint, septem annis pœniteant quarta feria et sexta, et tribus Quadragesimis, si per vitium aliquod fuerit; si autem per munditiam licitum putaverint, tribus annis, se pœniteant.

De opere die Dominica.

Græci et Romani navigant, equitant, panem non faciunt, nec in curru ambulant, nisi ad ecclesiam tantum, nec balneant. Græci non scribunt in publico, tamen pro necessitate seorsum in domo scribunt. Qui operantur die Dominica, eos Græci prima vice arguunt, et secunda tollunt aliquid ab eis, tertia vice tertiam partem de rebus tollunt, et vapulant, vel vii dies pœnitent. Lavacrum capitis potest esse in Dominica, et in lixivio pedes lavare licet. Si quis autem Dominica die per negligentiam jejunaverit, hebdomada tota debet abstinere; si secundo, dies viginti pœniteat; si postea, quadraginta dies. Si pro damnatione diei jejunaverit, sicut Judæi, abominabitur ab omnibus Ecclesiis catholicis. Si quis autem contempserit interdictum [indictum] jejunium in Ecclesia, et contra decreta seniorum fecerit, sine Quadragesima quadraginta dies pœniteat, si autem in Quadragesima, annum unum pœniteat; si frequenter fecerit et in consuetudine erit ei, exterminabitur ab omni Ecclesia Dei, Domino dicente: Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, et reliqua [Math. XVIII].

CAPUT XIII.

De ministerio ecclesiæ et reedificatione, etc.

Pro bonis rebus offerre debemus, pro malis ne-

^a Forsan, maneat.

^b Id est, candorem, seu simplicitatem.

^c De antiqua consuetudine non jejunandi die Dominica aut in quinquagesima Pasche, vide notata ad c. 9 Reg. cenobial.

^d Sine, id est, extra.

^e Forsan, accipientibus.

quaquam, presbyteri vero pro suis episcopis non prohibentur offerre. Qui communicaverit nec ignorans excommunicato ab ecclesia, quadraginta dies pœniteat. Si quis errans communicaverit aliquid de verbis sanctorum, ubi periculum adnotaverit, tres superpositiones faciat. Si sacrificium terra tenuis negligendo ceciderit, superponat. Qui sacrificii aliquid perdit, relinquens illud feris devorandum, si excusabiliter, tribus Quadragesimis; sin vero, anno uno. Qui non bene custodierit sacrificium, et mus comederit illud, quadraginta dies pœniteat; qui autem perdidit in ecclesia, et [aut] pars ceciderit, et non inventa fuerit, viginti dies pœniteat; qui autem perdidit suum chrismale, aut solum sacrificium in regione [loco] qualibet, et non invenitur, tribus Quadragesimis vel anno pœniteat. Perficiens aliquid de calice super altare quando auferunt linteamina, septem dies pœniteat; aut si habuerit ea superpositionibus septem pœniteat. Si accedentibus de manu sacrificium acciderit in stramen, septem dies pœniteat is a quo ceciderit. Qui autem infuderit calicem in fine solemnitis missæ, quadraginta dies; si vero neglexerit qui accipere sacrificium, et non interrogat, nec aliquid cause excusabilis extiterit, superponat; et qui acceperit sacrificium pollutus nocturna visione sic pœniteat. Diaconus obliviscens oblationem asserre, donec auferatur linteamen quando recitantur nomina pauperum, similiter pœniteat. Qui negligentiam erga sacrificium fecerit, aut siccans veribusque consumit, ut ad nihilum devenierit, tribus Quadragesimis cum pane et aqua pœniteat. Si integrum inventum fuerit, ita ut sint in eo vermes, comburatur, et cinis sub altare abscondatur, et qui neglexerit quatenus Dominicis diebus suam negligentiam solvat; si autem amissione saporis decoloratur sacrificium, viginti expleatur jejunium; conduratum vero, septem diebus; qui autem mergit sacrificium, continuo bibat aquam, et quod in chrismale fuerit sumet sacrificium, et emendet per decem dies culpam solutus. Si ceciderit sacrificium de manibus offerentis terra tenuis, et non invenitur, omne quodcumque inventum fuerit in loco in quo ceciderit comburatur, et cinis ut supra abscondatur; sacerdos deinde anno damnetur. Si vero inventum fuerit sacrificium, locus scopis mundetur, et stramen ut supra igniat, et sacerdos viginti dies pœniteat; si usque ad altare tantum lapsus fuerit, superponat; si vero per negligentiam de calice aliquid stillaverit, lingua lambatur, tabula radatur; si non fuerit tabula, ut non conculcetur locus corradatur, et igne consumatur ut supra, sacerdos quinquaginta dies pœniteat. Si super altare stillaverit calix, sorbeat minister stillam, ternis pœnites diebus; et si per unum lin-

^f Mortuorum, ut mos erat plurium Ecclesiarum, inter sacra mysteria peragenda recordatio.

^g Forsan, quatenus.

^h Ita has duas lines in Ms. penitus depravatas restitui ex dist. 2 de consecrat. c. 27, unde proxime et precedenti et sequenti auctor sumpsit, variatis paululum verbis.

teum ad aliud septem diebus; si usque ad tertium, octo diebus; si usque ad quartum, quindecim diebus, et lintamina quæ tenent stillam per tres abluat vices calice subter posito, et aquam ablutionis sumat. Si quando interlucit calix, stillaverit, prima vice duodecim canantur psalmi a ministro. Si titubaverit sacerdos super orationem Dominicam, quæ dicitur ^a periculosa, si una vice quinquaginta plagas, secunda centum, tertia superponat. Qui vomit sacrificium, et a canibus sumitur, anno uno pœniteat; sin autem, quadraginta diebus; ^b si inde quando communicaverit sacrificium, evomuerit, si ante [post] mediam noctem, tres superpositiones faciat; si vero sacrificium evomuerit, quadraginta dies; ^c si infirmitas causa, septem dies; si in ignem proiecit, centum psalmos cantet; si vero canes lambuerint talem vomitum, centum dies qui evomit pœniteat. Qui communicaverit sacrificium in conspectu [conscius], septem dies pœniteat. Quicunque alicui capitale crimen admittenti per ignorantiam communicaverit, septem dies pœniteat.

CAPUT XIV.

De reconciliatione et aliis, etc.

Qui multa fecerit idem, homicidium, adulterium cum muliere, et cum pecore, et furtum, eat in monasterium, etc., pœniteat usque ad mortem. Si quis presbyter ^d pœnitentiam morientibus abnegaverit, reus erit animarum, quia Dominus dicit: *Quicumque die conversus fuerit peccator, vita vivet, et non morietur* (Ezech. xxxiii). Vera enim conversio in ultimo tempore potest esse, quia Dominus non solum temporis, sed etiam cordis inspector est, sicut

^a Ita Ms.^b Forsan, si antequam.^c Leg. infirmitatis.^d Absolutionem qua pœnitentiæ sacramentum completur.^e Forsan, excommunicantur.

A laico uno momento meruit esse in paradiso, in hora ultima confessionis. Sacrificium non est accipiendum de manu sacerdotis qui orationes et lectiones secundum ritum implere non potest. Græci omni Dominica communicant, clerici, et laici; et qui in tribus Dominicis non communicaverint, ^e excommunicantur, sicut canones habent. Romani similiter communicant qui volunt; qui autem noluerint, non communicant. Græci et Romani tribus ^f a mulieribus, sicut in lege scriptum est, ante panis propositionis consummationem, ^g pœnitent. Pœnitens secundum canones non debet communicare; nos autem pro misericordia per annum aut sex menses licentiam damus. Pro defuncto monacho missæ agantur die sepulturæ ejus, et tertio die, et præterea quantum voluerit abbas; pro laico bono, tertio die vel septimo. Potest esse jejunium pro pœnitente vigesimo die vel septimo; et propinquos ejus oportet jejunare septimo die, et oblationem offerre ad altare, sicut in Jesu filio Sirach legitur (Eccli. xii), et pro Saul filio Israel jejunaverunt (1 Reg. xxi), postea quantum voluerit presbyter. Mulieres possunt sub nigro velamine accipere sacrificium: Basilius hoc judicavit. Episcopis licet in campo confirmare. Presbytero in uno altari duas facere missas conceditur uno die. Omne sacrificium sordida vetustate corruptum, igne comburendum est; ^h confessio autem Deo soli ut agatur, si necesse est, licet. Missas sæcularium mortuorum [fieri licet] ter in anno, tertio die, et septimo die, et trigesimo die, quia surrexit Dominus tertio die, et hora nona emisit spiritum, et triginta dies Moyses filius Israel planxerunt.

^f Forsan, diebus.^g Forsan, abstinent.^h Dum non adest copia confessarii ante missam, procuranda contritio de peccatis tum Deo soli confitendis.

ANNO DOMINI DCLXIX.

VITALIANUS PAPA.

NOTITIA HISTORICA.

[Ex Mansi, amplissima Conciliorum Collectio.]

(a) Vitalianus, natione (v) Signiensis, provincie Campaniæ, de patre Anastasio, (c) sedit annos xiv, menses sex [Al., quinque minus diebus iv]. (d) Hic direxit responsales suos cum synodica juxta consuetu-

(a) Vitalianus. Ultima mensis Augusti, anno Domini 655 [Al., 656], in locum Eugenii successit Vitalianus, patria Signinus. Hujus temporibus orientales Saxones fidem susceperunt. In Anglia de tempore paschatis celebrandi gravissime disceptatum fuit. Sev. Bin.

(b) Signiensis. Sic dictus a Signia civitate apud Hernicos, longe ab Urbe trigesimo lapide in via Lavicana sita. Ib.

(c) Sedit annos xiv, menses sex. Menses quinque minus quatuor diebus post annos xii sedisse, patet ex initio et fine suscepti pontificatus. Ib.

(d) Hic direxit responsales suos. Eadem legatione Vitalianus litteras dedit ad Petrum Constantinopolitanum episcopum, hortans eum ad fidem catholicam amplectendam; ad quam ille rescribens ait se ista profiteri quæ veteres Patres docuerunt; quod ut confirmaret, eorum testimonia (quamquam non satis

linem in regiam urbem apud piissimos principes, significans de ordinatione sua. Et dum suscepti essent renovantes privilegia Ecclesie reversi sunt, quorum [Al. add. principum] clementia (a) per eosdem missos direxerat beato Petro apostolo, et Evangelia aurea cum gemmis albis miræ magnitudinis in circuitu ornatus [Al., ornata]. Hic regulam ecclesiasticam, atque vigorem, ut mos erat, omnimodo conservavit (b) Hujus temporibus venit Constantinus Augustus de regia urbe per littoraria in Athenas, et exinde Tarantum, inde Beneventum et Neapolim per indictionem 6. Postmodum venit Romam, id est, die 5 mensis Julii, feria 4, in indictione suprascripta, et (c) occurrit ei obviam apostolicus cum clero suo milliario sexto [Cod. Luc., v] ab urbe Roma, et suscepit eum. Et ipsa die ambulavit imperator ad sanctum Petrum ad orationem, et donum ibi obtulit. Die Sabbati ad sanctam Mariam, itemque donum obtulit. Dominico die processit ad sanctum Petrum cum exercitu suo. Omnes cum cereis exierunt obviam ei [Ibid. om. ex. obv. ei], et obtulit supra altare illius pallium auro textile, et celebratae sunt missæ. Iterum Sabbati die venit imperator ad Lateranas, et lavit se [Al., lætus], et ibidem pransit in basilica Julii [Cod. Luc., Vigili]. Item Dominico die fuit statio ad sanctum Petrum, et post missas celebratas, valefecerunt sibi invicem imperator et pontifex, duodecim dies in civitate Romana perseverans.

fideliter mutatis verbis annexuit. Id quod a Græcis et Latinis simul animadversum fuit decima tertia actione sextæ synodi; ibidem hæc relege. Sev. Bix.

(a) Per eosdem missos direxit Constans beato Petro Evangelia aurea cum gemmis, etc. Imperator callidus hæc dona obtulit Ecclesie, ut se catholicum et cum Romana Ecclesia communione conjunctum esse fingeret; idque propterea, ut sibi conciliaret Romanum populum, totumque Occidentem, quem a se tanquam ab hæretico et persecutore aversum esse sciebat. Ex eo quod Vitalianus pontifex munera Ecclesie oblata acceptari, probabile videtur quod una cum muneribus orthodoxæ fidei professionem emisit, cum alioquin oblationes ab hæreticis factas Ecclesia recusare consueverit (Baron., anno 655, num. 2, 3 et 4). lo.

(b) Hujus temporibus Constantinus venit Romam. Anno pontificatus Vitaliani 9, Constantis imperii 22, Christi nati 563, ut patet ex Paulo Diacono, lib. v, cap. 6, 7, 11. Ss.

(c) Occurrit ei obviam apostolicus cum clero suo. Imperator, qui post sanctum Martinum relegatum germanum fratrem occiderat, secundum rigorem canonum non illa humanitate acceptandus, sed potius ab omnium ecclesiarum aditu arcendus fuisset, si non cum imperatore reconciliato, et ad unionem Ecclesie reducto, totius orientalis schismaticæ Ecclesie unionem futuram pontifex sperasset; quod deinceps vere factum esse, ex iis patet quæ infra de successore ejus filio Constantino Pogonato dice-

mus (Baron., ann. 663, num. 4 et 5). lo.

(d) Et postmodum die 15 Julii, indictione 11, in balneo occisus est. Anno imperii sui 27, Christi nati 668. Scribunt de eo Theophanes in Annalibus, et Cedrenus in Compendio, quod anno decimo octavo sui imperii Theodosium fratrem germanum diaconum sacrum interfecerit; qui post mortem frequenter apparens habuit diaconi poculum sanguine plenum ei porrexerit, et dixerit: Bibe, frater. Cujus visionis acerbitate victus abierit in Siciliam. Post occisum Constantem, rebellionem quorundam, Mezentius quidam imperium invadit. Constantinus Pogonatus (ideo sic nominatus, quod Byzantio solvens, tenera adhuc lanugine fuisset, et e Sicilia promissam barbam, ut Zonaras ait, retulisset) Vitaliani papæ supplicis fretus, expulso tyranno, parenti succedit. Qua de causa rogavit eum pontifex sanctissimus, ut qui auxilio Dei vicisset tyrannos, jam etiam superaret hæreticos Ecclesiam Dei acerrime infestantes. Detulit imperator precibus Vitaliani hoc in primis, ut quoadusque motus bellorum ingruentium componerentur, res hæreticorum silentio sopirentur (Vide Baron., ann. 668, num. 1 et 2). lo.

(e) Et non post multum temporis antedictus vir sanctissimus vitam finivit. Anno Christi 669 [671, 27 Jan.] qui est Constantini Pogonati imperatoris annus 2. In Græcorum sacra diptycha relatum Theodorus Constantinopolitanus episcopus Monothelita inscia et invito imperatore expunxit, ut constat ex epistola Constantini ad Donum papam.

VITALIANI PAPÆ

EPISTOLÆ.

[Ex Mansi, ibid.]

EPISTOLA PRIMA.

AD PAULUM ARCHIEPISCOPUM CRETENSEM.

Arguit eum quod Lappa episcopum injuste damnaverit, et ad sedem apostolicam provocantem non dimiserit. Dicitur episcopum pristino honori restituent, quæ contra illum acta fuerant declarat.

Vitalianus episcopus servus servorum Dei Paulo archiepiscopo Cretensi.

Decimo nono die mensis Decembris præsentis 11 indictionis Joannes episcopus Lappæ urbis intra basilicam venerabilem beati principis apostolorum Petri nobis obtulit petitionem, per quam nos obnixè postulavit, atque conjuravit per terribilem, inquiens, adventum magni Dei atque Salvatoris nostri Jesu Christi, ut secundum sacratissimos canones, institu-

taque sanctorum Patrum ejus causæ meritum requiramus, et sententiam promulgaremus. Obtulit illico et sententiam apud tuam fraternitatem consecram subscriptamque ejus eorumque episcoporum manibus. Igitur post aliquos dies ad ejus preces coactum cœtum in hac urbe Romana antistitem fecimus, ut nobiscum considerentes et petito ejusdem episcopi, et acia sacerdotaliter cognoscerentur. Dum ergo esset in hac Romana urbe congregata eadem synodus episcoporum pro hujusmodi negotio audiendo vel faciendo, statim nobis nuntiata sunt ejusdem exemplaria actionis, a tua fraternitate directæ; quæ suscipientes atque conferentes invicem, ita invenimus contineri in verbis et sensibus, sicut ea quæ nobis præfatus episcopus obtulerat, subscripta manu episcoporum, et tuæ dilectionis. Quam obrem admirati sumus, quia per suum clericum hanc vobis minime direxerit. Si enim forsitan tempus hoc prohibuit incongruum, cur absque suo scripto hanc usque nos minime direxit. Cumque recensita esset sententia coram nostris fratribus episcopis, visum nobis eisque est, quod non secundum timorem Dei neque secundum instituta Patrum, sacrosque canones, ejusdem Joannis antistitis Lappæ est causa cognita et terminata, vel pœnalibus submissa ejus persona. Propterea non leviter contristati sumus, maxime quia et sub custodia missus est idem Joannes antistes Lappæ diebus aliquot, et exinde adducebatur in secretarium tuæ fraternitatis, ut quod velles, inquit, loqueretur, ac rursus sub custodia præcebat ad clausuram, sicuti habet confessio defensoris tuæ dilectionis in sententia ab eo facta; iusuper et hortabatur contra canonum jussa, contraque legum instituta existens, ut daret fidei jussorem. Deinde oportebat tuam fraternitatem secundum canonum vigorem, tempore quo se petiit ad nos venire, eum absolvere tuis litteris: quem non solum noluiisti canonice absolvere ad principis apostolorum limina, sed magis respondisti ei indecenter, inquiens: Quia non competenter quæris. Quæ ergo sancti sanxerunt Patres, indecentia sunt? An placencia tibi decentia sunt? Igitur præfatum Joannem antistitem æque [Ed. Rom. atque] inculpabilem reperiens, juxta textum sententiæ a te nobis directæ, fecimus nobiscum cum episcopis ad missarum solemniam in ecclesiis Dei præcedere. Itaque statui-
mus atque firmamus per hujus nostræ præceptionis auctoritatem, omnia quæ a te itaque synodo contra canonum instituta contraque legum decreta consecrata sunt, vel sententiam promulgatam adversus eum, inania et vacua esse; sed quidquid claruerit eum damnificatum, ejusdemque ecclesiam a quoquam, ei tua dilectio faciat reddi, per omnia conservans eum absque damno. Denominatum enim Joannem, utpote innocentem existentem, cum præsentis nostræ præceptione absolvimus hinc, ut sicut cæteri tuæ dilectionis episcopi, et is suæ ecclesiæ utilitate cum Dei peragere timore, sacrarumque regularum instituire debeat morem. Oportebat denique,

A dilectissime frater, oportebat nos similia similibus retribuire. Sed hæc magis per ignorantiam opinamur gesta esse, quam per calliditatem. Propterea quæ præcipimus tibi secundum Deum, et propter dominum, tuque synodo, stude illico peragere, ne cogamur non misericorditer, sed secundum virtutem sacratissimorum canonum conversari. Scriptum namque est: Dominus inquit: Petre, rogavi pro te, ut non deficeret fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. Et rursum: Quodcunque ligaveris, Petre, in terra, erit ligatum et in cælo, et quodcunque solveris in terra, erit solutum et in cælo. Postquam vero nostram præceptionem tua dilectio relegerit, hanc præsentis portitori Joannis episcopi nimirum reddat pro sui ejusdemque ecclesiæ munitione. Data die vi Kalendas Septembris, indictione 11.

EPISTOLA II.

AD VAAUN CUBICULARIUM IMPERATORIS.

Cum Joannes Lappæ episcopus contra canones fuerit condemnatus, cupit ut ejus opera suæ Ecclesiæ restituantur.

Vitalianus Vaano cubiculario et imperali chartulario.

Semper celsitudo vestra piis hominibus præbuit concursus, semperque irreprehensibiliter viventibus tribuit libenter opem. Ideoque congruum prævidimus, per præsentia nostra scripta, Joannem antistitem ecclesiæ Lappensis, sitæ in insula Creta, ei in omnibus commendare, quatenus divina ope prævia, ejusque suffragio suffragio, valeat ad sanctam celeriter remeare ecclesiam. Per Septembrem enim mensem præsentem, 11 indictione, in hac Romana urbe ad apostolorum nostri culminis protectorum limina veniens, obtulit nobis petitionem, per quam suppliciter precatus est nos, ut ejus causæ meritum cognoscentes, canonice terminaremus. Obtulit denique nobis et sententiam, quam promulgavit ejus metropolitani cum suis episcopis adversus eundem Joannem, volens eum ostendere reprehensibilem, per quam eum contra canonum decreta pœnalibus submisit. Cujus exemplar ei idem ejus metropolitani nobis direxit. Propterea facientes congregari episcopos in hac orbe, ejus causa est cognita, relecta videlicet petitione ejus. Et præfata sententia ab eodem metropolitano ejus nobis directæ, visum nobis est, non secundum sacros canones eandem esse sententiam promulgatam. Ideoque eam inanem atque vacuam statuimus fore, decernentes eundem Joannem innocentem existere, et absque aliqua culpa eam ab ejus metropolita querimus subisse; quem merito absolvimus ad suam ecclesiam regredi, scribentes ejus sæpius nominato metropolitæ, ut quæ per simplicitatem egerit in ejus personam contra canonum decreta, essent vacua et inania. Eundem itaque Joannem (ut dictum est) antistitem, vestræ eximie charitati per has nostras litteras commendantes, hinc absolvimus, ad vestra nimirum ambulaturum vestigia; et ut exinde rursus cum suis scriptis eum absolvere festinet, quæ sumus, ad suam ecclesiam; commendantes eum, qui-

bus præviderit, ut illæsus debeat esse. Profecto enim una mecum cunctis diebus vitæ suæ et ipse pro vestra excellentissimæ charitatis prosperitate ac longævitate deprecabitur Dominum. Data die vi Kal. Februarii, Indict. 11.

EPISTOLA III.

AD PAULUM EPISCOPUM CRETENSEM.

Ut episcopo Lappæ occupatas ecclesias restituat; diacorum, qui uxorem duxit, et in duabus militat ecclesiis, corrigat; tum a se Eulampium, qui male audiebat, dimittat.

Vitalianus Paulo episcopo Cretensi.

Ad cognitionem tuæ dilectionis congruum prævidimus producere, eo quod Joannes episcopus Lappensis ecclesiæ nobis suggererit, asserens ejus parochiæ pertinentia monasteria, unum quod appellabatur Palea, et alterum quod vocatur Arsilli, a tua Ecclesia esse invasa. Ideoque, si ita est, hortamur tuam charissimam fraternitatem, ut ei secundum terminos sanctorum canonum reddi faciat, quia unicuique quod justum est voluitus conservari, maxime a nostris fratribus. Cognovimus denique, quod quidam diaconus, nomine Joannes, postquam consecratus est minister, accepisset uxorem; et non solum hoc, sed et in duabus ecclesiis militet. Ideoque, si ita est, hoc tua dilectissima fraternitas pro Dei amore corrigat, ne de novo hujusmodi nefas proveniat adinstar male viventium. Deinde cognovimus, quod quemdam curialem, nomine Eulampium, habeat quasi consiliarium. Non enim, ut nobis suggestum est, eum constat esse bonæ vitæ. Ille enim quotidie, ut fertur, inter fratres zizania seminat, ut de eorum discordia marsupium impleat. Quamobrem, si ita est, hortamur tuam fraternitatem, eum a se projicere, ut ejus opusculo coram Deo et hominibus floreat. Data ut supra.

EPISTOLA IV.

AD GEORGIUM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Ut Joanni episcopo Lappensi saveat.

Vitalianus Georgio episcopo Syracusano.

Gesta, sive sententiam a tua fraternitate directam, dilectissimo filio nostro Gaudentio primicerio scribente, eam sibi ab antistite Cretensis insulæ transmissam, pro causa episcopi Lappensis Ecclesiæ, suscepimus; scribentes ei quamobrem admirati sumus cur ipse Cretensis antistes nobis aut per suum clericum hanc minime direxerit, aut per sua scripta non indicaverit quæ erant necessaria. Præfatus enim Joannes Lappensis Ecclesiæ, hujusmodi sententiam manus ejus metropolitæ episcoporumque subscriptam, eum sua nobis obtulit petitione, postulans suæ causæ meritum canonice requiri. Cujus precibus moti, pro tali re in hac urbe fecimus congregari synodum, ut cognosceretur hujusmodi negotium. Cumque esset congregata, relecta est nimirum petitio Joannis præsulis, ac sententia a tua directa fraternitate; quibus nobis eisque visum est non secundum sacratissimos canones, neque secundum instituta Patrum, esse eadem gesta promulgata adversus prænominatum Lappensis Ecclesiæ episcopum. Idcirco decrevimus, eam, per nostræ præceptionis auctorita-

tem, esse inanem et vacuum, absolventes eum ad suam Ecclesiam remeare cum nostra præceptione ad eundem ejus metropolitam facta. Ideoque eo illic ad tuam fraternitatem se conjungente, ei ita concurrat, ut cum litteris commendatitiis domini excellentissimi Vaani filii nostri imperialis cubicularii et charitularii, ad suam Ecclesiam prospere revertatur. Viva enim voce pro sua causa subtiliter tuæ fraternitati, dum ab ea requisitus fuerit, profecto indicabit, ostendens ei exemplar præcepti nostri, ad Cretensem metropolitam directi. Præterea et Silvius tibi intimandum omnia prædicantes [Al., intimabit omnia prædicta] ne modum transgredi litterarum cerneremur. Data ut supra.

EPISTOLA V.

AD OSWIO REGEM NORDANHUMBRODUM, EJUS DE PASCHATE JUDICIUM EXPETENTEM.

Gratulatur gentes sui regni ad fidem conversas, atque pascha cæterasque apostolorum traditiones observari, totamque insulam Deo dicari curet, et reliquios sanctorum ei mitti.

Domino excellentissimo filio Oswio regi Saxonum Vitalianus episcopus servus servorum Dei.

Besiderabiles litteras excellentiæ vestræ suscepimus, quas relegentes, cognovimus ejus piissimam devotionem, ferventissimumque amorem quem habet propter beatam vitam. Et quia dextra Domini protegente ad veram et apostolicam fidem sit conversus, sperans, sicut in sua gente regnat, ita et cum Christo in futuro conregnare. Benedicta igitur gens, quam talem sapientissimum et Dei cultorem promeruit habere regem. Quia non solum ipse Dei cultor existit, sed etiam omnes subjectos suos meditatur die ac nocte ad fidem catholicam atque apostolicam pro suarum animarum redemptione converti. Quis enim audiens hæc suavia non lætetur? Quis non exsultet et gaudeat in his [Rom add. piis] operibus? Quia et gens vestra Christo omnipotenti Deo credit, secundum divinorum prophetarum voces, sicut scriptum est in Isaia: *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur* (Isai. xi). Et iterum: *Audite, insulæ, et attendite, populi, de longe* (Isai. xlii). Et post paululum: *Parum, inquit, est ut mihi sis servus ad suscitandas tribus Jacob, et facies Israel convertendas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ* (Ibid.). Et rursum: *Reges videbunt, et consurgunt principes, et adorabunt. Et post pusillum: Dedi te in sædus populi, ut suscitares terram, et possideres hæreditates dissipatas, et dices his qui vincti sunt: Exite; et his qui in tenebris: Revelamini. Et rursum: Ego dominus vocavi te in iustitia, et apprehendi manum tuam, et servavi, et dedi te in lucem gentium, et in sædus populi, ut aperires oculos caecorum, et educeres de conclusione vinctum de domo carceris sedentem in tenebris* (Isai. xlii). Ecce, excellentissime fili, quam luce clarius est, non solum de vobis, sed etiam de omnibus prophetarum gentibus, quod sint credituræ in Christum omnium conditorem. Quamobrem oportet vestram celsitudinem, utpote membrum existens Christi, in omnibus piam regulam

sequi perenniter principis apostolorum, sive in pascha celebrando, sive in omnibus quæ tradiderunt sancti apostoli Petrus et Paulus, quia ut duo luminaria cæli illuminant mundum, sic doctrina eorum corda hominum quotidie illustrat credentium.

Et post nonnulla, quibus de celebrando per orbem totum uno vero Pascha loquitur: Hominem denique, inquit, docibilem, et in omnibus ornatum antistitem secundum vestrorum scriptorum tenorem minime valuimus nunc reperire, pro longinquitate itineris. Profecto enim dum huiusmodi apta reperta persona fuerit, cum instructum ad vestram dirigemus patriam, ut ipse et viva voce, et per divina oracula, omnem inimici zizaniam ex omni vestra insula cum divino nutu eradicet.

Munuscula a vestra celsitudine beato principi apostolorum directa, pro æterna ejus memoria suscepimus, gratiasque ei agimus, ac pro ejus incolumitate jugiter Deum deprecamur cum Christi clero: Itaque qui hæc obtulit munera de hac subtractus est luce, situsque ad limina apostolorum, pro quo valde sumus contristati, cum hic esset defunctus. Verumtamen gerulis harum nostrarum litterarum vestris missis, et beneficia sanctorum martyrum, hoc est, reliquias beatorum apostolorum Petri et Pauli, et sanctorum martyrum Laurentii, Joannis et Pauli, et Gregorii, atque Pancratii eis fecimus dari, vestræ excellentiæ profecto omnes contradendas.

Nam et conjugii vestræ, nostræ spirituali filię, direximus per præfatos gerulos crucem, clavem auream habentem de sacratissimis vinculis beatorum apostolorum Petri et Pauli. De cujus pio studio cognoscentes, tantum cuncta sēdes apostolica una nobiscum latatur, quantum ejus pia opera coram Deo flagrant et vernant. Festinet igitur, quæsumus, vestra celsitudo, ut optamus, totam insulam suam Deo Christo dicare. Habet enim profecto protectorem humani generis Redemptorem Dominum nostrum Jesum Christum, qui ei cuncta prospera impartiet, uti novum Christi populum coacervet, catholicam ibi et apostolicam constituens fidem. Scriptum est enim: *Querite primum regnum Dei, ac justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis* (Matth. vi). Nimirum enim quærit et impetrabit, et ei omnes suæ insulæ (ut optamus) subdentur. Paterno itaque affectu salutantes vestram excellentiam, divinam jugiter precamur clementiam, quæ vos vestrosque omnes in omnibus bonis operibus auxiliari dignetur, ut cum Christo in futuro regnetis sæculo. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EPISTOLA VI.

SUB NOMINE VITALIANI PAPÆ AD MONACHOS SICULOS.

Vitalianus episcopus servus servorum Dei dilectis in Christo filiis sub patris Benedicti et Placidi dominio in Sicilia constitutis salutem et apostolicam benedictionem.

Ad hoc nos superna Clementia in orbe terrarum præfecit rectores atque custodes, ut dispersa congregare, et congregata conservare, et destructa re-

stituere summopere procuremus. Quapropter quia civitates, castra, monasteria, possessiones, et villas beato Benedicto in Sicilia subditas paganorum incursionibus desolatas esse audivimus, supra modum dolemus, omnipotentique Deo super hoc gratias agimus qui ideo temporaliter hic flagellari irrogat, ne in æternum puniat. Unde vos, charissimi filii, a fletu et mœnore cessare monemus, et his nostris filiis, quos de Cassinensi congregatione ad monasteria restauranda, et civitates, castra, possessiones et villas recuperandas in Siciliam dirigere studuimus, ut specialibus dominis deservire curetis; ex parte beati Benedicti et nostra præcipientes, ut in restauratione monasterii et possessionum illos adjuvare studeatis, ceptumque laborem ad effectum perducere summopere procuretis. Nos enim et vos, et civitates, castra, possessiones, et villas quas Tertullus patricius beato patri Benedicto in Sicilia dedit, defendere, adjuvare, et manu tenere parati sumus. Omnipotens Deus sua vos gratia benedicat, atque a cunctis adversis eripiat. Valete.

EPISTOLA VII.

AD FLORIANENSES.

Vitalianus episcopus, servus servorum Dei, eremitis in Floriacensi cœnobio commorantibus, eorumque Cynocephalo Mumulo, non abbati, quod dignum et justum est

Audivimus, quod sine gravi dolore loqui non possumus, quemdam vestri cœnobii gyrovagum, Agyllum nomine, suggestione diabolica Casinum venisse,

et effracto beati Benedicti sepulcro, ejus reliquias diminuisse. De quo facto gravi animadversione vos et monasterium vestrum plectendos cum eodem gyrovago judicavimus, nisi et vos et locum vestrum paterno affectu diligeremus. Facilius enim patereimur Casinensis cœnobii possessiones in prædam et direptionem dari, quam sancti Patris Benedicti lipsanum ab aliquo violari. Ob quam rem vestræ universitati ex parte Dei omnipotentis et beatorum apostolorum Petri et Pauli et omnium sanctorum, et septem universalium concilliorum præciendo mandamus, ut ad eor redeuntes, et sanctis apostolis Petro et Paulo et beato Benedicto satisficientes, ad nos cum jam dictis sacrosanctis reliquiis veniatis, et de perpetrata nequitia cum jam dictis sacrilegiis veniam postuletis. Sin autem vos, et locum vestrum et eundem sacrilegium cum manipulatoribus suis a sanctæ matris Ecclesiæ gremio separantes, perpetuæ et indissolubilis maledictionis et anathematis vinculo innodamus, et a regno Dei alienamus, et cum diabolo, et ejus atrocissimis pompis, et Juda, Domini nostri Jesu Christi traditore, æterno supplicio æternæque maledictioni deputamus. Pari etiam innodationis vinculo obligetur, qui cumque vos et locum vestrum solvere præsumperit a nexu excommunicationis absque digno emendationis et pœnitentiæ fructu. Datum quinto Kal. Aug.

EPISTOLA VIII.

CLODOVEO FRANCORUM REGI.

Vitalianus episcopus, servus servorum Dei, Clodoveo regi Francorum, si filius obedientie fuerit, salutem, et Apostolicam benedictionem.

Sancti et magni Nicæni concilii præcepta secuti, quæ jubent regularem epistolam per unamquamque provinciam mitti, ne hi qui abiciuntur ab aliis recipiantur, serenitati vestræ notum facimus, Aurelianienses et Cenomannenses, ac monasterium Floriacense cum omnibus sequacibus illorum a liminibus Ecclesiæ separatos, et indissolubili anathematis vinculo innodatos: quoniam ecclesias sancti Benedicti ejusque sepulcrum in castro Casino situm violare consti sunt, et sanctas reliquias post nostrum interdictum retinere conantur, contra apostolicæ sedis statuta, et interdictum, et totius sanctæ synodi sententiam, quam, missis per singulas provincias litteris, notam vobis omnibus fecimus. Excommunicamus igitur pro superius dictis reliquiis omnes jam dictos, et falsum abbatem Strumbolum, non Mumolum, et Aygulfum filium Satanæ cum suis fautoribus, donec sanctas reliquias ad urbem Romam reducant, et de perpetrata nequitia, secundum statuta canonum, poenitentiam sumant. Quapropter vestram a Deo conservandam clementiam obnixæ prece rogamus, et ex Dei omnipotentis, et apostolorum Petri et Pauli, et Benedicti parte præcipimus, ut jam dictos latrones ad justitiam sedis apostolicæ faciendam constringatis. Sin autem et vos et illos perpetuæ maledictionis anathemate damnamus. Datum die Kalendarum Novembrium.

EPISTOLA IX.

AD OMNES EPISCOPOS.

Vitalianus episcopus servus servorum Dei, dilectis in Christo fratribus et filiis, archiepiscopis, episcopis, et abbatibus in Hispania, Bætica, Lusitania, Gallæcia, Aquitania, Britannia, Germania, Gallia Belgica, Gallia Togata, Gallia Cisalpina, Gallia Transalpina, et Gallia Transcampana constitutis, salutem et apostolicam benedictionem.

Vestræ universitati per præsentia scripta notum esse volumus Mumolum hæreticum, et Floriacenses, olim quidem monachos, nunc vero Sarabaitas, gyrovagos, ac primogenitos Satanæ, ea quæ carnis sunt sequi, et tenere doctrinam Balaam, filii Beor; furta, latrocinia, commensationes, et ebrietates, et lenocinia diligere, et in violatione sepulcrorum operam dare. Ob quam rem scitote illos indissolubili anathematis vinculo esse damnatos, et a regno Dei alienatos, et cum diabolo et ejus atrocissimis pompis, et Juda Jesu Christi Domini nostri traditore esse sociatos, nisi forte patris Benedicti, ejusque sororis reliquias, quas nequiter abstulerunt, in nostram præsentiam, Casinum reportandas, Romam redeverint, et de tanta nequitia et sacrilegio dignam poenitentiam gesserint. Quapropter ex parte Dei omni-

A potentis, ex apostolorum Petri et Pauli vestræ universitati mandamus, ut Floriacenses, Aurelianienses, et Cenomannenses, pro excommunicatis habeatis, et illos ante nostram præsentiam cum sanctis reliquiis venire cogatis. Quo autem termino ante nos venire debeant, vestris litteris insinuate. Quidquid vero exinde statueritis, dilecti filii nostri Clodovei regis erit, his etiam rententibus, adimplere. Datum Romæ xvii Kal. Augusti.

EPISTOLA X.

AD THEODORUM ARCHIEPISCOPUM CANTUARIENSEM.

Primum Ecclesiæ Cantuariensi asserit.

Dilectissimo fratri Theodoro, Vitalianus episcopus servus servorum Dei.

B Inter plurima quæ nobis per vestras syllabas intimari jussisti, cognovimus etiam desiderium vestrum pro confirmatione diocesis, quæ tuæ subjacet ditioni, quia in omnibus ex nostro apostolicæ auctoritatis privilegio splendescere desideras. Nos vero vestræ petitioni annuentes, quia congruit pastoralis sollicitudine, circa ecclesias Dei quæ a priscis temporibus ab hac apostolica sede statuta intelligimus, irrefragabili ratione volumus, ut sicut a nobis et a nostris successoribus perpetua stabilitate muniantur. Unde nobis visum est te exhortari, ac in præsentem commendare tuæ sagacissimæ sanctitati omnes Ecclesias in insula Britannia positas. Omnia ergo quæ a sancto Gregorio prædecessore nostro, Augustino syncello suo, statuta sunt atque firmata, vel etiam per sacrum usum pallii concessa, nos tibi in ævum concedimus, et Doroverniam civitatem, ubi primitus per revelationem Jesu Christi Domini nostri fides catholica, secundum institutionem sacrorum canonum suscepta est, habeto. Ex auctoritate autem beati Petri apostolorum principis, cui a Domino nostro potestas data est ligandi atque solvendi in cælo et in terra, nos, licet immeriti, ejusdem beati Petri clavigeri regni cælorum vicem tenentes, tui, Theodore, tuisque successoribus, sicuti ab olim temporibus fuerunt condonata, ita in perpetuum in ipsa tua metropolitana sede, quæ sita est in civitate Dorovernia, immutata concedimus detinenda. Si quis vero, quod non optamus, contra hanc nostræ apostolice definitionis privilegii auctoritatem venire tentaverit, siquidem episcopus, vel presbyter, aut diaconus, fuerit, ex hac apostolica auctoritate statuimus atque decernimus, ut episcopus ordine præsulatus careat, et presbyter vel diaconus se noverint a suis ordinibus dejectos. Ex numero autem laicorum, tam ex regibus, quam principibus, sive magna vel parva persona fuerit, sciat se alienum a participatione corporis Domini nostri Jesu Christi. Hanc autem privilegii paginam suffulam auctoritate beati Petri apostolorum principis, cujus ministerio fungimur, tibi, Theodore, tuisque successoribus in perpetuum obtinendam delegamus. Deus te incolumem custodiat, dilectissime frater.

o Ex Wilkins Conc. Brit., tom. I. pag. 41.

EPISTOLA XI.

Vitalianus episcopus servus servorum Dei reverendiss. domino charissimo Beneventanæ Ecclesiæ episcopo, et in eodem venerabili episcopio in perpetuum.

Cum sicut apostolicæ dignitatis aperte in hoc divini profectus nitore dignoscatur præfulgere, et in exercendis Dei laudibus, seu impensius studeat laboris exhibere certamen, ob hoc debita nos ejusdem apostolicæ pastoralis compulsi sollicitudinis cura, quæque ad stabilitatem piorum locorum promulgari, et apostolicæ institutionis censura confirmari. Igitur quia postulasti a nobis quatenus reverendissima Beneventanensis Ecclesia, Deo favente, privilegiis reverendissimæ sedis apostolicæ decoraretur, idcirco piis tuis desideriis faventes, ac nostra auctoritate id quod exposcit effectus, mancipamus, concedentes tibi, tumque præfatæ reverendissimæ Beneventanensi Ecclesiæ, id est Bibinum, Asculum, Larinum, et eccle- iam sancti Michaelis archangeli in Gargano, pariterque Sipontinam ecclesiam, quæ in magna inopia et paupertate esse videtur, et absque cultoribus et ecclesiasticis officiis nunc cernitur esse depravata; cum omnibus quidem eorum pertinentiis, et omnibus prædiis, cum ecclesiis, familiis utriusque sexus, et massis, totaque loca ditioni antiquæ possessa tux sanctimoniz, successoribusque tuis concedimus hæc omnia dominanda et possidenda, atque canonice disponenda, cum omnibus suis ubique pertinentiis, sive sint in præfatis civitatibus, sive in quibuscunque castris consistentia, siquidem insuper apostolica censura sub divini iudicii obstantibus, et validis, atque atrocibus anathematis interdictionibus, ut nullus unquam succes-

orum vestrorum, vel alicujus dignitatis potestate prædictus reverendissimæ Beneventanæ Eccl. aliquom vim facere, vel in cunctis jam supradictis ecclesiis, vel de iis, quæ pertinere videntur, quoquo modo auferre, aut alienare, vel ejus minuere terminos, et nec quamlibet malitiam, aut jacturæ molestiam in easdem inferre quocunque tempore, nec licentia sit, ut dictum est, ex earum pertinentiis aliquam magnæ parvæque personæ auferre; sed omnia superius taxata sub potestate et dispositione Beneventani episcopatus perpetuo consistent, ut profecto juxta id quod a nobis statutum est eadem venerabilis reverendissima Beneventanensis ecclesia apostolicis constitutionibus, aut privilegiis consistens, ornata, inconcussa dotata permaneat. Si quis autem (quod non optatur) nefario ausu præsumperit hæc quæ a nobis ad laudem Dei pro stabilitate dicte Ecclesiæ Beneventanæ statuta sunt refragare, aut in quocunque transgredi, sciat anathematis vinculo innodatum esse, et cum Juda Domini traditore, et cum omnibus impiis æterni incendii supplicio condemnatum; at vero qui pio intuitu observator, et in omnibus exstiterit custodiens hujus nostri apostolici constituti ad cultum Dei respiciens, benedictionis gratiam a misericordiosissimo Domino Deo nostro multipliciter consequatur, et vitæ æternæ particeps effici mereatur. Scriptum per manum Adriani strimarii reverendissimæ Romanæ Ecclesiæ in mense Februario, indict. 11. Bene valete.

Datum in Kal. Febr. per manum Anastasii primicerii, defensoris reverendissimæ sedis apostolicæ, anno Deo propitio pontificatus dom. Vitaliani summi pontificis, et universalis pape, in sacratissima sede beati Petri apostoli, primo, indict. 11.

ANNO DOMINI DCLXX.

JONAS

ABBAS ELNONENSIS.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Fabricio, Biblioth. mediz et infimæ Latinitatis.)

Jonas, abbas, sancti Columbani et discipulorum ejus D Attalæ et Eustasii discipulus, idem qui Hibernus ab aliis, vel Scotus, Italusve, aut Robiensis, Lirinensis vel Luxoviensis appellatur, clarus circa an. 661. Scripsit:

Vitam sancti Columbani, quæ interpolata apud Surium 21 Novembr.; sincerior tom. III Opp. Bedæ, pag. 199, et in Vincentii Barralis Chronologia sanctorum Lirinensium, pag. 83; emendatior denique in Mabillonii sæc. II Bened., pag. 5; Gallicæ quoque in Arnaldi Andillii Vitæ sanctor., pag. 296.

Vitam sancti Attalæ abbatis, quæ iidem edita inter Bedæ Opera, tom. 3, pag. 222, et apud Sorium 10 Martii, Barralinque, pag. 97, et in Actis sanctorum, tom. II Martii, pag. 43, sincerior ex quatuor ms. et apud Mabillonium sæc. II Bened., pag. 160.

Vitam sancti Eustasii abbatis Luxoviensis an. 627 defuncti ex ipsiusmet Itinerario, iidem inter Bedæ Opera, tom. III, pag. 243, et apud Surium, 29 Mart., Mabillonium sæc. II Bened., pag. 115, et in Actis sanctorum, tom. III Martii, pag. 786, cum Henschenii notis.

Vitam Bertulphi abbatis obviam apud Surium 19 August., Mabillonium sæc. II Bened., pag. 160, et inter Bedæ opera, tom. III, pag. 248.

Vitam sanctæ Faræ, sive Burgundofaræ, abbatis primæ Eboriacensis in diocesi Galliæ Meldensi, defunctæ anno 657. Exstat apud Surium 3 April. et inter Bedæ Opera, tom. III, pag. 258, et in Mabillonii sæc. II Bened., pag. 439.

Libros II de Vita et miraculis sancti Joannis abbatis Reomaensis ad Hunnam abbatem fratresque

Reomaenses : priore libro Vitam ab antiquiore monacho Reomaensi scriptam et apud Mabillonium obviam interpolavit ; posterior de miraculis, exstat in laudati Mabillonii sæc. I Bened., pag. 637. Utrumque eum notis edidit Petrus Roverius in historia monasterii et abbatum Reomaensium ab anno 425 ad sua usque tempora, Paris., 1637, 4°. Adde Caroli Cointii Annales Francorum, tom. I, pag. 121 seq., 234, 235, 310 seq., et tom. III, pag. 461 seq.

VITA S. COLUMBANI ABBATIS, AUCTORE JONA

MONACHO BOBIENSI FERE ÆQUALI,

Collata cum diversis Codicibus mss.

(Ex Mabill., Acta SS. ord. S. Benedicti.)

PROŒGUS AUCTORIS.

AD BOBOLENUM ET WALDEBERTUM ABBATES.

1. Dominis eximiiis et sacri culminis regimine decoratis religionisque copia fultis Boboleno et Waldeberto Patribus Jonas peccator.

Memini me ante hoc ferme triennium fratrum conviventia flagitante, vel B. Bertulfi abbatis imperio jubente cum apud eos Apenninis ruribus vacans in Eboliensi ^a cœnobio morarer fuisse pollicitum, ut almi Patris Columbani meo studerem stylo texere gesta ; præsertim cum hi qui eo fuerunt in tempore, et penes ipsum patrata viderunt, quam plurimi penes vos supersites sint, qui nobis non audita sed visa narrarent, vel quæ etiam nos per venerabiles viros Attalam et Eustasium didicimus : quorum primus Eboliensis, secundus Luxoviensis cœnobii, quo vos præsules existitis ^b, ejus successores fuerunt, qui magistri instituta suis ^c plebibus servanda tradiderunt. Quorum vitam utcumque quivimus in postmodum deprompsimus, seu plurimorum quos eluentia memorabiles reddidit.

2. Sed quæ prædictorum fratrum agapis vel Patris prædicti præcepto conciciens rebar liquido exuberari, multum me ego ad hoc opus imparem reperio. Si enim me in hoc opere nequaquam indignum judicasset, olim jam ad ea texenda temerario

^a Ita scribunt antiqui Codd. mss., pro quo libri editi præferunt Bobiense. Est autem Bobium monasterium, multorum cœnobiorum caput, positum in Alpibus Cottii provincia Italiæ ad amniculum cognominem, non longe a flumine Trebia et Apennino, abestque ab urbe Ticino millia passuum XI, quo in loco accrevit oppidum episcopali sede a Benedicto VIII illustratum : monasterium vero congregationi Cassinensi, alias S. Justinæ, unitum est. Lege Italiæ Sæc. tomum IV, ubi de episc. Bobiensibus.

^b Nempe Boboleno post Bertulfum Attalæ successorem Bobio, Waldebertus post Eustasium Colum-

B quamvis conatu aggressus fuisset. Quæquam me et per triennium Oceani per ora vehat et scabra lintris adacta, has quoque scatens molles sectando vias madefacit sæpe et lenta palus Elnonis plantas ob venerabilis Amandi pontificis ferendum suffragium, qui his constitutus in locis veteres Sicambro- rum errores evangelico mucrone coerces. Erit tamen commissi operis, venerandi Patres, vestri arbitrii cultus, ut si aliqua minus rite prompta decore sacunditatis caruerint, vestris phaleramentis decorentur, ut legentibus apta fiant, ne dum meam imperitiam in eloquio exhorrent, cum dictis facta non exæquentur, sanctorum virtutes fastidiose ferendo non imitentur : et cum ad paratum opus ozantes manum tetenderint, mox sentium asperitate cruentam nitantur subtrahere. Quibus dicendum est nantes solere post ima gurgitum fractis viribus ripe redditos, cum alia defuerint subsidia, festino conamine sentes apprehendere ; et divitum fauces cum aliæ dapes redundant, sæpe agrestia desiderare ; et plerosque musicorum omnium, organi scilicet, psalterii, cytharæ melos aures oppletas, mollis sæpe avenæ modulamini auditum accommodare.

3. Et si me quempiam laudare repererint qui adhuc ^d superis junctus sit, non me adulatorem putent, sed rei bene gestæ disertorem ; nec favere cuiusdam successorum Luxovio præterant. Eorum acta consule.

^e Id est discipulis, quo nomine Jonas non raro monachorum multitudinem appellat.

^d Eadem dictione Jonas utitur infra num. 18 et in Vita S. Eustasii, num. 1, necnon in Vita S. Burgundofaræ, cap. 2. Retinenda proinde est, nec ullatenus mutanda, ut nonnullis videtur. Superos Jonas intelligit superstites homines seu vivos, qui comparatione eorum qui jacent in tumulis *superi* appellari possunt. Unde idem auctor in Vita S. Burgundofaræ, cap. 9, de Leudebergæ obitu agens, « Superas, inquit, linquens auras, ad æterna gaudia est protracta. »

minici imperii ad Abraham: *Exi de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et vade in terram quam tibi monstravero (Gen. xii).* Confessus igitur venerabili patri Commogello cordis ardorem, et ignitum igne Domini desiderium, de quo igne Dominus loquitur: *Ignem veni mittere in terram, quem volo ut ardeat (Luc. xii)*, ardentem Patri patefaciebat affectum, sed non ita in Patre reperiebat responsum ut sua petitio anhelabat. Erat enim venerabili Commogello durum tanti solaminis pati dispendium. Tandem tamen aspirare coepit et cordi antepone, ut non plus suae necessitati studeret quam aliorum utilitati opportuna quæreretur. Nec sine Omnipotentis arbitrio fiebat, qui thronem suum ad bella futura erudierat, ut de ejus victoria gloriosos referret triumphos, laetasque victorias de caesorum hostium reportaret phalangis. Vocatumque eum abbas, tristem licet sibi, tamen aliis utilem depromit sententiam, se et pacis vinculum, et solaminis supplementum comitesque itineris, quos religio claros reddebat, largiturum.

10. Collecto sane fratrum cœtu, omnium orationum suffragium postulat, ut venturo itineri solamen largiatur, pietatisque tribuat affectum. ^a Vicesimum ergo ætatis annum agens, arrepto itinere cum duodecim comitibus, Christo duce ad litus maris accedunt. Ibi Omnipotentis misericordiam præstolantur, ut si suæ voluntati inhaereret conceptum consilium, effectus ejus nutu perficiatur: agnoscentque secum clementis Judicis voluntatem adesse, carinamque ingressi dubias per freta ingreditur vias, miteque salum prosperantibus zephyrorum flabris secantes, pernici cursu ad Britannicos sinus perveniunt. Paulisper ibidem morantes, vires resumunt aëncipii animo, anxietateque cordis consilia trutinantur. Placeat tandem arva Gallica planta terere, et mores hominum serventi astu seiscitari, ut si salus ibi serenda sit, quantisper commorari; si obduratas caligine arrogantiae mentes reperiant, ad vicinas nationes pertransire.

11. A Britannicis ergo finibus progressi, ad Gallias, ubi tunc vel ob frequentiam hostium externorum, vel ob negligentiam præsulum, religionis virtus

^a In ms. Cod. San-Germanensi legitur, *tricesimum*, uti etiam in Vita S. Columbani epitome apud Ferdinandum Ughellum relata tomo iv Ital. Sacr., ubi de episc. et abb. Bobiens. tricennem fuisse Columbannum cum Hiberniam reliquit, magis simile veri est. Nam « peractis infantie annis » liberales disciplinas didici, tunc in studio « omne pueritiae vel adolescentie tempus exercens, usque ad virilem ætatem » perseveravit. Tum se tentationibus carnis appeti sentiens, auctore pia femina primo Silenis abbatis, postea Commogelli magisterii, in Banchor se subdidit, denique « peractis annorum multorum in monasterio circulis, coepit peregrinationem desiderare. » Ita ut vix ante annum ætatis vicesimum monasterium Banchoresse petierit jam vir, in quo minus decem annis persistere non debuit, si annorum multorum curricula inibi peregit.

^b Anonymus in Vita S. Columbani, et qui S. Saldaberge acta scripsit, gravis ac pene coævus auctor, Columbannum in Galliam advenisse affirmant Childeberto Austrasis et Burgundionibus imperante: re-

pene abolita habebatur, tendunt. Fides tantum manebat Christiana, nam poenitentiae medicamenta, et mortificationis amor vix vel paucis in illis reperiebantur locis. Agebat venerandus vir ut per quæcunque loca progrediretur, verbum evangelicum annuntiaret. Erat enim gratum hominibus, ut quod facundia cultus adornabat, elucubratae predicationis doctrina, simul et exempla virtutum confirmabant. Tanta erat humilitatis ubertas, ut versa vice, sicut de honoribus homines sæculi conantur quærere dignitates, ita iste cum sodalibus suis de humilitatis cultu alter alterum nitebatur prævenire, memores præcepti illius: *Qui se humiliat, exaltabitur (Math. xxi).* Et illud Isaie: *Ad quem respiciam, nisi ad humilem, et quietum, et tremementem sermones meos (Isa. lxi).* Tanta pietas, tanta charitas omnibus inerat, ut unum velle, unum esset nolle; modestia atque sobrietas, mansuetudo et lenitas in omnibus redolebat. Exsecrabantur desidia atque discordiae vitium, arrogantiae atque elationis supercilium duris castigationibus ictuum seriebant, iræ ac livoris noxam sagaci intentione pellebant. Tanta patientiæ virtus, charitatis affectus, lenitatis cultus aderat, ut mitem in medio eorum Deum patule non ambigeres habitare. Si quempiam ex his labi in vitium reperisset, simul omnes æquo jure negligentem correptionibus cadere studebant. Communia omnibus omnia erant: si quispiam proprium usurpare aliquid tentasset, a cæterorum consortio segregatus poenitentiae ultione vindicabatur. Nullus proximo contrarietatem reprehendere, nullus asperum sermonem proferre audebat, ita ut in conversatione angelicam agi vitam crederes. Tanta in beatum virum gratia redundabat, ut in quorumcunque domibus quantisper commoraretur, omnium animos ad religionis cultum deligeret.

12. Pervenit ergo fama Columbani ^b Sigiberti regis ad aulam, qui eo tempore duobus regnis Austrasiorum Burgundionumque inclitus regnabat Francis; quorum eximium nomen præ cæteris gentibus quæ Gallias incolunt habebatur. Ad quem cum vir sanctus cum suis accessisset, gratus regi et publicis ob egregiæ doctrinæ copiam redditus est. Coepit tandem ab

etius Ordericus Vitalis, sub finem lib. viii, id accidisse rege Childeberto Sigiberti filio refert. Columbanus paulo ante annum Christi 500 in Galliam impulsus est, uti infra ad num. 38 probabimus: quo tempore Childebertus Austrasie, Guntramnus patruus Burgundie principatum gerebant. Guntramnus Childeberto nepoti Burgundie regnum anno 593 morte resignavit. Unde levi errore auctores prædicti accessum Columbani contigisse aiunt Childeberto Austrasios et Burgundiones regente, cum utrumque regnum paulo post Columbani adventum ad ipsum Childebertum fuerit devolutum. Porro Jonas iterum hallucinatus est, dum « regnis Austrasiorum, Burgundionumque regnas » putavit Sigibertum, qui nunquam Burgundia potitus est. Errandi occasio inde nata est, quod Burgundie principatus per Sigibertum ex paterna hereditate in Childeberti potestatem venisse falso autumaverit. Nec quisquam dicat Jonæ scripturam a libris vitiatam, ac pro Childeberto scriptum Sigibertum. Hanc enim germanam esse Jonæ de Sigiberto sententiam constat ex num. 31 infra.

venire, et dextra lavaque se medium astare, manebatque immobilis atque dicens: Deus, in adiutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina. Propius illi accedunt, et ora vestimentis ejus jungunt: cumque ille constans astaret, interitum relinquunt saltumque pervagantur. Hac tentatione in securitatem trajecta, iter per saltum carpit. Cumque haud procul abisset, audit vocem Suevorum multorum per avia oberrantium, qui eo in tempore fisdem in locis latrocinia exercebant; sicque demum trajecta per constantiam tentatione repulit adversitatem. Sed hoc utrum diaboli fallacia finxerit, an rei veritate gestum sit, patule non agnovit. Rursumque recessit a cellula, longiorique via vasta eremi penetrans, reperit saxum immane præruptaque rupis laera, aspera scopulis terga avia hominibus, ibique conspicit concavum in caute sinum. Aggressusque addita perscrutari, reperit in interiore sinu ursi habitaculum, ipsumque interius residentem. Mitem ergo feram abire jubet, nec deinceps hos, inquit, repetas calles. Abiit fera mitis, nec prorsus est ausa redire; distabatque ab Anagrate locus plus minusve millibus septem.

16. Quo in tempore cum in eadem concava scopuli solitariam vitam duceret, sicut erat ejus consuetudinis, ut cum Dominicis festis vel quorumlibet sanctorum sacratæ solemnitis appropinquaret adventus, ab aliorum societate segregatus, et abditiis locis receptus, vel longiori spatio eremi secreta sectabatur, ut solida mente et absque curarum inquietudine solus orationi vacaret, et religioni omni comatu interderet, erat cibo ita attenuatus, ut vix vivere crederetur: nec aliunde penitus quam agrestium herbarum exigua mensura, vel parvulorum pomorum, quæ eremus illa ferebat, quæ etiam bollucas [Al., bullucas, bulgulas] vulgo appellant, vescabatur. Potus aqua erat, ut qui semper in aliorum curis occupatus, hæc æque agere nequiret, saltem per intervalla temporum pro parte mentis vota perageret. Eratque ejus in ministerio puerulus quidam nomine Domoalis, qui cum certæ opportunitates monasterio evenissent, solus Patri renuntiaret, ac fratribus observanda referret. Positus ergo in præfato sinu eminentis saxi, qui aliunde penitus aditum denegabat, multisque jam diebus inibi resedisset, cepit supradictus puerulus sub silentii voce conqueri, cur in promptu aquam non haberet, sed eum grandi labore per montis ardua fessis poplitibus deferret. Cui Columbanus, Fili, inquit, paulisper saxi terga satage cavare; memento populo Israel Dominum de caute latices produxisse. At ille Patri obediens rupem cavare aggressus est. Sanctus itaque

A vir statim genibus provolutus orationibus Dominum deprecatur, ut suæ necessitati tribuat opportuna. Tandem ejus parens precibus, pie petenti larga subvertit potestas: moxque latex productus fons cepit manare perennis, qui usque in hodiernum manat. Nec immerito misericors Dominus suis sanctis tribuit postulata, qui ob præceptorum suorum imperia proprias crucifixerunt voluntates, tanta fide pollentes, ut quæ ab ejus misericordia postulaverint, impetrare non dubitent; quia ipse promisit dicens: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti, Transi, et transiet, et nihil impossibile erit vobis (Matth. xvi). Et alibi: Omnia quaecunque orantes petitis, credite quia accipietis, et fiet vobis (Marc. xi).

17. Cumque jam multorum monachorum societate densaretur, cepit cogitare ut potiorum locum in eadem eremo quæreretur, quo monasterium construeret. Invenitque eastrum firmissimo munimine olim fuisse cultum, a supradicto loco distans plus minus octo millibus, quem prisca tempora Luxovium nuncupabant: ibique aquæ calidæ cultu eximio constructæ habebantur. Ibi imaginum lapidearum densitas vicina saltus densabat, quas cultu miserabili ritumque profano vetusta paganorum tempora honorabant. Ibi residens vir egregius monasterium construere cepit, ad cujus famam plebs undique concurrere et se cultui religionis dicare curabant; ita ut plurima monachorum multitudo adunata vix unus cœnobii collegio consistere valeret. Ibi nobilium liberi undique concurrere nitebantur, ut et spreta phœramenta sæculi, et præsentium pompam facultatibus contemnentes, æterna præmia caperent. Quod B. Columbanus cernens, undique ad penitentiae medicamenta plebes concurrere, et unius cœnobii septa tantam conversantium cohortem absque difficultate non tenere, quamvis mente una et corde uno, tamen conversationi tantæ multitudinis incongruum, alium experimento locum quærit; quem aquarum irriguitas adornabat; aliudque monasterium construit, cui Fontanas nomen indidit, deditque gubernatores præpositos, de quorum religione nihil dubitabatur. His ergo in locis monachorum plebibus constitutis ipse vicissim omnibus intererat; regulamque quam tenerent Spiritu sancto repletus condidit, in qua qualis et quantæ disciplinæ vir sanctus fuerit, prudens lector vel auditor agnoscit.

18. Eo itaque tempore quidam frater nomine Autiernus pulsare cepit ut peregrinandi in Hiberniam causa perveniret. Cui Columbanus ait: Pergentes in eremum, voluntatem Dei probemus, utrum desideratum iter arripias, an in cœtu fratrum permanes. Pergentes ergo simul, tertium adolescentem nomine Somarium, qui adhuc superis junctus est, in co-

^a Luxoviense monasterium, vulgo *Luxeu*, ante vicesimum annum quam inde pelleretur Columbanus, constructum est, ut patet ex num. 38. Cum ergo Columbanus anno 610 exulare jussus sit, sicut eo loci probabimus, anno 590 collocanda sunt initia Luxoviensis cœnobii, ex quo tanquam ex sacro religionis monasticæ seminario prodierunt viri complures sanctitate et ecclesiasticis dignitatibus illustres.

Illic diu vixit laus divina, quam perennem seu perpetuam vocant, nimirum ab ipso conditu ad Vandalorum stragem abbate Mileto seu Mellino perperatam. Floret etiam nunc regulæ Benedictinæ præcipuo cultu, quem RR. PP. congregat. S. Vitioli feliciter ibidem resisterunt.

^b Id est, *superest*. Vide Notas ad Prolog. Vitæ.

mitatu sumunt, et ad destinatum in eremo locum A pervenerunt, ubi tantum panis cibo contenti. Cumque jam duodecimus transisset dies, nec quidquam de panis fragmento remansisset, horaque refectionis appropinquaret, imperantur a Patre ut per prærupta ruris eant, atque ad ima vallis perveniant, et quidquid ad cibum opportune reperiant, deferant. Ovantes illi per concava vallis Mosellatenus adven-
runt, capturamque piscium olim a piscatoribus conseriam et undis oppositam cernunt. Accedentesque, quinque magnos reperiunt pisces, sumentesque tres, quia viverent, Patri præsentandos vehunt. At ille, Cur, inquit, non quinque detulistis? Respondent, mortuos reperisse duos, proinde reliquisse. Et ille ait: Nequaquam ex his comedistis, nisi quos dimisistis venerint. At illi miraculo percussi de providentia divinæ gratiæ, pernici cursu repetant, increpanturque cur reperiitam mannam reliquissent, et sic cibum parare jubentur. Sic Spiritu sancto repletus, noverat sibi a Domino passim dapes paratas.

19. Alia quoque vice cum in eadem solitudine torraretur, non tamen eo loco, jam quinquaginta dies ansierant, unusque tantum e fratribus cum eo erat fallus nomine; cui ille imperat ut ad Bruscum (*la trière de Brusch*) eat, piscesque capiat. Ille abiit, ratemque duxit, ut ad Lignonem (*l'Oignon*) annem pergeret. Quo cum pervenisset, reteque in alveum jactasset, aspexit tantam multitudinem advenire nec prorsus rete teneri, sed velut in parietem impingerent, retro reverti. Laboravit itaque per totam diem, neque unum capere quivit, reversusque Patri renuntiavit de frustrato labore. Ille inobedientem increpat, cur non ad denuntiatum locum properasset. Atque denuo: Vade cito, ad denuntiatum locum perge. Pervenit itaque, et rete undis opposuit, tantaque piscium copia rete est impletum, ut vix præ multitudine trahi potuisset.

20. Morabatur alia vice in supradicto scopuli sinu, a quo ursum expulerat, diuque ibi oratione et jejuniis corpus affligerat. Cognovit autem per revelationem fratres, qui penes Luxovium erant, diversis morborum generibus vexari, nec amplius remansisse quam qui agrotis ministrabant. Egressus itaque de specu ad Luxovium venit; cumque omnes afflictos cerne-
ret, imperat ut omnes surgant, atque messem in area virga cadant. Surrexerunt ergo quorum conscientiam obedientiæ ignis urbat; ad areamque venientes, virga messem cadere cum fidei gratia aggressi sunt. Videns ergo Pater fidem in filiis et obedientiæ gratiam abundare: Sinite, inquit, fessa agritudine membra a labore rescii. Mirantur de sospitate obedientes, nullo doloris vestigio in eis remanente, mensasque parare jubet, ut uberi gaudio omnes referrentur. Increpantur deinde inobedientes, ignavia fidei arguitur, longitudo agritudinis denun-
tiatur. Mira ultio! nam suprema jam anni parte transacta inobedientes agritudinis poena ita vehementer excussit, ut vix mortem evaderent. Impleverunt mensuram poenitentiae de suscepto inobedientiæ tempore.

21. Interea tempus evenerat ut copia segetum horreis conderentur, nec prorsus vis ventorum nubes compilare cessabat. Urgebat sane necessitas, ne maturæ messis spicæ in stipulam germine emisso perirent. Eratque vir Dei apud Fontanas cœnobium, ubi et messium copiam novus ager locupletem dederat. Irruebant ventorum flabra cum vehementia imbrum, nec omnino nubila cœli dare terris pluviam quiescebant. Quid ad hæc vir Dei ageret anxio corde pensabat: armavit mentem fides, docuit impetrare oportuna, accersivitque omnes, ac segetem præcidi jubet. Mirantur illi Patris imperium; nec tamen quisquam Patri cogitatum depromit. Venerunt omnes falcibusque inter diffusionem imbrum secant segetem, Patremque quid agat conspiciunt. Ille quatuor plenos religione viros per quatuor angulos messis præponit, Cominum et Eunocum ac Equanecum ex Scallorum genere, quartumque Gorganum genere Britonem. His ordinatis ipse cum reliquis messem medius præcedebat. Mira virtus! fugiebat imber a segete, et undique pluvia diffundebatur; medios tantum messoris solis ardor torcebat, æstusque vehementis quousque messem conderent afflavit. Sic fides et oratio meruit ut pulsa pluvia æstus inter imbres haberet.

22. Erat eo tempore dux quidam nomine Waldelenus qui gentes quæ intra Alpium septa et Jurani saltus arva incolunt regebat. Huic soboles nulla erat, ut Juvenecus de Zacharia et Elisabeth ait:

Gratus ut donum jam desperantibus es-et.

Hic cum conjugē sua Flavia nomine, et genere et prudentia nobili, ad B. Columbanum ex Vesontionensi oppido pergit, precantes simul ut pro eis Dominum deprecaretur. Dicunt se multis opibus esse ditatos, sed cui hereditatem post obitum relinquerent heredem non haberent. Quibus vir sanctus: Si voti, inquit, vestri est ut Largitori donum consecratis, mihi que ex lavacro suscipiendum tradatis, pro vobis ego Domini clementiam implorabo, ut non solum quem Domino voveatis habeatis, verum etiam quanta volueritis post pignora suscipiatis. At illi promittunt se ejus imperiis læto animo parituros, tantum pro ipsis Domini misericordiam non desinat implorare. Spondet vir Dei muneribus plenus se in promptu habere, tantum ne pacti fœdus studeant violare. Mirum dictu! vix domum remeant, dono Creatoris alvo gravida mater futura exspectat. Editum mox ad sanctum virum defert, et suis orationibus largitum munus demonstrat: grates Conditori agit, qui sic ad petitiones famulorum suorum quesita dona largitur. Quem vir sanctus manibus receptum sacravit, sacroque lavacro ablutum ipse suscepit. Donatque nomen imponit, matrique ad nutriendum reddit. Qui post alitus in eodem monasterio, sapientia imbutus, Vesontionis pontifex effectus, nunc usque superest eandem cathedram regens. Qui post pro amore B. Columbanus ex ipsius regula monaste-

rium virorum construxit, quod ^a Palatium nuncupant A ob veterum monimenta murorum. Addidit post eum bonitatis Largitor famuli sui promissum, alium filium Ramelenum nomine, qui nobilitate et sapientia pol- lens, post patris obitum in ejus honore est suffectus, quamvis in seculari habitu, tamen in Creatoris amore pervigil. Nam et ipse in amore beati viri in saltu Jurense super Novisanam fluviolum monasterium ex ejus regula construxit, in quo Siagrius abbatem praefecit. Addiditque Dominus duas filias adhuc pristino muneri, et in saeculo nobiles, et in Christi timore perfectas. Post ista munera mater ipsorum Flavia post mariti obitum ^b monasterium puel- larum in supradicta urbe Vesontione construxit, omnique munimine roborans, multarum puellarum concionem adunavit. Tantum in eis viri Dei gratia flagravit, ut omnia phaleramenta praesentis vitae contentementes ad omnipotentis Dei cultum anhelerent.

25. Si vero aliqua inserere nitimur quae parva hominibus videantur, erit oblectatorum latratibus patens Conditoris largitio, qui aequae in minimis ut in magnis misericorditer aspirat: nec differt in modicis eum pietatis accommodare, sicut in maximis exan- dit vota petentis. Quadam etenim die cum vir Dei egregius ad praedicandam messem cum fratribus penes Calmem quam Baniaritam vocant, venissent, flanteque austro falce segetem secarent, evenit ut unus eorum Theudegisilus nomine digitum falce praecideret, nec prorsus haerere praeter pellis parvo retentaculo. Itaque vir Dei Theudegisilus a longe cernens stantem, imperat ut cum sodalibus coeptum opus perficiat. At ille rei gestae causam promit: celer ille ad ipsum properat, digitumque illi tum sal- liva pristinae sanitati statim reddit. Imperat ut acce- leret coeptum opus, vires augeat. Coepit cum gaudio geminare laborem, et praeter ceteris ad praedicandam stipulam uberius urgere, qui dudum de praeciso membro animum morori subdebat. Haec nobis ipse Theudegisilus narravit, digitumque monstravit, et in supradicto monasterio Luxovio tale quiddam vice alia simile gessit.

24. Nam quidam presbyter ex parochianis, pater Baboleni, qui nunc Bobiensi coenobio praest, Win- nocus nomine, ad B. Columbanum venit: eratque ille in saltu cum fratribus ob lignorum opportuni- tates parandas. Cumque supradictus Winnocus ve- nisset, miransque a-picere quanta vi truncum quer- cus cuneis arcteque partirent, elapsus e trunco cuneus mediam frontem secavit, ac venarum pro- flus sanguinis undas produxit. Vidensque vir Dei Columbanus detecto osse sanguinem fluentem, statim in terram orans ruit, surgensque salivam illi tum ita sa- num reddidit, ut vix cicatricis vestigium remaneret.

^a Palatium, nunc monasterium S. Pauli ord. S. Bened. a moenibus civitatis Vesontionum Dubi flumine dirimitur.

^b Illius parthenonis virginibus ac praecipue Flaviae matri S. Donatus regulam a se consarinatam nuncupavit. Puellare coenobium istud a B. Maria nomen habet, ac vicina portae civitatis nomen dedit. Appel-

25. Alia quoque vice cum ad cibum capiendum veniret B. Columbanus in saepesato coenobio Luxo- vio, tegumenta manuum, quae Galli wantos vocant, quos ad operis laborem solitus erat habere, supra lapidem qui ante fores refectorii erat, deposuit; moxque quiete reddita corvus ales rapax advolavit, unumque ex eis rostro ferens abstulit. Peracta re- fectionis hora, foras vir Dei egrediens, tegumenta manuum requirit: cumque omnes inter se conqui- rent quis abstulisset, vir sanctus ait: Nullum alium esse qui sine comessatu aliquid attingere praesum- psisset, nisi alitem qui a Noe dimissus ad arcam non remeasset. Addiditque se nullo modo suos pullos alitum, si furtum celeri volatu non referret. Ex- spectantibus fratribus in medio omnium corvus ad- volat, male sublatum furtum rostro reportat, nec se pennigera conatur eripere fuga, sed mitis ante om- nium conspectum, oblitus ferocitatis, ultionem ex- spectat, quem vir sanctus abire imperat. O mira aeterni Judicis virtus! qui tanta suis famulis praestat, ut non solum hominum honoribus, sed etiam avium obedientia clarescant.

26. Patratum est aliud miraculum, quod per B. Columbanum et ejus cellarium factum fuit referam. Cum hora refectionis appropinquaret, et minister refectorii cervisiam administrare conaretur (quae ex frumenti vel hordei succo excoquitur, quamque praeter Scoticas et barbaras gentes, quae Oceanum incolunt usitan- tur, id est Gallia, Britannia, Hibernia, Germania caeteraque quae ab eorum moribus non desiscunt), vas quod ^a tybrum nuncupant, minister ad cellarium deportat, et ante vas quo cervisia condita erat ap- ponit: tractoque serraculo meatum in tybrum cur- rere sinit. Quem subito Patris imperio alius e fra- tribus vocavit. At ille ob obedientiae igne ardens, oblitus meatum obsistere, pernici cursu ad beatum pergit virum, serraculum quod duciculum vocant, manu deferens. Postquam sibi vir Dei quae voluerat impe- rata deprompsit, recordatus negligentiae, celer ad cellarium rediit, conjiciens nihil in vase de quo cer- visia decurrebat remansisse. Intuitusque supra ty- brum cervisiam crevisse, et nec minimam stillam foris cecidisse, ut crederes in longitudinem tybrum geminatum esse, ut qualis et quanta rotunditas infra tybrum inerat coronae, talis in altum cre- visset urna. Quantum fuit imperantis merium! quanta obedientia subsequenter! ut sic utriusque tristitiam Dominus voluisset avertere; ne si fratrum substantiam et imperantis et obedientis ardor dimi- nuisset, ambo se a licitis alimentis abdicassent. Sicque aequus Arbitrator occurrit, ut utrumque culpas ablueret, quas illi se casu eveniente et Do-

lari quoque solet Jussanum monasterium, quod postea Balmensibus seu Clunacensibus monachis traditum, tandem anno Christi 1607 PP. Minimis cessit. Lega Vesontionem Chiffetii, parte II, in Donato.

^a Sarius, tybrum. Anonymus scribit *gillone*, quo nomine ampulla vitrea vel ligulina significatur.

mino permittente fuisset patratum, ambo suis noxis evenisse asseruissent.

27. Eodemque tempore actum est ut per densa saltus viburna fruticum, solitudinis amator^a vir Dei ambularet; reperitque cadaver cervi, quem luporum feritas peremerat, ursum devorare velle, cujus sanguinem lambens, antequam exiguum carnis partem voravisset, ad eum vir Dei accessit, imperans ne corium quod ad usus calceamentorum necessarium erat laderet. Tunc bestia oblita ferocitatis, mitis esse cœpit; et contra naturam absque murmure blandiens, atque colla submittens, cadaver reliquit. Quod vir Dei ad fratres rediens indicavit, jubens ut irent, et ex cervi cadavere corium avelerent. Abeuntes ergo fratres repperunt cadaver, videruntque rapacium alitum procul multitudinem adesse, nec cadaver supra viri Dei interdictum contingere audere. Diuque expectantes a longe, si vel fera vel avis audaci conatu prohibite escæurgeretur prædam capere, conspiciunt ad odorem cadaveris adventare, et procul astantes ac si mortiferum aliquid ac lethale deviare et celeri fuga omittere.

28. Moransquæ alia vice penes Luxovium Columbanus, Winnocus presbyter, cujus superius mentionem fecimus, venit ad eum, sequebaturque Winnocus Columbanum vestigia quocunque iret. Veneruntque ad horreum quo frumenta condebantur. Aspiciens Winnocus et parvipendens copię exiguitatem, aiebat se non habere panis abundantiam unde tanta multitudo aleretur, curque segnitia torpeat quærendi frumenta increpat. Cui B. Columbanus respondit: Si rite Conditori suo deserviant plebes, nunquam esuriam sentiant, sic enim vox præconantis Psalmographi concelebrat: *Non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem* (Psal. xxxvi). Perfacile farre horreum replet, qui de quinque panibus hominum quinque millia satiat. Manente denique nocte illa ibi Winnoco, viri Dei fide et oratione horreum repletum est. Maneque consurgens Winnocus, et juxta horreum transiens, inopinate horreum apertum cernit, clavigerumque simul ante ostium astantem sciscitatur quis hoc direxerit, aut quæ plastrorum congeries hæc frumenta devexerit. Cui horrei custos ait: Non ita est ut putas, nam cerne si vestigia plastrorum vel jumentorum telluri impressa pareant? nequaquam enim claves a me hac nocte discesserunt; sed obserato horrei ostio, divino solamine frumento repletum est horreum. Cœpit de industria ille intentis oculis in terram respicere, et deferentium vestigia diligenti examinatione cognoscere. Cumque nihil horum simile quid reperisset, ait: Potens est Dominus servis suis parare mensam in deserto. Trajectio exin temporis intervallo venit isdem Columbanus ad Fontanas cœnobium, reperitque fratres sexaginta sarculo terram excolere, et semini futuro confectis glebis arva parare. Cumque vidisset eos

A magno labore glebas scindere, ait: Sit vobis, o fratres, a Domino collata refectio. Quo audito, minister ait: Pater, crede mihi, non sunt nobis amplius quam duo panes et paululum cervisiæ. Ille, Vade, inquit, et defer hoc. Concito ille gradu perrexit, duosque panes et parum cervisiæ detulit. Intuens in cœlos Columbanus ait: Christe Jesu, unica spes orbis, tu hos panes et hunc potum multiplica, qui de quinque panibus quinque millia hominum satiasti in cremo. Mira fides! satiati sunt omnes, potuque hausto prout voluntas cuique fuit, dupla minister fragminum apolia revexit, potusque duplicavit mensuram; sieque intellexit plus mereri fidem digna divini muneris lucra, quam desperationem, quæ solet diminuire etiam collata.

B 29. Cum quodam tempore in eodem cœnobio Luxovio vir Dei commoraretur, accidit ut unus e fratribus nomine et ipse Columbanus febre correptus, atque in extremis positus, felicem præstaret exitum. Cumque jam ultimo balitu carere vellet, fidus de cœlesti munere quod longo famulatu quæsierat, vidit ad se virum fulva luce amictum accedere, sibique dicere: Non te modo a corpore ducere possum, quia orationibus et lacrymis Patris tui Columbaui præpedior. Cumque hæc Columbanus audisset, moriens ac si e somno evigilasset, suum ministrum Theudegesilum cujus superius mentionem fecimus (N. 22), clamare cœpit: Festine, inquit, perge, Patrem communem Columbanum ad me venire compelle. Concito ille gradu venit, ac B. Columbanum in ecclesia positum sistentem reperit, postulat ut ad ægrotum festinus accedat. Venit ergo perniciter, et quid vellet interrogavit. At ille causam objicit: Cur me, inquit, tuis orationibus in hac ærumnosa vita detines? nam adsumt qui me ducere volunt, si tuis precibus et precibus non præpedirentur. Retentionis, quæso, solve obstacula, ut mihi jam pateant cœlestia regna. Tum metu Columbanus percussus, signo tacto omnes adesse imperavit, sancti sodalis amissionem gaudio temperavit; corpus Christi abeunti de hac vita viaticum præbuit, et post extrema oscula defunctionis cantus implevit^b. Erat enim ex eodem genere quo et B. Columbanus, unoque comitatu et nomine ex Ilbernia processerant.

D 30. Nec mireris cur sic bestię ac volucres viri Dei parerent imperio. Nam Chamnoaldo Lugduno Clavato pontifice, qui ejus et minister et discipulus fuit, cognovimus referente, qui se testabatur sæpe vidisse, cum in eremo vel jejunio vel orationi vacans deambularet, sæpe solitum feras, bestias ac aves accersire, quæ ad imperium ejus statim veniebant, quas manu blandiens attractabat: ita feræ avesque gaudentes ac ludentes lætitia uberi, velut catuli solent dominis exsultare, exsultabant. Ferusculam, quam vulgo homines squirium (*l'écureuil*) vocant, sæpe de arduis arborum culminibus accersit, manuque perceptam, suo collo impositam sinumque ingredientem

^a Apud Sorium verba hæc inseruntur, quæ propter *Fredemungiacas* calmen seu Calmen erat, vir Dei, etc.

^b Iste Columbanus monachus in Martyrol. Bened. x Kal. Decemb. memoratur.

ac exeuntem sæpe vidisse supradictus vir testabatur. A
31. Creverat jam passim fama sancti viri in universas Galliae vel Germaniae provincias, eratque omnium cultu venerabilis, rumore laudabilis, intantum ut Theodericus rex qui eo in tempore regnabat, ad eum sæpe veniret, et orationum ejus suffragium omni cum humilitate deposceret. Sigebertus etenim, ejus superius mentionem fecimus, apud Victoriacum (Vitry) villam publicam, quæ in suburbano Atrebatensis urbis sita est, Hilperici germani sui dolo, qui apud Tornacum oppidum tunc erat, quomodo Sigebertus usque ad mortem persequeretur, interfectus est. Perempto itaque Sigeberto, Hildebertus filius ejus regni sceptrum suscepit, annuente matre Brunehilde. Mortuo deinde Hildeberto intra adolescentiæ annos, regnaverunt filii Hildeberti duo Theodebertus et Theodericus cum avia Brunehilde. Regno Burgundionum Theodericus potitus est, et regnum Austrasiorum Theodebertus suscepit regendum. Theodericus ergo quia in termino regni sui B. Columbanum haberet, gratulabatur. Ad quem cum sæpissime veniret, cœ, ut vir Dei eum increpare cur concubinarum adulteriis misceretur, et non potius legitimæ conjugis solamine frueretur, ut regalis proles ex honorabili regina * prodiret, et non potius ex lupanaribus videretur emergi. Cumque jam ad viri Dei imperium regis sermo obtemperaret, et se ab omnibus illicitis segregare responderet, mentem Brunehildis avix, secundæ ut erat Jezabelis, antiquus anguis adiit, eamque contra virum Dei stimulatam superbiam auleo excitat, quia cerneret viro Dei Theodericum obedire. Verebatur enim ne si, abjectis concubinis, reginam aulæ præficeret, dignitatis atque honoris sui modum amputasset.

32. Evenit ergo ut quadam die B. Columbanus ad Brunehildem veniret. Erat enim tunc apud Brocariacam villam. Cumque illa eum in antam venisse cerneret, filios Theoderici, quos de adulterinis permissionibus habebat, ad virum Dei adducit : quos cum vidisset, sciscitatur quid sibi vellent. Cui Brunehildis ait : Regis sunt filii, hos tu benedictione roboras. At ille : Nequaquam, inquit, istos regalia sceptras suscepturos scias, quia de lupanaribus emergerunt. Illa furens parvulos abire jubet. Egre diens ergo vir Dei regiam aulam, dum limitem transiliret, fragor exortus totam domum quatens omnibus terrorem incussit, nec tamen miseræ feminæ furorem compescuit. Paratque deinde insidias moliri vicinis monasteriis, et per nuntios imperat ut nulli eorum extra monasterii terminos iter pandatur, neque receptacula monachis ejus vel quolibet subsidia tribuantur. Cernens B. Columbanus regios animos adversum se permutatos, ad eos properat ut suis monitis miseræ pertinaciæ intentum frangat. Erat enim tunc temporis apud Spissiam villam publicam : quo cum sole jam occumbente venisset, regi nuntiant virum Dei inibi esse, nec in regis domibus in-

* Si Fredegario in cap. 50 fides est, Theodericus anno regni sui 12 Emengardam Betterici Hispaniæ

A trare velle. Tunc Theodericus ait : Melius esse virum Dei opportunis subsidiis honorare, quam Dominum ex servorum ejus offensa ad iracundiam provocare. Jubet ergo regio cultu opportuna parare, Deique famulo dirigi. Itaque venerunt, et juxta imperium regis oblata offerunt. Qui cum vidisset dapas et pocula cultu regio administrata, inquit quid sibi ista vellent. Aiunt illi : Tibi scias a rege fore [esse] directa. Abominatus ea, ait : Scriptum est : *Munera impiorum reprobant Altissimus* (Eccli. xxxiv) ; non enim dignum est ut famulorum Dei ora cibis ejus polluantur qui non solum suis, verum etiam aliorum habitaculis famulis Dei aditum denegat. His dictis vascula omnia in frusta dirupta sunt, vinaque ac siccata solo diffusa, cæteraque separatim dispersa. Pavelacti ministri rei gestæ causam regi nuntiant. Ille pavore perculsus cum avia diluculo ad virum Dei properat, precatur de commissio veniam, se postmodum emendare pollicentur. His placatus promissis, ad monasterium rediit. Sed polliciti vadimonii juramenta, non diu servata, violantur. Exercentur miseriarum incrementa, solitaque a rege adulteria patrantur. Quo audito Columbanus literas ad eum verberibus plenas direxit, comminaturque excommunicationem, si emendare dilatando non vellet.

33. Ad hæc rursus permota Brunehildis, regis animum adversus Columbanum excitat, omniæ conatu intendit perturbare, hortaturque proceres, aulicos, et optimates omnes, ut regis animum contra virum Dei perturbarent, episcoposque sollicitare aggressa est, ut ejus religionem detrahendo, et statum regulæ quem suis custodiendum monachis indiderat, macularent. Obtemperantes igitur aulici persuasionibus miseræ reginæ, regis animum contra virum Dei perturbant, cogentes ut aut cederet, aut religionem probaret. Coactus itaque rex ad virum Dei Luxovium venit ; conquestusque est cum eo, cur a comp provincialium moribus descisceret, et intra septa secretiora omnibus Christianis aditus non pateret. Beatus itaque Columbanus, ut erat audax atque animo vigens, talia obijcienti regi respondit se consuetudinem non habere ut sæcularibus hominibus et a religione alienis famulorum Dei habitationis pandat introitum, sed opportuna aptaque loca ad hoc habere parata, quo omnium hospitum adventus suscipiatur. Ad hæc rex : Si, inquit, largitatis nostræ munera et solaminis supplementum capere cupis, omnibus in locis omnium patebit introitus. Vir Dei respondit : Si sicut nunc usque sub regularis disciplinæ habenis constrictum fuit, violare conaris, nec tuis muneribus, nec quibuscunque subsidiis me forte a te scias sustentandum. Et si ob hanc causam hoc in loco venisti ut servorum Dei cœnobita destruas, et regularem disciplinam uacules, cito noveris tuum regnum fonditus ruiturum, et cum omni propagine regia demergendum. Quod postea rei probavit eventus. Jam enim temerario conatu rex refectory ingressus fuerat. His ergo territus dictis, regis filiam uxorem duxit, et post annum suam Brunehildis turpiter ad patrem remisit.

oras celerrime repedit. Duris post hæc viri Dei increpationibus rex urgebatur. Contra quæ Theodericus ait: Martyrii coronam me tibi illaturum speras: non esse me tantæ dementiæ scias, ut hoc tantum perpetrem scelus, sed potioris consilii tibi scias utilia paraturum, ut qui ab omnium sæcularium more desciscis, qua veneras, ea via repedare studeas. Aulicorum simul consona voce vota prorumpunt, se habere non velle his in locis, qui omnibus non societur. Ad hæc Columbanus se dicit crenobii septa non egressurum nisi violenter abstrahatur.

34. Discessit ergo rex relinquens virum quemdam procerem nomine Baudulfum. Is enim cum remansisset, virum Dei a monasterio pelleret, et penes Vesontionense oppidum ad exsulandum perducit, quoadusque regalis sententia quod voluisset decerneret. Commorans ergo inibi audiuit carcerem eo in loco plenum esse damnatorum hominum mortis penam expectantium. Ad quem vir Dei properat: ingressusque ostium, nullo obstante, verbum Dei damnatis depromit: spondentque illi se si liberarentur emendatuos, et de commissa noxa poenitentiam acturos. Beatus itaque Columbanus post hæc ministro domus, cujus superius fecimus mentionem (N 16), imperat ut manu ferrum quo compedes irati erant atque innexi, apprehendat ac trahat. Quod cum ille apprehensum traheret, veluti frutex putrefacta per partes comminuitur; egredi carcerem damnatos solutus compedibus jubet, paractoque evangelici cultus officio pedes lavit linteoque abstersit. Imperat deinde ut ecclesiam petant et commissi sceleris poenitentiam agant, ac flentibus abluendo culpas lavent. Properantes ergo illi ecclesiæ fores obseratas reperiunt. Tribunus ergo militum cum vidisset virtute dei per B. Columbanum damnatorum compedes frangas, et vacuum sibi tantummodo relinqui ergastulum, insequi calces damnatorum ac si ex somno excitatus cum militibus cepit. Illi vero post tergum appropinquare satellites videntes, et fores ecclesiæ obseratas cernentes, gemina vallati angustia, virum Dei compellant ut eruantur. Auxio ille anhelitu sursum caput attollit, precaturque Dominum ut sua virtute ereptos et ferro, non sinat denno tradi satellitum nexui. Nec morata Auctoris bonitas fores firmis obseratas claustris reserat, in angustia positum aditum pandit, pernicipique cursu ingrediuntur ecclesiam, fores vero post damnatorum introitum in oculis militum absque humana manu obserantur, ac si custos usu clavigero perniciter et reserasset et obserasset. Perveniens ergo Columbanus cum suis simulque et tribunus cum militibus, fores obseratas reperiunt, Aspirantque nomine custodem quaerunt, ut claves largiatur. Quo cum venisset claviger, ostii fores reserare volens, ait se nunquam diligentius obserata claustra invenisse. Nec quisquam post ausus est damnatis injuriam inferre, quos divina virtus eruisset.

35. Post hæc vir Dei cernens quod nullis custodiis angeretur, a nulloque molestia sibi inferretur (vi-

debant enim omnes in eo Dei virtutem flagitare, ideoque omnes ab ejus injuriis segregabantur, ne socii culpam forent), ascendit Dominica die in verticem arduum ad cacumen montis illius (ita enim situs urbis habetur, cum domorum densitas in diffuso latere proclivi montis sita sit, prorumpant ardua in sublimibus cacumina, quæ undique abscissi fluminis Douæ (*le Doubs*) alveo vallante nullatenus commentibus viam pandit), ibique usque ad medium diem expectat, si aliquis iter ad monasterium revertendi prohibeat. Et cum nullus contrarius existeret, ipse per mediam urbem cum suis ad monasterium regreditur. Quo audito Brunehildis ac Theodericus, quod scilicet ab exilio revertisset, acrioribus ira aculeis stimulantur, jubentque militum cohortem, ut rursus virum Dei vi abstrahant, et ad pristinum revocent prorsus exsilium. Venientes ergo milites cum tribuno peragratur septa monasterii, virum Dei perquirunt. Residebat enim ille in atrio ecclesiæ, librumque tenebat: ubi cum sæpe venissent, et prope eum transirent, ita ut nonnulli in eum pedibus suis offenderent, et vestimentis suis ejus vestimenta tangerent, obsecratis luminibus ipsum nequaquam videbant. Eratque spectaculum pulcherrimum: ille orans cernebat, quærebatur, nec omnino inveniebatur; illum in medio eorum positum cum videret non videbant. Venitque tribunus, intuitusque per fenestram, vidit virum Dei inter ipsos lætum residere et legere. Cernensque virtutem Dei, ait: Quid tantum intrantes atria ecclesiæ peragras, nec omnino reperitis? nequaquam amplius insanit error vestrum decipiatur: non enim poteritis vos invenire quem virtus tegit divina. Recedite ab hac intentione, et regi properemus nuntiare quia eum minime reperistis. Datæque manifeste intelligi tribunum militum non sponte ad faciendam viro Dei injuriam venisse, et ideo ad eum videndum lumen habere meruisse.

36. Renuntiantibus illis auribus regis, ille aucto furore miseræ intentionis, Bertarium comitem ad eum attentius perquirendum virorum cum præsidio, simulque et Baudulfum quem superius direxerat destinavit. Qui cum venissent, B. Columbanum in ecclesia positum cum psallentium choro, atque orationi deditum cum omni congregatione fratrum reperiunt, sicque virum Dei alloquuntur: Vir Dei, precamur ut tam regis quam etiam nostris obediatis præceptis: egressusque pergas eo itinere quo primum his adventasti in locis. At ille: Non enim, inquit, reor placere Conditori, semel natali solo ob Christi timorem relicto, denuo repetere. Cumque nullatenus cernerent sibi virum Dei obaudire, relictis quibusdam quibus ferocitas animi inerat, Bertarius accessit. Illi vero qui remanserant, virum Dei hortantur ut illis misereatur qui ad tale opus patrandum infideliter fuerant relictii, eorumque periculo consuleret: qui si eum violenter non abstraherent, mortis periculum incurrerent. At ille, ut jam sæpius testatus est, nisi vi abstraheretur se non discessurum ait. Illi gemino vallati periculo undique urgente

formidine, pallium quo indutus erat attingunt, alii genibus provoluti cum lacrymis precantur, ut tanti sceleris culpa illis ignosceretur, qui non suis desideris, sed regis obtemperarent praeceptis.

57. Videns ergo vir Dei periculum aliorum fore si in sua sententia perduraret, cum omni ejulatu atque mœrore egreditur, deputatis custodibus qui, quousque ditionis regno pelleretur, non eum relinquerent. Inter quos Ragamundus erat primus, qui eum Namnetis usque perduxit, universis fratribus velut funus subsequētibz, nam mœror omnium corda repleverat. Anxius Pater tantorum membrorum dispendios cœlos respicit: *Æterne*, inquit, conditor rerum, tu nobis præpara cibum opportunum, quo tibi tuæ famulentur in Ecclesia plebes. Consolatur deinde universam cohortem, simul ut spem in Deum ponant, et omnipotenti Deo immensas laudes rependant: se hoc non ob dispendium suum vel suorum habere, sed ob multiplicandas monachorum plebes hanc esse datam occasionem. Quicumque enim sequi vellent promptissimo animo ad sustinendas serum injurias, venirent; qui vero in supradicto cœnobio remanere voverint, seecuri in hoc loco remanerent, scientes cito Dominum de eorum mœrore ultionem daturum. Sed cum æquo animo de custodia pastoris segregari non vellent, custodes regii inquirunt nequaquam hunc sequi alios permissuros, nisi quos sui ortus terra dederat, vel qui e Britannico arvo ipsum secuti fuerant; cæteros, qui alio essent orti solo, praeceptis regis ibi esse remansuros. Hoc cum egregius Pater cerneret vi a se sua membra discerpi, tam suus quam etiam membrorum suorum dolor multiplicatur: pro tanti sceleris pondere Dominum consolatorem omnium deprecatur, ut quos a se regia pertinacia segregabat, ipse sua custodia tueretur. Inter quos venerabilis vir, qui post in eodem monasterio Pater exstitit Eustasius, discipulus et minister sancti viri, violentere avellitur; intendente super eum Mietio avunculo ejus, qui Lingonicæ Ecclesiæ pontifex erat.

58. Egressus ergo vir sanctus cum suis a vicesimo anno post incolatum eremi illius per urbem Vesontionum Augustodunum usque ad b Cavalonem castrum pervenit. Sed priusquam ad Cavalonem pervenisset, in viam custos equorum Theoderici occurrit, lan-

A cæque virum Dei trahere voluit, sed malivolum animam ultio mox divina prævenit. Nam dextera quam adversum virum Dei levaverat corruente lanceam ante suos pedes humi defixit, ipse dæmone correptus ante vestigia viri Dei ruit. Quem cernens ille se coram ultione percussam, die illa nocteque penes se tenuit. Cumque sequens rursus dies illuxit, ad se accessit, Deoque favente curatus a peste ad propria remeavit.

59. Deinde ad c Choram fluvium properans, ad domum cujusdam nobilis et religiosæ feminae Theodemundæ pervenit: quo cum esset, duodecim occurrunt viri pleni rabido dæmone, furentes atque ruentes in terram, quos vir Dei protinus oratione curavit. Eademque die ad vicum quem Choram vocant venerunt, B ibique quinqz phrenesi vexati obviam venerunt, ubi et mox sanati sunt. Exin Autissiodorum properavit, ibique Ragamundum allocutus est, quia ipse cum via qua ibat duceret: Memento, inquit, o Ragamunde, Chlotharium, quem nunc spernitis, intra triennium dominum habebitis. At ille: Cor, inquit, talia, domine nil, ais? Illeque: Videbitis prorsus quæ dixi, si tunc vitam cum superis feras.

40. Progressus exin ab Autissiodoro, conspexit juvenem a dæmone correptum pernici ex adverso currere cursu, viginti enim millibus totis viribus eurrerat. Quo viso substitit, quousque saucius homo dæmonis arte veniret, veniensque ante pedes viri Dei ruit, quem statim orationibus curavit, patenterque sospitem reddidit. Deinde ad Nivernis oppidum venit, custodibus antecedentibus et subsequētibz, ut Ligeris scapha reciperetur, Britannicoque sinui redderetur. Ubi etiam cum venissent, et leuto eonamine scapham insilirent, unus de custodibus, arrepto remo, unum eorum, qui Lua dicebatur, percussit virum sanctissimum et omni religioni deditum. Quod vir Dei intuens, sua coram se membra cædi: Cur, inquit, crudelis, addis mihi mœrorem? an non sufficit ad vestram ruinam patrati sceleris malum? cur contra mitem immitis appares? cur fessa Christi membra cædis? cur sævitiam in mansuetis prætendis? Memento te a Divinitate ultionem in hoc loco recepturum, in quo Christi membra furens percussisti. Probavit illatæ sententiæ pœnam ultio mox subsecuta: nam ut subsequenti vice rediens, ad

B cessisse Chlothario, quod anno 613 accidit. Certo eodem fere tempore quo in Britanniam Augustinus a B. Gregorio missus est, Columbanum in Galliam accessisse, colligitur ex epistola Laurentii Dorobernensis episcopi, et aliorum apud Bedam in lib. ii Hist., cap. 3, in hæc verba: «Columbanum abbatem in Galliis venientem nihil discrepare a Britonibus in eorum conversatione didicimus.»

b Anonymus scribit, *Avallonem*, quod est Burgundie oppidum inter Augustodunum et Autissiodorum.

c Petrus Franc. Chiffletius in Probat. Hist. Trencorciensis, pag. 163, legit *Icaunum* Burgundie fluvium, vulgo l'Yonne; Choram vero vicum de quo paulo post, interpretatur Crepantium, *Crevant*, quod est oppidum ad Icaunam. Et tamen Jonas scripsit Choram fluvium, rectius annem, qui in Icaunam influit.

a Qui Columbani adventum in Galliam ante annum 570 collocant auctores recentiores, hos viginti annos computant, non ab ingressu Columbani in Vosagi solitudinem, in qua diutius eum perstitisse asserunt, sed a primo conditu monasterii Luxoviensis, quem anno Christi 590 illigant, cum prius Anagranse et Fontanense cœnobio edificasset Columbanus. Verum Jonas discrete loquitur hoc in loco de Columbani mora in Vosagi eremo, ad quam Anagrates et Fontane æque ac Luxovium pertinebant. Accessit ergo Columbanus in Galliam paulo ante annum 598, et locis nonnullis brevi perulstratis sedem fixit in Vosagi solitudine, ubi tria hæc cœnobio construxit. Deinde e Burgundia ejectus est anno post eremi illius incolatum vicesimo, Christi 590. Nam ex num. seq. ex num. 43 constat, triennio post Theodeberto et Theoderico occisis, monachiam

eundem portum transiturus venit, divinitus percussus in eodem loco est demersus. Quid enim fuerat ut justus Arbiter eandem ultionem in postmodum dilasset, nisi ut tunc sancti obtutus de ejus vindicta non macularentur?

41. Indeque ad Aurelianensem urbem venerunt: quo cum nec aditum ecclesiarum sibi ex regis præceptis pandi videret, cum grandi mœrore super ripam Ligeris tentoriis contentus paulisper quiescit. Cumque jam sumptuum necessaria indigerent, duos in urbem direxit ut necessaria quærerent, quorum unus erat Potentinus nomine qui adhuc superest, et Armoricana in loca in suburbio Constantiæ urbis monachorum cohortem adunavit. Cumque lustrantes urbem nihil reperissent (quia regio timore aut vendere aut dare nihil audebant), via qua urbem intraverant repedabant, obviamque habent mulierem in platea ex genere Syrorum. Quos cum vidisset, sciscitata est quinam essent. Illi, veritate rei digesta, aiunt se necessaria quæsiisse, nec prorsus invenisse. Illa inquit: Accedite, domini mei, ad domum famulæ vestræ, et quæ sunt necessaria vobiscum vehite. Nam et ego advena sum ex longinquo Orientis solo. Illi ovantes eam sunt ex calce secuti, venerunt ad domum ejus, et sella supposita quieverunt, donec tulit quod ab eis quæsitum esset. Erat simul in consensu vir ejus, olim jam luminibus orbatus, de quo sciscitati sunt quis esset. Et illa inquit: Vir meus ex eodem genere Syrorum sicut et ego, quem per multorum curricula annorum luminibus privatum traho. Illi inquit: Si Christi famuli Columbæ obtutibus præsentetur, suarum interventu orationum lumen posse recipere. At illi [ille] promissi muneris fidem exhibens mentem roborat, surgensque proscutans est eorum cum duce vestigia. Narraverunt ergo hospitalitatis munus in peregrinis, nec prorsus verba impleverant, et cæcus asiabat, precaturque Dei virum ut suis orationibus ei lumen restituat. Videns ille fidem ejus, omnes poposcit ut pro cæco orarent, pronusque diu super humum jacuit, surgensque manu oculos attingit, et post crucis signum postulatum lumen recepit. Gaudet ille recuperato lumine, ut videlicet qui interius lumen in hospites habere non omiserat, exteriori non careret. Sicque exinde turba obsessorum quos demones horrendo furore torquebant, ad virum Dei curandi gratia properant; daturque salus largita a Domino: omnes enim ibi a viro Dei curati sunt. His virtutibus populus urbis permotus, virum Dei suis honoribus latenter fulciebat: non enim patule propter custodes quidquam præbere audebant, ne regis iram incurrerent. Deinde arripuit iter peragunt.

42. Navigantes ergo per Ligerim ad Turonensem perveniunt urbem, ubi vir sanctus custodes precatur ut scapham ponto appropinquent, seque ad sepulcrum B. Martini ire sinant. Quod abnuentes custodes, navigare veloci conatu compellunt, remigeros urgent ut omni virtute cursu celeri portum transant, gubernatori imperant ut medio fluminis alveo

A scapham teneat. Quod videns B. Columbanus, mœstos vultus ad cælum erigit, compellans se tante mœstitiæ subdi, ut nec sanctorum sepulcra visere permitteretur. Urgentibus ergo omnibus, mox ut contra portum ventum est, velut quibusdam anchoris delixa scapha stare cœpit, et ad portum caput dirigere. Quod cum custodes obstare non valerent, inviti scapham quo velit ire sinunt. Mirum in modum medio et fluviolo ad portum pennigero ceu volatu pervenit, portuque recepto viro Dei viam pædicit. Ille vero gratias Regi offert æterno, qui suis sic obtemperare non dedignatur servis. Egressus sane ad sepulcrum B. Martini accedit, et tota ibi nocte in oratione excubat. Illucescente vero die a Leopario illius urbis episcopo invitatur ad esum: ire non abnuat, præsertim ob suorum requiem fratrum; moratusque est eo die cum supradicto pontifice. Qui cum hora refectionis cum eo ad mensam resideret, interrogatus cur ad patriam repedaret, respondit: Canis me Theodericus meis a fratribus abegit.

43. Tunc unus e convivis, Chrodoualdus nomine, qui amitam Theodeberti regis in conjugium habebat, regi tamen Theoderico fidelis erat, viro Dei humili voce respondit: Si melius esset lacte potari quam absinthio? Cui vir Dei: Cognosco, ait, te regis Theoderici fœderis jura servare velle. At ille fatetur se fœdus fidei promississe, et quandiu valeret, observaret. Si regis, inquit, Theoderici junctus es fœderi, amico tuo et domino latus eris a me legatus directus. Hæc ergo auribus ejus infer, et ipsum et suos C liberos intra triennii esse circulum delendos, radicitusque stirpem ejus Dominum eradicaturum. Cur, inquit supradictus vir, talia, famule Dei, promiss? At ille: Non enim queo silere quæ mihi Dominus loquenda tradidit. Quod postmodum omnes Galliæ nationes sensere impletum, confirmavitque superius ad Ragamundum sententiam illam.

44. Sublato deinde prandio vir Dei ad scapham remeat, reperitque suos multa tristitia depressos; et inquirens quid evenit, præterita nocte quæ in scapha habuissent furto perdidisse invenit, simulque anreos quos in pauperes non erogaverat furto ablatis. Quo audito, ad sepulcrum B. confessoris repedit, questusque est non idcirco ad ejus excubasse reliquias ut ille sua ac suorum sineret damna patrare fratrum. Nec mora, is qui sacculum cum aureis furatus fuerat, cœpit inter flagella corporis ac poenæ acclamare et dicere illo et illo in loco aureos se occultatos habere. Quod videntes socii omnes currunt, furtoque sublata omnia reddunt, virumque Dei precantur ut tanti sceleris culpas ignoret. Quod miraculum omnibus terrorem incussit, ut deinceps qui ista audierint, velut sacra omnia quæ ad virum Dei pertinebant attingere non auderent. Præbens itaque necessaria Leoparius, viro Dei vale dixit.

45. Navali ergo itinere ovans usque ad Namnetis oppidum venit, et ibi aliquantisper moratus est. Quod cum quadam die quidam cœnus ante fores cellulæ in qua vir Dei meditabatur clamaret, vocato

ille ministro: Præbe, inquit, cibi alimoniam petenti. Et ille: Non est nobis, ait, panis nisi paululum farinæ tantum. At ille ait: Quantum habes? Testatorque ille se amplius non habere, ut rebatur, quam farinæ modium. Da ergo, dicit, totum, nec quidquam reserves in crastinum. Obediens minister simul totum pauperi tribuit, nihil ad necessitatem communem reservans. Jejunantibus ergo illis tertia jam dies illuxerat nihîl penes se habentibus præter spei et fidei gratiam, unde fessis jejunio membris subvenirent; cum subito audiunt fores signo terere. Cumque ostiarius sciscitaretur cuius rei necessitas posceret sono fragoris aures fratrum inquietare, is qui fores terebat, ait se a domina sua Procula nomine directum esse, quæ se divinitus admonitam dicebat, ut sumptus viro Dei Columbano atque comitibus ejus qui apud Namnetis oppidum morarentur, dirigeret, haberique in proximo: et se ideo prævenisse ut vasa quo recipere præpararent; centum modios esse vini, ducentosque frumenti, sed et a braciis centum modios: quod ostiarius celeri cursu Patri indicanda properat. At ille, Sine, inquit, se dicens scire, fratrumque cœtum adunari jubet, ut simul positi pro largitrice Dominum deprecarentur, simulque grates referrent Conditori, qui suos solari non desinit in omnibus famulos necessitatibus, et post munus oblatum reciperent. O mira Conditoris pietas! egere nos sinit, ut sua dona egentibus largiendo demonstret: tentari permittit, ut in tentatione subveniens suorum uberius in se corda excitet famulorum; sua membra sævis læceranda tradit, ut circa sanatorum medicum multiplicata dilectio confirmetur.

46. Aliaque simul nobilis et religiosa femina Doda nomine direxit ducentos frumenti ac promiscuæ [Supple, annenæ] modios centum. Quæ causa maximam verecundiam urbis illius pontifici excitavit, nomine Suffronio, a quo nihil muneris impetrare nec quidquam commutando capere potuerat. Quo cum moraretur quædam mulier dæmonis peste plena cum filia, itemque alia truci morbo repleta venit: quas cum Columbanus vidisset, communem pro eis Dominum exoravit, sanitatique post redditas, comitatui suo [Al., ad metas suas] redire præcepit.

47. Post hæc Suffronius Namnetensis urbis episcopus una cum Tendoaldo comite, juxta regis imperium, B. Columbanum navi susceptum ad Hiberniam destinare præparabat. Sed vir Dei inquit: Si navis quæ sinibus Hiberniæ redditur adest, suppellectilem comitesque suscipiat; ego interim scapha receptus Ligeris unda vehor, quousque maris ad alta deferar. Reperita ergo navi quæ Scottorum commercia vexerat, omnem suppellectilem comitesque recipit. Cum jam remigera arte prosperantibus zephyris navis ad alta pelagi tenderet, undarum moles advenit, navemque ad litus redire coegit, planoque terræ solo defixam reliquit: collectoque fluctu in sinibus æquor quievit. Mansit ergo per triduum absque undis ca-

A rina. Intellexit ergo dominus navis ob viri Dei suppellectilem comitesque receptos se sic esse detentum. Fuit tandem consilium rejici omnia a navis sinibus quæ ad virum Dei pertinebant. Nec mora, undarum moles adfuit, carinamque ad alta provexit. Mirantes itaque omnes cognoverunt non esse voluntatem Dei ut retro amplius repedaret. Ad metatum [Id est, mansionem] ergo suum, quo prius fuerat rediit, nullo obstante quo vellet ire; sed magis prout quisque poterat virum Dei honoribus ac sumptibus solebat: nec defuit quidquam præsidii, dum in omnibus Conditoris manebat auxilium: quia nunquam prorsus obdormiet, qui sub alarum sanctorum umbra Israel tegit. Sic nempe omnibus omnia largiendo demonstrat, ut ab omnibus pro munerum suorum glorificetur largitione.

48. Moratus ergo ibi paululum, post ad Chlotharium Hilperici filium, qui Neutrasiliæ Francis regnabat extrema Gallia ad Oceanum positus, pergit. Porro Chlotharius audierat quantis qualibusque injuriis virum Dei Brunehildis ac Theodericus fatigaverant. Quem cum vidisset, velut cœleste munus recepit, oransque precat, ut si vellet intra sui regni terminos resideret, seque ei prout voverit famulaturum. At ille ait nequaquam se his in locis consistere velle, vel ob suam peregrinationem augendam, vel illius inimicitiarum occasionem sedandam. Tenuit ergo eum Chlotharius quantis potuit penes se diebus, castigatusque ab eo est de quibusdam erroribus quibus vix aula, regia caret. Spondet se Chlotharius juxta ejus imperium omnia emendaturum. Erat enim Chlotharius solers in amore sapientiæ. Inventum ergo optatum munus gratificabatur. Morante autem eo penes Chlotharium, lis oritur inter Theodebertum et Theodericum, et disceptantibus utriusque de regni termino uterque ad Chlotharium legatos dirigit, uterque adversus parem auxilium postulat. Quod Chlotharius B. Columbano insinuare procurat, consulens ut si videretur ejus consilio, se uni consentiendo contra alium dimicare. Ad quem ille propheticus repletus spiritu ait, neutris se fore pariturum consiliis, suam intra triennii tempus in ditionem utrorum regna venire. Videns ergo Chlotharius a viro Dei talia sibi prophetica ore dici, neutri parere voluit: sed promissum sibi tempus fideliter expectans, post potius est triumpho victoriæ.

49. Post hæc coegit Chlotharium vir Dei ut sibi solamen largiretur, utque per Theodeberti regnum, si valeret, ad Italiam Alpium juga transcendens perveniret. Datis ergo comitibus qui eum usque ad Theodebertum perducerent, itinere arrepto ad Parisius urbem pervenit: quo cum venisset, occurrit ei homo in porta habens spiritum inmundum, debacchans et discerpens et garrulans: queruloque sciscitatur virum Dei assamne: Quid his, vir Dei, agis in locis? raucoque anhelitu a longe virum Dei Columbanum advenire dudum jam clamitabat. Quem

In alia Vita sic legitur, et braci unde cervisiam faciunt centum.

cum vir Dei vidisset ait : Egredere, pestifer, egredere, nec corpus Christi lavacro ablutum diu obsidere præsumas : cede virtuti Dei, et Christi nomine invocato, contremisce. Sed cum diu sævis atrisque viribus obstaret, vir Dei manum ori ejus injecit, linguamque obtreccat, in virtute Dei imperat ut egrediatur. Tunc horrida vi discerpens cum ut vix nexibus teneretur, cum viscerum motione ac vomitu multo progressus, tantum fetorem astantibus dedit, ut sulphureos se crederent facilius tolerare odores.

50. Deinde ad Meldense oppidum properat : quo cum venisset, quidam vir nobilis Hagnericus Theodeberti conviva, vir sapiens, et consiliis regis gratus, et nobilitate ac sapientia vallatus erat. Is virum Dei miro gaudio recepit, seque habere curam ejus spondit, qualiter ad Theodeberti accederet aulam, et non esse necesse alios comites e regio latere habere. Ad hoc enim aliorum differebat subsidium, ut virum Dei secum quandiu valeret tenere potuisset, et ejus doctrina domus sua nobilitaretur. Benedixit ergo vir Dei domum ejus, filiamque ejus nomine Burgundofarā, quæ infra infantiles annos erat, benedicens eam Domino vovit, de qua postea in subsequentiis narrabimus *. Progressusque inde venit ad villam quamdam Wltiacum, quæ supra annem Maternam sita est. Ibi receptus est a quodam viro Authario nomine, cujus conjux Aiga dicebatur; ^b erantque his filii infra infantia annos decennes [Sur., detenti], quos mater ad benedicendum viro Dei obtulit. Videns ille matris fidem, infantulos sua benedictione sacra- vit, qui post, mox ut pubescere cœperunt, Chlothario regi primum ac deinceps Dagoberto gratissimi sunt habiti; qui postquam sæculi gloria illustrati fuerunt, accelerare cœperunt, ut pro gloria sæculi non carerent æterna. Quorum major natu, Ado nomine, semet suis voluntatibus abdicavit, postquam intra Juranī salutis arva monasterium ex beati regula Colum- bani construxit : juniorque nomine Dado intra Brie- gensē saltum supra fluvium Resbacenū ex supradicti viri regula monasterium construxit. Tanta in virum Dei gratia redundabat, ut quoscunque sa- cravit, in boni cultus perseverantia dies suprema invenit; et quos de industria monuit, gavisī sunt se postea impunitatem meruisse; nec immerito tanti viri fultus adminiculo partem gratiæ potius est sup- plemento, qui doctrinis ejus innexus, noluit a justæ viæ tramite deviare.

51. Exinde ad Theodebertum venit : quem cum Theodebertus vidisset, ovens suis sedibus recepit. Jam enim multi fratrum post eum ex Luxovio vene- rant, quos velut ex hostium præda recipiebat. Polli- citusque est Theodebertus se reperire intra terminos suos loca venusta et famulis Dei ad omnem oppor-

A tunitatem congrua, proximasque ad prædicandum nationes undique haberi. Ad hæc vir Dei inquit : Si pollicitationis tue adminiculum præbueris, et de- mum falsitatis noxam non opposueris, quantisper me moraturum scias ac probaturum si in cordibus gen- tium vicinarum fidem serere valuerō. Dedit ergo rex optionem quacunque in parte voluisset experimen- to querere locum qui sibi et suis placuisset. Inde re- quisivit locum, quem favor omnium laudabilem red- debat intra Germaniæ terminos Rheno tamen trans- misso, oppidum olim dictum, quod Brigantia nuncupabatur. Sed quid tunc vir Dei egerit dum per Rheni alveum navigaret, silendum non est.

52. Dum quodam die per Rheni alveum, ut dixi- mus, scapha veheretur, ad urbem quam Maguntia- B cum veteres appellarunt, perveniunt. Quo cum ve- nis-et, remigeri qui in comitatu viri Dei a rege directi fuerant, viro Dei aiunt se in urbe amicos habere, qui necessarios sumptus præberent, jam enim defecerant in itinere longo stipendia sumptuum. Quibus vir Dei ait : Ite. Qui cum abiissent, nihil reppererunt. Reversique a viro Dei interrogati, re- spondent se nullatenus impetrare ab amicis aliquid potuisse. At ille : Sinite me, inquit, paululum ad meum abire amicum. Mirantibus illis unde illo in loco, quo ante non fuerat, amicum haberet, pro- gressus ille ad ecclesiam pergit; quam ingressus, pavimento inhærens longæ orationis protectione Do- minum suum et pietatis postulat auctorem. Nec mora, ^c episcopus urbis illius domo progressus ad ecclesiam venit, repertumque B. Columbanum sci- scitatur quis sit. At ille fatetur se peregrinum esse. Cui ille ait : Si necesse est sumptuum copiam ca- pere, propria domum, et quantum necesse fuerit tecum defer. At ille cum gratias egisset ei, simulque et Conditori qui inspiraverat, pueros festinus ad na- vem ipse dirigit ut omnes veniant custode uno di- misso, et quæ vellent secum deportarent. Quod ne cui casu evenisse videatur, solitus erat postea idem episcopus protestari, nunquam se antea sic attonitum in tribuendo necessaria fuisse absque alia opportuni- tate. Ad beati enim Columbanī meritum, divina ad- monitione ad ecclesiam se venisse testabatur.

53. Deinde perveniunt ad ^d locum, quem per- D agrans vir Dei non suis placere animis ait, sed tamen ob fidem in eis serendam inibi paulisper moraturum se spondit. Sunt etenim inibi vicinæ nationes Suevorum. Quo cum moraretur, et inter habitatores loci illius progrediretur, reperit eos sacrificium pro- fanum litare velle, vasque magnum, quod vulgo cu- pam vocant, quod viginti et sex modios amplius minusve capiebat, cervisia plenum in medio habebant positum. Ad quod vir Dei accessit, et sciscia-

hoc ad mentem Jonæ magis accedit. Lege Frodoard carmen et Vitam S. Agili abbatis infra.

^e Tunc Maguntia sedem tenebat Leonisius, de quæ legendum Fredegarii Chronicon, cap. 38.

^d Nempe in locum qui Tuccia dicebatur, in ca- pite lacus Tugurini, uti ex Walafrido Strabone discimus.

* Lege Vitam S. Burgundofaræ infra.

^b Codex Conchensis scribit, ^c erantque his filii tres. ^c Anonymus qui Vitam S. Columbanī compen- dio scripsit : ^c Inde in villa quadam quæ supra Ma- tronam fluvium posita erat, a viro quodam et ejus conjuge honorifice suscipitur, quibus erant duo filii, qui adhuc infantia annis utebantur. ^d Et quidem

tur quid de illo fieri vellent. Illi aiunt Deo suo ^a Volu-
dano, quem Mercurium vocant alii, se velle litare.
Ille pestiferum opus audiens, vas eminus sufflat,
miroque modo vas cum fragore dissolvitur, et in
frusta dividitur, visque rapida cum fragore cervisiæ
prorumpit: manifesteque datur intelligi diabolum in
eo vase fuisse occultatum, qui per profanum litato-
rem caperet animas sacrificantium. Videntes barbari
obstupescunt aiunt magnum virum Dei habere anhe-
litum, qui sic possit dissolvere vas ligaminibus mu-
nitum: castigatosque dictis evangelicis, ut ab his
segregarentur sacrificiis, domibus redire imperat.
Multi ergo eorum tunc per beati viri suam ad do-
ctrinam et ad Christi fidem conversi, baptismum
consecuti sunt; aliosque etiam, quos jam lavacro
ablutos error detinebat profanus, ad cultum evange-
licæ doctrinæ monitis suis ut bonus pastor Ecclesiæ
seminibus reducebat sparsis.

54. Eo itaque tempore Theodericus atque Brunne-
childis non solum adversum Columbanum insanie-
bant, verum etiam et contra sanctissimum Deside-
rium Viennensis urbis episcopum adversabantur;
quem primum exilio damnatum multis injuriis affli-
gere nitentur, ad postremum vero glorioso marty-
rio coronarunt: cujus gesta scripta habentur, quibus
et quantis adversitatibus gloriosum apud Dominum
meruit habere triumphum. Vacante [Sur., vagante]
itaque Columbano cum suis penes Brigantiam urbem,
duræ egestatis tempus obvenit. Sed quamvis alimo-
niæ deessent, manebat intemerata atque inconcussa
fides, quæ necessaria apud Dominum impetraret.
Cumque jam triduo jejuniæ fessa corpora essent, re-
pperunt tantam copiam alimæ, velut Israelitarum
castra coturnix olim operuit; ita ut omnem pagum
loci illius alitum multatim oppleret. Intellexit vir
Dei suam suorumque ob salutem has dapes terræ
diffundi, nec prorsus alibi evenire, præter eo quo
ipse moraretur in loco. Jubeat suos prius grates lan-
desque rependere Conditori, sicque alitum dapes ca-
pere. Eratque mirum et stupendum miraculum: ca-
piebantur aves prout Patris imperium urgebat, nec
abscedere pennigera fuga nitentur. Mansit ergo
alitum manna per triduum diffusa; quarto deinde die
quidam pontifex ex vicinis urbibus frumenti copiam,
divina admonitus aspiratione, ad beatum Columbanum
direxit; sed mox Omnipotens qui penuriam patienti-
bus aligeros præbuerat cibos, ut faris adeps advenit,
alitum phalanges imperavit abire. Nam Eustasium
hoc cognovimus referente, qui eo tempore inter reli-
quos sub viri Dei obedientia ibidem tenebatur ad-
nexus; quod nullus fuerit in caterva, qui ante talium
genera alitum se vidisse referret: et tantus sapor in
cibo aderat, ut regias dapes vinceret. O mirum di-
vinæ potentiae donum! quando terrenæ dapes cultoribus
Christi desunt, tunc demum celestia tribuntur,
sicut de Israel dictum est: *Pancam cæli dedit eis*

^a (Paul. LXXVII): cum terrenæ opes subvenerint, tunc
gratis amoveantur illatæ.

55. Ipso itaque tempore cum sub quodam scopulo
inter vasta eremi jejuniæ corpus conficeret, et nihil
aliud præter ruris poma, quorum superius fecimus
mentionem, in cibos caperet, venit assueta abditæ
voracitatis fera ursus, cœpitque necessarios delam-
bere cibos, ac poma ore detrahere. Cumque hora
refectionis advenisset, ^b Chagnoaldum ministrum
suum dirigit, ut consuetam mensuram pomorum de-
ferret. Qui cum abiisset, ursum interiores frutices
rubosque pervagari perspexit, ac poma lambendo
carpere. Festinus redit, Patrique indicat: ille im-
perat ut eat, partemque fruticum in cibos feræ di-
mittat, aliamque partem sibi reservare jubet. Abiit
que Chagnoaldus, ac jussa implevit, divisitque virga
frutices rubosque, quæ poma ferebant, et partem
suam juxta viri Dei imperium egit ut feræ comedit,
aliamque partem in usus viri Dei reservat. Mira in
feræ obedientia! nequaquam ex prohibita parte ausa
est capere cibos, sed in segregata permissaque sibi
fruticum parte tantummodo pabula requisivit, quoad-
usque vir Dei eo in loco commoratus est.

56. Interea cogitatio in mentem ruit ut Venetio-
rum, qui et Sclavi dicuntur, terminos adiret, cæ-
casque mentes evangelica luce illustraret, ac ab ori-
gine per avia oberrantibus veritatis viam panderet.
Cumque hæc votis patrandum esset, angelus Domini
ei per visum apparuit, parvoque ambitu, velut in
paginali solent stylo orbis describere circulum,
mundi compagem monstravit. Cernis, inquit, quod
maneant totus orbis descriptus? perge dextera, læ-
vaque qua eligis, ut laboris tui fructus comedas. In-
tellexit ergo ille non esse gentis illius in promptu
fidei profectum, quievitque in loco illo, donec aditus
ad Italiam panderetur.

57. Interea inter Theodebertum et Theodericum
pacis pactum infirmatur, ac quisque adversus fratrem
usque ad internecionem deservit, utrique gentium
robore superbientibus: et interim vir Dei ad Theo-
debertum accedit, eumque suadet ut cœptæ arro-
gantiae supercilium deponeret, sequæ clericum [*Id est,*
monachum] faceret, et in Ecclesiæ positus gremio
sacrae subderetur religioni, ne simul cum damno
presentis regni, æternæ pateretur vitæ dispendium.
Quod et regi et omnibus circumstantibus ridiculum
excitavit: aiebant enim nunquam se audisse Mero-
vingum, in regno sublimatum, voluntarium clericum
fuisse. Detestantibus ergo omnibus Columbanus ait:
Si voluntarius nullatenus clericatus honorem sumam,
in brevi clericus invitus existet. Illis ego dictis, vir
Dei ad cellulam rediit, moxque prophetici dicti
eventum res habuit. Nec mora, Theodericus Theo-
debertum ad bellum coegit, et prope Tulum bello
devictum fugat; postque collecto magno robore exer-
citus persequitur. Simili modo gentium multarum

^a Apud Anonymum ita legitur: « Qui apud eos
Wotano vocatur, Latini autem Martem illum appel-
lant. »

^b Sic ms. Codd. quibus usi sumus. Et tamen
Surius legit Magnoaldum.

Theodebertus robore vallatus, ad ^a Tulbiacense A regem honorifice susceptus est, qui largita optione ut castrum pugnaturus venit: ibi prælio initio innumerae hominum phalanges ex utroque exercitu perierunt. Victus tandem Theodebertus fugit. Eo igitur tempore vir Dei in eremo morabatur, contentus tantum unius ministri Chagnoaldi famulatu. Ea ergo hora, qua apud Tulbiacum commissum est bellum, supra quercus putrefacta truncum vir Dei librum legens residuebat: quem subitus sopor oppressit, et quid inter duos reges ageretur vidit. Moxque excitatus ministrum vocat, cruentamque regum pugnam indicat, multum humanum sanguinem fundi suspirans. Cui temerario conatu minister ait: Pater mi, Theodeberto tuis præbe precibus suffragium, ut communem debellet hostem Theodericum. Ad hæc Columbanus: Stultum ac religioni alienum consilium B administras, non enim ita Dominus voluit, qui nos pro inimicis nostris orare præcepit: in arbitrio est jam justis iudicis quid de eis fieri velit. Inquirens ergo post minister eam temporis diem et horam, reperit ita fuisse sicut viro Dei revelatum fuerat. Persecutus est Theodebertum Theodericus, et suorum prodicione captum ad aviam Brunechildem direxit: quem cum avia recepisset, quia Theoderici parti Brunechildis favens erat, furens Theodebertum fieri clericum rogavit: at non post multos dies impie nimis post clericatum perimi iussit.

58. Porro Theodericus penes Mettense morans oppidum, divinitus percussus inter flagrantis ignis incendia mortuus est ^b: post quem Brunechildis filium ejus Sigebertum in regno suffecit. Itaque Chlotharius memor prophetiæ viri Dei, collecto exercitu fines regni, quæ suæ ditioni debebantur, constatur recipere. Contra quem Sigebertus cum hostium cuneis pugnaturus advenit, quem Chlotharius captum peremit, fratresque ejus ^c quinque Theoderici filios cum proavia Brunechildæ cepit, pueros separatim peremit: Brunechildem vero primo ignobiliter camelo impositam hostibus gyrando monstravit, post indomitum equorum caudis ligatam miserabiliter vita privavit ^d. Funditus ergo radicitusque deleta Theoderici stirpe, Chlotharius potitus est trium regnorum solus monarchia: quo facto B. Columbani prophetia in omnibus impleta est. Unus enim intra triennium cum omni stirpe funditus deletus, alius violenter clericus factus, tertius regnorum possessione ac dominatione dilatus est.

59. Beatus ergo Columbanus eum vidisset (ut superius diximus) devictum a Theoderico Theodebertum, redacta Gallia atque Germania sub Theoderico, Italiam ingreditur, ubi ab Agilulfo Langobardorum

Dei consulto actum est, dum ille penes Mediolanum urbem moraretur, ut hæreticorum fraudes, id est Arianae perfidiæ, Scripturarum cautius discerpere ac desecare vellet. Contra quos etiam libellum florenti scientia edidit.

60. Dumque hæc aguntur, vir quidam nomine Jucundus ad regem venit, qui regi indicavit se in solitudine ruribus Apenninis basilicam B. Petri apostolorum principis scire, in qua virtutes expertus sit fieri, loca ubertate secunda, aquis irrigua cum piscium copia, quem locum veterum traditio Bobium nuncupabat, ob rivum in eo loco hoc nomine fluentem, amnemque alium profluentem nomine Triveam [Vulgo *la Trebie*]; super quem olim Annibal hiemans, hominum, equorum, elephantorum atrocissima damna sensit. Ubi cum venisset, omni cum intentione basilicam intibi semirutam reperiens, prisco decori renovans reddidit. In cujus restauratione mira Domini virtus panditur. Nam cum per prærupta saxorum scopula trabes ex abietibus inter densa saltus locis inaccessilibus caderentur, vel alibi cæcæ inibi casu e'apsæ aspero, ^e aditum plaustrorum denegarent, mirum in modum trabem quam vix triginta vel quadraginta homines plano terræ solo positam vehere non valebant, ibi cum duobus vel tribus (prout ardui callis meatui patebat), vir Dei accedens, suis ac suorum humeris inmane pondus imponebat: et ubi antea præ asperitate itineris libero gressu vix gradiebantur, onerati mox trabis pondere festini gradiebantur, ut versa vice qui onera ferrent, ac si ab aliis veherentur, firmis vestigiis velut otio vacantes ovantesque irent. Videns itaque vir Dei tanti auxilii supplementum, suos hortatur ut cæptum opus læti perficiant, animoque roborati ea consistere in eremo studeant, Dei in hoc voluntatem esse, affirmans. Tecta itaque templi culmina [Pro tectis culminibus], et murorum restaurat ruinas, et teraque quæ ad monasterii necessitatem pertinent, construere parat.

61. Interea memoratus rex Chlotharius viri Dei prophetiæ effectum in se fuisse impletum cernens, venerabilem Eustasium qui ejus in locum Luxoviense monasterium regebat, ad se venire imperat: quem ^d pio affamine rogat ut sibi eum supplemento publico legationem fungi curet, sociosque quos vellet nobilium virorum haberet, qui sui vadimonii arbitri essent: post B. Columbanum pergerent, et quocunque eum reperissent in loco, eleganti suavis ad se venire hortarentur. Perrexit itaque venerabilis discipulus ^e, magistri vestigia prosecutus: qui cum ad eum ve-

^a Tulbiacum, vulgo *Zulpich*, Chlodovei de Alemanniis victoria nobile, abest a Colonia Agrippina versus Treviros millibus passuum viginti quatuor: quo in loco Theodebertus a fratre utrobique victus ac postmodum interfectus est, regni Theoderici anno 17, Christi 612, secundum Fredegarii calculum, cap. 57.

^b Et tamen Fredegarius, cap. 39, scribit Theodericum Mettis profluvio ventris interisse anno regni sui 13, Christi 613.

^c Legendum duos. Nam ex quatuor Theoderici filiis Childebertus euno fuga lapsus mortem evasit, Sigiberto, Corbo Meroveoque peremptis.

^d Idem refert anonymus coævus in append. ad Marium, qui anonymus Brunechildis interitum cum Heraclii imp. anno 14 conjungit.

^e In itinere Agaun-æ monasterium lustrans, Amatium vidit, et in reditu secum Luxovium perduxit.

nisset, Chlotharii verna depromit. Viso ergo Eustasio B. Columbanus gavisus recepti muneris aditu gratulatur, retentumque penes se tantisper hortatur ut sui laboris reminisceretur, cohortem fratrum disciplinae habentis erudiret, multorumque collegio Christi plebem adunaret suisque institutis educaret. Dimissus post haec ad Chlotharium remeare iubetur, talibusque responsis regias mulcere imperat aures, seque retro repedare nullatenus ratum ducere: tantummodo poscere ut sodales suos, qui Luxovium incolebant, regali adminiculo ac praesidio foveret. Litteras castigationum affamine plenas regi dirigit gratissimum munus. Rex velut pignus federis viri Dei ovens litteras recepit, nec ejus petitioni oblivionis noxam

* Apud Usuardum, Adonem et Surium legitur ix Kal. Decemb. Ast xi Kal. Dec. S. Columbani memoria consignatur in Martyrologiis Wandalberti et Bened., quibus Vitae S. Columbani exemplaria mss. quae vidimus suffragantur. Anno Christi 615 S. Columbanum ad superos abisse inde colligitur quod annum integrum post suum e Gallia discessum, et Theoderici regis interitum in monasterio Bobiensi expleverit.

A praepoint. Omni denique praesidio supradictum monasterium munire studeat, annuis censibus ditat, terminos undique, prout voluntas venerabilis Eustasii erat, auget; omnique conatu ad auxilium inibi habitantium ob viri Dei amorem intendit. Porro B. Columbanus expleto anni circulo in antedicto monasterio Bobiense, vita beata functus, animam membris solutam caelo reddidit, ^a xi Kal. Decembris. Cujus strenuitatem si quis nosse velit, ^b in ejus dictis reperiet. Reliquaeque ejus eo habentur in loco conditae, ubi et virtutum decore pollent praesula Christo, cui est gloria per omnia saecula saeculorum, Amen.

B ^b Praeter B. Columbani Regulam ejusque Penitentialem, exstant opuscula ejus nonnulla Melchioris Goldasti opera basileae anno 1604 edita. Et tamen Regulam Columbanii, qualis typis vulgata est, integrum non esse constat, si caput in Concord. Regul. cap. 74, § 10. citatum ex Regula Columbanii cap. 33, ad Columbanii Regulam pertinet. Columbanii opus contra Arianos num. 59 memoratum non exstat. Luge adnotata ad Vitae S. Sadlabergae exordium.

VITA S. EUSTASII

ABBATIS LUXOVIENSIS SECUNDI,

Ad mss. Codd. Cisterc. aliosque emendata.

(Ex Mabill. Acta ordinis S. Benedicti.)

1. Igitur venerabilis ^a Eustasius, ut superius diximus ^b, a B. Columbano ab Italia paterno affectu directus, dum aequo jure subditas regeret catervas monachorum, evenit ut pro communi necessitate ad regem Clotharium pergeret, qui eo tempore in ultimis Galliae finibus Oceani maris habitabat. Fuit ergo arrepti itineris via per saltum pagumque Briegium (*la Brie*): perventumque est ad quandam villam Chagnerici quo dudum aliquantisper moratus fuerat. Villae vocabulum ^c Pipimisium dicitur, distans ab urbe Meldorum (*Meaux*) circiter millibus duobus. Ibi nunc Chagnericus cum conjugē sua Leudegunde nomine, Christiana et sanctae mentis femina, morabatur, et suum filium Chagnoaldum, cujus superius fecimus mentionem ^d, penes se habebant. Viso itaque Eustasio Chagnericus miro cum gaudio recepit; eratque simul cum patre matreque filia Burgundofara nomine, quam, ^e ut superius diximus, B. Columbanus

C Domino sacraerat. Quam pater cum jam desponsasset ac nuptiis adversum voluntatem puellae tradi voluisset, dolore oculorum percussa et febrim igne ita successa est, ut vix jam ^f superis reddi crederetur. Hanc in extremis anhelitibus positam B. Eustasius videns patrem increpat dicens, suae noxae esse quod haec tantis uteretur poenis, quia viri Dei interdictum violare videret. At ille dissimulans, Utinam, inquit, sospitati redderetur, et divinis famularetur obsequiis! Non se talibus votis obviare debere ait. Accedens itaque ad stratum puella, seiscitatur si suae fuerit assentionis quod contra B. Columbanii interdictum post vota caelestia rursus iteraverit terrena. At puella detestatur [*Id est*, protestatur] se talibus votis nunquam paruisse, ut terrenis caelestia commutaret; sed paratam fuisse beati viri parere praeconiis, seque ait praeterita vidisse nocte simili figura virum qua ipse est, qui oculorum suorum lumen redderet, vo-

* In prologo Anonymi qui huius Jonae lucrationi apud Hlenschenium praemittitur, Eustasius dicitur ex Burgundionum genere procreatus. In Vitae S. Walarii cap. 9, B. Austasius nobilitate generis et moribus decoratus praedicatur. Denique Jonas in Vita S. Columbani, num. 57, Mietium Lingonicę Ecclesiae pontificem Eustasii avunculum fuisse testatur.

^b Vita sancti Columbani, num. 61.

^c Pipimisium habent tum Jonae quotquot vidimus exemplaria, tum Hildegarius in Vita S. Faronis, cap. 36. Pipimisium nonnulli interpretantur *Oppigny*: sed utinam gentium in Brigia sit ille locus *Oppigny*, ab ipsis Brigie incolis discere non potuimus. Exstat duabus fere ^g vicis supra Meldas vicus quidam ad Ma-

tronam vernacule *Changy*, quem vicum non alium esse putamus a Pipimisio, sic posteris appellatum a Chagnerico seu Changerico S. Burgundofarae patre. Certe intervallum a Meldis oppido hic per Jonam assignatum praedicto vico non male respondet; et vicinia Valtiaci villae, vulgo *Eussy*, in qua S. Autharius Audoeni pater a Columbano conventus est, conjectura nostra favere videtur.

^d Vita sancti Columbani, n. 50 et 55.

^e Ibid., n. 50.

^f Superis, id est superstitibus seu vivis, prout ad prologum Vitae sancti Columbani interpretati sumus.

remque simul audisse dicentem: Quodcumque tibi hic vir dixerit fac; et sanaberis. Infer ergo auribus meis quæ mihi sint custodienda, et tuis orationibus pelle dolorem a Domino illatum. Prostratus itaque homo cum lacrymis venerandus vir Dominum postulat ut pollicitum munus infundat, surgensque crucem supra oculos exprimit, et manu oculos palpando Domini præsidium adesse deplorat [*Id est, implo- rat*]. Protinus salute secuta lumen redditur, febrium ignis fugatur, redditamque sospitati matri commenda- tur ab Chlothario rediens religiosus vestibus induat.

2. Cumque pater cerneret sospitati filiam reddita-
tam, sponso tradi decernit, pollicitationi pristinæ
cæcam oblivionis foveam inferens. Quo puella com-
perto credidit uni sodali consilium, cum qua fugam
inire queat. Cumque illa assensum præbuisset, felici
fuga clam elapsæ arrepta, ad basilicam B. Petri apo-
stolorum principis pervenerunt. Quo pater comperto
post eas furens dirigit pueros, atque jubet ut appre-
hensam filiam crudeliter perimant. Pergentes pueri
finibus [*Al., sinibus*] ecclesiæ puellam receptam re-
periunt: et paulisper morati ut genitoris ira fran-
geretur, comminantur mortis periculum. At illa in-
quit: Mortem me formidare putatis? In hoc ecclesiæ
pavimento probate: ob talem etenim causam ovans
mortem recipio pro eo qui pro me non indignatus
est mori. Nec mora, B. Eustasius remeat, puellam a
custodia liberat, patrem terribiliter increpat: reli-
gionis veste per pontificem urbis illius Gundualdum
nomine induit, sacravitque salutaribus sacramentis.
Monasterium quoque virginum Christi supra pater-
num solum inter fluvios * Mugram et Albam ædificat,
fratresque qui ædificandi curam habeant deputat,
germanum puellæ Chagnoaldum et Walbertum qui
ei postea successit^b, ut regulam doceant decernit. In
quo quantæ virtutes postea factæ fuerint, si vita co-
mes fuerit, prosequi nitimur^c.

3. Reversus ergo venerabilis vir Eustasius ad
Luxovium, magistri præceptum implere parat, ut
gentes quæ vicinæ erant fidei pabulo alerentur.
Progressus igitur * Warascis prædicat: quorum alii
idololatriæ cultibus dediti, alii Fotini vel Bonosi
errore maculati erant. His ad fidem conversis, ad
Boios, qui nunc Bavocarii vocantur, tendit, eosque
multo labore imbutos fideique liniamento correptos
(sic *Mss.*), plurimos eorum ad fidem convertit: ubi
cum aliquantisper moratus fuisset, dimisit sagaces

A viros qui cepti laboris in studio desudarent; ipse
vero ad Luxovium remeare studet.

4. Cumque iter carperet, venit ad quemdam vir-
rum nomine Godoinum, qui eo tempore ad villam
quam Mosam [*Meuse*] vocant ob amnem eo in loco
fluentem morabatur. Is ergo cum vidisset Eustasium,
velut gratissimum munus domi recepit. Ingressus
ergo Eustasius domum, præmissa benedictione, po-
scit ut liberos quos habebat repræsentet. Ille obe-
diens, duos bonæ indolis liberos repræsentat. Quem
vir Dei interrogans: Est, inquit, tibi adhuc proles?
Ille fatetur præter unam filiam luminibus orbatam
nomine Adalbergam [*Salabergam*], se amplius non
habere. Veniat, inquit, illa. Quam cum vidisset, sci-
scitatus est utrum juvenilis animus ad cultum divini
timoris aspiraret. Affatim ut tenera quiverat ætas, ait
se paratam esse sacris præconibus obtemperare. Dedit
ille operam et per duos dies jejuniis corpus affectit,
mentem fide armavit, super oculos benedictionis olenm
effudit: meruit tandem per int-ventum sancti viri
cæcitas lumen habere. Redintegravit ergo divina
pietas interventu famuli sui luminis damna, ut hæc
quæ lumen receperat, post divina munera ad cultum
timoris Dei uberius aspiraret. Quæ nuncusque su-
perest divinis obsequiis dedita: nec solum suæ utili-
tati, sed et aliis providet opportuna.

5. Cum progressus inde ceptum iter perageret,
quemdam fratrem Agilem nomine, qui modo Resba-
censi cœnobio præsul existit, vehemens febrium ignis
arripuit. Quem Eustasius attigit, interventoque
orationum sanavit, et pristinæ statim sospitati red-
didit. Deinde perveniens ad supradictum cœnobium,
ibi tam plebem interius quam vicinos populos ad
Christianum vigorem excitare studuit: multosque
eorum ad pœnitentiæ medicamenta pertraxit: fuit
que ejus studii, ut multos sua facundia erudiret. Nam
multi eorum post Ecclesiarum præsules exstiterunt,
Chagnoaldus Lugduni Clavati [*Leon*], Acharius Viro-
mandorum et Noviomensis ac Tornacensis episcopus,
Ragnacharius * Augustanæ et Basileæ, Audomarus
Bolonix et Tervanensis oppidi.

6. Cumque jam haberetur ab hominibus gratus,
adeo ut nullus se B. Columbanum perdidisse gene-
ret qui ejus doctrinis imbutus fuisset, præsertim cum
cernerent in discipulo magistri instituta manere, om-
niumque Francorum procerum honore fulciretur, et
Chlotharii regis amore ac veneratione clueret; exar-
sit solito lividus adversus sanctorum famam hydrus

* Mugra seu Muera. Duplex est annis ejusdem no-
minis, uterque in Matronam influens, alter supra
Meldas, qui minor; infra idem oppidum alter, qui
Muera absolute, vulgo *le Morin* dicitur. Ille paulo in-
fra Jorrense parthenona, ad orientem; hic itidem
paulo infra sanctæ Færæ monasterium olim Exoricas
appellatum, ad aquilonem præterlabitur, recipitque
ex parte orientali rivulum prope idem cœnobium
decurrentem, quem Jonas sine dubio *Albæ* nomine
intelligit.

^b Nempe Eustasio, in regimen cœnobii Luxo-
viensis.

^c Lege Vitam Burgundofaræ, infra.

* Warascæ in provincia Sequanorum ad utramque
Duxii ripam selisse scriptor Vitæ sanctæ Salabergæ
testatur. Imbuti erant erroribus Photini Sirmiensis
quondam episcopi, qui, teste Epiphanio, hæresi 71,
docebat Christum ab initio non esse, sed a Maria,
et lucius ipsum existere: quem in errorem im-
pexit etiam Bonosus Nars. tunc in Dacia epi-
scopus.

^e Sic legendum cum mss., non vero *Augustoduni*,
ut apud Bollandum. *Augustanæ* nomine intellige Au-
gustam Rauracorum, vulgo *Augst* (prope Basileam,
Bâle) urbem quondam, hodie in vicum redactam.

[diabolus]: excitatque ex sinibus matris novum Cain A qui fratrem zelo velit extinguere; vel etiam novum proditorem qui magistri dicta scinderet, et collidendo solida ad fragiles turbarum aures fragilem mentem accommodaret. Excitat unum e subditis Agrestium nomine, qui quondam Theoderici regis notarius fuerat, et quadam cordis compunctione tactus, omnia quæ possederat relinquens et ad Luxovium veniens, se et sua omnia supradicto Patri tradiderat. Quid cuncta replicem? Religionis speciem in monasterio gestans, post comitatum postulat [*Id est, licentiani*] ut gentium esse prædicator permitteretur. Quem vir sanctus diu objurgans increpat se ad tale opus minime idoneum, rudem adhuc in religione putare, vel dignum dicens omnibus ecclesiasticis phaleramentis decoratum esse debere qui tale opus susciperet. Jeremias enim Domini electione præmissus se dignum negat dicens: *A, a, a, Domine Deus, ego puer sum, nescio loqui (Jerem. i)*. Moyses electus a Domino se tardum lingua testatur (*Gen. v*).

7. His dictis cum nihil proficeret, quem tenere non valet ire sinit. Qui cum ad Bavocarios tendens venisset, paululum moratus nullum fructum exercens, velut alta platanus garrula ventorum folia tremulas quatit ad auras, sed fructuum copiam nescit. Deinde ad Aquileiam pertransit. Aquileienses etenim dissentiant a communione sedis apostolicæ (de qua Dominus in Evangelio ad beatum apostolorum principem Petrum loquitur: *Tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam [Math. xvi]*) ob a trium Capitulorum dissensionem, ex qua discordiæ in longum incrementa manarunt, quod prædicti operi non est inserendum. Itaque veniens Aquileiam, socius statim schismatis effectus, a Romanæ sedis communione sejunctus ac divisus a totius orbis communione: qui cum Romanæ sedi jungeretur, damnabat insulam Aquileiam orthodoxam fidem non tenere. Quo schismate imbutus epistolam venenosam et increpationibus plenam ad B. Attalam per Aurelium Adalvaldi regis Longobardorum notarium dirigit. Quam per multorum annorum spatia abditam habui, et postea mea negligentia perdi. Nec alius quilibet eam, sed ipse proprio stylo scripserat.

8. Directa itaque ad B. Attalam epistola ipse ad Luxovium properat, et postea B. Eustasium schismatis aculeis tentat, si sanam mentem suis vesantiis corrumpere queat. Quo venerandus vir comperto, diu

paternis assaminibus errantem monet. Sed postquam salutaribus monitis mentem peste corruptam et salubri antidoto curare nequisset, a suo suorumque collegio segregavit.

9. Refutatus ergo a B. Eustasio se huc illoque vertit, ut nonnullos assentationis suæ fautores facere queat. Sed cum nihil ejus imperitia facere quivisset, B. Columbanus religionem offendit, adversus regulam ejus canino dente garriens, ac veluti cænosa sus grunniens per quos potuit garrulitatis suæ murmur excilavit, annuente sibi Abelleno Genovensis urbis (*Genève*) episcopo, qui consanguinitati suæ proximus erat. Is itaque Abellenus vicinus catervatim episcopos sibi jungere in Agrestii auxilio omni studio nixus est, ita ut regem Chlotharium tentarent, si eorum partis assentator futurus esset. At ille sciens et cognitam experimento habens B. Columbanus sanitatem et discipulorum doctrinam, adversus sanctam doctrinam grunniens suis studet redarguere responsis. Cumque nihil profecisset, statuit ut synodali examinatione probaretur, non ambigens de B. Eustasii auctoritate et doctrina, quod omnes adversantes sanctæ regulæ prudentia et sacunditate, administrante sibi Spiritu sancto, superaret.

10. Emanante ergo regali auctoritate, multi Burgundiae episcopi in suburbano Matisconensis urbis conveniunt: inter quos residebat maximus hæreticus, qui maxime synodum fieri urgebat Warnacharius, qui erat B. Eustasii adversarius. Sed prævaluit B. Eustasii deprecatio, ut qui auctor miseræ intentionis et assentator fieri vellet, correptus a Domino per eum omnium vires frangeret. Prædicto ergo et statuto die quando adversus Eustasium altercatio oriretur, ipse morte præventus interit. Fractis itaque in eo Agrestianæ partis viribus turbantur omnes, et sciscitantur Agrestium quid adversus regulam B. Columbanus vel venerabilem Eustasium objiceret. At ille tremantibus labiis, et nihil auctoritatis ac elucubrati eloquii habens ait, superflua quædam et canonicæ institutioni aliena eorum studiis teneri. Cumque illum urgerent, tandem criminis causam deponit: se suæ regulæ habere, e cochleam quam lamberent crebro crucis signo signari, et in ingressu ejuslibet domus intra cænobium tam introeundo quam egrediendo benedictionem postulare. Cumque illi nil dignum synodalibus disertationibus objici cernerent, Alia, inquit, si habet opponat. At ille prorupit dicens se scire Columbanum a cæterorum

* Quæstio trium Capitulorum, quæ amplius uno sæculo Ecclesiam exagitavit, exinde sumpsit originem quod cum Ibas Edessenus ac Theodoretus Cyrensis episcopi una cum Theodori Mopsuesteni in Cilicia secunda antistitis recepti essent in concilio Chalced., Act. 10, consulatu Martiani, Christi anno 451 habita, vi Kal. Novembris; uno fere post sæculo agente Theodoro Cæsarea Cappadociæ episcopo damnati sunt a Justiniano imp. quod Nestorio favere viderentur. Coactum est ea de causa Constantinopoli concilium anno 553 jussu imperatoris, in quo concilio damnatio iterata, cui summi pontifices primo repugnantes postea assensu sunt, cum multi episcopi in-

primis Aquileienses in defensione trium Capitulorum persistenter. Lege Baron. tom. VIII, ad ann. 538 et seqq. Aquileienses tandem sub Sergio papa resipuisse auctor est Paul. Diacon., lib. v, cap. 14, Hist. Longob.

† Hic ergo Varnacharius alius est a Varnachario majore domus, qui post Eustasium mortuus est, nimirum Chlotharii regni anno 45, Christi 626, teste Fredegario in Chron., cap. 54.

‡ Ista repetuntur ex Pœnitentiali S. Columbani, in quo qui non signaverit cochleam quod lambit, sex percussionebus; egrediens vel ingrediens domum sine signo crucis, duodecim plagis subiacere tenebatur.

more desciscere, et ipse missarum solemnia multiplicatione orationum vel collectarum celebrare: et mita alia superflua quæ cum auctore ac si hæreses tradita execrari deberent.

11. Audito beatus Eustasius hæreseo nomine se cum suo magistro notari, ait: « Vos o decus sacerdotum, probare debetis, qui in ecclesiis veritatis ac justitiæ seminarium distribuunt, et qui veritati ac veræ religioni aliena tradant. Quidquid enim a norma veri tramitis dissentit, extra Ecclesiæ corpus haberi debet. Vestrum est discernere objecta, an sint Scripturarum serie aliena. At illi aiunt: Tuo ore nosse volumus quid dignum ex hoc in responsionibus reddas. At ille, Nequaquam, inquit, reor contrarium esse religioni, si cochlea quam Christianus lambit, vel quodcumque vas aut poculum signo crucis munitur: cum per adventum signi dominici pellatur pestis adversantis inimici. Introeunte vero cellulam monacho vel exeunte, benedictione Domini armari ratum duo juxta Psalmistæ vocem: *Dominus custodit te ab omni malo: custodiat animam tuam Dominus. Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum, ex hoc nunc et usque in sæculum* (Psal. cxx). Licet hoc ad unumquemque Christianum referatur, ut gratia baptismi per fidem in Ecclesia introeunte servetur, tamen quotidie manu sua sive in ingressu, sive egressu, sive progressu, unumquemque nostrum signo crucis armari vel benedictione sodalium roborari fas duco. Multiplicationem vero orationum in sacris officiis credo omnibus proficere Ecclesiis. Cum enim plus Dominus quaeritur, plus invenitur; et cum uberius oratione pulsatur, ad misericordiam poenitentium citius excitatur, nihil aliud plus desudare debemus quam orationi incumbere. Sic enim a Domino sub apostolorum numero hortamur: *Vigilate et orate ne intretis in tentationem* (Matth. xxvi). Sic enim nos et Apostolus sine intermissione orare rogat (1 Thess. v): sic omnis Scripturarum ordo jubet clamare: qui enim clamare negligit, neglectus et abscisus a Christi membris abjicitur. Nihil enim tam utile tamque salubre quam Creatorem multiplicatione precum et assiduitate orationum pulsare.

12. Illis et horum similibus responsis confusus Agrestius addit garrulitatis noxam calumniator, capitis comam aliter^a tondi, alio caractere exprimi, et ab omnium more descisci. Compendinatim Agrestio talia loquenti et frivola garrulanti, Eustasius sagax, ut erat virtute patientiæ et scientiæ comperitus, respondit: Horum, inquit, in præsentia sacerdotum te ego ejus discipulus et successor ejus tu disciplinam et instituta damnas, ad divinum judicium cum eo intra præsentis anni circulum causas dicturum invito, ut justî judicii examine vindictam sentias,

^a Legendum *tonderi*. Nempe discipuli S. Columbani tonsuram gerebant Hibernicam, quæ dimidiatam coronam reddebat: scilicet ab aure ad aurem per frontem in coronam cæsus erat capillus, ab aure ad aurem per occipitium capillus intonsus dependebat. ^b Tæternum tonsuram eam quam magum ferunt habuisse Simonem, quis rogo fidelium non statim cum

A ejus famulum tuis detractationibus maculare procuras. Illis dictis mentes quorundam qui Agrestii ante partis fautores erant perculit, hortanturque omnes ut pacis nexu corda jungerent: et iste presumptæ temeritatis audaciam tolleret, et ille paterno affectu labentem piis correptionibus foveret. Ad quos B. Eustasius: Vestris libens satisfacerem precibus, si misera mens duritiam vecordis molliret, et correctis cauterio mortis vel antidoto visceribus desectis, ad saloterum charitatis fraternæ statum remeare niteretur. Cogentibus ergo cunctis Agrestius simulate pacem postulat, quod postea actis depromisit. Eustasius mitis animi et mentis virtutum consciæ, favet suasioni poscentium, pacem tribuit, osculum porrigit.

13. Attamen Agrestius manifestam vesaniam verecundia metu pepulit, non tamen omnibus a malis abscersit. Copit namque deinceps monasteria tentare, et sub specie discipuli pretium proditoris taxare. Ad quendam enim virum venerabilem Romaricum veniens, qui primus inter nobiles fuerat apud Theoderbertum habitus, priusquam per B. Columbani exemplum ac Eustasii prædicationem monitus, ad Luxovium veniens monasticæ institutioni se subdidit. Quo diu sub regulari tenore vitam agente, postea Eustasio annuente puellarum monasterium in propria extruxit possessione, in quo et regulam B. Columbani custodiendam indidit. Cumque jam multa religione polleret, ad eum Agrestius pergit, seseque subditum atque obediens simulat: simulque Amatium, quem ibi Eustasius ad imbuendam regulam præfecerat, mollibus suggillationibus tentat. Nam eo in tempore ob quemdam neglectum tam Amatus quam Romaricus ab Eustasio objurgati fuerant. Laesos ergo ut sensit, quo facilius exasperatas mentes suis assertionibus jungeret, stitulavit paulatim venenata verba sanas mentes recipere, et in contemptum regulæ B. Columbani propriam vesaniam propagare. Proh dolor! execrabili suasu ac letifera imbutione monita sana insaniens maculavit. Qui, abjectis institutis pristinis, rudibus conati fuerant instruere plebem doctrinis: et seducto juxta Job angue, manu obstetricante divina (Job xxvi, 13), rursus zelo invidiæ reducere non metuunt.

14. Deinde ad Burgundofaram iter dirigit, ut eam suis stimulationibus si valuisset commacularet. Quem Christi virgo non femineo more, sed virili confodit responsione. « Num tu, inquit, confessor veritatis et novorum introductor argumentorum, ad hoc huc accessisti, ut veneno tuo dulcia melle perfunderes, et vitalia alimenta lethali amaritudine commutares? Eis tu detrahis quorum ego virtutes experta cognovi, quorum doctrinam salubrem recepi, ex quorum eruditione multos celestia regna penetrasse comperi. Meminisse te velim Isaia dictum: *Vae qui dicunt*

ipea magis primo detestetur et merito exsufflet? Quæ aspectu in frontis quidem superficie, coronæ videtur speciem præferre, sed ubi ad cervicem considerando perveneris, decurtatam eam quam te videre putabas invenies coronam, » inquit Ceolfrius abbas in epistola sua, apud Bedam lib. v. II. st., c. p. 22.

malum bonum, et bonum malum (Isa. v). Accelera, A Quam multi jam in amore Columbani et ejus regulæ monasteria construunt, plebes adunant, gregem Christi congregant. Inter quos illuster tunc vir Eligius, qui modo Virimandensis Ecclesiæ pontifex præest (de quo quia superest, non meo judicio, quod superest, fulciendus est, ne adulationis noxa reprehendar), juxta Lemovicensem urbem monasterium nobile * Solemniacum nomine construxit supra fluvium Vicennam (la Vienne), distans a supradicta urbe millibus quatuor, et alia multa in iisdem locis cœnobiaz sed et in Parisiis puellarum monasterium quod de regio munere susceperat, ædificat, in quo Christi virginem Auream nomine præfecit. In Bituricensis vero urbe, b puellarum monasterium ex B. Columbani regula Berthoara nobilis genere et religione femina construxit. Itemque in c suburbano Bituricensis urbis vir venerabilis Theodulfus cognomento Bobolenus monasteria ex regula Columbani omni religione pollentia construxit, primum in insula supra fluvium Milmandram, ubi religiosorum adunavit catervam; alium Gaudiacum nomine, haud procul a fluvio Albata; tertium Christi virginum congregationi, loco nuncupato Carantomo supra fluvium jam dictum Milmandram; itemque aliud Christi virginum, juxta Nivernense oppidum sub eadem regula construxit.

15. Nec defuit divina ultio. Cum ad hoc jam omnes aspirarent ut contemptus pristinorum assentatores forent institutionum, primum lupi rabiei morbo detenti duos ex his qui fautores erant hujus assertionis per intempestam noctem intra monasterii septa irrumpentes morsibus lanierunt, atque cum rabiei peste derelictos miserabiliter morti tradiderunt. Alium, Plauzelium nomine, qui adhuc discordiæ fomitem vehementer aspirabat, dæmonum rabies pervasit, atque ignobiliter morti tradidit, nam propria manu ipse se laqueo suspendit. Sed cum hæc ultio nequaquam fieret correptio delinquentium, protinus major secuta est. Nam subito fulgur e cælo elapsum terribili fragore percussit locum, ecclesiam pervagatur, subvertit tegumenta, plebem urit, examinat: ut scilicet præsens correptio, qui simplicitate nimia, præveniente calliditate jam permixta ignava persuasioni assensum præbuerant, monstraret futuram debere fugere iram. Mortui sunt ad præsens viginti: deinde metu percussos paulatim mors rapit: ita ut ex ea ultione, sicut aiunt, amplius quam quinquaginta morerentur, nempe auctore criminis reservato ad poenitentiam, ut si agnoscat culpam et redeat ad veniam, procul dubio sanitatem recipiat. Nullum etenim Dominus perire desiderat, sed semper quam gravibus delictis obrutum per poenitentiam formentum redire exspectat.

16. Cumque isdem Agrestius sæpius sibi poenitentiae locum datum non cognovisset, ut Eustasii sententia ad judicium invitantis prævaleret, ante tringenta dierum circulum quam vertentis anni meta compleretur, a servo suo quem ipse redemerat, securi percussus interiit. Occasio criminis dicebatur permixtio uxoris: quod quamvis multi dixerint, et verum asserere velint, nostrum tamen hoc affirmare non est. Cuncta enim juxta Salomonem adducet Dominus in judicium pro omni erratu, sive bonum, sive malum (Eccl. xii). Et Apostolus: Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit (I. Cor. iii). A nobis tamen dicendum est quod justa eum sententia divini iudicii ideo ferire non distulit, ut et assentatoribus fugere a lacerationibus sanctorum famulorum Dei monstraret, et ille contumaciæ commissæ per meritam ultionem lueret. Amatus vero ac Romaricus venerabilis Eustasii convenientiam postulantes recipiunt, atque desidia submoti fruuntur.

17. Abellenus vero vel cæteri Galliarum episcopi post ad roboranda Columbani instituta aspirant.

* Solemniacum, *Solignac*, cœnobium ord. S. Bened.

b Monasterium a Berthoara constructum, nunc relictum est in ecclesiam collegiatam, quæ B. Mariæ de Salis, vulgo *Notre-Dame de Sales*, dicitur.

c Locum suburbanum nomine intellige urbis territorium seu tractum urbi subjectum, quem alias pagum vocant, unde suburbicariæ regiones. Certe Milmandra

fluvius, vulgo *la Marmande*, et Albata *l'Aubois*, de quibus hic, decem fere miliaribus Gallicis ab Avarico Bituricum distant. Ex monasteriis a Boboleno constructis primum destructum est, uti et Gaudiacum, tertium *Charenton* dictum puellarum ord. S. Bened. adhuc subsistit, æque ac quantum ejusdem ordinis sub nomine B. Mariæ.

18. Beatus vero Eustasius has post victorias corrigere delinquentes studet ac suæ parti adunare discernit. Deinde monachorum sub ejus obedientia in sæpe fato cœnobio concio maxima erat, ut ex hoc jam multa per vicina loca monasteria construerentur: quæ ejus successor B. Waldebertus firmavit æque ædificavit. Jamque beatum de hac vita exitum præstolans, omni intentione ad contemplanda mysticorum præconiorum documenta desudat, solique Deo mente intenta preces fundens dirigit preces. Cumque jam per multorum curricula annorum in hoc opere intente vacaret, evenit tempus vocationis ejus: daturque sententia justis iudicis, ut quod minus annorum circuli diversis afflictionibus peracti purgaverant, paucorum dierum corporis infirmitas curaret. Interrogatus inter poenæ incendia per visionem nocturnam, si quadraginta dierum spatium leviori poenæ curari vellet, aut potius tringenta ferventiori incendio purgatus vita beata functus cælos penetrare, respondit ille: « Melius esse quamvis durioribus in brevi subijci flagellis, quam lenioribus longis consumi poenis. » Expulit ergo provisam atque electam poenam corporis tricesimo die: omnibusque valledicens, triste remanentibus promissum depromit, atque sui exitus horam eadem esse die denuntiat. Viatico itaque sumpto animam cælo reddidit, solumque desideriumque supernorum et paternum

regimen viventibus et religionis exemplum dimisit. Ipse autem cum victoriæ pace ^a tertio Kalendas

A Maii ^b ætherea penetravit regna duce Christo, cui est virtus et honor in sæcula sæculorum. Amen

^a Legendum iv Kalend. Maii, quemadmodum constat ex antiquis Martyrologiis Wandalberti et Adonis, qui Ado Eustasium primo loco ita commendat: iv Kalend. Maii depositio S. Eustasii abb. discipuli S. Columbanii, qui Pater ferme sexcentorum exstitit monachorum, et vite sanctitate conspicuum, etiam miraculis clarus. Corpus S. Eustasii (ut doctissimus Henschenius adnotavit) asservatur Wargaville, vulgo Vergaville in Lotharingia, in abbatis sanctimon-

ium ord. S. Bened. diocesis Maitensis prope Dieuzam oppidum (*Dieuze*) aquis salariis percelebre, quo in loco S. Eustasius maxime in liberandis energumenis et amantibus restituendis elucet.

^b Anno scilicet Christi 625. Nam in Vita S. Salaberge, num. 7, curam fratrum Luxoviensium tribus non parum minus egisse lustris dicitur post Columbanum, qui anno 610 Luxovio pulsus est. Eustasio successit Walbertus seu Waldebertus.

VITA S. ATTALÆ

ABBATIS BOBIENSIS SECUNDI.

(Ex Mabill., Acta ordinis S. Benedicti.)

CAP. I. Attala Columbanii successor ab Arigio instructus Lerinum petit. — Cum ergo venerabilis Columbanus de hac luce migrasset, ejus in locum Attala ^a affectus est omni religione laudabilis: cuius post magistrum virtutes claræ fulserunt. Illic ex Burgundionum genere nobilis natione fuit, sed nobilior sanctitate per vestigia magistrum secutus. Sed qualiter rudimenta illius inter ipsa primordia uberrimè profectum acquisierint, prætermittendum non est. Itaque cum patris studio nobili liberalibus litteris imbutus fuisset, ^b Arigio cuidam pontifici a genitore commendatus est. Sed cum se nihil utilitatis agere cerneret, cepit rudis affectus ad potiora anhelare, deditque operam ut, postpositis phaleramentis sæculi, monachorum jungeretur cohorti. Clam ergo a sodalibus progressus duobus pueris contentus ad Lirinense cœnobium venit, quo diu vitam degens cum nequaquam cerneret regularis disciplinæ habens cæteros colla submittere, cepit anxio animo trutinare quo potioris consilii aditus viam panderet. Progressus ergo inde ad B. Columbanum Luxovio tenuis venit. Quem vir sanctus cum ingenii sagacis solertem esse cerneret, suo ministerio junxit, ac in omnibus divinis monitis erudire tentavit.

CAP. II. Abbas factus a suis exagitur. — Perna rebellium monachorum. Ergo cum egregie post B. Columbanum supradictum cœnobium regeret et in omni disciplina regularis tenoris erudiret, contra eum antiqui anguis versutia leiferum discordiæ virus noxiis rebus laxare cepit, excitans aliquorum contra eum corda subditorum, qui se aiebant nimii fervoris austeritatem ferre non posse, et aridæ disciplinæ pondera portare non valere. At ille sagaci ut erat animo pia fomenta præbere, et salutaris antidoti quo sanies putrefacta abscederetur potum dare studens, mollire tumentia corda nitabatur. Denique castigatos cum secum tenere non valeret, mœrore animi turbatus multis precibus cum pietatis obsequio

B prosequeretur ut se non relinquerent, et ab ardui itineris calle non deviant, reminisceren urque Patres per mortificationem et contemptum præsentis vite regna colorum possidere. Cumque se nihil jam proficere cerneret, nec alibi trabentes animos suæ societatis habens irretiri posse vidisset, pertinaces ire sinxit; qui postquam segregati sunt ab eo, alii eorum marinis sunt sinibus recepti, alii locum eremi ob libertatem habendam petiere. Qui temeritatis suæ atque arrogantie inibi positi, mox in obtutu damna sensere. Nam cum his in locis morarentur, et virum Dei suis distractionibus lanarent, unus eorum qui Rocolenus dicebatur, qui et jurgiorum, ut credebatur, incrementa ministrabat, subito igne febrium accensus inter penas incendii clamare cepit se, si C valuisset, ad B. Attalam venire velle et admissi criminis damna pœnitentiæ medicamento lenire. Nec mora, vix hæc dicere ei licuit obmutuit, ac extremum halitum dimisit. At hi qui aderant, videntes viri Dei injurias divina ultione vindicari, plurimi eorum ad virum Dei remeant, suasque noxas confitentes se in omnibus si recipiantur emendaturos pollicentur. Quos vir sanctus miro gaudio ac si e luporum ore ereptas oves recepit suisque locis suas agnoscentes culpas restituit. At vero alii qui verecundia præveniente vel temeritate ac arrogantie vitio maculati redire noluerunt et datum pœnitentiæ locum non redeundo contempserunt, diversis mortibus sunt direpti: ut manifeste daretur intelligi, socios eos fuisse ejus in excitanda contumaciæ incrementa, quem ultio divina percusserat, et propterea cum cæteris veniam non meruisse. Nam unus eorum Theodemundus nomine securi percussus interijt; alius dum parvi fluminis alveum transmearet, irretitis poplitibus per parvulam fluvii undam necatus est; tertius vero, qui Theutarius dicebatur, cum se in mare portatorum carinæ tradidisset, dimersus est. Videntes hæc qui adhuc supererant, verecundia

^a Nempe apud Bobiense monasterium, ut ad præfationem Vitæ S. Columbanii dictum est, quod etiam ex cap. 3 sequenti constat.

^b Is est S. Arigius seu Aridius Vapincensis episco-

pus, qui concil. Valentino et Matisconensi ii anno 585 interluit, et dalmaticarum usum a Gregorio Magno obtinuit, regest. lib. vii. ep. 111. Ejus Vita lege apud Philippum Labbeum, tom. 1 Biblioth.

sebinota post socios ad B. Attalam repedant. Qui ab A ipso ut superius alii recepti et salvati sunt.

CAP. III. *Fluctus inundationem compescit.* — Alia ab eo patrata miracula omnium in supradicto monasterio fratrum testimonio approbantur: inter quos ego positus et beati viri ministerio deputatus tenebar, cum quodam in tempore fluvius cujus superius mentionem fecimus, Bobius nomine, tingulis aquarum molibus violenter ac rapaci cursu defluens, ut soleat torrentes ex Alpium cacuminibus dilapsi et imbrum effusione aucti, ita iste saxorum rupes et arborum congeries nimia vi tumescens concervaret, molinum monasterii rapido cursu suffodere ac totam officinam oculis demergere nitebatur. Quo fragore audito custos molini nomine Agebodus ad molinum pergit, ut videret si tanti fragoris moles inibi dispendii damna generaret: ubi cum veisset, vidit nisi celeri auxilio subvenirent, cuncta fore diripienda; festinusque Patri nuntianda credit, ut solamen præbeat, quo opportune necessaria ex aquarum fluctibus liberarent. Ad quem vir Dei: Vade, inquit, voca mihi Sinoaldum diaconem, tu vero stratu receptus somnum cape, nec metu aliquo detentus mœrori corda submittas. Erat enim mane, priusquam aurora funderet grata lumina terris. Venit ergo Sinoaldus ad virum Dei, cui B. Attala ait: Apprehenso baculo quo sustentor vade ad Bobium, imperantisque voce dicto signo dominicæ crucis prælato, ut istas desinat perfodere ripas, nec præsumptæ audaciæ modos suppleat, sed alia cedens latera ista sinat esse illæsa, imperisque se cognoscat Domini recessurum. Quo viri Dei imperio supradictus vir obediens, cum fidei adminiculo pergit, et imposito ripæ baculo imperat ut se ex viri Dei præceptis, annuente divina potentia, illo promoveret a loco, aliæque collis latera violento conatu cedat: moxque obediens fluvius relicto alveo collis latera cedens, fluentia per ardua collis latera velut ales strictos latices sustentabat, quoadusque alvei concava paterent, quo sustentante liquido fluctarent. Jamque prorumpens aurora mundo ut lumen panderet surgebat, et cœpit intra semetipsum cogitans Sinoaldus dicere: Vadam et videbo si viro Dei violenti fluctus obediærent. Venitque ad ripam alvei, et vacuum cernens, spectabat qualiter alterius collis latera cederet, ut sibi alveum quo fluere aperiret. Festinusque ad virum Dei venit, peractæ victoriæ tropæum nuntiavit. Cui vir Dei: Nullatenus me, inquit, in hoc sæculo vivente ulli dicere præsumas. Procul dubio ut ne favor adulatorum cor plenum virtutibus macularet. Quod vitium quamvis diversis sint virtutibus ditati, ab omnibus est sanctis studiose fugiendum. Nam hoc callidus hostis malitiæ studet ut dum in majoribus ac certis culpis sanctos Dei maculare non valet, saltem vel in occultis quæ minora videntur polluat.

CAP. IV. *Digitum monacho abscissum restituit.* Factumque est deinceps, cum aliquo in tempore

La Trebie, flumen.

A unus monachorum nomine Fraimericus ad frumenta serenda vomere tellurem excoleret, subito stivæ firmitatem duræ glebæ asperitas peremit atque confregit. Quam cum supradictus frater componere conaretur, subito et inopinato ictu ferramenti pollicem ex læva præcidit, sulcoque conditum superposita gleba velut funus sepultura tradit, relictoque vomere ad monasterium pergit, Patrique confessione humo prostratus prodit. Quod videns vir Dei: Ubi est, inquit, pars abscisi pollicis? At ille fatetur a se terræ conditum, sulcoque sepultum. Male, ille ait, fecisti; cur mihi non detulisti? concito ergo gradu nulli causam indicans perge, sumptoque eo huc deporta. Ille itaque egressus pergit; imperatumque pollicis damnum deportat. Erat enim spatium per ardui montis dorsa flexuoso itinere tendentia vel interfloentis Triviæ alveum quasi milliarii unius. Porro vir Dei suscipiens frustra pollicis, suis salvis illius manus junxit, conjunctusque pollex carnis glutino velut antea fuerat adhesit, tactoque silentio ut abest imperat. O mira virtus Omnipotentis! quæ sic suos in terris glorificat, ut frigida abscisæque membra eorum interventu pristino decori reddat.

CAP. V. *Puerum moribundum sanat. Ejus virtutes.* — Isdem etenim vir cum quodam in tempore ad Mediolanum urbem venisset, ibi quidam puerulus in extremis febrium anxietatibus positus, vitæ tantum expectabat exitum: cujus parentes audito B. Attalæ adventu festino ad eum properant cursu, eumque precantur ut illis subveniat. Quod cum vir Dei dissimulare voluisset, fluctibus ac terribilibus sacramentis eum compellant, ut prius non eat quam noxius ardor ze suppressat, ne isdem languidos eo abscedente vitalibus privetur auris. Anxius ergo et populæris favoris tumores fugiens: he, inquit, ego ut potero vos prosequar. Veniens ergo basilicas et sanctorum loca circuit, proque infirmo precat ut protinus sospitati reddatur. Deinde ut promissæ fidei impleat effectum, ad infirmum festinus venit, et ne quis largitoris hujus muneris præco existeret, domum latenter ingressus infirmum attingit, moxque virtus divina sanctis ejus precibus favens sospitati pristinæ agrum reddidit. Grates simul parentes Conditori referunt, qui sic suorum ad petitiones famulorum pietatis suæ accommodat aures. Erat enim isdem vir gratus omnibus, singularis fervoris, singularis lenitatis in peregrinis et pauperibus: noverat et superbæ resistere, et humilibus subditus esse; sapientibus condigna respondere, et simplicibus mystica aperire. In solvendis ac disponendis questionibus sagax, adversus hæreticorum procillas vigens ac solidus, fortis in adversis, sobrius in prosperis, temperans in omnibus, discretus in cunctis. Redundabat amor et timor in subditis, redolebat doctrina in discipulis; nullus juxta eum vel mœrore tenebatur, vel nimia lætitia extollebatur.

CAP. VI. *Obitum suum divinitus prædicat.* — Jone ex patria reditum accelerare facit. Cumque jam eum ab ærumnis hujus sæculi rerum Reparator liberare

vellet, monstrare ei per visionem voluit ut de mundo egresurus paratum in omnibus iter haberet, quinquaginta dierum spatio suspensio, quo iter pararet venturus : sed non aperte viri Dei animus cognoverat iter istud exitum esse vite, an ad alium quemcunque locum esset progressurus. Utrumque tamen vir Dei præparat. Septa monasterii densat, tegumenta renovat, omnia roborat, ut si abeat nihil imbecille dimittat : vehicula quoque refovet, libros ligaminibus firmat : supellectilia ablui, dissuta consui, corrupta componi, calciamenta parari, ut omnia præsto sint jubet. Ipse vero jejunio et vigiliis atque orationibus corpus afficit, ita ut nunquam intentius antea in oratione visus fuisset desudare. Et ne cui ridiculum videatur, referam quid in me isdem vir operit. Cum jam novem annorum per circulum in monasterio conversatus fuisset, et sæpe parentibus postulantiibus ut eos ex permissu suo viserem, nec impetravissent ; *nullo* exinde mentionem faciente ait : *Vade festinus, filii, et matrem fratremque visita, et nulla mora præpediente revertere.* Cumque differrem et temporis opportunitatem evenire in proximo dicerem (erat enim tempus nimii frigoris, tempus scilicet Februarii), at ille ait : *Accelera aggredi iter quod tibi dixi. Nescis utrum in postmodum liceat agere.* Datis ergo comitibus Blidulfo presbytero et Hermenaldo diacono, de quorum religione nihil dubitabatur, ad destinatum pervenimus locum ^a. Erat enim locus Sigusia, urbs nobilis, quondam Taurinatum colonia, a monasterio distans centum quadraginta millibus, ubi ut pervenimus, gratuite a genitrice post tantorum intervalla annorum suscepti sumus, sed non diu optato genitrix fruitur dono. Nam eadem nocte febre correptus inter incendia clamare cæpi, me viri Dei precibus torqueri, ne inibi contra interdictum quantisper morarer : si non me cito moveant, quocunque potuissem conamine ad monasterium repedare, me cito morte præveniendum. Mater ad hæc : *Melius mihi esset, filii, ut te ibi sanum scirem quam hic mortuum deferrem.* Factor longum fuit diei expectare adventum. Vix erumpente aurora, retro repolare studuimus, me nec quidquam cibi capiente, donec medii pene itinervis loca pertingeremus. Festinantibus ergo ac iter urgentibus hospitalem rursum recepi, venientesque ad monasterium Patrem jam febribus detentum reperimus ac morti proximum : quibus visis gratulatus est. Sicque aperte cognovimus viri Dei in hoc prævaluisse preces, ut me vis febrium urge-

A ret cito ad monasterium ante ejus exitum redire.

CAP. VII. *Crucem salutis. De sua salute certus factus moritur.* — Cui cum jam in supremis vite præsentis horaungeretur, cum adhuc vigens halitus superesset, se foras cellulam protrahi jubet : surgensque de stratu quo valebat conamine, sustentantibus undique fratribus foris cellulam progressus, aspiciens crucem quam ipse in eodem loco poni præceperat, ut egrediens ingrediensque cellulam, tactu ejus suam frontem muniret, cæpit mæstas lacrymas fundere ac tropæum crucis memorare : *« Ave, inquit, alma crux quæ mundi pretium portasti, quæ vexilla ferens æterna tu nostrorum vulnorum medicinam attulisti : tu cruore ejus illita es qui ut genus humanum salvaret e caelo in hanc lacrymarum vallem descendit, qui in te primi Adæ rugam extendit dudum, geminamque secundus Adam lavacro maculam abluit. »* Dumque hæc ageret, precatur omnes ut abeant seseque cellulæ reddant, sibi que paulisper locum quietum præbeant. Absentibus ergo omnibus, unus tantummodo nomine Blidemundus post tergum viri Dei tacito anhelitu stetit, cogitans viri Dei poplites fessi ut erant, fractis conatibus casum si incidissent, se ad suscipiendum eum paratum fore. Cum ergo nullum superesse putaret, cæpit Conditoris clementiam cum lacrymarum ubertate conquirere ut largitatis suæ sibi ac si indigno dona largiri dignaretur, et veteres maculas delens, omnia saluti redintegraret, hancque antiquam misericordiam exercens se celesti munere non abdicaret. Tum inter mæsta spiria et fluentes lacrymas caelos intuens, vidit sibi subito eosdem apertos, quos per multarum h-rarum spatia intuens uberes cordis rugitus promebat. Gratias deinde refert Omnipotenti, qui sibi januas cæli apertas monstraret, quas post paululum corporis membris anima exuta penetratura esset. Facto inde signo jussit ut fratres advenirent, qui eum cellulæ redderent. Hæc nobis supradictus frater eadem die retulit. Ilanc quippe consolationem famulo suo Christus ostendit, ut extremos halitus securus de futura venia, imo gloria ovans dimitteret. Quod vir Dei occultare voluisset, si supradictus Blidemundus abdite post ejus dorsum non remansisset. Altera vero die valedicens fratribus omnibus, exhortans eos ut cæptum iter non relinquerent, sed in melioribus actibus roborati quotidie perseverando firmarentur. Consolatus ergo cunctos, vite præsentis nexibus absolutus, ^b animam caelo reddidit. Merito enim rerum Reparator sanctos suos virtutum

^a Apud Bedam et Vincentium Barralem in Chronol. L-rin. hæc leguntur : « Ad destinatum pervenimus locum, a monasterio distantem centum et quadraginta millibus. Ubi cum venimus, gratuita pietate a genitrice, » etc. Ex nostra vero lectione, quam ex mss. Compendiensi et Regniacensi erimus, apparet quæ fuerit Jonæ patria, quem nonnulli Scutum seu Libernum perperam sicut.

^b Nimirum anno 627. Nam Ariovaldo Langobardorum rege in Adatvaldi locum subrogato (quod anno 626 contigisse ex Paulo diacono in lib. iv Hist. Lang., cap. 5, constat) adhuc in vivis erat Attila, a

quo Blidulfo monachus Ticinum missus, et obvium habuit Ariovaldum regem Langobardorum, » inquit Jonas in Vita S. Bertulii infra. At Honorius papa Bertulfo Attalæ successoris privilegium concessisse tertio Idus Januariæ, indict. 4, seu anno 628 legitur in Italæ Sacre tom. IV, ubi de episc. Bob. Et S. Blidemundus Attala mortuo in monasterium Leuconense reversus est vivente adhuc Chlothario rege, ut ex fine Vitæ S. Walarici probatur. Anno proinde Chlotharii mortem præcedente, Christi 627, B. Attala mortuus est, et quidem vi Idus Martias, teste Usuardo, qui eum Attalam vocat.

copia adornat sicut scriptum est : *Spiritus ejus ornavit celos* (Job xxvi, 13); quia illi ad celestem vitam aetheris fructus recipiant vite aeternae.

VITA S. BERTULFI

ABBATIS BOBIENSIS TERTII.

(Ex Mabill., Acta ordinis S. Benedicti.)

OBSERVATIONES PRAEVIÆ.

Vitam sancti Bertulfi Bobiensis abbatis tertii, Venerabili Bedæ falso ascriptam, a Surio expositam restituere tentavimus. Eam reperimus, at mutilam, in quodam monasterii nostri Compendiensis apographo, in quo Jonæ lucubrationes, excepta sancti Eustasii abbatis Vita, hoc modo dispositæ sunt, ut Vita sancti Columbani unum librum, Vita sancti Attalæ alius alterum, narratio de rebus mirificis in Burgundofaræ monasterio Eboriacensi patris tertium constituat distinctum in xviii capitula; quorum tertium decimum sancti Bertulfi abbatis Bobiensis Acta qualia hic subiunguntur comprehendit, alia quinque (quæ quidem in ms. Cod. lacero desiderata ex Surio supplēvimus, quorundam monachorum Bobiensium præclara facta mortemque egregiam præstringunt. Jonas auctor rebus pene omnibus testis adfuit.

INCIPIT VITA.

1. Quam præclara sint monumenta justorum, doctorum ordo per temporum vicissitudines studeat posteritati declarare. Quæ ergo nunc nostris noscuntur patrata temporibus, nequaquam silentio negligentiae somno torpente sunt prætermittenda, ut sicut nobis præcedentium exempla uberius religionis studia generant, ita postmodum posteritati nostrorum temporum augmenta pariant; dumque aliis imitanda propagamus, nobis sæpius memoranda opponimus. Venerabilis etenim Bertulfus Eboiensis cœnobii præsul, cujus superius fecimus mentionem (*In prologo Vitæ S. Columbani, et in Vita S. Attalæ*), quis quantusque fuerit, a nobis non est omitendum tradere memoriæ, sed prius qualis conversatio in sæculo fuerit memorandum est.

2. Fuit enim genere nobilis, licet gentilis, consanguineus Arnulfi Mettensis urbis pontificis. Qui cum præfatum pontificem Arnulfum ad cultum religionis post aulicos honores, inulas, pompasque sæculi ad religionis studia anhelare perspexit, nisus est et ipse calcando terrena cœlestia desiderare. Postposuit patrem, natale solum, pompas orbis juxta Evangelii vocem; postremum amissione rerum nudus tollendo crucem ad semetipsum abnegando secutus est Christum. Junctus supradicto pontifici Ar-

nulfo, cum ipso tantisper moratus est. Deinde ad venerabilem virum Eustasium perrexit, quo diu subiectus sanctæ regulæ, religionique gratus omnibus mansit.

3. Exin adventante beato Attalæ ex Ansonia [Italia] partibus, cum voluntate et pacis venerabilis vinculo vir Eustasius ejus societati subiectus est, quia erat illis cor unum et anima una, nec quidquam discordiæ manebat, ac [supple ut] mutuo ac vicissim subjectos sibi commutarent. Abijt ergo post vestigia venerabilis Attalæ, Ansonique sinibus receptus, in Eboiensis cœnobio sub obedientia beati Attalæ permansit. Cumque Reperator rerum sæpeltum Patrem Attalam ad cœlestia regna post ærumnas sæculi evexit, omnis concio monachorum voce animoque unito: In paterno honore, aiunt, Bertulfum sublimamus. Qui per tredecim annos omni diligentiae studio plebem docere ac imbuerē salubribus monitis non omisit. Sed quid in his temporibus gesserit, memoriæ tradendum est.

4. Cum jam egregiis moribus bonitate et disciplina, scientiæ moderante, plebem regeret, cepit antiquus anguis quietem adversitatis ietu quatere. Excitavit quemdam Prowm nomine Dertonensis urbis pontificem, qui ut subjectum sibi præfatum abbatem cum cœnobii supplemento faceret omni vi intendebat. Aggressus primum aulicos vel pontifices est vicinos muneribus tentare. Cumque sibi junctos gauderet, regi per eos suadere adiit. Regnabat enim eodem tempore Ariowaldus Longohardus. Sed cum nihil aliud a rege in responsis recepissent, nisi ut ecclesiastico jure probarent utrum cœnobio procul ab urbibus ita episcopali debeant ministrare dominio, ille omnes quos potuit suo intentui jungit.

5. Cumque hæc agerentur, unus ex aulicis clam præfato Bertulfo quod rei fomenta gestient mandavit. Ille missos experiendi causa ad regem direxit, quibus Ariowaldus: « Non, inquit, meum est sacerdotum causas discernere, quas synodalis examinatio ad purum debet adducere. » Sciscitantur illi si illorum sit fautor consilii. Nequaquam ait se eis favere,

* Arnulfus nondum in solitudinem secesserat cum ipsi junctus est Bertulfus, sed adhuc in episcopatu agebat. Eustasius siquidem ad quem postea Bertulfus relicto Arnulfo se recepit, decessit anno 655, quo anno sanctus Arnulfus Mettensium præsul, inquit Frodoardus in lib. i Hist. Rhen., synodo Rhenensi sub Sonnatio celebratæ invenitur interfuisse.

† Surio Procum Cleronensis urbis pontificem, insigne munda, cum scribendum sit Dertonensis. Est au-

tem Dertona, seu Tortona, urbs Liguriæ episcopalis sub metropoli Mediolanensi, media inter Genavam et Placentiam. Codex Compendiensis distincte habet Prowm nomine Dertonensis urbis pontificem, nec aliter prætulisse videtur Codex quo usus est Surio, quamvis incertum sit num vitiatum non sit episcopi nomen, qui in Italia sacræ tomæ IV Penus sive Pinus et Proculus dicitur.

qui adversum Dei famulum molestias vellent generare. Cumque illi quamvis a barbaro et Arianæ sectæ credulo Italia fieri cernerent, poscunt ut supplemento publico qualiter Romæ ad sedem apostolicam venire queant fulciantur.

6. Largito ergo beneficio, regio cultu Romam usque supradictus abba, in cuius obsequio ego infui [f., interfui], ad Honorium papam accessit. Qui cum rei causam patefecisset, ille de industria quærit quæ sit consuetudinis [consuetudo] regularis disciplinæ. Cumque cuncta alacri animo in aures præsulis digessimus, placuit Honorio regularis series, religionis cultus ac humilitatis indicia. Tenuit ergo eum tantisper, et quotidiano affamine Bertulfum roborare nisus, ut cæpti itineris laborem non relinqueret, et Arianæ pestis perfidiam Evangelii mucrone ferire non abaueret. Erat enim venerabilis præsul Honorius sagax animo, vicens consilio, doctrina clarens, dulcedine et humilitate pollens. Lætabatur a gentilibus socium reperisse, cum quo dulcia promeret affamina, nec prorsus delectabatur ut cito ab ejus consortio segregaretur.

7. Sed cum vehemens æstus quærendi longum prohiberet spatium, præbuit optatum munus, privilegia * sed s apostolicæ largitus est, quatenus nullus episcoporum in præfato cenobio quolibet jure dominari conaretur. Perceptum ergo optatum munus [Pro percepto munere], ad patriam remeare nisi sumus.

8. Cumque peracto itineris spatio Tuscanæ arva postposita [Tuscanis arvis postpositis], Apennina ætiginis rura, et prope castrum cui Bismantum nomen est venissemus, tanta vis febrium Bertulfum oppressit, ut omnino morte præveniri crederetur. Ager enim ab urbe progressus fuerat. Oppresserat omnes molestia tam longævi itineris, quam labor ægri Patris: nec prorsus de ejusdem conspitate spem habentes, tenso tentorio, aspero in loco, nec omnino de conspitate paternæ silentii metati sumus. Erat enim vigilia passionis beatorum Petri et Pauli apostolorum. Cumque jam atra nox irrueret, ille inter ignes febrium me accersivi, ac curis mens dedita de nocturna vigilia suscitavit. Cumque ego excubassem quousque intempesta nox rueret, tantus me sopor oppressit, ut sursum caput attollere non valerem, omnesque qui erga tentorium sarcinas vel equos excubabant, simili sunt sopore depressi.

9. Cumque ergo cuncta silentia operissent, beatus apostolorum princeps Petrus advenit ac super stratum ægri Patris astitit: Surge, inquit, et sospes tuos ad sociales perge. Cumque ille inquireret quis esset, ille ait:

* In tomo IV Italie sacræ, ubi de abbatibus Bobiens., in Bertulfo, exstat Honorii privilegium de immunitate cenobii Bobiensis, datum ut Idus Januarii, imperii Heraclii Augusti anno 8, ind. 1, quæ notæ anno Christi 628 conveniunt.

b Cætera sancti Bertulfi gesta silentio pressit Jonas, nec ea quidem pauca, s quidem ea quæ in itinere Romano facta hactenus descripsit, initio prælaturæ sancti Bertulfi contigisse ex citato Honorii privilegio colligitur. Et tamen Jonas post ipsius Ber-

A Petrus. Mea hodie clara in toto orbe celebrantur solennia. Cumque hæc dixisset, abiit. Ille timore perculsus anxio et trepido corde me sciscitari curat quid rei causa inesset. Putabat enim et audisse vocem et aspectum vidisse. Cumque ego aierem me nihil vidisse vel audisse: Non cernis, inquit, fulvam lucem quo Petrus apostolus pergit? Cumque aierem me nequaquam videre, silere cœpit. Cumque ego cognovissem quid rei causæ gestiret, vix tandem precibus obtinere merui, ut mihi rei panderet veritatem: quod ille omnino siluisset, si me et audisse et vidisse non putasset.

10. Cum quodam in tempore expleto psallendi officio una cum fratribus secunda diei hora de ecclesiæ beati Petri egredere, obvium habuit hominem in B via Turinum [Sur., viatorem] nomine, daemones rabie plenum. Quem intuens cœlos insperxit, Conditorumque postulavit, ut suæ voci favens adesset, sauciumque daemones peste suis consulendo precibus curaret. Deinde imperavit ut vis rabida daemones ab homine exiret, nec prorsus præsumeret Dei imaginem maculare. Mirabiliter discerpando iniqua pestis fugit ab homine, protinusque salus secuta est, sospesque ab ecclesiâ una cum fratribus egressus atque incolumis permanens, gratias Creatori rependit, quis sic famulo suo cito favendo ejusque orationibus obtemperando suo cruciatui subvenit. Deinde interposito temporum circulo, alius sæva daemones peste infantulus oppressus nomine Dominicus, filius cujusdam nomine Orbani, ad eum curandi gratia properavit. C Quem diu increpens curavit, et sævam pestem ab homine exire fecit. Deinde alia virtus subsequuta est.

11. Quidam leprosus valida lepra perflatus, nec prorsus sospitate recipiendam a medicis fiduciam gerens, ad venerabilem virum Bertulfum venit, suisque orationibus ut opem misericordiæ mereretur postulavit. Quem cum vir fiducia plenus aspexisset, gravissimæ ultioni hominem subjacere suspiravit, imperatque ut secum quoadusque sospes redderetur maneret. Dedit operam ut mens virtutum conscia cœlos penetrans ad suas preces rerum Conditorum excitaret. Peractoque biduano jejunio, oleum supra membra ulceribus plena effudit: moxque didicere D membra post viscerum putredinem sanitatem recipere, et ad pristinum decorem denuo reverti; et ita sanus ager effectus est, ut nec vestigium lepræ in ejus corpore appareret. Sicque Creator omnium suis favendo subvenit, ut uberius vigore virtutum roborati, calcando perfunctoria, cœlestia semper studeant adimplere præconia b.

tulfi obitum hæc scribebat, cum ei annos regiminis tredecim, supra num. 3, tribuat, et lucubrations has Boboleno Bertulfi successor in prologo Vitæ sancti Columbani præmisso inscribat. Porro sancti Bertulfi memoria, quæ in antiquis Martyrologiis desideratur, in Benedictino celebratur xiv Kalend. Septemb., quo die sanctus Bertulfus obiit, postquam cenobium Bobiense post beatum Attalam annos tredecim rexerat.

DE ULTIONE MONACHI AB ARIANIS.

12. Plerumque etenim monachorum experti sumus virtutes flagrare, et ideo ratum ducimus ut ex his aliqua intereramus. Cum quodam tempore Blidulfus presbyter, cujus superius memoriam fecimus, a beato Attala ad urbem Ticinum [*Pavia*] directus fuisset, ibique pervenisset, viaque mediæ civitatis ambulans obvium habuit Ariowaldum ducem Longobardorum, genere hominem nobilissimum, generum Agilulfi, cognatum Adalwaldi, sectæ Arianae credulum, qui post Adalwaldi obitum regnum Longobardorum regendum suscepit. Is ergo cum Blidulfum vidisset, ait: Ex Columbanii monachis iste est, qui nobis salutantibus denegant apta respondere. Cumque jam haud procul abesset, deridens salutem præmisit. Ad hæc Blidulfus: Salutem, inquit, optabam [*F.*, optarem] tuam, si tu non tuis seductoribus et veritate alienis faveres doctrinis, quos et sacerdotes adhuc vocatis mendacio sibi allatum nomen usurpantes. Porro melius est te ineffabilem Trinitatem una Deitate confiteri, non tres potestates, sed tres personas, nec unam trium nomina personam, sed tres in veritate Patris, et Filii, et Spiritus sancti personas, una potestate, voluntate, essentia.

13. Hæc cum paulisper audiens, progressus ait cur se non habere hujus incredulitatis ministros, qui obruente noctis caligine redeuntem sollicitarent, et fustibus vel sudibus collisum morti hunc monachum traderent? Tunc unus vesanior cæteris ait, ad hoc se patrandum paratum esse si jubeat. Ille vero: Si hæc, inquit, feceris, muneribus te sequenti die ditabo. Progressus ergo socium sibi sceleris alium similem sui jungit, viamque atris obruentibus tenebris custodit. Commeans ergo pereandem viam monachus et presbyter, et a cœna ad quam a quodam Christiano invitatus fuerat regressus, inopinato in satellites incidit, percussusque cerebro ac omni compage corporis collisus magnis fustium ictibus ac sudibus pulsatus interiit, nullo e populo sentiente (erat enim abditus locus), sed nec dare vocem quiverat anticipatus loco a talibus. Diu ergo exanime, ut putabant, cadaver cædentes abeunt, auctori sceleris patratum facinus nuntiant.

14. Cumque is ad cujus domum morabatur morari presbyterum et monachum cerneret, eventum rei nesciens (erat enim et ipse presbyter Justus nomine), veritus ne in Arianos incidisset, arrepto baculo e parte dirigit iter, reperitque jacentem, acsi somno depressum suscitare conatur. Ille vero velut a strato incolomis surgit, vix plagarum vestigiis parentibus: pariter ad metatum pergunt. Conquirenti quid hoc fuisset, nihil ei respondit unquam suavius accessisse, nec somnum dulciorem habuisse testatur. Interrogat si dolor aliquot membrorum attingat, nequaquam plus sospitem fuisse, et nescire sibi aliquid adversi evenisse respondit. Peractis ergo necessariis ad monasterium

A repedit. Is ergo qui se spontaneum ad hoc patrandum opus indiderat, mox post discessum monachi a Ticino a dæmone corripitur, et diversis pœnarum incendiis flagellatur, admissumque facinus extitabiliter confitetur. Omnis populus clamat: Quicumque talia Ebobiensibus monachis, quæ ipse patraverat, commutat, simili ultioni subiaceat, et qui Arianorum acquiescat persuasionibus talem iram justi Judicis sentiat.

15. Quod facinus videns Ariowaldus divinitus manifestatum, confusus et metuens ne sibi aliquid simile eveniat, ipsum quem vis horrida torquebat cum sociis ad beatum Attalam dirigit, precaturque pro se ut commissum malum ignoscant; se multo famulatu paratum esse, si ejus dona velent recipere. Videns beatus Attala membri sui injurias divinitus vindictas, rogat ut cuncti pro pestifero orent, utque vis adversæ potestatis misero ab homine pellatur, nam munera impij ac hæretici hominis nunquam in perpetuum se suscipere respondit. Cunctorum ergo orationibus Dominus ad tempus pepercit, redditus sanitati statim homo sospes rediit, sed vite lucro non diu potitus est. Cumque metatui suo resideret, et ab alijs increparetur cur hoc fecisset, insultantis voce dicit se hoc sponte fecisse quod exinde vellet. Mox correptus igne febrium et inter pœnas incendii clamans vita privatus est. Quem nequaquam juxta aliorum sepulcra sepelire ausi sunt, sed procul ab omnibus in quodam conspicuo loco, quo prætereuntes dicerent: Hic ille miser tumultus jacet, qui Ebobiensibus monachis sua lascivia crudelitatem administravit. (*Huc usque ex Codice Compend.*)

DE MONACHO MEROVEO ET ULTIONE EJUS.

16. Eodem tempore monachus Meroveus nomine, a beato Attala Dertonam urbem missus, et causa ejus negotii propter quod venerat, longius ab urbe progressus, ad quamdam villam Iria^a fluvio adjacentem accessit: ubi fanum quoddam arboribus consitum videns, allatum ignem ei admovit congestis in modum piræ lignis. Id vero cernentes fani cultores, Meroveum apprehensum diuque fustibus cæsum et ictibus contusum in flumen illud demergere conantur. Sed unda monachum non ausa fuit suscipere, licet ille ejus rei quam gesserat nomine mori paratus esset. Cernentes ergo illi non posse eum mergi, quem Domini clementia servaret, mane inter se communicato consilio super undas eum prosternunt, materiamque super eum coacervant, ut immani pondere deprimeretur. Cumque id scelus se jam confecisse putarent, relicto (ut putabant) cadavere ad litus redeunt. Illis abeuntibus Meroveus nihil molestiæ sentiens, incolomis a fluvio surgit diruptis nexibus, sospes Dertonam ingreditur, ac postea ad monasterium redit. Ecce autem repente divina ultio in ejus adversarios animadvertit. Quotquot enim in eo fuere contubernio, diversis sunt calamitatibus affecti: alii cæcitate, alii ignis adu-

^a Surius scribit Yræ. Iria fluvius est Liguriæ ex Apennino monte apud Antilam, Dertonam et Castrum-Novum fluens postea in Padum influens, alijs Scripia,

stione, quidam publica contractione, plerique omnium membrorum debilitate, ita ut diversi diversas sentirent pœnas. At ubi compererunt Meroveum sospitem ad Bobiense monasterium revertisse, quidam ex his eo adducti sunt; et perpaucis quidem pœnitentiæ medicina remedium attulit, reliqui omnes ea ultione periere.

DE OBITU AGIBODI MONACHI.

17. Ita sane mirificum famulis suis Deus munus impertit, cum post damna corporis et post irrogatas injurias, et in presenti vita adjutorio suo eos roborat, et in futuro post certamina coronando glorificat, quos hic propter nomen suum illatam injuriam sponte excipere sentit. Vidimus nos in eodem Bobiensi monasterio etiam aliorum monachorum felicem vitam feliciorisque exitum, qui multa virtutum dese exempla præbuerunt; e quibus nos saltem aliqua referemus, ut viventibus eorumque vitam imitari cupientibus ceterior adhortatio accedat.

18. Monachus quidam Agibodus nomine, qui beati Attalæ tempore monialium monasterium gubernarat, in extremis angoribus positus, sui exitus expectabat horam. Cumque jam fratres astarent, qui animæ e mundo migranti suprema officia persolverent, atque de more ad psallendi munus sese præpararent, elapsa e corpore anima, vidit æternam lucem sibi paratam, solemque miro fulgore micantem. Cum autem ea visione stuperet, diceretque se nunquam talem solem vidisse, vel claritatem quæ ei posset æquiparari, unus e cœlicolis accedens sciscitatur quid sic attenta fatueatur. Illa respondet solem micantem se intueri, cui nunquam alium similem viderit. Ait cœlicola: Noveris te hodie venturam ad nos et in hac admirabili luce habituram septies vincentem solis lumen, Justorum choris inserendam. Reversa igitur vale die fratrum collegio, atque ita porro redibis ad nos.

19. Reversa igitur anima in corpus, Agibodus fratribus ultimum vale dixit. Quodam autem e fratribus percontante quandiu in eo ancipiti exitu moratus esset, ei indicavit quid vidisset, et quanta ipsi esset claritas promissa, quodque eadem hora obiturus sit postquam viaticum perceperit, et fratribus vale dixerit. Sumpto inde sacratissimo Domini corpore, omnibus osculo præbito, orat ut charitatis officia corpori impendant. Itaque promissionem cœlestem mox suis prosecutus est, felicemque obtinuit exitum, magno sui desiderio superstitiis derelicto. Hunc enim sanctorum Remunerator posteris voluit exemplo esse, ut qui ejus coronam ante exitum promissam cognovissent, ejus puritatis et religionis in omnibus imitatores se præberent. Fuerat is a puero sub disciplina regulari eruditus, sub Columbano a sæculo conversus, simplex et omni bonitate inter fratres conspicuus, obedientia et religione pollens, denique, juxta Pauli sententiam (1 Cor. iv), malitia omnino parvulus. Quid enim sibi

A vult quod clementissimus Deus ereunti de mundo monstrare voluit qualis postea futurus esset, nisi ut ostendat eos qui simili simplicitate vivunt, et obedientiæ et mortificationi voluntarie subjiciuntur, similem expectare remunerationem, et æterni luminis esse claritatem potituros?

DE OBITU THEODALDI ET BAUDACHARIO MONACHO *

20. Vidimus et alium huic obedientia, pietate et mansuetudine, similem Theodaldum feliciter ex hac vita abeuntem, et summa animi exultatione ad æterna animi gaudia properantem. Cum enim lætus in suo strato decumberet, rogat ut fratres omnes ad ipsum veniant; hisque omnibus supremum vale dicens, se eadem hora ait e corpore agressurum. Qua autem ratione exitum suum cognoverit, nobis haudquaquam voluit indicare. Cumque omnibus vale dixisset, viaticum poposcit. Quo accepto, antiphonam ipse proposuit ita dicens: *Ibunt sancti de virtute in virtutem, videbitur Deus decorum in Sion* (Psal. LXXIII); absoluteque antiphonæ melodia, lætus et summa hilaritate refertus, animam reddidit Creatori, ut nobis qui præsentibus eramus aperte liceret intelligere eum de gloria cœlesti et promisso præmio usque adeo exultasse.

21. Alius monachus sub abbate Bertulfo, nomine Baudacharius, cum tempore vindemiæ deputatus esset vineæ custodiendæ, ne ea ab avibus et bestis aliqua injuria vel detrimento afficeretur, evenit ut triginta fratres ejusdem vineæ tuendæ causa eo advenirent. Ille ergo charitate plenus orat ut illis post laborem fessa membra reficiant, cum nihil aliud haberet quam parum panis quem in suos usus secum attulerat. Objurgante autem eum præposito dicentique ne quid tale attentaret, quandoquidem panes conficere non posset, ille ait: Largæ mecum dapes sunt, quibus possint etiam plures satiari. Præposito sciscitante quænam illæ sint dapes, respondet anatem sibi a Domino datam. Tum vero præpositus: Fac, inquit, sicut dixisti. Divisit itaque anatem triginta fratribus; atque adeo illi exsatiati sunt, ut dicerent se nunquam ita cibo expletos fuisse. Auxit enim fides quod dapibus deerat.

DE LEOPARDO MONACHO.

22. Leopardus quoque monachus alio tempore vineæ tuendæ deputatus invenit vulpeculam botrum vorantem. Quam objurgans minis intentatis jussit ne amplius vineam attingeret. Sed cum ille abiisset, furax bestiola rediit ad carpendas uvas: quas ubi contra illius prohibitionem gustavit, hærente in ore cibo vetito extincta est; moxque Leopardus monachus vineam studio circumiens, reperit vulpem mortuam in ore prohibitos tenentem cibos.

23. Alio tempore eodem Leopardo cum Meroveo, cujus supra fecimus mentionem, septa vineæ ex abbatibus imperio defendente, arborem securi succiderunt, ramis sepe den sarunt. Dumque arborem totam ra-

* SS. Theodaldi et Baudacharii, duorumque superiorum, Merovei et Agibodi, necnon Leobardi (de quo postea) Translatio in Martyrol. Bened. celebratur prid.

Kalend. Septemb., ubi, pro Leobardi, corrupto Leomardi legitur.

mis nudassent, inter se statuerunt humi prostrati Dominum rogare ut ipse vires suppeditet, quibus possint arboris truncum integrum ad septem asportare. Ipse ab oratione surgentes, invocato nomine omnipotentis Dei, truncum corripuit, et in locum destinatum perferre conantur; et ecce quem vix multi pertrahere potuissent, duo homines fide armati, levi motu portant. Postea vero multi fratres simul collecti eundem truncum movere volentes levare nequibant; atque

ita Omnipotentis virtutem agnoverunt, quam duo illi fratres nulli indicare voluerunt, sed secreto alii aliis palefecerunt.

24. At nos fortassis rodet quispiam et carpet, quod hæc inserere hoc loco volumus; sed nos tamen quæ ad Dei gloriam faciunt scire nequivimus. Ille vero dijudicet recipiendane sint vel rejicienda hæc Dei dona, qui talia non abnuat nec abijcienda sentit quæ fidei capon admittit.

VITA S. BURGUNDOFARÆ

ABBATISSÆ EBORIACENSIS PRIMÆ,

SEU POTIUS LIBER DE VIRTUTIBUS AC REBUS MIRABILIBUS IN EBORIACENSI MONASTERIO FACTIS, TEMPORE BURGUNDOFARÆ ABBATISSÆ.

(Ex Mabill., Acta ordinis S. Benedicti.)

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. Burgundofaram virginem non aliam esse a Fara abbatissa testatur Venerabilis Beda in lib. iii Hist. Angl., cap. 3. « Cujus filia Erccongotha (scilicet Earcconberiti regis) ut condigna parenti soboles, magnarum fuit virgo virtutum, semper serviens Deo in monasterio, quod in regione Francorum constructum est ab abbatissa nobilissima vocabulo Fara, in loco qui dicitur Brige. » Et tamen in suo ipsius sincero Martyrologio, quale ab Henschenio vulgatum est, nullam sanctæ Fara mentionem facit. In tractu Brigio duo tunc temporis virginum cœnobîa erant cum adjunctis monachorum claustris, Eboriacense nimirum et Jotrense, hoc ab Adone Dadonis seu Audoeni fratre constructum in saltu Jotrensi haud procul a Matrona fluvio et amne Mugra quem minorem dicunt [le petit Morin]; illud a Burgundofara seu Fara virgine erectum inter duos annes Mugram, seu Mugram majorem [le Morin] et Albam, tribus admodum miliaribus a Jotrensi dissitum. Mugra amnis uterque in Matronam influit: minor quidem paulo supra Meldas oppidum ad Firmitatem Ausculi seu sub Jotro, vulgo la Ferté-sous-Jouarre; major vero, Mugra simpliciter dictus, paulo infra Meldas, Eboriacense monasterium quod nunc sanctæ Fara: [Fara-Monstier] dicitur, ab Aquilone fere attingens: cum Alia rivulus ab orientali monasterii parte in Mugram decurrat.

2. Sancta Fara dicta est Burgundofara, seu Burgundofara, uti et sanctus Fara Burgundofaro appellatus, licet uterque ex nobili Francorum familia apud Meldas ortus sit, eorumque pater Theodeberti Austrasiorum regis convivæ et domesticus fuerit. Farones quippe dicti sunt nobili fara seu familia geniti apud Burgundos, prout ex Fredegarii Chronico constat; qui Fredegarius Burgundicæ Farones, id est, optimates, cap. 41, 44 et 55, nominat. Et Paulus Diaconus, in lib. ii de Gest. Langob., cap. 9, Langobardorum faras, hoc est, generationes, vel lineas, vocat.

3. Quæ de sancta Burgundofara hic subjicimus, non Bodæ, sed Jonæ monachi Bobiensis calamo exarata esse constat. Jonas in Vita sancti Columbani, num. 50, sic de Burgundofara loquitur: « Benedicti ergo vir Dei domum ejus (Chagnerie) filiamque ejus nomine Burgundofaram quæ infra infantiles annos erat, benedicens eam Domino vovit, de qua postea in subsequentibus narrabimus. » Et in Vita sancti Eustasii abb. Luxoviensis postquam Burgundofara parentes Chagnericum et Leodegundam, ejusdemque curationem ac monasticam consecrationem descri-

psit, de Eboriacensi monasterio subdit: « In quo videlicet monasterio quantæ virtutes postmodum factæ sint, si vita comes fuerit prosequemur. » Hinc est quod a capite suæ scriptiōis sequentis: « Meminisse, inquit, velim lectorem me superius narraturum fuisse pollicitum de cœnobio supramemorato Burgundofara quod Evoriacas dicitur. » Unde in apographo Compendiensi quo uti sumus, post Vitam sancti Columbani Vitamque sancti Attalæ duobus libris distinctas, continetur sequitur liber tertius de iis quæ in cœnobio Evoriacas gesta sunt, duodecim capitulis præmissis prout ea præmittimus; ac de Vita sancti Bertulfi capitulis septem comprehensa. Cum vero Jonas in subjecto libro non tam Burgundofara gesta quam res insolitas ac mirificas in Eboriacensi monasterio gestas tradat, suspicari licet Burgundofaram necdum cum hæc scriberetur fuisse mortuam, ac proinde extremam istius libri partem, quæ quidem in Compendiensi Exemplari deest, adjecticiam esse, quemadmodum suo loco adnotabimus.

4. Verum ne sanctæ Burgundofaræ historia manca et imperfecta videatur, hic supplenda sunt quæ de ea referuntur in Vita sancti Eustasii ad ann. 625, ubi agitur de ipsius virginis curatione, consecratione, deque Eboriacensis cœnobii conditu ac institutione, ac de Agrestii repulsa, qui Agrestius Burgundofaram adversus sancti Columbani instituta commovere tentaverat.

5. Monasterium Eboriacense seu sanctæ Farae etiam nunc florentissimum ac celeberrimum est tum numero ac religione sanctimonialium quæ sancti Patris Benedictini regulam districte servant, tum nomine ac opibus. Illic duplex quondam erat, sicut in Jotrensi Parthenone, monasterium, puellarum nempe ac virorum. Testis est Venerabilis Beda in lib. iii Hist., cap. 8, dum agit de ipso monasterio quod Brigense vocat. « Multi, inquit, de fratribus ejusdem monasterii qui aliis erant in ædibus, etc. »

Et Jonas in eodem loco se versatum fuisse infra, cap. 2, testatur.

INCIPIIT VITA.

CAPUT PRIMUM.

De cœnobio Evoriacas et de Sisetrudis obitu et cantu angelico.

1. Meminisse velim lectorem me superius (In Vita S. Columbani, num. 50, et in Vita S. Eustasii, c. 3) fuisse narraturum pollicitum de cœnobio suprame-

morato Burgundofaræ, quod Eboriacas vocant, quod A
ex regula beati Columbani omni intentione et devo-
tione construxerat, quanta et qualia inibi rerum
Sator ob famularum suarum hortamina dignatus est
demonstrare miracula. Cum jam duce Christo mul-
tarum puellarum secum adunatam sub regulari di-
sciplina retineret cohortem, quodam in tempore una
e subjectis, nomine Sisetrudis *, celleraria monaste-
rii, exitum vitæ per revelationem cognovit, quadra-
gintaque dierum spatio interjecto, quo iter pararet
admonita, mores corrigeret, vitam emendaret, et se
ut in omnibus paratam habeat imperat. Transierunt
triginta et septem dies in omni religione peracti,
jejunio et oratione cum fluenti lacrymarum vigilia-
rumque labore corpus attriverat, ut facilius venturi
itineris viam aperiret. Venerunt ergo duo juvenes B
candidi circumamicti stolis animam a corpore se-
gregantes, vacuum ferentes per aerem, ac multis
discussionibus inquisitam ad cælos deportantes,
permistamque angelicis choris et candidatorum om-
nium insertam multitudini cohortantur lætos capere
de sæculo triumphos. Cumque jam ovans uberi ex-
sultatione inter æterna gaudia haberetur secura, et
virginum choris inserta excellenti gloria tripudians
gauderet, et ante conspectum clementis Judicis astar-
ret, jubetur denuo traduci in corpus, et tertio die
denuo redire. Ad corpus rursum revehant imperan-
tes, ut se uberius paratam post triduum habeat, ut
quadraginta dierum circulus impleatur.

2. Reversa itaque in corpore Matrem vocavit, C
omnemque famularum Dei catervam precatur ut suis
orationibus ei solamen ferant: tres adhuc dies sibi
vitæ metam concessam fuisse testatur. Adveniente
igitur die tertia Matrem adesse postulat, suumque
exitum ut omnes expectent precatur. Astantibus
itaque omnibus vitæ exitum et corporis sospitatem
pollicentibus, nec in propatulo habere dictum testan-
tibus, illa conspiciat duos juvenes superius visos ad
se venire, et si jam abire vellet, sciscitantes. At illa
ovans: Vadam, inquit, hinc, domini mei, vadam,
nec amplius in hac vita ærumnis plena detinear, sed
fulvæ luci de qua redii reddar. Sciscitantes ergo Ma-
tre Burgundofara quibus talia depromeret dicta:
Non, inquit, cernis viros stola indutos astare, qui
me nudius tertius ad cælos vexerant et nunc paratos
esse me eo itinere reducere? Miranti Matri et omni-
bus circumstantibus ultimum vale dicens, præsentī
vitæ privata est. Intendentibus ergo in ejus exitum
omnibus, choros angelicos omnes audiunt concinere
et dulcia modulamina per aera deferre, metuque simul
ac gaudio omnes procubuerunt; egressæque foras cel-
lulam qua excubie tenebantur, quantum auris valuit
humana pertingere, voces semper angelicas audierunt
canentes. Hanc primam hujus cœnobii exhortationem
Dominus famulabus suis voluit demonstrare, ut cæ-
teræ quæ superstites essent, omni intentione ad cul-
tum religionis aspirarent.

* Sisetrudis soror fuit beatæ Eartongothæ virg.

CAPUT II.

De conversatione Gibitrudis et vitæ exitu.

3. Aliaque rursus posthæc oritur exhortatio. Quæ-
dama etenim virgo Gibitrudis nomine, genere et reli-
gione nobilis, supradictum cœnobium conversa a
sæculo petiit, quam velut munus gratum ovans mo-
nasterii Mater Burgundofara recepit. Erat enim ei
consanguinitate proxima: quæ tanti ardoris igne
efferbuerat, ut in omnibus sancti Spiritus gratia in ea
videretur flagrare. Nam cum adhuc paterna delinea-
retur domo, et Spiritu sancto monente se cultui re-
ligionis dicare vellet, postulat patrem matremque,
ut sibi oratorium quo suo Conditori exhiberet famu-
latum construerent. Sed cum ægre parentes ferrent,
erant enim ambo ex genere Francorum nobiles, nec
prorsus eo itinere quod ad regna perducit cœlorum
nitebantur ingredi, sed fuleiri magis sæcularibus
desiderabant phaleramentis, et ob hoc sobolem ma-
gis desiderabant e filia, quam sua cœlo tradere
pignora. Sed cum nullatenus puellæ animam ab hac
intentione immutare valerent, obtemperantes ejus
votis, parvum admodum oraculum construunt. Quod
cum die noctue puella frequentaret, cœpit contra
eam callidi hostis versutia tela jacere, aggressusque
est per bajulam impedimenta parare, ac ne ut orato-
rium frequentaret prohibere. Sed cum se angī puella
cerneret, cœpit Conditoris elementiam quærere, et
quæ [Fortē, ne] sibi frequentiam orandi prohiberet,
atque lumen animæ vellet exstinguere, ipsa ab æter-
no privaretur.

4. Nec morata divina pietas: mox dolore oculo-
rum percussa necessario caruit lumine, geminavitque
parentum metum Arbitr clemens, patremque ejus
febris corripuit. Qui quamvis nobilitate tumens,
tamen ex filiæ exemplo jam ad timorem divini cul-
tus anhelabat, postulabatque filiam ut pro genitore
Dominum oret, et si sospitati per ejus intercessio-
nem reddatur, in omnibus se post ejus voluntati
paritum. Nec defuit fideliter poscenti salus diu
dilata; amotoque igni febris, pristinæ est mox geni-
tor redditus sanitati, ac deinceps puella postulat ut
ad supradictum cœnobium venire queat. Quo cum
vitam religiosam per multa annorum spatia pere-
gisset, evenit ut quodam in tempore præfata Bur-
gundofara febribus corripere, ac præsentis vitæ
nexibus crederetur dissolvi. Quæ Gibitrudis cernens
Matrem monasterii in extremo positam esse, Domi-
num flebilibus postulat vocibus, ut antiquam remi-
niscens misericordiam Matrem mori non sinat, sed
prius se recipiat ac sodales suas cœlo recondat, sic-
que demum Matrem subsequi jubeat. Auditque vocem
post lacrymas desuper dicentem: Vade, famula
Christi, ut enim petisti obtinuisti. Illa etenim sos-
pes ^b superis adhuc jungetur, tu vero prius e carnis
vinculis dissolveris. Nec morata diu febre corripitur,
ac supremis functa horis animam reddidit. Cumque
jam suscepta ab angelis super æthera veheretur, et

^b Id est, superstitibus. Vide prolog. Vitæ sancti
Columbani.

ante tribunal æterni Judicis posita candidatorum (ut ipsa post referebat) catervas conspiceret, omnemque militiam cœli ante gloriam æterni Judicis astare conspiceret, audit a throno vocem dicentem: Revertere, quia adplene sæculum non dereliquisti. Scriptum est enim: *Date et dabitur vobis* (Luc. vi, 38), et alibi in oratione: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi, 12). Non enim dimisisti sodalibus totum, quia tibi illatas molestias retinuisti; reminiscere te adversum tres compares læsos portasse animos, nec omnino indulgentiæ medicamine vulnus ex toto illatum sanasse. Corrige ergo mores, compone animos quos tepore vel negligentia maculasti.

5. Mirum dictu! rediens ac vitæ pristinæ reddita, tristibus lamentis illatam deprompsit sententiam, reatumque suum confitetur, sodalesque vocat adversum quas motos animos deportarat, veniamque poscit ne de tanta dolositate damna incurrat vitæ æternæ; sexque mensibus sanitati reddita post præsentem vixit in ævo, correptaque post febre diem exitus sui prædicat, horamque abeundi de mundo prænuntiat. Quæ ita felicem exitum peregit, ut intra cellulam qua corpus jacebat exanimo, balsama crederes desudare. Quod omnium qui eo tunc ibi fuimus tempore magnum paruit miraculum. Sed et tricesimo die cum ejus commemorationem ex more ecclesiastico facere conaremur, et missarum solemnia celebraremus, tanta fragrantia ecclesiam replevit, ut omnium unguentorum ac pigmentorum odores crederes adesse. Merito etenim rerum Sator hic sibi dicatas animas suis muneribus facit effulgere, qui ob suum amorem nullatenus voluerunt sæculum diligere vel amare.

CAPUT III.

De Herchantrudis vita et obitu.

6. Quædam etenim puella intra infantie annos detenta, Herchantrudis nomine, parentibus nobilibus, in supradictum monasterium conversa introivit. Quo cum per multos annos vitam religiosam ageret, evenit ut justus Arbiter per præsentis corporis penas probare vellet; tantæque tenera ætas flagella sustinuit, ut exemplum in ea Job ex poenarum immanium multitudine crederes redundare. Sed mira in juvenili ætate patientia reperiebatur, mira virtus humilitatis, mira mansuetudo, mira pietas, mira lenitas, mira charitas pollebat. Inter poenæ incendia virtus animæ manebat, inconcussa fides, immobilis bonitas, incomparabilis lacrymarum ubertas; in quantum corpus angebant poenæ illatæ, tantum animam lætificabat spes gaudiorum et exultatio vitæ æternæ. Tanta custodia Matris enutrita intra cœnobii fuit septa, ut nullatenus inter sexum noverit judicare naturam, æque enim marem ut feminam putabat, æque feminam ut marem. Exemplum enim erat omnibus illius conversatio, patientiæ virtus,

^a Herchantrudis, seu Ercantrudis, memoratur in Martyrol. Benedict., die 14 Maii, eodemque die in monasterio sanctæ Faræ colitur.

^b Apud Bedam et Surium legitur: « Hæc tempore

A pietatis cultus, lenitatis affectus. Cumque omnibus grata esset, evenit ut contra tenorem regulæ^b aliquid ageret. Cumque objurgata a præfata Matre fuisset ut admittæ noxæ culpam lueret, et quoadusque poenitentiae interdictæ normam implesset se a corpore Domini privaret. Cumque illa sacri corporis privatione interdictum audisset, gravibus luctuata vulneribus flere cœpit. Erat enim in crastinum sacrata solemnitas beati antistitis Martini transitus.

7. Pervigilans ergo ea nocte, et ablutionem culpæ exorans, ne tanti damni incurreret causam ut a corpore Christi sua culpa segregaretur, meruit tandem post lacrymas et uberes rugitus, ac crebra suspiria, veniabilem consolationem a Domino habere.

Vade, inquit, et in hac die reconciliari Christo, quia delictum pro quo postulasti dimissum est tibi, Matrique indicans patefacito quod dixi. Quod mane per confessionem humilem Matri patefecit, sacroque corpori reconciliata religiosam postmodum vitam peregit, ac post multorum circula temporum cum jam eam Creator omnium cœlo condere voluit, ignis febris corripuit; cumque in extremis esset ait: Cito currentes unam e vobis mortuam segregate, atque a cæterarum consortio deficiite, non enim dignum est ut quæ crucifixæ mundo non sibi vivunt, mortuam et a vita segregatam inter se retineant. Cumque omnes inter se conquirerent, et quidam dicere vellet sciscitarentur, una earum confusa ac terrore percussa solo prosternitur, suamque noxam confitetur, ac in omnibus se emendaturam pollicetur. Erat enim sæculo vacans et foris sæcularem vitam desiderans, nec mortificationi omnino præbebat studium, sed tota vivebat sæculo. Posthæc Herchantrudis cum jam nox atra irruisset et pulsa luce orbem teneret, in cellula qua jacebat lumen ignis rogat extinguere. Cumque cæteræ sciscitarentur quid dicere vellet: Non videtis, inquit, quantus splendor adveniat et choros cantium non auditis? Quærentes illæ quæ concinere audiret, illa ait: Conflamini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus, vel cætera quæ subsequuntur, hæc omnia ora concinunt. Admirantibus ergo omnibus, tam Matri quam consodalibus ultimum vale dicens emisit spiritum, ac post felicem exitum cœlo reddita, æterna promeruit gaudia possidere, et ex præsentibus vœnis lucra capere vitæ æternæ.

CAPUT IV.

De obitu Aunofledis et cantu angelico

8. Aliæ quoque eo tempore Christi virgo nomine Aunofledis, cum extremos halitus dimitteret, et pro damno vitæ præsentis lucra perciperet vitæ æternæ, lætaque a carnis nexibus separaretur, similes meruit exiens de ævo habere cantus sui exitus. Nam aperit auribus hausit quæ procul ab ejus excubiis voces prorumperent: *Asperges me hyssopo, et mundabor;*

quodam sacri corporis participationem interdictam sibi sentiens propter illusiones nocturnas, gravibus percussa doloribus flere cœpit, etc. »

lavabis me, et super nivem dealbabor. Audiuisti meo dabis gaudium et lætitiā, et exsultabunt ossa humiliata.

CAPUT V.

De Orechilde adolescentula et obitu ejus.

9. Cumque rerum Repertor majestatis suæ ornamētum justas per animas ac munere innocentie plenās per sanctorum voces accumulare non desinit, videlicet ut renovandi hortaminis religionis accrescat supplementum, evenit ut supradicto in cœnobio quedam adolescentula, nomine Demechildis [In titulo, Orechildis], cum genitrice converteretur; multisque diebus supradicto in cœnobio peractis, genitricem tentator aggressus est, ut cœptum carpēdi iter ad cœlestia regna præpediret. Sed quod genitrix imbecillitate abacta fragilitatis obtemperabat, versā vice ob malorum concervationem adolescentis filie corruptio^a dissiparet. Cumque jam per multa temporum curricula mēns adolescentie annis dedita uberes fructus redderet Conditori, quodam die vidit cœlos apertos et æternum rerum Satorem aspectibus contemplata æque cœlestis charitatis lumine intuita audire meruit: Veni ad nos, et corporis nexibus absoluta æternam suscipe claritatem. Quod cum hæc quæ aderant mirarentur quid rei gestæ veritas haberet, vel quod intendentes ad cœlum oculi aspicerent, nec omnino palpebris moventibus quid oculi contemplerentur inspicerent, ait se sursum vocari, et a præsentis vitæ nexibus absolvi, erat enim dies Sabbati.

10. Illucescente ergo in crastinum die Dominico, febre correpta, adolescentula supremum expectabat exitum. Videns anxia genitrix incumbētem unicæ prolis exitum, inter singultus ac gemitus filiam poscit, ut si valeat impetrare, superis reddatur; aut si suæ vitæ metam suppleat, se cito de hac vita post se ducat, nec posse se post ejus vivere exitum. Ad hæc illa: Carnalibus, inquit, hæc crebro deposcens desideriis stimularis; ego tamen si valuerō tuis obsecrationibus favens, post digna pœnitentiæ medicamenta, post me te, Christo favente, attraham. Nec mora, in extremis horis posita, monasterii Matrem postulat. Cumque festina Mater ad egressuram de mundo animam extremos honores dependere advenisset, ut conspiciat eam puella, ovans gratulatur, ac ei omnibusque valedicens genitricem commendat, inter quæ postulat ut silentium habeant. Cumque omnes facto silentio expectabant animæ egressum, illa ait: Date locum, Creator meus ad me venit, Salvator meus ad me properat, imperatque Matri ut Dominicam orationem Symbolumque dicere jureret, quia ipsa tremētibz labiis immobili affamine exprimere verba nequiret. Quibus peractis nimia amœnitate ac illustratione cellula renitente animam ovans reddidit Creatori. Nec mora genitrix corripitur, quadragintaque dierum spatio corpore flagella-

tur, ac impleto quadraginta dierum circulo primum terribilibz dæmonum aspectibus territa est, deinde Largitoris ope consolata veniam ac intercessu filie meruisse fatetur, animamque deinceps carnis nexibus solutam cœlo reddidit. Quippe datur intelligi ut quæ suis meritis non valuit sæculi evadere ruinas, interventu filie meruit pœnitendo in parvo spatio per pœnas illatas salvari.

CAPUT VI.

De Donna et duabus adolescentulis et radio micante in ore viso.

11. Si ea quæ ad perfectum vel augmentum facta sunt perfectorum, vel etiam ad emendationem delinquentium inserimus, nequaquam nos non necessarias res quispiam judicet compilare. Nulli quippe dubium est quod aliorum damna plerosque monendo ad capiendā lucra vigilantiores reddant. Quadam etenim die Dominico cum missarum solemnia sæpefata Burgundofara cum famularum collegio expectaret, et jam sacri corporis communione participarentur; quedam ex iis nomine Donna, cum jam corpus Domini accepisset, ac sanguinem libasset, et sacro choro inserta cum comparibus caneret: Hoc sacrum corpus Domini et Salvatoris sanguinem sumite vobis in vitam æternam; in ore ejus globus ignis candido fulgore rutilans micabat. Sed cum a nulla astante ignis illustratio perspiceretur, dum infantulæ cœminis astantes quas innocentia immaculatas reddebant, conspiciantur radios ab ore supradictæ inter cantus modulaminæ aximio fulgore micare: nec prorsus silere scientes, dicere mirantes cœperunt: Aspicite, aspicite rutilantem globum ab ore Domine micare. Quod cum Mater audiret, increpando imperat silere ne vanitatis noxa (sicut post actum est) ejus cor fuscaret, per cujus os affluens gratia lumen reddebat amœnum. Sed fragilitate corrupta cœpit post Spiritus sancti lucra elationis vel superbiæ stimulos amare, contumaciæ crimen incurere, arrogantie supercilium præferre, ita ut Matrem contemneret, sodales despiceret et omnium monita sperneret. Nec mora, febre correpta ac in extremum deducta, nec sic studuisti emendare. Hæc vero quæ viderant, una earum nomine Ansitrodus, dolore capitis, alia febre correpta, atque ad extremum deductæ supremum expectant exitum. Cumque jam adessent sodalium cohortes, et ad psallendi officium in eorum exitu se præpararent, cœpit una earum inaudita auribus humanis ac dulcia modulamina pio ore canere, orare Conditorē miris sermonibus, inauditis precibus, ineffabilibus sacramentis, odorque simul cellulam replens miræ suavitatis. Eratque hora diei nona, qua odor cellulam repleverat. Balsami odor fragrabat e pectore, sicque per totam supervenientem noctem, sic per subsequētem diem usque ad aliam horam nonam, ut odoris suavis et cantus modulamina perseverarent. Deinde Matrem canere

^a Legendum forte, dissipabat. Corrigendus ergo Bedæ et Suri textus his verbis expressus: malorum

concervationem adolescentis filie cor dissipavit, quod sequētibz repugnat.

poscunt, seque abituras predicant, amissaque deinde spiritu cum ejus amissione recessit et odor fragrantie. Hoc nempe indubitanter credendum est, quod gloriam hanc boni exitus quam istæ habere meruerunt, supradicta Domini habuisset, si per elationem arrogantiam vitium serendo non perdidisset.

CAPUT VII.

De Wilsinda et prophetia ejus, et cantu angelico.

12. Aliaque deinceps hortamina hujus glorie supradictæ cœnobio adorta sunt, ut per apparitionem pietatis divinæ uberius amarentur lucra vite æternæ. Quædam etenim ex genere Saxonum Wilsindam nomine, in eorum monasterio est conversa. Quæ cum per multos annos vitam religiosam egisset, quadam die dum in hortum intra monasterii septa laboraret, cum sodalibus locuta est: Cito a nobis quæ in hac area excolimus una itura est; et ideo paratas esse debere, ne negligentie tepiditatis pariant damna vite æternæ. Cumque illæ quærent quæ esset, nequaquam promittere voluit, nec morata diu corporis infirmitate correpta est. Quæ cum diversis anxietatibus ageretur, cepit lucra ad cœlum vultus referre, et ignotas sibi dudum Scripturarum paginas enarrare, exorsaque à principio libros Moysi per ordinem recitare, Evangelique vitæ sacramenta ac apostolicæ post veterum documenta narrare, omnesque deinceps Scripturas ex ordine memorare, simulque dicere ne se quæ superstites remaneant tristitia subdant, cito ex eorum adversariis dominum ultionem datorum, sibi promissam esse hanc consolationem darent. Erat enim adversarius monasterii, Ega nomine, vir in sæculo sublimis, cui Dagobertus moriens filium Clodoveum cum regno commendaverat. Is ergo adversabatur supradicto cœnobio, terminosque violabat*, omnemque familiam ejus circummantem quacunque poterat occasione persequabatur. Sed non diu ceptæ pertinaciæ potius est voto; nam mox post promissam ultionem percussus interit. Cepitque deinde orationes, ac deprecationes quæque sacerdotum officia deprecant, dulci modulamine canere. Quæ cum vehementer mirarentur quæ astabant, unam ex astantibus alloquitur est: Ejice, inquit, foras, ejice, jacta quisquilias. Cumque alii conquirerent quid dicere vellet, ait: Non aspicias quantis sordibus mentem habet occupatam et cœnosam, nec omnino per confessionem pectoris sui aream purgare studuit, quam in sæculo adhuc posita priusquam huc clauderetur, omni sporcibus maculavit? Percussa metu, verecundia correpta, et à lumine Spiritus sancti deprehensa cui talia dicebantur, solo prosternitur, celatque vitia Matri per confessionem prodit, cepitque posthæc quæ vite exitum expectabat rogare, ut spatio facto locum venientibus darent. Quod cum obtemperarent, hilari vultu, capiteque inclinato dicit: Benedicite, dominæ meæ, benedicite, dominæ meæ. Inquirentesque quæ astabant quibus salutem præmitteret, respondit: Non cernitis sorores vestras quæ

de vestro collegio migraverunt ad cœlos? Quærentesque illæ si agnosceret, increpanti voce ad unam earum Ansitudem nomine loquitur: Vel tu, inquit; non agnoscis sororem tuam Ansildem, quæ dudum ad cœlos migravit, candidatarum choris insertam? Hæc ergo dicens anima à terre elapsa est; quæ egressa, cantus angelicus mox est in aere auditus. Nam quædam eorum longius à cellula quæ corpus jacebat exanimè fuerant progressæ, audiunt angelorum cœtus per aera resultantes atque canentes; ex quo cantu compereunt Wilsindam carnis nexibus solutam; currentesque repererunt membra functa, atque sororum cœtum exsequiarum officia implentem; agnoscuntque psallentium cœtum quæ per auras audierant concerpere, ejus supplementum fuisse exsequiarum.

CAPUT VIII.

De Leudeberta et visione Petri apostoli.

13. Post has rursum uberius Bonitas munerum suorum congerit supplementa, aliamque virginem Leudebertam nomine, monitis salubribus ac celestis prosapiæ documentis munire non distulit. Nam cum sanctam in eodem cœnobio per aliqua temporum spatia vitam ageret, per soporem eam Deus admonere non distulit, ut ad vite exitum paratiorem se efficeret: aiebatque ei vox cum sopor membra laxasset, ut se a supradictæ Matris monitis nullatenus deviare, quia cito a superis segregatura esset. Nec distulit diu promissi muneris Largitor benignus donum accumulare, corripuitque aegritudine, ac in propatulo ad supremum exitum perduxit. Quæ cum jam ad extremos tam Mater quam sodales rependere astarent honores, subito post longum silentium vocem promittit ac dicit: Quæ hora, gloriose apostolorum princeps Petre, vis ut eamus? Quod cum illæ quid ageret nosse vellent, illa inquit: Non videtis patronum vestrum apostolorum principem inter vos astare, et me de hac vita ducere velle? Vix hæc dicere licuit, lætos omnes circumexpectant vultus, extremosque dimisit hilius, superasque linquens auras, ad æterna gaudia est provecta. Nam ideo rerum Sator post longa silentia in hanc vocem flebilem promovere linguam permisit, ut alias ad ejus vitæ exempla provocaret, et tantas munerum copias superis demonstraret, quibus ab hac luce in suo timore vel amore migrantes diare non desinit.

CAPUT IX.

De delinquentium corruptione et damnatione fugitivorum.

14. Effugerat contra hanc plebem Christi nequitia diaboliæ fraudis; et dum poltere virtutibus cerneret, aggressus est tentationibus maculare quasdam ex his quas nova conversatio rudes reddebant, a cæterarum continentia nisus evellere, ac septa Monasterii violare tentare; præcipiavitque exitiabilem vitam sæculi desiderare, ac canino more relicta vi-

* Id criminis Aegæ homini pio perperam imponi censet Adrianus Valesius, in Rer. Franc. lib. xi, pag. 158.

acerum putrimenta denuo sumere velle. Cumque jam per opacas umbras silentique fuscæ noctis ad immane periclitandum consilium aspiraret, et septa monasterii per repagula scæle transilire conarentur, subito a medio dormitorii massa ignis in modum modii egressa totam domum perlustravit atque illuminavit, ac post in tres divisa globos per ostiorum meatus cum magno tonitruï fragore progressa est. Totidem etenim ostia domus habebat, per quos suos ignis globos proferret. Qui tonitruï fragor et dormientes excitavit, et egredientes monasterii septa correxerat, et cum jam vallum pedes aliquæ earum trajecissent, et tanto fragore perterritæ intra septa vellent referre, velut plumbo aggravatos nequaquam valebant reducere, quia diabolus qua valebat arte studebat aggravare, quas divina correptio nequaquam sinebat perire. Confusæ ergo culpas agnoscunt, Matricque reversæ per confessionem produnt.

15. Aggressus deinceps alias duas antiquus anguis, quas noviores ac multo imbecilliores conversatio reddebat, tentare compulsi, primum ne confessionem veram nequaquam ab ore promerent. Erat enim consuetudinis monasterii, ut ter in die per confessionem unaquæque earum mentem purgaret, et qualemcunque rugam mens fragilitate attraxisset, pia proditio ablueret. In hanc ergo labem mentes supradictarum puellarum diaboli jacula demerserant, ut nulla confessio vera ab ore prodiret, seu quæ in hoc sæculo commiserant, seu quæ quotidiana fragilitas attraherat, vel in cogitatione, vel in sermone, vel in opere, ne vera confessio per pœnitentiæ medicamenta rursus redderet sospitati. Cumque lethifer anguis paulatim corda obdurando virus infudisset, et sibi deceptas sua nequitia mentes parere comperisset, aggressus est ut quadam nocte extra septa monasterii progressæ fugam arriperent, et ad propria remeare vellent. Cumque per densam noctem abirent, nec prorsus pro densitate caliginis viam tenere quivissent, astitit ad lævam diabolus, ac lumen in modum lucernæ arte qua valuit assimilavit, monstravit viam ad sæculi reducem ac tergiversationi vires advexit. Cumque ad locum pervenissent destinatum, subsequenti inquisitoribus nullis obstantibus ad præfatum cœnobium rugata fronte redeunt.

16. Quo cum redissent, octoque scrutamine quæ causa discedendi coegisset, respondent se fore telis stimulas diaboli, et mentes nequaquam habere posse directas. Quæ diu dum ab omni congregatione obijurgarentur, et nequaquam cunctarum proficeret correptio, divina ultione ambæ percussæ meritis luere didicere pœnas. Cumque anxia Mater monasterii sæpepræfata quereretur, quæ pœnæ occasio foret, et nullatenus veritatem exprimere valeret, hortatur iterato ut inter supremas horas per con-

A fessionem facinus pandant. Cumque obdurato corde nihil remedii capere vellent, inter flagella clamare cœperunt: Sustinete paululum, sustinete, nec prorsus expectantes urgete. Cumque aliæ inquirerent a quibus sustineri roarent, aiunt: Non aspicitis turbas Æthiopum adventantium, quæ nos rapere et abducere volunt? Cumque hæc quæ aderant terribile dictu mirarentur, audiunt fragorem supra cellulam et tegumenta personantia, ostiumque cellulæ patefactum vi, ita ut nigrescentes umbras astare cerneant, et voces crebro eas clamantes per nomina audirent, ita ut vix quæ aderant signo crucis armatæ ad psallendi officium detente valeant astare. Tanti doloris atque mœroris eventu Mater urget, ut per confessionem pandant vitia, et sacri corporis communi-
B nione roborentur. At illa audita sacri corporis mentione, garrire dentibus ac frendere cœperunt et stridentes dicere: Cras, cras; et interim supradictam vocem repetere: Expectate, expectate, sustinete paululum, sustinete. Inter quas voces extremum halitum dimiserunt.

17. Quas cum in collegio cæterarum nequaquam Mater monasterii sepelire ratum duceret, segregatim humandas in extremum sepeliendas foris jubet: supra quarum tumulos globos ignis in modum clypei intra triennium sæpe apparuit, præsertim Quadagesimæ diebus usque ad adventum sancti Paschæ vel etiam vigilia Natalis Domini ferventior apparebat, simulque voces tumultuantis turbæ multæ personabant. Inter quas duæ ulotantes erumpebant, velut in tormentis resonare solent: Væ mihi! væ mihi! væ mihi! Cernens itaque Mater monasterii justam sententiam a justo Iudice super injustas animas illatam, manifestius damnatarum sententiam est aggressa comperiri; accedensque ad tumulum, experimento querit si cadavera quamvis putredine corrupta in sepulcro maneant. Jamque mensis ex quo functa corpora condita erant præterierat, et ecce reperit interius sepulcrum igne exustum, nec quidquam terræ residui superesse cadaveris præter favillas vestium. Mansit itaque per triennium illatæ sententiæ severitas, ut terror damnatarum timorem præberet sodalium remanentium, essetque correptio viventium pœna illata mortuorum; et ex negl-
D gentia vel tempore imo duritia mentis pereuntium, salus ex religione ac vigoris studio propinquaretur superstium.

CAPUT X.

De obitu Landebergæ et cantu angelico.

18. Interposito deinde temporum spatii rursus consolationis solamina prodierunt. Nam quædam virgo, nomine Landeberga, cum jam extremas præsentis vitæ expectaret amittere horas, omnique anxietatum mole vallata, validis ictuata dolorum

* Non sacramentalem, siquidem ea Matri seu abbatissæ debebat, sed spiritualem, qua ex Patrum præscripto monachi cogitationes malas cordi suo advenientes, vel mala a se absconse commissa per humilem confessionem (ut sanctus Pater Benedictus in regulæ cap. 7 loquitur) Patri spirituali revelant ac

detegunt ad concilium et remedium obinendum. Sanctus Columbanus, in Pœnitent., cap. 1: « Detur confessio ante mensam, ante introitum lectulorum, vel cuicumque fuerit facile dare. » Qui tamen, cap. 29, culpam « sacerdoti fatendam » præscribit.

stimulis tantummodo exitus vitæ expectabat solamen. Cumque jam adesset vocatio per silentem noctem, et omnes quæ ægram excubare curabant sopore depressæ somnum carpebant, una tantummodo ægritudine fessa nomine Gernomeda inibi inter sodales pervigil remanserat. Cumque ergo, ut diximus, extremos expectaret exitus, nubes densa atque rutillo quodammodo fulgore permista stratum operuit, simulque voces canentium auditæ atque exsultantium: *Canentem Domino, gloriose enim glorificatus est.* Ut ergo audivit Gernomeda canentium personare voces, cœpit anxia excitare sodales. Sed cum nullo modo quamquam excitare potuisset, attentius finem rei expectavit, qua paulatim nubem ab strato sublevare, simulque animam a corpore abduci vidit. Cumque jam in altum nubes elevata fuisset, et ejus aures canentium voces non audirent, tum demum ægra sodales excitare valuit, ac ut correptæ debitos cantus persolverent monuit; ipsaque per septem deinceps dies gravibus febrium icuata correptionibus, octavo die vitam finivit.

CAPUT XI.

De affluentia olei et aquæ commutatione.

19. Posthæc igitur bonitatis ac muneris institutor rursus pietatis suæ munera largiri non distulit. Nam quædam puella nomine Blithildis intra adolescentiæ annos in supradicto cœnobio est conversa. Quæ cum diu regularis disciplinæ habenis confecta immobili desiderio cœlestia præmia desideraret, evenit ut justus Arbitr justam animam justitiæ copia plenam cœlis condere vellet. Cumque jam in extremis posita lumen posceret noctium per successiones coram se accendi, et sacræ lectionis præconia ante se legi, una earum quæ assistebant vas quoddam oleo lymphæ repletæ, omnes sopor oppressit: sicque noctis meta trajecta, absque sodalium solamine ægra noctem peregit. Ruenti ergo diei crepusculo cum matutinas laudes Domino cecinisset, intuitu lucernam quam oleo lymphæ oppleverat in lacte commutatam, querit experimentum utrum hoc quispiam sodalium commutasset. Illæ inquirunt: An nescis quia hic lac non fuerit? Tunc ægra ait: Nequaquam a hoc lac oro vestram animam consumite, ac inquirere sinite. Cumque illæ attentius cognoscere vellent, Matrem vocant, reique causam indicant. Illa itaque ut diligentius cognosceret, oleum a lacte separare jubet. Cumque segregassent oleum a lacte et nihil super specie lactis remansisset, cœpit oleum denuo crescere et uberius a vase manare. Tunc demum hæ quæ astabant Dei virtutem cognovere, quod studio omni colligerunt et de industria sacrario condiderunt. Testes sunt hujus rei Burgundofara, pontifexque Meldensis urbis, et Waldebertus abba Luxoviensis cœnobii. Nam et ægræ quædam quæ de eodem oleo sunt attractæ, pristinæ sunt sanitati redditæ; Blithildis vero omni jucunditate repleta felicem præstolabatur exitum. Quæ cum cœlo animam reddidisset,

^a Surio hoc labore; forsan, hoc lacte.

A tanta suavis odoris cellulam replevit, acsi balsama inibi crederes desudare. Quid hoc fuerit ut hanc creaturam aquæ in lactis speciem verteret, vel oleum fluendo multiplicare juberet, nisi quia miseratio divina aliis ostendere voluit qualiter supradicta nocte divina clementia ægram visitavit? Et dum illa sodalibus noluit indicare quid vidisset, virtutis suæ omnipotens visitationis vestigium reliquit.

CAPUT XII.

De bestia in transgressionem cibi visa.

20. Dum magnarum rerum ob boni meriti religionisque studium collatarum miracula non omisimus tradere posteritati, simulque quæ ad terrorem duræ et ignavæ menti profuisse comperimus intimare curamus. Quædam etenim puella nobilis genere ad supradictum cœnobium regularis disciplinæ colla submittere venit, sed bonæ vitæ intentam ac religionis formam aggressus anguis, denuo per transgressionis vitium de paradiso evellere excitavit. Gulæ aviditatem ac esuriam furtivo cibo aggressa est satiare: quod facinus per spatia temporum non deprehensa patravit, nec prorsus alicui ex sodalibus patefactum est. Cumque ergo diu gulæ aviditas animam macularet, dedit justus Arbitr justam sententiam super injustam animam, corripuit gravissimum facinus pœna graviore, ac super fessos artus excitavit odium liciti cibi, nec valebat turbata mens aliud quiddam quam furfures frondesque et herbarum agrestium misturam edere. Cumque jam per dies multos hæc ultio super animam transgressionem deceptam maneret, etsi hora refectionis supradictum cibum adduci postularet, vidit speciem apri magni secum comedere, et more cœnosæ suis cibos grunnio ventilare. At illa pavefacta interrogavit quæ esset. Respondit bestia: An nescis quia ego sum? cibos quos usque modo per transgressionem comedisti, tecum ego comedi, et amodo scias per anni circulum hunc cibum habebis. Permansit ergo cibis per vertentis anni metam, nec prorsus aliud edebat quam furfures frondesque arborum aut herbarum agrestium, et fæcis quæ ex cervisiæ reliquiis projicitur. Quid enim fuerit ut diaboli voce fragillis mens miseræ transgressionis conscia objurgaretur, nisi quia præsentium pœnarum immanitas non sineret animam postmodum cruciatibus dampnari, et divina pietas voluit per eum impropria consentientis depromere, per quem fuerat transgressio propagata; et hunc habere judicem, cujus suasionibus malis diu decepta obtemperaverat, ut post pœnas illatas cognosceret non diabolo sed Creatori debere creaturam obedire.

CAPUT XIII.

(Quæ sequuntur desumpta ex tomo II Bedæ et Surio desunt, in ms. Codd. Compend., in quo superioribus continenter subjicitur: Vita sancti Bertulfi abbatis Bobiensis. Certe Jonas ubique dum de Burgundofara loquitur eam ut viventem semper designare videtur: « Testes sunt, inquit cap. II, hujus rei Burgundofara; » quo nomine simpliciter, nullo addito, nisi forte Matris, eam ubique appellat, ut verisimile videatur ea quæ sequuntur subdititia esse.)

21. Similiter alia puella nomine Baractrudis cum

diu in supradicto cenobio conversaretur, et nequam regularis disciplinæ omni conatu intenderet præcepta servare, misit diabolus in mentem transgressionem correptam ut quæque potuisset furto rapere, occulte comederet. Quæ cum diu hac transgressionem animam macularet, dedit justam ultionem. De ea Arbitrator justus. Corripitur enim repente ignis febribus, ac inter incendia clamare cæpit: Væ mihi! væ mihi! Et post has voces ita sopita jacuit, ut mortua ab omnibus crederetur. Cumque post multum horarum spatium anhelaret, febribus ab igne vexata clamare cæpit: Veniat Mater! veniat Mater! Concito ergo gradu quæ audierant Matrem monasterii beatam Burgundofaram vocant: quæ cum venisset, ægra quæ jacebat tota intentione cordis facinorum suorum conjecturam per confessionem pandit. Omnes vero astantes cum jam finem vite expectarent, subito illa divina mise-

ratione convalescens melius habere cæpit, et ita paulatim substracta periculo mortis beatam vitam postea duxit.

CAPUT XIV.

22. Postquam enumeratæ sanctimoniales femine sub magisterio beatæ Burgundofaræ constitutæ, diverso ac dispari, uti diximus, pro meritum qualitate transitu vitam hanc corruptibilem exuerunt, ipsa quoque venerabilis Mater earum, cælesti vocatione digna, cum multis annis supramemorato monasterio Evoriacæ decentissime præfuisset, corporis tandem infirmitate correpta, iii Non. April. diem clausit extremum, cælibus aggregata virginum quæ sequuntur Agnum quocunque ierit, cælestem videlicet Sponsum, Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

LIBER MIRACULORUM

S. JOANNIS ABBATIS REOMAENSIS

POST VITAM AB ANONYMO DESCRIPTAM ADDITUS A JONA PER DIALOGUM.

(Ex Mabill., Acta ordinis S. Benedicti.)

1. Revolvendi iterum mihi ac sæpius prioris libelli corpusculum, supervenit charissimus noster Lætus diaconus: ad ejus ingressum valde gavisus, consalutatisque nobis officiosissime paululum conedimus. Tum percunctari a me cæpit, quasi ignarus, quidnam a me operis in cellula ageretur. At ubi ex responsione nostra hoc nobis reperiit laboris quod superius dixi, multo lætior redditus, atque exosculans mihi cæpit: Cum te, inquit, legentem dudum, frater, audissem, sensim ad conscientiam meam tacitis cogitationibus meis recurrebam, utrumnam quæ de Joannis virtutibus noveram, in præsentis volumine teneres inserta. Sed quia tibi forsitan minime nota sunt, me quæso explicante conscribas. In hunc sermonem uterque paululum conticimus, me tamen poscente, tandem ita exorsus est.

2. Quadam die exstitit causa qua ad Secundinum patricium epistolam sancti Joannis pro quodam pauperculo deferebam; Eam epistolam Secundinus patricius manibus comprehensam, ut cognovit ejus causæ obtentu delata fuerat, pedibus conculcandam projecit, mihiq; minas conalatur intentare, ac tumenti cervice rabidos intonare sermones, scabellum pede ferire, palmaque collidere femur. Vere tibi fateor quia vidi hominem insanire. At ego nec in totum evangelici immemor præcepti, excusso pulvere de pedibus meis, abscessi. Continuoque pavore nimio Secundinus conculcitur, ac tenebrosa quodammodo noctis caligine circumdatur; et velut undique præaculis esset sudibus circumactus, ita totum in diversis modis partibusque corpus illius cerneret contorqueri. Obstupesco rei miraculum. Quam cito commutati artus in usum alium transierunt! ita ut qui dudum

nimio jactantiæ furore succensus scabellum pede feriebat, femurque palma illiserat, jam, ut credo confidoque, angelo ingruente exterritus, imo nimio tremore contortus, intellexit se ob sancti Joannis epistolæ contemptum ista perferre. Itaque per internum fidos veniam precabatur, omnimodis se Joannis jussionibus præbiturum asserens famulatum universa quoque quæ jusserat statim decrevit esse complenda, tantum ut pro se Dominum precaretur. Quo facto et ille recepit hospitatem, et hic quod rogaverat impetravit.

3. At ego, inquam, Læte, licet a te ista audiam libenterque suscipiam, illius tamen virtutis magnitudinem ut referas quæso, quam ipse ut asserunt persensisti. Ita, inquit Lætus, plane faciam. Lue illa [inguinaria], quam utinam nesciretis, nostros, irato Deo, populos patriamque vastante, dum de Parisiis, ubi tunc temporis dominabatur, reverterer, hujus morbi sensi contagione comprehensum. At cum ulceris ipsius gravamine oppressus vix ad domum propriam pervenissem, ibique prævallescente incommodo pene jacerem exanimis, ac tristi mœrentis familiaris frequentarer officio, materque mea propriis sibi unguibus faciem genasque discerperet miseram se clamans, nullam sibi post obitum meum spem vitæ dicebat remansuram esse, vel exiguum portionem. At ego cupiens eam consolari, evasurum me esse dicebam, tantum si mihi de puteo monasterii sancti Joannis aqua fuisset bibituro exhibita. Cumque advecta fuisset aqua, quæ erat sancti Joannis benedictione condita, ubi ebibi, tanquam se in me celerrima sanitas fuisset ingressa, ita, quod mihi antea raro contigebat, in somno quievi. Cumque evigilassem, ulcus

illud cuius tabo diuturno gravamine laborabam, cre-
pisse persensi. Ita sensim paulatimque cum officiis
suis coeperunt membra virescere, donec confirmatis
gressibus tam orationibus beati Joannis quam Domino
auxiliante surrexi.

4. Nec dissimile huic fuit illud quod sum referre
paratus. Nam tempore quo Franci, postposita repu-
blica, sublatoque imperii jure, propria dominabantur
potestate, Theodebertus filius Theoderici Clodovei
quondam filii Italice claustris disruptis bellum Auso-
niis intulit. Qui celerrime reversus, dimisso duce cui
summam bellorum commiserat, nomine Buccelleno,
alium etiam nomine Mummolenum in auxilium ei di-
rexerit, et sic ad propria repedavit. Latere neminem
suspitor qualis quantusque pestifer morbus illis die-
bus longe lateque populos patriamve depopulatus sit.
Hujus morbi infestatione germanus meus Fidamiolus
quem tu, frater, optime nosti, longo jam tempore
quartano tabescebat incommodo. At cum mihi com-
peritum esset eum absque ulla spe vitæ jacere præ-
mortuum, continuo ad notum recurrens presidium,
non aliter ad Joannem quam ad celestia presidia pro
re peritura jam jamque festinavi devotus. Statimque
eulogiarum munus acceptum sane lautissimum, unum
paximacium et quinque pomula noctu transcurrens
languido deportabam. Dumque adhuc procul abessem,
non tam meum quam sanitatis suæ adventum sensit
ægrotus, ac pereontari a circumstantibus cœpit ubi
essem, meoque nomine me vocans, paximacium illud
quod deferabam, quasi præsentem aspiceret, depo-
scebat. Paulo post ego veniens plangentis turbæ sum
exceptus officio, atque ita ingressus domum in qua
æger jacebat, ut vidi germanum meum jamjamque
præcipienter rapi in mortem. In apertos singultus
lacrymasque prorumpens, munus illud quod exhi-
bueram protuli. Igitur tres particulas benedicti panis
vini infusione madefactas in os illius ipse inserui,
statimque corroboratis artubus in stratum resedit et
respiravit. Dein paulatim hujus edulii perceptione
corroborari, atque ad usum suum coeperunt membra
reverti, donec incolumitati pristinae redditus turba
omni inspectante surrexit.

5. Nam nec hoc prætereundam videtur, quod amico
suo, imo parenti periclitanti validitudo hujus morbi
cujus se noverat ægritudine laborasse, partem illius
muneris per quod sanus effectus fuerat, similem sibi
officere cupiens detulit. Quo et ipse accepto, prospe-
ritati nuper amissa restituitur. Nam et harum eu-
logiarum munuscula sancti Joannis benedictione
sanctificata crebras super infirmantes egere sa-
nitates.

6. Cumque solito per saltum more athletarum anti-
quorum oratione et jejniis exerceretur, reperit
quemdam pauperem seminudum necessaria alimenta
fructusque quos salus gignere solet, omni studio in-
vestigare, ut carnis famem potuisset cibo superare.
Illo inquirente quid quæreretur, illam miseriam oris
confessione deprompsit. At ille: Utinam te, inquit,
sola carnis fames urgeret, et non fames vel sitis

A animæ quæ omni sine dape manet, cruciaretur! Aut
certe si ea te pauperies de qua Dominus præcincens
dixit: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est
regnum cælorum* (Matth. v, 3), et: *Beati qui esuriunt
et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (ibid., 6),
possideret, nulla dapum copia indigeres. Sed dabo
quodcumque potero modo consilium, ut spem non
perdas: Multi enim ex inasperato temporis usu eva-
serunt. Pone in Domino spem tuam, et ipse contriet
te, et arripe laboris studium, juxta Apostolum, quod
bonum est, ut habeas unde inopui et egentum præbeas
necessaria (Ephes. iv, 28). Factoque in pectore
ejus crucis signo, ire ad propria imperat. Ille imperio
viri Dei obtemperans, tantam copiam laboris suscep-
pit, ut nequaquam deinceps quæ ei necessaria erant,
desinissent.

7. Quodam etiam tempore loca circumadjacentia
valida fames torquebat ita vehemens, ut nec spes vi-
vendi plerisque foret. Cum ergo ad virum Dei ob
alimonias querendas properarent, ille prophetici præ-
conii dictum ante oculos ferens quo ait: *Frango esuri-
enti panem et omni petenti te tribus* (Isaï. lviii, 7),
quoscunque advenire cerneret, necessaria ministra-
bat. Cumque jam egentum plebs crebrius adveniret,
ille assuetum opus impendens, omnibus ministrabat.
Tum unus e subditis ad Patrem accedens, ait se tan-
tam faris copiam non habere, quantam egentem
poseebant cohortes. Ille gemens poposcit vas segre-
gari ad sublevandum pauperum potentium indige-
ntiam; moxque ad imperium pii Patris vas faretur,
capiens plus fere modios quam quinquies quinos;
cætera vero ad usus fratrum profluerent. Cum ergo
turba egentum per aliquid temporis spatium ex eo
vase aleretur, evenit ut quidam iusta moram sibi
necessaria posceret. Ille mensuram consuetam dari
jubeat egenti. Tum minister: Nequaquam, inquit, vel
parum in vase remansit, sed totum imperiis tuis pau-
peribus esse erogatum. Quo auditu oculus ad cælum at-
tollit, genuque flexo largitorem omnium Deum implora-
rat, peractaque oratione, ministro jubet: Vade, in-
quit, cum fidei adminiculo, defer alimenta egeno.
Pergens minister reperit vas plenum, sumptaque men-
sura pauperi tribuit, deinde Patri quantianda credit.
Sed ille silendum esse imperat, ne elationis macula
cumulum gratiæ tollat.

8. Vir quidam nobili intentione præventus, Sequanus
nomine, comperta famuli Dei Joannis fama in
observatione priorum Patrum, quam et ipse flagranti
sitiebat amore, quadam nocte a partibus Magnimon-
tensium inter densa tenebrarum adveniens, basilicam
latenter introiit, communem Dominum orationibus
pulsans. Quod divinitus viro Dei revelatum est;
citroque ministro imperat ut concito gradu pergat,
tactoque signo sodales excitet, quia frater communis
Sequanus abscondite fores ecclesie penetrans Domi-
num orationibus pulsat. Quod ita esse citissima est
inventione compertum, et venerando famulo Dei per-
plurimum ardentissima fratrum charitas officium de-
bitum hospitalitatis persolvit.

9. Quanta quamque sublimia miraculorum Domini in sanctis suis redoleant exempla, finibus Ecclesiae in orbe terrarum diffusae personuit, atque elucubrata luce veritatis fidelibus notum est. Cum eo in tempore segetes annua maturitate confectae, ad praecidendum in supradicto cœnobio fuissent paratae, concio fratrum ad segetem praecidendam catervatim properavit, opusque per totius diei metas peractum adventus terrae noctis prohibuit. Cum omnes ad cœnobium remeassent, imperio seniorum unus e fratribus, Claudius nomine, ad frugem custodiendam remansit; qui cum somnum caperet atque intempesta nocte evigilans mentis ardorem ad cœlum tolleret iuxta illud: *Ego enim dormio et cor meum vigilat* (Cant. v, 2), cœpit cogitare ne fessi artus sodalium nimio indulgerent sopori, neglectoque orationis usu in aurorae adventum consuetum officii usum differrent. Cumque hæc anxio animo volveret, vidit subito cœlos apertos, et micantem globum totum lustrare mundum. Moxque dum mirandi facti mente pavefacta pulsaretur eventus, aliter gallus solitam vocem attollens, mundo venturam lucem nuntiavit; signoque tacto omnis concio fratrum ad orationem cantusque peragendos ecclesiam penetravit. Ovans ille postquam lux dedita mundo fuit, Patri de industria quid viderit nuntiavit. Ille ne forte stimulo elationis frater corruptus mentem pollueret, increpans ait: Nequaquam talia te corde tumido vidisse præsumas narrare. Quid enim? Num fas est ut homo sub fragilitate positus et contagione peccatorum maculatus audeat de contemplatione cœlesti gloriari?

^a De præcepto Clodovei monasterio Reomaensi concessio videndi Petrus Roverius, in Historia Reomaensi, et Carolus le Cointe, tom. I Annal. Franc., an. 496, n. 444.

10. Quanto jam honore ac veneratione regum Francorum atque nobilium fulciretur virorum, ambigit nemo, qui beneficia a prædictis regibus præstita per^a præcepta chartarum quæ usque nunc in publicis archivis prædicti condita sunt monasterii relegere cupit. Inerat in eo, ut opinor jure dicam, omnium virtutum fragrantia, corporis castigatio, jejunia et orationes æque ut juvenili ætate tulerat, eo modo et senili portabat.

11. Post obitum gloriosissimi viri Joannis suffectus est in locum ejus abbas Silvester nomine, quem ipse antea vivens fratrum cœtui præceperat præesse; qui et religionis forma et regulæ tenore per vestigia magistri gradiens longævo floruit tempore. Diligebatur autem a Clotario atque Childeberto Christianissimis regibus Francorum ob meritum ejus sanctitatis. Miracula autem ab illo acta non amplius legimus, nisi in uno tantummodo clerico, quem contractio nervorum et debilitas manuum totum reddiderat inofficiosum. Qui ad venerabilem Silvestrum adminiculo vehiculi est delatus, et ab ipso sancti olei liquore perunctus, mox omnis contractio nervorum atque incurvatio poplitum extenta, et plantæ pedum ejus solidatæ sunt, sanitatque est restitutus; a debilitate vero manuum per beatum Germanum Parisiæ civitatis episcopum postea meruit curari. Scriptum in gestis habetur præfati beati Germani. ^b Quievit igitur venerabiliter Silvester xviii Kalendas Maii, et sepultus est in ecclesia sancti Joannis regnante de eo Domino Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

^b De eo in Martyrologio Bened. ipso die agitur, de prædicto autem miraculo in Vita sancti Germani Parisiensis episc., num. 35.

ANNO DOMINI DCLXX.

S. FRUCTUOSUS BRACARENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Antonio, Bibliotheca vetus Hispana.)

Suppar fuit Eugenio sanctus Fructuosus, qui Bracarenensis cum esset Ecclesiae metropolitanae, una cum Eugenio interfuit concilio Toletano x. Editus hic e nobilissimo, imo et regio sanguine, ducis cujusdam

(a) Ita legitur in Fructuosi Vita a divo Valerio sancti Petri Montensis abbate conscripta apud cl. Florezium (Tom. XV, pag. 451, n. 2), atque in privilegio Cindasuinthi regis, xv Kal. Novembris, æra 679, sive Christi anno 641, monasterio sanctorum Justi et Pastoris Complutensi (De Compludo) ab eodem Fructuoso erecto fundisque patrimonialibus ditato;

D exercitus Hispaniæ proles (a), spreto mundi fastu monachale institutum amplexus, primum sese Conantio Palentino episcopo viro sanctissimo spiritualibus disciplinis imbuendum tradidit. Condito hinc mo-

cujus exemplum e Toletana cl. Joannis Baptistæ Perezii Collectione descriptum exstat in Regia bibliotheca Matritensi, cum ejusdem confirmatione a Ramiro II Legionis rege, die 3 Septembris, æra 984, seu Christi anno 946, quod tamen privilegium nonnullis suspectum habetur.

nasterio Complutensi (vulgo de Compludo non longe ab Asturica Castellæ veteris urbe, in regione illa quæ Bergidum olim, nunc autem el Bierzo audit [a]) in honorem sanctorum martyrum Justi et Pastoris, non ibi solum accurrentes undique ad portum religionis viros saluberrimis ordinationibus innocentissimæque vitæ exemplo viam salutis docuit, sed et plura alia monasteria construxit, quæ Vitæ ejus auctor Rufinianense, Visumense, Pheonense, Gaditanum, Nolum, ac Turonium (b) discretis, plurimæque alia generalibus verbis appellat; neque solum virorum hæc, sed et feminarum aliud cœnobium ædificavit (c).

Erectus a monacho ad pastorale munus, Bracarensi metropolitana ecclesiæ imponitur in locum Potamii, auctoribus Toletani decimi concilii, quod habitum fuit anno 656 sub Reccesvintho rege, Patribus; in quorum decreto vocatur ipse jam Dumiensis Ecclesiæ episcopus, quamvis de hac ejus sede in Actis ejus alium silentium. Ad quam quidem præambulum metropolitæ dignitatem non ita pridem ascendere potuit, cum in octavo Toletano ante triennium celebrato, Avianchimari Dumiensis episcopi nomine subscriptus legatur Osdolphus ejus procurator. Fioruit sub Reccesvintho et Wambane, locum ut apparet Leodicisio relinquens, qui Bracarensi tertio præfuit, quod anno 675 celebratum novimus. Magnis virtutibus atque insignibus miraculis per totam Hispaniam vixit clarissimus: obituque ob sanctitatis famam dignus ut a Bracarensis, apud quos primum habuit sepulturam; et a Compostellanis, ad quos post aliquot sæcula exportata ejus venerabilia ossa fuere, decima sexta Aprilis die quotannis colatur.

Vita ejus exstat ab anonymo scripta, qui res quas narrat a Benenato et Juliano presbyteris, et a Casiano abbate primo ejus discipulo se excepsisse ait. Quem quidem sanctum Valerium esse, monasterii sancti Petri de Montibus abbatem, Ambrosius Morales (Lib. xii, c. 55), cum eoque Sandovalius (*Fundaciones de los monasterios de España del orden de S. Benito, 1 parte*), et Tamaius (*Martyrol. Hisp., die 16 April.*), (d) non temere conjectantur. Scæbrosa quidem ea est, et Gothicum sonans; quod vero contra Latinæ grammaticæ regulas peccat, ad excerptores libens retulerim; nec omnino similis est aliis sancti Valerii, quæ exstant in Concordia regularum, notante viro nostri temporis plane docto Joanne Mabillone in Actis sanctorum Benedictinorum (*Sæc. ii, p. 581, observ. præv.*), qui post Prudentium Sandovalium (*Loc. cit.*) et Joannem Tamaium hanc Vitam in iis Actis tertio edidit (e). Miraculorum autem ejus enarrationem non hunc qui Vitam scripsit eaque exacte refert, seu Paulum Emeritensem diaconum laudavit, quod mirum est, Ambrosius Morales, lib. xii, cap. 55, deceptus forsitan eo quod in eodem Codice mo-

nasterii Carracedani Cisterciensis ordinis, qui subministravit ei laudatam sancti Fructuosi ab anonymo, sive a sancto Valerio conscriptam Vitam, Pauli etiam Emeritensis liber de Vitis Patrum Emeritensium simul fuerit, unde æquivoco ansa data. Certe ea omnia miracula, quæ et Paulo is refert, legitimus apud Vitæ auctorem: quem cur clarissimus historicus ante oculos habens, non ejus, sed Pauli, in quo nihil horum occurrit, testimonio usus fuit? Paulusne etiam præter Emeritensium Patrum Vitam de Fructuoso quidquam scripsit? Ego neque affirmare neque negare ausim, præcipue cum ex eodem Paulo Morales referat Fructuosum carmina quædam scripsisse, de quibus postea, quæ quidem in auctore Vitæ non invenimus laudata.

Benedictini suo asserunt Fructuosum ordini, quod vellem, ut amplissimæ et religiosissimæ familie res sponte omnium feliciter cedere, solidioribus et ab antiquitate venientibus fundamentis innixum (f). Liber enim ejus, qui exstat unicuique, regula monachis data, diversa prorsus est a Benedictina. Quæ frustra fuisset sic prudenter copioseque a sancto parente Benedicto formata, si sub ejus vexillo militantes ita cito aliam vivendi normam sibi præscribere et arrogare presumpturi erant. Ac profecto aerem verberant qui has illorum, quos huic ordini addictos vixisse contendunt, Isidori nempe, Leandri, ac Fructuosi nostri, regulas, veluti additionum seu commentationum Benedictinæ regulæ loco habent (*Mabill., præf. ad SS. Bened. Acta, tom. 1, p. 36*). Quid enim importat hanc cum illis in uno aut altero convenire, cum plurima et fere omnia diversa sint? Inurbane omnino aut incivilliter, ne dicam arroganter et irreligiose, Fructuosus, Leander, atque Isidorus parentem sectæ suæ providentissimum tractassent, si vel ea quæ Benedictus præscriperat aliis verbis efferentes, vel ab iis quæ præscriperat discrepantia commendantes, tam verba ejus quam præceptiones, parvipendere se palam significassent.

Ad regulam (ais) Patrumque instituta Fructuosus provocat (*C. 8 prior. regulæ, c. 15 posterior.*). Non statim hæc regula Benedictina est, sed forsitan veterum monachorum documenta, quos imitatus et æmulatus, vel auctoris Vitæ ejus testimonio, Fructuosus apparet. Audi illum ab initio ipso: « Postquam antiquas mundi tenebras supernæ veritatis nova irradiavit claritas, et a sede Romana, prima sanctæ Ecclesiæ cathedra, fidei catholicæ dogmatum fulgurans rutilaret immensitas, atque ex Ægypto orientali provincia excellentissima sacræ religionis præmicarent exempla, et hujus occiduae plagæ exigua pertu- ceret extremitas, præcipue claritatis egregias divinas duas illuminavit lucernas, Isidorum reverentissimum scilicet virum Spalensem episcopum, atque beatissu- el. Florezius, t. XV, a pag. 145, et t. XVI, in charta chorographica diocesis Asturicensis.

(c) Nimirum cui Benedicta præfuit, octoginta san- D erarum Deo virginum: incertum quo loci, sed in alia, » ut Valerius, n. 17, ait, « solitudine. » De communibus autem virorum et feminarum cœnobiis quæ duplicia olim vocabantur, paulo uberius nos infra hoc eodem cap., num. 267.

(d) Nullus jam de hoc superest ambigendi locus, cum in Codicebus Ovetens, Carracedensis, Arlan- ziensi et aliis, Fructuosi Vita primo omnium loco inter germana Valerii scripta recensetur; itidem atque in vetere Toletano Codice unde desumptum fuit Regiæ bibliothecæ Matritensis apographum, quod nunc nobis ad manum est. Stylus præterea non simili- modo, sed unus atque idem ac reliquorum Valerii operum: quod cl. Florezius, t. XV, pag. 159, obser- vavit, nosque periculo facto didicimus.

(e) Habemus quoque ea in magno opere de Actis sanctorum 16 April.

(f) Quod et Henschenii votum est, 16 April., ad Vitam Fructuosi.

(a) Ambrosius Morales, lib. xii, cap. 26, qui instrumentum foundationis a Cindasvintho rege confir- matæ laudat anno 646 formatum.

(b) Rufinianense, seu Rufianense, quod hodie sancti Petri de Montibus, in Bergido, non procul oppido Ponferrada ad caput fluminis Ozæ (vulgo Veza), mutuata scilicet vetere nomenclatura a vicino Castro Lupiana, cujus Valerius meminit, num. 6, apud cl. Florezium, t. XV, p. 142 et 453, Visumense, Valerio Visuniense, sancto Felici sacrum ad lavam fluvii Visonia dicti, in ipso Bergidi et Gallæciæ collimitio, ut idem Valerius, n. 6. Pheonense, sive Peonense, « ex alia parte Gallæciæ in ora maris, » eodem Valerio teste, n. 7. Graditanum suo nomine satis notum, cujus et Valerius, n. 15, meminit. Nolum, non procul ut conjicere est ab insula Gadium, « in abdita, » ut Valerius ait n. 16, « vastaque atque ab humana habitatione remota solitudine; » cui quod ix passuum millibus a mari distaret, Noni nomen inditum. Turonium denique inter « Bracarensem urbem » ut Valerius, n. 21, « et Dumiense cœnobium in cacumine medici montis. » Videndus de horum monasteriorum

simum Fructuosum ab infantia immaculatum et iustum; ille autem oris nitore clarena, insignis industria, apostolica artis indeptus primitias, dogmata reciprocavit Romanorum; hic vero in sacratissimo religionis proposito Spiritus sancti flamma succensus, ita in cunctis spiritualibus exercitatus, omnibusque operibus sanctis perfectus emicuit, ut ad Patrum se facile, quorum æquaret [*Forsan legendum*, ut et Patrum se facile cœquaret] antiquorum meritis Thæbeorum. » Egyptiorum ergo monachorum exemplar, non Benedicti, noster secutus dicitur; aut regulæ nomen non semel in Fructuosi hac sed sæpius repetitum, non aliam ab ipsa regulâ, quam insinuare pergit, significare positum est.

In prioris partis cap. 1, regularis traditio eo vocatur. Cap. 3, institutum esse regulariter dicitur nullum omnino monachum in recessu loqui debere. In 5, « contra sanctionem regulæ usumque veterum » agere eum qui comederit carnes quibus nimirum eodem regulæ capite abstinere iubentur monachi. In 8, verba sunt quæ perpendit ad Benedictinam regulam huc immitendam Mabillonius (*Ibi supra*, t. 1, p. 36): « Obedientia præceptum est regulæ, ut impossibilibus quoque rebus opere atque affectu ostentetur et teneatur, usque ad mortem videlicet, sicut et Christus factus est obediens usque ad mortem. » Quæ, quamvis importuna parentesi ab eo divaricata, non alium sensum a communi, quem tot alijs ex ea regulâ locis comprobamus, habent. Con-

(a) Exstat in Codice regularum Holstenii, tom. I, parte II, pag. 154.

(b) In ejusdem Codicis tom. I, part. I, pag. 223.

(c) *Ibid.*, p. 225.

(d) Unus Escorialensis sæculi X Codex, lit. A, plut. III, n. 13, inscriptus: *Vetus collectio regularum monasticarum et sacrarum Deo virginum*, conficit peculiarem ac diversam omnino fuisse sancti Fructuosi regulam a sancti Benedicti. In eo enim hic habetur regularum monasticarum ordo: « I. Prælatio regulæ domini Benedicti abbatis; et continuo: « Item Capitulum ejusdem regulæ domini Benedicti abbatis: » atque in fine: « Explicit regula Patris nostri domini Benedicti abbatis. II. Incipit regula domini Fructuosi. III. Incipit regula sancti Patris Isidori abbatis instituti. IV. Incipit Vita sancti Pachomii, sive regula ejusdem. V. Incipit regula domini Augustini episcopi sanctis virginibus Christi in monasterio consistentibus, etc. » Exstat præterea in alio Escorialensi Codice sæculi X, lit. r, plut. III, n. 25, *Sancti Fructuosi regula monachorum*.

(e) Fructuosum pro femiis quoque monasteria instituisse didicimus ex ejus Vita a Valerio scripta; neque tantum pro sacris Deo virginibus, quale illud fuit cui Benedictam præfuisse paulo ante dicebamus, sed et pro viduis, atque iis etiam feminis quæ simul cum viris eumque filiis et filiabus ultro se abbatum disciplinæ atque imperio committebant, ut ex adducto a nostro loco e Fructuosi regula manifestum sit. Fuerintne autem hæc monasteria, quæ a Græcis dipla, a Latinis vero duplicia vocabantur, nimirum in quibus viri et femine sub eodem ac communi tecto (ne alias duo potius cœnobîa essent) diversis tamen discretisque cellulis atque ædificiis partibus, imò et oratoriis, sive ecclesiis, ut Cellierius (*In Fructuoso*, t. XVII, pag. 747) atque apud eum Mabillonius docent, sub unius abbatis regimine absque periculo (ut Fructuosus ait) conviverent, mihi videtur vero simillimum. Atque horum in Hispania monasteriorum vel ante Fructuosum vestigia quædam exstare mihi videntur in canone II concilii in Hispalensis, anno 619 sub Isidoro habiti. « Undecima (aimi concilii Patres) actione consensu omnium decrevimus ut monasteria virginum in provincia Bætica condita monachorum administratione ac præsidio gubernentur... ea tamen circa monachos disciplinæ cautela servata, ut remoti ab earum peculia-

venit autem caput hoc de obedientia sic stricta cum sexagesimo octavo Benedictinæ regulæ capite, cujus lemma est: *Si fratri impossibilia injungantur*, ait idem Mabillonius. Sed quid inde? Tum nullus prohibuerit Fructuosum quin ex Benedicti aut alijs regulis flores ad suam decerperet, sicuti et Benedictus alijs usus fuit; quod quidem Concordia regularum, hoc est Benedictina cum cæteris, a Benedicto Anianensi abbate scripta, et ab Hugone Menardo ante aliquot annos publicata, quemlibet abunde docere potest. Idem quoque reperitur in sancti Columbani (a) regulæ cap. 1, quam nemo dixerit e Benedictina excerptam: « Obedientia (ait) usque ad quem modum delinquit? Usque ad mortem certe præcepta est, quia Christus usque ad mortem obediit Patri pro nobis. » Convenit sancti Basilii regula (b) interrogatione 65, et 69 (c). Quæ satis pro argumento quo utitur Mabillonius (d).

In eodem cap. 8 regulæ Fructuosi multa præfixa esse dicuntur regulari sententia, multa quoque diuturna consuetudine jussa, quæ quia dixerit ad Benedicti regulam respicere? In 6 quoque posterioris partis regulæ capite legitur: *Qualiter debeant viri cum uxoribus ac filiis absque periculo vivere in monasterio*, quod quidem lemma ejus est, ac respondet quæsitio: « Cum venerit quisquam cum uxore vel filiis parvulis, id est infra septem annos, placuit sanctæ communi regulæ, ut tam parentes quam filii in potestatem se tradant abbatibus (e). » Quibus quidem verbis

ritate, nec usque ad vestibulum habeant accedendi familiariter permittum, etc. » Quæ quamquam pro sacris Deo virginibus scripta sint, nonnullam tamen duplicium monasteriorum ideam nobis ingenerant. Huc etiam facere videtur quod in Escorialensi sæculi X ineuntis Codice, lit. r., plut. III, n. 25, post monasticas Pachomii et Ursiesii, sive Ursi (qui aliter e tribus primis in Thebaide monasteriorum conditoribus fuisse perhibetur), regulas habetur: *Sententia pro regulis devotarum, id est, sacrimonialium feminarum*, hoc initio: *Nemo ad eas vadat visitandas, etc.*, et continuo subditur secundi Hispalensis concilii canon II quem modo retulimus. Quod autem confici exstitisse in Hispania hunc monasteriorum duplicium usum, perdurasseque minimum usque ad sæculi XII initia, Paschalis II scriptum est ad Didacum Gelmirezium primum archiepiscopum Compostellanum directum, extansque in Historiæ Compostellana libro I, cap. 13, quod est de cardinalibus (*Apud el. Florezium*, t. XX, pag. 33) cujus verba hæc sunt: « Illud omnino incongruum est, quod per regionem vestram monachos cum sacramonialibus habitare audimus; ad quod rescandum experientia tua immineat, ut et qui in præsentiarum simul sunt, divisis longe habitaculis separantur, prout arbitrio tuo et religiosorum virorum consilio melius visum fuerit; nec in posterum consuetudo hujusmodi præsumatur. » Ignosce, spero, lector, si quæ de horum in Hispania monasteriorum usu in Escorialensi olim sæculi X ineuntis Codice, lit. A, plut. I, num. 13, legi atque extempore observavi, totidem ipsisque verbis atque in Adversariis meis Escorialensibus habentur, parergo loco huc transfero. Exstat in eo Codice, *Regulæ monachorum* inscripto, pactum mutæ obligationis inter Sabaricum abbatem, et ejus cui præerat monasterii (fortassis sancti Petri Montensis in Bergido) monachos, in quo hi Sabarico gubernandos, et, si quid deliquerint, admonendos, corrigendos, proque delicti qualitate puniendos, sese sponte committunt; et vicissim Sabarius juste eos temperateque ac sine imperio aut personarum acceptione habiturum et gubernaturum pollicetur. Huc autem conventioni simul cum viris femine subscribunt. Juvat eam, quia non admodum longa est, ac minime vulgaris, integrum describere.

(Absque rubrica.)

« Et secundum editum apostolorum et regulæ mo-

Benedictinam significari, quæ nihil de hujusmodi re cautum habet, dicere nemo audebit. Præterea de iisdem rebus diversissima ubique, scilicet in Fructuosi et Benedicti regulis, sancuntur; quod per singularem demonstrare capita facillimum esset. Ex quibus omnibus hucusque adductis contrarium potius ei sententiæ, quam Benedictini recentiores propugnant de Fructuosi monachatu, colligere debemus. Quod similiter de his dicimus qui ad Augustinianum ordinem referunt (a). Sed jam ad opera.

Præcipuum hæc regula est sæpius laudata, quam fecisse eum monachis in Complutensi, seu Complutensi, monasterio a se susceptis indicare id videtur, quod quadragesimam quandam pro festivitate sanctorum Justini et Pastoris, quibus hocce dicatum fuit monasterium, indixerit (*Cap. 18 prioris partis*). Divisa hæc est in duas partes, quarum posterior specialiter dicitur *Regula monastica communis*, in Editione quam regularum Codicis a sancto Benedicto Anianensi abbate collectæ et Romana Vitalis Mascardi officina anno 1661 Lucas Holsenius vir clarissimus exire fecit (b). Qui titulus ex illis que adducta nuper sunt, ex capite sexto hujus partis verbis, *placuit sanctæ communi regulæ*, comprobari videtur. Menardum tamen (*Præfat. 2 ad Concord. regul.*), alteri et alteri Fructuoso priorem et posteriorem regulam tribuere scimus quam utique mentem instillasse ei

nasterii sancta Patrum precedentium sanctis auctoritas uno in cenobio Christo nos precedente habuimus. et quicquid pro salutem animarum nostrarum adnutiare. docere. arguere. increpare. impetrare. excommunicare. vel emendare volueris. humili corde. intenta mente. desiderio ardente. divina gratia opitulante inexcusabiliter. domino favente adimplebis. Quod si aliquis ex nobis contra regulam et tuum preceptum murmurans. susurrans. contumax. inobediens. vel calumniator fuerit. tunc habeas potestatem omnes in unum congregare. et lectam quorum omnibus regulam publicum probare. et flagellare. vel excommunicare secundum intuitu culpe. unusquisque nostrum reatu suo conuictus suscipiat. Si quis sane ex nobis. quod valde execratur regula. vel omnis scriptura. aliquis occulte consilium cum parentibus. iernianis. filiis. cognatis vel propinquis adprehenderit sine consilio abbati vel sancte communi regulæ. habeas potestatem in nos in unumquemque qui hoc temerabit per sex menses indutum tecmen rasum aut cilicio discinctus et discalcatus in solo pane et aqua in cella obscura opus exerceat excommunicatus. Quod si aliquis ex nobis ista prona sua voluntate noluerit agere poenitentiam. extensus nudo corpore septuaginta et dua flagella quorum omnibus accipiat. et deposita veste monasterii indutus aliquod scissum laycale capians. densas in tenebras nocte cum confusione et nota a cenobio excommunicatus euellatur. Promittimus etiam deo et tibi patri nostro sabarico abbati. ut si ex nobis aliquis. sine benedictionem de fratres aut tuo imperio per vitium ad aliqua loca ad habitandum transire voluerit! habeatis potestatem incantum eius persequi nuptialem qui hoc temeraverit. et compræhensum ad regulæ censum reducere! et si aliquis eum defendere voluerit aut presbyter aut monachus aut quilibet layci. et vestram munitionem. aut ita ulterius apud se eum retinere voluerit. communicatio illius irrita sit a diabolo. et participatio illius cum iuda traditore sit in inferno! Et in presenti seculo excommunicatus permaneat ab omni catu christianorum qui hoc fecerit! Certe si quod credi nefas est! tu dominus quod deus fieri non patiar. si aliquis ex nobis iniuste. aut superbe. aut iracunde. aut certe unum diligere et alterum liboris odio continere. unum imperare et alterum adolare blanditiis excusare! tunc et nos habemus potestatem non superbe non iracunde per unumquemque decania preposito nostro querimonia inferre! et prepositus

videtur Pseudo-Maximi locus ad annum Christi 559 (*Bivar. Edit. p. 512*) constituentis «Constantina: in agro Bracarensi sanctum quemdam Fructuosum Benedictinum abbatem, sancti Romani discipulum.» Sed quidquid de hoc antiquiore Fructuoso et Romano eius magistro, in Hispaniis diem suum obeunte, cujus alibi meminit idem Pseudo-Maximus (*Ad an. 568, n. 13, p. 495, 510*), ab eoque Menardus, non omnino tamen rei sive auctoris fidei certius, habuit, commenta sunt vanissimi capiti, quæ et in Codice Estepano. seu fragmento, quod ad calcem exeudemus, Dextri, Maximi, et Luitprandi primordiali illo desiderantur, et iis quæ de sancto Romano in Gallis abbate Gregorius Turonensis (*De Vita Patr. c. 1*) æqualis ejus in viri ejusdem sancti Vita, qui uno ante sanctum Benedictum sæculo vixit, ut Martyrologi omnes (28 Febr.) referunt, contraria sunt.

Prae omnibus adi sis, lector ingenne et veritatis amans, Godefridi Henschenii commentarium prævium ad sancti Romani Jurensis abbatis Acta die 28 Februarii; et confer cum Bivarii ad Maximum, Tamai, Cardosique in Martyrologis Hispano et Luitprandi, aliorumque hujus sectæ hominum, quorum idola Dexter, Maximus alique scelesti sunt historici, rationibus, conciliationibus, tergiversationibus, hesitationibus, in Romani historia, futilitatis et vani-

tibi domno nostro pedes deobsculare et nostra humiliter quærella suggerere. et tu nos patienter iubeas abscondere et communi regulæ constituere cerchie humiliter et correre et emendare. Quod si correre te minime volueris. tunc habeamus et nos potestatem de altera monasteria abbates de collatione nostra innotare. et quorum eos te corripas. et tu nobis accepta regula perficias. et nos tibi discipuli subditi et adoptivi filii humiles ovedientes in omnibus recognoscas. et Christo sine macula nos offeras. Amen. Hæc sunt nomina qui manus suas subscriptione vel signum in hoc pactum fecerunt.

Subscribunt autem huic pacto bini supra octoginta, in quibus «Alostus presbyter; Mannel Confessor; Sarra... [F., Saracenus] presbyter; ... nudius presbyter et confessor; Breus diaconus; Recesindus abba; Fundilani subdiaconus; ... reliqui monachi atque inter eos: «Leobilli monacha; Luziana monacha; Eras monacha; ... et paulo inferius: «Theodildi manu mea monacha; alia Theodildi manu mea monacha; Maria manu mea monacha; Froila manu mea monacha; Eneza manu mea monacha; Sontrildi manu mea monacha; Adosinda cum filia mea Fie. maria ubi nos trademus cum omne nostra facultate monache.»

videtur autem hoc pactum e communi Fructuosi regula, cujus bis meminit, descendere. Certe in eo sunt plurima tum ad monasticam ejus ævi in Hispania disciplinam spectantia, tum ad monasteriorum collationes, abbatumque seu prepositorum iisdem hierarchiam, et maxime ad prima vagientia tunc Hispani sermonis crepundia, quæ non facile alibi invenias. Quis autem hic Sabaricus fuerit? Dicam verbo. Ex monacho et abbate, Dumiensis primum præsul, eaque sede a Mauris diruta ad Mindoniensem Ecclesiam translatus, quam rexit ab anno 907 ad 922 ejus nominis Secundus. Fuit etiam sancti Rudesindi episcopi postea Minduniensis institutor; exstatque ejus memoria in epigrammate consecrationis ecclesiæ sancti Petri Montensis apud cl. Florezium, l. XVI, pag. 132, et fusior l. XVIII, a pag. 70.

(a) Ant. a Purificatione, in Chronol. monastica Ulyssippe edita 1642.

(b) Ms. exstat pluribus in locis. Codicem monasterii de Carracedo Cisterc. ord. Morales vidit. Alterum sancti Petri de Aslanza Sandovalius; alterum Nicalensis monasterii Bivarius, uti refert ipse ad Maximum, pag. 531.

tatis plenis, quo luto hæere oportet eos qui, quamvis alias docti ac probi sint, horum pseudonumini-
um

Conspargunt aras, adolentque altaria donis (a).

Fragmentum quoque exstat quoddam *De diversitate culpæ super regulam sancti Benedicti*, quod in nonnullis libris mss. Fructuoso ascribi solet. Indignum tamen id Fructuoso esse Mabillonius rei auctor fatetur.

Paulo Emeritensi diacono acceptam referre nos debere quorundam carminum sancti Fructuosi notationem apud Moralem legimus (*Lib. xii, c. 36, fol. 51*), duorum scilicet epigrammatum in laudem Narbonensis episcopi cui Petro nomen, regisque Sisenandi, et cuiusdam diaconi (b).

Exstare quoque ait in Complutensi majoris collegii libro ms. epistolam ad Recesvinthum regem (c) scriptam, qua precari eum videtur ut cum quibusdam nocentibus clementer se habeat, in quo ejusdem temporis res agi videtur, quam concilii octavi Toletani Patres tunc secundo capite satis prolixo expedire sunt conati. Editâ fuit epistola hæc a D. Laurentio Ramirez de Prado in Luitprandi operum collectione Antuerpiæ ex officina Plantiniana Balthasaris Moreti, anno 1640, sed tanquam ex collectione Juliani sanctæ Justæ Toletanæ archiepiscopi quorundam veterum præsulum epistolarum (d). Julianus nempe nostræ ætatis, eas quas in mss. Codicibus, quorum copiam habuit, lectu dignas existimavit, in unum a se cœctas, Juliano illi antiquo, si vere aliquis fuit, supposuit (e).

At quam impudenter idem Pseudo-Julianus, præfractæ adaciæ bipes, nostri Fructuosi historiam suis fœdere fabulis ausus fuit! Pertinent huc ex portentoso Adversariorum ejus opere, quingentesimus decimus cum duobus sequentibus numeris, in quibus hoc in primis falsum est (*Advers. 310*), Conantium episcopum, sub quo ut in ejus refertur Vita Fructuoso aliquo tempore vixit, (f) non Palentinum fuisse illum cujus sanctus Hildephonsus meminit episcopum; sed Agaliensem Toleti abbatem, ex quo ad ejusdem urbis sedem ascendit. Conantium, fa-
tor, aliquem, alias Venantium, inter Adelphium et Aurasiū, Toletanum episcopum habet Loaisæ catalogus, largeque (g) pseudo-historici scilicet huic nomini favent. Sed cum sanctus Hildephonsus disertissimis verbis Aurasiū post Adelphium referat (*De Script. eccles., c. 5*) huic Ecclesiæ datum episcopum fuisse, non est cur ei fidem derogemus. Et cuiam alii credas Conantio tributum fuisse viri sanctissimi elogium ab auctore Vitæ sancti Fructuosi

(a) Regulæ sancti Fructuosi, hujus meminerunt Egbertus Eboracensis archiepiscopus, Burchardus Wormatiensis, Benedictusque Anianensis abbas, locis ab Henschenio adductis in præfatione ad Vitam sancti Fructuosi 16 Aprilis.

(b) Habentur bina hæc epigrammata in Codice *ἀντιγραφῶν* Regiæ bibliothecæ Matritensis, e quo ea tomo XV Hisp. Sacr., p. 152 seq., cl. Florezius intulit.

(c) Penes nos habemus ex Codice Gothico olim Ecclesiæ Ovetensis, nunc autem bibliothecæ Toletanæ. Quam in collectione nostra τὸν Ἀντιόχων. (quamvis a Ramirezio luce donatam) cultiorem ac emendatiorem iterum fors lucis publicæ committimus. CARD. DE AGUIRRE.

(d) Exstat item in Codice Escorialensi sæculi x, Digramm., et plut. i, n. 14, sub hac rubrica: *Epistola domni Fructuosi a domno Recesvindo rege directâ pro culpatis quos retinebatur de tempore domni Scindani* (id est Scindasvinthi, ut τὸ winth Gothica dialecto quasi appendix et cauda sit nomen Scinda et Recce). Incipit: *Vereor ne sæpe suggerendo gloriæ vestræ, etc.*

(e) Apud cl. Hisp. sacr. continuatorem, t. XXX,

quam Palentino episcopo, (h) quem elogio suo Hildephonsus commendavit? Accedit vicinitas Bergidensis territorii, unde se Fructuoso ad Conantii episcopi disciplinam proripuit, longe major cum Palentina, quam cum Toletana urbe.

Nodum quoque plusquam Gordium continet, non quidem scilicet scindendum gladio, Fructuosum anno 607 fuisse monachum sub Conantio monacho Agaliensi Toletano (i) præsule; qui Conantius (si revera fuit aliquis Toleti hujus nominis presul) anno 600, juxta Maximum, Adelphio successerit, eodemque anno, aut sequenti, sive, ut plurimum, tertio, juxta Julianum (*In Chron., num. 315*) martyr in Gallia Narbonensi factus, locum Aurasio vacuum reliquerit. Falsissimum quoque est Recesvinthum regem dedisse multa Complutensi monasterio, ac si hujus fuerit privilegium quod de Compludo vocant, anno 646 indultum, et non Cindasvinthi, de quo Morales, lib. xii, cap. 26, exstatque apud Tamaum die 16 Aprilis (*Pag. 677*). Deinde, num. 511, Pseudo-Julianus Sisenandi tempore floruisse refert episcopum Bracarensem sanctum Petrum, postea Narbonensem, ad annum 646 mortuum; quod factum celebrare ait epigrammate quodam Latine sanctum Fructuosum nostrum. Hocce carmen illud est de quo nos supra.

Sed Petrum illum Narbonensem episcopum a Fructuoso celebratum, Bracarensem antea episcopum, floruisse Sisenandi tempore, merum somnium est. Nam vel floruit Sisenandi tempore adhuc Bracarensis, vel Narbonensis, jam episcopus. Narbonensem si dixeris, opponam Selvam hujus sedis antistitem altero post Isidorum Hispalensem loco sedisse, quatuorque alios metropolitānos præcessisse in concilio Toletano iv, quod habitum fuit anno tertio Sisenandi regis: quam proedrix prærogativam ex antiquiori ordinatione provenientem, incredibile est tricennali recentiore, hoc est, ejusdem Sisenandi, episcopum consequi potuisse. Aliter enim non potuit quatuor aliis antistite, quam si quatuor illi intra sic breve temporis intervallum omnes metropolitæ ordinati fuissent. Si autem Bracarensem adhuc episcopum sub Sisenando vixisse crederis, admitto nihil contrarium ex ejusdem concilii ordine subscriptione paulo ante considerata insurgere; nam quod in eo Julianus Bracarensis episcopus interfuerit, duosque alios metropolitānos, Justum Toletanum et Audacem Tarraconensem post se habuerit, non omnino evincit Julianum veterem jam tunc fuisse Bracare episcopum, neque intra idem Sisenandi triennium tam ipsum quam Petrum a Fructuoso decantatum præesse Bracare haud potuisse. Ex sancto Hil-

pag. 383, exstat *Fructuosi presbyteri epistola ad Braultonem*, hoc initio: *Scripturæ sacræ, etc.* Videtur autem Fructuosi nostri esse atque in Bergidensi monasterio scripta: « Supplex (inquit) suggero ut pro mercede tua de Collationibus Casiani illumines monasteria ista; » et paulo inferius: « Nos longe positis et Occidentis tenebrosa plaga depressos non despicias, etc. » Consonat Braultonis responsum in quo legitur, p. 387: « Felix tu (Fructuose) qui hujus mundi contemnens negotia præelegendi otia sancta... Felix illa eremus et vasta solitudo, quæ dudum tantum ferarum conscia, nunc monachorum per te congregatorum laudes Deo præcipientium habitaculis est referta, etc. »

(f) Quamvis hoc credat Mabillonius, in notis ad sancti Fructuosi Vitam.

(g) Maximum, ad an. 600, n. 1; Julian, in Chron., n. 312.

(h) Ita censuere Morales, l. xii, c. 35; Loaisa, ad conc. Tol. x, p. 504; Acuña, Hist. de los Obispos de Braga, part. i, c. 86; Sandoval, in Fundationibus, fol. 16; Bivar., ad Max., p. 705.

(i) Uti dicitur in eodem (*Advers. 510*).

defonso enim certum est (*De Script. eccles. c. 8*) A Justum Toletanum trium annorum duntaxat episcopum, ejusdem regis Sisenandi tempore, novendecimque ante eum diebus obiisse; et consequenter sub eodem rege, qui tres annos et undecim menses regno præfuit, creatum fuisse. Quo cum bene stat Justo Toletano antiquiorem vel paucis diebus Julianum Bracarensem, tertio Sisenandi anno, fuisse; atque in Petri sub ejusdem Sisenandi principia florentis locum succedere potuisse.

Attamen inde, ne in præceps sese dent, statim pedem revocare debent Pseudo-Juliani defensores. Fateri enim his necessarium erit Petrum ex episcopo Bracarensi Sisenandi tempore translatum fuisse ad Narbonensem Ecclesiam: quod præterquam quod Bracarenses male habebit, sanctissimumque, qualis

audit, episcopum parum deceat nulla spe majoris fructus aequalem pro æquali commutare sedem, impossibile factu est; cum concilii IV Toletani tempore Narbonensem Selva habuerit velis antistes, Julianusque Bracarensem, et adhuc Petrus in vivis fuerit. Vixit enim, eodem Pseudo-Juliano teste, usque ad 646. Quoniam ergo abiit Petrus, cum sub annum 674 aut circiter, et Sisenandi initia, locum ferit in Bracarensi Ecclesia Juliano? Nam plena tunc temporis erat Narbonensis cui jam diu præfuerat, præfuitque etiam usque ad 658 annum quo sexto concilio Toletano interfuit Selva. His salebris cum se extricaverint, Achillem eorum nonnihil habebimus. Et jam satis multa. Sed tanti constare solet ea quæ antiquitatis specimine sese venditant fide quam forte inveniunt exactorare.

SANCTI FRUCTUOSI

BRACARENSIS EPISCOPI

REGULA MONACHORUM.

[Ex Brochie, Cod. Regularum]

MONITUM IN REGULAM SEQUEMTEM.

Duas regulas monasticas scripsit sanctus Fructuosus, regio Gothorum sanguine ortus, et ab adolescentia vitæ monasticæ cultor, primo Complutensis abbas, deinde episcopus Dumiensis, ac tandem Bracarensis archiepiscopus, multorum monasteriorum Pater et conditor. Primam regulam ex sancti Benedicti disciplina desumptam pro monachis suis Complutensibus conscripsit; secundam pro hominibus cujusvis status et conditionis. Prior ergo sancti Fructuosi regula longe ante initium episcopatum scripta erat in usum Complutensium monachorum, quibus primum monasterium condidit, continetque xxv capita; circa capitulum tamen numerum in impressis aliquod discrimen invenitur, quam in mss. Codicibus, prout vir doctissimus Mabillonius notavit in suis Annalibus Benedictinis, tom. I, lib. XIII, et alibi, ubi hujus regulæ convenientiam cum regula sancti Benedicti describit, quod vix ovum ovo sit similis; cum sanctus Fructuosus passim sancti Benedicti sententias et institutiones, imo non raro ipsissima verba in suas regulas transferat. Secunda regula xx capitula continens, quæ et communis dicitur, ab altera adeo diversa est, ut cl. Menardus existimet illam non composuisse sanctum Fructuosum jam anno 670 defunctum; sed nunquam non laudandus Mabillonius contrarium probat, et argumenta incontestabilia adducit in suis observationibus præviis ad hujus sancti episcopi Vitam inter Acta sanctorum ordin. sancti Benedicti reperiendam. Et quidem hæc regula communis a sancto Fructuoso conscripta videtur post adeptum episcopatum, ad auferendum intolerabilem abusum jam aliquo tempore apud Hispanos grassantem, quando nimirum, nullo habito sexus discrimine, conjugati simul cum uxoris, liberis ac servis, domicilia sibi in modum monasterii componebant, suis cupiditatibus inservientes, atque luxuriam, avaritiam et superbiam excolentes, nulli regulæ monasticæ stricti, nec alicui preposito vel abbati regulari subiecti; quem enim suum abbatem appellabant, illi non adeo parebant, quam voluntates suas approbant. Id vero vitæ rusticæ genus ideo multi laici elegerunt, ut hoc pacto a publicis curis et tributis exi-

merentur, utpote sub quadam specie monasticæ professionis viventes. Contra hunc abusum surrexerunt concilii Ilerdensis Patres, qui in canone tertio decernunt ut nullus laicus vel ecclesiasticus capellam vel ecclesiam ab illis ædificatam auderet in speciem vel formam monasterii erigere, nisi congregatio ibidem collecta viveret secundum regulam monasticam ab episcopo approbatam, et juxta leges diocesanas. Nullus autem hunc abusum gravius infectatus est quam sanctus Fructuosus, prout ex exordio hujus regulæ communis omnino constat, ubi talia conventicula non monasterii, sed animarum perditionem appellat, etc. Et, ut huic malò obviam iret, pro illis hominibus vere ad Christum conversis hanc suam secundam regulam condidit, binis reliquis amplius temperatam, atque utriusque sexus infirmitatibus magis accommodatam, ita ut novum monasticæ vitæ genus introduxi se videtur. Nam, juxta hanc regulam, in monasteria admittebant senes et anus, conjugatos etiam utriusque sexus cum liberis suis septimum annum ætatis egressis; ita tamen, ut viri cum filiis seorsim degerent in monasteriis a sequiori sexu separatis; quemadmodum et feminae cum suis filiabus vivere debebant a viris separatæ; ita ut quilibet sexus habuerit suos distinctos superiores, viri abbatem, feminae abbatissam, sive quoscunque alios superiores a regula præscriptos. Denique sanctus Fructuosus in omnibus suis regulis professionem, quam vocamus monachorum, appellat pactum, quo initiandi promittebant se omnia cœnobii sui instituta observaturos, neque unquam ab ejus districtione vel tantisper recessuros. Illius pacti specimen etiam in regula sancti Isidori invenit Mabillonius, quod et ex Codice vetustissimo Liricensi desumptum suis Annalibus Benedictinis inseruit tomo I, lib. XII, pag. 365. Sed longe prolixius est pactum sancti Fructuosi hic ad calcem hujus regulæ communis appositum, incipiens a quadam professione fidei emittenda circa mysterium sanctissimæ Trinitatis, quam faciendam publice existimavit recte piissimus episcopus, ob latecentem forsitan adhuc hæresin Arianam apud Hispanos.

INCIPIUNT CAPITULA REGULÆ S. FRUCTUOSI EPISCOPI.

1. De dilectione Dei et proximi.
2. De orationibus.
3. De præpositis, vel officio.
4. De habitu et veste monachorum.
5. De mensis.
6. De operatione.
7. De ferramentis, vel utensilibus.
8. De obedientis, et sessione monachi.
9. De hebdomadariis.
10. De hospitibus, peregrinis, vel infirmis.
11. De nitore et affectu monachi.
12. De cautela monachi.
13. De delictis.

- A 14. De excommunicatis.
15. De clamoris et lascivis.
16. De mendace, fure, et percussore monacho.
17. De culpatis.
18. De jejuniis.
19. De cibis.
20. De officio abbatis vel præpositi.
21. De conversis, qualiter debent suscipi.
22. De professione conversi.
23. De primi conversione.
24. De senibus.
25. De die Dominico.

Expliciunt capitula.

INCIPIT REGULA

A. D. ET P. N. FRUCTUOSO EDITA IN PAGE.

CAPUT PRIMUM.

De dilectione Dei et proximi.

Post dilectionem Dei, et proximi, quod est totius perfectionis vineulum, et summa virutum, hoc de reliquo ex regulari traditione conservari in monasteriis definitum est. Primum incumbere orationi nocte ac die, et præfinitarum horarum observare mensuram; nec vacare ullatenus, aut torpere a spiritualibus quemquam operum exercitiis diuturnis temporibus.

CAPUT II.

De orationibus.

Primæ horæ observandæ mensura sancita est, dicitur Propheta: *Nane astabo tibi, et videbo te, quia tu es Deus nolens iniquitatem* (Psal. v). Et iterum: *Ad te orabo, Domine, mane exaudies vocem meam* (Ibid.). Secunda quoque inter primam et tertiam constituta quasi quidam limes ponitur; unde et a monachis necesse est ne otiosa ducatur. Ideo constitutum est ut trino psalmodum obsequio frequentetur, quæ et primæ consummet officium, et subsequenter tertiæ incipiat scandere gradum. Ita quoque in reliquis institutum est hunc servandum esse ordinem horis, tertia, sexta, nona, duodecima videlicet, atque vespera, ut ante et post trinas has legitimas horas peculiares orationes prosequantur obsequia. Nocturno igitur tempore prima noctis hora sex orationibus celebranda est; ac deinde derem psalmodum concentu cum laude ac benedictionibus consummanda in Ecclesia est. Deinde valescentes invicem, et reconciliationi ac satisfactioni alterutrum insistentes, laxant mutuo debita, et pietate prona, qui segregati a cœtu fraterno ob negligentiam suam fuerant merentur indulgentiam. Cum demum pergentes ad cubilia, atque in unum cuncti coeuntes ob perfectionem pacis, et reorum absolutionem, cantatis tribus psalmis, iuxta morem, cum laude, et benedictione, Symbolum Christianæ fidei communi omnes recitent voce, ut fidem suam puram coram Domino ostendentes, si quod dubium non est fieri vel accidere, ut nocturno quisquam tempore evocetur a corpore, commendatam jam fidem suam, et expiatam ab omni scandalo

B conscientiam proferat ante Deum. Post deinde adeuntes cubilia summo cum silentio, et habitu tacito, gressuque quieto, nec ullus se vel ultra cubiti spatium iungens ad alterutrum, vel saltem alium respicere audens, pergat ad lectulum suum, ubi tacite orationi insistent, psalmosque recensens, ultimo orationem suam quinquagesimi psalmi recitationem atque orationem consummet; nec strepere, nec mutire ausus, aut excreare, cum gratia nocturni somni capiat silentium.

CAPUT III.

De præpositis vel officio.

Præpositus sane in medio consistens dormitório, quoadusque cuncti quiescant, omnibus jam cubantibus circumeat silenter lecta singulorum, ne quis aut tarde se jactet, aut extra regulam oculis missitationibus vacet; et ut plenius perscrutans gesta singulorum, et merita intelligat, quem quomodo veneretur atque suscipiat. Similiter et aut decanus alius, aut quisquam e fratribus bene probatus assistat in secessu communi, quousque quieti se tradant cuncti; ne aut fabulas inter se ventilent vanas, aut ridiculis studeant, aut quodlibet noxiale vitium conascant. Quia institutum est regulariter nullum omnino monachum in secessu loqui debere, sed aut psalmos recensere, si plures sunt, aut certe aliquid mediari voce, si solus est. Ita ante mediam surgentes noctem duodenos per choros recitent psalmos, secundum consuetudinem, prius tamen quam surgant cæteri, a vigiliariis fratribus præpositus excitetur, et cum benedictione sua et signum moveatur, et cunctorum lectula ab eo priusquam consurgant strenue visitentur. Hoc quoque in omnibus nocturnis orationibus gerat, ut semper prior surgat præpositus, quam ad consurgendum reliqui moneantur, ut ipse videat quis quomodo jaceat, ne aliquam lasciviam per incuriam quietionis suæ dormiens incurrat. Post pausantes paululum medium noctis persolvant officium, ubi quatuor responsoria sub ternorum psalmodum divisione concinant. Sic post mediam noctem, si hiemis tempus est, sedentibus cunctis, unus medio residens relegat librum, et ab abbate, vel a præposito,

disserente cæteris simplicioribus quod legitur pateat. Quod quidem et ætate post vespæram conservetur, ut priusquam compleant liber legatur. Ita denique duodenis iterum cantatis psalmis adstant cubilia, paululumque quiescentes; gallicinio jam sonante, recitatis tribus psalmis, cum laude et benedictione sua matutinum celebrent sacrificium. Quo peracto, quia meditationi incumbendum est, mox ut ad locum consuetæ meditationis pervenerint, ternos recitent psalmos, et orationem ex integro finientes, meditentur usque ad ortum solis. Sane in omnibus librarum singularum orationibus, nocturno ac diurno tempore, ad omnem psalmorum finem, gloria cantantes Deo prosternentur in terram, eo scilicet ordine, ut nemo prius seniore aut incurvetur, aut iterum surgat, sed omnes summa æqualitate consurgant, extensisque ad cælum palmis orando persistent, sicut et æqualiter merguntur. Sabbatorum vero et Dominicarum nocturnum curriculum, seno missarum super adjecto officio, senis etiam missis vigiliæ cum senis responsoriis celebrentur, ut Resurrectionis dominicæ solemnitas ampliori officiorum psalmodia magis honoretur, quod et præcipuarum festivitatem missarum præcedente nocte competenter officiorum genere de qualibet solemnitate semper est celebrandum.

CAPUT IV.

De habitu et veste monachorum.

Vestimenta non multa nec superflua sint; duabus tantum cucullis villata et simplici, et uno palliolo, ternisque tunicis, et staminis duabus cujusque necessitatis querimonia sufficiens est. In ipsis quoque calceariis hoc utendum est, ut hieme pedules calceant, qui voluerint, a die Kalendarum Novembrii usque ad Kal. Maias; reliquis æstivis mensibus caligarum tantum solatiis muniendi sunt. Femoralium usus cuiquam est permittendus, maxime his qui ministerio implicantur altaris. Sed et hoc qui studere voluerit, reprehendendus non erit, cum lucusque nunc constet pleraque hunc usum monasteria etiam in his regionibus non habere. Instrumentis competens adhibenda est disciplina, nec amplius quidquam ab aliquo requirendum, quam unum stragulum, calnabenque villatum, mappulam, et duabus lanatis pellibus arietum. Quidquid in veste, vel cultu est monachorum, non peculiariter apud unumquemque habendum, sed sub manu unius fratris spiritualis in una cella recondendum est; quique cum necessaria poposcerit, petenti cuiquam congrua statura mutatoria tribuat; nec quisquam e monachis suum asserens dicat: codex meus, tabulæ meæ, vel reliqua. Quod verbum si de ore ejus effugerit, penitentia subiacebit, ne velut propria quilibet in monasterio habere videatur; sed sint illis, sicut scriptum est, omnia communia (Act. iv). Unde et studere iisdem custos debet, ut summam in his vestibus deligens habeat solertiam, et cuique, ut dictum est, apta distribuat. Nec quisquam de hoc murmurare præsumat, cum sibi distributa aliorum conspiciat indumenta ve-

stiri. Subolæ sane, acus, ac fila diversa pro consuendis, emendandis, sarcientiis vestibus, ipsi tribuenda sunt ab abbate; et cum necessitas poposcerit, lavandi atque emendandi habeat facultatem. Quidquid in vestimentis, calceamentis, vel lectariis monachorum vetustum fuerit, dum nova percipiunt, totum ab abbate pauperibus erogetur.

CAPUT V.

De mensis.

Cum nona nona ad vescendum convenitur, dicto psalmo, residentibus aliis, unus legat in medio. In cibo sit strepitus nullus, nemo comedens loquatur. Si quid deest in mensa, is qui præest signo dato vel nutibus silenter petat, et indirecte ministranti quid inferri, vel quid auferri, sit a mensa necesse. Priusquam ad mensam conveniant, præcedat oratio. Postquam a mensa surrexerint, sequatur oratio; nec ante quisquam alicubi præsumat progredi, quam coram altario Christo gratiarum resolverit actiones. Carnem cuiquam nec gustandi, nec sumendi, est concessa licentia; non quod creaturam Dei iudicemus indignam; sed quod carnis abstinentia utilis et apta monachis æstimetur. Servato tamen moderamine pietatis erga ægrotorum necessitudines vel longe proficiscentium qualitates, ut et volatillum esibus infirmi sustententur, et longinquo itineri destinati. Si aut a principe, vel episcopo sperantur, pro benedictione et obedientia degustare non metuant, servantes apud se de reliquo continentiam consuam. Quod si quis monachus violaverit, et contra sanctionem regulæ usumque veterum vesci carnibus præsumperit, sex mensium spatio retrusioni et penitentia subiacebit. Vivant enim solis oleribus, et leguminibus, raroque pisciculis fluvialibus, vel marinis; et hoc ipsum quoties se opportunitas fratrum, vel festivitas solemnitatis dederit alicujus, servata in his et similibus causis discretionem majoris. Per dies singulos vini potionibus sustententur, juxta providentiam tamen abbatis, vel præpositi, hæc ipsa potionis parcimonia temperetur; ita duntaxat, ut inter quatuor fratres sextarius dividatur. Sabbato vero vel Dominicis diebus ad vespærum una potio adjiciatur. Quilibet ex monachis jejunium solvere non præsumat, nec priusquam in commune reficiant cum cæteris, vel postquam refecerint, quidquam quod ad potandum vel edendum pertinet gustare vel contingere audeat, vel occulte quodlibet peculiariter recondere, vel habere præsumat. In præcipuis solemnitatibus tria pulmenta et totidem potiones fratribus præbeantur.

CAPUT VI.

De operatione.

In operando hæc ratio observetur. Verno, vel ætate, dicta prima, commoneantur decani a præposito suo quale opus debeant exercere, atque illi reliquos admoveant fratres; tum demum, dato signo, sumptis ferramentis, congregentur in unum, factaque oratione, pergant recitantes ad opus, usque ad horam diei tertiam. Revertentes ad ecclesiam, tertia

celebrata, resid ntes locis suis studeant lectioni, sive A orationi. Verum si opus tale est quod non intermit-
tatur, in opere ipso tertia dicatur, et sic recitando
revertantur ad cellam, et consummata oratione,
ablutisque manibus, confestim ad ecclesiam con-
venient. Et si reficiendum ad sextam est, peracto
officio sextæ, ab oratione pergant ad mensas, refe-
ctique congrue iterum facta oratione quiescant, et
 fiat silentium usque ad horam nonam. Deinde cele-
brata nona, si necesse est, revertantur ad opus,
quousque ad duodecimæ officium dictum convenient;
sin autem residentes taciti per cellulas suas, hi
quorum jam ætas perfecta est et conscientia pura
meditentur eloquia Domini, vel opus quodlibet intra
cellulam injectum exercentes, nusquam prorsus,
excepta causa necessitatis, audeant progredi, nisi B
fuerint a seniore præcepti. Juniores vero coram suis
residentes decanis, lectioni, vel recitationi, vacent;
nec se, inconsulto seniore, junior a sua se auferat
secessionem, aut ad alterius decani locum audeat
pergere; sed tam in cessione quam etiam in opera-
tione, semper decania a decania segregata consistat.
Juniores quique suos jugiter decanus ille commoneat,
ne in aliquam negligentiam decendant, sed viros spiri-
tuales et sanctos illis semper in exemplo proferat,
ut illorum contemplatione assidue ad meliora profici-
ant. Autumni vero vel hiemis tempore, usque ad
tertiam legant, usque ad nonam operentur, si tamen
est quodlibet opus quod fiat. Post nonam iterum
usque ad duodecimam legant; a duodecima medi-
tentur usque ad vesperam. Ad opera cum egressuri
sunt, orationem facturi invicem convenient; qua
expleta, incipiat præpositus psalmum, et sic reci-
tantes pergant ad operationem. Cum operantur, non
inter se fabulas vel cachinnos conserant, sive luxu-
rientur, sed operantes intra se recitent taciti. Illi vero
qui pausant, aut psallant aliquid, aut recitent pariter,
aut certe sileant. Peculiare opus institutum est, ut
nullus exerceat monachus, quasi sibi proprie vindic-
andum, aut cuilibet, cum voluerit, sua præsum-
ptione distribuendum. Nec quodlibet opus sine præ-
ceptione et cohibentia senioris suscipiendum, inchoan-
dum, sive faciendum est, sed in omni re quidquid
abbas vel præpositus præceperit, hoc agendum.

CAPUT VII.

De ferramentis et utensilibus.

Ferramenta vel utensilia quælibet artificum sub
uno recondenda sunt conclavi, et custodia unius
fratris industrii et providi; quique segregatim illa
idoneo collocans loco, prout res expetit, poscentibus
ad operandum fratribus tribuet; atque ad vesperum
suis ea colligens locis, curam habebit, ne quid de
his aut pereat, aut per negligentiam æruginet, vel
qualibet occasione vile-cat.

CAPUT VIII.

De obedientia et sessione monachi.

Cum vacant ab operatione fratres, nullus se e pro-
prio citra permissionem decani vel præpositi sui mo-

vere audeat loco, neque conserere fabulas, deam-
bulationesque peragere inquietas et otiosas; sed
residens, operi manuum, sive lectioni, intentus, aut
in orationis contemplatione defixus, signo universali
monitus surgat concitus, communi oratione aut ope-
ratione detinendus, alias neque respicere, neque
appellare alium, citra permissionem sui senioris, est
quisquam e fratribus permittendus. In habitu quoque
et gressu monachi ita definitum est, ut nulla diver-
sitas esset, sed omnia cultu vestimentorum, non
vario, sed uno et sincero manerent, ingressu nullus
strepitus, neque saltus amplius tensis passibus face-
rent, nec alibi, dum pergunt aspicere, nisi ante
vestigia sua, cum loquuntur, ut lenta et silens vox
esset, juramento et mendacio carens, nec fraudem
studens, neque multiloquium diligens; murmura-
tionem omnino, et contradictionem, et rancorem
nesciens, vituperare, et judicare indemnem alium
pertimescens. Obedientia præceptum est regulæ, ut
impossibilibus quoque rebus opere atque affectu
ostentetur, et teneatur usque ad mortem videlicet,
sicut et Christus factus est Patri obediens usque ad
mortem (Philipp. II). Simili quoque studio et pa-
tientie virtus est observanda, ut nusquam nec odio
violetur, nec injuria, nec contumeliis omittatur, sed
in sustentatione et tolerantia roboretur. Ruditas de-
nique et parcimonia ciborum et lectulorum duritia
amplectatur. Peculiaritas aut in utensilibus, aut in
vestimentis, aut in quibuslibet rebus, vilissimis sal-
tem et abjectis, omni modo vitetur. Quia abominatio
monachis est et infamia quidquam possidere super-
fluum, aut reservare proprium, vel occultum, quod
non longe ab Ananixe et Saphiræ exemplo segre-
gatur. Munus denique quodlibet, sive epistolas, nemo
monachus accipiat, neque uspiam sine benedictione
sui senioris progrediatur, nec cum laico loquatur,
nec cum monacho non jussus stet, sive fabuletur,
vel alium aliquem proximum videat, vel extraneum,
regulari sententia præfixum est. Nec jejunium solvat
quilibet ex monachis, nec priusquam in commune
reficiant cæteri, vel postquam refecerint cum aliis,
quidquam quod ad edendum vel potandum pertinet
degustare præsumat, consuetudine jussu est diu-
turna.

CAPUT IX.

De hebdomadariis.

Hebdomadarii per singulas sibi succedant hebdo-
madas, orationem cum benedictione in ecclesia per-
cipientes abbas. Et quando exeunt ita die Sabbati
explicita vespera, congregatis in unum ad residenti-
bus fratribus et meditantibus, manibus propriis aqua
calida singulorum abluant pedes, aliis lavantibus, et
aliis extergentibus linteo, sicque prostrati coram
abbate in conventu eodem veniam simul et benedi-
ctionem ab omnibus generaliter petant. Sicque ora-
tione commendati abbas pergant ad ministeria fra-
tribus exhibenda, plenissimam pro labore suo tempore
matutino benedictionem in ecclesia percepturi.

CAPUT X.

De hospitibus, peregrinis et infirmis.

Hospitibus, vel peregrinis fratribus, cum summa reverentia charitatis et ministrations obsequia sunt præbenda, et ad vesperum lavandi pedes; et si ex itinere sunt confecti, oleo perungendi sunt. Lectoria, lucerna, et stramina mollia exhibenda, ac profici-scentibus juxta posse cœnobii viaticum imponendum. Ægroti omni miseratione et compassione fovendi sunt, eorumque languores congruo relevandi sunt ministerio. Tales tamen sunt eis ministri delegandi, qui et pulmenta strenue præparent, et devoto eis ministerio obsecundent; et de his, quæ illis residua sunt, neque fraudem faciant, neque occulte comestione se illicita polluant.

CAPUT XI.

De nitore et affectu monachi.

Nullus alterius manum teneat, aut ad punctum temporis uspiam sive benedictione secedat. Nitor et pulchritudo vestium, cultusque, atque ambitio rerum temporalium, ab omni penitus monacho debet exsulare. Vana gloria, superbia, contemptusque turgidus, et effrenata locutionis usus abdicetur ab omnibus. Pius enim, et oblectabilis, humilis atque modestus, esse debet affectus monachi; quin et omni spurcitia careat, et audientis vel videntis animus ad amorem et timorem divinitatis accendat, ut illud possit impere, quod Dominus dixit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est (Matth. v).*

CAPUT XII.

De cautela monachi.

Cautela, et moderatio, et pudicitia, fides et sinceritas, ornant habitum monachi. Duplex enim nullo modo esse debet famulus Christi; sed veridicus, et simplex, et humilis supercilio, fastus carens effigie. Coram seniore suo prior nullus ambulet, neque non jussus sedeat, vel loquatur, sed honorem fratri seniori et reverentiam, ut condecet, competenter exhibeat.

CAPUT XIII.

De delictis.

Omnes actus, sive occasionum necessitudines, suo semper necesse est ut monachus referat Patri, et ex illius cognoscat discretionem, vel iudicio, quid attendat. Cogitationes, revelationes, illusiones, et negligentias proprias seniori nullus obcelet, verecundia vel injuria faciente, vel contumacia perurgente. Sed semper hujusmodi vitia cum lacrymis, et compunctione cordis, atque humilitate verissima abbati, præposito, sive probatis senioribus, revelanda sunt, et consolatione, oratione, castigatione, sive etiam exercitatione idonei operis castiganda.

CAPUT XIV.

De excommunicatis.

Cum excommunicatur, vel arguitur quisquam pro negligentia sua, exercereb humilitatem, quousque percipiat orationem; nec se audebit inter alios commiscere, vel cuiquam occulte conjungere; sed opui-

A bus ad rationum studia convenientibus, ille prostratus humo, cingulo simul oportorioque abjecto posceat veniam negligentiae suae. Hoc etiam is ab officio regredientibus exhibebit. Similiter quoque et refectio-nis tempore coram refectorio astabit vultu deposito et habitu, quousque fratrum compa-sione solatus veniam percipiat, quam deposcit. Cum excommunicato nullus loquatur, neque qualibet eum compassione vel miseratione refoveat, neque ad contradictionem vel superbiam confortare præsumat. Quælibet causa in conventu communi fratrum est ventilanda, et iuste ac subtiliter perscrutandum, ne fortasse dolositate et malitia senioris innocens junior opprimatur. Ab-bati vel præposito juxta personarum acceptionem non liceat judicare, neque aliquem fraudulentè vel injuste damnare; sed, ut dictum est, spiritualium et veridicorum fratrum hujusmodi-rebus est retinenda sententia, qui sibi Dei iudicii ponentes præ oculis, non permittant pessime opprimere animam innocens.

CAPUT XV.

De clamosis et lascivis.

Clamosum in locutione monachum, aut iracundum, ridiculosum, subsannatorem, sive detractorem, esse non decet. Qui hujusmodi est, et sæpe castigatus non fuerit emendatus, flagellis verberibusque curandus est, et acriter emendandus, crebraque curiositate et industria a vitio reducendus. Lascivus, petulans et superbus, sæpius suspendatur a cibo, et bi-duanis sive triduanis maceretur inediis, operisque adjectione conficiatur; sermone et colloquio castigetur. Si ista perpe-sus sæpe, minime fuerit correctus, plagis emendetur instantius, reclusionisque divinæ coarctetur angustiis, brevissime panis et aquæ esu sustentandus, donec se spondeat a vitio recessurum. Inobedientem, murmuratorem, contradictorem, sive furtivis comestionibus atque bibitionibus vacantem, supràscripta coercebit sententia, et in omnibus monachorum excessionibus congrua animadversio adhibenda est secundum abbatem et seniorum iudicium, conveniens negligentiae, ætati, sive personæ; erique summa discretionem providendum, ne gravia pro levibus inferantur, aut e contrario pro maximis levis et parva ultio erogetur. Mensura namque et pondere æquo, justitiæque pia, et miseratione, continuo Pater vel præpositus debet excellere, ut sic vulnus curet ægroti, quatenus salutem, et non debilitatem inferat membri, quia sicut subditorum vitia per præpositos, ita et præpositorum negligentias per semetipsum Deus judicabit.

CAPUT XVI.

De mendace, fure, et percussore monacho.

Mendacem, furem, percussorem quoque et per-jurum, quod Dei servum non decet, corripi primum a senioribus verbis oportet, ut recedat a vitio. Post hæc si nec sic se emendare distulerit, tertio coram fratribus convenietur, ut desistat tantisper errare. Si nec sic se emendaverit, flagelletur acerrime, et trium mensium spatio excommunicationis vindictam

suscipiens, sub poenitentiae districtione solus recludatur in cella; de vespere in vesperi ex hordeacei panis sex uncis, et aquae mensura parvula sustentandus. Ebriosus quis si repertus in cœnobio fuerit, superiori sententiam subiacebit; sive is qui citra permissum abbatis, sive praepositi, alicubi litteras destinaverit, vel ab alio destinatas acceperit. Monachus parvulorum aut adolescentium consecrator, vel qui osculo, vel qualibet occasione turpi deprehensus fuerit inhiare, comprobata patenter per accusatores verissimos, sive testes, causa, publice verberetur; coronam capitis, quam gestat, amittat, decalvatusque turpiter opprobria pateat; omniumque sputamentis oblitus in facie, probraque aequae suscipiat; vinculisque arcuatus ferreis, carcerali sex mensibus angustia maceretur; et triduana per hebdomadas singulis refectio panis exigui hordeacei vespertino tempore sublevetur. Post deinde expletis his mensibus, aliis sex mensibus succedentibus sub senioris spiritalis custodia, segregata in corticula degens, opere manuum et oratione continua sit contentus; vigiliis et fletibus, et humilitate, subjectus, et poenitentiae lamentis veniam percipiat; et sub custodia semper et sollicitudine duorum spiritalium fratrum in monasterio ambelet, nulla privata locutione vel concilio deinceps juvenibus conjungendus.

CAPUT XVII.

De culpatis.

Quisquis frater pro qualibet negligentia vel reatu arguitur, vel excommunicatur, et tamen humiliter veniam petit, vel constitetur lacrymabiliter, congrua ei remissionis et indulgentiae medela tribuatur. Proci autem, et persistenti, atque per superbiam vel controversiam deneganti, amplior et districtior animadversio, flagellorumque poena irrogabitur. Duo in uno lecto non jaceant; nec dormire extra cubile proprium cuiquam licentia pateat. Intervallum singulorum lectulorum singulis cubitis intercedat, ne dum adinvicem proximant corpora, nutrant libidinis incentiva. In tenebris nemo loquatur alteri, nec accedat ullo modo junior quilibet ad lectum alterius post Completam. Lectula singulorum abbas vel praepositus bis in hebdomada revolvat, atque perscrutetur, ut videat ne quis superfluum aliquid vel occultum habeat. Nocturnum tempus peculiaribus orationibus et sacris vigiliis maxima ex parte ducendum est, propter lucifugas daemones, servorum Domini deceptores. Spina si inhauserit corpori, citra benedictionem sui senioris nullus evellat, ungulas sine benedictione nullus abscindat. Fascem cuiuslibet oneris absque benedictione et permissione senioris quisquam deponere et collo proprio non praeumat.

CAPUT XVIII.

De jeuniis.

Jeuniis ista oportet tempora observare, a Pascha usque ad Pentecosten reficiendum ad sextam est; et monophagia, id est... conservanda per diem. A Pentecoste usque ad octavo decimo Kalendas Oc-

tobris interdiana jejunia retinenda sunt, excepto una quadragesima, quae festivitatem sanctorum Justi et Pastoris praecedat, sollicite conservanda est: in qua usque ad nonam quotidie jejunandum est, et vino penitus abstinendum. Servanda tamen abbati discretio est, ut cum hos gravi labore perspexerit onerari, ad refectionem singulas portiones tribuat. Ab octavo decimo Kalendas Octobris usque ad Pascha sollicite jejunandum est, et in Quadragesima vino et oleo penitus abstinendum. Ad mensam qui tardius venerit, prohibeatur a cibo. Ad orationes diurnas, qui ad primum psalmum non occurrerit, introire in oratorium cum ceteris non audeat, sed poenitentiae delegabitur. Hoc idem sustinebit, qui nocturnis orationibus usque ad tertium psalmum tardius venerit, aut post tres psalmos dictos in choro se miscere conatus fuerit.

CAPUT XIX.

De cibis.

Ministri, sive praepositus, cum fratribus reficient, et mutatos sibi cibos preparare non audeant; nec extra communem refectionem quidpiam edant. Hoc etiam abbas studeat agere, quoties advenientes, vel filii Ecclesiae excursionem sibi non aspexerit obviare. Abbas vel praepositus fratres in furiva passim, prout voluerint, comestione non inquinat, nisi fortasse patula unumquemque aut aegritudo, aut defectionis instantia, defatigat: cui quidem aperte cum consensu reliquorum congruam ordinabit annonam, aetati sive valetudini competentem.

CAPUT XX.

De officiis abbatibus vel praepositi.

De officio monachi non prout voluerint evagentur, nisi consulto praeposito, sive decano: cum seniore ad hoc ipsum delegato, cum necessitas compellit, egrediantur. Abbas, vel praepositus, divinis semper officiis et vigiliis intersint, et prius ipsi agant quod alios docent. Abbas, vel praepositus, e propriis semper cœnobii monachis eligantur; vir sanctus, discretus, gravis, castus, charus, humilis, mansuetus, et doctus; qui diutinis experimentatus et documentis, omnibus praefatis rebus bene fuerit eruditus. Qui in abstinentia praecellat, in doctrina refulgeat, exquisitas epulas mensae lautioris consuetudinemque contemnat; vini nimii perceptionem respuat; cunctis in commune fratribus ut pater proprius piissimusque provideat. Quem nec ira subita immoderate deficiat, nec superbia extollat, nec mœror ac pusillanimitas frangat, nec libido corrumpat. Qui et in patientia discretionem, et cum ira exhibeat lenitatem; qui que se egentibus atque pauperibus pareat, ut ministrum se et non praelatum tantum Christi visceribus recognoscat. Cujusque tanta debet sermonis et vitae consonantia esse, ut id quod docet verbis, confirmet operibus sedulis, et bis acuto praecedat gladio, quidquid alios informat verbo, jugi ipse gerat studio, ut nec sermonem operatio destruat, nec e contra operationem bonam sermo inconveniens frangat; sed sint ibi cuncta ita in Patre convenientia, sicut

chordarum concordia in lyra et cithara; quæ tunc A dulcissimum ex se sonum repercussæ reddunt, cum artificis pulsante manu temperato æquitatis ordine, et non confusæ inæqualitatis præcipatione, feriuntur. Ter per omnem hebdomadam collecta faciendâ est, et regulæ Patrum legendæ, disserendum, vel a seniore et castigatio ac sermo ædificationis proferenda ad fratres: negligentia emendandæ; excommunicatis miserendum, et procacibus sive duræ cervicibus iterum irroganda censura.

CAPUT XXI.

De converso, qualiter debeat suscipi.

Conversum de sæculo Patrum decreta docent non suscipiendum in monasterio, nisi prius experimentum sui in opere et penuria, in opprobriis dederit et conviciis; quique decem diebus persistens ad januam cœnobii, orationibus et jejuniis, patientiæ et humilitati operam dederit. Sicque anno integro uni spiritali traditus seniori, non statim commiscendus erit congregationi; neque integra fratrum diversoria accedet, sed delegata in exteriori corte cellula perfruetur; ubi omnem sinceriter exerceat obedientiam. Hospitibus sive peregrinis stramina comportabit, aquam calefaciens pedibus, et omnia humiliter ministeria exercebit, fascemque lignorum suo quotidie dorso ferens hebdomadariis tribuet. Atque ita in omni penuria et utilitate subactus, expleto anno probatus moribus, et laboribus eliminatus, percepta in ecclesia benedictione, fratrum societati donetur; unicus decano delegetur cunctis bonorum operum exercitiis edocendus. Quod si quilibet conversus bonis ac puris moribus enitens, abbatibus vel aliorum fratrum spiritualium fuerit iudicio comprobatus, pro merito et puritate suæ conscientia celerius poterit fratrum consortiis misceri, secundum quod abbatibus vel fratrum optimorum censuerit deliberatio faciendum.

CAPUT XXII.

De professione conversi.

Omnis conversus cum ad cœnobium venerit, seque suscipi postulaverit, confestim in conspectu totius congregationis adductus, seiscitabitur ab abbate utrum liber, an servus, utrum bona et spontanea voluntate, an fortasse qualibet compulsus necessitate, converti voluerit. Cumque ejus spontaneam ad conversionem præviderit existere voluntatem, neque quolibet eum conditionis nexu astrictum esse perspexerit, accipiet pactum ejus, omnem suæ professionis continens originem. In quo etiam ita se idem convertens alligabit, ut omnia se insinuta cœnobii mente devota profitentur implere, nec ea ullo unquam tempore violare, neque a districtione cœnobii, quam B expetiit, polliceatur ullatenus evargari. Cumque hæc se professione astrinxerit, subjiciatur supradictis, per bonorum operum industriam quandoque Domino placiturus.

CAPUT XXIII.

De primi conversione.

Qui prius in monasterio conversus fuerit, primus ambulet, primus sedeat, primus eulogiam accipiat, primus communique in ecclesia, prior loquatur, cum interrogantur fratres pro aliqua questione, prior psalmum dicat, in choro primus consistat, hebdomadam primus faciat, manum in mensam primus extendat. Nec ætas sola inter fratres requirenda, sed conversatio est, et laboris studii propositum. Unde et hæc discretio senioris est præstolanda, ut C quem quomodo erga Dei amorem cultumque ferventem viderit, sic honoret. Non enim generis dignitas, aut rerum opulentia, quam quisque habuit in sæculo, vel ætatis grandævitas exquirenda; sed vitæ rectitudo, et ardentissima fidei merita debent esse pensata. Ille enim potior, qui Deo proximior, judicandus est. Monachi in monasterio sancte et pudice atque honeste viventes persistent; laici foris abbatibus vel præpositi mandata peragant.

(Duo postrema capita in Mss. desiderantur.)

REGULA MONASTICA COMMUNIS.

[Ex eodem Brochie, Cod. Regularum.]

IN NOMINE SANCTÆ TRINITATIS

INCIPIUNT CAPITULA REGULÆ SANCTI FRUCTUOSI EPISCOPI.

1. Ut nullus præsumat suo arbitrio monasteria facere, nisi communem collationem consuluerit, et hoc episcopo per canones et regulam confirmaverit.
2. Ut presbyteri sæculares non præsumant absque episcopo, qui per regulam vivit, aut consilio sanctorum Patrum, per villas monasteria construere.
3. Qualis debeat eligi abbas in monasterio.
4. Quales monachi recipiantur in monasterio.
5. Qualiter debeat monachi subditi esse suo abbati.
6. Qualiter debeat viri cum uxoribus ac filiis absque periculo vivere in monasterio.
7. Qualiter infirmi in monasterio debeat tueri.
8. Qualiter debeat senes gubernari in monasterio.
9. Qualiter debeat vivere qui greges monasterii delegatos habent.
10. Quis debeat observare abbates.
11. Quid observare debeat præpositi.

12. Quid debeat observare decani.
13. Quibus diebus se congregent ad collectam fratres.
14. Qualiter debeat abbates esse solliciti erga excommunicatos.
15. Qualiter monasteria virorum ac puellarum custodiri debeant.
16. Quales fratres debeant cum sororibus uno in monasterio habitare.
17. Qualis debeat esse consuetudo salutandi in monasterio virorum ac puellarum.
18. Ut non recipiantur in monasterio nisi qui radicatus omni facultate nudati sunt.
19. Quid in monasterio debeat observare, qui peccata graviora in sæculo commiserunt.
20. Quid observandum sit de monachis, qui a proprio monasterio per vitium dilabuntur.

Explicunt capitula.

INCIPIT REGULA S. FRUCTUOSI.

CAPUT PRIMUM.

Ut nullus præsumat suo arbitrio monasteria facere, nisi communem collationem consuluerit, et hoc episcopus per canones et regulam confirmaverit.

Solent enim nonnulli ob metum gehennæ in suis sibi domibus monasteria componere, et cum uxoribus, filiis, et servis, atque vicinis, cum sacramenti conditione in unum se copulare, et in suis sibi, ut diximus, villis et nomine martyrum ecclesias consecrare, et eas falso nomine monasteria nuncupare. Nos tamen hæc non dicimus monasteria, sed animarum perditionem, et Ecclesiæ subversionem. Inde surrexit hæresis et schisma, et grandis per monasteria controversia. Et inde dicta hæresis, eo quod unusquisque suo quid placerit arbitrio eligat; quod elegerit, sanctum sibi hoc putet, et verbis mendacibus defendat. Hoc tales ubi reperitis, non monachos, sed hypocritas et hæreticos, esse credatis. Et hoc optamus, et omnino vestram sanctitatem quæsumus, cum talibus nullam conversationem jubemus habere, neque eos imitemini. Et quia suo arbitrio vivunt, nulli seniorum volunt esse subiecti, et nil de propria substantia pauperibus erogant, sed adhuc aliena, quasi pauperes, rapere festinant, ut cum uxoribus et filiis plus quam cum in sæculo erant lucra conquirant. Et hæc faciendo perditione animarum non curant, ut non animarum, sed corporum plus quam seculares homines emolumenta habeant, et pro suis pignoribus more luporum doleant, et de die in diem non retroacta peccata plangant; sed cum scandalo semper studio rapacitatis anhelant; et non de pœna futura cogitant, sed unde uxores et filios pascant, acrius anxiantur; et cum ipsis vicinis, cum quibus prius se cum juramenti ligaverant, pro hoc sepefacti cum grandi jurgio et discrimine se ab invicem separant; et res quas ante per imaginariam charitatem expendendas communiter miscuerant, non jam simpliciter, sed cum exprobratione unus alteri rapit. Quod si aliqua ex illis imbecillitas apparuerit, propinquos, quos in sæculo reliquerunt, cum gladiis, et fustibus, ac minis sibi adiutores adducunt, et qualiter hæc disrumpant in prima dudum conversatione excoGITANT. Et vulgares et ignari cum sint, talem præesse sibi abbate desiderant, ut ubi se voluerint convertere, quasi cum benedictione suas voluntates faciant, et quidquid eis placerit dicere, dicant; et alios more insigationis dijudicant, et servos Christi dente canino dilaniant; et hoc agunt, ut semper cum sæcularibus et hujus mundi principibus commune consortium habeant, et amatores mundi cum mundo diligant, qualiter immundi cum mundo pereant. Tali se sæpe exemplo taliter alios vivere invitant, et infirmis mentibus offendiculum parant. De talibus Dominus in Evangelio ait: *Caveat a falsis fratribus, qui veniunt ad vos in vestibus ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: a fructi-*

bus eorum cognoscetis eos, quia non potest arbor mala fructus bonos facere (Matth. vii). In fructu operationem dixit, in foliis verbum. Et ut eos in opere cognoscatis, verba illorum pensare potestis, quia, cupiditatis face succensi, non possunt Christi pauperibus adæquari. Christi vero pauperes hæc habent consuetudinem, nihil in hoc mundo cupiant habere, ut possint Deum et proximum perfecte diligere. Et qualiter supradictos lupos possint evadere, Dominum cognoverunt dicentem: *Ecce mitto vos, sicut oves in medio luporum. Non portetis sacculum, neque peram (Matth. x).* Proinde Christi servus, qui cupit esse verus discipulus, nudam crucem ascendat nudus, ut mortuus sit sæculo, Christo vivat crucifixo. Et postquam deposuerit corporis sarcinam, et hostem viderit trucidatum, tunc se putet devicisse mundum, et cum sanctis martyribus æquiparasse triumphum.

CAPUT II.

Ut presbyteri sæculares non præsument absque episcopo, qui per regulam vivit, aut consilio sanctorum Patrum, per villas monasteria construere

Solent nonnulli presbyteri simulare sanctitatem, et non pro vita æterna hoc facere, sed amore mercenariorum Ecclesiæ deservire; et sub prætextu sanctitatis divitiarum emolumenta sectari; et non a Christi amore provocati, sed a populi vulgo incitati, dum formidant suas perdere decimas, aut cætera lucra relinquere, conantur quasi monasteria ædificare. Et non more apostolorum hoc faciunt, sed ad instar Ananæ et Saphiræ. De ipsis ait beatus Hieronymus. Non res suas pauperibus erogaverunt, non per exercitum in monasterio laboriosam vitam duxerunt; non mores suos reprehenderunt, ut assidua meditatione corrigerentur. Non fleverunt, non in cinere et cilicio corpus versaverunt; non pœnitentiam peccatoribus prædicaverunt, ut cum Baptista Joanne dicerent: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum celorum (Matth. iii);* non Christum imitati fuerunt, qui dixit: *Et non veni ministrari, sed ministrare (Matth. x);* et: *Non veni voluntatem meam facere, sed Patris (Joan. vi).* Et de cathedra iste quando ducitur ad cathedram, id est, de superbia, præesse isti desiderant fratribus, non prodesse; et cum sua timide resservant, aliena concupiscunt, quia non dispensant; et prædicant quod ipsi non observant; et cum episcopis, sæcularibus principibus terræ, vel populo, communem regulam servant; et ut sunt Antichristi discipuli, contra Ecclesiam latrant; et quibus machinamentis eam disrumpant, aristas fabricant; et cum inter nos venerint, dimerso capite gressu tenui sanctitatem simulant. Hi sunt hypocritæ, qui aliud sunt, et aliud esse videntur, ut stulti qui eos viderint, imitentur. Ipsi fures et latrones, Dominica voce attestante; qui non per ostium, quod est Christus,

sed disrupto pariete Ecclesie per murum præcipitati ingreditur (*Joan. x*); et si aliquis fidelium recte vivere cupit, eis obstaculum faciunt, ut possunt, non profectum. De talibus Dominus ait: *Væ vobis, Scribæ et Pharisei, cæci hypocritæ, qui clauditis regnum cælorum; nec vos intratis, nec alios permittitis intrare* (*Matth. xxiii*). Hi tales sicut de suis lucris, sic de nostris gratulantur detrimentis; et quod non audierunt adversum nos quid lalum proferant, omni contentione componunt, et quod non facientes cognoscimus, qui in crimine deprehensi publice per plateas annuntiantes, defendunt; et qui nobis a monasterio proprio vitio delabuntur, ab ipsis ovando suscipiunt, tument, et defenduntur; et cum sint monasteriorum desertores; plerique ex ipsis qui nos detrahunt ab illis optime honorantur, et, quod nefas est dicere, honoribus cumulantur. Hos tales cum videritis, melius odium quam consortium habeatis, de talibus Propheta ait: *Nonne qui te oderunt, Deus, oderam illos? perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi* (*Psal. cxxviii*).

CAPUT III.

Qualis debeat eligi abbas in monasterio.

Primum prævidendus est abbas, vitæ sanctæ institutione duratus, non conversatione novellus; sed qui per diuturnum tempus in monasterio sub abbate desudans inter multos est comprobatus, et non habet hæreditatem in sæculo; sed in toto Israel absque sorte in terra repromissio est verus Levita, ut *pars hereditatis meæ Dominus libera cum Propheta voce dicat* (*Psal. xv*); in tantum, ut omnem causandi usum radicatus a suo corde repellat; et si fas fuerit, per nullam occasionem in iudicio cum hominibus contendat; sed si quis eum incitaverit, et tunicam tulerit, qualiter contendat ad vocem continuo dominicam, et pallium relinquat (*Matth. v*). Si certe aliquis insecutor monasterii accesserit, et aliquid auferre conatus fuerit, et per vim tollere voluerit, uni de laicis causam injungat, et ipsi fidelissimo Christiano, quem vita bona commendat, et fama mala non reprobatur; qui et res Monasterii absque peccato iudicet, et querat; et si usus jurandi est, hoc faciat sine juramento et pœna; et non tantum pro rerum lucro, sed ut persecutorem humilem et mansuetum ad veniam postulandam reducat. Quod si persecutor in sua perseveraverit contumacia, et plus lucra dilexerit, quam animam, statim causator cum eo contendere dimittat. Abbas vero absque ullo usum causandi, et eraso rancore stomachi, simpliciter in monasterio cum suis monachis vivat, et nullam cum sæcularibus causandi licentiam habeat.

CAPUT IV.

Quales monachi recipiantur in monasterio.

Monachi, qui ob religionis obtentum monasterium ingredi petunt, primum ante fores tribus diebus et noctibus excubent, et ex industria jugiter ab hebdomadariis exprobreantur; quibus diebus peractis, postmodum interrogentur, utrum liberi sint an servi. Quod si servi sunt, non recipiantur, nisi libertatem

A a proprio domino præ manibus attulerint presentandam, ceteri vero sive liberi sive servi sint, divites an pauperes, conjugati an virgines, stulti an sapientes, insecii an artifices, infantuli an senes, si quispiam horum fuerit, acius percunctentur, utrum recte abrenuntiaverint, an non; si omnia fecerunt quæ in Evangelico voce veritatis audierunt, quæ ait: *Qui non renuntiaverit omnibus quæ possidet, meus non potest esse discipulus* (*Lue. xiv*). Et illud quod dives quondam adolescens, qui omnia quæ in lege præcepta sunt, se implesse jactabat, ad quem Dominus ait: *Si vis esse perfectus, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus; et veni, sequere me; et habebis thesaurum in cælo* (*Matth. xix*). Iterum ad eum Dominus loquitur: *Qui vult esse perfectus? Qui cum apostolis patrem et matrem, retereque et naviculam dimittit. Et qui omnia dixit, nihil de propria facultate reservari mandavit; et non cuilibet, sed cuncta Christi pauperibus erogavit; et non dedit patri, non matri, non fratri, non propinquo, non consanguineo, non filio adoptivo, non uxori, non liberis, non Ecclesie, non principi terræ, non servis, exceptis libertates confirmandas. Cumque ita, ut diximus, fuerit sciscitatus, postmodum in ultimo gradu recipiatur. Quod si horum, quos supra diximus, more pietatis vel unum nummum alicubi male abrenuntians reliquit, statim eum foras repelli mandamus, quia non eum in apostolorum numero, sed Ananiam et Saphiram sequacem videmus. Sciat eum non posse in monasterio in mensuram venire monachi, neque ad paupertatem descendere Christi, neque humilitatem acquirere, neque obediens esse, neque ibidem perpetuo perdurare; sed cum aliqua occasio pro aliquo a suo abbate monasterii distringendi aut emendandi accesserit, continuo in superbiam surgit, et accedens spiritu inflatus, monasterium fugiens derelinquit.*

CAPUT V.

Qualiter debeant monachi subditi esse suo abbati.

In tantum debent monachi præceptis obedire majorum, sicut Christus Patri obediens fuit, usque ad mortem: quod si aliter fecerint, sciant se viam quam querebant perdidisse. Nemo vadit ad Christum, nisi per Christum. Proinde monachi talem sibi debent facere consuetudinem, per quam a tramite recto nullatenus possint deviare. Primum discant voluntates proprias superare, et nihil suo arbitrio vel minimum aliquid agere; nihil loqui nisi ad interrogata, et cogitationes de die in diem nascentes cum jejuniis et oratione expellere, et suo abbati nunquam celare. Et quicquid fecerint, absque murmuratione faciant, ne, quod absit, murmurando ea sententia pereant, qua perierunt ii qui in deserto murmuraverunt (*Num. xi seq.*). Illi perierunt manna manducando, et isti in monasterio murmuratores Scripturas recitando. Illi manna manducando mortui sunt, et isti scripturas legendo et audiendo spiritali fame quotidie moriuntur. Illi murmurando terram repromissionis non intraverunt, et isti murmu-

rando paradisi promissionis terram non ingrediuntur. A Grande malum, de Ægypto exire, mare transvadasse, tympanum cum Moyse et Maria, Pharaone submerso, tenuisse, manna manducasse, et terram repromissionis non intrasse: malum pejus, de Ægypto istius sæculi exire, mare baptismi cum poenitentiae amaritudine quotidie pergere, tympanum pulsare, id est, carnem cum Christo crucifigere, et manna, quod est cœlestis gratia, manducare; et cœlestis regionis terram non intrare. Timendum est ergo, charissimi fratres, et cogitandum, et prævidendum, qualem viam arripere debeant, qui per Christum ad Christum ire desiderant, et liquide audiant quod observare debeant. Obedientes sint abbati usque ad mortem; in tantum, ut nullam propriam faciant voluntatem, sed Patris. Nihil tam clarum Deo habetur, si voluntas propria frangatur. Hinc Petrus ait: *Nos qui dimisimus omnia, et secuti sumus te, quid nobis erit?* Non solum dixit: *Dimisimus omnia, quid nobis erit?* sed addidit: *Secuti sumus te (Matth. xix).* Multi omnia dimittunt, sed Dominum non sequuntur. Quare? quia non patris, sed suam voluntatem faciunt. Qui vult ergo arctam et angustam viam invenire, et eam sine offendiculo pergere, et pergendo non perdere, et non perdendo ad Christum pervenire, prius discat voluntates proprias superare, et nihil quod propria voluntas corporis quæsierit facere, et in Patris obedientia usque ad finem vitæ perseverare. Hæc proprie via arcta et angusta, quæ ducit ad vitam.

CAPUT VI.

Qualiter debeant viri cum uxoribus ac filiis absque periculo vivere in monasterio.

Cum venerit quisquam cum uxore vel filiis parvulis, id est, infra septem annos, placuit sanctæ communi regulæ ut tam parentes quam filii in potestatem se tradant abbatis, qui et ipse abbas omni sollicitudine quid observare debeant rationabiliter eis disponat. Primum nullam corporis sui potestatem habeant, neque de cibo aut indumento recogitent; neque facultates aut villulas, quas semel reliquerunt, ulterius possidere præsumant; sed tanquam hospites et peregrini subjecti in monasterio vivant; et neque parentes solliciti sint pro filiis, neque filii pro parentibus. Neque communem confabulationem habeant, excepto si non auctoritas prioris præceperit. Illos tamen parvulos, quos adhuc in crepundia videmus tenerculos, propter misericordiam concessam habere licentiam, quando voluerint, ad patrem aut matrem pergant, ne fortasse parentes pro ipsis in vitio murmurationis cadant; quia solet pro eis grandis in monasterio murmuratio evenire. Sed inter utrosque foveantur, quousque quantaluncunque regulam cognoscant, et semper instruantur, ut sive sint pueri, sive puellæ, monasterio provocentur ubi habitare futuri erunt. Et qualiter ipsi infantes in monasterio nutrantur, planam ostendimus viam, si Dominus dederit commeatum. Eligatur cellarius bonæ patientiæ probatus, quem communis elegerit collatio, et ab omni excuse-

tur monasterii servitio, et coquinæ officio, ita ut semper cellarium teneat, propter ipsos parvulos, senes, infirmos, vel hospites. Et si major fuerit congregatio, junior ei deur pro ipso servitio discurrendo, qualiter ipsi infantes ab ipsius imperio ad horas congruas copulentur, et accipiant alimentum. A sancto Pascha usque octavo Kalendas Octobris manducent per singulos dies quatuor vices. Ab octavo Kalendas Octobris usque ad Kalendas Decembris tres vices, a Kalendis Decembris usque ad sanctum Pascha in potestate sit ipsius cellarii. Cæterum vero sic instruantur, ut absque benedictione et imperio nihil in ore suo mittere debeant: qui et ipsi infantes suum habeant decanum, qui plus de eis intelligit, ut regulam super eos observet; et ab eo semper admonentur, ne aliquid absque regula faciant aut loquantur, aut certe in mendacio, furto, vel perjurio deprehendantur. Quod si in aliquo quæ diximus deprehensi fuerint, continuo ab ipso suo decano virga emendentur. Et ipse cellarius eis pedes et vestimenta lavet; et qualiter in sanctitate proficiant, cum omni intentione edoceat, ut a Domino plenam remunerationem accipiat, et veritatis præcepta dicentis audiat, qui ait: *Sinite parvulos venire ad me, ne prohibeatis eos, talium enim est regnum cælorum. (Matth. ix).*

CAPUT VII.

Qualiter infirmi in monasterio debeant teneri.

Infirmi quolibet morbo defessi in una jaceant domo, et uni, qui aptus est delegentur; et tanto ministerio foreantur, ut nec propinquorum affectus, nec urbium delicias requirant, sed quod necesse habuerint, cellarius et præpositus prævideant. Ipsi vero infirmi tanta sollicitudine admonentur, ut de ore eorum nec quantuluscunque vel levis sermo murmurationis procedat, sed in sua infirmitate cum hilarî mente sine intermissione, et ablata murmurationis occasione, et vera cordis compunctione, semper Deo gratias agant; et frater qui eis ministrat, nullo pacto offendere audeat. Quod si aliquis, ut diximus, ex ore eorum murmurationis processerit scrupulus, ab abbate increpentur, et ne talia supradicta facere præsumant, admonentur, ita ut ille eos accuset, qui hoc ministerium injunctum habet.

CAPUT VIII.

Qualiter debeant senes gubernari in monasterio.

Solent plerique novitii sepes venire ad monasterium, et multos ex his cognoscimus necessitatis imbecillitate polliceri pactum, non ob religionis obtentum. Cum tales reperti fuerint, acrius necesse est arguantur; et inter cætera instrumenta nisi ad interrogata non loquantur. Habent enim et ipsi consuetudinem mores pristinos nunquam abhorrere, et ut olim fuerunt docti, vanis fabulis evagari. Et cum forte ab aliquo fratre spiritali corriguntur, continuo in iracundiam prosiliunt, et per diuturnum tempus tristitia morbo stimulantur, et a rancore malitiæ penitus non desistunt. Et cum frequenter et immoderate in tali vitio dilabuntur, tristitia cum deserti, solita consuetudine in fabulis et risu frena laxantur. Proinde cum

tali cautione in cœnobio introducuntur, ut die noctue non fabulis evagentur, sed in singultu et lacrymis, cinere et cilicio versentur, et retroacta peccata cum gemitu cordis pœniteant, et pœnitenda ulterius non committant. Et quantum habuerunt in peccando pravæ suæ mentis intentionem, duplum habeant in lamentando plenam devotionem. Quia per septuaginta et eo amplius annos abrupte peccaverint, et ideo congruum est ut arcta pœnitentia coerceantur, quia et medicus tanto profundius vulnera abscindit, quantum putridas carnes videt. Tales ergo per pœnitentiam veram corrigan- tur, ut si noluerint, excommunicatione continuo emendentur. Quod si his septies admoniti ab hoc vitio non fuerint emendati, deducantur in conventu majorum, et ibidem denuo discutiantur, et si se corripere non permiserint, foras projiciantur. Eos vero senes, quos quietos, simplices, humiles, et obedientes, in oratione frequentes, et tam propria quam aliena peccata deplorantes, et quotidie de vita periclitantes, et Christum semper in ore habentes, et si secundum vires otio non vacantes, et pon suo, sed majorum arbitrio pendentes, et propinquitatis affectum perfecte deserentes, et cuncta quæ possident, non suis, sed Christi pauperibus erogantes, et nihil sibi met reservantes, et dilectionem Dei et proximi tota mente et fortitudine tenentes, et die noctueque in lege Domini meditantes esse cognoscimus, pia miseratione sicut infantulos fovendi, sicut patres honorari mandamus, ita ut a pistrino et coquinarum vice excusentur, et ab agro et duro labore quieti vacent, excepto quod aliqua leviora opera eis injungantur, ne fessa ætas ante tempus frangatur: cibi tamen quibus reficiantur, teneri et molles ex industria ab hebdomadariis coquantur, et carnes et vinum propter imbecillitatem moderate eis præbeantur; et omnes ad edendum in una mensa copulentur, æqualiter cibo et potu uno reficiantur. Vestimentum vero et calceamentum sic eis præbeantur, ut absque foco frigoris ab eis asperitas præceatur.

CAPUT IX.

Qualiter debeant vivere, qui greges monasterii delegatos habent.

Qui greges monasterii accipiunt alendos, tantam sollicitudinem super eos gerere debent, ut nulli damnum in frugibus inferant, et tanta vigilantia astutiaque sollicitentur, ne a bestiis devorentur, ut fragosa et abrupta montium et inaccessibilia vallium prohibeantur, ne ad præcipitium defluant. Quod si per incuriam, aut pastorum desidiam, ex supradictis aliqua provenierit negligentia, continuo pedibus seniorum provolveant, et tanquam gravia peccata deplorantes, dignam pro culpa perditu agant pœnitentiam, qua peracta supplices recurrant ad veniam; aut si parvuli sunt, virga emendationis accipient censuram. Et tali delegentur probatissimo, qui et in hoc servitio aptus fuit in sæculo, et eos custodire desiderat bono animo, ut nunquam de ore ejus procedat vel levis murmuratio. Sed et parvuli per vicissitudines ei dentur juniores, cum quibus ferre possit ipsum laborem. Et

sic eis præbeatur vestimentum et calceamentum, quantum necesse est ad suffectum. Et pro servitio unus tantum quem diximus, non tamen omnes in monasterio inquietentur. Et quia solent nonnulli qui greges custodiunt murmurare, et nullam se pro tali servitio putant habere mercedem, cum se in congregatione orantes et laborantes minime vident, audiant quid dicunt Patrum regulæ, tacentes recogitent: et Patrum exempla præcedentium recognoscentes sibi metipsis denuntient, quia patriarchæ greges paverunt, et Petrus piscatoris gessit officium, et Joseph justus, cui virgo Maria desponsata extitit, faber lignarius fuit, Proinde isti non debent despiciere quas delegatas oves habent, quia exinde non unam, sed multas consequuntur mercedes, inde recreantur parvuli, inde foveuntur senes, inde redimuntur captivi, inde suscipiuntur hospites et peregrini. Et insuper vix tribus mensibus per pleraque monasteria abundaretur, si sola quotidiana fuissent paximata in hac provincia plus omnibus terris laboriosa. Quamobrem qui hoc servitium habuerit injunctum, cum hilaritate cordis obediat, et certissime credat quod obedientia a quovis periculo liberat, et magnum sibi ante Deum præparat fructum, sicut et inobediens incurrit animæ detrimentum.

CAPUT X.

Quid debeant observare abbates

Primum horas canonicas, id est, primam, missis operariis in vineam; tertiam, sanctum Spiritum in apostolos descendisse; sextam, Dominum in crucem ascendisse; nonam, spiritum emisisse; vesperam, David cecinisse, dicens: *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum* (Psal. cxl.); mediam noctis, quia ea hora clamor factus est: *Ecce sponsus venit, exite obviam ei* (Matth. xxv), et ut ea hora cum ad judicium venerit, non nos dormientes sed vigilantes inveniat; gallicantium, Christum a mortuis resurrexisse. Has horas canonicas ab Oriente usque in Occidentem catholica, id est, universalis iudeis- nenter celebrat Ecclesia. Proinde ergo abbates per monasteria tota mentis intentione, cum fletu et cordis contritione, ablata laboris aut itineris occasione, cum omni monachorum congregatione celebrare debent. Et ubi eis properandi fuerit necessitas, et horarum cognoverint metas, continuo humo prostrati indulgentiam a Domino supplices petant, et suis horis peculiaribus, id est, secunda, quarta, quinta, septima, octava, decima et undecima, orare non pigeant, qualiter septem et octo Salomonis congruat dictum: *Da partem septem nec non et octo* (Eccl. xi), ut per septiformis gratiæ Spiritum, et octo beatitudines, ac resurrectionis diem, liberis grassibus per scalam Jacob, Christo sibi desuper innitente, quindecim gradibus cœli conscendere valeant regionem. Secundo, ut per capita mensium abbates de uno confinio uno se copulent loco, et mensuales litanias strenue celebrent, et pro animabus sibi subditis auxilium Domini implorent, quia de ipsis in tremendo judicio cum grandi discussione sperent se

Deo reuere rationem. Tertio, qualiter vivere debeant, ibi disponant; et tanquam a senioribus comprehensi ad cellas revertantur subplacitati. Quarto, retroacta sanctorum Patrum per scripturas sciscitantes revolvant, ut ab ipsis quod facere debeant agnoscant, ut intus ac foris, ante et retro, plenam mentem oculis habeant, ne, quod absit, in aliquam hæresin devolvantur, et pereant. Pro hoc ergo semper in communi concilio fratrum æqua lance tanquam in penso persistent, ut præterita recordando, et futura providendo, et præsentia examinando, hæresum non patiantur stimulos. Quinto, ut cum fratribus advenientibus hospitibus et peregrinis in una mensa communiter vivant, quia de ipsis Dominus ait: *Hospes eram, et collegistis me* (Matth., xxv). Sexto talem sibi consuetudinem debent facere abbates, ut omnem cupiditatem et avaritiam a se radicitus arceant. Si hoc malum non esset, idolorum servitutem eam Apostolus non dixisset (Galat. ii). Et per hoc virus monachi cognoscimus mentem sauciari; et a nullo vitio penitus unquam poterit liber esse, qui tali consuetudinis vinculo fuerit obligatus; et in Dei et proximi dilectione nunquam erit firmatus, quia hoc quod in sæculo concupiscimus, sine dubio proximis invidemus. Unde et Patres sancti Spiritu sancto repleti, ut possint Deum et proximum perfecte diligere, studuerunt in hoc mundo nihil habere. Et quia sine aliquo esse possumus, ipsum debemus habere, quod nos non pigeat, cum necesse fuerit, egenti proximo reddere, et a charitate Dei et proximi dilectione nunquam animam relaxare: cujus videlicet fortitudo charitatis vera sanctorum Ecclesiarum voce laudatur, cum per Canticorum Canticum dicitur: *Valida est ut mors dilectio* (Cant. viii). Virtuti etenim mortis dilectio comparatur, quia sine dubio mentem quam semel ceperit a delectatione mundi funditus occidit. Tales ergo debent abbates esse, ut possint Deum et proximum perfecte diligere, oculos laxos a concupiscentia mala istius sæculi habere, quale in paradiso habuit Adam ante transgressum.

CAPUT XI.

Quid debeant observare præpositi in monasterio.

In potestate habeant præpositi omnem regulam monasterii. Et tales præpositi eligantur, quales et ipsi abbates dignoscuntur, ut abbatum curarum onera per eos sublevantur. Et hoc sibi proprium vindicent abbates cibi ac vestimenti, quod ab ipsis ministratum acceperint; et excepto in adventu fratrum, et languoris necessitate, delicatiores cibos non audeant edere abbates, nisi tales quales et fratres. Omnem vero monasterii substantiam præpositi accipiant dispensandam; et si quispiam captivorum aliquid alimenti petierit abbatem, et pro quacunque causa, ipse præpositus hoc provideat, et ut abbas nullum laborem habeat, exceptis quæ supra diximus, omni intentione sollicitudinem gerat; excommunicandi tamen causam sicut abbas, sic præpositus habeat. Et quod per singulos menses expensum fuerit, per omnium capita mensium rationem suo abbati faciat,

A et hoc cum tremore, et simplicitate, et vera cordis humilitate, tanquam redditurus Domino rationem. Et quod fecerit, semper in arbitrio pendeat abbas; nihil de sua temeritate præsumat, ne, quod absit, in morbum vanæ gloriæ cadat. Et non prodigus, sed discretus intra Christi familiam dispensator piusque gubernator ac optimus semper accedat, et evangelicum documentum observans, Dominumque dicentem, qui ait: *Quis putas est fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illi cibum in tempore. Beatus ille servus, quem cum venerit Dominus invenerit sic facientem: Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum* (Matth. xiv).

CAPUT XII.

Quid debeant observare decani.

B Decani, qui super decanias sunt constituti, tantam sollicitudinem gerant super quos delegatos habent fratres, ut nullas proprias faciant voluntates. Non loquantur nisi interrogati; suo arbitrio nihil faciant nisi mandati; alibi non pergant, non ordinati; seniores timeant, ut dominos; ament ut parentes; faciant quicquid ab eis imperatum acceperint; credant sibi salutare quicquid illi præceperint, si hoc sine murmuratione cum hilaritate, et taciturnitate fecerint, dicente Moyse: *Audi Israel, et tace* (Deut. xxxii). *Unus alterius onera portate* (Galat. vi); et nemo neminem judicet; nemo neminem detrahat, quia scriptum est: *Omnis detractor eradicabitur*. Unus ab alio quod non habet accipiat; unus ab alio discat humilitatem; unus ab alio charitatem, unus ab alio patientiam; unus ab alio silentium; unus ab alio mansuetudinem. Comedant sine querela quicquid eis appositum fuerit; vestiant quod acceperint. Non celent fratres Decanis suis quicquid per singulos dies cogitaverint. Decani vero sint eis quasi rectores et custodes, tanquam pro ipsis rationem Domino reddituri. Negligentias cunctorum ipsi prævideant, et emendandi potestatem habeant; et quod ipsi non valuerint emendare, præposito non morentur accusare. Qui et ipsi præpositi sic hoc districtè et rationabiliter agant, ut abbates suos nullo modo præsumant inquietare, excepto quod utrique non valuerint accelerare. Et in hoc unus alteri tantam humilitatem habeat, ut nunquam ullus ullum offendant; sed unus in altero tanquam in penso persistat, id est, juniores in decanis, decani in præpositis, præpositi in abbatibus: unus alium portans, tanquam in muro lapides quadrati, Apostolo attestante, sicut supra: *Unus alterius onera portantes, sic adimplebitis legem Christi* (Galat. vi).

CAPUT XIII.

Quibus diebus se congregent ad collectam fratres.

Omnes decani a suis præpositis admoneantur, ut cuncti fratres a minimo usque ad maximum diebus Dominicis in monasterio uno loco congregentur, ita ut ante missarum solemniam sollicitè ab abbate percunctentur, ne fortasse aliquis adversus aliquem odio livoris stimuletur, aut malitiæ jaculo vulneretur, ne intestinum virus quandoque aperte in superficie

cutis perrumpat, et inter palmarum fructus myrrhæ amaritudo demonstretur. Primum ergo ipsi abbates cum suis præpositis atque decanis semetipsos discutiant, et ad instar suos juniores subditos arguant; et omne malitiæ fermentum prædictis diebus radicitus a suo corde evellant. Solent nonnulli pro suis uxoris atque filiis, aut etiam quibuscunque propinquis curam habere more pietatis. Plerique vero qui non sunt in talibus implicati, pro alimento sunt solliciti. Alii vero tristitiæ morbo interius consumuntur, et tanquam vestimentum a tinea intrinsecus mentis suæ aviditate devorantur, et cum ipso rancoris languore delabuntur in desperationem. Alii namque spiritu fornicationis acris inflammantur, et sæpe tali stimulo carnis incitati, interiori oculo cæcati captivi ducuntur, vinculo perditionis ligati. Alii acediæ spiritali inflati otio et somno vacare cupiunt, et curiosis fabulis sollicitantur, et, quod pejus est, a proprio Monasterio se auferre disponunt. Alii vanæ gloriæ elationis telo in diversis partibus confodiuntur; et alii alia defendentes, et suas causas magnificantes, dum nolunt Christi pauperibus similes esse, unusquisque in vanis istis cogitationibus elabuntur, et quasi nil a Deo acceperint de propriis viribus extolluntur; et cum laudatores non inveniunt, ipsi sibi in suis laudibus prosiiliunt. Alius de genealogia, et de sua gente fatetur esse principes: alius de parentibus, alius de germanis, alius de cognatis, alius de fratribus et consanguineis, et idoneis, alius de divitiis, alius de specie juventutis, alius de bello fortitudinis, alius de perlustratione terrarum, alius de artificio, alius de sapientia, alius de assertionis eloquentia, alius de taciturnitate, alius de humilitate, alius de charitate, alius de largitate munus; alius de castitate, alius de virginitate, alius de paupertate, alius de abstinence, alius de orationum frequentia, alius de vigilantia, alius de obedientia, alius de abrenuntiatione rerum, alius de legendo, alius de scribendo, alius de voce modulationis. Hæc omnia, quæ supra perstrinximus, unusquisque dum aliquoties talia non jussi immoderate loquuntur, toties in elationem vanæ gloriæ delabuntur, et ex ipso morbo, dum quod dicunt vindicare contendunt, in superbiam præcipitantur. Propter hoc ergo jugiter jubemus in collecta fratres adesse, et non plusquam septem dies interponere, et per omnes dies Dominicos mores pristinos et vitia emendare. Et quis in quo deprehensus fuerit, contra ipsum vitium debet pugnare, in quo se cognoverit certamen habere. Et quod fortasse ab aliis deprehenditur, absque verecundia debet manifestare, qui hoc patitur. Quod si minime fecerit, non se putet effugere diabolum; nec se æstimet victorem, sed victum. Quod si manifestaverit, et se per penitentiam aut flagella emendaverit, continuo hostem in foveam præcipitabit et impellet.

CAPUT XIV.

Qualiter debent abbates esse solliciti erga excommunicatos.

Cum excommunicatur aliquis pro culpa, mittatur

A solitarius in cellam obscuram, in solo pane et aqua, ut in vespera, post cœnam fratrum, medium accipiat paximationum, et non ad satietatem aquam, et hoc ab abbate exsufflatum, non sanctificatum. Abque illo solatio vel colloquio fratrum sedent, nisi quem abbas, vel præpositus, cum eo præceperit auctoritas ut loquatur. Indutus tegmine raso aut cilicio, seminudus atque discalceatus opus monasterii exerceat excommunicatus. Si biduana vel triduana fuerit excommunicatio ejus, mittat senior qui eum excommunicavit unum de majoribus, quem probatum habet, qui cum verbis contumeliosis increpet, quod non ob religionis venerit occasionem, nec pro Christi amore, nec gehennæ pavore, sed simplicium fratrum facere disturbance. Si hæc ille patienter tolerit, et de ore ejus nulla iracundia vel murmuratio proruperit, simplicitas mentis et humilitas apparuerit; sic increpator absque immutatione verborum quod in eo præviderit abbati renuntiet. Abbas vero sollicite et prudenter tractet, utrum veram, an imaginariam habeat patientiam, per quam possit se ad fratrum reconciliare charitatem. Secundo ejusdem meriti senem probatum ad exprobandum eum mittat, et quod primitus audivit, non facile credat. Cumque tertio ita fecerit, et pari convitio inerepatus fuerit; et in priore promissionis patientia excommunicatus perduraverit, et hoc abbas per tres testes probaverit, post hæc eum ejici jubeat, et sic præsentatum per se increpet, coram conventu fratrum. Cum ita quarto fuerit tentatus, et in humilitate fuerit probatus, et fortis fuerit ut ferrum inventum, postmodum ecclesiam ingrediatur, et cingulum in manibus gestans, abbas vel fratrum pedibus cum lacrymis provolvatur; et cum singultu et gemitu genibus humo properando a cunctis veniam accipere mereatur; et ne talia penitenda ultra committat admoneatur; et post hæc osculatus ab abbate in suo gradu recipiatur. Si certe, ut supra diximus, aliquis excommunicatus in prima interrogatione querulosus, vel murmurans apparuerit, et suas sententias asperbe vel importune vindicaverit, et hoc senior manifestum esse cognoverit, usque in diem tertium maneat excommunicatus, ita ut nullus cum eo loquatur. Cum tertio vero die ita sciscitatus, et in superbia qua diximus, fuerit deprehensus, eousque ergastulo coarctatus perseveret, donec omnem arrogantiam superbiæ deneget. Quod si in malo perseverans perduraverit, et propria voluntate penitentiam agere noluerit, et sæpe ac sæpe contumax et murmurator patule contra seniores vel fratres in facie perstiterit, et cum propinquis se vindicare maluerit, in collationem deductus exuatur monasterii vestibus, et induatur quas olim adduxerat secularibus, et cum confusionis nota a monasterio expellatur, ut ceteri emendantur, dum fortasse solus tali correptione ille delinquens corrigitur.

CAPUT XV.

Qualiter monasteria virorum ac puellarum se custodire debeant.

Placuit sanctæ communi regulæ ut monachi cum

sororibus uno monasterio habitare non audeant, A
neque oratorium commune habere præsumant, sed
nec conclavi uno vel tecto quivis præ gravi neces-
sitate manere communitè quæant, ablata omni ex-
cusationis occasione. Sic ergo observare debeant, ut
ipsi monachi cum sororibus, quas habent tuendas,
nunquam uno conclavi vel contivio edendi licentiam
habeant; neque in communi labore opus inunctum
exerceant, sed si accesserit ut unus sit ager, divisos
terminos teneant, et uterque bonos custodes; in
tanto silentio hoc facient, ut una classis cum altera
inter se voces non mittant, exceptis recitatione et
cantilenæ modulatione, aut certe gemitum aut suspi-
rium utriusque cum suis habeant. Tanta ibique debet
esse astutia, quantum fur nocturnus in pectore no-
stro Christum occidere festinat, et non corpora, B
sed animas jugulare desiderat. Quamobrem tali cau-
tione firmamus hanc regulam, ut nunquam solus cum
sola fabulet: quod si fecerint, sciant se rumpere
Patrum instituta, et cordis vitalia mortis infixisse
agittam. Pro hoc paradisi perditur vita, et supplicio
tartari adipiscitur jactura. Mihi credite, non potest
toto corde habitare cum Domino, qui mulierum sæpe
accessibus copulatur. Per mulierem quippe aucu-
patus est serpens, id est diabolus, primum nostrum
parentem. Et quia non Deo, sed diabolo existit obedi-
ens, continuo carnis injuriam sensit. Et ob hoc
ergo hanc passionem filii sentimus, de qua parentes
a paradisi gaudiis captivatos esse cognoscimus. Cir-
cumspectendum proinde est, et indesinenter oran-
dum, et totis viribus fugiendum, ne sensus nostri
tali muscula capiantur. Solus ergo cum sola, licet
in itinere se obtinet, non loquatur; nulla alibi sola
nisi cum altera sibi comite dirigatur. Quod si de su-
pra taxatis quispiam solus cum sola fabulare depre-
henditur, centum ictibus flagellorum extensus publice
verberetur. Et qui talia facere præsumit, cum cau-
tione admonetur, quod abusive habuerit monacho-
rum præcepta, et hanc secundo geminaverit culpam,
verberatus denuo carceri mancipetur; aut si pœni-
tere noluerit, foras proiciatur.

CAPUT XVI.

Quales fratres debeant cum sororibus uno in monasterio habitare.

In monasterio puellarum procul a cella monachos D
habitare mandamus: tales præbeantur pauci et per-
fecti, ita ut de pluribus probati eligantur, qui et de
aliquanto tempore pene in monasterio senuerunt;
quos semper castitatis vita commendavit, et crimi-
nalia delicta foras ecclesiam excommunicatos stare
non fecit. Tales ergo in monasterio puellarum habi-
tare debeant, qui et eis aliquid carpentarii ministe-
rium facient, et advenientibus fratribus hospitium
debeant præparare; et super utrosque sexus juniores
quasi vasorum fiant custodes. Nullam licentiam eva-
gandi habeant sorores, et absque benedictione ab-
batis deinceps cum viris osculandi aut loquendi
occasionem penitus non requirant, quod si aliter fe-
cerint, regulæ subiaceant.

CAPUT XVII.

Qualis debeat esse consuetudo salutandi in monasteriis virorum puellarumve.

Cum se occasio dederit ut de monasteriis virorum
aliquis de abbatibus aut monachis ad monasterium
veniat puellarum, ut mos est salutandi, non ea
singulim præcipimus, sed abbatissa primo, et sic
omnis congregatio ad salutandum eis occurrat; et
hoc pro monachis dicimus qui de longinquo veniunt,
non de vicinitate habitatoribus confinium. Et cum
tempus remeandi ad proprias cellas fuerit, ipsi ad-
venientes monachi similiter abbatissam cum suis
sororibus, sicut primum, communiter eas salutent.
Has duas vices intrandi et exeundi licentiam salu-
tandi habere mandamus, supra facere nolumus; et
hoc ipsum cum summa verecundia et cautela, tan-
quam si utroque communis Dominus Christus, et
illarum sponsus, quasi in iudicio de præsentia stet
corporaliter. Zelotypus est Christus, non vult domum
suam facere domum negotiationis. Cæterum vero
talem consuetudinem facere mandamus, ut si in
unam collationem ad audiendum verbum salutis fra-
tres et sorores copulatæ fuerint, juxta viros sorores
sedere non audeant, sed uterque sexus divisus choris
sedeat. Nullus abbatum aut fratrum se præsumat
deinceps ubicunque, absque imperio seniorum, oscu-
lum seniori porrigere, neque in gremium sororum
veluti pacto caput declinare; neque in capite mo-
nachi, vel in vestimento, femina ad excomplanan-
dum manus mittere audeat. Quod si ægrotans quis-
piam monachorum, aut de longinquo, aut de proprio
monasterio, non præsumat in monasterio puellarum
jacere, ne relevatus corpore, animo incipiat ægro-
tare. Et ut beatus Hieronymus ait: « Periculose tibi
ministrat, cujus cultum semper attendis. » Ob hoc
ergo omnes ægrotos monachos in monasterio viro-
rum jacere præcipimus; et non matrem, non ger-
manam, non uxorem, non filiam, non propinquam,
non extraneam, non ancillam, non quaecunque
genus mulierum viris ministrare in infirmitate man-
damus; sed si accesserit ut ex supradictis aliqua
cum sorbituiculis ab abbatissa fuerit directa, sine
ministro infirmorum eum visitare non audeat, nec
juxta eum manere præsumat. Eadem et de viris esse
mandamus. Nullus in præterita castitate confidat,
quia nec Davide sanctior, nec Salomone poterit esse
sapientior, quorum corda per mulieres depravata
sunt. Et ne quisquam sibi de propinquitate generis
castitatis fiduciam sumat, memor sit quod Thamar
ab Ammon fratre suo ægritudinem simulante cor-
rupta sit. Proinde ergo cum tali castitate fratres et
sorores vivere debeant, ut non solum coram Deo,
sed etiam coram hominibus bonum testimonium ha-
beant, et superstitibus sequacibus sanctitatis exem-
plar relinquunt.

CAPUT XVIII.

Ut non recipiantur in monasterium nisi qui radictus omni facultate nudati sunt.

Comperimus per minus cauta monasteria quæ cum

facultatibus suis ingressi sunt postea tepelactos A hil prodest, si aliquis de regno subtractus; a regni
cum, grandi exprobratione repetere et sæculum, potentia exclusus, ferro constrictus, hodie carceri et
quod reliquerant, ut canes ad vomitum revocare: [esi] mancipatus; ita nihil obstat, si hodie a carcere
et cum suis propinquis quod monasterio contule- quis rapitur, et regali honore constituitur. Nullus ei
rant hoc extorquere, et iudices sæculares requi- sordes carceris imputat; sed hoc solum laudat,
rere, et cum senioribus monasteria dissipare, et quod in eo miratur. Sic nil prodest justum bene
per unum negligentem multos simplices deturbatos vivere, et male vitam finire; ita magnum bonum
videmus esse. Proinde solerter prævidendum est, est, peccatorem ad poenitentiam redire; olim male
et omni intentione discernendum, ut tales non reci- vivere, et postmodum bene finire, a nullo retro-
pian- tur, quia non pro amore Christi isti veniunt, sed acta peccata imputata habere. Credimus iudicem,
vicina morte perterriti, et infirmitatis angustia com- qualem quem in fine invenerit, talem coronare, aut
puls- i, non ob amorem cœlestem incitati, sed so- certe damnare. Et quamvis sint gravis delicta, non
lummo- dum poenam formidantes inferni. De talibus est tamen illis de Dei misericordia desperandum.
Apostolus ait: *Qui timet non est perfectus in chari- Liquide cognoscimus quod publicani et peccatores,*
tate, quoniam timor poenam habet, sed perfecta chari- nullo precedente merito, qui futuri per justitiam
tas foras mittit timorem (I Joan. iv). Non sunt isti B erant damnandi, gratuita miseratione per brevem
discipuli Christi, et non in Ecclesia sunt requirendi; poenitentiam sunt redempti. Sed non est in eis tam
sed in membris Antichristi inveniendi sunt: non consideranda mensura temporis, quam doloris. Agat
sunt accola bonæ repositionis, nec veri Israelitæ, ergo unusquisque dignam poenitentiam, secundum
sed de longinquo advenæ proselyti; sed neque qualitates culparum, ut quis in quo delicto sese
fratribus fideles, neque in pugna inventi sunt foris. cognoscit reum, de eo delicto necesse est observare
Tales olim in Levitico Dominum cognoscimus des- primum secundum instituta canonum. In lege habet-
testasse, et in bello ne pergerent prohibuisse: Si ut quis cui quantum intulerit damnum, aut
Si quis, inquit, corde pavidus est, non egrediatur ad fecerit eadem, aut commoverit ultionem, iudicis
bellum; radat, et revertatur ad domum suam, ne pa- dirimatur iudicio; et de numerositate solidorum ad
vere faciat corda fratrum suorum, sicut et ipse timore suum reducat arbitrium, ne fortasse persona
perterritus est (Deut. xx). De talibus in Evangelio potens damnet oppressum, et qui legali censura
Veritas ait: *Quam difficile est, qui pecunias habent centenarium habebat incurere damnum, tertiam*
intrare in regnum cœlorum (Matth. xix)! Nihil enim reddit, quod de liberis continetur. Certe nos cum
de pristinis facultatibus suis in eundem locum, ubi essemus servi peccati, Deo miserante, et nullo no-
ingredi se petit monasterium, vel ad unum nummum stro merito præcedente, liberi facti sumus justitiæ;
recipiat; sed et ipse manu sua cuncta pauperibus C et de innumeris peccaminum in misericordissi-
eroget; et postmodum comprobatus, monasterium mi- simi iudicis pendet arbitrio nostri peccati debitum;
sub regula introducat, et anno integro a cunctis et pro centesimo pondere peccatorum iniquitatis
fratribus ex industria conviciis comprobatur. cognoscimus opponere villicum, qui de centum
Et postquam probatus in cunctis obediens fuerit, et non cadis olei octoginta, de centum coris tritici quinqua-
in plumbi natura mollius, sed acer perduraverit, ut ginta, decurtatum quæsit debitum, statim se co-
ferum, postmodum exuatur sæcularibus vestibus; et gnovit a proprio domino esse laudatum (Luc. xvi).
induatur monasterii religiosi simplici- Ita plerique sunt in monasteria ingressi, qui ob im-
bus; et adnotetur in pacto cum fratribus, et vivat inter mona- manitatem scelerum excesserunt numerum, quos
chos probatus et ipse monachus. sancti canones foras ecclesie agere poenitentiam
censuerunt; et nisi in finem vitæ communionem
percipere negaverunt: nos tamen misericordiam
Domini comperti, pusillanimes sumus consolati, ne

CAPUT XIX.

*Quid in monasterio debeant observare, qui peccata
graviora in sæculo commiserint.*

Qui gravioribus culpis et criminibus sese deli- D quisque cognoscunt, primum eos optamus regulæ
quise cognoscunt, primum eos optamus regulæ colla submittere sub probatissimo abbate, in mo-
nasterio desudare, et cuncta retroacta peccata tan- quam ægrotos medico spiritali seniori manifestare;
et sicut publice peccaverint, publice poenitere, et poenitendæ ultra non committere; timorem de sup-
plicio, amorem de regno, spem de misericordia habere, et nunquam desperare, quia in ultimo est
extremæ vitæ, justificare aut condemnare. Scriptum est enim: *Ipse iudicabit extrema terræ (I Reg. ii).*
Unumquemque Dominus in fine aut justificat, aut condemnat; et universorum finem ipse considerat,
ut nec peccator, si fortiter ingemiscat, desperet veniam, nec justus de propria sanctitate confidat. Ni-

hil prodest, si aliquis de regno subtractus; a regni potentia exclusus, ferro constrictus, hodie carceri et [esi] mancipatus; ita nihil obstat, si hodie a carcere quis rapitur, et regali honore constituitur. Nullus ei sordes carceris imputat; sed hoc solum laudat, quod in eo miratur. Sic nil prodest justum bene vivere, et male vitam finire; ita magnum bonum est, peccatorem ad poenitentiam redire; olim male vivere, et postmodum bene finire, a nullo retroacta peccata imputata habere. Credimus iudicem, qualem quem in fine invenerit, talem coronare, aut certe damnare. Et quamvis sint gravis delicta, non est tamen illis de Dei misericordia desperandum. Liquide cognoscimus quod publicani et peccatores, nullo precedente merito, qui futuri per justitiam B erant damnandi, gratuita miseratione per brevem poenitentiam sunt redempti. Sed non est in eis tam consideranda mensura temporis, quam doloris. Agat ergo unusquisque dignam poenitentiam, secundum qualitates culparum, ut quis in quo delicto sese cognoscit reum, de eo delicto necesse est observare primum secundum instituta canonum. In lege habet- ut quis cui quantum intulerit damnum, aut fecerit eadem, aut commoverit ultionem, iudicis dirimatur iudicio; et de numerositate solidorum ad suum reducat arbitrium, ne fortasse persona potens damnet oppressum, et qui legali censura centenarium habebat incurere damnum, tertiam reddit, quod de liberis continetur. Certe nos cum essemus servi peccati, Deo miserante, et nullo no- stro merito præcedente, liberi facti sumus justitiæ; C et de innumeris peccaminum in misericordissi- mi iudicis pendet arbitrio nostri peccati debitum; et pro centesimo pondere peccatorum iniquitatis cognoscimus opponere villicum, qui de centum cadis olei octoginta, de centum coris tritici quinqua- ginta, decurtatum quæsit debitum, statim se co- gnovit a proprio domino esse laudatum (Luc. xvi). Ita plerique sunt in monasteria ingressi, qui ob im- manitatem scelerum excesserunt numerum, quos sancti canones foras ecclesie agere poenitentiam censuerunt; et nisi in finem vitæ communionem percipere negaverunt: nos tamen misericordiam Domini comperti, pusillanimes sumus consolati, ne gravi tristitia coarctati pereant desperati, de multi- tudine annorum ad brevem recurrimus numerum; et tam cito eum conciliamus, quam cito eum cognoverimus in poenitentia et humilitate fundatum. Quare et tunc medicus ab incisione suspendet ægrotum, cum eam per medicamina cognoverit esse sanan- dum. Cibus vero tales eis præbere mandamus, qui nec lasciviam nutrant, nec corpus nimis affligant. Carnes tamen, siceram, vel vinum eis auferre mandamus: quod si per infirmitatem, aut nimiam senectutem, aut certe aliquam necessitatem, ex his imbecillitas patuerit, in arbitrio et probitate majo- rum ponimus. Vestimentum vero cilicium præbere jubemus, qualiter per id compuncti per hædos a sinistris suorum semper reminiscantur peccatorum.

Lectum tamen sterhere mandamus corio aut psiatho, quod Latine storea nuncupatur, aut certe paleas tennes, si horum nihil habetur, exceptis infirmis, et nimia senectute defessis, uti et ipsis arbitrio foveantur abbas. Hæc quæ supra notavimus per penitentiam dignam, et non fictam humilitatem, unumquemque venire cognoscatis ad veram sanitatem. Amen.

CAPUT XX.

Quid observandum sit de monachis qui a proprio monasterio per vitia dilabuntur.

Cum aliquis per vitium dilapsus fuerit a monasterio, in aliud non recipiatur cœnobium, neque in humanitatis charitatem, neque in pacis osculum; sed continuo, vinctis post tergum manibus, abbati reeducatur proprio. Quod si reversus ad sæculum fuerit, et a propinquis fretus cum eis in superbiam surrexerit, et monasterio minas intulerit, pariter et ipsi cum eo sint a laicorum concilio publice expulsi, et ab omni Christianorum conventu maneant anathematizati. Quod si et ipsi laici suo eum receperint consortio, et pariter cum eo contra monasterium exarserint, in contumeliam cuncti a nostra Ecclesia expellantur, et nullo nobiscum charitatis fœdere copulentur, quosque veritatem cognoscent, et nobiscum stantes, injurias Ecclesiæ vindicantes, pari devotione consurgant. Si certe ipsi apostatæ ab omnibus fuerint expulsi, et huc illucque vagantes diversis locis instabiles atque vacillantes suo monasterio reverti se petierint, necessitate compulsi, in conventu majorum deducantur, et ut vasa figuli in fornace probeantur; et cum probati fuerint, suo monasterio reformentur; et non prima, sed ultima cathedra recipiantur.

Explicit regula.

IN NOMINE DOMINI INCIPIT PACTUM.

IN NOMINE S. TRINITATIS, PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI.

Quod corde credimus, et ore proferimus. Credimus Patrem ingenitum, Filium genitum, Spiritum sanctum ab utroque procedentem. Filium solum carnem de Virgine suscepisse, et in mundum pro salute omnium in se credentium descendisse, et de Patre et Spiritu sancto nunquam recessisse. Quia ipse dixit: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x). Et: *Qui me habet et Patrem habet*. Et: *Qui me videt, videt et Patrem* (Joan. xiv). Idem vero dixit: *Cælum mihi sedes est, et terra scabellum pedum meorum* (Isai. lxvi). In cœlo angeli totam Trinitatem adorant, et in terra Dominus hominibus prædicat, dicens: *Ite, vendite omnia quæ possidetis, et date pauperibus, et venite, sequimini me* (Matth. xix). Et iterum: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me* (Luc. ix). Et alibi: *Qui plus fecerit patri, aut matri, uxori, filiis, vel omnibus quæ cum mundo transeunt, quam mihi, non est me dignus* (Matth. x). Et iterum: *Qui non odit animam suam propter me, non est me dignus* (Luc. xiv). Et: *Qui perdidit eam propter me, in vitam æternam*

A inveniet eam (Matth. xvi). Proinde melius multoque melius est mundum calcare, Christum audire, Evangelium complere, vitam beatam cum angelis sanctis in æternum per omnia sæcula possidere. Proinde divino ardore accensi, ecce nos omnes, qui subter notandi sumus, Deo et tibi domino et Patri nostro tradimus animas nostras, ut secundum edictum apostolorum, et regulam, et sicuti sancta Patrum præcedentium sanxit auctoritas, uno nos in cœnobio, Christo præcedente, teque docente, habitemus. Et quidquid pro salute animarum nostrarum annuntiare, docere, agere, increpare, imperare, excommunicare, secundum regulam emendare, volueris, humili corde, deposita omni arrogantia, inienta mente, desiderioque ardente, divina gratia opitulante, inexcusabiliter, Domino favente, omnia adimplebimus. Quod si aliquis ex nobis, contra regulam et tuum præceptum, murmurans, contumax, inobediens, vel calumniator exstiterit, tunc habeas potestatem omnes in unum congregare, et, lecta coram omnibus regula, publice culpam probare, et flagella, seu excommunicationem, secundum intuitum culpæ, unusquisque suum reatum convictus suscipiat. Si quis sane ex nobis contra regulam occulte cum parentibus, germanis, filiis, cognatis, vel propinquis, aut certe cum fratre secum habitante consilium de absente supradicto Patre nostro interit, habeas potestatem in unumquemque qui hoc facinus tentaverit, ut per sex menses indutus tegmine raso aut cilicio, discinctus, et discalceatus, in solo pane et aqua, in cella obscura excommunicatus sit. Quod si aliquis istam prona sua voluntate noluerit agere penitentiam, extensus nudo corpore, septuaginta et duo flagella suscipiat; et deposita veste monasterii, indutus quod in introitu exutus est scissum, notabili cum confusione a cœnobio expellatur. Et hoc de viris sive feminis dicimus. Promittimus etiam Deo et tibi Patri nostro, ut si quis sine benedictione fratrum, aut tuo imperio, per vitium ad alia loca ad habitandum transire voluerit, habeas potestatem incautam ejus persequi voluntatem, qui hoc tentaverit, et comprehensum cum senioribus judicem, ad regulæ censuram reducere; et si aliquis eum defendere voluerit episcopus, vel ejus qui sequitur ordo, aut laicus, et tua admonitione audita apud se eum retinere voluerit, communicatio illius cum diabolo sit, et participatio cum Juda Iscariot in inferno; et in præsentī sæculo excommunicatus permaneat ab omni cœtu Christiano, et nec in finem viaticum accipiat, qui hoc fecerit. Tibi vero domino nostro suggerimus, si velles, quod credi certe nefas est, et quod Deus fieri non patiatur, aliquem ex nobis injuste, aut superbe, aut iracunde habere, aut certe unum diligere, et alterum livoris odio contemnere, unum imperare, alterum adulare, sicut vulgus habet, tunc habeamus et nos concessam a Deo potestatem, non superbe, non iracunde, per unamquamque decaniam præposito nostro querimoniam inferre; et præpositus tibi domino nostro humiliter

pedes deosculari, et nostram queream ad singula pandere; et tu patienter jubeas auscultare, et in communi regula cervicem humiliare, et corripere, et emendare. Quod si te minime corripere volueris, tunc habeamus et nos potestatem cætera monasteria commonere, aut certe episcopum, qui sub regula vivit, vel catholicum Ecclesiæ defensorem comitem, et advocare ad nostram collationem, ut coram ipsis

A te corripas, et cæptam regulam perficias; et nos simus discipuli, subditi, seu adoptivi filii, humiles, obedientes in omnibus quæ oportet; et tu demum Christo sine macula offeras nos illatos. Amen.

Hæc sunt nomina quæ manu sua unusquisque subscriptionem vel signum in hoc pacto fecit, id est, ille, ille; vel illa, illaque.

Explicit regula sancti Fructuosi episcopi.

EPISTOLA AD BRAULIONEM EPISCOPUM CÆSARAUGUSTANUM.

(Vide Patrologiæ tom. LXXX, col. 690, inter Braulionis epistolas.)

CARMINA FRUCTUOSO A QUIBUSDAM ASCRIPTA.

(Ex Florez, España Sagrada.)

I. Carmen in laudem episcopi Narbonensis.

Pulchif... radians meritis et vitæ fovebo
Apparet in cunctis præclarus ille triumphis
Sic tē vita pia, sic mens te æquit honesta,
Et merito radies honor in orbe Dei.
Data quondam tibi series, et origo præclara
Extitit in sæculo. Enites gratiæ dono.
Quæ namque pontifex sola sortitus opinam
Rexit multifariter divina dignatione Narbonam.
Sicque Beterrensem Petrus elimaverat urbem,
Deceat ut cælicis talem copulare phalangi.

II. Carmen in Sisenandum regem.

Quid Sisenandum recolam gratia præcipua regem
Populos qui rite rexit, cunctosque refovit.
Illustrium si ekeam generoso fomite pompas,
Ignosce ipse proprias stirpis inclita venas.
Bonum propagine: geminæ refulgere lucernæ.
At Lupus, Brutioque tui germani decori,
Quibus clarissimo ditatos Britio natu
Obtinuit legali Justam æquitate matronam
Mihique videlicet extat unicus error
Unicum sortita pignus mirabile nobis
In quo retentans pli gaudia magna viri.

III. Carmen ad quemdam diaconum.

Hæc tua alme Deus Christi sancteque levita,
Et vincis merito, transcendis culmine cælos
Stirpis origo tuæ licet nobilissimo fulta
Eniteat præconio sanguineque præclaro:
Quo tamen constitit amplius propagata succensu
Tibi namque Dei summus ordo sacer gloria
Atributus, spes cui erat, nites vita pudica.
Nullusque labe tacti conscia facinoris,
Optimi more ut genti redolet virtutibus
Lectorisque alabastro pedibus dominicis
Preciosum fundis nectar unguine catholico.
Delibatum ipse constans vario charismatum
Munera et sancta carpens dona larga spiritus
Adfuturis enim electis præmiorum sociis.

IV.

Cernite cuncti præsens quod pagina gestat

* Carmen hoc non tam a Fructuoso compositum quam in laudem ipsius videtur factum.

PATROL. LXXXVII.

B Sacris eloquiis quod profert ipsa sanctissima vatis:
Fructuosi namque dulcis ex ore loquela
Suavi emulcet.

Procedens jugiter suavi evoma permulcet
Cunctorum corpora sistentium sibi devota
Dulcisonis elabimur charismatum donis,
Concentibus dulciffus,
Promet facundo ex ore carminis almi glorificum
[Dño. m.los.]

Sic denique claro intonans eloquio fandi
Dogmatis præceli crebris refulsit miraculis oām,
Claret aspectu jocundo, et hilaris semper
Emicat jubar rutilans introrsus viri in corde dedi-
[cato]

Coruscans cælitus Paraelyti lumen insulsum,
C Resplendens sedulle ulla sine intermissione beatum.
Angeli ad instar intuitu vultus almi
Sereni semperque pio cernere obtutum,
Cunctos quos conspiciet ipse docet ovans.
Nec tantum scilicet frequenti admonet verbo,
Quantum suo videlicet ædificat sequaces exemplo:
Docet enim indesinenter quodeumque facit
Quia facit instanter omne quod ipse docet.
Sanctorum agmina beata cura alacri pernicique
Arctam incunctanter intrare protinus per viam
Paradisi tripudiando oculus pertingere portis
Angelicis illico potiri choris consortio dignus.
Martyrum catervis contubernio mox adjuuge beatis
Regnum et æternum peremittere frui per sæcula
[edneta]

D Linquere mundum suis cum illecebris omnem
Temere divitias potius renuntiare opibus cunctis.
Aurum despiciere, respuere omnino argentum,
Parsimonie cibis ut optimo pasci.
Tollere crucem, et pium sequi pastorem
Qui parat eximios servis post labore tropheos
Ac post immensa gemitu atque semita lachrymarum
Reddet bravii superni in exultatione triumphos.
Parans quoque insontibus, præmia quia libera
[queant]

Adipisci suis promeritis vitam æternam.

Sed quis mortalium queat cuncta sigillatim explicare

[sermone]

Virtutum merito pollet quibus etiam ille?

Miraculis floret patientia ineffabilis semper

A Minima namque ex magnis humilima de præcelsis

Tripletis nimirum versiculis, omniumque effectum

Memoriæ tradere volui exiguus ipse

Maneat ut semper ejus in compositione honoris

Omnium more nomen semperque per ævum.

ANNO DOMINI DCLXX.

CHRODOBERTUS

TURONENSIS EPISCOPUS.

JUDICIUM DE MULIERE ADULTERA.

(Vide Patrologiæ tom. LIV, col. 1424, inter notas Quesnellii in epistolas sancti Leonis Magni.)

ANNO DOMINI DCLXX.

SANCTUS FARO,

MELDENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN SANCTUM FARONEM.

(Ex Gallia Christiana, tom. VIII.)

Sanctus Faro, qui et Burgundo-Faro, quasi Faro Burgundus, Burgundis quippe editus nobilibus, Pippinisti in pigo Briegio matris parentibus Agnerico, uno proceribus aule Theodeberti regis Austrasie, et Leudegunda, fratrem habuit. Cognoscitur episcopum Laudunensem, sorores vero sanctam Faram et Agnetrudin. Post multos annos pie ac sancte consumptos in aula Theodeberti primum, deinde hoc rege mortuo, Theoderici Junioris et Clotarii II, patris Dagoberti I, ejus et referendaris legitur in veteribus diplomatibus, Faræ sororis exemplo invitatus, quæ monasticam vitam amplexata fuerat, ecclesiastico ipse sese sociavit ordini, postquam Blidechildis, quam duxerat uxorem, sacrum accepisset velamen. Defuncto interea circa annum 626 Gondualdo, Clotario II rege adveniente, populoque petente, factus est Meldensis episcopus. Cum sancto Amando consecravit, die 22 Februarii, anno 14 Dagoberti regis, altare monasterii Reshacensis, quod eju dem regis jussu Audoenus construxerat. Elevationi corporum sanctorum martyrum Crispini et Crispiniani adfuit iv Idus Junii 649. Subscripsit privilegio Landericæ Parisiensis episcopi pro monasterio sancti Dionysii, anno 16 Clodovei regis. Sigillum quoque apposuit suum privilegii quæ Emmo Senonensis episcopus concessit suburbanis sanctæ Columbæ et sancti Petri Vivi monasteriis anno 3 Clotarii regis, necnon privilegiis Berthealdi Ambianensis episcopi pro monasterio Corbeiensis, vii Idus Septembris, anno 7 ejusdem regis, et Drausii Suessionensis episcopi in gratiam partitæ-

nonis beatæ Mariæ Suessionensis, vi Kalendas Julii, anno 19 Clotarii. Suburbanum et ipse condidit monasterium sub titulo sanctæ Crucis et sancti Joannis Baptistæ, omniumque sanctorum, sibi quidem a saculo, episcopalisque muneris tumultu refugium, peregrinis vero, maxime Anglis et Scotis asyllum et diversorium. Hic excepti ab eo Adriannus, cum Roma una cum Theodoro in Britannicam insulam jussu Romani pontificis anno 668 proficisceretur, Chille-nus, quem ad Airebatenses Christiana Aule imbuen-dos misit, et Fiacrius, cui autum monasterio condendo tribus ab urbe Meldis milliaribus locum e suo concessit. Ibi quoque sepeliri voluit. Defunctus v Kalen-dis Novemb. 672, quo die memoratur in Martyrologiis Usuardi et Adonis. Sacras ejus reliquias e terra levavit anno 1140 Andreas abbas hujus monasterii. Surius ad diem 28 Octobris Vitæ hujus sancti præ-sulis synopsis exhibet; Mabillonius vero sæculo ii Benedictino integram ejus Vitam auctore, ut videtur, Hildegario Meldensi episcopo, regnante Carolo Calvo imperatore scriptam primus in lucem protulit, quam tamen mendis et erratis scatere tam Mabillonius, quam Coitius, ad annum 672, demonstrant. Nec te moveat quod Hildegarius Faronem inibi dicat fuisse episcopum vicesimum apud Meldos; id enim dicit Waldebertum inter episcopos recensens, nec minus peccat quam cum ex male intellecta sancti Eustasii Vita, Faronis Waldebertum et fratrem et successorem dicit.

SANCTI FARONIS CHARTÆ.

(Ex Brequigny, Diplomata, Chartæ, Leges.)

I.

* *Charta qua privilegia concedit Eboriacensi monasterio (ann. 610).*

Faro, gratia Dei, Ecclesiæ Meldensis episcopus, ex nobilissimis parentibus Agnerico et Leodegunda progenitus, pacem optat omnibus in Christi Ecclesia famulantibus. Notum sit cunctis sanctæ Ecclesiæ filiis qui nunc sunt, et qui futuri sunt, quod germani mei Cagnoaldus et Walbertus, simul cum Fara religiosa sorore, monasterium quoddam, quod Eboriacus vocitatur, edificaverunt, quod in honorem matris Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi construendum et dedicandum censuerunt: in quo loco beatissima soror mea multis Deo dicatis virginibus præfuit, et Domino Jesu Christo pura cordis contritione plurimo tempore deservivit; et quia sprevit gloriam terrenæ dignitatis, mercedem percipere meruit æternæ felicitatis; noluitque terrenum, ut cælestem posset habere, sponsum. Supradicto vero monasterio multa beatâ virgō contulit, propriisque possessionibus decentissime locum ampliavit; eo in tantum propriis ditavit redditibus, ut ibidem abbatis foret, cæterisque monialibus abbatisa sub norma regulari semper præset. Rogatu vero ipsius, ego, Faro episcopus, cum cæteris provincialibus coepiscopis, ad locum supradictum devenimus, copiosamque turbam nobis a Deo collatam utriusque ordinis inibi aggregandam decrevimus, in ejus audientiam de rebus monasterii ita diligentissime et discretissime tractavimus, ut, omni ablata potestate molestia, senex quæ ad serviendum Deo de diversis provinciis convenirent, propositum suum in omni sanctitatis custodia haberent, ac Deo honorifice deservirent. Consilio vero et auctoritate omnium, in nostram nobilitatem et libertatem monasterium illud fore adjudicavimus, ut nulli episcopo vel archidiacono, aut alicui prælato qui nos in Meldensi Ecclesia successorus est, sit licitum jugum excommunicationis super eundem imponere locum, nec super presbyterum qui curam ab episcopo tenet, nec super clericos qui in ipso loco

A viderint deservire. De parochianis vero ipsius villæ hæc eadem constituimus. Pecantibus vero clericis ita ordinamus, ut nequaquam ante episcopum vel clericos civitatis veniant, sed in proprio capitulo, ante abbatissam, vel illos quos ipsa adjudicaverit, satisfaciant. De censu vero quem ceteræ ecclesiæ episcopo suo in usu debent, omnino liberum esse censuimus. Si quis vero contra hanc definitionem nostram supradicto monasterio infestus esse voluerit, sciat se damnandum æterna ultione, et detineri irremediabiliter in nostra excommunicatione. Actum est hoc et corroboratum in ecclesiâ sanctæ Mariæ Eboriaci, anno Incar: athenis dominicæ DCX, regnante rege Chlotario, patre Dagoberti regis Franciæ. Datum hoc mense Novembri. — S. Childegarii, Senonensis archiepiscopi. S. Faronis, præsulis. S. Audberti, Parisiensis episcopi. S. Ragnegisili, Trecensis episcopi. S. Leubrandi, archidiaconi Meldensis. S. Alberici, archidiaconi Meldensis. S. Chagnulli, comitis. S. Maurini, abbatis. S. Chanoaldi. S. Walberti. S. Lithomarii, abbatis. S. Audoeni. S. Adonis. S. Ackarii, principis. S. Landelini. S. Dadonis. S. Gulli. S. Gondonii. S. Fara, abbatissæ. S. Columbani, Luxoviensis abbatis. Bernardus, notarius, relegit et subscripsit.

II.

Charta qua privilegia concedit Resbacensi monasterio (ann. 636).

Dominis sanctis, et summi culminis apice in pontificalis cathedræ specula præsentibus, in Christofratribus Meldicæ civitatis comprovincialibus, Childegario, Palladio, Belthoaldo, Mallardo, Ragnegisilo, Audoeni, pontificibus, Burgundofaro supplex vester in Domino præsumit mittere salutem. Licet nos antiquæ regulæ constituta salubri observatione custodiri conveniat, tamen utili provisione tractantes id constituimus, ut quod sacris deliberationibus non derogat, intrepida observatione servetur. Et quia bonæ indolis illustris viri Dadonis referendarii religiosa postulatio nostrarum quippe aurium intima

* Edita in Historia Ecclesiæ Meldensis a Tus-ano Plessæo, t. I, pag. 720, qui ipsam euit ex archivo monasterii Eboriacensis, nunc sanctæ Fara, ubi autographum servari dicebatur, sigillo pendenti munita. Sed falsariorum fetum esse pluribus argumentis Plessæus monstravit; quorum principia satis sit huc adducere: 1° Tempore quo charta confecta fuit, Faro videtur fato functa ex ipso contextu, quæ tamen chartæ subscribit; 2° Juxta notas chronologicas scripta fuit charta anno Christi 610, quo Faro Meldensem episcopum dicere se non potuit, cum non nisi anno 626 Meldensis Ecclesiæ infulus assecutus fuerit, ut probat Nova Gall. Christ. t. VIII, col. 1600; 3° Notæ chronologicæ sumuntur ex regno Clotarii, patris Dagoberti, cum ex regno Theodeberti sumi debuissent,

qui tunc apud Meldenses regnabat; 4° Episcopi fore omnes quorum signa chartæ apposta sunt, nondum ad episcopatum pervenerant. (Hist. Meldensis Eccl. ubi supra, pag. 722); 5° Formulas septimo sæculo ineunte insolitas nemo in hoc instrumento non agnovit. De his et de pluribus aliis falsi indicia videsis Historiam Meldensis Ecclesiæ.

Recudimus a fidem Plessæi, Hist. Eccl. Meld. t. I, pag. 672, qui chartam hanc juris publici fecit, ex apographis descriptam in archivo Resbacensi reconditis. Quædam censet, p. 48, in hoc instrumento vitiosa aut temere intrusa, ut notavimus, in prolegomenis; nec tamen ideo huic chartæ falsi notam inungere præsumpsimus.

penetravit, quæ et vi-cerale pietatis affectu, ita cor A intrinsecus caritatis suæ petitio molliuit, ut petita non concedere, aut arte libentissime non implere, nostri duntaxat animi irreligiosum fore putaretur. Sancti igitur desiderii ardore succensus pariter Dado et * Rado ejusque germani, cœnobii septa, et ad honorem sanctorum Petri et Pauli et cæterorum sanctorum basilicam intra eremi secreta, loco nuncupante Resbaciis, construxerunt, quod gloriosissimi domini Dagoberti regis largitatis munere certi sunt mernisse, ubi monachos vel peregrinos sub regula beati Benedicti, et ad modum Luxoviensis monasterii, devoti deliberant collocare, nostræ utilitatis extremitati supplicii deprecationis petitione poposcerunt ut et nos fratresque nostri Meldensis Ecclesiæ proprium inibi deberemus privilegium impertire. Et ne hoc nos proprii deliberationis instinctu sacerdotalis posteritas æstimet decrevisse, quum etiam sub hujus constitutionis norma Agaunensium locum, imoque et monasteria Lininensium, Luxoviensium, vel basilica domini Marcelli, tam de inhabitatoribus libertatem, quam a quibuscunque ibidem aliquid delegatum, eatenus fuit sancitum. Unde insuper supplicationum exemplum patriarchæ Galliarum Canderici et cæterorum episcoporum manibus roboratum, vel b litteras antefati domini et filii nostri Dagoberti regis, ut id deberetur simili beneficio impertiri, manifeste accepimus. Ergo omnes unius conspirationis consensu, antedictorum virorum postulationi sanctæ religionis libentissime annuentes, ita ab omnibus decretum est, ut quidquid prædicti monasterii, vel monachis ibidem sub evangelica religione viventibus, ab ipsis eorumque parentibus, vel regio munere seu a quibuslibet Christianis, in agris, mancipiis, ministerio, sacris voluminibus, vel quibuscunque speciebus quæ ad ornatum divini cultus pertinere noscitur, aut cæteris rebus, collata, aut deinceps collatura sunt, seu quod ad altare fuerit oblatum, ut ad quemcumque, Deo inspirante, transmissum, præsentis vitæ nostræ successorumque nostrorum, nullus sibi exinde aliquid clericorum aut pontificum, vel regalis sublimitas suis usibus usurpare aut minuere præsumat. Et quum abbas ejusdem monasterii de sæculo fuerit evocatus, quem unanimiter omnis congregatio illa monachorum ex semetipsis optime regulam comperitam elegerint, sibi seniores instituant. Et si etiam eis opportunum fuerit tabulas benedicere, aut chrisma consecrare, vel sacros ordines percipere, a quocunque spirituali pontifice decreverint, licentiam habeant expectandi et explicandi. Et ut superius æsti-

metur nullam potestatem in rebus, neque in ordi-
nandis personis, nos vel archidiaconi successoresque
nostri, vel quælibet persona habere debeat, aut ali-
quid de eodem monasterio, sicut de parochiis aut
cæteris monasteriis, muneris aliquid audeat sperare
vel auferre. Et nisi rogatus a congregatione ipsa
vel abbate, nulli nostrorum liceat monasterii ipsius
adire secreta aut ingredi septa. Et si ab eis illic pon-
tiffex postulatus pro lucranda oratione vel eorum
utilitate accesserit, celebrato ac peracto divino mi-
nisterio, statim absque ullo requisito dono siudeat
habere regressum, quatenus monachi qui solitarii
puncupantur, de perfecta quiete valeant, duce Do-
mino, per tempora exsultare, et sub ipsa sancta re-
gula viventes et beatissimorum Patrum vitam sectan-
tes, pro statu Ecclesiæ et salute regis et patriæ
valeant plenius Deum exorare. Et si aliquid ipsi
monachi de eorum religione tepide egerint, secundum
regulam ipsius beati Benedicti vel beati Columbani,
ab eorum abbate corrigantur, quia nihil de canonica
auctoritate convellitur, quidquid domesticis fidei pro
quietis tranquillitate tribuitur. Quod si quis, callidi-
tate aut cupiditate præventus, ausus fuerit ea quæ
superius comprehensa temerario spiritu violare, di-
vina ultione prostratus, reatus anathematis subja-
cent; nihilominus etiam hoc privilegium nullus un-
quam possit convellere, sed præsentem et futuro tem-
pore, Christo Domino protegente, incorruptum valeat
perdurare. Quam constitutionem nostram, ut firmis
vigoribus subsistat, manus nostræ subscriptionibus
roboratam, per fratres et conservos nostros venera-
biles viros, Maurinum et Lathomarium abbates, pæ-
petuis temporibus valituram, vobis vel cæteris epi-
scopis destinavimus insuper confirmandam. Actum
Clipiaci, * sub die Kalendarum Martii, anno xv
regni Domini et filii nostri Dagoberti gloriosi regis.

Burgundusfaro, in Christi nomine, indignus Mel-
densium urbis episcopus, hinc privilegio, supplica-
tione fratrum meorum coepiscoporum vel domini
Dagoberti regis, propria voluntate subscripsi. Cande-
ricus episcopus, Lugdunensis primas, subscripsi.
Sindulphus, sive Landelinus, archiepiscopus sanctæ
Ecclesiæ Viennensis, subscripsi. Donatus, episco-
pus urbis Vesontiensium, subscripsi. Albridus, Car-
notenæ urbis episcopus, subscripsi. Maurinus, Bello-
vacensis episcopus, subscripsi. Guido, Viridunensis
episcopus, subscripsi. Aigatarius, Noviomensis epi-
scopus, subscripsi. Fe reolus, Augustodunensis epi-
scopus, subscripsi. Bertholdus, Lingonicæ urbis
episcopus, subscripsi. Palladius, Altissiodorensis

* Radonis nomen expungendum arbitrantur Mabillonius et Plesæus, sed sola conjectura ex negativo argumento repetita opinionem suam tuerunt.

b Diploma Dagoberti pro monasterio Resbacensi ordine suo edidimus.

c Concordat hæc nota chronologica cum diplomate Dagoberti, dato sub die Kalendarum Octobris anno 45 regni, mensibus septem ante emissam Burgundofaronis chartam. Hæc autem videtur data in episcopali synodo apud Clippiacum habita, ipsis Martii Ka-

lendis, in qua Agilus huic cœnobio prætoricus fuit, ut docet Vita sancti Agii a Mabillonio vulgata, Act. SS. Bened. t. II, pag. 209. Hoc ipso anno Dagobertum apud Clippiacum resedissee testatur Fredegarus Chronicon, cap. 78, et expressis verbis docet bulla Martini papæ, privilegium Resbacensi monasterio a Burgundofarone et aliis plurimis episcopis a concessum fuisse in sancta synodo, ac propriis manibus confirmatum. M rum ergo n n est plurimis episcoporum subscriptionibus bullam hanc munitam fuisse

episcopus, subscripsi. Petruinus, Vasionensis episcopus, subscripsi. Marius, Tolonensis episcopus, subscripsi. Protadius, episcopus civitatis Aqensium, subscripsi. Amandus, episcopus, subscripsi. Verus, Rutenæ civitatis episcopus, subscripsi. Martinus, Forojuliensis episcopus, subscripsi. Childegarius, Senonensis episcopus, subscripsi. Adeodatus, Matiscœnensis episcopus, subscripsi. Audebertus, Pa-

risiacæ urbis episcopus, subscripsi. Ailphus, Sanctu-nicæ urbis episcopus, subscripsi. Magdegisilus, Turonicæ urbis episcopus, subscripsi. Magmatius, Engolismensis episcopus, subscripsi. Peichonius, Genesiensis episcopus, subscripsi. Raynaldus, Niver-nensium episcopus, subscripsi. Asanens, Surs-ionicæ urbis episcopus, subscripsi. Et quam plures alii subscriperunt.

APPENDIX.

* TESTAMENTUM BURGUNDOFARÆ.

IN GRATIAM MONASTERII EBORIACENSIS CONSCRIPTUM (AN. 632).

(Ex Brequigny, *ibid.*)

Anno quinto regnante domino Dagoberto rege gloriosissimo, sub die vij Kalendas Novembris, cum ego in Dei nomine Burgundofara, relicta hujus seculi malitia vel dignitate, propter amorem Christi et peccatorum meorum absolutionem, monasterium Eboriacum, sub religionis nomine visa sum ædificasse, dum in ipso monasterio residerem, tempusque meæ resolutionis ac diem iudicii expectarem, volui sub testamento conscribere et confirmare quæque ipsi loco a me tradi sunt, qualinus presentibus atque futuris esset proficuum in eodem cœnobio Deo servientibus. Interæa, accessit Waldone notario, presentibus testibus sacerdotibus ac secularibus viris, in presentia mea rogavi hoc testamentum confirmare, quo nullo casu civili vel prætoriano hæc calumniare quisquam valeat, aliquid jus sibi volens vindicare, Dei majestati offensus, et hoc testimonio convictus respiscat. Itaque ego Burgundofara, honorans prædictum locum Eboriacum situm in pago Blegio, quod est constructum in honore domine ac sanctæ Mariæ et sancti Petri apostolorum principis, dono quæ videbar habere in seculo, id est, portionem meam de villa Campellis nomine, quam contra germanos meos in parte accepi, cum mancipiis, vineis, sylvis, pratis, aquis aquarumve decursibus, sub omni peculio, vel quantumcumque transitus mei illic inveniri potuerint, perpetuam dono. Dono itaque de villa cognomento Cavanicus, in pago Klense, portionem meam ad integrum, cum terris, domibus, mansis, vineis, sylvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, propter remedium animæ meæ jam dicto monasterio. Volo esse in prædicto monasterio donatum villam cognomento Dilgofaiacus, sitam in pago Alidorense, medietatem illam quam mihi bonæ recordationis genitor meus Agnericus, quondam per testamenti sui paginam delegavit, cum terris, mancipiis, vineis, sylvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, ecclesiæ domine Mariæ et sancti Petri Eboriacis monasterii. In suburbio quoque Meldicæ civitatis portionem meam, quam contra ger-

manos meos per legitimam divisionem ibidem visa sum accepisse, cum terris, domibus, mancipiis, vineis, pratis, aquis aquarumve decursibus, seu peculio, vel quantumcumque transitus, sancto monasterio et omni congregationi puellarum ejusdem Eboriacensis loci. In lege quoque Theodosiana^c ut est insertum, sic trado, eo ut unusquisque de facultate laicali, qui filios non reliquerit, ad suos hæredes legitimos debeat deferre. Propterea dono, dulcissimis germanis meis faventibus, Chagnullo Burgundofarone et Agnetrade, portionem meam de villa vocabulo Luvra, sitam in pago Parisiaco, cum atris, edificiis, mancipiis, vineis, sylvis, pratis, aquis aquarumve decursibus, seu peculio vel quocumque transiit. Ad integrum vero casas, cum areis, tam infra muros quam extra muros Meldicæ civitatis, portionem meam quam contra germanos meos accepi, prædicto monasterio Eboriaco habere cupio, Farinarium, vero, qui est super fluvium Maternum, ad pontem rapidum, ipsi monasterio habere cupio. Similiter alterum farinarium si um in Blegio, super fluvium Alba, pro remedio animæ meæ, et ut nomen meum in libro vitæ sit insertum, ipsi monasterio dare volo. Et ut festi dies ante sanctum altare solemnius recolantur, dare volo vineas, id est pedeturas duas in Cavanico villa, in Kalense, quas contra germanum meum Chagnulfum in concambio visa sum accepisse, supradictæ basilicæ domine Mariæ et sancti Petri Eboriacensis monasterii. De mancipiis vero meis per quasque villas superius nominatas, quæque exinde per tabulas vel cartas conscriptis nomine ingenuitatis, liberi liberæve permaneant, cum omni eorum peculiari re concessa. Invoco Domini majestatem, ut post obitum meum intra legitimum temporis agonem, voluntas mea, secundum legem et consuetudinem loci ipsius, prosequente omnimodis propitio Domino, convalescat, scilicet, hoc quod pro animæ meæ remedio et peccatorum meorum absolutione tribuo, legibusque sit stabilium, et legaliter consistat. Sane si quisque contra hanc voluntatem mutare, aut in

^a Primus vulgavit Labbæus in Miscell. curios., t. II, pag. 416, ex originali. Recusus exstat in Annal. Contii, t. II, pag. 861, in Nova Gallia Christ., t. VIII, instr. col. 547, et in Historia Ecclesiæ Meldensis a Plessæo, t. II, pag. 4, depromptum ab omnibus ex tabulis monasterii Eboriacensis, quod postea sanctæ Faræ monasterium dictum fuit. Editionem Plessæi, utpote novis cuius in tutam, sequimur. Qui vero eam cum Labbæana contulerit, satis multas deprehendit discrepantias, sed quæ non magni momenti videntur. Ex hoc instrumento colligit Mabillonius, Annal. lib. I, pag. 331, tunc temporis fuisse ablatissimis testamenta condere, dum tamen ea fierent in pios usus, non in parentum commoda.

^b Juxta nostram rationem annos regni Dagoberti apud Neustrasios computandi, dies vij Kal. Novembris (id est 26 Octob.), testamento præfixa, incidit in annum Chr. 632; hæc autem nota chronologica diem indicat qua recognita et confirmata sunt testamentum, quod vij Idus Octobris, id est nona die Octobris ejusdem anni videtur fuisse conditum; et hoc ita planum est ut in his hæsisse Codicum miremur.

^c Utrum de Codice Theodosiano genuino an de Codice Alariciano, qui ex Theodosiano maxima in parte excerptus fuerat, sermo sit, incertum videri potest. Libenter credam ad genuinum Codicem sese retulisse Burgundofaram quod tamen parvi interest pro mente testamenti.

aliquid infringere temptaverit, invocata Dei ineffabili potentia, omnino contestor ut pro omnium meorum peccatorum examine obnoxius in die iudicii teneatur, et cum impiis conscribatur qui dixerunt de Domino, crucifigatur; habeaturque extraneus a limine omnium ecclesiarum Dei; et lepra Naaman Syri super eum descendat, ut nec sic quoque valeat voluntatem

^a Labbaeus docet, ubi supra, pag. 418, quædam ad calcem autographi scripta fuisse, quæ tunc injuria temporum ita erant oblitterata, ut aciem oculorum omnia fugerent. Hæc erant sane testium nomina, de quibus fit mentio sub initio testamenti. Addit sigillum in inferiori parte instrumenti exstare affixum, quod his verbis gallice exprimit, *un gros sceau attaché*. Id, si de pendente sigillo intelligas,

meam infringere, aut in aliquo mendacio, Deo sibi contrario, minime prævaleat, si quæ mala affectiones vel subiectiones imminutionesque facere fuerint. Ego feci serique mandavi, dum testamentum meum mihi sæpius volui revisere, et per singula recognovisse, constipulatione subnixâ. Actum in cœnobio Eboriaco, sub die vij Idus Octobris ^a.

contra hujus ætatis morem foret; et magna mentem subiret suspicio de hujus instrumenti falsitate. Idem Labbaeus alias retulit, sigillo pendente vallatam fuisse chartam Faronis, seu Burgundofaronis, Burgundofaræ fratris, quam quidem chartam spuris chartis annumerandam ex pluribus aliis argumentis censuimus. Hinc veremur ne sororis testamentum non melioris notæ sit quam charta fratris.

ANNO DOMINI DCLXXVI.

SANCTUS ADEODATUS

PONTIFEX ROMANUS.

NOTITIA HISTORICA IN S. ADEODATUM.

(Ex libro Pontificali.)

I. Adeodatus, natione Romanus, ex monachis, de patre Jobiniano [B., Joviniano] sedit annos quatuor, menses duos, dies quinque [B., 7, m. 2, d. 17]. Tantæ magnitudinis [B., in tanta magnit.] fuit mitissimus ac benignissimus, ut omnem hominem a majori usque ad minimum libenter susceperet, peregrinis compassionem exhibuit [exhiberet], ut etiam unusquisque quod postulavit, sine dubio impetravit [impetrare]. Sed et rogam omnibus ampliavit. Hujus temporibus Mezzetius [B., Mezentius], qui erat in Sicilia cum exercitu Orientali, intartizavit [B., tyrannizavit], et arripuit regnum. Et [Tunc] perrexit exercitus Italiæ per partes Istriæ, alii per partes Campaniæ, nec non et alii per partes Sardinie et Africæ. Pari modo venerunt per [in] Siciliam in civitatem Syracus. et Deo auxiliante interemptus est, nec dicendus Mezzetius [Vid. Baron., ad ann. Domini 868]. Et multi ex iudicibus ejus truncati, perducti sunt Constantinopolim simul et caput ejusdem Intartæ. Postmodum venientes Saraceni in Siciliam, obtinuerunt prædictam civitatem, et multam occisionem fecerunt in populo, qui in castra, seu montana, confugerant. **25** Similiter et prædam nimiam fecerunt, et æs quod ibidem a civitate Romana delatum fuerat,

B secum tollentes, Alexandriam reversi sunt [in populo vix paucis evadentibus, qui per munitissima castra confugerant, et juga montium. Aufe-
30 rentes quoque prædam nimiam, et omnem illum ornatum æris, ac diversarum specierum, quem Constantinus a Româ navigio detulerat, secum asportantes].

II. Huc ecclesiam beati Petri, quæ est via Portuensi juxta campum Meruli, ut decuit, restauravit atque dedicavit. Sed et in monasterio sancti Erasmi situm in Cælio monte, in quo crevisse [B., convenisse] visus est prædictus sanctissimus vir, multa nova ædificia augmentavit, sed et casalia acquisivit [et multa ibi prædia acquisivit], et in vita sua abbatem vel congregationem ibidem instituit. Post ejus transitum tante pluvie, et torrida fuerunt, quales nullas ætas hominum meminit esse, ut etiam **45** homines, et pecudes de fulgure interirent. Et nisi per litanias quæ quotidie fiebant Dominus esset propitius, non potuissent homines triturae, vel in horreis frumenta recondere. In tantum enim crevere hæc mala, ut ex ipsi pluvius denuo **50** legumina renascerentur, et ad maturitatem devenirent, pro quo capti homines mirabantur. Fecit autem ordinationem unam per mensem

VARIANTES LECTIONES.

Fabrotius, ex Cod. Fesh. — Lin. 2. B., Jobiniano, A., Jovinianus, B., Jobiano. Lin. 41. Abbatem. A., abbatiam, vel.

Ex Cod. Reg., Maz. et Thu. — Lin. 2. Jobiniano. Lin. 5. Quinque. Ille fuit mitissimus, atque benignissimus. Lin. 6. A majore usque ad minorem [M., a minore usque ad majorem]. Lin. 7. Exhiberet, ut etiam unusquisque quod postularet, ab eo sine dubio impetraret. Lin. 10. Hujus tempore Mezetius, qui erat in Sicilia cum exercitu orientali, arripuit regnum, tunc perrexit exercitus Italiæ. Lin. 16. A. Et pari modo venerunt in Siciliam in civitatem Syracus. et D. a. interemptus est, nec dic. Mezetius, et multi ex ducibus [M., iudicibus]. Lin. 21. Ejusdem. Postmodum venientes Sarac. Lin. 27. In pop. f. vix pauci..... Lin. 32. Navigio illuc de-

tul. asp. Alex. rev. sunt. Lin. 34. Eo tempore Adeodatus papa ecclesiam beati Petri, quæ est in via Portuense juxta pontem Meruli. Lin. 36. Sed et monasterium S. Her. Lin. 39. Sanctiss. vir. pr. multis novis ædificiis augmentavit, et multa ibi prædia acquisivit, abbatem, et congregationem ibi constituit. Post. Lin. 43. Atque ton. f. quales nunquam tunc a tempore diluvii, ut homines, et peculia de fulgure int. [In R. Cod. emendatum, de fulgure]. Lin. 46. Maz., cotidie, R., quot. Lin. 48. Nec. in tantum ut per ipsas pluvias denuo leg. r. Lin. 51. Pro quo omnes mirabantur. Lin. 55. Qui sepultus est. Lin. 56. Julii.

Ex Cod. Thuan. alt. ro. — Lin. 2. Ex patre Jobiano Lin. 7. Tantam comp. Lin. 21. Confugium fecerant et prædam nimiam, vel arca, quæ ibidem a civitate

Decembris, presbyteros xiv, diaconos duos, episcopos per diversa loca quadraginta sex [B., 55 45]. Qui etiam sepultus est ad beatum Poirum, apostolum sub die vi Kalendas Julias, et cessavit

episcopatus menses quatuor, dies quindecim [B., sex].

A tempore ordinationis sancti Gregorii pape usque huc, sunt anni nonaginta quinque, menses quinque, dies quatuordecim.

VARIANTES LECTIONES.

Rom. navigata fuerant secum abstolentes. A. Lin. 55. Pontem Meruli. Lin. 45. Qualis nulla metas hominum, ut etiam h. et peculia de fulgore i. Lin. 48. In tantum ut ex ipsa pluvia denno i. r. e. a. m. d. pro quo capit etiam homines mirarentur.

Penia, ex Cod. Cavensi. — Lin. 25. In pop. fec. Lin. 25.

Fec. vel es de ibidem a c. r. navigatum f. s. abstolentes. Lin. 56. Monasterium s. Herito. Lin. 45. Peculia. Lin. 47. Propit. ut potuissent. Lin. 48. In tantum ut ex ipsis pluvii. Lin. 51. Devenerunt pro quo capitulo etiam hom. mirarentur.

EPISTOLA ADEODATI PAPE

AD UNIVERSOS GALLIÆ EPISCOPOS,

Qua immunitatem ab episcopali potestate concedit monasterio sancti Martini Turonensis, exceptis ordinatione sacerdotum et consecratione chrismatis * (Ann. 674).

(Ex Breugny, Diplomata, Chartæ, Leges.)

Dilectissimis fratribus universis episcopis in Galliæ partibus commorantibus, Adeodatus. Æquitatis nos admonet norma, quam apprime custodire præcipimur, ut canonica sanctorum patrum consulta, præsertim a beatissimis apostolicæ sedis præsulibus, prædecessoribus scilicet nostris, qui auctoritatem, successionem ac vicem sacratissimi apostolorum principis Petri, per diligentem solertiam nacti sunt, quemadmodum statuta reperimus, integerrata atque inlibata custodia conseruimus; sed et quæque fratribus nostris ecclesiarum episcopis, pedisse quæ duntaxat imitatione consultum ac salubriter fuerit ordinatum, utpote functi apostolicæ principia, licet impares ministerio, firmanda simili ratione decernimus. Quæ ex re dum Ægricus, religioſus presbyter et abbas monasterii sancti Martini, in quo et venerabile corpus ejus est situm, visenda ex desiderio veniens apostolicas confessiones et atria, nostris se representaret obtutibus, commendationemque fratris nostri Crotberti, Turonice Ecclesiæ præsulis, obtulisset, supplici voce præcatus est ut privilegium apostolica auctoritate subnixum, ob munitionem vene-

rabilis monasterii, quod beate recordationis confessor Christi Martinus et præsul Turonensis Ecclesiæ in Gallicanis partibus ad conversorum salutem sui sacratissimi corporis consecratione decoravit, cui nunc præesse se perhibens scriptis ostenderat, ei concedere deberemus; parumper autem ambigimus, idcirco quod mos atque traditio sanctæ nostræ Ecclesiæ plus non suppetat a regimine episcopalis providentiæ religiosa loca secernere: verum ubi et prædicti fratris nostri Crotberti, Turonensis Ecclesiæ præsulis, monachicam libertatem, hoc est, liberam dispensandi licentiam, scripto concessam, religiositate ejus exemplaria proferente comperimus, in cuius volumine et aliorum per Gallicanam videlicet provinciam constitutorum antistitum ad id consensum præbentium, subscriptiones subter annexas inspicimus, nullatenus jam exortem rationis, ac canonice regulæ tantorum episcoporum consonam sententiam fore perpendimus. Propterea et nos erga quod idem fratres nostri reverentissimi præsules conferre providerunt, simili censura ex auctoritate profecto apostolorum principis, cui claves ligandi

* Sæpiissime typis mandata, cuius præcipuas tantum Editiones memorabimus. Vulgaverunt Papius Massonius, de Roman. Pontif., fol. 118, v°, ex tabulario sancti Martini Turonensis; auctores Galliæ Christianæ, prior Edit., t. I, pag. 741, ex regesto panchartæ nigre sancti Martini, Launoius, in Disquisitione de juribus hujus ecclesiæ, pag. 3 et 5, cum variis lectionibus; Cointius, in Annalibus, t. III, pag. 708; Mansi, Collectio conciliorum maxima, t. X3, col. 105. Existat etiam in collectionibus conciliorum Sirmondii, t. I, pag. 507; Labbei, t. VI, pag. 523; Harduini, t. III, col. 1007, etc. Recedimus ad fidem apographi in iudicium prolati anno 1798, et editi ad calcem defensionis iurum ecclesiæ sancti Martini, inter prob. pag. 1, ab archiepiscopo Turonensi impugnatorum. Dicitur excerpta ex Exemplari quod sæculo quidem ix exaratum fuit, sed quo non exstabat antiquius; autographum enim jam perierat. Controversia de immunitate monasterii sancti Martini ab episcopali jurisdictione sæpe et diu agitata fuerat. Adeodati epistolam qua potissimum nitiſtur, oppugnaverant Launoius in Assertionem inquisitionis sue

de privilegio sancti Medardi Suessionensis, part. III, cap. 20; Monsnerius vero, in libro de Juribus ecclesiæ sancti Martini propugnatis, cap. 1, epistolam Adeodati tueri conatus est. Illam Launoius iterum oppugnavit, in Examine privilegiorum sancti Martini, pag. 7 et seq. Hujus objecta nixus est refellere ecclesiæ sancti Martini in iudicio defensor, anno 1709. Launoii objectiones Cointius, Ann. t. III, pag. 709 et seq. longo ordine recenset, et cum Monsnerii responsionibus confert, ac, re omni diligenter perpensa, arbitratur nihil in epistola Adeodati occurrere quod formulæ privilegii a Marculfo exhibitæ, lib. I, form. 1, refragari videatur; ita ut illa nec supposititia videatur, nec subreptitia. His immorari diutius non sinunt notis nostris præscripti fines. Fas sit tantummodo dixisse bullam de qua agitur solemnii iudicio curiæ Parisiensis, diei 13 Aprilis anni 1709, pro legitima fuisse habitam. Characteres chronologici nulli. Cum autem sedem pontificalem occupaverit Adeodatus ab anno 672 ad annum 675, epistolam ab ipso emissam fuisse conjicere licet, cum Cointio, anno 671.

atque solvendi conditor ac redemptor omnium tribuit, identidem firmare concessimus, ut apostolica fultis auctoritate, per privilegii seriem, nullas gravedines a quolibet episcoporum, sub prætextu discussionis, religiosus abbas vel monachi ibidem degentes sustineant; neque rursus hospitandi sibi apud eos licentiam vendicantes, dispendia his atque insolentias angariarum imponant; neque per occasionem regularis disciplinæ rimandæ atque servandæ, quaslibet eis importent injurias; sed liberam licentiam habere statuimus, salva profecto monachicarum regularum custodia religiosum abbatem, quicumque pro tempore præerit præfato venerabili monasterio, id procurante, ut erga quod priscae traditionis ejus articulus continet, et ipse conservare nitatur, et qui sub ejus reguntur dispensatione, solerter custodire commonest, districtique compellat. Reverentissimus vero episcopus, in cujus parochiam memoratum venerabile monasterium vel res ejus ac possessiones constituerint, faciendæ tantum ordinationis ac promotionis sacerdotum atque levitarum, vel consuecendi chrismatis sit tantum concessa licen-

tia; dispositionem autem venerabilis loci gerere, ac conversationem monachicam exquirere, religioso abbati usque præposito, vel quique probatissimi in eodem monasterio fuerint, quod etiam præfati præsules consona sententia definierunt, decernimus. Quisquis igitur quolibet tempore, quod nullatenus credimus, hujus decretum privilegii, quod auctoritate apostolica subnixi, consequendo firmavimus, in totum vel in partem temerare temptaverit, suæque præsumptionis audaciam digna emendatione minus correxerit, in perpetuum percellendum, vel anathematisandum se noverit, non solum tantorum sententia sacerdotum, sed etiam æquissimo apostolicæ condemnationis aculeo, quoniam violare pertinaciter nisus est quod salubriter conservare debuerat. Et ita quoque hujus privilegii sanctio firma ac rata indimute persistat atque permaneat; erga quod et præcellentissimi totius Gallie reges, ut scripto comperimus, ad reprimendas laicorum infestationes edicto præmunire idem venerabile monasterium regali pietate dignati sunt.

Bene valete dilectissimi fratres.

*** PRIVILEGIUM AB ADEODATO PAPA**

CANTUARIENSIBUS MONACHIS COENOBII SANCTORUM PETRI ET PAULI CONCESSUM (AN. 673).

(Ex Wilkins, Conciliorum Collectio.)

Adæodatus episcopus, servus servorum Dei, Adriano abbati monasterii sancti Petri apostoli.

Evangelicis atque apostolicis sanctionibus luce clarius edocemur, nec servorum solertiam in administratione talentorum, nec dominicæ vineæ operarios pondere diei et æstus affectos a remuneratione boni operis esse fraudatos. Scriptum namque est: Voca, ait, operarios et redde illis mercedem; et: Dignus est operarius proprio laboris commodo perpotiri. Quapropter oportet etiam nos, licet immittos, pastorem tamen curam administrantes, eis qui lucrando Deo animas solerter invigilant, providentiam aliquam ad temporalem eorum sustentationem utcumque peragere, ne eorum sagacitas erga lucrandarum animarum quæstum necessitate scilicet temporali præpedita, ad opus implendum segniter efficiatur. Quam ob causam annuentes tuæ petitioni, quemadmodum nos sua parte poposcit, a præsentem concedimus tibi Adriano, ut pote abbati ab hac apostolica sede ordinato atque destinato, una cum tua propria congregatione, quæ nunc vel futura est, monasterium videlicet sancti Petri constitutum extra civitatem cognomento Doroverno, cum omnibus scditibus ad eum pertinentibus, vel quicquid ei jure verbi competere videtur. Et si qua exinde ab ali-

quo injuste ablata sunt, restitui absque recalcinatione censemus, quatenus dum nihil eorum quæ ad sustentationem corpoream sunt profutura, defuerit, licenter ad lucrandas (ut dictum est) Deo animas pervigil possit esse sollicitudo. Cujus ad cumulum firmitatis prævidimus præfatum monasterium apostolicis prærogativis nunc et in perpetuum præmunire, insolentiasque tam sacerdotum quam laicorum pariter ab eo inhibere, præcipientes ex auctoritate videlicet apostolicæ sedis, cui superna largiente gratia præesse dignoscimur, omnes omnino tam Ecclesiæ præsules, quamque sublimium sæcularium dignitates, vel inferioris ordinis administrationem gerentes, se a præfati monasterii inquietudinibus atque gravaminibus suspendi, nec per quamlibet occasionem tibi tuæque congregationi in eo degenti, vel qui pro tempore suo successerit in loco, quoquo modo dispendia vel inquietudinum molestias irrogare. Sed et hoc nihilominus sancientes, ut post tuum obitum futurus abbas, non alius, vel aliunde ad eorum regimen animarum, nisi quem ipsa sibi prorsus Deo servientium congregatio de proprio videlicet monasterio communi assensu regulariter prælegerit, subrogetur. Si quis interea (quod non credimus) temerario ausu contra hæc sanctæ et apostolicæ sedis

* De hoc privilegio ita Sprottus in Chronico suo. «Adrianus postquam regimen monasterii apostolorum Petri et Pauli est adeptus, impetravit privilegium ab Adeodato papi super libertate hujus monasterii et super electione abbas. Hoc privilegium non habemus sub plumbo, sed transcriptum in textu

Adriani, et in pluribus aliis locis. » Ubi obiter notandum textum Adriani non fuisse Martyrologium librum quem Adrianus abbas monasterio illi reliquerat (ut putavit Clemens Heynerus Apostolat. Bened. et. pag. 82), sed Codicem in quo antiqua cœnobii illius privilegia descripta cernebantur. Hæc Usserius.

decreta contraire temptaverit, et ea, quæ a nobis pie indulta sunt, privilegia convellere præsumperit, noverit se (si præsul vel minister est) ex auctoritate videlicet beati Petri apostolorum principis, cui Dominus Jesus Christus, Deus noster, ligandi solvendique in cælo et in terra potestatem concessit, proprio esse privatum officio; si de sæcularibus laicisque fuerit, a participatione corporis et sanguinis

A Domini Jesu Christi cognoscat se esse segregatum, quousque videlicet quod temere perpetravit humiliter corrigat, et de excessu penitentiam gerat. Dat. x Kalend. Januarii, imperantibus piissimis Augustis, Constantino majore imperatore anno xxi, post consulatum ejus anno . . . . sed et Heraclio atque Tiberio novis Augustis, ejus fratribus, anno xvii, indictione secunda.

ANNO DOMINI DCLXXVIII.

DONUS PONTIFEX ROMANUS.

NOTITIA HISTORICA IN DONUM.

(Ex Mansi, ampl. Conc. Collect.)

* **Donus**, natione Romanus, ex patre Mauricio, sedit annum unum, menses quinque, dies decem. Hic atrium beati Petri apostoli superius, quod est ante ecclesiam [quod paradisi dicitur] in quadriporticum magnis marmoribus stravit, sed et ecclesiam apostolorum sitam via Ostiensi, ut dicitur, restauravit atque dedicavit. Itemque ecclesiam sanctæ Euphemie postiam via Appia similiter dedicavit. Clerum quoque diversis ordinibus et honoribus amplavit. Hic reperit in urbe Roma, in monasterio quod appellatur Boetianum, Nestorianitas, monachos Syros, quos per diversa monasteria divisit. In quo prædicto monasterio monachos Romanos instituit. Hujus temporibus ecclesia Ravennatum, quæ se ab Ecclesia Romana segregaverat causa autocephalie, denuo se pristinae sedi apostolicæ subjugavit. Cujus

B ecclesiæ præsul nomine Reparatus e vestigio, ut Deo placuit, vitam finivit. Hic dum esset electus per Augusti mensem, * apparuit stella a parte Orientis a galli cantu usque mane per menses tres, cujus radii cælum penetrabant. In cujus visione surgentis [Cod. Luc., surgentes] omnes provincie et gentes mirabantur, quæ post [quidam esse possit] in semetipsam reversa disparuit. Pro quo capitulo et maximo [Cod. Luc., maxima] mors a parte Orientis subsequuta est [Post eam apparitionem maxima mors a parte Orientis subsequuta est]. Fecit autem ordinationem unam, presbyteros decem, diaconos v, episcopos per diversa loca numero sex. Qui etiam sepultus est ad beatum Petrum apostolum sub die ii [Cod. Luc., iv] Idus Aprilis, et cessavit episcopatus menses duos, dies xv.

* **Donus**. Donus, quem alii Domnum, alii Domnionem, alii Conum sive Cunonem appellant, anno 676, ipsis Kalendis Novembris, creatus est pontifex Romanus: quod cum Theodoro Constantinopolitane sedis episcopo Monothelite innotuisset, intermissis quas de sui ordinatione ad eum scripsisse debebat litteris synodalibus, misit duntaxat epistolam hortatoriam qua petebatur ut tandem aliquando concordia inter orientalem et occidentalem Ecclesiam sanciretur. Constat ex epistola Constantini imperatoris, quam ipse ad Donum transmisit. Quid ad eas pontifex rescripserit, ignoratur.

Hoc tempore Constantinus imperator bellicis curis solutus, pace cum Saracenis composita, ad pacem Ecclesiæ restituendam totum animum adiecit; restiterunt Monothelitarum signiferi Theodorus Constantinopolitanus et Macarius Antiochenus episcopi, qui cum Romanorum pontificum acerrimi hostes et adversarii essent, invito imperatore, retento solius Honorii nomine, quasi is cum Monothelitis senserit,

Vitaliani aliorumque pontificum Romanorum nomina (ut videre est act. 8 sextæ synodi) e sacris diptychis abstulerunt. Quo facto imperator vehementer exagitatus, Theodorum episcopatu deposuit, eique Georgium quemdam subrogavit; atque ad reconciliandam utramque Ecclesiam orientalem et occidentalem, ad Donum papam, sacram, quæ exstat initio actionis sextæ synodi, imperialem ille quidem direxit, sed cum vita functus esset, antequam Romam afferretur, Agathon reddita fuit. Sev. Bix.

* **Sedit annum unum, menses v, dies x.** Ex epistola Constantini imperatoris ad Donum scripta colligitur, ipsum ad aliquot menses amplius sedem propagasse, cum reperitur data pridie Idus Augusti anno 678. Quæ enim ratio patitur ut post menses quatuor obitus Romani pontificis imperatorem adhuc latuerit? Id.

* **Apparuit stella.** De hac stella vide Bedam, lib. iv, c. 12. Id.

EXEMPLAR EPISTOLÆ

QUAM IMP. FLAV. CONSTANTINUS AD DONUM PAPAM, UTRIVSQUE ECCLESİÆ, ORIENTALIS
SCILICET ET OCCIDENTALIS, RECONCILIANDÆ CAUSA DJREXIT.

(Ex Mansi. ibid.)

ΘΕΙΑ ΣΑΚΡΑ

A

DIVALIS SACRA.

Κατακινηθεῖσα πρὸς δόμον τὸν ἁγιοτάτων πάπῃ τῆς
πρεσβυτέρως Ῥώμης, ἀποδοθεῖσα δὲ Ἀγάθῳ τῷ
ἁγιοτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ πάπῃ τῆς αὐτῆς πρεσβυ-
τέρως Ῥώμης, διὰ τὸ τὸν αὐτὸν δόμον τοῦ παρόντος
μεταστῆναι βίον.

ἢ ΕΠΙΓΡΑΦὴ Τῆς ΣΑΚΡΑΣ.

Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου καὶ Δεσπότου Ἰησοῦ Χριστοῦ
καὶ σωτῆρος ἡμῶν, αὐτοκράτωρ φιλῆτιος Κωνσταντίνος,
πιστός, μέγας βασιλεὺς. Σάκρα δόμον τῶν ἁγιοτάτων καὶ
μακαριωτάτων ἀρχιεπισκόπων τῆς πρεσβυτέρως Ῥώμης,
καὶ οἰκουμένης πάπῃ.

Ἡγότως ἐπίστανται καὶ ἡ ὑμετέρα πατρικὴ μακαριότης,
καὶ πλείους τῶν τῆς καθ' ὑμᾶς ἁγιοτάτης Ἐκκλησίας
τῆς πρεσβυτέρως ἡμῶν Ῥώμης, ὡς ἀπ' οὐπὲρ ἐκλειυσέν
ὁ Θεὸς αὐτοκρατορικῶς βασιλεύειν ἡμᾶς, πολλὰς ἐπι-
λοσάμενος τῶν κινήσεων ποιήσασθαι περὶ τῶν φιλονι-
κουμένων ρημάτων ὑπὲρ τοῦ τῆς εὐσεβείας δόγματος, **π**
μεταξὺ τοῦ μέρους τῆς τε καθ' ὑμᾶς ἁγιοτάτης Ἐκκλη-
σίας, καὶ τῶν τῆς ἐκτεῖρας ἁγιοτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης
Ἐκκλησίας, καὶ ἀμφισβητῆσαι, δικαιλύναι τούτο
γινέσθαι, τοῦ καιροῦ μὴ ἐπιδιδυχνόντων γινώσκοντες, ὡς
ἀπὸ μερικῆς ἀμφισβήτησεως, πρὸς οἷς ἔγνωσαν γινέσθαι
οὐκ ἐνεδίχεται, ἀλλὰ καὶ τὸ κακὸν ἤξευεν. Καὶ καὶ εἰ
τὴν ψυχὴν ὠδυνώμεθα ὑπὲρ πάντων ὠδύνῃ, διὰ τὴν
γινόμενον περὶ τούτου διεισδύνειν ἐκ τῶν ἐχθρῶν, καὶ
δι' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, τῷ τοῖς καθ' ὑμᾶς ἀρχιερεῖς,
καὶ τὸν ὀρθόδοξον ἡμῶν λαὸν διὰ τῆς καινοφανείας
σχίσματι περιπεσείν, καὶ τούτου ἐπιχωρημα γινέσθαι
τοῖς τε ἀσεβείοις καὶ αἵρετικοῖς ἄλλ' οὐκ ἀποδεδώκαμεν
τῷ Θεῷ ἡμῶν, αὐτοῦ τὰ κρίττονα περὶ ἡμῶν προσου-
μένον, καὶ καθ' ὃν κελύσῃ ἡ αὐτοῦ ἀγαθότης καιροῦ τὰ
τοῦ κεφαλίου κατορθοῦναι, τῆς αὐτῆς παρρησίας ἡμῶν
ἐπιτηδεύοντα χρόνον πρὸς καθολικὴν συναθροίσαν τῶν
ἀμφοτέρων θρόνων, πρὸς τὸ κοινῶντας αὐτοὺς τοῖς
ὀρίσμοις τῶν ἁγίων πέντε συνόδων, καὶ τὰς ἐκείσεως
τῶν ἁγίων ἐκρίτων Πατέρων, πληροφορίαν ἐμποίησαι
αὐτοῖς, καὶ συνελθεῖν ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μετ' καρδίας
δοξάζειν τὸ πάντιμον ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἄλλ' ἐπεὶ
ὡς ἄνθρωποι βουλευόμεθα, ὡς δὲ κελύει ὁ Θεὸς πάντα
ἀποτελεῖ· αὐτὸς γὰρ ἐπίσταται τὰ μέλλοντα, καὶ τὰ συμ-
φέροντα ἡμῶν, οὕτως εὐδοκεῖ ἀποτελεῖν ἐν εἰδήσει ποιού-
μεθα τὴν ὑμετέραν πατρικὴν μακαριότητα, ὡς προχει-
ρθεὶς Θεόδωρος· ὁ ἁγιοτάτος καὶ μακαριώτατος πα-
τριάρχης τῆς θεωρητικῆς ἡμῶν ταύτης καὶ βουλήσεως
πύλαις ἀνήγαγε τῇ ὑμετέρᾳ γαλήνῃ, καὶ ὑπορρῶσαι
αὐτὸν στεῖλαι τὰ πρὸς συνήθειαν συνοδικὰ πρὸς τὴν
ὑμετέραν πατρικὴν μακαριότητα, μήπως ἀπρόσδεχτα

*Directa ad. a Donum sanctissimum papam senioris
Romæ, contradita vero Agathon sanctissimo ac
beatissimo papæ ejusdem antiquæ Romæ, eo quod
idem Donus de præsentī vita decessisset.*

SUPERSCRIPTIO SACRÆ.

In nomine Domini et salvatoris nostri Jesu Chri-
sti, imperator Flavius Constantinus, fidelis, magnus
imperator. Sacra b Dono sanctissimo archiepi-
scopo antiquæ nostræ Romæ et universali papæ.
(Data pridie Idus Augusti Constantinopoli, indictione
sexta. c.)

Per omnia novit vestra paternam beatitudo, et p'u-
res vestræ sanctæ Ecclesiæ antiquæ Romæ, quia ex
quo jussit Deus principaliter nos imperare, dum vo-
luisset multoties quidam motionem facere de verbis,
de quibus est contentio pro dogmate pietatis, inter
partes tam sanctæ vestræ Ecclesiæ, quamque hujus
sanctæ magnæ Dei Ecclesiæ, ut ambigerent; et hoc
prohibuimus fieri, tempore non admittente, cogno-
scentes quod ex particulari contentione non solum
unitas fieri non posset, sed magis malum accresce-
ret. Et licet animo doleremus, ultra omnem dolo-
rem, tam pro exprobratione quæ nobis ob hoc ab
inimicis inferebatur, et propter ipsam veritatem,
quod pontifices secundum vos, et orthodoxos noster
populus propter quasdam novitates vocum in schisma
incidisset, exultatioque ex hoc fieret impiis et he-
reticis, attamen Deo nostro commissimus ipso pro nobis
potiora providente, et dum ejus benignitas jussisset
correctionem hujus rei fieri, tunc nobis condona e-
opportunitatem temporis ad generalem collectionem
faciendam utrarumque sedium, quatenus conside-
rantibus eis definitiones sanctarum quinque synodo-
rum et editiones sanctorum probabilium Patrum,
satisfacerent sibi metipsis, et convenirent in uno ore,
unoquoque corde, ad glorificandum honorificum no-
men Dei nostri. Sed quoniam sicut homines cogita-
mus, sicut autem jubet Deus, omnia perficit; ipse
enim novit futura et quæque nobis expediunt, d sic
ei placitum est, ut ad effectum perducantur. Cogno-
scere facimus vestram paternam beatitudinem, quod
dum ordinatus est Theodorus sanctissimus et bea-
tissimus patriarcha a Deo conservandæ hujus nostræ
regiæ urbis, suggestit nostræ serenitati suspectum
se esse, dirigere consueta synodica ad vestram pa-
ternam beatitudinem, ne f r san non recipiantur, sicut
et sub prædecessoribus ejus patriarchis factum est.

a In Græco et in vetustis editionibus, *Domnum*.

Hansb.

b Qui vulgo *Donus* appellatur. Id.

c Anno Christi 678.

d In Græco, sicut ei placitum est, ad effectum per-
ducere. Hansb.

Sed quia magis prævidit adhortatoriam epistolam facere ad vestram paternam beatitudinem, quam et direxit: ejus per omnia scientiam habet vestra paternam beatitudo, et non prævidimus, per præsentem nostram piam sacram, de hujusmodi epistola uti multiloquio. Sed postquam directæ est eadem epistola ad vestram paternam beatitudinem, interrogavimus eundem sanctissimum et beatissimum patriarcham, et Macarium sanctissimum et beatissimum patriarcham civitatis Theopolitane, quænam esset difficultas quæ pervenerat inter vestram paternam beatitudinem seu vestram apostolicam sedem, et ipsos, olim omnibus expleis, quæcunque sunt de immaculata nostra et incommutabili Christianorum fide, tam per doctrinam sanctorum apostolorum, quamque per diffinitiones sanctarum quinque synodorum, et doctrinam sanctorum ac probabilium Patrum, et omnibus hæresibus jam manifestatis atque condemnatis et nullo deinceps remanente modo quo possit divisio aut schisma sanctæ et immaculatæ nostræ fidei inferri: satisfecerunt nobis iidem ipsi sanctissimi patriarchæ, quod verba quedam novitatis introumissa sunt, aliquibus quidem ex imperitia hæc introducentibus, aliquibus vero incongrue scrutantibus incomprehensibilia opera Dei: et quia, ex quo hæc verba moveri cõpperunt et usque hactenus utraque sedes inter se minime convenerunt, ut iniquitantes sibi met satisfacerent pro veritate. Propter viles igitur inquisitiones non sit infinita contentio, ne nobis insultent pagani et hæretici, neque in nobis usquequaque locum accipiant semina adversarii. Cadens namque ab humano genere, quod ei serviebat, et confusus per apparitionem Domini nostri, propterea non quiescit hæc ad suam consolationem facere. Sed per gratiam Domini nostri Jesu Christi, veri Dei nostri, etiam in his confundatur per studium vestræ paternæ beatitudinis, et secundum quod scriptum est deponentibus nobis omnem zelum et omnem contentionem omnemque invidiam, veritati concurremus. Veritas enim Deo clara est; et secundum Domini vocem, quicumque voluerit omnium primus esse, sit omnium minister (Matth. xxii). Et iterum dictum est: *In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinvicem* (Joan. xiii). Postquam igitur tempus non recipit perfectam congregationem fieri, adhortamur vestram paternam beatitudinem per præsentem nostram piam sacram, dirigere viros utiles ac modestos, notitiam habentes totius a Deo inspiratæ doctrinæ, et peritiam irreprehensibilem habentes dogmatum, indutos personam vestræ apostolicæ sedis, ejusque concilii deferentes et libros qui oportent proferri: et omnem auctoritatem habentes; quatenus convenientes cum hic posito sanctissimo ac beatissimo patriarcha, et Macario sanctissimo patriarcha Theopolitane civitatis, perscrutentur cum omni mansuetudine et modestia, et per gratiam sancti Spiritus veritati insistere et consentire, munitionem habentibus eis qui huc advenierunt ex parte sedis vestræ, per præsentem no-

A γίνονται, καθὼς καὶ τὰ ἐπὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ πατριαρχῶν γεγονότων· ἄλλ' ὅτι μᾶλλον συνίδει προσηκόντῃ ἐπιστολῇ χρῆσθαι πρὸς τὴν ὑμετέραν πατρικὴν μακαρίτητα, ἢν τινα καὶ ἐστὶν, καὶ ταύτας ἐν εὐθείᾳ πάντως γίγινον ἡ ὑμετέρα πατρικὴ μακαριότης· καὶ οὐ συνιδόμεν διὰ τῆς παρουσίας ἡμῶν εὐσεβοῦς σάκρας περὶ τῆς τοιαύτης ἐπιστολῆς πολυλογία χρῆσθαι. Μετὰ οὖν τὸ τὴν τοιαύτην ἐπιστολὴν σταλῆναι πρὸς τὴν ὑμετέραν πατρικὴν μακαριότητα, ῥητώσαμεν τὸν τε αὐτὸν ἀγῳτάτον καὶ μακαριώτατον πατριάρχην, καὶ Μακρίον τῆς Θεουπόλειτῶν πόλεως, τίς ἡ δυσχέρεια ἡ προβαινούσα μεταξὺ τῆς ὑμετέρας πατρικῆς μακαριότητος, ἥσων τοῦ καθ' ὑμᾶς ἀποστολικοῦ θρόνου, καὶ αὐτῶν ἣδη τετελεισμένων πάντων ὄντων περὶ τῆς ἀνωμήτου ἡμῶν καὶ ἀπαρσάλευτου τῶν Χριστιανῶν κίστεως διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου ἀποστόλου, διὰ τε τῶν ἐκθίστων τῶν ἁγίων πέντε συνόδων, καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἁγίων ἐκκεῖτον Πατέρων, καὶ πασῶν τῶν εἰρήσεων ἣδη καὶ τελευτηθειῶν καὶ καταργηθειῶν, καὶ μικτῇ ὑπὲναι τρόπῳ δυνάμενον παρασπᾶν ἢ ἐχρίμα τῇ ἁγίᾳ καὶ ἀνωμήτῃ ἡμῶν περιποιῆσαι πίστει· καὶ ἀπολογίσαντο ἡμῖν οἱ αὐτοὶ ἀγῳτάτοι πατριάρχαι, ὡς ῥήματά τινα καὶνοφανῶν εἰσέχθησαν, τῶν μὲν ἐξ ἀνιδωσίας ταῦτα εἰσαγαγόντων, ἑτέρων δὲ παρὰ τὸ προσήκον ἐπεξεργαζομένων τὰ ἀκατάληπτα ἔργα τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι ἀρ' οὐ ταῦτα ἤρξαντο κινεῖσθαι τὰ ῥήματα καὶ μέχρι τοῦ παρόντος συνειλεῖς μεταξὺ τῶν δύο θρόνων οὐ γίγινον, ἵνα ἐκχρηστῶντες, πληροφορίαν ἑαυτοῖς εἰσαγάγῃσι τῆς ἀληθείας. Διὰ οὖν οὐκ ἄρ' ἐπὶ τὰ ῥήματα, μὴ γενέσθω ἀτέλειος ἡ ἐρασχέλια, μὴ ἐπιχαρῶσιν ἡμῖν οἱ Ἕλληες καὶ οἱ αἰρετικοί· μὴ λάβωσι χώραν ἕως τοῦ παντός τὰ σπέρματα τοῦ ἐναντίου εἰς ἡμᾶς. Ἐκπεσὼν γὰρ ἐκ τῆς ἀνθρωπότητος τῆς λατρινούσης αὐτῇ, καὶ κατασχυνθεὶς τῇ ἐπερανείᾳ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἐν τούτῳ ἄρτι ὡ καύεται ταῦτα πρὸς παραμυθίαν ἑαυτοῦ ποῶν, ἀλλὰ τῇ χάριτι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ ἐν τούτοις κατασχύνῃ διὰ τῆς σπουδῆς τῆς ὑμετέρας πατρικῆς μακαριότητος, καὶ κατὰ τὴν ἐρημίαν, ἀποτειμμένων ἡμῶν πάντα ἔθλον καὶ πᾶσαν ἐριδιὰ καὶ πάντα φθόνον τῇ ἀληθείᾳ συνδράμμεν· ἡ γὰρ ἀληθεὶς ἡγαπημένη ἐστὶ τῷ Θεῷ καὶ κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνήν, ὅστις θέλει πάντων πρῶτος εἶναι, ὅσων πάντων διάκονος. Καὶ πάλιν εἴρηται· ὅτι ἐν τούτῳ γινώσκονται, ὅτι ἰμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐν τῷ ἀγαπᾶν ὑμᾶς ἀλλήλους. Ἐπ' αὐτῶν οὖν ὁ χρόνος οὐκ ἐπιδίδχεται τελείαν συνάθροισιν γενέσθαι, προτρέπομεν τὴν ὑμετέραν πατρικὴν μακαριότητα διὰ τῆς παρουσίας ἡμῶν εὐσεβοῦς σάκρας στείλει ἄνδρας χρησίμους τε καὶ ἐπεικεις, εἰδέναι ἔχοντας πάσης θεοπνεύστου γραφῆς, καὶ πείραν ἀνεπλήκτου κατημάτους δογμάτων, ἐνδεδυμένους τὸ πρόσωπον τοῦ καθ' ὑμᾶς ἀποστολικοῦ θρόνου καὶ τῆς συνόδου αὐτοῦ, ἐπιφερομένους καὶ τὰς βίβλους ἃς δεῖν ἐστὶ προαχθῆναι, καὶ πᾶσαν ἀδελφίαν ἔχοντας, πρὸς τὸ εὐρισκόμενους μετὰ τῶν ἐνταῦθα, τοῦ ἀγῳτάτου καὶ μακαριώτατου πατριάρχου, καὶ Μακρίου τοῦ ἀγῳτάτου πατριάρχου Θεουπόλεως, ἀνερευνῆσαι μετὰ πάσης πραότητος καὶ ἐπεικίας, καὶ τῇ χάριτι τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῇ ἀληθείᾳ ἐπιστῆναι τε καὶ πισθῆναι, τὸ ἀσφαλὲς ἔχοντων τῶν καταλαμβάναντων ἐκ μέρους τοῦ καθ' ὑμᾶς ἀποστο-

λικῶν θρόνου διὰ τῆς παρουσίας ἡμῶν ἐκείνους σάκρας. καὶ τὸν γὰρ Θεὸν παντοκράτορα, οὐκ ἔστι παρ' ἡμῶν ἐταρομενέως οἰκιδέσθαι, ἀλλ' ἰσότητι τοῖς ἀμεινότεροις φυλάττειν, μηδὲν ὑπαναγκάζοντες, ἐν οἰκδοποτε κισφαιῶν τοὺς στελλομένους παρ' ἡμῶν ἐν τινι, ἀλλὰ πάσης τιμῆς μετὰ καὶ τῆς δεούσης δωροδορίας [Interp. legit δωροδορίας] καὶ ἀποδοχῆς ἀξιώσωμεν αὐτούς. καὶ εἰ μὲν συμβιβασθῶσιν ἀμεινότερα τὰ μέρη, ἰδοὺ καὶ καλῶς· εἰ δὲ μὴ συμβιβασθῶσι, πάλιν μετὰ πάσης εὐλαθείας ἀποστειλόμεν αὐτοὺς πρὸς ὑμᾶς· μετὰ ταῦτα ὑπερερχομένων ἡμῶν τὸ χρίμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἐπικείμενον ἡμῖν, πρὸς ὃ ἀρίστην φυλάττειν ἦν περιλάδομεν ἅγιον καὶ ἀμώμητον πίστιν, ἐκίστου τῷ ἰδίῳ νοῖ πληροφορουμένων, καὶ μελλόντος ἀπολογισθῆαι ἐπὶ τοῦ ἁγίου καὶ φοβεροῦ βήματος τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Προτρέπεται γὰρ καὶ παρακαλεῖν θυμέμιν ἐπὶ πάσῃ κατορθώσει τι καὶ ἐνώσει πάντων τῶν Χριστιανῶν, κατενοηγῶμεν δὲ οὐδαμῶς βουλόμεθα. Τὰ δὲ στελλόμενα παρὰ τῆς ὑμετέρας πατρικῆς μακαριότητος πρόσωπα οὕτως ὀρίσιν· ἐκ μὲν τῆς κατ' ὑμᾶς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας, εἰ μὲν ἀρίσκει αὐτῇ, ἐν τριπλῇ προσώποις ἀριστῶναι· ἐπὶ καὶ πλείονας ὄρους ἀρίσκει αὐτῇ, ἐκπέμψιν. Ἐκ δὲ τῆς συνόδου ἕως δικαδὸς μητροπολιτῶν τε καὶ ἐπισκόπων· ἐκ δὲ τῶν τεσσάρων βυζαντινῶν μοναστηρίων ἕξ ἐκίστου μοναστηρίου ἀδελφὰς τέσσαρας. Εἰ γὰρ ἐπιδέχεται ὁ χρόνος ὡς προεῖρηται, καὶ τέλειαν συνάθροισιν εἶχοντι παρασκευάσαι γινέσθαι· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ χρόνος οὐκ ἐπιδέχεται, ὃ δὲ Θεὸς ἡμῶν τῇ ἰδίᾳ βουλῇ προήγαγεν, ὅπως ἡμεῖς ὑπεριτελέμεθα, ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ πάντως κελύμεν τὴν ὑμέτεραν πατρικὴν μακαριότητα μὴ γινέσθαι παρέμποδον τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τοὺς ἀποστεῖλαι· οὕτω γὰρ ὀπιζόμεν εἰς τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα, ὅτι ὁ εὐδοκῶνς κεκῶσθαι τὰ τοῦ παλαιοῦ ἐπὶ τοῦ παρόντος, διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εὐδοκῶσαι ἔχει τούτου φανερωθῆναι τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐπιστῆναι πάντα χωρὶς σχίσματος καὶ ἑρίδος τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ ἀνυμνεῖν πάντας ἡμᾶς τὸν αὐτοῦ ἀγαθότητα. Παρασημασθῆναι γὰρ αὐτὸ φοβερόν ἡγησάμεθα, πρὸς τὸ μὴ τὸν λαὸν τὸν προσερχόμενον ἡγιασθῆναι ἐν ταῖς ἁγιωτάταις τοῦ Θεοῦ καθολικαῖς καὶ ἀποστολικαῖς ἐκκλησίαις, ἐναντίας ἐμπελοχωρεῖν ἐννοίας, θιμωρόντας τὴν πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀρχιερέων διάστασιν. Πολλὴν γὰρ ἐνστάσιν ἡμῖν ἐπόρισαν ὃ, τε ἁγιωτάτος καὶ μακαριωτάτος τῶν ἐκταῦθα πατριάρχων, καὶ Μακάριος ὁ ἁγιωτάτος πατριάρχης Θεοδοῦλεως ἐκβύλει Βιταλιανὸν τὸν μακαριώτατον ἐκ τῶν διπτύχων, ῥάσκοντες Ὀνόνιον μνημονεύσθαι ἐν τοῖς διπτύχοις διὰ τὴν τιμὴν τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς προσεντέρας ἡμῶν Ῥώμης. Ἐπεὶ μὴ καταδέχεται τοὺς μετὰ ταῦτα πατριάρχας τῆς εἰρημίνης ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας Ῥώμης μνημονεύειν, μέχρις ἂν ὁ συζήτησις καὶ πληροφορία γίνηται τῶν βλημάτων τῶν ἀμεινισθημένων μεταξὺ τῶν ἐκείνων θρόνων· καὶ εἴδ' οὕτως ἡ ὑμέτερα πατρικὴ μακαριότης ἀκολούθως μνημονευσθῇ. Ἀλλ' ἡμεῖς τοῦτο οὐ κατελείμεθα, τουτίστι τὸ ἐκβληθῆναι τὸν αὐτὸν Βιταλιανὸν ἐκ τῶν διπτύχων· τούτο μὲν, ὡς πᾶσαν ἰσότητα τηρούντες, καὶ τοὺς ἀμεινότερους ὀρθοδόξους ἔχοντες· τούτο δὲ καὶ διὰ τὴν προσαχθεῖσαν ἡμῖν ἀπόπιν παρὰ τοῦ αὐτοῦ Βιταλιανῶν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κλήσεως

A stram piam sacram. Per Deum enim omnipotentem, non est apud nos partis cuiuslibet favor, sed æqualitatem utrisque partibus conservabimus; nullatenus necessitatem facientes in quocunque capitulo eis qui a vobis diriguntur quocummodo: sed et omni honore, cum competenti munificentia et susceptione dignos eos habebimus. Et si quidem utrique convenerint, ecce et bene: sin autem minime convenerint, iterum cum omni humanitate eos ad vos dirigemus: de cætero nos excusantes [exuentes] in iudicio Dei imminente nobis, iuxta quod constituti sumus servare fidem sanctam et immaculatam quam percepimus, unoquoque proprio sensu abundante, et rationem reddituro ante sanctum et terribile tribunal Dei nostri. Invitare enim et rogare possumus ad omnem commendationem [emendationem] et unitatem omnium Christianorum, necessitatem vero inferre nullatenus volumus. Personas vero, quæ diligentur a paterna vestra beatitudine ita decernet: ex vestra quidem sancta Ecclesia (si utique videtur ei) tres personæ sufficiant: quod si et plures, quantæ ei placuerunt, dirigat, De concilio vero usque ad duodecim metropolitas et episcopos. De quatuor vero monasteriis Byzantensis [Byzantinis], ab unoquoque monasterio monachos quatuor. Nam si reciperet tempus, ut oicium est, et per'ectam congregationem studuissemus facere, sed quoniam tempus non admittit, Deus autem noster proprio consilio protulit, quod nos differebamus, in hoc tempore per omnia volumus vestram paternam beatitudinem minime efficii impedimentum voluntati Dei, sed eos dirigere. Sic enim speramus in ejus benignitate, quoniam qui voluit hujusmodi capitulum moveri in presenti, per Spiritum sanctum concedere habet, ut veritas claret, et instruantur omnes sine schismate atque contentione veritatem profiteri. et uno ore unoque corde glorificare nos omnes ejus bonitatem [benignitatem]. Tacere quippe hoc, terribile æstimavimus, ut ne plebs, quæ ut sanctificetur accedat ad sanctas Dei catholicas et apostolicas ecclesias, contrariis cogitationibus occupetur, considerans antistitem adinvicem dissonantiam. Multam enim nobis instantiam fecerunt tam hic sanctissimus ac beatissimus patriarcha, quamque Macarius sanctissimus patriarcha Theopolitæ, ut ejiceretur Vitalianus beatissimus de diptychis, asserentes Honorium memorari in diptychis, propter honorem apostolicae sedis antiquæ nostræ Romæ. Nam non acquiescere, ut memorentur patriarchæ, qui postmodum fuerunt in prædicta sancta Romana Ecclesia, donec conquisitio et satisfactio proveniat verborum de quibus contenditur inter utrasque sedes, et ita vestra paternam beatitudo consequenter memoretur: sed hoc nos non acquievimus, id est, ut ejiceretur idem Vitalianus de diptychis, hoc quidem, utpote omnem æqualitatem servantes, et utrosque orthodoxos habentes: hoc autem, et propter collatam nobis charitatem ab eodem Vitaliano, dum superasset, in motione tyrannorum nostrorum. Sed sic polliciti sumus prædictis

sanctissimis patriarchis, quod per omnia dirigit vestra beatitudo homines qui debeant conquirere cum ipsis; et tunc secundum quod claruerit, perfecta dispositio fiet. Nam ante hoc nullo modo nos acquiescere ut idem beatissimus Vitalianus ejiciatur. Ille cognoscens vestra paterna beatitudo, studeat acquiescentiam voluntatem Dei. Sicut enim praedictum est, spem habemus in coronatore nostro Deo, quia dum praediderit super hoc ferventem nostrum affectum, ejus benignitas etiam ingruentes nobis perturbationes gentium sedabit. Omnem vero concursum venientibus jussimus praebere Theodorum gloriosum patricium et exarchum Christo amabilis nostrae Italiae provinciae, tam in navi quamque in expensis et omni utilitate eorum; et si necessitas exegerit, etiam castellatos dromones praebere ad eorum munimen, ut ex omnibus illasi et sine periculo (Deo cooperante) iidem ad nos perducantur. *Subscriptio.* Divinitas te servet per multos annos, sanctissime ac beatissime Pater.

ἡμῶν τῶν ἡμετέρων τυχάνων. Ἀλλ' οὕτως ὑποσχόμεθα τοῖς εἰρημικοῖς ἀγωνιστοῖς πατριάρχαις, ὡς πάντας ἀποστείλει ἡ ὑμετέρα πατρική μακαριότης ἀνθρώπους, τοὺς ἐπιλοῦντας συζητῆσαι μετ' αὐτῶν, καὶ ὅτι τῆς καὶ τὸ φερροῦμενον ἡ τελεία διοίκησις γίνεσθαι. Ἐπὶ πρὸ τοῦτο μὴ καταδίχεσθαι ἡμᾶς τὸν αὐτὸν μακαριώτατον Βιταλιανὸν ἐκδιηγῆναι. Ταῦτα γινώσκουσα ἡ ὑμετέρα πατρική μακαριότης, σπύσσει ἐξακολουθήσαι τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ. Ὡς γὰρ προίρηται, ἐπιδοῦναι εἰς τὸν στίψαντα ἡμᾶς Θεόν, ὅτι ἡνίκα θεωρήσει θεικῆς περὶ τοῦτο ἐξ ἡμῶν πρόθεσιν, ἡ αὐτοῦ ἀγαθότης καὶ τοὺς ταραχῶς τοὺς ἐπερχομένους ἡμῖν τῶν ἰδῶν ἀποπαύσει. Πᾶσαν δὲ συνδράσσει ἐκλινασθαι τοῖς ἱεροῦμένοις παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν ἐνδοξότατον πατριάρχον καὶ ἐξάρχον τῆς Ἑλλάδος ἡμῶν φιλοχρίστου χώρας, εἰς τι πλεον καὶ δαπάνης καὶ πᾶσαν χρεῖαν αὐτῶν καὶ εἰ ἡ χρεῖα καλίστοι, καὶ καταλλάτους καρέους παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς διακώσιν αὐτῶν, πρὸς τὸ πάντα ἀδελφεῖς καὶ ἀκινδύνους εἶναι τοῦ Θεοῦ συνεργίᾳ ἀποκατασταθῆναι πρὸς ἡμᾶς. Ἡ ὑπογραφή. Τὸ Θεὸν φυλάττει σε ἐπὶ πολλοὺς χρόνους, ἀγιώτατι καὶ μακαριώτατι Πάτρι.

EPITAPHIUM HONORII PAPÆ DONO ROMANO PONTIFICI

ASCRIPITUM A PAPEBROCHIO

(Ex Gruterii Inscriptionibus.)

Pastorem magnum laudis pia præmia lustrant
Qui functus Petri hac vice summa tenet.
Effulgit tumulis nam præsul Honorius istis
Cujus magnanimum nomen honoreque manet.
Sedis apostolicæ meritis nam jura gubernans
Dispensos revocat, optima lucra refert:
Utque sagax animo divino in carmine pollens
Ad vitam pastor ducere novit oves.
Hisria nam dudum sævo sub scismate fessa,
Ad statuta Patrum teque monente redit
Judaicæ gentis sub te est perfidia victa
Sic unum Domini reddis ovile pium.

C Adtonitum patriæ sollers sic cura movebat
Optata ut populis esset ubique quies.
Quem doctrina potens quem sacra regula vitæ
Pontificum pariter sanxit habere decus
Sanctuloqui semper in te commenta magistri
Emicere tui tanquam secunda nimis
Namque Gregorii tanti vestigia ju-ti
Dum sequeris cupiens et meritumque geris
Æternæ lucis Christo dignante perennem
Cum Patribus sanctis posside jamque diem
His ego epitaphiis merito tibi carmina solvi
Quod Patris eximii sim bonus ipse memor.

ANNO DOMINI DCLXXIX

SANCTUS AGATHO

ROMANUS PONTIFEX.

NOTITIA HISTORICA IN S. AGATHONEM.

(Ex Mansi ampl. Conc. Collect.)

Agatho, * natione Siculus, ¹ ex monachis, ² sedit annos ³ duos, menses sex, dies ⁴ tres. Tantum benivolentis lectiones.

¹ Cod. Luc. Ex monachis deest. Al. : Forte, ex monachus. — ² Al., tres, menses viii, dies xv. — ³ Cod. Luc., iv.

SEVERINI BINI NOTÆ.

* Agatho. Constat ex epistola Constantini imperatoris, quam pridie Augusti, indictione sexta, anno Domini 678, ad Donum pontificem destinavit, Agathonem ² sedit annos duos, menses sex, dies tres. Tribus annis et mensibus plus minus quinque Agathonem in sede pontificia sedisse, verius esse constat ex iis quæ supra

gnus et mansuetus fuit, ut etiam omnibus hilaris et jucundus comprobaretur. ^a Hujus temporibus Theodorus archiepiscopus Ravennæ semetipsum sedi apostolicæ post multorum annorum curricula præsentavit. ^b Hic suscepit divalem jussionem piissimorum principum Constantini, Heraclii et Tiberii Augustorum, per Epiphaniū Gloriosum ^c a secretis, missam præcessori suo Dono papæ invitantem atque adhortantem, ut debeat sacerdotes, vel missos suos dirigere in regiam urbem pro adunatione faciendâ sanctorum Dei Ecclesiarum, quod et ordinari non distulit. ^d Et direxit ^e Abundantium Paternensem, Joannem ^f Rhegitanum, et Joannem Portuensem ^g, episcopum, Theodorum, et Georgium presbyteros, Joannem ^h diaconum, et ⁱ Constantinum, Theodorum presbyterum Ravennatem, atque religiosos servos Dei monachos, eorum videlicet diversis ordinibus, et super quod competebat, eos honoribus ampliavit. Hic ultra consuetudinem arcarius Ecclesiæ Romanæ ^j efficitur, et per semetipsum causam arcarie disposuit, emittens videlicet ^k de suscepta per nomenclatorem manu sua obumbratas; qui infirmitate detentos, arcarius juxta consuetudinem instituit. Hujus temporibus indictione 8, luna eclipsim pertulit mensis Junii die ^l 23. Similiter et mortalitas major atque gravissima subsecuta est mense superscripto, Julio, Augusto, et Septembri in urbe Roma,

VARIANTES LECTIONES.

^a Cod. Luc., a secretissimo præcessori suo Dono papæ. — ^b Al., direxit itaque. — ^c Al., Regianum. — ^d Al., episcopos. — ^e Al., subdiaconum. — ^f Cod. Luc., Constantium subdiaconum. — ^g Al., effectus est. — ^h Cod. Luc., desuscepta. — ⁱ Cod. Luc., 18. — ^j Al., fuisse. — ^k Al., bini. Cod. Luc., vel nati per lecta ad sepulcra, etc. — ^l Al., pari etiam modo foras circa quæque suburbana et castra eadem mortalitas diffusa est. — ^m Al., solatiente; Cod. Luc., solaciante. — ⁿ Cod. Luc., adertiones. — ^o Cod. Luc., tribuens.

SEVERINI BINI NOTÆ.

thionem circa eadem tempora, post obitum Doni, thronum apostolicum conscendisse, jussuque occidentalium episcoporum in Italia, Gallia et Anglia diversa concilia celebrata fuisse, cum intellexissent quæ de oecumenico concilio in causa Monothelitarum congregando imperator ad Donum perscripserat. Hujus temporibus prædicatio Evangelii apud Frisones et Saxones Australes, per Willfridum Eboracensem episcopum inchoata, opera Willebrordi consummata fuit.

supra notavi ad vitam Doni pontificis, et ex tabulis ecclesiasticis, quæ eundem indictione decima, iv Idus Januarii, anno 682, defunctum fuisse anniversaria memoria colunt et repræsentant. Eundem mense Decembri indictione decima adhuc superstitem fuisse patet ex epistola Constantini allegato tempore ad Agathonem destinata. Exstat in fine actionis 18 sexti concilii oecumenici.

^a Hujus temporibus Theodorus archiepiscopus Ravennæ. Post multorum annorum schisma Ravennatem Ecclesiæ catholicæ Ecclesiæ reconciliatam fuisse sub Agathone in concilio Romano in notis concilii Romani sub Agathone pluribus annotavi.

^b Hic suscepti divalem jussionem, etc. Exstat ipsa sacra imperatoris inter præambulares concilii vi.

^c Et direxit Abundantium, etc. Ad concilium oecumenicum duplicem legationem designatam et ablegatam fuisse, constat ex sacra imperatoris ad Georgium Constantinopolitanum, quæ exstat inter præambulares. Nominis sedis apostolicæ legabantur Theodorus et Georgius presbyteri, et Joannes diaconus; qui tres

A quæ nec temporibus aliorum pontificum ¹⁰ esse memoratur. Ut etiam parentes cum filiis atque fratres seu sorores ¹¹ binatim per lectos ad sepulcra deducebantur. ¹² Postmodum vero foras circumquaque suburbana et castra devastare non cessavit. Qui superscripti missi sedis apostolicæ, qui directi fuerant in regiam urbem, ¹³ ingredientibus die decima mensis Novembris, nona indictione, Domino ¹⁴ solante, atque principe apostolorum comitante, suscepti sunt a principe in oraculo beati Petri apostoli intra palatium, porrigentes ei scripta pontificis. Quæ dum suscepisset, commonuit eos, atque adhortatus est, ut non per schisma, aut furorem, sed pacifica dispositione remittentes philosophicas ¹⁵ assertiones puram sanctarum Scripturarum, Patrumque, et probatam fidem per synodalia decreta satisfacerent. Et dans inducias ad retractanda scripta, ¹⁶ tribuit eis omnia quæ ad sustentationem sufficiebant in eorum expensas in domo quæ appellatur Placidia, die 18 mensis superscripti. Die Dominico advocati sunt in processione ad sanctam Dei genitricem in Blachernas in tanta honorificentia, ut etiam de palatio caballos stratos dirigeret cum obsequio pietas imperialis, et sic eos susceperat; ea ipsa commonens, ut pacifica assertionem testimonia venerabilium Patrum proponerent. ¹⁷ Die vigesima secunda mensis Novembris in basilica quæ Trullus appellatur, intra palatium sub

C munerem legationis apostolicæ fungentes, singulis actionibus concilii oecumenici præsederunt, ut apud Acta concilii oecumenici aperte constat. Reliqui, quos cum legatis sedis apostolicæ confuse nominat Anastasius, a Romano concilio deputati fuerunt; eo nimirum fine, ut acceptam synodicam imperatori offerrent, quæve occidentalium episcoporum de voluntatibus et operationibus Christi sententia esset, ipsi coram etiam edicerent.

^d Ingredientibus die 10 mensis Novembris. Circa ingressum legatorum in urbem Constantinopolitanam, in tempore Anastasius aberrat. Cum enim Constantinus imperator post adventum legatorum in urbem, sacram illam ad Georgium Constantinopolitanum descripsit iv Idus Septembris, necessum est affirmare quod vel circa finem Augusti, vel sub initium Septembris utraque legatio in urbem venerit. Adde quod oecumenicum ipsum concilium sub præsidio legatorum sedis apostolicæ jam præsentium, septima Novembris inchoatum fuisse legatur. Quamobrem verum esse non potest quod de tempore adventus eorumdem legatorum legitur apud depravatam Codicem Anastasii: emendari potest, si pro 10 Novembris legatur 10 Septembris.

^e Die vigesima secunda mensis Novembris in basilica quæ Trullus appellatur. Ab hoc loco usque ad finem vitæ Agathonis Anastasius describit actuum synodaliū breve compendium, in quo plura inveniuntur, quæ in ipsa sex a synodo desiderantur; contra vero desunt complura quæ in exstantibus Actis synodalibus scripta reperiuntur. Sex tantum actiones habitas esse refert Anastasius, decem et octo apud acta inveniuntur. Ille synodum ante paschale tempus

regali cultu, residente cum Constantino Augusto A processum. Hæc prima ejus ruina fuit, die¹³ mensis Februarii, auxiliante beato Petro apostolo, ut veritatis lumen appareret, intromissa sunt eorum synodo venerabilium Patrum dicta Joannis Constantinopolitani, Cyrilli, Athanasii, Basilii, Gregorii, Dionysii, Hilarii, Ambrosii, Augustini, et Leonis¹⁰ duas naturales voluntates, et operationes in Christo dicentium, ad satisfactionem principis vel synodi.

Sequenti die in eodem secretario residente synodo una cum principe, synodica sanctissimi Agathonis papæ relecta est, et ad singula comprobata Patrum¹¹ dicta inserta, in qua synodica episcopi occidentalis partis subscripserunt numero¹² centum viginti quinque. Cumque post hæc adhortatus e¹³ nec dicendus Macarius a sancta synodo, vel a pio principe, omnique senatu ut profliteretur unam aut duas confiteri voluntates, vel operationes, qui nullatenus audivit, sed potius neque unam, neque duas in salvatore dicere voluit. Deinde protulit piissimus et serenissimus princeps tomum ad releendum, in quem vanum hæreticum dogma Macarii erat conscriptum, et ejus manu subscriptum, apertissime unam voluntatem in Domino affirmantis. Sub ipsius scriptione, et Theodori expatriarchæ, utique juxta eum tenorem ibi subscriptio erat. Et interrogatus Georgius patriarcha, si eam fidem quam docet sedes apostolica¹⁴ amplectitur juxta scripturam venerandi Agathonis papæ seu sanctorum ac venerabilium Patrum. Qui respondit quod accepta licentia¹⁵ in scriptione quæ opportuna erant responderet. Et in his recedentes die 17 mensis Februarii, die Dominico intra oraculum sancti Petri intra palatium¹⁶ astans¹⁷ syncheto, simulque et patriarcha, legatos sedis apostolicæ¹⁸ suscepit, relegens suggestionem aliam pro eorum¹⁹ commendatione a sanctissimo papa directam. Qui Georgius sanctissimus patriarcha professus est eo die in scriptis duas naturas duasque voluntates et operationes in Domino Jesu Christo se credere et prædicare, sicut sedes apostolica credidit: anathematizans eos qui unam naturam, voluntatem et operationem in Domino Jesu Christo dicunt.

Die vicesima quinta mensis Februarii residente synodo una cum pio principe simulque et legatis sedis apostolicæ, Macarium adesse jusserunt. Et data

Die²⁰ duodecima mensis²¹ Decembris, residente synodo cum ejus pietate, suscepti sunt missi sedis apostolicæ, et præcepit eos²² in synodo residere; præsentantes locum sanctissimi ac beatissimi Agathonis papæ. Quibus dictum est ut omnes libros, quos scirent ad causam fidei pertinere, coram synodo adducerent: quod et factum est. Et vocato Georgio diacono et chartophylace Ecclesiæ Constantinopolitanæ, præceptum est ei ut juxta eorum notitiam Codices ex bibliotheca Ecclesiæ ad medium²³ deduceret, et dum adducti essent, et relegerentur, utrique²⁴ similes reperti sunt, duas naturas, duasque voluntates, et operationes in Domino Jesu Christo habentes. Et confusus Macarius coram synodo inventus est mendax. Tunc interdixit pietas Augustalis Georgio patriarchæ, ut minime in Ecclesia sua susciperet Macarium, vel ejus homines, interdicens ei

VARIANTES LECTIONES.

¹ Al., patricii quinque omnesque incliti cum omni sinditico. — ² Cod. Luc., synclitij et habita inquisitione ab ejus, etc. — ³ Al., parte. — ⁴ Al., aperte. — ⁵ Al., auctoritas exponatur. — ⁶ Cod. Luc., in tomos diversos. — ⁷ Al., extimaverunt; Cod. Luc., existimaverunt. — ⁸ Cod. Luc. et Al., nisi per. — ⁹ Al., libris ipsis. — ¹⁰ Al., in Domino Jesu Christo esse. — ¹¹ Cod. Luc., placuit. — ¹² Al., præsidens. — ¹³ Cod. Luc., die decima. — ¹⁴ Cod. Luc., et Al., Novembris. — ¹⁵ Al., synodus. — ¹⁶ Cod. Luc., deducerentur. — ¹⁷ Al., verissimi reperti. — ¹⁸ Al., 14; Cod. Luc., 11. — ¹⁹ Al., duas naturas et voluntates. — ²⁰ Al., dictis insertis. — ²¹ Cod. Luc. et Al., cxx. — ²² Cod. Luc., una et hæretica dogmata Macarii erant conscripta, et ejus manu subscripta. Al., in quo una voluntas et hæretica dogmata Macarii erant conscripta, et ejus manu subscripta, et apertissime unam voluntatem in Domino affirmantis. Post ipsius subscriptionem et Theodori. — ²³ Al., amplecteretur juxta scripta. — ²⁴ Al., in scripto. — ²⁵ Al., astantes Augustus simul et patriarcha legatos. — ²⁶ Al., synchello. — ²⁷ Al., suscepit: unt. — ²⁸ Al., relegantes. — ²⁹ Al., condemnatione.

SEVERINI BINII NOTÆ.

absolutam fuisse scribit; actiones vero illæ, in quibus Honorius dicitur esse condemnatus, ceteraque sequentes, mense Augusto et Septembri celebratæ reperiuntur.

¹ Sequenti die in eodem secretario residente synodo, etc. Hæc quæ sequuntur usque ad illum locum. Macarius vero cum amicis, etc., apud Acta synodalis desiderantur.

a principe licentia ut se ^a partes quis in quas vellet A curis ecclesie ^a figuras eorum, aut in foribus, ubi ubi esse poterant auferentes, id est, Cyri, Sergii, Pauli, Pyrrni, Petri, per quos error orthodoxe fidei usque nunc ¹⁰ pullulavit. Tanta autem gratia divina omnipotentis concessa est missis sedis apostolicæ, ut ad lætitiæ populi, vel sancti concilii, qui in regia urbe erant Joannes episcopus Portuensis ¹¹ dominicorum die octavorum paschæ in ecclesia beatae Sophiæ missas publicas Latine celebraret coram principe et patriarcha, ut omnes unanimiter in laudes et victorias piissimorum Imperatorum eo die Latinis vocibus acclamarent. Hic suscepit divalem jussione secundum suam postulationem, ut suggessit; ^c per quam ¹² revelata est quantitas, quæ solita erat dari pro ordinatione pontificis faciendâ. Sic tamen, ut si contingerit post ejus transitum electionem fieri, non debeat ordinari qui electus fuerit, nisi prius decretum generale introducat in regiam urbem secundum antiquam consuetudinem, et cum ¹³ eorum conscientia, et jussione debeat ordinatio provenire. Hic ¹⁴ dimisit omni clero rogam unam, et ad luminaria apostolorum, et sanctæ Mariæ ad Præseppe, solidos duo mille ¹⁵ centum, et quadraginta. Fecit autem ordinationem unam, presbyteros decem, diaconos tres, episcopos per diversa loca numero decem et octo. Qui etiam sepultus est apud beatum Petrum apostolum sub die iv Idus Januarii, et a cessavit episcopatus annum unum, menses vii, dies v.

VARIANTES LECTIONES.

— ^a Al., in partem quam qui vellet. — ^a Al., et porrexerunt. — ^a Al., in eadem. — ^b Cod. Luc., a collo ejus deest. — ^b Al., Theophanius. — ^b Cod. Luc., Pagias. — ^c Cod. Luc., Anastasio. — ^c Al., trasi in exsilium. — ^c Cod. Luc., figuras eorum deest. — ¹⁰ Al., pullulaverat. — ¹¹ Al., dominico die Paschæ in ecclesia. — ¹² Cod. Luc., revelata; Al., relegata. — ¹³ Al., ejus imperatoria. — ¹⁴ Al., divisit. — ¹⁵ Cod. Luc., et Al., clx.

SEVERINI BINI NOTÆ.

^a In exilio in Romanam directi sunt civitatem. Errat Anastasius; non enim ad exsulandum, sed ad prosequendum quam interposuerunt appellationem, ab imperatore Romam ablegati fuerunt, ut constat ex epistola Constantini imperatoris ad Leonem papam, quæ exstat in fine actionis 18 Actorum concilii vi. Accedit quod nullum exstet exemplum quo relegandis hæreticis pro loco exsilii urbs Roma unquam decreta fuerit.

^b Deinde abstulerunt in diptychis, etc. Hæc post latam sententiam damnationis in Monothelitas contigisse videntur actione 17 vel 18.

^c Per quam revelata est quantitas, quæ solita erat dari. Gothorum reges Arianæ et impiæ tyrannidem constituerant primum ne quis ordinaretur Romanus episcopus, qui non ante habito consensu regis certam pecuniæ summam et quantitatem solvisset. Eandem pensionem imperatores Orientis post exactos Gothorum reges solvi petiverunt, ut constat ex querela sancti Gregorii, hæc de re gravissime in commentarii iv psalmi pœnit. conquerentis, quod nimirum sibi legitime ad pontificatum vocato et electo muneris sui functionem non prius exsequi licuerit, quam data pecunia illam ab imperatoribus redemisset. Constantinus vero imperator IV, retento adhuc jure confir-

mationis antiquitas per tyrannidem usurpato, iniquissimam pecuniæ exactionem abolivit.

^d Cessavit episcopatus ejus annum unum, menses septem, dies v. Sententiam Anastasii de interregno sedis pontificis confirmat canon secundus concilii Toletani xiv, ex quo patet Leonem II successorem Agathonis anno quo celebratum est allegatum concilium Toletanum, 684, adhuc supersitum fuisse. Quare cum omnium sententia Leo non nisi x mensibus et septemdecim diebus pontificatum obtinuerit, necessum est affirmare ab obitu Agathonis usque ad initium ejusdem Leonis tanti temporis interregnum intercurrisse. Interim defuncto Georgio Constantino-politano, Theodorus syncellus, fide orthodoxa per fraudem simulata, subrogatus est in sede Constantino-politana, a qua antea dejectus fuerat. De hoc firmissimis conjecturis asserit Baronius, anno 682, quod persuaserit imperatori catholico, ut legatos sedis apostolicæ non prius dimitteret quam Romæ novus pontifex electus esset; quodque ille interea dolose procuraverit interregni prorogationem, donec acta synodalia consecutus, ea antequam eederentur pro libidine intervertisset et corripisset, atque ex illis se e numero damnatorum hæreticorum exemisset; nemque Honorii suo substituisset.

S. AGATHONIS PAPÆ EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA

AD AUGUSTOS IMPERATORES.

[Ex Mansi, ibid.]

^a Dominis piissimis et serenissimis victoribus ac triumphatoribus, charissimis filiis amatoribus Dei et Domini nostri Jesu Christi Constantino majori imperatori, Heraclio et Tiberio Augustis, Agatho episcopus servus servorum Dei.

Consideranti mihi humanæ vitæ diversos angores, et ante Deum qui unus et verus est, cum vehementia fletuum ingementi, ut consolationem animæ fluctuanti divinæ miserationis impertiret instinctu, et de profundo mororis et angustiae potentia suæ dexteræ sublevaret, magnam atque mirabilem cum indesinenti gratiarum actione, serenissimi domini filii, confiteor, consolationis opportunitatem exhibere dignatus est, piissimum tranquillæ mansuetudinis vestrae propositum, quod ad stabilitatem divinitus commissæ reipublicæ Christianæ ejus concessit dignatio, ut imperialis virtus atque clementia de Deo, per quem reges regnant, qui Rex regum et Dominus dominantium est, et curet et quæret ejus immaculatæ fidei veritatem, ut ab apostolis atque apostolicis est Patribus tradita, inquirere vigilanter, atque ut vera traditio continet, instantissime desideret in omnibus Ecclesiis obtinere, et ne quemquam tam pia lateret intentio audientium, humanæ suspicio perterreret astimantium potestate nos esse compulsos, et non plena serenitate ad satisfaciendum super evangelicæ nostræ fidei predicatione committos divales apices ad apostolicæ memoriæ Donum pontificem nostræ pusillitatis prædecessorem, cunctis populis ac gentibus per nostrum ministerium patefecerunt ac satisfaciunt, quos gratia sancti Spiritus imperialis linguæ calamo de puro cordis thesauro dictavit, commonentis, non opprimentis; satisfaciens, non perterrentis; non affligentis, sed exhortantis, et ad ea quæ Dei sunt, secundum Deum invitantis, quia et ipse conditor omnium ac redemptor, cum posset in suæ divinitatis majestate in sæculum veniendo, mortales perterrere, humanitate magis inastimabilis clementiæ humiliter ad nostra descendens, quos creavit, dignatus est et redimere: qui et spontaneam de nobis veræ de se fidei confessionem expectat. Et quod beatus Petrus apostolorum princeps commonet: *Pascite qui in vobis est gregem Christi, non coacte, sed spontaneæ, secundum Deum exhortantes (I Petr. v)*. His itaque, mansuetissimi rerum domini, divalibus apicibus animatus,

Τοις εὐσεβεστάτοις δεσπόταις, καὶ γαληνοτάτοις νικηταῖς καὶ τριακισχίλοις, προσφιλισταῖς τέκνοις [L. ἑρασταῖς] τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Κωνσταντίνου μεγάλου βασιλεῖ. Ἡρακλίῳ, καὶ Τιβερίῳ Ἀυγούστοις, Ἀγάθῳ ἐπίσκ. δούλῳ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ.

Κατανοοῦντί μοι τοῦ ἀνθρώπινου βίου τὰς διαφόρους ὁδούς, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν τὸν μόνον ἀληθινὸν μὲν σφοδρότατος ὀδυρμῶν στενάζοντι, ὅπως παρόκληται τῇ χειμαζομένῃ ψυχῇ τῇ πῖθῃ τῆς θείας εὐσπλαγγχίας μεταδῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ βυθίου τῶν θλίψεων τῇ δυναστείᾳ τῆς αὐτοῦ δεξιᾶς ἀνακουφίσῃ, μεγάλῃν καὶ θαυμαστὴν μετὰ ἀκταπυστοῦ εὐχαριστίας ὁμολογῶ, γαληνότητι δασκίται καὶ τέκνα, παραμυθίας ἐπιτηδεύματα παραστήσαι κατηξιώσαι τὴν εὐσεβῆ πρόθεσιν τῆς γαληναίας ἡμῶν ἡμερότατος ἥτινα πρὸς σύστασιν τῇ θεῷ καταπιστευθίσῃ αὐτῇ [αὐτῆς] Χριστιανικωτάτῃ πολιτείᾳ ἡ αὐτοῦ ἐπινεύσει ἡ χάρις το, ὅπως ἡ βασιλικὴ ἰσχὺς καὶ εὐμένεια περὶ Θεοῦ, δι' οὗ βασιλεῖς βασιλεύουσι, τοῦ βασιλέως ὄντως τῶν βασιλευνόντων, καὶ κυρίου τῶν κυριονούντων, καὶ φρονιτῆ, καὶ ζητήσῃ, καὶ τῆς Ἀμωμήτου αὐτοῦ πίστεως τὴν ἀληθειαν, ὡς παρὰ τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν ἀποστολικῶν Πατέρων παρῶδῃ, ἀρρίπτως ἐπιζητήσῃ καὶ ὡς ἡ ἀληθὲς παρὰ σὺς περιέχει, ἐκστατικῶς ἐπιθυμήσῃ ἐν πάσαις ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπιτελεῖσθαι. καὶ μήπως τινὰ τῶν ἀκούοντων ὁ ὄντως εὐσεβὴς διαλέγη σκοπὸς, ἡ ἀνθρώπινῃ ὑπέρβια κατὰ πόσιν λογιζομένων ἔξουσίᾳ ἡμᾶς εἶναι συνωθηθέντας, καὶ οὐχὶ πληριστὰ τῇ γαληνότητι πρὸς τὸ ἀπολογισθῆσαι περὶ τοῦ κρηύματος τῆς εὐαγγελικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὑπομνησθέντας, αἱ θεώδεις κεφαλαὶ πρὸς τὸν τῆς ἀποστολικῆς μνήμης δόνων τὸν ἀρχιερεῖα καὶ προφητῶντων τὴν ἡμετέραν μετρίτητα, πᾶσι τοῖς λαοῖς καὶ ἐθνεσιν διὰ τῆς ἡμῶν διακονίας ἐρανέσθαι, καὶ πληροποροῦσιν ἄσυνας κεφαλαῖς ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῇ καλῶν τῆς βασιλικῆς γλώττης ἐκ τοῦ καθορῶ τῆς καρδίας θεαυροῦ ὑπερήμεναι, ὑπομνησκούσας, καὶ μὴ καταλιπούσας ἀποίσχυρυνάσας καὶ μὴ καταπορούσας μὴ καταπορούσας, ἀλλὰ προτρέπούσας πρὸς ταῦτα, ἅπερ εἰσὶ τοῦ Θεοῦ, κατὰ Θεὸν προτρέπούσας. Ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὁ πάντων κτίστης καὶ λυτρωτὴς, ὅτενα ἡδυνάτο ἐν τῇ μεγαλειότητι τῆς ἰδίας θεότητος τοῦς θνητοῦς ἐκφρόησαι, ἡμερότατι μᾶλλον ἀνείκιστου φιανθρωπίας ταπεινῶς εἰς τὰ κατ' ἡμᾶς κατελθὼν, οὗς ἰδὼν μοῦρρῃσι, καὶ λυτρώσασθαι κατηύλινεν ὅτις καὶ ὑποπροίρετον παρ' ἡμῶν τῆς ἀληθοῦς πίστεως τὴν περὶ αὐτοῦ ὁμολογῶν ἐδιδίχαται. Ὅπερ καὶ ὁ μακάριος

^a Ex alia latinitate est hæc epistola in vetustissimo apographo, quod est in Bibliotheca collegii Paris. Soc. Jesu, cujus initium est: *Consideranti mihi humanæ*

Πίτρος ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων ὑπομνήσας· «Ποι-
μαίνει τὸ ἐν ὑμῖν ποιῆμιον τοῦ Χριστοῦ μὴ ἀναγκα-
στῶς, ἀλλ' ἐκουσίως κατὰ Θεὸν προορπεύμενοι.» Ταῦταις
τοῖνυν αἰῶσις θείας συλλαβαῖς, ἡμερώτατοι τῶν πραγμά-
των δεσπόται, ἐμψυχθεῖς, καὶ πρὸς ἐπιθεὰ παραμυ-
θίας ἀπὸ βαδυνάτων ὀδυνῶν κουρσιθεῖς, ἡρέξασιν τῇ κρείτ-
τονι κατ' ὀλίγον ἀνιθεῖς παρῆρσι τὰ ἥδη [ἴσ. τοῖς ἥδη] διὰ
τῆς σάκρας τῆς ἡμερωτάτης ὑμῶν ἀνδρείας προσταχθέντα
[προσταχθέντα] ἐνεργῶς πρὸς τὸν ὑποβύριον παριστάν,
καὶ τινεὶ πρόσωπα εἰς τὴν τοῦ καιροῦ τούτου ἀτονίαν,
καὶ τῆς δουλικῆς ὑμῶν χώρας ποιότητα ἡδυνάκτο εὐρεθῆ-
ναι ἔνεκεν πληροφορίας ὑπακοῆς, ἐπεξήτουν, καὶ μετὰ βου-
λῆς τῶν συνδούλων μου τῶν ἐπισκόπων ἀπὸ τε τῆς πλησια-
ζούσης τούτῳ τῇ ἀποστολικῇ θρόνῳ συνόδου, εἴτα δι
καὶ ἀπὸ τοῦ δουλικοῦ κλήρου [ἴ. οἰκίου] τοῦ φιλονίκτου
[τοῦς φιλονίκτους] τὸ ὑμῖν τὸν Χριστιανικώτατον κράτος,
καὶ ἀκολουθῶς ἀπὸ τῶν θεοσεβειστάτων δούλων τοῦ Θεοῦ
ἐπὶ τῇ σπύσσει παρὰ τὰ ἔχοντα τῆς εὐσεβοῦς ὑμῶν γνη-
νότητος. καὶ εἰ μὴ ὅτι μακρὰ περιόδος τῶν χωρῶν, ἐν
αἷς ἡ σύνδοσις καθίσταται τῆς ἡμετέρας ταπεινώσεως,
τοῦ τοσούτου χρόν. ὡς ἐπιστρέψει τὴν ἐπίκτασιν, πάλαι
τούτο, ὅπῃ μῶς ποτὶ νῦν γενέσθαι ἡδυνάθη, ἡ περι-
σπουδαιότερος ὑπακοῇ [ἴσ. περισπουδαιότερος ὑπακοῇ] ἡ ἡ-
μετέρα δουλεία ἐπλήρωσιν. Ἀλλ' ἐν ὅσῳ ἀπὸ διαφόρων
ἐπαρχῶν ἡ δουλικὴ σὺν ἡμῖν σύνδοσις συναθροίστο· ἐν
ὅσῳ πρόσωπα, τινὰ μὲν ἀπὸ τῆς δουλικῆς τοῦ ἡμερω-
τάτου ὑμῶν κράτους πόλεως Ῥώμης, ἡ ἐκ τοῦ πλησίου
στειλὰ φρονιζόμενοι, τινὰ δὲ ἐκ τῶν πόρρωθεν τυγχά-
νουσιν ἐπαρχῶν, ἐν αἷς τὸν λόγον τῆς Χριστιανικω-
τάτης πίστεως παρὰ τῶν ἀποστολικῶν τῶν προηγου-
μένων τῶν ἡμῶν διαχριστιανῶν οἱ σταλόντες ἐκίρυσσον, ἐξ-
εδικήμεθα ὑποστρέψαι, οὐ μὲν παρὰ τὴν χρῆσιν ἐξ-
ηυσθῆναι ἵνα τὰς σωματικὰς ἀσθενείας, ἐμοῦ τοῦ οἰκίου
ὑμῶν σιωπῇ παρήλθω, ἐν αἷς οὐτε ζῆν ἐξέστιν, οὐτε ἀ-
λέσκει συνηγὰς ἀσθενείας ἀποκείμενους. καὶ διὰ τοῦτο,
χριστιανικώτατοι δεσπόται καὶ τέκνα, κατὰ τὴν εὐσε-
βεστάτην μέλεισιν τῆς θεοσεβειστάτης ὑμῶν ἡμερωτάτης
ἐνεκεν ὑπακοῆς, ἥς ὀφείλομεν, οὐχ ἔνεκεν παρῆρσις τῶν
εἰς αὐτοὺς [ἴσ. τῆς ἐν αὐτοῖς] περισσεύουσας εὐδοκίας,
οὐς στελλομεν, τοὺς παρόντας συνδούλους ὑμῶν Ἀδου-
νάντιον, Ἰωάννην, καὶ Ἰωάννην, τοὺς εὐλαβεστάτους
ἀδελφοὺς ὑμῶν καὶ ἐπισκόπους, Θεόδωρον καὶ Γεώργιον τὰ
ἀγαπητὰ ὑμῶν τέκνα, τοὺς πρεσβυτέρους, μετὰ τοῦ
ἀγαπητοῦ ὑμῶν τέκνου Ἰωάννου τοῦ διακόνου, καὶ κων-
σταντίνου τοῦ ὑποδιακόνου· οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ Θεοδώρου
τοῦ πρεσβυτέρου λεγμένου τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας Πατρι-
νῆς, καὶ τοὺς θεοσεβειστάτους δούλους τοῦ Θεοῦ τοὺς
μοναχοὺς μετὰ καθοσιώσεως ἐκτεντικῆς καρδίας ἐφρον-
τίσαμεν ἀποστείλαι. Παρὰ γὰρ ἀνθρώποις ἐν μέσῳ ἔθνων
τυγχάνουσι, καὶ ἀπὸ σωματικοῦ μόχθου τὴν τροφὴν με-
τὰ μεγάλῳ διαταγμοῦ πορίζομενοι, πῶς εἰς τὸ πλήρες
δυνήσεται εὐρεθῆναι ἢ τῶν Γραφῶν εὐδοκίαις; εἰ μὴ ὅτι
κακονικῶς ἀπὸ τῶν ἁγίων τῶν προηγουμένων καὶ τῶν
ἁγίων πάντεσιν συνδῶν ἅπῃ ὠρισμένα εἰσιν, ἐν ἀπλότῃ
καρδίᾳ, καὶ ἀκαμειβῶς ἀπὸ τῆς παραδοθείσης πα-
ρὰ τὸν Πατρίον πίστεως φυλάττομεν, ἐν καὶ ἐξαιρετῇ
ἐχρὶν διὰ παντός· οὐχ ὅτι μὲν οὐκ ἐπιδόκουντες, ἵνα μη-
δὲν παρὰ τὰ κακονικῶς ὀρεθίσθαι μενοῦν, μηδὲν ἀλλοτρίῳ, ἢ
προστέθῃ, ἀλλὰ ταῦτα καὶ ῥήματα, καὶ νόμιμον ἀπαράτρω-

A et ad spem consolationis de profundis angoribus
alleviatus, orsus sum meliori reflectus confidentia
paulatim, iis quæ per mansuetissimæ fortitudinis
vestræ sacram dudum præcepta sunt, efficaciter
promptam obsequentiam exhibere, ut personas qua-
les secundum temporis huius defectum ac servilis
provinciæ qualitatem poterant inveniri, pro obe-
dientiæ satisfactioe inquirerem, et cum consilio
confamulorum meorum episcoporum, tam de pro-
pinqua huius apostolicæ sedis synodo, quamque de
familiarī clero amatores Christiani imperii, et se-
quenter de religiosiis servis Dei, ut ad piissimæ
tranquillitatis vestræ vestigia properarent, hortarer.
Et nisi longus provinciarum ambitus in quibus hu-
militatis nostræ concilium constitutum est, tanti
B temporis protelationem ingereret, olim hoc, quod
vix tandem nunc fieri potuit, studiosa obedientia,
no-ter famulatus impleteret. Sed dum de diversis
provinciis familiare nobiscum concilium congrega-
tur, et dum personas, quasdam quidem de hac ser-
vili vestri seientissimi principatus Romana urbe, vel
de proximo dirigere procuramus, quasdam de longe
positis provinciis, in quibus verbum Christianæ fidei
ab apostolicis exiguïtatis meæ prædecessoribus missi
prædicabant, remeare præstolamur, non parvus
temporum cursus elapsus est: corporales ægritudi-
nes mei famulatus silentio transeam, quibus nec
vivere licet, nec libet assiduis ægritudinis laboran-
tem. Ideoque Christianissimi domini et filii, secun-
dum piissimam jussionem a Deo protegendæ man-
suetudinis vestræ pro obedientia quam debimus,
non pro confidentia eorum scientiæ [superabundan-
tis] quos dirigimus, præsentibus confamilos nostros,
Abundantium, Joannem, et Joannem, reverendissi-
mos fratres nostros episcopos, Theodorum et Geor-
gium dilectissimos filios nostros presbyteros, cum
dilectissimo filio nostro Joanne diacono, et Con-
stantino subdiacono sanctæ huius spiritualis matris
apostolicæ sedis, nec non et Theodorum presbyte-
rum legatum sanctæ Ravennatis Ecclesiæ, et reli-
giosos servos Dei monachos, cum supplici cordis
devotione curavimus demandare. Nam apud homi-
nes in medio gentium positos, et de labore corporis
quotidianum victum cum summa hæsitatioe con-
quirentes, quomodo ad plenum poterit inveniri Scri-
pturarum scientia, nisi quod quæ regulariter a san-
ctis atque apostolicis prædecessoribus, et venerabi-
libus quinque conciliis definita sunt, cum simplici-
tate cordis et sine ambiguitate a Patribus traditæ
fidei conservamus, unum ac præcipuum bonum ha-
bere semper optantes atque studentes, ut nihil de
eis quæ regulariter definita sunt minuatur, nihil
metetur vel augeatur, sed eadem et verbis et sensi-
bus illibata custodiantur? Quibus portitoribus et testi-
monia aliquorum sanctorum Patrum, quos hæc apo-
stolica Christi Ecclesia suscipit, cum eorum libris
tradidimus, ut facultatem suggerendi a benignissimo
vestræ Christianitatis imperio consecuti, ex his dun-
taxat satisfacere studeant, dum imperialis mansue-

tudo præcepit quid hæc spiritalis mater eorum ac a Deo propagati imperii apostolica Christi Ecclesia credat et prædicet, non per eloquentiam sæcularem, quæ nec suppetit idiotis hominibus, sed per sinceritatem apostolicæ fidei, in qua et ab incunabulis educti usque in finem propagatori vestri Christiani imperii, cæli Domino, omnes nobiscum deprecamur servire atque obedire. Licentiam proinde eis sive auctoritatem dedimus apud tranquillissimum vestrum imperium, dum jusserit ejus clementia simpliciter satisfaciendi, in quantum eis duntaxat injunctum est, ut nihil profecto præsumant augere, ininuere vel mutare, sed traditionem hujus apostolicæ sedis, ut a prædecessoribus apostolicis pontificibus instituta est, sinceriter enarrare, Pro quibus flexo mentis poplite, suppliciter vestram ad mansuetudinem semper intentam clementiam deprecamur, ut juxta benignissimam atque augustissimam imperialis sacræ promissionem, acceptione eos dignos efficiat Christo imitabilis vestra tranquillitas, atque placabiles auditis eorum humillimis suggestionibus accommodare dignetur. Sic aures Dei omnipotentis suis precibus ad exaudiendum inveniat vestra mansuetissima pietas reseratas, illasque tam in rectitudine nostræ apostolicæ fidei, quamque corporum sospitate in propriis restituere jubeat; sic restituat superna Majestas per fortissimos atque invictissimos labores vestra: a Deo corroboratæ clementiæ sub benigni vestri principatus regimine totam Christianam rempublicam, et fortissimis vestris sceptris adversas subigat nationes, ut ex hoc omni animæ atque omnibus gentibus satisfiat, quia quod per augustissimos apices de immunitate atque illusione euntium, Deo sibi aspirante, polliceri dignata est, adimplevit in omnibus. Non enim nobis eorum scientia confidentiam dedit, ut ad pia vestra vestigia eos auderemus dirigere; sed hoc imperialis vestra benignitas clementer jubens hortata est, et nostra pusillitas, quod jussum est, obsequenter implevit. Ut autem vestra divinitus instructæ pietati, quid apostolicæ nostræ fidei vigor contineat, breviter intimemus, quam percepimus per apostolicam apostolicorumque pontificum traditionem, et sanctorum quinque generalium synodorum, per quas fundamenta catholicæ Christi Ecclesiæ firmata atque stabilita sunt; hic igitur status est evangelicæ atque apostolicæ fidei regularisque traditio, ut confluentes sanctam et inseparabilem Trinitatem, id est, Patrem et Filium et sanctum Spiritum, unius esse deitatis, unius naturæ et substantiæ sive essentiæ, unius eam prædicemus et naturalis voluntatis, virtutis, operationis, dominationis, majestatis, potestatis et gloriæ. Et quidquid de eadem sancta Trinitate essentialiter dicitur, singulari numero, tanquam de una natura trium consubstantialium personarum, comprehendamus regulari ratione hoc instituti. Cum vero de uno earumdem trium personarum ipsius sanctæ Trinitatis, Filio Dei, Deo Verbo, et de mysterio adorandæ ejus secundum carnem dispensationis confitemur,

A τα φυλαχθῶσιν. Οἷς τισι διακομισταῖς καὶ χρησίαις τινέσιν τῶν ἁγίων Πατέρων, οὗς εἰδέατο αὐτὴ [ταύτη] ἡ ἀποστολικὴ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, μετὰ τῶν βιβλίων αὐτῶν παραδεδωκαίναν· ὅπως εὐπορίας τυγχόντες τοῦ ἀναφέρειν ἀπὸ τοῦ εὐμενοῦς ὕμνων καὶ Χριστιανικαῦτον κράτους ἐκ τούτων μόνον ἀπολογίσασθαι ἐπιτύωσι, ἐπ' ᾧ ἡ βασιλικὴ ἡμετέρας προστὰς, τί αὐτὰ [ταύτη] ἡ πνευματικὴ μήτηρ τοῦ θεοκαταρβώτου ὕμνων κράτους, ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία πιστεύει, καὶ καθ' ὅσον οὐ διὰ κοσμικῆς εὐλογίας. ἥτις οὐδὲ ἰδιώταις ἀνθρώποις βοηθεῖ, ἀλλὰ δι' ἀκραιψύτης τῆς ἀποστολικῆς πίστεως, ἐν ᾗ καὶ ἐκ σπαργάνων ἀνατραφέντες μέχρι τέλους τῶν κατεργαστῶν τοῦ Χριστιανικαῦτον ὕμνων κράτους τῷ κυρίῳ τοῦ οὐρανοῦ πάντας σὺν ἡμῖν ἐκτενέμεν δουλεύειν καὶ φυλάττεσθαι. Διότι ἄδεια, ἔχουν αὐθεντικῶν δεδομένων αὐτοῖς πρὸς τὸ ὑμνεῖν γαληνῶν κέρτος, ἐπὶ καὶ καὶ τῶν ὕμνων φιλανθρωπία, τοῦ ἀπλῶς ἀπολογίσασθαι εἰς ὅσον αὐτοῖς μόνον ἐπιτίθη' ἵνα μὴ δὲν δολανότι προπετεύσονται προσθίνει, ἡ ὑπελπί [ὀριζαί], ἡ ἀλλάξει, ἀλλὰ τὴν παραδόντι τούτου τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου, καθὼς ὥρισθη ἀπὸ τῶν προηγησάμενων ἀποστολικῶν προδόντων, εὐκρινῶς ἐξηγήσασθαι. Ὑπερ ὧν γυνυπιτύντες τῇ διακονίᾳ ἐκτικῶς [ἐκτεντικῶς] τὴν ὑμνέραν φιλανθρωπία, ἥτις πρὸς ἡμετέρας διὰ παντὸς ἀποβλέπει, δυσωποῦμεν, ἵνα κατὰ τὴν ἀγαθοειά, καὶ σιδαίαν τῆς βασιλικῆς σάκας ὑπόσχων ἀποδοχῆς αὐτοῖς ἀξίωσις ἡ χριστομιμῆτος ὕμνων γαληνῶν, καὶ εὐμενῆς τὰς ἀκοὰς ὕμνων ταῖς μετρίαις αὐτῶν ἀναφοαῖς χαρίσασθαι καταξίωσι. Οὕτως ἐνεργήματα τὰ ὅσα τοῦ πικτοδυνάμου Θεοῦ πρὸς τὸ εἰσακοῦσαι τῶν ἐκσιῶν ἡμῶν εὐρύς, ἡ ὑμνέραν ἡμερῶντα εὐσεβία, καὶ ἀβλαβείας περὶ τε τὴν ὀρθότητα τῆς ἀποστολικῆς πίστεως, περὶ τε τὴν τῶν σωμάτων ἐκκλησίαν τοῖς οἰκίοις ἀποκαταστήσας καλεῖται· οὕτως ἀποκαταστήσας ἡ ὑπερτάτη μεγαλειότης διὰ τῶν ἀνδρειότητων, καὶ ἀντιθέτων καμάτων τῆς ὕμνων θεοστυρικῶν φιλανθρωπίας ὑπὸ τὸ ἀγαθοειᾶς διὰ τῶν ὕμνων βασιλείας πᾶσαν τὴν τῶν Χριστιανῶν πολιτείαν, καὶ τοῖς ἀνδρειότητος ὕμνων σκήπτροις τὰ ἀνταποσώματα, ὑποτάξει ἔδωκε, ἵνα ἐκ τούτου πάσῃ ψυχῇ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι πληροφορία γένηται, ὅτι ὅπερ διὰ τῶν σε' ασμίων κειμένων περὶ ἀβλαβείας, καὶ τοῦ μὴ ἐν τινι βαρυνθῆναι τοὺς ἐρχομένους, τοῦ Θεοῦ αὐτῇ ἐνηχίσαντος, ὑποχίσθαι καταξίωσιν, ἐν πᾶσιν ἐπλήρωσεν. Οὕτ' ἔτι ἡ εὐσεβία αὐτῶν παρόντως δίδωκεν, ἵνα τοιμῶμεν πρὸς τὰ εὐσεβῆ ὕμνων ἔχνη τούτους στείλει, ἀλλὰ τούτου ἡ βασιλικὴ ὕμνων εὐμενία φιλανθρώπως καὶ οὐα προετίφαστο, καὶ ἡ ἡμῶν σμικρότης τὸ καλὸν μετ' ὑπακοῆς ἐπλήρωσεν. Ἴνα δι' τῆς θεοουσιᾶς [θεοδικαίας] ὕμνων εὐσεβείας, τί περιέχει ἡ δύναμις τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως, διὰ βραχείου θαυματούμεν, ἣν καὶ παραλάβομεν διὰ τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως παρὰ τῶν ἀποστολικῶν ἀρχιερέων, καὶ τῶν ἁγίων πέντε αἰκουμένων συνόδων, δι' ὧν οἱ θεμέλιοι τῆς καθολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐστεριώθησαν, καὶ ἐσταθερώθησαν, αὐτὰ τοιαυτοῦν ἔστιν ἡ κατάστασις τῆς εὐαγγελικῆς, καὶ ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως, ἵνα ὁμολογῶντες τὴν ἁγίαν καὶ ἀχώριστον Τριάδα, τοιούτῃ τὸν Πατέρα, Υἱόν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, μιᾶς εἶναι ἐσότητος, μίᾶς φύ-

σεως καὶ οὐσίας, ἐνὸς αὐτὸν κηρύττωμεν καὶ φυσικοῦ θελήματος, δυνάμεως, ἐνεργείας, δεσποτίας, μεγαλειότητος, ἑξουσίας, καὶ δόξης. καὶ εἴτι δῆποτε περὶ τῆς αὐτῆς ἁγίας Τριάδος οὕτωθεν λέγεται, ἐνικῶ ἀριθμῶ ὡς ἀπὸ μιᾶς φύσεως τριῶν ὁμοουσίων Τριάδα προσώπων καταλαμβάνομεθα [σ., ὡς ἐπὶ μιᾶς φύσεως τ. ὁμ. προσώπων συμπεριλαμβανόμεν], κακονικῶς λόγῳ τοῦτο διδάχθιντες. Ὅτι δὲ περὶ τοῦ ἐνὸς τῶν αὐτῶν τριῶν προσώπων αὐτῆς τῆς ἁγίας Τριάδος τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς προσκυνητῆς αὐτοῦ κατὰ σάρκα οἰκονομίας ὁμολογοῦμεν, πάντα διπλᾶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κυρίου τοῦ Ἰωταῖρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παράδοσιν διαθεσκαίνομεθα, τοῦτέστι δύο αὐτοῦ τὰς φύσεις κηρύττωμεν, τὴν θεϊαν δαλαδὴ καὶ τὴν ἀνθρωπίναν, ἢ ὡν καὶ ἐν αἷς καὶ μετὰ τὴν θαυμαστὴν καὶ ἀχώριστον ἔνωσιν ὑφέστηκεν. καὶ μίαν ἐκείνην αὐτοῦ φύσιν ἰδιότητα φυσικὴν ἔχειν ὁμολογοῦμεν καὶ ἔχειν τὴν θεϊαν πάντα, ἅπερ εἰσι θεῖα καὶ τὴν ἀνθρωπίναν πάντα τὰ ἀνθρώπινα χωρὶς τινος ἁμαρτίας. καὶ ἐκατέραν ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ Λόγου τοῦ σαρκωθέντος, τοῦτέστι ἐνανθρωπήσαντος ἀσυχῆτως, ἀχωρίτως, ἀτρέπτως εἶναι ἐκγνωσκόμεν· μὴν νοήσει τὰ ἡμῶν διακρίνοντες διὰ τὴν τῆς συγχύσεως δαλαδὴ πλάνην. Ἰσως γὰρ καὶ τὴν τῆς διαιρέσεως ἁ ἀποβαλλόμεθα βλασφημίαν. Ὅποτεν δὲ δύο φύσεις καὶ δύο φυσικὰ θελήματα, καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας ὁμολογοῦμεν ἐν τῷ ἐνὶ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, οὐκ ἐναντία ταῦτα, οὔτε ἀλλήλοις ἀντικείμενα λέγομεν, καθὼς οἱ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας πλανώμενοι τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως καταγορεύουσιν· ἀπίστως αὐτὰ ἀπειθεῖα ἀπὸ τῶν καρδιῶν τῶν πιστῶν· οὔτε ὡς πεχωρισμένας ἐν δυοὶ προσώποις, ἤθουν ὑποστάσεις, ἀλλὰ δύο λέγομεν, ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καθὼς τὰς φύσεις, οὕτως καὶ φυσικὰ θελήματα, καὶ ἐνεργείας ἐν ἑαυτῷ ἔχειν, θεϊαν δαλαδὴ καὶ ἀνθρωπίναν, θεῖον οὖν θελημα καὶ ἐνέργειαν ἔχειν ἐξ αἰδίου μετὰ τοῦ ὁμοουσίου Πατρὸς κοινῶν· ἀνθρώπινον χρονικῶς ἐξ ἡμῶν μετὰ τῆς ἡμετέρας φύσεως προσληθῆναι. Αὐτὰ ἐστὶν ἡ ἀποστολικὴ καὶ εὐαγγελικὴ παράδοσις, ἣν κρατεῖ ἡ πνευματικὴ μήτηρ τοῦ εὐτυχιστάτου ἡμῶν κράτους, ἡ ἀποστολικὴ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία. Αὐτὰ ἐστὶν ἡ καθαρά τῆς εὐσεβείας ὁμολογία. Αὐτὰ ἐστὶν ἡ τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως ἀληθὴς, καὶ ἀμώματος ὁμολογία ὑπὲρ οὐκ ἀνθρωπίνῃ ἱερείᾳ πακουργία, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τῶν κορυφαίων τῶν ἀποστόλων ἐδιδόχεν. Αὐτὰ ἐστὶν ἡ βεβαία καὶ ἀκπιδήπτως τῶν ἁγίων ἀποστόλων διδασκαλία, ἥστις εὐακρυνὸς εὐσεβείας τὸ ἀκέραιον μέχρις οὗτο παρ' ἡσυχαστικῶς κηρύττεται ἐν τῇ τῶν Χριστιανῶν πολιτείᾳ, τῆς ἡμετέρας γαληνότητος τὸ κράτος φυλάττει, καὶ σταθεροποιεῖ καὶ ὑψοῖ, καὶ ὡς τελείως θαρρόμεν, εὐτυχῆς ἀποδείξει. Πιστεύσατε ἡμεῖς τῷ ταπεινῷ, Χριστιανικώτατοι δεσπότῃ καὶ τίκῃ, ὅτι ἕπερ τῆς σταθερότητος καὶ τοῦ ὑψώματος αὐτοῦ ταῦτα μετὰ οὐδ' ἡμῶν ἐγχέει τὰς ἱκασίας. καὶ ταῦτα συμβουλεύειν εἰ καὶ ἀνάξις· καὶ ἐλάχιστος, γνησίως ἀγαπῶν

^a Græcus interpres omisit et commissionis.

^b Græcus interpres legisse videtur stabilit et exaltat, non male, ut mox etiam exaltatione.

^c Græci, quæ hic decrant, usque ad verba, quæ

A omnia duplicia unius ejusdemque Domini Salvatoris nostri Jesu Christi secundum evangelicam traditionem asserimus, id est, duas ejus naturas prædicamus, divinam scilicet et humanam, ex quibus et in quibus etiam post admirabilem atque inseparabilem unionem subsistit. Et unquamque ejus naturam, proprietatem naturalem habere confitemur, et habere divinam omnia quæ divina sunt, absque ullo peccato. Et utrasque unius ejusdem Dei Verbi incarnati, id est, humanati, inconfuse, inseparabiliter, immutabiliter esse cognoscimus, sola intelligentia quæ unitas sunt discernente, propter confusionis duntaxat errorem. ^c Æqualiter enim et divisionis, et commissionis detestamur blasphemiam. Cum duas autem naturas duasque naturales voluntates, et duas B naturales operationes confitemur in uno Domino nostro Jesu Christo, non contrarias eas, nec adversas ad alterutrum dicimus (sicut a via veritatis errantes, apostolicam traditionem accensant, absit hæc impietas a fidelium cordibus), nec tanquam separatas [per se separatas] in duabus personis, vel subsistentiis, sed duas dicimus eundemque Dominum nostrum Jesum Christum, sicut naturas, ita et naturales in se voluntates et operationes habere, divinam scilicet et humanam: divinam quidem voluntatem et operationem, habere ex æterno cum coessentiali Patre communem: humanam, temporaliter ex nobis cum nostra natura susceptam. Hæc est apostolica atque evangelica traditio, quam tenet spiritalis vestri felicissimi imperii mater apostolica Christi Ecclesia. Hæc est mera confessio pietatis. Hæc est Christianæ religionis vera atque immaculata professio, quam non humana adinvenit versutia, sed Spiritus sanctus per apostolorum principes docuit. Hæc est firma et irreprehensibilis sanctorum apostolorum doctrina, ejus sinceræ pietatis integritas quoadusque libere prædicatur, in republica Christiana vestre tranquillitatis imperium tuetur stabilitur, et exsultat [tuebitur, stabiliet; et exsultans], et felix (ut perfecte confidimus) demonstrabit. Credite humillimo mihi, Christianissimi domini filii, quia pro stabilitate et ^d exaltatione ejus, has cum fletibus preces effando. Et hæc (licet indignus et exiguus) sinceriter diligendo [dirigendo], præsumo consulere, quia vestra a Deo concedenda victoria nostra salus est, vestræ tranquillitatis felicitas nostra lætitia est, vestræ mansuetudinis sospitas nostræ parvitatē securitas est. Et ideo cum corde contrito et profluentibus lacrymis, mente prostratus exoro, porrigere dignemini clementissimam dexteram apostolicæ doctrinæ, quam cooperatior piorum laborum vestrorum beatus Petrus apostolus tradidit, ut non sub modio condatur, sed tuba clarius in toto orbe prædicetur: quia ejus vera confessio a Patre de cælis est revelata, pro qua a Domino omnium beatus esse pronuntiatus est

per veridicam confessionem, supplevit ex Ms. Reg. 1206. Hano.

^d In Græco, exaltatione. Hano.

Petrus : qui et spirituales oves Ecclesiæ ab ipso Redemptore omnium, terna commendatione pascendas suscepit ; cujus annitente præsidio, hæc apostolica ejus Ecclesia nunquam a via veritatis in qualibet erroris parte deflexa est, cujus auctoritatem, utpote apostolorum omnium principis, semper omnis catholica Christi Ecclesia, et universales synodi fideliter amplectentes, in cunctis seculæ sunt, omnesque venerabiles Patres apostolicam ejus doctrinam amplexi, per quam et probatissima Ecclesiæ Christi luminaria claruerunt : et sancti quidem doctores orthodoxi venerati atque secuti sunt, hæretici autem falsis criminationibus ac derogationum odiis insecuti. Hæc est apostolorum Christi viva traditio, quæ ubique ejus tenet Ecclesia, quæ præcipue diligenda atque fovenda, et fiducialiter prædicanda est, quæ per veridicam confessionem Deo conciliat, quæ et Christo Domino commendabilem facit, quæ clementiæ vestræ Christianum conservat imperium, quæ a cæli Domino largas victorias vestræ piissimæ fortitudini confert, quæ comitatur in præliis, et expugnat adversos ; quæ vestrum a Deo propagatum imperium ubique ut murus inexpugnabilis protegat [protegit], quæ terrorem in contrarias nationes immittat, et ira divina percellat, quæ et in bellis triumphales palmas de hostium dejectione atque subjectione cælitus tribuat, et in pace securum et hilarem vestrum fidelissimum principatum semper custodiat. Hæc est enim veræ fidei regula, quam et in prosperis, et in adversis vivaciter tenuit ac defendit hæc spiritualis mater vestri tranquillissimi imperii, apostolica Christi Ecclesia : quæ per Dei omnipotentis gratiam a tramite apostolicæ traditionis nunquam errasse probabitur, nec hæreticis novitatibus depravata succubuit, sed ut ab exordio fidei Christianæ, percepit ab auctoribus suis apostolorum Christi principibus, illibata sine tenus permanet, secundum ipsam Domini Salvatoris divinam pollicitationem, quam suorum discipulorum principi in sacris Evangeliiis fatus est : *Petre, Petre, inquit, ecce Satan expellit ut cribret vos, sicut qui cribrat triticum; ego autem pro te rogo, ut non deficiat fides tua. Et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos* (Luc. xxii). Consideret itaque vestra tranquilla clementia, quoniam Dominus et Salvator omnium, cujus fides est, qui fidem Petri non defecturam promisit, confirmare eum fratres suos admonuit, quod apostolicos pontifices, meæ exiguitatis prædecessores, confidenter fecisse semper, cunctis est cognitum : quorum et pusillitas urea, licet impar et minima, pro suscepto tamen divina dignatione ministerio, podisequa cupit existere. Væ enim mihi erit, si veritatem Domini mei, quam illi sinceriter prædicarunt, prædicare neglexero. Væ mihi erit, si silentio texero veritatem, quam erogare nummulariis jussus sum, id est, Christianum populum imbuiere et docere. Quid dicam in ipsius Christi futuro examine, si hic (quod absit) prædicare ejus sermonum veritatem confundor? Quid de meipso, quid de commissis animabus satisficiam,

A προπετινόμεναι ὅτι ἡ ἐκ Θεοῦ δωρηθεῖσα ὑμῖν νίκη, ἡμετέρα σωτηρία ἐστίν, καὶ τῆς ὑμετέρας γαληνότητος ἡ εὐτυχία, ἡμετέρα εὐπροσύνη ἐστὶ καὶ τῆς ὑμετέρας πρώτου ἡ ῥώσης, τῇ ἡμετέρᾳ σφικρότατι εὐθυμία ἐστὶ. Καὶ κατὰ τοῦτο μετὰ συντριμμένας καρδίας, καὶ τοῖς τῆς διανοίας προχειομένοις δάκρυσι προσπίπτων δυσωπῶ, ἐκτείνω καταξιδύσασθαι τὴν φιλόφρονον διζήσαν τῇ ἀποστολικῇ διδασκαλίᾳ, ἥτινα ὁ συνιργὸς τῶν εὐσεβῶν ὑμῶν μόχθων, ὁ μακάριος Πέτρος ὁ ἀπόστολος παροδίδωκεν ὡς ἵνα συγλαισθῇ ὑπὸ τῶν μέσων, ἀλλὰ σάλπηγος λαμπρὸτερον ἐν ὧν τῷ κόσμῳ κερυχθεῖσθαι· ὅτι ἡ αὐτοῦ ἀληθὴς ὁμολογία, ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐκ τῶν οὐρανῶν ἀπεκαλύφθη· ἥ· ἵνα ἐκ τοῦ Κυρίου τῶν ὄντων μακάριος εἴηαι ἀπεράσθη ὁ Πέτρος· ὅς καὶ τοῦ ποιμαίνειν τὰ πνευματικὰ πρόβατα τῆς Ἐκκλησίας ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Λυτρώσαντος τὸν πάντων τῇ τρίτῃ παραδίσει ἰδίζατο· οὗτινος ἐκινύσαντος τῇ βοήθειᾳ, αὐτῇ ἡ ἀποστολικὴ αὐτοῦ Ἐκκλησία, καὶ αἱ καθολικαὶ σύνοδοι πιστῶς περιπτυσσόμεναι, ἐν πᾶσιν ἠκολούθησαν, καὶ πάντες οἱ ἐκείνου Πατέρες τὴν ἀποστολικὴν αὐτοῦ ἐπιστάσαντο [Pro ἐπιστάσαντο] διδασκαλίαν, δι' ἧς καὶ δεδοκιμασμένοι τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ φαστῆρες ἐλαμψαν· καὶ οἱ μὲν ἔργοι διδασκαλοὶ ὁρθόδοξοι ἐσεβάσθησαν καὶ ἠκολούθησαν· οἱ δὲ αἰρετικοὶ τοῖς πλάστοις ἐρηλάμασι, καὶ μίσσιν ἀπαρτίσειον ἐπακολούθησαν. Αὕτη ἐστὶν ἡ τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ ὥσα παράδοσις, ἥν τινα μέχρι τοῦ παρόντος ἡ αὐτοῦ κρτεὶ Ἐκκλησία, ὥς· ἐξαιρέτως ἀγαπήμενη, καὶ θαλαπομένη, καὶ παρρησιαστικῶς κερυχθεῖσα· ἥτις διὰ τῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας τῇ Θεῷ καταλλάσσει· ἥτις τῷ ἀσπότη Χριστῷ παρατίθεται· ἥτις τῆς εὐσεβείας ὑμῶν τὸ Χριστιανικώτατον διαφυλάττει κράτος· ἥτις ἀπὸ τοῦ ἀσπότη τοῦ οὐρανοῦ θαυμάσιος νίκης τῇ ἀνδρείᾳ τῶν ὑμετέρων εὐσεβείας συνιστάται· ἥτις συνοδεύει ἐν τοῖς πολέμοις, καὶ ἐκπολεμῇ τοῖς ἐναντίοις, τὸ ὑμέτερον διοικεῖσθαι κράτος πανταχοῦ ὡς ἀκαταμάχητον τείχος περισκέπει· ἥτις φόβον τοῖς ἐναντίοις ἰδύσιν ἐμβάλλει [L., ἐμβάλλοι], καὶ τῇ θεῷ ὀργῇ τιμαρτύνει [L., τιμαρτύνεται]· ἥτις καὶ ἐν πολέμοις τὰ τῆς νίκης βραβεῖα περὶ τῆς τῶν πολεμίων καταστροφῆς καὶ ὑποταγῆς [ἴσ. ἐπὶ τῇ τῶν πολεμίων καταστροφῇ, καὶ ὑποταγῇ] οὐρανίδει παρῶσχοι· καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ λαρότητι ἀμείνονον τὴν ὑμέτερον ἀληθῶς πιστοτάτην βασιλείαν διαφυλάξει. Αὕτη δὲ ἐστὶ τῆς ἀληθοῦς πίστεως ὁ καλὸς· ἥ· τινα καὶ ἐν τοῖς εὐτυχήμασι, καὶ ἐν τοῖς ἐναντίοις θερμῶς ἐκράτῃ καὶ ἐξεδικῇσιν αὐτὰ ἡ πνευματικὴ μήτηρ τοῦ ὑμετέρου γαλατοῦ κράτους ἡ ἀποστολικὴ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία· ἥτις διὰ τῆς χάριτος τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ἀπὸ τῆς ἰδοῦ τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως οὐδέποτε πλανηθῆναι δέικνεται· οὗτε τοῖς τῶν αἰρετικῶν κατισμοῖς στρεβλωθεῖσα ὑπίπτεον, ἀλλὰ καθὼς ἐκ προοιμίων τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως παράθεον ἀπὸ τῶν ἰδίων αὐθεντῶν τῶν κορυφαίων τοῦ Χριστοῦ ἀποστόλων, ἀπαράτρωτος μέχρι τῶν μέσων μένει κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος θεῶν παραγγελίαν [L., ἐπαγγελίαν], ἥν τῷ ἐξάρχῳ τῶν ἐκτου τοῦ μαθητῶν ἐν τοῖς ἐκκλησιῶσι ὁμολογῶντι φήσας· « Πέτρε, Πέτρε, ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς ἐξήτασεν τοῦ σινάσαι ὑμᾶς, ὡς ὁ σινάξων τὸν σῖτον· ἰγὼ δὲ περὶ σοῦ ἠρώτησα, ἵνα μὴ ἐλλείψῃ [ἄλλ' ἐλλείψῃ] ἡ πίστις

σου. καὶ σὺ ποτε ἐπιστραφῆς στῆριζε τοὺς ἀδελφούς σου. Ἀ κατακώσῃ τοίνυν ἡ ὑμετέρα γαλήναια φιλοφροσύνη, Ἐπειδὴ ὁ κύριος καὶ σωτὴρ πάντων, οὗτος ἡ πίστις ἐστίν, ὃς τὴν πίστιν Πάτρου μὴ ἐκλείπει ὑπὸ σκῆτο, τοὺτον ὑπὸ μνηστῆ τοὺς ἐκείνου στῆριζέιν ἀδελφούς· ἔπει τοὺς ἀποστολικούς ἀρχιερεῖς τὴν ἐκὼν διαχυσίαν προσηγορευμένους παρρησιαστικῶς αἰ πεποιθήναι πᾶσιν ἰγνώσθαι· ὧν τινων καὶ ἡ ἐμὴ σμικρότης, εἰ καὶ ἄνιστος καὶ διαχυσία, ὅμως ἐγὼ τῆς προσληθῆσης ἐκ τῆς θείας βοῆς διακονίης ἀκλόηδος ἐπὶ δουρί ὑπάρχειν. Οὐαὶ γάρ μοι ἐστίν, ἐάν τῇ ἀλήθειαν τοῦ κυρίου μου, ἢν αὐτοὶ εὐαγγελίως ἐκέρουσαν, ἀμείλῃω κηρύξαι. Οὐαὶ μοι ἐστίν, ἐάν τιμῇ καλῶς τὴν ἀλήθειαν, ἣν καταβάλλομαι τοῖς τραπέζιταις ἐπιτίτραμμαι, τοῦτέστι τοὺς Χριστιανικαίους λαοὺ; μὴν καὶ διδάσκω. Τί λέγω ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἐάν ἐνταῦθα, ἔπει ἀπίστῳ, κηρύξαι τῶν αὐτοῦ λόγων τὴν ἀλήθειαν ἐπισπυρῶν; Τί περὶ ἡμευτοῦ; τί περὶ τῶν ἱμπερυσθεῖσων μετὰ ψυχῶν ἀπολογάσομαι, ἐπὶ περὶ τῆς λαθρεῖας ἢ ἐμὴ λειτουργίας λόγον φερεῖν ἀπατάσῃ; Τίς τοίνυν, φιλοφρονητάτος καὶ εὐσεβέστατος δισπόται καὶ τέκνον, ὅτε τρεῖς καὶ συμπύκνω τῷ πνύματι λόγοι, μὴ προκαλέσται ἐκείνα, ἔπει θουμιστὴ ὑποσχέσῃ τοῖς πιστοῖς ἐπηγγελῆται φῆσας· «Ὅστις με ἐμολογήσῃ ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἐμολογήσω καὶ ἐγὼ αὐτὸν ἐμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς;» καὶ τίνα τῶν ἀπίστων μὴ ἐκφοδίσῃ ἐκείνη ἡ ἀπότομος ἀπειλή, ἥτις ἀνανακτοῦνται αὐτὸν προσμαρτύρεται, καὶ διεβεβαίονται φάσκονσα· «Ὅστις με ἀρνήσῃται ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν καὶ ἐγὼ ἐνώπιον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς;» Ὅθεν καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ὁ ἀπόστολος τῶν ἰδίων ὑπομνήσκει καὶ λέγει· «Ἄλλ' εἰ καὶ ἡμεῖς ἡ ὄχλος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελισθῇται ὑμῖν, παρ' ὃ εὐαγγελισσάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω.» Ὅπου τοιαῦτα ἐκείναι ποτὴ καλῶς τοῖς στρεβλοῦσιν, ἡ παρασηωπῇ τὴν ἀλήθειαν, πῶς οὐκ ἐστὶ φευκία ἡ ὑπεξαίρεσις ἀπὸ τῆς ἀληθείας τῆς δισποτικῆς πίστεως; Ὅθεν καὶ οἱ τῆς ἀποστολικῆς μνήμης οἱ προφητάμενοι τὴν ἐκὼν μετρίτητα τοῖς δισποτικαῖς διδασκαλίαις καταρτισμένοι, ἐξούτου κινετομία ἀρετικῇ εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ ὁμολογίαν Ἐκκλησίαν οἱ πρόεδροι τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας εἰσαγαγὲν ἐπεχείρουν, οὐδέποτε ἡμίλειαν τοῦτους προτρέψασθαι, καὶ παραπλουύντες ὑπομῆσαι, ἵνα ἀπὸ τοῦ φαύλου δόγματος τῆς ἀρετικῆς πλάνης κἄν σιωπῶντες ἀποστήσωσιν, μήπως ἐκ τούτου προῖμιον διαχωρισμοῦ ἐν τῇ ἐνώσει τῆς Ἐκκλησίας ποιήσωσιν, ἐν διλημα, καὶ μίαν ἐνέργειαν τῶν δύο φύσεων διεβεβαίονται ἐν τῷ ἐνὶ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ· ἔπει καὶ οἱ Ἀρειανοὶ, καὶ οἱ Ἀπολλοκριασταί, καὶ οἱ Εὐνυχισταί, καὶ οἱ Τιμιθαινοί, καὶ οἱ Ἀκίφαλοι, οἱ Θεοδοεῖται, καὶ οἱ Γαϊανταί, καὶ πᾶσα παναγῶς ἀρετικὴ μαχία, ἥ τε τῶν συγχρότων, ἥ τε τῶν διακρινόντων τὸ μυστήριον τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ ἐβόλῃαν. Συγχρόνως μὲν τῆς ἁγίας Ἐνανθρωπήσεως τὸ μυστήριον, καθὼς τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ ἐν αὐτῶν [L., αὐτοῦ], ὥσπερ ἐνός, διλημα, καὶ ἐνέργειαν προσωπικῇ ἔχειν φιλοκελευσέναι. Διακρινόντες δὲ τὸν ἀχάριστον ἔνοσιν, τὰς δύο φύσεις, ἥς τινος τὸν σωτῆρα ἔχειν ἐπεγνωσκον-

A dum de officio suscepto rationem districtam exegerit? Quis igitur, clementissimi atque piissimi domini et filii (quod tremens et consternatus spiritu dico) non provocet illa admirabili pollicitatione, quæ fidelibus repromittit: *Qui me confessus fuerit coram hominibus*, inquit, *conferetur ei ego eum coram Patre meo, qui in cælis est* (Matth. xx; Luc. xii)? Et quem infidelium saltem non perterreat illa severissima comminatio, qua indignaturum se protestatur, et asserit, inquit: *Qui me negaverit coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est*? Unde et beatus Paulus apostolus gentium commonet et dicit: *Sed licet nos, aut angelus de celo evangelizet vobis præter quod evangelizavimus vobis, anathema sit*. Ubi itaque talis imminet depravanti-bus, vel tacentibus veritatem pœna supplicii, quomodo non est fugienda de fidei Dominicæ veritate subtractio? Unde et apostolicæ memoriæ meæ parvulatis prædecessores, dominicis doctrinis instructi, ex quo novitatem hæreticam in Christi immaculatam Ecclesiam Constantinopolitanæ Ecclesiæ præules introducere conabantur, nunquam neglexerunt eos hortari, atque obsecrando commonere, ut a pravi dogmatis hæretico errore, saltem tacendo desisterent, ne ex hoc exordium dissidii in unitate Ecclesiæ facerent, unam voluntatem, unamque operationem duarum naturarum asserentes in uno Domino nostro Jesu Christo: quod Ariani et Apollinarianæ, Euty-chianistæ, Timotheani, Acephali, Theodosiani et Gaianitæ, et omnis omnino hæreticus furor, sive confundentium, seu dividendum Incarnationis Christi mysterium, ducit. Confundentes quidem sanctæ Incarnationis mysterium, eo quod deitatis et humanitatis Christi unam naturam dicant, unam eum, sicut unius, voluntatem et operationem personalem habere contendunt. Dividentes autem inseparabilem unionem duas naturas, quas Salvatore habere cognoscunt, non per unionem, quæ secundum subsistentiam facta cognoscitur, ununt: sed blasphemantes, per affectum voluntatis, tanquam duas subsistentias, id est, duos quosdam, per concordiam jungunt. Porro apostolica Christi Ecclesiæ, spiritualis mater a Deo fundati vestri imperii, et unum Dominum nostrum Jesum Christum confitetur ex duabus et in duabus existentem naturis, et duas ejus naturas, divinam scilicet et humanam, etiam post inseparabilem unionem inconfusas, in eo esse defendit, et ex proprietatibus naturalibus unamquamque harum Christi naturarum perfectam esse cognoscit, et quidquid ad proprietates naturarum pertinet, duplicia omnia confitetur, quia ipse idem Dominus noster Jesus Christus, et Deus perfectus est, et homo perfectus est, et ex duabus, et in duabus naturis: et post admirabilem Incarnationem existens, nec deitas ejus sine humanitate, nec humanitas ejus sine deitate potest intelligi. Consequenter itaque, juxta regulam sanctæ catholicæ atque apostolicæ Christi Ecclesiæ, duas etiam naturales voluntates in eo, et duas naturales operationes esse confitetur et prædicat. Nam si per-

sonalem quisquam intelligit voluntatem, dum tres personæ in sancta Trinitate dicuntur, necesse est, ut et tres voluntates personales, et tres personales operationes (quod absurdum est et nimis profanum) dicerentur. Sin autem, quod fidei Christianæ veritas continet, naturalis voluntas est, ubi una hæc natura dicitur sanctæ et inseparabilis Trinitatis, consequenter et una naturalis voluntas, et una naturalis operatio intelligenda est. Ubi vero in una persona Domini nostri Jesu Christi mediatoris Dei et hominum, duas naturas (id est, divinam et humanam) conflitemur, in quibus et post admirabilem adunationem consistit, sicut duas unius ejusdemque naturas, ita et duas naturales voluntates, duasque naturales operationes ejus regulariter conflitemur. Ut autem hujus veridicæ confessionis intelligentia ex Veteris Novique Testamenti a Deo inspirata doctrina, pietatis vestræ mentibus clareat (plus enim et incomparabiliter vestra poterit clementia sensum sanctarum Scripturarum penetrare, quam nostra pusillitas verbis defluentibus explanare), ipse Dominus noster Jesus Christus, qui verus et perfectus Deus, verus et perfectus homo est, in sacris suis Evangelii protestatur in aliquibus humano, in aliquibus divina, et simul utraque in aliis de se patefaciens, ut se verum Deum, verumque hominem credere ac prædicare fideles suos instrueret. Orat quidem ad Patrem ut homo, ut calicem passionis transageret, quia in eo nostræ humanitatis natura absque solo peccato perfecta est: *Pater*, inquit, *si possibile est, transeat a me calix iste: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis* (Matth. xvi). Et in alio loco: *Non mea voluntas, sed tua fiat* (Marc. xii; Luc. xxi). Cujus testimonii sensum si a sanctis et probabilibus Patribus explanatum, cognoscere cupimus, et, quid mea voluntas, quid tua significet, veraciter intelligere, beatus Ambrosius in secundo libro ad beatæ memoriæ Gratianum Augustum his verbis de hoc loco nos intelligere commonet, inquit: «Suscipit ergo voluntatem meam, suscipit tristitiam meam, confidenter tristitiam nomino, quia crucem prædico, mea est voluntas, quam suam dixit, quia ut homo suscepit tristitiam meam, ut homo locutus est, et ideo ait: *Non, sicut ego volo, sed sicut tu vis*. Mea est tristitia, quam meo suscepit affectu (Ambrosius. lib. ii, c. 3, de Fide, ad Gratianum).» Ecce claret, piissimi principum, quod hic sanctus Pater, verbum ipsum quod Dominus orans protulit: *Non quod ego volo, ad humanitatem ejus pertinere consignal, per quam et obediens secundum doctrinam beati Pauli, apostoli gentium, dicitur usque ad mortem, mortem autem crucis* (Philip. ii). Unde et obediens parentibus intimatur (Luc. ii), quandoquidem obedientiam ejus voluntarium non secundum divinitatem, quam omnium dominatur, pium est intelligere, sed secundum humanitatem, qua sponte se parentibus subdidit. Quod et sanctus Lucas evangelista similiter commemorat, eundem Dominum nostrum Jesum Christum secundum humanitatem ornantem ad Pa-

τρὶν, οὐχὶ καθ' ἑνωσιν, ἥτις καθ' ὑπόστασιν γινώσκωνται, ἐνωσιν ἀλλὰ βιβάσκοντες, κατὰ σχῆμα θελήματα: ὡς δύο ὑποστάσεις, τούτοις δύο τινάς: καθ' ὁμόνοιαν συνάπτουσι. Τοιγαροῦν ἡ ἀποστολικὴ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἡ πνευματικὴ μήτηρ τοῦ Θεοῦ θεμιλώτου ὑμῶν κράτους καὶ ἵνα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὁμολογῇ ἐκ δύο, καὶ ἐν δύο ὑπάρχοντα φύσει, καὶ δύο αὐτοῦ τὰς φύσεις, τὴν θεϊκὴν δαδόνότι, καὶ ἀνθρωπίνην, καὶ μετὰ τὴν ἀχώριστον ἑνωσιν ἀσυγχύτως ἐν αὐτῷ εἶναι διδάσκει, καὶ ἐκ τῶν φυσικῶν ιδιοτήτων μίαν ἐκάστην αὐτῶν τῶν τοῦ Χριστοῦ φύσεων τελείαν εἶναι ἐπιγινώσκει, καὶ εἰτι δάποτε ἀνάκει πρὸς τὰς ιδιότητας τῶν φύσεων, πάντα διπλῶς ὁμολογῇ, ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Θεὸς τέλειος ἐστίν, καὶ ἄνθρωπος τέλειος ἐστίν, καὶ ἐκ δύο καὶ ἐν δύο φύσει, καὶ μετὰ τὴν θεοανθρωπίνην ἑνωσιν ὑπάρχων, οὔτε ἡ θεότης αὐτοῦ χωρὶς τῆς ἀνθρωπότητος, οὔτε ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ χωρὶς τῆς θεότητος δύναται νοεῖσθαι. Ἀκολουθῶν τοίνυν πρὸς τὴν κανὼν τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ δύο φυσικὰ θελήματα ἐν αὐτῷ, καὶ δύο φυσικὰς ἐνέργειας εἶναι ὁμολογῇ, καὶ καρπύεται. Ἐὰν γὰρ τις προσωπικὴν νόσην τὸ θέλημα, ἐν ὅσῳ τρία πρόσκαι ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι λέγονται, ἀναγκασίον ἐστίν, ἵνα καὶ τρία προσωπικὰ θελήματα, καὶ τρεῖς προσωπικὰ ἐνέργεια, ὅπερ ἀλλόκοτόν ἐστι καὶ λέαν βέβηλον, λεχθήσονται. Ἐπὶ [L., Εἰ δὲ], ὅπερ ἡ ἀλήθεια τῆς Χριστιανικῆς πίστεως περιέχει, φυσικὴν τὸ θέλωμα ἐστίν, ὅπου μία φύσις λέγεται τῆς ἁγίας καὶ ἀχωρίστου Τριάδος, ἀκολουθῶν καὶ ἐν φυσικὸν θέλωμα, καὶ μία φυσικὴ ἐνέργεια νοεῖται. Ἡνίκα δὲ ἐν τῷ ἐνὶ προσώπῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μιστοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου δύο φύσεις, τούτοις τὴν θεϊκὴν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὁμολογούμεν, ἐν αἷς καὶ μετὰ τὴν θεοανθρωπίνην ἑνωσιν ὑπάρχει. Καθὼς δ' οὖν τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τὰς φύσεις, οὕτω καὶ δύο φυσικὰ θελήματα, καὶ δύο φυσικὰς αὐτοῦ τὰς ἐνέργειας κακονικῶς ὁμολογούμεν. Ἰνα δὲ ταύτης τῆς ἀληθείας ὁμολογίας ἡ νόσις ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης ἡ θεοπνευστος διδασκαλία [L., ἐκ τῆς ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ Θεοπνεύστου διδασκαλίας] ταῖς ἐννοίαις τῆς ὑμετέρας ἐκθεθείας φανῇ· πλεον γὰρ καὶ ἀσυγκρίτως ἡ ὑμετέρα φιλανθρωπία δυνήσεται τὴν ἐννοίαν τῶν ἁγίων Γραφῶν ἐπεξεργάσασθαι, ἥπερ ἡ ὑμετέρα σμακρίτης βυστοῖς βήμασι σαφηνίσαι· αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅς ἀληθινός καὶ τέλειος Θεός, ἀληθινὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος ἐστίν, ἐν τοῖς ἱεροῖς αὐτοῦ Εὐαγγελίοις προσμαρτύρεται ἐν τισὶ τὰ ἀνθρώπινα, ἐν τισὶ τὰ θεία, καὶ ἅμα ἐκκτετα ἐν ἄλλοις περὶ αὐτοῦ φανερά ποιούμενος· ὅπως αὐτὸν ἀληθῆ Θεὸν καὶ ἀληθῆ ἄνθρωπον πιστεύειν καὶ καρπύτειν τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ κατάρτισιν. Προσυνέχεται οὖν πρὸς τὸν Πατέρα ὡς ἄνθρωπος, ἵνα τὸ ποτήριον τοῦ πάθους παραλάβῃ, ὅτι ἐν αὐτῷ τῆς ὑμετέρας ἀνθρωπότητος ἡ φύσις χωρὶς μόνος ἡμαρτίας τελεία ἐστίν· Πάτερ, φάσκων, εἰ δυνατόν ἐστι, παρὲν θέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ θέλεις. Καὶ ἐν ἄλλῳ· Ἡ καὶ τὸ ἱμῶν θέλωμα, ἀλλὰ τὸ σὺν γινέσθω. Ἡ τὸν κερτορίας

τὴν ἑνωσίαν ἰὼν ἀπὸ τῶν ἁγίων καὶ ἑγκρίτων Πατέρων
 σαφηνισθεὶς ἀπεκρίναντο ἐπιθυμῶμεν, καὶ τί τὸ ἰμὸν
 θέλημα, τί τὸ σὸν σπῆμαίν, τὸ ἀληθὲς νοῦσαι, ὁ μα-
 κάριος Ἀμβρόσιος ἐν τῇ δευτέρῃ λόγ. πρὸς τὴν τῆς
 εὐσεβοῦς μνήμης Γρατιανὸν τὴν βασιλῆα τούτοις τοῖς
 ῥήμασι περὶ τοῦ τόπου τούτου ἡμᾶς νοεῖν ὑπομι-
 νῆσαι φέσκων· Δίχεται τοίνυν τὴν βούλησιν τὴν
 ἑμὴν, δίχεται τὸ στυγνὸν· θαρρῶν γὰρ ὁνομάζω στυ-
 γνότητα, ἐπειδὴ κηρύσσω σταυρὸν. Ἐμὸν ἦν τοῦτο τὸ
 βούλημα, ἕπερ ἴδιον ἔλεγεν· ἐπειδὴ περὶ ὡς ἄνθρωπος
 τὰ τῆς ἑμῆς στυγνότητος ἔλαβεν, ὡς ἄνθρωπος καὶ
 ἐλάσων. καὶ διὰ τοῦτο φασὶν· «Ὁὗς ὡς ἐγὼ θέλω,
 ἀλλ' ὡς σὺ θέλεις.» Ἐμὴ γὰρ ἐστὶν ἡ στυγνότης, ἣν
 κατ' ἑμὴν διδόναι ἀνεδέξατο· ἰδοὺ φαίνεται, εὐσεβέ-
 σταιτο βασιλεῖον, ὅτι ἐνταῦθα ὁ ἅγιος Πάτερ τὸ ῥῆμα
 τοῦτο, ἕπερ ὁ Κύριος προστεχνόμενος προέγαγε, τὸ
 Οὗς ὡς ἐγὼ θέλω, πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ ἀνέ-
 κειν ἐπιστραγγίζει, καθ' ἣν καὶ ὑπήκοος κατὰ τὴν δι-
 δασκαλίαν τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου τῶν
 ἐθνῶν λέγεται μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.
 Ὅθεν καὶ ὑποτασσόμενος τοῖς γονεῦσι γνωρίζεται.
 Οὕτε [L., καὶ πάλι] οὖν τὴν ὑπακοὴν αὐτοῦ τὴν ἐκού-
 σιον κατὰ τὴν θεότητα, ἥτις πόντων διασπίζει, εὐ-
 σεβὴς ἐστὶ νοεῖν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, δι'
 ἧς ἱκανοῖς τοῖς γονεῦσι ὑπετάρα. Ὅπερ καὶ ὁ
 ἅγιος Δουναῖος ὁ εὐαγγελιστὴς ὁμοίως μνημονεύει,
 τὴν αὐτὸν κῆρυον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν κατὰ τὴν ἀν-
 θρωπότητα προστεχνόμενον πρὸς τὸν Πατέρα εἰσάγων,
 καὶ διαβεβαιούμενος· «Πάτερ, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελ-
 θέτω ἀπ' ἑμοῦ τὸ πότηριον τοῦτο· πλὴν μὴ τὸ ἰμὸν θέ-
 λημα, ἀλλὰ τὸ σὸν γινέσθω.» Ὅτινα τόπον ὁ τοῦ Χριστοῦ
 ὁμολογητὴς Ἀθανάσιος· ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ἀλεξ. Ἐκκλ. ἐν
 τῇ λόγῃ τῇ κατὰ Ἀπολλινάριον τοῦ αἰρετικοῦ περὶ τῆς
 Τριάδος καὶ τῆς ἑνωθροπότητος, καὶ τοῦ δικαίου ἀρέθου
 θραυτόμενος οὕτω σαφηνίζει· καὶ ὅταν λέγῃ· «Πάτερ, εἰ
 δυνατόν, τὸ πότηριον τοῦτο παρελθέτω· πλὴν μὴ τὸ ἰμὸν
 θέλημα γίνεσθαι, ἀλλὰ τὸ σὸν.» καὶ πάλιν· «Τὸ πνεῦμα
 προθύμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής·» δύο θέλήματα ἐνταῦθα
 δεικνύσι, τὸ μὲν ἀνθρώπινον, ὅπερ ἐστὶ τῆς σαρκὸς, τὸ
 δὲ θεϊκόν. Τὸ γὰρ ἀνθρώπινον, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς
 σαρκὸς παραιτεῖται τὸ πᾶθος· τὸ δὲ θεϊκὸν αὐτοῦ
 προθύμον· ἥστινος σαφηνείας τί ἀλληθέστερον δύναται
 γνωρισθῆναι· Πῶς γὰρ οὐκ ἐν αὐτῷ δύο θέλήματα,
 τούτῃσι θεῶν καὶ ἀνθρώπων πιστῶς ἐπεγνωσθήσονται,
 ἐν ᾗ δύο φύσεις καὶ μετὰ τὴν ἀχώριστον ἑνωσιν συνο-
 δῶς κηρύγματι κηρύττονται; Καὶ Ἰωάννης γὰρ, ὅς
 ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ κυρίου ἀνέπεσεν, ὁ ἀγκαπτὸς μα-
 θεὴς τὴν αὐτὴν περιοχὴν τούτοις σαφηνίζει τοῖς ῥή-
 μασι· «Ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ
 τὸ θέλημα τὸ ἑμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με
 Πατρός.» καὶ πάλιν· «τούτῃ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμ-
 ψαντός με, ἵνα πᾶν, ὃ δίδωκέ με, μὴ ἀπολέσω ἐξ
 αὐτοῦ τι, ἀλλ' ἀναστήσω αὐτὸ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.»
 Ἰησοῦς τὴν αὐτὴν κύριον εἰσάγει μετὰ τῶν Ἰουδαίων
 διαλεγόμενος, καὶ λέγοντα μετὰ τῶν λοιπῶν· «Ὅτι οὐ
 ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἑμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμ-
 ψαντός με Πατρός.» Οὕτως θεῖον λόγον τὸν σκοποῦν
 ὁ μακάριος Λύγονστινὸς ὁ ἐξοχώτατος διδάσκαλος οὕτω
 κατὰ Μαξιμίου [L., Μαξιμίου] τοῦ Ἀρειανοῦ φράζει, καὶ

A trem introducens, et asserens: *Pater, si possi-
 bile est, transeat a me calix iste, verumtamen non
 mea voluntas, sed tua fiat* (Luc. xxi). Quem locum
 confessor Christi Athanasius antistes Alexandrinæ
 Ecclesiæ, in libro adversus Apollinarium hæreticum
 de Trinitate et Incarnatione, etiam duali numero
 comprehendens sic explanat· et quando dicit: *Pa-
 ter, si possibile est, transeat a me calix iste, et tamen
 non mea, sed tua voluntas fiat* (Matth. xvi); et ite-
 rum: *Spiritus promptus, caro autem infirma*; duas
 voluntates hic ostendit, et unam quidem humanam,
 quæ est carnis, aliam autem divinam. Quoniam hu-
 mana propter infirmitatem carnis refugiebat passio-
 nem, divina autem ejus prompta; qua explanatione
 quid verius poterit [potest] intimari? Quomodo enim
 B non in eo duæ voluntates, id est, divina et humana
 fideliter agnoscuntur, in quo duæ naturæ etiam post
 inseparabilem adunationem synodali præconio præ-
 dicantur? Nam et Joannes, qui super pectus Domini
 recubuit, dilectus discipulus, eandem continentiam
 his explanat verbis: *Quia descendi de cælo, ut non
 faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui mi-
 sit me, Patris* (Joan. xii, xxi). Et iterum: *Hæc est
 voluntas ejus qui me misit, ut omne quod dedit mihi,
 non perdam ex eo quidquam, sed ut resuscitem illud
 in novissimo die* (Joan. vi). Item eundem Dominum
 introducit cum Judæis disputantem, atque dicentem
 inter cætera: *Quia non quero voluntatem meam, sed
 voluntatem ejus qui misit me* (Ibid.). Cujus divini
 sermonis ipientum beatus Augustinus præstantissi-
 mus doctor ita adversus Maximinum Arianum dis-
 serit, et dicit (Lib. iii, cap. 20): «Ubi autem dixit
 Filius Patri: *Verum non quod ego volo, sed quod tu
 ris, quid te adjuvat, quod tua verba subjungis, et
 dicis: Ostendit vere suam voluntatem subjectam suo
 genitori, quasi nos negemus hominis voluntatem
 voluntati Dei esse debere subjectam? Nam ex natura
 hominis hoc dixisse Dominum, cito videt, qui locum
 ipsum sancti Evangelii paulo attentius intueatur. Ibi
 enim dixit: Tristis est anima mea usque ad mortem*
 (Matth. xvi). Nunquid ex natura unici Verbi possit
 hoc dici? Sed homo, qui putas gemere naturam Spi-
 ritus sancti, cur non etiam naturam Verbi Dei uni-
 geniti tristem dicas esse potuisse? Ille tamen ne quid
 tale diceretur, non ait: *Tristis sum; quamvis etiam
 si hoc dixi-set, non nisi ex natura hominis oportu-
 iusset intelligi: sed ait: Tristis est anima mea,*
 quam sicut homo utique habebat humanam, quan-
 quam et in hoc quod ait: *Non quod ego volo, aliud
 se ostendit voluisse, quam Pater, quod nisi humano
 corde non posset, cum infirmitatem nostram in suum
 non divinum, sed humanum transfiguraret affectum.*
 Homine quippe non assumpto, nullo modo Patri di-
 ceret unicum Verbum: *Non quod ego volo.* Nun-
 quam enim posset immutabilis illa natura quidquam
 aliud velle, quam Pater. Hæc si distingueretis, Aria-
 ni, hæretici non essetis.» Per quam disputationem
 hic venerabilis Pater demonstrat, quia et cum dicit
 Dominus, suam, humanitatis suæ significat volunta-

tem; et cum dicit non facere voluntatem suam, admonet nos, non nostram querere principaliter voluntatem, sed per obedientiam, nostram voluntatem divinæ subicere voluntati. Unde patefacit quia et humanam habuit voluntatem, per quam obediit Patri, et immaculatam ab omni peccato eandem humanam voluntatem, utpote verus Deus et homo, hanc in semetipso habuit [habuit et probavit]. Quod et sanctus Ambrosius in explanatione sancti Luca: evangeliste sic disserit (*Lib. xix, sup. Luc. xxii*): Suam ad hominem retulit; Patris, ad divinitatem. Voluntas enim hominis, temporalis; voluntas divinitatis æterna. Hæc spiritalis Pater commemorans, astruit qualem voluntatem ex æterno cum Patre et Spiritu sancto Filius communem naturaliter habet, qualemve temporaliter per assumptam humanitatem idem ipse in sua persona suscepit. Quod et apostolicæ memoriæ sanctus Leo in epistola ad Leonem Augustum explanat, unicuique formæ, id est naturæ, quæ in Christo sunt, discreta consideratione, quæ in Scripturis de eo referuntur, assignans; et hoc, quod suam Dominus dixit voluntatem, ad humanitatem ejus pertinere demonstrans, sic dicit: Secundum quidem formam servi, non venit facere voluntatem suam, sed ejus qui misit eum. Ecce enim hic apostolicus Pater, ad formam servi eundem Domini nostri sermonem congrue nos docuit intelligere, Præterea: quomodo pie poterunt intelligi diversa super hoc sanctorum testimonia Scripturarum, quæ nunc quidem ex natura humanitatis, nunc autem ex divinitate unius ejusdemque Domini nostri Jesu Christi veri Dei et hominis astruuntur? et modo Scriptura commemorat: *Omnia quæcunque voluit Dominus, fecit in cælo et in terra (Psal. cxxxiv)*. Itemque: *Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificavit (Joan. v)*. Et leproso dicit: *Volo, mundare (Matth. xiv)*. Et: *Nemo potest cognoscere Patrem, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare*. Itemque quædam de humana ejus voluntate, Evangelii sacramenta commemorant, cum dicunt eum super mare ambulantiem (*Matth. xiv*) velle, ut vere hominem, suos transire discipulos. Et dum cum discipulis per Galileam transiret, noluit ut aliquis cognosceret. Et ut homo dicit: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui me misit. Et volebat per Judæam ambulare, quia quærebant eum Judæi interficere (Joan. iv, vi)*. Et iterum: *Surgens venit in partes Tyri, et ingressus in domum, noluit aliquem scire, et non potuit latere (Marc. vii)*: Ergone ille omnium conditor ac redemptor, de quo dicitur: *Omnia quæ voluit Dominus, fecit in cælo et in terra (Psal. cxxxiv)*; cujus velle hoc est, quod posse; cujus nutui cælestes cum terrore deserviunt potestates, in terris latere volens, non potui, qui per divinam majestatem ex æterno cum Patre in cælestibus dominatur arcanis, et in manu ejus fines terræ sunt, nisi hoc ad humanam ejus voluntatem, quam temporaliter dignatus est assumere, redigatur? Quanto ergo errore, talia non discernens, involvit, ut dicat una eademque voluntate et omnia in cælo

A λέγει· Ὅπου δὲ εἶπεν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ· «Πλὴν οὐχ ὅπερ ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὅπερ σὺ θέλεις»· τί σοι βοηθεῖ· ἐπὶ τὰ σὰ ῥήματα ὑποβάλλεις, καὶ λέγεις· Ἐδειξεν ἀληθῶς τὸ ἴδιον θέλημα ὑποτασσάμενον τῷ ἰδίῳ γενήτορι, ὡς ἂν εἰ ἡμεῖς ἡρνούμεθα τὸ θέλημα τοῦ ἀνθρώπου τῷ τοῦ Θεοῦ θελήματι ὁρᾶμεν εἶναι ὑποτασσάμενον; καὶ γὰρ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου τοῦτο εἰρηκέναι τὸν κύριον ταχέως θεωρεῖ, ὅστις εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου μικρῷ προσεχέστερον ἐπισκώψει. Ἐκεῖ γὰρ εἶπεν· Ἀπερίλυτος ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ὥς θανάτου. Μᾶλλον ἐκ τῆς φύσεως τοῦ μονογενοῦς δυναστεύεται τοῦτο λέγεσθαι; Ἀλλ' ἀνθρωπῆ, ὅστις νομίζει στενάζειν τὴν φύσιν τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, διὰ τί μὴ καὶ τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ λόγου περιλυτῶν εἶναι εἰπὸς δύνασθαι; Πλὴν αὐτὸς, μήπως τὸ τοιοῦτον λαχθῆναι, οὐκ ἔφα· Περιλυτῶς εἰμι, εἰ καὶ τὰ μάλιστα εἰ καὶ τοῦτο εἰρήκει, οὐχὶ μὴ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐχρῶν νοεῖσθαι, ἀλλὰ φησὶ· Περιλυτῶς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου, ἢ ὡς ἀνθρωπος πάντως εἶχεν ἀνθρωπίνην, εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ ἐν τούτῳ ὁ φησὶν· Ὁὐχ ὅπερ ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ἵνα τὸν δεικνύσιν ὅτι παρὰ τὸν Πατέρα, ὅπερ εἰ μὴ τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ οὐκ ἠδύνατο, ὁπόταν [ἴσ. ὁ πότι] τὴν ἡμετέραν ἀσθενίαν εἰς τὴν ἰδίαν οὐχὶ τὴν θεῖαν, ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπίνην μετασχηματίζων [ἴσ., μετασχηματίζ.] διδάσκει. Ἀνθρώπου δηλαδὴ μὴ προσληφθέντος, οὐδαμῶς τῷ Πατρὶ εἶπεν ἂν ὁ μονογενὴς λόγος· Ὁὐχ ὅπερ ἐγὼ θέλω. Οὐδέποτε γὰρ ἠδύνατο ἡ ἄρεπτος ἐκείνη φύσις τί ποτε ἔτιον ἑαυτὴν παρὰ τὸν Πατέρα. Ταῦτα εἰ διαστέλλετε. Ἀριενοὶ, αἰρετικοὶ οὐκ ἔσονται. Δι' ἧς διελιγέως ὁ στέλεχος οὗτος Πατὴρ ἀποδείκνυσεν, ἐπὶ ἡνίκα λέγει ὁ κύριος· Ἰδίων, τῆς ἀνθρωπίνότητος αὐτοῦ σημαίνει τὸ θέλημα καὶ ὅτι λέγει μὴ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ ἑαυτοῦ, ὑπομνήσκει ἡμᾶς οὐχὶ τὸ ἡμετέρον πρωτοτύπως ζητεῖν θέλημα, ἀλλὰ δι' ὑπακοῆς τὸ ἡμέτερον θέλημα τῷ θεῷ θελήματι ὑποτάσσειν. Ὅθεν φανερτοποιεῖ, ὅτι καὶ τὸ ἀνθρώπινον ἔσχε θέλημα, καὶ ὁ ὑπάκουσε τῷ Πατρὶ, καὶ ἁμαρῶν ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας τὸ αὐτὸ ἀνθρώπινον θέλημα, ὅτε δὲ Θεὸς ἀληθὴς καὶ ἀνθρωπος, τοῦτο ἐν ἑαυτῷ ἔσχε καὶ ἀπέδειξεν. Ὅπερ καὶ ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος σαφηνίζει τὸν ἅγιον Λουκᾶν τὸν εὐαγγελιστὴν οὕτω φράζει· Τὸ ἴδιον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπὸν ἀνέγνω, τὸ τοῦ Πατρὸς εἰς τὴν θεότητα. Τὸ γὰρ ἀνθρώπινον θέλημα πρόσκαιρον, τὸ θέλημα τῆς θεότητος, αἰώνιον. Ταῦτα ὁ πνευματικὸς Πατὴρ ὑπομνηστικῶς καταρτίζει, ὅποσον θέλημα ἐξ αἰδίου σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ φυσικῶς κοινὸν ὁ Υἱὸς ἔχει, καὶ ποῖον χρονικῶς διὰ τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπότητος ὁ αὐτὸς ἐν τῷ ἰδίῳ προσώπῳ ἀπέδειξεν. Ὅπερ καὶ ὁ τῆς ἀποστολικῆς μνήμης ἅγιος Λέων ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Λέοντα τὸν βασιλεῖα σαφηνίζει, μὴ ἐκστή μορφή, ταυτίσκει φύσιν, ἃ τὰ αἰσιν ἐν τῷ Χριστῷ, σκοπὸν διακρίμενον, ἅπερ ἐν ταῖς Γραφαῖς περὶ αὐτοῦ ἀναφέρονται, φανερὸν [προσείκον], καὶ τοῦτο, ὅπερ ἴδιον θέλημα ὁ κύριος εἶπε, πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ ἀνάκειν δεικνύων οὕτω φησὶ· Κατὰ τὴν μορφήν τοῦ δούλου οὐκ ἦλθε ποιῆσαι τὸ θέλημα τοῦ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τοῦ πείψαντος αὐτὸν. Ἰδοὺ γὰρ ἐν ταῦθα ὁ ἀποστολικὸς Πατὴρ πρὸς τὴν τοῦ δούλου

μορφήν τὴν αὐτὴν τοῦ κυρίου λέγον ἀρμυδίως ἡμᾶς
 ἰδιόθεν καὶ. Προσεκίτουτος, ὅπως εὐσεβῶς [L. πᾶς
 ἐν εὐσεβείᾳ] δινηθῶσι νοεῖσθαι αἱ διαφοροὶ ἐπὶ τούτῳ
 τῶν ἁγίων Γραφῶν μαρτυρίαι, ἃ τὰς [L. αἱ τινες]
 ποτε μὲν ἐκ τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίντης, ποτε δὲ
 ἐκ τῆς θείας τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ ἀδρόπου κα-
 τασκευάζονται [παράγονται]; καὶ ὅτι [ἐπὶ τοῦ παρόντος]
 μὲν ἡ Γραφὴ μνημονεύει· « Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ κύριος,
 ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ. » Ὡσαύτως· « Ὡς περ
 ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ
 ὁ Υἱὸς οὗς θέλει, ζωοποιεῖ. » καὶ τῷ λεγόμενῳ· « Θέλω,
 καθαρίσθαι. » καὶ· « Οὐδεὶς δύναται γνῶναι τὸν Πατέρα,
 εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ὃς τὸν θέλει ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι. »
 Ὡσαύτως τὰ περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου αὐτοῦ θελήματος
 τοῦ Εὐαγγελίου τὰ μυστήρια μνημονεύουσιν, ἵνα
 λέγουσιν αὐτὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης περιπατοῦντα θέλειν
 ὡς ἀληθὺς ἄνθρωπον τοὺς ἰδίους πειράσαι [L. πείραζε]
 μαθητάς. καὶ ἐν τῷ διερχέσθαι αὐτὸν διὰ τῆς Γαλι-
 λαίας μετὰ τῶν μαθητῶν, οὐκ ἠθέλει, ἵνα τις γνῶ. καὶ
 ὡς ἄνθρωπος λέγει· « Ἐγὼν βρώμα ἐστίν, ἡν ποίω τὸ
 θέλημα τοῦ πέμψαντός με. καὶ οὐκ ἠέλει διὰ τῆς
 Ἰουδαίας περιπατῆσαι, ὅτι ἐζητούν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι
 ἀποκτεῖναι. » καὶ πάλιν· « Ἐγερθεὶς ἦλθεν εἰς τὰ μεθόρια
 Τύρου, καὶ εἰσελθὼν εἰς οἶκον οὐκ ἠέλει τινα γνῶναι,
 καὶ οὐκ ἠδυνάθε λαθεῖν. » Μὴ οὖν αὐτὸς ὁ δημιουργὸς
 τῶν πάντων καὶ λυτρωτὴς, περὶ οὗ εἴρηται· « Πάντα ὅσα
 ἠθέλησεν ὁ κύριος, ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ
 γῇ, » οὕτως τὸ θέλει τοῦτο ἴσθαι ὅπερ δύναται [ὅπερ
 τὸ δύνασθαι]· οὕτως τῷ νύματι αἱ οὐράναι δυνά-
 μεις σὺν φόβῳ λατρεύουσι, λαθεῖν ἐπὶ γῆς θέλουν οὐκ
 ἠδυνάθε; ὁ κατὰ τὴν θεῖαν μεγαλυσύναν ἐξ αἰδίου σὺν
 τῷ Πατρὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀπορότως διαπέζων, καὶ
 ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πύργα τῆς γῆς; εἰ μὴ τοῦτο
 πρὸς τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θέλημα, ὅπερ χρονικῶς κα-
 ταξέωσι προσλαβεῖν, ἐπαυδοθεῖν; Πόση οὖν πλῆρη
 ἐγκαλύπτεται ὁ τὰ τοιαῦτα μὴ διακρίνων, ἵνα εἴπῃ,
 ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ θελήματι καὶ πάντα ἐν τῷ οὐρανῷ
 καὶ ἐν τῇ γῇ, ὅπερ ἠθέλησεν, τὸν κύριον δύνασθαι,
 καὶ τῷ αὐτῷ πάλιν θελήματι ἐν οἷα ἐτελεῖ θέλον-
 τα λαθεῖν μὴ δύνασθαι κατὰ τὰς εὐαγγελικὰς μαρ-
 τυρίας; Ἀλλ' ἵνα πρὸς τὴν οἰκονομίαν τῆς ἀνθρωπώ-
 τητος αὐτοῦ, καθ' ἣν τὸ ταπεινὸν ἡμῶν προσλαβεῖν,
 ἀποδοθῇ, πάντα τὰ τῆς θείας αὐτοῦ μεγαλυσύνης
 ἡλλαττωμένα πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ ἀνάκειν
 γνωρίζεται, ἣν τελείως προσλαβεῖ χωρὶς τινος ἁμαρ-
 τίας, ἵνα ταύτην καὶ τελείως σώσῃ. Τὸ γὰρ παρ'
 αὐτοῦ μὴ προσληθὲν οὐδὲ σώζεται, καθὼς ἡμᾶς ὁ
 συστατικὸς τῆς ἀληθείας κύριος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ
 πρόεδρος ἐρωδιάσει. Τοιγαροῦν εἰς τὸ παρ' αὐτοῦ ἀν-
 θρώπινον [L. εἰ παρ' αὐτοῦ τὸ ἀνθρώπινον] θέλημα,
 καθὼς ἡ φύσις, προσλήθη, καὶ ἐσώθη, καὶ ὅπερ
 παρὰ τοῦ προσλαβομένου ἐσώθη, οὐκ ἠδυνάτο εἶναι
 αὐτῷ ἐκείνῳ. Οὐδὲν γὰρ ἐκείνῳ ἐαυτῷ ὁ δημιουργὸς
 τῶν ὅλων ἐκτιστίν, ἢ διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐναν-
 θρωπίσεως προσλαβεῖ. καὶ ὁ ψαλμῶδης Δαβὶδ τὸ
 πρόσωπον τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἐν ἡλμοῖς εἰσα-
 γων προμήνυει· « Τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου, ὁ Θεός
 μου, ἡβουλήθην. » Ὡσαύτως· « Ἐκουσίως θύσω σοι. » Μᾶτι

A et in terra, quæ voluit, Dominum posse, et eodem
 iterum voluntate in domo villi volentem latere non
 posse, secundum evangelica testimonia? Sed si ad
 dispensationem humanitas ejus, per quam humil-
 itatem nostram assumpsit, redigitur, omnia quæcun-
 que divina ejus majestate minoræ sunt, ad humani-
 tatem ipsius pertinere cognoscuntur, quam perfecte
 suscepit absque ullo peccato, ut hanc etiam perfecte
 salvaret. Quod enim ab eo non susceptum est, nec
 salvatum secundum quod nos constantissimus præ-
 dicator veritatis Gregorius Nazianzenus præsul insti-
 tuit (*In epist. 1 ad Cledonium*). Itaque si ab eo hu-
 mana voluntas, sicut et natura, suscepta est, et sal-
 vata est, et quod a susceptore salvatum est, non ei
 poterat esse contrarium. Nihil enim sibi contrarium
 B Creator omnium condidit, vel per mysterium In-
 carnationis assumpsit. Et hymnidicus David perso-
 nam Domini nostri Jesu Christi in Psalmis intro-
 ducens, pronuntiat : *Ut faciam voluntatem tuam, Deus
 meus volui* (*Psal. xxxix*). Itemque : *Voluntarie sa-
 crificabo tibi* (*Psal. lxxi*). Nunquid secundum deitatem
 alia est voluntas Patris, quam Filii [Filius], aut aliud
 vult Filius, quam Pater? Si igitur unum volunt, et
 nulla est in sancta Trinitate differentia voluntatis,
 quomodo intelligendum est quod Propheta de ejus
 persona testatur : *Us faciam voluntatem tuam, Deus
 meus, volui* (*Psal. xxxix*), nisi fideliter intelligatur
 de immaculata ejus humanitatis voluntate dixisse?
 Unde et sequitur : *Legem tuam in medio cordis mei*.
 C Nullus enim est qui ambigat quod idem psalmus in
 persona Christi a Propheta prædicatus est. Quod et
 apostolus Paulus in Epistola ad Philippenses, si fidem
 plenam quisquam intendere velit, annuntiat, de eodem
 Domino nostro Jesu Christo sic inquit : *Qui cum
 in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se
 æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit, formam
 servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et
 habitu inventus ut homo; humiliavit semetipsum, factus
 obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Ecce
 hic verissimus præco, et formarum (id est, natu-
 rarum) Christi differentiam docet, et obedientiam
 usque ad mortem humanæ formæ prudenter assignat.*
 Nam quis in tantum a luce veritatis abscessit, ut secun-
 dum divinitatis suæ voluntatem præsumat dicere Do-
 minum nostrum Jesum Christum Patri obedisse, cui
 D est æqualis in omnibus, et hoc vult in omnibus et
 ipse quod Pater? aut quis non intelligat obedientiam
 humanæ magis competere voluntati, in qua nullum
 habuit omnino peccatum. Nec diceretur obediens
 usque ad mortem, nisi humanam in se susciperet
 voluntatem, sicut animam rationalem, carnemque
 cum omnibus suis proprietatibus humanitas assump-
 sit. Præterea, ut clareat vestræ piissimæ benigni-
 tati quod naturalis est humana voluntas, et qui vo-
 luntatem humanam in Christo abnegat, absque solo
 peccato, eum nec habere humanam animam confite-
 tur, veritatis prudentissimus prædicator beatus
 Augustinus in quinto volumine disputationis adversus
 Julianum Pelagianistam (*Cap. 40, 42 et seqq.*).

quid sit voluntas, his definit verbis: Motus animi quid est, nisi motus naturæ? Animus enim sine dubitatione natura est; proinde voluntas motus est naturæ, quoniam motus est animi. Ecce per hujus prudentissimi Patris definitionem, quid sit humana voluntas, monstratum est quia animi motus est. Item in eodem: Veritas autem dicit, quomdiu est voluntas ulla, a natura non potest separari: Et rursus in eodem volumine: Et aliunde est voluntas, et esse non cognoscitur: et si ejus origo querenda non est, non ideo querenda non est, quod voluntas aliunde non est, sed quia manifestum est unde sit. Ab illo enim est voluntas, cujus est voluntas: ab angelo scilicet voluntas angeli, ab homine hominis, a Deo Dei. Et si operatur Deus in homine voluntatem bonam, id agit, ut oriatur ab illo bona voluntas, cujus est voluntas. Et iterum: Cur ego negas, inquit, clausis oculis res apertas, de natura hominis exoriri hominis voluntatem? Itemque: Ipse animi motus, cogente nullo, voluntas est: quapropter hoc est dicere, voluntas existit de animi motu, quod voluntas existit de voluntate, Et iterum: Itane vero, Juliane, ex homine hominis voluntas non oritur; cum homo bonum opus Dei sit? Postremo, potuitne ascendere in cor tuum, exoriri quidem hominis voluntatem, sed non de libero ejus arbitrio? Dic ergo, unde, si non de natura, id est, non de ipso homine? Quibus testimoniis claret, unamquamque earum, quas hic spiritalis Pater dinumeravit naturas, propriam naturalem habere, et unicuique assignari debere voluntatem. Neque enim poterit angelica natura divinam habere voluntatem aut humanam, neque humana natura voluntatem Dei, vel angelicam: sicut nec alterius, quam est, quidquam naturam habere poterit vel motum, nisi quod est naturaliter, aut creatum est. Cum hæc ita veritas habeat, certissime claret quod in Domino nostro Jesu Christo duas, id est, Dei et hominis, naturas sive substantias confitentes in unam ejus convenisse subsistentiam sive personam, necesse est, et duas nos naturales in eo fateri voluntates, divinam scilicet et humanam; quia neque divinitatem ejus quantum ad naturæ rationem pertinet, humanam habuisse voluntatem dicendum est: neque humanitatem ejus, divinam habuisse naturaliter voluntatem, credendum est: neque rursum aliquam ex eisdem duabus Christi substantiis absque naturali voluntate existisse fatendum: cum et humana per omnipotentiam divinitatis ejus sublimata sit, et divina per humanitatem ejus hominibus reserata. Reddere itaque necesse est, quæ divina sunt, eidem ut Deo: quæ humana sunt, eidem ut homini: et utraque per subsistentialem adunationem unius ejusdemque Domini nostri Jesu Christi, veraciter cognoscenda, Quod verissima definitio sancti Chalcedonenensis concilii (Act. v) commonet, asserens: Sequentes igitur sanctos Patres, unum eundemque confiteri Filium et Dominum nostrum Jesum Christum, consonanter

* Legisse videtur interpres quam filius. HARD.

κατὰ τὴν θεότητα ἄλλο ἐστὶ θελημα τοῦ Πατρὸς ὡς παρὰ τὸν Υἱόν; ἢ ἄλλο θελεῖν ὁ Υἱὸς παρὰ τὸν Πατέρα; Εἰ τοίνυν ἐν θέλουσι, καὶ οὐδεμία ἐστὶ διαφορά θελήματος ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι, πῶς ἐστὶ νοσήειν, ὅπερ ὁ Προφῆτης περὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ μαρτυρεῖ: «Τοῦ ποιῆσαι τὸ θελημα σου, ὁ Θεὸς μου, ἀκούσθων,» εἰ μὴ πιστὸς νοσήει εἰρημένον περὶ τοῦ ἁμῶν θελήματος τῆς αὐτοῦ ἀνθρωπότητος; Ὅθεν καὶ ἐπαίται: «καὶ τὸν νόμον σου ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου.» Οὐδεὶς γὰρ ἀμφεῖλεται, ὅτι ὁ ψαλμὶς οὗτος εἰς τὸ πρῶτον τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοῦ Προφῆτου ἐκάρχθη. Ὅπερ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ Ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Φιλιππισίους ἀναγγέλλει, εἰ πεπληρωμένη πίστις θελήσει τις προσερχεῖν, περὶ τοῦ αὐτοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὕτω λέγων: «Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἡρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφῇ δούλου λαβὼν, ἐν δοῦλωματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι ἐυθέλει ὡς ἄνθρωπος. Ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπὸ ὕπνῳ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.» Ἰδοὺ ἐνταῦθα ὁ ἀληθέστατος κήρυξ, καὶ τῶν μορφῶν, τουτέστι τῶν φύσεων τοῦ Χριστοῦ τὴν διαφορὰν διδάσκει, καὶ τὴν ὑπακοὴν μέχρι θανάτου τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς σοφῶς ἐπισημαίνει [τῇ ἀνθρωπίνῃ μ. σ. ἀπονέμει ἐκ Lat.]. Τίς γὰρ εἰς τοσούτον ἀπὸ τοῦ φαιδρῶς τῆς ἀληθείας ἀπεχώρησεν, ἵνα κατὰ τὸ θελημα τῆς αὐτοῦ θεότητος προπετιέσθαι λέγων τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τῷ Πατρὶ ὑπακούσαι, ὃ τινὲς ἐστὶν ἴσος ἐν πᾶσι, καὶ τοῦτο θέλει ἐν πᾶσι καὶ αὐτὸς ὅπερ ὁ Πατὴρ; ἢ τίς μὴ νοήσῃ τὴν ὑπακοὴν τῇ ἀνθρωπίνῃ θελήματι μᾶλλον ἡμῶσιν, ἐν ᾧ παντελὴς οὐδεμίαν ἔσχεν ἁμαρτίαν; Οὔτε ῥηθίσεται ὑπὸ ὕπνῳ μέχρι θανάτου, εἰ μὴ ἀνθρωπίνον θελημα ἐν ἑαυτῷ ἀνέλαβε, καθὼς ψυχὴν λογικὴν, καὶ σάρκα μετὰ πάντων αὐτῶν τῶν ιδιοτήτων σαρκωθεὶς προσελαβεί. Προπετιέτοιας ἵνα φανῇ τῇ ὑμετέρᾳ εὐσεβεὶ εὐμενείᾳ, ὅτι φυσικὸν ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον θελημα καὶ ὁ ἁρνούμενος τὸ ἀνθρώπινον θελημα χωρὶς μόνως ἁμαρτίας ἐν τῷ Χριστῷ, οὔτε ἔχιν αὐτὸν ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ ὁμολογεῖ, ὁ σοφώτατος τῆς ἀληθείας κήρυξ, ὁ μακρίως ἀνυποστάτος ἐν τῇ πέμπτῃ τόμῳ τῆς διελθίσιας κατὰ Ἰουλιανὸν τοῦ Παλαμιαστοῦ, τί ἐστὶ θελήμα, τοῦτο δὲ ῥηξίμῳ τοῖς ῥήμασι κινήσεις ψυχῆς τί ἐστίν, εἰ μὴ κινήσεις φύσεως; Ἡ γὰρ ψυχὴ ἀνεκδιώκτως φύσις ἐστὶ, διόπερ τὸ θελημα κινήσεις φύσεως ὑπάρχει, ἐπειδὴ κινήσεις ἐστὶ ψυχῆς. Ἰδοὺ κατὰ τὸν ὅρον τούτου τοῦ σοφωτάτου Πατρὸς, τί εἶναι τὸ ἀνθρώπινον θελημα, δέκνεται, ὅτι ψυχῆς κινήσεις ἐστίν. Ὁμοίως ἐν τῇ αὐτῇ Ἡ ἀλήθεια δὲ λέγει, ἐφ' ὅσον ἐστὶ θελήματι [θελημα τι] ἀπὸ τῆς φύσεως χωρισθῆναι οὐ δύναται. Καὶ πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ τόμῳ: Καὶ πᾶν ἐστὶ τὸ θελημα, καὶ εἶναι οὐ λογίζεται, καὶ ἂν ἡ ἀρχαιγενονία αὐτοῦ οὐκ ἐστὶ ζητούμεν, οὐ διὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶ ζητούμεν, ὅτι τὸ θελημα πᾶν οὐκ ἐστίν, ἀλλ' ὅτι περαινέσθαι πᾶν εἶναι. Ἐξ ἐκείνου γὰρ ἐστὶ τὸ θελημα, οὗτως ἐστὶ τὸ θελημα ἀπ' ἀγγέλου ὁλοκλήρῳ θελημα ἀγγέλου ἀπὸ ἀνθρώπου, ἀνθρώπου ἀπὸ Θεοῦ, Θεοῦ, καὶ ἂν ἐνεργῇ ὁ Θεὸς θελημα ἀγαθὸν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τοῦτο ἐνεργῇ, ἵνα ἀνατίθῃ ἐξ αὐτοῦ ἀγαθὸν θελημα, οὕτως ἐστὶ τὸ θελημα. καὶ

πάνη φρεσί· διὰ τί οὐκ ἀρνῆσαι κελεύσμενοις ὀφθαλμοῖς
πραγμὰ φατερά, ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀνα-
φύεσθαι θλίμμα τῷ ἀνθρώπῳ; Ὡσαύτως· Ἀυτὴ ἡ κίνη-
σις τῆς ψυχῆς μηδενὸς ἀναγκάζοντος θλίμμα ἔστι... καὶ
πάνη· οὕτως οὐκ ἀλλῶς ὅρα [οὕτως ὅρα ex Lal.],
Ἰουλιανέ, ἐξ ἀνθρώπου θλίμμα ἀνθρώπου οὐκ ἀναρτῆται,
ὁπόταν ὁ ἀνθρώπος ἀγαθὸν ποίημα Θεοῦ εἴη; Ἐπειτα
δὲ [μὴ] ἡδυνάθη ἀνελθεῖν εἰς τὴν καρδίαν σου, φύεσθαι
μὴ ἐξ ἀνθρώπου θλίμμα, ἀλλ' οὐχὶ ἐκ τοῦ ἀπεξουσιῶντος
αὐτοῦ; Εἰπέ· εἰ μὴ πῶθεν, ἐὰν οὐχὶ ἀπὸ τῆς φύσεως,
τουτέστιν, ἐὰν οὐχὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου; Αἰσ-
τῖσι μαρτυρίαις φαίνεται μίαν ἐκάστην αὐτῶν, ὥς τινες
ἐκταῦθα ὁ πνευματικὸς Πατὴρ ἀπαριθμῆσε φύσεις,
ἰδίῳ φυσικῷ ἔχειν, καὶ ἐν ἑκάστῳ προσκυροῦσθαι
ἰδίῳ θλίμμα. Οὕτε γὰρ δύνασται ἡ τῶν ἀγγέλων
φύσις θεῶν ἔχειν θλίμμα, ἢ ἀνθρώπων, οὔτε ἡ ἀν-
θρώπινη φύσις θλίμμα Θεοῦ, ἢ ἀγγέλου, καθὼς οὔτε
ἐτέρου, παρ' ὅ ἐστι, τί ἔχειν φύσιν δύνασται ἡ κί-
νησις, εἰ μὴ ὅπου ἐστὶ φυσικῶς ἡ ἰδιουμορφία.
Ὅποτά ταῦτα οὕτως ἔχει, ἀκριβέστερα φαίνεται, ὅτι
ἐν τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ δύο, τουτέστι, Θεοῦ
καὶ ἀνθρώπου φύσεις, ἥτοι οὐσίας ὁμολογούσας εἰς
μίαν αὐτῷ συνεληλυθῆναι τὴν ὑπόστασιν, ἥτοι πρόσω-
πον, ἀναγκαῖον ἐστὶ καὶ δύο ἡμᾶς φυσικᾶ ἐν αὐτῷ
ὁμολογεῖν θλίμματα, θεῶν δηλονότι καὶ ἀνθρώπων·
ἐπειδὴ οὔτε τὴν αὐτοῦ θεότητα, ὅταν πρὸς τὴν τῆς
φύσεως λόγον ἀνῆκει, ἀνθρώπων ἐσχηκίνα θλίμμα
λέγειν ἐστίν· οὔτε τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ θεῶν
φυσικῶς ἐσχηκίνα θλίμμα πιστεύειν ἐστίν· οὔτε δὲ
πάνη τινὰ ἐκ τῶν αὐτῶν δύο τοῦ Χριστοῦ οὐτιῶν
ἐκτὸς τοῦ φυσικοῦ θλίμματος ὑπάρχειν ὁμολογεῖν ἐστίν·
ἰπτόταν καὶ τὸ ἀνθρώπων διὰ τῆς παντοκρατορίας
τῆς αὐτοῦ θεότητος ὑψάλειν ἐστὶ, καὶ τὸ θεῶν διὰ
τῆς ἀνθρωπότητος φατερὸν τοῖς ἀνθρώποις. Ἀποδοῦναι
τοῖν ἀναγκαῖον ἐστὶ τὰ ὄντα θεῶν τῷ αὐτῷ ὡς Θεῷ,
τὰ ὄντα ἀνθρώπων τῷ αὐτῷ ὡς ἀνθρώπῳ, καὶ ἑκα-
τέρᾳ διὰ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως τοῦ ἐνὸς καὶ
τοῦ αὐτοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀλλῶς
ἐπιμνησκειν. Ὅπερ ὁ ἀληθὴς ὅρος τῆς ἀγίας ἐν
Χαλκηδὼν συνόδῳ ὑπομνήσκει ἡμᾶς διαβεβαιούμενος.
Ἐπόμεινοι τοῖνυν τοῖς ἀγίοις Πατράσιν, ἵνα, καὶ τὴν
αὐτὴν ὁμολογῶν τὴν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χρι-
στὸν συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκαμεν, τέλειον τὸν
αὐτὸν ἐν θεότητι, καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρω-
πότητι, θεὸν ἀλλῶς καὶ ἀνθρώπον ἀλλῶς τὸν αὐτὸν
ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, ὁμοούσιον τῷ Πατρί
κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ
τὴν ἀνθρωπότητα, κατὰ πάντα ὅμοιον ἡμῖν χωρὶς
ἁμαρτίας, πρὶ αἰῶνων μὴ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα
κατὰ τὴν θεότητα, ἐκ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὴν
αὐτὴν δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ
Μαρίας τῆς παρθένου καὶ Θεοτόκου κατὰ τὴν ἀν-
θρώπινην, ἵνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν τὴν κύριον,
μονογενῆ ἐν δύο φύσεσιν ἀσπγγχῶτος, ἀρτίπτως,
ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνημιζόμενον, οὐδεμὸς τῆς
τῶν φύσεων διαφοράς ἀπρημῆται διὰ τὴν ἐνωσιν,
σωζόμενος δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύ-
σεως, καὶ εἰς ἐν πρόσωπον, καὶ μίαν ὑπόστασιν
συντηρούσης, οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον, ἢ

A omnes nos docemus, eundem perfectum in deitate,
eundem perfectum in humanitate, Deum vere et
hominem vere, eundem ex anima rationali et cor-
pore, consubstantiali Patri secundum deitatem,
et consubstantiali nobis eundem secundum humani-
tatem, per omnia nobis similem absque pec-
cato, ante sæcula quidem de Patre genitum secun-
dum deitatem, in novissimis autem diebus eundem
propter nos, et propter salutem nostram ex Maria
virgine Dei genitrice secundum humanitatem: unum
eundemque Christum Filium Dei unigenitum, in
duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise,
inseparabiliter cognoscendum, nusquam sublata na-
turarum differentia propter unionem, magisque sal-
vâ proprietate utriusque naturæ, et in unam per-
sonam atque subsistentiam concurrentes, non in
duas personas partitum atque divisum, sed unum
et eundem Filium unigenitum Deum Verbum Dom-
inum Jesum Christum. Hoc idem etiam sancta syn-
odus quæ sub augustæ memoriæ Justiniano prin-
cipe in Constantinopoli congregata est, in septimo
definitionum capitulo prædicat: Si quis in duabus
naturis, dicens, in deitate videlicet et humanitate,
unum Dominum nostrum Jesum Christum cognosci
non confletur: ut per hoc significet differentiam
naturarum, ex quibus inconfusa et ineffabilis unitas
facta est, neque Verbo in naturam carnis transla-
gurato, neque carne in Verbi naturam translata
(manet enim utraque quod est secundum naturam,
etiam post factam unionem secundum subsisten-
tiam), sed in divisione per partem huiusmodi sus-
cipit vocem in mysterio Christi, aut numerum
naturarum consiens in uno eodemque Domino no-
stro Jesu Christo, Deo Verbo incarnato, non tan-
tummodo contemplatione differentiam earum ac-
cipit, ex quibus et compositum est, non interemptam
propter unionem (unus enim ex utrisque et per
unum utraque), sed propterea numero utitur tan-
quam divisa propriæ subsistentiæ consistentis natu-
raliter [divisæ sunt, et propriis subsistentiis conf-
naturæ], talis anathema sit. Propterea, quæ nos hæ-
venerabiles synodi component, fideliter necesse est
custodire, ut nusquam differentiam naturarum pro-
pter unionem adimamus, sed salva proprietate
utriusque naturæ, unum Christum Deum verum ac
perfectum et eundem hominem verum atque per-
fectum confiteamur. Quocirca, si in nullo differentia
naturarum Domini nostri Jesu Christi sublata est,
necesse est ut in omnibus proprietatibus eandem
differentiam conservemus. Qui enim in nullo adi-
mendam differentiam docuit, in omnibus hanc ser-
vari debere commonuit. Ubi autem una voluntas et
operatio ab hæreticis hæreticorumque sequacibus
dicitur, qualis in ea differentia cognoscitur? vel
ubi secundum hanc sanctam synodum differentia
conservatur? dum, si una in eo voluntas (quod ab-
surdum est) asseritur, necesse est eos qui hoc as-
serunt aut divinam eam dicere, aut humanam, aut
ex utrisque compositam, commistam atque confu-

sam, aut (ut hæretici omnes asseverant) Christum unam habere voluntatem et operationem, tanquam de una (ut perhibent ipsi) ejus natura composita procedentem. Et perit in hoc procul dubio differentia naturalis, quam sanctæ synodi, etiam post admirabilem unionem, nobis in omnibus conservandam sœxerunt. Quia et si unum Christum, unamque ejus personam ac subsistentiam, propter unionem videlicet naturarum, quæ facta est secundum subsistentiam, docuerunt, differentiam tamen ipsarum, quæ in eo unitæ sunt, naturarum, post admirabilem adunationem, usque ad intelligentiæ contemplationem nos cognoscere ac prædicare tradiderunt. Si itaque proprietates naturarum in uno eodemque Domino nostro Jesu Christo propter differentiam conservantur: et differentiam quoque naturalium ejus voluntatum et naturalium operationum, plena fide nos congruit confiteri, ut eorum doctrinæ pedisequi in omnibus approbemur, et nihil hæreticæ novitatis in Christi Ecclesiam admittamus. Licet enim numerosa etiam aliorum sanctorum Patrum existant volumina, parva [paucæ] tamen testimonia de libris qui in Græco sunt, propter fastidium, in hac humillima suggestionem subneximus.

τῶν φύσεων διὰ τὴν ἑνωσιν ἀραιρῶμεν, ἀλλὰ σωζόμενης τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύσεως, ἵνα Χριστὸν Θεὸν ἀληθινὸν καὶ τέλειον, καὶ τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον ἀληθινόν καὶ τέλειον ὁμολογῶμεν. Διὸ δὴ ἵαν ἐν οὐδενὶ ἡ διαφορὰ τῶν φύσεων τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀκηρίθῃ, ἀναγκασίον ἐστίν, ἵνα ἐν πάσαις ταῖς ἰδιότησι τὴν αὐτὴν διαφορὰν φυλάξωμεν. Ὅ γὰρ ἐν οὐδενὶ ἀνακρίτων τὴν διαφορὰν διδάσκει, ἐν πᾶσι ταύτῃν ὀρεῖται φυλάττεσθαι ὑπάρχοντες. Ὅπου δὲ ἐν θέλημα καὶ ἐνέργειᾳ ἀπὸ τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν τούτοις ἰσχυμένων λέγεται, ποῖα ἐν αὐτῇ διαφορᾷ γνωρίζεται; ἢ ποῦ κατὰ τὴν ἁγίαν ταύτην σύνοδον ἡ διαφορὰ φυλάττεται; ἐπειδὴ ἵαν ἐν θέλημα ἐν αὐτῷ, ὅπερ ἀλλότῳ ἐστι, βιβαιοῦται, ἀναγκασίον ἐστὶ τοὺς ταῦτα διακρίνοντας ἢ θεῶν αὐτὸ λέγειν, ἢ ἀνθρώπων, ἢ ἐξ ἁμφοῦν συντίθεν, κειραμένον, καὶ συγκεχυμένον, ἢ, ὡς οἱ αἰρετικοὶ πάντες διαβεβαιουνοῦνται, ἐν ἔχῃν τὸν Χριστὸν θέλημα καὶ ἐνέργειαν, ὡς ἀπὸ τῆς μιᾶς, ὡς αὐτοὶ φάσκουσι, συντίτου φύσεως προελθόντα. Καὶ ἀπόλωτο ἐν τούτῳ ἀναμειβόμενος ἡ φυσικὴ διαφορὰ, ἢν τινα αἱ ἁγίαι σύνοδοι καὶ μετὰ τῶν θαυμαστῶν ἑνωσιν ἐν πᾶσιν ἡμῖν παραφυλαχθεσμένην ἰδέσπισαν. Ἐπεὶ γὰρ ἵνα Χριστὸν, καὶ ἐν αὐτοῦ πειδόμενον καὶ ὑπόσταντον, διὰ τὴν ἑνωσιν δαλονότι τῶν φύσεων, ἥτις γέγονε καὶ ὑπόστατον, ἰδιδέξαι, ὅμως τὴν διαφορὰν αὐτῶν τῶν φύσεων, αἱ τοῖς ἐν αὐτῷ ἠνέθησαν, μετὰ τὴν θαυμαστὴν καὶ ἀχώριστον ἑνωσιν, μέχρι θεωρίας νοήσεως γνωρίζον ἡμᾶς, καὶ κηρύττειν παραδείδωκασιν. Τοιγαροῦν ἵαν αἱ ἰδιότητες τῶν φύσεων ἐν τῷ ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ διὰ τὴν διαφορὰν φυλάττονται, ὁμοίως καὶ τὴν διαφορὰν τῶν φυσικῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν ἁρμόζει ἡμᾶς ὁμολογεῖν πληροστέρα πίστις, ὅπως τῇ αὐτῶν διδασκαλίᾳ ἐν πᾶσιν ἀκολουθοῦντες ἀποδειχθώμεν, καὶ μηδὲν τῆς αἰρετικῆς καινότητος εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν προσδεξώμεθα. Ἐν εἰ γὰρ ἀνακρίματα καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων Πατέρων ὑπάρχουσι τὰ πονήματα, ὅμως ὀλίγας χρήσεις ἀπὸ τῶν βιβλίων τῶν Γραικῶν ἐν ταύτῃ μου τῇ μετρίᾳ ἀναφορᾷ βιβθυμίας [ἴσ., βορυθυμίας] χάριν ὑπετάξαμεν.

Sancti Gregorii Theologi ex secundo libro de Filio. C Τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ δευτέρου λόγου τοῦ περὶ τοῦ Θεοῦ.

Septimum dicatur descendisse de cælo Filium, non ut faciat voluntatem suam, sed voluntatem ejus qui misit eum (Joan. vi). Si ergo non ab eodem qui descendit hæc dicta fuissent, dixissemus utique tanquam ab homine formali verbum, non illo^o in Salvatore intelligitur: illius enim velte nec contrarium est Deo, cum deificatum sit totum.

Sancti Gregorii Nysseni lib. II contra Eunomium.

Quomodo Dominus mundum sibi reconcilians, distribuebat animæ corporique beneficium, quod ab eo

Ἀ δαιρούμενον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν μονογενῆ Θεὸν Λόγον κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. Τοῦτο αὐτὸ καὶ ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐπὶ τοῦ τῆς εὐκαρίμης ἀνέμης Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασιλέως ἐν Κωνσταντινουπόλει συναθροισθεῖσα ἐν τῇ ἰδὲ μὲν κεφαλῇ, τῶν ὁρῶν κηρύττει· Εἰ τις ἐν δύο φύσει, λίγους, μὴ ὡς ἐν θεότητι, καὶ ἀνθρωπότητι τὸν ἑνα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν γνωρίζεται ὁμολογᾷ, ἵνα διὰ τούτου σημαίῃ τὴν διαφορὰν τῶν φύσεων, ἐξ ὧν ἀσυχῆτως ἡ ἄφρατος ἑνωσις γίγνεται, οὔτε τοῦ ὅρου εἰς τὴν τῆς σαρκὸς μεταποιήσεως φύσιν, οὔτε τῆς σαρκὸς πρὸς τὴν τοῦ Λόγου φύσιν μεταχωρήσεως. Μῖναι γὰρ ἑκάτερον ὅπερ ἐστὶ τῇ φύσει, καὶ γνωρίμους τῆς ἑνώσεως καὶ ὑπόστατον· ἀλλ' ἐπὶ διαίρειν τῇ ἑνῇ μέρει τὸν τοιαύτην λαμβάνει φωνὴν ἐπὶ τοῦ

Β κατὰ Χριστὸν μυστηρίου ἡ τὸν ἀριθμὸν τῶν φύσεων ὁμολογῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐνὸς κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκωθέντος, μὴ τῇ θεωρίᾳ μόνῃ τὴν διαφορὰν τούτων λαμβάνει, ἐξ ὧν καὶ συντεθεῖ, οὐκ ἀνθρωπίνῃ διὰ τὴν ἑνωσιν· εἰς γὰρ ἐξ ἁμφοῦν, καὶ δι' ἐνὸς ἀμφοτέρων· ἀλλ' ἐπὶ τούτῳ κέχρηται τῷ ἀριθμῷ, ὡς κειραρισμένης καὶ διευποστατούς εἶναι τὰς φύσεις· ὁ τοιοῦτος ἀνάγκη ἐστίν. Διὰ ταῦτα, ἅπερ ἡμᾶς αἱ σιβάματα αὐταὶ σύνοδοι πιστῶς ὑπομνησκουσιν, ἀναγκασίον ἐστὶ φυλάττειν, ὅπως μηδαμῶς τὴν διαφορὰν

ἡμῶν ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀκηρίθῃ, ἀναγκασίον ἐστίν, ἵνα ἐν πάσαις ταῖς ἰδιότησι τὴν αὐτὴν διαφορὰν φυλάξωμεν. Ὅ γὰρ ἐν οὐδενὶ ἀνακρίτων τὴν διαφορὰν διδάσκει, ἐν πᾶσι ταύτῃν ὀρεῖται φυλάττεσθαι ὑπάρχοντες. Ὅπου δὲ ἐν θέλημα καὶ ἐνέργειᾳ ἀπὸ τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν τούτοις ἰσχυμένων λέγεται, ποῖα ἐν αὐτῇ διαφορᾷ γνωρίζεται; ἢ ποῦ κατὰ τὴν ἁγίαν ταύτην σύνοδον ἡ διαφορὰ φυλάττεται; ἐπειδὴ ἵαν ἐν θέλημα ἐν αὐτῷ, ὅπερ ἀλλότῳ ἐστι, βιβαιοῦται, ἀναγκασίον ἐστὶ τοὺς ταῦτα διακρίνοντας ἢ θεῶν αὐτὸ λέγειν, ἢ ἀνθρώπων, ἢ ἐξ ἁμφοῦν συντίθεν, κειραμένον, καὶ συγκεχυμένον, ἢ, ὡς οἱ αἰρετικοὶ πάντες διαβεβαιουνοῦνται, ἐν ἔχῃν τὸν Χριστὸν θέλημα καὶ ἐνέργειαν, ὡς ἀπὸ τῆς μιᾶς, ὡς αὐτοὶ φάσκουσι, συντίτου φύσεως προελθόντα. Καὶ ἀπόλωτο ἐν τούτῳ ἀναμειβόμενος ἡ φυσικὴ διαφορὰ, ἢν τινα αἱ ἁγίαι σύνοδοι καὶ μετὰ τῶν θαυμαστῶν ἑνωσιν ἐν πᾶσιν ἡμῖν παραφυλαχθεσμένην ἰδέσπισαν. Ἐπεὶ γὰρ ἵνα Χριστὸν, καὶ ἐν αὐτοῦ πειδόμενον καὶ ὑπόσταντον, διὰ τὴν ἑνωσιν δαλονότι τῶν φύσεων, ἥτις γέγονε καὶ ὑπόστατον, ἰδιδέξαι, ὅμως τὴν διαφορὰν αὐτῶν τῶν φύσεων, αἱ τοῖς ἐν αὐτῷ ἠνέθησαν, μετὰ τὴν θαυμαστὴν καὶ ἀχώριστον ἑνωσιν, μέχρι θεωρίας νοήσεως γνωρίζον ἡμᾶς, καὶ κηρύττειν παραδείδωκασιν. Τοιγαροῦν ἵαν αἱ ἰδιότητες τῶν φύσεων ἐν τῷ ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ διὰ τὴν διαφορὰν φυλάττονται, ὁμοίως καὶ τὴν διαφορὰν τῶν φυσικῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν ἁρμόζει ἡμᾶς ὁμολογεῖν πληροστέρα πίστις, ὅπως τῇ αὐτῶν διδασκαλίᾳ ἐν πᾶσιν ἀκολουθοῦντες ἀποδειχθώμεν, καὶ μηδὲν τῆς αἰρετικῆς καινότητος εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν προσδεξώμεθα. Ἐν εἰ γὰρ ἀνακρίματα καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων Πατέρων ὑπάρχουσι τὰ πονήματα, ὅμως ὀλίγας χρήσεις ἀπὸ τῶν βιβλίων τῶν Γραικῶν ἐν ταύτῃ μου τῇ μετρίᾳ ἀναφορᾷ βιβθυμίας [ἴσ., βορυθυμίας] χάριν ὑπετάξαμεν.

Τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ δευτέρου λόγου τοῦ περὶ τοῦ Θεοῦ.

Ἐβδόμον λεγέσθαι τὸ καταβῆναι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν Θεόν, οὐχ ἵνα ποιῇ τὸ θέλημα τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ τοῦ πέμψαντός. Εἰ μὲν οὖν μὴ παρὰ τοῦ κατακληθέντος αὐτοῦ ταῦτα λέγεται, εἴποιμεν ἐν ὧς [θελεῖν] παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τυποῦσθαι τὸν λόγον, οὐ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοουμένου· τὸ γὰρ ἐκείνου θέλημα οὐδὲ ὑπερβαίνει τοῦ Θεοῦ θέλῃν ὅλον.

Τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης ἐκ τοῦ δευτέρου βιβλίου τοῦ κατὰ Εὐνομίου.

Πῶς ὁ Κύριος τὸν κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσειν πέμπτει τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι τὸν παρ' αὐτοῦ

γενόμεναι τοῖς ἀνθρώποις ἐνέργειαι, θίλων μὲν διὰ τὸ ψυχῆς, ἀπτόμενος δὲ διὰ τοῦ σώματος;

Τὸ αὐτοῦ ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ κατὰ Ἀπολλινάριου.

Τὰς δὲ τοιαύτας κατὰ τὸν λόγον ἀμυχανίας μία γίνεσθαι ἐν παραβολῇ, ἡ ἀληθὴς τοῦ μυστηρίου ὁμολογία· ὅτι τὸ μὲν διελθὲν πρὸς τὸ πάθος τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας ἐστὶ, καθὼς φησι καὶ ὁ κύριος, τὸ πνεῦμα πρόθυμον εἶναι λίγων, ἀσθενῶν δὲ τὴν σάρκα. Τὸ δὲ ἀναδέχασθαι τὸ ἐξ οικονομίας πάθος, τῆς θείας ἐστὶ καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως. Ἐπειδὴ τοίνυν ἄλλο τὸ ἀνθρώπινον θέλημα, καὶ τὸ θεῖον ἄλλο, φέγγεται μὲν, ὡς ἐκ τοῦ ἀνθρώπου τὸ τῇ ἀσθενείᾳ τῆς φύσεως πρόσφορον ὁ τὰ ἡμέτερα πάθος οἰκισσάμενος· ἐπάγει δὲ τὴν δευτέραν φωνήν, τὸ ὑψηλὸν καὶ θεοπερεῖς βούλημα κυρωθῆναι παρὰ τὸ ἀνθρώπινον ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας θίλων. Ὁ γὰρ εἰπὼν, «Μὴ τὸ ἐμὸν,» τὸ ἀνθρώπινον τῷ λόγῳ ἐτάμακε. Προσθεὶς δὲ, «Τὸ σὸν,» εἰδείξε τὸ συναφές τῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα θεότητος; ἥς οὐδεμία θελήματός ἐστι διαφορά διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῆς ὁμιλίας τῆς πρὸς τοὺς μὴ ὑπαντήσαντας ἐν τῇ συνάξει· καὶ περὶ τοῦ ὁμοουσιίου.

Εἰ τοίνυν Πατὴρ καὶ Υἱὸς μία βούλησις ἐστὶ, πῶς φησὶ ἐνταῦθα· «Οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ;» Ἄν μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς θεότητος ἐρημνέον ἢ τοῦτο, ἐναντιολογία τις γίνεσθαι, καὶ πολλὰ ἄποκα ἐκ τούτου τίχεται· ἐν δὲ ἐπὶ τῆς σαρκὸς, ἔχρη [ἐχρη] λόγον τὰ εἰρημένα, καὶ οὐδὲν γίνεσθαι ἐν ἐγγράμῳ. Οὐ γὰρ τὸ μὴ θέλειν ἀποθάνειν τὴν σάρκα, κατὰγνωσις· φύσεως γὰρ ἐστὶ τοῦτο· αὐτὸς δὲ τὰ τῆς φύσεως ἅπαντα χωρὶς ἁμαρτίας ἐπεδείκνυνται καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, ὥστε τὰ τῶν αἰρετικῶν ἐμπαρῆσαι στόματα. Ὅταν οὖν λέγῃ· «Ὅτι εἰ δυνατόν, παρὶθίτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο,» καὶ· «Οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ·» οὐδὲν ἑτέρον δείκνυσιν, ἀλλ' ἡ ὅτι σάρκα ἀληθῶς περιβιβλαται φοβουμένη θάνατον· τὸ γὰρ φοβέσθαι θάνατον, καὶ ἀναδύεσθαι, καὶ ἀγωνίζεσθαι ἐκείνος ἐστίν.

Τοῦ ἁγίου κυρίλλου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῶν Θεσσαυρίων.

Ὅταν οὖν φαίνεται δεδιὼν τὸν θάνατον καὶ λίγων· «Εἰ δυνατόν, παρὶθίτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον,» ἐννοεῖται πάλιν ὅτι δεδιώσκει τὸν θάνατον ἡ σὰρξ ἐκιδάσκουσα φορουμένη παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου μηκέτι τοῦτο πάσχειν· Ἔλεγε γὰρ πρὸς τὸν Πατέρα· «Οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ,» Οὐκ ἐφοβείτο μὲν γὰρ, καθὼς λόγος ἐστὶ καὶ Θεός, τὸν θάνατον αὐτός, ἀλλ' εἰς τέλος διεζέγγινε τὴν οικονομίαν ἡπαίγεται· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς. Ἐχεν δὲ καὶ τὸ μὴ θέλειν ἀποθάνειν, διὰ τὸ παρατεῖσθαι τὴν σάρκα τὸν θάνατον φυσικῶς. Ἐξ ὧν ἀληθενουσῶν μαρτυρίων ἀποδίδεται, δύο ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ θέλήματα προκηρύττει, θεῶν θελονῶν καὶ ἀνθρώπων, τούτους τοὺς σθεασμένους Πατέρας. Ὅποταν λέγῃ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ, τὸ γὰρ ἐκείνου θέλειν τοῦ ἐν τῷ Σωτῆρι νοουμένου ἀνθρώπου δείκνυσιν τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Σωτῆρος θέλημα δι' αὐτὸς τῆς ἐνώσεως τῆς πρὸς τὸν λόγον θεωθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο μὴ εἶναι ἐναντίον Θεῷ. Ὡσαύτως ἀποδείκνυσιν, ὅτι καὶ ἀνθρώπινον, εἰ καὶ θεωρῶν, ἔσχηκε

sebat hominibus, volens quidem per animam, tangens autem per corpus?

Ejusdem de libro contra Apollinarem.

Hujusmodi autem sermonis hæsitationi una erit consolatio, vera mysterii confessio: quoniam formidare quidem in passione, humanæ fragilitatis est, juxta quod Dominus ait, spiritum promptum esse dicens, carnem autem infirmam (Matth. xxvi): suscipere autem ex dispensatione passionem, divinæ voluntatis atque virtutis est. Quoniam igitur altera humana voluntas et divina altera est, loquitur quidem ut homo, quod infirmitati carnis congruit, qui nostras passiones suscepit; producit autem secundam vocem, excelsam, et Deo dignam voluntatem confirmari potius quam humanam, propter salutem hominum volens. Qui enim dixit: Non mea voluntas, humanam præsentem sermonem significavit: addens autem, tuam, ostendit cognationem, ejus divinitatis nulla est differentia propter unitatem naturæ.

Sancti Joannis episcopi Constantinopolitani ex sermone ad eos qui ad missas non occurrerunt; et de consubstantiali.

Si igitur Patris et Filii una voluntas est, quomodo hic dicit: Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis (Matth. xxvi; Luc. xxii). Si enim in divinitate, quod dictum est, sit hoc, aliqua contradictio erit, et multa absurda ex eo nascentur. Si autem de carne, habent rationem quæ dicta sunt, et nullum ex hoc erit scandalum. Nec enim, nolle mori carnem, reprehensio est, quoniam hoc naturæ est: ipse autem, quæ naturæ sunt, omnia absque peccato ostendit, et cum multa abundantia, ut etiam hæreticorum obtuleret ora. Quando ergo dicit: Si potest fieri, transeat a me calix iste, et: Non sicut ego volo, sed sicut tu, nihil aliud ostendit, nisi quia carnem vere indutus est timentem mortem; mortem enim timere, et dubitare, et anxiasi, illius est.

Sancti Cyrilli episcopi Alexandriæ, de libro Thesaurorum.

(Lib. x, c. 5). Quando videtur timens mortem, et dicens: Si potest fieri, transeat a me calix iste, considera iterum quoniam formidans mortem, caro docebatur a Deo Verbo gestata, hoc deinceps minime pati. Dicebat enim ad Patrem: Non sicut ego volo, sed sicut tu. Et non quidem timebat ipse mortem, secundum quod Verbum est et Deus, sed usque ad finem dispensationem perficere properabat: hæc enim erat Patris voluntas. Habet autem et nolle mori, eo quod mortem caro recusabat naturaliter. Ex quibus veridicis testimoniis similiter demonstratur, duas in uno eodemque Domino nostro Jesu Christo naturales voluntates prædicasse, divinam videlicet et humanam, hos venerabiles Patres. Cum enim dicit sanctus Gregorius Nazianzenus, illius enim velle, qui in Salvatore intelligitur, hominis ostendit humanam Salvatoris voluntatem per ipsam unitatem ad Verbum, deificatam fuisse, et ideo non esse contrariam Deo. Itemque demonstrat quia et humanam, licet dei-

* In Græco est, cognationem divinitatis, cujus voluntatis nulla est, etc. Hæd.

scatam, habuit voluntatem; et idem ipse (sicut in sequentibus docet) habuit et divinam, unam eandemque cum Patre. Si ergo et divinam et deificatam habuit, duas utique habuit voluntates. Quod enim natura divinum est, deificari non indiget: quod vero deificatur, non est profecto natura divinum. Et dum dicit sanctus Gregorius Nyssenus magnus episcopus, veram esse mysterii confessionem, alteram debere intelligi humanam voluntatem et alteram divinam in Christo, quid intelligi commonet, alteram dicendo voluntatem, et alteram, nisi duas manifestissime voluntates? Itemque cum S. Joannes presul egregius docet unam quidem secundum divinitatem Patris et Filii intelligi voluntatem, et eundem iterum Dominum Jesum Christum Filium Dei velle dicit ut hominem, et secundum carnem, rationabiliter et sine scandalo dictum debere cognosci, quod nollet mori, idcirco quod humanæ sit naturæ irreprehensibiliter hoc volentis: clarum est quod et ipse duas naturales in Christo prædicet voluntates: divinam, quæ una est Patris et Filii; humanam, quæ affectum vivendi naturaliter gerit. Et cum constantissimus orthodoxæ fidei prædicator beatus Cyrillus dicit quia secundum quod erat Verbum, non timebat mortem, sed volebat usque ad finem dispensationem perficere, quia hæc erat voluntas Patris, quæ est secundum divinitatem et Filii, et habuisse eundem ipsum Dominum nostrum Jesum Christum, secundum humanitatem, non moriendi voluntatem, id est, humanæ vitæ naturalem affectum, ostendit duas eum, divinam scilicet et humanam, procul dubio in se voluntates habere: unam scilicet, quod dispensationem volebat perficere, alteram, quæ dicit nolle carnem naturaliter mori. Nihilominus autem et de duabus naturalibus operationibus Christi datur intelligi, quando iidem venerabiles Patres unicuique Christi naturæ propriam operationem assignant. Unde sanctus Hilarius defensor veritatis egregius, in nono libro de fide adversus Arianos, ita nos instruit: Natus igitur unigenitus Deus ex Virgine, homo, et secundum plenitudinem temporum, in semetipso provecturus in Deum hominem, hunc per omnia evangelici sermonis modum tenuit, ut se Dei Filium credi doceret, et hominis filium prædicari admoneret, locutus et gerens homo universa quæ Dei sunt, loquens deinde et gerens Deus universa quæ hominis sunt: ita tamen, ut ipso illo utriusque generis sermone, nunquam nisi cum significatione et hominis locutus et Dei sit, ut veraciter duæ intelligerentur naturæ. Itemque ex eodem volumine post pauca: Videsne ita Deum et hominem prædicari, ut mors homini, Deo vero carnis excitatio deputetur? non tamen, ut alius sit qui mortuus est, et alius sit, per quem mortuus resurgit: spoliata enim caro Christus est mortuus. Et rursum, Christum a mortuis excitans idem Christus est, carne se expolians. Naturam Dei in virtute resurrectionis intellige: dispensationem hominis in morte cognosce. Et cum sint utraque suis gesta naturis, unum tamen Christum Jesum eum memento esse, qui utrumque

Θέλημα, καὶ ὁ αὐτὸς οὗτος, καθὼς εἰς τὰ ἀκολουθα διδάσκει, ἔσχε καὶ θεῖον ἐν καὶ τὸ αὐτὸ σὺν τῇ Πατρὶ. Εἰ οὖν καὶ θεῖον καὶ θωδὴν ἔσχε, δύο πάντως ἔσχε θέληματα. Τὸ γὰρ φύσει θεῖον θεωρεῖται οὐκ ἐπεδίχετο [L., ἐπεδίετο], τὸ δὲ θεοῦμενον οὐκ ἐστὶ θελονόντι φύσει θεῖον. Καὶ ἐκὰν λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ μέγας ἐπίσκοπος, ἀληθὴ εἶναι τοῦ μυητηρίου ὁμολογίαν, ἔτερον ὀρεῖται νοεῖσθαι τὸ ἀνθρώπινον θέλημα, ἔτερον τὸ θεῖον ἐν τῇ Χριστῷ, τί νοεῖσθαι ὑπομνήσκει, ἔτερον λίγων θέλημα καὶ ἔτερον, εἰ μὴ δύο φανερώς θέληματα; Ὡσαύτως φησὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ ἔσχατος καθηγμένον διδάσκει, ἐν μὲν κατὰ τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ νοεῖσθαι θέλημα καὶ τὸν αὐτὸν πάλιν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγει θέλειν ὡς ἄνθρωπον, καὶ κατὰ σάρκα ἀληθῶς καὶ χωρὶς σκανδαλίου λεγόμενον ὀρεῖται γνωρίζεσθαι, ὅτι οὐκ ἴδιλε τιθέναι, διότι [ἴσ. διότι] ὅτι τὴν ἀνθρωπίνην ἐστὶ φύσιν ἀνεπιλήτῃς τοῦτο διελούσης, φανερόν ἐστιν, ὅτι καὶ αὐτὸς: δύο φυσικά ἐν τῇ Χριστῷ καρῶσαι θέληματα: θεῖον, ὅπερ ἐστὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἀνθρώπινον, ὅπερ τὴν διάθεσιν τοῦ ζῆν φυσικῶς πράττει. καὶ ὁπότεν ὁ συστατικὸς τῆς ἰεροδοξοῦ πίστεως κήρυξ ὁ μακάριος Κύριλλος λέγει, ὅτι καθὼς ἦν λόγος, οὐκ ἐφοβήτο τὸν θάνατον, ἀλλ' ἠθέλει μέχρι τέλους τὴν οἰκονομίαν διατάγειν, ὅτι τοῦτο ἦν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς, ὅπερ ἐστὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἰσχυρίναι τὸν αὐτὸν τοῦτον κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ μὴ ἀποθανεῖν θέλημα, τοῦτοισι τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς τὴν φυσικὴν διάθεσιν δεικνύσι δύο αὐτὸν, θεῖον δηλαδὴ καὶ ἀνθρώπινον, ἀναμφιβόλους ἐν ἑαυτῷ ἔχειν θέληματα: ἐν μὲν, ἐν ᾧ τὴν οἰκονομίαν ἠθέλει ἐκτελέσει: ἔτερον δὲ, ἐν ᾧ λέγει τὴν σάρκα μὴ θέλειν φυσικῶς τεθῆναι. Οὐδὲν δὲ ἤττον καὶ περὶ τῶν δύο φυσικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Χριστοῦ διδοται νοεῖσθαι, ὁπότεν οἱ αὐτοὶ σεβασμοὶ Πατέρες μὴ ἐκίστη τῇ Χριστοῦ φύσει τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν προσεκύρωσαν. Ὅθεν ὁ ἅγιος Ἰλάριος ὁ τῆς ἀληθείας ἐσχοχάτος ἐκδικητὴς ἐν τῇ ἐνάτῃ λόγῳ περὶ πίστεως κατὰ Ἀρειανῶν οὕτως ἡμᾶς κατήρτισεν: Ἐτίχθη τοίνυν ὁ μονογενὴς Θεὸς ἐκ Παρθένου ἄνθρωπος, καὶ κατὰ τὸ πλήρωμα τῶν χρόνων, ἐν ἑαυτῷ μέλλων προάγεσθαι εἰς Θεὸν τὸν ἄνθρωπον, τοῦτον κατὰ πάντα τὸν τρόπον τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου ἐκράτησεν, ὅπως ἑαυτὸν Υἱὸν Θεοῦ πιστεύεσθαι διδάξῃ, ὡς ἀνθρώπου Υἱὸν καρτεῖσθαι ὑπομνήσῃ: λαλῶν καὶ πράττων ὁ ἄνθρωπος [καὶ πράττων ἄνθρωπος] ἅπαντα τὰ τοῦ Θεοῦ, εἴτα ἐγγεγμένους, καὶ πράττων ὁ Θεός [καὶ πράττων Θεός] ἅπαντα ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω μέντοι, ἵνα ἐν αὐτῷ τοῦ ἐκείνου γένους τῇ λόγῳ, μηδὲ ποτε εἰ μὴ μετὰ τῆς σημασίας καὶ νοεῖσθαι ὁ λαλῶν καὶ Θεοῦ εἴη: ὥστε ἀληθῶς δύο νοεῖσθαι τὰς φύσεις. Ὡσαύτως ἐκ τοῦ αὐτοῦ μετ' ὀλίγα: Εἶδες ἄρα οὕτω Θεὸν καὶ ἄνθρωπον καρτεῖσθαι, ἵνα ὁ θάνατος τῷ ἀνθρώπῳ, τῷ δὲ Θεῷ τῇ: σαρκὸς ἢ ἐνεργείᾳ προσκημῇ; Ὅμως οὐχ ἵνα ἄλλως εἴη, δι' οὗ ὁ νεκρὸς ἀνίσταται: ἢ σπυλινοῦσα γὰρ [ἄλλος ἢ θανάτων, καὶ ἄλλος δι' οὗ ὁ νεκρὸς ἀνίσταται, ἢ γυμνωθεῖσα γὰρ ex L.] σὰρξ ὁ Χριστὸς ἐστὶ νεκρὸς. καὶ πάλιν, ὁ τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἐξηγάγει, ὁ αὐτὸς Χριστὸς ἐστὶν ὁ τὴν σάρκα ἀποθιμμένος. Τῇ φύσει τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ δυνάμει τῆς ἀναστάσεως νόησον, τὴν εἰς

νομίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ θανάτῳ γινώριζε. καὶ ἐπό-
 ταν ὡς ἐκάτερα ταῖς ἑαυτῶν φύσεσι πραχθέντα, ἵνα
 ὁμοῦς Χριστὸν Ἰησοῦν τοῦτον εἶναι μένησιν τὸν τὸ ἐκά-
 τερον ὄντα. Μὴ τὴ ἀμφίβολον διανοίαν ὑπολαμβάνουσιν,
 ὅτι ἐν ταύτῃ ὁ Πατὴρ τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας φανεροποιεῖ
 ἐν τῷ λέγειν, καὶ λαλοῦντα καὶ πράττοντα τὸν αὐτὸν
 κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πάντα τὰ τοῦ Θεοῦ ὄντα
 ἀνθρώπων, καὶ τὸν αὐτὸν τοῦτον πάλιν τὰ τοῦ ἀνθρώπου
 πράττοντα ὄντα Θεὸν, καὶ ἐκάτερον γένος σημαντικὸν
 Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἀποδεικνύοντα; ὅπως ἐπεγινώκει τοῖς
 ἰδίοις τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν ἀνάγῃ [ὁδὸν ἀνάγῃ ex L.],
 ἵπτα δὲ ὁ αὐτὸς ὁ αὐτὸς εἰς ὃν Χριστὸς ὁ Θεὸς καὶ ὁ αὐ-
 τὸς οὗτος εἰκὼν, Χριστὸς ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἀνθρώπος καὶ
 τῆς θείας ἐνεργείας ἰσὺ θυνασταίαν, καὶ τῆς ἀνθρωπι-
 νῆς φύσεως τὴν ἐνεργείαν ἔχον αὐτὸν δείκνυσιν, καὶ
 ἐκάτερα μετ' ἀλλήλων ἀκέραια διὰ τῆς θεωρητικῆς δια-
 κρίσεως συναίνεσι. καὶ ὅτι ἐκάτερα καὶ τὰ τῆς θείας δυ-
 νάμεως καὶ τὰ τῆς οἰκονομίας τῆς ἀνθρωπίνης ἵνα καὶ τὸν
 αὐτὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸ ἐκάτερον ὄντα
 ταῖς ἰδίαις φύσεσι πεπραχέναι προμηνύει, ὅς καὶ θείαν
 ἐνεργείαν μίαν ἔχει ἐξ ἰδίου σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ χρονί-
 κην ἀνθρωπίνην ἐνεργείαν ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενος ἀνθρώ-
 πος ἐν ἑαυτῷ προσέλαβεν ἀντικεινῶς, ἵνα ἀληθῶς ἐκάτε-
 ρον γένηται, καὶ ἐκ τῶν φύσεων ταῖς ἰδίαις ἐνεργείαις γνω-
 ρισθῇ [ὑπάρχῃ καὶ ἐκ τῶν ἰδίων ταῖς φύσεσιν ἐνεργειῶν
 γνωρισθῇ ex L.], ὅτι ἡ. Ὁ ἅγιος δὲ Ἀθανάσιος ὁμοίως
 ὁ ὁμολογητὴς τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ τετάρτῳ λόγῳ τῷ κατὰ
 Ἀρειανὸν τὰ ἰσὰ ἡμῶς ἐκδιδάσκει. Ὡς γὰρ ὁ κ' ρίος
 ἐνδυσάμενος τὸ σῶμα γέγονεν ἀνθρώπος· οὕτως ἡμεῖς οἱ
 ἄνθρωποι παρ' αὐτοῦ τοῦ λόγου τελοποιούμεθα προσ-
 λαμβίντες δὲ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ λοιπὴν ζωὴν αἰώ-
 νιον κληρονομοῦμεν. Ταῦτα ἀναγκάτως προσηύδαμεν,
 ἵνα ἑὸν ἴδωμεν αὐτὸν δι' ὀργάνου τοῦ ἰδίου σώματος
 θείας πράττοντά τι ἢ λαλοῦντα, γινώσκωμεν, ὅτι
 Θεὸς ὢν ταῦτα ἐργάζεται, καὶ πάλιν ἑὸν ἴδωμεν αὐτὸν
 ἀνθρωπίνως λαλοῦντα, ἢ πάσχοντα, μὴ ἀγνοῶμεν, ὅτι
 ὅρακα φερόντων γέγονεν ἀνθρώπος, καὶ οὕτω πάντα ποιεῖ
 καὶ λαλεῖ. Ἐκαστοῦ γὰρ τὸ ἴδιον γινώσκοντες, καὶ ἀμύ-
 ρητοι ἐξ ἐνὸς πραττόμενα ἐλπίοντες καὶ νοῦντες, ὁρῶς
 πιστεύομεν, καὶ οὐποτε πλανησόμεθα. Πῶς σοφῶς ἐν-
 ταῦθα ὁ ἀξιωματικὸς Πατὴρ ἐκ τῶν ποιότητων τῶν
 ἐνεργειῶν τῶν φύσεων τῶν ἐν τῷ Χριστῷ τὴν διακρίαν
 διδάσκει νοεῖσθαι· καὶ ὡς τὰ πράγματα αὐτὰ πρὸ
 ὀφθαλμῶν χειρίζων τῇ χειρὶ τῆς πνευματικῆς διδασκα-
 λίας τοῖς ἀναγιγνώσκουσιν δείκνυσιν, ἵνα καὶ λέγει, εἶναι
 ἐνὸς τὰ ἐκάτερα πράττειν, τοῦτοισιν ἐκείνης τῆς
 ἐνεργείας, τὰ θεῖα δηλοῦντα καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐξ ἐνὸς
 καὶ τοῦ αὐτοῦ προέρχεται; Καὶ ὑπομνησθεὶς μὴ δύ-
 νασθαι πλανᾶσθαι τὸν κατὰ ταύτην τὴν ὁρὴν νοῦσιν
 πιστεύοντα. Ὡσαύτως ἵνα καὶ λέγει τὸ, Ἐλεγε καὶ ἅμα
 ἐποικὶ τὰ ἀνθρώπινα, διδάσκει καθὼς τῆς ἀνθρωπίνης ἐν
 ἑαυτῷ ἐνεργείας, ὡς καὶ τῆς λαλῆς τὴν ιδιότητα ἔχει·
 ὅτι γὰρ ἀνθρωπίνως οὐκ ἐνῆργησεν, οὕτως ἐλάλησε· καὶ
 εἰ τὰ μέγιστα καὶ ὅτι ἀνθρωπίνως ἐλάλησε καὶ ἐνῆργη-
 σεν, ἅμα ἐνῆργει καὶ ὡς Θεός.

Ὁ ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ὁ ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν ἐν
 τῷ βιβλίῳ τῷ περὶ θείων ὀνομάτων, κεφαλαιῷ δευτέρῳ,
 ὁμοίως διδάσκει, διακρίεται δὲ τῆς ἀγαθοπρατοῦς εἰς
 ἡμᾶς Θεουργίας τὸ κοινὸν ἡμᾶς ἐξ ἡμῶν ὁμοῦς καὶ ἀλη-
 θῶς οὐκ ἐκ τῶν ὑπερβόλων λόγων, καὶ δρᾶσαι καὶ
 παθεῖν, ὅσα τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ θεωρίας ἐστὶν ἔκ-

est. Nunquid ambiguum poterit arbitrari, quod hic
 Pater luce veritatis illustrat, dum dicit, et locutum
 et gerentem eundem Dominum nostrum Jesum Chri-
 stum, cum e-set homo, universa quæ Dei sunt: et
 eundem ipsum rursus gerentem, cum sit Deus, uni-
 versa quæ hominis sunt, et utrumque genus signifi-
 cative Dei et hominis demonstrantem? ut intelligere
 volentibus viam veritatis aperiat, quia idem ipse
 cum unus sit Christus Deus et homo, et divinæ
 operationis potentiam, et humanæ naturæ opera-
 tionem habere se comprobat, ut utraque cum
 alterutro salva contemplativa discretionem signifi-
 ficet. Et quia utraque, et virtutis divinæ et dis-
 pensationis humanæ, unum eundemque Domi-
 num nostrum Jesum Christum, qui utrumque est,
 suis naturis gessisse pronuntiat, qui et divinam
 operationem unam habet ex æterno cum Patre, et
 temporaliter humanam operationem, homo fac-
 tus pro nobis, in seipso indiminate suscepit, ut
 veraciter utrumque esset, et ex naturarum propriis
 operationibus quod erati nosceretur. Sanctus vero
 Athanasius adque Christi confessor in libro tertio
 adversus Arianos, pariter nos instruit: Sicut enim
 indutus carne Dominus factus est homo: ita et nos
 homines per Verbum deificati sumus, assumpti per
 carnem ejus etiam vitam æternam sortiemur. Hæc
 necessario præexercuimus, ut si viderimus eum per
 instrumentum sui corporis deifice agentem vel di-
 centem aliquid, cognoscamus quia Deus existens
 hæc operatur: et iterum si viderimus eum humanè
 loquentem aut patientem, non ignoremus quia carne
 indutus, factus est homo. Et sic omnia facit, et lo-
 quitur; singulorum enim proprietatem cognoscentes,
 et utraque ex uno agi videntes et intelligentes, recte
 credemus, et non aliquando errabimus. Quam pru-
 denter hic memorabilis Pater ex operationum quali-
 tatibus naturarum quæ in Christo sunt differentiam
 docet intelligi, et tanquam res ipsas præ oculis ge-
 rens, manu spiritalis doctrinæ legentibus mon-
 strat, cum dicit, ex uno utrasque agi, id est, utrasque
 operationes, divinam scilicet et humanam, ex uno
 eodemque procedere? Et commonet, non posse er-
 rare, qui secundum hanc rectam intelligentiam cre-
 dit. Itemque cum dicit: Dicebat et simul faciebat
 humana, docebat quod et humanæ in se operationis,
 sicut et locutionis proprietatem habebat. Nam si hu-
 manæ non operatus est, nec locutus est: quoniam
 et dum humane locutus et operatus est, simul ope-
 rabatur ut Deus.

Sanctus quoque Dionysius Areopagita episcopus
 Atheniensis, in libro divinorum Nominum, cap. 2 (4),
 similiter docet: Discreta est autem benignissima
 circa nos Dei operatio per hoc quod secundum nos
 ex nobis integre vereque humanatum est Verbum,
 quod est supra substantiam, et operatum, et passum

quanta humanæ ejus et divinæ operationi congruunt, A præcipua ac probabilia. His namque Pater et Spiritus nulla ratione communicant, nisi quis dixerit, secundum benignissimam et misericordem voluntatem, et per omnem sublimissimam et ineffabilem Dei operationem, quam operatus est secundum nos factus incommutabilis, eo quod Deus et Dei Verbum.

Sanctus Ambrosius, lib. 11 ad Gratianum imperatorem: *Æqualis ergo in Dei forma, minor in susceptione carnis et hominis passione. Nam quomodo eandem possit minor esse æqualisque natura? Quomodo autem si minor est, eadem facit similiter quæ Pater facit? Nam quemadmodum eadem operatio diversæ est potestatis, nunquid sic potest minor, quemadmodum major operari? aut una operatio potest esse, ubi diversa substantia eat? Itaque accipe Christum, secundum divinitatem, minorem non posse dici.*

Ex tomo fidei sancti Leonis Romane Ecclesie pontificis, ad sanctum Flavianum episcopum et confessorum.

Agit enim utraque forma cum alterius communi-
one quod proprium est, Verbo scilicet operante quod Verbi est, et carne exequente quod carnis est. Uam horum coruscet miraculis, aliud succumbit injuriis. Et sicut Verbum ab æqualitate paternæ gloriæ non recedit, ita caro naturam nostri generis non relinquit.

Ejusdem de epistola ad Leonem imperatorem directæ.

Licet ergo in uno Domino Jesu Christo, vero Dei atque hominis Filio, Verbi et carnis una persona sit, quæ inseparabiliter atque indivise communes habet actiones, intelligendæ tamen sunt ipsorum operum qualitates, et sinceræ fidei contemplatione cernendum est, ad quæ provehatur humilitas carnis, et ad quæ inclinetur altitudo deitatis: quid sit quod caro sine Verbo non agit, et quid sit quod Verbum sine carne non efficit.

Sanctus Gregorius episcopus Nyssenus in lib. v contra Eunomium hæreticum (*Libro iii de Beatiud.*): Jejunans autem quadraginta dies postea esuriit. Dedit enim, quando voluit, naturæ tempus propria operari.

Sancti Cyrilli Alexandrie episcopi de libro Thesaurorum, cap. 24.

Ergo quæ Deo decenter dicta vel acta sunt, ostendunt Salvatorem Christum Deum: et iterum, quæ secundum hominem dicta vel facta sunt, ostendunt veraciter hominem. Hæc est enim mysterii virtus. Illo factus est Deus Verbum, non ut iterum, sicut Deus ante humanationem omnia agat et loquatur, sed ut sæpius propter mysterium dispensationis, quæ cum carne est, et sicut homo dicat aliqua. Hanc ergo habentes mysterii virtutem, quomodo non est ineptum scandalizari auditores, cum aliquid [*G.*, aliquando] ut homo loquatur? Loquitur enim ut homo, loquitur

κρείττε καὶ ἑαίρεται. Τούτους γὰρ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα κατ' εὐδοκίαν κατανοῶντες λόγον, εἰ μίπου τις γαίῃ κατὰ τὴν ἀγαθοπρεπὴ καὶ φιλόφρωνος βούλησιν, καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν ὑπερκειμένην καὶ ἄρρετον θεωργίαν, ἢν ἴδρα καὶ κατ' ἡμᾶς γεγονὸς ὁ ἀνάλλοιωτος Θεὸς καὶ Θεοῦ Λόγος.

Ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος ἀπὸ τοῦ δευτέρου λόγου πρὸς Γρατιανὸν τὸν βασιλεῖα· Ὁ οὖν Ἰσὸς ἐν μορφῇ Θεοῦ, Διό-
των ἐν τῇ προσλήψει τὰς σαρκὸς, καὶ τοῦ ἀνθρώπου τῷ πάθει. Πᾶς γὰρ ἡ αὐτὴ φύσις ἰδύνατο Διόττων εἶναι, καὶ ἴσθ· Πᾶς δὲ ἐὰν Διόττων ἴσθι, τὰ αὐτὰ ποιεῖ ὁμοίως, ἅπερ ὁ Πατὴρ ποιεῖ· καὶ γὰρ τινὰ τρόπον ἡ αὐτὴ ἐνέργεια διαφέρει ἰσθὶ δυνάμει· Μᾶτοι οὕτω δύναται ἐνεργεῖν ὁ ὕψτων, καθ' ὃν τρόπον ὁ μείζων; ἢ
B μία ἐνέργεια δύναται εἶναι, ὅπου διάφορος οὐσία ἰσθὶ· Τοῖνυν λάβε τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν θεότητα μὴ δύνασθαι ἐλάττωνα λίγισθα.

Ἐκ τοῦ τόμου τῆς πίστεως τοῦ ἁγίου Λέοντος τοῦ τῶν Ῥωμαίων ἀρχιεπισκόπου, τοῦ πρὸς τὸν ἅγιον εὐλαδικὸν τὸν ἐπίσκοπον καὶ ὁμολογητὴν.

Ἐνεργεῖ γὰρ ἑκατέρω μορφῇ μετὰ τῆς θατίρου κοινωνίας, ὅπῃ ἴδιον ἔσχηκε, τοῦ μὲν Λόγου κατεργαζομένου τοῦτο, ὅπερ ἰσθὶ τοῦ Λόγου, τοῦ δὲ σώματος ἐκτελοῦντος, ὅπερ ἰσθὶ τοῦ σώματος. Καὶ τὸ μὲν αὐτῶν διαλέμπει τοῖς θαύμασι, τὸ δὲ ταῖς ὕδρεσιν ὑποπίπτει. Καὶ καθάπερ ὁ Λόγος ἀπὸ τῆς ἰσότητος τῆς τοῦ Πατρὸς δόξης ἰσθὶν ἀχώριστος, οὕτω τὸ σῶμα τὴν φύσιν τοῦ ὑψτέρου γένους οὐκ ἀπολλοῖται.

Τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τῆς σταλαίσης πρὸς Λέοντα τὸν βασιλεῖα.

C Εἰ καὶ τὰ μέλιστα ἐν τῷ ἐνὶ Δεσποτῇ Ἰσοῦ Χριστῷ τῷ ἀληθὲι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου Ἰῶ, τοῦ τε Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς ἐν ὑπάρχει τὸ πρόσωπον, ὅπερ ἀχώριστος καὶ ἀδιαίρετος κοινὰς εἶχε τὰς πράξεις, δεῖ νοεῖν ὅμως αὐτῶν τῶν ἔργων τὰς ποιότητας, καὶ τῇ κατανοήσει τῆς εὐληκενῶς πίστεως δεῖ καθορᾶν, ἐπὶ ποῖα μὲν ἡ τῆς σαρκὸς προάγεται ταπεινότης, ἐπὶ ποῖα δὲ τὸ ὕψος τῆς θεότητος ἐπικλίνεται. καὶ τί μὲν ἰσθιν, ὅπερ ἡ σὰρξ οὐ πράττει διχα τοῦ Λόγου· καὶ τί ἰσθιν, ὅπερ ὁ Λόγος χωρὶς τῆς σαρκὸς οὐκ ἀποτελεῖ.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ ἐπίσκοπος Νύσσης ἐν τῷ τετάρτῳ λόγῳ τῆς ἐρμηνείας τῶν μακαρισμῶν· Ἀπό-
σιτος γὰρ τισσαράκοντα ἡμέρας διαμείνας, ὕστερον ἐπίμεισε. Δίδωκε γὰρ, ὅτι ἡβουλήθη, τῇ φύσει καμὸν τὰ ἑαυτοῦ ἐνεργᾶσαι.

Τοῦ ἁγίου κυροῦ τοῦ Ἀλεξανδρίας ἀπὸ τοῦ κατὰ κεφαλαίου τοῦ τῶν Θεοκυρῶν βιβλίου.

Οὐκοῦν τὰ θεωρητικῶς εἰρημένα τε καὶ πρακτικῶς δεκνῦσι τὸν Σωτῆρα Θεόν· καὶ πάλιν τὰ ἀνθρώπινως εἰρημένα τε καὶ γεγονότα δεκνῦσι κατὰ ἀληθείαν ἄνθρωπον. Αὐτὰ γὰρ ἰσθιν τοῦ μυστηρίου ἡ δύναμις. Ἀνθρώπος γέγονεν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐχ ἵνα πάλιν ὡς Θεὸς πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως πάντα πράττῃ καὶ λαλῇ, ἀλλ' ἵνα πολλάκις καὶ διὰ τῆς χρείας τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας καὶ ὡς ἄνθρωπος λέγῃ τινὰ. Ταῦτων ἔχοντας [ἐχοντας] τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν, πῶς οὐκ ἀποπον σκανδαλίζεσθαι τοὺς ἀκροαμένους ἀνθρωπινώτερον εἶσθ' ὅτι λαλοῦντες αὐτοῦ; Διὰ τοῦτο

manæ operationis mensura ascribitur : sed manente nihilominus unitate personæ, naturas quæ in Christo secundum existentiam unitæ sunt, ex operationibus suis agnovit. Si itaque quæ naturæ sunt, quarum in uno Christo unitio facta est, dum profecto sunt, et harum naturarum operationes, quæ cum suis naturis inconfusæ atque inseparabiliter convenerunt in uno Domino Jesu Christo. Similiter autem et sanctus Nysseus Gregorius deditur dicit Dominum Salvatorem humanæ naturæ, quem in se habuit, tempus propria operandi, ut apertius demonstraret quod et humana natura quæ in Christo est, habuit propriæ operationis efficaciam naturalem. Unde certum est, et hunc duas in Christo naturales operationes nihilominus cognovisse. Nam et defensor veritatis beatus Cyrillus Alexandrinus anjstas dum colligit, quod ex his, quæ Deo decenter dicta vel acta sunt a Domino Salvatore. Deum eum ostendi, et quæ ab eodem secundum hominem dicta vel facta sunt, ostendi eum veraciter hominem : manifestum est, quod ex naturalibus operationibus Christi, Christum Deum verum atque perfectum esse cognovit. Nec enim est alia tam manifesta probatio, quæ posset eundem ipsum et Deum et hominem demonstrare, quam naturales operationes, ex quarum qualitatibus et naturæ, de quibus essentialiter procedebant, certissime in eo esse credebantur. Si itaque in duabus, et post inseparabilem unionem, naturis esse cognoscitur, ubi dualitas naturarum inconfusa permansit, necesse potuerunt operationes confundi, sed de uno eodemque Domino nostro Jesu Christo suis naturis congruenter procedebant. Non desunt autem et aliorum venerabilium Patrum probatissima testimonia, duas manifeste dicentium naturales operationes in Christo, ut silentio transeamus sanctum Cyrillum Hierosolymitanum, sanctum Joannem Constantinopolitanum, vel quicumque postmodum pro rectitudine venerabilis concilii Chalcedonensis, et tomo sancti Leonis satisfaciendo, laboriosus conflictus adversum confundentium hæreses pertulerunt, de quorum errore et novi dogmatis descendit assertio : id est, beate memorie Joannes Scythopolitanus episcopus, Eulogius Alexandrinus episcopus, Euphræmius et Anastasius major, Theopoliensis Ecclesiæ antistes dignissimi, et præ omnibus æmulator veræ et apostolicæ fidei piæ memorie Justinianus Augustus, cujus fidei rectitudo, quantum pro sincera confessione Deo placuit, tantum rempublicam Christianam exaltavit. Et utique ab omnibus gentibus ejus religiosa memoria veneratione digna censetur, cujus fidei rectitudo per augustissima ejus edicta in toto orbe diffusa laudatur : quorum unum quod ad Zonilum Alexandrinum præsullem adversus Acephalorum hæresim missum est pro apostolicæ fidei rectitudine satisfacere sufficiens, cum hac nostræ humilitatis suggestionem vestræ tranquillissimæ Christianitati dirigentes, per præsentium latores offerimus. Sed ne multorum dictionum onerosa pueretur assertio, et maxime, quibus totius mundi tanquam in

ἐκείνη ἡ κόρη τῆς ἀληθείας προσεβλήτο, ἡ τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν, ἢ χρονοῦς ἢ κύρους μετὰ τῆς ἀνθρωπίνου φύσεως. τῇ αὐτῇ αὐτοῦ οὐσίᾳ προσκυρούσα, ἢ τῇ θεῷ αὐτοῦ οὐσίᾳ τῆς ἀνθρωπίνου ἐνεργείας τὸ μέτρον ἐπεκράτῃ· ἀλλὰ μονήτως οὐδὲν ἄλλο τῆς ἐνότητος [ἐνότητος] τοῦ προσώπου, τὰς φύσεις, αἵτινες ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ὑπάτασται, ὑψώθησαν, ἐκ τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν ἐκείνων. Εἰ ταῦτα δύο φύσεις εἰσὶν, ὅτι ἡ φύσις ἐν τῷ ἐκ Χριστῷ γίγνεται, δύο διακρίνεται εἰσὶ καὶ τοῦτον τῶν φύσεων καὶ ἐνεργειῶν, αἵτινες αὐτὰς ταῖς ἰαυτῶν φύσεσιν ἀπογυχτοῦ καὶ ἀχωρίστου συνῆλθον ἐν τῷ ἐκ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὐμὶς δὲ καὶ ὁ ἅγιος Νυσσένος Γρηγόριος, διδοῦναι λέγουσιν τὴν ὑψίστην φύσιν τῆς ἀνθρωπίνου φύσεως, ὅτι ἐν ταύτῃ ἐστί, καὶ τὰ ἴδια ἐνεργεῖν, πανορώτερον ὑπιδέσθαι [ἐπιδείκναι], ὅτι καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ὅτις ἐστὶ ἐν τῷ Χριστῷ, ἐστί τὰς οὐκ αἰσῶν ἐνεργεῖν τὸ φυσικὸν ἀποτέλεσμα. Ὅθεν δῆλον ἐστὶ καὶ τοῦτον δύο ἐν τῷ Χριστῷ φυσικὰς ἐνεργείας οὐδὲν ἄλλο ἐπὶ γινώσκαι, καὶ γὰρ ὁ τῆς ἀληθείας ἐκδικητὴς Κύριος ὁ τῆς Ἀλεξανδρινῶν πτολεῖας, συνῆλθον ἐκ τούτων τῶν θεωρητικῶν λεχθέντων, ἡ προχθέντων παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ ὑψίστου Θεοῦ αὐτῶν ἀποδεικνύσθαι, καὶ ἐκ τῶν παρὰ τοῦ αὐτοῦ κατὰ ἀνθρώπου λεχθέντων, ἡ γενόμενον δεικνύσθαι αὐτῶν ἀλλόθεν ἀνθρώπων, πανορῶν ἐστὶν, ὅτι ἐκ τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Χριστοῦ, τὴν Χριστὸν ἀληθινὸν καὶ τέλειον Θεόν, καὶ τὸν αὐτὸν ἀνθρώπου ἀληθινόν, καὶ τέλειον ἔχει ἐπὶ γὰρ ἐστὶν ἄλλα αὐτῶν πανορῶν ἀποδείξεις, ὅτις δύνασται τὸν αὐτὸν τούτων καὶ Θεὸν καὶ ἀνθρώπου ἀποδείξει παρὰ τῆς φυσικῆς ἐνεργείας αὐτῶν ἐκ τῶν ποιητικῶν καὶ αἱ φύσεις, ὅτι ὅταν οὐσιωδῶς προέρχοντο, ἀκριβῶς ἐν αὐτῷ εἶναι πιστεύονται. Εἰ τοῖνυν ἐν δύο φύσεσιν καὶ μετὰ τὴν ἀχωρίστου ἐνὸς γνωρίζεται εἶναι, ἔτι ἡ δύνας τῶν φύσεων ἀπογυχτοῦς διέμενον, ὅτι αἱ αὐτῶν ἐνεργεῖαι ἀνδυνήσαν συγχυθῆναι. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ταῖς ἰδίαις φύσεσιν προσφόρος προέρχοντο. Οὐκ ὀλλέθουσι δὲ καὶ ἄλλων σφραγισμῶν Πατρῶν διδοκίμασθαι μαρτυρίαν τὴν δύο πανορῶς λεγόμεναι φυσικὰς ἐνεργείας ἐν τῷ Χριστῷ, ἵνα σωτῇ παραδραμῶν τὸν ἅγιον Κύριον τὸν Ἱεροσολύμων, τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὁσοῦτοι μετὰ ταῦτα ὑπὲρ τῆς ὀρθότητος τῆς σεβασμῆς ἐν Χαλκιδόν συνόδῳ, καὶ τοῦ τῶν τοῦ ἁγίου Λέοντος ἀπολογούμενοι τοὺς ἐπὶ τοῖς ἀγῶνας κατὰ τῶν συγχυροῦσιν αἵρεσιν ἐπιδείξαντα [ἐπιδείξαντα], ὅτιναι ἀπὸ τῆς πλάνης καὶ ἡ τοῦ καινοῦ δόγματος κατὰ τὴν ἐσὶ [φύσιν], τούτῃ ἐστὶ ὁ τῆς μακαρίας μνήμης. Ἰωάννης ὁ Σινδοπόλεως ἐπίσκοπος, Εὐλόγιος ὁ Ἀλεξανδρινῶν πρίορος, Εὐφραίμης καὶ Ἀναστάσιος ὁ μέγας, τῆς Θεοπόλεως Ἐκκλησίας οἱ αἱ ἡμετέρας, καὶ ὅτις πάντας ἐκκλησίας τῆς ἀληθείας καὶ ἀποστολικῆς πίστεως, ὅ ἐν εὐσεβίᾳ τῇ μνήμῃ Ἰουστινιανῶς ὁ βασιλεὺς, ὅστις ὁ ὁρθότος τῆς πίστεως ὅσον ὑπὲρ τῆς εὐκρινούς ὁμολογίας τῇ Θεῷ ἡρεσε, τοσοῦτον τὴν Χριστιανικὴν πολιτείαν ὑψώσε. καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀπὸ πάντων τῶν ἰδίων ἡ αὐτοῦ θεοσεβῆς μνήμη προσκυνήσας ἀξιούται. Οὗτος ὁ

ὁρθότης τῆς πίστεως οὐκ τῶν σεβασμίων αὐτοῦ ἡδίων ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διαχυθεῖσα ἵπτανται. Ἐξ ὧν ἐν, ὅπερ πρὸς Ζώδων τὸν Ἀλεξανδρίας καθηγούμενα, ἐστάλη κατὰ τῶν Ἀκαφάλων αἰρέσεως ὑπὲρ τῆς ὁρθότητος τῆς ἀποστολικῆς πίστεως πρὸς τὸ πληροφρεῖσθαι αὐταρκεῖν, μετὰ ταύτας ὑμῶν τῆς μετρικῆς ἀναφορᾶς τῇ γαληναίᾳ ὑμῶν Χριστιανότητι στειδαντες, διὰ τῶν ἀποκομιστῶν τῶν παρόντων προσφέρομεν. Ἄλλ' ἵνα μὴ πως τῶν πολλῶν βρώματων φορτικὴ νομισθῇ ἡ δικαιολογία, καὶ μάλιστα ὡς τισὶ τὸ πρᾶγμα [I., ἡ φροντίς] καὶ ἡ διοικήσις οὐλοῦ τοῦ κόσμου ὡς ἐν ἰσχυρῇ θεμελίῳ ἐπικείται, ὀλίγας ἀπὸ τῶν ἀναριθμήτων ταύτην τῇ μετρίᾳ ἀναφορᾷ ἐντάξας τὸν ἅγιον Πατέραν μαρτυρίας ἐκπομπάσαμεν· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἀσυνγκρίτον πάνν καὶ μέγιστον ἔστιν, ἵνα τῆς φροντίδος ὅλης τῆς Χριστιανικωτάτης πολιτείας ἐπ' ὀλίγον κολυθίσῃς, ὑπὲρ πόθου τῆς ἀληθοῦς πίστεως ζέουσα, τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος τὴν διδασκαλίαν ἐξενθισμένως ἐπιγνώσῃ ἐπεθυμήσῃ ἡ σεβασμία καὶ ὡμῶν φιλανθρωπία. Ἀληθῶς γὰρ ἐκ διακρίων ἐγκρίτων Πατέρων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἡ ἀλήθεια ἐβάνη, εἰ καὶ ὀλίγας μαρτυρίας· ἐπειδὴ πρᾶγμα ἡνεγκρίμων καὶ πᾶσι φανερόν οἱ ἵπταντο Πατέρες περισσὸν ἐκρίναν ἐράζειν. Τίς γὰρ, εἰ καὶ βραδύς εἴη πρὸς τὸ νοῆσαι, οὐ θεωρήσει, ὅπερ πᾶσι φαίνεται, ὅτι ἀδύνατον, καὶ παρὰ τὴν τάξιν τῆς φύσεως ἔστι, δύνασθαι εἶναι φύσιν, καὶ ἐνέργειαν μὴ ἔχειν φύσιν; ὅπερ οὐδὲ ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν ποτε ἰδοκίμασθαι λέγεται· οἷοντες πᾶσας τὰς ἀνθρωπίνους παυνορίας, καὶ σκολιὰς ζητήσεις κατὰ τῆς ὁρθότητος τῆς πίστεως, καὶ συναθροισμούς· ταῖς φαυλότησιν αὐτῶν προσφόρους ἐρεῦρον. Ὡς οὖν ὅπερ οὔτε ἀπὸ τῶν ἁγίων ὀρθοδόξων Πατέρων ἐβρίθῃ ποτὶ, οὔτε ἀπὸ τῶν βεβήλων αἰρετικῶν τετὸλμηται εὐρεθῆναι, ἐπὶ τοῦ παρόντος δυνήσεται προπετυθῆναι, ἵνα τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ, τῆς θείας δηλονότι καὶ τῆς ἀνθρωπίνης, ὡντων αἱ ἰδιότητες ἀκέραιοι εἶναι γνωρίζονται ἐν τῷ Χριστῷ μίαν ἔχειν [ἴσ., εἶναι] ἐνέργειαν, τίς ποτε ὁρθὸς φρονῶν δυνήσεται ἀποδείξαι; ὁπόταν ἰάν μία ἔστιν, ἔπωσιν ἡ Χροναὶ ἡ ἀέθιος λεχθήσεται, θεία ἡ ἀνθρωπίνη, ἀκτιστος ἡ κτιστὰ, ἡ αὐτὰ, ἥτις καὶ τοῦ Πατρὸς ἔστιν, ἡ ἑτέρα παρὰ τὸν Πατέρα. Εἰ τοίνυν μία ἔστι καὶ ἡ αὐτὴ, μία καὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ κοινὴ ἔστιν, ὅπερ ἀλλόκοτον ἔστι λέγεται, οὐκοῦν ἐπὶ τὸν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἀνθρωπὸς ἔστι, τὰ ἀνθρώπινα ἐνεργήσας ἐπὶ τῆς γῆς, ὁμοίως οὖν αὐτῷ καὶ ὁ Πατὴρ φυσικῶς ἐνέργησεν, ἐπειδὴ ὁ Πατὴρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. Εἰ δέ, ὅπερ ἡ ἀλήθεια περιέχει, ἐν ὅσῳ ἀνθρώπινον τινα ἐνέργησεν ὁ Χριστὸς, πρὸς μόνον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς Υἱοῦ ἐκαναφέρεται, ἃ τινὰ οὐκ ἔστι τὰ αὐτὰ, οἷα καὶ τοῦ Πατρὸς, [ὅπερ οὐκ ἔστι ταῦτον τῷ Πατρί, κατ' ἄλλο ex Lat.] κατ' ἄλλο δηλονότι καὶ ἄλλο ἐνέργησεν ὁ Χριστὸς· ἵνα κατὰ τὴν θεότητα, ἃ ποιεῖ ὁ Πατὴρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ, κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα, ἃ εἰσι τοῦ ἀνθρώπου ἰδία, ὁ αὐτὸς οὗτος [οὗτος] ἐνέργει ὡς ἀνθρωπος, ἐπειδὴ ἀληθὴς ἔστι καὶ Θεὸς καὶ ἀνθρωπος. Ὅθεν καὶ ἀληθῶς πιστεύεται, ὅτι

A fortissimo fundamento cura ac dispensatio inesse dignoscitur, exigua de numerosis huic humillimæ suggestioni inserere sanctorum Patrum testimonia maturavimus: quia et hoc incomparabile nimis et magnum est, ut totius reipublicæ Christianæ cura paulisper submotâ, pro amore atque veræ religionis flagrantia, apostolicæ prædicationis doctrinam enucleatius agnoscere cupiat augustissima et religiosissima vestra clementia. Enimvero ex diversis probabilibus Patribus orthodoxæ fidei veritas elaruit, licet exiguis testimoniis: quia rem apertam et omnibus claram Patres laudabiles superfluum esse censebant disserere. Quis enim, licet tardus sit ad intelligentiam, non videat quod omnibus patet? Quia impossibile et contra ordinem naturæ est posse naturam et operationem non habere naturæ: quod nec ab hæreticis unquam tentatum est dici, qui omnes adversus rectitudinem fidei humanas versutias et collidas quæstiones, atque collectiones illorum pravitatibus congruas, repererunt. Quomodo itaque quod nec a sanctis orthodoxis Patribus dictum est unquam, nec a profanis hæreticis præsumptum est inveniri, nunc poterit autumari, ut duarum Christi naturarum, divinæ scilicet et humanæ, quarum et proprietates salvæ esse noscuntur in Christo, unam habere [Fortè esse] operationem quisquā recte sentiens possit demonstrare? cum si una est, dici, si temporalis, an æterna dicenda est: divina, an humana incondita, an condita: eadem quoque et Patris est, an altera præterquam Patris. Si igitur una est, eademque una et divinitatis et humanitatis Christi communis est (quod absurdum est dici) ergo dum Filius Dei quidem, qui Deus et homo est, humana est operatus in terris, pariter et Pater cum eo naturaliter operatus est: quia quæ Pater facit, hæc et Filius facit similiter [Joan. v.]. Sin autem (quod veritas continet) dum humana quædam operatus est Christus, ad solam ejus ut Filii personam redigitur, quæ non est eadem quæ et Patris; secundum aliud profecto et aliud operatus est Christus: ut secundum divinitatem, quæ facit Pater, eadem et Filius faciat: similiter secundum humanitatem, quæ sunt hominis propria, idem ipse operabatur, ut homo, quia verus est et Deus et homo. Unde et veraciter creditur, quod idem ipse, cum unus sit, duas habet naturales operationes, divinam scilicet et humanam, inconditam et conditam, ut verus et perfectus Deus, verus perfectus homo, unus idem ipse mediator Dei et hominum Dominus Jesus Christus (1 Tim. ii). Quocirca et ex operum qualitatibus naturarum quoque, quæ in Christo per unionem quæ secundum subsistentiam conveniunt, differentia inoffensa cognoscitur. Ut autem et [Fortè his] Deo odibilium hæreticorum, quorum sicut vocabula pariter abominamur et dicta ad demonstrationem duntaxat eorum quos novi dogmatibus inventores unam in Christo dicendo voluntatem et operationem secuti sunt, pauca quædam ex eorum

* Hic evidenter deest vox ἐκείσεσθαι, aut alia ejusdem significationis. Edit.

exsecrabilibus dictis inneximus : Apollinaris hæretici contra Diodorum, secundum quod positum est in edicto orthodoxæ fidei Justiniani piæ memoriæ Augusti : Organum, et quod movet, unam solet perficere operationem : quorum autem una est operatio, horum una est essentia. Una ergo essentia facta est Verbi et carnis. Item ejusdem in sermone qui superscriptus est in epiphania incarnationis Dei.

τὰς προσηγορίας ὁμοίως βλεπτόμεθα καὶ τὰ ῥήματα, ὅγματος ἐφευρεταὶ ἐν ἐν τῷ Χριστῷ λέγοντας θέλημα ῥάτων αὐτῶν ῥαμάτων ἐπισυνήψαμεν Ἀπολλινάριον ἡδικοῦ τῆς ὁδοδοξοῦ πίστεως τοῦ ἐν εὐσεβεὶ τῇ μνήμῃ μιαν πέφυκεν ἀποτελεῖν τὴν ἐνέργειαν ὧν δὲ μία ἐνέργεια, τοῦτων μία ἐστὶν οὐσία, μία ἅρα οὐσία τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκὸς. Τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ λόγῳ τῇ προσηγορίᾳ.

Unus enim Christus divina tantum voluntate movebatur, secundum quod et unam ejus novimus operationem, et in diversis miraculis et passionibus de una ejus composita natura procedentem. Deus enim carnem indutus est [carneus est], et creditur. Severus hæreticus in prosphonetico sermone facto in Daphne in martyrio sanctæ Euphemie, ubi sic ait : Anathematizamus autem synodum Chalcedonensem, sed et totum Leonis præsulis Romanæ Ecclesiæ, et eos qui dicunt vel dixerunt in duobus naturis unum Dominum nostrum Jesum Christum post ineffabilem et incomprehensibilem unionem, et sequenter earum duas operationes aut proprietates. Item ejusdem Severi ad Sergium grammaticum, ubi ait : Quoniam igitur unus est operans, una est ejus operatio, et motio operaria [operatoria]. Item ex libro secundo Nestorii hominicolæ, quem inscripsit præclaram initiationem : Inconfusus custodimus naturas, non secundum substantiam a arbitrio tantum copulatas, propter quod earum unam voluntatem et operationem et dominationem videmus [statuimus], dignitatis æqualitate ostensas. Deus enim Verbum, assumens quem prædestinavit hominem, per potestatis rationem, ad eum non est secretus propter præstitutum [Forte præcognitum] affectum.

Theodosii hæretici Alexandrini de tonio ab eodem scripto Theodoræ Augustæ : Reliquum est, ut una sit operatio ex utrisque deifica, quoniam et unius esse et ejusdem dicimus Deo decibilia miracula, et naturales omnes, atque irreprehensibiles passionēs. Et post pauca : Et unam esse eandemque unius Domini nostri Jesu Christi, et Deo dignam sapientiam, scientiamque omnium, et cognitionem secundum utrumque, id est, secundum ejus divinitatem, et secundum ejus humanitatem, quia et unam operationem confitemur Deo dignam, sicut superius dictum est. Et iterum : Deo digna autem ejus operatione una existente, necesse est et inseparatam [G. impartibilem] eam esse, atque indivisam. Et iterum : Propria sibi faciens, quæ ejus sunt, id est, quæ carnis sunt, faciensque in ea [inserensque ei] suæ naturæ operationem. Facere [inserere] vero in ea quid est, nisi locupletari per unionem Verbi ejus Deo digna ope-

• Ex Græco, sed arbitrio. Hanz.

Α ὁ αὐτὸς οὗτος εἰς [ἐν] δύο φυσικὰς ἔχει ἐνεργείας, τὴν θεϊαν δυνάμει καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, τὴν ἀπίστον καὶ κτιστὴν, ὡς ἀληθινὸς καὶ τέλειος Θεὸς, ἀληθινὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, εἰς ὁ αὐτὸς μεσίτης Θεοῦ, καὶ ἀνθρώπων Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. Διὸ ὁμοίως καὶ ἐκ τῶν ποιημάτων τῶν ἔργων, τῶν φύσεων, αἰτίαις ἐν τῇ Χριστῷ κατὰ τὴν κατ' ὑπόστασιν ἔνωσιν συνῆλθον, ἡ διαφορὰ ἀπρόσκοπος γνωρίζεται. Ὅπως [τούτων] δὲ καὶ τῶν θεομισήτων αἰρετικῶν, ὧν καθὼς πρὸς ἔνδειξιν καὶ μόνον τούτων, οἷς τισιν οἱ τοῦ καινοῦ καὶ ἐνέργειαν ὑποσέθενται, ὀλίγα τινὰ ἐκ τῶν κατα- αἰρετικῶν κατὰ διωδύρου πρὸς τὸ κείμενον ἐν τῇ ἰουστινιανῶν τοῦ βασιλέως Ὀργανον καὶ τὸ καινὸν τοῦτων μία ἐστὶν οὐσία, μία ἅρα οὐσία τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκὸς. Εἰς τὰ ἐπεφάνη τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ λόγου.

Ο εἰς γὰρ Χριστὸς θεϊκῷ μόνῳ θελήματι κινούμενος, καθὼς καὶ μιαν οὐσίαν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν ἐν διαφο- Β ροῖς θαύμασι καὶ παθήμασι ἐκ τῆς μιᾶς αὐτοῦ συν- θέτου φύσεως προεῖχεν. Θεὸς γὰρ ἐνσαρκὸς ἐστὶ καὶ πιστεύεται. Σεβήρος ὁ αἰρετικὸς ἀπὸ τοῦ προσηγορη- τικοῦ λόγου τοῦ γενομένου ἐν τῇ Δάφνῃ, ἐν τῇ μορ- τυρίῳ τῆς ἁγίας Εὐφημίας οὕτω φησὶν Ἀναθεματι- ζομεν δὲ καὶ τὴν σύνοδον Χαλκηδόνος, καὶ τὸν τόμον Λέοντος τοῦ τῆς τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἡγουσαμέ- νου, καὶ τοὺς λέγοντας, ἡ εἰκότως ἐν δύο φύσει τὸν Ἰνα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μετὰ τὴν ἄφρα- στον καὶ ἀπερινόητον ἔνωσιν, καὶ τούτων ἀκολουθῶς δύο ἐνεργείας, ἡ ιδιότηας. Ὅμοιος τοῦ αὐτοῦ Σεβή- ρου πρὸς Σέργιον γραμματικὸν ἔνθα φησὶν Ἐπειδὴ γὰρ εἰς ὁ ἐνεργῶν, καὶ μία αὐτοῦ ἡ ἐνέργεια, καὶ κινῶσις ἐνεργητική. Ὡσαύτως καὶ ἐκ τῶν δευτέρου βιβλίου Νεστορίου τοῦ ἀνθρωπολάτρου, οὗ ἔγραψεν Ἐπεφάνη μυστικῶς Ἀσυνγχύτους φυλάττομεν τὰς φύ- C σεως οὐ κατ' οὐσίαν, γνῶμη δὲ συνημμένης. Διὸ καὶ μιαν αὐτῶν τὴν θελήσιν, ἐνεργείαν τε καὶ θεοποισίαν ὀρίζομεν ἄξιας ἰσότητος δεικνύμενας. Ὁ γὰρ Θεὸς Λό- γος ἀναλαβὼν, ἐν προώρισιν ἄνθρωπον, πρὸς αὐτὸν οὐ διακρίθη διὰ τὴν προγνωσθεῖσαν αὐτῷ διάθε- σιν.

Θεοδοσίῳ αἰρετικῷ Ἀλεξανδρίῳ ἀπὸ τοῦ τόμου τοῦ παρ' αὐτοῦ γραφέντος Θεοδώρῳ τῇ Δύγῳστῃ Ὡς λοιπὸν καὶ ἐνεργείαν εἶναι τοῦ συναμφοτέρου θεοπρεπῆ μιαν, ἐπεὶ καὶ ἑνὸς εἶναι καὶ τοῦ αὐτοῦ φαινομένη τὰ θεοπρεπῆ θαύματα, καὶ τὰ φυσικὰ πάντα καὶ ἀδιά- C κλητα πάθη. καὶ μετ' ὀλίγα καὶ μιαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν τοῦ ἑνὸς Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ τὴν θεοπρεπῆ σοφίαν, γινώσκιν τε τῶν ὧν, καὶ εἰδῶσιν κατὰ τὸ συναμφοτέρων, τουτίστι κατὰ τὴν αὐτοῦ θεότητα, καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀνθρωπότητα, ἐπεὶ καὶ ἐνεργείαν μιαν ὁμολογοῦμεν θεοπρεπῆ, ὡς ἔδη προ- ληλεῖται. Καὶ πάλιν Ὅτις θεοπρεπτοῦς ἐνεργείας μιᾶς οὐσίας αὐτοῦ, ἀνάγκη καὶ ἀμείριστον εἶναι ταύτην καὶ ἀδιαίρετον. Καὶ πάλιν Οἰκειομένου μὲν τὰ αὐτῆς, τουτίστι τὰ τῆς σαρκὸς, ἐμποκίσας δὲ καὶ αὐτῇ τῆς ἰδίας φύσεως τὴν ἐνέργειαν. Τὸ δὲ ἐμποκίσας αὐτῇ αὐτὸ τὸ καταπλοῦσθαι τῇ πρὸς τὸν Θεὸν λόγον ἐνά- σιν τὴν αὐτοῦ θεοπρεπῆ ἐνέργειαν, τὴν ἀσυνγχύτως

καὶ ἀέριπτος ἐκείσεον αὐτὸ ἐμφυχον σάρκα παρί-
σταν. Ἰδοὺ, εὐσεβίστατος δεσπότης καὶ τέκνα, τῶν
ἁγίων Πατέρων ταῖς μαρτυρίαις, ὡς πνευματικαῖς
ἀκτίσι, τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἡ
διδασκαλία ἱερανεώδη, καὶ ἱερῶστα, καὶ τῆς αἰρε-
τικῆς τυρῆσεως τὸ σκῆτος, ὅπερ πλάσθη τοῖς μι-
σημιῶνι ὑποβάλλει, ἀπεκαλύφθη. Νῦν ἐντοκαῖόν ἐστιν,
ἵνα τοῦ νῦν δογματος ὁ σκοπὸς ἐπιζητηθῇ, τίσιν
ἀκολουθεῖται, καὶ ποίων διδασκαλῶν τῇ αὐθεντίᾳ ὑπο-
στηρίζεται. Κύριος ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν τῷ ἰδῶν κη-
ρυκαίῳ τῶν ἁγίων αὐτοῦ πρὸς τὸν τόπον. Καὶ τὸν αὐ-
τὸν ἵνα Χριστὸν, καὶ ἵνα Ἰῆν ἐκτερουμένη τὰ διοικητῇ
καὶ ἀνθρωπείῃ μὴ θανάτου ἐνεργείᾳ κατὰ τὸν ἐν
ἁγίοις διδόντα. Ομοίως διοδώρου τοῦ γενομένου ἐπι-
γράψου φανερώτην ἐκ τοῦ ἀντιγράφου πρὸς Σέργιον
ἐπισκοπὸν Ἀρσινόην. Καὶ διὰ τοῦτο μία ἐνεργεία τοῦ
ἰσίου, ὡς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Σωτῆρος πάντα ταῦτα
εἰσιν. Ομοίως Σεργίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τοῦ
ἀντιγράφου πρὸς Κύριον τὸν Ἀλεξανδρεῖς. Ἐγὼ
τοῖνυν καλὸν γὰρ ὅτι καὶ αὐταῖς ταῖς ἱεραῖς ὡμῶν
φωναῖς χρᾶσθαι) ὡς ἵνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν
ἐνεργεῖν τὰ διοικητῇ καὶ ἀνθρωπείῃ μὴ ἐνεργείᾳ,
καὶ ταῦτα ἑνὸς, καὶ ὅταν ἀνθρωπείως ἐξέσθῃ.
Καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἐκθίσεως, καὶ ἄλλαις, ἐν δι-
λήμῃ, καὶ πάσαν θίαν καὶ ἀνθρωπίνην ἐνεργείαν ἔχειν
τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν σημαίνει, μήτε δι-
μῖαν ὅως [σημαίνει μῖαν ὅως], μήτε δύο ὁρί-
σθαι λέγεσθαι ἐπιτρέπει. Ὅπερ καὶ ἐν ἄλλοις μετὰ
διακρίματος καθαιρέσεις, καὶ ἀκουνοήσις ἀποφα-
τικῆς διαβεβαιούται. Πύρρος ἐν τῷ δογματικῷ τόμῳ,
καὶ ἐν τῇ βεβαιώσει τῆς ἐκθίσεως ἐν διλήμῃ ὁμοδο-
γεῖ ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ διλήμῃ
τῆς πίστεως, ὅν εἰς ὁμολογίαν [ἐν τῷ σπῆκι. Λοι.] τοῦ
μακαρίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων προση-
γορεῖ, δύο διλήμματα, καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας ὁμο-
λογεῖ ἐν τῷ ἐν κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ἐν ᾧ καὶ
ταῖς μαρτυρίαις τῶν ἁγίων Πατέρων ὁμῶς ἑαυτὸν
τῆς ὁρθοδόξου πίστεως τὴν ἀλήθειαν ἔχειν διαβε-
βαιούται. Παῦλος ὁμοίως ὁ τοῦτο διὰ τοῦτο ἐν τῇ
ἐπιστολῇ τῇ πρὸς τὸν τῆς ἀποστολικῆς μνήρας Θεό-
δωρον τὸν πάπαν τὸν προσηλαμένον τὸν ἡμετέραν
μετρίωτα, ἐν διλήμῃ τὸν Χριστὸν ἔχειν ὁμολογεῖ.
καὶ ὁ αὐτὸς οὗτος ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ τόπου μετὰ
παραγγελίας καθαιρέσεως, καὶ ἀκουνοήσις, μήτε ἐν
μήτε δύο διλήμματα φάσκει ὁρίσθαι λέγεσθαι ἐν τῷ
κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ. Πέτρος ὁ τοῦτο διὰ τοῦτο
πρὸς τὸν τῆς ἁγίας μέγας Βιταλιανὸν τὸν πά-
παν γράφων καὶ ἐν ᾧ δύο διλήμματα, καὶ μίαν καὶ δύο
ἐνεργείας ἐν τῇ αἰκονομίᾳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τοῦ
μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
προσέτι ὁμολογεῖ. Τίς, ὁδοῦ, μὴ κατανοεῖν, ἡμε-
ρωταῖοι, καὶ φιλανθρωπώτατοι βασιλεῖς, καὶ τῆς ἀν-
θρωπίνης ζωῆς τὰς ἀμειστούμεν παρὶς τρέμων
κατανοεῖσιν καὶ μετὰ στενωμοῦ ἐκ βάθους τὸν Θεόν,
ὅς ἐστι παγὰ οἰκτιρῶν, ἐκτύσσει, ρυθμίζει ἑαυτὸν
ἀπὸ τῶν ἐπιβουλῶν τοῦ ἐχθροῦ τῶν πρὸς ἀπάτην
τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας πλῆστον περιειμένων, θεω-

A ratione, inconfuso atque incommutabiliter unitam ei
animatamque carnem demonstrat? Ecce, piissimi do-
mipi, et filii, sanctorum Patrum, testimonis (anquam
radiis spiritualibus Ecclesiae catholicae atque apostoli-
cae doctrina illustrata est, et haereticae captivitas tene-
brae, quae errorem imitantibus obiecerunt, [G., obji-
ciunt], revelatae sunt. Nunc necesse est ut novi do-
gmatis intentio quosnam secuta sit, et quorum docto-
rum auctoritate fulciatur, annotemus. Cyrus Alexan-
drinus in septimo definitionum ejus capite ad locum:
Et eundem uquum Christum, et unum Filium, ope-
rantem Deo decibilia et humana una deixirili ope-
ratione, secundum beatum Dionysium. Item Theodori
quondam episcopi Pharaniani, ex. rescripto ad Ser-
gium episcopum Arsinoitem, ad locum: Et propterea
una operatio ipsius, sicut unius ejusdemque Salva-
toris nostri haec omnia sunt. Item Sergii Constanti-
nopolitani ex. rescripto ad Cyrum Alexandrinum:
Asseruitis autem (quoniam possumus est et ipsis sacris
vestris uij vocibus), ut unum, eundemque Christum
operari Deo decibilia et humana, una operatione, et
haec pie nimisque subtiliter exposuistis. Et in con-
structione ecclieses, et in aliis, unam voluntatem,
et omnem divinam humanamque operationem habere
Dominum nostrum Jesum Christum significat. Nec
unam tamen, nec duas operationes debere dici per-
mitti. Quod et in aliis cum interdictione, deposi-
tione et excommunicatione sententialiter asserit. Pyr-
rus in dogmatico tomo et confirmatione ecclieses,
unam voluntatem constituitur in Christo: et postmo-
dum in libello fidei, quem in confessione beati Petri
apostolorum principis obtulit, duas voluntates et duas
operationes naturales constituit in uno Domino nostro
Jesu Christo, in quo et testimonis sanctorum Patrum
ita se orthodoxae fidei veritatem habere confirmat.
Paulus quoque hujus successor, in epistola ad apo-
stolicae memoriae Theodorum papam, nostrae humi-
liatis praedecessorem, unam voluntatem Christum
habere constituit. Et idem in constructione typi cum
interdictione, depositione et excommunicatione, ne-
que unam neque duas voluntates aut operationes as-
serit dici debere in uno Domino nostro Jesu Christo.
Petrus ejus successor ad sanctae memoriae Vitalianum
papam scribens, et unam duas voluntates, et unam
duas operationes in dispensatione incarnationis ma-
gni Dei et Salvatoris sapere se profitetur. Quis,
quiesco, non compungatur, mansuetissimi atque ele-
mentissimi principum, et humanae vitae accipites la-
queos tremens considerare, atque cum interno gemitu
Deum, qui est fons misericordiae, deprecetur erui se
ab inimici insidijs ad deceptionem humanae mentis
undique circumpositis, cernens hos, qui se de sum-
mitate scientiae predicabiles aestimabant, in haeretici
erroris laqueos incidisse, nec in ipso errore constan-
tes, sed semper instabiles? quandoquidem Sergius in
aliis et in aliis scriptis, unam voluntatem et unam
operationem Dominum Jesum Christum habere pra-

* Legendum ἐν καὶ δύο, aliter enim sensus constare non poterit. Consequenter in Latino legendum erit bis
unam et duas. EDIT.

dicat : et in eccliesi omnem divinam et omnem humanam operationem unius esse Christi pronuntiat : et subsequenter e contrario affirmat, unam operationem a quibusdam Patribus esse dictam in Christo, duas autem operationes a nullo : nec unam tamen operationem, nec duas, definit debere dici in uno Domino nostro Jesu Christo. Itemque Pyrrhus in * conformatione typi, et in alijs pro Cyro Alexandrino satisfaciens, unam voluntatem et unam operationem intelligere se demonstrat. Et in scriptis ad sanctæ memoriæ Joannem papam, unam voluntatem, et unam operationem Dominum nostrum Jesum Christum habere confirmat. Et idem ipse in libello fidei, cum sanctorum Patrum testimonij duas naturales voluntates habere comprobat Dominum Salvatorem. Itemque Paulus ejus successor, in epistola ad Theodorum apostolicæ memoriæ papam, unam voluntatem habere Christum pronuntiat. Et idem ipse in compositione typi, nec unam nec duas debere dici voluntates aut operationes statuit. Petrus quoque, et unam, et duas voluntates et operationes in dispensatione incarnationis Salvatoris nostri Jesu Christi sapere se protestatur : et unusquisque eorum aliter asserentes condemnat, excommunicatque, atque de numero Ecclesiæ proficit. Attenda igitur a Deo institutum vestre clementiæ fastidium interno discretionis illius [sæ] oculo, quem ad dispensandum populos Christianos, divina gratia illustrante, percipere meruit, quænam talium doctorum sequendum censeat populus Christianus, cujus horum doctrinam debeat amplecti, ut possit salvari, qui ei omnes, et alterum unusquisque eorum condemnat, sicut varie eorum et instabiles definitiones in scriptis asseverant, modo unam voluntatem et unam operationem, modo nec unam nec duas operationes, modo unam voluntatem et operationem, et rursus duas voluntates et duas operationes, itemque illam voluntatem et unam operationem; et denuo nec unam, nec duas, et alius unam et duas.

καὶ ἄλλοις· εἰς ἑκάστους αὐτῶν κατακρίνει, καθὼς οὐ βιβαιοῦνται· ποτὶ μὲν ἐν θέλημᾷ καὶ μιᾷ ἐνέργειᾳ, καὶ μιᾷ ἐνέργειᾳ· καὶ πάλιν δύο θέληματα, καὶ δύο ἐνέργειαι· οὗτοι δὲ δύο, καὶ ἄλλοι· μιᾷ καὶ δύο.

Quis exestuans, piissimi domini, tantæ cæcitatæ errores non abominetur et caveat; si utique salvari desiderat; et immaculatam sæpe fidei rectitudinem venienti Domino cupit offerre? Eximenda proinde, ac summis conatibus cum Dei presidio liberanda est sancta Dei Ecclesia Christianissimi vestri Imperij mater de talium doctorum erroribus, et evangelicam atque apostolicam orthodoxæ fidei rectitudinem, quæ fundata est super firmam petram hujus beati Petri apostolorum principis Ecclesiæ, quæ ejus gratia atque presidio ab omni errore illibata permanet, omnis præsulum numerus ac sacerdotum, cleri, ac populorum, unanimiter ad placendum Deo, animam-

A πῶν τούτων, οἱ τινες ἑαυτοὺς ἀπὸ ἀκρας ἰδέουσαις κηρυκτικῶς διελογίζοντο, ταῖς παλαιῇ περιπεπρωμέναις τῆς οὐρετικῆς πλάνης [καὶ τὰς παλιν ἐκτίναμι τῆς αἰρετικῆς πλάνης], μὴτε ἐν αὐτῇ τῇ πλάνῃ σταθεροὺς εἶναι, ἀλλ' αἰετὰτος· ὅτε μὲν οὖν ἱερός ἐν ἄλλοις καὶ ἐν ἄλλοις γραμμασί ἐν θέλημᾳ καὶ μιᾷ ἐνέργειᾳ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν εἶναι προκηρύττει· καὶ ἐν τῇ ἐκδοίᾳ πάσαν θείαν, καὶ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν τοῦ ἐνός Χριστοῦ εἶναι προσηγγίλῃ. καὶ ἐπομένως ἐκ τοῦ ἐναντίου διαβιβαιοῦται, μιᾷ ἐνέργειᾳ ἀπὸ τινων Πατέρων εἰρησθαι ἐπὶ Χριστοῦ, δύο δὲ, ἀπὸ οὐδενός, ἐνέργειαι. Ὅμως οὐτε μιᾷ ἐνέργειᾳ, οὐτε δύο εἶναι ὁρίσκει λέγειν· εἶναι ἐν τῷ ἐνὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ. Ὁσαύτως Πύρρος ἐν τῇ βεβαιώσει τοῦ τύπου, καὶ ἐν ἄλλοις ὑπὲρ κύρου τοῦ Ἀλεξανδρείας ἀπολογουμένου, ἐν θέλημᾳ καὶ μιᾷ ἐνέργειᾳ νοῦν αὐτὸν ἀποδείκνυσι. καὶ ἐγγράφῳ πρὸς τὸν ἐν Ἀγίῳ Ἰωάννῃ τὸν πᾶσαν ἐν θέλημᾳ καὶ μιᾷ ἐνέργειᾳ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν εἶναι διαβιβαιοῦνται. καὶ ὁ αὐτὸς οὗτος ἐν τῇ ἐκδοίᾳ τῆς πίστεως μετὰ τῶν μαρτυρῶν τῶν ἁγίων Πατέρων δύο φυσικὰ θέληματα εἶναι ἐπικρίνει, τὸν ἁγίον· Κύριον. Ὁσαύτως Παῦλος ὁ τούτου διδάσκει, ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Θεοδώρον τὸν τῆς Ἀρσινόης ἐκείνης πᾶσαν ἐν θέλημᾳ εἶναι τὸν κύριον κύριον. καὶ ὁ αὐτὸς οὗτος ἐν τῇ συνόψει τοῦ τύπου οὗτος ἐν, οὗτος δύο θέληματα ὁρίσκει λέγειν, ἡ ἐνέργεια, ὥσπερ. Πίρρος οὖτως καὶ ἐν αὐτῷ δύο θέληματα, καὶ ἐνέργειαι ἐπὶ τῆς οἰκονομίας τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προκρίνει προσηγγίλῃ. καὶ εἰς ἑκάστην αὐτῶν τοὺς ἄλλους διελογίζουμένους [ἄλλους δὲ καὶ καλοῦσιν] κατακρίνει, ἀποδοκιμῇ. καὶ ἐν τῇ κατὰ λόγον τῆς Ἐκκλησίας ἀποδείξει. Πρὸς τὸν τὸν ἡ διουστῆτος τῆς ὑμετέρας ἐνανθρωπήσεως κοινῇ τῷ ἱερωτάτῳ τοῦ διακριτικοῦ αὐτῆς ὁφθαλμοῦ, ἐν πρὸς οἰκονομίᾳ τῶν Χριστιανικῶν ἁγίων τῆς θείας χάριτος ἡλιακῶς παραλαβὴν ἔχοντες. τὴν τῶν τοιούτων διδασκάλων κοινῇ ἀφελονδίᾳ ὁ Χριστιανικός λαός· τίνας τούτων τῶν διδασκάλων ὁρίσκει περιττῶς εἶναι, ἵνα ἀντὶ τῆς σωθῇ. Οἷσιν καὶ πᾶσι, ποικίλοι αὐτῶν καὶ ἀσάτοι τῶν ἐγγράφων ὅροι διακρίνεται· ποτὶ δὲ οὗτοι ἐν, οὗτοι δύο ἐνέργειαι· ποτὶ ἐν θέλημᾳ ἐνέργειαι. Ὅμοιος ἐν θέλημᾳ καὶ μιᾷ ἐνέργειᾳ, καὶ

D Ποῖος παρὰ τὴν παρακλή, ἐπιβιβαστοὶ διακρίνεται, τὰς τοσαύτας τυφλότητας τὰς πλάνης μὴ βελούται, καὶ παραφυλάττειται, ἵνα ὁλοθῇ σωθῇ ἐπὶ ἡμῶν, καὶ αὐτῶν τὸς αὐτοῦ πίστεως τὴν ὁρθότητα ἐρχομένη τῷ Κυρίῳ ἐπιποθῇ προσήγγιν· ὡς περὶ λυτῶν ἐστὶ [λυτῶν] σωθῇ, καὶ εἰς ὅλην τῆς ἰσχύος μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βουλήσεως ἐλευθερία [ἐλευθεροῦσιν] ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἡ μητὴρ τοῦ Χριστιανικῶν ἡμῶν κράτους, ἀπὸ τῆς πλάνης τῶν τοιούτων διδασκάλων, ἵνα τὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἀποστολικὴν τῆς ὁρθοδόξου πίστεως ὁρθότητα, ἥτις τιθμιζομένη ἐπὶ τὴν στερὰν πέτραν ταύτης τῆς τοῦ μακαριωτάτου κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πίτρου Ἐκκλησίας, ἥτις

* Græce, βεβαιώσει, confirmatione. HARD.

τῇ αὐτοῦ χάριτι καὶ βοήθειᾳ ἀπὸ πάσης πλάνης ἄχραντος διαμένει. Πᾶς ὁ ἀρεθμὸς τῶν προδόντων, καὶ τῶν ἱερῶν, τοῦ [τοῦτον] κλήρου, καὶ τῶν λαῶν ὁμοθυμαδὸν πρὸς τὸ εὐαρεστεῖν τῷ Θεῷ, καὶ τὴν ψυχὴν σωθῆναι, τῆς ἀληθείας τὸν τύπον τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως ἅμα ἡμῖν ὁμολογήσῃ καὶ καρῶσιν. Ταῦτα δὲ τῇ ἡμετέρᾳ μετρίᾳ ἀναπαρᾷ ἐκθεῖναι ἱερωνίσταμεν κατασινημένοι, καὶ ἀδιαλείπτως στενάζοντες περὶ τῆς τοσαύτης πλάνης τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἱερῶν, διὰ μᾶλλον ζητούντων παρὰ τὴν ἀληθειαν τῆς πίστεως εἶσιναι, καὶ τῆς ἀδελφικῆς ὑπομνήσεως τὸ ἰκίρειον εἰς οἰκίαν καταφρόνησιν ἀνήκειν κρινόντων· οὐ φθονοῦντι λογισμῷ, ὡς ὁ Θεός· μαρτυρεῖ, οὔτε κατ' ἐπαρσιν ἀλαζονείας, οὔτε κατ' ἐγκαλίωσιν φιλονεικίας, οὔτε μάτην ἐπιλαβίσθαι τῆς αὐτῶν διδασκαλίας ἐπιθυμοῦντες, μήτε ἀσυνέτως ὑποκρίνεται τις ἀνθρωπίνως τέρψεως ἀλαζονίαν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ὁρθότητος αὐτῆς τῆς ἀληθείας, ἐν ᾗ σωθῆναι ἡμᾶς θαρρόμεν, καὶ ὑπὲρ τοῦ κανόνος αὐτῆς τῆς καθαρῆς καὶ εὐαγγελικῆς ὁμολογίας, ὑπὲρ σωτηρίας θαλονόντι τὴν ψυχῶν, καὶ τῆς συστάσεως τῆς τῶν Χριστιανῶν πολιτείας, ὑπὲρ ρώσεως τῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους τὰς κυβερνήσεις διοικούντων, τῆς ἡμῶς μετρίοτος· τοὺς προσηγασμένους ἀποστολικούς ὑπομνήσας, ἱερῶσθαι, ἐπιτιμᾶσαι, παρακαλεῖσαι, διτῶσαι, καὶ πάντα τρόπον προτροπῆς ἐγγυμνάσαι, ὅπως θεραπεύαν δύνησται τὸ ναρὸν τραχὺ λαβεῖν. Οὔτε μετὰ τὴν παλαιότητα τῆς [L., ἐπικρατησάσης] δυσώδους πλάνης ἀπὸ τῆς ὑπομνήσεως ἀπεισιώπησαν, ἀλλὰ διὰ παντός· προέτρεψαν καὶ διμαρτύρατον, καὶ τοῦτο ἔξ ἀγάπης ἀδελφικῆς, οὐ κατὰ πονηρίαν, ἢ κατὰ πείσμα μίσους (ἀπίστω, ἀπίστω ἀπὸ τῆς τῶν Χριστιανῶν καρδίας, ἵνα εἰς ὁλοθῆν ἑτέρον [ἐπιβεβαῖον] παχύνεται, ὅπότεν ὁ τῶν πάντων κύριος διδάσκει· Οὐ βίβω τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλ' ἵνα ἐπιστρέψῃ, καὶ ζῇσιν· ὁ χαίρων ἐπὶ ἐνὶ μετανοοῦντι, ἢ ἐπὶ ἐκείνῳ ἐνὶ δικαιοῖς· ὅς πρὸς τὸ ἐλευθερῶσαι τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον τῆς ἑαυτοῦ μεγαλειότητος τὴν δυναστείαν ἐπικλῖνας ἔξ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν καταβέβηκε), καὶ ἐξοπλισμένους ταῖς πνευματικαῖς χερσὶν εὐχόμενοι, καὶ δυσωποῦντες αὐτοὺς εἰς τὴν ὁμοφυχίαν τῆς ὁρθόδοξου πίστεως ἐπανακλῆναι ἀσπάζεσθαι, καὶ τὴν ταύτων ἐπιστροφὴν πρὸς τὴν ὑγιὴ ὁρθότητα τῆς ὁρθόδοξου πίστεως ἀναμένοντες, ὅπως ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου καταλόγου ᾗτοι τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, οὔτενοι, εἰ καὶ ἀνάξιοι, τὴν διακονίαν ἐκτελούμεν, καὶ τῆς παραδόσεως τὸν τύπον καρῶσμεν, μὴ ποιήσωσιν ἑαυτοὺς ἄλλοτεροις, ἀλλ' ὁμονοητικῶς ἅμα ἡμῖν τὴν ἀμύμητον θυσίαν ὑπὲρ τῆς συστάσεως τοῦ ἀνδρειοτάτου καὶ γαληνοτάτου κράτους [προσφέροντες] ἀκαταπαύστως Χριστῷ τὸν κύριον ἐδυσωπώσω. Πιστεύομεν, εὐλαβέστατοι τῶν πραγμάτων δισπόται, μηδεμίαν ἀμφιβολίας ἀχλὺν ἀπομείναι, ἥτις πρὸς τὴν διαχωρίαν δύνησται ἀντιστῆναι τοῖς ἐπομένους τοῖς ἱερευρεταῖς τοῦ καινοῦ δόγματος. Καὶ γὰρ ἡ πνευματικὴ εὐνοία τῆς γνώσεως, ὅθεν τῶν [ἐν τῶν] Πατέρων ἀναπτέει τὰ ῥήματα, ἐνῶπιον τῶν ὁφθαλμῶν καθίσταται, καὶ τῶν αἰρετικῶν ἢ ἀπὸ ἀνθρώπων θεωρηθῆναι ἀπὸ πάντων τῶν πιστῶν ἐξουθενώθη· καὶ

* In Græco, et evangelicæ. HARD.

que salvandam, veritatis formulam apostolicæ traditionis nobiscum confiteatur, et prædicet. Hæc autem nostræ humillimæ suggestioni inneciere curavimus, afflicti atque incessabiliter ingementes de tantis Ecclesiæ sacerdotum erroribus, propria magis querentium, quam veritatem fidei statuere et fraternæ admonitionis sinceritatem ad proprium contemplantium pertinere censentium, non invido (sicut Deus testis est) animo, neque per elationem jactantiz, neque per contentionis adversitatem, neque inaniter eorum doctrinam cupientes reprehendere, neque quamlibet quis suspicetur humanæ delectationis arrogantiam, sed pro ipsius veritatis, in qua salvari nos confidimus, rectitudine, et pro ipsius puræ evangelicæ confessionis regula, pro salute videlicet animarum, ac reipublicæ Christianæ stabilitate, pro sospitate Romani imperii gubernacula dispensantium, meæ humilitatis apostolicos prædecessores commonuisse, rogasse, increpasse, obsecrasse, arguisse, et omnem modum exhortationis exercuisse, quatenus medellam possit recens vulnus accipere. Nec post inoliti erroris diuturnitatem a commonitione siluerunt, sed semper hortati sunt ac contestati, et hoc ex fraterna charitate, non per malitiam vel pertinaciam odiosam (absit, absit a corde Christiano, ut in alterius lapsum graseretur, cum Dominus omnium doceat: *Nolo mortuum peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (Ezech. xviii); qui gaudet super unum penitentem magis quam super nonaginta novem justos (Luc. xv): qui ad liberandum ovem perditam, suæ majestatis inclinans potentiam, de cælis ad terras descendit), sed et expansis spiritualibus ulnis optantes atque exhortantes eos in orthodoxæ fidei unanimitate remeantes amplecti, eorumque conversionem ad integram orthodoxæ fidei rectitudinem præstolantes: quatenus de nostro consortio, imo beati Petri apostoli, cujus licet indigni, ministerio fungimur, et traditionis formulam prædicamus, seipsos non facerent alienos, sed concorditer nobiscum immaculatam hostiam pro stabilitate fortissimi ac serenissimi imperii indesinenter Christum Dominum exorent. Credimos, piissime rerum domine, nullam ambiguitatis caliginem remansisse, quæ ad discernendum possit obistere iis qui secuti sunt novi dogmatis inventores. Nam et suavis spiritalis intelligentiæ, qua Patrum redolent dicta, coram oculis constituta: et hæreticorum abominabilis fetor, ab omnibus fidelibus aspemandus, innotuit. Et quia novi dogmatis inventores, hæreticorum sectatores ostensi sunt, et non sanctorum Patrum pedisequi, nec remansit incognitum: igitur quantumcumque suum colorare velit quisquam errorem, a luce veritatis arguitur, sicut et Apostolus gentium docet: *Omne quod revelatur lumen est* (Ephes. v): quia veritas constans semper et eadem permanet, semper autem falsitas variatur, et sibi ipsi, variando, approbatur ac redarguitur esse contraria. Ex hoc enim et sibi ipsis adversa docuisse novi dogmatis inventores ostensi sunt, quia evangelicæ atque apostoli-

hæc fidei sectatores esse noluerunt. Quapropter, quia et veritas claruit Deo inspirante vestræ pietatis obtutibus, et falsitas denotata, et qua digna est, abominationem consecuta, restat ut a Deo coronatæ vestræ clementiæ piis favoribus victoriæ coronam redimita veritas fulgeat, et novitatis error cum suis invento-ribus, et iis qui eorum doctrinam secuti sunt, propriæ præsumptionis poenam exsolvat, et de medio orthodoxorum antistitem pro suæ novitatis hæretica pravitate pellantur, quam intra unam sanctam catholicam atque apostolicam Christi Ecclesiam conati sunt introducere, et individuum atque illibatum corpus Ecclesiæ contagione pravitatis hæreticæ maculare. Nec enim æquum est ut nocentes innocentibus noceant, aut immunes aliorum delicta percellant : cum etsi in hoc sæculo condemnatis parcatur, sicut ipsi quibus parcitur, nullum in Dei iudicio sentiant parcendo beneficium, ita parcentibus non minimum ingerunt [Ingeritur] pro illicita compassione periculum. Hæc autem ideo Deum omnipotentem felicibus vestræ mansuetudinis ad emendandum credimus reservasse temporibus, ut locum et zelum ipsius Domini nostri Jesu Christi, qui vestrum imperium coronare dignatus est, facientes in terris, pro ejus evangelica atque apostolica veritate justum iudicium proferatis : quia dum humani generis redemptor atque salvator sit injuriam passus, nunc usque sustinuit, vestræque fortitudinis aspiravit imperio, ut ejus fidei causam (sicut æquitas exigit, et sanctorum Patrum, sacramque generalium quinque synodorum decrevit instructio) exsequi dignemini, et redemptoris ac coregnatoris injuriam de suæ fidei contemptoribus per ejus præsidium ulciscamini, propheticum illud vaticinium cum imperiali clementia magnanimitè adimplentes, quo rex et propheta David ad Deum loquitur : *Zelus domus tuæ, iniquens, comedit me* (Psal. lxxviii). Unde pro tali Deo placito zelo collaudatus, illam beatam vocem audire a Creatore omnium meruit : *Inveni David virum secundum cor meum, qui faciat omnes voluntates meas* (Act. xiii). Cui et in Psalmis pollicetur : *Inveni David servum meum, oleo sancto meo unxi eum : manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum* (Psal. lxxxviii), ut cujus causam confligant studio elaborat Christianæ clementiæ vestræ piissimus principatus efficere remunerationis gratia, omnes actus fortissimi eorum imperii felices, et prosperos faciat, qui in suis sacris Evangelis reprimittit iniquens : *Querite primum regnum Dei, et hæc omnia adjiciuntur vobis* (Math. vi). Omnes enim, ad quos sacrorum apicum pervenit notitia, et quia sic benigniter augustæ magnanimitatis vestræ mansuetudinis est demonstratus intentus, innumeras gratiarum actiones et inaccessabiles laudes, admirati de tanta clementiæ magnitudine, propagatori vestri fortissimi imperii persolverunt : quia vere, ut piissimi et æquissimi principes, quæ Dei sunt, cum Dei timore dignati estis peragere,

* Lege ex primigenio fonte Latino, εὐνχιστάτοις. HARD.

A ὅτι οἱ τοῦ [ἔξουθενωθ] καὶ ἐπειδὴ οἱ τοῦ καὶ τοῦ δόγμα-
τος ἐρευνεῖται τῶν αἰρετικῶν ἀκολουθεῖ ἰδεῖσθαι, καὶ οὐ τοῖς ἀγίοις Πατέρεσιν ἰσχυροῦνται, μᾶλλον τοῦτο ἀπέμεινεν [ἀπομείν] ἄγνωστον τοιγαροῦν ὁσούδησεν
τις τὴν ἰδίαν πλάνην διέλθει χρωματίσαι, ἀπὸ τοῦ φωτός τῆς ἀληθείας ἐλέγχεται, καθὼς καὶ ὁ Ἀπόστολος τῶν ἰθὺν διδάσκει· « Πάν γὰρ τὸ φανερούμενον φῶς ἐστίν » ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια αἰ σταθερὰ καὶ ἡ αὐτὴ διαμένει, τὸ δὲ ψῦδος αἰ ποικίλλεται, καὶ ἐν τῷ ποικίλλεσθαι φανερύεται, καὶ ἐξελέγχεται αὐτῷ τοῦτο ἐναντίον εἶναι. Ἐκ τούτου γὰρ καὶ αὐτοὺς τὰ ἐναντία διδάσκειν ἰδεῖσθαι οἱ τοῦ καὶ τοῦ δόγματος ἐρευνεῖται, ὅτι τῆς εὐαγγελικῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεως ἀκολουθεῖ εἶναι οὐκ ἔβλησαν. Διὸ ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια ἰσχυρὰ τῇ ἐπιστάσει τῆς Θεοκρατίας τοῦ ἡμῶν εὐσθεσίας, καὶ τὸ σκότος ἀπεσπασμένη, καὶ ὡς ἡμέτερος, ἀποβλήσεως ἔτυχεν, ὑπολείπεται, ἵνα τῆς εὐμενείας τῆς Θεοστέπτης ἡμῶν φιλοφροσύνης τῆς νίκης τὸν στέφανον ἡ ἀλήθεια ἀναδασαμένη ἐκλάβη, καὶ τῆς καὶ τοῦ καὶ τῆς πλάνης μετὰ τῶν αὐτῆς ἐρευνεῖται, καὶ τῶν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῶν ἀκολουθούντων τῆς οἰκίας τὸ μῆκος τὴν ποινὴν ἀποτίσῃ καὶ ἐκ τοῦ μέσου τῶν ὁρθοδόξων προέδρῳ ὑπὲρ τῆς καὶ τοῦ καὶ τοῦ αἰρετικῆς φαλότητος ἐξουθενωθῇ ὅν ἐν μέσῳ τῆς ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐπεχείρησαν εἰσαγαγεῖν, καὶ τὸ ἀδικαίρετον καὶ ἄχραντον σῶμα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ τῷ μολυσμῷ τῆς αἰρετικῆς φαλότητος σπλάσσει. Οὐδὲ γὰρ εὐλογεῖν ἐστίν, ἵνα οἱ ὑπεύθυνοι τοὺς ἀνευθύνους βλάβωσιν, ἢ τοὺς ἀναίτιους ἔων ἄλλων τὰ πλημμελήματα καταλάβωσιν· ὅπου καὶ πᾶν εἰ ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ τοῖς κατακατεργασμένοις συγχωρηθῇ, καθὼς αὐτοὶ οἱ συγχωρούμενοι οὐδεμίαν ἐνέργειαν αἰσθάνονται [αἰσθάνονται] ἐν τῇ κρίσει τοῦ Θεοῦ, οὕτως τοῖς φαιδόμενοις οὐκ ἄλγιστος ὑπὲρ τῆς ἀναρροδίου συμπαθείας ὁ κίνδυνος ἐπισπασίται. Ταῦτα διὰ τούτου τὸν παντοδύναμον Θεὸν τοῖς ἰσχυροῖς ἡμετέροις τῆς ἡμετέρας εἰς τὴν διορθώσεως πιστεύοντες πιστεύοντες, ἵνα καὶ τὸν τόπον, καὶ τὸν ζῆλον αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ τὸ ἡμέτερον κράτος καταξιώσαντος στῆναι, ποιοῦντες ἐπὶ τῆς ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ εὐαγγελικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἀληθείας δικαίαν κρίσιν προκαλέσῃ· ὅστις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους λυτρωτὴς καὶ σωτὴρ ὑπάρχων, μέχρι τῆς σήμερον ὑβεζόμενος ἠνίσχυντο, καὶ τῷ κράτει τῆς ἡμετέρας ἀνδρείου τοῦ ἐνέπνευσεν, ἵνα τῆς αὐτοῦ πίστεως τὸ πρῶτον, καθὼς τὸ δικαίον ἀπαιτεῖ, καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ τῶν ἱερῶν οἰκουμένων πάντε συνδῶν ἐψηφίσαντο ἡ διδασκαλία καταξιώσῃ ἐπεξελθεῖν [ἐξακολουθεῖν], καὶ τοῦ λυτρωτοῦ καὶ συμβασιλέως τὴν περὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ ὕδριν, διὰ τῆς αὐτοῦ προστασίας ἀπὸ τῶν καταπονησάντων ἐδικαιώσῃ, τὸ προσηκόν ἐκείνῳ λόγιον μετὰ βασιλικῆς φιλοφροσύνης μεγαλοφύχως ἀνακηρύσσοντες, ὅθεν [ἴσ., ὑπὲρ] ὁ βασιλεὺς καὶ προφήτης Δαβὶδ πρὸς τὸν Θεὸν φησιν· « Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου, φάσκων, κατέταξέ με. » Ὅθεν ὑπὲρ τοῦ τοιοῦτου θαυμάσιου ζήλου ἐπαινεῖς ἐκείνῳ τὴν μακαρίαν φωνὴν ἀκοῦσαι ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ τῶν ὧν ἡμέτερος· « Ἡρὸν Δαβὶδ ἄνδρα κατὰ

τὴν καρδίαν μου, ὥς ποῦσαι πάντα τὰ βελήματα μου, ἵνα ἔσται καὶ ἐν τοῖς λαοῖς ἐπαγγελία· καὶ ἡμεῖς δαδὶ τὸν θεὸν μου, ἐν αἰαίᾳ ἁγίᾳ μου, ἔχοντες αὐτὸν· ἡ γὰρ χεὶρ μου συναντήσεται αὐτῷ, καὶ ὁ βραχίον μου κατασχέσει αὐτόν, ὥπως ὄντως τὸ πρᾶγμα τῇ ζωῇ σου πεπονήῃ ἡ τῆς Χριστιανικῆς ἡμῶν βασιλείας εὐσεβεία ἀγωνίζεται ἀπαλείψαι, πάσης τῆς πρᾶξης τοῦ ἀνδριωτάτου ἡμῶν κράτους εὐτυχίᾳ καὶ αἰαίᾳ, ποῦσαι, ὥς ἐν τοῖς ἱαντοῦ φέροις ἐπαγγελίᾳ ἐπαγγελίαται φέρον· καὶ οὕτως πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθῆσεται ἡμῖν. Πάντες γὰρ πρὸς οὗς καταβῆναι ἡ τῶν θεῶν ἡμῶν χειρὶν εἰδούσης, καὶ οὐ τοιοῦτος ἡμῶν τῆς σεβασμίας μεγαλοφυΐας τῆς ἡμῶν ἡμερότατος ἀπειθείας σκοπός, ἀναρρηκίτης, εὐχαριστίας, καὶ ἀδολεικτοῦς ἐπαίνους, θαυμάσαντες, περὶ τοῦ τοσούτου τῆς συμπαθείας μεγέθους, τῇ κατορθωτῇ τοῦ ἀνδριωτάτου ἡμῶν, κράτους ἀποδεύσαντι ἐπαίδῃ ὡς ἀδελφεῖς, εὐσεβιστάται καὶ δικαιοτάτοι βασιλεῖς, ἅπερ ἐλατὸν τοῦ θεοῦ, μετὰ φόβου τοῦ καταβῆσθαι διαπραγματεύσασθαι, πρὸς τὴν ἀδελφείαν τοῦ σπυλιμένου, παρ' ἡμῶν προσέποιε ὑποσχόμενοι, καὶ θαρρῶμεν, ὅτι ἅπερ ὑπέσχετο ἡ ἡμετέρα εὐσεβεία, εὐμένεια, δύναται καὶ ἀποτελέσθαι, ὥπως, ὅπερ τῇ θεῇ ἀντίρρως θεοσεβῇ, φιλονεικίᾳ πρὸς τὸν φιλοχρίστου ἡμῶν κράτους, οὐδὲν ἔστιν τῆς αὐτοῦ παντοκρατορίας συνεργήσας καὶ ἡ ὑπὲρ σφοδρῆς πληρωθῇ. Ὅθεν καὶ ἐκείνος, ἀπὸ πάντων τῶν εἰδῶν τῶν Χριστιανῶν, καὶ φιλοχρίστου μνήμῃ, καὶ συνεργῆς ἐκείνῃ πληρώσει ὑπὲρ βίβους, καὶ τῆς θεωρησεμῆτος προσηκούχῃ καὶ, τελείας, μικρῆς ἐκείνου, δεσπότη τοῦ Χριστοῦ, οὕτως, καὶ τὸ πρᾶγμα ἴσθι, ὥπως τῆς ἀντομῆς μετὰ μέγιστον τῇ φέροι, πληρῆς τὰ γίνεσθαι, ἵνα τῶν ἀπὸ τοῦ κράτους τοῦ βασιλείου ἡμῶν κράτους τοὺς ἐκείνῃ ἀντίρρως ταπεινωθέντες ὑποστρώσωσιν, ἵνα τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας βασιλείας κραταιωθῇ ἡ δυναστεία, ἵνα, τὸ χροῦν καὶ τὸ διακρίνοντα μακαρίτης, τῆς οὐρανίου [αἰῶν] διαδίδεται βασιλείας, οὐδὲ γὰρ δύναται ἄλλο ὅμοιον εὐρεῖσθαι, ὅπερ σὺν φιλοκαρπείᾳ τῆς ἡμετέρας ἀντιπρὸς ἀνδρείας τῇ θεῇ παραδίδεται μεγαλειότητι, εἰ μὴ ἡ ἐξουσίαν τῶν πληρωμένων ἀπὸ τοῦ τῆς ἀληθείας κανόνος, τῆς εὐαγγελικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως πανταχοῦ φακρωθῇ καὶ ἀπορρηθῇ τῇ ἀντίρρως, διὰ τοῦτο, εὐσεβιστάται καὶ θεοδιδάκτοι, διδασκῶναι καὶ τέκνα, ἵνα, τοῦτον τὸν κανὼν τῶν ἁγίων Γραφῶν, τῶν σεβασμίων συνόδων, τῶν πνευματικῶν Πατέρων ἀντιπρὸς τοῦ ἀποστολικοῦ δόγματος κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν αὐτῶν ἔννοιαν, δι' οὗ τῆς ἀληθείας ἡμῶν τὸν τύπον, τοῦ πνεύματος ἀνακαλύπτου, εἰδῶν, ὁ πρῶτος τῆς ἐν κωνσταντινουπόλει Βασιλείας σὺν ἡμῖν κρατεῖν καὶ καρπύειν ἐπιλέγεται, εὐρήνη πολλὴ γινέσθαι τοῖς, ἀγαπῶσι τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, καὶ οὐκ ἀπορνεῖ τι σκάνδαλον διχονοίας, καὶ γινέσθαι τὸ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἀποστόλων, ἔργον διὰ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁ λαὸς πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς Χριστιανικῆς [Χριστιανικῆς, ex Lat.] προσέλην, πᾶσαν ἡμῖν καρδίαν καὶ ψυχὴν μία· Ἐπεὶ [Εἰ, δι, l.] ὅπερ ἀπίστῳ, τὴν πρὸ μικροῦ ἀπ' ἑλλαν εἰσαχθεῖσαν κακότητα ἐπισκᾶσθαι, βλάπτει, καὶ ταῖς ἁλλοτρίαις διδασκαλίαις ἀπὸ τοῦ κανόνος τῆς ἀληθείας τῆς ὁδοῦ καὶ ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ἐκτὸς σαγηνύσαι· ἦντινα αἰτε διὰ ταῖς

A ompem, immunitatem a nostra parvitate dirigendis personis polliciti. Et confidimus quia quæ promisit vestra pia clementia, potens est et efficere, quatenus quod Deo a vestra Christianitatis imperio religiosa humanitate devotum est et promissum, nihilominus ejus auxilium omnipotentia impletur. Unde et laus ab omnibus nationibus Christiana, et perennis memoria, et frequens oratio pro sospitate, et triumphibus, ac perfectis victoriis concedendis, ante Christum Dominum, ejus causa est, effundatur, quatenus supernæ majestatis terrore percussæ gentium nationes, sub scriptis vestri robustissimi principatus humiliter colla prosternant, ut piissimi vestri regni continuetur potentia, dum temporali imperio æterni regni succedit perennis felicitas. Nec enim poterit aliud simillimum inveniri, quod vestra invictissimæ fortitudinis divinæ majestati commendetur clementiam, quam ut repulsis a regula veritatis errantibus, evangelicæ atque apostolicæ nostræ fidei ubique illustretur et prædicetur integritas. Propterea, piissimi et a Deo instructi domini filii, si hæc sacrarum Scripturarum venerabilium synodorum spiritualium Patrum irreprehensibilem apostolici dogmatis regulam, juxta evangelicam eorum [earum] intelligentiam, per quam veritatis nobis formula, spiritu reserante, monstrata est, Constantinopolitana præsul Ecclesiæ tenere nobiscum ac prædicare delegit, pax multa erit diligentibus nomen Dei (Psalm. cxviii) et nullum non remanebit dissensionis scandalum, et fiet quod in Actibus apostolorum, dum per gratiam sancti Spiritus populus ad cognitionem Christianitatis accesserit, omnibus nobis cor unum et anima una (Act. iv). Sin autem (quod porro longe sit) novitatem nuper ab aliis introductam amplecti maluerit, et alienis a regula veritatis orthodoxæ atque apostolicæ nostræ fidei sese irredire doctrinis, quam, ut pote animabus noxiam, declinare, indesinenter ab apostolicis mox humilitatis prædecessoribus exhortati atque commoñiti, usque hactenus distulerunt, ipse noverit, quid de tali contemptu in divino Christi examine satisfaciat apud judicem omnium qui in cælis est; cui et nos ipsi pro suscepto veræ predicationis ministerio, vel præsumptione Christianæ religioni contraria, dum ad iudicandum adveniret, reddituri sumus rationem: nobisque (quod supplexiter exoro) liceat apostolicam atque evangelicam rectæ fidei regulam, ut ab exordio percipimus, inconfusæ et libere cum simplicis puritatis integram atque illibatam servare. Proinde vestra augustissimæ serenitati pro affectu ac reverentia catholicæ atque apostolicæ rectæ fidei, ab ipso coregatore Christiani imperii Domino Jesu Christo, ejus veram confessionem intemeratam cupitis conservare, perfecta piorum laborum reputabitur merces, quia nihil in aliquo neglectum est vel omisum a vestra a Deo coronata clementia, quod non possit salva integritate veræ fidei ad Ecclesiarum concordiam pertinere: quia iudex omnium Deus propositum mentis exquirat, et studium pietatis

uis acceptat, qui causarum exitus, sicut expedite
judicat, et dispensat. Obsecro itaque, piissime atque
clementissime Auguste, atque una cum mea exigu-
tate, omnis anima Christiana flexo genu suppliciter
deprecatur, ut omnibus Deo placitis bonis atque ad-
mirandis imperialibus beneficiis quæ per eorum Deo
acceptabile studium superna dignatio humano generi
concedere dignata est, etiam hoc ad reintegrationem
perfectæ pietatis, cogensitori Christo, Domino ho-
stiam acceptabilem offerre jubeatis verbum impu-
lantis concedentes, et liberam loquendi facultatem
unicuique loqui velenti, et verbum impendere pro-
fide, quam credit, et tenet, quatenus ab omnibus ma-
nifestissime cognoscatur, quod nullo terrore, nulla
potestate, nulla comminatione, vel aversione quisquam
pro veritate catholica atque apostolica fidei loqui vo-
lens, prohibitus aut repulsus est, quatenus omnes
unanimitè pro tanto, et tam insignibili bono, per
cunctum suæ vite spatium divinam majestatem glori-
ficient, et pro incolumitate atque exaltatione fortissimi
vestri imperii unanimiter incessabilibus Christo Domino
preces effundant. Subscriptio. Pissimorum domi-
norum imperium gratia superna custodiat, eique om-
nium gentium colla subternat.

καὶ τὴν σπουδὴν τῆς εὐσεβείας προσδίδεται· ὅς τὸς ἐκδύσει· τῶν πραγμάτων, καθὼς συμβῆναι κρίνει καὶ διοικεῖ. Παρακαλῶ τοίνυν, εὐσεβίστατοι καὶ φιανθρωπότεροι βασιλεῖς, καὶ ἀγνοστοὶ καὶ ἄλλοι σὺν τῇ ἐκῇ Πατριαρχίᾳ πᾶσα ψυχὴ Χριστιανῶν· ἵνα πάντες τοὺς ἀγαθοὺς δύνανται, ἵνα πάντες τοὺς ἀγαθοὺς δύνανται, καὶ τὰς θαυμαστάς καὶ θαυμάσιαις εὐαγγελίαις, ἀστὺς διὰ τῆς ὁμῶν θείας τοῦ σπουδῆς ἡ ὕψιτος· ὅσα τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει χαρί-
σασθαι κατέβηται, καὶ τοῦτο εἰς ἐκκλησίαν ἀποκατάστασιν τῆς τελείας εὐσεβείας τῶν συμβασιλεύοντων διαστήσῃ Χριστῷ ἐνπρόσθεν τοῦσι πρὸς ἀγαθὸν καλεῖται, τὸν λόγον τῆς ἀνθρωπίνης χαριστείας, καὶ διὰ τὸν τοῦ λαοῦ ἀδελφὴν ἐν ἐκκλησίᾳ τῷ λαῷ ἐκκλησίᾳ, καὶ λόγον ὑπὲρ τῆς πίστεως ἥς πιστεύετε καὶ πράττετε, ἀποδοῦναι, ἵνα ἀπὸ πάντων παντὶ ἐκκλησίᾳ· οἱ οὐδὲν ῥέθον, οὐδὲ μὴ δύνασται, οὐδὲ μὴ ἀνίστη· ἡ ἀποστολὴ, τίς ποτε ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεως λαλεῖν θέλων ἐκκλησίᾳ ἡ ἐκκλησίᾳ, ὅπως πάντες ὁμοθυμαδὸν ὑπὲρ τοῦ τοσούτου καὶ οὐδὲν ἀνακρίτου ἀγέῃς εἰς πάντα τὸν χρόνον τῆς αἰωνῆς ζωῆς τὸν θεὸν μεγαλοῦναι δοξάσωσι, καὶ ὑπὲρ ῥώτης καὶ ὑψώσεως τοῦ ἀνδριότητος ὁμῶν κράτους ἀκατάκλυτος ἐμμοιρῶν τῶν διασπέρῃ Χριστῷ δεήσει ἐκλήσῃ. Ἡ ὑπογραφή. Τὸ εὐσεβίστατον τῶν δεσποτῶν κράτος ἡ ὑψίστος χάρις διαφυλάξῃ, καὶ τοῦτο πάντων τῶν ἰδίων τοῦς ἐκκλησίαις ὑποτάξῃ.

EPISTOLA II.

Decretalis epistola Agathonis papæ regi Merciorum Aethelredo, Theodoro archiepiscopo Cant., Saxulga Merciorum episcopo, etc., directæ, in qua abbatem Medam tædæ legatum Romanum constituit super omnem Angliam, ejusdemque monasterij finiar liminum apostolorum fore pro absolvendis votis quæ de peregrinando Romam concepta fuerint. Est autem Medhamstæd, id quod postea de Burgo nuncupatur, novissima Petriburgum, vulgo Peterburgh, forte quod liminis sancti Petri vicem exhibet (Ex Chron. Saxon. in ann.).

1. Illo ipso anno (675) Wulfherus Penda, filius et Aescwinus Cenlupi filius, pugnavit in Bedanheaf; et illo ipso anno Wulfherus obiit ac Aethelredus in-
cepit regnare. Sua tempora misit Roman Wilfridum episcopum ad papam ibi degenem, qui Agatho ap-
pellabatur, et nuntiavit ei litteris et verbis, quod fratres ejus Penda et Wulfherus atque abbas Saxul-
fus exstruxerint monasterium Medeshamstede dic-
tum, et illud immune reddiderint cum rege et eum
episcopo a servitibus omnibus. Eumque rogavit, ut ipse

ψυχῆς κατέδωκεν [βαδερὸν] ἐκκλησίαι ἀδελφίστης ἀπὸ τῶν πρὸ ἡμετέρων τῶν ἐμπίστων μαρτυρήτων προ-
τραπέντων, καὶ ὁπποῦσθόντες ἄλλοι τοῦτο ὅπως ἐπείσθοντες, αὐτοὺς γνώσεται· τί περὶ τῆς κοινῆς κατὰ ρουθῆς ἐν τῷ θεῷ τοῦ Χριστοῦ κριτηρίου ἀπολογησεται παρὰ τῷ δικαστῇ πάντων τῶ ἐν οὐρανοῖς ὄντι· ὅτι καὶ ἡμῖς καὶ αὐτοὶ [καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ] ὑπὲρ τῆς προσλήψεως θαυ-
μασίας τοῦ ἀλθούς καρύματος, ἡ τῆς εὐαγγελίας προλή-
ψεως τῆς Χριστιανικότητος πίστεως, ὅταν πρὸς τὸ κρί-
ναι παρακινῶται, λόγον ἀποδώσωμεν· καὶ ἡμεῖς μὲν [ἡμεῖς δὲ], ὅπερ δεόμενος παρακαλῶ, ἐγγίγνηται τὸν ἀπο-
στολικόν, καὶ εὐαγγελικόν τῆς ὁρθῆς πίστεως ἀκούον, ὡς ἀπ' ἀρχῆς παραδόξοι, ἀδικοῦσιν· καὶ διανό-
ρις μετὰ ἀπλῆς καθαρότητος ἀνερῶν καὶ ἀερῶν φυ-
λάξαι· διότι τῇ δικαίᾳ σεβασίᾳ γαληνῶνται ὑπὲρ
B τῆς στοργῆς καὶ τιμῆς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ὁρθῆς πίστεως· ἀπ' αὐτοῦ τοῦ συμβασιλεύοντος τοῦ Χριστι-
ανικότητος ὁμῶν κράτους τοῦ δεσπότητος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὕτως τὴν ἀληθῆ πίστιν· ἀρχαίον ἀνθι-
μῖται φυλάττειν, τίσις μισθὸς καταλογισθήσεται τοῖς εὐσεβίσταις ἀνθρώποις, οἱ ἐν παντὶ ὁδῷ ἡμῶν, ἡ παρὰ ἡμῶν ἀπὸ τῆς ὁμῶν εὐσεβείας εὐαγγελίας, ὅπερ ἀνά-
γειν δύνησται τῇ ὑμῶν ἀκαρίστοι τῆς ἀληθείας πί-
στεως· πρὸς τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἀδελφίαν, ἐπειδὴ ἡ χρι-
στὴν πάντων θεὸς τὴν πρόθεσιν ἐκτελεῖ, τῶν δυνάμεων, καὶ τὴν σπουδὴν τῆς εὐσεβείας προσδίδεται· ὅς τὸς ἐκδύσει· τῶν πραγμάτων, καθὼς συμβῆναι κρίνει καὶ διοικεῖ. Παρακαλῶ τοίνυν, εὐσεβίστατοι καὶ φιανθρωπότεροι βασιλεῖς, καὶ ἀγνοστοὶ καὶ ἄλλοι σὺν τῇ ἐκῇ Πατριαρχίᾳ πᾶσα ψυχὴ Χριστιανῶν· ἵνα πάντες τοὺς ἀγαθοὺς δύνανται, ἵνα πάντες τοὺς ἀγαθοὺς δύνανται, καὶ τὰς θαυμαστάς καὶ θαυμάσιαις εὐαγγελίαις, ἀστὺς διὰ τῆς ὁμῶν θείας τοῦ σπουδῆς ἡ ὕψιτος· ὅσα τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει χαρί-
σασθαι κατέβηται, καὶ τοῦτο εἰς ἐκκλησίαν ἀποκατάστασιν τῆς τελείας εὐσεβείας τῶν συμβασιλεύοντων διαστήσῃ Χριστῷ ἐνπρόσθεν τοῦσι πρὸς ἀγαθὸν καλεῖται, τὸν λόγον τῆς ἀνθρωπίνης χαριστείας, καὶ διὰ τὸν τοῦ λαοῦ ἀδελφὴν ἐν ἐκκλησίᾳ τῷ λαῷ ἐκκλησίᾳ, καὶ λόγον ὑπὲρ τῆς πίστεως ἥς πιστεύετε καὶ πράττετε, ἀποδοῦναι, ἵνα ἀπὸ πάντων παντὶ ἐκκλησίᾳ· οἱ οὐδὲν ῥέθον, οὐδὲ μὴ δύνασται, οὐδὲ μὴ ἀνίστη· ἡ ἀποστολὴ, τίς ποτε ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεως λαλεῖν θέλων ἐκκλησίᾳ ἡ ἐκκλησίᾳ, ὅπως πάντες ὁμοθυμαδὸν ὑπὲρ τοῦ τοσούτου καὶ οὐδὲν ἀνακρίτου ἀγέῃς εἰς πάντα τὸν χρόνον τῆς αἰωνῆς ζωῆς τὸν θεὸν μεγαλοῦναι δοξάσωσι, καὶ ὑπὲρ ῥώτης καὶ ὑψώσεως τοῦ ἀνδριότητος ὁμῶν κράτους ἀκατάκλυτος ἐμμοιρῶν τῶν διασπέρῃ Χριστῷ δεήσει ἐκλήσῃ. Ἡ ὑπογραφή. Τὸ εὐσεβίστατον τῶν δεσποτῶν κράτος ἡ ὑψίστος χάρις διαφυλάξῃ, καὶ τοῦτο πάντων τῶν ἰδίων τοῦς ἐκκλησίαις ὑποτάξῃ.

C scripto suo ac benedictione sua illud confirmaret. Papa igitur mittebat has suas litteras in Angliam ita in-
quiens:

2. Ego Agatho papa Romanus bene saluto honora-
bilem Aethelredum Merciorum regem, et Theodorum archiepiscopum Cantuariæ, et Merciorum episcopum Saxulgam, qui nuper abbas erat, et omnes alii qui sunt in Anglia. Dei salutatione et mea benedictione. Audiavi regis Aethelredi desiderium, et archiepiscopi Theodori, et episcopi Saxulphi et ab-
batis Cuthaldi; et volo ut omnino fiat ita ut vos locuti estis; ac jubeo ex parte Dei, et sancti Petri, et omnium sanctorum, et omnium sacris initiatorum capium ut nec rex, nec episcopus, nec comes, nec ullus homo habeat illam indictionem, aut tributum, aut pecuniam, aut exercitum, aut ullum aliquod servitium exigat aliquis ab illa abbacia de Medeshamstede.

3. Precipio etiam ad diocesanus episcopos non audeat ordinare vel consecrare vel facere in hac ab-
batia, nisi ad abbas ab ipso petierit, vel multam

episcopalem vel synodalem, vel ullam alicujus generis A
indictionem exigit.

4. Volo etiam ut ille abbas habeatur Romanæ sedis
legatus per totam Angliam, et ut quicumque abbas ibi
electus fuerit a monachis, consecratur ab archiepi-
scopo Cantuariensi.

5. Volo et confirmo, ut quicumque voverit Romam
peregrinari, et ille hoc præstare non possit, vel
propter ægritudinem, vel propter servitium Domini,
aut inopie causa, aut alius necessitatis cujuscunque
illuc abire non possit, sive sit Anglus, sive ex aliqua
alia insula; adeat monasterium de Medeshamstede,
et eandem habeat remissionem a Christo, et
sancto Petro, et ab abbate illo, et a monachis
illis, quam habuisset si Romam profectus fuisset.

6. Propterea te rogo, frater Theodore, ut jubere
facias per totam Angliam synodum congregari, et hoc
breve perlegatur, et observetur. Ita etiam tibi præ-
ficio, Saxulphe episcopo, sicut rogasti ut monasterium
hoc sit liberum: ita tibi interdico, et omnibus epi-
scopis successoribus tuis, per Christum et per
omnes ejus sanctos, ut nullam indictionem ha-
beatis ex monasterio illo, nisi quantum abbas ille
voluerit.

7. Nunc verbo declarare volo, ut quicumque breve
hoc et præceptum ejus servaverit, habiturus sit
semper cum Deo omnipotente in regno cælorum; et
quicumque illud violaverit excommunicatus sit, et
detrudatur cum Juda, et cum omnibus diabolis in in-
fernum, nisi resipuerit. Amen.

8. Hoc breve miserunt Agatho papa, et cxxv C
episcopi per Wilfridum archiepiscopum Eboracen-
sem in Angliam. Hoc factum erat post Incarna-
tionem Domini nostri 680, regis Æthelredi anno 6.

9. Tunc mandabat rex archiepiscopo Theodoro,
ut indiceret omnium sapientum concilium in illo
loco, qui vocatur Heafelde. Illis ibi congregatis,
jussit perlegi scriptum hoc quod papa illuc miserat,
et omnes illud ratum habuerunt, et plenarie confir-
maverunt.

EPISTOLA III.

*Epistola Agathonis et Romanæ synodi centum viginti quinque episcoporum, quæ fuit velut instructio legatorum,
qui missi sunt ad synodum sextam celebrandam.*

Επιτομή τῆς συνοδικῆς ἀναγραφῆς.

Τοῖς εὐσεβεστάτοις δεσπόταις καὶ γαληνοτάτοις νικη-
ταῖς καὶ τροπαιοῦχοις, ποθητοῖς τέκνοις τοῦ Θεοῦ καὶ δε-
σπότην Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν κωνσταντίνῳ με-
γάλῳ βασιλεῖ, Ἡρακλεῖ καὶ Τιβερίῳ ἀγούστοις, Ἀγά-
θων ἐπίσκοπος δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ σὺν πάσαις
ταῖς συνόδοις ταῖς ἀκηλούσαις τῇ συνόδῳ τοῦ ἀποστο-
λικοῦ θρόνου. Πάντων τῶν ἀγαθῶν ἑλπίς ὑπάρχειν γνω-
ρίζεται, ὅτι ἡ βασιλικὴ κορυφὴ τὸν στέφανον αὐτῶν,
καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐγκαταστήσαντα πρὸς σωτηρίᾳ κυ-
βέρνησιν, ἐπεμύσκειν αὐτὴν περὶ αὐτοῦ ἀληθῆ ὁμολογίαν,
ἔτι μὲν ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα ἐπιτίθεται, πιστῶς
ἐπικητεῖ, καὶ ἀνακηρυχόντι λογισμῷ περιπέσσειται

* Hanc epistolam dedit Labbeus ex versione Spel-
manni. Ego, ea subducta, substituendam censui no-
vam ex Saxonico versionem Wilkinsii qualem ille
repræsentat cum accessionibus ex Saxonico Chronico

10. Tunc dicebat rex: omnia quæ frater meus
Peada, et frater meus Wulferus, et soror Kineburh,
et Kynesvith dederunt, et confirmaverunt sancto
Petro et abbati, rata esse volo, et in diebus meis
illud implere volo pro eorum anima et pro anima
mea.

11. Nunc do hodie sancti Petri ecclesiæ Medesham-
sted terras has et omnes adjacentes ei, hoc est: Bre-
dune, Hrepingas, Cedenac, Swineshaefed, Hean-
byrig, Lodeshac, Suffanhalch, Castesford, Streifor,
Waetellburne, Lufgeard, Aethelhunigland, Bar-
thanig.

12. Has terras dono sancto Petro, adeo omnino
libere, ut eas ipsemet possidebam, et ita ut nullus
successorum meorum aliquodcunque inde subtrahat;
si quis hoc fecerit papæ Romani maledictum et om-
nium episcoporum maledictum habeat. Et omnium
illorum qui hic sunt testes.

Et hoc confirmo signo crucis Christi.

Ego Theodorus archiepiscopus Cantuariensis sum
testis scripti hujus de Medeshamstede, et ego con-
firmo scripto meo; et ego excommunico omnes qui
aliquam ejus partem violaverint, et benedico om-
nibus qui illud observaverint.

Ego Wilfridus archiepiscopus Eboracensis sum
testis scripti hujus, et confirmo idem illud male-
dictum.

Ego Saxulphus qui primum abbas eram, et nunc
sum episcopus, maledictum meum et omnium suc-
cessorum meorum deuntio in eum qui illud viola-
verit.

Ego Ostride Aethelredi regina hoc testor.

Ego Adrianus legatus hoc confirmo.

Ego Putta episcopus Roffensis hoc scribo.

Ego Waldberus episcopus Londineusis hoc con-
firmo.

Ego Cuthbaldus abbas hoc confirmo, ita ut qui-
cunque violaverit illud, omnium episcoporum ma-
ledicta, et omnis Christiani populi habeat. Amen *.

Subscriptio synodice suggestionis.

¶ Piissimis dominis, et serenissimis victoribus ac
triumphatoribus, dilectis filiis Dei et Domini nostri
Jesu Christi, Constantino magno imperatori, Hera-
clio et Tiberio Augustis, Agatho episcopus servus
servorum Dei, cum universis synodis subjacentibus
concilio apostolicæ sedis. Omnium bonorum spes
inesse prænoscur, dum imperiale fastigium ejus, a
quo se coronatum et hominibus præstitutum ad sa-
lubriter gubernandum cognoscit, veram confessio-
nem, qua sola præ omnibus muneribus delectatur,
inquiri fideliter, et vivaciter amplecti desiderat. Et
hoc Dei præstantissimum munus est, a quo procedit
ibidem ab eo datis. Mansi.

¶ Vetus interpretatio ex Græco, cui similem aliam
asservat collegium Parisiense soc. Jesu. Hard.

omne quod bonum est : ad quem redigitur, quod de ejus majestate perceptum est : cujus spiritu præstruente in mentis arcanis, et convalescente spirituali flagrantia, piæ intentionis radii circumquaque perlustrant, et suavitalis odor de sacrificio cordis ascendit ad Dominum, qui tali munere complacatur, unde et in terrestribus felicitatem donet et gentes subjuget universas, quas ad veræ de se cognitionis confessionem asciscat, quas subjectas Christiano imperio de potestate liberet tenebrarum, ut felices faciat humilios, quos infeliciter exaltari ad eorum dejectionem permiserat. Quia vero, piissimi atque fortissimi principum Augusti, vestræ pietatis cum laude admiramur Deo dignum propositum, quod circa apostolicam nostram fidem habere dignamini, Deo secretius satisfaciende, non verbis fluentibus, nec loquacitate fallaci, sed divina sua gratia commponente, omnique ambiguitate sublata, desideratis cognoscere, quæ veritas orthodoxæ et apostolicæ fidei contineat, omnes nos exigui Ecclesiarum præsules, vestri Christiani imperii famuli, in septentrionalibus vel occiduis partibus constituti, licet parvi et simplices scientia, fide tamen per Dei gratiam stabiles, pro iis quæ per divalem sacram præcepta cognovimus, coregnanti ac dispensanti vobiscum conditori et dispensatori omnium Deo exhilarati, pro hujusmodi pio proposito eum intimis cordis fletibus gratias reddere coepimus, quod tam laudabile, tam mirificum, tam saluberrimum, tam singulariter Deo præ omnibus terrenis sacrificiis acceptabile tranquillitas vestra opus creditur concupisse, quod a multis quidem pietate et justitia præditis regibus desideratum, paucissimis tamen raroque ad effectum Deo placitum, cum sinceritate apostolicæ fidei perducere possibile demonstratum est. Credimus autem, quia quod paucis raroque concessum est, a Deo coronato vestro imperio divinitus concedetur, ut per ipsum catholicæ atque apostolicæ veræ nostræ fidei splendissimum in omnium mentibus emicet lumen : quod ex veri luminis fonte tanquam de radio vivifici fulgoris, per ministros beatos Petrum et Paulum apostolorum principes, eorumque discipulos et apostolicos successores, gradatim usque ad nostram parvitatē, Dei opitulatione servatum est, nulla hæretici erroris tetra caligine tenebratum, nec falsitatis nebulis confædatur, nec intermistis hæreticis pravitatibus velut caliginosis nebulis perumbratum, immune atque sincerum, et suis radiis perlustratum, a piissimis conatibus conservare cupit vestrum a Deo coronatum fastigium. In hoc enim tam apostolicæ sedis, quamque nostri exigui famulatus prædecessores usque adhuc non sine periculis desudarunt, nunc decretali commonitione cum apostolicis pontificibus cōsultentes, nunc synodali definitione, quæ veritatis regulas continebat, omnibus innotescentes : et terminos [sempiternos term.] quos transgredi nefas est, usque ad animæ ipsius exitum constanter defendentes, non seducti blanditiis [adulationibus],

A ἐπιθυμοῦμεν. Καὶ τοῦτο Θεοῦ ἐστὶν ἐξουχάτοιο δῶρον, ἐξ οὗ πᾶσα δοῦσι ἀγαθὰ προέρχεται· πρὸς ἃν ἐκανεργήσεται, ὅπερ προσελήφθη ἀπὸ τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος· οὗτινος τῷ πνεύματι ἐν τοῖς τῆς διανοίας ἀποκρύφους οὐκ ἐκδηλοῦντος, καὶ ἀναβρῦνόντος τῇ πνευματικῇ βράτει τῆς ἀκτίως τοῦ εὐσεβοῦς σκοποῦ κύμα πάντα διακαθαίρονται [L., εὐσεβοῦς σκοποῦ ἀκτίως κύμα διάκτουσιν], καὶ τῆς εὐδίας ἡ ὁσμὴ ἀπὸ τῆς θυσίας τῆς καρδίας ἀνέρχεται πρὸς τὸν Κύριον, ὅστις τῷ τοιούτῳ δώρῳ εὐκρεστεῖται· ὅθεν καὶ ἐν τοῖς ἐπιγίνοις εὐτυχίαν δωρεῖσθαι, καὶ ἅπαντα τὰ ἴδνῃ ὑποτάξοι, ἅπερ προσκαλῆται πρὸς τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ ἐπιγνώσεως, τὰ ὑποταγμένα τῷ Χριστιανικῷ κράτει [ἅτινα ὑπ. τ. χ. κ. τῆς τοῦ σκότους ἐξουσίας ἐκλυθησὶν, L.], ἵνα εὐτυχίᾳ ποιήσῃ τεταπεινωμένους, οὓς ταλαιπώρους ὑψοῦσθαι πρὸς κατέβλησιν ἑαυτῶν παρείκων. **B** Ἐπὶ δὲ, εὐσεβίστατοι καὶ ἀνδρείοτατοι βασιλεῖς, τῆς σεβασμίας ὑμῶν εὐσεβείας σὺν ἱερατικῇ θαυμάζομεν τὴν θεάριστον πρόθεσιν, ἥνπερ πρὸς τὴν ἀποστολικὴν ἡμῶν πίστιν ἔχριν καταξιώσατε, τοῦ Θεοῦ μυστικῶς πληροφοροῦντος, οὐ ρήμασι βευστοῖς, οὐτε λαλῇ ἀπάτης, ἀλλὰ τῇ αὐτοῦ θεῖᾳ χάριτι ὑπομνήσκοντος, καὶ πάσης ἀμφιβολίας περιαιρεθείσης ἐπιθυμοῦμεν ἐπιγνώσκειν, ἅπερ ἡ ἀλήθεια τῆς ὁρθοδόξου καὶ ἀποστολικῆς περιέχει πίστιν· ἡμεῖς πάντες οἱ ἐλάχιστοι τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ πρόδρομοι, οἱ δοῦλοι τοῦ Χριστιανικῆς αὐτοῦ κράτους, ἐν τε τοῖς δυτικοῖς καὶ ἀρκύοις μέρει τυχάνοντες, εἰ καὶ ὀλίγοι καὶ ἀπολύστεροι τῇ γνώσει, τῆς πίστεως [τῇ πίστει, ex L.] ὅμως διὰ τὸς τοῦ Θεοῦ χάριτος σταθεροί, ἕνεκεν τῶν προσταχθέντων διὰ τῆς θειῆς σάκρας, ἔγνωκότες τὸν συμβασιλεύοντα καὶ διοκύνοντα σὺν ὑμῖν, τὴν κτίστην καὶ πρύτανιν τῶν πάντων Θεόν, Διαρυνόμενοι περὶ τῆς τοιαύτης εὐσεβοῦς προθέσεως· μετὰ τὸν ἐκ βάθους τῆς καρδίας ὀδυρμὸν εὐχαριστεῖν ἀπαρξάμεθα, ὅτι τὸ οὕτως ἀξιεπαίνετον, τὸ οὕτω θαυμαστὸν καὶ σωτηριῶδες, οὕτω μονογενῶς τῷ Θεῷ ὑπὲρ πάσης τῆς γῆνης θυσίας εὐπρόσδεκτον ἔργον ἡ ὑμετέρα φιλανθρωπία καταπιστεύεται ἐπιθυμῆσαι, ὅπερ πολλοὶς μὲν εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ προῦχουσι βασιλεύσιν ἐπιθυμοῦμεν, ὅμως ὀλίγοις καὶ ἀραιοῖς πρὸς Θεάριστον ἀποτέλεσμα μετὰ ἀκραιφνείας τῆς ἀποστολικῆς πίστεως διασωθῆναι δυνατόν ἀπεδείχθη. Πιστεύομεν δὲ, ὅτι ὅπερ ὀλίγοις καὶ ἀραιοῖς συνεφωνήθη [συνεχωρήθη, L.], τῷ Θεοστέπτῳ ὑμῶν κράτει θεῶθεν δωρηθῆσθαι, ἵνα δι' αὐτοῦ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως τὸ τηλουργήσασθαι λάμψῃ φῶς [ἐκλάμψῃ] ἐν ταῖς πάντων καρδίαις· ὅπερ ἐκ τῆς παγῆς τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, ὡς δι' ἀκτίων τῆς ζωοποιῶς λαμπηδόνος τοῖς μακαρίσις λειτουργοῖς Πίττει καὶ Παύλῳ τοῖς τῶν ἀποστόλων κορυφαίοις, καὶ τοῖς τοῦτων μαθηταῖς καὶ διαδόχοις τοῖς ἀποστολικοῖς κατὰ βαθμὸν μέχρι τῆς ἡμετέρας οὐδενότητος τῇ τοῦ Θεοῦ βοήθειᾳ ἐφυλάχθη, μηδεμιᾶ τῆς αἰρετικῆς πλάνης δυσωδιστάτου σκότους ἀχλύϊ, μήτε νεφελίας ψύδους, ἡ νέφεισι ἀπάτης μολυνθῇ, μήτε παραμυγμέναις αἰρετικῶν φουλότῃσι, καθάπερ ἄμαυροι νέφει κατασκιασθῇ, ἕως καὶ ἀέριον καὶ ταῖς ἰδίαις ἀκτίσι διαλάμψῃ. Ἐν τούτῳ γὰρ ὅτι ἀποστολικὸς θρόνος, οἱ τε προηγησάμενοι τὴν ἡμετέραν μετρίότητα μέχρι τοσούτου [τούτων, L.]

^a Piissimis... fastigium desunt in Græco. EDIT.

οὐ χωρὶς κινδύνων ἀπέκαμον, νῦν δογματικῶς μετὰ τῶν ἀποστολικῶν ἀρχιερέων βουλευσάμενοι, νῦν συν-
οδικῶ ὅρα τῆς ἀληθείας περιεχόμενους κανόνας πᾶσι γνωρίσαντες, καὶ τὰ αἰώνια ὅρα, ἀντὶ παραβῆναι οὐ θέμεις ἔσθι, μέχρι τῶς ἡμέρας αὐτῆς· τὸς ψυχῆς συστατικῶς διεκδικούντες, μὴ ἀποστήντες χολακείας, μήτε κινδύνους υφαισώμενοι, ὅπως ἔκκειτο τὸ ἐν Εὐαγγε-
λίοις τοῦ κυρίου ἡμῶν διπύσμα ἐργοῖς ἀποδείξωσιν, ἥπερ ἀποφαντικῶς διδάσκον παραγγέλλει· ὅστις μὴ ὁμολογήσῃ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, κἀγὼ ὁμολογήσω αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, καὶ τῇ ἐπακολουθήσει τιμωρία ἐκδοεῖ, ἥτις αὐτοῦτος ἀπέλασι· καὶ ὅστις μὴ ἀρνήσεται ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν κἀγὼ ἐνώπιον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Ἀποτρέπεται γὰρ πρὸς τὰς διαφορὰς τῶν καιρῶν ἡ ἀληθὴς ὁμολογία τῆς εὐσεβείας ποικι-
λεσθαι, καθὼς οὐδὲ αὐτὸς τὴν ποικίλαν προειδέατο, περὶ οὗ ἔστιν αὐτὴ ἡ ἀληθὴς ὁμολογία, ὅς λέγει· Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίμην. Ὁ τὸν ἐπίσητόν τὸς γενναίως ὑμῶν ἀνδρείως ἡ ευμενεία πρόσωπα ἀπὸ τῶν ἐπισκοπῶν ἀεθροῦ σταλῆσαι ἐκίλευσε, βίω τε καὶ εὐδότηι πάντων [πᾶσιν, L.] Γραφῶν προύχοντά, περὶ μὲν τῆς καθαρότητος τοῦ βίου, εἰ καὶ τὰ μέγιστα τις καθαρῶς βιωσῇ, ὅμως βαρύνει οὐ τέλος· ἡ δὲ τελειὰ εὐδοκίαν ἔαν πρὸς εὐδοκίαν ἀληθοῦς εὐσεβείας ἐκἀν-
δράμῃ, μόνη ἔστιν ἀληθείας ἐκγνωσῇ· ἐάν δὲ πρὸς ἀνῆλκτικαν βιωτικὴν, οὐχ ὑπολαμβάνουσιν τινὰ ἐν τοῖς ἡμετέροις χρόνοις δύνασθαι εὐρεῖσθαι τὸν περὶ ἀκρᾶς εὐδοκίας καυχώμενον· ὅποτε ἐν τοῖς ἡμετέροις κλι-
μασι τῶν διαφορῶν ἐθνῶν ἡ μανία βράζει, ποτὶ μὲν καὶ κατακονοῦντες, ποτὶ δὲ κατατρέχοντες καὶ ἀρ-
πάζοντες. Ὅθεν ὁλος ὁ βίος ἡμῶν μεριμνῶν ἔστι πί-
πλωρμένος, οὐστὸς περικλυτοὶ ἡ τῶν ἐθνῶν χεῖρ, καὶ ἐκ τοῦ σωματικοῦ καμῆτου ἡ τροπὴ ἔστι, καθὼς ἡ παλαιὰ διακρίσις τῶν ἐκκλησιῶν κατ' ὄλιγον ταῖς διαφοραῖς συμμοραῖς ἐκλείψασα ὑπέπεσι. Καὶ μόνη ἔστιν ἡμετέρα ὑπόστασις ἡ πίστις ἡμῶν, μετ' ἧς τὸ ζῆν ἀκρὰ ἔστι δόξα, δι' ἣν τὰ ἀποκατὼν κέρδη αἰώνιον ἔστιν. Αὕτη ἔστιν ἡ τελειὰ ἡμῶν εὐδοκία, ἣν τοὺς ὅρους τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεως, οὓς μέχρι τούτου ὁ ἀποστολικὸς θρόνος αἰμα ἡμῶν καὶ ἐκράτει καὶ παραδίδωσιν, ὅλη τῇ τῆς διαβολῆς πα-
ραφυλακῇ φυλάξωμεν· ἡσυχάζοντες εἰς ἐν, θεὸν Πα-
τέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν καὶ εἰς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐξ αὐτοῦ γεν-
νηθέντα, ἀληθινόν θεόν ἐκ θεοῦ ἀληθινού, ὅς ἐκ φωτός, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοουσίου τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, καὶ ζωδ-
ποιοῦν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύμενον, σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον, καὶ συνεξαρχομένον· Τριάδα ἐν μοναδί, καὶ μονάδα ἐν Τριάδι, ἐνότητά μὲν φύσεως, Τριάδα δὲ προσώπων, ἡγῶν ὑποστάσεων, θεὸν τὸν Πατέρα ὁμολογούντες, θεὸν τὸν Υἱόν, θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὗ τρεῖς θεοὺς, ἀλλ' ἓνα θεόν, Πατέρα, Υἱόν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον· οὗ τριῶν ὁνομασίαν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τριῶν ὑποστάσεων μίαν οὐσίαν· ὅν

Id est, substantia desunt in Græco. Edit.

A non periculis territi, ut illam in Evangelis Domini nostri sententiam operibus demonstrarent, qua sententia praecepit, dicens: Qui me confessus fuerit coram hominibus, et ego confitebor illi coram Patre meo qui in caelis est (Matth. xiii. 12. 13.). et subsequenti poena deterret, qua severiter comminatur: Qui me negaverit coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo qui in caelis est (Matth. x. 33. 34.). Exacerbat (Aversatur) enim vera confessio plebis iustia diversitates temporum variari, sicut nec ipse varie-
tatem admittit, de quo est ipsa vera confessio, qui dicit: Ego sum, et non falsus (Matth. ii. 7.). Igitur quia tranquillissime solitudinis vestra clementia personas de episcopali numero dirigi iussit, via atque scientia omnium scripturarum praeditis, vi-
vite quidem puritate, quamvis quisquam munditie [pure] vixerit, considerare tamen non praesumit: per-
fecta vero scientia, si ad verae pietatis scientiam redigatur, sola est veritatis cognitio: si ad vero-
quentiam secularem, non aestimamus quemquam temporibus nostris reperiri posse, qui de summae scientiae gloriatur, quandoquidem in nostris regio-
nibus diversarum gentium quondam aestiva furor, nunc configendo, nunc discipulando de capiendi. Unde tota vita nostra solitudinibus plena est, quos gentium manus circumdat, et de labore corpo-
ris victus est, eo quod pristina Ecclesiarum susten-
tatio paulatim per diversas calamitates deficiente succubuit. Et sola est nostra substantia fides nostra, cum qua nobis vivere summa est gloria: pro qua mori, lucrum aeternum est. Haec est perfecta nostra scientia, ut terminos catholice atque apostolice fidei, quos usque adhuc apostolica sedes nobiscum et tenet et tradit, tota mentis custodia conserve-
mus. Credentes in Deum Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, visibillum omnium et invi-
sibillum: et in Filium eius unigenitum, qui ante omnia saecula ex eo natus est, verum Deum de Deo vero, lumen de lumine, natum, non factum, consubstantialem Patri (id est, ejusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt, quae in caelo et quae in terra: et in Spiritum sanctum, do-
minum et vivificantem, ex Patre procedentem, cum Patre et Filio coadorandum et conglorificandum: Trinitatem in unitate, et unitatem in Trinitate, unitatem quidem essentiae, Trinitatem vero perso-
narum sive subsistentiarum, Deum, Patrem consti-
tentes, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum: non tres Deos, sed unum Deum. Patrem et Filium et Spiritum sanctum (Joan. v. 7.): non trium nominum subsistentiam, sed trium subsistentiarum unam substan-
tiam, quorum una essentia sive substantia vel natura, id est, una deitas, una aeternitas, una po-
testas, unum imperium, una gloria, una adoratio, una essentialis ejusdem sanctae et inseparabilis Trinitatis voluntas et operatio, quae omnia condidit, dispensat et continet. Continemur autem unum ejusdem sanctae coessentialis Trinitatis Deum verbum,

qui ante sæcula de Patre natus est, in ultimis sæculorum temporibus pro nobis nostraque salute descendisse de cœlis, et incarnatum de Spiritu sancto et sancta, immaculata, semperque virgine gloriosa Maria domina nostra, vere et proprie Dei genitrice: secundum carnem scilicet ex ea natum, et vere hominem factum, eundem Deum verum, eundemque hominem verum. Deum quidem ex Deo Patre, hominem autem ex virgine: matre incarnatum ex ea carne animam habente rationalem et intellectualem: consubstantialiem eundem Deo Patri secundum deitatem, consubstantialiemque nobis eundem ipsum secundum humanitatem, et per omnia similem nobis absque solo peccato: crucifixum pro nobis sub Pontio Pilato, passum, sepultumque et resurgentem, ascendentem in celos, sedentem ad dexteram Patris, iterumque venturum judicare vivos et mortuos, et usque regni non erit finis. Unum quippe eundemque Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei unigenitum, ex duabus et in duabus substantiis inconfuse, incommutabiliter, indivise, inseparabiliter subsistere cognoscimus, nusquam sublata differentia naturarum propter unionem, sed potius salva proprietate utriusque naturæ et in unam personam, unamque subsistentiam concurrente, non in dualitatem personarum dispartitum vel diversum, neque in unam compositam naturam confusam: sed unum eundemque Filium unigenitum, Deum Verbum Dominum nostrum Jesum Christum: neque alium in alio, neque alium et alium, sed eundem ipsum in duabus naturis, id est, in deitate et humanitate, et post subsistentialem adunationem cognoscimus: quia neque verbum in carnis naturam conversum est, neque caro in verbi naturam transformata est: permansit enim utrumque, quod naturaliter erat: differentiam quippe adnatarum [naturarum] in eo naturarum sola contemplatione discernimus, ex quibus inconfuse, inseparabiliter et incommutabiliter est compositus: unus enim ex utroque, et per unum utraque: quia simul sunt et altitudo [magnitudo] deitatis, et humilitas carnis, servante utraque natura etiam post adunationem sine defectu proprietatem suam, et operante utraque forma cum alterius communione quod proprium habet: Verbo operante quod Verbi est, et carne exsequente quod carnis est: quorum unum corruscet miraculis, aliud succumbit injuriis (Leo papa, epist. 10). Unde consequenter, sicut duas naturas sive substantias, id est, deitatem et humanitatem, inconfuse, indivise, incommutabiliter, cum habere veraciter confitemur: ita quoque et duas naturales voluntates et duas naturales operationes habere, ut potest perfectum Deum et perfectum hominem unum eundemque ipsum Dominum Jesum Christum pietatis nos regula instruit: quia hoc nos apostolica atque evangelica traditio, sanctorumque Patrum magisterium, quos sancta apostolica atque catholica Ecclesia, et venerabiles synodi suscipiunt, instituisse monstratur. Ex quorum doctrinis hæc recolligentes in brevitate perstrinximus.

μία οὐσία, ἓτοι φύσις, τούτῳ μία θεότης, μία δέουτας, μία δυναστεία, ἐν κράτος, μία δόξα, μία ἡγεμονία, ἐν οὐσιώδεις τῆς αὐτῆς ἁγίας καὶ ἀχωρίστου Τριάδος θεολογία, καὶ ἐνέργεια, ἅπας πάντα ἐκείνης, δυνάμις καὶ διακράτει. Ὁμολογούμεν δὲ τὸν ἐκ τῆς αὐτῆς ἁγίας ὁμοουσίου Τριάδος τὸν θεὸν λόγον, τὸν πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, ἐκ ἐσχάτων τῶν αἰώνων δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ τῆς ἁγίας, ἀχράτου, καὶ ἀειπαρθένου, ἑδοξου Μαρίας τῆς θεοποιούσης ἡμᾶς, τῆς ἀληθοῦς καὶ κυρίας Θεοτόκου, κατὰ σάρκα δηλονότι ἔξ' αὐτῆς γεννηθέντα, καὶ ἀληθῶς ἀνθρώπου γενόμενον, τὸν ἐκ τῆς Θεοῦ ἀληθείας, καὶ τὸν αὐτὸν ἄσποντον ἀληθινὸν Θεὸν μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς, ἀνθρώπου δὲ ἐκ τῆς παρθένου μητρὸς, σαρκωθέντα ἔξ' αὐτῆς σπέρμα ψυχῆν ἔχοντα [ἐχούσης] λογικὴν καὶ κατὰ ὁμοούσιον τὸν αὐτὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῶν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, κατὰ πάντα ὁμοιον ἡμῶν χωρὶς ἁμαρτίας ὑπαρξάντα ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, παθόντα, καὶ ταπείντα, καὶ ἐν ὅσῳ πάντα ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ὃς τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Ἐν δὲ δηλαδὴ καὶ τὸν αὐτὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ ἐκ θεοῦ καὶ ἐν θεῷ οὐσίαι ἀσυγχύτως, ἀκρίτως, ἀδιαιρέτως, ὁμοῦσως ὑποστάντως γενόμενον, οὐδεὶς τῆς διαφοράς τῶν φύσεων ἀνθρώπων διὰ τὴν ἑνωσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐδωκομένη τῆς ὑπεύθυτης ἐκείνης φύσεως, καὶ εἰς τὴν πρῶτον καὶ μὴν ὑποστάσιν συσχερούσης, οὐκ ἐν δυάδι προσώπων μεριζομένην ἢ διατρέποντο, οὐτε εἰς μίαν σύνθετον φύσιν συγχέμενην, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν μονογενῆ Θεὸν λόγον τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐτε ἄλλω ἐν ἄλλῳ, οὐτε ἄλλω καὶ ἄλλω, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον ἐν δύο φύσιν, τούτῳ θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι, μὴ τὴν ὑποστάσιν ἑνωσιν ἐκρινώσκοντες. Ἐπειδὴ οὐτε ὁ λόγος εἰς τὴν φύσιν τῆς σαρκὸς ἐτρέψθη, οὐτε ἡ σὰρξ εἰς τὴν τοῦ λόγου φύσιν μετεμorpώθη, διέμενε γὰρ ἐκείρον ὅπου ὅπου ὥς ἐν τῇ διαφοράν δηλονότι τῶν ὑποστάσεων ἢ αὐτῶν φύσεων μὴν θεωρεῖται διακρούμεν, ἔξ' ὧν ἀχωρίτως, ἀσυγχύτως, καὶ ἀκρίτως συντίθηται εἰς γὰρ ἔξ' ἐκείρων, καὶ δι' ἐνὸς τὰ ἐκείρα ἐπειθὴ ἀπὸ εἰδὶ καὶ τὸ μέγεθος τῆς θεότητος, καὶ τὸ ταπείνως τῆς σαρκὸς ἐκείρης φύσεως φύλαττοσύνης καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν ἀνελκίδος τὴν αὐτῆς ὑπεύθυτης, καὶ ἐνεργούσης ἐκείρας μορφῆς μετὰ τῆς ἐκείρου κοινωνίας, ὅτι τῷ ἰδίῳ ἐσχηκέναι τοῦ μὴ λόγου κατεργαζομένου τοῦ ὅτι ἐστὶ τοῦ λόγου, τοῦ δι' ὁμοούσιον ἐκείρου ὅτι τῷ ὁμοούσιον, καὶ τὸ μὴ αὐτὸν διαλαμβάνει τοῖς ταῦτα, τὸ δι' αὐτῆς ὑπερίστων ὑποκείμενον. Ὅθεν ἀκολούθως καθὼς δύο φύσιν ἡτοὺς οὐσίας, τοῖς αὐτοῖς θεότατα καὶ ἀνθρωπότητα ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, ἀκρίτως αὐτὸν ἔχειν ἀληθῶς ὁμολογούμεν, οὕτως ὁμοῦς καὶ δύο φυσικά θελήματα, καὶ δύο φυσικὰ ἐνεργείας ἔχειν, αἵτις δὲ τῶν αὐτῶν θεοῦ καὶ τῶν αὐτῶν ἀνθρώπου, ἵνα καὶ τὸν αὐτὸν τοῦτον τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς τῆς θεοσεβείας καταρτίζει κανὼν

ἐπειδὴ τοῦτο ἡμᾶς [ἡμῖν] ἡ ἀποστολικὴ καὶ εὐαγγελικὴ παράδοσις, καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡ διδασκαλία, οὐστίνως ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, καὶ αἱ σιβάσκειν σύνοδοι δέχονται, ὁρίσαι δεικνύνται. Ἐξ ὧν διδασκαλίῳ ταῦτα ἀναλαμβάνονται διὰ βραχίων συναγόμεν. Τοῦτο γὰρ πιστεύομεν, ὅπερ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν περιλάβομεν, ἥτις τῇ αὐθεντικῇ ἐν πᾶσιν ἐπιβεβαῖ· τὸ αὐτὸ γὰρ γινώσκουμεν καὶ τοὺς παρ' αὐτῆς καταστάνας τοὺς προσηλαμμένοι [καὶ διδασκόντας παρ' αὐτῆς τοὺς προη., L.] τὴν ἡμετέραν μετριότητα, ἣν καὶ μέχρι τῶν παρὰ φύλαχθῆναι ἡμῖν εἴτε ἐν ζωῇ, εἴτε ἐν θανάτῳ εὐχόμεθα. Τοῦτον τοιγαροῦν τῆς καθαρᾶς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ὁμολογίας τὸν κανόνα καὶ ἡ ἁγία σύνοδος, ἥτις ἐν ταύτῃ τῇ δουλικῇ τοῦ ὑμετέρου Χριστιανικωτάτου κράτους τῶν Ῥωμαίων πόλει ἐπὶ τοῦ τῆς ἀποστολικῆς μνήμης Μαρτίνου τοῦ πάπα συνήλθε, συνδικῶς κηρύττει, καὶ συστατικῶς διειδικῶς, πάντες ἡμεῖς, ὁτις ἐσθῆποτε ἐκινεῖσθε ἵσαν, οἱ ἐλάχιστοι τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ πρόεδροι ἐπιγόμεν· ἐν ᾗ καὶ οἱ προσηλαμμένοι τὴν ὑμετέραν ἐλαγνότητα συνελθόντες τὴν ἀποστολικὴν ὁμολογίαν, ἣν ἐξ ἀρχῆς παρέλαβον, καὶ συνοδικῶς κηρύττει ἐκάρυξαν, καὶ χωρὶς οἰσθηπότε καinovτομίας πλάνης ἀναμειβόμενος ὥρισαν. Τοῖνυν τῆς εὐσεβείας τῷ ζήλῳ, καὶ τῷ πόθῳ τῆς ἀποστολικῆς ὁμολογίας ἡ ἐνήμεια τῆς ὑμετέρας γαληνότητος κινήσας ἐπὶ πλέον λαμπρῶν ταύτων, ἵνα τῇ βασιλικῇ θύλῃ πολὺ μᾶλλον ἐκμετράφαι, ἀποκαμῖν φροντίσῃ· ὅς ἡ εὐχὴ, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀποτελεσθεῖν· ἵνα καὶ ἡ ἀλήθεια ἥτις ἀκμῇ τοῖς ἐν διαταγῇ [τοῖς ἀκμῇ ἐν διατ.] τυγχάνουσι φανῇ, καὶ τοῖς ταύτην ἐδικρινῶς περιπιστοσσομένοις ἀνδρεία προστεθῇ, καὶ τὸν ζιζανίων τὰ σπέρματα τῇ πνευματικῇ ὁρατῇ, ὡς προσκόμματος καὶ ὁπάτης ἀφορμὴ ἐκ τοῦ μέσου τῶν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησιῶν ἐκκοπῇ. Ὀντικῶν ἀδύναται ὑπάρχουσι Θεόδωρος ὁ Φαρανίτης, Κύριος Ἀλεξανδρινός, Σέργιος, Πύρρος, Παύλος καὶ Πέτρος οἱ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ οἱ τούτων ὁμόφρονες μέχρι τέλους ἀποδεικνύοντες, οἵτινες τῆς κακῆς πλάνης αὐθιγνται, καὶ τῆς τελείας οἰκονομίας, ἐν ᾗ πάντες ἐσώθωμεν, ἐχθροὶ οὐ μόνον τῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας ἐναντίοι, ἀλλ' αἵ δὲ πλανώμενοι ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας τὰ ἐναντία ἐδιδάξαν, ἄλλως καὶ ἄλλως δικαιολογούμενοι, καὶ ἄλλων τὰ δόγματα καταλύοντες. Τὸ γὰρ μηδεμιᾷ ἀληθείᾳ θεμελιωθὲν, ἀναγκαῖον ἐστίν, ἵνα τῆς πλάνης τῇ ἀνυστάτῃ ποικιλλῇται [ἐπότε γὰρ μηδεμιᾷ ἀληθείᾳ θεμελιωθὲν, ἀναγκαῖον ἐστίν, ἵνα τῆς πλάνης τὸ ἀνακλινθῇ ποικιλλῇται]. Ἡ γὰρ ἀληθινὴ πίστις ἐν ὅλῳ γίναι οὐ δύναται ἢ ποτὲ μὲν ἄλλως, ποτὲ δὲ ἄλλως μετὰ ταῦτα κερυχθῆναι. Ἐπειδὴ ἔσται ὡμὸν, ὡς ὁ ἀπὸστολὸς διδάσκει, «τὸ ναὶ καὶ, καὶ τὸ οὐ οὐ» τὸ γὰρ πλὴν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἐστίν. Ὡς τοῖς ἀπολογητικῶν ἐστὶν ἡμῖν τοῖς ἐλαχίστοις οἰκτιρῶν πρὸς τὴν ἐνήμεριαν τῶν γαληνότητων ἡμῶν δεσποτῶν χάριν τῆς βραδύτητας τῶν σταλάντων ἐκ τῆς ὑμετέρας συνόδου προσώπων, οὗς σταλῆναι διὰ τῆς εἰσασμίας αὐτῆς σάκρας ἡ ὑμετέρα κορυφὴ περικελεύσαστο. Πρῶτον μὲν οὖν, ὅτι ἀκριβῶς πᾶθος τῶν ὑμετέρων μέχρι τῶν

A mus. Hoc enim credimus quod per traditionem apostolicam accepimus, ejus auctoritatem in omnibus sequimur: a qua et institutos hoc ipsum nostræ humilitatis prædecessores cognovimus, quam et usque ad finem servari nobis sive per vitam, sive per mortem optamus. Hanc igitur meræ catholicæ atque apostolicæ confessionis regulam, et sanctum concilium, quod in hanc Romanam urbem servilem vestri Christianissimi imperii sub apostolicæ memoriæ Martino papa convenit, prædicasse synodice, ac constanter defendisse, omnes nos, quisquis ubique est, humillimi Ecclesiarum Christi antistites, cognoscimus: in qua et nostræ parvitas prædecessores convenientes, apostolicam confessionem, quam a principio perceperunt, etiam synodali præconio prædicarunt, et absque cujuspiam novitatis errore citra ambiguitatem determinarunt. Pietatis itaque zelo atque amore veræ apostolicæ confessionis, vestræ serenitatis benignitas mota, amplius declarare eam, ut regali fomite multo magis fulgeat, elaborare procurat: cujus votum, quia ex Deo est, a Deo perficitur: ut et veritas adhuc in ancipiti positus clareat, et eam sinceriter amplectentibus robur accrescat, et zizaniorum genimina spiritali falce, ut offensio nis ac deceptionis occasio de medio Christi Ecclesiarum tollatur, abscondantur. Quorum auctores exstiterunt Theodorus Pharanitanus, Cyrus Alexandrinus, Sergius, Pyrrhus, Paulus et Petrus Constantinopolitani, vel quivis eis consentanei usque in finem demonstrati sunt, qui novi erroris auctores, perfectæque dispensationi, qua salvati sumus, infesti, non solum veræ confessionis adversarii, sed, utpote a via veritatis aberrantes, sibi ipsi contraria docuerunt, aliter et aliter asserentes, et alterutrum dogmata destruentes. Quod enim nulla veritate fundatum est, necesse est ut erroris inconstantia varietur. Nam vera fides immutari non poterit, nec aliter nunc, aliter postmodum prædicari. Quia sit sermo vester, ut Apostolus docet, Est, est, non, non: quod plus est, a malo est (II Cor. i; Matth. v; Jacob. v). Præterea satisfaciendum est nostro exiguo famulatu apud serenissimorum dominorum nostrorum clementiam, pro tarditate missarum ex concilio nostro personarum, quas dirigi per suam augustissimam sacram, vestrum piissimum fastigium jussit. Primum quidem, quod numerosa multitudo nostrorum usque ad oceanum regiones extenditur, cujus itineris longinquitas in multi temporis cursum protelatur. Sperabamus deinde de Britannia Theodorum confamilum atque coepiscopum nostrum, magnæ insulæ Britannia archiepiscopum et philosophum, cum aliis qui ibidem usque hactenus demorantur, exinde ad nostram humilitatem conjungere, atque diversos hujus concilii episcopos in diversis regionibus constitutos, ut a generalitate totius concilii servilis nostra suggestio fieret, ne si tantum pars, quod agebatur, cognosceret, partem lateret: et maxime, quia in medio gentium, tam Longobardorum, quamque Sclavorum, nec non Francorum, Gallorum, et Gothorum, atque

Britannorum, plurimi confamulorum nostrorum esse noscuntur, qui et de hoc curiose satagere non desistunt, ut cognoscant quid in causa apostolicæ fidei peragatur: qui quantum prodesse possunt, dum in consonantia fidei nobiscum tenentur, nobisque concorditer sentiunt, tantum, quod absit, si quid scandalum in fidei capitulo patiantur, inveniuntur infesti atque contrarii. Nos autem, licet humillimi, summis viribus enitimur, ut Christiani vestri imperii respublica, in qua beati Petri apostolorum principis sedes fundata est, ejus auctoritate omnes Christianæ nobiscum nationes venerantur et colunt, per ipsius beati Petri apostoli reverentiam, omnium gentium sublimior esse monstretur. Personas autem de nostræ humilitatis ordine prævidimus dirigere ad vestræ a Deo protegendæ fortitudinis vestigia, quæ omnium nostrum, id est, universorum per septentrionales vel occiduas regiones episcoporum suggestionem, in qua et apostolicæ nostræ fidei confessionem prælibavimus, offerre debeant, non tamen tanquam de incertis contendere, sed ut certa, atque immutabilia compendiosa definitione proferre: suppliciter obsecrantes, ut a Deo coronato vestro imperio favente, hæc eadem omnibus prædicari, atque apud omnes vin obtinere jubeatis, ut Deus, qui veritatem et justitiam diligit, omnia prospera vestræ serenissimæ benignitatis temporibus donet, in quibus apostolicæ prædicationis et pietatis veritas fulgeat, meliori, ac prospero successu eorum fortissimæ tranquillitatis imperium lætari de hostium subjectione concedens. Suscipere itaque dignamini, piissimi principum, a nostra humilitate directos episcopos cum reliquis ecclesiastici ordinis viris atque religionis servis Dei, cum solitæ tranquillitatis clementia, quatenus ex ipsorum testimonio cum gratiarum actione in propria remeantium, apud omnes nationes laus clementiæ vestræ crebrescat: sicut magni illius Constantini, cujus post obitum laudabilis fama nihilo minus viget, cujus insigne non tantum potestatis est, sed et pietatis: cum quo illud sacratissimum concilium trecentorum decem et octo antistitem in Nicæna civitate, in defensionem consubstantialis Trinitatis convenit. Et sicut Theodosii magni, cujus inter alias ejus virtutes singularis pietas prædicatur: quo an-nitente, per sancti Spiritus gratiam centum quinquaginta Patrum sententia, qui [quam, G.] eis inspirabat, Spiritus sanctus consubstantialis Patri et Filio prædicatus est. Et sicut egregii veritatis amatoris Marciani principis, qui et primum concilium Ephesinum, ut pote catholicam et apostolicam fidem prædicans, sancta Chalcedonensi synodo suscipi fecit, et errores [G., terrores], qui accreverant, de Dei Ecclesia repulit, sacrum illum totem amplexus apostolici viri papæ Leonis, quem beatus Petrus apostolus verbis ejus eliderat. Et sicut extremi quidem, præstantissimi tamen omnium, magni illius Justiniani, cujus ut virtus, ita et pietas omnia in meliorem ordinem restauravit: cujus instar fortissimæ vestræ clementiæ principatus, virtutis quidem conatibus rempubli-

PATROL. LXXXVII.

κλιμάτων τοῦ ὁκίανου ἐπισκείνονται· ἥτις συνίδου [δοῦ, L.] τὸ μέλος ἐν πολλῇ καιροῦ παραδρομῇ δια-
τείνει. Εἴτα ἡλιθίως ἀπὸ Βρετανίας Θεόδωρον τὸν
συνδουλὸν ἡμῶν καὶ συνεπίσκοπον, τῆς μεγάλης νόσου
Βρετανίας ἀρχιεπίσκοπον καὶ φιλόσοπον, μετὰ ἄλλων
ἐκείσε κατὰ τὸν τόπον διαγόντων, ἐκείθεν τῇ ἡμετέρᾳ
ἐνωθῆναι μετρίότητι, καὶ διαφέρουσιν ταύτης τῆς συνίδου
ἐπισκόπους ἐν διαφόροις κλίμασι τυγχάνοντας, ἵνα ἐξ
ὅλης τῆς κοινότητος τῆς δουλικῆς ἡμῶν συνίδου ἡ ἡμε-
τέρᾳ ἀναφορά γένησιντο, μήπως ἴαν μονομερῶς τὸ
πραττόμενον γνωσθῆσθαι, τὸ μέρος λάθῃ· καὶ μάλιστα
ἐπειδὴ ἐν μέσῳ τῶν ἰδνῶν τῶν τε Λογγοβάρδων, καὶ
Σαλάρων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Θράκων, Γότθων, καὶ Βρε-
τανῶν πλείστοι ἐκ τῶν συνδουλῶν ἡμῶν εἶναι γνω-
ρίζονται, οἷς καὶ περὶ τούτου περιεργάζεσθαι
οὐκ ἀρίσταται, ἵνα γνῶσωνται, τί εἰς τὸ πρᾶγμα
τῆς ἀποστολικῆς πίστεως πράττεται· οἷς ἐπὶ τὸν
ὠφελῆσαι δύναται, ἐπὶ ἐν τῇ συμφωνίᾳ τῆς πίστεως
μετ' ἡμῶν κρατῶνται, καὶ ἡμῖν ὁμοφωνῶσι, τοσούτον,
ὅπερ ἀπίστω, ἴαν σκόδαλον τί ποτε ἐν τῇ κεφαλῇ
τῆς πίστεως ὑπομείνωσιν, εὐρύσσονται ἔχθροί καὶ ἐναν-
τίοι. Ἡμεῖς δὲ εἰ καὶ ἰσχυροί, ἀλλ' ὅμως ἀπὸ ὅλης
ἰσχύος θαρρόμεν [L., κειρώμεθα], ἵνα τοῦ Χριστια-
νικώτατου ἡμῶν κράτους ἡ πολιτεία, ἐν ᾗ τοῦ μακαρίου
Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων ὁ θρόνος τεθε-
μελιώται, οὕτως τὴν ἀδελφίαν τῇ ἀληθείᾳ πάντα
τῶν Χριστιανῶν τὰ ἴδνα ἡμῖν προσκυνούσι καὶ
σίβουσι, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ
ἀποστόλου τιμὴν πάντων τῶν ἰδνῶν ἀποδειχθῇ ὑψη-
λοτέρα. Τὰ δὲ πρόσωπα, ἃ παρὰ τῆς ἡμετέρας με-
τρίτητος κατὰ τάξιν ἐπιλέχθη [L. πρόσωπα δὲ
ἐκ τῆς τάξεως τῆς ἡμετέρας μετρίτητος ἐπ.] συνίδο-
μεν πρὸς τὰ ἔχνη τῆς ἡμετέρας Θεοσεβαστοῦ ἀνδρείας,
ὄφειδοντα προσαγγεῖν τὴν ἀναφορὰν πάντων ἡμῶν,
τούτῃσιν ἀπάντων τῶν κατὰ τὰ ἀρκῶα καὶ δυτικὰ
κλίματα ἐπισκόπων, ἐν ᾗ καὶ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν
πίστεως τὴν ὁμολογίαν προαπηρέμαθα· ὅμως οὐχ ὥς
περὶ ἀδελφῶν φιλονεικεῖν, ἀλλ' ὥς βέβαια καὶ ἄτρωτα
συνελόντι ὅρῳ προσφέρειν· ἱκετικῶς παρακαλοῦντες,
ἵνα τοῦ ἡμετέρου Θεοσεβέτου κράτους ἐπικεύσαντες, ταῦτα
αὐτὰ πᾶσι κηρυχθῇ, καὶ πρὸς πάντας ἐπικρατεῖς
κελεύσῃ· ἵνα ὁ Θεὸς ὁ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δικαιο-
σύνην ἀγαπῶν, πάντα αἰεὶ χυρίσθαι τοῖς χρόνοις
τῆς ἡμετέρας γαληνότητος εὐμενίας, ἐν οἷς τοῦ ἀπο-
στολικοῦ κορυμματος καὶ τῆς εὐσεβείας ἡ ἀλήθεια ἐλάμ-
πη, κρείττονι καὶ αἰεὶ ἐκδέσει τῆς ἡμῶν ἀνδρείο-
τάτης γαληνότητος τὸ κράτος εὐφρανθῇ περὶ τῆς τῶν
πολεμίων ὑποταγῆς χαρίζομενος. Δεῖσθαι τοῖς κατα-
ξέσωται εὐσεβέστατοι βσιλεύοντες τοὺς σταλέντας παρὰ
τῆς ἡμετέρας μετρίτητος ἐπισκόπους μετὰ τῶν ὑπο-
λοίπων τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἀνδρῶν, καὶ τῶν
εὐλαβεστάτων δούλων τοῦ Θεοῦ μετ' εὐμενίας τῆς
εὐσεβείας γαληνότητος, ὅπως καὶ τῇ ἐξ αὐτῶν μαρ-
τυρίᾳ μετ' εὐχαριστίας εἰς τὰ οἰκία αὐτῶν ἐπακο-
στρέφοντες [ἐπαναστρέφοντες] παρὰ πᾶσι τῶν ἰδνῶν
συχώσῃ ὁ ἐπαινος τῆς ἡμετέρας φιλανθρωπίας, ὥς
ἐκείνου τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, οὕτως μετὰ τῆς
τελευτῆς ἀξιωματικῆς [ἀξιωματικῆς] οὐδὲν ἔπτον φήμῃ
ἀκμάζει· οὕτως οὐ μόνον τὸ ἐπιστήμιον τῆς ἐξουσίας

ἐσθλὴ, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐσεβείας; μὲν οὐ φαίνεται ἡ ἱερωτάτη
 συνόδος τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ προέδρων ἐν τῇ
 Νίκαιᾳ πάλαι ἐπὶ δικηκομένῃ τῆς ὁμοουσίου Τριάδος
 συνέλθε. καὶ καθὼς Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου, οὐτινος ἐν
 ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ ἀρεταῖς ἡ μονογενὴς εὐσέβεια κηρύτ-
 τεται· οὐτινος ἐπικεύσαντος [συναγματολαβομένου]; διὰ
 τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῶν ἐκείνῳ πενήτηντα
 Πατέρων τῇ γνώμῃ, ἣν αὐτοῖς ἐνέπνευσε, τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον ἐμύσσειεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ ἐκαρύχθῃ, καὶ
 καθὼς [ἡ γνώμη ἐκαρύχθῃ ἣν αὐτὸν ἐνέπνευσε τὸ Π. εὐμα-
 ρὸν, τὸ ὁ. τ. Π. κ. τ. Υἱὸς καὶ καθὼς] τοῦ ἑξῶς
 τῆς ἀληθείας ἐρόντος Μαρκανοῦ τοῦ βασιλείως, τοῦ καὶ
 τῇ πρώτῃ ἐν Ἐφέσῃ σύνοδον, ὅτε διὰ καθολικὴν καὶ
 ἀποστολικὴν πίστιν κηρύττοντος [κηρύττουσιν]; ὑπὸ τῆς
 ἁγίας ἐν Χαλκιδόνι συνέδου δεχθῆναι παύσαντος, καὶ τοὺς
 αὐξήσαντας φοβηρισμούς ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ [τῆς αὐξή-
 σάσης] πλάνης ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ] ἀπὸλασάντος Ἐκκλησίας,
 τὴν ἱερωτάτην ἐκείνῳ τόμον ἐπισπασάμενος [ἀσπασώ-
 μένου] τοῦ ἀποστολικοῦ ἀνδρός τοῦ πάντα Λέοντος, ὃν
 ὁ μακάριος Πέτρος ὁ ἀπόστολος τοῖς ἐκείνῳ ἰδιοῖς ὑπα-
 γόρευσε ῥήματα. καὶ καθὼς τοῦ τελευταίου μὲν, ὅμως
 δὲ πάντων ἐξοχωτέρου, τοῦ μεγάλου ἐκείνου Ἰουστίνου
 νοῦ, οὐτινος ὡς ἡ ἀρετὴ, οὕτω καὶ ἡ εὐσέβεια εἰς
 κρείττονα τάξιν ἀνικαίνισι τὰ πάντα· οὐτινος καὶ
 ὁμοίωμα ἡ ἀτοκροτορία τῆς ἀνδρείας ὡς ὅμως εὐσε-
 βείας ἀρεταῖς τε καὶ ἰγχειρήμασι τὴν πολιτείαν τῶν
 Χριστιανῶν κατασφαλίζεται, καὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀνακαί-
 νισι, τοῖς τε τῆς εὐσεβείας σπουδασμασι τῇ καθολικῇ
 συντρέχει Ἐκκλησία, ἵνα ἐν τῇ ἐνώσει [ἐνότητι L.] τῆς
 ἀληθοῦς ἀποστολικῆς ὁμολογίας τελειωτέρῳ συναρῇ, ἣν
 μέχρι τοῦ παρόντος σὺν ἡμῖν ἡ ἁγία τῶν Ῥωμαίων
 Ἐκκλησία φυλάττει, ὅπως τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας τὸ
 μυστήριον λαμπρότερον ἀπλάντως εἰς ὅλον τὸν κόσμον
 κηρύχθῃ καὶ ἔνθα ταύτης τῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας τὸ
 ἀκέραιον ταῖς εὐσεβείαι σπουδαῖς τῆς ὑμετέρας βασι-
 λείας ἐπακρατεῖ, ἐπαινος ἅμα καὶ εὐεργεσία τοῦ γαλα-
 νίου ὡς κράτους κηρύχθῃ, ἵνα μετὰ τῶν τῆς εὐσε-
 βείας ἐπαινῶν καὶ τῆς βασιλείας ὡς ὅμως πλατυνθῶσι Θεοῦ
 ἐπικουρόντος τὰ ἑξαιρέτα [ἐπίσημα]. καὶ οὐδὲ ἡ τῆς
 ἀληθοῦς εὐσεβείας ὁμολογία προτρέπεται, ἡ βασιλικὴ
 ἀνδρεία κτίσθαι. καὶ ἡμεῖς γὰρ εἰ καὶ ἀνάξιοι τὴν
 τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἱκετεύομεν, ἵνα χωρὶς ὀλίγου
 τινὸς μέχρι αὐτοῦ τοῦ τῆς ζωῆς ὅρου ἅπλων ἡμᾶς
 φυλάξαι, καὶ καρύξαι συγχωρήσῃ, καὶ δι' αὐτῆς ἐνώ-
 πιον αὐτοῦ καυχῆσθαι [δοξασθῆναι]. Ἐπειδὴ εἰ καὶ
 σοφίαν κοσμικὴν, καὶ ματιὰν ἀπάτην, ὡς φησὶν ὁ μα-
 κάριος Παῦλος ὁ ἀπόστολος, παντελῶς ἀγνοούμεν, ὅμως
 τὸν κανόνα τοῦ ἀληθοῦς κηρύγματος τῇ ἀπλουστάτῃ
 ἀληθείᾳ διδάσκοντες, καὶ ἐκδικούμεν [δικηκομένον]· ἐπει-
 δὴ οὐχὶ πομπὰς ῥημάτων ἔχον ἐπιθυμοῦμεν, ἵνα ταῖς
 φιλονικίαις προκαταληθῶμεν, οὐτε γὰρ ἐνδοχεται [ἐμ-
 βαινεῖ] ἐν στενωχωρίας διαγόντων ἡμῶν, ἀλλὰ τοὺς
 θέλοντας [τοῖς θέλουσιν] ἐπιστρέφει πρὸς τὴν ἀληθειαν
 τῆς ὁρθῆς ἡμῶν πίστεως τὴν ταῖς μετὰ ἁπλῆς καρδίας,
 καὶ ῥημάτων πραότητος προσφέρομεν. Σῶσαι γὰρ διὰ
 τῆς ἀληθείας τῆς ἀποστολικῆς ὁμολογίας τὰς ἐκ τῆς
 θέας ῥοπῆς ἐμπιστευθείσας ἡμῶν ψυχὰς ἐπιθυμοῦμεν,
 ἡ διὰ φιλανθρωπίας τοὺς ἀκούοντας εἰς πλάνην ἐμβάλλειν.
 Διότι ὅστις οὐκ ἐστὶν ἐν ἱερῷ ταῦτα τὰ ἐν τῇ ὁμο-

A cam Christianam tuetur; et restaurat in melius; pie-
 tatisque studiis catholica succedit Ecclesia; ut in
 unitate veræ ac apostolicæ confessionis perfectius
 copuletur; quam nunc usque nobiscum sancta Ro-
 mana servat Ecclesia, quatenus sinceræ pietatis ar-
 canum, tuba clarius per totum orbem prædicetur:
 et ubi hujus veræ confessionis sincerias pii vestri
 imperii favoribus vim obtinet, laus simul ac meritum
 serenissimi vestri imperii prædicetur, ut cum pie-
 tatis laudibus, etiam regni eorum, Deo annuente;
 dilatentur insignia; quosque veræ pietatis invitât con-
 fessio, imperialis fortitudo possideat. Nam et nos; licet
 indigni, Dei elementiam deprecamur; ut sitis aliquo
 lapsu usque ad ipsius vitæ terminum, immaculatam
 nos servare ac prædicare concedat, et per eam in
 suo conspectu glorari. Quia etsi sæculi sapientiam
 et insanem fallaciam (Coloss. in), quemadmodum bea-
 tus Paulus apostolus dicit, penitus ignoramus; veræ
 tamen prædicationis normam simplicis veritate docu-
 mus atque defendimus, quia non verborum pompas
 habere cupimus ut contentionibus occupemur: nec
 enim licet in angustiis nobis degentibus, sed qui
 converti ad veritatem voluerint, rectæ nostræ fidei
 ordinem cum simplicitate cordis; verborumque leni-
 tate proferimus. Salvatæ enim per apostolicæ con-
 fessionis veritatem commissas nobis divina dignatione
 animas magis cupimus, quam per verbosam loquaci-
 tatem in errorem audientes immittere. Quicumque
 proinde sacerdotum hæc, quæ in hac nostræ humili-
 tatis confessione continentur, nobiscum sinceriter
 prædicare desiderat, ut nostræ apostolicæ fidei con-
 cordes, ut consacerdotes; ut comministris ejusdem
 fidei, et (ut simpliciter dicamus) ut spirituales fratres
 et coepiscopos nostros suscipimus. Qui vero hæc
 confiteri noluerint, ut infestos catholicæ atque apo-
 stolicæ confessioni, perpetuæ condemnationis reos
 esse censemus: nec aliquando tales in nostræ humi-
 litatis collegio, nisi correctos suscipere patimur. Nec
 transgredi nos quisquam eorum arbitretur, quod a præ-
 decessoribus nostris percepimus. Prieterea [Propterea]
 gaudium magnam erit in celo et in terra, si vestra be-
 nignissima pietate mediante; hæc corregnator vester
 omnipotens Deus ad effectum perduxerit, ut cælum
 jucundetur, exsulet et terra, dum pax multa sit dili-
 gentibus veritatem, et non est eis scandalum, et au-
 feratur de dōmo Dei abominatio scandali, quæ erat
 ad ruinam multorum inconstantium; vel simplicium,
 ut sit una fides, unum os et labium, una apud omnes
 apostolicæ prædicationis confessio, dum omnes
 unanimes loquentur magnalia Dei: quam vestræ
 serenissimæ felicitatis temporibus misericors Deus
 concedere dignabitur, dum dissipata in ædificatio-
 nem Ecclesiæ Dei construuntur, segregata in com-
 pagine veritatis conveniunt, dissociata in charitatem
 apostolicæ fidei copulantur, dispersa in unitatem
 obtinente apostolica veritate concurrunt, ut concor-
 diter nobiscum omnes hoc bonum operantes, Dei
 majestatem valeant fideliter obsecrare pro longevi-
 tate atque perfecta prosperitate vestræ fortitudinis

imperio divinitus concedenda ut eorum invictissimæ mansuetudinis laboribus congregentur ex gentibus, ad confitendum nomini sancto ejus, et gloriam in laude veræ ejus confessionis, qui facit mirabilia magna solus, qui facit prodigia super terram, auferens bella usque ad fines terræ, qui dispersa congregat, et congregata conservat, qui tam piissimos principes super populum suum regnare præcipit, quem pervigili pietate et invictis laboribus, Deo cooperante, custodiunt.

ὅπου παραλάβομεν ἀπὸ τῶν προηγησαμένων ἡμῶν. Διὰ τοῦτο χαρὰ μεγάλη ἐστὶν ἐν ὧν ἡμεῖς, ἡμεῖς τῆς ὑμετέρας ἐννοίας βασιλείας μεσιτευούσης ὁ συμβασιλεύς ἡμῶν καὶ παντοκράτωρ θεὸς ταῦτα πρὸς περὶ ἀγάπῃ, ἵνα ὁ οὐρανὸς εὐφρανθῇ, καὶ ἀγαλλιάσεται ἡ γῆ γινόμενης εἰρήνης πολλῆς τοῖς τὴν ἀληθινὴν ἀγαπῶσι, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σπένδαλον· καὶ ἀραιρεθῇ ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ βδελύγμα σκαυδαίου, τὸ ὃν εἰς πᾶσιν πολλῶν ἀνυστάτων καὶ ἀπλουστέρων· καὶ γένῃται μία πίστις, ἐν στόμα, καὶ χεῖλος ἐν, καὶ μία πρὸς πάντα [παρὰ πᾶσι] τοῦ ἀποστολικοῦ καὶ ῥύματος ὁμολογία, ἐν ὧν πάντες ὁμοθυμαδὸν λαλοῦσι τὰ μεγαλῖα τοῦ θεοῦ· ὅντινα ἐν ταῖς χρόναις τῆς ὑμετέρας γαληναίας εὐδαιμονίας ὁ πολυὺς θεὸς χάρισται κατασκηνῶσι, ἢ ὡς [L., ὡς] τὰ δισπαρμένα πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ κατασκευάζονται, τὰ διαχωρισμένα ἢς ἐρημῶν ἀληθείας συνέρχονται, τὰ διεσπασμένα εἰς ἀγάπην ἀποστολικῆς πίστεως [ἀληθείας] συναθροίζονται, τὰ δι-σπαρτισμένα εἰς ἑνωσιν ἐπικρατούσης τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας συνέρχονται, ἵνα ὁμορρόνως ἅμα ἡμῶν πᾶν-τες τὴν μεγαλῆτητα τοῦ ἐνεργήσαντος τὸ ἀγαθὸν τοῦτο θεοῦ πίστώς ἰσχύσωσι παρακαλεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ μακρο-χρόνιου καὶ τελείου εὐδαιμονίου θεοῦ χάρισθῇ καὶ τῇ κράτει τῆς ὑμῶν ἀνδρείας, ἵνα τοῖς ἐκείνους τῆς ἡμετέρας ἀπείρου ἡμερότητας συναχθῶσιν ἐκ τῶν ἐθνῶν εἰς τὸ πιστεῖν [L., ἐομολογήσασθαι] τῇ δογματῇ τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ, καὶ δοξάζειν ἐν ὧν τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ ὁμολογίαν, τοῦ ποιήσαντος θαυμάσια μεγάλα μόνου, τοῦ ποιήσαντος ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς· ἀνταναγκάσαντος πολέμου μέχρι τῶν ἐσχάτων τῆς γῆς· ὅς τὰ δισπαρμένα συνήγαγε, καὶ τὰ συνα-χθέντα φυλάττει· ὅς τοὺς εἰσεβίης βασιλεῖς ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ βασιλεύειν προτρέπει, ὅντινα διὰ τῆς ἀγρυπνῶς εὐσεβείας, καὶ τῶν ἀληθῶν χαμάτων συνεργούσης θεοῦ φυλάττουσι.

SUBSCRIPTIONES.

Agatho episcopus sanctæ Dei catholicæ atque apostolicæ Ecclesiæ urbis Romæ, huic suggestioni cum generalitate totius apostolicæ sedis concilii, pro re-citundine apostolicæ confessionis factæ, sicut superius continetur, cons. et subscr.

Andreas gratia Dei episcopus sanctæ Ostiensis ecclesiæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter contruximus, simil. subs.

Agnellus gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Terracinenensis provincie Campaniæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, simil. subs.

Aguellus gratia Dei episcopus sanctæ Fundanæ ecclesiæ provincie Campaniæ, in hanc suggestionem, etc., similiter subscripsi.

Adeodatus gratia Dei episcopus sanctæ Formianæ ecclesiæ provincie Campaniæ, in hanc suggestionem, etc., similiter subscripsi.

Petrus gratia Dei episcopus sanctæ Cumaniæ ecclesiæ provincie Campaniæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscr.

Agnellus gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Misenatis provincie Campaniæ, in suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

* In sequentibus subscriptionum formulis Græcum inter et Latînum sermonem, aliquot, nec gravioris

λογίᾳ τῆς ἡμετέρας μετριότητος περιχόμενα ἅμα ἡμῶν εὐλαχρῶς καρτέειν ἐπιθυμοῦμεν, ὡς τῇ ἡμετέρᾳ ἀποστολικῇ πίστει ὁμῶν, ὡς συνίπρετες, ὡς συλλειτουργοὺς, ὡς τῆς αὐτῆς πίστεως, καὶ ἵνα ἁπλῶς εἰπωμεν, ὡς πνευματικῶν ἀδελφῶν, καὶ συνεπισκόπων ἡμῶν δεχόμεθα. Τοὺς δὲ ταῦτα σὺν ἡμῶν ὁμολογίᾳ μὴ δι-λόντας, ὡς ἐχθροὺς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ὁμο-λογίας, ἐνόχους εἶναι κρίνομεν τῆς αἰωνίου κατακρίσεως, οὗτι δὲ ποτε τοὺς τοιούτους ἐν τῷ συλλογῷ τῶν ἡμε-τέρων μετριότητος, εἰμὶ διορθωθέντες, ἀνιχνεύοντες δέ-ξασθαι. Μᾶτε παραβῆναι ἡμᾶς τίς ἐξ αὐτῶν ὑπολάβει.

B

ΑΙ ΤΗΟΤΡΑΦΑΙ.

Ἀγαθὸν ἐπισκοπὸς τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας πόλεως Ῥώμης, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἅμα τῷ κοινῷ ὅλῳ τῆς συνόδου τοῦ ἀπο-στολικοῦ θρόνου, τῇ γενομένῃ χάριν τῆς ὁρθότητος τῆς ἀποστολικῆς ὁμολογίας, ὡς ἐνωτῶν περιχέται, φρονῶν ὑπεργράψαι.

Ἀνδρέας χάριτι θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

Ἀγνέλλος χάριτι θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἐπαρχίας Καμπανίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμο-θυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

C

Ἀδεοδάτος χάριτι θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἐπαρχίας Καμπανίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

Πέτρος χάριτι θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἐπαρχίας Καμπανίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

Ἀγνέλλος χάριτι θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἐπαρχίας Καμπανίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμο-θυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

tamen momenti distrepantibus animadvertere est. Qua de re lectores tantummodo monere sufficiat. Edit.

Γαυδιῶς χάριτι Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἐπαρχίας Καμπανίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Στέφανος ἀνάξιος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Λουκρητίας ἐπαρχίας Καλαβρίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Ἀγνέλλος ἰδιῶ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἐπαρχίας Καμπανίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Δυρλακὸς ἰδιῶς ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἐπαρχίας Καμπανίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Βαρβάτος χάριτι Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Βενεβέντου ἐπαρχίας Καμπανίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Δεκρόρος χάριτι Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Καπούης ἐπαρχίας Καμπανίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Ἰουλιανὸς ἀνάξιος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Κονστίντου, [omissum est ἐπαρχίας Βρυτίων] ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Ἰωάννης χάριτι Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ἰδρονούντου ἐπαρχίας Καλαβρίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Γερμανὸς ἰδιῶς ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Τάραντος [Ταρίντου] ἐπαρχίας Καλαβρίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Θεοφάνης ἰδιῶς ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Θούρης [L. Θουρίνης] ἐπαρχίας Καλαβρίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Πέτρος ἰδιῶς ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἐπαρχίας Βρυτίων [ἄλλως, Βρεττίων], ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Παῦλος ἰδιῶς ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Σκυλλακίνης ἐπαρχίας Βρυτίων, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Γεώργιος ἰδιῶς ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ταυρικῆς ἐπαρχίας Καλαβρίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Θεόδωρος ἰδιῶς ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Τροπείας ἐπαρχίας Καλαβρίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Ἀβουνδάντιος ἰδιῶς ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας

^a Gaudiosus gratia Dei episcopus sanctæ Puteolanzæ ecclesiæ provinciæ Campaniæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, simil. subscr.

Stephanus gratia Dei episcopus sanctæ Locrensis ecclesiæ [Provinciæ Calabriæ], in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, simil. subs.

Agnellus humilis episcopus sanctæ Neapolitanæ ecclesiæ provinciæ Campaniæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subs.

^b Aurellus [Aurelianus] ^b humilis episcopus sanctæ Nolanæ ecclesiæ provinciæ Campaniæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Barbatus gratia Dei episcopus sanctæ Beneventanæ ecclesiæ provinciæ Campaniæ, hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, simil. subscr.

Decorosus gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Capuanæ provinciæ Campaniæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, simil. subscr.

Julianus indignus episcopus sanctæ Consentinæ ecclesiæ provinciæ Brutiorum [Calabriæ], in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Joannes gratia Dei episcopus sanctæ Hydruntinæ ecclesiæ provinciæ Brutiorum, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, simil. subscripsi.

Germanus humilis episcopus sanctæ Tarentinæ ecclesiæ provinciæ Calabriæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Theophanes humilis episcopus sanctæ Thurinæ ecclesiæ provinciæ Calabriæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Petrus humilis episcopus sanctæ Crotonensis ecclesiæ provinciæ Brutiorum, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, simil. subscripsi.

^d Paulus humilis episcopus sanctæ Scylliensi ecclesiæ provinciæ Brutiorum, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, simil. subscripsi.

Georgius humilis episcopus sanctæ Taurianæ ecclesiæ provinciæ Calabriæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscr.

Theodorus humilis episcopus sanctæ Tropejanæ ecclesiæ provinciæ Calabriæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Abundantius humilis episcopus Tempsanæ eccle-

^a Ms. Paris., Tausinus. HARD.

^b Paris., minimus episcopus et sic in seqq. Id.

sia provinciae Brutiorum, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Hyacinthus humilis episcopus sanctae Surrentinae ecclesiae provinciae Campaniae, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Placentius humilis episcopus sanctae Veliternensis ecclesiae provinciae Campaniae, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subs.

Juvenalis humilis episcopus sanctae Albanensis ecclesiae, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Vitus humilis episcopus sanctae ecclesiae Silvæ candidæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Paulus humilis episcopus sanctae Nomentanae ecclesiae, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Joannes humilis episcopus sanctae ecclesiae Portuensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Stephanus humilis episcopus sanctae Prænestinae ecclesiae, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Felix exiguus episcopus sanctae Spoletanae ecclesiae, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Honestus exiguus episcopus sanctae Esinatis ecclesiae, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Felix exiguus episcopus sanctae Camerinae ecclesiae, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Florus exiguus episcopus sanctae Fulginatis ecclesiae, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Decentius exiguus episcopus sanctae Forofilaminensis ecclesiae, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Joannes exiguus episcopus sanctae Nursinae ecclesiae, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Felix exiguus episcopus sanctae ecclesiae Asculanensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica

σία Τευφάνος ἐπαρχίας Βρυτίων, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Ἰακίνθος ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Σύρτου [Σουρέντου] ἐπαρχίας Καμπανίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγ.

Πλακέντιος ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Βιλιτέρνης [add. ἐπαρχίας Καμπανίας], ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγ.

Ἰουβενάλιος ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ἀλβάνου, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγ.

Βίτος ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Λευκῆς Σίλβας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγ.

Παῦλος ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Νομέντου, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγ.

Ἰωάννης ἀνάξιος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας τοῦ Πόρτου, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγ.

Στέφανος ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Πραινεστίνης, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγ.

Φίλιξ ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Σπολητίνης, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συντάξαμεν, συνήνεσα ὁμοθυμαδόν, καὶ ὑπέγ.

Ὁνωράτος ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας... [F. Ἀσιτικός] ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ἐνεκεν τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεσα, καὶ ὑπέγ.

Φίλιξ ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Καμερίνης, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ἐνεκεν τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεσα, καὶ ὑπέγ.

Φλώρος ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Φουλγίνης, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ἐνεκεν τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεσα, καὶ ὑπέγ.

Δεκέντιος ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Φοροφλαμινίου, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνήνεσα, καὶ ὑπέγ.

Ἰωάννης ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Νοῦρσος, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ἐνεκεν τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεσα, καὶ ὑπέγ.

Φίλιξ ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ἀσκούλανου, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάν-

^a Paris., Honoratus. HARD.

^b Paris., Decentinus. ID.

των ἡμῶν γενομένη ἔσκεν τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως
συνήνεμα, καὶ ὑπέγραψα.

Ἀδριανὸς Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας
Ρωμαϊκῆς, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῶς παρὰ πάντων
ἡμῶν γενομένη ἔσκεν τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως
συνήνεμα, καὶ ὑπέγρ.

Θόδωρος Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας
Θουριανῆς, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῶς παρὰ πάντων
ἡμῶν γενομένη ἔσκεν τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως
συνήνεμα, καὶ ὑπέγρ.

Κλαύδιος Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας
Βαλυνῆς, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῶς παρὰ πάντων
ἡμῶν γενομένη ἔσκεν τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως
συνήνεμα, καὶ ὑπέγρ.

Ἡρόδοτος [Ὀρίστως] Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας
ἐκκλησίας Βιβωνος, ἐπαρχίας καλαβρίας, ταύτῃ τῇ ἀνα-
φορᾷ, τῇ κοινῶς παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ἔσκεν
τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγρ.

Θεοδοσίος Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας
Σαρακηνῆς τῆς ἐν Σικελίᾳ, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοι-
νῶς παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ἔσκεν τῆς ἀποστολικῆς
ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγρ.

Βενέδικτος Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας
Μεσσηνῆς τῆς ἐν Σικελίᾳ, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῶς
παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ἔσκεν τῆς ἀποστολικῆς
ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγρ.

Ἰωάννης Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας
εἰς τὰ θεριμάνια τῆς ἐν Σικελίᾳ, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ
κοινῶς παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ἔσκεν τῆς ἀποστο-
λικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγρ.

Ἰωάννης. . . . .

Πέτρος Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας
Ταυρουμένιου τῆς ἐν Σικελίᾳ, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ
κοινῶς παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ἔσκεν τῆς ἀποστο-
λικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγρ.

Ἰουλιανὸς Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας
Κατάνης τῆς ἐν Σικελίᾳ, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῶς
παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ἔσκεν τῆς ἀποστολικῆς
ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγρ.

Γεώργιος Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας
Τροκαϊτικῆς [Ἐ. Τροκεϊτικῆς] τῆς ἐν Σικελίᾳ, ταύτῃ
τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῶς παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη
ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ
ὑπέγρ.

Γεώργιος Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας
Ἀκραγαγίνης τῆς ἐν Σικελίᾳ, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ
κοινῶς παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ὑπὲρ τῆς ἀποστο-
λικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγρ.

Ἀδεόδατος ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας
ἐκκλησίας Λέυκου, ἀρχιεπίσκοπος τῆς εἰσβασιμῆς συνόδου τῆς
ἐν Γαλλίᾳ τῇ ἐπαρχίᾳ, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ συνοδικῶς
παρ' ἡμῶν γενομένη συνακτῶν ὑπέγρ.

Ὀδωάρδος Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας

^a Pro χρίστος. HARD.

^b Logo, Crescens, ut in concilio Rom. anni 679, et

A nostra fide unanimiter construximus, similiter sub-
scripsi.

Hadrianus exiguus episcopus sanctae Reatinæ ec-
clesiae, in hanc suggestionem, quam pro apostolica
nostra fide unanimiter construximus, similiter sub-
scripsi.

Florus exiguus episcopus sanctae Furconensis ec-
clesiae, in hanc suggestionem quam pro apostolica
nostra fide unanimiter construximus, similiter sub-
scripsi.

Clarentius exiguus episcopus sanctae ecclesiae Bal-
nensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica
nostra fide unanimiter construximus, similiter sub-
scripsi.

B Orestes exiguus episcopus sanctae ecclesiae Vi-
bonensis [Add. provinciae Calabriae], in hanc sugges-
tionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter
construximus, similiter subscripsi.

Theodosius exiguus episcopus sanctae ecclesiae Sy-
racusanæ provinciae Siciliae, in hanc suggestionem,
quam pro apostolica nostra fide unanimiter construxi-
mus, similiter subscripsi.

Benedictus exiguus episcopus sanctae ecclesiae Me-
sananensis provinciae Siciliae, in hanc suggestionem,
quam pro apostolica nostra fide unanimiter construxi-
mus, similiter subscripsi.

Joannes exiguus episcopus sanctae ecclesiae Ther-
mitanæ provinciae Siciliae, in hanc suggestionem,
quam pro apostolica nostra fide unanimiter construxi-
mus, similiter subscripsi.

C Joannes exiguus episcopus sanctae ecclesiae Mylane
provinciae Siciliae, in hanc suggestionem, quam pro
apostolica nostra fide unanimiter construximus, si-
militer subscripsi.

Petrus exiguus episcopus sanctae ecclesiae Ταυ-
ρομενιτανæ provinciae Siciliae, in hanc suggestionem,
quam pro apostolica nostra fide unanimiter construxi-
mus, similiter subscripsi.

Julianus exiguus episcopus sanctae ecclesiae Κα-
τανensis provinciae Siciliae, in hanc suggestionem, quam
pro apostolica nostra fide unanimiter construximus,
similiter subscripsi.

Georgius exiguus episcopus sanctae ecclesiae Τρο-
κεϊτικῆς provinciae Siciliae, in hanc suggestionem quam
pro apostolica nostra fide unanimiter construximus,
similiter subscripsi.

Georgius exiguus episcopus sanctae ecclesiae Α-
κραγαγίνης provinciae Siciliae, in hanc suggestionem, quam
pro apostolica nostra fide unanimiter construximus,
similiter subscripsi.

Adedatus humilis episcopus sanctae ecclesiae Λευ-
κοῦ, legatus venerabilis synodi per Galliarum pro-
vincias constitutus, in hanc suggestionem, quam pro
apostolica nostra fide unanimiter construximus, simi-
liter subscripsi.

^c Wilfridus humilis episcopus sanctae ecclesiae Ebo-

ita hic habet Ms. Paris. Ib.

^d Paris., Ulbichridus. Id.

racenæ insulæ Britanniae, legatus venerabilis synodi per Britanniam constitutus, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Mauricius humilis episcopus sanctæ Tiburtinæ ecclesiæ [Provincia Picenæ], in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Felix humilis episcopus sanctæ Arelatensis ecclesiæ, legatus venerabilis synodi per Galliarum provincias constitutus, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Taurinus indignus diaconus sanctæ ecclesiæ Tolonensis, legatus venerabilis synodi per Galliarum provincias constitutus, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Mansuetus Dei gratia episcopus sanctæ Mediolanensis ecclesiæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Joannes indignus episcopus sanctæ ecclesiæ Bergomatis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Donatus episcopus sanctæ ecclesiæ Laudensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Apastasius episcopus sanctæ ecclesiæ Ticinensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Valentinus episcopus sanctæ ecclesiæ Aquensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Desiderius humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Cremonensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus similiter subscripsi.

Gratianus episcopus sanctæ ecclesiæ Novariensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Desiderius episcopus sanctæ ecclesiæ Eporediensis [G., Hippocria in Calabria], in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Joannes clementia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Genuensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, fideliter subscripsi.

Deusdedit episcopus sanctæ ecclesiæ Brixianensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, fideliter subscripsi.

¶ Paris., Charinus. HARB.

Α Εὐνοσάκης [L. 'Εβοσάκης] γάτος τῆς Βρετανίας, λεγόμενος τῆς σεβασμίας συνόδου τῆς ἐν Βρετανίᾳ καθιστάσεως, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ συνοδικῇ παρ' ἡμῶν γενομένῃ συναγωγῇ ὑπέγραψα.

Μαυρίκιος διάκονος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Τιβοῦρτου ἐπαρχίας Πικηνίας, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἐν ὅπῳ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ἐμεθυμῶδη συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγ.

Φέλιξ ἐλάχιτοςτος [L. ἐπίσκοπος] πρεσβύτερος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας 'Ρελάτινου [L. 'Αρελάτου], λεγόμενος τῆς σεβασμίας συνόδου τῆς ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γάλλων καθιστάσεως, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ συνοδικῇ γενομένῃ παρ' ἡμῶν, συναγωγῇ ὑπέγ.

Ταυρίνος ἀνάξιος διάκονος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας 'Αλδοτίνου [L. Τολίνου], λεγόμενος τῆς σεβασμίας συνόδου τῆς ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γάλλων καθιστάσεως, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ συνοδικῇ γενομένῃ παρ' ἡμῶν συναγωγῇ ὑπέγ.

Μανσουέτος κατὰ Θεοῦ χάριν ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Μεδιολάνου, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ γενομένῃ παρὰ πάντων ἡμῶν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεσα, καὶ ὑπέγ.

Ἰωάννης ἐκκλησίας Βεργυμένης [L. Βεργύμου] ἀνάξιος ἐπίσκοπος, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεσα, καὶ ὑπέγ.

Δονάτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Λαυδίνου, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεσα, καὶ ὑπέγ.

Αναστάσιος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Τικίνου [L. Τικίνου], ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεσα, καὶ ὑπέγ.

Βαλεντίνος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας 'Ακουίνου, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεσα, καὶ ὑπέγ.

Δεσιδέριος διάκονος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Κρεμόνου [L. Κρεμόνως], ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεσα, καὶ ὑπέγ.

Γρατιανὸς ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Νοβάρου, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεσα, καὶ ὑπέγ.

Δεσιδέριος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας 'Ἰπορίνης [L. 'Επορείδας], ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεσα, καὶ ὑπέγ.

Ἰωάννης εὐσεβεία [φιλονθρωπία] Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας Γενούας, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεσα, καὶ ὑπέγ.

Δεουσδέιτς ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Βρέβις, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεσα, καὶ ὑπέγ.

Ἀδύακος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Δέρτωνος, A ταύτῃ τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ἀναφορᾷ, ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγραψα.

Βενεάτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ἀστίνου, ταύτῃ τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ἀναφορᾷ, ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγ.

Βενέδικτος Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Βαλδένσου, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγ.

Βόνος Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ἀλβεγκανέσου, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγ.

Θεόδωρος Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Βερκελλῶν, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγ.

Ρούστινος Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ταυρινάτων, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγ.

Ιωάννης Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Βεντιμιλίου, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγ.

Σαβῆρος Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Δούνης, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγ.

Ἐλευθέριος Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Λένσου, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων Λουθιῶν γενομένη ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγ.

Μαυριανὸς Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Πισῶν, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγ.

Σερῆνος Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ποπουλιανίου, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγ.

Ῥεπαράτος Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Φλωρεντίας, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγ.

Βολαριανὸς Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ρουσελίνου [Ρουτελίνου; al., Ρουσελλίνου; L.], ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως γενομένη συνήνεμα, καὶ ὑπέγ.

Κυπριανὸς Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ἀστίνου, ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεμα, καὶ ὑπέγ.

Βιταλιανὸς Δάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας

* Audacis episcopus sanctæ ecclesiæ Dertonensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Benenatus episcopus sanctæ ecclesiæ Astensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Benedictus, humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Valvensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Bonus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Albiganensis [Corr. ut in Græco Albigaunensis, vel Albingaunensis], in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Theodorus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Vercellensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Rusticus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Taurinatis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Joannes humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Vintimiliensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Severus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Lunensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Eleutherius humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Lucensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

† Maurianus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Pisanæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Serenus episcopus humilis sanctæ ecclesiæ Populoniensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Reparatus exiguus episcopus sanctæ ecclesiæ Florentinæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Valerianus exiguus episcopus sanctæ ecclesiæ Rosellensis [Russellinæ], in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Cyprianus episcopus humilis sanctæ ecclesiæ Arelinæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Vitalianus exiguus episcopus sanctæ ecclesiæ So-

^a Paris., Andas. HARD.

^b Ms. Paris., Albiganensis. Id.

^c Holstenius legit Albensis. Id.

^d Paris., Marianus. Id.

nensis in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Marcianus exiguus episcopus sanctæ ecclesiæ Volaterranæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Mauricius exiguus episcopus sanctæ ecclesiæ Suenensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Agnellus exiguus episcopus sanctæ ecclesiæ Vulsiniensis [Volsiniensis], in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Theodorus exiguus episcopus sanctæ ecclesiæ Clusinae, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Custoditus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Vitalianus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Tusculanensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Mauritius humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Anagninae, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Saturninus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Alutinae, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Valerianus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Rosanæ [Rosanensis] ecclesiæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Gaudiosus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Signinae, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Agatho humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Aquileiensis provinciae Istriæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Cyriacus peccator et indignus episcopus sanctæ ecclesiæ Polensis provinciae Istriæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Aurelianus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Parentinae provinciae Istriæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Ursinus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Genetensis provinciae Istriæ, in hanc suggestionem, quam

Α Συνέστου, ταύτη τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως συνήνεκα, καὶ ὑπέγραφα.

Μαρκιανὸς ἐλάχ. ἐπίσκ. τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Βολατεράνης, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως συνήνεκα, καὶ ὑπέγ.

Μαυρίκιος ἐλάχ. ἐπίσκ. τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Σουενήσου, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως συνήνεκα, καὶ ὑπέγ.

Ἀγνίλλος ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Βουλσινιάνσου, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνιτάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Β Θεόδωρος ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Κλουστίνης, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνιτάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραφα.

Κουστιδίτος ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. τοῦ Βαλεντινοκάστρου, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνιτάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Βιταλιανὸς ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Τούσκας [Τουσκούλου], ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνιτάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Μαυρίκιος ἐλάχ. ἐπίσκ. τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Ἀναγνίνης, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένῃ ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως συνήνεκα, καὶ ὑπέγ.

Κ Σατουρνίνος ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Ἀλετρίνης, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνιτάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραφα.

Βαλεριανὸς ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. εἰς τὰ Ρωσάνα, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνιτάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Γαυζίος [L. Γαυδιώσος] ἐλάχ. ἐπίσκ. τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Σερίνης, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνιτάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Δ Ἀγάθων ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Ἀκυλίας ἐπαρχίας Ἰστρίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνιτάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Κυριακὸς ἁμαρτωλὸς καὶ ἀνάξιος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Πολέωνου [Πόλης] ἐπαρχ. Ἰστρίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνιτάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Αὐρηλιανὸς ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Παρίντου ἐπαρχ. Ἰστρίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνιτάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Οὐρσίνος ἐλάχιτος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Κένσου [Κενέτου L.] ἐπαρχ. Ἰστρίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀνα-

τορὰ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Ἀνδρέας ἁγίστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Καλλιμακὸς [Οὐρεσιανὸς L.] ἐπαρχ. Ἰστρίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Γαυδέντιος ἁγίστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Τεργεστίνος [Τεργεστίνος L.] ἐπαρχ. Ἰστρίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, τῇ κοινῇ παρὰ πάντων ἡμῶν γενομένη ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως συνήνεσα, καὶ ὑπέγ.

Βενεκάτος ἁγίστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Ὀπιτινῆς [Οπιτινῆς L.] ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Οὐρεσιανὸς [Οὐρεσιανὸς L.] ἁγ. ἐπισκ. τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Παταβίης [Πουκίνος L.] ἐπαρχ. Ἰστρίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Παῦλος ἁγίστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Ἀλτινένης, ἐπαρχ. Ἰστρίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Παῦλος ἁγίστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Ἀριμίνου ἐπαρχ. Πενταπόλεως, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Βεάτος ἁγίστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Πισκίου ἐπαρχ. Πενταπόλεως, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Δομιτικός ἁγίστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. ... [Θάνου L.] ἐπαρχ. Πενταπόλεως, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Ἀδριανὸς ἁγίστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Νουμανάτος ἐπαρχ. Πενταπόλεως, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Ἰωάννης ἁγίστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Αὐσιμαρῆς [Αὐσιμῆς L.] ἐπαρχ. Πενταπόλεως, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολ. ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Ἰωάννης ἁγίστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Ἀγώνος ἐπαρχίας Πενταπόλεως, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμ. ὑπέγ.

Βενεκάτος ἁγίστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Περούσινης ἐπαρχίας Τουσκίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Βονιφάτιος ἁγίστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ. Τουδερίνης ἐπαρχίας Τουσκίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Ἐξίλαρτος ἁγίστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησ.

• Paris., Ursinus . . . Patavinæ. HARD.

• Paris., Benenatus, Ip.

• pro apostolica postra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Andreas humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Veientanæ provincię Istrię, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Gaudentius humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Tergestinae provincię Istrię, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Benenatus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Opitergensis provincię Istrię, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Ursinianus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Paduanæ [Pucinanæ] provincię Istrię, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Paulus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Patavinæ [Altinensis] provincię Istrię, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Paulus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Altinensis [Alsien., Altien., G., Ariminensis] provincię Pentapolis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

• Beatus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Pisanensis provincię Pentapolis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Dominicus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Fanensis provincię Pentapolis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Hadrianus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Numanatis provincię Pentapolis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Joannes humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Auximatis provincię Pentapolis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

D Joannes humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Anconitanæ provincię Pentapolis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Benenatus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Perusinæ provincię Tuscię, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Bonifacius humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Tuderinæ provincię Tuscię, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Exhilaratus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Me-

• Paris., Nomenianæ, Ip.

tuarensis provincie Tuscie, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Amator humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Bleranam provincie Tuscie, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Gratiosus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Sutrinæ provincie Tuscie, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Theodorus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Nepesinæ provincie Tuscie, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Joannes humilis episcopus sanctæ ecclesiæ a Salernitanæ (Sarnensis, sed e Græco corrupto videtur legendum Sarsinatis in Umbria) provincie Tuscie, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Theodorus indignus et humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Amerinæ provincie Tuscie, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Barbatianus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Dolymartiensis provincie Tuscie, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Deusdedit humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Narniensis provincie Tuscie, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Theodorus exiguus episcopus sanctæ ecclesiæ Ravennatis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Stephanus exiguus episcopus sanctæ ecclesiæ a Saranatis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Barbatus exiguus episcopus sanctæ ecclesiæ Corneliensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Victor episcopus sanctæ ecclesiæ Bononiensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Florus episcopus sanctæ ecclesiæ a Cæsenatis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Vitalis episcopus sanctæ ecclesiæ Faventinæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Justinus episcopus sanctæ ecclesiæ Fidentinensis

* Lege *Falaritana*. Vide conc. rom. anni 675. In Ms. Paris., *Phaleritane*. Hard.

A Μαντουρίας [Μεταύρου L.] επαρχίας Τουσκίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

Ἀμάτωρ διαχριστός ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Βλαρῆνης επαρχίας Τουσκίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

Γρατίωσος διαχριστός ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Σουτρίνης επαρχίας Τουσκίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

Διοδάτος Θεόδωρος διαχριστός ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Νεπιδίνης επαρχίας Τουσκίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

B Ἰωάννης διαχριστός ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Φαλαρίτης [Sarnensis] επαρχίας Τουσκίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

Θεόδωρος ἀνάξιος καὶ διαχριστός ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας τῆς πόλεως Ἀμερίνης επαρχίας Τουσκίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

Βαρβατιανὸς διαχριστός ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Δολυμαρτίτης επαρχίας Τουσκίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

C Δεουσδέδωτ διαχριστός ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ναρνίας επαρχίας Τουσκίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

Θεόδωρος διαχριστός ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ραβέννης, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

Στέφανος διαχριστός ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Σαρνατίτης [Sarnensis] επαρχίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

Βορβάτος διαχριστός ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Κορνελίτης, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

D Βίκτωρ ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Βονονίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

Φλόρος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Κασσινένης [Cassinensis] επαρχίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

Βιτάλιος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Φαβεντίνης, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συντάξαμεν, ὁμοίως ὑπὲρ.

Ἰουστίνος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Φιδεντινένης

Ms. Paris., *Cæsenatis*. Id.

Ms. Paris., *Celitanæ*. Id.

τίνες, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνετάξαι, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Βενέτιος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Λιβιόνου, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνετάξαι, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Πλακέντιος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Πλακεντίας, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνετάξαι, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Μαυρίκιος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας τοῦ Ῥηγίου, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνετάξαι, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Πέτρος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Μοντίσου [Μοντίνης L.], ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνετάξαι, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Γρατίσιος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Παρμένσου, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνετάξαι, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Μάγνος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ποπιδίου [Πουπιδίου L.], ἐν ταύτῃ τῇ ἀναφορᾷ, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως ὁμοθυμαδὸν συνετάξαι, ὁμοίως ὑπέγραψα.

Κωνσταντίνος ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς εἶπεν· Ἰκανὸς ἔχει καὶ τὰ κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν ἀναγνωσθέντα. Μακάριος δὲ ὁ δούλος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ καθ' ἑτέραν τὰς ἔδη ὑποσχεθείσας περ' αὐτῶν ἁγίων Πατέρων χρήσεις προκομίζεσθαι.

EPISTOLA IV.

PATRES SYNODI SECTÆ AD AGATHONEM PAPAM.

ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΣΤΑΛΑΕΝΤΩΝ γραμμάτων παρὰ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμένης ἐκτὸς συνόδου πρὸς Ἀγάθωνα τὸν ἀγιωτάτην καὶ μακαριωτάτην πᾶσαν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης.

Ἡ ἁγία καὶ οἰκουμένη συνόδος, ἡ κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ πανευσεβὲς ἐπισκοπία τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ πιστοτάτου μεγάλου βασιλέως Κωνσταντίνου συναχθεῖσα ἐν ταύτῃ τῇ θεωρυλάτῃ καὶ βασιλίδι· Κωνσταντινουπόλει νῦν Ῥώμῃ ἐν τῷ σερῳ τῷ θείου παλατίου τῷ οὕτως ἐπιλεγόμενῳ Τρούλλῳ, τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ πᾶσι τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης Ἀγάθωνι ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Τὰ μέγιστα τῶν νοσημάτων μεζόνων δέεται βοήθημάτων, ὥς ὅτε μακαριώτατοι διὰ τοι τοῦτο Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ἡ ὄντως τῶν ὄντων δημιουργὸς καὶ τε πρὸς παντοκράτωρ δύναμις σοφὸν ἀνέδειξεν ἱατρὸν τὴν ὑμετέραν θεοτίμητον ἀγιότητα, τὸ τε νοσῶδες τῆς αἰρετικῆς λύμης ὀρθοδοξίας φαρμάκῳ βωστικῶς ἀπελάυνον, καὶ πανθενὴ τὴν υἱότητα τῆς Ἐκκλησίας χαρίζομένη τοῖς μέλεσι. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς, ὡς πρωτοθρόνῳ σοι τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας, τὸ πρακτικόν παρατεθέντα, ἐπὶ τὴν στερεὰν πέτραν ἐστῶτι τῆς πίστεως, τοῖς παρὰ τῆς ὑμετέρας πατρὸς μακαριώτατος πρὸς τὸν εὐσεβεστάτου βασιλέα τῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας ἐμψυχωρήσαντες γράμμασι· ἅπερ καὶ ὡς ἀπὸ τῆς κορυφαίας τῶν ἀποστόλων ἀκρότητας θεολογηθέντα γινώσκοντες, δι' ὧν καὶ τὴν τῆς ἐννεύχου ἀνα-

A [Vicoaventinensis], in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Vincentius episcopus sanctæ ecclesiæ Livionais, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Placencius episcopus sanctæ ecclesiæ Placentinæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Mauritius episcopus sanctæ ecclesiæ Regiensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Petrus episcopus sanctæ ecclesiæ Mutinensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

B

Gratiosus episcopus sanctæ ecclesiæ Parmensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Magnus episcopus sanctæ ecclesiæ Pupiliensis, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Constantinus piissimus imperator dixit: Sufficiunt quæ hodierna die relecta sunt; Macarius vero venerabilis archiepiscopus Antiochiæ, et qui cum eo sunt, in altero secretario testimonia Patrum quæ jam polliciti sunt, proferant.

C

EXEMPLUM LITTERARUM missarum a sancto et universali sexto concilio ad Agathonem sanctissimum et beatissimum papam senioris Romæ.

Sanctum et universale concilium, quod per Dei gratiam et piam sanctionem piissimi ac fidelissimi magni imperatoris Constantini congregatum est in hac a Deo conservanda et regia Constantinopoli nova Roma in secreto sacri palatii dicto Trullo, sanctissimo ac beatissimo papæ senioris Romæ Agathoni in Domino salutem.

Maximi morbi majoribus indigent auxiliis, ut scitis, beatissimi: atque idcirco Christus verus Deus noster, virtus vere rerum omnium conditrix et gubernatrix, sapientem dedit medicum, vestram a Deo honoratam sanctitatem, contagia hæreticæ luis fortiter propulsantem remediis orthodoxiæ, ac valetudinibus robur membris Ecclesiæ largientem. Itaque tibi, ut primæ sedis antistiti universalis ecclesiæ, quid agendum sit relinquimus, stanti super firmam fidei petram libenter, perfectis veræ confessionis litteris a vestra paterna beatitudine ad piissimum imperatorem missis: quas ut a summo apostolorum vertice divine perscriptas agnoscimus, per quas exortam nuper multiplicis erroris hæreticam sectam depulimus, Constantino nobis ad decernendum hortatore, qui di-

* Vetus interpretatio.

vine imperat, sceptraque elementissime regit, quo adjutore, impietatis errorem evertimus, hæreticorum nefariam doctrinam quasi obsidione adorti. Inde fundamenta execrandæ eorum hæreseos prorsus convellentes, eosque armis spiritualibus paternisque aggredientes, et linguis eorum, ne inter se accommodate loquerentur, confundentes, exstructam ab his impiissimæ hæresis turrim subruimus: ac ipsos, ut lapsos circa fidem ac peccatores, in matutinis extra castra atriorum Dei, ut Davidice loquamur (Psalm. c. 8), anathematibus interfecimus, ex sententia per sacras vestras litteras de his prius lata, videlicet Theodorum episcopum Pharan, Sergium, Honorium, Cyrum, Paulum, Pyrrhum et Petrum. Ad hoc autem et post eos anathematibus hæreticorum juste subjecimus et eos, qui vivunt suscepra illorum impietate, vel, ut apertius dicatur, Apollinarii, et Severi, et Themistii exosorum Deo, Macarium qui fuit Antiochenus magnæ urbis episcopus, quem et pastoritæ pelle merito ipsius denudavimus, propter impœnitentiam ejus circa orthodoxam fidem et obstinatam perviciam; et Stephanum ejus ad amentiam discipulum, ad impietatem doctorem: item Polychronium, qui in dogmatibus hæreticis nomini suo respondens, invehit: eos demum, qui similia, atque hi, impœnitenter docuerunt, aut docent, aut sentiunt, aut senserunt.

τοὺς δὲ δόγμασι Πολυχρόνιον, καὶ τοὺς τὰ ὅμοια τούτοις ἢ φρονήσαντας δόγματα.

Hactenus igitur mœror nobis et tristitia, et multæ lacrymæ fuere. Non enim risimus proximorum ruinas, nec eorum effrenato furore læti exsultavimus, nec ideo sumus elati, ut eam ob rem gravius eaderemus: non sic in his, o venerabile et sacrum caput, edocti sumus, qui universitatis dominum Christum humanum ac summe bonum et benignum habeamus: qui et hortatur nos, ut, sicut bonos docet, sacerdotalium ipsius legum, in quantum fieri possit, simus imitatores, formamque obtineamus pastoralis ejus et conciliatricis gubernationis. Sed et ad pœnitentiæ conversionem tum serenissimus imperator, tum nos, eos varie hortati sumus, omniaque gegissimus religione et diligentia singulari: non commoti gratia, non odio, quemadmodum ex his cognoscere potestas, quæ in unoquoque negotio sunt pertractata, et relata in commentarios, et in præsentia ad vestram beatitudinem mittuntur: ac intelligetis a vicariis sanctitatis vestræ, Theodoro ac Georgio dilectis Deo presbyteris, et Joanne religiosissimo diacono, et Constantino venerabili hypodiacono, vestris spiritualibus filiis, nostrisque dilectis fratribus: tum ab his qui a sancta vestra synodo missi sunt, sanctis episcopis qui recte ac probe ex vestra disciplina in primo fidei capitulo una nobiscum decertarunt. Sic nos sancto Spiritu illustrati, vestraque instituti doctrina, infesta dogmata impietatis depulimus, rectissimam orthodoxæ semitam complanantes, pi-

Α φανείσης αἰρέσεως πολυπλῆθὺ δόξαν ἐξεδίδαξαν, ἐξάρχοντος ἡμῶν ἐν τοῖς δόγμασι Κωνσταντίνου τοῦ θεοσιδωδὸς βασιλεύοντος, καὶ τὰ σκῆπτρα ἡμερωτάτως ἰδύοντος, μεθ' οὗ τὴν τῆς ἀσεβείας πλῆθυσιν κατιστραφάμεθα, τὰ τῶν αἰρετικῶν δυσσεβῆ πολιτοκρήσαντες δόγματα. ἀντιτίθεν ἐκ βάθρων αὐτῶν ἀνασπῆσαντες τοὺς θεμίλους τῆς βδελυρωτάτης αἰρέσεως, καὶ καταβάντες πρὸς αὐτοὺς μεθ' ὅπλων πνευματικῶν τε καὶ πατρικῶν, καὶ τὰς γλώσσας αὐτῶν προσφύρας λίγην συγχίαντες, τὴν ὑπ' αὐτῶν κτιθεύτα τῆς ἀσεβιστάτης αἰρέσεως πύργον ἐξεμυχλεύσαμεν· αὐτοὺς δὲ ὡς περὶ τὴν πίστιν ἡμαρτανότας εἰς τὰς πρώτας εἴω τῆς παρεμβολῆς τῶν αὐτῶν τοῦ Θεοῦ, ἀσεβητικῆς [δανυτικῆς] εἰπὺν, τοῖς ἀναθίμασιν ἀπεκτείνουμεν, κατὰ τὴν τοῖς ἱεροῖς ὑμῶν γράμμασιν ἐπ' αὐτοῖς προφη-

Β ρησθεύσαν ἀπόραστον· φαίνεται δὲ Θεόδωρον τὸν τῆς θαρᾶν, Σέργιον, Ὀνώριον, Κύρον, Παῦλον, Πύρρον καὶ Πέτρον. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ μετὰ τούτους τοὺς ἀναθίμασι τῶν αἰρετικῶν ἰδύοντες καθυπεβάλλουσιν, καὶ τοὺς ἐν ζωῇ ἀναθεθιγμένους τὴν τούτων ἀσέβειαν, εἰπὺν δὲ μᾶλλον σαφέστερον, τὴν Ἀπολλωναρίου, Σεβάρου τε, καὶ Θεμιστοῦ τῶν Θεοστυγῶν, Μακάριον τὸν γινόμενον τῆς Ἀντιοχείᾳ μεγαλοπόλεως ἐπίσκοπον· ἐν καὶ τῆς ποιμαντικῆς δορᾶς κατ' ἀξίαν ἀπαιτημένους διὰ τὸ ἀμετανόητον τούτου πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ ἀντιστροφήν· Στέφανον τὸν τούτου πρὸς ἄνοιαν μαθητὴν καὶ διδάσκαλον πρὸς ἀσέβειαν, καὶ τὸν ἐν τοῖς αἰρετικῶν ἀμετανόητως διδάξαντας ἢ διδάσκοντας, ἢ φρονούντας,

С Мίχρι τούτων τούτων ἡμῶν τὸ κατὰ τὴν καὶ συγγένειαν καὶ πολὺδακρυ. Οὐ γὰρ ἠελιάσαμεν τῶν πιδας τὰ πτώματα, οὐδὲ τῆς ἐνείων ἐξοιστρήσεως ἐπιχαρήντες κατισκιορήσαμεν, οὐδὲ μέγα διὰ τοῦτο ἐπὶ ἡμῶν, ἵνα καὶ μεῖζον ἐπὶ τούτῳ κατενεχθῶμεν· οὐχ οὕτως ἡμεῖς περὶ τούτων, ὡς σθεασμία καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, ἐπαιδευθῆμεν, τὸν τῶν ὅλων δισπόταν Χριστὸν κατωμνῶνι φιλόστροφῶν τε καὶ ὑπεράγαθον· ὅς καὶ μιμητὰς ἡμᾶς, ὡς ἐπικύον, τῆς ἱεραρχικῆς αὐτοῦ νομοθεσίας ἀγαθοπρεπῶς γενέσθαι παρακλινύται, καὶ τὸν ἐπὶ χροῦν τῆς αὐτοῦ ποιμαντικῆς τε καὶ συστατικῆς κυβερνήσεως. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐπιστορὴν μετανοίας ὁ, τε γαλνύοντος βασιλεὺς καὶ ἡμεῖς διαφώρας τούτους προετραφάμεθα καὶ μεθ' ὅλης τῆς εὐσεβείας τὰ πάντα πεπράχαμεν, οὐδὲν πρὸς χάριν ἢ ἀπείχθειαν διαγινόμενοι [ἴσ., διεγυρόμενοι] καθὼς ὑμᾶς εἰσεν ἐκ τῶν ἡδὴ κεινημένων ἐφ' ἐκαστῶ τῶν παρακολουθηκότων καὶ ἐγγράφως ὑπομνηματισθέντων, τῶν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος τῇ ὑμῶν ἐσταλμένον μακαριότητα, γινῶναι τὴν δύναμιν· εἴτα δὲ καὶ διὰ τῶν ἀνακληρωσάντων τὸ πρόσωπον τῆς ἡμετέρας ἀγιότητος Θεοδώρου καὶ Γεωργίου τῶν Θεοφιλοτάτων πρεσβυτέρων, καὶ Ἰωάννου τοῦ Θεοσεβιστάτου διακόνου, καὶ Κωνσταντίνου τοῦ εὐλαβεστάτου ὑποδιακόνου τῶν ὑμετέρων πνευματικῶν τέκνων, καὶ ἡγαπημένων ἡμῶν ἀδελφῶν· καὶ τῶν ἐκ τῆς καθ' ὑμᾶς ἀγίας συνόδου σταλάντων ὁσιωτάτων ἐπισκόπων, ὁρθῶς καὶ χρηστῶς κατὰ τὴν ὑμῶν παιδείαν ἐν τῇ πρώτῃ τῆς πίστεως σὺν ἡμῖν ἀγωνισθέντων κεφαλῶν. Οὕτως ἡμεῖς τῇ

ἡγία Πνεύματι λαμπρυνόμενοι, καὶ ταῖς ὑμετέραις διδασκαλίαις διαφθόμενοι τὰ δυσχερὲς τῆς δυσσεβείας ἀπεκρουσάμεθα δόγματα, τὴν εὐδοκίαν τῆς ὀρθοδόξιας τρίβου ἐξομαλίσαντες, ἐν ὁμοίᾳ τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ γαλανοτάτου ἡμῶν βασιλέως Κωνσταντίνου θεοφόρου ἡμῶς περιβαλόντες τε καὶ κυβερνήσαντες· εἰτά τε καὶ τοῦ ἐνὸς ἡμῶν τῆς βασιλευούσης ταύτης Κωνσταντινουπόλεως ἡγουμένου προέδρου συνδεδεμένου πρώτου τοῦ πρὸς τὸν εὐσεβεστάτον ἡμῶν βασιλέα παρ' ἡμῶν τῆς ὀρθοδόξιας σταλάντι συντάγματι, αἱ κατὰ πάντα τοῖς ἐκκρίτοις καὶ θεοφόροις Πατράσι, καὶ ταῖς ἐκκλησίαις πέντε οἰκουμένικαῖς συνodois ὁμοφωνήσαντι, καὶ διὰ πάντας ἡμᾶς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ περιέχοντος τὸ σπουδαζόμενον εὐμαρὶς διπλῶσμεν. Θεὸς γὰρ ὃ ἐνεργῶν καὶ στεφανῶν τὸ συνέδριον.

Ἐνταῦθεν τοιγαροῦν ἐν ἡμῶς ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις ἐπέλαμψε, τὴν ἐξουσίαν διὰ τῆς ἡμῶν ἐκτενστάτης εὐχῆς χάρισάμενα τοῦ πᾶν ζήλον καὶ ἔργον μὴ ποιεῖν καρπὸν καλὸν ἐκδοῦναι, καὶ πυρὶ καταναλῶσαι καλῶσασθαι. Καὶ καρδίᾳ, γλῶσσῃ τε καὶ χερσὶ συμφωνήσαντες ἀπλανέστατον τε καὶ ἀσφαλίστατον τῇ συμριχῇ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος ὅρον ἐξερωνήσαμεν, οὐ μεταβάλλοντας κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, ὅρα αἰῶνια, μὴ γίνετο· ἀλλὰ ταῖς τῶν ἁγίων καὶ ἐκκρίτων Πατέρων ἐμμέναντες χρῆσις, ὁρίσαντες, ἵνα καθάπερ ἐκ δύο καὶ ἐν δύο φύσει θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος, ἐξ ὧν συντεθείς, καὶ ἐν αἷς ὑπαρχὼν Χριστὸς ὁ ἀληθινός Θεὸς ἡμῶν κατετύπεται παρ' ἡμῶν, καὶ δοξάζεται ἀχωρίστως, ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαίρετως, οὕτω καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας ἀδιαίρετως, ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως, ἀμείστως προσδύομεν, καθὼς καὶ ἐν ταῖς παρ' ἡμῶν ὁριθεῖσι συνοδικαῖς δεδουλευμέναις· ὅς καὶ τὸ τοῦ Θεοκαίκετου ἡμῶν βασιλέως κράτος συναντίσαν· ἰδιωχείας καθυπεστήμικατο· ἀποβαλλόμενοι· ὡς πρὸς ἐκείναις, τὴν ἀσεβεστάτην καὶ φαρμακδικὴν περὶ ἐνὸς θεοῦ καὶ μίαις ἐνεργείαις ἐπὶ τῆς ἐσθάρκου οἰκονομίας Χριστοῦ τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ ἡμῶν, καὶ κατεκρίναντες ἑρπυσίν· ἐξ ὧν ἐν τῶν συγγενέων καὶ διακρούων τὸν τέρατον κατεπαύσαμεν, καὶ τὴν πυρὸς φλόγην ἐξελὶ τῶν λοιπῶν αἰρέσεων κτενεύσαμεν, τὴν δὲ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως φωταυγίαν τελευτήσας σὺν ὧν ἐκαρτέσαμεν· ἢ καὶ αὐτὸς διὰ τιμῆς ἡμῶν ἀντεγράφον ἐπιστημαίαν τὴν ὡμῶν ἐκτελεσάμεν πατρικίᾳ ἀγνότητα· δι' ἧς εὐέλπιδες εἰς Χριστὸν ὄντες θαυμάζομεν, τὴν αὐτοῦ πολυειδὲς ἀγνότητα τὴν εὐστασιαν τῇ ἐκ Θεοῦ δωρηθείσῃ τῇ πραότητι ἡμῶν βασιλεῖ Ῥωμαϊκῇ πολιτεία χαρίζεσθαι, νίκαις τε πολυχρόνιαις τὴν αὐτοῦ κατισομεῖν παγγέλιον ἡμετέραν· τὴν δὲ ὑμετέραν θεοτίμητον ἀγνότητα παριστάσαντες πρὸς τοὺς ἑαυτὸν καὶ τῇ φοβερῇ αὐτοῦ ἐκείνου βήματι εὐακρινῶς· τε καὶ ἀληθῶς ὁμολογήσαντες τὰ τῆς πίστεως, ἐν ῥώσῃ φυλαττομένην, καὶ διασώζουσαν τὰ ἐκ Θεοῦ ἐμπιστευθέντα αὐτῇ ὀρθόδοξα ποίμνια.

Πᾶσιν οὖν τῇ ὑμετέρᾳ μακαριότητι ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα ἡμεῖς τε, καὶ οἱ οὖν ἡμῶν κλειότα πρόσχατο·

Γεώργιος ἡμῶν Θεοῦ ἐπισκοπὸς Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ῥώμης ὑπεστηνόμενος.

Πέτρος· Διάκονος Θεοῦ πρεσβύτερος καὶ τοποτηρῆς

A sapienter et divinitus consovente nos in omnibus ac tuente: deinde uno ex nobis, regnantis huius Constantinopoleos sanctissimo præsule assentientem in primis misso a vobis ad piissimum imperatorem orthodoxiæ scripto, ut in omnibus convenienti probabilibus et a Deo instinctis Patribus ac sanctis et universalibus quinque conciliis, et quidem nos omnes Christo Deo continente, quod studebamus, facile confecimus. Deus enim movebat, Deus coronabat confectum.

ἁγίας πέντε οἰκουμένικαῖς συνodois ὁμοφωνήσαντι, καὶ διὰ πάντας ἡμᾶς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ περιέχοντος τὸ σπουδαζόμενον εὐμαρὶς διπλῶσμεν. Θεὸς γὰρ ὃ ἐνεργῶν καὶ στεφανῶν τὸ συνέδριον.

B Istinc igitur in nos sancti Spiritus gratia illuxit, potestatem largiens, per assiduas vestras preces, cuncta zizania et omnem arborem non facientem fructum bonum excidendi, et iubens ut igne consumantur. Et corde nos, et lingua, et manu convenientes, omnis erroris experient, certaque nec fallentem definitionem, vivifici Spiritus ope, edidimus, non transientes, sicut scriptum est, terminos antiquos (Prov. xii, 28); absit: sed in sanctorum et probabilium Patrum testimonis et auctoritatibus permanentes, ac definites, ut, sicut ex duabus et in duabus naturis, divinitate atque humanitate, ex quibus compositus est, et in quibus existit, Christus verus Deus noster predicatur a nobis, et glorificatur inseparabiliter, et inconvertibiliter, inconfuse, et indivise: ita et duas naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inconfuse, impartibiliter predicemus, quemadmodum in iis quæ a nobis synodaliter definita sunt, declaratum est; quibus et Deum imitantis Imperatoris nostri potestas annuens, propria manu subsignavit: abjicientesque, ut predictum est, impiissimam et imaginariam de una voluntate unaque operatione in dispensatione incarnationis Christi veri Dei nostri; et condemnantes hæresin, ex eoque confudentium ac dividendum turbas compressimus, inflammataque procellam cæterarum hæreseon exstinximus; orthodoxæ autem fidei splendidam lucem vobiscum clare predicavimus: quam ut iterum per honorabilia vestra rescripta confirmetis, vestram oramus paternam sanctitatem: per quam bona spe in Christum freti confidimus, misericordem ejus benignitatem largituram Romanæ reipublicæ, clementissimo imperatori nostro commissæ, stabilitatem: exornaturamque diuurnis jugibusque victoriis serenam ejus mansuetudinem: foreque ut, præter bona quæ hic elargita est; sistat vestram Deo honorabilem sanctitatem tremendo ejus illi tribunali, quæ sincere ac vere fidem confessa est, custodiendam incolumem, et conservantem creditos ipsi a Deo orthodoxos greges.

Universam; quæ cum vestra est beatitudine, in Christo fraternitatem nob; et qui nobiscum sunt, plurimum salutatus.

Georgius misericordia Dei episc. Constantinopoleos novæ Rômæ subsignavi.

Petrus misericordia Dei episc. [presbyter] et vicarius

sedis Alexandrinæ magnæ urbis subsignavi.

Theophanes misericordia Dei episc. Theopoleos sive Antiochiæ subsignavi.

Georgius humilis presbyter sanctæ Christi Dei nostri Anastaseos exhibens locum Theodori sanctissimi presbyteri, et vicarii apostolicæ sedis Hierosolymorum; similiter subsignavi.

Joannes misericordia Dei episc. Thessalonicensis civitatis, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Philalethes indignus episc. Cæsareæ metropoleos, et primas Ponticæ diocesis, pro me similiter subsignavi.

Theodorus misericordia Dei episcopus civitatis Trimituntorum Cypri insulæ; et locum tenens Epiphaniî sanctissimi mei archiepiscopi, subsignavi.

Citonatus indignus episcopus sanctæ ecclesiæ Caritantes insulæ Sardinie pro me et synodo quæ sub me est, similiter subsignavi.

Theodorus presbyter sanctæ ecclesiæ Ravenatis, et locum exhibens Theodori reverendissimi mei archiepiscopi, similiter subsignavi.

Joannes indignus episcopus sanctæ ecclesiæ Portuensis, legatus totius concilii sanctæ et apostolicæ ecclesiæ apostolicæ sedis urbis Romæ, pro me similiter subsignavi.

Stephanus misericordia Dei episcopus Corinthiorum metropoleos Græcorum provincie pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Basilus misericordia Dei episcopus Cortynensis metropoleos Cretæ insulæ pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Abundantius misericordia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Tepsanæ, et legatus totius concilii sanctæ et apostolicæ ecclesiæ apostolicæ sedis urbis Romæ, pro me similiter subsignavi.

Joannes indignus [peccator] episcopus urbis Rhegii, et legatus totius concilii sanctæ et apostolicæ sedis urbis Romæ, similiter subsignavi.

Theodorus misericordia Dei episcopus Ephesiorum metropoleos, et primas Asianorum diocesis, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Sisinnius misericordia Dei episcopus Heracleæ metropoleos Europæorum provincie, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Plato misericordia Dei episcopus Ancyra metropoleos primæ Galatiæ regionis, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Georgius misericordia Dei episcopus Cyzici metropoleos primæ Hellespontine regionis, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Marinus misericordia Dei episcopus Sardensis metropoleos Lydiæ regionis, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Α του θρονου της 'Αλεξανδριαν μεγαλοπολης υποσημα-
ναι.

Θεοφάνης ἱερώ Θεοῦ ἐπίσκοπος Θεοπόλεως ἢτοι Ἀν-
τιοχείας ὁμοίως ὑπεσημ.

Γεώργιος δάχτοτος πρεσβύτερος τῆς ἁγίας Χριστοῦ
τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἀναστάσιως, ἐπὶ τῶν τῶπον Θεο-
δώρου τοῦ ὁσιωτάτου πρεσβυτ. καὶ τροπικαρχοῦ τοῦ
ἀποστολικοῦ θρόνου Ἱεροσολύμων ὁμοίως ὑπεσημαν-
μην.

Ἰωάννης ἱερώ Θεοῦ ἐπίσκοπος Θεσσαλονικίαν πόλεως,
ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμ. ὑπεσημαν-
μην.

Φιλαλῆθης ἀνάξιος ἐπίσκοπος τῆς Καισαρείαν μετρο-
πόλεως, καὶ ἑαρχος τῆς Ποντικῆς διοικήσεως, ὑπὲρ
ἑαυτοῦ ὁμ. ὑπεσημ.

Θεόδωρος ἱερώ Θεοῦ ἐπίσκ. πόλεως Τριμιθύντων τῆς
Κυπρίαν νήσου, καὶ τὸν τόπον ἐπὶ τῶν Ἐπιφανίου τοῦ
ἁγιωτάτου μου ἀρχιεπισκ. τῆς αὐτῆς Κυπρίαν νήσου,
ὁμ. ὑπεσημ.

Κιτονάτος ἀνάξιος ἐπίσκ. τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Καλα-
ρίας νήσου Σαρδηνίας, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ
συνόδου ὁμ. ὑπεσημ.

Θεόδωρος πρεσβύτερος, τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας
Ῥαβέντης, καὶ τὸν τόπον ἐπὶ τῶν Θεοδώρου τοῦ ἁγιω-
τάτου μου ἀρχιεπισκ., ὁμ. ὑπεσημ.

Ἰωάννης ἀνάξιος ἐπίσκ. τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Πόρτου,
καὶ ληγάτος τῆς ἁγίας καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τοῦ
ἀποστολικοῦ θρόνου πόλεως Ῥώμης, ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὁμ.
ὑπεσημ.

Στέφανος ἱερώ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Κορινθίαν μετροπόλεως
τῆς Ἑλλάνων χώρας, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ
συνόδου, ὁμ. ὑπεσημ.

Βασίλειος ἱερώ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Γορτυνίαν μετρο-
πόλεως τῆς Κρητικῆς νήσου, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ
συνόδου ὁμ. ὑπεσημ.

Ἀβουνδάντιος ἱερώ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς ἁγίας ἐκκλησίας
Τεψανῆς, καὶ ληγάτος πάσης τῆς συνόδου τῆς ἁγίας
καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου
πόλεως Ῥώμης, ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὁμ. ὑπεσημ.

Ἰωάννης ἀμαρτωλὸς ἐπίσκ. πόλεως τοῦ Ῥηγίου, καὶ
ληγάτος πάσης τῆς συνόδου τοῦ ἁγίου καὶ ἀποστολικοῦ
θρόνου πόλεως Ῥώμης, ὁμ. ὑπεσημ.

Θεόδωρος ἱερώ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Ἐρεσίαν μετροπο-
πόλεως, καὶ ἑαρχος τῆς Ἀσιακῆς διοικήσεως, ὑπὲρ
ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμοίως ὑπεσημαν-
μην.

Σισίνιος ἱερώ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Ἡρακλειῶν μετροπό-
λεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἑαρχ., ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς
ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμ. ὑπεσημ.

Πλάτων ἱερώ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ἀγκυρανῶν με-
τροπόλεως τῆς πρώτης τῶν Γαλατικῶν ἑαρχίας, ὑπὲρ
ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμοίως ὑπεσημαν-
μην.

Γεώργιος ἱερώ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Κυζικηνῶν με-
τροπόλεως τῆς Ἑλλησποντικῆς ἑαρχίας, ὑπὲρ ἑαυτοῦ
καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμ. ὑπεσημ.

Μαρίνος ἱερώ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Σαρδηνίαν με-
τροπόλεως τῆς Αὐδῶν ἑαρχίας, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ
τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμ. ὑπεσημ.

Πέτρος ἀνάξιος ἐπίσκοπος τῆς Νικομηδείων μητροπόλεως τῆς Βιδυνῶν ἐπαρχίας, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμοίως ὑπεσημνάμεν.

Φώτιος ἑλῖφ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Νικαίων μητροπόλεως τῆς Βιδυνῶν ἐπαρχίας, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμ. ὑπεσημν.

Ἰωάννης ἑλῖφ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Χαλκεδονείων μητροπόλεως τῆς Βιδυνῶν ἐπαρχίας, ὁμ. ὑπεσημνάμεν.

Ἰωάννης ἑλῖφ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Σιδητῶν μητροπόλεως τῆς Παμφυλίων ἐπαρχ., ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμ. ὑπεσημν.

Θεόδωρος ἑλῖφ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Σεβαστηνῶν μητροπόλεως τῆς δευτέρας τῶν Ἀρμενίων ἐπαρχίας, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμ. ὑπεσημνάμεν.

Ἰωάννης Δίφ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ἀμασείων μητροπόλεως τῆς Ἑλενοποντιῶν ἐπαρχ., ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμ. ὑπεσημν.

Θεόδωρος ἑλῖφ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Μελιτηνῶν μητροπόλεως τῆς πρώτης τῶν Ἀρμενίων ἐπαρχίας, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμοίως ὑπεσημνάμεν.

Ἰουστίνος ἑλῖφ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Τυανείων μητροπόλεως τῆς δευτέρας τῶν Καππαδοκίων ἐπαρχίας, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμοίως ὑπεσημνάμεν.

Ἀλύπιος ἑλῖφ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Γαγγρηνῶν μητροπόλεως τῆς Παφλαγονίων ἐπαρχ., ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμ. ὑπεσημν.

Κυπριανὸς ἑλῖφ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Κλαυδιουπολιτῶν μητροπόλεως τῆς Ὀνωριατῶν ἐπαρχ., ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμ. ὑπεσημν.

Ἰωάννης ἑλῖφ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Πισινουντίων μητροπόλεως τῆς δευτέρας τῶν Γαλατῶν ἐπαρχίας, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμ. ὑπεσημνάμεν.

Πολύευκτος ἑλῖφ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Μυρσείων μητροπόλεως τῆς Λυκίων ἐπαρχ., ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμ. ὑπεσημν.

Θεόδωρος ἑλῖφ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Σταυρουπολιτῶν μητροπόλεως τῆς Καρῶν ἐπαρχ., ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμ. ὑπεσημν.

Τιβέριος ἑλῖφ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Λαοδικείων μητροπόλεως τῆς Φρυγῶν ἐπαρχίας Πακατιανῶν, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμοίως ὑπεσημνάμεν.

Κοσμάς ἑλῖφ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς συνναδείων μητροπόλεως τῆς Φρυγῶν Σαλουταρίων ἐπαρχίας, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμοίως ὑπεσημνάμεν.

Κωνσταντῖνος ἑλῖφ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Βαρατέων πόλεως, καὶ τὸν τόπον ἀνακληρῶν Παύλου τοῦ ἀγιοτάτου μου μητροπολίτου τῆς Ἰκονίων μητροπόλεως τῆς Λυκαόνων ἐπαρχ., ὁμ. ὑπεσημν.

Στέφανος ἑλῖφ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείων μητροπόλεως τῆς Πισιδῶν ἐπαρχ., ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ συνόδου ὁμ. ὑπεσημν.

Ἰωάννης ἑλῖφ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Περγίων μητροπόλεως,

A Petrus indignus episcopus Nicomediæ metropoleos Bithyniorum regionis, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Photius misericordia Dei episcopus Nicææ metropoleos Bithyniorum provincie, pro me et synodo quæ sub me est simil. subsignavi.

Joannes misericordia Dei episcopus Chalcedonensis metropoleos Bithyniorum provincie, simil. subsignavi.

Joannes misericordia Dei episcopus Sidorum metropoleos Pamphylie regionis, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Theodosius misericordia Dei episcopus Sebastensis metropoleos secundæ Armeniorum provincie, pro me et synodo quæ sub me est simil. subsignavi.

B Joannes misericordia Dei episcopus Amaseorum metropoleos Helenoponti provincie, pro me et synodo quæ sub me est simil. subsignavi.

Theodorus misericordia Dei episcopus Melitenensis metropoleos primæ Armeniorum provincie, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

C Justinus misericordia Dei episcopus Tyanensis metropoleos secundæ Cappadocie regionis, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Alypius misericordia Dei episcopus Gangrensium metropoleos Paphlagonie regionis, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Cyprianus misericordia Dei episcopus Claudiopoli tanæ metropoleos Honoriadis provincie, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Joannes misericordia Dei episcopus Pessinuntis metropoleos secundæ Galatie regionis, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Polyeuctus misericordia Dei episcopus Myrensium metropoleos Lycie regionis, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Theodorus misericordia Dei episcopus Stauropolitane metropoleos Carie provincie pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

D Tiberius misericordia Dei episcopus Laodiceæ metropoleos Phrygie regionis Pacatianorum, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Cosmas misericordia Dei episcopus Synnadorum metropoleos Phrygie Salutarie provincie, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Constantinus misericordia Dei episcopus Barateorum civitatis, et locum exhibens Pauli sanctissimi metropolitæ Iconii metropoleos Lycaonie regionis, similiter subsignavi.

Stephanus misericordia Dei episcopus Antioche næ metropoleos regionis [Pisidarum], similiter subsignavi.

Joannes misericordia Dei episcopus Pergæ metro-

poleos Pamphyliz regionis pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Theopemptus misericordia Dei episcopus Justinianopolitanorum, sive Mocissenorum, Christo amabilis metropoleos secundæ Cappadociæ regionis similiter subsignavi.

Isidorus misericordia Dei episcopus Rhodi metropoleos Cycladum insularum, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Sisinnius misericordia Dei episcopus Hierapolitanorum metropoleos Phrygiæ Pacatianæ regionis, pro me et synodo quæ sub me est, similiter subsignavi.

Theodorus misericordia Dei episcopus Tarsensium metropoleos primæ Ciliciæ regionis, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Stephanus misericordia Dei episcopus Anazarbeorum civitatis secundæ Ciliciæ regionis, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Macrobios misericordia Dei episcopus Selenciæ metropoleos Isaurorum civitatis, pro me et synodo quæ sub me est similiter subsignavi.

Georgius misericordia Dei episcopus Bizyenorum civitatis Thraciæ regionis subsignavi.

Theodorus misericordia Dei episcopus Pompeiopolitanorum civitatis Paphlagoniæ regionis similiter subsignavi.

Zacharias misericordia Dei episcopus Leontopolitanorum civitatis Isaurorum regionis subsignavi.

Gregorius misericordia Dei episcopus Mitylenensis urbis Lesbiorum insulæ subsignavi.

Georgius misericordia Dei episcopus Miletænæ civitatis Cariæ regionis subsignavi.

Sergius misericordia Dei episcopus Selybriorum civitatis Thraciæ provinciæ subsignavi.

Andreas misericordia Dei episcopus Methymnensis civitatis Lesbiorum insulæ subsignavi.

Alexander misericordia Dei episcopus Cotradorum civitatis Isaurorum provinciæ similiter subsignavi.

Epiphanius misericordia Dei episcopus Euchaitenorum Christi amabilis metropoleos Helenoponti regionis subsignavi.

Joannes misericordia Dei episcopus Carpathi insulæ similiter subsignavi.

Joannes misericordia Dei episcopus Heracleopolitanæ urbis secundæ Armeniorum regionis subsignavi.

Petrus misericordia Dei episcopus Mesembriæ civitatis Hæmimontii regionis subsignavi.

Petrus misericordia Dei episcopus Sozopotanæ civitatis Thraciæ provinciæ subsignavi.

Α τῆς Παμφύλου ἑπαρχίας, ὑπὲρ ἡμαντοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἡμὶ συνόδου ὁμοίως ὑπεσημαμένῃ.

Θεόπemptος ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ἰουστινιανουπολιτῶν ἥτοι Μωκισσηνῶν φιλοχρίστου μητροπόλεως τῆς δευτέρας τῶν Καππαδόκων ἑπαρχίας ὁμοίως ὑπεσημαμένῃ.

Ἰσίδωρος ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Ῥοδίων μητροπόλεως τῶν Κυκλάδων νήσων, ὑπὲρ ἡμαντοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἡμὶ συνόδου ὁμοίως ὑπεσημαμένῃ.

Σισίννος ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Ἱερραπολιτῶν μητροπόλεως τῆς θρυγῶν Πακατιανῶν ἑπαρχίας, ὑπὲρ ἡμαντοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἡμὶ συνόδου ὁμοίως ὑπεσημ.

Θεόδωρος ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ταρσίων μητροπόλεως τῆς πρώτης τῶν Κιλικίων ἑπαρχίας, ὑπὲρ ἡμαντοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἡμὶ συνόδου ὁμοίως ὑπεσημ.

Στέφανος ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ἀναζαρβίων πόλεως τῆς δευτέρας τῶν Κιλικίων ἑπαρχίας, ὑπὲρ ἡμαντοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἡμὶ συνόδου ὁμοίως ὑπεσημ.

Μακρόβιος ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Σελευκείων μητροπόλεως τῆς Ἰσαύρων χώρας, ὑπὲρ ἡμαντοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἡμὶ συνόδου ὁμ. ὑπεσημαμένῃ.

Γεώργιος ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Βιζυηνῶν πόλεως τῆς Θράκων χώρας ὑπεσημ.

Θεόδωρος ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Πομπηίουπολιτῶν πόλεως τῆς Παφλαγονίων ἑπαρχίας ὁμ. ὑπεσημ.

Ζαχαρίας ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Λεοντοπολιτῶν πόλεως τῆς Ἰσαύρων χώρας ὑπεσημ.

Γρηγόριος ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Μιτυληναίων πόλεως τῆς Λεσβίων νήσου ὑπεσημ.

Γεώργιος ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Μιλησίων πόλεως τῆς καρῶν ἑπαρχ. ὑπεσημ.

Σέργιος ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Σελευκηνῶν πόλεως τῆς Θράκων χώρας ὑπεσημ.

Ἀνδρέας ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Μεθυμναίων πόλεως τῆς Λεσβίων νήσου ὁμ. ὑπεσημ.

Ἀλέξανδρος ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Κοτραδίων πόλεως τῆς Ἰσαύρων χώρας ὑπεσημ.

Ἐπιφάνιος ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Εὐχαιτηνῶν φιλοχρίστου μητροπόλεως τῆς Ἑλενοποντιῶν ἑπαρχ. ὑπεσημ.

Ἰωάννης ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Καρπαθίων νήσου ὁμ. ὑπεσημ.

Ἰωάννης ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ἡρακλειουπολιτῶν πόλεως τῆς δευτέρας τῶν Ἀρμενίων ἑπαρχίας ὑπεσημ.

Πέτρος ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Μεσημβρινῶν πόλεως τῆς Αἰμιμοντιῶν ἑπαρχ. ὑπεσημ.

Πέτρος ἑλέμ Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Σωζοπολιτῶν πόλεως τῆς Θράκων χώρας ὑπεσημ.

PRÆMONITIO

IN SEQUENTES SUBSCRIPTIONES.

[Subscriptiones istæ episcoporum in charta Niliaca a Joanne Sambuco olim reperta sunt, quas cum Lucio Sehardo communicavit, et ab illo Seldeno vulgandæ commissæ sunt, quas et idem Seldenus dedit in nois ad fragmentum Historiæ Eutychij patriarchæ Alexandrini, tribuitque concilio Nicæno primo; dehi a P. Harduino recognita sunt ad concilium Constantinopolitanum in pertinere. Labbeus tamen tanquam Nicænas dedit, et inter Nicænas editæ sunt in postrema Veneto-Labæana editione. Ego vero inde subductas tanquam aliò referendas huc suum in locum transtuli. MANSI.]

..... ἐπαρχίας ὁρίσας **A** τροπόλει τῆς δευτέρας τῶν κελικῶν ἐπαρχίας ὁρ. ὑπέγραψα.

Ιουστίνος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Τυανίων μητροπόλεως τῆς δευτέρας καππαδοκίας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὀλύμπιος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκοπος Γαγγήρων μητροπόλεως τῆς Παφλαγίων ἐπαρχίας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Νικηριανὸς ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ἡμ. ....

..... Διοσκολετῶν, μητροπόλεως τῆς Ὀναριτων ἐπαρχίας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Πολύδεκτος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Μυρίων μητροπόλεως τῆς Λυκίων ἐπαρχ. ὁρίσας ὑπέγραψα.

Θεόδωρος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Σταυροπόλεως μητροπόλεως τῆς Ἡβρων ἐπαρχ. ὁρ. ὑπέγραψα.

Τιβέριος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς ..... Λαοδικαίων μητροπόλεως τῆς Φρυγῶν ἐπαρχ. ὁρίσας ὑπέγραψα.

Κοσμάς ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Σομαβιδίων μητροπόλεως τῆς Σαλουταριαν ἐπαρχίας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Κωνσταντῖνος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Βήρ. μητροπόλεως τῆς Λυκαίων ἐπαρχίας μητροπόλεως ὁρίσας ὑπέγραψα.

Στέφανος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Ἀνταρχίων μητροπόλεως τῆς Παμφυλίων ἐπαρχίας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Θεόπεμπος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ιουστινιπολιτῶν, ἤτοι Μακρασίνων, μητροπόλεως δευτέρας τῶν Καππαδοκίων ἐπαρχίας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ἰσιδωρος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Ρουγίνων μητροπόλεως τῆς Φρυγῶν Πατακίων ὁρίσας ὑπέγραψα.

Θεόδωρος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Ταρσείων μητροπόλεως τῆς Προτείων ἐπαρχίας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Στέφανος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Ἀναζαβείων μη-

τροπόλεως τῆς δευτέρας τῶν κελικῶν ἐπαρχίας ὁρ. ὑπέγραψα.

Μακρόβιος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Σελονίων μητροπόλεως τῆς Ἰσαύρων ἐπαρχίας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. Ἀθανασίος καὶ λεγόμενος τῆς ἀγίας συνόδου τοῦ ἀπوستολικοῦ Θεοῦ τῆς πριμοτέρας Ῥώμης ὁρίσας ὑπέγραψα.

Γεώργιος χάριτι Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Βιζυνίων πόλεως τῆς Θρακίων χώρας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ζαχαρίας ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. Λαοκοπιτῶν τῆς Ἰσαύρων χώρας ὁρ. ὑπέγραψα.

Θεόδωρος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Βομβαιουπλιτῶν πόλεως τῆς Παφλαγίων ἐπαρχίας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Γρηγόριος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Νιτοληνίων πόλεως τῆς Λαοδικείων νήσου ὁρ. ὑπέγραψα.

Σίργιος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Σαλμυδριαν πόλεως τῆς Εὐρώπης νήων Θράκων χώρας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ἀνδρέας ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Μεθυμνίων πόλεως τῆς Λαοδικείων νήσου, ὁρίσας ὑπέγραψα.

Θεοφάνης ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Νέων πόλεως τῆς Βυζαντινῶν ἐπαρχ. ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ἀλέξανδρος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκοπος πόλεως ὑπεράδων, τῆς Ἰσαύρων χώρας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ἐπιφάνιος ἀνάξιος ἐπίσκοπος τῆς Εὐχαΐτων πόλεως τῆς Εὐλακίων ἐπαρχίας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Πέτρος χάριτι Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐπίσκοπος τῆς Μεσημβριῶν φιλοχρίστου πόλεως ὁρίσας ὑπέγραψα.

Πέτρος ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς Σαλοπείων ἐπαρχ. ὁρ. ὑπέγραψα.

..... ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκοπος Πιδοίων ὁρίσας ὑπέγραψα.

..... ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. τῆς τῶν Κούβριν ἐπαρχίας. ὁρ. ὑπέγραψα.

Τύχων ἡμέι Θεοῦ ἐπίσκ. πόλεως τον. ....

ANNO DOMINI DCLXXI.

DAMIANUS

TICINENSIS EPISCOPUS.

NOTITIÆ HISTORIÆ IN DAMIANUM.

I.

[Ex Fabricio, Bibliotheca med. et inf. Lat.]

Damianus, episcopus Ticinensis, qui adhuc pres-

D hyter sub nomine Mansueti, Ecclesie Mediolanensis archiepiscopi, et Patrum synodi Mediolanensis, an. 679 scripsit Epistolam atque Expositionem recte

fidei contra Monothelitas; quam in sexta synodo Constantinopolitana (an. 680) non mediocriter suffragium tulisse scribit Paulus Diaconus, vi, 4, de Gestis Longobardorum, et Humbertus adversus Nicetam Pectoratum, ad catech. tom. XI Ambrasiū Bārōni, p. 798. De hoc Damiano Ughellus tom. I Italiae Sacrae, pag. 1082. Epistola illa atque Expositio fidei saepe edita Latine in tomis Conciliorum ante actionem primam concilii sexti; ut in Harundiniana, tom. III, pag. 1051-1055.

II.

[Ex Ughelli Italia Sacra.]

Damianus Biscossia Anastasio successit, cum esset civis Papiensis, anno 680. Ille vir doctissimus fuit, hincque antequam eligeretur episcopus, illam narrat Paulus Diaconus, lib. v, c. 4, nomine Mansueti archiepiscopi Mediolanensis, celebrataque ibidem synodi contra Monothelitas, ad concilium Constantinopolitanum quasdam litteras scripsisse, ejusdemque sanctitatem exoritur. Igitur Damianus cum Papiensis episcopus fuisset electus, pro se suisque successoribus satis commodum paravit domicilium; reliquiasque sancti Sebastiani a Romano pontifice impetratas, ejus precibus Papiensis civitas, primo anno sui episcopatus, contagium luerat emolita, solenni pompa in ecclesia sancti Petri in Vinculis honorifice collocavit, eidemque erecto altari, se clerumque voto astrinxit, ut tribus diebus ante festum, ipsoque festo die, episcopus cum clero solemnibus institutis sup-

A plicationibus ad ipsum adiret sacrum facurus. An. 50 Papiensem rexit Ecclesiam, postque multos labores, clarus miraculis, evolavit ad coelos, die 12 mensis Aprilis an. 710 (a), sepultusque fuit in cathedrali, ubi adhuc ejus sacrum corpus conditum jacet. Illius meminit Martyrologium Romanum. Baroniusque in suis ad ipsum notis, ubi demitur Paulum Diaconum Damiano epistolam ascripsisse nomine Mansueti scriptam ad Constantinopolitanum concilium contra Monothelitas, cum in concilio Romano sub Agathone pontifice reperitur subscriptus Magnus, non veterem Damianum episcopum Papiensem. Sed si vir peritissimus rerum ecclesiasticarum rectius ac vice calculos posuisset adverteris; Magnū Poppiensem de subscripsisse, non Papiensem Anastasiumque; qui ei concilio interfuerat, praecessisse hunc notitiam Damianum Papiensem episcopum, non adeo demitur fuisse Paulum Diaconum, qui eam epistolam attribuit Damiano episcopo, qui per id tempus tantum presbyter erat, illamque epistolam decesserat anno antequam succederet Anastasio, qui etiam ipso Romani concilii decretis subscripsisse reperitur. Nec tamen Paulus Diaconus vanitatem vitio est, si duxerit parum referre dixisse, an presbyter, an episcopus Damianus epistolam illam confecerit; gravi enim historico facile fuit, unius anni morulam contempsisse ab exarata epistola.

(a) De eo Acta Sanctorum, Aprilis tom. II, pag. 91.

EPISTOLA DAMIANI

SUB NOMNE MANSUETI MEDIOLANENSIS ARCHIEPISCOPI

AD CONSTANTINUM IMPERATOREM

Domino serenissimo atque tranquillissimo, et a Deo coronato, religiosissimo Constantino imperatori Mansuetus Mediolanensis, metropolitane ecclesiae indignus episcopus, vel universa sancta episcoporum [nostrorum] fraternitas, quae in hac magna regia urbe convenit, aeternam in Domino salutem.

Si apicem imperialis fastigii et infusas sacratissimae potestatis avis et proavis vestris caelitus attributum cognovimus, et pro meritorum actibus ad vos propagatum scimus, dignum est his vos aequipare [aequiparari] vestigiis, quorum et celsitudinem obtinetis; nec disparilia debent esse instrumenta ecclesiae, ubi paria possidentur sceptri regalia. Aemulari ergo [vos] oportet eorum magisterium, quorum documenta permanent salutaria. Ab ipsis enim rudimentis vita incolitur, cum paternis traditionibus tenaci memoria animus detinetur. Et dum praecedentium antiquorum mens eallem triverit, a norma aequitatis et iustitiae tramite non recedit. Fixis namque gradibus in cunctis vestigiis, qui non per devia aut abrupta aberrat. Habes quippe, probatissime imperator, specula in quibus tuas actiones imaginari debeas. Nam si excellentissimi ingenti Constantini

C imperatoris, qui ortus sui primordia Christi amoris [amore] dedicavit, acta recenscamus, qui et auctor Christianae religionis existit, magno sunt praecidio ejus opera ponderanda. Cujus tempore dum pestifer morbus et omni calliditate [crudelitate] grassantior, intolerabilis Arii tyrannidis in Dei Ecclesia terrore coepisset, qui tres naturas in sancta Trinitate, hoc est, tres deos ausus est predicare, amplissimus princeps zelo orthodoxae fidei animatus, congregavit sanctum concilium trecentorum decem et octo sanctorum Patrum in Nicea urbe Bithyniae: in qua sancta synodo nefandae sectae serpentium malitiam, una cum auctore suo Ario in perpetuo [perpetuum] fecit dampnari, et aeterna animadversione percelli. Post ejus damnationem sancti Patres regale formulam de fidei orthodoxae unitate statuerunt, et capitula canonum promulgaverunt, quae nos cum omni veneratione suscipimus. Post haec vero mansuetissimus et tranquillissimus Theodosius imperator Macedonium quendam, artis diabolicæ versutia deceptum, qui Spiritum sanctum non coe substantialem Deo Patri, sed magis creaturam, impulsu Satanæ ausus est predicare. Tunc vero a predicto

^a Fortassis deest hic *ingreditur, inhaeret*, vel simile aliquid verbum.

^e Ita hunc locum citat Thomas Waldensis, tom. II fol. 4. HARD.

^f Deest *invenit* aut aliquid ejusmodi.

^a Ex vetustissimis membranarum quae apud nos sunt, de fide catholica.

^b Hujus epistolae meminit Paulus Diaconus lib. vi de Gestis Longob., cap. 4.

^c Gradiatur habent membranarum nostrae.

serenissimo Christiano Theodosio principe in regia urbe Constantinopoli centum quinquaginta Patrum concilio congregato, perditæ audaciæ auctorem una cum venenatis suis præsumptionibus anathematis vinculo subdiderunt [subdi decrevit]. His sopitis, clandestinus hostis suis nefariis machinationibus non sinens pacatam Dei Ecclesiam manere, qui semper consociata divellere et consolidata disperdere consuevit, excitatus est homo peccati, filius perditionis, humanam quidem habens speciem, sed diabolicam gestans imaginem, Nestorius quidam, Constantinopolitanæ Ecclesiæ magis prædo quam pastor, qui posuit in cælum os suum, et lingua ejus transiit super terram, in tantæ perditionis foveam demersus, ut fastu superbissimo et fretus temeritatis audacia, ausus sit dicere beatam Mariam non Dei genitricem, sed tantummodo hominis fuisse matrem, et propter duarum veritatem naturarum tergiversationem faciens, duas in Christo assererat esse personas, unam passibilem et aliam impassibilem. Quod infandum dogma piorum aures non ferentes [auribus non ferentibus], congregata est sancta synodus in Ephesina civitate, ducentorum sanctorum Patrum numerus, ubi sanctæ memoriæ Cyrillus Alexandrinæ Ecclesiæ præsul, auctoritate sanctæ sedis apostolicæ præditus, caput exstitit, qui ferventissimo zelo Dei, acuto fidei et lorica protectus catholicæ auctoritatis, hæreticæ pravitatis inventorem et assertorem iniquitatis præfatum Nestorium cum [suis] viperis commentis perpetuo anathemate condemnavit. Dehinc vero dua vasa iniquitatis bellantia, Dioscorus scilicet Alexandrinus præsul, et Eutyches Constantinopolitanus archimandrita, intra venerandos Ecclesiæ aditus, ut sævus cancer omnia serpere cupientes [sæva cancrumata serpere cupierunt], simpliciores quosque peste nefariæ persuasionis inficere volentes, qui asserbant in Domino nostro Jesu Christo ante adunationem, duas naturas, post vero adunationem, unam. Tunc a præstantissimo et Christianæ religionis amatore Marciano imperatore collecta est sancta synodus in civitate Chalcedone, sexcentorum triginta Patrum veneranda cohors, quibus mediatores fuerunt beatissimi præsulis Leonis urbis Romæ missi, quorum auctoritate prædicti Dioscorus et Eutyches hæretici anathematicis sententia percussi, extra gremium matris Ecclesiæ catholicæ sunt ejecti. Qui sancti Patres in concilio constituti, omni cavillatione hæreticæ pravitatis abrasa, fidei fundamenta statuantes, splendidissimo sermone et elegantia urbanæ scientiæ symbolum orthodoxæ fidei confecerunt, retro Patrum vestigia sequentes, tam sancti Nicæni concilli, quam Constantinopolitani, seu Ephesini primi, quorum sanctionibus Dei Ecclesia in toto orbe decoratur. In quibus promulgationibus statuantes, ut si quis supra id quod ibidem in causa fidei statutum est, addere aut minuire præsumperit, anathematis vinculo subjaceret.

^a In ms. erat *existentes quosdam*: in nostris membranis, *exstiterunt quidam*.

A Dempis his omnibus, deinceps Christianissimo Justiniano imperatore, cujus cum nomine et opera micuerunt, ^a existentibus quibusdam qui sanctam Chalcedonensem synodum sub nævo offensionis rejicere [sub nævum of. rejici oportere] inconsideratis vocibus jactitabant: tunc a Præfato principe iterato in regia urbe Constantinopoli concilio, congregati sunt CLX venerandi Patres [concilium congregatum est 160 venerandorum Patrum]; capitula illa, de quibus infamari [infamare] gestiebant, obloquentes; prædictam Chalcedonensem synodum ab omni suspitione pravi erroris absolventes [absolvens]; tria capitula, pro quibus accusabatur, aperta damnatione fecit ulcisci; ubi et decessorum Patrum regulas et formulas sacræ institutionis sequentes, sanctam et immaculatam orthodoxam fidem vivacibus sententiis roborantes, firmissimam assertionem [firmissima assertionem] confirmaverunt.

Ecce, præstantissime princeps, antiquorum Patrum statuta, una cum consensu piissimorum imperatorum definita, quæ convelli vel infirmari nulla ratione pietas vestra permittat. Nam si sunt qui audacia dialecticæ artis inflati, cothurnata cervice, buccis tumescentibus, sinuosis circumfitionibus et flexuosis ambagibus, phaleris verborum pompisque sermonum, sua ferali calliditate simplicem fidei rationem convellere, et delegatas a Patribus regulas conculcare vel temerare voluerint, eorum inflationibus tranquillitas vestra non acquiescat: sed recordamini qualiter propheta dicit: *Verbum brevium faciei Dominus super terram* (Isa. x); quod per sanctos apostolos vidimus impletum. Quid enim brevius, quam simplex fidei symbolum ab apostolis institutum, in quo mysticum sacramenti continetur arcanum? Nam si [regulas fidei] relegas, insignissime imperator, non cum dialecticis, non cum rhetoricis, non cum grammaticis, sed cum rucolicis et piscatoribus Dominus posuit ^b rationem, et his tradidit sui secreta consilii, quos et principes ordinavit, quibus ligandi solvendique tribuit potestatem; nonne vobis videtur, optime imperator, demetissimæ mentis esse, qui apostolicas traditiones, et venerabilium Patrum insituta depravare festinant? Nos autem omnes, qui sub felicissimos et Christianissimos a Deo custodiendos principes, dominos nostros, per excellentissimos reges Christianæ religionis amatores, una cum eorum sancta devotione pari tenore et reverentia traditiones sanctorum apostolorum, seu reverendissimorum Patrum, qui in supradictis conciliis adfuerunt, omni cum [Felicissimis et Christianissimis et a Deo custodiendis principibus nostris dominis Peretharit et Cunibert, præ excellentissimis regibus (Langobardorum), Christianæ religionis amatoribus sumus, una cum, etc.] veneratione suscipere, amplecti, defendere, prædicare, præcipue sanctæ memoriæ Leonis apostolicæ sedis præsulis dicta, sed etiam orthodoxos Patres, qui per diversa loca

^b Vox ista non est in ms.

zelo Dei ferventes dogmata salutaria nobis reliquerunt; ut venerandæ memoriæ Gregorius Nazianzenæ civitatis episcopus, et Basilius Cappadociæ episcopus, et Cyrillus Alexandrinus præsul, et Athanasius ejusdem Alexandrinæ Ecclesiæ pontifex, nec non et Joannes Constantinopolitanus antistes, et Hilarius Pictaviensis episcopus, et omni sapientia clarus Augustinus Hipponiensiensis [Hipponiensis] episcopus, et veneranda corona [venerandæ coronæ] Christi confessor Ambrosius Mediolanensis Ecclesiæ præsul, simul et eruditissimus et omni luce conspicuus Hieronymus presbyter, quidquid hi docuerunt, sapuerunt, prædicaverunt, vel defensores existerunt, nos eorum acta vel statuta omni devotione suscipimus. His delegatis operæ pretium duximus quid nostræ fides contineat adnectere [huic nostræ suggestioni fidei formulam, ut se nostræ fides continet, adnectere].

Incipit expositio fidei Patrum Mediolanensis synodi.

Profitemur nos credere indivisibilem sanctam Trinitatem, hoc est Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unum Deum, ita unum ut trinum, et ita trinum ut unum: Trinitatem in distinctis atque discretis personis, hoc est, Patrem, ex quo omnia; Filium, per quem omnia; Spiritum sanctum, in quo omnia, unius tamen divinitatis, unius essentiae, uniusque substantiæ: in tribus quidem subsistentiis seu personis, ut Pater Pater sit, Filius Filius sit, Spiritus sanctus Spiritus sanctus sit: in una natura unaque substantia, ut Deus unus, et solus, et summus credatur: non tres introducentes, ut Arius blasphematur, qui tres deos prædicavit, excellentiorem, minorem et inferiorem. Nos vero sanctam Trinitatem in unitate, et unitatem in sancta Trinitate confitemur. Nam cum dicimus omnipotentem Patrem, appellatio hujus paterni nominis ad Filii personam intenditur, et cum dicimus æternum Filium, ad æterni Patris personam refertur; et cum nominamus Spiritum sanctum ab æterni Patris persona eum procedere monstramus.

Cum autem dicimus Deum Patrem omnipotentem, non potest hujus nominis evacuari sacramentum. Quia cum dicimus Patrem, Filium demonstramus; et cum dicimus Filium, Patrem declaramus; et cum dicimus æternum Patrem, æternum Filium demonstramus. Nam si non invenimus initium vocabuli hujus paterni nominis, quando Pater sit dictus, consequenter ostenditur quia nec initium geniti reperimus. Obsecramus ut detur nobis ratio quando Pater hoc vocabulum, ut Pater vocaretur, sortitus est: si in tempore, si extra tempus, dicat nobis aliquis quando primitus cœperit appellari: et si potuerit hoc approbare, nulla erit dubietas ex illo initio paterni nominis Filium initium accepisse quo pater nominatus est. Et si defecerit, imo quia deficit, nec poterit approbare, nec dare initium paterni nominis, quando Pater esse cœperit: profiteatur ergo nobiscum sanctam Trinitatem coessentialē atque consubstantialē nec Patrem ante Filium, nec Fi-

lium post Patrem, nec Spiritum sanctum inferiorem fuisse, quia dum initium paterni nominis non invenitur, nescimus qua ratione Filio initium ascribatur. Quia cum dicimus sempiternum Deum Patrem, sempiternum Deum Filium ostendimus. Ideo sanctam Trinitatem in una natura unaque essentia atque substantia, et tribus subsistentiis, sive personis, profitemur.

Credimus autem ipsum Dei Verbum, hoc est, Filium Patris sine initio genitum: eundem unum ex tribus subsistentiis de sancta Trinitate æternum Filium, pro dispensatione facta pro nobis et nostræ salutis descendisse de cœlis, incarnatum Verbum Dei et hominem factum intra Virginis uterum, uniens sibi nostræ naturæ veritatem ex sancta et gloriosa Dei genitrice Maria virgine, perfectus Deus et perfectus homo in duabus naturis, divinitatis scilicet atque humanitatis, consubstantialis Deo Patri secundum divinitatem, et consubstantialis idem ipse nobis, secundum humanitatem: non in duobus Filiis [duos Filios] divisus, sed unus et idem Dei et hominis Filius, in veritate duarum naturarum: in una subsistentia sive persona, divinitatis videlicet et humanitatis unitione facta, ut ex duabus perfectis naturis non duo Filii, sed unus idem Dei et hominis Filius, permanens quod erat, cœpit esse quod non erat, dum sine initio æterni Patris Filius factus est hominis filius. Ideo et unus est Dominus noster Jesus Christus habens in semetipso perfectionem divinx naturæ, et perfectionem humanæ naturæ: et est unigenitus quidem ex Verbo [et Verbum], ut pote ex Deo Patre natus, et primogenitus in multis fratribus; Filius enim Dei filius hominis factus est. Unde et duas natiuitates ejusmodi ipsius unigeniti Dei Verbi confitemur: ante sæcula quidem ex Patre incomparabiliter natum [unam], in ultimis autem diebus ejusdem ipsius incarnationem [Incarnati alteram] de sancta gloriosa Dei genitrice et semper virgine Maria; qui de Patre splenduit supra intellectum, de matre ortus est supra rationem, et cum Deus vere esset, factus [est] vere homo. Ideo proprie et vere Dei genitricem sanctam et gloriosam et semper virginem Mariam confitemur: non quia Deus Verbum initium ex ipsa accepit, sed quod in ultimis diebus unigenitus Deus Verbum, qui ante sæcula erat, incarnatus ex ipsa immutabiliter [mirabiliter] homo factus est, et cum invisibilis in suis esset, visibilis factus est in nostris; et cum impassibilis Deus esset, non dedignatus est passibilis homo esse, et immortalis, mortis legibus subjacere. Ipsum autem Deum et Dominum, qui in Bethlehem secundum carnem natus est, et similis factus est hominibus abque peccato, et crucifixus est pro hominibus sub Pontio Pilato, ipsum confitemur Deum, ipsum hominem, ipsum Filium Dei, ipsum filium hominis, ipsum de cœlo, ipsum de terra: ipsum impassibilem, ipsum passibilem. Deum enim verum [Deus enim verus], qui natus est ex Deo Patre ineffabiliter, inenarrabiliter, incomprehensibiliter, ipse in tempore natus est de sancta virgine Maria, idem ipse Dominus na-

ster Jesus Christus, unus in [de] sancta Trinitate, A conglorificatus Patri et sancto Spiritui [conglorificandus cum Patre et Spiritu sancto]. Nec enim quantam personae [quartae personae] adjectionem suscepit sancta Trinitas : duas autem naturas in una subsistentia divinitatis et humanitatis inconfuse, incommutabiliter Dominum nostrum Jesum Christum habere veraciter constitemur. Ita quoque et duas naturales voluntates, et duas naturales operationes habere, ut pote perfectum Deum et perfectum hominem, unum eundemque ipsum Dominum nostrum Jesum Christum, pietatis nos regula perstruit, ipsum natum, ipsum passum, ipsum crucifixum, ipsum sepultum, eundem ipsum resurgentem, et in caelos ascendentem, ad dexteram Patris sedentem, et ad vivos et mortuos judicandos venturum, cujus regni non erit finis.

OBSERVATIO PHILIPPI LABBE, S. J.

Atque hinc legior animadvertat velim, quantum rem litterariam omnem, sive sacram sive profanam,

adjuvent veteres membranæ in obscuris plerumque bibliothecarum angulis delitescentes, quidve conserant ad eruditionem, aut qui eas magno studio conquisitas et magno nonnunquam ære sibi comparatas viris diligentibus communicant, et his utantur, aut qui eas sua aliorumve opera nacti cum excusis Codicibus Herculeo labore conferre non abnuunt. Ecce quam varia quæque eximia in collatione præcedentis epistolæ suggererunt nobis duo triæve foliola in nostram bibliothecam, unde unde comportata, atque illud imprimis quod nemo hactenus divinare potuerat aut explicare : Nos autem omnes qui sub felicissimis et Christianissimos a Deo custodiendos principes dominos nostros per excellentissimos reges Christianæ religionis amatores una sum, etc. Quod veteres illæ membranæ omnibus deinceps manifestissimum efficiant hisce verbis quæ inter uncas ascriptissimis : Nos autem omnes, qui sub felicissimis et Christianissimis et a Deo custodiendis principibus nostris dominis Perthariti et Cuniberti ; præ excellentissimis regibus Christianæ religionis amatoribus sumus una cum, etc. Qui vero fuerint Pertharitus, et Cunibertus ejus filius, a patre in consortionem regni Longobardici ascitus, si nescias, consules Pauli diaconi Aquileiensis Historiam Longobardorum.

ANNO DOMINI DCLXXIX.

S. AMANDUS

TRAJECTENSIS EPISCOPUS.

SANCTI AMANDI EPISCOPI VITA

AB AUCTORE ANONYMO.

[Ex Actis Sanctorum, mens. Febr. tom. I.]

1. Beatus Amandus in pago Herbatilico non longe a litore oceani Gallie, ab incolitis et catholicis parentibus traxit originem : cujus pater Serenus nomine dictus est, mater vero Amandia nuncupata est. Hic ab infantia litteris eruditus, inspirante sibi divina gratia, relictis parentibus et patria, vitam cœnobitarum eligens, navigavit insulam nomine Oyem, quæ distat a litore Gallie 40 milliaribus : ibique in quodam monasterio religionis habitum assumens, cum gaudio est susceptus. Quadam vero die dum per insulam ambularet, vidit quemdam serpentem seu colubrum miræ magnitudinis. Quo viso territus puer sanctus Amandus, in oratione prostratus, signum crucis contra serpentem opposuit, et ad latebram suam, ut inde nunquam exire, fugere compulsi, nec ex tunc apparuit. Et sic habitatores illius insulæ a serpentina periculo liberavit. Parentes vero ejus voluerunt eum ad propria reducere, quibus minime acquievit.

2. Post hæc Amandus licentiam et benedictionem a Patre monasterii, quod erat prope mare, postulans, causa peregrinationis solus in terra Burgundiorum in civitate Bethoricas multis diebus, annis videlicet 15, peregrinavit, et a sancto Austrigisilio illius civitatis episcopo benigne susceptus est. Ubi constructa cellula juxta ecclesiam, culicis indutus, et pane hordeaceo et sicca sustentatus, vitam austeram duxit. Vni autem quadam die ad quemdam orationis locum prædesideraret, hora diei quasi sexta radio clarissimo

C perfusus, per momentum horæ totus orbis terrarum quasi sibi apparuit.

3. Deinde assumpto uno comite, asello sedens, per devia Alpium Italiam penetrans, ad visitanda sanctorum apostolorum ac martyrum limina et patrocinia, ad urbem Romam pervenit. Ubi deambulans per loca sanctorum diebus, ad ecclesiam Sancti Petri noctibus revertebatur. Sedente autem eo in gradibus ecclesiæ in extasi mentis, sanctus Petrus apparuit ei sereno vultu, et blando sermone dixit ut causam prædicationis reverteretur. Gaudensque de visione, cognovit invenisse gratiam Dei quam quæsierat.

4. Post hæc Amandus in Gallias remegavit, prædicans Evangelium regni Dei. Erat autem vultu serenus, corpore castus, vigiliis et orationibus deditus, sermone cautus. Sic inter gentes anachoretarum gerebat vitam. Hic vero pueros transmarinos comparavit plurimos, et per baptismi lavacrum emundavit.

5. Rursum cum officio clericorum ad urbem Romanam perrexit, et ab apostolico honorifice est susceptus. Pueros vero, quos duxit, per loca sanctorum donavit, Codices divinos utriusque Testamenti et tractatus, rediens Galliam, secum tulit. Cum autem pelago Sardinia navigasset, navis de pace et charitate prædicavit. Illis vero bibentibus et manducantibus apparuit piscis ingens, qui arte piscatoria captus est, unde nautæ gavisí sunt. Orta autem magna

tempestate, de vita desperantes, omnia quæ habebant iactabant in mare. Tunc omnes servum Dei Amandum deprecabantur, ut per orationem ejus Deus illos de mortis periculo liberaret. At ille consolans eos, verbum Dei intrepidus prædicabat. Beatus vero apostolus viro Dei Amando apparuit, dicens: Noli timere; non enim peribis tu et qui tecum sunt. Facto autem mane reddita est tranquillitas magna, et omnes ad portum incolentes pervenerunt.

6. Transacto autem aliquanto tempore, audivit sanctus Amandus esse in confinibus Francorum et gentium unum pagellum, cujus vocabulum est Gaudens, juxta Soldis fluenta: qui propter ferocitatem gentis et terræ infecunditatem, prædonibus derelictus est, sed profanus et idololatricæ deditus. Propterea Amandus exposuit se periculo, ut habitatores loci illius a laqueo diaboli liberaret, et Deo duce illos periret, ubi multas tribulationes pro nomine Christi perpassus est, et sociis suis propter inopiam victus et vestimentis ad propria remeantibus, solus remansit: et propria manu molam vertebat, et panem cinere mixtum, quem edebat, faciebat. Sepe etiam dum fana destruebat, a feminis virisque percussus in lumine jactus. Captivos tamen nihilominus de servitute redimens, ad baptismi gratiam perduxit.

7. Dum autem quadam die ad Francorum curiam cultor Dei Amandus adveniens, ut Francis in unum venientibus Evangelium prædicaret, adduxerunt illi comites unum vinetum semivivum, gravissimis vulneribus percussum. Deprecatus est vie Dei pro ipso, ut religiosam vitam haberet, si de illis vulneribus evadere potuisset: nihilque potuit cum illo principe obtinere; jussitque comes illum hominem in ligno suspendi. Igitur suspenderunt eum, mortuumque relinquentes, domum suam reversi. Servus autem Dei Amandus ad stipitem ecurrit, et corpus ejus ad suam cellulam portari præcepit, ubi more solito solus suam Deo pro se et omni populo preces fundere solebat. Jussitque fratres quiescere, et cellula ostia claudere. Totamque noctem in vigiliis, lacrymis et orationibus deducens, facto signo ad matutinas, aquam portari jussit, quam fratres more humano ad illum hominem sepeliendum putabant necessariam. Cumque cellulam fuissent ingressi, invenerunt hominem illum, quem mortuum dimiserant, sedentem atque loquentem, super quo plurimum admirari ceperunt. Amandus vero manibus suis plagas illas oleo fovit, et carnem ad alteram conjunxit, et cum celesti medicina sanum et vivum ad domum suam ire permisit.

8. Audito autem tanto ac tali facto, ad baptismi gratiam et penitentiae lamenta populus utriusque sexus currere cepit, et idola atque fana ipsorum igne concremavit, et in illis locis ubi inimicus humani generis habitabat, S. Amandus monasteria construxit, ecclesias fundavit, et ad cultum Christi populum induxit, et animas errore cæcas luce veritatis illuminavit.

9. Deinde trans Danubium, ad terras ubi Christus non nominabatur, prædicare perrexit, ad martyrii palmam animo præparatus, ubi libera voce Evangelium salutis prædicans aliquos ad baptismi gratiam adduxit; sed adhuc peccatis exigentibus alii verbum Dei audire noluerunt.

10. His itaque gestis, contigit ut Trajectensium episcopus moreretur. Tunc vir Dei Amandus a rege coactus, et a sacerdotibus jussus, et a populo electus, Trajectensium Ecclesiam regendam suscepit. Castra, vicos, villas circumiens, prædicando, arguendo, obsecrando, per triennium viam Dei populo demonstrabat, multique ad viam penitentiae sunt conversi. Sacerdotes vero et levitæ vocabulo, non officii merito, virum Dei prædicantem, et eis viam salutis demonstrantem, audire contempserunt. Sanctus vero Amandus excussus pulvere a pedibus suis, in testimonium illis in solitudinem perrexit, ibique in parva insula aliquanto tempore habitavit, Ingens autem plaga divi-

nitus illos verbi Dei contemptores subsequuta est. Unde per biennium inopata pestilentia castra deserta sunt, vacuæ domus, agri in solitudinem rediit. Per illam omnem regionem, ubi prædicare ipse voluit, pene nullus remansit qui ejus prædicationi contrarius fuit.

11. Post spatium vero temporis, visitatis fratribus quibus per diversas provincias monasteria et ecclesias regendas commendaverat, audivit esse quandam gentem ferocissimam errore deceptam, quæ nunc Vasconia appellatur. Quæ gens per saltus Pyrenæos, per aspera et invia diffusa est loca: quæ crebris eruptionibus, pugnandi agilitate, Francorum fines longe lateque vastando contrivit. Illic itaque causa prædicationis accessit, ut eos ab idololatria et rapinis et a saltacia hujus mundi eriperet. Cum quadam autem die prædicaret, surgens unus ex eis, verbis risui aptis, Evangelium Christi et servum Dei Amandum detrahendo irrisit, et populum post se illa vana lætitia attraxit. Eadem hora, divina ultione, angelus Satanæ miserum invasit, statimque omnia membra ejus contraxit, et inter penas confinis quod ideo patiebatur, quia servum Dei Amandum irriserat, miserabiliter exspiravit.

12. De finibus autem Vasconum egrediens, dum ad civitatem quandam venisset, episcopus illum suscepit, et pro reverentia hospitalitatis, aquam ad lavandum manus sancto Amando detulit, jussitque ministro ut ipsam aquam servaret. Erat autem illic homo, qui humen amiserat gulorum: cui episcopus ille ait: Si habes fidem, crede et lava oculos tuos in illa aqua in qua Amandus lavit manus suas, et lumen recipies. Cumque lavisset oculos, aperti sunt oculi et videret clare.

13. Venerabilis autem senior Amandus, Christo duce revertens, in extremas Francorum regiones se direxit, eoque ibidem prædicationem apertam propter Christi nomen, et per diversas provincias multas perpassus est injurias. Construxitque cenobium, et sicut pastor filios in Christo quotidie verbis divinis instruens, quosdam docebat verbo, alios proprio erudiebat exemplo.

14. Quadam die Dominica dum sanctus Amandus Palatinis proceribus prædicasset, rogatus ab episcopis et a rege Dagoberto missarum solemniam celebravit: finita vero oratione, privatim colloquium a rege secretius expetiit, ipsumque regem de capitalibus criminibus arguere cepit. Rex vero typo superbius elatus, verba viri Dei audire noluit, sed iratus de finibus ejus exire jussit. Cumque servus Dei Amandus gaudio repletus a conspectu regis... ad locum martirium navem invenire volens perrexit, et mare Britannicum transire voluit ad gentes Saxonum, ut eis Evangelium prædicaret, et in peregrinatione cunctis diebus vite suæ permanere volebat.

15. Post hæc rex correptus febribus, culpam quam in virum Dei Amandum commiserat recognoscens, misit celeriter pro eodem ut ad se rediret: rogans humiliter, ut sibi indulgeret, et filium Sigebertum, qui ei natus erat, baptizaret. Sanctus vero Amandus benigne regi offensam remisit, sed timens secularibus negotiis implicari, puerum baptizare primum renuit, sed tandem per sanctum Eligium et sanctum Audoenum, qui tunc in curia regis morabantur, precibus et instantia flagitatus, puerum filium regis baptizavit. Finitis vero collectis et orationibus catechismi et baptismi, cunctis tacentibus, infans ille regis filius 40 diebus clara voce respondit Amen. Quod pater audiens, repletus est gaudio, et compatriam suam cunctis diebus vite suæ habuit in magna reverentia et favore.

16. Sanctus autem Amandus impetravit a rege Sigeberto locum unum in Gallia qui dicitur Vaurum, et ibi cenobium edificavit. Sed episcopus proximæ civitatis hoc molestè gerens, jussit famulis suis ut inde eum efferrent aut certe occiderent. Beatus vero Amandus eorum malitiam, Deo revelante, cogno-

scens, ivit cum eis ad cacumen montis, ubi eum occidere cupiebant, nec suis sociis hoc revelavit, quia martyrium affectabat; sed subito orta tempestate, pluviae et grandines ita montem obtexerunt, quod maligni qui eum volebant occidere nihil viderent. Tunc sanctius Amandus tandiu oravit, donec reddita

A serenitate et visu recepto ad propria redierunt. Multa quidem et alia miracula fecit Deus meritis sancti Amandi quae hic scripta non sunt. Hic quoque plenus dierum et operibus bonis migravit ad Dominum.

S. AMANDI CHARTÆ.

[Ex Brequigny, Diplomata, Chartæ, Leges.]

I.

Charta qua sanctus Amandus villam Barisiacum Andrea abbati donat, ad monasterium edificandum. * (ann. 664).

Cum præsentium rerum status celeri cursu noscitur dilabi ad ruinam eternam, modo eternis compereimus sedibus permanere que in alimonia servorum Dei vel peregrinorum conferimus, hortante nos ac monente scriptura divina, dicente: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, qui vos recipiant in eterna tabernacula; et alibi: Jubemur condere thesauros in celo ubi fur non appropriat. Proinde ego Amandus miserimus et peccator, pro remedio anime mee vel retributione vite eterne, ea que michi a Deo vel ex munificencia regum domni Childerici regis, nec non et precelse domne Chinechildis regine per eorum preceptionem nobis fuerunt collata, hoc est villam nuncupatam Barisiaco, in pago Laudunensi sitam, ubi cenobium in loco cognominato Faverolas, in honore sancti Petri et Pauli apostoli, vel reliquorum domnorum sanctorum sub regula ^b domni Benedicti seu domni Columhani construere inchoavimus, ubi virum venerabilem Andream abbatem preficimus; et ipso loco vel villa superius nominata Barisiaco cum omni integritate vel adjacentia ad se pertinentia dedimus ad edificandum; nec non et locella nuncupata ^c in Cinciniaco quem vir illustris Fulcoaldus dux per suam epistolam, cum jure et soliditate sua nobis pro anime sue remedio contulit, seu et mansum qui est infra muros civitatis Laudunensis, quem vir venerabilis Gonfrinus archidiaconus nobis per cartulam donationis noscitur delegasse; nec non et vineam in fine Crispiacense, cum vitatore nomine Wulberone, nobis vir illustris Chedenoaldus quondam dedit, seu et terram quam antedictus Chedenoaldus, nec non et illustris vir Vulsmarus super fluvio Sessmereia, ad monasterium edificandum inprimis dederunt: hec omnia superius nominata a die presente

* Edimus ex apographo in chartophylacio nostro reposito, exscripto anno 1775 a domno Queinsert congregationis Sancti Mauri, ex chartulario XIII sæculi, in archivo Elnonensis monasterii. Jam Cointius, *Annal.* t. IV, pag. 863, et Mabillonius, *Act. SS. ord. S. Ben. sæc. II*, pag. 1044, chartam hanc vulgaverant, ex eodem, ut videtur, chartulario depromptam.

^b Italico caractere scripta expungit Cointius, quasi textui inserta, cum regulam sancti Benedicti non impositam fuisse aceticis Barisiacensibus ab Amando contendat

B ipsius abbatis sua ditione ibidem consistente tradidimus atque transfudimus, ita ut ab hac die ipsum monasterium vel villam sæpe nominatam Barisiacum, cum integritate vel adjacentiis suis, seu et locellis superius conscriptis, cum omni soliditate eorum, ut superius diximus, id est, domibus, edificiis, curiis, accolis, campis, vineis, pratis, pascuis, aquis, aquarum decursibus, vel reliquis quibuscumque beneficiis, habeat, teneat, possideat, suisque successoribus, auxiliante Domino, in perpetuum possidendum derelinquat. Si quis vero vel quilibet opposita persona, quod fieri non credimus, contra hanc cartulam deliberationis, quam ego spontanea voluntate mea fieri rogavi, irrumpere aut temptare voluerit, inprimis iram divinitatis incurrat, et ab omnibus liminibus sanctorum excommunicatus appareat, et insuper inferat vobis cum socio fisco auri libras x, argenti pondera xx, et coactus exolvat, et nichilominus presens cartula deliberationis omni tempore firma permaneat; et, ut circa vos cartula firmiore optineret vigorem, manus nostre subscriptione subter eam subscripsimus. Actum Lauduno civitate, xviii Kal. Septembris, ^d anno v regni domni nostri gloriosissimi Childerici regis. In Christi nomine ego Radebertus dyaconus mea manu hanc chartulam deliberationis, rogante domno Amando, scripsi et subscripsi. Notavi diem et tempora. Ego Amandus peccator hanc epistolam a me factam subscripsi, et eos qui subscribant rogo. In Christi nomine Attola, ac si peccator episcopus, subscripsi. Ego Paulus presbyter subscripsi. ^e Ego Willo presbyter subscripsi. Bertuinus subscripsi. Vafinus dyaconus subscripsi. Althecarius presbyter subscripsi. ^f Gislehardus subscripsi. Ymnus subscripsi. Grinbertus subscripsi. Gleobaldus, quod manu domni Amandi conscriptum vidi, subscripsi. Dado subscripsi. Martinus dyaconus subscripsi.

* In Cinciniaco, id est, in territorio loci de Ciceri, qui parum a Barisiaco distat. Male in editis uno verbo *Jucinciniaco*.

^d Annus v regni Childerici II concordat cum anno Christi 664 aut 665. Vox autem *Childerici* deest in editis a Cointio et Mabillonio.

^e Voces *Ego Willo presbyter subscripsi* desunt in editis.

^f Voces *Gislehardus subscripsi*, pariter in editis omissæ. Variæ lectiones, si quæ aliæ, nullius momenti visæ sunt.

II.

Codicillus sancti Amandi, de sepultura sui corporis *
(ann. 675).

In nomine Domini Jesu Christi, ego Amandus miserimus et peccator. Credimus ubique divinam nos pietatem regere et clementer salvare velle, quia et ingressum nostrum in mundum et exitum de mundo ante sæcula ipse prænoscat. Proinde omnibus non habetur incognitum qualiter nos, longe lateque per universas provincias seu gentes, propter amorem Christi seu verbum Dei annuntiare, vel baptismum tradere, discursum habuimus; et nos de multis periculis pietas Dei eripuit, et usque tempore ipso perducere dignatus est. Sed dum jam corpore fesso et multis laboribus fatigato, jam in summa senectute pene corpore præmortuo exitum de hoc mundo in proximo habere speramus, et quia nos Deus in istum locellum qui vocatur Elnonis perducere dignatus est, quem super largitate regia proprio labore visi fuimus construxisse; si nos ibi Deus de hoc mundo decreverit emigrare, peto, et coram Christo Jesu Filio Dei, conjurare præsumo ut nulli episcoporum vel abbatum, seu sæcularium virorum, aut quibuslibet potestatibus hoc contrarium sit, ut corpusculum meum in ipso monasterio quod superius diximus » Elnone, inter illos fratres requiescat, ubi jam nos ad ipsos fratres et corpore et anima commendavimus; et si itinere, aut ubiubi finis noster provenerit, ad ipsum locum quem superius memoravimus corpusculum nostrum licentiam habeant fratres vel abba de ipso monasterio Elnone ibidem revocare. Si quis

A vero contradicere, aut de ipso monasterio corpus meum per fortia abstrahere, aut temerario spirita contradicere voluerit, imprimitus sanctæ Trinitatis incurrat offensam, et ab omnibus Ecclesiis catholicis excommunicatus appareat, et a societate sanctorum extraneus efficiatur, et damnationem quam Dathan et Abiron sustinuerunt, quos infernus vivos absorbit ipse sustineat, et sit anathema maranatha, quod est perditio, in adventu Domini nostri Jesu Christi; et nec sic nostram voluntatem mutare valeat, sed hæc deliberatio nostra in perpetuo firma et inviolata permaneat; et, ut certius credatis, manu propria subscripsi et omnibus hominibus Deum timentibus ut subscribant supplicamus et rogamus. Quam epistolam fratri nostro Baudemundo presbytero fieri rogavimus. Facta epistola in monasterio Elnone, anno secundo regni domini nostri Theodorici gloriosi regis, sub die decima quinta Kalendas Maii. Ego Amandus peccator hanc epistolam a me factam consensi et subscripsi. Ego in Christi nomine Reolus, ac si peccator subscripsi. Ego in Christi nomine Mummolenus episcopus subscripsi. Ego in Christi nomine Vindicianus ac si peccator episcopus, hanc epistolam, rogante domno Amando, consensi et subscripsi. Ego Bertinus abba subscripsi. Ego Aldebertus abba subscripsi. Ego Johannes, rogatus a domno Amando, consentiens hanc epistolam subscripsi. Ego Baudemundus peccator, jubente domno meo Amando, hanc epistolam deliberationis suæ scripsi et subscripsi.

* Editus in sancti Amandi Vita, apud Boll. ad diem 6 Februarii, a Philippo Harvengio, abbate Bonaspei, scripta sæculo XII; a Mabillonio recusus in Actis SS. ordinis sancti Benedicti, sæculo II, pag. 705, ex codice Inonensi, in quo belle depictæ erant imagines subscribentium, quas æri incidendas curavit idem Mabillonius, in Annalibus, tom. I, pag. 628. Iterum Amandi codicillum typis mandaverunt Coinctius, Ann. tom. III, pag. 742, Miræus quoque, Oper. dipl. tom. I, pag. 8, et Fast. Belgic. ad diem 6 Febr. Editionem Mabillonii sequimur. Foppenus, in notis ad opera Miræi diplomatica, ubi supra, hoc instrumentum referendum censet ad annum Christi 661; et,

ut id cum nomine regis tunc regnantis conciliet, conjiciendum annum 2 Chlotarii, pro anno 2 Theodorici. Sed nomen Theodorici servandum esse arguit Coinctius, ann. ubi supra, ex subscriptionibus episcoporum, abbatum, et ipsius Baudemundi scriptoris, quas omnes expendit. Mensis autem Aprilis anni 2 regni Theodorici III incidit in annum Christi 675.

» Votum assecutus est Amandus; sepultus enim fuit in monasterio Elnonensi, teste Baudemundo, qui et codicillum exaraverat, et Vitam sancti Amandi litteris commendavit. Obiit Amandus anno ætatis nonagesimo, æræ Christianæ 679.

HYMNI DUO ANTIQUI IN HONOREM SANCTI AMANDI.

[Ex Actis Sanctorum, mens. Febr.]

Amande, præsul optime,...
Amando Christum congruum,
Audi tuorum dulcia,
Quæ concinunt, gratissimo
Dum floruit corpore,
Dignus tuo qui nomine,
Sortitus es vocabulum,
Vernaculorum carmina
Præcordiorum gaudio.

Mundum replesti lumine
Astrum poli nunc splendidum
Pater pius, pastor bonus,
Has recreando flumine,
Frater pupilli flebilis,
Patrem vocavit orphanus,
Cæcis ocellus lucidus,
Perir'que ligno pendulus,
Quid plura, miles inclite,

Quicumque venit debilis,
Nunc Abrahæ vernantibus
De Jesu dulci corpore.
Jam copulatus inclitis
Vertex rubescit gemmulis,
Nostri memor sanctissime
(Tuus popellus adsumus)
Ut quando Jesus venerit
Non segregemur a tuo,

Deo Patri sit gloria.
 Candore vincis Cynthiam.
 Multis fœsti gentibus :
 Illas docendo famine,
 Soror gementis exsulis :
 Matremque sensit languidus.
 Claudisque pes tutissimus,
 Vitam recepit mortuus.
 Nostro canamus carmine?
 Nullus recessit flebilis.
 Lætus quiescit sedibus,
 Mandis bibisque sanguine.
 Archangelorum gaudiis,
 Et colla candent infulis.
 Hic exultantem corpore,
 Succurrere nobis quæsumus :
 Cum carne, qua hinc abiit,
 Clemens Pater consortio
 Ejusque soli Filio, etc.
 HYMNUS ALTER,
 Ave Pater, pastor noster,
 Ave charus amor noster,
 Ave, præsul gloriose,
 Jure tibi laudum melos
 Sed condignas tanto Patri
 Corde tamen quod gestimus,
 A primævo nempe flore
 Moribus ævum genile
 Multis et normam præbere

Mox signorum gloriosis
 Triumphalis signo crucis
 Verbiq; virtute pellis,
 Virtutes excoluisti,
 Ipse sed occuluisti,
 FAVOR NE DARETUR TIBI.
 Hinc factus Præsul mactusque
 Ut lucerna ardens fide,
 Jure celso candelabri
 Tu redemptor captivorum,
 Tuque pater pupillorum,
 Vigor paralyticorum,
 Tu surdis auditum præstas,
 Lurida tu membra purgas,
 Verbis simul et exemplis
 Nostra laus succumbit tantæ,
 Dum mundum replet doctrinæ
 Famam diffundens et terræ,
 Nunc precamur, Pater alme,
 Et Jesum benignum posce,
 Ac post hujus finem vitæ,
 Annue votis poscentum,
 Esse credimus quem trinum
 Manet quem laus ante ævum
 Pontifex egregie,
 Dulce nomen, Amande,
 Semper amantissime,
 Concinnando pangimus.
 Ferre laudes nequimus,

Plectro lingue prominus.
 Sacræ pueritiæ
 Visus es attingere,
 Perfectæ justitiæ.
 Muneratus titulis,
 Anguem sævum proteris
 Ogiz de terminis.
 Studio pervigili,
 Mente semper humili,
 Sed superno numini,
 Deitatis munere,
 Claro lucens opera.
 Sublevatis stipite.
 Consolator pauperum,
 Tu mater orphanorum,
 Effugator dæmonum,
 Tu cæcos illuminas,
 Mortuum resuscitas.
 Animas vivificas,
 Tibi datæ gratiæ,
 Virtutumque munere.
 Et cœli per cardines,
 Vota nostra suscipe.
 Nobis semper parcere.
 Tecum semper vivere,
 Deus factor omnium.
 Atque unum Dominum,
 Nunc et in perpetuum. Amen.

ANNO DOMINI DCLXXX.

SANCTUS MANSUETUS

MEDIOLANENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN S. MANSUETUM.

[Ex Ughellio, Italia Sacra.]

Sanctus Mansuetus (a) Sabellæ gentis Romanæ sancto Ampelio suffectus est anno 677. Qui, ut sui episcopatus pie sancteque auspicaretur initia, suis comprovincialibus convocatis episcopis, contra Monothelitas synodum celebravit (anno 679). Anno vero 679 [680] cum iisdem interfuit Lateranensi concilio sub Agathone pontifice contra eosdem convocato, cujus decreta Mansuetus subscripsit. Hujus Mansueti nomine sanctus Damianus Ticinensis epi-

scopus scripsit epistolam ad Constantinum imperatorem in eosdem. Sunt qui affirmant Mansuetum magno illi Constantinopolitano concilio interfuisse, quod vix credibile est, cum reversus Roma paulo post in contagio illo quod magnopere Insubriam afflixit, decessisse narretur die 19 mensis Februarii (b). Jacet in Ambrosiano templo. De eo Martyrologium Romanum.

(a) De eo Acta Sanctorum, Februarii tom. III, pag. 155.

(b) Sanctus Mansuetus ex catalogo sedit an. ix, B

obiit xi Kal. Martii, sepultus est ad sanctum Ambrosium. Obierit ergo an. circiter 684. PAPERBROCHII.

EPISTOLA MANSUETI AD CONSTANTINUM IMPERATOREM.

(Vide supra, ad Damianum, hujusce tomi col. 4261.)

FRANCORUM REGUM IV

PRIMÆ STIRPIS

DE REBUS ECCLESIASTICIS

DIPLOMATA ET PIÆ DONATIONES.

(AN. 660-700.)

CLOTARII III

FRANCORUM REGIS

ECCLESIASTICÆ PRÆCEPTIONES.

[Ex Brequigny, Diplomata, Chartæ, Reges.]

I.

Diploma [Clotarii III] quo duæ partes villæ Tauricciaci, causa cognita, ecclesiæ Sancti Dionysii asseruntur
a (ann. 658).

[Clotarius] rex Francorum, vir inluster .... deremendum vel justo iudicio terminandum resedere-
mus, ibique venientis acturis monastirii peculiaris
patroni nostri domni Dionise, ubi ipse preciosus in
corpore requisset, Ingober. ...^b sup. .... fimena de-
dit in responsis, quod acta composcio talem habibat,
qualiter ipsas villas ipse Ermelenus iocalis suos ei
contullerat; sed ipse agentis econtra .... et predi-
ctus pontifex in presenti adstabat, et precaria osten-
debat ab ipsa fimena facta, quo relicta, inventum est
quod ipsa fimena de omne corpore .... corpore fa-
cultatis ipsius Ermeleno fecisse: sed agentis prædicti
basilice vindicione, vel precario ab ipso Ermeleno in
germano suo Chuglibereto .... conscripta ostend ....
de omne corpore facultati sui conscripserat, et ipsas

^a Mutilum valde instrumentum ex tabulario Dionysiano deprompsit Mabillonius, et ad calcem tom. I Annalium edidit, pag. 694; iterum typis mandavit Felibianus, Hist. abb. S. Dion. prob. pag. 8, ex cortice, ut ait, exscriptum. Uterque nomen Clotarii obliteratum initio diplomatis supplevit ex conjecturis, et nos unciis inclusum restitimus. Recensum exstat diploma in Collectione scriptorum rerum Francicarum, tom. IV, pag. 639.

^b Injuria temporum et scripturæ vitilis deformatum, ipsis Mabillonii verbis, Annal. t. I, pag. 601, interpretabimur: (Ingoberga, iugalis seu uxor Ermeleni, contendebat Tauriacum villam ab eo sibi concessam fuisse; monasterii Sancti Dionysii actores denegabant. Sed quidam pontifex, cuius nomen ex autographo avulsum, ... ostendit precariam ab ipsa femina de eadem villa factam, qua constare videbatur Ermelenum ei hanc donationem fecisse. Actores Sancti Dionysii contra ostendebant venditionem et precariam ab eodem Ermeleno factam germano ipsius Chuglibereto, de omni corpore facultatis suæ, et quod duæ partes ab eodem Chuglibereto accepis-

A in presenti ostendebant, et intendebant, quod ipsas duas partis de predictas villas Tauricciaco et .... dictas villas adgaecenciasque aearum in integrum suo dominio valeret vendicare. Propterea nos una cum nostris precerebus constat decrevisse, ut ipsas duas partis de pred ..., dum et inluster vir Chadolquidus, comis palatii nostri .... quod taliter hac causa acta, vel per ordoj inquisita, seq. defenita fuisse denuscat, iubemus ut ipsas .... domni Dionise factu .... que .... omni tempore habiant eventecatas; et sit inter ipsis de hac re in postmodum subita causacio.

Teoberetus rog. ... Novembri. ... an. ... Figni nostri tercio e [in nomine Domini feliciter].

II.

Diploma quo Clotarius villas plures monasterio Sancti Dionysii donatas; a Berachario episcopo restitundas, causa audita pronuntiat^a (ann. 658).

[Clotarius] rex Francorum, v. ip. .... Siniscalcis

sent. » In gratiam monachorum sententiam tulit Chadolquidus, comes palatii, quam diplomate suo Clotarius confirmat. Mabillonii lectionem sequimur.

^a Mense Novembri anni tertii regni Clotarii jam currebat annus Chr. 658, cum Chlodoveus II, Clotarii pater, obierit circa initium Septemb. anni 656.

^b Ediderunt Mabillonius, Ann. tom. I, pag. 693 et 501, ex authenticis; Felibianus, Hist. abb. Sancti Dion. prob. pag. 7, ex autographo in cortice; auctiores Collectionis scriptorum rerum Francicarum, tom. IV, pag. 639, ex Mabillonio. Mutilum admodum instrumentum. Felibianum sequimur; Mabillonii varias lectiones inter incoas exhibemus: Nullas notæ chronologicæ; sed cum diploma Clotarii, quod proxime præcedit, et quod super eodem negotio intervenit, datum fuerit anno Clotarii tertio, mense Novembri; id est, anno 658, satis apposite potest diploma de quo nunc agimus sub hoc eodem anno collocari. Beracharius episcopus, qui ibi memoratur, Cenomanensis videtur præsul, vulgo Berarius, seu Berarius, qui ab anno 655 Cenomaensem regebat Ecclesiam,

Vuidrachado et Anseberctho referendaris, et Chadoloaldo, comiti palatii nostro, ad universorum causas audiendum, vel recto iudicio terminando resederemus, ibique venientes agentis monastirii domni Dioninse, ubi ipse preciosus dominus in corpore requiescit, adversus apostolico viro domno Berachario episcopo adserbant, eo quod Ermelenus quondam, vel filius suos Goddo in ger... erachario contradicere... debet, qui Beracharius econtra dicebat, eo quod ab ipso Ermelene in geniture suo exinde epistola donationis fuisse conscripta, et ob hoc ipsa hereditas ad eodem pervenisset: sed in presenti antefati agentis domni Dioninse preceptione inelicti fecordationis domni et genituris nostri Chlodovici, quendam regis protulerunt recensenda, ubi... Ermelene... (Mab. .... exceptio) continibat, ut ubi et ubi ille... Ermelenus in Beroaldo heredeusque suis sicerat, inveniebantur vacuas et inanis permanerent, et nullum sortirentur effectum; sed ubicumque antedictus Ermelenus vel filius suos Goddo eorum facultatem dñe aut derelinquere vellibant, liberum ex permisso predicto principe habirent arbitrium. Sed dummodo inter se fo... (foret) et de h... iat (desunt apud Mabill.) revocare dominum... parti Beracharius episcopus ex ipsa facultate absque repetitionem agentum predicti monastirii ad suum jure revocare deberit: quod et in presenti iudicia nostra utrasque partis pro calcada (Mab. calcanda) lite, vise fuerunt accepisse. Sed dum in ipsa causatione intenderent, veniens ex pro... homo, nomen Madroaldus, presentibus suprascriptis viris... quod de predict... fecere suprascr... loca Madroaldo viro dedisset... sed in presenti professus est, quod ipsas villas per vindicionis titulum, accepta sua pecunia distraxerat; suprascripti agentis sancti domni Dioninse in presenti asserebant quod illas duas partes de predictis villabus, quod Beracharius vindididerat, recipere vellibat. Sed in quantum inluster vir Chadoloaldus, comis pal. nostri nobis... absque resp... que heredeus vel... seo agentis domni Dioninse habeat, evindicaret in villas, id sunt, Simpliciacio, Tauriaco, Stupellas, Flaviniano, Pociusciniaco, Vassurecurti, Burgonno, Alintummas, Sastivale, Cambariaco, Bursiaco, Coriaco et Munciaco sicut in pagus Cinnomannico, Andicavo, Rodonuo (Mab. Rodonico) et Musfa: unde in causacio-

^a Vulgatum a Mabillonio, de Re dipl. tab. xviii, et pag. 378, qui partem ejus Merovingicis litteris aeri incidi curavit, tum quicquid ex autographo corticeo semilacero eliceret potuit, vulgaribus litteris edidit. Recusum a Felibiano, in Historia abbatie Sancti Dionysii, prob. pag. 6; et in Collectione scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 638. Primum quidem Mabillonius illud Chlodoveo II tribuendum coniecerat; postea, de Re dipl. suppl. pag. 21, Clotario III restituendum censuit, cum fuerit confectum post mortem Erchinoaldi, majoris domus, qui Chlodoveo supervixit. Ergo male Felibianus hoc instrumentum collocat sub anno 655, Chlodoveus enim obiit anno 656; Erchinoaldus vero, juxta Fredegarii continuatorem, cap. 92 et Gest. Franc. cap. 95, hoc eodem anno vita cessit: juxta Chron. Moissiac. t. II;

nem pro Chagilbertho quondam et Ermelene ads... prescrip. villas Simpliciacio, Tauriaco, Stupellas, Flaviniano, Pociusciniaco, Vassurecurti, Burgonno, Alintummas, Sastivale, Cambariaco, Bursiaco, Coriaco et Munciaco, quem per nostro... quod in ipsas villas Beracharius habere poterit, inspecta sua epistola hujus meriti partibus sancti domni Dioninse vel... facire et... dictum... dominus Beracharius. (Hic aliquot puncta apud Mab.) Illas duas partis... partibus monastirii placuit restaurare semileiter antea... et expondedit ut omni tempore, se alequa calumnia aut repetitionem quislibet... Madro.

III.

Diploma [Clotarii III] quo lis in palatio dirimitur de quadam villa Erchinoaldo majori-domus collata, quam filius ejus Leudesius possederat, inter ecclesiam Rothomagensensem et monasterium Sancti Dionysii ^a (ann. 659).

[Clotarius, rex Francorum, vir inluster. Cum nos].... Vuarattone, Baseno, gravionibus, item Amalberto, Madelando, seniscalcis, et Vuaningo, comite palatii, resederemus, ibique in presentia... latione actores sancti Aecclie Rotominse adversus V.... ad sancta Aecclia Rotominse... per eorum epistolas delegaverant post... tenerent inlebele qui... ab... vel actores antedicti... dicebant reddebere. Sed inquirentes eorum instrumenta, invenerunt quod illa portio, hoc est de ipsa villa quod a... erat hoc Erchenoaldo quondam majorem-domus contulerat: et ipse Leudesius ligetimo ordine illa medietate... habere... ad... ordine pri... inter se, sicut decet sacerdotes, cum caretate inraciones ad basilica inter se aequaliter dividere deberint. Quod et in presenti taliter noscitur convenisse... ut... omni merito vel adjectantias suas, una cum terris, domibus, ædificiis, m... pascuis vel... ad basilica domni Dionynse absque repetitione... Andoino episcopo, vel successores sue Ecclesie Rotominse cu... nomenante... vis... ipsa... loca medietate valeant possidere... unde... Dei.

IV.

Diploma quo Clotarius villam Corbeiam et alias confert monasterio Sanctorum Petri et Pauli, in loco qui dicitur Corbeia, super fluvium qui vocatur Somma ^a (ann. 659).

Clotarius, rex Francorum, vir inluster. Ad mer-

Coll. hist. Franc. pag. 652, anno 658; juxta Cointium, Annal. t. III, pag. 478, anno 659; unde nos hunc annum huic diplomati præfigimus, quod concordat cum temporibus Warathonis et Waningi, qui ibi memorantur. Germonius, de vet. Dipl. reg. Franc. t. II, pag. 215 et seq., Waningum vult palatii comitem non existisse; sed id non satis firmis rationibus evincit. Argumentum autem instrumenti in titulo huic præfixo declaramus, quantum ex valde inutili exemplo erui potest.

^b Rothomagensis Ecclesia est quæ hic Rotominsis appellatur. Sic Rotomo pro Rotomago legitur in Historia Gregorii Turonensis epitomata, Coll. hist. Fr. t. II, p. 407.

^c Exstat in Conciliis ant. Gallie Sirmondi, t. I, pag. 500; et in Conciliorum collectionibus Labbei,

cedem nostram in Dei nomine credimus pertinere, quicquid pro animæ salute locis sanctorum conferimus, ut ibidem perenniter proficiat, et gloriam, Deo auxiliante, habere mereamur. Igitur dum nos et præcelsa genitrix nostra, domna Baldechildis regina, monasterium in honore sanctorum Petri et Pauli, apostolorum, et sancti Stephani, proto-martyris, super fluvium Somna, in loco qui dicitur Corbeia, quem Gunthandus quondam possederat, et ad fiscum nostrum pervenerat, ubi præest venerabilis vir Theodfridus abba, pro æterni numinis intuitu edificari præcepimus, ut monachi sub sancta regula ibidem debeant conversari. Cognoscat strenuitas vestra quod nos ipsam villam Corbeiam ad ipsum monasterium, cum adjacentiis suis in integrum, seu et alias villas nuncupantes Folieto, Gentilla, Cipiliaco, Fortilca-Villa, vel reliquas adjacentias earum ad integrum, Albiniaco cum adjacentiis vel appenditiis suis, quantum ibidem fiscus noster tenuit, ad integrum in pago Ambianense, seu et Monciaco, Walliaco, Bellirino, cum adjacentiis earum in pago Atravatense: immoque et villam quæ vocatur Templum Martis, sitam in pago Ambianense, ad integrum, cum pagena de silva de foreste nostra Windegonia, hoc est, per loca denominata, a fine Cartaine usque in dominico laeco, per Siccasu derude, per cervorum Marcasio, per Bagusta, per via publica, usque Fraudehario exsarto. Similiter et portionem in loco qui vocatur Taceaco, quem Frodinus de Ursino dato pretio comparavit, et ad fiscum nostrum ipse Frodinus in compensationem pro alia re dedit, in ipso pago Ambianense, a die præsentis, sub integra immunitate, absque introitu iudicium, visi fuimus concessisse. Proinde per hanc præceptionem specialis decernimus esse mansurum ut, tam ipsum locum Corbeiam quam et superscriptas villas, una cum terris, domibus, mancipiis, ædificiis, vineis, siliis, pratis, pascuis, farinariis, et cunctis appenditiis, vel quod ibidem videtur adspicere, pars ipsius monasterii vel omnis congregatio de ipso monasterio valeat possidere vel dominari. Et nullus quilibet de iudicibus, nec ad ipsum monasterium, nec ad homines suos, nec in curtes suas, quicquid a die præsentis ibidem contulimus, et quod a nobis vel a succedentibus domnis regibus, vel a Deum timentibus hominibus inibi fuerit collatum, nec ad causas audiendum, nec freda exigendum, nec mansiones faciendum, nec paratas requirendum, nec

ullas redhibitiones in villis superius nominatis, quicquid tempore præsentis videtur possidere, aut adhuc, ut diximus, a nobis vel a succedentibus regibus, vel a Deum timentibus hominibus inibi additum vel delegatum fuerit, ipsa iudiciaria potestas non præsumat ingredi, sed pars ipsius monasterii vel omnis congregatio ibidem consistens, absque introitu iudicium, ut diximus, sub integra immunitate possidere valeat vel dominari. Et ut hæc præceptio nostra perenni tempore firmiorem obtineat vigorem, nos et præcelsa genitrix nostra Baldechildis regina, signaculis manus nostræ subter decrevimus affirmare.

V.

Diploma quo Clotarius immunitatem ab omni teloneo concedit monasterio Corbeiensi * (ann. 660).

B Clotarius, rex Francorum, vir iustus, omnibus agentibus tam præsentibus quam futuris. Cognoscat magnitudo seu industria vestra, pro mercedis vestræ augmento et divino intuitu, tale nos actoribus seu discursoribus monasterii virorum Corbeia, quod domna et genitrix nostra Baldechildis regina suo opere construxit, præstitisse beneficium, ut quotienscumque monachi, missi, vel discussores ipsius monasterii, partibus provincie, vel per reliqua loca, ad cappas comparandas aut reliquis opportunitates ipsius monasterii exercendum, seu cellarium fuerint egressi mercandum in quibuslibet locis vel territoriis seu partibus, ubicumque teloneum, pontaticum, rotaticum, ceterasque redhibitiones fiscus noster a discursoribus, seu iter agentibus exigere consuevit, habeant hoc monachi in jam dicto monasterio Corbeia consistentes, tam præsentibus quam in futurum inibi advenientes, in omnibus indultum simulque concessum. Ea scilicet ratione ut neque nos, neque juniores, aut successores nostri, ullo unquam tempore, de eo quod superius continetur, a monachis aut missis vel discursoribus ipsius monasterii exigere nec requirere, ullis locis ullisque ordinibus infra terminos regni nostri præsumatis. Sed ut super habeatur insertum, habeant ipsam beneficium jam dicti monachi sanctæ congregationis Corbeia monasterio et actores eorum, ex nostræ largitatis munificentia concessum simulque indultum, quo potius delectet ipsam sanctam congregationem ex ipso beneficio pro stabilitate regni nostri Domini misericordiam exorare. Et ut hæc præceptio firmior habeatur et per tempora conservetur, nos et præcelsa genitrix no-

l. VI, col. 525, Harduini, t. III, col. 1009, etc.; in Annalibus Cointii, t. III, pag. 418; in Nova Gallia Christiana, t. X, inst. pag. 281; inter Opera diplomatica Miræi, t. I, pag. 658; et in Collectione scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 642. Memoria est conditi monasterii de quo agitur, per Bathildem seu Baldechildem reginam, in Vita ejus ab anonymo scripta vii sæculo, inter Acta sanctorum ordinis sancti Benedicti a Mabillonio vulgata, sec. II, t. II, pag. 747. Desunt in diplomate notæ chronologicae. Mabillonius illud circa annum 659 collocandum censet, cui assentimur. Cum enim ibi monasterium a Baldechildæ conditum appelletur nominibus SS. Petri et Pauli, et tunc primum ei concessa fuerit

Corbeia villa, videtur hoc diploma datum fuisse ante alterum, quod idem rex emisit anno v regni sui, quodque proxime sequitur, in quo hoc monasterium Corbeia nomine jam designatur. Illud autem alterum instrumentum datum fuit, ut videre est col. 1284, anno v regni Clotarii, die xiiii Decembris, id est, nondum expleto anno Christi 660.

* Exstat in Conciliis Gallie Sirmondi, t. I, pag. 501; in Collectione conciliorum a Labbeo, t. VI, col. 528, Harduino, t. III, col. 1010, etc., et in Collectione scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 645. Annus quintus regni Clotarii III, a morte Clodovei II repetitus, exordium sumpsit mense Septembri, anno Christi 660.

stra domna Baldechildis; regina maxima, nostris signaculis subter eam decernimus adfirmare. Vidre-
hatus jussus. Signum gloriosi domni Clotarii regis:

In Collect. concell. Labb. et Hard. legitur dies xiii pro die xxii, quod forte typographorum oscitantia tribuendum est.

Signum præcellæ Baldechildis reginæ. Data sub
die x xiii mensis Decembris, anno v regni nostri,
Stirpiniaco. In Dei nomine feliciter.

AD DIPLOMATA CHILDERICI II PROLEGOMENA.

Decem edimus diplomata sub Childerici II nomine, sincera quidem septem, sed supposititia tria. De sinceris primum agendum est.

§ 1. — *Diplomata sincera.*

1. Diploma n. I, quo Childericus II et Chiechilidis regina Amando episcopo villam Barisiacum in Laddunensi pago sitam concedunt, sæpius editum recedimus ex apographo quod domnus Quinsert, inter alia plura, ex chartulario Sancti Amandi deprempsit, et in chartophylacium nostrum inexit. Miræus Opera dipl. t. I, pag. 125, et illi editi in notis enati reginam appellant Bildechildem, quæ regina quidem; et prior Childerici fuit, sed quam Childericus adhuc puer, anno 2 regni sui, quo datum diploma dicitur, in uxorem nondum duxerat. Genitulum hujus reginæ nomen docet chartularium, Hinechildis; seu asperiori sono, ut olim efferebatur, Chinechildis, quæ scilicet relicta fuit Sigeberti II. Eo defuncto, in Alsacia tutelam gessit Childerici regis, gentili a viri sui Sigeberti fratre.

2. Childericus II dona monasterio Senonensi, in Yossog, contulit diplomate n. II, ex archivo Senonensi a Mabillonio depremito, Annal. t. I, pag. 692. Desunt notæ chronologicæ; annum præfiximus 661, juxta receptam criticorum opinionem. Sic autem illi sententiam quam tenetur; Ab Otione rege anno 949 confirmatum fuit instrumentum, ut videre est in Coll. script. Fer. Franc. t. III, pag. 381; quod dicitur emissum ab antiquo Hildrico rege. Note autem arguunt Childericum hunc fuisse hujus nominis secundum, quem antiquum vocant, ad discrimen cum Childerico tertio, regum Merovingicorum ultimo. Falendum tamen id non bene congruere cum chronico Senonensi (Spicil. Dacher. t. I, pag. 275) quod conditum Senonense monasterium testatur anno Christi 720. Tunc autem, non Childerico II, sed Chilperico filio ejus, tribuendum foret diploma de quo agimus. Facilis de Chilperico in Childerico lapsus, nec raro gravior erraverunt amanuenses.

3. Prodemum breve diplomatis Childerici II, n. III, a pluribus editum, ex chronico Monasteriensi Sancti Gregorii depremitum est, exarato anno Christi 1194, a Martenio primum vulgato, nuper ab abbate Grandidier, in Hist. eccl. Strazburg., t. I, pag. 19, accuratius recuso. Ex chronico discimus collata fuisse hoc diplomate dona, a Childerico rege, monasterio Sancti Gregorii in Alsacia. Id quidem ex ipso fragmento erui æquii; sed nomen Embildis reginæ, quod ibi legitur, a Childerico II emissum instrumentum docet; hoc enim nomine agnoscere est reginam Hinechildem, seu Chiechilidem, quæ tutelam Childerici II gerebat, ut supra, num. 1, diximus. Ex chronico eodem, abbas emississe diplomatis arguitur 661, aut certe; ergo Collitis, Annal. t. III, pag. 596, infeliciter arbitratur collatum Sancti Gregorii monasterium circa annum 667. Perit autographum, quod suo tempore saltem existisse ait chronographus, apud Marten. Thes. anecd. t. III, col. 1435. Notandum præcipue ibi Rotarium dici Strazburgensem episcopum. Prima enim est hæc Argentinenus Ecclesie appellatus sub nomine Strazburgi; de hoc videtur Hist. Eccl. Strazburg. t. I, pag. 20.

* In nostra recensione. Edit.

† Vide tamen Gregorium Turonensem, l. ix, c. 56.

4. Aliud exstat, n. X, omnino sanum ejusdem Childerici diploma, quo eidem monasterio conceduntur homines duarum villarum in Alsacia. Jam prius editum, sed corrupte, recedit ex autographo Schæpfinus, Alsac. diplom. t. I, pag. 4, et æri incidendum curavit: Instrumentum, quo antiquius nullum Alsacia possidet, eodem Schæpfino teste. Monasterii hujus primarium nomen fuit *monasterium Confluentis*; in hoc testatur instrumentum; et sic dictum, quod conditum fuit ad confluentem duorum rivulorum, ut docet Mabillonius, Annal. t. I, pag. 437. Quod autem sancto Gregorio dictum fuit; Sancti Gregorii in Valle nomen sumpsit; veteraque *Monasterium in Gregorialis*.

5. Duo habemus Childerici II diplomata, pro monasteriis Stabulensi et Malmundariensi. Prius, n. V, a Martenio, ampliss. Collect. t. II, col. 9, ex chartulario Stabulensi depremitum fuit. Ibi Childerici II Germiacum his monasteriis a Sigeberto rege concessum asserit. Expungenda insolita nota chronologica anno Incarnationis 640, ad calcem a neotericis addita, infelici computatione; heque enim, nisi post viginti abhinc annos Childericus II regnum auspicatus est. Circa annum 664 datum fuisse conjicimus instrumentum, quod ibi Remacius solo abbatis nomine appellatur, qui anno 662 episcopales infulas deposuerat, ut dicit Mabill. Annal. t. I, pag. 437. Fateor tamen omissum videri posse vocem episcopus. Sic enim legitur: *Pater noster Remacius et abba*. Scribendum forte fuit episcopus et abba; ut vulgo in aliis instrumentis vocatur Remacius; et hanc lectionem tenetur vocula et, quæ hic otiosa manet, et prætermis-
sam episcopi vocem indiguit.

6. Alterum Childerici II diploma, n. VII, ab eodem Martenio, ampliss. Collect. t. II, pag. 10, ex chartulario Stabulensi vulgatum, et sæpius recusum, confirmat monasteriis Stabulensi et Malmundariensi silvam quam eis Sigebertus II concesserat, ad medietatem tamen reducta donatione. Hujus confirmatio data est sub nominibus Childerici simul et reginarum, Emnechildis, Sigeberti relicte, ac Buchildis, uxoris Childerici; hæc ei supereminere nuperat; emissum enim fuit instrumentum octavo regni regis anno, id est anno Christi 667, quo vix quartum decimum annum expleverat Childericus. Huc patet Remacium; qui tunc dicitur Stabulensis et Malmundariensis abbas, vitam produxisse pluribus annis post annum 661, sub quo ipsius obitum ex conjectura collocat Mabillonius, Acta SS. Bened. t. II, pag. 473, not.

7. Diploma n. IX, quo Childericus II immunitatem amplissimam concedit Dervensi monasterio, anno Christi 675 ascriptum; datum enim dicitur anno regni sui, quod de regno in Burgundia accipiendum est, siquidem in Burgundia situm est monasterium Dervense; regnum autem Burgundie adeptus est Childericus post mortem Clotarii III, qui obit anno 670. Erutum fuit instrumentum ex chartario Dervensi, et ad fidem Coudsal a nobis recusum est; sed postmodum, inspecto ipso chartulario, et diligenter cum editis collato, pauca quidem, nec magni momenti, lectionum discrepantia deprehendimus, quas inter uncas ascriptimus.

* Diploma Sigeberti vide supra, col. 321.

§ II. — *Diplomata spuria.*

Tria sub nomine Childerici II edita diplomata manifeste falsitatis indicia exhibent.

1. Primum horum, n. IV, fingitur ad Amandum præsulē et abbatē. Hoc diplomate Childericus Nantuaensis monasterio dona conferi, et confirmat privilegium a Gregorio papa eidem monasterio concessum, quod ad se rex a Gregorio directum ait. Id vero falsum prodiit; nec ullus papa nomine Gregorius existit regnante Childerico II. Deinde, datum dicitur diplomā *Parisiis, anno v (regul) Childerici*, id est, anno Christi 664; hoc autem anno, Parisiorum civitas in Childerici diuisionem nondum cesserat. Denique, privilegium emissum a rege dicitur, concedente Theodorico fratre ejus, quasi tunc regnaret Theodoricus, qui non nisi post annos plures rex renuntiatus est. Bulla Gregorii, quam Childericus confirmat, ipsa supposititia est. Amandus præsul et abbas, conditor Nantuaensis monasterii appellatur; is est Trajectensis episcopus, qui inter sanctos fuit relatus, et quem tibi sepulchrum pro conditore venerant Nantuaenses. Sed vetus fabella est potius quam traditio, ut Mabillonius, *Annal. t. I, pag. 373*, verbis utatur, quam tamen antiquis loci inonumentis et martyrologis consignatam, cum nova Gall. Christ. t. IV, col. 215, fatetur. Cointius, *Annal. t. III, pag. 791*, et Mabillonius, *Annal. t. I, pag. 461*, volunt falsarium confudis-

A se Elmonense monasterium in diocesi Tornacensi, ab Elione Belgii fluvio sic dictum, cum Nantuaensi monasterio in diocesi Lugdunensi, Helandii monti proximo. Sic quoque conjiciunt auctores Novæ Gallie Christianæ, ubi supra.

2 et 3. Duobus diplomatibus, n. VI et VIII, Childericus II ecclesie Cenomanensi concecit quiddam fisco competeat in curie, seu villa Arduo, in pago Pictaviensi. Ambo supposititia judicamus, quæ non alia, nisi Actorum episcoporum Cenomanensium, auctoritate videntur, quorum fides maxime suspecta est. Sic autem falsum arguimus. Prius diploma datum dicitur anno 7 regni Childerici, scilicet, hujus nominis II; nam directum est ad Didonem Pictaviensem episcopum, qui, regnante Childerico II, Ecclesie Pictaviensi præfuit. Porro, falsi indicium est hæc ad Pictaviensem episcopum inscriptio. Hoc enim instrumentum ecclesie Cenomanensi rex fiscales redditus in Arduo curie concecit; quod ad Cenomanensem quidem episcopum, nulla ratione ad Pictaviensem, spectabat. Alterum diploma anno regni 11 signatur, et ibi defunctus dicitur Berarius, Cenomanensis episcopus, qui non nisi post septimum a morte Childerici annum obiit. De anno quo Berarius decessit videtur institutum a Cointio, in *Annal. t. IV, pag. 53* et seq., disputationem. Adde in utroque formulas insolitas.

CHILDERICI II

FRANCORUM REGIS

PRÆCEPTIONES ECCLESIASTICÆ.

(ANNO 660 ad 673.)

I.

Diploma quo Childericus et Chinechildis regina villam Barisiacum in pago Laudunensi concedunt Amando episcopo ^a (ann. 664).

Childericus, rex Francorum, et Chinechildis regina, viro illustri Bertuino comiti et Bertelando vicario. Merito largitatis nostre munere sublevantur qui pro parentibus nostris, vel etiam pro nostre adolescentie etate famulantur. Proinde cognoscat magnitudo seu utilitas vestra quia nos, propter nomen Domini vel amorem celestem, apostolico patri nostro Amando episcopo, villam nostram, nuncupatam Barisiacum, sitam in pago Laudunensi, quam

C usque nunc fiseus noster tenuit, promissima devotione, cum universis villulis ad se adspicientibus, et eum omni integritate ad se pertineat, concedimus et concessam esse volumus. Quapropter auctoritate nostra presenti decernimus ac jubemus, quod in perpetuum volumus esse inmanserum, ut ipsam villam memoratam Barisiacum, cum omnibus ad se pertinentibus, tam in terris, domibus, vineis, silvis, pratis, pascuis et mancipiis ibidem commanentibus, sicut fiseus noster ibidem tenuit ac possedit, et ipse pontifex dominus Amandus, ad opus monachorum suorum, absque ulla contradictione vel dominio ratione [*Leg. diminoratione*] teneat ac possideat. Sic

^a Ediderunt Miræus, *Opera diplom.* t. I, pag. 125, Cointius, *Annal. eccl. Franc.* t. III, pag. 512; Mabillonius *Abl.* t. I, pag. 460; Collectores scriptorum rerum Gallie. t. IV, pag. 645. Nos recudimus ex apographo domni Queinsert, congregationis S. Mauri, qui illud deprompsit ex chartulario XII seculi, in archivio S. Amandi recondito. Editis simillimum apographum nisi quod Chinechildem reginam appellat quam alii Blidechildem. Corruptum in editis nomen monerant critici. Cointius, ubi supra, pag. 514, aut Chinechildem, ex chartulario S. Amandi, quod noverat, aut Hymnechildem, ex appendice ad Vitam sancti Amandi a Chesno editam, legere jubet: quod et Mabillonio, ubi sup., placet. Certe hic male convenit nomen Blidechildis, quam Childericus, adhuc puer, nondum in uxorem duxerat; aut nomen Baltildis vel Baldechildis, matris ejusdem Childerici,

ut conjiciunt Labbeus, *Miscell.* t. II, pag. 431, et Foppæus, notæ ad Miræi *Opera diplom.*, ubi supra, quæ cum Clotario III regnabat in Neustria, concessit regno Austrasie Childerico, Clotarii fratri. Alterius diplomatis ejusdem Childerici fragmentum, infra referendum (*N. III*), memorat Elmildem reginam, quam nemo non agnoscat eandem quæ asperiori sono effertur voce Hymnechildis aut Chinechildis, Mabill. *Ann.* t. I, pag. 456. Ea erat relicta Sigiberti, quæ, cum filius suus in Hiberniam se recepisset, mansit in Austrasia apud Childericum, et tunc nihil ausa in gratiam filii sui profugi, contenta fuit nepotis sui Childerici tutelam gerere. De his fise Pagius, in *Baronium*, t. III, pag. 37, et Collectores scriptorum rerum Francicarum, ubi supra.

igitur in integrum hoc nostre concessionis beneficium firmum esse volumus, ut jam dictus pontifex, de ipsa villa Barisiaco, et de rebus ad eam pertinentibus, habendi, tenendi, freda exigendi, mansiones faciendi, dandi, commutandi, vel quidquid elegerint faciendi, liberam ac firmissimam per nostram auctoritatem habeat potestatem. Insuper omnes successores nostros per nomen Domini adjuramus, ut nullus eorum ipsam villam, cum omnibus ad se pertinentibus, domno Patri Amando vel suis monachis auferre, presumat, vel ullam inquietudinem faciant. Quod quicumque est ille fecerit, iudicium portet et sententiam damnationis incurrat. Et ut hec auctoritas circa ipsum pontificem et monachos ejus firmior habeatur, et per tempora succedentia perpetuo conservetur, et ego, dum propter imbecillam ætatem minime potui subscribere, manu propria subscriptavi, et regina subterscripsit. Signum Childerici regis. Chinechildis regina subscripsi. Datum sub die kalend. Augustas anno II, regnante domno nostro Childerico rege^a.

II.

Diploma quo Childericus dona confert Senonensi monasterio, in Vosago^b (ann. 661).

Childericus, rex Francorum, omnibus viris apostolicis patribus nostris, nec non illustribus viris comitibus, vel omnibus audientibus et futuris. Operet clementiam regalem inter petitiones ceterorum præcipue sacerdotibus Dei benigne auditum accommodare, quodque pro timore divini nominis postulatur, ponatur ad effectum, ut eo fiat ad mercedem quo servis Dei congruit ad quietem. Quod enim talibus devota mente impenditur, major exinde procul dubio merces acquiritur, sicut scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus; justitia ejus manet in seculum seculi.^c Gundelbertus igitur, episcopus sive abba, monasterium in honore sanctæ Mariæ et sancti Petri sociorumque ejus, in pago Calvomontensi in Vosago, super fluviolum Rabadonem visus est ædificasse, ubi plurimam ad præsens monachorum turbam noscitur adunasse. Hujus itaque viri sancti petitione suscepta, ut scilicet clementia nostra quietem ipsorum servorum Dei præceptione vigoris nostri debeat roborare, placuit huic nostræ auctoritatis decreto plenius inserere, sub quo tranquillitatis ordine, juxta religionis normam, Domino protegente, securi valeant in perpetuum residere. Non autem super hoc nobis aliquis detrahendum æstimet, quia

^a Austrasiæ rex datus est Chilpericus anno 660, ante sextam diem Septembris, Longuerueus, Annal. Franc. ad calcem, t. III, Collect. scriptor. rer. Franc. pag. 690; an vero ante initium mensis Augusti incomptum est. Ergo non liquet an prima dies Augusti, anno 2 regni ejus, anno Chr. 661 aut 662 assignandus sit.

^b Vulgavit Mabillonius, Annal. t. I, pag. 692, ex Senonensi archivo depromptum. Recuderunt Calmetus, Hist. Lothar. prob. pag. 258, et Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 641. Renovatum fuit ab Ottone III et Henrico III.

^c Gundelbertus, juxta Senonense chronicon, in

A non de canonica institutione convellitur, quidquid domesticis fidei pro tranquillitatis beneficio conceditur. Nec censeatur quispian quasi novum nos aliquid vel inusitatum stabilisse, cum antiquitus, juxta constitutionem pontificum, per regalem sanctionem, multorum sanctorum monasteria sub eodem libertatis videantur privilegio, quo et præsens volumus cum Dei adjutorio præmunitum consistere. Ideoque propter nomen Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, quicquid ipse domnus Gundelbertus ex permisso nostro in Vosago laboravit super fluviolum Rabadonem, et Grandemrivum et Dolonosum, concedimus ad ipsum monasterium, Senonicum dictum, quod a novo ædificavit per fines et marchias, terminos vel confinia, id est Pertulumvillare, Almarega, usque in summas campanias, et Medium montem, et Petri a Fontanam inter duas stratas usque in Bruscum, Marcofeldis cum Rotundomonte; deinde in strata Sarmatarum usque in Marisanga, cum Dolosana fontana, cum Hurino monte, et cum ipsa fontana Hurinaga et Foreste abitatione, usque in Rabadonem, cum Pigerio rivalo. Hæc omnia denominata cum terminis rerum, vel quidquid in Calvomontensi, Suetinsi, Salinsi... seu cum omnibus locis videtur idem monasterium in præsentem possidere vel poterit acquirere, secundum hanc nostræ delegationis paginam liberrima sibi illibataque permaneant. Hoc in augmentum adhibito, ut nullus penitus iudicium, præsumptione sua vel cujuslibet hominis licentia, præfatam monasterium absque voluntate ipsorum servorum Dei in alterius hominis jus vel dominium audeat vertere, vel sibiimet usurpare: et si hoc fecerit, quod primum est, iram Dei incurrat, et regalis offensam gratiæ sustineat. Illud etiam nobis pro integra visum est mercede addendum, ut tam illas quæ ex nostra largitione, quam eas quæ ex acquisitione seu delegatione posterorum ad sepeditum monasterium devolutæ fuerint possessiones, nulla unquam judiciaria potestas, nec præsens, nec succidua, ad causas audiendum aut aliquid exigendum præsumat ingredi, sed sub immunitatis privilegio, hoc ipsum monasterium vel congregatio sua sibiimet extra omnes fiscos debeant possidere; et quidquid inde fiscus noster forsitan, aut ex eorum hominibus, aut ex illorum servitoribus, vel in eorum agris manentibus, vel undecunque poterat sperare, aut solebat suscipere, ex indulgentia nostra, penitus ipsi sancto loco ad stipendia Deo ibidem servantium remittimus, et in

Spicil. Acheriano, t. III, pag. 273, XIII sæculo scriptum, Senonensis episcopus fuit anno Chr. 720, quod nec cum regno Childerici II, nec cum catalogo episcoporum Senonensium conciliari potest. Mabillonius, Ann. t. I, pag. 462, conjicit Gundelbertum fuisse regionarium episcopum, et conditum ab ipso monasterium Senonense arbitratur circa annum 661. Quod autem nomine Childerici hic intelligatur Childericus II, Clodovei junioris filius, id liquet ex renovatione diplomatis ubi Childericus vocatur antiquus, ad discrimen Childerici III, Merovingicæ stirpis ultimi, ut acute notat Mabillonius, ubi supra, pag. 693.

Dei nomine concedimus : ut tam nobis presentibus, A quam per tempora succedentibus regibus et principibus, ad compendium debeant cuncta proficere, et pro æterna salute et felicitate patriæ seu regis constantia delectet ipsos monachos immensam Domini pietatem interpellare. Quod præceptum decreti nostri, Christo in omnibus suffragante, ut firmius nunc et perenniter conservetur, conscriptione manus nostræ infra studuimus roborare, et de anulo nostro iussimus sigillari.

III.

Diploma Childerici pro monasterio Sancti Gregorii in Alsatia (ann. 661).

Hildericus, rex Francorum, Bonifacio duci. Nos admoniti amore spiritali et divina virtute et regni clemencia, quod sine dubio per hoc augmentari confidimus, per consilium Emhilde regine, seu apostolici

A viri Rotharii, B Strazburgensis episcopi, seu omnium Francorum prudentium palatium nostrum inhabitantium, et ut culmen regiminis nostri floreat, et in prosperis maneat, cognoscat magnitudo vestra quia nos, pro mercedis superne augmento, aliquid de rebus fisci nostri sanctis condonare debemus. *Cætera desunt.*

IV.

Diploma quo Childericus Nantuacensi monasterio dona confert (ann. 661).

Rex Childericus, filius bonæ recordationis Clodovei, Amando præsulique abbati. Gaudeo, frater charissime, sanctitatem tuam, opinionemque tuam religiosæ vitæ toto orbe dilatari; supra namque cum ad civitatem Parisius devenissemus, perlata ad nos B scripta beati Gregorii papæ, in quibus cœnobium a te constructum Nantuacense mirifice exornat, suis

* Fragmentum hoc exstat apud Mabillonium, Ann. t. I, pag. 457; Marten. Thes. anecd. t. III, col. 1435; Schœpflinum, Alsat. illustr. t. I, pag. 3, instr. 4; Lunigum, Contin. specul. eccl. t. V, pag. 1079; Collectores scriptorum rerum Francicarum, tom. IV, pag. 641: ac demum D. Grandidier, Hist. eccl. Argent. t. I, prob. pag. 19, ex chronico membranaceo Gregorianæ abbatie, sub finem xii sæculi scripto, cujus lectionem sequimur. Originale non exstat in hujus abbatie archivis; sed illud viderat monachus Gregorianus qui Chronicon conscripsit. Hoc Chronicon paritæ a Martenio editum, integrum et accuratius vulgavit dominus Grandidier. Hæc autem ibi leguntur ad annum 661, ibid., et apud Martenium ubi supra. C Circa dominicæ Incarnationis 660 annum..... sub Hilderico filio Clodovei..... incepit hic locus a monachis inhabitari, sicut ejusdem regis scripta testantur, quæ apud nos hactenus in violata conservantur, quæ et hic intermiscere ad comprobandam volentibus scire veritatem videbatur utile. * Tum sequitur fragmentum quod exhibemus, et subijctior locus vacuus cæteris exscribendis destinatus. Hinc sub anno 661 hoc diploma collocamus, quod Coittius, Ann. t. III, pag. 596, ad annum 667, Mabillonius ad annum 660 referendū coniecerant. Rotharius, Strazburgensis episcopus, his temporibus exstitit, teste Nova Gallia Christiana, t. V, col. 780. Bonifacius, Alsatiæ dux, jam e vivis excesserat anno 662.

b Primam hic apud antiquos mentionem urbis Argentinensis, sub nomine Strasburgi, notat dominus Grandidier, jam sæpe laudatus, ubi supra, pag. 20.

c Vulgavit Guichenon, Hist. Sebus. part. iv, pag. 215, ex archivo Nantuacensi depromptum. Hoc Coittius Annal. tom. III, pag. 795, et Mabillonius, Annal. tom. I, pag. 373 et 461, amandaverunt inter instrumenta putidæ falsitatis. In eo locus et annus regni minime concordant. Datum dicitur anno 5 regni Childerici, qui computari debet ab adepto regno Austrasiæ; nam ab adepto regno Neustriæ, post Chlotarii mortem, annos quinque non regnavit Childericus. Ergo annus regni ejus quintus erat annus Christi 664. Dicitur autem diploma datum Parisius, quæ civitas nondum hoc anno in ditionem Childerici cesserat, in quam non nisi mortuo Chlotario transiit.

d De qua agitur hic epistola pro supposititia habetur ab omnibus, nec inter Gregorii Magni papæ epistolas reperitur. Hanc tamen, ut connexionem quandam habentem cum diplomate Childerici, ex Brequigny Collectione depromptam, hic exhibendam sensimus.

c Præcepto Gregorii papæ ad Childericum II, Francorum regem, directæ, qua immunitates concedit Nantuacensi monasterio (ann. 664).

c Gregorius, servus servorum Dei, Childerico, Francorum regi. Quoniam innumerabilibus mundus procellis quatitur, adeo ut penitus nos qui regimur animarum suscepimus, et qui ad portum æternæ tranquillitatis alios deducere debuimus, potius majus discrimen patimur; sed quid nobis agendum considerandumve est, nisi divina misericordia imploranda: infelix quippe animus occupationis pulsatus vulnere, magnis maris fluctibus percutitur, atque immanissimis procellis tempestatis illiditur; cumque navigamus longius, nec portum quietis prævalemus videre, hæc ideo dixerim, quia nos a vobis longe positi, ita undique percutimur, undique amaritudinibus replemur, atque innumerable genus hominum, quod in nostra terra, præ multitudine nimia, quasi spicarum more, segetes surrexerunt, sanctissimas aras depopulantes, eversa castra, crematæ ecclesiæ, destructa monasteria virorum ac feminarum, desolata prædia, atque omni cultore destituta, in solitudine vacua terra, in ea nullus possessor inhabitat, occupaverunt bestię loca quæ prius magna hominum multitudo tenebat; in hac enim terra in qua nos vivimus finem suum mundus non invenit, sed ostendit: quid autem in aliis mundi partibus agatur ignore. Solummodo a beato Amando nostro coepiscopo didicimus, in omnibus rebus spiritualibus honestissimo vestro regimine regnum vestrum, præ cæteris, pace et tranquillitate, Christo tribuente, pollere; retulit quoque vestra munificentia sibi oim concessum cœnobium in finibus Francorum positum, quod Helnone sive Nantuacum nuncupatur, nunc a vobis D affluentissime de vestris redditibus et prædiis et fisci ad fratrum victualia dotatum atque locupletatum, de quo vobis gratiarum dona cum benedictione misimus. Ipsum namque præfatum cœnobium dum responsis ecclesiæ deserviret, et ob hoc ad venerabilem prædecessorem nostrum, illum cum regrederetur, poscentes memorato patre Amando atque abate Latercentio, cum multis religiosissimis viris sanctitate præditis, basilicam ipsius loci, in honorem Petri et Pauli omniumque apostolorum honorifice consecraveri, ipsique loco tale privilegium concessi, ut nullus princeps nec episcopus, neque ulla judiciaria potestas ibidem præficere audeat abbatem, nisi quem concors congregatio puri consilio et voluntate secundum Deum elegerit, sicut Benedictus pater præcepit; postquam electus fuerit ab illis prius sedis Romanæ munus accipiat, ipsiusque benedictione laugatur, nisi assensu ejus concedatur alicui licentia; sed neque ipsi archiepiscopo Lugdunensi, neque ulli episcopo

que præconis exaltat, quod ideo tuæ sanctitati mittere curavimus, ut pro magno munere ibi a te conservetur, ipse quoque supradictus papa omnino petiit, ut ea quæ ipse autorizavit, nos more regio laudaremus atque confirmaremus, quod fecimus annulo nostro subtersignantes, et in omni nostro regno, comitibus sive iudicibus atque omnibus regiam rem administrantibus litteras nostras direximus, ut nullus huic prædicto nostro cœnobio ullò modo audeat inferre calumniam; nam indecens est et non æquum, ut tam religiosum locum, benedictione apostolica dedicatum scilicet, et meritis suis præcelsum, colla subdere, et non solum subditi atque obsequi, quin etiam sua largiri. Damus vobis itaque, præter illa municipia quæ dudum concessimus, alia quoque ad nostram sedem regiam pertinentia, videlicet monasterium quæ vocant sancti Vincentii, cum rebus indominicatis in episcopatu Cabilonensi consistentibus, cum vineis, pratis, campis, sylvis, pascuis, nemoribus, aquis aquarumve deductibus. Concedimus etiam, in episcopatu Matisicensi, ecclesiam Sancti Remigii et ecclesiam Sancti Pontii, cum omnibus appenditiis eorum; in episcopatu etiam Lugdunensi; ecclesiam quæ dicitur ad Sanctas, et omnem terram sicut vallis Hergo consistit, et sicut aqua quæ dicitur a Selgo, cum villis in eadem valle manentibus; et municipiis eorum. Hæc etiam addo; villam quæ dicitur Balaspono, cum ecclesia et omnibus appenditiis suis, quæ sita est juxta Sangonam flumen. Omnia prænominata tibi et fratribus in dicto cœnobio commorantibus, iam presentibus quam futuris, per nostri privilegii firmitatem tribuimus, quatenus pro salute nostra vel regni nostri prosperitate incessanter Dei omnipotentis clementiam exoretis. Hoc autem donum frater meus Theodericus, ob amorem tui, laudavit atque concessit. Actum est hoc donum sive privilegium in civitate Parisius, anno quinto Childerici regis.

V.

Diploma quo Childericus Germiniacum a Sigeberto rege monasterii Stabulensi et Malmundariensi concessum assertit (ann. 664).

In Dei nomine, Hildricus, rex Francorum, vir iustus. Illud nobis ad stabilitatem regni nostri, Deo

A auxiliante, provenire credimus, si iusta decreta domni Sigiberti regis, divæ memoria, patri nostri, confirmare et roborare deliberamus. Nam venerabilis pater noster Remaclus et abba clementie regni nostri suggestit, eo quod memoratus domnus Sigebertus rex villam, Germiniacum nomine, in pago Remensi sitam, ad monasteria Stabulaus et Malmundarium, quæ ipse princeps et rex suo opere construxit, cum quibusdam aliis dominationis suæ rebus contradidit, cum omnibus suis appenditiis, in qua sunt molendini duo sub uno tecto, cum aria super fluvium Suppia, vinea in Belereo cum vineatore; et quod hæc omnia possidenda ad integrum ad ipsa monasteria, quæ sunt in honore patroni nostri Petri simul et Pauli, apostolorum, Johannis Baptistæ et S. Martini, vel ceterorum sanctorum qui ibidem venerant, per suam regiam præceptionem illi concessit. Unde et ipsam regiam præceptionem nobis proferens relegendam, eam nostra regali auctoritate confirmari petiit. Cujus petitionem, sicut unicusque iusta petenti secundum regiam iustitiam decesserentes implere, effectum voluntatis ejus nos in omnibus cognoscite confirmasse; præcipientes et stabilientes ut, sicut per inspectam jamdicti principis præceptionem, ipsa villa superius nominata, cum integritate et soliditate sua, cum terminis ab ea pertinentibus, vel ipsa farinaria, seu vinea cum vineatore, ad ipsa denominata loca sanctorum, ipso jamdicto patri venerabili visus fuit idem princeps et rex concessisse quæque omnia usque in præsens monachi ipsorum locorum ad victualia sua videntur possidere, ita deinceps per hanc nostram præceptionem, tam in terris quam in eas, mansis, municipiis, ædificiis, cum vineis, campis, pratis, silvis, cultis et incultis, aquis aquarumve decursibus, plenius in Dei nomine confirmata habeant, teneant, possideant, et idem venerabilis Remaclus pater noster, ejusque in posterum successores, omnibus temporibus ultra dominantur, quo liberius monachos, qui ibidem videntur Deo deservire, vel pauperes qui ad ipsa loca sanctorum alimoniam expetunt, melius delectet pro statu regni Francorum Dei misericordiam attentius exorare. Et ut ista regalis præceptio plenior obtineat vigorem

committimus, illi ecclesie vim excommunicationis inferre ullo modo, nisi apostolica deliberatione. Sed et si quis fidelium Romam ire disponens, sumptusque ei defuerint, ipsum memoratum locum adeat, et ibidem pro posse elemosynam fratribus impendat, eadem forma benedictionem apostolicam sine dubio initi percipietur, sicuti si limina apostolorum pervenisset. Statuimus de cætero, ut nullo modo quis hunc locum violare audeat, nec vim inferre; quod si quis temerario ausu infregerit, anathematis ultione damnetur, ita ut deinceps involata illibataque hæc nostra præceptio sive interdictio conservetur.

Ex chartulario Stabulensi et ms. Malmundariensi depromptum, a Marteno vulgatum est in Collectione monumentorum veterum amplissima, t. II, col. 9, et inde a Collectoribus scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 630, denuo editum. Videtur hoc diploma male concedere cum charta Grimoaldi, quam supra exhibuimus (Col. 325); Germiniacum enim,

D hoc diplomate concessum Stabulensibus et Malmundariensibus, jam eisdem concesserat charta Grimoaldi majoris domus. Sed ad conciliandum utrumque instrumentum dici potest quod, cum Grimoaldus Germiniacum a Sigeberto rege obtinisset et monachis concessisset, monachi peculiarem a Sigeberto concessionem, ad majorem securitatem impetrarunt.

Remaclus hoc loco appellatur solo abbatis nomine, qui utroque episcopi et abbatis titulo insignitur in Sigeberti diplomate supra edito, col. 325; sub anno 631. Episcopalis oneris impatiens Remaclus, abdicat Tungrorum episcopatu, ad quem evelus fuerat, secessit in monasterium Stabulense; Mabill. Annal. t. I, pag. 467, circa annum 662. Conjicimus igitur, post hunc secessum, absque titulo episcopi eum aliquando appellari potuisse, unde post annum 662, nec incommode circa annum 664, emissum eredi potest diploma de quo agimus.

in Dei nomine nostris et futuris temporibus, manus nostræ subscriptione inferius confirmare decrevimus. Signum Childerici; regis gloriosi.

VI.

Diploma quo Childericus quidam fisco competebat in curie Arduno tributis sancti Gervasii ecclesie (Cenomanensis) (ann. 667).

Childericus, rex Francorum, vir illuster; apostolico patri Didone; Pictaviensi episcopo. Cognoscat sanctitas vestra quia nos, tributo illo quicquid de curie cognominante Arduno, sitam in pago Pictavense, in luminaribus ad basilicam Sancti Gervasii cedo, inspecto, absque impedimento, pro mercedis nostris augmentum, omnia quod ad fiscum nostrum exigitur, visi fuimus concessisse. Propterea per presentem præceptionem pro amore sanctitatis jussimus emunire, ut superius conscripto tributo, quod ad fiscum nostrum de Arduno sperabatur, nullus nostri iudex exactare faciat ad fiscum nostrum: sed ad jam dictam basilicam Sancti Gervasii, ut prius concessimus, pro mercedis nostri augmento habeat concessum atque indultum. Et ut hæc auctoritas plenior emineat vigore, manu nostra subfirmavimus, et adfirmare rogavimus. Signum glorioso domino Childerici regis. Kalend. Martii; anno vij regni ipsius. Signum domni Ghisilardi abbatis. Alfo abbas subs. Cristonierus abbas subs. Gedeon abbas subscripsi. Ciconus subs. Autendi ego vidi et subscripsi. Autendi ego vidi et subscripsi. Teutindus clericus explevit, scripsit et subscripsit.

VII.

Diploma quo Childericus confirmat donum silve monasterii Stabulensi et Malmundariensi concessa, reducta tamen ad mediam partem donationis (ann. 667).

Uldricus, rex Francorum, Emnechildis et Bilechildis gratia Dei regine; viris illustribus Gondoino duci et Odoni domestico. Ad æternam enim mercedem procul dubio credimus pertinere, si peti-

tionibus sacerdotum; vel quorumlibet devotorum iusta petentium, perducimus ad effectum. Igitur dominus et pater noster Remaclus episcopus [Deest apud Continuum vox episcopus] clementiam regni nostri petit pro monasteriis suis Stabulau et Malmundario, quæ bonæ recordationis patris noster Sigebertus, quondam rex, suo construxit opere. Unde et ipsius principis regiminis tale præceptum nobis ostendit relegendum de eorum maiori spatio, de ipsa foreste dominica in utrisque partibus de ipsis monasteriis, tam in longum quam in transversum, duodecim millia dextrorum saltibus, quod et adhuc pro totius firmitate taliter in ipsa præceptione habetur insertum; ut per consilium pontificum ipsius temporis, id est, Haniberti, Memoriani [Continus et, ex vestulo Cofica; Martinius; Nethorladi; Gislaldi] episcopi, cum illustribus viris Grimoldo, Fossaldo, Adregisilo, Bobono; duobus; Clodolfo; Angestino, Garepero; domesicis, taliter actum fuit; quod veracissime cognovimus; quod illi servi Dei quibus datum fuit, absque impressione populi, ibidem in ipsa loca residere deberent. Quapropter ipse episcopus abba eorum, una cum ipsis monachis nobis exinde confirmationem auctoritatis nostræ petierunt affirmare; quam petitionem nos pro Dei fide et eis minime denegare potuimus. Ea tamen conditione sic petierunt ipsi servi Dei, ut versus curtes nostras, id est, Amblavani, Charantei, Desfermatio, de ipsis mensuris duodecim millibus dextrorsum saltibus, sex millia subtrahere deberemus; pro stabilitate operis, quemadmodum per nostram ordinationem sic factum est. Unde jussimus pro hac re domino et patri nostro Theodardo episcopo, vel illustri viro Rodoni domestico, cum forestariis nostris et æternale cum paribus suis, ipsa loca mensurare et designare per loca denominata, quorum vocabula sunt: de monasterio Malmundario usque Siccocampo; de Siccocampo per viam Mansueream usque ubi Warchina transversat; de ipsa Warchina

quidem videtur diploma quod expendantur, diplomate altero ejusdem regis, sed itidem spurio; ut infra monstrabimus (Col. 1295, pag. 2).

Regnum Childerici in Austrasia repetendum ab anno Christi 660.

Edidit Bollandus in *Analectis de gestis S. Sigeberti*, ad diem 1 Febr., pag. 25. Henschenius, in *Tribus Dagob.*, esp. 3, varia fragmenta, quæ maximam hujus diplomatis partem complectuntur, ex archivo Ecclesie Hamburgensis eruit; Continus, *Annal.* t. III, pag. 593, ex Bolland; Martinius, *Ampl. Collect.* t. II, col. 10, ex chartulario Stabulensi et Malmundariensi; ex Martenio Bertholdus, *Hist. Lukemb.* prob. pag. 19, recederunt. Martenii lectionem sequimur, discrepantias vero alicuius momenti et minus exemplis depremissis, tum inter utrosque tum in nobis exhibemus.

Monet Martinius deesse in vetusto Malmundariensi Codice mentionem reginarum et Gondoinæ. Regina autem Emnechildis uxor fuerat Sigeberti regis; Bilechildis Childerico imperitiose nupsit: utraque diplomati subscribitur.

Præceptum hoc supra editimus, col. 321.

Verba et æternale cum paribus suis desunt apud Continuum et Henschenium. Videntur expungenda.

^a Monet Martinius, *ampl. Coll.* t. II, col. 9 not., otiosam manu ad calcem diplomatis in chartulario addidisse notas chronologicas et referendarii subscriptionem; hoc modo: *Data anno dominica Incarn. pxi, indictione xij. Ursio scripsit ac subscripsit; quæ interpolata manifeste et expungenda cum Martenio censuimus: insolita enim, hac ætate, ab incarnatione annos computandi ratio; annus hujus ære 540 male convenit cum regno Childerici II, quod non ante annum Christi 660 initium sumpsit; Ursionis autem referendarii nomen prorsus incognitum.*

^b Vulgatum a Mabillonio, *Analect.* pag. 280, in actis episcoporum Cenomanensium. Recendendum curaverunt Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 649; nec alibi excerptum aut laudatum reperimus. Instruenda ex Actis episcoporum Cenomanensium de prompta, levi fide digna sepius declaravimus: hoc autem de quo agimus ita nobis suspectum videtur, ut illud spuris annuerandum censeamus: 1° Didoni, Pictaviensi episcopo; directæ est charta concessionis, quæ potius ad Cenomanensem episcopum spectat; 2° formulæ quibus rex chartam firmat et affirmare rogat, a formulis genitorum hujus regis diplomatum sunt alienæ; 3° insolita hoc ævo exscriptoris Teutindi formula; 4° confirmatum

usque ubi Stagnebachus consurgit; deinde per ipsam Stagnebachum usque in Amblavam; deinde per Amblavam versus aquam, per illam forestem de Vulfeberto usque RaroBacco, ubi ipse consurgit; deinde Diddiloni rivus consurgit; deinde per ipsam rivum usque in Restam, et de Resta per ipsam forestem quæ separat Helmini Rovoritum et Audaste vilare; per illam mediam forestem usque Jocunda Fania: de Jocunda Fania per illam 'Alsenam quæ propinqua est monasterio; deinde per illam Alsenam usque ubi in Glanem ingreditur; deinde transversa Glane, usque ad Albam fontanam; de ipsa Alba fontana, in Amblavam, Summa Siggino Aviaco, ubi Garelaicus vennam habuit. Inde per ipsam Amblavam ubi Dulnosus in ipsa ingreditur: deinde per Dulnosum usque in Fantias; deinde per mediam forestem de ipsas Fantias usque viam Transveriscam; inde per ipsam viam usque Sicco-Campo. Ut hoc totum et ad integrum, cum Dei gratia et nostra teneant atque possideant, cum emunitate nomenis, et in ejus temporibus, ut absque ullius impugnatione forestariorum, vel cujuslibet personæ liceat ipsam familiam Dei quieto ordine residere, et pro vita nostra vel stabilitate regni Franchorum, die noctuque Domino famulari. Et ut hæc præceptio nostra in membranis conscripta, firma et iniquiolabilis perseveret, manu nostra subter eam decrevimus affirmare. Signum domni Childerici, regis gloriosi. Signum Emnechildis reginæ, Signum Blichildis reginæ. Signum Gunduini ducis. Data quod fecit mense Septembri, die vj, anno vij imperii ^a.

VIII.

Diploma quo Childericus confirmat donum redditum fiscalium in villa de Arduno, Cenomanensi Ecclesie collatum ^b (ann. 671).

Sum et villa nuncupante Arduno, in pago Pictavo, ab antecessoribus regum parentum nostrorum quondam procerum præceptionis cognovimus ad basilicam peculiari patroni nostri domni Gervasii in urbem Cenomannicam, ubi vir apostolicus pater noster dominus Aiglibertus episcopus esse dignoscitur, et nos reolim emunitates de ipsam villam ad ipsum sanctum locum visi fuimus concessisse, propterea cognoscat magnitudo seu utilitas vestra, quia nos concessimus

^a Regni Childerici II initio sumpto ab anno 660, octavus hujus regni annus incepit corrente anno Christi 667. Subdit Cointius nomen loci: *Trajecto feliciter*, et sic Henschenius, quod congruit; Trajecti enim plerumque mansit Childericus, ut recte notat Cointius, *Annal. tom. III, p. 595*. Hinc liquet Remacelum ultra annum 664 vitam produxisse, cui anno, ex conjectura, mortem Remaceli assignaverat Mabillonius (*Acta Sanctorum ordinis Sancti Benedicti tom. II, pag. 473*), qui diploma de quo agitur non viderat, ut Martenius testatur.

^b Nullibi quod sciamus reperitur, nisi apud Mabillonium in actis episcoporum Cenomanensium, *Analecta*, pag. 280, et ex Mabillonio, apud *Collect. script. rerum Francicarum*, t. IV, pag. 651. Commentitii instrumenti falsitatem prodant: 1° quod Aiglibertus, qui tunc Cenomanensis episcopus dicitur, non nisi post septem annos a Childerici morte Cenomanenses infulus adipisci potuit, prout apud Cointium, *Annal.*

A ei quicquid de ipsam Villam partibus fisci nostri separabatur, hoc vobis inrecesum potamus juxta illam anteriorem nostram præceptionem, quam vobis apostolicus vir domnus Berarius quondam deportavit; unde et ipse pontifex Aiglibertus de prædicta præceptione recise exemplari a nobis præsentavit: sed pro firmitatis studium petiit nobis ut pro nostra præceptione hoc iterum eam refirmare deberemus: quod ei taliter præstitisse vel confirmasse cognoscite. Præcipientes igitur ita ut neque ad vos, neque ad junioribus seu successoribus vestris, de ipsa causa nihil exigere, nec requirere non præsumatis, nisi dum ad ipsam basilicam memorata villa cognovimus esse concessa, ad nuncupata basilica proficiat in augmentis, et vos de præsentii præceptione pro adducendam

B post vos reciperat, et quodcumque inferenda nostra præsentatis, ipsa apud vos exhibeatis. Et ut citius credatis, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus adfirmare. Ego Hildericus rex subscripsi sub die vj kalend. Septembris, anno xi regni nostri. In Christi nomine Athmon, peccator episcopus, autentico vidi exemplar et subscripsi. Aestericus in Dei nomen abbas autentico vidi exemplar et subs. Hadoaldus in Christi nomen presbyter autentico vidi exemplar et subs. Domnus Haricindus, humilis abbas, vidi exemplar et subs. Augrus autentico vidi exemplar et subs. Ebertus autentico vidi exemplar et subscripsi. Ursinianus autentico vidi exemplar et subscripsi. Haldrus, in Dei nomine presbyter, autentico vidi exemplar et subs. Gisolenus autentico vidi exemplar et subs. Gomaldus abbas autentico vidi exemplar et subs. Letranus autentico vidi exemplar et subs. In Christi nomen Gigohardus peccator abbas autentico vidi exemplar et subscripsi. Sigolenus autentico vidi exemplar et signavi. Facta exemplaria sub die sexto decimo kalend. Novembris, anno xj regni domni Hilderici regis gloriosi, Cenomanensi civitate.

IX.

Diploma quo Childericus immunitatem integram concedit Dervensi monasterio ^c (ann. 673).

Celsitudo regalis clementiæ religiosorum virorum petitionibus semper debet annuere, maxime gerentibus studium curæ ecclesiasticæ, quatinus divinum

D t. IV, pag. 33, expensis Sausseyi, in *Martyr. Gall.* 17 Octob., Bondonnetti, *Hist. episc. Cenoman.* pag. 340, et Corvaisieri, *Vite episc. Cenom.*, pag. 340, rationibus demonstratur; 2° Subscriptionis regie formula: *Ego Hildericus*, primæ stirpis regibus, juxta Cointium, incognita. Cæteris supersedemus; nec mirum sane videbitur quod in spurii instrumenti subsidium, alterum in eadem officina fabricatum fuerit ejusdem farinæ instrumentum.

^c Editum a Camusat, *Antiquit. Tricass.* fol. 79, v°, ex chartario Dervensi, recensum a Cointio, *Ann. t. III*, pag. 656, ab auctoribus Novæ Galliæ Christianæ, t. X, instr. col. 147, et a Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 645. Cointius hoc diploma tribuit anno 671; Mabillonius, *Ann. t. I*, pag. 508, anno 672; infelicius Collectores scriptorum rerum Francicarum anno 663; Auctores Novæ Galliæ Christ. anno 673, quibus omnino suffragamur: hic enim agi-

cultum exhibentibus benigno affectu subveniat, et A opem suæ devotionis [Chart. Derv., defensionis] impendat, ut eorum oratio apud Domini clementiam nobis succurrat, et pro pace et stabilitate regni nostri juxta interveniat. Quapropter ad notitiam cunctorum pervenire jubemus, quoniam adiit serenitatem nostram venerandus ac religiosus abbas Bercharius, supplicans ut concederemus ei quandam locum in foreste Dervo, et in fine Wasciacinse, in quo sibi liceret construere monasterium, et ut daremus sumptus et prædia, per quæ ea quæ competentur monasterio vel locis cellarum completeret, et monachorum congregationem ibidem aptaret. Placuit igitur reverentiæ nostræ summi viri supplicatio, et quæ postulaverat concessimus illi. Qui monasterium construens supra fluvium Vigore, in honore beatorum Petri et Pauli vel cæterorum Sanctorum, petiit altitudinem nostram ut, pro rei totius firmitate, integram immunitatem circa ipsum monasterium contraderemus. Nos igitur cælesti beneficio promoti, consensu episcoporum et optimatum nostrorum, precibus tanti viri aurem accommodantes, jubemus ut de omni facultate ipsius monasterii, tam quod ego ipse ibidem delegavi, quam etiam quod a reliquis christianis hominibus noscitur esse condonatum, quodque ad præsens in quibuslibet locis, territoriis, et ex ejus hereditate vel studio, tam ultra Ligerim, in Herla scilicet et Sarturiaco [Chart. Derv. Sarturiaco] vel Domnifronte, cum appendiciis suis, et a Diseio cum appendiciis suis, quam etiam citra Ligerim possidere videntur, seu quod ibidem adhuc inantea in Dei nomine a christianis hominibus juste et rationabiliter fuerit additum vel condonatum, pro quiete ipsius regni nostri, integram immunitatem pro reverentia ipsius sancti loci concedimus, ut nullus iudex publicus quolibet modo iudicario accinctus potestate, in curtes ipsius monasterii, ubicumque ad præsens eorum maneat possessio vel dominatio, aut quod inantea, ut diximus, fuerit additum vel condonatum, nec ad causas audiendum, nec fidejussores tollendum, nec freda exigendum, nec

tur de monasterio in Burgundia regno sito, ac proinde anni regni Childerici computandi sunt ab adepto Burgundia et Neustria regno, id est, a morte Chlotarii III, qui obiit anno 670, mense ut videtur Julio in Longuer. Ann. l. Franc. t. III, script. rer. Franc. pag. 690. Ergo Julii die quarta anni 673 annum 3 regni Childerici in Burgundia nondum expletum fuisse conjici potest. Editionem Camusat sequimur, additis inter uncas lectionibus quas ex chartulario Dervensi, Bibl. reg. clarus vir de Brequigny, se exscripsisse, a-serit.

a Vinc. et Diseio, etc., desunt apud Camusat. et Coit.

b Nomina episcoporum et majoris domus bene conveniunt, si Reoli nomen excipias, qui nondum infulas Remenses assecutus fuerat. Cointius pro Reolo Nivardum reponit, cui successit Reolus. Cointii conjecturam tuetur scriptor Vitæ sancti Bercharii, Ad-o, apud Mabill., ubi supra, qui testatur diploma de quo agimus impetratum fuisse aventibus episcopis Leodegario, Atelano et Nivardo. Nihil autem obstat quominus utriusque et Nivardi et Reoli nomina inter subscriptiones hujus diplomatis inserta fuerint; Nivardus scilicet cum adesset conficiendæ chartæ, testis

mansiones faciendum, nec rotaticum infra urbes, vel in mercatis extorquendum, nec ullas paratas, aut quaslibet redhibitiones exactare præsumatur, sed in omni facultate ipsius monasterii, ut præfatum est, in omnibus locis et territoriis, ubi aliquid possidere videntur, absque interdicto iudicium, remotis et resecatis omnibus petitionibus de partibus fisci, usque super ripam fluvii Magnentis, progrediente in directum termino ad locum qui Vallis profunda nuncupatur; sub emunitatis nomine inconeuisse, tam nostris quam futuris temporibus, valeant dominari vel possidere: quo fiat ut et nos de præstito [Chart. Derv. pro præstito] beneficio ad mercedem pertineat, et ipsos servos Dei in ipso monasterio consistentes melius delectet pro stabilitate regni nostri adtentius Domini misericordiam deprecari. Et ut hæc emunitas firmior habeatur, et per tempora conservetur, manus nostræ ac fidelium nostrorum tam episcoporum quam optimatum subscriptionibus subter eam decrevimus corroborari. Signum b Reoli episcopi, S. Leodegarii episcopi, S. Attelani [Chart. Derv., Atelani] episcopi, S. Vulfaudi majoris-domus, S. Amalrici. Data iv nonas Julii, an. iij regni ejus Childerici regis. Actum Compendio palatii

X.

Diploma quo Childericus homines de Monensensishaim et Onenham donat Valedio, abbati monasterii Conflentis (id est, monasterio Sancti Gregorii in Alantia) c (ann. 673).

C Childericus, rex Francorum, vir iuluster, Chadio dux, Rodeberto [Laguil., Bonifacio dux, Rodeberto; Script. hist. Fr., Chaduce, Rodeberto], comite. Illud nobis ad stabilitate regni nostri procul dubio credimus pertinere, si petitionibus sacerdotum, in quo nostris fuerint auribus prolata, perducemus [Script. Hist. Franc., prolata annuentes, eas perducamus] ad effectum. Ideo cognoscat magnitudo seu utilitas vestra quia nos homines illos, qui commanunt [Laguil., commanent] in Monensensishaim [Laguil., Menseumhaim, Script. Rer. Franc., Monfenseshaim]

subscripsit. Post Nivardi mortem, successor ejus Reolus nomen addidit, confirmationis causa. Chartarii vero consarcinator, cum Reoli nomen subscriptionum animadverteret, nomen Nivardi expungendum perperam arbitratus est.

D c Chartam hanc primi vulgaverunt Belhomme, Hist. Median. monast. pag. 13, Lunig, Spicil. eccl. contin. I, pag. 1096, et Laguille, Hist. Alsat. instr. pag. 3, sed corrupte, etiamsi ex originali in archivo imperii servato depromptam asserant. Eandem deinceps, ex Mabillonii schedis, typis mandaverunt Collectores scriptorum rerum Francie. t. IV, pag. 652. Illam novissime Schœpflinus, Alsat. dipl. pag. 4, ex abbatiæ Gregorianæ autographo recudi, imo autographum ipsum characteribus æri accuratissime incisis representari curavit, tanto majori studio, quod hoc instrumentum authenticum omnium quæ Alsatia possidet antiquissimum sit, ideoque, loc. cit. et Alsat. illust. tom. I, pag. 754 et 785, notis illustravit ad quas remandamus. Viri eruditissimi lectionem sequimur, lectionibus aliis alicujus momenti, quæ apud Laguille et Collectores scriptorum rerum Franciarum reperiuntur, inter uncas notatis.

et Onenham [*Script. Hist. Franc.*, Onemham], quantumque ipsi ad partem [*Lag. parta*] fisco nostro retinebant [*Lag.*, reddebant] tam freda quam reliquas funciones, Valedio abbate ad monasteriolo Consistentis hoc plena et integra voluntate visi fuimus concessisse. Quapropter iubemus ut neque vos neque iuniores seu successoresque vestris idem ex hoc contrarie non existetis, nisi, sicut diximus, quantumcunque memorati homines qui in ipsas de quas villas [*Lag. ad marginem legendum suspicatur*, dictas villas] commanere videntur, totum et ad integrum ipsius Valedio abbate omnes funciones reddere debeant. Et ut hec preceptio plenior obtineat vicorem, manus nostras subscriptionibus [*Script. Hist. Franc.*, manus nostræ subscriptionibus] subter decrevimus roborare. Childericus rex recognovit. Datum (*desest. hæc vox apud Lag. et Script. Hist. Franc.*) sub die quarto quod fecit mensis Marcius, anno 45 regni nostri.

XI.

Childericus diploma de libertate et immunitate ecclesie Spirensis b (Circa ann. 665).

Childericus, rex Francorum, viris illustribus, ducibus seu et comitibus. In hoc regni nostri terrena spatia sub tranquillitate manere censemus, et ad eternam misericordiam nobis pertinere confidemus,

a Mensis Martius anni 45 regni Childerici II apud Austrasios anno Christi 673 tribui commodè potest.

b Hoc diploma, prioribus editoribus incognitum, edendum curavi ex t. VII, pag. 181. Commentariorum Academiæ Theodoro Palatine. Jam diu illud publici juris fuerat, anno 1718, Lamey in *Geschichte des Rheinischen fränkischen*, pag. 401, ex archivo archiepiscopatus Spirensis. Consulendum est opus jam laudatum Caroli Dümge. In apographo non existant dies et annus ex mera conjectura viri

A si opportunitatibus ecclesiarum aut sacerdotum perducemus ad effectum. Atque ideo agnoscat magnitudo seu utilitas vestra, quoniam nos, ad suggestionem apostolicis viris, patribus nostris Chlodolfo, Chrothario archiepiscopis, vel viris illustribus Amerigo, Bonifacio, ducibus seu [comitibus], et per consilium Emnehilde regine, convenit ut nos ad ecclesiam domne Marie vel domni Stephani Nemetensis ecclesie, ubi apostolicus pater noster Dragobodus episcopus esse dinoscitur, vellemus concessisse ut nullus iudex publicus ex fisco nostro in curiis ecclesie sue, ubicunque habere dinoscitur, freda nec siophpha, nec herethanno recipere nec requirere non presumat, sicut diximus ipsi homines, ecclesie sub omni emunitate debeant consistere vel residere; B quapropter presentem iussimus emanare preceptionem, per quam specialius decernimus ac iubemus ut nullus iudex publicus de curiis prefate ecclesie Nemetensis freda, nec siophpha, nec herethanno requirere nec exigere non presumat, sed quantumcunque ad partem fisci nostri reddere debeant, ipse pontifex sueque ecclesie ex nostra munificentia valeat habere concessum atque indultum. Et, ut hec preceptio plenior obtineatur vigore, manus nostra signaculis subter eam decrevimus roborare.

docti illud assignant anno 665.

c Verosimile est hunc Bonifacium eundem esse qui nominatur in diplomate Childerici II anni 661, quod reperies supra, col. 1289.

d Commentaria habent *scopha*; perperam, ut monet Car. Dümge, in apographo. "Legendum est *siophpha*, quæ voce intelligendum censeo quodlibet tributum. Cangius, ex veteri glossa, voce *siophpharius* designat eum qui censum regi solvit."

AD S. DAGOBERTI II DIPLOMATA

PROLEGOMENA.

1. — *Diplomata sincera.*

Duo supersunt diplomata legitima a Dagoberto I. emissæ.

1. Primum est pro monasterio Weissemburgensi, cui rex donat thesmas trans Rhenum, in pago Auciaciensi. Nulli suspectum, sapius editum, accuratius a Schoepflino, in historia Zarzinger-Badensi, t. V, pag. 1, ex chartulario ecclesie collegiate Weissemburgensi, et iterum in Alsatia diplomatica, t. I, pag. 4, ex membrana veteri, sed quam agnoscit ab exscriptore emendatam, ita ut stylus Carolingicam ætatem redolere videatur; nec ideo inter spuria instrumenta diploma hoc relegandum censet. Thesma de quibus hic agitur thesmas sunt Helvetice, vernacule *Baden*, quod idem sonat ac Latine *balnea*. Quod ibi legitur, has thesmas ab imperatoribus Antonino et Adriano edificatas, interpolatum videtur. Authentice perisse monuit abbas Granddier, in historia Alsatiæ, t. I, prob. pag. 14, not. Cum primum editum est hoc diploma, Dagoberto I vulgo fuit assignatum; repugnat nomen, quod ibi legitur, Radfredi, abbatis Weissemburgensis, qui non nisi diu post Dagoberto I obitum, ut probat Cocceus in Dagob., pag. 175, monasterio Weissemburgensi præfuit.

2. Altero diplomate, n. IV, a Martenio. Amplius collecti, t. II, col. 43, et iidem sincero, sed majoris momenti, Dagobertus II concessam monasteriis Stabulensi et Malmundariensi villam Germiniacum confirmat. Illud dicimus a Dagoberto emissum; Sigberti enim se filium proficitur. Hinc, postquam in lucem prolatum est, jam in dubio esse destitit revocatio filii Sigberti ex Hibernia seu Scotia, et in regnum restitutio, quæ quidem ex aliis testimoniis, ut videre est apud Valesium, Henschen., Longuer. Annot. Franc. in t. III, Collect. script. rer. Fr. pag. 692 et seq. erui coeperat, præsertim ex Dagoberti diplomate pro monasterio Weissemburgensi, quod supra, num. 1, recensuimus. sed illud quidam Dagoberto I tribuendum censebant. Quia autem exceptione majus argumentum de hac restitutione præbet diploma de quo agimus, quod nomen præfert Dagoberto filii Sigberti, regis Francorum. Datum fuit anno 1 regni ejus, ut testantur membrae quas viderat Henschenius.

§ II. — *Diplomata spuria.*

Spuria duo sub nomine Dagoberti edita sunt diplomata.

1. Primum, n. II, magnæ inter eruditos copiam

tionis causa fuit. Emissum fingitur, de fundatione et dotatione monasterii Horreensis, ab Irmina; Dagoberti II filia. Illud Masenius, *Annal. Trevir.* t. I, pag. 350, se exscriptis ait ex autographo, et edidit vallatum sigillo, quod aeri incidit curavit. Pluries inde recustum juxta Masenii lectiones edimus. Diplomaticæ litis de hoc instrumento summa hæc est. Henschenius, *De trib. Dagob.* pag. 108, et Masenius, ubi supra, auctoritatem diplomatis tueri conati sunt, quam evertit Adrianus Valesius, *Rer. Franc.* t. III, pag. 231. Pro diplomate Papebrochius in auxilium Henschenii primum militavit, sed deinde, sententia in contrarium versa, magno apparatu, commentitii instrumenti vitis in *Propyl. antiq.* t. II, *Æt.* SS. mensis Aprilis, part. 1, cap. 1, prosecutus est, quæ, adhibitis emendationibus tollere nititur Cointius, *Annal.* t. III, pag. 793. Fatetur vero Mabillonius, *Annal.* t. IV, pag. 555, dubiæ admodum idci esse instrumentum, quod toti falsi indicibus scætat. Demum Eckartus, *Franc. orient. lib.* xv, 24, illud cum historiis conciliare totis viribus laborat, sed in eo frustra est. Videtur cecidisse, cum sit in hoc diplomate apparete Irminæ dotasse monasterium Horreense, non vero candidasse; expressis enim verbis ait Dagobertus illud fuisse ab Irminâ filia sua constitutum, et sanctimonialium condonatione decoratum. Jam autem anno 659 hujus monasterii abbatissam novissimè nomine *Modestam*, teste Nova Gall. *Christ.*, t. XIII, col. 612, nec ante annum 662 nasci potuit Irminâ, fatente ipso Eckarto. Præterea Horreense monasterium, sic dictum a loco ubi conditum fuit in urbe Treverica, ab horreis ibi olim constitutis, ut dicit Mabill. de *Re diplom.* pag. 351, conditum fuisse fertur a Modaldo Trevirensi præsule, secundum *Gesta epis. Trevir.* t. IV, et *Æt.* SS. *Bened.* pag. 554; sed is, teste Nova Gall. *Christ.*, t. XIII, col.

A 385, anno 640 obierat, quod omnino diplomati fidem abrogat.

2. Non melioris notæ est diploma n. III, sub Dagoberti II nomine, quo tres curtes Argentinensium Ecclesiæ conceduntur. Pluries editum fuerat, sed deurtatum; donec sæpe laudatus abbas Granddier illud integrum vulgavit, in *Hist. Argent. Eccl.* t. I, prob. pag. 26, depromptum ex chartulario quod medio seculo xv exaratum dicitur. Inter alia falsi indicia quæ in notis nostris releguntur, hoc præcipuum notabimus: ibi se filius orbatum proficitur Dagobertus, qui tamen hoc ideo donum Ecclesiæ Argentinensi contulit, scilicet pro gratiarum actione erga Arbogastum, Argentinensem episcopum, qui filium ejus, inter venandum calcibus equi prostratum, ad vitam revocaverat. Sic docet ipsius Arbogasti Vita ab Uthone, Argentinensi episcopo, sæculo x scripta, quam videre est in opere supra laudato prob. pag. 30; ergo, tunc filius non erat orbatum Dagobertus. Verum, cum de hac donatione constet Uthonis testimonio, hinc feliciter conjicit abbas Granddier exstissee hujus concessionis instrumentum, quod sæculo x viderat auctor Vita Arbogasti, sed, hoc perditum diplomate, scititum aliud constatum fuisse quod habemus. Ex formulis arguit mox laudatus abbas, fabricatum fuisse sæculo xi, cujus eruditam de hoc diplomate dissertationem videsis in historia Ecclesiæ Argentinensis, pag. 82 et seq. Quod ecclesia Argentinensis in hoc instrumento nomine monasterii appellata sit, id vitio veri non debet; cathedrales enim ecclesiæ, imo ecclesiæ omnes, monasterii nomine non semel vocatæ sunt, præcipue sæculo xi, teste Gangui Gloss., t. IV, pag. 896, et id confirmat hoc tempore confectum fuisse instrumentum quod expendimus.

S. DAGOBERTI II

FRANCORUM REGIS

ECCLESIASTICÆ PRÆCEPTIONES.

I.

Diploma quo Dagobertus theomas trans Rhenum, in pago Auriacensi, cum pertinentiis donat monasterio Weissemburgensi * (an. 675).

Dagobertus, rex Francorum, viris illustribus ducebus, comitibus, domesticis, vel omnibus agentibus [*M. B.*, gentibus], tam presentibus quam futuris. Illud ad stabilitatem regni, vel remedium animæ nostræ perdurare credimus, si petitiones [*M. B.*, petitionibus] sacerdotum, quas [*M. B.*, in quo] auribus nostris patefecerint, ad effectum perducimus. Ideo

Cognoscat magnitudo seu nobilitas [*M. B.*, utilitas, vestra, quia nos, ad suggestionem viri venerabilis Radfridi abbatis, de monasterio Weissenburgo, balneas illas [*M. B.*, balnea illa] trans Rhenom, in pago Auriacensi [*M. B.*, Auriacense] sitas [*M. B.*, sita], quas [*M. B.*, quæ] Antoninus [*M. B.*, Anthonius] et Adrianus quondam imperatores suo opere ædificaverunt, ad monasterium quod dicitur Weissemburg, et est constructum in honorem [*M. B.*, honore] S. Petri, in pago Spirensi, visi sumus concessisse cum omnibus, et cum ipsa marcha ad ipsas

* Quod hic subjicimus Instrumentum pro Weissemburgensi monasterio a Dagoberto II emissum fuit, temporibus abbatiss Radfridi, qui non autem annum 667 monasterium Weissemburgense rexit, vid. *Nov. Gall. Chr.* t. V, col. 715 et 742, jam ab annis viginti et amplius defuncto Dagoberto I. Hoc diploma typis mandaverunt Coccius, in *Dagob.*, pag. 175; Heda, de episcop. Ultraject. pag. 18; Henschenius, de tribus Dagob. pag. 84; Vorburg, *Hist. rer. Germ.* t. VIII, pag. 242; Schannat, *Vindem. litter. collect.* t. pag. 5; Cointius, *Annal.* t. III, pag. 747; Lagnille, *Hist. Alsac.* t. II, prob. pag. 2; Schœpflinius, *Alsac. dipl.* t. I, pag. 4, et *Hist. Zaringo-Bad.*

t. IV, pag. 1; Collectores scriptorum rerum Francicarum, tom. IV, pag. 651. Nulli quem sciamus suspectum fuisse, imo genuinum agnoscent Mabillonius, *Annal. Bened.* t. I, pag. 529; Granddier, *Hist. eccl. Argent.* t. I, pag. 85, et prob. pag. 34; et ipse Schœpflinius. Hic autem, dum illud accuratius edit ex apographo membranaceo veteri, fatetur apographi stylium Carolingicam ætatem redolere, et concili Merovingici styli barbariem ab exscriptore temere emendatam fuisse. Hinc sequitur diploma hoc, quæ habemus, non omnino quidem sincerum dici posse, nec tamen commentitii instrumenti annuendum.

balneas [M. B., ipsa balnea] pertinente, quæ venit A [M. B., veniet] de duobus [M. B., ambobus] lateribus usque in fluvium Murga [M. B., Merga], et de una fronte ad partem occidentalem rasta una, et de alia fronte ad partem orientalem leucas [M. B., leuinnias] sex, quos [M. B., quod] homines loci istius [M. B., illius siti] dicunt rastas tres esse [M. B., deest esse]. Propterea hoc præceptum cessionis fieri iussimus, ut [M. B. add. ab] hac die memoratus Ratfredus abbas, vel patres [M. B., pars] ipsius monasterii Weissenburgensis [M. B., Weisseburg], suique successores, vel monachi ibidem commorantes [M. B., commanentes], de superscriptis balneis quas dicunt aquas calidas [M. B., aquæ calidæ] vel marcha ad ipsas balneas [M. B., ipsam balneam] pertinente, faciant quod [M. B. add. ipsi] maluerint, hoc est, habendi, tenendi, suisque successoribus relinquendi firmissimam habeant in omnibus potestatem. Et, ut hæc præsens auctoritas firmior [M. B., firmiter] sit, manu nostra vel annulo nostro subter eam decrevimus roborari. Data sub die xj Augusti *, anno secundo regni nostri. In Christi nomine Dagobertus rex.

II.

Diploma Dagoberti de fundatione monasterii Horreensis ^b (ann. 675).

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Dagobertus, divina præordinante providentia, rex. Si ecclesiasticis negotiis et servorum et ancillarum Dei utilitatibus quæque necessaria providerimus, et de nostris rebus aliquod beneficium conferre studuerimus, id nobis ad temporalis nostri regni statum, et æterni promerendum præmium incunctanter credimus profuturum. Comperiat ergo omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium præsentium et futurorum industria, quia rogatu dilectæ conjugis nostræ reginæ Nanthildis, monasterio in Treverica valle, in honore

* Ante Kal. Augusti, anno 674, Dagobertus II solemniter consecratus, juxta Longueræum, Ann. Franc. ad calcem t. III Coll. script. rerum Franc., pag. 694. Ergo anno 675, die xj mensis Augusti, annum 1 regni sui agebat.

^b Sæpe typis mandatum, scilicet a Bollandistis, t. II, April. pag. 6; a Cointio, Ann. t. III, pag. 793; Masenio, Ann. Trevir., t. I, pag. 380; Honteimio, Hist. Trevir. dipl. t. I, pag. 86; Henschenio, De tribus Dagob. pag. 408; Calmeto, Hist. Loth. t. I, prob. pag. 242; Bertholetto, Hist. Luxemburg. tom. III, pag. 71, etc. De ejus veritate magna apud eruditos contentio. Valesius, Rer. Franc. t. III, pag. 434, commentitium esse judicat; Masenius hujus sinceritatem totis viribus tuetur, et Dagoberti sigillum, quo vallatum fuit, æri incisum exhibet. Henschenius pro eo aliquandiu fortiter pugnauerat, et in sodalis subsidium adfuerat Papebrochius; sed hic quidquid in defensionem diplomatæ scripserat postea retractavit, ac spurium instrumentum fassus est. Cointius corruptum quidem agnoscit, sed magno sumptu emendatum pro legitimo habendum arbitratur. Falsi indicia certa sunt: notæ chronologicæ ab Incarnatione petiæ; annus Christi 646, qui cum anno ij regni Dagoberti perperam illigatur, sive Dagoberto I, sive secundo hujus nominis regi diploma tribuendum censeatur; nomen Nanthildis, quæ fuit

sanctæ Dei genitricis ab Irmina filia nostra constructo, et sanctimonialium coadunatione decorato, ex rebus proprietatis nostræ in pago Murlense, in Marca Burense, has villas Nachera, Cornibe, Baldebruno, Hildenesheim, Waleheim, Speia, Brunneche, cum terris cultis et incultis, vineis, molendinis, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumque decursibus, viis et inviis, exitibus et regressibus, et quidquid habuimus, legali auctoritate contradidimus: ea scilicet conditione ut pauperes Christi inde in reliquum temporalia subsidia habituræ, æternæ vitæ subsidia nobis supplicationibus suis apud Deum possint præparare. Præterea fidelibus nostris, tam præsentibus quam futuris, notum fieri volumus, qualiter dilectissima filia nostra Irmina allodium suum, quod Landunensi episcopatu in his locis Ludusa, Ancia, Balbengeis, Wartengeis, cum omnibus appendiciis ad eadem loca juste et legaliter pertinentibus, a sponso suo Hermanno scilicet comite in dotem legali traditione suscepit, pro remedio animæ suæ, et prædicti sponsi sui, ad idem monasterium quod vocatur Horreum, cum xl mansis in ipsa Treverica valle sitis, et extra urbem, istis villis, Ornava, Montzenfeldt, Willarei, Routzuurt, Wintersdorff, Rubera, per nostram manum cum omni integritate contradidit, ea scilicet ratione ut sanctimoniales inibi Deo sanctæque genitrici ejus perpetualiter famulantes, in iisdem bonis nullius personæ, magnæ vel parvæ, violentiam patiantur, sed victum et vestitum inde semper absque omni inquietudine consequantur. Et ut hæc præsens traditio, tam sua quam nostra, stabiliorem in Dei nomine semper possit habere firmitatem, præceptum hoc inde conscriptum manu propria subterfirmavimus, et sigilli nostri impressione insigniri iussimus. Actum anno dcccly incarnationis dominicæ, indictione 4, vii Kal. Septembr., anno regni Dagoberti ij. Treviris in nomine Domini feliciter. Amen.

uxor Dagoberti I, et dicitur in diplomate mater Irminæ, quæ fuit filia Dagoberti II. Cointius notas chronologicas ab Incarnatione repetitas expungit; et nomen Nanthildis, uxoris Dagoberti II, reponit pro nomine Nanthildis, uxoris Dagoberti I. His positis, satis operose astruit Irminam, anno 2 regni Dagoberti II annum ætatis decimum quartum agentem, amisso inter ipsas nuptias sponso, velatam, potuisse monasterium Horreense donis ditare, quæ Dagobertus pater ejus suo diplomate confirmat hoc eodem anno, qui, Augusto mense, concurrebat cum anno Christi 675. Ex hac Cointii argumentatione hunc annum præfiximus diplomati quod expendimus. Nec ideo illud legitimis instrumentis annumerandum pronuntiamus, cum in ipso et notæ chronologicæ et personarum nomina corrupta agnoscantur. Editionem Masenii sequimur, qui diploma deprompsit ex archivo Horreensi. In exemplari quod Henschenius ab Ægidio Gelenio acceperat, post mensis notam legebatur: *Per manus Grimoardi majoris-domus regis*, quæ regno Dagoberti II minime conveniunt, ac proinde expungere jubet Cointius. Mabillonius, Annal. t. I, pag. 554, instrumentum tot mendis scatens censet ad id tantum valere, ut inde innotescant antiquæ Horreensis monasterii possessiones. Sed quid certi constare potest de antiquis possessionibus quæ adeo dubiæ fidei instrumento fultæ sunt?

III.

Diploma quo Dagobertus tres curtes concedit Argentinensis ecclesiae monasterio ^a (ann. 675).

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. ^b Tagebertus [Dagobertus], divina favente clementia, nobilissimus rex. Notum sit omnibus sancte Dei Ecclesie fidelibus natis et nascendis, qualiter [quod] ego rex Tagebertus, exhereditatus [Dagobertus, exhereditatus], Christo volente [voluntate], propriis filiis, sanctam Mariam michi in hereditariam [deest apud Kænigsh.], heredem acquisivi [accersivi], dans, in honore ejusdem matris Domini, ad Argentinensis ecclesie ^c monasterium tres curtes meas optimas et electas, quas ita discernebam a ceteris ut preessent cunctis [desunt apud Kænigsh.]; quarum una sita est in pago qui dicitur [deest apud Kænigsh.] Bischovisheim, et in comitatu Chilcheim; altera in pago qui vocatur [deest apud Kænigsh.] Rubiaca, et in comitatu Hebicha; tertia in pago qui nuncupatur [dicitur] Species, et in comitatu Bargense. Scilicet has supradictas curtes ad supradictum monasterium, cum servientibus, optimatibus, vel etiam equitibus ad easdem curtes pertinentibus, eo jure tradidi [ut omnibus annis vite sue ipsi et posteri eorum quatuor nummos ad legitimum censum dent ad eandem curtem qua visi sunt degere. Sed viliores servos ita dempsi a supradictis, ut dent duodecim nummos, exceptis hiis : si qui liberales mulieres acquirant, eorum filii nullum censum reddant, sed tamen vivant eodem jure uti patres eorum. Insuper hannum eorum sit precium trium solidorum, nisi si que forte faciant contra monasterium, hoc emendent secundum gratuitam voluntatem illius loci procuratoris; nec tamen omnino expertes predii, neque proprie vite consistent. Super hec, Speciensem curtim discrete

A cum servientibus michi ab aliis ita discernebam, ut quicumque a famulantibus michi serviliter essent procreati, masculini sexus qui forent, nullum censum reddant; sed feminei sexus etas, ut predictum est, legitimum censum persolvat. Post hec demum cupiens querere, quo consilio corpus, quin potius animam, possim Deo et genitrici ejus commendare, me ad idem monasterium, quandiu vixissem, ejus pro gracia promisi servitutum, ut ipsa me in die iudicii commendaret ex se carnaliter nato filio Domino nostro Jesu Christo, ac maxime, ideo ut liberales qui beneficia ab eis de curtibus ex me habebant, mee pro causa suasionis, se eodem modo quo ego, se promisissent servituros, non serviliter, sed liberaliter, legaliter jure virorum; petentes a me ut si ^B quid unquam fore fecissent, hoc facilius emendarent dimidie partis quam ceteri liberales, quod et concessi. Sed et insuper, si quid emendare debuissent, in advocati ejus jure, cum septem solidis et semis satisfaciant tamen ipsis laudantibus, quin potius eundem advocatum constituentibus. Et si quis horum pro maxima culpetur culpa, si culpabilis sit, in maximo banno triginta solidos emendet; quin etiam, si unquam presul ejusdem loci quemquam horum contra se consilio vel facto etiam fecisse convineat, hoc emendet quasi liber vir. Si autem insons velit fieri, cum predicto jure liberalium inculpabilis fiat. Sed hiis liberalibus, qui se sua sponte pro mea suasionem ad idem monasterium dederant, tale jus constitui ut habeant liberam potestatem emendi, habendi, dandi, vendendi, et posteris eorum propria jura dimittendi, et nemo eos supradicat, nisi liberales in iisdem curtibus degentes qui se meo consilio eidem monasterio commendarent, et tamen ipsi supradicant, et iusticiam inveniant super omnes qui illuc subditi sint.

^a Primus vulgavit Coccio in Dagob., pag. 143, ex Codice membran. ms. ecclesie Argentinensis, sed decuratum valde; ex Coccio, Joan. Ph. Vorburg, Hist. Rer. Germ. tom. VIII, pag. 251; Henschenius, de tribus Dagobertis, pag. 84; Cointius, Ann. tom. III, pag. 748; Laguille, Hist. Alsac. prob. pag. 5; ad Schiltens, Observ. ad Chron. Koenigshorri, pag. 392, et Lünig, Spicil. eccles. tom. III, pag. 866, ex Chronico Argentinensi Koenigshorri an. 1386 scripto depromptum ediderunt: nullus ex his integrum. Tandem D. Grandier ex chartulario membranaceo anno 1557 exarato jussu episcopi Argentinensis, et in tabulario civitatis Argentinensis reposito, totum exscripsit, Hist. eccles. Argentin. tom. I prob., pag. 26, et juris publici fecit. Illud ad ipsius fidem recudimus, variis lectionibus ex Koenigshorri Chronico inter uncas ascriptis. Manifesta falsi indicia post Cointium recenset supra laudatus D. Grandier, dissert. 4, pag. 85, quorum precipua hæc sunt: 1^a formulæ initiales insolitæ; 2^a exhereditatum se filiis prolietitur Dagobertus, qui tamen bona hoc diplomate Ecclesie Argentinensi conferi pro gratiarum actione, eo quod ab Argentinensi episcopo Arbogasto filius suus a mortuis hoc eodem tempore fuisset excitatus, ut testatur ejusdem Arbogasti Vita, sæculo x scripta, ex vetustis Codicibus eruta ab eodem D. Grandier, probat, pag. 50, cui concinit Chronicon Noviomensis monasterii, xii sæculo conflatum, et a Martenio, Anecd. tom. III, pag. 1128, editum; 3^a Turandio cancellarii nomen, sub prima stirpe regum

Franciæ prorsus incognitum, quod videtur mutatum a Durando, qui sub Ludovico Pio vices cancellarii agebat; et hinc diploma de quo agimus decimo sæculo fabricatum fuisse coniecere pronum est; 4^a formulæ ad calcem adhibitæ hæc eandem ætatem sapient; et ridiculam clausulam arguit Cointius, quæ notas chronologicas exhibet ab incarnatione et indictione petitas, ac regni Dagoberti annum numerat trigesimum secundum, cum nullus hujus nominis rex Francorum tot annis regnaverit. Si vero libeat spurium instrumentum alicui anno alligare ex synchronismis, annum cum Cointio assignabimus 675. Liqueat enim, tum ex Vita sancti Arbogasti, tum ex Chronico Noviomensi, emissum fuisse diploma, in gratiam ecclesie Argentinensis, a Dagoberto II, cum filius ejus a sancto Arbogasto, episcopo Argentinensi, e mortuis suscitatus est; et id evenisse pluribus annis ante mortem sancti Arbogasti. Is autem jam decesserat anno 679, Gall. Christ. 2^a ed., t. V, col. 781, et Dagobertus II regnum suum recuperaverat circa mensem Augustum anni 674.

^b Tagebertus pro Dagoberto, et infra Turandus pro Durando legitur in chartulario Argentinensi, scilicet littera T in litteram D facile abiit, cum utraque sit ejusdem organi, ut aiunt grammatici, et fere eodem sono efferatur.

^c Monasterii nomine appellatur ecclesia Argentinensis; cathedrales vero ecclesias sic appellatas fuisse docet Cangius in Glossario, voc. *Monasterium*, t. IV col. 895, et id exemplis confirmat.

insuper, si qui sint qui in ejusdem monasterii potestatem veniant liberaliter degentes tercio kalendas Marcii, postea in advocati jure et in liberalium virorum teneantur; et hinc predicti liberales nullum famulatum domino illius loci vel regi exhibeant, nisi ex eis beneficia habeant; ita etiam ut unusquisque loricatus vir decem mansus possideat, et tunc pergat unusquisque illorum quocunque velint eos mittere, cum vielu episcopi sive regis, ipsis laudantibus ministeriis froni villicationum. Si autem quisquam ex eis non habens beneficia exigatur in famulatum ipsius loci defensoris, trium ebdomadorum spacio pergat in servicio ad defendendum regnum quarta intrante, si ei nolit beneficia dare, fiat in presencia ejus cujuscunque velit miles. Acta sunt hec in Isenburg; et, ut hec [ea] a nobis facta credantur, et a posteris nostris non infruantur, manu propria roboravimus [roboramus] et sigillari jussimus. [Signum domini Tageberti regis pii. Ego Turandus, cancellarius regis, ipso jubente, rescripsi. Acta sunt hec] quarto nonas Aprilis, luna septima [decima], anno ab incarnatione domini mcccxi [mcccvi], [indictione quinta, regnante Dagoberto rege], anno xxxij regni sui [nostri].

IV.

Diploma quo Dagobertus villam Germiniacum a patre suo Sigiberto concessam monasteriis Stabulensi et Malmundariensi confirmat (ann. 677).

Dagobertus, rex Francorum, iuluster vir. Illud nobis ad stabilitatem regni in Dei nomine provenire confidimus, si facta domni et genitoris nostri Sigiberti quondam regis, pro nostris oraculis in Dei nomine firmare deliberamus. Atque ideo vir venerabilis Goduinus, abba de monasterio Stabulau et Malmundario, clemencie regni nostri suggestit, eo quod dominus et genitor noster Sigibertus rex, s. Remacio ex villa cognominante Germiniacum, in pago Rhenense, ad supradicta monasteria que sunt in Arduenna, qua ipse princeps suo opere construxit, ipsa villa Germiniacum, cum omni integritate, ap-

* A verbis ut omnibus annis ad hac velit miles, desunt in Koenigsh. et aliis.

* A verbo signum usque sunt hac desunt apud Koenigsh.

* A verbo indictione usque rege desunt apud Koenigsh.

Din delituit instrumentum hoc magni pretii. Illud primum vulgavit ex membranis Stabulensibus et Bambergensibus, Henschenius, in Trib. Dag. pag. 97; ex eo recuderunt Cointius, Annal. t. III, pag. 778, et Foppens, Suppl. ad op. dipl. Miræi, t. III, pag. 282. Martenius vero, ampliss. Collect. t. II, col. 43, fletum edidit ex chartario Stabulensi et Malmundariensi de promptum, et ex Martenio Bertholetus, Hist. Luxemb. t. II, pag. 210, ac Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 657. Dagobertum, post mortem Sigiberti patris sui, in Scotiam relegatum fuisse scripsit veteres historici nostre scriptores, sed de ipsius in regnum restitutionem altum silentium fuit, donec, seculo proximo elapso, viris argumentis critici hanc restitutionem docuerunt; at nihil certius arg. mentum eruitur ex diplomate quod exhibemus. Lectionem Martenii sequimur. Germin-

A penditis suis pertinentibus ad se, id sunt, molendini duo sub uno tecto, cum aria super fluvio Suppia, vinea in Beterio cum vineatore, hoc totum vel ad integrum ad ipsa monasteria que sunt in honore patronis nostri S. Petri et Pauli, et S. Martini, vel sanctorum ceterorum qui ibidem ad ipsa loca venerari noscuntur, per suam preceptionem concessisse. Unde et ipsam preceptionem memoratus vir venerabilis Goduinus abba, suis etiam manibus roboratam, nobis in presenti protulit relegendam, et asserit quod pars ipsius monasterii ipsam rem superius intimatam tempore presenti possidere vel dominari videntur; sed rei totius firmitatem nostram se petit, et plenius ex hoc ad suprascripta monasteria per nostram preceptionem in Dei nomine confirmare deberemus. Cujus petitionem, sicut unicuique justa petentibus, prestitisse et in omnibus confirmasse cognoscit. Præcipientes enim us, sicut constat per inspectam preceptionem jam dicto principe, ipsa villa superius intimata, cum omni integritate et soliditate sua, terminum ad eandem, vel ipsa farrinaria, seu vinea cum vineatore, taliter per suam preceptionem ad ipsa loca sanctorum visus est concessisse, et hoc ad præsens pares ipsius monasteria possedisse vel dominari videntur; ita deinceps per hanc preceptionem nostram, tam terris, casis, mansis, mancipiis, ædificiis, cum vineis, campis, pralis, silvis, cultis et incultis, aquis aquarumve decursibus, plenius in Dei nomine confirmatum, ita ut pares predicti monasterii hoc habeant, teneant atque possideant; et ipse Goduinus successorque sui perennis temporis hoc valeant possidere vel dominari, qui potius monachis qui ibidem ad ipsa monasteria deservire videntur, vel pauperes qui ad ipsa loca sanctorum alimonie expectantur, melius eos delectorum pro stabilitate regni nostri, Domini misericordiam attentius exorare. Et ut hæc præceptio pleniorum obtineat, Dei nomine, nostris et futuris auxiliante Deo, temporibus vigorem manus nostras subscriptionibus super eam decrevimus adfirmare.

niam villam a Sigiberto donatam Stabulensibus et Malmundariensibus, jam diplomate suo confirmaverat Chidericus II, quod supra edidimus, col. 1291.

* Apud Henschenium vox se ita scribitur quasi foret vox mutila, quam integram exprimit Cointius voce serenitatem.

D Typographorum oscitantia corruptus locus. Hic et paulo infra legendum videtur patres ipsius monasterii; eodem sensu quo supra dicitur pars ipsius monasterii, quod nihil aliud sonat quam ipsum monasterium. Cointius emendat patres monasterii, non ita feliciter.

* Legere jubet Martenius delectet. Sic Henschenius et recte.

* Nulla nota chronologica; sed annus quo factis exemplaribus exhibitum est diploma Sigiberti Dagoberto regi, ad impetrandam confirmationem, his verbis notabatur in membranis Bambergensibus et Stabulensibus, teste Henschenio. Facta exemplario sub die Kal. Aug. mense, iv regni domni nostri Dagoberti regis, id est anno Christi 677, die Augusti prima. Vid. Ann. Franc. Longuer. tom. III, Collect. Script. Rer. Franc. pag. 693.

APPENDIX

AD S. DAGOBERTI II DIPLOMATA.

I.

Charta qua Irpina, abbatisa [Horreensis]. Epternacensi monasterio a se condito portionem suam in villa Epternaco ac plurima alia dona confert; et ipsum monasterium tradit Willibrordo episcopo [Trevirensi] gubernandum a (ann. 698).

Domino sancto ac venerabili in Christo patri Willibrordo episcopo, Irmina in Christo Deo sacra abbatissa. Dum ab omnibus non habetur incognitum quod ego, inspirante misericordia Christi, pro consilio virorum apostolicorum, patrum nostrorum, domini Basini et domini Leotwini, episcoporum, seu et pro consensu sororum nostrarum Christo servitium, quæ nobiscum sunt congregatæ, basilicas in nomine S. Trinitatis, vel in honore gloriosissimæ Virginis Mariæ genetricis Domini nostri Jesu Christi, seu et beatissimorum Apostolorum Petri et Pauli vel ceterorum sanctorum, in villa mea propria quæ vocatur Epternacus, sita super fluvio Sura, seu et monasterium ibidem ad monachos peregrinos convertendum, vel... pauperes ibidem alimoniam petendum, pro divino respectu vel pro animæ meæ remedio construxi, et dum sanctitas et dilectio vestra erga me vel monasterium meum assidue agitur, igitur de crevi apud animum meum, ut vos de rebus meis propriis in aliquo consolari deberem, quod ita spontanea voluntate feci. Ideo dono vobis donatumque esse volo memoratas basilicas sanctorum ad gubernandum vel dominandum. Itemque dono vobis ad supradicta loca sanctorum portionem meam in ipsa villa Epternaco, hoc est, quantumcumque ex successione paterna vel materna mihi obvenit, tam in domibus quam ædificiis, mansis, mancipiis, vineis, terris, campis, pratis, silvis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, seu et pastores, vaccarios, porcarios, vervecarios, cum gregibus eorum, vel cum appenditiis suis, id est, Badalingo, Mathofvillare, vel portionem nostram in Oxinvillare, exceptis hominibus illis quos per epistolas postas ingenue relaxavimus. Similiter dono vobis, vel ad supradictas basilicas, vineæ pedecuram unam in monte Vienne, cum vineator, nomine Alfrido, cum omni peculiari suo. Ita omnia, ut dixi, ad ipsa loca sanctorum, vel vobis, a die presenti tradimus atque transfundimus, ad gubernandum vel ad dominandum; ea ratione ut quicquid de re superius memorata in Dei nomine facere volueritis liberam et firmissimam in omnibus habeatis potestatem. Nam si quis contra hanc chartulam donationis meæ venire

A tentaverit, inferat fisco auri libras decem, argenti pondo viginti, manente nihilominus firmitate. Actum Treveris, sub die kalend. Novembris, anno IV domini nostri Childeberti regis. Ego Hunco, in Christi nomine presbyter, hanc chartulam donationis, jubente domino mea Irmina, perscripsi et ipsa subieci, manu propria, una cum testibus, firmavit, et qui subscripserant, in presenti rogavit.

Ego Irmina, in Christi nomine, hanc donationem relegi. Basinus episcopus. Leodowinus episcopus. Theodofridus presbyter. Waltharius diaconus. Gangaberius presbyter. Hudoberthus presbyter.

II.

Testamentum Irminæ, abbatisæ [Horreensis], quo Epternacensi monasterio legat quiddam tibi ex paterna et materna hereditate obvenit a (ann. 698).

Anno quarto regni domini nostri Childeberti regis, sub die kal. Decembris, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Ego Irmina, in Christi nomine Deo sacra, aesi indigna, gratia Domini abbatisa, sana quidem, Deo propitio, mente, sanoque consilio, testamentum meum fieri rogavi, idque fratri in Christo meo Hunco presbytero scribendum commisi. Ideo dodo a die presenti, pro remedio animæ meæ vel pro mercedis meæ augmento in æterna beatitudine vel retributione, ad basilicam quæ est in nomine sanctæ Trinitatis, vel in honore sanctæ Mariæ genetricis Domini nostri Jesu Christi, vel beatorum apostolorum Petri et Pauli seu ceterorum sanctorum, quæ est in villa nostra Epternaco constructa, sita super fluvium Sura, ubi domus noster et pater in Christo Willibrordo episcopo, rectore et gubernatore esse videtur, donatumque esse volo, hoc est in ipsa villa Epternaco, quantumcumque ibidem ex successione paterna vel materna mihi obvenit ad integrum, tam domibus quam ædificiis, cæsis, mansis, mancipiis, vineis, campis, pratis, sylvis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, cum appenditiis omnibus, vel adjacentiis suis, Badalingo, Mathofvillare, vel portionem meam in Oxinvillare, omnia ista cum adjacentiis eorum, una cum pastoriis, vaccariis, porcariis, brevecariis cum gregibus eorum vel omni peculio promiscuo, ad æpe facta loca sanctorum, vel ad monasterium ibidem constructum in Dei nomine volo esse donatum, exceptis hominibus illis quos per epistolas nostras ingenue relaxavi, quorum vocabula sunt: Garario, Gumbaldo, Achilde, Theodofrido filio, Alfrido, Vlodare, Roacore, Warvillinde, Baelinde, Graucelebat, Gumbilfo. Isti illi

minus uterque titulo episcopi huic testamento subscripsit anno 698.

Primus vulgavit ex mss. Brownens, Hist. Trevir. t. I, pag. 359, verbis: ut ait, paulatim deflexis, nullo plurimis mutatis aut pratermissis, ne Latinæ sermone puritatem violaret. Ad ipsius fidem recederunt Hensehienus, de trib. Dagob. lib. II, pag. 175, et D. Comitus, Annal. t. IV, pag. 331. Ex Epternacensi chartario integrum edidit Martenius, amplius: Coll. t. I, pag. 9; hinc Miræus, Dipl. Belg. pag. 246, et Opera dipl., t. III, pag. 284; Calmerius, Hist. Lothar. t. I, prob. col. 27; Bertholetus, Hist. Lothar. t. II, prob. pag. 23; Honthelmus, Hist. dipl. Trevir. t. I, pag. 92, et Nova Gallia Christiana auctores, t. XII, instr. col. 204, typis mandaverunt. Miræus chartam hanc confudit cum altera in hujus chartam omnem emissa, ut supra diximus in notis ad chartam quæ proxima præcedit, istudem fere verbum concepit.

^a Vulgavit Miræus, Opera dipl., t. I, pag. 243; ex ipso recuderunt Comitus, Annal. tom. IV, pag. 348; Honthelmus, Hist. dipl. Trevir. t. I, pag. 90, ac utrumque auctores Nova Gallia Christiana t. XII, instr. col. 203. Miræus monet quoddam pro mense Novembri mense Decembrem inter notas chronologicas hujus chartæ legisse: Sed ditas chartas pro una eademque habuit, eodem anno datas, hanc scilicet, quæ mense Novembri, alteram, quam proximam exhibebimus, mense Decembri emissam. Dubitat Miræus num hoc instrumentum anno 698 an 699 adjudicandum sit. Verum annus 4 regni Childeberti III, mense Novembri, concurrat cum anno Christi 698.

^b Lege pedaturam. Vide, infra, notas ad testamentum Irminæ.

^c Basinus et Leodowinus subscribunt, ambo Trevirenses episcopi. Basinus in solitudinem recesserat anno 695, et huic successerat Leodowinus, nec eo

denominati, annis singulis unusquisque eorum in luminariis unam libram cere ad supradicta loca sanctorum in ipsa villa Epternace constructa, ad nativitatem Domini reddere et dissolvere studeant. Similiter dono ad jam dicta loca sanctorum, vineæ a pedeturam unam in monte Viennensi, cum vinatore nomine Alithfrido, cum omni peculiari suo. Ista omnia, ut superius intimavi, ad memorata loca sanctorum, a die præsentis per præsentem paginam testamenti nostri tradimus atque transfundimus perpetualiter in Dei nomine possidendum. Hæc sunt quæ huic testamento meo annexare volui: si quæ lituræ, vel caraxaturæ adjectionis factæ sunt, ego feci fieri quæ jussi, dum mihi mea sæpius recensetur voluntas. Nam si quis contra hoc meum testamentum venire tentaverit aut aliquid irrumperere voluerit, sit anathema maranatha indissolubili vinculo in æternum damnatus, et sit lepra percussus Naaman Syri; et insuper inferat fisco auri libram unam, argenti pondo duo, et nihilominus præsens testamentum firma stabilitate permaneat.

Actum Treberi, die et regno suprascripto. Ego Huncio, in Christi nomine presbyter, rogante et jubente domina mea Irmina abbatisa, hoc testamentum perscripsi, et ipsa subter, manu propria, una cum testibus, firmavit. Ego Irmina hoc testamentum meum relegi. Basinus episcopus. Ego Leodwinus episcopus. Ego Theodfridus. Gundebertus. Bertwinus. Adelbertus. Trasibricius. Garibertus. Gazobertus. Audobertus. Waltharius.

III.

Charta qua Irmina, abbatisa [Horreensis] Epternacensi monasterio concedit villam Montem, in pago Tulpiacensi, et dona prius collata confirmat ^b (ann. 699).

Domino sancto et in Christo patri Willibrordo episcopo Irmina abbatisa donatrix. Quidquid unusquisque homo de rebus suis propriis ad loca sanctorum aut servorum Dei spontanea voluntate aliquid condonaverit, hoc sibi credit mercedis præmium recipere in futuro. Idcirco dono ad monasterium vestrum in villa Epternace constructa super fluvio Sura, quod ego a novo de fundo proprio edificavi, vel ad illa loca SS. Petri et Pauli apostolorum ceterorumque sanctorum constructa, donatumque esse volo a die præsentis, hoc est, quantumcumque in ministeria ipsorum sanctorum condonavi, vel in qualibet præsidia dedi, tum auro, quam argento, gemmis, vestimentis altarium, velis, corinis, utensilia tam area quam ferrea seu et ligna operis quantumcumque in ipsa loca sanctorum, vel in prædicto monasterio po-

^a Locum hunc eliminavit Browerus ut vocem *pedeturam* expungeret, quæ purum Latii sermonem minime sapit; *pedeturam*, seu potius *pedaturam*, interpretatur Martenius aream certo pedum dimensione comprehensam.

^b Ilanc eruit Martenius ex chartario Epternacensi, amplius. Collect. t. 1, col. 10; recedit Honthelmus, Hist. Trevir. dipl. t. 1, pag. 93, ex Martenio. Ermintrudis, quam Irmina consobrinam suam appellat, Martenio eadem videtur quæ Ermentrudis, matrona illustris, cujus testamentum vulgari Mabillonio, ad calcem Liturgiæ Gallie. Villa montis, de qua agitur, ad ostium Mosellæ, ut ait Honthelmus, ubi supra, pag. 537, in Tulpiacensi pago sita fuit; qui pagus in Agrippinensium finibus querendus, olim amplitudine immensa diffusus, sed postea bona sui parte truncatus. Utriusque generis nationem intelligit Irmina Gallicam et Teutonicam. De duobus episcopis Trevirensibus Basino et Leodwino huic chartæ subscribentibus diximus supra, inter annot. ad chartam Irminæ.

^c Adela Dagoberti regis quondam filia. Dagoberti scilicet II. Alia eam etiam Addulam et Adelantem vocant. Credit Eckhart (Rer. Francic. lib. xv,

A nere jussi, aut inantea Christo præsentia addere potuero, volo ut hæc ex nostra munificentia in Dei nomine proficiat perpetualiter in augmentis. Similiter dono vobis a die præsentis ad ipsum monasterium vestrum Epternacense villam cujus vocabulum est Montis, sitam in pago Tulpiacensi, quam de dulcissima consobrina mea Ermintrude, filia Pantini, dato pretio comparavi, hoc est, tam domibus, quam ædificiis, mansis, easis, mancipiis, campis, sylvis, pratis, pascuis, adjacentiis, aquis aquarumque decursibus, omnia ex omnibus ad integrum, vel quantumcumque in memorata villa Montis, tempore præsentis possidere videor, seu et peculii promiscuo utriusque generis nationum vobis, vel ad sæpe latum monasterium vestrum Epternacense, a die præsentis, ut superius dixi, de potestate mea in jure et dominatione vestra vestrique monasterii, per præsentem paginam donationis meæ manu mea firmatam trade atque transfundo perpetualiter in Dei nomine possidendum; ea ratione, ut quicquid ex hoc, tam vos quam fratres ipsius monasterii elegatis, faciendi, habendi, tenendi, commutandi liberam et firmissimam in omnibus habeatis potestatem, et nullius ex hoc calumini habere perimeascat. Nam si quis contra hanc cartam donationis, quam ego spontanea voluntate fieri decrevi, tentare conaverit, imprimitus iram Dei omnipotentis incurrat, et inferat fisco auri libras tres, argenti pondo viij, et hoc quod repetit nullatenus valeat evindicare. Facta est hæc cartula donationis sub die kal. julias, anno v regni domini nostri Childberti regis.

Ego Huncio, in Dei nomine presbyter, rogante et jubente Irmina abbatisa, hanc cartulam donationis perscripsi, et ipsa subter, manu propria, una cum testibus, firmavit. Ego Irmina hoc testamentum a me factum relegi. Basinus episcopus. Leodwinus episcopus. Waltharius diaconus. Bertwinus diaconus. Tarobertus diaconus. Ethbertus presbyter. Garbericus. Transbericus. Bosæ. Aodebertus.

IV.

Charta qua Irmina Willibrordo episcopo concedit quidquid possidet in villa Stancheim
(Vide Patrologiæ tom. LXXXIX, col. 537.)

V.

Testamentum Adela filia Dagoberti regis pro monasterio monialium in Palatiolo ab ipsa fundato
(ann. 690, 1 April.).

(Ex Honthelm, Historia Trevirensis.)

Adela in Christo Domino sacra abbatissa, Da-

n. 11), neque temere, ab illa non differre Adulam, quæ Andanense cœnobium invisisse dicitur in Vita sanctæ Gertrudis (Cap. 11) ubi « filius parvulus, quem multum delicate diligebat, » in fonte submersus, et, lecto sanctæ Gertrudis appositus, resuscitatus fertur. Ea enim, quæ ibi de Adula hæc dicuntur, congruunt in Dagoberti regis filiam. Verba Vitæ sanctæ Gertrudis hæc sunt: « Non post multos dies (cum Begga sanctæ Gertrudis soror Andanense cœnobium sub finem septimi sæculi exstruxisset) ad idem monasterium quædam religiosa femina venit, ex nobili genere orta, cui nomen erat Adula, in omnibus fere ancilla Christi, in habitu casta, in humilitate religiosa, in charitate non ficta, in elemosynis senibus ac pauperibus larga, egenis et peregrinis hospitalis. » Videtur etiam Mabillonio (Annal. Benedict., tom. II, lib. xix, n. 5) ea esse Adolana abbatissa, cui in epist. Bonifacii 51 Elfeda, itidem abbatissa, Anglicani cujusdam cœnobii, aliam abbatissam, etiam Anglicanam, Romam pergentem, commendat, hæc salutatione præmissa: « Domine sanctæ atque a Deo honorabili Adolana abbatissæ, Elfeda, ecclesiasticæ familiæ famula sempiternæ sospitatis salutem in Domino. »

goberti regis quondam filia. Cum pervulgatum notumque bonis omnibus sit, quemadmodum nos monasterium in villa quæ dicitur Palatiolum, in ripa positum fluminis Mosellæ, quod ipsum a Pippino majore domus Treviris permutatione quesivimus, honorique sanctæ Mariæ virginis, genitricis Domini nostri Jesu Christi, et beatorum Petri et Pauli, cæterorumque sanctorum jam dudum ad proprii monasterii usum extruximus, in eoque monacharum cœtum, disciplina et regula sancti Benedicti viventium, aggregavimus, faciendum denique nobis visum est ut has vitæ degendæ necessarias opes, quas de propriis hactenus largitæ somos, testamenti etiam præsentis pagina confirmaremus.

Legamus itaque, et donamus huic, quod diximus, monasterio villam nostram, quæ dicitur Palatiolum, in qua cœnobium esse constructum videtur, idque cum omni integritate, tam domibus, ædificiis, additamentis, casis, curtibus, mansis, mancipiis, quam vineis, campis, pratis, silvis, adjacentibus, farinariis, aquis aquarumque decursibus, et omnibus iis quæ ad ipsam pertinere villam constat.

Addi volumus his prædium ^a Scripsasium in pago Mosao situm, ad ipsius Mosæ fluminis ripam, omnes

^a *Scripsasium in pago Mosao.* Vid. Chron. Gottw. l. cit., p. 695.

^b *Dulcissimo filio Alberico.* Habuit primum Adela maritum virum illustrem, ex quo mater fuit Alberici; hic iterum genuit Albericum, qui anno 722 in comitatu S. Bonifacii aviam Adelam in monasterio suo Palatiolensi inivit, et Bonifacium deinde secutus est magistrum, usque dum sub nomine Gregorii abbas Trajectensis factus est, ut ex Ludgeri Vita S. Gregorii hujus discimus. Defuncto Gregorio abbate, pastorem curam Albericus nepos ejus ibidem suscepit, ut Alfridus in Vita S. Ludgeri, cap. 15, prodit.

^c *Germana mea Regentrude,* etc. Multum hac charta illustratur genealogia Adela; ex ea hoc confecti schema Eckhart Rerum Francicarum tomo I, p. 265.

A que possessiones ejus villæ, uno duntaxat quadraginta jugerum agro excepto, quem Insula nomine appellatum, jam ante ^b dulcissimo filio Alberico donavimus. Similiter a Deiparæ matris hoc monasterio possideri prædia ea omnia volo quæ in Bietbergis Bessancioque sita, quæque a dulcissima ^c germana mea Regentrude dato pretio comparavi. Rursus portiones meas villarum Enchiariaci [Enkerich], Ursiaci [Uraig], Calmetarum [Keimpt, prope Cellas] his adjicio, quæ ad Mosellam omnes sitæ sunt.

Quibus adjungi res etiam eas facultatesque placeat quæ in prædio Regimosei a Feronio filio Tullonis justæ mihi venditionis titulo quondam obtigere. Accedunt etiam his possessiones Baldelingis, quæ ^d in pago sitæ Betensi, et a Ganciofrido, et Wigerico emptæ, in jus peculiumque meum reductæ sunt. Item quæ in prædio Machariaco [Fort Machera] a Bertonio mihi donata. Hæc omnia tribus donoque. Ad extremum id quoque de sententia congregationis memoratæ statuimus, ut quidquid opum possessionumque in monasterium hoc ipsum contulimus, id in archiepiscoporum Ecclesiæ Trevericæ semper sit arbitrio atque tutela.

Datum Kalendis Aprilis anno 12 Theoderici regis.

Agob. II rex † 678.
Ux. Machilda.

Sigebertus † 678.	Irmina abbatissa Horreeensis	Adela uxor N. dei ab- batissa pa- latioli.	Regentruda
----------------------	------------------------------------	--	------------

Albericus.

Albericus, post Gregorium N.
dictus abb. Trajectensis

Albericus abbas
Trajectensis.

^d In pago sitæ Betensi. Sic legendum, et non *Bentensi*, ut legit Browerus Annal. I. vii, n. 83. Unde error profluxit eorum qui Bentensem pagum constituerunt a Betensi distinctum. V. Chron. Gottw., p. 557.

AD DIPLOMATA THEODORICI III. PROLEGOMENA

§ 1. — *Diplomata sincera.*

1. Anno regni sui primo, quem cum anno Christi 675 illigamus, Condedo, abbati monasterii Fontanellensis, Theodoricus concessit insulam Belciniacam in Sequanæ alveo, non procul a Calidobeco, diplomate n. I, quod ex schedis Mabillonii vulgatum fuit in Collectione scriptorum historicæ Franciæ, t. IV, pag. 652. Hujus diplomatis mentio fit in veteri Vita sancti Condedi, inter Acta SS. Bened., t. II, pag. 827. Illud recudimus ex litteris Philippi Valesii, quibus renovatum est jam vetustate attritum. Harum litterarum apographum accuratissimum exstat in chartophylacio nostro. Apographum quo utimur exscriptum fuit ex litteris originalibus Philippi Valesii in archivio Fontanellensi asservatis, membrana munita sigillo in cera viridi, filis sericis rubeis pendente, exhibente libi sine numero. Invocatio initialis diplomatis insolita quidem his temporibus fuit, sed in quibusdam partibus membranam attritam et consumptam fuisse rex ipse in litteris suis monet; hinc arguere fas est amanuenses, in ipsa exscribenda, initialem formulam deficientem juxta ætatis suæ morem

supplevisse. In Belciniacæ insula Condedus monasterium construxerat, uti dicit Mabill., Annal. t. I, pag. 525 et seq., et Acta SS. Bened., t. II, pag. 829, quod cum insula monasterio Fontanellensi subiecit; sed hæc omnia unda obruit. Emergere visa est insula anno 1641, sed iterum evanuit, nec ejus vestigia supersunt.

2. Diploma n. II, quo Theodoricus monasterii Anisolensis res et libertates sub sua protectione suscipit, solus edidit Magenius, amplissim. Collect. t. I, col. 7, ex Anisolensi chartulario depromptum. Illud pugnat cum instrumentis contra libertatem hujus monasterii fabricatis, inter Acta episcoporum Cenomanensium insertis, de quibus toties. Oblitterata sunt notæ chronologicae. Ergo, ut arguit Martenius, Theodorico III, non Theodorico IV, seu Kalensi, tribuendum est diploma de quo agimus. Siviardus enim, qui tunc regebat monasterium Anisolense, sub Theodorico III, decessit, scilicet anno 687, juxta Bollandistas, die 2 Mart. pag. 63, not. aut forte anno 681, quod pluribus argumentis astruunt auctores Historiæ litterariæ Franciæ, t. III, pag. 635, contra Mabillonium, acta SS. Bened. t. III, p. 459, et Bondonnetum, Vitæ episc. Cenom. pag. 361.

3. Theodorici III diplomata, n. V, quo bona Adalrici Aquis, fisco adjudicata, Besuensi monasterio donata sunt, et quod ex chronico Besuensi, juxta Dacher., Spicil., t. I, p. 501, deprimimus, mire cum historiis convenit. Ex veteri Vita sanctæ Salæbergæ, inter Acta SS. Bened., t. II, pag. 408, novissimum bellum inter Theodoricum III et fratrem ejus, patrualem Dagobertum exarsisse; ex Vita autem sancti Leodegarii, ibid., pag. 619, discimus Adalricum auxilio Austrasiprum ad invadendum provinciam patriciatum perrexisse; Adalrici vero in Austrasiam fugati bona, quæ in Burgundia tenebat, fisco adjudicata sunt. Has discordias summam memorat Chronicon Fredegarii, cap. 96. Bona autem quæ possederat Adalricus Besuensis concessa sunt Theodorici diplomate de quo agimus.

4. Altero diplomate, n. VI, rex idem venerabili viro Chalonensi diacono donat bona quæ Decia, Chronoberti relicta, possederat. Ia Dionysiani monasterii res gerebat, teste Nov. Gall. Christ., t. III, col. 540, quem deinde, abbatis nomine, eidem præfectum videbimus. Loca vero donata appellantur Saocithus, Nuptesheim et Abnitus, quæ, in Briegio pago sita, juxta Felbiamum, Hist. abbat. S. Dion., pag. 28, vernacule dicuntur *Saucy, Monceaux et Aulnoy*. Vulgavit instrumentum hoc Mabillonius, de Re dipl., pag. 469; ex autographo: Germonius, de vet. reg. Fr. Dipl., t. II, pag. 79, ob solam styli barbariem, hujus auctoritatem infringere conatus est. Imbelle hoc argumentum everit Mabillonius, pag. 13, in Supplemento ad artem diplomaticam, et pluribus Fontanius, Vindic. diplom., pag. 116 et seq. Hæc autem barbaries plerumque oritur ex orthographiæ vitis sæpe natis ex corrupta pronuntiatione, quæ vocalium sonum ac proinde scripturam immutavit. Quicunque autem vetera instrumenta inspiciat, in vitiis ejusmodi exempla innumera incurrit, quæ, necdum pro falsitate, imo pro sinceritatis testimoniis apud criticos habentur.

5. Vulgavit quoque ex autographo Mabillonius, de Re diplom., pag. 369, diploma Theodorici III, n. VII, quo concessit Chrammilio, Ebredunensi episcopo, in synodo solemniter a sede episcopali dejecto, facultatem in monasterio sancti Dionysii vitam agendi et de rebus suis statuendi. Hoc solo instrumento notus Ebredunensis episcopus nomine Chrammilius, qui inter episcopos Ebredunenses non numeratur, merito quidem; is enim contra fas episcopatum invaserat, ut hoc instrumento docemur. Datum diploma dicitur Marlaco, quod Mabillonius, ibid., pag. 470, not., de Marlaco intelligendum censet (Gallice *Morlac*), in confinio Burgundiæ et Neustriæ. Abbas Leboul, Hist. dioc. Paris. t. VII, pag. 184, legit *Maslat*, prope Senonas; sed Marlaco satis distincte legitur in autographo, ut videre est ex specimen æri ipso in: Diplom. Mabill., pag. 381; nec Marlacum, sed Masolacum aut Mansolacum, villam regiam novimus uti idem dicit, de Villis regis, lib. IV, diplom. pag. 299. Felicius Pagius, in Baron., t. III, pag. 77, interpretatur hodiernum nomine *Marly-le-Roi*. Hoc diploma confert Germonius, de vet. reg. Fr. Dipl., t. I, pag. 185, cum alio pro Latiniano villa, n. XVII, de quo infra. In utroque formula in Christi nomine Theodorici subscriptioni præfixa; quod huic regi peculiare est; neque aliquid inde arguit Germonius, sed inter utramque subscriptionem ductus litterarum discrepantes ait se deprehendisse, unde falsi suspicionem ingerit, quam elevant Mabillonius, de Re diplom., supp., pag. 25, et Fontanius, Vindic. diplom., pag. 189. Nos, collata utraque subscriptione a Mabillonio incusa, non aliam vidimus discrepantiam, nisi quam, in scriptura hominis ejusdem, annorum duodecim intervallum peperiisse probabile est.

6. Jam Theodorici III toti Franciæ imperabat, cum emisit diploma n. IX, quo concessit Sandiony-

A siano monasterio immunitates per regna sua Neustriæ, Burgundiæ et Austrasiæ, quod factum non fuit, nisi post mortem Dagoberti II, qui Austrasiæ solum occupaverat. Occisus autem est Dagobertus II, ut testantur Longuer. Annal. in Collect. script. rer. Fr., t. III, pag. 694, et ibi auct. cit. anno 678. Verum, ultra duos annos, Austrasii Theodoricum regem non agnoverunt, ut discimus ex historia. Hoc instrumentum, circa annum 681, ex conjectura collocavimus. Anno enim 680 Martinus et Pipinus, qui in Austria dominabantur, a Theodorico et Ebroino majore domus vici, et fugati sunt, Mabillonius, de Re diplom., pag. 470, et Felbiamus, Hist. abbat. S. Dion., prob. pag. 9, diploma rejiciunt ad annum 688; sed hoc ipso anno Theodoricus a Pipino victus et captus est. In autographo deficiunt notæ chronologicæ, quæ dubitationem omnem tollere. Desunt et subscriptio regis; sed implet Mabillonius, de Re diplom., pag. 210, regium sigillum appositum fuisse, quod subscriptionis vicem præstabat, et id multis exemplis probari posse docet.

7. Ex editione Sirmoudi, Conc. Gall., t. I, pag. 503, recudimus diploma Theodorici III, n. X, quo confirmat electionem Eremerberti in abbatem Corbeiensem. Hunc eiegerant monachi, ut fuerat ipsis a rege indultum; et a Theodofredo episcopo onus regendi monasterii, juxta voluntatem regis, suscepit Eremerbertus ad petitionem monachorum. Theodoricus hujus electionem confirmat, et potestatem in homines, res et possessiones totius congregationis. Desunt notæ chronologicæ, et cui anno illigandum sit diploma non liquet; annus enim quo villa cessat Chrodegarius, Eremerberti decessor, certo dehiuri nequit. De Theodofredo episcopo, cui ecclesiæ præfuerit; an Ambianensi; an Albiensi, an Cameracensi, statuere facilius est. Ibi etiam dicitur Eremerbertum ad regimen monasterii a Theodofredo episcopo constitutum fuisse; id autem soli Ambianensi episcopo competebat; de his videmus Mabillonius, Annal. t. I, pag. 502, et Coituntius, Annal. t. IV, pag. 242.

8. Theodorico III tribuendum est diploma n. XI, quod a Martenio, Amplius. Coll., t. II, pag. 12, de promptum ex chartulario Stabulensi edimus, de donis quæ Stabulensi et Malmundariensi monasteriis, ad petitionem abbatis Goduini, concessa sunt. Notæ chronologicæ in chartulario desunt, quas exscribere sæpius neglexerunt chartulariorum scriptores. Hinc quidam, ut dicit Coit. Annal. t. IV, pag. 29, hoc instrumentum a Theodorico IV emissum arbitrati sunt. Sed Goduinus, ut dicit, ad tempora hujus regis pervenire non potuit. Præterea, Theodoricus Sigebertum avunculi sui nomine appellat, quod Theodoricum III indignit; vox enim avunculus pro patruo nemini fucum faciet, quam hoc sensu promiscue usurpatam his temporibus fuisse unicuique notum est. Datum autem fuit diploma cum Austrasii imperaret Theodoricus III; et id nos revocat ad annum circiter 681, quem huic instrumento præfiximus.

9. Duo Theodorici III diplomata pro monasterio Sithiensi ex Folquini chartulario de prompta edimus, juxta apographum sæpius laudati domni de Wite, qui illa ex eodem chartulario descripsit et in chartophylacio nostro reposuit. Priori, n. XI, quod emissum est anno regni 10, mense Octobri (Christi 682), Bertino abbati Sithiensi concessit, ut ab omni redditu terræ, aut functione publicâ, immune sit quidquid comparatum habuerit intra fiscum Autiniacensem; id est in terris regii domini quæ ad Autiniacum, regiam villam, pertinebant. De Autiniaco villa agitur apud Mabillonium, de Re diplomatica, lib. IV, pag. 248.

10. Altero diplomate, n. XVI, monasterium Haulofurtense, ab Analfrido concessum eidem abbati, a Theodorico assertur, anno 14 regni (Christi

687), mense Aprili (a). Hoc monasterium Amalfridus considerat non procul ab oppido sancti Quintini, aliquando *Hunnocurum* et *Hunnania-curia* appellatum. Hujus historia reperi potest ex Nova Gallia Christiana, t. II, col. 112. Datum dicitur diploma apud Crisciaccum, quod in contextu scribitur Cariciacum, et indigitat Carisiacam villam regiam, de qua pariose et fuso dilapsis domnus Germain, apud Mabill. de Re dipl., lib. IV, pag. 258, et seq.; monet autem nullum antiquis aeo testimonium occurrere.

11. Diploma n. XIII, quo Theodoricus III immunitates monasterio Novientensi concedit; anno regni sui decimo, ex veteri apographo in archivis Argentinenſis Ecclesiae reposito, edidit abbas Grandier, Hist. Eccles. Argent., t. I, prob. pag. 40, ad ejus fidem recedimus; omissis lectionibus ejusdem instrumenti in Novientensi tabulario asservati, quod suppositum est, quamvis venditur pro autographo, ut in notis nosiris monuimus. Novientum, ut videre est in Hist. Eccles. Argent., pag. 62, et in Nova Gall. Christ., t. V, col. 858; insula Tribocorum in Alsatia, monasterio ibi condito nomen dedit, id autem *Ebermunster* vernacule dictum, non ab Eberhardo abbate sic appellatum, ut quidam volunt, sed a vocabulo quod monasterium apri significat, in memoriam apri ibi caesi a filio Dagoberti II. Hujus mentio fit in Novientensi Chronico, quod, inter instrumenta in Thesoro anecdotorum editum, publici juris fecit Martenius, t. III, col. 1107. Immunitas hoc diplomate conceditur loco dicto *Hiltesheim*, hodie *Hilsen*, quem huic monasterio tradiderat Theodoricus III.

12. Praeceptum Childerici II, (b) supra recensimus, de concessa monasterio Dervenſi immunitate. Haec confirmavit frater ejus Theodoricus III, diplomate n. XIV, quod jam a Dacherio editum recedimus ex chartulario hujus monasterii exarato saeculo VII; nec tantum pro iis quae Childericus delegaverat, sed pro quibuscunque donis ab aliis hominibus collatis.

13. Notatione dignum diploma, n. XV, quo jus concedendae monetae episcopis Cenomanensibus a Theodorico III conceditur: instrumentum aliquatenus suspitioni obnoxium. De hac facultate concedendae monetae concessa ecclesiae his temporibus disquiremus alias. Certè, de veritate instrumenti aliquam dubitationem Mabillonius, Annal. t. I, pag. 559, ingerit; et deinde, agens de eodem jure concesso monasterio Condapensi a rege Pippino, medio saeculo VIII, addit, ibid., pag. 608, nullum forte monasterium habuisse antiquius hujusce rei privilegium; plures in notis reteximus suspitionum causas; quae tamen suspiciones ejusmodi non sunt, ut inde instrumentum aperte de falso damnandum pronuntiare audeamus.

14. Facilius a suspicione absolvi posse censemus aliud Theodorici III diploma, n. XVII, quo villam Latiniacum donat monasterio sancti Dionysii: hoc viriliter oppugnavit Germonius. De vet. reg. Fr. dipl. t. I, pag. 175; contra quem feliciter pugnaverunt Mabillonius, de Re dipl., pag. 290, et Fontaninus, Vindic. dipl. pag. 185 et seq. Argumenta utriusque prolata fuisse exhibent notae nostrae, ad quas remittere liceat, ne quod egimus iterum agere videamur.

(a) Amalfridi concessionem ipsam vid. in nostrae Patrologiae tom. LXXXVIII, col. 1209, ff. XXIV. Edit.

§ II. — Diplomata spuria;

Exhaustis Theodorici III legitimis diplomatibus quindecim, spuria tria sese offerunt recensenda.

1. Primum est, n. III, quo parthenonem dictum Tulliacum asserere fingitur Theodoricus ecclesiae Cenomanicae. Hoc monasterium quendam maiora, Loppa nomine, in villa sua Tulliac perſecerat, opitulante Berario, Cenomanensi episcopo. Fingitur autem, mortuo Berario, Aigliberum, qui ipsi successerat, ecclesiae suae jura in hoc monasterium contra Aidilam abbatissam comprobasse, ostensis instrumentis quibus a Loppa conditrici huic ecclesiae monasterium traditum fuerat. Haec Theodoricus confirmavit diplomate, quod ex Actis Cenomanensium episcoporum apud Mabill. Anal., pag. 217, recedimus, datum anno 3 regni nostri; verum, hoc anno nondum Aigliberius Cenomanensi ecclesiae praerat. Ergo spurium est diploma Theodorici, hoc ipso quod anno regni sui, ad petitionem Aigliberti, emissum dicitur. Alia autem recensimus non pauca ejusmodi falsa instrumenta, fabricata ut jura hujus ecclesiae protenderentur, et collecta magno numero inter Acta Cenomanensium episcoporum. Perstat adhuc monasterium hoc, teste Mabill. Anal., t. I, pag. 559, quod jamdudum videri est, inde prius, conventuali abbacie sancti Vincentii congregationis sancti Mauri.

2. Alterum, eadem mente fabricatum, ex eodem fonte haustum, et a Mabill., Anal., pag. 2, recensum, edimus Theodorici diploma; n. IV, quo jus ecclesiae Cenomanicae asseritur in parthenonem sanctae Mariae infra Sarcham. Eodem laborat vitio quod falsum prodit. Datum scilicet fingitur anno in regni Theodorici III; ad petitionem Aigliberti, Cenomanensis episcopi; qui nondum Berario episcopo successerat. Berarius enim, regerat adhuc ecclesiam Cenomanensem, ut mox monuimus. Monasterium de quo agitur, infra Sarcham extra muros Cenomanicae urbis constructum ut dicit Mabill. Anal., t. I, pag. 561, modo parochialis ecclesia est, intra ipsam civitatem.

3. Supposititium censemus diploma aliud, n. VIII, sub Theodorici nomine a Miraeo vulgatum, Opera dipl., t. I, pag. 126. Hoc instrumento dona plurima conferuntur monasterio, quod, Nobiliacum tunc temporis appellatum, deinde a Vedasto, Cameracensi simul et Atrebatensi episcopo, ibi sepulto, vel potius versus annum 666 hic translati, nomen accepit, et est inter monasteria Atrebatensia celeberrimum. Hoc instrumentum lucri conatus est Continus, Annal. t. IV, pag. 124 (sed frustra fuit, ut in notis nostris fuisse monstravimus). Tentamen imperfectum incepti falsarii; ad exemplum diplomatis Caroli Calvi, quod extat apud Marten. collect. ampliss. t. I, pag. 198, ita stolidè confectum est, ut ibi expressae sint imperiales formulae quae ab imperatoribus Carolingicis usurpantur, a Merovingicorum formula prorsus alienae. Miraeus non docuit unde hunc spiritum solum adduxerit. Ab eo Carolus Vedastum, quod chronicon reperias apud Locellum, vix non satis emunctae naris, hoc instrumentum duxit, quod in plerisque locis, ipso latente confuso, emendatione indiget.

(b) Vid. prolegom. ad Childericum II; ff. 7; et paulo post, ejusdem Childerici II diploma. ff. 231.

THEODORICI III

FRANCORUM REGIS

ECCLESIASTICÆ ET MONASTICÆ PRECEPTIONES.

I.

^a Diploma, quo Theodoricus donat Condedo, abbati Fontanellensi, insulam Belcinacam, in Sequanæ alveo (ann. 675).

In nomine Altissimi Domini, Theodoricus rex Francorum. Quicquid propter timorem Domini et amorem ipsius, ad augmentum divini cultus servus Christi ex habundancia regia largimur, retributorem Deum, pro cuius reverentia hoc agimus, habere confidimus. Igitur agnoscat industria fidelium Christi presens pariter et futura, nos divinitus ammonitos, ad insulam in fluvio Secane sitam descendentes, viro Dei domno Condedo illuc ab eo destinato ipsam insulam, quam antiquitus Lutum censuit, nunc vero ^b Belcinacam nuncupatam, cum omnibus rebus ad ipsam peruentibus, et toto alluvio quo eam voluerit divina pietas augmentari, concessisse et condonasse. Que cum sit fisco Arelauno vicina, in sui longitudine per tria millia se extendens, et in latum mille quingentis passibus terminetur, agros tamen contiguos et prata a parte Orientali et saltus, ab Aquilonari vero usque ad fines Glaconissem similiter concessimus, ut tam ipsum quam suos monachos de monasterio Fontinella, pro nobis et prole nostra, ac pace et stabilitate regni, ac animarum nostrarum remedio, sacrificium redemptionis nostre offerre Domino, et divinam misericordiam jugiter exorare delectet. Per hunc ergo preceptum specialius decernimus atque iubemus ut ipse, sicut dictum est, hoc habeat indultum atque concessum, ita ut et illi suc-

A ccessores sui monachi hoc habeant teneant, atque perpetuis temporibus possideant, vel quicquid exinde facere voluerint, liberam et firmissimam in omnibus, Christo auspice, habeant potestatem. Et, ut hec auctoritas vel donatio nostra, quam divina illuminatione, plena et integra gratia concessimus, firmior habeatur et perpetuis temporibus inconversa maneat, manus nostre subscriptione, et anuli nostri impressione assignari iussimus.

Theodoricus rex subscripsit. ^c Anno 1 datum, quod fecit mens. Octobris dies xxi, feliciter, Arlauno palatio.

II.

^d Diploma quo Theodoricus dona collata monasterio Anisolensi confirmat, et ei privilegia concedit (ann. 674).

Theodoricus, rex Francorum. Si petitionibus servorum vel ancillarum Dei, per quod eorum quietem ac juvamen pertinet, libenter obaudimus, ut effectui in Dei nomine mancipamus, regiam consuetudinem exercemus, et nobis ad mercedem pertinere confidimus. Ideoque venerabilis vir Siviardus, abba de monasterio Anisola, quod est in pago Cenomannico, ubi S. Carilephus corpore requiescit, vel ubi ipse abba, una cum sancta congregatione degit, simplex elementaræ regni nostri expetit, ut eum ad ipsum monasterium, una cum fratribus vel hominibus suis, gasindis, amicis, susceptis, vel qui per ipsum monasterium sperare videntur, vel unde legitimo reddebat initio, vel sermone tuitionis nostræ, vel munde-

^a Editum in Collectione scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 652, ex schedis Mabillonii, qui illud exseripserat ex litteris Philippi Valesii, datis anno 1529, quibus renovatum et confirmatum fuit, cum jam esset vetustate attritum. Perit diploma autographum; illud recudimus ex apographo accuratissimo eorumdem litterarum in Fontanellensi archivo repositarum, quod in chartophylacio nostro asservamus. Paucis ab edito differt. Litteras autem Philippi quo ordine vulgabimus. Præcepti Theodorici memoria est in Vita sancti Condedi, apud Mabill. Acta SS. ord. S. Bened., t. II, pag. 828. Aliqua suspicio oritur, tum ex formula initiali, sub regibus Merovingicis insolita, inserta forte recentiori manu; tum ex annuli mentione, quæ, teste Mabillonio, raro reperitur in indubitatis horum regum diplomatibus. Vid. de lre dipl., cap. 10.

^b Belcinaca insula jacebat in Sequanæ alveo, non procul ab urbe quam vocaverunt Calidumbeccum, Nov. Gall. Christ., t. XI, col. 121 et 162. Jampridem undis obruta, anno 1644 visa fuit emergisse, sed paulo post omnino evanuit.

^c Annum primum regni Theodorici III computamus ab anno Christi 675, quo, audita Childerici fratris morte, ex monasterio Sancti Dionysii, in quod re-

trusus fuerat, in solium prosiliit.

^d Edidit Martenius, Amplissim. collect. t. I, col. 7, ex chartario Anisolensi depromptum; recuderunt Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, p. 654, ex Martenio. Quænam fuerint notæ chronologicæ quæ obliteratæ sunt conjectura assequi difficultimum. Id pro certo haberi potest, hoc diploma non a Theodorico IV, seu Calensi, ut quibusdam placuit, v. g. Hist. litter. Franc. t. III, pag. 64, sed a Theodorico hujus nominis tertio emissum fuisse. Siviardus enim, hoc rege regnante, Anisolensi monasterio præfuit; nec tempora Theodorici IV attigisse dici potest, cum successerit Sgiranno patri suo, qui sub Hadoindo, Cenomanensi episcopo, et sub rege Dagoberto I, idem monasterium rexerat. Quo autem Theodorico III anno datum fuerit diploma de quo agimus certis indicis erui nequit; sed nihil obstat quominus illud ad annum Christi 675, cum Martenio, vel ad annum 674 cum Collectoribus scriptorum rerum Francicarum, referatur. Sane non ultra annum 681 locum ei assignare fas est, cum hoc anno, ut constat ex legenda sancti Siviardi apud Mab. Acta SS. Ord. S. Bened., sæc. III, pag. 459, Siviardus obierit, id est octavo, regni Theodorici, quem tertium hujus nominis fuisse monuimus.

burdo nostro recipere deberemus, et sub ipso illustri viro causas ipsius monasterii vel abbatis debeat habere receptas. Cui non gratanti animo [assensum] præstatisse cognoscite. Quapropter per præceptum præsens decrevimus ac iubemus ut neque vos, neque juniores vestri, neque successores, vel missi de palatio nostro discurrerent, vel quislibet, ipso domno Siviardo abbate vel homines ipsius monasterii, amicis, gasindis, susceptis, vel qui per ipsum monasterium sperare videntur, condemnare vel inquietare, vel inferendas sumere, nec de res eorum in lege eorum minuere non præsumant, ut liceat eis sub sermone tuitionis nostræ, vel sub emunitatis nostræ quietos vivere ac residere. Et si aliquas causas adversum ipsum monasterium, aut initio ipsius abbatis ortas fuerint aut surrexerint, quas a vobis aut a junioribus vestris absque eorum iniquo dispendio terminatas non fuerint, manu eorum..... vestra quousque in præsentiam nostram omnimodis servetur, et ibidem finitivam sententiam per legem et iustitiam debeant accipere, et unicuique de reputatis conditionibus iusticiam reddant, et ab alio simili modo veritatem percipiant. Et, ut auctoritas nostra firmiter habeatur, per tempora etiam melius conservetur, manu nostra subtersignaculis decrevimus roborare. Signum Theoderici. Datum..... fecit mens. Jun. dies xj, anno regni nostri.....

III.

* *Diploma quo Theodericus Tuffiacum monasterium ecclesie Cenomanensis asserit (ann. 675).*

Theodericus, rex Francorum, vir illuster. In hoc semper regalis celsitudo debet prospicere, ut quicumque contra Dei decretum vel instituta Patrum fuit actum debeat esse restauratum. Ideoque ad aures clementiæ nostræ fuit patefactum, eo quod Ulfaldus et Ingobertus optimates nostri illustri, Deo sacra Aïdila abbatissa, seu et genetrice sua Ingane, quæ in monasterio puellarum, quod in honore sanctæ Mariæ vel ceterorum domnorum, in loco nuncupante Tuffiaco constructum, una cum turba plurima monacharum sub sancta regula conversare videntur, vel ipsa congregatione tale testamentum facere cogisset, ut quodcumque prædicti viri ad ipsas ancillas Dei facere ordinabant, aliud nullatenus pontificium faciendi haberent, nisi præsentialiter in perpetuum et omni tempore iussionem de qualibet causa facere

A et adimplere deberent. Econtra vero asserebat vir apostolicus^b Aiglibertus, Cenomanniæ urbis episcopus, quod prædictum monasterium suæ sedis ecclesiæ esse deberet, et Loppa Deo sacra, relicta videlicet Egigni, illud ibidem legibus tradidisset: ostendensque nobis strumenta cartarum, quæ prædicta Loppa de jamdicto monasterio Cenomanniæ matris ecclesiæ perpetualiter tenendum et ecclesiastice dominandum ac possidendum fecerit. Quæ et ante nos relecta et approbata, a memorato Aghilberto et a suis ministris sunt legibus evindicata; etiam hoc ab eo et a suis ministris legibus adprobaturum in conspectu nostro et procerum ac fidelium nostrorum, quod jamdictum monasterium in jus et potestatem suæ sedis ecclesiæ præsentibus et futuris temporibus, juste ac legibus debeat permanere. Quam ob causam petit clementiam nostram memoratus pontifex, ut quod tam manifestis iudiciis declaratur, nostra assensione, immo auctoritate roboretur. Cujus petitionibus pro amore Dei et ejusdem sancti loci aurem accommodamus, et hanc præceptionem eis suisque per tempora successoribus jam dictæ sanctæ congregationis fieri ac dari jussimus, ut firmis futuris temporibus, omni scilicet remota quæstione tam prædictorum virorum quam et cujuslibet personæ, memorata Cenomannica mater ecclesia, quæ est constructa et dedicata in honore sanctæ Mariæ, et postea inmajorata in sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, ejusque pontificis atque rectores, sæpèdictum monasterium, cum omnibus ad se pertinentibus vel aspicientibus, tenere et ecclesiastice valeant per tempora possidendo gubernare. Sic dum nos, una cum consensu pontificum vel optimatum nostrorum, quod hæc causa vel ipsa carta contra Dei decretum vel instituta Patrum aut normam regulæ fuerat actum, dum sub ditione et regimine prædicti pontificis, cui jamdictum monasterium (ut præscriptum est) et suæ sedis ecclesiæ legibus pertinet, quod et a nobis enucleatum est perscrutandum, et præfixæ monachæ quiete in ipso monasterio vel prædicta congregatione, sub potestate et dominatione antedicti pontificis, degere debeant. Ideoque præsentis præceptione decernimus et omnino iubemus ut, si ullo unquam tempore ipsa carta aut alius qualiscumque strumentus de nomine prædictorum virorum contra prædictum pontificem, vel ejus abbatissam, nomine Adilane, vel genetrice sue Ingane,

dato hujus regni anno iii, sub Aigliberti pontificatu. Forte quis conjiciet in hoc nostro diplomate annum xii pro anno iii reponendum; et hujus emendationis ope, satis plana fierent omnia; diploma enim tunc illigaretur cum anno Chr. 685, et juxta Bondonneti, Vit. episc. Cenoman. pag. 254, ac Coitii, Ann. t. IV, pag. 59, computationis annorum præsulum Cenomanensium, obitus Berardi ac initia pontificatus Aigliberti referenda sunt circa annum Christi 681. Sed mera conjectura hanc emendationem tuetur; et, cum instrumento nullam fidem conciliet auctoritas actorum episcoporum Cenomanensium spuris instrumentis refertorum, a falsi suspitione nequit gratuita conjectatione liberari; ergo illud adulterationis signa notare nobis liceat.

* Ad Childerici II diplomata, n. VII.

vel ipsa congregatio omni tempore, absque cujuslibet impedimento, vel supradictorum virorum, quietas in ipso monasterio, sito in pago Cenomannico, Tulliacō constructo, debeant residere, vel sub sancta regula ibidem conversare, et pro statu Ecclesie et salute patrie, seu pro stabilitate regni nostri perenniter ibidem debeant exorare. Et ut hæc auctoritas firmitior habeatur, in omnibus et ab omnibus conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare. In Christi nomine, Theodericus rex subscripsi. Continuis jussus obtulit et subscripsit. Datum quod fecit mensis Decembris dies vj, anno iij regni nostri, Compendio in palatio nostro, in Dei nomine feliciter. Amen.

IV.

^a *Diploma quo Theodericus monasterium sanctæ Mariæ infra Sartam fluvium Cenomanensium ecclesiæ assensit (ann. 676).*

Theodericus rex Francorum, vir illuster. Si petitionibus sacerdotum quod ad eorum opportunitatem pertinet libenter præstamus assensum, regiam in hoc exercemus consuetudinem, et hoc nobis ad laudem vel ad salutem æternam et stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus. Igitor apostolicus vir, domnus Aiglibertus, Cenomannicæ urbis episcopus, missa petitione, clementie regni nostri credidit suggerendum ut constitutionem, quam propter amorem Dei et elemosynam nostram constituerat, per consensum comprovincialium episcoporum, sive consacerdotum ac canonicorum suorum in monasterio sanctæ Dei genitricis, quod est constructum intra fluvium Sartæ et murum civitatis, tam extra murum quam et infra ipsius civitatis munitionem quod ad matrem ecclesiæ sanctæ Mariæ et sancti Gervasii et Protasii, cui præesse videtur, jure ecclesiastico pertinet, et per scriptionis firmitatem prædecessorum suorum temporibus sub censu firmiter et legaliter delegatum esse cognoscitur; postulavit ut firmitatis causa, nostra regali confirmetur censura. Cujus petitioni nos assensum præbentes, et eandem suam constitutionem nostra auctoritate confirmantes, hoc præceptum fieri jussimus, et per hanc auctoritatis nostræ inscriptionem præcipimus ut, sicut a prædicto venerabili apostolico viro Aigliberto, Cenomannicæ urbis episcopo, est constitutum, vel sicut in ejus continetur scripto, tam deinceps

^a Existat in Actis episcoporum Cenomanensium, Mabill. Analect., pag. 279; recusum in Collectione scriptorum rerum Francicarum, tom. IV, pag. 656. Perit Childbertus II anno 675, ineunte Septembri mense, cui successit frater ejus Theodericus III, non quidem statim ab obitu fratris, Longueur. Ann. Franc. tom. III, Collect. hist. Franc. pag. 694; sed Theoderici annos a die obitus Childerici computatos fuisse ex Mabillonio probat Longueuræus. Ergo mense Martio tertii anni Theoderici jam currebat annus Christi 676. Emendanda foret hæc nota chronologica, ut conciliari posset cum pontificatu Aigliberti, cujus exordium sub anno 680 collocat Bondonnetus, VII. episc. Cenoman., pag. 334 et 336; nisi dicatur legendum in diplomate anno xiii pro anno iii, sed conjectura hæc auctoritate destituitur; et cum levis-

A nostris et futuris temporibus sub jure et dominatione præfatæ Cenomannicæ senioris urbis ecclesiæ, sanctimonialibus inibi degentibus et pauperibus ac peregrinis stipendiariis disponente atque ordinante præfatæ urbis episcopo, ac decessoribus suis et abbatibus quam ipse sive successores sui in eodem monasterio constituerunt, sub regula existant ac regulariter vivant, et plena eis regula conservetur. Et res ad prædictum monasterium pertinentes monemus, ut neque nos, neque successores nostri, aut quolibet expectantibus vel exactoribus præfati regni auferre, aut alienare a jure et dominatione jam dictæ matris Cenomannicæ urbis ecclesiæ, aut propter benevolentiam vel levitatem seu servitii præfati domni et apostolici viri Aigliberti episcopi aliqua succedat occasione, aut qualiter calliditate vel malo ingenio machinetur, ut a jugo præfatæ ecclesiæ ex hac nostra benevolentia ipsum monasterium auferatur vel alienetur, sive aliquo modo subtrahatur: sed in jure et potestate sæpe dictæ matris ecclesiæ aut pontificum inibi Deo degentium presentibus atque futuris permaneat temporibus, neque aliquo modo quicquam auferre vel præterire presumat: sed præfati episcopi constitutionem, sicut ab illo constitutum et a nobis confirmatum est, per diuturna tempora inviolabiliter in augmentum sanctæ Dei Ecclesiæ et inconulse omnes reges et principes vel exactores regni persistere, aut permanere sive perdurare omni tempore permaneat. Et, ut hæc præceptio firmitior habeatur, vel per diuturna tempora a nobis vel a successoribus nostris in melius conservetur, nostris subscriptionibus decrevimus roborare. In Christi nomine, Theodericus rex subscripsi. Audofredus jussus subscripsi. Datum quod fecit Martius dies v, anno regni nostri iij, Compendii palatio, in Dei nomine feliciter.

V.

^b *Diploma quo Theodericus bona Adalrici ducis, fisco regio adjudicata, concedit monasterio Besuensi (ann. 677).*

Merito beneficia que possident amittere videntur, qui non solum largitoribus ipsorum beneficiorum ingrati existunt, verum etiam infideles eis esse comprobantur. Ad hujusmodi igitur exemplum postquam omnibus patefactum est qualiter Adalricus dux, Deo sibi contrario, nobis infidelis apparuit, et se Austrasiis consociavit, ut adversum nos et nostros fideles

sima fides deberi videatur Actis episcoporum Cenomanensium inter Analecta Mabillonii vulgaris, hoc diploma sinceris non annumeramus.

^b Existat in Chronico Besuensi, Dacherii Spicil. t. I, pag. 501; recusum a Cointio, Ann. t. III, pag. 775; Bertholeto, Hist. Luxemb. t. II, pag. 20, et in Collect. scriptorum rerum Francicarum, tom. IV, pag. 657. Die 4 Septembris anni 4 regni Theoderici III jam expletus erat annus Chr. 676, si exordium regni hujus ab ineunte mense Septembri repetamus. Certe ante hujus mensis diem 12 occisus fuit Childericus, a cujus morte computantur anni regni Theoderici III. Vide Longueuræi Annales Francorum. Suffragantur Cointius, ubi supra, et Mabillonius, Annal. t. I, pag. 557, qui diploma de quo agimus collocant sub anno 677.

scelera sua, si dominus Deus permisisset, exercuisset, nos, propter ipsum facinus, omnes res suas ad nostrum fiscum iussimus revocari. Cognoscat itaque utilitatis vestrae magnitudo quod res nominatas Fiscaselinis, una cum appenditiis suis et adjacentiis, et cum colonica Trevatio, et quicquid supradictus Adalricus de quolibet adtractio ibidem tenuit vel possedit, ei monasterio quod appellatur Fons-Besuae, quod est in honore sancti Petri et Pauli, ac ceterorum sanctorum constructum, ubi venerabilis vir Waldalenus praeesse dignoscitur, plena et integrâ gratia totum nos concessisse. Quapropter per hoc nostrum praeceptum decernimus ordinandum, et in perpetuum volumus esse mansurum, ut memoratus abbas Waldalenus praedicto monasterio Fontis-Besuae res jamdictas, una cum aedificiis, mancipiis, accolabus, ieris et pratis, silvis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, accessibusque omnibus, vel reliquis quibuscumque beneficiis, cum omni usu fructuario, ex nostrae largitatis munere perpetuo recipiat possidendas. Et, ut haec praecepto firmiter habeatur, et futuris temporibus inconvulsa teneatur, manus nostrae subscriptionibus eam decrevimus roborare. Signum Theoderici regis. Datum mense Septembri, die iv, anno iv regnante Theoderico rege.

VI.

* *Diploma quo Theodericus dona confert Chainoni diacono (ann. 677).*

Theodericus, rex Francorum, vir inluster. Merito illi nostri iuvamen vel consolacione percipiunt, qui erga nostris partibus fideles esse inveniuntur. Idioque cognoscat magnetudo seu utilitas vestra quod nus mansellus alicui, in loca noncompantis Sanctiohi, Municeillis seu et Abniti, ubi Saxo servos commanire viditur, quem Decta, relieta Chro-

A doberetho, quondam in concambio de homene, nomine Eligio, nuscetur recipisse, vel de comparato ibidem habuit, venerabile viro Chainone diacono plena et integra gracia visi suemus concessisse. Quapropter per hunc praeceptum, specialius debet nemo ordenandum, quod in perpetuum volumus esse mansurum, ut antedictus Chaino, absque vestra aut cujuslibet contrarietate, ex nostra indulgentia ipsius mansellus in suprascripta loca, sicut superius est insertum, quicquid ipse Decta de concambio vel de comparato, aut de quolibet contracto nuscetur habuisse vel possedisse, hoc ad integrum cum quibuslibet beneficiis habuit concessum adque indultum, vel in sua domencione hoc libere recipere ad possedendum; et quicquid exinde facere voluerit, liberam in omnibus cum Dei et nostra gracia habiat potestatem. Et, ut haec auctoritas firmiter obtineatur vigorem, manus nostri subscriptionibus eam superdecevimus roborare. In Christi nomine, Theodericus rex subscripsit. Droctaldus iussus optulit.

Datum quod fuit menses Septembris dies xij, anno v regni nostri, Marlaeo, in Dei nomine feliciter.

(Hic in archetypo sigilli fragmentum.)

VII.

* *Diploma quo Theodericus concessit Chramlino, episcopo Ebrudinensi, in synodo depositis, facultatem res suas post degradationem retinendi (ann. 677).*

Theodericus, rex Francorum, villa inlusteribus Audoberetho et Rocco, nostris patribus, et omnibus ducis, seu comitebus, vel auctoribus publicis. Dum et episcopos de regna nostra, tam de Nibister quam et de Burgundia, pro statu aeclesiasticis vel confirmatione pacis ad nostrum palacio Marlaeo villa iussimus advenire, et aliqui ex ipsis, qui in infidelitate nostra fuerant inventi, per eorum canonis fuerant iudeca-

* Vulgatum a Mabillonio, de Re dipl. pag. 469, ex autographo; recusum a Felibiano, Hist. abb. S. Dion., prob. pag. 8, et in Collect. scriptor. rerum Francic., t. IV, pag. 658, qui illud pro legitimo habuerunt. Editum ex Mabillonio a Germonio, de vet. reg. Fr. Dipl. t. I, pag. 79, qui ipsius sinceritatem impugnavit; et iterum ab auctore Historiae disputationum de re diplomatica, pag. 167, qui argumenta in utramque partem expendit. Unicum falsi indicium petit Germonius ex frequentia vocum barbararum et solacarum locutionum, quibus totum hoc instrumentum scalet. Objectionem diluit Mabillonius, Suppl. dipl. pag. 43; imo Fontaninus, Vindicie dipl., pag. 116, de hoc ipso diplomate disserens, disertè astruit barbariem chartarum huius aevi, nedum de ipsarum falsitate suspicionem ingerat, sinceritatem potius prodere. Sic et Baronius, cui ob hos naevos videbantur reperebilia, si fas est dicere, vetera instrumenta; ita ut in ipsis edendis retinenda admoneret menda huiusmodi, quasi veritatis minime fucatæ testimonia. Contra instituit Germonius, de vet. reg. Franc. Dipl., t. II, pag. 86, et t. III passim, sed in eo frustra fuit. Lectiones Mabillonii sequimur.

b Medium mensem Septembrem anni 5 regni Theoderici III adjudicandum anno Chr. 677 monstrabimus in notis ad diploma quod proxime sequitur; ergo eidem anno tribuendum videtur diploma de quo agimus, hoc eodem mense, die 12, emissum.

* Vulgavit ex autographo Mabillonius, de Re dipl., pag. 469, et specimen huius aeri incidendum curavit, ibid. pag. 381. Ex Mabillonio Germonius, de vet. reg. Franc. Dipl., t. I, pag. 306, et Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 658, recuderunt. Nos quoque ad Mabillonii fidem illud hic edimus. Pro spurio habendum diploma Germonius, ubi supra, t. I, pag. 182, t. II, pag. 255, contendit; contra Germonium instrumenti sinceritatem (utur Mabillonius, Dipl. suppl., pag. 25, et Fontaninus, Vindicie diplom. pag. 189, astipulatur. Germonius objicit subscriptionem Theoderici huius diplomati subjectam discrepare a subscriptione ejusdem regis, apposita diplomati de Latiniaco, quod suo ordine infra exhibebimus. Discrepantiam autem non affunde Germonius arguit, quam ex ipsis specimenibus utriusque instrumenti a Mabillonio aeri incisus, de Re dipl., pag. 379 et 380. His vero diligenter inspicis, fateamur nos non aliam inter subscriptiones varietatem deprehendere, quam quae inter utramque ex ipso temporis, annorum videlicet duodecim intervallo, promanasse credibile est; et certe, ut acutè notat Mabillonius, Diplom. suppl. pag. 25, si quis falsarius subscriptionem alterutrius diplomatis fingisset, maximam in litterarum formis cum exemplo sibi proposito similitudinem observandam curavisset. Ergo falsi suspicionem elevat potius quam ingerit, leve quod objicitur inter subscriptiones discrimen.

ti: inter quos adfuit * Chramlinus, filius Micio quondam, qui aepiscopatum Aebreduno civitate habuit, inventum est, quod sua praesumpcione, vel per falsa carta, seu per revellacionis audacia, sed non per nostra ordenacione, ipsum aepiscopatum recipere, etiam nec sicut eorum cannonis continent, ad ipsum benedicendum solemner episcopi non adfuerunt; unde Genesisio, Chadune, Blidramno, Landoberetho et Ternisco, qui metropoli esse videntur, vel reliqui quampluris episcopi ipsius iudicantis, in nostri praesencia fuit concessus, adque de suprascripto episcopato aelectus. Ideo nus, una cum consilio suprascriptorum pontificum vel procerum nostrorum, complacuit quatenus, dum secundum cannonis in ipso senodale concilium fuerat degradatus, res suas proprias pertractavimus, pro mercedis causa perdere non dabit; sed quod exinde facere voluerit, una cum suprascriptis patribus nostris, taliter praecipemus, ut hoc licenciam habiat faciendi. Et postea peticio sua fuit, ut ipsum in monastirio S. Dionisiae, peculiaris patrui nostri, ubi ipsi preciosus in corpore requiescit, vel ubi Chardericus abba praeesse viditur, ut sub opidiencia vel sub regulari ordine diebus vite sui conversare dabit; et dum perpetuo exsilio fuerat iudicatus, mesericordia muti, una cum consilio suprascriptorum pontificum, petitionem suam vise fuimus pristitisse. Proinde per praesente praeeptum specialiter decernemus ordenandum ut res suas neque vos, neque junioris seu soccessoris vestri, nec quislibet contradicere nec minuire, nec contangere, nec infiscare non praesumatis, nisi per hanc auctoretate plinius in Dei nomine confirmatus liciat ei, per nostro permissio, res suas, ubi et ubi voluerit, donare aut delegare, vel quicquid exinde facere voluerit, liberam et firmissimam in omnibus habiat potestatem. Et, ut haec auctoritas firmior habiatur, manus nostri subscriptionibus eam super dixerimus roborare.

* Chramlinus in catalogo episcoporum Ebredunensium non recensetur, Nov. Gall. Chr. t. III, pag. 1064, qui in hoc diplomate episcopatum Ebredunensem occupasse dicitur. Ratio subest, scilicet quia injuste sedem occupaverat, et inde, veste discissa, in synodo Marliaca fuerat dejectus. Haec autem synodus celebrata fuit, juxta Pagium, in Baron. t. III, pag. 77, anno 677. Hoc eodem anno currebat annus v regni Theodorici; nam anno sequenti 678, mense Septembri, totius Francie monarcha factus est Theodoricus, defuncto Dagoberto; tempore autem diplomatis de quo agitur, Neustriae tantum et Burgundiae Theodoricus rex erat, ut liquet ex his verbis quae leguntur initio ipsius diplomatis: *Episcopos de rigna nostra, tam de Niuster quam et de Burgundia*. Hinc annum 677 huic instrumento praefiximus, quod vulgo tribuitur anno 678. Marlacum vero, ubi synodus fuit congregata, locum in confinio Campaniae ac Burgundiae existimavit Mabillonius, de Re dipl. pag. 470; Pagius autem, ubi supra, in Neustria positum in agro Parisiensi satis feliciter arbitratu est, nec alium esse a palatio quod hodie Marly Gallice appellamus. De hoc argumento consulendus est Mansi, Collectio conciliorum maxima, t. IX, col. 171.

† Vulgatum a Miræo, Opp. dipl. t. I, pag. 126; recusum a Cointio, Annal. t. IV, pag. 124. Huic instrumentum in sua collectione locum dare merito designati sunt Collectores script. rerum Francicaram.

A † In Christi nomine, Theodericus rex subscripsi. Aglibertus recognovit.

Datum medio minse Septembris, annum v regni nostri, Marliaco, in Dei nomine feliciter.

(Hic in archetypo sigilli vestigia.)

VIII.

† Diploma, quo Theodoricus multa praedia confert monasterio quod vocatur Nobiliacus (ann. 680).

In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Theodericus, gratia Dei rex. Idcirco potissimum collatam nobis a Deo credimus imperii dignitatem, ut in tutela et augmento sanctae catholicae Ecclesiae ipsius piam exequamur voluntatem. Quapropter noverit omnium fidelium nostrorum, tam futurorum quam praesentium, solertia, quod adierunt celsitudinem nostram monachi ex monasterio quod vocatur Nobiliacus, ubi pretiosus confessor Christi Vedastus corpore quiescit, humiliter postulantes ut regale decretum nostrum super villis quae nostra munificentia jam sibi cesserant, firmari juberemus, ut quaecumque ex inspiratione divina ipsis contuleramus, imperiali edicto et sigillo ad perpetuitatem statueremus. Igitur, pro salute tam successorum quam antecessorum nostrorum, videlicet regum vel imperatorum, et pro totius statu regni, inspirante rege omnium regum Deo, praefato monasterio et monachis inibi Deo in perpetuum famulantibus, regali liberalitate confirmamus quae jam eadem liberalitate concessimus, ad matriculam scilicet ecclesiae, in Atrebato pago Atheas, Felci, ad portam ecclesiae, Bernivillam, Daginvillam; in pago Veromandensi, Mediolanas, Valles, Putheas aquas; in Batua, Rexnam, Wulfaram cum capella Rothem, et aliam Rothem; in pago Hasbanio et Ribuario, Haimbecha, Halmala, Torona, et Inter Altheim, Maridas, Ambron, Musinium, Groseas, has villas, mansos domi-

Novae Galliae Christianae auctores, t. III, col. 374, de hoc diplomate ad Cointium remittunt, qui illud quasi legitimum tuetur; sed spurium facile videbitur illud conferenti cuilibet cum diplomatibus Caroli Calvi, quorum formulas exhibet, temporibus Theodorici III insolitas; et magna ex parte exscriptum judicabit ex Caroli Calvi diplomate, apud Martenium, Ampl. coll. t. I, col. 198, emisso anno 876, in gratiam ejusdem monasterii quod hodie nomen sancti Vedasti obtinet. Diploma Caroli Calvi ex his verbis exordium habet, quae ipsissima ab inepto falsatore exscripta, Theodorico tribuuntur: « In nomine sanctissimae et individuae Trinitatis, Karolus, Dei gratia, ... unde noverit omnium fidelium nostrorum, tam praesentium quam futurorum, solertia, quod adierunt celsitudinem nostram, etc., ut regale decretum nostrum, quod super jam dicto monasterio.... statuimus, atque imperiali edicto decernimus, etc. » Utramque formulam stolidè retinuit falsarius, *regale decretum et edictum imperiale*, qui nescivit in diplomate Caroli, *regale decretum* appellari diploma quod emisit antequam imperialem dignitatem esset assecutus; *imperiale vero edictum*, quod tunc emittebat, cum foret ad imperium evectus; ergo utraque locutio recte a Carolo usurpatur: Theodorici vero diploma bene quidem *regale decretum*, nullo autem modo *imperiale* dici potuit, quidquid dixerit Cointius ad astruendum imperatorum formulas a Merovingicis regibus usurpatas fuisse.

nicales sex, mansos serviles septuaginta quinque; A in Watrevio, Cambach cum appendiciis suis et ecclesia; in pago Caribant, Maxtin cum appendiciis; in Pabula, Montes. De his ergo villis, cum omnibus appendiciis et redditibus et mancipiis, per imperialem celsitudinem sancimus, ut nullus mortalium præsumat aliquid violentia qualibet vel fraude auferre vel demere, sed sicut a nostra liberalitate roborata sunt, præfati monasterii fratrum usibus in perpetuum cedant. . . . .^a

IX.

^b *Diploma quo Theodoricus ab omni telonio eximit per regna sua currus aut navigia, res ad utilitatem monasterii sancti Dionysii vehementia (ann. 681).*

Theudericus, rex Francorum, viris inlustrebus omnebus agentibus, tam presentibus quam et futuri- B ris. Decet regale clemencie ea que pro profectum ecclesiarum pertinet libenter prestare, et effectui in Dei nomine mancipare. Ideo cognoscat magnetudo seu utilitas vestra quod nus ad monasterio peculiaris patroni nostri domni Dionensiae, ubi ipse preciosus in corpore requiescit, ubi venerabilis vir Chardericus abba custos præesse viditur, tale beneficium vise fuimus concessisse de quantacumque carra, ubi pro oportunitate ipsius basilice, vel necessitate fratrum, tam in Niustreco quam in Austrea vel in Burgundia ambolare aut discurrere videntur, tam carale quam de navigale, nullus quislibet de iudicibus nostris vel de telloneariis nullo tilloneo de ipsa carra exigere, nec requirere non presumatur. Quapropter C per presentem decernimus hac jobimus præceptum, et perpetuo volumus esse mansurum, ut neque vos, neque iuniores seo successores vestre, ne [que] quislibet de iudiciaria potestate acinctus, ipso tilloneo de omnia carra ipsius monastirie domni Dionensi, tam carale quam navigale, per rigna Deo propicio nostra, tam in Niustreco quam Austrea vel in Burgundia, ubi et ubi de ipso monastrio vel de ejus villis, tam ambolandum quam revertendum

^a Non absolutum fuisse videtur instrumentum. infelicitate tentatum. Quas ipsi falsarius notas chronologicas esset additurus, divinare arduum foret et supervacaneum.

^b Vulgavit Mabillonius, de Re dipl. pag. 470, ex autographo; recuderunt Felibianus, Hist. abb. sancti Dion., prob. pag. 9, et Collectores scriptorum re- D rum Francicarum, t. IV, pag. 660. Nulla in hoc diplomate nota chronologica, nec regis subscriptio; sed sigillum regium appositum fuisse monet Mabillonius, de Re dipl., pag. 210, quod subscriptionis vicem ita præstat, ut instrumentum fidem conciliet. Quo tempore datum fuerit sic potest erui. Datum est cum tota monarchia Francie potiretur Theodoricus, si quidem in hoc instrumento memorat regna sua Neustrie, Burgundie et Austrie. Occiso autem Dagoberto anno 678, Austrasia quidem in jus Theodoricæ cedebat, cui jam Neustria et Burgundia parebant; verum Austrasii non statim ipsum agnoverunt regem, et adhuc anno 680 contra ipsum aciem direxerunt. Victi tandem hoc eodem anno, ad obsequium redacti sunt, Longuer. Ann. Fr. in t. III, Coll. ser. rer. Fr. p. 694; et Pipinus ipse, in Austrasia major domus, non solum Theodorico, sed Warathoni, Neustrie majori domus, se subiecit. Ergo hoc di-

perrexerent, nec per civitates, nec per castella, nec per portus, nec per exitus, nec ubi ubi, tilloneos exigetur; nec pontatico, nec portatico, nec pulviratico, nec rodaco, nec salutatico, nec cispetatico, nec qualibet redebicione, quod exinde fiscus noster sperare potest, nullatenus quoque tempore requiratur nec exigatur, nisi omnia ex omnibus ad ipsa basilica domni Dionensiae in ejus lumenarebus nos mercedes compendio valiat esse concessum adque indultum, et ibidem perpetualiter valiat proficere in augmentes. — Rigulfos recognovit.

X.

^c *Diploma quo Theodoricus Eremberti in abbatem Corbeiensem confirmat (ann. 681).*

Theodericus, rex Francorum, episcopis et viris inlustribus. Decet regalem clementiam, ut non solum gubernacula regalis culminis provideat, sed et regimina ecclesiarum et monasteriorum, pro Dei intuitu et mercedis nostre augmento, sollerti cura providere, ut pax ecclesiarum, et secunda libertas monachorum Domino omnipotenti militantium, per omnia conservetur. Et de sacrosancto monasterio nuncupato Corbeia, in pago Ambianense constructo, ad regalem nostram præsentiam monachi et viri Dei venientes, serenitatis nostre clementie auribus suggesserunt, ut dum et venerabilis vir Chrodegarius abba, secundum consuetudinem humane fragilitatis, de hac luce ad Dominum migrasse dignoscitur, quem apostolicus vir dominus et pater noster Theodefredus episcopus, dum et ille onus pontificale meruit accipere, per nostram voluntatem et præceptionem, ad regendum ac dominandum monasterio suprascripto constituit; cum relatione et consensu totius congregationis ipsius monasterii, petierunt ut liceret eis secundum eorum electionem, et secundum sanctum privilegium quod supra loco sancto ex regali munificentia et sacerdotum concessione indultum est, de semetipsis eligere rectorem. Et dum eorum petitio nostre serenitati congrua esse et rationabilis in om-

ploma circa annum 681 fuisse emissum conjicimus. Favet nomen Chardericæ, abbatis Sandionysiani, qui tunc et pluribus deinde annis sancti Dionysii monasterio præfuit. Mabillonius tamen et Felibianus circa annum 678 instrumentum hoc collocandum censuerunt.

^c Exstat apud Sirmondum, Concil. Franc. t. I, pag. 505, et Cointius, Ann. t. IV, pag. 249; inter instrumenta Novæ Gallie Christianæ, t. X, instr. col. 281; inter Probationes libertatum Ecclesie Gallicanæ, part. II, pag. 67, et in Collectione scriptorum rerum Francicarum, t. IV, p. 660. Destitutum est diploma hoc notis chronologicis, tum in editis tum in manuscriptis Codicibus, ut testatur Mabillonius, Ann. t. I, pag. 565; hinc critici cui anno tribuendum sit minime inter se consentiunt. Mabillonius electionem Eremberti circa annum 681 collocandam censet, quam Cointius, ubi supra, ad annum usque 691 removere jubet. Mabillonio suffragantur Novæ Gallie Christianæ auctores, t. X, col. 4156; quæ quidem sententia potior nobis videtur, etsi fateamur hucusque non suppetere argumenta ejusmodi, ut aliquid certi circa hoc astrui possit.

nibus videretur, venerabilem virum Erembertum, qui in ipso monasterio fuit nutritus, ipsi homines, cum voluntate suprascripti pontificis domni Theodofridi episcopi, elegerunt; nostra clementia ipsis monachis concessisse comperitur, sicut suggeserunt. Præcipientes ergo per hanc præceptionem serenitatis nostræ et auctoritatis regalis, concessimus et omnino iubemus ut suprascriptus venerabilis vir Erembertus, abbas et rector monasterii Corbeiensis in omnibus sit constitutus; et sicut bonus pastor, ea quæ utilia sunt ad opus monasterii et ad regimina monachorum provideat, et regat, et erudiat; et mereatur audire vocem Domini dicentis: Enge, serve bone et fidelis! quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium Domini tui. Et ut taliter agat, ideo nostra clementia ei indulgit ut habeat potestatem de tota congregatione ipsius monasterii, vel de eorum hominibus in eorum terris commanentibus, vel de eorum rebus et possessionibus mobilibus et immobilibus, sicut sancta regula docet, et sanctus ordo monachorum dinoscitur esse conservandus; ita ut de die præsentis, omnibus temporibus vitæ suæ, secundum Dei voluntatem et secundum sanctum ordinem, dominatum accipiat; et ipsa sancta congregatio sub illo constituta, preces assiduas ad aures reverentissimas majestatis Domini, pro nobis et pro stabilitate regni nostri, jugiter fundat. Et ut hoc præceptum firmitus habeatur, quod pro Dei timore indulsimus auctoritate præcelsa, manus nostræ subscriptionibus subter decrevimus roborare.

XI.

* *Diploma quo Theodoricus dona monasteriis Stabulensi et Malmundariensi collata confirmat* (ann. 681).

Theodoricus, rex Francorum, vir iuluster. Si petitiones sacerdotum aut ecclesiarum prolatas, in quo nostris auribus recte poposcerint, perducimus ad effectum, regiam consuetudinem exercemus, et in æternum Dominum retributorem ex hoc habere confidimus. Ideo notum sit fidelibus nostris quia venerabilis vir Godulnus [Gonuinus] abba de monasterio [monasteriis] Stabulus et Malmundario, quæ sunt in honore sanctæ Mariæ et sanctorum

A apostolorum Petri et Pauli et [ac] sancti Martini et ceterorum sanctorum, a bonæ memoriæ avunculo nostro Sigiberto, quondam rege, ob amorem Christi, de foreste fiscibus nostris constructa, clementiam nostram exposcit, eo quod ipse princeps, pro mercedis suæ compendio et vita æterna, villas aliquas de fisco, tam ultra Ligera res proprias quas domnus Remaclus legitime possedit, quam ceteras per præcepta sua manu roborata, sub integra emunitate absque introitu iudicum concessit unde et ipsa præcepta, seu et confirmationem decedentium regum memoratus abba se præ manibus habere adfirmat; se petit celsitudinem nostram ut tam id quod ipse princeps domnus Sigibertus de fisco suo, seu de reliquis locis, ad ipsa monasteria [Add.: per suas auctoritates noscitur concessisse quam etiam quod ad scripta monasteria] a Christianis hominibus inibi videtur fuisse datum [conlatum], et præsentis temporis eorum manet possessio vel dominatio, ut hoc in idipsum pro nostris oraculis confirmare debeamus. Cujus petitioni, pro reverentia ipsorum monasteriorum, seu considerantes sacerdotum ipsius viri Godoini, vel fidei suæ respectum quo erga regnum nostrum fideliter videtur famulari, non solum confirmasse, sed etiam pro mercede nostra a novo recessisse vestra comperiat magnitudo. Præcipientes enim ut, sicut constat a suprascripto principe domno Sigiberto, vel germano nostro Childerico, quondam rege, seu ceteris Christianis hominibus, ad ipsa monasteria, tam villabus quam domibus, mancipiis, ac colabus, vineis, silvis, pratis, campis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, cum reliquis beneficiis, mobilibus et immobilibus, præsentis tempore quieto ordine pars ipsorum monasteriorum cernitur dominari, ita deinceps pro nostra auctoritate plenius in Dei nomine confirmamus tam suprascripta loca, quam supradictum Godoinum abbatem et successores suos, vel monachos ibidem consistentes, tam nostris quam futuris temporibus, inspectas ipsas auctoritates ante lectos principes, vel reliqua instrumenta, quod ibidem fuit firmatum et condonatum, seu et inantea iuste et rationabiliter collatum sub emunitatis nomine, absque introitu iudicum, ibidem maneat inconvulsum; quo fiat, ut nobis ad mercedem perit-

* Ediderunt Henschenius, de trib. Dagob. lib. II, cap. 17, ex ms. Bambergensi; Cointius ex Henschenio, *Annal.* t. IV, pag. 28; Martenius, *Ampliss. coll.* t. II, pag. 12, ex chartario Stabulensi; Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 653, ex Martenio, cujus lectiones sequimur. Nulli suspectum diploma. Desunt notæ chronologicæ; nec concordant inter se critici cui anno assignandum sit instrumentum hoc: alii, ut Marten. et Coll. script. rer. Franc. anno 675 aut 674 datum fuisse arbitrantur; alii, Cointius, ubi supra, et Mabill. *Ann.* t. I, pag. 568, circa annum 681. Si rem liceat expendere, ante omnia advertendum est monasteria Stabulense et Malmundariense paruisse Austrasiæ regibus. Anno putem 675, occiso Childerico, Austrasii sibi Ebroium duces constituerunt contra Theodoricum, Neustriæ et Burgundiæ regem, cui erant infensissimi, et anno sequente Dagobertum II regem agnoverunt,

D a quo monasteria de quibus agitur diploma impetraverunt quod supra exhibuimus, col. 1307. Dagobertus interemptus est anno 678, nec ideo statim Theodoricus potitus est Austrasia, quam Martinus et Pipinus duces occupaverant; sed iis prælio victis anno 680, vide supra, n. IX, not. b. totius Franciæ monarcha effectus est Theodoricus, et ei subjecta sunt monasteria Stabulense et Malmundariense; unde conijcere pronum est circa annum 681 ipsa possessionum suarum confirmationem ab eo postulasse. His suffragatur Longuevaux, *Annal. Franc.* in t. III Coll. script. rer. Franc., p. 692 et seq., nec repugnant tempora Godoini abbatis, qui utriusque monasterio præfuit ab anno 674 ad annum 685, ut testatur Nova Gall. Christ. t. III, col. 940. Hoc autem diploma Theodorico hujus nominis tertio tribuendum liquet, ex eo quod ibi Theodoricus avunculum suum appellat Sigibertum.

neat, et ipsos servos Dei melius delectet pro regni nostri constantia attentius Domini misericordiam deprecari. Et ut hæc præceptio firmiter habeatur et per tempora conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborari. — In Christi nomine Theodoricus [Theodericus] rex subscripsit.

XII.

^a *Diploma quo Theodoricus immunitatem confirmat monasterio Sithienſi concessam, pro iis quæ in Attinio fisco monasterium hoc comparaverat aut comparare poterat, exceptis mansis unde opera carrariæ exeunt (ann. 682).*

Si aliquid ad loca sanctorum pro adjuvamen servorum Dei concedimus, hoc nobis ad laudem vel eterne retributionis pertinere confidimus. Igitur cognoscat magnitudo seu utilitas vestra quod nos venerabili viro Bertino, abbati de monasterio Sidiu, tale beneficium concessimus, ut quod infra mero Attiniacinsæ de fisco nostro comparatum habeat, aut inantea ad comparandum invenire potuerit, præter illos mansos unde operas carrarias exeunt, hoc habeat concessum, et nullo reddito terre, nec nullas functiones publicas eisdem ob hoc exigere, nec requirere non debeatis. Quapropter per hoc præceptum specialius decernimus ordinandum, quod in perpetuo volumus esse mansurum, ut neque vos, neque iuniores seu successores vestri, nec quislibet de iudiciaria potestate adcinctus, de ipsas terras quod infra mero Attiniacinsæ infra ipso fisco nostro memoratus abba comparatum habet, aut deinceps ipse vel successores sui, aut pars ipsius monasterii comparare potuerint, præter illos mansos unde carpentas exeunt, nullos redditus terre, nec nullas functiones eisdem non requiratis nec exactetis, nisi quicquid exinde ipse abba, vel pars monasterii sui Sidiu, aut successores sui, vel quod fisco noster percipere potuerit ex nostro munere largitatis hoc habeat concessum atque indultum. Et ut hæc præ-

ceptio firmiter habeatur, et per tempora melius conservetur, manus nostre subscriptionibus eam decrevimus roborare. — Signum gloriosi regis Theodorici.

Dat. sub die x kalendas Novembris, anno x regni nostri, Compendio palatio, in Dei nomine feliciter.

XIII.

^b *Diploma quo Theodoricus immunitatem concedit monasterio Novientensi (ann. 683).*

In Christi nomine Theodericus [Al., Tiedericus], rex Francorum, vir illuster, Atico [Al., Athico] duci et Adelberto comiti ceterisque fisci nostri exactoribus. Illud nobis ad eternam retributionem credimus in Dei nomine proficere, si petitiones hominum religiosorum ad effectum perducimus, vel pro Christi amore cum omni protectione solidamus. Atque ideo cognoscat magnitudo seu utilitas vestra, venerabilem virum Erhardum abbatem ac missum suum Radebertum monachum serenitati nostre suggestisse de hominibus ingenuis qui in mundeburde monasterii Novientensis, (ad in honore peculiaris patroni nostri sancti Mauricii constructum esse videtur, ut eis tale beneficium concedere deberemus, hoc est de loco nuncupato Hiltensheim, quem propria manu eidem monasterio tradidimus, ut a iudiciis nostris nullam inquietudinem, vel quamlibet requisitionem, aut fredam, seu redhibitionem, vel injunctionem, quod ad vos vel iuniores vestros pertinerit, ad quascunque necessitates volumus esse communitos, pro mercedis nostre augmento, in luminariis peculiaris patroni nostri jam supradicti Mauricii, per hanc auctoritatem visi sumus concessisse; ita ut neque a subditis vestris, neque a vobis seu a successoribus vestris inquietentur vel amoveantur, nisi ab actoribus prefati monasterii in mundeburde impendant, et defensionem, tam ipsi quam et posteritas eorum, presentibus et futuris temporibus sperare debeant, et

ex duplici fonte haustum, videlicet ex exemplo quod pro autographo venditant, reposito in archivo monasterii Novientensis seu Ebermunsteriensis, et ex apographo veteri quod exstat in tabulario episcopali Argentinensis ecclesie. Fictitium est prius instrumentum, ut arguitur ex litterarum ductibus, ex stylo, ex notis chronologicis ab æra Christiana petitis, ex ipso regis nomine qui scribitur Tiedericus; apographum videtur, primo aspectu, ex hoc commentitio instrumento desumptum, mutatis tantummodo aut expunctis iis quæ potissimum falsum probebant, regis scilicet nomine, notis chronologicis, et subscriptionum formulis. Cum de cætero alterum alteri sit simillimum, utrumque separatim edere supervacaneum arbitramur. Lectionem apographi, ut pote emendatiorem, sequimur; discrepantias inter uncos aut in notis exhibemus. Certe hæc inter utrumque similitudo aliquam suspicionem iniecit de utriusque falsitate. Apographum tamen ecclesie Argentinensis, cum nulla manifestæ falsitatis vitia exhibeat, ex legitimo instrumento descriptum censi potest; alterum vero temere, ut sæpe fit, quoad suscriptiones et notas chronologicas interpolatum. Ergo quale edimus, ex tabulario ecclesie Argentinensis depromptum, spuris annumerare nois religio est.

^c Al.: Venerabili viro patri nostro domno Herardo abbati ac misso suo Radeberto monacho.

^a Vulgavit Mabillonius ex chartulario Folquini, de Re diplom. pag. 606; ex Mabillonio recensum est in Suppl. opp. diplomat. Miræl, t. II, pag. 326; et in Coll. script. rer. Franc. t. IV, pag. 684. Nos edimus ad fidem exempli quod D. de Wite, archivo monasterii sancti Bertini præfatus, ex eodem chartulario, fol. 25, exscriptum, in chartophylacio nostro reposuit. Folquini inaccurate exhibuit formulam subscriptionis Theodorici, quæ in aliis diplomatibus concipi solet his verbis: *In Christi nomine Theodoricus rex subscripsit*. Perperam Folquini hoc diploma tribuit anno Chr. 676; annus enim decimus regni ejus, mense Novembri, concurrebat cum anno Chr. 682.

^b Primus vulgavit Lazius, de Suevis, lib. VIII, absque notis chronologicis. Hujus memoria est in Chronico Novientensi monasterii, a Martenio edito, Thesaur. anecdot. t. III, col. 4134, scripto partim XIII, partim XIV sæculo; sed solas chronologicas notas exhibuit Martenius, cæteris prætermisiss. Mabillonius totum instrumentum exscripsit, et, ex ejus schedis, typis mandaverunt auctores Novæ Gallie Christianæ, t. V, instrum. col. 457, integrum quidem, sed inaccurate. Recuderunt ex schedis ejusdem Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 662. Tandem prodit curis D. Grandidier, a nobis sæpe laudati, Hist. eccles. Argent. t. I, prob. p. 40 et seq.,

quod fisci nostri ditionibus debuissent inferre, hoc ad ipsam congregationem sanctam hac auctoritate concedimus, ut hoc debeant habere concessum atque indultum. Et, ut hec auctoritas nostris, Deo auxiliante, et futuris temporibus firmiter obtineat vigorem, manus nostre subscriptionibus eam subter decrevimus roborari. In Christi nomine Theodericus rex subscripsi. Aglibertus recognovit. Datum sub die nono mense Februarii anno decimo regni nostri, in Dei nomine feliciter. Amen.

XIV.

Diploma quo Theodericus Dervensis monasterii immunitates confirmat (ann. 685).

Principalis serenitas semper in cuncto debet propicere, precipue petitionibus sacerdotum, que rite poposcerint benigno animo suscipere et ad effectum perducere, ut de obtento beneficio valeant gratulari, et eos melius delectet pro quiete regni nostri et constantia adtentius Domini misericordiam deprecari. Ideoque venerabilis vir Bercharius, abba de monasterio Potiolos, quod bone memorie germanus noster Childericus, quondam rex, ob amorem Dei, in foreste Dervo et sine Wasciacine supra fluvium Vigore, in honore beati Petri et Pauli vel ceterorum sanctorum Domino cognoscitur edificasse, clementie regni nostri suggestit, eo quod ipse princeps integram emunitatem ad ipsum monasterium fecisset; unde et ipsam emunitatem nobis in presenti protulit relegendam; sed pro rei totius firmitate petiit celsitudinem nostram, ut hoc circa ipsum monasterium confirmare deberemus. Cujus petitionem non abnegasse, sed in omnibus prestitisse cognoscite. Et ideo jubemus ut de omni facultate ipsius monasterii, tam quod ipse princeps ibidem noscitur delegasse, quam etiam quod a reliquis Christianis hominibus noscitur fuisse condonatum, quodque ad presens in quibilibet locis ac territoriis et ex ejus hereditate vel

A studio, tam ultra Ligerim, in Herla scilicet et Satriaco vel Dono-Fronte cum appenditiis suis, et Diseio cum appenditiis suis, quam etiam citra Ligerim possidere videntur, seu quod ibidem adhuc inantea in Dei nomine a Christianis hominibus juste et rationabiliter fuerit additum vel condonatum, pro quiete ipsius regni nostri, integram emunitatem pro reverentia ipsius sancti loci concedimus, ut nullus iudex publicus quolibet modo judiciaria accinctus potestate, in curtes ipsius monasterii, ubicumque ad presens eorum maneat possessio vel dominatio, aut quod inantea fuerit additum aut condonatum, nec ad causas audiendum, nec fidejussores tollendum, nec freda exigendum, nec mansiones faciendum, nec rotaticum infra urbes vel in mercatis extorquendum, nec ullas paratas aut quaslibet redibutiones exactare presumatur; sed in omni facultate ipsius monasterii, ut prefatum est, in omnibus locis et territoriis ubi aliquid possidere videntur et dominari, absque interdicto iudicium, remotis et rescatis omnibus petitionibus de partibus fisci, usque super ripam fluvii Magnentis progrediente in directum termino ad locum qui Vallis profunda nuncupatur, sub emunitatis nomine inconcesse, tam nostris quam futuris temporibus, valeant dominari vel possidere. Quo fiat ut et nos pro prestito beneficio mercedem obtineamus, et ipsos servos Dei in ipso monasterio consistentes melius delectet pro stabilitate regni nostri adtentius Domini misericordiam deprecari. Et, ut hec emunitas firmiter habeatur et per tempora conservetur, manus nostre subscriptionibus subter eam decrevimus corroborari. Data x Kal. Jun. anno decimo regni ejus. Actum Compendio palatio.

XV.

Diploma quo Theodericus jus condendæ monetæ indulget episcopis Cenomanensibus (ann. 685).

Theodericus, rex Francorum, vir illuster. Regum

a In exemplo quod vocant autographum, cætera sic leguntur: *Manus nostra subscriptionibus, et anuli nostri impressione eam decrevimus roborari. Ego Tiedericus rex subscripsi; et ego Adoynus episcopus. Signum Tiedericus regis invictissimi. Data mense Februarii, die nono, anno x regni ejus. Actum Suessionis civitate, anno Dominicæ Incarnationis dclxxii, indictione vij, in Christo feliciter.* Hæc certe omnia a neotericis intrusa. Annus Ch. 672 cum decimo Theoderici regni anno non concordat; nec jam Suessionibus imperabat Theodericus. Exemplum forte instrumenti legitimi, quod recentioris ævi amanuensi traditum fuerat ut illud exscriberet, in fine mutilum erat; et, ut deficientia suppleret, formulas sæculi sui pro formulis veris imperitus exscriptor ingressi.

b Mensis Februarii anni decimi regni Theoderici III incidit in annum Chr. 683.

c Ex tabulario Dervensi a Chiffletio erutum primus editit Dacherius in Spicilegio, t. X, pag. 634; ex Spicilegio recuderunt Cointius, Annal. t. V, pag. 151, et iterum Coll. script. rer. Franc. t. IV, pag. 662, additis variis lectionibus quas Camusatius cum Dacherio communicaverat. Nos ex chartulario Dervensis monasterii, sæculo vii exarato, instrumentum exscribimus. Nomen regis initio diplomatis prætermisimus est quod non raro fieri solet in chartulariis. Satis autem manifestum est hoc diploma emissum fuisse a

Theoderico III; is enim Childericum appellat germanum suum, quod non de alio quam de Childerico II intelligi potest, ut monet Cointius, ubi supra, pag. 152. Annus autem 10 Theoderici III. mense Junio, concurrebat cum anno Ch. 683, ut liquet ex iis que sæpius de computatione annorum regni ejus diximus. Notabimus Dacherium et Mailbrang. De Morinis. lib. IV, hoc instrumentum referre ad ann. 678.

d Editum inter Acta episcoporum Cenomanensium a Mabill., Analect. pag. 278; et apud Corvaierium, Vitæ episc. Cen. pag. 252; Choppin., Oper. t. IV, pag. 618; Cointius, Annal. t. IV, pag. 123. Recusum in Collectione scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 663; memoratur in diplomate Ludovici Pii quod idem condendæ monetæ Cenomanensibus episcopis concessum confirmatur, anno 836 emissum, ordine suo collocandum, et quod vulgavit Baluz. Misc. t. III, pag. 99. Non desunt exempla hujusmodi concessionum sub stirpe Carolingica; sub Merovingica non item. Mabillonius, Annal. t. I, pag. 559 et 608, videtur dubia sinceritas diplomatis Theoderici III quod exhibemus; ait enim Mabillonius, agens de monetæ cudendæ facultate Hippolyto, abbati Condatensi, indulta a Carolo Magno: « Si verum est quod hic legitur, nullum forte monasterium habuit antiquius hujus rei privilegium, quod multis aliis subinde commune fuit. » Alia quedam in diplomate Theoderici suspi-

consuetudinem exercemus, si petitiones servorum Dei, in quo nostras pulsaverint aures, ad effectum perducimus, et hoc nobis ad æternæ beatitudinis præmium percipiendum profuturum esse confidimus. Igitur compertum sit prudentiæ omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ et nostrorum, quatenus vir sanctissimus et religione atque sapientia, genereque nobilissimus Aiglibertus, Cenomannicæ urbis archiepiscopus, nos deprecatus est uti monetam publicam in sua civitate, et in nomine sancti Gervasii ac nostro, ei concederemus: quod ita et fecimus, ea videlicet ratione, ut ipse et sui ministri hoc valde prævideant ne aliqua fraus in ipsa moneta nostris futurisque temporibus appareat. Jubentes ergo præcipimus, et præcipientes jubemus ut nullus ex fidelibus nostris, aut quislibet ex judiciaria potestate, de præfata moneta prædicto episcopo suisque successoribus aut rectoribus suæ sedis, Ecclesiæ aliquam calumniam aut injustam pulsationem vel causationem, sive adversam machinationem adversus eos, sive suos successores seu rectores ejusdem Ecclesiæ, ullo unquam tempore facere audeat, aut machinari præsumat. Et hoc præcipimus ut si aliquis hoc fecerit, sol. auri adversus eum vel suos successores rectoresque ejusdem Ecclesiæ componat. Et, ut hæc jussio atque cessio nostra verius credatur et per omnia perficiatur, futurisque temporibus firmis maneat, hæc auctoritatem manus nostræ subscriptionibus roborare decrevimus, et anuli nostri impressione subter sigillare jussimus. Theodericus, rex Francorum, subscripsi. Bonitus obtuli, scripsi et subscripsi. Datum die vj Kal. April. xij regni nostri, Compendio in Dei nomine feliciter. Amen.

XVI.

^a *Diploma quo Theodericus monasterium Hunolfocurtis, ab Amalfrido concessum Bertino, abbati Sithiensi, confirmat (ann. 687).*

Quotiens recta postulatione sacerdotum vel mona-

A chorum, quod pro eorum quiete, vel ad anime salutem pertinet, libenter in Dei nomine obaudire, vel effectum Christo propitio perducere cogimur, et hoc ideo ut eos melius delectet pro stabilitate regni jugiter exorare, vel Deum pro nobis deprecare. Igitur veniens vir venerabilis Bertinus, abba de monasterio Sithiu, quod est constructum in pago Terwaninse in honorem sancti Petri vel ceterorum sanctorum, per consensum et voluntatem illustris viri Amalfridi, vel matrone ipsius Childebertane seu et filie eorum Auriane abbatisa, b Cariciaco villa in palatio nostro in nostram venientes presentiam, clementie regni nostri intulerunt eo quod ipse Amalfridus et matrona sua Childebertane, in honore sancte Marie genitricis Domini nostri Jesu, vel sancte Polline, in loco noncupante Hunolfocurte super fluvio Scald, monasterium visi fuerunt edificasse, et res eorum ibidem delegassent, vel quicquid eorum legitimum esset, ad ipso sancto loco firmaverunt: etiam et alii homines plures devotione plenissima, in quantum eis fuit possibilitas, de res eorum ibidem ad ipsum locum firmaverunt, et ipsum monasterium Hunolfocurtem ad opus sancti Petri, seu Sithiu monasterii vel domni Bertini abbatis, cum omni integritate sua in se habente vel pertinente per eorum instrumenta a die presente delegaverunt: inspecta ipsa instrumenta, una cum eorum terris, mansis, casticis ibidem edificatis, mancipiis, campis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, farinariis, communiis, omnia et ex omnibus rem inexactam, sicut superius intimavimus vel dominatum est, ad integrum ad præscripto monasterio Sithiu transferantur. Cujus hoc beneficium ut prædicto monasterio Sithiu vel domno Bertino abbate, gratante animo, vel pro mercedis nostre augmentum ita prestitisse vel in omnibus confirmasse, vel ad petitionem ipsius Amalfridi, et per hunc præceptum nostrum plenius in Dei nomine confirmatum, ut sicut constant, qui per talem....

cionem falsi vehementer movent. 1° Mentio impressi annuli, quæ quidem, ut scribit Mabill. Dipl. pag. 107, raro fit sub Merovingicis regibus, exstat tamen in diplomatibus legitimis Childeberti I et Childerici I, supra relatis. 2° Titulus archiepiscopi Aigliberto, Cenomanniensi episcopo, inditus. Docent quidem Acta episcoporum Cenomannensium, Mabill. Annal. pag. 276, Aiglibertum, cum foret archiepiscopus, archiepiscopum vocatum et principem episcoporum, ac pallio usum fuisse juxta morem metropolitanorum; sed subleste fidei sunt acta hæc episcoporum Cenomannensium, nec archiepiscopi titulus sub prima stirpe usurpatus fuit, ut supra notavimus ad diploma spurium Dagoberti I. Cum vero ipsius archiepiscopi nomen in diplomate Theoderici non legatur, et vocem archiepiscopi pro voce episcopi non semel viderimus oscitantia amanuensium intrusam, ob id falsi damnare diploma non sustinemus, præcipue cum nec Mabillonius, nec alter quem sciamus et criticorum familia, illud pro spurio habuerit. Verum a gravi falsitatis suspitione illud non absolvimus.

^a Hoc diplomate confirmatur charta Amalfridi, quam videsis hujus nostræ Patrologiæ t. LXXXVIII, col. 1209, n. XXIV. Diplomatis Theoderici fragmentum vulgavit Mabillonius, de Art. diplomat. pag. 607, desumptum ex Folquini chartulario, recusum in supplemento ad Opera diplomatica Miræi, t. II,

pag. 927. Exstat inter instrumenta Novæ Galliæ Christianæ, ex schedis Hunolfocurtianis, integrum, t. III, col. 28, et inde translatus est in Collectione scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 665. Nos edimus ex apographo in chartophylacio nostroposito, accurate exscripto ex chartulario Folquini, anno 1782, a sæpe laudato D. de Witte, sancti Bertini chartophylacæ. Decet formula initialis solita, *Theodericus, rex Francorum, vir illuster*, a Folquino ommissa; sed Folquinus, ut scribit Mabill., de Re dipl., pag. 607, in chartularii contextu, Theodorico III tribuit diploma de quo agimus.

^b Locus qui Cariciacus hic appellatur idem videtur ac palatium Crisciicum, ubi diploma datum infra dicitur; unde liquet duplici modo scriptum fuisse nomen hoc ab oscitante librario. Quis sit autem locus ille non conveniunt critici; quidam scilicet intelligunt Cresciacum seu Crisciicum in Pontivo, villam regiam, in quam frequenter divertebat Theodericus, et ubi a Landerico, majore-domus, oppressus est. Ergo temere Valesius, Notitia Gall., verb. *Cresciacum*, hanc villam Cresciaci nomine appellatam fuisse negat, quamvis aliquando Cresciacum a Carisiaco diversum fuisse fateamur. Vide quæ de utroque nomine congesta sunt libro IV de Re diplom., pag. 258 et 279.

ut ipse beneficium ad tempora nostra vel successorum parentorum nostrorum regum, ad ipso monasterio Sithiu sit conservatum, ut hoc ipse habeat, vel successores sui habeant, teneant atque possideant; vel quod exinde pro utilitate monasterii sancti Petri facere voluerint, jure firmissimum habeant potestatem. Et, ut hec preceptio firmiter habeatur, manu nostra subfirmavimus. Data eal. Aprilis, 8 anno decimo quarto regni nostri, Crisciace palatio.

XVII.

^b Diploma quo Theodoricus villam Latinicam concedit sancti Dionysii monasterio (ann. 688).

Theudericus, rex Franc. vir inlr. Dum et nobis divina pietas ad legitima etate fecit pervenire, et in solum rigni parentum nostrorum succidere, oportuit nobis et concedere pro salute anime nostre cogitare debemus. Ideoque vestra cognoscat industria quod nos, pro salute anime nostre, una cum consilio pontificum vel obitatum nostrorum, villa nuncupanti Latinico, que ponitur in pago Meldequo, qui fuit inlustris viris Ebroino, Vuarattune et Ghislemaro, quondam majores-domos nostros, et post discessum ipsius Vuarattune in fisco nostro fuerat revocata: nos ipsa villa de fisco nostro ad suggestionem preclare regine nostre Chrodochilde, seo et inlustris viro Berchario, majorem-domos nostro, ad monastirio sancti domni Dionisie, ubi ipsi preciosis in corpore requiescit, et venerabilis vir Chaeno abba, cum norma plurima monachorum, ad laudis xpi canendas in ordine sancto ibidem adupata preesse viditur, pro remedium anime nostri plena et integra gracia propter rem illa in loco qui dicitur Siliacos, qui fuit

^A Arullo quondam, et ibidem usque nunc ad ipso Latinico aspectit, quem apostholico viro domno Godino episcopo per alia nostra preceptione concessimus, in reliquo viro ad integrum ipsa villa Latinico ad ipso monastirio domni Dionisie ad die presenti visi fuimus concessisse. Quapropter per hunc preceptum nostrum decernemus ordenandum, et perpetualiter volumus esse mansurum, ut ipsa villa superius nomenata Latinico, cum terris, domebus, mancipiis, acolabus, vinis, silvis, campis, pratis, pascuis, farinariis, aquis, aquarumve decursebus, peculis utriusque generis sexsus, cum adjacentiis, adpendiciis, vel reliquis quibuscumque beneficiis, omnia et ex omnibus, rem exquisita, sicut ad superscriptas personas fuit possessa, vel postea in fisco nostro revocata, cum omne integritate vel soledate sua, ad se pertinentis vel aspicientis prepter superscripta rem in Siliaco, qui fuit ipsius Arullo vel jam dicto pontifici, per nostra preceptione concessimus: in reliquo viro predicta villa Latinico ad integrum sub emunetatis nomine, absque introitus iudicium, memoratus Chagno abba ad parte predicti monastiriae suae sancti Dionisie per hanc postram cessione in lumenarebus ipsius basilici habiat concessa adque indulta: et deinceps in postmodum nec de parte de fisci nostri, nec ad quamcumque libet persona, nec per strumenta cartarum, nec per quolibet ingenium, ipsa villa de ipso monastirio nullatenus abstraatur nec auferatur: sed, sicut superius diximus, pro nostra mercede ibidem in perpetuo in Dei nomine proficiat in augmentis: quo fiat ut et nobis ad mercedem pertineat, et ipsis servis Dei qui ibidem deser-

^a Annus 14 regni Theodorici III, mense Aprilis, concurrat cum anno Ch. 687, juxta nostram computandi rationem, quam saepius declaravimus.

^b Ex autographo exscriptum vulgavit Mabillonius, de Re dipl., pag. 471, et ejusdem specimen aeri incidendum curavit, ibid., pag. 579. Recusum extat apud Felibianum, Hist. eccl. S. Dionys., prob. pag. 9, et in Collectione scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 664. Illud quoque edidit Germonius, de vet. reg. Franc. diplom., t. I, pag. 501, qui in eo falsi indicia deprehendere summopere nixus est. Pro sinceritate diplomatis fortiter dimicaverunt Mabillonius, ubi supra, et Fontanius, Vindie. dipl. pag. 482 et seqq. Præcipua in utramque partem arguenda paucis exhibebimus. 1° Germonius, de vet. reg. Franc. Dipl., t. I, pag. 474, obicit villam Latinicam jam fuisse concessam monasterio sancti Dionysii a Dagoberto I, qui illam in commutationem receperat, ut testatur scriptor gestorum ipsius Dagoberti, cap. 57, et confirmat diploma Caroli III, Felib., Hist. eccl. S. Dion., prob. pag. 79, datum anno 917, quod suo loco proferemus. Reponunt Mabillonius, Suppl. ad dipl. pag. 21 et 22, et ejus assecle; D. Germanus, de Palat. reg. Fr., in dipl. Mabill., pag. 290; Fontanius, Vindie. dipl., pag. 482 et seqq.; Mabill., Ann., t. I, pag. 591, villam hanc a Dagoberto I donatam, postea vi aut alio quovis modo ablatam monasterio, deinde ad fiscum devolutam, demum iterum eidem fuisse concessam a Theodorico III: quod minime repugnat. 2° Aliud argumentum eruit Germonius, ubi supra, pag. 175, ex ipsis Theodorici verbis, quibus in solum paternum recess concedendisse, vix legitimam etatem adeptum, innuit. Id enim videtur pugnare cum notis diplomati subjectis, scilicet anno regni 16.

Variis modis nodum solvunt hujus instrumenti defensores, quos videsis: nos vero rem facile expediri posse credimus, si in initio diplomatis, unde argumentum petitur, vox cum eo sensu accipiat quæ vox postquam, ex hoc tempore quo, etc. Hinc enim ea emergit sententia, ex eo tempore quo, legitima etate adepti, in paternum solum succedere oportuit, pro salute nostra cogitare debimus, etc. Hæc autem anno regni 16 profitebatur Theodoricus, ut se ab ipso regni exordio piis donationibus intentum fuisse significaret. 3° Instat Germonius, argumento petito a morte Bercharii, ad cuius suggestionem Latinicam monasterio sancti Dionysii Theodoricus concedit: Germonius enim Bercharium hunc contendit jam interfectum fuisse anno 16 regni Theodorici. Sed ipse fatetur Germonius, de vet. reg. Franc. Dipl., t. III, pag. 265, Bercharium a prælio anno 687 commisso evasisse, et aliquo tempore superstitem fuisse. Ergo illum ad annum usque 688 vixisse nemo non facile crediderit. Porro anno 16 regni Theodorici III, mense Octobri, concurrat cum anno Ch. 688. Neque placet emendatio in notis chronologicis qua usi fuerunt Collectores scriptorum rerum Francicarum, qui annum 14 legere jubent pro anno 16; nota enim vi in autographo ipsissimum figuram præferi quam nota quæ in alio diplomate Merovingico pro numero sexto adhibetur. 4° Restat quod obicit Germonius, insolita loquendi formula Theodoricum uxorem suam vocare reginam nostram; usitatam autem eo tempore fuisse formulam hanc evicit Mabillonius, ipso confitente Germonio, Vet. reg. Franc. dipl., t. II, pag. 249; nec aliud superest quo spurium haberi possit diploma quod expendimus.

vire videtur, delectis pro anime salutem vel rigni nostri constancia aditencius Domini mesericordia deprecare. Et, ut hec preceptio cessio nostra firmior habiat, et melius per tempora conservetur, manus nostri subscripctionibus subter eam decrivemus ro-

A borare Volfolaecus jussus optolli: *Locus sigilli.* † In xpi nomine Theudericus rex subs.

Dat. sub d. tertio Kal. Novembris, annum xvj rigni nostri, Conpendio, in Dei nom. sel.

APPENDICES AD DIPLOMATA REGIA.

APPENDIX PRIMA.

Charta qua Chrothildis multa dona confert ad condendum monasterium puellarum apud Brocariam, in pago Stampensi (ann. 670).

...ere et quid prudentiore consilium ut hom.... et terrena substantia transferat in caelestia, sicut Dominus praelara voce intonat: Tessauroclate vobis thesaurus in caelo, ubi nec fur efudiet, nec eruo rughenat, nec tinia sulcat. Iggitur ego in Dei nomine Chrothildis, cogitans qualiter peccatorum meorum facinora possem abstergere, et ad aeterna gaudia pervenire, lecti in cunctis pauperibus bene tribuendo potes....ma adebisci remedium: sed tamen, juxta quod scriptum est: Date elemosina, et omnia munda sunt vobis, precipui ad domesticis fedei; et illud: Facite vobis amicus de mammonae iniquitatis, qui vos recipiant in aeterna tabernacula; et alibi: Beati pauperis spiritum, quoniam ipsorum est rignum caelorum; nihilominus bonum est pro cunctorum necessitatibus lebenter manum porregere; sed ad tale bona maxime oportet substantia transgendi conferre septam monastirio habetacionis siruere, vel de aeterna tabernacula debiant ad beneficia rebus respondere, precipui ubi chorus sanctorum virginum jugiter meditacionum carmina devota mente Domino easunt, in loco ubi decernit construere, in quorum honore dicitur ipsorum ante Domino incercessio spiraret. Et ideo in Dei nomine, et in honore sancti Mariae, genetricis Domini nostri Jesum Christi, et eithororum sanctorum, quorum pignora in ipso monastirio habentur inserta in loco noncopante Brocaria, situm in pago Stampense, prope de fluvio Urbia, afflante Christo, monastirium puellarum devota mente decrivi fundare, ubi nepte mea Mummolam instetuenimus abbatissam: ea vero ratione ut sub evangeleca et apostholeca tradicionem, et regula sanctorum patrum perpetuis temporibus ipsa et successoris earum, in loco tramete debiant vitam perfrui, et pro felicitatem regum vel statu Aecclesiae, et pro animae meae remedium Domini mesericordia adten-

B eius deprecare; et precipui ut nulla monacha in eodem monastirium quippiam peculiare presumat, sed sint illis omnia communia. Ad locum sanctum vel predicta congregationem cedo, ad diae presente, et cessumque in perpetuo esse volo, et de jure meo in jure adque domenacione sancti Mariae et spansarum Christi in praedicti locum consententis trade adque transfundo; hoc est, ipso agro Brocaria, in quo monastirio, Christo presoli, construi duas parlia de ipsa villa, tam ex luctuoso, quam undique ad nos pervinit, volumus ut proficiat; et medietatem de loco noncopante Pladano, sicut jam dixi, tam ex luctuoso quam undique ad nostra domenacione pervinit, volumus ut ad ipso sancto loco debeat pervenire. Semeleter et locello cognomenante Fontaneto, quantum inibi ad presens tam ex luctuoso quam undique mea regit....tas et ad nos undecumque nascetur pervenisse; dum illustri vero Charicardo, se nos superstitis est, post nostrum opetum delegavimus, ut, dum advit, hoc possediat, et post suum et nostrum discessum semeleter; et de ipso locello medietatem volumus ut ad ipso monastirio in antedicto loco debeat revertere, cum domebus, edificies, accolabus, mancipiis, vineis, campis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, adjecencies, appendiciis, farinaries, gregis cum pastorebus, movele et immovele utriusque sexus, et omne meretum eorum, ad ipsa loca aspicientis qualiter superius est innotatum, ad ipsum sanctum monastirium proficiat potens temporibus. Et hec omnia superius comprehensa ad ipso sancto loco post nostrum transectum presentialiter revertatur. Et cum abbatissa ejusdem loci de hoc saeculum fuerit evocata, quoniam cuncta congregacio unanimiter bene rigola conperta eligant, in loco ipsius socessor insituar. Et adhuc perpensavimus, pro ea oportunitate ut mercis nostra qualiter superius intemavimus, perpetuis temporibus debeat prolificescere, de omnis res nostras quid in suprascripta loca in hanc pagenam deliberacionis,

* Edidit primum Mabillonius, de Re dipl., p. 468, D ex autographo in archivis Sandionysianis reposito, et hujus specimen litteris Merovingicis exaratum aeri incidit curavit, ibid. pag. 379. Recedit Germonius, de vet. reg. Fr. Dipl. t. I, pag. 291, t. II, pag. 217 et seq., et magno conamine impugnavit. Lectionem Mabillonii sequimur, qui diphthongum æ saepe typis expressit, quam Merovingicum autographum non exhibet. Chartam calumniandi ansa fuit Germonio nota chronologica, quae annum 16 regni Clotarii III indicat, cum non ultra ann. 14 regem hunc regnavisse contendat Germonius. De hujus notae interpretatione disputatum est, sed hanc non alium quam decimum sextum numerum indicare recte probaverunt auctores Diplomaticae novae, t. III, pag. 514, et auctores ibi cit. An vero Clotarius III decimum sextum annum regni sui exorsus? Vulgo regni ejus initium sumitur anno Christi 656, et vitæ terminus anno 670 illigatur; quidam tamen regnum ab anno 655 repetunt; quidam illud protendunt ad annum

671. Sic vir eruditissimus Longuemarus, de Chronol. regum Meroving., cui suffragatur diarium Trivoltianum, ann. 1749, Jun. pag. 1291; sic olim Mabillonius qui tamen posteriori judicio, t. I, Annal. pag. 481, chartam de qua agitur Clotario potius secunde tribuendam arbitrat est. Subscribit huic chartae unus tantum episcopus, qui censeri merito potest Parisiensis episcopus, in cujus diocesi situs erat Brocariensis locus. Porro hic episcopus dicitur Agilbertus, qui revera episcopus Parisiensis exstitit, pluribus annis regnante Clotario III, pluribus annis post annum 671, Mabillonius, Opera posth. t. II, pag. 546: nec alter hujus nominis infulus Parisiensis gessit toto Clotarii III tempore. Hinc chartam Chrothildis sub Clotario III emissam judicaverunt Novæ Galliae Christianae auctores, t. VII, pag. 27. Cum ergo sinceritas hujus chartae his quae diximus defendi posse videatur, instrumentum hoc spuris cum Germonio non annumeramus; illud autem anno Christi 670 aut 672 adjudicamus.

quem pro animae nostrae remedium delegavimus, quid superest heredis nostri propinquioris adsumant; et se evenit ei necessitas quod in parte sua acciperit alienare aliubi, non habiat pontefecium hoc faciendi, nisi ad illo rectore qui de ipso monasterio in suprascripto loco custos esse vedetur, ut iuxta ad ipsa sancta congregacione in augmentis socedat. Et se alequa strumenta carlasve contra presentem deliberacionem, quam spontanea voluntate pro animae nostrae remedium fieri rogavimus, venire temtarent aut ostensas fuerint, nec eas feci nisi in suprascripto vero Charichardo, nec fieri rogavi; et se inventa fuerint, nullo modo obtiniant vicorem: sed ubi et ubi ostensas apparuerint, vacuas et inanitas permant. Si quis, vero, quod futurum esse non credo, si ego ipsa aut alequi de heredeibus vel pro heredeibus meis, vel quislebit oposita persona contra presentem deliberacionem venire conaverit, iram sancti Trinitatis incurrat, et a lemenibus sanctarum aeclesiarum excommunis apariat, et insuper inferat socio fisco auri liberis viginti, argenti pondo quinquaginta, et nec sic valiat vendicare quod repetit. Et se alequi de heredeibus nostris ad diae presente deliberacione nostra, quod divina pietas nos facire conmonuit, infringere voluerit, res quas de hereditatis nostrae ad ipsum pervenire potuerant, amittat, et

A ad predictum sanctum monasterium perveniant, et ibidem semper proficiat in augmentis, et hec deliberacio omne tempore firma et inviolata permaniat.

Signum inlustris Deo devotae Chrothilde, qui hanc deliberacionem pro animae nostrae remedium fieri rogavimus, manu propria firmavimus.

In Christi nomine Agibertus, ac si peccator episcopus, subscripsi. Signum vir inluster Ermenrigo. Vaningo subscripsi. Ghislemarus rogetus subscripsi. Ghisloberthus subscripsi. Gadoaldus peccator subscripsi. Dchardus rogitus subscripsi. Signum Bettelino. Ansobertus subscripsi. Signum Childebrando. Bertinus rogitus subscripsi. Signum Chramnino. rdoberchtus rogetus subscripsi. Signum Gaeleranno. Mummolenus rogetus a suprascriptis subscripsi. Ragneinnus subscripsi. Chrodecarius abba subscripsi. Signum Guntrigo. Signum Aursino. Signum Chrodbardo. Signum Echarigo. Signum Erchenrigo.

B Signum Mauroleno. Ursinianus subscripsi.

[Datum] Morlacas vico pub. quod fecit minsis Marsius dies decim. ann. xvi regn. domini nostri Chlothachariae gloriosissimi regis.

Frigobertus rogante et presente Chrothilde scrip. et subscripsi.

APPENDIX SECUNDA.

CHARTA MEROVINGICA,

Quam primus edidit anno 1846 dominus CLOUET, Viridunensis presbyter.

in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

EXEMPLARIA.

Sub die in Kal. Jan., anno xii gloriosi domni nostri Dagoberti regis. Ego Adalgasius, qui et Grimo, licet peccator...^a Idcirco ego peccator Grimo, pro animae meae remedium et tantorum abluenda contagia peccatorum, inspirante Domino, devotione promptissima, per hujus deliberationis seriem, testamentum viro venerabili Erebenulfo diacono scribendum commisi.

Confero monasterii, sive xenodocii vel pauperibus^b Longagionis, villam ubi ipse moram... cum omnibus ad se pertinentibus, cum mancipiis, aedificiis, cum terris, campis, pratis, silvis, et omni jure suo.

Monasterio superius nominavi sanctae domnae Agathae.... villa quae vocatur Nogaria^c, cum omni jure suo, omnibusque ad se pertinentibus, cum integra soliditate.

Monasterio Longagionensi et clericis, seu pauperibus.... possidentia, promptissima animae devotione, transfundo domus^d inquisitas tam in^e Webrense, quam in Ardennense, seu Treverense, cum omni integritate monasterium.... Longagionense possideat et defendat.

^a Le texte contient ici plusieurs phrases que la vétusté a rendues presque illisibles. Elles forment une espèce de préambule, où Adalgise s'avoue humblement coupable de beaucoup de péchés, dont il espère obtenir remission en consacrant ses biens à de bonnes œuvres.

^b Il ne peut être douteux que Longagio ne signifie Longuyon.

^c Nogaria. Noers, hameau à un kilomètre de Longuyon.

^d Le mot inquisitus signifiait alors acquisitus per emptionem. Ainsi cette phrase veut dire : Je donne aussi les maisons que j'ai achetées dans la Woèvre, le pays d'Ardenne et celui de Trèves.

^e Webrense. La Woèvre, qui comprenait à cette

C Porcionem meam de Madiaci, quod mihi legibus debetur, cum integra soliditate, cum mancipiis, aedificiis, vineis, campis, pratis, silvis et prato secto (i. e., sito) super^f Caro et Hogregia.... sanctae domnae Agathae, seu congregatio Longagionensi in suo jure retineat.

Porcionem meam quam in villa^g Belulfiaga habere videor dulcissimis nepotibus meis filiis Adoni habere volo. ^h Tamaltio porciones duas, cum mancipiis, domos, vel omni adjacentias suas monasterio Longagionensi habere debeat. Tertiam vero porcionem, basilica domni Petri ibidem (Tamaltio) constructa, cum molendino ibidem situm, cum vervicibus et vervicariis, vel quod jam ad praesens possidetur, ad integrum. Similiter porcionem meam in villaⁱ Fidinis, cum mancipiis, aedificiis, vel omni jure suo, basilica domni Petri Tamaltio sita, in suo jure valeat possidere.

D Villa vero mea^j Marciaco, quantum porcio mea continet, vel legibus obvenire debet, cum domibus inquisitis, cum mancipiis, aedificiis, campis, pratis, silvis, aquis, aquarumve decursibus, cum omni superlectili, vel appenditiis et redditibus suis, vel époque tout le pays entre la Meuse, la Moselle et la Chiers.

^f Caro. La Chiers.

^g Villa Belulfiaga. C'est sans doute Beuveille, village assez considérable, à sept kilomètres de Longuyon.

^h Tamaltio. Ce peut être le village d'Aumetz, près de l'endroit où la Crune prend sa source, dans l'arrondissement de Briey (Moselle).

ⁱ Fidières?

^j Marciacum est certainement Mercy; mais on ne peut dire si c'est Mercy-le-Haut ou Mercy-le-Bas. Ces deux villages sont de l'arrondissement de Briey. Il y a un autre Mercy-le-Haut dans l'arrondissement de Metz.

quidquid in die mortis meæ in ipsa villa inventum fuerit, sacro-sanctæ ecclesiæ Viridunense in suo jure et dominationi recipiet, ab ipsa ecclesia perpetualiter in Dei nomine possidendum.

Similiter quid Callido possidere videor, basilica domni Petri Tamaltio in suo jure retineat.

Casa in Treviris, quam a matriculis comparavi, ad ipsos a matriculos revertatur.

Omnimodis volo, quantumcumque per tabulas vel per epistolas, seu quolibet titulo ingenuos dimisi... per epistolas meas ad loca sancta, vel merentibus personis contuli aut donavi, firma stabilitate permaneat.

Villam vero meam^b Unichi Monhiaga, sita in territorio Viridunensi, cum ædificiis, cum campis, pratis, pascuis, silvis, cum integra soliditate, omnibusque ad se pertinentibus, cum domibus inexistis, vel quidquid tempore mortis meæ in ipsa villa inventum fuerit, sacro-sanctæ ecclesiæ Viridunensi, quæ me strenue de suis stipendiis enutrivit in suo jure et dominatione retineat. Molendinos meos in (quatuor) situs super^d Crunam fluvieolum, quos ad præsens Erp.... molinarius tenet, vel qui tunc tempore molinari fuerit, cum familia, in mea elemosyna consistant; et pauperes illos quos in villa Marciaco institui nutria^e gubernat.

Testamentum meum firmum et stabile haberi placuit, ut omnem facultatem meam, secundum quod præsens pagina loquitur, item villas, terras, pratis, silvis, mancipiis, ædificiis, aurum, argentum, species, utensilia.... et immobilia, tam in Quabrensi (Wabrensi), quam in Ardenensi, seu Treverensi, quidquid post discessum meum inventum fuerit, ad integrum monasterium sanctæ domnæ Agathæ Longagionensi in suam recipiat potestatem.... (cum).... vacariis, vervicibus, vervicariis, porcos, porcariis, ubicumque habeo, et hoc alibi non est delegatum, sancto monasterio seu congregatio Longagionensi, quos mihi heredes constitui, in tuo jure et dominatione transfundo.

Villa vero^f Adiantinna, quantum portio mea continet, cum mancipiis, ædificiis, campis, pratis, silvis, aquis, aquarumve decursibus, cum domibus inexistis, vel omni jure suo.... ad se pertinentibus, cum integra soliditate, basilica sancti domni Petri et domni Vitoni, oppidi Viridunensis, ubi leprosi resident, perpetuo jure percipiat possidendum, et ad ipsius actoribus perenniter....

Vineas quantascumque super Mosellam habeo, de quibuslibet a tracto conquisitas, monasterio sanctæ Agathæ Longagionensi ut habeat, omnimodis volo.

Tu abba, qui tunc temporis fueris, pauperes xvi, quos in exenodochio posui ad pascendum et fovendum, ut eos, sicut ego præsens alimonia et vesti-

mentum vel reliqua dilectione gubernavi, ita tu et successores tui faciant; et, cum Deo.... aliquis discesserit, alius in loco ponatur, ut ipse numerus semper fiat adimpletus: et ipse quos ego de ipsa præbenda pavi, dum adventum de ipso cellario consuetudinario.... domnæ.... Longagionens.

Ut quamdiu Bauto, presbyter Treverensis, vixerit, c modios tritici, porcos x, formas casei xc, dare studeas.

Vos vero, parentes mei et propinqui..... quod vobis per præsentem paginam delegavi.

Locum vero cognominante domo et castrum^g Teulegio, sectum (situm) in^h Vogaso, ubi, pro Dei reverentia, loca sanctorum ædifi.... petentes vos direx... clericis qui ibidem deservire videantur, cum omni integritate sua, sicut a me præsentem tempore possidetur, cum campis, pratis, silvis et mancipiis, cum omni jure suo, cum appendiciis, villares, seu redditibus, cum domibus inexistis, vel quidquid mortis temporis meæ in ipsa loca inventum fuerit, omnia et ex omnibus.... in ipsa ecclesia Viridunensi feci continet, in suo jure ac dominatione retineat, ab ipsius ecclesiæ actores, in Dei nomine, possidendum.

Quarta vero portio de villaⁱ Fatiliago, cum integ.... ipsa quarta portio, cum mancipiis, ædificiis, campis, pratis, silvis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, omnibusque ad se pertinentibus, leprosi Metenses in eorum recipiant potestatem.

Alia vero quarta portio nepoti meo Bobone duci vendere cœperam, et ex hoc mihi adhuc sexcentos redebit solidos; et ipsos solidos matricolas domni^j Martini Turonis, ubi in corpore requiescit, delegaveram. Sicut habet humana fragilitas, antea de hoc sæculo di-cessero, ipsosque de solidos actores; basilicæ domni Martini Turonis recipiat, aut certe de ipsa villa, hoc est quarta portio, omnia et ex omnibus in eorum recipiant potestatem.

Villam in Tongrinsæ territorio sita, nomine^k Hedsimalacha, portionem meam, quam mihi legibus obvenit, cum integra soliditate, sicut a me præsentem tempore possidet, leprosi Trajectenses ad suam recipiant potestatem.

Villa vero mea Chambo, super Orto fluvio, quantum portio mea continet, ad integrum omnia et ex omnibus matriculi^l Choinse ecclesiæ in integro possident.

Testamentum præsens eloquitur in eo modo: quidquid insertum est, omnimodis adimpletur.

Vineas ad Lesuram, quas de basilica sancti domni Maximini Treverensis sub usufructuario possedi, nec non et domni Iorgii (Georgii) in Amanio constructa, ubi amita mea requiescit, exinde similiter sub usu vineas possedi; post transitum vero meum ad basilicas ipsas revertantur.

charge l'église de Verdun de l'entretien et de la direction de l'hospice de pauvres fondé à Mercy par Adalgise.

^d Audun-le-Roman, ou Audun-le-Tiche. Le premier appartient, jusqu'en 1790, au chapitre de Verdun. C'est aujourd'hui un chef-lieu de canton de l'arrondissement de Briey (Moselle).

^e Teulegium. Tholey, abbaye de bénédictins.

^h Vogaso, pour Vosago. La chaîne des Vosges s'étend jusque vers Coblenz, au confluent de la Moselle et du Rhin.

ⁱ Il y a Faily dans l'arrondissement de Metz. Il y a aussi Faily dans l'arrondissement de Briey, canton de Longuyon. Le legs que contient cet article est fait à la léproserie de Metz.

^j Saint Martin de Tours.

^k Hémale, près de Liège, in territorio Tungrensi, comme porte le texte. Alors Liège n'était encore qu'un village.

^l Léproserie de Mastricht.

^m Ghoinsse paraît être Quincy, près Montmédy (Meuse); et Ortus fluviolet l'Othe ou Othain.

^a Matriculi, ou, pour parler latin, matricularii. Ce sont les administrateurs de la matricule de l'église. On les a nommés en français matriculiers, et, par corruption, marguilliers et martiers. Quelquefois les anciens titres appellent aussi matricularii les personnes inscrites sur la matricule de l'église pour en recevoir la prébende ou l'aumône.

^b Ugy et Montigny-sur-Chiers. Ce passage montre que le territoire de l'ancien pagus Viridunensis devait comprendre Longuyon, et s'étendre encore plus au nord, puisque Ugy et Montigny-sur-Chiers lui appartenait.

^c Il résulte de ce passage que Adalgise était prébendé de la cathédrale de Verdun. C'est ce que nous appelons maintenant chanoine.

^d La Crune, petite rivière qui prend sa source au village du même nom, dans l'arrondissement de Briey (Moselle), pénètre dans le département de la Meuse, et rentre dans celui de la Moselle, pour se jeter dans la Chiers à Longuyon.

^e Le mot gubernat (il faudrait gubernet) se rapporte à sacro-sancta ecclesia Viridunensis. Cette clause

Portionem meam in ^a Bastoneco, hoc medietatem, ad basilicam domini Maximini Treveris, ubi in corpore requiescit, et vacariis duos, cum gregibus, in ipso Bastoneco commanentes, cum familia et pecuniis eorum dare decernor.

Villa ^b Hogregia, quam germana mea Ermegundis, quondam dyacona, pro animae suae remedium ecclesiae Virdunensi dedit, et ego ipse sub usufructuario per precatoria possedi, cum integra soliditate, omnibusque ad se pertinentibus, cum idem quod ibidem augmentare vel laborare potuero, omnia et ex omnibus, post decessum meum, ad saepe dicta ecclesia Virdunensis revertat.

Si quis literas, aut caraxaturae adjectionis, in hanc deliberationem meam inventi fuerint, ego feci fieri, quae praesens volui, dum saepius deliberatione mea recurro, vel ad meam dirigo voluntatem.

Si quis contra hanc voluntatem meam et deliberationem venire attemptaverit, vel contrarius exstiterit, tam de parentes, seu quolibet apposita persona, Deum habeat contrarium, et inferat fisci iuribus auri libras ^x, argenti pondera ^l. Nihilominus deliberatio mea firma stabilitate permaneat. Quam vero deliberationem meam manu propria subterscripsi, et venerabilium virorum, seu magnificorum scribendum rogavi.

Vobis supplico, conjuro, principes et potestates, per Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, ut praesentem voluntatem et deliberationem meam, a quacumque libet persona non permittatis convelli, aut infringere.... mutare.

Actum Virdunum, in Dei nomine.

Et adhuc mihi convenit scribendum si, pro eo

^a Bastoneco, ou Bastonego, Bastogne, en allemand Bastnach, aujourd'hui petite ville du duché de Luxembourg, située au milieu des Ardennes.

^b Hogregia. Ce mot, qui est ici un nom de terre, semble être pris plus haut pour le nom d'un fils-seau affluent de la Chiers : in prato secto (sito) super Caro et Hogregia, dit un des passages précédents.

A quod ab episcopo Treverensi ipsa idea assecta, in praedicto loco Doma aut Toletu, me petente, titolata sunt, in.... forsitan exinde aliquo censu ex superscripta ecclesia Virdunensi regulariter deliberat, aliud, nisi tantum ad baptizandum christina ab episcopo Treverensi aff.... re ; et exsodium [xenidum], hoc est xxi in anno, pro ipsa christina ad ipsam ecclesiam Treverensem, annis singulis dissolvat. In reliquo vero, nullus exinde ausus...., nisi ubi deputatum est sanctae ecclesiae Virdunensi. Et reliqua intentione facta, episcopus Treverensis, aut actoris sui contra ecclesiam Virdunensem, de ipsa loca superius.... aut contrarii exstiterint, quantumcunque ad Treverensem ecclesiam, vel titulum deputati, Virdunensis ecclesia hoc in sua recipiat potestate, vel domo.... Nihilominus jam dicta loca Doma, vel Tanlegius, cum omni integritate vel soliditate, ecclesia Virdunensis ut superius dictum est, Christo propitio, valeat possidere.

B Grimo, peccator, hoc testamentum meum, quem spontanea.... devotione concedi, relegi et subscripsi. In xxi nomine, Paulus, gratia Dei episcopus, rogatus et sup., hoc testamentum

Ego ^c Gisloaldus, archidiaconus, rogante Grimone diacono, hoc testamentum

Hadericus, presbyter, qui et Bestile, rogante Grimone diacono, hoc testamentum

Ego Meroaldus, diaconus, rogante Grimone diacono, hoc testamentum

Magnoaldus, Ansemundus.

Ego Erenulfus, diaconus, rogante Grimone diacono, hoc testamentum

Scripsi et subscripsi.

Si Hogregia ne désigne pas quelque ruisseau peu connu, c'est peut-être Etraye, près Damvillers (Meuse), ou Ozerailles, non loin de Conflans (Moselle). Etraye appartient au chapitre de Verdun jusqu'en 1790.

^c Cet archidiacre Gisloald fut le successeur de saint Paul dans l'évêché de Verdun.

DIPLOMATA ECCLESIASTICA

SELECTA

REGUM LANGOBARDORUM

VEL

SUB EORUM DITIONE CONFECTA.

(Ex Muratorii Antiquitatibus mediæ ævi.)

I.

Felix ^a Lucensis episcopus monasterio sancti Frigidiani confirmat quae a Faulone donata fuerant, ac futuras oblationes eidem concedit (anno Christi 685).

Et ideo nos Felix gratia Dei episcopus, una cum presbiteri, vel diacones, seo clero, abitatoris civitatis istius nostre Lucensis, qui subter subscripturi

^a Hanc Felicis episcopi chartam confirmatam videas à Cuniberto Langobardorum rege anno nono ejus regni, in appendice ad tomum primum Annal. Benedictin. Mabillonij, pag. 707. Chronologiae notae hujus chartae, nempe annus 13 Bertharidi, et 5 Cuniberti regum, cum indicatione 13 decurrente Janua-

D sunt, unde promittimus tibi Balbino abbas, vel monachorum tuorum, ut firmiter inibi in monasterio sancti Frigidiani residere debeatis, et ut superius legitur, pro anima vel generationem jam dicti Fauloni orare deveatis tam vos, vel qui post vos fuerint, qui digne peragere valeant in eodem sancto loco sanctorum Dei. Et nunquam vos eadem pecuniam,

rio mense; si recte se habent, concordēs minime sunt cum calculis Pagii, qui anno 671 Bertharidum Langobardis dominari coepisse scribit: anno vero 679 Cunibertum a Bertharido patre regni consortem rententium contendit. Si anno 685 quem indicat indictione 13 annus Bertharidi decimus tertius

quot mihi obtulit sepe dictus Paulus, umquam ullo tempore a nobis retrahendum est ad aliam Ecclesiam, aut ad alium sacerdotem; nisi qui ibidem abbas fuerit, et quem voveret, si cum adiberet ipsi fructus in onorem Domini et elemosinarum fuerit, eo quod pro opes fidelium ipsas siscellas offerta est. Et si abbas de hanc luce migratus fuerit, et dormierit cum patribus suis . . . . ipsi elegerint sibi abbatem ordinandum; ipsum sibi abbatem debeant ordinare, reliquias vero dandas de ipsum eo: . . . . sanctum ad consilium episcopi sipe vigilia tenendum abbati cum monaci suis; et nihil adgravetur quoquo tempore neque ab episcopus, neque ab ullo sacerdotem, nisi tantum per unumquemque annus semel in alba ad omnis sacerdotes unum prandium faciendi, sicut consuetudo fuit Ecclesie illius. Et hoc addimus in hanc paginam, si quisque homo Dei fecerit, sive hominem, seu equus, vel bovem; aut terra, et mancipium tam mobile quam immobile, quidquid ibidem offertum fuerit in potestatem illius abbati sint, qui in eodem loco reservare videtur, et regula custodiendum, vel monachorum consuetudinem et ordinem sanctum tenendum inab . . . . quandoque ipse presumat, nec nos, nec qui post nos venturi sunt, quia quot bene disponitur, et legibus roboratur, oportum est perennis et futuris temporibus permanere. Et si quis contra hanc distributiones nostre cartulam ire presumerit, Dei incurrat periculum, sicut Judas traditor, qui se laqueo suspidet, et ad judiciali reverentia reatus recidat; et cum summa dulcedinem et desideria Domini colendum Petroniaci filio nostro scrivendam dictavimus, et manibus nostris suscripsimus, ut perpetuis temporibus stabilitum persistere debeant.

Actum in civitate Lucense, sub die xiii Kalendaram Februariarum, per indictione 13, regnante domini nostris Pertharit, et Cunipert viris excellentissimis regibus, anno felicissimis regni eorum tertiodécimo et quinto, per indictione subscrispta, feliciter.

in cursu erat, et Cunibertus numerabat annum regni quintum, serius illi regalis titulus collatus fuerit necesse est. Mabillonius diploma Cuniberti supra mihi memoratum retulit ad annum 700, quo neque indictio 15 decurrebat mense Novembri, neque annus nonus Cuniberti, nisi epocham a supra laudata diversam invellere velimus: quare vereor ne depravata sint illius diplomatis notae chronologicae. Neque minori studio ceteri Italiae principes atque episcopi, pro peccatorum suorum remissione nova monachorum cenobia fundarunt. Multa ex iis numerantur a Romanis pontificibus aliisque episcopis constructa, multa a principibus Beneventanis, multa demum a ducibus Fori-Julii, Tusciae, atque ab aliis Italiae magnatibus, ut reliquos praetermittam. Nonnullorum originem diplomata hic edenda illustrabunt. Attamen Langobardorum adventu ac populatione factum est ut saeculo vi et vii monasteriorum in Italia fundationes non tam frequentes fuerint atque in Gallia et Britannia. Imo et ex iis quae ante condita fuerant, non pauca fuere excisa, ita ut de eorum quidem memoria supersit. Sed illa potissimum celeberrima ac diffusissima monasteria evasere, quibus initium dedit quispian aut nobilitate generis,

Ego Felix venerabilis gratia Dei episcopus uhie Cartole cessionis nostrae, postea mihi relectum est, consensi et subscripsi.

Ego Johannacis v. v. archipresbiter.

Ego Clarus v. v. presbiter.

Ego Tenderacis v. v. presbiter.

Ego Candidus presbiter.

Ego Geminianus v. v. presbiter.

II.

Joannis electi episcopi Pistoriensis professio facta Balsari Lucensi episcopo, nihil juris deperitum ecclesiae Lucensi in quamdam eadem sacram (anno Christi 700 aut 715).

In nomine Domini Dei nostri Jesu Christi. Repromitto tibi Balsari Deo gratia episcopus, me . . . . . ad filio meo Johannis electus civitati Pistoriensis sacerdotibus, ut justo moderamine conservemus firmitatem quotiens alia inter bo . . . . . essoris evenerat bone voluntati . . . . . et si de officiorum . . . ecclesiasticis oportet de ea, quae semel fecerit, per scripto firmari, et ideo auctori Deo promitto adque spondeo Johanni electus civitatis Pistoriensis tibi viro beatissimo Balsari episcopo, postea quam me populus Pistoriensis in loco episcopati elegerunt, recordasti somus; eo quod de Deocisis ad Lucano episcopus semper fuerunt, et inenime potuimus foris tuo consilio episcopus predictus in ipso loco proficiscere, recorrentis nos ad orationibus petivimus licentiam, ut in eo loco episcopatio nos suscipere deberemus; si tamen ut ad gubernatione erga Ecclesie Pistoriensis patrocinio, sic ita, ut dum advenire meruerimus, ordinationem presbiterorum, diaconorum faciendam, non nobiscum; sed tua sanctitas peragendum. Et hoc repromitto tibi dominus Balsari episcopus vel successoribus tuis, de Ecclesie, vel qui prope nos esse videtur, me numquam esse causator, neque subtrahendum da vos hoc ipse Ecclesie. * Vel et si subtrahere voluero ego Johannis per me ipsos de . . . . . vel Cellesis Ecclesie, vel per commessione alio vi . . . . . promissionem ire temeravimus, componi parti vo-

aut sanctitate vitae praestans; fundatoris enim virtus, qui lares ibi fugebat, sui nominis celebritate pia gentis oblationes crebras, et ingentem discipulorum atque sodalium copiam ad se trahebat. Ita sanctus Benedictus monasterio Casinensi ac Sublacensi, sanctus Columbanus Bobiensi, sanctus Anselmus, primo dux Forojuliensis, tum circiter annum 752 fundator et abbas monasterii Nonantulani in agro Mutinensi, ut hos tantum memorem, incredibilem iis locis famam et opes peperere. Neque segiores in ejusmodi studio fuerunt alii reges ac proceres extra Italiam. Quot, exempli causa, monachorum domicilia excitavit Carolus Magnus, ejusque filius Ludovicus Pius, Annales Francorum et Mabilloniani sat produnt.

* Fuerunt etiam tempora, praecipue post saeculum aera Christianae decimum, quibus propter aliquod enorme crimen, puta schismatis, imminuta fuit metropolis archiepiscopis, aut diocesis episcopis, non secus ac factum civitatibus nonnullis, quas ira Imperatorum seu regum antiquo comitatus jure exiit. Sed quod in primis animadvertendum, plurimis in locis, ubi insignia monachorum monasteria invaserunt, decurtata olim fuit episcoporum

stre auri soledos centum pene causa, sed in omnibus adimpleta, qualiter decrevimus, et amodo Dei incorrat iudicium, et ad sagrosancto Altario sed remotus, si ego Johannis, et cum causa vero da suprascripta repromissionem..... Quam viro repromissionem per domno genitore meo Adroald abbas vovis suprascripte parti pars elegi, uvi et propria confermatationem vel conscriptionem manevus meis, vel sacerdotum meorum tradidi scribendum.

Actum in domo sancte ecclesie civitati Lucense, sub die xii Kalendarum Juniarum, indictione 13 feliciter.

III.-IV.

Donatio prætorum facta ecclesie sancti Petri in civitate Lucensi a Fortunato presbytero, ejusque filio Bonualdo presbytero, reliquum vitæ in monasterio agere cupientibus, licentia per eos petita a Telesperiano episcopo, et Walperto duce (anno 715).

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Regnante domno nostro Liutprand viro excellentissimo rege, anno regni ejus secundo per indictione undecima feliciter..... quod in terra pax hominibus bone voluntatis, etc. Ego Fortunato religioso presbiter una cum filio meo Bonuald v. v. presbiter, nus ad sancto Domini commendare altario, et fragilis hic periturus relinquere, dum eum Domino meo Jesu Christi complacuerit, in loco qua natis sumus vico, qui vocatur Cassiana, uno petente consilio Deo dignum est, nus habitare in monasterio petivimus licentiam domni Telesperiani Dei gratia episcopo, et cum gratia domni Walperti duci nostro civitatis nostre Lucensis, quantum virtus animi, et ad fundamentis, fabricis, vestibulis ecclesiis constituemus in honore sancti Petri a..... suprascripto Fortunato decrevi inter me et filiis meis, ut ego pro omnibus rebus meis indefenito..... prope ipsa ecclesia presbiteri modiorum duodecim, et vergario medi loco uno prope ipsa ecclesia omnia in integrum, id est portiuncula mea in integrum ego Fortunato per mercedem et remedium anime mee offero Deo et ecclesie sancti Petri, quem mihi heredem constitui simul et ego Bonuald v. v. presbiter ipsa portiuncula mea quanta pars, qui mihi ad fratribus meis advinet, excepto campo vel vergario, qualiter

ditio atque diocesis. Sunt adhuc plura monasteria, sive a suis abbatibus recta, sive sæcularis cleri primoribus commendata, quæ propria diocesi fruuntur, ibique tanquam episcopi, ordinum et chrismatis collatione excepta, omnia administrant. Notissima sunt Casinense, Farfense, Sublacense, Novaliciense, Pompasianum, atque, ut alia omittam, amplissimum Nonantulanum in agro Mutinensi fundatum, cujus diocesis vario ac interciso cursu in plurimas parochias excurrit, in Mutinensi, Patavino, Bononiensi, aliisque territoriis, atque in Friniatum, sive Frigniani provincia sitas: quas omnes episcopali jure nunc moderatur eminentissimus S. R. E. cardinalis Alexander Albanus, perpetuus abbas commendatarius. Plura ejusmodi monasteria vetusta ætas agnovit, quorum jura et auctoritas turbidissimis Italianæ temporibus exciderunt. Plura etiam prerogativa hac prædita ostendit adhuc Germania. Quanam ratione, petas, quoque tempore, ita monachorum potentia aucta est, ut ex episcopo-

A superius legitur, quod in potestatem portionis Fortunati demisimus, omnia et in omnibus parte mea cultum adque incultum, movile vel immovile seque semoventibus, omnia in integrum offero Deo et sancti Petri, quem mihi heredem constitui tam movile quam immovile seo semoventibus, quidquid habere visum sumus, vel adhuc conquirere potuerimus ab hac die firma ad ipsa sancta vertute in integro possideat, et umquam ullo tempore ad novis retragendum est ad alia Ecclesia aut ad alium sacerdotem, quod ad novis offertum est, nisi qui inivi abbas fuerit, et quem voluerit secum habere, et si quis filiis vel nepotibus nostris sine cojuve Deo servire voluerit, et regulariter vivere, ipsi fruatur in honore Domini; et si abbas de hac luce migratus fuerit, et dormierit cum patribus suis, quem monaci ipsi elegerint de eo monasterio ipso sivi aveant abba ordinatus, et si quis de novis quod ab se substragere voluerit, vel proprio defendere, vacuus et enanis exinde exeat, et dona nostra in integro Deo et sancto Petro permanent confermatam.

Quam viro cartulam dotalium ego Sicherad a XI indignus presbiter ex jussione domni Telesperiani venerabili episcopo, vel ex rogatus Fortunati et Bonuald presbiter hanc cartula dotalium scripsi et perpetui temporibus permaneat.

Actum in civitatem Lucense sub die, et regnum, et indictione suprascripta feliciter.

Signum manus Fortunati viri religiosi benefactori et conservatori.

C Signum manus Bonualdus venerabili presbitero, benefactori et conservatori.

Signum manus Benetato filio ejus consentientis.

Signum manus Roduald V. D. filio ejus consentientis.

Signum manus Baronte filio ejus consentientis.

Signum manus Widicau V. D. testis.

Signum manus Wileradu V. D. testis.

Signum manus Benenato V. D. testis.

Signum manus Mauricioni V. D. testis.

Et post hanc completa cartula rememoravimus particellula nostra de Oliveto in Vaccule, ego Fortunato et Bonuald parte nostra in integrum offerimus

rum spoliis ditionem sibi propriam constituerint. Illud exploratum, non solum baptismales omnes ecclesias antiquis sæculis episcopo uni obtemperasse, sed etiam jus episcopis fuisse in ipsos monachos, eorumque monasteria. Quæ auctoritas multis in locis etiam post sæculum Christi decimum perduravit, donec pontifices maximi integrum monasticum ordinem sensim episcopali potestati subduxerunt. Antiquissimis etiam sæculis fuerunt ecclesiæ in jure monachorum, aut ex eorum fundatione, aut ex dono fidelium; quæ tamen oratoria fere omnia et capellæ erant, atque illic suos clericos et rectorem abbates constituebant, quanquam ne id quidem episcoporum juri officeret, ut neque officiebat jus patronatus, quo laici multi in varias ecclesias fruebantur. Sed ad parochias ecclesias quod attinet, arduum puto decernere quo præcipue tempore divelli ex episcoporum potestate, ac pleno jure ab abbatibus seu monachis possideri ceptæ sint.

Deo et beati sancti Petri, quem novis heredem constituimus.

Ego Sicerardo indignus presbiter hanc cartulam ex autentico fideret exemplavi.

V.

Liutprandi Langobardorum regis decretum, quo statuuntur census persolvendi a Comacensibus in sala advehendo per portus Langobardiae (anno 715 vel 730).

In nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi, die x mensis Magii, indictione 13 Ticino, tempore Liutprandi regis, capitulare porrecta a nobis cunctis sphi * Langobardorum, vobis Lupiano venerabili presbitero, simulque Bertarenze, Magistro militum, Mauro et Stephano comitibus, et pro vobis conctis habitatoribus Comacio, qualiter debeatis vestrum peragere negotium homines vestri in partibus nostris, seu in modis, quamque in precisi, simulque Ripatico, pro quod antiqua consuetudo ab actoribus nostris praferam * iudicia homines nostri pararunt. Nunc quidem Deo auxiliante remota sunt, ut pacis temporibus pars parti perfruamur. In primis porto Mantuano providemus confirmare riparios tres; et quicquid miles habuerit ad vescendum, hoc et Riparii cum eis comedere debeant. Modio vero pensato libras triginta, cum quod suum peragat negotium. Decimas vero dare debeant sale modios decem et octo, et tremisse uno palo solvendum tantummodo. Item in Campo Marcio transitura debeat dare binos tremisses per singulas naves. Scaramantico vero nihil providemus dare, sed libenter transire praecipimus. Item in porto Brixiano riparios IV instituimus sequendum antiquum. Decimas vero dare debeant sale modios quindecim, et palo solvendum tremisse uno, et Modio pensato de libris triginta cum ipsa decima dare debeant. Item in porto, qui vocatur Cremona, providemus confirmare duos riparios. Decimas vero dare debeant sale modios quindecim, et

* Vide apud Ughellium tom. IV Ital. sacr. in episcop. Cremonens. mentionem ejusmodi diplomatum, in diplomate Ludovici II Augusti anno 850, primo imperii ejusdem Ludovici, ubi milites Comacenses debitum reipublicae, quod est ripaticum et palificuram persolvere jubentur in portu Cremonae. Qui vero *Portus* hic appellantur et *Portora*, locum significant in quo naves per Padum et alia flumina advecta, consistere et mercatum salis facere consueverunt. Erant autem portus Mantuanus, et campus Martius, quo nomine an portus Veronensis designetur, aliis inquirendum relinquo: tum portus Brixianus, Cremonensis, Parmensis, et Abduae, id est Laudensis, et Placentinus. Quid ergo vectigalium pro salis mercatura pendendum foret, hic statutum habes. Nam pro Scaramanticis nihil solvabatur, quo nomine quid significetur, ignoro. Hoc unum novi, pannos fuisse olim, et quibus vestes conficiebantur, Scaramantae appellatae. Proventus autem qui ex Cremonensi portu percipiebantur, donati subinde fuerunt episcopis illius urbis ab ipso Carolo Magno: ideoque ad hoc ipsum argumentum spectant alia duo diplomata, unum Ludovici II Augusti, et alterum Lotharii I Augusti ejus patris, eodem anno data, a quibus curavit Benedictus episcopus Cremonensis, ut eadem donatio ac privilegium confirmaretur. Ergo et haec ipsa accipe de prompta et saepe laudato regesto Cremonensis episcopi.

PATROL. LXXXVII.

A tremisse uno palo solvendum. Et qui vult sursum ascendere, debet transitura solito medio tremisse modia duo. Et si venundaverit ad sex modia, det tria. Nam amplius non debetur, nisi quod precia posita fuerit. Et cum quale modio venundaverit, cum ipso decimas detur, tantum est. Item porto, qui appellatur Parmisiano, providimus duos confirmare riparios. Ripatico vero et palo solitura simul munus dare providimus solido uno, oleo vero libra una, garo libra una, piper onzas duas. Item porto, qui dicitur Addua, riparios confirmare providimus duos. Decima vero dare debeat sale modios duodecim, et tremisse palo solvendum..... Simulque porto, qui dicitur Lambro, et Placentia, qualiter Adda labuerit, hoc et ipsi consequere debeant seu in B ripariis, quamque in decimis tantummodo *.

Ego Johannes notarius hujus exempli exemplar vidi et hic subscripsi.

Ego Girardus notarius hujus exempli exemplar vidi, et sententia non mutata hic scripsi, et descripsi.

Ego Sychardus Dei gratia Cremonensis episcopus has duas institutiones Comacensibus a Liuthprando et a Karolo factas, ideo scribi fecimus, quoniam ex eis colligitur, quod Cremonensis portus, de quo saepe in suprascriptis privilegiis agitur, sit portus antiquus a Liuthprando rege antea institutus, et per Karolum confirmatus: et quia de his institutionibus mentio continebitur in sequentibus.

VI.

Judicatum quorundam episcoporum, jussu Liutprandi regis congregatorum, ad dirimendam controversiam de quibusdam praecitiis, vertentem inter episcopum Arretinum et Senensem, cum auctoritate in favorem Arretini antistitis (anno 715).

In nomine Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Ex jussione domni excellentissimi Liutprandi regis dum conjunxissemus nos sanctissimi, Teudaldus Vesolanae Ecclesiae episcopus, et Maximus Pisanæ

b Theudaldus Vesolanus, id est Fesulanus episcopus hic memoratus, Ughellio in Italia Sacra ignotus, adjungendus catalogo praesulum Fesulanorum. Telesperiano quoque sive Talesperiano Lucensi episcopo restituendum est germanum nomen apud eundem Ughellium, qui ipsum *Tabenperianum* appellat. Praeterea in eadem Italia Sacra anticipanda sunt exordia episcopatus Senensis Adeodato, cum Ughellius ad annum 722 Causirium illius antecessorem statuatur, nos vero Adeodatum jam reperimus anno 715 controversias agitantem cum Arretino episcopo. Ad hanc autem causam quod attinet, jamdudum inter eruditos disceptatum est de antiquitate Senensis urbis ejusque episcopatus, contendente Volaterrano, Leandro Alberto, Jughurta Thomasio civitatis ejus historico, Ughellio, et aliis, Senas sive Senam urbem ejusque episcopos vetustate nulli concedere; et contra Johanne Villano, Blondo aliisque tradentibus, antiquitate carere illius civitatis atque adeo episcopatus exordia. Sed jam sublata est inter eruditos ejusmodi controversia, quod est ad urbis remotam originem. Illic enim Romani coloniam deduxere, ejusque mentio occurrit apud eorum temporum scriptores. Verum quod est ad episcopalis dignitatis initium, res dubitatione minime caret. Nam qui Thomasio ac aliis laudantur primi civitatis Senensis antistites, certis nequaquam vitantur litterarum monumentis. Senensis ipse episcopus Adeodatus in ea

Ecclesiarum, nec non et Speciosus Florentinae Ecclesiarum, A per ipsos presbiteros et paumannos [F. herimannos], adque Telesperianus Lucensis episcopus, ad ecclesiam Sancti Genesi in vico qui dicitur Walari: ibique residentes una cum misso excellentissimi domni Liutprandi regis, nomine Guntheramo notario. Venerunt in nostram presentiam sanctissimi viri Adeodatus Senensis Ecclesiarum episcopus, et Lupertianus Aretinae Ecclesiarum episcopus, altercationem inter se habentes de diocesis, ecclesiis, et monasteriis in finibus Senensis territorii ejusdem civitatis. Id est de monasterio sancti Amiani, baptisterio sancti Stephani Haminaciano, baptisterium sancta Maria in Cosona, baptisterio sancti Johannis in Rantra, monasterio sancti Archangeli in fundo Luca, baptisterio sancti Andreæ in Malcinis, baptisterio sancti Petri in Pava, baptisterium sanctæ Mariæ in Patna, baptisterium sancti Quirici et Johannis in vico Falcino, baptisterium sanctæ Restitutæ in fundo Uxiano, baptisterium sancti Felicis in Avano, baptisterium sanctæ Matris Ecclesiarum in Misultis, baptisterium sancti Valentini in Casale Ursina, monasterio sancti Petri ad Axo, baptisterio sancti Viti in Rutiliano, et sanctæ Matris Ecclesiarum in castello Politiano, baptisterium sancti Viti in Vercona, baptisterium sancti Donati in Etiliano, baptisterium sanctæ Mariæ in Salto, baptisterium sancti Viti in Prumano, baptisterium sancti Viti in Osenna. Dicebat sanctissimus Lupertianus episcopus frater noster quod ecclesiarum istarum suprascriptarum et monasteria, a tempore Romanorum et Langobardorum regum, ex quo a fundamentis conditæ sunt, semper ad sedem sancti Donati Arlio obdierunt, una cum omnibus oratoriis suis; et nostrorum, vel antecessorum nostrorum, ibidem fuit ordinatio tam in presbiteros et in diaconos, et nostra fuit sacratio semper usque modo, et nos debemus habere. Ad hec respondebat frater noster Adeodatus Senensis Ecclesiarum episcopus: Veritas est, quia ecclesiarum istarum et monasteria in territorio Senensi positæ sunt: vestra ibidem fuit sacratio, eo quod Ecclesia Senensis minime episcopos abuit. Nam modo ad nos debent pervenire, quia in nostro, ut dixi, territorio esse noscuntur. Ad hec vero respondebat Lupertianus episcopus: A tempore Rotharim regis usque modo Ecclesia Senensis episcopum abuit: et nostra de ea ante a tempore Romanorum, et postea usque in odiernum diem in ipsas ecclesias, baptisteria et monasteria..... fuit sacratio et ordinatio, et in antea debemus secundum canonicam regulam habere. Quidem et missus excellentissimi domni Liutprandi regis, nomine Guntheramus, qui per ipsum Tagipert Gastaldum Senensem, ac

per ipsos presbiteros et paumannos [F. herimannos], veritatem cognovi, et ipsos presbiteros suprascriptarum a longo tempore antecessorum meorum, et mea usque actenus ibidem fuit sacratio. Et ecce mihi suprascriptarum de omnis istos presbiteros, qui nunc presenti vivunt, ubi obedientiam sancto Donato promiserunt, et sacramenta secundum antecessorum suorum consuetudinem prebuerunt usque ad tertio et quarto anno retro tempus, qui similiter manus suas ad sancto Donato, cui deservio, fecerunt. Et insuper lectas epistolas rogatorias de singulis iudicibus civitate Senense, et de ipso episcopo, qui tunc erat et antecessores meos et ad me faciebatis electionem, eo quod vester territorio erat, et nobis epistolas faciebatis, et regumandabatis, ut secundum antiquam consuetudinem ipse persone consecrarentur, quoniam nostra manebunt diocesi. Nec quisquam contra canones sine nostra permissio ibidem episcoporum audebat ordinationem facere.

Ad hæc autem omnia nos suprascripti Teudoaldus, Maximus, Speciosus, Telesperianus episcopus, una cum presbiteris nostris venerandis viris, id est Johannes, Lucipert, Rodaldus, Munichis, Sicualdus, Anselmo, Aututini, Theodoro, Doudedi, adque Theodoro, et reliquis sacerdotibus circumstantibus, audientes, fecimus ipsam inquisitionem et manus de ipsis presbiteris, qui nunc vivi sunt, et eorum, qui transierunt. Sed et epistola iudicum Senensium civitatis, sive episcoporum Ecclesiarum Senensium relegere; ubi continebatur, quod omnis sacratio in suprascriptæ diocesis, baptisteriis et monasteriis, adque oraculis per presules sanctæ Aretinae Ecclesiarum omni in tempore perficiebantur. Nam et ipsi presbiteri, quomodo ibidem custodes sunt, ita professi sunt per Evangelia et sacratione ab Aretinae Ecclesiarum episcopo suscepissent, et manus suas juxta antecessorum suorum consuetudinem ibidem fecissent, et sacramenta prebuissem, et obedientiam usque actenus impendissent, et crisma suscepissent. Ideo justum adque rectum placuit, ut si quis sancti Patres Nicei, et Effesani, adque Calcedonensis concilii statuerunt, ut nemo in aliena diocesi non vi ingredi presumat, aut qualemcumque ordinationem faciat, sed in suis diocesis se contineat, nec statuta Patrum termina transcendat. Proinde decretum per sanctorum Patrum auctoritatem, ut tu, sanctissime frater noster Lupertiane episcopo, ipsas suprascriptas dioceses et monasteria cum suis oraculis abeas absque qualemcumque contaminatione habere, sicut antecessores tuis a longo tempore habuerunt; et omnis sacratio ibidem per tuis oris labia vel successorum

lite affirmabat: « Ecclesiarum istarum et monasteria, in territorio Senensi positæ sunt; et vestras (id est episcopi Arretini) ibidem fuit sacratio, eo quod Ecclesia Senensis minime episcopos habuit. » Arretinus vero episcopus Lupertianus hæc contra efferebat: « A tempore Rotharim usque modo Ecclesia Senensis episcopum habuit. » Aliquo propterea fundamento nixæ deprehenditur Huberti Benivoglienti Senensis

viri olim doctissimi opinio, qui in notis ad Senensium episcoporum catalogum, tomo III Italiae Sacrae, novissimæ editionis, non assentatione ductus erga patriam, sed amore veritatis incensus, quæ supra patriam cordi esse honesto homini debet, primos episcopos Senenses, Ughellio memoratos, tamquam suspectos, aut conflictos, omittendos est arbitratus.

tuorum ibidem proveniat tam in presbiteris quamque diaconis vel subdiaconis, et baptisma, vel crisma per impositionem manuum, sicut Christianæ religionis est consuetudo, omni tempore proveniat adque fiat. Et nullam faciendi ammōdo et deinceps prefatus Adeodatus episcopus, vel ejus successores, qui in tempore fuerint, contra te quēsuprascriptum Lupertianum episcopum, vel tuos successores de prædictis baptisteriis ecclesiis, et monasteriis cum oraculis suis, aliquando abet faciendū ad loquendum, nec ad ibi fontes faciendum, nec plebes subtrahendum, nec ullam ordinationem infra ipsas dioceses, finesque eorum faciendam, sicut sanctorum Patrum instituta leguntur. Quoniam pro amputanda intentione decrevimus, ut sibi septimus cum sex presbiteris tuis, quales ipse Adeodatus eligere voluerit, prebeas tu Lupertiane episcopo, et ad Evangelia sacramentum una dum sex, et dicatis; quia a quo tempore, ex quo auditi sunt, habetis Romanorum et Longobardorum usque in presentem diem, in quo sumus, semper sacrationem presbiterorum et diaconorum ipsarum suprascriptarum ecclesiarum ab episcopis Aretinæ Ecclesiæ suscepunt, et nostra antecessorumque nostrorum ibidem fuit ordinatio, quia nostra inibi mansit possessio, nec ad Ecclesiam Senensem aut episcopos ejus nunquam pertinerent, nec cum Ecclesia sanctus Donatus, nec ejus defensores perdere, aut vobis dimittere debemus. Et Evangelia adducta sunt in nostris omnium presentia, et sacramentum ipse deductus. Et finita intentio. Unde presentem judicatum nostrum perpetua firmitate, ne impostum exinde inter vos aliqua revolvatur causatio, tibi, qui supra Lupertiane episcopus, per manus suprascripti filii nostri Guntarini notarii emisimus, in quo pro ampliore firmitate tua propriis manibus nostris subserimus; quatenus ambe partes in eadem deliberatione perpetuis debeat manere temporibus. Factum judicatum ad ecclesia sancti Genesii in vico Vallari, V die mensis Julii, regnante suprascripto domino nostro excellentissimo et Christianissimo Liutprando rege, anno in Christi nomine quarto, per indicio tertia decima, feliciter.

Ego Teudualdus episcopus hunc judicatum a nobis

^a Refert Ughellius in catalogo præsulum Arretinorum, Tom. I Italiae Sacrae, diploma Caroli Magni, ubi reficitur hæc eadem controversia, et episcopo Arretino causa adjudicatur. At in privilegio illo occurrunt quæ non immerito suspicionem ingerant conflictæ meritis, si tamen errores transferendi non sunt in Ughellium, quem in describendis et evulgandis vetustis monumentis sæpissime necessaria diligentia defecit, edm non raro in ejus libris diplomata dissentiant ab ipsis archivorum membranis. Sed eo diplomate dimisso, nunc aio tantum eruditionis tantumque criticæ artis hercle non fuisse sæculis posterioribus, ut confringere potuerint monumenta quæ ego nunc exero, nihil plane præferentia quod in historiam pugnet, imo notas omnes germanæ antiquitatis complexa. Numquam succurrisset, exempli causa, subsecutæ ætatis ingeniis in Liutprandi diplomate collocare Auduald ducem, cujus hic mentio occurrit. Una veritas magnati huic in evulgato diplo-

A factum, adque dictatum, vel relectum subscripsi.

Ego Maximus episcopus subscripsi manus propria.

Ego Speciosus episcopus sanctæ Ecclesiæ Florentinæ in hunc judicatum a nobis factum, adque dictatum, vel relectum subscripsi.

Ego Telesperianus sanctæ Lucensis Ecclesiæ hunc judicatum a nobis factum adque dictatum vel relectum subscripsi.

Ego Ansilmundo archipresbiter sanctæ Ecclesiæ Pisanæ hunc judicatum interfui, et manus mea subscripsi.

Ego Rodoldus Pisensis.

Ego Johannes presbiter.

Ego Munichis presbiter Lunensis.

Ego Deusdodi presbiter.

B Ego Theodorus presbiter.

Ego Lucifer presbiter.

Ego Damianus presbiter.

Ego Lupus presbiter.

VII.

Liutprandi Langobardorum regis decretum, quo controversiam de nonnullis Paræciis vertentem inter episcopum Arretinum et Senensem, a quibusdam episcopis et missis regalibus cognitam ac directam pro Arretina Ecclesia et ipse confirmat (anno 715)*.

Flavius Liutprandus præcellentissimus rex sanctæ catholicæ Aretinæ Ecclesiæ, in qua corpus Christi confessoris et Martiris quiescit Donati, et beatissimo viro Patri nostro Lupertiano episcopo. Dum intentio hortā fui-set inter suprascriptum Lupertianum episcopum, et Adeodatum sanctæ Senensis Ecclesiæ, idemque episcopum de diocesis ecclesiis et monasteriis atque oraculis in Senense territorio constitutis: id est in primis monasteria sancti Ampsani, baptisterio sancti Stephani in Acciano, baptisterio sanctæ Mariæ in Pacina, baptisterio sancti Ipoliti in Sexiano, baptisterio sancti Johannis in Rancia, monasterio sancti Andreæ in Melcina, baptisterio sancti Petri in Pava, baptisterio sanctæ Mariæ in Cosona, baptisterio sancti Quirici, et Johannis in vico Palcina, baptisterio sanctæ Resitutæ in fundo Scasciano, baptisterio sancti Felicis in Avana, baptisterio sanctæ matris Ecclesiæ in Misulas, baptisterio sancti Valentini in Casale Visino, monasterio sancti Petri

D mate locum fecit. Et quidem sepulcræ illius elogium, Ticini adhuc vicens, ego edideram cap. 10, pag. 74, Antiquitat. Estens., cum hoc exordio:

Svb regibvs Ligvriæ dveatvm tenuit avdax
Avdoald armpipotens, claris natalivis orivs, etc.

Sed quis ille fuerit, quoque tempore floruerit; ne ulla quidem conjectura assequi antea potui. Nunc palam fit, ipsum temporibus Liutprandi regis vixisse, atque ex notis chronologicis epitaphii elucere potest, desiisse illius vitam anno 718. Fatetur etiam Adeodatus Senensis episcopus anno 715 eadente, quo datum diploma reor, se ex jussu bonæ memoriæ apostolici Constantini in ecclesiis controversis duos presbyteros ordinasse. Et revera eo anno Aprilii mense e vivis sublatus fuerat idem Romanus pontifex. Hæc impostores plerumque ignorant, ac veteres tabulas dum sibi conflingendas sumunt, omnia præ incertitia historiarum miscet atque confundunt. MURAT.

ad Abso, baptisterio sancti Viti in Rutiliano, et sancta Matre Ecclesia in Castello Puliciano. Et ambæ partes in nostra conjunxisse presentia, asserebas tu, suprascripte Lupertiane episcopo, quia ecclesias istas et monasteria cum suis oraculis per diversa vicinia constituta a tempore antiquo usque modo, in quo funditus conditæ sunt, semper ad sedem beati donati Aritio subjectæ fuerunt, et nostra vel antecessorum nostrorum fuit sacratio tam in presbiteros quam et in diaconos, et nostra usque actenus mansit possessio, et nos debemus habere. Ad hæc replicabat Adeodatus Senensis Ecclesiæ presul: Veritas est, ut asseris, quia Ecclesiæ istæ et monasteria atque oracula, quæ in territorio Senense constitutæ sunt, ab antecessoribus vestris ibidem semper fuit sacratio. Sed ideo quia Ecclesia Senensis minime pontificem abebat. Nunc autem ad nos debent pertinere. Cui et iterum replicabas, tu superius Lupertiane episcopo: Ab antiquo tempore usque ad introitum in Italiâ Longobardorum, ex quo Christi prædicatio Tusciæ finibus personavit, Sena episcopum abiit. Et post ingressum Longobardorum in Italiâ a tempore Rotharis regis usque actenus, semper episcopus ibidem fuit. Sed tam Romanorum tempore, quamque Longobardorum abendo et non abendo Sena episcopum, usque in presentem diem ipsas ecclesias, baptisteria et monasteria cum suis oraculis ad nos pervenerunt, et de nobis chrisma susceperunt per singulis annis, et consignationem in populo fecimus, et secundum canonicam regulam habere debemus, quia et presbiteri suprascriptarum ecclesiarum semper, tam qui transierunt, quam et qui supersunt, sacrationem a sede beati Donati sumpserunt. Et ecce manus eorum scriptas, ubi fidem et obedientiam secundum consuetudinem Aretinæ promiserunt Ecclesiæ. Nam et de hac causa jam missus suprascripti domni excellentissimi regis, nomine Guntheram, notarius, directus est. Qui et causas cum merito tam per ipsos presbiteros et diaconos, quia sacrationem a nostra Ecclesia susceperunt, seu et per singulos arimanos ipsius Senensis civitatis inquisivit; et rei veritatem compertus usque in concilium episcoporum deduxit; id est in presentia sanctissimorum fratrum nostrorum Teuduald Vesulanz Ecclesiæ, Maximo Pisanæ, Specioso Florentinæ, atque Talesperiano Lucensis Ecclesiæ episcopo; in quorum presentia, ut supra, altercavimus; et ipsi canonico ordine relata inquisitione, quam missus domini nostri fecerat, terminum posuerunt, et cum sex presbiteros meos tibi sacramentum prebui, quod ipsa diocesis ecclesiæ cum monasteriis atque oraculis suis semper ad beati Donati pertenuissent sedem, nec per legem eas perdere deberemus.

Tunc nostra excellentia una cum venerandis viris Theodoro episcopo castri nostri, et Emulino abbate, atque Seiguel, Albino presbiteris, necnon illustres iudices nostris, qui nobiscum aderant, West Auduald ducem, Guiduald, et Gajuduald, Landoari, Aufus, et Aulfrit Stratores, Senonem, Rotfrit, et Ratbertum

A major domus: hanc audientes vestram allegationem, interrogavimus, et per Deum factorem celi et terræ, et beatum Petrum, cui Dominus ligandi solvendique in celo et in terra tribuit potestatem, adiuvavimus ipsum Adeodatum episcopum Senensis Ecclesiæ, ut nobis de hac causa sine peccato finire deberemus. Qui statim coram omnibus prorupit in faciem, et ita professus est, dicens: Coram Domino non mentior, quoniam istæ sæpius dictæ ecclesiæ et monasteria cum suis oraculis consecrationem et obedientiam a sede beati Donati Aretinæ Ecclesiæ presulis, vel ab ejus defensore habuerunt, et ibidem pertinuerunt. Nam ad Senensem Ecclesiam nihil debentur, nisi contra Deum et canonicam institutionem. Dum inter Aretinæ civitatis habitatores et Senensem populum inimicitias de morte Godeberti iudicis consobrini mei tempore gloriosissimi Ariperiti regis fuisset, sic dolose ibidem ab Antecessore meo unum tantummodo annum per aliquanta oracula intra ipsa Diocia inormiter sacratio pervenit. Sed et anno isto, dum incaute et contra iustitiam causam promoverent, ex jussu bonæ memoriæ apostolici Constantini, et per me extra ordinem et rationem ibidem in presbiteros duos et uno oraculo sacratio facta est. Hanc igitur professionem nostra excellentia una cum jam dictis venerabilibus viris seu illustres iudices nostros audientes, rectum nobis paruit esse, ut qualiter suprascriptæ ecclesiæ et monasteria a longo tempore ad sedem beati Donati pertinuerunt, et in antea pertinere debeant, et omnis sacratio in presbiteros et in diaconos per presulem Aretinæ Ecclesiæ, qui nunc est, aut fuerit, omni in tempore in eos perveniat, sicut et prefati sanctissimi Patres nostri Teodald, Maximus, Speciosus et Talesperianus episcopi per suum iudicatum statuerunt. Et nulla amodo his ipse Adeodatus Senensis Ecclesiæ episcopus, vel successores ejus adversus te Lupertianum episcopum, vel tuos successores de ipsis diocis, monasteriis et oraculis faciendam ad loquendum habere, nisi vestra in ipsis ecclesiis aut oraculis, qui sunt, aut in tempore fuerint, maneat ordinatio, nullo contradicente, sicut et antiquitus usque actenus fuit, qualiter ipse Adeodatus episcopus Senensis Ecclesiæ, Warnefrit, et Agripert Castaldus ejusdem civitatis nobis professi sunt, quod vestra mansisset semper possessio. Unde et damus in mandatis cunctis iudicibus et gentibus, atque suis regni nostri ditione pertinentibus, ut nullus eorum contra hoc nostrum de iudicatum audeat ire quandoque præceptum: sed nostris, perpetuis, et infinitis preces noster iudicatus stabilis persistat temporibus.

Ex dicto domni regis per Senonem illustrem virum scilicet ego Johannes notarius.

VIII.

Judicatum Ultiani notarii ac missi Liutprandi Langobardorum regis, Speciosi episcopi, et Walperti ducis Lucensis, in controversia agitata inter Talisperianum episcopum Lucensem, et Johannem episcopum Pistoriensem (anno 716).

Dum ex jussione domni preecellentissimi Liut-

prand regis conjunxisse ego Ultianus notarius et A missus domni regi, ad Baselicam sancti Petri locus, ubi dicitur Neure, ad intentionem, quam vertebatur inter ab * Talisperiano episcopo, necnon et Johanne id est episcopo Pistori, esset deliverandum: et jam inibi conjunxisse ego, qui supra, Ultianus una cum Spetioso episcopo, et Walpert duci, Alahis Gastaldio, et aliis singoli circum stantibus. Unde nos inquirentes per Vitaliano presbitero, a cujus ipsas diocesis a tempore Romanorum et Langobardorum fuissent, qui nobis professus est, quod ipsas Adocias semper ad parte Lucense fuissent, et qualiter Dei per Evangelium firmavit. Postea vero dicto et superscriptus Johannes episcopus et Ansollo presbiter ipsius Johanni, quoda Ecclesiam sancti Andrea, ubi est baptismum, una cum ecclesia sancti Hierusalem nostra devenisse. Ad hec respondebat jam dictus Vitalianus presbiter: Non est veretas, nisi dum menime potera concurrere ad tantas ecclesiam baptismum facere. Sic ipsas ecclesias sancti Andree cum baptisterio suo, et sancti Hierusalem tibi presentamus, ut inivi missa et baptismum facere deveris, dum usque nobis placitum fuerit, nec per lege ipsas aeglesias vobis dimittere debeo. Unde nos supra scripti iudices degrevimus, ut presbiter Vitalianus dicere juratus, quod ipsas aeglesias sancti Andree cum baptisterio suo et sancti Hierusalem, a tempore Romanorum usque et modo semper sub jura aeglesie sancti Petri fuerunt, nec per lege eas vobis dimittere debeo. Quidem et ipse sacramentas in nostris presentia deductus est, ut in eadem deliverationem deveant permanere. Unde hanc notitia iudegati Ebregausus notarius regi . . . . . scribere commonemus.

Facta notitia iudegati, mense Februarii, regnante domno Liutprand regi anno quarto, indictione xiiii feliciter. (*Judicum subscriptiones desiderantur.*)

IX.

Teuthpaldus, Dommulus alique pii cives Lucenses sacram aedem sub sancti Silvestri nomine una cum xenodochio in urbe Lucensi aedificant (circa annum 718).

In nomine Domini Dei nostri Jesu Christi. Congruue nobis auxilium est, dum hic peregrinamur carnali officium gerimus, tesaurozare nobis super terram utilia sunt, ut caro nostra mortalis, anima immortalis. Unde nos Teuthpald cum germanis meis, et Dommulum, Leonaci cum germano meo, seo et Aupald, Wilfrid, Maurinum, Teuderaci, Nandulum, Geminianum clericum, Gudiscalum, recurrentes nos omnis ad aula misericordie pro . . . . . nostris, quam in hoc seculo gessimus adque gerimus, pro hamorem Dei, et redemptione anime nostre, heccliesiam ha

* Talisperianus episcopatum Lucensem regebat; Spetiosus, cujus nomen Florentinus, et Cosmus de Arena deformarunt. Florentina civitati praeerat. Hic autem vides habitum fuisse iudicium illud ex iussione Liutprandi regis, eique praefuisse Ultianum notarium ac missum ipsius regis, una cum Specioso Florentino episcopo, et Walperto duce Lucensi.

fundamentis, fabricis, vestibolis, constituemus in honorem beatissimi Dei confessoris sancti Silvestri, ... in porta beati Sancti Petri, ubi nos vel si indigni sinodochium facere visi sumus in terra, qui novis ex nostra portionem a Teodoraci filio quondam Leotari advinet, in qua fundamento prefata ecclesia sita est, idecirco donamus . . . . . ecclesie beati sancti Silvestri fundamento ipso una cum casa que sinodochio constituemus cum corie vel orlo seo omnem intrinsicus, sed et balneo, qui novis vicarie et ex comparationem advinet a domno venerabili Talisperiano . . . . . nus una cum fundamentum, ubi ipse balneum situs est, quamque et per unumque nostrum terra prope civitate a designato nomine, idest ego Teuthpald cum germanus meus offertui inivi terra modiorum . . . . . Dommulum terra modiorum tris in Placule inter adfinis terra Duci; in Leonaci cum germano suo terra modiorum quatuor super casa Borunciuli in Maeritula, et duas modios terra Maurinus in Albingo . . . . . Aunuald terra modiorum tris in loco ubi Teuthpald dedet super silice: Wilfrid terra modiorum tris prope casa Waltari; Nandulo terra modiorum duo infra Lituro, et tertio modi locum ante casa Buccili: Geminianus terra et vinea offertuit solidos quadragenta; Teodoraci pro terra et vinea solidos quadragenta, ut exinde terra et vinea con . . . . .; Gudiscalco terra modiorum duo, tris scallorum prope terram Trioni et scallum prope terrula Liutuald; et pro vinea per unumquemque nostrum dedimus solidos decem, excepto Maurinus, qui dedit duo modia vinea in Savelliano, et Geminianus et Teodoraci, qui dederunt predictos solidos pro vinea et terra et octuaginta solidos in auro pro dotis titulo. Et ita addidet animus nostrus, ut ad gubernandum in potestatem custodis illius Gundoni presbiteri, quem inivi cum comune consilio presbiterum ordinavimus, inveniat esse peregrinus recipiendum, pauperis, v. d. u. et orfanis consolandum, mandatum juxta regule ordine faciendum, et pro nostris facinoribus Dominum deprecandum, in omnibus et per omnia opem ujusce sinodoci, secundum priscorum Patrum traditionem juxta ujus sententie in omnibus adimplere diveas? Et hoc addimus, ut si ipse abbas custos de hac luce ereptus est, quem inivi priorem et gubernatorem due partes ex novis una cum monaci ipsi eligerent, tertia pars ex nostris inivi . . . . . ipsum abbatem ordinandum predictum officium Dei peragendum. Nam nulli nostrorum offerentium exinde in aliquo subtragator, aut ha novis minuetur, nec ulla inivi potestatem aveamus neque in ipso balneum invasionem faciendam, nec in nulla res, quas inivi ha novis offertum est, nisi in omnibus, ut predixi-

Nemini eruditorum ignotum est quae similitates ac bella diutissime vigerint inter Langobardos atque Romanos, dum Graeci imperatores Romae, nunquam a Langobardis subacti, imperarunt. Propterea opinari licet multos obices in Langobardico regno fuisse positos legitimae Romanorum pontificum et episcoporum auctoritati in ecclesiasticis negotiis.

mus, in potestatem sancti Silvestri inveniatur esse, et absque omnem . . . . . contra ipsam ecclesiam agere voluerit hanc vis removatur exinde violentiam, et defensor non querentis, quod in aliquo a nos perteneat, contra quam dotalii seu monusculi nostre cortule, quam nos et credis nostris adversus ipsam sanctam Dei Ecclesiam, vel quod inibi ha novis offertum est, aliquando spondimus esse venturi post facta viro dotis cartula Dei compulsatione correctus.

Ego Waltari . . . . . sancti Silvestri offero in integrum possidendum clausura in Colliario cum vinea et olivas seu virgarum plus minus modiorum dece, cum omnia quidquid infra ipsa clausura est cum cultum vel incultum in integrum . . . . . pro peccatis sacerdos, qui inivi ordinatus est, aut futurus esset, horare diveas.

Signum manus Teutpald V. D. donatoris.

Signum manus Teutpert fratri ejus consentientis.

Signum manus Dommuli conserbatoris.

Signum manus Leonaci V. D. autoris et conserbatoris.

Signum manus Petronaci . . . . . consentientis.

Signum manus Anuuald V. D. idem conservatoris, etc.

Signum manus Waltarini, qui hoc offeruit.

. . . . . dolf exiguis indignus presbiter rogatus ad Waltarene ubi chartule donationis in ecclesia sancti Silvestri vel ejusque Senodoci sicut superius agit testis subscripsi.

. . . . . ripert V. L. ubi chartule rogatus a Waltarene a hic chartule donationis facta in ecclesia sancti Silvestri vel ejusque Senodoci sicut superius legitur testis subscripsi.

Floriprandus notarius ex autentico quantum cognoscere potui fideliter exemplavi absque fraude.

In nomine Domini Jesu Christi. Dum Deo juvante ecclesia beati sancti Silvestri sita fuisset ad porta beati sancti Petri, et per Cristianus hominis condita, et per dotis et donis telulo confirmata, amor superne virtutis meum animum adcommodaret pro meis facinoribus offero ego Geminianus Deo et tibi sepe dicte ecclesie beati sancti Silvestri, idest in primis quatuor modiorum terra ad Argilli super via ad Aqualonga, modiorum duas ad Tempanianu, modiorum duo de terra da Cunichis, ad Arcu modiorum duo de summo campo da sancto Martino, caldaria una ornile cum catena fumararia, hec istum predicta ecclesia quite jure ivi defendas, et nullus de heredis meus hoc ipsum monusculum exinde subtrahi possit, et sacerdos inivi consistentis pro meis facinoribus Christum Dominum deprecari diveas.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, regnante domno nostro Liutprandi a viro

A excellentissimo rege anno octavo, per indictionem in feliciter. Consta, me Aufrid V. D. hanc die vendidisse et vendedi, tradedisse et tradedi vobis Anuuald, Teutpald, Leonaci, Petronaci, Teutpert, Dommuli, Willifrid, Nandulo, Geminiano clerico, Teuderaci, ortu meum, quem avere videor ante sancto Silvestre, qui latere tene prope curte vel orte sancti Silvestri rectu casa Dommici, vel de filio Jovanni, et in integro ipso orto vobis tradedi possedendum, ut ab hodierna die abeat, teneatis, et in vestra sit potestatem de ipso orto facere quod volueritis. Unde accepisset et suscepi a vobis Anuuald, Teutpald, Teutpert, Petronaci, Leonaci, Dommuli, Willifrid, Nanduli, Geminiano clerico, et Teuderaci, pretium placitum et defenito capitulo auri soledas quinquaginta, de quibus previdi vobis cartula venditionis facere, ut ab hodierna die aveatis, possedatis, et in vestra potestate, et sicut non crido, ut si ego aut eredis meus vos molestaverimus, aut da qualivet homine vobis defensare non potuero, spondeo vobis componereudupla conditionem; quam viro venditionis chartula Gairemund V. D. scribere rogavi.

Actum Luca, mense Martio, per indictione superscripta feliciter.

Signum manus Aufrid venditori et repromissuri.

X.

Querimonia Julii abbatis insule Montis Christi coram Rolando comite, totius insule Corsica domino, de variis usurpatoribus jurium sui canobii (b anno, vi charta prefert, 749).

Anno dominice nativitatit septeno centesimo decimo nono, indictione ii: Manifesto sia a tutte persone, che legeranno et oderanno questa carta: Quando venne messer l'abate Giulio abate dell' isola di Monte Cristo, et misser Placito abate di sancto Stefano, et sancto Benedicto di Venaco dell' ordine di Monte Cristo, con li sua frati, innanzi a misser Rolando conte, per la grazia di Dio, et signore di tutta l'isola di Corsica, et innanzi a messer Giulio giudice, et innanzi a messer Joanni legato in Corsica, et altri boni homini, che ivi erano. Et lamentandosi de sua possessione, ch'elli avevano in Venaco, le quali sono terminate, et per termini, che indicano li nobili signori Alberto, e misser Domenico fratelli carnali, et figliuoli quondam misser Guidone delli signori de' Corsi. Et lamentaronsi di Martinello del Lavatogio di Rustichello della Selva, et de Vollelo della Basa, et de Somello delle Mustoline, di Vintello di Volivo, et di Volanduccio d'Osgia, d'Andreuccio dello Merzeno, di Salvuccio dello Moieno, de Salvuccio dello Musuleo, et de Vivolo dello Quarceio, de Bertuccio dello Vignale, et de Zaviccio dello Zoio. Et questi huomini diceano, che

tem preferentes, et nihilo minus corruptas, et ad posteriora tempora spectantes. Quod unum exscalpere hinc juvat, Rolandus iste comes, universae insule Corsicae dominus dicitur.

^a Id est anno Christi 720.

^b Chronologica nota bene hic se habent; anno quippe 749 decurrebat indicio ii. Verum quis credat chartam tot ante saecula vulgari idiomate scriptam? Tot alias ex hisce chartis vidimus seram antiquita-

non doveano dar salvo decima alla badia de sancto Stefano de Venaco. Et questi dicti abati diceano che tutta la possessione era propria della abadia. Et questi abati appresentaro sua carta dinanzi a misser Rolando, et a misser lo iudice, et a misser lo legato. Et per questo che videro et odio, sententiaro e scapolaro quella possessione alli sopradicti abati. Et fecero comandamento, che questi sopradecti homini deggiano pagare libre cento de poni danari. Et fecero comandamento che infra tre mesi deggiano uscire fora de questa possessione sotto pena di ccc fiorini d'oro, et da parte di messer lo legato sotto pena de excomunica, che infra tre mesi ne deggiano andare con tutti li sua beni, et piu non vi deggiano entrare, salvo ad voluntate delli dicti abati di Monte Cristo, cum qua est la dicta abadia di Venaco. Et diseno che questi nobili signori de Corsi et sue heredi deggiano essere soi difensori, che sono padroni della dicta badia.

Actum a Fogata, ubi dicitur Marcorio, presente me notario. Testes Giorgius de Campo Merli, Vivaldino de Corsi, Albertinello de Corsi, Ficone de Bosi, Ursaciolo de Petra juxta, et altri piu assai.

Et ego Nicolaus quondam Arrico notarius sacri imperii hanc chartam rogatus fui, et scripsi, firmavi, et dedi.

Et ego Leonardus quondam Laurentii notarius Domini legati, sacri imperii ibi fui, et vidi, et signum meum consuetum apposui.

XI.

Pertualdus civis Lucensis aedem sancti Michaelis et monasterium constituit ac dotat, praescripta elemosyna in pauperes (anno 721).

In nomine Domini Dei nostri Jesu Christi. Regnante domno nostro Liutprand viro excellentissimo rege, anno felicissimo regni ejus nono per indictione quarta feliciter. Omnium Ecclesiarum conditor Christus, etc. Unde ego Pertualdo considerans adque pertractans animum meum, dum erumpere non mea necessitate, sed Dei compulsionem correctus ubi longinquo urbe viduam, pupillum et orfanum protegere pro illo desiderium complectar, liminibus beati Petri apostolorum principis Romane urbis devotum juxta placitum Deo ad propria remeatus, queque illuc Deo devotus sum, ipso juvantem, ut virtus permiserit, opem perfici. Idecirco ego pertualdo offero Deo, et tibi ecclesie beati archangeli Michaeli, quen a fundamentis, fabricis, vestibulis in honore Christi Domini nostri constitui prope domicellula mea, ubi cummanire videor, quam et ad ejus monasterium, idest curie cum fundamento, ubi ipse ecclesia vel monasterio sita sunt, per loca designata finis Fossato, etc., terra pertenente modiloco unum, ubi sibi abbas vel monachi inivi consistentis ortum vel pigmentario havire debeat una cum terra prope civitate ad Valle modiorum quatuor, campo ad Quinto modiorum quinque, decimas, vineas, et olivas, quemque havire videor ad sancto Pancratio, et decimas de vineas et olivas, quam havire videor de pro-

prio loco, qui dicitur Muratico super sancto Petro, similiterque decimas de omnem labore meum, tam vinum, quam granum dedit vel mihi Dominus dederit, inivi perseverare debeam ad illas vero vineas, quam nominatim decrevi, adimplire debeas ad gregis equorum, armentorum, ovium seu porcorum, omnia qui nati fuerent a Kalendas Januariarum indictione iv, in ipso sancto loco idem decimas dare debeas, et terra ad Arina, qui mihi a regia potestate concessa est in integrum. De casis vero in primis in monaciatico Casa, qui regitur per Sintarine, etc., pro anime mee remedium per dotis titulo offerre visus sum, ab hoc die trado in integrum possedendum; ita ut sacerdos, qui inivi constitutus est, aut fuerit, pro meis facinoribus Dominum deprecari debeat, officium peragendum, viduam, orfanum et pauperem consolandum, eginum et peregrinum recipiendum, juxta Dei preceptum, omnium opera ferre non desinat. Et si quis de filiis meis in ipso sancto loco Deo servire volueret regulariter agere, nulla ei sit contradictio, quid si minime ex legitimo proles meas inivi volueret Deo servire, et abbas qui inivi constitutus fueret, de hac luce migraveret, quem ipsum congregationem sive abbatem et priorem eligere ipse in loco, et nihil inivi meis heredibus potestatem habeas invasionem faciendi, neque exinde aliquid subtrahendi, nisi si a qualibet homine ipsa ecclesia vel monasterio contra justitia pulsatus fueret a meus propriis heredis habeas defensionem, nam non menuctos contra quam dotali seu monasculi mei paginam numquam me heredes meus adversus ipsum sanctum virtute aliquando spondimus esset venturus, sed omnia sicut sopra legitur inviolabiliter conservare. Quam dotali et monasculi mei cartula . . . . . et nepoti meo dictante genitore suo Petroni scrivere commonui.

Actum Luca.

Signum manus Pertualdum autori et conservatori.

Signum manus Filipert filio ejus consentientis.

Signum manus Ansualdum testis.

Signum manus Radipert V. D. testis.

Ego Rachiprandus clericus exemplar fideliter exemplavi.

Ego Ermimari clericus hunc exemplar de exemplari fideliter exemplavi.

XII.

Fundatio monasterii sanctimonialium sanctae Mariae in civitate Lucensi, quam Ursus clericus facit, constituta ibi abbatisa Ursula filia sua (anno 722).

In nomine Domini nostri Jesu Christi. Regnante domno nostro Liutprand viro excellentissimo rege, anno felicissimi regni ejus in Dei nomen undecimo per indictione quincta. Dum presentis vite et transitus istius temporis, etc. Hinc itaque ego Ursus ex tota mente devotionis pertractans, que prememorata sunt, pro mercedem et remedium anime mee et comparisonem vite eterne, edificavi ecclesia proprio in territorio meo in honore sancte Dei genitricis Marie,

in qua Ursa filia mea abbatissa esse constituo, una A cum germana sua Anstuda . . . . . religiosa hac monastica vitam gerent, in qua ecclesia mea pro facinora hodie in presentia civium do, dono, trado, donataque esse volo. In primis fundum meum, ubi praedicta ecclesia fundata est, cum curte et puteo suo, orto, aditu, accessu, et . . . . . suo: hoc est terra modio simis; campo in Fussinulo, qui nobis in cambio advenit, medietate de vachis, et medietate de avibus in integra. Et casa Rusculi in massa Fagani, qui mihi advenit ex dono domni Aripert rege. Candido vaccario cum armento suo . . . . . mercato suo in loco Tuniolo: Sala in loco Ferroniano cum duas casas tributarias, una qui regitur per Candido, altera per Majorano, cum familia eorum, vinea, oliveto, silva peculiare, prato in ipso loco supra memorato. Et casa Arnald . . . . . casas duas in Novale de morginecaput mulieri mee: una, qui regitur per Fridichis, et alia per Corbolo, Godoara, ancilla . . . . . gunda pro livera, Wilpergula pro livera, Candida pro ancilla, Tinetula pro ancilla. Ut hec omnia jam dicta Dei ecclesia jure possideat, et quod adhuc ibidem largitus fuero, firmum permaneat, et Christianis temporibus sanctarum ancillarum monasterio nuncupentur. Et post decessu Urse filie mee, Anstuda germana ejus, monasterii cura ipsa suscipiat. Et post amborum decessum eam, que sibi congregatio eligere voluerit, ipsa in abbatisse ordo succedat. Et ego qui supra Ursus clericus ab . . . . . juxta Dei voluntate in mea volo esse potestate gubernandi; nam filius meus, vel heredis meus nullam ibidem habere partem . . . . . dominandi, nisi orare et benefacere. Nec nullus sacerdos ibidem habitare presumat, nisi quem ipsas ancillas Dei invitare voluerint, missarum sollempnia celebrando. Si qui contra hanc decretum meum ire quandoque presumpserit, judicium incurrat Dei, et de ipsa sancta Dei Genitricem, ana-

* Huic chartae subscribit Talesperianus eximius episcopus. Pro eximius legendum suspicabar exiguus: episcopi certe atque abbates saepissime reperiuntur humilis et exigui appellationem suis nominibus apposuisse. Quare subscripserit Talesperianus id causae fuit quod sine episcopi consensu nulla monasteria instituere de novo timebat. Nam et iis ipsis temporibus sua episcopis jura in virorum, sed praecipue mulierum coenobia, intacta restabant; atque ad eos potissimum pertinebat in sanctimonialium mores inquirere, earumque regimini sedulo vacare, simulque regularem observantiam in illarum asceteriis aut vigilem promovere, aut deperditam restaurare ac restituere. MURAT.

† Ad hujusmodi vero sacras monachorum aedes erigendas atque dotandas ut ut proclivis ex se foret ac sponte non raro festinaret pietas hominum tunc Deum quaerentium, attamen nefas minime erit sibi persuadere, opportunas atque importunas monachorum sollicitationes, preces atque consilia, interdum intercessisse, quibus inclinati fideles non sua tantum sed se nonnumquam offerebant Deo, novo monasterio constructo: Non erant a nostris diversa illorum temporum ingenia, affectus et vota. Piissimum institutum dilatare supra multa alia holocausta gratissimum Deo putabatur, neque desiderabantur in Evangelio aperta ad hanc remhortamenta; et praeter meritum pii operis, vel tunc aliqua latens minimeque observata humanae gloriae cupido impel-

thematus subiaceat. Quam vero cartulam decretionis mee . . . . . venerabili presbitero scribendum rogavi, et subter pro confirmationem propriis manibus meis signum sancte crucis feci, testibusque obtuli eam roborandam sub stipulatione et spensione, quod interpositum.

Actum Luca: diem et regnum et indictione superscripta feliciter.

Signum manus Ursuni auctori et donatori, seo et conservatori, qui hanc cartulam fieri rogavit.

Ego * Talesperianus eximius episcopus uic cartule donationis rogatus ad filio meo Ursone testi subscripsi.

Rodnald indignus presbyter rogatus ad Orsum testis subscripsi.

B Rachiprandus presbyter ipsum autenticum vidi et legi, unde hoc exemplar relevatum est, in qua manu mea subscripsi, etc.

XIII.

Aurinandus et Godefridus Lucenses cives monasterium sancti Petri in loco Castellione pro filiis suis fundant * (anno 723).

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, regnante domino nostro Liutprand viro excellentissimo rege, anno . . . . . regni ejus undecimo, per indictione sexta, mense Januario, feliciter. Dum Deus omnipotens . . . . . dillum inlustrare dignatus est, expansis manibus ad ejus aulam concorrentis divi . . . . . mistirio confortitor, ut ad illam desiderabilem fontis salientor, sicut Euangelicam vos ammonet dicens: Fratres mei, et amici mei, venite ad regnum Patris . . . . . posseditis, quod paratum est vobis, et alivi: Vendite, que posseditis, et date elemosinis, et aveitis thesaurum in celo: et sequimini me, ut sancta Jerusalem a Deo transmissa descendente de celo, ubi lux indeficiens est, mereamur contocari, et mannam illam celestem angelicam

lere ad hoc homines poterat. Addam quoque: non omnes sancti erant in sanctitatis domicilio, neque tanta sub monastica veste humilitas et mundi contemptus vigeat, quin multi inhiarent ad sacras praefecturas, quas quando in propriis claustris consequendi sublati spes erat, in novis condendis anxie exquirebant. Huc referendum est capitulare regum Francorum lib. vi, cap. 140: « Ut nullus monachus, congregatione monasterii derelicta ambitionis aut vanitatis impulsu cellam construere sine episcopi permissione, vel abbatis sui voluntate praesumat. Monachi enim, ut ipse Angelus Nuceus Casinensis abbas fatetur in notis ad chronicon Casinense, « tanquam apes ex coenobiali alveario de more egressi, nova monasteria, sive dicas cellas, construere amabant. » Aliis exemplis parco, hanc in rem prolaturus, quod Mutinae olim contigit animadversione dignum. Amplissimum Nonantulanum monasterium, quinque tantum passuum millibus ab urbe dissitum diu in causa fuit, ne Mutinenses prope aut intra urbem aliquod aliud monachorum collegium inducerent, contenti antiquo illo ac celebri loco. At Hildeprandus Mutinensis antistes, monasticum coetum propius habere cupiens, anno 983 ecclesiam sancti Petri Stephano presbytero et monacho concedens, novo monasterio prope moenia urbis fundamenta praeparavit, quod postea auctum et nobilitatum in hanc usque diem perdurat.

cum sancti et iusti participes esse inveniamur. Hinc itaque ego Auriand V. D. una cum Godifrid V. D. germanus meus, tractavimus, ut de parvitatibus rebus nostris novis mercidem adcriscat, et accessimus ad V. D. Thalesperiano Deo gratia episcopo, in Christo Pater nostro, ut cum ejus consilio, seu licentia oraculum sancte Dei Virtutis construere deberimus, et quamvis brevitate ad fundamentis fabricis ecclesiam constituimus in honore beati sancti Petri apostoli in loco qui vocatur Castellione, et parvulum munusculum ividem offerimus: id est terrola circa ipsa ecclesia modiorum sex, et in alio loco de illo latere Riumodi loco vinea; et ad hoc nostram decrevimus voluntatem nus Auriand, Godifrid. ut filii nostri ibidem in ipso monasterio servire deveas una cum filio meo Galsnald religioso clirico, seu alii filii nostri, qui Deo servire voluerit, et ividem monacale vita vivere deveas. Et hoc volumus nus suprascripti Aurinand, Godifrid, ut in nostra, vel de filii nostri sit potestatem ividem sacerdotem ordinando, et post nostro decesso, quem ivi ipsi monaci de ea consecrationem eligere ipsum aveat ordinatum; et quod superius menime memoravimus duodeci forma olive, que novis ex comparationem da Gualistolo advinet, ita ut ab hoc die firma ad ipsa sancta Vertute in integro possideat, et umquam ullo tempore ad novis retraendum est ad alia ecclesia, aut ad alium sacerdotem, quod ad novis offertum est, nisi qui inivi abbas fuere, et quem volere rectum abire ipsi fruatur in honore Domini. Et quod ab se, si quis de novis supragere voluere, vel proprio defendere, vacuus et inanis exinde exeat, et dona nostra in integro Deo et sancto Petro permaneat confirmata; et cum summa delectatione Sicherad presbiter amico nostro hanc cartulam dotulium scribere rogavimus, et perpetuis temporibus permaneat.

Actum Luca, regnum et indictione suprascripta feliciter.

† Signum manus Aurinand V. D. benefactori et conserbatori.

† Signum manus Godofrid V. D. benefactori et conserbatori.

† Signum manus Galsnald filio ejus et Clirico, benefactori et conservatori.

† Signum manus Gairto V. D. testis.

† Signum manus, etc.

* Quod sine animadversione prætermitti nequit, Romualdus iste presbyter una cum muliere sua, id est cum uxore sua, post peregrinationem susceptam pro anima sua in partes Transpadanas, collocaverat se in loco Capannule in monasterio sancti Petri, ibique exiguum erexerat hospitalem domum. Concedit ergo Thalesperianus episcopus, qui se in subscriptione eximium nominat, non exiguum, ut usus ferebat; concedit, inquam, ut eidem sancto loco presideat tam ipse Romualdus quam etiam et presbyteria illius, hoc est, eadem que supra nominata est illius conjux. Qui fieri id potuerit, percontetur aliquis, simulque miretur, cum continentie votum in Latina saltem Ecclesia, vel a primis Ecclesie sæculis, sacerdotibus prescriberetur. Id quidem verum est; at quoties viro conjugato ad sacros ordines olim erat aditus, tum ipse, tum ejus uxor cælibem

XIV.

Litteræ Thalesperiani Lucensis episcopi, per quas Romualdo presbytero concedit in beneficium monasterium cum xenodochio (anno 725).

In nomine Domini Dei nostri Jesu Christi. Regnante domino nostro Liutprando viro excellentissimo rege, anno felicissimo regni ejus tertio decimo, indictione octava feliciter. Constat me Thalesperianus venerabilis episcopus, quia suggessit nobis vir venerabilis Romuald presbyter, et innotuit nobis eo quod ante hos annos exisset de terra sua partibus Transpadanis una cum muliere sua, sibi peregrinandi pro anima sua, et conlocasset in loco, qui dicitur Capannule, in monasterio ecclesie sancti Petri et sancti Martini vel sancti Quirici. Et dum ibidem in parvis substantiis habitasset, tunc cepit sibi ibidem conquisito facere una cum presbiteria sua, casella in officio ospitalis. Et conquiret ibi terra vinea cum pretio suo. Et petivit nos, ut pro Dei amore, et fidelis servitia ipsius, quam in ipso sancto loco concurrere visus est, eum inibi in officio monasteriale confirmari deberemus. Quod et factum est: sic ita et in ea ratione, ut dum advivere merueris, tu Romualde, in ipso sancto loco, tam tu, quam etiam et presbiteria tua, qui est in ipso sancto Petro, remanent, et qui presedere debeatis, et nulla patiat taxatio ab alio presbitero, qui plevem tenuerit in suprascripto loco Capannule in ecclesia sancte Marie. Sed volo adque decerno, ut ab hanc dies ipsa ecclesia in officio monasteriale semper maneat: et per festivitatem predicti sancti Petri et sancti Martini vel sancti Quirici ad ecclesia sancti Martini in episcopio luminaria, vel quod Dominus condonavert, salutem adducere debeas tam tu quam vel quis postea ordinatus fuerit: et nunquam nos vel posterus noster et de hanc dicto loco molestari presumat, sed volo ut cunctis diebus quietus in ipso sancto loco residere valeas. Quam beneficiis cartula Sicori notario scribere jussimus, et nos subter signum sancte crucis scimus, et sacerdotibus tradedimus roborandam.

Actum Luca, die et regnum et indictione suprascripta feliciter.

† Ego Thalesperianus eximius episcopus huic cartule beneficii facti in Romuald presbitero consensi et iscripti.

exinde vitam profitebantur, illaque non conjux amplius, sed soror appellabatur, ut etiam pag. 93 et 148 tom. I Aneecdot. Latin. exemplo sancti Paulini ostendi. Disciplina certe ecclesiastica multis conciliorum decretis inter hosce contubernium quoque interdixit. Verum ut in Dissertatione de Agapetis et Synisactis in Aneecdotis Græcis, tum ex Codice Theodosiano, tum ex aliis antiquorum edictis ostendi, tempora fuere, quibus licuit presbyteris cum uxoris suis commune adhuc tectum habere, dum ab omni commercio carnis abstinere. Rigidiores se præbet hac in re temporum nostrorum disciplina, et sapientius quidem et æquius. Sed nunc quærimus, non quid faciendum, sed quid factum fuerit a majoribus nostris. MURAT.

b Salutem adducere debeas, id est donum, munus, oblationem. Vide nunc moris istius antiquitatem.

Sichimund, etc.

Ego Deusedit presbiter huic cartula donationis facta in ecclesia sancti Petri manibus meis subscripsi.

XV.

Radchis abbas monasterii sancti Michaelis in Lucensi agro siti successorem sibi in eodem munere constituit Waltpandum clericum filium Walperii ducis (anno 728).

In nomine Domini nostri Jesu Christi. Regnante domno nostro Liutprand, anno felicissimi regni ejus sextodecimo, per indictione undecima feliciter. Radchis venerabilis abbas presbiter tibi felicissimo et in Christo filio Waltpand clericus filio domni Waltpert glorioso duci salutem. Manifestum mihi est, et multoties memorie Ansfred germanus meus monasterio sancti Michaelis a fundamenta edificare visi sumus hic in loco, cui vocabulum est Apuniano; et qualiter suprascriptus Ansfred germanus meus medietatem omnibus rebus substantie sue ividem per dotis pagina contulit, simul et ego memoratus Radchis meam parte in integro idem per predictas dotis firmavi. Nunc vero recolore ego hanc Radchis fragilitas seculi istius: ideo bona mentem et spontanea voluntatem volo adque decerno, ut tu nominatus Waltpand ipso sancto Dei monasterio beati Michaeli cum omnia et in omnibus ividem pertinentem ad gubernandum, et regendo in tua sid potestatem, quatenus ad te, et parentibus tuis omni tempore ipse venerabilis Dei monasteria ab omni controversia seculari defensatus esset inveniat; et tu dulcissime, et in Christo filio, Waltpand sic in ipso monasterio gubernare et regere diveas, ut omni tempore in omnibus melioratas, et non in luminariis vel officio depereat; et post obito meo omnia, et in omnibus, sicut dixi, ipse sancto monasterio, et omnes per ividem pertinente in tua defensionem et dominio valeat permanere. Et dum ego superius nominatus Rathis advivere meruero, omnia res ipsa cum predicto monasterio gubernando et regendo, in mea sid potestatem. Post obito vero meo tu ividem dominus et gubernator esse inveniaris, et familiola sancti Michaili, qui post me remanserit, tu eos regere gubernare diveas hic in ipso Dei monasterio, ut non in errore vel aliqua deceptionem post me remaneant: et deinceps sicut in suprascripta dotis a me Radchis, et bone memorie Ansfred germano confirmatum legitur, in tua Waltpand potestatem permaneat. Et nullo tempore a novis posterus nostrus hec sicut superius valeat molestare. Et servos vel ancilla, quod pro anima mea libertari voluero, volo ut live-ram aveat potestatem, et firmando libertatem, et quam per cartula quam firmitatis mei cartula Eoin notario et in Christo filio meo scrivendo rogavi, in qua ego subter signum sancte crocis firmans, et testibus obtuli rovorando subscriptionis.

* *Gasindii* iidem fuisse videntur atque *Gardingi* apud Gothos Hispanie dominantes, quorum mentio est in Legibus Wisigothorum, et in concilio Toletano

A Actum in suprascripto loco Aponiano, regnum et indictione suprascripta feliciter.

† Signum manus Radchis venerabilis abbas presbiter qui ipso firmitatis monimen fieri rogavit.

Ego Talesperianus eximius episcopus, huic cartule donationis facta ad Radchis presbiter in Waltpand clerico, sicut superius legitur ad confirmando suscripsi.

Ego Sichimundus venerabilis presbiter rogatus ad Radchis venerabilis, in hanc donationis cartula facta in Waltpand clericus, sicut superius legitur, ad confirmando suscripsi.

Signum manus Teutpald V. D. Scavino, testis.

Ego Taifred presbiter rogatus ad Radchis presbitero in hanc cartula donationis facto in Waltpand Abbate, proprias manus meas subscripsi.

Signum manus Raduald filio Guntifred, testis, etc.

Ego Gaudentius indignus presbiter, notarius sancte Ecclesie Lucensis civitatis, quantum in autentico invenire potui, sine fraude vel dolo exemplavi, cumplevi, et dedi, nec minime scripsi.

XVI.

Fundatio xenodochii in pomario Lucensis urbis facta a Sichimundo archipresbytero Lucensis Ecclesie, ac tribus Gasindis Liutprandi regis, Ticini (Anno 729).

Regnante domno nostro Liutprand, viro excellentissimo rege, anno pietatis ejus octavo decimo, sub die xv Kalend. Januar., indictione tertia decima. Oraculo sanctorum Christi confessorum Secundi, Gaudentii atque Columbani, quod Deo juvante extra muros civitatis Lucensis, loco ubi dicitur Apulia, edificare disponent, ubi et diaconia in susceptione peregrinorum fieri exoptant, Sigemund venerabilis archipresbiter ejusdem Ecclesie Lucensis, seu Theutpert, et Ratpert, atque et Godepert VV. MM. Gasindi regis, filii quondam Gunduald, presentes presentibus dixerunt: In Evangelio Redemptor humani generis, etc. Quapropter nos Deo inspirante iuxta propriam voluntatem et vota ipsum sanctum oraculum edificare disponimus in suprascripto loco et diaconia in susceptione peregrinorum, nos suprascripti germani Tehutpert, Ratpert, et Godepert, pro remedio parentorum nostrorum, atque nostra mercede, ex terra nostra, quam in ipso loco Apulia habemus, in tabula una recipiente modiolas duodecim, in qua terra, etc. Ego autem Sigemund archipresbiter una cum auctoritate et consensu germani et domini mei Talesperiani episcopi, et nostra propria pecunia pro nostro remedio, offero et dono in prefato sancto loco, et terra nostra ad Runco de Casale, quod dicitur Sindoni in pezza una recipiente modiolas, etc. Ita ut cum exinde Christi perciperint pauperes, Domino gratias referant, et nobis proveniat ad remedium. Ipsum vero xenodochium dum ego qui supra Sigemund presbiter advixero, in mea sit potestate, etc. Et confirmationis nostre paginam Magno notario

xiii. Eo nomine optimates seu palatini viri, Cortigiani, significabantur; eoque secus et *Gasindii* vox usurpatur.

sancte Ticinensis Ecclesie ex jussu Benedicti venerabilis subdiaconi, et Exopt. Ticin. scribendum rogavimus, et subter confirmantibus testibusque obtulimus roborandum.

Actum Ticini.

Ego Sichimund W. presbyter huic cartula donationis a nobis facta subscripsi, et testibus optulimus.

Ego Theutpert V. M. huic cartula donationis a me et germanis meis facta relegi et suscripsi, et testibus obtulimus roboranda.

Ego Gudepert, qui nomen suum scripsit, et hanc cartulam fieri rogavit.

Signum manus Roduald gasindi regi, filio quondam Rodpald, testis.

Ego qui supra Magnus notarius sancte Ticinensis Ecclesie, scriptor hujus cartule donationis, post tradita complevi et dedi.

Ego Osprand subdiaconus, notarius sancte Lzeensis Ecclesie, quantum in autenticum inveni, nec plus addidi, nec menime scripsi.

XVII-XIX.

Oblatio aliquot fundorum facta a Sichimundo archipresbytero Ecclesie Lucensi sancti Petri (anno Chr. 740).

In Dei nomine regnante domnos nostro Liutprand, et Helprand Deo juvante regibus anno regni eorum Deo propitiantem xxxiii et Quinto mensis Februarii per indictione octava feliciter. Sichimundus venerabilis archipresbyter tibi Ecclesia Dei adque beato sancto Petro patrono meo p. p. sal. di. Dum enim vel si indignum Sichimund ex infantia devotus desiderans Domino Jesu Christo vel ejusque liminibus proutis queam modo describere unacum ejus clementia tractavi ut de parvis rebus substantiola mea vel adquisitula me quamvis in modico meo ante tribunal eterni Judicis salvare possim. Odie in Dei nomine ego qui supra Sichimund archipresbyter per hanc dotis titulo offero Deo adque beatissimi sancti Petri, ubi ego quamvis indignus ex infantia describere visus fui, idest parte meam de casa hic prope Silice ubi cummanire videor, cum solamento vel cum omnia adjacentia sua, cum mobile vel immobile, seco semoventibus, omnia usitilia alia, scherpa meam tam pannis, eramen, vel auricalco, codicis, vel omnia quidquid in meo dominio esse videtur, tam horto, fenile, casas massaricias cum omnia ad se pertinentem, cum familias suas, cum territoriiis cultis et incultis, quod a me ubique pertinere videtur, simul et terra vaccua hic prope civitate, meam vinea, cum silvis vergariis, castaneis cultis et incultis movilia vel imovilia, serbis, vel ancillas, omnia et in omnibus que ex..... parenti advinet, seo quem per qualivet..... cunquire potui. Similiter et res illas qui fuet quondam Find..... advinet per conjuge mea Auria tam cases, terra, vinea, oliveta cultis et incultis, omnia et in omnibus jam dixi, etc. Et post transito vero meo si quod superius in eodem tenere possedeat ipsa sancta..... et sacerdos qui ividem describeret pro me Dominum exoptare diveat, et lu-

A minaria sanctorum Dei faciat, et missarum, etc. et Gaudentius quamvis indignus presbyter scribere rogavi, et subter signa sancte croci feci, etc. Actum Luca, regnum, et indictione suprascripta feliciter.

Ego Sichimund venerabilis arcipresbyter in hac facta Domino et sancto Petro sicut superius legitur propria manus mea subscripsi et firmavi.

XX.

Autconda et Natalia sorores monasterium monialium in civitate Veronensi fundant, atque illud sub regimine abbatis sancte Mariæ ad Organum constituunt (anno 744).

In nomine Domini nostri Jesu Christi. Regnante excellentissimo viro adque piissimo domno Ratchis rege, anno regni ejus primo per indictione xii feliciter. Oratorio semper virginis et Dei Genetricis Marie, que intra domum cella nostra Veronense sito in civitate construere visi sumus simul cum Nazario connato et Jogali nostro Autconda et Natalia germanas pro utilis Christi ancillas, presens presentibus dixi: Dominus ac Redemptor noster Jesus Christus et admonentibus nos ad gremium sancte Mariæ ecclesie redire oratus est, et dulci uberum, qua primus admiserat parens, ubertim fluentia sacciare commonisset dicens: Venite, saciamini: et qui non abetis precium, venite; bibite in letitia, sub tali vero tenore aut condicione: *convertimini ad me, et convertar ad vobis; et si conveneris, quesieritis me, ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filios, dicit Dominus. Et persemetipsa clamat Veritas, et redencio nostra Jesus bonus: Petite et accipietis. Querite et invenietis. Pulsate et aperietur vobis.* Et quia ob nostra negligentia usque undecima hora clausa est janua vel sero venientibus, petimus remissa de noxis. Hanc igitur rationem compunctas nos, que supra, Autconda et Natalia germanas, cum consensu etiam Nazario Connato et jogali nostro non de nostra merita, sed de Jesu Christi misericordia fidentes, qui et prolifico exoratus eloquio dicens, *nolo morte peccatoris, sed convertatur et vivat: Providimus in auctoritatem domine nostre sanctissime virginis Marie intra domo cella nostra monasterium construere, in eo et regulariter secundum Domini fuerit voluntas convivere disponimus. Item omnem nostram substantiam quicquid habere videmur, ibidem offerimus: idest in primis casa ubi ipse oratorius est fundatus, et alias casas, curie, orto intrinsecus, foris terris, vineis, colonicas, pradis, pascuis, nubilibus, montibus, servis, ancillis, peculia omnia, seseque moventibus, cultu et incultum, ere, ferro, utensilia, quicquid nunc possidere videmur, aut in antea acquirere et laborare potuerimus. Eo scilicet ordine, ut si nobis Dominus alias sorores dederit, et congregatio monacharum istis facta fuerit post obitum nostrum exinde ipsas sibi elegant matrem spiritatem, que eas secundum Domino et sanctam regulam foveat adque gubernat, et cunctam vestram substantiam regulariter disponendi in ipsius abbatisse vel sororum per omnia permanent potestatem. Et si congregatio hic*

facta non fuerit, post obitum nostrorum omnis pecunia nostra sit in potestatem ecclesie sancte Marie sita foris portam Organi, et abba qui pro tempore fuerit, ipse disponat de officio vel luminaria sancti oratorii, et de pecunia nostra, quid a fratribus, vel quid ad pauperibus, seu famulis, qui cum ipsam pecuniam laboraverint, debeat pertinere. Defensionem vero vel admonicionem sancti monasterii volumus habere ad monasterium sancte Marie foris porta jam superius memoratum, seu Andrea venerabilis presbitero et abbati; ea conditione, ut si aliquid discordia inter sorores fuerit exorta, quam non possumus per nos evellere, tunc abba per semetipsum, aut Deo timentem personam ipsum mali debeat monendum et corrigendum amputare, nam nulla nobis aut sororibus contra regulam violentia imponere audeat, neque per se neque per successores ejus, sed abbatissa, que pro tempore fuerit, semetipsam et monachas suas disponat. Et quod absit post discesso Andree abbati, qui in tempore fuerit abba, aliqua contra regula vel sanctis canonibus dominacionem aut forciam imponere quesierit, qua ipsa non possit, tunc elegat sibi abbatissa cum sororibus defensionem vel admonicionem sancti Zenonis nutritoris nostri, seu presulis, qui in tempore fuerit: sub eo namque ordine, sicut superius est scriptum; ut nulla eis violentia aut dominacio contra regulam imponatur. Nam nos predicti Andrei abbati, dum ipse advixerit et defensionem et admonicionem sive inter sorores, seu de alias causas; si nobis emerserint, elegimus, ut ipse nobis pater atque defensor existat. De filia vero et Nepte nostra Nazirimda statuimus, ut sit monacha, et cum alias sororibus sic adunate fuerint, regulariter vivant; quod si in hoc factum non fuerint, et ipsa post nostrum remanserit obitum, abba, qui pro tempore fuerit, aut successores sui provideat secundum Deo, qualiter ipsa in Dei servicio permaneat. Et ex pecunia nostra in quantum illis sufficiat victus adque vestitus procurrat, quatinus sine necessitate vivant. De servos vel ancillas nostras ita decernimus. Omnes liberi et liberi sint: et abeant per caput mundo tremis singulas; in ea vero rationem, ut dum nos advixerimus, nobis deserviant: post nostrum vero dicessum, si sororis, que nobis successerint, aut forte abba, si ipse defuerint, aliqua eis violentia inferre voluerint, que ipsi portare non possint, dent mundo per caput tremisse unum in ipsum sanctum locum, et vadant soluti ab omni jus patronati, ubi voluerint. Hec omnia superius comprehensa jam, ut premisimus, inconcussa statuimus permanere. Quam vero ordinacionis nostre paginam Bonoso archidiaconus sancte Veronensis Ecclesie scribere rogavimus, et per nosmetipsos, seu testibus roboravimus.

* Qui vetustum autographum descripsit, notas chronologicas ex oscitantia vitavit, scribens: *Anno felicissimi regis* (pro regni) *nostri tertio decimo, indictione xv. Non tertio decimo, sed tantum tertio primigenia membrana pretulerit. Et revera anno 747 decurrebat annus 5 Rachisii, ut ex aliis ejus*

A Acto in civitate Verona, die xv mensis Magii, regnum, et indicio suprascripta feliciter.

Signa eorum, qui in otentico manus posuerunt: in primis Auteonda et Natalia, que ipsa cartola fecerunt.

Sigipert episcopus.

Giselpert dux.

Curerat presbyter.

Auderat filius Conda Wibiloni.

Sigelaus filius Sigerat.

Azo filius Conda Raziloni.

Radoin filius Conda Tatoni scripsit

XXI.

Decretum a Rachisii Langobardorum regis, per quod fines decernit aliquot prædiorum ad monasterium Bobiense spectantium (anno 747).

B Flavius Rachis viro excellentissimo Rege monasterio beatissimi..... Petri et Christi confessoris Columbani, sito in Bobio, et venerabili viro Anastasio..... congregationi ipsius monasterii. Manifestum est, quod ante hos annos tempore..... Domni Liutprandi regis vobis subtractum est in aliquod fine nostro turi..... per Hilpranda in suprascriptum cœnubium relaxatum est, et in aliquo in ipso..... a Medianensi in loco, qui dicitur Nociela. Ideo accedentes inibi missi nostri..... cum Gisilpert Waldeman inquirentes per Silvanos nostros, idest Otonem et Rachis..... veritatem, et renovantes signa et cruces cum clavos ferreos adfigentes simul, et ti..... ipsos Medianenses: id est prima cruce in ripa de fluvio Nure in Fao, deinde in se..... qui stat in prato usque in terminum, qui inibi fixum est a Nociela, et deinde usque in aliu..... semitam, quod fixerunt Rachis et Oto Silvani in presentia ipsius Gumpert: deinde per..... in via publica, et per ipsam viam ascendente in fuso: deinde ex transversum descendente in..... Gambaro et Molino ipsorum; et deinde iterum ascendente ipsa fine usque in cruce, que fixerunt in..... rano suprascripti Silvani nostri Oto, Rachis, et Pascasius in via publica inter fine Turio et Alpe nostra Carebalo per jussionem de ipsis missis nostris; et iterum de alio latere per fluvium ipsum Nure ascendente per aquam et loca designata inter duas mojolascas exeunte ad Lacoraria et capanna Gajaria usque in Faa signato et fine ista, et qualiter superius legitur, Silvani nostri, id est Oto et Rachis, per Evangelia firmaverunt in suprascriptorum presentia. Unde inquisitio per suprascriptos missos, id est Gumpert, Gisilpert, atque Gaideris notarium facta est. Propterea sperastis ab excell. regni nostri, quatinus hæc omnia superius dicta, qualiter fine deliberata est, assignata vobis per nostrum præceptum iudicata firmare deberemus. Nos vero ob Dei intuitu hoc serenitatis nostræ præceptum vobis emitti chartis didici, et recte statuit Pagius in Critic. Baron. anno 744. Pistorii chartam vidi scriptam die 8 Septembrio, regnante domno Rachis vir excellentissimus regum, anno quarto per indictione ii, hoc est anno Christi 748 inchoata, ut credere juvat, indictione nova eo ipso mense. MURAT.

præcepimus, firmantes in vos omnia, qualiter superius legitur, aut qualiter ipsi missi nostri inquisierunt, et signa ponere fecerunt: quatinus ab odierna die securi possideatis. Et nullus dux, comes, gastaldius, vel accionarius noster, contra hunc nostrum iudicati et firmitatis munimen audeat ire in quandoque, sed omni in tempore firmum permaneat.

Ex dicto domni regis per Sisinnium notarium scripsi ego Gauspert.

Datum in curte Carbonaria, v die mensis Augusti, anno felicissimi regis nostri tertio decimo, indictione xv.

XXII.

Fundatio monasterii monialium, et xenodochii a sancti Petri Pistoriensis, per Rateridum filium Guillichisi facta (anno 748).

In nomine Domini. Die octavo mense Septembrio, regnante domno Rachis vir excellentissimus regem anno quarto, per indictione secunda feliciter. Rateridi filius quondam Guillichisi sperave in me divina potentia, dum complexus rejacere in infirmitate . . . . . sine fine, ubi fures non effodiunt, nec furantur, ut illa voce audire merear, quia Dominus noster Jesus Christus ac Redemptor omnium in se

* Sed quando nobilis monasterii sancti Petri Pistoriensis injecta est mentio, lectoribus non ingratum fore puto, si celebrem et perquam peregrinum ritum oblivioni et ego eripiam, qui olim ibi obtinuit, sed proximis tandem temporibus exolevit. Ubi novus Pistorii episcopus civitatem primum ingrediebatur, universo clero ac populo stipatus, soleuni pompa deducebatur ad templum sanctimonialium sancti Petri Majoris. Spectabatur ibi paratus dapsilis lectus, quem sedis loco petebat antistes. Tum abbatisa, quæ effracto claustris muro in sacram aedem cum universis monialibus prodierat, ad sinistram episcopi et ipsa super lectum assidebat. Exiinde a præsule ejusdem abbatisse digito annulus pretiosus inferebatur, desponsantis ad instar, et pastoralis etiam baculus dextera illius paulisper dimittebatur. Atque his peractis, procedebat ad cathedrale templum episcopus, abbatisa regrediente cum suis virginibus ad consueta penetralia cœnobii. Testes hujusmodi antiquati ritus jam supra dedi. Addere tamen in præsentia juvat, asservari in archivio Pistoriensis episcopatus, librum manu exaratum cum hoc titulo: *Liber collationum beneficiorum Ser Donati de Politia cancellarii episcopalis ab anno 1544 ad 1575*. Ibi vero pag. 327 cæremoniæ novo episcopo adhibendæ his verbis describuntur: « Giunto all' antiporlo della città il vescovo, accompagnato da tutto il clero regolare e secolare, e da tutti i magistrati, scavalca, e sopra un tapeto s' inginocchia, e adora la croce, quale gli porge il proposto della cattedrale. E fatto questo il vescovo domanda, se v' è la famiglia de' cellesi. E subito tutti i cellesi, quali saranno ivi preparati, si fanno avanti, e posti ginocchioni, si levano in piedi; e quello, a cui e da loro ordinato, dice alcune parole, e gli baciano la mano dipoi rimontano sulla mula, e in mezzo a' cellesi entra sotto il baldacchino, e li giovani de' cellesi vanno alla staffa, e seguita la processione dentro alla città con li priori, magistrati, inverso san Pier Maggiore. Arrivato alle scalette della chiesa, si cava i guanti di seta; e la mula co i guanti pigliano i giovani de' cellesi deputati. Il vescovo accompagnato da' cellesi entra in san Pietro Maggiore, ove si pone a sedere nella sedia per lui preparata; e la badessa e le monache vengono a baciargli la mano. Fatto questo, il

A credentibus promittere dignatus est; *Venite, benedicti Patri; percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi*. Et iterum ammonuit, dicens . . . . . *filius masculus*. Previdimus in proprio meo edificare ecclesiam monasterio beatissimorum sancti Petri et Pauli atque Anastasii, et inivi me vel anima mea commendare atque offerre medietatem de omnem parvitatem pecuniam vel adquisitum meum, quod nunc presenti die avere et . . . . . tuero, cum case avitacionis mee, quam et case massaricie, sœo casalia, vinea, terra, pratis, pascuis, silvis, salectis, sationibus, cultum atque incultum, movilem vel immovilem, seseque moventibus, omnia et in omnibus, ad pœum sanctum et venerabilem locum offerri et condonare providi . . . . . seu et Astruelda, qui veste monastica indûta esse videtur. In eum vero tenore, ut si jam dicta filia mea voluere cum genitrice mea Mantia atque conjuge mea Perterada, seu germana mea Raterida in ipso monasterio deservire voluere in . . . . . Senodochio egenos vel pauperes recipiendum et elemosina tribuendum et gubernandum per ebdomata una pauperes vel peregrinas animas, et una cum Dominico abbate rectore, quem inivi ordinare providi. Omnia, ut dixi, in sua habeat potestate

vescovo si ritira appresso il letto quivi preparato, e postosi a sedere, viene la badessa, quale fatta la debita riverenza, ancor lei siede da mano sinistra, e dal vescovo riceve l' anello in dito, e di poi il pastorale in mano con quelle parole, che parra a sua signoria reverendissima, etc. » Interea riserint, et non injuria, ipsi etiam severi lectores ad hujus consuetudinis aspectum, eamque idcirco tandem sublatam intelligent, quod vulgi diceritis nimis facile pateret. Mihi tamen in eo ritu nihil improbandum fuisse creditur, verique videtur similis, ipsum ea solum de causa in desuetudinem abiisse, quod novi episcopi tam solemnem ingressum non amplius usurpent. Nam ad anulum quod attinet in digitum abbatisse immissum jam notum est virginibus etiam sacris conferri, et Benedictinis præcipue, solere, ad significandum eas nubere Christo. Atque is ritus multis olim in locis frequentabatur, imo adhuc alicubi perdurat, episcopo tunc dicente: *anulo suo subarravit me*. Totâ proinde ritus hujus deformitas in lecto preparato sita erat, super quem sedisse dicuntur episcopus et abbatisa. Verum a recentioribus, qui nunquam spectaculo intersuere, hoc non satis rite traditum, affirmatumque fuit. Non lectum, sed un pulco, id est tabulatum in templo præparatum fuisse tradunt alii scriptores. *Sitatum paratum* in templo fortasse legebatur in antiquis monasteriis aut episcopii Ritualibus: quam vocem nonnulli interpretati sunt pro *letto*, cum *tabulatum* quoque significare potuerit. Atque in eam sententiam vehementius rapior, quod adverserim parem ritum Florentiæ olim observatum in pari solemnitate atque in templo ac monasterio ejusdem ordinis ac nominis. Vide præcipue quæ scripsit Petrus Ricordatus Casinensis monachus in *Histor. monast.* edita Romæ anno 1575. Is enim memorat, non *lectum*, sed un *palco benissimo parato*. Idem quoque Florentinorum ritus fuisse descriptus legitur in *Cæremoniis*, manu exarato, cui titulus il *Bullettone*, in archivio archiepiscopatus Florentini, et in eorumdem Florentinorum præsulum Chronologia, a Cerracchino edita anno 1716 Florentiæ. Unde vero originem traxerit hujusmodi solemnitas, quidve revera significarit, inquirere mihi non vacat, et præsertim quod antiquata jam fuerit. *Monat.*

regendum . . . elemosinarum tribuendam, de quod inivi Dominus condonare dignatus fuerit; et pro anima mea gravata ponderibus peccatis meis die noctaque omnipotentem Deum, et etiam Dei Genitrice Maria, vel beatissimi sancti Petri et Pauli seu Anastasii inci . . . nimis peccator de vinculis penarum eripere dignetur, et inter sanctis et electis suis aliqua parte vel societas tribuere jubeat, quia scriptum est per eloquium et ministrationem Domini nostri Jesu Christi: *Petite et dabitur vobis: querite et invenietis* . . . per ideo ego miser et nimium peccator creditur in ejus magna misericordia, quia pius Dominus et Redemptor omnium cœli et terre de parvitas mea terrenis tribuendum ad ipsa sancta virtute nominis beatissimi sancti Petri et Pauli seu Anastasii celeste gau . . . Conjuge mea Perterada carnali vitio fuerit consecuta, et in ipso senodochio vel monasterio noluerit deservire, nulla de rebus meis avere debeat, nisi vacua et inane exinde foris exire debeant, ambulando ubi voluerit, et forsitan filia . . . rio deservire, si de cumporitione mea, vadat, ubi voluerit, amplius de rebus meis, vel in ipso monasterio nulla posset avere, vel imperatione facere. Nam si inivi permanserit, omnia cum supradicto rectore vel genitrice, atque conjuge, vel s. . . Dominus vitam concesserit in hunc exilium mundi avitandum, omnia mea sit potestate regendum, remiorandum, usufructu capiendum, nam non ad secularibus pro nullo ingenio subrahendum nisi pro anima mea . . . demittendum . . . si . . . mihi beredes esse deveant secundum lex gentis nostre, et ipse senodochio in sua aveat potestate, vel quod per ipso mihi fuerit ordinatum. Et si ad secularibus voluerit permanere, portionem suam suscipiat, et in ipso monasterio nulla imperatione . . . ordinatione justa Deo fuerit ordinatum. Et quia mea optandum ire, si sine filius masculo transiero, et antea de hac luce migratus fuero, quam ipsum sanctum et venerabile locum consecratum sit, volo atque decerno, ut ipso oratorio vel senodochio jam dictum . . . ge, seu sorore et filia mea de omnia medietate rebus meis, que inivi condonare visus sum, diebus vite sue aveat potestatem; et post ovito eorum, quod per ipsi inivi fuerit ordinatum et servi vel ancillas meas parte mea liveri demittendi . . . ratum sic in ipsi liverias permaneat, sicut princeps dominus noster bona memorie Liuprandi rex per edictum confirmavit, et iterum confirmare previdi, ut sub nullius matricis ecclesia subjacentem ipsum sanctum oratorium vel senodochio parvitate mu . . . Dominico abbas per me inivi positus, et ipsa genitrice, atque conjuge seu germana atque filia mea, in suam aveat potestatem diebus vite sue, aut fratri vel sorori, qui per ipsi inivi positi fuerint, vel postmodum unus quislibet secundum Deum electis spiri . . . peres, et pro scelera mea Dominum deprecandum; nam pro nullo titulo malum hominem alienandum, aut per corruptionem inivi alio superponendum, nisi quem ille voluerit, qui inivi fuerit ordinatus et nullus de here-

adibus proheredibus meis quandoque aliqua possessi . . . tuis temporibus stavilitum permaneat. Et qui contra hanc cartulam vel ipso monasterio, aut sanctum Senodochio ire quandoque presumpserit, aut ea inrumpere voluerit, in primis in ira Dei et omnis virtutis celorum, et archangelorum et angelorum . . . Scarioth, qui tradidit Dominum nostrum Jesum Christum, et in Tatiaro sit conscriptum. Ecce ut mea fuerunt desideria adimplevi, et Avondus notarius scribere rogavi.

Actum Pistoria, regnum et indictione suprascripta feliciter.

Signum manus . . . fredus medicus rogatus a Ratperto manu propria teste subscripsi.

Ego Lazarus rogatus a Ratperto testis subscripsi.

Ego Rachiperto rogatus a Ratperto testis subscripsi.

Signum manus Maurelli, qui filio quondam Statori, rog . . .

Signum manus Anselmi, qui filio quondam Barufala, testis.

Signum manus Tatonii, qui filio quondam Fusoni, testis.

Ego Avondus, qui supra scriptor hujus cartule post a testibus roborata et tradita ipsius abbas presente Andrea filio . . .

. . . Domni Karoli, anno regni ejus quarto per indictione prima complevi et dedi.

Ego Gausperto notario, sicut in autentica inveni scriptum, fideliter exemplavi.

Ego Gualbertus notarius et iudex sacri palatii scriptor, autenticum illud vidi et legi, sic inibi continebatur, quomodo in hoc exemplar scriptum est, preter plus minusve, et manu mea propria scripsi.

XXIII.

Institutio monasterii sacrarum virginum sub titulo sanctorum Petri et Pauli atque Anastasii facta a Ratfredo filio Guilichisi in agro Pistoriensis (an. 748).

In nomine Domini. Die octavo, mense Septembrio, regnante domno Rachis vir excellentissimus regem, anno quarto, per indictione secunda, feliciter. Ratfredi filius quondam Guilichisi sperave in me divina potentia, dum complexus rejacere in infirmitat... sine fine, ubi fures non effodiunt nec furantur; ut illa voce audire merrear, quia Dominus noster Jesus Christus ~~et~~ redemptor omnium, in se credentibus promittere dignatus est: *Venite, benedicti Patri: percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.* Et iterum ammonuit, dicens... *filius masculus.* Previdimus in proprio meo edificare ecclesiam monasterio beatissimorum sancti Petri et Pauli atque Anastasii, et inivi me, vel anima mea commendare; atque offerri medietatem de omnem parvitate pecuniam, vel adquisitum meum, quod nunc presenti die avere, et... tuero, tam case avitationis mee, quam et case massaricie, seo casalia, vinea, terra, pratis, pascuis, silvis, salectis, sationibus, cultum atque incultum, movilem vel immovilem, seseque moventibus, omnia et in omnibus ad ipsum sanctum et

venerabilem locum offerri et condonare providi..... A seu et Astruelda, qui veste monastica induta esse videtur. In eam vero tenore, ut si jam dicta filia voluere, cum genitrice mea Muntia, atque conjuge mea Perterada, seo germana mea Ratperia, in ipsum monasterio deservire voluere in..... senodochio egenos vel pauperes recipiendum, et elemosina tribuendum et gubernandum per ebdomata una pauperes, vel peregrinas animas, et una cum dominico abbate rectore, quem inibi ordinare providi: omnia, ut dixi, in sua habeat potestate regendum..... elemosinam tribuendum de quod inibi Dominus condonare dignatus fuerit, et pro anima mea gravata ponderibus peccatis meis, die noctueque omnipotentem Deum, et etiam Dei Genitrice Maria, vel beatissimi sancti Petri et Pauli seu Anastasii..... nimis peccator de vinculis penarum eripere dignetur, et inter sanctis et electis suis aliqua parte vel societas tribuere jubeat, quia scriptum est per eloquium et ministrationem nostri Iesu Christi: *Petite, et dabitur vobis: querite, et invenietis*..... Pro ideo ego miser et nimium peccator credidit in ejus magna misericordia, qui est pius Dominus, et redemptor omnium celi et terre, de parvitate mea terrenis tribuendum ad ipsa sancta virtute nominis beatissimi sancti Petri et Pauli seu Anastasii celeste gaudium.... conjuge mea Perterada carnale vitio fuerit consecuta, et in ipso senodocio vel monasterio noluerit deservire, nulla de rebus meis avere debeat, nisi vacua et inane exinde foris exire deveant, ambulandum ubi voluerit, et forsitan filia.... rio deservire.... cum portione sua vadat, ubi voluerit, amplius de rebus meis vel in ipso monasterio nulla posset avere, vel imperative facere. Nam si inivi permanserit, omnia cum supradicto rectore vel genitrice, atque conjuge, vel.... Dominus vitam concesserit in hunc exilium mundi avitandum, omnia mea sit potestate regendum, remeliiorandum, usufructu capiendum. Nam non ad secularibus pro nullo ingenio subtrahendum, nisi pro anima mea... demittendum..... mihi heredes esse deveant, secundum lex gentis nostre. Et ipse senodochio in sua aveat potestate, vel quod pro ipso inibi fuerit ordinatum. Et si ad secularibus voluerit permanere, portionem sua suscipiat, et in ipso monasterio nulla imperatione.... ordinatione justa Domino fuerit ordinatum, et quod a me optandum, id est si sine filiis masculis transiero, et antea de hac luce migratus fuero quam ipse sanctum et venerabile locum consecratum sit, volo atque decerno, ut ipso oratorio vel senodochio jam dictum.... conjuge, seu sorore, et filia mea, et omnia medietatem rebus meis, que inivi condonare visus sum, diebus vite sue aveat potestatem. Et post ovito eorum, qui per ipsi inivi fuerit ordinatus; et

* Quid sit quod charta scripta dicatur anno iv Ratchis, ac tabellio in fine Karoli annum quartum memoret (quod etiam mendosam indicationem præferre videtur) perpendant eruditi. Fortasse Caroli Magni tempore veterem chartam ab Avondo exaratum alter notarius descripsit. Ego ad alia progredior. Quanquam hujus monasterii conditor scribat

se illius rectorem constituisse Dominicum abbatem, satis tamen prodit, non monachorum, sed sanctionum illud fuisse domicilium, cum in eo locum futurum velit matri, germanæ, conjugi ac filiae suæ. Itaque rector non aliud ibi significat, ut puto, nisi *oconomum*, et qui eam redditum gereret. MCRAT.

seu vel ancillas meas..... mea fiveri demittend.... ratum sic in ipsi libertas permaneat, sicut princeps, dominus noster bone memorie Luiprandi rex per edictum confirmavit, et iterum confirmare providi, ut sub nullius..... Ecclesia..... subjacentem ipsum seu oratorium vel senodochio parvitate..... Dominicus abbas per me inivi positus, et ipsa genitrice atque conjuge seu germana, atque filia mea in sua aveat potestatem diebus vite sue, aut fratri vel sorori, qui per ipsi inivi positi fuerint, vel postmodum unus quisquis secundum Deum electis spiri.... et per scelera mea Dominum deprecandum. Nam per nullo titulo malum hominem alienandum, aut per corruptionem inivi alio super ponendum, nisi quem ille voluerit, qui inivi fuerit ordinatus. Et nullus de heredibus proheredibus meis quandoque aliqua posses..... petuis temporibus stavitum permaneat. Et qui contrarius hanc cartulam, vel ipso monasterio aut sanctum senodochio ire quandoque presumpserit, aut eam irrumpere voluerit, in primis in ira Dei, et omnis virtutis celorum, archangelorum, angelorum..... Scairioth, qui tradidit Dominum nostrum Jesum Christum, et in tartaro sit conscriptum. Ecce, ut mea fuerunt desideria, adimpleri, et Avondus notarum scribere rogavi.

Actum Pistoria, regnum et indictione suprascriba, feliciter.

Signum manus.....

..... fredus medicus rogatus ad Ratperto manu mea propria teste subscripsi.

C Ego Lazarus rogatus a Ratperto manu mea testi subscripsi.

Ego Rachiperto rogatus ad Ratperto testis subscripsi.

Signum manus Maurelli quondam filio Statar.....

Signum manus Anselmi quondam filio Barafula, testis.

Signum manus Tatoni quondam filio Fusoni, testis.

Ego Avondus qui supra scriptor hujus cartule, post a testibus rovorata, et tradita ipsis abbas presente Andrea filio.....

Ego ..... domni Karoli anno regni ejus quarto per indictione prima complevi et dedi.

D Ego Gausperto notarius, sicut in autentica inventi scriptum, fideliter exemplavi.

Ego Gualbertus notarius et iudex sacri palatii scriptor, autenticum illud vidi, et legi: sic inibi continebatur, quomodo in hoc exemplo scriptum est, præter plus minusve, et manu mea propria scripsi

se illius rectorem constituisse Dominicum abbatem, satis tamen prodit, non monachorum, sed sanctionum illud fuisse domicilium, cum in eo locum futurum velit matri, germanæ, conjugi ac filiae suæ. Itaque rector non aliud ibi significat, ut puto, nisi *oconomum*, et qui eam redditum gereret. MCRAT.

XXIV.

Fragmentum Libelli contra Senensem episcopum pro Arretino confecti, ubi Digestorum auctoritas adhibetur (anno 752).

..... sacrilegio proximum est, nedum sanctorum, verum etiam quorumlibet hominum sepulcrorum violationem, nemini juris perito non est indubitatum; potestatesque loci, si hoc vindicare neglexerint, infamia laborare, ut in Codicis libro nono, titulo de Sepulcro violato: « Si quis sepulcrum læsurus attigerit, locorum iudices, si hoc vindicare neglexerint, pene nomine ..... quam viginti librarum auri in sepulcrorum violatores statuta pena damnari. Preterea locus ipse in quo sepulcrum repouitur, publicetur, ut in eodem titulo. Et si forte detractum aliquid de sepulcro ad domum ejus villamque asportasse reperiretur, villa, sive domus, aut edificium, quodcumque esto, fisci juri- bus vendicetur. » Ergo Senensis episcopus non potest petere jura Ecclesiæ non suæ, presertim cum neglexisset dare vindictam, et ob hoc infamia laborare; cum etiam in eo, quod ratum habuit, mandasse intelligatur, ut in Digestis rathibitio mandato comparatur, cum rathibitionem etiam in maleficiis locorum habere valet. Ergo idem jubere maleficium, et rathum abere, postquam factum est. Satis autem habet ratum, qui in Ecclesia cui preest, sacrilegio rem ablatam tenet. Item in octavo libro Codicis legi- tur: « Si quis in tanta furoris pervenerit audacia, ut possessionem rerum apud fiscum, vel apud quoslibet homines constitutarum ante even- tum judicialis arbitrii violenter invaserit, dominus quidem constitutus possessionem, quam abstulit, restituat possessori, et dominium ejusdem rei amit- tat. Sin vero alienarum rerum possessionem invasisit, non solum ea possidentibus reddat, verum etiam estimationem earundem rerum restituere compella- tur. » Quod autem hec questio procedere debeat, nonus Codicis liber testatur titulo ad legem Juliam de vi publica et privata: « Si quis ad se fraudum et quodlibet aliud asserit pertinere, ac restitutionem sibi competere possessionis putat: » inter cetera: « Quod si omissa appellatione vim possidenti intule- rit, ante omnia calumnie causam examinari precipimus. » Liber quoque Digestorum concordat, ut prius de criminali discetetur. Quando autem inscri- ptum habet, datam fuisse sententiam, ut sacramenti pars ita se tueretur, et per Senenses remansisse, habetur in quarto libro Codicis, titulo de rebus cre- ditis generaliter de omnibus juramentis, inter ce-

A tera: « Si iudex appellationis præsidens bene eidem illatum jus jurandum a parte ante recusatum pro- nunciaverit, res secundum quod judicata est, perma- nebit. »

XXV.

Aistulphus Langobardorum rex Lopecino Mutinensi episcopo curtem Zenam donat (circa annum 752).

Flavius Aistulfus rex excellentissimus ecclesiæ beatissimi et confessoris Christi Geminiani, quæ ejusdem corpus quiescit humatum, et beatissimo viro Patri nostro Lopecino episcopo, per presens preceptum potestatis regni nostri, sicut a nobis tua speravit paternitas, per gloriosissimam atque pre- cellentissimam * Giseltrudam reginam dilectam con- jugem nostram, concedimus atque donamus in ipsa sancta ecclesia curtem nostram quæ dicitur ^b Zena, territorio Mutinensi, Silva jugis numero quingentis, coherentes ibi a tribus partibus Gajo nostro, qui pertinere videtur de ipsa curte Zena, de quarta vero parte percurrente fluvio, qui nominatur Scultenna. Ea ratione superscripta quingenta jugera silve con- cedimus, ut ab hac die ipse sanctus locus, vel tua paternitas omni in tempore securiter dona nostra valeat possidere, qualiter et nostra jussimus, tradi- mus, atque consignatum esse videtur voluntate, quatenus ab hodierno die habentes hoc nostræ dona- tionis et cessionis preceptum, securiter atque firmi- ter ipse sanctus locus valeat possidere. Et nullus dux, comes, gastaldius, vel actionarius noster contra hoc nostre donationis et cessionis preceptum audeat ire quandoque, sed omni in tempore ipse prenomi- natus sanctus locus vel tua paternitas securiter va- leatis possidere. Ex dicto domni regis ..... Cetera desiderantur.

XXVI.

Fundatio monasterii sancti Petri in loco Palatiolo, territorii Lucensis, facta a Gualfredo filio Ratahusi Pisano cive (Anno 754).

In nomine Domini nostri Jesu Christi, atque beate semper virginis Mariæ, et beatissimi apostolorum principis sancti Petri. Regnante piissimo atque excellentissimo pro salute totius catholice gentis nostre Langobardorum domno nostro Aistulfo rege, anni regni ejus, deo protegente, sexto, mense Julio, indictione septima, Walfredus filio quondam Ratahusi, civis Pisane, recolente me istius mundi cadu- cam et transitoriam vitam, et quot oportet hujus mundi vana gloria contemnere per Christum, Domi- num sequi, eisque sacra precepta implere, et promissio- ne suscipere, et eternam vitam cum ea fovere; et quod peccatoribus aditus regni celorum non interclu-

^a Quæ hic dicitur Giseltruda conjux Aistulphi regis, eadem memorata reperitur in opuscul. de funda- tione monasterii Nonantulani, part. i toni I Rer. Italicarum, ut pote soror sancti Anselmi, cui origi- nem suam debet celeberrimum illud cœnobium in agro Mutinensi constructum.

^b Curtis Zena olim et ipsa sita erat in eodem agro ultra Scultennam fluvium, infra castellum sancti Cæsarii, fortassis ubi nunc Castrumfrancum.

Bononiensium visitur. Nam Bononienses, quantis olim potuere viribus, suos fines protenderunt Muti- nam versus, suumque agrum ex alienis spoliis am- plicarunt. Ipsum Nonantulanum monasterium intra fines ipsius curtis Zenæ ædificatum videtur. Et visi- tur adhuc ejusdem in locis villa Gaglii, quæ non alia esse videtur a Gajo regis, in hac ipsa charta memo- rato.

diur, si toto corde ad misericordiam Dei confugere. A Et dum pro mea facinora et spatio vite, quam neglexer duxi, me animi tedio inligere, et non inveni, per quo me in angustis convertere, tunc protectorem quesivi, ut quod non meis meritis ad illa valeo pervenire vita, per qua commissa deleantur, illius protectio, cui ligandi et solvendi est concessa potestas, in ovile eis reducat. Tunc in ejus honore disposui monasterio hedificare, in que regulariter vitam ducere, et me una cum filiis et res meas offero, ubi et nostras et aliorum anime salvarentur. Item namque ego qui supra Walfredi cum magna devotione et compunctione cordis offero me ipso et filiis meis, id est Ratchisi, Gulifredi, Jaiso, et Benedicto, Domino Deo deservire, et usque ad virtutem et possibilitate, auxiliante pius Deus, sante et regulariter vitam peragere in monasterio beatissimi apostolorum principis sancti Petri, quas presenti tempore in proprio territorio meo ob amore Christi, et pro remedio peccatorum meorum hedificare visus sum locus, qui vocatur palatiolo, in discursu Lucense. In eo vero tenore meus disposuit animus, ut nullus episcoporum, aut judicum ibi perveniat imperio, neque aliquis de filiis vel heredum meorum, tipo superbie inflati, quacumque possit in fructibus inibi congregatis, vel in res monasterii hujus generare superbiem. Sed ita volo, adque per hujus nomine cartula confirmavi in supra memorato monasterio sancti Petri congregatio monachorum, sive de illis fratribus, quos pius Deus et ipse ejus apostolus ad suum servitium vocatus dignare fuere, cum filiis mei una cum ipsis pariter volumus ex omnipotenti Dei misericordia sancte et regulariter vitam peregrantur, et pro meis peccatis die noctuque suis orationibus omnipotenti Deo non cessent obsecrare misericordia. Et tam ordinatione abbati, quam et alias ordinationes, quod opportune sunt in monasterio fieri, ita agunt et perficiunt secundum institutum regula ad sanctum Patrem nostrum Benedictum. Et si aliquo errore pro ordinatione ortus fuerit, aut pravo aliquo vitium repertus inter fratribus, quod ipse inter se, vel reitudinem aut regule instituta corrigere nelexerit, tunc accedant in ipso monasterio sancti Patres quoepiscopi, id est sedis Ecclesie sancte Pisane, et sedis Ecclesie Populoniensis, sed et abbas monasterii Domini Salvatoris in loco Pontiano, item et abbas monasterii sancti Frediani, ubi et ejus corpus quiescit umatum civitate Lucense. Hii sanctissimi quattuor hac venerabiles viri in omnibus habeant licentiam malum aut pravam vitium, quod ortus fuerit instigante diabolo, ad Domini revocare precepta, ut malum vitium reseccetur, et anime fratrum corrigat ad salute. Et si decedente abbate, in electione abbatis aliquo ortus fuerit scandolo, sicut solet fieri per insidia ostis nostri, ipsi quidem supra memorati sancti Patres una cum fratribus ipsius monasterii provideant, qui dignus fuerit preesse, ita eligant et confirmant sine ullo munere, aut aliquo alio imperio, nisi tantum ut his pravis vitiis se corrigendos, ut sancte et regula-

PATROL. LXXXVII.

riter vivant. Nam si ipsi se corrigere potuerint, ut sancte et regulariter agant, supra memorati quoepiscopi, vel abbati nullo cogeant imperio in ipso monasterio aliquo ordinandi aut inducendi: sed liceat eos instituta Patrum servare, et vita peragere. De supra memorati fuerit de filiis meis, volo ego, que supra Walfredi, ut si in aliquis de ipsis erroribus facientibus in aliquo lapsu cecidere, aut aliquo pravam egerit, tunc abbas, qui ordinatus fuerit, cum penitentiam et disciplinam corrigant, et intro monasterio retineant, ut anima ejus salvari possint, nam foris monasterio nullo modo eos expellant, ut anima ejus depereant: set quos forte voluntarie bene agere neglexerit, faciunt inviti.

In dotis vero supra memorati monasterii sancti B Petri una cum prefatis filiis meis Ratchis, Gulifredus, Jaso et Benedicto, in primis trado et offero portionem meam de supradicto casale Palatiolo, ubi et ipse monasterio fundatum est, una cum portione mea de basilica sancti Philippi, vel res ad eam pertinentes, cum casas massaricias, familias, vel adjacentias earum, peculias donicatas cum pastores qui eas depascunt, cum vineis, olivetis, et territoriis perfinis, una cum silvis, sicut nobis pertinere videtur in integro. Item et curte juris mei in Castagneto cum edificis suas peculias donicatas et pastores qui eam depascunt, vineas, olivetis, pratas, territoriis, silvas, seo et casas massaricias cum familias suas, que nobis pertinere, quanta exinde libere non dimiserimus, cum omne adjacentiam ad ipse, vel curte pertinent in integro, habeat ipse monasterio. Item et habeat C portionem meam de molino et casa de Caldano, cum Litiano, seo et Dominico pueris nostris, et omnia adjacentia ad ipsa casa vel molino partem meam in integro pertenentes. Simili modo et habeat ipse prefatus monasterio portionem meam de curte Supercornia cum edificis suas, vineas, territoriis cultas et incultas, silvas,..... pascuas, una cum casas massaricias, cum familias suas, et omne adjacentia ad ipse, vel curte pertinente in integro, ante posito portionem meam de Gagio Gatoti et portionem meam, hoc est medietatem de casa Candidi de Rivo Certurio cum familia, et omne adjacentiam ad ipse case pertinentes. Item habeat ipse monasterio sancti Petri D portionem meam de Casale in Ruossano cum de monasterio, quod inibi est sito, et case Massaricie cum adjacentia ad ipsa case pertinentes portionem meam in integro. Item volo ut habeat ipse monasterio medietatem Salinas in loco Vada, et in Pogliolo antea quod emit a quondam Infredo mea portione. Simili modo et offero in supradicto monasterio portionem meam de curtis juris mei in loco qui vocatur Septaris, cum edificis, vineas olivetis, silvas, territoriis cultas et incultas una cum casas massaricias vel omne adjacentia ad ipse case vel Curte pertinente. Et abeat insimul casa Mugniacioli, et casa Teudiperti, et casa Wipertuli, et casa, qui fuit Pasquali in fundo Magno, cum omne adjacentia ad ipse case pertinente. Itemque do et offero ad ipsum prefatum mo-

nassterium portionem meam de curte mea Castello Fuolli, cum vineas, ulivetas, edificias, territorias cultas et incultas, seo et case massaricie ad ipsa curte pertinente cum omni adjacentia et familie, quante exinde libere non dimiserimus, abeat ipse monasterio sancti Petri. Simili modo offero in predicto monasterio portionem meam de Gagio in Lalinone in integro, et casas Teodure de Agello, et casa Binelli de Lisiano, cum omne adjacentia ad ipse case pertinentes, et familie eorum. Item habeat ipse monasterio sancti Petri casa Guispendi de Massiano, et mediante quod Maurus..... uno et de filiis eis, et habeat casa Gheduli de Riyo Cairo, et casa de filii quondam Pincioli in Pisimano, et casa Prunoli in Bistule. Item in civitate casa Cunundi, et casa Gridipendi, casa Epidicusi, casa Cunporti, casa Siehimundi. Hec autem case cum omne adjacentia ad eas pertinente et familie eorum habeat ipsum sanctum et venerabile locum. Similiter volo, ut habeat in loco Cotiano casa Barduli, et casa Minicelli cum adjacentia sua et familie eorum, quante exinde libere non dimiserimus. Simul etiam abeat ipse monasterio medietate de mea portione de casa, que habemus in loco qui vocatur Burghernio, Lupianaria, Glucutiano, cum familia sua et adjacentia sua. Et habeat casa in loco qui vocatur Sprachamano, quem eminus de Janiperto, cum adjacentia sua. In tale enim tinore volo ego, qui supra Walfredi, res superius comprehensa, omnia habere monasterio supra memorati sancti Petri, vel ea per solvant ad ipse monasterio tam liberi quam et servi vel Aldioni, qui in ipse case resederunt, nemque de et offero a superscripto monasterio portioem meam de pecunia nostra in insula Corsica, cum casas, familias, territorias, et omne adjacentia ad ipse case pertinentes, et res donicata movilia et immovilia, ut dixi, mea portione de quantum in ipsa insula Corsica et omnia in integrum. Simul et abeat ipse monasterio portionem meam de prato ad Padule Auctoni, et abeat portione mea ad Ursula, et orto, que vocatur ad Prato juxta Padule Auctoni, et portione mea de terra in Arna, medietate de mea portione. Simul et abeat portione mea de dicto in Verriana, et portione mea de casa Brusuli in ipso loco Verriana, cum familia, vel omne adjacentia ad ipse case pertinente mea portione. Itemque dopo et offero ad prefatum et ipsius nominato monasterio beatissimi sancti Petri in Ecclesia et monasterio sancti Petri in Aceio, que est fundatum et constructo in jam predicta insula Corsica, cum omnia adjacentia, que ad ipsa ecclesia et monasterio est pertinente in integro. Abeat et possident ipse sanctissimo et venerabile locu hec omnia superius comprehensa, de et offero ego, qui supra Walfredi pro re-

* Ni mei me fefellerunt oculi, que littere in calce membranae supersunt, indicare mihi visa sunt Januarii mensem, et annum 2 Desiderii regis, et indictione 12 que indicio annum proderet 759. Verum cum Desiderius regnum inierit anno 756, veri videtur similis ibi legi indictionem 11 atque adeo ad annum 758 mutilam hanc chartam esse referen-

A demptione anime mee in predicto monasterio sancti Petri, et abbas cum fratribus ibi congregatis Peio, ut pro meis peccatis, suis orationibus et vigiliis intercedere, ut mihi Dominus ignoscat, quod negligenter gessi, et oro pro me peccatore Dominus retribuere mercedem, Ecce meus qualiter complacuit animus, per hujus voluminis cartule confirmatio sic, ita ut si aliqua de filia aut eredes procerades mea contra dotis meis pagina ira quandoque presumpserit, aut aliquid subtrahere aut molestare per se, aut supposita persona de omnia, que supra legitur, et approbatum fuerit, componat ad partem ipsius monasterii sancti Petri, vel eis congregationis aurum solidum quingenti, et preces cartula dotis mee in sua firmitate et robore. Unde tres cartule pari tenore Asperio B notario scribere.

Actum Pisa per indictione superscripta feliciter.

Una ista cartule reservamus in prefato monasterio sancti Petri. Alia vero de ista cartule dedimus ad conservandum in domo sancte ecclesie Pisane, ubi dominus Andreas episcopus esse videtur. Testia dedimus ad conservandum monasterio Domini Salvatoris, ubi abbas Gadisteo esse videtur.

Ego Walfredi filio quondam Ratchausi in hanc cartule dotis mee manu mea propria subscripsi, et testibus ubique roborandam.

Signum † manus Antiperti filio quondam Arieti teste.

Signum † manu Pertualdi filio quondam Arioldi teste.

Signum manu † Bemi Alescarco testi.

Signum † manu Gadualbi.

Ego Marcio notarius rogatus a Walfredi in hanc cartule me testes subscripsi.

Ego Gundiperto filio quondam Burbonsii rogatus ad Walfredi in hanc cartule me testes subscripsi.

Signum † manu Guliperti filio quondam Vitaliani testes.

Ego Ansperto notarius rogatus a Walfredi hanc cartule subscripsi supplavi.

Ego Benedicius notarius autentico illum vidi et legi.

Ego Gaspertus notarius autentico vidi et legi, unde uno exemplar factu est, et hic subscripsi.

D Ego illo, notarius domini imperatoris autentico illa vidi et legi, et fideliter exemplavi, literis plus minus.

XXVII.

Desiderius Langobardorum rex, ad Ansa regina ejus uxorem monasterio sancti Michaelis et sancti Petri in civitate Briziana multa donat (anno 753) a.

..... Rex, et gloriosa atque preclsa Ansa..... Michaelis atque apostolorum principis Petri, quod.....

dum. Sed quidam, quæso, priora verba significant, nempe Michaelis, atque apostolorum principis Petri? Nemo non dicat supplendum hic esse monasterium; ei autem cenobio eadem Anselberga obbatissa preerat, quæ Desiderii ipsius filia fuit, atque abbatissa monasterii Domini Salvatoris, quod postea sanctæ Julię appellatum est. Nunquid ergo unum idemque

intra civitatem nostram Brixianam, et Deo dicata Anselperga abbatissa..... monacharum ibidem Domino servientium. Prophete electi, et regis David vaticini..... mentum est Dominus timentium eum. Et quia confidimus omne Dominus nostrum firmitatem nostrum dignatus est.... hujus seculi possessione gloria nomini ejus ipsius sancta locis dona tribuendo decora..... ipsius Prophete testimonium dicentis: *Domine, dilexi decorem domus tue, et locum habitationis.....* ut a peccatorum nexibus mereamur absolvi, et eterne vite gaudium consequamur, per nostrum..... preceptum offerimus in jure ipsius monasterii ex propria facultate nostra. Primum omnium..... monasterii cum ecclesiis, et reliquis edificiis a nobis ibidem constructum atque area vel omnia coherentia ibidem pertinentia, qualiter jam dudum a predecessore nostro domno Aistulfo rege nobis concessa fuit, aut qua..... ibidem post..... aut quolibet ingenio adveni, sicut posita, et clausa, atque..... ibidem a nobis largito..... etionem. Itaque supradicta..... largimus eundem nostram in loco, cui vocabulum est Cerr..... in integrum ad ipsam curtem pertinentibus, qualiter nobis ab eodem..... concessa fuit, quod postea ibidem per comparisonem, donationem, aut quocumque..... decimis totius terre, quam earum operarum alicubi laboraverunt, ad illarum commun..... superius nominata, cum edificiis cum bovibus et..... utriusque sexus simul cum familiis, servis..... liberos, liberis, cum omni et in omnibus mobilibus et immobilibus rebus in integrum, sicut nostre pertinuit potestati in jura jam facti monasterii concedimus, et per presentem nostrum confirmationis preceptum..... ab hac die... comitibus, gastaldis, et gentibus nostris.... in aliquo audeat molestare... Et ut hec..... donale notar..... mensis Januarii..... nostri in Dei nomine accuendo..... ne xu.....

XXVIII.

Littere Jobiani subdiaconi et aliorum ad Anselpergam abbatissam monasterii sancti Salvatoris Brixiani, in quibus eidem donant a piscarias positas in territorio Feronianensi (anno 767).

Regnante domni nostri Desideri et Adelchis reges, regni eorum undecimo et nono, die vi de mensi Decembris, per indictione vi feliciter. Dilectissima nobis semper donna Anselperga a Deo dilecta abbatissa monasterii Domini Salvatoris, scita in civitate Brexia, quam domnus Desiderius rex a fundamentis edificavit. Ideoque nos Jobianus subdiaconus, Amantio filius Liberi, Martiniano, Stephano filius Albino, Beatus, Eugenicus, ac Martino. Cogitanti Jobiani Benenato donatores nos presentes presentibus dixi: Illas jura firmissima, que et spontanea conferitur vo-

monasterium sub variis hisce titulis erectum fuit? An antea, sanctorum Michaelis et Petri nomine dedicatum, postea, jubente rege, Domini Salvatoris nomen assumpsit? An potius agitur hic de altero monasterio, quod Desiderius construxerit, et celebriori monasterio Salvatoris supposuerit? Ego in re obscura sententiam suspendere, eamque peritioribus Brixianæ urbis reservare satius duxi.

luntate, scribere providimus bestitudinis tue, ex nostri dono tibi concedere visi sumus piscarie sortis nostras, que ex integro in loco ubi nuncupatur Rio Torto, terretorio Feronianensi, per designatas locas, idem de uno lanterio, quod tenet sine inter ipsis donanti et Martino Gastaldino, et de alio lanterio, quod currit Cluza uno capo tenente in ipsa Cluza, et de alio capo Johannes filius Domineco habente, et infra designatas locas nobis nunc reservamus tui tui, que supra Anselperga abbatisse confirmamus potestate vestra habendas et possidendas, et tuis..... defendendas, aut quicquid exinde facere aut judicare volueris, in vestra tribuimus potestate. Et nunquam nobis liceat nolle quod volumus dare semel vobis concessa, sed omnia, sicut superius legitur..... nos inavolabiliter conservare promittimus.

Acto in vico Bisbetum feliciter.

Ego Jobianus subdiaconus in hac cartulam donationis a me facta manu subscripsi.

† Signa manus Amantii filius condam Liveri, qui hanc cartula donationis fieri rogavit.

† Signa manus Martini Feliculi, qui hanc cartula donationis fieri rogavit.

† Manus Stephani filius memorati Albino, qui hanc cartula donationis fieri rogavit.

† Signa manus Beati, qui hanc cartula donationis fieri rogavit.

† Signa manus Benenati filius Stephani, qui hanc cartula donationis fieri rogavit, qui juxta lege sua Langobardorum recepit Launcchit manente per uno.

† Signa manus Lupiceno, qui hanc cartula donationis fieri rogavit.

† Signa manus Martino, qui hanc cartulam donationis fieri rogavit.

† Signa manus Johannis filius bone memorie Donati testis.

† Vel Lamperius notarius rogatus ad suprascriptis donantis in hac cartula manu mea testis subscripsi.

Ego Gaidoald rogatus ad suprascriptis donantis in hac cartula donationis manu mea testis subscripsi.

Scripsit ego Godstaleo notario prostradita coram testibus relegi, compleri et dedit.

XXIX.

† Valeriani et Liodaldi charta, concedentium Anselperga abbatissæ monasterii Brixiani sancti Salvatoris et sanctæ Julię jus canalıs ad deducendam aquam in idem canobium (anno 761).

Regnante domno Desiderio et Adelgis, viros excellentissimos reges, anno regni eorum quinto et secundo, sub die viii Kalendas Aprilis, indictione xiv, in

† Dona illa sita fuisse dicuntur terretorio Feronianensi: quæ dicendi formula plerumque apud antiquos idem significat atque comitatus, et præsertim cum nulla Mutinensis urbis mentio addatur.

† Erant illa nomina veluti duo nomina quorum alterum in baptismo, alterum ante vel post baptismum (idque frequentius) a parentibus aut a populo imponebatur. Diu enim mos apud Christianos obtinuit, ut

Christi nomine, promittimus atque spondimus nos A Valerianus et Liodoaldus germani, filii quondam Leonis, habitatores intra muros civitatis Brixianæ, tibi Anselpergæ dicatæ Deo abbatissæ monasterii Domini Salvatoris intra civitatem Brixianam fundatum, de curriculo illo, per quem graditur aqua ad monasterium vestrum, et estat ex parte constitutum intra casam vel curtem habitationis nostræ, usque ad pedes quinquaginta sex iuxta, ut deinceps et in perpetuum sine nostra heredumque nostrorum interdictione permaneat semper omni tempore, inter se qualebit conturbationem, vel rupturam, aut lesionem alia accesserit, liberam licentiam habeat pars monasterii vestri omni tempore fodere et aperire terram, que erga ipsum estat, ad recooperandum, in quo conturbatum fuerit. Et si quis ex nobis, qui supra Valerianus et Liodoaldus heredes in aliquo disturbancem fecerimus ex ipso curriculo, aut quali in tempore oportuerit ad recooperandum eum interdixerimus, in quo superius legitur, et contra hanc cartulam promissionis ire quandoque temptaverimus per nos aut qualemcumque personam, principi aut iudici suppliandum, pro quo manifestum fuerit, componamus ad partem suprascripto monasterio tibi Anselpergæ abbatissæ, et successoribus tuis, auri solidos quinquaginta, et post pene solutionem presens pagina obtineat roborem : sic ita ut si aqua ex ipso curriculo foras ruperit, non sit negligentia jam dicti monasterii vestri ad recooperandum, ne vobis grave et impium inferat damnum, quod possibile videatur esse aut intollerabile, prolongaverat dilationem. Unde acceperimus nos Valerianus et Liodoaldus promissionis Launichild, secundum legem nostram, a te Anselpergæ abbatissa ex sacculo, ut supra, monasterii vestri, auri solidos numero sex, et duo tremisse, ut stabilis permaneat. Quam vero paginam promissionis Tonaldi scribendum rogavimus, qui et ego ex dictato Laurentio notario scripsi.

Actum Brixia feliciter.

Signum † manus Liodoaldi recognoscentis ad omnia suprascripta.

† Valerianus hanc paginam promissionis cautionis a nobis factam subscripsimus, relectæ scribere obtuli, roboravi et subscripsi, auri solidos sex et duo tremisse accepi.

ad aliquot annos, eosque interdum multos, baptismus differretur, isque solemniter ritu in pervigilio tantum Paschatis et Pentecostes celebraretur, nisi periculum vitæ imminens ministrandum ante suaderet. Tunc ergo ante baptismum infantibus nomen dabatur. Vide Beroldum in dissertatione LVII de Ritibus Ambrosianis. Porro adeo insita est in populi libido et consuetudo huiusmodi vetustissima agnominum imponendorum, ut adhuc constantissima perduret inter plurimos Italiæ populos. A Mutinensi quidem urbe pene prorsus excessit, ut rem domestico testimonio confirmem. Verum in castellis, et ruri potissimum, multus est usus agnominum, vixque ullus interdum est e rusticis in aliquo vico, qui ex agnomine, quam ex nomine, non sit notior vicinis suis. Idem a Gallis in militia factum animadverti. Hæc autem agnomina, quanquam necessitas aliquando invexisse videatur, attamen progredientibus sæculis,

† Leo rogatus a Valeriano et Liodoaldo germanis in hac pagina promissionis et obligationis testis subscripsi, et suprascriptas res Launichild dare vidi.

Pollecus rogatus a Valeriano et Liodoaldo germanis, etc., ut supra.

† Ego suprascripto Tanoaldus huic pagine promissionis scripsi et subscripsi, quam post traditam complevi.

XXX.

Donatio Gisulfi regis, pro Cassinensi monasterio (anno 768).

(Ex Tosu, Storia della badia di Mont.-Cass.)

..... Nos vir gloriosissimus Gisulfus Dei providentia summus dux Longobardorum gentis, motus B Deum omnipotentis misericordia, et ob animæ nostræ totiusque nostræ gentis salutem, quam et per rogum Majonis comitis nostri concessimus in monasterio beatæ et gloriæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ, quod ab olim constructum est in locum, qui nominatur Cingla, in quo Acestrada Deo digna abbatissa præesse videtur, inclitas duas curtes nostras, quas habemus in finibus Teano loco Bairaum, et sunt ambo conjunctæ, quarum una nominatur ad Grutule et altera ad Tora, habente finis prædictas curtes, ab una parte qualiter vadit per pedem de monte sancti Leutherii; et ab inde qualiter iuxta eundem montem descendit in fluvio Bulturno, ab alia parte qualiter ascendit per medium albeum prædicti fluminis usque in ribo qui nominatur de Bagnula de tertia parte prædicto ribo, qui decernit inter has curtes et terra præfati monasterii, de quarta parte sine ribulus, qui intrat in prædicto ribo, et qualiter ascendit prædicto ribulus usque in eo loco, unde egreditur, et ab inde in ipsa surgente, ex quibus aqua viva egreditur, et ab inde in prædictum pedem de monte sancti Leutherii, qui est prior finis. Has autem prædictas curtes qualiter de fine in fine prænotabimus cum diversis cespitiibus suis, et cum hiis et aquis, cum omnibus pertinentiis earum. Insimul cum ipsa ecclesia sancti Cecilii infra prædictas fines ædificata, et cum septem condomas de nostris serbis in prædictis curtiibus habitantibus : id est filii et nepotes Gaidosolii cum filiis et filiabus eorum et filii et nepotes Sinoaddi, et filii et nepotes

D et nostro præsertim, improbitas hominum, et quidam male feriatu ardor, eadem instituere consuevit. Nempe in sacro lavacro suum cunque nomen imponebatur : sed sæpius prævalebat alterum nomen, quod aut ante baptismum, aut postea domestici, vicinæ, ex arbitrio suo invitis plerumque hominibus apponebant. Inonesta, fateor, et grata ex iis perquam multa fuere; sed non pauca vituperationis et scommatis speciem referebant. An antiqui Langobardi, donec eorum regnum ac fortuna in Italia stetit, hisce ludibriis delectarentur, nondum deprehendi. Ultra enim quam creditur, quidquid nobilitatis colorem lædere poterat, illi aversabantur; neque fortasse quisquam tolerasset ejusmodi nomina, si dictarii notam importassent. Verum sub Carolinis Cæsaribus, ac deinde frequentius sub regibus subsecutis, eadem agnomina in usu fuisse deprehendi.

Marzuc
filiabus
nepotes
filiis et
nostra
cœnobi
possider
notario.
Actur
latium,

Præcepti
deman

In no
et Fili
suffraga
nostri s
credim
tinuis
atque n
citas r
viro T
soris C
qui d
corpus
master
nachi
Christ
silvas
A pri
ipsa l
eccler
eriste
serra
per s
locur
locur
fund
qui
qui
quor
veni
Val
qui
per
mon
pes
fini
Spi
cri
pet
vo
pe
for
dis
Gi
in
de

Marzuccoli, et filii et nepotes Lupicis cum filiis et filiabus eorum, et filii et nepotes Luperissi, et filii et nepotes Sanduli, et filii et nepotes Bonusoli, cum filiis et filiabus eorum. Hæc omnia quæ prædiximus nostra excellentissima potestas in prædicto sancto cœnobio concessi ad perpetualiter habendum, et possidendum. Scripto præcepto ipse per Bertari notario.

Actum in hunc sacrum Benebentorum nostrum palatium, mense Septembrio, indictione quarta decima...

XXXI.

Præceptum Desiderii regis Longobardorum pro Theodemario abbate Cassinensis monasterii (anno 768).

(Ex Tosti, ibid.)

In nomine summæ et individue Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Desiderius æterni regis suffragante potentia Longobardorum rex. Regni nostri statum, et vite augmentum ad hoc proficere credimus, si ecclesiarum Dei curam gerentes continuis eam, suosque servitores ditemus beneficiis atque muneribus. Quocirca nostrorum fidelium sagacitas noverit, qualiter ad petitionem nos religioso viro Theutmarum abbati ex monasterio sancti confessoris Christi Benedicti, quod est constructum in loco qui dicitur Casinum Castrum, ubi sacratissimum corpus ejus humatum est, tale beneficium circa monasterium ipsum visi fuimus concessisse, unde monachi Deo servientes, et pro nobis, et cuncto populo Christiano exorantes, vivere valeant. Id est terras, et silvas sacri nostri palatii pertinentes per has fines. A prima fine de ipso Carnello, et quomodo salit per ipsa Bantra, usque in rivo sicco, et saliente usque ad ecclesiam sancti Martini, et quomodo pergit per ipse criste de monte sancti Petri. De secunda parte fine serra de monte qui dicitur Cismo, et quomodo pergit per serra de monte qui dicitur Aquilone, et vadit ad locum qui dicitur de Puppio, et quomodo pergit ad locum Viticusum, et vadit directum ad Aquam fundatam, et quomodo ascendit per ipsum montem qui est super Casale, et pervenit ad badum fluminis qui dicitur Rapidi, et pervenit in aquam Melarini, et quomodo pergit per ipsas cristas montium, et pervenit ad terram albam; inde venit ad furcam sancti Valentini, et quomodo ascendit per cristas montium qui sunt inter Atina et Valleleucis, et recto tramite pervenit ad pretam scriptam, et ascendit ad serram montis qui dicitur Ordicosia, et pergit super ipse pesciora, qui dicitur Falconari, et pervenit ad ipse finis qui sunt inter montes, e quibus unus vocatur Spinacius, et alter Porcaius, et inde ascendit ad cristas montis qui vocatur Cairi, et pervenit ad ipse petre super aqua vivola, et ascendit ad collem qui vocatur Gimbiruti. De tertia parte quomodo descendit per ipsum querquitulum et vadit directum in ipsum fossatum juxta ecclesias sancti Damasi, et pergit directum in silice ad locum qui dicitur Arcu de Gizzuli, et quomodo vadit ad lacum Radeprandi, et inde pergit ad rivum qui vocatur Marozze, et qualiter descendit in fluvium qui vocatur Carnello, et ascen-

A dente per ipso fluvio usque ad aquam que dicitur Cosa, et salit per ipsum montem qui dicitur sancti Donati. De quarta parte fine media serra de monte sancti Donati, et quomodo descendit super ipsi monticelli de Marri, et vadit ad ipsi pesci qui sunt ad pede de monte qui dicitur Balba, et quomodo vadit inde super duos leones, et inde salit super ipse serra de Casale, et inde descendit super ipsum montem super ipsa villa de Garelano, et inde vadit super ipsum pescium qui nominatur Cripta imperatoris, usque in fluvio qui nominatur Garelano, et ascendente per ipso fluvio usque ad priores fines. Confirmamus etiam in perpetuum eidem venerabili loco ecclesias has: sancti Jacobi in Tremiti, sancti Joannis in Venere, sanctæ Mariæ in Cingla, sanctæ Mariæ in Plumbarola, sancti Focati in Lesina cum piscaria sua. In comitatu vero Marsorum cella sancti Benedicti in Tilia, sanctus Victorinus in Celano. In Teate sanctus Liberator super fluvium Laentum, sancti Angeli in monte Plano, castellum sancti Angeli, castellum sancti Petri, curtem sancti Januarii cum pertinentiis suis inter has fines; ab uno latere fine cripta Latronis quæ est sub monticello Sarraceno, et inde ascendit in Stifilum de Magella; de alio latere quomodo descendit in aquam Frassinigam, ed inde mittit in rivum Bacinnum et vadit in puteum de Capetano, inde in fossatum sancti Januarii, et in Rosentem; de alio latere finis Bisara in viam que vadit in lacunam supra sanctum Donatum; hinc in Figarum, inde in fossatum de sancta Lucia, et ascendit per aquam frigidam in limite de monte Plano, et sicut vadit sub ipsis limitibus in fossatu Garifuli, et ita vadit in Alento. Inter quos fines nulli homini aliquid dedimus, sed sicut fisco regali pertinebat omnia in eodem cœnobio obtulimus. Dehinc ecclesia sanctæ Mariæ in Bacinno; sancti Felicis in Pastoricio; sancti Benedicti in Terri; sancti Viti supra flumen Lavium; sancti Helie in Selangario; sancti Comitii juxta rivum Trulum; sancti Felici in Pulverio; sancti Calisti in Iliano; sancti Mammatis ibidem; sanctæ Mariæ in Ponciano; sancti Marci ibidem; sancti Eleutherii in Rupi; sancti Pali ibidem una cum Castro Calcaria; sancti Erasmi in Cerritu planu; sancti Salvatori et sancti Martini ibidem; sancti Benedicti, sanctæ Mariæ, et sancti Comitii in Orno; sancti Calisti, sancti Petri in Mallianella; sancti Mauri, et sancti Renati in Tarantonlano, et piczu Corvarium; sancti Calisti in valle supra Laentum; sanctæ Mariæ supra favam de Laento; sancti Savini in Trevanico, sancti Clementi in Plumbata, sanctæ Mariæ in fluvio Foro, sancti Petri in Lolliano, monasterium sancti Severini; sanctæ Mariæ in Ripa; sancti Andrea in colle de Albe, sancti Petri in Ari, sancti Angeli ante civitatem Ortonam. Castellum de Ungo, castellum de Prato, sanctæ Crucis in Castro Casale, monasterium sancti Pancratii, sancti Petri in civitate Teatina vetere, sancti Pauli ibidem, sanctæ Teclæ in civitate Teatina nova, sancti Theodori, et sancti Salvatoris in Aterno cum portu suo. In comi-

statu Pennensi ecclesia sancti Felicis in Stabulo, sancti Benedicti in Lauriano, sanctae Scolasticae juxta Avium Tabae, sancti Angeli in Galbanice, sancti Felicis in Rosiceto, sanctae Mariae ad Paternum, sancti Martini in Genestrula, sancti Petri, et sancti Cecilie in Castronano, sanctus Petrus in Teromule, sancti Benedicti, et sanctae Narie in Maurina cum portu suo; sancti Victoris in Silva plana, sancti Benedicti, et sanctae Scolasticae in Pinne, sanctae Mariae, et sancti Benedicti, et sanctae Columbe in Alarino, sanctae Marie in Cosentia; sancti Benedicti in Bari; sancti Severi in Sorrentu; sancti Benedicti, et sancti Andreae in Caudi; sanctae Sophiae in Benevento; sanctae Cecilie in Neapoli; sancti Benedicti in Salerno; sancti Benedicti in Gagieta; sancti Salvatoris ibidem; sancti Laurentii in Majolisi; sancti Mauri in Meranisi; sanctae Mariae in Mariendulo; sancti Agapiti, sanctae Scolasticae in Teano; sancti Joannis in Irpinisi; sanctae Reparatae, sancti Maximi in rivo Bulanu; Campufriidu; sancti Martini in Vulturum cum portu suo; sanctae Mariae in Turcinu; sancti Benedicti in Benevento; sancti Angeli in Alefrid; in cominu sancti Victorini; sancti Erasmi; sanctae Mariae, et sancti Quirici in Arci; sancti Comitii in Piscaria; sancti Petri in Ceccaum; sancti Liberatoris in Pusepille; sancti Lopardi, et sancti Petri in Tezzanico; sancti Angeli in Lalanu; sancti Benedicti in Casagenzana; sancti Benedicti in Lauriana; sancti Benedicti in Cilicia, sancti Petri in Conca; sancti Benedicti in Pantanu; sancti Vigilii in monte, sancti Angeli; sanctae Mariae in Calvo; sancti Mauri in gualdo Liburie; sanctae Scolasticae in Padule; sancti Martini in Cupuli; sancti Benedicti in Atina. In comitatu Mutinensi monasterium sancti Benedicti in Adili; monasterium sancti Martini juxta stratam Petrosam; monasterium sancti Joannis in curte Frassenetula; monasterium sancti Domini in curte Argele; monasterium sancti Vitalis in curte Calde-raria; monasterium sanctae Mariae in Laurentiatico cum omnibus pertinentiis eorum, in quibuscumque locis positis, seu casalibus, aut fundoris tam domni-catum, villis cum rusticis et colonis, et cum colonis, et famulis utriusque sexus per singulas curtes, et per singula monasteria que superius leguntur, una cum terris, vineis, pratis, pascuis, silvis, pescationibus, venationibus, occupationibus, cultum, incultum, divisum, et indivisum, arboribus fructiferis, et infructiferis, et pomiferis diversi generis, et cum omnibus super se, et infra se habentibus in integrum in eodem monasterio Casinensi concessimus in perpetuum semper habendum. Pariter etiam in eodem loco concedimus cunctas res que in eodem loco oblata sunt per omnes regni nostri fines, seu et que amodo in antea qualescumque homo donare vel offerre ex rebus suis. Item de terris, casis, vineis, molendinis in praedicto sancto et venerabili loco voluerint licentiam et potestatem habere donare et offerre cum quali ratione voluerint suorum sint licentiam sine contrarietate principis, archiepiscopis,

A comitibus, episcopis, castaldeis, iudicibus; ut quem admodum ad eundem venerabilem monasterium sancti Benedicti possessae fuerunt, per hanc nostrae confirmationis auctoritatem nostris futurisque temporibus abbas ipsius loci sancti Benedicti firmiterque inviolabiliterque teneat, et possideat, prout facultas vel utilitas ipsius venerabilis loci exigerit. Ita ut nullus iudex publicus, quislibet ex judicialia potestate in cellas et villas, aut agros, seu loca, sive reliquas possessiones nostri coenobii sancti Benedicti, quas moderno tempore in quibuscumque paginis, et territorio infra regni nostri ditione iuste et legaliter possidet, vel quidquid deinceps divina pietas ipso loco voluerit augere ad causas audiendas, vel fredi aut tributa exigenda, vel mansiones aut paratas faciendas, vel fideiussores tollendos, aut homines ipsius monasterii tam liberos quam servos, seu cartulatos vel offertos, et qui super terra ipsius monasterii resident, nullatenus distringendos, nec ullas reditiones aut illicitas occasiones requirendas nostris futuris utrisque temporibus ingredi audeat, nec ea quae superius memorata sum penitus exigere praesumat, sed liceat praesente Theothmari venerabilem abatem, ejusque successores una cum congregatione ibidem Deo famulante sub nostrae munitionis defensione quieto ordine vivere ac residere, et Dominum pro nostra anima supplicare. Et quicquid fiscus, et iure jam prephati monasterii pars publica sperare poterat pro animae nostrae mercede luminaribus ipsius venerabilis monasterii nostra maneat auctoritate concessum. Nec non etiam a nobis addi atque confirmari placeat, ut ex omnibus rebus vel mancipiis ex ipso monasterio pertinentibus cartulatis vel offertis, liberos atque servos ubi pars ipsius monasterii eligerint, atque adclamaverint ministri vel exactoribus publicis per tres aut duos circa manentes atque consistentes veraces homines quos ipsius monasterii monachi acclamaverint, inquisitio fiat qualiter et rei veritas facilius investigetur, et monachi ipsius monasterii suam valeant iustitiam consequi. Ita ut post facta inquisitione rem quam clamaverint praedicti veraces homines jam praedictae pertinere monasterio liceat monachi quiete possidere, ut nulli liceat monachi de praedicta monasterio in palatio quorumcumque taliter respondere aut sacramentum compellere. Si vero de servis aut ancillis vel de quibuslibet rebus horta fuerit intentio, liceat monachi ejusdem monasterium ipsos retinere, quousque in nostra presentia seu de eundem predecessorum nostrorum presentia veniat, et ibidem coram nobis deliberentur. Quicumque hanc nostram regalem adversus institutionem ire temptaverint, aetateque supra memorata vel comprehensa sunt minime observare quia fortasse violare aut dirumpere temptaverint, sciat se pena persolviturum abatibus ipsius monasterii, et munitione nostra quam in omnibus constituimus ecclesiis, scilicet centum libras auri obtinere. Precipimus etiam ubicumque repertus fuerit ex rebus ipsius monasterii vel ceteris illicitas atque

damnosos seu leuiles quos scriptiohes vel commutationes euacuantur, et ad ejus vel potestate ipsius monasterii restituantur. Ut cum hac nostra regalis precepto per futura tempora firmiter obtineat vigorem, amulo nostro subter insignitum precepimus.

Paulus Diaconus et notarius sex jussione domini nostri Desiderii serenissimi regis scripsi.

Actum civitate Papia. Data vero anno regni ejusdem gloriosissimi regis quinto, mense Decembrio, per indictionem duodecimam — Desiderius gratia Dei rex Longobardorum.

XXXII.

Manigundis Langobardis testamentum pro erectione puellaris monasterii Cairati (anno 768).

(Ex Mabill., Ann. ord. S. Bened.)

In Jesu Christi nomine, regnante domno nostro Liutprando et Heldeprando nostris excellentissimis regibus, anno eorum vigesimo tertio, mense Julii, indictione quinta feliciter. Ego Manigunda, per Dei misericordiam Dei ancilla, et veste monialium induta sum, quae visa sum vivens lege Langobardorum, praesentibus dixi: Dominus omnipotens ac redemptor noster animas, quas condidit, ad studium salutis semper invitat. Et ideo ego quae supra Manigunda volo et judico pro amore Domini mei Jesu Christi, et ejus genitricis virginis Mariae, facere monasterium in suis proprietatibus, in loco Cariadae, juxta flumen Olona, comitatu Sepriense; et ibi ab ipso monasterio volo facere pro amore Domini mei Jesu Christi, et ejusdem virginis Mariae, et animae meae, atque genitoris et genitricis meae, atque aliorum parentum meorum remedium ab ipso monasterio; casis, curtis, sediminis, et omnibus rebus, territoriis et familiis juris mei, quibus habere visa sum in eodem vico et fundo Cariadae et in ejus territoriis, aut ubi per alias locis infra ipsum regnum italicum habere visa sum. Et iterum volo et judico illas monachas, quae in ipso monasterio praedictas essent, habeant de praedictis casis et territoriis victum et vestitum, quicquid annue Dominus dederit, perpetuis temporibus ad suorum usum et benedictionem quod voluerunt, pro animae meae et parentum meorum remedio. Et volo et judico, seu pro nunc meum judicatum confirmo, ut ipso monasterio sit in tali vero ordine in potestate et consecratione Annexasti episcopi sanctae Ticinense ecclesiae et ipsius venerabilis locis, et ejus successoribus, ut pro omni anno per ferias de Domini nativitate debeant dare illa abbatissa, qui pro tempore in ipso monasterio praedicta erat, perpetuis temporibus usque in perpetuum candelas duas, valente denarios quatuor, candas duas de vinum: seu et oblatas duas de... ad ipsum episcopum sanctae Ticinensis ecclesiae, in domo ipsius sanctae Ticinensis ecclesiae: ut de illis episcopis, qui pro tempore in ipsum venerabile loco praedicti erant, alia super imposita fecerint plusquam sicut judicavit: tunc volo ego quae supra Manigunda, ut ipso monasterio habeat commendationem et consecrationem in potestatem sanctae Medio-

lansis ecclesiae: et si datum in ipsa sanctae Mediolanensis ecclesiae, sicut supra judicavit, quod dare debet dapar sanctae Ticinensis ecclesiae, et debet et facere dare et consignare abbatissa, quae pro tempore praedicta erat, ad domum ipsius sanctae Mediolanensis ecclesiae antistitis, per ante dictas ferias de Domini nativitate. Et si dapar ipsius sanctae Mediolanensis ecclesiae antistitis alia superimposita facta fuerit, quam supra judicavit: tunc volo et judico, ut habeat potestatem commendationem et consecrationem in qualem episcopum ibi ipsa abbatissa, quae pro tempore praedicta erat, cum ipsa munera, qualiter superius judicavit, alia superimposita eis da nulla par non fiat. Et si quis illis homo aut pontifex, aut episcopus, archiepiscopus, aut qualibet potestas eis fecerint, Dominum Patrem omnipotentem habeat retributionem, et cum Judam traditorem ante tribunal Christi habeat rationem ante ejus majestatem ad omnia, sicut supra judicavit, omni tempore firmis et stabillis permanent, quia sic decrevit mea bona voluntas firmum stare judicatum in supradicto loco Cariadae. Ego Manigunda, Deo dicata, veste monialis induta sum, in hoc judicatum a me facto subscripsi. Signum manibus Valle-rani de Abbiate, et Heldeprandi de Vehengob. Isti testes Rimegasus in hoc judicatum rogatus subs. Ursus judices de domo regis rogatus subs. Signum manibus Gundefredi de vico Cariadae, et Agnelli de ipso vico testes. Signum manibus Brunnegoni, et Mambritii de vico Seprio, testes. Ego Dominicus presbyter et notarius hunc judicatum ad jam dicta Manigunda rogatus scripsi, post tradita complevi et dedi. Theoprandus judex retuli exempla ex autentico edita subscripsi, et autentico hujus exempla vidi, et legi: et sic tenet in ipso autentico, sicut in ista legitur exempla, extra litteras plus minus. Arnulfus, qui et Bezo, judex sacri palatii, in hoc exemplo ex autentico subs, et autentico hujus exempli vidi, et sic tenet in ipso autentico, sicut in ista legitur exempla extra litteras plus minus. Nazarius, qui et Amizo, judex, autentico hujus exempla vidi et legi, et sicut ibi continebatur, sic in ista legitur exempla extra litteras plus minus. Ego Adam, qui et Hosbertus, notarius, hae exempla ex autentico exemplari, et autentico hujus exempla vidi, et legi: et sicut ibi continebatur, extra litteras plus minus.

XXXIII.

Heldeprandi regis praepceptum pro ecclesia Placentina. (anno 768).

(Ex Mabill., ibid.)

Flavius Hilprandus rex ecclesiae beatissimi martyris et confessoris Christi Antonini et Victoris, sanctis muris civitatis Placentinae, ubi eorum sancta corpora requiescunt humata, et beatissimo patre nostro Thomae episcopo custodi ejus. Dominus ac redemptor noster Jesus Christus, volens omnes per sanguinem suum pretiosum redemptos beatorum vita aggregare, etc. Idcirco manifestum est omnibus, quod non ante multum tempus, merentibus malis,

Placentina est urbs ignis incendio concremata, et omnes munimina ecclesiarum vestrarum, quae ab antecessorum nostrorum tempore nunc usque fuerant factae, ab eodem incendio sunt combustae, per quibus ibi singulis fuere rebus collatis. Unde vestra almitas postulavit excellentiam nostram, ut per serenissimum nostrum praeceptum omnia quidquid nunc usque habuistis, praescribere ecclesiarum vestrarum vel vobis deberemus firmare, etc., et firmantes in vos primum omnia quidquid ab antiquis temporibus nunc usque ecclesia ipsa possedit in casis, pecuniis, atque familiis utriusque sexus vel ætatis, simul etiam et monasteria, id est beatissimi in Christo apostoli et martyris Thomae atque Syri confessoris prope civitatem nostram Placentinam, seu monasteria Florentiola et Tolla, atque Graviaco, etc. Firmamus etiam vobis, ut omnes mulieres illas liberas, quae usque nunc, dum liberae essent, servis ecclesiarum vestrarum in matrimonio tradiderunt, vel filiis et filiabus qui ex eis nati sunt. Ita sane ut sint proadionnes, et habeant per caput unusquisque mundium solidos senos, sicut vobis antea a bonae recordationis domino et patre nostro concessa sunt. Similique modo firmamus vobis pensionem illam de sapone, hoc est libras xxx quae palatio nostro ex civitate Placentina inferebantur, et ab ipsomet patre nostro ad pauperes lavandum concessa sunt. Verum, quia et suggestisti nobis, quod a bonae recordationis domino nostro concessa fuisse ex parte, quae dicitur Codaletto, quando ibi naves militum applicaverint ad negotiandum, navem unam tulituri ad usum pauperum; nos vero juxta qualiter tibi ab ipso concessa est, et usque nunc tulistis, ita tibi firmamus, ut taliter tollas in ante sicut ipso vivente, etc. Ex dicto domini regis, et ex dictato magistri notarii scripsi ego Andreas. Acto Ticino in palatio sub die 11 kal. Aprilium, anno felicissimi regni nostri nono per indictione xii feliciter.

XXXIV.

* *Privilegium Ambrosii majoris domus regis Liutprandi (anno 715).*

Dum in Dei nomine ex jussione piissimi et a Deo conservati domini Liutprandi regis directus fuisset. Ambrosius illustris major domus partibus Tusciae.... in civitate Aretina, ibique veniens ad nos beatissimus vir Lupertianus episcopus hujus Aretinae civitatis ecclesiae, suggestit nobis, eo quod multas violentias sustinuerit ab episcopo Senensi nomine Deodato de ecclesiis, vel plebibus, quas a tempore Romanorum sedes sancti Donati possidebat. Hoc audio fecimus suprascriptum Adeodatum una cum Taiperto castaldo Senensis civitatis.... in nostram venire praesentiam; quatenus, cum jam dictus Lupertianus episcopus Aretinae civitatis, de praedictis ecclesiis causam dicere deberet: sed cum se ambae partes in nostris conjunxerunt praesentis in curte [Al., curia] Domini regis, in loco qui dicitur ad sanctum Martinum; asserebat.... praenominatus

* Hoc privilegium et sequentia ex Italia sacra ab

Lupertianus episcopus dicens: quod baptisterium sancti Felicis; baptisterium sanctae Mariae in Pacina, baptisterium sancti Viti juxta Vescona, baptisterium sancti Joannis; baptisterium sanctae matris ecclesiae in Sesciano; baptisterium sancti Andreae in Malcono; baptisterium sancti Andreae Asciano [Al. Acciano]; baptisterium sanctae matris Ecclesiae in Cosona; baptisterium sancti Valentini in Urimo [Al. Urcino]; baptisterium sanctae matris ecclesiae in Castello Politiano, baptisterium sancti Viti in Rutiliano; baptisterium sancti Quirici in Osenna; baptisterium sanctae matris ecclesiae in Pava; baptisterium sanctae matris ecclesiae in Misula, nec non monasterium sancti Angeli in Luco; monasterium sancti Petri in Axo, una cum omnibus ecclesiis, et pertinentiis suis: ad praenominata baptisteria, a tempore Romanorum imperatorum semper sedes sancti Donati ipsas ecclesias praenominatas ordinavit; et sacramentum in presbyteros fecit, et chrisma semper de eadem sede petierunt, et presbyteros, qui modo praesentes in istis ecclesiis esse noscuntur, antecessores nostri, et nos ibidem ordinavimus. Ad haec respondebat praenominatus Deodatus episcopus Senensis civitatis; quod ecclesiae istae vel Tiocia [Al., Diocia], unde agimus in territorio Senensi positae sunt, et ad Senensem ecclesiam debent pertinere, quia dum Longobardi Tusciam occupassent, in Senense civitate minime episcopus fuisset ordinatus: episcopus ille, qui in Aretino tunc temporis erat, ecclesias istas possidebat, et etiam, quod certum est, presbyteros ordinavit, et sacrationem in ipsas fecit, sed per nostram petitionem; eo quod Sena minime haberet episcopum; et postquam Longobardi in Italiam ingressi sunt, primum quidem tempore Rotarii regis, ordinatus est in civitate Senensi episcopus nomine Maurus, et si per vestram petitionem ipsas ecclesias ordinasset, cui eas nobis ab ipso episcopo, vel ab ejus posteris dimissae sunt, sicut eas antea tempore Romanorum possedimus sicut Longobardorum tempore, sine aliqua querela a jure sancti Donati, pertinerunt semper, et ut completum cognoscas esse manuscriptum presbyterorum, qui fecerunt ad sedem sancti Donati, quando in honore suo, a nobis ordinati sunt, et...., sacramenti ubi juraverunt ad praedictam sedem, secundum qualiter consuetudo est. Nunc nos qui supra Ambrosius, major domus illustris, dum ad tantorum annorum curricula possessionem sancti Donati in praedictis baptisteriis, vel Tiociis [Al., Doceis] esse cognovissemus, justum nobis paruit, ut qualiter, quo tempore, quo Longobardi Italiam ingressi sunt, usque in praesenti tempore, sedes sancti Donati saepius repetitas ecclesias possedit; modo, et deinceps sine aliqua taxatione, eas liceat canonico ordine iudicare, et ordinare, et nullam facundiam [Al., facultatem] habeat, neque Adeodatus episcopus Senensis, nec posterii successores ejus, contra Lupertianum, et successores

Ughellio sunt excerpta.

eius . . . loquendi, vel causandi : sed in omni tempore in eadem deliberatione , ambæ partes debeant permanere.

Unde hanc notitiam pro perpetua firmitate Sigifredum notarium regis scribere admonuimus, facta notitia mense Augusti, regnante excellentissimo domino Luitprando rege anno III, indictione 2.

Actum in curte domini regis in civitate Senis.

XXXV.

Confirmatio Ambrosii donationis a rege Luitprando.
(anno 713).

Flavius Luitprandus perexcellens rex viro venerabili patri nostro Lupertiano episcopo. Obtulisti in præsentia regni nostri iudicatum illustri majordomi nostri Ambrosii, in quo continebatur, eo quod causa, quæ vertebatur inter te et Deodatum episcopum civitatis Senensis, de ecclesiis sanctorum Dei in quibus baptisma consuetudo est faciendi, audierat, de qua respirasti ad nostram præexcelsam potestatem, per Aldion (Al., Aloinum) fidelem nostrum, ut ipsum iudicatum qualiter a suprascripto Ambrosio finitum est, per nostrum præceptum firmare deberemus. Nos quidem ipsius audientes . . . et cognoscentes per ipsum iudicatum, seu et per Taipertum castaldium; quia tua jam dictæ ecclesiæ Lupertianæ longa est possessio; propter mercedem animæ nostræ præsens firmitatis nostræ præceptum tuæ beatitudini emitti præcepimus; ita ut admodo eas dictas ecclesias, quæ in iudicatu leguntur, universæ in tua potestate, ordinatione, atque dominatione permaneant, sicut a longo tempore usque hactenus permanserunt . . . Ad te vel tuos successores futuris temporibus conserventur, et custodes in eas ordinentur seu et presbyteri, vel omnis ordinatio a vobis canonice et regulariter fiat, atque baptisterium, et nullam facundiam jam dictus Adeodatus episcopus contra te vel tuos successores habeat, aliquid de suprascriptis ecclesiis loquendi : sed nec de consecratione earum, aut presbyterorum, aut qualemcumque ordinationem, aut dispositionem : sed ut supra præfati sumus per tuam instantiam, atque per successorum prædictæ ecclesiæ ordinentur, atque . . . sicut textus iudicati noscitur contineri; vel a suprascripto Ambrosio definitum atque sancitum est. Quatenus ab hodierna die nullus dux, comes, castaldus, vel actionarius noster contra præsens nostræ firmitatis præceptum ire quandocumque præsumat, sed ut suprascriptum est, jam præfate ecclesiæ in tua atque successorum tuorum permaneant potestate, secundum antiquam consuetudinem ex edicto domni regis per Posonem notarium, et ex edicto Sigifredi notarii.

Datum Ticini in palatio regio 6 die mensis Martii an. felicissimi regni nostri III, indict. 15, feliciter, et ut verius credatur de annulo nostro subtus sigillavimus.

XXXVI.

Donatio Luitprandi pro monasterio sancti Evasii
(anno 745).

Anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi

A 743. Ego Luitprandus rex regni, et in omnibus apostolicæ sedis, et sanctæ Ecclesiæ defensor, do et concedo per hanc nostram confirmationis tabulam beato Evasio, et successoribus suis in perpetuum, quidquid habeo modo in meo dominio in hac civitate Sedulæ, sicut a prædecessoribus meis usque nunc in mea potestate teneo, civitatem cum vicis omnibus, et territoriis ejus montanis, et litoribus, et portibus, ita tribuo sancto Evasio cum cunctis hominibus. Qui hoc infringere tentaverit, sive dux, sive marchio, sive alia potestas, sciat se compositurum centum quinquaginta librarum auri, medietatem cameræ, et medietatem ecclesiæ præfatæ. Ego Joannes, iudex sacri palatii, scripsi tabulam plumbeam in testimonium. Amantius de Valdebrat comes, et Flondonius episc. testes.

XXXVII.

Donatio Speciosi episcopi Florentini (anno 724).

In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, regnante piissimo, atque perpetuo a Deo conservando domino Luitprando excellentissimo rege gentis Lungubardorum, anno felicissimo regni ejus duodecimo, indictione septima feliciter. Et ideo Christo ductore ego Speciosus episcopus nimis peccator, et indignus per præsentem salutem, et æternam, sic volo atque dispono, qualiter Domino adjuvante de curte, et rebus in eis, quæ sunt positæ in loco flavio Greve, ubi etiam Cintoria nominatur, infra plebe, et episcopo beati Joannis Baptistæ, vel Reparato martyris, unde ego episcopus esse videor, seu infra plebe, et territorio sancti Juliani, dicto septimo, qui fuerunt genitoris et genitricis meæ, exinde fieri debeat.

Ideo confirmo, et statuo, atque offersionis nomine offero, et trado tam supradictam curtem, quam et cum omnibus rebus ad ipsam pertinentibus . . . angarialibus, vineis, silvis, pratis, pascuis, locis aquariis, vel ubicumque ad prædictam curtem inveniri potest pertinentibus in ecclesia, et canonica beati Joannis Baptistæ, tam ad ipsos canonicos, qui modo pro tempore sunt, quam qui tunc futuri erunt, ut habeant firmiterque teneant, possideant, laborare faciant, et ex ipsis frugibus communiter se reficiant, et hæc chartula offersionis nomine firma et stabilis permaneat semper. Unde precamur prædictos canonicos, qui modo sunt, aut in antea venturi erunt per timorem Domini, sanctorumque omnium, ut pro me, meisque genitoribus Dominum deprecari non cessent, quatenus nostra remittantur delicta, et consequamur requiem sempiternam. Ideo nec ego quidem Speciosus episcopus, neque ulli episcopi, qui post meum decessum sedem accepturi sunt sanctæ Florentinæ ecclesiæ habeamus licentiam, et potestatem præfatam curtem, cum præfatis rebus ab illorum supradictorum canonicorum potestate, vel dominio retollere, et aliorum hominum manibus deputare, nec per chartulam concambiationis, neque per convenientiam libelli, neque per illum incenium, nisi sicut supra diximus, ad illorum canonicorum, qui

modo vult, aut in sales futuri sunt usque ad finem sæculi, manent potestatem: et quod fieri non credo, si forsitan quislibet ex successoribus meis episcopus, vel magna, parvaque persona suprascriptam curtem cum jam dictis rebus de potestate supradictorum canonicorum retollere, minuire, intentionare, litis causationem insimiliter præsumperint, aut sicut supradiximus, per chartulam combinationis, vel per convenientiam libelli ab illorum dominio surripuerint, tunc componituri esse debeant penarum numerum per argentum libris centum ipsi canoniceis. Insuper hæc in diemagis eximius ante tribunal æterni Iudicis, quando Christus cum omnibus angelis venerit iudicare sæculum, necnon qui hæc pro me, meisque gentilibus Deo, et prædictis canonicis obtuli rationem conflicturus adsistat, et taliter ei eveniat in hoc sæculo, et in futuro, sicut quondam evenit Ananie et Saphira, qui defraudaverunt pretium agri, et posuerunt ante pedes apostolorum, et sicut contigit Iudæ Escariotis, qui Christum tradidit, cujus anime ejus anima sociata infernum sine fine possideat, et hæc offerationis chartula omni tempore in sua maneat firmitate.

Actum Florentie feliciter.

Ego Speciosus episcopus hanc offerationem a me factam manu subscripsi.

Ego Desidius archiepiscopus, rogatus a domno episcopo.

Ego Utto archid. rogatus a domno Specioso episcopo.

Ego Alfusus primicerius rogatus a domno Specioso episcopo.

Ego Cillica presb. rogatus a domno Specioso episcopo.

Ego Erminicus diaconus, rogatus a domno Specioso episcopo.

Ego Nora indigens presb. rogatus a domno Specioso episcopo.

Ego Gaudisio rogatus a domno Specioso episcopo subscripsi.

Ego Alfuso Isaacino es.

Ego Reparatus rogatus a domno Specioso episcopo.

Ego Bardanus scriptor hujus chartule post testatum roborationem, complevi et dedi.

XXXVIII.

Donatio Wanfredi pro monasterio sancti Eugenii (anno 751).

In nomine Domini Dei, ac Salvatoris nostri Jesu Christi, regnante excelsum regem Christum Filium Dei perpetuum regem, et salvatorem christianorum, atque domino præcelso Luitprandum Longobardorum, at famulum cælestis potestatis, anno regni

Adeodati temporibus, anno 751, Wanfredus Senensis civitatis pro Luitprando rege castaldius non procul ab ea urbe fundavit ecclesiam S. Eugenii abbatia, excitavitque monasterium ibidem, pro monachis ad expiandas patrum suorum animas, quod monasterium summa pietate coluit, multisque donis nobilitavit, ut habetur in donationis documento,

A ejus XIX, die kalend. Decembrium, indict. XIV feliciter.

Quisque in hoc sæculo, dum advivere meruit semper de æterna vita cogitare, et peragere videatur, ut dum venerit adveniente sancti Dei Iudicio, de gratia sua possidenda leviter possit ad vitam æternam festinare, quod in hoc sæculo meliora esse cognoscitur, quam in Deo vivere semper, ut aliis Christianis etiam meliore mente ad vitam æternam festinent. Ideoque ego Magnificus Wanfred castaldius civitatis Senense ecclesias beatissimi sancti Eugenii abbas, et sanctorum singulorum beneficia, quæ in ipsa ecclesia reconditi esse inveniuntur, et quia certum est, Deo, et omni eorum sacerdotio, vel exercitum Senensium civitatis. Notum est eo, quod ante hos dies pro redemptione animarum gentilis, et gentilis nostræ, et in remedium animæ nostræ, et pro animabus parentum nostrorum, qui jam fore, et qui per futura tempora fuerint, ecclesias suprascriptorum sanctorum a fundamentis edificavimus, eadem fidem aliquantulum de propriis rebus nostris pro nostra redemptione offerimus, et per chartulam præsentem confirmamus, et in sacro altario ejusdem sancti Eugenii, manibus nostris posuimus. Modo quidem ecclesie misericordia nobis inspiravit, et adhuc iterati de propriis rebus nostris ad ipso sancto, et venerabili loco monasterio sancti Eugenii offerre, et contra dare deberemus pro redemptione animarum nostrarum. In Christi nomine, in primis in curte nostra, quod prope fluvio Mersæ in casali, quod nominatur Taurisiano, de quantum in præsentem die ad ipsa curte pertinet, omnia et integrum, ac ubi ego Wanfred castaldius una vobiscum, et monachi sancti Eugenii in Christi nomine edificare debemus ecclesias beatissimorum martyrum et confessorum Anastasii et Hilarii, et tamen ut ipso monasterio de iis permiserit nostra adimplere devotione, ut sub regula sancti Benedicti, et potestate sancti Eugenii, et de rectoribus ejus vivere, et permanere debeant, quia in Dei nomine damus ad ipso monasterio, vel ad suprascriptorum sanctorum virtutibus cicimari actor noster, una cum casas, vel abiencia sua, quod a præsentem die . . . habere, et possidere visus est, cum omnia integra parte sua, vel cum omni ratione sua, quæ a præsentem die, manu sua tenuit, vel excoluit, de nostra propria pecunia ad eandem curtem pertinente, omnia in integrum, una cum casa servantur, atque aldariva . . . singula casolata ad ipsa curte pertinente . . . in simuldecem, et octo, id est in Orgia . . . Barisiano similiter Montecaprio in primis in Orgia . . . casa Babulæ, casa Tederiscupoli . . . item in . . . casa Cunga Alchon in . . . casa singuli Massario .

multis tamen in locis exeso ob vetustatem, quod Jugurta Thomasius retulit suis in historiis, asseritque in metropolitana operis archivo, una cum autographo exstare ejusdem confirmationis diploma Alexandri III pontificis. Tabulæ vero donationis hæc sunt, ut jacent, ineptæ.

Totum

In D
rege, c
fliciter.
episcop
gis dir
ipso, u
meis,
vender
voluer
res me
nata re
Martin
et talit
quas in
nodoel
muro
ecclesi
quievit
parata
† E
lune
tur pro

a V
dem g
phibit
751, c
castell

Mem in Barisiano casa Lucifredi Massario, et A
 casa . . . seu prescriptum casus tam aldiaric-
 ios quam et servulos, quia ad ipsa cum nostra per-
 tinerent, ubi . . . Manus suas,
 vel laboravere, cum omnia integras partes suas si-
 milititer ad ipso venerabili loco . . . Alla por-
 ticella nostra in casali, qui nominatur Feriano prope
 montem Listina, quæ et ipsa corticella excolere, et
 regere videtur per te . . . Actor noster, et una
 cum casa ipsius tende . . . bamaria vel cum omni
 portiuncula sua ubi . . . sua tenerit, vel cum cas-
 sis massar . . . ad eadem corticellam
 pertinentes nunc quatuor, duas, ubi in Bultriviano
 una . . . exercentes per Cadulo Alfredulo,
 Misangeilo, Fracculo massariis . . . similiter Al-
 dione . . . suprascripto, case, ubi cum om-
 nia abiacentia sua, quod in presente die ad manus
 suas possessis, vel iusto ordine tenuera, similiter
 Gagiolo illo . . . et Gagiolo illo prope ipsa cur-
 le, ora præsepe circumdatus, una cum casa de fine
 Bultriviano, quæ ad singulos homines comparare
 visus sum . . . Sura usque Filesta, quæ mihi
 in comparatione advenit de Partulo... dusino, et
 Ursulo de Oppiana, omnia in integra hæc supra scrip-
 tas curtes duas cum omnia, et in omnibus, quæ in
 presente die sub se habere, vel suprascripti . . .
 cum omnia ad ipso sancto, et venerabili loco tradere
 visi sumus, simul et de Gagiolo nostro hic da Surra
 campo uno, etc.

XXXIX.

Testamentum a Walprandi Lucensis episcopi (anno
 739).

In Dei nomine. Regnante domino nostro Astolpho
 rege, anno regni ejus v, mense Julio, indiet. vii fe-
 liciter. Certus sum ego Walprandus in Dei nomine
 episcopus quia ex jussione domini nostri Astolfi re-
 gis directus sum in exercitu ad ambulandum cum
 ipso, unde sic dispensare prævidi de omnibus rebus
 meis, ut dum advivere mer... in mea sit potestate
 vendendi, donandi quid facere, vel judicare adhuc
 voluero, et si mihi occasio obvenerit, volo ut omnes
 res meas quæ addicata et non vendita, aut non do-
 nata remanserit, duas partes habeat ecclesia sancti
 Martini, ubi nunc preses et ego pontifex esse videor,
 et taliter, ut una pars de ipsis duabus portionibus,
 quas in ecclesia sancti Martini feci, debeat esse in re-
 nodochio, quia domino Talerperano episcopo hic fore
 muro civitatis instructum tertiam partem habebat
 ecclesia sancti Fridiani, ubi ipsum sancti corpus re-
 quievit, et quarta parte habeat ecclesia sanctæ Re-
 paratæ.

† Ego Walprandus in Dei nomine episcopus in
 hunc judicati pagina a me facta sicut superius legi-
 tur propria manu mea subscripsi.

* Walprandus Walperti filius, ducis Lucæ, eum-
 dem gessit episcopatum an. 732, reperiturque in
 pluribus monumentis nominatus, usque ad annum
 751, coemite in favorem suæ ecclesiæ Titianum
 castellum. Pervenit ad meas manus exemplar quod-

† Ego Oporto exiguus dux jussu dom. Walprandi
 episcopi in hac pagina iudicati propria mea manu
 subscripsi.

† Ego Bruccio presb. reg.

† Ego Gualpertus exiguus clericus reg.

† Ego... Oprandi subdia. suprascrip. scriptor.

XL.

Privilegium Rathisi regis pro ecclesia Placentina
 (anno 746).

Flavius Rathchis vir excellentissimus rex soliel-
 der. Ecclesiæ beatissimi martyris et confessoris
 Christi Antonini, et Victoris, sitæ prope muros civi-
 tatis nostræ Placentinæ, ubi sancta eorum corpora
 quiescunt humata, et viro beatissimo patri nostro
 Thomæ episcopo custodi ejus. Detulit sanctitas tua
 præcellæ potestati nostræ præceptum cessionis, et
 firmitatis antecessoris Hilprandi regis, in quo lege-
 batur, eo quod dum civitas nostra Placentina, quod
 omnibus notum est, ab incendio fuerat concremata,
 et omnia munimina prædictæ ecclesiæ tunc inibi
 combusta sunt, sicut et aliis rebus, et ipse Hilprand
 per ipsum præceptum suum firmaverat omnia, quic-
 quil ipsa sanctorum loca, et vos possidebatis, vel
 quod vestri possederant antecessores, sive de dono
 prædecessorum nostrorum regum, sive quod ab anti-
 quis temporibus fuerat possessum in casia, familiis,
 territoriis, familia, et pecunia, vel quod a singulis
 hominibus inibi collatum fuerat, seu ex comparatione,
 aut commutatione, vel undecunque habere, et
 possidere moderamine videbatis, simul et ecclesias
 dioceseas tuas tibi per singula loca statutas, a vobis
 ordinatas, vel a vestris decessoribus fuerant, seu et
 monasteria, id est beati apostoli et martyris Christi
 Thomæ, atque Syri confessoris prope istam civitatem
 nostram Placentinam; atque firmaverat in ipsa ve-
 nerabilia loca monasteria Florentiola, et Tolla, at-
 que Gravaco: unde et asseruistis, quod sub vestra
 fuissent tuitione, et rectores suprascriptorum a vobis
 præjudicio fuissent convicii, et canonice obedientia
 vobis impendantur. Nec non etiam et confirmavit vo-
 bis omnes illas mulieres, quas servi ecclesiæ vestræ
 acceperant in conjugio cum filiis, filiabus, qui ex eis
 nati fuerant per alditiones habentes mundium per
 caput solidos senos, et concesserat inibi pensionem
 illam de sapone libras xxx, quæ palatii nostri ex
 Placentina civitate inferebatur, et firmaverat vobis
 portum, qui dicitur Cotaleo, ubi naves militarem
 usum habeant vulatione illa de ripatico, vel iustitia,
 quod et inde in palatio nostro veniebat, vos eam
 deberetis tollere: nec non et concesserat in ipsa
 sancta loca vel vobis lectum Padi, unde ante dies
 cucurrit prope suprascripta civitate Placentina sine
 caput de rivo, qui dicitur Iridio usque in fine de
 Spaoraria, et vobis propriis manibus suis tradide-

dam brevis documenti Walprandi episcopi an. 739
 scriptum, quod exstat in tabulario Lucensis episco-
 pii, et dignum visum est ut hic recensetur in memo-
 riam tanti præsulis.

rat. De quibus omnibus speravit a nobis Almitas vestra, ut in ipsa venerabilia loca vel vobis nostrum exinde renovationis, et firmitatis praeceptum emitte deberemus. Nos vero attendentes Dei omnipotentis misericordiam, et vestram audientes congruam petitionem, hoc renovationis, et firmitatis nostrae praeceptum vobis fieri jussimus, firmantes in praescripta sancta loca, vel vobis omnia, sicut textus anterioris praecepti ejusdem Hilprandi continere videtur, et vos nunc praesenti tempore habere, et possidere rationabiliter videmini: quatenus ab hodierna die habentes hoc nostrum renovationis, et firmitatis praeceptum secegerit, ac firmiter ipsa supradicta loca, vel vos et vestri successores possidere valea-

* Temporibus Arialdi sive Arcadii, Clusinatorum episcopi, Rachis cum Perusinam civitatem obsidione cinxisset, animique gratia per montes Ammatinos in agro Clusino aliquando spatiaretur, ex abiete satis procera Servator humani generis inter duas arduas facies sese illi obtulit per noctem. Rex, notato loco, ibidem deinceps celebre Ammatinum cenobium in honorem Salvatoris construxit, amplissimisque atque invidiosis fortune ditavit. Cujus donationis favorabilis diplomatis exemplar hic exscribendum curavimus ex originario extractum, quod adhuc in ejus monasterii archivio asservatur cum sigillo effigiei ejusdem Rachis regis quondam Longobardorum. Sed antequam illud demus, non ab re judicavimus hic rem totam referre, quam ex antiquissimo Codice pergameno ejusdem abbatie desumpsimus de fundatione ejusdem monasterii, cujus tenor talis est.

* Temporibus domini papae Zachariae mortuus est Luitprandus rex, factumque est gaudium non solum Romanis et Ravennatibus, sed etiam genti Longobardorum, qui illeprandus nepotem suum malevolum, quem ipse regem reliquerat, proiecerat de regno, Rachisque, qui dux fuerat, a Longobardis sublimatur in regnum. Ad quem ipse beatissimus pontifex continuo missa relatione petit, ut benigne decenterque regnum gubernaret. At ille ob reverentiam apostolorum principis, et ejus precibus inclinatus in viginti annorum spatium multa pace universum Italiae populum, qui eum regem elegerat, pacifice gubernavit. Ipsi itaque temporibus Rachis Longobardorum rex ad capiendam civitatem Perusinam, utpote sibi inobedientem, vehementi profectus est cum indignatione, quam et circumdantis fortiter expugnabat. Haec audiens sanctissimus papa, continuo spe divina fretus, assumptis aliquantibus ex suo clero optimatibus, quantocius ad eandem perrexit civitatem, impensisque eidem regni plurimis muneribus, atque oppido eum deprecans, opitulante Domino, ab obsessione ipsius civitatis eum amovit, cui et salutifera praedicans, Deo auctore, valuit animum ejus in spiritualis dogmatis inclinare studio, et post aliquantos dies ipse Rachis rex relinquens regalem dignitatem devote cum uxore et filiis ad beati principis apostolorum limina perrexit, ibique Dei nutu et sanctissimi papae praedicationibus clericus effectus, monastico indutus est habitu cum uxore et filiis. Qui divinae charitatis igne succensus, pio animo solius Dei jussa adimplere conatur. Ipso itaque tempore memor voti, quod Deo fecerat, scilicet se in Tusciae partibus monasteria in locis habitabilibus editurum, si eum supernus opifex sua ope caelestis collata Romam pacifice ingredi permetteret, Deo soli deinceps militaturus ab urbe urbium discessit. Igitur dum praedicta loca usquequaque in Tusciae partibus studioso perquireret, fama referente, quae nihil occultari patitur, didicit quod in monte Miatto, in quodam habitabilissimo loco et a frequentationibus hominum nimium segregato, pastores porcorum sepiissime consueverant in quadam pulcherrima arbore lumen splendidis-

mini, et nullus dux, comes, castaldus, vel actionarius noster contra praesentem nostrum novationis, et firmitatis praeceptum audeat ire quandoque, sed omni tempore vobis, vestrisque successoribus stabili ordine praesens nostrum praeceptum debeat permanere. Ex dicto domini regis per Andream illi referendarius scripsi ego Thomas notarius.

Actum Ticinio in palatio IV die mensis Martii anno 746 anno felicissimi regni nostri II. Ind. XIV feliciter.

XLI.

* *Privilegium Rachis regis pro cenobio Ammatino (anno 747).*

Rachis vir excellentissimus rex Erfoni venerabili

simum modo trinum, modo unum cernere. Quod ipse Rachis rex, imo monachus audiens, ingenti repletus est gaudio, quia tale miraculum fieri minime putabat sine nutu divino: quapropter mox a latere suo ex optimatibus clericos, laicosque bene religiosos, et in multis probatos veridicos perscrutari omnem veritatem permisit. Interim ipse rex cum suis fidelibus trinum celebrat jejunium Domini puro corde deprecans auxilium, quatenus ipse, qui est lumen verum, dicente Simeone: *Lumen ad revelationem gentium*, legatis, quos pro tanta visione miserat, certum dignaretur rei veritatem monstrare indicium. At legati ad montem suprascriptum venientes, pastoresque porcorum praedictos vehementi studio perquirentes meruerunt invenire, quod pio flagitabant pectore. Scriptum est enim: *Petite, et accipietis; quaeque, et invenietis*. Qua arbore a pastoribus monstrata prima nocte cum ipsis pastoribus sancta caliditate custodientes; prima noctis vigilia sonino eorum oculis praegravante nullo, fulgorem splendidissimum de caelo in arborem praedictam venientem viderunt. Ibiq; eis integre vigilantibus praedictus fulgor nunc trinus, nunc unus, per tres horas integras aperte visus est. Quid plura? Divinus ille fulgor ab eorum oculis statim evanuit, et ipsi tanta visione gaudentes, certatimque piis manibus sua pectora verberantes, Domini laudabant magnalia, qui se puro corde quaerentibus sua non celat mysteria. Deinde noctis ejusdem secunda vigilia ille idem fulgor, qui prius venerat, custodibus trinus et unus apparuit per tres horas. Et inde rursus primo galli cantu regalibus legatis, pastoribusque simul obnixae vigilantibus, sicut jam bis venerat fulgor, venit igneus manens ibi per tres horas, sicut fecit primitus, ut Trinitas in unitate, et unitas in Trinitate ibi veneretur. Postea vero dum exorta lux redderetur terris, regales legati tanquam ex uno ore dixerunt: Hodie hic, et cras abstemii manentes sanctum celebremus jejunium Domini pura mente poscentes suffragium, ut ipse qui est trinus in unitate, et unus in Trinitate, ter nobis demonstret hoc idem miraculum, quatenus facti certi, certiores postea ad nostrum redeamus dominum. Quorum Deus vota ab alto prospiciens petitioni eorum haud defuit, ut impleatur illius veridica promissio dicentis: *Amen, dico vobis, quidquid orantes petitis, credite quia accipietis, et fiet vobis*. Nocte etenim veniente proxima et tertia fulgor ille, qui prius sicut nocte prior, trinus et unus ter refulsit custodibus per tres horas, ut Trinitatis et Unitatis majestas ibi ab omnibus indubitanter fuisse credatur. Mox imperiales legati visione tanta tamque firma laetificati, arbore praedicta oculis, et animo bene notata ingenti cum gaudio repedarunt ad regem. Cui cuncta, quae fecerant, et viderant, et quomodo eis divina pietate revelante acciderant, seriatim narrantes, non modicum intulere gaudium. Quippe, quod id, quod illius intimis praecordiis animus flagitabat, et caelestis divina pietas revelabat. His itaque gestis statim Rachis rex (et vere rex, non monachus) igne divinae charitatis

abbati deinceps futuris temporibus, patribus, seu A
fratribus cunctis. Cum præceptis Tonantis arbitriis
speciali sæpe munimur insignia, celsa regaliū su-
blimati in fascia habitum ad januas præbere jugo
polorum, et tali itinere piis incedentibus gressibus,
ea quæ conveniunt subministrare solatia, operæ præ-
tium duximus inter salutarium monumenta virtutum,
et temporalis lucri largiri subsidia. Nam conveniens
esse videtur iis qui cœlestis regni optata gaudia
perfruntur, terrenis ut gaudeat opibus. Necessè
enim constat esse propter adventantium hospitum
suscceptionem quietemque fraternam, huc stabilita-
tem gentis nostræ, et regni opis unanime sanctæ
congregationis deferre: et quia cunctis patet te præ-
fatum abbatem anxie ad monachalem habitum con-
volasse, contemnendo divitiis parentum accola de-
siderans effici paradisi, atque impetrasse nobis ut
vobis in remotiore loco terræ istius ædificandi mœ-
nasterii largiri potestatem votivum tui operis imple-
tum esse prospiciamus cursum, et ædificandi basilicam
ad honorem Domini Salvatoris diversa tibi loca con-
cessa sicut vestro relatum cognovimus nos Deo præ-
sule maxima devotione ad perfectum cupimus per-
ducere opus, et Christi famulis semper augmenta
præbere. Quæ dona nostrum stabilitati firmamus
monimentum, diversaque loca nominatim decerni-
mus, id est casalia duo, quæ dicuntur Paliani, et
Casulani, de ista duo casalia portiones tres, qui de
uno capite tenentur in monte Amiato, et alio in Pa-
lia flumine, ab uno latere finis Suanense, ex alia
parie adjacet casali sancti Philippi, id est pro fos-
sato qui vocatur Pali, et pervenit in rigo, qui di-
citur Rigule, inde vero extendit usque in monte
Amiato, et jam, et alia loca de finibus nostris super
muris scilicet Clusinis hæc sunt casalia duo, qui vo-
cantur Reodola majore et Reodola minore, qui re-
gitur per Bonvaldo, et Cuinullum, necnon Ursul-
vizo et Martino cum uxoribus, filiis, et familiis, vel
quantum ad manum suam habuit, hæc sunt uncias
35, et ipsa terra, quæ vocatur Gualfridula, et casa-
libus, et terris cum filiis, qui vocatur Bitena, cum
ipsa terra, qui vocatur Haundula, de uno lato est
terra, qui vocatur Clantio, et de pede est Pojo, qui
vocatur Arnanise per loca designata venit in Rivulo,
et de alia parte est terra, qui vocatur Clausura, et
de capite est via publica, et curte illa mea, qui vo-
catur Moxona, qui regitur per Magnum, et Restitum
L. Stephanum, necnon Ristulum Lonso, et Jordani
Christiano, et Ronzino cum uxoribus, filiis, et fa-
miliis, et alia casalia, qui vocatur Erminule cum

accensus, montem jam dictum fidei petiit exercitū.
At ubi vidit locum in qua prædicta arbor erat amœ-
nissimum amoenitate nemorum, aquarumque præter-
fluentium abundantia habilissimum, ingentes retulit
grates Creatori omnium. Postea stimulatus a suis, in
cujus honore, et nomine ibi fabricare ecclesiam vel-
let, divino repletus arbitror dogmate, inquit, qui suæ
insignia potestatis sic mirifice monstravit in lignum,
et in ligno crucis genus salvavit humanum, quod per
ligni vetiti præsumptionem corruit in infernum, in
hoc loco, ni fallor, ut nos regat, ac salvet incolumes,

cas, et filiis, et familiis, omniaque ad manus suas
habentia, cum duodecim uncias in ipsa casalibus
aldiis per additiones servas, et servis utriusque sexus
secundum pertinentiam suam, quod tuæ venerationi
eo cedimus ordine, ut sive in monasterium relinque-
re, sive liberas dimittere in tua maneat potestate,
similiter et molinas tres, qui posita sunt in fluvio vi-
vo cum casis, vel homines, et qui ipsas molinas re-
gere videntur, et sicut tectas ipsis casis, vel molinas
per taurula, et ursula cum omnia quicquid ipsa
suas manus habere visa sunt, et sex uncias de terra
adauximus illorum habendi similiter, et concessimus
terras et silvas prope ipsas molinas, lacus, qui dici-
tur Cagiolo adveterreto Dominico simul in unum
jugis numerum ducentis, et pertinere videtur jam
B dictas casis, et molinas, vel terra cum silva de sub
curte civitatis nostræ Clusinæ, necnon etiam conce-
dimus tibi intra finibus nostris Clusinis, et Suanenses
singula loca, id est supradictio monte Amiato, ad lo-
cum, ubi dicitur Rivulo putrido, et venit usque ad
Ripam albam, et inde per Serra venit per loca
designata ad girum montis usque in rivo, qui
dicitur Armine, et venit in rivulo qui dicitur Deca-
donem, atque exinde per arbores, et petras si-
gnatas usque in ripa de pratuscellus, et deinde in
horto Laurentio, inde pervenit ad sanctam Mariam
de Cantaria per arbores designatas, atque exinde
vadit in viam publicam, inde per Cajolo descendit
in fossato capu, inde mittit in rivulo, qui dicitur
Burzolino, et inde descendit in fluvio Ministornæ,
C inde per signa, quæ sunt inter serram de rugia, et
de alia parte est vicum Spargaria, de alia denique
parte finis Clusinus per Serras de rugia venit usque
ad puteum, inde stendit per arbores designatas in
fluvio Palia emitit se in fossato sicco, inde per fos-
sato sicco usque in terram sancti Philippi, habentes
de fluvio Palia usque in casale sancti Philippi Sugis
numerum centum quinquaginta sex, et ipsas Sugas
per unamquamque habentes pedes sexaginta ad
pedes munichis, inde vero de terra Philippi recte in
montecello ad ipsas quercias, ubi sunt cruces factas
desuper campo, ubi dicitur Campo presb. inde recte
ad alia quercia, qui est circa semita, qui venit de
P'aliano, et vadit recte vico Lordoniano, et habet
D ecclaturas, inde vero recte in fluvio Palia indirecte
intrat in fossato, qui vocatur Rigale, inde vero, ut
superius legitur per fossato Rigale usque in monte
Amiato. Quæ omnia tam arboribus terra umbrata,
quamque aperta in tua maneat potestate, et tua de-
claret veneratio, et nostram excellentiam monstret,

sulmet flagitat fieri vocabulum. Quod cuncti, qui
aderant, heroes audientes regem strenuo usum con-
silio conclamavere. Sed mox incisis, radicibusque
evulsis per circuitum loci illius arboribus, in quantum
rei necessitas, famulatusque Deo exhibendus exposce-
bat, ecclesia competens in honorem Salvatoris Bo-
mini nostri Jesu Christi apparatu celeri ibidem con-
struitur, majori ibi altari constructo, ubi arbor fue-
rat, in qua fulgor visus erat igneus. Post quod vero
ecclesia ad unguem perducta est, regalibus eam ip-
sifrice decoravit muneribus.

atque omnia tunc venerationi, vel ipsius sanctæ congregationi concessisse videtur. Videtur etenim nos pro futuris temporibus inapissimam firmitatem præstitisse res per nostram firmamus stabilitatem, quatenus omnium amodo iura potestatum reclusa, securi tam vos quem ipsa sancta congregatio possidere valeamini decenter, ut Domino devotas possitis dicere laudes, videlicet villis, mansis, domibus, servis, ancillis, terris, cultis, et incultis, silvis, pratis, pascuis, et redditibus, decimationibus, atque universis, quæ ab eisdem, vel in eisdem utiliter, ac rationabiliter accipi, vel fieri possunt sibi, suisque successoribus per hanc nostri edicti præceptalem paginam perpetuo habenda censemus. Statuimus, atque firmamus quod in ipsius, ejusque successorum sit dominio prænominare curtes, et terras simul competenter regere, frui, atque ubi oportuerit, monachos ordinare omnium contradictione, inquietatione, ac contentione remota. Interdicentes omnimodis, et interminantes, ut nullus dux, aut marchio, episcopus, comes, vicecomes, seu dathio, seu quis actionarius ejuslibet dignitatis, vel conditionis sublimis, humilive personæ contra hoc nostræ auctoritatis præceptum qualibet præsumptione, vel occasione agere, aut tentare præsumat. Si quis autem, quod absit, ausu temerario infringere ipsum parvipendendo, aut annullare præsumperit, debita ab eodem ultione, centum auri libras exsolvi indicimus, medietatem cameræ nostræ, ac medietatem prædictæ abbatis, suisque rectoribus, et perpetuo anathemate in ignea abyssu ligetur. Et ut hoc præceptum absque omni inquietudine in sua soliditate, et stabilitate perseveret, manu nostra illud firmavimus ac more nostro insigniri jussimus.

Signum domni Rachis regis invictissimi.

Winchingus archicancellarius ad vicem Ledemari archiepiscopi recognovi, et subscripsi.

Datum Mib. Maii, anno incarnationis Domini 742, Indictione x, anno regni serenissimi Rachis regis in b.

Actum civitatis Clusinae, in Dei nomine feliciter. Amen.

XLU.

Aysulphi regis privilegium, quod Nonantulano conventui concessit (anno 755).

Elavius Aysulphus, vir excellentissimus rex monasterio beatissimorum principum apostolorum Petri et Pauli site. tertiosio Mutinense, loco qui dicitur Nonantula, et venerabili viro Anselmo abbati, seu cunctis congregationis ibidem consistentibus. Cum . . . nos non solum coram Deo, sed coram hominibus providere monuit bona. Quid aliud docuit quam nos omnes diligere homines, maxime venerabilibus locis, et sapientibus de nostris opibus subvenire? Manifesta

^a Scribendum indict. xv, an. 747, quia anno 742 erat in vivis rex Luitprandus. Et annus 747 erat tertius Rachis. Vide Pagium in Ann. Baronii.

^b Post fundatum autem Aysulphum cenobium Rachis apud montem Casinum monachum induit.

A causa est, quoniam ante hos dies concessimus venerationi tuæ silvam ex curte nostra Gena coherentem per loca designata ex una parte fluvio Panario, et ab alia parte usque piscationes, et suprascripta silva usque in rivo mortuo, a tertia parte strata publica, a quarta vero, prædicta silva, et paludes una cum basilica beati Martini confessoris Christi, quatenus ibi jam fatum cenobium construeretis sicut et factum est. Nunc autem postulavit veneratio tua nostram præcelsam potestatem, et dilectam conjugem nostram Gisaltrudam, quatenus jam dicto monasterio, vel tuæ venerationi jam dictam silvam, sicuti coherentia dicta est cum omnibus, quæ superius sunt, per nostrum præceptum confirmare deberemus. Aqua de fluvio Gena ut ad cuiuspiam hominis potestatem subtractam non fiat, atque subtus strata publica nullus molendinum ædificare præsumat usque fines illorum fluminum, præter duos molendinos in curte Panciano ædificanda sine ipsorum licentia monachorum. Nos vero Dei omnipotentis confidentes misericordiam, et vestram congruam obaudientes petitionem, confirmamus in ipso sancto monasterio vel venerationi vestræ jam dictam silvam, juxta ut coherentia dicta est. Confirmamus etiam in eodem sancto monasterio vestro insulam unam, quæ esse videtur inter Panarium et fossam quæ dicitur Munda per designata loca, ab oriente prædictus fluvius Panarius, a meridie villa Saliceto, ab occidente prædicta fossa Munda, et Militantia, atque silva communis, et de subius fossa mortua existente in Panario, ut nemo in prædictis fossis vel flumine audeat molendinum ædificare absque consensu abbatis aut monachorum. Nec non confirmamus tibi omnes illas res, quas ante hos dies tuæ largivimus venerationi. Curtem quoque Caneulo in territorio Mutinensi cum omnibus pertinentiis suis, sive duas porciones de silva Lupuleto, seu silvam Mutinensem, Madegaticum, Caprinam, Pontenariam, et paludes Gromulenses usque in limitem decimanum, qui percurrit inter Gavanum et villam Ulianam, et de ipso limite in Panarium veniente, et de via decimanense habeatis communiter usque in fossatum finale cum Decimanense, et Ulianense secundum eorum coherentias, atque ex ea parte fines Delamense in Casale Modenulam, et secundum vadit argine Salise cum paludibus suis, seu vico Siculo cum omnibus pertinentiis suis in integrum, et porto cum ecclesia beati Petri apostoli, quæ ab ipsis ædificata est massariis nostris, una capite tenente in vico Guarcinense, veniente in Panarium, ex alio vero latere in finem Lamense, et fluvium Scultenam, qui et Panaris deducendi habent licentiam ubicumque alio visum fuerit, et ne ulla inferioris magnæ potestatis homo molendina, vel portum cum Sandonibus, aut navea in ipso fluvio, vel in Lavatrinam ædificare audeat, aut piscationem facere, aut cum navigio pergere sine vestra licentia. Igitur se-

Deinde idem monasterium Carolus Magnus, tum redditibus, tum splendidis jurisdictionibus mirum in modum auxit. Quæ omnia Ludovicus inde Plus filius favorabili diplomate constabiliavit anno 816.

cundum hoc nostrum preceptum silvas, et paludes, A juste concedimus vobis, et successoribus vestris consive predictam fossam Lavatrinam, cum omnibus fossis, et campis per legitimos fines percurrentibus, item ex alia parte fluxum Genam conjungentem se in Rosalese, et utrasque vias fluxu Panarii usque ad duodecim pedes in latitudine, sicut ad publicum pertinet. Stabilimus autem vobis, vestrisque successoribus, qui, in seculum seculi in jam dicto beati Sylvestri Nonantulanensi monasterio pro amore Christi servierint, silvam unam in Gajum Lamenese, veluti ad curtem nostram pertinet per designata loca, ex uno latere fluxus Mueblena, tenente uno capite in hinc posito, et alio capite in loco Cornio, et Fraxeno usque in casale Modenule, ac Ludria intrante Mudeva, et a strata publica usque in Padum, et ut infra scriptis fluxus, Modena, Lama seu Ludria, nullus audeat facere molendinam, nec portum edificare, præter abbates, et monachorum molendina quantum fines illorum continent, et per Padum de subus usque in fossam, quæ vocatur Canina, atque ex alia parte per Modenam in Josum usque in capite de predicta fossa, et medietatem ex piscariis nostris in territorio Mantuano in loco Sarmata, et Bondano, atque alias piscarias in finibus nostris Regisianis, et Flestianis, sicuti vel quæ modo habemus, ad curiam regis in integrum, ex una parte currente fluxu Mudeva, de alia parte fluxu Bondano, unum in fossa, caput tenente, quæ dicitur Fimana, seu villula, et loco per Florianam, sive fossa Scaxanorum, seu Albaretum usque Vispinum. Alio item capite in Pado tenente una cura arboribus, et limitibus, qui infra præscriptis coherentias esse videntur, omnia vobis, et posteris vestris in perpetuum confirmamus, tam silvas, quam pascua, seu limites, et paludes, omnesque alias fossas, et campos, seu paludes, unde qualescunque piscationes sunt exuentes, vel intrantes a Trepontio in Josum, quæ usque in fossam Iaram, et Cambarianam, cunctas fossas, et paludes, quæ sunt de fluxu Bondano, id est Scelia, cum campis suis, et campum formigosum inter ponticulum, et lacum fatuum cum ipso ponticulo, et omnes lacoras usque ad Grumam, seu syvam, et Lacorianam, atque terram, et ipsas lacoras per Trepontium, quæ de Bondano exeunt, et Spino, atque Trepontium in Bondanum, et lacum de Ulpino, simulque Tubum, qui exit de Bondano in Porcariam, et Sayclam, atque ex alio latere Sayclæ, exiente de Ulpino, intrante in lacum de Turatino, Bucineti, qui exit de Tubo mortuo, intrante in Cimarese, tenente unum caput in Canalicio, et aliud in Durazzino, simul etiam et campum de Durazzino, atque Bonosoli, quæ ponit caput in Arcutis Arculis, simulque modo duas arculas contractionis laeos, et lacum de Fulgineo ponente caput in Bondano, nec non et Virginiana cum omnibus lacis, ac fossis quibuscumque piscariis, sicuti nos usque nunc ad nostras manus tenuimus, ut nullus magnus, aut parvus homo in omnibus præscriptis piscariis absque vestra licentia, successorumque vestrorum aliquo modo pescare præsumat. Insuper propter vestram insignitam prædictam petitionem

firmamus monasterium sancti Salvatoris situm in Fananum cum universis legalibus ejus pertinentiis, et adjacentiis, terminis, et accessionibus, casalibus, alpidibus, ripis, rupinis, planitiebus, cultis, incultis, aquis, aquarumque decursibus, finibus monte, et flumine, seu silva de Scopiana cum castro Scatula, monte Catino, Coniavolo, et alpe corrente, riva Cerciliense, et Lardaniola fluxu percurrente, Nec non Masalitano, et Gabba cum viculis suis, id est Aquariva, Rivo frigido, Viliciatico, Saxo Siliciano, Epicla, Variana et Porcile cum montibus, vallibus, alpidibus, silvis, servos pro servis, liberos pro liberis, cultum, et incultum cum casis omnibus, quæ modo inde edificata sunt, vel futuris temporibus edificabuntur percurrentibus ipsius Masse finibus. Ab uno latere sine Capuanense, et fluxu Cecla, ex alio latere Lardaniola Jugalo desuper ponente capite in monte Mulceto veniente usque in Gajum Degine, desubtus autem veniente uno capite in fluxum Lio. Sancimus ergo ut nullam potestatem habeant homines ibidem realdentes de ipsa Massa, vel ejus finibus prænomina vendere per quemlibet titulum, neque extraneos homines illud vexare, aut introducere, nec placitum quis tenere præsumat, nisi rectores, et prepositi monasterii, et si per licentiam rectorum ipsius monasterii inter se venderint, censum solum ad partem monasterii emptor persolvat. Quod si in ipsis silvis aliquis roncari fecerit, aut si peculia pabulaverit, redditum escaticum, seu caseum ad fratres Nonantulanæ famulantes perveniat totum. Similiter etiam plebem sanctæ Mamme viligino constructam concedimus vobis, vestrisque successoribus eo ordine ut nullus episcopus Bon, vel aliunde in ea aliquid agere, aut ordinare præsumat, nisi tantum consecrationem, confirmationemque faciat, et presbyterum quem vos, vel vestri successores idoneum ibidem constitueritis, de potestate vestra nullatenus submovere præsumat, neque aliquam dominationem in conductâ plebe facere, aut exinde quidquam tollere tentet. Ex ut in omnibus silvis jam facti cenobii nullus comes, sive gastaldus, seu quilibet nobilis, vel ignobilis cum canibus, aut quocumque ingenio venationes exercere præsumat propter inquietudinem animalium monasterii. Nec non concedimus, ut in quibuscumque comitatibus loca cellas acquisiveritis, aut villas, ubi silvæ communes sunt, vestram semper portionem habere. Præcipimus etiam ut nullus in regno nostro Italico, vel Romano cujuslibet ordinis præfati monasterii servos, aut ancillas, qui fuga lapsi fuerint contra abbates, aut præpositum, vel advocatum, cum inventi fuerint, quoquo modo audeat retinere. Similiter donamus etiam præceptales . . . videlicet 48 qui nunc sunt, vel futuris temporibus ex aliis esse voluerint, ut ad monachorum utilitatem peragendam habeant potestatem, remota vestre potestatis inquietudine. Igitur prodonamus vobis, et eidem sancto cenobio vestro, ut notarii in omni dictione regni vestri chartas iudicata emphyteutis, et libellos scribant absque ullius

personæ impedimento. Confirmamus etiam vobis, et prædicto monasterio vestro, ut . . . civitatem sive de Ferrariam, vel Comacium, ut quamlibet ubilibet functionem . . . in quibuslibet locis, et civitatibus, seu clusis regni nostri, atque negotiis, sive de instrumentis chartarum disrumpendis, seu de advocatis quales, et undecumque eligere voluerint liberam habeatis potestatem. Nec non et de inquisitionibus faciendis per idoneos homines de possessionibus, et rebus monasterii vestri per viginti annos, seu de placitis, et de pignorationibus vestrorum hominum, sive de immunitate, quæ est triginta libras argenti, et de via per Wialzachinum, seu de aqua fluvii Genæ ad Molendinam. Similiter et confirmamus vobis, et in præfato cœnobio vestro chartulas vestræ donationis, quas vobis Anseauus episcopus et Guidualdus medicus emisserunt cum omnibus rebus illis in his, quibus in eis liberi homines per chartulas proscriptas contulerunt, ut firmiter vos et præfatum cœnobium possideatis. Mercata etiam in propriis ejusdem ecclesiæ agris et terris construendi licentiam habeatis, et conducendi ibidem diversa mercimonia, et negotiatores, cunctumque Tunoleum, et quicquid de ipsis mercatis exigi potest fratribus ibidem Deo famulantibus pertinere sine ullius contradictione. Jubemus itaque, ut quicumque ex liberis hominibus voluerit advocatus eorum hominum fieri, qui causas suas peragere nesciunt absque alicujus potestatis injuria libera potestate persistere faciat, guardias eorum recipere volueritis, et abbas vel præpositus, seu advocatus, aut missus eorum reddere voluerit, nullus impedire præsumat. Addimus quippe vobis, vestrisque posteris, et in præfato monasterio vestro, ut quæcumque persona nobilis, vel ignobilis in omni regno de sacro, vel sæculari ordine, ad prædictum sanctum cœnobium refugere voluerit, aut res suas ibidem conferre quaesierit non comes, aut minister publicus videlicet missus noster, et contradicere audeat, sed liceat ei libera potestate de se, suisque omnibus rebus quidquid voluerit in eodem monasterio conferre. Volumus quoque, et concedimus, ut quandoquidem divina vocatione abbas ipsius monasterii, ejusque successores, . . . de ipsa congregatione qualem inter se digniorem invenerint, licentiam habeant eligendi abbatem. Iterumque concedimus vobis, vestrisque successoribus, ut de singulis navibus portaticum libera vestra exigatis potestate; statuimus, et modis omnibus jubemus, prout supra dictum est, quatenus in præfati monasterii res nullas superioris, vel inferioris ordinis, vel episcopus, aut comes, aut gastaldus, vel rei publicæ proximior in qualibet prædicta invasionem facere audeat, ullo in loco non ad causas judiciario more audiendas, vel fienda, exigenda, aut mansiones, vel paratas faciendas, vel perafredos, aut fidejussores tollendos, aut homines tam ingenuos, liberos, quamque servos super terram ipsius ecclesiæ manentes, sive emphyteuticarios, et suprascriptos . . . nullo modo distrugendos, nec ullas publicas functiones, aut redhibitiones, vel illicitas occasiones inqui-

rendas consurgere audeat, vel exigere præsumat, sed liceat vobis, et vestris posteris cum omnibus rebus vobis subjectis, atque hominibus sub immunitatis vestræ defensionis quieto ordine consistere, ac pro nobis, nostraque conjuge, totiusque regni nostri stabilitate Dei misericordiam delectaliter exorare. Præcipimus insuper, ut nec vos, nec futuri abbates audeant aliquorum hominum potestatem conferre scriptiones sine nostra, vel filiorum nostrorum jussione, aut consilio, vel consensu omnium monachorum, aut injuste disponendarum rerum munerationem delegare, nec ullus monachus aliqua præsumat confirmare scriptione, qui suæ probatur non esse potestatis; quod si fecerit, robur nullum obtineant. Conferimus etiam vobis, et in ipsum vestrum sacrum cœnobium olivetum unum in luminaribus ecclesiæ positæ prope castellum Aginelli, quod pertinet de curte nostra Lucense, et duas casas masari-tias ex ipsa curte, quæ regebantur per Manifrit et Fulculonem germanos, et nepotes eorum Crespulo, Luciole et Bertulo. Quin etiam prodonamus sanctitatis vestræ, vestrisque posteris in perpetuum, ut ex ipso sancto cœnobio, et rebus, quas vobis, et ibi contulimus, vel futuris temporibus acquirere Deo propitio poteritis tam vos, quam posteri vestri, nullum servitium, vel donationes a nobis exinde exigantur pro benedictione in quadragesima majore 40 lucios, et in quadragesima sancti Martini similiter per missum ipsius monasterii consignatos in Papiam, aut in Mantuum, sive si fuerimus Ravennam. Cedimus et vestræ reverentiæ, successorumque vestrorum in sempiternum, ut habeatis licentiam retia trahenda per Padum ad pisces majores minoresve capiendos, a Iaco, qui dicitur Fossatum, usque in mare, et ubicumque in omni regno nostro habeatis nunc, vel habueritis in futuro, sylvas communes habeatis, et piscarias si ibi sunt, ac cæteri homines una cum medietate de porto in aqua longa, quæ est juxta strata publica, et pertinet de curte nostra civitati novæ. Unde reliqua medietate ecclesiæ sancti Geminiani habere probatur, atque granum illum quod annue colligitur de portatico in curte nostra, quæ sita est in civitate nova, de quantum pro ipso colligitur portatico, quatenus ab hodierna die nostrum habentes serenissimum præceptum, ipsum sanctum monasterium vestrum firmiter superius comprehensa valeatis possidere, ut nullus episcopus, vel clericus, dux, comes, gastaldus, vel actionarius noster, aut quispiam magnus, parvusque Gasindius contra hoc nostrum firmitatis præceptum audeat ire quandocumque, sed omni tempore, in jam sancto monasterio vestro, vel vobis successoribusque vestris stabilis permaneat in perpetuum. Si quis autem hujus nostræ inscriptionis temerario ausu violator exstiterit, et hanc nostram jussionem per omnia non observaverit, sciat se compositurum centum libras auri optimi, medietatem in palatio nostro, et medietatem supradicto monasterio vestro. Concedimus insuper omnia vobis, vestrisque successoribus in

perpetuum, ut si, quod absit, quicumque rex, vel A imperator, seu quilibet sacræ legis canonici, aut præceptorum prædecessorum nostrorum regnum, vel futurorum, contra hoc nostrum præceptum donationis intentaverit, aut cœnobium prædictum vestrum, sive res ejus in fratrum stipendiis collatas, et pauperum Christi dominare præsumperit, aut in aliquo alicui per beneficium, vel pro quocumque ingenio dederit, liceat vobis, vestrisque posteris cum omnia, quæ suprascripta sunt, cuilibet sanctæ sedis apostolicæ PP. sive imperatoribus, atque regibus, non aliis quibuscunque regibus catholicis subdere potestati, et veluti sæculum hominum secundum ritum antiquæ legis per regum præcepta sua firmata tenentium securiter tenere, possidere, atque tradere, quæ vobis placuerit. Et ut certius ab omnibus credatur, inviolabiliterque a cunctis fidelibus præsentibus, futurisque observetur, annuli nostri impressione subtus jussimus sigillari. Ex dicto domini regis per Theut. per præceptum ill. regis scripsi ego protonotarius.

Data in palatio Otalii x die mensis Februarii an. felicissimi regni nostri . . . per ind. vii feliciter, anno Dom. Incarn. DCCLII.

Actum Papia in Christi nomine feliciter.

XLIII.

Capitulum Arichis principis pro ecclesia sanctæ Mariæ Beneventi (anno 769).

In nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi. Arechis Dominus vir gloriosissimus, atque summus dux gentis Longobardorum, per rogum Arnaldi abbatis nostri, absolutionem ecclesiæ sanctissimæ Dei genitricis Mariæ, et sancti Martiani, quam quondam Gardino abbas a novo fundamine visus fuit in loco qui dicitur Platea, secundum qualiter per suum membranum firmitatis, et absolutionis, quod Joannes venerabilis episcopus sanctæ sedis ecclesiæ nostræ Beneventanæ prædicto Gardino suo annulo sigillatum emisit: Nostra quidem gloriosa potestas, juxta membranum ipsius Joannis episcopi in prædicta sancta ecclesia hoc nostrum absolutionis præceptum firmavit in ea ratione, ut tantummodo ad sacrum nostrum palatium audientiam habere debeat, sicut et cætera nostra monasteria in nostra sint semper potestate ordinandi in ipsa nostra ecclesia, qualiter nostræ eximietati placuerit, et a nullo episcopo hujus sanctæ sedis ecclesiæ nostræ Beneventanæ, vel a quibuscunque sacerdotibus unquam requiratur in sua jurisdictione, nec ullus ex nostris gastaldis, aut actionariis, vel quisquam homo contra ea, quæ nostra firmavit potestas agat, sed perenniter in suæ arbitrio libertatis, qualiter nostræ clementiæ placuerit, vel nostris successoribus, ipse sacerdos qui ibidem ordinatus fuerit, libero nomine vivere valeat. Quod vero præceptum firmitatis, et absolutionis ex jussione nominatæ potestatis, scripsi ego Emerissus notarius.

* Joannes II sub Zacharia papa Gisulpho dace, et Arichi Beneventanorum principe vixit. Gisulphus autem Joanne præsule cepit ædificare templum in Be-

PATROL. LXXXVII.

Actum Beneventi in palatio, mense Aprili, indictione septima.

XLIV.

Donatio Teducii pro ecclesia Reatina (anno 772).

† In nomine Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi. Regnante domino nostro Desiderio, et Aldechio filio ejus piissimis regibus, anno regni eorum xvi. Ego in Dei nomine Tedacius excellentissimus dux donamus, atque concedimus Isermundo sanctæ sedis Reatinæ ecclesiæ venerab. episcopo pro redemptione animæ nostræ. . . . res, quæ a nobis satis pertinet, hoc est res ipsæ in territorio Reatino in loco, ubi dicitur Colline, ipsa curte de Varanis cum xxi mansos, et cum ipsa ecclesia sancti Manni, quæ est ibidem ædificata cum terris, vineis, et cum omnibus pertinentiis ejus cultis, et incultis, et cum omnibus ædificiis illorum, cum servis, et ancillis, sicuti nostræ potestatis est cum campis, et silvis, cum montibus et planitiis, cum selectis, et pratibus, et decursis aquarum, omnia in omnibus, sicut supradictum est, concedimus dictæ ecclesiæ et ejus successoribus. Insuper concedimus prædicto episcopo suæque ecclesiæ, suisque successoribus totam terram, ubi dicitur Mancianum, et. . . . cum ipsæ ecclesiæ, quæ ibidem sunt ædificatæ tam in montibus quam in planitiis. Insuper dedimus jam dicto episcopo etiam supradictæ ecclesiæ, suisque successoribus in territorio Narnatino, in loco qui dicitur ad Ulmum casæ xii quæ teguntur per Mellium, et Palumum, Rac Ursillum, et cura fratribus, et filiis eorum. Hæc omnia concedimus qualiter supra legitur, ut dictæ ecclesiæ firmum, et stabile permaneat nostrum donum, et a nullo nostro colono, vel clientulo, seu nostro actore sibi, suisque successoribus aliquando contradicatur. Ex jussione nostræ potestatis scripsi ego Langiarius notarius.

Data jussio in curte nostra in Sabelli anno Ducati nostri in Dei nomine x, mensis Junius, ind. x, sub eodem actionario, et Fabiniario conductore.

Signum Theuducii, qui hanc. . . . rogavit.

Signum manu Albinaci comitis rogatus testes sumus feliciter.

Signum man. Anastasii rogatus:

Signum man. Arderardi.

Signum man. Creventii rogatus testes sumus.

D Ego Cencius S. R. E. . . . civis Romanus natus Transiberim tamquam inveni in. . . . scripta per manum præfati Langiarii notarii bonæ memoriæ taliter scripsi non sponte addidi, nec minus complevi, et absolvi.

XLV.

Privilegium Arichis pro ecclesia et monasterio sanctæ Sophiæ (anno 774).

* In nomine Domini Salvatoris Jesu Christi.

Regina dives opum mihi pulchris instructa gemmis exrescere cepit, dum diversa gemmarum metallorumque genera redundarent, et alia multa: quidquid

sevento, quod Græco vocabulo sanctam Sophiam, id est sanctam Sapientiam appellavit, ut Osiensis in Chrenic. narrat lib. I, cap. 9, quod morte præven-

tere Indus, quicquid a se vana Creta, et mollis militit Arabs, mandatque nigræ pellis Æthiops; et vestiant Seres, huc mentis quæ inventio, huc illucque ad usque mundi originem, finemque duxit, considerans quid fuere præterita; quidve sint præsentia, quidve erunt futura, omnia sub sola physica conjectura vanitatem ratus sum; quorum essentia, ortus, tentatio, labor, et mors. Nil ergo rerum copia proderit, nisi Deo possessori oblata. Quingentos præscorum reminiscimur annos olim transcendisse. Vix jam sexagenarium ætatis contingit: etenim si quosdam ad centum retulimus pervenisse æstuant, ut saltem nocte quietem habere queant. Si novis alios incolumi dulcedine opibus esse potites, nunc amarissimam deficiant possidere egestatem. Cuncta quidem prætereunt, deteriora quæque, brevique sequuntur. Jam mundus ingemiscens, egestatibus angustatus, moribundus diffugit: Salvatoris voce, cælum terraque transire dicuntur; præsertim mortales fragiles, quorum vita quasi flos egreditur, ac velut lampas apposita vento rapitur. Nil igitur utilius, nilque salubrius, nisi futura vitæ semper meminisse, quo omnia pergunt, et anticipantes nostra Domino offerre, ut in cælestibus, et æternam vitam, et quietem perpetuam indeficientes, veras divitias habere, atque obtinere semper valeamus, sicut idem cælestis Magister discipulos docens pollicetur: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi ærugo et tinea demolitur, et ubi fures effodiunt, et devorantur: thesaurizate autem vobis thesauros in cælo.* Et reliqua. Nempe difficillimum est, aut grates referre, tantaque pro Deo portare quanta pro hominibus miseratus pertulit; cum esset Dominus majestatis, rex angelorum, cælitus humilima terræ petiit, servilem dignatus induere formam, sponte sese sceleratæ intulit neci, et resurgens æterni Patris repetivit gloriam relinquens exemplaria, ut, inquam, in vestigiis calleni inoffenso pede gressum ponamus. Itaque quia pro me passus est, et quidem ex bonæ voluntatis hilaritate quæcunque supra infra dicenda sunt, obtuli, non mea, sed quæcunque sunt Dei appetens: multa quidem, et innumera mihi donavit perfrui quibus indignus mereor. At ego, qui fragilis creatura sum, Arichis eximius princeps, caduce vitæ casus percurrans, et perennis immortalitatis opes adipisci cupiens, credo eadem, nec vana spe divinitus inspiratus consecravi aulam tuæ sanctæ

tus explere non potuit. Arichis, qui ei successit, mirifice illud perfecit, ditatumque amplissimis prædiis et opibus, ubique sanctimonialium cœnobium, statuit, et Casinensi monasterio subiecit, in eoque Gormbergam sororem suam germanam abbatissam ordinari fecit. Ipse vero princeps cum invidiosis opibus hoc monasterium ditasset, se fundatorem ejusdem vocat in concessione oblationum, tam virorum, quam mortuorum, quæ recensetur in Chron. hujus cœnobii apud me ms.

« In nomine (inquit oblatio) Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi, dominus Archis piissimus, atque excellentissimus princeps gentis Longobardorum, divina præmonitus manu, offero ecclesiæ sanctæ Sophiæ, quam a fundamentis ædificavi, pro redemptione æternæ vitæ, seu, pro salvatione gentis nostræ, et

A Sophiæ nomine qui es vera Domini sapientia, Christe; in qua etiam xenodochium puellarum exstruens, obtuli ex tuis donis, atque datis: in primis ecclesiam sancti Benedicti, loco qui vocatur Xenodochium, quod positum est juxta ipsum monasterium, cum omnibus sibi pertinentibus. Hoc etiam statuimus, ut præpositus jam dicti sanctæ Sophiæ monasterii ibi sedeat, ibique sit porta ad hospites suscipiendos; pro quo et addimus, ut decima omnium frugum ibi annualiter ex monasterio detur ad stipendium peregrinorum; et sicut ab antiquis rectoribus prædictæ sancti Benedicti ecclesiæ possessa fuit, amodo, et deinceps sanctæ Sophiæ monasterii potestati subiaceat. Sed et ecclesiam sancti Petri principis apostolorum, quam ædificata est in galo largiti sumus in territorium monasterio sanctæ Sophiæ; a fine venatoris per serra usque in Strassilum inter duo tora; et per Carbonarium de Osculo, usque in finem de novo Frontino; de alia vero parte primum per viam publicam usque ad fluvium Calabium. Deinde usque in terminum, qui dicitur a Latre. Ea concessi equidem sanctæ Sophiæ monasterio. Porro casæ numero hæc sunt. Casa quæ regitur per Maurissionem cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus: casa quæ regitur per Francoaldum cum uxore, et filiis sibi pertinentibus: casa quæ regitur per Anselmum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus: casa quæ regitur per Ferrandum cum Germani et uxoris, et filiis, et omnibus eorum: casa quæ regitur per Sealconem cum uxore, et filiis suis, et omnibus sibi pertinentibus: casa quæ regitur per Vimulum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus. Ii omnes cum mobilibus, atque immobilibus, et pascuis, et omnibus sibi pertinentibus, qui fuerunt de judicaria Foroaldi mare paxi nostro; necnon ecclesiæ sancti Abundi, quæ sita est in galo nostro Paline: nostra vero potestas circa ipsam ecclesiam concessit territorium in sanctæ Sophiæ monasterio modiorum ducenta: necnon et ecclesiæ sancti Mercurii, quæ posita est in jano nostro; et de ipso jano circa ipsam ecclesiam largiti sumus terram modiorum quingenta: sed et ecclesiam sanctæ Reparæ, quæ in ipso jano posita est, potestatem concessit in monasterio sanctæ Sophiæ territoria modiorum centum: necnon et ecclesiam sancti Magni, quæ ædificata est in jano nostro Noceto, et circa ipsam ecclesiam largiti sumus in

patriæ, oblationes omnes, tam vivorum quam etiam mortuorum, quæ in eodem monasterio, a quocunque hominum genere datæ, seu oblatæ fuerunt, seu omnes homines illos, qui tanquam res suas fideliter monasterio offerunt, hæc omnia monasterio sanctæ Sophiæ concessimus possidenda. Quod præceptum oblationis ex jossione, et dictatu nostræ potestatis scripsi ego Evaldus notarius. — Actum Beneventi in felicissimo palatio in anno decimo septimo mense Novembri pro ind. xiii feliciter. — Est documentum anno salutis 774. Arichis principatus 17, cum regnare coepisset anno 753, Februario mense. In eadem Chron. plures Arichis donationes eidem monasterio liberalissime factæ leguntur: ex iis præ ceteris amplissimam eodem anno elargitam hic exhibemus.

monasterio sanctæ Sophiæ terram modiorum centum : A quantum presbyter ipsius ecclesiæ, absque palatii concessione tenebat. Sed et ecclesiam sancti Joannis, quæ fundata est in jalo nostro casa Polluci; et ab ipsa ecclesia largiti sumus in monasterium sanctæ Sophiæ territorium, hoc est ab ipsa ecclesia in fluvio Pertore, ubi Vaeccina flumen se conjungit, et de alio latere quantum clausum habere videtur, et vineas quæ ibidem posite sunt : necnon et ecclesiam sancti Angeli, quam ædificare præcepimus in loco qui dicitur Altissimus, et ex ipso galo circa ipsam ecclesiam largiti sumus in monasterio sanctæ Sophiæ territorium longitudine millaria duo, latitudine autem unum, et concessimus in nominato monasterio sanctæ Sophiæ condomas 4 ex ipso Gataldo. Necnon ecclesiam sancti Martini, quæ posita est in Motolo, in nostro territorio, ubi Maurus presbyter sedere videtur, cum omnibus sibi pertinentibus, sicut ipse presbyter per suam chartam omnem conquestum suum sanctæ Sophiæ monasterio tradidit : similiter et substantiam quæ sub nostro palatio supradicti sancti Martini ecclesiæ tradidit. Nostram vero potestatem omnino hic in sanctæ Sophiæ monasterio firmabimus possidendam, et concessimus nominato sanctæ Sophiæ monasterio ex ipso galo Motula territorium millaria duodecim. Necnon et ecclesiam sancti Archangeli, quæ sita est in galo nostri palatii, et constitimus, atque concessimus sanctæ Sophiæ in ipso loco Cortes, et condomas sex cum uxore, et filiis suis. Necnon, et ex ipso galo territorium millaria novem. Sed et ecclesiam sancti Stephani protomartyris quæ posita est in strada, quam Rimus abbas a fundamentis ædificavit, et per suam chartulam ipsam ecclesiam cum omnibus sibi pertinentibus, monasterio sanctæ Sophiæ tradidit, nostra vero potestas omnia in monasterio sanctæ Sophiæ firmavit; et concessit supradicto sanctæ Sophiæ monasterio de galo nostro territorium, scilicet quod est supra sanctum Stephanum, usque in aliam viam publicam, et per longam usque in strada malorena, qui vadit in torrentum. Et concessimus in monasterio nominato condomam nostram in Canni, id est cum uxore, et omnibus sibi pertinentibus : necnon et ecclesiam sancti Angeli, et Mariæ, quæ posita est in galo nostro Marnere, largiti sumus et in monasterio sanctæ Sophiæ vineas, et territoria, quæ presbyter ipsius ecclesiæ sine palatii donatione tenebat. Et insuper concessimus in eodem galo pascuum ad peculia monasterii sanctæ Sophiæ, sed et ecclesiam sanctæ Mariæ, quæ sita est in Alifa, loco qui dicitur Massona cum omnibus sibi pertinentibus, sanctæ Sophiæ monasterio concessimus possidendam. Sed et ecclesiam sanctæ Modestæ, quam Leomanus ædificavit, et per suæ offeritionis chartulam omnes potestates suas eidem ecclesiæ obtulit, et nostræ potestati prædictam chartulam tradidit, ut in nostro semper esset judicandi arbitrio. Quam et ecclesiam nostra potestas sanctæ Sophiæ monasterio firmavit possidendam. Sed et ecclesiam sancti Stephani, quæ sita est ante civi-

tatem Beneventanam prope sanctum Paulum, quam Trasoaldus clericus possidere visus fuit, et sicut sortem suam ipse Trasoaldus in prædicta ecclesia obtulit nobis, et quod ad nostram pertinuit potestatem, ipsam ecclesiam cum omnibus sibi pertinentibus monasterio sanctæ Sophiæ concessimus perfruendam. Nec non et ecclesiam sanctæ Sophiæ, quam Garobin abbas a fundamentis ædificavit, ubi et omnes facultates suas obtulit, et nobis offeritionis chartulam tradidit, ut in nostro esset arbitrio judicandi; nostra vero potestas monasterio sanctæ Sophiæ confirmavit possidendam : necnon et ecclesiam sancti Gregorii, quam Felicitas ancilla Domini a fundamentis ædificavit, et per suam chartulam omnes facultates suas eidem ecclesiæ obtulit, et eo quod ad manus nostræ potestatis pertinuit, eandem ecclesiam sanctæ Sophiæ cum omnibus sibi pertinentibus confirmavit possidendam. Concessimus etiam monasterio sanctæ Sophiæ substantiam, quæ fuit Craderii filii, quam legibus per culpam suam perdidit, eo quod contra statum animum [forte nostrum] consiliatus est, et furatus est nobis decem millia solidos de quibus unus nec comparuit : et pro his duabus perfidis offensis, equidem substantia ad nostræ potestatis manum pervenit. Itaque dum legibus ad nos pervenit, prædictio monasterio sanctæ Sophiæ integrum concessit possidendum, servos, et ancillas, universas cortes, casas, campos, prata, territoria, silvas, agros, mobilia, et immobilia, quæque haberet nominatus Craderius prædictus : sed et substantiam germani equidem, qui cum ipso familiaritates contra nostrum animum est consiliatus; et pro alia culpa, quod uxorem suam, nomine Simpliciam, quam in medio nostri palatii, sine culpa occidisse visus est; unde pro ipsa culpa debuit componere secundum legem solidos mille ducentos, et propter tam iniquum consilium, omnis substantia legibus ad nostram devenit potestatem; nostra vero potestas omnino integra, eam substantiam, quantum ipse possidere visus fuit, in monasterio sanctæ Sophiæ concessimus perfruendam : sed et substantiam aliquam Domini ancillæ, quæ, derelicto religionis habitu, Tauro filio Ranifoni, illicito se tradidit matrimonio; unde secundum edictum, et ejus tenorem, omnis substantia ad nostram denuo devenit potestatem; nostra vero potestas omnem hujus Alipergæ substantiam integram, una cum ipsa Aliperga monasterio sanctæ Sophiæ tradidit possidendam : sed et Condomæ Impronellæ, hi sunt filii Aroaldi servi nostri, quos Stephanus stratos per præceptum falsum liberavit, et res eorum abstulit; sed legibus servi, et res earum ad nostram potestatem deveniunt. Similiter et in Robbiano condoma nna nomine Ursi, cum uxore, et filiis suis, quam nominatus Stephanus falso tenebat, ad nostram potestatem pervenit : nostra vero potestas has condomas cum omnibus sibi pertinentibus monasterio sanctæ Sophiæ donavit possidendas. Sed et substantiam Euphemiz, filiz Arichis, quæ se religionis habitu in monasterio sanctæ Sophiæ tradidit, cum omnibus

suis facultatibus, tam maternam, quam paternam omnem suam pecuniam, quæ tam illi ex parte sua quam sororibus contigit, omnem suam portionem, mobilia, et immobilia omnia, et in omnibus integram; prædicto sanctæ Sophiæ monasterio tradidit; unde et per hoc concessimus præceptum, ex universis prædictæ Euphemie pecuniis sanctæ Sophiæ monasterio integrum constituimus, et firmavimus: necnon et terram in Apulia ad sanctum Felicem ad Strizianum super viam, quam abbas monasterii sancti Joannis de porta aurea tenebat, contra rationem, quia ad servos nostros pertinuit, et dum comprobatum fuisset, ipsam aram integram recipere jussimus; et quia ad nostram pertinuit potestatem, prædicto sanctæ Sophiæ monasterio integram concessimus potestatem possidendam. Sed et offerionem, quam in supradictæ sanctæ Sophiæ monasterio Roderisius filius Rodichis habitatoris civitatis nostræ consentiente nostra potestate obtulit, servandum testimonium offerionis, firmavimus perfruendam. Nec non et casam in Papiano super Trane, quæ fuit de servis palatii nostri, quam Joannes notarius per præceptum falsum possidebat, unde legibus ad nostram devenit potestatem. Nostra quoque potestate largiti sumus in eodem loco casas sex, quæ reguntur per Gaiderisium cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus: casam quæ regitur per Creobaldum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus; casam quæ regitur per Anseranum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus: casam quæ regitur per Perturum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus: casam quæ regitur per Tanteaudum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus: casam quæ regitur per Firmium, singuli cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus, quæ frater de judiciaria canosina de subactione Roderisii gastaldi nostro. Sed et substantiam Teusprandi, et Joannis, et Frosolgi nostram propter furtum solidorum sex milium, quos nobis furati sunt; unde non plus quam quatuor millia recollegimus solidos, et res eorum omnes legibus ad nostram pervenerunt potestatem: nostra vero potestas ipsum locum intra sanctæ Sophiæ monasterium concessit possidendum: nec non et in Gastraldato Biserneasi concessimus Cortisanos, hi sunt cum uxoribus suis, et omnibus sibi pertinentibus: sed et unam sororem Indari.

Ilos autem cum integra portione eorum sanctæ Sophiæ monasterio concessimus possidendum.

Item, et in eodem gastaldato concessimus baecarios: hi sunt Grauso cum uxore, et filiis, sed et nepotes, omniaque eorum pertinentia: nec non et Syndonem cum uxore, et filiis suis; sed et Baccas, qui fuit servus Rimichi, et de germano qui carpentarii nostri. Sed et cortem ad sanctum Stephanum inter flumina, qui fuit Ansoali Canosini, qui nobili Perachino omnes res suas tradidit: locum igitur istum sanctæ Sophiæ concessimus possidendum: sed et ecclesiam sancti Adjutorii in sancta Agatha in quibus inhabitam sanctæ Sophiæ monasterio integram

A obtulit; nostra vero potestate secundum testimonium offerionis sanctæ Sophiæ semper firmavimus perfruendam: necnon et substantiam Cruarniperti, quam et ipsi sanctæ Sophiæ monasterio integram per omnia obtulit; ideoque nostra facultas omnem substantiam secundum textum offerionis monasterio sanctæ Sophiæ confirmavit possidendam: sed et substantiam majoris filii Drabunii, qui et ipse similiter sanctæ Sophiæ monasterio omnes res suas obtulit: nostra vero potestas sublimata, substantiam secundum textum offerionis in eodem monasterio firmavit possidenda: sed et substantiam Peregrinæ filie Theusperii, quam secum cum omnibus rebus sibi pertinentibus, mobilibus et immobilibus, sanctæ Sophiæ monasterio divina contemplata manu obtulit fideliter; nostra vero potestas omnia quæ ad eandem Peregrinæ substantiam pertinent sanctæ Sophiæ monasterio firmavit possidenda: necnon in Salerno ad sanctum Salvatorem erga ipsum lacum, largiti sumus territorium, hoc est modia quinquaginta: sed et in Gualdo in fine confina, loco qui vocatur Ad monumenta, cum integris finibus suis sanctæ Sophiæ monasterio concessi perfruenda: necnon et concessi sanctæ Sophiæ condomas nomine Allerisii cum uxore, et germanis suis, et filiis, et filiabus, vel omnia eorum quæ habuit in catula teneri Crastaldo: necnon et servus, seu ancillas, necnon et vineas, et territoria, quantum manichaldus presbyter in ecclesia sancti Petri ad aquam sanctam lavare visus est ad nostram potestatem pertinentia: unde et omnia, in et omnibus sanctæ Sophiæ monasterio concessimus possidenda: sed et ecclesiam sancti Stephani in galo nostro equidem monasterio sanctæ Sophiæ concessimus possidendam: necnon et curtem, quam Rimerus abbas sine præcepto concessionis palatii tenuit, et ad nostram legibus pertinet potestatem: nostra vero potestas omnia in integrum sanctæ Sophiæ monasterio concessit possidenda: sed et ecclesiam sancti Marcelli, loco qui dicitur in Indilombato, qui ad nostram pertinuit potestatem: nostra quoque potestas in integrum prædicto monasterio sanctæ Sophiæ concessit possidenda. Sed et substantiam Thajarisi notarii, qui pro multis chartulis falsis est condemnatus, et insuper extra provinciam, id est in Neapolim fugatus est; unde legibus omnis substantia ad nostram pertinuit potestatem, quam integram monasterio sanctæ Sophiæ concessimus possidendam. Concessimus et prædicto monasterio sanctæ Sophiæ corvam, quæ videtur esse in campo Sencrunis, quam Arotarii filia comparavit, secundum textum chartulæ, integram sanctæ Sophiæ monasterio concessimus possidendam: et insuper in eodem monasterio largiti sumus in prædicto loco de galo nostro in longitudinem millaria tria, in latitudinem unum, quæ fuit de subactione Faroaldi mare. Sed et corvam ad Pontem Bianum, quam comparavimus a Joanne filio Ursi, juxta textum chartulæ omnia in integrum monasterio sanctæ Sophiæ concessimus possidenda: necnon omnia quæ comparavimus ab Ilprando filio

Alerissi, servos, et ancillas, casas, et vineas, territoria, campos, et sylvas, prata, mobilia, et immobilia in partibus Lucaniae, secundum textum chartulae integrum monasterio sanctae Sophiae concessimus possidendum : sed et quod comparavimus in Ponticello casas cum curtibus suis de Egypto fluvius quidam qui est inter duas vias, una quae tendit ad sanctum Valentinum, altera ad sanctum Marcum per hos fines de capite finis usque ad res sanctae Sophiae de fine in ipso rivo, integrum monasterio sanctae Sophiae concessimus possidendum; necnon et Gualdum in monte Virgineo, qui perlinuit ad Lucerinum cum integro fine suo, omnia monasteria sanctae Sophiae donavimus possidenda : sed et substantiam Calendini Cortisani nostri, qui habitare visus fuit in Uriniano, omnia integra insuper, et in nominato loco qualiter ad nostrae potestatis manum devenit, monasterio sanctae Sophiae concessimus perfrunda : necnon et casas intra Beneventanam civitatem; sed et casales ejus, quos Grauso notarius per suae offerktionis chartulam, integrum, et cum duobus servis Pitulo, et Mauro cum uxoris, et filiis suis sanctae Sophiae monasterio obtulit; nostra vero potestas secundum textum offerktionis chartulae, integrum praedicto monasterio firmavit possidendum : necnon et in Hiarino casas de Caballariis, cum caballis, et stadariis; haec sunt : casa quae regitur per Ursam cum uxore, et filiis suis, et omnibus sibi pertinentibus; casa quae regitur per Lupum, et Fuscillum germanos cum uxoris, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus : casa quae regitur per Vitaaldum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus; casa, quae regitur per Joannem cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus : casa quae regitur per Instalum, et Gandisum germanos, cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus : secundum qualiter haec omnia pascua, elausaria, sylvas, vineas, prata, campos, mobilia, et immobilia, quantum ipsi servi possidere visi sunt, et ad nostram potestatem pertinuerunt, omnia integra monasterio sanctae Sophiae concessimus possidenda : necnon et casas duas, quae reguntur cum uxore, et filiis suis. Et olivetum, seu vineas, in loco qui dicitur Sessa, quae fuerunt Godefridi notarii, quae propter multas chartulas falsas legibus perdidit, et ad nostram devenere potestatem : nostra vero potestas, omnia, et in omnibus, quantum in ipso loco habere visus est nominatus Godefridus, monasterio sanctae Sophiae donavit possidenda. Necnon casam, quam Rodemundus illicite tenuit cum nepotibus suis, loco qui dicitur Peretola, et legibus ad nostram pertinuit potestatem, quam casam integram sanctae Sophiae monasterio concessimus possidendam. Sed et ecclesiam sancti Laurentii, quam Tiroaldus monachus aedificavit, loco qui dicitur Tenetentum, ubi et se, et uxorem suam nomine Gesfoara, et filium suum nomine Stephanum monasticam tradidit conversationi; postea vero, et ecclesiam, et omnes facultates suas ad seipsum, et uxorem suam, et filium suum monasterio sanctae Sophiae obtulit; nostra vero potestas,

A omnia, et in omnibus, mobilia, et immobilia, secundum textum offerktionis praedictae sanctae Sophiae monasterio firmavit possidenda. Concessi sanctae Sophiae monasterio possidendum Corvem in Lucania loco qui dicitur Quatra ad condomas duodecim, quae haec sunt : casa quae regitur per Fuscum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus : casa quae regitur per Pelagionem cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus : casa, quae regitur per Maurinum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus : casa quae regitur per Gutanum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus : casa quae regitur per Fermotum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus : casa quae regitur per Bonitum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus : casa quae regitur per Marcum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus : casa quae regitur per Populum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus : casa quae regitur per Brutium cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus in eodem loco cum integris finibus, monasterio sanctae Sophiae concessimus possidenda, quae fuerunt de subactione Crimedarii referendarii nostri; sed et Corvem in fine cum Consina loco qui dicitur Ad-monumentum, et condomas; duodecim casas, quae reguntur per Ursam, et Lupualdum germanos cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus; casam quae regitur per Ancellum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus; casam quae regitur per Malonem cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus; casam quae regitur per Gaudiosum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus : casam quae regitur per Fuscum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus; casam quae regitur per Theospertam, et per Goadum, cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus; casam quae regitur per Catullum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus; casam quae regitur per Gutulum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus; casam quae regitur per Albinum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus, quae fuerunt de subactione Ursi gastraldi nostri : necnon Corvam in Luceria, loco qui dicitur Aquilone in territorio Cerboli servi nostri, et condomas tres ibidem permanentes, hoc est, casam quae regitur per Teroaldum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus; casam quae regitur per Fermandum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus; casam quae regitur per Pepinum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus, de subactione Gastari trasaldi nostri. Sed in Siponto condomas tres, loco qui dicitur Sapesso : casam quae regitur per Andifusum, cum uxore, et filiis, et omnibus eorum pertinentiis : casam quae regitur per Andualdum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus; casam, quae regitur per Malonem, cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus, quae fuerunt de subactione Emerissi gastaldi nostri : necnon et in Salerno piscatorias, casas duas, id est, casam quae regitur per Malerinum cum uxore, et

filii, et omnibus sibi pertinentibus; casam quæ regitur per Radichisum cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus. Et lacum ad piscandum integrum, loco qui dicitur Ad sanctum Salvatorem, sed et ipsas casas duas ad salem laborandum, id est, casam quæ regitur per Sircam cum uxore, et liberis, et omnibus sibi pertinentibus: necnon et in Viviamo condominiam unam, nomine Lumchis cum uxore, et filiis, et omnibus sibi pertinentibus, quos Stephanus Sarto per præceptum falsum liberavit, et res abstulit, sed et legibus, et ipsi et res eorum ad nostram deveniunt potestatem: nostra vero potestas nominatas condomas monasterio sanctæ Sophiæ concessit perfruendas; necnon et ex galo nostro largiti sumus prædicto sanctæ Sophiæ monasterio aliqua facienda annualiter in eo loco, in quo commoditas fuerit ad nominata ligna adtrahenda: sed et porticum ex lignis per singulas portas civitatis nostræ Beneventanæ, id est, de porta Turrea de lignis carra quinquaginta; de porta Refini carra triginta: hæc omnia monasterio sanctæ Sophiæ concessimus possidenda. Necnon et Sili, quem cum ex mercatu sancti Valentini integrum secuti, et ad nostram potestatem pervenire visum fuit, ita sanctæ Sophiæ monasterio concessimus exigendum: sed et annualiter de sacro nostro Palatio ad cardum eidem monasterio concessi porcos capita centum. Concessimus, etiam dicto sanctæ Sophiæ monasterio, ut habeat ex sacro nostro palatio annualiter aureos solidos ducentos pro vestitu comparando, et illa quæ opus fuerint; necnon etiam et hos statuere visi sumus, ut nostra concessio sit firma nominato monasterio; et insuper concessimus prædicto monasterio ipsum terminum intus portam summam cum aqua, et fistula pro ipso balneo in eodem monasterio, id est de porta Liscardi de lignis carra viginti, et ibidem casam cum parietibus suis. Hæc omnia sicut supra legitur concessimus possidenda prædicto monasterio sanctæ Sophiæ possidere semper. Necnon etiam et hoc concessimus præfato monasterio omnia territoria et fundamentis pertinentia nostro sacro palatio, quæ cum terris pertinentibus fuerint conjuncta, tam in finibus Beneventi, quam in Apulia, et ubicunque res ex fundamentis sacri nostri palatii pertinentibus, et in finibus Capuæ, et Alisanæ finibus, et in aliis civitatibus et castellis, et omnia quæ fuerint conjuncta cum rebus ejusdem monasterii, dono eidem monasterio sanctæ Sophiæ illa concessimus possidenda: sed et ecclesiam sanctæ Mariæ, quæ sita est intra duas vias foris ante portam summam cum propria terra sua, quæ dicitur Dominica per hos fines de capite usque ad ipsam ecclesiam habet passus sedecim de uno latere via, et de alio latere quoque via integrum monasterio sanctæ Sophiæ concessimus possidendum: necnon, et ecclesiam sancti Martini, quæ in Matulo sita est cum omnibus suis redditibus, monasterio sanctæ Sophiæ concessimus: sed et ipsam curtem nostram, prata, in loco qui Pazzano dicitur, cum ipsa ecclesia sancti

• Forte hic lineam omisit dormitans notarius.

A Petri, et ipso Monte cum ipso plano, et ipsa ferraria; hæc omnia sanctæ Sophiæ monasterio possidenda concessimus. Necnon et ipsam ecclesiam sanctæ Mariæ in finibus Janiensibus, loco qui dicitur Guniatus cum omnibus suis pertinentiis, monasterio sanctæ Sophiæ dedimus possidendam. Sed et ecclesiam Beati archangeli Michaelis, quæ fundata est in galo nostro, terram modiorum centum erga ipsam ecclesiam, ubi Dacoaldus venerabilis abbas servire videtur; quæ fuit sub actione Ferdolphi gastaldi nostri, secundo de ecclesia sancti Mercuri in galo nostro, hæc omnia sanctæ Sophiæ monasterio concessimus possidenda, quod præceptum oblationis ex jussione ac dictatu nostræ potestatis scripsi ego Entaldus notarius.

Actum Beneventi in felicissimo palatio, anno decimo septimo mense Novemb. indictione xiii feliciter.

Donationes factæ monasterio Pistoriensi sancti Bartholomæi (ab anno 748 ad annum 784.)

(Kx Zacharia. Anecdota medii ævi.)

I.

Exemplar. In nomine Domini die octavo mense Septembris regnante domino Rachiis vir excellentissimus regem anno quarto per indictione secunda. Feliciter... Ratpertus quondam filius quondam Guilichisi sperare in me divina potentia, dum complexus rejacere in infirmitate, sine fine ubi fures non effodiunt, nec furantur, ut illa voce audire merear, quam Dominus noster Jesus Christus, ac redemptor omnium in se credentibus promittere dignatus est, *Venite, benedicti Patris, percipite regnum quod vobis prædatum est ab origine mundi*, et iterum ammonuit dicens: *filii masculus prevedi mihi in proprio meo edificare ecclesia monasterio beatissimorum sancti Petri, et Pauli, atque Anastasii, et inibi me vel anima mea commendare, atque offerri medietate de omnem parvitatem pecuniam vel adquisitum meum, quod nunc presenti die avere, et tuero tam case avitacionis meæ, quam et casæ masaricæ, seo casalia, vinea, terra, pratis, pascuis, silvis, salectis, stationibus, cultum, atque incultum, movilem, vel immovilem, seseque moventibus omnia, et in omnibus ad ipsum sanctum, et venerabile locum offerri, et condonare prevedi, seu et ostruelda, qui veste monastica induta esse videtur. In eum vero tenore, ut si jam dicta filia mea voluere cum genitrice mea Muntia, atque coniuge mea Persedrada, seo germana mea Ratperta in ipsum monasterio meo deservire in nodochio [*lege xenodochio*] egenos vel pauperes recipiendum, et elemosina tribuendum, et gubernandum per ebdomota una pauperes vel peregrinas animas, et una cum dominico abbate rectore, quem inibi ordinare prevedi; omnia, ut dixi, in sua habeat potestate regendum, elemosinam tribuendum, de quibus inibi dominus condonare dignatus fuerit et pro anima mea gravata ponderibus peccatis meis die nostroque omnipotentem Dominum, et ejusdem omnipotentis Domini genitricem Mariam, vel beatissimam*

sancti Petri, et Pauli seu Anastasii inc.... nimis peccator de vinculis penarum eripere dignetur, et inter sanctis, et electis suis aliqua parte vel societas tribuere jubeas, quia scriptum est per eloquium, et ministracionem Domini nostri Jesu Christi, *Petite et dabitur vobis, querite et invenietis*. Pro ideo ego miser, et nimium peccator creditus in ejus magna misericordia, qui est pius Dominus, ac redemptor omnium celi et terre, de parvitas mea terrenis tribuendum ad ipsa sancta virtute nominis beatissimi sancti Petri, et Pauli, seu Anastasii celeste gaudium coniuge mea Periterada carnale vitio fuerit consecuta, et in ipso senodochio, vel monasterio noluerit deservire, nulla de rebus meis avere debeant, nisi vacua, et inane exinde foris exire debeant, ambulando, ubi voluerit, et forsitan filia... rio [*forte, monasterio*] residere cum portione sua vadat, ubi voluerit, amplius de rebus meis, vel in ipso monasterio nulla possit avere, vel imperatione facere. Nam si inivi permanserit, omnia cum supradicto rectore, vel genitrice, atque coniuge, vel si... [*forte, mihi*] Dominus vitam concesserit in hunc exilium mundi avitandum, omnia mea sit potestate regendum, remiliorandum, usufructu capiendum, nam non ad secularibus per nullo ingenio subtrahendum, nisi pro anima mea liveri demittendum, et si f.... [*forte, fuerint*] michi heredes, esse debeant secundum lex gentis nostrae, et ipse senodochio in suam haveat potestate, vel qui per ipso inivi fuerit ordinatum, et si ad secularibus voluerit permanere, portionem sua suscipiat, et in ipso monasterio nulla imperatione....
C ordnatione iusta Domino fuerit ordinatus, et quod a me optandum jam est, si sine filius masculo transiero, et antea de hac luce migratus fuero, quam ipse sanctum et venerabile locum consecratus sit, volo, atque decerno, ut ipso oratorio, vel senodochio jam dicti.... ge [*forte, coniuge*], seu sorore, et filia mea, et omnia medietate rebus meis, quod inivi condonare visus sum diebus vite sue, in suam aveat potestatem, et post ovito eorum, qui per ipsi inivi fuerit ordinatus, et servi, vel ancillas meas pro anima mea liveri demittendum... ratum sic in ipsi libertas permaneat, sicut princeps Dominus bone memorie Luiprandus rex per edictum confirmavit, et iterum confirmare providi, et sub nullus mater Ecclesia subiacentem ipsum sanctum oratorium, vel senodochium parvitate mea... dominico abbas per me inivi positus, et ipsa genitrice, atque coniuge, seu germana atque filia mea in suam aveat potestatem diebus vite sue, aut fratri vel sorori, qui per ipsi inivi positi fuerint, vel postmodum unusquisque secundum Dominum electis spiriti... preces, et pro scelera mea Dominum deprecandum, nam per nullo titulo in alium hominem alienandum, aut per corruptione inivi alio superponendum, nisi quem ille

A voluerit, qui inivi fuerit ordinatus, et nullus de heredibus, proheredibus meis, quocumque aliqua posses... tuis temporibus stavitum permaneat. Et qui contra hanc cartulam, vel ipso monasterio, aut sanctum senodochio ire quandoque presumerit, aut eam inrumpere voluerit, inprimis in ira Dei, et omnis virtutis celorum, archangelorum, angelorum, pro... [profetarum] a Scariot, qui tradidit Dominum nostrum Jesum Christum, et in tartaro sit consumptum. Ecce ut mea fuerunt desideria, adimplevi, et Avandus notarius scribere rogavi. Actum Pistoria regnum et indictione suprascripta feliciter. Signum manus R... fredus medicus rogatus ad Ratperto manu mea propria teste subscripsi. Ego Lazarus rogatus a Ratperto manu mea testi subscripsi. Ego Rachiperto rogatus ad Ratperto testis ss... Signum manus Maurrelli quondam filio quondam Statari rogatus testis. Signum manus Anselmi quondam filii Baro fultestis. Signum manus Tatonii quondam filii quondam Fusoni testis. Ego Avandus, qui supra scriptor huius cartule post a testibus roborata, et hadita, ipsius abbas presente Andrea filii domini Caroli [num Rachis?], anno regni eius quarto per indictione prima complevi, et dedi. Ego Gausperto Notarius sicut in autentica laveni scriptum, fideliter exemplavi.

Ego Gualbertus notarius et iudex sacri palatii scriptor autenticum illud vidi, et legi: sic inibi continebatur, quomodo in hoc exemplar scriptum est, preter litera plus minusve, et manu mea propria scripsi.

II.

Exemplar. In nomine Domini Dei nostri Jesu Christi die nono mense Julio anno regni domni Desiderii, et Adelgis regi anno octavo, et quinto per indictione secunda feliciter. Dum in hunc exilium huius seculi avitare meruerimus, oportum est enim cogitare de Dei omnipotentis misericordia, et remissione animarum nostrarum, quatenus nos de vinculo penarum Dnus ac Redemptor omnium indulgentia pietatis sue condonare dignetur, et ad vera luminis pietatis sue inter sanctis, et electis eius parte aliqua, vel societas invenire mereantur, quam quidem magno consilio est seculi relinquere, et ad sanctis, et ad venerabilibus locis nos comendare, ut dum ultima die coniverit, ut nos in suis iudiciis electionis ostenda, ut novis peccatoris preveniat salutem, et remedio animae. Ideo in Dei omnipotentis nomine ego Aivaldu presbiter de monasterio sancti Silvatoris ^b, qui est sito prope muro civitatis nostra Pistorie iusta ecclesiam sancti beatissimi Bartholomei, dum michi divina adveniens inspirationem introendi in avito sancto monachorum inter alius fratres, quatenus me consideravi, et pertractavi de monasteria beatissimorum Silvatoris, atque beati sancti Angeli, qui est sito locus, qui appellatur

* Hic Gualbertus scriptor lineam integram omisit, quam ex alio instrumento sic suppleo: apostolorum martirum, et confessorum incurrai. Insuper socius sit Iuda.

^b Silvrís: Silvestri siglam explicuit nescio quis, quam ducem habuit Salvius; malui ego Silvatoris interpretari.

Monti Conule prope fluvio Neore, quem felicissimo A presbiter, seo Geminiano a fundamenta erexerunt, seu et Totone, et Raspet Autperti q. q. in suo privilegio edificaverunt : modo viro ego, qui supra Aivald presbiter do, dono, trado, atque offero, do, datumque esse volo tam ipse predictae monasteria sancti Silvaloris, et sancti Angeli omne rebus substantia de quidquid ubique modo a presenti die ad ipse sanctorum loca pertinere denescetur, et tunc in antea Deo protegente ividem condonaverit inlivato, et exinde fuerit, aut quod ad ipsi sancti et venerabilibus locis datum, vel aufertum fuit, quomodo ividem esse videntur, omnia et in omnibus inlivato offerre visus sum ad ecclesia beatissimi sancti Bartholomei. In tali vero tenore, ut omnia ris ipsa una cum ipsa monasteria sicut regula sancti Benedicti condoce, esse deveat. In tali enim viro capitulo, u unam perordinationem de ipso monasterio beatissimi sancti Bartholomei, vel de eius rectoribus, quomodo est, vel imposterum fuerent, ut predictae Dei ecclesie, ut qui ividem per ipsi ordinatum fuerit per sancto iudicio canonica, vel sancta regula deveat, ut quatenus egenus vidua pauperibus clemosinis faciendum pro remissionem animarum felicissimi Geminiani presbiter, qui tunc antea presens fuerat de ipso monasteria, sed et Autperti, Tatoni, Ratperti, vel nostra facinora, ut novis minime perveniat ad condonationem, omnia ut supra decrevi; volo, ut ipsi sancti monasterii beatissimi Bartholomei, vel eius deservientibus, qui modo sunt, vel imposterum fuerit, firmiter possidere, avire deveas, ut quatenus ab hac die, ut non ego, qui supra Aivaldu presbiter, non aliquis de heredibus, atque posteris mei unquam ullo tempore aliqua possit inferri molestia, neque molestandum, neque per nullo argumento, ingenio exinde aliquid suptrahendum, neque ad alia ecclesia, neque ad secularia nisi tantum perpetuis temporibus firmum, et stavilitum permaneat ad ipso sancto monasterio beatissimi sancti Bartholomei, sicut supra decretum est. Ecce ut meis taliter firum desiderii erga me adimplevit, et ne michi lice facere ullo tempore nolle, quod voluit, sed quod a me facto vel confirmato inviolabiliter confirmare promitto; quam viro [forte, iuro] cartula remissionis rerum dotalium Lucio notario scribere rogavit.

Actum Pistoria regnum, et indictione suprascripta. Felicitur.

✕ Ego Aivaldu presbiter, qui hanc cartula rerum dotalium fieri rogavi, et manu mea propria suscripsi.

✕ Ego Teudeiat presbiter rogatus ad Aivaldu presbiter testis ss.

Signum ✕ manus Tanichisi quondam Tanolfi rogatus testis.

✕ Ego Gumperto diaconus rogatus ad Aivaldu presbiter testis ss.

✕ Ego Guidolfo rogatus ad Aivaldu presbiter testis ss.

Signum ✕ manus Luitpertuli quondam Chichisi rogatus testis.

Signum ✕ manus Guinefredi quondam Guilfredi rogatus testis.

Ego qui supra Lucio notarius scriptor huius cartule post a testibus roboratam tradita complevi et dedi.

Ego Gualbertus notarius, et iudex sacri palatii scriptor autenticum illud vidi, et legi, unde hoc exemplar exemplatum est, et quod inibi scriptum inveni, fideliter exemplavi.

III.

In nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi die quinto mense Februario regnante domnus Desiderius et Adelghis regibus anno regni eorum in Dei nomine decimo ¹ indictione quinta feliciter. Gaidoaldus medicus regum cogitante me de omnipotenti misericordia, et remissione anime mee, quoniam vite temporum, et mortis exitum omnipotens Dominus sue ² modo tanta ³ reservavi notitia, ob hoc ante quam repentinus superveniat interitus, nichil omne ⁴ nostra deveniat disponere, atque..... cum venerimus ante tribunal Christi, non nos de neglectia iudicet, sed de bonis operibus gratuletur, ut prius qua ⁵ de re ego qui supra Gaidoaldus medicus, dum me previdisse ⁶ in tunc exilio mundi permanente, previdi de rebus meis per decreta loca offerri, et condonare pro anima mea, vel de parentibus meis, ut in perpetuum firmum permaneat ad ecclesiam, et monasterium sancti Bartholomaei, quas foras muros civitatis Pistoriense in propriis rebus meis ad fundamentis construxi, vel eius sancte congregationis Domenico albatii, et monachorum, qui inibi congregati esse videntur, aut in antea Deo iuvante ⁷ ..... facinoribus die noctuque operibus elemosina tribuere et Dominum deprecare non cessent, et nobis indignis perveniat ad salutem et remedium anime : primum omnium curte in loco, qui vocetur Neure cum omnia adiacentia et pertinentia ad ipsa curte pertinente in integrum simul et alia curte quae dicitur Adosare finibus Lucense cum ea, quae ad ipsa curte ⁸ pertinent in integrum, quam etiam, et curtem in antuniana Lunisiana ⁹ ubi et oratorium beatissimi sancti Angeli dedicavimus, necnon et curtem in Barbiano finibus Creti ¹⁰ cum omnia ad ipsa curte pertinente excepto due case due masseritie ad rivo, qui regere vise fuerunt per baronaculo et godistee qui ¹¹ nobis da Aolfu ¹² evenerunt cum familie vel omnia ad ipsa pertinente, nam et alia omnia ad ipsa curte pertinente in integrum seu et curte in Bucardo cum omnia, et in omnibus, quidquid ad ipsa curte pertinent, et ad ipsum venerandum locum dilectissima Rotperga coniugo mea de suis rebus cum mea voluntate inibi ¹³ offerri, et condonare provide ¹⁴ tam ipsa, quam et suprascripta curti, quod superius decrevi cum omnia adiacentiam vel perti-

VARIANTES LECTIONES.

¹ decimo, et octavo per ² sua tantummodo ³ tanta omitt. ⁴ omnia ⁵ quam ⁶ previdissem ⁷ adjuvante fuerint, qui pro nostris ⁸ curtem ⁹ iainiscana ¹⁰ greti ¹¹ que ¹² aolfu ¹³ inibi ¹⁴ previdi.

mentiam seu, ¹ case, masseritia ² et de aldionibus, vineis, terris, pratis, pascuis, silvis, salectis, stationibus, padulibus ³ cultum, et incultum, mobilibus et immobilibus res seque ⁴ moventia omnia, et in omnibus quidquid ad iste curtis vel case pertinent ad ipsum venerabilem locum, vel eius sancte congregationis pro anime mee remedium dono meo, trado, atque offero possidendum, simul etiam et curie mea quod avere ⁵ visus sum finibus maritima in locus qui vocatur Cornino cum ⁶ omnia ad eam pertinentem ⁷ ad eundem sanctum convivium offerri, et condonare previu. In eo modo, ut prepositus, vel rector qui in senodocio meo hic ⁸ foras civitate Pistoriense propinquo ipso monasterio positus vel ordinatus fuerit, communiter suus ⁹ nutrimenta cum ipsius monasterii in eodem loco Cornino pasceret ¹⁰ si me ponere debeant. Nec autem omni in tempore ¹¹ ego decrevi ad ipsum sanctum et venerabile locum sit traditum et confirmatum ut ipse abbat vel monachi in ipso monasterio secundum Deum et sanctam regulam vivere et deservire debeant omni in tempore sanctum cenobium confirmandum ut nunquam destruat set in perpetuum stabilitum permaneat sub nullis hominibus vel matris ecclesie potestas subiacente nisi in suo iure permanente in ¹² ius spiritualiter et regulariter deserviente et inter se in ipsa congregatione digentis ¹³ abbate, qui in ipso monasterio vel sancta congregatione secundum Deum et sanctam regulam continet regere et ordinare debeant licentiam habeant quem de ipsius monasterii congregatione de inter se in abbate elegerint stabilitum permaneat. Nam non de aliis hominibus vel monasterio non possent ¹⁴ ordinationem facere aut abbatem ponere nisi qui de ipsa congregatione fuerint sicut sancta regula continet, inibi ¹⁵ abbatem fieri debeant vel si forsitan aliqua necessitate venerit causa in ipsum sanctum monasterium vel eius congregationis volo atque decerno ut si a parte monasterii utilitas fuere et filio meo Gaiprando adjuvare meruerit ipse vel heredibus, meis in ipso monasterio adiutorium prebeas et causam defendas. Nam non amplius nulla imperatione aut quali ¹⁶ vere ¹⁷ subterendum ¹⁸ nullo modo facere possent. Et dum ego qui supra Gaidoaldus medicus adjuvare metuo in mea sit potestate sicut usque nunc defensandum dum curam impendendo pro eorum difensione nam nulla de ea que inivi a me sunt collata aut unde ¹⁹ que advenit alicue subterendum ²⁰ est post obitum meum omnia sicut superius decrevi stabilitum permaneat, et nullus de heredibus pro heredibus meis contra hanc meam cartulam ditionis ²¹ seu dispositionis offentionis mee ire quandoque presumas aut alicue amplius in ipso monasterio imperatione facere pos-

A sint nisi eorum utilitas fuisse ²² cause adiutorium prestando. Et hoc volo atque confirmo ut omnia quidquid superius leguntur ad ipsa ecclesia sancti Bartholomei confirmavi vel ipsum monasterium usque nunc possemus sue ²³ ut omni in tempore firmum ac stabilitum permaneat. De autem reliqua monasteria vel senodochia hic ²⁴ Pistoria vel Ticiensis civitate quam et Cassio et reliqua alia loca qui per me ordinata vel constructa sunt ita decrevimus ut per ipsum monasterium sancti Bartholomei ²⁵ .... ordinata et disposita sic ita ut nullus abbat qui modo est aut postmodum fuere minuendum de ipsa elemosina ²⁶, aut qualive res inde subtrahendo nisi qualiter scripti ²⁷ instituemus omni tempore stabilitum permaneat in elemosinis ²⁸ pauperum. Et si aliquis de ipsis abbatibus prepositi ²⁹ custodibus de ipsa elemosina ³⁰ subtrahere ³¹ voluerint de pecunia aut quales res non habeas licentiam. Et si factum aut subtractum fuere et ad veram causam apparere filiis vel heredibus meis non permittant exinde minuire aut aliqua subtractione fieri simulque ³² filius aut heredibus meis exinde minuire de ipsa elemosina ³³ sicut a me institutum est aut exinde quali iure ³⁴ subtrahere voluere simili modo non permittat abbatem de ipso monasterio sancti Bartholomei fieri qui modo est aut qui postmodum fuere nisi ante partim ³⁵ defensandum curam exinde peragendum ut neque minuatam neque subtractam nullo modo sit elemosina ³⁶ pauperum. Sed sicut per scripti firmavi in ipsa stabilitate defendatur nulla exinde subripiendo et quis ille immemor contra hanc meam dispositionem et ordinationis cartula rerum sanctorum dotatum ire quandoque presumpserit aut eam irrumpere voluerit in primis iram Dei et omnes ³⁷ virtutes ³⁸ celorum archangelorum angelorum prophetarum apostolorum martirum et confessorum incurrant. Insuper socius sibi ³⁹ Juda Scariothes qui per amarum osculum Dominum ac redemptor omnium tradidit. Et in tartaro sit consumptus. Ecce ut meis fuerunt desideriis impleri et si qualibet alio iudicatum apparere in ⁴⁰ se habeas ⁴¹ robore ⁴² nisi iste ⁴³ qui ⁴⁴ nunc modo confirmavi. Et Gauherius notarius scribere rogavi.

Actum Pistorie indictione ⁴⁵ ista ⁴⁶ feliciter.

Signum domini Gaidualdi medici qui hanc cartulam fieri rogavit et eis ⁴⁷ omnia relecta est ⁴⁸ complacuit

Signum domni Bautoni decembrone ss. ⁴⁹.

Signum domni Amati de alatione ss. ⁵⁰ Ego Gisilari rogatus ad Gaidoaldus medicus testis ss.

Signum domni Staneches de materno ss. ⁵¹.

Signum domni Ausuloni filio quondam Rinfredi testis.

VARIANTES LECTIONES.

¹ se ² massarichias, ³ paludibus ⁴ que se ⁵ abere ⁶ cum adiacentia vel ⁷ pertinentia ⁸ ac ⁹ sua ¹⁰ pascuerent ¹¹ tempore et que superius ¹² inibi ¹³ eligente ¹⁴ inibi ¹⁵ et inibi ¹⁶ qualibet ¹⁷ re ¹⁸ subiacendum ¹⁹ unquam ²⁰ subtrahendum ²¹ donationis ²² fuisset ²³ fuerit ²⁴ pro ²⁵ fiant ²⁶ alimonia ²⁷ per scriptum ²⁸ alimoniis ²⁹ prepositis ³⁰ alimonia ³¹ minuat aut subtrahere ³² et si ³³ alimonia ³⁴ rem ³⁵ partes ³⁶ ipsa a imonia ³⁷ omnium ³⁸ virtutum ³⁹ sit ⁴⁰ nullam in ⁴¹ habeat ⁴² robur ⁴³ istud ⁴⁴ quod ⁴⁵ et indie ⁴⁶ superscripta ⁴⁷ ei ⁴⁸ ut sunt ⁴⁹ testis ⁵⁰ alatiano testis ⁵¹ testis

Ego Johannes rogatus ad Cadualdus medicus bar-
onius¹ testis ss.

Ego qui supra Gaubertus scriptor huius cartae
post testibus roborata tradita compleri et dedi.

Ego quidem Gerardus notarius autenticum illud
vidi et legi quantum legere et discernere potui unde
hoc exemplar exemplavi.

IV.

In nomine Domini Dei nostri Jesu Christi die nono
mense Aprili..... Regnante domo Desiderio, et
Adelgis anno undecimo et octavo per indictione
quinta feliciter. Christi Jesum Domini nostri Jesu
Christi assidue nos convenit precepta complere, ut
cuius providentia mens nostra adcomodare dignatus
est, ipsius auxiliante quoniam vitam temporum, et
mortis exitum debemus obscripta patefacere, atque
adversus sancti et venerabiles locis nos comendandum,
ibi volumus festinare ubi semper debemus perma-
nere, ubi iusis et benemerentibus sine fine in gaudi-
o repassare festinant, ut pro his temporalibus rerum
nobis omnipotens Dominus centuplum restituere
digneatur. Unde modo ego Guinifredi quondam filio
quondam Guillipad una cum dilectissimi filijs meis,
Id est Guillerad, Agrañi unanimiter bona et integra
voluntatem nostra do, damus, tradimus, atque offerre
visi sumus omnes res, quod nominative dixerimus,
de res pecuniola nostra, quod habemus de cura geni-
tori nostris, vel de eorum conquisito, similiter de no-
stro in aliquantu offerimus in ecclesia oratorio nostro
beati Petris, et sancte Marie, quod nos indigni pec-
catoris in nostro privilegio a fundamentis ereximus,
ibidem offerimus, id est in primis case habitationis
ubi habitamus, locus, qui appellatur pionte; una,
cum solamentu de ipse case, seo curte, ubi ipse ec-
clesia superposita est una cum orto circa ipse case,
seo et prato prope ipse case una cum arboribus, et
insuper ibidem damus casa habitationis, quod habere
visi sumus, locus, qui appellatur casule, una cum
solamento suo, curte, orto, vinea, terra, pratis, pa-
scuis, cultum, et incultum de quidquid ividem modo
ad nostra dominatione pertinet in integrum, quod
avemus in suprascripto loco, excepto sylva illa, qui
sue de ipsa curtes, quod antea dedimus sancti Justis,
et insuper dedimus ibidem casa habitationis cum
solamento, curte, orto, pratis, pascuis, silvis, sale-
tis, sationibus, cultum, et incultum omnia in in-
tegrum, quod abere visi sumus, locus, qui appel-
latur ducenta, excepto casagio illo in integrum ad
catarratula da padule, quod nobis reservamus, et
insuper casa, quod habere visi sumus, quod nobis
de Guillerard gastaldio in cambio evenne, locus, qui
vocatur Languantula. admediana, cum omnia de
quidquid ad ipsa casa pertinet curte, orto, vinea,
terra, pratis, pascuis, cum omnia ad ipsa casa perte-
net in integrum, ibidem dedimus, excepto una petias
de terra, que fora ipsa clausura est, quod nobis re-
servamus. Item de case massarie ividem damus, in

¹ barbano meo.

tali enim timore, ut omnes Romani, qui modo sunt,
vel eorum heredibus dare debeas per circulo annus
per quemque casa sua luminaria in ipsa ecclesia ora-
torio nostro in valiente tremisse, olleo contra auro
de ista tris res una quale habuerit, et massarii ipsi,
qui modo sunt, per singulas case, vel heredibus
eorum, faciat ad ipsa ecclesia angarias et edumas
quatuor per annos, nam nulla reddito, vel angaria,
neque via superponendum nullu homo possit, et
insuper dedimus ividem sylva donnica, qui appellatur
Calamecca. Idem case massarie sunt, in primis casa
Godiperti di Calamicca, casa Istavilli de Calamecca,
casa Gaudimari de Cilonia, excepto sylva donnica
de Cilonio, casa Crespuli de fremiano, excepto sorte
fosculi, qui sue barbano eius, quod nobis reservamus.
Suprascripta viro omnia qualiter superius ad
ipsa ecclesia per nos datum, et confirmatum est;
ipsa omnia volumus, ut aveas ipse sancta Dei virtute
oratorio nostro, ut non nos suprascripti Guinifredi,
Saxu, Guillerad, Agrañi, non aliquis de heredibus,
atque posteris nostris nullatenus habeamus facondia
alique de ris ipsa suptraendum, neque da ipsa ec-
clesia, neque da homini illi, nec in monasterio, ubi
per nos contraditum, vel confirmatu fuerit. Sic
tamen dicimus, atque decernimus, dum fuerit die
vite nostre totorum omnium ris nostra, dum uno de
nobis super vixerint, omnia in integrum aveant in
sua potestatem, quis de nobis antea uno de altero
defunctu fuerit, tunc ille, qui remansere, de portione
defunctis faciant lemosina, unde nobis totorum
iustum comparuit, ut dum fuerit die vite nostre uso-
fructo, in nostra abeamus potestatem homini liber-
tandum, et omnes trinsecus case, eramentu, firma-
mentu, nutrimentu nobis reservavimus eispro quod
super exceptavimus faciendum quodvis bonum, et
hoc quod antea dicere debuimus, de portione bel-
lisarj, in ipsa subiaceat, sicut et illa nostra portio-
nem unde, inter nos convinne, quia minime abente
filij, vel filie, aut parente, in quem nobis oportum
cadere, aut causa nostra commendare, nisi volumus,
ut post nostro quandoquidem totorum obito tam
ipse ecclesia, quam res pecunia, quod ibidem per
nos datum, vel confirmatum est, ut subiaceat in
monasterio beatissimi sancti Bartholomei, se ipse
abbas Dominico, vel ille, qui pos ipso in ipso mo-
nasterio ordinatum fuerit, tam ipsa ecclesia cum
omnia ad ipsa ecclesia pertenente, ipsi eam abeant
in sua potestatem regendum, gubernandum, sacer-
dotem vel monachi ividem congregandum, qui ibidem
secundum sancta regula habitare et vivere debeas,
et pro nostris peccatis, vel de parentibus nostris die
nocturne Deo deprecare deveas, ut nobis ad reme-
dio, et salute anime nostre perteneat, et quis ille de
heredibus, atque posteris nostris contra ipsa ec-
clesia, vel ejus deservientis agere, aut causare aut
aliquid subtraere, aut controversia facere voluerit,
aut rectoris, qui uore et neglectum posuerit pro

VARIANTES LECTIONES.

nos, orandi, in primis in ira Dei et ipsius sancte A
virtutis incurrat periculum, et si forsitan aliquis
de heredibus, atque posteris nostris contra hanc
cartulam agere voluerit, ad da ipso monasterio
sancti Bartholomei ris ipsa subtrahere voluerit, com-
penituri sit ad abbas monasterii sancti Bartholomei
solidos mille, et post data compositio, et pena ab
ipso soluta, presens cartula in sua maneat firmitate
quam vero cartula autentionis ad nos facta Lucio
notarius scribere rogavimus.

Actum Pistoria regnum et indictione suprascripta
feliciter.

Signum ✕ manus Guinifredi.

Signum ✕ manus Saxoni.

Signum ✕ manus Guillerad.

Signum ✕ manus Agrafi hanc cartula fieri roga- B
vere et ipsorum relecta est.

Signum ✕ manus Lazaro filio quondam Casinduli
testis.

Signum ✕ manus Johanni filio quondam Gregori
rogatus testis.

Ego Anselmi rogatus ad Guinifredi, saxu, Guil-
lerad, Agrafi testis ss.

Signum ✕ manus Rotpulo filio quondam Ermi-
fredi testis.

Ego ✕ Tachimandu rogatus ad Guinifreddi, ad
Saxu, ad Guillerad, Agrafi testis ss.

Ego qui supra Lucio notarius scriptor huius car-
tule post a testibus roborata, tradita complevi, et
dedi.

Ego Gualbertus notarius, et iudex sacri palatii
scriptor qualiter in autenticum scriptum inveni,
fideliter exemplavi.

V.

Exemplar. In nomine Domini, et Salvatoris nostri
Jesu Christi die decimo mense Decembrio regnante
domno Carolus rex Francorum et Longobardorum,
que in Italia Papia civitate ingressus est, anno se-
cundo, per indictione quarta decima. Feliciter.
Fermus clericus filio quondam Austripert, dum me
previdisse in infirmitate positum, meus mei de re-
cta in omnibus recte loquendum manifestus sum,
eo quod antea jam plures tempus iudicavi, et per
scripti confirmavi in te Dominicus quondam abbas
monasterii beati sancti Bartholomei monasterio, quas
bone memorie Austripert genitor meus in suis privi-
legii nomine dedicavit foras muro civitatis nostrae
Pistoriense, vel res inivi firmata set minime poteo
cartu'as ipsas iungere fieri in te jam dicto abbas, per
hanc cartulam confirmo ipso monasterio, qui per
ipso genitore meo fuit constructum, adque in honore
Domini et sancti beati archangeli Michaeli dedicatum,
vel omnes res inivi firmata una cum omne rebus, et
pecuniola mea, quidquid in fine Pacciana avere visus
sum tam de-conquisito, vel ondecunque inivi avere vi-
deor omnia una cum ipso monasterio, vel res imperti-
mente, excepto casa, et portione quod Landuloni et
Vitali, quod Gumpertulo et Jaculo, omnia in sua pro-

prietate, et libertate avere deveas, faciendum, vel aven-
dum quidquid, aut in quale lex voluerit, et quicquid
per ipsi factum fuere omni tempore, in sua per-
maneat stavitilite eo, quod pro benigno servitio eo-
rum, que erga me impendere visi sunt, ita eorum a
me datum vel pro animabus mei firmari providi, de
autem alia res mea in suprascripto loco Pacciana
una cum suprascripto monasterio, vel res inivi fir-
mata, omnia et in omnibus in integrum in te jam
dicto Dominicus quondam abbas confirmo, si me
omnipotens Dominus de infirmitate ista advocare
jusseci in omnia secundum Deum ordinandum, vel
peragendum pro animabus nostris, vel de parentibus
meis quidquid melius aut secundum Deum appar-
tueri ordinandum elemosinandum, tu, vel qui per te
inivi fuerit ordinandum, in vestra sit potestate tam
ipso monasterio vel res omnia suprascripta, quan-
tum melius, et secundum Deum providitis, pro
animabus nostris dispensandum, vel si aliqui in ju-
dicatum reliquero, simili modo omnia pro anima
mea tribuatur, sic tamensi michi omnipotens Domi-
nus prestare iusseri evadendum, omnia, et in omni-
bus in mea sit potestate avendum, ordinandum fa-
ciendum exinde quidquid voluero aut michi bonum
fuere, quam iuro forte viro pro vero cartula sicut
michi complacuit, in te Gautpert notarius scribere
rogavi.

Actum Pistoria apud ipso monasterio regnum, et
indictione suprascripta.

Signum ✕ manus Fermoni, qui hanc cartula fieri
rogave, et propter infirmitate sua menime poteo
scribere.

Ego Guilpadu presbiter rogatus a Fermo clerico
testis ss.

Ego Lazarus diaconus, et notarius rogatus ad Fir-
mus clericus testis ss.

Ego Gisilari rogatus ad Fermo clerico testis ss.

Ego Martinus presbiter rogatus ad Fermo clerico
testis suscripsi, et hec rememorare providi, ut quid-
quid in omnibus meis aliquid dedi, aut largivi, per-
scripsi ut omnia in sua permaneant stavitilite.

Ego qui supra Gautpert scriptor huius cartule,
post a testibus roborate tradita complevi et dedi.

Ego Gualbertus notarius, et iudex sacri palatii
scriptor, autenticum illud vidi, et l-gi unde hoc
exemplar exemplatum est, et quod inibi scriptum
inveni, fideliter exemplavi.

VI.

Exemplar. In nomine Domini die decimo mense
Julio regnante domino Carulo postquam Papia civi-
tate ingressus est sexto pro indictione secunda fe-
liciter Aufuns quondam filio quondam Bonuti. Dum
ex iussione ipsius principis predestinatus essem in
partibus illis ambulandum, providi de rebus meis
iudicare ut si me Dominus in hunc itiner advocare
dignatus fuere, quatinus Dominicus abbas monasterii
sancti Bartholomei vendere devea omnes res portio
mea in integrum, et omnia pro anima mea in ele-
mosina pauperum ad iuxta Dominum melius prey-

dere tribuantur excepto auliveto, ad quod avere visus sum ad Orbiniانو, quod volo, ut aveat monasterio sancti Bartholomei, et de terra vinea, quod avere visus sum in loco, qui dicitur petianese, et ad sancto Justo omnia quod ad ipsa casa pertenero volo, ut aveat Lucida p[er] die vite sue, si marito nupta non fuerit, ad usufruendum, et post decessum ejus omnia sit in potestate ipsius abbati, vel ipsius successoribus ad implendum, et faciendum sicut supra decrevimus. Si marito nupta fuerit, nulla exinde avere deveas, ut si mihi omnipotens Dominus vita concessere, et ad propria mea regressus fuere, omnia sit in mea sit potestate in antea avendum, iudicandum, faciendum, quod aut qualiter michi placere, et si filius legitimus de legitima muliere abuero, ipse michi in omnibus heredes exista, et si filia legitima aut filius non habuero, omnia, sicut supra decrevi, adimpleatur, et si aliter iudicavero in eo modo permanea, et si forsitan me mors sic preoccupavero, quod aliter a me iudicatum non sit, omnia qualiter superius decrevi, et per hanc cartulam iudicati mei decrevi in eo modo adimpleatur, stabilitum permaneat, et si ut dixi in hunc itiner mortuus fuero, omnes servi, vel ancillas meas convertare deveat, si ut dixi regressus fuero in mea sit potestate. Unde qualiter michi complacuit, hanc cartulam iudicati mei Avundus diaconus scribere rogavi. Datum Pistoria regnum, et indictione superscripta.

Signum manus Aufano, qui hanc cartulam fieri rogave.

Signum manus Gualfuli filio quondam Fabelmi rogatus testis.

Signum Gisilari filio quondam Gasoni rogatus testis.

Signum manus Rachiperti filio quondam Padari rogatus testis.

Ego Selvinus rogatus ad ansu testis subscripsi.

Signum manus Gregorii Ciavari rogatus testis.

Ego qui supra Avondus scripsi complevi, et dedi.

Ego Gualbertus notarius, et iudex sacri palatii scriptor, autenticum illud vidi et legi unde hoc exemplar exemplatum est, et quod inibi scriptum inveni fideliter exemplavi.

VII.

In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi quinto Kal. Magias regnante dominis nostris Carulo, et Pippino filio eius regibus Francorum, et Longobardorum, hac patricio Romanorum in Italia, quod in Papia civitate ingressus est, anno octavo, et secundo per indictione quinta feliciter. Teuperto et Teuderamus . . . clerici Barbas, et nepos filii quondam Blancari, et Teuderadus, qui fuit presbiter, manifesti sumus, eo quod ante hos plurimos annos ego Teuperto una cum jam dicto Teuderado, qui fuit presbiter, et germano meo in nostris privilegiis nomine a fundamentis construere, quam et dedicare previdimus ecclesia oratorio in onorem beate semperque virginis Dei genitricis Marie, et beati Petri

A apostoli Domini nostri Jesu Christi in locus, qui dicitur Croci, et rebus nostris inivi per scripti confirmavimus modo quidem nos iam dicti Teuperto et Deuderemus uno cum communi consilio eligimus, et confirmare previdimus in ipso sancto et venerabile loco vel rebus inivi servientibus Dominicus quondam abbas monasterii beati sancti Bartholomei, vel in successoribus suis qualiter subteranos fuerit institutum, dum ad vivere meruerimus omnia in nostra sit potestate regendum, usu fructu vivendum, servus, vel ancillas nostras, vel omne partem nostras pro anima nostra livere apsolvendum, vel omne mobile res pro anima nostra dandum post hovito quidem quanto nostro decesso Monasterio. una cum alia omnia rebus, nostra sit in potestate, et ordinatione tua iam dictus Domenicus abbas, vel de subcessoribus tuis comanente ad ecclesia beati sancti Bartholomei secundum Deum monachus, aut monachos ordinandum regulario, ordine permanendum regendum, helemosinandum pro peccatis nostris, vel de parentibus nostris defunctis Deum deprecandum, ut dixerimus secundum Deum et regulariter permanendum omni tempore sub imperatione, et potestate tua iam dicto Domenicus abbas, vel de subcessoribus tuis permaneant; de autem Austriacunda domna, et genitrice mea Teudeiam, volo et per hanc cartulam confirmo, ut si me supervixeret, ut diebus vite suae in usufructu avere deveas de illa mea ratione ex omnibus medietate ajutandum, et descivendum ad ipsa ecclesia, et si eius fuere voluntas, accipiendum da ipsas abbas, quomodo per tempus evadere aut sine necessitate vivere possit, si eius fuere voluntas, recipiendum res ipsa sit in potestate de ipsa ecclesia, vel ipsius abbas, vel de subcessoribus ejus, sicut supra diximus, ordinandum, et omnia pro animabus nostris pertractandum, et si hec recipere noluere, sicut dixi ex omnibus rebus meis in usu fructu medietate in sua aveat potestate, post hovito eius permaneat in ipsa ecclesia, sicut supra decrevimus. Similiter volumus, et per hanc cartulam confirmamus in te, Gisolfo clerico, ut si nos supervixerit, ut regendum, usu fruiendum sine qualived atione, in tua proprietate pro animabus nostris avere deveas, casa et portio rebus tuis. D Similiter volumus, et confirmamus in te, Teupulo, actore nostro, ut si nos supervixerit, die vite suae pro medella animabus nostris datione illa de casa Guntuloni, et Octaloni, tibi avendum, vel in omnia occurrendum et post hovito decesso vestro omnia res ipsa sit in potestate de ipsa ecclesia, vel ordinatione suprascriptorum abbatibus, et omne acquisitionem nostrum, quod acquistavimus, aut in antea acquirere potuerimus, in ipsa ecclesia vel ordinatione de iam dicto abbate Domenicus vel subcessoribus ejus permanea, sicut supra diximus, secundum Deum et regulari ordine permanendum, et ordinandum usque in sempiternum anteposito omnes personas hominibus, et mobile res, quidquid modo avemus aut in antea de mobile res acquirere potueri-

ius, quod in nostra reservavimus potestate, avendum vel faciendum quidquid voluerimus, et adhuc volumus, et per cartulam confirmamus in te iam dicto Domenicus abbas, vel in subcessoribus tuis, ut quidquid de hominibus pertinentibus nostris, aut de mobile res nostras sine indicata causa post decesso nostro resteterit, ut omnia pro anima nostra hominibus liveandum, et mobile res nostras pro anima nostra dispensandum, in vestra sit potestate faciendum, et nulla sit detentia ad hec faciendum, vel per cartula libertas in ipsis hominibus confirmandum quidem volumus, et per hanc cartulam confirmamus, ut aveant filii quondam Maurecholi, et Pertualdi in fundu Ischliniano post nostrum decessum de terra arva modico uno, et in tantum sit sui contentus: nam alia omnia, qualiter superius legitur, omni tempore stabilitum permaneat, et nullus de heredibus pro heredibus nostris contra hanc cartulam in aliquo possit inferri molestia, sed sicut supra legitur, omnia in sua permaneat stabilitate, et ne nos lite facere ullo tempore, nolle quod volumus, sed quod ad nos semel factum, vel conscriptum est, inviolabiliter conservare et subsistere volumus, et hanc cartulam Gautperto notario scribere rogavimus.

Actum Pistoria ad casa avitationis nostra in predicto loco Croci, regno, et indictione suprascripta feliciter.

Ego Teuderam notarius, qui hanc cartulam ordinationis, et confirmationis manu mess, et fieri rogavi.

Ego Gisilari rogatus a Teuperto, et Teuderamo testis ss.

Ego Fuso rogatus a Tecperio, et Teuderamo testis ss.

Ego Austrifons clericus rogatus a Teuperto, et Teuderamo notario testis ss.

Ego Johannis presbiter rogatus a Teuperto, et Teuderamo clerici testis ss.

Ego Avundus diaconus rogatus a Teuderam, et Teuperto Barba et nepote testis ss.

Ego qui supra Gautperto scriptor huius cartule post a testibus roborata, tradita complevi et dedi.

VIII.

Exemplar. In nomine Domini die septimo mense Magio, anno regni domini Caruli, postquam civitate Papia ingressus est, decimo, et domno Pipino filio eius anno tertio, indictione septima feliciter. Manifestus sum ego Falco clerico filio quondam Falcualdi, eo quod ante os plurimos annos obligationem facta habui una cum Amicastu barbanu meo, ut per nullo argumenti ingenio, nec ego, nec meis heredibus sine premissio eius, vel de ipsius heredibus, de rebus nostris alienare aut obligare deberemus, et dum ipsa obligatione, seu dotis, quas ipse Amicastu fecit in ecclesia beati sancti Georgii, in tua Domenico abbas monasterii sancti Bartholomei devenisse potestate, et dominatione consideravi, quia in nullo alio possum aliquid de rebus meis dare, nisi in ipsa ecclesia beatissimi sancti Georgii, ubi prenomatus Amicastu fuerat confirmatus; et rebus suis per dotis

A firmaret. Ideo ego indignus odie in Dei nomine do, dono, trado, offero in ipsum sanctum et venerabilem locum omnem modicam rebus meas, quidquid nunc presenti die avere visus sum tam casa avitationis mea, que est erga fluvio Umbrone, vinea, terra, pratis, pascuis, silvis, salicetis, sationibus, pumiferis, fructiferis et infructiferis, cultum atque incultum, omnia quicquid avere visus sum, in ipsum sanctum locum offerri, condonare providi, una cum dilectissimi Gisilari, et Castiprand filii mei qui sup potestate sanctae regule et tue dominationi, qui supra Domenico abbati, in ipsa sancta ecclesia et monasterii beati sancti Bartholomei in avitu monachorum, vivere, et deservire debeat, sicut sancta convenit regula, in palla altarii offerri providi ipsi filii mei in ipsum sanctum cenobium monasterii sancti Bartholomei, ut inibi diebus suis monachica debeat vivere vita, sup potestate vestra, domno Domenico abbate, vel vestris successoribus, ut per vestra preceptione secundum Deo, et sancta regula vivere et Domino deservire, per ipsas modica res mea tam mobile quam et immobile, omnia in ipsum sanctum et venerabilem locum offerri et condonare providi, ut omnia in tua, qui supra, Domenico abbati, vel da successoribus suis, sit potestate avendum, ordinandum, qualiter iuxta Deum et sancta regula nobis bono animo fuerit stabilitum, permaneat, sicut et iam ante os annos tibi Domenico abbati vel in ipsum sanctum monasterio beati sancti Bartholomei per caritis voluminatam dotes, quam et alia munimina facta in sancto Georgio, tradedi atque dedi, ut omnia iuxta ipsi doti, quas inivi parentibus meis, vel ipse Amicastu facti habuerunt, per vestra ordinatione, et sancta congregatione huius monasterii sancti Bartholomei esset ordinatum, ipsa ecclesia sancti Georgii omni tempore stabilitum permaneat, et Arundus diaconus scribere rogavi.

Actu ad Umbrone, casa avitationis mea, regnum et indictione suprascripta feliciter.

Signum ✕ manus Falconi clerico, qui hanc cartulam fieri rogavi, et nomen suum et signum cruci manibus suis fece, et eis relecta complaque.

✕ Signum manus Altipert filio quondam Fratri rogatus testis.

D Signum ✕ manus Pranduli filio quondam Finandi testis.

Signum ✕ manus Pranduli filio quondam Bauli rogatus testis.

Signum ✕ manus Fusoli filio quondam Brutoni rogatus testis.

Signum ✕ Adunald filio quondam Achiput Coppl rogatus testis.

Signum ✕ manus Gloriosi de Cucciano rogatus testis.

Ego Guilleradu clerico rogatus ad Falco clerico testis suscripsi.

Ego qui supra Avundus scriptor post a testibus roborata tradita complevi et dedi.

Ego Constantinus solarius et iudex sacri palatii A exemplar eamque scripturam, et quod inibi scriptum peripitor autenticum illud vidi, et legi unde hoc inveni, fideliter exemplavi.

ORDO RERUM

QUAE IN HOC TOMO CONTINENTUR.

SANCTUS GALLUS, ABRAS ET CONFESSOR.

NOTITIA HISTORICA, ex Fabric.	9
Alia notitia, ex Galland.	Ibid.
Sancti Galli sermo habitus Constantis.	13
APPENDIX. — EPIGRAMMATA SED HYMNI SACRI ANTIQVORUM PATRUM MONASTERII SANCTI GALLI: BERNARDI, COLUMBANI, ECKERHARDI, HARTMANNI, NOTKERI BALBULI, NOTKERI MEDICI, RATPERTI, STRABI GALLI FULDENSIS, TUTELONIS, WALDRAMMI, ANTHONII, A CANISIO HYMNUS EX VETUSTISSIMO MSS. C ^o D. SANCTI GALLI EDITA.	25
Canisius ad lectorem.	Ibid.
In hymnos sacros divi Galli Patrum praefatio Jodoci Metzleri.	27
Basnagii de his carminibus observatio.	Ibid.
Epiagrammata seu hymni sacri.	29
Versus Hartmanni monachi sancti Galli ante Evangelium canendi.	Ibid.
Ejusdem Hartmanni de natali Innocentium, ad processionem.	31
Ejusdem Hartmanni de eodem festivitate.	Ibid.
Ejusdem Hartmanni litaniae, ad processionem diebus Dominicis.	32
Carmen Sapphicum ejusdem monachi sancti Galli anonymi.	33
Litaniae anonymi ejusdem Patris sancti Galli.	34
Item etiam anonymi alia.	35
Versus Ratperti de festivitate sancti Galli.	Ibid.
Notker Lamberto fratri salutem. — Quid singulae litterae in superscriptione significant cantilenae, prout potui, juxta tum petitionem explanare curavi.	37
Nota Canisii.	Ibid.
Litania Ratperti ad processionem diebus Dominicis, ex Ms.	39
Ejusdem Ratperti ad Eucharistiam sumendam.	40
Versus ad regem suscipiendum, ut arbitror, ejusdem Ratperti.	Ibid.
Item de Veteri Testamento.	Ibid.
Notkeri Magistri.	Ibid.
Ratperti, ad reginam suscipiendam.	41
Ad descensum fontis.	Ibid.
Notkeri Magistri, cognomento Balbuli, litania rhythmica.	42
Hymnus Notkeri Magistri, cognomento Balbuli, de sancto Columbano ad utrasque vesperas et ad laudes.	43
Versus Hartmanni ad suscipiendam regem.	Ibid.
WalDRAMMI decani.	44
Item de quo supra.	Ibid.
Versus Ratperti de sancto Magno.	Ibid.
Versus ad solemnem per campos et montes processionem de reliquiis sancti Galli, ibi tum praesentibus, ex eodem.	46
Item de quo supra, anonymi, etc.	Ibid.
De sancto Magno.	47
Invitatio sancti Magi, anonymi.	48
Notkeri physici, seu zabolis, hymnus de una virgine.	Ibid.
Eckerhardi decani hymnus de simplice confessore.	Ibid.
De eodem sancto Gallo anonymi hymnus, quotannis in ejus solenne cantari solitus.	49
Notkeri medici doctoris (ut eum antiquissimus Defunctorum liber appellat) excellentissimi hymnus de sancto Othmaro usitatus etiam.	Ibid.
Sancti Notkeri cognomento Balbuli ad Luitwardum abbatem Bobiensem, archiepiscopum, Caesaris protectorem (ut hae loquuntur) militissimi Galli, conclusio dedicatoria prioris partis sacrarum sequentiarum.	50
De Spiritu sancto, anonymi (Ex vetustissimo Codice).	Ibid.
Carmine de sancto Stephano fragmentum anonymi.	51
Fragmentum carminis sancti Tutelonis.	Ibid.
De Epiphania.	Ibid.

Fragmentum de Nativitate, anonymi.	51
Aliud de sancta Agnete.	52
Item tropus alius de Resurrectione Domini.	Ibid.
Item versus alii vetustissimi de sancto Notkero.	Ibid.
De sancto Joanne evangelista.	Ibid.
Anonymi, de Epiphania exponens lectionem Isaiae, Surge, illum.	53
Tropus de Nativitate.	54
Alius de sancto Joanne evangelista.	Ibid.
Alius de Epiphania Domini.	Ibid.
Nota Canisii.	Ibid.
Versus in Nativitate Domini canendi in processionebus.	55
In Epiphania.	Ibid.
In festivitate sancti Othmari, versus ad processionem.	Ibid.
In susceptione principis.	56
D. P. N. Notkeri Balbuli hymnus de omnibus sanctis cantari solitus.	57
Ejusdem sancti Notkeri ad Ruodbertum episcopum met. hymni IV, de vita et miraculis protomartyris Stephani.	58
Hymnus primus de passione sancti Stephani.	Ibid.
Hymnus secundus de Revelatione corporis sancti Stephani.	59
Hymnus tertius de miraculis ipsius in Africa ostensis.	60
Hymnus quartus de miraculis ejusdem in Cismarinis portibus.	61
Fragmentum carminis sancti Notkeri de psalmodia.	62
Memoriale reverendissimi D. Bernardi abbatis Secundi, quod dedit cuidam fratri monacho, cum eum ad Academicam litterarum causam mitteret.	Ibid.
Tabula insigniorum mansionum monasterii sancti Galli.	65
De abbate Grimaldo abbati extracta.	65
De templo sancti Othmari.	Ibid.
Strabi Galli monachi Fuld., discipuli Rabani, dedicatio hortuli sui, ad Grimaldum abbatem.	Ibid.
Ymmoni fratri, postea abbati, Eckerhardus de lege dicatum orandi.	66
Item alias eidem aliquas.	Ibid.
In notam capituli versus antiqui.	Ibid.
Versus ex Codice Vitae sanctorum Galli, Oth. et Wib. quem Herimannus abbas, vel per se, vel per alium, multo cum suro paravit.	67
De sancta Wyborada sanctimoniali virgine prophetissa, martyre.	69
D. P. N. Notkeri versus in sanctum Gallum.	Ibid.
Rescripta Hartmanni ad epistolam Notkeri sibi protulam.	70
Principium libri II de Vita sancti Galli a D. P. N. Notkero metricè scripta.	71

SANCTUS THEODORUS PAPA I.

NOTITIA HISTORICA.	71
Jacobi Simondi admonitio ad lectorem de epistolis sancti Theodori.	75
EPISTOLA PRIMA synodica Theodori papae I, ad Paulum patriarcham Constantinopolitanum.	73
EPIST. II, ad episcopos qui consecraverunt Paulum patriarcham Constantinopolitanum propter Pyrrhum ex patriarcha.	81
EPIST. III, Ecclesiarum Africanarum ad sanctum Theodorum Romanum pontificem.	81
EPIST. IV, Victoria Carthaginiensis episcopi ad sanctum Theodorum Romanum pontificem.	83
EPIST. V, Pauli Constantinopolitani ad sanctum Theodorum Romanum pontificem.	91
EPIST. VI, sancti Theodori, pontificis Romani, ad Bobiense monasterium privilegium.	99
MAURUS RAVENNATENSIS ARCHIEPISCOPUS.	103
NOTITIA HISTORICA.	103
EPISTOLA UNICA Mauri Ravennatensis archiepiscopi ad	

Martinum pontificem Romanum adversus Monothelitarum hæresim.	103	Epist. II, ejusdem ad annalem.	213
SANCTUS MARTINUS I ROMANUS PONTIFEX.		RAURACUS VEL RAURACIUS NIVERNENSIS EPI-SCOPUS.	
NOTITIA HISTORICA, ex Mansi.	103	NOTITIA HISTORICA.	213
Alia NOTITIA HISTORICA. Ejusdem sancti Martini passio excerpta ex cujusdam Christianissimi epistolæ directæ quæ sunt in Occidente, seu Romæ et in Africa, orthodoxis Patribus.	111	Epistola Rauracii Nivernensis episcopi ad sanctum Desiderium.	213
EPISTOLÆ.	119	FELIX LEMOVICENSIS EPISCOPUS.	
Epistola prima, encyclica, Martini papæ et synodi Romanæ ad omnes Christi fideles.	119	NOTITIA HISTORICA.	213
Epist. II, Martini papæ ad Amandum episcopum Trajectensem. — Dissuadet ne episcopatum abdicet, mittit acria synodi Romanæ, ut ab episcopis Gallie, congregata synodo, confirmetur; monet ut Sigeberto regi suggerat de mittendis in urbem episcopis, qui legatione ad imperatorem fungantur.	133	Epistola Felicis Lemovicensis episcopi ad sanctum Desiderium.	213
Epist. III, ad Constantem imperatorem. — Nuntiat Monothelitarum hæresim in concilio, cuius acta transmittit, damnatam, ipsamque ad eandem hæresim damnandam hortatur.	137	SANCTUS PALLADIUS ANTISSIODORENSIS EPISCOPUS.	
Epist. IV, ad Ecclesiam Carthaginensem. — Probat fidei confessionem quam miserant; ad eandem tuendam ipsos excitat; acta concilii Lateranensis contra Monothelitas exponit.	143	NOTITIA HISTORICA.	215
Epist. V, ad Joannem episcopum Philadelphie. — Constituit eum in Oriente vicarium cum potestate constituendi episcopos et presbyteros, lapsosque ad fidem redeuntes in pristino dignitatis gradu collocandi; improbat Macedonii et Petri electionem ab hæreticis factam; mittit acta concilii publicanda.	153	Epistola sancti Palladii Antissiodorensis episcopi ad sanctum Desiderium.	215
Epist. VI, ad Theodorum episcopum Astantiorum. — Ostendit eum sua confessione hæreticorum furorem repressisse, et ad obediendum Joanni Philadelphie episcopo, quem constituerat vicarium, hortatur.	163	CONSTANTIUS ALBIGENSIS EPISCOPUS.	
Epist. VII, ad Antonium episcopum Bazarum. — Cum jam resipuerit, ut in fide catholica persistat, et Philadelphie episcopo pareat, eum admonet.	163	NOTITIA HISTORICA.	217
Epist. VIII, ad Georgium archimandritam monasterii sancti Theodosii. — Laudat eum ob apostolicæ sedis ministrum defensum, et ut Philadelphorum episcopo obediat.	167	Epistola Constantii Albigenensis episcopi ad sanctum Desiderium.	217
Epist. IX, ad Pantaleonem. — Absolutum fuisse Durensem episcopum falso ab eo delatum, peccasse illos per quos a tum est quo minus sedis apostolicæ auctoritatem receperit episcopos et presbyteros ordinandi, et quid cum his qui non canonicè in patriarchatu Jerosolymitano electi fuerant agendum.	169	SANCTUS ABBO METENSIS EPISCOPUS.	
Epist. X, ad Petrum, illustrem virum. — Commendatur ejus vite integritas, hortaturque ut vicario suo faveat.	175	NOTITIA HISTORICA.	217
Epist. XI, ad Ecclesiam Jerosolymitanam et Antiochenam. — Nuntiat Monothelitarum hæresim in concilio fuisse damnatam, ordinationemque Macedonii Antiochie, et Petri Alexandrinæ perperam esse actam. Ut in fide catholica persistant, et Joanni vicario, cui dictæ synodi acta misit, obediant.	175	Epistola sancti Abbons ad sanctum Desiderium.	217
Epist. XII, ad Thessalonicensem episcopum. — Cum non modo, ut promiserat, non resipuerit, verum eo auctore apostolicæ sedis apocrisarii in hæresim fuerint inducti, anathematizatur et depouitur.	181	SANCTUS DESIDERIUS CADURCENSIS EPISCOPUS, ET MERCHENEFRADA MATER EJUS.	
Epist. XIII, ad Ecclesiam Thessalonicensem. — De Pauli damnatione, ejusque hæresi fugienda.	191	NOTITIA HISTORICA.	217
Epist. XIV, ad Theodorum. — Commemorat ea quæ Romæ passus est, cum inde a Calliopa exarcho vi abreptus, Constantinopolim missus est.	197	Vita sancti Desiderii Cadurensis episcopi et confessoris.	219
Epist. XV, ad Theodorum. — Ejusdem argumenti cum precedente.	199	Caput primum.	219
Epist. XVI, ad quemdam sibi clarissimum. — De exsilio sui calamitate.	201	Cap. II.	220
Epist. XVII. — Ejusdem argumenti cum superiore.	203	Cap. III.	221
PRIVILEGIA TRIA.	203	Cap. IV.	222
PRIVILEGIUM PRIMUM. — Quo sanctus Martinus Resbacense monasterium sub sua defensione suscipit, et ei concessas immunitates confirmat (an. 648).	203	Cap. V.	223
PRIVILEGIUM II. — A sancto Martino papa I concessum Blaudiniensi monasterio (an. 649).	203	Cap. VI.	224
PRIVILEGIUM III. — A sancto Martino papa I concessum Elouensis monasterio (an. 649).	209	Cap. VII.	225
SANCTUS GALLUS EPISCOPUS CLAROMONTANUS.		Cap. VIII.	226
NOTITIA HISTORICA.	211	Cap. IX.	227
Epistola sancti Galli ad sanctum Desiderium.	211	Cap. X.	229
SANCTUS PAULUS VIRODUNENSIS EPISCOPUS.		Cap. XI.	230
NOTITIA HISTORICA.	211	Cap. XII.	231
Epistola prima sancti Pauli Virodunensis episcopi ad sanctum Desiderium.	211	Cap. XIII.	231
		Cap. XIV.	233
		Cap. XV.	233
		Cap. XVI.	234
		Cap. XVII.	235
		Cap. XVIII.	237
		Cap. XIX.	238
		INCIPIUNT MIRACULA.	
		MIRACULUM PRIMUM.	239
		MIRAC. II.	240
		MIRAC. III.	240
		MIRAC. IV.	240
		MIRAC. V.	241
		MIRAC. VI.	241
		MIRAC. VII.	242
		MIRAC. VIII.	242
		MIRAC. IX.	242
		MIRAC. X.	242
		MIRAC. XI.	242
		MIRAC. XII.	243
		Epilogus.	Ibid.
		In Desiderii epistolæ et antii monum.	243
		J. Basnagii observationes in Vita Desiderii episcopi ejusque ordinatore Severo Sulpitio, et epistolis quæ hic eduntur.	Ibid.
		EPISTOLÆ.	247
		LIBER PRIMUS. — DESIDERII EPISTOLÆ AD DIVERSOS.	Ibid.
		Epistola prima, Desiderii ad Salustium episcopum.	Ibid.
		Epist. II, Desiderii ad Grimoaldum.	249
		Epist. III, Desiderii ad Sigebertum regem.	Ibid.
		Epist. IV, ejusdem ad eundem.	250
		Epist. V, Desiderii ad Dagobertum regem.	Ibid.
		Epist. VI, Desiderii ad Grimoaldum, præpositum palatii.	251
		Epist. VII, Desiderii ad Medoaldum, Trevericæ urbis episcopum.	Ibid.
		Epist. VIII, Desiderii ad Chodulfum.	252
		Epist. IX, Desiderii ad Albonem.	253
		Epist. X, Desiderii ad Dionem episcopum.	Ibid.
		Epist. XI, Desiderii ad Paulum episcopum.	254
		Epist. XII, Desiderii ad Sulpitium.	Ibid.
		Epist. XIII, Desiderii ad Cesarium.	255
		Epist. XIV, Desiderii ad quantum sanctimoniam m. Ibid.	
		Epist. XV, Desiderii ad Felicem Narbonæ urbis episcopum.	256

Epist. XVI, Desiderii ad episcopos, comites, tribunos, defensores, centenos et homines publicos vel ecclesiasticos agentes, pro Untedio commendatitia. 238

LIBER II. — DIVERSORUM PONTIFICUM AD DESIDERIUM

Epistola. 257

Epistola prima, Sulpitii ad Desiderium. Ibid.

Epist. II, Bertigisti abbatibus ad Desiderium, cum adhuc laicus in palatio degere. Ibid.

Epist. III, Auiulii episcopi ad Desiderium. 258

Epist. IV, Constantii et Dadonis episcoporum ad Desiderium. Ibid.

Epist. V, Sulpitii ad Verum Rutente [Leg. Rutene] episcopum. 259

Epist. VI, Elegii ad Desiderium. Ibid.

Epist. VII, Rauracii ad Desiderium. Ibid.

Epist. VIII, eadem ac epist. XVI, lib. I. 260

Epist. IX, Sigeberti regis ad Desiderium. Ibid.

Epist. X, Sulpitii ad Desiderium. Ibid.

Epist. XI, Pauli ad Desiderium. Ibid.

Epist. XII, ejusdem ad eundem. 261

Epist. XIII, Abbonis ad Desiderium. 262

Epist. XIV, Chenuiti ad Desiderium. Ibid.

Epist. XV, Constantini ad Desiderium. 263

Epist. XVI, Veri ad Desiderium. Ibid.

Epist. XVII, Sigeberti regis ad Desiderium. 264

Epist. XVIII, Palladii episcopi ad Desiderium. Ibid.

Epist. XIX, Veri ad Desiderium. 265

Epist. XX, Galli ad Desiderium. Ibid.

Epist. XXI, Felicii ad Desiderium. 266

Fragmentum testamenti Desiderii Cadurensis episcopi. 265

SANCTUS DONATUS VESONTIONENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA. 267

Observatio critica in sancti Donati regulam. 271

De sancto Donato Vesontionensi ejusque regula veterum testimonio. Ibid.

Sancti Donati Vesontionensis episcopi REGULA AD VIRGINES. 275

Prologus. Ibid.

CAPUT PRIMUM. — Qualis debeat esse abbas. Ibid.

Cap. II. — De adhibendis ad consilium sororibus. 275

Cap. III. — Quae sunt instrumenta bonorum operum. 276

Cap. IV. — Qualis esse debeat abbatissa. 277

Cap. V. — De praeposita monasterii. Ibid.

Cap. VI. — Ut quae ad conversionem venerit non statim recipiatur. Ibid.

Cap. VII. — De his quae, relictis maritis, ad monasterium veniunt, qualiter recipiuntur. 278

Cap. VIII. — Ut nulli liceat rem propriam possidere. Ibid.

Cap. IX. — Ut nemo peculiare opus sine jussione faciat. Ibid.

Cap. X. — Ut nulla despiciat sororem suam. 279

Cap. XI. — Ut nulli liceat semo aut habere mansiorem. Ibid.

Cap. XII. — Qualiter senes aut infirmas gubernande sint. Ibid.

Cap. XIII. — Qualiter ad officium divinum curratur. 280

Cap. XIV. — De his quae ad opus Dei vel ad mensam tarde occurrunt. Ibid.

Cap. XV. — De significanda hora operis Dei. Ibid.

Cap. XVI. — De oratorio monasterii. Ibid.

Cap. XVII. — De disciplina psallendi in oratorio. 281

Cap. XVIII. — De reverentia orationis. Ibid.

Cap. XIX. — Qualiter silentio studere debeant sorores. Ibid.

Cap. XX. — Quando vacent lectioni. Ibid.

Cap. XXI. — Si omnes aequaliter debent necessaria accipere. 282

Cap. XXII. — Qualis debet esse ancilla Dei dum castigatur. Ibid.

Cap. XXIII. — Qualiter ad confessionem omnibus diebus veniant. Ibid.

Cap. XXIV. — De his quae ad lectum suum aliquid occultare praesumerint. Ibid.

Cap. XXV. — De his quae non custodierint benedictionem ad mensam, et cetera similia. 283

Cap. XXVI. — De his quae in coquina aliquid effuderint. Ibid.

Cap. XXVII. — De his quae sine oratione egrediuntur domo. Ibid.

Cap. XXVIII. — Quae profert fabulas ejusque ad aliam, et quae se excusaverit, et dicit consilium contra consilium. Ibid.

Cap. XXIX. — De his quae reprehendunt aliarum opera, et cetera similia. 285

et cetera similia. 285

Cap. XXX. — De his quae cum praeposita sua superbo contentunt. 284

Cap. XXXI. — De his quae non postulant veniam cur recte, et cetera similia. Ibid.

Cap. XXXII. — Ut nulla alterius teneat manum, nec juveneculae se invicem appellent. Ibid.

Cap. XXXIII. — Ut sedentes ad mensam taceant. Ibid.

Cap. XXXIV. — Qualiter aut quibus temporibus genua flectantur. Ibid.

Cap. XXXV. — Ut jurare omnino non liceat. 285

Cap. XXXVI. — De Quadragesimae observatione. Ibid.

Cap. XXXVII. — Quot sunt gradus humilitatis. Ibid.

Cap. XXXVIII. 285

Cap. XXXIX. Ibid.

Cap. XL. Ibid.

Cap. XLI. Ibid.

Cap. XLII. Ibid.

Cap. XLIII. Ibid.

Cap. XLIV. Ibid.

Cap. XLV. Ibid.

Cap. XLVI. Ibid.

Cap. XLVII. Ibid.

Cap. XLVIII. Ibid.

Cap. XLIX. — De taciturnitate. 288

Cap. L. — De custodia oculorum. Ibid.

Cap. LI. — Ut peccatum alterius non celetur. Ibid.

Cap. LII. — Ut inter se litigare vel convicia dicere non debeant. 289

Cap. LIII. — Ut nulla a parentibus suis sine jussione aliquid accipiat. 290

Cap. LIV. — Ut nulla cujuslibet alterius filiam in baptismo excipiat. Ibid.

Cap. LV. — Qualiter provisores monasterii, vel reliqui viri, intra monasterium debeant introire. Ibid.

Cap. LVI. — Ut neque matrones saeculares ingredi permittantur, vel puellae. Ibid.

Cap. LVII. — Qualiter abbatissa in saluatorium ad salutandum exeat, vel qualiter ancillae Domini suos parentes debeant salutare. 291

Cap. LVIII. — Ut convivium nulli praeparetur. 291

Cap. LIX. — Ne abbatissa extra congregationem recedat. 291

Cap. LX. — Quales ad posticium eligi debeant. 292

Cap. LXI. — De cellaria monasterii qualiter esse debeant. 292

Cap. LXII. — De ferramentis, aut aliis rebus monasterii, vel vestibus. 293

Cap. LXIII. — Ut ornamenta, vel varia opera in monasterio non fiant. 293

Cap. LXIV. — Ut capita qua mensura ligentur. 293

Cap. LXV. — Quomodo dormire debent. 293

Cap. LXVI. — De ordine congregationis. 293

Cap. LXVII. — De septimanariis coquibus. 294

Cap. LXVIII. — Si sorori impossibilia injungantur. 294

Cap. LXIX. — Qualis debet esse modus excommunicationis. 294

Cap. LXX. — De graviusculis culis. 295

Cap. LXXI. — De his quae junguntur sine jussione excommunicationis. 295

Cap. LXXII. — Qualis debet esse sollicitudo circa excommunicationes. 295

Cap. LXXIII. — De his quae saepius correctae non emendaverint. 295

Cap. LXXIV. — Ut non praesumat altera aliam defendere. 296

Cap. LXXV. — De ordine quo psallere debeant. 296

Cap. LXXVI. — Quibus horis recitent sorores. 296

Cap. LXXVII. — De electione abbatissae. 297

SANCTUS LANDERICUS, PARISIENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA. 297

CHARTA qua sanctus Landericus, episcopus Parisiensis, immunitates concedit monasterio sancti Dionysii (an. 632). 299

SANCTUS SIGEBERTUS REX FRANCORUM.

NOTITIA HISTORICA. 301

VITA sancti Sigeberti regis, auctore Sigeberto monacho Gemblacensi. 301

CAPUT PRIMUM. — Sancti Sigeberti majores, nativitas. 303

Cap. II. — Baptismus, educatio. 305

Cap. III. — Regnum Austrasiarum. Obitus Dagoberti. 308

Cap. IV. — Sancti Pipini obitus. Majordomus Grimoaldus. Bellum Thuringum. 309

CAP. V. — Monasteria dotata, elemosynæ, mort, sepultura.	311
ANALECTA de Sigeberto rege ex variis auctoribus.	315
§ I. — Sancti Sigeberti uxor Imnechildis, filius Dagobertus rex Austrasiorum; nepis sancta Irmia, abnepos sanctus Gregorius Ultrajectinus, alique a sancto Sigeberto prognati.	313
§ II. — Monasteria exstructa, dotata.	316
PROLEGOMENA ad sancti Sigeberti diplomata.	317
§ I. — Diplomata sincera.	317
§ II. — Diploma spurium unicum.	319
EPISTOLÆ ET DIPLOMATA.	319
EPISTOLA PRIMA, ad sanctum Desiderium Cadarcensem episcopum.	319
EPIST. II, ejusdem ad eundem.	319
DIPLOMA PRIMUM, quo Sigebertus monasterium Consagonguidinense condidit, et ibi Remaelum abbatem constituit (an. 644).	319
DIPLOMA II, quo Sigebertus dona confert monasteriis Stabulensi et Malmundariensi (an. 631).	321
DIPLOMA III, quo Sigebertus cellas sancti Hilarii et sancti Eucharri, ecclesias Trevirensi sancti Petri violenter ablatas, restituit (an. 635).	323
DIPLOMA IV, quo Sigebertus rex omnium proventuum suorum in pago Spirensi decimam partem ecclesiæ Spirensi ascribit (circa an. 635).	324
APPENDIX ad sanctum Sigebertum.	323
CHARTA quæ Grimoaldus donat monasteriis Stabulensi et Malmundariensi villam Germaniacum (an. 650).	323

SANCTUS LIVINUS.

VITA sancti Livini episcopi et martyris, auctore Bonifacio corveo.	326
Mabilonii observationes præviae.	326
Prologus auctoris.	326
Incipit vita.	329
EPISTOLA sancti Livini episcopi et martyris ad Florbertum Gandæ abbatem.	343

SANCTUS EUGENIUS EPISCOPUS TOLETANUS.

PROLEGOMENA.	347
NOTITIA HISTORICA.	347
VITA sancti Eugenii III.	353
SANCTI EUGENII III EPISCOPI TOLETANI OPUSCULORUM PARS PRIMA.—MISCELLANEA.	357
Monitum ad lectorem.	357
PREFATIO.	359
I. Oratio ad Deum.	359
II. Communitio mortalitatis humane.	359
III. De mentis humanæ mutabilitate.	360
IV. De bono pacis.	360
V. Contra ebrietatem.	360
VI. Contra crapulam.	360
VII. De basilicis sanctorum decem et octo martyrum.	361
VIII. De basilica sancti Vincentii in Casar Augusta, ubi dicitur cruor ejus effluxisse.	361
IX. De basilica sancti Emiliani.	361
X. In basilica sancti Felicis quæ est in Tu'anesio.	361
XI. Quæritio in agnitionis propriæ.	362
XII. Lamentum de adventu propriæ seculi.	362
XIII. Ejusdem metro trochaico de brevitate hujus vite.	364
XIV. Sancti Eugenii episcopi Toletani epitaphium proprium.	363
XV. Item aliud.	363
XVI. Item aliud.	363
XVII. Domini Evangelii.	363
XVIII. Pacis redintegratio.	363
XIX. Heptametrum de primordio mundi.	363
XX. Monosticha de decem plagis Egypti.	366
XXI. De inventoribus litterarum.	366
XXII. De animalibus ambigenis.	366
XXIII. Ad Joannem.	366
XXIV. Ad Eusebium presbyterum.	366
XXV. Ad quandam familiarem.	367
XXVI. Item ad eundem.	367
XXVII. Item ad eundem.	367
XXVIII. Versus de tempore.	367
XXIX. Versus supra lectum.	367
XXX. Versus de ætate.	368
XXXI. De morte confugis Chindasvinti regis.	368
DRACONTII HEXAEMERON A SANCTO EUGENIO JUSSU REGIS EMENDATUM.	369
EPISTOLA sancti Eugenii ad Chindasvintum regem.	369
PREFATIO.	369
LIBER PRIMUS.	371
LIBER II, AD THEODISCUM JUNIOREM AUGUSTUM.—Hoc	

sequenti libello auctoris satisfacto continetur, quæ ab omnipotente Deo veniam petiit, se præcedenti carmina aliquid incautus errasset. Dein Theodosio Juniori Augusto precem deferit, cur de triumphis illius eodem opere tacuisset.

Monosticha recapitulationis septimi diei a beato Eugenio in fine libri Dracontii adjicienda.

SANCTI EUGENII III EPISCOPI TOLETANI OPUSCULORUM PARS II.—SEQUUNTUR MISCELLANEA.

Lectori admonitio.	389
I. Item aliud Eugenii epitaphium.	389
II. Item tetrasticha in senectam.	389
III. Versus supra lectum.	389
IV. Item aliud.	389
V. Distichon Philomelaicum.	389
VI. Item.	389
VII. Item dialogon tetrastichon.	389
VIII. Item carmen Philomelaicum.	390
IX. De ulmis, et passeribus.	390
X. De jurgio quod accidit.	390
XI. De partibus humani corporis.	391
XII. De Phœnice ave.	391
XIII. De Alcione.	391
XIV. De hirundine.	391
XV. De tartaro.	391
XVI. De pavone.	391
XVII. De avis loquacibus.	391
XVIII. De bubone.	391
XIX. De echina pisciculo.	391
XX. De stellione.	391
XXI. Asyndeton de quinque sensibus.	391
XXII. De temporibus anni.	391
XXIII. Distichon prognosticon.	392
XXIV. Item prognosticon.	392
XXV. De glacie.	392
XXVI. Enigma.	392
XXVII. De gagathe lapide.	392
XXVIII. De magnetæ.	392
XXIX. De asbeston.	392
XXX. De adamante.	392
XXXI. De speculari.	392
XXXII. De citri qualitate.	392
XXXIII. In disco argenteo.	392
XXXIV. In vase salario.	392
XXXV. In stibulum matronilem.	392
XXXVI. In columnam parvulam.	392
XXXVII. De arula.	392
XXXVIII. Interrogatio pro cæli qualitate; responsio pro serenitate; item pro nubilo; item cum cœlum mistum est.	392
XXXIX. De qualitate ventorum.	392
XL. Ad Calidam.	392
XLI. Ad Sabana.	392
XLII. Conclusio.	392
XLIII. De superbia et humilitate.	392
PROVERBIA.	392
XLIV. De frontis indicio.	392
XLV. Proverb. II.	392
XLVI. Proverb. III.	392
XLVII. Proverb. IV.	392
XLVIII. Proverb. V.	392
XLIX. Proverb. VI.	392
L. Proverb. VII.	392
LI. Proverb. VIII.	392
LII. SENTENTIA SEPTEM.	392
DISTICHON DIVERSUM.	394
LIII. Distich. I.	394
LIV. Distich. II.	394
LV. Distich. III.	394
LVI. Distich. IV.	394
LVII. Distich. V.	394
LVIII. Monostichon.	394
LIX. Versus in bibliotheca.	394
LX. De dilectione.	395
LI. De timore.	395
LXII. De observandis mandatis Domini.	395
LXIII. De sapientia.	395
LXIV. De prudentia.	396
LXV. De simplicitate.	396
LXVI. De patientia.	396
LXVII. De judicio.	396
LXVIII. De justitia.	396
LXIX. De misericordia.	396
LXX. De decimis dandis.	396
LXXI. De thesauro in cælo collocando.	397
LXXII. De defendendo pupillos et viduas.	397
LXXIII. De avaritia.	397

LXXIV. De pace.	397
LXXV. De zelo bono.	397
LXXVI. De clementia.	397
LXXVII. De consilio.	397
LXXVIII. De presidio Domini.	397
LXXIX. De oratione.	398
LXXX. De sacerdotibus.	398
LXXXI. De pontificibus.	398
LXXXII. De presbyteris.	399
LXXXIII. De admonendo monachos.	399
LXXXIV. De iudiciis.	399
EPITAPHIA.	399
LXXXV. Epitaphium Chindasvinto regi conscriptum.	399
LXXXVI. Epitaphium Nicolao avo.	400
LXXXVII. Epitaphium Evancio.	400
LXXXVIII. Epitaphium Basillae.	400
LXXXIX. Fragmentum epitaphii.	400
APPENDIX AD SECUNDAM PARTEM SANCTI EUGENII OPUSCULORUM.	401
Monitum.	401
I. In lecto regis.	401
II. Epitaphium conjugale glorioso domino Reccesvinto regi.	401
III. Idillon.	401
IV. Versi in ecclesia sancti Joannis.	402
V. Fragmentum hymni in laudem sancti Dionysii Areopagite sancto Eugenio III ab aliquibus ascripti.	402
SANCTI EUGENII EPISCOPI TOLETANI OPUSCULORUM TERTIA PARS. — EPISTOLÆ QUATUOR.	403
EPISTOLA PRIMA, sancti Eugenio III ad Braulionem.	403
EMIST. II, Braulionis ad Eugenium.	404
EMIST. III, Eugenii ad Protasium Tarraconensem.	411
EMIST. IV, Talonis episcopi CaesarAugustani ad Eugenium.	413
SANCTUS VALERIUS ABBAS.	
NOTITIA HISTORICA.	417
OPUSCULA.	421
EPISTOLA de beata Echeria.	421
Epitapheron consummationis libri huius.	425
DE VARIA SEculi SAPIENTIA.	425
DICTA beati Valerii ad beatum Donadeum scripta. — De Maximo monacho, qui Valerio visionem propriam retulit de paradisi amenitate et de lamentis baratri.	431
— De Bouello monacho, cui revelatio inferni facta est, et se apud Legionensem civitatem ad sanctorum martyrum corpora retraxit, ac ibidem dum hac Valerius scriberet permanserat.	433
— De celesti revelatione, facta Baldario qui sancto Fructuoso in opere lapideo describebat, et adhuc in vivis erat.	435
— De monachorum penitentia.	436
— De genere monachorum.	437
VALERIUS NARRATIVES superius memorato Patri nostro Donadeo.	439
Ordo querimonie prefatio discriminis.	439
REPLICATIO SERMONUM A PRIMA CONVERSIONE.	447
Quod de superioribus querimonialis residuum sequitur.	433
DE NOVE VITÆ INSTITUTIONE.	457
VITA SANCTI FRUCTUOSI BRACARENSIS EPISCOPI.	457
Mabilionii observationes praevis.	457
Incipit vita vel memoratio mirabiliorum quæ Deus per boni obsequii famulatum sanctissimi Fructuosi episcopi ad corroborandam fidem credentium statuit ad salutem.	459
Prologus.	459
CAPUT PRIMUM. — Regio octo genere, sit clericus. Deum habet vindicem.	460
Cap. II. — Monasterium Complutense extruit.	461
Cap. III. — Secedit in solitudinem.	462
Cap. IV. — A venatoris ictu servatur filius.	463
Cap. V. — Monasteria varia aedificat.	462
Cap. VI. — Mare transat absque navi. Monasterium in insula condit.	463
Cap. VII. — Multos ad se trahit.	465
Cap. VIII. — Recapitulatio.	465
Cap. IX. — A graculis proditor.	465
Cap. X. — Damulam venatoribus subductam habet familiarem.	465
Cap. XI. — Rustici violentas manus signo crucis compescit.	464
Cap. XII. — Codices in aquam mersos intactos recuperat.	465
Cap. XIII. — Seblatis remis navem orando flectit.	465
Cap. XIV. — Commodum tempus praedicit. Cenobium in Gaditana insula erigit.	466
Cap. XV. — Omnes ad se trahens, a rege impeditur.	466

Cap. XVI. — Benedictus cellam parat.	466
Cap. XVII. — Benedicta socias congregat. A marito frustra repetitur. Moritur.	467
Cap. XVIII. — Fructuosus nunquam sine fructu.	467
Cap. XIX. — Orientem clam petiturus retineatur.	468
Cap. XX. — Pontifex factus, monachi habitum et mores servat.	468
Cap. XXI. — Cenobitis construendis immoritur.	468
Cap. XXII. — Mortis praescius obit.	468
SANCTUS ANNEMUNDUS EPISCOPUS LUGDUNENSIS.	
NOTITIA HISTORICA.	469
Charta sancti Annemundi ad Lugdunense sancti Perii monasterium.	473
Breugny monitum.	473
VERUS RUTHENENSIS EPISCOPUS.	
NOTITIA HISTORICA.	475
Epistola ad sanctum Desiderium Cadurcensem episcopum.	475
SS. ELIGIUS ET AUDOENUS NOVIOMENSIS ET ROTHOMAGENSIS EPISCOPI.	
NOTITIA HISTORICA in sanctum Eligium.	475
NOTITIA HISTORICA in sanctum Audoenum.	475
VITA SANCTI ELIGII EPISCOPI NOVIOMENSIS, A SANCTO AUDOENO ROTHOMAGENSIS EPISCOPO SCRIPTA.	477
Monitum in vitam sancti Eligii.	477
Beati Audoeni prologus.	479
LIBER PRIMUS.	481
CAPUT PRIMUM. — De prosapia sancti Eligii et loco natalitatis ejus.	481
Cap. II. — De praesagio quod sensit mater de puero.	481
Cap. III. — De moribus quibus optimis accrescebat.	482
Cap. IV. — Relicta patria, Franciam petit.	482
Cap. V. — Quo ordine ad notitiam regis pervenit.	482
Cap. VI. — Eidem rex juramentum extorquere nisus est.	483
Cap. VII. — Quo ordine poenitentiam gesserit.	484
Cap. VIII. — Divinitus remissionis indicium accepit.	485
Cap. IX. — De morte Clotarii, et quanta familiaritate habuit sit apud principes.	488
Cap. X. — Quanto studio in Dei timore et misericordiae operibus profecerit.	487
Cap. XI. — Quantum pauperibus et peregrinis praeberet obsequium.	489
Cap. XII. — Descriptio habitus et formae ejus; et iugitas orationis.	490
Cap. XIII. — Britanniam adiens, pacem cum principe fecit.	491
Cap. XIV. — Apud regem Dagobertum quidquid populoisset obtinebat.	492
Cap. XV. — Quo ordine monasterium Solemniacense aedificavit.	492
Cap. XVI. — Qua instantia regularem disciplinam in eodem monasterio custodivit.	493
Cap. XVII. — Quo ordine Parisiis ancillarum Dei construxit monasterium.	494
Cap. XVIII. — Beatorum Pauli et Martialis fundavit ecclesias; et de carcere aperto.	495
Cap. XIX. — De incendio urbis Parisiacae.	496
Cap. XX. — Quanto studio quotidie in melius vir sanctus profecerit.	496
Cap. XXI. — Quo ordine cenobia peragravit.	497
Cap. XXII. — Quo pedestri labore ad loca sancta properavit, et de cura eorum.	498
Cap. XXIII. — In natali sancti Dionysii claudum sanavit.	499
Cap. XXIV. — Manum aridam jocabiliter sanavit.	500
Cap. XXV. — Ex modico vini plures pauperes potavit.	500
Cap. XXVI. — Contractum in basilica sancti Germani sanat.	501
Cap. XXVII. — Gampio vico claudum erexit.	501
Cap. XXVIII. — De metallo auri in sinu repto.	502
Cap. XXIX. — De caeco Parisiis illuminato.	502
Cap. XXX. — De basilica vastata, et spoliis restituit.	503
Cap. XXXI. — De homine seminece vitae restituit.	503
Cap. XXXII. — Quod multas fabricavit tumbas.	504
Cap. XXXIII. — De morte Dagoberti regis, et concilio apud urbem Romam sub papa Martino.	505
Cap. XXXIV. — De multimodis Martini papae tormentis, ejusque vita per martyrium finita.	505
Cap. XXXV. — De concilio apud Aurelianos Galliae urbem, et haeretico a finibus Galliae expulso.	506
Cap. XXXVI. — Quod plures apostatas vir sanctus astutia sua deprehendit acque notavit.	507
Cap. XXXVII. — Quantum semper dilectionem erga	

pauperes habuerit.	507	nata.	578
Cap. XXXVIII. — Quanta bonitate peregrinos fovit, quantumque profecerit.	508	Cap. LIII. — De clade Parisiis, et vocatione aureæ abbas.	578
Cap. XXXIX. — Laus ejus prolixius habita.	509	Cap. LIV. — De portento Garifredo præcensio.	579
Cap. XL. — Epilogus.	510	Cap. LV. — De puero Ebroidi filio sanato.	579
LIBER H.	510	Cap. LVI. — De viro perjuro cujus viscera diffusa sunt.	580
PREFATIO.	510	Cap. LVII. — De interitu viri qui agrum basilicæ invasit.	580
CAPIT. PRIMUM. — De hæresi Simoniacæ Gallias pervagant.	511	Cap. LVIII. — Item de alio perjurante mortuo.	581
Cap. II. — De ordinatione episcopatus ejus.	511	Cap. LIX. — De homine rabioso sanato.	581
Cap. III. — Quanta instantia plebem commissam traxit ad viam salutis.	515	Cap. LX. — De muliere a pustula sanata.	581
Cap. IV. — De laude ejus prolixè descripta.	514	Cap. LXI. — De interitu filii qui patrem criminabatur.	582
Cap. V. — De cœnobio Noviom. constructo.	515	Cap. LXII. — De leproso mundato.	585
Cap. VI. — De multis ab eo sanctorum prolati corporibus, et de inventione sancti Quintini.	515	Cap. LXIII. — De clauda sanato.	585
Cap. VII. — De inventione sancti Pionis aliorumque sanctorum.	517	Cap. LXIV. — De fure in basilica comprehenso.	584
Cap. VIII. — Quanto labore apud barbaros desudavit.	518	Cap. LXV. — Vir beatus cuidam nimis anxio et auxilium a se poscenti apparuit.	584
Cap. IX. — Qua doctrina in populo polleret, quibus præcipue floreret virtutibus.	519	Cap. LXVI. — De monacho a pustula sanato.	585
Cap. X. — In provincia partes demoniacum liberavit.	520	Cap. LXVII. — De miraculo reliquiarum Turonis ostenso.	585
Cap. XI. — Quomodo in villa Ampucio demoniosam liberavit.	520	† Cap. LXVIII. — Simillimum Novion. signum præmonstratum.	586
Cap. XII. — Ut cognitam in spiritu causam furti indicavit.	520	Cap. LXX. — De monacho per amphibalum sanato.	586
Cap. XIII. — Qua demum institutione semetipsum excoluit.	521	Cap. LXX. — Item de alio a tertiano typo sanato.	587
Cap. XIV. — Ut patriam revisens Bituricas, reos carcere liberavit.	522	Cap. LXXI. — Clericus quidam sancti pignora venditionis incendio circumvallatur.	587
Cap. XV. — Quibus montis exhortans evangelizabat populo.	524	Cap. LXXII. — De cæco et clauda sanatis.	587
Cap. XVI. — Qua pulchre exhortationem terminans, populo contestabatur.	530	Cap. LXXIII. — De leprosa sanata.	588
Cap. XVII. — De miraculo vini, ubi vas vacuum post repletum invenitur.	531	Cap. LXXIV. — De monacho a dolore pedis sanato.	588
Cap. XVIII. — Quanta severitas ejus verbum comitaretur, et de interitu infasti viri.	532	Cap. LXXV. — De miraculis ad lectum ejus ostensis.	588
Cap. XIX. — De potentatu verbi, et de demoniacis liberatis.	533	Cap. LXXVI. — De correctione regis Lotharii et dolore ab eo subdito.	589
Cap. XX. — Quod in basilica quadam cursum vel oblationem interdicit celebrari.	534	Cap. LXXVII. — Puella perjurans defungitur.	593
Cap. XXI. — Arbuscula nucarii arefacta.	535	Cap. LXXVIII. — De miraculo similiter ad alium ejus lectum ostenso.	590
Cap. XXII. — Demoniaci ad ejus imperium siluerunt.	536	Cap. LXXIX. — De multimodis miraculorum signis quotidiè ad ejus ostenduntur memoriam.	596
Cap. XXIII. — Ut famulum a ficta sanavit.	536	Cap. LXXX. — Apologeticum.	591
Cap. XXIV. — Levitam a lateris dolore sanavit.	536	EPISTOLA AUDOENI ad Rodobertum.	591
Cap. XXV. — De presbytero ab eo sanato.	538	EPISTOLA Rodoberti ad eundem Audoenum.	591
Cap. XXVI. — De gratia prophetiæ eidem collata, et de morte Erchenaldi.	537	HOMILIÆ SANCTI ELIGII.	593
Cap. XXVII. — De morte Flavadi ab eo ante prædicta.	538	HOMILIA PRIMA, in Natali die Domini. — De pace servanda et de elemosyna.	593
Cap. XXVIII. — De visione episcopatus Simplicii.	538	HOMIL. II, in die Purificationis sanctæ Mariæ. — De Evangelio et de illuminatione.	597
Cap. XXIX. — De visione dispersionis eunuchorum.	539	HOMIL. III, in Quadragesima. — De jejuniis laudibus.	603
Cap. XXX. — Cuidam Dei famulo futura prædixit.	539	HOMIL. IV, in Cœna Domini. — De eo quod Christus lavit pedes apostolorum, et de penitentium reconciliatione.	607
Cap. XXXI. — Ortum Lotharii regis olim prædixit, et alia plura.	540	HOMIL. V, in Cœna Domini. — De sacrificio Abrahæ et Isaac.	611
Cap. XXXII. — Quanta moderatione se vir sanctus dispensabat, et quod populis exemplum dabat.	561	HOMIL. VI, in Cœna Domini. — De non procrastinando in agenda penitentia.	612
Cap. XXXIII. — Obitum suum dulcem prædixit.	562	HOMIL. VII, ad publice penitentes, ut serio penitent; ad cæteros vero, de illorum reconciliatione gratias Deo agent.	615
Cap. XXXIV. — Quo ordine a seculo migravit.	563	HOMIL. VIII, in die Cœnæ Domini. — Ad clerum, plebem et publice penitentes.	614
Cap. XXXV. — Valedictio et oratio ultima, et de miraculo egredientis animæ viso.	565	HOMIL. IX, de vulnerato Samaritano.	637
Cap. XXXVI. — Sanguis ex naribus ejus fluxit, et corpus ejus magno pondere aggravatur.	567	HOMIL. X, in Cœna Domini. — De mysteriis ejusdem diei.	628
Cap. XXXVII. — Pompa iuneris ejus, et laus beatitudinis.	568	HOMIL. XI, in Cœna Domini. — Ad populum, deinde et ad penitentes.	630
Cap. XXXVIII. — De virtutibus quibus post obitum illustravit.	570	HOMIL. XII, in die Cœnæ Domini. — De vera charitate ad populum.	638
Cap. XXXIX. — Ut cuidam cellano apparens miraculum declaravit.	571	HOMIL. XIII, in die Cœnæ Domini. — De filio prodigo, ad penitentes.	639
Cap. XL. — Ut cuidam in palatio visus reginam commovere præcepit.	571	HOMIL. XIV.	643
Cap. XLI. — De sepulcro ejus sudante.	572	HOMIL. XV.	648
Cap. XLII. — De medicina ex liquore provisa.	572	HOMIL. XVI.	650
Cap. XLIII. — Quidam viator super ejus morte exultans percussus est.	573	Mali monitum.	655
Cap. XLIV. — Quod vineti rei contra ejus basilicam solvantur.	574	Sermo ad regem.	655
Cap. XLV. — De catena ante ejus sepulcrum rupta.	574	EPISTOLÆ SANCTORUM ELIGII ET AUDOENI.	657
Cap. XLVI. — De equo sancti.	574	EPISTOLA sancti Eligii ad sanctum Desiderium Cadurcensem episcopum.	657
Cap. XLVII. — De miraculis in transmigratione corporis ejus ostensis.	575	CHARTA sancti Eligii, qua ecclesie a se condita in agro Solemniacensi donat ipsam agrum Solemniacensem, a lege ut ibi habitantes regulam taceant sancti Benedicti et sancti Columbani (au 651).	657
Cap. XLVIII. — De cæcis, et puella sanata.	576	Vernus sancti Audoeni de sanctis Mecardo et Gildardo.	661
Cap. XLIX. — De miraculo in coecidillo ostenso.	576	CLODOVEUS II REX FRANCORUM ET SANCTA BALTHILDIS EJUSDEM REGIS UXOR.	661
Cap. L. — De puero contracto sanato.	577	NOTITIA HISTORICA IN SANCTA BALTHILDEN.	661
Cap. LI. — De femina muta et cæca sanata.	578		
Cap. LII. — De alia puella similiter muta ab eo sa-			

Prologus in Vitam sanctæ Bathildis.	683
VITA sanctæ Bathildis ab auctore anonymo ejus sequi scripta.	687
Appendix ex interpolatore post prædicta.	675
PROLOGUS. — Ad Clodovei II diplomata.	677
§ I. — Diplomata sincera.	677
§ II. — Diplomata spuria.	679
DIPLOMATA SIN ERA.	681
DIPLOMA PRIMUM. — Clodoveus, rex Francorum, terram de Cotraco, in Cameliacensi pago, a Dagoberto concessam monasterio sancti Dionysii, confirmat (an. 610).	681
DIPLOMA II. — Clodoveus II, rex Francorum privilegia confirmat ab episcopo Parisiensi Landrico concessa monasterio sancti Dionysii, et dona eidem collata aut conferenda illibata permanere jubet (an. 683).	681
DIPLOMA III. — Clodovei, regis Francorum, suggerente matrona Amathilde emissum.	685
DIPLOMATA SPURIA.	685
DIPLOMA PRIMUM. — Quo Clodoveus II, rex Francorum, casum Bagaudarum donat Bidegisillo, ad consuevendum monasterium quod Fossatense dictum fuit (an. 638).	685
DIPLOMA II. — Quo Clodoveus II, rex Francorum, possessiones monachorum in insula Barbaræ confirmat, et eis dona confert (an. 610).	688
DIPLOMA III. — Quo Clodoveus II Francorum rex, villas episcoporum et alia dona monasterio sancti Dionysii confert aut asserit (an. 644).	690
MARCULFUS MONACHUS.	
NOTITIA HISTORICA.	691
MARCULFI MONACHI FORMULARUM LIBRI DUO.	
PRÆFATIO BIGNONI.	693
Prologus auctoris, seu epistola dedicatoria.	695
Capitula operis hujus.	697
LIBER PRIMUS.	697
CAPUT PRIMUM. — De privilegio.	697
Cap. II. — Concessio regis ad hoc privilegium.	699
Cap. III. — Emanatio regia.	701
Cap. IV. — Confirmatio de emanitate.	702
Cap. V. — Præceptum de episcopatu.	704
Cap. VI. — Indiculus regis ad episcopum ut alium benediceret.	704
Cap. VII. — Concessio civium pro episcopatu.	705
Cap. VIII. — Charta de ducatu, patriciatu, vel comitatu.	705
Cap. IX. — Indiculus ad alium regem, cum legatio dirigatur et verbis suggeritur commendatitias.	706
Cap. X. — Rescripto ad regem.	706
Cap. XI. — Tractoria legatorum vel minima faciendis ad istius instar.	706
Cap. XII. — Præceptum donationis.	707
Cap. XIII. — Præceptum de Lasiwerpo per manum regis.	708
Cap. XIV. — Prologi de cessionibus regalibus.	709
Cap. XV. — Cessio ad locum sanctum.	709
Cap. XVI. — Confirmatio.	710
Cap. XVII. — Confirmatio pro secularibus viris.	710
Cap. XVIII. — De regis austruione.	711
Cap. XIX. — Præceptum de clericato.	712
Cap. XX. — De divisione ubi regis accesserit missus.	712
Cap. XXI. — De causis alterius recipiendis.	712
Cap. XXII. — Præceptum denariale.	715
Cap. XXIII. — Charta de causa suspensa.	715
Cap. XXIV. — Charta de Mundeburgle regis et principis.	714
Cap. XXV. — Prologus de regis iudicio, cum de magna re duo causantur simul.	714
Cap. XXVI. — Indiculus commonitorius ad episcopum.	715
Cap. XXVII. — Item indiculus ad episcopum pro aliis astrigendis.	715
Cap. XXVIII. — Charta audientialis.	716
Cap. XXIX. — Indiculus ad laicum.	716
Cap. XXX. — Commutatio cum rege.	717
Cap. XXXI. — Confirmatio regis de omni corpore facultatis.	717
Cap. XXXII. — Si aliquis contra regis voluntatem eggerit, securitas qui eum persequi jusserit.	718
Cap. XXXIII. — Præceptum quorum ab hostibus vel alio modo fuerint instrumenta incensa.	719
Cap. XXXIV. — Relatio pagensium ad regem directa.	719
Cap. XXXV. — Confirmatio de omni corpore facultatis monasterii.	720
Cap. XXXVI. — Ut causas auctorum assumendi suorum aliquis licentiam habeat.	721

CAP. XXXVII. — Judicium evinditale.	722
CAP. XXXVIII. — Charta parietis.	725
CAP. XXXIX. — Ut pro natalivie regi ingenui relaxentur.	721
Cap. XL. — Ut Leude Samio promittantur regi.	724
Capitula de chartis pagensibus	721
LIBER II, SEU DE CHARTIS PAGENSIBUS.	725
CAPUT PRIMUM. — De magna re, qui vult Xenodochium aut monasterium construere.	725
Cap. II, prologus. — Qui de grandi causa fecit donationem.	725
Item alius prologus.	725
Prologus de clerico qui in monasterio tonsuratur, et suam rem ad ipsum locum donat.	729
Item prologus.	729
Item prologus.	729
Item prologus.	729
Cap. III. — Item alius prologus cum ipsa donatione ad hoc opus.	729
Cap. IV. — Cessio a die præsentis ad ecclesiam.	731
Cap. V. — Precaria de ipsa villa dum vivit.	732
Cap. VI. — Donatio de parva re ad ecclesiam.	732
Cap. VII. — Charta donationis inter virum et feminam de eorum rebus.	735
Cap. VIII. — Item alia sine aliqua minutione.	734
Cap. IX. — Charta obnoxiationis a patre in filiis facta.	734
Cap. X. — Epistola cum in loco filiorum nepotes instituntur ab avo.	735
Cap. XI. — Charta qui suo nepote aliquid meliorare voluerit.	736
Cap. XII. — Ut filia cum fratribus in paterna succedat alode.	736
Cap. XIII. — Si quis extraneum hominem in loco filiorum adoptaverit.	737
Cap. XIV. — Pactum inter parentes de eorum hereditate.	737
Cap. XV. — Libellus dotis.	738
Cap. XVI. — Si aliquis puellam invitam traxerit.	738
Cap. XVII. — Qualiter in uno volumine testamentum duarum personarum condatur.	739
Cap. XVIII. — Securitas pro homicidio facta.	741
Cap. XIX. — Venditio de villa.	742
Cap. XX. — Venditio de area infra civitatem.	742
Cap. XXI. — Venditio de campo.	742
Cap. XXII. — Venditio de servo aut ancilla.	745
Cap. XXIII. — Concumbium de villis.	745
Cap. XXIV. — Concumbium de terra aut vinea.	744
Cap. XXV. — Cautiones diversis modo factæ.	744
Cap. XXVI. — Item alia.	744
Cap. XXVII. — Item alia.	745
Cap. XXVIII. — Qui se in servitio alterius obnoxial.	745
Cap. XXIX. — Charta de agualope si servus ingenuum trahit.	745
Cap. XXX. — Libellus repudiij.	746
Cap. XXXI. — Mandatum.	747
Cap. XXXII. Incipiunt ingenuitates diverso modo factæ.	747
— Ingenuitas a die præsentis.	747
Cap. XXXIII. — Item ingenuitas alio modo post discessum.	748
Cap. XXXIV. — Item alia adhuc alio modo.	748
Cap. XXXV. — Evacuatoria.	748
Cap. XXXVI. — Si aliquis servo suo casipulo suo aliquid concedere voluerit.	749
Cap. XXXVII. — Gesta juxta consuetudinem Romanorum, qualiter donationes vel testamenta legantur.	749
Cap. XXXVIII. — Textus mandati.	750
Cap. XXXIX. — Epistola si aliqui rem ecclesiæ ad usum habeant, et de sua proprietate aliquid donent.	750
Cap. XL. — Præstaria de re ecclesiæ ab episcopi facta.	751
Cap. XLI. — Si quis rem alterius quam excolit ad proprietatem habere vult et non potest, et postea eam præaverit.	752
Cap. XLII. — Indiculus episcopi, qui ad alium in resurrectione Domini elogias dirigit.	752
Cap. XLIII. — Rescriptio ad episcopum.	752
Cap. XLIV. — Quomodo episcopus in Nativitate Domini ad regem, reginam, vel ad episcopum, visitationis dirigit scriptum.	755
Cap. XLV. — Item alia de Nativitate Domini.	751
Cap. XLVI. — Commendatitiæ literæ ad episcopum notum.	755
Cap. XLVII. — Item commendatitiæ ad abbatem notum.	754
Cap. XLVIII. — Supplicatorio pro eo qui in monasterio conversare desiderat.	754

Cap. XLIX. — Indiculus generalis ad omnes homines.	753	XIV. — Donatio in sponsa facta.	785
Cap. L. — Indiculus commendatitius ad viros illustres laicos.	755	XV. — Traditio ad sponsam.	785
Cap. LI. — Indiculus ad homines potentes palatinos, maxime ad cognitos sibi.	755	XVI. — Charta in puellam facta ab eo qui illam invitam traxerit.	785
Cap. LII. — Qualiter ex ordinatione regis, pro natiuitate filii sui domesticus de villa regis per suam epistolam relaxat ingenuos.	756	XVII. — Donatio inter virum et uxorem; tamen gestis sit alligata.	786
APPENDIX AD FORMULAS MARCULFI.	757	XVIII. — Item alio modo.	786
FORMULÆ VETERES INCERTI AUCTORIS.	757	XIX. — Libellum repudiij.	787
I. — Notitia de colono evindicato.	757	XX. — Mandatum qualiter maritus negotium uxoris prosequatur.	787
II. — Charta sacramentalis.	757	XXI. — Charta qualiter pater filium vel nepotem de rebus suis meliorare potest.	787
III. — Notitia de servo.	758	XXII. — Epistola qualiter nepotes in loco filiorum instituuntur ab avo.	788
IV. — Judicium evindicatum de colono.	759	XXIII. — Epistola qualiter extraneo homine in loco filii a societur.	788
V. — Notitia de colono evindicata.	759	XXIV. — Epistola qualiter pupilli recipiantur.	788
VI. — Notitia de servo quem colonus comparat.	760	XXV. — Pactum inter parentes.	789
VII. — Notitia de terra evindicata.	760	XXVI. — Commutatio.	789
VIII. — Ingenuitas.	760	XXVII. — Confirmatio regis, vel inspecta ista, cujusunque principis, in eo qui ab hostibus est depraedatus vel ab igne concrematus.	790
IX. — Mandatum.	761	XXVIII. — Item apennem.	790
X. — Tractatus pro itinere reraendo.	761	XXIX. — Editio legibus comprehensa.	790
XI. — Cessio ad ecclesiam a novo edificatam.	762	XXX. — Relatio cum judicio.	791
XII. — Litteræ commendatitiæ.	762	XXXI. — Breve sacramenti.	792
XIII. — Ingenuitas.	763	XXXII. — Si quando masculus et femina pariter raptum conseruerint, infra quinquennium litigetur.	792
XIV. — Venditio.	764	XXXIII. — Judicium evindicatum.	793
XV. — Cautio.	764	XXXIV. — Epistola abbatis vel rectoris ecclesie.	793
XVI. — Obnoxatio.	764	XXXV. — Donatio ad ecclesiam post obitum.	793
XVII. — Commutationes de terris.	765	XXXVI. — Cessio a die præsentis.	794
XVIII. — Charta agnationis.	765	XXXVII. — Venditio ad ecclesiam.	794
XIX. — Traditio de terra.	766	XXXVIII. — Epistola abbatis vel rectoris ipsius ecclesie.	795
XX. — Traditio de venditione [Al., de manso vel terra].	766	XXXIX. — Securitas de homicidio.	795
XXI. — Notitia de servo.	766	XL. — Judicium iuxta quod causa continet.	796
XXII. — Notitia de iactis.	766	XLI. — Breve sacramentum secundum ipsum judicium.	796
XXIII. — Securitas.	766	XLII. — Notitia de alode evindicato.	796
XXIV. — Charta denariis ante regem.	767	XLIII. — Venditio de area vel de casa infra civitatem.	797
XXV. — Mandatum.	767	XLIV. — Qui se in alterius potestate commendat.	797
XXVI. — Cessio ad ecclesiam.	767	XLV. — Evacuatoria.	798
XXVII. — Precaria.	767	XLVI. — De causis commendatis.	798
XXVIII. — Præstaria ad ecclesiam.	768	FORMULÆ BENONIARUM, sive quedam varie et incerti auctoris, ex veteri Codice Petri Danicis primum edita a clarissimo viro Hieronymo.	798
XXIX. — Notitia de homine forbatu lo.	768	Incipiunt chartæ regales sive parentales.	798
XXX. — Indiculus regalis.	769	I. — Ingenuitas.	798
XXXI. — Item alius indiculus.	769	II. — Venditio de servo.	799
XXXII. — Notitia de colono.	769	III. — Venditio de terra.	799
XXXIII. — Notitia sacramentalis.	769	IV. — Venditio de servo ad ecclesiam.	799
XXXIV. — Notitia de herbis maleficis.	770	V. — Donatio ad sponsam.	799
XXXV. — Cessio.	770	VI. — Notitia de nuptiis.	800
XXXVI. — Evacuatoria.	770	VII. — Notitia de homicidio.	801
XXXVII. — Libellum dotis.	771	VIII. — Securitas de homicidio.	801
XXXVIII. — Indiculus regalis.	771	IX. — Donatio quam pater facit filio suo.	801
XXXIX. — Aequalentia, vel pactum.	771	X. — Conculestaria quam abbas facit ad hominem suum.	801
XL. — Donatio ad casam Dei.	772	XI. — Donatio quam homo facit ad filium suum.	802
XLI. — Precaria ad casa Dei.	772	XII. — Notitia de cruce evindicata.	802
XLII. — Præstaria.	773	XIII. — Cautio de clavibus.	803
XLIII. — Traditio de terra.	773	XIV. — Concemistaria inter duos abbates.	803
XLIV. — Emunitas sanctorum.	773	XV. — Charta tractaria.	803
XLV. — Indiculus regale.	774	XVI. — Donatio quam homo donat ad suam parentem.	804
XLVI. — Relatum quod dicitur apennis.	775	XVII. — Donatio ad casam Dei.	804
XLVII. — Hereditaria.	775	XVIII. — Pactum divisionis inter fratres.	804
XLVIII. — Redemptionale.	776	XIX. — Venditio ad monasterium.	805
XLIX. — Hereditaria.	776	XX. — Precaria.	805
L. — Cautio de vinea.	776	XXI. — Commendatitia de re vendita.	805
LI. — Securitas.	777	XXII. — Indiculus prelatorius ad episcopum.	806
LII. — Donatio ad filios.	777	XXIII. — Indiculus quem prepositus transmittit ad abbatem.	806
LIII. — Mandatum.	778	XXIV. — Indiculus quem abbas transmittit ad hominem pagensem.	806
LIV. — Hereditaria [Al., gesta].	778	XXV. — Indiculus quem episcopus transmittit ad abbatem.	807
LV. — Epistola.	778	XXVI. — Cautio de infracturis.	807
LVI. — Gesta manumissionis.	778	FORMULÆ LINDENBROGI, sive altera editio Formularum Marculti a Friderico Lindenbrogio in publicum emissæ.	807
LVII. — Traditio.	780	Incipiunt exemplaria de diversis conditionibus, qualiter regales vel cartæ pagenses aut senicæ, quas hæc forma continet, scribantur.	807
LVIII. — Obnoxatio.	780	I. — De episcopatu.	807
FORMULÆ SIRMONICÆ, sive Formulæ veteres secundum legem Romanam, primo editæ ex Codice clarissimi viri Jacobi Sirmundi.	780	II. — Indiculus regis ad episcopum ut alium benediceret.	807
I. — Donatio ecclesie.	780	III. — Concessio civium pro episcopatu.	807
Item alio modo.	780	IV. — Carta de episcopatu.	807
II. — Mandatum.	781	V. — Carta de magister, qui vult tenodochium aut man-	807
III. — Gesta.	781		
IV. — Cessio.	781		
V. — Venditio.	782		
VI. — Obligatio.	782		
VII. — Precatoria.	782		
VIII. — Item venditio.	783		
IX. — Venditio de servo.	783		
X. — Venditio de semetipso, qualiter homo liber venundetur.	783		
XI. — Epistola collectionis.	784		
XII. — Ingenuitas.	784		
XIII. — Cautio.	784		

monasterium construere.	808	LXXVIII. — Alio modo.	823
VI. — Emissio regis.	808	LXXIX. — Constitutio dotis.	823
VII. — Confirmatio de emonitate.	809	LXXX. — Translatio ad sponsam.	824
VIII. — Confirmatio de omni corpore facultatis monasterii.	809	LXXXI. — Si quando masculus et femina in raptum consenserint, et infra quinquennium litigetur.	824
IX. — Ut causas auctorum adsumendi aliquis licentiam habeat.	810	LXXXII. — Charta compositionis, si aliquis puellam in vilam traxerit.	824
X. — Indiculus regis de privilegio.	810	LXXXIII. — Alia charta compositionis.	825
XI. — Alius indiculus regalis.	810	LXXXIV. — Libellus repudii.	825
XII. — Item alius.	810	LXXXV. — Charta agnationis, si servus ingenuum trahat.	825
XIII. — Epistola donationis.	810	LXXXVI. — Alia charta agnationis.	825
XIV. — Alia donatio.	810	LXXXVII. — Conculcatoria quam abba facit ad hominem suum.	825
XV. — Donatio de parva re ad ecclesiam.	810	LXXXVIII. — Charta triscabina.	825
XVI. — Cessio a die presente ad ecclesiam.	810	LXXXIX. — Ut pro nativitate regis ingenui relaxentur.	826
XVII. — Item alia cessio.	811	XC. — Epistola ingenuitatis.	826
XVIII. — Donatio ad causam Dei.	811	Ingenuitates diverso modo factae.	826
XIX. — Precaria ad causam Dei.	812	XCI. — Ingenuitas a die presentie.	826
XX. — Praestaria ad causam Dei.	812	XCII. — Item alio modo.	826
XXI. — Donatio ad causam Dei.	812	XCIII. — Item alio modo post discessum.	826
XXII. — Precaria ad causam Dei.	812	XCIV. — Item alio modo ingenuitas.	826
XXIII. — Praestaria.	813	XCIV. — Alio modo.	826
XXIV. — Traditoria de terra.	813	XCVI. — Alio modo.	826
XXV. — Precaria de ipsa villa dum vivit.	813	XCVII. — Alia ingenuitas.	826
XXVI. — Sequitur praestaria.	814	XCVIII. — Alia ingenuitas.	827
XXVII. — Alia precaria.	814	XCIX. — Redemptionale.	827
XXVIII. — Venditio ad monasterium.	815	C. — Epistola regi mittenda pro libertate servi sui impetranda.	827
XXIX. — Precaria de venditione.	815	CI. — Libertas civium Romanorum.	827
XXX. — Commendatitia de re vendita.	815	CII. — Denariale praecipuum.	827
XXXI. — Praeceptum de clericatu.	815	CIII. — Ingenuitas quam potest servus ad alium servum facere.	827
XXXII. — Carta de ducatu et patriciatu vel comitatu.	815	CIV. — Relatio pagensium ad regem directa.	828
XXXIII. — Tractoria in itinere pergendo.	815	CV. — Praeceptum quorum ab hostibus vel alio modo fuerint instrumenta incensa.	828
XXXIV. — Alia tractoria.	815	CVI. — Relatum quod dicitur apennis.	828
XXXV. — Epistola tractoria legatariorum vel minima facienda istius instar.	815	CVII. — Confirmatio civium in eo qui ab hostibus est depraedatus vel ab igne concrematas.	828
XXXVI. — Carta de causa suspensa.	815	CVIII. — Alio modo.	828
XXXVII. — Carta de Mundeburde regis et principis.	815	CIX. — Prologus de iudicio regis ubi duo causantur.	828
XXXVIII. — Alio modo.	815	CX. — Compositorium ad episcopum.	829
XXXIX. — Ut leudesamia promittantur regi.	816	CXI. — Indiculus ad laicum.	829
XL. — Sacramentum fidelitatis.	816	CXII. — Indiculus ad episcopum pro alio distringendo.	829
XLI. — Commutatio cum rege.	816	CXIII. — Indiculus ad comitem pro alio homine distringendo.	829
XLII. — Confirmatio regis de omni corpore facultatis.	816	CXIV. — De divisione ubi missus est regis.	829
XLIII. — Praeceptum de lesouperio per manum regis.	816	CXV. — De causis alterius recipiendi.	829
XLIV. — Prologi de cessionibus regalibus.	816	CXVI. — Formula citationis.	829
XLV. — Cessio ad laicos.	816	CXVII. — Editio legibus comprehensa.	829
XLVI. — Confirmatio ad saeculares viros.	816	CXVIII. — Si de homicidio accusatio processerit, secundum hanc sententiam inscriptio celebretur.	829
XLVII. — De regis amstratione.	816	CXIX. — Relatio cum iudicio.	829
XLVIII. — Praeceptum donationis inter virum et uxorem.	816	CXX. — Breve sacramenti.	829
XLIX. — Carta donationis inter virum et uxorem, quae testis municipalibus sit allegata.	816	CXXI. — Securitas pro homicidio facto, si se pacificaverit.	829
L. — Alia donatio.	816	CXXII. — Alia securitas.	829
LI. — Obnoxioatio a patre in filios facta.	817	CXXIII. — Alia securitas.	829
LII. — Donatio quam pater donat filio.	817	CXXIV. — Alia securitas.	830
LIII. — Alia donatio de eadem re.	817	CXXV. — Alia securitas.	830
LIV. — Charta cum in locum filiorum nepotes instituantur ab avo.	817	CXXVI. — Securitas in eum qui per jussum regis aliquem persequitur.	830
LV. — Alia de eadem re.	817	CXXVII. — Venditio de re.	830
LVI. — Carta cum quis nepoti aliquid maius voverit.	818	CXXVIII. — Venditio de villa.	831
LVII. — Alia de eadem re.	818	CXXIX. — Venditio de area infra civitatem.	831
LVIII. — Translatio respectualis, si e epistola qualiter extraneus in locum filiorum adoptetur.	818	CXXX. — Venditio de terra.	831
LIX. — Alia de eadem re.	819	CXXXI. — Venditio infra immunitatem ecclesiae vel fisci.	831
LX. — Donatio ad filios naturales.	819	CXXXII. — Venditio de servo.	831
LXI. — Si aliquis servo suo gasindiove aliquid concedere voluerit.	819	CXXXIII. — Alia venditio de servo aut ancilla.	831
LXII. — Charta hereditaria.	820	CXXXIV. — Qualiter homo ingenuus semetipsum vendet.	831
LXIII. — Mandatum.	820	CXXXV. — Qui in servitium alterius se obnoxioat.	831
LXIV. — Hereditaria.	820	CXXXVI. — Alia obnoxioatio.	831
LXV. — Rescriptum.	820	CXXXVII. — Alia obnoxioatio.	832
LXVI. — Charta ut filiae cum fratribus in paterna succedant alode.	820	CXXXVIII. — Epistola collectionis.	832
LXVII. — Pactum inter parentes de eorum hereditate.	820	CXXXIX. — Concambium de villa.	832
LXVIII. — Item alio modo.	820	CXL. — Commutatio de terra.	832
LXIX. — Item aequalentia, vel pactum.	820	CXLI. — Concambium inter duos abbates.	832
LXX. — Aliud pactum divisionis inter fratres.	820	CXLII. — Cautiones diverso modo factae.	832
LXXI. — Qualiter in uno volumine viri et uxoris testamentum condatur.	820	CXLIII. — Item alia.	832
LXXII. — Alio modo qualiter testamentum quis facit.	820	CXLIV. — Item alia.	832
LXXIII. — Gestia juxta consuetudinem Romanorum quae testamentum allegentur.	821	CXLV. — Item alia.	832
LXXIV. — Epistola qualiter pupilli recipiantur.	822	CXLVI. — Alia.	832
LXXV. — Libellus dotis.	822	CXLVII. — Cautio de vinea.	832
LXXVI. — Alius libellus dotis.	823	CXLVIII. — Evacuatoria.	832
LXXVII. — Alio modo.	823		

CLIX. — Alta evacuatoria.	835	XLIV. — Incipit notitia (de matrimonio vorum).	830
CL. — Si aliquis rem alterius, quam excolit, ad proprietatem sacre vult, sed non potest, et postea cam cariauerit.	835	XLV. — Incipit epistola qui de herediibus alicui aut ecclesie delegat.	831
CLI. — Cessio.	835	XLVI. — Incipit notitia, quem hominem in causa sua repellavit.	831
CLII. — Traditio cuiusque tradere voluerit.	835	XLVII. — Incipit mandatus.	831
CLIII. — Traditio de terra.	835	XLVIII. — Incipit charta de sanguinolento (recons nato exposito), quem matricola suscipit.	832
CLIV. — Alta traditio de venditione.	835	XLIX. — Incipit iudicium de homicidio.	832
CLV. — Alta traditio.	834	L. — Incipit mandatus.	832
CLVI. — Alta traditio.	834	LI. — Incipit mandatus.	832
CLVII. — Carta audientialis.	834	LII. — Incipit notitia.	835
CLVIII. — Iudicium evidentalis, sive charta fectiva.	834	LIII. — Incipit cessio.	835
CLIX. — Indulus regalis de iactis.	834	LIV. — Notitia divisionis.	835
CLX. — Notitia de homine mortuo.	834	LV. — Notitia cessionis.	834
CLXI. — Notitia de servo.	834	LVI. — (Formula dissolvendi matrimonii).	834
CLXII. — Notitia de servo quem colonus comparat.	834	LVII. — Incipit cessio.	834
CLXIII. — Notitia de colonio.	834	LVIII. — (Notitia de natis servorum).	834
CLXIV. — Notitia de colono evindicato.	834	LIX. — (Notitia de commodato).	835
CLXV. — Alta notitia de colono evindicato.	834	NOVA COLLECTIO FORMULARUM. — Stephanus Balczus Tulemsis ex veteribus Codicibus mss. eruit, in unum collegit, primum editum anno 1677.	836
CLXVI. — Sacramentale.	835	I. — Petitio episcopi peregrini ad episcopum proprium.	835
CLXVII. — Iudicium evindicationis de colono.	835	II. — Commendatoria et exhortatoria ad sanctimoniam.	835
CLXVIII. — Aliud iudicium evindicati.	835	III. — Conquestio de vasso qui iustitiam facere re-	836
CLXIX. — Iudicium seu notitia.	835	IV. — Item de eadem re.	836
CLXX. — Notitia de terra evindicata.	835	V. — Indulus regalis.	837
CLXXI. — Indulus si quis in presentia regis auctor fuerit.	835	VI. — Indiculum de servis fugacibus.	837
CLXXII. — Notitia de cruce evindicata.	836	VII. — Donatio ad essam Dei pro missis canendo.	837
CLXXIII. — Notitia sacramentalis.	836	VIII. — Supplicatio ad regem.	838
CLXXIV. — Notitia de herbis maleficis.	836	IX. — Indiculum.	838
CLXXV. — Cautio de clavibus.	836	X. — Indiculum.	838
CLXXVI. — Indulus regalis.	836	XI. — Indiculum.	838
CLXXVII. — Item alius indulus.	836	XII. — Item alium.	839
CLXXVIII. — Mandatum.	836	XIII. — Parabola.	839
CLXXIX. — Alio modo.	836	XIV. — Item alia.	839
CLXXX. — Mandatum qualiter maritus negotium uxoris prosequatur.	837	XV. — Indiculum.	860
CLXXXI. — Aliud mandatum.	837	XVI. — Incipit edictio.	860
CLXXXII. — Aliud mandatum.	837	XVII. — Indiculum generale ad omnes.	860
CLXXXIII. — Aliud mandatum.	837	XVIII. — Item alio.	861
CLXXXIV. — De formatis (epistolis).	838	XIX. — Item alio.	861
Litteræ commendatitiae.	838	XX. — Item alio.	861
FORMULÆ ANDEGAVENSES.	838	XXI. — Item alio.	861
Monitum.	838	XXII. — Item alio.	861
I. — Formula solemnitas de dote.	839	XXIII. — Item alio.	862
II. — Hic est venditio, qui seipsum vendit.	840	XXIV. — Item alio.	862
III. — Hic est venditio de homine in escano posito.	840	XXV. — Item alio.	862
IV. — Hic est venditio de terra conductu.	840	XXVI. — Item alio.	862
V. — Incipit securitas de supersalicionem hic est.	841	XXVII. — Item alio.	862
VI. — Incipit item securitas.	841	XXVIII. — Donatio a die presente.	862
VII. — Incipit securitas.	841	XXIX. — Ad testamentum faciendum.	863
VIII. — Incipit concanum.	841	XXX. — Item aliud testamentum ad locum sanctum.	864
IX. — Incipit venditio quam facit qui seipso vendit.	841	XXXI. — Confirmatio traditionis ad monasterium.	865
X. — Incipit iudicium.	842	XXXII. — Qualiter parentes filios suos offerant in monasterio.	865
XI. — Incipit iudicium.	842	XXXIII. — Promissio stabilitatis in monasterio.	865
XII. — Incipit solsadia.	843	XXXIV. — Petitio quam autem votum monachi quislibet facere debet.	866
XIII. — Incipit item solsadia.	843	XXXV. — Ipsa promissio.	867
XIV. — Item solsadii.	843	XXXVI. — Exemplar promissionis sicut solebant antiqui monachi regulam premittere.	867
XV. — Incipit sacramentalis.	843	XXXVII. — Indulus pro monacho qui fugerit de monasterio.	867
XVI. — Incipit notitia.	843	XXXVIII. — Qui monasterium in proprio edificat, qualiter chartam faciat.	868
XVII. — Incipit vacuaturia.	844	XXXIX. — Qualiter privilegium condatur.	869
XVIII. — Incipit venditio.	844	XL. — In Dei nomine. Incipit epistola que formata dicitur sive commendatitia.	871
XX. — Incipit ingenuitas a die presente.	844	LI. — Item alia.	871
XXI. — Incipit vindictio.	844	LII. — Item adhuc alia.	872
XXII. — Incipit cautio de vinea.	844	LIII. — Item adhuc alia.	872
XXIII. — Incipit ingenuitas.	845	LIII. — Exemplar libertatis.	873
XXIV. — Incipit iudicium.	845	Isomis monachi Sangallensis formula.	873
XXV. — Incipit vindictio qui seipsum vendit.	845	XLIV. — Traditio ad monasterium.	873
XXVI. — Incipit securitas.	845	XLV. — Item alia.	874
XXVII. — Incipit venditio proprietatis.	846	XLVI. — Præstaria.	874
XXVIII. — Incipit iudicium.	846	XLVII. — Vindicatio traditionis.	874
XXIX. — Incipit iudicium.	846	XLVIII. — Charta commutationis.	874
XXX. — Incipit item iudicium.	846	XLIX. — Constitutio dotis.	876
XXXI. — Incipit appennis.	846	FORMULÆ ANTIQVÆ ALSATICÆ.	876
XXXII. — Incipit item appennis.	847	Claudii Lepelletier monitum.	876
XXXIII. — Incipit notitia ad appenno firmare.	847	I. — Carta donationis monasterio in precaria.	877
XXXIV. — Incipit (libellus) dotis.	848	II. — Carta representationis a monasterio in precaria.	876
XXXV. — Incipit item cessio.	848	III. — Walafridi abbatiss Augiensis comobii comparatio de mandatis et ecclesiasticis dogmatibus.	877
XXXVI. — Incipit epistola quam pater et mater facit in filio.	848	IV. — Carta regalis manumissionis.	878
XXXVII. — Incipit cautio de homine.	849		
XXXVIII. — Incipit securitas.	849		
XXXIX. — Incipit cessio (in dotem).	849		
XL. — Incipit ius liberorum.	849		
XLI. — Incipit securitas.	850		
XLII. — Incipit epistola quem hominem repolavit de res suas.	850		
XLIII. — Incipit securitas de raptu.	850		

V. — Carta exemptionis mansi ejusdam a tributis, vel eligilibus, operibus et araturis. 879

VI. — Carta qua rex concedit parochias juxta eligendi episcopi. 879

VII. — Carta qua rex concedit ecclesie curiam seu fiscum juris proprii et regalis. 880

VIII. — Carta qua rex concedit monasterio jus eligendi abbatem. 880

IX. — Carta institutionis monasterii a rege sub ejus et episcopi jurisdictione. 881

X. — Carta exchangei seu permutationis inter regem et vasallum holarum jure hereditario possidendarum. 883

XI. — Epistola commendatitii episcopo in favorem sacerdotis de sua diocesi in aliam transeuntis. 882

XII. — Alia brevior pro diacono ad sacerdotium promovendo. 885

XIII. — Epistola suffraganei ad metropolitanum de consecrando episcopo a rege designato. 885

XIV. — Epistola III. regis Francorum III. Galliarum, Aquitanie et Hispanie regi, de amicitia et pace servanda, et ut numeris grata habeat. 884

XV. — Epistola de tundendis capillis et cuculla monachorum. 884

XVI. — Epistola qua episcopus se erga regem excusat quod non venerit ad conspectum. 886

XVII. — Epistola qua suffraganeus metropolitanum informat de appellatione interposita a sententia separationis lata contra conjuges consanguineos in quarto et quinto gradu. 887

XVIII. — Mandatum episcopi archiepiscopo pagi de forma observanda in triduo jejunio a regibus pro multis necessitatibus ordinato. 887

XIX. — Aliud mandatum episcopi congregationi monachorum de triduo jejunio observando. 888

XX. — Constantiensis episcopi ad Argentinensem epistolam, qua movet de transitu ad Luxoviensem cenobium, et petit ut mansionem et cuncta sibi necessaria et sequentibus suis in vico suae potestatis precipiat subministrari et exhiberi. 888

XXI. — Episcopus mandat vicedomino suo ut Nemidionensem episcopum, Roman proficiscentem, honeste excipiat, et necessaria quae in mandato exprimuntur illi subministret. 889

XXII. — Epistola qua vicedominus procuratorem episcopi in Pollingen movet de adventu alterius episcopi, ut praeparat illi ministerium et res qui in epistola exprimuntur, quam videre est. 889

XXIII. — Mandatum episcopi procuratori suo ut celeriter perferat epistolam. 889

XXIV. — Mandatum metropolitani suffraganeo ut inter sit concilio provinciali. 890

XXV. — Epistola qua exhibitor ecclesiae archiepiscopo suo diocesis statum exponit. 890

XXVI. — Epistola Briziensis episcopi alteri episcopo, qua rogat ut certiorum faciat quomodo se habeant res inter reges filios Hludovici et consobrini suum filium K., et de perturbatione Italiae conquiritur. 890

XXVII. — Responsio precedenti epistolae, qua status regum et regni exponitur. 891

FORMULAE INEDITAE. 891

Editoris Patrologiae monitum. 891

I. — Sine rubrica. 895

II. — Mandatum. 895

III. — Prologus de cessione. 895

IV. — Securitas. 894

V. — Incipit relati. 895

VI. — Sine rubrica. 895

VII. — Indicolum ad majorem domum. 896

VIII. — Indicolum ad propinocos. 896

IX. — Carta commutationis. 897

X. — Praecaria. 897

XI. — Mantatum. 898

XII. — Securitas. 895

XIII. — Ad archiepiscopum instituendum. 898

XIV. — Sine rubrica. 898

XV. 899

FORMULAE ANTIQVAE DE EPISCOPATU, quarum olim usus fuit sub primis regibus. 899

I. — Cleri plebisque viduae civitatis preces ad regem pro episcopo instituendo. 899

H. — Praeceptum regis de episcopatu, ad episcopum designationem. 900

III. — Indiculus regis ad metropolitanum, ut designatum episcopum ordinet cum suis comprovincialibus. 901

IV. — Indiculus alter ad episcopum, pro eadem designati episcopi ordinatione. 902

FORMULAE DIVERSAE IN EPISCOPORUM PROMOTIONIBUS USURPATAE, sive restructae electionum libertatem. 902

I. — Epistola Hincmari metropolitani ad regem, ut clero et plebi Silvanectensi novi episcopi electionem permitat, et visitatorem designet qui praesit electioni. 901

II. — Epistola ejusdem ad Hilduulfum Laudunensem episcopum, ut visitatoris officio fungatur in electione episcopi Cameracensis. 902

III. — Epistola ejusdem ad clerum et plebem Cameracensem, ut canonice electionem faciant cum visitatore sibi designato. 903

IV. — Hincmari episcopi altera ejusdem argumenti, ad clerum et plebem Belvacensem, in qua et formam rectae electionis insinuat. 905

V. — Excusatio Rhemensium, qui, ante visitatoris adventum, episcopum, post Hincmari mortem, elegisse dicebantur, ad Hildeboldum Suessoniensem et ceteros provinciae Rhemensis episcopos. 905

VI. — Allocutio missorum imperatoris Ludovici Pii ad clerum et plebem electionis causa congregatam. 906

VII. — Decretum cleri et plebis Ecclesiae Laudunensis de electione Hedenulfi episcopi, ad Hincmarum metropolitanum et episcopos provinciae, ut illum ordinent. 909

VIII. — Aliud decretum cleri Parisiensis de electione Aeneae episcopi, quem Carolus rex insinaverat, ad metropolitanum Senonensem ejusque provinciales episcopos. 910

IX. — Rescriptum episcoporum ad ipsos. 910

X. — Aliud decretum cleri et plebis Senonensis, de electione Ansegisii metropolitani, qui ex alia provincia petitus est, ad episcopos provinciae Senonicae. 911

XI. — Epistola cleri et plebis Ecclesiae vacantis ad metropolitanum, ut electum ab ipsis episcopum consecrare dignetur. 912

XII. — Epistola Ecclesiae Senonicae ad Hilduulfum archiepiscopum, pro tuncda metropolitani electione quam fecerant. 912

XIII. — Ad Judith imperatricem, de eadem re. 915

XIV. — Examinatio Wileberti Catalunensis ordinandi episcopi, per Hincmarum metropolitanum, astantibus provinciae Rhemensis et aliarum provinciarum episcopis. 915

XV. — Professio Adalberti futuri episcopi Morinensis Hincmari Rhemorum archiepiscopo ante ordinationem oblata. 916

XVI. — Professio altera generalis ordinandi archiepiscopi. 917

XVII. — Tractoria Prudentis episcopi Tricassini, quam per vicarium misit ad ordinationem Aeneae Parisiensis, cum ipse alessis non posset. 918

XVIII. — Documentum de ordinatione Electranni episcopi Rhodensis. 919

XIX. — Canonica littera ab ordinatibus datae Henedulfo episcopo Laudunensi, ad clerum et plebem Ecclesiae Laudunensis. 919

XX. — Electio, consecratio, et inthronizatio Gauzberti episcopi Cadurcensis. 924

XXI. — Decretum electionis Borrelli episcopi Rotensis. 925

XXII. — Electio, consecratio, et inthronizatio ejusdem Borrelli episcopi Rotensis. 925

XXIII. — Acta electionis Riculli episcopi Helenensis. 927

FORMULAE VETERES EXORCISMORUM ET EXCOMMUNICATIONUM. — Stephanus Baluzius Tutelensis in unum collegit, magnam partem tunc primum edidit, reliquas emendavit. 929

I. — Incipit benedictio vel exorcismus aquae calidae seu frigidae in qua manus ad iudicium mittitur. 929

II. — Iudicium aquae frigidae. 932

III. — Incipit exorcismus aquae ad iudicium Dei demonstrandum. 934

IV. — Incipit adjuratio ferri, vel aquae ferventis. 97

V. — Incipit exorcismus panis hordeacei vel casei, quorum appensio unius unice. 958

VI. — Incipit ordo iudicii quo rei aut innoxii probantur ferro candenti. 979

VII. — In Christi nomine. Incipiunt collectae ad malis furtis repremendendis. 941

VIII. — Incipit probatio a cunctis furtis probandis. 942

IX. — Incipit exorcismus ad caldaria sive ad aqua. 912

X. — Resolutio omnium maleficiorum et maledictionum et incantationum et colligationum et incantationum et iustigationum et zeli et invidiae et demonum et omnium malorum quaecunque scimus vel quaecunque nescimus. 945

XI. — Ad revocandum examen apum dispersum. 944

XII. — Quasi episcopus excommunicare infideles debet. 945

XIII. — Item alia excommunicationis allocutio. 946

- XIV. — Item alia terribilior excommunicatio. 947
 XV. — Excommunicatio hominum Baldini comitis Flan-
 triæ, propter occisionem Fulconis archiepiscopi Rhe-
 nensis, ab illis perpetrata. 947
 XVI. — Excommunicatio Ragenarii comitis Senonensis,
 renovata adversus Gaufridum et Geilonem canonicos Se-
 nonenses. 948
 XVII. — Excommunicatio quam Suniarus episcopus He-
 lenensis fecit adversus invasores rerum ecclesiasticarum.
 949
 XVIII. — Excommunicatio quam Salla episcopus Urgel-
 lensis fecit adversus invasores rerum ecclesiasticarum.
 950

- XIX. — Item de eadem re. 953
 XX. — Alia formula excommunicationis diversa a supe-
 rioribus. 953
 DISSERTATIO DE JUDICIIS DEI, sive experimentis veterum
 ad scrutandum humanum crimen, sive innocentiam. 953

SANCTUS CUMMIANUS.

- NOTITIA HISTORICA. 909
 EPISTOLA Cummiani Hiberni ad Segleum Huensem ab-
 batem de controversia paschali. 909
 LIBER DE MENSURA POENITENTIARUM. 977
 Benevolo lectori collector. 977
 Prologus auctoris. 179
 CAPUT PRIMUM. — De gula et ebrietate. 981
 CAP. II. — De fornicatione et reliquis immundis pollu-
 tionibus. 983
 CAP. III. — De adulterio, raptu et incestu, etc. 985
 CAP. IV. — De furto et iniuriis rapinis seu invasioni-
 bus, etc. 987
 CAP. V. — De perjurio et mendacio, etc. 988
 CAP. VI. — De homicidio et sanguinis effusione. 989
 CAP. VII. — De maleficiis et veneficiis. 990
 CAP. VIII. — De usura, et cupiditate, et inhospitali-
 tate, etc. 991
 CAP. IX. — De ira, maledicto, invidia, etc. 992
 CAP. X. — De acedia, etc. 993
 CAP. XI. — De superbia, etc. 993
 CAP. XII. — De baptismo reiterato, et opere servili in-
 festis, etc. 993
 CAP. XIII. — De ministerio ecclesiæ et remedificatione. 993
 CAP. XIV. — De reconciliatione et aliis, etc. 997

VITALIANUS PAPA.

- NOTITIA HISTORICA. 997
 EPISTOLÆ. 999
 EPISTOLA PRIMA, ad Paulum archiepiscopum Cretensem.
 — Arguit eum quod Lappæ episcopum injuste damnaverit,
 et ad sedem apostolicam provocatum non dimiserit. Dic-
 tum episcopum pristino honori restituit, quæ contra
 illum acta fuerant inania declarat. 999
 EPIST. II, ad Vaaum cubicularium imperatoris. — Cum
 Joannes Lappæ episcopus contra canones fuerit condemna-
 tus, cepit ut ejus opera suæ Ecclesiæ restitueret. 1002
 EPIST. III, ad Paulum episcopum Cretensem. — Ut epi-
 scopus Lappæ occupatas ecclesias restituit; diaconum, qui
 uxorem duxit, et in duabus militat ecclesiis, corrigat; tum
 a se Eulampium, qui male audierat, dimittat. 1003
 EPIST. IV, ad Georgium episcopum Syracusanum. — Ut
 Joanni episcopo Lappensi faveat. 1003
 EPIST. V, ad Oswi regem Northumbroborum, ejus de
 paschate iudicium expetentem. — Gratulatur gentes sui
 regni ad fidem conversas, utque pascha cæterisque apo-
 stolorum traditiones observari, totamque insulam deo
 dicari curet, et reliquias sanctorum ei mitti. 1004
 EPIST. VI, sub nomine Vitaliani papæ ad monachos Si-
 culos. 1005
 EPIST. VII, ad Flavianenses. 1006
 EPIST. VIII, Clodoveo Francorum regi. 1007
 EPIST. IX, ad omnes episcopos. 107
 EPIST. X, ad Theodorum archiepiscopum Cantuariensem.
 — Primum ecclesiæ Cantuariensi asservit. 1008
 EPIST. XI. 1009

JONAS ABBAS ELNONENSIS.

- NOTITIA HISTORICA. 1009
 VITA SANCTI COLUMBANI ABBATIS. 1011
 VITA SANCTI EUSTASII ABBATIS LUXOVIENTIS.
 SE. UNDI. 1043
 VITA SANCTI ATTALÆ ABBATIS BOBIENSIS SE-
 CUNDI. 1053
 VITA SANCTI BERTULFI ABBATIS BOBIENSIS
 TERTII. 1061
 VITA SANCTÆ BURGUNDORARÆ ABBATISSÆ
 EBORACENSIS PRIMÆ, seu potius liber de virtutibus ac
 rebus mirabilibus in Eboracensi monasterio factis tempore

- Burgundoraræ abbatissæ. 1069
 Observaciones præviæ. 1069
 CAPUT PRIMUM. — De consilio Eboriacæ et de Sistru-
 dis obitu et cantu angelico. 1070
 CAP. II. — De conversatione Gibrudis et vitæ exitu.
 1073
 CAP. III. — De Erchantrii vita et obitu. 1073
 CAP. IV. — De obitu Onofredis et cantu angelico. 1074
 CAP. V. — De Orechilde adolescentula, et obitu ejus.
 1073
 CAP. VI. — De Domna et duabus adolescentulis et radio
 micante in ore viso. 1076
 CAP. VII. — De Wilsinda, et prophetia ejus, et cantu
 angelico. 1077
 CAP. VIII. — De Leudeberta et visione Petri apostoli.
 1078
 CAP. IX. — De delinquentium correptione et damnatione
 fugitivorum. 1078
 CAP. X. — De obitu Landebærgæ et cantu angelico. 1080
 CAP. XI. — De affluvia olei et aquæ commutatione.
 1081
 CAP. XII. — De bestia in transgressione cibi visa. 1081
 CAP. XIII. XIV. 1082
 LIBER MIRACULORUM SANCTI JOANNIS ABBATIS
 REOMAENSIS, post vitam ab anonymo descriptam addi-
 ta a Jona per dialogum. 1083

SANCTUS FRUCTUOSUS BRACARENSIS EPISCO-
PUS.

- NOTITIA HISTORICA. 1087
 REGULA MONACHORUM. 1097
 Monium. 1097
 Incipiunt capitula. 1099
 CAPUT PRIMUM. — De dilectione Dei et proximi. 1099
 CAP. II. — De orationibus. 1099
 CAP. III. — De prepositis vel officio. 1100
 CAP. IV. — De habitu et veste monachorum. 1101
 CAP. V. — De mensis. 1103
 CAP. VI. — De operatione. 1102
 CAP. VII. — De fermentis et utensilibus. 1103
 CAP. VIII. — De obedientia et sessione monachi. 1103
 CAP. IX. — De hebdomadariis. 1104
 CAP. X. — De hospitibus, peregrinis et infirmis. 1103
 CAP. XI. — De nitore et affectu monachi. 1103
 CAP. XII. — De cautela monachi. 1103
 CAP. XIII. — De delictis. 1103
 CAP. XIV. — De excommunicatione. 1103
 CAP. XV. — De clamosis et lascivis. 1100
 CAP. XVI. — De mendace, fure et percussore mona-
 cho. 1106
 CAP. XVII. — De culpatis. 1107
 CAP. XVIII. — De jejuniis. 1107
 CAP. XIX. — De cibis. 1108
 CAP. XX. — De officiis abbatum vel præpositi. 1108
 CAP. XXI. — De converso, qualiter debeat suscipi. 1109
 CAP. XXII. — De professione conversi. 1110
 CAP. XXIII. — De primi conversione. 1110
 REGULA MONASTICA COMMUNIS. 1110
 Incipiunt capitula. 1110
 CAPUT PRIMUM. — Ut nullus præsumat suo arbitrio mo-
 nasteria facere, nisi communem collationem consulerit,
 et hoc episcopus per canones et regulam confirmaverit.
 1111
 CAP. II. — Ut presbyteri sæculares non præsumant
 absque episcopo, qui per regulam vivit, aut consilio san-
 ctorum Patrum, per villas monasteria construere. 1112
 CAP. III. — Qualis debeat eligi abbas in monasterio.
 1113
 CAP. IV. — Quales monachi recipiantur in monaste-
 rio. 1113
 CAP. V. — Qualiter debeant monachi subditi esse suo
 abbati. 1114
 CAP. VI. — Qualiter debeant viri cum uxoribus ac filiis
 absque periculo vivere in monasterio. 1113
 CAP. VII. — Qualiter infirmi in monasterio debeant
 teneri. 1116
 CAP. VIII. — Qualiter debeant senes gubernari in mo-
 nasterio. 1116
 CAP. IX. — Qualiter debeant vivere, qui greges mo-
 nasterii delegatos habent. 1117
 CAP. X. — Quid debeant observare alii tes. 1118
 CAP. XI. — Quid debeant observare præpositi in mo-
 nasterio. 1119
 CAP. XII. — Quid debeant observare decani. 1120
 CAP. XIII. — Quibus diebus se congregent ad collectam
 fratres. 1120
 CAP. XIV. — Qualiter debeant abbates esse solliciti erga
 excommunicatos. 1121

Cap. XV. — Qualiter monasteria virorum ac puellarum se custodire debeant. 1122

Cap. XVI. — Quales fratres debeant cum sororibus uno in monasterio habitare. 1123

Cap. XVII. — Qualis debet esse consuetudo salutandi in monasteriis virorum puellarumve. 1124

Cap. XVIII. — Ut non recipiantur in monasterium nisi qui radicatus omni facultate nudati sunt. 1124

Cap. XIX. — Quid in monasterio debeant observare qui peccata graviora in saeculo commiserunt. 1125

Cap. XX. — Quid observandum sit de monachis qui a proprio monasterio per villas dilabuntur. 1127

In nomine Domini incipit pactum. 1127

Epistola ad Braulionem episcopum Caesarugustanum. 1129

CARMINA FRUCTUOSA A QUIBUSDAM ASCRIPTA.

I. — Carmen in laudem episcopi Narbonensis. 1129

II. — Carmen in Sisenandum regem. 1129

III. — Carmina ad quemdam diaconum. 1129

IV. 1129

CHRODOBERTUS TURONENSIS EPISCOPUS.

JUDICIUM DE MULIERE ADULTERA. 1131

SANCTUS FARO MELDENIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA. 1131

SANCTI FARONIS CHARTÆ. 1133

CHARTA PRIMA, qua privilegia concedit Eboiacensi monasterio (an. 610). 1133

CHARTA II, qua privilegia concedit Restaciensi monasterio (an. 656). 1134

APPENDIX. 1137

TESTAMENTUM BURUNDORÆ, in gratiam monasterii Eboiacensis conscriptum (an. 653). 1137

SANCTUS ADEODATUS, PONTIFEX ROMANUS.

NOTITIA HISTORICA. 1139

EPISTOLA Adeodati ad universos Gallie episcopos, qua immunitatem ab episcopali potestate concedit monasterio sancti Martini Turonensis, exceptis ordinatione sacerdotum et consecratione chrismatis (an. 674). 1141

PRIVILEGIUM ab Adeodato Cantuariensis monachis curie sanctorum Petri et Pauli concessum (An 673). 1143

DONUS, PONTIFEX ROMANUS.

NOTITIA HISTORICA. 1147

EXEMPLAR EPISTOLÆ quam imp. Flav. Constantinus ad Donum papam, ut iussu Ecclesie, orientalibus scilicet et occidentales, reconciliandæ causa direxit. 1147

EPITAPHIUM HIERONIMI PAPÆ Dono Romano pontifici ascriptum a Papæ oculo. 1153

SANCTUS AGATHO, ROMANUS PONTIFEX.

NOTITIA HISTORICA. 1153

EPISTOLÆ. 1161

EPISTOLA PRIMA, ad augustos imperatores. 1161

Epist. II. — Decretalis epistola Agathonis papæ regi Mercurio Athredo, Theodoro archiepiscopo Cantuariensi, Saxulfo Mercurio episcopo, etc., directæ, in qua abbatem Medhanstedam legatum Roi aium constituit super omnem Angliam, ejusdemque monasterium (instar liminum apostolorum) fore pro absolvendis votis quæ de peregrinando hominem concepta fuerint. Est autem Medhansted, id quod postea de Burgo nuncupatur, novissime Petriburgum, vulgo Peterburgh, forte quod liminis sancti Petri vicem exhibet (Ex Chron. Sax. in ann.). 1213

Epist. III. Agathonis et Romanæ synodi centum viginti quinque episcoporum, quæ fuit velut instructio legatorum qui missi sunt ad synodum sextam celebrandam. 1213

Epist. IV. Patres synodi sextæ ad Agathonem papam. — Exemplum litterarum missarum a sancto et universali sexto concilio ad Agathonem sanctissimum et beatissimum papam senioris Romæ. 1218

DANIANUS TICINENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA. 1259

I. ex Fabricio. 12 9

II. ex Ughe li Italia sacra. 1261

EPISTOLA Daniani sub nomine Manserti Mediolanensis archiepiscopi ad Constantinum imperatorem. 1261

AMANDUS TRAJECTENSIS EPISCOPUS.

VITA sancti Amandi episcopi. 1267

CHARTÆ SANCTI AMANDI. 1271

CHARTA PRIMA, qua sanctus Amandus villam Borisacum Andree abbati donat, ad monasterium ædificandum (an. 661). 1271

II. — Codicillus sancti Amandi, de sepultura sui corporis (an. 675). 1273

HYMNI DDO ANTIQVI in honorem sancti Amandi. 1273

SANCTUS MANSUETUS, MEDIOLANENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA. 1275

EPISTOLA Mansueti ad Constantinum imperatorem. 1275

CLOTARIUS III, FRANCORUM REX.

ECCLÉSIASTICÆ PRÆCEPTIONES. 1277

I. — Diploma Clotarii III, quo dux partes villæ Tauriciaci, causa cognita, ecclesie sancti Dionysii asseruntur (an. 650). 1277

II. — Diploma quo Clotarius villas plures monasterio sancti Dionysii donatas, a Berachario episcopo resitundas, causa audita pronuntiat (an. 658). 1278

III. — Diploma Clotarii III quo lis in palatio dirimitur de quadam villa Erchinoaldo majori domus collata, quam filius ejus Leudesius possederat, inter ecclesiam Rothomagensis et monasterium sancti Dionysii (an. 659). 1280

IV. — Diploma quo Clotarius Corbeiam villam et alias confert monasterio sanctorum Petri et Pauli, in loco qui dicitur Corbeis, super fluvium qui vocatur Somma (an. 659). 1280

V. — Diploma quo Clotarius immunitatem ab omni teloneo concedit monasterio Corbeiensis (an. 660). 1283

CHILDERICUS II FRANCORUM REX.

PROLEGOMENA ad Childerici II diplomata. 1285

§ I. — Diplomata sincera. 1285

§ II. — Diplomata spuria. 1285

ECCLÉSIASTICÆ PRÆCEPTIONES. 1285

I. — Diploma quo Childericus et Chinechillis regina villam Barisiacum in pago Laudunensi concedunt Amando episcopo (an. 661). 1285

II. — Diploma quo Childericus dona confert Senonensi monasterio, in Vosago (an. 661). 1287

III. — Diploma Childerici pro monasterio sancti Gregorii in Alstia (an. 661). 1289

IV. — Diploma quo Childericus Nantuacensi monasterio dona confert (an. 664). 1290

V. — Diploma quo Childericus Germiniacum Sieberto rege monasteriis Stabulensi et Malmundaciensi concessum asserit. 1291

VI. — Diploma quo Childericus quidquid sibi competebat in curte Arduo tribuit sancti Gervasil ecclesie (Cenomanensi) (an. 667). 1293

VII. — Diploma quo Childericus confirmat donum silvæ monasteriis Stabulensi et Malmundaciensi concessæ, reducta tamen ad median partem donatione (an. 667). 1293

VIII. — Diploma quo Childericus confirmat donum reddituum fiscalium in villa de Arduo, Cenomanensi ecclesie collatum (an. 671). 1293

IX. — Diploma quo Childericus immunitatem integram concedit Deronensi monasterio (an. 673). 1293

X. — Diploma quo Childericus homines de Monensisheim et Ouenheim donat Valedo, abbati monasterii Conflentis (id est, monasterio sancti Gregorii in Alstia), (an. 673). 1293

XI. — Childerici diploma de libertate et immunitate ecclesie Spirensis (circa an. 665). 1299

SANCTUS DAGOBERTUS II, FRANCORUM REX.

PROLEGOMENA ad sancti Dagoberti II diplomata. 1299

§ I. — Diplomata sincera. 1299

§ II. — Diplomata spuria. 1300

ECCLÉSIASTICÆ PRÆCEPTIONES. 1301

I. — Diploma quo Dagobertus the mas trans Rhenum, in pago Auriacensi, cum pertinentiis donat monasterio Weissemburgensi (an. 675). 1301

II. — Diploma Dagoberti de fundatione monasterii Horreensis (an. 675). 1303

III. — Diploma quo Dagobertus tres curtes concedit Argentiniensi ecclesie monasterio (an. 675). 1303

IV. — Diploma quo Dagobertus villam Germiniacum a patre suo Sigiberto concessam monasteriis Stabulensi et Malmundaciensi confirmat (an. 677). 1307

APPENDIX ad sancti Dagoberti II diplomata. 1309

I. — Charta qua Irmina, abbissa (Horreensis) Epternacensi monasterio a se condito portionem suam in villa Epternaco ac plurima alia dona confert, et ipsum monasterium tradit Willibrordo episcopo (Trevirensi) gubernandum (an. 698). 1309

II. — Testamentum Irmine, abbisse (Horreensis), quo Epternacensi monasterio legat quicquid sibi ex paterna et materna hereditate obvenit (an. 698). 1310

III. — Charta qua Irmina, abbissa (Horreensis) Epternacensi monasterio concedit villam Montem, in pago Tulpaciensi, et dona prius collata confirmat (an. 681). 1311

IV. — Charta qua Irmina Willibrordo episcopo concedit

quidquid possidet in villa Stanchheim. 1513
 V. — Testamentum Adelæ filias Dagoberti regis pro monasterio monialium in palatio ab ipsa fundato (an. 690, 1 April.). 1512

THEODORICUS III, REX FRANCORUM.

PROLEGOMENA ad Theodoricum III diplomata. 1513
 § I. — Diplomata sincera. 1513
 § II. — Diplomata spuria. 1518
 ECCLESIASTICÆ ET MONASTICÆ PRÆCEPTIO-
 NES. 1519

I. — Diploma quo Theodoricus donat Condeco abbati Fontaneilensi insulam Belcinacam, in Sequanæ alveo (an. 673). 1519

II. — Diploma quo Theodoricus dona collata monasterio Anisolensi confirmat, et ei privilegia concedit (an. 674). 1520

III. — Diploma quo Theodoricus Tulliacum monasterium ecclesiæ Cenomanensi assentit (an. 675). 1521

IV. — Diploma quo Theodoricus monasterium sanctæ Mariæ infra Sartam fluvium Cenomanensi ecclesiæ assentit (an. 676). 1523

V. — Diploma quo Theodoricus bona Adalrici ducis fisco regio adjudicata, concedit monasterio Besnensi (an. 677). 1524

VI. — Diploma quo Theodoricus dona confert Chalonensi (an. 677). 1525

VII. — Diploma quo Theodoricus concedit Chamliano, episcopo Ebredunensi, in synodo deposito, facultatem res suas post degradationem retinendi (an. 677). 1526

VIII. — Diploma quo Theodoricus multa prædia confert monasterio quod vocatur Nobiliacus (an. 680). 1528

IX. — Diploma quo Theodoricus ab omni telonio eximit per regna sua currus aut navigia, res ad utilitatem monasterii sancti Dionysii vehementia (an. 681). 1529

X. — Diploma quo Theodoricus Eremberti in abbatem Corbelesensem confirmat (an. 681). 1530

XI. — Diploma quo Theodoricus dona monasteriis Stabulensi et Malmundariensi collata confirmat (an. 681). 1531

XII. — Diploma quo Theodoricus immunitatem confirmat monasterio Sithiensi concessam, pro iis que in Attinio fisco monasterium hoc comparaverat aut comparare poterat, exceptis mansis unde operæ carrariæ exeunt (an. 682). 1533

XIII. — Diploma quo Theodoricus immunitates concedit monasterio Norientensi (an. 683). 1534

XIV. — Diploma quo Theodoricus Derven in monasterii immunitates confirmat (an. 683). 1535

XV. — Diploma quo Theodoricus ius condendæ monete indulget episcopis Cenomanensibus (an. 688). 1536

XVI. — Diploma quo Theodoricus monasterium Hunolfurth, ab Amalfrido concessum Berlino, abbati Sithiensi, confirmat (an. 687). 1537

XVII. — Diploma quo Theodoricus villam Latiniacum concedit sancti Dionysii monasterio (an. 688). 1539

APPENDIX PRIMA AD DIPLOMATA REGIA. 1541
 Charta qua Chrothildis multa donat ad condendum monasterium puellarum apud Brocarium, in pago Stampensi (an. 670). 1511

APPENDIX SECUNDA. 1543
 Charta Merovingica, quam primus edidit an. 1816 domus Clouet Viridunensis presbyter. 1545

DIPLOMATA ECCLESIASTICA SELECTA REGUM LANGOBARDORUM, VEL SUB EORUM DITIONE CONFECTA.

I. — Felix Lucensis episcopus monasterio sancti Frigidiani confirmat quæ a Faustone donata fuerant, ac futuras oblationes eidem concedit (an. 685). 1547

II. — Joannis electi episcopi Pistoriensis professio facta Balsari Lucensi episcopo in hil juris deperitum ecclesiæ Lucensis in quadam ædem sacram (an. 700 aut 715). 1550

III-IV. — Donatio prædiorum facta ecclesiæ sancti Petri in civitate Lucensi a Fortunato presbytero ejusque filio Bonualdo presbytero, reliquum vite in monasterio agere cupientibus, licentia per eos petita a Telesperiano episcopo et Walperto duce (an. 715). 1551

V. — Liutprandi Langobardorum regis decretum, quo statuuntur census persolvendi a Comacensibus in sale advehendū per portus Langobardie (ann. 715, vel 730). 1555

VI. — Judicium quorundam episcoporum, jussu Liutprandi congregatorum, ad dirimendam controversiam de quibusdam parocciis, vertentem inter episcopum Arreti-

num et Senensem, cum sententia in favorem Arretini anistitis (an. 715). 1584

VII. — Liutprandi Langobardorum regis decretum, quo controversiam de nonnullis parocciis, vertentem inter episcopum Arretinum et Senensem, a quibusdam episcopis et missis regalibus cognitam ac directam pro Arretina Ecclesia, et ipse confirmat (an. 715). 1588

VIII. — Judicium Uliani notarii ac missi Liutprandi Langobardorum regis, Spetiosi episcopi et Walperti ducis Lucensis, in controversia agitata inter Telesperianum episcopum Lucensem et Joannem episcopum Pistoriensem (an. 716). 1560

IX. — Teuthpaldus, Domnus alique pii cives Lucenses, sacram ædem sub sancti Silvestri nomine una cum xenodochio in urbe Lucensi ædificant (circa an. 718). 1561

X. — Querimonia Julii abbatis in ulæ Montis Christi coram Rolando comite, totius insulæ Corsicæ domino, de variis usurpationibus juri sui cœnobii (an., ut charta præfert, 719). 1564

XI. — Pertualdus civis Lucensis ædem sancti Michaelis et monasterium constituit ac dotat, præscripta elemosyna in pauperes (an. 721). 1565

XII. — Fundatio monasterii sanctimonialium sanctæ Mariæ in civitate Lucensi, quam Ursus clericus facit, constituta ibi abbatisa Ursa filia sua (an. 722). 1566

XIII. — Aurinundus et Godefridus Lucenses cives monasterium sancti Petri in loco Castellione pro filijs suis fundant (an. 725). 1568

XIV. — Litteræ Telesperiani Lucensis episcopi, per quas Romualdo presbytero concedit in beneficium monasterium cum xenodochio (an. 725). 1570

XV. — Radchis abbas monasterii sancti Michaelis in Lucensi agro siti, successorem sibi in eodem munere constituit Walprandum clericum filium Walperti ducis (an. 726). 1571

XVI. — Fundatio xenodochii in pomerio Lucensis urbis facta a Sichimundo archipresbytero Lucensis Ecclesiæ ac tribus gæsidis Liutprandi regis, Ticiari (an. 729). 1572

XVII-XIX. — Oblatio aliquot fundorum facta a Sichimundo archipresbytero Ecclesiæ Lucensi sancti Petri (an. 740). 1573

XX. — Autconda et Natalia sorores monasterium monialium in civitate Veronensi fundant, atque illud sub regimine abbatis sanctæ Mariæ ad Organum constituunt (an. 744). 1574

XXI. — Decretum Rachesii Langobardorum regis, per quod fines decernit aliquot prædiorum ad monasterium Bobiense spectantium (an. 747). 1576

XXII. — Fundatio monasterii monialium et xenodochii sancti Petri Pistoriensis per Ratfredum Guilelmi facta (an. 748). 1577

XXIII. — Institutio monasterii sacrarum virginum sub titulo sanctorum Petri et Pauli atque Anastasii facta a Ratfredo filio Guilelmi in agro Pistoriensi (an. 748). 1580

XXIV. — Fragmentum libelli contra Senensem episcopum pro Arretino confecti, ubi Digestorum auctoritas adhibetur (an. 752). 1583

XXV. — Aistulfus Langobardorum rex Lopeccio Mutinensi episcopo curtem Zenam donat (circa an. 753). 1584

XXVI. — Fundatio monasterii sancti Petri in loco Palatio, territorij Lucensis, facta a Gisulfo filio Ratfredi Pisano (an. 754). 1584

XXVII. — Desiderius Langobardorum rex et Anna regina ejus uxor monasterio sancti Michaelis et sancti Petri in civitate Brixiana multa donant (an. 758). 1588

XXVIII. — Litteræ Jobiniani subdiaconi et aliorum ad Anselpergam abbatissam monasterii sancti Salvatoris Brixiani, in quibus eidem donant piscarias positas in territorio Feronianensi (an. 767). 1589

XXIX. — Valeriani et Liodaldi charta concedentium Anselpergæ abbatissæ monasterii Brixiani sancti Salvatoris et sanctæ Julię jussu canalibus ad deducendam aquam in idem cœnobium (an. 761). 1590

XXX. — Donatio Gisulfi regis pro Cassinensi monasterio (an. 798). 1592

XXXI. — Præceptum Desiderii regis Langobardorum pro Theodemario abbate Cassinensis monasterii (an. 768). 1595

XXXII. — Manigundis Langobardæ testamentum pro erectione puellarum monasterii Cairati (an. 768). 1597

XXXIII. — Hildeprandi regis præceptum pro ecclesiâ Placentina (an. 768). 1598

XXXIV. — Privilegium Ambrosii majoris domus regis Liutprandi (an. 715). 1599

XXXV. — Confirmatio Ambrosii donationis a rege Liutprando (an. 715). 1401

XXXVI. — Donatio Liutprandi pro monasterio sancti Erasii (an. 715). 1401

- XXXVII. — Donatio Speciosi episcopi Florentini (an. 734). 1402
 XXXVIII. — Donatio Wanfredi pro monasterio sancti Eugenii (an. 731). 1403
 XXXIX. — Testamentum Walpraudi Lucensis episcopi (an. 739). 1403
 XL. — Privilegium Rashesii regis pro ecclesia Placentina (an. 746). 1406
 XLI. — Privilegium Rachis regis pro cœnobio Ammianino (an. 747). 1408

- XII. — Aystulf regis privilegium quod Nonantulano cœnobio concessit (an. 753). 1411
 XLIII. — Capitulum Arichis principis pro ecclesia sanctæ Mariæ Beneventi (an. 769). 1417
 XLIV. — Donatio Teducii pro ecclesia Reatina (an. 772). 1418
 XLV. — Privilegium Arichis pro ecclesia et monasterio sanctæ Sophiæ (an. 774). 1418
 Donationes factæ monasterio Pistoriensi sancti Bartholomæi (748-784). 1428

FINIS TOMI OCTOGESIMI SEPTIMI.

173
mo
11
10-
17
2).
18
o
18
p-
18